תַּלְמוּד בַּבְלִי

מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

מְנוּקָּד

עִם פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י וְתוֹסָפוֹת מְנוּקָּדִים · וְכָל הַמְּפָרְשִׁים

מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

תַּלְמוּד בַּבְלִי – מְנוּקָּד

עִם פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י וְתוֹסָפוֹת מְנוּקָּדִים
עֵין מִשְׁפָּט, מָסוֹרֶת הַשַּׁ״ס
וּמְפָרְשֵׁי הַשַּׁ״ס

נוסח הגמרא המנוקד: מהדורת William Davidson (ספריא)
רש״י, תוספות: דפוס וילנא (ספריא) · ניקוד הפירושים: ממוחשב (דיקטה)
עין משפט, מסורת הש״ס ותורה אור: לפי קישורי ספריא · מפרשים: ספריא
סודר עבור אברמי · תשפ״ז

תּוֹכֶן הַפְּרָקִים

פֶּרֶק ראשון – דִּיני מָמוֹנוֹת	דף ב.	4
פֶּרֶק שני – כֹּהֵן גָּדוֹל	דף יח.	36
פֶּרֶק שלישי – זֶה בּוֹרֵר	דף כג.	46
פֶּרֶק רביעי – אֶחָד דִּיני מָמוֹנוֹת	דף לב.	64
פֶּרֶק חמישי – הָיוּ בּוֹדְקִין	דף מ.	80
פֶּרֶק שישי – נִגְמַר הַדִּין	דף מב:	85
פֶּרֶק שביעי – אַרְבַּע מִיתוֹת	דף מט:	99
פֶּרֶק שמיני – בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה	דף סח:	137
פֶּרֶק תשיעי – הַנִּשְׂרָפִין	דף עה.	150
פֶּרֶק עשירי – אֵלּוּ הֵן הַנֶּחְנָקִין	דף פד:	169
פֶּרֶק אחד עשר – חֵלֶק	דף צ.	180

מְפָרְשִׁים בְּסוֹף הַסֵּפֶר

חִדּוּשֵׁי הֲלָכוֹת – מַהַרְשָׁ״א	228
חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת – מַהַרְשָׁ״א	253
מַהָרַ״ם	298
מַהַרְשַׁ״ל – חָכְמַת שְׁלֹמֹה	314
מַהָרַ״ם שִׁיף	333
רַשַׁ״שׁ	334

מסורת הש"ס

א יבמות קא:
ב משנה מגילה
ג תוספתא סנהדרין
ד לקמן טו.; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ה לקמן מב.; סוטה מה.; לקמן כ:; לקמן יח:; משנה סנהדרין; לקמן יד:
ו תוספתא סנהדרין
ז מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

[שמות כב, ג]
[שמות כא, לה]
[שמות כא, לז]
[ויקרא כ, טו]
[ויקרא כ, טו]
[דברים כב, יג-יט]
[דברים כב, כט]
[שמות כב, טו]
[דברים כה, ה-י]
[דברים כא, א-ט]
[ויקרא ד, טו]
[ויקרא כז, א-ח]
[דברים יד, כד]
[שמות כא, כט]
[דברים יח, כ-כב]
[דברים יג, יג-יט]
[במדבר יא, טז]
[במדבר לה, כד]
[במדבר יד, כז]
[שמות כג, ב]

מַתְנִי' דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלשָׁה בגמ' יָלְפִינַן לְהוּ: גְּזֵלוֹת כּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן דְּמִשְּׁשַׁלַּח בּוֹ יָד הָוֵי גַּזְלָן וְכֵן הַחוֹטֵף מִיַּד חֲבֵרוֹ הָוֵי גַּזְלָן וְגָזוֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמְצָרֵי (שְׁמוּאֵל ב כ"ג:כ"א) אֲבָל לוֹוֶה וְלֹא שִׁלֵּם לֹא מִקְּרֵי גַּזְלָן דִּמְלוֹוֶה לְהוֹצָאָה נִתְּנָה: וְחַבָּלוֹת הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב בְּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים דִּכְאָמְרִינַן בְּבָבָא קַמָּא (דף פד.) וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ' כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ בְּמָמוֹן וּבְגוּפוֹ: פְּרִיקָה הֲנָאָה דִּינֵי מָמוֹנוֹת: נֶזֶק דְּשׁוֹר הַמּוּעָד אוֹ אָדָם שֶׁהִזִּיקוֹ וּבְגוּפוֹ פְּרִיקָה הֲנָאָה חַבָּלוֹת: תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל דִּגְנֵבָה שֶׁנִּמְצָא בְּיָדוֹ דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כ"ב:ג') אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ וְגוֹ': וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה דְּשׁוֹר אוֹ שֶׂה שֶׁטָּבְחוֹ אוֹ מְכָרוֹ: הָאוֹנֵס וּמְפַתֶּה נַעֲרָה בְּתוּלָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף: מוֹצִיא שֵׁם רַע לֹא מָצָאתִי לִבְתְךָ בְּתוּלִים וְגוֹ' וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְגוֹ' (דְּבָרִים כ"ב:י"ז): דִּינֵי נְפָשׁוֹת דְּאִם אֱמֶת הָיָה שְׁגִיאָתָהּ תַּחְתֶּיהָ הִיא בְּסְקִילָה וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֵינַן כ"ג (לְקַמָּן בְּפֶרֶק) (סַנְהֶדְרִין דף טו.): מַכּוֹת מַלְקוּת אַרְבָּעִים טַעֲמָא דְּתוֹ' יִשְׁמְעֵאל וְרַבָּנָן מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא (דף י.) מִקְּרָאֵי: עִבּוּר הַחֹדֶשׁ בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ: עִבּוּר הַשָּׁנָה שֶׁהִיוּ ב"ד יוֹשְׁבִין וְרוֹאִין אִם צְרִיכִין לְעַבֵּר מִפְּנֵי הָאָבִיב וְהַתְּקוּפָה דִּכְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא מִלְּתֵהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מִפָּרְשָׁא בַּגְּמָרָא בְּבְרֵיתָא (דף י.): סְמִיכַת זְקֵנִים עַל רֹאשׁ פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר: חֲלִיצָה בִּשְׁלשָׁה בִּיבָמוֹת יְלֵיף לֵהּ בְּפֶרֶק מִצְוַת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת דף קא.): מֵאוּנִין יְתוֹמָה קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ וְאַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט בְּמָאוּן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא גָּדְלָה תַּחְתָּיו וּבִשְׁלשָׁה בָּעֵינַן דְּכֹל דְּתַקּוּן רַבָּנַן כְּעֵין דְּאוֹרָיְתָא תַּקּוּן וּמַאוּנִין דְּרַבָּנַן דְּמִדְאוֹרָיְתָא אֲפִילּוּ מֵאוּן לֹא בָּעֵיא דְּאֵין קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה כְּלוּם אֶלָּא אִם כֵּן קִדְּשָׁהּ אֲבִיהָ דִּכְתִיב (דְּבָרִים כ"ב:ט"ז) אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה: נָטַע רְבָעִי אִם בָּא לְחַלְּלוֹ עַל הַמָּעוֹת וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי: שְׁאֵין דְּמֵיהֶן יְדוּעִין כְּגוֹן פֵּרוֹת וְהַרְקִיבוּ שְׁאֵין לָהֶם שַׁעַר בַּשּׁוּק: וְהַקָּדָשׁוֹת הַבָּא לְפָדוֹתָן צָרִיךְ שְׁלשָׁה לְשַׁמֵּן: הָעֲרָכִין הַמְשַׁלְטְלִין בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ (דף יד:): אֶחָד מֵהֶם כֹּהֵן דִּכְתִיב כֹּהֵן בַּפָּרְשָׁה כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן וְגוֹ' (וַיִּקְרָא כז): וְהַקְּרָקָעוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ צָרִיךְ ט' וְהָעֲשִׁירִי כֹּהֵן לְשַׁמֵּן אִם בָּא לְפָדוֹתָן בגמ' (דף טו.) מְפָרֵשׁ וְיֵלִיף לְהוּ מִקְּרָאֵי: וְאָדָם הַבָּא לִפְדוֹת עַצְמוֹ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ צָרִיךְ עֲשָׂרָה לְשׁוּמוֹ וּבְגְמָרָא (שָׁם) פָּרִיךְ אָדָם מִי קָדִישׁ:

מַתְנִי' דִּינֵי מָמוֹנוֹת – בִּשְׁלשָׁה, גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת –

בִּשְׁלשָׁה, נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה – בִּשְׁלשָׁה. [א]הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע – **בִּשְׁלשָׁה,** דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי מֵאִיר. [ב]וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹצִיא שֵׁם רַע – **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה,** מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. [ג]מַכּוֹת **בִּשְׁלשָׁה.** מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה.** [ד]**עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ – בִּשְׁלשָׁה.** עִיבּוּר הַשָּׁנָה – **בִּשְׁלשָׁה,** דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: **בִּשְׁלשָׁה** מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין **בִּשְׁבְעָה.** וְאִם גָּמְרוּ **בִּשְׁלשָׁה – מְעוּבֶּרֶת.** [ה]**סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה – בִּשְׁלשָׁה,** דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה. הַחֲלִיצָה וְהַמֵּיאוּנִין – **בִּשְׁלשָׁה.** [ו]**נָטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שְׁאֵין דְּמֵיהֶן יְדוּעִין – בִּשְׁלשָׁה.** הַקָּדָשׁוֹת – **בִּשְׁלשָׁה.** הָעֲרָכִין הַמְשַׁלְטְלִים – **בִּשְׁלשָׁה.** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן. [ז]וְהַקַּרְקָעוֹת – **בִּשְׁלשָׁה.** תְּשִׁעָה וְכֹהֵן. וְאָדָם – כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. [ח]**דִּינֵי נְפָשׁוֹת – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה.** הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע – **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה,** שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה", וְאוֹמֵר: "וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ". [ט]**שׁוֹר הַנִּסְקָל – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה,** שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת". כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. הַזֹּאֵב וְהָאֲרִי, הַדּוֹב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ – מִיתָתָן **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה.** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הַקּוֹדֵם לְהוֹרְגָן זָכָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִיתָתָן **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה.** [יא]**אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט, וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר, וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל, אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָיוֹת לַשָּׁבָטִים אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.** [יב]**אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסָּפָר, וְלֹא שָׁלֹשׁ, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם.** [יג]**סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּקְטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה.** מִנַּיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁבְעִים. [יד]**וּמִנַּיִן לַקְּטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה?** שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה", "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה". עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת – הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים. **וּמִנַּיִן לְעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה?** שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת", יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. [טו]**וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלשָׁה?** מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת" שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֶהְיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת"? לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה. **הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה – עַל פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה – עַל פִּי שְׁנַיִם.**

**וְאֵין מַתְנִי' דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלשָׁה אַחַר שִׁשָּׁנָה דִּינִים בִּתְלָתָא בְּבֵי מַשְׁמְעֵנוּ בְּכַמָּה דָּנִין אוֹתָם הָא דְּלָא תְּנָא כֹּפֶר וּשְׁלשִׁים שֶׁל עֶבֶד כְּדִתְנַן שְׁאָר קְנָסוֹת י"מ מְשׁוּם דְּשׁוֹר מִיתָתוֹ בכ"ג וּבְזַמַּן שֶׁהַשּׁוֹר בְּסְקִילָה בְּעָלִים מְשַׁלְּמִין כֹּפֶר וּשְׁלשִׁים שֶׁל עֶבֶד (ב"ק דף מג.) וּדְלֹא כר"א דְּמְחַיֵּב ע"פ עֵד אֶחָד וע"פ הַבְּעָלִים בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה (שָׁם מא:) וְאֵין נִרְאֶה דְּהָא אֵיכָא אֲמוֹרָאֵי הָתָם דְּסָבְרִי דְּאַפֵּי' ר' עֲקִיבָא דְּרֵישׁ . אֵם כּוֹפֶר לְרַבּוֹת שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה וְנִרְאֶה לר"ת דְּכוֹפֶר וְל' שֶׁל עֶבֶד הָוֵי בְּכְלַל חַבָּלוֹת אִי נַמִי תְּנָא וְשַׁיֵּר הָנֵי וְשַׁיֵּר נַמִי יְצִיאַת עֶבֶד בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים דְּקָנָסָא הוּא וּבָעֵי נַמִי ג' מַמְחִין וּלְשָׁנָא קַמָּא לָא חָשִׁיב הָא שַׁיֵּר דאיכ' לְמֵימַר דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ דְּהָוֵי מִכְּלַל חַבָּלוֹת אִי נַמִי הַתְּנָא לָא אַיְירֵי אֶלָּא בְּמָמוֹן הַנִּתָּן מִיָּד לְיָד:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צ, טוש"ע חו"מ סי' ג סע"א:
ב מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:
ג מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:
ד מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
ה מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:
ו מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:
ז מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
ח מיי' פד' מהל' קידוש החודש הל' ט:
ט מיי' פד' מהל' קידוש החודש הל' י:
י סמג עשין לד, סמג עשין קפג, סמג עשין נב, טוש"ע או"ח סי' קסט סע' א:
יא מיי' פג' מהל' מעשה הקרבנות הל' י:
יב מיי' פד' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
יג מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:
יד מיי' פד' מהל' יבום וחליצה הל' ה:
טו מיי' פט' מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' ו:
טז מיי' פד' מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' ו:
יז מיי' פח' מהל' ערכים וחרמין הל' ב:
יח מיי' פח' מהל' ערכים וחרמין הל' ב:
יט מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:
כ מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:
כא מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:
כב מיי' פד' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ד:
כג מיי' פא' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
כד מיי' פא' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
כה מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
כו מיי' פח' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה לְקַמָּן יָלִיף לֵהּ בְּמַתְנִי': הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע שׁוֹר שָׁרַבַע אִשָּׁה וּבְהֵמָה שֶׁנִּרְבְּעָה לְאִישׁ נִידּוֹנִית הַבְּהֵמָה לְסָקֵל: בכ"ג כְּאָדָם הָרוֹבֵעַ דְּאַתְּקוּשׁ לְהַדְדִי וְהַרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה בְּהֵמָה הַיְנוּ רַבָּע וְאַתְּקוּשׁ בְּהֵמָה לְאִשָּׁה מַה אִשָּׁה בכ"ג אַף בְּהֵמָה בכ"ג: וְאוֹמֵר וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ בְּנִרְבָּע כְּתִיב: שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁנִּגַּח אָדָם וּמֵת: כְּמִיתַת בְּעָלִים אִם הָיָה נִדּוֹן בְּחִיּוּב מִיתַת בֵּית דִּין דָּבָעֵי עֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר דְּהַאי בְּעָלָיו יוּמַת קְרָא יַתִּירָא לְהָךְ דְּרָשָׁה וְלֹא דְּנִתְחַיֵּב קְטָלָא כְּדִמְפָרֵשׁ טַעְמָא בגמ' (שָׁם): הַזֹּאֵב וְהָאֲרִי כו' שֶׁהֲמִיתוּ אָדָם וְנִדּוֹנִין בְּסְקִילָה כְּשׁוֹר דְּאָמְרִינַן בב"ק אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כו' בְּשׁוֹר שֶׁנִּגַּח אֶת הַפָּרָה (דף נד:): בַּרְדְּלָס חַיָּה הִיא: וְאֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט שֶׁעָבְדוּ ע"ז בְּמַזִּיד: נְבִיא הַשֶּׁקֶר בְּחֶנֶק בגמ' (דף טז.) בָּעֵי מִנַּלַּן דְּבָעֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד: בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כָּל מִלְחֶמֶת יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיְתָה לִכְבּשׁ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם: סַנְהֶדְרֵי שֶׁהָיוּ מוֹשִׁיבִים סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שֶׁל כ"ג בְּכָל עִיר וְעִיר כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים ט"ז:י"ח) תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ וּצְרִיכִין בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שִׁבְעָה לְצֵאת וּלְהוֹשִׁיבָם וְכוֹ' יְלֵיף בגמ' (דף טז:): בְּסֶפֶר כְּרִיתוּת הַמַּבְדִּיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְנָכְרִים וּבְלַעַ"ז מרק"א וּבְגְמָרָא (שָׁם) מְפָרֵשׁ טַעְמָא: עֵדָה שׁוֹפֶטֶת עֲשָׂרָה מְחַיְּבִין: וְעֵדָה מַצֶּלֶת עֲשָׂרָה מְזַכִּין אַשְׁמְעִינַן קְרָא דְּצָרִיךְ עֶשְׂרִים שֶׁאִם יַחְלְקוּ יִהְיוּ עֲשָׂרָה מְחַיְּבִין וַעֲשָׂרָה מְזַכִּין: לְעֵדָה הָרָעָה בַּמְּרַגְּלִים כְּתִיב: לְרָעוֹת אִם הָרֹב מְחַיְּבִין לֹא תֵּלֵךְ אַחֲרֵיהֶם לְהָרֵג: שׁוֹמֵעַ אֲנִי דִּלְטוֹבָה לְזַכּוּת הָלְךָ אַחֲרֵיהֶן שָׁאפֵי' מְעוּט הַמְזַכִּין וְרַבִּים הַמְחַיְּבִין כְּתִיב: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת מִשּׁוּם זְכוּת לָא אִצְטְרִיךְ לֵיהּ אֶלָּא אֲפִילּוּ לְחַיֵּב הָלְךָ אַחֲרֵיהֶן: לֹא כְּהַטָּיָתְךָ אַחֲרֵי רַבִּים לְזַכּוּת אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְנָטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְחוֹבָה אֶלָּא לְזַכּוּת עַל פִּי אֶחָד אֲפִילּוּ אֵין יְתֵרִין מְזַכִּין עַל הַמְחַיְּבִין אֶלָּא אֶחָד זָכָה אֲבָל לְחוֹבָה עַד שֶׁיְּהוּ מְחַיְּבִין עוֹדְפִין עַל הַמְזַכִּין שְׁנַיִם וְהָכִי קָאָמַר לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת עַל פִּי אֶחָד אֲבָל אַחֲרֵי רַבִּים בִּשְׁנַיִם אַפֵּי' לְרָעוֹת הִלְכָךְ עַל כָּרְחָךְ כ"ב בְּעֵינַן דִּכְצִיר מַעֲשָׂרָה מְזַכִּין לֵיכָּא לְמֵימַר דְּהָא כְּתִיב וְהִצִּילוּ הָעֵדָה וְתוּ לָא מַשְׁכַּחַת חוֹבָה בְּצִיר מי"ב:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:
ב מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:
ג סמג עשין צו, טוש״ע חו״מ סי׳ ג סע״ב:
ד מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:
ה סמג עשין צו, טוש״ע חו״מ סי׳ ג סע״ב:
ו מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
ז סמג עשין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סע״ב:
ח מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ א:

מסורת הש״ס

א לקמן ו.
ב לקמן לב.; יבמות קכב.; משנה סנהדרין

תורה אור השלם

[שמות כג]
[שמות יח]
[שמות יח, כה]
[שמות כב, ז]
[שמות כב, ו-ח]

מָה לִּי חָבַל בְּגוּפוֹ מָה לִּי חָבַל בְּמָמוֹנוֹ מָמוֹנוֹ ה"ל לְמִנַּקט בְּרִישָׁא שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּכָל מָקוֹם בִּלְשׁוֹן מַה לִּי לְהַקְדִּים הַפָּשׁוּט כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּהַמַּפְקִיד (ב"מ דף לו:) מַלְאָךְ הַמָּוֶת מָה לִּי הָכָא מָה לִּי הָתָם וְכֵן מַה לִּי קְטָלָא כַּלָּה מַה לִּי קְטָלָא פַּלְגָא וּבְאֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (שָׁם דף סג.) הַשְׁתָּא דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי מָה לִּי הֵן מָה לִּי דְּמֵיהֶן מַה לִּי דְּמֵיהֶן מַה לִּי הֵן נָמֵי אָמְרִינַן וי"ל דְּהָבָלָא שַׁיְכָא בַּגּוּף טְפֵי וּפְשִׁיטָא לְכָךְ נָקֵט בְּרִישָׁא חָבַל בְּגוּפוֹ:

דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶן דִּין דְּרַבִּי אֲבָהוּ אַדְּרַבִּי אֲבָהוּ פְּרֵיךְ דְּשְׁמוּאֵל וּשְׁאַר אָמוֹרָאֵי סְבְרֵי דִּינֵיהֶן דִּין וא"ת הֵיכִי קָאָמַר ד"ה הָא אֵיפָא בְּרֵיתָא דְּרַמֵּי בַּר חָמָא בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף קז.) דְּאָמַר אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין צְרִיכִין כְּפִירָה בְּמִקְצָת דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פְּרָשִׁיּוֹת וּמַאן דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פְּרָשִׁיּוֹת לָא בָּעֵי שְׁלֹשָׁה כִּדְמוֹכַח בְּשְׁמַעְתִּין וי"ל דְּרַבִּי אֲבָהוּ לָא חָשִׁיב לֵיהּ לְהַהִיא בְּרֵיתָא דְּלָא מַתְנֵי בֵּי ר' חִיָּא וְר' אוֹשַׁעְיָא וע"ק דְּרַבִּי יוֹחָנָן אִית לֵיהּ בְּהַגּוֹזֵל (שָׁם:) דְּרַמֵּי בַּר חָמָא וּבִירְשָׁל' דָּרִישׁ מְכִילְתִין אָמְרִינַן רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמְרִי תַּרְוַיְהוּ שְׁנַיִם שָׁדְנוּ אֵין דִּינֵיהֶם דִּין וּבְהַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דף מו:) נָמֵי קַאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן גֵּר צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה מְשַׁפְּטִ כְּתִיב בֵּהּ וי"ל דְּאַפֵּי' מַאן דְּאִית לֵיהּ אֵין עֵרוּב פְּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן בָּעֵי שְׁלֹשָׁה מְשׁוּם דְּכְתִיב (וַיִּקְרָא כד) מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְהַאי דְּקַאָמַר הָכָא מַאי קָסָבַר כו' ה"ק אִי קָא סָבַר אֵין עֵרוּב פְּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן וּבְדִין הוּא דְּבָעֵי מָמְחִין מִמִּשְׁפַּט אֶחָד אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לַחֲזֹר מִדְּבָרָיו הַמְקֻשֶׁה דְּקַאָמַר אִי אֵין עֵרוּב פְּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן לָא שָׁמְעִינַן ג' וּמָמְחִין מִמִּשְׁפַּט אֶחָד וא"ת כִּי הֵיכִי דְּיִלְפִינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה מִמִּשְׁפַּט אֶחָד נֵילַף נָמֵי לְעִנְיַן ג' וּמָמְחִין אַפֵּי' מַאן דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת וי"ל דְּמִשְׁפַּט אֶחָד לְהַשְׁוּוֹת דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת קָאָתֵי וְלֹא לְהַשְׁוּוֹת דִּינֵי מָמוֹנוֹת אַהֲדָדֵי דְּאִקְּרָא דְּלֹעֵיל קָאֵי דִּכְתִיב (שָׁם) מַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ מִשְׁפָּט אֶחָד וְגוֹ' וְתַדַּע דְּלִקְמָן (סַנְהֶדְרִין דַּף מ.) בָּעֵי גְּזֵרָה שָׁוָה דְּהֵיטֵב הֵיטֵב וְלָא יִלְפִינַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת מְהַדְּדֵי לְעִנְיַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה מִדִּכְתִיב מִשְׁפָּט אֶחָד וּמִיהוּ ע"כ אֵין רְאָיָה מִשָּׁם דא"כ תִּקְשֶׁה לְרַמֵּי בַּר חָמָא אַלִּבָּא דְּרַבִּי אֲבָהוּ וּלְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאִית לְהוּ מִשְׁפָּט אֶחָד אַפֵּי' לְהַשְׁוּוֹת דִּינֵי מָמוֹנוֹת אַהֲדָדֵי אֶלָּא אִצְטְרִיךְ הֵיטֵב מִטַּעַם דְּלִקְמָן דְּלִכְתְּבִינְהוּ רַחֲמָנָא בְּחַדָּא וא"ת אַכְּתִי לְעִנְיַן מָמְחִין מִיהָא נֵילַף דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת כְּמוֹ לְעִנְיַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וי"ל מִדִּכְתִיב רַחֲמָנָא מָמְחִין גַּבֵּי גְּזֵלוֹת ש"מ דִּלְגַבֵּי הָכִי לָא יִלְפִינַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת אֲבָל קָשֶׁה לְמַאן דְּאִית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת מָמְחִין דִּכְתִיב רַחֲמָנָא גַּבֵּי דִּינֵי מָמוֹנוֹת למ"ל וְשָׁמָא לְעִנְיַן מָמְחִין אֵין לִלְמֹד דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת כֵּיוָן דְּסָגֵי בִּשְׁלֹשָׁה וצ"ע כָּל הָנָךְ מִלֵּי דְּחָשֵׁב לְקַמָּן בְּפֶ' אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (סַנְהֶדְרִין דַּף לב.) מָה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת אַמַּאי לָא מַשְׁוִינַן לְהוּ מִמִּשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם: **אִי** קָסָבַר עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן לִבְעֵי נָמֵי מַמְחִין תֵּמַהּ דְּמַשְׁמַע הָכָא דְּמַמְעֲטִינַן הֲדָיוֹטוֹת מִדִּכְתִיב אֱלֹהִים וּבְפֶרֶק הַמַּגְרֵשׁ (גִּטִּין דַּף פח:) מְמַעֵט לְהוּ מִדִּכְתִיב לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי עַכּוּ"ם וְלֹא לִפְנֵי הֲדָיוֹטוֹת וי"ל דְּהָתָם מְמַעֲטִינַן מִלִּפְנֵיהֶם מִשּׁוּם דְּלִפְנֵיהֶם קָאֵי אֱלֹהִים דְּהָכָא כְּלוֹמַר לִפְנֵי הַדַּיָּנִין הַמְפָרְשִׁין בְּמָקוֹם אֶחָד וּמִיהוּ בְּגִטִּין (שָׁם) פֵּרֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס מִשּׁוּם דְּקַאֵי אִשְׁבְּעִים זְקֵנִים הַכְּתוּבִים בְּסוֹף פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים שֶׁעָלוּ עִמּוֹ לְהַר כו' שֶׁהֵן סַנְהֶדְרִין וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דִּבְגִטִּין לְעִנְיַן מִלֵּי דְּכְפִיָּה אַיְירֵי דְּאִהְכִּי מִיְּתֵי לֵיהּ מִלֵּי דְּעֵשׂוּ מִלְּפָנֵיהֶם מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ז.) מֵאֲשֶׁר תְּשִׂים אֵלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּנִין דְּשַׁיָּךְ בָּהֶן שִׂימָה:

וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד. הָרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. [א]וְכַמָּה יְהֵא בָּעִיר וְתֶהֱא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין? מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת. גְּמָ' אַטּוּ גְּזֵילוֹת וְחַבָּלוֹת לָאו דִּינֵי מָמוֹנוֹת נִינְהוּ? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מָה הֵן קָתָנֵי, מָה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת? גְּזֵילוֹת וְחַבָּלוֹת. אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת – לָא. וּצְרִיכָא, דְּאִי תְּנָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת – הָוֵה אָמֵינָא דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת. תְּנָא גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת. וְאִי תְּנָא גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, וְלָא קָתָנֵי דִּינֵי מָמוֹנוֹת – הָוֵה אָמֵינָא הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת. וְהַאי דְּקָתָנֵי גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת – מִשּׁוּם דְּעִיקַּר שְׁלֹשָׁה דִּכְתִיבִי, בִּגְזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת כְּתִיבִי. גְּזֵילוֹת, דִּכְתִיב: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים". חֲבָלוֹת – מָה לִּי חָבַל בְּגוּפוֹ, מָה לִּי חָבַל בְּמָמוֹנוֹ! תְּנָא: מָה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת? גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת. אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת – לֹא. [ג]וּלְמַאי? אִילֵּימָא דְּלָא בָּעֵינַן שְׁלֹשָׁה, וְהָאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שְׁנַיִם שָׁדְנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין. [ה]אֶלָּא: דְּלָא בָּעֵינַן מוּמְחִין. מַאי קָסָבַר? אִי קָסָבַר עֵירוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, לִיבְעֵי נָמֵי מוּמְחִין. וְאִי קָסָבַר אֵין עֵירוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, שְׁלֹשָׁה לְמָה לִי? [ח]לְעוֹלָם קָסָבַר: עֵירוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, וּבְדִין הוּא דְּלִיבְעֵי נָמֵי מוּמְחִין. וְהַאי דְּלָא בָּעֵינַן מוּמְחִין – מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּדָרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר:

וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל אֵין עוֹשִׂין ב"ד זוּגוֹת שֶׁאִם יַחְלְקוּ לַחֲצָאִין הֲוֵי לְהוּ פַּלְגָא וּפַלְגָא וְלָא מַשְׁכַּחַת לַהּ הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה ע"פ אֶחָד הִלְכָךְ מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד וּבְגְמָרָא (דף יז.) פָּרֵיךְ כֵּיוָן דְּאֵין ב"ד שָׁקוּל וּמַצְרֶכֶת עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה הַטָּיָה לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם לָא מַשְׁכַּחַת לַהּ: מֵאָה וְעֶשְׂרִים בגמ' (שָׁם) מְפָרֵשׁ כְּנֶגֶד מִי: מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים דְּהַיְנוּ כ"ג עֲשִׂירִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ כָּל אֶחָד מִבֵּית דִּין שֹׁר עַל עֲשָׂרָה דִּבְצִיר מַעֲשָׂרָה לֹא אִשְׁכְּחַן שְׁרָרָה: גְּמ' מָה הֵן קָתָנֵי הַאי גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת פֵּרוּשָׁא דְּדִינֵי מָמוֹנוֹת הוּא דְּלָא תֵּימָא כָּל דִּינֵי מָמוֹנוֹת בַּמַּשְׁמַע וְלִמְעוּטֵי הַלְוָאוֹת וְהוֹדָאוֹת שֶׁהֵן בְּאֵין עַל גְּמִילוּת חֲסָדִים וְאֵיפָא נָעִילַת דֶּלֶת בְּפִנֵּי לוֹיִן כְּדַאָמְרִינַן לְקַמָּן הִלְכָךְ מַעֲטִינְהוּ וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ מִמַּאי מַעֲטִינְהוּ: הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת שְׁנֵיהֶן עַל עִסְקֵי מִלְוָה הֵן הוֹדָאוֹת שֶׁבָּא לְדוּן בְּעֵדֵי הוֹדָאָה שֶׁמֵּבִיא עֵדִים שֶׁאוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ הַלְוָאוֹת שֶׁבָּא לְדוּן בְּעֵדֵי הַלְוָאָה שֶׁמְּעִידִין בְּפָנֵינוּ הִלְוָהוּ וְהַלָּה כּוֹפֵר בִּשְׁתֵּיהֶן וְכִי הַאי לִשָּׁנָא טוֹבָא אִיכָּא בְּהַךְ כּוֹפֵר בִּשְׁתֵּיהֶן הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה מִצְטָרְפִין בְּפֶרֶק ג' (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף ל.) גַּבֵּי עֵדִים זוֹמְמִין וְאִית דְּמַפְרְשִׁי הוֹדָאוֹת שֶׁמּוֹדָה בְּמִקְצַת הַלְוָאוֹת שֶׁכּוֹפֵר הַכֹּל וְרֵאשׁוֹן עִקַּר דְּמַכְּדֵי שְׁנֵיהֶן עַל עִסְקֵי מִלְוָה הֵם כְּדַאוֹקֵמְנָא טַעְמָא לְקַמָּן מִשּׁוּם נְעִילַת דֶּלֶת בְּפִנֵּי לוֹיִן מַאי שְׁנָא דְּהָא קְרֵי הַלְוָאָה וְהָא לָא קְרֵי הַלְוָאָה הוֹדָאוֹת וּכְפֵרוֹת אַבְּעֵי לֵיהּ לְמִתְנֵי: תְּנָא גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת לְפֵרוּשָׁא: וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים מִדְּכָתַב בְּפָרָשָׁה אֱלֹהִים ג' זִמְנֵי נָפְקָא לַן דְּבָעֵינַן שְׁלֹשָׁה וְהַאי קְרָא כְּתִיב בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וְזֶה טוֹעֲנוֹ שֶׁשָּׁלַח יָד בְּפִקָּדוֹנוֹ דְּהַיְנוּ גְּזֵלוֹת: מָה לִּי חָבַל בְּמָמוֹנוֹ מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר שְׁלֹשָׁה בְּחוֹבֵל בְּמָמוֹנוֹ אַף חוֹבֵל בְּגוּפוֹ בְּכָלָל הִלְכָךְ בְּהָא נָמֵי כְּתִיב בֵּהּ וְאִי לָא תְּנָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת הָוֵה אָמֵינָא הָנָךְ מִשּׁוּם דְּרָבְנַיְהוּ כְּתַב נָקֵט לְהוּ וּלְעוֹלָם הוּא הַדִּין לְדִינֵי מָלְוָה לְהָכִי תְּנָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת וּתְנָא וּמָה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת לְמִעוּטֵי הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת דְּאִם כֵּן דְּכֵלָן בַּמַּשְׁמַע כֵּיוָן דְּתָנָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת נִשְׁתּוֹק: וּלְמַאי הִלְכְתָא שַׁיְּרִינְהוּ תַּנָּא לְדִינֵי מָלְוָה לְמַעוֹטֵינְהוּ מַאי: דִּבְרֵי הַכֹּל לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ו.) קַאֵי דְּפִלִיגִי בְּפָשָׁרָה וְאַשְׁמְעִינַן ר' אֲבָהוּ דְּבְדִין כּוּלְּהוּ מוֹדוּ דְּבָעֵינַן ג': מָמוֹנוֹת סְמוּכִין וְנִטְלוּ רְשׁוּת מְנַשְּׁיָא לְדוּן בְּדַאָמְרִינַן לְקַמָּן בְּפִרְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף ה.): וּמַאי קָסָבַר תַּנָּא דִּידָן דְּמַעֲטִינְהוּ: אִי קָסָבַר עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כְּתִיב כָּאן דְּאִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר בְּהַגּוֹזֵל עֵצִים (ב"ק דַּף קז.) שֶׁהַפָּרָשִׁיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים מְעָרְבָּבוֹת הֵן שֶׁיֵּשׁ מִקְרָא כָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בָּהּ אֶלָּא מִפָּרָשָׁה אַחֶרֶת הוּא כְּגוֹן אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (שְׁמוֹת כב) דְּיִלְפִינַן מִנֵּהּ מוֹדֶה בְּמִקְצַת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע כו' שֶׁכָּתַב בְּשׁוֹמֵר חִנָּם לְאוּ אַשּׁוֹמֵר חִנָּם קָאֵי דְּשׁוֹמְרִין אע"פ שֶׁלֹּא הוֹדוּ בְּמִקְצַת חַיָּבִין לְשַׁבֵּעַ דְּהוֹדָאָה מִקְצַת הַטַּעֲנָה אַפָּרָשַׁת דְּאִם פָּסַח תִּלְוֶה קָאֵי (שָׁם) דְּהָתָם הוּא דְּבָעֵינַן הוֹדָאָה בְּמִקְצַת וְאִי לֹא מוֹדֶה כְּלוּם חָזְקָה אִם טַעֲנַת הַתּוֹבֵעַ אֱמֶת לֹא הָיָה יָכוֹל זֶה לְהַעִיז פָּנָיו נָגְדּוֹ וְלוֹמַר לֹא הִלְוִיתַנִי הִלְכָךְ אַפֵּי' שְׁבוּעָה לָא בָּעֵי אֲבָל בְּפִקָּדוֹן דְּלֵיכָּא גְּמִילוּת חֲסָדִים מֵעִיז פָּנָיו וְכוֹפֵר הַכֹּל וּבָעֵי שְׁבוּעָה וְהַאי תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין אִי סְבִירָא לֵהּ נָמֵי דְּהַאי אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה בְּהַלְוָאָה מִשְׁתַּעֵי הֲרֵי נֶאֱמַר אֱלֹהִים בְּהַאי קְרָא דְּמַשְׁמַע מַמְחִין לְשׁוֹן שְׁרָרָה וְרַבָּנוּת דְּדִמְתַרְגְּמִינַן רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שָׁם ז) לְשׁוֹן רַבָּנוּת וְלִבְעֵי מַמְחִין: וְאִי קָסָבַר דְּהַאי קְרָא לְאוּ בְּהַלְוָאָה מִשְׁתַּעֵי: שְׁלֹשָׁה מְנַלַּן בְּהַלְוָאָה הָא מִתְּלָתָא אֱלֹהִים נָפְקָא לַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ג:) וֱאלֹהִים בְּהַלְוָאָה לָא כְּתִיב: מִשּׁוּם דְּר' חֲנִינָא וְתַקְּנָתָא דְּרַבָּנָן הוּא: בְּדָרִישָׁה וַחֲקִירָה צָרִיךְ לִבְדֹּק אֶת הָעֵדִים בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הִלְוָהוּ:

שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם". וּמָה טַעַם אָמְרוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לָא בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין. אֶלָּא מֵעַתָּה, טָעוּ – לֹא יְשַׁלְּמוּ?! כָּל שֶׁכֵּן אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין! אִי הָכִי, תַּרְתֵּי קָתָנֵי: דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת בִּשְׁלֹשָׁה מוּמְחִין. וְעוֹד, שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה לְמָה לִי? אֶלָּא אָמַר רָבָא: תַּרְתֵּי קָתָנֵי, מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר: מִדְּאוֹרָיְיתָא חַד נָמֵי כָּשֵׁר, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ". אֶלָּא מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. אַטּוּ בִּתְלָתָא מִי לָא הָווּ יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת? אִי אֶפְשָׁר דְּלֵית בְּהוּ חַד דִּגְמִיר. אֶלָּא מֵעַתָּה, טָעוּ – לֹא יְשַׁלְּמוּ?! כָּל שֶׁכֵּן דִּנְפִישִׁי יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת! [א]מַאי אִיכָּא בֵּין רָבָא לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, דִּינֵיהֶן דִּין, אֶלָּא שֶׁנִּקְרְאוּ בֵּית דִּין חָצוּף. לְרָבָא לֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אִית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק וְכוּ'. נֶזֶק הַיְינוּ חֲבָלוֹת? מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא חֲצִי נֶזֶק, תָּנֵי נָמֵי נֶזֶק שָׁלֵם. [ב]חֲצִי נֶזֶק נָמֵי – הַיְינוּ חֲבָלוֹת! תְּנָא מָמוֹנָא, וְקָתָנֵי קְנָסָא. [א] [ג]הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: "פַּלְגָא נִיזְקָא קְנָסָא", אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: "פַּלְגָא נִיזְקָא מָמוֹנָא", מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא, אַיְּידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, דְּמָמוֹן שֶׁאֵינוֹ

שֶׁנֶּאֱמַר מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם מָמוֹנוֹת כִּנְפָשׁוֹת וְכֵיוָן דִּכְתִיב דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ג:ט"ו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ הוּא הַדִּין לְדִינֵי מָמוֹנוֹת: שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת שֶׁיִּמָּנְעוּ מִלְּהַלְווֹת שֶׁמָּא יִכְפֹּר וְהָעֵדִים יִטְעוּ וְלֹא תְּהֵא עֵדוּתָן מְכֻוֶּנֶת וְיַפְסִיד וְהָכָא נָמֵי שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא מֻמְחִין לְכוֹפוֹ לְדִין: אֶלָּא מֵעַתָּה טָעוּ הֶדְיוֹטוֹת בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא יְשַׁלְּמוּ דְּכֵיוָן דִּבְרְשׁוּת רַבָּנַן קָא נָחֲתֵי הָווּ לְהוּ כִּמְמֻחִין וְכָל הַמֻּמְחֶה לְבֵ"ד אִם טָעָה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם כִּדְלְקַמָּן בְּאֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (סַנְהֶדְרִין דַּף לג.) הָא שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה חַיָּב: כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת דְּסָבַר דִּלְמָא טָעוּ בֵּי דִּינָא וּפָטְרִי לֵיהּ וּמַפְסְדְנָא: אִי הָכִי דִּבְהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת שְׁלֹשָׁה בָּעֵינַן לָמָּה לֵיהּ לְרַבִּי אָבָהוּ לְאוֹקוּמֵהּ לְמַתְנִיתִין בַּמֶּה הֵן קָתָנֵי: תַּרְתֵּי קָתָנֵי מָצֵי לְמֵימַר דִּינֵי מָמוֹנוֹת דְּהַיְינוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת בִּשְׁלֹשָׁה כָּל דְּהוּ וּגְזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת בַּג' מֻמְחִין וּמִשּׁוּם דַּחֲלוּקִין בְּדִינֵיהֶן לָא כַּלְלִינְהוּ בְּחַד כְּלָלָא: וְעוֹד אִי חֲדָא קָתָנֵי לָמָה לִי לְמִתְנֵי תְּרֵי זִמְנֵי שְׁלֹשָׁה הָכִי אִבְּעִי לְמִתְנֵי דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁהֵן גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת בַּג': תַּרְתֵּי קָתָנֵי דְּוַדַּאי ג' בָּעֵינַן דְּעֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כְּתִיב כָּאן וּמִיהוּ בְּהֶדְיוֹטוֹת סַגֵּי מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא וְהָכִי קָאָמַר דִּינֵי מָמוֹנוֹת דְּהַיְינוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת וּגְזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת בִּשְׁלֹשָׁה מֻמְחִין: מִדְּאוֹרָיְתָא חַד נָמֵי כָּשֵׁר בְּהוֹדָאָה וְהַלְוָאָה דִּכְתִיב תִּשְׁפֹּט לְשׁוֹן יָחִיד וְאֵין עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּאן וּמַתְנִיתִין וַדַּאי תַּרְתֵּי קָתָנֵי כְּדַאֲמָרָן וּמִיהוּ שְׁלֹשָׁה בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת לָאו מִדְּאוֹרָיְתָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן: גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת תַּגָּרִין שֶׁאֵין בְּקִיאִין בְּטִיב דִּינִין וְיִזְכֶּה אֶת הַחַיָּב וִיחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי: דִּגְמִיר שֶׁשָּׁמַע מֵחֲכָמִים וּמְדַיָּנִין הִלְכוֹת דִּין מִלְוֶה: טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ דְּהָא בִּרְשׁוּת נָחֲתֵי אַפֵּי' מִדְּאוֹרָיְתָא: כָּל שֶׁכֵּן דִּנְפִישִׁי יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת דְּלָא אִכְפַּת לְהוּ לְמִגְמַר: בֵּית דִּין חָצוּף שֶׁעָבְרוּ עַל תַּקָּנַת חֲכָמִים: לְרָבָא דְּאָמַר מִדְּאוֹרָיְתָא תְּלָתָא בָּעֵינַן לֵית לֵהּ דִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר דִּינֵיהֶן דִּין: הַיְינוּ נֶזֶק הַיְינוּ חֲבָלוֹת מַאי קָרֵי נֶזֶק וּמַאי קָרֵי חֲבָלוֹת הָא נֶזֶק אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁל חֲבָלוֹת הוּא וְלִתְנֵי חֲבָלוֹת וְלָא בָּעֵי נֶזֶק: חֲצִי נֶזֶק נָמֵי הַיְינוּ חֲבָלוֹת דְּשׁוֹר תָּם שֶׁחָבַל אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק וְכֵיוָן דִּתְנָא חֲבָלוֹת אַף חֲצִי נֶזֶק בַּמַּשְׁמָע: חֲבָלוֹת מָמוֹנָא הוּא דְּאַפְּחֲתֵהּ לִדְמֵי' חֲצִי נֶזֶק קְנָסָא הוּא דִּסְתָם שְׁוָרִים אֵינָם נוֹגְחִים וְלֹא הָיָה לַבְּעָלִים לְשָׁמְרוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הוּעַד וְלָא בָּעֵי לְשַׁלּוּמֵי מִידֵי אֶלָּא קְנָסָא הוּא דְּקַנְסֵהּ רַחֲמָנָא כְּדֵי שֶׁיַּרְבֶּה בִּשְׁמִירַת שְׁוָרִים: פַּלְגָא נִזְקָא מָמוֹנָא בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה אָבוֹת (ב"ק דַּף טו.) פְּלִיגֵי בָּהּ דְּקָסָבַר סְתָם שְׁוָרִים נַגְחָנִים הֵם וּמִדִּינָא כּוּלְּהוּ בָּעֵי לְשַׁלּוּמֵי דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִינְטְרֵיהּ וְרַחֲמָנָא הוּא דְּחָס עֲלֵהּ:

שֶׁנֶּאֱמַר מִשְׁפָּט אֶחָד וְגוֹ'. וְאִם תֹּאמַר ת"ל דְּעִקַּר דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה בְּעֵדִים זוֹמְמִין כְּתִיב בְּפָרָשַׁת שׁוֹפְטִים בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת וְי"ל דְּמִכָּל מָקוֹם לָא הֲוָה מַצְרְכִינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה בִּשְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת אֶלָּא דַּוְקָא בְּעֵדִים זוֹמְמִין אִי לָאו דִּכְתִיב מִשְׁפָּט אֶחָד: שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין כו' גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת וּכְתֻבַּת אִשָּׁה וִירֻשּׁוֹת וּמַתָּנוֹת בְּכוּלְּהוּ נָמֵי לָא בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה כְּדֵי שֶׁתִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי גַּזְלָנִין וְאִם תֹּאמַר מֵהַאי טַעְמָא לָא נִבְעֵי מֻמְחִין בִּגְזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת כְּמוֹ בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְגַבֵּי מֻמְחִים לֹא שַׁיָּךְ לְמִחַשׁ בֵּהּ כְּמוֹ זֶה דְּבַחֲשָׁשָׁא מוּעֶטֶת אָדָם נִמְנָע מִלְּהַלְווֹת לַחֲבֵרוֹ אִם לֹא יִמְצָא דַּיָּנִין מְזֻמָּנִים לִגְבּוֹת חוֹבוֹ אֲבָל גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת יוֹדֵעַ הַגַּזְלָן שֶׁיַּטְרִיחַ הַנִּגְזָל אַחַר הַמֻּמְחִין עַד שֶׁיִּמְצָא לָדוּן עִם הַגַּזְלָן ועי"ל דִּגְזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת נָמֵי בָּעוּ דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וְלָא מְמַעֲטִינַן אֶלָּא הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְהָא דְּמוּקֵי בְּרֵישׁ אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לב:) מַתְנִיתִין דְּמַצְרְכָה דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה בְּדִינֵי קְנָסוֹת לָאו דַּוְקָא דִּינֵי קְנָסוֹת קָאָמַר דִּגְזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת קָרֵי לְהוּ נָמֵי קְנָסוֹת כִּדְאַשְׁכְּחַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף יג:) גַּבֵּי שֶׁאִלְמָלֵא הוּא בִּטְּלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת דְּמַיְירֵי בְּכָל הָנְהוּ דְּבָעֵי שְׁלֹשָׁה מֻמְחִין מִיהוּ כְּתֻבַּת אִשָּׁה וִירֻשּׁוֹת וּמַתָּנוֹת וְנִזְקֵי שׁוֹר בְּשׁוֹר הָוֵי בִּכְלַל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכָל הָנְהוּ דְּמַסְקִינַן בְּהַחוֹבֵל (ב"ק דַּף פד:) דְּעָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ וְגוֹבִין אוֹתוֹ בְּבָבֶל וְלָא בָּעֵי מֻמְחִין וְאִם תֹּאמַר וְהָא אַשְׁכְּחַן בְּכַמָּה דּוּכְתִּין שֶׁהָיוּ דָּנִין בְּבָבֶל גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת בפ"ב דב"ק (דַּף כא.) גַּבֵּי הָהוּא גַּבְרָא דִּבְנָה אַפַּדְנָא אַקִּילְקַלְתָּא דְּיַתְמֵי וְחָנַן בִּישָׁא (שָׁם דַּף לז.) דְּתָקַע לֵיהּ לְחַבְרֵהּ וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְכָל הָנְהוּ אֶפְשָׁר שֶׁדָּחֲקוּ זֶה אֶת זֶה ע"י דְּתָפְסִי אוֹ דְּאָמַר אֶקְבְּעֵהּ לְדִינָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּדְאִיתָא בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דב"ק (דַּף טו.) וי"מ דַּוְקָא גְּזֵלוֹת שֶׁעַל יְדֵי חֲבָלוֹת כְּמוֹ דְּמִנְּצוּ בֵּי תְּרֵי וּמָחוּ אַהֲדָדֵי עַד שֶׁתּוֹקֵף אֶחָד וְגוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ דְּכִי הַאי גַּוְנָא לָא שְׁכִיחַ וְלָא עָבְדִינָא שְׁלִיחוּתַיְהוּ וא"ת וְהֵיאַךְ הָיוּ דָּנִין דִּינֵי גְּזֵלוֹת וּבְאֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ (ב"מ דַּף סא:) הֵיאַךְ הָיוּ דָּנִין דִּינֵי רִבִּית הָא אָמְרִינַן רֵישׁ הַגּוֹזֵל קַמָּא (בָּבָא קַמָּא דַּף צד:) הַגַּזְלָנִים וּמַלְוֵי בְּרִבִּית שֶׁהֶחְזִירוּ אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם וְי"ל דְּהָא אָמְרִינַן בִּימֵי רַבִּי נִשְׁנֵית מִשְׁנָה זוֹ וּמְפָרֵשׁ רַבֵּינוּ תָּם דַּוְקָא בְּיָמָיו וְלֹא לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו מִשּׁוּם עֻבְדָּא דְּהָתָם וּלְהָכֵי לָא פָּרֵיךְ הָתָם מִכַּמָּה מִשְׁנָיוֹת אֶלָּא מִבָּרַיְתוֹת שֶׁשְּׁנָאָן רַבִּי לְרַבִּי חִיָּא: אֶלָּא מֵעַתָּה טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס כֵּיוָן דִּבִרְשׁוּת קָא עָבְדִי הָוֵי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה כִּמְמֻחֶה וְלָשׁוֹן כ"ש שֶׁאַתָּה נוֹעֵל כו' אֵין מִתְיַשֵּׁב דְּלָא ה"ל לְמֵימַר כ"ש אֶלָּא ה"ל לְמֵימַר א"כ אַתָּה כו' אֶלָּא מַשְׁמַע מִלְּשׁוֹן כ"ש דְּמִכֹּחַ נְעִילַת דֶּלֶת הֲוָה פָּרֵיךְ וה"פ כֵּיוָן דְּחָיְישַׁתְּ לִנְעִילַת דֶּלֶת הֲוָה לָן לְמֵימַר טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ דְּאִי מְחַיֶּבֶת לְהוּ לְשַׁלֵּם לֹא יִתְרַצּוּ לְהִתְמַצֵּעַ בְּדִין וְאִם תֹּאמַר מַאי קוּשְׁיָא הָא לָא מְחַיֵּב לְשַׁלֵּם אא"כ נָטַל וְנָתַן בַּיָּד כִּדְאָמַר בְּאֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לג.) וְיֵשׁ לוֹמַר דְּפָרִיךְ לְמַאן דִּמְחַיֵּב בְּלָא נָטַל וְנָתַן: וְעוֹד שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה לָמָּה לִי אִיכָּא דּוּכְתֵּי דְּדָיֵיק הָכִי וְאִיכָּא דּוּכְתֵּי דְּלָא דָּיֵיק: וּמִדְּאוֹרָיְתָא חַד נַמֵּי כָּשֵׁר פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס דְּקָסָבַר אֵין עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כְּתִיב כָּאן וְקָשֶׁה דא"כ בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט לָמָּה לִי לְכָךְ נִרְאֶה דְּאַפֵּי' לְמַאן דְּאִית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת קָאָמַר: אִי אֶפְשָׁר דְּלֵית בְּהוּ חַד דִּגְמִיר דְּמַאן דְּלָא גְּמִיר פָּסוּל לְדִינָא כִּדְמוֹכַח בְּזֶה בּוֹרֵר (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף כג.) דִּתְנַן זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וּפָרֵיךְ בַּגְּמָרָא כָּל כְּמִינֵּהּ דְּפָסִיל לַדַּיָּנִים וּמְשַׁנֵּי בְּעַרְכָּאוֹת דְּסוּרְיָא וּפֵרֵשׁ שָׁם בַּקּוּנְטְרֵס שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת ואע"ג דִּפְלִיגֵי רַבָּנַן וְאָמְרֵי אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵם קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים הָא לָאו הָכִי לָא מָצֵי פָּסִיל הַיְינוּ דַּוְקָא בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁנִּתְמַנּוּ לִהְיוֹת דַּיָּנִים: כ"ש דִּנְפִישִׁי יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת גַּם כָּאן פָּרֵיךְ מִכֹּחַ זֶה כֵּיוָן דְּחָיְישַׁתְּ לְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת הֲוָה לָן לְמֵימַר טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֲקוּ הָנְהוּ דִּגְמִירֵי וְאָז אִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא חַד דִּגְמִיר וּמְשַׁנֵּי כ"ש דִּנְפִישִׁי לָכֵן יְשַׁלְּמוּ כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁלֹּא יִטְעוּ פֶּן יִתְחַיְּבוּ לְשַׁלֵּם: לְרָבָא לֵית לֵהּ דִּשְׁמוּאֵל בה"ג פּוֹסֵק כִּשְׁמוּאֵל אע"ג דְּרָבָא פְּלִיג עֲלֵיהּ מִשּׁוּם דְּרַב נַחְמָן קָאֵי כְּוָתֵהּ לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ה.) וְהָא דְּאָמַר בְּפֶרֶק ב' דִּכְתֻבּוֹת (דַּף כב. וְשָׁם) גַּבֵּי ג' שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר וּמֵת אֶחָד מֵהֶן וְדִלְמָא רַבָּנַן דְּבֵי רַב אָשֵׁי כִּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לְהוּ דְּמַשְׁמַע דְּאֵין הֲלָכָה כִּשְׁמוּאֵל ה"פ כִּשְׁמוּאֵל בְּעָלְמָא סְבִירָא לְהוּ בְּקִיּוּם וּבָזֶה אֵין הֲלָכָה כְּמוֹתָם דַּאֲפִילּוּ רַב נַחְמָן דְּקָאֵי כִּשְׁמוּאֵל דִּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶם דִּין מוֹדֶה דְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת בַּג' כִּדְאָמַר בְּחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דַּף מ. וְשָׁם) וְכֵן הָא דְּאָמַר בְּזֶה בּוֹרֵר (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף ל. וְשָׁם) גַּבֵּי אוֹדִיתָא וְדִלְמָא רַבָּנַן דְּבֵי רַב אָשֵׁי כִּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לְהוּ הָתָם נָמֵי ה"פ כִּשְׁמוּאֵל בְּעָלְמָא סְבִירָא לְהוּ בְּאוֹדִיתָא וְכָתְבוּ בְּהוֹדָאָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם בְּלֹא קִנְיָן וּבָזֶה אֵין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ כִּדְאָמַר הָתָם בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְקָנוּ מִיָּדוֹ כּוֹתְבִין וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה כּוֹתְבִין וַאֲפִלּוּ לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ וּכְדִמְפָרֵשׁ הָתָם דְּקָבְעֵי דַּכְתָּא וְשָׁלְחִי וּמְזַמְנֵי לֵהּ: נֶזֶק הַיְינוּ חֲבָלוֹת לָאו בְּשׁוֹר שֶׁהִזִּיק שׁוֹר קָאָמַר דְּהָא אִיתָא בְּהַחוֹבֵל (ב"ק דַּף פד: וְשָׁם) דְּגוֹבִין אוֹתוֹ בְּבָבֶל וְלָא בָּעֵי מֻמְחִין אֶלָּא בְּשׁוֹר שֶׁהִזִּיק אָדָם וְהָא דְּקָאָמַר מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי לְמִתְנֵי ח"נ דְּלָא כְּר"ע דְּקָאָמַר (שָׁם לג.) אַף תָּם שֶׁחָבַל בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נ"ש וּמִיהוּ נִרְאֶה דְּאַיְירֵי בְּכָל עִנְיָן אַף בְּשׁוֹר דְּאַזִּיק שׁוֹר דְּהָא מַסִּיק בְּהַחוֹבֵל (שָׁם דַּף פד:) דְּהָא דְּגוֹבִין בְּבָבֶל נִזְקֵי שׁוֹר בְּשׁוֹר הַיְינוּ דַּוְקָא נִזְקֵי שֵׁן וָרֶגֶל דְּמוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן אֲבָל נִזְקֵי קֶרֶן אָמְרִינַן הָתָם דְּאֵין מוּעָד בְּבָבֶל:

מסורת הש"ס

א לקמן פו:; לקמן ה:; לקמן ל.; כתובות כב.

ב לקמן לב.; יבמות קכב.; משנה סנהדרין

תורה אור השלם

לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ [ויקרא יט, טו]

מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם [ויקרא כד, כב]

וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ [דברים יג, טו]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין סז, סמג עשין צז, טוש"ע חו"מ סי' א סעי' א:

ב מיי' פב' מהל' נזקי ממון הל' ז:

ג מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:

שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא, תְּנָא נָמֵי חֲצִי נֶזֶק, דְּמָמוֹן שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא. וְאַיְּידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא חֲצִי נֶזֶק, תְּנָא נָמֵי נֶזֶק. (א)שְׁלֹשָׁה מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים" – הֲרֵי כָּאן אֶחָד, "עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם" – הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים" – הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: רִאשׁוֹן תְּחִילָּה נֶאֱמַר, וְאֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. אֶלָּא "עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם" – הֲרֵי כָּאן אֶחָד, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים" – הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל. מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד – הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. (ב)נֵימָא בְּדוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת קָמִיפַּלְגִי? דְּמָר סָבַר: דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת, וּמַר סָבַר: אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. אָמַר לָךְ רַבִּי יֹאשִׁיָּה: אִם כֵּן, נֵימָא קְרָא "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הַשּׁוֹפֵט". מַאי "אֶל הָאֱלֹהִים"? שְׁמַע מִינַּהּ לְמִנְיָינָא. וְרַבִּי יוֹנָתָן, לִישָּׁנָא דְּעָלְמָא נְקַט, כִּדְאָמְרִי אִינָשֵׁי: מַאן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא – לִיקְרַב לְגַבֵּי דַּיָּינָא. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה לֵית לֵיהּ בֵּית דִּין נוֹטֶה? וְהָתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת"? הַתּוֹרָה אָמְרָה: עֲשֵׂה לְךָ בֵּית דִּין נוֹטֶה. סָבַר לַהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: שִׁבְעִים. דִּתְנַן: סַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁבְעִים. אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בְּסַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה, דִּכְתִיבִי קְרָאֵי. בִּשְׁאָר בֵּי דִינָא מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ? (ג)וְכִי תֵּימָא: לָא שְׁנָא, וְהָתְנַן: סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה. (ד)וְאָמְרִינַן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? "וְסָמְכוּ" – שְׁנַיִם, "זִקְנֵי" – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה. דְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה עֲדִיפָא מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה בְּסַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה הוּא דְּלֵית לֵיהּ, הָא בִּשְׁאָר בֵּי דִינָא אִית לֵיהּ. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה בִּשְׁאָר בֵּי דִינָא נָמֵי לֵית לֵיהּ. וְאֶלָּא הַאי "לִנְטֹת" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? מוֹקֵים לֵהּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. (ה)אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת – לָא? אֶלָּא הָא דִּתְנַן: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּיב – זַכַּאי, שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּיב וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי – חַיָּיב. נֵימָא דְּלָא כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יֹאשִׁיָּה, מַיְיתֵי לַהּ בְּקַל וָחוֹמֶר מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת: וּמָה דִּינֵי נְפָשׁוֹת דַּחֲמִירִי, אָמַר רַחֲמָנָא "זִיל בָּתַר רוּבָּא", דִּינֵי מָמוֹנוֹת לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תָּנוּ רַבָּנַן: דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, רַבִּי אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה. אַטּוּ בִּתְלָתָא מִי לָא גָּמַר דִּינָא בִּתְרֵי? הָכִי קָאָמַר: מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמַר דִּין בִּשְׁלֹשָׁה. אַלְמָא קָסָבַר: תְּלָתָא כִּי כְּתִיבִי – בִּגְמַר דִּינָא כְּתִיבִי. מְגַדֵּף בַּהּ רַבִּי אֲבָהוּ: אֶלָּא מֵעַתָּה, תְּהֵא סַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה צְרִיכָה מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין בְּשִׁבְעִים וְאֶחָד? וּתְהֵא סַנְהֶדְרִי קְטַנָּה צְרִיכָה אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים? אֶלָּא "אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ" אָמַר רַחֲמָנָא, מַשְׁמַע אֲסִיפָה שִׁבְעִים. "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה" נָמֵי, מַשְׁמַע שְׁפִיטַת הָעֵדָה. הָכִי נָמֵי: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים", מַשְׁמַע קְרִיבָה שְׁלֹשָׁה. (ו)אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי: "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים" – תְּרֵי. נֶאֱמַר "אֱלֹהִים" לְמַטָּה וְנֶאֱמַר "אֱלֹהִים" לְמַעְלָה. מָה לְמַטָּה שְׁנַיִם, אַף לְמַעְלָה שְׁנַיִם. וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל – מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד. הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה.

וְרַבָּנַן:

אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת. פֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס מִשּׁוּם דְּאִצְטְרִיךְ לְמֻמְחִין וְקָשֶׁה דְּמַסִּיק דכ"ע אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת וְר' יֹאשִׁיָּה אָמַר לָךְ אִם כֵּן נִכְתּוֹב קְרָא אֶל הַשּׁוֹפֵט דְּהָא מִשּׁוֹפֵט לָא יָדְעִינַן מֻמְחִין כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס עַצְמוֹ וְר' יוֹנָתָן לִשָּׁנָא דְּעָלְמָא נְקַט כִּדְאָמְרִי אִינָשֵׁי מַאן דְּאִית לֵהּ דִּינָא לִקְרַב לְגַבֵּי דַּיָּנָא הָרָגִיל וְלֹא אֵצֶל הֶדְיוֹט לְכָךְ נִרְאֶה דה"ק אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת לְמִנְיָנָא ואע"ג דְּלָא אִצְטְרִיךְ לְמֻמְחִין וְכֵן מַשְׁמַע בִּפְלֻגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן דִּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ד.) דִּבְסֻכַּת בַּסֻּכֹּת בַּסֻּכּוֹת מְפָרֵשׁ בְּפ"ק דְּסֻכָּה (דַּף ו:) בְּחַד לִשָּׁנָא דכ"ע יֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת וּפְלִיגִי בְּדוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת וּמַשְׁמַע דלכ"ע סְכָכָא לָא בָּעֵי קְרָא וְאַפֵּ"ה מַדְלִינַן חַד לְגוּפֵהּ וְלָא מוֹקְמִינַן לְמִנְיָנָא לְמָאן דְּלָא דָּרֵישׁ תְּחִלּוֹת וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּכָל הָנְהוּ דִּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ד.) קַרְנֹת קַרְנֹת קְרָנוֹת לְטֹטָפֹת לְטֹטָפֹת לְטוֹטָפוֹת וִי' כֹּהֲנִים דְּסוֹף פִּרְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף יד:) דְּדָרְשִׁינַן כּוּלְּהוּ לְמִנְיָנָא וְלָא אָמְרִינַן אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שִׁבְעִים וְהָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּפֶרֶק הֶחָלִיל (סֻכָּה דַּף נא:) (וְשָׁם) גַּבֵּי אֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ בָּהּ ע"א קָתֶדְרָאוֹת שֶׁל זָהָב כְּנֶגֶד ע"א זְקֵנִים שֶׁל סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הַיְנוּ מִשּׁוּם דְּמֹשֶׁה עַל גַּבַּיְהוּ וְכֵן בְּכָל סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיָה שָׁם מֻפְלָא שבב"ד שֶׁלֹּא הָיָה מִן הַחֶשְׁבּוֹן: מוֹקֵי לָהּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לָא מִשּׁוּם דִּקְרָא מַשְׁמַע בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דִּכְתִיב לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת דְּמַשְׁמַע דָּבָר שֶׁהוּא רַע לְכָל דְּהַיְנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת זְכוּת לָזֶה וְחוֹבָה לָזֶה וְאַף עַל גַּב דְּדִינֵי נְפָשׁוֹת נָמֵי קָרֵי לֵהּ זְכוּתֵהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם בְּרֵישׁ אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לג:) מ"מ חֲשִׁיב לֵיהּ רָעוֹת כֵּיוָן דְּאֵין מַרְוִיחַ כְּלוּם בְּמִיתָתוֹ שֶׁל זֶה וְעֵדִים זוֹמְמִין אַף עַל גַּב דְּכִי מְחַיְּבִי מִפְּטַר רוֹצֵחַ בְּכָךְ מִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר דְּמִפַּטְרִי כּוּלְּהוּ בְּהַכְחָשָׁה הִלְכָּךְ חָשִׁיב לֵיהּ רָעוֹת כִּי מְחַיְּבִי עֵדִים זוֹמְמִין מִיתָה וְעוֹד מָצֵי לְמֵימַר דע"כ נָמֵי קְרָא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן בְּרֵישׁ פִּרְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף ב.) לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה וְלֹא שַׁיָּךְ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דְּרַע לָזֶה וְטוֹב לָזֶה: דִּינֵי מָמוֹנוֹת לֹא כ"ש תֵּמַהּ דִּבְרֵישׁ הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת (ב"ב דַּף צב:) קָאָמַר שְׁמוּאֵל דְּאֵין הוֹלְכִים בְּמָמוֹן אַחַר הָרוֹב וְאַמַּאי לָא נֵילַף בק"ו מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת כִּדְאָמַר הָכָא וְאֵין לוֹמַר דְּדִינֵי נְפָשׁוֹת גּוּפַיְהוּ לָא אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא בְּרֻבָּא דְּלֵיתֵהּ קַמַּן אֶלָּא בְּרֻבָּא דְּאִיתֵהּ קַמַּן דְּהָא בְּרֵישׁ פֶּרֶק סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף סט.) מַשְׁמַע דִּבְכָל דֻּכְתָּא אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּגוֹן רֹב נָשִׁים לט' יָלְדָן וְרֻבָּא דְּאִינָשֵׁי דְּטָעוּ בְּעִבּוּרָא דְּיַרְחָא וצ"ל דְּרֻבָּא לְרִדְיָא זָבְנִי לָא חֲשִׁיב כִּי הָנָךְ רֻבָּא הִלְכָּךְ לָא סָמְכִינַן אַהַךְ רֻבָּא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת: מִסַּנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה פָּרִיךְ שַׁפִּיר דְּשִׁבְעִים וְאֶחָד כְּתִיב כִּדְדָרֵישׁ בְּסוֹף פִּרְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף יז.) אֲבָל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה דְּעֶשְׂרִים כְּתִיב וְתוּ לָא כִּדְדָרֵישׁ בְּרֵישׁ פִּרְקִין עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת וְאִי עֶשְׂרִים בִּגְמַר דִּין כְּתִיב בל"ט סַגִּי:

שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ שֶׁמְּשַׁלֵּם יוֹתֵר מִן הַקֶּרֶן וַחֲצִי נֶזֶק מְשַׁלֵּם פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן בְּרֹאשׁ הַיְנוּ קֶרֶן דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ה) וְשִׁלַּם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ: אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת לְמִנְיָן דִּלְגוּפֵהּ אֲתָא דִּלְבְעֵי מֻמְחִין דֶּאֱלֹהִים לְשׁוֹן גְּדוֹלָה וְרַבָּנוּת: וְאֵין ב"ד שָׁקוּל אֵין עוֹשִׂין ב"ד זוּגוֹת דְּצָרִיךְ לְקַיֵּם בּוֹ אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת וְאִם יִתְחַלְּקוּ לַחֲצָאִין אֵין כָּאן רַבִּים: א"כ דְּלָא לְמִדְרְשֵׁהּ אֲתָא לִכְתֹּב אֶל הַשּׁוֹפֵט: לְגַבֵּי דַּיָּנָא אֵצֶל דַּיָּן הָרָגִיל וְלֹא אֵצֶל הֶדְיוֹט: וְר' יֹאשִׁיָּה דְּבָעֵי קְרָא לְאֲתוּיֵי שְׁלִישִׁי מִי לֵית לֵהּ ב"ד נוֹטֶה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית דִּין שָׁקוּל כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיֵּם בּוֹ הַטָּיָה אַחֲרֵי רַבִּים וּלְדִידֵהּ אַרְבָּעָה אוֹ שִׁשָּׁה כְּשֵׁרִין דְּאִי בָּעֵי בֵּית דִּין נוֹטֶה קְרָא לְאֲתוּיֵי שְׁלִישִׁי לָמָּה לִי: וְהָתַנְיָא כו' וְהָא קְרָא דָּרֵישׁ: סָבַר לָהּ רַבִּי יֹאשִׁיָּה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שִׁבְעִים דְּהָווּ לְהוּ זוּגוֹת וּקְרָא מוֹקֵי לַהּ לְקַמָּן לִדְרָשָׁה אַחֲרִיתִי: דִּכְתִיבִי קְרָאֵי לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף יז'.) בִּשְׁלְהֵי פִּרְקִין: סְמִיכַת זְקֵנִים עַל רֹאשׁ פַּר הָעֵדָה: וְאֵין ב"ד שָׁקוּל וּסְתָם זְקֵנִים בֵּית דִּינָא מַשְׁמַע: עֲדִיפָא מִדְּר' יְהוּדָה כְּלוֹמַר ר' יֹאשִׁיָּה חִזֵּק אֶת דְּבָרָיו יוֹתֵר מִדְּר' יְהוּדָה: אֶלָּא הַאי לִנְטֹת מַאי עָבֵד לֵהּ בִּשְׁלָמָא לְר' יְהוּדָה מוֹקֵי לָהּ בִּשְׁאָר בֵּית דִּין: בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁתִּתְקַיֵּם בּוֹ הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד כִּדְאָמְרָה בְּמַתְנִיתִין וְאִי הָוֵי זוּגוֹת לֵיכָּא הַטָּיָה בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם: לֵימָא דְּלָא כְּר' יֹאשִׁיָּה דְּאִי כַּר' יֹאשִׁיָּה כֵּיוָן דִּשְׁלִישִׁי מִקְּרָאֵי יָלֵיף לְהוּ וְלָאו מִשּׁוּם נוֹטֶה צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא דַּעַת שְׁלָשְׁתָּן שָׁוָה: אַפֵּי' תֵּימָא ר' יֹאשִׁיָּה מוֹדֶה דְּהֵיכָא דַּחֲלוּקִין אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא: כְּדֵי שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין אִם יַחְלְקוּ שֶׁיְּהֵא שְׁלֹשָׁה רֹב וְנֵלֵךְ אַחֲרֵיהֶם: אַטּוּ כִּי הָווּ תְּלָתָא מֵעִקָּרָא מִי לָא גָּמִיר דִּינָא בִּתְרֵי: מִפְּנֵי גְּמַר דִּין שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֹשָׁה בִּגְמַר דִּין: אֶלָּא מֵעַתָּה דִּקְרָאֵי בִּגְמַר דִּין קָיְמִי: תְּהֵא סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כו' אֶלָּא מַאי טַעְמָא לָא אֲמַרְתְּ הָכִי: דְּאַסְפָּה לִי כו' ר' אֲבָהוּ קָאָמַר לָהּ לְכֻלָּהּ מִלְּתָא וּבִלְשׁוֹן קֻשְׁיָא: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְיָלְפִינַן מִנֵּהּ בְּמַתְנִיתִין כ"ג לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה: וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים דְּיָלְפִינַן מִנֵּהּ מַשְׁמַע קְרִיבָה קָאָמַר: יַרְשִׁיעוּן לְשׁוֹן רַבִּים: לְמַטָּה יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים: לְמַעְלָה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא וְהַהוּא דְּוְנִקְרַב לָא קָחֲשִׁיב דְּקָסָבַר אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִלּוֹת:

מסורת הש"ס

א תוספתא שבועות
ב סוכה ו:
ג יבמות קא.; משנה סנהדרין
ד סוטה מד:; לקמן יג:
ה משנה סנהדרין; לקמן כט.
ו ספרי במדבר; תנא דבי אליהו רבה; תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמרא ואמרינן מ"מ דר"י. הלשון קשה קצת דהא לקמן דף יד ע"א איתא בברייתא דר"י עצמו אמר כן:

שם אלא ה"ט דרבי. ק"ל דלמאי צריכין לטעמא דרבי אף למעלה ב' הא מפשוטו דמקרא דאשר ירשיעון והיינו ב' נדע דבעינן ג' מכח דאין ב"ד שקול וע"כ אידך קרא דאלהים אתא לרבוי' דהיינו ד' ואין ב"ד שקול הרי כאן חמשה:

תורה אור השלם

לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת [שמות כג, ב]

וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא ד, טו]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ [במדבר יא, טז]

וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה [במדבר לה, כד]

אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ [שמות כב, ז]

עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ [שמות כב, ח]

מסורת הש"ס

א מכות ח.

ב ספרא תורת פרשת יולדת פרק ב ב; נדה לי:

ג זבחים לו:; משנה זבחים ד זבחים לו:

ה תוספתא סוכה; סוכה ז:; סוכה ו:; פסחים פו:

ו נזיר מט:; נזיר לח.; חולין עב.

תורה אור השלם

וְאִם־נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים וגו' [ויקרא יב, ה]

וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וגו' [דברים יב, כז]

וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה וגו' [ויקרא ד, ז]

עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא וגו' [שמות כב, ח]

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וגו' [ויקרא ד, לד]

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וגו' [ויקרא ד, כה]

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּמָּהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ וגו' [ויקרא ד, ל]

בַּשִּׁבֹּת תִּשְׁבּוּ שַׁבָּת יָמִים כָּל־הָאַוָּרח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּשִּׁבֹּת [ויקרא כג, מב]

וְעַל כָּל־נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא [ויקרא כא, יא]

רַק חָזֵק לְבִלְתִּי אֱכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וגו' [דברים יב, כג]

כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ וגו' [ויקרא יז, יא]

רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי וגו' [שמות כג, יט]

יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא֒ בָּתַּר קָרְיָה אָזְלִינַן דְּהִיא עִקָּר: הָא דַּאֲמָרַן יַרְשִׁיעוּן קָרִינַן: וְרַבָּנַן יַרְשִׁיעוּן כְּתִיב. וּשְׁכָבֵן כְּתִיב דְּפָרֵק בַּמֶּה בְּהֵמָה (שַׁבָּת דַּף נה:) אַפֵּי' רַבִּי אֶקְרָא אֲנִי יְכוֹלֵנִי לִקְרוֹת וּטְמֵאָה שִׁבְעִים

וְרַבָּנַן: "יַרְשִׁיעֻן" כְּתִיב. (א)אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר יוֹסֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵה, וּבֵית שַׁמַּאי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי עֲקִיבָא – כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא. רַבִּי, הָא דַּאֲמַרַן. (ב)וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵה, דְּתַנְיָא: אֶקְרָא אֲנִי "שִׁבְעִים", יָכוֹל תְּהֵא יוֹלֶדֶת נְקֵבָה טְמֵאָה שִׁבְעִים? אָמַר לָהֶן: טְמֵא וְטָהוֹר בַּזָּכָר, וְטָמֵא וְטָהוֹר בַּנְּקֵבָה. מָה כְּשֶׁטָּהוֹר בַּזָּכָר – בַּנְּקֵבָה כְּפָלַיִם, אַף כְּשֶׁטָּמֵא בַּזָּכָר – בַּנְּקֵבָה כְּפָלַיִם. לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ, יָצָא וּמַחֲזִיר אַחֲרֵיהֶם. אָמַר לָהֶן: אִי אַתֶּם זְקוּקִים לָכָךְ. "שִׁבְועִיִּים" קָרֵינַן, וְיֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא. (ג)בֵּית שַׁמַּאי, דְּתַנַּן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כָּל הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּפְסְלוּ בְּמַחֲשָׁבָה – כְּשֵׁרִין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף בְּחַטָּאת שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה – כְּשֵׁרִין – חוּץ מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר הַחַטָּאת שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת – כְּיִפֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ". וּבְחַטָּאת – שְׁתֵּי מַתָּנוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף בְּחַטָּאת שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת – כְּיִפֶּה. (ד)וְאָמַר רַב הוּנָא: מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי? "קַרְנוֹת", "קַרְנוֹת", "קַרְנוֹת" – הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ: אַרְבַּע לְמִצְוָה, וּשְׁתַּיִם לְעַכֵּב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: קַרְנוֹת, קַרְנַת, קַרְנַת – הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע. שָׁלֹשׁ לְמִצְוָה, וְאַחַת לְעַכֵּב. וְאֵימָא: כּוּלְּהוּ לְמִצְוָה? כַּפָּרָה בְּכְדֵי לֹא אִשְׁכְּחַן! בג(ה)רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּתַנְיָא: שְׁתַּיִם כְּהִלְכָתָן, וּשְׁלִישִׁית אֲפִילּוּ טָפַח. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ כְּהִלְכָתָן, וּרְבִיעִית אֲפִילּוּ טָפַח. בְּמַאי קָמִיפְּלְגִי? רַבָּנַן סְבְרִי: יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמָּסוֹרֶת, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא. רַבָּנַן סְבְרִי: יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמָּסוֹרֶת. "בַּסַּכִּת", "בַּסַּכִּת" – הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע. דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ, פְּשׁוּ לְהוּ תְּלַת. אַתַאי הִלְכְתָא, גְּרַעְתָּא לְשָׁלִישִׁית, וְאוֹקֵימְתָא אַטָּפַח. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: "בַּסַּכִּת", "בַּסַּכִּת", "בַּסַּכּוֹת" – הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ. דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ, פְּשׁוּ לְהוּ אַרְבַּע. אַתַאי הִלְכְתָא גְּרַעְתָּא לְרְבִיעִית, וְאוֹקְמֵיהּ אַטָּפַח. (ו)רַבִּי עֲקִיבָא, דְּתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִנַּיִן לְרְבִיעִית אֲפִילּוּ טָפַח? שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כָּל נַפְשׁוֹת מֵת לֹא יָבֹא" – שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת וְשִׁיעוּר אֶחָד. וְרַבָּנַן: "נפשת" כְּתִיב. מַתְקֵיף לַהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ "יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא"? וְהַתַנְיָא: "בַּחֲלֵב אִמּוֹ" – יָכוֹל "בְּחֶלְבָּ"? אֲמַרְתָּ:

יֵ֣שׁ אֵם֮ לַמִּקְרָא֒ אֲנִי יְכוֹלֵנִי לִקְרוֹת וּטְמֵאָה שִׁבְעִים וְאִמְּרִי עַד שֶׁיְּהֵא הַשִּׁעוּר מֵאָדָם אֶחָד דְּנָפְשְׁתָּ חָסֵר כְּתִיב: בַּחֲלֵב אִמּוֹ יָכוֹל בַּחֲלֵב אִמּוֹ אֲבָל בְּחֶלֶב מַתִּר לְבַשֵּׁל:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פב' מהל' פסולי המוקדשין הל' א:

ב סמג עשין מג, טוש"ע או"ח סי' תרל סעי' ב:

ג מיי' פד' מהל' שופר וסוכה ולולב הל' ב:

ד מיי' פד' מהל' טומאת מת הל' א:

כְּשֶׁטָּהוֹר בַּזָּכָר ה"מ לְמֵימַר מַה בַּזָּכָר יְמֵי טָהֳרָה מְרֻבִּים עַל יְמֵי טֻמְאָה אַף בַּנְּקֵבָה יְמֵי טָהֳרָה מְרֻבִּים עַל יְמֵי טֻמְאָה: **כָּל** הַנִּיתָּנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כְּפֵּר תַּלְמוּד לוֹמַר וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְנִרְאֶה דְּהַהוּא דְּרָשָׁה אִתְיָא אַלִּיבָּא דְּבֵית שַׁמַּאי דלב"ה לָא צְרִיךְ קְרָא דְּלָא עָדְיֵי מֵחֲטָאת וְכֵן מַשְׁמַע הָתָם בְּסוֹף הַסָּגְיָא דְּקָאָמַר דִּלְהַנָּךְ תַּנָּאֵי דְּמַפְקֵי הָאי דָּם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ לְדָרָשָׁה אַחֲרִינָא כָּל הַנִּיתָּנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כְּפֵּר מְנָא לְהוּ וּמִשְּׁנֵי סָבְרֵי לְהוּ כְּבֵית הִלֵּל דְּאָמְרִי אַף חֲטָאת שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כְּפֵּר וְיִלְפִי כּוּלְּהוּ מֵחֲטָאת וְתֵימָה למ"ל קְרָא דְּמַהֲדֵי תֵּיתֵי דְּמִעַכְּבֵי הָא אֲפִילּוּ לְבַ"ש לָא יָלְפִי מֵחֲטָאת דְּאִיכָּא לְמִפְרַךְ שֶׁכֵּן חֲטָאת וְד' קְרָנוֹת וְעוֹד דְּמַשְׁמַע הָתָם דַּאֲפִילּוּ לב"ה הֲ"א דְּמִעַכְּבֵי אִי לָאו דְּיָלְפִי מֵחֲטָאת וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּהַנְיוּ טַעְמָא מִשּׁוּם דְּמַתָּנוֹת שֶׁל קְרָנוֹת נָפְקָא לַן בְּפָרֵק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זְבָחִים דַּף נג:) מִדִּכְתִיב סָבִיב וַהֲוָה חֲשִׁבְינָא כַּלָּה בְּמַתָּנָה אַחַת א"נ מִשּׁוּם דִּכְתִיב סָבִיב טוּבָא וְשִׁנָּה הַכָּתוּב לְהַכִּי אִצְטְרִיךְ קְרָא בֵּין לב"ש בֵּין לב"ה: **וּשְׁתַּיִם** לְעַכֵּב וא"ת הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר שָׁלֹשׁ לְעַכֵּב דְּכִי לֹא כְּתִיב נָמֵי אֶלָּא ד' הֲוָה יָדְעִינָא אַחַת לְעַכֵּב דְּכַפָּרָה בִּכְדֵי לֹא אַשְׁכְּחַן כִּדְאָמְרִי בֵּית הִלֵּל וְאַכְּתִי מִיתְּרֵי תְּרֵי לְרַבּוֹת שְׁנַיִם וי"ל דְּבֵית שַׁמַּאי לֵית לְהוּ הַהִיא סְבָרָא א"נ קְסָבְרֵי כֵּיוָן דְּאֵיכָּא שְׁפִיכוּת דָּמִים לֵיסוֹד לָאו כַּפָּרָה בִּכְדֵי הוּא: **מִנַּיִן** לְרְבִיעִית דָּם כו' תֵּימָה למ"ל קְרָא לְהָכִי מ"ש מִשְּׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים מב' מֵתִים שֶׁמְּטַמֵּא וּבְפָרָק בְּהֵמָה הַמְקֻשָּׁה (חֻלִּין דַּף עב:) נָמֵי דְּבָעֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל קְרָא לְרְבִיעִית דָּם הַבָּא מִן הַמֵּת שֶׁמְּטַמֵּא לָמָּה לִי קְרָא תִּפּוֹק לֵיהּ מִידֵי דַּהֲוָה אַבְּשַׂר הַמֵּת דָּם חֻשּׁוּב כְּבָשָׂר כִּדְמוֹכֵח בְּהֶמּוֹצִיא יַיִן (שַׁבָּת דַּף עז. וְשָׁם:) וּבְהַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים (מְנָחוֹת דַּף קד. וְשָׁם) גְּבֵי דָּם נְבֵלָה דִּמְטַמֵּא בִּרְבִיעִית הוֹאִיל וְיָכוֹל לְקָרוֹשׁ וְלַעֲמֹד עַל בְּזַיִת מְטַמֵּא מִידֵי דַּהֲוָה אַבְּשַׂר מֵת דְּאַפֵּי' בְּשַׂר עַצְמוֹ לֹא הָיָה מְטַמֵּא אִי לָאו מִשּׁוּם דִּמְקוֹמוֹ נַעֲשָׂה צַלֶּקֶת כִּדְאָמַר בְּמַסֶּכֶת נִדָּה בְּפָרָק דָּם הַנִּדָּה (נִדָּה דַּף נה.) דְּבָעֵי אֵין גִּוְעוֹ מַחְלִיף הִלְכָךְ דָּם כֵּיוָן דְּגִוְעוֹ מַחְלִיף אִי לָאו דְּרַבִּי קְרָא הָיִיתִי מְטַהֵר וְהָא דְּנָקֵט מִנַּיִן לְרְבִיעִית דָּם הַבָּא מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁהוּא מְטַמֵּא לָאו מִשּׁוּם שֶׁיִּהְיֶה פָּשׁוּט לוֹ בְּמֵת אֶחָד בְּלָאו הָאי קְרָא דְּאִי בְּמֵת אֶחָד הָיָה טָמֵא ה"ה בְּשִׁנֵּי מֵתִים אִי לֵיכָּא מְעוּטָא דְּהַהוּא קְרָא לְמִיעוּט אַחֵר) וְשָׁם) כֹּל שֶׁטְּמֵאתוֹ וְשִׁעוּרוֹ שָׁוֶה מִצְּטָרְפִין זֶה עִם זֶה וְהָא דְּמִטַּהֲרֵי רַבָּנַן דְּפִלְיגִי אר"ע מִשּׁוּם דְּמַעֲטֵהּ קְרָא כִּדְאָמַר נָפְשָׁתְּ כְּתִיב וְהָא דְּאִצְטְרִיךְ קְרָא בְּדָם הַשֶּׁרֶץ בְּפָרָק קַדְשֵׁי מִזְבֵּחַ (שָׁם) אע"ג דַּחֲשִׁיב כְּבָשָׂר מִכָּל מָקוֹם אִצְטְרִיךְ לְדָם צְלוּל דְּמְטַמֵּא בְּכַעֲדָשָׁה אַף עַל גַּב דְּכִי מִיקְרֵישׁ מַפְחִית טוּבָא וּלְהָכִי תְּנַן הָתָם (שָׁם) דָּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין דְּשִׁעוּרָן שָׁוֶה אֲבָל דָּם נְבֵלָה וּבְשָׂרָהּ לֹא וְכֵן מוֹכֵחַ בִּירוּשָׁלְמִי בְּרֵישׁ הַמּוֹצִיא יַיִן דְּאָמַר דָּם הַנְּבֵלָה טָמֵא וְהַתְנַן דָּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין וְאֵין לָנוּ כַּיּוֹצֵא בּוֹ וּמִיהוּ קָשֶׁה דְּבָפָרָק כָּל שָׁעָה (פְּסָחִים דַּף כב. וְשָׁם) לָא מְשַׁנֵּי אַקַּשְׁיָא דָּמִים כְּשֶׁהֵתִּירָה נְבֵלָה הִיא וְדָמָהּ הֶתֵּירָה כִּדְמְשַׁנֵּי אַקַּשְׁיָא דְּחֵלֶב וְגִיד מַשְׁמַע דְּדָם לָא חָשִׁיב כְּבָשָׂר לְכָךְ צ"ל שֶׁיֵּשׁ שׁוּם רִבּוּי דְּמִרַבֵּינַן בֵּהּ דָּם נְבֵלָה וּלְבָתַר דְּמִרַבֵּינַן מִסְתַּבְּרָא לְאוֹקְמֵי בִּרְבִיעִית שֶׁיָּכוֹל לְקָרוֹשׁ וְלַעֲמֹד עַל כַּזַּיִת אֲבָל קְשֶׁה דְּאִם כֵּן דָּם שֶׁרֶץ נָמֵי דְּאִית בֵּהּ רִיבּוּיָא נִבְעֵי מִנֵּהּ כָּל כָּךְ שֶׁיָּכוֹל לְקָרוֹשׁ וְלַעֲמֹד עַל כַּעֲדָשָׁה: **וְרַבָּנַן** נָפְשָׁתְּ כְּתִיב בְּהֶמָה הַמְקֻשָּׁה (חֻלִּין דַּף עב.) דְּפְלִיגִי ר' יִשְׁמָעֵאל וְר"ע דְּדָרֵשׁ ר' יִשְׁמָעֵאל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ דִּרְבִיעִית דָּם מְטַמֵּא וְקָאָמַר ר"ע לְטַעְמֵהּ דְּאָמַר אַף מִשְּׁנֵי מֵתִים מְטַמֵּא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לָמָּה לִי תְּרֵי קְרָאֵי בְּדָם הַמֵּת דְּמְטַמֵּא:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין כב, טוש"ע או"ח סי' לב סעי' א:
ב מיי' פא"ו מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' א:
ג סמג עשין רכז:
ד מיי' פב' מהל' חגיגה הל' א:

דַּיָּנִין חֲטָאת וַאֲרַבָּע קָרְנוֹת תֵּמַהּ הָא אֲפִי' ב"ש (זְבָחִים דף לט:) דְּבָעֵי קְרָא לְפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ וּלְפַר הָעֲלַם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְלִשְׁעִירֵי ע"ז אַף עַל גַּב דְּכוּלְּהוּ חֲטָאוֹת נִינְהוּ וכ"ש דְּלָא אָתוּ חִיצוֹנוֹת מִפְּנִימִיּוֹת וְשֶׁמָּא כֵּיוָן דְּאִשְׁכְּחַן דְּלָא קְרָא הָתָם מֵהֲשְׁתָּא לָא מֵחֲלְקִינַן אֲפִי' חִיצוֹנוֹת מִפְּנִימִיּוֹת: לְטַטָּפֹת לְטוֹטָפֹת לְטוֹטָפוֹת. תֵּמַהּ דְּלָא כְּתִיב וְי"ו בֵּין פֵּ"א לְתֵ"ו בְּכוּלְּהוּ וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים מְשׁוּם דִּכְתִיב וּלְטוֹטָפֹת וְגוֹרְעִין וְי"ו דִּבְרֵישׁ הַתֵּבָה וּמוֹסִיפִין בְּסוֹף הַתֵּבָה וְדוֹרְשִׁין כְּדְאִשְׁכְּחַן בְּפֶרֶק ב' דְּזָבְחִים (דף כה.) וְלֶקַח מִדַּם הַפָּר דָּם מֵהַפָּר יִקַּבְּלֶנּוּ וּבְרֵישׁ יֵשׁ נוֹחָלִין (ב"ב דף קיא:) דְּרָשִׁינַן וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְשְׁאֵרוֹ נַחֲלַת שְׁאֵרוֹ לוֹ וְקָשֶׁה דִּבְפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ דף נד:) אָמַר גֵּבֵי הֶקְדֵּשׁ כְּתִיב וְיָסַף חֲמִישִׁית אע"ג דִּכְ' שְׁקָלַתְ לְוִי"ו דְּיוֹסֵף וְשַׁדֵּית לֵיהּ אֲחֲמִישִׁית סוֹף סוֹף הָוֵי לֵיהּ חֲמִישִׁיתוֹ וְלָא נֵימָא לִשְׁדֵּיהּ בֵּין יו"ד לְתֵי"ו דַּהֲוָה חֲמִישִׁיוֹת מַשְׁמַע דִּבְאֶמְצַע תֵּבָה אֵין מוֹסִיפִין וּמֵיהוּ אִשְׁכְּחַן בְּפֶרֶק מוּמִין אֵלּוּ (בְּכוֹרוֹת ד' מד:) גֵּבֵי מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ דִּתְנַן ר' חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר שֶׁמִּרְאָיו חֲשׁוּכִין וּמְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא דְּגוֹרְעִין ח' מִמְּרוֹחַ וְשַׁדֵּינַן אֶשֶׁךְ וְאַל"ף דְּאֶשֶׁךְ שַׁדֵּינַן אֲמְרוֹחַ וְקָרֵי בֵּהּ מְרָאוֹ חֹשֶׁךְ וּבְרוּשׁ' אִיכָּא פְּלוּגְתָּא דְּר' אַמִּי בְּשֵׁם ר' יוֹחָנָן אָמַר גּוֹרְעִין לְדָרוֹשׁ מִתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה לְסוֹפָהּ פָּרוּשׁ מִתְּחִלַּת הַתֵּבָה לְסוֹפָהּ וְר' יוֹחָנָן בְּשֵׁם ר' יִרְמְיָה אָמַר אֲפִי' בְּאֶמְצַע תֵּבָה וּר"ת מְפָרֵשׁ דְּוַי"ו דְּוִלְטוֹטָפֹת דְּרֵישׁ וה"ג לְטַטָּפֹת לְטַטָּפֹת וּלְטוֹטָפֹת חֲדֵי כָּאן ד' וְאע"ג דְּר"ש לָא דָּרֵישׁ וְי"ו וְי"ו לְמֵ"ד דְּרֵישׁ כְּדְאָמְרִי' בְּהֶעָרֵל (יְבָמוֹת דַּף עב:) גֵּבֵי וְהַנּוֹתָר: טט בְּכַתְפֵּי שְׁתַּיִם פִּי' בְּתֵבָה אַחַת רָמַז הַכָּתוּב אַרְבַּע בָּתִּים בֵּין שְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת כַּתְפֵי וְאַפְרִיקִי וּמִכֵּיוָן דְּאִשְׁכְּחִינַן לֵיהּ בְּחַד תֵּבָה לֵית לָן לְרַבּוֹתֵי טְפֵי א"נ הָא דְּלָא דָּרְשִׁינַן בָּתִּים טוּבָא מִשּׁוּם דְּלָא מְצִינוּ בַּתּוֹרָה כְּתוּבִים אֶלָּא בָּד' פָּרָשִׁיוֹת וי"מ דִּלְרַבִּי עֲקִיבָא דַּל חַד לְגוּפֵהּ וּמְשַׁנֵּי טוֹטָפוֹת דָּרֵישׁ ד' בָּתִּים לְכָל לָשׁוֹן שְׁנֵי טוּט וּשְׁנֵי פַּת:

כְּדָךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת פִּי' בַּקּוּנְטְרֵס כְּדָךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹתְךָ כֵּן אַתָּה בָּא לַרְאוֹת לוֹ מַה הוּא רוֹאֶה אוֹתְךָ שֶׁלֹּם אַף אַתָּה רוֹאֶה אוֹתוֹ בְּשִׁתֵּי עֵינֶיךָ וּלְפִי זֶה קַאֵי יֵרָאֶה אֶקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקַאֵי יֵרָאֶה אַזְכּוּרְךָ וְאֵין הַלָּשׁוֹן מַשְׁמַע כֵּן אֶלָּא תַּרְוַיְהוּ מַשְׁמַע אַזְכּוּרְךָ לְכָךְ מְפֹרָשׁ רַבֵּינוּ תָּם אִיפְּכָא כְּדָךְ שֶׁזְּכוּרְךָ בָּא לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶהוּ בְּשִׁתֵּי עֵינָיו שֶׁלּוֹ וְנִיחָא הַשְׁתָּא לְשׁוֹן בָּא דִּשְׁכִינָה תָּמִיד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: דָּךְ בְּשׁוּל אִסְרָה תּוֹרָה וּבְחֻלָּב אֵינוֹ בְּשׁוּל אֶלָּא טִגּוּן כִּדְפָרֵישׁ בְּקוּנְטְרֵס וְהַאי דִּקְרֵי לְצָלִי קֶדֶר בְּשׁוּל בְּפֶרֶק כָּל שָׁעָה (פְּסָחִים דַּף מא. וְשָׁם) שֶׁאֵנִי הָתָם דִּכְתִיב וּבִשֵּׁל מְבֻשָּׁל מ"מ וי"מ דָּךְ בְּשׁוּל אִסְרָה תּוֹרָה דִּבְלָאו הָכִי אָסוּר וְקָשֶׁה לְפִי זֶה דְּחֵלֶב וּמֵתָה אִסְרִינַן בְּחֵלֶב בְּפֶרֶק כָּל הַבָּשָׂר (חֻלִּין דַּף קיג: וְדַף קטו.) לְמ"ד אִסּוּר חֵל עַל אִסּוּר וְקַאֲמַר הָתָם חֵלֶב וּמֵתָה לָא צְרִיכָא קְרָא:

אֲמַרְתְּ יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא וְלֵיכָּא מַאן דְּפָלִיגִי בְּשָׂר בְּחָלָב מְנָא לָן דְּאָסוּר: יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים אַחֲרֵנִי לָבַד מֵאֱלֹהִים הָאֲמוּר לְמַעְלָה בְּעֵינָא תַּרְתֵּי וּלְמַעְלָה דְּוֹמְיָא דִּלְמַטָּה חֲדֵי ד': דְּהַיְינוּ וְהַאי יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים הָאֲמוּר לְמַעְלָה וֵאלֹהִים הָאֲמוּר כָּאן וּלְעוֹלָם לְשׁוֹן רַבִּים מַשְׁמַע: וְכֹפֶר וְכֹפֶר וְכֹפֶר בְּשָׁעִיר נָשִׂיא וּבְשָׁעִירָה דְּיָחִיד וּבְכַבְשָׂה דְּיָחִיד כְּתִיב (וַיִּקְרָא ד) וּמַשְׁמַע דְּסָגֵי בְּכַפָּרָה אַחַת כְּדְמְפָרֵשׁ: מִפְּנֵי הַדִּין הַצָּרְכוּ לְכָתֵב כֵּלָן דְּאִי לָא הָווּ כְּתִיבִי הָווּ מָיְתְנָא מִדִּינָא דְּכוּלְּהוּ מַתָּנוֹת מְעַכְּבִי: שֶׁיְּכוֹל לָא גָּרְסִינַן: וַהֲלֹא דִּין הוּא דְּלָא לִיעַכְּבוּ לְמָה לִי לְרַבּוֹיֵי דִּבְכַפָּרָה אַחַת סָגֵי: נֶאֱמַר דָּמִים בַּחוּץ, וְנֶאֱמַר דָּמִים בִּפְנִים. מָה דָּמִים הָאֲמוּרִים בִּפְנִים – חִיסֵּר אַחַת מִמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה כְּלוּם, אַף דָּמִים הָאֲמוּרִים בַּחוּץ – חִיסֵּר אַחַת מִמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה כְּלוּם. נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה? דִּנִין חוּץ מִחוּץ, וְאֵין דִּנִין חוּץ מִפְּנִים. [ג]אוֹ כְּלָךְ לְדָרֶךְ זוֹ: דִּנִין חֲטָאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת, מֵחֲטָאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת, וְאַל יוֹכִיחַ זֶה, שֶׁאֵין חֲטָאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת. [ד]תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכֹפֶּר", "וְכֹפֶּר", "וְכֹפֶּר" – מִפְּנֵי הַדִּין. "כִּיפֶּר" – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה, "כִּיפֶּר" – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁתַּיִם, "כִּיפֶּר" – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא אַחַת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן בְּהָא פְּלִיגִי: רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, סְכָכָא לָא בָּעֵי קְרָא. וְרַבָּנָן סְבָרִי, סְכָכָא בָּעֵי קְרָא. וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבָּנָן, בְּהָא פְּלִיגִי: רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר "נְפָשׁוֹת" – תַּרְתֵּי מַשְׁמַע, וְרַבָּנָן סְבְרִי "נְפָשׁוֹת" – דְּעָלְמָא מַשְׁמַע. [אב](ה)וּדְכוּלֵי עָלְמָא יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא? וְהָתַנְיָא: "לְטוֹטָפֹת", "לְטוֹטָפֹת", "לְטוֹטָפוֹת" – הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, טַט בְּכַתְפֵּי שְׁתַּיִם, פַּת בְּאַפְרִיקִי שְׁתַּיִם. אֶלָּא, לְעוֹלָם פְּלִיגִי. וְהָנֵי מִילֵּי כִּי פְּלִיגִי – הֵיכָא דְּשָׁנֵי קְרָא מִמָּסוֹרֶת. אֲבָל הָאי "חֵלֶב" וַ"חֵלֶב" דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. [גד](ו)וְהָרֵי "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה" דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ, וּפְלִיגִי? דְּתַנְיָא: יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא: הַסּוֹמֵא בְּאַחַת מֵעֵינָיו – פָּטוּר מִן הָרְאִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה" – כְּדָךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת. מָה לִרְאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו, אַף לֵירָאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו. אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: אָמַר קְרָא "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי", דָּךְ בִּישׁוּל אָסְרָה תּוֹרָה. [ו]תָּנוּ רַבָּנָן: דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה,

וְאִם

מסורת הש"ס

א זבחים לח.; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק יא ה ז
ב ספרא אחרי מות פרשה ג ו; זבחים נב.; יומא נח.
ג ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק יא ז
ד ספרא בחר פרק ב ד; ספרא צו פרשה ה ה; ברכות מה.
ה מנחות לד:
ו חגיגה ב.; חגיגה ד:; ערכין ב:
ז ראש השנה כה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה דרך וכו' דבלא בישול וכו'. ק"ל הא משכחת בלא בישול דשרי במבשל בשר בחלב טהור דהא כל שומן דבבהמה מקרי חלב אלא דעל הקרב אסרה תורה ואם כן דלמא מיירי הקרא בחלב טהור:

תורה אור השלם

עַל־כָּל־דִּבְרֹ֥ה פֹּ֖שַׁע עַל־שׁ֣וֹר עַל־חֲמ֑וֹר עַל־שֶׂ֥ה עַל־שַׂלְמָ֖ה עַל־כָּל־אֲבֵדָ֑ה אֲשֶׁר֩ יֹאמַ֨ר כִּי־הֽוּא זֶ֜ה וגו' [שמות כב, ח]

וְאֵת֙ כָּל־חֶלְבּ֣וֹ יְקַטִּ֔יר הַמִּזְבֵּחָ֖ה כְּחֶ֣לֶב זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֑ים וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן וגו' [ויקרא ד, כו]

וְאֵת֙ כָּל־חֶלְבָּ֣ה יָסִ֔יר כְּאֶ֖שֶׁר הוּסַ֣ר חֵ֣לֶב מִעַ֣ל זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֑ים וְהִקְטִ֨יר וגו' [ויקרא ד, לא]

וְעָשָׂ֣ה לְפַ֔ר כַּאֲשֶׁ֖ר עָשָׂ֣ה לְפַ֣ר הַחַטָּ֑את כֵּ֥ן יַעֲשֶׂה־לּ֖וֹ וְכִפֶּ֥ר וגו' [ויקרא ד, כ]

וְאֵת־כָּל־חֶלְבָּ֣ה יָסִ֔יר כַּאֲשֶׁ֖ר יוּסַ֣ר חֵ֣לֶב הַכֶּ֑שֶׂב מִזֶּ֣בַח הַשְּׁלָמִ֔ים וְהִקְטִ֥יר וגו' [ויקרא ד, לה]

וְהָיָה֙ מִדַּ֣ם הַחַטָּ֔את עַל־קִ֖יר הַמִּזְבֵּ֑חַ וְהַנִּשְׁאָ֣ר בַּדָּ֔ם יִמָּצֵ֖ה אֶל־יְס֣וֹד וגו' [ויקרא ה, ט]

וְלֶ֣קַח הַכֹּהֵ֗ן מִדַּ֙ם הַחַטָּאת֙ בְּאֶצְבָּע֔וֹ וְנָתַ֕ן עַל־קַרְנ֖וֹת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה וגו' [ויקרא ד, כה]

וְנָתַ֣ן הַכֹּהֵ֗ן מִן־הַדָּם֙ עַל־קַרְנ֣וֹת מִזְבַּ֣ח קְטֹ֣רֶת הַסַּמִּ֔ים לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וגו' [ויקרא ד, ז]

וְעַל֩ כָּל־נֶ֨פֶשׁ֙ מֵת֙ לֹ֣א יָבֹ֔א לְאָבִ֖יו וּלְאִמּ֑וֹ לֹ֥א יִטְמָ֖א [ויקרא כא, א]

וְהָיָה֙ לְאוֹת֙ עַל־יָדֶ֔ךָ וּלְטוֹטָפֹ֖ת בֵּ֣ין עینֶ֑יךָ כִּ֣י בְחֹ֧זֶק יָ֛ד וגו' [שמות יג, טז]

וּקְשַׁרְתָּם֙ לְאוֹת֙ עַל־יָדֶ֔ךָ וְהָי֥וּ לְטוֹטָפֹ֖ת בֵּ֥ין עֵינֶֽיךָ [דברים ו, ח]

וְשַׂמְתֶּ֕ם אֶת־דְּבָרַ֥י אֵ֖לֶּה עַל־לְבַבְכֶ֑ם וְעַל־נַפְשְׁכֶ֗ם וּקְשַׁרְתֶּם֙ אוֹתָ֣ם לְא֔וֹת עַל־יֶדְכֶ֖ם וגו' [דברים יא, יח]

שֵׁ֣שׁ פְּעָמִ֗ים בַּשָּׁנָה֙ יֵרָאֶ֣ה כָל־זְכ֣וּרְךָ֔ אֶל־פְּנֵ֖י הָאֲדֹ֣ן יְהוָ֑ה [שמות כג, יז]

רֵאשִׁ֗ית בִּכּוּרֵ֛י אַדְמָתְךָ֖ תָּבִ֣יא בֵּ֣ית יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לֹא־תְבַשֵּׁ֥ל גְּדִ֖י וגו' [שמות כג, יט]

אב וְאִם הָיָה מוּמְחֶה לְרַבִּים, דָּן אֲפִילּוּ יְחִידִי. אָמַר רַב נַחְמָן: כְּגוֹן אֲנָא דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא: כְּגוֹן אֲנָא דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כְּגוֹן אֲנָא דִּגְמִירְנָא וּסְבִירְנָא וּנְקִיטְנָא רְשׁוּתָא, אֲבָל לָא נְקִיט רְשׁוּתָא – דִּינֵיהּ לָא דִּינָא? אוֹ דִילְמָא: אַף עַל גַּב דְּלָא נָקֵיט רְשׁוּתָא – דִּינֵיהּ דִּינָא? ג״ה תָּא שְׁמַע: דְּמָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן דָּן דִּינָא וּטְעָה, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף. אָמַר לוֹ: אִם קִיבְּלוּךְ עֲלַיְיהוּ – לָא תְּשַׁלֵּם, וְאִי לָא – זִיל שַׁלֵּים. שְׁמַע מִינַּהּ: כִּי לָא נָקֵיט רְשׁוּתָא – דִּינֵיהּ דִּינָא. שְׁמַע מִינַּהּ. ו אָמַר רַב: הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֵידַן דִּינָא, וְאִי טְעָה מִיבְעֵי לְמִיפְּטַר – לִישְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא. וְכֵן אָמַר שְׁמוּאֵל: לִשְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא. ח פְּשִׁיטָא: מֵהָכָא לְהָכָא, וּמֵהָתָם לְהָתָם – מַהֲנֵי. וּמֵהָכָא לְהָתָם נָמֵי מַהֲנֵי, דְּהָכָא שֵׁבֶט וְהָתָם מְחוֹקֵק. ט(א) כִּדְתַנְיָא: "לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה" – אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלִיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁרוֹדִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁבֶט. "וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו" – אֵלּוּ בְּנֵי בָנָיו שֶׁל הִלֵּל, שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה בָּרַבִּים. י מֵהָתָם לְהָכָא מַאי? תָּא שְׁמַע: דְּרַבָּה בַּר חָנָה דָּן דִּינָא וּטְעָה. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא. אֲמַר לֵיהּ: אִי קִיבְּלוּךְ עֲלַיְיהוּ – לָא תְּשַׁלֵּם, וְאִי לָא – זִיל שַׁלֵּים. וְהָא רַבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא הֲוָה נְקִיט! שְׁמַע מִינַּהּ: מֵהָתָם לְהָכָא לָא מַהֲנֵי. שְׁמַע מִינַּהּ. וְלָא מַהֲנֵי? וְהָא רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, כִּי הֲוָה מִינְּצֵי בַּהֲדֵי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, אָמַר: לָאו מִינַּיְיכוּ נְקִיטְנָא רְשׁוּתָא, נְקִיטְנָא רְשׁוּתָא מֵאַבָּא מָרִי, וְאַבָּא מָרִי מֵרַב, וְרַב מֵרַבִּי חִיָּיא, וְרַבִּי חִיָּיא מֵרַבִּי! בְּמִילְּתָא דְּעָלְמָא הוּא דְּאוֹקֵים לְהוּ. יא וְכִי מֵאַחַר דְּלָא מַהֲנֵי, רַבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא דִּנְקַט לְמָה לִי? לַעֲיָירוֹת הָעוֹמְדִים עַל הַגְּבוּלִין. יב״ג מַאי רְשׁוּתָא? כִּי הֲוָה נָחֵית רַבָּה בַּר חָנָה לְבָבֶל, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי: בֶּן אָחִי יוֹרֵד לְבָבֶל. "יוֹרֶה?" "יוֹרֶה!", "יָדִין?" "יָדִין!", "יַתִּיר בְּכוֹרוֹת?" "יַתִּיר!". כִּי הֲוָה נָחֵית רַב לְבָבֶל, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי: בֶּן אֲחוֹתִי יוֹרֵד לְבָבֶל. "יוֹרֶה?" "יוֹרֶה!", "יָדִין?" "יָדִין!", "יַתִּיר בְּכוֹרוֹת?" "אַל יַתִּיר!". מַאי שְׁנָא לְמָר דְּקָא קָרֵי "בֶּן אָחִי", וּמַאי שְׁנָא לְמָר דְּקָא קָרֵי "בֶּן אֲחוֹתִי"? וְכִי תֵּימָא הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה, וְהָאָמַר מָר: אַיְּבוּ וְחַנָּה וְשֵׁילָא וּמָרְתָא וְרַבִּי חִיָּיא כּוּלְּהוּ בְּנֵי אַבָּא בַּר אַחָא כַּרְסַלָּא מִכַּפְּרִי הֲווֹ? רַב בַּר אֲחוּהּ דַּהֲוָה בַּר אֲחָתֵיהּ, רַבָּה בַּר חָנָה בַּר אֲחוּהּ דְּלָאו בַּר אֲחָתֵיהּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא:

עַל

דָּן אֲפִלּוּ בְּיָחִיד דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט וְקָסָבַר אֵין כָּאן עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת: דִּגְמִירְנָא שְׁמוּעוֹת דִּינִין מֵרַבּוֹתַי: וּסְבִירְנָא יוֹדֵעַ אֲנִי לְהוֹסִיף וּלְיַשֵּׁב טְעָמִים מִדַּעְתִּי: וְנָקֵטְנָא רְשׁוּתָא מֵרֵישׁ גָּלוּתָא דָּיְנָנָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי: דִּינֵהּ לָאו דִּינָא וְהָדַר דִּינָא לְגַמְרֵי: דָּן דִּינָא בִּיחִידִי: אִי קַבְּלוּךְ עֲלַיְהוּ לְגַמְרֵי לֵילֵךְ אַחֲרֶיךָ אִם לְדִין אִם לִטְעוּת וְלֹא יִתְבָּעוּךְ לֹא תְּשַׁלֵּם: וְאִי לָא זִיל שַׁלֵּם וְאִי לֹא קִבְּלוּ טָעוּתְךָ עֲלֵיהֶם דְּאָמְרוּ לָךְ דָּיְנַתְּ לַן דִּין תּוֹרָה זִיל שַׁלֵּם וּמִיהוּ מִהְדָּר דִּינָא לָא אַלְמָא גָּמִיר וְסָבִיר וְכִי לָא נָקֵט רְשׁוּתָא דִּינֵהּ דִּינָא וְלָא מַהְדַּר: לִשְׁקֹל רְשׁוּתָא דְּכֵיוָן דְּבִרְשׁוּת נַחַת לֹא מְשַׁלֵּם: מֵהָכָא לְהָכָא מֵרֵישׁ גָּלוּתָא לְבָבֶל לְמֵדַן דִּינָא בְּבָבֶל: וּמֵהָתָם לְהָתָם מִנָּשִׂיא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָדוּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: שֵׁבֶט לְשׁוֹן שְׂרָרָה וְיֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת לְהַפְקִיר דְּהֶפְקֵר ב"ד הֶפְקֵר דִּכְתִיב (עֶזְרָא י) וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא וְגוֹ' בִּיבָמוֹת בְּהָאִשָּׁה רַבָּה (יְבָמוֹת דַּף פט:): מְחוֹקֵק שְׂרָרָה מוּעֶטֶת: שֶׁרוֹדִים אֶת הָעָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כֹּחַ וּרְשׁוּת מֵאֵת מַלְכֵי פָּרַס: בְּנֵי בָנָיו שֶׁל הִלֵּל הִלֵּל נָשִׂיא הָיָה כִּדְאָמַר בִּפְסָחִים בְּאֵלּוּ דְּבָרִים (פְּסָחִים דַּף סו.) הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ וּמִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם: דָּן דִּינָא בְּבָבֶל וְטָעָה: אֲתָא לא"י לְקַמֵּהּ דְּרַבִּי חִיָּא: ש"מ מֵהָתָם לְהָכָא לָא מַהֲנֵי דְּהָא רַבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא הֲוָה נְקִיט מֵרַבִּי דְּנָשִׂיא דא"י הָיָה כְּדַאֲמָרָן לְקַמָּן בִּשְׁמַעְתִּין בֶּן אָחִי יוֹרֵד לְבָבֶל וְכוּ': לָא מִנַּיְכוּ נָקֵטְנָא רְשׁוּתָא וְאֵינִי כָּפוּף לָכֶם: עַל הַגְּבוּלִין הַנִּמְשָׁכוֹת אַחַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: מַאי רְשׁוּתָא דְּרַבָּה בַּר חַנָּה: יוֹרֶה אִסּוּר וְהֶתֵּר אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹרֶה וּלְקַמָּן פָּרִיךְ אִי גְּמִיר לָמָּה לֵיהּ רְשׁוּתָא בְּהוֹרָאָה: יָדִין בִּרְשׁוּת וְיִפָּטֵר מִלְּשַׁלֵּם: יַתִּיר בִּבְכוֹרוֹת יֵרָאֶה בְּמוּמִין וְאִם קָבוּעַ הוּא יַתִּירֶנּוּ לְשׁוֹחֲטוֹ דִּבְיוֹמֵהּ דְּרַבִּי אֵין לִבְכוֹר תַּקָּנָה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם דְּאַחַר חֻרְבָּן הָיָה: אַל יַתִּיר לְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמָא: אַיְּבוּ אֲבוּהַ דְּרַב הֲוָה כִּדְאָמְרִינַן בְּאוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר (פְּסָחִים דַּף ד.) א"ל אַיְּבוּ קַיָּם כו': וְחַנָּה אֲבוּהַ דְּרַבָּה: מִכַּפְרֵי מָקוֹם:

וְאִם הָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים כו' פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס דִּכְתִיב בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט וְקָסָבַר אֵין עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כְּתִיב כָּאן וְקָשֶׁה דא"כ תִּקְשֶׁה לֵיהּ הַךְ בָּרַיְתָא לְר' אַבָּהוּ דְּאָמַר שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ אֵין דִּינֵיהֶם דִּין לד"ה וע"ק דְּמַשְׁמַע לְפִי' הַקּוּנְטְרֵס דִּלְמַאן דְּאִית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת אֵין יָכוֹל לָדוּן יְחִידִי וְהָא רַב יוֹסֵף ס"ל בְּפֶ' הַמְגָרֵשׁ (גִּטִּין דַּף פח:) דִּבְהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת עָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ אַלְמָא אִית לֵהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת וְאַפֵּ"ה מַשְׁמַע בְּסָמוּךְ מֵעֻבְדָּא דְּמַר זוּטְרָא דְּאִית לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף דְּיָחִיד מֻמְחֶה דָּן וְאַפֵּי' יְחִידִי וְעוֹד מִדְּקָאָמַר בְּסָמוּךְ אֲבָל לָא נְקִיט רְשׁוּתָא דִּינֵהּ לָאו דִּינָא מַשְׁמַע דְּסָבַר כַּר' אֲבָהוּ וְאַפֵּי' הָכֵי יָחִיד מֻמְחֶה דָּן דִּלְשְׁמוּאֵל אֲפִילּוּ יָחִיד שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה דִּינוֹ דִּין דְּלָאו דַּוְקָא נָקַט שְׁמוּאֵל שְׁנַיִם כְּמוֹ שֶׁאֲפָרֵשׁ לְקַמָּן בע"ה וְדֹחַק לְפָרֵשׁ דִּינֵהּ לָאו דִּינָא לְכַתְּחִלָּה לְכָךְ נ"ל דְּאַפֵּי' לְמַאן דְּבָעֵי ג' מֻמְחִין מִדְּאוֹרַיְתָא תַּקַּנְתָּא דְּרַבָּנָן הִיא דְּיָחִיד מֻמְחֶה לָרַבִּים דָּן אַפֵּי' יְחִידִי וְהַשְׁתָּא הָא דְּקָאָמַר דִּינֵהּ לָאו דִּינָא לָאו אַכְּגוֹן דְּרַב נַחְמָן קָאֵי דְּאִיהוּ סָבַר לָהּ כִּשְׁמוּאֵל לְקַמָּן דִּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶן דִּין אֶלָּא אַכְּגוֹן אֲנָא דר' חִיָּא קָאֵי דְּלֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל וּלְהַאי פֵּי' הָא דְּפָרִיךְ לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ו.) לְר' אַבָּהוּ מִדָּן אֶת הַדִּין ה"מ לְשַׁנּוּיֵי דְּמַיְרֵי בְּיָחִיד מֻמְחֶה לָרַבִּים וּמִיהוּ קָשֶׁה דִּבְפֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין (ר"ה דַּף כה:) מַשְׁמַע דְּמִדְּאוֹרַיְתָא קָאָמַר דְּמֻמְחֶה לָרַבִּים דָּן בִּיחִידִי דִּתְנַן הָתָם שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן ע"פ עַצְמוֹ וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא דְּאִצְטְרִיךְ לְמִתְנֵי דְּלָא תֵּימָא דְּנֶאֱמָן מִידֵי דַּהֲוָה אַיָּחִיד מֻמְחֶה דְּהָכָא וּפָרִיךְ וְאֵימָא ה"נ וּמְשַׁנֵּי אֵין לְךָ מֻמְחֶה יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה וְאִי מִדְּרַבָּנָן מַאי מַיְיתֵי מִמֹּשֶׁה וְי"ל דְּהָתָם פָּרֵיךְ וּמְשַׁנֵּי לְמ"ד לְעֵיל דְּבַר תּוֹרָה חַד נָמֵי כָּשֵׁר: מֻמְחֶה לָרַבִּים כו' אע"ג דְּהַאי מֻמְחֶה לָרַבִּים הַיְנוּ גְּמִירְנָא וּסְבִירְנָא כְּדְמַסִּיק מ"מ הָא דְּקָאָמַר לְקַמָּן בְּזֶה בּוֹרֵר (סַנְהֶדְרִין דַּף כג.) לְעוֹלָם פּוֹסֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בִּפְנֵי ב"ד שֶׁמֻּמְחֶה לָרַבִּים לָאו דְּנִבְעֵי גָּמִיר וְסָבִיר כַּר' חִיָּא וְרַב נַחְמָן דְּהָתָם ב"ד קָאָמַר וְכֵיוָן שֶׁהֵם ג' אַפֵּי' סְתָם בְּנֵי אָדָם מֻמְחִין לָרַבִּים אֵבֶל יָחִיד לָא חֲשִׁיב מֻמְחֶה לָרַבִּים עַד דִּגְמִיר וּסְבִיר: דָּן אַפֵּי' יְחִידִי. וְיָכוֹל לָכֹף אֶת הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ דְּאִי בִּדְקַבְּלֵהּ עִלָּוֵהּ אַפֵּי' שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה נָמֵי וּמִכָּאן דִּסְתָם ג' יְכוֹלִין לָדוּן אֶת הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ כְּשֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָבֹא לב"ד דְּהָא ג' בִּמְקוֹם יָחִיד מֻמְחֶה קָיְמִי וְאַפֵּי' שְׁנַיִם נָמֵי דָּנִין אֶת הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ אֶלָּא דְּאִקְּרוֹ בֵּית דִּין חָצוּף דְּאִי בִּדְקִבְּלוֹ עֲלַיְהוּ מַיְרֵי שְׁמוּאֵל אַמַּאי הָוֵי ב"ד חָצוּף וְהָא דִּתְנַן (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף כג.) זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד מַשְׁמַע דְּמִדַּעְתּוֹ אִין בְּעַל כָּרְחוֹ לָא הָנֵי מִלֵּי כְּשֶׁאוֹמֵר לֹא אָדוּן לִפְנֵי זֶה אֶלָּא לִפְנֵי זֶה אֲבָל אִם אָמַר שֶׁלֹּא יָבֹא כְּלָל לב"ד אוֹ אִם הֲוָה לוֹוֶה וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָדוּן כְּלָל בְּעִירוֹ כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָנִין אוֹתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: כְּגוֹן אֲנָא דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. וְהָא דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פ"ד מ"ח) אַל תְּהִי דָּן יְחִידִי שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד הקב"ה עֵצָה טוֹבָה קמ"ל שֶׁלֹּא יִטְעֶה וְהָא דְּאָמַר כְּגוֹן אֲנָא כו' הַיְנוּ כְּלוֹמַר יָכוֹל לָדוּן וְלֹא שֶׁהָיָה דָּן אִי נָמֵי רָגִיל הָיָה בְּדִינִין וְאֵין לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִטְעֶה: וְאִי לָא זִיל שַׁלֵּם. פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס וְאִי לָא כְּגוֹן דְּאָמְרֵי לֵהּ דָּיְנַתְּ לַן דִּין תּוֹרָה וְקָשֶׁה דְּאִם כֵּן מַאי דָּיֵיק מֵהָכָא דְּהָא אֲפִלּוּ לָא גָּמִיר וְסָבִיר נָמֵי מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ כִּדְמוֹכַח לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ו.) דְּפָרִיךְ לְרַבִּי אֲבָהוּ מִדָּן אֶת הַדִּין וּמוֹקֵי לָהּ בִּדְקַבְּלָהּ עִלָּוֵהּ וּבְשֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה אַיְרֵי דְּהָא קָתָנֵי סֵיפָא וְאִם הָיָה מֻמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר לְכָךְ נִרְאֶה וְאִי לָא דְּלָא קַבְּלוּךְ עֲלַיְהוּ כְּלָל: דְּהָכָא שֵׁבֶט וְהָתָם מְחוֹקֵק מַשְׁמַע דִּשְׁבָט עָדִיף וְהָא דְּאָמַר בְּפֶרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פְּסָחִים דַּף נא.) (וְשָׁם) אֲבָל מִבָּבֶל לא"י כֵּוָן דַּאֲנַן כַּיְפִינַן לְהוּ עָבְדִינַן כְּוָתַיְהוּ וְאוֹמֵר רַבֵּינוּ תָּם דה"מ בְּמִלְּתָא דְּאִסּוּר וְהֶתֵּר דִּבְנֵי א"י מַחְכִּים כִּדְאָמַר הָכָא דְּאִקְּרוֹ מְחוֹקֵק שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה בָּרַבִּים אֲבָל לְעִנְיַן הַפְקָעַת מָמוֹן לִפְטֹר דְּהֶפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר עֲדִיפֵי בְּנֵי בָּבֶל דְּאִקְּרוֹ שֵׁבֶט שֶׁרוֹדִין אֶת הָעָם בְּמַקֵּל וְהַיְנוּ טַעְמָא מִשּׁוּם דְּרֹאשׁ גּוֹלָה מִזְּכָרִים וְנָשִׂיא שבא"י מִנְּקֵבוֹת כִּדְאָמַר בִּירוּשַׁלְמִי: רַבָּה בַּר חָנָה גָּרְסִינַן דְּאִי רַבָּה בַּר בַּר חָנָה א"כ הָיָה בֶּן בְּנוֹ שֶׁל חַנָּה וְהָכָא מַשְׁמַע דְּבֶן אָחִיו שֶׁל ר' חִיָּא הָיָה וְחַנָּה אָחִיו שֶׁל ר' חִיָּא הָיָה כִּדְלְקַמָּן אֲבָל רַבָּה ב"ב חַנָּה דִּבְכוּלֵּי הַשַּׁ"ס הָיָה בִּימֵי ר' יוֹחָנָן וּבֶן בְּנוֹ שֶׁל חַנָּה לְהָכִי קָאָמַר בַּר בַּר וי"מ דְּשֵׁם אָבִיו בַּר חַנָּה וְלֹא יִתָּכֵן כִּדְאָמַר בְּהַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב דַּף עד.) כָּל בַּר חַנָּה סִכְסָא: נָקֵטְנָא רְשׁוּת מֵאַבָּא מָרִי וְאַבָּא מָרִי מֵרַב פִּי' וְאַבָּא מָרִי נָטַל רְשׁוּת מֵרַב דָּמֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת יָכוֹל לִתֵּן רְשׁוּת כְּעִנְיָן שֶׁמָּצִינוּ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף יג:) לְעִנְיַן דִּינֵי קְנָסוֹת דְּמִי שֶׁהוּא סָמוּךְ יָכוֹל לִסְמֹךְ וְיָהֵיב לֵהּ רְשׁוּתָא לְמֵדַן דִּינֵי קְנָסוֹת כִּדְאָמְרִינַן (שָׁם) בְּרַם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב שֶׁאִלְמָלֵא הוּא בִּטְּלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת ואע"פ שֶׁהֻצְרַךְ רַבִּי חִיָּא לִטֹּל רְשׁוּת מֵרַבִּי בִּשְׁבִיל רַבָּה בַּר חַנָּה וְרַב שֶׁמָּא בְּעִירוֹ שֶׁל רַבִּי הָיָה וּבְעִירוֹ לֹא הָיָה רַשַּׁאי אָדָם לִתֵּן רְשׁוּת אֶלָּא רַבִּי אֲבָל אֵין סְבָרָא לוֹמַר דְּרַבָּה בַּר הוּנָא הָיָה בִּימֵי רַבִּי:

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים מדרש מִנַּיִן; אוצר מדרשים יעקב אבינו ברכת יעקב אבינו לבניו ט

ב ראש השנה כה:

תורה אור השלם

[בראשית מט, י]

[שמות יג]

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין כז, טוש״ע חו״מ סי׳ ג סעי׳ ב:

ב מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

ג סמג עשין כז, טוש״ע חו״מ סי׳ ג סעי׳ ב:

ד מיי׳ פו׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ה מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

ו סמג עשין כז, טוש״ע חו״מ סי׳ כה סעי׳ ב:

ז מיי׳ פו׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ח מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יד:

ט מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יג:

י מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יד:

יא מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יד:

יב מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יג מיי׳ פג׳ מהל׳ בכורות הל׳ א:

עין משפט
נר מצוה

א טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ט:
ב מיי' פא' מהל' טומאת אוכלים הל' א:
ג מיי' פא' מהל' טומאת אוכלים הל' ב:
ד מיי' פי' מהל' טומאת אוכלים הל' א:
ה מיי' פו' מהל' פרה אדומה הל' י:
ו סמג עשין יג, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ד:
ז מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' ב:
ח מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' ג:
ט סמג עשין יג, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ד:
י מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' ב:
יא מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' ג:
יב סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' ז:
יג מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לג.) מוּכָח שֶׁצָּרִיךְ רְשׁוּת לְפָטֵר בְּאִסּוּר, וְהֵתֵר מְשׁוּם דְּאִי לְפָטֵר גְּרִידָא לֹא הָיָה צָרִיךְ לְמִשְׁקַל רְשׁוּתָא בָּתַרְתֵּי בְּהוֹרָאוֹת וְדִין דִּבְחַד מִנַּיְהוּ סָגֵי דְּהַיְינוּ בִּכְלָל כָּל דָּבָר שֶׁמִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם: וְאִינְהוּ סָבוּר מֵי בְּצָעִים. תֵּימָה הֵיאַךְ טָעוּ בֵּין בֵּיצִים לִבְצָעִים וא"ת דְּאִינְהוּ סָבוּר דְּמֵי בֵּיצִים דְּקָאָמַר דְּהַיְינוּ מֵי בְּצִים דִּכְתִיב (איוב ח':י"א) הֲיִגְאֶה גֹּמֶא בְּלִי בָצָה וְטָעוּ בֵּין בְּצִים לְבֵיצִים: פְּסוּלִין לְמֵי חַטָּאת. וא"ת דִּבְפָרָק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב דף עד:) מְשַׁמַע שֶׁהֵם נְהָרוֹת דְּדַרְשִׁינַן וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנֵנָהּ אֵלּוּ ד' נְהָרוֹת יַרְדֵּן יַרְמוּךְ קַרְמִיוֹן וּפִגָּה וא"ת דְּוַדַּאי נְהָרוֹת הֵן וּלְפִי שֶׁאֵין הַמַּיִם צוֹלְלִין וְעָפָר וְטִיט מְעָרֵב בָּהֶן פְּסוּלִין לְמֵי חַטָּאת דְּהַוֵי חֲצִיצָה בֵּין מַיִם לְכֵלִים וּכְתִיב מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי (בְּמִדְבַּר יט):

אֶלָּא אִם כֵּן רָחוֹק מִמֶּנּוּ כו' וְהָא דְּאָמַר בְּפֶרֶק הַדָּר (עֵירוּבִין דַּף סב: וְשָׁם) דַּאֲפִילּוּ בַּיְתָא בְּקַתְחָא בָּעֵא מִנֵּהּ מֵרַב חִסְדָּא כֵּלֵי שֵׁנִי דְּרַב הוּנָא וְלָא אוֹרֵי הָתָם בְּפָנָיו מַמָּשׁ אַיֶּרֶי דְּהָא קָאָמַר הָתָם רַב חִסְדָּא אוֹרֵי בְּכַפְרֵי בִּשְׁנֵי דְּרַב הוּנָא וּמִיהוּ קָשֶׁה מַהָא דְּקָאָמַר הָתָם (שָׁם דַּף סג.) דְּרַב הָמְנוּנָא לָא אוֹרֵי בְּחַרְתָּא דְּאַרְגִּז בִּשְׁנֵי דְּרַב הוּנָא לְפִי שֶׁתַּלְמִידוֹ הָיָה וְהָכָא מַשְׁמַע דְּחוּץ לְשָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת יָכוֹל לְהוֹרוֹת וְלֵיכָּא לְמֵימַר דְּהָכָא אַיֶּרֶי בְּתַלְמִיד חָבֵר וּלְכָךְ שְׁרֵי נְמֵי חוּץ לְשָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת כְּמוֹ רַב חִסְדָּא דְּהָתָם דְּהָא כֵּיוָן דְּמִמֵּשָׁה גְּמִרִינַן כְּדִפְרֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס מַשְׁמַע דְּבְתַלְמִיד גָּמוּר אַיֶּרֶי וְדַחַק לוֹמַר דְּחַרְתָּא דְּאַרְגִּז תּוֹךְ ג' פַּרְסָאוֹת הָיָה וְעוֹד דְּאָמְרִינַן הָתָם (שָׁם) בְּפָנָיו אָסוּר וְחַיָּב מִיתָה וְשָׁלֹא בְּפָנָיו אָסוּר וְאֵין חַיָּב מִיתָה מַשְׁמַע הָתָם מִתּוֹךְ הַסְּגִיָא דְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת חָשׁוּב בְּפָנָיו וְחוּץ שֶׁל ג' שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְנִרְאֶה דְּהָתָם מְיֻרֵי בְּלֹא נָטַל רְשׁוּת

מֵרַבּוֹ: **רַבִּי** חַזְיֵהּ גַּרְסִינַן וְלֹא רַבִּי חַיָּא כְּדִפֵּי' בְּקוּנְטְרֵס שֶׁאֵלּוּ מַעֲשִׂים מֵבִיא בַּיְרוּשַׁלְמִי עַל רַבִּי שְׂרָאָה אוֹתָם בְּעַכּוֹ וְדַיְּק מִנֵּהּ דְּעַכּוֹ יֵשׁ בָּהּ מֵאָרֶץ יִשְׂרָאֵל מִדְּבָעֵי לְמֵיכַל בָּהּ טְהָרוֹת וְיֵשׁ בָּהּ מְחוּצָה לָאָרֶץ מִדְּכָעֵס עַל אוֹתוֹ כֹּהֵן שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּצַד דְּבְחוּצָה לָאָרֶץ וְגַרְסִ הָתָם דְּרַבִּי חַזְיֵהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָאֵי בְּאָרֶץ הָעַמִּים וּלְעֵיל נְמֵי גַּרְסִ וְאִינְהוּ

סָבוּר מֵי שֶׁלַּק בְּצִים קָאָמַר: **שְׁנַיִם שָׁדְנוּ** כו' הָא דְּנָקֵט שְׁנַיִם מִשּׁוּם דַּאֲפִילּוּ שְׁנַיִם הָוֵי ב"ד חֲצוּף אֲבָל ה"ה דְּחַד נָמֵי דִּינֵהּ דִּין מִדְּפָרִיךְ בְּסָמוּךְ (דַּף ו.) לְר' אַבָּהוּ מִדַּן הַדִּין וְלִשְׁמוּאֵל לָא פָּרִיךְ וְעוֹד יֵשׁ לְדַקְדֵּק מִדְּתָנְיָא לְקַמָּן (שָׁם) וַחֲכָמִים אוֹמְרִים פְּשָׁרָה בְּיָחִיד וּבְעֵי לְפָרוּשֵׁי טַעְמָא דְּרַבָּנָן מִשּׁוּם דְּמַקְשֵׁי פְּשָׁרָה לְדִין: **יָפָה** כֹּחַ פְּשָׁרָה כו' תֵּימַהּ בְּמַאי יָפָה כֹּחַ דִּין נְמֵי דַּיּוּמְיָא דִּפְשָׁרָה שֶׁהָיָה מִדַּעַת שְׁנַיִם שָׁדְנוּ אֵין בַּעֲלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן כֵּיוָן דְּקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם וְנִרְאֶה דְּמִיירֵי כְּגוֹן דְּאָתוּ לְבֵי תְּרֵי וְאָמְרִי לְהוּ דִּינוּ אוֹתָנוּ כְּמוֹ שֶׁרְגִילִים לַעֲשׂוֹת הַדִּין אוֹ עֲשׂוּ לָנוּ פְּשָׁרָה כְּמוֹ שֶׁרְגִילִין לַעֲשׂוֹתָהּ דבכה"ג יָפָה:

אִי גְּמִיר לְמָה לֵהּ רְשׁוּתָא לְמִשְׁקַל. הָא דְּלָא מְשַׁנֵּי לְעִנְיַן לְפָטֵר דְּבַפֵּר' אֶחָד עַל שֵׁם חָכְמָתוֹ שֶׁהָיָה רַב חָכָם בְּיוֹתֵר קָרֵי לֵהּ בֶּן אֲחוֹתוֹ: הָא קָאָמַר דְּחַכִּים טוּבָא דְּהָא תַּרְצַתְּ דְּעַל שֵׁם חָכְמָתוֹ קָרְיָה בֶּן אֲחוֹתוֹ: לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבָּה כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּדְּלוּ בּוֹ בְּנֵי בָּבֶל כָּבוֹד שָׁבַק לֵיהּ הַאי חֲשִׁיבוּתָא דְּאִלּוּ לְרַב הָוֵי נָתֵי בֵּהּ יָקָר בְּלָאו הָכִי: אִי בָּעֵית אֵימָא הָא דְּקָאָמַר אַל יַתִּיר: מְשׁוּם הִיא גּוּפָא מְשׁוּם הָא מִלְּתָא דְּקָאָמַר שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֲדָשִׁים גָּדַלְתִּי וכו': דְּלָא יָדְעִי אִינָשֵׁי אֵינוֹ נָכֹר לָרַבִּים שֶׁהוּא מוּם: בְּטָמְאָה לָא הָוֵי מַקְפִּידִין לְטַהֵר כֵּלֵיהֶם: מִי בְּצָעִים אֲגַם מריש"ק בְּלַעַ"ז: אֵין מַכְשִׁירִין וּמִמֵּימֵי בְּצָעִים אָנוּ לְשִׁין הִלְכָךְ לֹא מִקַּבְּלִהּ עִסָּה טְמֵאָה: מֵי בֵּיצִים הַלֵּשׁ עִסָּה בְּבֵיצִים שֶׁל תַּרְנְגֹלֶת וְאַוְזָּ: קַרְמִיוֹן וּפִגָּה נְהָרוֹת שֶׁל אֲגַמִּים: פְּסוּלִין לְמֵי חַטָּאת מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֵי בְּצָעִים וְאִנּוּ מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי בְּעֵינַן: נוֹטֵל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ וְכִי יֵהִיב לֵיהּ רַבּוֹ רְשׁוּתָא מֵדֶּרֶךְ דַּיִּק בֵּהּ שֶׁיְּהֵא לְשׁוֹנוֹ פְּתוּחַ וְלֹא יִטְעוֹ הַשּׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו: לְחֶתֶר מָקוֹם: מַתָּר לִלְתּוֹת לְשָׁרוֹת מְעַט בְּמַיִם וּלְכָתְשָׁן בְּמַכְתֶּשֶׁת וְלֹא חֲיִשִׁינַן לְחִמּוּץ הוֹאִיל וְכוֹתְשָׁן מִיָּד: כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל דְּכָל מָאן דְּבָעֵי מִלְּתָא אָזֵל לְגַבֵּי מֹשֶׁה דִּכְתִיב (שְׁמוֹת לג) וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה' וְגוֹ' אע"ג שֶׁהַמַּחֲנֶה ג' פַּרְסָאוֹת וְאָתוּ לְגַבֵּי מֹשֶׁה רְבוֹתָא דְּמֹשֶׁה שְׁאנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל ג' פַּרְסָאוֹת דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לג) וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁימוֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְדִידִי חֲזֵי לִי הָהוּא אַתְרָא וַהֲוָה תְּלָתָא פַּרְסֵי בְּעֵירוּבִין (דַּף נה:) וּבְיוֹמָא (דַּף עה:): רַבִּי חִיָּא חֲזָיֵהּ כו' לָא אִתְפְּרַשׁ לָן מַאי בָּעֵיָא הָכָא וְנִרְאֶה בְּעֵינִי דְּהָא אָתָא לְאַשְׁמְעִינַן אַף עַל גַּב דְּרַבִּי חִיָּא תַּלְמִידוֹ דְּרַבִּי הָוֵה וּבְמָקוֹמוֹ דָּר' הָוֵה לֹא חָלַק לוֹ כָּבוֹד לְרַבִּי מִלְּהַפְרִישׁ זֶה מִן הָאִסּוּר דִּלְעִנְיַן אַפְּרוּשֵׁי מֵאִסּוּרָא אֵין כָּאן מוֹרֶה הֲלָכָה לְפָנֵי רַבּוֹ כְּדְאָמְרִינַן פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנָּכְרִי (עֵירוּבִין סג.) וּבְמַס' שְׁבִיעִית יְרוּשַׁלְמִי בְּפֶרֶק שֵׁלֹשׁ אֲרָצוֹת מְצָאתִי בְּהַהוּא עֲבָדָא דְּהַהוּא דְּקָאֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת דְּלָא גָּרְסִינַן בֵּהּ רַבִּי חִיָּא אֶלָּא רַבִּי הָוֵה וּשְׁנֵי דְּבָרִים הַלָּלוּ רָאָה רַבִּי בְּעַכּוֹ דְּמֵי בֵּיצִים אֵין מַכְשִׁירִין וְהַאי וְלָא גָּרְסִינַן דְּהָוֵה קָאֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת אֶלָּא בְּעַכּוֹ שֶׁבָּהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ בָּהּ אֶרֶץ הָעַמִּים וְרָאָה אוֹתָן הָעוֹמְדִים בִּגְבוּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְגַבְּלִין עִסּוֹתֵיהֶן בְּטָמְאָה וְתָמַהּ עַד שֶׁאָמְרוּ לוֹ תַּלְמִיד אֶחָד בָּא לְכָאן כו' וְחָזַר וְרָאָה אוֹתוֹ כֹּהֵן עוֹמֵד בְּקָצַת הָעִיר שֶׁחוּץ לִגְבוּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָמַר לוֹ וַהֲרֵי הוּא זֶה אֶרֶץ הָעַמִּים שֶׁנִּזְרוּ עָלֶיהָ טָמְאָה כְּבֵית הַקְּבָרוֹת וַאֲמַר לֵהּ לָאו בֶּן אִישׁ כֹּהֵן פְּלוֹנִי אַתָּה כו' וּלְכָךְ נִשְׁנוּ מַעֲשִׂים הַלָּלוּ זֶה אֵצֶל זֶה: גְּבַהּ עֵינַיִם הֲלַךְ אַחַר עֵינָיו: נָתַן עֵינָיו בְּגְרוּשָׁה וּנְשָׂאָהּ וּמַמָּנָּה נוֹלַדְתִּי וַהֲרֵנִי חָלָל: לְפַלְגָא כְּגוֹן רַב דִּיהִיבִי לְהוּ רְשׁוּתָא לְמֵדַן וְלֹא לְהַתִּיר בְּכוֹרוֹת: עַל תְּנַאי כְּגוֹן עַד שָׁנָה אוֹ עַד שְׁנָתַיִם וְלֹא יוֹתֵר: מַאי מְהַנֵּי בְּתוֹךְ הַזְּמַן אוֹ לֹא: לְרַב שָׁמֵן כְּשֶׁהָיָה פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְיָרַד לְבָבֶל: בִּרְשׁוּתֵנוּ רְשׁוּת נְתוּנָה לְךָ לְדוּן: אֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין כו' מִשְׁנָה הִיא [בָּזֶה בּוֹרֵר] (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף כט.): יוֹסִיפוּ הַדַּיְינִין דַּהֲוָה לֵיהּ כְּמַאן דְּלָא הֲוָה הָתָם וְאִשְׁתְּכַח דִּתְרֵי הוּא דַּהֲוֵי וַאֲנַן בָּעֵינַן מֵעִקָּרָא תְּלָתָא דְּאִי נָמֵי גְּמַר דִּינָא בִּתְרֵי דַּהֲוֵי רֻבָּא שַׁפִּיר דְּמֵי: שְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה אֵין בַּעֲלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן שֶׁהֲרֵי נִתְרַצּוּ וְעַל פִּיהֶן עָשׂוּ:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; לקמן פז:; משנה סנהדרין; לקמן מ.; כתובות כב.; לקמן ל.; לקמן כט.; לעיל ג.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה יפה כו' תימה. עיין שורי אבן מגילה דף ח ע"ב ד"ה אין בין:

תורה אור השלם

אֲמֹר לַחֲכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא [משלי ז, ד]

וְכִי יַחְתֹּם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנַּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם [ויקרא יא, לח]

וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי [במדבר יט, יז]

וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה [שמות לג, ז]

אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו [ויקרא כא, ז]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֻחֳלוֹ [ויקרא כא, א-ד]

מסורת הש"ס

א לעיל ב:
ב בבא קמא קיז:; בבא קמא ק.; משנה בכורות; לקמן לג.
ג יבמות קד.

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צז, טוש"ע חו"מ סי' כה סעי' ג:
ב מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
ג טוש"ע חו"מ סי' כה סעי' א:
ד מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:
ה טוש"ע חו"מ סי' כה סעי' ב:
ו מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:
ז סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' ז:
ח מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
ט סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' ז:
י מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

[א]וְכִי תֵּימָא: פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְהָאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ – לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין! גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית? [אב(ב)]גּוּפָא, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת – לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַבִּי אֲבָהוּ: דָּן אֶת הַדִּין וְזִיכָּה אֶת הַחַיָּיב, וְחִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי, טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר, טִיהֵר אֶת הַטָּמֵא – מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וּמְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? דְּקַיבְּלוּהוּ עֲלַיְיהוּ. אִי הָכִי, אַמַּאי מְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ? דְּאָמְרוּ לֵיהּ: דָּיְינַתְּ לַן דִּין תּוֹרָה. [גד]אֲמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא לְרַבִּי אַבָּא: דְּטָעָה בְּמַאי? אִילֵימָא דְּטָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה, וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַבִּי אַמֵּי: טָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר? אֶלָּא דְּטָעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת. [הו]הֵיכִי דָּמֵי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת? אָמַר רַב פָּפָּא: כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי וּתְרֵי אָמוֹרָאֵי דִּפְלִיגִי אַהֲדָדֵי, וְלָא אִיתְּמַר הִלְכְתָא לָא כְּמָר וְלָא כְּמָר, וְסוּגְיַין דְּעָלְמָא אַלִּיבָּא דְּחַד מִינַּיְיהוּ, וַאֲזַל אִיהוּ וַעֲבַד כְּאִידַּךְ – הַיְינוּ שִׁיקּוּל הַדַּעַת. [זח]לֵימָא כְּתַנָּאֵי: בִּיצּוּעַ בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: פְּשָׁרָה בְּיָחִיד. סַבְרוּהָ, לְכוּלֵּי עָלְמָא מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין. [ג]מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: דִּין בִּשְׁלֹשָׁה, וּמָר סָבַר: דִּין בִּשְׁנַיִם? לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא דִּין בִּשְׁלֹשָׁה, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: דְּמָר סָבַר מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין, וּמָר סָבַר לָא מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין. לֵימָא: תְּלָתָא תַּנָּאֵי בִּפְשָׁרָה, דְּמָר סָבַר בִּשְׁלֹשָׁה, וּמָר סָבַר בִּשְׁנַיִם, וּמָר סָבַר בְּיָחִיד. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא: מַאן דְּאָמַר תְּרֵי – אֲפִילּוּ חַד נָמֵי, וְהַאי דְּקָאָמַר תְּרֵי – כִּי הֵיכִי דְּלִיהְווֹ עֲלֵיהּ סָהֲדִי. [ט]אָמַר רַב אָשֵׁי: שְׁמַע מִינַּהּ פְּשָׁרָה אֵינָהּ צְרִיכָה קִנְיָן, דְּאִי סָלְקָא דַעְתָּךְ צְרִיכָה קִנְיָן, לְמַאן דְּאָמַר צְרִיכָה – תְּלָתָא לְמָה לִי? תִּסְגֵּי בִּתְרֵי וְלִיקְנֵי מִינֵּיהּ! וְהִלְכְתָא: פְּשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן. תָּנוּ רַבָּנַן: כְּשֵׁם שֶׁהַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה, כָּךְ בִּיצּוּעַ בִּשְׁלֹשָׁה.

נִגְמַר

גַּבְרָא אַגַּבְרָא רַבִּי אֲבָהוּ אַדִּשְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל סָבַר פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: דָּן אֶת הַדִּין בִּמֻמְחֶה לֵיכָּא לְמֵימַר מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא אִם הָיָה מֻמְחֶה לב"ד: דָּן אֶת הַדִּין יְחִידִי מַשְׁמַע: וּמְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ בְּפִרְקִין דִּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף לג.) מוּקֵי לָהּ שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד מִדְּקָתָנֵי מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי אַלְמָא דִּינֵהּ דִּינָא דְּאִי לָא דִּינָא לֶהְדַּר: דִּין תּוֹרָה וְכֵיוָן דְּטָעָה לָאו דִּין תּוֹרָה דָּן: בִּדְבַר מִשְׁנָה שֶׁמִּשְׁנָה מְפֹרֶשֶׁת שֶׁטָּעָה בָּהּ: חוֹזֵר מַחֲזִיר אֶת הַדִּין וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ דְּכֵיוָן דְּדָבָר מְפֹרָשׁ הוּא אֵין דִּינוֹ דִּין: וְסֻגְיָא דְּעָלְמָא הִלּוּךְ דִּינָא כְּחַד מִנַּיְהוּ וַאֲזַל אִיהוּ וַעֲבַד כְּאִידַּךְ הִלְכָּךְ דִּינֵהּ לָא הָדַר וְכֵיוָן דְּלָא אִתְּמַר הִלְכְתָא לָא כְּמָר וְלָא כְּמַר הַאי בַּעַל דִּין דְּנָקַט לָא בָּעֵי לְשַׁלּוּמֵי דְּאָמַר לֵיהּ פָּסַקְתָּ לִי לְדִינַאי וּמִיהוּ אִיהוּ בָּעֵי שַׁלּוֹמֵי כֵּיוָן דְּסֻגְיַן דְּעָלְמָא כְּאִידָךְ: לֵימָא כְּתַנָּאֵי הָא דְּאָמְרִינַן דִּשְׁמוּאֵל וְר' אֲבָהוּ פְּלִיגֵי: בִּצּוּעַ פְּשָׁרָה: סַבְרוּהָ רַבָּנַן אָמוֹרָאֵי בְּנֵי הַיְּשִׁיבָה וּבָעוּ לְמֵימַר מֵהָכָא דְּבִדְשְׁמוּאֵל וְרַבִּי אֲבָהוּ פְּלִיגֵי: דְּכֻלֵּי עָלְמָא רַבָּנַן וְרַבִּי מֵאִיר: מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין דִּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב ח':ט"ו) מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְאָמְרִינַן לְקַמָּן דְּזֶהוּ בִּצּוּעַ אַלְמָא דְּאִתַּקּוּשׁ לְמִשְׁפָּט: תְּלָתָא תַּנָּאֵי פְּלִיגֵי בִּפְשָׁרָה ר"מ סָבַר בִּשְׁלֹשָׁה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף ה:) בִּשְׁנַיִם וְרַבָּנַן דִּפְלִיגֵי אַדְּרַבִּי מֵאִיר סָבְרֵי בְּיָחִיד: מַאן דְּאָמַר תְּרֵי אֲפִלּוּ בְּחַד מַכְשַׁר דְּכֵיוָן דְּלָא מַקְּשִׁינַן לֵיהּ לְדִין מַה לִי תְּרֵי מַה לִי חַד: תִּסְגֵּי בִּתְרֵי וְלִקְנֵי מִנֵּהּ דְּכֵיוָן דְּקָנוּ מִנֵּהּ לָמָּה לִי בֵּית דִּין לֹא תְּהֵא אֶלָּא מַתָּנָה בְּעָלְמָא וּמִדַּעְתּוֹ וְהִיא מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא לְהָכִי בָּעֵינַן תְּלָתָא לְיַפּוֹת כֹּחַ בֵּית דִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלָא קָנוּ מִנֵּהּ לָא נֶהְדְּרוּ: וְהִלְכְתָא פְּשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן וַאֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית בִּשְׁלֹשָׁה:

וְכִי תֵּימָא פְּלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵהּ כו' לְמַאי דְּפֵי' בַּקּוּנְטְרֵס לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף ג.) דְּמַאן דְּדָרֵישׁ בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט לְאַכְשׁוּרֵי חַד לֵית לֵהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת תֵּמַהּ מַאי קָאָמַר וכ"ת הָא וַדַּאי פְּלִיג עָלֶיהָ מַאן דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת וּמַאי קָאָמַר נָמֵי ר' אֲבָהוּ שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ לד"ה אֵין דִּינֵיהֶן דִּין אֵין זֶה ד"ה דְּהָא אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת דִּסְבִירָא לֵהּ דִּינֵיהֶם דִּין עַל כֵּן נִרְאֶה כִּדְפָרֵי' לְעֵיל (שָׁם) דְּהַהִיא דְּרָשָׁה דִּבְצֶדֶק תִּשְׁפֹּט אֲפִלּוּ לְמָאן דְּאִית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת וְהַשְׁתָּא שְׁמוּאֵל וְרַבִּי אֲבָהוּ פְּלִיגֵי אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאִית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת וד"ה דְּקָאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ ה"ק לד"ה דְּאִית לְהוּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ אֵין דִּינֵיהֶם דִּין אִי נָמֵי כִּדְפֵרֵשׁ לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף ב:) דְּאַפֵּי' לְמָאן דְּלֵית לֵיהּ עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת קָסָבַר ר' אֲבָהוּ שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ אֵין דִּינֵיהֶם דִּין מִמִּשְׁפַּט אֶחָד וּבָרַיְתָא דִּלְעֵיל דְּאִם הָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים דָּן אֲפִלּוּ יְחִידִי סְבָרָא נָמֵי שַׁפִּיר דְּאֵין דִּינֵיהֶן דִּין כִּדְפֵרֵשׁ לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף ה.): **בִּצּוּעַ** בַּג' אע"ג דְּמַקְשֵׁי פְּשָׁרָה לְדִין לָאו לְכָל דָּבָר מַקְּשִׁינַן דִּבְדִין אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא אִם שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב אוֹ אִיפְּכָא וּבִפְשָׁרָה לָא אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא עַד שֶׁיַּסְכִּימוּ שְׁלָשְׁתָּן לְדַעַת אֶחָד כִּדְאָמַר בְּפֶ' בָּתְרָא דְּמַסֶּכֶת ע"ז (עב.) כִּדְשָׁיְמִי בֵּי תְּלָתָא אַפֵּי' תְּרֵי מִגּוֹ תְּלָתָא כִּדְאָמְרִי בֵּי תְּלָתָא עַד דְּאָמְרִי בֵּי תְּלָתָא: **דְּכֻלֵּי** עָלְמָא מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין פִּי' דכ"ע ר' מֵאִיר וַחֲכָמִים אֲבָל רַשְׁבַּ"ג דִּלְעֵיל וַדַּאי לֹא מַקִּישׁ: מַקְּשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין. פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס מִדִּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב ח':ט"ו) וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְגוֹ' וְתֵמַהּ דְּהָא תַּנְיָא לְקַמָּן כְּשֵׁם שֶׁהַדִּין בַּג' כָּךְ הַפְּשָׁרָה בַּג' מַשְׁמַע דְּמַקִּישׁ פְּשָׁרָה וּמוּכָח לְקַמָּן דְּהַהוּא תַּנָּא אִית לֵהּ דְּרָשׁוּת לִבְצֹעַ

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה סָבַר מִצְוָה אַלְמָא לָא דָּרֵישׁ ת"ק מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְעִנְיַן בִּצּוּעַ דְּאִי מִקְּרֵי צְדָקָה אִם כֵּן הֲוָה מְצַוֶּה וּמֵהַהוּא קְרָא נָמֵי דִּכְתִיב (זְכַרְיָה ח':ט"ז) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם לֵיכָּא לְמִדְרַשׁ בִּצּוּעַ דְּאִתַּקַּשׁ שָׁלוֹם לְמִשְׁפָּט דְּאִם כֵּן הָוֵי מִצְוָה לִבְצֹעַ דְּשָׁלוֹם נָמֵי מִצְוָה הוּא: **לָא** דְּכ"ע כו' תֵּמַהּ דְּלָא קָאָמַר לִשְׁמוּאֵל וַדַּאי תַּנָּאֵי הוּא לְרַבִּי אֲבָהוּ מִי לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא דְּכִי הַאי גַּוְונָא אוֹרְחָא דְּהַשַּׁ"ס בְּכָל דֻּכְתָּא: **תִּסְגֵּי** בִּתְרֵי וְלִקְנֵי מִנֵּהּ אע"ג דִּמְפָרֵשׁ בִּירוּשַׁלְמִי טַעְמָא דְּר' מֵאִיר מִשּׁוּם דִּפְשָׁרָה נָמֵי צְרִיכָה הֶכְרֵעַ דַּעַת מ"מ מַשְׁמַע דִּתְרֵי נָמֵי שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה כְּמוֹ שֶׁהָיוּ רְגִילִין שְׁלֹשָׁה לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְלוּם וּבַעֲלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן: **וְהִלְכְתָא** פְּשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן וְהָא דְּלָא סַגֵּי בִּתְרֵי מִשּׁוּם דְּהָוֵי כְּמוֹ קִנְיָן בְּטָעוּת דְּלָא בְּקִיאֵי בִּפְשָׁרָה שַׁפִּיר: **צְרִיכָה** קִנְיָן אִם נְפָרֵשׁ דְּקִנְיָן שֶׁל פְּשָׁרָה עוֹשִׂין קֹדֶם הַפְּשָׁרָה וְקוֹנִין זֶה מִזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ הַדַּיָּנִין הֵן לְשַׁלֵּם הֵן לִמְחֹל אֵין לְדַקְדֵּק מִכָּאן דִּבְעָלְמָא מְחִילָה צְרִיכָה קִנְיָן דְּמַה שֶׁצָּרִיךְ הָכָא קִנְיָן עַל הַמְּחִילָה מִשּׁוּם דְּאִי לָאו הָוֵי קִנְיָן הָוֵי כְּמוֹ מְחִילָה בְּטָעוּת שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֹּאמְרוּ לִמְחֹל כָּל כָּךְ וְאַף עַל גַּב דְּהַשְׁתָּא דְּאִיכָּא קִנְיָן הָוֵי כְּמוֹ קִנְיָן בְּטָעוּת מִיהוּ אַלִּימָא מִלְּתָא טְפֵי בְּקִנְיָן מִבְּלֹא קִנְיָן וַאֲפִלּוּ אִם נְפָרֵשׁ שֶׁהַקִּנְיָן הוּא לְאַחַר הַפְּשָׁרָה אַכַּתִּי אֵין רְאָיָה מִכָּאן דְּמָצֵי לְמֵימַר דְּהַקִּנְיָן עַל אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאַחֵר לִפְרֹעַ אֲבָל לְהַאי דְּמַחֵל אֵין צָרִיךְ קִנְיָן וּמִיהוּ בַּהֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת פֵּרֵשׁ בְּהִלְכוֹת דִּינִין דְּצָרִיךְ קִנְיָן עַל הַמְּחִילָה אַף עַל פִּי שֶׁעוֹשִׂין הַקִּנְיָן אַחַר הַפְּשָׁרָה וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לִלְמֹד מִכָּאן עַל שְׁאָר מְחִילָה שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה קִנְיָן דִּמְחִילָה שֶׁעַל יְדֵי פְּשָׁרָה אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ מַה מוֹחֵל דּוֹמֶה לִמְחִילָה בְּטָעוּת לְפִי שֶׁמּוֹחֵל עַל פִּי עֲצָתָם שֶׁל דַּיָּנִין שֶׁהִשִּׂיאוּ אוֹתוֹ לִמְחֹל לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְאַלֵּם הַדָּבָר ע"י קִנְיָן וְנִרְאֶה לְהָבִיא רְאָיָה דִּמְחִילָה אֵינָהּ צְרִיכָה קִנְיָן מֵהָא דְּאָמַר בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל (ב"מ דַּף קיב. וְשָׁם) גַּבֵּי שָׂכִיר הִמְחָהוּ אֵצֶל חֶנְוָנִי וְאֵצֶל שֻׁלְחָנִי אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו וּפְלִיגֵי הָתָם רַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֵינוֹ חוֹזֵר עָלָיו (רָבָא) אָמַר חוֹזֵר דְּמַשְׁמַע דִּבְלֹא קִנְיָן אַיְּרֵי דְּאִי בְּקִנְיָן מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר חוֹזֵר אֲבָל בְּלֹא קִנְיָן פְּלִיגֵי בְּהָכִי דְּמַר סָבַר כְּשֶׁהֶמְחָהוּ לֹא לְגַמְרֵי פְּטָרוֹ לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יַחֲזֹר עָלָיו וּמַר סָבַר לְגַמְרֵי פְּטָרוֹ אַלְמָא מְחִילָה לָא צְרִיכָה קִנְיָן וְעוֹד רְאָיָה דְּפָרִיךְ בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דַּף טז.) גַּבֵּי עֶבֶד עִבְרִי קוֹנֶה עַצְמוֹ בִּשְׁטָר לָמָּה לִי שְׁטָרָא לֵימָא לֵהּ בְּאַפֵּי תְרֵי זִיל וּבְלֹא קִנְיָן אַיְּרֵי דְּאִי בְּקִנְיָן מַאי מְשַׁנֵּי עֶבֶד עִבְרִי גּוּפוֹ קָנוּי אַכַּתִּי תִּקְשֶׁה לָן שְׁטָרָא למ"ל יַפְקִירֶנּוּ לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר הַמַּפְקִיר עַבְדּוֹ יָצָא לְחֵרוּת וְאֵין צָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ לָא פָּרִיךְ אֶלָּא מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב בִּשְׁטָר כְּלוֹמַר לָמָּה לִי שְׁטַר אוֹתוֹ לָשׁוֹן עַצְמוֹ שֶׁכּוֹתֵב בַּשְּׁטָר הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמְךָ יֹאמַר לוֹ בְּעַל פֶּה עוֹד רְאָיָה מֵהָא דִּתְנַן בְּסוֹף הַנּוֹשֵׂא (כְּתֻבּוֹת דַּף קד.) שֶׁאִם שֶׁהָתָה כ"ה שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה כְּתֻבָּתָהּ מִסְתָמָא מָחֲלָה וּבְלֹא קִנְיָן אַיְּרֵי כִּדְמוֹכַח מֵעֻבְדָּא דַּחֲמָתֵהּ דְּרַבִּי חִיָּא וּמִטְעָנוֹ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעֹרִים דְּפָטוּר אַף מִשְּׂעוֹרִים דְּמוֹדֶה הָוֵי בְּהוּ אֵין רְאָיָה דְּהָתָם עַל כָּרְחָךְ לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן מִדְּלָא תָּבַע לְהוּ סְתָמָא אַחֲלִינְהוּ הָוֵי פָּטוּר אֶלָּא הַיְנוּ טַעְמָא מִדְּלָא תָּבַע שְׂעוֹרִים מוֹדֶה הוּא דְּלָא מִחַיַּב לֵיהּ שְׂעוֹרִים מִדְּפָרִיךְ עֲלָהּ בְּסוֹף הַמַּנִּיחַ (ב"ק דַּף לה: וְשָׁם) מֵהָא דִּתְנַן הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם כו' הַנִּזָּק אוֹמֵר גָּדוֹל הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וּמַזִּיק. אוֹמֵר לֹא כִּי אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְגָדוֹל הִזִּיק אֶת הַקָּטָן וּמַסִּיק דַּאֲפִילּוּ כִּדְאָמַר מַזִּיק לֵית לֵהּ וְהָתָם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַטַּעַם כְּלָל מִשּׁוּם מְחִילָה שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ וּמִבְּכוֹר שֶׁנָּטַל חֵלֶק כַּפָּשׁוּט דְּאָמַר וִתֵּר (ב"ב דַּף קכו.) אֵין לְדַקְדֵּק נָמֵי כְּלָל מִכָּאן חָזַר רַבֵּינוּ יִצְחָק בַּר' מָרְדְּכַי שֶׁהָיָה רָגִיל לְפָרֵשׁ דְּדַוְקָא נְקַט בְּחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דַּף מ. וְשָׁם) קִנְיָן בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲבָל אִי לֵיכָּא ב' אֵין הַקִּנְיָן קִנְיָן דְּהָא מַסְקִינַן הָכָא דִּפְשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן וַאֲפִלּוּ הָכִי קָאָמְרִי רַבָּנַן פְּשָׁרָה בְּיָחִיד וְהָא דִּנְקַט הָתָם בִּפְנֵי ב' מִשּׁוּם דְּאֵין צָרִיךְ לוֹמַר כְּתוֹבוּ וְאֵין רְאָיָה מִכָּאן כְּלָל דְּיָכוֹל לְהַקְנוֹת בִּפְנֵי שְׁנַיִם לְקַיֵּם הַפְּשָׁרָה שֶׁעָשָׂה בְּיָחִיד ור"ת הָיָה מְדַקְדֵּק מִדְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב"מ דַּף מו. וְשָׁם) הָיָה עוֹמֵד בַּגֹּרֶן וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת כו' וְאִי אָמְרַתְּ מַטְבֵּעַ נִקְנָה בַּחֲלִיפִּין נִקְנֵי לֵיהּ מָעוֹת אַגַּב סוּדָר וּפָשׁוּט מִנֵּהּ דְּאֵין נִקְנֵית בַּחֲלִיפִּין דְּדֹחַק הָיָה לֵיהּ לְאוֹקְמֵי בְּגַבְרָא עַרְטִילַאי וְהַשְׁתָּא אַמַּאי לָא מְשַׁנֵּי כְּגוֹן דְּלֵיכָּא תְּרֵי וְאֵין קִנְיָן מוֹעִיל אֶלָּא בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֶלָּא ש"מ דְּוַדַּאי מְהַנֵּי וְיֵשׁ דּוֹחִין מִשּׁוּם דִּסְתָם גֹּרֶן מְצֻוְיִין בָּהּ בְּנֵי אָדָם:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' ב:

ב מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

ג סמג עשין כו, טוש"ע או"ח סי' קצו סעי' א:

ד מיי' פא' מהל' ברכות הל' יט:

ה סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' ב:

ו מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

ז טוש"ע חו"מ סי' יב סעי' א:

ח מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ט סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' ט סעי' ז:

י מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

יא סמג לאוין רז, סמג לאוין רח, טוש"ע חו"מ סי' טו סעי' ד ה:

יב מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

יג מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:

יד סמג לאוין רח, טוש"ע חו"מ סי' י סעי' א:

טו מיי' פכ"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

טז מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:

נְגְמַר הַדִּין אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְבַצֵּעַ כְּגוֹן שֶׁכִּבֵּר דִּקְדְּקוּ בַּדִּין הַיֵּטֵב וּכְמוֹ גָּמְרוּ אֶת הַדִּין נִגְמַר הַדִּין שֶׁאָמְרוּ אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב: אָסוּר לְבַצֵּעַ מִשֶּׁבָּאוּ לַדִּין אָסוּר לַדַּיָּנִים לְבַצֵּעַ: הַמְבָרֵךְ הַמְשַׁבֵּחַ: אֶבֶל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם וְכֵיוָן שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיְּבוֹאוּ לְפָנָיו לְדִין הָיָה רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וּמַטִּיל שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶן: תּוֹרַת אֱמֶת וְגוֹ' מִשְׁתַּעֵי בְּאַהֲרֹן כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְגוֹ' (מַלְאָכִי ב':ז'): הֲרֵי שֶׁנֶּזֶל כו' וּבוֹצֵעַ לְשׁוֹן גְּזֵלָה דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי א':י"ט) כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח: כְּגֶנֶב יְהוּדָה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר נַחֲזִירֶנּוּ לְאָבִינוּ אֲחֵרֵי שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין לְאֲחֵיהוּ: אֲתַאן לְתַנָּא קַמָּא תַּנָּא קַמָּא דְּאָמַר אָסוּר לְבַצֵּעַ דָּרִישׁ לֵיהּ לְהַאי מִשְׁפָּט וּצְדָקָה שֶׁהָיָה דָּוִד דָּן אֶת הַדִּין וְחַיָּב אֶת הַחַיָּב וְרָאָה שֶׁהָיָה עָנִי מְחַיֵּב מִמּוֹן וְהָיָה מְשַׁלֵּם לְבַעַל דִּינוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ: פּוֹטֵר מִים רֵאשִׁית מָדוֹן אִם בְּאַתְ לְפָטוֹר וּלְהַשְׁלִיךְ הַמְּרִיבָה הַמְּשׁוּלָה כַּמַּיִם בְּדָלְקַמָּן וּלְשׁוּם שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶן: רֵאשִׁית מָדוֹן קֹדֶם שֶׁתִּשָּׂא וְתִתֵּן בַּדִּין פְּטוֹר אוֹתָהּ: נִטְּשָׁהוּ וּרְדוֹף אַחַר הַשָּׁלוֹם: קְשֵׁה בַּעַל מְרִיבָה מַטְרִיחַ דַּיָּנִין: ה"ג שְׁמָא יִתְחַיֵּב חֵזֶק וְנִמְצָא רוֹדְפוֹ רוֹדֵף אֶת הַדִּין לְהַפֵּךְ אֶת הַדִּין: שֶׁיּוֹשֵׁב לְפָנֵי רַבּוֹ וּבָא דִּין לְפָנֵי רַבּוֹ וְלֹא לְפָנָיו וְרָאָה הַתַּלְמִיד זְכוּת לָעָנִי וְחוֹבָה לָעָשִׁיר וְרַבּוֹ טוֹעֶה בַּדִּין מִנַּיִן שֶׁלֹּא יַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ וְיִשְׁתֹּק תַּלְמוּד כּוֹ' וּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ז.) מְפֹרָשׁ מֵאי מִשְׁמַע דְּלָא תֶּגְזְרוּ לְשׁוֹן כְּנוּפוֹ הוּא: אֶת מִי הֵן מְעִידִין כְּאִלּוּ הֵן מְעִידִין בהקב"ה כְּדְאָמַר לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף ח.) שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִיר מָמוֹן לְבָעָלָיו: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶן הָרִיב וְאוֹקְמִינַן בְּמַסֵּכְ' שְׁבוּעוֹת (דַּף ל.) בְּעֵדִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר: מַה לִּי לִצַּעַר הַזֶּה שֶׁאִם אֲטָעֶה אֲעַנֵּשׁ: תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיהוֹשָׁפָט עִמָּכֶם בְּדָבָר הַמִּשְׁפָּט לְפִי מַה שֶּׁעִם לְבַבְכֶם שֶׁלְּבַבְכֶם נוֹטֶה בַּדָּבָר כְּלוֹמַר בְּטַעֲנוֹתֵיהֶם עִמָּכֶם בַּמִּשְׁפָּט לְפִי אוֹתָן דְּבָרִים תִּשְׁפֹּטוּ וְלֹא תַּעֲנְשׁוּ: דְּאֵין לוֹ לַדַּיָּן לִירֹא וְלִמְנֹעַ עַצְמוֹ מִן הַדִּין: אֶלָּא לְפִי מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת לְדִין וְיִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיאוֹ לְצִדְקוֹ וְלַאֲמִתּוֹ וְשׁוּב לֹא יַעֲנֵשׁ: הֵיכִי דָּמֵי גְּמַר דִּין דְּאָמְרִינַן לְעֵיל שׁוּב אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לְבַצֵּעַ:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין

ב פסיקתא רבתי; אבות דרבי נתן ג בבא קמא צד.

ד אוצר מדרשים יעקב אבינו ברכת יעקב אבינו לבניו ו; אוצר מדרשים אלפא ביתא דבן סירא

ה אוצר מדרשים השכם מדרש השכם טו

ו לקמן ח.; שבועות לא.; תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמרא והא ר"ה תלמידיה דרב. עיין שבת דף קכח ע"א וש"נ:

תורה אור השלם

כִּי־הַלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ יְהוָה [תהילים י, ג]

תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְהֵשִׁיב רַבִּים מֵעָוֹן [מלאכי ב, ו]

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֲחִיו מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ [בראשית לז, כו]

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דִּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וגו' [זכריה ח, טז]

וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ [שמואל ב ח, טו]

פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגָּלַע הָרִיב נְטוֹשׁ [משלי יז, יד]

לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ וגו' [דברים א, יז]

וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים וגו' [דברים יט, יז]

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט [תהילים פב, א]

וַיֹּאמֶר אֶל־הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה־אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ וגו' [דברי הימים ב יט, ו]

לְמַנַּצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד וגו' [תהילים יט]

אבנִגְמַר הַדִּין, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְבַצֵּעַ. (א)סרמ"ש בנק"ש סִימָן. רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אָסוּר לְבַצֵּעַ, וְכָל הַבּוֹצֵעַ – חֲרֵי זֶה חוֹטֵא, וְכָל הַמְבָרֵךְ אֶת הַבּוֹצֵעַ – הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "בֹּצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'". (ב)אֶלָּא יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא". וְכֵן מֹשֶׁה הָיָה אוֹמֵר: יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר. אֲבָל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וּמֵשִׁים שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן". גד(ג)רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר: הֲרֵי שֶׁנָּזַל סְאָה שֶׁל חִטִּים, וּטְחָנָהּ וַאֲפָאָהּ וְהִפְרִישׂ מִמֶּנָּה חַלָּה, כֵּיצַד מְבָרֵךְ? אֵין זֶה מְבָרֵךְ אֶלָּא מְנָאֵץ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'". (ד)רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר "בּוֹצֵעַ" אֶלָּא כְּנֶגֶד יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ". וְכָל הַמְבָרֵךְ אֶת יְהוּדָה – הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'". (ה)רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מִצְוָה לְבַצֵּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם". וְהֵלֹא בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט – אֵין שָׁלוֹם, וּבִמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם – אֵין מִשְׁפָּט? אֶלָּא אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלוֹם? חֲלִי אוֹמֵר: זֶה בֵּיצּוּעַ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה". וְהֵלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט – אֵין צְדָקָה, וּצְדָקָה – אֵין מִשְׁפָּט? אֶלָּא אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָקָה? חֲלִי אוֹמֵר: זֶה בֵּיצּוּעַ. אֶתָּאן לְתַנָּא קַמָּא. דָּן אֶת הַדִּין, זִיכָּה אֶת הַזַּכַּאי וְחִיֵּיב אֶת הַחַיָּיב. וְרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב עָנִי מָמוֹן, וְשִׁלֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ – זֶה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה. מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה: מִשְׁפָּט לָזֶה – שֶׁהֶחְזִיר לוֹ מָמוֹן, וּצְדָקָה לָזֶה – שֶׁשִּׁילֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ". מִשְׁפָּט לָזֶה – שֶׁהֶחְזִיר לוֹ אֶת מָמוֹנוֹ, וּצְדָקָה לָזֶה – שֶׁשִּׁילֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי: הַאי "לְכָל עַמּוֹ" – לַעֲנִיִּים מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא, רַבִּי אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁילֵּם מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, זֶהוּ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה.

מִצְוָה

אב(א)מִצְוָה לְמֵימְרָא לְהוּ: אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ, אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ? הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מִצְוָה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה סָבַר מִצְוָה, תַּנָּא קַמָּא סָבַר רְשׁוּת. הַיְינוּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: מִשֶּׁתִּשְׁמַע דְּבָרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן "צְאוּ וּבִצְעוּ". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: לֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה אֶלָּא כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו". מָה רָאָה? אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: רָאָה חוּר שֶׁזָּבוּחַ לְפָנָיו. אָמַר: אִי לָא שָׁמְעָנָא לְהוּ הַשְׁתָּא, עָבְדוּ לִי כְּדַעֲבַדוּ בְּחוּר, וּמִיקַּיֵּים בִּי "אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה׳ כֹּהֵן וְנָבִיא", וְלָא הָוְיָא לְהוּ תַּקַּנְתָּא לְעוֹלָם. מוּטָב דְּלִיעְבְּדוּ לְעֵגֶל, אֶפְשָׁר הָוְיָא לְהוּ תַּקַּנְתָּא בִּתְשׁוּבָה. גד(ב)וְהָנֵי תַּנָּאֵי "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן", מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? כִּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא: אֵין תְּחִילַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם נִידּוֹן אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן". אָמַר רַב הוּנָא: הַאי תִּיגְרָא דָּמְיָא לְצִינּוֹרָא דְּבִידְקָא (דְּמַיָּא), כֵּיוָן דְּרָוַוח – רָוַוח. אַבָּיֵי קַשִּׁישָׁא אָמַר: דָּמֵי לְגוּדָּא דְּגַמְלָא, כֵּיוָן דְּקָם – קָם. שִׁמְעִי וּשְׁתֵּי שֶׁבַע זְמִירוֹת הוּא, סִימָן. הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: טוּבֵיהּ דְּשָׁמַע וְאָדֵישׁ, חַלְפוּהּ בִּישָׁתֵיהּ מְאָה. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן" – רֵישׁ מְאָה דִּינֵי. ה(ג)הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: אַתַּרְתֵּי תְּלָת גַּנָּבָא לָא מִיקְטַל. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "כֹּה אָמַר ה׳ עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ". הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: שַׁב בֵּירֵי לִשְׁלָמְנָא, וַחֲדָא לְעָבֵיד בִּישׁ. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וְרָשָׁע יִפּוֹל בְּאַחַת". הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: דְּאָזֵיל מִבֵּי דִינָא שְׁקַל גְּלִימָא – לִיזַמַּר זְמָר וְלֵיזִיל בְּאוֹרְחָא. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם". הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: הִיא נָיְימָא, וְדִיקוּלָא שָׁפֵיל. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וְגוֹ׳". הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: גַּבְרָא דִּרְחִיצְנָא עֲלֵיהּ, אַדְיֵיהּ לִגְזִיזֵיהּ וְקָם. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב: "גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ וְגוֹ׳". הָהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזֵיל: כִּי רְחִימְתִּין הֲוָה עַזִּיזָא, אַפּוּתְיָא דְּסַפְסֵירָא שְׁכִיבַן. הַשְׁתָּא דְּלָא עַזִּיזָא רְחִימְתִּין, פּוּרְיָא בַּר שִׁיתִּין גַּרְמִידֵי לָא סַגִּי לַן. אָמַר רַב הוּנָא, קְרָאֵי כְּתִיבִי. מֵעִיקָּרָא כְּתִיב: "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת", וְתַנְיָא: אָרוֹן תִּשְׁעָה וְכַפּוֹרֶת טֶפַח, הֲרֵי כָּאן עֲשָׂרָה. (ד)וּכְתִיב: "וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַה׳ שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ". וּלְבַסּוֹף כְּתִיב: "כֹּה אָמַר ה׳ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵיזֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְגוֹ׳". מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "לֹא תָגוּרוּ" לִישָּׁנָא דְּכַנּוֹשֵׁי הוּא? אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר קְרָא: "וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר". רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר מֵהָכָא: "תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ". רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר מֵהָכָא: "אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל". ו־ח אֱמֶת מָמוֹן יִרְאָה סִימָן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". וְכָל דַּיָּין שֶׁאֵינוֹ דָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, גּוֹרֵם לִשְׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה׳ וְגוֹ׳". ט־יא(ה)וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דַּיָּין שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ". יב־ יד(ו)וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּין עַצְמוֹ כְּאִילּוּ חֶרֶב מוּנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, וְגֵיהִנָּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו.

שֶׁנֶּאֱמַר:

מִצְוָה לְמֵימַר לְהוּ בְּרֵישָׁא אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ דְּפָתְחִינַן לְהוּ בִּפְשָׁרָה: הַיְינוּ ת"ק דְּאָמַר נִגְמַר הַדִּין אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִבְצֹעַ הָא מִקֹּדֶם גְּמַר דִּין רַשַּׁאי לִבְצֹעַ וה"נ רְשׁוּת הוּא: אִכָּא בֵּינַיְהוּ מִצְוָה לְהַזְכִּיר פְּשָׁרָה לת"ק לֵיכָּא מִצְוָה: אִכָּא בֵּינַיְהוּ מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם לת"ק אֲפִלּוּ שָׁמַע דִּבְרֵיהֶם רַשַּׁאי לִבְצֹעַ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְיֹאמַר זֶה זַכַּאי וְזֶה חַיָּב לר"ש בֶּן מְנַסְיָא מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְיָדַעְתָּ לְהֵיכָן נוֹטֶה אע"ג דְּלָא נִגְמַר אֵין רַשַּׁאי לִבְצֹעַ: מִקְרָא זֶה וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ: אֶלָּא כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה אַהֲרֹן פְּשָׁרָה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְהוֹרָה הֶתֵּר לְעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶת הָעֵגֶל: וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ הֵבִין מֵהַזָּבוּחַ לְפָנָיו שֶׁהָרְגוּ אֶת חוּר עַל שֶׁלֹּא עָשָׂה לָהֶם: אַהֲרֹן כֹּהֵן וְנָבִיא הָיָה: וְלָא הָוְיָא לְהוּ תַּקַּנְתָּא דְּהָא סוֹפָן לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּזְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע וְיֶחֱרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל כָּךְ: וְהָנֵי תַּנָּאֵי דְּלֵית לְהוּ מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִבְצֹעַ הַאי פּוֹטֵר מַיִם מַאי דָּרְשִׁי בֵּהּ: תְּחִלַּת דִּינוֹ לֶעָתִיד לָבֹא: עַל דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁלֹּא עָסַק בַּתּוֹרָה: פּוֹטֵר מַיִם שֶׁפּוֹטֵר הַתּוֹרָה מֵעָלָיו הוּא רֵאשִׁית מְדוֹנוֹ תּוֹרָה נִמְשְׁלָה לְמַיִם דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ נ"ה:א') הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם: לְצִנּוֹרָא דְּבִדְקָא כְּשֶׁהַנָּהָר גָּדֵל פְּעָמִים שֶׁהוּא יוֹצֵא לַשָּׂדוֹת שֶׁעַל אֲגַפָּיו כְּעֵין נְגָרִים וְצִנּוֹרוֹת קְטַנִּים וְאִם אֵינוֹ סוֹתְמוֹ מִיַּד הוֹלֵךְ וּמַרְחִיב וְשׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְסָתְמוֹ וְהַיְנוּ דְּקָאָמַר קְרָא פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן כְּלוֹמַר רֵאשִׁית מָדוֹן וּמְרִיבָה דּוֹמֶה לְפוֹטֵר מַיִם פּוֹטֵר פּוֹתֵחַ כְּמוֹ פֶּטֶר רֶחֶם (שְׁמוֹת יג): לְגֻדָּא דְּגַמְלָא דַּפִּין שֶׁל גֶּשֶׁר בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁדּוֹרְסִין עֲלֵיהֶם מְנַעְנְעוֹת וְסוֹף מִתְחַזְּקוֹת וְנִקְבָּעוֹת בִּמְקוֹמָן וְהָכִי נָמֵי כְּשֶׁאָדָם מַרְבֶּה בִּקְטָטָה מִתְחַזֶּקֶת וּבָאָה וְלֹא מִקְּרָא נָפְקָא: טוּבְיָהּ דְּשָׁמַע וְאַדֵּישׁ אַשְׁרָיו שֶׁשּׁוֹמֵעַ חֶרְפָּתוֹ וְשׁוֹתֵק וּמַרְגִּיל בְּכָךְ וְאַדֵּישׁ כְּמוֹ דָּדָשׁ דָּשׁ (גִּטִּין דַּף נו): חַלְפוּהָ בִּשְׁתֵּהּ מֵאָה הָלְכוּ לָהֶם בִּשְׁתִיקָתוֹ מֵאָה רָעוֹת שֶׁהָיוּ בָּאוֹת עָלָיו עַל יְדֵי הַתַּגָּר: פּוֹטֵר מַיִם הַמַּתְחִיל (מָדוֹן) וּפוֹתֵחַ בִּקְטָטָה הוּא תְּחִלַּת מֵאָה דִּינֵי: מָדוֹן נוֹטָרִיקוֹן מֵאָה דָּנֵי ל"א מָדוֹן בְּגִימַטְרִיָּא מֵאָה: אַתְּרֵי תְּלָת גַּנָּבָא לָא מִקְטִיל כְּלוֹמַר אִם עוֹבֵר אָדָם עֲבֵרָה פַּעֲמַיִם וְשָׁלֹשׁ וְלֹא בָּאָה עָלָיו פּוּרְעָנוּת אַל יִתְמַהּ דְּאַתְּרֵי תְּלָת גַּנָּבָא לָא מִקְטִיל וְסוֹפוֹ לִלְקוֹת בָּאַחֲרוֹנָה: שַׁב בֵּירֵי לְשַׁלְמָנָא שֶׁבַע בּוֹרוֹת כְּרוּיוֹת לְרַגְלֵי אִישׁ שָׁלוֹם וּמִכֻּלָּם יִנָּצֵל: וְחַד בֵּירָא לַעֲבֵד בִּישׁ לְעוֹשֶׂה רִשְׁעָה: יִפֹּל בְּתַקָּלָה רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה לוֹ: דְּמִבֵּי דִּינָא שֶׁלָּקְוָה גְּלִימֵי' מִי שֶׁנָּטְלוּ ב"ד טַלִּיתוֹ לְפָרְעָהּ לְאַחֵר: לִזַּמֵּר וְלֵיזַל הוֹאִיל וְדִין אֱמֶת דָּנוּ לֹא הִפְסִיד כְּלוּם אֶלָּא גְּזֵלָה הוֹצִיאוּ מִיָּדוֹ: כָּל הָעָם הַזֶּה בְּיִתְרוֹ כְּתִיב וּמַשְׁמַע לָא שְׁנָא זַכַּאי וְלָא שְׁנָא חַיָּב כֻּלָּן בְּמַשְׁמָע: הִיא נָיְמָא וְדִקּוּלָא שָׁפֵל כְּשֶׁהָאִשָּׁה מְנַמְנֶמֶת הַסַּל שֶׁעַל רֹאשָׁהּ שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת בּוֹ פִּלְכָּהּ וּמְלֶאכֶת יָדֶיהָ בּוֹ שָׁפִיל כְּלוֹמַר מִתּוֹךְ שֶׁהִיא עֲצֵלָה אֵין מְלַאכְתָּהּ נִכֶּרֶת וְכֻלָּן מְשַׁלְוַת הֵן: אֲדֵיהּ לִגְזִיזֵהּ וְקָם הֵרִים אֶגְרוֹפוֹ עָלַי וְעָמַד לְנֶגְדִּי: רַחֲמְתִּין הֲוָה עַזִּיזָא כְּשֶׁאֲהַבְתֵּנוּ הָיְתָה עַזָּה בֵּינִי לְאִשְׁתִּי: אַפּוּתְיָא דְּסַפְסִירָא שֶׁכִּבָּן עַל רֹחַב הַסַּיִף הַיְינוּ שׁוֹכְבִים שְׁנֵינוּ: לָא סַגִּי לַן לֹא דַּי לָנוּ: הֲרֵי כָּאן עֲשָׂרָה גֹּבַהּ מִן הַקַּרְקַע הֲרֵי שהקב"ה מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בַּעֲשָׂרָה טְפָחִים סָמוּךְ לַקַּרְקַע וְעוֹד בְּאֹרֶךְ הַכַּפֹּרֶת בְּאַמָּתָהּ וָחֵצִי: וּלְבַסּוֹף בבהמ"ק הָיָה גָּבֹהַּ שְׁלֹשִׁים אַמָּה וְאָרְכּוֹ שִׁשִּׁים וּכְשֶׁחָטְאוּ נֶאֱמַר לָהֶם אֵיזֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי שֶׁתּוּכַל שְׁכִינָתִי לִהְיוֹת מְצַמְצֶמֶת בְּתוֹכוֹ: עַתָּה אָקוּם אֶסְתַּלֵּק מִשַּׁעַר ב"ד:

כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל אַקְּרָא דְּתוֹרַת אֱמֶת קָאֵי כְּדִכְתִיב בְּסֵיפֵהּ וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן שֶׁיְּהֵא לָהֶם תַּקָּנָה כִּדְמַסִּיק: **אֶלָּא** עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שַׁבָּת דַּף לא.) שֶׁשּׁוֹאֲלִין לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה וְאַחַ"כ קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה הָתָם בְּאָדָם שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מַיְירֵי אֶלָּא שֶׁלֹּא קָבַע עִתִּים וְהָכָא מַיְירֵי כְּשֶׁלֹּא עָסַק כְּלָל אִי נָמֵי שׁוֹאֲלִים לוֹ תְּחִלָּה עַל מַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה ומ"מ יְקַבֵּל דִּינוֹ תְּחִלָּה עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְהָכִי דָּרֵישׁ לֵיהּ לִקְרָא תְּחִלַּת גִּלּוּי דִּינוֹ בַּמֶּה שֶׁנִּטְּשׁוּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה: **לְגֻדָּא** דְּגַמְלָא וה"ק פּוֹטֵר מַיִם דְּהַיְינוּ גֻּדָּא דְּגַמְלָא שֶׁפּוֹטֶרֶת אֶת הָאָדָם מִן הַמַּיִם כָּךְ הוּא רֵאשִׁית מָדוֹן:

מסורת הש"ס

א סוכה ד:

ב קידושין מ:

ג פסיקתא דרב כהנא

ד יומא נב.; אוצר מדרשים אגדת קרני ראמים

ה תנא דבי אליהו רבה; ספרא קדושים פרק ג ז; אבות דרבי נתן; אוצר מדרשים השכם מדרש השכם יד; בבא קמא קיט.

ו אוצר מדרשים מדרש לעולם

תורה אור השלם

וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג וגו׳ [שמות לב, ה]

כִּי־הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ יְהֹוָה [תהילים י, ג]

וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וגו׳ [שמות כד, יד]

רְאֵה יְהֹוָה וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם וגו׳ [איכה ב, כ]

פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ [משלי יז, יד]

כֹּה אָמַר יְהֹוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ וגו׳ [עמוס ב, ו]

כֹּה אָמַר יְהֹוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ וגו׳ [עמוס א, יא]

כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה [משלי כד, טז]

הוֹלֵךְ תָּמִים יִוָּשֵׁעַ וְנֶעְקַשׁ דְּרָכַיִם יִפּוֹל בְּאֶחָת [משלי כח, יח]

אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם וגו׳ [שמות יח, כג]

בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת [קהלת י, יח]

גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב [תהילים מא, י]

וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי וגו׳ [שמות כה, כב]

וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים וגו׳ [מלכים א ו, ב]

כֹּה אָמַר יְהֹוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה וגו׳ [ישעיהו סו, א]

כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ וגו׳ [דברים כח, לט]

תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ [משלי ו, ח]

אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל נִרְדָּם בַּקָּצִיר בֵּן מֵבִישׁ [משלי י, ה]

לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ וגו׳ [דברים א, יז]

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט [תהילים פב, א]

מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהֹוָה אָשִׁית בְּיֵשַׁע וגו׳ [תהילים יב, ו]

אַל־תִּגְזָל־דָּל כִּי דַל־הוּא וְאַל־תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר [משלי כב, כב]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קז, טוש״ע חו״מ סי׳ יב סעי׳ ב:

ב מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

ג סמג עשין יב, טוש״ע יו״ד סי׳ רמו סעי׳ יט:

ד מיי׳ פג׳ מהל׳ תלמוד תורה הל׳ ה:

ה מיי׳ פג׳ מהל׳ תשובה הל׳ ה:

ו סמג עשין קז, טוש״ע חו״מ סי׳ ח סעי׳ ב:

ז מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

ח מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

ט סמג עשין קז, טוש״ע חו״מ סי׳ ח סעי׳ ב:

י מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יא מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

יב סמג עשין קז, טוש״ע חו״מ סי׳ ח סעי׳ ב:

יג מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יד מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין כו, טוש"ע חו"מ סי' י סעי' א:

ב מיי' פכ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

ג סמג עשין כו, טוש"ע חו"מ סי' ח סעי' א:

ד מיי' פג' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

ה מיי' פג' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

ו סמג עשין כז, טוש"ע חו"מ סי' ח סעי' ד:

ז מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ח סמג עשין כז, טוש"ע חו"מ סי' י סעי' ה ח:

ט מיי' פכ"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

י מיי' פכ"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

יא סמג עשין כז, טוש"ע חו"מ סי' י סעי' ד:

יב מיי' פכ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְכָלּוּם כָּלוֹמַר דְּגָמִיר וְסָבִיר וְכֵן מוּכָח מִדְּמַיְיתֵי עֲלָהּ דְּבֵי נְשִׂיאָה אוֹקְמוּ מִשְּׁתוֹ שֶׁשִּׁלְשְׁלָמָה שְׁכֵנוֹ שֶׁל מָקוֹם: שִׁשִּׁים גִּבּוֹרִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְשִׁשִּׁים לָאו דַּוְקָא:

דַּיְנָא דְּלָא גָּמִיר וּמֵיהוּ בְּפִי"ג דְּכְתֻבּוֹת (דף קה:) מַיְתֵי לָהּ עַל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוֹחַד וּמַשְׁמַע שֶׁאֵין צָרִיךְ לְכָלּוּם שֶׁהוּא עָשִׁיר: **תְּהֹא** זְרִיז שֶׁלֹּא לְהַטִּיל אֵימָה עַל הָצִבּוּר לְרַחֲמָם יוֹתֵר מִדַּאי וְכֵן מוּכָח לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף ח.) דְּדָרְשִׁינַן מֵהַאי קְרָא אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הָצִבּוּר:

(א)שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם אֲחָזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת". מִפַּחֲדָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁדּוֹמָה לְלַיְלָה. אב(ב)דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב: "בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק" – וְכִי בַּבֹּקֶר דָּנִין וְכָל הַיּוֹם אֵין דָּנִין? אֶלָּא אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּבֹּקֶר – אָמְרֵהוּ, וְאִם לָאו – אַל תֹּאמְרֵהוּ. רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵהָכָא: "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ" – אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ – אָמְרֵהוּ, וְאִם לָאו – אַל תֹּאמְרֵהוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין, קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר כּוּלָּן. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא אֶלָּא לְתַלְמִיד הֵיאוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ. רַב הוּנָא, כִּי הָוָה אָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ, מְכַנֵּיף וּמְיָתֵי עֲשָׂרָה רַבָּנַן מִבֵּי רַב. אָמַר: כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיַּין שְׁיבָא מִכְּשׁוּרָא. רַב אַשֵׁי, כִּי הָוָה אָתֵי טָרֵיפְתָּא לְקַמֵּיהּ, מְכַנֵּיף וּמְיָתֵי לְהוּ לְכוּלְהוּ טַבָּחֵי דְּמָתָא מַחְסֵיָא. אָמַר: כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיַּין שְׁיבָא מִכְּשׁוּרָא. (ג)כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: דְּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֲן, מַאי דִּכְתִיב: "מָלֵךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה"? אִם דַּיָּין דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְלוּם – יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן שֶׁמְּחַזֵּר בְּבֵית הַגַּרְנוֹת – יֶהֱרְסֶנָּה. דְּבֵי נְשִׂיאָה אוֹקְמוּ דַּיָּינָא דְּלָא הָוֵה גְּמִיר. אָמַר לֵיהּ לִיהוּדָה בַּר נַחְמָנִי, מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ: "קוּם עֲלֵיהּ בְּאָמוֹרָא". קָם, גְּחִין עֲלֵיהּ, וְלָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידֵּי. (ד)פָּתַח וְאָמַר: "הוֹי אוֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לָאֶבֶן דּוּמִם הִוא יוֹרֶה הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ וְהוּא חֹפֶשׂ וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ". וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַפְרֵעַ מִמַּעֲמִידָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ". ה(ז)אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּין עַל הַצִּיבּוּר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּאִילּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁירָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ". אָמַר רַב אַשֵׁי: וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כְּאִילּוּ נָטְעוּ אֵצֶל מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ". כְּתִיב: "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ זָכָר וְנֵקֵבָה, זָכָר – זֶה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְרַבּוֹ, נְקֵבָה – זוֹ אִשָּׁה שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְאִשְׁתּוֹ. וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל אֶלְעָזָר בְּנוֹ". וְאֵין מִזְבֵּחַ אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת בָּנִיתִי". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל אֹתוֹ שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים". וְאֵין מִזְבֵּחַ אֶלָּא לְשׁוֹן מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִזְבְּחוֹתֵיכֶם אֲגַלֵּל וְאַשְׁמִיד". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן כָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל כָּל בְּכוֹרוֹת בְּהֵמָה". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן רָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן רִבּוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל הָרַבִּים אֲשֶׁר עָשָׂה". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן מָוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל מוֹת הָרִאשׁוֹן". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל וַיִּלָּחֶם אֵצֶל רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵצֶל הַבָּעָלִים". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל וַיִּלָּחֶם אֵצֶל רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן". וְאֵין אֵצֶל אֶלָּא לְשׁוֹן מִלְחָמָה מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה: אִם בָּרוּר לְךָ הַדִּין כַּבֹּקֶר שֶׁהוּא מַאִיר: אוֹמְרֵהוּ וְהַכִּי מַשְׁמַע דִּינוּ לְבַקֵּר הוֹצִיאוּ לָאוֹר מִשְׁפָּט: קוֹלֹר תְּלוּי עֲנֻשָּׁה שֶׁל הַטָּיָה: לְתַלְמִיד הֵיאוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וּבָא דִּין לִפְנֵי רַבּוֹ וְהוּא לֹא נִזְקַק לְדַבֵּר נֶעֱנָשׁ אִם שָׁתַק וְהוּא מֵבִין בְּרַבּוֹ שְׁטוּעָה: דְּנִמְטֵין שַׁיְיבָא מִכְּשׁוּרָא שֶׁנֶּאֱנָשׁ נִסָּרֶת קְטָנָה מִן הַקּוֹרָה כְּלוֹמַר שֶׁאִם נִטְעָה יִשְׁתַּלֵּשׁ הֶעָנֶשׁ בֵּין כַּלָּנוּ וְיִקָּלוּ מֵעָלַי: שֵׁיְיבָא נִסָּרֶת כְּמוֹ (הוֹשֵׁעַ ח':ו') כִּי שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן וּמִתַּרְגְּמִינַן לִנְסָרֵי לוּחִין: טַבָּחֵי בְּקִיאִין בְּטָרְפוּת: אִם דּוֹמֶה הַדַּיָּן לַמֶּלֶךְ שֶׁבָּקִי בְּטִיב דִּינִין וּמֵלֵּא חָכְמָה כְּמֶלֶךְ זֶה שֶׁהוּא עָשִׁיר: שֶׁמְּחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת לְשָׁאוֹל תְּרוּמוֹתָיו וְאַף זֶה צָרִיךְ לְחַזֵּר לְשָׁאוֹל ב"ד: קוּם עֲלֵיהּ בְּאָמוֹרָא לְהַשְׁמִיעַ דְּרָשָׁה לְצִבּוּר מַה שֶׁיִּלְחַשׁ לוֹ: וְהַ' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ סְמוּךְ לְהַאי קְרָא דְּהָוֵי אוֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוֹרְרָה לְאֶבֶן וְגוֹ' הוּא יוֹרֶה הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ וְגוֹ' כָּתַב הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ יִכְלֶה עַל עֲוֹן הַזֶּה אֶת כָּל הָאָרֶץ: כָּל עֵץ מִשְׁמַע דַּיָּן דִּכְתִיב (דְּבָרִים כג) כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה וּמוֹקְמִינַן לֵיהּ בְּתַלְמִיד: אֵצֶל מִזְבֵּחַ וּת"ח מְכַפְּרִין וּמְגִנִּין כְּמִזְבֵּחַ: אֱלֹהֶיךָ הַבָּא בְּשִׁבְיל כֶּסֶף דַּיָּן שֶׁהֲעֲמִידוּהוּ ע"י שְׁנַיִם מִמּוֹן לְמֶלֶךְ עַל כַּךְ: לְדִינָא לְדִוּן: לְקִטְלָא לְשָׂא עָלָיו חֵטְא וְעַל עַצְמוֹ הָיָה אוֹמֵר: וּצְבִי בֵּיתָהּ לִית הוּא עָבֵד צָרְכֵי בֵּיתוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּאן: וְרֵיקָן לְבֵיתֵהּ עַיִל שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר כָּאן כְּלוּם: וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה שֶׁיְּצָאתִי מִבֵּיתִי בְּלֹא חֵטְא שֶׁלֹּא אֶטְעֶה וְאֶעְנֵשׁ: אִמְּבוּהָא סִיעַת אֲנָשִׁים: אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם וְגוֹ' כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו הָיָה אוֹמֵר כָּךְ: גְּוָלְלוֹ גִּלֵּל רָעִי: מְכַתְּפֵי לְהוּ נוֹשְׂאִין אוֹתָן עַל הַכָּתֵף שֶׁהָיוּ זְקֵנִים וְאֵינָם יְכוֹלִין לְרוֹץ וּמַטְרִיחִין אֶת הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בְּפָנֵיהֶם לְפִיכָךְ הָיוּ עַבְדֵיהֶם נוֹשְׂאִין אוֹתָם מַהֵר: בְּשַׁבְתָּא דְּרִגְלָא שַׁבָּת שֶׁשּׁוֹאֲלִין בּוֹ בְּהֲלָכוֹת הָרֶגֶל וְהַיְנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם הָרֶגֶל: מְתוּגִּים רְגִילִין בְּהַמְתָּנָה כְּדֵי לְעַיֵּן בָּהּ יָפָה קֹדֶם שֶׁתַּתְחִכּוּהוּ: בְּמַעֲלוֹת בַּחֲזָקָה וּבְמִרוּצָה: עַל רֹאשִׁי עִם קֹדֶשׁ שֶׁכְּשֶׁהַיָּה הַמְתַרְגְּמָן דּוֹרֵשׁ הָיוּ הַצִּבּוּר יוֹשְׁבִין לְאֹרֶךְ וְהַמְפָסְיעִ בֵּינֵיהֶן לֵילֵךְ וְלַשֵּׁב בְּמְקוֹמוֹ נִרְאֶה כְּמַפְסִיעַ עַל רֹאשָׁן: וּסְמִיךְ לֵהּ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים כְּלוֹמַר אַף לְשׁוֹפְטִים אֲנִי מַזְהִיר: כְּלִי הַדַּיָּנִים דְּשַׁיְיכָא בָּהוּ שִׁימָה דָּבָר הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל: רְצוּעָה לְמַלְקוּת: מֵקֵל לְמִדָּת מַרְדּוּת עַד שֶׁיְּחַזֵּר בּוֹ: שׁוֹפָר לְשַׁמְּתָא וְנִדּוּי: סַנְדָּל לְחַלִּיצָה: וְאֲצַוֶּה כָּל צוֹאֶה לְשׁוֹן זָרוּז הוּא דְּתַנְיָא (קִדּוּשִׁין דף כט:) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר צוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן זָרוּז וְעַל מַה זֵּרְזוּ עַל הַמֵּקֵל וְעַל הָרְצוּעָה שֶׁיִּהְיוּ מְטִילִין אֵימָה עַל הָצִבּוּר לְשֵׁם שָׁמַיִם: שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם יַחַד שִׁמְעוּ דִּבְרֵיהֶם וְלֹא תִּשְׁמְעוּ דְּבָרַי זֶה בִּלְא זֶה שֶׁמְּסַדֵּר דִּבְרֵי שֶׁקֶר כְּדִבְרֵי אֱמֶת לְפִי שֶׁאֵין מַכְחִישִׁין וּמִכַּיוָן שֶׁלֵּב הַדַּיָּן נוֹטֶה לוֹ לְזַכּוֹת שׁוּב אֵין לִבּוֹ מְהַפֵּךְ בִּזְכוּת הַשֵּׁנִי כָּל כָּךְ: שְׁמַע דְּבָרֶיךָ בֵּין אֲחֵיכֶם כְּשֶׁתִּהְיוּ שְׁנֵיכֶם יַחַד מַשְׁמַע: לֹא תִּשָּׂא לֹא תְּקַבֵּל שֶׁמַע שָׁוְא אַזְהָרָה לַדַּיָּן וְקַרֵי בֵּהּ נָמֵי לֹא תִּשְׁיָא אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין: בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו שֶׁנִּפְלָה לָהֶם בַּיִת בִּירֻשָּׁה אַל תֹּאמַר טֹל זָהָב". אֶלָּהֵי כֶּסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב הוּא דְּלָא עָבְדִי, הָא דְּעֵץ שְׁרֵי? אָמַר רַב אָשֵׁי: אֱלוֹהַּ הַבָּא בְּשִׁבְיל כֶּסֶף, וֱאֱלוֹהַּ הַבָּא בְּשִׁבְיל זָהָב. (ה)רַב, כִּי הָוֶה אָתֵי לְבֵי דִּינָא, אָמַר הָכִי: בִּרְעוּת נַפְשֵׁיהּ לְקַטְלָא נָפֵיק, וּצְבוּ בֵּיתֵיהּ לֵית הוּא עָבֵיד, וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עָיֵיל. וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה כִּיצִיאָה. כִּי הֲוֵי חָזֵי אַמְבּוּהָא דְּסַפְּרֵי אַבָּתָרֵיהּ, אָמַר: "אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׁיאוֹ [וְגוֹ'] כְּגֶלְלוֹ לָגָצַח יֹאבֵד וְגוֹ'". מָר זוּטְרָא חָסִידָא, כִּי הֲווֹ מְכַתְּפִי לֵיהּ בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא, אָמַר הָכִי: "כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר". (ו)"דָּרֹשׁ בַּר קַפָּרָא: מָנָא הָא מִילְתָא דַּאֲמַרוּ רַבָּנַן, "הֲווּ מְתוּנִין בַּדִּין"? דִּכְתִיב: "לֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת", וּסְמִיךְ לֵיהּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים". אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר: מִנַּיִן לְדַיָּין שֶׁלֹּא יִפְסַע עַל רֹאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת", וּסְמִיךְ לֵיהּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים". "אֲשֶׁר תָּשִׂים"? "אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: אֵלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּנִין. רַב הוּנָא, כִּי הָוֶה נָפֵק לְדִינָא, אָמַר הָכִי: אַפִּיקוּ לִי מָאנֵי חֲנוּתָאי: מַקֵּל וּרְצוּעָה, וְשׁוֹפָרָא, וְסַנְדָּלָא. ח"(ו)"וְאַצַוֶּה אֶת שׁוֹפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד מַקֵּל וּרְצוּעָה תָּהֵא זָרִיז. "שְׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם" – אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אַזְהָרָה לַדַּיָּין שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל דִּין קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ, וְאַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יְטַעִים דְּבָרָיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ. קְרִי בֵּיהּ נָמֵי: "שְׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם". רַב כָּהֲנָא אָמַר: מֵהָכָא, מ"לֹא תִשָּׂא" – לֹא תַשִּׂיא. יא"וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: צַדֵּק אֶת הַדִּין, וְאַחַר כָּךְ חָתְכֵהוּ. "בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִילּוּ בֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּיה. "וּבֵין גֵּרוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִילּוּ בֵּין תִּנּוּר לְכִירַיִם. "לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא תַּכִּירֻהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֹא תְּנַכְּרֻהוּ. (ז)אוּשְׁפִּיזְכָּנֵיהּ דְּרַב אֲתָא לְקַמֵּיהּ לְדִינָא. אָמַר לוֹ: לָאו אוּשְׁפִּיזְכָּנִי אַתְּ? אָמַר לוֹ: אִין. אָמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לְךָ. אָמַר לֵיהּ:

פְּסִילְנָא

זָהָב". אֶלָּהֵי כֶּסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב הוּא דְּלָא עָבְדִי, הָא דְּעֵץ שְׁרֵי? אָמַר רַב אָשֵׁי: אֱלוֹהַּ הַבָּא בְּשִׁבְיל כֶּסֶף, וֱאֱלוֹהַּ הַבָּא בְּשִׁבְיל זָהָב. (ה)רַב, כִּי הָוֶה אָתֵי לְבֵי דִּינָא, אָמַר הָכִי: בִּרְעוּת נַפְשֵׁיהּ לְקַטְלָא נָפֵיק, וּצְבוּ בֵּיתֵיהּ לֵית הוּא עָבֵיד, וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עָיֵיל. וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה כִּיצִיאָה. כִּי הֲוֵי חָזֵי אַמְבּוּהָא דְּסַפְּרֵי אַבָּתָרֵיהּ, אָמַר: "אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׁיאוֹ [וְגוֹ'] כְּגֶלְלוֹ לָגָצַח יֹאבֵד וְגוֹ'". מָר זוּטְרָא חָסִידָא, כִּי הֲווֹ מְכַתְּפִי לֵיהּ בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא, אָמַר הָכִי: "כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר". ו(ז)"דָּרֹשׁ בַּר קַפָּרָא: מָנָא הָא מִילְתָא דַּאֲמַרוּ רַבָּנַן, "הֲווּ מְתוּנִין בַּדִּין"? דִּכְתִיב: "לֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת", וּסְמִיךְ לֵיהּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים". אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר: מִנַּיִן לְדַיָּין שֶׁלֹּא יִפְסַע עַל רֹאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת", וּסְמִיךְ לֵיהּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים". "אֲשֶׁר תָּשִׂים"? "אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: אֵלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּנִין. רַב הוּנָא, כִּי הָוֶה נָפֵק לְדִינָא, אָמַר הָכִי: אַפִּיקוּ לִי מָאנֵי חֲנוּתָאי: מַקֵּל וּרְצוּעָה, וְשׁוֹפָרָא, וְסַנְדָּלָא. ח"(ו)"וְאַצַוֶּה אֶת שׁוֹפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד מַקֵּל וּרְצוּעָה תָּהֵא זָרִיז. "שְׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם" – אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אַזְהָרָה לַדַּיָּין שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל דִּין קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ, וְאַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יְטַעִים דְּבָרָיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ. קְרִי בֵּיהּ נָמֵי: "שְׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם". רַב כָּהֲנָא אָמַר: מֵהָכָא, מ"לֹא תִשָּׂא" – לֹא תַשִּׂיא. יא"וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: צַדֵּק אֶת הַדִּין, וְאַחַר כָּךְ חָתְכֵהוּ. "בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִילּוּ בֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּיה. "וּבֵין גֵּרוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִילּוּ בֵּין תִּנּוּר לְכִירַיִם. "לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא תַּכִּירֻהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֹא תְּנַכְּרֻהוּ. (ז)אוּשְׁפִּיזְכָּנֵיהּ דְּרַב אֲתָא לְקַמֵּיהּ לְדִינָא. אָמַר לוֹ: לָאו אוּשְׁפִּיזְכָּנִי אַתְּ? אָמַר לוֹ: אִין. אָמַר לֵיהּ: דִּינָא אִית לְךָ. אָמַר לֵיהּ:

פְּסִילְנָא

אַתָּה בַּיִת וְאַחֵיךָ עָלֶיהָ וּמָה בְּכָךְ הֲרֵי לְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ דִּירָה אֶלָּא הֶעֱלָה אוֹתָן בְּדָמִים וְהִשְׁוָה חֶלְקָתָן ע"י מָעוֹת: בֵּין גָּרוּ לְשׁוֹן מְגוּר תַּשְׁמִישֵׁי דִּירָה אַל תֹּאמַר יִטֹּל זֶה תַּנּוּר וְזֶה כִּירָה שֶׁהֲרֵי תַּנּוּר עוֹדֵף עַל הַכִּירָה וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף דָּמִים: לֹא תַּכִּירֻהוּ אִם הוּא אוֹהֲבְךָ: לֹא תְּנַכְּרֻהוּ אִם הוּא שׂוֹנַאֲךָ לֹא תַעֲשֶׂה לוֹ כְּנָכְרִי לְחַיְבוֹ: אָמַר לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא לְרַב: וְלָאו אֲשַׁפִּיזְכָּנֵי אֵתָּה כְּלוֹמַר אֵין אַתָּה זָכוּר שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ חֶסֶד: א"ל רַב אֵין: אָמַר לֵהּ הַהוּא גַּבְרָא דִּינָא אִית לִי וְרוֹצֶה אֲנִי שֶׁתְּהֵא דַּיָּן:

מסורת הש"ס

א פסיקתא דרב כהנא; גיטין סח:

ב שבת קמה:; במדבר רבה

ג כתובות קה:

ד עבודה זרה נב.

ה יומא פו:

ו שבועות לא.

ז אוצר מדרשים מדרש לעולם

גליון הש"ס

גמרא א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא. עי' טורי אבן מגילה דף ב ע"ב ד"ה מנצפך:

תורה אור השלם

הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל [שיר השירים ג, ז]

בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ וגו' [ירמיהו כא, יב]

אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא [משלי ז, ד]

מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה [משלי כט, ד]

הוֹי אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם הוּא יוֹרֶה וגו' [חבקוק ב, יט]

וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ [חבקוק ב, כ]

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ וגו' [דברים טז, יח]

לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר וגו' [דברים טז, כא]

לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ וגו' [שמות כ, כ]

אִם־יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׁיאוֹ וְרֹאשׁוֹ לָעָב יִגָּיַע [איוב כ, ו]

כִּי לֹא לָעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־נֵזֶר לְדוֹר [דור] [וָדוֹר] [משלי כז, כד]

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם [שמות כא, א]

[שמות כ, כו]

וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו [שמות כ, כג]

וְאֶצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שְׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק וגו' [דברים א, טז]

לֹא תַשָּׂא שְׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד וגו' [שמות כג, א]

לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ וגו' [דברים א, יז]

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים השכם מדרש השכם יד; לעיל ו:
ב ספרי במדבר; בבא בתרא קיט.

תורה אור השלם

[דברים א, יז]
[במדבר כו, ה]
[במדבר טו, לב-לו]
[במדבר כז]
[דברים א, טז]
[דברים א, יח]
[במדבר יא, יב]
[דברים לא, ז]
[דברים לא, כג]
[שיעורים במנהיגות; מהדורה עברית, בשלח; ארבעה מזלות של מנהיגות כ]
[שיעורים במנהיגות; מהדורה עברית, בהעלותך; כוח או השפעה? יד]
[דברים כב, יג-יט]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' ז סע' ז:
ב מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:
ג טוש"ע חו"מ סי' טו סע' א:
ד מיי' פכ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:
ה סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' ח סע' ד:
ו מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:
ז מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
ח סמג עשין כז, טוש"ע או"ח סי' קצב סע' א:
ט מיי' פה' מהל' ברכות הל' ב:
י סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יא סע' ב:
יא מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
יב סמג עשין צו:
יג מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:
יד מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

פָּסֵלְנָא לָךְ שֶׁהַזַּכְרַתְנִי טוֹבָתְךָ: חַזְיֵהּ רַב כָּהֲנָא לְהַהוּא גַּבְרָא: דַּהֲוָה גָּאֵס בֵּהּ בְּרֵב סוֹמֶךְ וּבוֹטֵחַ עָלָיו וּמְדַבֵּר גְּבוֹהוֹת: מַפְקֵנָא לָךְ רַב מֵאֲנָךְ אוֹדְעָךְ שֶׁאֵין רַב יָכוֹל לְסַיְּעָךְ דְּמִשְׁמְתִינָא לָךְ: אֲלִימָא לְעִיּוֹנֵי בֵּהּ וּמִפְסְקֵהּ לַאֲמִתּוֹ: לְאַקְדּוֹמֵהּ אִם בָּא לְפָנֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה וְחָזַר וּבָא דִּין אַחֵר שֶׁל מָנֶה הִקְדִּים לְפָנֶיךָ הַקְדֵּם לַחֲתוֹךְ: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא כְּאִלּוּ אַתָּה דָּן וּמוֹצִיא מָמוֹן מִיַּד הקב"ה שֶׁהֲרֵי עָלָיו לְהַחֲזִיר מָמוֹן לְבָעָלָיו: עַל דָּבָר זֶה שָׁנָטַל שְׂרֵרָה לַעֲצָמוֹ לוֹמַר תַּקְרִיבוּן אֲלֵי (דְּבָרִים א':י"ז) שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר תַּקְרִיבוּן לְפָנַי הַשְׁכִּינָה: נָעֲנַשׁ מֹשֶׁה שֶׁלֹּא זָכָה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ פָּרְשַׁת נְחָלוֹת עַד שֶׁבָּא מַעֲשֶׂה לְפָנָיו וְלֹא יָדַע מָה לְהָשִׁיב: כְּתִיב וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם מַשְׁמַע אֶת חַכְמֵיהֶם הַזְהִיר לְהַדְרִיךְ צִבּוּר בַּמִּשְׁפָּט וְהַחֲקִים עַל כָּרְחָם: וּכְתִיב וְאֲצַוֶּה אֶתְכֶם דְּצִבּוּר עִצְמָם הַזְהִיר וּמָה חֲצַרְךָ לְהַזְהִירָן: כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם מִשְׁמַע גַּם אַתָּה כְּאֶחָד מֵהֶן: כִּי אַתָּה תָּבִיא מִשְׁמַע (לְשׁוֹן) שְׂרֵרָה נוֹהֵג עָלֶיהָן: מֹשֶׁה אָמַר לוֹ זְקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר עִמָּהֶם עַל פִּיהֶם עֲשֵׂה מַעֲשֶׂה וְלֹא תִשְׁתָּרֵר עֲלֵיהֶם דְּהַהוּא קְרָא דִכְתִיב אַתָּה תָּבוֹא מֹשֶׁה אָמְרוּ כְּדָכְתֵי' בֵּהּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' וְגוֹ' וּבְמִקְרָא דִכְתִיב אַתָּה תָּבִיא כְּתִיב אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וְגוֹ' אֶלְמָא דהקב"ה בְּעַצְמוֹ אָמְרוּ: דָּבָר אֶחָד מְנַהֵיג אֶחָד: אֲזַמּוֹנֵי לְדִינָא ב"ד שֶׁשּׁוֹלְחִין שְׁלוּחָם לְבַעַל דִּין שֶׁצְּעָקִים עָלָיו לָבֹא וְלָדוּן לְפָנֵיהֶם צָרִיךְ הַשָּׁלִיחַ לְהַזְמִינוֹ בְּשֵׁם שְׁלָשְׁתָּן: וְאֵמַר מְשָׁמֵהּ דְּחַד פְּלוֹנִי דַּיָּן מַזְמִינָךְ לֹא אֲמַר כְּלוּם וְאִי לָא אָזֵל לָא מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ: יוֹמָא דְּדִינָא שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי תַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא בב"ק (דף פב:): דִּינֵי קְנָסוֹת זֶה שֶׁמְּשַׁלֵּם יוֹתֵר מִדִּינוֹ: הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע לֹא מָצְאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וּבָא לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְלֹא לְהַרְגָּהּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא עֵדִים שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו דְּאִי אִפְשָׁר קָאָתֵי לֹא אָמַר ר"מ בְּשִׁלְשָׁה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כו' מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת קס"ד דְּהָכִי קָאָמְרִי מִשּׁוּם דְּאִיכָּא מוֹצִיא שֵׁם רַע דְּשַׁיָּךְ בֵּהּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּכְגוֹן שֶׁמֵּבִיא עֵדִים וּבְגָמְרָא פָּרְכִינַן וְכִי יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַאי הֲוֵי הַשְׁתָּא מֵיהָא לְאו דִּינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלֵיכָּא עֵדִים: וּר"מ סָבַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְלַעֵז אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לב"ד וְיֵצֵא הַקּוֹל יִשְׁמְעוּ עֵדִים וְיָבוֹאוּ וְיַעִידוּ שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו וְעַכְשָׁו אֵין הַבַּעַל יוֹדֵעַ בָּהֶן וְתִבְעֵי כ"ג דְּשָׁמָּא יָבֹא לִידֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְרַבָּנָן סְבְרִי חוֹשְׁשִׁין: דכ"ע לֹא חֲיִשִׁינַן לְלַעֵז וְאִם תִּחְלַת תְּבִיעָתוֹ שֶׁל בַּעַל לֹא בָּא לְדוֹן עַל פִּי עֵדִים אֶלָּא עַל יְדֵי עַצְמוֹ וּלְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ מוֹדוּ רַבָּנָן דִּבְשָׁלְשָׁה: וְהָכָא כְּגוֹן דְּאַבְּנִיךְ עֶשְׂרִים וּשְׁלָשָׁה שֶׁאָמַר הַבַּעַל לְהָבִיא עֵדִים שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו וְלֹא מָצָא: וְאִבַּדּוּר הַדַּיָּנִין וְהָלְכוּ לָהֶם: וְאָמַר הוֹאִיל וְאֵין לִי עֵדִים דָּנוּ לִי מִיהַת בִּשְׁלָשָׁה דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ ע"י עַצְמוֹ דקיי"ל (כְּתוּבוֹת דף י.) חֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהֶם לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לִבְתוּלָה מְאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מָנֶה וְהֵם הֶאֱמִינוּהוּ כו' ומפר"ת דְּכָלָּה שֶׁמַּעְתִּי אֲרֵי לְעִנְיַן ק' סְלָעִים תּוֹבֵעַ לְבַעַל וְחוֹשְׁשִׁים לְלַעֵז הַיְנוּ לַעֵז הַדַּיָּנִים כְּגוֹן שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזְּנָתָה וְהֶכְחִישׁוּ דְּמִחַיֵּב הַבַּעַל הַשְׁתָּא ק' סְלָעִים דְּרַבָּנָן סְבְרִי בְּעֵי כ"ג דְּאִי בַּג' חֲיִשִׁינַן שֶׁמָּא אַחַ"כ יְבוֹאוּ עֵדִים שֶׁזְּנָתָה וְיִצְטָרֵךְ לְהוֹסִיף עַד כ"ג וְאָתֵי לְהוֹצִיא לַעֵז עַל הָרִאשׁוֹנִים לוֹמַר שֶׁלְּפִי שֶׁלֹּא יָדְעוּ לָדוּן הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן וְדַוְקָא הֶכְחִישׁוּ אֲבָל הוֹזְמוּ תּוּ לָא חֲיִשִׁינַן לְסָהֲדֵי אַחֲרָנֵי דְּמוֹכְחָא מִלְּתָא דְּאִסְהֲדֵי שִׁקְרֵי מַהְדַּר הַבַּעַל אֲבָל בְּהֶכְחִישׁוּ אוֹ לֹא כְּוָונוּ עֵדוּתָן אַפְּתִי אֶפְשָׁר לְהֵיוֹת דְּקוּשְׁטָא הֲוָה קָאָמְרִי וְאֵיכָּא לְמִחַשׁ טְפֵי דְּלְמָא אָתוּ אַחֲרָנֵי וְרַ' מֵאִיר לָא חֵישׁ לְלַעֵז הַדַּיָּנִין וְאֵין לְדַמּוֹת לְיוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים דְּלִקְמָן (סַנְהֶדְרִין דַּף כט.) דְּלָא חֲיִשִׁינַן לְלַעֵז הַדַּיָּנִין: **רַבָּה** אָמַר דכ"ע כּוּ' כְּגוֹן דְּאַבְּנִיךְ כ"ג לְמַדַּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהֵבִיא עֵדִים לְהָאָב עֵדִים לַהֲזָמוּם עֵדֵי הַבַּעַל וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְקַבְּלָם עַד דְּאִבַּדּוּר מֵחֲמַת אֹנֶס אוֹ מֵחֲמַת פַּחַד אוֹ לְהַקְבִּיל פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אוֹ לְמִרְדֵּית עֲגָלָה עֲרוּפָה וְנִשְׁאֲרוּ רַק שְׁלָשָׁה וְאֵין לוֹמַר שֶׁקִּבְּלוּ וְאַחַ"כ אִבַּדּוּר דְּלָא א"ש דּוּנוּ לִי מִיהַת:

אֲ"פְסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אֲמַר לֵיהּ רַב לְרַב כָּהֲנָא: פּוֹק דַּיְּינֵיהּ. חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה קָא גָּאֵיס בֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: אִי צָיְיתַתְּ – צָיְיתַתְּ, וְאִי לָא – מַפֵּיקְנָא לָךְ רַב מֵאוּנָךְ. גַּ"כַּקְטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: שֶׁיְּהֵא חֲבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה. לְמַאי הִלְכְתָא? אִילֵּימָא לְעִיּוֹנֵי בֵּיהּ וּמִיפְסְקֵיהּ – פְּשִׁיטָא! אֶלָּא לְאַקְדּוֹמֵיהּ. (א)"לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ". אָמַר רַבִּי חָנָן: אַל תַּכְנִיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ. "כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא". אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא דַּיֶּיךָ לָרְשָׁעִים שֶׁנּוֹטְלִין מִמֶּנִּי וְנוֹתְנִים לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהַחֲזִיר מָמוֹן לְבָעָלָיו. "וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקָּשֶׁה מִכֶּם". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי יֹאשִׁיָּה: עַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'". מַתְקֵיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִי כְּתִיב "וְאַשְׁמִיעֲכֶם"? "וּשְׁמַעְתִּיו" כְּתִיב! אִי גְּמִירְנָא – גְּמִירְנָא, וְאִי לָא – אֲזַיְלְנָא וּגְמִירְנָא. (ב)אֶלָּא, כִּדְתַנְיָא: רְאוּיָה פָּרָשַׁת נְחָלוֹת שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד וְנִכְתְּבָה עַל יָדָן. רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁנִּתְחַיֵּיב מְקוֹשֵׁשׁ וְנִכְתְּבָה עַל יָדוֹ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁמְּגַלְגְּלִין חוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּיב, וּזְכוּת עַל יְדֵי זַכַּאי. ג"כְּתִיב: "וְאַצַוֶּה אֶת שׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא", וּכְתִיב: "וְאַצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִיא". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: אַזְהָרָה לַצִּיבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת דַּיָּיִן עֲלֵיהֶן, וְאַזְהָרָה לַדַּיָּין שֶׁיְּסַבּוֹל אֶת הַצִּיבּוּר. עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי חָנָן, וְאִיתֵּימָא רַבִּי שִׁבְתַּאי: "כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֶּנֶק". כְּתִיב: "כִּי אַתָּה תָּבוֹא", וּכְתִיב: "כִּי אַתָּה תָּבִיא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ: אַתָּה וְהַזְּקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר עִמָּהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: טוֹל מַקֵּל עָלָיו לְבֹא וְלָדוּן לְפָנֵיהֶם צָרִיךְ הַשָּׁלִיחַ לְהַזְמִינוֹ בְּשֵׁם שְׁלָשְׁתָּן: וְאָמַר מְשָׁמֵהּ דְּחַד פְּלוֹנִי דַּיָּן מַזְמִינָךְ לֹא אָמַר כְּלוּם וְאִי לָא אָזֵל לָא מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ: יוֹמָא דְּדִינָא שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי תַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא בב"ק (דף פב:): דִּינֵי קְנָסוֹת זֶה שֶׁמְּשַׁלֵּם יוֹתֵר מִדִּינוֹ: הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע לֹא מָצְאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וּבָא לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְלֹא לְהַרְגָּהּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא עֵדִים שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו דְּאִי אִפְשָׁר קָאָתֵי לֹא אָמַר ר"מ בְּשִׁלְשָׁה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כו' מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת קס"ד דְּהָכִי קָאָמְרִי מִשּׁוּם דְּאִיכָּא מוֹצִיא שֵׁם רַע דְּשַׁיָּךְ בֵּהּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּכְגוֹן שֶׁמֵּבִיא עֵדִים וּבְגָמְרָא פָּרְכִינַן וְכִי יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַאי הֲוֵי הַשְׁתָּא מֵיהָא לְאו דִּינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלֵיכָּא עֵדִים: וּר"מ סָבַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְלַעֵז אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לב"ד וְיֵצֵא הַקּוֹל יִשְׁמְעוּ עֵדִים וְיָבוֹאוּ וְיַעִידוּ שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו וְעַכְשָׁו אֵין הַבַּעַל יוֹדֵעַ בָּהֶן וְתִבְעֵי כ"ג דְּשָׁמָּא יָבֹא לִידֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְרַבָּנָן סְבְרִי חוֹשְׁשִׁין: דכ"ע לֹא חֲיִשִׁינַן לְלַעֵז וְאִם תִּחְלַת תְּבִיעָתוֹ שֶׁל בַּעַל לֹא בָּא לְדוֹן עַל פִּי עֵדִים אֶלָּא עַל יְדֵי עַצְמוֹ וּלְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ מוֹדוּ רַבָּנָן דִּבְשָׁלְשָׁה: וְהָכָא כְּגוֹן דְּאַבְּנִיךְ עֶשְׂרִים וּשְׁלָשָׁה שֶׁאָמַר הַבַּעַל לְהָבִיא עֵדִים שֶׁזְּנָתָה תַּחְתָּיו וְלֹא מָצָא: וְאִבַּדּוּר הַדַּיָּנִין וְהָלְכוּ לָהֶם: וְאָמַר הוֹאִיל וְאֵין לִי עֵדִים דָּנוּ לִי מִיהַת בִּשְׁלָשָׁה דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ ע"י עַצְמוֹ דקיי"ל (כְּתוּבוֹת דף י.) חֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהֶם לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לִבְתוּלָה מְאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מָנֶה וְהֵם הֶאֱמִינוּהוּ לְהַפְסִידָהּ עַל פִּיו חֲזָקָה אֵין אָדָם טוֹרֵחַ בְּסָעוּדָה וּמַפְסִידָהּ רַבִּי מֵאִיר סָבַר בִּשְׁלָשָׁה דְּאֵין חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹד הָרִאשׁוֹנִים וְדַיָּנִין אֲפִלּוּ בִּשְׁלָשָׁה וְרַבָּנָן סְבְרִי חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹד הָרִאשׁוֹנִים וּבְעֵי כּוּלְהוּ:

ח.

מֵיתִיבִי: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, תָּבְעוּ מָמוֹן – בִּשְׁלֹשָׁה, תָּבְעוּ נְפָשׁוֹת – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. בִּשְׁלָמָא לְרָבָא, תָּבְעוּ מָמוֹן תְּחִלָּה – בִּשְׁלֹשָׁה, תָּבְעוּ נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה – אֲפִילּוּ מָמוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֶלָּא לְעוּלָּא קַשְׁיָא! אָמַר רָבָא: אֲנִי וַאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה תַּרְגִּימְנָהּ. וּמַנּוּ? רַב חִיָּיא בַּר אָבִין. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה, וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהֵזִימּוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל. בָּא לְגָבוֹת מָמוֹן מִבַּעַל – בִּשְׁלֹשָׁה, וּבִמְקוֹם נְפָשׁוֹת – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. (א)אַבָּיֵי אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא חָיְישִׁינַן לְלַעַז, וּמִשּׁוּם כְּבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן דְּאַתְרוֹ בָּהּ סְתָם. (ב)וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא: וּשְׁאָר כׇּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵין מְמִיתִין אוֹתָם אֶלָּא בְּעֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ בְּאֵיזוֹ מִיתָה הוּא נֶהֱרָג. א(ג)רַב פָּפָּא אָמַר: הָכָא בְּאִשָּׁה חֲבֵירָה עָסְקִינַן, וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: חָבֵר אֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. רַב אָשֵׁי אָמַר: כְּגוֹן דְּאַתְרוֹ

וחכ"א תְּבָעוּ מָמוֹן כו' בָּרַיְיתָא הִיא: תָּבְעוּ מָמוֹן תְּחִלָּה דְּלָא בָּא לְדוֹן בְּעֵדִים אֶלָּא עַל פִּיו וּלְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ מוֹדִינַן דְּבִשְׁלֹשָׁה: תָּבְעוּ נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה דְּאָמַר לְהָבִיא עֵדִים: אֲפִילּוּ מָמוֹן כְּגוֹן אִם לֹא מָצָא עֵדִים וְאָמַר דּוּנוּ לִי מִיהָא לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּה אעפ"כ בָּעֵינַן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה מִשּׁוּם כְּבוֹד רִאשׁוֹנִים: אֶלָּא לְעֻלָּא דְּאָמַר רַבָּנָן לְלַעַז חָיְישִׁי שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ עֵדִים וְיָבוֹאוּ תָּבְעוּ מָמוֹן בִּשְׁלֹשָׁה הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ לְעוֹלָם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לְרַבָּנָן בָּעֵינַן מִשּׁוּם דְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז: וֶהֱזִימּוּם דְּתוּ לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְלַעַז דְּאִגְלִי מִלְּתָא דְּאַהֲנֵי סָהֲדֵי סָמִיךְ וְהָנֵי סָהֲדֵי שַׁקְרֵי נִינְהוּ וַאֲפִילּוּ לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּתָהּ לָא מְהֵימְנִי דְּהַשְׁתָּא בָּתַר סָהֲדֵי שַׁקְרֵי קָא מַהְדַּר וְשֶׁקּוּרֵי קָמְשַׁקַּר וּבָעֵי לְמִיתַּב מֵאָה סֶלַע לָאָב וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה וּתְבָעוּ מָמוֹן דְּקָאָמְרִי רַבָּנָן אַתְּבִיעַת מֵאָה סֶלַע שֶׁהָאָב תּוֹבֵעַ קָאֵי וְהָכִי קָאָמַר בָּא הָאָב לִגְבּוֹת מָמוֹן מִבַּעַל שֶׁנִּמְצָא כְּבָר שַׁקְרָן בִּשְׁלֹשָׁה דְּהַזְמָנָה אַחֲרִיתִי הִיא וַאֲפִילּוּ כְּבוֹד רִאשׁוֹנִים לֵיכָּא לְמֵימַר הָכָא דְּדִינָא אַחֲרִינָא הוּא דְּמֵעִקָּרָא בַּעַל הֲוָה תּוֹבֵעַ וְהַשְׁתָּא אָב קָא תָּבַע: וּבְמָקוֹם דְּאִיכָּא דִּינֵי נְפָשׁוֹת כְּלוֹמַר וְכָל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִחַשׁ לִנְפָשׁוֹת כְּגוֹן בִּתְחִלַּת הַדִּין אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עֵדִים יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ וְיָבוֹאוּ עֵדִים עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בָּעֵי וְאִית דִּמְפָרְשִׁי כָּל תְּבִיעַת מָמוֹן דְּהָא שְׁמַעְתְּתָא אַמֵּאָה כֶּסֶף דְּאָב תָּבַע לַבַּעַל וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן דְּהָא לָא מִחַיַּב בַּעַל מֵאָה סְלָעִים אא"כ הֵבִיא עֵדִים וְהוּזְמוּ דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא הֵבִיא עֵדִים נֶאֱמָן אַף לְהַפְסִידָהּ כְּתֻבָּה כִּדְפָרֵשִׁית לְעֵיל וְאִי בְּשֶׁהוּזַּמּוּ עֵדָיו מַיְירֵי מַתְנִיתִין תּוּ לֵיכָּא לְמֵימַר חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז וְעוֹד מִדְּגָרְסִינַן בְּתֵירוּצָא דְּרַב חִיָּיא בַּר אָבִין בָּא לִגְבּוֹת מָמוֹן מִבַּעַל דְּפָרֵישׁ דְּרַבִּי חִיָּיא לְהַאי תָּבְעוּ מָמוֹן אַמֵּאָה סֶלַע מִכְּלָל דְּעַד הַשְׁתָּא הֲוָה שָׁמְעִינַן תָּבְעוּ מָמוֹן אַבַּעַל וְאִיהוּ תָּבַע לְהַפְסִיד כְּתֻבָּה: אַבָּיֵי אָמַר אִי בְּשֶׁלֹּא הֵבִיא עֵדִים דְּכֻלֵּי עָלְמָא חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז וּבָעֵינַן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דִּלְמָא שָׁמְעִי סָהֲדֵי וְאָתוּ וּמִדְּבָעֵינַן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בְּרֵישָׁא אֲפִלּוּ מָמוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דְּחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים וְהָכָא בִּפְלֻגְתָּא דְּמַתְנִיתִין כְּגוֹן שֶׁהֵבִיא עֵדִים בִּתְחִלַּת הַזְמָנָתוֹ לַדִּין דְּתוּ לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ סָהֲדֵי אַחֲרִינֵי וְהָנֵי אָמְרִי בְּאַפֵּי תְּלָתָא דְּהִתְרוּ בָהּ מִיתָה סְתָם וְלֹא הִזְכִּירוּ לָהּ סְקִילָה כְּדִין נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה רַבִּי מֵאִיר סָבַר תּוּ לֵיכָּא הָכָא דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּבְהָנֵי שְׁלֹשָׁה סַגִּי לְמֵדַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת דִּכְתֻבָּה דְּכִי נָמֵי יוּזְמוּ יְשַׁלֵּם מֵאָה כֶּסֶף וְרַבָּנָן סָבְרִי כֵּיוָן דְּאַתְרוּ בֵּהּ מִיתָה דִּינֵי נְפָשׁוֹת אִיכָּא וּמִקַּטְלָא וְהַאי תַּנָּא הוּא וְכוּ' וּבָרַיְיתָא דְּקָתָנֵי לְרַבָּנָן תָּבְעוּ מָמוֹן בִּשְׁלֹשָׁה כִּדְתָרְצָהּ רַב חִיָּיא בַּר אָבִין: וּשְׁאָר כָּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת כו' גַּבֵּי מֵסִית קָאֵי דְּרַחֲמָנָא אָמַר (דְּבָרִים י"ג:ט') לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה וְנֶהֱרָג בְּלִי הַתְרָאָה עַל יְדֵי הַכְמָנַת עֵדִים: עֵדָה כ"ג: וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ עֵדָיו בִּשְׁעַת הַתְרָאָה שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין אִם יַעֲבֹר עֲבֵרָה זוֹ וּמִיהוּ אע"ג דְּלָא מַזְכְּרֵי לֵיהּ אֵיזוֹ מִיתָה הַתְרָאָה הִיא וּמִחַיַּב כְּרַבָּנָן: רַב פָּפָּא כְּדְאַבָּיֵי נָמֵי סְבִירָא לֵיהּ דְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז וְלִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים וְהָכָא דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר בַּג' כְּגוֹן שֶׁהֵבִיא עֵדִים עִמּוֹ בִּתְחִלַּת הַזְמָנָתוֹ לַדִּין וְאָמְרוּ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהּ לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה חֲבֵרָה הִיא וְלֹא הֻצְרַכְנוּ לְהַתְרוֹת בָּהּ רַבִּי מֵאִיר סָבַר אַף עַל גַּב דַּחֲבֵרָה הִיא לָא מִקַּטְלָא הִלְכָּךְ לָא צְרִיכִין לְאִכְּנוּפֵי תּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת דִּכְתֻבָּה וְרַבָּנָן סָבְרִי כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּר' יְהוּדָה: אֶלָּא לְהַבְחִין שֶׁלֹּא יָכוֹל לוֹמַר סָבוּר הָיִיתִי שֶׁמֻּתָּר:

מֵיתִיבִי כו' בִּשְׁלָמָא לְרַבָּה תָּבְעוּ מָמוֹן תְּחִלָּה כְּלוֹמַר דְּלָא אַכְנִיף לְדִינֵי נְפָשׁוֹת: וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וֶהֱזִימּוּם קֹדֶם גְּמַר הַדִּין דְּהַשְׁתָּא לֵיכָּא מִיתָה בְּזוֹמְמִין בָּא לִגְבּוֹת מָמוֹן בַּג' דְּלֵיכָּא לְמִחַשׁ לְלַעַז שֶׁמָּא יָבוֹאוּ עֵדִים אֲחֵרִים וְיִצְטָרְכוּ לְהוֹסִיף דְּכֵיוָן דְּהוּזַּמּוּ וַדַּאי סָהֲדֵי שַׁקְרֵי נִינְהוּ וּבְמָקוֹם דְּאִיכָּא נְפָשׁוֹת כְּלוֹמַר שֶׁיָּכוֹל לָבֹא לִידֵי נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא הוּזְמוּ אֶלָּא הֻכְחֲשׁוּ בָּעֵי כ"ג וּתְבָעוּ נְפָשׁוֹת ה"פ תָּבְעוּ מָמוֹן שֶׁיָּכוֹל לָבֹא לִידֵי נְפָשׁוֹת וְנִיחָא לְפֵרוּשׁ רַבֵּינוּ תָּם הָא דְּאִצְטְרִיךְ לְאַבָּיֵי לְמֵימַר דְּכ"ע חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז דְּכַלָּהּ סַגְיָא אַיְירֵי כְּשֶׁהֻכְחֲשׁוּ עֵדֵי הַבַּעַל אוֹ לֹא כִּוְּנוּ עֵדוּתָן וּמִשּׁוּם דְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז הָוֵי בכ"ג לְרַבָּנָן דְּאִיכָּא חֲשָׁשָׁא דְּלַעַז דְּשַׁיְּיכָא מִיתָה בְּהַתְרָאָה סְתָם דְּשֶׁמָּא יִצְטָרְכוּ לְהוֹסִיף אֲבָל לְפֵרוּשׁ הַקּוּנְטְרֵס הָכִי נָמֵי הֲוָה מָצֵי לְמֵימַר דכ"ע אֵין חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז אפ"ה הָוֵי לְרַבָּנָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה וי"מ לְפִי' הַקּוּנְטְרֵס דִּלְהָכִי נָקַט דכ"ע חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז מִשּׁוּם רְבוּתָא דְּר' מֵאִיר דאע"ג דְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז הָוֵי לְר' מֵאִיר בִּשְׁלֹשָׁה כֵּיוָן דְּלֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְסָהֲדֵי אַחֲרָנֵי וּמִיהוּ קָשֶׁה לפר"ת לְמַאי דְּמַסִּיק פְּלוּגְתָּא דְּמַתְנִיתִין בִּפְלוּגְתָּא דְּבֶן זַכַּאי דְּהַשְׁתָּא מוֹצִיא שֵׁם רַע דְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר בִּשְׁלֹשָׁה הָוֵי תְּבִיעַת מֵאָה כֶּסֶף דְּקָתָבַע אָב וּמוֹצִיא שֵׁם רַע בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דְּרַבָּנָן הַיְינוּ בְּחִיּוּב מִיתַת הָאִשָּׁה וְלֹא בִּתְבִיעַת מָמוֹן דְּאֵין עֵדוּתָן בְּטֵלָה בְּהַכְחָשַׁת בְּדִיק' לְרַבָּנָן וְעוֹד דְּמַשְׁמַע דְּקָאֵי אַהָא דְּאָמַר דְּכוּלֵּי עָלְמָא חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז וְאִי חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז כִּי אִתְכְּחוּשׁ נָמֵי לֶהֱוֵי בכ"ג לְרַבִּי מֵאִיר שֶׁמָּא יָבוֹאוּ עֵדִים אֲחֵרִים וְיִצְטָרְכוּ לְהוֹסִיף וְיִהְיֶה לַעַז וּמִיהוּ יֵשׁ לְיַשֵּׁב כִּדְמוֹקֵי כְּגוֹן דְּאִתַּכְּחִישׁ בִּבְדִיקוֹת אַיְירֵי נָמֵי שֶׁהֻכְחֲשׁוּ אח"כ עֵדֵי הָאָב הַכְחָשָׁה גְּמוּרָה דְּהַשְׁתָּא לָא מִקַּטְלָא נָמֵי לְרַבָּנָן וְאַפְּ"ה הָווּ בכ"ג דְּאִיכָּא לְמֵיחַשׁ לְסָהֲדֵי אַחֲרָנֵי ואע"ג דְּהָנֵי אַחֲרָנֵי נָמֵי יְהוּ מַכְחִישִׁין בִּבְדִיקוֹת מ"מ מִקַּטְלָא לְרַבָּנָן דְּהַכְחָשָׁה דִּבְדִיקוֹת לָאו הַכְחָשָׁה הִיא ולר"מ הָוֵה הַכְחָשָׁה וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לפר"ת לְאַבָּיֵי וּלְכוּלְּהוּ אָמוֹרָאֵי דִּלְקַמָּן דְּלָא מִחַיַּב מִיתָה לר"מ הֵיכִי מִחַיַּב ק' כֶּסֶף הָא קיי"ל בִּכְתֻבּוֹת דְּלָא מִחַיַּב ק' סֶלַע הֵיכָא דְּלָא מָצֵי לְמֵיתֵי לִידֵי חִיּוּב סְקִילָה דְּאָמַר בְּפֶרֶק נַעֲרָה (כְּתֻבּוֹת דַּף מד:) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע עַל הַקְּטַנָּה פָּטוּר כֵּיוָן דְּלָא מָצֵי לְמִיקְיְימָא אִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר וּסְקָלוּ וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמֵהַאי טַעְמָא לָא מְמַעֲטִינַן אֶלָּא קְטַנָּה דְּלָאו בַּת עֳנָשִׁין כְּלָל אֲבָל נִרְאֶה דְּחֹק מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ ר"ת דְּהַכְחָשָׁה בְּלֹא הֲזָמָה מִחַיַּב ק' סְלָעִים וצ"ל לפר"ת שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ כְּשֶׁלֹּא כִּוְּנוּ עֵדוּתָן אוֹ כְּשֶׁהֻכְחֲשׁוּ דְּאִי לָאו הָכִי הֵיכִי מִחַיַּב ק' סְלָעִים הָא לָא קָרֵינַן בָּהּ (דְּבָרִים כ"ב:י"ט) וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה וְיֵשׁ לִלְמֹד מִכָּאן דְּאִי אָתוּ עֵדִים וְאָמְרוּ אֵשֶׁת פְּלוֹנִי זָנְתָה דִּבְעֵי דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ וּסְבָרָא הוּא דְּלָא גָּרַע מִגְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת וּבִירוּשַׁלְמִי מָצָא רשב"א פְּלוּגְתָּא דְּאָמוֹרָאֵי דְּאִיכָּא דִּמְפָרֵשׁ פְּלוּגְתָּא לְעִנְיַן כְּתֻבָּה כִּדְמְפָרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס וְאִיכָּא דִּמְפָרֵשׁ לְעִנְיַן ק' סֶלַע כִּדְמְפָרֵשׁ רַבֵּינוּ תָּם: חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז וְחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים אע"ג דְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז אַכַּתִּי נָפְקָא לָן בְּמַאי דְּחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וֶהֱזִימּוּם וה"ה דַּהֲוָה מָצֵי לְמֵימַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ מִדְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז כ"ש דְּחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹד שֶׁל רִאשׁוֹנִים כִּדְמוֹכַח מִדְּרַבָּא חֲדָא מָה עִנְיַן זֶה אֵצֶל זֶה וְעוֹד דְּהָא לְעֵלָּא דְּחוֹשְׁשִׁין רַבָּנָן לְלַעַז וְלִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים לָא חָיְישִׁינַן דְּהֵיכָא דְּהַבַּעַל הֵבִיא עֵדִים וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וֶהֱזִימּוּם אָמְרִי רַבָּנָן בָּא לִגְבּוֹת מָמוֹן בַּג' וא"ת אַבָּיֵי וּשְׁאָר אָמוֹרָאֵי דִּלְקַמָּן הֵיכִי מוֹקְמֵי שֶׁתְּבָעוּ מָמוֹן בִּשְׁלֹשָׁה דִּלְדִידְהוּ לֵיכָּא לְאוֹקְמֵי כְּגוֹן שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וֶהֱזִימּוּם כִּדְמוֹקֵי לְעֵיל כֵּיוָן דִּסְבָרֵי רַבָּנָן דְּכֻלֵּי עָלְמָא חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְדִידְהוּ תָּבְעוּ מָמוֹן הַיְינוּ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהּ כְּלָל דְּלֵיכָּא מִיתָה אֶלָּא מָמוֹן וּבַקּוּנְטְרֵס פֵּרֵשׁ דְּמוֹקֵי לָהּ כְּרָבָא וְרַבִּי חִיָּיא שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה וְהָאָב הֵבִיא עֵדִים וֶהֱזִימּוּם וְלֵיכָּא לְמִחַשׁ לִכְבוֹדָם שֶׁל רִאשׁוֹנִים דְּדִינָא אַחֲרִינָא הוּא דְּמֵעִקָּרָא הֲוָה בַּעַל תּוֹבֵעַ וְנִרְאֶה דְּחֹק: בְּעֵדָה וְעֵדִים וּבְהַתְרָאָה וּמֵסִית נָמֵי צָרִיךְ עֵדָה אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ל"ה:כ"ה) וְהִצִּילוּ הָעֵדָה וּמֵסִית אֵין מְהַפְּכִין בִּזְכוּתוֹ שֶׁאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית אֲבָל לְעִנְיַן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דְּדָרְשִׁינַן מֵהַאי קְרָא דְּאֵין סְבָרָא לְחַלֵּק בֵּין מֵסִית לִשְׁאָר חַיָּיבֵי מִיתוֹת וְעֵדִים וְהַתְרָאָה נָמֵי צָרִיךְ בְּמֵסִית אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁמַּכְמִינִין לוֹ עֵדִים וְגַם אֵין מַתְרִין בּוֹ בְּפֵרוּשׁ אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ הֵיאַךְ נַנִּיחַ אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים כִּדְתַנְיָא פֶּרֶק ד' מִיתוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף סז.): בְּאִשָּׁה חֲבֵרָה וּכְגוֹן דְּאָמַר שֶׁבָּעַל וְחָזַר וּבָעַל דְּאִי לָאו הָכִי מִתּוֹךְ שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ אַף הִיא אֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת כִּדְאָמְרִינַן בְּרֵישׁ הָיוּ בּוֹדְקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף מא.):

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

מסורת הש"ס

א לקמן פ:
ב תוספתא סנהדרין
ג מכות ו:; מכות ט:; לקמן מא.; לקמן עב.

מסורת הש"ס

א לקמן פז:

ב ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה יב יא; משנה מכות; מכות ה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא וכו' דפליג על ר"ש. עיין לקמן דף מא ע"ב ברש"י ד"ה ר"ע ובתוס' שם:

תורה אור השלם

[דברים יז, ו]
[דברים יט]

דְּאַתְרוּ בַּהּ מַלְקוֹת וְלָא אַתְרוּ בַּהּ קְטָלָא דְּהָא וַדַּאי לָא מִקַּטְלָא אֶלָּא לוֹקֶה דְּאַתְרוּ בַּיהּ מַלְקוֹת, וְלָא אַתְרוּ בַּיהּ קְטָלָא. (א)וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנָן, דְּתָנַן: מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: בִּשְׁלֹשָׁה. (ב)רַבִּינָא אָמַר: בְּגוֹן שְׁנִימָצָא אֶחָד מִן הָעֵדִים קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי, אֲלִיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. דְּתָנַן: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא בָּא שְׁלִישִׁי אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו, לַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָּאֵלּוּ. אִם כֵּן עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶת הַנִּיטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵירָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵירָה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּשָּׁלֵם שָׂכָר לַנִּיטְפָּל לְעוֹשֵׂה מִצְוָה כְּעוֹשֵׂה מִצְוָה. (א)וּמָה שְׁנַיִם, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל – עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אַף שְׁלֹשָׁה, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל – עֵדוּתָן בְּטֵלָה. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ מֵאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עֵדִים״. (ב)אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת תִּתְקַיֵּים עֵדוּת בַּשְּׁאָר. רַבִּי אוֹמֵר: אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָּהֶן, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהֶן,

מָה דְּאַתְרוּ בַּהּ מַלְקוֹת וְאַתְיָא כמ"ד (מַכּוֹת יג:) לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד לוֹקִין עָלָיו וְאִם הָיוּ יְכוֹלִין לְפָרֵשׁ בְּמַלְקוּת שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רַע הָיָה מִתְיַשֵּׁב וְתֵימָה דְּמַשְׁמַע הָכָא דְּסָבַר ר' מֵאִיר מַכּוֹת בַּג' אִם כֵּן הָוֶה לֵיהּ דְּרִישׁ קְרָא וְהַצְּדִיקוּ לְעַנְיָן עֵדִים זוֹמְמִין דְּלִקּוּ כְּדִלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף י.) וּמָה הָוֶה מְשַׁנֵּי מֵהָא דְּפָרִיךְ תִּפּוֹק לֵיהּ מִלֹּא תַעֲנֶה דְּלָא מְצֵי לְשַׁנּוּיֵי כְּדְמְשַׁנֵּי לְקַמָּן מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה מ"מ הָוֶה לְקֵי דְּהָא ר' מֵאִיר גָּמַר בפ"ק דְּמַכּוֹת (דַּף ד: וְשָׁם) דְּעֵדִים זוֹמְמִין לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין מִמּוֹן מְמוֹצִיא שֵׁם רַע וה"נ דְּגָמַר לְעִנְיַן דְּלוֹקִין דאע"ג דְּהָוֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וכ"ת דַּהֲוָה מְשַׁנֵּי מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד חָדָא דְּאִית לֵיהּ דְּלוֹקִין עָלָיו לְפִי סְבָרַת רַב אַשִׁי וְעוֹד דר"מ אִית לֵיהּ אַזְהָרָה לְעֵדִים זוֹמְמִין מִקְּרָא אַחֲרִינָא בפ"ק דְּמַכּוֹת (ג"ז שָׁם) וְי"ל דְּאע"ג דְּגָמַר עֵדִים זוֹמְמִין מִמּוֹצִיא שֵׁם רַע ה"מ לְעִנְיַן דְּלָא דָּרְשִׁינַן כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ לְהֵכִי אֶלָּא מוֹקְמִינָא לֵיהּ לִדְרָשָׁה אַחֲרִיתִי בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת לב:) אֲבָל גַּבֵּי הַאי אִי לָאו דִּגְלִי קְרָא דְּלָקֵי לָא הָוֶה גָּמְרִינַן כֵּיוָן דְּכְתִיב לַעֲשׂוֹת דְּדָרְשִׁינַן מִנַּהּ בְּאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מַכּוֹת דַּף יג:) דְּבָעֵינַן לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה אִי נָמֵי י"ל דְּמוֹצִיא שֵׁם רַע גּוּפֵהּ לָא נָפְקָא לָן דְּלָקֵי אֶלָּא מִוְּהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרְשָׁע כְּדְאָמַר פֶּרֶק נַעֲרָה (כְּתֻבּוֹת דַּף מו.) לְמַדְנוּ וְיִסְרוּ מִוְּיִסְרוּ וְיִסְרוּ מִבֶּן וּבֶן (מִבֵּן) מִוְּהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע: **לֹא** בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְהַקֵּל עָלָיו אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו אדר"ש קַאֵי דְּקָתָנֵי בפ"ק דְּמַכּוֹת (דַּף ה: וְשָׁם) לְעֵיל מֵהָהִ ר"ש אוֹמֵר מַה שְׁנַיִם אֵין נֶאֱמָנִין עַד שֶׁיָּהוּ שְׁנֵיהֶם זוֹמְמִין אַף שְׁלֹשָׁה וכו' וּמְצִי לְמֵימַר דְּפָלִיג אדר"ש וס"ל דְּנֶאֱמָנִין אע"פ שֶׁאֵין שְׁלִשְׁתָּן זוֹמְמִין דְּקִסְבָר דְּאֵין לְחַלֵּישׁ לְעִנְיַן זֶה דְּכֵיוָן דְּכְתִיב (דְּבָרִים י"ט:י"ט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם הָרֵי זְמִמוּ שְׁנַיִם שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בִּידֵיהֶם לַהֲרֹג בְּפָנֵי עַצְמָם וּבְקוּנְטְרֵס פֵּרֵשׁ בְּמַכּוֹת (שָׁם) לֹא בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְהַקֵּל עָלָיו דְּלְהֵקֵל עָלָיו לֹא צָרִיךְ קְרָא דְּכְתִיב (שָׁם) וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הֶעֵד דְּמַשְׁמַע כָּל הָעֵדוּת וְאֵינָן נֶאֱמָנִין עַד שֶׁיְּזוֹמּוּ כֻּלָּן וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ לֹא בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְהַקֵּל עָלָיו גְּרִידָא אֶלָּא גַּם לְהַחְמִיר עָלָיו אע"ג דר"ש מוֹדֶה דְּשִׁלְשְׁתָּן נֶאֱמָנִין ה"מ כְּשֶׁבָּאוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר כְּדִמְפָרֵשׁ הָתָם בַּגְּמָרָא אֲבָל רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר שֶׁנֶּאֱנָשׁ אע"ג שֶׁבָּא אַחַ"כ מִדְּנָקֵט נִטְפָּל דְּהָא כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא הֶקֵּישָׁא דְּעַד שֶׁיְּהוּ שְׁלִשְׁתָּן זוֹמְמִין בְּבָאוּ בְּבַת אַחַת בְּבָאוּ זֶה אַחַר זֶה נַמִּי יַקִּישׁ לְהָכִי כִּי הֵיכִי דְּמַקִּישׁ לְעִנְיַן

לֶעָנֶשׁ כְּמוֹתָם: **בִּזְמַן** שֶׁהִתְרוּ בָּהֶן מְפָרֵשׁ בְּפ"ק דְּמַכּוֹת (דַּף ו. וְשָׁם) הֵכִי אֲמְרִינַן לְהוּ לְאַסְהוֹדֵי אֲתֵיתוּ אוֹ לְמִחֲזֵי אֲתֵיתוּ אִי אֲמְרִי לְאַסְהוֹדֵי אֲתֵינָא נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה וְאִי אֲמְרִי לְמִחֲזֵי אֲתֵינָא מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אֲחִים כּוּ' וְנִרְאֶה לר"י דְּמִשּׁוּם שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד לֹא אֲמְרִינַן נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה אֶלָּא שֶׁהוֹלְכִים וּמְעִידִים כֵּלָן בב"ד אֲבָל מִשּׁוּם רְאִיָּה לְחוּד שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד לֹא דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי כָּל גִּטִּין כְּשֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָן בִּפְנֵי קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים יִהְיוּ פְּסוּלִים אִם יִתְכַּוְּנוּ הָא וְלֵר' יוֹסֵי אֲפִילּוּ לֹא יִתְכַּוְּנוּ וְהַאי דְּקָאָמַר מַה יַּעֲשׂוּ ב' אַחִים וַדַּאי יְכוֹלִין לְתַקֵּן שֶׁלֹּא יֵלְכוּ שְׁנֵיהֶם לְהַעִיד אֲבָל פְּעָמִים שֶׁלֹּא יָדַע זֶה בְּזֶה וְיָעִיד הָאֶחָד אע"פ שֶׁהַשְּׁנִי הֵעִיד בב"ד אע"פ שֶׁהַשֵּׁנִי הֵעִיד בְּדֵי דִּבּוּר מ"מ עֵדוּתָן בְּטֵלָה דְּשַׁיָּךְ לְאַקּוֹשֵׁי לְהַךְ מִלְּתָא שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם אֲפִילּוּ בְּזֶה אַחַר זֶה כֵּיוָן דְּבִשְׁעַת רְאִיָּה רוֹאִין יַחַד וּמִתְכַּוְּנִין לְהַעִיד לְכָךְ עֵדוּתָן בְּטֵלָה אֲפִילּוּ הֵעִידוּ זֶה אַחַר זֶה אע"ג דִּלְעִנְיַן שְׁלֹשָׁתָן זוֹמְמִין לֹא הֶקֵּישׁוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵעִידוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר דְּהָתָם הֲזָמָה מִשְׁעַת הַעֲדָאַת עֵדִים קָא אָתְיָא ואע"ג יָצִיל אע"פ שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ לְהַעִיד בב"ד ה"מ מֵעַקְרָא דְּאַסְּפֵיהּ יָקוּם דָּבָר בְּמִקְיְמֵי דָּבָר הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֲבָל לְבַסּוֹף דְּמַסְּיֵק יָקוּם דָּבָר בְּמִקְיְמֵי דָּבָר לֹא צְרִיכִי לְשַׁנּוֹיֵי קַמְּאֵי דְּמַעֲטִי מִיקוּם דָּבָר דְּבָעֵינַן שֶׁיֵּלְכוּ לְמָקוֹם דָּבָר בב"ד וְכֵן (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לד:) לְעִנְיַן אֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן נִרְאֶה לְר"י דַּדְוָקָא בְּעֵד הַמֵּעִיד אֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֲבָל בְּמִתְכַּוְּנִין לְהַעִיד לֹא דְּהָא דְּטַעְמָא דְּאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן נִרְאֶה אוֹ מִשּׁוּם דְּבָעֵינַן עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמָּה וְכֵיוָן שֶׁהָעֵדִים בְּעַצְמָם דַּיָּנִין לֹא יִרְצוּ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶן עֵדוּתָן אוֹ מִשּׁוּם דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ט:י"ז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֵלּוּ הָעֵדִים לְפָנֵי הַשֵּׁם אֵלּוּ הַדַּיָּנִין דְּבָעֵינַן שֶׁיְּעִידוּ הָעֵדִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִין וְלֹא שֶׁיְּהוּ בְּעַצְמָן דַּיָּנִין וְהָנֵךְ טַעְמֵי לֹא שַׁיְכִי אֶלָּא בְּעֵד הַמֵּעִיד בְּפִיו וְלֹא בְּמִתְכַּוְּנִין לְהַעִיד וְלֹא כְּפִי' רַבֵּינוּ שְׁמוּאֵל שֶׁפִּי' בְּעַלְמָא (ב"ב קיג: ד"ה ג' שֶׁנִּכְנְסוּ כו') שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד אֲמְרִינַן נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה כּוּ' מַשְׁמַע דְּוָקָא שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה כּוּ' וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד אֲמְרִינַן רָצוּ עוֹשִׂין דִּין בְּפֶרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף לד:) שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה כּוּ' מַשְׁמַע דְּוָקָא שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד אֲמְרִינַן רָצוּ עוֹשִׂין דִּין אֲבָל נִתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד אֵין עוֹשִׂין דִּין וְעוֹד נִרְאֶה לר"י לְדַקְדֵּק דְּלָא אֲמְרִינַן אֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֶלָּא עַד הַמֵּעִיד דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי קַשְׁיָא דְּרַב יְהוּדָה אַדְּרַב יְהוּדָה דְּהָא בפ"ק דְּמַכּוֹת (דַּף ו. וְשָׁם) פְּסִיק רַב יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּבִרְאִיָּה בְּעַלְמָא נַעֲשֶׂה עֵד אע"פ שֶׁאֵינוֹ מְכַוֵּן לְהַעֵד וְרַב יְהוּדָה קָאָמַר (ב"ב דַּף קיג:) גַּבֵּי ג' שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה וְכוּ' רָצוּ עוֹשִׂין דִּין וְאַמַּאי הָא בִּרְאִיָּה בְּעַלְמָא נַעֲשֶׂה עֵד וְעוֹד לְהַאי פֵּרוּשׁ לֵית לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי לֹא תְּהֵא שְׁמִיעָה גְּדוֹלָה מֵרְאִיָּה לֹא בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ (ר"ה דַּף כה: וְשָׁם) בְּרָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן ב"ד וְלֹא בְּסַנְהֶדְרִין בְּאֶחָד שֶׁהֵרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ שֶׁרָאוּהוּ אע"פ שֶׁרָאוּהוּ בַּיּוֹם וּמֵיהוּ נִרְאֶה לְרַשְׁבָּ"א דְּהָנֵי לָא פָּרְכִי נִינְהוּ דְּרַבִּי יוֹסֵי עַל כָּרְחָךְ לֵית לֵיהּ שֶׁיִּעָשֶׂה עֵד בִּרְאִיָּה וְאַפֵּי' יָעִיד לְבַסּוֹף דְּהָא ר' יוֹסֵי הוּא דְּאָמַר עַד שֶׁיִּהְיוּ פִּי שְׁנֵי עֵדִים מַתְרִים בּוֹ כְּדְאָמַר בְּסָמוּךְ וּכְמוֹ שְׁשָׁנִים אֵין יְכוֹלִין לְהַעִיד אא"כ הִתְרוּ בּוֹ כָּךְ שְׁלֹשָׁה וכו' אַלְמָא אוֹתָן יְהוּ חֲשׁוּבִין עֵדִים אֲבָל הַשְּׁאָר לֹא וְכֵן נִרְאֶה הַדְּבָרִים דְּאִם הִזְמוּ כֵּלָּן לֹא הָיוּ נֶאֱמָנִין אוֹתָן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ בְּלָא מְהֵנֵי סָהֲדוּתַיְהוּ בְּלָא דְּאַחֲרִינֵי וְלָא אֲמְרִינַן נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל אֶלָּא בְּאוֹתָן שֶׁהִתְרוּ וְהָא דְּקָאָמַר רַבִּי בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָּהֶן לָאו מִשּׁוּם דְּרַבִּי יוֹסֵי לָא בָּעֵי הִתְרוּ דַּאֲפִילּוּ לְרַבִּי בָּעֵינַן דְּלִרְבִּי עֲקִיבָא לְהַעִיד בְּעַלְמָא סַגִּי דְּכִדְמוֹכַח בְּמַכּוֹת (דַּף ו.) וְר' יוֹסֵי בָּעֵי הַתְרָאָה מִמִּשְׁנַת אֶתָּא לְאוֹסוֹפֵי וְהָא דְּמַשְׁמַע הָכָא דִּלְר' יוֹסֵי בִּרְאִיָּה בְּעַלְמָא אֲמְרִינַן נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל כו' מִדְּקָאָמַר וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְר' יוֹסֵי הֵינוּ בַּמָּה שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּמִשְׁנָה זוֹ אֲבָל מִתּוֹךְ מִשְׁנָה אַחֶרֶת יֵשׁ לִלְמֹד דְּבָעֵי ר' יוֹסֵי הַתְרָאָה וְשָׁמָא רַב יְהוּדָה פְּסַק לַגְּמָרֵי כְּר' יוֹסֵי אִי נָמֵי לֹא פְּסַק כְּוָתֵהּ אֶלָּא בְּמַאי דְּקָאָמַר אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת תִּתְקַיֵּים הָעֵדִים בְּשְׁאָר גְּרִידָא אֲבָל בְּכוֹנַת עֵדוּת סָבַר כְּרַבִּי וְהַאי דְּקָאָמַר בְּמַכּוֹת (שָׁם) הֵיכִי אָמְרִינַן לְהוּ לְרַבִּי קָאֵי וְכֵן מוּכָח דְּקָאָמַר אִי אָמְרִי לְמִחֲזֵי אֲתֵינָא מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אֲחִים כּוּ' וה"פ הֵיכִי אָמְרִינַן לְהוּ דְּעַל כָּרְחָךְ הַתְרָאָה לָאו דַּוְקָא דִּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת לָא שַׁיְכָא הַתְרָאָה אֶלָּא וַדַּאי לָא בָּעֵי אֶלָּא שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהַעִיד וְהֵיכִי אָמְרִינַן לְהוּ וְכוּ':

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין ריג, טוש"ע חו"מ סי' לו סע' א:

ב מיי' פה' מהל' עדות הל' ג:

ג מיי' פה' מהל' עדות הל' ד:

ד סמג לאוין ריג, טוש"ע חו"מ סי' לו סע' א:

ה מיי' פה' מהל' עדות הל' ג:

ו מיי' פה' מהל' עדות הל' ד:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פכ״א מהל׳ עדות הל׳ י׳:
ב סמג לאוין רייד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כה:
ג מיי׳ פ״ב מהל׳ עדות הל׳ ב:
ד סמג לאוין רייד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כה:
ה מיי׳ פ״ב מהל׳ עדות הל׳ ב:

מסורת הש״ס

א מכות ו:; משנה מכות
ב משנה מכות; מכות ה:
ג יבמות כה.
ד לקמן כה.

תורה אור השלם

עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד [דברים יז, ו]
וְאֶת־זֶכֶר לֹא תְשַׁכֵּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא [ויקרא יח, כב]
לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס [שמות כג, א]

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לְעוֹלָם אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ וא"ת וְהָא תְּנַן בְּאֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מכות דף ט:) רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר הַשּׁוֹנֵא נֶהֱרָג מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוּעָד וּמַתְרָה בְּפָרָק קַמָּא דְּמַכּוֹת (דף ו:) פָּרִיךְ לָהּ וּמְשַׁנֵּי דְּהָהוּא הֵינוּ כְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה:

בְּפֹלֶגְתָּא דְּבָן זַכַּאי תֵּמַהּ דְּמַשְׁמַע דְּקַאֵי אַאַבָּיֵי דְּאָמַר דכ"ע חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז א"כ לְרַבִּי מֵאִיר יְהֵא נָמֵי בכ"ג אע"ג דְּאִתְּכְחֵישׁ בִּבְדִיקוֹת דְּהָא חִישִׁינַן שְׁמָא יְבוֹאוּ עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁזּוֹתָה בֵּין לְפֵ"ה בֵּין לִפְנִים"ת וי"ל דְּמִיירֵי כְּגוֹן דְּאָמְרִי הָנֵךְ סָהֲדֵי לֹא הֲיָה שָׁם עֵד אֶחָד וְטָעֲמָא דְּרַבָּנָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לִפְנִים"ת דְּאֵירֵי כְּשֶׁהִכְחִישׁוּ עֲדֵי הָאֵב הִכְחִישָׁה גְּמוּרָה אע"ג דְּלֵיכָּא לְמִחַשׁ לְסָהֲדֵי אַחֲרָנֵי מ"מ אֵיכָּא לְמֵיחַשׁ שְׁמָא יֵשׁ אֶת עֲדֵי הָאֵב כְּגוֹן דְּלָא הַכְחִישׁוּ וְיִצְטָרֵךְ נָמֵי כ"ג אִי נָמֵי אֵירֵי דַּיֵּשׁ לַבַּעַל שְׁנֵי כִּתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישִׁים זוֹ אֶת זוֹ בִּבְדִיקוֹת דְּתוּ לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְר' מֵאִיר לְעֵדִים אֲחֵרִים דַּאֲפִילּוּ יָבְאוּ יִהְיוּ מַכְחִישִׁים מַאֲלוּ בִּבְדִיקוֹת וּלְרַבָּנָן אֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְעֵדִים אֲחֵרִים דְּהַכְחָשָׁה דִּבְדִיקוֹת לָאו כְּלוּם אִי נָמֵי דְּעַדֵי הָאֵב הֵזַמּוּ לְעֵדֵי הַבַּעַל דִּלְכַלֵּי עָלְמָא לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְאַחֲרָנֵי וְטַעֲמָא דְּרַבָּנָן דבכ"ג מִשּׁוּם כְּבוֹד רֹאשׁוֹנִים אֲפִילּוּ הֵזַמּוּ קֹדֶם גְּמַר דִּין כָּל שֶׁכֵּן לְאַחַר גְּמַר דִּין דְּאַתֵּי טְפֵי שַׁפִּיר דְּהַוֵי בכ"ג וּלְרַבִּי מֵאִיר לֹא שַׁיְּךְ כְּבוֹד רֹאשׁוֹנִים דְּלָא הֲיָה כָּאן חִיּוּב דְּהַכְחָשׁוּ בִּבְדִיקוֹת: **עֵדֵי** הָאֵב נֶהֱרָגִין וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן תֵּמַהּ דְּאַמַּאי נֶהֱרָגִין דְּמִצוּ אָמְרִי לֹא לְחַיֵּב עֵדֵי הַבַּעַל בָּאנוּ אֶלָּא לְחַיֵּב הַבַּעַל מָמוֹן קַאֲתֵינָא כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהֶן דְּעֵדִים זוֹמְמִין לֹא בָּעוּ הַתְרָאָה וכה"ג אָמְרִינַן לְקַמָּן בְּפֶרֶק בּוֹחֲרִין (סַנְהֶדְרִין דף מא:) לְמָאן דְּאָמַר חֵבֶר א"צ הַתְרָאָה עֲדֵי נֶעֱרָה הַמְאֹרָסָה אֵין נֶהֱרָגִין מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ וי"ל דְּהָכָא שַׁאנֵי כֵּיוָן שֶׁיּוֹדְעִים דְּבָאִים לַהֲרֹג אֶת הָאִשָּׁה יוֹדְעִים שֶׁהֵעִידוּ בְּשֶׁקֶר וְהָא דְּאָמַר הָתָם (דף כו:) הֶחְשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת כָּשֵׁר לְעֵדוּת פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס לָאו דְּאִיכָּא סָהֲדֵי שֶׁבָּא עַל הָעֲרָיוֹת אֶלָּא שֶׁהוּא גַּם בַּעֲרָיוֹת וּמִתְיַחֵד עִמָּהֶן וְהָאי דְּקָאָמַר אַרְבָּעִים בְּכִתְפֵּה וְכָשֵׁר הַיְנוּ מִשּׁוּם דְּמַלְקִין עַל יִחוּד כָּל הָעֲרָיוֹת חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ דְּמַלְקִין עַל לֹא טוֹבָה הַשְׁמוּעָה אִי נָמֵי הָתָם כָּשֵׁר מִשּׁוּם דְּיִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ כ"כ וְחָשׁוּב כְּאָנוּס אֲבָל אַרְבָּעָה אֵין יִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ כ"כ א"נ ה"נ יִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ וְכָשֵׁר לְעֵדוּת אַחֶרֶת וְלֹא אַרְבִּיעָה דְּחָשׁוּד עַל הַדָּבָר לֹא דָּנוּ וְלֹא מְעִידוֹ וְהָא דְּפָרִיךְ בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ו. וְשָׁם) נִרְבָּע יַצִּיל אֵין לְפָרֵשׁ יַצִּיל לְפִי שֶׁהוּא פָּסוּל מֵחֲמַת שִׁשּׁוֹנֵא הֲרוֹבֵעַ שֶׁרְבָעוֹ לְאָנְסוֹ שֶׁכָּךְ הָיְתָה נִרְאֶה לְפָרֵשׁ דַּיּוּמְיָא דְּהָרוּג יַצִּיל דְּהָכִי מוּכָח דְּלְאָנְסוֹ כָּשֵׁר וְאֵין שׁוֹנְאוֹ כְּמוֹ הָרוּג וְעוֹד דְּהָרוּג גּוּפֵהּ מַצִּינָא לְפָרֵשׁ דְּלָא מִפְסֵל מֵחֲמַת שֶׁהוּא אֶלָּא מֵחֲמַת שֶׁהוּא רָאוּי לְהָעִיד וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּהָתָם מִנִּרְבָּע לְרָצוֹנוֹ פָּרִיךְ וּאע"ג דְּלָרְבָא כָּשֵׁר הָתָם אַיְירֵי שְׁיֵּשׁ עֵדִים שֶׁנִּרְבַּע לְרָצוֹנוֹ דְּאָז אֵינוֹ רָאוּי לְהָעִיד וְהַוֵי נִמְצָא עֵד אֶחָד מֵהֶן פָּסוּל וַעֲדוּתָן בְּטֵלָה וק"ק כֵּיוָן דְּבִנְרְבַּע לְרָצוֹנוֹ אַיְירֵי בְּחִנָּם נִקְט לְבַסּוֹף הוֹרֵג וְרוֹבֵעַ יַצִּיל פָּרִישׁ יַצִּילוּ עַל עַצְמָם דְּמִנִּרְבַּע לְרָצוֹנוֹ דְּמִיְּרֵי בְּהֶ הַוֵי מְצֵי לְמִפְרַךְ אַבַּתְּי שַׁיַּצִּיל אֶת עַצְמוֹ וי"מ דְּמֵהָרוּג וְנִרְבָּע כְּשֶׁהֵם קְרוֹבִים פָּרִיךְ דְּיַצִּיל וכ"ת ה"נ הָא כְּתִיב בֵּהּ (שְׁמוֹת כ"א:ט"ו) מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ' אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָרוֹב וְנִרְבָּע נָמֵי כְּתִיב עָרְוַת אָבִיךָ וְאִיכָּא לְמֵאן דְּדָרֵשׁ לִקְמַן (סַנְהֶדְרִין דף נד.) עָרְוַת אָבִיךָ מַמָּשׁ: **וְאֵין** אָדָם מֵשִׁים עַצְמוֹ רָשָׁע הִקְשָׁה ר"י בַּר' מְרְדְּכַי מִדְּקָאָמַר בפ"ב דִּכְתֻבּוֹת (דף יח: וְשָׁם) הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ כְּתַב יָדֵינוּ הוּא וְהוּא אֲבָל אֲנוּסִים הָיִינוּ קְטַנִּים הָיִינוּ פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ נָאֱמָנִים וְאָמַר רַמֵּי בַּר חָמָא בְּגֶמָרָא לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ אֲנוּסִים הָיִינוּ מַחֲמַת נְפָשׁוֹת אֲבָל אֲנוּסִים מֵחֲמַת מָמוֹן אֵין נֶאֱמָנִים מ"ט אֵין אָדָם מֵשִׁים עַצְמוֹ רָשָׁע וְרָבָא הוּא דְּמַסִּיק הָתָם הָכִי וְהַשְׁתָּא אַמַּאי לָא פָּלְגִינַן דִּיבּוּרָא וּמְהֵימְנִינְהוּ בְּמַאי דְּקָאָמְרִי שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אֲבָל לֹא מֵחֲמַת מָמוֹן וְנִרְאֶה דְּהַהִיא דִּכְתֻבּוֹת אָתְיָא כְּמַאן דְּאָמַר בְּיֵשׁ נוֹחָלִין (ב"ב דף קלא: וְשָׁם) דְּלָא פָּלְגִינַן דִּיבּוּרָא בְּחַד גּוּפָא פִּי' בְּחַד גּוּפָא כְּמוֹ גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי דְּלָא פָּלְגִינַן דִּיבּוּרָא בְּחַד גּוּפָא לוֹמַר דְּלָא מְהֵימְנִי לְשַׁעְבַּר וּמְהֵימְנִי לְהַבָּא וְכֵן אֲנוּסִין הָיִינוּ מֵחֲמַת מָמוֹן שַׁעְבַּר מֵעִיד כֵּן דְּאִי מַהֵימְנַת לֵיהּ שֶׁהוּא אֲנוּס נִיהֵימְנֵיהּ שֶׁהוּא מֵחֲמַת מָמוֹן נָאֱנַס וְכֵן פְּלוֹנִי רָבְעוֹ לְרָצוֹנוֹ אֵין לְפָרֵשׁ דְּלָא מְהֵימְנִי בְּמַאי דְּקָאָמַר לְרָצוֹנוֹ אֶלָּא פָּלְגִינַן דִּיבּוּרָא לוֹמַר שֶׁרָבְעוֹ לְאָנְסוֹ דא"כ הֲוָה אָמְרִי' אַדַּם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ גּוּפָא וּבְמִקְצָת מְהֵימַן אַהַאי גּוּפָא לֹא מְהֵימַן אֶלָּא פָּלְגִינַן לוֹמַר שֶׁרָבַע אֲבָל לֹא שֶׁרָבָעוֹ וְכֵן מוּכָח מִפְּלוֹנִי רָבַע שׁוֹרִי דְּאִי הֲוָה אָמְרִי' אַדַּם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ ה"א דְּמְהֵימַן לוֹמַר שֶׁרָבַע שׁוֹר אֲבָל לֹא שׁוֹרוֹ דִּבְשׁוֹרוֹ אֵין שַׁיָּךְ לְחַלֵּק בֵּין אֹנֶס לְרָצוֹן וְכֵן מוּכָח מֵהַהוּא דְּזָרַע (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף כֹּה.) דְּחַד אָמַר לְדִידִי אוֹזְפַן בְּרִבִּיתָא דְּמְהֵימַן שְׁהִלְוָה בְּרִבִּית אֲבָל לֹא לְדִידֵהּ וְתַדַּע דְּאֵם הָיָה כֹּהֵן נְשׂוּי אֲחוֹתוֹ וְהוּא וְאַחֵר מְעִידִין שֶׁפְּלוֹנִי בָּא עָלֶיהָ סְבָרָא הִיא לְרָבָּא דְּמִצְטָרְפִין לְהָרֹג אֲבָל לֹא לְהָרְגוֹ אֶפִילּוּ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ אע"פ שֶׁנֶּאֱסָרָת בְּאֶנֶס ואע"ג דִּבְהָהִיא דִּכְתֻבּוֹת (דף יח: וְשָׁם) פָּלְגִינַן דְּמְהֵימְנִינַן לְהוּ בְּמַאי דְּאָמְרִי כְּתַב יָדֵינוּ הוּא וְלֹא פָּלְגִינַן הָכָא שַׁאנֵי בְּלֹא טַעְמָא דְּפָלְגִינַן וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם בִּכְתֻבּוֹת כֵּיוָן דְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּרַבָּנָן דְּעֵדִים שֶׁחֲתוּמִין עַל הַשְׁטָר נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בב"ד לֹא פָּלְגִינַן דְּיבּוּרָא לוֹמַר שֶׁאָנוּסִין הָיוּ מֵחֲמַת נְפָשׁוֹת ואע"ג דְּאִשְׁתְּחַן (גִּטִּין דַּף ח:) פָּלְגִינַן דִּיבּוּרָא גַּבֵּי עֶבֶד שֶׁהֵבִיא גִּטּוֹ וְכָתוּב בּוֹ עַצְמָךְ וּנְכָסַי קְנוּיִין לָךְ דְּאָמַר רָבָא עַצְמוֹ קָנָה וּנְכָסָיו לֹא קָנָה לְמֵי דְּהָתָם כָּךְ הוּא נוֹהֵג בְּכָל שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא דְּבָגַט אִשָּׁה וּבְגֵט שִׁחְרוּר הַיְמְנוּהוּ רַבָּנָן עַל יְדֵי בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם וּבִשְׁאָר שְׁטָרוֹת הִצְרִיכוּ קִיּוּם:

דא"כ מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִין וְאֶחָד כְּשֵׁר עִמָּהֶם: שֶׁרָאוּ בְּאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וּפְלוּגְתָּא דְּר' מֵאִיר וְרַבָּנָן נָמֵי כְּגוֹן שֶׁנִּמְצָא אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה קָרוֹב אוֹ פָּסוּל וְרָאָה וְשָׁתַק וְלֹא הִתְרָה ר' מֵאִיר סָבַר לָהּ כְּר' יוֹסֵי דְּאָמַר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לֹא שָׁנָא הִתְרָה וְלֹא שָׁנָא שָׁתַק עֵדוּתָן בְּטֵלָה וְרַבָּנָן סְבְרֵי כְּרַבִּי דְּהֵיכָא דְּשָׁתַק תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בְּשָׁאר וּמִקְּטָלָא: בְּבְדִיקוֹת זֶה אוֹמֵר כֻּלָּיו שֶׁל בּוֹעֵל שְׁחוֹרִים וְזֶה אוֹמֵר לְבָנִים: חֲקִירוֹת אֵיזֶה יוֹם וְאֵיזוֹ שָׁעָה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם שֶׁהָעֵדִים בָּאִים עַל יְדֵיהֶם לִידֵי הַזָּמָה וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר הַכְחֵשַׁת בְּדִיקוֹת שְׁמָהּ הַכְחָשָׁה וְלֹא מִקְּטָלָא וְרַבָּנָן סְבְרֵי כֵּיוָן דְּבַחֲקִירָה נִמְצְאוּ מְכַוָּנִים הַכְחֵשָׁה דִּבְדִיקוֹת לָאו הַכְחָשָׁה הִיא דְּלָא רָמוּ סָהֲדֵי אַדַּעְתַּיְיהוּ לְמִבְדַּק כַּלֵּי הַאי: בְּשֶׁקְּצֵי תְּאֵנִים שֶׁאָמְרוּ הָעֵדִים תַּחַת תְּאֵנָה נַעֲשָׂה מַעֲשֶׂה אָמַר לוֹ תְּאֵנָה זוֹ עֶקְצָהּ דַּקִּין אוֹ עֶקְצָהּ גַּסִּין עֶקְצִין זַגְבוֹת תְּאֵנִים כְּמוֹ (סַבָּה דַּף לד:) נִטַּל עֶקְצוֹ: עֲדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין שֶׁבָּאוּ לְהָרְגוֹ: וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן אע"פ שֶׁהָיוּ מַפְסִידִין אוֹתָהּ כְּתֻבָּה אֵין מְשַׁלְּמִין טוֹבַת הֲנָאַת כְּתֻבָּתָהּ כְּדִין שְׁאָר זוֹמְמֵי כְּתֻבָּה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דַּף ג.) דְּכֵיוָן דְּבִשְׁבִילָהּ הֵן נֶהֱרָגִין אֵין מְשַׁלְּמִין לָהּ מָמוֹן דְּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין דְּכְתִיב (שְׁמוֹת כ"א:כ"ב) לֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ וְאִי מִשּׁוּם מַאָה סֶלַע דְּהָוֵי בָּעוּ לְאַפְסוֹדֵהּ לְאָב וְהָוֵה לֵיהּ מִיתָה לָזֶה וְתַשְׁלוּמִין לָזֶה לְאָב לְאו עֲלֵיהוּ רָמוּ לְשַׁלּוּמֵי אֶלָּא עַל הַבַּעַל שֶׁהָרֵי עַל יָדָן הַבַּעַל בָּא לְשַׁלֵּם לְאָב דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא הֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזּוֹתָה תַּחְתָּיו אֵינוֹ מִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם מַאָה סֶלַע עַל יְדֵי עַצְמוֹ כִּדְאָמְרִינַן בִּכְתֻבּוֹת (דף מו.) דְּלָא קָרִינָא בֵּהּ וְאִם אֵמֶת הָיָה וְגוֹ' דִּבְלָאו עֵדִים לֹא מִקְּטָלָא הִלְכָּךְ אֵיהוּ נָמֵי לֹא מְחַיֵּב אֶלָּא אִם כֵּן הֵבִיא עֵדִים שֶׁזּוֹתָה וְהוֹזְמוּ: וְזֶמּוּם לְעֵדֵי הָאֵב הֵיאַךְ אַתֶּם מְזִמִּים אֶת אֵלּוּ לוֹמַר שֶׁעִמָּכֶם הָיוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי: וַהֲלֹא אַתֶּם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי: עֲדֵי הָאֵב נֶהֱרָגִין שֶׁרָצוּ לַהֲרֹג עֲדֵי הַבַּעַל:

מָה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים וְאֶחָד, שֶׁרָאוּ בְּאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ? (א)וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כְּגוֹן שֶׁהִתְרוּ בָּהּ אֲחֵרִים, וְלֹא הִתְרוּ בָּהּ עֵדִים. וְקַמִּיפַלְגִי בְּפָלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבָּנָן, דְּתָנַן: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים״. (ב)וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כְּגוֹן דְּאִיתַּכְחוּשׁ בִּבְדִיקוֹת, וְלָא אִיתַּכְחוּשׁ בַּחֲקִירוֹת. וְקַמִּיפַלְגִי בְּפָלוּגְתָּא דְּבָן זַכַּאי וְרַבָּנָן, דְּתָנַן: מַעֲשֶׂה הֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזּוֹתָה, וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהֵזִימוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל, עֵדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. חָזַר וְהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים, וְהֵזִימוּם לְעֵדֵי הָאָב. עֵדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן. מָמוֹן לָזֶה, וּנְפָשׁוֹת לָזֶה. (ג)וְאָמַר רַב יוֹסֵף: ״פְּלוֹנִי רָבְעוֹ לְאָנְסוֹ״ – הוּא וַאֲחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. (ד)״לְרָצוֹנוֹ״ – רָשָׁע הוּא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: ״אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד״. רָבָא אָמַר: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע. אָמַר רָבָא:

מסורת הש"ס

א סוטה מד:; לקמן יד.

ב מכות ב:

ג תוספתא סנהדרין

ד זבחים כט:; שבועות ג:; תמורה ד:; שבועות כא.; תמורה ג:; לקמן סג.; בבא מציעא צא.; מכות כ:; חולין צא.; מכות ד:; פסיקתא רבתי; מכות טז.; חולין פג.; פסחים פד.; פסחים סג:

גליון הש"ס

גמרא ואין אדם קרוב אצל ממונו. עיין זבחים דף ע ע"א תוספות ד"ה ע"פ:

תוס' ד"ה וכל וכו' ואי לאו והיה אם בן. קשה לי דמ"מ אף אם לא כתיב והצדיקו והרשיעו אם נכתב רק והיה אם בן הכות ילפינן בין מבין דמיירי במלקות ונדע דבמוציא שם רע ויסרו היינו מלקות ואח"כ נילף משם דלאו שאין בו מעשה לוקין וממילא חייבים העדים מלקות משום לא תענה וצ"ע:

תורה אור השלם

וְאִם־בְּשֻׁדָּה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וגו' [דברים כב, כה]

וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לִרְבָּעָה וגו' [ויקרא יח, כג]

כִּי־יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק וגו' [דברים כה, א]

וְעָשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים יט, יט]

כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה וגו' [שמות כ, יב]

לֹא תַחְרֹשׁ לֹא תִגְנֹב לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר [שמות כ, יג]

וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֶּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת [שמות כ, טז]

וְלֹא־תַקְרִחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ וְשֵׂעָת אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת [במדבר לה, לא]

וְהָיָה אִם־בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי וגו' [דברים כה, ב]

אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וגו' [דברים כה, ג]

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ב מהל' עדות הל' ב:

ב מיי' פכ"א מהל' עדות הל' י:

ג מיי' פכ"א מהל' עדות הל' י:

ד מיי' פ"ב מהל' עדות הל' ב:

ה מיי' פכ' מהל' עדות הל' ח:

ו מיי' פכ' מהל' עדות הל' ט:

ז סמג לאוין קצט:

ח מיי' פי"ח מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ט סמג לאוין קצט:

י מיי' פי"ז מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי אֲבָל לֹא לְהַרְגָּהּ לְפִי שֶׁקָּרוֹב הוּא אֶצְלָהּ וא"ג דְּמַתְנִי' הִיא בְּזָה בּוֹרֵר (דף כז:) דַּבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ לְעִנְיַן עֵדוּת ס"ד הָכָא דְּמֵחֲמַת מִגּוֹ דְּמְהֵימְנִינַן לֵיהּ לְהָרְגָהּ: מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וה"ה דה"מ לְמֵימַר מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד וְאַפֵּ"ה גָּלֵי לָן וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע דְּלִקֵּי וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוּכַל לָבֹא לִידֵי חִיּוּב מִיתָה אֲבָל אִם אֶפְשָׁר לוֹ לָבֹא לִידֵי חִיּוּב מִיתָה לֹא לִקֵּי כִּדְאָמַר בִּמְרֵבָּה (בָּבָא קַמָּא דף עד: וְשָׁם) תִּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר הַכֶּחָשׁוּ בְּנֶפֶשׁ וּלְבַסּוֹף הוּזְּמוּ אֵין נֶהֱרָגִין דא"ר אֶלְעָזָר עֵדִים שֶׁהַכֶּחָשׁוּ בְּנֶפֶשׁ לוֹקִין וְאִי ס"ד הַכֶּחָשׁוּ וּלְבַסּוֹף הוּזְּמוּ נֶהֱרָגִין הָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד וְאִם תֹּאמַר דְּהָכָא מַשְׁמַע דְּלוֹקִין אֲלָאו דְּלָא תַּעֲנֶה מִשּׁוּם דְּגָלֵי לָן קְרָא דּוֹהֵה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְכֵן בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ב: וְשָׁם) גַּבֵּי מְעִידִים אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה מַשְׁמַע דלכ"ע לְקֵי וּבְמַעִידִין אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב לַהֲרֹג מָאתַיִם זוּז (שָׁם ד.) הָוֵה נָמֵי לְקֵי לכ"ע אִי לָאו מִשּׁוּם כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ ובפ"ק דְּמַכּוֹת (שָׁם) גַּבֵּי מְעִידִים אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב מַלְקוּת מ' וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין קַאֲמְרִי רַבָּנַן דְּאֵין לוֹקִין אֶלָּא מ' וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא (שָׁם) הָאי לֹא תַּעֲנֶה רַבָּנַן מַאי עָבְדִי לֵיהּ מִבְּעֵי לֵיהּ לְאַזְהָרַת עֵדִים זוֹמְמִין וי"ל דְּהָתָם וַדַּאי כֵּיוָן דְּלָקוּ מ' מִכַּאֲשֶׁר זָמַם וְאִי אֶפְשָׁר לְהַלְקוֹתָם בְּלֹא אַזְהָרָה דְּלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אא"כ הִזְהִיר וְהֵינוּ מַלֹּא תַּעֲנֶה וְנִמְצָא הוּא דְּלָקֵי מִכַּאֲשֶׁר זָמַם הָוֵי מִשּׁוּם אַזְהָרָה דְּלֹא תַּעֲנֶה וּלְכָךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַלְקוֹתוֹ פ' עַל לָאו אֶחָד אֲבָל בְּבֶן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה שַׁפִּיר לְקֵי מַלֹּא תַּעֲנֶה וְכֵן גַּבֵּי מָאתַיִם זוּז אִי לָאו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ הָוֵי לְקֵי מִלֹּא תַּעֲנֶה דְּמָמוֹן לֹא בָּעֵי אַזְהָרָה: **וְכָל** לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו אֲפִי' לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאִית לֵיהּ בְּכָל דַּכְתָּא לוֹקִין עָלָיו אֲתֵי הַאי שְׁנוּיָא דְּהָא מֵעִדִּים זוֹמְמִין יָלֵיף לָהּ לְר' יְהוּדָה בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ד:) וְאִי לָאו וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע דְּגָלֵי לָן בְּעֵדִים זוֹמְמִין ה"א בְּכָל דַּכְתָּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו: **רָבָא** אָמַר מַלְקוּת תַּחַת מִיתָה עוֹמֶדֶת מַשְׁמַע דְּלֵית לֵיהּ ג"ש דְּרָשָׁע רָשָׁע וּבְמָקוֹם אַחֵר מְפֹרָשׁ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף לג: וְשָׁם ד"ה אֶתְיָא): **מַלְקוּת** תַּחַת מִיתָה עוֹמֶדֶת י"מ מִשּׁוּם דִּבְנֵי נֹחַ אַזְהָרָתָן זוֹ הִיא מִיתָתָן וְנִתְּנָת לְיִשְׂרָאֵל מַלְקוּת עַל אַזְהָרָתוֹ תַּחַת מִיתָה דִּבְנֵי נֹחַ וְעוֹד י"ל מִשּׁוּם דְּזִמְנִין מֵתִים ע"י מַלְקוּת כְּדִתְנַן בְּאֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מַכּוֹת דף ח:) וּמֵת זֶה תַּחַת יָדוֹ וּפָטוּר וְקָשֶׁה לִשְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים הַלָּלוּ דְּמֵאי פָּרִיךְ אִי הָכִי אַמַּדְנָא לְמָה לִי וּפִי' הַקּוּנְטְרֵס עִקֵּר:

אָצָל אִשְׁתּוֹ לֹא אֲמְרִינַן אע"ג דְּמַתְנִי' הִיא בְּזָה בּוֹרֵר (דף כז:) דַּבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ לְעִנְיַן עֵדוּת ס"ד הָכָא דְּמֵחֲמַת מִגּוֹ דְּמְהֵימְנִינַן לֵיהּ לְהָרְגָהּ: מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וה"ה דה"מ לְמֵימַר מִשּׁוּם דְּהָוֵי לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד וְאַפֵּ"ה גָּלֵי לָן וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע דְּלִקֵּי וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוּכַל לָבֹא לִידֵי חִיּוּב מִיתָה לֹא לִקֵּי כִּדְאָמַר בִּמְרֵבָּה (בָּבָא קַמָּא דף עד: וְשָׁם) תִּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר הַכֶּחָשׁוּ בְּנֶפֶשׁ וּלְבַסּוֹף הוּזְּמוּ אֵין נֶהֱרָגִין דא"ר אֶלְעָזָר עֵדִים שֶׁהַכֶּחָשׁוּ בְּנֶפֶשׁ לוֹקִין וְאִי ס"ד הַכֶּחָשׁוּ וּלְבַסּוֹף הוּזְּמוּ נֶהֱרָגִין הָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד וְאִם תֹּאמַר דְּהָכָא מַשְׁמַע דְּלוֹקִין אֲלָאו דְּלָא תַּעֲנֶה מִשּׁוּם דְּגָלֵי לָן קְרָא דּוֹהֵה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְכֵן בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ב: וְשָׁם) גַּבֵּי מְעִידִים אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה מַשְׁמַע דלכ"ע לְקֵי וּבְמַעִידִין אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב לַהֲרֹג מָאתַיִם זוּז (שָׁם ד.) הָוֵה נָמֵי לְקֵי לכ"ע אִי לָאו מִשּׁוּם כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ ובפ"ק דְּמַכּוֹת (שָׁם) גַּבֵּי מְעִידִים אֲנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב מַלְקוּת מ' וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין קַאֲמְרִי רַבָּנַן דְּאֵין לוֹקִין אֶלָּא מ' וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא (שָׁם) הָאי לֹא תַּעֲנֶה רַבָּנַן מַאי עָבְדִי לֵיהּ מִבְּעֵי לֵיהּ לְאַזְהָרַת עֵדִים זוֹמְמִין וי"ל דְּהָתָם וַדַּאי כֵּיוָן דְּלָקוּ מ' מִכַּאֲשֶׁר זָמַם וְאִי אֶפְשָׁר לְהַלְקוֹתָם בְּלֹא אַזְהָרָה דְּלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אא"כ הִזְהִיר וְהֵינוּ מַלֹּא תַּעֲנֶה וְנִמְצָא הוּא דְּלָקֵי מִכַּאֲשֶׁר זָמַם הָוֵי מִשּׁוּם אַזְהָרָה דְּלֹא תַּעֲנֶה וּלְכָךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַלְקוֹתוֹ פ' עַל לָאו אֶחָד אֲבָל בְּבֶן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה שַׁפִּיר לְקֵי מַלֹּא תַּעֲנֶה וְכֵן גַּבֵּי מָאתַיִם זוּז אִי לָאו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ הָוֵי לְקֵי מִלֹּא תַּעֲנֶה דְּמָמוֹן לֹא בָּעֵי אַזְהָרָה: **וְכָל** לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו אֲפִי' לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאִית לֵיהּ בְּכָל דַּכְתָּא לוֹקִין עָלָיו אֲתֵי הַאי שְׁנוּיָא דְּהָא מֵעִדִּים זוֹמְמִין יָלֵיף לָהּ לְר' יְהוּדָה בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ד:) וְאִי לָאו וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע דְּגָלֵי לָן בְּעֵדִים זוֹמְמִין ה"א בְּכָל דַּכְתָּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו: **רָבָא** אָמַר מַלְקוּת תַּחַת מִיתָה עוֹמֶדֶת מַשְׁמַע דְּלֵית לֵיהּ ג"ש דְּרָשָׁע רָשָׁע וּבְמָקוֹם אַחֵר מְפֹרָשׁ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף לג: וְשָׁם ד"ה אֶתְיָא): **מַלְקוּת** תַּחַת מִיתָה עוֹמֶדֶת י"מ מִשּׁוּם דִּבְנֵי נֹחַ אַזְהָרָתָן זוֹ הִיא מִיתָתָן וְנִתְּנָת לְיִשְׂרָאֵל מַלְקוּת עַל אַזְהָרָתוֹ תַּחַת מִיתָה דִּבְנֵי נֹחַ וְעוֹד י"ל מִשּׁוּם דְּזִמְנִין מֵתִים ע"י מַלְקוּת כְּדִתְנַן בְּאֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מַכּוֹת דף ח:) וּמֵת זֶה תַּחַת יָדוֹ וּפָטוּר וְקָשֶׁה לִשְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים הַלָּלוּ דְּמֵאי פָּרִיךְ אִי הָכִי אַמַּדְנָא לְמָה לִי וּפִי' הַקּוּנְטְרֵס עִקֵּר:

[א]"פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי", הוּא וַאֲחֵר מִצְטָרְפִין לְהוֹרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהוֹרְגָהּ. מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? דְּמַפַּלְגִינַן בְּדִיבּוּרָא? הֵיינוּ הָךְ! מַהוּ דְּתֵימָא: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ – אֲמְרִינַן, אֵצֶל אִשְׁתּוֹ – לָא אֲמְרִינַן. קָא מַשְׁמַע לַן. [ב]וְאַמַּאי רָבָא: "פְּלוֹנִי בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה", וְהוּזְּמוּ – נֶהֱרָגִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. "בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי", וְהוּזְּמוּ – נֶהֱרָגִין וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן. מָמוֹן לָזֶה וּנְפָשׁוֹת לָזֶה. [ג]וְאָמַר רָבָא: "פְּלוֹנִי רָבַע הַשּׁוֹר" וְהוּזְּמוּ – נֶהֱרָגִין, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. "שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי" וְהוּזְּמוּ – נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן. מָמוֹן לָזֶה, וּנְפָשׁוֹת לָזֶה. [ד]הָא תּוּ לְמָה לִי? הֵיינוּ הָךְ! מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי בַּעְיָא עִילָּוְיהּ, דְּבָעֵי רָבָא: "פְּלוֹנִי רָבַע שׁוֹרִי", מַהוּ? מִי אֲמְרִינַן: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ? אוֹ דִילְמָא אֲמְרִינַן: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ? בָּתַר דְּבַעְיָא הֲדַר פַּשְׁטַהּ: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ. [ה]מַכּוֹת בִּשְׁלשָׁה כו': מָנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב הוּנָא: אָמַר קְרָא "וּשְׁפָטוּם" – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד. הֲרֵי כָּאן שְׁלשָׁה. [ו]"אֶלָּא מֵעַתָּה, "וְהִצְדִּיקוּ" – שְׁנַיִם, "וְהִרְשִׁיעוּ" – שְׁנַיִם, הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה? הָהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: רָמְז לְעֵדִים זוֹמְמִין מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? "רָמְז לְעֵדִים זוֹמְמִין"! וְהָא כְּתִיב: "כַּאֲשֶׁר זָמַם"! אֶלָּא, רָמְז לְעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁלּוֹקִין מִנַּיִן? דִּכְתִיב: "וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע". [ז]מְשׁוּם דְּ"הִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע", "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע"? אֶלָּא, עֵדִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק, וַאֲתוֹ עֵדֵי אַחֲרֵינֵי וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק דְּמֵעִיקָּרָא, וְשַׁוּוּנְהוּ לְהָנָךְ רְשָׁעִים, "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע". [ח]וְתִיפּוֹק לֵיהּ מ"לֹא תַעֲנֶה"! מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? אָמַר אַבָּיֵי: אָתְיָא "רָשָׁע" "רָשָׁע" מֵחַיָּיבֵי מִיתוֹת. כְּתִיב הָכָא: "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע", וּכְתִיב הָתָם: "אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת". מָה לְהַלָּן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה, אַף כָּאן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה. רָבָא אָמַר: מַלְקוּת בִּמְקוֹם מִיתָה עוֹמֶדֶת. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אֲשִׁי: אִי הָכִי, אוּמְדָנָא לְמָה לִי? לִמְחַייֵהּ, וְאִי מָאֵית – לֵימוּת! [ט]"אָמַר לֵיהּ: אָמַר קְרָא: "וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ" – כִּי מָחֵית, אַגַּבָּא דְּחַיֵּי מָחֵית. אֶלָּא הָא דְּתָנֵיא: אָמְדוּהוּ לְקַבֵּל עֶשְׂרִים – אֵין מַכִּין אוֹתוֹ אֶלָּא מַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ. וְכַמָּה הֵן? תַּמְנֵי סְרֵי,

לְמָחַייֵהּ

לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וגו' וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וגו' בְּאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מַכּוֹת דף יג:): מַלְקוּת בִּמְקוֹם מִיתָה עוֹמֶדֶת דִּכְיוָן דְּעָבַר עַל אַזְהָרַת בּוֹרְאוֹ רָאוּי הוּא לָמוּת וּמִיתָה זוֹ קָנַס עָלָיו הַכָּתוּב וַהֲרֵי הוּא כְּאַחַת מִן הַמִּיתוֹת וְכִי הֵיכִי דְּסִקְילָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּשְׂרֵפָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהָרֵג בִּפְנֵי עַצְמָהּ הָוֵי נָמֵי מַלְקוּת כְּאַחַת מִן הַמִּיתוֹת: אִי הָכִי דְּהוּא גּוּפֵהּ מִיתָה הוּא: אָמְדָנָא לְמָה לִי הַלּוֹקִין (שָׁם דַּף כב.) דְּאוֹמְדִין אוֹתוֹ אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אַרְבָּעִים מַלְקִין אוֹתוֹ לְפִי מַה שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל: וְנִקְלָה בְּשֶׁעַת שְׁלּוֹקָה יְהֵא אָחִיךָ פַּלְגָא לְאוֹ עַל הַחַי וְלֹא אֶת הַמֵּת וְכֵיוָן דְּמֵת לֵיהּ בְּפַלְגָא כִּי מָחֵי עַל אִידָךְ פַּלְגָא לְאוֹ עַל הַחַי הוּא: אָמְדוּהוּ לְקַבֵּל עֶשְׂרִים וְרָאוּ שֶׁאֵין יָכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים וְאַחַת וְאִם יַכּוּהוּ עֶשְׂרִים וְאַחַת יָמוּת בָּהּ: אֵין מַכִּין אוֹתוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנָה עָשְׂרֵה דְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ לִשְׁלשָׁה חֲלָקִים בָּעֵינַן שֶׁמַּכָּה שְׁתֵּי יָדוֹת מֵאֲחוֹרָיו וּשְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו וּמִקְרָא נָפְקָא לָן בְּאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (שָׁם דַּף כג.):

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פב׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ח:
ב מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ט:
ג מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ י:
ד מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ט:

מסורת הש״ס

א תוספתא ראש השנה; משנה ראש השנה; ראש השנה כד.
ב ראש השנה כד.
ג תוספתא סנהדרין
ד שבועות טז:; מגילה כג.

תורה אור השלם

אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִגְרַע אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ: [דברים כה, ג]

וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקָרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ וגו׳ [ויקרא כה, י]

וּמִן־הָעִיר לְקַח סְרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה וגו׳ [מלכים ב כה, יט]

וּמִן־הָעִיר לָקַח סְרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הָיָה פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה וגו׳ [ירמיהו נב, כה]

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו וגו׳ [במדבר ו, כד-כו]

וַיִּשַּׁח רַב־טַבָּחִים אֶת־שָׂרִיָּה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת וגו׳ [מלכים ב כה, יח]

שֶׁכְּבָר קִדְּשׁוּהוּ בְּשָׁמַיִם י״מ דב״ד שֶׁל מַעְלָה מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ לְעוֹלָם בְּשָׁעַת הַמּוֹלָד וְאֵין נִרְאֶה דְּאִם כֵּן בְּזַמְּנוֹ נָמֵי כְּבָר קִדְּשׁוּ בְּשָׁמַיִם אֶלָּא נִרְאֶה כְּפֵרוּשׁ הַקּוֹנְטְרֵס בפ״ב דר״ה דְּבְיוֹם שְׁלֹשִׁים מְמַתְּינִים ב״ד שֶׁל מַעְלָה לב״ד שֶׁל מַטָּה שֶׁמָּא יַעֲבְרוּ אֶבֶל יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ הַיּוֹם מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בְּשָׁמַיִם מִן הַשַּׁחַר וְהָא דְּאָמַר בִּירוּשַׁלְמִי רַבָּא בַּר זַבְדָּא בְּשֵׁם רַב טַעְמָא דְּרִ' אֶלְעָזָר בְּרִ' צָדוֹק בְּשָׁעָה שב״ד שֶׁלְמַעְלָה רוֹאִין שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מְקַדְּשִׁין הֲן יֵשׁ לְיִשְׁבוֹ כְּפֵרוּשׁ הַקּוֹנְטְרֵס דְּהָכִי פֵּרֵשׁ בְּשָׁעָה שב״ד שֶׁלְמַעְלָה רוֹאִין שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה בְּיוֹם ל׳ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הֵן מִן הַבֹּקֶר בְּיוֹם ל״א דְּאִין כָּאן סָפֵק דְּוַדַּאי יִקְבַּע הַיּוֹם: **וְאַיְּדֵי** דְּתָנָא עִבּוּר שָׁנָה פֵּרֵשׁ בַּקּוֹנְטְרֵס דְּהָתָם לָא סָגֵי דְּלָא תָּנֵי עִבּוּר דְּאָמִירָה בָּעֵי שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶדֶר הַשֵּׁנִי לְשֵׁם אֶדֶר דְּאִי שְׁתֵּקִי מִמֵּילָא מִקְבַּע לְשֵׁם נִיסָן מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶדֶר הַשֵּׁנִי לְשֵׁם אֶדֶר לָא דַּק דִּלְשׁוֹן קִדּוּשׁ אֵין לְהַזְכִּיר לְהָאי תַּנָּא בָּעֵי קִדּוּשׁ לֹא מָלֵא וְלֹא חָסֵר וְאֵין אוֹמֵר בּוֹ מְקַדֵּשׁ מְקַדֵּשׁ לְשֵׁם אֶדֶר וְהָיָה לוֹ לוֹמַר שֶׁקּוֹבְעִין אוֹתוֹ לְשֵׁם אֶדֶר וּמַה שֶּׁמַּשְׁמַע מִתּוֹךְ פִּי׳ דִּבְיוֹם שְׁלֹשִׁים קוֹבְעִין אוֹתוֹ לְשֵׁם אֶדֶר שֵׁנִי אֵין נִרְאֶה דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף יב.) אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֶדֶר הוֹאִיל וְרָאוּי לְקָבְעוֹ נִיסָן אֶלָּא צָרִיךְ לוֹמַר דְּאָמִירָה שֶׁל עִבּוּר הַיְנוּ בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹמְרִין הַשִּׁבְעָה שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת קֹדֶם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֶדֶר וּבְשָׁעָה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ אֲפִלּוּ יִקְבְּעוּ אוֹתוֹ סְתָם לֵית לָן בַּהּ וּמִמֵּילָא הַיּוֹ אֶדֶר הַשֵּׁנִי: חֹשֶׁוב חֹדֶשׁ אִין קִדּוּשׁ חֹדֶשׁ לְאַ מַנִּי ר״א תְּמַהּ א״כ תִּקְשֵׁי דְּר' מֵאִיר אַדְּר' מֵאִיר דְּבְמַתְנִי' קָתָנֵי עִבּוּר הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה וְעִבּוּר הַשָּׁנָה בַּג' דִּבְרֵי ר״מ וּלְעֵיל קָתָנֵי בַּבָּרַיְתָא קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה בַּג' דִּבְרֵי ר״מ וְאֵין לוֹמַר דְּדִבְרֵי ר״מ דְּמַתְנִיתִין אַעִבּוּר שָׁנָה קָאֵי וְלֹא אַעִבּוּר הַחֹדֶשׁ מִדְּקָאָמַר דְּאַיְּדֵי דְּבָעֵי לְמִתְנֵי עִבּוּר שָׁנָה תָּנָא נָמֵי עִבּוּר חֹדֶשׁ מַשְׁמַע דְּחַד תַּנָּא תָּנֵי תַּרְוַיְהוּ: **שְׁבָעָה** רוֹאֵי פְּנֵי מֶלֶךְ פֵּרֵשׁ בַּקּוֹנְטְרֵס דְּאַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קָאֵי וְאֵין נִרְאֶה שֶׁתְּקִנוּ כְּנֶגֶד שָׂרֵי העו״ג וּמְפָרֵשׁ ר״ת דְּהֵם שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּכַחַן בְּסוֹף מְלָכִים (ב כה) דְּהֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן ג' שׁוֹמְרֵי הַסַּף וְהֵ' רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְסוֹף יִרְמְיָה (נב) כְּתִיב וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְכֵן מוֹכֵחַ בַּיְרוּשַׁלְמִי וּמוֹנֶה אוֹתָן גַּבֵּי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְהֵכִי אִיתָא הָתָם אִית תַּנָּא תֵּנֵי ע״א שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּח רַב הַטַּבָּחִים אֶת שִׁלְשָׁה שׁוֹמְרֵי הַסַּף הֲרֵי שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הֲרֵי עָשָׂר וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הֲרֵי שִׁבְעִים וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הוּא פָקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד וְלָמָּה קָרָא אוֹתוֹ סָרִיס שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְסָרֵס בַּהֲלָכָה כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר ה' וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר שִׁבְעָה לְהַבִיא שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין: לִמְחֻיֵּה עֶשְׂרִים וַחֲדָא דְּהָא אַפְּתִי חַי הוּא וְאַגַּבָּא דְּחַיֵּי מָחֵי: חִשּׁוּב לָא קָתָנֵי דְּנִימָא שְׁצָרִיךְ שִׁלְשָׁה לְחַשֵּׁב אִם יַעַבְרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ דִּבְחַשְׁבָּנָא תֵּלֵיָא אע״פ שֶׁצָּרִיךְ לְעַבְּרוֹ כְּגוֹן מִשּׁוּם יַרְקָיָא וּמִשּׁוּם מַתְיָא אֶפִּלּוּ הָכִי חַשְׁבָּנָא בְּעֵי דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף ח:) אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֲדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין בְּשָׁנָה וְלֹא נִרְאֶה לְעַבֵּר יוֹתֵר עַל שְׁמֹנָה אֲבָל תִּשְׁעָה מְעֻבָּרִין לֹא עְבָדִינַן דְּאִם כֵּן קְדֵים וְאַתֵּי סֵיהֲרָא תְּלָתָא יוֹמֵי וּמָחֲזֵי שִׁקְרָא הִלְכָךְ צָרִיךְ לְחַשֵּׁב תּוֹלְדוֹת הַלְּבָנָה אִם תִּקְדֵּם שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ שָׁנִים לְקִבִּיעוּת הַחֹדֶשׁ לֹא מְעַבְּרִינַן לֵיהּ דְּתֵימְהֵי בָּהּ אִינָשֵׁי: קִדּוּשׁ לָא קָתָנֵי דְּנִימָא וְלוֹמַר מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ: אֶלָּא עִבּוּר הַחֹדֶשׁ מִשְׁמַע שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֹשָׁה לוֹמַר מֵעַבֵּר הַחֹדֶשׁ אֲמִירָה זוֹ לָמָּה: לָא לְקַדֵּשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים וּמְמֵילָא כִּי מְקַדְּשִׁינַן לֵיהּ לְמָחָר מֵעֵבֵּר הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר דְּיוֹם שְׁלֹשִׁים בָּתְרֵהּ שְׁדֵית לֵיהּ: תְּנֵי קִדּוּשׁ וְעַל כָּל חֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה קָאֵי: וְהָא עִבּוּר קָתָנֵי דֶּרֶךְ תַּנָּא טוֹעָה בַּגַּרְסָא לְחַסֵּר תֵּבָה עַל יְדֵי שִׁכְחָה אֲבָל אֵין נָמֵלַךְ לַתַּנָּא בֵּין גִּרְסַת קִדּוּשׁ לְגִרְסַת עִבּוּר: בְּיוֹם עִבּוּר יוֹם עִבּוּר הוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁמְּמֻנּוּ נַעֲשֶׂה הַחֹדֶשׁ מְעֻבָּר כְּשֶׁרוֹצִין לְעַבְּרוֹ: קִדּוּשׁ בְּיוֹם עִבּוּר בְּגוֹן בְּחֹדֶשׁ חֶסֶר שֶׁעָבַר צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה לְקַדֵּשׁ רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא בְּיוֹם ל׳ לְחַדֵּשׁ שֶׁעָבַר: לְאַחַר עִבּוּר אִם עָשׂוּ חֹדֶשׁ שֶׁעָבַר מְלֵא וְקִבְּעוּ ר״ח בְּיוֹם ל׳ וְאֶחָד אֵין אוֹמְרִין בּוֹ מְקַדֵּשׁ מְקַדֵּשׁ: בְּזַמָּנוֹ בְּיוֹם ל׳ דְּתוֹלְדָתוֹ בְּיוֹם ל׳ הוּא דְּאֵין חֹדֶשׁ לְבָנָה פָּחוֹת מִכ״ט יוֹם וּמֻחֲצָה וּתְשַׁע״ג חֲלָקִים: שֶׁקִּבְּרוּ קִדּוּשׁוֹ בְּשָׁמַיִם ב״ד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲתָמוֹל: לְמִחְיֵיהּ עֶשְׂרִים וַחֲדָא, וְכִי מָיֵית בְּהָךְ חֲדָא – לֵימוּת, דְּהָא כִּי מָחֵי אַגַּבָּא דְּחַיֵּיא קָא מָחֵי. אָמַר לֵיהּ: אָמַר קְרָא ״וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ״ – אַחַר שֶׁקָּלָקָה, ״אָחִיךָ״ בָּעֵינָא, וְלֵיכָּא. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה. חֵישׁוּב לָא קָתָנֵי, קִידּוּשׁ לָא קָתָנֵי, אֶלָּא עִבּוּר. תְּנִי קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמַר רַבָּא: וְהָא ״עִבּוּר״ קָתָנֵי! אֶלָּא אָמַר רַבָּא: קִידּוּשׁ בְּיוֹם עִבּוּר בִּשְׁלֹשָׁה, אַחַר עִבּוּר לֵיכָּא קִידּוּשׁ. א(א)וּמַנִּי? רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר: אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ – אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁכְּבָר קִידְּשׁוּהוּ בַּשָּׁמַיִם – אֵין קִידּוּשׁ אַחַר עִבּוּר – בִּשְׁלֹשָׁה, בְּיוֹם עִבּוּר – לֵיכָּא קִידּוּשׁ. וּמַנִּי? פְּלִימוֹ הִיא, דְּתַנְיָא, פְּלִימוֹ אוֹמֵר: בִּזְמַנּוֹ – אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ – מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ. רַב אַשֵׁי אָמַר: לְעוֹלָם חִישּׁוּב קָתָנֵי, וּמַאי עִבּוּר? חִישּׁוּב דְּעִבּוּר. וְאַיְּדֵי דְּקָבָעֵי לְמִיתְנֵי עִבּוּר שָׁנָה, תָּנָא נָמֵי עִבּוּר חוֹדֶשׁ. חִישּׁוּב חוֹדֶשׁ – אֵין, קִידּוּשׁ חוֹדֶשׁ – לָא. מַנִּי? רַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּין בִּזְמַנּוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה״. שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאֵי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. ב(ב)רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה פּוּ׳. תַּנְיָא: כֵּיצַד אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל? בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִין לְמִחְיֵיהּ עֶשְׂרִים וַחֲדָא, וְכִי מָיֵית בְּהָךְ חֲדָא – לֵימוּת, דְּהָא כִּי מָחֵי אַגַּבָּא דְּחַיֵּיא קָא מָחֵי. אָמַר לֵיהּ: אָמַר קְרָא ״וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ״ – אַחַר שֶׁקָּלָקָה, ״אָחִיךָ״ בָּעֵינָא, וְלֵיכָּא. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה. חֵישּׁוּב לָא קָתָנֵי, קִידּוּשׁ לָא קָתָנֵי, אֶלָּא עִבּוּר. תְּנִי קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמַר רַבָּא: וְהָא ״עִבּוּר״ קָתָנֵי! אֶלָּא אָמַר רַבָּא: קִידּוּשׁ בְּיוֹם עִבּוּר בִּשְׁלֹשָׁה, אַחַר עִבּוּר לֵיכָּא קִידּוּשׁ. א(א)וּמַנִּי? רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר: אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ – אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁכְּבָר קִידְּשׁוּהוּ בַּשָּׁמַיִם – אֵין קִידּוּשׁ אַחַר עִבּוּר – בִּשְׁלֹשָׁה, בְּיוֹם עִבּוּר – לֵיכָּא קִידּוּשׁ. וּמַנִּי? פְּלִימוֹ הִיא, דְּתַנְיָא, פְּלִימוֹ אוֹמֵר: בִּזְמַנּוֹ – אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ – מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ. רַב אַשֵׁי אָמַר: לְעוֹלָם חִישּׁוּב קָתָנֵי, וּמַאי עִבּוּר? חִישּׁוּב דְּעִבּוּר. וְאַיְּדֵי דְּקָבָעֵי לְמִיתְנֵי עִבּוּר שָׁנָה, תָּנָא נָמֵי עִבּוּר חוֹדֶשׁ. חִישּׁוּב חוֹדֶשׁ – אֵין, קִידּוּשׁ חוֹדֶשׁ – לָא. מַנִּי? רַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּין בִּזְמַנּוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה״. שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאֵי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. ב(ב)רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה פּוּ׳. תַּנְיָא: כֵּיצַד אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל? בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה. אֶחָד אוֹמֵר לֵישֵׁב, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים שֶׁלֹּא לֵישֵׁב – בָּטֵל יָחִיד בְּמִיעוּטוֹ. ג״שְׁנַיִם אוֹמְרִים לֵישֵׁב, וְאֶחָד אוֹמֵר שֶׁלֹּא לֵישֵׁב – מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנַיִם, וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים צְרִיכָה, וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים אֵינָהּ צְרִיכָה – בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִיעוּטָן. שְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים צְרִיכָה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵינָהּ צְרִיכָה – מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנַיִם, שֶׁאֵין הַמְּנָיָן פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה. ד(ג)הֲנֵי שְׁלֹשָׁה חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעָה, כְּנֶגֶד מִי? פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי וְחַד דְּעִימֵיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי. וְאָמְרִי לַהּ: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי וְחַד דְּעִימֵיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי. חַד אָמַר: כְּנֶגֶד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וְחַד אָמַר: שִׁבְעָה – כְּנֶגֶד שׁוֹמְרֵי הַסַּף, חֲמִשָּׁה – מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, שִׁבְעָה – רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ. תָּנֵי רַב יוֹסֵף: הֲנֵי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעָה, שְׁלֹשָׁה – כְּנֶגֶד שׁוֹמְרֵי הַסַּף, חֲמִשָּׁה – מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, שִׁבְעָה – רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף: עַד הָאִידָּנָא מַאי טַעְמָא לָא פָּרֵישׁ לַן מָר הָכִי? אָמַר לְהוּ: לָא הֲוָה יָדַעְנָא דְּצָרְכִיתוּ. מִי בָּעֵיתוּ מִנַּאי מִילְּתָא וְלָא אֲמַרִי לְכוּ? ה[ז]זְמַן, נָשִׂיא, צָרִיךְ, גְּדִי – סִימָן. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּזְמוּמָנִין

וְעוֹמְדִין וְהוֹלְכִין לָהֶם: שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵינָהּ צְרִיכָה וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים צְרִיכָה הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב וּמוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם לְהַשְׁלִמַת הַמְּנָיָן וּמְעַבְּרִין: כְּנֶגֶד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּפִסּוּק רִאשׁוֹן ג' תֵּבוֹת וְהַשֵּׁנִי ה' וּשְׁלִישִׁי ז' תֵּבוֹת: שִׁלְשָׁה כְּנֶגֶד שׁוֹמְרֵי הַסַּף כּוּ' כְּלוֹמַר אַשְׁכַּחְנָא דְּמַלְכוּתָא דְּאַרְעָא שְׁלִישָׁה מְמַנִּין וַחֲמִשָּׁה מְמַנִּין וְשִׁבְעָה מְמַנִּין ג' כְּנֶגֶד שׁוֹמְרֵי הַסַּף בְּצַדְקָיָהוּ (מְלָכִים ב כה) גַּבֵּי גְּלוּת נְבוּזַרְאֲדָן וְהָתָם נָמֵי מַשְׁכַּחַת חֲמִשָּׁה מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּבַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ (אֶסְתֵּר א) אַשְׁכַּחַן שִׁבְעָה שָׂרֵי פָּרַס וּמָדַי וְעִבּוּר שָׁנָה מִסַּכְסֵי מַלְכוּת שָׁמַיִם הוּא לְיַשֵּׁב סֵדֶר הַשָּׁנִים עַל מְכוֹנָן:

מסורת הש"ס

א פסיקתא דרב כהנא; פסיקתא רבתי

ב שיר השירים רבה; סוטה מח:; תוספתא סוטה; יומא ט:

ג משנה עדיות

ד תוספתא סנהדרין

ה ראש השנה יט:

גליון הש"ס

גמרא וכשמת אומרים עליו. כעין זה בברכות דף ו ע"ב וברבינו יונה שם:

תוספות ד"ה בת קול וכו' לכך קורין אותו ב"ק. עיין תוי"ט פרק ט"ז משנה ו דיבמות:

ד"ה רשב"ג וכו' וי"ל דלשון תורה לחוד. עיין תענית דף כט ע"א ברש"י ותוספות שם:

תורה אור השלם

[עזרא י, ב]

[עזרא י, יח-מד]

[יהושע ז, י]

[שמות טז, כח]

בְּמִזְמָנִין לָהּ שֶׁהַזְמִינָן הַנָּשִׂיא מִבָּעֶרֶב: הַשְׁכִּימוּ לִי מָחָר ז' לָעֲלִיָּה הַמְיֻחֶדֶת לְשֵׁב בַּת קוֹל. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹל הַיּוֹצֵא מִן הַשָּׁמַיִם אֶלָּא מִתּוֹךְ אוֹתוֹ קוֹל יוֹצֵא קוֹל אֶחָד כְּמוֹ פְּעָמִים שֶׁאָדָם מַכֶּה בְּכוֹחַ וְשׁוֹמֵעַ קוֹל אֶחָד הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ לְמַרְחוֹק וְאוֹתוֹ קוֹל הָיוּ שׁוֹמְעִין לְכָךְ קוֹרִין אוֹתוֹ בַּת קוֹל: **מִפְּנֵי** הַדְּרָכִים וְהַגְּשָׁרִים וְהַאי דְּלָא חָשִׁיב ג' סִימָנִין דְּלִקְמָן מִשּׁוּם דְּעַל שְׁנַיִם מֵהֶן מְעַבְּרִין אֲבָל הֲנֵי אֶפִּילּוּ אֶחָד מֵהֲנֵי מְעַבְּרִין וּבְבָרַיְתָא דְּבָסְמוּךְ גַּבֵּי גְּדֵיִים וּטְלָאִים וְגוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ נָמֵי לָא חָשִׁיב לְהוּ מִשּׁוּם דְּאֶהְנֵךְ דְּבָסְמוּךְ אַפֵּי' אַשָּׁנִים מֵהֶם אֵין מְעַבְּרִין עָלָיו אֶלָּא שְׁעוֹשִׁין אוֹתוֹ סַעַד עִם אֶחָד מִג' סִימָנִים: **וּמִפְּנֵי** גְּלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּעֶקְרוּ מִמְּקוֹמָן מִשּׁוּם דְּהָנֵךְ דְּיָתְבֵי בא"י אֵין צָרִיךְ לְעַבֵּר דְּאַפֵּי' הָאַחֲרוֹן יָכוֹל לְהַגִּיעַ מר"ח נִיסָן עַד פֶּסַח כְּדְתָנְיָא פ"ק דְּתַעֲנִית (דף י'.) גַּבֵּי שְׁאֵלַת גְּשָׁמִים ט"ו יוֹם אַחַר הֶחָג כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לְנָהָר פְּרָת: **רַשָּׁבָ"ג** אוֹמֵר חֹדֶשׁ הָכָא מַשְׁמַע דְּחֹדֶשׁ סְתָם הוּא חֹדֶשׁ חֶסֶר וְכֵן בְּפֶרֶק הַמַּדִּיר (כְּתֻבּוֹת דף עא.) גַּבֵּי חֹדֶשׁ מָלֵא וְחֹדֶשׁ חֶסֶר אִבָּא בֵּינַיְהוּ וְקָשֶׁה דִּבְסוֹף הַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דף מח: וְשָׁם) אָמְרִינַן יֶרַח שְׁלֹשִׁים יָמִים שְׁלֹשִׁים וְכֵן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּנָזִיר (ה. וְשָׁם) פָּרֵיךְ וְאֵימָא שְׁלֹשִׁים כְּדִכְתִיב עַד חֹדֶשׁ יָמִים וי"ל דִּשְׁלֹשׁוֹן תּוֹרָה לְחוּד וּשְׁלֹשׁוֹן חֲכָמִים לְחוּד א"נ הָכָא וּבְהַמַּדִּיר דְּקָאָמַר ת"ק שְׁלֹשִׁים מוֹכְחָא מִלְּתָא דְּאִידַּךְ תְּנָא חֹדֶשׁ חֶסֶר (וע"ע תוס' כְּתֻבּוֹת עא. ד"ה רבי):

בְּמִזְמָנִין לָהּ. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר: הַשְׁכִּימוּ לִי שְׁבָעָה לַעֲלִיָּיה. הִשְׁכִּים וּמָצָא שְׁמוֹנָה. אָמַר: מִי הוּא שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת? יֵרֵד! עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְלֹא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה עָלִיתִי אֶלָּא לִלְמוֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הוּצְרַכְתִּי. אָמַר לוֹ: שֵׁב בְּנִי, שֵׁב. רְאוּיוֹת כָּל הַשָּׁנִים כּוּלָּן לְהִתְעַבֵּר עַל יָדָךְ, אֶלָּא אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּמִזְמָנִין לָהּ. וְלָא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הֲוָה, אֶלָּא אִינִישׁ אַחֲרִינָא, וּמֵחֲמַת כִּיסּוּפָא הוּא דַּעֲבַד. כִּי הָא דְּיָתֵיב רַבִּי וְקָא דָּרֵישׁ, וַהֲרֵיחַ רֵיחַ שׁוּם. אָמַר: מִי שֶׁאָכַל שׁוּם יֵצֵא. עָמַד רַבִּי חִיָּיא וְיָצָא. עָמְדוּ כּוּלָּן וְיָצְאוּ. בַּשַּׁחַר מְצָאוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי לְרַבִּי חִיָּיא. אָמַר לֵיהּ: אַתָּה הוּא שֶׁצִּיעַרְתָּ לְאַבָּא? אָמַר לוֹ: לֹא תְּהֵא כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל! וְרַבִּי חִיָּיא מֵהֵיכָא גְּמִיר לַהּ? מֵרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאתָה לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, אֶחָד מִכָּם קִדְּשַׁנִי בְּבִיאָה. עָמַד רַבִּי מֵאִיר וְכָתַב לָהּ גֵּט כְּרִיתוּת וְנָתַן לָהּ. עָמְדוּ כָּתְבוּ כּוּלָּם וְנָתְנוּ לָהּ. וְרַבִּי מֵאִיר מֵהֵיכָא גְּמִיר לַהּ? מִשְׁמוּאֵל הַקָּטָן. וּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן מֵהֵיכָא גְּמִיר לַהּ? מִשְׁכַּנְיָה בֶּן יְחִיאֵל, דִּכְתִיב: ״וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יֵשׁ מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת״. (א)וּשְׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל מֵהֵיכָא גְּמַר לַהּ? מִיהוֹשָׁעַ, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ חָטָא יִשְׂרָאֵל״. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא? אָמַר לוֹ: וְכִי דֵּילְטוֹר אֲנִי? לֵךְ הַטֵּל גּוֹרָלוֹת. וְאֵיבָּעֵית אֵימָא: מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב: ״עַד אָנָה מַאֲנְתֶּם״. (ב)תָּנוּ רַבָּנָן: מִשָּׁמַּתּוּ גְּבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת קוֹל. פַּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּית בֵּית גּוּרְיָה בִּירִיחוֹ, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם: יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ. נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרוּ עָלָיו: הֲי חָסִיד, הֲי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. שׁוּב פַּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בְּיַבְנֶה, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם: יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ. נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרוּ עָלָיו: הֲי חָסִיד, הֲי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל. אַף הוּא אָמַר בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ: שְׁמָעוֹן וְיִשְׁמָעֵאל לְחַרְבָּא, וְחַבְרוֹהִי לְקִטְלָא, וּשְׁאָר עַמָּא לְבִיזָּא, וְעָקָן סַגִּיאָן עָתִידָן לְמֵיתֵי עַל עָלְמָא. וְעַל יְהוּדָה בֶּן בְּבָא בְּקֻשׁוּ לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה, שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הָרוּגֵי מַלְכוּת. אב(ג)תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן יְרָצָה נָשִׂיא. וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָלַךְ לְיִטּוֹל רְשׁוּת אֵצֶל הֶגְמוֹן אֶחָד שֶׁבְּסוּרְיָא, וְשָׁהָה לָבוֹא, וְעִיבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וּכְשֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְאָמַר ״רוֹצֶה אֲנִי״, נִמְצֵאת שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת. גּ(ד)תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה צְרִיכָה, מִפְּנֵי הַדְּרָכִים, וּמִפְּנֵי הַגְּשָׁרִים, וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים, וּמִפְּנֵי גְּלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּעֶקְרוּ מִמְּקוֹמָן וַעֲדַיִין לֹא הִגִּיעוּ. אֲבָל לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג, וְלֹא מִפְּנֵי הַצִּינָּה, וְלֹא מִפְּנֵי גְּלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָקְרוּ מִמְּקוֹמָן. הו(ה)תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַגְּדָיִים, וְלֹא מִפְּנֵי הַטְּלָאִים, וְלֹא מִפְּנֵי הַגּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פֵּירְחוּ, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה. כֵּיצַד? רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דְּגוֹזָלַיָּיא רַכִּיכִין, וְאִימְּרַיָּא דַּעְדִּקִין, וְזִימְנָא דַּאֲבִיבָא לָא מְטָא, וּשְׁפַרַת מִילְתָא בְּאַנְפַּאי, וְאוֹסֵיפִית עַל שַׁתָּא דָּא תְּלָתִין יוֹמִין. ז(ה)מֵיתִיבִי: כַּמָּה עִיבּוּר הַשָּׁנָה? שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חֹדֶשׁ. אָמַר רַב פָּפָּא: רָצוּ – חֹדֶשׁ, רָצוּ – שְׁלֹשִׁים יוֹם. תָּא חֲזִי מַאי אִיכָּא בֵּין

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' י:

ב מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' יב:

ג מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' ה:

ד מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' ו:

ה מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' ז:

ו מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' ח:

ז מיי' פ"ד מהל' קידוש החודש הל' יז:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ב:
ב מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ד:
ג מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ יב:
ד מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ יב:
ה מיי׳ פב׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ח:
ו מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ טו:

מְמַעֲטָנִי דְּיָתְיָא מה שֶׁהִקְשִׁתִּי עַל פֵּרוּשׁ הַקּוּנְטְרֵס בְּסוֹף כִּירָה תַּקִּיפֵי קַמָּאֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה נוֹהֵג שְׂרָרָה וְזוֹרֵק מוֹרָא בַּתַּלְמִידִים כְּדַאֲשְׁכְּחַן בְּבָכוֹרוֹת (דף לו.) וּבְבֶרָכוֹת (דף כז:) וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף כה.) דְּצַעֲרֵהּ לְרַ' יְהוֹשֻׁעַ וְאַפ"ה קָתָנֵי בֵּהּ וּשְׁפָרָא מִלְּתָא בְּאַנְפַּאי וּבְאַנְפֵּי חַבְרַאי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּרֵהּ דַּהֲוָה מֵעָנְתָנֵי בָּתְרַאי כִּדְאָמְרִינַן בְּהַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (ב"מ דף פֶּה.) לָא אָמַר בְּאַנְפֵּי חַבְרַאי: דְּזִמַּן בֵּיעוּרָא מְטָא שָׁנָה שְׁלִישִׁית אוֹ שִׁשִּׁית לִשְׁמִטָּה כָּל מִי שֶׁשִּׁהָה מַעֲשָׂרוֹתָיו שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה חַיָּב לְבַעֲרָן עַכְשָׁו תְּרוּמָה נִתָּן לְכֹהֵן וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַלֵּוִי וּמַעֲשֵׂר עָנִי לָעָנִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִתְבַּעֵר בכ"מ שֶׁהוּא שָׁאִם לֹא הֶעֱלָהוּ לִירוּשָׁלַיִם קֹדֶם פֶּסַח הָיָה מְבַעֲרוֹ עֶרֶב פֶּסַח וּמִתְוַדֶּה בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ: מִמַּעֲטָנִי זַיְתָא מָקוֹם קִבּוּץ הַזֵּיתִים לְהִתְחַמֵּם וְהָ עַל זֶה בַּגְּלִיל הֲוֵי זַיְתִים מְרֻבִּין וּבַדְּרוֹם חִטִּים מְרֻבִּין גְּלִיל וְדָרוֹם מא"י הֵן וְאֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן עַל הָעִבּוּר שֶׁקְּרוֹבִים הֵן לב"ד אֲבָל לִבְנֵי גּוֹלָה שֶׁרְחוֹקִים מא"י צָרִיךְ לְהוֹדִיעָם עַל הָעִבּוּר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ חָמֵץ בְּפֶסַח: דִּלְמָא בָּתַר דַּעְבְּרוּהוּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מִנְּשִׁיאוּתוֹ נַעֲשָׂה עָנִיו: עַל הָאָבִיב אִם לֹא בִּשְׁלָה הַתְּבוּאָה מְעַבְּרִין דִּקְרָא כְּתִיב (שְׁמוֹת י"ג:ד') בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב וְאִית דְּמַפְרְשִׁים לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם מֵהֵיכָן לְהַקְרִיב הָעֹמֶר וְקָשֶׁה לִי דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן עַל שֵׁשׁ אֲרָצוֹת מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַל שְׁתַּיִם מֵהֶן וְאִם בִּשְׁלָה תְּבוּאָה בִּיהוּדָה וְלֹא בִּשְׁלָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וּבַגְּלִיל מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה וְאִי טַעְמָא מִשּׁוּם עֹמֶר הוּא הֲרֵי בִּשְׁלָה הַתְּבוּאָה בִּיהוּדָה: וְעַל פֵּרוֹת הָאִילָן אִם מְתְאַחֵר בִּשּׁוּלָם יוֹתֵר מִזְּמַן הָעֻבָּרַת מְעַבְּרִין שֶׁעֻבְּרַת זְמַן הֲבָאַת בִּכּוּרִים דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר כ"ח:כ"ו) וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְאִם לֹא יְבִיאֵם בְּבוֹאוֹ לָרֶגֶל צָרִיךְ לִטְרֹחַ וְלַעֲלוֹת פַּעַם אַחֶרֶת: וְעַל הַתְּקוּפָה בֵּין עַל תְּקוּפַת תַּמּוּז שֶׁמִּתְעַבֶּרֶת וְנִמְשֶׁכֶת שֶׁאֵין תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת עַד עֻבּוּר הֶחָג מְעַבְּרִין דְּנִפְקָא לַן לְקַמָּן מִקְּרָא בֵּין עַל תְּקוּפַת טֵבֵת שֶׁנִּמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד ט"ז בְּנִיסָן שֶׁהֲבָאַת הָעֹמֶר דְּלָה בְּתוֹךְ תְּקוּפַת טֵבֵת מְעַבְּרִין לְדָחוֹת אֶת הַמּוֹעֲדוֹת כְּדִלְקַמָּן (דף יג:): וּבִזְמַן שֶׁאָבִיב אֶחָד מִן הַשָּׁנִים שֶׁמִּתְעַבֶּרֶת שָׁנָה עֲלֵיהֶן הַכֹּל שְׁמֵחִין שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין בִּדְחִיַּת הַפֶּסַח לְפִי שֶׁאֵין הַתְּבוּאָה רְאוּיָה וְאֵין אָסוּר חָדָשׁ נֶאֱרָךְ עֲלֵיהֶם אֲבָל כְּשֶׁאָבִיב רְאוּי לִקָּצֵר וְהַשָּׁנָה מִתְעַבֶּרֶת עַל הַפֵּרוֹת וְהַתְּקוּפוֹת עֲצִיבִין שֶׁזְּמַן אָסוּר חָדָשׁ נֶאֱרָךְ עֲלֵיהֶן: ה"ג רַשְׁבָּ"ג אוֹמֵר עַל הַתְּקוּפָה וּל"ג אַף: אַבָּעְיָא לְהוּ עַל הַתְּקוּפָה שְׁמֵחִין שֶׁאִם הַתְּקוּפָה נוֹפֶלֶת בְּתְחִלַּת תִּשְׁרֵי וְהֵם מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה בִּשְׁבִיל דְּבָרִים אֲחֵרִים וְדוֹחִין אֶת הֶחָג בְּתוֹךְ יְמוֹת הַחֹרֶף חֹדֶשׁ נִמְצְאוּ עוֹלֵי רְגָלִים מִצְטַעֲרִין בַּגְּשָׁמִים לְפִי שֶׁהָעִתִּים הוֹלְכִין אַחַר תְּקוּפַת הַחַמָּה לְפִיכָךְ כְּשֶׁהִיא צְרִיכָה לְעַבֵּר עַל פֵּרוֹת הָאִילָן וְזֶה מִצְטָרֵף עִמּוֹ הֲיוּ שְׁמֵחִין אוֹ דִּלְמָא עַל הַתְּקוּפָה לְחוּדָהּ מְעַבְּרִין וּמִפְּנֵי שֶׁעִבּוּרָהּ מִן הַתּוֹרָה אָתָא רַשְׁבָּ"ג לְמִפְלֵג: עַל שֵׁשׁ אֲרָצוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אָבִיב שֶׁלָּהֶן אוֹ שֶׁרוֹאִין ב"ד שֶׁמִּתְאַחֵר בָּהֶן זְמַן בְּשׁוּל פֵּרוֹת הָאִילָן מְעַבְּרִין שִׁלְשָׁתָן מא"י הֵם: עַל שְׁתַּיִם מֵהֶן אֲפִלּוּ עַל עֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגְּלִיל מְעַבְּרִין דְּהוֹאִיל וּבְרֻבָּא דא"י לָא מְטָא אָבִיב לָא קָרֵינַן בֵּהּ חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעַל אַחַת מֵהֶן אֵין מְעַבְּרִין אֲפִלּוּ לֹא הִגִּיעַ בִּיהוּדָה וְהִגִּיעַ בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגְּלִיל אֵין מְעַבְּרִין דְּהוֹאִיל וּמְבִיאִין עֹמֶר מֵעֶבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹ מִגְּלִיל דְּתָנֵן בְּמַנָּחוֹת (דף סד:) כַּרְמֶל רַךְ וּמֹלֶא בָּעֵינָן מִכֵּן אָמְרוּ אֵין מְבִיאִין עֹמֶר אֶלָּא מִן הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם דְּהֵינוּ יְהוּדָה לֹא בִּכֵּר הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם רָחוֹק וּמַעֲשֶׂה שֶׁבָּא עֹמֶר מִגְּוֹנוֹת צְרִיפִין כו' וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר: וּבִזְמַן שֶׁיְּהוּדָה אֶחָד מִן הַמְאֻחָרוֹת הַכֹּל שְׁמֵחִין לְפִי שֶׁאֵין עֹמֶר בָּא לְהֵיוֹת מִצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר אֶלָּא מִיְּהוּדָה הִלְכָךְ אִם בִּשֵּׁל בִּיהוּדָה וְעִבְּרוּהָ בִּשְׁבִיל הַשְּׁתַּיִם כְּשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן הָעֹמֶר כְּבָר יָבְשׁוּ תְּבוּאוֹת שֶׁבִּיהוּדָה וְאָנוּ רָךְ וּמְלֵא בָּעֵינָן וְצָרִיךְ לְהָבִיאוֹ מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת וְעוֹד שֶׁאִם בִּכֵּר יְהוּדָה וְרוֹאִין צִבּוּר שֶׁרָאוּי לְהָבִיא הָעֹמֶר וב"ד מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיל הַשְּׁתַּיִם מַאֲרִיכִין עֲלֵיהֶם זְמַן אָסוּר חָדָשׁ קָשֶׁה לָהֶם הַדָּבָר אֲבָל בְּשֶׁלֹּא בִּכֵּר יְהוּדָה וּבְאֶחַת מֵהַשְּׁתַּיִם אֵין קָשֶׁה לָהֶם אע"פ שֶׁרָאוּי לְהָבִיא מֵהֶן: לְפִי שְׁמְצָאוּתוֹ לְהָבִיא מֵיְּהוּדָה: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בב"ד הַקְּבוּעִין בִּיהוּדָה: שֶׁכְּנֶגֶד שֶׁל מָקוֹם יְרוּשָׁלַיִם וְהוּא בִּיהוּדָה: שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ שֶׁהַלְּבָנָה אֵינָהּ נִרְאֵית בַּעֲלִיל לְכָל הָעוֹלָם דִּכְתִיב חֹדֶשׁ בַּכֶּסֶה: חֲזִי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָגֵּהּ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא אֲבָל שְׁאָר חַגִּים בְּאֶמְצַע הַחֹדֶשׁ הֵם וּכְתִיב כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. מָה מִּשְׁפָּט בְּיוֹם – אַף קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם. תְּנוּ רַבָּנַן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בִּשְׁנֵי

מסורת הש״ס

א תוספתא סנהדרין; ראש השנה לד.; ראש השנה ח.; ביצה טז.

גליון הש״ס

גמרא ועל אחד מהן אין מעברין. עיין ר"ה דף כא ע"א תוספות ד"ה כי:

תורה אור השלם

וְלַחֹם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם [ויקרא כג, יד]

כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה [דברים יב, ה]

תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ [תהילים פא, ד]

כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב [תהילים פא, ה]

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; ראש השנה ז.
ב תוספתא סנהדרין
ג תוספתא סנהדרין
ד אוצר מדרשים ל"ב מדות באגדה

גליון הש"ס

גמ' יצאו בשלום. בערוך שם הגירסא יצא בשלום:
רש"י ד"ה בא מרקת וכו' טבריא. מגילת דף ו ע"א:
ד"ה ותפשו נשר וכו' חיל פרסיים. בערוך ערך זג כתב רי"א עכבן המטר הנושר משמים:

תורה אור השלם

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים וגו' [מלכים ב ד, מב]

וַאֲלִישָׁע שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וגו' [מלכים ב ד, לח]

וַעֲרֵי מִבְצַר הַצִּדִּים צֹר וְחֹמֶת רַקַּת וְכִנֶּרֶת [יהושע יט, לה]

וַיְהִי הַמַּקְרִיב בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נָחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה [במדבר ז, יב]

וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנִים־עָשָׂר נְצָבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה וגו' [מלכים א ד, ז]

גֶּבֶר בְּגֶבֶר בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעֹג וגו' [מלכים א ד, יט]

כִּי מְרֻבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׁשכָר וּזְבֻלוּן לֹא וגו' [דברי הימים ב ל, יח]

וַיִּנְעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלִַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי [דברי הימים ב ל, ב]

בִּשְׁנֵי רַעֲבוֹן לְפִי שֶׁכָּלָה הַתְּבוּאָה וּצְרִיכִין לָאֱכֹל מִן הֶחָדָשׁ: לֶחֶם בִּכּוּרִים וְשָׁמַע שֶׁעַכְשָׁו הָיָה מְבַכֵּר: אֲבָל מַשְׁמַע שֶׁהֵן אֲפִילּוֹת לְכָךְ נִתְאַחֲרוּ לְבַשֵּׁל עַד אַחַר הַפֶּסַח תַּלְמוּד לוֹמַר לֶחֶם שְׁעוֹרִים: וְשָׁמַע תֹּאמַר לִפְנֵי הָעֹמֶר תַּלְמוּד לוֹמַר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ מִלַּמֵּד שֶׁקָּרֵב הָעֹמֶר וְהֻתַּר הֶחָדָשׁ: אֲמֹר מֵעַתָּה רְאוּיָה הָיְתָה אוֹתָהּ שָׁנָה לְהִתְעַבֵּר עַל הָאָבִיב שֶׁכְּשֶׁהִגִּיעַ נִיסָן עָדַיִן לֹא הָיָה רֹב אָבִיב דְּהָא לְאַחַר שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן לֹא בִּכְּרוּ אֶלָּא שְׁעוֹרִין וְלֹא קָרִינָא בֵּהּ חֹדֶשׁ הָאָבִיב: שְׁשָׁנַת בַּצֹּרֶת הָיְתָה בִּקְרָאֵי מִשְׁכַּחַת לָהּ: אֵין מְעַבְּרִין אֵין יוֹשְׁבִין ב"ד קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָעֵין וְלוֹמַר תִּתְעַבֵּר שָׁנָה זוֹ בְּשָׁנֵי אֲדָרִים מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שִׁכְחָה בְּדָבָר קֹדֶם שֶׁגִּיעַ וּמְזַלְזְלֵי בְּחָמֵץ: אֲבָל מִפְּנֵי הַדֶּחָק שֶׁמָּא לֹא יְהֵא שָׁם ב"ד מֻפְלָא סָמוּךְ לַאֲדָר אוֹ שֶׁמָּא יָבֹא הַמֶּלֶךְ אֲדוֹמִי וְיַעֲבֵב עַל יָדָן מְעַבְּרִין אוֹתָהּ וּמוֹדִיעִין לַגּוֹלָה אַחַר ר"ה מִיָּד שֶׁעִבַּרְנוּהָ: וְאַעפ"כ אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ בִּשְׁנֵי חֲדָשִׁים אֲחֵרִים אֶלָּא כְּשֶׁגִּיעַ אֲדָר יַעֲשׂוּ שְׁנֵי אֲדָרִים: זוֹג שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים: בָּא מַרְקֹת טְבָרְיָא: וְתָפְשׂוּ נָשֶׁר חֵיל פָּרָסְיִים: דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּלוּז בְּלוּז תְּכֵלֶת בְּלוּז עוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּדַאֲמְרִינַן בְּסוֹטָה (דף מו:) הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת: עָמוּסֵי יְרֵיכֵי נְחָשׁוֹן נָשִׂיא שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְזֻרָּע נְחָשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב רִאשׁוֹן לַנְּשִׂיאִים: בִּקְּשׁוּ לִקְבֹּעַ נְצִיב אֶחָד בִּקְּשׁוּ לְהוֹסִיף חֹדֶשׁ אֶחָד עַל הַשָּׁנָה לַעֲבֵרָה: וְלֹא הִנִּיחַן אֲדוֹמִי הַלָּז עוֹשֶׂה שְׁנֵי אֲדָרִים: וְלֹא הִנִּיחַן אֲדוֹמִי הַלָּז. אֲבָל בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת נֶאֶסְפוּ וְקָבְעוּ לוֹ נְצִיב אֶחָד בְּיֶרַח שֶׁמֵּת בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. חַשּׁוּבֵי – מְחַשְּׁבֵי, גַּלְוֵיי – לָא מְגַלּוּ. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "נְצִיב" לְיִשָּׁנָא דְּיַרְחָא הוּא? דִּכְתִיב: "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצָבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת אֲנָשָׁיו חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה". וְהָכְתִיב: "וּנְצִיב אֶחָד [אֲשֶׁר] בָּאָרֶץ"? רַב יְהוּדָה וְרַב נַחְמָן, חַד אָמַר: אֶחָד מְמוּנֶּה עַל כּוּלָּם, וְחַד אָמַר: כְּנֶגֶד חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר. [ב(ב)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, וְלֹא שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְעִיבֵּר שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? בֵּית דִּין יָשְׁבוּ וְקָבְעוּ אַחַת אַחַת בְּזַמַּנָּהּ. [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְלֹא בִּשְׁבִיעִית. אֵימָתַי רְגִילִין לְעַבֵּר? עֶרֶב שְׁבִיעִית. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיוּ מְעַבְּרִין בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּבְפָלוּגְתָּא דְּהַנֵּי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: אֵין מְבִיאִין יָרָק מֵחוּצָה לָאָרֶץ, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: חוֹשְׁשִׁין לְגוּשֵׁיהֶן אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. [ד(ג)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה. [ה(ד)]רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְעַבְּרִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּחִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה, וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ, דִּכְתִיב: "כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׁשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ כִּי רְאוּיָה הָיְתָה אוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁתִּתְעַבֵּר וא"ת מנ"ל דְּלָמָא אָבִיב הוּא דְּלָא הָוֵה אֶלָּא בְּכָךְ וְכָךְ יְמֵי אָבִיב וְלָא עָבְרִי וְלָא מָטוּ לְהָכִי? שָׁמָא תֹּאמַר: חִטִּים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שְׂעוֹרִים". שָׁמָא תֹּאמַר: לְפָנֶיהָ הָעוֹמֶר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ". אַחַר הָעוֹמֶר הָיָה. אֱמוֹר מֵעַתָּה: רְאוּיָה הָיְתָה אוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁתִּתְעַבֵּר, וּמִפְּנֵי מָה לֹא עִיבְּרָהּ אֱלִישָׁע? שֶׁשָּׁנַת בַּצֹּרֶת הָיְתָה, וְהָיוּ הַכֹּל רָצִין לְבֵית הַגֶּרְנוֹת. [א(א)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאִם עִיבְּרוּהָ – אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת. אֲבָל מִפְּנֵי הַדֶּחָק מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִיָּד, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא אֲדָר. אִינִי? וְהָא שְׁלַחוּ לֵיהּ לְרָבָא: זוֹג בָּא מֵרַקַּת, וּתְפָשׂוֹ נָשֶׁר, וּבְיָדוֹ דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּלוּז. וּמַאי נִיהוּ? תְּכֵלֶת. בְּזְכוּת הָרַחֲמִים וּבְזְכוּתָם יָצְאוּ בְּשָׁלוֹם. וַעֲמוּסֵי יֶרֶךְ נְחָשׁוֹן בִּקְּשׁוּ לִקְבּוֹעַ נְצִיב אֶחָד, וְלֹא הִנִּיחַן אֲדוֹמִי הַלָּז. אֲבָל בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת נֶאֶסְפוּ וְקָבְעוּ לוֹ נְצִיב אֶחָד בְּיֶרַח שֶׁמֵּת בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. חַשּׁוּבֵי – מְחַשְּׁבֵי, גַּלְוֵיי – לָא מְגַלּוּ. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "נְצִיב" לְיִשָּׁנָא דְּיַרְחָא הוּא? דִּכְתִיב: "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצָבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת אֲנָשָׁיו חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה". וְהָכְתִיב: "וּנְצִיב אֶחָד [אֲשֶׁר] בָּאָרֶץ"? רַב יְהוּדָה וְרַב נַחְמָן, חַד אָמַר: אֶחָד מְמוּנֶּה עַל כּוּלָּם, וְחַד אָמַר: כְּנֶגֶד חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר. [ב(ב)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, וְלֹא שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְעִיבֵּר שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? בֵּית דִּין יָשְׁבוּ וְקָבְעוּ אַחַת אַחַת בְּזַמַּנָּהּ. [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְלֹא בִּשְׁבִיעִית. אֵימָתַי רְגִילִין לְעַבֵּר? עֶרֶב שְׁבִיעִית. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיוּ מְעַבְּרִין בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּבְפָלוּגְתָּא דְּהַנֵּי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: אֵין מְבִיאִין יָרָק מֵחוּצָה לָאָרֶץ, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: חוֹשְׁשִׁין לְגוּשֵׁיהֶן אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. [ד(ג)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה. [ה(ד)]רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְעַבְּרִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּחִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה, וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ, דִּכְתִיב: "כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׁשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ כִּי

בִּשְׁנֵי רַעֲבוֹן לְפִי שֶׁכָּלָה הַתְּבוּאָה וּצְרִיכִין לָאֱכֹל מִן הֶחָדָשׁ: לֶחֶם בִּכּוּרִים וְשָׁמַע שֶׁעַכְשָׁו הָיָה מְבַכֵּר: אֲבָל מַשְׁמַע שֶׁהֵן אֲפִילּוֹת לְכָךְ נִתְאַחֲרוּ לְבַשֵּׁל עַד אַחַר הַפֶּסַח תַּלְמוּד לוֹמַר לֶחֶם שְׁעוֹרִים: וְשָׁמַע תֹּאמַר לִפְנֵי הָעֹמֶר תַּלְמוּד לוֹמַר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ מִלַּמֵּד שֶׁקָּרֵב הָעֹמֶר וְהֻתַּר הֶחָדָשׁ: אֲמֹר מֵעַתָּה רְאוּיָה הָיְתָה אוֹתָהּ שָׁנָה לְהִתְעַבֵּר עַל הָאָבִיב שֶׁכְּשֶׁהִגִּיעַ נִיסָן עָדַיִן לֹא הָיָה רֹב אָבִיב דְּהָא לְאַחַר שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן לֹא בִּכְּרוּ אֶלָּא שְׁעוֹרִין וְלֹא קָרִינָא בֵּהּ חֹדֶשׁ הָאָבִיב: שְׁשָׁנַת בַּצֹּרֶת הָיְתָה בִּקְרָאֵי מִשְׁכַּחַת לָהּ: אֵין מְעַבְּרִין אֵין יוֹשְׁבִין ב"ד קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָעֵין וְלוֹמַר תִּתְעַבֵּר שָׁנָה זוֹ בְּשָׁנֵי אֲדָרִים מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שִׁכְחָה בְּדָבָר קֹדֶם שֶׁגִּיעַ וּמְזַלְזְלֵי בְּחָמֵץ: אֲבָל מִפְּנֵי הַדֶּחָק שֶׁמָּא לֹא יְהֵא שָׁם ב"ד מֻפְלָא סָמוּךְ לַאֲדָר אוֹ שֶׁמָּא יָבֹא הַמֶּלֶךְ אֲדוֹמִי וְיַעֲבֵב עַל יָדָן מְעַבְּרִין אוֹתָהּ וּמוֹדִיעִין לַגּוֹלָה אַחַר ר"ה מִיָּד שֶׁעִבַּרְנוּהָ: וְאַעפ"כ אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ בִּשְׁנֵי חֲדָשִׁים אֲחֵרִים אֶלָּא כְּשֶׁגִּיעַ אֲדָר יַעֲשׂוּ שְׁנֵי אֲדָרִים: זוֹג שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים: בָּא מַרְקֹת טְבָרְיָא: וְתָפְשׂוּ נָשֶׁר חֵיל פָּרָסְיִים: דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּלוּז בְּלוּז תְּכֵלֶת בְּלוּז עוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּדַאֲמְרִינַן בְּסוֹטָה (דף מו:) הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת: עָמוּסֵי יְרֵיכֵי נְחָשׁוֹן נָשִׂיא שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְזֻרָּע נְחָשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב רִאשׁוֹן לַנְּשִׂיאִים: בִּקְּשׁוּ לִקְבֹּעַ נְצִיב אֶחָד בִּקְּשׁוּ לְהוֹסִיף חֹדֶשׁ אֶחָד עַל הַשָּׁנָה לַעֲבֵרָה: וְלֹא הִנִּיחַן אֲדוֹמִי הַלָּז עוֹשֶׂה שְׁנֵי אֲדָרִים: וְלֹא הִנִּיחַן אֲדוֹמִי הַלָּז. אֲבָל בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת נֶאֶסְפוּ וְקָבְעוּ לוֹ נְצִיב אֶחָד בְּיֶרַח שֶׁמֵּת בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. חַשּׁוּבֵי – מְחַשְּׁבֵי, גַּלְוֵיי – לָא מְגַלּוּ. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "נְצִיב" לְיִשָּׁנָא דְּיַרְחָא הוּא? דִּכְתִיב: "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצָבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת אֲנָשָׁיו חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה". וְהָכְתִיב: "וּנְצִיב אֶחָד [אֲשֶׁר] בָּאָרֶץ"? רַב יְהוּדָה וְרַב נַחְמָן, חַד אָמַר: אֶחָד מְמוּנֶּה עַל כּוּלָּם, וְחַד אָמַר: כְּנֶגֶד חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר. [ב(ב)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, וְלֹא שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְעִיבֵּר שָׁלֹשׁ שָׁנִים זוֹ אַחַר זוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? בֵּית דִּין יָשְׁבוּ וְקָבְעוּ אַחַת אַחַת בְּזַמַּנָּהּ. [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְלֹא בִּשְׁבִיעִית. אֵימָתַי רְגִילִין לְעַבֵּר? עֶרֶב שְׁבִיעִית. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיוּ מְעַבְּרִין בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּבְפָלוּגְתָּא דְּהַנֵּי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: אֵין מְבִיאִין יָרָק מֵחוּצָה לָאָרֶץ, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: חוֹשְׁשִׁין לְגוּשֵׁיהֶן אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. [ד(ג)]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה. [ה(ד)]רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְעַבְּרִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּחִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה, וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ, דִּכְתִיב: "כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׁשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ כִּי

יְכוֹלִין לְטַהֵר וְלָמָּה עִבְּרוּהָ וְהָא סָגֵי בְּהַנַּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וְאֶפֶר פָּרָה לֹא הָיוּ חֲסֵרִים דְּכָל בַּיִת רִאשׁוֹן עִמֵּד לָהֶם אֶפֶר פָּרָה דְּמֹשֶׁה כִּדְאָמַר (פָּרָה פ"ק ג מִשְׁנָה ה) דְּשֵׁנִי עֲשָׂה עֶזְרָא וְשָׁמָא לֹא הָיָה לָהֶם הַדָּבָר מְזֻמָּן לְטַהֵר:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פר' מהל' קידוש החודש הל' יג:
ב מיי' פר' מהל' קידוש החודש הל' יג:
ג מיי' פר' מהל' קידוש החודש הל' טו:
ד מיי' פר' מהל' קידוש החודש הל' ו:
ה מיי' פר' מהל' ביאת מקדש הל' יז:
ו מיי' פר' מהל' ביאת מקדש הל' יז:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יח:
ב מיי׳ פד׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ טז:
ג מיי׳ פד׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ ח:
ד מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ו:
ה מיי׳ פד׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יח:
ו מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ יד:
ז מיי׳ פה׳ מהל׳ קרבן פסח הל׳ ח:
ח מיי׳ פז׳ מהל׳ קרבן פסח הל׳ ג:
ט מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ יד:
י טוש״ע או״ח סי׳ תכט סעי׳ א:
יא מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ב:

כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ מִשְּׁאָר קָרְבָּנוֹת לָא מָצֵי לְמֵדַק דְּתָמִיד הָיָה עַל מִצְחוֹ כְּדִמְשָׁמַע בְּפ' הָאוֹמֵר (קִדּוּשִׁין סו.) הָקֵם לָהֶם צִיץ שֶׁבֵּין עֵינֶיךָ מִשְׁמַע שֶׁהָיָה עַל מִצְחוֹ אֲפִי' שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת הָעֲבוֹדָה: שֶׁמָּא הָתְרָה בְּצִבּוּר אֵין הַדָּבָר תָּלוּי בְּצִבּוּר כְּדְאָמְרִינַן בְּפ' הוֹצִיאוּ לוֹ (יוֹמָא דף נ.) שֶׁהָרֵי פַּר יוה"כ וְהַבְּתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל וּפֶסַח דְּקָרְבָּן יָחִיד הוּא וְדוֹחִין שַׁבָּת וְטֻמְאָה וּפַר הָעֲלַם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׁעִירֵי ע"ז וַחֲגִיגָה דְּקָרְבָּן צִבּוּר הֵם וְאֵין דּוֹחִין אֶלָּא נְקוּט הַאי כְּלָלָא בְּיָדָךְ כֹּל שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ אֵינוֹ דּוֹחֶה וְאֶפִילּוּ דְּצִבּוּר: וְנָשִׁים מְשֻׁלָּמוֹת לְטָהוֹרִים וְעוֹדְפִין עֲלֵיהֶן תֵּמַהּ דְּבָפ' כֵּיצַד צוֹלִין (פְּסָחִים דף עט. ושם) פְּלִיגִי כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל מֻחֱצָּה טְהוֹרִים וּמֻחֱצָה טְמֵאִין דְּרַב אָמַר הַלָּלוּ עוֹשִׂין לַעַצְמָן וְהַלָּלוּ עוֹשִׂין לַעַצְמָן וְרַב כָּהֲנָא אָמַר טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי וְאֵיכָא דְּאָמַר רַב כָּהֲנָא אָמַר טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִים אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי וְהַשְׁתָּא סָגְיָא דְּהָכָא כְּמַאן אִי כְּרַב אִי כִּשְׁנָא בָּתְרָא דְּרַב כָּהֲנָא לְמָה לִי מְשֻׁלָּמוֹת בַּעֲדִיפוּת סָגְיָא וְאִי כִּשְׁנָא קַמָּא דְּרַב כָּהֲנָא לְמָה לִי עֲדִיפוּת בְּמְשֻׁלָּמוֹת סָגְיָא וּי"ל דְּנָקֵט מְשֻׁלָּמוֹת וַעֲדִיפוּת דְּהַשְׁתָּא לְכוּלְּהוּ לְשָׁנֵי עֲשָׂה שֶׁלֹּא כַּתּוֹרָה וּלְכָךְ בְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמָן וְלֹא בְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמָן אֶלָּא כְּשֶׁהָיוּ כֻּלָּן טְמֵאִין וְלֹא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ דְּהָא בְּכָל שְׁאָר קָרְבָּנוֹת לָא מָצֵי לְמֵדַק דְּתָמִיד הָיָה עַל מִצְחוֹ וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּפ' הָאוֹמֵר (שם) הָקֵם לָהֶם צִיץ שֶׁבֵּין עֵינֶיךָ מִשְׁמַע שֶׁהָיָה עַל מִצְחוֹ אֲפִי' שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת הָעֲבוֹדָה: שֶׁמָּא הָתְרָה בְּצִבּוּר אֵין הַדָּבָר תָּלוּי בְּצִבּוּר כְּדְאָמְרִינַן בְּפ' הוֹצִיאוּ לוֹ (יוֹמָא דף נ.) שֶׁהָרֵי פַּר יוה"כ וְהַבְּתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל וּפֶסַח דְּקָרְבָּן יָחִיד הוּא וְדוֹחִין שַׁבָּת וְטֻמְאָה וּפַר הָעֲלַם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׁעִירֵי ע"ז וַחֲגִיגָה דְּקָרְבָּן צִבּוּר הֵם וְאֵין דּוֹחִין אֶלָּא נְקוּט הַאי כְּלָלָא בְּיָדָךְ כֹּל שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ אֵינוֹ דּוֹחֶה וְאֶפִילּוּ דְּצִבּוּר: וְנָשִׁים מְשֻׁלָּמוֹת לְטָהוֹרִים וְעוֹדְפִין עֲלֵיהֶן תֵּמַהּ דְּבָפ' כֵּיצַד צוֹלִין (פְּסָחִים דף עט. ושם) פְּלִיגִי כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל מֻחֱצָּה טְמֵאִין דְּרַב אָמַר הַלָּלוּ עוֹשִׂין לַעַצְמָן וְהַלָּלוּ עוֹשִׂין לַעַצְמָן וְרַב כָּהֲנָא אָמַר טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי וְאֵיכָא דְּאָמַר רַב כָּהֲנָא אָמַר טְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִים אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי וְהַשְׁתָּא סָגְיָא דְּהָכָא כְּמַאן אִי כְּרַב אִי כִּשְׁנָא בָּתְרָא דְּרַב כָּהֲנָא לְמָה לִי מְשֻׁלָּמוֹת בַּעֲדִיפוּת סָגְיָא וְאִי כִּשְׁנָא קַמָּא דְּרַב כָּהֲנָא לְמָה לִי עֲדִיפוּת בְּמְשֻׁלָּמוֹת סָגְיָא וּי"ל דְּנָקֵט מְשֻׁלָּמוֹת וַעֲדִיפוּת דְּהַשְׁתָּא לְכוּלְּהוּ לְשָׁנֵי עֲשָׂה שֶׁלֹּא כַּתּוֹרָה וּלְכָךְ בְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמָן וְלֹא בְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמָן אֶלָּא כְּשֶׁהָיוּ כֻּלָּן טְמֵאִין וְלֹא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ מִצְחוֹ – מֵרַשׁ"י דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר. [א]וְהָא תַּנְיָא: צִיץ, בֵּין שֶׁנָּשְׁנוּ עַל מִצְחוֹ וּבֵין שֶׁאֵינוֹ עַל מִצְחוֹ – מֵרַשׁ"י דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר. אַלְמָא, אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה: טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא מְעַבְּרִין. אַלְמָא, אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁהִשִּׁיא אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. [ב]אָמַר מָר: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְעַבְּרִין. אַלְמָא, אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה: טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר. [ג(א)]וְהָא תַּנְיָא: צִיץ, בֵּין שֶׁנָּשְׁנוּ עַל מִצְחוֹ וּבֵין שֶׁאֵינוֹ עַל מִצְחוֹ – מֵרַשׁ"י דְּבָרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עוֹדוֹ עַל מִצְחוֹ – מֵרַשׁ"י, אֵין עוֹדוֹ עַל מִצְחוֹ – אֵינוֹ מֵרַשׁ"י. אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן: כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ, שֶׁאֵינוֹ עַל מִצְחוֹ וּמְרַשׁ"י. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: הַנַּח לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁטּוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר. [ד]וְלִיטַעְמָיךְ, תֵּיקְשֵׁי לְךָ הֵיא גּוּפַהּ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְעַבְּרִין, וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּחִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה, וּבִיקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ? אֶלָּא, חַסּוֹרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה, וְאִם עִיבְּרוּהָ – מְעוּבֶּרֶת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת. וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ'. [ב]אִי הָכִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה עִיבְּרוּהָ – מְעוּבֶּרֶת. תַּיְינוּ תַּנָּא קַמָּא? אָמַר רָבָא: לְכַתְּחִלָּה אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ. תַּנָּא נָמֵי הָכִי: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטּוּמְאָה לְכַתְּחִלָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מְעַבְּרִין. אֶלָּא מִפְּנֵי מָה בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ? שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא אַדָּר, וְהוּא עִיבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן. [ג]אָמַר מָר: שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא אַדָּר, וְהוּא עִיבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן. וְלֵית לֵיהּ לְחִזְקִיָּה "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" – זֶה נִיסָן, וְאֵין אַחֵר נִיסָן! טָעָה בְּדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, הוֹאִיל וְרָאוּי לְקוֹבְעוֹ נִיסָן. וְאֵיהוּ לְקוֹבְעוֹ נִיסָן. "הוֹאִיל וְרָאוּי" לָא אָמְרִינַן. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, הוֹאִיל וְרָאוּי לְקוֹבְעוֹ נִיסָן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי שֶׁהִשִּׁיא אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. הֵיכִי דָּמֵי? אָמַר רַב אָשֵׁי: כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחֱצָּה טְמֵאִים, מֻחֱצָּה טְהוֹרִים, וְנָשִׁים מְשֻׁלָּמוֹת לַטְּהוֹרִים וְעוֹדְפוֹת עֲלֵיהֶם. [ד]מֵעִיקָּרָא סָבַר: נָשִׁים בָּרְאשׁוֹן חוֹבָה, דְּהָווּ מִיעוּטָן טְמֵאִים, וּמִיעוּטָן מִידְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי. וּלְבַסּוֹף סָבַר: נָשִׁים בָּרְאשׁוֹן רְשׁוּת, דְּהָווּ לְהוּ טְמֵאִים רוּבָּא, וְרוּבָּא לָא מִדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי. [ה]גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר, הוֹאִיל וְרָאוּי לְקוֹבְעוֹ נִיסָן. עִיבְּרוּהָ, מַאי? אָמַר עוּלָּא: אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ. קִידְּשׁוּ, מַאי? אָמַר רָבָא: בָּטֵל הָעִיבּוּר. רַב נַחְמָן אָמַר: מְעוּבָּר וּמְקוּדָּשׁ. [ו]אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: מִכְּדֵי מִפּוּרַיָּא לְפִיסְחָא תְּלָתִין יוֹמִין הָווּ, וּמִפּוּרַיָּא דְּרִשִׁינַן בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, דְּתַנְיָא: שׁוֹאֲלִין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח קוֹדֶם לְפֶסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וְכִי מָטֵי רֵישׁ יַרְחָא מְרַחֲקִין לֵיהּ? אָתֵי לְזַלְזוֹלֵי בְּחַמֵּץ! אָמַר לֵיהּ: מִידַּע יָדְעִי דְּשַׁתָּא מְעַבְּרָתָא בְּחוּשְׁבָּנָא תַּלְיָא מִילְּתָא. אָמְרִי: חוּשְׁבָּנָא הוּא דְּלָא סְלִיק לְהוּ לְרַבָּנַן עַד הַשְׁתָּא. [ז]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה תְּקוּפָה חֲסֵירָה רוּבָּהּ שֶׁל חוֹדֶשׁ. וְכַמָּה רוּבָּהּ שֶׁל חוֹדֶשׁ? שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

רַבִּי

כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב שֶׁעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא כַּדַּת:

מסורת הש״ס

א יומא ז:; פסחים עז.
ב עירובין מח.
ג ברכות י:
ד אוצר מדרשים ל"ב מדות באגדה; מגילה כט:; ראש השנה ז.; עבודה זרה ה:; פסחים ו.

תורה אור השלם

כִּי מִרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֲפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר יְהוָה הַטּוֹב יְכַפֵּר בָּעַד [דברי הימים ב ל, יח]

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה [שמות יב, ב]

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמ' מר סבר כולי חג בעי'. עיין טורי אבן חגיגה דף י"ז ע"ב ד"ה אר"י:

תורה אור השלם

וְחַג שַׁבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה [שמות לד, כב]

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם אִם צָרִיךְ לְהַשְׁלִים כ"א יוֹם מֵחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר מִקְצָת חַג בָּעֵינַן. פֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס דְּלֵיכָּא לְמִפְרְךְ וְלִיעַבְּרוּהָ לָאֲלוּל דא"כ מִקְלַע תִּשְׁרֵי בְּאַד"ו וְדָוְקָא לַאֲחֵרִים דְּקִיְימִי בִּתְקוּפַת נִיסָן הוּא דְּפָרִיךְ לְקַמָּן וְלִיעַבְּרוּהָ לַאֲדָר מִשּׁוּם דְּמִצְיַנִּן בְּקַוְיָטָא לְחַסֵּר חַד יַרְחָא טְפֵי מִכְּסִדְרָן וַיְחֵזֹר תִּשְׁרֵי לְדַכְתֵּיהּ בְּיוֹם הַגּוּז וְר"ת מְפָרֵשׁ דִּלְקַמָּן פָּרִיךְ לְכַלְּהוּ תַּנָּאֵי דְּאַשְׁכַּחְנָא כַּמָּה תַּנָּאֵי דְּלָא חָיְשִׁי לְאַד"ו כִּי הַהִיא דס"פ אֵלּוּ קִשָּׁרִים (שַׁבָּת דַּף קיג.) דְּחֶלְבֵי שַׁבָּת קָרֵבִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים דְּפְלִיגִי בָּהּ רַבִּי (שִׁמְעוֹן) וְר"ע וְכִי מְשַׁנֵּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָא חָשִׁיב ה"ה נָמֵי לְכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי ת"ק וְרַבִּי יְהוּדָה וְר' יוֹסֵי וְר"ש וְקָשֶׁה דְּלָא יִתְכַּן לְפָרֵשׁ כֵּן מִלְּתָא דְּר' יוֹסֵי דְּקָתָנֵי ט"ז לִפְנֵי הַפֶּסַח מְעַבְּרִין ט"ז לִפְנֵי הַחַג אֵין מְעַבְּרִין וְעוֹד דבס"פ הֶחָלִיל (סַכָּה דַּף נד:) לָא אַשְׁכַּח תַּנָּא דְּאָתֵי כְּוָותֵהּ מַתְנִיתִין דְּחֶלְבֵי שַׁבָּת קָרֵבִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא אֲחֵרִים וְעוֹד דְּרַבִּינָא דְּמְשַׁנֵּי לְעוֹלָם אֲחֵרִים בְּתִשְׁרֵי קַיְימִי מַשְׁמַע דַּאֲתָא לְשַׁנּוּיֵי דְּלָא תִּקְשֵׁי וְלִיעַבְּרוּ לַאֲדָר וְלָא צָרִיכְתּוּ לְמֵימַר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָחָשִׁיב וּמִיהוּ גַּם לְפָרוּשׁ הַקּוּנְטְרֵס צ"ל ע"כ דְּרַבִּינָא לֹא תֵּרֵץ כָּלוּם מִקַּשְׁיָא דְּלִעַבְּרֵהּ לַאֲדָר דְּהָא אֲלִיבָּא דַּאֲחֵרִים קַיְימָא דְּלָא חָיְשִׁי לאד"ו וְצָרִיךְ נָמֵי לוֹמַר לְדִידֵהּ דְּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָחָשִׁיב וּמַהַאי טַעְמָא נָמֵי בְּחִנָּם דָּחֲק בַּקּוּנְטְרֵס לְפָרֵשׁ דְּמְעַבְּרִין לַאֲדָר שֶׁפִּיר מִשּׁוּם דְּאֶפְשָׁר לְתַקּוֹנֵי תִּשְׁרֵי בְּחַד מִיַּרְחֵי קַיְטָא דְּלָא צָרִיךְ לְטַעַם זֶה כֵּיוָן דְּאַלְבָּא דַּאֲחֵרִים קַיְימִי' וְאֵין לְהַקְשׁוֹת דְּהַשְׁתָּא נָמֵי כִּי נְעַבֵּר חֹדֶשׁ שֶׁלֵּם מִקְלַע תִּשְׁרֵי בְּאַד"ו לְמַאן דְּאָמַר דְּחֹדֶשׁ הָעִבּוּר כ"ט יוֹם דְּהָא אֶפְשָׁר לְתַקּוֹנֵי מֵחַד יַרְחֵי קַיְטָא לְמַלְּאוֹת חַד טְפֵי מִכְּסִדְרָן וְכֵן לְמַאן דְּאָמַר ל' יוֹם לְחַסֵּר חַד מִיַּרְחֵי קַיְטָא: ט"ז לִפְנֵי הַפֶּסַח מְעַבְּרִין. פֵּרוּשׁ ט"ז וְנוֹפֶלֶת בי"ז מִשּׁוּם תִּשְׁרֵי דְּתְקוּפָה נוֹפֶלֶת בכ"ב וְלֵיכָּא אֶפְלּוּ מִקְצָת חֲגִיגָה לְמִפְרְךְ לְהַשְׁלִים כ"א יוֹם מֵחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר מִקְצָת חַג בָּעֵינַן. וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "חַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה". מָר סָבַר: כְּווֹלֵיהּ חַג בָּעֵינַן בְּתְקוּפָה חֲדָשָׁה, וּמָר סָבַר: מִקְצָת חַג בָּעֵינַן בְּתְקוּפָה חֲדָשָׁה. מַאי קָא סָבְרִי? אִי קָסָבְרִי יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר, בְּלָאו הָכִי נָמֵי, לָא לְמַאן דְּאָמַר מִקְצָת חַג אִיכָּא, וְלָא לְמַאן דְּאָמַר מִקְצָת חַג אִיכָּא. אֶלָּא קָסָבְרִי יוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל. מֵיתִיבִי: יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל. וְעוֹד, תַּנְיָא: אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה תְּקוּפָה חֶסֵירָה רוּבּוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ. וְכַמָּה רוּבּוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ? שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁתֵּי יָדוֹת בַּחוֹדֶשׁ. וְכַמָּה שְׁתֵּי יָדוֹת בַּחוֹדֶשׁ? עֶשְׂרִים יוֹם. (א)רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְחַשְׁבִין שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַפֶּסַח, מְעַבְּרִין; שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג, אֵין מְעַבְּרִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג מְעַבְּרִין. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מִיעוּטוֹ, וְכַמָּה מִיעוּטוֹ? אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם. קַשְׁיָא! אָמַר מָר: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁתֵּי יָדוֹת בַּחוֹדֶשׁ, עֶשְׂרִים יוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְחַשְׁבִין שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם לִפְנֵי הַפֶּסַח, מְעַבְּרִין. הַיְינוּ רַבִּי יְהוּדָה! יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר, וְיוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל – אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. אָמַר מָר: שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג אֵין מְעַבְּרִין. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי, שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג הוּא דְּלָא, הָא שִׁיבְסַר וְתַמְנֵיסַר מְעַבְּרִין? וְהָאָמַר: שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַפֶּסַח – אִין, בְּצִיר – לָא! אִידִי וְאִידִי אֵין מְעַבְּרִין, וְאַיְידֵי דְּתָנָא "שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַפֶּסַח", תָּנָא נָמֵי "שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג מְעַבְּרִין. הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא? אִיכָּא

עַל תְּקוּפַת תַּמּוּז שֶׁתְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בכ"ב מְעַבְּרִין וּמוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד וְדוֹחִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת כְּדֵי שֶׁתְּקַדֵּם תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי לְחַג אֲבָל אִם הָיְתָה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בכ"א דְּהַיְינוּ יוֹם אֶחָד בְּתוֹךְ חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵין מְעַבְּרִין: חַג הָאָסִיף זְמַן הָאָסִיף שֶׁבָּחַג דְּהַיְינוּ חֲלוֹ שֶׁל חַג שֶׁיָּכוֹל לֶאֱסוֹף בּוֹ דָּבָר הָאָבֵד הַשְׁמָר שֶׁיִּהְיֶה בִּתְקוּפַת שָׁנָה הַנִּכְנֶסֶת וְלֹא בְּתוֹךְ תְּקוּפַת תַּמּוּז שֶׁהִיא מִשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה ר' יְהוּדָה סָבַר כֻּלּוֹ חַג בָּעֵינַן כְּלוֹמַר כָּל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בָּעֵינַן בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה הִלְכָךְ כְּשֶׁתְּקוּפַת תַּמּוּז חֲסֵרָה שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲרֵי יוֹם אֶחָד מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד נִמְשָׁךְ לְתוֹכָהּ דַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם טוֹב וְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֲבָל אִם הָיְתָה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בְּיוֹם ט"ז חֲרֵי כָּל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה וְאֵין מְעַבְּרִין ר' יוֹסֵי אוֹמֵר מִקְצָת חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בָּעֵינַן בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה הִלְכָךְ כְּשֶׁתְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בְּיוֹם כ"ב שֶׁתְּקוּפַת יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְדוֹחִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת כְּדֵי לְהַקְדִּים תְּקוּפָה לְחַג אֲבָל אִם רוֹאִין בֵּית דִּין בַּאֲדָר שֶׁתִּתְפּוֹל תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּיוֹם כ"א שֶׁהוּא שְׁבִיעִי שֶׁל עֲרָבָה דְּאִיכָּא מִקְצָת חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בְּתְקוּפָה חֲדָשָׁה אֵין מְעַבְּרִין וּלְמִשְׁנָה לֶאֱלוּל וְלִדְחַיֵּהּ לְמוֹעֵד חַד יוֹמָא וְאִיכָּא לר' יְהוּדָה כְּווֹלֵיהּ חַג וּלְרַבִּי יוֹסֵי מִקְצָת חַג כְּדַפָּרְכִינַן לְקַמָּן גַּבֵּי תְּקוּפַת נִיסָן לְעַבְּרוּהָ לַאֲדָר לָא אֶפְשָׁר מִשּׁוּם דְּלָא מִקְלַע לָן תִּשְׁרֵי בְּיוֹמָא דְּחַזְיָא אִי מְעַבְּרִינַן לֶאֱלוּל דְּהָא מֻעָקָּרָא מְסַדְּרִינַן לִירֵחָא דְּסִתְוָא כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיקְלַע תִּשְׁרֵי בְּאַד"ו וְאִי מְעַבְּרִינַן לַאֲדָר הֵיכִי דְּלָא לִיקְלַע תִּשְׁרֵי בְּאַד"ו תְּרֵי שְׁבֵי בַּהֲדֵי וּמִשּׁוּם שְׁבִיעִי שֶׁל עֲרָבָה דְּלָא אִצְטְרִיךְ דְּמֵעִקָּרָא סָדְרִינַן לְיַרְחֵי דְּלָא לִקְלַע בְּאַד"ו וְאִי נִצְטְרִיךְ לְעַבּוֹרֵי מִיקַּלְקְלָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּדְאָמְרִינַן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (שָׁם) וּבְמַסֶּכֶת סֻכָּה (דַּף מג:) נָמֵי גַּבֵּי שְׁבִיעִי שֶׁל עֲרָבָה אָמְרִינַן לָא מִקְלַע אֱלוּל בְּשַׁבָּת אַלְמָא אֲנַן הוּא דְּמְעַיְּינִינַן בְּמִלְּתָא וּמְסַדְּרִינַן לְיַרְחֵי כִּי הֵיכִי דְּלָא מִקְלַע בְּאַד"ו הִלְכָךְ כֵּיוָן דְּיוֹם שְׁלִישִׁים שֶׁל אֱלוּל מִקְלַע בִּשְׁלִישָׁה אוֹ בָּהּ' אוֹ בַּז' אִי דְּחֵית לֵיהּ חַד יוֹמָא בֵּין עַל יְדֵי עִבּוּר אֱלוּל בֵּין עַל יְדֵי עִבּוּר חֹדֶשׁ אַחַר מִקְלַע רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַד"ו וְאִי מִקְלַע בַּשֵּׁנִי בְּשַׁבָּת דְּאֶפְשָׁר לְמַחַר הוֹאִיל וּבְרוֹב הַשָּׁנִים לֹא שְׁכִיחַ לֹא פָּרְכִינַן לֵיהּ וּלְעַבּוֹרֵי תְּרֵי יַרְחֵי וְלִדְחֵיהּ תְּרֵי יוֹמֵי לֹא אֶפְשָׁר דְּקִיְימָא לָן בְּמס' עֲרָכִין (דַּף ח:) דְּלָא נִרְאֶה לַחֲכָמִים לְעַבֵּר שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים בַּשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה שָׁנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ מְעֻבֶּרֶת וְכֵיוָן דְּבִסְדָר הַחֳדָשִׁים אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר מִקְלַע לָן תְּקוּפָה בְּיוֹם י"ז לְרַבִּי יְהוּדָה אוֹ בכ"ב לְרַבִּי יוֹסֵי אִי מְעַבְּרִינַן עוֹד תְּרֵי יַרְחֵי הָוֵי לְהוּ שְׁמוֹנָה מְעֻבָּרִין הִלְכָךְ מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה: אִי קָסָבְרִי יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר יוֹם שֶׁהַתְּקוּפָה נוֹפֶלֶת בּוֹ הוּא גָּמַר תְּקוּפָה שֶׁעָבְרָה וְאֵינָהּ מִתְקוּפָה חֲדָשָׁה לָמָּה לִי לְרַבִּי יְהוּדָה שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲסֵרָה וּלְרַבִּי יוֹסֵי כ"א בְּלָאו הָכִי אֶפְלּוּ לֹא חֲסֵרָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְר' יְהוּדָה וְתִפֹּל חֲדָשָׁה בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר אוֹ עֶשְׂרִים לְרַבִּי יוֹסֵי וְתִפֹּל בְּאֶחָד וְעֶשְׂרִים לֹא לְר' יְהוּדָה אִיכָּא כְּווֹלֵיהּ חַג וְלֹא לְר' יוֹסֵי אִיכָּא מִקְצָת חַג דְּהָא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל עֲרָבָה שֶׁנּוֹפֶלֶת בּוֹ תְּקוּפָה מֵאוֹתָהּ שֶׁעָבְרָה הוּא וְלֹא' יְהוּדָה נָמֵי יוֹם ט"ז מִתְּקוּפָה שֶׁעָבְרָה וְלַיְכָּא כְּווֹלֵיהּ חַג וְלֹא' יוֹסֵי אִם תִּפּוֹל בְּשִׁבְיעִי שֶׁל עֲרָבָה אִיכָּא מִקְצָת: מֵיתִיבִי יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר דִּבְרֵי יְהוּדָה וְכֵיוָן דְּיוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר לָמָּה לִי חֲסֵרָה שִׁשָּׁה עָשָׂר: וְעוֹד תַּנְיָא לְר' יְהוּדָה עֶשְׂרִים דְּשַׁמְעִינַן מִנֵּהּ דְּר' יְהוּדָה מִקְצָת חַג הוּא דְּבָעֵי וְקָשְׁיָא לְשִׁמּוּאֵל דְּתַרְתֵּי: שִׁשָּׁה עָשָׂר וְנוֹפֶלֶת בְּשִׁבְעָה עָשָׂר: עֶשְׂרִים וְנוֹפֶלֶת בכ"א ואע"ג דְּהוּא יוֹם אַחֲרוֹן לְחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד לֵיכָּא מִקְצָת חַג דִּלְר' יְהוּדָה יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר וְאֵינוֹ מִן הַחֲדָשָׁה: שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַפֶּסַח מְעַבְּרִין אִם תְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּסַח דְּהַיְינוּ תְּקוּפַת טֵבֵת חֲסֵרָה שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן וּתְקוּפָה נוֹפֶלֶת בְּשִׁבְעָה עָשָׂר מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּנִיסָן צ"א יוֹם לְתְקוּפַת נִיסָן וצ"א יוֹם לְשֶׁל תַּמּוּז הֲרֵי הֵם כָּלִים בכ"א בְּתִשְׁרֵי וּתְקוּפָה נוֹפֶלֶת בכ"ב וְאע"ג דִּלְרַבִּי יוֹסֵי מִיּוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל לֵיכָּא מִקְצָת חַג בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה כֵּיצַד טֵל י"ד דְּנִיסָן שֶׁהוּא מֻלָּא וְאִייֵר וְסִיוָן נ"ט וְתַמּוּז וְאָב נ"ט הֲרֵי קל"ב וֶאֱלוּל כ"ט שֶׁהוּא חֶסֶר הֲרֵי קס"א וכ"א דְּתִשְׁרֵי הֲרֵי קפ"ב יְמֵי שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת וְשֶׁל תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בכ"ב מִשּׁוּם הָכִי מְעַבְּרִין אֲבָל נָפְלָה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּיוֹם כ"א אֵין מְעַבְּרִין דְּיוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל וְאֵיכָּא יוֹם אֶחָד מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה: שִׁשָּׁה עָשָׂר לִפְנֵי הַחַג אִם חֲסֵרָה תְּקוּפַת תַּמּוּז שֶׁהוּא לִפְנֵי הַחַג שִׁשָּׁה עָשָׂר מִקְצָת חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בִּתְקוּפָה חֲדָשָׁה מִיּוֹם תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בכ"ב שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בֵּין תְּקוּפָה לְתְקוּפָה צ"א יוֹם וְז' שָׁעוֹת וּמֻחֲצָה אֶלָּא דְּכִי נָפְלָה תְּקוּפַת נִיסָן בי"ז בְּפְסִיקָא לֵהּ דִּלְעוֹלָם מְעַבְּרִין אֲבָל בט"ז אִם בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה נוֹפֶלֶת אוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה אֵין מְעַבְּרִין וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ מְעַבְּרִין:

חֲגִיגָה וַאֲפִלּוּ נוֹפֶלֶת תְּקוּפַת נִיסָן בט"ז בְּנִיסָן אוֹ בִּתְחִלַּת הַיּוֹם אוֹ בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם מִקְלַע נָמֵי תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בכ"ב שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בֵּין תְּקוּפָה לְתְקוּפָה צ"א יוֹם

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ א:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ מעשה הקרבנות הל׳ י:
ג מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:
ד מיי׳ פד׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

מסורת הש״ס

א ראש השנה כא.
ב ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק ו א-ב
ג סוטה מד:; לעיל ג:; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ד עבודה זרה ח:

תורה אור השלם

שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה [דברים טז, א]

וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה [שמות כג, טז]

וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא ד, טו]

וַיִּסְמֹךְ אֶת־יְדָיו עָלָיו וְצִוָּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה [במדבר כז, כג]

אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ יוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל וְיוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר וְלָא מְסַיְּימִי לֹא שַׁיָּךְ כָּאן אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ יוֹם תְּקוּפָה מַתְחִיל וְיוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר, וְלָא מְסַיְּימִי. [א]אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מִיעוּטוֹ, וְכַמָּה מִיעוּטוֹ? אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם. מַאי קָסָבְרִי? אִי קָסָבְרִי יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר, וְכוּלֵּיהּ חַג בָּעֵינַן – הָאִיכָּא! אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: אֲחֵרִים בְּתִקְופַת נִיסָן קָיְימִי, דִּכְתִיב: ״שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב״ – שְׁמוֹר אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה שֶׁיִּהֵא בְּחֹדֶשׁ נִיסָן. וְלִיעַבְּרֵיהּ לְאַדָּר? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: תַּנָּא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה קָחָשֵׁיב, וְהָכִי קָאָמַר: עַד מִיעוּטוֹ מְעַבְּרִין. וְכַמָּה מִיעוּטוֹ? אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם. רַבִּינָא אָמַר: לְעוֹלָם אֲחֵרִים בְּתִשְׁרֵי קָיְימִי, וְקָסָבְרִי אֲחֵרִים כּוּלֵּיהּ חַג בָּעֵינַן, וְיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן? ״חַג הָאָסִיף״ כְּתִיב! חַג הַבָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה. [ב]סְמִיכַת זְקֵנִים. תָּנוּ רַבָּנַן: ״וְסָמְכוּ זְקֵנֵי״ – יָכוֹל זְקֵנֵי הַשּׁוּק? תַּלְמוּד לוֹמַר ״עֵדָה״. [ג]אִי ״עֵדָה״ – יָכוֹל קְטַנֵּי עֵדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר ״הָעֵדָה״ – מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה. וְכַמָּה הֵן? ״וְסָמְכוּ״ – שְׁנַיִם, ״זְקֵנֵי״ – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: ״זְקֵנֵי״ – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָכְתִיב ״וְסָמְכוּ״? הָהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְגוּפֵּיהּ. וְרַבִּי יְהוּדָה? לְגוּפֵּיהּ לָא צְרִיךְ, דְּאִם כֵּן דְּלָא אָתֵי ״וְסָמְכוּ״ לְדָרְשָׁה, לִיכְתּוֹב ״זְקֵנֵי הָעֵדָה יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר״. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אִי כְּתִיב הָכִי, הָוֶה אָמֵינָא: מַאי ״עַל״? בְּסָמוּךְ. וְרַבִּי יְהוּדָה גָּמַר ״רֹאשׁ״ ״רֹאשׁ״ מֵעוֹלָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא גָּמַר ״רֹאשׁ״ ״רֹאשׁ״ מֵעוֹלָה. [ד]תָּנָא: סְמִיכָה וּסְמִיכַת זְקֵנִים בִּשְׁלֹשָׁה. מַאי סְמִיכָה וּמַאי סְמִיכַת זְקֵנִים? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיסְמַךְ סָבֵי. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף: מִיסְמַךְ סָבֵי בִּשְׁלֹשָׁה מְנָלַן? אִילֵּימָא מִדִּכְתִיב ״וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו״, אִי הָכִי תִּסְגֵּי בְּחַד! וְכִי תֵּימָא מֹשֶׁה בִּמְקוֹם שִׁבְעִים וְחַד קָאֵי, אִי הָכִי לִיבְעֵי שִׁבְעִים וְחַד! קַשְׁיָא. [ה]אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אָשֵׁי: בִּידָא מַמָּשׁ סָמְכִין לֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: סָמְכִין לֵיהּ בִּשְׁמָא, קְרוּ לֵיהּ ״רַבִּי״, וְיָהֲבִי לֵיהּ רְשׁוּתָא לְמֵידַן דִּינֵי קְנָסוֹת. [ו]וְחַד לָא סָמִיךְ? וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּרַם, זְכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא שְׁמוֹ, שֶׁאִילְמָלֵא הוּא נִשְׁתַּכְּחוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. נִשְׁתַּכְּחוּ? נְגָרוֹסֵינְהוּ! אֶלָּא

בָּטְלוּ

תַּנָּא בָּתְרָא לְטַפּוֹיֵי אָתָא כְּיָון דְּמִפְסִיק שְׁאַר תַּנָּאֵי דְּקָאָתֵי לְטַפּוֹיֵי עֲלַיְיהוּ וְכֵן אִיתָא בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שַׁבָּת כד.) גְּבֵי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַב בְּרוּנָא וְלָא מְסַיְּימִי: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ כו' שְׁמוֹר אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה שֶׁיִּהְיֶה בְּחֹדֶשׁ נִיסָן פֵּי' בַּקּוּנְטְרֶס אָבִיב שֶׁל תְּקוּפַת נִיסָן הַיְנוּ נִיסָן שֶׁל חַמָּה שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹךְ יְמֵי חִדּוּשׁ י"ד וּמִכָּאן וְאֵילָךְ הִיא יְשָׁנָה וְקָשֶׁה דְּאִם כֵּן מַאי קָשֶׁה לֵיהּ וְלִיעַבְּרֵיהּ לְאַדָּר לֵימָא דְּקָסָבְרִי יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר דְּאִי נָמֵי מְעַבְּרִי' לְאַדָּר וְנִדְחֵיהַ חַד יוֹמָא נוֹפֵל תְּקוּפָה בי"ד וּמַתְחִיל נִיסָן שֶׁל חַמָּה בט"ו וְלָא הֲוֵי בְּתוֹךְ יְמֵי חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה וְעוֹד מַשְׁמַע בְּפֶרֶק הֵיוּ בוֹדְקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף מא:) דְּחִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה מַמְשִׁיךְ עַד ט"ו דְּא"ר יוֹחָנָן עַד מָתַי מְבָרְכִין עַל הַחֹדֶשׁ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ וּמִפָּרְשֵׁי נְהַרְדְּעֵי עַד ט"ז ונ"ל דְּקָסָבְרִי אֲחֵרִים יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר וְחִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה עַד ט"ו הִלְכָךְ כְּשֶׁנּוֹפֶלֶת תְּקוּפַת נִיסָן בט"ו מְעַבְּרִין דְּלֵיכָּא תְּקוּפַת נִיסָן בְּתוֹךְ יְמֵי חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה כְּלָל וּפְרִיךְ לְעַבְּרוּהָ לְאַדָּר כְּדֵי שֶׁתִּפּוֹל תְּקוּפָה בי"ד וּבְיוֹם ט"ו מַתְחִיל נִיסָן שֶׁל חַמָּה דְּאִיכָּא יוֹם אֶחָד בְּחִדּוּשׁ שֶׁל לְבָנָה וְהָא דְּאָמַר בְּשִׁלְהֵי פ"ק דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ד' כא.) כִּי חָזֵית דְּמָשְׁכָה תְּקוּפַת טֵבֵת עַד שִׁתְּסַר בְּנִיסָן לְעַבְּרָהּ לְהַאי שַׁתָּא וְלָא תִּחוֹשׁ לַהּ דִּכְתִיב שְׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב שְׁמוֹר אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה כו' נ"ל אֲפִלּוּ בְּגוֹפָלֶת בְּיוֹם ט"ז גּוּפָהּ קָאָמַר וְקָסָבַר יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר אַפֵּי' דְּכִי מַעֲבְּרֵת לְאַדָּר וְנוֹפֵל בט"ו לֵיכָּא אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה בְּחִדּוּשׁ דְּנִיסָן אֲבָל אִי מְשָׁכָה עַד ט"ו מְעַבְּרִין לַאדָּר וְלָא מְעַבְּרִינָא לֵיהּ לְשַׁתָּא וְהָא דְּקָאָמַר לָא תִּחוֹשׁ לַהּ הַיְנוּ לוֹמַר דַּאֲחֵרִים הִיא יְחִידָאָה הִיא וְאֵין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ כְּדִפֵּי' שָׁם בַּקּוּנְטְרֶס וּמֵיהוּ הָתָם קָשֶׁה לְמָה לִי טַעְמָא מִשּׁוּם אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה תִּפּוֹק לַהּ מִשּׁוּם תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי דְּכִשְׁנּוֹפֶלֶת תְּקוּפַת נִיסָן בְּיוֹם ט"ז נוֹפֶלֶת תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּיוֹם כ"א פְּעָמִים בכ"ב וַאֲפִילּוּ תִּפּוֹל תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בכ"א לֵיכָּא אֲפִלּוּ מִקְצַת חַג בְּתְקוּפָה חֲדָשָׁה דְּהָא סָבַר יוֹם תְּקוּפָה גּוֹמֵר וּלְפֵר"ת אִתֵּי שַׁפִּיר דְּכִי מְשָׁכָה תְּקוּפַת טֵבֵת עַד שִׁתְּסַר בְּנִיסָן וְנָפְלָה בְּתַחִלַּת הַלַּיְלָה אוֹ בּוֹ' שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה א"צ לְעַבֵּר מִשּׁוּם תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי דְּסָגֵי דְּנָעֵבֵּר יוֹם א' אֲדָר אוֹ אֱלוּל וְתִפֹּל תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּכ' בּוֹ וּמֵיהוּ לְפֵרוּשׁ הַקּוּנְטְרֶס נָמֵי י"ל דַּאֲתָא לְמֵימַר דְּהָתָם דַּוְקָא כִּי מְשָׁכָה עַד שִׁיתְּסַר עָבְרָה אֲבָל אִם נוֹפֶלֶת בְּחֲמִישָׁה לֹא תְּעֻבַּרְה אֲפִילּוּ נוֹפֶלֶת בְּתְחִלַּת הַיּוֹם אוֹ בּוֹ' שָׁעוֹת בַּיּוֹם אֶלָּא נְעֻבְּרָה לַאדָּר אַף עַל גַּב דְּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת בכ"א לָא תִּחוֹשׁ דְּקָיְמָא לַן כַּאֲחֵרִים דְּלָא חָיְשִׁינַן לְתְקוּפַת תִּשְׁרֵי דְּלָא דָּרֵישׁ חַג הָאָסִיף: וְלִעַבְּרֵהּ לְאַדָּר אֲפִלּוּ לְפֵר"ת לְכָלָּהוּ תַּנָּאֵי מוּכָח מִתּוֹךְ תֵּרוּצוֹ שֶׁל רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב דְּלַאֲחֵרִים נָמֵי פָּרִיךְ וְתַמָּה מַאי קוּשְׁיָא הָא רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל תָּנֵי בְּסוֹף פ"ק דר"ה (דף כ.) יָכוֹל כָּשֵׁם שְׁמַעֲבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לְצֹרֶךְ כָּךְ מַעֲבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ ת"ל הַחֹדֶשׁ הַזֶּה כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ וְאָמַר רָבָא הָאי דְּתָנָא רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל אֲחֵרִים הִיא דְּתַנָּיָא אֲחֵרִים אוֹמְרִים אֵין בֵּין עֲצֶרֶת לָעֲצֶרֶת וְאֵין בֵּין ר"ה לר"ה אֶלָּא ד' יָמִים בִּלְבַד:

רַבִּינָא אָמַר לְעוֹלָם אֲחֵרִים בְּתִשְׁרֵי קָיְמִי לָאו לְשַׁנּוּיֵי קַשְׁיָא דְּלְעַבְּרֵהּ לַאדָּר קַאָתֵי כְּדְפָרֵישׁית לְעֵיל: יָכוֹל זְקֵנֵי הַשּׁוּק כָּאן מוּכָח דְּזְקֵנֵי מַשְׁמַע הֲדְיוֹטוֹת וְכֵן לְקַמָּן גַּבֵּי עֲרֵיפָה אָמְרִינַן אִי כְּתִב זְקֵנֵי ה"א זְקֵנֵי הַשּׁוּק וְכֵן בְּרֵישׁ מְצוֹת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת דף קא. וְשָׁם) מַרְבִּים הֲדְיוֹטוֹת מִדִּכְתִיב זְקֵנֵי עִירוֹ וְקָשֶׁה דִּבְפ' עֶגְלָה עֲרוּפָה (סוֹטָה דף מד:) תְּנַן נִמְצָא סָמוּךְ לְעִיר שָׁאֵין בָּהּ ב"ד לֹא הָיוּ מוֹדְדִין וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא דְּזְקֵנֵי הָעִיר בָּעֵינַן וְלֵיכָּא וי"ל דְּזְקֵנֵי הָעִיר שֶׁאֵנִי דְּמַשְׁמַע הַמְיֻחָדִים שֶׁבָּעִיר כִּדְדָרְשִׁינַן הָכָא הָעֵדָה הַמְיֻחָדִים שֶׁבָּעֵדָה:

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים עשרה הרוגי מלכות הקדמה א

ב משנה מכות

ג כתובות יז.

ד עבודה זרה ח:

ה יבמות קא.; סוטה מד:; משנה סוטה; לעיל י.

גליון הש"ס

גמ' ד' זירא היה מיטמר למיסמכיה. ע' ירושלמי פ"ג דבכורים:

תורה אור השלם

וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתִךָ כָּל־הַיָּמִים [שמואל א ב, לב]

וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים [שמואל א ב, לג]

וְצָאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל [דברים כא, ב]

וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא ד, טו]

בָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת דְּכֵיוָן דְּלֵיכָּא סְמִיכָה בָּטְלוּ: בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת וְלֹא בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא שָׁרַץ וְלֹא פֵּרְכוּס מַשְׁמַע דְּתֵרֵי מִלֵּי נִינְהוּ וּדְלֹא כְּפֵי' הַקּוּנְטְרֵס (פ"ב) דְּכַתָּבוֹת שֶׁפֵּרֵשׁ דְּפוֹקֶסֶת הָיְנוּ מְעֻבֶּרֶת שָׁרַץ עַל פָּנֶיהָ וְהָתָם מוּכָח דְּפוֹקֶסֶת הָיְנוּ פֵּרְכוּס וְאֵין לְהַאֲרִיךְ: **וַעֲרִיפַת עֶגְלָה** בַּג' עֲרִיפָה לְאוֹ דַּוְקָא דְּמִדִּידָה הוּא דְּהַוְיָא בַּג' כְּדִתְנַן בְּפ' עֶגְלָה עֲרוּפָה (סוֹטָה דף מד:) ג' מב"ד הַגָּדוֹל שִׁבְּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין וְכוּ' וַהֲדַר קְתָנֵי נִפְקְרוּ זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ זְקֵנֵי אוֹתָהּ הָעִיר וּמְבִיאִין עֶגְלָה עֲרוּפָה וְהָתָם לֹא קְתָנֵי ג' וּקְרָאֵי נָמֵי דְּמִיתְי בְּגֶמָרָא כְּתִיבִי: **וְרַבִּי** שִׁמְעוֹן לֹא דָּרֵשׁ וְיו"ו וְכֵן בְּפ' קַמָּא דְּסוֹטָה (דף ו:) גַּבֵּי וּטְהוֹרָה דְּקָאָמַר ר"ש אֵין זְכוּת תּוֹלָה בַּמַּיִם הַמָּרִים וְכֵן בְּשֶׁלְהֵי הַתְּכֵלֶת (מְנָחוֹת דף נא:) גַּבֵּי וּמַחֲצִיתָהּ וְתָמֵהּ דְּבְרֵישׁ מְרֻבָּה (ב"ק דף סה:) דָּרֵישׁ ר"ש וְיו"ו וְאֶת אֲשֶׁמוֹ וּבְפֶרֶק (עַל אֵלּוּ מוּמִין) הָאֲסוּרִים (בְּכוֹרוֹת כח:) גַּבֵּי וּמִן הַצֹּאן לְרַבּוֹת הַנּוֹגֵחַ לְקֻרְבָּן וּבְרֵישׁ פ' ד' מִיתוֹת לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף נא:) דָּרֵישׁ ר"ש בַּת וּבַת אֲנִי דּוֹרֵשׁ וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קַאֵי הָתָם כְּוָותֵהּ וְכֵן קָשֶׁה מֵרַבִּי יְהוּדָה דְּדָרֵשׁ הָכָא וְיו"ו וּבְפֶרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (ב"מ דף כו.) גַּבֵּי וּמְצָאתָהּ דַּאֲתָא לְיַדּוֹ מַשְׁמַע וְקָשֶׁה דִּבְרֵישׁ תְּמוּרָה (דף ב:) גַּבֵּי וְאִם הֶמִּיר יָמִיר אֲמַרִינַן וְר' יְהוּדָה וְיו"ו לָא דָּרֵישׁ וְכֵן בְּשֶׁלְהֵי טְרַף בַּקְּלָפִי (יוֹמָא ד' מה.) גַּבֵּי וְהָאֵשׁ וְי"ל דְּהָא דְּקָאָמַר לָא דָּרֵישׁ לֵיהּ כְּלָל אֶלָּא דַּוְקָא לְאוֹ מִשּׁוּם דְּלָא דָּרֵשׁ קָאָמַר:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יב:

ב מיי' פ"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

ג מיי' פ"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

ד סמג עשין מז:

ה מיי' פ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

ו סמג עשין מז:

ז מיי' פ"ה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

ח מיי' פט"ו מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א:

בָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִישְׁרָאֵל, שֶׁפַּעַם אַחַת גָּזְרָה מַלְכוּת הָרִשָּׁעָה שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל – שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ יֶהֱרֹג, וְכָל הַנִּסְמָךְ יֶהֱרֹג, וְעִיר שֶׁסּוֹמְכִין בָּהּ תֵּיחָרֵב, וּתְחוּמִין שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן יֵעָקְרוּ. (א)מָה עָשָׂה יְהוּדָה בֶּן בָּבָא? הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים, וּבֵין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת, וּבֵין שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת, בֵּין אוּשָׁא לְשִׂפְרַעַם, וְסָמַךְ שָׁם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים. וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי מֵאִיר, וְרַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. רַב אַוְיָא מוֹסִיף: אַף רַבִּי נְחֶמְיָה. כֵּיוָן שֶׁהִכִּירוּ אוֹיְבֵיהֶם בָּהֶן, אָמַר לָהֶן: בָּנַיי, רוּצוּ! אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, מָה תִּהֵא עָלֶיךָ? אָמַר לָהֶן: הֲרֵינִי מוּטָל לִפְנֵיהֶם כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים. אָמְרוּ: לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁנִּעֲצוּ בּוֹ שִׁלֹּשׁ מֵאוֹת לוּנְכִיאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וַעֲשָׂאוּהוּ כִּכְבָרָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אַחֲרִינֵי הָוֵו בַּהֲדֵיהּ, וַהֲאי דְּלָא חֲשִׁיב לְהוּ – מִשּׁוּם קְבוּדוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא. וְרַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא סָמְכֵיהּ? וְהָא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָאוֹמֵר רַבִּי מֵאִיר לֹא סָמַךְ רַבִּי עֲקִיבָא אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה! סָמְכֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא וְלֹא קַיְבְּלוּהּ, סָמְכֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וְקַיְבְּלוּהּ. (ב)אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין סְמִיכָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ. מַאי ״אֵין סְמִיכָה״? אִילֵימָא דְּלָא דָּיְינִי דִּינֵי קְנָסוֹת כְּלָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהָא תְּנַן: סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ וּבֵין בְּחוּצָה לָאָרֶץ! אֶלָּא, דְּלָא סָמְכִינַן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. פְּשִׁיטָא: סוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנִסְמָכִין בָּאָרֶץ, הָא אָמְרִינַן דְּלָא. אֶלָּא, סוֹמְכִין בָּאָרֶץ וְנִסְמָכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ – מַאי? תָּא שְׁמַע: דְּרַבִּי יוֹחָנָן הָוֵה מְצַטַּעַר עֲלֵיהּ דְּרַב שֵׁמֶן בַּר אַבָּא, דְּלָא הָוֵה גַּבַּיְיהוּ דְּלִיסְמְכֵיהּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן זֵירוּד וְחַד דְּעִימֵיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַכְמַאי. וְאָמְרִי לַהּ: רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַכְמַאי וְחַד דְּעִימֵיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן זֵירוּד. חַד דַּהֲוָה גַּבַּיְיהוּ – סָמְכוּהוּ, וְחַד דְּלָא הָוֵה גַּבַּיְיהוּ – לָא סָמְכוּהוּ. רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא הָוֵה קָא מְשָׁתְּקִיד רַבִּי יוֹחָנָן לְמִיסְמְכִינְהוּ. לָא הָוֵה מְסַתַּיְיעָא מִילְּתָא, הָוֵה קָא מְצַטַּעַר טוּבָא. אָמְרוּ לֵיהּ: לָא נְצַטַּעַר מָר, דַּאֲנַן מִדְּבֵית עֲלִי קָאַתֵינַן. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מְנַיִין שֶׁאֵין נִסְמָכִין לְבֵית עֲלִי? שֶׁנֶּאֱמַר: ״לֹא יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל הַיָּמִים״. מַאי זָקֵן? אִילֵימָא זָקֵן מַמָּשׁ, וְהָכְתִיב: ״כָּל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים״! אֶלָּא סְמִיכָה. רַבִּי זֵירָא הָוֵה מִיטַּמַּר מִלְּמִיסְמְכֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם הֱוֵה קָבֵל וְקַיֵּים. כֵּיוָן דְּשַׁמְעֵהּ לְהָא דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין אָדָם עוֹלֶה לְגָדוּלָּה אֶלָּא אִם כֵּן מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, אֲמַר נַפְשֵׁיהּ. (ג)כִּי סְמָכוּהוּ לְרַבִּי זֵירָא, שָׁרוּ לֵיהּ הָכִי: ״לֹא כַּחַל וְלֹא שָׂרָק וְלֹא פִּירְכוּס, וְיַעֲלַת חֵן״. כִּי סְמָכוּהוּ לְרַבִּי אַמֵּי וּלְרַבִּי אַסִּי, שָׁרוּ לְהוּ הָכִי: ״כֹּל מִן דַּיִן, כֹּל מִן דַּיִן, סְמוּכוּ לַנָּא. לָא תִּסְמְכוּ לַנָּא לָא מִסַּרְמִיטִין וְלָא מִסַּרְמִיסִין״. וְאָמְרִי לַהּ: ״לָא מֵחֲמִיסִין וְלָא מִטּוּרְמִיסִין״. (ד)רַבִּי אֲבָהוּ, כִּי הֲוָה אָתֵי מִמְּתִיבְתָּא לְבֵי קֵיסָר, נָפְקִי מַטְרוֹנָיְיתָא דְּבֵי קֵיסָר וּמְשַׁרְיָין לֵיהּ: ״רַבָּה דְּעַמַּיָּיא, מְדַבְּרָנָא דְּאוּמְתֵיהּ, בּוּצִינָא דְּנְהוֹרָא, בְּרִיךְ מֵתְיָיךְ לְשָׁלֹם״. (ה)״עֲרִיפַת עֶגְלָה בִּשְׁלֹשָׁה. תָּנוּ רַבָּנָן: ״וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ״. ״זְקֵנֶיךָ״ – שְׁנַיִם, ״שֹׁפְטֶיךָ״ – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: ״זְקֵנֶיךָ״ – שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הַאי ״שֹׁפְטֶיךָ״ מַאי עֲבִיד לֵיהּ? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְמִיוּחְדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטִיךָ. וְרַבִּי יְהוּדָה? מִ״זְקֵנַי״ ״זְקֵנֶיךָ״ נָפְקָא. (ו)וְרַבִּי שִׁמְעוֹן: אִי מִ״זְקֵנַי״ הֲוָה אָמֵינָא זְקֵנֵי הַשּׁוּק, כְּתַב רַחֲמָנָא ״זְקֵנֶיךָ״. וְאִי כְּתִיב ״זְקֵנֶיךָ״ – הֲוָה אָמֵינָא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כְּתַב רַחֲמָנָא ״וְשֹׁפְטֶיךָ״ – מִמִּיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְרַבִּי יְהוּדָה גָּמַר ״זְקֵנַי״ ״זְקֵנַי״ מִ״וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם״ – מָה לְהַלָּן מִיּוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה, אַף כָּאן מִיּוּחָדִין שֶׁבִּזְקֵנֶיךָ. אִי יָלֵיף – לֵילַף כּוּלֵּהּ מֵהָתָם! ״זְקֵנֶיךָ״ ״וְשֹׁפְטֶיךָ״ לְמָה לִי? אֶלָּא, וְיו ״וְשֹׁפְטֶיךָ״ לְמִנְיָינָא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן – וְיו לָא דָּרֵישׁ. (ז)אֶלָּא מֵעַתָּה, ״וְיָצְאוּ״ – שְׁנַיִם, ״וּמָדְדוּ״ – שְׁנַיִם, לְרַבִּי יְהוּדָה הֲרֵי תִּשְׁעָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁבְעָה? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: ״וְיָצְאוּ״ – הֵן וְלֹא שְׁלוּחָן, ״וּמָדְדוּ״ – שֶׁאֲפִילּוּ נִמְצָא

בַּעֲלִיל לָעִיר, צָרִיךְ לַעֲסוֹק בִּמְדִידָה. מַתְנִיתִין דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ", "זְקֵנֶיךָ" – זוֹ סַנְהֶדְרִין, "וְשֹׁפְטֶיךָ" – זֶה מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל. מֶלֶךְ – דִּכְתִיב: "מֶלֶךְ בַּמִּשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ". כֹּהֵן גָּדוֹל – דִּכְתִיב: "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט". אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בַּחֲדָא פְּלִיג אוֹ בְּתַרְתֵּי פְּלִיג? בְּמֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל פְּלִיג, אֲבָל בְּסַנְהֶדְרֵי – אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אוֹ דִילְמָא בְּסַנְהֶדְרֵי נָמֵי פְּלִיג, דְּאָמַר: כּוּלַּהּ סַנְהֶדְרֵי בָּעֵינַן? [א]אָמַר רַב יוֹסֵף: תָּא שְׁמַע, מְצָאָן אַבֵּית פַּגֵּי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. [ב]דִּנְפוּק כַּמָּה? אִילֵימָא מִקְצָתָן, דִּילְמָא הָנָךְ דְּאִיכָּא גַּוַּאי קָיְימִי כְּוָותֵיהּ? אֶלָּא פְּשִׁיטָא דִּנְפוּק כּוּלְּהוּ. לְמַאי? אִילֵימָא לִדְבַר הָרְשׁוּת, מִי מָצוּ נָפְקִי? וְהָכְתִיב: "שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג"! אֶלָּא פְּשִׁיטָא לִדְבַר מִצְוָה. (א)הֵיכִי דָּמֵי? לָאו לִמְדִידַת עֶגְלָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא, דְּאָמַר: כּוּלֵּי סַנְהֶדְרֵי בָּעֵינַן? אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: לָא, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, כִּדְתְנַן: אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף: מְצָאָן אַבֵּית פָּאגֵי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ לִמְדִידַת עֶגְלָה וּלְהוֹסִיף עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. גד(ב)נֶטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, בִּשְׁלֹשָׁה. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין? פֵּירוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ, וְיַיִן שֶׁהִקְרִיס, וּמָעוֹת שֶׁהֶחְלִידוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, פּוֹדִין אוֹתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה לָקוֹחוֹת, אֲבָל לֹא בִּשְׁלֹשָׁה שֶׁאֵין לָקוֹחוֹת. אֲפִילּוּ גּוֹי אֶחָד מֵהֶן, אֲפִילּוּ אֶחָד מֵהֶם בְּעָלִים. [ה]בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: שְׁלֹשָׁה וּמְטִילִין לְתוֹךְ כִּיס אֶחָד, מַהוּ? תָּא שְׁמַע: אִישׁ וּשְׁתֵּי נָשָׁיו פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין. דִּילְמָא כְּגוֹן רַב פָּפָּא וּבַת אַבָּא סוּרָאָה. (ג)הַהֶקְדֵּשׁוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. מַתְנִיתִין דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֲפִילּוּ צִינּוֹרָא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ צְרִיכָה עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לִפְדוֹתָהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּאָמַר כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים כְּתוּבִין בַּפָּרָשָׁה, אֶלָּא לְרַבָּנַן – שְׁלֹשָׁה מְנָא לְהוּ? וְכִי תֵּימָא דִּכְתִיב בְּהוּ שְׁלֹשָׁה, קַרְקָעוֹת דִּכְתִיב בְּהוּ אַרְבָּעָה תִּיסְגֵּי בְּאַרְבָּעָה? וְכִי תֵּימָא: הָכִי נָמֵי, אַלְמָה תְּנַן: הַקַּרְקָעוֹת תִּשְׁעָה וְכֹהֵן? אֶלָּא מַאי, דְּמַשְׁלְמִי בְּהוּ עֲשָׂרָה? הֶקְדֵּשׁוֹת, דְּמַשְׁלְמִי בְּהוּ שִׁיתָּא, לִיבְעוּ שִׁיתָּא! קַשְׁיָא. (ד)הָעֲרָכִין כּוּ׳. מַאי עֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין? אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: בְּאוֹמֵר "עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי". דְּאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: הָאוֹמֵר:

מַתְנֵי' דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא. תֵּמַהּ אִי מִשּׁוּם דְּמַתְנִי' לָא חֲשִׁיבָא מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל ה"נ אַשְׁכְּחַן גַּבֵּי אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר דְּבָעֵינַן מֶלֶךְ וְנָשִׂיא וְאוּרִים וְתֻמִּים וּב' תּוֹדוֹת וְשִׁיר כִּדְתְנַן בפ"ב דִּשְׁבוּעוֹת (דַּף יד.) וְכֵן גַּבֵּי מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת דְּבָעֵינַן מֶלֶךְ וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה כִּדְאָמַר בגמ' (דַּף טז.) וי"ל דִּבְכָל הָנְהוּ לָא חֲשִׁיב כּוּלְּהוּ מִלֵּי אֶלָּא שִׁבְעִים וְא' לְחוּדַיְהוּ אֲבָל הָכָא דְּסַגִּי בַּג' אוֹ בָּהּ' אִם אִיתָא דְּצָרִיךְ מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל הֲוָה לֵיהּ לְמִתְנֵי בְּהֶדְיָא: מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. ואע"ג דִּבְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי כְּתִיב נָמֵי מָקוֹם וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי נֶאֱכָל בְּכָל הָעִיר הָכָא גַּבֵּי סַנְהֶדְרִין לָא מִקְּרֵי מָקוֹם אֶלָּא לִשְׁכַּת הַגָּזִית סָמוּךְ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה כִּדְאָמַר בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זְבָחִים דַּף נד:) גְּמִירֵי דְּסַנְהֶדְרִין בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה וּשְׁכִינָה בְּחֵלֶק בִּנְיָמִין אֲבָל בֵּית פַּגֵּי אע"ג דְּדִינוֹ כִּירוּשָׁלַיִ' כִּדְאָמַר בְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (ב"מ דַּף צ.) וְהָא בָּעֵי חוֹמָה כְּגוֹן דְּדָשׁוּ לִפְנִים מֵחוֹמַת בֵּית פַּגֵּי וּבְפֶרֶק הַתּוֹדָה (מְנָחוֹת דַּף עח:) אָמְרִינַן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתּוֹדָה וְלַחְמָהּ חוּץ לְבֵית פַּגֵּי לֹא קִדֵּשׁ אֶת הַלֶּחֶם וְלָאו דַּוְקָא אַבֵּית פַּגֵּי אֶלָּא אֲפִי' בִּירוּשָׁלַיִם אֵין שָׁם מְקוֹמוֹ וְכִדְאָמַר בפ"ק דְּשַׁבָּת (דַּף טו.) מ' שָׁנָה קֹדֶם שֶׁחָרַב הַבַּיִת גָּלְתָה סַנְהֶדְרִין וְיָשְׁבָה לָהּ בַּחֲנוּת וּמְפָרֵשׁ הָתָם שֶׁלֹּא דָנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בָּתְרָא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דַּף לא.) עָשָׂר גָּלְיוֹת גָּלְתָה סַנְהֶדְרִין מִלִּשְׁכַּת הַגָּזִית לַחֲנוּת וּמֵחֲנוּת לִירוּשָׁלַיִם: אִילֵימָא לִדְבַר הָרְשׁוּת מִי נָפְקִי וְאַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין לְבֵיתָם כִּדְאָמְרִי' בְּהַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין פח:) הָיָה הוֹלֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ וְלָא מִתְרַמֵּי שֶׁיִּמְצְאוּ כֻּלָּן בְּיַחַד: אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג כִּדְאָמַר שֶׁאִם הֻצְרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת אִם יֵשׁ בָּהּ כ"ג יוֹצֵא וְאִם לָאו אֵינוֹ יוֹצֵא וְהַיְנוּ כִּמְזִיגָה דְּעַל חַד תְּרֵי ואע"ג דִּסְתָם מְזִיגָה עַל חַד תְּלָת כִּדְאָמְרִינַן בְּרֵישׁ הַמּוֹצִיא יַיִן (שַׁבָּת דַּף עז. וְשָׁם) הַיְנוּ דַּוְקָא רָבָא שֶׁהָיָה רָגִיל לִמְזֹג כֵּן שֶׁהוּא כְּמִשְׁפַּט הַמְזִיגָה עַל חַד תְּלָת אֲבָל שְׁאָר בְּנֵי אָדָם הָאוֹהֲבִין יַיִן חָזָק אֵין מוֹזְגִין אֶלָּא עַל חַד תְּרֵי כִּדְמַשְׁמַע בְּשִׁלְהֵי הַזָּהָב (ב"מ דַּף ס. וְשָׁם) שֶׁהָיְתָה מְזִיגָתוֹ מְשֻׁנָּה דְּאָמַר רָבָא מְזִיגָה דִּידִי מִידָּע יְדִיעַ וְאָמַר נָמֵי בְּכֵיצַד מְעַבְּרִין (עֵירוּבִין דַּף נד.) דָּמְיָא הַאי מְזִיגָה לִמְזִיגָה דְּרָבָא בְּרֵהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא וי"מ אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג שֶׁלֹּא יֶחְסַר בְּגִימַטְרִיָּא מז"ג שֶׁהוּא חֲמִשִּׁים אֲבָל אִי חָסֵר מ"ט אֵין לָחוּשׁ דְּמִשְׁתַּיְּרֵי כ"ב וְאֵין ב"ד שָׁקוּל וּמוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם אֶחָד הֲרֵי כָּאן כ"ג: נֶטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי כו' שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין כו' לָא קָאֵי אַנֶּטַע רְבָעִי וְכֵן מוּכָח בַּגְּמָרָא דְּקָתָנֵי בַּבָּרַיְתָא אֵיזֶהוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין אֲבָל רְבָעִי לָא קָתָנֵי וְהַיְנוּ טַעְמָא מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם לָהוּט לֶאֱכֹל פֵּרוֹת נְטִיעָה זוֹ חָיְישִׁינַן אֲפִי' בְּדָמָיו יְדוּעִין וּמִיהוּ בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאֵין מְחַלְּלִין בְּשָׁוְיָן לָא בָּעֵי שְׁלֹשָׁה: בִּשְׁלֹשָׁה לָקוֹחוֹת יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁרוֹצִין לִקְנוֹתוֹ וְיִקַּח מִי שֶׁיִּתֵּן יוֹתֵר וּפִי' הַקּוּנְטְרֵס עִקָּר דְּאִישׁ וּשְׁתֵּי נָשָׁיו הֵיכִי דָּמֵי וְדֹחַק לוֹמַר דְּנָתְנוּ לָהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ רְשׁוּת בָּהּ: צִנּוֹרָא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס שֶׁטָּוְיָן בָּהּ זָהָב וַהֲוָה כִּי הַהִיא דְּכֵלִים (פ"ט מ"ו) דִּתְנַן כּוּשׁ שֶׁבָּלַע אֶת הַצִּנּוֹרָא וּמְלַמֵּד שֶׁבָּלַע אֶת הַדָּרְבָן כּוּשׁ הוּא הַפֶּלֶךְ שֶׁהַנָּשִׁים טָוֹת בּוֹ וְעוֹד אִיכָּא צִנּוֹרָא אַחֵר דְּאָמְרִינַן שִׁלְהֵי ר' עֲקִיבָא (שַׁבָּת צ.) וּבְפֶ' בָּתְרָא [דִּמְנָחוֹת] (דַּף קז.) דִּמְחַטְטִין בָּהּ אֶת הַפְּתִילוֹת וּמְקַנְּחִין בָּהּ אֶת הַנֵּרוֹת וְעוֹד יֵשׁ צִנּוֹרָא אַחֵר דְּאָמַר בפ"ק דְּיוֹמָא (דַּף יב.) כֹּהֵן גָּדוֹל לוֹבֵשׁ וּמְהַפֵּךְ בְּצִנּוֹרָא מַשְׁמַע שֶׁהַיְינוּ מַזְלֵג שֶׁמְּהַפֵּךְ בּוֹ אֶבְרֵי תָּמִיד וְרַבֵּינוּ חֲנַנְאֵל פֵּרֵשׁ צִנּוֹרָא עֲצֵי נוּרָא:

בַּעֲלִיל לָעִיר בִּמְפֻרְסָם לְכָל שֶׁקָּרוֹב הוּא לְעִיר זוֹ מִכָּל עֲיָרוֹת: בֵּית פַּגֵּי מָקוֹם לִפְנִים מִן חוֹמַת הָעִיר וְנִדּוֹן כִּירוּשָׁלַיִם לְכָל דְּבָרָיו: מְצָאָן זָקֵן מַמְרֵא לְסַנְהֶדְרִין חוּץ לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁהָיְתָה בְּהַר הַבַּיִת: יָכוֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה לָדוֹן בְּחֶנֶק: אִילֵימָא דִּנְפוּק מִקְצָתָן וְהוֹרוּ אוֹתָן שֶׁבַּחוּץ וְהִמְרָה עַל דִּבְרֵיהֶם מַאי אִרְיָא מָקוֹם גּוֹרֵם תִּפּוֹק לִי דְּפָטוּר מִשּׁוּם דִּילְמָא הָנָךְ דְּבַלִּשְׁכָּה כְּוָתֵהּ סְבִירָא לְהוּ: שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר כְּתִיב וְדָרְשִׁינַן בְּאֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (ד' לז.) אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג אִם נִצְרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה יוֹצֵא וְאִם לָאו אֵינוֹ יוֹצֵא: עַל הָעִיר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְצָרִיךְ לְקַדֵּשׁ הַתּוֹסֶפֶת בִּשְׁתֵּי תוֹדוֹת וּבְשִׁיר כִּדְאָמְרִינַן בִּשְׁבוּעוֹת (ד' יד.): הִקְרִים הֶחֱמִיץ: הֶחֱלִידוּ דרוייל"א בְּלַעַ"ז: לָקוֹחוֹת סוֹחֲרִים בְּקִיאִים בְּשׁוּמָא: בַּת אַבָּא סוּרָאָה אֵשֶׁת רַב פָּפָּא כִּדְאָמַר בִּכְתֻבּוֹת פ' אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת ד' לט.) אָמַר רַב פָּפָּא אֲמַרָה לִי בַּת אַבָּא סוּרָאָה כו' וְהָיְתָה עוֹשָׂה לְעַצְמָהּ: צִנּוֹרָא מַזְלֵג קָטָן שֶׁטַּוְיָן בּוֹ זָהָב: כִּשְׁמוּאֵל לְקַמָּן בִּשְׁמַעְתִּין: עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים כְּתוּבִין בְּפִדְיוֹן הַקַּדִּישׁוֹת שְׁלֹשָׁה בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה וְאַרְבָּעָה בְּקַרְקָעוֹת: אִלֵּימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בְּהוּ שְׁלֹשָׁה כֹּהֲנִים בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה דְּהַיְנוּ פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשׁ וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הֶקְדֵּשׁוֹת: תִּסְגֵּי בְּאַרְבַּע אַלְמָה תְּנַן הַקַּרְקָעוֹת תִּשְׁעָה וְכֹהֵן אֶלָּא מִשּׁוּם הָכִי בָּעֵי קַרְקָעוֹת עֲשָׂרָה מִשּׁוּם דְּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה הִיא וּכְדִשְׁלִים פָּרָשַׁת הַקַּרְקָעוֹת כְּבָר נִשְׁלְמוּ י' כֹּהֲנִים וְתִלְמַד תַּחְתּוֹנָה מֵעֶלְיוֹנָה לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ לֹא מִמִּנְיָנִין דְּלָאו בְּשׁוּמָא כָּתַב אֶלָּא וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: הֶקְדֵּשׁוֹת דְּהַיְנוּ פִּדְיוֹן בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁהִיא אֶמְצָעִית וּמַשְׁלְמִי בָּהּ שִׁתָּא כֹּהֲנִים דְּהָא אִכְתִּיבָא לָהּ פָּרָשַׁת עֲרָכִין גַּבָּהּ נִבְעֵי שִׁתָּא: עֵרֶךְ לֹא שַׁיָּךְ גַּבֵּי כֵּלִים אֶלָּא בְּאָדָם וְנוֹתֵן לְפִי שָׁנָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ג מהל' ממרים הל' ז:
ב מיי' פ"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:
ג סמג עשין קלב:
ד מיי' פ"ד מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' כ:
ה סמג עשין קלב:
ו מיי' פ"ד מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' כ:

מסורת הש"ס

א שבועות יד.; סוטה מה.; שבועות טז.; לעיל ב.; מגילת תענית אלול ב; משנה שבועות; משנה סנהדרין
ב תוספתא ערכין; תוספתא מעשר שני
ג לקמן פח.
ד ערכין כ.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בית פאגי מקום לפנים. עיין מנחות דף עח ע"ב ברש"י ד"ה חוץ לחומת ב"פ:
תוס' ד"ה מלמד וכו' אע"ג דדינו כירושלים. עי' פ"א משנה ח דכלים בר"ש:
ד"ה נטע וכו' לא בעי שלשה. עיין ר"ה דף לא ע"ב תוס' ד"ה וביקש:

תורה אור השלם

[דברים כא, ב]
[משלי כט, ד]
[דברים יז, ט]
[דברים יז, ח]
[דברים יז, יב]
[שיר השירים ז, ג]
[ויקרא כז]
[ויקרא כז, יד]
[ויקרא כז, יא-יב]
[ויקרא כז, א-ח]

מסורת הש"ס

א ערכין ה.

ב לקמן מו.; שבועות ז:; יומא מג.; לקמן פו.; מנחות סז.; בבא קמא פו:; מכות ט:; חולין קלב. ג גיטין לט.

ד שבועות מב:; נדרים סה.; גיטין לט.; בבא מציעא ק:; משנה שבועות; משנה נדרים ה שבועות מג.

ו לעיל ב.; לקמן נד.; תוספתא סנהדרין; ערכין כ.; משנה סנהדרין

ז מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

[ויקרא כז, יד]
[ויקרא כז]
[ויקרא כ, טז]
[שמות כב, יח]
[ויקרא כ, טו]
[שמות כא, כט]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:כט, ד]

עין משפט נר מצוה

א מיי' פח' מהל' ערכים וחרמין הל' ב:
ב סמג עשין קכח:
ג מיי' פח' מהל' ערכים וחרמין הל' ב:
ד מיי' פא' מהל' ערכים וחרמין הל' ט:
ה מיי' פה' מהל' מעילה הל' י:
ו סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' צה סע' ב:
ז מיי' פה' מהל' טוען ונטען הל' ד:
ח סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' צה סע' ב:
ט מיי' פה' מהל' טוען ונטען הל' ד:
י מיי' פא' מהל' מעילה הל' י:
יא מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:
יב מיי' פה' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

הָאוֹמֵר עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי נוֹתֵן דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהוּא שָׁוֶה דְּיוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין לוֹמַר לְשׁוֹן עֶרֶךְ לַכְּלִי וְאֵין עֶרְכּוֹ קָצוּב וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים דְּאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה: עֲרָכִין הַמְּטַלְטְלִין מַשְׁמַע שֶׁהֲעֲרָכִין מְטַלְטְלִין: בְּמִתְפַּיֵּס מְטַלְטְלִין לְעֲרָכוֹ שֶׁאוֹמֵר עֶרְכִּי עָלַי וְנִתְחַיֵּב עֶרֶךְ הַקָּצוּב לְפִי שָׁנָיו וְהָיָה לוֹ מְטַלְטְלִין וְאָמַר הֲרֵי אֵלּוּ לַעֲרָכֵי וְחָלָה עֲלֵיהֶן קְדֻשָּׁה וּבָא אָבָהוּ אוֹמֵר בְּאוֹמֵר עֶרְכִּי עָלַי וְאֵינוֹ פּוֹדֵעַ וּבָא כֹּהֵן לְמַשְׁכְּנוֹ וּמָצָא לוֹ מְטַלְטְלִין וְהֵכִי קָאָמַר הָעֲרָכִין דְּהַיְינוּ עֶרֶךְ אָדָם וּבָא לִתֵּן מְטַלְטְלִין נוֹתְנִין בִּשְׁלֹשָׁה שֶׁמָּאיִן: בִּשְׁלָמָא לְאַפּוֹקֵי מֵהֶקְדֵּשׁ כְּגוֹן דְּרַב גִּדֵּל וְרַב חִסְדָּא הוּא דְּבָעֵי שְׁלֹשָׁה דִּכְיוָן דְּחָל עָלָיו הֶקְדֵּשׁ לָא נִפּוֹק עַד שֶׁיִּפְדֶּנּוּ בְּשָׁוְיוֹ: אֶלָּא לְעִיּוֹלֵי כְּגוֹן דְּר' אַבָּהוּ: עִיּוֹלֵי נָמֵי דְּלָמָא טָעוּ וְיִקְחֶנּוּ לְהֶקְדֵּשׁ בְּיוֹתֵר מִשָּׁוְיוֹ: חַד לְגוּפֵּהּ דִּנְבֵי כֹּהֵן: מְעוּט אַחַר מְעוּט דְּכוּלְּהוּ מְמַעֲטִי יִשְׂרָאֵל דְּמִשְׁמַע כֹּהֵן וְלֹא יִשְׂרָאֵל: וְאֵימָא חֲמִשָּׁה כֹּהֲנִים וַחֲמִשָּׁה יִשְׂרָאֵל בְּעֵינַן דְּקָמָא לְגוּפֵּהּ וְשֵׁנִי לוֹ הֲוֵי מְעוּט אַחַר מְעוּט וּשְׁלִישִׁי הֲדַר אִצְטְרִיךְ לְגוּפֵּהּ דְּגֻלְגֹּלֶת כֹּהֵן דְּכְיוָן דְּאִתְרְבִי לֵיהּ מִמְּעוּט אַחַר מְעוּט דְּאֶפְּלִיגוּ יִשְׂרָאֵל כִּי הֲדַר כְּתַב כֹּהֵן דַּוְקָא כְּתִבְהּ דִּלְאו מְעוּט אַחַר מְעוּט הוּא דְּהָא שֵׁנִי לְאו מְעוּט הוּא אֶלָּא רִבּוּי וְכֵן כְּלָם חַד דַּוְקָא וְחַד הֲוֵי מְעוּט אַחַר מְעוּט: וְאָדָם כֵּיוָצֵא בָּהֶן כְּקַרְקָעוֹת דְּבָעֵי נָמֵי תַּשַׁע וְכֹהֵן לְשׁוּמוֹ: וְעֶבֶד אִתְּקֵשׁ לְקַרְקָעוֹת וְהִתְנַחֲלְתֶּם אוֹתָם (וַיִּקְרָא כה): שְׂעַר הָעוֹמֵד לִגְזֹז וְהֶקְדִּישׁוֹ וּבָא לִפְדּוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ שֶׁעוֹשִׂין מִשְׂעַר אָדָם נֶפֶשׁ וְקַלְקְלֵי וַחֲבָק: כְּגִזּוֹ דָּמֵי וְהָוֹ לְהוּ מִטַּלְטְלִין וּבְשָׁלֹשָׁה: מוֹעָלִין בּוֹ דְּעֶבֶד חֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע וְאֵין מְעִילָה בְּקַרְקַע וּבְמַסֶּכֶת מְעִילָה (דף יח:) גְּמַר חֵטְא חֵטְא מִתְּרוּמָה בְּפֶרֶק הַנֶּהֱנֶה: מוֹעָלִים בְּשָׂעָרוֹ דְּשָׂעָרוֹ לְאו כְּגוּפּוֹ וְהָוֶה לֵיהּ כְּשְׁאָר מְטַלְטְלִין: הָעוֹמֵד לִגְזֹז שֶׁכְּבָר שִׁלַּח פֶּרַע וְרָאוּי לְהִסְתַּפֵּר: ש"מ פְּלֻגְתָּא דְּתַנָּאֵי הוּא לְתַנָּא קַמָּא דְּאָמַר לֵית בְּהוּ מְעִילָה סָבַר כְּמִחֲבָּר דְּמֵי וּלְעִנְיַן פְּדִיָּה נָמֵי בָּעֵי עֲשָׂרָה וּלְרַבָּן שִׁמְעוֹן כְּגִזּוֹ דָּמְיָא: דְּבָרִים שֶׁהֵן כְּקַרְקַע מְחֻבָּרִין לְקַרְקַע: וְאֵינָן כְּקַרְקַע אֶלָּא כְּמִטַּלְטְלִין: ר"מ מְחַיֵּב לְשַׁבֵּעַ עַל הַשְּׁאָר שֶׁהוֹדָה מִקְצָת הַטַּעֲנָה אע"ג דְּאֵין נִשְׁבָּעִין עַל הַקַּרְקָעוֹת כְּדִלְקַמִּינַן בְּשִׁבוּעַת הַדַּיָּנִים (שְׁבוּעוֹת דף מב:) הָכָא כֵּיוָן דְּאֵין צְרִיכִין לַקַּרְקַע דְּעוֹמְדוֹת לְבַצֵּר הֵן כִּדְמוּקֵי ר' יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא לְפַלּוּגְתֵּהּ כְּבָצוּרוֹ' דְּמֵיָן וְנִשְׁבָּעִין: לָא הָתָם בַּעֲנָבִים כֹּל כַּמָּה דְּשָׁבְקַתְּ לְהוּ מִכְחַשׁ כָּחֲשִׁי אֲבָל שָׂעָרוֹ אֲשָׁבוּחֵי מְשָׁבַח הִלְכָךְ אַפִּי' ר' מֵאִיר בְּשַׂעַר כְּרַבָּנָן סָבִירָא לֵהּ: קָא פְּסִיק וְתָנֵי מַתְנִי' רֹבַע סְתָמָא בכ"ג: לָא שָׁנָא שׁוֹר שָׁרֹבַע אָדָם זָכָר וְלֹא שָׁנָא שׁוֹר שָׁרֹבַע אִשָּׁה נְקֵבָה דְּנָפְקָא לַן תַּרְוַיְיהוּ מִקְּרָאֵי בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין נד:) שֶׁהֵן בְּסִקִילָה וְתַנָּא דְּמַתְנִי' מְרַבֵּי לְהוּ לכ"ג: בְּשָׁלְמָא רֹבַע נְקֵבָה כְּתִיב בֵּהּ כ"ג דִּכְתִיב וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה אִתַּקֵּשׁ בְּהֵמָה לְאִשָּׁה וְדִינֵי נְפָשׁוֹת דְּבָעֵי כ"ג: דִּכְתִיב כָּל שׁוֹכֵב וְגוֹ' וּמֵהָאי נְפָקָא לַן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת לְרַבָּע זָכָר: דְּאִם אֵינוֹ עִנְיָן לְאָדָם הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה דְּהָא קְרָא אַחֲרִינָא כְּתִיב (וַיִּקְרָא כ':ט"ו) אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ וְגוֹ': תְּנֵהוּ עִנְיָן לִנְשִׁכָּב לְמֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו וּמְדַאֲפָקֵיהּ בְּלִשּׁוֹן שׁוֹכֵב לִדּוֹן כְּשׁוֹכֵב מַה בָּא עַל הַבְּהֵמָה הוּא וְהֵיא בכ"ג כְּדַיְלְפִינַן מִוְּאֵת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ (שָׁם) דְּאִתְּקַשׁ בְּהֵמָה לְאָדָם אַף מֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו שְׁנֵיהֶם בכ"ג:

(א) הָאוֹמֵר: ״עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי״ – נוֹתֵן דָּמָיו. מַאי טַעְמָא? אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֶרֶךְ לִכְלִי, וְגָמַר וְאָמַר לְשׁוּם דָּמִים. מִשּׁוּם הָכִי נוֹתֵן דָּמָיו. הַאי ״עֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין״? ״עֲרָכִין שֶׁל מִטַּלְטְלִין״ מִבַּעְיָא לֵיהּ! תְּנִי: עֲרָכִין שֶׁל מִטַּלְטְלִין. רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי: בְּמִתְפַּיֵּס מִטַּלְטְלִין לַעֲרָכִין. הַאי ״עֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין״? ״מִטַּלְטְלִין שֶׁל עֲרָכִין״ מִיבְּעֵי לֵיהּ! תְּנִי: מִטַּלְטְלִין שֶׁל עֲרָכִין. (א)רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: בְּאוֹמֵר: ״עֶרְכִּי עָלַי״, בָּא כֹּהֵן לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ מִטַּלְטְלִין – בִּשְׁלֹשָׁה, קַרְקָעוֹת – בַּעֲשָׂרָה. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּיפְתִּי לְרַבִינָא: בִּשְׁלָמָא לְאַפּוֹקֵי מֵהֶקְדֵּשׁ בָּעֵינַן שְׁלֹשָׁה, אֶלָּא לְעִיּוֹלֵי לְהֶקְדֵּשׁ שְׁלֹשָׁה לְמָה לִי? אָמַר לֵיהּ: סְבָרָא הוּא, מָה לִי עִיּוֹלֵי, מָה לִי אַפּוֹקֵי? אַפּוֹקֵי מַאי טַעְמָא: דִּילְמָא טָעֵי. עִיּוֹלֵי נָמֵי דִּילְמָא טָעֵי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כוּ'. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי: בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יְהוּדָה, הַיְינוּ דִּכְתִיב ״כֹּהֵן״. אֶלָּא לְרַבָּנַן, ״כֹּהֵן״ לְמָה לְהוּ? קַשְׁיָא. (ב)הַקַּרְקָעוֹת תִּשְׁעָה וְכֹהֵן. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר שְׁמוּאֵל: עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים כְּתוּבִין בַּפָּרָשָׁה, חַד לְגוּפֵּיהּ, הָנָךְ הֲוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת, דַּאֲפִילּוּ תִּשְׁעָה יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֵן. מַתְקִיף לַהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן: אֵימָא, חֲמִשָּׁה כֹּהֲנִים וַחֲמִשָּׁה יִשְׂרָאֵל! (ג)וְאָדָם כְּיוֹצֵא בָּהֶן. אָדָם מִי קָדוֹשׁ? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: בְּאוֹמֵר ״דָּמַי עָלַי״. דְּתַנְיָא: הָאוֹמֵר ״דָּמַי עָלַי״ – שְׁמִין אוֹתוֹ כְּעֶבֶד הַנִּמְכָּר בַּשּׁוּק. וְעֶבֶד אִתַּקַּשׁ לְקַרְקָעוֹת. בָּעֵי רַבִּי אֶבִין: שַׂעַר הָעוֹמֵד לְיִגָּזֵז, בְּכַמָּה? כְּגִזּוֹ דָּמֵי, וּבִשְׁלֹשָׁה? אוֹ כְּמִחוּבָּר דָּמֵי, וּבַעֲשָׂרָה? (ד)תָּא שְׁמַע: הַמַּקְדִּישׁ אֶת עַבְדּוֹ – אֵין מוֹעֲלִין בּוֹ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מוֹעֲלִין בְּשָׂעָרוֹ. (ה)נִימָא: הָנֵי תַּנָּאֵי כְּהָנֵי תַּנָּאֵי. דִּתְנַן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כַּקַּרְקַע וְאֵינָן כַּקַּרְקַע, וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ. כֵּיצַד? עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מָסַרְתִּי לָךְ, וְהָלְכָה אוֹמֵר: אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ – רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְחוּבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע. (ו)וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: בַּעֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת לְיִבָּצֵר עָסְקִינַן. מָר סָבַר: כִּבְצוּרוֹת דָּמְיָין, וּמָר סָבַר: לָאו כִּבְצוּרוֹת דָּמְיָין. לָא, אָפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר. עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם, (כֹּל) כַּמָּה דְּשָׁבְקַתְּ לְהוּ מִיכְחַשׁ כָּחֲשִׁי. אֲבָל שָׂעָרוֹ, (כֹּל) כַּמָּה דְּשָׁבְקַתְּ לְהוּ אַשְׁבּוּחֵי מַשְׁבַּח. (ז)דִּיבֵּי נְפָשׁוֹת כּוּ'. קָא פָּסֵיק וְתָנֵי, לָא שָׁנָא רוֹבֵעַ זָכָר וְלָא שָׁנָא רוֹבֵעַ נְקֵבָה. בְּשְׁלָמָא רוֹבֵעַ נְקֵבָה, דִּכְתִיב: ״וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה״. אֶלָּא רוֹבֵעַ זָכָר, מְנָא לַן? (ח)דִּכְתִיב: ״כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְשׁוֹכֵב, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְנִשְׁכָּב. וְאַפְּקֵיהּ רַחֲמָנָא בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב, לְאַקּוֹשֵׁי נִשְׁכָּב לְשׁוֹכֵב: מָה שׁוֹכֵב – הוּא וּבְהֶמְתּוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אַף נִשְׁכָּב – הוּא וּבְהֶמְתּוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. (ט)שׁוֹר הַנִּסְקָל בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת״. כְּמִיתַת הַבְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָא: מִמַּאי דְּהַאי ״וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת״ לְכְמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר הוּא דַּאֲתָא?

אֵימָא

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:
ב מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ג סמג עשין כג:
ד מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:

אֵימָא לְקַטְלָא הוּא דַּאֲתָא תֵּימָה דְּאִי לְקַטְלָא אֲתָא תּוּ לָא דָּרְשִׁינַן מִנֵּהּ כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר וְתַמָּהּ הָא גַּבֵּי רֹבַע דְּדָרֵשׁ לְעֵיל מִדְּאִתַּקִּישׁ וכ"ת מִשּׁוּם דַּחֲדָא מִיתָה כְּתִיב אַתַּרְוַיְהוּ דִּכְתִיב וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה הָא גַּבֵּי שׁוֹכֵב דָּרְשִׁינַן מִדְּאִתַּקִּישׁ אע"ג דִּכְתִיב מִיתָה בְּכָל חַד בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ וְאִישׁ כִּי יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בְּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וגו' וי"ל דְּהָתָם בְּהֵמָה כְּתִיב בָּתְרֵהּ לְאַקְשׁוֹיֵי בְּהֵמָה לְאִישׁ אֲבָל הָכָא כְּתִיב שׁוֹר בְּרִישָׁא וַהֲדַר בָּעְלִים לְאַקְשׁוֹיֵי בָּעְלִים אִי לָאו מִשּׁוּם דְּמִיַּתַּר דְּלָא אַצְטְרִיךְ לְגוּפֵהּ וא"ת וְהָא אַכַּתִּי לְמִיתַת בְּעָלִים לִשְׁוֹר וְלֹא שׁוֹר לְבָעָלִים אִי לָאו מִשּׁוּם דְּמִיַּתַּר דְּלָא אַצְטְרִיךְ לְגוּפֵהּ וא"ת וְהָא אַכַּתִּי לְמִיתַת בְּיָדֵי שָׁמַיִם כְּדְדָרְשִׁינַן בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת לז: וְשָׁם) לְפִי שֶׁמָּצִינוּ מוּמָתִין בְּיָדֵי שָׁמַיִם נוֹתְנִין מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וי"ל דְּאִי לְמִיתָה בְּיָדֵי שָׁמַיִם לְחוּד אֲתָא הל"ל יָמוּת אֲבָל יוּמָת מַשְׁמַע בב"ד לְכָךְ מוֹקְמִי לֵיהּ לְמִיתָה מַמָּשׁ אוֹ לְכַמִּיתַת בָּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר ומ"מ כִּי מוֹקְמִינַן לֵיהּ לְכַמִּיתַת בָּעָלִים כו' דָּרְשִׁינַן נַמִּי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם דְּאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ דְּמַשְׁמַע דִּבָעָלִים חַיָּבִין מִיתָה ועי"ל דה"פ וְאֵימָא לְקַטְלָא נַמִּי הוּא דַּאֲתָא וְלָא לְמֵעוּטֵי דָּרְשָׁה דְּכַמִּיתַת בָּעָלִים כָּךְ. מִיתַת הַשּׁוֹר קָא אָתֵי דְּקָדָרְשִׁינַן לֵיהּ נַמִּי מִדְּאִתַּקִּישׁ:

שׁוֹר סִינַי בְּכַמָּה אִישׁ סִינַי לָא קָמְבָעְיָא לֵיהּ כִּדְמוֹכַח בְּסָמוּךְ דְּדָרֵשׁ אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ מַה אִישׁ בכ"ג מַשְׁמַע דְּאִישׁ פְּשִׁיטָא לֵיהּ אע"ג דְּאַכַּתִּי לָא מְכַתֵּב קְרָא דְּוַשְׁפּוּטוּ הֶעֱדָה וְהַצִּילוּ הֶעֱדָה (בְּמִדְבָּר ל"ה:כ"ה) מ"מ כֵּיוָן דְּתַקּוּן יִתְרוֹ סַנְהֶדְרָאוֹת סְתָמָא דְּמִלְּתָא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה נַמִּי לְדִינֵי נְפָשׁוֹת תַּקּוּן וא"ת וּמַאי קְמָבָעְיָא לֵיהּ מִשּׁוֹר סִינַי דמ"נ מִנֵּהּ מַאי דַּהֲוָה הֲוָה וְכֵן קָשֶׁה בפ"ב דְּמַסֶּכֶת ע"ז (דף לד.) בַּמֶּה שְׁמֵשׁ מִשָּׁה כָּל ז' יְמֵי הַמִּלּוּאִים וְשָׁמְא מִבָּעֵי לֵהּ לְמִסְבַּר קְרֵאֵי כְּדְאִשְׁכְּחַן פ"ק דְּיוֹמָא (ד' ה. וְשָׁם) גַּבֵּי כִּיצַד הִלְבִּישׁוּ: **מִי** גְּמִרִי׳ שְׁעָה מִדּוֹרוֹת אוֹ לָא תֵּימָה הָא אֲפִילּוּ דּוֹרוֹת מִדְּוֹרוֹת לָא יְלִפִינַן לְעֵיל דְּמִבָּעֵי לֵן קְרָא לְרוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וְשׁוֹר הַנִּסְקָל וי"ל דְּהָכָא אִית לֵן לְמֵילַף טָפֵי מִשּׁוּם דְּכָל דִּינֵי סְקִילָה יְלִפִינַן לְקַמָּן מִסִּינֵי בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (סַנְהֶדְרִין דַּף מה.) מִגַּיִן שֶׁבְּדָרְשָׁיָה הוּא ת"ל יָרֵה מִגַּיִן שֶׁבִּסְקִילָה ת"ל סָקוֹל: וְהַבַּדְרָכָה. פ"ה פוטיי"ש וְלֹא מַשְׁמַע כֵּן דְּאוֹתוֹ אֵינוֹ עַז כָּל כָּךְ וְכָאן מַשְׁמַע שֶׁהוּא עַז בְּיוֹתֵר וְדַרְכּוֹ לְהָמִית אֶת הָאָדָם וְכֵן בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (ב"מ דף כד.) אָמְרִי׳ הַמְצַיֵּל מִן הָאֲרִי וּמִן הַדֹּב כו' ובפ"ק דב"ק (טו: וְשָׁם) תְּנַן הֲרֵי אֵלּוּ מוּעָדִים וְאָפְשָׁר שֶׁהוּא מִין נָחָשׁ דְּהָא מְפָרֶשׁ הָתָם בגמ' (טז: וְשָׁם) דְּבַרְדְּלָס הַיְנוּ אַפָּא וְצָבוּעַ זֶהוּ אַפְעֶה שֶׁהָרֵי גָּיֵא הַצְּבוּעִים מְתַרְגְּמִינַן מֵישָׁר אַפַּעְיָא (שמואל א יג) וּכְתִיב אַפְעֶה וְשָׁרָף מְעוֹפֵף (יְשַׁעְיָהוּ ל:ו') וּמִיהוּ יֵשׁ עֲדַיִן בַּרְדְּלָס אַחֵר דְּהָא בפ"ק דִּבְכוֹרוֹת (דף ח.) חָשִׁיב אֶפְעֶה לעֵ' שָׁנָה בַּרְדְּלָס לג' שָׁנִים ואע"ג דְּחָשֵׁב לֵהּ הָתָם בַּהֲדֵי וְאֵב וַאֲרִי ע"כ לָאו הַיְנוּ הַהוּא דְּהָכָא ודב"ק דְּהָא מְפָרֵשׁ הָתָם דְּהַיְנוּ אַפָּא דְּהוּא אֶפְעֶה וְיִתְכֵּן דְּהַהוּא דִּבְכוֹרוֹת הוּא פוטיי"ש שפ"ה בְּכָאן וְכֵן הַהִיא דפ"ק דִּפְסָחִים (דף ט.) אִם חָלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצָוִיין שָׁם מַשְׁמַע שֶׁהִיא חַיָּה קְטַנָּה כְּעֵין חָלְדָּה: **וְר'** יוֹחָנָן אָמַר אע"פ שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ אדר"א דְּמַתְנִי' קְאֵי דְּקָסָבַר (אית) לָהֶם תַּרְבּוּת וְאֵין לָהֶם בָּעָלִים וְתַמָּהּ דבפ"ק דב"ק (דף טו:) תְּנַן ר"א אוֹמֵר בְּזְמַן שֶׁהֵם בְּנֵי תַרְבּוּת אֵינָן מוּעָדִים וְאוֹמֵר ר"ת דְּהָתָם גֶּרֶס ר' אֶלְעָזָר שֶׁמְּקִירוֹ אַחַר ר"מ הָתָם בַּגְּמָרָא וְהָכָא ר' אֶלְעָזָר שֶׁהוּא קֹדֶם ר"ע וּמִיהוּ אַכַּתִּי קָשֶׁה דְּהָתָם תְּנַן וְהַנָּחָשׁ מוּעָד לְעוֹלָם אַלְבָּא דכ"ע וְהָכָא קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ וְהוּא שֶׁהֵמִיתוּ אֲבָל לֹא הֵמִיתוּ לָא דֵּישׁ לָהֶם תַּרְבּוּת וְיֵשׁ לָהֶם בָּעָלִים אַפֵּי' נָחָשׁ וְשָׁמְא יֵשׁ לְחַלֵּק דְּלְעִנְיַן לְהַרְגָן דְּאֵין לְהָרְגָן אֶלָּא כְּשֶׁהֵמִיתוּ סוֹפָן מוֹכִיחַ עַל הַמִּיתוּ אֲבָל אִם הֵמִיתוּ סוֹפָן מוֹכִיחַ עַל הַתְּחִלָּתָן שֶׁלֹּא אֲלּוּ בָּנֵי תַּרְבּוּת וְאֵין צְרִיכִין לְדוּנָן: ר' יוֹחָנָן אָמַר אע"ג שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ א"ר אֶלְעָזָר כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן זָכָה וה"ק לֵיהּ לת"ק דְּקַאֲמַרְתְּ כְּשֶׁהֵמִיתוּ צְרִיכִי כ"ג דַּיְנִין אֲנִי אוֹמֵר אֲפִילּוּ לֹא הֵמִיתוּ מַהֵר לְהָרְגָן כָּל הַקּוֹדֵם וכ"ש אִם הֵמִיתוּ: וְאֵין לָהֶם בָּעָלִים כְּלוֹמַר אֵין שָׁם הַבְּעָלִים חַל עֲלֵיהֶם וְלָא הָוֵי אֶלָּא כְּהֶפְקֵר לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְגַדְּלָן: זָכָה מַשְׁמַע נִשְׁתַּכֵּר: זָכָה בְּעוֹרָן הָעוֹר שֶׁלּוֹ כֵּיוָן דְּאֵין לָהֶם בָּעָלִים: כֵּיוָן דְּהֵמִיתוּ וַאֲמוּר רַבָּנָן דְּאֵין צָרִיךְ לְדוּנָן בב"ד הָוֵי לְהוּ כְּמַאן דְּגָמַר דִּינַיְהוּ וְאִיסּוּרֵי הֲנָאָה נִינְהוּ. מַאי ״זָכָה״? זָכָה לַשָּׁמַיִם. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ: אֶחָד שׁוֹר שֶׁהֵמִית וְאֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁהֵמִיתוּ – בְּעָשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: שׁוֹר שֶׁהֵמִית – בְּעָשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וּשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁהֵמִיתוּ – כָּל הַקּוֹדֵם לְהוֹרְגָן זָכָה בָּהֶן לַשָּׁמַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר וכו׳. רַבִּי עֲקִיבָא הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ נָחָשׁ. [ב]אֵין דָּנִין כו׳. הַאי שָׁבְטָ דַּחֲטָא בְּמַאי? אִילֵימָא שֶׁשָּׁבְטָ שָׁחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אֵימַר דְּפֶלֶג רַחֲמָנָא בֵּין יְחִידִים לְמְרוּבִּין לְעִנְיַן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בְּשְׁאָר מִצְוֹת מִי פְּלִיג? אֶלָּא בְּשֶׁשָּׁבְטָ שֶׁהוּדַּח. [ג]לְמֵימְרָא דְּבְדִינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵיהּ? כְּמַאן: לָא כְּרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה וְלָא כְּרַבִּי יוֹנָתָן! דְּתַנְיָא: עַד כַּמָּה עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת? מֵעֲשָׂרָה וְעַד מֵאָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: מִמֵּאָה וְעַד רוּבּוֹ שֶׁל שֶׁבָטְ. וַאֲפִילּוּ רַבִּי יוֹנָתָן לָא קָאָמַר אֶלָּא רוּבּוֹ, אֲבָל כּוּלּוֹ לָא. אָמַר רַב מַתְנָה: הָכָא בִּנְשִׁיא שֶׁהוּדַּח בְּדִינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵהּ כְּדִינָא דְּעִיר הַנִּדַּחַת דְּמִקְּרֵי מְרַבִּין דַּיְינִינַן לֵיהּ בְּסַיּוּף וּבְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: מֵעֲשָׂרָה וְעַד מֵאָה בְּעִיר מֵעֲשָׂרָה לָא מִקְּרֵי עִיר וּטְפֵי מִמֵּאָה נָפְקָא מִתּוֹרַת עִיר וְהוּא לְהוּ צְבוּר וּבְצִבּוּר לָא כְּתִיב סַיּוּף הִלְכָךְ כָּל א' נִדּוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּבְסַקִּילָה:

מסורת הש״ס

א יבמות קב:
ב לקמן נב:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ור״י וכו׳ היינו בקשורים בשלשלאות. עי׳ ב״ק דף פ ע״ב תוס׳ ד״ה מותר:

תורה אור השלם

אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו [שמות כא, ל]

וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת [במדבר לה, לא]

אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפְגְעוֹ־בוֹ [במדבר לה, כא]

לֹא־תַגֻּנּ בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר [שמות יט, יג]

מסורת הש"ס

א לקמן יח:

ב בבא בתרא קו:

ג לקמן קיב.

ד יומא עג:

ה תנא דבי אליהו רבה; במדבר רבה; ברכות ג:; איכה רבה

גליון הש"ס

גמ' אי מה תחילתה קלפי. עיין שבועות דף טו ע"א תוס' ד"ה שאין:

שם אמר אביי מדקא מיבעי ליה. עיין לקמן דף יח ע"ב וצע"ג:

תוס' ד"ה איש וכו' שאני הכא. עיין תוס' חולין דף כט ע"א ד"ה איש:

תורה אור השלם

וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֶלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם [שמות יח, כב]

וְהוֹצֹאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ [דברים יז, ה]

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם וגו' [דברים יז, יב]

אֲשֶׁר הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֶת אֲשֶׁר וגו' [דברים יח, כ]

וַעֲשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר וגו' [דברים יז, י]

וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יָבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן וגו' [שמות יח, כו]

וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי וגו' [במדבר כז, כא]

וְהָיָה כְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם [דברים כ, ב]

בִּנְשִׂיא שֶׁבָּט שְׁחָטָא וּבְאַחַת מִכָּל מִיתוֹת ב"ד: דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְקַמֵּן: מָה תְּחִלָּתָהּ קַלְפֵּי אוּרִים וְתֻמִּים הָא דְּאָמַר בְּרֵישׁ הָדָר (עירובין דף סג.) גַּבֵּי וְכִתְחִלָּתָהּ שֶׁל א"י כְּךָ דִּינָהּ לְעוֹלָם אִם נִפְלָה מַחֲלֹקֶת נַחֲלָה בִּשְׁבָט: קַלְפֵּי אוּרִים וְתֻמִּים בְּיֹשׁ נוֹחֲלִין (ב"ב דף קכב.) מִפְּרָשׁ: אע"ג דְּקִטְלִינַן בְּיָחִיד דְּדִינָא שֶׁל שֵׁבֶט בְּסִקִילָה אַפִּ"ה בְּדִינָא דְּרַבִּים דְּיָנִינַן לֵהּ דְּבָעֵי ע"א וְלֹא בְּדִינָא דְּיָחִיד בכ"ג: דְּרַבִּי חֲמָא בַּר' יוֹסֵי לְקַמֵּן: לְשַׁעֲרֵיךְ לב"ד שֶׁבִּשְׁעָרֶיךָ דְּהַיְנוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה וְאֵי אַתָּה מוֹצִיא כַּלָּה אֶלָּא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: אִתְיָא הֶזְדָּה הֶזְדָּה בְּנָבִיא הַשֶּׁקֶר כְּתִיב (דְּבָרִים י"ח:כ') אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד וּבְזָקֵן מְמָרֵא כְּתִיב (שָׁם יז) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן מָה נָּבִיא אֵינוֹ נֶהֱרָג אא"כ הִמְרָה עַל פִּי ב"ד הַגָּדוֹל דִּכְתִיב (שָׁם) וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל נָבִיא אֵינוֹ נִדּוֹן אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל: וְהָא הֶזְדָּה דְּזָקֵן מַמְרֵא: כִּי כְּתִיבָא בְּקִטְלָא כְּתִיבָא וּקְטָלָא דִּידֵהּ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דְּכִי כְּתִיב וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ בְּהוֹרָאָה כְּתִיב שֶׁבְּאִין לְשׁוֹאֲלוֹ מָה יוֹרוּ וְחוֹזֵר לְעִירוֹ וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת בְּבֵתְּחִלָּה נִדּוֹן כְּשֶׁאָר הַמּוּמָתִין בכ"ג דְּהָא לָא תָּנֵי בְּמַתְנִיתִין (דף ב.) וְלֹא אֶת זָקֵן מַמְרֵא: דָּבָר דָּבָר מֵהֶמְרָאתוֹ בְּנָבִיא בְּקִטְלֵהּ כְּתִיב (דְּבָרִים י"ח) אֲשֶׁר יְזִיד לְדַבֵּר דָּבָר וגו' וּבְהֶמְרָאת זָקֵן כְּתִיב (שָׁם) וְעָשִׂיתָ ע"פ הַדָּבָר: וְלֶהְדֵּר זָקֵן מַמְרֵא וְנִגְמַר קְטָלֵי' בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הֶזְדָּה הֶזְדָּה מִנָּבִיא דְּהָא בְּקִטְלָא דְּתַרְוַיְהוּ כְּתִיב הֶזְדָּה וְנֵימָא מַה נָּבִיא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה דְּהָא גְּמִירִינַן מֵהֶמְרָאת זָקֵן אַף מִיתַת זָקֵן בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְנִתְנֵי בְּמַתְנִי' (דף ב.) וְלֹא אֶת זָקֵן מַמְרֵא אֶלָּא בְּב"ד שֶׁל ע"א: דָּבָר דָּבָר הוֹדָה גְּזֵרָה שָׁוָה דָּבָר דָּבָר גְּמִיר לַיהּ תְּנֵא מַרְבֵּהּ אֲבָל הָךְ דַּהֶזְדָּה הֶזְדָּה לָא גְּמִיר לַיהּ מַרְבֵּהּ וְקַל וְחוֹמֶר אָדָם דָּן מֵעַצְמוֹ וְאֵין אָדָם דָּן גְּזֵרָה שָׁוָה מֵעַצְמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קִבֵּל מֵרַבּוֹ הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינַי דְּאִיכָּא לְמֵימַר קְרָא לְמִלְּתָא אַחֲרִיתָא אָתָא וְכֵן הֲלָכָה רוֹוַחַת בְּיִשְׂרָאֵל: יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וּמשֶׁה בִּמְקוֹם שִׁבְעִים וְאֶחָד קָאֵי: דְּבָרָיו שֶׁל גְּדוֹל דִּינוֹ שֶׁל בַּעַל שְׁרָרָה כְּגוֹן נָשִׂיא וְכֹהֵן גָּדוֹל: וְהָאי תַּנָּא דְּדָרֵשׁ דָּבָר גָּדֹל דָּבָר קָשֶׁה לְמָה לִי תְּרֵי קְרָאֵי: שׁוֹרוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל אִם הֵמִית אִישׁ: מִדְּקָא מִבַּעְיָא לֵהּ שׁוֹרוֹ שְׁמַע מִנָּה שׁוֹרוֹ הוּא דְּמִסְפְּקָא לֵיהּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כ"א:כ"ט) וְגַם בְּעָלָיו יוּמַת כְּמִיתַת בְּעָלִים אֲבָל שְׁאַר מְמוֹנוֹ פְּשִׁיטָא לָן דְּבִשְׁלֹשָׁה כְּכָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת: כָּל דְּבָרָיו וַאֲפִילּוּ מָמוֹנוֹ לְבַעֲלֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: וְדִלְמָא הָא דְּקָא מִדַּכַּר קְרָא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה מִשּׁוּם שְׁאֵילַת אוּרִים וְתֻמִּים הוּא אָתָא לְאַשְׁמְעִינַן דִּנְשִׂיאִין לְסַנְהֶדְרִין בְּאוּרִים וְתֻמִּים וְכֵן לְמֶלֶךְ וְכֵן לְמִשְׁחַ מִלְחָמָה אֲבָל לֹא לְהֶדְיוֹט וּלְעוֹלָם לְעָנְיָן לְצֵאת לְמִלְחָמָה יוֹצְאִין בְּלֹא רְשׁוּת סַנְהֶדְרֵי: כְּנוֹר נָקֵב שֶׁלּוֹ כְּלַפֵּי צָפוֹן הָיָה וּבַלַּיְלָה רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת דְּקָיְמָא לַן (בְּבָבָא בָּתְרָא ד' כה.) אַרְבַּע רוּחוֹת מְנַשְּׁבוֹת בְּכָל יוֹם מִזְּרָחִית בַּבֹּקֶר וְרוּחַ דְּרוֹמִית בַּחֲצִי הַיּוֹם וּמַעֲרָבִית בְּתִחִלַּת לַיְלָה וּצְפוֹנִית בַּחֲצִי לַיְלָה כִּמְהַלֵּךְ חֲמִשָּׁה שֶׁמְּהַלֶּכֶת מִמִּזְרָח לְדָרוֹם וּמִדָּרוֹם לְמַעֲרָב וּמִמַּעֲרָב לַצָּפוֹן וְתַנְיָא בִּיבָמוֹת (דף עב.) כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַף עַל פִּי שֶׁנִּזּוֹפִים הָיוּ וְלֹא נָשְׁבָה לָהֶם רוּחַ צְפוֹנִית בַּיּוֹם לֹא הָיָה יוֹם שֶׁלֹּא נָשְׁבָה לָהֶם רוּחַ צְפוֹנִית בַּחֲצִי הַלַּיְלָה אַלְמָא חֲצוֹת לַיְלָה עֵת נְשִׁיבָתָהּ לְעוֹלָם וּפְעָמִים שֶׁהִיא מְנַשֶּׁבֶת אַף בַּיּוֹם וְהִיא רוּחַ נוֹחָה וְיָפָה לַבְּרִיּוֹת וְהַיּוֹם מַאִיר בָּהּ: וְהָיָה דָּוִד עוֹסֵק בְּתוֹרָה כְּדִכְתִיב חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם (תְּהִלִּים קי"ט:ס"ב): קֹמֶץ פַּרְנָסָה מוּעָטָת: וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מַחֲלִיתוֹ עוֹקֵר חֲלִיא מִבּוֹר עָמֹק וְחוֹזֵר וְהַשְׁלִיכָהּ לְתוֹכוֹ אֵינוֹ מִתְמַלֵּא בְּכָךְ כְּלוֹמַר אֵין סַפֵּק בְּיָדֵינוּ לְפָרֵנֵס עֲנִיִּים שֶׁבְּתוֹכֵנוּ: וְנִמְלְכִין בְּסַנְהֶדְרִין נוֹטְלִין רְשׁוּת מֵהֶן וְהֵינוּ מַתְנִי':

(א)בִּנְשִׂיא שֵׁבֶט שְׁחָטָא עָסְקִינַן. מִי לָא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: ״כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ״ – דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל? הַאי נָמֵי גָּדוֹל הוּא. עוּלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בָּבָאִין עַל עִסְקֵי נְחָלוֹת, וְכִתְחִילָּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מָה תְּחִילָּתָהּ שִׁבְעִים וְאֶחָד, אַף כָּאן – שִׁבְעִים וְאֶחָד. (ב)אִי, מָה תְּחִילָּתָהּ קַלְפֵּי, אוּרִים וְתוּמִּים, וְכָל יִשְׂרָאֵל? אֶלָּא מְחַוַּורְתָּא כְּדָרַב מַתְנָה. (א)רַבִּינָא אָמַר: לְעוֹלָם בְּשֵׁבֶט שֶׁהוּדַּח, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ – בְּדִינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵיהּ? אֵין, אַף עַל גַּב דְּקִטְלִינַן בְּיָחִיד, בֵּי דִּינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵיהּ. ב(ג)מִי לָא אָמַר רַבִּי חָמָא בָּרַבִּי יוֹסֵי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: ״וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא וְגוֹ׳״? אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לִשְׁעָרֶיךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא כָּל נָמֵי: אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לִשְׁעָרֶיךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא כָּל הַשֵּׁבֶט כּוּלּוֹ לִשְׁעָרֶיךָ. ג(ד)לֹא אֶת נָבִיא הַשֶּׁקֶר. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: אַתְיָא ״הֶזְדָּה״ ״הֶזְדָּה״ מִזָּקֵן מַמְרֵא, מָה לְהַלָּן בִּשְׁבָּעִים וְאֶחָד – אַף כָּאן בְּשִׁבְּעִים וְאֶחָד. וְהָא ״הֶזְדָּה״ כִּי כְּתִיבָא, בִּקְטָלָא הוּא דִּכְתִיבָא, וּקְטָלָא בְּעֶשְׂרִין וּתְלָתָא הוּא! אֶלָּא, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: גְּמַר ״דָּבָר״ ״דָּבָר״ מֵהַמְרָאתוֹ. וְלֶהְדֵּר זָקֵן מַמְרֵא, וְלִגְמַר ״הֶזְדָּה״ ״הֶזְדָּה״ מִנָּבִיא הַשֶּׁקֶר? ״דָּבָר״ ״דָּבָר״ גְּמִיר, ״הֶזְדָּה״ ״הֶזְדָּה״ לָא גְּמִיר. וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: דְּאָמַר קְרָא ״כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ״, דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. מֵיתִיבִי: ״דָּבָר גָּדֹל״ – דָּבָר קָשֶׁה. אַתָּה אוֹמֵר דָּבָר קָשֶׁה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה״, הֲרֵי דָּבָר קָשֶׁה אָמוּר. הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתָנָא: ״דָּבָר גָּדֹל״ – דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. אַתָּה אוֹמֵר דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא דָּבָר הַקָּשֶׁה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״הַדָּבָר הַקָּשֶׁה״, הֲרֵי דָּבָר קָשֶׁה אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים ״דָּבָר גָּדֹל״? דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. וְהַאי תַּנָּא, תְּרֵי קְרָאֵי לְמָה לִי? חַד לְצַוּאָה בְּעַלְמָא, וְחַד לַעֲשָׂיָיה. אִי דְּיָדֵיהּ? אִם כֵּן, לִכְתּוֹב אוֹ ״גָּדוֹל״ ״גָּדוֹל״, אוֹ ״קָשֶׁה״ ״קָשֶׁה״. מַאי ״גָּדוֹל״ וּמַאי ״קָשֶׁה״? שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי. ד(ה)בָּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר: שׁוֹרוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, בְּכַמָּה? לְמִיתַת בְּעָלִים דְּיֵדֵיהּ מְדַמֵּינַן לֵיהּ, אוֹ דִילְמָא לְמִיתַת בְּעָלִים דְּעַלְמָא מְדַמֵּינַן לֵיהּ? אָמַר אַבָּיֵי: מִדְּקָא מִבַּעְיָא לֵיהּ שׁוֹרוֹ, מִכְּלָל דְּמָמוֹנוֹ פְּשִׁיטָא לֵיהּ. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הוֹאִיל וְכָתַב ״כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל״, כָּל דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל – קָא מַשְׁמַע לַן. (ו)אֵין מוֹצִיאִין וְכוּ׳. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: דְּאָמַר קְרָא ״וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים״. ״הוּא״ – זֶה מֶלֶךְ, ״וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ״ – זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, ״וְכָל הָעֵדָה״ – זֶה סַנְהֶדְרֵי. וְדִילְמָא לְסַנְהֶדְרֵי הוּא דְּקָאָמַר לָהוּ רַחֲמָנָא, דְּלִישַׁיְּילוּ בְּאוּרִים וְתוּמִּים? (ז)אֶלָּא, כִּי הָא דְּאָמַר רַב אַחָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: כְּנוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וְהָיָה מְנַגֵּן מֵאֵלָיו. מִיָּד הָיָה דָּוִד עוֹמֵד וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְפַרְנָסָה. אָמַר לָהֶן: לְכוּ וְהִתְפַּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין הַקּוֹמֶץ מַשְׂבִּיעַ אֶת הָאָרִי, וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחוּלְיָיתוֹ. אָמַר לָהֶם: לְכוּ פִּשְׁטוּ יֶדֵיכֶם בְּגְדוּד. מִיָּד יוֹעֲצִין בַּאֲחִיתוֹפֶל, וְנִמְלָכִין בְּסַנְהֶדְרִין, וְשׁוֹאֲלִין בְּאוּרִים וְתוּמִּים. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָא?

״וַאֲחַרֵי

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ג:

ב מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ג:

ג סמג עשין צו:

ד מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

ה סמג עשין צו:

ו מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

"וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב". "אֲחִיתוֹפֶל" – זֶה יוֹעֵץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ וְגוֹ'". וּ"בְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע" – זוֹ סַנְהֶדְרִין. "אֶבְיָתָר" – אֵלּוּ אוּרִים וְתוּמִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָן כְּרֵתִי וּפְלֵתִי? כְּרֵתִי – שֶׁכּוֹרְתִין דִּבְרֵיהֶן, וּפְלֵתִי – שֶׁמּוּפְלָאִין מַעֲשֵׂיהֶן. וְאַחַר כָּךְ "שַׂר הַצָּבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב". אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב אַדָּא, וְאָמְרִי לַהּ אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי: מַאי קְרָא? "עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר". [א(א)]וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר. מְנָהָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא, אָמַר קְרָא: "כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְכֵן תַּעֲשׂוּ" – לְדוֹרוֹת הַבָּאִין. [ב(ב)]מֵתִיב רָבָא: כָּל הַכֵּלִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, מְשִׁיחָתָן מְקַדַּשְׁתָּן. מִיכָּן וְאֵילָךְ, עֲבוֹדָתָן מְחַנַּכְתָּן. וְאַמַּאי? נֵימָא "וְכֵן תַּעֲשׂוּ" לְדוֹרוֹת הַבָּאִין! שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם" – אוֹתָם בִּמְשִׁיחָה, וְלֹא לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה. [ג]וְאֵימָא: אוֹתָם בִּמְשִׁיחָה, וּלְדוֹרוֹת – אִי בִּמְשִׁיחָה אִי בַּעֲבוֹדָה? אָמַר רַב פָּפָּא: אָמַר קְרָא "אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם בַּקֹּדֶשׁ", הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּשֵׁירוּת. אֶלָּא "אֹתָם" לְמָה לִי? אִי לָאו "אֹתָם", הֲוָה אָמֵינָא: לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה וּבַעֲבוֹדָה, דְּהָא כְּתִיב "וְכֵן תַּעֲשׂוּ". כְּתַב רַחֲמָנָא "אֹתָם" – אוֹתָם בִּמְשִׁיחָה, וְלֹא לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה. [ד(ד)]וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָאוֹת כּוּ'. מְנָא לַן? כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּמֹשֶׁה, דְּאוֹקִי סַנְהֶדְרָאוֹת, וּמֹשֶׁה בִּמְקוֹם שִׁבְעִים וְחַד קָאֵי. [ו]תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִין שֶׁמַּעֲמִידִין שׁוֹפְטִים לְיִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁפְטִים תִּתֶּן". שׁוֹטְרִים לְיִשְׂרָאֵל מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁטְרִים תִּתֶּן". שׁוֹפְטִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁפְטִים לִשְׁבָטֶיךָ". שׁוֹטְרִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁטְרִים לִשְׁבָטֶיךָ". [(ג)]שׁוֹפְטִים לְכָל עִיר וָעִיר מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁפְטִים לִשְׁעָרֶיךָ". שׁוֹטְרִים לְכָל עִיר וָעִיר מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֹׁטְרִים לִשְׁעָרֶיךָ". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד מְמוּנֶּה עַל כּוּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֶּן לְךָ". רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: "לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ" – מִצְוָה בַּשֵּׁבֶט לָדוּן אֶת שִׁבְטוֹ. [(ד)]וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: דְּאָמַר קְרָא "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא". אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לִשְׁעָרֶיךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ לִשְׁעָרֶיךָ. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר. מַאי טַעְמָא? "מִקִּרְבֶּךָ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא מִן הַסְּפָר. [ז(ה)]וְלֹא שָׁלֹשׁ עָרֵי הַנִּדַּחַת, דִּכְתִיב: "אַחַת", אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, דִּכְתִיב: "עָרֶיךָ". תָּנוּ רַבָּנַן: "אַחַת" – אַחַת וְלֹא שָׁלֹשׁ. אַתָּה אוֹמֵר: אַחַת וְלֹא שָׁלֹשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "עָרֶיךָ", הֲרֵי שְׁתַּיִם אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "אַחַת"? אַחַת וְלֹא שָׁלֹשׁ. [ח]זִימְנִין אָמַר רַב: בְּבֵית דִּין אֶחָד הוּא דְּאֵין עוֹשִׂין, הָא בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין – עוֹשִׂין. וְזִימְנִין אָמַר רַב: אֲפִילּוּ בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין לְעוֹלָם אֵין עוֹשִׂין. מַאי טַעְמָא דְּרַב? מִשּׁוּם קָרְחָה. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אֲבָל בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – עוֹשִׂין. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵין עוֹשִׂין מִשּׁוּם קָרְחָה. [ט]תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: אֵין עוֹשִׂין שָׁלֹשׁ עֲיָירוֹת מְנוּדָּחוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָם שְׁתַּיִם, כְּגוֹן אַחַת בִּיהוּדָה וְאַחַת בַּגָּלִיל. אֲבָל שְׁתַּיִם בִּיהוּדָה וּשְׁתַּיִם בַּגָּלִיל – אֵין עוֹשִׂין. וּסְמוּכָה לַסְּפָר – אֲפִילּוּ אַחַת אֵין עוֹשִׂין. מַאי טַעְמָא? שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ גּוֹיִם וְיַחְרִיבוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְתִיפּוֹק לִי דְּ"מִקִּרְבֶּךָ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא מִן הַסְּפָר? רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּדָרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא. סַנְהֶדְרִי גְּדוֹלָה הָיְתָה. מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן דְּאָמְרִי וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן? אָמַר קְרָא: "וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ",

בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע זֶה סַנְהֶדְרִין שֶׁהָיָה מֻפְלָא שבב"ד: וְאֶבְיָתָר אֵלּוּ אוּרִים וְתֻמִּים וְכֵן הוּא אוֹמֵר וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי הוּא לְמַעְלָה מֵהֶם וְקוֹדֶם הָיָה לָהֶם וּמִדְּסָמַךְ בִּקְרָא קַמָּא אֶבְיָתָר בָּתַר בְּנָיָהוּ שְׁמַע מִנָּהּ אֶבְיָתָר הַיְנוּ כְּרֵתִי וּפְלֵתִי. וּסְפָרִים דִּכְתִיב בְּהוּ וְאֶבְיָתָר עַל הַכְּרֵתִי שִׁבּוּשׁ הוּא שֶׁאֵין מִקְרָא זֶה בְּכָל הַנְּבִיאִים: שֶׁכּוֹרְתִין חוֹתְכִין דְּבָרִים בֶּאֱמוּנָתָן: מַאי קְרָא דְּכִנּוֹר תָּלוּי עַל מִטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד וּמְקִיצוֹ לְדָוִד מִשְּׁנָתוֹ דִּכְתִיב אָעִירָה הַשַּׁחַר אֲנִי מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר וְלֹא כִּשְׁאָר מְלָכִים שֶׁהַשַּׁחַר קוֹדֵם וּמְעוֹרְרָן: כֵּן תַּעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת מַה מִּשְׁכָּן עַל פִּי מֹשֶׁה וְהוּא בִּמְקוֹם סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה אַף לְדוֹרוֹת עַל פִּי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: מִכֵּן וְאֵילָךְ כֵּלִים שֶׁעָשׂוּ אַחֲרֵי כֵן עֲבוֹדָתָן מְחַנַּכְתָּן מִשָּׁעָה שֶׁמִּתְחַנְּכִים בַּעֲבוֹדָה מִתְקַדְּשִׁין: אוֹתָם מִעוּטָא הוּא: אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ לְהַבָּא מַשְׁמַע לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים נְתָנוּ בְּשֵׁרוּת מִדִּכְתִיב (בַּמִּדְבָּר ד':י"ב) כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ: ה"ג אִי לָאו אֹתָם הֲוָה אָמֵינָא לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה וּבַעֲבוֹדָה דְּהָא כְּתִיב וְכֵן תַּעֲשׂוּ: דְּאוֹקֵי סַנְהֶדְרָאוֹת בַּעֲצַת יִתְרוֹ וּמֹשֶׁה הָיָה שׁוֹפֵט וְדַיָּן עַל פִּי הַדִּבּוּר וְשָׁקוּל כְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם: שׁוֹטְרִים גּוּלְיָירִים חוֹבְטִין בְּמַקְלוֹת ע"פ הַשּׁוֹפְטִים לְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ: אֶחָד מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּן זוֹ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: מִצְוָה בַּשֵּׁבֶט לָדוּן אֶת שִׁבְטוֹ וְלֹא יֵלְכוּ בְּנֵי שֵׁבֶט זֶה לב"ד שֶׁל שֵׁבֶט אַחֵר: לִשְׁעָרֶיךָ לב"ד שֶׁבְּכָל עִיר וְעִיר: בבב"ד אֶחָד כָּל זְמַן שֶׁסַּנְהֶדְרֵי זוֹ קַיְמָא אֲבָל מֵתוּ אֵלּוּ וְנִתְמַנּוּ אֲחֵרִים עוֹשִׂין: בְּמָקוֹם אֶחָד כְּגוֹן בַּגָּלִיל אוֹ בִּיהוּדָה: ר"ש דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא בְּהַמְקַבֵּל (ב"מ קטו.):

וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל כו' ה"ג ר"ת וְהָכִי כְּתִיבִי קְרָאֵי אַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְגוֹ' יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ זֶה סַנְהֶדְרִין וְכֵן הוּא אוֹמֵר וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן כו' אֶבְיָתָר אֵלּוּ אוּרִים וְתֻמִּים וְאַחַ"כ שַׂר צָבָא וְכוּ' וּמַיְתִי רְאָיָה דְּכִי הֵיכִי דִּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע הָיָה רֹאשׁ סַנְהֶדְרִין כְּמוֹ כֵן הָיָה יְהוֹיָדָע אָבִיו כְּרֵתִי וּפְלֵתִי הֵם סַנְהֶדְרִין וק"ק דִּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (א יא) דִּבְתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד חָשִׁיב בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע עִם הַגִּבּוֹרִים שֶׁל דָּוִד הַמִּתְחַזְּקִים עִמּוֹ לְהַמְלִיכוֹ וְהַאי קְרָא דַּאֲחִיתֹפֶל בְּסוֹף יָמָיו שֶׁל דָּוִד בִּתְחִלַּת מְלָכִים בִּימֵי שְׁלֹמֹה וְקָחָשִׁיב יְהוֹיָדָע וְאֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּנָיָהוּ וְגַם בְּסוֹף שְׁמוּאֵל (ב כג) מוֹנֶה בְּנָיָהוּ עִם הַגִּבּוֹרִים וְשֶׁמָּא שְׁנֵי בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע הֲוֵי אֶחָד אָבִיו שֶׁל יְהוֹיָדָע וְאֶחָד בְּנוֹ: אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ' וּמֹשֶׁה בִּמְקוֹם ע"א הֲוֵי קָאֵי תֵּמַהּ ל"ל וְכֵן תַּעֲשׂוּ הָא גַּבֵּי סַנְהֶדְרִין וּשְׁבָטִים אָמְרִינַן דְּבָעֵי ע"א כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּמֹשֶׁה דְּמוֹקֵי סַנְהֶדְרָאוֹת וְהוּא בִּמְקוֹם ע"א קָאֵי אע"ג דְּלָא כְּתִיב הָתָם וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְעוֹד קָשֶׁה דִּבְפֶ' קַמָּא דִּשְׁבוּעוֹת (דַּף יד.) תְּנַן דְּאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא וְשִׁבְעִים וְאֶחָד וּפִי' שָׁם בַּקּוּנְטְרֵס דְּיָלֵיף מִמֹּשֶׁה דַּהֲוֵי מֶלֶךְ וְנָבִיא וּבִמְקוֹם שִׁבְעִים וְאֶחָד וְאִם כֵּן גַּבֵּי סַנְהֶדְרִין דְּיָלֵיף מִמֹּשֶׁה דְּבָעֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד מֵהַאי טַעְמָא נָמֵי נִבְעֵי מֶלֶךְ וְנָבִיא בְּהַעֲמָדַת סַנְהֶדְרָאוֹת וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכָא מְרַבֵּינַן טְפֵי מִשּׁוּם דִּכְתִיב וְכֵן תַּעֲשׂוּ מַשְׁמַע דַּאֲתָא לְרַבּוּיֵי כָּל הָנָךְ וא"ת וְכֵלִים נָמֵי נִבְעֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד וכ"ת הַכָּתוּב תְּלָאוֹ בְּשֵׁרוּת דְּאֵין צָרִיךְ אֶלָּא שֵׁרוּת הָא מַשְׁמַע בְּסָמוּךְ דְּאִי לָאו אוֹתָם הֲוֵי אָמֵינָא דְּבָעֵי מְשִׁיחָה וַעֲבוֹדָה וְאִם כֵּן הַשְׁתָּא דִּכְתִיב אוֹתָם לְמַעוּטֵי מְשִׁיחָה ע"א מִיהָא לֹא נִמְעַט וי"ל דַּאֲתָא אוֹתָם לְגַלּוּיֵי דּוּכְן תַּעֲשׂוּ לָא קָאֵי אַכֵּלִים וְלָא בָּעֵי לְדוֹרוֹת דּוּמְיָא דְּמֹשֶׁה: שׁוֹפְטִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. אִם יֵשׁ בְּעִיר אַחַת מִב' שְׁבָטִים עוֹשִׂין ב' סַנְהֶדְרָאוֹת: אֶחָד מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּן פ"ה ב"ד הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְלָא מַשְׁמַע הָכִי בְּסִפְרֵי דִּבְרֵישָׁא דְּבָרַיְתָא בָּתַר שׁוֹפְטִים לְכָל יִשְׂרָאֵל קָתָנֵי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֶחָד מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם קוֹדֶם שֶׁהִזְכִּיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט וּלְכָל עִיר וָעִיר וי"מ דְּאֶחָד מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּן הוּא הַנָּשִׂיא דְּקָתָנֵי בַּתּוֹסֶפְתָּא שֶׁהַנָּשִׂיא יוֹשֵׁב בְּאֶמְצַע וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּאֶחָד מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּן הוּא מֻפְלָא שבב"ד אַב ב"ד וּבְכָל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹפְטִים הָיָה שָׁם מֻפְלָא כִּדְאָמַר גַּבֵּי זָקֵן מַמְרֵא הוּא וּמֻפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּינוֹ וְנִרְאֶה דְּלָא הָיָה מֵחֶשְׁבּוֹן סַנְהֶדְרִין מִדְּקָאָמַר בפ"ק דְּהוֹרָיוֹת (דַּף ד:) אַהַהִיא דִּתְנַן הוֹרוּ בֵּית דִּין וְיָדַע אֶחָד מֵהֶם שֶׁטָּעוּ כו' אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין שָׁם פָּטוּר וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא לְפִי שֶׁהָיָה לָהֶם שֶׁיִּלְמְדוּ וְאִי הֲוָה מֵחֶשְׁבּוֹן מַאי אִרְיָא מֻפְלָא אֲפִלּוּ אֶחָד מִן הָאֲחֵרִים נָמֵי כִּדְאָמַר הָתָם לְעֵיל מִנֵּהּ הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא אִי אִית לְכֻלֵּי סַנְהֶדְרֵי הָוֵי הוֹרָאָה וְאִי לָאו לָא הָוֵי הוֹרָאָה וּלְפִי זֶה אַתְיָא הַהִיא דְּהוֹרָיוֹת כְּרַבִּי יְהוּדָה וְהָא דִּתְנַן בְּפֶרֶק הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף פו:) כִּי יִפָּלֵא בְּמֻפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר הָא לָא הָוֵי כִּשְׁאָר מֻפְלָא שֶׁבְּכָל דּוּכְתָּא דְּהָתָם לָא אָתֵי לְמַעוּטֵי אֶלָּא תַּלְמִיד כִּדְפֵי' הָתָם הַקּוּנְטְרֵס שֶׁבְּכָל סַנְהֶדְרֵי יֵשׁ דִּין הַמַּרְאֶה חוּץ מִתַּלְמִיד לְפִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹרָאָה כִּדְתְנַן הָתָם (שָׁם) תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת פָּטוּר נִמְצָא חֻמְרוֹ קוּלּוֹ: אַחַת אוֹ ב' פֵּי' אַחַת בבב"ד אֶחָד אוֹ ב' בִּשְׁנֵי בָּתֵּי דִּינִין וּלְמַאי דְּשָׁרֵי בָּב' אוֹ בַּג' ב"ד אֲפִילּוּ טוּבָא (בִּפְעַם אַחַת) אִירְיֵי בְּמָקוֹם אֶחָד אוֹ בְּב' מְקוֹמוֹת: אַחַת וְלֹא שְׁלֹשָׁה אֵין לְהַקְשׁוֹת דְּלִשְׁתּוֹק מֵאַחַת וַאֲנָא יָדַעְנָא מֵעָרֶיךָ ב' וְלֹא שְׁלֹשָׁה דְּתָפַסְתָּ מוּעָט תָּפַסְתָּ:

מסורת הש"ס

א שבועות יד:
ב יומא יב:
ג תוספתא סנהדרין
ד לקמן קיב.
ה סוכה מ.; מנחות מג:
ו ברכות ג:

תורה אור השלם

וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־[אִישׁ] בִּדְבַר וגו' [שמואל ב טז, כג]
וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן־בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר־צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב [דברי הימים א כז, לד]
וַיֵּדַע דָּוִד כִּי עָלָיו שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל־אֶבְיָתָר וגו' [שמואל א כג, ט]
וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי־דָוִיד הָרִאשֹׁנִים לְיַד הַמֶּלֶךְ [דברי הימים א יח, יז]
וְיוֹאָב אֶל כָּל־הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־(הכרי) [הַכְּרֵתִי] וְעַל־הַפְּלֵתִי [שמואל ב כ, כג]
עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר [תהילים נז, ט]
כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת וגו' [שמות כה, ט]
וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ וגו' [במדבר ז, א]
וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וגו' [במדבר ד, יב]
וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי וגו' [שמות יח, כה-כו]
שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ וגו' [דברים טז, יח]
וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר וגו' [דברים יז, ה]
יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וגו' [דברים יג, יד]
כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת וגו' [דברים יג, יג]
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר וגו' [במדבר יא, טז]

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ב מיי׳ פא׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ יב:
ג מיי׳ פא׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ יב:
ד סמג עשין צו:
ה מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ו מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ז מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד:
ח מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד:
ט מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד:

מסורת הש"ס

א ספרי במדבר

ב במדבר רבה

ג לקמן מג.; משנה סנהדרין

ד מנחות סה.

ה עירובין יג:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שיודע וכו' וקשה לר"ת. עיין עירובין דף י"ג ע"ב תוס' ד"ה שיודע:

תורה אור השלם

[במדבר יא, טז]

[במדבר יא, יז]

[שמות יח, כב]

[במדבר יא, כו]

[שינויים במנהיגות; מהדורה עברית, בהעלותך; כוח או השפעה? ב]

[במדבר ג, מז]

[במדבר ג, לט]

[במדבר יא, לא-לג]

[שמות טז, יג]

[יחזקאל לח, יז]

[במדבר יא, כה]

[דברים ה, יח]

[דברים ה, יט]

[במדבר יא, כז]

[במדבר יא, כח]

[במדבר יא, כט]

[במדבר לה, כד-כה]

[שמות כג, ב]

עִמָּךְ מִשּׁוּם שְׁכִינָה עִמָּךְ יַעַמְדוּ מִחוּץ לְאֹהֶל וְלֹא יָבֹאוּ לְאֹהֶל מִשּׁוּם שְׁכִינָה לְשׁוֹן אַחֵר וְהֵם כֻּלָּם מַאֲלֵיהֶם פֵּרוּשׁ נְבוּאָתָם כֻּלָּה דְּאֵין שְׁכִינָה שׁוֹרָה מִתּוֹךְ עֲצֵבוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ

עִמָּךְ", "עִמָּךְ" – וְאַתְּ בַּהֲדַיְיהוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: "עִמָּךְ" מִשּׁוּם שְׁכִינָה.

אוְרַבָּנַן, אָמַר קְרָא: "וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם", "אִתְּךָ" – וְאַתְּ בַּהֲדַיְיהוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: "אִתְּךָ" – בְּדוֹמִין לָךְ. וְרַבָּנַן, מ"וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ" נָפְקָא. וְיַלְפָּא סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה מִסַּנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. (א)תְּנוּ רַבָּנָן: "וַיֹּשְׁאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה". יֵשׁ אוֹמְרִים: בַּקַּלְפִּי נִשְׁתַּיְירוּ. (ב)"שִׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", אָמַר מֹשֶׁה: כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? אֶבְרוֹר שִׁשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט – נִמְצְאוּ שְׁנַיִם יְתֵירִים. אֶבְרוֹר חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט – נִמְצְאוּ עֲשָׂרָה חֲסֵרִים. אֶבְרוֹר שִׁשָּׁה מִשִּׁבְטֵי זֶה וַחֲמִשָּׁה מִשִּׁבְטֵי זֶה – הֲרֵינִי מֵטִיל קִנְאָה בֵּין הַשְּׁבָטִים. מָה עָשָׂה? בֵּירַר שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה, וְהֵבִיא שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם פִּיתְקִין. עַל שִׁבְעִים כָּתַב "זְקֵן", וּשְׁנַיִם הִנִּיחַ חֵלֶק. בִּלְלָן וּנְתָנָן בְּקַלְפִּי. אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּיתְקֵיכֶם! כָּל מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ "זְקֵן", אָמַר: כְּבָר קִיְּדָּשְׁךָ שָׁמַיִם. מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ חֵלֶק, אָמַר: הַמָּקוֹם לֹא חָפֵץ בְּךָ, אֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ? כְּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "וְלִקַּחְתְּ חֲמִשִּׁים חֲמֻשֹׁת שְׂקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת". אָמַר מֹשֶׁה: כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל? אִם אוֹמַר לוֹ: תֵּן לִי פְּדְיוֹנְךָ וְצֵא, יֹאמַר לִי: כְּבָר פְּדָאנִי בָּךְ לְיוֹ. מָה עָשָׂה? הֵבִיא עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֲלָפִים פִּיתְקִין, וְכָתַב עֲלֵיהֶן "בֶּן לְיוֹ", וְעַל שִׁלְשָׁה וְשִׁבְעִים וּמֵאתַיִם כָּתַב עֲלֵיהֶן "חֲמִשָּׁה שְׂקָלִים". בִּלְלָן וּנְתָנָן בְּקַלְפִּי. אָמַר לָהֶן: טְלוּ פִּיתְקֵיכֶם. מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ "בֶּן לְיוֹ", אָמַר לוֹ: כְּבָר פְּדָאֲךָ בֶּן לְיוֹ. מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ "חֲמִשָּׁה שְׂקָלִים", אָמַר לוֹ: תֵּן פְּדְיוֹנְךָ וְצֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בַּמַּחֲנֶה נִשְׁתַּיְירוּ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה "אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ", אָמְרוּ אֶלְדָּד וּמֵידָד: אֵין אָנוּ רְאוּיִין לְאוֹתָהּ גְּדוּלָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוֹאִיל וּמִיעַטְתֶּם עַצְמְכֶם, הֲרֵינִי מוֹסִיף גְּדוּלָּה עַל גְּדוּלָּתְכֶם. וּמָה גְּדוּלָּה הוֹסִיף לָהֶם? שֶׁהַנְּבִיאִים כּוּלָּן נִתְנַבְּאוּ וּפָסְקוּ, וְהֵם נִתְנַבְּאוּ וְלֹא פָסְקוּ. וּמָה נְבוּאָה נִתְנַבְּאוּ? אָמְרוּ: מֹשֶׁה מֵת, יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. אַבָּא חָנִין אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְיעֶזֶר: עַל עִסְקֵי שְׁלָיו הֵן מִתְנַבְּאִים: עָלַי עָלַי, עָלַי שָׁלְיִי. רַב נַחְמָן אָמַר: עַל עִסְקֵי גּוֹג וּמָגוֹג הָיוּ מִתְנַבְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הַאַתָּה הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים לְהָבִיא אֹתְךָ עֲלֵיהֶם וְגוֹ'". אַל תִּיקְרֵי "שָׁנִים" אֶלָּא "שְׁנַיִם". אֵילּוּ הֵן שְׁנַיִם נְבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בְּפֶרֶק אֶחָד נְבוּאָה אַחַת? הֱוֵי אוֹמֵר: אֶלְדָּד וּמֵידָד. אָמַר מָר: כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן נִתְנַבְּאוּ וּפָסְקוּ, וְהֵן נִתְנַבְּאוּ וְלֹא פָסְקוּ. מָנָא לַן דְּפָסְקוּ? אֵילֵימָא מִדִּכְתִיב: "וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ"? אֶלָּא מֵעַתָּה: "קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף" – הָכִי נָמֵי דְּלָא אוֹסִיף הוּא? אֶלָּא דְּלָא פְּסַק הוּא! אֶלָּא, הָכָא כְּתִיב: "וַיִּתְנַבְּאוּ", הָתָם כְּתִיב: "מִתְנַבְּאִים". עַדַיִן מִתְנַבְּאִים וְהוֹלְכִים. בִּשְׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר מֹשֶׁה מֵת, הַיְינוּ דִּכְתִיב "אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר הָנָךְ תַּרְתֵּי, מַאי "אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם"? דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא, דְּהָוֶה לֵיהּ כְּתַלְמִיד הַמּוֹרֶה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ. בִּשְׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר הָנָךְ תַּרְתֵּי, הַיְינוּ דִּכְתִיב: "מִי יִתֵּן". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מֹשֶׁה מֵת, מִינַּח הָוָה נִיחָא לֵיהּ? לָא סַיְימוּהָ קַמֵּיהּ. מַאי "כְּלָאֵם"? אָמַר לֵיהּ: הַטֵּל עָלֵיהֶן צָרְכֵי צִיבּוּר, וְהֵן כָּלִין מֵאֵילֵיהֶן. מִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שִׁלְשָׁה? ג"ה(ג)סוֹף סוֹף, לָרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם לָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ. אִי אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וּשְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין – אַמַּאי חַד הוּא. אִי עֶשְׂרָה מְזַכִּין וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר מְחַיְּבִין – תְּלֹתָא הָוֹו. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּמוֹסִיפִין, וְדִבְרֵי הַכֹּל, וּבְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, וְאֵלִיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר שִׁבְעִים. ו"וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: בְּמוֹסִיפִין עוֹשִׂין בֵּית דִּין שָׁקוּל לְכַתְּחִילָּה. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הָאי דְּקָאָמַר "אֵינִי יוֹדֵעַ" כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דְּמֵי, וְאִי אָמַר מִילְּתָא – שָׁמְעִינַן לֵיהּ; קָא מַשְׁמַע לַן דְּהַאי דְּקָאָמַר "אֵינִי יוֹדֵעַ" כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דְּמֵי, וְאִי אָמַר טַעְמָא – לָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ. ו"אָמַר רַב כָּהֲנָא: סַנְהֶדְרֵי שֶׁרָאוּ כּוּלָּן לְחוֹבָה – פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דְּגָמְרִי הֲלָנַת דִּין לְמֶעְבַּד לֵיהּ זְכוּתָא, וְהָנֵי תּוּ לָא חָזוּ לֵיהּ. ט(ד)אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מוֹשִׁיבִין בְּסַנְהֶדְרֵי אֶלָּא בַּעֲלֵי קוֹמָה, וּבַעֲלֵי חָכְמָה, וּבַעֲלֵי מַרְאֶה, וּבַעֲלֵי זְקָנָה, וּבַעֲלֵי כְּשָׁפִים, וְיוֹדְעִים בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן – שֶׁלֹּא תְּהֵא סַנְהֶדְרִי שׁוֹמַעַת מִפִּי הַמְתוּרְגְּמָן. (ה)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֵין מוֹשִׁיבִין בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְטַהֵר אֶת הַשֶּׁרֶץ מִן הַתּוֹרָה. אָמַר רַב: אֲנִי אָדוּן וַאֲטַהֲרֶנּוּ.

וּמָה

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צו:

ב מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

ג סמג עשין צו:

ד מיי׳ פח׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ה מיי׳ פט׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ו סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי׳ יח סעי׳ א ב:

ז מיי׳ פט׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ח מיי׳ פט׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

ט מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין לחם הל׳ ה:
ב מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין לחם הל׳ י:
ג מיי׳ פד׳ מהל׳ דעות הל׳ כג:

אֶלָּא רַב הִמְנוּנָא. פִּי׳ הַקּוּנְטְרֶס אֶלָּא אָמְרִי בֵּי רַב הֵינוּ רַב הִמְנוּנָא וְקָשָׁה דִּבְשִׁלְהֵי הֶעָרֶל (יְבָמוֹת דף פג: וְשָׁם) קָאָמַר אָמְרִי בֵּי רַב הֵינוּ רַב הוּנָא וְרַב הוּנָא אֵין הֲלָכָה קָאָמַר וְדַחַק שָׁם בַּקּוּנְטְרֶס לְפָרֵשׁ דְּהָא דְּמַסְקִינַן הָכָא דְּקָא אָמְרִי בֵּי רַב הֵינוּ רַב הִמְנוּנָא הֵינוּ הֵיכָא דְּמוּכָח דְּלָא הָוֵי רַב הוּנָא כִּי הַהִיא דְּקָאָמַר רַב הוּנָא אָמְרִי בֵּי רַב וְקָשָׁה דא"כ לְמָה דָּחַק גַּבֵּי שִׁלְחוּ מִתָּם לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא דְּמוּכָח שֶׁאֲנִי וְעוֹד אֵיךְ יִתָּכֵן דְּרַב הוּנָא יֹאמַר בְּשֵׁם רַב הִמְנוּנָא הָא רַב חִסְדָּא תַּלְמִיד דְּרַב הוּנָא הוּא כְּדְמוֹכַח בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת (ב"מ לג.) וּבְרֵישׁ הֲדַר (עֵירוּבִין סב: וְשָׁם) וְרַב הִמְנוּנָא תַּלְמִיד דְּרַב חִסְדָּא הֲוָה כְּדְמוֹכַח בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כה.) גַּבֵּי סָבֵי דְּנָזוֹנְיָא דְּלָא אָתוֹ לְפָרְקֵהּ דְּרַב חִסְדָּא א"ל לְרַב הַמְנוּנָא זִיל צַנְּעֵנָהוּ וְאוֹמֵר ר"ת דְּהָכָא גְּרַס אֵימָא רַב הִמְנוּנָא וְלָא גְּרִיסִינַן אֶלָּא וַאֲפִלּוּ גְּרַס אֶלָּא יֵשׁ לְיַשֵּׁב כְּלוֹמַר לָא תֵּימָא אָמַר רַב הוּנָא אָמְרִי בֵּי רַב אֶלָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמְרִי בֵּי רַב וְהָא דְּאָשְׁכְּחַן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף נז:) גַּבֵּי מִצְוֹת שֶׁבֶּן נֹחַ נֶהֱרָג דִּפְלִיגִי אָמְרִי בֵּי רַב אַדְּרַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה וְכֻלְּהוּ אָמוֹרָאֵי תַּלְמִידֵי דְּבֵי רַב יֵשׁ לוֹמַר דְּהָא דִּידְהוּ וְהָא דְּרַבֵּיהּ דְּסָתָם אָמְרִי בֵּי רַב הֲוֵי מִשְׁמֵהּ דְּרַב דְּמוּכָח בְּסוֹף פ' הַשּׁוֹאֵל (ב"מ דף קה: וְשָׁם) וּבְפ' בֵּית כּוֹר (ב"ב דף קה:) דְּמַצְרִיךְ לְדָרַב וּלְאָמְרִי בֵּי רַב אע"ג דִּבְכָמָה דַּכְתִּין אַשְׁכְּחַן אָמְרִי בֵּי רַב מִשְּׁמֵהּ דְּרַב וְנִיחָא הַשְׁתָּא גְּרְסָא דְּסוֹף פֶּרֶק מְרֻבֶּה (ב"ק דף עה. וְשָׁם) דַּאֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב הִמְנוּנָא קַפְּחָתִינְהוּ לְסָבֵי דְּבֵי רַב כְּלוֹמַר נִצַּחְתָּ לְסָבֵי דְּבֵי רַב שֶׁהוּא רַב הוּנָא שֶׁאָמַר בְּטוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְאִם כֵּן רַב הוּנָא הָיָה קוֹרֵא סָבֵי דְּבֵי רַב וּבְקוּנְטְרֶס מְפָרֵשׁ הָתָם בע"א וְרַבִּינוּ שְׁמוּאֵל מַגִּיהַּ שָׁם הַסְּפָרִים וְשָׁם מְפֹרָשׁ וּמֵיהוּ מְצִינוּ רַב הִמְנוּנָא שְׁלָמֵד לִפְנֵי רַב בְּפ' חֵלֶק (עֵירוּבִין דַּף עז:) גַּבֵּי סֶלַע הַמִּצְרִי לָא שְׁמַע לֵהּ הָא דְּאָמַר רַב אַחְאַבְרְיָה דְּרַב אַדָּא אָמַר רַב הִמְנוּנָא אָמַר רַב וּבְפֶרֶק כֵּיצַד מְעַבְּרִין (עֵירוּבִין דַּף נד.) אָמַר לֵהּ רַב לְרַב הִמְנוּנָא בְּרִי מִדְּאִית לָךְ אוֹטִיב לָךְ וּבְהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דַּף קו.) קָאָמַר מִכְּדֵי רַב הִמְנוּנָא תַּלְמִידֵי דְּרַב הֲוָה כו': מַחֲכוּ עֲלֵהּ בְּמַעֲרְבָא רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא תַּמַּהּ דִּבְפֶרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין בְּנָזִיר (דף מב:) אַשְׁכְּחַן דְּמַחְכוֹ עֲלֵהּ בְּמַעֲרְבָא אַדְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא:

וּמָה נָחָשׁ שֶׁמְּמִית וּמַרְבֶּה טוּמְאָה, טָהוֹר; שֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְמִית וּמַרְבֶּה טוּמְאָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא טָהוֹר? וְלָא הִיא, מִידֵּי דְּהָוֶה אַקּוֹץ בְּעָלְמָא. [א]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנַיִם לְדַבֵּר וְאֶחָד לִשְׁמוֹעַ, אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סַנְהֶדְרִי. וּבְבֵיתֵר הָווּ שְׁלֹשָׁה, וּבִיבְנָה אַרְבָּעָה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְשִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי דֵּן לִפְנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. מֵיתִיבִי: שְׁלִישִׁית – חֲכָמָה, רְבִיעִית – אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָּה. הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: שְׁנִיָּה – חֲכָמָה, שְׁלִישִׁית – אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָּה. לְמֵידִין לִפְנֵי חֲכָמִים – לֵוִי מֵרַבִּי. דָּנִין לִפְנֵי חֲכָמִים – שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, וְשִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא, וְחָנָן הַמִּצְרִי, וְלַנְגָיָא בֶּן חֲכִינַאי. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי חֲמִשָּׁה: שִׁמְעוֹן, שִׁמְעוֹן, וְשִׁמְעוֹן, חָנָן, וַחֲנַנְיָה. רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּבָבֶל – רַב וּשְׁמוּאֵל. רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – רַבִּי אַבָּא. דַּיְּינֵי גּוֹלָה – קַרְנָא. דַּיְּינֵי דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי אַסִי. דַּיְּינֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא – רַב פָּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל. דַּיְּינֵי דְּנָהַרְדְּעָא – רַב אַדָּא בַּר מָנְיוֹמֵי. סָבֵי דְּסוּרָא – רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא. סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא – רַב יְהוּדָה וְרַב עֵינָא. חֲרִיפֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא – עֵיפָּה וַאֲבִימִי בְּנֵי רַחֲבָה. אָמוֹרָאֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא – רַבָּה וְרַב יוֹסֵף. אָמוֹרָאֵי דְּנָהַרְדְּעֵי – רַב חָמָא. נְהַרְבְּלָאֵי מַתְנוּ – רְמֵי בַּר בְּרַבִּי. אָמְרִי בֵּי רַב – רַב הוּנָא. וְהָאָמַר רַב הוּנָא: ״אָמְרִי בֵּי רַב״! אֶלָּא, רַב הַמְנוּנָא. אָמְרִי בְּמַעְרְבָא – רַבִּי יִרְמְיָה. שִׁלְחוּ מִתָּם – רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא. מַחֲכוּ עֲלֵהּ בְּמַעְרְבָא – רַבִּי אֶלְעָזָר. וְהָא שִׁלְחוּ מִתָּם: לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא! אֶלָּא אֵיפוֹךְ: שִׁלְחוּ מִתָּם – רַבִּי אֶלְעָזָר; מַחֲכוּ עֲלֵהּ בְּמַעְרְבָא – רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא. [ב]וְכַמָּה יְהֵא בָּעִיר וְיִהֵא רָאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין? מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְכוּ'. מֵאָה וְעֶשְׂרִים מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ? עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה – חֲדֵי תִּשְׁעִים וְתַרְתֵּי, וַעֲשָׂרָה בַּטְלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת – חֲדֵי מְאָה וּתְרֵי. וּשְׁנֵי סוֹפְרִים, וּשְׁנֵי חַזָּנִין, וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין, וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי זוֹמְמִין, וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין – חֲדֵי מְאָה וְאַרְבֵּיסַר. [ג(א)]וְתַנְיָא: כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הַלָּלוּ אֵין תַּלְמִיד חָכָם רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ: בֵּית דִּין מַכִּין וְעוֹנְשִׁין, וְקוּפָּה שֶׁל צְדָקָה נְגְבֵית בְּשָׁנַיִם וּמְתְחַלֶּקֶת בְּשְׁלֹשָׁה, וּבֵית הַכְּנֶסֶת, וּבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַכִּסֵּא, רוֹפֵא, וְאוּמָּן, וְלַבְלָר, וְטַבָּח, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת. מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא אָמְרוּ: אַף מִינֵי פֵּירָא, מִפְּנֵי שֶׁמִּינֵי פֵּירָא מְאִירִין אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר וְכוּ'. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר:

מַאתַיִם שָׁנִים אֲחֵרִים בָּעִיר שֶׁיִּתְיָרְאוּ אֵלּוּ מֵהֶם אִם נָבוֹא לְהַזִּם הָעֵדִים יְבֹאוּ אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם וְיַזִּמוּ אוֹתָנוּ: עֶשְׂרָה דְּבָרִים ב"ד וְהַגַּבָּאִין מְחַלְּקִין לָהֶם וְהֵן אֵלּוּ: מִלֵּי: רוֹפֵא לְמוּל תִּינוֹקוֹת: אֵמָּן מַקִּיז דָּם: לַבְלָר לִכְתֹּב סְפָרִים: קַפָּה נְגְבֵית בִּשְׁנַיִם וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה טַעְמָא מִפְּ' בְּהַשְׁתַּפִּין (ב"ב ח:): בֵּית דִּין מַכִּין וְחוֹבְשִׁין הָא חַשְׁבִינַן לְהוּ לְעֵיל דְּאִיכָּא סַנְהֶדְרֵי גּוֹבִין וּמְחַלְּקִין הֵן הֵן הַמְּשִׁיתָא דְּבָצְרִי לְעֵיל רוֹפֵא וְאֵמָּן וְלַבְלָר וּמְלַמֵּד חַד גַּבְרָא הֵן הֵן לְכָל הֲנֵי: הַרֵי הוּא טָהוֹר כְּשֶׁהוּא מֵת שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל שְׁמֹנָה שְׁרָצִים: וְלֹא הִיא לָאו כָּל וָחֹמֶר הוּא דְּאֵין זֶה חֹמֶר אִם הוּא מִמִּית וּמַרְבֶּה טֻמְאָה שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ כֵן יֵשׁ קוֹצִים שֶׁהֵן מְמִיתִין וּמַרְבִּין טֻמְאָה וְהֵן טְהוֹרִין: שְׁנַיִם לְדַבֵּר בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן וְאֶחָד לִשְׁמֹעַ שֶׁיִּהֵא מֵבִין בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן אע"פ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב: שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי תַּלְמִיד הָיָה וְלֹא נִסְמַךְ שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל זִקְנָה: שְׁלִישִׁית חָכְמָה סַנְהֶדְרֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁלֹשָׁה מְדַבְּרִים בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן חָכְמָה הִיא וּכְשֵׁרָה אַלְמָא שְׁלֹשָׁה בָּעֵינַן לְדַבֵּר: לְמֵדִין לִפְנֵי חֲכָמִים כָּל הֵיכָא דְּאִתְמַר לְמֵדִין לִפְנֵי חֲכָמִים לְוִי שֶׁהָיָה לָמֵד לִפְנֵי רַבּוֹ: רַב נַחְמָן מוֹסִיף שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי וַחֲמִשְׁתָּן לֹא בָּאוּ לִזְקֵנָה וְיוֹשְׁבִין בְּקַרְקַע וּמְשִׁיבִין תְּשׁוּבוֹת קְשׁוֹת לִזְקֵנִים וְהָיוּ: דָּנִין בַּהֲלָכָה: וְהָא שְׁלָחוּ מִתָּם לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מוֹצִיא [אֲנִי] מִכְּלָל רַבָּנָן בְּפָ' א' דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין לד.) אַלְמָא שְׁלַחוּ מִתָּם לָאו ר' יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא הִיא: שְׁלֹשׁ שׁוּרוֹת לְקַמָּן תְּנַיְנָן לְהוּ בְּאֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (דף לז.) שֶׁאִם הֵצְרִכוּ לִסְמֹךְ וּלְהוֹסִיף עַל הַדַּיָּנִין סוֹמְכִין מֵהֶן: וַעֲשָׂרָה בַּטְלָנִין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בְּטֵילִין מִכָּל מְלָאכָה לִהְיוֹת מְזַמָּנִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית דְּאָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (דף ו:) כֵּיוָן שֶׁבָּא הקב"ה לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מָצָא שָׁם עֲשָׂרָה מִיָּד כּוֹעֵס דִּכְתִיב מָה לִּי (מְגִלָּה דף ג:) כָּל כְּרָךְ שֶׁאֵין בּוֹ עֲשָׂרָה בַּטְלָנִין נִדּוֹן כְּכָפָר הַלָּכָךְ אִי לֵיתַנְהוּ לָא חָזְיָא לְסַנְהֶדְרֵי: שְׁנֵי סוֹפְרִים לִכְתֹּב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין וְכָל שָׁעָה יוֹשְׁבִין לִפְנֵי הַדַּיָּנִין לְקַמָּן בְּפֶרֶק הַיּוּ בּוֹדְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף מ.): וּשְׁנֵי חַזָּנִין שֶׁמְּשַׁיּ ב"ד לְהַלָּקוֹת הַחַיָּב וּלְהַזְמִין בַּעֲלֵי דִינִים לְדִין: וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאִם לֹא כֵן אֶת מִי הֵם דָּנִין: וּשְׁנֵי זוֹמְמִין שֶׁיִּתְיָרְאוּ הָעֵדִים לְהַעִיד שֶׁקֶר שֶׁלֹּא יִזּוֹמוּ: וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב בַּעַל דִּין עַל פִּי עֵדִים וְיַשְׁכִּיר שְׁנַיִם לְהַזְמָם לְפִיכָךְ צָרִיךְ

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה רלב
ב עירובין יג:

תורה אור השלם

לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הַרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שָׁקֶר עָנָה בְאָחִיו וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל [דברים יט, טו-כא]

וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בֶצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת [שמות יח, כא]

מסורת הש"ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; אוצר מדרשים מדרשים על שלמה המלך כסא ואיפודרומין של שלמה המלך ה

ב ספרא שמיני מכילתא דמילואים ב כח

ג לקמן כ.; משנה סנהדרין; נדרים נו.

ד תוספתא סנהדרין; דברים רבה ה בבא מציעא קו:

ו תוספתא סנהדרין

תורה אור השלם

[שמות יח, כא]

[פירושי רד"צ הופמן על שמות יח:כה, א]

[ויקרא כא, יד]

[ויקרא כא, יא]

[ויקרא כא, יב]

[שמואל ב יב, ח]

[צפניה ב, א]

[במדבר לה]

[במדבר לה, כה]

מֵאתַיִם וְשִׁבְעִים וְשִׁבְעָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים פְּרִבֵּי נָחֲמְיָה וְעוֹד מ"ז שֶׁאִם נִמְצְאוּ דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל ז' רִבּוֹאוֹת וח' אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת תַּמָּה הָא חָסְרִי לְהוּ יִתְחַלְּקוּ ב"ד י"א מְזַכִּין וְאֶחָד עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יוֹסִיפוּ מֵאֵלּוּ מ"ז עַד שִׁבְעִים כְּדְאָמְרִי' בְּהֵיוּ בּוֹדְקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף מ.) שֶׁמּוֹסִיפִין שְׁנַיִם עַל הכ"ג אִם יְזַכּוּהוּ שְׁנֵיהֶם הֲרֵי י"ג מְזַכִּין וְאֶחָד עָשָׂר מְחַיְּבִין זַכַּאי וְאִם יְחַיְּבוּהוּ חַיָּב דְּאֵיכָּא הַטָּיָה לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם וְאִם יַחְלְקוּ צָרִיךְ עוֹד לְהוֹסִיף שְׁנַיִם וְכֵן לָעוֹלָם עַד שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְעִים לְרִבֵּי יְהוּדָה וְשִׁבְעִים וְאֶחָד לְרַבָּנָן: שָׁרֵי אֲלָפִים שֵׁשׁ מֵאוֹת הֵיוּ שָׁהֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי: כֹּהֵן גָּדוֹל. אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה דִּלְמָא אָתֵא לְמִנָּגֵע וַהֲיָנוּ דְּאַזְהָר קְרָא וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא מִקְּדָשְׁתוֹ לֹא יֵצֵא כְּלוֹמַר יִתְרַחֵק מִן הַכְּעוּר שֶׁלֹּא יְבֹא לִידֵי טֻמְאָה וְהַאי קְרָא בכה"ג אוֹנֵן כְּתִיב דִּכְתִיב לְעֵיל מִנֵּזֶה לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמְּא: הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלָה כְּשֶׁהֵן יוֹצְאִין מִמְּבוֹי זֶה וְנִכְנָסִין לְמָבוֹי אַחֵר וְנִכְנָסִין מִמְּבוֹי הָרִאשׁוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָן הוּא נִגְלָה וְנִכְנָס לְמָבוֹי הָרִאשׁוֹן וְהֵן נִכְסִין מִמְּבוֹי הַשֵּׁנִי וְהוּא נִגְלָה וְנִכְנָס לְתוֹכוֹ: רִבִּי יְהוּדָה דָּרֵישׁ מִן הַמִּקְדָּשׁ דַּוְקָא: וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם בְּשׁוּרָה כְּשֶׁחוֹזְרִין מִקָּבוּר אֶת הַמֵּת שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין זֶה אַחַר זֶה וּמְנַחֲמִין אֶת הָאֵבֶל שֶׁעוֹמֵד בְּמַעֲמָדוֹ: וְהַמְנַחֵם אֶת הַכֹּהֲנִים מְמַצְעוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם שֶׁהַמְנַחֵם בִּימִינוֹ וְכָל הָעָם בְּשִׂמְאלוֹ וְהוּא בְּאֶמְצַע: אָנוּ כַּפָּרָתְךָ בָּנוּ תִּתְכַּפֵּר אַתָּה וַאֲנַחְנוּ תַּחְתֶּיךָ לְכָל הָרָאוּי לְבֹא עָלֶיךָ: וּכְשֶׁמַּכְרִין אוֹתוֹ כְּדַקְיָמָא לָן (במו"ק דף כז:) אֲבָל סְעוּדָה רִאשׁוֹנָה אָסוּר לָאֵכֹל מִשָּׁלּוֹ: מְסַבִּין עַל הָאָרֶץ הֵן מְצֵרִין וּמִתְאַבְּלִין עַל צַעֲרוֹ וְהוּא מֵסֵב בְּכָבוֹד עַל הַסַּפְסָל: גְּמ' דְּנִין אוֹתוֹ אִצְטְרִיכָא לֵיהּ סְלָקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לֹא לִיזַלְזֵל לְמִיתֵּי קַמֵּי בֵּי דִינָא: וְעוֹבֵר עַל עֲשֵׂה לְקַמָּן פָּרִיךְ לֹא סַגִּי דְּלָא עָבַר: וַהֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט לְקַמֵּה מִתּוֹקְמָא שַׁפִּיר:

א־מַתְנִי׳ **כֹּהֵן** גָּדוֹל דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ, מֵעִיד וּמְעִידִין אוֹתוֹ, חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, וּמְיַיבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ. אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַיבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּאַלְמָנָה. ד[ב]מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלָה, הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסָה, וְיוֹצֵא עִמָּהֶן עַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. ה"רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". ר"ט[ג]וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים, דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה, וְהַמְנַחֵם מְמַצְעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם. וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם מֵאֲחֵרִים, כָּל הָעָם אוֹמְרִים לוֹ: אֲנַחְנוּ כַּפָּרָתְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וּכְשֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ, כָּל הָעָם מְסוּבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵיסֵב עַל הַסַּפְסָל. ר"י[ד]הַמֶּלֶךְ לֹא דָן, וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, לֹא מְיַיבֵּם וְלֹא מְיַיבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רָצָה לַחֲלוֹץ אוֹ לְיַיבֵּם – זָכוּר לַטּוֹב. אָמְרוּ לוֹ: אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. ו"וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמָנָתוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ". ז[ה]גְּמ' כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן. פְּשִׁיטָא! דָּנִין אוֹתוֹ אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ. הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא: אִי לָא דָּיְינִינַן לֵיהּ, אֵיהוּ הֵיכִי דָּיֵין? וְהָכְתִיב "הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ", וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: קְשׁוֹט עַצְמְךָ וְאַחַר כָּךְ קְשׁוֹט אֲחֵרִים. ז[ו]אֶלָּא, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵי מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ, תְּנָא נָמֵי כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן וְדָנִין. וְאִי בָּעֵית אֵימָא, הָא קָא מַשְׁמַע לַן כִּדְתַנְיָא: כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּמְזִיד – נֶהֱרָג, בִּשְׁוגֵג – גּוֹלֶה, וְעוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט לְכָל דְּבָרָיו. בְּמֵזִיד נֶהֱרָג – פְּשִׁיטָא! בִּשְׁוגֵג גּוֹלֶה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ. הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא! אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל", אֵימָא: כֹּל דְּאִית לֵיהּ תַּקָּנְתָּא בַּחֲזָרָה – לָא לִיגְלֵי, דְּתְנַן:

הַהוֹרֵג

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קכו:

ב מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ח:

ג מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' י:

ד מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ה:

ה מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ה:

ו מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ד:

ז מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ה:

ח מיי' פז' מהל' אבל הל' ו:

ט מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ו:

י מיי' פב' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

יא מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' ז:

יב מיי' פב' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

יג מיי' פב' מהל' מלכים ומלחמות הל' ב:

טוּבָא דְּכִי מַפְקַקְתְּ מַס' רִבּוֹאוֹת שִׁשָּׁה מֵאוֹת לְשָׂרֵי אֲלָפִים לָא מַשְׁכַּחַת בָּתַר הָכִי ו' אֲלָפִים לְשָׂרֵי מֵאוֹת וְכִי הָדַר מַפְקַקְתְּ (כֹּל) הָנֵי לָא מַשְׁכַּחַת בָּתַר הָכִי לְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת". "שָׂרֵי אֲלָפִים" – שֵׁשׁ מֵאוֹת, "שָׂרֵי מֵאוֹת" – שֵׁשֶׁת אֲלָפִים, "שָׂרֵי חֲמִשִּׁים" – שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף, "שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת" – שִׁשָּׁה רִיבּוֹא. נִמְצְאוּ דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָה רִיבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת.

הֲדַרַן עֲלָךְ דִּינֵי מָמוֹנוֹת.

[א](א) הַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל, אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ – אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם; אֵימָא לָא לִיגְלֵי – קָא מַשְׁמַע לַן. וְאֵימָא הָכִי נַמֵי? אָמַר קְרָא "לָנוּס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ" – אֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בְּמַשְׁמָע. [ב] עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה. לָא סַגִּי דְּלָא עָבַר? הָכִי קָאָמַר: אִם עָבַר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה, הֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט לְכָל דְּבָרָיו. [ג] פְּשִׁיטָא! סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא, הוֹאִיל וּתְנַן: אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: "כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ" – דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, אֵימָא כָּל דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, קָא מַשְׁמַע לַן. וְאֵימָא הָכִי נַמֵי: מִי כְּתִיב דִּבְרֵי גָדוֹל? "הַדָּבָר הַגָּדֹל" כְּתִיב, דָּבָר גָּדוֹל מַמָּשׁ. (ו) מֵעִיד וּמְעִידִין אוֹתוֹ. מֵעִיד? וְהָתַנְיָא: "וְהִתְעַלַּמְתָּ" – פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם, וּפְעָמִים שֶׁאִי אַתָּה מִתְעַלֵּם. הָא כֵּיצַד? [ה][ו](ד) כֹּהֵן וְהוּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, זָקֵן וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ, אוֹ שֶׁהָיְתָה מְלַאכָה שֶׁלּוֹ מְרוּבָּה מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ – לְכָךְ נֶאֱמַר "וְהִתְעַלַּמְתָּ". [ז] אָמַר רַב יוֹסֵף: מֵעִיד לַמֶּלֶךְ. וְהָתְנַן: לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ? אֶלָּא אָמַר רַבִּי זֵירָא: מֵעִיד לְבֶן מֶלֶךְ. בֶּן מֶלֶךְ הֶדְיוֹט הוּא! אֶלָּא, מֵעִיד בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וְהָא אֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ בְּסַנְהֶדְרִין! מִשּׁוּם יְקָרָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל אָתָא וְיָתֵיב. מְקַבְּלֵי נִיהֲלֵיהּ לְסָהֲדוּתֵיהּ, קָאֵי הוּא וְאָזֵיל, וּמְעַיְּינִינַא לֵיהּ אֲנַן בְּדִינֵיהּ. [ט] גּוּפָא: אֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ בְּסַנְהֶדְרִין, וְלֹא מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל בְּעִיבּוּר שָׁנָה. מֶלֶךְ בְּסַנְהֶדְרִין – דִּכְתִיב: "לֹא תַעֲנֶה עַל רִב" – לֹא תַעֲנֶה עַל רַב. לֹא מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל בְּעִיבּוּר שָׁנָה. מֶלֶךְ – מִשּׁוּם אַפְסַנְיָא, כֹּהֵן גָּדוֹל – מִשּׁוּם צִינָּה. אָמַר רַב פָּפָּא: שְׁמַע מִינָּהּ, שַׁתָּא בָּתַר יַרְחָא אָזֵיל. אִינִי? וְהָא הָנָךְ שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר דַּהֲווֹ קָיְימִי, וּשְׁמַעִינְהוּ רַבָּנַן דְּקָאָמְרִי: חַד אָמַר: אִם בַּכִּיר וְלַקִּישׁ כַּחֲדָא יֵינַץ – דֵּין הוּא אֲדָר, וְאִם לָאו – לֵית דֵּין אֲדָר. וְחַד אָמַר: אִם תּוֹר בִּצְפַר בְּתַלְג יְמוּת, וּבְטִיהֲרָא בְּטוּל תְּאֵינָה יִדְמוֹךְ יִשְׁלַח מַשְׁכֵּיהּ – דֵּין הוּא אֲדָר, וְאִם לָאו – לֵית דֵּין אֲדָר. וְחַד אָמַר: אִם קִידּוּם תַּקִּיף לַחֲדָא יְהֵא, יַפַּח בְּלוֹעָךְ נָפֵיק לְקִיבְלֵיהּ – דֵּין הוּא אֲדָר, וְאִם לָאו – לֵית דֵּין אֲדָר. וְעַבְּרוּהָ רַבָּנַן לְהַהִיא שַׁתָּא. וְתִסְבְּרָא רַבָּנַן אַרְעֲוָותָא סָמוּךְ? אֶלָּא, רַבָּנַן אַחוּשְׁבְּנַיְיהוּ סָמוּךְ, וְרוֹעֵי בָקָר אִיסְתַּיּוֹעֵי הוּא דְּאִיסְתַּיְּיעָא מִילְּתַיְיהוּ. [י](ה) חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין כו'. קָא פָּסֵיק וְתָנֵי, לָא שְׁנָא מִן הָאֵירוּסִין וְלָא שְׁנָא מִן הַנִּישּׂוּאִין. בִּשְׁלָמָא מִן הַנִּישּׂוּאִין, הָוֵי עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה - וְאֵין

רש"י

הַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשׁוֹגֵג גּוֹלֶה לְעִיר מִקְלָט וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם דְּכֵיוָן דְּאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל בַּמִּקְדָּשׁ כְּשֶׁהוּא גוֹלֶה בְּמִיתַת מִי יָשׁוּב וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשׁוֹגֵג בְּמִיתַת מִי יָשׁוּב הָא לֵיכָּא כֹּהֵן גָּדוֹל: הֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט לָדוּן בִּשְׁלֹשָׁה: דָּבָר גָּדוֹל מַמָּשׁ אִם עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין הוּא דִּבְעֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה אֲבָל בְּמַלְקוּת לֹא: הֲרֵי שֶׁהָיָה מוֹצֵא אֲבֵדָה כֹּהֵן וְהָיָה הָאֲבֵדָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ שֶׁהָיָה זֶה זָקֵן וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ שֶׁאִם הָיְתָה שֶׁלּוֹ לֹא הָיָה מַחֲזִיר': אוֹ שֶׁהָיְתָה מְלָאכָה שֶׁלּוֹ מְרֻבָּה מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ כְּגוֹן נוֹקֵב מַרְגָּלִיּוֹת שֶׁאִם יֵלֵךְ וְיַחֲזִירֶנּ' יַפְסִיד בְּבִטֵּלוּתוֹ יוֹתֵר מִדָּמֶיהָ: לְכָךְ נֶאֱמַר וְהִתְעַלַּמְתָּ אַלְמָא כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחֶה לָאו דְּלֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם וה"נ זִילוּתָא הוּא לְגַבֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל לַיְתֵי לְאַסְהוֹדֵי לְבַעַל דִּין: אָמַר רַב יוֹסֵף הָא דְּקָתָנֵי מֵעִיד לַמֶּלֶךְ קָאָמַר שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בַּעַל דִּין וְכֹהֵן גָּדוֹל יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת: וְהָא לֹא דָּנִין אוֹתוֹ מַאי סהדות' בָּעֵי: בֶּן מֶלֶךְ הֶדְיוֹט הוּא וְהָדַר קָשְׁיַן לְדֻכְתָּא דְּאִיכָּא זִילוּתָא לכה"ג: בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב וְדָן בַּסַּנְהֶדְרִין: אֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ בַּסַּנְהֶדְרִין לְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמָא: מִשּׁוּם יְקָרָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל דְּיָדַע בְּסָהֲדוּתָא לְבְרֵהּ: אָתֵי מֶלֶךְ יָתִיב עַד דִּמְקַבָּל סָהֲדוּתָא וְקָאֵי מֶלֶךְ וְאָזֵל וּמְעַיְּנִינַן אֲנַן בְּדִינָא: לֹא תַעֲנֶה עַל רִב אִינָךְ רַשַּׁאי לִסְתּוֹר אֶת דִּבְרֵי מֻפְלָא שֶׁבַּדַּיָּנִין וְאִי אָמַר מֶלֶךְ חוֹבָה תּוּ לָא מָצֵי אִינָךְ לְמֶחֱזֵי לֵיהּ זְכוּתָא: מִשּׁוּם אַפְסַנְיָא מְחַלֵּק מָמוֹן לְחַיָּלוֹתָיו כָּךְ וְכָךְ לְשָׁנָה וְנוֹחַ לוֹ שֶׁיְּהוּ כָּל הַשָּׁנִים מְעֻבָּרוֹת: כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתִּתְעַבֵּר שָׁנָה מִפְּנֵי הַצִּנָּה שֶׁצָּרִיךְ לִטְבֹּל וּלְקַדֵּשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת וַעֲשָׂרָה קִדּוּשִׁין וְאִם תִּתְעַבֵּר שָׁנָה הֲרֵי תִּשְׁרֵי בְּמַרְחֶשְׁוָן וְצִנַּת מַרְחֶשְׁוָן תִּהְיֶה בְּתִשְׁרֵי: אָמַר רַב פָּפָּא ש"מ מֵהָא דְּקָתָנֵי וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּעִבּוּר שָׁנָה: שַׁתָּא בָּתַר יַרְחֵי אָזְלָא אַחַר יְרָחִים הָרְאוּיִם לִהְיוֹת אִם לֹא נִתְעַבְּרָה הוֹלֵךְ קוֹר וָחֹם שֶׁל שָׁנָה וְצִנָּה הָרְאוּיָה בְּמַרְחֶשְׁוָן הָוְיָא בְּתִשְׁרֵי כְּשֶׁמִּתְעַבֶּרֶת: אִם בַּכִּיר וְלַקִּישׁ כַּחֲדָא יֵינַץ דֵּין הוּא אֲדָר אִם יְהֵא חֹם בַּקַּרְקַע וְיִצְמַח זֶרַע הַבַּכִּיר וְהָאֲפִילָה יַחַד חִטִּין שֶׁנִּזְרְעוּ בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ וְהַשְּׂעוֹרִין שֶׁנִּזְרְעוּ עַכְשָׁו דֵּין הוּא אֲדָר וְאִם לָאו לֵית דֵּין אֲדָר אֶלָּא שְׁבָט: אִם תּוֹר בִּצְפַר בְּתַלַג יְמוּת אִם בַּבֹּקֶר יְהֵא קוֹר חָזָק עַד שֶׁיְּהֵא הַשּׁוֹר קָרוֹב לָמוּת מֵחֲמַת הַצִּנָּה: וּבְטִהֲרָא בְּטוּל תְּאֵינְתָא יִדְמֹךְ וּבַצָּהֳרַיִם יִגְדַּל כֹּחַ הַחֹם עַד שֶׁיְּהֵא הַשּׁוֹר מֵצֵל בְּצֵל הַתְּאֵנָה מֵחֲמַת הַחֹם: וְיִשְׁלַח מַשְׁכֵּהּ וְיַפְשִׁיט עוֹרוֹ כְּלוֹמַר יִתְחַכֵּךְ בַּתְּאֵנָה מֵחֲמַת הַחֹם: אִם קִדּוּם תַּקִּיף לַחֲדָא יְהֵא יַפַּח בְּלוֹעָךְ נָפֵק לְקִבְלֵהּ אִם כְּבָר תָּשַׁשׁ כֹּחַ הַחֹרֶף כָּל כָּךְ שֶׁכְּשֶׁיְּהֵא רוּחַ מִזְרָחִי' חֲזָקָה מְאֹד וְהִיא מְבִיאָה צִנָּה וְאַתָּה מְנַשֵּׁב בְּפִיךָ וְיוֹצֵא לִקְרָאתָהּ וּנְפִיחָתְךָ קָשֶׁה מִן הָרוּחַ וּמְחַמַּמְתָּהּ דִּין הוּא אֲדָר: וְאִם לָאו שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ צִנָּה חֲזָקָה לֵית דִּין אֲדָר אֶלָּא שְׁבָט: וְעִבְּרוּהָ רַבָּנָן וַעֲשָׂאוּהוּ כִּשְׁבָט שֶׁקָּבְעוּ אֲדָר הַשֵּׁנִי אַחֲרָיו אַלְמָא שַׁתָּא בָּתַר עִבּוּרָא אָזֵל וְלָא

תוספות

אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם פֵּרוּשׁ וּכְגוֹן שֶׁלֹּא מִנּוּ אַחֵר עַד שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּכְגוֹן דְּלֵיכָּא מָשׁוּחַ שֶׁעָבַר וְלֵיכָּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה דְּמָשׁוּחַ שֶׁעָבַר מַחֲזִיר הָרוֹצֵחַ לְדִבְרֵי הַכֹּל וּמָשׁוּחַ מִלְחָמָה פְּלֻגְתָּא דְּר' יְהוּדָה וְרַבָּנָן פֶּרֶק בָּתְרָא דְּהוֹרָיוֹת (דַּף י): מֵעִיד וְהָא תַּנְיָא וְהִתְעַלַּמְתָּ וְכוּ' וְאִם תֹּאמַר וְלוֹקְמָהּ בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ דְּוַדַּאי כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעִיד דִּבְמִדֵּי דְּאִסּוּרָא אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד ה' כִּדְאָמַר גַּבֵּי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן פֶּרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דַּף ל:) וְהָא דְּאָמְרִינַן דְּדוֹחִין (עֲשֵׂה) בִּשְׁבִיל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת הָנֵי מִלֵּי מָמוֹנָא אֲבָל בְּמִידֵּי דְּאִסּוּרָא לֹא כִּדְפָרֵשִׁ' וי"ל דְּמֵעִיד מַשְׁמַע לְכָל דָּבָר בֵּין בְּאִסּוּרָא בֵּין בְּמָמוֹנָא דּוּמְיָא דְּמֶלֶךְ לֹא מֵעִיד דְּמַיְרֵי (אַפֵּי') בממונ' דְּאִי בְּאִסּוּרָא אֵין חָכְמָה וְכוּ': וְהָא תְנַן מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ וְכוּ'. וא"ת וְלוֹקֵי מַתְנִיתִין דְּתָנֵי מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַתְנִיתִין דְּתָנֵי מֵעִיד לַמֶּלֶךְ דְּמַשְׁמַע דְּדָנִין אוֹתוֹ בְּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד דְּאָמַר לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף יט.) דְּדָן וְדָנִין אוֹתוֹ וי"ל דְּכֻלָּהּ מַתְנִיתִין מִסְתָמָא אַיְרֵי בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דּוּמְיָא דְּמֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ: וְהָא אֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ בְּסַנְהֶדְרִין תֵּמַהּ לִפְרֹךְ מִמַּתְנִיתִין דִּתְנַן מֶלֶךְ לֹא דָן וְעוֹד מַאי קמ"ל מַתְנִיתִין הִיא מֶלֶךְ לֹא דָן וְכוּ' וְי"ל דְּהָא דְּאֵין מֶלֶךְ דָּן ה"מ לְבַדּוֹ מִשּׁוּם דְּאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דְּלָא קָרֵינַן בֵּהּ הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ אֲבָל עִם אֲחֵרִים שַׁפִּיר מָצֵי דָּן דְּאֵין הַדִּין נִגְמָר עַל פִּיו לְבַד כָּךְ נִרְאֶה למהר"ן וא"ת מ"מ הֵיאַךְ דָּן אֶת בְּנוֹ דְּמִסְתָמָא בְּבֶן מֶלֶךְ קָאֵי שְׁמוּעָה עַכְשָׁו וְי"ל דְּוַדַּאי הָיָה יוֹדֵעַ שַׁפִּיר דְּלָדוּן לֹא בָּא אֲבָל קָשֶׁה לֵיהּ דַּאֲפִילּוּ יָשַׁב וְיִדֹּם נָמֵי לֹא וּבְהָכִי נִיחָא דְּלָא פָּרֵיךְ מִמַּתְנִי' דִּתְנַן מֶלֶךְ לֹא דָן: מִשּׁוּם צִנָּה פ"ה מִשּׁוּם שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן טְבִילָה וְלָא נְהִירָא דְּמַשְׁמַע בְּיוֹמָא (דַּף לא:) שֶׁהָיוּ מְחַמְּמִין לוֹ קוּמְקְמוֹס שֶׁל חַמִּין ביוה"כ לָכֵן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ מִשּׁוּם קְרִירוּת הָרִצְפָּה שֶׁכָּל הַיּוֹם הָיָה עוֹמֵד יָחֵף: שַׁתָּא בָּתַר יַרְחָא אָזְלָא פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְר' קוֹר וָחֹם שֶׁל שָׁנָה אַחַר הֶחֳדָשִׁים אִם לֹא הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת וְקוֹר שֶׁהָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת בְּמַרְחֶשְׁוָן אִם לֹא הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת יֵעָשֶׂה בְּתִשְׁרֵי דְּאִי בָּתַר חָדְשֵׁי חַמָּה אָזְלָא מַה לוֹ לַכֹּהֵן אִם נְעַבֵּר הַשָּׁנָה וְקָשֶׁה וַהֲלֹא כָּל מַה שֶּׁאָנוּ מְעַבְּרִים הַיְנוּ כְּדֵי לְהַשְׁווֹת חָדְשֵׁי חַמָּה לְחָדְשֵׁי הַלְּבָנָה וְלַעֲשׂוֹת מִמַּרְחֶשְׁוָן תִּשְׁרֵי כְּדֵי שֶׁתִּפּוֹל בּוֹ תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי וּתְהֵא מִקְצָת הֶחָג בַּתְּקוּפָה הַחֲדָשָׁה וַהֲלֹא בְּרוֹב הַשָּׁנִים כְּמוֹ כֵן הִיא נוֹפֶלֶת תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּתִשְׁרֵי שֶׁל לְבָנָה וּפִי' בתוס' דְּמַיְרֵי בִּשְׁמַעְתְּתָא מִשּׁוּם אָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן דְּאָז מִשְׁתַּנֶּה קוֹר שֶׁל תִּשְׁרֵי זֶה מִקּוֹר שֶׁל תִּשְׁרֵי שֶׁל שְׁאָר שָׁנִים לִהְיוֹת בּוֹ צִנָּה כַּצִּנָּה שֶׁל מַרְחֶשְׁוָן וּלְהָכִי פָּרִיךְ שַׁפִּיר מִשְּׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָּקָר דְּמַשְׁמַע שֶׁהַפֵּרוֹת וְהַצִּנָּה שָׁוִים שֶׁהֲרֵי סִימָנֵי הָרוֹעִים הָאֶחָד הָיָה נוֹתֵן לְפֵרוֹת וְהָאַחֵר לְצִנַּת הָרוּחַ: נָהֲגָא חֹם דְּנִיסָן בַּאֲדָר אֶלָּא מִנְהַג אֲדָר בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי: רַבָּנַן אַחֲשְׁבָּנַיְהוּ סָמוּךְ ובלא"ה מְעַבְּרִינַן לֵיהּ וְהָכָא אִיסְתַּיּוּעֵי מִסְתַּיְּעָא מִלְּתַיְהוּ כְּלוֹמַר אִתְרַמִּי לְהוּ מַזָּל חֲשִׁיבוּת דְּאִקְלַע עִבּוּר כְּמִלְּתַיְהוּ וּמִיהוּ בְּרוֹב הָעִבּוּרִים שַׁתָּא בָּתַר יַרְחָא אָזְלָא: קָא פָּסֵיק וְתָנֵי הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם לָא שְׁנָא נָפְלָה לוֹ יְבִמְתּוֹ בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בִּשְׁלָמָא מִן הַנִּשּׂוּאִין אִיכָּא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּאִסּוּרָא בְּתוּלָה יִקַּח (וַיִּקְרָא כ"א:י"ד) וְלֹא בְּעוּלָה דְּהַיְנוּ עֲשֵׂה אַלְמָנָה לֹא יִקַּח (שָׁם) הֲרֵי לָאו:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ י:
ב מיי׳ פד׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ כב:
ג מיי׳ פי״ז מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
ד סמג עשין עד, טוש״ע חו״מ סי׳ רסד סעי׳ א:
ה מיי׳ פי״א מהל׳ גזילה ואבידה הל׳ יח:
ו מיי׳ פי״א מהל׳ גזילה ואבידה הל׳ יז:
ז מיי׳ פי״ב מהל׳ גזילה ואבידה הל׳ א:
ח מיי׳ פה׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ ט:
ט מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
י מיי׳ פד׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ יא:
יא מיי׳ פי״ז מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יב:

מסורת הש״ס

א משנה מכות; מכות יא:
ב לעיל ב.; לעיל טז.; משנה סנהדרין
ג בבא מציעא ל.; רש"י על דברים
ד ברכות יט:
ה יבמות סא.; גיטין כו:; ביצה ח:

גליון הש״ס

גמ' שתא בתר ירחא אזיל. ע' תשובת מעיל צדקה סי' ה' באורך:

תורה אור השלם

תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ [דברים יט, ג]

וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ [שמות יח, כב]

לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ [דברים כב, א]

לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת [שמות כג, ב]

אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה [ויקרא כא, יד]

וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח [ויקרא כא, יג]

מסורת הש"ס

א יבמות כ:

ב משנה סנהדרין

ג תוספתא סנהדרין

ד ביצה ח:

ה שבת נה.; במדבר רבה; בבא מציעא קז:

גליון הש"ס

גמ' דכתיב בית דוד. עיין בשער המלך פ"ה מהל' יסו"ת ה"ה שהביא דברי השיטה מקובצת מה שכתב בזה בשם תוספת הרא"ש:

תורה אור השלם

וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה [ויקרא כא, יב]

הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף [צפניה ב, א]

בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם [מַעַלְלֵיכֶם] [ירמיהו כא, יב]

וְאִם שׁוֹר נָגַח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יַשְׁמִרֶנּוּ וְהֻמָת שׁוֹר וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת [שמות כא, כט]

וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם [דברים יט, יז]

וְאֵין עֲשֵׂה יָבֵמָה יָבֹא עָלֶיהָ (דְּבָרִים כ"ה:ה'): בְּיִאָה רִאשׁוֹנָה דְּיִבּוּם מִקְּיָמָא מִצְוַת עֲשֵׂה בְּיִאָה שְׁנִיָּה לְאוֹ מִצְוַת יִבּוּם הוּא:

וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא בְּכֹהֵן גָּדוֹל אוֹנֵן לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמֵּא: מִקְדַּשְׁתּוֹ לֹא יָצָא כְּלוֹמַר יַעֲשֶׂה חִזּוּק לִדְבָרָיו שֶׁלֹּא יִגְרֹם לְצֵאת מִקְדַּשְׁתּוֹ וְלִיטַּמֵּא: מְרֻרַת מְרִירוּת לִבּוֹ: מְשׁוּחַ שֶׁעָבַר כְּגוֹן שֶׁאֵרַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו וּכְשֶׁעָבַר פְּסוּלוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן חוֹזֵר לַעֲבוֹדָתוֹ וְשֵׁנִי קָרֵא לֵיהּ מְשׁוּחַ שֶׁעָבַר: חֻלְשָׁה דַּעְתָּהּ דְּכֹהֵן גָּדוֹל: חֲדֵי בִּי שָׁמֵחַ בְּאֵבְלִי: ש"מ מִדְּקָתָנֵי סְגָן מִכֵּן וְהָעָם מִכֵּן וְכֹהֵן בְּאֶמְצַע הֵינוּ סְגָן הֵינוּ מַמָּגָּה דְּמַתְנִי' דְּקָתָנֵי הַמַּמָּגָּה מִמְּעָטוֹ לַכֹּהֵן וְנוֹתְנוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם: וש"מ כֵּן מִנְהַג תַּנָּחוּמִין שׁוֹרָה שֶׁיְּהוּ אֲבֵלִים עוֹמְדִין בְּמְקוֹמָן וְכָל הָעָם עוֹבְרִין אִישׁ אִישׁ כְּשֶׁמַּגִּיעַ אֵצֶל הָאֵבֶל מְנַחֲמוֹ וְעוֹבֵר מִדְּקָתָנֵי כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר לְנַחֵם וְגַבֵּי מִתְנַחֵם קָתָנֵי כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בְּשׁוּרָה לְהִתְנַחֵם: אֲבֵלִים לִשְׁמֹאל הַמְנַחֲמִים מִדְּקָתָנֵי וְאֵבֶל וְכָל הָעָם מִשְׁמֹאלוֹ וַהֲרֵי הוּא הָיָה מִן הַמְנַחֲמִין וְקָתָנֵי אֲבֵלִים לִשְׁמֹאלוֹ: וּבְנָה אַחֲרֶיהָ בָּנָה הַקֶּטֶן לֹא יְהֵלֵּךְ אַחֲרֶיהָ אֶלָּא לְפָנֶיהָ: מְשׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה שֶׁגִּנְּבוּהוּ פְּרִיצִים מֵאַחֲרֶיהָ וּתְנוּהוּ בַּבַּיִת וּכְשֶׁחָזְרָה וְלֹא רָאֲתָהוּ הִתְחִילָה צוֹעֶקֶת וּבוֹכָה בָּא אֶחָד מֵהֶם וְאָמַר בּוֹאִי וְאַרְאֶנּוּ לִיךְ וְנִכְנְסָה אַחֲרָיו וְעָנוּ אוֹתָהּ: מְסֻפָּרוֹת זוֹ עִם זוֹ: מְשׁוּם יִחוּד שֶׁמָּא יַלֵּךְ אָדָם שָׁם וְאִם לֹא יִשְׁמַע קוֹל אָדָם יִפְנֶס וְיִתְיַחֵד שָׁם וּתְנַן (קִדּוּשִׁין דף פ:) לֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִם ב' נָשִׁים וּבְבֵית הַכִּסֵּא שֶׁבְּשָׂדוֹת קְמַיְרֵי שֶׁהָיָה בֵּית הַכִּסֵּא שֶׁלָּהֶם בְּשָׂדֶה חוּץ לָעִיר וְהַכֹּל נִפְנִים שָׁם: בֵּין שֶׁאֲבֵלִים עוֹמְדִין שָׁם כו' וְכָךְ הוֹרָה לִי שֶׁאֵין שִׁנּוּי מִנְהָג בְּדָבָר בֵּין שֶׁהָיוּ אֲבֵלִים עוֹמְדִין בֵּין אֲבֵלִים עוֹבְרִין אֵין כָּאן קִלְקוּל: וְהוּא אוֹמֵר תִּתְנַחֲמוּ בְּרִיתָא הִיא: נְחַשָּׁא קָא רָמֵי סִימָן הוּא מַטִּיל לָהֶם לְהָרַע שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְנַחוּמִים בְּתָמִיהָ: תְּנוּ עֵינֵיכֶם לְדוּנוֹ בַּדִּין וְלֹא תַחְנִיפוּ וְלֹא תִשָּׂאוּ פָּנָיו: וְיַעִידוּ בָּךְ שֶׁעַבְדְּךָ הָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ דְּעַבְדּוֹ כַּחֲמוֹרוֹ וְהֶפְסֵד מָמוֹן הוּא לוֹ לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְדוּנוֹ בְּפָנָיו:

הֵינוּ סְגָן הֵינוּ מַמָּגָּה וְלַיְּמֵר דְּהַנְיוּ מְשׁוּחַ שֶׁעָבַר דְּפְשִׁיטָא דְּלָא מִקְּרֵי מַמָּגָּה והר"ר יַעֲקֹב בַּר' יְהוֹצָדָק פֵּרֵשׁ דְּמַשְׁמַע מִמַּתְנִי' גַּם כְּשֶׁהוּא מִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים דְּמַמָּגָּה מִמְּעָטוֹ וּמוֹסִיף הוּא כָּל הָעָם אוֹמֵר לוֹ וכו' וּבְבַרַי' וְקָאָמַר מְשׁוּחַ שֶׁעָבַר לֹא אָתֵי גַּבֵּיהּ: וּשְׁמַע מִנָּהּ אֲבֵלִים מִשְׁמֹאל וכו': פֵּרוּשׁ דְּתָנַן מִמְּעָטוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם בְּבָרַיְתָא קְתָנֵי רֹאשׁ בֵּית הָאָב וַאֲבֵלִים מִשְׁמֹאלוֹ וְכָל הָעָם אֵלְמָא שְׁיָהוּ הָעָם רִאשׁוֹנִים מִשְׁמֹאלוֹ וְאִם כֵּן הָאֲבֵלִים הָיוּ מִשְׁמֹאל הָעָם: אֲבָל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד דֵּן וְדָנִין אוֹתוֹ וא"ת וְכִי אֵיךְ יָכוֹל לְדוֹן וְהָא אָמְרִינַן לְעֵיל אֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ בְּסַנְהֶדְרִין מִשּׁוּם דִּכְתִיב לֹא תָשִׂים עָלֶיךָ וי"ל דְּהָכָא מְיַירֵי דְּזָקֵא לְדוֹן דִּינֵי מָמוֹנוֹת דְּלָא אִכְפַּת לֵן אִם לֹא יוּכְלוּ לְעָנוֹת אַחֲרָיו כְּדְאָמְרִי' (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין לב:) דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל וּמִיהוּ קָשֶׁה דַּאֲפִילּוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת נַמִּי אַשְׁכְּחַן כְּדִכְתִיב (שְׁמוּאֵל א כ"ה:ל"ה) וַיַּגֶּד [גַּם] דָּוִד [אֶת] חָרְפּוֹ דְּהָא לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף לו:) יְלִפִינַן מִנֵּהּ דְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד וְכֵיוָן שֶׁהָיָה חוֹשֵׁב דָּוִד עַצְמוֹ לַמֶּלֶךְ הֵיאַךְ הָיָה דָּן עִמָּהֶם וי"ל כֵּיוָן שֶׁהָיָה אוֹתוֹ הַדִּין לִכְבוֹדוֹ עַל שֶׁמָּרַד נָבָל בּוֹ לֹא הָיָה לוֹ בּוֹשֶׁת אִם יְדַבְּרוּ הָאֲחֵרִים לְפָנָיו אֲבָל בִּשְׁאַר מַלְכֵי בֵּית דָּוִד וַדַּאי אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת כְּדִדְפָרֵשִׁית: יַנַּאי הַמֶּלֶךְ עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיַעִידוּ בָּךְ וְאִם תֹּאמַר וְהָא אָמְרִינַן הָתָם אַפֵּי' ת"ח א"צ לַעֲמֹד מִשּׁוּם דְּהַאי עֲשֵׂה וְהַאי עֲשֵׂה וַעֲשֵׂה דְּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף כְּדְאָמַר בְּפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דף ל: וְשָׁם) וְכֵיוָן דְּחַכָּם אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲמֹד כ"ש מֶלֶךְ דְּטָפֵי עָדִיף מֶלֶךְ מת"ח כְּדְקָאָמַר לְקַמָּן דְּאַפֵּי' לְמ"ד הָרַב שֶׁמַּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל מֶלֶךְ שֶׁמַּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל שֶׁנֶּאֱמַר שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ וכו' וי"ל דְּוַדַּאי עֲשֵׂה דִּכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף וא"כ אעפ"י שֶׁאֵין ת"ח הָיָה צָרִיךְ לַעֲמֹד וַנַּאי הָיָה צָרִיךְ לַעֲמֹד וְהַאי דת"ח יָכוֹל לְמָחֹל עַל כְּבוֹדוֹ משא"כ מֶלֶךְ הוּא מִשּׁוּם קְרָא דְּקָאָמַר שׂוֹם וגו' שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ כִּי כְּבוֹדוֹ בָּא לוֹ מִשּׁוּם דְּמִצְוַת הַמָּקוֹם כָּךְ הוּא וְאֵין יָכוֹל לְהַפְקִיעַ מִצְוַת הַמָּקוֹם אֲבָל ת"ח תּוֹרָתוֹ דְּיִלֵּהּ וְיָכוֹל לְמָחֹל הֵיטֵב עַל כְּבוֹדוֹ דְּשָׁלוּ הֵיא כְּדְאָמְרִי' בְּמס' ע"ז (דף יט.) בַּתְּחִלָּה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הקב"ה וּלְבַסּוֹף נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: יַנַּאי הַמֶּלֶךְ עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ וכו' וְהָא דְּאָמְרִינַן פֶּרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דף ל. וְשָׁם) שֶׁאִם רָצוּ לְהוֹשִׁיב שְׁנֵיהֶם מוֹשִׁיבִין דְּאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב וְאִם כֵּן לֹא הָיָה הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לַעֲמֹד וּבִלְבַד שֶׁיֵּשֵׁב אוֹתוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וי"ל דְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שָׁאנֵי אֵי נַמִי הָכָא הָוֵי קַבָּלַת עֵדוּת וְקַבָּלַת עֵדוּת כְּשָׁעַת גְּמַר דִּין וּבְשָׁעַת גְּמַר דִּין אָמְרִינַן פֶּרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דַּף ל: וְשָׁם) דִּבְרֵי הַכֹּל דַּיָּנִים בִּישִׁיבָה וּבַעֲלֵי דִינִין בַּעֲמִידָה וְאִם כֵּן יֵשׁ לְזַהֵר כשב"ד מוֹשִׁיבִין שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בִּשְׁעַת קַבָּלַת הָעֵדוּת וְלֹא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין דִּשְׁעַת קַבָּלַת הָעֵדוּת כְּמוֹ גְּמַר דִּין חֲשׁוּב:

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פו"ר מהל' יבום וחליצה הל' יא:

ב מיי' פו"ר מהל' יבום וחליצה הל' י:

ג מיי' פו"ר מהל' יבום וחליצה הל' י:

ד מיי' פה"ר מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ד:

ה מיי' פו"ר מהל' אבל הל' ו:

ו מיי' פד"ר מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' טז:

ז מיי' פי"ג מהל' אבל הל' א:

ח מיי' פי"ג מהל' אבל הל' ב:

ט סמג לאוין קכו, טוש"ע אה"ע סי' כב סעי' יד יג:

י מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הל' יז:

יא מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' יד:

יב מיי' פי"ג מהל' אבל הל' א:

יג מיי' פו"ר מהל' אבל הל' ו:

יד מיי' פה"ר מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ד:

טו מיי' פב"ר מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

טז מיי' פג"ר מהל' מלכים ומלחמות הל' ז:

[א] וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. אֶלָּא מִן הָאֵירוּסִין אַמַּאי? יָבֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה לֹא תַעֲשֶׂה! [א]גְּזֵירָה בְּיִאָה רִאשׁוֹנָה, אַטּוּ בְּיִאָה שְׁנִיָּה. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: אִם קָדְמוּ וּבָעֲלוּ בְּיִאָה רִאשׁוֹנָה – קָנוּ, וְאָסוּר לְקַיְּימָן בְּבְיִאָה שְׁנִיָּה. [ב]מֵת לוֹ מֵת כּוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן: "וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא" – לֹא יֵצֵא עִמָּהֶן, אֲבָל יוֹצֵא הוּא אַחֲרֵיהֶן. כֵּיצַד? הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלָה, הֵן נִיגְלִין וְהוּא נִכְסָה. וְיוֹצֵא עַד פֶּתַח כּוּ'. שַׁפִּיר קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לָךְ רַבִּי מֵאִיר: אִי הָכִי, לְבֵיתוֹ נָמֵי לָא! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: "מִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא" – מִקְדּוּשָׁתוֹ לֹא יֵצֵא. וְכֵיוָן דְּאִית לֵיהּ הֶכֵּירָא, לָא אָתֵי לְמִינָּגַע. וְרַבִּי יְהוּדָה: אַגַּב מְרָרֵיהּ, דִּילְמָא מִקְרֵי וְאָתֵי וְנָגַע. [ג]רַבָּנָן: כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר בַּשּׁוּרָה לְנַחֵם אֶת אֲחֵרִים – סָגָן וּמְשׁוּחַ שֶׁעָבַר בֵּימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית אָב וַאֲבֵלִים וְכָל הָעָם מִשְׁמֹאלוֹ. וּכְשֶׁהוּא עוֹמֵד בַּשּׁוּרָה וּמִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים – סָגָן מִימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית אָב וְכָל הָעָם מִשְׁמֹאלוֹ. [ד]אֲבָל מְשׁוּחַ שֶׁעָבַר לָא אָתֵי גַּבֵּיהּ. מַאי טַעְמָא? חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ. סָבַר: קָא חָדֵי בִּי. אָמַר רַב פָּפָּא: שְׁמַע מִינַּהּ מֵהָא מַתְנִיתָא תִּלְתָּא. שְׁמַע מִינַּהּ: הַיְינוּ סָגָן הַיְינוּ מְמוּנֶּה, וּשְׁמַע מִינַּהּ: אֲבֵלִים עוֹמְדִין וְכָל הָעָם עוֹבְרִין, וּשְׁמַע מִינַּהּ: אֲבֵלִים לִשְׁמֹאל הַמְנַחֲמִין הֵן עוֹמְדִין. תָּנוּ רַבָּנָן: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אֲבֵלִים עוֹמְדִין, וְכָל הָעָם עוֹבְרִין. וְהָיוּ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת בִּירוּשָׁלַיִם מִתְגָּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, זֹאת אוֹמֶרֶת: "אֲנִי עוֹבֶרֶת תְּחִלָּה", וְזֹאת אוֹמֶרֶת: "אֲנִי עוֹבֶרֶת תְּחִלָּה". הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא הָעָם עוֹמְדִין וַאֲבֵלִים עוֹבְרִין. (חָזַר, וְהָלַךְ, וְסִיפֵּר. סִימָן). [ה]אָמַר רָמֵי בַּר אַבָּא: הֶחֱזִיר רַבִּי יוֹסֵי אֶת הַדָּבָר לְיוֹשְׁנוֹ בְּצִיפּוֹרִי, שֶׁיִּהְיוּ אֲבֵלִים עוֹמְדִין וְכָל הָעָם עוֹבְרִין. וְאָמַר רָמֵי בַּר אַבָּא: הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי שֶׁתְּהֵא אִשָּׁה מְהַלֶּכֶת בַּשּׁוּק וּבָנָהּ אַחֲרֶיהָ, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. וְאָמַר רָמֵי בַּר אַבָּא: הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי שֶׁיִּהְיוּ נָשִׁים מְסַפְּרוֹת בְּבֵית הַכִּסֵּא, מִשּׁוּם יִיחוּד. [ו]אָמַר רַב מְנַשְׁיָא בַּר עוּת: שְׁאֵילִית אֶת רַבִּי יֹאשִׁיָּה רַבָּה בְּבֵית עָלְמִין דְּהוּצָל, וְאָמַר לִי: אֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן. בֵּין שֶׁאֲבֵלִים עוֹמְדִין וְכָל הָעָם עוֹבְרִין, בֵּין שֶׁאֲבֵלִים עוֹבְרִין וְכָל הָעָם עוֹמְדִין. [ז]כְּשֶׁהוּא מִתְנַחֵם כּוּ'. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כִּי מְנַחֵם הוּא אַחֲרִינֵי, הֵיכִי אָמַר לְהוּ? תָּא שְׁמַע: וְהוּא אוֹמֵר תִּתְנַחֲמוּ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵּימָא כִּי מְנַחֲמִי אַחֲרִינֵי לְדִידֵיהּ, אָמַר לְהוּ אִיהוּ תִּתְנַחֲמוּ? נְחַשָּׁא קָא רָמֵי לְהוּ! אֶלָּא, כִּי מְנַחֵם לְאַחֲרִינֵי אָמַר לְהוּ תִּתְנַחֲמוּ. שְׁמַע מִינַּהּ: [טוטז(ה)]מֶלֶךְ לֹא דָן כּוּ'. אָמַר רַב יוֹסֵף: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד דָּן וְדָנִין אוֹתָן, דִּכְתִיב: "בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט". וְאִי לָא דַּיְינִינַן לֵיהּ, אִינְהוּ הֵיכִי דַּיְינִי? וְהָכְתִיב: "הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשּׁוּ", וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: קְשׁוֹט עַצְמְךָ וְאַחַר כָּךְ קְשׁוֹט אֲחֵרִים. אֶלָּא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל מַאי טַעְמָא לָא? מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, דְּעַבְדֵּיהּ דְּיַנַּאי מַלְכָּא קְטַל נַפְשָׁא. אָמַר לְהוּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח לַחֲכָמִים: תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ וּנְדוֹנֶנּוּ. שְׁלַחוּ לֵיהּ: עַבְדְּךָ קְטַל נַפְשָׁא. שַׁדְּרֵיהּ לְהוּ. שְׁלַחוּ לֵיהּ: תָּא אַנְתְּ נַמִּי לְהָכָא, "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו" אָמְרָה תּוֹרָה – יָבֹא בַּעַל הַשּׁוֹר וְיַעֲמוֹד עַל שׁוֹרוֹ. אָתָא וִיתֵיב. אָמַר לֵיהּ: שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, עֲמוֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיָעִידוּ בָּךְ. וְלֹא לְפָנֵינוּ אַתָּה עוֹמֵד, אֶלָּא לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב וְגוֹ'". אָמַר לוֹ: לֹא כְּשֶׁאַתָּה אַתָּה, אֶלָּא כְּמָה שֶׁאֹמְרוּ חֲבֵרֶיךָ.

נִפְנָה

מִצְוָה שֶׁאֵנִי וכה"ג לֹא מְשַׁנֵּי הַשׁ"ס גַּבֵּי הַמֶּלֶךְ שֶׁעֲבַר לִפְנֵי כֵּלָיָה בְּפֶרֶק הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה (כְּתֻבּוֹת דף טז.) דְּמִשְׁנֵּי פָּרָשַׁת דְּרָכִים הֲוַאי וְאַמַּאי לֹא מְשַׁנֵּי מִצְוָה שֶׁאֵנִי וי"ל דְּהָתָם אֵין הַמִּצְוָה כִּי אִם בְּשָׁבִיל כְּבוֹד הֶחָתָן וְהַכַּלָּה וּכְבוֹד מֶלֶךְ עֲדִיף טְפֵי מִכְּבוֹד הֶחָתָן וא"כ לֵיכָא מִצְוָה אֲבָל הָכָא גַּבֵּי יִבּוּם מִצְוָה אִיכָּא: שָׁפְדָאוֹ מִצַּעַר גִּדּוּל בָּנִים פֵּי' הַקּוּנְטְרֶס גִּדּוּל י"ב שְׁבָטִים וְלָא נְהִירָא חָדָא דְּאֵינוֹ צַעַר אֶלָּא שִׂמְחָה כִּדְאָמְרִינַן (בְּרָכוֹת דף סג.) גַּבֵּי עוֹבֵד אֲדוֹם שֶׁבֵּרְכוּ ה' בְּבָנִים בְּשָׂכָר הָאָרוֹן שֶׁהָיָה בְּבֵיתוֹ וְעוֹד דְּאִבְרָהָם הָיוּ לוֹ בָּנִים מִקְּטוּרָה וּצְרִיךְ לוֹמַר צַעַר שֶׁל יוֹסֵף וְאָחִיו וְגִלְגּוּל יְרִידַת מִצְרַיִם:

(א)נִפְנָה לִימִינוֹ – כְּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. נִפְנָה לִשְׂמֹאלוֹ – וְכָבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. אָמַר לָהֶן שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח: בַּעֲלֵי מַחְשָׁבוֹת אַתֶּם, יְבֹא בַּעַל מַחְשָׁבוֹת וְיִפָּרַע מִכֶּם! מִיָּד בָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע, וּמֵתוּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ. א"ג(ב)לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין וְכוּ'. אֵינִי? וְהָאָמַר רַב אַשִׁי: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נָשִׁיא שָׁמְחַ עַל כְּבוֹדוֹ – כְּבוֹדוֹ מְחוּל, מֶלֶךְ שָׁמְחַ עַל כְּבוֹדוֹ – אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שָׁנֵאֲמַר: ״שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ״, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ! מִצְוָה שֶׁאנֵי. וְאֵין נוֹשְׂאִין כּוּ'. תַּנְיָא, אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה: נָשִׁים הָרְאוּיוֹת לוֹ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ. וּמַאי נִינְהוּ? מְיֻרָּב וּמְיֻכָּל. (ג)שֶׁאָלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי: הֵיאַךְ נָשָׂא דָּוִד שְׁתֵּי אֲחָיוֹת בְּחַיֵּיהֶן? אָמַר לָהֶן: מִיכַל אַחַר מִיתַת מְיֻרָּב נָשָׂאָהּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: קִידּוּשֵׁי טָעוּת הָיוּ לוֹ בְּמְיֻרָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְתָנָה אֶת אִשְׁתִּי אֲשֶׁר אֵרַסְתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים״. מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר רַב פָּפָּא: ״מִיכַל אִשְׁתִּי״, וְלֹא מְיֻרָּב אִשְׁתִּי. ד"מַאי קִידּוּשֵׁי טָעוּת? דִּכְתִיב: ״וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲנוּ יַעְשָׂרֻנוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְגוֹ׳״. אֲזַל קַטְלֵיהּ. אָמַר לוֹ: מִלְוָה אִית לְךָ גַּבַּאי, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת. אֲזַל יַהֲבַהּ לְעַדְרִיאֵל, דִּכְתִיב: ״וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מְיֻרָּב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְגוֹ׳״. אָמַר לֵיהּ: אִי בָּעֵית דְּאֶתֵּן לָךְ מִיכַל, זִיל אֵייְתֵי לִי מֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים. אֲזַל אֵייְתֵי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מִלְוָה וּפְרוֹטָה אִית לָךְ גַּבַּאי. ה"(ד)שְׁאוּל סָבַר: מִלְוָה וּפְרוֹטָה – דַּעְתֵּיהּ אַמִּלְוָה, וְדָוִד סָבַר: מִלְוָה וּפְרוֹטָה – דַּעְתֵּיהּ אַפְּרוֹטָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִלְוָה וּפְרוֹטָה – דַּעְתֵּיהּ אַפְּרוֹטָה. שָׁאוּל סָבַר: לָא חָזוּ וְלָא מִידֵּי, וְדָוִד סָבַר: חָזוּ לְכַלְבֵי וְשׁוּנְרֵי. וְרַבִּי יוֹסֵי, הַאי ״תְּנָה אֶת אִשְׁתִּי מִיכַל״ מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? רַבִּי יוֹסֵי לְטַעְמֵיהּ, דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְּרֵאֹות מְעוֹרָבִין. (ה)כְּתִיב: ״וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִיבֹשֶׁת וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי וְגוֹ׳״. וְכִי לְעַדְרִיאֵל נִתְּנָה? וַהֲלֹא לְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ נִתְּנָה! דִּכְתִיב: ״וְשָׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ וְגוֹ׳״. אֶלָּא מַקִּישׁ קִידּוּשֵׁי מֵירַב לְעַדְרִיאֵל לְקִידּוּשֵׁי מִיכַל לְפַלְטִי: מָה קִידּוּשֵׁי מִיכַל לְפַלְטִי – בַּעֲבֵירָה, אַף קִידּוּשֵׁי מֵירַב לְעַדְרִיאֵל – בַּעֲבֵירָה. (ו)וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה נָמֵי, הָכְתִיב: ״אֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל״? אֲמַר לָךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְכִי מִיכַל יָלְדָה? וַהֲלֹא מֵירַב יָלְדָה! מֵירַב יָלְדָה וּמִיכַל גִּידְּלָה, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ. לְמֶדְרְךָ שֶׁכָּל הַמְגַדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ יְלָדוֹ. (חֲנִינָא קָרֵי יוֹחָנָן וְאִשְׁתּוֹ אֶלְעָזָר וּנְאוּפְלָה וּשְׁמוּאֵל בְּלִימוּדוֹ סִימָן.) רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, מֵהָכָא: ״וַתִּקְרָאנָה לוֹ הַשְׁכֵּנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יוּלַד בֵּן לְנָעֳמִי״. וְכִי נָעֳמִי יָלְדָה? וַהֲלֹא רוּת יָלְדָה! אֶלָּא רוּת יָלְדָה וְנָעֳמִי גִּידְּלָה, לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמָהּ. (ז)רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מֵהָכָא: ״וְאִשְׁתּוֹ הַיְהוּדִיָּה יָלְדָה אֶת יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְגוֹ׳ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִתְיָה בַת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח (לוֹ) מָרֶד״. מָרֶד זֶה כָּלֵב, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מָרֶד? שֶׁמָּרַד בַּעֲצַת מְרַגְּלִים. וְכִי בִּתְיָה יָלְדָה? וַהֲלֹא יוֹכֶבֶד יָלְדָה! אֶלָּא יוֹכֶבֶד יָלְדָה וּבִתְיָה גִּידְּלָה, לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמָהּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, מֵהָכָא: ״וְאֵלֶּה בְּזָרוֹעַ עַמְּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה״. וְכִי יוֹסֵף יָלַד? וַהֲלֹא יַעֲקֹב יָלַד! אֶלָּא, יַעֲקֹב יָלַד וְיוֹסֵף כִּילְכֵּל, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ יְלָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה״, וּכְתִיב: ״וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן״. לוֹמַר לְךָ: אַהֲרֹן יָלַד וּמֹשֶׁה לִימֵּד, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ. (ח)״לְכֵן כֹּה אָמַר ה׳ אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם״, וְכִי הֵיכָן מְצִינוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁפָּדָאוֹ לְאַבְרָהָם? אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁפָּדָאוֹ מִצַּעַר גִּידּוּל בָּנִים. וַהֲיֵינוּ דִּכְתִיב: ״לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְגוֹ׳״, ״לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב״ – מֵאֲבִיו, ״וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ״ – מֵאֲבִי אֲבִיו. כְּתִיב ״פַּלְטִי״ וּכְתִיב ״פַּלְטִיאֵל״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פַּלְטִי שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פַּלְטִיאֵל? שֶׁפִּלְּטוֹ אֵל מִן הָעֲבֵירָה. מָה עָשָׂה? נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. אָמַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה יִדָּקֵר בָּחֶרֶב (זֶה). וְהָכְתִיב: ״וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ״? שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כְּאִישָׁהּ. וְהָכְתִיב: ״הָלוֹךְ וּבָכֹה״? עַל מִצְוָה דַּאֲזַיל מִינַּיְיהוּ. ״עַד בַּחֳרִים״, שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁנֵיהֶם כְּבַחוּרִים, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תּוֹקְפוֹ שֶׁל יוֹסֵף – עִנְּוּוֹתָנוּתוֹ שֶׁל בּוֹעַז, תּוֹקְפוֹ שֶׁל בּוֹעַז – עִנְּוּוֹתָנוּתוֹ שֶׁל פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. תּוֹקְפוֹ שֶׁל יוֹסֵף – עִנְּוּוֹתָנוּתוֹ שֶׁל בּוֹעַז, דִּכְתִיב: ״וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת״. מַאי ״וַיִּלָּפֵת״? אָמַר רַב: שֶׁנַּעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ כְּרָאשֵׁי לְפָתוֹת. נִפְנָה שִׁמְעוֹן לִימִינוֹ לָדַע אִם יֹאמְרוּ כְּמוֹתוֹ: כְּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם שֶׁהָיוּ יְרֵאִין מִמֶּנּוּ: בַּעַל מַחְשָׁבוֹת הקב"ה: וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֲסוּרָה לְנַשֵּׂא: חֲלִיצָה גְּנַאי הִיא לוֹ לְבָא לב"ד וּתְהֵא רוֹקֶקֶת לְפָנָיו וְיִבּוּם גְּנַאי הוּא לוֹ לִקּוּם עַל שֵׁם אֲחִיו: הָא דָּרַב אַשִׁי בְּפ' קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (דף לב:): הָרְאוּיוֹת לוֹ הַמְּתֻרוֹת לוֹ אֲבָל נְשֵׁיו שֶׁל שְׁאוּל לֹא: מִלְוָה אִית לָךְ גַּבַּאי עֲשֹׂר גְּדוֹל וְקִדּוּשִׁין אֲחֵרִים לֹא קִבַּלְתִּי: בְּעֵת תֵּת כֻּשְׁהַגִּיעַ עֵת לְהִתֵּהּ לְדָוִד נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל: מִלְוָה וּפְרוֹטָה מַלְוָה עֹשֶׁר גָּדוֹל שֶׁנִּתְחַיְּבָתְךָ לְךָ בְּשָׁבִיל גְּלִית וּפְרוֹטָה שָׁוֶה כֶּסֶף שֶׁקִּבַּלְתִּי מִמְּךָ בְּהַלְלוֹ עֲרָלוֹת פְּלִשְׁתִּים: שְׁאוּל סָבַר דַּעְתֵּהּ דִּמְקַדֵּשׁ לְמַקְדֵּשׁ בְּמִלְוָה דְּחַשִׁיבָא הִלְכָךְ לְאו קִדּוּשֵׁי נִינְהוּ וַאֲזַל וְיָהֲבָהּ לְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ: וְדָוִד סָבַר דַּעְתֵּהּ אַפְּרוּטָה מִשּׁוּם הָכֵי קָרֵי לֵהּ אִשְׁתִּי: הַאי תְּנָה אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל דְּמִשְׁמַע זוֹ אִשְׁתִּי וְלֹא מֵרַב אִשְׁתִּי: מַאי דָּרַשׁ בֵּהּ רַבִּי יוֹסֵי דְּלָא דָּרַשׁ וְלֹא מֵרַב אִשְׁתִּי: לְטַעְמֵהּ דְּדָרַשׁ מִמִּקְרָא מְעֹרָב כְּדִלְקַמָּן מַה מִּיכַל אִשְׁתִּי אַף מֵרַב אִשְׁתִּי: קִדּוּשֵׁי מִיכַל לְפַלְטִי פְּשִׁיטָא לָן דְּבַעֲבֵרָה דַּהֲוָה כְּתִיב אִשְׁתִּי מִיכַל וְקָיְמָא לָן (קִדּוּשִׁין דף מז.) דַּעְתֵּהּ אַפְּרוּטָה דִּבַת קִדּוּשִׁין הִיא: וְאִשְׁתּוֹ הַיְהוּדִית בְּכָלָב בֶּן יְפֻנֶּה מִשְׁתַּעֵי קְרָא יְהוּדִית עַל שֵׁם שֶׁכָּפְרָה בע"ז וְנִתְגַּיְּרָה שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בע"ז נִקְרָא יְהוּדִי דִּכְתִיב (דניאל ג':י"ב) אִיתֵי גֻּבְרִין יְהוּדָאִין וְגוֹ': יָרַד אֲבִיגְדוֹר כֹּחַ שְׁמוֹתָן שֶׁל מֹשֶׁה חָן: מָרַד כֹּחַ כָּלֵב שִׁמְּרַד בְּעֵצַת מְרַגְּלִים: תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וּמִקְּרֵשׁ בְּתָרֵהּ בְּנֵי אַהֲרֹן וְלֹא הִזְכִּירוּ בְּנֵי מֹשֶׁה שָׁם: שְׁפָדָאוֹ מִצַּעַר גִּידּוּל בָּנִים שֶׁהוֹטַל עָלָיו טֹרַח הַשְׁבָטִים שֶׁעַל אַבְרָהָם הָיָה מַשָּׂל אוֹתוֹ טֹרַח דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית כ"ו:ד') וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֲךָ וְהוּא פְּדָאוֹ: וְהָא כְּתִיב אִישָׁה אֵלְמָא בָּא עָלֶיהָ: שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כְּאִישָׁהּ שֶׁהָיָה מְגַדְּלָהּ וּמְחַבְּבָהּ: הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ בְּקֹשְׁיָא קָא נָסֵב לָהּ: עַד בַּחוּרִים קְרָא קָא דָרֵישׁ וְאָזַל: תּוֹקְפוֹ שֶׁל יוֹסֵף עִנְּוּוֹתָנוּתוֹ שֶׁל בּוֹעַז דְּבָר גָּדוֹל שֶׁל יוֹסֵף כְּדָבָר קַל וְקַטֵן שֶׁבְּבוֹעַז תִּקֵּף דְּבָר גָּדוֹל וְחָמוּר וְיֵשׁ לוֹ שֵׁם עֲנָוָה דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ שֵׁם שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְפִי תֻּמּוֹ: שֶׁנַּעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ אָבָר: כִּרְאשֵׁי לְפָתוֹת נִתְקַשֶּׁה ואעפ"כ כְּבַשׂ יִצְרוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁפְּנוּיָה הָיְתָה וְעָמוֹ בְּמִטָּה אֲבָל יוֹסֵף אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְאֵינָהּ עִמּוֹ בְּמִטָּה:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין יב, טוש"ע יו"ד סי' רמד סעי' יד:

ב מיי' פו' מהל' תלמוד תורה הל' ו:

ג מיי' פב' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

ד סמג עשין מח, טוש"ע אה"ע סי' כח סעי' ז:

ה מיי' פה' מהל' אישות הל' יג:

ו טוש"ע אה"ע סי' כח סעי' יד:

ז מיי' פה' מהל' אישות הל' טז:

מסורת הש"ס

א משנה סנהדרין; דברים רבה

ב סוטה מא:; קידושין לב.; כתובות יז.

ג תוספתא סוטה

ד קידושין מח:; בבא קמא צט:

ה במדבר רבה

ו מגילה יג.

ז ויקרא רבה

ח במדבר רבה; בראשית רבה

גליון הש"ס

גמ' שאול סבר מלוה ופרוטה. עיין חגיגה ד' ט"ז ע"א תוס' ד"ה יוסי:

שם שפלטו אל. כעין זה לקמן דף לז ע"ב גבי שאלתיאל וכן ב"ב דף קי ע"א גבי שמואל ובתמורה דף יז גבי עתניאל ובירושלמי ספ"ה דסוטה גבי אליהוא בן ברכאל:

תורה אור השלם

[דברים יז, טו]

[שמואל ב יב, ח]

[שמואל א יז, כה]

[שמואל א יח, יט]

[שמואל א יח, כה-כז]

[שמואל ב ג, יד]

[שמואל ב כא, ח]

[שמואל א כה, מד]

[רות ד, יז]

[דברי הימים א ד, יח]

[תהילים עז, טז]

[במדבר ג, א]

[במדבר ג, ב]

[ישעיהו כט, כב]

[שמואל ב ג, טו]

[שמואל ב ג, טז]

[רות ג, ח]

[בראשית לט]

תַּקִּפוּ שֶׁל בֹּעַז עִנְּוּתָנוּתוֹ שֶׁל פִּלְטִי דְּאִלּוּ בֹּעַז חֲדָא לֵילְיָה וּפִלְטִי שְׁנִים רַבּוֹת: דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיהוֹשֻׁעַ עֶסְקוּ בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה וְדוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ יוֹתֵר מֵהֶם כְּדִכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ י) וְחָבַל עֹל מִפְּנֵי שֶׁמֶן וְאָמְרִינַן בְּחֶלֶק (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף צד:) חָבַל עֹל שֶׁל סַנְחֵרִיב מִפְּנֵי שִׁמְנוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה שֶׁהָיָה דּוֹלֵק בְּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת עַד שֶׁבְּדָקוּ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וְלֹא מָצְאוּ עִם הָאָרֶץ: מִתְכַּסְּיָן בְּטַלִּית אַחַת עֲנִיִּים הָיוּ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְעוֹלָם לְפָנֵי הַמִּטָּה יוֹצְאוֹת שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר וְאִי ס"ד יוֹסֵף, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה בּוֹעַז. ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיהוֹשֻׁעַ. ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה. ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסְּיִן בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה. א־ח(ב)מַתְנִי׳ מֵת לוֹ מֵת – אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה – יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה״. אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּיס אֶת הָעָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ – כָּל הָעָם מְסוּבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵיסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ. ח־ט(ג)גְּמָ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה – יוֹצְאוֹת, לִפְנֵי הַמִּיטָּה – יוֹצְאוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם נָשִׁים לִפְנֵי הַמִּיטָּה יוֹצְאוֹת, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה״. אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּיס אֶת הָעָם, וְנִתְפַּיְּיסוּ. שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיוֹצֵא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר״. דַּרְשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: ״וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד״? כְּתִיב ״לְהַכְרוֹת״, וְקָרֵינַן ״לְהַבְרוֹת״. בַּתְּחִלָּה לְהַכְרוֹתוֹ, וּלְבַסּוֹף לְהַבְרוֹתוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אוֹמֵר: מַאי דִּכְתִיב ״רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה״? ״רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל״ – זֶה יוֹסֵף וּבוֹעַז. ״וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה״ – זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב ״שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיְּפִי״? ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה יוֹסֵף, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה בּוֹעַז. ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיהוֹשֻׁעַ, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסְּיִן בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה. א־ח(ב)מַתְנִי׳ מֵת לוֹ מֵת – אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה – יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי כֵּן לְהַמְלִיךְ אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ״. אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּיס אֶת הָעָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ – כָּל הָעָם מְסוּבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵיסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ. ח־ט(ג)גְּמָ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה – יוֹצְאוֹת, לִפְנֵי הַמִּיטָּה – יוֹצְאוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם נָשִׁים לִפְנֵי הַמִּיטָּה יוֹצְאוֹת, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה״. אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּיס אֶת הָעָם, וְנִתְפַּיְּיסוּ. שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיוֹצֵא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר״. דַּרְשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: ״וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד״? כְּתִיב ״לְהַכְרוֹת״, וְקָרֵינַן ״לְהַבְרוֹת״. בַּתְּחִלָּה לְהַכְרוֹתוֹ, וּלְבַסּוֹף לְהַבְרוֹתוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אוֹמֵר: מַאי דִּכְתִיב ״רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה״? ״רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל״ – זֶה יוֹסֵף וּבוֹעַז. ״וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה״ – זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב ״שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיְּפִי״? ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה יוֹסֵף, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה בּוֹעַז. ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, ״יִרְאַת ה׳ הִיא תִּתְהַלָּל״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה. דָּבָר אַחֵר: ״שֶׁקֶר הַחֵן״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיהוֹשֻׁעַ, ״וְהֶבֶל הַיְּפִי״ – זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסְּיִן בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה. א־ח(ב)מַתְנִי׳ מֵת לוֹ מֵת – אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה – יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה״. אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּיס אֶת הָעָם, וְנִתְפַּיְּיסוּ. שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיוֹצֵא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר״. דַּרְשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: ״וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד״? כְּתִיב ״לְהַכְרוֹת״, וְקָרֵינַן ״לְהַבְרוֹת״. בַּתְּחִלָּה לְהַכְרוֹתוֹ, וּלְבַסּוֹף לְהַבְרוֹתוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִפְּנֵי מָה נָעֲנַשׁ אַבְנֵר? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְמַחוֹת בְּשָׁאוּל וְלֹא מִיחָה. רַבִּי יִצְחָק אָמַר: מִיחָה וְלֹא נַעֲנָה. וּשְׁנֵיהֶן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: ״וַיְקַנֵּן הַמֶּלֶךְ אֶל אַבְנֵר וַיֹּאמֶר הֲכִמְוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר יָדֶיךָ לֹא אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֻשְׁתַּיִם הוּפָּשׁוּ״, מַאי טַעְמָא לָא מַחֵית? ״כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפָלְתָּ״. וּמַאן דְּאָמַר מִיחָה וְלֹא נַעֲנָה, אַתְמוֹהֵי מַתְמַהּ: ״הֲכִמְוֹת נָבָל יָמוּת״? ״יָדֶיךָ לֹא אֲסוּרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֻשְׁתַּיִם״, מִכְּדֵי מַחֲוֵי מַחֵית, מַאי טַעְמָא ״כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפָלְתָּ״? לְמַאן דְּאָמַר מִיחָה, מַאי טַעְמָא אִיעָנַשׁ? אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַבִּי יִצְחָק: שָׁשְׁהָא מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שְׁתֵּי שָׁנִים וּמָחֲצָה. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ כּוּ׳. מַאי דַּרְגֵּשׁ? אָמַר עוּלָּא: עַרְסָא דְּגַדְּא. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְעוּלָּא: מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּעַד הָאִידָּנָא לָא אוֹתְבִינֵיהּ, וְהַשְׁתָּא מוֹתְבִינַן לֵיהּ? ד־טו(ג)מַתְקֵיף לַהּ רַבָּא: מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא מִידֵּי דְּהָווֹ אֲמָכִילָה וּשְׁתִיָה, דְּעַד הָאִידָּנָא לָא אְכִילְנֵיהּ וְלָא אַשְׁקִינֵיהּ, הַשְׁתָּא קָא מוֹכְלִינַן לֵיהּ וְקָא מַשְׁקִינַן לֵיהּ. אֶלָּא אִי קַשְׁיָא, הָא קַשְׁיָא: דַּרְגֵּשׁ אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפוֹתוֹ, אֶלָּא זוֹקְפוֹ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ עַרְסָא דְּגַדָּא, אַמַּאי אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפוֹתוֹ? וְהָתַנְיָא: הַכּוֹפֶה אֶת מִטָּתוֹ, לֹא מִטָּתוֹ בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל מִטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. ״מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא מִידֵּי דְּהָווֹ אַמִּטָּה מְיוּחֶדֶת לְכֵלִים, דְּקָתָנֵי: אִם הָיְתָה מְיוּחֶדֶת לְכֵלִים – אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפוֹתָהּ. אֶלָּא, אִי קַשְׁיָא – הָא קַשְׁיָא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: דַּרְגֵּשׁ – מַתִּיר קַרְבִּיטֵין וְהוּא נוֹפֵל מֵאֵילָיו. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ עַרְסָא דְּגַדָּא, קַרְבִּיטֵין מִי אִית לֵיהּ? אֶלָּא, כִּי אָתָא רָבִין אָמַר: אָמַר לִי הַהוּא מְרַבָּנַן, וְרַב תַּחְלִיפָא שְׁמֵיהּ, דַּהֲוָה שָׁכִיחַ בְּשׁוּקָא דְּגִילְדָּאֵי, וַאֲמַר לֵיהּ: מַאי דַּרְגֵּשׁ? עַרְסָא דְּצַלְּא. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דַּרְגֵּשׁ —

סֵירוּגוֹ

נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה דְּכֵיוָן דְּשָׁעַת צַעַר הוּא לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְהֶרְהוּר וּבֵירוּשַׁלְמִי פְּלִיגִי אִכָּא לְמַאן דְּאָמַר לִפְנֵי הַמִּטָּה לְפִי שֶׁגָּרְמוּ מִיתָה לְעוֹלָם וְאֵית דְּנָהֲגוּ לְאַחַר הַמִּטָּה וַאֲנָשִׁים לִפְנֵי הַמִּטָּה לְפִי שֶׁגָּנַאי לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּסְתַּכְּלוּ בָּהֶן אֲנָשִׁים: שְׁשָׁהָא מַלְכוּת וכו׳ אַף עַל גַּב דְּדָרְשִׁינַן (מִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח) וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצְאוּ זֶה שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת מ״מ הָיָה יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא הָיָה לוֹ לְשַׁהוֹת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שְׁנִים שֶׁנִּמְשְׁחוּ כְּבָר עַל פִּי נְבִיא: שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה פִּי׳ בְּקוּנְטְרָס שֶׁמַּלְכוּת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה בְּטֵלָה חֲמֵשׁ שָׁנָה בֵּין מִיתַת שָׁאוּל לְמַלְכוּת אִישׁ בֹּשֶׁת ב׳ שָׁנִים וּמֶחֱצָה הֵינוּ שְׁתֵּי שָׁנִים מִמַּלְכוּת אִישׁ בֹּשֶׁת וּמֶחֱצָה בֵּין מִיתַת אִישׁ בֹּשֶׁת לְמַלְכוּת דָּוִד וְלָא נְהִירָא חֲדָא דְּלְמָּה נָעֲנַשׁ עַל אוֹתָהּ חֲצִי שָׁנָה דְּבֵין מִיתַת אִישׁ בֹּשֶׁת לְמַלְכוּת דָּוִד שֶׁהָיְתָה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל בְּטֵלָה חֲמֵשׁ שָׁנִים עַד שֶׁמָּלַךְ דָּוִד נִמְצְאוּ ז׳ שָׁנִים וּמֶחֱצָה שֶׁמָּלַךְ דָּוִד בְּחֶבְרוֹן כִּדְכְתִיב בְּהֶדְיָא אע״ג דִּבְאִידָךְ קְרָא לָא חָשִׁיב רַק ז׳ שָׁנִים הֵינוּ לְפִי שֶׁנִּצְטָרַע כִּדְאָמְרִינַן בְּחֶלֶק (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף קז.) וְהָא דְּלָא חָשִׁיב חֲצִי שָׁנָה זֹאת בְּחֶשְׁבּוֹן בְּטוּל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל (בְּחֶלֶק) הֵינוּ לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה סְמוּךְ לָהּ׳ שָׁנִים וְלֹא הָיָה הַבְּטוּל יַחַד:

מסורת הש״ס

א שמות רבה; אוצר מדרשים אלפא ביתא דבן סירא אלפא ביתא אחרת לבן סירא ב

ב נדרים נו.; משנה סנהדרין; לעיל יח.

ג נדרים נו.; מועד קטן כו.

תורה אור השלם

רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה [משלי לא, כט]

שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְהוָה הִיא תִתְהַלָּל [משלי לא, ל]

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וגו׳ [שמואל ב ג, לא]

וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ וגו׳ [שמואל ב ג, לז]

וַיָּבֹא כָל־הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם וַיִּשָּׁבַע דָּוִד וגו׳ [שמואל ב ג, לה]

וַיְקַנֵּן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמֶר הֲכִמְוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר [שמואל ב ג, לג]

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְרַצִּים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ וְהַמִּיתוּ כְּהֵנֵי יְהוָה וגו׳ [שמואל א כב, יז-יט]

רַךְ לֹא־אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא־לְנְחֻשְׁתַּיִם הֻגַּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וגו׳ [שמואל ב ג, לד]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קטו:

ב מיי׳ פב׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:

ג מיי׳ פז׳ מהל׳ אבל הל׳ ז:

ד מיי׳ פז׳ מהל׳ אבל הל׳ ח:

ה סמג עשין דרבנן, טוש״ע יו״ד סי׳ שנט סעי׳ א:

ו מיי׳ פי״ב מהל׳ אבל הל׳ יא:

ז סמג עשין דרבנן, טוש״ע יו״ד סי׳ שפז סעי׳ א:

ח מיי׳ פד׳ מהל׳ אבל הל׳ ט:

ט מיי׳ פה׳ מהל׳ אבל הל׳ יח:

י טוש״ע יו״ד סי׳ שפז סעי׳ א:

יא מיי׳ פה׳ מהל׳ אבל הל׳ יח:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פה׳ מהל׳ כלים הל׳ א:
ב סמג עשין מד, טוש״ע יו״ד סי׳ שפז סעי׳ ב:
ג מיי׳ פה׳ מהל׳ אבל הל׳ יח:
ד סמג עשין קיז:
ה מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ו מיי׳ פה׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ב:
ז מיי׳ פה׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ג:
ח מיי׳ פד׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:
ט סמג עשין קטו:
י מיי׳ פד׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:
יא סמג עשין קיד:
יב מיי׳ פא׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:
יג סמג עשין קיד:
יד מיי׳ פא׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:
טו סמג עשין קיד:
טז מיי׳ פא׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:
יז מיי׳ פד׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

מֶלֶךְ מַתִּיר וכו׳ תְּמַהּ לְמָה נֶעֱנַשׁ אַחְאָב עַל נְבוֹת כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצָה לִמְכֹּר לוֹ כַּרְמוֹ וְעוֹד דְּבָקְרָק הַכּוֹנֵס צֹאן לְדִיר (ב״ק דף ס.) קָאָמַר דְּדָוִד שֶׁאַל אִם הָיָה יָכוֹל לְהַחֲלִיף וְגִדְּישִׁין שֶׁל שְׂעוֹרִין מִיִּשְׂרָאֵל לְתַת בִּפְנֵי בְּהֵמָתוֹ וי״ל דִּבְפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כְּתִיב (שְׁמוּאֵל א ח׳:י״ד) יִקַּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו וְלֹא לְעַצְמוֹ וְעוֹד י״ל דִּבְחִנָּם הָיָה יָכוֹל לִקַּח אִם הָיָה רוֹצֶה אֲבָל כְּשֶׁהָיָה שׁוֹאֵל אֶחְאָב שֶׁיִּמְכְּרוּ לוֹ חֶשְׁבּוֹן נְבוֹת שֶׁרְשׁוּת בְּיָדוֹ לוֹמַר לֹא אָמְכֹּר וע״ל דְּנֶעֱנַשׁ לְפִי שֶׁשָּׁאַל הַכָּרֶם לַעֲשׂוֹת ע״ז דִּכְתִיב (מְלָכִים א כ״א:ב׳) וְהָיָה לִי לְגַן יָרָק כְּמוֹ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת (יְשַׁעְיָהוּ ס״ו:י״ז) וְהַנִּקְדָּן תַּרְע דְּאֵינוֹ מֵתִר רַק בְּשָׂדוֹת הָרְחוֹקִים מִן הָעִיר דְּלֹא מְעַלֵּי כָּל כָּךְ אֲבָל כֶּרֶם נְבוֹת הָיָה אֵצֶל הֵיכַל אַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן וע״ל דְּדַוְקָא בְּשָׂדֶה מִקְנֶה אֲבָל שָׂדֶה אֲחֻזָּה שָׁיֵּרֵשׁ מֵאֲבוֹתָיו לֹא כְּמוֹ שֶׁהֵשִׁיב נְבוֹת חָלִילָה לִי מִתִּתִּי נַחֲלַת אֲבֹתַי לְךָ אִי נָמֵי דִּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ לֹא נֶאֱמְרָה רַק עַל הַמֶּלֶךְ שֶׁנִּמְלַךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְיהוֹדָה וּמֵאַת הַמָּקוֹם וְאַחְאָב לֹא מָלַךְ עַל יְהוּדָה וְגַם לֹא מָלַךְ מֵאֵת הַמָּקוֹם:

סִירוּגוֹ מִתּוֹכוֹ, מִטָּה – סֵירוּגָהּ מֵעַל גַּבָּהּ. [א]מֵיתִיבִי: כְּלֵי עֵץ, מֵאֵימָתַי מְקַבְּלִין טוּמְאָה? הַמִּטָּה וְהָעֲרִיסָה – מְשֶׁיְּשׁוּפִּם בְּעוֹר הַדֶּגֶ. וְאִי מִטָּה מְסוֹרֶגֶת הִיא מֵעַל גַּבָּהּ, לְמָה לִי שִׁיפַת עוֹר הַדֶּגֶ? אֶלָּא, הָא וְהָא מִתּוֹכוֹ: מִטָּה – אֲעוֹלֵי וְאַפּוֹקֵי בְּבִזְיוֹנֵי, דַּרְגֵּשׁ – אֲעוֹלֵי וְאַפּוֹקֵי בְּאַבְקָתָא. [ב]אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַמֵּי: מִטָּה שֶׁנִּקְלְטָה יוֹצְאִין – זוֹקְפָהּ, וְדַיּוֹ. [ג־ח]מַתְנִי׳ וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחֶה בְּיָדוֹ. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁיעוּר, וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לוֹ, וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ. [א]גְּמ׳ תְּנֵינָא חָדָא זִימְנָא: אֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אַיְּידֵי דִּתְנָא כֹּל מִילֵּי דְּמֶלֶךְ, תְּנָא נָמֵי מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. [ט״ו]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ – לְמֶלֶךְ מוּתָּר בּוֹ. רַב אָמַר: לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְאַיִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ״ – שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ. כְּתַנָּאֵי, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ – מֶלֶךְ מוּתָּר בּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְאַיִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ״ – שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ. וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכִנְיסָתָן לָאָרֶץ – לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד תַּרְעוֹמְתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַאֲמַרְתְּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו׳״. תָּנָיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זְקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר כַּהוֹגֶן שָׁאֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״תְּנָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ״. אֲבָל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁכָּהֶן קִלְקְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָיינוּ גַּם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ״. [א״י(ג)]תָּנָיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכִנְיסָתָן לָאָרֶץ – לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה. וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן תְּחִילָּה. [ט״ז]כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק״, הֲוֵי אוֹמֵר: לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ תְּחִילָּה. וְאֵין ״כִּסֵּא״ אֶלָּא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיֵשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳ לְמֶלֶךְ״. [ט״ז]וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה תְּחִילָּה, אוֹ לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק תְּחִילָּה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְהִנִּיחַ לָכֶם מִכָּל אוֹיְבֵיכֶם וגו׳ וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ וגו׳״, הֲוֵי אוֹמֵר: לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק תְּחִילָּה. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: ״וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּבֵיתוֹ וַה׳ הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב״, וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וגו׳״. [ז]אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: בַּתְּחִילָּה מָלַךְ שְׁלֹמֹה עַל הָעֶלְיוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳״, וּלְבַסּוֹף מָלַךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי הוּא רֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה״. [ח]רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר, ״תִּפְסַח בְּסוֹף הָעוֹלָם וְעַזָּה בְּסוֹף הָעוֹלָם״, וְחַד אָמַר, ״תִּפְסַח וְעַזָּה בַּהֲדֵי הֲדָדֵי הֲווֹ יָתְבִי״, וּכְשֵׁם שֶׁמָּלַךְ עַל תִּפְסַח וְעַל עַזָּה כָּךְ מָלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. וּלְבַסּוֹף לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וגו׳״. וּלְבַסּוֹף לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָיִם״. וּלְבַסּוֹף, לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל מִטָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה וגו׳״. [ו]וּלְבַסּוֹף לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל מַקְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״זֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי״. רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר מַקְלוֹ, וְחַד אָמַר גּוּנְדּוֹ. הֲדַר אוֹ לָא הֲדַר? רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר הֲדַר, וְחַד אָמַר לָא הֲדַר. מַאן דְּאָמַר לָא הֲדַר – מֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט, וּמַאן דְּאָמַר הֲדַר – מֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט וְמֶלֶךְ. [י]פּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ. תָּנוּ רַבָּנָן: אוֹצְרוֹת מְלָכִים – לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר בִּיזָּה שֶׁבּוֹזְזִין – מֻחֶצָּה לַמֶּלֶךְ וּמֻחֶצָּה לָעָם. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, וְאָמְרִי לַהּ לְרַב אַחָא: בִּשְׁלָמָא אוֹצְרוֹת מְלָכִים לַמֶּלֶךְ – אוֹרְחָא דְּמִלְתָא, אֶלָּא שְׁאָר בִּיזָּה שֶׁבּוֹזְזִין מֻחֶצָּה לַמֶּלֶךְ וּמֻחֶצָּה לָעָם – מְנָלַן? דִּכְתִיב:

״וַיִּמְשְׁחוּ סְרוּגוֹ קְשִׁירָתוֹ: מִתּוֹכוֹ שֶׁיֵּשׁ נְקָבִים בְּאַרְכָּבוֹתָיו וְתוֹחֲבִין בָּהֶן רַאשֵׁי רְצוּעוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּעוֹר וְעוֹנְבִים וְאֵין מַרְכִּיבִין הַרְצוּעָה עַל גַּבֵּי אַרְכּוֹבוֹת הַמִּטָּה: סֵרוּגָהּ מֵעַל גַּבָּהּ הַחֲבָלִים מַרְכִּיבִין עַל אַרְכּוֹבוֹת הַמִּטָּה מִבַּן וּמִיכָן וְאוֹרֵג וְהוּא סֵרוּג: הָעֲרִיסָה עֲרֵיסַת תִּינוֹקוֹת בריי״ץ: מְשֶׁיְּשׁוּפִּם בְּעוֹר הַדֶּגֶ מְשֻׁפְשָׁפִם בְּעוֹר הַדֶּגֶ כְּדֵי לְהַחֲלִיק הָאֲרָכוֹת לְיפוֹתָם: לְמָה לִי שִׁיפַת עוֹר הַדֶּגֶ הָלֹא אֵין יְפִיָּה נָכֹר שֶׁהֲרֵי מְכַסּוֹת הֵן תָּמִיד בְּרֹאשֵׁי הַחֲבָלִים הַמְסַרְגִין עַל גַּבָּן: מִטָּה אֲעוֹלֵי וְאַפּוֹקֵי בְּבִזְיוֹנֵהּ בִּבְזָעִים וּנְקָבִים שֶׁל אֲרָכּוֹת מַכְנִיס וּמוֹצִיא רֹאשׁ הַחֶבֶל וּמְסָרֵג: בַּאֲבַקְתָּא לוּלְאוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּנִקְבֵי אַרְכּוֹבוֹתָיו וּבָהֶן מַכְנִיסִין רֹאשֵׁי רְצוּעוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּשִׁפַּת הָעוֹר: שְׁנִקְלְטָה יוֹצְאִין נַקְלִיטִין שְׁנֵי עֵצִים אֲרֻכִּים וּמַעֲמִידִין אוֹתָן בְּאֶמְצַע דַּפְנֵי הַמִּטָּה אֶחָד מֵרֹאשׁוֹתֶיהָ וְאֶחָד מֵרַגְלוֹתֶיהָ וּמְפֻצָּלִין הֵן בְּרֹאשׁוֹתֵיהֶן וּמַנִּיחִין קָנֶה מִזֶּה לָזֶה וְעָלָיו פּוֹרְסִין הַכַּלָּה וְיֵשׁ שֶׁמְּחַבְּרִין אוֹתָן נַקְלִיטִין לְמִטָּה וְהֵינוּ יוֹצְאִין שֶׁמְּחַבְּרִין וְיוֹצְאִין מִן הַמִּטָּה וְאֵין יְכוֹל לְכַפּוֹתָהּ מִפְּנֵי נַקְלִיטֶיהָ: זוֹקְפָהּ עַל מְרַגְלוֹתֶיהָ אוֹ עַל מְרַאֲשׁוֹתֶיהָ וְאַרְכּוֹבוֹתֶיהָ לְמַעְלָה וְדַיּוֹ: מַתְנִי׳ וּפוֹרֵץ גְּדֵרוֹת אֲחֵרִים: לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ לְשָׂדֵהוּ וּלְכַרְמוֹ: חֵלֶק בָּרֹאשׁ חֵלֶק הַנָּפָה בּוֹרֵר רִאשׁוֹן וְנוֹטֵל מֻחֲצָה: גְּמ׳ בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (א ח) בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם יִקַּח וְכֵיוָצֵא בָּהֶם: רַב אָמַר לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה דִּשְׁמוּאֵל אֶלָּא לְאַיִּם עֲלֵיהֶם שֶׁתְּהֵא אֵימַת מַלְכָּם עֲלֵיהֶם אֲבָל אֵינוֹ מַתָּר לַעֲשׂוֹת: ה״ג רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְאַיִּם עֲלֵיהֶם וְלֹא גָּרַס לְיֵרָאֵם וּלְבַהֲלֵם דְּהָא לְרַבִּי יְהוּדָה יָפָה כִּחוֹ שֶׁהֲרֵי נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ וְהָכִי גָּרַס לַהּ בַּתּוֹסָפְתָּא: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת לְהָכִי נְקַט שָׁלֹשׁ הַלָּלוּ שֶׁהֵן תְּלוּיוֹת זוֹ בְּזוֹ לַעֲשׂוֹתָן כְּסִדְרָן כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּן בְּתַחְלָה מֶלֶךְ וְאַחֲרֵיהֶ עֲמָלֵק וְאַחֲרֵיהֶ בֵּית הַבְּחִירָה: בִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ דִּכְתִיב יָרַשְׁתָּה וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ (דְּבָרִים י״ז:י״ד) בַּעֲמָלֵק כְּתִיב (שָׁם כה) וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה׳ וגו׳ וּבִבְנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה כְּתִיב (שָׁם יב) וַעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בְּאֶרֶץ וגו׳ וַהֲדַר כְּתִיב וְהָיָה הַמָּקוֹם וגו׳: לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ דְּשׂוּם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מְשׂוּם מִצְוָה אֶלָּא כְּנֶגֶד תַּרְעֻמָתָם שֶׁגִּלּוּי לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִים לְהִתְרַעֵם עַל כָּךְ וְלוֹמַר וְהָיינוּ גַּם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְאָמַרְתְּ אָשִׂימָה עָתִידִין אַתֶּם לוֹמַר כֵּן: ר׳ נְהוֹרַאי אָמַר כוּ׳ לֹא גְּרִסִינַן לַיהּ בַּתּוֹסָפְתָּא וְתַדַּע דְּשַׁבּוּשׁ הוּא דְּהָא קִ״ל בְּעֵירוּבִין (דף יג:) דְּהוּא רַבִּי נְחֶמְיָה הוּא רַבִּי נְהוֹרַאי: עַמֵּי הָאָרֶץ קִלְקְלוּ דְּאִלּוּ זְקֵנִים שְׁאֲלוּהוּ לְשָׁפְטָם וְלִרְדּוֹת הַסַּרְבָנִים שֶׁבָּהֶם אֲבָל עַמֵּי הָאָרֶץ תְּלוּ עֲלָיו מִלְחֲמוֹתֵיהֶם שֶׁאָמְרוּ וְיֵצֵא בָּרֹאשֵׁינוּ וְנִלְחֹם אֶת מִלְחַמְתֵּנוּ: בַּתְּחִלָּה קוֹדֶם שֶׁנִּשָּׂא שְׁלֹמֹה נָשִׁים נִבְרְיוֹת מֶלֶךְ אַף עַל עֶלְיוֹנִים: וּכְשֵׁם שֶׁמָּלַךְ עַל תִּפְסַח וְעַזָּה כָּךְ מָלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְהָכִי קָאָמַר קְרָא כִּי הוּא רֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר כְּמִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה: עַל מַקְלוֹ שֶׁהִשְׁלִיכוּ אַשְׁמְדַאי מִכִּסְאוֹ כְּדַאֲמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (דף סח:): גּוּנְדּוֹ טַלִּיתוֹ וּבְסַדֶּר טָהֳרוֹת (כֵּלִים פֶּרֶק טז) פֵּרֵשׁ רַב הַאי מַקֵּדָה הוּא מַקֵּדָה שֶׁל חֵרֶשׁ וְדוֹמֶה לוֹ חַד אָמַר קוֹדוֹ וְחַד אָמַר מַקְלוֹ (וְיִקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה אַחֲרֵי) וְהוּא מַקֵּדָה שֶׁשּׁוֹתֶה בָּהּ מַיִם: מֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט וְשׁוּב לֹא חָזַר לְמַלְכוּתוֹ:

מסורת הש״ס

א לעיל ב.; משנה סנהדרין
ב תוספתא סנהדרין
ג תנא דבי אליהו רבה
ד במדבר רבה; אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים
ה מגילה יא.
ו גיטין סח:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה מלך וכו׳ תימה. קושיא זו היא בזוהר הקדוש פ׳ וישב:

תורה אור השלם

[דברים יז, טו]
[שמואל א ח, יא-יז]
[דברים יב, י-יב]
[דברים כה, יז-יט]
[דברים יז, יד-טו]
[דברים יז, יד]
[שמואל א ח, ו]
[שמואל א ח, כ]
[שמות יז, טז]
[דברי הימים א כט, כג]
[דברי הימים א כד, כג]
[דברים יב, י]
[שמואל ב ז, א]
[שמואל ב ז, ב]
[מלכים א ה, ד]
[שיר השירים ג, ז]
[קהלת א, א]
[קהלת א, יב]
[קהלת ב, י]

מסורת הש"ס

א בבא מציעא קטו.

ב תוספתא בבא מציעא; משנה בבא מציעא; בבא מציעא קטו.

ג במדבר רבה; בראשית רבה

ד לקמן מט.; קידושין עו:

ה יבמות עט.; במדבר רבה

גליון הש"ס

גמ' משום דלא יסור. עיין מ"ש בגליון ביומא דף עב ע"א:

תורה אור השלם

[דברי הימים א כט, כב]

[ויקרא כד, ט]

[דברים יז, יז]

[שמואל א כה]

[דברים כד, יז]

[דברים כד, יב-יג]

[שמואל ב ג, ב]

[שמואל ב יב, ח]

[שופטים יד, יח]

[שמואל ב ו, כג]

[שמואל ב ו, טז]

[שמואל ב ה, יג]

[דברים כא, י-יד]

[שמואל ב יג, יג]

[שמואל ב יג, ג]

[שמואל ב יג, ד]

[שמואל ב יג, ט]

[שמואל ב יג, טז]

[יחזקאל טז, יד]

[שמואל ב יג, יט]

וַיִּמְשְׁחוּ אוֹתוֹ בְּשְׁלֹמֹה כְּתִיב: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו בְּלֶחֶם הַפָּנִים כְּתִיב: מְתָנֵי' שְׁמוֹנָה עָשְׂרָה לְקַמָּן נָפְקָא לָן: גְּמ' עֲשִׂירָה מִמְּשִׁכְנָיו אוֹתָהּ לְפִי שְׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְאוֹתוֹ כְּסוּת לְהַחֲזִירוֹ לָהּ בַּלַּיְלָה: מְשִׁיאָהּ

"וַיִּמְשְׁחוּ לָהּ' לְנָגִיד וּלְצָדוֹק", מַקִּישׁ נָגִיד לְצָדוֹק: מָה צָדוֹק – מָחֳצָה לוֹ וּמָחֳצָה לְאָחִיו, אַף נָגִיד – מָחֳצָה לוֹ וּמָחֳצָה לְאָחִיו. וְצָדוֹק גּוּפֵיהּ מְנָלַן? דְּתָנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר: "וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו" – מָחֳצָה לְאַהֲרֹן וּמָחֳצָה לִבְנָיו. אב(א)מַתְנִי' "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים", אֶלָּא שְׁמוֹנָה עָשְׂרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה הוּא לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ – הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים"? דַּאֲפִילּוּ כַּאֲבִיגַיִל. גְּמ' לְמֵימְרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא? וְהָא אִיפְּכָא שְׁמָעִינַן לְהוּ! גד(ב)דְּתָנְיָא: אֶלְמָנָה, בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה" – דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עֲשִׁירָה – מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, עֲנִיָּה – אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, וְאַתָּה חַיָּיב לְהַחֲזִיר לָהּ, וְאַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רַע בְּשָׁכֳנוֹתֶיהָ. וְאָמְרִינַן: מַאי קָאָמַר? מִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה מְמַשְׁכְּנָהּ, אַתָּה חַיָּיב לְהַחֲזִיר לָהּ, וְאַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רַע בְּשָׁכֳנוֹתֶיהָ. אֶלְמָא, רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא. בְּעָלְמָא, רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא, וְשָׁאנֵי הָכָא דִּמְפָרֵשׁ טַעְמָא דִּקְרָא: מַה טַּעַם "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים"? מִשּׁוּם דְּ"לֹא יָסוּר לְבָבוֹ". וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" וְלִישְׁתּוֹק, וַאֲנָא אֲמֵינָא: מָה טַּעַם "לֹא יַרְבֶּה"? מִשּׁוּם דְּ"לֹא יָסוּר". "לֹא יָסוּר" לְמָה לִי? אֲפִילּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ – הֲרֵי זוֹ לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "לֹא יַרְבֶּה"? דַּאֲפִילּוּ כַּאֲבִיגַיִל. הֲנֵי שְׁמוֹנָה עָשְׂרֵה מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וַיִּוָּלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית. וּמִשְׁנֵהוּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִישִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה ... וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן אֲבִיטָל. וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן". וְקַאֲמַר לֵיהּ נָבִיא: "אִם מְעָט, וְאֹסִיפָה לְךָ כְּהַנָּה וְכְהַנָּה". "כְּהַנָּה" – שֵׁית, "וְכָהַנָּה" – שֵׁית, דְּהַוּוּ לְהוּ תַּמְנֵי סְרֵי. מַתְקֵיף לַהּ רַבִּינָא: אֵימַר, "כָּהַנָּה" – תַּרְתֵּי סְרֵי, "וְכָהַנָּה" – עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה. תְּנָיָא נָמֵי הָכִי: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" – יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. לְמַאן דְּדָרֵישׁ וְיוּ, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה הָווּ. תְּנָיָא נָמֵי הָכִי: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" – יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. וְתָנָא דִּידָךְ, מַאי טַעְמֵיהּ? אָמַר רַב כָּהֲנָא: מַקִּישׁ "כָּהֲנָה" לְ"כָּהֲנָה" מָה: "כָּהֲנָה" קַמָּא – שֵׁית, אַף "כָּהֲנָה" בָּתְרָא – שֵׁית. וְהָא הָוֵי מֵיכַל! אָמַר רַב: עֶגְלָה זוֹ מֵיכַל, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עֶגְלָה? שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו כְּעֶגְלָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "לוּלֵי חָרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי וְגוֹ'". (ג)וּמִי הָווּ לְמֵיכַל בָּנַי? וְהָכְתִיב: "וּלְמֵיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ וְלָד עַד יוֹם מוֹתָהּ"! אָמַר רַב חִסְדָּא: עַד יוֹם מוֹתָהּ לֹא הָיָה לָהּ, בְּיוֹם מוֹתָהּ הָיָה לָהּ. מִכְּדֵי, בָּנִים הֵיכָא קָא חָשֵׁיב לְהוּ? בְּחֶבְרוֹן. וְאֵילּוּ מַעֲשֶׂה דְּמֵיכַל בִּירוּשָׁלַיִם הָווּ, דִּכְתִיב: "וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקְפָה בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶז". וְאָמַר רַב יְהוּדָה, וְאִיתֵימָא רַב יוֹסֵף: שְׁקָקְלְתָה מֵיכַל לְמִיטְרַפְסָהּ! אֶלָּא אֵימָא: עַד אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה – הָיָה לָהּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ – לֹא הָיָה לָהּ. ד(ד)וְהָכְתִיב: "וַיִּפְקֹד דָּוִד עוֹד פִּלֶגְשִׁים וְנָשִׁים בִּירוּשָׁלָיִם"? לְמַלּוּיֵי שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה. מַאי "נָשִׁים" וּמַאי "פִּלֶגְשִׁים"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: נָשִׁים – בִּכְתוּבָּה וּבְקִידּוּשִׁין, פִּלֶגְשִׁים – בְּלֹא כְתוּבָּה וּבְלֹא קִידּוּשִׁין. (ה)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים הָיוּ לוֹ לְדָוִד, וְכוּלָּן בָּנַי יָפֹת תּוֹאַר הָיוּ, וּמְגַדְּלֵי בְלוֹרִיּוֹת הָיוּ, וְכוּלָּן יוֹשְׁבִין בְּקִרוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, וּמְהַלְּכִין בְּרֹאשֵׁי גְּיָיסוֹת הָיוּ, וְהֵם הָיוּ בַּעֲלֵי אֻגְרוֹפִין שֶׁל בֵּית דָּוִד. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: תָּמָר בַּת יָפֹת תּוֹאַר הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה דַּבֶּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יְמָנָעֵנִי מִמֶּךָּ". וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּת נִישׂוּאִין הָוְאי, אֲחֹתֵיהּ מִי הָוָה שָׁרְיָא לֵיהּ? אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ: בַּת יָפֹת תּוֹאַר הָיְתָה. "וּלְאַמְנוֹן יֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם וְגוֹ'". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִישׁ חָכָם לְרָשָׁעָה. "וַיֹּאמֶר ... מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ ... וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹנָדָב שְׁכַב עַל מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחַל וְגוֹ'", עַד "וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת הַבְּרִיָּה". "וַתִּקַּח הַמַּשְׁרֵת וַתִּצֹק לָפָנָיו". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁעָשְׂתָה לוֹ מִינֵי טִיגּוּן. "וַיִּשְׁנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד". מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: נִימָא נִקְשָׁרָה לוֹ וַעֲשָׂאַתּוּ כְּרוּת שָׁפְכָה. וְכִי נִקְשָׁרָה לוֹ, אֵיהִי מַאי עָבְדָה? אֶלָּא אֵימָא: קִשְׁרָה לוֹ נִימָא וַעֲשָׂאַתּוּ כְּרוּת שָׁפְכָה. אִינִי? וְהָא דָּרֵישׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "וַיֵּצֵא לְךָ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ"? שֶׁאֵין לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא שְׁעַר בֵּית הַשָּׁחִי וְלֹא בֵּית הָעֲרָוָה! שְׁאנֵי תְּמָר, דְּבַת יָפֹת תּוֹאַר הָוְאי. (ו)"וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל רֹאשָׁהּ וְאֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה". תָּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: גָּדֵר גָּדוֹל גָּדְרָה תָּמָר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אָמְרוּ: לִבְנוֹת מְלָכִים כָּךְ, לִבְנוֹת הֲדְיוֹטוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אִם לַאֲנוּסוֹת כָּךְ, לַפְּרוּצוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ

עַל

דְּאִי ס"ד בַּת נְשׂוּאִין הָוְאי אֲחֹתֵהּ מִי הָוָה שָׁרְיָא לֵיהּ מִכָּאן קְשָׁה לְפ"ה שֶׁפֵּרֵשׁ בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כב.) וְהָבְאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ מִלְּמַד שֶׁלֹּא יִלְחֲצֶנָּה בַּמַּלְחָמָה פִּי' שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֶיהָ בַּמַּלְחָמָה וּמִשְׁמַע מִתּוֹךְ פִּי' הַקּוּנְטְרֵס דְּאָפְשִׁי בֵּיאָה רִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה בַּמַּלְחָמָה עַד לְאַחַר כָּל הַמַּעֲשִׂים בָּלָן וא"כ לֹא בָּא דָּוִד עַל מַעֲבָה רַק לְאַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וא"כ בַּת נְשׂוּאִין הָיא וְהֵיכִי שָׁרְיָא תָּמָר לְאַמְנוֹן אֲחֹתֵהּ הָיא וְעוֹד דְּהָא אָמְרִינַן (שָׁם דף כא.) דְּלֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע מַשְׁמַע שֶׁמַּמַּלְחָמָה בֵּיאָה רִאשׁוֹנָה הָוְאי לְכָךְ פֵּרֵשׁ ר"ת הָתָם שֶׁלֹּא יִלְחֲצֶנָּה בַּמִּלְחָמָה לְבָא עָלֶיהָ בֵּיאָה שְׁנִיָּה וּמִמַּלְקֶת בִּירוּשָׁלְמִי בֵּין רַב וּשְׁמוּאֵל מִן הַפִּי' דְּרַב אָמַר אֵינָהּ מֻתֶּרֶת בַּמִּלְחָמָה אֶלָּא בֵּיאָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁמוּאֵל אָמַר אַף לֹא בֵּיאָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא בֵּיאָה שְׁנִיָּה וְזֶה לְשׁוֹן הַיְרוּשָׁלְמִי תִּרְתֵּי מִילִּין אִיתָּן אָמְרִין מִשְׁמֵהּ דְּרַב וְלֵיתָא הָכָא אִיתָּן אָמְרִין מִשְׁמֵהּ דְּרַב אָסוּר לָבֹא עָלֶיהָ בֵּיאָה שְׁנִיָּה וַאֲנִי אוֹמֵר לֹא בֵּיאָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא בֵּיאָה שְׁנִיָּה וא"כ קַשְׁיָא לְשְׁמוּאֵל הַךְ דְּהָכָא כְּדִפְרֵישׁית עַל כֵּן נִרְאָה לְמֵימַר דְּתָמָר לֹא הָיְתָה בַּת דָּוִד שֶׁאִמֹּהּ כְּבָר הָיְתָה מְשֻׁבֶּרֶת כְּשֶׁבָּאת לַמִּלְחָמָה וְהָא דִּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב י"ג:י"ח) כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁנָה בְּנוֹת הַמְּלָכִים מְעִילִים מִתּוֹךְ שֶׁנִּדְלָה בְּחֵיקוֹ שֶׁל דָּוִד קְרֵי לָהּ בַּת מֶלֶךְ:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין רכב:

ב מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' ב:

ג סמג לאוין קפא, טוש"ע חו"מ סי' צו סעי' יד:

ד מיי' פג' מהל' מלוה ולווה הל' א:

ה מיי' פד' מהל' מלכים ומלחמות הל' ד:

כא: כהן גדול פרק שני סנהדרין

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קכו, טוש"ע או"ח סי' כב סעי' א:

ב מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' א:

ג טוש"ע או"ח סי' כב סעי' ב:

ד מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ג:

ה סמג לאוין רכד, סמג עשין כח:

ו מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

ז מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' ד:

ח מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' א:

ט מיי' פז' מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' ב:

י סמג לאוין רכח:

יא מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

יב סמג עשין כה:

יג מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' א:

יד סמג עשין כד, טוש"ע יו"ד סי' ער סעי' א:

טו מיי' פז' מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' ב:

טז מיי' פג' מהל' מלכים ומלחמות הל' א:

יז מיי' פז' מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' ב:

יח מיי' פז' מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' ג:

סוּסִים לָמָּה לִי? פְּשִׁיטָא דִּמְשַׁמַּע תְּרֵי הֵבֵי גַּרְסִינַן אִי לָא כְּתִיב אֶלָּא סוּס ה"א לְכַמָּה סוּסִים חַד לְאוּ הוּא דְּאִיכָּא כְּתִיב רַחֲמָנָא סוּסִים וַהֲדַר סוּס לְחַלֵּק עַל כָּל אֶחָד פְּשִׁיטָא אִי כְּתִיב סוּס גַּבֵּי לֹא יַרְבֶּה הָוֵה אָמִינָא עַל סוּס אֶחָד בָּטֵל הוּא עוֹבֵר כִּדְמוֹכַח קְרָא דְּהַרְבּוֹת סוּס וּמ"מ לְכַמָּה סוּסִים לֵיכָּא אֶלָּא חַד לְאוּ לְכָךְ שְׁנָה הַכָּתוּב לַעֲבֹר עַל לֹא תַעֲשֶׂה עַל כָּל סוּס וְסוּס וַיֵּשׁ סְפָרִים מְשֻׁבָּשִׁים דְּגַרְסִי לַעֲבֹר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה פְּשִׁיטָא לֹא יַרְבֶּה סוּסִים לְמָה לִי כְּלָל וְלֹא יִתֵּן דִּלְמַעְוֹן הָרַבּוֹת סוּס לְאוּ עֲשֵׂה הוּא אַךְ קַאֵי אֶלָּא דְּלָא יָשִׁיב: **כָּתַב** לִיבּוֹנָאָה י"מ כֵּוָן שֶׁהָאוֹת נַעֲשֵׂית מִן הַלֵּבֶן שְׁמִמְּלֹאִין הַחֵלֶק דְּיוֹ וְהַכָּתַב נַעֲשֵׂית מֵאֵילֵיו מִגִּיר חֵלֶק וְלֹא נִהְיְרָא דְּאֵין זֶה כָּתַב דְּהַוֵי חֹק תּוֹכוֹת וְחֹק יַרְכוֹת דְּאָמְרִינַן בְּגִטִּין (דף כ.) אֵין כָּתַב לְגַבֵּי גֵּט וְכִי הֵיכִי דְּגַבֵּי גֵּט אֵינוֹ כָּתַב גַּבֵּי סֵפֶר תּוֹרָה נַמִּי אֵינוּ כָּשֵׁר וְעוֹד אֲמַאי לָא כְּתַהֲלָן כְּתִבָהּ לְמִקְרֵי (דַּנְיֵאל ה':ח') הֲרֵי לֹא נִשְׁתַּנָּה כְּתִיבַת הָאוֹתִיּוֹת כְּלָל וּר"ת מִן פִּי' דִּשֵּׁם מָקוֹם דִּישְׁמַע לִיבּוֹנָאָה וְכוֹתְבִין בּוֹ כְּתַב מְשֻׁנֶּה:

עַל הַיִּחוּד וְעַל הַפְּנוּיָה. אבֿ(א)יחוד? דְּאוֹרַיְיתָא הוּא! דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: רָמַז לְיִיחוּד מִן הַתּוֹרָה מְנַיִין? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִסְּתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ". וְכִי בֶּן אֵם מְסִית, בֶּן אָב אֵינוֹ מֵסִית? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: בֵּן מִתְייַחֵד עִם אִמּוֹ, וְאֵין אַחֵר מִתְייַחֵד עִם כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. גאֶלָּא אֵימָא: גָּזְרוּ עַל יִיחוּד דִּפְנוּיָה. (ב)"וַאֲדַנְיָה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִלַּמֵּד שֶׁבִּיקֵּשׁ לְהוֹלִיךְ, וְלֹא הוֹלִיכוּ. "וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו". מַאי רְבוּתֵיהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כּוּפְלֵי וְטוּלֵי טְחוֹל וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת רַגְלַיִם הָיוּ. ה"ט(ג)"מַתְנִי' "לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים", אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד", אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן אַפְסָנְיָא. וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשִׁמּוֹ. יוֹצֵא לְמִלְחָמָה – מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ, נִכְנָס – הוּא מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין – הִיא עִמּוֹ, מֵיסֵב – הִיא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו". אגְּמָ' תְּנוּ רַבָּנָן: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים" – יָכוֹל אֲפִילּוּ כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ וּפָרָשָׁיו? תַּלְמוּד לוֹמַר "לוֹ" – לוֹ אֵינוֹ מֶרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "סוּסִים"? סוּסִים הַבָּטֵלִין. מַנַּיִין שֶׁאֲפִילּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל שֶׁהוּא בְּ"לֹא יַרְבֶּה"? תַּלְמוּד לוֹמַר "לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס". וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִילּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל קָאֵי בְּ"לֹא יַרְבֶּה", "סוּסִים" לָמָּה לִי? לַעֲבוֹר בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל כָּל סוּס וְסוּס. טַעְמָא דִּכְתַב רַחֲמָנָא "לוֹ", הָא לְאוּ הָכִי הָוֶה אָמֵינָא אֲפִילּוּ כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו נַמִּי לָא? לָא צְרִיכָא, לְאַפּוֹשֵׁי. "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ", אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן אַפְסָנְיָא. תָּנוּ רַבָּנָן: "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ" – יָכוֹל אֲפִילּוּ כְּדֵי לִיתֵּן אַפְסָנְיָא? תַּלְמוּד לוֹמַר "לוֹ" – לוֹ אֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא כְּדֵי לִיתֵּן אַפְסָנְיָא. טַעְמָא דִּכְתַב רַחֲמָנָא "לוֹ"? הָא לְאוּ הָכִי, הָוֶה אָמֵינָא: אֲפִילּוּ כְּדֵי לִיתֵּן אַפְסָנְיָא נַמִּי לָא? לָא צְרִיכָא, לְהַרְווֹחָה. הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ "לוֹ" לְדָרְשָׁה, "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" מַאי דָּרְשַׁתְּ בֵּיהּ? לְמַעוֹטֵי הֲדָיוֹטוֹת. (ד)רַב יְהוּדָה רָמֵי: כְּתִיב "וְיִהְיוּ לְשָׁלְמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים". וּכְתִיב "וַיִּהְיוּ לְשָׁלְמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרֻוֹת סוּסִים". הָא כַּיצַד? אִם אַרְבָּעִים אֶלֶף אִיצְטַבְלָאוֹת הָיוּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ בּוֹ אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרֻוֹת סוּסִים. וְאִם אַרְבַּעַת אֲלָפִים אִיצְטַבְלָאוֹת הָיוּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ בּוֹ אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים. (ה)רַבִּי יִצְחָק רָמֵי: כְּתִיב "אֵין פֶּסַח נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לְמָאוּמָה", וּכְתִיב "וַיִּתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת הַכֶּסַח בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים"? לָא קַשְׁיָא: כָּאן – קוֹדֶם שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, כָּאן – לְאַחַר שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, יָרַד גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם, וְהֶעֱלָה שִׁירְטוֹן, וְעָלְיו נִבְנָה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. (ו)וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תוֹרָה? שֶׁהֲרֵי שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת נִתְגַּלּוּ טַעְמָן, וְנִכְשַׁל בָּהֶן גְּדוֹל הָעוֹלָם. כְּתִיב: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים". אָמַר שְׁלֹמֹה: "אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָסוּר". וּכְתִיב: "וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ". וּכְתִיב: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים", וְאָמַר שְׁלֹמֹה: "אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָשִׁיב". וּכְתִיב: "וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ וְגוֹ'". זכ"וְכוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ. תְּנָא: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְנֶאֶה בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו. יחשט"אָמַר רָבָא: אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו לְאָדָם סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתּוֹב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה". אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי: וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ, שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. מָלֵךְ – אִין, הֶדְיוֹט – לֹא! טז"חלָא, צְרִיכָא לְשֶׁתֵּי תּוֹרוֹת, וְכִדְתַנְיָא: "וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה וְגוֹ'" – כּוֹתֵב לְשֶׁמּוֹ שְׁתֵּי תּוֹרוֹת: אַחַת שֶׁהִיא יוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, וְאַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין קָמֵיעַ וְתוֹלָהּ בִּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט". אֵינוֹ נִכְנָס בָּהּ לֹא לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא לְבֵית הַכִּסֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ" – מָקוֹם הָרָאוּי לִקְרוֹת בּוֹ. אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאִיתֵּימָא מָר עוּקְבָא: בַּתְּחִלָּה נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּכְתָב עִבְרִי וּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חָזְרָה וְנִיתְּנָה לָהֶם בִּימֵי עֶזְרָא בִּכְתָב אַשּׁוּרִי וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. בֵּירְרוּ לָהֶן יִשְׂרָאֵל כְּתָב אַשּׁוּרִי וּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, וְהִנִּיחוּ לַהֲדְיוֹטוֹת כְּתָב עִבְרִית וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. מַאן הֲדְיוֹטוֹת? אָמַר רַב חִסְדָּא: כּוּתָאֵי. מַאי כְּתָב עִבְרִית? אָמַר רַב חִסְדָּא: כְּתָב לִיבּוֹנָאָה. (ז)תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: רָאוּי הָיָה עֶזְרָא שֶׁתִּינָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אִילְמָלֵא לֹא קָדְמוֹ מֹשֶׁה. בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר: "וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים", בְּעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר: "הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל". מָה עֲלִייָה הָאֲמוּרָה כָּאן – תּוֹרָה, אַף עֲלִייָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן – תּוֹרָה. (ח)בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר: "וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים". בְּעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר: "כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרֹשׁ אֶת תּוֹרַת ה' אֱלֹהָיו וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט". וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה תּוֹרָה עַל יָדוֹ, נִשְׁתַּנְּתָה עַל יָדוֹ הַכְּתָב, שֶׁנֶּאֱמַר:

"וּכְתָב

עַל הַיִּחוּד דְּאֵשֶׁת אִישׁ וְעַל הַפְּנוּיָה: שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַלְמוֹתוֹ שֶׁתַּשֵּׁב בְּרֹאשׁוֹ כֶּתֶר מַלְכוּת וְלֹא הוֹלְמָתוּ לְפִי שֶׁהָיָה שַׂרְבִּיט שֶׁל זָהָב בְּתוֹךְ חֲלָלָהּ מִדַּקָּן לְדַקָּן וְאֵינָהּ מִתְיַשֶּׁבֶת בְּרֹאשׁוֹ אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֹרֶן בְּרֹאשׁוֹ וְהִיא עֲדוּת לְבֵית דָּוִד שֶׁכָּל הָרְאוּי לְמַלְכוּת הוֹלְמָתוּ וּמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַלְכוּת אֵינוֹ הוֹלְמָתוּ: מַאי רְבוּתֵיהּ דַּחֲמִשִּׁים אִישׁ לָקֵן מֶלֶךְ: נְטוּלֵי טְחוֹל וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת הָרַגְלַיִם נְטוּלֵי טְחוֹל עַל יְדֵי סַם שֶׁהַטְּחוֹל מִכְבִּידוֹ לְאָדָם וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת הָרַגְלַיִם אֵין בְּשָׂר בְּפַרְסוֹתֵיהֶם וְרָצִים עַל הַקוֹצִים וְעַל הַבַּרְקָנִין וְאֵינָן נִזּוֹקִין: מִתְּנֵי' אַסְפַּנְיָא שְׁכַר חַיָּלוֹת מַדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה הַנִּבְנָסִין וְהַיּוֹצְאִין עִמּוֹ כָּל הַשָּׁנָה: גְּמ' לוֹ מִשְׁמַע לְהַרְחִיב דַּעְתּוֹ וּלְהַגְדִּיל בְּרִבּוּי סוּסִים: הַסּוּסִים בָּאִים מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְצָרִיךְ לְשַׁלֵּחַ שְׁלוּחִים לְקָנוֹת לוֹ סוּסִים וְעוֹבְרִים בְּלֹא תּוֹסִיפוּ לִרְאוֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם (שְׁמוֹת י"ד:י"ג): בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה לֹא גָּרְסִינַן: הָוֶה אָמֵינָא אֲפִילּוּ כְּדֵי רִכְבּוֹ לָא בְּתַמְיהֵי מַלְכוּת בְּלֹא רֶכֶב וּפָרָשִׁים מִי חֲשִׁיבָא: לַאֲפוֹשֵׁי רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְסוּסִים לִרְכֹּב בְּהַרְווֹחָה וְלֹא בְּצִמְצוּם. ל"א לְאַפּוֹתֵי גָּרְסִינַן דְּשָׁכִיחַ סוּס אֶחָד וּמוֹשֵׁךְ סוּס אֶחָד אֲצִלּוֹ בְּיָד וְרוֹכֵב פַּעַם עַל זֶה וּפַעַם עַל זֶה לְהַרְגִּיעַ אֶת חֲבֵרוֹ: לְהַרְווֹחָה שֶׁלֹּא לְצַמְצֵם וְאִם יִצְטָרֵךְ לְשָׁכֹר עוֹד חֲיָלוֹת שֶׁיִּהְיֶה מְצוּי בְּיָדוֹ: לְמִטּוּטֵי הֲדְיוֹטוֹת דְּמִתְּרִין לְהַרְבּוֹת נָשִׁים: אֲצְטַבְלָאוֹת בֵּית גְּדוֹל לְמִדּוֹר הַסּוּסִים: אֲרֻוֹת הַבְּדֹלָה בֵּין שׁוּרָה לְשׁוּרָה עַל פְּנֵי הַבֵּית: כַּאֲבָנִים חֲשִׁיב מֵיהָא פְּרָתָא: לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה כְּגוֹן לָמָּה נֶאֱסְרָה לְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וַאֲכִילַת חֲזִיר וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן: לְשִׁפְתֵי תּוֹרוֹת הָא דְּשָׁאנֵי מֶלֶךְ מֵהֲדְיוֹטוֹת דְּאִלּוּ הָיָה הֲדְיוֹט סָגֵי לֵיהּ בְּחַדָּא וּמֶלֶךְ בְּעֵי תְּרֵתֵי: מִשְׁנֶה שְׁתִּים בְּמִשְׁמַע: כְּתָב עִבְרִי שֶׁל בְּנֵי עֵבֶר הַנָּהָר: לִיבּוֹנָאָה אוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת כְּעֵין אוֹתָן שֶׁכּוֹתְבִין בְּקַמֵּיעוֹת וּמְזוּזוֹת:

מסורת הש"ס

א עבודה זרה לו:; קידושין פ:

ב עבודה זרה מד.

ג במדבר רבה; פסיקתא דרב כהנא; אוצר מדרשים מדרשים על שלמה המלך שלמה המלך ונעמה העמונית ג; אסתר רבה ד במדבר רבה

ה שבת נו:; נדה ע:

ו שבת נו:; אוצר מדרשים מדרש אל יהתהלל

ז תוספתא סנהדרין

ח אבות דרבי נתן; מגילת תענית אב ד

גליון הש"ס

גמ' לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. קשה לי דמנ"ל זה דלא ישיב היינו שמא ישיב דלמא הוא באמת ב' לאוין דלא ירבה לו סוסים דהיינו הרבה סוסים אפי' בלא שישיב הנם למצרים ואח"כ הוא לאו בפני עצמו דלא ישיב הנם מצרימה למען הרבות אפי' סוס אחד דבלא"ה מותר לירד למצרים שלא לקבוע שבתו שם כמ"ש הרמב"ם אבל בשביל להרבות סוס אחד לא ישיב מצרים או דתהלה אמר לא ירבה לו היינו אבל מרבה למרכבתו ופרשיו. אבל לא ישיב מצרימה למען הרבות סוס ולא נקט לו דלהשיב מצרימה אסור אפי' להרבות סוס למרכבתו:

תורה אור השלם

כִּי יִסְּתְךָ אָחִיךָ בֶּן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתֶּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ וגו' [דברים יג, ז]

וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וגו' [מלכים א א, ה]

וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא וגו' [דברים יז, יז]

וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף וגו' [מלכים א ה, ו]

וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרֻיוֹת סוּסִים וּמֶרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף וגו' [דברי הימים ב ט, כה]

וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים וגו' [מלכים א י, כז]

וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר וגו' [דברי הימים ב ט, כ]

וַיְהִי לָעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לְבָבוֹ אֲחֲרֵי אֱלֹהִים וגו' [מלכים א יא, ד]

רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וגו' [דברים יז, טז]

וַתַּעַל וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מְאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וגו' [מלכים א י, כט]

וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָה בְּפִיהֶם וגו' [דברים לא, יט]

וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה וגו' [דברים יז, יח]

שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָּמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט [תהילים טז, ח]

וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה וגו' [דברים יז, יט]

וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה וגו' [שמות יט, ג]

הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל וְהוּא־סֹפֵר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר־נָתַן וגו' [עזרא ז, ו]

וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וגו' [דברים ד, יד]

כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרֹשׁ אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד וגו' [עזרא ז, י]

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; לקמן צה.; במדבר רבה

ב ניטין צ:

ג זבחים כט:; ראש השנה ו.

ד סוטה ב.

ה יבמות סג:

תורה אור השלם

[עזרא ד, ז]
[דניאל ה, ח]
[דברים יז, יח]
[זכריה ט, יב]
[שמות כז, י]
[אסתר ח, ט]
[תהילים טז, ח]
[דניאל ה, כה]
[דניאל ה, כו-כח]
[דברים יז, טו]
[מלכים א א, א]
[מלכים א א, ג]
[מלכים א א, ד]
[מלכים א א, טו]
[מלאכי ב, יג]
[מלאכי ב, יד]
[משלי כב, כז]
[יחזקאל כד, טו]
[יחזקאל כד, יח]
[יחזקאל כד, כא]
[איוב יח, ו]
[איוב יח, ז]
[תהילים סח, ז]
[ישעיהו נד, ו]
[משלי ה, יח]

וְכָתַב הַנְּשִׂיאוּת כָּתַב שְׁנִּשְׁתַּנָּה וְהָאי קְרָא בְּעֶזְרָא כְּתִיב שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִין בִּימָיו כָּתַב מְשֻׁנֶּה שְׁנִּשְׁתַּנָּה ע"י מַלְאָךְ שֶׁכָּתַב מִנָּא מִנָּא תְּקֵל וּפַרְסִין בִּימֵי דָּנִיֵּאל כָּתַב דָּאֲרָמִי וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי וְאוֹמֵר לֹא כְּהַלָּיִן כְּתָבָא אַרְבָּעִים יוֹם קֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד וּמ"מ מוֹעִיל תְּפִלָּה בְּתוֹךְ מ' יָמִים לְהַפְכוֹ אוֹ לְזַכֵּר אוֹ לְנַקֵּבָה כִּדְאָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (דף ס.) מ' יוֹם קֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד אָדָם מִתְפַּלֵּל עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁתֵּלֵד זָכָר אֲפִילּוּ זוּג רִאשׁוֹן מִתְהַפֵּךְ בְּתְפִלָּה כִּדְאִיתָא בְּמוֹעֵד קָטָן (דף יח:) אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד אֲבָל מְאָרְסִין שָׁמָא יִקְדְּמֻנוּ אַחֵר בְּרַחֲמִים:

"וּכְתָב הַנְּשְׁתְּוָן כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתֻרְגָּם אֲרָמִית". וּכְתִיב: "לֹא כְהַלָּיִן כְּתָבָא לְמִקְרָא וּפְשָׁרֵהּ לְהוֹדָעָה לְמַלְכָּא". [מַלְמֵד שֶׁבָּאוֹתוֹ הַיּוֹם נִיתַּן] וּכְתִיב: "וְכָתַב אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת" – כְּתָב הָרָאוּי לְהִשְׁתַּנּוֹת. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַשּׁוּרִי? שֶׁעָלָה עִמָּהֶם מֵאַשּׁוּר. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: בַּתְּחִלָּה בִּכְתָב זֶה נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, נֶהְפַּךְ לָהֶן לְרוֹעֵץ. כֵּיוָן שֶׁחָזְרוּ בָּהֶן, הֶחֱזִירוֹ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ". לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַשּׁוּרִי? שֶׁמְּאוּשָּׁר בִּכְתָבוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְיֹעֵזֶר בֶּן פְּרָטָא, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי: כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עִיקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְי הָעַמּוּדִים". מָה עַמּוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ, אַף וַיִּים לֹא נִשְׁתַּנּוּ. וְאוֹמֵר: "וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם" – מָה לְשׁוֹנָם לֹא נִשְׁתַּנָּה, אַף כְּתָבָם לֹא נִשְׁתַּנָּה. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת"? לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת: אַחַת שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, וְאַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ – עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין קֻמְיָע וְתוֹלֶהּ בְּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד". וְאִידָךְ, הַאי "שִׁוִּיתִי" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? הָהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ כְּדַרַב חָנָה בַּר בִּיזְנָא, דְּאָמַר רַב חָנָה בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּרָאֶה עַצְמוֹ כְּאִילּוּ שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד". לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: "כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה", מַאי "לֹא כְהַלָּיִן כְּתָבָא לְמִקְרָא"? אָמַר רַב: בְּגִימַטְרִיָּא אִיכְּתִיב לְהוֹן "טת יטת אדך פוגחמט". מַאי פָּרֵישׁ לְהוּ? "מְנָא מְנָא תְּקֵל וּפַרְסִין". "מְנָא" – מְנָא אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ לָךְ. "תְּקֵל" – תְּקִילְתָּא בְּמאזַנַיָּא וְהַשְׁתְּכַחְתְּ חַסִּיר. "פַּרְסִין" – פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וְיהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "ממתוס ננקפי אאלרן". וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "אנם אנם לקת ניסרפו". רַב אָשֵׁי אָמַר: "נמא נמא קתל פורסין".

(א)מַתְנִי' אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מְשַׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מְסַתֵּפֵּר, וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרוֹם, וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ", שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ. גְּמ' אָמַר רַב יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲבִישַׁג מוּתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה, וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה. מוּתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה – דְּמֶלֶךְ הָיָה, וּמֶלֶךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשַׁרְבִיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה – דְּהֶדְיוֹט הוּא. אֲבִישַׁג מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְגוֹ' וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ וְגוֹ'", וּכְתִיב: "וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה וְגוֹ'", וּכְתִיב: "וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ". אָמְרָה: "נִינְסְבֶן!" אָמַר לַהּ: "אֲסִירְתְּ לִי". אָמְרָה לֵיהּ: חַסְרֵיהּ לְגִנְבָא, נַפְשֵׁיהּ בְּשַׁלְמָנָא נְקֵיט. אָמַר לְהוּ: קְרָאוּ לִי לְבַת שָׁבַע. וּכְתִיב: "וַתָּבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִינְּחָה בַּת שֶׁבַע בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַפּוֹת. אָמַר רַב שֵׁמֶן בַּר אַבָּא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁין גֵּירוּשִׁין, שֶׁהָרֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הִתִּירוּ לוֹ לְיַיחֵד, וְלֹא הִתִּירוּ לוֹ לְגָרֵשׁ. (ב)אָמַר רַבִּי אֶלְיֹעֵזֶר: כָּל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, אֲפִילּוּ מִזְבֵּחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח ה' בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם", וּכְתִיב: "וַאֲמַרְתֶּם עַל מָה עַל כִּי ה' הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ". (ג)אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאִיתֵּימָא רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מֵעִמָּךְ". וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, כְּאִילּוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הִנְנִי לְחַלֵּל מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה לֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ". וּכְתִיב: "וְאַדַּבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב". וּכְתִיב: "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם". אָמַר רַבִּי אֲלָכְסַנְדְּרִי: כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּיָמָיו, עוֹלָם חָשֵׁךְ בְּעֵדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ". רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: פְּסִיעוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ". רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: עֲצָתוֹ נוֹפֶלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ". (ד)אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָשָׁה לְזִוּוּגָם כִּקְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת". אַל תִּיקְרֵי "מוֹצִיא אֲסִירִים" אֶלָּא "כְּמוֹצִיא אֲסִירִים", אַל תִּיקְרֵי "בַּכּוֹשָׁרוֹת" אֶלָּא "בְּכִי וְשִׁירוֹת". אִינִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד, בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת "בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי"! לָא קַשְׁיָא: הָא בְּזִוּוּג רִאשׁוֹן, הָא בְּזִוּוּג שֵׁנִי. (ה)אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: לְכֹל יֵשׁ תְּמוּרָה, חוּץ מֵאֵשֶׁת נְעוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאָס". מַתְנֵי לַהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ: אֵין אָדָם מוֹצֵא קוֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ".

כְּתוּבִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּבוֹת וְתֵבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֵת אֶת הַמֶּלֶךְ: הִתִּירוּ לוֹ לְיַיחֵד עִם אֲבִישַׁג וְאע"פ שֶׁנֶּאֱסַר יְחוּד שֶׁל פְּנוּיָה: וְלֹא הִתִּירוּ לוֹ לְגָרֵשׁ אַחַת מִי"ח וְישָׁאֲנָה: אוֹר חֹשֶׁךְ בְּאָהֳלוֹ בְּשֶׁבִּיל אָהֳלוֹ וְאֵין אָהֳלוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ: יִצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ בָּתְרָה כְּתִיב:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קעב:

ב מיי׳ פב׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ה:

ג מיי׳ פה׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ ו:

ד מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יא׳:

ה סמג לאוין רב:

ו מיי׳ פג׳ מהל׳ נזירות הל׳ א:

ז מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ י׳:

ח מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ ו:

ט סמג עשין ס, סמג לאוין ש, טוש״ע או״ח סי׳ צט סעי׳ ב:

י מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ ה:

יא מיי׳ פד׳ מהל׳ תפילה וברכת כהנים הל׳ יז:

יב סמג לאוין ש:

יג מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ א:

יד מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יד:

טו סמג לאוין ש:

טז מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יד:

יז מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ א:

יח מיי׳ פה׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ ו:

וְאַיְמָא לָא לִירְבּוּ כְּלָל תַּמָּה דִּפְרַע פָּרַע בְּמַאי מוּקֵי לַהּ אֶלָּא נִרְאֶה לוֹמַר דִּה"פ אֵימָא לָא נְעוּרֶיךָ". אָמַר לוֹ: כְּגוֹן מַאן? אָמַר לוֹ: כְּגוֹן אִמְּךָ. אִינִי? וְהָא מַקֵּרֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ: "וּמוֹצֵא אֲנִי מָר מְמָוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים". וְאָמַר לוֹ: כְּגוֹן מַאן? אָמַר לוֹ: כְּגוֹן אִמְּךָ. מִיתְקֵף תַּקִּיפָא, עֵיבּוֹרֵי מְעַבְּרָא בְּמִלָּה. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אוּנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אִשָּׁה גּוֹלֶם הִיא, וְאֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂאָהּ כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בֹעֲלִיךְ עֹשַׂיִךְ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ". (א)תָּנָא: אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ. אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי". וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל". א"ר(ב)אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כּוֹ'. תָּנוּ רַבָּנָן: מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֲרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, כֹּהֵן הֶדְיוֹט אֶחָד לְשִׁלְשִׁים יוֹם. מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ". כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֲרֶב שַׁבָּת, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוֹאִיל וּמִשְׁמָרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת. ח"ת(ג)כֹּהֵן הֶדְיוֹט אֶחָד לְשִׁלְשִׁים יוֹם, דִּכְתִיב: "וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם", וְיֵלִיף פֶּרַע פֶּרַע מִנָּזִיר. כְּתִיב הָכָא: "פֶּרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ", וּכְתִיב הָתָם: "גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ". מָה לְהַלָּן שְׁלֹשִׁים, אַף כָּאן שְׁלֹשִׁים. וּתְנַן נָמֵי: סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם. (ד)וְהָתָם מְנָא לַן? אָמַר רַב מַתְנָה: דְּאָמַר קְרָא "קָדֹשׁ יִהְיֶה", בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָתִין הְוֵי. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: אֵימָא לָא לִירְבּוּ כְּלָל! אָמַר לֵיהּ: אִי כְּתִיב "לֹא יְשַׁלֵּחוּ פֶּרַע" – כִּדְקָאָמְרַתְּ, הַשְׁתָּא דִּכְתִיב "וּפֶרַע [לֹא יְשַׁלֵּחוּ]" – פֶּרַע לֵיהֱוֵי, שַׁלּוֹחֵי לָא לִשַׁלְּחוּ. אִי הָכִי, הַאֵידָנָא נָמֵי? דְּיוּמְיָא דְּיֵינוּ, מָה יַּיִן, בִּזְמַן בִּיאָה הוּא דְּאָסוּר, שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי – אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ, בִּזְמַן בִּיאָה אָסוּר, שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי. ח"ת(ה)וְיַיִן שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: כֹּהֲנִים אֲסוּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁתַּקָּנָתָן קָלְקָלָתָן. וְאָמַר אַבָּיֵי: כְּמַאן שְׁתּוּ כָּהֲנֵי חַמְרָא הַאִידָּנָא? כְּרַבִּי. מִכְּלָל דְּרַבָּנָן אֲסָרִי. הָתָם הֵיינוּ טַעְמָא, מְהֳרָה יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבָעֵינַן כֹּהֵן הֶרְאוּי לָעֲבוֹדָה, וְלֵיכָּא. הָכָא נָמֵי, בָּעֵינָא כֹּהֵן הֶרְאוּי לָעֲבוֹדָה, וְלֵיכָּא. ט"א(ו)הָכָא אֶפְשָׁר דִּמְסַפֵּר וְעָיֵיל. הָתָם נָמֵי אֶפְשָׁר דְּנָיֵים פּוּרְתָּא וְעָיֵיל, דְּאָמַר רַב אַחָא: דֶּרֶךְ מִיל וְשֵׁינָה כָּל שֶׁהוּא מְפִיגִין אֶת הַיַּיִן. וְלָאו אִיתְּמַר עֲלַהּ: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁשָּׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית, אֲבָל יוֹתֵר מִכְּדֵי רְבִיעִית – כָּל שֶׁכֵּן דְּדֶרֶךְ טוֹרְדָתוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ. י"ב-י"ג(ז)רַב אָשֵׁי אָמַר: שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחֲלֵי עֲבוֹדָה – גְּזָרוּ בָּהוּ רַבָּנַן, פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּלָא מַחֲלֵי עֲבוֹדָה – לָא גְּזָרוּ בָּהוּ רַבָּנַן. ט"ו"מֵיתִיבִי: וְאֵלּוּ שֶׁבְּמִיתָה – פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּשְׁתוּיֵי יַיִן. בְּשְׁלָמָא שְׁתוּיֵי יַיִן, דִּכְתִיב: "יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ... וְלֹא תָמֻתוּ". אֶלָּא פְּרוּעֵי רֹאשׁ, מְנָא לַן? (ח)דְּאִיתַּקַּשׁ שְׁתוּיֵי יַיִן לִפְרוּעֵי רֹאשׁ, כְּתִיב: "וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ", וּכְתִיב: "וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ וְגוֹ'". מָה שְׁתוּיֵי יַיִן בְּמִיתָה, אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ בְּמִיתָה. וּמִינַּהּ: מָה שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחֲלֵי עֲבוֹדָה – אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּמַחֲלֵי עֲבוֹדָה. קַשְׁיָא! (ט)אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אָשֵׁי: הַאי, עַד דְּלָא אָתָא יְחֶזְקֵאל, מַאן אַמְרַהּ? וְלִיטַעְמֵיהּ, הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה מְתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמַדְנוּ, עַד שֶׁבָּא יְחֶזְקֵאל וְלִימְּדָנוּ: "כָּל בֶּן נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְשָׁרְתֵנִי", עַד דְּלֹא בָּא יְחֶזְקֵאל מַאן אַמְרַהּ? אֶלָּא, גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אִקְּרָא. הָכָא נָמֵי, גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אִקְּרָא. וְכִי גְּמָרִי הֲלָכָה לְמִיתָה, לְאַחוֹלֵי עֲבוֹדָה לָא גְּמִירִי. י"מַאי "כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם"? תָּנָא: כְּמִין תִּסְפּוֹרֶת לוּלְיָינִית. מַאי תִּסְפּוֹרֶת לוּלְיָינִית? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: תִּסְפּוּרְתָּא יְחִידָאָה. הֵיכִי דָּמֵי? אָמַר רַב אַשִׁי: רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה. (י)שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי: אֵיזֶהוּ תִּסְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל? אָמַר לָהֶן: צְאוּ וּרְאוּ מִתִּסְפּוֹרֶת שֶׁל בֶּן אֶלְעָשָׂה. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: לֹא עַל חִנָּם פִּיזֵּר בֶּן אֶלְעָשָׂה אֶת מְעוֹתָיו, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת בּוֹ תִּסְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל.

הָדַרַן עָלָךְ כֹּהֵן גָּדוֹל.

מַתְנִי׳

עִבּוֹרֵי מַעְבְּרָא בְּמִלָּה מְעֻבֶּרֶת עַל מְדוֹתֶיהָ: גֹּלֶם הֵיא קֹדֶם שֶׁנִּבְעֲלָה: גֹּלֶם כְּלִי שֶׁלֹּא נִגְמַר קְרוּי גֹּלֶם כְּדִתְנַן גְּלָמֵי כְּלֵי עֵץ טְמֵאִין: מִשְׁמָרוֹת מִתְחַלְּפוֹת וּמִתְחַדְּשׁוֹת בְּשַׁבָּת זוֹ יוֹצְאָה וְזוֹ נִכְנֶסֶת וְצָרִיךְ לְהַסְתַּפֵּר מִפְּנֵי מִשְׁמֶרֶת חֲדָשָׁה זוֹ הַנִּכְנֶסֶת שֶׁיֵּרָאוּהוּ בְּיוֹפִי: לֹא לִירְבּוּ כְּלָל וְאַפְּי' עַד שְׁלֹשִׁים: אָמַר לֵיהּ פָּרַע מִקְּרֵי בְּשְׁלֹשִׁים יוֹם: אִי הָוֶה כָּתֵב לֹא יְשַׁלֵּחוּ פָּרַע הָוֶה מַשְׁמַע לֹא יִגְדְּלוּ פָּרַע עַד שְׁעוֹר פָּרַע הַשְׁתָּא דִּכְתִיב וּפָרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ דְּקָאָמַר פָּרַע לֹא יְהֵא לָהֶן מִשְׁמַע פָּרַע דִּשְׁלֹשִׁים יוֹם לָהֶן אֲבָל שְׁלוּחֵי טְפֵי לֹא לְשַׁלֵּחוּ: דַּיְמָא דַּיֵּין דְּסַמּוּךְ לַהּ וַיַּיִן לֹא יִשְׁתּוּ בְּבוֹאָם וְגוֹ' מִקֵּישׁ פְּרוּעֵי רֹאשׁ לִשְׁתּוּיֵי יַיִן וּכְתִיב בֵּיַּיִן בְּבוֹאָם: רַבִּי אוֹמֵר אוֹמֵר אֲנִי כֹּהֵן אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם רֵישָׁא דְּבַרַיְיתָא קַתָּנֵי כֹּהֵן הַמַּכִּיר מִשְׁמַרְתּוֹ וּמִשְׁמֶרֶת בֵּית אָב שֶׁלּוֹ אָסוּר בְּיַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף בִּזְמַן הַזֶּה מַכִּיר מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר בֵּית אָב שֶׁלּוֹ אָסוּר כָּל אוֹתוֹ שַׁבָּת אֵינוֹ מַכִּיר לֹא מִשְׁמַרְתּוֹ וְלֹא מִשְׁמֶרֶת בֵּית אָב שֶׁלּוֹ אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם שְׁמַע מִינַּהּ זְמַנּוֹ הוּא וְיֵשׁ לַחוֹשׁ שְׁמָא יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: רַבִּי אוֹמֵר אוֹמֵר אֲנִי אִם בָּאנוּ לַחוֹשׁ שְׁמָא יִבָּנֶה אָסוּר בְּיַיִן לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ הוּא מַכִּיר שֶׁאֵינוֹ עֹשֶׂה זְמַן מִשְׁמַרְתּוֹ שְׁמָא יִבָּנֶה וְכָל הַקּוֹדֵם וְאִשְׁתְּכַח עֵילָּא וַעֲבִיד: אֲבָל מָה אֲנָשָׁה שְׁתַּקְּנָתָן קָלְקָלָתָן חָרְבָּן הַבַּיִת שֶׁקָּלְקְלוּ וְעִרְבֵּב סַדָּר' מִשְׁמְרוֹתֵיהֶן שֶׁהָיָה אוֹסְרָן בְּיַיִן בִּזְמַן מִשְׁמַרְתָּן וּמַתִּירָן שֶׁלֹּא בִּזְמַן מִשְׁמַרְתָּן הוּא תִּקְּנוּ עַכְשָׁו לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם דְּלָא חֵיֹּשׁ שְׁמָא יִבָּנֶה פִּתְאוֹם: כְּמַאן שְׁתּוּ הָאִדָּנָא כָּהֲנֵי חַמְרָא כְּרַבִּי שֶׁהָרֵי רֹב כֹּהֲנִים אֵינָן בְּקִיאִין בִּזְמַן מִשְׁמְרוֹתֵיהֶן וַאֲסוּרִין לְעוֹלָם לְרַבָּנָן: הָתָם הֵינוּ טַעְמָא כּוּ' שְׁנִיא הִיא וּבְנִיחוּתָא גְּרִסִינַן לַהּ כְּלוֹמַר מִדְּאוֹרַי' שְׁרֵי וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ: וּפְרִכִינַן הָכָא נָמֵי מְהֳרָה יִבָּנֶה וְכוּ': שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחֲלֵי עֲבוֹדָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא י':י') יַיִן וְשֵׁכָר וְגוֹ' וּסְמִיךְ וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל מַשְׁמַע בֵּין עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה לַעֲבוֹדָה מְחֻלֶּלֶת גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן בִּזְמַן הַזֶּה מִשּׁוּם מְהֵרָה יִבָּנֶה: ה"ג אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ מַחֲלֵי עֲבוֹדָה קַשְׁיָא: הָא עַד דְּלָא אָתָא יְחֶזְקֵאל וְאַקְשִׁינְהוּ: מַאן אֲמַרַהּ פְּרוּשׁ מֵהֵיכָא נַפְקָא לַן פְּרוּעֵי רֹאשׁ בְּמִיתָה: הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא בְּזוֹבְחִים בְּפ' שֵׁנִי דָּבָר זֶה דִּכֹּהֵן עֶרֶל פָּסוּל לַעֲבוֹדָה: כָּל בֶּן נֵכָר כֹּהֵן שֶׁנִּתְנַבְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבְּשָׁמַיִם וְנֶעֱרַל לְבּוֹ אוֹ עֶרֶל בָּשָׂר שֶׁמָּתוּ אֶחָיו מַחֲמַת מִילָה: יְחִידָאָה נָאָה וְאֵין דַּמְּתָתָהּ: בֶּן אֶלְעָשָׂה חֲתָנוֹ שֶׁל רַבִּי הָיָה וְנָתַן מָמוֹן וְלִמְּדוּ לוֹ אוֹתָהּ תִּסְפֹּרֶת:

מסורת הש״ס

א רות רבה

ב תענית יז.

ג מועד קטן יט:; נזיר ה.

ד תענית יז.

ה תענית יז.

ו עירובין סד:

ז תמורה יא:

ח לקמן פג:

ט זבחים כב:; יומא עא:; זבחים יח:; תענית יז:; מועד קטן ה.

י יבמות סג:; נדרים נא.

תורה אור השלם

יְהִי־מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וְשִׂמְחִ מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ [משלי ה, יח]

וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ וגו' [קהלת ז, כו]

כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וגו' [ישעיהו נד, ה]

וַתָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֶר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ [רות א, ג]

וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ בְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ וגו' [בראשית מח, ז]

מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תֶּרְאֶינָה אֶרֶץ מֶרְחַקִּים [ישעיהו לג, יז]

כָּל־יְמֵי נָזְרוֹ תַּעַר לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יָזִיר וגו' [במדבר ו, ה]

וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־חֲצַר הַפְּנִימִית [יחזקאל מד, כא]

יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וגו' [ויקרא י, ט]

וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹס יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם [יחזקאל מד, כ]

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר עֲרַל לֵב וַעֲרַל בָּשָׂר לֹא וגו' [יחזקאל מד, ט]

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין

ב בבא מציעא כ.

ג תוספתא סנהדרין; בבא בתרא קכח.

גליון הש"ס

גמ' ל"צ דקבלי עלי' כבי הרי. לפ"ז מדקתני זה פוסל וזה פוסל היינו בין שהתובע קיבל עליו חד כבי תרי בין שהנתבע קיבל עליו כן. א"כ מוכח דבין באתן ובין במחול פליגי לפ"ז מאי פרכינן מאי קמ"ל דמצי הדר ביה תנינא הא מהתם ה"א דפליגי רק במחול כדס"ל שמואל שם או רק באתן כדס"ל לרבא שם. לזה איצטריך מתני' דהכא דקתני זה פוסל וזה פוסל דמוכח דבתרוויהו פליגי:

מַתְנִי'. זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד מִשְּׁמַע זֶה בּוֹרֵר לוֹ ב"ד אֶחָד שָׁהֵן ג' וְזֶה אֶחָד הֲרֵי שִׁשָּׁה וּשְׁנַיִם בּוֹרְרִין לָהֶם עוֹד אֶחָד הֲרֵי ט' וְהֵנִּיגוּ דִּקָּא מַתְמַהּ מַאי זֶה בּוֹרֵר כו' הָא בְּתִלְתָא סָגֵי: גְּמ' הָכִי קָאָמַר כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ ב"ד אֶחָד וְזֶה מֵהֶם בּוֹרֵר לוֹ ב"ד אֶחָד וְכָל אֶחָד פּוֹסֵל אוֹתוֹ ב"ד שֶׁבָּרַר חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִדּוֹן לְפָנָיו: שְׁנַיִם בּוֹרְרִין לָהֶם אֶחָד כְּלוֹמַר אֵין יְכוֹלִין לְכַךְ זֶה אֶת זֶה אֶלָּא בּוֹרְרִין ב"ד שֶׁיִּתְרַצּוּ בּוֹ שְׁנֵיהֶם: וְאַפֵּי' לָזֶה מִצִּי מְעַכֵּב בְּתְמִיהָה: וְהָאֲמַר ר"א לְקַמָּן בְּסוֹף פֶּרֶק] (סַנְהֶדְרִין דף לא:): לֹא שָׁנוּ אֶחָד אֲמַר נְדוֹן כָּאן וְאֶחָד אֲמַר נַלֵּף לְבֵית הַוַּעַד כּוֹפִין אוֹתוֹ וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַוַּעַד: [אֶלָּא דְּקָאֲמַר מַלְוֶה נַלֵּף לְבֵית הַוַּעַד] דְּעָבַד לָזֶה לְאִישׁ מַלְוֶה: כְּדַאֲמַר ר' יוֹחָנָן לְקַמָּן בְּשִׁמְעָתִין: בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִיאִין בְּדִין תּוֹרָה הַלְכָךְ אַפֵּי' לָזֶה מַצִּי מְעַכֵּב: בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא דְּתַרְוַיְיהוּ בְּחַד מְקוֹם: וְעוֹד מַאי זֶה בּוֹרֵר דְּמַשְׁמַע דְּהָכִי דִּינָא: יָצָא דִּין אֱמֶת לְאָמִתּוֹ דְּצִיְּתִי בְּעָלֵי דִּינִין דְּסָבַר הַחַיָּב הָרֵי אֲנִי בְּעַצְמִי בֵּרַרְתִּי הָאֶחָד וְאִם הָיָה יָכוֹל לְהַפִּךְ בִּזְכוּתִי הָיָה מְהַפֵּךְ וְהַדַּיָּנִין בְּעַצְמָן נוֹחָה דַּעְתָּן לְהַפֵּךְ בִּזְכוּת שְׁנֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם בְּרוּרִים: אֲכ"ת יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן שֶׁמָּא יַחְתְּמוּ עִמָּהֶם עַד אֶחָד פָּסוּל וּמְבַטֵּל עֵדוּת כֻּלָּם וְנִמְצְאוּ אֲלוּ בּוֹשִׁים: וְרַבָּנָן אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה הִלְכָךְ דַּעַת הַדַּיָּנִין בָּעֵינָן שֶׁיְּבָרְרוּ מִי יָשַׁב עִמָּהֶם אָדָם הָגוּן: וְאֵין נִכְנָסִין לִסְעוּדָה כו' שֶׁגְּנַאי הוּא לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים לָשֶׁבֶת אֵצֶל עַם הָאָרֶץ בִּסְעוּדָה: זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה יָכוֹל לוֹמַר לוֹ לֹא אָדוֹן לְפָנֶיךָ. (ע"כ): הָכִי קָאָמַר אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין שֶׁאֵינָם קְרוֹבִין וְלֹא פְּסוּלִין אַף ע"פ שֶׁהֵן יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת נַעֲשׂוּ כְּמֻמְחִין: עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בִּפְנֵי ב"ד מֻמְחֶה אֹלְמָא בְּמֻמְחִין מוֹדֶה ר"מ: וְהָא עֵדִים כְּמֻמְחִין דָּמוּ אִם אֵינָם קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים: דְּקִבְּלוּ עָלָיו בִּתְרֵי בִּתְחִלַּת דִּבְרֵיהֶם קִבְּלוּהוּ עֲלֵיהֶם בְּשִׁנּוּיִם: נֶאֱמָן עָלַי וְכו' בְּדַיָּנִין קַמְיְרֵי מִדְּקָתָנֵי ג' רוֹעֵי בָקָר:

אמַתְנִי' דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. **זֶה** בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וּשְׁנַיִם בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שְׁנֵי דַיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. [א]זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה, וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה – דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין אוֹ מוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין – אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. [ב]זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין – אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. גְּמָ' מַאי ״זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד״? בְּתִלְתָא סָגֵי! הָכִי קָאָמַר: כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד, שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. וַאֲפִילּוּ לָזֶה מָצֵי מְעַכֵּב? וְהָאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מַלְוֶה, אֲבָל לָזֶה כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעִירוֹ. כְּדַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ. הָכָא נָמֵי, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ. אֲבָל מוּמְחִין – לָא. רַב פָּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא מוּמְחִין, כְּגוֹן בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא וּדְרַב חִסְדָּא, דְּקָאֲמַר לֵיהּ: מִי קָא מְטָרַחְנָא לְךָ? תְּנַן: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי דַיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְקָאָמְרִינַן בֵּית דִּין – בֵּית דִּין בָּתַר דְּפָסְלִי לְהוּ, אָזְלוּ וּבָרְרוּ לְהוּ בֵּי דִינָא אַחֲרִינֵי? [ב]וְעוֹד, מַאי ״זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד״? [ג]״אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. [ד]מַאי שְׁנָא דְּעָבְדִי הָכִי? אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא: מִתּוֹךְ שֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד – יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִיתּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כּוּ'. נַיְמָא בְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב קָמִיפַּלְגִי? דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן. רַבִּי מֵאִיר לֵית לֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְרַבָּנָן אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב. [ה]לָא, דְּכוּלֵי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְדַעַת הַדַּיָּנִין – כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבָעֵינַן. כִּי פְּלִיגִי – דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין: רַבִּי מֵאִיר סָבַר דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין נָמֵי בָּעֵינַן, וְרַבָּנָן סָבְרִי דַּעַת הַדַּיָּנִין בָּעֵינַן, דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין לָא בָּעֵינַן. [ו]גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר כּוּ'. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: כָּךְ הָיוּ נְקִיֵּי הַדַּעַת שָׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין – לֹא הָיוּ חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן, וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּדִין אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי יוֹשֵׁב עִמָּהֶן, וְלֹא הָיוּ נִכְנָסִין בִּסְעוּדָה אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי מֵסֵב עִמָּהֶן. זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ כּוּ'. כֹּל כְּמִינֵּיהּ דְּפָסֵיל דַּיָּנֵי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ, אֲבָל מוּמְחִים – לֹא. הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אוֹ מוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין – אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן, מִכְּלָל דְּרַבִּי מֵאִיר מוּמְחִין נָמֵי קָאָמַר! הָכִי קָאָמַר: אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, נַעֲשׂוּ כְּמוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. תָּא שְׁמַע: אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר, לֹא כָּל הַיָּמִים שֶׁפּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁמּוּמְחֶה לְרַבִּים. אֵימָא: לֹא כָּל הַיָּמִים שֶׁפּוֹסֵל דַּיָּן שֶׁהִמְחוּהוּ רַבִּים עֲלֵיהֶם. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: לְעוֹלָם פּוֹסֵל וְהוֹלֵךְ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בֵּית דִּין שֶׁמּוּמְחֶה לְרַבִּים. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בִּפְנֵי ב"ד מֻמְחֶה לְרַבִּים. וְהָא עֵדִים כְּמוּמְחִין דָּמוּ? וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר: זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה. הָא אִיתְּמַר עָלַהּ, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה? תְּנִי: ״עֵדוֹ״. [ז]״עֵדוֹ לְמַאי? אִילֵימָא לְמָמוֹן, רַחֲמָנָא פַּסְלֵיהּ! אִי לִשְׁבוּעָה, הֵימוֹנֵי מְהֵימַן כְּבֵי תְּרֵי! לְעוֹלָם לְמָמוֹן. לָא צְרִיכָא, דְּקַבְּלֵיהּ עָלֵיהּ כְּבֵי תְּרֵי. [ג]מַאי קָא מַשְׁמַע לַן: דְּמַצֵּי הַדַּר בֵּיהּ? תְּנֵינָא: אָמַר לוֹ ״נָאֶמָן עָלַי אַבָּא״, ״נָאֶמָן עָלַי אָבִיךָ״, ״נֶאֱמָנִין עָלַי שִׁלְשָׁה רוֹעֵי בָקָר״ – רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

וְאָמַר

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' א:

ב מיי' פ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ג טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' ד:

ד סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' כד כה:

ה מיי' פ"ב מהל' עדות הל' א:

ו סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' א:

ז מיי' פ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ח סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' א:

ט מיי' פ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

י סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' א:

יא מיי' פ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

יב סמג עשין צו, טוש"ע או"ח סי' קע סעי' כ:

יג מיי' פ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יד:

יד מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

טו סמג לאוין ריג, טוש"ע חו"מ סי' פו סעי' א:

טז מיי' פא' מהל' טוען ונטען הל' א:

יז מיי' פה' מהל' עדות הל' א:

עין משפט
נר מצוה

א טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' ד:
ב טוש"ע חו"מ סי' יג סעי' ד:
ג סמג עשין צח, טוש"ע חו"מ סי' קמ סעי' ד:
ד מיי' פט"ו מהל' טוען ונטען הל' א:

מסורת הש"ס

א שבת כט:
ב בבא בתרא קסט:
ג סוכה יח:; לקמן מג.; עירובין צה.; כתובות קא.; בבא בתרא לא.; עבודה זרה לח:

וְאָמַר רַב דִּימִי בְּגוֹן דְּקַבְּלָהּ בְּחַד תַּמָּה לְמָה לִי לְאַתּוּיֵי הָא דְּרַב דִּימִי וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לָאו דְּרַב דִּימִי לָא הֲוָה קָשְׁיָא לֵיהּ תְּנִינָא דְּאִי מְהֻתָּם ה"א דְּמָרֵי דְּקַבֵּיל עֲלָהּ כְּבֵי תָּרֵי דְּהַוֵי תַּרְתֵּי לְרַעוּתָא וְהָתָם קָאָמַר ר"מ דְּיָכוֹל לַחֲזֹר אֲבָל בְּחַדָּא לְרַעוּתָא לֹא אָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּיָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וּמִשּׁוּם הָכִי מַיְיתֵי מִלְּתָהּ דְּרַב דִּימִי דְּקָא מַשְׁמַע לַן דַּאֲפִילּוּ בְּחַדָּא רֵיעוּתָא קָאָמַר ר' מֵאִיר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְקָא מַקְשֵׁי שַׁפִּיר

תְּנִינָא: וְרַבָּנָן סָבְרֵי צָרִיךְ לְבָרֵר ה"ג הָקוּנְטְרֵס לְלָשׁוֹן אַחֵרוֹן דְּרַבָּנָן סָבְרֵי דְּצָרִיךְ לְבָרֵר כו' אִם יֹאמַר אָדָם בב"ד אֶבְיא ב' כִּתֵּי עֵדִים כְּשֵׁרִים צָרִיךְ לְבָרֵר דְּבָרָיו וּלְהָבִיא שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים כְּשֵׁרִים וְאִם לֹא הֻבִיאָם כְּשֵׁרִים יִפָּסֵיד הַלְכָּךְ אֵינוֹ יָכוֹל לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאִם הָרִאשׁוֹנִי' פְּסוּלִים זֶה לֹא יִגְבֶּה חוֹבוֹ בְּעֵדִים אֲחֵרוֹנִים שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵר וּלְהָבִיא כֻּלָּם כְּשֵׁרִים וְקָשֶׁה לר"ת דִּבְפ' גֵּט פְּשׁוּט (ב"ב קסט: וְשָׁם) מַשְׁמַע דַּאֲפִילּוּ מֵאן דְּאָמַר צָרִיךְ הַיְנוּ לְכַתְּחִלָּה יֹאמְרוּ לוֹ ב"ד בְּרֵר דְּבָרֶיךָ אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם אֵין יָכוֹל לְבָרֵר בְּכָךְ לֹא יִפָּסֵיד וְנִרְאֶה לר"ת כְּפִ"ה לְלָשׁוֹן רִאשׁוֹן ר"מ סָבַר צָרִיךְ לְבָרֵר הָלְכָךְ יָכוֹל לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים לְפִי שֶׁלֹּא יִפָּסֵיד שׁוּם דָּבָר אִם הָרִאשׁוֹנִים פְּסוּלִין לְפִי שֶׁבֵּית דִּין אוֹמְרִים לוֹ בְּרֵר דְּבָרֶיךָ דְּמִסְתָּמָא יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁב"ד יְצַוֶּה עָלָיו וא"כ לֹא יִפָּסֵיד לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּתְקַיְּמִים הָעֵדוּת בְּשֶׁאַר:

**וְאָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף: כְּגוֹן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד. (א)צְרִיכָא, דְּאִי תְּנָא "אַבָּא" וְ"אֲבִיהּ" – בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן דְּלָא מְצֵי הָדַר בֵּיהּ, מִשּׁוּם דְּאַבָּא וְאָבִיהּ חָזוּ לְעָלְמָא. אֲבָל חַד כְּבֵי תְּרֵי, דִּלְעָלְמָא לָא חָזֵי – אֵימָא: מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל בְּהַהִיא – אֵימָא מוֹדוּ לְהוּ לְרַבָּנַן. צְרִיכָא. הָא מִדְּקָתָנֵי רֵישָׁא "דַּיֵּינוֹ", וְסֵיפָא "עֵדָיו" – אַלְמָא דַּוְקָא קָתָנֵי. (א)אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּבָא הוּא וְאַחֵר לְפוֹסְלָן. כֹּל כְּמִינֵיהּ? נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא! אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר. עַרְעָר דְּמַאי? אִילֵימָא עַרְעָר דְּגַזְלָנוּתָא, כֹּל כְּמִינֵיהּ? נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא! (ב)אֶלָּא: עַרְעָר דְּפִגַּם מִשְׁפָּחָה. רַבִּי מֵאִיר סָבַר: הָנֵי אַמִּשְׁפָּחָה קַמַּסְהֲדִי, וְאִיהוּ מִמֵּילָא קָפָסֵיל. וְרַבָּנַן סָבְרִי: סוֹף סוֹף נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַחֲלוֹקֶת בִּשְׁתֵּי כִּיתֵּי עֵדִים. דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: צָרִיךְ לְבָרֵר, וְרַבָּנַן סָבְרִי: אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵר. אֲבָל בְּכַת אַחַת – דְּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן. אָמְרוּ לְפָנָיו רַב אַמֵּי וְרַב אַסִּי: אֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת, מַהוּ? אֵין שָׁם כַּת אַחַת? וְהָאָמְרַתְּ: אֲבָל בְּכַת אַחַת דְּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן! אֶלָּא, נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין – מַהוּ? אָמַר לָהֶן: כְּבָר הֵעִידוּ עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב אָשֵׁי: כְּבָר הֵעִידוּ עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים. נֵימָא, בְּפֻלּוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי? (ג-ב)דְּתַנְיָא: הַבָּא לִידוֹן בְּשָׁטָר וּבַחֲזָקָה, נִידּוֹן בְּשָׁטָר – דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: נִידּוֹן בַּחֲזָקָה. וְהַוֵינַן בַּהּ: בַּחֲזָקָה וְלֹא בְּשָׁטָר? אֶלָּא אֵימָא: אַף בַּחֲזָקָה. וְקַיְימָא לַן, דִּבְצָרִיךְ לְבָרֵר פְּלִיגִי. (ג)לָא. אַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי. כִּי פְּלִיגִי, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי. דְּרַבִּי מֵאִיר כְּרַבִּי. וְרַבָּנַן אָמְרִי לָךְ: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי הָתָם אֶלָּא בַּחֲזָקָה, דְּמִכֹּחַ שְׁטָרָא קָאָתֵי. אֲבָל הָכָא, דְּהָנֵי עֵדִים לָאו מִכֹּחַ עֵדִים אַחֲרִינֵי קָאָתוּ, אֲפִילּוּ רַבִּי מוֹדֶה דְּאֵין צָרִיךְ לְבָרֵר. כִּי אֲתָא רָבִין, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רֵישָׁא

בְּעֵדִים

וְאָמַר רַב דִּימִי הָא דְּקָתָנֵי נֶאֱמָן עַל אַבָּא כְּגוֹן דְּקַבְּלָהּ עָלָהּ בְּחַד דַּיָּן וְיֵשׁ שְׁנַיִם כְּשֵׁרִין עִמּוֹ וַאֲפִילּוּ הָכִי כֵּיוָן דְּפָסוּל מִדְּאוֹרַיְתָא מִצֵּי הָדַר בַּהּ הָכָא נָמֵי כֵּוָן דְּחַד לְמָמוֹן לָא מִתְכַּשַּׁר מִצֵּי הָדַר בַּהּ: אַלְמָא דַּוְקָא קָתָנֵי מְדַּשַּׁנֵּי בְּמִלְּתָהּ דִּבְדַיָּנִין נָקֵט לִשּׁוֹן יָחִיד וּבְעֵדִים נָקֵט לְשׁוֹן רַבִּים וְלֵיתֵי לְדַרַבִּישׁ לְקִישׁ וְהָדְרָא קוּשְׁיָן לַדַּכְתָּא וְהָא עֵדִים כְּמַמְחִין דְּמוּ: א"ר אֶלְעָזָר סֵיפָא גַּבֵּי עֵדִים בְּבָא הוּא וְאַחֵר לְפָסְלָן דְּהָוֵי לְהוּ תְּרֵי דְּמִסְהֲדִי אַפְּסוּלָה וּמְהֵימְנֵי וְדַיְנִין בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבַּסּוּרְיָא כִּדְאוֹקְמָנָא וְלֹא פָּסוּל מִמָּשׁ קָאָמַר אֶלָּא בְּעֵינָא בֵּי דַּיְנָא מְעַלְיָא: נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא הָאי בַּעַל דִּין דְּמִשּׁוּם דְּלָא לִסְהוֹד עָלֵיהּ קָאָתֵי לְמִפְסְלֵהּ: שְׁקָרָא עָלָיו עַרְעָר בַּעַל דִּין אוֹמֵר לְפָנֵינוּ עַל מָה הוּא פּוֹסְלוֹ וְיֵשׁ אַחֵר עִמּוֹ: עַרְעָר שֶׁמָּץ שֶׁל פָּסוּל: דְּגַזְלָנוּתָא מֵעִיד עָלָיו הוּא וְאַחֵר שֶׁגַּזְלָן הוּא: נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא מִשּׁוּם דְּלָא נָסְהִיד עָלֵיהּ קָאָמַר: דְּפִגַּם מִשְׁפָּחָה עֶבֶד הוּא מִמִּשְׁפַּחַת עֶבֶד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר בָּא וּפָסוּל הוּא וּמִשְׁפָּחָה קָמַסְהֲדִי וְלָאו מִשּׁוּם הַאי לְחוּדֵיהּ מַסְהֲדִי הִלְכָּךְ סָהֲדוּתָא אַחֲרִינָא הוּא וְלָאו כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּת דְּמֵי: מַחֲלֹקֶת בִּשְׁתֵּי כִּיתֵּי עֵדִים שֶׁאָמַר בַּעַל דִּין בְּפָנֵינוּ יֵשׁ לִי שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים בְּדָבָר זֶה הֵבִיא כַּת רִאשׁוֹנָה וְעָמַד הַלָּוֶה וְאַחֵר וְאָמַר פְּסוּלִין הֵן דְּהַשְׁתָּא לָאו כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא שֶׁהֲרֵי אָמַר מַלְוֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּת אַחֶרֶת וְאִם בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא יַפְסִיד דְּקִסְבַּר ר"מ צָרִיךְ בַּעַל דִּין לְבָרֵר וּלְהַעֲמִיד עַל הָאֱמֶת כָּל דְּבָרָיו שָׁטוּעַן בְּבֵית דִּין וְהֵנִי מִפְּסָלֵי אַף לְעִדּוּיוֹת אֲחֵרוֹת וְאִם בִּקֵּשׁ וּמָצָא כַּת אַחֶרֶת כְּשֵׁרָה אַף ע"פ שֶׁרִאשׁוֹנָה נִפְסְלָה הֲרֵי בֵּרֵר דְּבָרָיו שֶׁאָמַר לַהֲבִיאָם וְהוּא לֹא דַּק דְּסָבוּר שֶׁכְּשֵׁרִים הָיוּ: וְרַבָּנַן סָבְרִי אֵין צָרִיךְ לְבָרֵר וְיָכוֹל לוֹמַר אֵין לִי עוֹד וְנִמְצָא זֶה נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא וְלָא מִפְּסָלֵי אַפִּי' בְּעֵדוּת זוּ: נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין ע"י עֵדִים גְּמוּרִים מַהוּ לְר' מֵאִיר מִי אָמְרִינַן הַשְׁתָּא וַדַּאי נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא דְּאֵין לְחַבְרוֹ כַּת אַחֶרֶת כְּשֵׁרָה אוֹ דִלְמָא מֵעִקָּרָא מִיהַת כִּי אַסְהִיד בַּעַל דִּין וְאַחֵר עִמּוֹ אַקַּמָּאֵי לְמִפְסְלִינְהוּ לָאו נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא דְּאַפְּתִי לֹא אִשְׁתְּכַח כַּת שְׁנִיָּה פְּסוּלִין הָכִי נָרְסִינַן לֵהּ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וְלֹא נָהִירָא חָדָא דְּאֵין זֶה בָּרוּר דְּבָרִים לְר' מֵאִיר הוֹאִיל וְכַת הָאַחַת נִפְסְלִין וַעֲדַיִן נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא וְעוֹד דְּאִי נָמֵי הֲוֵי בָּרוּר דְּבָרִים בְּהָכִי נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא דְּאִם לֹא יִמְצָא כַּת אַחֶרֶת כְּשֵׁרָה אֶלָּא כַּת פְּסוּלָה נִמְצָא מַפְסִיד בְּפָסוּל שֶׁל רִאשׁוֹנִים דְּאִי לֹא נִפְסְלוּ רִאשׁוֹנִים הָיָה מוֹצִיא מָמוֹנוֹ עַל פִּיהֶם וּדְבָרָיו נִבְרָרִין ע"י שְׁנַיִם וא"פ שֶׁפְּסוּלִין וַעֲכְשָׁו הוּא מַפְסִיד הִלְכָּךְ אוֹמֵר אֲנִי דְּנָרְסִינַן הָכִי וְהוּא עִקַּר דִּר"מ סָבַר א"צ לְבָרֵר וְזֶה שֶׁאָמַר לְהָבִיא שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים וְהָאַחַת נִפְסָלָת אֵין בְּכָךְ כְּלוּם שא"צ לְבָרֵר דְּבָרָיו וְדִיוֹ בְּכַת אַחַת הַכְּשֵׁרִין וְאִלּוּ נִפְסְלִין לְעֵדוּת אַחֶרֶת ע"פ בַּעַל דִּין וְאַחֵר דְּאִינוֹ נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת וְרַבָּנַן סָבְרִי צָרִיךְ לְבָרֵר וְנִמְצָא זֶה נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת וְלָא מִפְּסֵיל נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין לְר' מֵאִיר מַהוּ אֲפִי' לְר' מֵאִיר הָכָא עֵדִים כְּשֵׁרִים עָמְדוּ וְהֵעִידוּ וְה"ל נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הֲוָה דְּאַפְּתִי לֹא מָצְאוּ כַּת שְׁנִיָּה פְּסוּלָה: כְּבָר הֵעִידוּ הָרִאשׁוֹנִים (כַּת רִאשׁוֹנָה) כְּשֶׁנִּמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה וה"ל נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת לְמַפְרֵעַ אוֹ דִילְמָא כִּי אַסְהִיד מִיהָא לָאו נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הֲוָה דְּאַפְּתִי לֹא מָצְאוּ כַּת שְׁנִיָּה פְּסוּלָה: כְּבָר הֵעִידוּ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאִם יְכוֹל לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאִם הָרִאשׁוֹנִי' פְּסוּלִים זֶה לֹא יִגְבֶּה חוֹבוֹ בְּעֵדִים אֲחֵרוֹנִים שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵר וּלְהָבִיא כֻּלָּם כְּשֵׁרִים וְקָשֶׁה לר"ת דִּבְפ' גֵּט פְּשׁוּט (ב"ב קסט: וְשָׁם) מַשְׁמַע דַּאֲפִילּוּ מֵאן דְּאָמַר צָרִיךְ הַיְנוּ לְכַתְּחִלָּה יֹאמְרוּ לוֹ ב"ד בְּרֵר דְּבָרֶיךָ אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם אֵין יָכוֹל לְבָרֵר בְּכָךְ לֹא יִפָּסֵיד וְנִרְאֶה לר"ת כְּפִ"ה לְלָשׁוֹן רִאשׁוֹן ר"מ סָבַר צָרִיךְ לְבָרֵר הָלְכָךְ יָכוֹל לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים לְפִי שֶׁלֹּא יִפָּסֵיד שׁוּם דָּבָר אִם הָרִאשׁוֹנִים פְּסוּלִין לְפִי שֶׁבֵּית דִּין אוֹמְרִים לוֹ בְּרֵר דְּבָרֶיךָ דְּמִסְתָּמָא יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁב"ד יְצַוֶּה עָלָיו וא"כ לֹא יִפָּסֵיד לִפְסֹל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּתְקַיְּמִים הָעֵדוּת בְּשֶׁאַר:

מסורת הש״ס

א שבת נא.
ב תנא דבי אליהו רבה; קידושין מט:
ג אוצר מדרשים פרקי רבינו הקדוש
ד פסחים פז.
ה תוספתא סנהדרין; בבא בתרא קכח.

תורה אור השלם

וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן [זכריה יא, ז]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקְחָה שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר [זכריה יא, יג]

וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ [זכריה ד, ג]

וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ [זכריה ד, יד]

וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂאנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם [זכריה ה, ט]

אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ [שיר השירים ח, ח]

וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַיְהִי בִּרְאֹתִי וַאֲנִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְּדִינָה וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל־אוּבַל אוּלָי [דניאל ח, ב]

בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם [איכה ג, ו]

בְּעֵדִים פְּסוּלִין וְדַיָּינִין כְּשֵׁרִין, מִיגּוֹ דְּפָסְלִי עֵידֵי – פָּסְלִי נָמֵי דַּיָּינֵי. סֵיפָא: בְּדַיָּינִין פְּסוּלִין וְעֵדִים כְּשֵׁרִין, דְּמִיגּוֹ דְּפָסְלִי דַּיָּינֵי – פָּסְלִי נָמֵי עֵידֵי. מַתְקֵיף לַהּ רָבָא: בִּשְׁלָמָא, מִיגּוֹ דְּפָסְלִי עֵדֵי פָּסְלִי נָמֵי דַּיָּינֵי, אִיכָּא בֵּי דִינָא אַחֲרִינָא. אֶלָּא מִיגּוֹ דְּפָסְלִי דַּיָּינֵי פָּסְלִי נָמֵי עֵדֵי? וְהָא עֵדִים תּוּ לֵיכָּא! לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא כַּת אַחֶרֶת. הָא לֵיכָּא כַּת אַחֶרֶת, מַאי? הָכִי נָמֵי דְּלָא מָצֵי פָּסְלִי? הַיְינוּ דְּרַב דִּימִי! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מִיגּוֹ, דְּמָר סָבַר: אָמְרִינַן מִיגּוֹ, וּמָר סָבַר: לָא אָמְרִינַן מִיגּוֹ. גּוּפָא, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה? תְּנִי: "עֵדוֹ". אִינִי? וְהָאָמַר עוּלָּא: הָרוֹאֶה אֶת רֵישׁ לָקִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כְּאִילּוּ עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה. אָמַר רָבִינָא: וַהֲלֹא כָּל הָרוֹאֶה רַבִּי מֵאִיר בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כְּאִילּוּ עוֹקֵר הָרֵי הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה! הָכִי קָאָמַר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה. אב[א]כִּי הָא דְּיָתֵיב רַבִּי וְקָאָמַר: אָסוּר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: אַבָּא הִתִּיר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. אָמַר רַב פָּפָּא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה, דְּאִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי קַיָּים הָיָה, כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי. דְּהָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה, וְהָיָה כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי, וְקָא אָמַר: כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מַאי דִּכְתִיב "וָאֶקַּח לִי אֶת שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נוֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חוֹבְלִים"? "נוֹעַם" – אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּנְעִימִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. "חוֹבְלִים" – אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁמְּחַבְּלִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. "וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה [שְׁנֵי] בְנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים וְגוֹ' וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ". "יִצְהָר" – אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה כְּשֶׁמֶן זַיִת. "וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ" – אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁמְּמָרְרִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה כְּזַיִת. [ב]"וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂאנָה הָאֵיפָה בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ. וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת הָאֵיפָה. וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: זוֹ חֲנוּפָּה וְגַסּוּת הָרוּחַ שֶׁיָּרְדוּ לְבָבֶל. [ג]וְגַסּוּת הָרוּחַ לְבָבֶל נְחִית? וְהָאָמַר מָר: עֲשָׂרָה קַבִּין גַּסּוּת יָרְדוּ לָעוֹלָם, תִּשְׁעָה נָטְלָה עֵילָם וְאַחַת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ! אִין, לְבָבֶל נְחִית, וְאִישְׁתַּרְבּוּבֵי [הוּא] דְּאִישְׁתַּרְבַּב לְעֵילָם. דַּיְקָא נָמֵי, דִּכְתִיב: "לִבְנוֹת לָהּ בַיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר". שְׁמַע מִינַּהּ. [ד]וְהָאָמַר מָר: סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ – עֲנִיּוּת, וַעֲנִיּוּת לְבָבֶל נְחִית! מַאי עֲנִיּוּת? עֲנִיּוּת תּוֹרָה, דִּכְתִיב: "אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוֹ עֵילָם, שֶׁזָּכְתָה לִלְמוֹד וְלֹא זָכְתָה לְלַמֵּד. מַאי בָּבֶל? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּלוּלָה בַּמִּקְרָא, בְּלוּלָה בַּמִּשְׁנָה, בְּלוּלָה בַּתַּלְמוּד. "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם" – אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֶה תַּלְמוּדָהּ שֶׁל בָּבֶל.

גה[ה]מַתְנִי׳ אָמַר לוֹ: "נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא", "נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ", "נֶאֱמָנִים עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר". רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. ה[ו]הָיָה חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה, וְאָמַר לוֹ: "דּוֹר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ". רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. גְּמָ׳ אָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף: כְּגוֹן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מַחְלוֹקֶת בְּ"מָחוּל לָךְ", אֲבָל בְּ"אֶתֵּן לָךְ" – דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּ"אֶתֵּן לָךְ" – מַחְלוֹקֶת. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּ"אֶתֵּן לָךְ" – מַחְלוֹקֶת, אֲבָל בְּ"מָחוּל לָךְ" – דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ? אוֹ דִילְמָא: בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא: מַחְלוֹקֶת בְּ"אֶתֵּן לָךְ", אֲבָל בְּ"מָחוּל לָךְ" – דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בְּ"אֶתֵּן לָךְ" – מַחְלוֹקֶת, אֲבָל בְּ"מָחוּל לָךְ" – דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, רָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת, רָבָא דְּאָמַר כְּמַאן? רָבָא טַעְמָא דְּנַפְשֵׁיהּ קָאָמַר. אֵיתִיבֵיהּ רַב אַחָא בַּר תַּחְלִיפָא לְרָבָא: הָיָה חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה, וְאָמַר לוֹ: "דּוֹר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ". רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ.

מאי

בְּעֵדִים פְּסוּלִים וְדַיָּנִין כְּשֵׁרִין בַּעַל דִּין פּוֹסֵל הַדַּיָּנִין וְהָעֵדִים וְנִמְצְאוּ דְּבָרָיו אֱמֶת עַל הָעֵדִים וּמִשּׁוּם הָכִי מְהֵימְנִינַן לֵיהּ אַפֵּי' לְגַבֵּי דַּיָּנִין: סֵיפָא שֶׁנִּמְצְאוּ דְּבָרָיו אֱמֶת עַל הַדַּיָּנִין שֶׁפְּסוּלִין הֵם וּמִשּׁוּם הָכִי מְהֵימְנִינַן לְהוּ אַעֵדִים אַלִּבָּא דְּר"מ וְרַבָּנָן לֵית לְהוּ מִגּוֹ: אִכָּא בֵּי דִינָא אַחֲרִינָא וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֵדוּת: רָבִין סָבַר אָמְרִינַן מִגּוֹ בְּעָלְמָא כִּדְקַיְמָא הָכָא טַעְמָא מִשּׁוּם מִגּוֹ הוּא וְאִי לָאו הָכִי הוּא לֹא הֲוָה פְּסִיל רַבִּי מֵאִיר וּלְרַב דִּימִי לָא אָמְרִי' מִגּוֹ בְּעָלְמָא: וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה מֵטִיחַ וּמַקִּישׁ זֶה בָּזֶה אַלְמָא חָרִיפָא טוּבָא הֲוָה מִקְרֵי לֵיהּ לְר' מֵאִיר דֶּרֶךְ עֲנָוָה פֶּה קָדוֹשׁ: אָמַר רָבִינָא וּמַאי תְּמִהָא וַהֲלֹא ר' מֵאִיר עוֹקֵר הָרֵי הָרִים הוּא כְּלוֹמַר אַלִּים וְגֶבֶר טְפֵי טוּבָא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה כְּלוֹמַר לָא אַתְּמוּהֵי קָא מִתְמְהֵי אֶלָּא הָכִי קָאָמַר בָּא וּרְאֵה כַּמָּה בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה דְּהָא רֵישׁ לָקִישׁ חָרִיף וְחַכִּים טוּבָא הֲוָה וְקָרֵי לֵיהּ לְר' מֵאִיר פֶּה קָדוֹשׁ דְּקָא מְחַבֵּב לֵיהּ וּמְיַשֵּׁב אֶת הַדָּבָר לְהִתְקַיֵּים: לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן מַיִם צוֹנֵן וּמִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יֵחַמּוּ אָסוּר לְהַטְמִינָן בְּחוֹל צוֹנֵן (לְצֹרֶךְ שַׁבָּת) [בְּשַׁבָּת]: הוֹרָה זָקֵן ר' יוֹסֵי דַּאֲזָלִינַן בָּתְרֵהּ: מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו חָשׁוּב כְּאָבִיו: מְחַבְּלִים בִּלְשׁוֹן עַז וְחֵמָה מַקְשִׁין זֶה לָזֶה וּבְנֵי א"י נוֹחִין יַחַד וּמְעַיְּנִין יַחַד וּמְתַקֵּן זֶה אֶת דִּבְרֵי זֶה וְהַשְּׁמוּעָה יוֹצְאָה לָאוֹר: מְשַׁמְּנִין נוֹחִין כְּשֶׁמֶן: אֵיפֹה זֶה יֵצֶר הָרַע: שְׁתֵּי נָשִׁים חֲנֵפּוּת וְגַסּוּת הָרוּחַ: וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם לְשׁוֹן גַּסּוּת הָרוּחַ: כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה זוֹ חֲנֵפָּה שֶׁמַּרְאִין עַצְמָם חֲסִידִים: לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת וְלָא כְּתִיב (לָהֶם) אַלְמָא הָאַחַת לְבַדָּהּ נִתְיַשְּׁבָה שָׁם: עֲנִיּוּת תּוֹרָה בְּעֵילָם הִיא דָּנִיֵּאל בְּעֵילָם הֲוָה דִּכְתִיב (דָּנִיֵּאל ח':ב') וַאֲנִי (הָיִיתִי) בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְּדִינָה וְלֹא רָבַץ תּוֹרָה עֶזְרָא הֲוָה בְּבָבֶל וְלִמַּד חֹק וּמִשְׁפָּט בְּיִשְׂרָאֵל: בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי שֶׁאֵין נוֹחִין זֶה עִם זֶה וְתַלְמוּדָם סָפֵק בְּיָדָם: מַתְנִי' נֶאֱמָן עָלַי לִהְיוֹת דַּיָּן: אַבָּא פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה לְדוּנֵנִי לֹא לִזְכוּת וְלֹא לְחִיּוּב דְּנָפְקָא לָן בְּפִרְקִין (דַּף כז:) מִלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וְגוֹ': דּוֹר לִי לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלִשָּׁאֵל שְׁבוּעָה גְּמוּרָה: גְּמ' דְּקַבְּלֵהּ עָלֶיהָ בְּחַד דַּיָּנָא ואע"ג דְּאִכָּא תְּרֵי אַחֲרִינֵי בַּהֲדֵהּ א"ר מֵאִיר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ: בְּמָחוּל לְךָ אִי תּוֹבֵעַ אָמַר לַנִּתְבָּע נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא אוֹ אָבִיךָ אִם יְזַכּוּךְ יְהֵא מָחוּל לְךָ הָתָם קָאָמְרִי רַבָּנָן אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ דְּהָא זָכָה זֶה בַּמֶּה שֶׁבְּיָדוֹ מִכֵּיוָן שֶׁיָּצָא זַכַּאי: אֲבָל בְּאֶתֵּן לָךְ דְּנִתְבָּע אָמַר לַתּוֹבֵעַ אִם יְחַיְּבוּנִי אַבָּא אוֹ אָבִיךָ אֶתֵּן לָךְ: דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזֹר דְּהוֹאִיל וְהַמָּמוֹן בְּיָדוֹ אֵין בּוֹ כֹּחַ לַתּוֹבֵעַ לְהוֹצִיא אֶלָּא בְּדַיָּנִין כְּשֵׁרִין: טַעְמֵהּ דְּנַפְשֵׁהּ קָאָמַר וּפְלִיג אַתַּרְוַיְהוּ:

בְּלוּלָה בַּמִּקְרָא וּבַמִּשְׁנָה וְכוּ' פֵּרֵשׁ רַבֵּינוּ תָּם דְּבַתַּלְמוּד שֶׁלָּנוּ אָנוּ פּוֹטְרִין עַצְמֵנוּ מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים (מַסֶּכֶת ע"ג דַּף יט.) לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא שְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה שְׁלִישׁ בַּשַּׁ"ס אע"פ כֵּן אָנוּ קוֹרְאִים בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַתָּמִיד וְשׁוֹנִים בְּמִשְׁנַת אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן וְגוֹרְסִין רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת וְכוּ': אָמַר רַב דִּימִי כְּגוֹן דְּקַבְּלֵהּ עֲלֵהּ בְּחַד פֵּרֵשׁ הַקּוּנְט' דַּאֲפִילּוּ הָכִי קָאָמַר ר' מֵאִיר דְּיָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלָא נְהִירָא דְּכֵיוָן דִּלְרְבוּתָא נַקְטֵהּ הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר לָא צְרִיכָא כו' דְּמִדְקָאָמַר כְּגוֹן מַשְׁמַע דְּדַוְקָא קָא אָמַר כְּגוֹן דְּקַבְּלֵהּ עֲלֵהּ בְּחַד עַל כֵּן נִרְאֶה דְּאַמִּלְּתַיְהוּ דְּרַבָּנַן קָאֵי דְּדַוְקָא כְּגוֹן דְּקִבְּלוּהָ עָלָוֵהּ בְּחַד דַּחֲדָא לְרֵעוּתָא הוּא דְּאִיכָּא קָאָמְרִי רַבָּנַן דְּאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אֲבָל אִי קִבְּלֵהּ עֲלֵהּ כְּבֵי תְּרֵי יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אַף לְרַבָּנַן כֵּוָן דְּאִכָּא תַּרְתֵּי לְרֵיעוּתָא:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צה, טוש״ע או״ח סי׳ רנז סעי׳ ו:
ב מיי׳ פד׳ מהל׳ שבת הל׳ ד:
ג סמג עשין צו, טוש״ע חו״מ סי׳ כב סעי׳ א:
ד מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:
ה טוש״ע חו״מ סי׳ כב סעי׳ ג:
ו מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' כב סעי' א:

ב מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ג סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' כב סעי' א:

ד מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ה סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' כב סעי' א:

ו מיי' פו' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ז סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טז י':

ח מיי' פי' מהל' עדות הל' ד:

ט טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טז:

י מיי' פי' מהל' עדות הל' ד:

יא טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טז:

יב מיי' פי' מהל' עדות הל' ד:

מסורת הש"ס

א לקמן כז:; ראש השנה כב.; עירובין פב.; משנה ראש השנה ב ספרא אחרי מות פרק יא י ג עירובין פא:

תורה אור השלם

וְהִשְׁבִּיעֹת תְּשַׁמְּטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ [שמות כג, יא]

רָבָא דְּאָמַר כְּמָאן וְלֵיכָא לְמֵימַר דְּסָבִירָא לֵיהּ כר"ש בֶּן לָקִישׁ אֲלִיבָּא דר' מֵאִיר חָדָא כְּפָרוּשׁ רַשִׁ"י דְּאֵין לוֹמַר דְּשָׁבַק רַבָּנָן וַעֲבִיד כְּר' מֵאִיר וְעוֹד דְּהָכָא פְּלִיגִי ר' יוֹחָנָן ור"ש בֶּן לָקִישׁ וְרָבָא פְּסִיק פֶּרֶק הַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דף לו.) כר"ש בֶּן לָקִישׁ בְּתֹלֶת מֻשָּׂמַע דְּכָל שֶׁאַר מְקוֹמוֹת ס"ל כְּר' יוֹחָנָן לְגַבֵּי רשב"ל וְלֵיכָא לְמֵימַר הָכָא טַעֲמָהּ דְּנַפְשֵׁהּ קָאָמַר כְּדְתַרְוַיְיהוּ לְעִיל מִשּׁוּם דְּהָכָא לָא קָאֵי אִפְּלוּגְתָּא דְּמַתְנִי' דִּדְלְעֵיל מִשּׁוּם הָכִי מְפָרֵשׁ לָהּ לְעִיל טַעֲמָהּ דְּנַפְשֵׁהּ קָאָמַר: אֲבָל הָכָא לֵיכָא לְמֵימַר טַעֲמָהּ דְּנַפְשֵׁהּ קָאָמַר: שָׁלַח לַהּ לְאַחַר גְּמַר דִּין מְחַלְּקוֹת וְהַלָּכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים תַּמָּה דְּהָכָא מַשְׁמַע דִּלְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלְקוֹת לְרַבָּנָן. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא, בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנָן, אֲבָל בְּהַהִיא אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי מֵאִיר. צְרִיכָא. אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַחְלוֹקֶת לְפָנֵי גְּמַר דִּין, אֲבָל לְאַחַר גְּמַר דִּין – דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ? אוֹ דִילְמָא: בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת? אֵ֣תָּ שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא: קִיבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל – לִפְנֵי גְּמַר דִּין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, לְאַחַר גְּמַר דִּין אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ – רָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ: בֵּין בָּזוֹ בֵּין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, וְהַלָּכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. [ג]רַב אָשֵׁי אָמַר: הָכִי שְׁלַח לֵיהּ, בְּ"אֲתֵן לְךָ" מַחְלוֹקֶת, אוֹ בְּ"מָחוּל לְךָ" מַחְלוֹקֶת? וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי? שְׁלַח לֵיהּ: בְּ"אֲתֵן לְךָ" מַחְלוֹקֶת, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. [ד]בְּסוּרָא מַתְנוּ הָכִי. בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְנוּ הָכִי, אָמַר רַב חֲנִינָא בַּר שָׁלְמָיָה: שְׁלַחוּ לֵיהּ מִבֵּי רַב לִשְׁמוּאֵל, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ: לִפְנֵי גְּמַר דִּין וְקָנוּ מִינֵּיהּ מַאי? שְׁלַח לְהוּ: אֵין לְאַחַר קְנָיִן כְּלוּם. [ה]מַתְנִ' וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין: הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית. מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין, חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. [ו]אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָנוּת אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵ֣שׁ לָהֶן אוּמָנוּת שֶׁלֹּא הוּא – כְּשֵׁרִין. גְּמָ' מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא, מַאי קָא עָבֵיד? אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא: מְשׁוּם דְּהָוֵה אַסְמַכְתָּא, וְאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא. [ז]רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: כֹּל כְּמַאי גַּוְונָא לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין עָסוּקִין בְּיִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּגָמַר אוּמָנוּתָא אַחֲרִיתִי. וּתְנַן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָנוּת אֶלָּא הוּא; אֲבָל יֵ֣שׁ לָהֶן אוּמָנוּת שֶׁלֹּא הוּא – הֲרֵי זֶה כְּשֵׁרִים. אַלְמָא, טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין מִשּׁוּם יִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא. קַשְׁיָא לְרַמֵּי בַּר חָמָא! [ח]וְכִי תֵּימָא: פְּלִיגִי רַבָּנַן עָלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה? וְהָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה ״אֵימָתַי״ בְּאוֹתָן הַנִּשְׁבָּעִין לְפָטוֹר עַצְמָן שֶׁלֹּא יְשַׁלְּמוּ דְּתוֹבֵעַ קָאָמַר דּוֹר לִי וַאֲנִי מוֹחֵל לְךָ: הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין הַשְׁכִּיר וְהַנִּגְזָל וְכִיוֹצֵא בָּהֶן דְּנִתְבָּעַ קָאָמַר לֵיהּ דּוֹר לִי וַאֲתָן לְהּ: וְהָא תָּנָא לָהּ רֵישָׁא דְּאוֹקֶמְתָּ לָהּ בַּאֲתֶן לְךָ וְתַרְתֵּי לְמָה לִי: תּוֹלָה בְּדַעַת אֲחֵרִים אַבָּא וַאֲבִיךָ: בְּדַעַת עַצְמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּעַל דִּין: מַי יָמַר דְּמַזַּכֵּי לַהּ וְאִי הָוֶה יָדַע דְּמַזַּכֵּי לֵיהּ לָא הָוֶה אָמַר הִלְכָּךְ הָדַר: אֲבָל תּוֹלָה בְּדַעַת עַצְמוֹ שֶׁל בַּעַל דִּין אִסְיָא אַדַּעְתַּהּ דְּדַאֲי נָדַר לֵיהּ כְּדֵי לְהַפְטֵר וְיָדַע וּמַחֵיל: לִפְנֵי גְּמַר דִּין לְאַחַר שֶׁטָּעָנוּ בִּפְנֵיהֶם וְקוֹדֶם גְּמַר דִּין בָּא זֶה לְחַזֵּר: ה"ג אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא ר' יוֹחָנָן הָכִי קָאָמַר לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלְקוֹת אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן חוֹזֵר: רָבָא דְּפָסִיק הִלְכְתָא דְּחוֹזֵר לִפְנֵי גְּמַר דִּין וְלֹא לְאַחַר גְּמַר דִּין דְּאָמַר כַּר' יוֹחָנָן וְאַלְּבָא דְּרַבָּנָן: אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לְרַבָּנָן בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת: רָבָא דְּאָמַר כְּמָאן בֵּין לְרֵישׁ לָקִישׁ בֵּין לְר' יוֹחָנָן לְרַבָּנָן לִפְנֵי גְּמַר דִּין קָאָמְרִי דְּלֹא יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ? אוֹ דִילְמָא: בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת? [א]תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא: קִיבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל – לִפְנֵי גְּמַר דִּין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, לְאַחַר גְּמַר דִּין אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ – רָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ: בֵּין בָּזוֹ בֵּין בָּזוֹ מַחְלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת – רָבָא דְּאָמַר כְּמָאן? שְׁמַע מִינַּהּ: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת. אֶלָּא, לְאוֹ שְׁמַע מִינַּהּ: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת? שְׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב: יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, לְפָנֵי גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת אוֹ לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת? וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי? שְׁלַח לֵיהּ: לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחְלוֹקֶת, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. [ט]בְּסוּרָא מַתְנוּ הָכִי. בְּפוּמְבְּדִיתָא מַתְנוּ הָכִי, אָמַר רַב חֲנִינָא בַּר שָׁלְמָיָה: שְׁלַחוּ לֵיהּ מִבֵּי רַב לִשְׁמוּאֵל, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ: לִפְנֵי גְּמַר דִּין וְקָנוּ מִינֵּיהּ מַאי? שְׁלַח לְהוּ: אֵין לְאַחַר קְנָיִן כְּלוּם. [י]מַתְנִ' וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין: הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית. מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין, חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. [יא]אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָנוּת אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵ֣שׁ לָהֶן אוּמָנוּת שֶׁלֹּא הוּא – כְּשֵׁרִין. גְּמָ' מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא, מַאי קָא עָבֵיד? אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא: מְשׁוּם דְּהָוֵה אַסְמַכְתָּא, וְאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא. [יב]רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: כֹּל כְּמַאי גַּוְונָא לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין עָסוּקִין בְּיִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּגָמַר אוּמָנוּתָא אַחֲרִיתִי. וּתְנַן, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָנוּת אֶלָּא הוּא; אֲבָל יֵ֣שׁ לָהֶן אוּמָנוּת שֶׁלֹּא הוּא – הֲרֵי זֶה כְּשֵׁרִים. אַלְמָא, טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין מִשּׁוּם יִישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא. [יג]וְכִי תֵּימָא! פְּלִיגִי רַבָּנַן עָלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה? וְהָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה ״אֵימָתַי״

כְּתִיב אִם אוֹבִיר וכו' עַל כֵּן טָעוּ סוֹפְרִים לִפְנֵי ר"ת הַקְּשָׁה לְפִי' הַקְּוָנָט' מְשׁוּם דְּלִפְנֵי פִּי' מַשְׁמַע דְּטִפֵּי חָשִׁיב אַסְמַכְתָּא (מה) שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ מִלְּאוּ בְּיָדוֹ וּבְפֶ' אֵיוֶהוּ נָשָׁךְ (בָּבָא מְצִיעָא דף עד. וְשָׁם) מַשְׁמַע אִיפְּכָא דְּאָמַר הָתָם הָאי מָאן דְּמַקְבֵּל זוּזֵי מֵחֲבֵרֵהּ לְמֶזֶבַּן לֵהּ חֲמָרָא וּפְשַׁע וְלָא זַבַן מִשְׁלַם כְּדַאֲזַל אַפְרָוְתָא דְּזוּלְשְׁפוֹט וְקָאָמַר הָתָם דְּאַסְמַכְתָּא הִיא כו' עַד דְּמַסְקֵשׁ הַשְׁ"ס מַאי שְׁנָא מֵאִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד אֲשָׁלֵם בְּמַיטְבָא וּמִשְּׁנֵי הָתָם גַּבֵּי אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד אֲשָׁלֵם בְּמַיטְבָא מִשּׁוּם דְּהַוֵי בְּיָדוֹ לְא הַוְיָא אַסְמַכְתָּא אֶלָּא הַוְיָא בְּיָדוֹ הַוֵי טְפֵי אַסְמַכְתָּא מִמַּה שֶׁהוּא בְּיָדוֹ עַל כֵּן נִרְאֶה לר"ת לְפָרֵשׁ הָכִי כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא דְּלָא הַוְיָא אַסְמַכְתָּא אֶלָּא הֵיכָא דְּלָא הַוְיָא בְּיָדוֹ כְּלָל אֲבָל הֵיכָא דְּהַוְיָא בְּיָדוֹ מַשְׁמַע דְּלָא הַוְיָא אַסְמַכְתָּא וְלָכֵן אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד אֲשָׁלֵם בְּמַיטְבָא וְכֵן מַשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ דְּגַט פְּשׁוּט (ב"ב דף קסח. וְשָׁם) דְּכָל הָנֵי סְמִיךְ אַדַּעְתַּהּ וְסָבוּר הוּא שֶׁזֶּה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת וּמַרִישָׁא כִּי מַתְנִי לֵיהּ אַדַּעְתַּהּ דִּלְא יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה אַתְנִי לֵיהּ שֶׁהָרֵי סָבוּר הוּא שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי כָּךְ אֲבָל הָכָא לָאו בְּיָדוֹ וְלֹא סָמִיךְ אַמִּידֵי דְּהָא לֹא יָדַע אִי נָצַח אִי לָא נָצַח וְאַפֵּ"ה אַתְנִי ש"מ דְּמִסְפֵּיקָא גְּמַר וּמַקְנֵי וְלָאו גְּזֵלָה הִיא וּמִיהוּ הָא (שְׁפִיר) דְּאִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד אֲשָׁלֵם בְּמַיטְבָא אַסְמַכְתָּא הִיא טָעוּת סוֹפְרִים הוּא וְזֶה וּבָזֶה לֹא דְּבַר רֵשׁ"י דְּהָא אִם אוֹבִיר אֲשָׁלֵם בְּמַיטְבָא לָאו אַסְמַכְתָּא כְּדַאֲמְרִי' פ' אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב"מ דף עד.) אֶלָּא הַיְנוּ אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד אֲשָׁלֵם אַלְפָא זוּזֵי דְּבָעֵי' הַמְקַבֵּל (בָּבָא מְצִיעָא דף קד.) קָאָמַר אַסְמַכְתָּא הִיא וּבְפֵ' רֵשׁ"י הָיָה

אֵימָתַי וּבְמַה אֵימָתַי כְּגוֹן בְּמַתְנִיתִין דְּהָכָא אוֹ בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים: גְּבָרָא אַגְּבָרָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָרַמֵי בַּר חָמָא רְמִי בֵּר חָמָא סָבַר אֵימָתַי דְּרַבִּי יְהוּדָה לַחֲלֹק בָּא: הָהִיא דְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא מְשׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן לְעוֹלָם אֵימָתַי לְפָרֵשׁ הוּא וְרַבָּנַן דְּמַתְנִיתִין לָא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ וּמַתְנִיתָא דְּקָתָנֵי בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ כּוּ' דְּמַשְׁמַע טַעְמָא מְשׁוּם אַסְמַכְתָּא ר' יְהוּדָה גּוּפֵהּ אָמְרָה מִשְּׁמֵהּ דְּרַבִּי טַרְפוֹן וּפְלִיגִי דְּטַעְמַיְהוּ מְשׁוּם יִשּׁוּב וּבְמַתְנִיתִין ר' יְהוּדָה מִלְּתֵיהוּ דְּרַבָּנַן קָא מְפָרֵשׁ: אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר שְׁנַיִם יוֹשְׁבִין וְאֶחָד עוֹבֵר זֶה אוֹמֵר פְּלוֹנִי הֶעֱבַר נָזִיר הוּא וְזֶה אוֹמֵר אֵינוֹ נָזִיר וְאָמַר אֶחָד הֲרֵינִי נָזִיר אִם כְּמוֹתוֹ הוּא שֶׁהוּא נָזִיר וַחֲבֵרוֹ אוֹמֵר הֲרֵינִי נָזִיר אִם כְּמוֹתוֹ הוּא שֶׁאֵינוֹ נָזִיר וּשְׁנֵיהֶם מִתְכַּוְּנִין לִנְזִירוּת וְנִמְצָא כְּאֶחָד מֵהֶם וְאָמַר רַבִּי טַרְפוֹן אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר שֶׁעַל הַסָּפֵק אָמַר דְּבָרָיו תְּחִלָּה וְאֵין זוֹ הַפְלָאָה דְּכִי יַפְלֵא אִישׁ (ויקרא כז) יְפָרֵשׁ מַשְׁמַע אַלְמָא לֵר' טַרְפוֹן דְּכִי תְּלֵי תְּנָאָה בְּמִדֵּי דְּלָאו בֵּידֵהּ וְלָא יָדַע לֵהּ אֶפְלוּ הָכִי הָוְיָא אַסְמַכְתָּא וְלָא אָמְרִינַן מִסְפֵּיקָא גָּמַר וְאַקְנֵי: לָוֶה בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת דְּקִיי"ל (ב"מ דף עה:) הַמַּלְוֶה וְהַלָּוֶה עוֹבְרִין בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וְכֵיוָן דְּחָמוּד מָמוֹן מַעֲבִירוֹ עַל דַּת הָוֶה לִי' כְּרָשָׁע דְּחָמָס דְּעוֹבֵר נָמֵי עַל לֹא תַּעֲשֶׂה מְפֻגֵּי חָמוּד מָמוֹן: מַלְוֶה הַבָּאָה בְּרִבִּית וּמַשְׁמַע אַתַּרְוַיְהוּ: בַּר בִּינִיתוֹס אוֹזַף מַלְוֶה: וַהֲוָה לֵיהּ הַאי סָהֲדָא רָשָׁע דְּהָא אוֹדֵי דְּלָוֶה בְּרִבִּית: רָבָא לְטַעְמֵיהּ בפ"ק דְּאֵין אָדָם מֻשָּׂם עַצְמוֹ כו' אֵינוֹ יָכוֹל לְפַסֵּל עַצְמוֹ עַל פִּיו דְּהָא אֵין קָרוֹב מֵעִיד לֹא לִזְכוּת וְלֹא לְחוֹבָה וְאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ: רַבִּי מַזְּיָה וְטַפְּרֵהּ הִגְדִּיל שְׂעָרוֹ וְצִפְּרָנָיו לְנַוֵּל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה: שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ דִּתְשׁוּבָה דְּהָתָם לָאו עֵרוּמֵי הוּא: וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה אִם יִמְצָא אֲבֵדַת חֲבֵרוֹ דְּכֵיוָן דְּמַחֲזִיר אֲבֵדָה הוּא וַדַּאי הָדַר בֵּהּ מֵחֲמַדַּת מָמוֹן: אִם תִּקְדְּמֵהּ יוֹנָךְ לְיוֹן לִי אֶתֵּן לְךָ כְּךָ וְכָךְ: אָרָא אשתליו"ן מִלְּמַד לְהַבִיא יוֹנִים מִמְּקוֹמָן לְבֵית בְּעָלִים עַל כָּרְחָן וְיֵשׁ בָּהֶן גֵּזֶל: מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם בְּעַלְמָא דְּתַנְיָא (חֻלִּין דף קמא:) יוֹנֵי שׁוֹבָךְ וְיוֹנֵי עֲלִיָּה יֵשׁ בָּהֶן גֵּזֶל מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם וְלֹא גֵּזֶל גָּמוּר דְּלָא זָכָה בָּהֶן בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ דְּמֵמִילָא קָאָתוּ וְרַבּוּ לְהָתָם וּבַגְּמָרָא דְּהַשּׁוֹאֵל (דף קב.) גֵּרֵס לֵהּ: תְּנָא תּוֹלָה בְּדַעַת עַצְמוֹ דְּהַוְיָא אַסְמַכְתָּא וַהֲדַר תַּנָּא דְּתוֹלָה בְּדַעַת יוֹנוֹ:

"אֵימָתַי" ו"בַּמֶּה" אֵינוֹ אֶלָּא לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי חֲכָמִים. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "אֵימָתַי" – לְפָרֵשׁ, ו"בַּמֶּה" – לַחֲלוֹק. וּדְכוּלֵּי עָלְמָא "אֵימָתַי" לְפָרֵשׁ הוּא. (א)**גְּבָרָא אַגְּבָרָא קָא רָמֵית? מָר סָבַר: פְּלִיגִי, וּמָר סָבַר: לָא פְּלִיגִי.** (ב)**וְלָא פְּלִיגִי? וְהָתַנְיָא: בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוּמָנוּת שֶׁלֹּא הוּא, בֵּין שֶׁאֵין לוֹ אוּמָנוּת אֶלָּא הוּא – הֲרֵי זֶה פָּסוּל.** (ג)**הָהִיא רַבִּי יְהוּדָה מְשׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, לְעוֹלָם אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְּנָה נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה.** (א)**מַלְוֶה בְּרִבִּית. אָמַר רָבָא: לָוֶה בְּרִבִּית – פָּסוּל לְעֵדוּת. וְהָאָנַן תְּנַן: מַלְוֶה בְּרִבִּית? מַלְוֶה הַבָּאָה בְּרִבִּית.** (ג)**בַּר בִּינִיתוֹס אַסְהִידוּ בֵּיהּ תְּרֵי סָהֲדֵי. חַד אָמַר: קַמֵּי דִּידִי אוֹזֵיף בְּרִיבִּיתָא, וְחַד אָמַר: לְדִידִי אוֹזֵף בְּרִיבִּיתָא. פַּסְלֵיהּ רָבָא לְבַר בִּינִיתוֹס. וְהָא רָבָא הוּא דְּאָמַר: לָוֶה בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת, וְהָוֶה לֵיהּ רָשָׁע, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד".** הו(ד)**רָבָא לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רָבָא: אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע. הָהוּא טַבָּחָא דְּאִישְׁתְּכַח דִּנְפַק טְרֵיפְתָּא מִתּוֹתֵי יְדֵיהּ, פַּסְלֵיהּ רַב נַחְמָן וְעַבְּרֵיהּ. אָזַל רַבִּי מַזְּיֵהּ וְטוּפְּרֵיהּ. סְבַר רַב נַחְמָן לְאַכְשׁוֹרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רָבָא: דִּילְמָא אִיעָרוֹמֵי קָא מַעֲרֵים?** ז"**אֶלָּא מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? כִּדְרַב אִידִי בַּר אָבִין, דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין: הֶחָשׁוּד עַל הַטְּרֵיפוֹת אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ שֶׁיּוֹצִיא טְרֵיפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב מִשֶּׁלּוֹ.** ט"**וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, מַאי מַפְרִיחֵי יוֹנִים? הָכָא תַּרְגִּימוּ: "אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן". רַבִּי חָמָא בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר: "אָרָא". מַאן דְּאָמַר: "אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן", מַאי טַעְמָא לָא אָמַר "אָרָא"? אָמַר לָךְ: "אָרָא" – מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם בְּעָלְמָא. וּמַאן דְּאָמַר "אָרָא", מַאי טַעְמָא לָא אָמַר: "אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן"? אָמַר לָךְ: הַיְינוּ מְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא. וְאִידַּךְ? תְּנָא תּוֹלָה בְּדַעַת עַצְמוֹ, וּתְנָא תּוֹלָה בְּדַעַת יוֹנוֹ. וּצְרִיכָא, דְּאִי תְּנָא תּוֹלָה בְּדַעַת עַצְמוֹ – הָתָם הוּא דְּלָא גָּמַר וּמַקְנֵי, דְּאָמַר:**

קִים

מסורת הש"ס

א לקמן ל:

ב עירובין פב.

ג תוספתא נזיר; חגיגה י:; נזיר סב:; נזיר לד.; נדרים יט:; נדרים כא.

ד יבמות כה:; לעיל ט:

ה עירובין פא:

גליון הש"ס

גמ' וצריכא וכו' התם הוא דלא גמר ומקני. לפ"ז צ"ל דהך מ"ד ס"ל כרמב"ח דלעיל דאימתי דר"י לחלוק וס"ל לת"ק דפסולין משום דהוי אסמכתא ולא גמר ומקני. אבל קשה לי מנ"ל להגמרא לומר כך דס"ל דלא כריב"ל ור"י דס"ל אימתי לפרש הא י"ל הצריכותא בהיפוך על ההכשר דבמתני' קתני דעוסקים בישובו של עולם כשר דאסמכתא קני ולזה אי תני משחק בקוביא ס"ד דזהו לא הוי אסמכתא דאין בידו כלל וגמר ומקני אבל מפריחי יונים דאמר בנקשא תליא מלתא הוי אסמכתא ואי תנא מפריחי יונים ה"א דמשחקי בקוביא דאמר קים לי בנפשאי והוי אסמכתא. אחר זה ראיתי בחי' הר"ן דכתב דמש"ה אזלא סוגיא זו כרמי בר חמא משום דלהך מ"ד דמפריחי יונים ודאי קאי לרמב"ח דאי סבירא ליה כר"ש משום דאין עוסקין בישובו של עולם היינו משחק בקוביא ותרתי ל"ל אבל לענ"ד קשה כנ"ל דהא מ"מ הצריכותא בהך גופא דעוסקים בישובו של עולם דכשר ולא מפסיל משום אסמכתא:

תורה אור השלם

לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס
[שמות כג, א]

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' י:

ב מיי' פי"ב מהל' עדות הל' ד:

ג סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' כה:

ד מיי' פי"ב מהל' עדות הל' ב:

ה סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' כה:

ו מיי' פי"ב מהל' עדות הל' ב:

ז טוש"ע יו"ד סי' קיט סעי' טו יח:

ח מיי' פי"ב מהל' עדות הל' ט:

ט סמג לאוין ריד:

י מיי' פי' מהל' עדות הל' ד:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טז:

ב מיי' פ"י מהלכות עדות הל"ד:

ג סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ל:

ד מיי' פ"ט מהל' עדות הל' ו:

ה טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' כט:

ו מיי' פ"ט מהל' עדות הל' ה:

ז סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טו לא:

ח מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

ט מיי' פ"ב מהל' עדות הל' ז:

י טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' לב:

יא מיי' פ"ב מהל' עדות הל' ח:

יב טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' לב:

יג מיי' פ"ב מהל' עדות הל' ח:

יד סמג עשין סב, טוש"ע יו"ד סי' פ סעי' ג:

טז מיי' פא' מהל' מאכלות אסורות הל' ח:

יז סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' יג:

יז מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

יח סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' יג:

יט מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

כ סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' יג יד:

כא מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

כב טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' יג יד:

כג מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

כד מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

כה סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' יג יד:

כו מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

אִי נָמֵי מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם תְּמַהּ לָמָּ"ד מַפְרִיחֵי יוֹנִים אַרָא א"כ מֵעִקָּרָא נָמֵי פְּסוּלִים מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם וְי"ל דְּהָא דְּאָמְרִי' מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם קָאֵי אִשְׁתְּנָא דְּתִקְּדְּמָה יוֹנַךְ לְיָנֵן: מֵעִקָּרָא סְבוּר דְּמֵי קָיְהִיב וא"ת וְלִפְסוֹל מִדְּאוֹרַיְתָא דְּקָא עָבַר אִלְּאוֹ דְּלָא תַּחְמֹד וי"ל דְּלָא תַּחְמֹד מַשְׁמַע דְּלָא יְהִיב דְּמֵי וְכִי יְהִיב דְּמֵי לֵיכָּא לְאוֹ דְּחָמוּד כְּלָל וא"ת וְהָא אָמְרִינַן בְּפ"ק דְּבָבָא מְצִיעָא (דף ה:) לֹא תַּחְמֹד בְּלָא דְּמֵי מַשְׁמַע לְהוּ מַשְׁמַע לְאֵינְשֵׁי דַּוְקָא הוּא דְּמִשְׁתַּמַּע כָּךְ אֲבָל הֵם טוֹעִים דְּלָא תַּחְמֹד הָוֵי אִפְּי' בְּדַיְהֵיב דְּמֵי וי"ל דְּמַשְׁמַע לְהוּ דְּקָאָמַר ר"ל נָמֵי דְּכֵן הוּא הָאֱמֶת ועי"ל דְּהָכָא הָכִי קָאָמַר דְּמֵי קָא יָהֲבִי וְהָיוּ מְפָרְסִים אוֹתָם עַד שֶׁיִּקָּרְעוּ רוֹצָה אֲנִי אִם כֵּן לֹא עֲבְרִי אִלְּאוֹ דְּלָא תַּחְמֹד כֵּיוָן דְּחָזוּ לְכַתְּחִילָּה, גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. הַגַּבָּאִין וְהַמּוֹכְסִין, מֵעִיקָּרָא סְבוּר מַאי דְּקִיץ לְהוּ קָא שָׁקְלִי. כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּקָא שָׁקְלִי יַתִּירָא, שָׁקְלִי וְלָא יָהֲבִי. כְּלוֹמַר, אֵין מוֹסְרִין לָהֶם כְּלוּם. וְהַמּוֹכְסִין, מֵעִיקָּרָא סְבוּר מַאי דְּקִיץ לְהוּ קָא שָׁקְלִי. כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּקָא שָׁקְלִי יַתִּירָא, פְּסָלִינְהוּ. כְּכוּ אָמַר רָבָא: רוֹעֶה שֶׁאָמְרוּ, אֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה וְאֶחָד רוֹעֵה בְּהֵמָה גַּסָּה. כדוּמִי אָמַר רָבָא הָכִי? וְהָאָמַר רָבָא: רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – פְּסוּלִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ – כְּשֵׁרִין. רוֹעֶה בְּהֵמָה גַּסָּה, אֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – כְּשֵׁרִין. הָהוּא בִּמְגַדְּלִים אִיתְּמַר. הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי: נָאֶמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר. מַאי לָאו, לְעֵדוּת? לָא, לְדִינָא. דַּיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי: שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר. וְאִי לְעֵדוּת, שְׁלֹשָׁה לְמָה לִי? וְאֶלָּא מַאי, לְדִינָא? מַאי אִירְיָא שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר? כֹּל בֵּי תְּלָתָא דְּלָא גְּמִרִי דִּינָא נָמֵי! הָכִי קָאָמַר: אֲפִילּוּ הָנֵי דְּלָא שְׁכִיחִי בַּיְישׁוּב. כהכוֹאָמַר רַב יְהוּדָה: סְתָם רוֹעֶה – פָּסוּל, סְתָם גַּבַּאי – כָּשֵׁר. אֲבוּהּ דְּרַבִּי זֵירָא עֲבַד גַּבְיוּתָא תְּלֵיסַר שְׁנִין. כִּי הֲוָה אָתֵי רֵישׁ נַהֲרָא לְמָתָא, כִּי הֲוָה חָזֵי רַבָּנַן אָמַר לְהוּ: ״לֵךְ עַמִּי בֹּא בַּחֲדָרֶיךָ״. כִּי הֲוָה חָזֵי אִינָשֵׁי דְּמָתָא אָמַר: רֵישׁ נַהֲרָא אֲתָא לְמָתָא, וְהַאִידָּנָא נָכֵיס אַבָּא לְפוּם בְּרָא וּבְרָא לְפוּם אַבָּא,

וּמִיגְּנָזוּ קִים לִי בְּנַפְשַׁאי דְּיַדְעָנָא טָפֵי. אֲבָל תּוֹלֶה בְּדַעַת יוֹנוֹ – אֵימָא לָא. וְאִי תְּנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת יוֹנוֹ, דְּאָמַר: בְּנַקְשָׁא תַּלְיָא מִילְתָא, וַאֲנָא יַדְעָנָא לְנַקּוֹשֵׁי טָפֵי. אֲבָל תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ – אֵימָא לָא. צְרִיכָא. אכמֵיתִיבִי: הַמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא – אֲלוּ הֵן הַמְשַׁחֲקִים בִּפְסֵיפְסִים. וְלֹא בִּפְסֵיפְסִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ קְלִיפֵּי אֱגוֹזִים וּקְלִיפֵּי רִימּוֹנִים. גמוְאֵימָתַי חֲזָרָתָן? מְשֶׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת פְּסֵיפְסֵיהֶן וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה, דַּאֲפִילּוּ בְּחִנָּם לָא עָבְדִי. הומַלְוָה בְּרִיבִית: אֶחָד הַמַּלְוֶה וְאֶחָד הַלֶּוֶה. וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן? מְשֶׁיְּקָרְעוּ אֶת שְׁטָרֵיהֶן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה, דַּאֲפִילּוּ לְגוֹי לָא מוֹזְפִי. זטוּמַפְרִיחֵי יוֹנִים – אֲלוּ שֶׁמַּמְרִין אֶת הַיּוֹנִים. וְלֹא יוֹנִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן? מְשֶׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת פְּגָמֵיהֶן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה, דַּאֲפִילּוּ בַּמִּדְבָּר נָמֵי לָא עָבְדִי. חסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית – אֲלוּ שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בִּפֵּירוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן? מְשֶׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית אַחֶרֶת וְיִבָּדְלוּ. טיוְאָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: לֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא חֲזָרַת מָמוֹן. כֵּיצַד? אוֹמֵר: אֲנִי פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, כִּינַסְתִּי מֵאתַיִם זוּז בִּפֵּירוֹת שְׁבִיעִית, וְהָרֵי הֵן נְתוּנִין בְּמַתָּנָה לָעֲנִיִּים. קָתָנֵי מִיהַת: בְּהֵמָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר ״אִי תִּקְּדְּמִיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן״, הַיְינוּ מְשָׁכַחְתְּ לַהּ בְּהֵמָה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר ״אָרָא״, בְּהֵמָה בַּת הָכִי הִיא? ידטו(א)אִין, בְּשׁוֹר הַבָּר, וּכְמַאן דְּאָמַר שׁוֹר הַבָּר מִין בְּהֵמָה הוּא, דְּתָנַן: שׁוֹר הַבָּר מִין בְּהֵמָה הוּא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִין חַיָּה. טיתָּנָא: הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן הַגַּזְלָנִין וְהַחַמְסָנִין. יחיטגַּזְלָן? דְּאוֹרַיְיתָא הוּא! לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְמְצִיאַת חֵרֶשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן. מֵעִיקָּרָא סְבוּר: מְצִיאַת חֵרֶשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן לָא שְׁכִיחָא. אִי נָמֵי, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם בְּעָלְמָא. כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּסוֹף סוֹף מָמוֹנָא הוּא דְּקָא שָׁקְלִי, פַּסְלִינְהוּ רַבָּנַן. הַחַמְסָנִין, מֵעִיקָּרָא סְבוּר דְּמֵי קָא יָהֵיב (אַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא). כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּקָא חָטְפִי, גְּזַרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. ככאתָּנָא: עוֹד הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן הָרוֹעִים, הַגַּבָּאִין, וְהַמּוֹכְסִין. רוֹעִים, מֵעִיקָּרָא סְבוּר אַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא. כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּקָא מְכַוְּונִי וְשָׁדוּ לְכַתְּחִילָּה, גְּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. הַגַּבָּאִין וְהַמּוֹכְסִין, מֵעִיקָּרָא סְבוּר מַאי דְּקִיץ לְהוּ קָא שָׁקְלִי. כֵּיוָן דַּחֲזוֹ דְּקָא שָׁקְלִי יַתִּירָא, פַּסְלִינְהוּ. כככאָמַר רָבָא: רוֹעֶה שֶׁאָמְרוּ, אֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה וְאֶחָד רוֹעֵה בְּהֵמָה גַּסָּה. כדוּמִי אָמַר רָבָא הָכִי? וְהָאָמַר רָבָא: רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – פְּסוּלִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ – כְּשֵׁרִין. רוֹעֶה בְּהֵמָה גַּסָּה, אֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – כְּשֵׁרִין. הָהוּא בִּמְגַדְּלִים אִיתְּמַר. הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי: נָאֶמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר. מַאי לָאו, לְעֵדוּת? לָא, לְדִינָא. דַּיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי: שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר. וְאִי לְעֵדוּת, שְׁלֹשָׁה לְמָה לִי? וְאֶלָּא מַאי, לְדִינָא? מַאי אִירְיָא שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר? כֹּל בֵּי תְּלָתָא דְּלָא גְּמִרִי דִּינָא נָמֵי! הָכִי קָאָמַר: אֲפִילּוּ הָנֵי דְּלָא שְׁכִיחִי בַּיְישׁוּב. כהכוֹאָמַר רַב יְהוּדָה: סְתָם רוֹעֶה – פָּסוּל, סְתָם גַּבַּאי – כָּשֵׁר. אֲבוּהּ דְּרַבִּי זֵירָא עֲבַד גַּבְיוּתָא תְּלֵיסַר שְׁנִין. כִּי הֲוָה אָתֵי רֵישׁ נַהֲרָא לְמָתָא, כִּי הֲוָה חָזֵי רַבָּנַן אָמַר לְהוּ: ״לֵךְ עַמִּי בֹּא בַּחֲדָרֶיךָ״. כִּי הֲוָה חָזֵי אִינָשֵׁי דְּמָתָא אָמַר: רֵישׁ נַהֲרָא אֲתָא לְמָתָא, וְהַאִידָּנָא נָכֵיס אַבָּא לְפוּם בְּרָא וּבְרָא לְפוּם אַבָּא,

וּמִיגְּנָזוּ

מסורת הש"ס

א משנה כלאים; חולין פ.

גליון הש"ס

גמ' ואחד רועה בהמה גסה. עי' רשב"ם ב"ב דף קכ"ח ע"א ד"ה שלשה וצע"ג. אח"כ הראו לי בס' שושנים לדוד הביא קושיא זו בשם הב"ד והוא כתב לתרץ דמתני' קודם שהוסיפו עליהם והרושם בשירים אבל רועי צאן היו פסולים דהתנא בא"י קאי. ולע"ד אינו דהא בא"י פסולים דאסור לגדל משום ישובו של א"י והרשב"ם שם נקט דפסולים משום גזלנים ובזה גסה ודקה שוין:

תורה אור השלם

לֵךְ עַמִּי בֹּא בַּחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר (דלתיך) [דַּלְתְּךָ] בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־(יעבור)־[יַעֲבָר־]זַעַם (ישעיהו כו, כ)

וּמִיגַּנְזוּ כּוּלֵּי עָלְמָא. כִּי אָתֵי, אֲמַר לֵיהּ: מִמַּאן נִבְעֵי? כִּי נִיחָא נַפְשֵׁיהּ, אֲמַר לְהוּ: שְׁקוּלוּ תְּלֵיסַר מָעֵי דְּצַיְּירִי לִי בְּסָדִינָאִי, וְאַהְדַּרוּ לֵיהּ לִפְלָנְיָא, דִּשְׁקַלְתִּינְהוּ מִינֵּיהּ וְלָא אִיצְטְרִיכוּ לִי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרְאִין אוֹתָן "אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית". מַאי קָאָמַר? אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכִי קָאָמַר, בַּתְּחִילָּה הָיוּ אוֹמְרִים: אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית – כְּשֵׁרִין, סוֹחֲרִין – פְּסוּלִין. מִשֶּׁרַבּוּ מַמְצִיאֵי מָעוֹת לַעֲנִיִּים, וְאָזְלִי עֲנִיִּים וְאָסְפִי לְהוּ וּמַיְיתוּ, חָזְרוּ לוֹמַר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה פְּסוּלִין. קָשׁוּ בָּהּ בְּנֵי רַחֲבָה: הַאי "מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִים"? "מִשֶּׁרַבּוּ הַתַּגָּרִין" מִיבְּעֵי לֵיהּ! [א]אֶלָּא, בַּתְּחִילָּה הָיוּ אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה פְּסוּלִין. מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין – וּמַאי נִינְהוּ? אַרְנוֹנָא – כִּדְמַכְרִיז רַבִּי יַנַּאי: "פּוּקוּ וּזְרַעוּ בַּשְּׁבִיעִית מִשּׁוּם אַרְנוֹנָא". חָזְרוּ לוֹמַר: אוֹסְפִין כְּשֵׁרִין, סוֹחֲרִין פְּסוּלִין. רַבִּי חִיָּיא בַּר זַרְנוֹקֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק הֲווֹ קָאָזְלִי לְעַבֵּר שָׁנָה בְּעַסְיָא. פְּגַע בְּהוּ רֵישׁ לָקִישׁ, אִיטַּפַּל בַּהֲדַיְיהוּ. אָמַר: אֵיזִיל אִיחְזֵי הֵיכִי עָבְדִי עוֹבָדָא. חַזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דְּקָא כָרֵיב. אָמַר לָהֶן: כֹּהֵן וְחוֹרֵשׁ! אָמְרוּ לוֹ, יָכוֹל לוֹמַר: "אַגִּיסְטְוָן אֲנִי בְּתוֹכוֹ". תּוּ חַזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה כָּסַח בְּכַרְמֵי. אָמַר לָהֶן: כֹּהֵן וְזָמַר! אָמְרוּ לוֹ: יָכוֹל לוֹמַר "לְעֶקֶל בֵּית הַבַּד אֲנִי צָרִיךְ". אָמַר לָהֶם: הַלֵּב יוֹדֵעַ אִם לְעֶקֶל אִם לַעֲקַלְקַלּוֹת. הֵי אֲמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא? אִילֵימָא הָא קַמַּיְיתָא אֲמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, הָא נָמֵי לֵימְרוּ: "אַגִּיסְטְוָן אֲנִי בְּתוֹכוֹ"! אֶלָּא, הָא אֲמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, וַהֲדַר אֲמַר לְהוּ הָךְ. [ב]מַאי שְׁנָא כֹּהֵן? מִשּׁוּם דַּחֲשִׁידִי אַשְּׁבִיעִית. [ג]דִּתְנַן: סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאִין שֶׁל שְׁבִיעִית – תַּעֲלֶה. פָּחוֹת מִיכֵּן – יֵרָקְבוּ. וְהָוֵינַן בָּהּ: אַמַּאי יֵרָקְבוּ? יִמָּכְרֶנּוּ לַכֹּהֵן בִּדְמֵי תְּרוּמָה, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סְאָה. וְאָמַר רַב חִיָּיא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת, נֶחְשְׁדוּ כֹּהֲנִים אַשְּׁבִיעִית. אָמְרוּ: טָרוֹדָא הוּא דַּיָּין. כִּי מְטוֹ לְהָתָם, סְלִיקוּ לְאִיגָּרָא, שַׁלְּפוּהּ לְדַרְגָּא מִתּוּתֵיהּ. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. אֲמַר לֵיהּ: בְּנֵי אָדָם הַחֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית, כְּשֵׁרִין לְעַבֵּר שָׁנָה? הֲדַר אָמַר: לָא קַשְׁיָא לִי, מִידֵּי דְּהָוֵה אַשְּׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר, וְרַבָּנַן אַחוּשְׁבָּנַיְיהוּ סָמוּךְ. וַהֲדַר אָמַר: לָא דָּמֵי. הָתָם, הֲדוּר אִימְנוּ רַבָּנַן וְעַבְּרוּהָ לְהָהִיא שַׁתָּא. הָכָא, קֶשֶׁר רְשָׁעִים הוּא, וְקֶשֶׁר רְשָׁעִים אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דָּא עָקָא. כִּי אֲתוֹ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַרוּ לֵיהּ: קָרֵי לַן "רוֹעֵי בָקָר", וְלָא אֲמַר לֵיהּ מָר וְלָא מִידֵּי? אֲמַר לְהוּ: וְאִי קָרֵי לְכוּ "רוֹעֵי צֹאן", מַאי אֲמֵינָא לֵיהּ? מַאי קֶשֶׁר רְשָׁעִים? שֶׁבְנָא הֲוָה דָּרֵישׁ בִּתְלֵיסַר רִבְּוָותָא, חִזְקִיָּה הֲוָה דָּרֵישׁ בְּחַד סַר רִבְּוָותָא. כִּי אֲתָא סַנְחֵרִיב וְצַר עֲלַהּ דִּירוּשְׁלֶם, כְּתַב שֶׁבְנָא פִּתְקָא שְׁדָא בְּגִירָא: "שֶׁבְנָא וְסִיעָתוֹ הִשְׁלִימוּ, חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ לֹא הִשְׁלִימוּ". שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר". הֲוָה קָא מִסְתְּפֵי חִזְקִיָּה, אֲמַר: דִּילְמָא חַס וְשָׁלוֹם נָטְיָה דַּעְתֵּיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בָּתַר רוּבָּא, כֵּיוָן דְּרוּבָּא מִימַּסְרִי אִינְהוּ נָמֵי מִימַּסְרִי. בָּא נָבִיא וְאָמַר לוֹ: "לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר", כְּלוֹמַר, קֶשֶׁר רְשָׁעִים הוּא, וְקֶשֶׁר רְשָׁעִים אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן. הָלַךְ לַחְצֹב לוֹ קֶבֶר בְּקִבְרֵי בֵּית דָּוִד. בָּא נָבִיא וְאָמַר לוֹ: "מַה לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה כִּי חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר... הִנֵּה ה׳ מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר". אָמַר רַב: טִלְטוּלָא דְּגַבְרָא קָשֵׁי מִדְּאִיתְּתָא. "וְעֹטְךָ עָטֹה" – אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁפָּרְחָה בּוֹ צָרַעַת. כְּתִיב הָכָא "וְעֹטְךָ עָטֹה", וּכְתִיב הָתָם "וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה". "צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם וְגוֹ׳". תָּנָא: הוּא בִּיקֵּשׁ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנָיו, לְפִיכָךְ נֶהְפַּךְ כְּבוֹדוֹ לְקָלוֹן. כִּי הֲוָה נָפֵיק אִיהוּ, אֲתָא גַּבְרִיאֵל אַחְדֵּיהּ לְדַשָּׁא בְּאַפֵּי מַשְׁרְיָיתֵיהּ.

אָמְרוּ

רש"י

מִיגַּנְזוּ מִתְחַבְּאִין: אוֹסְפִין כְּשֵׁרִין דְּמָצֵי לְמֵיכְלִינְהוּ קוֹדֶם זְמַן הַבִּעוּר: וְאָזְלִי עֲנִיִּים אָסְפִי לְהוּ בִּשְׁבִיל הַמָּעוֹת וְהָווּ לְהוּ סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית וְרַחֲמָנָא אָמַר לְאָכְלָה וְלֹא לִסְחוֹרָה (ע"ז דַּף סב.) וְהָכִי מַשְׁמַע מַתְנִיתִין בַּתְּחִלָּה לְאֵלּוּ הַפְּסוּלִין עַכְשָׁו מִשּׁוּם סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית וּכְשֵׁרִין מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין חָזְרוּ לִקְרוֹת אֶת הָאוֹסְפִין סוֹחֲרִין וּפְסוּלִין: אַרְנוֹנָא מַס שֶׁגּוֹבֶה הַמֶּלֶךְ מִן הַתְּבוּאוֹת כָּךְ וְכָךְ כּוֹרִין מִן הַשָּׂדֶה לְשָׁנָה: פּוּקוּ זִרְעוּ בִּשְׁבִיעִית שְׁבִיעִית בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן דִּבְטֵלָה קְדֻשַּׁת הָאָרֶץ: כָּרֵיב חָרֵישׁ: אָמַר לְהוּ רֵישׁ לָקִישׁ: כֹּהֵן וְחוֹרֵשׁ זֶה כֹּהֵן הוּא שֶׁחוֹרֵשׁ בַּשְּׁבִיעִית דְּאָמְרִי' לְקַמָּן נֶחְשְׁדוּ כֹּהֲנִים עַל הַשְּׁבִיעִית: אֲגִיסְטוֹן שָׂכִיר וְקַרְקַע שֶׁל נָכְרִי הוּא א"נ מִשּׁוּם אַרְנוֹנָא שְׂכָרוֹ בַּעַל הַבַּיִת לַחֲרֹשׁ: כָּסַח זוֹמֵר כֶּרֶם: עֶקֶל דְּדוּרָתָא וּצְרִיכָה לְבֵית הַבַּד לִקְשֹׁר אֶת תַּפּוּחַ הַזֵּיתִים כְּשֶׁעוֹצְרִין אוֹתָן בַּקּוֹרָה: הַלֵּב יוֹדֵעַ לִבּוֹ יוֹדֵעַ אִם לְעֶקֶל נִתְכַּוֵּן אוֹ לַעֲקַלְקַלּוֹת: לַעֲקַלְקַלּוֹת לַעֲבֹר עַל דָּת: תַּעֲלֶה דִּתְרוּמָה בְּטֵלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה וְהַשְּׁבִיעִית יֹאכַל זָר קֹדֶם זְמַן הַבִּעוּר: לְפָחוֹת מִמֵּאָה דְּהָוְיָא לֵיהּ מְדֻמָּע וַאֲסוּרָה לְזָרִים: יִמָּכְרוּ לְכֹהֵן דְּהָא שַׁרְיָא לֵי' תְּרוּמָה: בִּדְמֵי תְּרוּמָה כְּלוֹמַר בְּזוֹל דִּתְרוּמָה אֵין דָּמֶיהָ יְקָרִים כְּחֻלִּין לְפִי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה אֶלָּא לַכֹּהֲנִים כְּלוֹמַר יִמְכְּרֶנָּה בַּעֲלֵיהֶם לַכֹּהֲנִים בַּמֶּה שֶׁיָּכוֹל חוּץ מִדְּמֵי הַתְּרוּמָה שֶׁהוּא חַיָּב לִתְּתָם לַכֹּהֵן בְּחִנָּם דְּמֻתָּר לִמְכֹּר שְׁבִיעִית ע"מ לֶאֱכֹל הִיא וְדָמֶיהָ קֹדֶם הַבִּעוּר: נֶחְשְׁדוּ כֹּהֲנִים לְהַשְׁהוֹת שְׁבִיעִית אַחַר זְמַן הַבִּעוּר דְּמוֹרוּ בָּהּ הֶתֵּירָא מִשּׁוּם דְּאִשְׁתְּרוּ תְּרוּמָה וְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים לְגַבַּיְהוּ וְהַשְּׁבִיעִית נָמֵי קְדֻשַּׁת הָאָרֶץ הִיא: אָמְרִי ר' חִיָּא בַּר זַרְנוּקֵי וְר' שִׁמְעוֹן עָלֶיהָ דְּרֵישׁ לָקִישׁ: טָרוֹדָא הוּא דִּין קַנְתְּרָן הוּא זֶה וּמַטְרִיחַ בִּדְבָרָיו: כִּי מָטֵי הָתָם לַעֲלִיָּה שֶׁמְּעַבְּרִין בָּהּ שָׁנָה כִּדְאָמְרִינַן בפ"ק (דַּף יא.): הַחֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית שֶׁנַּעֲשׂוּ סַנֵּגוֹרִין לָרְשָׁעִים: שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר בְּפֶרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף יח:): קֶשֶׁר רְשָׁעִים הוּא וְהֵיאַךְ אָנוּ סוֹמְכִין עַל מִנְיָן זֶה לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵיהֶם וַאֲפִלּוּ אִי הֵן עוֹשִׂין עִבּוּר כְּדִין וְכַדָּת אֵין הַשָּׁנָה מִתְעַבֶּרֶת עַל יְדֵיהֶן דִּבְעֵינַן ב"ד נִמְנִין וְזֶה אֵינוֹ מִנְיָן: דָּא עָקָא שֶׁאַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן רְשָׁעִים: שֶׁבְנָא מְמֻנֶּה עַל בֵּיתוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: הִשְׁלִימוּ לְעָבְדְךָ: יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם וְגוֹ' עַל שֵׁם שע"י הַחֵץ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהָמִית אֶת אֲדוֹנָיו בִּלְשׁוֹן הָרַע הַכָּתוּב שָׁם: לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר אַל תַּחְשֹׁב בְּדַעְתְּךָ חִזְקִיָּהוּ שֶׁיְּהֵא מִנְיָנוֹ שֶׁל שֶׁבְנָא מִנְיָן לֵחָשֵׁב רֹב: בְּקִבְרֵי בֵּית דָּוִד שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה לִמְרֹד בְּמַלְכוּת וְלִקָּבֵר בְּמוֹתוֹ בִּקְבוּרַת הַמְּלָכִים: צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר סַבֵּב יְסַבֶּבְךָ חַיָּלוֹת כַּדּוּר כַּשּׁוּרָה לְהַגְלוֹתְךָ אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם סֵיפֵהּ דִּקְרָא שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁם מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדוֹנֶךָ: כִּי הֲוָה שֶׁבְנָא נָפֵק עִם סִיעָתוֹ לָצֵאת מִירוּשָׁלַיִם וּלְהַשְׁלִים עִם סַנְחֵרִיב:

תוספות

מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין וּמַאי נִינְהוּ אַרְנוֹנָא וא"ת וּמִשּׁוּם אַרְנוֹנָא הִתִּירוּ לַחֲרֹשׁ וְלִזְרֹעַ דְּהָוְיָא אִסּוּרָא מִדְּאוֹרַיְתָא וְי"ל דְּמַיְירֵי בִּשְׁבִיעִית בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן אִי נָמֵי י"ל דְּפִקּוּחַ נֶפֶשׁ הוּא שֶׁשּׁוֹאֵל לָהֶם הַמֶּלֶךְ מַס וְאֵין לָהֶם מַה יִּפְרְעֶנּוּ וּמֵתִים בִּתְפִיסַת הַמֶּלֶךְ וְהָכִי אִתְּמַר בִּירוּשַׁלְמִי מִשּׁוּם חַיֵּי נֶפֶשׁ: **לְעַבֵּר** הַשָּׁנָה בְּעַסְיָא וא"ת הֵיאַךְ הָיוּ מְעַבְּרִין בְּעַסְיָא הָא עַסְיָא חוּצָה לָאָרֶץ הִיא כִּדְאָמְרִינַן פ' חֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דַּף נו. וְשָׁם) עַסְיָא וְאַסְפַּמְיָא וְכוּ' וי"ל דִּלְעַבֵּר ר"ל לַחְשֹׁב וְהָכִי מַשְׁמַע מִדְּקָאָמַר כֹּהֵן וְחָרִישׁ מַשְׁמַע שֶׁשְּׁבִיעִית הָיְתָה וְאֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה בַּשְּׁבִיעִית כִּדְאָמְרִי' (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין ד' יב.): **אֲגִיסְטוֹן** אֲנִי בְּתוֹכָהּ פ"ה לָשׁוֹן רִאשׁוֹן שָׂכִיר אֲנִי בְּתוֹכָהּ וְקַרְקַע שֶׁל נָכְרִי הוּא וְלָא נְהִירָא דְּאָמְרִינַן בְּגִטִּין (דַּף סב. וְשָׁם) אֵין עוֹדְרִין עִם הַנָּכְרִי בַּשְּׁבִיעִית ע"כ נִרְאֶה כְּפֵרוּשׁ אַחֵר שֶׁפֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס מִשּׁוּם אַרְנוֹנָא: **לְעֶקֶל** בֵּית הַבַּד אֲנִי צָרִיךְ וְקָשֶׁה דמ"מ מָה בְּכָךְ מ"מ הֲוָה מַשְׁבִּיחַ הַכֶּרֶם דְּהָכִי אָמְרִינַן פֶּרֶק כְּלָל גָּדוֹל (שַׁבָּת דַּף עג: וְשָׁם) הַזּוֹמֵר וְצָרִיךְ לָעֵצִים חַיָּב שְׁתַּיִם מִשּׁוּם קוֹצֵר וּמִשּׁוּם נוֹטֵעַ הָכָא נָמֵי לְחַיֵּיב מִשּׁוּם עֲבוֹדַת נוֹטֵעַ וי"ל דַּעֲבִיד לֵיהּ בְּאוֹתוֹ עִנְיָן דְּוַדַּאי קָשֶׁה לֵיהּ דְּלֵיכָּא לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם נוֹטֵעַ כִּדְאָמְרִינַן גַּבֵּי שַׁבָּת דְּשָׁאנֵי גַּבֵּי שַׁבָּת דִּמְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה וְהָא מִתְעַבְדָא מַחְשַׁבְתּוֹ אֲבָל גַּבֵּי שְׁבִיעִית אֵין לֶאֱסֹר רַק הֵיכָא דְּמַשְׁבִּיחַ הַקַּרְקַע אֲבָל הָכָא קַשְׁיָא לֵיהּ וכה"ג שָׁרֵי כִּדְאִיתָא פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב דַּף פ:): **יִמָּכְרוּ** לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה וא"ת וְהָא אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת ע"ז (דַּף סב:) לְאָכְלָה וְלֹא לִסְחוֹרָה וי"ל דִּסְחוֹרָה הַיְנוּ כְּשֶׁמּוֹכְרָהּ בַּשּׁוּק כְּעֵין חֲנוּת דְּדָמֵי לִסְחוֹרָה אֲבָל פַּעַם א' כְּעֵין אַקְרַאי בְּעָלְמָא לֵיכָּא מִשּׁוּם סְחוֹרָה: **כַּדּוּר** אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם פ"ה כַּדּוּר כַּשּׁוּרָה יְסוֹבְבוּהָ חַיָּלוֹת פ"א כַּגֵּר שֶׁהוּא גּוֹלֶה לִי' דִּירָה כְּמוֹ מָדוּר בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע (תְּהִלִּים פד) ל"א כְּכַדּוּר פלוט"ה בְּלַעַ"ז כְּמוֹ הַכַּדּוּר וְהָאִמּוּם (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף סח:) ואע"ג דְּלָא כְּתִיב כְּכַדּוּר מ"מ אַשְׁכְּחַן כִּי הַאי דְּרָשָׁה דִּכְתִיב (קֹהֶלֶת י"ב:י"א) דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וְדָרְשִׁינַן (יְרוּשַׁלְמִי סַנְהֶדְרִין פ"י) כְּכַדּוּר שֶׁל בָּנוֹת שֶׁזּוֹרְקִין זוֹ לְיַד חֲבֶרְתָּהּ כָּךְ אָדָם מוֹסֵר דִּבְרֵי תּוֹרָה לַחֲבֵרוֹ וּלְתַלְמִידָיו זֶה לָזֶה וּמִתְפַּקְּחִין זֶה מִזֶּה וְלָא כְּתִיב כְּכַדָּרְבוֹנוֹת:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פא׳ מהל׳ שמיטה ויובל הל׳ יא:
ב מיי׳ פח׳ מהל׳ שמיטה ויובל הל׳ יח:
ג מיי׳ פח׳ מהל׳ שמיטה ויובל הל׳ יח:

גליון הש״ס

גמ' א"ל ואי קרי לכו רועה צאן. עיין ע"ז דף נט ע"א תוס' ד"ה דאר"י:

תורה אור השלם

כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל־יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל לְיִשְׁרֵי־לֵב [תהילים יא, ב]
לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ לֹא־תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ [ישעיהו ח, יב]
הִנֵּה יְהֹוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה [ישעיהו כב, יז]
מַה־לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ [ישעיהו כב, טז]
וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא [ויקרא יג, מה]
צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ [ישעיהו כב, יח]

[א] אֲמַרוּ לֵיהּ: מַשְׁירְיָיתָךְ הֵיכָא? אֲמַר: הֲדַרוּ בִּי. אֲמַרוּ לֵיהּ: אִם כֵּן, אַחוֹכֵי קָא מַחְיְיכַתְּ בָּן! נְקָבוּהוּ בַּעֲקָבָיו וּתְלָאוּהוּ בִּזְנָבֵי סוּסֵיהֶם, וְהָיוּ מְגָרְרִין אוֹתוֹ עַל הַקּוֹצִים וְעַל הַבַּרְקָנִין. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שֶׁבְנָא בַּעַל הֲנָאָה הָיָה. כְּתִיב הָכָא: "לֶךְ בֹּא אֶל הַסֹּכֵן הַזֶּה", וּכְתִיב הָתָם: "וַתְּהִי לוֹ סֹכֶנֶת". וְאוֹמֵר: "כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה פָּעָל". רַב יְהוּדָה וְרַב עֵינָא, חַד אָמַר: אִילּוּ חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ נֶהֱרָסִים, צַדִּיק מַה פָּעָל? וְחַד אָמַר: אִילּוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יֵהָרֵס, צַדִּיק מַה פָּעָל? וְעוּלָּא אָמַר: אִילּוּ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אֵינָן נֶהֱרָסוֹת, צַדִּיק מַה פָּעָל? בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר: אִילּוּ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, הַיְינוּ דִּכְתִיב "כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן". [א][ב] וּלְמַאן דְּאָמַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָמֵי – דִּתְנַן: אֶבֶן הָיְתָה שָׁם מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, וּשְׁתִיָּה הָיְתָה נִקְרֵאת. [ג] אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ, הֵיכָא אַשְׁכְּחַן צַדִּיקֵי דְּאִיקְרוּ "שָׁתוֹת"? דִּכְתִיב: "כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל". וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה". [ד] אָמַר רַבִּי חָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ תּוּשִׁיָּה? מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם. דָּבָר אַחֵר: תּוּשִׁיָּה – שֶׁנִּיתְּנָה בַּחֲשַׁאי מִפְּנֵי הַשָּׂטָן. דָּבָר אַחֵר: תּוּשִׁיָּה – דְּבָרִים שֶׁל תּוֹהוּ שֶׁהָעוֹלָם מְשׁוּתָּת עֲלֵיהֶם. אָמַר עוּלָּא: מַחְשָׁבָה מוֹעֶלֶת אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה". אָמַר רַבָּה: אִם עֲסוּקִין לִשְׁמָהּ, אֵינָהּ מוֹעֶלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת ה' הִיא תָקוּם". עֵצָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דְּבַר ה' הִיא תָּקוּם לְעוֹלָם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵימָתַי. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. [ב][ג] וְאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כּוּלָּן צְרִיכִין הַכְרָזָה בְּבֵית דִּין. רוֹעֶה – פְּלִיגִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא: חַד אָמַר בָּעֵי הַכְרָזָה, וְחַד אָמַר לָא בָּעֵי הַכְרָזָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר לָא בָּעֵי הַכְרָזָה, הַיְינוּ דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: סְתָם רוֹעֶה פָּסוּל. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בָּעֵי הַכְרָזָה, מַאי סְתָם רוֹעֶה פָּסוּל? דִּבְסְתָמָא מַכְרְזִינַן עֲלֵיהּ. הָהִיא מַתָּנָה דַּהֲווֹ חֲתִימִי עֲלַהּ תְּרֵין גַּזְלָנִין, סְבַר רַב פָּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל לְאַכְשׁוּרַהּ, דְּהָא לָא אַכְרְזִינַן עֲלַיְיהוּ. [ד][ה] אֲמַר לֵיהּ רָבָא: נְהִי דְּבָעֵינַן הַכְרָזָה בְּגַזְלָן דְּרַבָּנַן, בְּגַזְלָן דְּאוֹרָיְיתָא מִי בָּעֵינַן הַכְרָזָה? סִימָן: דָּבָר, וַעֲרָיוֹת, גַּנָּב. [ו] אָמַר רַב נַחְמָן: אוֹכְלֵי דָּבָר אַחֵר פְּסוּלִין לְעֵדוּת. [ח][ט] הָנֵי מִילֵּי בְּפַרְהֶסְיָא, אֲבָל בְּצִינְעָה לָא. וּבְפַרְהֶסְיָא נָמֵי לָא אֲמַרַן אֶלָּא דְּאֶפְשָׁר לֵיהּ לְאִיתְּזוֹנֵי בְּצִינְעָה, וְקָא מְבַזֵּי נַפְשֵׁיהּ בְּפַרְהֶסְיָא. אֲבָל לָא אֶפְשָׁר לֵיהּ – חַיּוּתֵיהּ הוּא. [י][א] אָמַר רַב נַחְמָן: הֶחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת כָּשֵׁר לְעֵדוּת. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: עֲנִי מָרִי, אַרְבְּעִין בְּכַתְפֵּיהּ וְכָשֵׁר? [יב][ג] אָמַר רָבָא: וּמוֹדֶה רַב נַחְמָן לְעִנְיַן עֵדוּת אִשָּׁה שֶׁהוּא פָּסוּל. אָמַר רָבִינָא, וְאִיתֵּימָא רַב פָּפָּא: לָא אֲמַרַן אֶלָּא לְאַפּוּקַהּ, אֲבָל לְעַיּוּלַהּ – לֵית לַן בַּהּ. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא הָא עֲדִיפָא לֵיהּ, דִּכְתִיב: "מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְגוֹ'"? קָא מַשְׁמַע לַן דִּכְמָה דְּקַיְימָא הָכִי שְׁכִיחָא לֵיהּ. [יד][טו] וְאָמַר רַב נַחְמָן: גַּנַּב נִיסָן וְגַנַּב תִּשְׁרֵי – לָא שְׁמֵיהּ גַּנָּב. וְהָנֵי מִילֵּי בַּאֲרִיסָא, וְדָבָר מוּעָט, וּבְדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ. אִיכָּרֵיהּ דְּרַב זְבִיד, חַד גְּנַב קַבָּא דִשְׂעָרֵי, וּפַסְלֵיהּ, וְחַד גְּנַב קִיבּוּרָא דַאֲהִינֵי, וּפַסְלֵיהּ. [טז][יז] הָנְהוּ קָבוֹרָאֵי דִּקְבוּר נַפְשָׁא בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל עֲצֶרֶת, שַׁמְתִינְהוּ רַב פָּפָּא וּפַסְלִינְהוּ לְעֵדוּת, וְאַכְשְׁרִינְהוּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. [יח][יט] אֲמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא: וְהָא רְשָׁעִים נִינְהוּ? סָבְרִי: מִצְוָה קָא עָבְדִי. [כ][כא] וְהָא קָא מְשַׁמְּתִינַן לְהוּ? סָבְרִי: כַּפָּרָה קָא עָבְדִי לַן רַבָּנַן. אִיתְּמַר: עֵד

מַשְׁרְיָיתָךְ הֵיכָא שֶׁכָּתַבְתָּ לָנוּ שֶׁבְנָא וְסִיעָתוֹ הִשְׁלִימוּ: הָדְרוּ בִּי חָזְרוּ מִמַּה שֶּׁהִבְטִיחוּנִי: בַּעַל הֲנָאָה כְּמַשְׁמָעוֹ וי"א מִשְׁכַּב זָכוּר: סוֹכֶנֶת מְחַמַּמְתּוֹ וַחֲבֵרוֹ וּבוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם (קֹהֶלֶת י':ט'): (וְאוֹמֵר) כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן וְגוֹ' בָּתְרֵהּ דִּכְתִיב הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כְּתִיב: צַדִּיק מַה פָּעַל הקב"ה מַה שָּׂכָר שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ מַאי מַשְׁמַע שְׁתוּת לְשׁוֹן סִיַּעַת צַדִּיקִים: אִילּוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב ע"י סַנְחֵרִיב בַּעֲצָתוֹ שֶׁל שֶׁבְנָא צַדִּיק מַה פָּעַל אַיֵּה נִפְלְאוֹתָיו שֶׁל הקב"ה: אֵלּוּ מַחֲשָׁבוֹת שֶׁל שֶׁבְנָא הָרָשָׁע אֵין נֶהֱרָסוֹת וְהָכִי מַשְׁמַע קְרָא כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע הַכָּתוּב לְמַעְלָה כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת וּלְשׁוֹן שְׁתוּת מַחֲשָׁבוֹת שֶׁהוּא מֵשִׁית בְּקִירוֹת לִבּוֹ יֵהָרֵסוּן רְאוּיוֹת הֵן לְהֵרָס שֶׁאִם לֹא כֵן צַדִּיק מַה פָּעַל מַה פָּעֳלוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ וְהֵיכָא שְׂכָרוֹ כִּי הַשָּׁתוֹת לָשׁוֹן וְלֹא שָׁת לִבּוֹ גַּם לָזֹאת (שְׁמוֹת ז':כ"ג): אֶבֶן הָיְתָה שָׁם תַּחַת הָאָרוֹן: וּשְׁתִיָּה הִיא נִקְרֵאת שֶׁמִּמֶּנָּה נִשְׁתַּת עוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים נ':ב') דִּבֵּר וַיִּקְרָא אֶרֶץ וְאוֹמֵר מִצִּיּוֹן מִכְלַל יֹפִי וְגוֹ' בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דַּף נד:) אוֹמֵר עוֹלָם מִצִּיּוֹן נִבְרָא: תּוּשִׁיָּה עַל שֵׁם שֶׁהָעוֹלָם מְשֻׁתָּת עַל הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ נִקְרֵאת תּוּשִׁיָּה: מִפְּנֵי הַשָּׂטָן שֶׁהוּא מְקַטְרֵג וְאָמַר תִּסְתַּפֵּק לָעֶלְיוֹנִים וְלֹא יִמְסְרוּ הַלּוּחוֹת בְּיַד מֹשֶׁה: דְּבָרִים שֶׁל תֹּהוּ דִּבּוּר וְקָרְיֵהּ בְּעָלְמָא וְכָל דִּבּוּר אֵין בּוֹ גַּשְׁשָׁה מַמָּשׁ כְּתֹהוּ הַזֶּה ואעפ"כ עוֹלָם מְשֻׁתָּת עֲלֵיהֶם וְנוֹטָרִיקוֹן הוּא תָּ"י ו' תֹּהוּ שֶׁיָּה מְשֻׁתָּת: מַחֲשָׁבָה דַּאֲגַת הַלֵּב עַל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם: מוֹעֶלֶת מְהַנְיָא לְשַׁכֵּחַ לִמּוּדוֹ: מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים נוֹתֵן לָהֶם מְזוֹנוֹת וּמְבַטֵּל מַחֲשָׁבוֹת מִלִּבָּם שֶׁלֹּא הָיוּ מְנִיחִין אוֹתָן לַעֲשׂוֹת תּוּשִׁיָּה ל"א מַחֲשָׁבָה שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב כָּךְ וְכָךְ אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ תַּעֲלֶה בְּיָדִי מוֹעֶלֶת לְהַשְׁבִּית הַדָּבָר שֶׁאֵין מַחְשַׁבְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת אֲפִלּוּ לִדְבַר תּוֹרָה כְּגוֹן הָאוֹמֵר עַד יוֹם פְּלוֹנִי אֲסַיֵּם כָּךְ וְכָךְ מַסֶּכְתּוֹת בְּגִרְסָא: מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים שֶׁאֵין מַחְשְׁבוֹתָיו עוֹלָה בְּיָדוֹ וַאֲפִילּוּ לְתוּשִׁיָּה: הַכְרָזָה בב"ד וְאֵינָן נִפְסָלִין לְעֵדוּת עַד שֶׁיַּכְרִיזוּ בב"ד לְהוֹדִיעַ פְּסוּלָן: לָא בָּעֵי הַכְרָזָה שֶׁעֲבֵרָה שֶׁלּוֹ מְפֻרְסֶמֶת לַכֹּל: דִּבְסְתָמָא מַכְרְזִינַן עָלֶיהָ אע"פ שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים שֶׁהִכְנִיס עֶדְרוֹ לְשָׂדֶה אַחֵר: גַּזְלָן דְּרַבָּנַן הָנָךְ דְּמַתְנִי': גַּזְלָן דְּאוֹרָיְתָא הַחוֹטֵף מַמָּשׁ כְּגוֹן בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע דִּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב כג) וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי הָכִי מְפָרֵשׁ בְּמְרֻבָּה (ב"ק דַּף עט:): אָכְלֵי דָּבָר אַחֵר מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַנָּכְרִים דְּהָוֵי חִלּוּל הַשֵּׁם מֵחֲמַת מָמוֹן וַהֲוָה לֵיהּ כְּרָשָׁע דְּחָמָס: כָּשֵׁר לְעֵדוּת דִּבָעֵינַן רָשָׁע דְּחָמָס כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת כג) אַל תָּשֶׁת וְגוֹ' עֵד חָמָס: עֲנִי מָרִי עֲנֵנִי אֲדוֹנִי: אַרְבְּעִין בְּכַתְפֵּהּ חַיָּב מַלְקוּת הוּא אע"פ שֶׁאֵין שָׁם הַתְרָאָה דְּאָמַר מַר (קִדּוּשִׁין דַּף פא.) מַלְקִין עַל לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה שֶׁנֶּאֱמַר אַל בָּנָי כִּי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה: וְכָשֵׁר בִּתְמִיהַ: לְאַפּוּקַהּ לוֹמַר מֵת בַּעְלָהּ אוֹ גֵּרְשָׁהּ דְּנִיחָא לֵיהּ לְשַׁוְיָהּ פְּנוּיָה דְּתֶהֱוֵי שְׁכִיחָא לֵיהּ: לְעַיְּלָהּ לוֹמַר פְּלוֹנִי קִדְּשָׁהּ: הָא עֲדִיפָא לֵיהּ דְּתֶהֱוֵי אֲסוּרָה עָלֶיהָ וְלָא תֶּהֱוֵי שְׁכִיחָא לֵיהּ: דִּכְתִיב מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְשִׁקּוּרֵי מְשַׁקֵּר: נִיסָן זְמַן קָצִיר תִּשְׁרֵי זְמַן בָּצִיר וְאָסִיף: לָא שְׁמֵהּ גַּנָּב כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: בַּאֲרִיסָא דְּטָרַח בָּהּ וּמוֹרֶה הֶתֵּירָא לִטֹּל דָּבָר מוּעָט יוֹתֵר עַל חֶלְקוֹ מִפְּנֵי טָרְחוֹ: וְדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ דִּמְשַׁוְּיָה נַפְשֵׁהּ כְּפוֹעֵל וּמוֹרִי בָּהּ הֶתֵּירָא וְסָבַר לָא קָפִיד: אִכָּר לָאו הַיְנוּ אָרִיס וְאֵינוֹ חוֹלֵק בַּפֵּרוֹת: קִבּוּרָא דַּאֲהִינֵי כְּמִין אֶשְׁכּוֹל יֵשׁ תְּמָרִים הַרְבֵּה בְּעָנָף אֶחָד: קָבוֹרָאֵי קוֹבְרֵי מֵתִים: וּפַסְלִינְהוּ לְעֵדוּת דְּמִשּׁוּם שְׂכַר מָמוֹן עוֹבְרִים עַל דָּת וְהָווּ לְהוּ כְּרָשָׁע דְּחָמָס: וְהָא מְשַׁמְּתִינַן לְהוּ עַל הָרִאשׁוֹנָה וְחוֹזְרִין וְעוֹבְרִין וְשׁוֹנִין בַּעֲבֵרָה: סָבְרִי הַאי דְּשַׁמְּתִינַן מִשּׁוּם כַּפָּרָה הוּא עַל שֶׁעָבַרְנוּ וְלֹא מִשּׁוּם דְּנֶהְדַּר בֵּן אֶלָּא מֵתָר לְחַלֵּל יוֹם טוֹב בִּשְׁבִיל הַמִּצְוָה וְנֵשֵׁב בְּנִדּוּי מִשּׁוּם כַּפָּרָה:

מַחְשָׁבָה מוֹעֶלֶת אֲפִלּוּ לְדִבְרֵי תוֹרָה. פֵּרֵשׁ רִיבָ"א דְּאָגַת לֵב הָאָדָם עַל מְזוֹנוֹתָיו מְהַנְיָא לְשַׁכֵּחַ מִמֶּנּוּ כָּל שְׁאָר מַחֲשָׁבוֹת אַף מַחֲשֶׁבֶת דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים וְגוֹ' וְקָאֵי אַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וְגוֹ' י"מ מוֹעֶלֶת מְשַׁקֶּרֶת וְלֹא תִּצְלַח כְּלוֹמַר אִם אָדָם חוֹשֵׁב הֵן לְהַעֲשִׁיר הֵן גַּם לְדִבְרֵי תוֹרָה לֹא יַסְפִּיק אֶלָּא כְּשֶׁעָשָׂה לִשְׁמָהּ כִּדְמַסִּיק: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַכְשִׁיר בְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ אֻמָּנוּת בִּלְאֹ הוּא וְכֵן הֲלָכָה דִּמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא וְדַוְקָא כְּשֶׁמְּעוֹת שְׁנֵיהֶם עַל הַדַּף שֶׁקּוֹרִין אישקבי"ר בְּלַעַ"ז שֶׁהַמָּקוֹם קָנוּי לְמִי שֶׁהִרְוִיחַ לִקְנוֹת הַמָּעוֹת אֲבָל אוֹתָם הַמְשַׂחֲקִים בֶּאֱמָנָה אֲפִלּוּ הִקְנוּ זֶה לָזֶה לֹא קָנָה דְּאַסְמַכְתָּא גְּמוּרָה הִיא וְאֵין קִנְיָן מוֹעִיל בָּהּ: אוֹכְלֵי דָּבָר אַחֵר פְּסוּלִין לְהָעִיד. לֵיכָּא לְפָרוּשֵׁי אָכְלֵי דָּבָר אַחֵר דְּהַיְנוּ אוֹכְלֵי חֲזִיר דְּאִי בְּאָכְלֵי חֲזִיר הֵיכִי מְפַלֵּג בֵּין צִנְעָא לְפַרְהֶסְיָא וְכִי גָּרַע מֵאוֹכֵל נְבֵלוֹת לְתֵאָבוֹן דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף כז.) דְּפָסוּל לְעֵדוּת בְּכָל עִנְיָן אֶלָּא נִרְאֶה כְּפִי' הַקּוּנְטְרֵס דְּהַיְנוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַנָּכְרִים: הֶחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת כָּשֵׁר לְעֵדוּת תֵּמַהּ מַאי שְׁנָא מֵאוֹכֵל נְבֵלוֹת לְתֵאָבוֹן וּמִפְּלוֹנִי רְבָעַנִי לִרְצוֹנִי דִּפְסוּלִין לְעֵדוּת וְי"ל דְּמַיְירֵי הָכָא בְּחָשׁוּד בְּעָלְמָא בְּלֹא עֵדִים דְּאֵין כָּאן כִּי אִם שְׁמוּעָה ומ"מ הָא דְּאָמְרִינַן אַרְבָּעִים בְּכַתְפֵּהּ נִיחָא כִּדְאָמְרִינַן מַלְקִין עַל לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה אִי נָמֵי הָכָא מִשּׁוּם דְּיִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ וְלָא דָּמֵי לִנְבֵלָה וְגַם לִרְבִיעָה דְּלֵיכָּא יִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ כָּל כָּךְ כְּמוֹ בְּעֶרְוָה:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ בית הבחירה הל׳ א:
ב סמג לאוין ריד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כג:
ג מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ו:
ד סמג לאוין ריד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כג:
ה מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ו:
ו טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ יח:
ז מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ה:
ח טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ יח:
ט מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ה:
י טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כה:
יא מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ח:
יב טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ כה:
יג מיי׳ פי״א מהל׳ עדות הל׳ ח:
יד סמג לאוין ריד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ טו:
טו מיי׳ פי׳ מהל׳ עדות הל׳ ה:
טז סמג לאוין ריד, טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ ד כד:
יז מיי׳ פי״ב מהל׳ עדות הל׳ א:
יח טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ ד:
יט מיי׳ פי״ב מהל׳ עדות הל׳ א:
כ טוש״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ ד:
כא מיי׳ פי״ב מהל׳ עדות הל׳ א:

מסורת הש״ס

א יומא סט.; מגילת תענית כסלו ו
ב משנה יומא
ג אוצר מדרשים מי השילוח ג
ד מסכת כלה רבתי

גליון הש״ס

גמ' ואכשרינהו ר"ה ברה דר"י. ברי"ף הגי' סבר ר"ה בריה דר"י לאכשרינהו. ובספר הצבא להרז"ה מדה רביעית בהשגו' הרמב"ן שם כ' דהך סברא אינו בטל וקיימא כן ובההוא דביצה דף כז ע"א סבר דלא למיחזי וכן חולין דף יח ע"א סבר ר"י לאקדמיי' וע' בהרא"ש כאן דלא כתב כן:

תורה אור השלם

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת לֶךְ־בֹּא אֶל־הַסֹּכֵן הַזֶּה עַל־שֶׁבְנָא וגו׳ [ישעיהו כב, טו]
וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה וגו׳ [מלכים א א, ב]
כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה־פָּעָל [תהילים יא, ג]
מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא וגו׳ [שמואל א ב, ח]
גַּם־זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת יָצָאָה הִפְלִא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה [ישעיהו כח, כט]
מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים וְלֹא־תַעֲשֶׂנָה יְדֵיהֶם תֻּשִׁיָּה [איוב ה, יב]
רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְהוָה הִיא תָקוּם [משלי יט, כא]
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד וגו׳ [תהילים יט]
מַיִם־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם [משלי ט, יז]

עֵד זוֹמֵם הָעִיד בְּנִיסָן וְהוּזַם בְּתִשְׁרֵי עַל עֵדוּת זוֹ: לְמַפְרֵעַ כָּל עִדִּיוֹת שֶׁהֵעִיד מִנִּיסָן וְאֵילָךְ פְּסוּלִין שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁהֵעִיד עֵדוּת זוֹ הוּא רָשָׁע: מִכָּן וּלְהַבָּא מִשֶּׁהוּזַם: חִדּוּשׁ הוּא שֶׁנִּפְסָלִין שְׁנַיִם בְּשָׁבִיל שְׁנַיִם שֶׁאוֹמְרִים עִמָּנוּ הֱיִיתֶם דְּמַאי חַיָּזִית דְּסָמְכַתְּ אַהֲנֵי סְמוֹךְ אַהֲנֵי אֶלָּא מִשְּׁעַת הַכָּתוּב הוּא הִלְכָּךְ אֵין לְךָ בּוֹ אֶלָּא מִשָּׁעַת חִדּוּשׁ וְאֵילָךְ מִשָּׁעָה שֶׁהוּזַם: פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת שֶׁלָּקְחוּ שָׂדוֹת עַל פִּיו וְחָתַם בְּשָׁטָרָא מִנִּיסָן עַד תִּשְׁרֵי וַעֲדַיִן לֹא הָיָה יָדוּעַ שֶׁהוּא פָּסוּל: מַאי בֵּינַיְיהוּ בֵּין הָנֵי תְּרֵי טַעְמֵי דְּרָבָא: תְּרֵי בְּחַד תְּרֵי כְּתוֹת שֶׁהֵעִידוּ בְּכַת זוֹ שְׁנַיִם אָמְרוּ לְכָל אֶחָד עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי חִדּוּשׁ לֵיכָּא פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת אֵיכָּא: א"נ דְּפַסְלִינְהוּ לְהָנֵי תְּרֵי: בְּגַזְלָנוּתָא שֶׁהֵעִידוּ שֶׁגָּזְלָנִין הֵם עַל גְּזֵלָה שֶׁגָּזְלוּ בְּנִיסָן חִדּוּשׁ לֵיכָּא דְּהָא מִלְּתָא אַחֲרָנִי קְמַסְהֲדֵי אֲבָל פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת אֵיכָּא: יַעַ"ל קַג"ם יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּאֵלּוּ מְצִיאוֹת (ב"מ ד' כא:) עֵד זוֹמֵם הָכָא לָחֵי הָעוֹמֵד מֵאֵילָיו בפ"ק דְּעֵירוּבִין (ד' טו.) קִדּוּשִׁין שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבִיאָה בְּהָאִישׁ מְקַדֵּשׁ (קִדּוּשִׁין ד' נא.) גִּלּוּי דַּעַת בְּגִטִּין בְּהַשּׁוֹלֵחַ גֵּט (גִּטִּין ד' לד.) מוּמָר אוֹכֵל נְבֵלוֹת לְהַכְעִיס לְקַמָּן: ה"ג מוּמָר אוֹכֵל נְבֵלוֹת לְתַאֲבוֹן דִּבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל דְּכֵיוָן דְּמִשּׁוּם מָמוֹן קָעֲבִיד דְּהָא שְׂכִיחָא בְּזוֹל טְפֵי מִדְּהָתִירָא הָוֶה לֵיהּ כְּרַשָּׁע דְּחָמָס וּפְסוּל לְעֵדוּת: שְׁבוּעַת שָׁוְא עַל הַעֲמוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שְׁבוּעַת שֶׁקֶר עַל הַעֲמוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב אע"ג דְּלָאו רַשָּׁע דְּחָמָס הוּא: וּמַלְוֵי רִבִּית הֲנֵי אֵין אֲבָל אוֹכֵל נְבֵלוֹת לְהַכְעִיס לֹא וּמִיהוּ לְתַאֲבוֹן בְּגַזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּית דְּמִשּׁוּם מָמוֹן קָעֲבִיד הִלְכָּךְ חָשׁוּד לְמִשְׁקַל שַׁחְדָּא וְאַסְהוֹדֵי שָׁקְרָא: בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁכֵּיוָן שֶׁהֶחְשַׁד לַחֲמוֹר הֶחְשֵׁד לְקַל: אַבָּיֵי כְּר' מֵאִיר דְּהֵיוְנוּ נָמֵי מִקְּלָא לְחוּמְרָא דְּאוֹכֵל נְבֵלוֹת רַע לַשָּׁמַיִם וְאֵינוֹ רַע לַבְּרִיּוֹת אֲבָל מֵעִיד שֶׁקֶר בְּמָמוֹן רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת שֶׁהֲרֵי מַפְסִידָן בְּעֵדוּתוֹ וְקָא פָּסֵיל לֵיהּ אַבַּיֵי מִשּׁוּם נְבֵלוֹת לְעֵדוּת מָמוֹן: אֶלָּבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי דכ"ע לָא פְּלִיגִי כְּלוֹמַר אַבַּיֵי וַדַּאי לָאו כְּרַבִּי יוֹסֵי מְצֵי לְאוֹקוֹמֵא לְמִלְּתֵהּ דְּכֵוָן דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי מָמוֹן לְנְפָשׁוֹת לָא מִפְּסַל וְאַף עַל גַּב דְּמָמוֹן הֲוֵי רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת וְכָל שֶׁכֵּן דְּמִנְּבֵלָה לְמָמוֹן לָא אִפְּסִיל וּלְאַבַּיֵי עַל כָּרְחֵהּ תַּנָּאֵי הִיא: כִּי פְּלִיגִי אַלִּיבָּא דְּר' מֵאִיר כְּלוֹמַר לְרָבָא לָא תּוֹקְמָא כְּתַנָּאֵי דְּרָבָא אֲפִילּוּ אַלִּיבָּא דר"מ אָמַר לְמִלְּתֵהּ: הַאי דְּקָתָנֵי אֲלּוּ הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּית דְּמַשְׁמַע אֲבָל אוֹכְלֵי נְבֵלוֹת כְּשֵׁרִין: ר' יוֹסֵי הִיא דְּאָמַר מְקַלְּתָא לַחֲמִירְתָּא לָא וְיחִידָאָה הוּא: לְכְהֵוְיהוּ לְעֵינֵהּ יְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו דְּבָטְלוּ מִיתוֹת ב"ד וְהַאי קְנָסָא קָא עָבְדִינַן בֵּהּ דב"ד מְכִין וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה וי"א יִשְׁלוּ מָמוֹנוֹ וְיִתְּנוּ לַיּוֹרְשִׁין וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁמִתָּא וְרֹאשׁוֹן עִקֵּר: חַשְׁלָא שְׁעוֹרִין קְלוּפִּין:

אֵעֵד זוֹמֵם, אַבָּיֵי אָמַר: לְמַפְרֵעַ הוּא נִפְסָל; וְרָבָא אָמַר: מִיכָּן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל. אַבָּיֵי אָמַר לְמַפְרֵעַ הוּא נִפְסָל, מֵעִידָנָא דְּאַסְהֵיד רָשָׁע הוּא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע" – אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. רָבָא אָמַר: מִיכָּן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל. עֵד זוֹמֵם חִידּוּשׁ הוּא, מַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהֲנֵי? סְמוֹךְ אַהֲנֵי! אֵין לְךָ בּוֹ אֶלָּא מִשְּׁעַת חִידּוּשׁוֹ וְאֵילָךְ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: רָבָא נָמֵי כְּאַבַּיֵי סְבִירָא לֵיהּ, וּמַאי טַעַם קָאָמַר מִכָּאן וּלְהַבָּא? מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאַסְהִידוּ בֵּי תְּרֵי בְּחַד. אִי נָמֵי, דְּפַסְלִינְהוּ בְּגַזְלָנוּתָא. וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה מִדִּיפְתִּי: עֲבַד רַב פַּפֵּי עוֹבָדָא כְּווֹתֵיהּ דְּרָבָא. מָר בַּר רַב אָשֵׁי אָמַר: הִלְכְתָא כְּווֹתֵיהּ דְּאַבַּיֵי. וְהִלְכְתָא כְּווֹתֵיהּ דְּאַבַּיֵי בְּ"יַעַ"ל קַג"ם".

גמוּמָר אוֹכֵל נְבֵילוֹת לְתֵיאָבוֹן – דִּבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל.

הלְהַכְעִיס – אַבָּיֵי אָמַר: פָּסוּל, רָבָא אָמַר: כָּשֵׁר. אַבָּיֵי אָמַר: פָּסוּל, דְּהָוֶה לֵיהּ רָשָׁע, וְרַחֲמָנָא אָמַר "אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד". וְרָבָא אָמַר: כָּשֵׁר, רָשָׁע דְּחָמָס בָּעֵינַן.

זמֵיתִיבִי: "אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד", "אַל תָּשֶׁת חָמָס עֵד" – אֵלּוּ גַּזְלָנִין וּמוֹעֲלִין בְּשְׁבוּעוֹת. מַאי לָאו, אֶחָד שְׁבוּעַת שָׁוְא וְאֶחָד שְׁבוּעַת מָמוֹן? לָא, אִידֵי וְאִידֵי שְׁבוּעַת מָמוֹן. וּמַאי "שְׁבוּעוֹת"? שְׁבוּעוֹת דְּעָלְמָא. מֵיתִיבִי: "אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד", "אַל תָּשֶׁת חָמָס עֵד" – אֵלּוּ גַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּיּוֹת. תְּיוּבְתָּא דְּאַבַּיֵי, תְּיוּבְתָּא.

טי(א)נִימָא כְּתַנָּאֵי: עֵד זוֹמֵם פָּסוּל לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהוּזַם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; אֲבָל הוּזַם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת – כָּשֵׁר לְדִינֵי נְפָשׁוֹת. נִימָא: אַבָּיֵי כְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָבָא כְּרַבִּי יוֹסֵי? אַבָּיֵי כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָמְרִינַן מִקּוּלָּא לְחוּמְרָא. וְרָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּאָמַר: מֵחוּמְרָא לְקוּלָּא אָמְרִינַן, מִקּוּלָּא לְחוּמְרָא לָא אָמְרִינַן.

יא(ב)לָא. אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, כִּי פְּלִיגִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. אַבָּיֵי כְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָבָא: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם אֶלָּא גַּבֵּי עֵד זוֹמֵם דְּמָמוֹן, דְּרַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת. אֲבָל הָכָא, דְּרַע לַשָּׁמַיִם וְאֵין רַע לַבְּרִיּוֹת – לָא. וְהִלְכְתָא כְּווֹתֵיהּ דְּאַבַּיֵי. וְהָא אִיתּוֹתַב? הָהִיא רַבִּי יוֹסֵי הִיא. וְתִיהֲוֵי נָמֵי רַבִּי יוֹסֵי? רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי – הָלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי! שָׁאנֵי הָתָם, דְּסָתַם לַן תְּנָא כְּרַבִּי מֵאִיר. וְהֵיכָא סָתַם לַן? כִּי הָא דְּבַר חָמָא קְטַל נַפְשָׁא, אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב אַבָּא בַּר יַעֲקֹב: פּוֹק עַיֵּין בָּהּ, אִי וַדַּאי קְטַל – לִיכְהֲיוּהּ לְעֵינֵיהּ. אָתוֹ תְּרֵי סָהֲדֵי, אַסְהִידוּ בֵּיהּ דְּוַדַּאי קְטַל. אֲזַל אִיהוּ, אַיְיתִי תְּרֵי סָהֲדֵי, אַסְהִידוּ בֵּיהּ בְּחַד מֵהָנָךְ. חַד אָמַר: קַמַּאי דִּידִי גְּנַב קַבָּא דְּחוּשְׁלָא, וְחַד אָמַר: קַמַּאי דִּידִי גְּנַב

קַתָּא

רָבָא אָמַר מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל תַּמָּהּ הָא דְּאָמַר בְּפ' חֲזָקוֹת הַבָּתִּים (ב"ב ד' לא. וְשָׁם) זֶה אוֹמֵר שֶׁל אֲבוֹתַי וַאֲכַלְתִּיהָ שְׁנֵי חֲזָקָה וְזֶה אוֹמֵר כוּ' הַאי אֵיתֵי סָהֲדֵי דַּאֲבָהָתֵהּ הִיא וַאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה וְהַאי אֵיתֵי סָהֲדֵי דְּאַכְלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה וְקָאָמַר הָתָם אוֹקֵי חֲזָקָה בַּהֲדֵי חֲזָקָה וְאוֹקֵי אַרְעָא בְּחֶזְקַת אֲבָהָתָא וְאָמַר רָבָא עֵדוּת מַכְחֶשֶׁת הִיא וְהַשְׁתָּא מַאי נִפְקָא לָן מִנַּהּ כֵּיוָן דְּאָמַר רָבָא מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל ה"נ הָיָה לוֹ לוֹמַר לְמַאי דְּאַתַּחְדּוֹשׁ אִתַּחְדּוֹשׁ אֲבָל לְעֵדוּת שֶׁל אֲבָהָתָא שֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁהָכְחֲשׁוּ לֹא וה"נ גַּבֵּי חֲזָקָה קָאָמַר רָבָא גַּבֵּי טְבִיחָה וּמְכִירָה דְּהוּזְמוּ עַל הַטְּבִיחָה וְלֹא עַל הַגְּנֵבָה לְמַאי דְּאִיתַּחְזִיק אִיתַּחְזִיק בְּהַכְחֲשָׁה לֹא כ"ש וכ"ת דְּהָתָם מַיֵּרֵי שֶׁתּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר הַכְחֲשׁוּ וְהָא מוּכָח אוֹתָהּ שְׁמַעְתִּין דְּפָרֵק מְרַבָּה (ב"ק דף עב: וְשָׁם) גַּבֵּי טְבִיחָה וּמְכִירָה דְּאֲפִילּוּ תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר לֹא מִפַּסְלִי לְמִפְרַע אֶלָּבָּא דְּרָבָא וְ"ל כֵּיוָן שֶׁאוֹתָם שְׁתֵּי עֵדִיּוֹת בְּקַרְקַע אַחַת הָוֵי כְּעֵדוּת אַחַת כְּדִמְפַלֵּג הָתָם אֲבָל הָכָא אַף עַל פִּי שֶׁהַחֲזָקוּ שֶׁקָּרְנִין עַל הַטְּבִיחָה עַל הַגְּנֵבָה לֹא הַחֲזָקוּ: אֵין לְךָ בּוֹ אֶלָּא חִדּוּשׁוֹ מַשְׁמַע דְּהַחְדּוֹשׁ הָוֵי מִמַּה שֶׁאֲנִי פּוֹסֵל אֶת הָרִאשׁוֹנִים תַּמֵּהּ דְּהָתָם (ב"ב דף לא:) קָאָמַר לֵימָא רָבָא דְּאָמַר כְּרַב חִסְדָּא דְּאָמַר בַּהֲדֵי סָהֲדֵי שַׁקְרֵי לְמָה לִי וּמִפַּסְלִי שְׁתֵּי הָעֵדוּת אַפֵּי' בְּהַכְחֲשׁוּ בְּעָלְמָא דְּמַכְחֲשֵׁי אַהֲדָדֵי תַּרְוַיְיהוּ פְּסוּלֵי וְאִם כֵּן מַאי חִדּוּשׁ הוּא גַּבֵּי חֲזָקָה אִי פְּסֵלִינַן עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְמַאי דְּבָעֵי לְמֵימַר הָתָם מַעִקְּרָא דְּרָבָא סְבִירָא לֵהּ דְּרַב חִסְדָּא הֵינוּ לְלִשָּׁנָא דְּפַסֵּידְתְּ דְּלָקוֹחוֹת וי"מ דְּהָא דְּקָאָמַר הָכָא חִדּוּשׁ לְאו אַפְסוּלָא דְּקָמָאֵי קָאֵי אֶלָּא אַהֲכְשֵׁירָא דְּבָתְרָאֵי כְּלוֹמַר הָיָה לָנוּ לְפָסְלָן כָּל שְׁתֵּי כִּתּוֹת וְכֵיוָן דְּאֵיכָא חִדּוּשׁ לֹא יְלַפְּינַן אַף לְגַבֵּי הַפְסוּל לְפָסְלָן כְּלָל הָרִאשׁוֹנִים לְמִפְרַע וְכִי הַאי גַּוְנָא אָמְרִינַן פֶּרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין דף צט וְשָׁם) דְּלֹא יְלַפְּינַן דְּטַעַם כְּעִקָּר מִבָּשָׂר בְּחָלָב מִשּׁוּם דְּאֵיכָא בּוֹ חִדּוּשׁ בְּהֶתֵּרוֹ דְּהָא אִי תֵּרוּ לַהּ בְּחַלָּבָא כּוּלֵּי יוֹמָא שָׁרֵי וּבְבָשׂוּל חָמֵד שָׁעָה אֶסְתְּיָא: דְּאַסְהִידוּ בֵּי תְּרֵי בְּחַד וּתְרֵי בְּחַד וְקָשֶׁה לר"ת חָמֵד דְּמַאי קָאָמַר דְּאַסְהִידוּ בֵּי תְּרֵי בְּחַד וּתְרֵי בְּחַד וּמִשּׁוּם הָכִי לֵיכָּא חִדּוּשׁ הָא תְּרֵי כְּמֵאָה וְעוֹד דְּמַאי קָאָמַר דְּפַסְלִינְהוּ בְּגַזְלָנוּתָא הָא לָא הֲוֵי מֵעֵין פְּלָגְתַּיְיהוּ כְּלָל דְּפְּלִיגִי בַּהֲמָה וְלֹא שִׁיְּךְ אִכָּא בֵינַיְיהוּ אֶלָּא מֵעֵין פְּלָגְתַּיְיהוּ וְעוֹד דְּעֵדִים זוֹמְמִין מִבָּעֵי לֵהּ לְעֵיל לְמֵימַר כֵּיוָן דַּאֲמַרְתְּ תְּרֵי בְּחַד וּתְרֵי בְּחַד וְאַמַּאי נָקֵט עֵד זוֹמֵם וְנַרְאֶה לר"ת דְּגַרְסִינַן דְּאַסְהִידוּ תְּרֵי [בְּחַד] וְתוּ לֹא שְׁלֹא הוּזַם כִּי אִם הָאֶחָד וְהַשְׁתָּא נִיחָא דְּלְהָכִי נָקֵט לְעֵיל עֵד זוֹמֵם לְשׁוֹן יָחִיד וְנִיחָא נָמֵי הָא דְּמָהֲנֵי תְּרֵי הַמְזִמִּים טְפֵי מֵהָהוּא חַד וְלָאו חִדּוּשׁ הוּא וְגַרְסִינַן נָמֵי דְּפַסְלֵהּ בְּגַזְלָנוּתָא פֵּרוּשׁ דְּאֶחָד נִפְסָל בְּגַזְלָנוּתָא וְהַשֵּׁנִי הוּזַם וְהַשְׁתָּא הָוֵה מֵעֵין פְּלָגְתַּיְיהוּ קְצָת: **מַאי** שְׁבוּעוֹת דְּעָלְמָא תַּמֵּהּ לִיתֵּיב אַבָּיֵי לְרָבָא מִפָּרָק כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שְׁבוּעוֹת דף מד:) דְּתָנַן

מסורת הש"ס

א משנה מכות

ב סוכה יח:; לעיל כג:; כתובות קא.; עירובין צה.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אין וכו' ובביטול חדא שעה אסור. עיין מו"ק דף ח תוס' ד"ה נפקא ובנדרים דף ד ע"א תוס' ד"ה חידוש. ולא זכיתי להבין דהתם שייך לומר כיון דדינא דבשר בחלב חידוש לקולא לא ילפי' מיניה שום דבר דדלמא גם החומרא דטעם כעיקר הוא חידוש רק בבשר בחלב אבל הכא הא פסולים דהראשונים לא צריך למילף כלל מהזמה אלא דמסברא הוא כמו כל שני כתי עדים המכחישים. וה' יאיר עיני:

תורה אור השלם

לֹא תָשֵׁת שִׁמְעַ שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס [שמות כג, א]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין ריד, טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ח:

ב מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

ג טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ב:

ד מיי' פ"י מהל' עדות הל' ג:

ה טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ב:

ו מיי' פ"י מהל' עדות הל' ג:

ז טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ה:

ח מיי' פ"י מהל' עדות הל' ג:

ט טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' ח:

י מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא:
ב מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא:
ג סמג לאוין ריד, טושו״ע חו״מ סי׳ לד סעי׳ יט:
ד מיי׳ פט׳ מהל׳ עדות הל׳ ד:
ה סמג לאוין רטו, טושו״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ ב:
ו מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ א:
ז סמג לאוין רטו, טושו״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ יב:
ח מיי׳ פי״ד מהל׳ עדות הל׳ א:
ט סמג לאוין רטו, טושו״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ א:
י מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ טו:

מסורת הש״ס

א משנה נדה
ב לקמן לו:; נדה מט:
ג משנה ראש השנה; לעיל כד:; עירובין פב.; ראש השנה כב.; משנה סנהדרין
ד דברים רבה
ה ספרא בחוקתי פרק ח ב; פסיקתא דרב כהנא; פרקי דרבי אליעזר
ו ספרא בחוקתי פרק ז ה; שבועות לט.; במדבר רבה

תורה אור השלם

[דברים כד, טז]
[שמות לד, ז]
[פירושי רד״צ הופמן על שמות כ:ז, ד]
[ויקרא כו, לט]
[דברים כד]
[ויקרא כו, לז]

וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין וְכוּ׳ וּבָנִיהֶם וְחֹתְנֵיהֶם לָא קָאֵי רַק אַהֲנָךְ קַתָּא דְּבוּרְטָיָא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי דַּעְתָּיךְ? כְּרַבִּי מֵאִיר? רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי – הָלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי יוֹסֵי הָאָמַר: הוּזַם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת – כֹּשֵׁר לְדִינֵי נְפָשׁוֹת! אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּי: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָא סְתַם לַן תַּנָּא כְּרַבִּי מֵאִיר. הָכָא סְתַם לַן תַּנָּא כְּרַבִּי מֵאִיר. א(א)מַמַּאי? אֵילֵימָא מֵהָא דְּתָנַן: כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. מַנִּי? אִילֵימָא רַבִּי יוֹסֵי הִיא, הָא אִיכָּא עֵד זוֹמֵם דְּמָמוֹן, דְּכָשֵׁר לְדִינֵי נְפָשׁוֹת ופְסוּל לְדִינֵי מָמוֹנוֹת! אֶלָּא לָאו, רַבִּי מֵאִיר הִיא. מִמַּאי? דִּילְמָא בִּפְסוּלֵי יוּחֲסִין קָאֵי! ב(ב)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, סֵיפָא דְּקָתָנֵי: יֵשׁ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵין רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אַמַּאי אֵינוֹ רָאוּי? דְּאִיתַּזַּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת? וְהָא דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּל הוּא! אֶלָּא בִּפְסוּל יוּחֲסִין קָאֵי. הָכָא נָמֵי בִּפְסוּל יוּחֲסִין קָאֵי. ג(ג)אֶלָּא, הָכָא קָא סְתַם לַן תְּנָא, דְּתָנַן: אֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִים – הַמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא, וּמַלְוֵי בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, וְהָעֲבָדִים. זֶה הַכְּלָל: כָּל עֵדוּת שֶׁאֵין הָאִשָּׁה כְּשֵׁירָה לָהּ, אַף הֵן אֵין כְּשֵׁירִין לָהּ. מַנִּי? אִילֵימָא רַבִּי יוֹסֵי – וְהָאִיכָּא עֵדוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ, וְהֵן כְּשֵׁרִין לַהּ? אֶלָּא לָאו רַבִּי מֵאִיר הִיא! ד(ד)קָם בַּר חָמָא, נַשְׁקֵיהּ אַכְּרָעֵיהּ, וְקַבְּלֵיהּ לְכָרְגֵיהּ דְּכוּלֵּי שְׁנֵיהּ. ה(ה)מַתְנִי׳ וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין: אָחִיו, וְאָחִי אָבִיו, וְאָחִי אִמּוֹ, וּבַעַל אֲחוֹתוֹ, וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו, וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, וּבַעַל אִמּוֹ, וְחָמִיו, וְגִיסוֹ. הֵן וּבְנֵיהֶן וְחֹתְנֵיהֶן, וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא, אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה – דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ וְכָל הָרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ, וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. ו(ו)הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק, הָרֵי זֶה כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מֵתָה בִּתּוֹ וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה, הָרֵי זֶה קָרוֹב. ז(ז)הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא. אוֹהֵב – זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ. שׂוֹנֵא – כֹּל שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה. אָמְרוּ לוֹ: לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ. גְּמ׳ מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנָן: ״לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים״. מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִם לְלַמֵּד שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת בַּעֲוֹן בָּנִים וּבָנִים בַּעֲוֹן אָבוֹת, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: ״אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ״. ח(ח)אֶלָּא, ״לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים״ – בְּעֵדוּת בָּנִים, ״וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת״ – בְּעֵדוּת אָבוֹת. וּבָנִים בַּעֲוֹן אָבוֹת לָא? וְהָכְתִיב: ״פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים״! הָתָם, כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶן בִּידֵיהֶן. כִּדְתַנְיָא: ״וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ״ – כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. אַתָּה אוֹמֵר כְּשֶׁאוֹחֲזִין, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּשֶׁאֵין אוֹחֲזִין? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ״, הֲרֵי כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶן. ט(ט)וְלָא? וְהָכְתִיב: ״וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו״ – אִישׁ בַּעֲוֹן אָחִיו, מְלַמֵּד שֶׁכּוּלָּן עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה. הָתָם, שֶׁהָיָה בְּיָדָם לִמְחוֹת וְלֹא מִיחוּ.

אַשְׁכְּחַן קַתָּא דְּבוּרְטָיָא בֵּית יַד שֶׁל רִמּוֹן: כְּתִיב דְּכִיוָן דְּחֲשִׁידִי אַמְּמוֹן חֲשִׁידִי אַעֲדוּת נְפָשׁוֹת: כָּל הָרָאוּי לָדוּן כו' וּמוֹקֶמֶא לָהּ בְּחֲשׁוּדִין: אֶלָּא לָאו רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר כֵּיוָן שֶׁהֶחְשַׁד לְמָמוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת הִלְכָךְ לָא מַשְׁכַּחַת לָהּ כָּשֵׁר לְנַפְשׁוֹת דְּלָהֶוֵי פָּסוּל לְמָמוֹן: בִּפְסוּל יוּחֲסִין דִּלְנַפְשׁוֹת בֵּית דִּין מְיַחֲסִין בְּעֵינַן כְּדְתַנְיָא רַב יוֹסֵף (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף לו:) כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנַקִּים בְּצָדָק שֶׁנֶּאֱמַר בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט כָּךְ ב״ד מְנַקִּין מִכָּל מוּם שֶׁנֶּאֱמַר בַּלַּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ: דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי דַּגְבֵּי יוּחֲסִין קָאֵי אֶלָּא בַּחֲשׁוּדִין אוֹקֶמְתָּ לֵיהּ: רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בְּתָמִיהַּ וְהָא דִּבְרֵי הַכֹּל פְּסוּל הוּא: אֶלָּא בִּפְסוּל יַחֲסִין קָאֵי כְּגוֹן גֵּר וּמַמְזֵר דִּכְשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וּפְסוּלִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת: וְנַשְׁקֵהּ לְכַרְעֵיהּ דְּרַב פַּפִּי שֶׁהִפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ: וְקַבְּלֵהּ לְכָרְגֵּהּ דְּכוּלֵּיהּ שְׁנֵיהּ לְהַצִּילוֹ כָּל יָמָיו מִמְּנַת הַמֶּלֶךְ: מַתְנִי׳ אָחִיו וְאָחִי אָבִיו וְאָחִי אִמּוֹ הֵן וּבְנֵיהֶן יְלִפֵּינַן מִקְּרָאֵי בַּגְּמָרָא: בַּעַל אֲחוֹתוֹ כְּאָחִיו הוּא דְּיִלְפֵּינַן בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ וּבְנוֹ דְּהַוָה לֵיהּ בֶּן אָחוֹתוֹ כְּבֶן אָחִיו וְיִלְפֵּינַן בַּגְּמָרָא קְרוֹבֵי הָאֵם כִּקְרוֹבֵי הָאָב: בַּעַל אֲחוֹת אָבִיו כְּאָחִי אָבִיו: בַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ כְּאָחִי אִמּוֹ: וּבַעַל אִמּוֹ גָּרְסִי' בַּהֲדָיְהוּ: וְגִיסוֹ בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ: וְחוֹרְגוֹ בֶּן אִשְׁתּוֹ: לְבַדּוֹ וְלֹא בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ וְאִי קַשְׁיָא לָךְ כֵּיוָן דְּתָנָא בַּעַל אִמּוֹ פָּסוּל לוֹ מִמֵּילָא יַדְעִנָא דְּהוּא נָמֵי פָּסוּל לְבַעַל אִמּוֹ לְמָה לִי לְמִתְנֵי חוֹרְגוֹ אִי מִשּׁוּם דַּאֲתָא לְאַשְׁמְעִינַן לְבַדּוֹ לִשְׁתֹּק מִנֵּהּ וְכָל כְּמָה דְּלָא תְּנֵי לֵיהּ מִכְּלָלָא דְּבַעַל אִמּוֹ לָא מְשְׁתְּמַע אֶלָּא הוּא לְבַדּוֹ לָא תִּקְשֵׁי דְּכָל הָנָךְ דְּמִשְׁתְּמַע מִכְּלָלָא מִתְנֵי בְּמַתְנִיתִין

קְרוֹבִים דְּמִפְרַשׁ בְּמַתְנִי' בְּהֶדְיָא כְּגוֹן אָחִי אָבִיו וְאִמּוֹ אֲבָל אַהֲנָךְ דְּנָפְקִי מִכְּלָלָא לָא קָאֵי כְּגוֹן בָּנָיו וַחֲתָנָיו דִּידֵהּ אֵינָם פְּסוּלִים לְהָנָךְ אִי לָאו הָווּ בִּכְלַל הָנָךְ קְרוֹבִים דְּמִפְרַשׁ וְתַדַּע דְּהָא בְּנוֹ כְּשֵׁר הוּא לְאָחִי אָבִיו דְּהָא תְּנֵי שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן כְּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (דף כח.) וְהָקְשָׁה בַּקּוּנְטְרֵס אַמַּאי תְּנָא חוֹרְגוֹ הָא נָפֵק מִבַּעַל אִמּוֹ וְאִי לְאַשְׁמוֹעִינַן לְבַדּוֹ הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא כדפ"ל דְּבָנָיו וַחֲתָנָיו לָא קָאֵי אַהֲנָךְ דְּנָפְקִי מִכְּלָלָא וְתַרְץ דְּאֵין הַתָּנָא חוֹשֵׁשׁ בָּזֶה דְּאַכַּתִּי אֵיכָא שֵׁשׁ קְרוֹבִים דְּאָתוּ מִכְּלָלָא וְאַפ"ה תְּנֵי לְהוּ בְּהֶדְיָא כְּגוֹן אָחִי אָבִיו נָפֵק מִכְּלָלָא דְּאָחִיו וּבְנוֹ וְכו' וְקָשֶׁה לְתֵנֵי נָמֵי בֶּן אָחִי אִשְׁתּוֹ כְּמוֹ אִינָךְ וּמִיהוּ מֵחֲתָנָיו אִבָּא לְמֵימַר דְּשַׁפִּיר הָוֵה (תֵּנֵי) [אֶת] מוֹחֲתָנָיו דכ"ש דְּפָסוּל לְחֻמְיוֹ אֲבָל מ"מ בֶּן אָחִי אִשְׁתּוֹ קָשֶׁה אֶלָּא נִרְאֶה דכוּלְּהוּ אִצְטְרִיכוּ אִי מִשּׁוּם אִינְהוּ גּוּפַיְהוּ אוֹ מִשּׁוּם בָּנָיו וַחֲתָנָיו וְהַשְׁתָּא הָא ק"ל מֵחוֹרְגוֹ וי"ל דְּתַנְיֵהּ לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּהֵוֵי לְבַדּוֹ וְלֹא בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ וְאע"ג דְּבָנָיו וַחֲתָנָיו לָא קָאֵי אַהֲנָךְ דְּאָתוּ מִכְּלָלָא כְּדִפְרֵישִׁית מ"מ בְּחוֹרְגוֹ אִצְטְרִיךְ דסד"א כֵּיוָן דְּחוֹרְגוֹ כִּבְנוֹ וּבֶן הַבֵּן פָּסוּל כְּדְאִיתָא פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (ב"ב דף קכח.) אֵימָא דה"ה בֶּן חוֹרְגוֹ קמ"ל וְאַפַּי' לְמַר בַּר רַב אֲשֵׁי דְּמַכְשֵׁר בְּאַבָּא דְּאַבָּא דְּהַיְינוּ בֶּן הַבֵּן אַבָּא לְמֵימַר דְּמֵהָכָא הוּא דְּיָלִיף לֵהּ אֲבָל בֶּן אָחִי אִשְׁתּוֹ לֹא צָרִיךְ לְמִתְּנֵי וּלְמִתְּנֵיהּ כְּלָל כֵּיוָן דְּמִפֵּיק הוּא מִכְּלָלָא דְּאִי לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּהוּא לְבַדּוֹ פָּסוּל וְלֹא בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ כְּמוֹ בְּחוֹרְגוֹ הָא פְּשִׁיטָא דְּמֵהָכָא תֵּיתֵי וְעוֹד דְּלָא עָדִיף בֶּן אָחִי אִשְׁתּוֹ מִבֶּן אָחִיו וּבֶן אָחִיו וּבְנוֹ וַחֲתָנָיו כְּשֵׁרִין לוֹ כְּדִתְנַן גִּבֵּי כּוּלְּהוּ וּבְנֵיהֶם מַשְׁמַע וְלֹא בְּנֵי בָּנִיהֶם: אֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִים וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ פִּי' לֹא בְּנוֹ וְלֹא חֲתָנוֹ וְהָקְשָׁה רַשְׁ"י אַמַּאי נָקֵט חוֹרְגוֹ הָא נָפֵק מִכְּלָל דְּבַעַל אִמּוֹ וְאֵין לוֹמַר דְּנָקְטֵהּ מִשּׁוּם לְבַדּוֹ דְּאִשְׁמוֹעִינַן דְּבְנוֹ כְּשֵׁר וְלֹא נְהִירָא דְּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי טְפֵי וְהָא אִמְּרִינַן דְּבָנָיו וַחֲתָנָיו לָא קָאֵי אֶלָּא לַמְּבֹאָרִים דְּכְתִיבִי בְּמַתְנִי' וְלָא קָאֵי אַהֲנֵי דְּנָפְקִי מִכְּלָלָא שֶׁהֲרֵי בְּנוֹ לְאָחֵי אָבִיו כָּשֵׁר לְתַנָּא דְּמַתְנִי' דְּהֵוֵי שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן כְּדְאִיתָא בגמ' וְתַרֵץ רַשְׁ"י דְּכוּלְּהוּ נָמֵי אִתְּיָא מִכְּלָלָא כְּגוֹן אָחִי אָבִיו מִכְּלָלָא דְּאָחִיו וּבְנוֹ בַּר מִבֶּן אָחִי אִשְׁתּוֹ דְּמִפֵּיק מִכְּלָל דְּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו וַחֲתָנוֹ נָפְקָא מִכְּלָל דְּחָמִיו וְאַפ"ה תֵּנֵי לְהוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד בָּזֶה וְלָא נְהִירָא דְּא"כ אַמַּאי לָא הָדַר וְתָנֵי הָנָךְ דְּאָתוּ מִכְּלָל דְּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו עַל כֵּן נִרְאֶה לוֹמַר דְּכוּלְּהוּ אִצְטְרִיכָא דַּאֲחִי אָבִיו אע"ג דְּאִיהוּ גּוּפֵהּ אֲתֵי מִכְּלָלָא דְּבֶן אָחִי מ"מ בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ לָא נָפְקִי מִכְּלָלָא וְכֵן אָחִי אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ אַף ע"ג דְּבְנוֹ אֲתֵי מִכְּלָלָא (דְּבַעַל) אָחִי אִמּוֹ מ"מ אִיהוּ גּוּפֵהּ לָאו מִכְּלָלָא אֲתֵי וַאֲתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּבַעַל כְּאִשְׁתּוֹ וְכֵן כֻּלָּם אִצְטְרִיכוּ אִי מִשּׁוּם אִינְהוּ גּוּפַיְהוּ אִי מִשּׁוּם בָּנָיו וַחֲתָנָיו: (ז"ה הדבו"ר נִרְאֶה לִי מיות"ר)

הֲוָה קָרֵי לְהוּ אֲבוֹת דְּחַד אָב וְחַד בֵּן סַגִּי וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ כּוּלֵּיהּ מִגַּהּ: כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם וְנִפְרָעִין מֵהֶן עוֹנוֹתֵיהֶן וַעֲוֹן אֲבוֹתֵיהֶם: אִישׁ בְּאָחִיו אִישׁ בְּשָׁבִיל אָחִיו:

מסורת הש"ס

א בבא בתרא נו:; משנה בבא בתרא

תורה אור השלם

לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ [דברים כד, טז]

מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם [ויקרא כד, כב]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין כז:

ב מיי׳ פה׳ מהל׳ עדות הל׳ א:

ג מיי׳ פכ״א מהל׳ עדות הל׳ ז:

ד סמג לאוין רטו, טוש״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ י׳:

ה מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ טו:

ו סמג לאוין רטו, טוש״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ י׳:

ז מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ טו:

ח טוש״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ ב:

ט מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ ד:

י טוש״ע חו״מ סי׳ לג סעי׳ ב:

יא מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הל׳ ד:

אַשְׁכְּחַן אָבוֹת לְבָנִים, וּבָנִים לְאָבוֹת. וְכָל שֶׁכֵּן אָבוֹת לַהֲדָדֵי. בָּנִים לְבָנִים – מְנָלַן? אִם כֵּן, לִיכְתּוֹב קְרָא: "לֹא יוּמְתוּ אָבות עַל בֵּן"! מַאי "בָּנִים"? דַּאֲפִילּוּ בָּנִים לַהֲדָדֵי.

אַשְׁכְּחַן בָּנִים לַהֲדָדֵי, בָּנִים לְעָלְמָא מְנָלַן? [א]אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא: סְבָרָא הוּא, כְּדְתַנְיָא: אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂין זוֹמְמִין עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶן. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּנִים לְעָלְמָא כְּשֵׁרִין, נִמְצָא עֵד זוֹמֵם נֶהֱרָג בְּעֵדוּת אָחִיו.

[ג(א)]אָמַר לֵיהּ רָבָא: וְלִיטַעְמֵיךְ, הָא דְּתָנַן: שְׁלֹשָׁה אַחִין וְאֶחָד מִצְּטָרֵף עִמָּהֶן – הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדִיּוֹת, וְהֵן עֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה. נִמְצָא עֵד זוֹמֵם מְשֻׁלָּם מָמוֹן בְּעֵדוּת אָחִיו. אֶלָּא, הֲזָמָה מֵעָלְמָא קָאָתֵי. הָכָא נָמֵי, הֲזָמָה מֵעָלְמָא קָאָתֵי. אֶלָּא, אִם כֵּן לִיכְתּוֹב קְרָא "וּבֵן עַל אָבוֹת", אִי נָמֵי "הֵם עַל אָבוֹת". מַאי "וּבָנִים"? אֲפִילּוּ בָּנִים לְעָלְמָא. אַשְׁכְּחַן קְרוֹבֵי הָאָב, קְרוֹבֵי הָאֵם מְנָלַן? אָמַר קְרָא: "אָבוֹת" "אָבוֹת" תְּרֵי זִימְנֵי. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לִקְרוֹבֵי הָאָב, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְקְרוֹבֵי הָאֵם. אַשְׁכְּחַן לְחוֹבָה, לְזְכוּת מְנָא לַן? [ד]אָמַר קְרָא: "יוּמְתוּ", "יוּמְתוּ" – תְּרֵי זִימְנֵי. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְחוֹבָה, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְזְכוּת. אַשְׁכְּחַן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מְנָלַן? [ה]אָמַר קְרָא: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם" – מִשְׁפַּט הַשָּׁוֶה לָכֶם. אָמַר רַב: אָחִי אַבָּא לֹא יָעִיד לִי, הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. אַף אֲנִי לֹא אָעִיד לוֹ, אֲנִי וּבְנִי וַחֲתָנִי. [ח]וְאַמַּאי? הָוֶה לֵיהּ שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן, וַאֲנַן שֵׁנִי בְּשֵׁנִי תְּנַן, שְׁנֵי בְּרִאשׁוֹן תְּנַן, שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן לָא תְּנַן! מַאי "חֲתָנוּ" דְּקָתָנֵי בְּמַתְנִיתִין? חֲתַן בְּנוֹ. "בֶּן בְּנוֹ"! מֵילְתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לַן, דְּבַעַל כְּאִשְׁתּוֹ. וְאֶלָּא הָא דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: שְׁמוֹנָה אָבוֹת, שֶׁהֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה – הֲנֵי תְּלָתִין וְתַרְתֵּין הָוֵי! אֶלָּא, לְעוֹלָם חֲתָנוּ מַמָּשׁ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "חֲתַן בְּנוֹ"? כְּיָון דְּמֵעָלְמָא קָאָתֵי, כְּדוֹר אַחַר דָּמֵי. [א]אִי הָכִי, הָוֶה לֵיהּ שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי, וְרַב אַכְשֵׁר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי. אֶלָּא רַב דְּאָמַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. דְּתַנְיָא: רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁאָחִי אַבָּא לֹא יָעִיד לִי – הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ, כָּךְ בֶּן אָחִי אַבָּא לֹא יָעִיד לִי – הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. וְאַכַּתִּי הָוֶה לֵיהּ שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי, וְרַב אַכְשֵׁר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי. רַב סָבַר לֵיהּ כְּוָותֵיהּ בַּהֲדָא, וּפְלִיג עֲלֵיהּ בַּהֲדָא. מַאי טַעְמָא דְּרַב? דְּאָמַר קְרָא: "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים", לְרַבּוֹת דּוֹר אַחֵר. וְרַבִּי אֶלְעָזָר, "עַל בָּנִים" אָמַר רַחֲמָנָא: פְּסוּלֵי דְּאָבוֹת שְׁדֵי עַל בָּנִים. אָמַר רַב נַחְמָן: אָחִי חֲמוֹתִי לֹא יָעִיד לִי, בֶּן אָחִי חֲמוֹתִי לֹא יָעִיד לִי, בֶּן אָחוֹת חֲמוֹתִי לֹא יָעִיד לִי. וּתְנָא תּוּנָא: בַּעַל אָחוֹתוֹ, וּבַעַל אָחוֹת אָבִיו, וּבַעַל אָחוֹת אִמּוֹ, הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן. אָמַר רַב אָשֵׁי: כִּי הֲוֵינַן בֵּי עוּלָּא, אֵיבְּעֵי לַן: אָחִי חֲמִיו מַהוּ? בֶּן אָחִי חֲמִיו מַהוּ? בֶּן אָחוֹת חֲמִיו מַהוּ? אָמַר לַן: תְּנֵיתוּהָ, אָחִיו וַאֲחִי אָבִיו וַאֲחִי אִמּוֹ – הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן. רַב אִיקְלַע לְמִזְבֶּן גְּוֵילֵי.

מַאי חֲתָנוּ דְּקָתָנֵי מַתְנִי' חֲתַן בְּנוֹ. תֵּימָה א"כ מַתְנִי' דְּקָתָנֵי גִּיסוֹ וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ הֵיכִי חֲתַן בְּנוֹ אַלְמָא חֲתַן בֶּן אַחוֹת אִשְׁתּוֹ פְּסוּל הָא אַפִּי' חֲתַן בֶּן אִשְׁתּוֹ כְּשֵׁר דְּקָתָנֵי חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ וי"ל דְּכֵיוָן דְּחָתְנוֹ הָוֵי חֲתַן בְּנוֹ אִפָּא לְמֵימַר דְּחוֹרְגוֹ לָאו לְמַעוּטֵי בֶּן בֶּן חוֹרְגוֹ וַחֲתַן חוֹרְגוֹ אֶלָּא אָתָא לְמֵעוּטֵי בֶּן בֶּן חוֹרְגוֹ וְחָתַן בֶּן חוֹרְגוֹ: שְׁמוֹנָה אָבוֹת שֶׁהֵן כ"ד אֵיכָא טוּבָא דַּחֲדָא נִינְהוּ אֶלָּא לְפוּם רִיחֲטָא דְּמַתְנִי' קַתְנֵי: תְּלָתִין וְתַרְתֵּין הָוֵי הָא דְּלָא קָאָמַר אַרְבָּעִים הָוֵי הֵם וּבְנֵיהֶם וַחֲתָנֵיהֶם וַחֲתַן בָּנֵיהֶם וּבְנֵי בָּנֵיהֶם מְשׁוּם דְּלָא קָתָנֵי לְהוּ בְּהָדֵיא אִי נָמֵי שָׁם חַתְנוּת חַד הוּא: (תְּלָתִין וְתַרְתֵּין הָוֵי פִּי' הַקּוּנְטְ) דַּחֲתַן בָּנֵיהֶם לָא חָשִׁיב דְּשֵׁם חַתְנוּת חַדָּא הוּא ור"י אוֹמֵר דְּבָנֵי בָּנֵיהֶם לָא חָשִׁיב מְשׁוּם דְּלָא קָתָנֵי לְהוּ בְּהָדֵיא): כֵּיוָן דְּמֵעָלְמָא אָתֵי כְּדוֹר אַחֵר דָּמֵי פ"ה וְהָא דְּלָא אַקְשֵׁי' לֵיהּ לְרַב כֵּיוָן דַּאֲמַרְתְּ כְּדוֹר אַחֵר דָּמֵי אַמַּאי פְּסוּל חֲתַנוּ לַאֲחִי אָבִיו הָוֶה לֵיהּ רְבִיעִי בָּרִאשׁוֹן מְשׁוּם דְּקַשְׁיָא לֵיהּ מִלְּתָא אַחֲרִיתִי וְהַקְשָׁה הר"ר יוֹסֵף אָחִי הר"ף לְהר"ף דַּאֲמַאי לָא מַקְשֵׁי לְרַב דַּאֲכְשֵׁר ג' בַּשֵּׁנִי דְּקַאֲמַר אָחִי אַבָּא לֹא יָעִיד לִי הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ וַחֲתָנוֹ כְּדוֹר אַחֵר דָּמֵי א"כ פְּסוּל שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי וְתֵרֵץ הר"ף אה"נ דְּהָוֶה מַצֵּי לְאַקְשׁוּיֵי הָכִי אֶלָּא מְשׁוּם דְּאַקְשֵׁי לֵיהּ מִלְּתָא אַחֲרִיתִי לֹא אַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ דְּהָכִי נָמֵי תֵּרֵץ בְּשִׁיטַת הַקּוּנְטְרֵס: רַב דְּאָמַר כְּר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר ר"ת דְּכֵן הֲלָכָה דִּשְׁלִישִׁי בָּרִאשׁוֹן פְּסוּל כְּדָמוֹכֵח בְּפ' יֵשׁ נוֹחָלִין (ב"ב ד' קנח: וְשָׁם) דְּשָׁלַח לֵיהּ ר' אַבָּא לְרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא הֲלָכָה שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי כְּשֵׁר וּמִשָּׁמַע הָא בָּרִאשׁוֹן פְּסוּל וְאָמַר הָתָם דְּהָכִי הִלְכְתָא וּבִירוּשַׁלְמִי נָמֵי אָמְרִי' מֹשֶׁה מַהוּ לְהַעִיד בְּאֵשֶׁת פִּנְחָס וְאָמַר ר' יוֹחָנָן כָּשֵׁר וּמִדְּנָקַט אֵשֶׁת פִּנְחָס מַשְׁמַע דִּלְפִנְחָס לֹא יָעִיד דַּהֲוָה שְׁלִישִׁי בָּרִאשׁוֹן וְהָא דְּלָא אָמְרִינַן אִשָּׁה כְּבַעְלָהּ כִּי הָכָא בְּאֵשֶׁת חוֹרְגוֹ מְשׁוּם דְּהָתָם אִיתְּפָלְגָ דְּרָא:

נוֹחָלִין (ב"ב ד' קכח.) דִּשְׁלִישִׁי (בָּרִאשׁוֹן) כָּשֵׁר וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב מִדְּבָתְרַאי הֲוָה: בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אָחִי אַבָּא לְדִידִי הָוֵי שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי וְרַב שְׁלִישִׁי בָּרִאשׁוֹן נָפְקָא לֵיהּ מִדְּכָתִיב בָּנִים הָווּ שְׁנַיִם: וְי"ו לְרַבּוֹת בְּנֵי בָּנִים דִּפְסוּלִין לְאָבוֹת דַּהֲוָה שְׁלִישִׁי בָּרִאשׁוֹן: רַבִּי אֶלְעָזָר כְּרַב סְבִירָא לֵיהּ דְּוָו"ו לְרַבּוֹת אַתָּא וּדְרֵישׁ עַל בָּנִים לְמֵימַר דְּכֹל דִּפְסִילִי לַאֲבוֹת פְּסוּל לַבָּנִים הִלְכָךְ כִּי הֵיכִי דְּ בָּרִאשׁוֹן פְּסוּל שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי נָמֵי פְּסוּל: וְתַנָּא תּוּנָא דִּידַן כְּמוֹ אַבּוּנָא אַחְוָנָא: חֲתַן בַּעַל אָחוֹתִי פְּסוּל לִי וַאֲנִי לוֹ שָׁאֲנֵי אָחִי חֲמוֹתוֹ וַאֲנִי לְחֲתַן בַּעַל אָחוֹת אָבִי בֶּן אָחִי חֲמוֹתוֹ אֲנִי וּלְחֲתַן בַּעַל אָחוֹת אִמִּי בֶּן אָחוֹת חֲמִיו אֲנִי מִדְּרַב נַחְמָן מֵהֲתַנְיָתָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' יֵלִיף וְכֵן מִלְּתָא דְּרַב אַשֵׁי מֵהֲתַנְיָתָא דְּאָחִיו וַאֲחִי אִמּוֹ שֶׁפְּסוּלִין לוֹ וְהוּא לָהֶם הֲוֵי אֵיהוּ לְגַבֵּיהוּ אָחִי חֲמִיו וּבֶן אָחִי חֲמִיו וּבֶן אָחוֹת חֲמִיו:

גְּוִילֵי. בְּעוֹ מִינֵּיהּ: מַהוּ שֶׁיָּעִיד אָדָם בְּאֵשֶׁת חוֹרְגוֹ? [אב]בְּסוּרָא אָמְרִי: בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ. [גד]בְּפוּמְבְּדִיתָא אָמְרִי: אִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב נַחְמָן: מִנַּיִין שֶׁהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ? דִּכְתִיב: "עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִיא". וַהֲלֹא אֵשֶׁת דּוֹדוֹ הִיא! מִכְּלָל דְּאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. וּבַעַל אִמּוֹ, הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. בְּנוֹ – הַיְינוּ אָחִיו? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לַאֲחִי הָאָח. [ה]רַב חִסְדָּא אַכְשַׁר בַּאֲחִי הָאָח. אֲמַרוּ לֵיהּ: לָא שְׁמִיעַ לָךְ הָא דְּרַבִּי יִרְמְיָה? אֲמַר לְהוּ: לָא שְׁמִיעַ לִי, כְּלוֹמַר, לָא סְבִירָא לִי. [(א)]אִי הָכִי, הַיְינוּ אָחִיו! תְּנָא אָחִיו מִן הָאָב, וְקָתָנֵי אָחִיו מִן הָאֵם. [זח]אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲבִי חָתָן וַאֲבִי כַלָּה מְעִידִין זֶה עַל זֶה, וְלָא דָּמוּ לַהֲדָדֵי אֶלָּא כִּי אַכְלָא לְדַנָּא. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: מֵעִיד אָדָם לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה. אָמַר רָבִינָא: לָא אֲמַרַן אֶלָּא לְאַפּוֹקֵי מִינַּהּ, אֲבָל לְעַיּוֹלֵי לַהּ – לָא מְהֵימַן. [ט]וְלָא הִיא, לָא שְׁנָא לְאַפּוֹקֵי וְלָא שְׁנָא לְעַיּוֹלֵי – לָא מְהֵימַן. [יא־יד(ב)]מַאי דַּעְתָּיךְ? כִּדְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַמֵּי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה לֹא אוֹנֵן וְלֹא מִטַּמֵּא לַהּ, וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת וְלֹא מִטַּמְּאָה לוֹ. מֵתָה – אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, מֵת הוּא – גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ. הָתָם, בִּשְׁאֵרוֹ תְּלָה רַחֲמָנָא, אַכַּתִּי לָאו שְׁאֵרוֹ הִיא. הָכָא, מִשּׁוּם אִיקָּרוֹבֵי דַּעְתָּא הוּא, וְהָא אִיקָּרְבָא דַּעְתֵּיהּ לְגַבַּהּ. [טוטז]חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גִּיסוֹ. וְתַנְיָא אִידָּךְ: גִּיסוֹ לְבַדּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חוֹרְגוֹ. מַאי קָאָמַר? אִילֵּימָא הָכִי קָאָמַר: חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ, וְהוּא הַדִּין לְגִיסוֹ. וַאֲתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר: גִּיסוֹ לְבַדּוֹ, וְהוּא הַדִּין לְחוֹרְגוֹ. אֶלָּא מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי: גִּיסוֹ הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ, מַנִּי? לָא רַבִּי יְהוּדָה וְלָא רַבִּי יוֹסֵי. וְאֶלָּא הָכִי קָאָמַר: חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ, אֲבָל גִּיסוֹ – הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. וַאֲתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר: גִּיסוֹ לְבַדּוֹ, אֲבָל חוֹרְגוֹ – הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. וְאֶלָּא, הָא דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: שְׁמוֹנָה אָבוֹת, שֶׁהֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּמַאן? לָא כְּרַבִּי יוֹסֵי וְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ, אֲבָל גִּיסוֹ – הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ. וַאֲתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר: גִּיסוֹ לְבַדּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן חוֹרְגוֹ. וּמַתְנִיתִין – רַבִּי יְהוּדָה, בָּרַיְיתָא – רַבִּי יוֹסֵי. [יזיח]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. הָהִיא מַתַּנְתָּא דַּהֲווֹ חֲתִימִי עֲלַהּ תְּרֵי גִּיסֵי, סְבַר רַב יוֹסֵף לְאַכְשׁוּרַהּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. [יטכ]אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי דְּמַתְנִיתִין, דְּמַכְשַׁר בְּגִיסוֹ? דִּילְמָא רַבִּי יוֹסֵי דְּבָרַיְיתָא, דְּפָסֵיל בְּגִיסוֹ? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: כְּגוֹן אֲנָא וּפִנְחָס דְּהָוֵינַן אַחֵי וְגִיסֵי, אֲבָל גִּיסֵי דְּעָלְמָא שַׁפִּיר דָּמֵי. וְדִילְמָא, כְּגוֹן אֲנָא וּפִנְחָס, מִשּׁוּם גִּיסוֹ קָאָמַר?! [(ג)]אֲמַר לֵיהּ: זִיל, קַנְיַהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה, כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. [כאכב]וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא: מוֹדֶה רַבִּי אֶלְעָזָר בִּמְזוּיָּף מִתּוֹכוֹ שֶׁהוּא פָּסוּל? אֲמַר לֵיהּ: זִיל, לָא שָׁבְקִי לִי דְּאוֹתְבִינֵּיהּ לָךְ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כּוּ'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי טַבְלָא אָמַר רַבִּי בְּרוֹנָא אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְכֵן אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. [(ד)]אִיכָּא דְּמַתְנֵי לַהּ לְהָא דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה אַהָא: אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם". וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל שׁוֹפֵט שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָמָיו? אֶלָּא זֶה שֶׁהָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. בְּנֵי חֲמוּהּ דְּמָר עוּקְבָא

קְרוֹבִים

גְּוִילֵי קְלָפִים: בְּאֵשֶׁת חוֹרְגוֹ עַל נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ בְּהֶשְׁפָּטָה עִם אָדָם מִן הַשּׁוּק וּבִנְשֵׁי שְׁאָר קְרוֹבִים לָא אִבְּעֵי לְהוּ דְּכֵיוָן דִּבְנֵיהֶם פְּסוּלִין לוֹ וְהוּא לָהֶם פָּסוּל אַף לְנָשִׁים לְפִי שֶׁהַבָּנִים רְאוּיִין לְיָרֵשׁ אֶת אִמָּן אֲבָל חוֹרְגוֹ דִּבְנוֹ כָּשֵׁר מִבְּעֵי' לָן בְּאִשְׁתּוֹ: בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ וְאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ חָמִיהָ וּתְנַן (דַּף כז:) חָמִיו פָּסוּל קָרוֹב הוּא: אֲחִי הָאָח בֵּן שֶׁיֵּשׁ לְבַעַל אִמּוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת פָּסוּל לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֲחִי אָחִיו: אֲבִי חָתָן וַאֲבִי כַלָּה בֶּן רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בַּת שִׁמְעוֹן לֹא נִתְקָרְבוּ רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן בְּכָךְ וּכְשֵׁרִין לְהָעִיד זֶה לָזֶה בְּכָל עֵדִיּוֹת וְלָא אָמְרִינַן בִּשְׁבִיל בְּנוֹ שֶׁנִּתְקָרֵב רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן נִפְסַל רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן: וְלָא דָּמוּ רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן לַהֲדָדֵי: אֶלָּא כִּי אַכְלָא לְדַנָּא כִּמְגוּפָה שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה לְחָבִית: לְאַפּוֹקֵי מִנָּהּ לָחוּב לָהּ וְלִזְכּוֹת לְבַעַל דִּינָהּ דְּקָרוֹב לָא הָוֵי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נְשָׂאָהּ וּמִיהוּ לְעַיּוֹלֵי לַהּ לָא מְהֵימַן דְּאַדַּעְתָּא דִּידֵהּ קָעֲבִיד: מַאי דַּעְתָּךְ דְּלָא חָשַׁבְתְּ לֵיהּ קָרוֹב: לֹא אוֹנֵן אִם מֵתָה אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּקָדָשִׁים מֵחֲמַת אֲנִינוּת: וְאֵין מִטַּמֵּא לָהּ אִם כֹּהֵן הוּא וְאִית דל"ג אֵינָהּ מְטַמְּאָה וְכֵן הִיא אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת בַּאֲנִינוּת מִיתָתוֹ בְּקָדָשִׁים וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֵינָהּ מְצֻוָּה לְהִתְעַסֵּק בּוֹ וְאַיְּידֵי דְּתַנְיָא לֹא אוֹנֶנֶת תְּנָא וְלֹא מְטַמֵּאת וְלָאו דַּוְקָא דְּנָשִׁים דִּכְהֻנָּה לֹא הֻזְהֲרוּ עַל הַטֻּמְאָה: גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ בִּדְכָתַב לָהּ מִן הָאֲרוּסִין מוֹקְמִינַן לָהּ בִּשְׁנַיִם אוֹחֲזִין (ב"מ דַּף יח.) וְאַהָא דְּקָתָנֵי לֹא מִטַּמֵּא לָהּ קָא סָמְכַתְּ וְאָמַרְתְּ לָאו קָרוֹב הוּא: הָתָם גַּבֵּי טֻמְאָה וִירֻשָּׁה: בִּשְׁאֵרוֹ תָּלָה רַחֲמָנָא כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא כ"א:ב') כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב וְאָמַר מַר (יְבָמוֹת דַּף כב:) שְׁאֵרוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ וְכֵן בִּירֻשַּׁת הַבַּעַל לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ מִכָּאן שֶׁהַבַּעַל יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין (ב"ב קט:): גִּיסוֹ לְבַדּוֹ אֲבָל בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ כְּשֵׁרִים לְגִיסוֹ וְרַבִּי יוֹסֵי פְּלִיג אַמַּתְנִי' בְּתַרְתֵּי חֲדָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' בְּגִיסוֹ בֵּן וְחָתָן וּפְלִיג נָמֵי אַבַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ דְּקָתָנֵי מַתְנִי' דַּהֲוָה קָרוֹב וְכֵן גַּם הוּא קָרוֹב לוֹ דְּהָוֵי לוֹ בֶּן גִּיסוֹ פָּסוּל הוּא לוֹ מִשּׁוּם דְּאִיהוּ לְדִידֵהּ בַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ אֲבָל מִשּׁוּם קֻרְבָה דְּבֶן גִּיסוֹ לָא מִפְּסִיל וְנָפְקָא מִנָּהּ דְּחָתָן גִּיסוֹ כָּשֵׁר לְהָעִיד לוֹ (וְהוּא הַדִּין לְגִיסוֹ וְהַיְנוּ דְּקָתָנֵי בַּבָּרַיְתָא בָּתְרָיְתָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר חוֹרְגוֹ אַף חוֹרְגוֹ דְּמוֹדֶה נָמֵי בְּגִיסוֹ וַאֲתָא ר' יוֹסֵי לְמֵימַר גִּיסוֹ לְבַדּוֹ וְהוּא הַדִּין לְחוֹרְגוֹ) זה"ו נוס"ח אח"ר בְּפִי' וְנִרְאֶה גִּיסוֹ לְבַדּוֹ וְרַבִּי יוֹסֵי פְּלִיג אַמַּתְנִיתִין בַּחֲדָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' גִּיסוֹ וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ (כְּשֵׁרִים לְגִיסוֹ) דְּאַבַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ דְּקָתָנֵי מַתְנִיתִין דְּהָוֵי קָרוֹב וְכֵן גַּם הוּא קָרוֹב לוֹ דְּהָוֵי לֵיהּ בֶּן גִּיסוֹ לָא פְּלִיג רַבִּי יוֹסֵי עֲלָהּ וּמוֹדֶה הוּא דְּבֶן גִּיסוֹ פָּסוּל לוֹ מִשּׁוּם דְּאִיהוּ לְדִידֵהּ בַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ אֲבָל מִשּׁוּם קֻרְבָה דְּבֶן גִּיסוֹ לָא מִפְּסִיל וְנָפְקָא מִנָּהּ דַּחֲתַן גִּיסוֹ כָּשֵׁר וְכוּ': מַאי גִּיסוֹ דְּקָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי אַף גִּיסוֹ וּמַר אָמַר חֲדָא וּמַר אָמַר חֲדָא וְלָא פְּלִיגִי: הָכִי גָּרְסִינַן אֶלָּא הָכִי קָאָמַר חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ אֲבָל גִּיסוֹ הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ וַאֲתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר גִּיסוֹ לְבַדּוֹ אֲבָל חוֹרְגוֹ הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ: אֶלָּא הָא דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּא כו' לָא רַבִּי יְהוּדָה וְלָא ר' יוֹסֵי דִּלְר' יְהוּדָה ט' אָבוֹת הָוְיָן בְּמַתְנִי' בַּר מֵחוֹרְגוֹ וְכֵן לְר' יוֹסֵי תִּשְׁעָה הָוְיָן: אֶלָּא חוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ אֲבָל גִּיסוֹ הוּא וּבְנוֹ וַחֲתָנוֹ וַאֲתָא ר' יוֹסֵי לְמֵימַר גִּיסוֹ לְבַדּוֹ וְכָל שֶׁכֵּן חוֹרְגוֹ: וּמַתְנִי' רַבִּי יְהוּדָה דְּקָתָנֵי בֵּן וְחָתָן בְּגִיסוֹ: בָּרַיְתָא ר' יוֹסֵי אַפִּיק גִּיסוֹ וְחוֹרְגוֹ הָוֵי ח' אָבוֹת וּבָנִים וַחֲתָנִים וְאִית דְּמוֹקְמִי לְהַאי בֶּן גִּיסוֹ דְּקָא מַכְשַׁר ר' יוֹסֵי בְּבֵן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְגִיסוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת כִּי הֵיכִי דְּלָא לִפְלוֹג ר' יוֹסֵי אַבַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וְלָא מִתּוֹקְמ' שַׁפִּיר דְּכָל בְּנֵיהֶם דְּמַתְנִי' מֵאוֹתָהּ אִשָּׁה קָאָמַר וְעוֹד אִי מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת מַכְשִׁיר ר' יוֹסֵי מִכְּלָל דְּתַנָּא דִּידַן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת נָמֵי פָּסוּל מִשּׁוּם קָרוֹב מֵחֲמַת קָרוֹב תִּקְשֵׁי לְרַב חִסְדָּא דְּאַכְשַׁר בַּאֲחִי הָאָח דְּהַשְׁתָּא בֶּן גִּיסוֹ פָּסוּל מִשּׁוּם אֲחִי בֶּן אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחִי הָאָח מִבַּעְיָא: הֲלָכָה כְּר' יוֹסֵי קס"ד כְּר' יוֹסֵי דְּמַתְנִי' דְּלָא פָּסוּל אֶלָּא קָרוֹב הָרָאוּי לְיָרֵשׁ וְגִיסוֹ אֵינוֹ רָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ: דְּפָסִיל בְּגִיסוֹ דְּקָתָנֵי גִּיסוֹ לְבַדּוֹ: לָא ס"ד דְּהָא בְּהֶדְיָא פָּרֵישׁ שְׁמוּאֵל לִפְסוּלָא דְּגִיסוֹ כְּגוֹן אֲנָא וּפִנְחָס שֶׁהָיָה אָחִיו וְגִיסוֹ מִכְּלָל דְּגִיסוֹ דְּעָלְמָא כְּשֵׁרִין: מִשּׁוּם גִּיסוֹ וּשְׁמוּאֵל פֵּרוּשָׁא דְּגִיסוֹ אָתָא לְאַשְׁמְעִי': א"ל לְמְקַבֵּל מַתָּנָה: זִיל קַנְיָהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה אִם יֵשׁ לְךָ עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁמָּסַר לְךָ שְׁטָר זֶה בִּפְנֵיהֶם הֲבִיאֵם וְיָעִידוּ וְתִהְיֶה שֶׁלְּךָ דְּסָבַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרִי' בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (ד' ג:) אַפִּי' לֹא חָתְמוּ בוֹ עֵדִים אֶלָּא שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים כָּשֵׁר וְגוֹבָה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִים עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם: בִּמְזוּיָּף מִתּוֹכוֹ שֶׁחָתְמוּ בוֹ עֵדִים פְּסוּלִים שֶׁהוּא פָּסוּל דִּבְמַאי קָנֵי לֵיהּ בְּהַאי שְׁטָרָא הַאי שְׁטָרָא חַסְפָּא בְּעָלְמָא הוּא:

גִּיסוֹ לְבַדּוֹ וכ"ש חוֹרְגוֹ. אֵינָם שָׁוִים דְּחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ לְמְעוּטֵי בְּנוֹ וַחֲתָנוֹ וְגִיסוֹ לְבַדּוֹ לָא לְמַעוּטֵי בְּנוֹ דְּהָא בָּרַיְתָא ר' יוֹסֵי הִיא אַלְמָא חָשִׁיב בַּעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וְהַיְנוּ בֶּן גִּיסוֹ וְלָא אָתָא לְמַעוּטֵי אֶלָּא חֲתָנוֹ כִּדְפֵי' הַקּוּנְטְרֵס וּמִדְּמַסְקִי' דַּהֲלָכָה כְּר' יוֹסֵי דְּגִיסוֹ לְבַדּוֹ לְמְעוּטֵי חֲתָנוֹ יֵשׁ לְדַקְדֵּק כ"ש שְׁנַיִם הַנְּשׂוּאִים שְׁתֵּי בְּנוֹת אֲחָיוֹת אוֹ בְּנוֹת שְׁנֵי אַחִים דִּכְשֵׁרִים: וְהָא מוֹדוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בִּמְזֻיָּף מִתּוֹכוֹ מִדְּמְהַדַּר לֵיהּ אַבַּיֵּי הָכִי מַשְׁמַע דס"ל כְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר עֵדֵי מְסִירָה כָּרְתִי אַלְמָא קָסָבַר אַבַּיֵּי כָּתַב לְאֶחָד וּמָסַר לְאַחֵר זֶה שֶׁמָּסַר לוֹ קָנָה דְּהָכִי א"ר אֶלְעָזָר בְּסוֹף מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי (כְּתֻבּוֹת דַּף צד: וְשָׁם) וְתֵימַהּ הָא אַבַּיֵּי הוּא דְּאָמַר בפ"ק דב"מ (דַּף יג. וְשָׁם) עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זָכִין לוֹ וְי"ל דְּהַהִיא דְּכָתַב לְאַחֵר מַיְּרֵי בְּב' שְׁטָרוֹת הַיּוֹצְאִים בְּיוֹם אֶחָד שֶׁזְּמַנָּם שָׁוֶה דְּכֵיוָן דְּלָא מוּכָח מִתּוֹךְ הַשְּׁטָר אֵיזֶה קָדַם לֹא שַׁיָּךְ לְמֵימַר עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זָכִין לוֹ וְאָזְלִינַן בָּתַר מְסִירָה אֲבָל הֵיכָא דְּמִתּוֹךְ הַשְּׁטָר מוּכָח אֵיזֶהוּ קָדַם עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זָכִין לוֹ וַאֲפִלּוּ נִמְסַר לְבַסּוֹף:

מסורת הש"ס

א יבמות מ:

ב יבמות מג:; יבמות כט:; כתובות פט:; כתובות נג.; בבא מציעא יח.

ג גיטין י:

ד ראש השנה כה:; קידושין סו:

תורה אור השלם

עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא [ויקרא יח, יד]

כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו [ויקרא כא, ב]

וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט [דברים יז, ט]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין רטו, טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ג:

ב מיי' פי"ג מהל' עדות הל' ו:

ג סמג לאוין רטו, טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ג:

ד מיי' פי"ג מהל' עדות הל' ו:

ה טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ז:

ו מיי' פי"ג מהל' עדות הל' יב:

ז טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ו:

ח מיי' פי"ג מהל' עדות הל' יא:

ט טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ט:

י מיי' פי"ג מהל' עדות הל' יד:

יא סמג לאוין רלה, סמג עשין מח, טור אה"ע סי' נז, ש"ע אה"ע סי' נה סעי' ו:

יב מיי' פב' מהל' אבל הל' ג:

יג מיי' פכ"ב מהל' אישות הל' ב:

יד מיי' פי' מהל' אישות הל' יא:

טו סמג לאוין רטו, טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ח:

טז מיי' פי"ג מהל' עדות הל' יג:

יז טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ד:

יח מיי' פי"ג מהל' עדות הל' ז:

יט טוש"ע חו"מ סי' לג סעי' ד:

כ מיי' פי"ג מהל' עדות הל' ז:

כא סמג עשין מח, טוש"ע אה"ע סי' קל סעי' יז:

כב מיי' פא' מהל' גירושין הל' יז:

קְרוֹבִים וְנִתְרַחֲקוּ הֲוֹ אָמְרִינַן לְהוּ: פְּסִילְנָא לְכוּ לְדִינָא. אֲמַר לְהוּ: מַאי דַּעְתַּיְיכוּ? כְּרַבִּי יְהוּדָה? אֲנַן מַיְיתֵינַן אִינַּרְתָּא מִמַּעְרָבָא דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֲמַר לְהוּ: אַטוּ בָּקְבָא דְּקִירְיָא אִידַּבָּקְנָא בְּכוּ? דְּלָא קָאֲמִינָא פְּסִילְנָא לְכוּ לְדִינָא, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלָא צָיְיתִיתוּ דִּינָא. אוֹהֵב זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ וְכוּ׳. וְכַמָּה? אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַב: כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. וְרַבָּנַן מִשְׁמֵיהּ דְּרַבָּא אָמְרִי: אֲפִילּוּ מִיּוֹם רִאשׁוֹן וְאֵילָךְ. (א) הַשּׁוֹנֵא כֹּל שֶׁלֹּא דִּבֵּר כּוֹ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: ״וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ״ – יְעִידֵנוּ, ״וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ״ – יְדִיעֵנוּ. אַשְׁכְּחַן שׁוֹנֵא, אוֹהֵב מְנָלַן? קְרֵי בֵּיהּ הָכִי: וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא אוֹהֵב לוֹ – יְעִידֵנוּ, וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ וְלֹא טוֹבָתוֹ – יְדִיעֵנוּ. מִידֵּי ״אוֹהֵב״ כְּתִיב? אֶלָּא סְבָרָא הוּא. אוֹיֵב – מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּמִרַחֲקָא דַּעְתֵּיהּ. אוֹהֵב נָמֵי – מִקְרְבָא דַּעְתֵּיהּ. וְרַבָּנַן, הַאי ״לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ״ מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? (ב) חַד לְדִיָּין. (ג) אִידְּךָ, כְּדְתַנְיָא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, ״וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ״ – מִכָּאן לִשְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׁוֹנְאִין זֶה אֶת זֶה, שֶׁאֵין יוֹשְׁבִין בַּדִּין כְּאֶחָד. הוי(ב) מַתְנִי׳ כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים? הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן לַחֲדָר, וּמְאַיְימִין עֲלֵיהֶן, וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לְחוּץ, וּמְשַׁיְירִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן. זח(ג) וְאוֹמְרִים לוֹ: אֱמוֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּיב לָזֶה? אִם אָמַר: ״הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּיב לוֹ״, ״אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ״ – לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאמַר: ״בְּפָנָיו הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מֵאתַיִם זוּז״. טי(ד) וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי, וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶן מְכוּוָּנִין, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. יאיב(ה) שְׁנַיִם אוֹמְרִים: זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר: חַיָּיב – זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: חַיָּיב, וְאֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי – חַיָּיב. אֶחָד אוֹמֵר: חַיָּיב, וְאֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי, אֲפִילּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ – יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין. יג טי(ו) גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִין אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה זַכַּאי. אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה חַיָּיב. טז־יח(ו) וּמְנַיִּין לְכְשֶׁיֵּצֵא, לֹא יֹאמַר: אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵירַיי מְחַיְּבִים, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵירַיי רַבּוּ עָלַי? עַל זֶה נֶאֱמַר: ״לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ״, וְאוֹמֵר: ״הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד״. יטכ(ז) הֵיכִי אָמְרִינַן לְהוּ? אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכִי אָמְרִינַן לְהוּ, ״נָשְׁיאִים וְרוּחַ וָעָשָׂם אֵין אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שֶׁקֶר״. אָמַר לֵיהּ רָבָא, יָכְלִי לְמֵימַר: שַׁב שְׁנֵי הָוֶה כַּפָּנָא, וְאַבָּבָא אוּמָּנָא לָא חֲלִיף. כאכב(ח) אֶלָּא אָמַר רָבָא, אָמְרִינַן לְהוּ: ״מֵפִיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ עֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שֶׁקֶר״. אָמַר לֵיהּ רַב אָשֵׁי, יָכְלִי לְמֵימַר: שַׁב שְׁנֵי הָוֶה מוֹתָנָא, וְאִינִישׁ בְּלָא שָׁנֵיהּ לָא שָׁכֵיב. כגכד(ט) אֶלָּא אָמַר רַב אָשֵׁי: אָמַר לִי נָתָן בַּר מָר זוּטְרָא, אָמְרִינַן לְהוּ: סָהֲדֵי שַׁקְרֵי אַאוֹגָרְייהוּ זִילִי, דִּכְתִיב: ״וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל וְגָדְוּ וְיעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ״. אִם אָמַר ״הוּא אָמַר לִי כוּ״. עַד שֶׁיֹּאמְרוּ: ״בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מָאתַיִם זוּז״. כהכו(י) מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר ״אֹתָם עֵדַיי״. (ח) אֵיתְמַר נָמֵי: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: ״מָנָה לִי בְּיָדֶךָ״, אָמַר לוֹ: ״הֵן״. לָמָּחָר אָמַר לוֹ: ״תְּנֵהוּ לִי״, אָמַר: ״מְשַׁטֶּה אֲנִי בָּךְ״ – פָּטוּר. כוכח(יא) תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: ״מָנָה לִי בְּיָדֶךָ״, אָמַר לוֹ ״הֵן״. לָמָּחָר אָמַר לוֹ ״תְּנֵהוּ לִי״, אָמַר לוֹ ״מְשַׁטֶּה אֲנִי בָּךְ״ – פָּטוּר. כטל(יב) וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ הִכְמִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי גַּדֵּר, וְאָמַר לוֹ: ״מָנָה לִי בְּיָדֶךָ״, אָמַר לוֹ: ״הֵן״. ״רְצוֹנְךָ שֶׁתּוֹדֶה בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי?״ אָמַר לוֹ: ״מִתְיָירֵא אֲנִי שֶׁמָּא תִּכְפְּיֵנִי לְדִין״. לָמָּחָר אָמַר לוֹ: ״תְּנֵיהוּ לִי״, אָמַר לוֹ: ״מְשַׁטֶּה אֲנִי בָּךְ״ – פָּטוּר. וְאֵין טוֹעֲנִין לַמֵּסִית. לאלד(יג) מֵסִית? מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ! חַסּוֹרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: אִם לֹא טָעַן, אֵין טוֹעֲנִין לוֹ. וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת, אַף עַל גַּב דְּלֹא טָעַן, טוֹעֲנִין לוֹ. וְאֵין טוֹעֲנִין לַמֵּסִית. מַאי שְׁנָא מֵסִית? אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מִפִּירְקֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא שְׁמִיעַ לִי, שָׁאנֵי מֵסִית דְּרַחֲמָנָא אָמַר: ״לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו״. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין טוֹעֲנִין לַמֵּסִית? מִנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: הַרְבֵּה טְעָנוֹת הָיָה לוֹ לַנָּחָשׁ לִטְעוֹן, וְלֹא טָעַן. וּמִפְּנֵי מָה לֹא טָעַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? לְפִי שֶׁלֹּא טָעַן הוּא. מַאי הָוֶה לֵיהּ לְמֵימַר? דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי תַּלְמִיד – דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? דִּבְרֵי הָרַב שׁוֹמְעִין. אָמַר חִזְקִיָּה: מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ? שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ״. רַב מְשַׁרְשְׁיָא אָמַר, מֵהָכָא: ״אַמָּתַיִם וָחֲצִי אָרְכּוֹ״. רַב אָשֵׁי אָמַר: ״עַשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת״. אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא דְּאָמַר ״מְשַׁטֶּה אֲנִי בָּךְ״, אֲבָל אָמַר

״לֹא

דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד וא״ת אִם כֵּן כָּל מַסִּית יִפָּטֵר עַצְמוֹ בְּאוֹתָהּ טַעֲנָה וְיֹשׁ לוֹמַר דְּדַוְקָא נָתַשׁ שֶׁלֹּא נִטְּעָה שֶׁלֹּא לְהָסִית וְלֹא נַעֲשָׂה אֶלָּא לְפִי שֶׁבֵּאת תַּקָּלָה עַל יָדוֹ אֲבָל מַסִּית שֶׁנִּטְּעָה שֶׁלֹּא לְהָסִית נִמְצָא כְּשֶׁמַּסִּית עוֹבֵר:

בְּכָבֵא דְקִירְיָא אִדַּבָּקִי בְּכוּ בְּקְבָא שֶׁל שַׁעֲוָה נִדַּבְּקוּתְיוּ בָּהֶם בְּתַמְיהֵי לְמֵימַר אֲנִי דַּבּוּק בָּהֶם בְּלֹל אֶלָּא אִתּוּתֵי דִּינָא: מֵיתִי רֵאשׁוֹן וְאֵילֵךְ בְּטֵלָה שׁוֹשְׁבִינוּת וְכֻלָּא לְהָעִיד: וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ יְעִידֵנוּ דְּהַאי וְהוּא אֲעֵד קַאֵי דְּמֵעִיד שֶׁהוּא חַיָּב גְּוּפוּת וְהָעֵד לֹא אוֹיֵב לוֹ לְרוֹצֵחַ דְּאִי בְּרוֹצֵחַ הָא כְּתִיב (דְּבָרִים ד) וְהוּא לֹא שׂוֹנֵא לוֹ וּקְרֵאי אַחֲרֵנֵי טוּבָא: וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ יְדִיעֵנוּ דְּסָמִיךְ לַהּ וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְקָאֲמַר ר' יְהוּדָה דְּהַאי לֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ אֲשׁוֹפְטִים קַאֵי וְלִשּׁוֹן זֶה מְצַאתִי בְּבַרַיְיתָא דְּסִפְרֵי וְלֹא בְּסִפְרֵי שָׁלְנוּ וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ הָעֵד וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ הַשּׁוֹפֵט: חַד לְדַיָּן דְּבָדַיָּן מוֹדוּ רַבָּנַן דְּשׁוֹנֵא לֹא יְרַוּוּ דְּלָא מָצֵי חֲזֵי לֵיהּ זְכוּתֵיהּ: וְאִידָּךְ לְפִסֹּל בְּדַיָּן אֶחָד שְׁנֵי דַּיָּנִין שֶׁשּׁוֹנְאִין זֶה אֶת זֶה: מְתָנֵי' מְאַיְמִין עֲלֵיהֶם מִפְּרָשׁ בְּגְמָרָא: הוּא אָמַר לִי הִלְוָה אָמַר לִי: לֹא אָמַר כְּלוּם דְּעֵבִיד אִינִישׁ דְּאָמַר פְּלוֹנִי נוֹשֶׁה בִּי כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזִיקוּהוּ עֹשֶׁר: הוֹדָה לוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּפָנֵינוּ לְהוֹדוֹת נִתְכַּוְּנוּ לְהְיוֹת לוֹ עֵדִים בַּדָּבָר: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב זַכַּאי דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כ"ג:ב') אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת: אֲפִילּוּ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹ מְזַכִּין וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין וְאע"ג דְּאֵי הָוֶה פְּלִיג עֲלֵיהוּ הָוֵי בָּטֵל בְּמִעוּטָא כִּי אָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הָוֵי כְּמוֹ שֶׁלֹּא יָשַׁב בְּדִין וְנִמְצָא הַדִּין בְּשָׁנַיִם וְאֵנוּ תְּלָתָא בָּעֵינַן: מְכַנִּיסִין אוֹתָן לְבַעֲלֵי דִּינִין וּבְגְמָרָא פָּרִיךְ הָא לָא אַפְקִינְהוּ: גְּמ' הֵיכִי א"ל לַעֲדִים כְּשֶׁמְּאַיְמִין עֲלֵיהֶם: נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם וְגוֹ' בְּשָׁבִיל מְתֻהֲלַל בְּמַתָּת שֶׁקֶר דַּהֲנֵינוּ מְעֵדֵי שֶׁקֶר גְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים וַאֲפִילּוּ כְּשֶׁהַשָּׁמַיִם מִתְקַשְּׁרִים בָּעָבִים וְרוּחַ לְהוֹרִיד גְּשָׁמִים אֵין הַגֶּשֶׁם בָּא: אָמַר רַבָּא מַאי אַכַּפְּת לְהוּ אִם לֹא יֵרְדוּ גְּשָׁמִים אָמְרִי בְּלִבָּם מִשָּׁל הֶדְיוֹט שַׁב שְׁנֵי הָוֶה כַּפָּנָא וְאַבָּבָא אוּמָּנָא לָא חָלֵף עַל פֶּתַח מִי שֶׁיּוֹדֵעַ אֻמָּנוּת וּבָעֵל מְלָאכָה לֹא עָבַר הָרָעָב: מִפִּץ וְחֶרֶב וְגוֹ' אִישׁ עוֹנֶה וְגוֹ' בְּעוֹן עֵדוּת שֶׁקֶר דָּבָר בָּא וְיִתְיָרְאוּ שֶׁלֹּא יְמִיתוּ: כְּאוֹגְרַיְיהוּ זִילִי הַשּׁוֹכְרִים אוֹתָם מְבַזִּים אוֹתָם וְקַלִּים הֵם בְּעֵינָיו: וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל גַּבֵּי בְּלִיעַל נְבוּל הַיַּרְעַאלִי כְּתִיב שֶׁיְּהוּ עֹצְמֵי הַמֶּלֶךְ הָיוּ יוֹעֲצִים לְשׁוֹכְרָם וְהָיוּ קוֹרְאִים אוֹתָם בְּנֵי בְלִיַּעַל: בְּפָנֵינוּ מִשְׁמַע שֶׁעָשׂוּ עֵדִים אֶתְמוֹל שֶׁהוֹדָה לוֹ הוֹאִיל וְלֹא אָמַר אַתֶּם עֵדַי: מְשֻׁשָּׁה אֲנִי בְּךָ שׂוֹחֵק הָיִיתִי בְּךָ בְּשָׁבִיל שֶׁהָיִיתָ שׁוֹאֲלֵנִי מַה שֶּׁלֹּא הָיָה: הַכְמִין הֶחְבִּיא כְּמוֹ וְאָרַב לוֹ (דְּבָרִים יט) וְיִכְמֹן לֵיהּ: וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית חֲבֵרוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה כּוֹבְשִׁים אֵין טוֹעֲנִין אוֹתוֹ ב"ד בְּשָׁבִילוֹ טַעֲנַת זְכוּת אֶלָּא אִם כֵּן טוֹעֲנִין הוּא: וְאֵם לֹא טָעַן מְשֻׁשָּׁה הָיִיתִי בְּךָ כְּשֶׁהוֹדִיתִי לִי אֵין טוֹעֲנִין בְּשָׁבִילוֹ אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ אַחֲרֵי שֶׁהוֹדִיתָה לְךָ שַׁלֵּם: וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת אִם יֵשׁ טַעֲנַת זְכוּת וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִטְעוֹן טוֹעֲנִין לוֹ: לְפִי שֶׁלֹּא טָעַן הַנָּחָשׁ לֹא טָעַן הקב"ה בְּשָׁבִילוֹ: וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ הקב"ה לֹא הִזְהִירָם עַל הַנְּגִיעָה וּמִתּוֹךְ תּוֹסֶפֶת גְּרִעוּ שֶׁדָּחַף הַנָּחָשׁ אֶת חַוָּה עַל הָאִילָן עַד שֶׁנָּגְעָה בּוֹ אָמַר לָהּ רָאֵי שֶׁאֵין מִיתָה עַל הַנְּגִיעָה אַף עַל הָאֲכִילָה לֹא תָמוּתִי: אַמָּתַיִם דַּל אֵ"ל ק' מַהֲכָא קְרֵי בָּהּ (מְתִים) הֲוֵי שְׁתֵּי מֵאוֹת אַמָּה כָּל אוֹתִיּוֹת שַׁבְּתוֹרָה הֲבָרְתָם כִּכְתִיבָתָם כְּמוֹ וְעָשִׂיתָ וְאָמַרְתָּ כְּאִילּוּ כְּתִיבָה בָּהּ"א וְכֵן אַתָּה חָסֵר כְּמוֹ אוֹתָהּ מִלֹּא: עַשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה דַּל עִיי"ן מַהֲכָא הֲוֵי לְהוּ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה:

מסורת הש״ס

א תנא דבי אליהו רבה

ב לקמן נו.; ספרא אמור פרשה יד ג; תוספתא סנהדרין ג לקמן לו:

ד לקמן מ.; משנה סנהדרין; משנה ראש השנה; ראש השנה כג:

ה לקמן מ.; תוספתא סנהדרין; לעיל ה:; לעיל ג:; משנה סנהדרין ו לקמן מב.; ספרא קדושים פרק ד ו-ז; אונר מדרשים השכם מדרש השכם יד

ז לקמן לא.; בבא קמא צט:

ח שבועות לח:

תורה אור השלם

[במדבר לה, כג]

[דברים ד]

[ויקרא יט, טז]

[משלי יא, יג]

[משלי כה, יד]

[משלי כה, יח]

[מלכים א כא, י]

[דברים יג, ט]

[בראשית ג, ג]

[בראשית ב, יז]

[שמות כה, י]

[שמות כו, ז]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין רח, טוש״ע חו״מ סי׳ ז סע׳ ז:

ב מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

ג טוש״ע חו״מ סי׳ ז סע׳ ח:

ד מיי׳ פכ״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

ה סמג לאוין ריז, טוש״ע חו״מ סי׳ כח סע׳ ח:

ו מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ ב:

ז טוש״ע חו״מ סי׳ פא סע׳ ח:

ח מיי׳ פו׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ א:

ט סמג לאוין ריז, טוש״ע חו״מ סי׳ כח סע׳ ט:

י מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ ב:

יא סמג עשין צח, טוש״ע חו״מ סי׳ יח סע׳ א:

יב מיי׳ פח׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

יג סמג עשין צח, טוש״ע חו״מ סי׳ יט סע׳ א:

יד מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

טו מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

טז סמג עשין צח, טוש״ע חו״מ סי׳ יט סע׳ א:

יז מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

יח מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

יט סמג לאוין ריז, טוש״ע חו״מ סי׳ כח סע׳ ז:

כ מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ ב:

כא סמג לאוין ריז, טוש״ע חו״מ סי׳ כח סע׳ ז:

כב מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ ב:

כג סמג לאוין ריז, טוש״ע חו״מ סי׳ כח סע׳ ז:

כד מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ ב:

כה טוש״ע חו״מ סי׳ פא סע׳ ז:

כו מיי׳ פי״ז מהל׳ עדות הל׳ א:

כז סמג עשין צח, טוש״ע חו״מ סי׳ פא סע׳ א:

כח מיי׳ פו׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ ו:

כט טוש״ע חו״מ סי׳ פא סע׳ יא:

ל מיי׳ פו׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ ז:

לא טוש״ע חו״מ סי׳ פא סע׳ ג:

לב מיי׳ פו׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ ח:

לג מיי׳ פי׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

לד מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ה:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' פא סעי' א כא:
ב מיי' פו' מהל' טוען ונטען הל' ו:
ג טוש"ע חו"מ סי' פא סעי' ו יג:
ד מיי' פו' מהל' טוען ונטען הל' ז:
ה סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' פא סעי' יד:
ו מיי' פו' מהל' טוען ונטען הל' ז:
ז סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' פא סעי' יד:
ח מיי' פו' מהל' טוען ונטען הל' ז:
ט סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' ז:
י מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ב:
יא מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ג:
יב סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' ז:
יג מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ב:
יד מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ג:
טו סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' ז:
טז מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ב:
יז מיי' פו' מהל' טוען ונטען הל' ג:
יח טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' ח:
יט מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ג:
כ טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' ח:
כא מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ג:
כב סמג עשין צה, טוש"ע חו"מ סי' לט סעי' יא:
כג מיי' פז' מהל' טוען ונטען הל' ג:
כד סמג עשין פב, טוש"ע חו"מ סי' מו סעי' לח:
כה מיי' פכ"ט מהל' מכירה הל' טז:
כו מיי' פכ"ד מהל' מלוה ולוה הל' ה:

כָּךְ אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו. וְהָא דְּאָמַר בְּגֵט פָּשׁוּט (ב"ב דף קעה. ושם) לֹא הָיוּ דְּבָרִים לֹא הוֹדֵיתִי לְךָ וַהֲרֵי עֵדִים שֶׁשְּׁמָעוּ: הַחְזַק כַּפָּרָן וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלָיו בִּשְׁבוּעָה: כֹּל מִלֵּי דְּכִידֵי לָא דְּכִירִי אֵינָשֵׁי דְּבָרִים שֶׁל חִנָּם כְּלוֹמַר הוֹאִיל וְאוֹתָהּ הוֹדָאָה דִּבְרֵי רִוחַ הָיוּ שֶׁהַשְׁטָה בּוֹ לֹא דְּכִירִי אֵינָשֵׁי וְשָׁכַח אוֹתָהּ הוֹדָאָה: כְּלֹתָא יְרִיעָה הַפְרוּסָה סְבִיבוֹת הַמִּטָּה: עֵירֵי וְשַׁכְבֵי לָהֶן עָלָךְ סָהֲדֵי רוֹצֶה אַתָּה שֶׁיְּהוּ כָּל הַשּׁוֹמְעִין מְעִידִין בֵּין נְעוֹרִין בֵּין יְשֵׁנִים שֶׁהָיָה מַכִּיר זֶה בּוֹ שֶׁלֹּא יוֹדָה בִּפְנֵי עֵדִים אֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁמָּא יְהֵא סָבוּר שֶׁכַּלָּם יְשֵׁנִים וְיֹאמַר הֵן: קַב רַשׁ מָלֵא קַב שְׁטָרוֹת יֵשׁ עָלָיו: מֵאן מַסֵּיק בֵּי לְמֵי אֲנִי חַיָּב כְּלוּם: אָדָם עָשׂוּי לוֹמַר לְבָרִיּוֹת חַיָּב אֲנִי מָעוֹת לְפִלּוֹנִי לְהִתְרַחֵק מֵעֵין הָרַע: שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ שֶׁלֹּא לְרָאוֹת שֶׁבַע מִמָּמוֹן: עַכְבְּרָא דְּשַׁכִּיב אַדִּינָרֵי עָשִׁיר שֶׁלֹּא נָהֲנָה מִמָּמוֹנוֹ כְּעַכְבָּר זֶה שֶׁשּׁוֹכֵב עַל דִּינָרֵי זָהָב וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה מֵהֶן: נְוִול וְנָהֲדַר נִשְׁלַם הַחֲצִי שֶׁקִּבַּלְנוּ: כְּבָר הוֹרָה זָקֵן ר' יִשְׁמָעֵאל שֶׁקִּבַּלְתֶּם עַל פִּיו וְלֹא אֶחֱלֹק עַל מַה שֶּׁעָשָׂה: וְקָנוּ מִיָּדוֹ כּוֹתְבִין שְׁטַר הוֹדָאָה וְאע"פ שֶׁלֹּא אָמַר כִּתְבוּ דִּסְתָם קִנְיָן לְכְתָיבָה עוֹמֵד: וְאִם לָאו אֵין כּוֹתְבִין וְאע"ג דְּאָמַר לְהוּ אַתֶּם עֵדַי וְחַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ אֲפִלּוּ הָכִי נִיחָא לֵהּ מִלְוָה עַל פֶּה מִמִּלְוָה בִּשְׁטָר: שְׁלֹשָׁה עָשָׂאן בֵּית דִּין וְהַפְקִירָן הֶפְקֵר וְיכוֹלִין לְשַׁנּוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת מִלְוָה בִּשְׁטָר וְלִהְיוֹת בְּמָקוֹם הַלְוָה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לְכָתְבָהּ: אוֹדִיתָא שְׁטַר הוֹדָאָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ: כְּנִיפֵי וְיָתְבֵי שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וּבָא וְהוֹדָה לוֹ בִּפְנֵיהֶם הוֹאִיל וְלֹא זְמִנוּם וְקִבְּצוּם לְכָךְ לֹא נַעֲשׂוּ ב"ד אֶלָּא עֵדִים דְּדִלְמָא אִי לָא הֲווּ אֶלָּא תְּרֵי הֲווּ מוֹדֵי לֵיהּ קַמַּיְהוּ וְלָא הֲווּ מַהְדְּרִי אַחַר ב"ד: כְּנִפַּיְהוּ אֵיהוּ כְּתִבִינַן דִּמְדְּכָנֵף תְּלָתָא

״לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם״ – הוּחְזַק כַּפָּרָן. [א]אָמַר רַב פָּפָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר אַדָּא, הָכִי אָמְרִינַן מִשְׁמֵיהּ דְּרָבָא: כֹּל מִילֵּי דְּכִידֵי לָא דְּכִירִי אִינָשֵׁי. הָהוּא דְּאַכְמֵין לֵיהּ עֵדִים לְחַבְרֵיהּ בְּכִיפְלֵתֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: ״מָנֶה לִי בְּיָדָךְ״. אָמַר לֵיהּ: ״הֵן״. אָמַר: ״עֵירֵי וְשָׁכְבֵי לֶיהֱווֹ עָלָךְ סָהֲדֵי״. אֲמַר לֵיהּ: ״לָא״. אָמַר רַב כָּהֲנָא: הָא אָמַר לֵיהּ ״לָא״. הָהוּא דְּאַכְמֵין עֵדִים בְּקִיבְרָא לְחַבְרֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ: ״מָנֶה לִי בְּיָדְךָ״. אָמַר לֵיהּ: ״הֵן״. חַיֵּי וּמִיתֵי לֶיהֱווֹ עָלָךְ סָהֲדֵי, אָמַר לֵיהּ: ״לָא״. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן [בֶּן לָקִישׁ]: הָא אָמַר לֵיהּ ״לָא״. [ג]אָמַר רַבִּינָא, וְאִיתֵימָא רַב פָּפָּא: שְׁמַע מִינַּהּ מֵהָא, הָא דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר ״אַתֶּם עֵדַיי״, לָא שָׁנָא כִּי אָמַר לֵוֶה, וְלָא שָׁנָא כִּי אָמַר מַלְוֶה וְשָׁתֵיק לֵוֶה. טַעְמָא דְּאָמַר לֵוֶה ״לָא״, אֲבָל אִי שָׁתֵיק – הָכִי נָמֵי. הָהוּא דַּהֲוָה קָרוּ לֵיהּ ״קַב רָשׁוּ״, אֲמַר: מַאן מַסֵּיק בֵּי אֶלָּא פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי? אֲתוֹ, תַּבְעוּהוּ לְדִינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. [ה]אָמַר רַב נַחְמָן: אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ. הָהוּא דַּהֲוָה קָרוּ לֵיהּ ״עַכְבְּרָא דְּשַׁכִּיב אַדִּינָרֵי״. כִּי קָא שָׁכִיב, אָמַר: ״פְּלָנְיָא וּפְלָנְיָא מַסְקוּ בֵּי זוּזֵי״. בָּתַר דְּשָׁכִיב, אֲתוֹ תַּבְעִינְהוּ לְיוֹרְשִׁין. אֲתוֹ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי. אֲמַר לְהוּ: כִּי אָמְרִינַן ״אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ״, הָנֵי מִילֵּי מֵחַיִּים, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה – לָא. [ו]פְּרַעוּ פַּלְגָא, תַּבְעִינְהוּ לְדִינָא לְאִידַּךְ פַּלְגָא. אֲתוֹ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא. אֲמַר לְהוּ: כְּשֵׁם שֶׁאָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ, כָּךְ אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו. אֲמַרוּ לֵיהּ: נֵיזִיל וְנֵיהַדַּר? אֲמַר לְהוּ: כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. [ז]הוֹדָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְקָנוּ מִיָּדוֹ – כּוֹתְבִין, וְאִם לָאו – אֵין כּוֹתְבִין. [ח]בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, וְלֹא קָנוּ מִיָּדוֹ. רַב אַמֵּי אָמַר: כּוֹתְבִין, וְרַב אַסִי אָמַר: אֵין כּוֹתְבִין. הָוֶה עוֹבָדָא, וְחַשׁ לַהּ רַב לְהָא דְּרַב אַסִי. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: הָא אוֹדִיתָא, זִימְנִין כָּתְבִינַן וְזִימְנִין לָא כָּתְבִינַן. כְּנִיפֵי וְיָתְבֵי – לָא כָּתְבִינַן, כַּנְפִינְהוּ אִיהוּ – לָא כָּתְבִינַן. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ כַּנְפִינְהוּ אִיהוּ – לָא כָּתְבִינַן, עַד דְּאָמַר לְהוּ: ״הֱווּ עָלַי דַּיָּינֵי״. [ט]מַר בַּר רַב אַשֵׁי אָמַר: אֲפִילּוּ אָמַר ״הֱווּ עָלַי דַּיָּינֵי״, לָא כָּתְבִינַן עַד דְּקָבְעִי דּוּכְתָּא, וְשָׁלְחִי, וּמַזְמְנִי לֵיהּ לְבֵי דִינָא. [י]הוֹדָה בְּמִטַּלְטְלֵי, וְקָנוּ מִיָּדוֹ – כּוֹתְבִין, וְאִם לָאו – אֵין כּוֹתְבִין. בְּמָקָרְקְעֵי, וְלֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, מַאי? אֲמֵימָר אָמַר: אֵין כּוֹתְבִין. מָר זוּטְרָא אָמַר: כּוֹתְבִין. וְהִלְכְתָא: כּוֹתְבִין. [כא]רָבִינָא אִיקְּלַע לְדָמְהַרְיָא. אֲמַר לֵיהּ רַב דִּימִי בַּר רַב הוּנָא מִדְּמָהַרְיָא לְרָבִינָא: מִטַּלְטְלֵי וְאִיתַּנְהוּ בְּעֵינֵיהוּ, מַאי? אֲמַר לֵיהּ: כְּמָקָרְקְעֵי דָּמוּ. רַב אָשֵׁי אָמַר: כֵּיוָן דְּמִחַסְרִי גּוּבְיָנָא, לָא. [כב]הָהִיא אוֹדִיתָא דְּלָא הֲוָה כָּתֵב בַּהּ ״אָמַר לַנָא, כְּתֵבוּ וַחֲתֵמוּ וְהַבוּ לֵיהּ״, אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: הַיְינוּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ. [כג-כו(א)]דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: חֲזָקָה אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר, אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲשָׂה גָּדוֹל. [ב]מַתְקִיף לַהּ רַב פַּפִּי, וְאִיתֵימָא רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: מִי אִיכָּא מִידֵּי דַּאֲנַן לָא יָדְעִינַן, וְסָפְרֵי דְּבֵי דִינָא יָדְעִי? שְׁאֵילִינְהוּ לְסָפְרֵי דְּאַבָּיֵי, וְיָדְעִי. לְסָפְרֵי דְּרָבָא, וְיָדְעִי. הָהִיא אוֹדִיתָא דַּהֲוָה כָּתֵב בַּיהּ ״דּוּכְרַן פִּיתְגָמֵי״,

וְכֹל

א כתובות יח:; בבא בתרא קנה.
ב בבא בתרא קלו.

מסורת הש"ס

מסורת הש״ס

א כתובות כב.

ב לעיל ה:; לעיל ג.; לקמן פז:

ג תוספתא מעשר שני

ד תוספתא מעשר שני

ה תוספתא סנהדרין; בבא בתרא לב.; כתובות כו:

ו יבמות לה:; ברכות ד:; בבא בתרא ט.; בבא בתרא ח:

ז סוטה לא.; סוטה ב.; ספרי במדבר; במדבר רבה

ח מנחות צג:

ט חולין קיח:

גליון הש״ס

גמ' ואמרו דברי חלומות. עי' תשובת תשב״ץ ח״ב סי' קכח: שם כי אתי לשבועה אתי. ע' טורי אבן פ״ב דר״ה כג ע״ב ד״ה ומכניסי':

תורה אור השלם

לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ*(בכתר ארם צובה היה כתוב רַעֲיךָ) אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, טז]

וְנַפְשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ־רָאָה אוֹ־יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ [ויקרא ה, א]

לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכֹל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר [דברים יט, טו]

וְכֹל לְשֶׁעָבַר דְּבֵי דִינָא כָּל דְּבְרֵיהֶם הָיוּ כְּתוּבִין בְּלִשּׁוֹן ב״ד וְלֹא הָיוּ חֲתוּמִין אֶלָּא שְׁנַיִם: וְלֹא הָוֶה כְּתִיב בַּהּ בְּמוֹתֵב תִּלְתָא הֲווֹ דַּיָּנָא וְחַד לֵיתוֹתֵי כְּדַמַּצְרִכִינַן בְּכְתֻבּוֹת (דף כב.) בִּשְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר וּמֵת אֶחָד מֵהֶם: הֵינוּ דְּרִישׁ לְקִישׁ דְּאָמַר חֲזָקָה אֵין ב״ד כּוֹתְבִין שְׁטָר אֶלָּא כְּדַת וְכַהֲלָכָה וְהָנֵי וַדַּאי תִּלְתָא הֲווֹ: לְבֵית דִּין טוֹעִין סְבוּרִין שְׁנַיִם כְּשֵׁרִים לְדוּן: בֵּי דִינָא הָכֵל יוֹדְעִין שֶׁאֵין שְׁנַיִם קְרוֹבִים ב״ד: בֵּי דִינָא דְּרַבָּנָא אֲשֵׁי דְּאִינְהוּ וַדַּאי שְׁאֵין ב״ד קְרוֹבִין בְּשְׁנַיִם: וְאָמַר לֵן רַבָּנָא אֲשֵׁי לְכִתֹּב כַּךְ דַּיָּנִין דְּהוּא הָיָה שָׁם מִסְתָּמָא לֹא צְוָה לָפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לִכְתֹּב וְהַאי דִּנְקֵט רַב אֲשֵׁי לְפִי שֶׁבֵּית דִּינוֹ הָיָה רֹאשׁ בִּימֵי רַבִּינָא וּשְׁנֵיהֶם סְדָרוּ גְּמָרָא שֶׁל תַּלְמוּד בְּבֶלִי כְּדַאֲמָרִינַן הָתָם (בְּהַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים דף פו.) רַב אֲשֵׁי וְרַבִינָא סוֹף הוֹרָאָה וּבְיָמָיו נֶאֶמְרוּ דְּבָרִים הַלָּלוּ: וְהַקְּבָעוּ בְּגֶמָרָא: בְּבֵית לֹא אָמַר כְּלוּם אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפִי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְטָלְטֵן: בְּשֶׁדָּה דִּבְרֵי קַיְמִין דְּמָה לוֹ לְשַׁקֵּר אִם רוֹצֶה נוֹטְלָן וְנוֹתֵן לְאוֹתוֹ שֶׁהוּא מֵעִיד עָלָיו: אִם כְּמוֹסֵר אִם נִרְאֶה לָהֶם כְּמוֹסֵר דִּבְרֵיו לְבָנָיו בְּאֶמְת בְּלָשׁוֹן צַוָּאָה: כְּמַעֲרֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִטְלֹם בְּחַיָּיו אוֹ שֶׁלֹּא יַחֲזִיקוּהוּ כְּעָשִׁיר לְהוֹסִיף עַל יְצִיאוֹתָיו: שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אֲבִיו וְלֹא אָמַר לְהוּ הֵיכָן הֵם: בַּעַל הַחֲלוֹם שֹׁר הַמַּרְאָה חֲלוֹמוֹת בַּלַּיְלָה: כַּךְ וְכַךְ הֵם מַגִּיד לוֹ כַּמָּה יֵשׁ: לֹא מַעֲלִין כּוֹ וְכוּלּ לְהוֹצִיאָם בְּמָקוֹמָן: מִכְּתָב הֵיכִי כָּתְבִינַן פְּסַק דִּין בְּמָקוֹם שֵׁשׁ מַחֲלֹקֶת וְנִטּוּ אַחֲרֵי הָרַבִּים: זַכַּאי פְּלוֹנִי: מִדְּבָרֵיהֶם נְזַדְּכָה מִשְּׁמָע שֶׁהָיָה מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם וּמִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶם נְזַדְּכָה: לְשַׁלּוֹמֵי אֵיהוּ מְנָתָא בַּהֲדֵיהוּ אִם טָעוּ הַשְּׁנַיִם וְחַיְּבִין לְשַׁלֵּם מִבֵּיתָם פְּלֹנִי רַבָּנָן בְּדִינֵי הַשְׁלִישִׁי אִם יִשְׁלֵם חֶלְקוֹ עִמָּהֶם: מַאן דְּאָמַר זַכַּאי כְּתִבִינַן וְלֹא כְּתִבִינַן פְּלַגְתַּיְהוּ דְּקַסְבַר כֻּלָּם שָׁוִין וְאַף הַשְּׁלִישִׁי יְשַׁלֵּם עִמָּהֶם דְּאִי לֹא הָוֶה אֵיהוּ בַּהֲדֵיהוּ בְּתִרְיָא לֹא הָוֶה מְפַסֵּיק דִּינָא: לְשַׁלּוֹמֵי אֵינְהוּ לְבַעַל הַדִּין חֶלְקוֹ שֶׁל דִּין שְׁלִישִׁי: לְמַאן דְּאָמַר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְזַכִּין כו' לֹא מְשַׁלְּמִי דִּלְהֵכִי כְּתִבִינַן פְּלַגְתָּא בְּהֵדְיָא לְאוֹדוֹעֵי דִּבְתְרֵי נָגְמַר דִּינָא וְלֹא קָבְלוּ עֲלֵיהוּ כְּלֵי דִּינָא: הָתָם קַיְמִי דְּהָא לָא קָתָנֵי מִתְנֵי' שֶׁיּוֹצִיאוּם לְאַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ דְּבְרֵיהֶם: לֵימָא דְּלָא כְּר' נָתָן דְּהָא מִתְנֵי' קָתָנֵי דִּלְעַיְּלִינְהוּ לְסָהֲדֵי מִשּׁוּם דְּמִתְּחִלָּה כְּשֶׁבְּדָקוּם שָׁמְעוּ דְּבְרֵיהֶם שֶׁל זֶה בְּלֹא זֶה: עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָת אֶת הָעֵדוּת וּלְקָמָן יְלִיף טַעְמָא: אֵין עֵדוּתָן מִתְקַיֶּמֶת בב"ד לְפְסֹק הַדִּין עַל פִּיהֶם: עַד שֶׁיְּעִידוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת וּסְתָמָא הֵיא וְלֹא ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה קָאָמַר לְהוּ: וְר' נָתָן הֵיא דְּאָמַר בְּשָׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן הָווּ מְפַקְּחִי לְהוּ לְבַעֲלֵי דִּינִים: בְּמַאי קָמְפַלְגִי ת"ק וְר' יְהוֹשֻׁעַ: אַמְּגָה דְּקָא מִסְהֲדִי דְּאִי כו' זֶה אוֹמֵר בְּפָנַי הָלְוָהוּ מָנֶה וְזֶה אוֹמֵר בְּפָנַי הָלְוָהוּ מָנֶה וְזֶה לֹא רָאָה שֶׁל זֶה נִמְצָא שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת שֶׁלֹּם בְּמָנֶה אֶחָד: וְאִידָךְ מ"מ תַּרְוַיְהוּ מִסְהֲדִי דְּמָנֶה קָא רָשֵׁי בַּהּ: וְהוּא עֵד וְהַאי קָרָא בִּשְׁנֵי עֵדִים מִשְׁתַּעֵי לְגַבֵּי קָרְבָּן שְׁבוּעַת הָעֵדוּת דְּאִלּוּ הִשְׁבִּיעַ עַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידוּ פָּטוּר: דְּתַנְיָא מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר כו' עַד אֶחָד מַשְׁמַע: וְאַפְּקֵהּ רַחֲמָנָא בִּלְשׁוֹן חַד דִּכְתִיב וְהוּא עֵד: לְשְׁבוּעָה אַתֵּי עַד אֶחָד אֵינוֹ מְחַיְּבוֹ מָמוֹן אֶלָּא שְׁבוּעָה הַלָּכָךְ כְּשֶׁהֵעִיד זֶה יְחִידִי וְזֶה יְחִידִי לֹא שִׁיְּבָא תּוֹרַת מָמוֹן בְּעֵדוּתָן וְלֹא מִצְרְפִינַן לְהוּ דְּהָא לָאו לְחִיּוּבָהּ מְמוֹנָא אַתּוּ:

וְדִלְמָא דַּבְּנֵן דְּבֵי רַב אַשֵׁי כְּשְׁמוּאֵל ס״ל כְּשְׁמוּאֵל קִיי״ל כְּדְפָרִישׁ מְכִילְתִין (דף ג:) וה״פ כְּשְׁמוּאֵל בְּעַלְמָא ס״ל כְּאוֹדְיתֵיהּ בְּהוֹדָאָה בְּשְׁנַיִם בְּלֹא קִנְיָן וּבְזֶה אֵין הַלָּכָה כְּמוֹתוֹ כְּדְאָמַר לְעֵיל הוֹדָה בְּפָנַי שְׁנַיִם קָנוּ מִיָּדוֹ כוֹתְבִין וְאִם לָאו אֵין כּוֹתְבִין: כֹּל שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לֵיכָּא לְמֵימַר דְּלַהֲמָנֶה בְּמָגוֹ דְּאִי שְׁתֵּיק הָתָם וְלֹא יָבֹא לִיד פְּלוֹנִי: וְאֶם בְּמוֹסֵר דִּבְרָיו קַיְמִין אֵין שִׁיּוּךְ כָּאן שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו: מְשׁוּם דְּמַחֲזֵי כְּשֶׁקָּרָא וּמְשׁוּם לֹא תֵלֵךְ רָכִיל אֵין כָּאן:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צה, טוש״ע חו״מ סי׳ לט סעי׳ יב:

ב מיי׳ פז׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ ד:

ג סמג עשין צה, טוש״ע חו״מ סי׳ לט סעי׳ יב:

ד מיי׳ פז׳ מהל׳ טוען ונטען הל׳ ד:

ה סמג עשין עב, טוש״ע חו״מ סי׳ רנה סעי׳ ח:

ו מיי׳ פי׳ מהל׳ זכייה ומתנה הל׳ ו:

ז טוש״ע חו״מ סי׳ רנה סעי׳ ו:

ח מיי׳ פי׳ מהל׳ זכייה ומתנה הל׳ ז:

ט טוש״ע חו״מ סי׳ רנה סעי׳ ט:

י מיי׳ פי׳ מהל׳ זכייה ומתנה הל׳ ו:

יא טוש״ע חו״מ סי׳ כה סעי׳ ג:

יב סמג עשין צח, טוש״ע חו״מ סי׳ יט סעי׳ ב:

יג מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יד סמג עשין קיז, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ו:

טו מיי׳ פד׳ מהל׳ עדות הל׳ ב:

טז טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ט:

יז מיי׳ פד׳ מהל׳ עדות הל׳ ד:

יח סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ יט סעי׳ א:

יט מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

שְׁנַיִם קָנוּ מִיָּדוֹ כוֹתְבִין וְאִם לָאו אֵין כּוֹתְבִין: כֹּל שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לֵיכָּא לְמֵימַר דְּלַהֲמָנֶה בְּמָגוֹ דְּאִי שְׁתֵּיק הָתָם וְלֹא יָבֹא לִיד פְּלוֹנִי: וְאֶם בְּמוֹסֵר דִּבְרָיו קַיְמִין אֵין שִׁיּוּךְ כָּאן שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו: מְשׁוּם דְּמַחֲזֵי כְּשֶׁקָּרָא וּמְשׁוּם לֹא תֵלֵךְ רָכִיל אֵין כָּאן: וְדִלְמָא דַּבְּנֵן דְּבֵי רַב אַשֵׁי כְּשְׁמוּאֵל ס״ל כְּשְׁמוּאֵל קִיי״ל כְּדְפָרִישׁ מְכִילְתִין (דף ג:) וה״פ כְּשְׁמוּאֵל בְּעַלְמָא ס״ל כְּאוֹדְיתֵיהּ בְּהוֹדָאָה בְּשְׁנַיִם בְּלֹא קִנְיָן וּבְזֶה אֵין הַלָּכָה כְּמוֹתוֹ כְּדְאָמַר לְעֵיל הוֹדָה בְּפָנַי שְׁנַיִם קָנוּ מִיָּדוֹ כוֹתְבִין וְאִם לָאו אֵין כּוֹתְבִין: כֹּל שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לֵיכָּא לְמֵימַר דְּלַהֲמָנֶה בְּמָגוֹ דְּאִי שְׁתֵּיק הָתָם וְלֹא יָבֹא לִיד פְּלוֹנִי: וְאֶם בְּמוֹסֵר דִּבְרָיו קַיְמִין אֵין שִׁיּוּךְ כָּאן שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו: מְשׁוּם דְּמַחֲזֵי כְּשֶׁקָּרָא וּמְשׁוּם לֹא תֵלֵךְ רָכִיל אֵין כָּאן:

וְכֹל לִישָׁנֵי דְּבֵי דִינָא, וְלָא הָוֶה כְּתִיב בַּהּ ״בְּמוֹתֵב תִּלְתָא הֲווֹ דַּיָּנָא וְחַד לֵיתוֹתֵי״. אכ**סָבַר רַבִּינָא לְמֵימַר: הֵיינוּ דְּרִישׁ לְקִישׁ. אָמַר לֵיהּ רַב נָתָן בַּר אַמֵּי: הָכִי אָמְרִינַן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, כֹּל כִּי הַאי גַּוְונָא חֲיִישִׁינַן לְבֵית דִּין טוֹעִין.** (א)**אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אִי כְּתִיב בַּהּ ״בֵּי דִינָא״, תּוּ לָא צָרִיךְ.** (ב)**וְדִילְמָא בֵּית דִּין חָצוּף הוּא? דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, דִּינֵיהֶן דִּין, אֶלָּא שֶׁנִּקְרְאוּ בֵּית דִּין חָצוּף. דִּכְתִיב בֵּיהּ: ״בֵּי דִינָא דְּרַבָּנָא אֲשֵׁי״.** גּ**וְדִילְמָא רַבָּנָן דְּבֵי רַב אֲשֵׁי כִּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לְהוּ? דְּכְתִיב בֵּיהּ: ״וַאֲמַרְנָא לֵיהּ לְרַבָּנָא אֲשֵׁי״, ״וַאֲמַר לַן רַבָּנָא אֲשֵׁי.״** הו(ג)**תָּנוּ רַבָּנָן, אָמַר לָהֶן אֶחָד: אֲנִי רָאִיתִי אֲבִיכֶם שֶׁהִטְמִין מְעוֹת בְּשִׁידָּה, תֵּיבָה, וּמִגְדָּל, וְאָמַר ״שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן״, ״שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן״ – בְּבֵית לֹא אָמַר כְּלוּם, בַּשִּׁדָּה דְּבָרָיו קַיְימִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁבְּיָדוֹ לִיטְלָן – דְּבָרָיו קַיְימִין; אֵין בְּיָדוֹ לִיטְלָן – לֹא אָמַר כְּלוּם.** זה**חֲרֵי שֶׁרָאוּ אֶת אֲבִיהֶן שֶׁהִטְמִין מְעוֹת בְּשִׁידָּה תֵּיבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר: ״שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן״, ״שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן״ – אִם בְּמוֹסֵר, דְּבָרָיו קַיְימִין; אִם כְּמַעֲרִים, לֹא אָמַר כְּלוּם.** טזו(ד)**חֲרֵי שֶׁהָיָה מְצַטָּעֵר עַל מְעוֹת שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אֲבִיו, וּבָא בַּעַל הַחֲלוֹם וְאָמַר לוֹ: ״כְּךָ וְכָךְ הֵן״, ״בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵן״, ״שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן״. זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין. שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי כּוּ'. מֵיכְתַּב הֵיכִי כָּתְבִי? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: ״זַכַּאי״. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: ״פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְזַכִּין, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְחַיְּבִין״. רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אָמַר: ״מִדְּבְרֵיהֶן נְזַדְּכָה פְּלוֹנִי״. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ לְשַׁלּוֹמֵי אֵיהוּ מְנָתָא בַּהֲדֵיהוּ, דְּלְמַאן דְּאָמַר ״זַכַּאי״ מְשַׁלֵּם, וּלְמַאן דְּאָמַר ״פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְזַכִּין וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְחַיְּבִין״ – לָא מְשַׁלֵּם. וּלְמַאן דְּאָמַר ״זַכַּאי״, מְשַׁלֵּם?! לֵימָא לְהוּ: אִי לְדִידִי צָיְיתִיתוּן, אַתּוּן נָמֵי לָא מְשַׁלְּמִיתוּן!** כאו(ה)**אֶלָּא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ לְשַׁלּוֹמֵי אֵינָהוּ מְנָתָא דִּידִיהּ: לְמַאן דְּאָמַר ״זַכַּאי״ – מְשַׁלְּמִי, לְמַאן דְּאָמַר ״פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְזַכִּין וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְחַיְּבִין״ – לָא מְשַׁלְּמִי. וּלְמַאן דְּאָמַר זַכַּאי, מְשַׁלְּמִי? וְלֵימְרוּ לֵיהּ: אִי לָאו אַתְּ בַּהֲדַן, לָא הָוֶה סָלֵיק דִּינָא מִידֵי! אֶלָּא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מִשּׁוּם ״לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ״. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: ״זַכַּאי״ – מִשּׁוּם ״לֹא תֵלֵךְ רָכִיל״. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: ״פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְזַכִּין, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי מְחַיְּבִין״ – מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כְּשֶׁקָּרָא.** כבו(ו)**וְרַבִּי אֶלְעָזָר אִית לֵיהּ דְּמַר, וְאִית לֵיהּ דְּמַר. הִלְכָךְ, כָּתְבִי הָכִי: ״מִדְּבְרֵיהֶם נְזַדְּכָה פְּלוֹנִי״. גְּמִירִי אֶת הַדָּבָר, הֵיכִי מַכְנִיסִין כּוּ'. לְמַאן? לְמַאן דְּאָמַר לְבַעֲלֵי דִינִין – הָתָם קַיְימִי! אֶלָּא לְעֵדִים.** דטזו(ז)**כְּמַאן? דִּלְא כְּרַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא: לְעוֹלָם אֵין עֵדוּתָן מִתְקַיֶּמֶת עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ בָּזֶה אַחַר זֶה.** טזו(ח)**וְאֵין עֵדוּתָן מִתְקַיֶּמֶת בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּעִידוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שׁוֹמְעִין דִּבְרֵיהֶן שֶׁל זֶה הַיּוֹם, וּכְשֶׁיָּבֹא חֲבֵירוֹ לְמָחָר שׁוֹמְעִין דִּבְרָיו. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מִשּׁוּם שׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו.** יחזו(ט)**לָא, לְעוֹלָם לְבַעֲלֵי דִינִין. וְרַבִּי נָחֶמְיָה הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי נָחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּךְ הָיָה מִנְהָגָן שֶׁל נְקֵיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם: מַכְנִיסִין לְבַעֲלֵי דִינִין וְשׁוֹמְעִין דִּבְרֵיהֶן, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעֵדִים וְשׁוֹמְעִין דִּבְרֵיהֶם, וּמוֹצִיאִין אוֹתָן לַחוּץ וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בְּדָבָר. גְּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, מַכְנִיסִין אוֹתָן כּוּ'. וְהַתַּנְיָא: גְּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, מַכְנִיסִין אֶת הָעֵדִים! הָהִיא דְּלָא כְּרַבִּי נָתָן.** (ו)**גּוּפָא: לְעוֹלָם אֵין עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ בָּזֶה אַחַר זֶה. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא, וְאִיבָּעֵית אֵימָא סְבָרָא. אִיבָּעֵית אֵימָא סְבָרָא: אַמָּגָה דְּקָא מַסְהֵיד הַאי, לָא קָא מַסְהֵיד הַאי, וּמָנָה דְּקָא מַסְהֵיד הַאי, לָא קָמַסְהֵיד הַאי. וְאִידַּךְ: אַמָּגָה בְּעָלְמָא תַּרְוַיְיהוּ קָמַסְהֲדִי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא, דִּכְתִיב: ״וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע״.** (ז)**וְתַנְיָא: מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: ״לֹא יָקוּם עֵד״ – אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד? מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֶחָד״?** (ח)**זֶה בָּנָה אָב: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ״עֵד״ – חֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב ״אֶחָד״. וְאַפְּקֵיהּ רַחֲמָנָא בִּלְשׁוֹן חַד, לְמֵימַר: עַד דְּחָזוּ תַּרְוַוְיְיהוּ כְּחַד. וְאִידַּךְ, ״וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע״ – מִכָּל מָקוֹם.** (ט)**וְאֵין עֵדוּתָן מִתְקַיֶּמֶת בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּעִידוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שׁוֹמְעִין דִּבְרֵיהֶן שֶׁל זֶה הַיּוֹם, וּכְשֶׁיָּבֹא חֲבֵירוֹ לְמָחָר שׁוֹמְעִין דִּבְרָיו. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא. אִיבָּעֵית אֵימָא סְבָרָא. מָר סָבַר, עֵד אֶחָד כִּי אָתֵי – לִשְׁבוּעָה אָתֵי, לְמָמוֹנָא לָא אָתֵי. וְאִידַּךְ: אַטּוּ כִּי אָתוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, בְּחַד פּוּמָא קָא מַסְהֲדִי? אֶלָּא מְצָרְפִינַן לְהוּ. הָכָא נָמֵי לִיצָּרְפִינְהוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא קְרָא: ״אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ״,

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' יג:
ב מיי' פד' מהל' עדות הל' ז:
ג סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' יג:
ד מיי' פד' מהל' עדות הל' ז:
ה סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' ו:
ו מיי' פד' מהל' עדות הל' ג:
ז סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' ב:
ח מיי' פג' מהל' עדות הל' ג:
ט מיי' פב' מהל' עדות הל' ב:

בְּעֵדוּת בְּכוֹר פִּי' שֶׁשָּׁמְעוּ מֵאֲבִיו זֶה אַחַר זֶה אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן בְּכוֹר הוּא וּפְלוֹנִי הַקּוֹנְטְרֶס דְּפֵרֵשׁ לְעִנְיַן מוּם הָרְאוּי לְבֹא בְּיָדֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁתַּדּוּ הַכֹּהֲנִים דְּנֶאֱמָן זֶה לוֹמַר מֵעַצְמוֹ נָפַל מוּם זֶה וְחָבְרוֹ עַל מוּם אַחֵר דא"כ לָמָּה לִי ב' עֵדִים אֶפִּי' יְחִיד נֶאֱמָן וְאֶפִּי' עַד מִפִּי עַד קַדְאי בְּפ' כָּל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (בְּכוֹרוֹת דַּף לו.) וּבְפֶרֶק חֲבִית (שַׁבָּת דַּף קמה:):

וּדְכוּלֵּי עָלְמָא כְּרַבָּנַן דִּפְלִיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, וְהָכָא בְּאַקּוֹשֵׁי הַגָּדָה לְרְאָיָה קָא מִיפַּלְגִי. מָר סָבַר: מַקְשִׁינַן הַגָּדָה לְרְאָיָה, וּמָר סָבַר: לָא מַקְשִׁינַן. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְיָקִים הָוָה מְשַׁתְּקִיד עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא לְמִסְמְכֵיהּ, וְלָא קָא מִיסְתַּיַּיע מִילְּתָא. יוֹמָא חַד הֲוָה יָתֵיב קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַר לְהוּ: מִי אִיכָּא דְּיָדַע הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אוֹ לָא? אֲמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְיָקִים: דֵּין יָדַע. אֲמַר לֵיהּ: לִיסְמְכֵיהּ מָר בְּרֵישָׁא. סְמְכֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: בְּנִי, אֲמוֹר לִי כֵּיצַד שְׁמַעְתָּ? אֲמַר לֵיהּ: כָּךְ שָׁמַעְתִּי, שְׁמוּדָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה לְרַבִּי נָתָן. אֲמַר: לָזֶה הוּצְרַכְתִּי?! הַשְׁתָּא, וּמָה עִיקָּר רְאָיָה בַּהֲדֵי הַדָּדֵי אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה "לֹא בָּעֵינַן", הַגָּדָה מִיבַּעְיָא? אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְעָלִיתָ, לֹא תֵרֵד. אֲמַר רַבִּי זֵירָא: שְׁמַע מִינַּהּ, גַּבְרָא רַבָּה, כֵּיוָן דְּאִיסְתְּמִיךְ – אִיסְתְּמִיךְ. אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. עוּלָּא אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּקַרְקָעוֹת, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: הֲלָכָה, מִכְּלָל דִּפְלִיגִי? וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת קַרְקַע! וְתָנֵי רַב אִידִי בַּר אָבִין בִּנְזִיקִין דְּבֵי קַרְנָא: מוֹדִין חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת בְּכוֹר, וּבְעֵדוּת קַרְקַע, וּבְעֵדוּת חֲזָקָה, וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת. [א]גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית? מָר סָבַר פְּלִיגִי, וּמָר סָבַר לָא פְּלִיגִי. [אב(ב)]מַאי "וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת"? אִילֵימָא: אֶחָד אוֹמֵר אַחַת בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר אַחַת בִּכְרִיסָהּ? הָאי חֲצִי דָּבָר וַחֲצִי עֵדוּת הוּא! [ג]אֶלָּא, אֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בִּכְרִיסָהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: אֲנָא אֲמִינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. וְרַבָּנַן דְּאָתוּ מִמַּחוֹזָא אָמְרִי: אָמַר רַבִּי זֵירָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: בַּקַּרְקָעוֹת – אִין, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. רַב לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַב: הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה, הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה – מְצָטָרְפִי. הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה, הַלְוָאָה אַחַר הוֹדָאָה – לָא מְצָטָרְפִי. אַשְׁכְּחֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁנָא הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה דְּלָא? דְּמָנֶה דְּקָא חָזֵי הַאי, לָא קָא חָזֵי הַאי. הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה נָמֵי – אַמָּנָה דְּקָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי, לָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי? דְּאָמַר לֵיהּ לְהַאי בָּתְרָא: בְּהַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲבַתְּי. בָּתְרָא יָדַע, קַמָּא לָא יָדַע. [ג]דַּהֲדַר אָזֵיל, אֲמַר לֵיהּ לְקַמָּא: הַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲמַר לֵיהּ: תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִתְנַחְתָּ אֶת דַּעְתִּי. אֲמַר לֵיהּ: מַאי נִיחוּתָא? דְּרָבָא, וְאִיתֵימָא רַב שֵׁשֶׁת, שְׁדָא בַּהּ נַרְגָּא – לָאו הַיְינוּ הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה? אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְעָלִיתָ, לֹא תֵרֵד. אֲמַר רַבִּי זֵירָא: שְׁמַע מִינַּהּ, גַּבְרָא רַבָּה, כֵּיוָן דְּאִיסְתְּמִיךְ – אִיסְתְּמִיךְ. אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. עוּלָּא אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּקַרְקָעוֹת, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: הֲלָכָה, מִכְּלָל דִּפְלִיגִי? וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת קַרְקַע! וְתָנֵי רַב אִידִי בַּר אָבִין בִּנְזִיקִין דְּבֵי קַרְנָא: מוֹדִין חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת בְּכוֹר, וּבְעֵדוּת קַרְקַע, וּבְעֵדוּת חֲזָקָה, וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת. [א]גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית? מָר סָבַר פְּלִיגִי, וּמָר סָבַר לָא פְּלִיגִי. [אב(ב)]מַאי "וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת"? אִילֵימָא: אֶחָד אוֹמֵר אַחַת בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר אַחַת בִּכְרִיסָהּ? הָאי חֲצִי דָּבָר וַחֲצִי עֵדוּת הוּא! [ג]אֶלָּא, אֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בִּכְרִיסָהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: אֲנָא אֲמִינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. וְרַבָּנַן דְּאָתוּ מִמַּחוֹזָא אָמְרִי: אָמַר רַבִּי זֵירָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: בַּקַּרְקָעוֹת – אִין, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. רַב לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַב: הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה, הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה, הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה – מְצָטָרְפִי. הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה, הַלְוָאָה אַחַר הוֹדָאָה – לָא מְצָטָרְפִי. אַשְׁכְּחֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁנָא הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה דְּלָא? דְּמָנֶה דְּקָא חָזֵי הַאי, לָא קָא חָזֵי הַאי. הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה נָמֵי – אַמָּנָה דְּקָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי, לָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי? דְּאָמַר לֵיהּ לְהַאי בָּתְרָא: בְּהַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲבַתְּי. בָּתְרָא יָדַע, קַמָּא לָא יָדַע. [ג]דַּהֲדַר אָזֵיל, אֲמַר לֵיהּ לְקַמָּא: הַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲמַר לֵיהּ: תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִתְנַחְתָּ אֶת דַּעְתִּי. אֲמַר לֵיהּ: מַאי נִיחוּתָא? דְּרָבָא, וְאִיתֵימָא רַב שֵׁשֶׁת, שְׁדָא בַּהּ נַרְגָּא – לָאו הַיְינוּ הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה? אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְעָלִיתָ, לֹא תֵרֵד. אֲמַר רַבִּי זֵירָא: שְׁמַע מִינַּהּ, גַּבְרָא רַבָּה, כֵּיוָן דְּאִיסְתְּמִיךְ – אִיסְתְּמִיךְ. אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. עוּלָּא אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּקַרְקָעוֹת, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: הֲלָכָה, מִכְּלָל דִּפְלִיגִי? וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת קַרְקַע! וְתָנֵי רַב אִידִי בַּר אָבִין בִּנְזִיקִין דְּבֵי קַרְנָא: מוֹדִין חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בְּעֵדוּת בְּכוֹר, וּבְעֵדוּת קַרְקַע, וּבְעֵדוּת חֲזָקָה, וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת. [א]גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית? מָר סָבַר פְּלִיגִי, וּמָר סָבַר לָא פְּלִיגִי. [אב(ב)]מַאי "וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת"? אִילֵימָא: אֶחָד אוֹמֵר אַחַת בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר אַחַת בִּכְרִיסָהּ? הָאי חֲצִי דָּבָר וַחֲצִי עֵדוּת הוּא! [ג]אֶלָּא, אֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בְּגַבָּהּ, וְאֶחָד אוֹמֵר: שְׁתַּיִם בִּכְרִיסָהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: אֲנָא אֲמִינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין. וְרַבָּנַן דְּאָתוּ מִמַּחוֹזָא אָמְרִי: אָמַר רַבִּי זֵירָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב: בַּקַּרְקָעוֹת – אִין, אֲבָל לֹא בְּמִטַּלְטְלִין. רַב לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַב: הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה, הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה, הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה – מְצָטָרְפִי. הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה, הַלְוָאָה אַחַר הוֹדָאָה – לָא מְצָטָרְפִי. אַשְׁכְּחֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁנָא הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה דְּלָא? דְּמָנֶה דְּקָא חָזֵי הַאי, לָא קָא חָזֵי הַאי. הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה נָמֵי – אַמָּנָה דְּקָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי, לָא מוֹדֵי קַמֵּי הַאי? דְּאָמַר לֵיהּ לְהַאי בָּתְרָא: בְּהַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲבַתְּי. בָּתְרָא יָדַע, קַמָּא לָא יָדַע. [ג]דַּהֲדַר אָזֵיל, אֲמַר לֵיהּ לְקַמָּא: הַאי מָנֶה דְּאוֹדַיי לֵיהּ קַמָּךְ, אוֹדַיי לֵיהּ נָמֵי קַמֵּי פְּלוֹנִי. אֲמַר לֵיהּ: תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִתְנַחְתָּ אֶת דַּעְתִּי. אֲמַר לֵיהּ: מַאי נִיחוּתָא? דְּרָבָא, וְאִיתֵימָא רַב שֵׁשֶׁת, שְׁדָא בַּהּ נַרְגָּא – לָאו הַיְינוּ הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה? אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְעָלִיתָ, לֹא תֵרֵד. [ה]נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי: בֵּין הוֹדָאָה אַחַר הוֹדָאָה, בֵּין הוֹדָאָה אַחַר הַלְוָאָה, בֵּין הַלְוָאָה אַחַר הַלְוָאָה, בֵּין הַלְוָאָה אַחַר הוֹדָאָה – מְצָטָרְפוֹת. כְּמַאן? כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה. [ח]אָמַר רַב יְהוּדָה: עֵדוּת הַמַּכְחֶשֶׁת זוֹ אֶת זוֹ בִּבְדִיקוֹת, כְּשֵׁרָה בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה בְּאֶחָד אוֹמֵר "בְּאַרְנָקִי שְׁחוֹרָה", וְאֶחָד אוֹמֵר "בְּאַרְנָקִי לְבָנָה". אֲבָל אֶחָד אוֹמֵר "מָנֶה לָבָן", וְאֶחָד אוֹמֵר "מָנֶה שָׁחוֹר", וְאֶחָד אוֹמֵר "מָנֶה לָבָן" – אֵין מִצְטָרְפִין. [ט(ד)]וְאַרְנָקִי שְׁחוֹרָה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לָא? וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא: אֶחָד אוֹמֵר "בְּסַיִיף הָרָגוֹ" וְאֶחָד אוֹמֵר "בַּאֲרִירָן הָרָגוֹ" – אֵין זֶה "נָכוֹן"; אֶחָד אוֹמֵר "כֵּלָיו לְבָנִים" וְאֶחָד אוֹמֵר "כֵּלָיו לְבָנִים" – הֲרֵי זֶה "נָכוֹן".

גַּבְרָא

לָא בְּתִמְיָה: בַּאֲרִירָן יִשְׂרְמ"א בְּלַעַ"ז: אֵין זֶה נָכוֹן אֵין עֵדוּת זוֹ מְכֻוָּנֶת וְלָשָׁנָא דְּקְרָא נָקֵט וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר (דְּבָרִים י"ג:ט"ו) דְּמֵהַאי קְרָא נָפְקָא לָן בְּדִיקוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין מ:):

מסורת הש"ס

א לעיל כה.; עירובין פב.
ב בבא קמא ע.; בבא בתרא נו:
ג פסחים לב:
ד לקמן מא.

מסורת הש״ס

א בבא בתרא מא:; נזיר כ.

ב ספרא קדושים פרק ד ז; לעיל כט.; משנה סנהדרין; בבא קמא צט:

ג גיטין עה.; בכורות כד.; בבא קמא סט.; כתובות עז.; גיטין לח.; בבא בתרא קעד.; בבא מציעא לח:

גליון הש״ס

תוס' ד"ה חייביה וכו' גבי קטן מקבלין. עי' ב"ק דף לט ע"א תוס' ד"ה ורבי:

תורה אור השלם

לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ*(בכתר ארם צובה היה כתוב רֵעֶיךָ) אֲנִי יְהֹוָה [ויקרא יט, טז]

הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָבָר [משלי יא, יג]

גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית? [א-ב] נְהַרְדָּעֵי אָמְרִי: אֲפִילּוּ אֶחָד אוֹמֵר "מָנֶה שָׁחוֹר", וְאֶחָד אוֹמֵר "מָנֶה לָבָן" – מִצְטָרְפִים. כְּמַאן? כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה? אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה הֵיכָא דְּלָא מַכְחֲשִׁי אַהֲדָדֵי, הֵיכָא דְּמַכְחֲשִׁי אַהֲדָדֵי מִי אָמַר? (א)אֶלָּא הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים, שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת מָאתַיִם וְאַחַת אוֹמֶרֶת מָנֶה, שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה. [ג-ד] עַל מָה נֶחְלְקוּ? עַל כַּת אַחַת, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נֶחְלְקָה עֵדוּתָן, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יֵשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה. [ה-ו] אֶחָד אוֹמֵר: "חָבִית שֶׁל יַיִן", וְאֶחָד אוֹמֵר: "חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן". הֲוָה עוּבְדָא, וְאָתֵי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמֵּי. חַיְּיבֵיהּ רַבִּי אַמֵּי לְשַׁלּוֹמֵי לֵיהּ חָבִיתָא דְּחַמְרָא מִיגּוֹ חָבִיתָא דְּמִשְׁחָא. כְּמַאן? כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר? אֵימַר דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר הֵיכָא דְּיֵשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה, כִּי הַאי גַּוְונָא מִי אָמַר? [ז-ח] לָא צְרִיכָא, לְדָמֵי. [ט-י] אֶחָד אוֹמֵר: "בִּדְיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בִּדְיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי, וְצֵירַף עֵדוּתָן. (ב)וּמִנַּיִין לִכְשֶׁיֵּצֵא כּוּ׳. תָּנוּ רַבָּנַן, מִנַּיִין לִכְשֶׁיֵּצֵא לֹא יֹאמַר: הֲרֵינִי מְזַכֶּה וַחֲבֵירַי מְחַיְּיבִין, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵירַי רַבּוּ עָלַי? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ", וְאוֹמֵר "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סּוֹד". [יא-יב] הָהוּא תַּלְמִידָא דִּנְפַק עֲלֵיהּ קָלָא דְּגַלֵּי מִילְּתָא דְּאִיתְּמַר בֵּי מִדְרְשָׁא בָּתַר עֶשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין, אַפְּקֵיהּ רַב אַמֵּי מִבֵּי מִדְרְשָׁא. אָמַר: "דֵּין גָּלֵי רָזַיָּא." [יג-יח] מַתְנִי׳ כָּל זְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה – סוֹתֵר אֶת הַדִּין. אָמַר לוֹ: "כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִיכָּן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם". מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם – סוֹתֵר, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם – אֵינוֹ סוֹתֵר. [יט-כד] אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מָה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים? [כה-ל] אָמַר לוֹ: "הָבֵא עֵדִים", וְאָמַר: "אֵין לִי עֵדִים". אָמַר: "הָבֵא רְאָיָה", וְאָמַר: "אֵין לִי רְאָיָה". וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה וּמָצָא עֵדִים – הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְּלוּם. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מָה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים, וּמָצָא עֵדִים? לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה, וּמָצָא רְאָיָה? [לא-לו] רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּיב בַּדִּין, וְאָמַר: "קָרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וִיעִידוּנִי", אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתַּחַת פּוּנְדָּתוֹ – הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְּלוּם. גְּמָ׳ אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וְאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: אֵין הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. פְּשִׁיטָא! כֵּיוָן דְּאָמַר הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מִמֵּילָא יָדַעְנָא דְּאֵין הֲלָכָה כַּחֲכָמִים. מַהוּ דְּתֵימָא: הָנֵי מִילֵּי לְכַתְּחִילָּה, אֲבָל דִּיעֲבַד שַׁפִּיר דָּמֵי, קָא מַשְׁמַע לַן, דְּאִי עָבֵיד – מַהְדְּרִינַן לֵיהּ. אָמַר לוֹ: הָבֵא עֵדִים כּוּ׳, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כּוּ׳. אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. פְּשִׁיטָא! כֵּיוָן דְּאָמַר הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים, מִמֵּילָא יָדַעְנָא דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. הָא קָא מַשְׁמַע לַן, דִּבְהָהִיא אֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל; הָא בְּכוּלְּהוּ – הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. (ג)לְאַפּוּקֵי מֵהָא דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמִשְׁנָתֵנוּ, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, חוּץ מֵעָרֵב וְצַיְדָן וּרְאָיָה אַחֲרוֹנָה. הָהוּא יָנוֹקָא דְּתַבְעוּהּ לְדִינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן. אֲמַרוּ לֵיהּ: אִית לָךְ סָהֲדֵי? אֲמַר לְהוּ: לָא. אִית לָךְ רְאָיָה? אֲמַר לְהוּ: לָא. חַיְּיבֵיהּ רַב נַחְמָן. [לז-מב] הֲוָה קָא בָכֵי וְאָזֵיל. שַׁמְעוּהּ הָנָךְ אִינָשֵׁי, אֲמַרוּ לֵיהּ: אֲנַן יָדְעִינַן בְּמִילֵּי דַּאֲבוּךְ. אָמַר רַב נַחְמָן: בְּהָא אֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ, דְּיָנוֹקָא בְּמִילֵּי דַּאֲבוּהּ לָא יָדַע. [מג-מד] הָהִיא אִיתְּתָא דִּנְפַק שְׁטָרָא מִתּוּתֵי יְדַהּ, אֲמַרָה (לֵיהּ): יָדַעְנָא בְּהַאי שְׁטָרָא דִּפְרִיעַ הֲוָה. הֵימְנַהּ רַב נַחְמָן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: כְּמַאן? כְּרַבִּי, דְּאָמַר אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה. [מה-מו] אֲמַר לֵיהּ: שָׁאנֵי הָכָא, דְּאִי בָּעֲיָא – קָלְתֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: לָא הֵימְנַהּ רַב נַחְמָן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: וְהָא אִי בָּעֲיָא — קָלְתֵיהּ!

רש"י

גַּבְרָא אַגַּבְרָא דְּרַב חִסְדָּא אַדְּרַב יְהוּדָה: כְּר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה דְּמִכָּל מָקוֹם שְׁנֵיהֶם מְעִידִים שֶׁחַיָּב לוֹ מָנֶה: הֵיכָא דְּלָא מְכַחֲשׁוּ אַהֲדָדֵי כְּגוֹן זֶה מֵעִיד עַל מָנֶה שֶׁבְּיוֹם שֵׁנִי וְזֶה מֵעִיד עַל מָנֶה שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן וּשְׁנֵיהֶן מוֹדִין שֶׁזֶּה לֹא רָאָה בְּשֶׁל זֶה אֲבָל הֵיכָא דִּשְׁנֵיהֶם מְעִידִים עַל מָנֶה אֶחָד וּמַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה מִי אָמַר: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא נְהַרְדָּעֵי אָמְרוּ כִּי הַאי תַּנָּא דְּאָמַר זֶה אוֹמֵר מָנֶה וְזֶה אוֹמֵר מָאתַיִם דְּמַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה מִצְטָרְפִין לְמָנֶה שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה וְלָא אָמְרִינַן שְׁתֵּיהֶן שֶׁקָּרוּ אֶלָּא הָלַךְ אַחַר הַפָּחוֹת שֶׁבָּהֶם: נֶחְלְקָה עֵדוּתָן שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָאֶחָד שִׁקְּרָן שׁוּב אֵין כָּאן עֵדוּת: יֵשׁ בִּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה שְׁנֵיהֶם מְעִידִין עַל מָנֶה וּבְאוֹתוֹ מָנֶה אֵין מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה: כִּי הַאי גַּוְנָא דִּתְרֵי מִינֵי נִינְהוּ וְכוּלֵּי הַאי מִיכְחֲשִׁי הֲדָדֵי מִי אָמַר: לִדְמֵי זֶה אוֹמֵר בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ דְּמֵי חָבִית שֶׁל יַיִן וְזֶה אוֹמֵר בְּפָנַי הוֹדָה דְּמֵי חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן דְּתַרְוַיְהוּ מַסְהֲדִי אַדְּמֵי חָבִית יַיִן: בִּדְיוֹטָא עֶלְיוֹנָה הִלְוָהוּ מָנֶה: דְּיוֹטָא עֲלִיָּה הַבּוֹלֶטֶת לִרְשׁוּת הָרַבִּים עַל פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת וּבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים עוֹבְרִים תַּחְתֶּיהָ: וְצֵרוּף עֵדוּתָן כְּר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה דְּתַרְוַיְהוּ מָנֶה מְחַיְּבִי וְאע"ג דְּמִתְכַּחֲשִׁי בִּבְדִיקוֹת כִּדְרַב יְהוּדָה: בָּתַר עֶשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין דְּאִתְּמַר בֵּי מִדְרְשָׁא אַפְּקֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא וּדְבַר לָשׁוֹן הָרַע הָיָה: מַתְנִי' כָּל זְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה הַבָּא לְבֵית דִּין וְלֹא הָיָה שְׁטַר זְכוּתוֹ בְּיָדוֹ וְיָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב וּלְאַחַר זְמַן מָצָא שְׁטַר זְכוּתוֹ וֶהֱבִיאוֹ: סוֹתֵר אֶת הַדִּין בֵּית דִּינוֹ סוֹתְרִין לוֹ דִּינוֹ שֶׁפָּסְקוּ וּמְחַיְּבִין אֶת שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: הָבֵא רְאָיָה שְׁטַר זְכוּתְךָ: הֲרֵי זֶה אֵין כְּלוּם שֶׁהֲרֵי אָמַר אֵין לִי וְחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא זִיֵּף אוֹ שָׂכַר עֵדִים: קָרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי כו' אֲפִלּוּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מוֹדֶה שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בָּהֶן וְאָמַר אֵין לִי וַדַּאי שַׁקְרָנִים הֵן: פֻּנְדָּתוֹ חֲגוֹרָתוֹ: גְּמ' הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן אַקַּמַּיְתָא קָאֵי כֵּיוָן דְּלָא אָמַר אֵין לִי אע"ג דְּלָא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: דְּאִי עֲבַד כְּרַבָּנָן מַהְדַּר עֻבְדָּא: מִמֵּילָא יָדְעִינַן אֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן וְהָכָא לֵיכָּא לְמֵימַר כִּדְלְעֵיל מִנֵּהּ דְּאִי עָבֶד כּוּ' דְּבִשְׁלָמָא הָתָם אִי לָאו דְּהָדַר וְאָמַר אֵין הֲלָכָה כַּחֲכָמִים הֲוָה אֲמִינָא אִי עֲבִיד לָא מְהַדְּרִינַן דְּאַלִּים כֹּחַ דִּבְרֵי הַמְרֻבִּין אֲבָל הָכָא כֵּיוָן דְּאָמַר הֲלָכָה כַּחֲכָמִים פְּשִׁיטָא דְּאִי עֲבִיד כְּיָחִיד מְהַדְּרִינַן לְהוּ: הָא קָא מַשְׁמַע לַן דִּבְהָא לְחֲדָא הוּא דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן הָא בְּכָל מָקוֹם הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ אֲפִילּוּ בְּעָרֵב וְצַיְּדָן: עָרֵב בְּגֵט פָּשׁוּט (ב"ב ד' קעג:): צַיְּדָן בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּמִי שֶׁאֲחָזוֹ קוֹרְדְיָקוֹס (ד' עד.): רְאָיָה אַחֲרוֹנָה הַךְ בָּתְרָיְתָא דְּמַתְנִי' דְּאִילּוּ בְּקַמַּיְיתָא הִלְכְתָא כְּוָתֵהּ: דִּנְפַק שְׁטָרָא מִתּוּתֵי יְדַהּ שֶׁהֶאֱמִינוּהָ הַלֹּוֶה וְהַמַּלְוֶה לְשָׁמְרוֹ: אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה הַמּוֹכֵר שט"ח לַחֲבֵרוֹ קָנָה הַחוֹב בִּמְסִירַת אוֹתִיּוֹת וּמִלְּתֵהּ דְּרַבִּי בְּהַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (ב"ב ד' עו.) וְהָכָא נָמֵי קְנָאַתּוּ וְהָוֵי כְּדִידָהּ וְנֶאֱמֶנֶת לוֹמַר פָּרוּעַ:

תוספות

הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא. מַשְׁמַע הָכָא דְּרַב יְהוּדָה דְּאָמַר בְּמָנֶה שָׁחוֹר וּבְמָנֶה לָבָן אֵין מִצְטָרְפִין לֵית לֵהּ דְּרַשְׁבָּ"א וְתֵימָא דִּבְחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דַּף מא. וְשָׁם) גַּבֵּי עֻבְדָּא דְּרַב כָּהֲנָא שְׁקַל בִּדְקָא בְּאַרְעֵהּ מַשְׁמַע בְּהֶדְיָא דְּרַב יְהוּדָה אִית לֵהּ דְּרַשְׁבָּ"א וְאֵין לוֹמַר דְּרַב יְהוּדָה בְּכָל עִנְיָן קָאָמַר וַאֲפִילּוּ בְּמָנֶה שָׁחוֹר וּבְמָנֶה לָבָן וְהַאי דְּקָאָמַר רָבָא מִסְתַּבְּרָא מִלְּתֵהּ דְּרַב יְהוּדָה בְּאֶחָד אָמַר כו' רָבָא טַעְמָא דְנַפְשֵׁהּ קָאָמַר דא"כ הל"ל וְהָאֱלֹהִים אָמַר רַב יְהוּדָה אֲפִלּוּ בְּמָנֶה שָׁחוֹר וּבְמָנֶה לָבָן כִּדְאַשְׁכְּחַן בפ"ק דְּגִטִּין (דַּף יג: וְשָׁם) מִסְתַּבְּרָא מִלְּתֵהּ דְּרַב בְּפִקָּדוֹן כו' דְּיֵשׁ לוֹמַר דְּוַדַּאי אִית לֵהּ דְּרַשְׁבָּ"א אֶלָּא שֶׁמְּחַלֵּק בֵּין מָנֶה לְמָאתַיִם לְמָנֶה שָׁחוֹר וּמָנֶה לָבָן: שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נֶחְלְקָה עֵדוּתָן. וְאִם תֹּאמַר כֵּיוָן דִּבְכַת אַחַת בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נֶחְלְקָה עֵדוּתָן אִם כֵּן בִּשְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים ה"ל נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְנוּ דַּוְקָא כְּשֶׁהַפָּסוּל יָדוּעַ אִי נָמֵי כמ"ד תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בִּשְׁאָר אִי נָמֵי לָא אָמְרִינַן נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל אֶלָּא בְּבָאוּ בְּבַת אַחַת תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר דְּאָז חֲשִׁיבִי עֵדוּת אַחַת וְהָכָא שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי כִּתֵּי עֵדִים זוֹ אַחַר זוֹ ועי"ל דְּכִי אָמַר נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל ה"מ כִּי מְסַיְּעִי אַהֲדָדֵי אֲבָל הָכָא דְּמַכְחֲשִׁי אַהֲדָדֵי לָא: חַיְּבֵהּ רַב נַחְמָן לֵית לֵהּ לְרַב נַחְמָן הָא דְּאָמְרִינַן אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִים אא"כ רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן דְּאָמַר רַב נַחְמָן בְּפֶרֶק שׁוּם הַיְתוֹמִים (עֲרָכִין דַּף כב.) מֵרֵישׁ לָא הֲוָה מַזְקִיקְנָא לְנִכְסֵי יְתוֹמִים כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּאָמַר רַב דְּיַתְמֵי דְּאָכְלֵי דְּלָאו דִּידְהוּ לֵיזְלוּ בָּתַר שִׁבְקַיְהוּ מַזְקִיקִין וּמֵהַאי טַעְמָא נָמֵי אע"ג דִּבְעָלְמָא אֵין מְקַבְּלִים עֵדִים אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין גַּבֵּי קָטָן מְקַבְּלִין א"נ לָא קָאָמַר נִזְקָקִין אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ שְׁטָר דִּמְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין וְכָאן הָיָה שְׁטָר:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ב:

ב מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

ג סמג לאוין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ב:

ד מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

ה סמג לאוין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ב:

ו מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

ז סמג לאוין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ב:

ח מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

ט סמג לאוין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ל סעי׳ ב:

י מיי׳ פג׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

יא סמג לאוין קט:

יב מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

יג סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ כ סעי׳ א:

יד מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

טו מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

טז מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יז מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

יח מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

יט סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ כ סעי׳ א:

כ מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

כא מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

כב מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

כג מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

כד מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

כה סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ כ סעי׳ א:

כו מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

כז מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

כח מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

כט מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

ל מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

לא סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ כ סעי׳ א:

לב מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

לג מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

לד מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

לה מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

לו מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

לז סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ כ סעי׳ א:

לח מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

לט מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

מ מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

מא מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

מב מיי׳ פז׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

מג סמג עשין צד, טוש״ע חו״מ סי׳ נה סעי׳ א:

מד מיי׳ פט״ז מהל׳ מלווה ולווה הל׳ א:

מה סמג עשין צד, טוש״ע חו״מ סי׳ נה סעי׳ א:

מו מיי׳ פט״ז מהל׳ מלווה ולווה הל׳ א:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צד, טוש"ע חו"מ סי' סה סע' יח יט כ:
ב מיי' פט"ז מהל' מלווה ולווה הל' ט:
ג מיי' פט"ז מהל' מלווה ולווה הל' ח:
ד מיי' פט"ז מהל' מלווה ולווה הל' י:
ה סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' כ סע' א:
ו מיי' פז מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
ז מיי' פז מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:
ח סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יד סע' א:
ט מיי' פו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:
י סמג עשין נב, טוש"ע אה"ע סי' קסו סע' א:
יא מיי' פד מהל' יבום וחליצה הל' א:
יב סמג עשין נב, טוש"ע אה"ע סי' קסו סע' א:
יג מיי' פד מהל' יבום וחליצה הל' א:
יד סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' יד סע' א:
טו מיי' פו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
טז סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' א סע' א:
יז מיי' פה מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

וְכֵיוָן דְּאִתַּחְזַק בְּבֵי דִּינָא פִּ' הַקּוּנְטְרֵס שֶׁכָּתוּב בּוֹ הֶנְפֵּק וְקַשָּׁה דְּמִכָּל מָקוֹם נֵיהֵמְנָה בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי קָלְתֵּהּ וי"ל דְּאִתַּחְזַק בְּבֵי דִּינָא שֶׁרַאוּהוּ בְּיָדָהּ כִּי הַהוּא דְּשָׁלְחֵי מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קנט:) שֶׁהֶחֱזִק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין: **סְמָפוֹן** שֵׁשׁ עָלָיו עֵדִים פ"ה שׁוֹבֵר וְיוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי לֹוֶה כְּמִשְׁפָּטוֹ ור"ת פָּרַשׁ דְּבִיד הַלֹּוֶה קָרוּי שׁוֹבֵר וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הַמַּלְוֶה קָרוּי סְמָפוֹן וְיִתְקַיְּם בְּחוֹתָמָיו הַיְנוּ דְּשָׁלְיָנָא לְסַהֲדֵי אִי פָּרְעִי אִי לָא פָּרְעִי כְּדְאִיתָא שְׁלָהֵי פ"ק דב"מ (דף): **אֵין** עָלָיו עֵדִים וְיוֹצֵא הַשְׁטָר וְהַסְּמָפוֹנוֹת מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִישׁ כָּשֵׁר מִשּׁוּם לֵיכָּ אֲפִילּוּ אִתַּחְזַק דְּוַדַּאי חֲתוּם שְׁטָרוֹת. א"נ יֵשׁ לְפָרֵשׁ לְאוּ דְּאֵין עָלָיו עֵדִים כְּלָל אֶלָּא יֵשׁ עָלָיו עֵדִים וְלָא יָדְעִי אִי פָּרְעִי אִי לָא פָּרְעִי וְיוֹצֵא הַסְּמָפוֹנוֹת מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִישׁ: **(וְיוֹצִיא** מֶנָּה עַל מָנָּה מִכָּאן לְמִתְחַיֵּב בְּדִין דְּלָא מְשַׁלֵּם לְאִידָךְ יְצִיאוֹתָיו אע"פ שֶׁמַּזְקִיקוֹ לֵילֵךְ לוֹ לְדוּן בְּעִיר אַחֶרֶת): **וְאִם** אָמַר כְּתֹבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵיזֶה טַעַם כו' דַּוְקָא הֵיכָא דְּנִתְעַצְּמוּ לְדוּן כו' וְכִפּוּ אוֹתוֹ לְדוּן כָּאן אֲבָל בְּעַלְמָא לֹא וְכֵן מַשְׁמַע בְּאֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב"מ דף סט. וְשָׁם) גַּבֵּי תְּרֵי כּוּתָאֵי דַּעֲבוּד עִסְקָא דא"ל חֲזִינָא דְּכָל בָּתַר דִּידְ קָאָזֵיל מַר וְקָאָמַר כִּי הַאי וַדַּאי צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי מִיהָא יֵשׁ לְדָחוֹת דְּהָכִי קָאָמַר כִּי הַאי וַדַּאי צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי אע"פ שֶׁאֵין שׁוֹאֵל מֵאֵיזֶה טַעַם נִתְחַיֵּב צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי אֲבָל בְּעַלְמָא אִי שְׁאֵיל אִין אִי לָא לָא: **אִי** צָיֵית צָיֵית אֵין לְפָרֵשׁ אִי לָא צָיֵית שֶׁלֹּא תּוּכְלוּ לְכוֹפוֹ דכ"ש שֶׁלֹּא יוּכַל נָשִׂיא לְכוֹפוֹ דְּהֵכָא שַׁבָּט וְהַתָּם מְחוֹקֵק וּמֹר עוּקְבָא רֵישׁ גּוֹלָה הָוֶה אֶלָּא מפר"ת אִי לָא צָיֵית כְּגוֹן דְּאָמַר לב"ד הַגָּדוֹל קָאָזֵילְנָא:

**קָלְתֵּיהּ! כֵּיוָן דְּאִיתַּחְזַק בְּבֵי דִּינָא, "אִיבַּעְיָא קָלְתֵּיהּ" לָא אִמְרִינַן. א"ד(א)אִיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: סִימְפוֹן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים – יִתְקַיֵּים בְּחוֹתָמָיו. אֵין עָלָיו עֵדִים, וְיָצָא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִישׁ, אוֹ שֶׁיָּצָא אַחַר חִיתּוּם שְׁטָרוֹת – כָּשֵׁר. אַלְמָא שְׁלִישׁ מְהֵימַן! תִּיוּבְתָּא דְּרַב נַחְמָן, תִּיוּבְתָּא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם מֵבִיא רְאָיָה וְסוֹתֵר, עַד שֶׁיְּסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו וְיֹאמְרוּ: קָרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא: אָמְרַתְּ "יְסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו" – אֲתָאן לְרַבָּנָן, וַהֲדַר אָמְרַתְּ "קָרְבוּ אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי" – אֲתָאן לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וְכִי תֵּימָא: כּוּלָּהּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וּפָרוּשֵׁי קָא מְפָרֵשׁ? מַאי "עַד שֶׁיְּסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו"? עַד שֶׁיֹּאמַר: קָרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי. וְהָא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמִשְׁנָתֵינוּ הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, חוּץ מֵעֶרֶב וְצַיְדָן וּרְאָיָה אַחֲרוֹנָה? ה"ז(ב)אֶלָּא, כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם מֵבִיא רְאָיָה וְסוֹתֵר, עַד שֶׁיְּסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו וְיֹאמְרוּ לוֹ: "הָבֵא עֵדִים", וְאוֹמֵר: "אֵין לִי עֵדִים". "הָבֵא רְאָיָה", וְאוֹמֵר: "אֵין לִי רְאָיָה". אֲבָל בָּאוּ עֵדִים מִמְּדִינַת הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה דִּיסַקְיָא שֶׁל אָבִיו מוּפְקֶדֶת בְּיַד אַחֵר – הֲרֵי זֶה מֵבִיא רְאָיָה וְסוֹתֵר. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַתּוֹקֵף אֶת חֲבֵירוֹ בַּדִּין, אֶחָד אוֹמֵר "נִדּוֹן כָּאן", וְאֶחָד אוֹמֵר "נֵלֵךְ לִמְקוֹם הַוַּועַד" – כּוֹפִין אוֹתוֹ וְיֵלֵךְ לִמְקוֹם הַוַּועַד. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי אֶלְעָזָר: רַבִּי, מִי שֶׁנּוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה, יוֹצִיא מָנֶה עַל מָנֶה? אֶלָּא, כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעִירוֹ. ח"חאֵיתְמַר נָמֵי: אָמַר רַב סָפְרָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ בַּדִּין, אֶחָד אוֹמֵר: "נִדּוֹן כָּאן", וְאֶחָד אוֹמֵר: "נֵלֵךְ לִמְקוֹם הַוַּועַד" – כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעִירוֹ. וְאִם הוֹצְרַךְ דָּבָר לִשְׁאוֹל – כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין. וְאִם אָמַר: "כְּתְבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵיזֶה טַעַם דַּנְתּוּנִי" – כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לוֹ. י"אוְהַיְכָמָה, הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּכָם לְהַתִּירָהּ. י"בעַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי אַמֵּי: אֲפִילּוּ מִטְבָּרְיָא לְצִפּוֹרִי. אָמַר רַב כָּהֲנָא: מַאי קְרָא? "וְקָרְאוּ לוֹ זְקֵנֵי עִירוֹ", וְלֹא זְקֵנֵי עִירָהּ. י"דט"אָמַר אַמֵּימָר: הֵילְכָתָא, כּוֹפִין אוֹתוֹ וְיֵלֵךְ לִמְקוֹם הַוַּועַד. אָמַר לֵיהּ רַב אָשֵׁי לְאַמֵּימָר: וְהָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעִירוֹ! הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּקָאָמַר לֵיהּ לֹוֶה לְמַלְוֶה, אֲבָל מַלְוֶה – "עֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה". שְׁלַחוּ לֵיהּ לְמָר עוּקְבָא: לְדָזְיוּ לֵיהּ כְּבַר בִּתְיָה, שְׁלָם. עוּקְבָן הַבַּבְלִי קָבֵל קָדָמָנָא: יִרְמְיָה אָחִי הֶעֱבִיר עָלַי אֶת הַדָּרֶךְ. אָמְרוּ לוֹ: הַשִּׁיאוּהוּ וְיִרְאֶה פָּנֵינוּ בִּטְבֶרְיָא. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא: אָמְרַתְּ "אָמְרוּ לוֹ", אַלְמָא דַּיְינוּהּ אַתּוּן. "הַשִּׁיאוּהוּ וְיִרְאֶה פָּנֵינוּ בִּטְבֶרְיָא", אַלְמָא שַׁדְּרוּהּ הָכָא. (אֶלָּא), הָכִי קָאָמְרִי: אֱמָרוּ לֵיהּ, דַּיְינוּהּ אַתּוּן. אִי צָיֵית – צָיֵית, וְאִי לָא – הַשִּׁיאוּהוּ וְיִרְאֶה פָּנֵינוּ בִּטְבֶרְיָא. ט"זרַב אָשֵׁי אָמַר: דִּינֵי קְנָסוֹת הָווּ, וּבְבָבֶל לָא דָּיְינִי דִּינֵי קְנָסוֹת. וְהָא דְּשָׁלַחוּ לֵיהּ הָכִי – כְּדֵי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְמָר עוּקְבָא.

הֲדַרַן עֲלָךְ זֶה בּוֹרֵר.

מַתְנִי׳ קִלְקְלָתָהּ שְׁרָפָתוּ הִלְקָהּ מַה לָּהּ לִשְׁקֹר: דְּאִתַּחְזַק בְּבֵי דִּינָא שֶׁכָּתוּב בּוֹ הֶנְפֵּק לֹא אֵלִימָא אִיהִי לְאַפְקְעֵי מֵעֲשָׂה ב"ד: סְמָפוֹן שׁוֹבֵר וְיוֹצֵא מִתַּחַת יַד לֹוֶה כְּמִשְׁפָּטוֹ: יִתְקַיֵּם הַשְׁטָר בְּחוֹתָמָיו יַעִידוּ עֵדִים עַל חֲתִימוֹת יָדֵיהֶן וְכָשֵׁר: אֵין עָלָיו עֵדִים וְהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יַד שְׁלִישׁ וְלֹא מִתַּחַת יַד הַלֹּוֶה הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם מוֹדִים שֶׁזֶּה מְנָּהוּ לִהְיוֹת שְׁלִישׁ בֵּינֵיהֶם כָּשֵׁר: אוֹ שֶׁיָּצָא אַחַר חִתּוּם שְׁטָרוֹת בְּתוֹךְ שְׁטַר הַמִּלְוָה נִכְתַּב הַשּׁוֹבֵר תַּחַת הָעֵדִים כָּשֵׁר שֶׁהֲרֵי הַמִּלְוָה עַצְמוֹ מֻחְזָק בִּשְׁטָרוֹ וְאִי לְאו דְּפָרְעֵהּ לָא הָווּ שַׁבָּק לְמִכְתַּב תִּבְרָא בְּגַוֵּהּ: עַד שֶׁיְּסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו מִשֶּׁמַע שֶׁאָמַר בְּבֵית דִּין אֵין לִי לֹא עֵדִים וְלֹא רְאָיָה וְחָזַר וְאָמַר קָרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין שָׁם וּמִתְחִלָּה סוֹתֵר טַעֲנוֹתָיו לוֹמַר אֵין לִי: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא יְסַתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו מִשֶּׁמַע מִכְּלוּם שֶׁיְּסַתְּמוּ שׁוּב אֵין מְבִיא רְאָיָה וַאֲפִילּוּ מְצָאָם לְאַחַר זְמַן כְּרִבְּנָן וַהֲדַר קָתָנֵי קָרְבוּ דְּמִשְׁמַע דְּהַאי הוּא דְּלָא מִיתֵי דְּאַפֵּי' רַשְׁבַּ"ג מוֹדֶה בּוֹ אֲבָל מְצָאָם לְאַחַר זְמַן מִיתֵי כְּרִבְּנָן שִׁמְעוֹן: וְאָמַר אֵין לִי עֵדִים וַאֲפִילּוּ מְצָאָן לְאַחַר זְמַן אֵינוֹ סוֹתֵר כְּרַבָּנָן: דְּסָקְיָא שֵׂק שֶׁל עוֹר שֶׁהָיוּ שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אָבִיו מֻנָּחִין בּוֹ: הַתּוֹקֵף אֶת חֲבֵרוֹ בַּדִּין בַּעַל דִּין קָשֶׁה וּמַטְרִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ וְאֵין רוֹצֶה חֲבֵרוֹ לְדוּן כָּאן אֶלָּא לִמְקוֹם וַעַד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַרְבֵּה שֶׁיִּהְיֶה זֶה בּוֹשׁ מֵהֶם: נִתְעַצְּמוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ קְשִׁין זֶה לָזֶה: אֲפִילּוּ מִטְבָּרְיָא לְצִפּוֹרִי אע"פ שְׁשִׁישִׁבַּת טְבָרְיָא גְּדוֹלָה מִשֶּׁל צִפּוֹרִי הַלַּךְ אַחֲרָיו לְצִפּוֹרִי: וְהָאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וְהָא חַזִּינַן דְּפָלֵיג עֲלֵהּ ר' אֶלְעָזָר וְקָיַיב טַעְמָא לְמִלְּתֵהּ דְּמִסְתַּבֵּר טַעְמָא: הֵיכָא דְּקָאֲמַר לוֹ נֵלֵךְ לְמָקוֹם הַוַּעַד כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן כָּאן וְלֹא יוֹצִיא זֶה מָנֶה עַל מָנֶה: מַר עוּקְבָא אַב ב"ד הָווּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת בְּגָמָרָא בְּהַמָּה יוֹצְאָה (דף נה.): לְדָזְוּ לֵהּ כְּבַר בִּתְיָה כְּמַשֶּׁה שֶׁהוּא בָּן בִּתְיָה לְמִי שֶׁמַּקְרִין עוֹר פָּנָיו כְּמַשֶּׁה רַבֵּינוּ שֶׁגִּדְּלַתּוּ בִּתְיָה בַּת פַּרְעֹה לְשׁוֹן אַחֵר כְּבָר בִּיתֵהּ כְּמַשֶּׁה שֶׁהוּא בָּן בַּיִת דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר י"ב:ז') בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא לְדָזְיוּ לֵיהּ עַל שֵׁם שֶׁהָיָה חָכָם וּכְתִיב (קֹהֶלֶת ח':א') חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וּמַצָּאתִי בְּסֵפֶר הַגָּדָה שֶׁהָיָה מַר עוּקְבָא בַּעַל תְּשׁוּבָה שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה אַחַת וְהָעֲלָה לִבּוֹ טִינָא וְנָפַל בְּחֹלִי וְאִשְׁתּ אִישׁ הָיְתָה לַיָּמִים נִצְרְכָה לְלָוֹת מִמֶּנּוּ וּמִתּוֹךְ דַּחְקָהּ נִתְרַצְּתָה לוֹ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ וּפְטָרָהּ לְשָׁלוֹם וְנִתְרַפֵּא וּכְשֶׁהָיָה יוֹצֵא לַשּׁוּק הָיָה נַר דּוֹלֵק בְּרֹאשׁוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וְעַל שֵׁם כָּךְ קָרֵי לֵהּ ר' נָתָן צוֹצִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף נו:) הָכָא נָמֵי לְהָכִי כָּתְבוּ לֵיהּ הָכִי עַל שֵׁם הָאוֹר שֶׁהָיָה זוֹרֵחַ עָלָיו: עַקְבָן הַבַּבְלִי קָבֵל קָדָמָנָא צָעַק לְפָנֵינוּ וְאָמַר יִרְמְיָה אָחִי הֶעֱבִיר עָלַי אֶת הַדָּרֶךְ אִבֵּד מִמֶּנִּי דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁפָּרְסוֹ כַּף שָׁמַעְתִּי וי"א הֶעֱבִיר עָלַי אֶת הַדָּרֶךְ לֹא נָהֵג עִמִּי כַּשּׁוּרָה וְעַל עִסְקֵי מָמוֹן הָיָה צוֹעֵק: אָמְרוּ לוֹ לִירְמְיָה לְהִתְפַּיֵּס עִמּוֹ: הַשִּׁיאוּהוּ וְיִרְאֶה פָּנֵינוּ בְּטִבֶרְיָא הִכְרִיחוּהוּ וְהִזְקִיקוּהוּ לָבוֹא כָּאן לָדוּן עִמּוֹ: דִּינֵי קְנָסוֹת אֱלֹהִים כְּתִיב בָּהֶן (שְׁמוֹת כב) וּבָעֵינַן סְמוּכִין וּבְבָבֶל אֵין סְמִיכָה כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא (דף יד.):

מסורת הש"ס

א תוספתא בבא מציעא; בבא מציעא כא.
ב משנה סנהדרין

תורה אור השלם

וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ [דברים כה, ח]

עָשִׁיר בָּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה [משלי כב, ז]

מִי כְהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא [קהלת ח, א]

וַיְהִי בְּרִדְתָּ מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ [שמות לד, כט]

מסורת הש"ס

א יבמות קכב:; ספרא אמור פרק כ טו; לעיל ב:

ב תוספתא סנהדרין

ג לקמן מ:, לקמן לד:; משנה סנהדרין

ד תוספתא סנהדרין

ה גיטין נט:; אסתר רבה

ו תוספתא סנהדרין; לקמן לו:; נדה מט:; קידושין עו:

ז תוספתא מכות

גליון הש"ס

מתני' אחד דיני ממונות. עיין זבחים דף צב ע"ב תוס' ד"ה אי:

תורה אור השלם

[ויקרא כד, כב]
[דברים טו]

מתני' אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת: בְּדָרִישָׁה וְחֲקִירָה וּדְרִישׁוֹת שְׁחוֹקְרִים אֶת הָעֵדִים שֶׁנֶּאֱמַר מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּתִיב וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ (דְּבָרִים יג): דִּינֵי מָמוֹנוֹת בְּשִׁלְשָׁה הֵא יְלָפִינַן בְּפָרָק קַמָּא (דף ב:): פּוֹתְחִין תְּחִלָּה בְּמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל דִּין: בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה בְּאֵיזֶה שֶׁיִּרְצוּ אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לְזְכוּת וּבַגְּמָרָא יְלִיף לְהוּ: מַטִּין עַל פִּי אֶחָד מַטִּין אֶת הַדִּין אַחַר הַמְרַבִּין עַל פִּי דַּיָּן אֶחָד כְּגוֹן שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי וְאֶחָד חַיָּב אוֹ אִיפְּכָא: וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין ע"פ אֶחָד לְזְכוּת שְׁנַיִם עָשָׂר מְזַכִּים וְאֶחָד עָשָׂר מְחַיְּבִים זַכַּאי אֲבָל לְחוֹבָה אֵין מַטִּין אַחַר הָרֹב אֶלָּא אִם כֵּן רַבּוּ הַמְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין שְׁנַיִם כְּדְאָמְרִינַן בְּפָרָק קַמָּא (דף ב.) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרַעֹת וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת לֵיכָּא לְאוֹקְמָהּ כְּדְאָמַר לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף לו:) לֹא תַּטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ אֲבָל אַתָּה מַטֶּה מִשְׁפַּט שׁוֹר הַנִּסְקָל וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת: מַחֲזִירִין סוֹתְרִין אֶת הַדִּין לְאַחַר שֶׁגָּמְרוּהוּ וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ מַחֲזִירִין אֶת הַדָּבָר בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה: וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה בְּגְמָרָא יְלִיף לַהּ: הַכֹּל מְלַמְּדִין וְאַפִּי' תַּלְמִידִים הַיּוֹשְׁבִין לְפָנַי הַדַּיָּנִין וְלֹא נְתָמְנוּ בֵּית דִּין עַל כָּךְ: הַמְלַמֵּד חוֹבָה דַּיָּן שֶׁהִתְחִיל תְּחִלָּה לְהָבִיא רְאָיוֹת לְחוֹבָה יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלִזְכּוֹת: אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה סְבָרָא הִיא דְּבָעֵינַן וְהִצִּילוּ וּבְגְמָרָא (דף לד.) מוֹקֵם לַהּ בְּשָׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן הוּא דְּלָא יַחֲזֹר דְּמִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לוֹ שֶׁלֹּא לַחֲזֹר הוּא מְחַזֵּר אַחַר רְאָיוֹת לְהַעֲמִיד דְּבָרָיו וְשָׁמָּא יִמְצָא רְאָיוֹת נְכוֹנוֹת אֲבָל בְּשָׁעַת גְּמַר דִּין שֶׁכְּבָר חָזַר עַל כָּל צְדָדִין וְנִרְאֶה לוֹ שֶׁאֵין דְּבָרָיו נְכוֹנִים חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה: דָּנִין בַּיּוֹם מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל דִּין: וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה אִם רָצוּ וְכוּ' יְלִיף בַּגְּמָרָא: דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִים בּוֹ בַּיּוֹם לְזְכוּת וּבַיּוֹם שֶׁל אַחֲרָיו לְחוֹבָה אִם זִכּוּהוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן פּוֹסְקִין אֶת דִּינוֹ מִיָּד וְהוֹלֵךְ לוֹ אֲבָל אִם לֹא יָכְלוּ לְזַכּוֹתוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן אֵין פּוֹסְקִין אֶת דִּינוֹ לְחוֹבָה אֶלָּא מַלִּינִין אֶת דִּינוֹ עַד לְמָחָר שֶׁמָּא יִמְצָא בַּלַּיְלָה זְכוּת: לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁאֵין יְכוֹלִין לְגָמְרוֹ לְמָחָר אִם יִתְחַיֵּב שֶׁאֵין מְיִתִּת בֵּית דִּין דּוֹחָה שַׁבָּת וּלְשָׁהוֹתוֹ אִי אֶפְשָׁר מִפְּנֵי עִנּוּי הַדִּין

(א)מתני' אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּדָרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם". [א]מָה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת – בִּשְׁלֹשָׁה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת – בִּשְׁנַיִם עָשָׂר וּשְׁלֹשָׁה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – פּוֹתְחִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת – פּוֹתְחִין לִזְכוּת וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. (ב)דִּינֵי מָמוֹנוֹת – מַטִּין עַל פִּי אֶחָד, בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת – מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת – מַחֲזִירִין לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת – הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה. (ג)דִּינֵי מָמוֹנוֹת – הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת מְלַמֵּד חוֹבָה. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – דָּנִין בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – דָּנִין בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם. (ד)דִּינֵי מָמוֹנוֹת – גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם, בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לִזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. (ה)דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַטְמָאוֹת וְהַטְהָרוֹת – מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – מַתְחִילִין מִן הַצַּד. (ו)הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשִׁיאִין לַכְּהוּנָּה. בג(ז)גְּמַ' דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִי בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה? וּרְמִינְהוּ: שְׁטָר שֶׁזְּמַנּוֹ כָּתוּב בְּאֶחָד בְּנִיסָן בַּשְּׁמִיטָּה, וּבָאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ: "הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין עַל שְׁטָר זֶה? וַהֲלֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי!" שְׁטָר כָּשֵׁר וְעֵדָיו כְּשֵׁרִין. חֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא אִיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, הֵיכִי חֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא אִיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ? ד[ו]וְלִיטַעְמִיךְ, תִּיקְשֵׁי לָךְ מַתְנִיתִין: שְׁטָרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין פְּסוּלִים, וְהַמְאוּחָרִים כְּשֵׁרִין. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, מְאוּחָרִין אַמַּאי כְּשֵׁרִין? הָא לָא קַשְׁיָא, דַּעְדִּיפָא מִינַּהּ קָאָמְרִינַן. דַּאֲפִילּוּ אֶחָד בְּנִיסָן בִּשְׁמִיטָּה, דְּלָא שְׁכִיחִי אִינָשֵׁי דְּמוֹזְפֵי, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר שֶׁמָּא אִיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ דְּלָא מַרַע לִשְׁטָרֵיהּ, אֲפִילּוּ הָכִי, כֵּיוָן דִּשְׁבִיעִית סוֹפָהּ מְשַׁמֶּטֶת – מַכְשְׁרִינַן. מִכָּל מָקוֹם, קַשְׁיָא. סִימָן: חרפ"ש. ז[ח]אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: דָּבָר תּוֹרָה, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּדָרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם". וּמָה טַעַם אָמְרוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לָא בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין. אֶלָּא מֵעַתָּה

טָעוּ

עין משפט נר מצוה

א מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל"א:

ב סמג עשין קי, טוש"ע חו"מ סי' לד סע' ט:

ג מיי' פי"ט מהל' עדות הל"ג:

ד סמג עשין פב, טוש"ע חו"מ סי' מג סע' ז יג:

ה מיי' פכ"ג מהל' מלווה ולווה הל"א:

ו מיי' פכ"ג מהל' מלווה ולווה הל' ב:

ז סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סע' א:

ח מיי' פג' מהל' עדות הל"א:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סע' א:
ב מיי' פג' מהל' עדות הל' ב:
ג סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סע' א:
ד מיי' פג' מהל' עדות הל' ב:
ה סמג עשין פא, טוש"ע חו"מ סי' ערב סע' יד:
ו מיי' פי"ג מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יב:
ז סמג עשין צו:
ח מיי' פא' מהל' עדות הל' ד:
ט סמג עשין קו, טור חו"מ סי' לח:
י מיי' פכ' מהל' עדות הל' א:
יא מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

מסורת הש"ס

א מגילת תענית אלול ד
ב סוטה ח.
ג תוספתא סנהדרין

תורה אור השלם

[ויקרא יט, טו]
[דברים טז, כא]
[דברים טז, כ]
[דברים כ]
[במדבר ה, יט]

כָּאן בְּדִין מָמוֹן. לֹא שָׁיְּדְעִים בּוֹ שֶׁהוּא מְמוֹן דְּא"כ אֵין לְדוּנוֹ כְּלָל טָעוּ ב"ד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא יְשַׁלְּמוּ דִּדְלְמָא אִי שְׁבַקְתְּ לְהוּ לְדָרוֹשׁ וְלְחָקֹר הָוֵה רַוְחָא לְמִלְּתָא וְלָא הָוֵי טָעוּ: כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאַתָּה נוֹעֵל דְּמִתְיָרְאִין לְהַפְסִיד ע"י ב"ד טוֹעִין: רָבָא אָמַר תַּרְוַיְהוּ בְּתַר תַּקַּנְתָּא דְּרַבָּנָן וּמַתְנִיתִין בְּדִינֵי קְנָסוֹת דְּלֵיכָּא לְמִחַשׁ לִנְעִילַת דֶּלֶת אֲבָל בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת דְּאִיכָּא לְמִחַשׁ לִנְעִילַת דֶּלֶת בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת בְּדִינֵי מָלְוֶה וְזֶה בָּא לְדוֹן בְּעֵדֵי הוֹדָאָה שֶׁהוֹדָה לוֹ בִּפְנֵיהֶם אוֹ בְּעֵדֵי הַלְוָאָה שֶׁהַלְוָהוּ בִּפְנֵיהֶם דְּאִיכָּא לְמִחַשׁ לִנְעִילַת דֶּלֶת: מַרְמָה שֶׁבַּיִת דִּין מַכִּירִין בְּתוֹבַע זֶה שֶׁהוּא רַמַּאי אוֹ מְבִינִים טַעֲנַת רַמַּאי בִּדְבָרָיו: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט וְלֹא כְּתִיב בְּצֶדֶק צֶדֶק לְהַזְהִיר ב"ד לְדַקְדֵּק בּוֹ כָּל כָּךְ לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר: מַתְנִיתָא שַׁפִּיר אִתְרְצוּ בְּחַד מֵהֲנֵי שְׁנוּיֵי אִי כְּרַבִּי חֲנִינָא אִי כְּרַבָּא אִי כְּרַב פָּפָּא: אֲבָל קְרָאֵי דְּרַמֵּי לְהוּ רֵישׁ לָקִישׁ לָא קָשׁוּ דְּצֶדֶק צֶדֶק לָאו לְדָרִישָׁה וְלַחֲקִירָה אַתֵּי אֶלָּא צֶדֶק דִּין שָׁלֵם וְצֶדֶק פְּשָׁרָה שָׁלֵם לְפִי רְאוֹת עֵינֶיךָ וְלֹא תְּרַדֵּף אֶת הָאֶחָד יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ: שְׁתֵּיהֶן טוֹבְעוֹת שְׁתִּדְחוֹק זוֹ אֶת זוֹ: וְאִם בָּזוֹ אַחַר זוֹ מִשְׁתַּלֵּחַ אַחַת אֶל הַיְּבֵשָׁה עַד שְׁתַּעֲבֹר חֲבֶרְתָּהּ וְאַחַ"כ תַּעֲבֹר הִיא: מַעֲלוֹת בֵּית חוֹרוֹן מָקוֹם צַר וְאֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל וְצָרִיךְ הָא' לִנְטוֹת לַאֲחוֹרָיו עַד שֶׁמּוֹצֵא מָקוֹם לִנְטוֹת: אִם עוֹלוֹת שְׁתֵּיהֶן כְּגוֹן זֶה עוֹלֶה מִצַּד זֶה וְזֶה עוֹלֶה מִצַּד זֶה וּפוֹגְעוֹת בְּרֹאשׁ חַדּוּ שֶׁל הַר וְהַבְּקָעָה עֲמֻקָּה מִימִין וּמִשְּׂמֹאל: קְרוֹבָה לְעִירָהּ: וּמַעֲלוֹת שֶׁכֹּר לְאַחַת וְתַדָּחֶה: קוֹל רַחֲמִים שָׁנִּשְׁמָעִין: בְּבוֹרַנִי מָקוֹם: שְׁבוּעַ הַבָּן שְׁבוּעַ הַבָּן סִימָן הוּא שֶׁיֵּשׁ שָׁם בְּרִית מִילָה כְּמַכְרִיז וְאוֹמֵר שְׁבוּעַ הַבָּן כָּאן וְהָרַחֲמִים סִימָן לְשִׂחְיקַת סַמְמָנִין לְמַפַּת הַתִּינוֹק וּשְׁעַת גְּזֵרַת הַמַּלְכוּת הָיָה שֶׁנִּזְהֲרוּ שֶׁלֹּא לָמוּל וְהָיוּ יְרֵאִים לְהוֹצִיא קוֹל וְקִבְעוּ סִימָן זֶה: אוֹר הַנֵּר בִּבְרוּר חַיִל בַּיּוֹם אוֹ נֵרוֹת נִרְאִים הָרְבֵּה בַּלַּיְלָה סִימָן הוּא כְּמוֹ שֶׁצּוֹעֵק מִשְׁתֶּה שָׁם מִשְׁתֶּה שָׁם בְּרִית מִילָה קָרֵי שְׁבוּעַ הַבֵּן עַל שֵׁם שֶׁהוּא לְסוֹף שָׁבוּעַ: אַחַר חֲכָמִים לִישִׁיבָה בֵּית הַוּעַד שֶׁשָּׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ כְּגוֹן אַחַר ר' אֱלִיעֶזֶר בְּלוֹד וְכֵן כֻּלָּם כָּל אֶחָד לִמְקוֹמוֹ: לַגּוֹלָה לְפוּמְבְּדִיתָא כְּדְתָנַן בר"ה (דף כב:) עַד שֶׁרוֹאֶה כָּל הַגּוֹלָה לְפָנָיו כְּמִדְּרַת אַשׁ וְאָמְרִינַן (שם דף כג.) מַאי גּוֹלָה אָמַר אַבַּיֵי פּוּמְבְּדִיתָא שָׁעֲקַר יְשִׁיבַת בָּבֶל שָׁם

טָעוּ – לֹא יְשַׁלְּמוּ? כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין! [א]רָבָא אָמַר: מַתְנִיתִין דְּהָכָא בְּדִינֵי קְנָסוֹת, וְאִידַּךְ בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת. [ב]רַב פָּפָּא אָמַר: אִידֵּי וְאִידֵּי בְּהוֹדָאָה וְהַלְוָאָה. כָּאן – בְּדִין מְרוּמָּה, כָּאן – בְּדִין שֶׁאֵינוֹ מְרוּמָּה. כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּרֵישׁ לָקִישׁ רָמֵי: כְּתִיב "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ", וּכְתִיב "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף". הָא כֵּיצַד? כָּאן – בְּדִין מְרוּמָּה, כָּאן – בְּדִין שֶׁאֵינוֹ מְרוּמָּה. רַב אָשֵׁי אָמַר: מַתְנִיתִין כִּדְשַׁנַּיִן, קְרָאֵי אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִפְשָׁרָה. [ג]כִּדְתַנְיָא: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" – אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִפְשָׁרָה. כֵּיצַד? שְׁתֵּי סְפִינוֹת עוֹבְרוֹת בַּנָּהָר וּפָגְעוּ זֶה בָּזֶה, אִם עוֹבְרוֹת שְׁתֵיהֶן – שְׁתֵיהֶן טוֹבְעוֹת, בָּזֶה אַחַר זֶה – שְׁתֵיהֶן עוֹבְרוֹת. וְכֵן שְׁנֵי גְּמַלִּים שֶׁהָיוּ עוֹלִים בְּמַעֲלוֹת בֵּית חוֹרוֹן וּפָגְעוּ זֶה בָּזֶה, אִם עָלוּ שְׁנֵיהֶן – שְׁנֵיהֶן נוֹפְלִין, בָּזֶה אַחַר זֶה – שְׁנֵיהֶן עוֹלִין. הָא כֵּיצַד? טְעוּנָה וְשֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה – תִּידָּחֶה שֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה מִפְּנֵי טְעוּנָה. קְרוֹבָה וְשֶׁאֵינָהּ קְרוֹבָה – תִּידָּחֶה קְרוֹבָה מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קְרוֹבָה. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְרוֹבוֹת, שְׁתֵּיהֶן רְחוֹקוֹת – הַטֵּל פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן, וּמַעֲלוֹת שָׁכָר זוֹ לָזוֹ. [ד]תָּנוּ רַבָּנָן: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" – הַלֵּךְ אַחַר בֵּית דִּין יָפֶה, אַחַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְלוֹד, אַחַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִבְרוּר חַיִל. [ה]תָּנָא: קוֹל רַחֲמִים בְּבוֹרָנִי – שְׁבוּעַ הַבֵּן, שְׁבוּעַ הַבֵּן. אוֹר הַנֵּר בִּבְרוּר חַיִל – מְשְׁתֶּה שָׁם, מְשְׁתֶּה שָׁם. תָּנוּ רַבָּנָן: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" – הַלֵּךְ אַחַר חֲכָמִים לִישִׁיבָה. אַחַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְלוֹד, אַחַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִבְרוּר חַיִל, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לִפְקִיעִין, אַחַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְיַבְנֶה, אַחַר רַבִּי עֲקִיבָא לִבְנֵי בְרַק, אַחַר רַבִּי מַתְיָא לְרוֹמִי, אַחַר רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן לְסִיכְנִי, אַחַר רַבִּי יוֹסֵי לְצִיפּוֹרִי, אַחַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה לִנְצִיבִין, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְגוֹלָה, אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים, אַחַר חֲכָמִים לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית. דְּיָנֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין כּוּ'. הֵיכִי אָמְרִינַן? אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכִי אָמְרִינַן לְהוּ: מִי יֵימַר כְּדְקָאָמְרִיתוּ? [ח](ב)אָמַר לֵיהּ עוּלָּא: וְהָא חָסְמִינַן לְהוּ? וְלִיחַסְמוּ! מִי לָא תַּנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְיְעֶזֶר אוֹמֵר, מַסִּיעִין אֶת הָעֵדִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי שֶׁתִּיטָּרֵף דַּעְתָּן וַיַּחְזְרוּ בָּהֶן? מִי דָּמֵי? הָתָם מִמֵּילָא קָא מִידְּחוּ, הָכָא קָא דָּחֵינַן לְהוּ בְּיָדַיִם. אֶלָּא אָמַר עוּלָּא: הָכִי אָמְרִינַן, "יֵשׁ לְךָ עֵדִים לַהֲזִימָם?" אָמַר לֵיהּ רַבָּה: וְכִי פּוֹתְחִין בִּזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהִיא חוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה? [ט](ג)וּמִי הָוְיָא חוֹבָתוֹ? וְהָתְנַן: אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. הָכִי אָמֵינָא: אֵילּוּ שָׁתִיק הַאי עַד דְּמִיגְמַר דִּינֵיהּ, וּמַיְיתִי עֵדִים וּמַזַּיְמִים לְהוּ, הָוְיָא לֵיהּ חוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה. אֶלָּא אָמַר רַבָּה: אָמְרִינַן לֵיהּ, "יֵשׁ לְךָ עֵדִים לְהַכְחִישָׁן?" [י](א)רַב כָּהֲנָא אָמַר: "מִדִּבְרֵיכֶם נְזַדַּכֶּה פְּלוֹנִי". אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אָמְרִינַן לֵיהּ, "אִי לָא קָטַלְתְּ לָא תִּדְחַל". רַב אָשֵׁי אָמַר: "כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבֹא וְיִלַּמֵּד עָלָיו". תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבָּיֵי וְרָבָא. רַבִּי אוֹמֵר: "אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׁטִית וְגוֹ'" –

מִיכָּן

הַיְתָה: אַחַר חֲכָמִים סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: הֵיכִי אָמְרִי' בִּפְתִיחַת זְכוּת כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֵדוּתָן שֶׁל עֵדִים וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם וּבָאִין לִשְׁאֹל וְלִתֵּן הֵיכִי אָמְרִי' לְהוּ לָעֵדִים: מִי יֵמַר כִּדְקָאָמְרִיתוּ שֶׁמָּא בְּעֵצָה בָּאתֶם וְזוֹ הִיא פְּתִיחַת הַצָּלָה לָזֶה: וְהָא קָא חָסְמִינַן לְהוּ חוֹסְמִין אָנוּ אֶת פִּיהֶם כְּשֶׁאָנוּ מַכְחִישִׁין אוֹתָן וַיַּחְזְרוּ בָּהֶן כְּדֵי דִּבּוּר: וּפָרְכִינַן וְלִיחַסְמוּ מַאי תִּקְשֵׁי לִיחַסְמוּ וּלְהַדְרֵי בְּהוּ: מִי לָא תַּנְיָא מַסִּיעִין הָיוּ בֵּית דִּין אֶת הָעֵדִים קֹדֶם קַבָּלַת עֵדוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵחֲדָר לְחֶדֶר כְּשֶׁבָּאִין לְהַעִיד אוֹמְרִים לָהֶם לֹא נְקַבֵּל כָּאן אֶלָּא כָּאן וְכֵן מִשָּׁם לְמָקוֹם אַחֵר: אֲנַן דְּחַיְינַן לְהוּ וּכְתִיב (דְּבָרִים יט) וּבְעַרְתָּ הָרָע: שְׁתֵּיהֶן חוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה לְחַזֵּר אַחַר עֵדֵי הַזְּמָה וְהָא חוֹבָתָן שֶׁל אֵילּוּ הֵיא דְּדִלְמָא שָׁתֵק הַאי עַד דְּמִגְמַר דִּין וַהֲדַר מַיְתֵי לְהוּ: לְהַכְחִישָׁן כְּגוֹן אֲנוּ רָאִינוּ אוֹתוֹ הָרוֹג אַחַר כָּךְ חֵי וְקַיָּם דְּהַוְיָא עֵדוּת בְּטֵלָה דְּהוּא וְהֵן פְּטוּרִין דְּאֵין זוֹמְמִין אֶלָּא בְּעִמָּנוּ הֵיתֶם כְּדִילְיךְ בְּמִסֶּכֶת מַכּוֹת (דף ה.): רַב כָּהֲנָא אָמַר כָּךְ פּוֹתְחִין בִּזְכוּת לְאַחַר קַבָּלַת עֵדוּת אוֹמֵר מִתּוֹךְ דִּבְרֵיכֶם מְזַדֶּכֶה פְּלוֹנִי סוֹפוֹ לָצֵאת מִבֵּית דִּין זַכַּאי לְפִי רְאוֹת עֵינֵינוּ וְאַחַר כָּךְ נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין: אִם לֹא שָׁטִית הַנָּקִי תְּחִלַּת הַתְּנַאי לִזְכוּת:

מִכָּן שֶׁפּוֹתְחִין כו' וּמִדְּיָלִיף פְּתִיחַת הַזְּכוּת מֵהָכָא הֵינוּ אִי לָא קְטַלְתְּ לָא תִּדְחַל כְּאַבָּיֵי וְרָבָא: מַה שָּׁעָשָׂה עָשׂוּי וְאִלְמָא לָא הָדַר: בְּמַמְחֶה יֵ"ש בּוֹ כֹּחַ לַחֲזֹר וְלָא מְצֵי לְמֵימַר לֵיהּ בַּעַל דִּין אֲנָא כִּי טָעֲמָא קָמֵא דִּידָךְ עָבְדִינָא אֲבָל בְּשֶׁאֵינוֹ מַמְחֶה מְצֵי אָמַר לֵהּ מִי יָמַר דְּטָעֲמָא בָּתְרָא דִּידָךְ עִקַּר דִּלְמָא קָמָא עִקַּר וּבְהָאי הוּא דְּטָעִית: פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם אִלְמָא מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי וּמִיהוּ פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם דְּכֵיוָן דְּמַמְחֶה הוּא מַזְלָא בִּישָׁא דְּהַהוּא גַּבְרָא גָּרַם לֵיהּ לְמִטְעֵי: יֵ"ש גָּדוֹל הֵימֶנּוּ אוֹתוֹ גָּדוֹל מַחֲזִיר דְּבָרָיו שֶׁל זֶה דְּיֵ"ש בּוֹ כֹּחַ לְבַטֵּל: אֵין גָּדוֹל מִמֶּנּוּ לֹא צָיְית לֵיהּ בַּעַל דִּין לְאַהְדּוֹרֵי עֲבָדָא וְאַפֵּי' זֶה אוֹמֵר טָעִיתִי לְאו כָּל כְּמִנֵּהּ: טוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה שֶׁטָּעוּתוֹ מְצוּי בְּדָבָר הַמִּשְׁנָה אֵין דִּינוֹ דִּין לְגַמְרֵי וְחוֹזֵר: שִׁקּוּל הַדַּעַת לְקַמֵּן מִפֹּרָשׁ: וְאַפֵּי' טָעָה בַּר' חַיָּא דְּבַר מִשְׁנָה דְּקַאֲמַר מִי אָמְרִי' דְּאַפֵּי' טָעָה בְּדָבָר הַמִּשְׁנָה בְּתוֹסָפְתָא דְּבֵי רַבִּי חַיָּא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא שֶׁהֵם סִדְּרוּ הַתּוֹסָפְתָּא וְסָתְמוּ בָּהּ מַה שֶּׁסָּתְמוּ וְלָא הֲוֵי עִקַּר כָּל כָּךְ כְּמִשְׁנָתֵנוּ שֶׁסָּתְמָהּ רַבִּי שֶׁהָיָה גָּדוֹל מֵהֶם וְכָל הַיְשִׁיבָה מְצוּיָה אֲצָלוֹ עַל יְדֵי שֶׁהוּא נְשִׂיא וְדִקְדְּקוּ עִמּוֹ בְּדְבָרִים וְהֶעֱמִידוּם עַל בָּרַיִם: וְאַפֵּי' בְּדָבָר וּשְׁמוּאֵל בְּמֵימְרָא דִּידְהוּ שֶׁפָּסְקוּ מִסְּבָרָא: אִטּוּ אֲנַן קְטָלֵי קְנֵי בְּאִגְמָא אֲנַן אַחֲרֵי שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ שֶׁאַף הַטּוֹעֶה בְּדִבְרֵי הָאָמוֹרָאִים הָאַחֲרוֹנִים חוֹזֵר מַאי גְּרִיעוּתַן מִדַּאֲחָרֵינִי: קְטָלֵי קְנֵי קוֹצְצִים קָנִים וּמְלַקְּטֵי עֵצִים: סְגִיזַן דְּעַלְמָא כְּאִידָךְ רֹב הַדַּיָּנִין נִרְאִין לָהֶם דִּבְרֵי הַשֵּׁנִי: לְרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר טָעָה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר: הָאֵם שָׁלְחָה בֵּית הַרְיוֹן וְנִקְרֵאת טַרְפַּחַת וְשַׁלְפוּחִית וּבְלַעַז מטריצ"ה: וְהִתִּירוּהָ מִפְּנֵי שֶׁאָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא: אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה כו' לְפִי שֶׁטּוֹבוֹת הֵן וְאֵין רוֹצִין שֶׁיִּהְיוּ מְצוּיוֹת בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרוֹת וְקָא חָזְיֵנַן דְּמִתְקָיְמוֹת: הִלְכָה חֲמוֹרְךָ טַרְפּוֹן כְּלוֹמַר צְרִיךְ אֲנִי לְמָכֹר אֶת חֲמוֹרִי וּלְהַחֲזִיר פָּרָה לִבְעָלִים: טוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה אַתָּה סָתָם מִשְׁנָה הִיא בְּאַלּוּ טְרֵפוֹת (חֻלִּין נד.) נִטְלָה הָאֵם שָׁלְחָה כְּשֵׁרָה: וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר וּלְקַמָּן פָּרִיךְ הָכָא מַאי חָזְרָה אֵיכָּא הֲרֵי הֶאֱכִילָהּ לְכָלְבִים: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רַב הַמְנוּנָא אִי אָמְרִתְּ בְּשִׁלְמָא כו': אַלְמָא קָם דִּינָא כְּלוֹמַר מָה שֶׁהוֹרָה הוֹרָה וְאִי נָמֵי אִיתָא קָמַן לָא הֲדָרָא מִתַּכְשְׁרָא: הֵינוּ דְּאָמַר לֵיהּ דְּאִי לָאו דְּמַמְחֶה הוּא הָוֶה בָּעֵי שְׁלוּמֵי: לְאו כְּלוּם עֲבַדְתְּ דְּאִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַּפְשֵׁהּ שֶׁהִשְׁלִיכָהּ לַכְּלָבִים וְאַתְּ לָא אַפְסַדְתְּ לֵיהּ מִידֵי בְּמַאי דְּפַסְקְתְּ עָלָהּ שָׁם מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי וְיִשַּׁלֵּם מִבֵּיתוֹ וא"ת טְהֵר אֶת הַטָּמֵא אַמַּאי מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי וְעוֹד אִי מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי אַמַּאי מְשַׁלֵּם דְּאַתְּיָא לְא מִתּוֹקְמָא דְּעַרְבָן עִם פֵּרוֹתָיו עַד לְבַסּוֹף וְי"ל דְּהַשְׁתָּא סְבִירָא לֵהּ כְּשֶׁעַרְבָן בַּעַל הַבַּיִת וּלְבַסּוֹף ס"ל כְּשֶׁעַרְבָן חָכָם וְהַשְׁתָּא מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי שֶׁעַרְבָן בְּרוֹב פֵּרוֹתָיו טְהוֹרִים דְּטָפְלִי בְּרֻבָּא וְיִשַּׁלֵּם מִבֵּיתוֹ שֶׁעַרְבָן בְּפֵרוֹת מוּעָטִים וא"ת לְמַאי דס"ד בְּפָ' עַד כַּמָּה (בְּכוֹרוֹת דף כֹּח:) דְּאָתְיָא כר"מ הָא שְׁמְעִינַן לֵיהּ בְּפֶרֶק הַנִּזְקִין (גִּטִּין ד' נד:) גַּבֵּי נָפְלוּ וְנִתְפַּצְּעוּ דְּאַפֵּי' שָׁגַג לֹא יָעֲלוּ דְּקָנְסִינַן שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד וְאִם כֵּן הֵיכִי בָּטְלִי בְּרֻבָּא וי"ל כֵּיוָן דַּעַל פִּי חָכָם עָבִיד לָא קָנִיס הַאי שׁוֹגֵג אִי נָמֵי לְעִנְיַן דִּינָא דְּגַרְמֵי מוֹקֵי לֵהּ כְּר' מֵאִיר בְּפָ' עַד כַּמָּה (בְּכוֹרוֹת דף כֹּח:)

וְלָא בְּוֹתֵהּ לְכָל מִלֵּי: כָּאן בְּמַמְחֶה כְּלֵי סַגְיָא בְּטָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת דְּאִי בְּדָבָר מִשְׁנָה הָא רַב נַחְמָן וְרַב יוֹסֵף גּוּפַיְיהוּ שָׁמְעִינַן לְהוּ בִּכְתֻבּוֹת בְּפֶרֶק אַלְמָנָה (ד' ק:) דְּאָמְרִי ב"ד שֶׁמִּכְּרוּ בְּלֹא הַכְרָזָה נַעֲשׂוּ כְּמִי שֶׁטָּעוּ בְּדָבָר מִשְׁנָה וְחוֹזְרִים וא"ת בפ"ק דְּמָכִילְתִּין (ד' ה.) דְּמָר זוּטְרָא בָּרֵהּ דְּרַב נַחְמָן דַּן דִּינָא וּטָעָה אָתָא לְקַמֵּהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר לֵהּ אִי קְבָלוּהּ עֲלֵיהוּ כו' כִּי טָעָה נָמֵי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת אַמַּאי לֹא הֲיָה חוֹזֵר הָא מַמְחֶה הָוֶה וי"מ דְּמַמְחֶה דְּהָכָא הֵינוּ בְּמַמְחֶה דְּסָמְכָא: הַשְׁתָּא נָמֵי לָא כְּלוּם עֲבַדְתְּ בְּלֹא נָטַל וְנָתַן בַּיָּד אַיֵּרֵי דְּאִי עֲבַדְתְּ וְטָעָה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר: וְעוֹד אִי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת – אִי נָמֵי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת טָעִית – מוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: מַאי קָא מוֹתֵיב רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת מִפָּרָה? פָּרָה הֲרֵי הֶאֱכִילָהּ לִכְלָבִים, וְלֵיתָא דְּתֶהְדַּר. הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא טָעָה בְּדָבָר מִשְׁנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, אַלְמָא קָם דִּינָא – הֵיינוּ דְּקָא מְפַחֵיד רַבִּי טַרְפוֹן, וְקָאָמַר לֵיהּ אִיהוּ: מוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה וְאַתָּה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם! אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ טָעָה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר, לֵימָא לֵיהּ: טוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר. חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר: חֲדָא, דְּטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד: אִי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת טָעִית – מוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אָמַר רַב נַחְמָן, לֵימָא מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחְזִירִין בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, הִלְכְתָא לָא כְּמָר, וְאִיקְּרִי וַעֲבַד כְּחַד מִינַּיְיהוּ, וְסוּגְיָא דִּשְׁמַעְתְּתָא אָזְלִי כְּאִידָךְ – הֵיינוּ שִׁקּוּל הַדַּעַת. אִיתֵיבֵיהּ רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת: מַעֲשֶׂה בְּפָרָה שֶׁל בֵּית מְנַחֵם שֶׁנִּיטְּלָה הָאֵם שֶׁלָּהּ, וְהֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לִכְלָבִים. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים בְּיַבְנֶה, וְהִתִּירוּהָ. שְׁאַמַּר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא: אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצֵאת מֵאֶלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם אֶלָּא אִם כֵּן חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּלֵד. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: הִלְכָה חֲמוֹרְךָ טַרְפוֹן! אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: פָּטוּר אַתָּה, שֶׁכָּל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְאִי אִיתָא, לֵימָא לֵיהּ: טוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר. חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר: חֲדָא, דְּטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד: אִי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת טָעִית – מוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֵימָא מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחְזִירִין בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, בִּשְׁלָמָא לְחוֹבָה מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ, דַּאֲמַר לֵיהּ מֵעִיקָּרָא: "חַיָּיב אַתָּה", וְלֹא נָטַל וְלֹא נָתַן בַּיָּד. אֶלָּא לְזְכוּת הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ? דְּאָמַר לֵיהּ: "פָּטוּר אַתָּה"? וְהָאָמְרַתְּ: כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ "פָּטוּר אַתָּה", כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בַּיָּד דָּמֵי! חֲדָא קָתָנֵי: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחְזִירִין לְזְכוּת, שְׁהִיא חוֹבָה. דִּכְוָותַהּ גַּבֵּי נְפָשׁוֹת: מַחְזִירִין לְזְכוּת,

וְאֵין

טְרֵפוֹת דְּהָא אִי בָּעֵית לְמֶהְדַּר הַדְרַת: רַב חִסְדָּא מַהְדַּר לְעֵיל לְשַׁנּוּיֵי מַתְנִיתָא דִּן אֶת הַדִּין: נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי: לֹא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד אֶלָּא צִוָּה לְבַעַל דִּין וְהוּא עוֹשֶׂה מֵעַצְמוֹ מַחֲזִיר הַמָּמוֹן מִזֶּה שֶׁקִּבֵּל לְזֶה שְׁנָתְנוּ: נָשָׂא וְנָתַן הוּא עַצְמוֹ גָּבָה מִזֶּה וְנָתַן לָזֶה: בִּשְׁלָמָא חַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי שֶׁפִּיר מִצֵּי לְאוֹקְמֵי מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי כְּדְקָתָנֵי בָּהּ שֶׁנָּטַל מִן הַזַּכַּאי מַמָּשׁ מִיָּדוֹ שֶׁלֹּא כְּדִין וְנָתַן לְתוֹבֵעַ: אֶלָּא זַכָּה אֶת הַחַיָּב עַל כָּרְחֵיהּ לֹא שַׁיָּךְ הַאי לִשְׁנָא אֶלָּא בְּמִזְכֶּה אֶת הַנִּתְבָּע שֶׁהָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם וְאָמַר לוֹ פָּטוּר אַתָּה דְּאֵין לְשׁוֹן נָקִי וּפָטוּר: כֵּיוָן דא"ל פָּטוּר אַתָּה וְזֶה הָיָה מַחְזִק וְעִכְּבוּהוּ עַל פִּיו כְּמִי שֶׁנָּתַן בַּיָּד דָּמֵי: אֶלָּא מַחֲזִיר לְחוֹבָה ע"כ מַשְׁמַע מִתְּחִלָּה זְכָּהוּ וא"ל פָּטוּר אַתָּה וְקָאָמַר מַחֲזִירִין: וּמְשַׁנֵּי חֲדָא קָתָנֵי דִּלְעוֹלָם לְחוֹבָה אֵין מַחֲזִירִין מֵאַחַר שֶׁזְּכָּהוּ אֶלָּא מְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ וּמַתְנִי' חֲדָא קָתָנֵי מַחֲזִירִין הַדָּבָר לְזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה אִם חִיְּבוּהוּ תְּחִלָּה וְלֹא נָשָׂאוּ וְנָתְנוּ בַּיָּד מַחֲזִירִין לְזְכוּתוֹ שֶׁהוּא חוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִיר מַה שֶּׁגָּבָה: דִּכְוָותַהּ גַּבֵּי נְפָשׁוֹת עַל כָּרְחֵיהּ הָכִי בָּעֵי לְפָרוּשֵׁהּ וְלֹא תֵּימַר חִלּוּק בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צח:

ב מיי׳ פ׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

ג מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

ד סמג עשין צח:

ה מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ה:

ו מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

ז מיי׳ פ׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

ח מיי׳ פ׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:

ט מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

י מיי׳ פה׳ מהל׳ עדות הל׳ ח:

יא מיי׳ פה׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

יב מיי׳ פ׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

מסורת הש״ס

א בכורות כח:

ב בבא קמא פו:

ג הוריות ד.

ד משנה סנהדרין

תורה אור השלם

מִדָּבָר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע [שמות כג, ז]

ונקי וגו׳. ראה סנהדרין לג ורש״י שם60שם ע״ב: ״תנו וגו׳ [פירושי רד״צ הופמן על שמות כג:ז, ב]

לֹא־תַאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וגו׳ [דברים יג, ט]

כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם וגו׳ [דברים יג, י]

גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפְגְעֹנוֹ־בוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ [במדבר לה, יט]

וְאִם־בְּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יומת הָרֹצֵחַ [במדבר לה, טז]

וְהָיָה אִם־בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי וגו׳ [דברים כה, ב]

וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יומת [במדבר לה, לא]

וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתֹךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ [ויקרא יח, כ]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וגו׳ [ויקרא כ, י]

כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ וגו׳ [במדבר לה, ל]

שָׁעֲרָן עִם פֵּרוֹתָיו הִקְשָׁה רַבִּינוּ אֲפָרַיִם לֹא יְהֵא אֶלָּא כְּמַטְמֵא בְּיָדַיִם דִּתְנַן בְּפ' הַנִּזְקָקִין זְכוּת גְּרִידְתָּא שֶׁהִיא זְכוּת לוֹ וְאֵינָהּ חוֹבָה לְבַעַל דִּינוֹ כְּגוֹן חֲלוֹל שַׁבָּת אוֹ אֵשֶׁת אִישׁ: וְאֵין מַחְזִירִין לְחוֹבָה לְזְכוּת שֶׁהִיא חוֹבָה דְּהָא לְחוֹבָה מַמָּשׁ לֹא מָצֵית לְפָרוּשֵׁי דְּהָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת נָמֵי לֵיתֵא: חוֹבְתֵּיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם שֶׁקְּשָׁה בְּעֵינָיו שֶׁזֶּה נָצוֹל: בֵּין בֵּין קָתָנֵי בְּרֵישָׁא בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה אַלְמָא תִּרְתֵּי מִלֵּי קָתָנֵי וְלֵיכָּא לְפָרוּשֵׁהּ לִזְכוּת שֶׁהִיא חוֹבָה: רַבִּינָא מְהַדַּר לְאוֹקוֹמֵי לְתֵירוּצָהּ דְּרַב חִסְדָּא דְּמַתְנִי׳ כְּשֶׁלֹּא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד וְדָן אֶת הַדִּין כְּשֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד וּדְקָשְׁיָא לָךְ וְכָה אֶת הַחַיָּב מַאי נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד אֵיכָּא כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ מַשְׁכּוֹן לַתּוֹבֵעַ מִן הַנִּתְבָּע וְזָכָה הַדַּיָּן אֶת הַלָּוֶה וְאָמַר לוֹ פְּטוּר אַתָּה וְנָטַל הַמַּשְׁכּוֹן מִיַּד הַמַּלְוֶה וְהֶחֱזִירוֹ לַלָּוֶה: טְמֵא אֶת הַטָּהוֹר נָמֵי מַשְׁפַּחַת לֵהּ כְּשֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד דְּנָגַע בְּהוּ שֶׁרֶץ כְּשֶׁבָּא לִשְׁאֵל לְפָנָיו עַל דְּבַר הַסָּפֵק דְּנוֹלַד לוֹ בְּטָהֳרוֹתָיו וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן טְמֵאוֹת הֵן וְנָטַל שֶׁרֶץ וְהִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא עוֹד סָפֵק בַּדָּבָר וְהֵן לֹא הָיוּ אֶלָּא טְהוֹרוֹת: טְהֵר אֶת הַטָּמֵא וּנְטָלוֹ הַדַּיָּן עַצְמוֹ וְעֵרָבָן עִם שְׁאָר פֵּרוֹת שֶׁל נִשְׁאַל וְנִמְצָא שָׁטָעָה וְהָרֵי הַכֹּל טָמֵא: נָקִי מִשָּׁמַע מִן הַחֲטָא וְאע״פ שֶׁנִּתְחַיֵּב בַּדִּין: צָדִיק מִשָּׁמַע שֶׁנִּצְטַדֵּק בַּדִּין וְאע״פ שֶׁאֵינוֹ נָקִי: חַיָּבֵי גָּלוּיוֹת מַאי מִי הָווּ כְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אִי לֹא: כְּתִיב בְּחַיָּבֵי מִיתוֹת (בְּמִדְבַּר ל״ה:ט״ו) יוּמַת הָרוֹצֵחַ וּכְתִיב (שָׁם) בְּחַיָּבֵי גָּלוּיוֹת לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ: רָשָׁע רָשָׁע כְּתִיב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת (שָׁם) אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת וּכְתִיב בְּחַיָּבֵי מַלְקוּת (דְּבָרִים כ״ה:ב׳) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע: תַּנְיָא נָמֵי הָכִי בְּתוֹסְפְתָּא תַּנְיָא גַּבֵּי הַצְּדוּקִין מִלְּתָא דְּמַחְזִירִין לִזְכוּת: דָּבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה בְּהֶדְיָא

(גִּטִּין ד׳ נב:) הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר וְהָא נָמֵי בְּשׁוֹגֵג הוּא וּבְשִׁלְמָא לְחִזְקִיָּה דְּאָמַר הָתָם (דף נג.) אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּב וּמַה טַּעַם אָמְרוּ בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּ וְגַבֵּי חָכָם בְּעַל הוֹרָאָה אֵין לְפָטוֹר מִטַּעַם כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּ דְּכִי נָמֵי מְחַיְּבַת לֵיהּ מוֹדַע לֵיהּ אֶלָּא לְר' יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּבַר תּוֹרָה אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד פָּטוּר וּמַה טַּעַם אָמְרוּ בְּמֵזִיד חַיָּב שֶׁלֹּא יְהֶיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִטְמֵא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר פָּטוּר אֲנִי הָכָא לֹא שַׁיָּךְ לְחַיֵּב מֵהַאי טַעְמָא מִיהוּ לְמַאי דְּמוּקֵי בַּמַּסְקָנָא שֶׁנָּטַל וְנָתַן בַּיָּד יֵשׁ לְחַיֵּב כְּמוֹ מֵזִיד דְּלָמָּה לוֹ לְאָדָם לִטֹּל וְלִתֵּן בַּיָּד אֲבָל לְמַאי דְּסָבִירָא לֵיהּ מֵעִקָּרָא שֶׁעֲרָבָן בעה"ב קָשֶׁה וי"ל דְּמִכָּל מָקוֹם חָשִׁיב כְּמוֹ מֵזִיד שֶׁהָיָה לוֹ לְחָכָם לְדַקְדֵּק בְּהוֹרָאָתוֹ וְלַדַּעַת שבעה"ב יְעָרֵב: **אָתְיָא** רַשָׁע רַשָׁע תַּנְיָא נָמֵי הָכִי תֵּימָה תִּקְשֶׁה לְרָבָא מִבְּרַיְיתָא דְּהָכָא דְּקָאָמַר בְּפֶרֶק קַמָּא (דף י.) דְּמַלְקוּת תַּחַת מִיתָה עוֹמֶדֶת וְלַיְתֵי לֵיהּ ג"ש דְּרַשָׁע וְכֵן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּמַכּוֹת (דף ה.) גַּבֵּי מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת אַבַּיֵי אָמַר אָתְיָא רַשָׁע רַשָׁע וְרָבָא אָמַר בְּעִינַן כַּאֲשֶׁר זָמַם וְלֵיכָּא וְעוֹד אַטּוּ סְתָמָא דְּהַשַּׁ"ס בפ"ק דְּמַכּוֹת (שָׁם:) כְּאַבַּיֵי גַּבֵּי אֵין הָעֵדִים זוֹמְמִין נָהֲרְגִין עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְאָמַר חַיָּבֵי מַלְקוּת מִנַּיִן אָתְיָא רַשָׁע רַשָׁע וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרָבָא אִית לֵהּ ג"ש אֶלָּא דְּלֹהֲנָךְ מִלֵּי קָאָמַר דְּלָא צָרִיךְ מִיהוּ קָשֶׁה דִּבְפ' [כְּתֻבּוֹת דף אלו לה. וְשָׁם) גַּבֵּי חַיָּבֵי מַלְקוּת שׁוֹגְגִין דְּפָטוּרִין מִן מָמוֹן קָאָמַר אַבַּיֵי אָתְיָא רַשָׁע רַשָׁע וְרָבָא אָמַר מַכֶּה מַכֶּה מִשּׁוּם דְּגַבֵּי תַּשְׁלוּמִים כְּתִיב מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה אֲבָל אַבַּיֵי דְּרֵישׁ ג"ש דְּרַשָׁע רַשָׁע בְּכָל מָקוֹם וְסוֹגְיָן דְּהָהוּא פִּרְקִין גַּבֵּי כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ אַלְבָּא דְּרָבָא אָתְיָא דְּלַאֲבַיֵּי לְמַלְקוּת וּלְמָמוֹן לֹא צָרִיךְ קְרָא דְּאָתְיָא ג"ש דְּרַשָׁע רַשָׁע וּמוּקֵי חָדָא לְמִיתָה וּמַלְקוּת כר"מ: **טָעָה** בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת מַהוּ פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס דִּבְנוֹאֵף לֵיכָּא טָעוּת לְזְכוּת וְתַמֵּהַ דְּהָא אִיכָּא מִלֵּי טוּבָא כִּי הַהִיא דִּפְלִיגִי בְּשִׁלְהֵי פ"ק דְּמַכּוֹת (דף ז.) אִי אָמְרִינַן בְּמִנְאֶפִין עַד שֶׁיִּרְאוּ דֶּרֶךְ מְנָאֲפִין אוֹ עַד שֶׁיִּרְאוּ כְּמִכְחוֹל בַּשְּׁפוֹפֶרֶת אוֹ חֲבֵר בָּעֵי הַתְרָאָה אוֹ שֶׁיְּהֵא לְמִיתָה אוֹ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ וי"ל דְּמִבָּעְיָא לֵיהּ אִם יֵשׁ בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת דָּבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ וְקָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַדְּמוֹקְדָךְ יְקִיד קוֹץ כו' בְּעוֹד שֶׁאַתָּה עוֹסֵק בִּשְׁמוּעָתְךָ שָׁאֲמַרְתִּי לְךָ שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין דָּבָר שֶׁצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ לְדָבָר שֶׁאֵין צְדוּקִין מוֹדִין בּוֹ תֵּן לֵב לְהָבִין מַה הַן מוֹדִין וּמָה אֵין הֵם מוֹדִין וַעֲתָה מְפֹרָשׁ הַשַּׁ"ס ה"ד דָּבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ: **שָׁטָעָה** שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ פ"ה דְּלָא מְפָרֵשׁ חִיּוּבָא בְּהֶדְיָא דְּיִלְפִינַן מִמִּשְׁכְּבֵי אִשָּׁה שְׁתֵּי מִשְׁכָּבוֹת בְּאִשָּׁה וְאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין וְקָשֶׁה דִּבְדָבָר זֶה מוֹדִין כְּדְמוֹכַח בפ"ק דְּהוֹרָיוֹת (דף ד.) דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין ב"ד חַיָּבִין עַד שֶׁיּוֹרוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ וּמַסִיק בגמ' דְּאָמְרִי' (שֶׁלֹּא) בִּכְדַרְכָּהּ וְכוּ' וּפָרִיךְ וְהָא מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב וּפִי' דְּהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ וי"ל דְּהָכָא מַיְירֵי בְּהַעָרָאָה דְּאָמַר בִּכְדַרְכָּהּ אַפִּי' בְּהַעָרָאָה אָסוּר שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ בְּגָמַר בִּיאָה אָסוּר הַעָרָאָה שְׁרִיָא אע"ג דְּפָרִיךְ הָתָם אַהָהִיא שְׁנוּיָא מִכָּל מָקוֹם לְפִי הַמַּסְקָנָא דְּהָתָם אִתּוֹקֵם הָהִיא שְׁנוּיָא שִׁפִּיר: **אֶחָד** מִן הַתַּלְמִידִים תֵּימָה הָא אָמַר בסנ"ק (דף יז.) דְּאִי אָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ וְהַדַּר אָמַר טָעָמָא (לְמִלְתֵהּ) לָא שְׁמִעִינַן לֵיהּ וְלֹא יְהֵא אֶלָּא כְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים וי"ל דְּהָתָם בְּאוֹמֵר טָעָמָא לְחוֹבָה וְהָכָא בְּאוֹמֵר טָעָמָא לִזְכוּת:

מסורת הש"ס

א לקמן מג.; משנה סנהדרין; לעיל לב.

ב לקמן מג.

ג לקמן לו.; משנה סנהדרין

ד שבת פח:

ה זבחים פג.; משנה זבחים

ו ספרא צו פרק א ה

ז ספרא צו פרק א ו

ח ספרא צו פרק א ב; זבחים פג:

תורה אור השלם

כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת [במדבר לה, ל]

אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים [תהילים סב, יב]

הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע [ירמיהו כג, כט]

צוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ*(בספרי תימן מוֹקֵדָהּ) במ"ם רגילה) עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ [ויקרא ו, ב]

וְרַבָּנָן דְּאָמְרִי אַפֵּי' לְזָכוּת לֹא יַעֲנֶה מִשּׁוּם דְּנוֹגֵעַ הוּא בַּדָּבָר שֶׁמִּתְחָרֵט בּוֹ וְדוֹאֵג שֶׁמָּא יִגְמֹר הַדִּין לְחוֹבָה וְיָבִיא זֶה עֵדִים לַהֲזָמָן וּמְהַדֵּר לֹא מַצֵּי הָדְרֵי בְּהוּ לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר דְּכֵיוָן שֶׁהִגִּיד שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַגִּיד: מוּקֵי לַהּ בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים אֲבָל בְּעֵדִים לֹא מִתּוֹקֵם מִשּׁוּם נְגִיעַת עֵדוּת כְּדְאָמְרִינַן: ת"ל אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת לְמוּת הוּא דְּאֵינוֹ עוֹנֶה כו': לֹא שְׁנוּ אֶלָּא בְּשִׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן דְּבָעֵינַן שֶׁיְּעַמֵּד בְּדָבָרָיו לְחַיֵּב אַחַר רְאָיוֹת שֶׁמָּא יִמְצָא חִזּוּק לִזְכוּת דְּשָׁמְא לֹא טָעָה: אֲבָל בְּשִׁעַת גְּמַר דִּין שֶׁחָפֵשׂ כְּבָר הַכֹּל וְעַכְשָׁו נִרְאָה שֶׁטָּעָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה: לְמָחָרַת מִשְׁנָה הִיא בְּפֶרֶק הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתוֹ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף מ.) גַּבֵּי הֲלָנַת דִּין: דְּנִין אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד אִילּוּ הֵיכָא דְּאָחְלְקוּ בְּדִין שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין וְקָאָמַר לַן (לְעִיל סַנְהֶדְרִין דַּף מ.) אֵין מַטִּין לְחוֹבָה עַל פִּי אֶחָד דִּנִין בְּרַאְיוֹתֵיהֶן אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד אִילּוּ עַד שֶׁיְּחַזֵּר בּוֹ אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דְּהָווּ לְהוּ מְזַכִּין רַבָּא אֲבָל לַחֲזֹר בּוֹ אֶחָד מִן הַמְזַכִּין לֹא קָתָנֵי וְאִם אִיתָא דְּבִגְמַר דִּין יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה נָתְנֵי נַמֵּי אִיפְּכָא וְנַיְמָא אוֹ אֶחָד מִן הַמְזַכִּין אֶת דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין דְּאִיכָּא הַטָּיָה לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם: תְּנָא אַזְכוּתָא נִיחָא לֵיהּ לְאַהְדּוֹרֵי וּמְתָנֵי מִשּׁוּם לְשָׁנָא מְעַלְיָא וה"נ נַמֵּי אִיפְּכָא: רוֹאִין אוֹתוֹ לְעִנְיַן הַמְּנָיָן: וְהָא שְׁלַחוּ מִתָּם כִּלּוֹמַר הֵיכִי מָצֵית לְתַרוּצָא לְהָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא כְּרַב וְהָא שְׁלַחוּ מִתָּם לְדִבְרֵי ר' יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מוּצָא מִכְּלַל רַבֵּנוּ הָא דְּר' יוֹסֵי לָא סְבִירָא לַהּ דְּרַב דְּאָמַר בְּשִׁעַת גְּמַר דִּין חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה: לְמָחָרַת מִשְׁנָה הִיא בְּפֶרֶק הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתוֹ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף מ.) גַּבֵּי הֲלָנַת דִּין: דְּנִין אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד אִילּוּ הֵיכָא דְּאָחְלְקוּ בְּדִין שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין וְקָאָמַר לַן (לְעִיל סַנְהֶדְרִין דַּף מ.) אֵין מַטִּין לְחוֹבָה עַל פִּי אֶחָד דִּנִין בְּרַאְיוֹתֵיהֶן אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד אִילּוּ עַד שֶׁיְּחַזֵּר בּוֹ אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דְּהָווּ לְהוּ מְזַכִּין רַבָּא אֲבָל לַחֲזֹר בּוֹ אֶחָד מִן הַמְזַכִּין לֹא קָתָנֵי וְאִם אִיתָא דְּבִגְמַר דִּין יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה נָתְנֵי נַמֵּי אִיפְּכָא וְנַיְמָא אוֹ אֶחָד מִן הַמְזַכִּין אֶת דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין דְּאִיכָּא הַטָּיָה לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם: תְּנָא אַזְכוּתָא נִיחָא לֵיהּ לְאַהְדּוֹרֵי וּמְתָנֵי מִשּׁוּם לְשָׁנָא מְעַלְיָא וה"נ נַמֵּי אִיפְּכָא: רוֹאִין אוֹתוֹ לְעִנְיַן הַמְּנָיָן: וְהָא שְׁלַחוּ מִתָּם כִּלּוֹמַר הֵיכִי מָצֵית לְתַרוּצָא לְהָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא כְּרַב וְהָא שְׁלַחוּ מִתָּם לְדִבְרֵי ר' יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא מוּצָא מִכְּלַל רַבֵּנוּ הָא דְּר' יוֹסֵי לָא סְבִירָא לַהּ דְּרַב דְּאָמַר בְּשִׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן דִּלְמַחַר הָא מִלְּתָא בְּעַלְמָא הוּא כְּדֵי שֶׁיְּחַזֵּר אַחַר זְכוּת כְּדֵי שֶׁיְּחַזֵּר אַחַר חוֹבָה וּמַתָּן דִּלְמַחַר הָא מִשּׁוּם דְּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין – מְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה. (א)מֵיתִיבִי: לְמָחָרַת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: ״אֲנִי הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי״. הַמְחַיֵּיב אוֹמֵר: ״אֲנִי הַמְחַיֵּיב, וּמְחַיֵּיב אֲנִי בְּמָקוֹמִי״. הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. וְהָא לַמָּחָרַת גְּמַר דִּין הוּא, וְלִיטַעְמָיךְ, לַמָּחָרַת מַשָּׂא וּמַתָּן מִי לֵיכָּא? כִּי קָתָנֵי בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן. תָּא שְׁמַע: דִּנִין אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד אִילּוּ, עַד שֶׁיְּחַזֵּר אָחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין. וְאִם אִיתָא, לִיתְנֵי נַמֵּי אִיפְּכָא! תַּנָּא אַזְכוּתָא קָא מְהַדַּר, אַחוֹבָה לָא קָא מְהַדַּר. (ב)תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁזִּיכָּה וָמֵת – רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִילּוּ חַי וְעוֹמֵד בְּמָקוֹמוֹ. וְאַמַּאי? נֵימָא: אִילּוּ הָווּ קַיָּים, [הָווּ] הָדַר בֵּיהּ! הַשְׁתָּא מֵיהָא לָא הָדַר בֵּיהּ. וְהָא שְׁלַחוּ מִתָּם: לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מוּצָא מִכְּלַל רַבֵּינוּ! ״אֵין מוּצָא״ אִיתְּמַר. (ג)תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּינִין עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶן, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. בְּשִׁלְמָא דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, לְמָחָר חָזוּ טַעְמָא אַחֲרִינָא וּבָעוּ לְמֶעְבַּד הֲלָנַת דִּין. אֶלָּא דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, מַאי טַעְמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּאֵי חָזוּ טַעְמָא אַחֲרִינָא לְחוֹבָה, לָא מַשְׁגְּחִינַן בָּהוּ? לֹא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. כְּדְבָעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: אָמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת, מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד. (ד)מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר אַבָּיֵי: דְּאָמַר קְרָא ״אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים״. מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים, וְאֵין טַעַם אֶחָד יוֹצֵא מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: ״וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע״ – מָה פַּטִּישׁ זֶה מְתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת, אַף מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים. (ה)הֵיכִי דָּמֵי טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת? אָמַר רַב זְבִיד, כְּדִתְנַן: מְזַבְּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרְאוּי לוֹ. (ו)רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הָרְאוּי לְאִשִּׁים, אִם עָלָה – לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ״. מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְאִשִּׁים, אִם עָלָתָה – לֹא תֵּרֵד, אַף כֹּל שֶׁהוּא רָאוּי לְאִשִּׁים, אִם עָלָה – לֹא יֵרֵד. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה – לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ״. מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ – אִם עָלְתָה לֹא תֵּרֵד, אַף כֹּל שֶׁהוּא רָאוּי לְמִזְבֵּחַ – אִם עָלָה לֹא יֵרֵד. וְתַרְוַיְיהוּ מַאי קָמַרְבוּ? פְּסוּלִין. מָר מַיְיתֵי לַהּ מ״מוֹקְדָה״, וּמָר מַיְיתֵי לַהּ מ״מִּזְבֵּחַ״. (ח)וְהָא הָתָם מִיפְּלַג פְּלִיגִי, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶלָּא הַדָּם וְהַנְּסָכִים, שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא יֵרֵדוּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יֵרֵדוּ. (ט)אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא: כִּדְתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר ״כָּל

אֲלָא דִּבְרֵי הַמְזַכִּין מ"ט פ"ה לְמָה לִי לְמִכְתְּבִינְהוּ מִשּׁוּם מַשָּׂא וּמַתָּן דִּלְמַחַר הָא

עין משפט נר מצוה

א מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

ב מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ג מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

ד מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

ה מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

ו מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

ז מיי' פג' מהל' פסולי המוקדשין הל' ג:

ח מיי' פג' מהל' פסולי המוקדשין הל' יד:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פג׳ מהל׳ פסולי המוקדשין הל׳ יח:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ פסולי המוקדשין הל׳ טו:
ג מיי׳ פ״ט מהל׳ מעשה הקרבנות הל׳ ג:
ד מיי׳ פ״ט מהל׳ מעשה הקרבנות הל׳ יג:
ה סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ ה סעי׳ ב:
ו מיי׳ פ״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ז מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:
ח סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ ז סעי׳ ב:
ט מיי׳ פט׳ מהל׳ טומאת צרעת הל׳ ו:
י מיי׳ פט׳ מהל׳ טומאת צרעת הל׳ ה:
יא מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:
יב מיי׳ פט׳ מהל׳ טומאת צרעת הל׳ ב:
יג סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ ז סעי׳ ב:
יד מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:
טו מיי׳ פט׳ מהל׳ טומאת צרעת הל׳ ו:
טז סמג עשין צז, טוש״ע חו״מ סי׳ רנג סעי׳ א:
יז מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
יח סמג עשין צז, סמג עשין קט, טוש״ע חו״מ סי׳ ז סעי׳ ה:
יט מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
כ מיי׳ פה׳ מהל׳ עדות הל׳ ח:
כא מיי׳ פה׳ מהל׳ עדות הל׳ ט:
כב מיי׳ פ״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

יוֹם לְתַחְלַת דִּין וְאִיפְּכָא לֵיכָּא לְמֵימַר דְּמִסְתָּמָא תְּחִלַּת הַדִּין עִקָּר וְעוֹד בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ כָּל הַנּוֹגֵעַ אֵפֵּי' פְּסוּלִין: יְקַדֵּשׁ וְלֹא יֵרֵד: שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה כְּגוֹן קַבָּלַת עֵדוּת הוּא דְּהָוֵי כְּתְחִלַּת הַדִּין:

דְּכְתִיב וּבְיוֹם הֶרְאוֹת בּוֹ מְכֻנָּגֵע נִרְאֶה לִי רָאוּי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כְּבָשִׂים" – מָה כְּבָשִׂים רְאוּיִין, אַף כֹּל רָאוּי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "עוֹלָה" – מָה עוֹלָה רְאוּיָה, אַף כֹּל רָאוּי. וְתַרְוַיְיהוּ מַאי קָא מְמַעֲטִי פְּסוּלִין שֶׁלֹּא נִרְאוּ מֵעוֹלָה: לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דָּם קְדָשִׁים בַּחוּץ שֶׁהוּא בְּכָרֵת וּמְתַרְבֵּי מִדָּם שֶׁפָּךְ וּבָפָרַשַׁת שְׁחוּטֵי חוּץ כְּתִיב: אוֹ זָבַח גַּבֵּי מַעֲלָה בַּחוּץ כְּתִיב: שָׁחַט וְזָרַק בְּהֶעְלֵם אֶחָד לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת דְּמַיְיתֵי לֵיהּ לְזוֹרֵק מִכָּרֵת דִּכְתִיב בְּשׁוֹחֵט וְכֵיוָן דְּחַד כָּרֵת וְחַד לְאוֹ אַתַּרְוַיְיהוּ אֵין חִלּוּק חַטָּאת בֵּינֵיהֶם כִּי עַבְדִינְהוּ בְּהֶעְלֵם אַחַת: וּלְרַבִּי עֲקִיבָא דְּיָלִיף זוֹרֵק מִכָּרֵת דִּכְתִיב גַּבֵּי מַעֲלָה הוֹ לְהוּ שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק שְׁנֵי כְּרִיתוֹת וְחַיָּב שְׁתַּיִם: אַף לְרַבִּי עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת דאע"ג דְּאִיכָּא שְׁתֵּי כְּרִיתוֹת הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶן אֶלָּא אַזְהָרָה אַחַת אֵין חִלּוּק חַטָּאת בֵּינֵיהֶם דְּאִלּוּ בְּמַעֲלָה כְּתִיבָא אַזְהָרָה בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ (דְּבָרִים י"ב:י"ג) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עוֹלֹתֶיךָ וְאִלּוּ שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק אֵין בָּהֶם אַזְהָרָה אֶלָּא מֻקָּשׁ דְּאִתְּקַשׁ לְמַעֲלָה דִּכְתִיב שָׁם תַּעֲלֶה עוֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה שֶׁאִי אַתָּה מוֹצֵא שֶׁעֲשִׂיּוֹת לְהַעֲלָאָה וּמַהֲכָא נִפְקָא לְשׁוֹחֵט וְזוֹרֵק (זְבָחִים דף קו.): בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ מִשְּׁפַט נְחָלוֹת דְּהַיְינוּ דִּיגֵי מְמוֹנוֹת בַּיּוֹם: לַיְלָה לְגַמֵּר דִּין דִּכְתִיב וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? אָמַר רָבָא: לְאֵיתוֹיֵי יוֹם הַמְעוּנָּן. דְּתָנַן: אֵין רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים שַׁחֲרִית, וּבֵין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא בְּיוֹם הַמְעוּנָּן, מִפְּנֵי שֶׁכֵּהָה נִרְאֵית עַזָּה. וְלֹא בַּצָּהֳרַיִם, מִפְּנֵי שֶׁעַזָּה נִרְאֵית כֵּהָה. [ו]וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי "בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ אֶת בָּנָיו" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי רַבָּה בַּר חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו" – בְּיוֹם אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת, וְאִי אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת בַּלַּיְלָה. אָמַר לֵיהּ: אֶלָּא מֵעַתָּה, מַאן דְּשָׁכִיב בִּימְמָא יִרְתוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ, וּמַאן דְּשָׁכִיב בְּלֵילְיָא לָא יִרְתוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ? [ז]דִּילְמָא דִּין נַחֲלוֹת קָאָמְרַתְּ? דְּתַנְיָא: "וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט" – אוֹרְעָה כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלּוֹהּ לְהָיוֹת דִּין. [טז]כְּדָרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, רָצוּ – כּוֹתְבִין, רָצוּ – עוֹשִׂין דִּין. שְׁנַיִם – כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין. [יז-כא]וְאָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בַּיּוֹם, אֲבָל בַּלַּיְלָה כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין, מִשּׁוּם דְּהַוּוּ לְהוּ עֵדִים, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּין. אָמַר לֵיהּ: אִין, הָכִי קָאָמֵינָא. [כב]דִּיגֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ'. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא: אָמַר קְרָא, "וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ". אָמַר רַב חִסְדָּא: מִנַּיִן לְהוֹקָעָה שֶׁהִיא תְּלִיָּיה? דִּכְתִיב: "וְהוֹקַעְתָּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה'".

וּכְתִיב:

[א]"כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" – שׁוֹמֵעַ אֲנִי, בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כְּבָשִׂים" – מָה כְּבָשִׂים רְאוּיִין, אַף כֹּל רָאוּי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "עוֹלָה" – מָה עוֹלָה רְאוּיָה, אַף כֹּל רָאוּי. וְתַרְוַיְיהוּ מַאי קָא מְמַעֲטוּ? פְּסוּלִי. מַר מַיְיתֵי לַהּ מִ"כְּבָשִׂים", וּמַר מַיְיתֵי לַהּ מִ"עוֹלָה". [ב]וְהָאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: עוֹלַת הָעוֹף פְּסוּלָה אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דְּמַיְיתֵי לַהּ מִ"כְּבָשִׂים" – כְּבָשִׂים אִין, אֲבָל עוֹלַת הָעוֹף לָא. וּמַאן דְּמַיְיתֵי לַהּ מֵ"עוֹלָה" – אֲפִילּוּ עוֹלַת הָעוֹף נָמֵי. [גד(א)]אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: כִּדְתַנְיָא, "דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ" – לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אוֹ זָבַח" – לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק. וְתַרְוַיְיהוּ מַאי קָא מְרַבּוּ? זְרִיקָה. מַר מַיְיתֵי לַהּ מִ"דָּם יֵחָשֵׁב", וּמַר מַיְיתֵי לַהּ מֵ"אוֹ זָבַח". [ב]וְהָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת; לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, חַיָּב שְׁתַּיִם. הָא אִיתְּמַר עָלָהּ, אָמַר אַבַּיֵי: אַף לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא נָמֵי אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, דְּאָמַר קְרָא "שָׁם תַּעֲלֶה עוֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה". עָרְבִינְהוּ רַחֲמָנָא לְכוּלְּהוּ עֲשִׂיּוֹת. דִּיגֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ'. (סִימָן: מִשְׁפָּט, מַעֲנֶה, מַטֶּה.) מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר פָּפָּא: דְּאָמַר קְרָא "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת", וּכְתִיב "וְהָיָה בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת", דִּרְבָא, דְּרָבָא רְמִי: כְּתִיב "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת", וּכְתִיב "וְהָיָה בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ אֶת בָּנָיו". הָא כֵּיצַד? יוֹם לְתְחִלַּת דִּין, לַיְלָה לְגָמַר דִּין. [ג]מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּתָנְיָא: הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "עַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע"? וְכִי מָה עִנְיַן רִיבִים אֵצֶל נְגָעִים? [ח-יא]אֶלָּא מַקִּישׁ רִיבִים לְנְגָעִים: מָה נְגָעִים בַּיּוֹם, דִּכְתִיב "וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ", אַף רִיבִים בַּיּוֹם. וּמָה נְגָעִים שֶׁלֹּא בְּסוֹמִין, דִּכְתִיב "לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן", אַף רִיבִים שֶׁלֹּא בְּסוֹמִין. וּמַקִּישׁ נְגָעִים לְרִיבִים: מָה רִיבִים שֶׁלֹּא בְקָרוֹבִים, אַף נְגָעִים שֶׁלֹּא בְקָרוֹבִים. [יב]אִי מָה רִיבִים בִּשְׁלֹשָׁה – אַף נְגָעִים בִּשְׁלֹשָׁה? וְדִין הוּא: מָמוֹנוֹ בִּשְׁלֹשָׁה, גּוּפוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד וְגוֹ'". הָא לְמַדְתָּ שֶׁאֲפִילּוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים. יג-יד(ו)הֲהוּא סָמְיָא דַּהֲוָה בְּשִׁבְבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה דָּאֵין דִּינָא, וְלָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְלָא מִידֵּי. הֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָלְכָה כְּסָתָם מִשְׁנָה, וּתְנַן: כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְיֵשׁ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְאֵתוֹיֵי סוֹמֵא בְּאַחַת מֵעֵינָיו. רַבִּי יוֹחָנָן סָתָמָא אַחֲרִיתָא אַשְׁכַּח: דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה. מַאי אוּלְמֵיהּ דְּהַאי סָתָמָא מֵהַאי סָתָמָא? אִי בָּעֵית אֵימָא: סָתָמָא דְּרַבִּים עָדִיף, וְאִי בָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לַהּ גַּבֵּי הִלְכָתָא דְּדִינָא. [טז(ה)]וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? אָמַר רָבָא: לְאֵיתוֹיֵי יוֹם הַמְעוּנָּן. דְּתָנַן: אֵין רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים שַׁחֲרִית, וּבֵין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא בְּיוֹם הַמְעוּנָּן, מִפְּנֵי שֶׁכֵּהָה נִרְאֵית עַזָּה. וְלֹא בַּצָּהֳרַיִם, מִפְּנֵי שֶׁעַזָּה נִרְאֵית כֵּהָה. [ו]וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי "בְּיוֹם הַנָּחִילוֹ אֶת בָּנָיו" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי רַבָּה בַּר חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו" – בְּיוֹם אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת, וְאִי אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת בַּלַּיְלָה. אָמַר לֵיהּ: אֶלָּא מֵעַתָּה, מַאן דְּשָׁכִיב בִּימְמָא יִרְתוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ, וּמַאן דְּשָׁכִיב בְּלֵילְיָא לָא יִרְתוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ? [ז]דִּילְמָא דִּין נַחֲלוֹת קָאָמְרַתְּ? דְּתַנְיָא: "וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט" – אוֹרְעָה כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלּוֹהּ לְהָיוֹת דִּין. [טז]כְּדָרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, רָצוּ – כּוֹתְבִין, רָצוּ – עוֹשִׂין דִּין. שְׁנַיִם – כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין. [יז-כא]וְאָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בַּיּוֹם, אֲבָל בַּלַּיְלָה כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין, מִשּׁוּם דְּהַוּוּ לְהוּ עֵדִים, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּין. אָמַר לֵיהּ: אִין, הָכִי קָאָמֵינָא. [כב]דִּיגֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ'. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא: אָמַר קְרָא, "וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ". אָמַר רַב חִסְדָּא: מִנַּיִן לְהוֹקָעָה שֶׁהִיא תְּלִיָּיה? דִּכְתִיב: "וְהוֹקַעְתָּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה'".

דִּין הַשּׁוֹמְעִין רַשָּׁאִין וְשַׁלִּיטִין לִהְיוֹת מַחֲזִיקִין כָּל אֶחָד בְּשֶׁלּוֹ הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ: שְׁנַיִם אֵין עוֹשִׂין דִּין דְּמַתְחִלְּתוֹ לֹא נִרְאוּ לִהְיוֹת לַדַּיָּנִין: אֲבָל בַּלַּיְלָה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְדוֹן כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין אֲפִלּוּ לְמֵחָר שֶׁמִּתְחִלָּתָן לֹא נִרְאוּ לָשֶׁבֶת לְשֵׁם דִּין:

מסורת הש״ס

א זבחים קז.
ב זבחים קז:
ג ספרא תזריע פרשת נגעים פרק א ט-י
ד נדה מט.: משנה נדה
ה ספרא תזריע פרשת נגעים פרק ב* ג; משנה נגעים
ו בבא בתרא קיג:
ז ספרא צו פרק א ב; זבחים פג:

תורה אור השלם

שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ וגו' [שמות כט, לז]

זֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד [שמות כט, לח]

וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי וגו' [שמות כט, כה]

עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד וגו' [שמות כט, מב]

וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תָבִיאוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן לַיהוָה לִפְנֵי וגו' [ויקרא יז, ד]

וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם וגו' [ויקרא יז, ח]

כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וגו' [דברים יב, יד]

וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן וגו' [שמות יח, כו]

וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יְבִיאוּ אֶל־יֶלְיךָ וְכָל־הַדָּבָר וגו' [שמות יח, כב]

וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וגו' [דברים כא, ה]

וּבְיוֹם הֶרְאוֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי יִטְמָא [ויקרא יג, יד]

וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְתָה הַצָּרַעַת אֶת כָּל־עוֹר הַנֶּגַע וגו' [ויקרא יג, יב]

אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ וגו' [ויקרא יג, ב]

וְהָיָה בְּיוֹם הִנָּחֵלוֹ אֶת־בָּנָיו אֶת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל וגו' [דברים כא, טז]

וְאִם־אֵין אֲחִים לַאֲבִיו וְנָתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וגו' [במדבר כז, יא]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה וגו' [במדבר כה, ד]

(יונתן) [וַתֹּן]לְנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַיהוָה בְּגִבְעַת שָׁאוּל וגו' [שמואל ב כא, ו]

מסורת הש"ס

א במדבר רבה

ב ויקרא רבה

ג יבמות ז.

ד זבחים ק.; ברכות יט:; במדבר רבה; נזיר מח:; מגילה ג:

תורה אור השלם

וְתִקַּח רְצָפָּה בַת אַיָּה וְגוֹ' אַלְמָא מְגַלִּין הָיוּ לְפִי שְׁתִלּוּיִין עַל הָעֵצִים וְאִי מִשּׁוּם אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת דָּנִין וְהָא דְּתָנֵי בַּתּוֹסְפְתָּא אֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד אַפִּי'

(א)וּכְתִיב: "וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אֶת הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר בְּתְחִלַּת קָצִיר". וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם". אִם הָעָם חָטְאוּ, רָאשֵׁי הָעָם מָה חָטְאוּ? (א)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חַלֵּק לָהֶם בָּתֵּי דִינִין. מַאי טַעְמָא? אֵילֵימָא מִשּׁוּם שֶׁאֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד? וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת, אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת דָּנִין! אֶלָּא, כְּדֵי שֶׁיְּשׁוּב חָרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל. (ב)דְּיָנֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם כּוּ'. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? (ג)אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: דְּאָמַר קְרָא, "מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים". וְרָבָא אָמַר מֵהָכָא: "אַשְׁרוּ חָמוֹץ" – אַשְׁרוּ דַּיָּין שֶׁמְּחַמֵּץ אֶת דִּינוֹ. וְאֵידָךְ: "אַשְׁרוּ חָמוֹץ", וְלֹא חוֹמֶץ. וְאֵידָךְ, הַאי "מְלֵאתִי מִשְׁפָּט" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? (ד)כִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל תַּעֲנִית שֶׁמְּלִינִין בּוֹ אֶת הַצַּדָּקָה – כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק וְגוֹ'". וְהָנֵי מִילֵּי – בְּרִיפְתָא וְתַמְרֵי, אֲבָל בְּזוּזֵי, חִיטֵּי וּשְׂעֹרֵי – לֵית לַן בַּהּ. (ה)לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין כּוּ'. מַאי טַעְמָא? (ה)מִשּׁוּם דְּלָא אַפְשָׁר. הֵיכִי לֵיעְבַּד? לִידַיְּינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְלִיגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא? דִּילְמָא חָזוּ טַעַם לְחוֹבָה, וּבָעוּ לְמִיעְבַּד הָלָנַת דִּין. לְדַיְּינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְלִיגְמְרֵיהּ בְּשַׁבְּתָא, וְלִיקְטְלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא? אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת שַׁבָּת. וְלִיקְטְלֵיהּ לְאוּרְתָּא? נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ בָּעֵינַן. (ב)וְלִיגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּשַׁבְּתָא, וְלִיקְטְלֵיהּ בְּחַד בְּשַׁבְּתָא? נִמְצָא אַתָּה מְעַנֶּה אֶת דִּינוֹ. נִידַּיְּינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְנִגְמְרֵיהּ בְּחַד בְּשַׁבְּתָא? מִינָּשׁוּ טַעֲמַיְיהוּ. אַף עַל גַּב דְּשָׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיְּינִין עוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין, נְהִי דִּבְפוּמָּא כָּתְבִין, לִיבָּא דְּאִינָּשֵׁי אִינָּשֵׁי. הִלָּכָךְ לֹא אָפְשַׁר. יא(ג)אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: וּתְהֵא קְבוּרַת מֵת מִצְוָה דּוֹחָה שַׁבָּת מִקַּל וָחוֹמֶר: וּמָה עֲבוֹדָה שֶׁדּוֹחָה שַׁבָּת – קְבוּרַת מֵת מִצְוָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, מ"וּלְאַחוֹתוֹ". (ד)כְּדְתַנְיָא: "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחוֹתוֹ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? הֲרֵי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ אֶת בְּנוֹ

וְשָׁמַע אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת דָּנִין וְהָא דְּתָנֵי בַּתּוֹסְפְתָּא אֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד אַפִּי'

נוֹאַף וְנוֹאֶפֶת בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף מו.) מוֹקְמִי לָהּ בְּבַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ דְּהִיא בִּשְׁרָפָה וּבוֹעֲלָהּ בְּחֶנֶק: אַשְׁרוּ חָמוֹץ וְלֹא חוֹמֶץ פ"ה לִכְדְרַשִׁינַן בְּפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (ב"ק דף מו: וְשָׁם) מְנַיִן שֶׁנִּזְקָקִין לַתּוֹבֵעַ תְּחִלָּה כְּגוֹן שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁהִלְוָהוּ מָנֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם וְזֶה מְשִׁיבוֹ מְשֻׁכּוֹן הָיָה לִי בְּיָדְךָ וְנִתְקַלְקֵל אוֹ אֲבַד נִזְקָקִין לַתּוֹבֵעַ תְּחִלָּה עַד שֶׁיְּהֵא מְמוֹנוֹ בְּיָדוֹ וְאַחַ"כ נִזְקָקִין לְדִין מַשְׁכּוֹן וצ"ל שֶׁיֵּשׁ שְׁטָר לַמַּלְוֶה דְּלָא מְהֵימַן לֵיהּ בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר פָּרַעְתִּיךָ דא"צ לְפָרְעוֹ בְּעֵדִים ואע"ג דְּאָטְרוּחֵי ב"ד תְּרֵי זִמְנִין לָא מַטְרְחִינַן כִּדְאָמַר בְּפ' הַמְקַבֵּל (ב"מ ד' קי.) בְּהָהוּא שְׁטָרָא דַּהֲוָה כְּתִיב בֵּהּ שְׁנַיִן סְתָמָא וּמַלְוֶה אָמַר ג' וְלוֶה אָמַר ב' וּמַסִּיק וְהֵיכָא דְּקָדִים מַלְוֶה וְאָכַל פֵּירֵי דְּג' שְׁנִין לָא מַפְקִינַן מִנֵּהּ מִשּׁוּם דְּאָטְרוּחֵי בֵּי דִינָא שְׁתֵּי זִמְנֵי לָא מַטְרְחִינַן הָתָם הֵינוּ טַעְמָא כִּדְמַסִּיק מִלְּתָא דַּעֲבִיד לְאַגְּלוֹיֵי אֲבָל הָכָא מִשּׁוּם דִּבְרִים בָּעַלְמָא דְּקָאָמַר לוֹ לְאַשְׁתְּמוֹטֵי לָא שָׁבְקִינַן מִלְּהוֹצִיא מִיָּדוֹ מִיהוּ תַּמּהּ הֵיכִי דָּמֵי אִם יֵשׁ לוֹ עֵדִים מְזַמְּנִין לִלְוֶה אוֹ שְׁטוֹעֵן דִּבְתוֹךְ ל' יוֹם יְבִיא עֵדִים נַמְתִּין לֵיהּ דַּאֲפִי' שׁוֹאֵל זְמַן לִפְרֹעַ יְהַבִינַן לֵיהּ זְמַן ל' יוֹם וְאִי טוֹעֵן שֶׁיְּבִיא עֵדִים לְאַחַר ל' יוֹם בְּלֹא קְרָא נָמֵי לָא צַיְּתִינַן לֵיהּ וְהֵיכָא דְּזָקִיל נֵיכְסֵי קָאָמַר הָתָם דְּנִזְקָקִין לַנִּתְבָּע תְּחִלָּה וְאַמַּאי וְכִי יַמְתִּינוּ לְאַחַר שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם וצ"ל וְלִדְחֹק דְּאָמַר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הָיָה שָׁם וְיוֹדַע בְּזִכּוּתוֹ וְיָדוּעַ דְּהָכִי הוּא וְרֵיבָ"א פֵּרֵשׁ דְּנִזְקָקִין לַתּוֹבֵעַ תְּחִלָּה פֵּרוּשׁ הֵינוּ לְקַבֵּל עֵדָיו תְּחִלָּה ונ"מ אִם יְמוּתוּ עֵדָיו שֶׁל נִתְבָּע אוֹ יֵלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם וְתַיְמָא דְּלָא גָּרַע מֵהֵיכָא דְּזָקִיל נֵיכְסֵי וי"מ שֶׁזֶּה תּוֹבֵעַ שֶׁחַבָל בּוֹ וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר שֶׁיְּבִיא עֵדִים הַיּוֹם אוֹ לְמָחָר מִשְׁאָר תְּבִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו דְּנִזְקָקִין לְתוֹבֵעַ תְּחִלָּה דקי"ל בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל (ב"ק דף צא.) דְּאֵין נוֹתְנִין זְמַן לְתַבָּלוֹת: לְגִמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּשַׁבְּתָא אע"ג דְּתָנֵן בְּפ' מְשִׁילִין (בֵּיצָה דף לו.) אֵלּוּ הֵן מְשׁוּם שְׁבוּת לֹא דָּנִין הֵינוּ דַּוְקָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב אֲבָל דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֵין לָאֲסֹר מִטַּעַם זֶה שֶׁכְּבָר כָּתְבוּ מֵאֲתָמוֹל דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין: אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת בְּשִׁרְפָּה נִיחָא אֲפִילּוּ לְמ"ד מְקַלְקֵל בְּהַבְעָרָה פָּטוּר דְּיֵשׁ בָּהּ חִלּוּל שַׁבָּת מִשּׁוּם פְּתִילָה דְּאָמַר (יְבָמוֹת דף ו:) מָה לִי בְּשׁוּל פְּתִילָה מָה לִי בְּשׁוּל סַמְמָנִים וּבְשָׁאַר חַיָּבֵי מִיתוֹת נָמֵי אַפִּי' לְמ"ד (כְּתֻבּוֹת ה:) דִּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פָּטוּר הָכָא חָשִׁיב תִּקּוּן דְּיֵשׁ לוֹ כַּפָּרָה: לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָמּוֹ דְּרָשִׁי' לְכֹהֵן וְנָזִיר וְאע"ג דְּנָזִיר חָמוּר דְּאֵין מְטַמֵּא לִקְרוֹבִים וְכֹהֵן הֶדְיוֹט מְטַמֵּא לִקְרוֹבִים מ"מ ס"ד דְּמִתְסַר טָפֵי מִשּׁוּם כֹּהֵן הֶדְיוֹט כֵּיוָן דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי וְעוֹד כֹּהֵן הֶדְיוֹט עָדִיף שֶׁזֶּה קְדֻשָּׁתוֹ לְעוֹלָם וְזֶה אֵין קְדֻשָּׁתוֹ לְעוֹלָם כִּדְאָמְרִינַן בְּנָזִיר בְּפ' כֹּהֵן גָּדוֹל (נָזִיר דף מז:): הָרֵי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחוֹ פ"ה הָרֵי שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְנָזִיר וְהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחוֹ וְקִשֶּׁה דִּפְרִיךְ מִנַּהּ בְּפ' טְבוּל יוֹם (זְבָחִים דף ק.) אַעֲבָדָא דְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמָּתָה אִשְׁתּוֹ בע"פ וְטִמְּאוּהוּ וּמַאי קַשְׁיָא שַׁאנֵי הָכָא דְּאִיכָּא מִצְוֹת טוּבָא ע"כ נִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּבְהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט הַפֶּסַח לְבַד אֵירֵי אוֹ לְמוּל אֶת בְּנוֹ וַאֲנִינוּ לֹא כֹּהֵן גָּדוֹל וְלֹא נָזִיר וְכֵן מַשְׁמַע מִדְּלָא קָתָנֵי הָרֵי שֶׁהָיָה כ"ג וְנָזִיר וְהוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ כִּדְתָנֵי בְּאַחֲרִנַי וְהָא דְּתָנֵי אִמְרַתְּ לֹא יִטַּמֵּא מִשּׁוּם דְּלָא אַתֵּי עֲשֵׂה דְּטַמְּאֵת קְרוֹבִים וְיִדְחֶה עֲשֵׂה דְּפֶסַח אוֹ דִּמְילָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת וְעוֹד יֵשׁ לְיַשֵּׁב פִּי' הַקּוּנְטְ' דְּאִי מִשּׁוּם הוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ לְחוּדֵיהּ לֹא נִמְנַע מִלְּטַמֵּא כִּי הֵוֵי נָמֵי בַּהֲדֵי אַחֲרִנַי אֵין בְּכָךְ כְּלוּם דְּלָא דְּמֵי לְכֹהֵן הֶדְיוֹט כִּדְפָרֵשׁית לְעֵיל דִּקְדֻשָּׁתָן קְדֻשַּׁת עוֹלָם:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ב מיי' פי"ח מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ג סמג עשין צו, טוש"ע חו"מ סי' י סע' א:

ד מיי' פכ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

ה מיי' פכ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:

ו טוש"ע יו"ד סי' רנו סע' ב:

ז מיי' פט' מהל' מתנות עניים הל' ד:

ח מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ט מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

י מיי' פכ"ד מהל' שבת הל' ז:

יא מיי' פד' מהל' ביאת מקדש הל' ט:

יב מיי' פד' מהל' ביאת מקדש הל' י:

עין משפט
נר מצוה

א טוש"ע יו"ד סי' שעד סעי' א:
ב מיי' פנ' מהל' אבל הל' ח:

שַׁבָּת שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי הַעֲבוֹדָה הִקְשָׁה הָר"ר יַעֲקֹב דאורליינ"ש וְנֵימָא דַּיּוֹ מָה עֲבוֹדָה לָא מְדַחְיָא אֶלָּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה אַף שַׁבָּת לֹא תִּדְחֶה אֶלָּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה וּלְמַאן דְּלֵית לֵיהּ דִּין [ב"ק דף כה. וְשָׁם] הֵיכָא דְּמִפְּרִיךְ קַל וָחֹמֶר נֵיתֵי ו"ל מ"מ אֵיכָא ק"ו דְּהַשְׁתָּא וּמַה עֲבוֹדָה שֶׁהִיא קַלָּה דּוֹחָה שַׁבָּת קְבוּרַת מֵת מִצְוָה לֹא כ"ש דְּלְכָל הַפָּחוֹת לָא גָּרַע מֵעֲבוֹדָה וְהָא דְּאָמַר בְּסוֹף פֶּרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (שם) וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁהֶקֵל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל ברה"ר שֶׁהוּא פָּטוּר הֶחְמִיר עֲלֵיהֶם בִּרְשׁוּת הַנְּזָק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מָקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַקֶּרֶן ברה"ר שֶׁהוּא חַיָּב אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּחְמִיר עָלָיו בִּרְשׁוּת הַנְּזָק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם וְאִמְּרִינַן דַּיּוֹ מָה ברה"ר חֲצִי נֶזֶק אַף בִּרְשׁוּת הַנְּזָק חֲצִי נֶזֶק וְאַמַּאי לָא אֲמְרִינַן וּמָה שֵׁן וְרֶגֶל הַקַּל מְשַׁלֵּם בַּחֲצִי הַנְּזָק נֶזֶק שָׁלֵם קֶרֶן חָמוּר לֹא כ"ש וי"ל דְּשָׁאנֵי הָכָא כֵּיוָן דְּגוּף הָעֲבוֹדָה נִדְחֵית מִפְּנֵי מֵת מִצְוָה אֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁתְּהֵא חֲמוּרָה הֵימֶנּוּ בְּשׁוּם מָקוֹם: **רְצִיחָה** תּוֹכִיחַ וא"ת וְלַעֲבֹד ק"ו מִמִּילָה וְלָא מָצֵי פָּרֵיךְ מֵרְצִיחָה וי"ל מ"מ הָוֵה מָצֵי לְמֵימַר רְצִיחָה תּוֹכִיחַ כִּי הֵיכִי דְּרְצִיחָה לָא דָּחֲיָא שַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה דְּדָחֲיָא שַׁבָּת ה"נ קְבוּרַת מֵת מִצְוָה לֹא תִּדְחֶה שַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁרְאִינוּ אֶת הַמִּילָה דְּדָחֲיָי שַׁבָּת: **שֶׁנֶּאֱמַר** מֵעִם מִזְבְּחִי וְאִפֵּי' אֵין שָׁם כֹּהֵן רָאוּי לַעֲבֹד אֶת הָעֲבוֹדָה נִדְחֵית וא"ת דְּמַה שֶׁרְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה לָאו מִשּׁוּם דְּרְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּגַבְרָא לָא חָזֵי כִּדְאָמְרִינַן (בְּרָכוֹת דף לב:) כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ לֹא יִשָּׂא כַּפָּיו שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָהוּ א':ט"ו) יְדֵיכֶם דָּמִים מְלֵאוּ וכ"ש עֲבוֹדָה וי"ל דְּעַל כְּרָחֵיךְ חָזֵי דְּהָא לָא מֵיחַל לַעֲבוֹדָה וּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם חוֹמְרָא בְּעַלְמָא הוּא וְעוֹד י"ל דְּשָׁאנֵי נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם לְפִי שֶׁהָרַג בְּיָדָיו וְאֵין קְטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר כְּדִכְתִיב בְּהַהוּא קְרָא וּבְפָרְשָׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי וְגוֹ': **מוֹשָׁבוֹת** מַה ת"ל וְהָא דְּדָרְשִׁי' בספ"ק דְּשַׁבָּת (ד' כ.) בְּכָל מוֹשָׁבוֹתֵיכֶם אִי אַתָּה מַבְעִיר אֲבָל אַתָּה מַבְעִיר בְּמִדּוּרַת בֵּית הַמּוֹקֵד הַיְנוּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב מוֹשָׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא כְּתַב מוֹשָׁבוֹת וְכִי תֵּימָא כֻּלְּהוּ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא א"כ לִכְתּוֹב בְּכָל גְּבוּלְכֶם אֶלָּא מִדִּכְתִיב לְשׁוֹן מוֹשָׁבוֹת דָּרְשִׁינַן ב"ד וא"ת כּוּלְּהוּ לב"ד וּלְהֵיא דְּשַׁבָּת הוּא דַּאֲתָא וּמְנָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי לְלָאו וּלְרַבִּי נָתָן לְחַלֵּק וי"ל מִדִּכְתִיב לֹא תִבְעֲרוּ וְלָא כְּתִיב לֹא תַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם דְּהָוֵה דָּרְשִׁינַן ב"ד וְהֵיא דְּשַׁבָּת אֲבָל אַתָּה עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמִדּוּרַת בֵּית הַמּוֹקֵד: **אָמַר** אַבָּיֵי הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ וא"ת וּלְאַבָּיֵי נַיְלַף מֵת מִצְוָה מק"ו דְּרֵישׁ לָקִישׁ כֵּיוָן דְּלֵיכָא לְמֵימַר רְצִיחָה תּוֹכִיחַ וי"ל הַיְנוּ דְּקָאָמַר אַבָּיֵי הֵיכִי פְּשִׁיטָא לְרַ' יוֹחָנָן לְמֵימַר רְצִיחָה תּוֹכִיחַ שֶׁדּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה הָא אֲבָא לְמֵימַר שֶׁאֵין דּוֹחֶה מִקַּל וָחֹמֶר וְאִם כֵּן הָדָרָא קַשְׁיָא לַדָּכְתִין קַשְׁיָא דר"ל: **אֵין** רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ וא"ת וַנֵּימָא דַּיּוֹ וּמָה רְצִיחָה אֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת בְּקוּם וַעֲשֵׂה אַף עֲבוֹדָה לֹא תִּדְחֶה בְּקוּם וַעֲשֵׂה אֲבָל שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה דָּחֲיָא שַׁפִּיר וּלְמַאן דְּלֵית לֵיהּ דַּיּוֹ הֵיכָא דְּמִפְּרִךְ קַל וָחֹמֶר נֵיתֵי: **לֹא** תֵּהֵא רְצִיחָה רָבָא נָמֵי פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּלָא מָצֵי לְמֵימַר הֵכִי דא"כ לָא מִתּוֹקֵם מֵעִם מִזְבְּחִי אֶלָּא קָאָמַר לְאַבָּיֵי אִי בָּתַר ק"ו אָזְלַת לְאַקְשׁוֹיֵי לְרַבִּי יוֹחָנָן וּמִפְּקוּ לֵיהּ לְקָרָא מִקְּרְבָּן צִבּוּר א"כ גַּם בְּקָרְבָּן יָחִיד לָא מִתּוֹקֵם אֶלָּא וַדַּאי לָא אֲמְרִינַן קַל וָחֹמֶר:

וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, יָכוֹל יִטַּמֵּא? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יִטַּמֵּא". אֲיָכוֹל, כְּשֶׁם שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחוֹתוֹ כָּךְ אֵינוֹ מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּלְאָחוֹתוֹ". לַאֲחוֹתוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מִטַּמֵּא, אֲבָל מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה. שַׁבָּת שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי עֲבוֹדָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא קְבוּרַת מֵת מִצְוָה דּוֹחָה אוֹתָהּ? (א)אָמַר לֵיהּ: רְצִיחָה תּוֹכִיחַ, שֶׁדּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. רְצִיחָה גּוּפָהּ תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת"; שַׁבָּת שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי עֲבוֹדָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא דּוֹחָה אוֹתָהּ? (ב)אָמַר רָבָא: כְּבָר פַּסְקָהּ תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דִּתְנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? (ג)מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? אִי לְרַבִּי יוֹסֵי – לְלָאו יָצָאת, אִי לְרַבִּי נָתָן – לְחַלֵּק יָצָאת. כִּדְתַנְיָא: הַבָּעָרָה לְלָאו יָצָאת, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: לְחַלֵּק יָצָאת. (ד)אֶלָּא אָמַר רָבָא: תָּנָא "מוֹשָׁבוֹת" קַשְׁיָא לֵיהּ. "מוֹשָׁבוֹת" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִכְּדֵי שַׁבָּת חוֹבַת הַגּוּף הִיא, וְחוֹבַת הַגּוּף נוֹהֶגֶת בֵּין בְּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ. "מוֹשָׁבוֹת" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לְמָה לִי? (ה)מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת. וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת"? בְּשֶׁאָר מְלָאכוֹת, חוּץ מִמִּיתַת בֵּית דִּין. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ מִיתַת בֵּית דִּין? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְהוּמָת"? בְּחוֹל אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּשַּׁבָּת? (ו)תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם". מָה "מוֹשָׁבוֹת" הָאָמוּר לְהַלָּן – בֵּית דִּין, אַף "מוֹשָׁבוֹת" הָאָמוּר כָּאן – בֵּית דִּין. וְאָמַר רַחֲמָנָא: "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם". אָמַר אַבָּיֵי: הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמָה שַׁבָּת שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה – אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, עֲבוֹדָה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת – אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ? אֶלָּא, הָא דִּכְתִיב: "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת"? הָהוּא לְקָרְבַּן יָחִיד, דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת. (ז)אָמַר רָבָא: אִי הָכִי, לָא תֵּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה קָרְבַּן יָחִיד מִקַּל וָחוֹמֶר:

מָה

מסורת הש"ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ב יבמות ו:; כתובות מט.
ג שבת ע.
ד קידושין לו:
ה ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק א ב; ספרי במדבר; ספרא תזריע פרשת יולדת פרק א ג; שבת קלב.; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ו מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ז זבחים ק.; ברכות יט:; במדבר רבה; נזיר מח:; מגילה ג:

תורה אור השלם

מֵעִם מִזְבְּחִי, אֲפִילּוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ כְּפִי שֶׁעָשׂוּ וְגוֹ' [פִּירְשֵׁי רד"צ הוֹפְמַן עַל שְׁמוֹת כא:יד, ה]

לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת [שמות לה, ג]

וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְגוֹ' [שמות כ, י]

וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמְת [דברים כא, כב]

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת וְגוֹ' [שמות לא, יד]

וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם [במדבר לה, כט]

וְכִי־זֵד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת [שמות כא, יד]

מִמִּיתַת בֵּית דִּין. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ מִיתַת בֵּית דִּין? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְהוּמָת"? בְּחוֹל אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּשַּׁבָּת? (ז)תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם". מָה "מוֹשָׁבוֹת" הָאָמוּר לְהַלָּן – בֵּית דִּין, אַף "מוֹשָׁבוֹת" הָאָמוּר כָּאן – בֵּית דִּין. וְאָמַר רַחֲמָנָא: "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם". אָמַר אַבָּיֵי: הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמָה שַׁבָּת שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה – אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, עֲבוֹדָה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת – אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ? אֶלָּא, הָא דִּכְתִיב: "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת"? הָהוּא לְקָרְבַּן יָחִיד, דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת. (ח)אָמַר רָבָא: אִי הָכִי, לָא תֵּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה קָרְבַּן יָחִיד מִקַּל וָחוֹמֶר:

מָה

אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה עֲבוֹדָה מק"ו: אָמַר רָבָא אִי הַאי ק"ו אָתֵית לְמִדְרַשׁ תּוּ לָא מִתּוֹקֵם מֵעִם מִזְבְּחִי דְּאִי בְּקָרְבַּן יָחִיד הָא אִיכָּא לְמִדְרַשׁ נָמֵי ק"ו שֶׁנִּדְחֶה מִפְּנֵי קָרְבַּן יָחִיד דְּקִסְבַר נְדָרִים וּנְדָבוֹת קָרֵבִים ביו"ט:

מסורת הש"ס

א ביצה כ:

ב גיטין נט.

תורה אור השלם

[שמות כא, יד]

[מלכים א ב]

[שמות כג, ב]

[פירושי רד"צ הופמן על שמות כג:ב, ד]

[שמואל א כה, יג]

אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ דְּאֵין בֵּין י"ט לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְבָד דְּהָא ומה י"ט. וא"ת ומנ"ל דְּלָא דָּחֲיָא רְצִיחָה י"ט הָא אַפֵּי' שַׁבָּת דָּחֲיָא אִי לָאו מְשׁוּם דִּכְתִיב (שְׁמוֹת ל"ה:ג') בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם ובי"ט לָא כְּתִיב א"כ תִּדְחֶה י"ט בק"ו ומה עֲבוֹדָה שֶׁהוֹחָה יוֹם טוֹב רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ וכו' וי"ל דְּאִיכָּא לְמֵימַר שַׁבָּת יוֹכִיחַ שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה וְאֵין נִדְחֵית מִפְּנֵי הָרְצִיחָה והוא הַדִּין י"ט מִיהוּ אֵין שַׁיָּךְ לְמֵימַר שַׁבָּת יוֹכִיחַ שֶׁנִּדְחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה דְּהַיְנוּ עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ נִדְחֵית מִפְּנֵי הָרְצִיחָה דְּהָא אַמִּלְתֵּהּ דְּאַבַּיֵי קָאֵי ול"נ דל"ק מִידֵי כֵּיוָן דְּאִיכָּא לְמֵימַר ק"ו לָקַלָּא

וּלְחוּמְרָא לְחוּמְרָא אָמְרִינַן: **וְהָא** הָוֵה חִזְקִיָּה אִית סְפָרִים דְּלָא גָּרֵס לֵיהּ דְּחִזְקִיָּה לֹא הָיָה מוֹשֵׁל עַל כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁכְּבָר גָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְעוֹד דְּשָׁבְנָא רַשָּׁע הָיָה וְלָא מִמְּנָיָא הוּא וְתַדַּע דְּכִי פָּרִיךְ הָוֵה דָּוִד לֹא מְשַׁנֵּי הָוֵה אַחִיתֹפֶל שֶׁקָּרָאוֹ דָּוִד אֲלוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ כֵּיוָן דְּרָשַׁע הָוֵה אֵינוֹ מִן הַמְּנָיָן וְקָצַת קָשָׁה דְּלָא מְשַׁנֵּי הָוֵה מִפִּיבֹשֶׁת שֶׁהָיָה מְבַיֵּשׁ פְּנֵי דָּוִד בַּהֲלָכָה (בְּרָכוֹת ד' ד.): **כֻּלְּהוּ** שְׁנֵיָה קָאָמְרִינַן דְּמִשְׁהַתְּחִל' גְּדֻלָּתָן לֹא פָּסַק כֻּלְּהוּ שֵׁנִי' וְהִשְׁתָּא לֹא קָשָׁה לִסְפָרִים דְּגָרְסִי וְהָא הָוֵה אֶלְעָזָר הָוֵה פִּנְחָס דְּהָכִי פָּרִיךְ וְהָא הָוֵה אֶלְעָזָר שֶׁהַתְחָלָה גְּדֻלָּתוֹ אַחַר שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְתַמָּה דְּלָא מְשַׁנֵּי אֵיהוֹשֻׁעַ הָוֵה עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז שֶׁהֶחֱזִיר הֲלָכוֹת (הֲלָכוֹת) שֶׁנִּשְׁתַּכְּחוּ מִיִּשְׂרָאֵל בִּימֵי אֶבְלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (תְּמוּרָה דַּף טז:): **וְהָא** הָוֵה הוּנָא בַּר נָתָן שֶׁהָיָה קָרוֹב לַמַּלְכוּת כְּדְאִיתָא בפ"ב דְּזִבְחִים (דַּף יט.) דְּאִתְקֵים בֵּהּ וְהָיוּ מְלָכִים אוֹמָנֵיהּ: **דִּינֵי** נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד מְשׁוּם לֹא תַעֲנֶה עַל רֵב אֶבֶל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא חָיְשִׁי' ומ"מ דָּרֵךְ שְׁאֵלָה יְכוֹלִין לַעֲנוֹת וְאֶפְשָׁר לֹא תַעֲנֶה עַל רֵב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּתִיב וְלֹא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אע"ג דְּלִנְטוֹת קָאֵי נָמֵי אַדִּינֵי מָמוֹנוֹת לְמַאן דְּמוֹקֵי לֵהּ בְּרֵישׁ מְכִילְתִין (דַּף ג:) בב"ד נוֹטָה: **רַבָּה** בַּר בַּר חָנָה אָמַר ר' יוֹחָנָן מַהֲכָא וַיִּחְגְּרוּ אִישׁ וְגוֹ' הָכָא מַשְׁמַע שֶׁמּוֹרֵד בַּמַּלְכוּת וּבָעֵי לְמֵדַיְנֵי' דָּוִד הָיָה חוֹשֵׁב עַצְמוֹ מֶלֶךְ וְכֵן בְּפֶרֶק בַּמֶּה בְּהֵמָה (שַׁבָּת דַּף נו. וְשָׁם) גַּבֵּי אוּרִיָּה שֶׁהָיָה לוֹ לְדָוִד לְדוּנוֹ בְּסַנְהֶדְרִין וְלָא דַּיְנֵהּ אע"ג שֶׁהָיָה מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת כְּדְאָמְרִינַן הָתָם וְקָשָׁה דְּהָא אָמַר בִּמְגִלָּה (דַּף יד: וְשָׁם) דְּמוֹרֵד בַּמַּלְכוּת לָא בָּעֵי לְמֵדַיְנֵיהּ וְיֵשׁ לוֹמַר לָא בָּעֵי לְמֵדַיְנֵיהּ כְּשֶׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת אֶלָּא לְקַבֵּל עֵדוּת וְלַדַּעַת אִם הוּא מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת וְנִרְאֶה הָא דְּאָמַר לָא בָּעֵי לְמֵדַיְנֵיהּ לְעִנְיַן הָא דִּתְנַן בְּפֶרֶק (דַּף לב.) דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְזַכּוֹת וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה וּבַלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו אֵין גּוֹמְרִין וְהַאי גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְחוֹבָה וְהֵיכִי דְּקָאָמְרָה לֵיהּ אֲבִיגַיִל וְכִי דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּלַּיְלָה כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל בְּפֶרֶק (סַנְהֶדְרִין דַּף לד:) דָּנֵג הַשָּׁמֶשׁ בָּעֵינַן וְהַשִּׁיב לֵהּ דְּלָא בָּעֵי לְמֵדַיְנֵיהּ כְּשֶׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְחוֹבָה וְכֵן מוּכָח בִּירוּשַׁלְמִי דְּפֶרֶק דְּאָמְרָה לֵיהּ וְכִי דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּלַּיְלָה אָמַר לָהּ כְּבָר נִגְמַר דִּינוֹ מִבְּעוֹד יוֹם: **אֵין** מוֹנִין לָהֶם אֶלָּא אֶחָד מִשּׁוּם קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה אִצְטְרִיךְ דִּלְעִנְיַן דִּין פְּשִׁיטָא דְּאֵין קְרוֹבִים כְּשֵׁרִים:

**מָה יּוֹם טוֹב שֶׁנִּדְחֶה מִפְּנֵי קָרְבַּן יָחִיד, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ. קָרְבַּן יָחִיד שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת יּוֹם טוֹב, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ? אִם הַנִּיחָא לְמַאן דְּאָמַר אֵין נִדְרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר נִדְרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב – מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר רָבָא: לָא מִיבַּעְיָא לְמַאן דְּאָמַר נִדְרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב, דְּהָא לָא מִתְקַיְּים "מֵעֹם מִזְבְּחִי" כְּלָל. (א)אֶלָּא אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר: נִדְרִים וּנְדָבוֹת אֵין קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב, הָכְתִיב "מֵעֹם מִזְבְּחִי" – מִזְּבְחֵי הַמְיוּחָד לִי, וּמַאי נִינְהוּ? תָּמִיד. וְאָמַר רַחֲמָנָא: "מֵעֹם מִזְבְּחִי תִּקְּחֻנּוּ לָמוּת". דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַטְּמָאוֹת וְהַטְּהָרוֹת כּוּ'. אָמַר רַב: אָנָא הַוְאִי בְּמִנְיָנָא דְּבֵי רַבִּי, וּמִינַּאי דִּידִי הֲווֹ מַתְחָלִי בְּרֵישָׁא. וְהָא אָנַן "מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל" תְּנַן! (ב)אָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי הִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וָולֶס: שָׁאנֵי מִנְיָנָא דְּבֵי רַבִּי, דְּכוּלְּהוּ מִנְיָנֵיהוּ מִן הַצַּד הֲווֹ מַתְחָלִי. וְאָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי הִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וָולֶס: מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. וְלָא? הָא הָוֵה יְהוֹשֻׁעַ! הָוֵה אֶלְעָזָר. וְהָא הָוֵה פִּנְחָס! הָווּ זְקֵנִים. וְהָא הָוֵה שְׁאוּל! הָוֵה שְׁמוּאֵל. וְהָא נָח נָפְשֵׁיהּ! כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. וְהָא הָוֵה דָּוִד! הָוֵה עִירָא הַיָּאִירִי. וְהָא נָח נָפְשֵׁיהּ! כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. וְהָא הָוֵה שְׁלֹמֹה! הָוֵה שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא. וְהָא קַטְלֵיהּ! כּוּלֵּיהּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. הָא הָוֵה חִזְקִיָּה! הָוֵה שֶׁבְנָא. וְהָא אִיקְּטִיל! כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. וְהָא הָוֵה עֶזְרָא! הָוֵה נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: אַף אֲנִי אוֹמֵר, מִימוֹת רַבִּי עַד רַב אָשֵׁי לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. וְלָא? הָא הָוֵה הוּנָא בַּר נָתָן! הוּנָא בַּר נָתָן מִיכָּף הָוֵה כַּיָּיף לֵיהּ לְרַב אָשֵׁי. דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד. מָנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב אַחָא בַּר פָּפָּא: אָמַר קְרָא, "לֹא תַעֲנֶה עַל רֵב". לֹא תַעֲנֶה עַל רַב. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵהָכָא: "וַיִּאְמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ". (ג)אָמַר רַב: שׁוֹנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ, וְדָן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. מֵיתִיבִי: הַטְּהָרוֹת וְהַטְּמָאוֹת, הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ – מוֹנִין לָהֶם שְׁנַיִם. דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וְדִינֵי מַכּוֹת, קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִיבּוּר שָׁנָה – אָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד.

כִּי

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פב' מהל' חגיגה הל' ח:

ב מיי' פב' מהל' חגיגה הל' י:

ג מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

ד מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

ה טושי"ע חו"מ סי' יח סעי' ה:

ו מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ז מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

עין משפט
נר מצוה

א טוש"ע חו"מ סי' יח סע' ה:
ב מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:
ג מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:
ד מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
ה מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ה:
ו סמג עשין צח, טוש"ע חו"מ סי' ז סע' ב:
ז מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יא:
ח מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:
ט סמג עשין צח, טוש"ע חו"מ סי' ז סע' ב:
י מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יא:
יא מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:
יב מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:
יג מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:
יד מיי' פי"א מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:
טו מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:
טז מיי' פב' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:
יז מיי' פא' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
יח מיי' פא' מהלכ' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:

לַאֲתוּיֵי מַמְזֵר. לְאו אַאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת קָאֵי דְּאִם כֵּן הָוֶה לֵיהּ כִּי קָאָמַר רַב דְּתַלְמִידוֹ נִמְנָה לֹא אָמַר אֶלָּא כְּגוֹן רַב כָּהֲנָא וְרַב אַסִּי דְּלְגְמָרֵיהּ לְמֵימַר לָאֲתוּיֵי חָלָל דְּהָוֵי רִבּוּתָא טְפֵי דְּאַפֵּי' חָלָל דְּכָשֵׁר לְבֹא בַּקָּהָל פְּסוּל לְדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת מִשּׁוּם דִּכְתִיב אִתָּךְ בְּדוֹמֶה לָךְ וְעוֹד הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לַהּ אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשֻׁיָּאִין לְכְהֻנָּה אֶלָּא אַהֵכֹל כְּשֵׁרִין לְדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת קָאֵי וְכֵן מוּכָח הַצְּרִיכוּתָא דַּעֲבִיד אַדִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאַע"ג דִּבְפֶרֶק בָּא סִימָן (נְדָּה דף מט: וְשָׁם) קָאֲבִיד צְרִיכוּתָא אִיפְּכָא אַדִּינֵי נְפָשׁוֹת מ"מ נָקֵט עִקַּר מִלְּתָא מִשּׁוּם דִּינֵי מָמוֹנוֹת וא"ת לֵימָא לָאֲתוּיֵי סוּמָא דְּכָשֵׁר לְדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְתַנָּא דְּמַתְנִי' (סַנְהֶדְרִין דף לד:) וּפְסוּל לְדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּדַאי' בְּרֵישׁ מְצוֹת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת דף קא. וְשָׁם) דְּמַמְעֵט סוֹמִין מִדְּתָנֵי רַב יוֹסֵף כְּשֵׁם שב"ד מְנַקִּין בְּצָדָק כָּךְ מְנַקִּין מִכָּל מוּם וּמַהַאי טַעְמָא נָמֵי יֵשׁ לִפְסוֹל כָּל מוּמִין כֵּיוָן דְּקָאָמַר קְרָא דְּמוּם אֵין בְּךָ בְּמוּם מִמַּשׁ אִירֵי וי"ל דְּמַתְנִי' בְּפֶסוּל יוּחֲסִין כְּדַאָמְרִי' בְּזֶה בּוֹרֵר (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף כז:) אַמַּתְנִיתִין דְּבָא סִימָן תֵּדַע דְּקָתָנֵי סֵיפָא אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשֻׁיָּאִין לְכְהֻנָּה: **תְּנָיָא** חָדָא זִמְנָא אַמִּלְּתָהּ דְּרַב יְהוּדָה קָשָׁה לֵיהּ אַמַּאי אִצְטְרִיךְ לֵיהּ לְמֵימַר אַתַּרְתֵּי מַתְנִיתִין לְאֲתוּיֵי מַמְזֵר דְּאִי אַמַּתְנִיתִין מַאי פָּרִיךְ הָא קָתָנֵי הָתָם טוּבָא כה"ג אע"ג דְּתָנֵי לְהוּ בְּשִׁאָר דִּוּכְתֵי וכה"ג אַשִּׁכְּחַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ דְּבָרִים בְּפִסְחִים (דף סט: וְשָׁם) גַּבֵּי כָּלַל גָּדוֹל א"ר עֲקִיבָא כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ: **חָדָא** לַאֲתוּיֵי גֵּר הַשְׁתָּא מַשְׁמַע דְּסָתָם גֵּר כָּשֵׁר לְדִינֵי מָמוֹנוֹת וְק' דִּבְפֶרֶק הַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דַּף קה: וְשָׁם) אַכְּשֵׁרֵהּ רָבָא לְרַב מָרִי בַּר רָחֵל וּמַנִּי' אַפַּרְסִי דְּבָבֶל דְּכֵיוָן דְּאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל מִקָּרֵב אַחֵיהּ קָרֵינָא בֵּהּ אַלְמָא בָּעֵיָא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וי"ל דְּהָכָא מַיְירֵי לְדוּן גֵּר חֲבֵרוֹ כְּדַאָמְרִי' בְּפ' מְצוֹת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת דַּף קב. וּשְׁגֵר דַּן חֲבֵרוֹ דְּבַר תּוֹרָה וְאִם הָיְתָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל דַּן אֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא כְּמוֹ שפ"ה דְּלְעֵנְיַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֵירֵי דְּדַן חֲבֵרוֹ וְלֹא יִשְׂרָאֵל אֲבָל לְדִינֵי מָמוֹנוֹת כָּשֵׁר וְעוֹד דְּהָתָם מַיְתֵי קְרָא דְּמִקָּרֵב אֲחִיךָ וְאִילּוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַמָּעֵטִי בְּסַמּוּךְ מִוּנָּשְׁאוּ אִתָּךְ וא"ת וְהָא דְּאָמַר בְּפ' עֶשָׂרָה יוּחֲסִין (קִדּוּשִׁין דַּף עו:) גַּבֵּי מִי שֶׁהַחֲזִיקוּ אֲבוֹתָיו מְשׁוֹטְרֵי הָרַבִּים לְמֵימְרָא דְּלָא מוֹקְמִינַן פְּסוּלִין וּרְמִינְהוּ הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְדוּן וְאָמַר רַב יְהוּדָה לַאֲתוּיֵי מַמְזֵר וּמַאי קַשְׁיָא הַיְנוּ לְדוּן חֲבֵרוֹ וי"ל דְּשָׁאנֵי מַמְזֵר הוֹאִיל וְאָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל מִקָּרֵב אֲחִיךָ קָרֵינָא בֵּהּ וְהַאי דְּקָאָמַר צְרִיכָא אע"ג דְּגֵר וּמַמְזֵר חֲלוּקִין מ"מ נָקֵט צְרִיכוּתָא דִּשְׁנֵיהֶן לְפִי הַמִּשְׁנָה הַשְׁנוּיָה סְתָם וְאֵין חִלּוּק זֶה מְפֹרָשׁ בָּהּ וא"ת בְּרֵישׁ מְצוֹת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת דַּף קב: וְשָׁם) דא"ל שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה לְרַב יְהוּדָה תְּנִינָא בְּיִשְׂרָאֵל בב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְלֹא בב"ד שֶׁל גֵּרִים וְרָגִיל ר"ת לוֹמַר דְּאוֹתוֹ (רב) שְׁמוּאֵל בַּר [רַב] יְהוּדָה הָיָה בְּנוֹ שֶׁל רַב יְהוּדָה הַנָּדוֹאָה דְּאַמְרִי' בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דַּף כב:) דְּגֵר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים הָוֶה וְנִתְגַּיֵּר הוּא וּבָנוֹ וְאֵינוֹ נִרְאֶה דְּא"כ בְּלֹא יִשְׂרָאֵל נָמֵי מִפְּסִיל אַפֵּי' בְּשִׁאָר דִּינִין כֵּיוָן דְּלָאו אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין לוֹמַר דְּאַצְטְרִיךְ לְפְסוֹל אַפֵּי' לְחֲלִיצַת בְּנֵי גֵּרִים דִּבְנֵי גֵּרִים כֵּיוָן שֶׁהוֹרְתָן וְלַדְתָן בִּקְדֻשָּׁה יִשְׂרָאֵל מַעְלְיָא נִינְהוּ דְּאַמְרִי' בְּפ' נַעֲרָה (כְּתֻבּוֹת דַּף מד: וְשָׁם) לְעִנְיַן נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דְּהוֹרְתָהּ וְלַדְתָּהּ בִּקְדֻשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית מַעֲלְיָתָא הִיא וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּאַצְטְרִיךְ בִּיְשִׂרָאֵל לְפְסֹל גֵּר לַחֲלִיצָה אֲפִילּוּ אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְרַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל הָוֶה:

אִתָּךְ בְּדוֹמִין לָךְ אַף עַל גַּב דְּמַאִתָּךְ נָמֵי הָוֵי שִׁיּוּךְ לְמֵעוּטֵי בַּעַל מוּם דְּמֹשֶׁה לְאוֹ בַּעַל מוּם הָוֶה כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ מוּמִין (דַּף לז) אִם כֵּן עָשִׂיתוֹ לְמֹשֶׁה בַּעַל מוּם מִכָּל מָקוֹם לֹא הָוֶה מִסְתַּבֵּר לְמִדְרַשׁ אִתָּךְ לְהַכִי אִי לְאוֹ מִשּׁוּם דִּכְתִיב וּמוּם אֵין בָּהּ:

אַחַד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְכוּ'. אב כִּי קָאָמַר רַב, כְּגוֹן רַב כָּהֲנָא וְרַב אַסִּי, דְּלְגְמָרֵיהּ דְּרַב הָוֵי צְרִיכִי, וְלִסְבָרֵיהּ דְּרַב לָא הָוֵי צְרִיכִי. גאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְכוּלָּן אֵין נוֹהֲגִין בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. (א)מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב אַחָא בַּר פַּפָּא: דְּאָמַר קְרָא "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ". מִשְׁפַּט אֶבְיוֹנְךָ אִי אַתָּה מַטֶּה, אֲבָל אַתָּה מַטֶּה מִשְׁפַּט שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל. עֶשְׂרָה? הָא תִּשְׁעָה הָווּ! הָא עֲשָׂרָה קָתָנֵי! מִשּׁוּם דְּאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין, וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה – חֲדָא הִיא. דהָא אִיכָּא אַחֲרִיתִי, דְּתַנְיָא: אֵין מוֹשִׁיבִין בְּסַנְהֶדְרִין זְקֵן וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים. רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף: אַף אַבְזָרִי. וְחִילּוּפֵיהֶן בְּמֵסִית, דְּרַחֲמָנָא אָמַר: "לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו". וחַכֹּל כְּשֵׁרִין לְדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. הַכֹּל לְאֲתוּיֵי מַאי? אָמַר רַב יְהוּדָה: לְאֲתוּיֵי מַמְזֵר. טי"אוְהָא תְּנִינָא חָדָא זִמְנָא: כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְיֵשׁ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵין רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְהַיְינוּ בַּהּ: לְאֲתוּיֵי מַאי? וְאָמַר רַב יְהוּדָה: לְאֲתוּיֵי מַמְזֵר. דוְצָרִיכָא, חֲדָא לְאֲתוּיֵי גֵּר, וַחֲדָא לְאֲתוּיֵי מַמְזֵר. דְּאִי אַשְׁמְעִינַן גֵּר – דְּרָאוּי לְבֹא בַּקָּהָל, אֲבָל מַמְזֵר אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמְעִינַן מַמְזֵר – דְּבָא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה, אֲבָל גֵּר דְּלֹא בָּא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה אֵימָא לָא. צְרִיכָא. יב-טז(ה)וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. מַאי טַעְמָא? דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף: כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנוּקִין בְּצָדָק, כָּךְ מְנוּקִין מִכָּל מוּם. אָמַר אַמֵּימָר, מַאי קְרָא: "כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ". זיז(ו)וְדִילְמָא מוּם מַמָּשׁ? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: אָמַר קְרָא, "וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ" – עִמָּךְ בְּדוֹמִין לָךְ. וְדִילְמָא הָתָם מִשּׁוּם שְׁכִינָה? אֶלָּא, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אָמַר קְרָא "וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ" – אִתָּךְ בְּדוֹמִין לָךְ לֵיוֵי. יחיט(ו)מַתְנִי' סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה. וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם, אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי מְחַיְּבִין וְדִבְרֵי מְזַכִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה, אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, וְהַשְּׁלִישִׁי כּוֹתֵב דִּבְרֵי מְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין.

וְשָׁלֹשׁ שֶׁיִּרְבָּה עֲלֵיהֶן יִטְעוּ בַּדָּבָר אֶלָּא א' כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְא' כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין וְהַג' כּוֹתֵב דִּבְרֵי כֻּלָּם וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵין טוֹרֵחַ רַב עֲלֵיהֶם לֹא יִקְצְרוּ בַּדָּבָר וְאִם יִטְעֶה אֶחָד מֵהֶם יוֹכִיחַ כְּתַב שֶׁל שְׁלִישִׁי:

מסורת הש"ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ב קידושין עו:
ג משנה נדה; לעיל כז:
ד יבמות עח.
ה קידושין עו:; משנה סנהדרין; לעיל לב.
ו הוריות ד:
ז לעיל לד.; בראשית רבה; פסיקתא דרב כהנא

תורה אור השלם

לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ [שמות כג, ו]
לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו [דברים יג, ט]
לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל יְהוָה [דברים כג, ג]
כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ [שיר השירים ד, ז]
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ [במדבר יא, טז]
וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ [שמות יח, כב]
וְנִרְדֵּתִי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ [במדבר יא, יז]

מסורת הש"ס

א שיר השירים רבה; ספרא בהר פרשא א ב

ב תוספתא חגיגה; סוטה מה.; תוספתא סנהדרין

ג תנא דבי אליהו רבה; במדבר רבה; אבות דרבי נתן; בבא בתרא יא.; פרקי דרבי אליעזר

ד תנא דבי אליהו רבה

תורה אור השלם

שָׁרְרָךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֻמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים [שיר השירים ז, ג]

כְּפֻלָּח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ [שיר השירים ו, ז]

וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה [בראשית כז, כז]

וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה [בראשית ד, י]

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צז:

ב מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:

ג מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:

ד מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ה מיי׳ פ״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:

וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת כָּל אַחַת כְּמִנְיַן סַנְהֶדְרֵי עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה שֶׁאִם יַחְלְקוּ הכ"ג רַבָּן הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלֵינוּ סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים לְעִנְיַן דַּם נִדּוּת נִדְרַשׁ כְּשֶׁאוֹמֶרֶת דָּם כְּשׁוֹשַׁנָּה אֲדַמָּה רְאֵיתִי מְיֻד פּוֹרֵשׁ וא"ת וְהָא יְחוּד דְּאוֹרְיְתָא הִיא כְּדִדְרַשִׁינַן (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף כא:) מִכִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ וְהֵיכִי אָתָא קְרָא דְּדִבְרֵי קַבָּלָה לְמִשְׁרֵי מַאי דִּכְתִיב בְּאוֹרְיְתָא וי"ל דְּלָא אִסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּעֵין אִמּוֹ דְּלָא עֲבִידָא דְּמִשְׁתַּרְיָא אֲבָל נִדָּה סוֹפָהּ לְטַהֵר וּמֵיהוּ הֵיכָא דְּלָא בָּעַל אֲפִילּוּ נִדָּה אֲסוּרָה לְהִתְיַחֵד כִּדְאָמְרִי' בפ"ק דִּכְתֻבּוֹת (דף ד.) לֹא בָּעַל הוּא יֵשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים וא"ת וְהָא אָמְרִי' בפ"ק דְּשַׁבָּת (דף יג.) מַקִּישׁ אִשְׁתּוֹ נִדָּה לְאֵשֶׁת רֵעֵהוּ מָה אֵשֶׁת רֵעֵהוּ הוּא בְּבִגְדָהּ וְהִיא בְּבִגְדָהּ אֲסוּר כו' וּפִי' שָׁם בַּקּוּנְטְ' מִשּׁוּם יְחוּד דְּאֵשֶׁת אִישׁ אַף אִשְׁתּוֹ נִדָּה וְהָכָא אָמַר סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים וי"ל דְּהוּא בְּבִגְדּוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ אֲסוּרָה בְּאֵשֶׁת אִישׁ אֲפִי' בְּלֹא יְחוּד מִשּׁוּם אִקְרוֹבֵי דַּעְתָּהּ שָׁנֻּהֲנִין וּמִתְחַמְּמִין זֶה מִזֶּה וְיֵשׁ תֵּימַהּ מ"ש דְּיִחוּד דְּנִדָּה שַׁרְיָא מִסּוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים וְהוּא בְּבִגְדּוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ אֲסָרַתְ מַהֲקִשׁ דְּאֵשֶׁת אִישׁ אֲפִילּוּ אֲנָא וי"ל דְּמִסְתַּבֵּר טְפֵי לֶאֱסֹר הוּא בְּבִגְדּוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ לְפִי שֶׁמִּתְקָרְבִין יַחַד וְנֶהֱנִין זֶה מִזֶּה כִּדְפָרֵשׁ: וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו לְשׁוֹן רֵיחַ שַׁיָּךְ בְּדָם נִדּוּת כְּדְאָמְרִינַן בס"פ כָּל הַיָּד (נִדָּה דף כ:) הַהִיא אִתְּתָא דַּאֲתָיָא דְּמָא קַמֵּהּ דר"א אַרְחֵהּ אָמַר הַאי דָּם חֲמוּד הוּא:

א־ג(א) וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ. הוּצְרְכוּ לִסְמוֹךְ – סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה. אֶחָד מִן הַשֵּׁנִיָּה בָּא לוֹ לָרִאשׁוֹנָה, אֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה. בּוֹרְרִים לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהָל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשְּׁלִישִׁית. וְלֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם הָרִאשׁוֹן לוֹ. גְּמ׳ מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: דְּאָמַר קְרָא ״שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג וְגוֹ׳״. ״שָׁרְרֵךְ״ – זוֹ סַנְהֶדְרִין. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ ״שָׁרְרֵךְ״? שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּטִיבּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם. ״אַגַּן״ – שֶׁהִיא מְגִינָּה עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. ״הַסַּהַר״ – שֶׁהִיא דּוֹמָה לַסַּהַר. ה(ב)״אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג״ – שֶׁאִם הוּצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, רוֹאִין: אִם יֵשׁ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה – יוֹצֵא, וְאִם לָאו – אֵינוֹ יוֹצֵא. ״בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים״ – מָה עֲרֵימַת חִטִּים הַכֹּל נֶהֱנִין מִמֶּנָּה, אַף סַנְהֶדְרִין הַכֹּל נֶהֱנִין מִטַּעֲמֵיהֶן. ״סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים״ – שֶׁאֲפִילּוּ כְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים לֹא יִפָּרְצוּ בָּהֶן פְּרָצוֹת. וְהֵיכָן מָצִינוּ דַּאֲמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְרַב כָּהֲנָא: אֲמָרִיתוּ נְדָה שָׁרֵי לְיַיחוֹדֵי בַּהֲדֵי גַּבְרָא. אֶפְשָׁר אֵשׁ בִּנְעוֹרֶת וְאֵינָהּ מְהַבְהֶבֶת? אָמַר לֵיהּ: הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלֵינוּ ״סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים״, שֶׁאֲפִילּוּ כְּסוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים לֹא יִפָּרְצוּ בָּהֶן פְּרָצוֹת. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מֵהָכָא, ״כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ״ – אֲפִילּוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּךְ מְלֵאִין מִצְוֹת כְּרִמּוֹן. רַבִּי זֵירָא אָמַר: מֵהָכָא, ״וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו״. אַל תִּיקְרֵי ״בְּגָדָיו״ אֶלָּא ״בּוֹגָדָיו״. הָנָּהוּ בְּרָיוֹנֵי דַּהֲווֹ בְּשִׁיבָבוּתֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, דַּהֲווֹ מְקָרֵב לְהוּ כִּי הֵיכִי דְּיָנְהְדְרוּ לְהוּ בִּתְיוּבְתָּא, וַהֲווֹ קָפְדֵי רַבָּנַן. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, אָמְרִי: עַד הַאִידָּנָא הֲוָה חָרִיכָא קַטִּין שָׁקֵיהּ דַּהֲוָה בָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי, הַשְׁתָּא מַאן בָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי? הַרְהֲרוּ בְּלִבַּייְהוּ וַעֲבַדוּ תְּשׁוּבָה. שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת כּוּ׳. אָמַר אַבָּיֵי: שְׁמַע מִינַּהּ כִּי נָיְידִי, כּוּלְּהוּ נָיְידִי. וְלֵימָא לְהוּ: עַד הַאִידָּנָא הֲוָה יָתֵיבְנָא בְּרֵישָׁא, הַשְׁתָּא מוֹתְבִיתוּ לִי בְּדָנְבֵי? אָמַר אַבָּיֵי: דְּאָמְרִי לֵיהּ הָכִי, ״וֶוֵי זָנָב לָאֳרָיוֹת וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים״. ד״מַתְנִי׳ כֵּיצַד מְאַיְּמִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵידֵי נְפָשׁוֹת? הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאוֹמָד וּמִשְּׁמוּעָה, עַד מִפִּי עֵד וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן, שֶׁמָּא אִי אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לְבַדּוֹק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה. וֶוו יוֹדְעִין, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים״. אֵינוֹ אוֹמֵר ״דַּם אָחִיךָ״ אֶלָּא ״דְּמֵי אָחִיךָ״ – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר: ״דְּמֵי אָחִיךָ״ – שֶׁהָיָה דָּמוֹ מוּשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים. ג(ג)לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יָחִיד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא. וְכָל הַמְקַיֵּים נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִיֵּים עוֹלָם מָלֵא. ד(ד)וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ: ״אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ״, וְשֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים: ״הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם״. וּלְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד – כּוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּיב לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ:

מָה

א־ג סנהדרין לז, ב – לח, א

ראשון כִּי נָיְידִי כַּדְּפָרֵשִׁי: לְעֵיל: בְּדָנְבֵי בִּזְנָבוֹת: מַתְנִי' מְאַיְּמִין שֶׁלֹּא יַעִידוּ עֵדוּת שֶׁקֶר: מֵאוֹמֶד בגמ' מִפִּי: דִּינֵי מָמוֹנוֹת אִם הֵעִיד שֶׁקֶר נוֹתֵן מָמוֹן לָזֶה שֶׁנִּפְסַד עַל יָדוֹ וּמַחֲזִירוֹ לוֹ וּמִתְכַּפֵּר: לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יָחִיד כָּל זֶה אוֹמֵר לָהֶם לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יָחִיד לְהַרְאוֹתְךָ שֶׁמַּאֲדָם א' נִבְרָא מְלוֹאוֹ שֶׁל עוֹלָם: הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם וְכָל א' בָּרָא אֶת שֶׁלּוֹ: וּלְהַגִּיד גְּדֻלָּתוֹ וְעוֹד לְכָךְ נִבְרָא יָחִיד לְהַרְאוֹת לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הקב"ה שֶׁבְּחוֹתָם הָרִאשׁוֹן כָּל הַדּוֹרוֹת טְבוּעוֹת שֶׁלֹּא הָיָה תְּחִלָּה אֶלָּא חוֹתָם א': חוֹתָם הָיְנוּ אוֹתוֹ בָּרֶזֶל שֶׁהָאוּרָה חֲקוּקָה בּוֹ: טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם א' כָּל הַמַּטְבְּעוֹת שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ ע"י בָּרֶזֶל אַחַת כֻּלָּן דּוֹמִין: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ' חְשׁוּב אֲנִי כְּעוֹלָם מָלֵא לֹא אֶטְרֵד א"ע מִן הָעוֹל' בַּעֲבִיר' אַחַת וְיִמְשֹׁךְ מִמֶּנָּה:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פ״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

שְׁאַיִן דָּמֵךְ מְסוּר בְּיָדֵי מִדְּמַיְּתֵי הַאי עֲבָדָא אֲמַתְּנֵי׳ דְּכֵיצַד מֵאֵמָּד מַשְׁמַע דְּדָרֵשׁ מָה לָנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת לְהַכְנִיס רֹאשֵׁנוּ בְּדָאגָה הַזֹּאת אַפֵּי׳ עַל הָאֱמֶת: וַהֲלֹא כְּבָר מֵהַאי קְרָא דְּמֵאֵמָּד לָא מִקְטַל דְּמַשְׁמַע ע״פ שְׁנַיִם עֵדִים שָׁרְאוּ אֶת הַמַּעֲשֶׂה וַאֲחֵרִינִי הָווּ עִם ר״ש בֶּן שֶׁטַח וְהַאי דְּלָא חָשֵׁב לְהוּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ וְהַאי דְּקָאָמַר אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה לָאו דַּוְקָא לְשׁוֹן יָחִיד אֶלָּא אֲנוּ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ תֵּמַהּ דַּהֲוָה מְצֵי לְמֵימַר דְּאַף בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם כִּי עֲבָדָא דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח א״נ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים וְהָתְרָאָה כְּדְאָמַר בְּמַכּוֹת (דף י׳) כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשֹׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע בְּב' בְּנֵי אָדָם שֶׁהֲרָגוּ אֶחָד הָרַג בְּשׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג בְּמֵזִיד הקב״ה מַזְמִינָן לְפָנָדָ וי״ל דְּנָקֵט מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִשּׁוּם דְּאָז בְּטֵלֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת לְגַמְרֵי וא״ת וְהָא אַכַּתִּי הָווּ מְצֵי לְמֵינְקֵט מ׳ שָׁנָה קוֹדֶם חָרְבַּן הַבַּיִת כִּדְאָמַר בְּפֶרֶק הָיוּ בוֹדְקִין (לקמן סַנְהֶדְרִין דף מא.) שְׁגִלְּתָה סַנְהֶדְרֵי וְיָשְׁבָה לְהּ בַּחֲנוּת וְאָמַר שֶׁלֹּא דָּנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וי״ל מ״מ כְּשֶׁהָיוּ רוֹאִים צָרָךְ שָׁעָה הָיוּ חוֹזְרִין לְיִשְׁנָהּ הַגָּזִית כִּי הֵיכִי עֲבָדָא וְכֵיוֹצֵא בּוֹ וְהָא דְּפֶרֶק הָיוּ בוֹדְקִין (שָׁם) וְר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִי הֲוָה סַנְהֶדְרֵי מִשּׁוּם דְּמַה שֶּׁבַּדָּק בְּשֶׁקֶצֵי תְּאֵנִים בְּדִין רוֹצֵחַ הוּא וְהָא דְּגָלוּ מִשּׁוּם דְּנָפְשׁוּ רוֹצְחִים הֲווּ וּמִשּׁוּם רְצִיחָה לֹא הָיוּ חוֹזְרִין וא״ת וְהָא חֲזִינָא כַּמָּה כּוֹפְרִים בָּעֵקֶר דְּמִתִּים בְּדַרְכָּם וי״ל דְּזִכּוּת מְיֻלֶּה תּוֹלֶה וּשְׁכַר מִצְוֹת שֶׁעָשׂוּ מְשַׁתְּלְמִין בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים ז׳:י׳) וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו וַעֲבָדָא דְּרַבִּי חֲפוּעַלִים (ב״מ דַּף פג:) דְּאַפְקוּהָ לְגַבְרָא וְזַקְפוּהָ דְּהוּא וּבָנוֹ בָּעֲלוּ נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה הָתָם נָמֵי זְכוּת תּוֹלֶה לוֹ שֶׁלֹּא נֶעֶנַשׁ בְּסַקִּילָה וְנִדּוֹן בְּחֶנֶק א״נ הוּא וּבָנוֹ לָאו דַּוְקָא אֶלָּא בְּנוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הוּא דְּמִיתַתּוֹ בְּחֶנֶק וי״מ דְּנָקֵט מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִשּׁוּם דְּבִזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּגִדֵּי כְהֻנָּה הָיוּ מְכַפְּרִין מִיהוּ ה״מ כְּשֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה: כְּמַאן כְּר' אֲחָא מַשְׁמַע דְּרַבִּי אֲחָא לֵית לֵהּ אֹמֶד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְתַמֵּהּ דִּבְפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דַּף לד. וְשָׁם) מַשְׁמַע דְּאִית לֵיהּ גַּבֵּי שְׁבוּעַת הָעֵדוּת דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בִּתְבִיעַת מָמוֹן וּדְרֵישׁ ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי מִדִּכְתִיב אוֹ יָדַע בְּעֵדוּת הַמִּתְקַיֶּם בִּידִיעָה בְּלֹא רְאִיָּה אָמַר רַב פָּפָּא לֵימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי לֵית לֵהּ דְּרַבִּי אֲחָא דְּאִי אִית לֵהּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מַשְׁכַּחַת לֵהּ כְּר״ש בֶּן שֶׁטַח וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְמַסְקְנָא דְּהָכָא דְּמַשְׁנֵי מַתְנֵי׳ אֲפִילּוּ כְּרַבָּנָן אֵין צָרִיךְ לְאוֹקְמֵי דְּרַב אֲחָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דַּוְקָא מִיהוּ בְּדֹחַק יֵשׁ לְמָצוֹא דְּלְחַיֵּב רַבִּי אֲחָא בְּהָהִיא דְּר' שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח דְּמָנָא יָדְעוּ עֵדִים שֶׁהֲרָגוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר שֶׁל הַתְּרָאָה כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָאוּ אֶלָּא מֵאֹמֶד וְאִי אַיְּרֵי בְּחֻבַּר נִיחָא וְכַר' יוֹסֵי דְּאָמַר לְא בָּעֵי הַתְרָאָה (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין ד' ח:): מִיּוֹם שֶׁפָּתְחָה כו' כָּל דְּמִים נִבְלָעִים בְּאָרֶץ אֶלָּא שֶׁרְשׁוּמָן נִכָּר וְשֶׁל הֶבֶל אֵין רְשׁוּמָן נִכָּר כְּלָל: מִכְּנַף הָאָרֶץ זִמְרַת שָׁמַעְנוּ כָּתוּב בְּתִשּׁוּבַת הַגְּאוֹנִים שֶׁאֵין בָּנֵי א״י אוֹמְרִים קְדֻשָּׁה אֶלָּא בְּשַׁבָּת דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָהוּ ו׳:ב׳) גְּבֵי חַיּוֹת שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד וְכָל כְּנָף הוּא אוֹמֵר שִׁירָה אַחַת בַּיּוֹם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל וּכְשֶׁיִּגִּיעַ שַׁבָּת אוֹמְרִים הַחַיּוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם רבש״ע אֵין לָנוּ עוֹד כָּנָף והקב״ה מֵשִׁיב לָהֶם יֵשׁ לִי עוֹד כָּנָף אֶחָד שֶׁאוֹמֵר לִפְנֵי שִׁירָה שֶׁנֶּאֱמַר מִכְּנַף הָאָרֶץ זִמְרַת שָׁמַעְנוּ: לְטוֹבָה לֹא פְּתִחָה וא״ת וְהָא כְּתִיב (שְׁמוֹת ט״ו:י״ב) תִּבְלָעֵמוֹ אֶרֶץ טוֹבַת הַמְּצָרִים אֵינָהּ קְרִיעָה טוֹבָה:

מָה לָנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְגוֹ׳״. וְשָׁמָּא תֹּאמְרוּ: מָה לָנוּ לַחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה״. (א)גְּמָ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: כֵּיצַד מֵאוֹמֶד? אוֹמֵר לָהֶן: שָׁמָּא כָּךְ רְאִיתֶם? שֶׁרַע אַחַר חֲבֵירוֹ לְחוּרְבָּה, וְרָצְתֶם אַחֲרָיו, וּמְצָאתֶם סַיִף בְּיָדוֹ וְדָמוֹ מְטַפְטֵף, וְהָרוּג מְפַרְפֵּר. אִם כָּךְ רְאִיתֶם – לֹא רְאִיתֶם כְּלוּם. (ב)תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח: אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה אִם לֹא רָאִיתִי אֶחָד שֶׁרַע אַחַר חֲבֵירוֹ לְחוּרְבָּה, וְרָצְתִּי אַחֲרָיו וְרָאִיתִי סַיִף בְּיָדוֹ וְדָמוֹ מְטַפְטֵף וְהָרוּג מְפַרְפֵּר. וְאָמַרְתִּי לוֹ: רָשָׁע, מִי הָרַגוֹ לָזֶה? אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה. אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאֵין דָּמְךָ מָסוּר בְּיָדִי, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תוֹרָה ״עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יוּמַת הַמֵּת״. הֵיוֹדֵעַ מַחְשָׁבוֹת יִפָּרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵירוֹ. אָמְרוּ: לֹא זוּ מִשָּׁם עַד שֶׁבָּא נָחָשׁ וְהִכִּישׁוֹ וָמֵת. (ג)וְהַאי בַּר נָחָשׁ הוּא? וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי חִזְקִיָּה: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁפָּטְלָה סַנְהֶדְרִי, אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. לֹא בָּטְלוּ? וְהָא בָּטְלוּ! אֶלָּא, דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב סְקִילָה – אוֹ נוֹפֵל מִן הַגָּג, אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוֹ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׂרֵיפָה – אוֹ נוֹפֵל בְּדֵלֵיקָה, אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב הֲרֵיגָה – אוֹ נִמְסָר לַמַּלְכוּת, אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב חֶנֶק – אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, אוֹ מֵת בְּסִרּוֹנְכִי. א(ד)אָמְרִי: הָהוּא חֵטְא אַחֲרִיתִי הֲוָה בֵּיהּ, דְּאָמַר מָר: מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין – נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה. (ה)מֵאוֹמֶד וְכוּ׳. בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְדִינַן, הָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אָמְדִינַן. כְּמַאן? כְּרַבִּי אַחָא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אַחָא אוֹמֵר: גְּמַל הָאוֹחֵר בֵּין הַגְּמַלִּים וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִידּוֹ – בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הָרָגוֹ. (ו)וְלִיטַעְמֵיהּ, עַד מִפֵּי עֵד דְּקָתָנֵי בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן, הָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אָמְרִינַן? וְהָתָנַן: אִם אָמַר ״הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּיב לוֹ״, ״אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ״ – לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאמַר ״בְּפָנַיִנוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מָאתַיִם זוּז״. אַלְמָא, אַף עַל גַּב דְּפָסְילִי בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן לְהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. הָכָא נָמֵי, אַף עַל גַּב דְּפָסְילִי בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן לְהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. וְוּ יוֹדְעִים כוּ׳. אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא: מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה קִין בְּהֶבֶל אֶחָיו חֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת, פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נְשָׁמָה יוֹצְאָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצַוָּארוֹ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא: מִיּוֹם שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְקִיבְּלַתּוּ לְדָמוֹ שֶׁל הֶבֶל, שׁוּב לֹא פָּתְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק״ – מִכְּנַף הָאָרֶץ וְלֹא מִפִּי הָאָרֶץ. אִיתְיְבֵיהּ חִזְקִיָּה אֲחִיו: ״וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ״! אָמַר לֵיהּ: לְרָעָה פָּתְחָה, לְטוֹבָה לֹא פָּתְחָה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא: גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן מֻחֱצָה. מֵעִיקָּרָא כְּתִיב: ״וְהָיִיתִי נָע וָנָד״, וּלְבַסּוֹף כְּתִיב: ״וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד״. אָמַר רַב יְהוּדָה: גָּלוּת מְכַפֶּרֶת שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כֹּה אָמַר ה׳ וְגוֹ׳ הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל עַל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיְתָה וְהָיְתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל״. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כֹּה אָמַר ה׳ כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא אֶצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה״. וּבָתַר דִּגְלָה כְּתִיב: ״וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּר (בְּנוֹ) שַׁלְתִּיאֵל בְּנוֹ״. אַסִּר – שֶׁעִיבְּרוּתוּ אִמּוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. שַׁלְתִּיאֵל – שֶׁשָּׁתְלוּ אֵל שֶׁלֹּא כְּדָרֶךְ הַנִּשְׁתַּלִּין: גְּמִירִי שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מְעוּמָּד,

וְהֵיא

מסורת הש״ס

א שבועות לד.

ב תוספתא סנהדרין

ג סוטה ח:; במדבר רבה; כתובות ל.

ד משנה סנהדרין

ה שבועות לד.; בבא בתרא צג.

ו לעיל כט.; משנה סנהדרין

תורה אור השלם

וְנַפְשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה וגו׳ [ויקרא ה, א]

בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבְאֹבֵד רְשָׁעִים רִנָּה [משלי יא, י]

עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא וגו׳ [דברים יז, ו]

וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה [בראשית ד, י]

מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וְאֹמֶר רְזִי־לִי רְזִי־לִי וגו׳ [ישעיהו כד, טז]

וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר וגו׳ [במדבר טז, לב]

הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וגו׳ [בראשית ד, יד]

וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן [בראשית ד, טז]

וְאֶל־הֶעָם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם וגו׳ [ירמיהו כא, ח-ט]

וַיִּקְרָא אֲרִיֵה עַל־מִצְפָּה אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי וגו׳ [ישעיהו כא, ח]

כֹּה אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח וגו׳ [ירמיהו כב, ל]

וּבְנֵי יְכָנְיָה אֲסִר שַׁאלתיאל בְּנוֹ [דברי הימים א ג, יז]

מסורת הש"ס

א עירובין סה.

ב גיטין פח.

ג תוספתא סנהדרין

ד תנא דבי אליהו רבה; משנה סנהדרין; אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא ד

ה אבות דרבי נתן; תלמוד ירושלמי סנהדרין

ו תוספתא סנהדרין

ז תוספתא סוכה

ח ויקרא רבה

ט עבודה זרה יט.

תורה אור השלם

וְהָיָה לִמְקֻדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל וגו' [ישעיהו ח, יד]

וְיִשָּׁקֹד יְהוָה עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי־צַדִּיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו וגו' [דניאל ט, יד]

וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל וגו' [מלכים ב כד, טז]

כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל וגו' [דברים ד, כה-כו]

תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ [איוב לח, יד]

וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר [איוב לח, טו]

חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה [משלי ט, א]

טִבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ [משלי ט, ב]

שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִּקְרָא עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת [משלי ט, ג]

וְשָׁבָה לִפְתַּח בֵּיתָהּ עַל־כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת [משלי ט, יד]

מִי־פֶתִי יָסַר הֵנָּה חֲסַר־לֵב אָמְרָה לּוֹ [משלי ט, ד]

נֹאַף אִשָּׁה חֲסַר־לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה [משלי ו, לב]

כִּי מִי בָז לַיּוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמַח וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל וגו' [זכריה ד, י]

גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים נָצָרוּ (ולא) וגו' [תהילים קלט, טז]

כִּי יְהוָה עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל־הָאָרֶץ לְהִתְחַזֵּק עִם־לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו וגו' [דברי הימים ב טז, טן]

וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת וגו' [בראשית ב, ז]

וְהִיא נִתְעַבְּרָה מֵעֲמַד שֶׁהָיָה בֵּית הָאֶסּוּרִין צַר וְאֵין מָקוֹם לִשְׁכַּב וְשִׁלְשְׁלוּ שָׁם אִשָּׁה נְכָנַס יַיִן יָצָא סוֹד הֵינוּ דְּאָמַר בְּפ' הֲדַר (עירובין דף סה.) הַמִּתְיַשֵּׁב בְּיֵינוֹ הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת שִׁבְעִים וְקַנִּים שֶׁהַסּוֹד מִתְגַּבֵּר עַל הַיַּיִן וְאֵין כֹּחַ בַּיַּיִן לְהוֹצִיא: **חָצְבָה** עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה דִּכְשִׁבְעָה יָמִים נִבְרָא הָעוֹלָם שאע"פ שֶׁכְּשִׁשָּׁה יָמִים נִבְרָא הָעוֹלָם מ"מ הָיָה חָסֵר מְנוּחָה עַד שֶׁבָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה וְהֵינוּ דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ב':ב') וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: **בַּתְחִלָּה** עַל גַּפֵּי פ"ה מָקוֹם גְּבוֹהַּ וּלְבַסּוֹף כְּשֶׁסָּרַח נִטְרַד עַל כִּסֵּא וְקָשֶׁה דבספ"ק דְּמַס' ע"ז (דף יט.) מַשְׁמַע דְּכַסָּא עֲדִיף מִגַּפֵּי דְּדַרְשׁ גַּבֵּי תַּלְמִיד שֶׁבַּתְּחִלָּה עַל גַּפֵּי גּוֹלָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּלְבַסּוֹף כְּשֶׁנַּעֲשָׂה רֹאשׁ יְשִׁיבָה עַל כִּסֵּא וְכֵאן נָמֵי יֵשׁ לִדְרֹשׁ כֵּן קֹדֶם שֶׁנִּזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה עַל גַּפֵּי כְּמוֹ (שְׁמוֹת כ"א:ג') אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא וּלְבַסּוֹף עַל כִּסֵּא:

וְהָיָה נִתְעַבְּרָה מֵעֲמַד שֶׁהָיָה בֵּית הָאֶסּוּרִין צַר וְאֵין מָקוֹם לִשְׁכַּב וְשִׁלְשְׁלוּ שָׁם אִשָּׁה וּבָאַגָּדָה דְּוַיִּקְרָא רַבָּה אָמְרָה לָהּ: עַל אַלְתּוֹ לְהַתִּיר לוֹ גְּזֵרָה שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ בֵּן וְהִתִּירוּ לוֹ פְּמַלְיָא ש"מ וּשְׁבוּעָה כְּתִיבָה בְּהֶהָיֵה פְּרָשָׁה דִּכְתִבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה בַּס' יִרְמְיָה (כב): וְהֵיכָא מוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְמִקְדָּשׁ שֶׁל יִשְׂרָאֵל: וּלְאֶבֶן נֶגֶף מְמַהֵר הַגְּלוּת שֶׁמְּנַגֶּפֶת אֶת הָרַגְלַיִם: וּלְצוּר מִכְשׁוֹל סָלַע מַכְשֵׁלָה יִהְיֶה לִשְׁנֵי בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל: בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת בְּגִימַטְרִיָא: וַיִּשְׁקֹד וּימַהֵר כְּמוֹ שֹׁקֵד אֲנִי וּמְתַרְגְּמִינַן מוֹחֵי (יִרְמְיָהוּ א':י"א): שֶׁהַקְּדִים וּמְהֵר גְּלוּת צְדָקִיָּהוּ שֶׁהָיָא בְּאַחֲרוֹנָה בְּעוֹד שֶׁגְּלוּת יְכָנְיָה קַיֶּמֶת שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵתוּ אוֹתָן שֶׁגָּלוּ לְבָבֶל עִם יְכָנְיָה שֶׁהָיוּ חֲכָמִים בַּתּוֹרָה וְלָמְדוּ לִבְנֵי גּוֹלָה הָאַחֲרוֹנָה: פּוֹתְחִין בַּתּוֹרָה: כְּחָרָשִׁים קְרִי בֵּהּ הַחֲרֵשׁ: כֵּיוָן דְּסוֹגְרִין דָּבָר הֲלָכָה הַנַּעֲלָמֶת מֵהֶן אֵין לָהּ פּוֹתְחִין אֲחֵרִים: עַלְּא אָמַר צְדָקָה שֶׁל שִׁקְרִידָה הָיְנוּ הַקְּדִים חֲרָבָן שְׁתֵּי שָׁנִים לְגִימַטְרִיָא דְּוַנּוֹשַׁנְתֶּם דְּהֵינוּ תְּמָנֵי מְאָה וַחֲמִשִּׁים וַתַּרְתֵּי וְהֵם גָּלוּ לְסוֹף שְׁמֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁנִּזְכְּרוּ לְאֶרֶץ דִּכְתִיב (מְלָכִים א ו א) וַיְהִי בִּשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וגו' וִימֵי בֵּית הָרִאשׁוֹן ד' מֵאוֹת וְעָשָׂר הֲרֵי ח' מֵאוֹת וְתִשְׁעִים צֵא מֵהֶם מ' שָׁנָה שֶׁנִּשְׁתַּהוּ בְּמִדְבָּר הֲרֵי שְׁמֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְאִלְמָלֵי הָיָה מְמַתֵּין עַד וְנוֹשַׁנְתֶּם הָיָה מִתְקַיֵּם בָּהֶם כִּי אִבֵּד תֹּאבְדוּן מַהֵר וְהָשְׁמֵד תִּשְׁמְדוּן דִּכְתִיב בְּהֶהָיא פָּרָשְׁתָא (דְּבָרִים ד':כ"ו): מְהֵרָה דְּמָרֵי עָלְמָא כו' דְּהוּא גִּימַטְרִיָא דְּוַנּוֹשַׁנְתֶּם וְקָרֵי לַהּ אִבֵּד תֹּאבְדוּן מַהֵר וְהַכְנִיסָן לְגָלוּת שֶׁנִּתְּנוּ לְהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים לְגִימַטְרִיָא דְּוַיִּקְרָא רַבָּה תְּשַׁבֵּר [איוב לח, טו] חֲכָמִים בְּיוֹתֵר חֲצָבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה [משלי ט, א] טִבְחָה בְּיוֹתֵר מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ [משלי ט, ב] שָׁלְחָה נַעֲרוֹתֶיהָ תִּקְרָא עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת [משלי ט, ג] וְשָׁבָה לִפְתַּח בֵּיתָהּ עַל־כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת [משלי ט, יד] מִי־פֶתִי יָסַר הֵנָּה חֲסַר־לֵב אָמְרָה לּוֹ [משלי ט, ד] נֹאַף אִשָּׁה חֲסַר־לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה [משלי ו, לב] כִּי מִי בָז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמַח וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל וגו' [זכריה ד, י] גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים נָצָרוּ (ולא) וגו' [תהילים קלט, טז] כִּי יְהוָה עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל־הָאָרֶץ לְהִתְחַזֵּק עִם־לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו וגו' [דברי הימים ב טז, טן] וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת וגו' [בראשית ב, ז]

וְהַקְּדָמָה דְּשָׁתֵּי שָׁנִים צְדָקָה הָיְתָה: אֲנוּ בְּנֵי צַדִּיק אֲבִינוּ צַדִּיק נִבְרָא לְפִיכָךְ אֲנוּ צַדִּיקִים וְאֵין אֲנוּ צְרִיכִין לְהִתְרַחֵק מִן הָעֲבֵרָה כִּי לֹא נִכְשַׁל בָּהּ: אֲנוּ בְּנֵי רְשָׁע וְאֵין אֲנוּ זְקוּקִין בִּתְשׁוּבָה וּלְהִצְטַדֵּק כִּי לֹא יוֹעִיל: אִם נִבְרְאוּ שְׁנַיִם יֹאמְרוּ זֶה לְזֶה אַבָּא גָּדוֹל מֵאֲבִיךָ: הַגַּלְגַּלִּים וְהַחַמָּנִים שֶׁיֹּאמְרוּ קַרְקַע זֶה לִבְנֵי אֲבִינוּ הָרִאשׁוֹן הָיְתָה וְלֹא לִבְנֵי אֲבִיכֶם: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם לְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל אָדָם מִתְהַפֵּךְ חוֹתָם שֶׁלּוֹ לְחֹמֶר וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ בְּתְחִלַּת הַמִּתִּים וּמְדַקְדְּקֵי לֵיהּ חוֹתָם שֶׁמַּע מִנָּה בְּחוֹתָם הַן טְבוּעִין: וְיֹאמַר שֶׁלִּי הִיא וְאֵין אָדָם מַכְחִישׁוֹ הוֹאִיל וְאֵין הֶכֵּר בֵּינֵיהֶן: וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם קִלְסָתֵר פָּנָיו וּמִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁלֹּא יְהֵא קִלְסָתֵר פָּנִים דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲבֵירֵיהֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר שֶׁלִּי הִיא: מִשּׁוּם עֶרְוָה שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף לְאִשָּׁה בְּבַעְלָהּ לֹא בַּיּוֹם מִפְּנֵי הַמַּרְאָה וּבַלַּיְלָה מִפְּנֵי הַקּוֹל: וּבְדַעַת מִפְּנֵי הַגַּלְגַּלִּים אִם יוֹדֵעַ מַה בְּלֵב חֲבֵרוֹ יְחַפֵּשׂ מַצְפּוּנָיו וְיֵדַע הֵיכָן מְמוּנוֹ: שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַצַּדּוֹקִים שֶׁתְּחוּ הָיָה אָדָם בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית לְפִיכָךְ קָדְמוּ לוֹ בַּלֹּם: לְמִצְוָה שַׁבָּת: שֶׁיְּכֻנַּס לַסְּעוּדָה מִיָּד שֶׁיִּמְצָא הַכֹּל מוּכָן וְיֹאכַל מֵאֲשֶׁר יַחְפֹּץ: גַּפֵּי מָקוֹם גְּבוֹהַּ: וּלְבַסּוֹף כְּשֶׁסָּרַח נִטְרַד: מִי פֶתִי יָסַר הֵנָּה בָּתְרֵהּ דְּהַאי קְרָא כְּתִיב מִי פַּתְאוֹ לְזֶה שֶׁיְּסוּר הֵנָּה לְאֶכֶל מִן הָעֵץ: חֲסַר לֵב אָמְרָה לוֹ: גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ מִכָּל מַרְאֵה עֵינֶיךָ נִגְלְמִתִּי וְהֵינוּ כָּל הָעוֹלָם כְּדִכְתִיב בְּזַכַרְיָה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ:

וְיָרַד: אַרְבָּעָה. אָדָם וְחַוָּה וְקַיִן וּתְיוּמְתוֹ אֲבָל הֶבֶל לֹא נוֹלַד בְּאוֹתוֹ פֹּעַם כְּדִכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ד) וַתּוֹסֶף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל: גּוּפוֹ מִבָּבֶל. וְרֹאשׁוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאַבְרָיו מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת. עַגְבוֹתָיו, אָמַר רַב אַחָא: מֵאַקְרָא דַּאֲגַמָּא. (א)אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּר חֲנִינָא: שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הֲוֵי הַיּוֹם. שָׁעָה רִאשׁוֹנָה – הוּצְבַר עֲפָרוֹ, שְׁנִיָּה – נַעֲשָׂה גּוֹלֶם, שְׁלִישִׁית – נִמְתְּחוּ אַבָרָיו, רְבִיעִית – נִזְרְקָה בּוֹ נְשָׁמָה, חֲמִישִׁית – עָמַד עַל רַגְלָיו, שִׁשִּׁית – קָרָא שְׁמוֹת, שְׁבִיעִית – נִזְדַּוְּוגָה לוֹ חַוָּה, שְׁמִינִית – עָלוּ לַמִּטָּה שְׁנַיִם וְיָרְדוּ אַרְבָּעָה, תְּשִׁיעִית – נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל מִן הָאִילָן, עֲשִׂירִית – סָרַח, אַחַת עֶשְׂרֵה – נִידּוֹן, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה – נִטְרַד וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין״. אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא: אֵין חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בְּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ״. (ב)(שָׁעָה, בַּסּוֹף, אֲרַמִּי – סִימָן.) אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרוֹאוֹת אֶת הָאָדָם, בָּרָא כַּת אַחַת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. אָמַר לָהֶם: רְצוֹנְכֶם נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ? אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה מַעֲשָׂיו? אָמַר לָהֶן: כָּךְ וְכָךְ מַעֲשָׂיו. (ג)אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, ״מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ״? הוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ קְטַנָּה בֵּינֵיהֶן וְשָׂרָפָם. וְכֵן כַּת שְׁנִיָּה. כַּת שְׁלִישִׁית אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רְאשׁוֹנִים שֶׁאָמְרוּ לְפָנֶיךָ מָה הוֹעִילוּ? כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שֶׁלְּךָ הוּא. כָּל מָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמְךָ – עֲשֵׂה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶן מְקוּלְקָלִין, אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָפָה אָמְרוּ רִאשׁוֹנִים לְפָנֶיךָ? אָמַר לָהֶן: ״וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל וגו׳״. (ד)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָדָם הָרִאשׁוֹן מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם״. כֵּיוָן שֶׁסָּרַח, הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמִיעֲטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה״. (ה)אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָדָם הָרִאשׁוֹן מִן הָאָרֶץ עַד לְרָקִיעַ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם עַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם״. כֵּיוָן שֶׁסָּרַח, הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמִיעֲטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וגו׳״. קְשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי? אֵידֵי וְאֵידֵי חָדָא מִידָּה הִיא. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי סַפַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל״. (ו)וְהֵיינוּ דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב ״זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם״? מִלַּמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, שָׂמַח בְּתוֹרָתוֹ וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ. אָמַר: ״וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל״. (ז)וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָדָם הָרִאשׁוֹן מִין הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה״ – אֵן נָטָה לְךָ? רַבִּי יִצְחָק אָמַר: מוֹשֵׁךְ בְּעָרְלָתוֹ הָיָה. כְּתִיב הָכָא: ״וְהַמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית״, וּכְתִיב הָתָם: ״אֶת בְּרִיתִי הֵפַר״. רַב נַחְמָן אָמַר: כּוֹפֶר בָּעִיקָּר הָיָה. כְּתִיב הָכָא: ״עָבְרוּ בְרִית״, וּכְתִיב הָתָם: ״אֶת בְּרִיתִי הֵפַר״, וְאָמְרוּ: ״עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה׳ אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם״. (ח)תָּנָן הָתָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע מָה שֶׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא אֶפִּיקוֹרוֹס נָכְרִי, אֲבָל אֶפִּיקוֹרוֹס יִשְׂרָאֵל – כָּל שֶׁכֵּן דְּפָקַר טְפֵי. (ט)אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁפָּקְרוּ הַמִּינִים, תְּשׁוּבָתָן בְּצִידָּן. ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ״, וְאוֹמֵר: ״וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ״. ״הַבָּה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם״ – ״וַיֵּרֶד ה׳ לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל״. ״כִּי שָׁם נָגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים״ – ״לְאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי״. ״כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּה׳ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו״. ״וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם״. ״עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו, וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִיב״. הָנֵךְ לְמָה לִי? כִּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר אֶלָּא אִם כֵּן נִמְלָךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא״. (י)הָתִינַח כּוּלְהֵי, ״עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו״ מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד, דְּתַנְיָא: אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: עֲקִיבָא, עַד מָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה שְׁכִינָה חוֹל? אֶלָּא אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה. (יא)קַבָּלָה מִינַּיהּ אוֹ לָא קַבָּלָה מִינַּיהּ? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: עֲקִיבָא, מָה לְךָ אֵצֶל הַגָּדָה? כְּלֹךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאֹהָלוֹת! אֶלָּא, אֶחָד לְכִסֵּא וְאֶחָד לְשַׂרְפְּרָף: כִּסֵּא לֵישֵׁב עָלָיו, שַׂרְפְּרָף לַהֲדוֹם רַגְלָיו. אָמַר רַב נַחְמָן: הַאי מַאן דְּיָדַע לְאַהְדּוֹרֵי לְמִינֵי כְּרֵב אִידִית – לֵיהְדַּר, וְאִי לָא – לָא לֵיהְדַּר. אָמַר הָהוּא מִינָא לְרַב אִידִית, כְּתִיב: ״וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה׳״. ״עֲלֵה אֵלַי״ מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר לֵיהּ: וָהוּ מְטַטְרוֹן שְׁשְׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, דִּכְתִיב ״כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ״. אִי הָכִי, נִיפְלְחוּ לֵיהּ! כְּתִיב: ״אַל תַּמֵּר בּוֹ״ – אַל תְּמִירֵנִי בּוֹ. אִם כֵּן, ״לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעָכֶם״ לָמָּה לִי? אָמַר לֵיהּ: הֵימָנוּתָא בִּידַן, דַּאֲפִילּוּ בְּפָרָוָנְקָא נָמֵי לָא קַבֵּילְנֵיהּ, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים וגו׳״. (יב)אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: כְּתִיב ״וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה׳״, ״מֵאִתּוֹ״ מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר לֵיהּ הָהוּא כּוֹבֵס: שִׁבְקֵיהּ, אֲנָא מַהְדְּרָנָא לֵיהּ. דִּכְתִיב ״וַיֹּאמֶר לָמָּה לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שִׁמְעָן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ״, נָשֵׁי מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא מִשְׁתַּעֵי קְרָא הָכִי, הָכָא נָמֵי מִשְׁתַּעֵי קְרָא הָכִי. אָמַר לֵיהּ: מָנָא לָךְ הָא? מִפִּירְקֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר שְׁמִיעַ לִי. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ רַבִּי מֵאִיר בְּפִירְקֵיהּ, הֲוָה דָּרֵישׁ תִּילְתָא שְׁמַעְתָּא, תִּילְתָא אַגָּדְתָא, תִּילְתָא מָתְלֵי. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁלֹשׁ מֵאוֹת מַשָּׁלוֹת שׁוּעָלִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר, וְאָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ.

״אָבוֹת

מסורת הש״ס

א פרקי דרבי אליעזר; אבות דרבי נתן

ב בראשית רבה; קוהלת רבה; פסיקתא רבתי; פסיקתא דרב כהנא

ג בראשית רבה

ד אוצר מדרשים סדר ארקים; חגיגה יב.

ה חגיגה יב.

ו ויקרא רבה; סדר עולם רבה; עבודה זרה ה.

ז לקמן מד.

ח משנה אבות

ט בראשית רבה; דברים רבה

י חגיגה יד.

יא תנא דבי אליהו רבה

יב אוצר מדרשים השכם מדרש השכם כב

גליון הש״ס

גמ' וכתיב כי ה' עיניו משוטטות. עיני ה' המה משוטטים כצ"ל:

תורה אור השלם

[תהילים מט, יג]
[תהילים ח, ה]
[ישעיהו מו, ד]
[דברים ד, לב]
[תהילים קלט, ה]
[תהילים קלט, יז]
[בראשית ה, א]
[בראשית ג, ט]
[הושע ו, ז]
[בראשית ט, ט]
[בראשית יז, יד]
[ירמיהו כב, ט]
[בראשית א, כו]
[בראשית א, כז]
[בראשית יא, ז]
[בראשית יא, ה]
[בראשית לה, ז]
[בראשית לה, ג]
[בראשית ז, יא]
[דברים ד, ז]
[דניאל ז, ט]
[שמואל ב ז, כג]
[דניאל ד, יד]
[שמות כד, א]
[שמות כג, כא]
[שמות לג, טו]
[בראשית יט, כד]
[בראשית ד, כג]

אבות יאכלו בסר משל הוא שרמה השועל את הזאב לכנס לחצר היהודים בע"ש ודהורמין בקוונטרס גרס קמא בלא אל"ף ובתרא באל"ף ור"ת גריס תרוויהו בלא אל"ף אלא קמא הורמיז בזוי"ן כמו (ב"ב דף ח. ושם) איפרא הורמיז שהוא לשון חן מאת המקום איפרא כמו (ב"מ דף קיט.) אפרירון נמטיה ובתרא הרמן בנו"ן כמו הרמן בר לילתא (ב"ב דף עג.): במאי טביל הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום:

ולתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת ובשבא לכנס חברו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקוח אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסיען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הן האבות יאכלו בסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכל ולשבע בא לו על הבאר ועל שפתו מטל עץ והחבל משכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכל ולשבע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגלה אמר לו אני היאך ארד א"ל הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מאזני צדק וגו': בסר ענבים קדם בשולם ומקהין את השנים: אמרה לו תנו לי דוכוס אחד שופט לנקם נקמה: אותבה תותה בחשא תחת הרמץ קלינ"י בלעז"ז וכן דרך אלילתה ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסת עליו: הוה מאיס' ליה שיראה בחתוכה קדם גמר תקונה: אלהיכו מאי עביד מכחש הוה וכסבור אין הוא יכול להכחישני: חבושי קדוני"ץ בלעז"ז: ארבילא קרובי"ל בלעז"ז: מני וקא מהדר ליה סביב סביב בארבילא: מני לי כוכבי מנוין לי הכוכבים בלומר יודע אני מספרם: לא ידעת שצריך אתה למנותם: דאיכא ברקיע ידעת בלא מנין ולמנותם איגך יכול: מי שברא הרים לא ברא רוח ונקרא יוצר והא נקרא בורא ושני שמות הם: הכי נמי מי שברא אבר הא לא ברא אבר והא ואם תאמר כן הוא הא תינח באברים המרחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האזן והעין קרי להאי נוטע אזן ולהאי יוצר עין תאמר שנתעסקו שנים באותו טפח אמר לו: וכי בשעת מיתה שניהם נתפייסו הבעלים הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו: אמגושא מכשף וילמעלה: אני על ידי כשוף דמחצניך ולמעלה: דהורמיז שד כדאמר הורמיז בר ליליתא בבא בתרא (דף עג.): דאהורמיז הקדוש ברוך הוא קרי הכי: והיכי שבק ליה (אמר לו היאך שבק) אהורמיז להורמיז לאעבדא מיא סרוחים באורעה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים באחרצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים: לא מצינן למהוי כותיכו שאי אפשר להיות לנו ערלה: דזכי למלכא נוצחו ומשתיקו בדבריו ומביאו: לביבר מקום חיות רעות של מלכות: קריה רבן גמליאל לשמעה דכופר: מחיה באפתקיה הכהו על צואר: א"ל כופר: שמשא אבלא עלמא ניחא שמשא חמה: גחכן חוכא דמשחק בנביאיו: מ"ט דשביעית למה צוה הקב"ה על השמטה: דשויא לתרויהו שתהא מועלת לשניהם כמו (אסתר ג':ח') אין שוה להניחם: בדי שתדעו וכו' ולא ירום לבבם בשבח ארצכם ותשכחו על מלכותו: וכל אשר לא יבא וכו' דחיה דחיה ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לבא באיש מפני שישתרף תעבירו במים: כל הגוים כאין נגדו גם אתכם לא הוציא מן הכלל: מדידכו נביאים שיצאו מכם דהינו בלעם שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו באותו כלל:

"אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה", "מאזני צדק אבני צדק", "צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו". אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: אלהיכם גנב הוא, דכתיב: "ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן". אמרה ליה ברתיה: שבקיה, דאנא מהדרנא ליה. אמרה ליה: תנו לי דוכוס אחד. אמר לה: למה ליך? ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף ותנינו לנו קיתון של זהב. אמר לה: ולואי שייבאו עלינו בכל יום. ולא יפה היה לו לאדם הראשון, שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו? אמר לה: הכי קאמינא, אלא לשקליה בהדיא? אמרה ליה: אייתו לי אומצא דביישרא. אייתו לה. אותבה תותי בחשא, אפיקתה. אמרה ליה: אכול (מהאי). אמר לה: מאיסא לי. אמרה ליה: ואדם הראשון נמי, אי הות שקילה בהדיא, הוה מאיסא ליה. אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: ידענא אלהייכו מאי קא עביד ויתיכן. איתנגיד ואיתנח. אמר ליה: מאי האי? אמר ליה: בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו. בעינא דמחויית ליה ניהלי. אמר: מי ידענא היכא ניהו? אמר ליה: דאיכא בארעא לא ידעת, דאיכא בשמיא ידעת? אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: כתיב "מונה מספר לכוכבים", מאי רבותיה? אנא מצינא למימני כוכבי! אייתי חבושי, שדינהו בארבילא, וקא מהדר להו. אמר ליה: מנינהו. אמר ליה: אוקמינהו! אמר ליה: רקיעי נמי הכי הדרא. איכא דאמרי, הכי אמר ליה: מני לי כוכבי. אמר ליה: אימא לי כפיך ושיניך כמה הוי? שדא ידיה לפומיה וקא מני להו. אמר ליה: דאיכא בפומיך לא ידעת, דאיכא ברקיעא ידעת? אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: מי שברא הרים לא ברא רוח, שנאמר "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח". אלא מעתה, גבי אדם דכתיב "ויברא", הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה? טפח על טפח יש בו באדם, ושני נקבים יש בו. מי שברא זה לא ברא זה? שנאמר: "הנוטע אזן הלא ישמע ואם יצר עין הלא יביט". אמר ליה: אין. אמר ליה: ובשעת מיתה כולן נתפייסו? אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר: מפלגך לעילאי דהורמיז, מפלגך לתתאי דאהורמיז. אמר ליה: אם כן, היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבודי מיא בארעיה? [א]אמר ליה קיסר לרבי תנחום: תא ליהוו כולן לעמא חד. אמר: לחיי, אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותייכו. אתון מהלית וקוותן! אמר ליה: מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי למלכא לשתדיוה לביבר. שדיוה לביבר ולא אכלוה. אמר ליה ההוא מינא: האי דלא אכלוה משום דלא כפון הוא. שדיוה ליה לדידיה ואכלוה. אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא, כמה שכינתא איכא? קריה לשמעיה, מחא ביה באפתקא. אמר ליה: אמאי על שמשא בביתיה דקיסר? אמר ליה: שמשא אכולי עלמא ניחא. ומה שמשא דחד מן אלף אלפי רבוא שמשי דקמי קודשא בריך הוא ניחא אכולי עלמא, שכינתא דקודשא בריך הוא על אחת כמה וכמה. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם גחכן הוא, דקאמר ליה ליחזקאל "שכב על צדך השמאלי", וכתיב "ושכבתי על צדך הימני"! אתא ההוא תלמידא, אמר ליה: מאי טעמא דשביעתא? אמר להו: השתא אמינא לכו מילתא דשויא לתרוייכו. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו ששי והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא. והן לא עשו כן, אלא חטאו וגלו. מנהגו של עולם: מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה – אם אבזרי הוא, הורג את כולן; אם רחמן הוא, הורג חצים; אם רחמן מלא רחמים הוא, מייסר הגדולים שבהן בייסורין. אף כך הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל כדי למרק עוונותיהם של ישראל. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם כהן הוא, דכתיב "ויקחו לי תרומה". כי קברייה למשה, במאי טביל? וכי תימא במיא, והכתיב "מי מדד בשעלו מים"? אמר ליה: בנורא טביל, דכתיב "כי הנה ה' באש יבוא". ומי סלקא טבילותא בנורא? אמר ליה: אדרבה, עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב "וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים". אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא: כתיב "ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ", מאי רבותייהו? אתון נמי ערביתו בהדן, דכתיב "כל הגוים כאין נגדו". אמר ליה: מדידכו אסהידו עלן, דכתיב

"ובגוים

א עבודה זרה ז:

מה־לכם אתם משלים את־ המשל הזה על־אדמת ישראל לאמר אבות וגו' [יחזקאל יח, ב]

מאזני צדק אבני־צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם וגו' [ויקרא יט, לו]

צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו [משלי יא, ח]

ויפל יהוה אלהים תרדמה על־ האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו [בראשית ב, כא]

ויסגר וגו' [בראשית ב, כא]

מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא [תהילים קמז, ד]

כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה־שחו וגו' [עמוס ד, יג]

ויברא אלהים את־האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה וגו' [בראשית א, כז]

וייצר יהוה אלהים את־האדם עפר מן־האדמה ויפח באפיו נשמת וגו' [בראשית ב, ז]

הנוטע אזן הלא ישמע אם־יצר עין הלא יביט [תהילים צד, ט]

ואתה שכב על־צדך השמאלי ושמת את־עון בית־ישראל עליו מספר וגו' [יחזקאל ד, ד]

וכלית את־אלה ושכבת על־צדך (הימיני) [הימני] שנית ונשאת את־עון וגו' [יחזקאל ד, ו]

דבר אל־בני ישראל ויקחו־לי תרומה מאת כל־איש אשר ידבנו וגו' [שמות כה, ב]

מי־מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר וגו' [ישעיהו מ, יב]

כי־הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגו' [ישעיהו סו, טו]

כל־דבר אשר־יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה וגו' [במדבר לא, כג]

כל־הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו־לו [ישעיהו מ, יז]

ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו־אלהים לפדות־לו וגו' [שמואל ב ז, כג]

וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב כָּל מָקוֹם שֶׁהַזְכִּירוּ שֵׁם נָכְרִי לֹא הַזְכִּירוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל: כְּשֶׁהוּא אֵינוֹ מוֹנֵעַ הַמַּיִם לֵילֵךְ לַטּוֹבִים וְלָרָעִים לְפִי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא טֹרַח אֶחָד וּכְשֶׁהוּא עוֹדֵר דְּהַיְינוּ טֹרַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹדֵר אֶלָּא הַטּוֹבִים: עוֹדֵר חוֹפֵר. כָּךְ הקב"ה זָן טוֹבִים וְרָעִים הַכֹּל בְּדִבּוּר אֶחָד מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ טוֹבָה שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ אֲבָל כְּשֶׁבָּא לְהַנּוֹת מִן הַפַּרְעָנִיּוֹת וּלְשַׁלֵּם שָׂכָר אֵינוֹ אֶלָּא לְקוֹוִיו: וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה מִדְּלָא כְּתִיב רִנָּה מַשְׁמַע הָרִנָּה הַמְיֻחֶדֶת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָבֹא שֶׁכְּבָר הַזְכָּרָה וְהֵיכָן הַזְכָּרָה: בְּאֵבֶד רְשָׁעִים רִנָּה וְהָיָה הָעוֹלָם מְצַפֶּה מָתַי תָּבֹא הָרִנָּה אִבּוּדוֹ שֶׁל אַחְאָב וּכְשֶׁנִּגְרַע עֲבֵרָה וְהַזְכָּרָה הָרִנָּה בְּפִי הַכֹּל: בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ בִּיהוֹשָׁפָט כְּתִיב כְּשֶׁיָּצָא לְהִלָּחֵם בָּעַמּוֹנִים שֶׁבָּאוּ עָלָיו: כִּי טוֹב מַשְׁמַע כִּי טוֹב בְּעֵינָיו הוֹדָאָה וְשִׂמְחָה: כֵּן יְשִׁישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד וְגוֹ' יְשִׁישׂ אֲחֵרִים שׁוֹנְאֵיכֶם: וְהַזּוֹנוֹת רָחֲצוּ בְּאַחְאָב כְּתִיב בְּמִיתָתוֹ: לְמַרָּק לְלִטּוֹשׁ וּלְהָאִיר כְּלוֹמַר רָחֲצוּ וְהֻבְּרְרוּ הַשְּׁתֵּי חֲזִיזוֹנוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ עָלָיו: מְצַנֵּן הָיָה לֹא הָיָה אוֹהֵב תַּשְׁמִישׁ: דְּמוּת שְׁתֵּי זוֹנוֹת כו' וְהֵינוּ רָחֲצוּ אוֹתָן שְׁתֵּי צוּרוֹת נִרְחֲצוּ מִדָּמוֹ: לְתַמֵּם לְהַשְׁלִים: מַאי קְאָמַר קְרָא מֵאי עִנְיָן עוֹבַדְיָה הָיָה יָרֵא אֱלֹהִים (בְּרֵאשִׁית כ"ב:י"ב) יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא כְּתִיב מְאֹד: מִפְּנֵי מָה זָכָה לִנְבִיאוּת שֶׁהָרֵי גֵּר הָיָה וְאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל הַמְיֻחָסִין שְׁבְּיִשְׂרָאֵל כְּדִכְתִיב (בְּרֵאשִׁית י"ז:ז') לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: מַאי שְׁנָא חֲמִשִּׁים וְלֹא הֻחְבִּיא כֵּלָּן בִּמְעָרָה אַחַת: אֵין מְעָרָה מַחֲזֶקֶת מְעָרוֹת שֶׁלּוֹ לֹא הָיוּ מַחֲזִיקוֹת יוֹתֵר: מַאי שְׁנָא עוֹבַדְיָה לְאֶדוֹם וְלֹא נִתְנַבֵּא נְבוּאָה אַחֶרֶת לְמָה נִבְחַר לוֹ לְזוֹ מִשְּׁאָר הַנְּבִיאִים: שְׁנֵי רְשָׁעִים אַחְאָב וְאִיזֶבֶל: שְׁנֵי צַדִּיקִים יִצְחָק וְרִבְקָה: מִנַּהּ וּבָהּ אַבָּא נִזּוֹל בַּהּ נַרְגָּא אַבָּא יַעַר מֵעַצְמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְגֶּן לְהְיוֹת בֵּית יָד וְיִקָּצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר וְכֵן עוֹבַדְיָה לְאֶדוֹם וְדָוִד לְמוֹאָב וְהוּא יָצָא מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה: מִתּוֹכָהּ מַסְרַחַת מִגּוּפָהּ וּמִתּוֹךְ עָבְיָהּ מַתְחִיל הַסִּרְחוֹן: כַּמְּחַקְּנִים שֶׁבָּהֶם לֹא עָשִׂיתֶם כְּמוֹ עֻגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁהָיָה מְכַבֵּד אֶת הַשֵּׁם כְּשֶׁאָמַר לוֹ אֶהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ הַמַּלְךָ מִיָּד וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא (שׁוֹפְטִים ג':כ'): כַּמְּקַלְקְלִין שֶׁבָּהֶם כְּגוֹן מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁהִקְרִיב בְּנוֹ לַעֲ"ז כְּדִי הָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְכַּר לָהֶם אוֹתוֹ עָוֹן שֶׁהָיוּ רְגִילִים גַּם הֵם בּוֹ: לָאָרֶץ מִדְּלָא כְּתִיב לְאַרְצָם הָכִי קְאָמַר לִשְׁפְּלוּת וּלְתַחְתִּית שֶׁבּוֹ שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם פּוּרְעָנוּת: וְלֹא מְאֹד בְּכָלָל וּבְשָׂרָה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית י"ב:י"ד) כִּי יָפָה הִיא מְאֹד וְהַאי קְרָא דְּאַבִּישַׁג נָקֵט לְמִדְרַשׁ הָכָא מִשּׁוּם דְּרַשָּׁה דִּלְעֵיל דְּדָרַשׁ מְאֹד דִּכְתִיב בְּעוֹבַדְיָהוּ:

"וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב". רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי: כְּתִיב "טוֹב ה' לַכֹּל", וּכְתִיב "טוֹב ה' לְקַוִּויו". מָשָׁל לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְדֵּס: כְּשֶׁהוּא מַשְׁקֶה – מַשְׁקֶה אֶת כּוּלּוֹ, כְּשֶׁהוּא עוֹדֵר – אֵינוֹ עוֹדֵר אֶלָּא טוֹבִים שֶׁבָּהֶם. לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוּ'. "וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנָה". אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: "בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה" – בַּאֲבוֹד אַחְאָב בֶּן עָמְרִי רִנָּה. [א]וּמִי חָדֵי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים? הָכְתִיב: "בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ". וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בְּהוֹדָאָה זוֹ "כִּי טוֹב"? לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה"? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַעֲשֵׂה יְדַי טוֹבְעִין בַּיָּם וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: הוּא אֵינוֹ שָׁשׁ, אֲבָל אֲחֵרִים מְשִׁישׁ. דַּיְקָא נָמֵי, דִּכְתִיב "יָשִׂישׂ" וְלָא כְּתִיב "יָשׂוּשׂ". שְׁמַע מִינַּהּ. [ב]"וְהַזּוֹנוֹת רָחֲצוּ וְגוֹ'", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְמָרֵק שְׁתֵּי חֲזִיזוֹנוֹת, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ. בְּמִיכָיְהוּ כְּתִיב: "אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִבֶּר ה' בִּי"; בְּאֵלִיָּהוּ כְּתִיב: "בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נָבוֹת". רָבָא אָמַר: זוֹנוֹת מַמָּשׁ. אַחְאָב אִישׁ מְצוּנָּן הָיָה, וְעָשְׂתָה לוֹ אִיזֶבֶל שְׁתֵּי צוּרֵי זוֹנוֹת בְּמֶרְכַּבְתּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָן וְיִתְחַמֵּם. "וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה". רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: לְפִי תוּמּוֹ. רָבָא אָמַר: לְתַמֵּם שְׁתֵּי חֲזִיזוֹנוֹת, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ. (סִימָן: קְרָא, וְזָכָה, בָּאֱדוֹם.) כְּתִיב: "וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא [אֶת] ה' מְאֹד". מַאי קְאָמַר קְרָא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אָמַר לֵיהּ, בְּיַעֲקֹב כְּתִיב "נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ", בְּיוֹסֵף כְּתִיב "וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף". בֵּיתָא דְּהָהוּא גַּבְרָא לָא הֲוָה מִיבָּרִיךְ. שְׁמָא לֹא יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה? יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד", אֲבָל בֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזוּמָּן לִבְרָכָה. אָמַר רַבִּי אַבָּא: גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹבַדְיָהוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, דְּאִילּוּ בְּאַבְרָהָם לָא כְּתִיב "מְאֹד", וּבְעוֹבַדְיָהוּ כְּתִיב "מְאֹד". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה זָכָה עוֹבַדְיָהוּ לִנְבִיאוּת? מִפְּנֵי שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בַּמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי ה' וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְגוֹ". מַאי שְׁנָא חֲמִשִּׁים אִישׁ? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִיַּעֲקֹב לָמַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה". רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מְעָרָה מַחְזֶקֶת יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים. "חָזוֹן עֹבַדְיָהוּ כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם וְגוֹ'". מַאי שְׁנָא עוֹבַדְיָה לֶאֱדוֹם? [ג]אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עוֹבַדְיָהוּ הַדַּר בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְיָנָבֵא עַל עֵשָׂו הָרָשָׁע שֶׁדָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אָמַר אֶפְרַיִם מִקְּשָׁאָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: עוֹבַדְיָה גֵּר אֱדוֹמִי הָיָה. וְהֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: מִנַּיִּהּ וּבֵיהּ אִבָּא יַיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא. "וַיַּךְ אֶת מוֹאָב וַיִּמְדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: מִינַּיִּהּ וּבֵיהּ אִבָּא לֵיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: יָרַךְ מִתּוֹכָהּ מַסְרַחַת. [ד]"וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל הַחוֹמָה". רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְחַד אָמַר: לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַיְינוּ דִּכְתִיב "וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אַמַּאי "וַיְהִי קֶצֶף"? כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי: כְּתִיב "וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם", וּכְתִיב "וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם". כְּמִתּוּקָּנִין שֶׁבָּהֶם – לֹא עֲשִׂיתֶם, כַּמְּקוּלְקָלִין שֶׁבָּהֶם – עֲשִׂיתֶם. "וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשׁוּבוּ לָאָרֶץ". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרְדוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְמַדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה. "וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לַחֲצִי יוֹפִי שֶׁל שָׂרָה, דִּכְתִיב "עַד מְאֹד" – וְלֹא מְאֹד בַּכְּלָל.

הֲדַרַן עֲלָךְ אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת

מַתְנִי׳

מסורת הש"ס

א מגילה י:
ב במדבר רבה
ג יומא לח:
ד פסיקתא דרב כהנא

תורה אור השלם

[במדבר כג, ט]
[תהילים קמה, ט]
[איכה ג, כה]
[משלי יא, י]
[מלכים א כב, לו]
[דברי הימים ב כ, כא]
[תהילים קיח, א]
[שמות יד]
[שמות יד, כ]
[דברים כח, סג]
[מלכים א כב, לח]
[מלכים א כב, כח]
[מלכים א כא, יט]
[מלכים א כב, לד]
[מלכים א יח, ג]
[בראשית ל, כז]
[בראשית לט, ה]
[בראשית כב, יב]
[בראשית יב, יד]
[בראשית לב, ט]
[מלכים א יח, ד]
[עובדיה א, א]
[שמואל ב ח, ב]
[מלכים ב ג, כז]
[יחזקאל ה, ז]
[יחזקאל יא, יב]
[מלכים א א, ד]

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; פסחים יב.

ב לקמן פא:

ג לקמן מא.; בבא בתרא קלה.

ד לקמן סט.; פסחים יא:

ה שבועות מח.; תוספתא ראש השנה; ראש השנה כד.

ו משנה ראש השנה; לעיל כט.; ראש השנה כג.; משנה סנהדרין

ז משנה סנהדרין

ח תוספתא סנהדרין; ספרא קדושים פרק ד ז; משנה סנהדרין

ט לעיל לב.; לעיל לד.; לעיל יז.; משנה סנהדרין

י לעיל ה.; תוספתא סנהדרין; לעיל כט.

תורה אור השלם

וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתְּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ [דברים יג, טו]

וְנָתַתָּ־לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל [דברים יז, ד]

וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שִׁקֶּר עָנָה בְאָחִיו [דברים יט, יח]

מַתְנִי' הָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתָן אַסְדְּרָא דְּמַתְנִיתִין דְּסָלֵיק מִנֵּהּ קַאֵי אַחַר שֶׁאִימּוּ עֲלֵיהֶן הָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתָן: בְּשָׁבַע חֲקִירוֹת בַּגְּמָרָא יְלִיף לְהוּ מִקְּרָאֵי: בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ שֶׁל יוֹבֵל: בְּאֵיזֶה שָׁנָה שֶׁל שְׁבוּעַ:

הָיָה בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת: בְּאֵיזוֹ שְׁבוּעַ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזֶה חוֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. [ג]מִכְּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ? הִתְרֵיתֶם בּוֹ? הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה: אֶת מִי עָבַד, וּבַמֶּה עָבַד? [ח(ב)]כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת – הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח. מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעוּקְצֵי תְאֵנִים. [ר"ט(ג)]מָה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת? חֲקִירוֹת – אֶחָד אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ", עֵדוּתָן בְּטֵילָה. בְּדִיקוֹת – אֶחָד אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ", וַאֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים "אֵין אָנוּ יוֹדְעִין", עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה – עֵדוּתָן בְּטֵילָה. [י"א(ד)]אֶחָד אוֹמֵר: "בִּשְׁנַיִם בְּחֹדֶשׁ", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בִּשְׁלֹשָׁה בַּחֹדֶשׁ" – עֵדוּתָן קַיֶּמֶת, שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִיבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִיבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ. [ב]אֶחָד אוֹמֵר: "בִּשְׁלֹשָׁה", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בַּחֲמִשָּׁה" – עֵדוּתָן בְּטֵילָה. [ג(ה)]אֶחָד אוֹמֵר: "בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת" – עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד אוֹמֵר: "בְּשָׁלֹשׁ", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בַּחֲמֵשׁ" – עֵדוּתָן בְּטֵילָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קַיֶּמֶת. אֶחָד אוֹמֵר "בַּחֲמֵשׁ", וְאֶחָד אוֹמֵר "בְּשֵׁבֶשׁ" – עֵדוּתָן בְּטֵילָה, שֶׁבַּחֲמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֵׁבֶשׁ חַמָּה בַּמַּעֲרָב. [ד"ה(ו)]וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, פּוֹתְחִין בִּזְכוּת. אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", אוֹ אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה" – מְשִׁתְּקִין אוֹתוֹ. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת" – מַעֲלִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בֵּינֵיהֶם, וְלֹא הָיָה יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ. [ח(ו)]אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, שׁוֹמְעִין לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו. [ט(ח)]וְאִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. וְאִם לָאו, מַעֲבִירִין אוֹתוֹ לְמָחָר, וּמְזַדְּוְגִין זוּגוֹת זוּגוֹת. הָיוּ מְמַעֲטִין מִמַּאֲכָל, וְלֹא הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן כָּל הַיּוֹם, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין כָּל הַלַּיְלָה. וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין לְבֵית דִּין. [כ־כב(ט)]הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: "אֲנִי מְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי". וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: "אֲנִי מְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי". הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. טָעוּ בַּדָּבָר – שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת – פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו – עוֹמְדִים לַמִּנְיָן. שְׁנַיִם עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין – זַכַּאי. [י(ז)]שְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאַחַד עָשָׂר מְזַכִּין, וַאֲפִילּוּ אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ", וַאֲפִילּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ" – יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין. וְכַמָּה מוֹסִיפִין? שְׁנַיִם שְׁנַיִם, עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְחַיְּבִין – זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין – דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין. גְּמָ' מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב יְהוּדָה: דְּאָמַר קְרָא "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתְּ הֵיטֵב", וְאוֹמֵר "וְהִגַּדְתָּ לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב", וְאוֹמֵר "וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב".

וְאֵימָא:

מַתְנִי' שְׁבֻחְמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח בפ"ק דְּפָרִיךְ בּוֹ' נָמֵי נֵיכוֹל וּמְשַׁנֵּי שִׁית יוֹמָא בֵּי קְרַנְתָּא קַאֵי וְקָשֶׁה כֵּיוָן שֶׁאֵין הֶכֵּר בֵּין ו' לז' לְאַבָּיֵי דְּאָמַר הָתָם לֵר' יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה חֲצִי שָׁעָה וּמַשָּׁהוּ וְתַלְיָנַן טָעוּת בְּשָׁנִיָּם א"כ א' אוֹמֵר בָּהּ' וְא' אוֹמֵר בְּז' אַמַּאי עֵדוּתָן בְּטֵלָה נֵימָא הַאי דְּקָאָמַר ה' סוֹף ה' וְהַאי דְּקָאָמַר ז' תְּחִלַּת ז' וּמַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה בְּפֶלְגָא דְּשִׁית יוֹמָא וְהַאי טָעָה פֶּלְגָא שַׁעְתָּא קַמַּהּ וְהַאי טָעֵי פֶּלְגָא לְאָחוֹרֵיהּ וְי"ל דְּהָא דְּקָאָמַר דְּשִׁית יוֹמָא בֵּי קַרְנָתָא קַאֵי דְּטָעוּ בֵּין תְּחִלַּת ו' לז' הַיְנוּ דְּוַקָּא לְעִנְיַן חֻמְרָא דִּלְכָל מַסּוֹר אֲבָל עֵדוּת מְסוּרָה לְזַרְיָנִין:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קט:

ב מיי' פא' מהל' עדות הל' ד:

ג מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ד מיי' פא' מהל' עדות הל' ד:

ה מיי' פא' מהל' עדות הל' ו:

ו סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' ב:

ז מיי' פב' מהל' עדות הל' א:

ח מיי' פב' מהל' עדות הל' ב:

ט מיי' פב' מהל' עדות הל' ג:

י טוש"ע חו"מ סי' ל סעי' ז:

יא מיי' פב' מהל' עדות הל' ד:

יב מיי' פב' מהל' עדות הל' ה:

יג מיי' פב' מהל' עדות הל' ה:

יד מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

טו מיי' פי"א מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

טז מיי' פה' מהל' עדות הל' ח:

יז מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

יח מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

יט מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

כ מיי' פי' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

כא מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

כב מיי' פט' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

לְזַכּוּת עוֹנָה: מַעֲבִירִין אוֹתוֹ לְמָחָר מִשּׁוּם הֲלָנַת דִּין עַד הַדִּין עַד לְמָחָר מִשּׁוּם הֲלָנַת דִּין כְּדַאֲמְרִינַן בְּפֶרְקָא דְּלָעֵיל (שָׁם): הָיוּ מְזַדְּוְגִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְאַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְדִין מִמְּקוֹם הַיְשִׁיבָה הָיוּ מְזַדְּוְגִין בְּבָתֵּיהֶן אוֹ בַּשּׁוּק וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר: כָּל הַלַּיְלָה אִישׁ אִישׁ לְעַצְמוֹ: הַמְזַכֶּה אֶתְמוֹל אוֹמֵר אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה אֶתְמוֹל וַעֲדַיִן מְזַכֶּה אֲנִי עַל כָּרְחוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְחַזּוֹר בּוֹ וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר אִם לֹא מְצָאוּ הַלַּיְלָה זְכוּת אֲנִי בְּמְקוֹמִי: הַמְלַמֵּד אֶתְמוֹל חוֹבָה אִם מָצָא לוֹ הַלַּיְלָה זְכוּת מְלַמֵּד זְכוּת אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ: שְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וְהַשְׁתָּא ע"פ אֶחָד לֵיתָא הִלְכָךְ יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין אַפֵּילּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין דְּהַאי דְּאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי וְאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא לְזַכּוּת וְלֹא לְחוֹבָה בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: שְׁנַיִם שְׁנַיִם אִם נִתְחַלְּקוּ הַשְּׁנַיִם שֶׁהוֹסִיפוּ זֶה לָכָאן וְזֶה לְכָאן דְּאַכַּתִּי לֵיכָּא הַשְׁוָיָה לֹא לְטוֹבָה ע"פ אֶחָד וְלֹא לְרָעָה ע"פ שְׁנַיִם צָרִיךְ לְהוֹסִיף עוֹד שְׁנַיִם וְכֵן עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד: עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין אֶת דִּבְרֵי הַמְזַכִּין דְּאִיכָּא הַשְׁוָיָה לְטוֹבָה ע"פ עַד אֶחָד וה"ה אִם יִרְאֶה אֶחָד מִן הַמְזַכִּין אֶת דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין דְּהָווּ לְהוּ שִׁלֹּשִׁים וְשִׁבְעָה מְחַיְּבִין וְאִיכָּא הַשְׁוָיָה לְרָעָה ע"פ שְׁלֹשָׁה וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין הָא אוֹקִימְנָא דְּאַף הַמְלַמֵּד זְכוּת יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה וְהָא דְּתָנַן הָכִי מִשּׁוּם לְשַׁנָּא מְעַלְיָא דְּאַזְכּוּת קָא מַהְדַּר וְהָכִי תְּרֵיצְנָא בְּפֶרְקָא דְּלָעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף לד.): גְּמ' מְנָא הָנֵי מִילֵּי דְּעַבְדִינַן שָׁבֻעַ חֲקִירוֹת: וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ מִשְׁמַע יָפָה יָפָה (יְפֶה). וְשָׁאַלְתְּ לֹא מִשְׁמַע יָפָה יָפָה אֶלָּא עַד דְּכַתֵּב קָא מַהְדַּר וְהָכִי תְּרֵיצְנָא בְּפֶרְקָא דְּלָעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף לד.): גְּמ' מְנָא הָנֵי מִילֵּי דְּעַבְדִינַן שָׁבֻעַ חֲקִירוֹת: וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב הָא תְּנֵי דְּאָלוּ וְדָרַשְׁתָּ בְּלֹא הֵיטֵב מִשְׁמַע דְּרִישָׁה מְעַלְיָא וּבְעֵדִים זוֹמְמִין כְּתִיב וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עַד שֶׁקֶר הָעֵד מִזֶּהִירְךָ הַכָּתוּב לִדְרוֹשׁ הֵיטֵב אֶת עֵדִים הָאַחֲרוֹנִים הַמְזַמְּמִין אֶת הָרִאשׁוֹנִים הֲרֵי שָׁבַע חֲקִירוֹת:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פי״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ב מיי׳ פי״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:
ג מיי׳ פ״א מהל׳ עדות הל׳ ד:

שֶׁכֵּן בְּסִיף פ"ה דְּעִיר הַנִּדַּחַת בְּסִיף וְעֵדִים זוֹמְמִין דְּפָרְשִׁתָא מַשְׁמַע שֶׁמְּעִידִין עַל רוֹצֵחַ וְאֵימָא לֹא אָמַר רַחֲמָנָא שֶׁבַע חֲקִירוֹת בְּחַד דִּינָא אֶלָּא בְּכָל חֲדָא וַחֲדָא עֲבֵרָה כְּדִכְתִיב מְדַכְּתִיב נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ וְתַמָּה דְּעַל כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיְּעִידוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ כְּשֶׁהוּזְמוּ וְעוֹד דְּהַהוּא נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ מוֹקְמִינַן לֵיהּ בְּפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ה:) דְּאֵין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיֵּאָמֵר הַדִּין וכו"א שפ"ה עִקַּר דְּאֵי נָמֵי מַיְירֵי בְּכָל עֵדִים זוֹמְמִין דְּיֵשׁ מֵהֶם בְּסִקִילָה מִיהוּ הוֹאִיל וְיֵשׁ מֵהֶם בְּסִיף לָא אַחְמִיר קְרָא עֲלֵיהוּ לְהַמִּיתָן עַד שֶׁיֶּחְקְרוּ הַמְּזוּמָּין אוֹתָן: מְדַּהֲוָה לֵהּ לְמִכְתַּב דְּרוֹשׁ תִּדְרֹשׁ וְחִקּוּר תַּחְקֹר לָאו דַּוְקָא דא"כ הָוֵי לְהוּ ד' אַפְּלוּ הֲוָה כָּתוּב דְּרוֹשׁ תִּדְרוֹשׁ וְחִקּוּר (תַּחְקֹר) הֲוֵי מַשְׁמַע ד' מִדְּלָא כְּתִיב דְּרוֹשׁ דְּרוֹשׁ אוֹ תִּדְרוֹשׁ תִּדְרוֹשׁ כְּדְאָמַר בְּמֶרֶבָּה (ב"ק דף סה. וְשָׁם) לְכָתֵב הַמְצֻיָּא הַמְצֻיָּא אוֹ תִּמְצֵא תִּמְצֵא: מְנַיִן לְהַתְרָאָה מִן הַתּוֹרָה בְּחֶבֶר קְמַבְּעָיָא לֵיהּ לְמ"ד (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף ח:) חֶבֶר צָרִיךְ הַתְרָאָה דְּאִי בְּשֶׁאֵינוֹ חֶבֶר הָא לֹא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד אִי נָמֵי מִבְּעֵי לֵהּ מִנָּא לָן דְּכַעֵינָן הֵמִית תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר:

**וְאֵימָא: חֲדָא חֲדָא כְּדְכְתִיבָא? דְּאִם כֵּן, לִיכְתְּבִינְהוּ רַחֲמָנָא בַּחֲדָא! כֵּיוָן דִּכְתִיב בַּהֲדֵי הֲדָדֵי כְּתִיבָא, מֵהֲדָדֵי יָלְפִי, וְכֵיוָן דְּיָלְפִי מֵהֲדָדֵי, כְּמַאן דִּכְתִיב בַּחֲדָא דָּמֵי. וְהָא לָא דָּמְיָא לְהָדָדֵי? (סִימָן: פְּלֵט, סַייף, הַתְרָאָה.) עִיר הַנִּדַּחַת לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן מָמוֹן פְּלֵט. עֶבוֹדָה זָרָה לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן בְּסִיף. עֵדִים זוֹמְמִין לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן בְּסִקִילָה הַתְרָאָה. בְּ"הֵיטֵב" "הֵיטֵב" יָלְפִינַן מֵהֲדָדֵי, וּגְזֵירָה שָׁוָה מוּפְנָה. דְּאִי לָא מוּפְנָה, אֵיכָא לְמֵימַר: אַפְנוּיֵי מוּפְנֵי. מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִיכְתַּב "וְדָרַשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב", שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין "וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב", שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וַאֲכַתִּי מוּפְנָה הוּא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב. בְּשִׁלְמָא הָנָךְ תַּרְתֵּי מוּפְנָה הוּא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב. אֶלָּא עִיר הַנִּדַּחַת, מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב? הָא כְּתִיבָא כּוּלְּהוּ! הָתָם נָמֵי אַפְנוּיֵי מוּפְנֵה, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "דָּרוֹשׁ תִּדְרֹשׁ" אוֹ "חָקוֹר תַּחְקֹר", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "דָּרוֹשׁ תִּדְרֹשׁ" אוֹ "חָקוֹר תַּחְקֹר", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ עֵדִים זוֹמְמִין וְיַחִיד עוֹבֵד ע"ז צָרִיכִים דְּרִישַׁת הָעֵדִים הַמְחַיְּבִין אוֹתָן מִשּׁוּם דְּקִילֵי שֶׁכֵּן מָמוֹנָם פָּלֵט אֲבָל עִיר הַנִּדַּחַת דַּהֲמִירָא שֶׁכֵּן מָמוֹנָם אָבַד לֹא תַּיְתֵי בֵּהּ אֶלָּא חֲקִירוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּהּ: שֶׁכֵּן בְּסִיף עִיר הַנִּדַּחַת בְּסִיף וְעֵדִים זוֹמְמִין דְּפָרְשִׁתָא מַשְׁמַע שֶׁמְּעִידִין עַל רוֹצֵחַ מִדְּכְתִיב (דְּבָרִים י"ט:כ"א) נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן וגו' וְאִי נָמֵי מִשְׁתַּעֵי בְּכָל עֵדִים זוֹמְמִין דְּיֵשׁ מֵהֶן בְּסִקִילָה מִיהוּ הוֹאִיל וְיֵשׁ מֵהֶם בְּסִיף לָא אַחְמִיר קְרָא עֲלֵיהוּ לְהַמִּיתָן עַד שֶׁיֶּחְקְרוּ הַמְּזוּמָּין אוֹתָן: שֶׁכֵּן צָרִיךְ הַתְרָאָה הָנָךְ תַּרְתֵּי מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֵדִים זוֹמְמִין דִּכְתִיב (שָׁם) כַּאֲשֶׁר זָמַם וגו' חֹשֶׁב לְהַרְגוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה: בְּהֵיטֵב הֵיטֵב יָלְפִינַן מֵהֲדָדֵי וּגְזֵרָה שָׁוָה מֻפְנָה הוּא כְּדְמְפָרֵשׁ וְאָזַל וְאֵין מְשִׁיבִין עָלֶיהָ שֶׁזּוֹ הֵיא מִדָּה בַּתּוֹרָה גְּזֵרָה שָׁוָה הַמֻּפְנָה לְמִדִּין וְאֵין מְשִׁיבִין: אִפְּכָא לְמִפְרְךְ כִּדְפָרְכִינַן: מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בְּעֵדִים זוֹמְמִין וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ: וְשַׁנִּי בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּהֵיטֵב ש"מ שְׁנוּיָא דְּלִשָּׁנָא דְּאַפְנוּיֵי וְעִקַּר קְרָא לְדָרְשָׁא דְּמִנָּנָא: בְּשִׁלְמָא הָנָךְ תַּרְתֵּי ע"ז וְעֵדִים זוֹמְמִין דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ חֲקִירָה מַצִּית לְמֵימַר לֵיהּ לְמִכְתַּב חֲקִירָה וְכָתַב הֵיטֵב שְׁנוּיָא דְּלִשָּׁנָא הוּא לְאַקּוֹשֵׁי לְשׁוֹנוֹת שֶׁתִּיהֶן לְמִדְרַשׁ בָּהּ גְּזֵרָה שָׁוָה: אֶלָּא עִיר הַנִּדַּחַת דִּכְתִיב בָּהּ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בְּמָקוֹם הֵיטֵב לְמִנְיָנָא: ש"מ לְאַפְנוּיֵי לְתֵת אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בְּזֶה וְאֵיכָא שֶׁבַע בְּכוּלְּהוּ: וְאִתּוּ נָשְׁרְפִין שֶׁיִּהוּ עֵדֵיהֶן נִדְרָשִׁין וְנֶחְקָרִין בק"ו מִנְּסְקִלִין וּמִנֶּהֱרָגִין מע"ז שֶׁהִיא בְּסִקִילָה וּמֵעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁהֵן בְּסִיף דְּבָעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וּבְלָאו הָכִי לָא מִקַּטֵּיל חָנָק הַקַּל מִכֻּלָּן לכ"ש: וְאִתּוּ נְשָׂרְפִין בק"ו מִנְּסְקִלִין דְּסְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה אֲבָל מִנֶּהֱרָגִין לֵיכָּא לְמִדְרַשׁ ק"ו לִנְשָׂרְפִין דְּמָה לַנֶּהֱרָגִין שֶׁכֵּן מִיתָתָן קַלָּה: וְהִנֵּה אֶמֶת נְכוֹן הַדָּבָר בע"ז כְּתִיב וּכְתִיב נָמֵי בְּעִיר הַנִּדַּחַת וּמִשְׁמַע אֶמֶת וְנָכוֹן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה: הָא חַד סָרֵי שְׁבָעָה דְּלֵעֵיל וְד' דְּהָכָא: וּשְׁמוֹנָה מִי אִיכָּא הַשַּׁ"ס מְהֻדָּר אַדְּרַבִּי אַבָּהוּ מִי מְצֵית מַשְׁפַּחַת שְׁמוֹנָה חֲקִירוֹת בְּדָבָרִים הַמְבִיאִין לִידֵי הֶזֵּמָה: וּפְרָכִינַן אַלְמָה לָא וְכִי לָא מְצֵית מַשְׁפַּחַת חֲקִירָה שְׁמִינִית הָא אִיכָּא לְאַתּוּיֵי בְּכַמָּה בָּשְׁעָה: וּמְשַׁנֵּי הַנִּיחָא לְאַבָּיֵי כו' אִפְּכָא לְמֵימַר בְּכַמָּה בָּשְׁעָה מַיְתֵי לֵהּ לִידֵי הֶזֵּמָה דְּאִי אָמַר בְּחֲצִיָּהּ אוֹ בַּשְּׁלִישִׁית וְאִתּוּ סָהֲדֵי וְאָמְרִי אוֹתוֹ חֵלֶק עִמָּנוּ הֲיִיתֶם הֲרֵי הֵן זוֹמְמִין אֶלָּא לְהָךְ לִשָּׁנָא דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה בַּחֲצִי שָׁעָה לָמָּה

**וְאֵימָא: חֲדָא חֲדָא כְּדְכְתִיבָא? דְּאִם כֵּן, לִיכְתְּבִינְהוּ רַחֲמָנָא בַּחֲדָא! כֵּיוָן דִּכְתִיב בַּהֲדֵי הֲדָדֵי כְּתִיבָא, מֵהֲדָדֵי יָלְפִי, וְכֵיוָן דְּיָלְפִי מֵהֲדָדֵי, כְּמַאן דִּכְתִיב בַּחֲדָא דָּמֵי. וְהָא לָא דָּמְיָא לְהָדָדֵי? (סִימָן: פְּלֵט, סַייף, הַתְרָאָה.) עִיר הַנִּדַּחַת לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן מָמוֹנָן פְּלֵט. עֶבוֹדָה זָרָה לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן בְּסִיף. עֵדִים זוֹמְמִין לְהָנָךְ תַּרְתֵּי לָא דָּמְיָא, שֶׁכֵּן בְּסִקִילָה הַתְרָאָה. בְּ"הֵיטֵב" "הֵיטֵב" יָלְפִינַן מֵהֲדָדֵי, וּגְזֵרָה שָׁוָה מוּפְנָה. דְּאִי לָא מוּפְנָה, אֵיכָא לְמֵימַר: אַפְנוּיֵי מוּפְנֵי. מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב", שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין "וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב", שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וַאֲכַתִּי מוּפְנָה הוּא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב. בְּשִׁלְמָא הָנָךְ תַּרְתֵּי מוּפְנָה הוּא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב. אֶלָּא עִיר הַנִּדַּחַת, מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב? הָא כְּתִיבָא כּוּלְּהוּ! הָתָם נָמֵי אַפְנוּיֵי מוּפְנֵה, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "דָּרוֹשׁ תִּדְרֹשׁ" אוֹ "חָקוֹר תַּחְקֹר", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "דָּרוֹשׁ תִּדְרֹשׁ" אוֹ "חָקוֹר תַּחְקֹר", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ נָשְׁרְפִין, מְדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ", וְשַׁנִּי קְרָא בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּ"הֵיטֵב" – שְׁמַע מִינַּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְאַתּוּ עֵדִים זוֹמְמִין וְיַחִיד עוֹבֵד ע"ז צָרִיכִים דְּרִישַׁת הָעֵדִים הַמְחַיְּבִין אוֹתָן מִשּׁוּם דְּקִילֵי שֶׁכֵּן מָמוֹנָם פָּלֵט אֲבָל עִיר הַנִּדַּחַת דַּהֲמִירָא שֶׁכֵּן מָמוֹנָם אָבַד לֹא תַּיְתֵי בֵּהּ אֶלָּא חֲקִירוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּהּ: שֶׁכֵּן בְּסִיף עִיר הַנִּדַּחַת בְּסִיף וְעֵדִים זוֹמְמִין דְּפָרְשִׁתָא מַשְׁמַע שֶׁמְּעִידִין עַל רוֹצֵחַ מִדְּכְתִיב (דְּבָרִים י"ט:כ"א) נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן וגו' וְאִי נָמֵי מִשְׁתַּעֵי בְּכָל עֵדִים זוֹמְמִין דְּיֵשׁ מֵהֶן בְּסִקִילָה מִיהוּ הוֹאִיל וְיֵשׁ מֵהֶם בְּסִיף לָא אַחְמִיר קְרָא עֲלֵיהוּ לְהַמִּיתָן עַד שֶׁיֶּחְקְרוּ הַמְּזוּמָּין אוֹתָן: שֶׁכֵּן צָרִיךְ הַתְרָאָה הָנָךְ תַּרְתֵּי מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֵדִים זוֹמְמִין דִּכְתִיב (שָׁם) כַּאֲשֶׁר זָמַם וגו' חֹשֶׁב לְהַרְגוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה: בְּהֵיטֵב הֵיטֵב יָלְפִינַן מֵהֲדָדֵי וּגְזֵרָה שָׁוָה מֻפְנָה הוּא כְּדְמְפָרֵשׁ וְאָזַל וְאֵין מְשִׁיבִין עָלֶיהָ שֶׁזּוֹ הֵיא מִדָּה בַּתּוֹרָה גְּזֵרָה שָׁוָה הַמֻּפְנָה לְמִדִּין וְאֵין מְשִׁיבִין: אִפְּכָא לְמִפְרְךְ כִּדְפָרְכִינַן: מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בְּעֵדִים זוֹמְמִין וְדָרְשׁוּ וְחָקְרוּ: וְשַׁנִּי בְּדִיבּוּרֵיהּ בְּהֵיטֵב ש"מ שְׁנוּיָא דְּלִשָּׁנָא דְּאַפְנוּיֵי וְעִקַּר קְרָא לְדָרְשָׁא דְּמִנָּנָא: בְּשִׁלְמָא הָנָךְ תַּרְתֵּי ע"ז וְעֵדִים זוֹמְמִין דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ חֲקִירָה מַצִּית לְמֵימַר לֵיהּ לְמִכְתַּב חֲקִירָה וְכָתַב הֵיטֵב שְׁנוּיָא דְּלִשָּׁנָא הוּא לְאַקּוֹשֵׁי לְשׁוֹנוֹת שֶׁתִּיהֶן לְמִדְרַשׁ בָּהּ גְּזֵרָה שָׁוָה: אֶלָּא עִיר הַנִּדַּחַת דִּכְתִיב בָּהּ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בְּמָקוֹם הֵיטֵב לְמִנְיָנָא: ש"מ לְאַפְנוּיֵי לְתֵת אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בְּזֶה וְאֵיכָא שֶׁבַע בְּכוּלְּהוּ: וְאִתּוּ נָשְׁרְפִין שֶׁיִּהוּ עֵדֵיהֶן נִדְרָשִׁין וְנֶחְקָרִין בק"ו מִנְּסְקִלִין וּמִנֶּהֱרָגִין מע"ז שֶׁהִיא בְּסִקִילָה וּמֵעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁהֵן בְּסִיף דְּבָעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וּבְלָאו הָכִי לָא מִקַּטֵּיל חָנָק הַקַּל מִכֻּלָּן לכ"ש: וְאִתּוּ נְשָׂרְפִין בק"ו מִנְּסְקִלִין דְּסְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה אֲבָל מִנֶּהֱרָגִין לֵיכָּא לְמִדְרַשׁ ק"ו לִנְשָׂרְפִין דְּמָה לַנֶּהֱרָגִין שֶׁכֵּן מִיתָתָן קַלָּה: וְהִנֵּה אֶמֶת נְכוֹן הַדָּבָר בע"ז כְּתִיב וּכְתִיב נָמֵי בְּעִיר הַנִּדַּחַת וּמִשְׁמַע אֶמֶת וְנָכוֹן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה: הָא חַד סָרֵי שְׁבָעָה דְּלֵעֵיל וְד' דְּהָכָא: וּשְׁמוֹנָה מִי אִיכָּא הַשַּׁ"ס מְהֻדָּר אַדְּרַבִּי אַבָּהוּ מִי מְצֵית מַשְׁפַּחַת שְׁמוֹנָה חֲקִירוֹת בְּדָבָרִים הַמְבִיאִין לִידֵי הֶזֵּמָה: וּפְרָכִינַן אַלְמָה לָא וְכִי לָא מְצֵית מַשְׁפַּחַת חֲקִירָה שְׁמִינִית הָא אִיכָּא לְאַתּוּיֵי בְּכַמָּה בָּשְׁעָה: וּמְשַׁנֵּי הַנִּיחָא לְאַבָּיֵי כו' אִפְּכָא לְמֵימַר בְּכַמָּה בָּשְׁעָה מַיְתֵי לֵהּ לִידֵי הֶזֵּמָה דְּאִי אָמַר בְּחֲצִיָּהּ אוֹ בַּשְּׁלִישִׁית וְאִתּוּ סָהֲדֵי וְאָמְרִי אוֹתוֹ חֵלֶק עִמָּנוּ הֲיִיתֶם הֲרֵי הֵן זוֹמְמִין אֶלָּא לְהָךְ לִשָּׁנָא דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה בַּחֲצִי שָׁעָה לָמָּה

מסורת הש״ס

א לקמן עא.; ביצה ח:
ב קידושין ד.
ג פסחים יב:

גליון הש״ס

גמ' בהיטב היטב ילפי'. עי' לעיל דף ב ע"ב תוס' ד"ה אין:

תורה אור השלם

וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ [דברים יג, טו]

וְהִגַּדְתָּ לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל [דברים יז, ד]

וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא [ויקרא כ, יז]

מסורת הש"ס

א סוטה כט.

ב לקמן עב:; לעיל ח:; מכות ו:; מכות ט:

ג לקמן עח.; בבא קמא עה:

ד לעיל ל:

ה ראש השנה לא:

ו שבת טו.; עבודה זרה ח:

גליון הש"ס

גמ' ריב"ז מי הוה בסנהדרין. עי' לעיל דף לז ע"ב בתוס' ד"ה מיום:

תורה אור השלם

וְכִי־יַךְ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בָּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת [שמות כא, יד]

וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֻּצָּאִים אֹתוֹ מִקְּשֹׁת עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה [במדבר טו, לג]

וְהוֹצֵאתָם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסָקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעַר עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה אֶת־אֶשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים כב, כד]

וְאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־אָחִיו בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא [ויקרא כ, יז]

עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד [דברים יז, ו]

וְעָשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים יט, יט]

וְהָגַד־לָךְ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל [דברים יג, ד]

תְּנַהוּ עִנְיָן לְהַתְרָאַת מַלְקוֹת דְּשַׁיָּךְ בַּאֲחוֹתוֹ: וְכִי יָזִיד מִנַּא יְדָעִינַן אֶלָּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וַעֲדַיִן הוּא מַזִּיד ל"א וְאִם הַזִּיד לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וְכִי יָזִיד מִשְּׁמַע תָּמִיד הוּא בְּזַדּוֹנוֹ זֶה עִקָּר: הַמּוּצָאִים אוֹתוֹ מְקוֹשָׁשׁ שֶׁקִּישְׁשׁוּ עֵצִים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא מְקוֹשָׁשׁ לְאַחַר שֶׁרָאוּהוּ וּמְצָאוּהוּ הָיָה מְקוֹשָׁשׁ וּמַה טַּעַם תָּלוּי בְּכָךְ אֶלָּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וַעֲדַיִן הָיָה מְקוֹשָׁשׁ: עַל עִסְקֵי דִּבּוּר הַתְרָאָה: הָוָה אָמֵינָא אֲחוֹתוֹ דְּאֵינָהּ מִיתָה אֶלָּא מַלְקוּת הוּא דְּבָעֵינַן הַתְרָאָה אֲבָל חַיָּבֵי מִיתוֹת דַּחֲמִירִי אֵימָא לֹא לִבְעֵי: וְתַרְתֵּי בְּנִסְקָלִין לְמָה לִי מְקוֹשָׁשׁ וְנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה בְּסָקִילָה: לֹא' שְׁמְעוֹן דְּאָמַר שְׁרָפָה חֲמוּרָה וְלָא אָתוּ נְשָׂרְפִין מִנְּסְקָלִין בְּהַתְרָאָה מְשׁוּם דְּאִי אָמַר בְּנִסְקָלִין שֶׁהֵן נִסְקָלִין כְּתַב קְרָא אַחֲרִינָא לַאֲתוּיֵי נִשְׂרָפִין בְּאֵם אֵינוֹ עִנְיָן: וְלֵיתוֹ הָנָךְ מִלַּקּוּת וְסֵיפָא: הַמֵּת מִשְּׁמַע כְּבָר הוּא כְּמֵת קֹדֶם שֶׁבָּא לְבֵית דִּין שֶׁחַיֵּב עַצְמוֹ מִיתָה בְּפִיו: עַדֵי נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה כו' לִקְמִבְּ פְּרִיךְ מַאי שְׁנָא נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דִּנְקֵט: לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ וְלֹא לְהָרְגָהּ: הֵיכִי מְקַטְלָא וְכֵיוָן דְּאִיהִי לֹא מְקַטְלָא פְּשִׁיטָא דְּאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי כְּאֲשֶׁר זָמַם כְּתִיב (דְּבָרִים י"ט:י"ט): בְּאִשָּׁה חֲבֵרָה דְּאִיהִי מְקַטְלָא אִם לֹא הוֹזְמוּ אֵלּוּ וְאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי דְּיָכוֹלִין לוֹמַר כְּשֶׁבָּאנוּ לְבֵית דִּין לֹא לְחִנָּבָהּ מִיתָה נְתָכַּוְּנוּ אֲבָל אִי אָמְרוּ הִתְרִינוּ אֵין הַתְרָאָה אֶלָּא לְהָמִית וְתוּ לֹא מָצֵי לְמֵימַר לֹא לְהָרְגָהּ בָּאנוּ: לֹא שָׁמְעָה עֵדוּת הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם בּוֹ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר וגו' (שם): אֶלָּא אִשָּׁה חֲבֵרָה דְּקָנְמָא לָן לֹר יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה דְּמְקַטְלָא בְּלֹא הַתְרָאָה הֵיכִי מְשַׁחֲתָה לֵהּ הָא כֵּיוָן דְּאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי מְשׁוּם דְּיָכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ בָּאנוּ אֵיהִי נַמֵּי לֹא מְקַטְלָא: כְּשֶׁזִּנְּתָה וְחָזְרָה וְזִנְּתָה דְּהָנָךְ עֵדֵי זְנוּת שֵׁנִי אֵין יְכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ בָּאנוּ שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֶסְרָה מִזְּנוּת רִאשׁוֹן וְלֹא בָּאוּ אֶלָּא לְהָרְגָהּ: וּפְרָכִינַן וְהָא יְכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ עַל בּוֹעֲלָהּ שֵׁנִי בָּאנוּ דְּקָנְמָא לָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף כו:) מוּנְטְמָאָה וְנִטְמְאָה שְׁתֵּי פְּעָמִים כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל: שְׁזִנְּתָה מְבוֹעֵל רִאשׁוֹן וּכְבָר נֶאֶסְרָה עָלָיו: אִי נַמִּי שְׁזִנְּתָה מִקְּרוֹבֶיהָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לָהֶם מִשּׁוּם עֶרְוָה: אֲפִלּוּ הָא דְּלָא יָתְבָא תּוּתָהּ וְאֵיכָא לְמֵימַר דְּלָא אַסְקוֹ אַדַּעְתַּיְהוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ רוֹאִים אוֹתָהּ יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו אֲפִלּוּ הָכֵי יְכוֹלִין לוֹמַר: אַרִירְן יושרמ"א בְּלַע"ז: אֵין זֶה נָכוֹן וַעֲדוּתָן בְּטֵלָה וְהוּא וְהֵם פְּטוּרִים מִיָּד: הֲרֵי זֶה נָכוֹן דְּלָא שָׁיְכִי בְּדִיקוֹת לְהָכְחִישׁ אֶלָּא בְּגוּפָהּ שֶׁל עֵדוּת: בְּסוּדָּר שֶׁחָנַק בָּהּ שֶׁהֶעִידוּ שֶׁחָנַק אֶת חֲבֵרוֹ בְּסוּדָּרוֹ וְעַל הַסּוּדָּר הָיוּ נִבְדָּקִין שֶׁחוֹר הָיָה אוֹ לָבָן הָיָה: שֶׁעָקַק דָּקַק וַחֲתָכָהּ מַעֲקָצָהּ: תְּאֵנָה הַפְּרִי קְרֵי תְּאֵנָה: שֶׁשִּׁפְּדוּ לְשׁוֹן שִׁפּוּד: תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת תְּאֵנִים לְבָנוֹת דְּעַל כָּרְחָךְ בִּתְאֵנִים עַצְמָן אִי אֶפְשָׁר לְהָרֹג: כַּחֲקִירוֹת מְשֻׁוֵּי לֵיהּ לְבַדֹּק בְּכָל אֲשֶׁר יוּכַל כְּדֵי לְהַכְחִישׁ וְכִי הֵיכִי דְּכַחֲקִירוֹת מִתְכַּחֲשִׁי בְּדָבָר אַחֵר זֶה אוֹמֵר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וְזֶה אוֹמֵר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי דְּהַיְנוּ דָּבָר אַחֵר דְּהַמָּקוֹם לֹא הָרְגוּ הָכִי נַמִּי בְּדִיקוֹת: מִי הָוָה בְּסַנְהֶדְרִין בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת: אַרְבָּעִים שָׁנָה רִאשׁוֹנִים עָסַק בְּפַרְקְמַטְיָא אַמְצָעִיים לְמַד אַחֲרוֹנִים לְמַד וְנַעֲשָׂה דַּיָּן וּמוֹרֶה הוֹרָאוֹת: בַּחֲנוּת מָקוֹם הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְכֵן שְׁמוֹ: דִּינֵי קְנָסוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ וְכִי לִשְׁכַּת הַגָּזִית גּוּפָהּ לְדִינֵי קְנָסוֹת: אֶלָּא דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁאֵין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בְּעוֹד שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גּוֹהֶגֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י"ז:ח') וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם מִלְּמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם וְכֵיוָן דְּחָזוּ דְּנְפִישִׁי רוֹצְחִים וְלֹא הָיוּ מַסְפִּיקִין לִדּוֹן עָמְדוּ וְגָלוּ מִשָּׁם: וּתְנַן מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ' וְכֵיוָן דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה קַיָּם אַחַר חָרְבַּן נִמְצָא דְּאַרְבָּעִים שְׁנוֹתָיו הָאַחֲרוֹנִים לֹא דָּנוּ נְפָשׁוֹת דְּהָא אַרְבָּעִים קֹדֶם חָרְבַּן בְּטֵלוּ: וַאֲמַר מִלְּתָא לְפָנֵי הַדַּיָּנִין רַבּוֹתָיו וְאִסְתָּבַר לְהוּ טַעְמֵהּ:

תְּנַהוּ עִנְיָן לְמַלְקוּת. דְּבֵי חִזְקִיָּה תָּנָא: ״וְכִי יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בָעָרְמָה״ – שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, וַעֲדַיִן הוּא מַזִּיד. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: ״הַמֻּצָּאִים אֹתוֹ מְקֹשָּׁשׁ עֵצִים״ – שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, וַעֲדַיִן הוּא מְקוֹשָּׁשׁ. דְּבֵי רַבִּי תָּנָא: ״עַל דְּבַר אֲשֶׁר עָנָה״ – עַל עִסְקֵי דִּיבּוּר. וְצָרִיכָא, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״אֲחוֹתוֹ״ – הָוָה אָמֵינָא: חַיָּבֵי מִיתוֹת דַּחֲמִירִי אֵימָא לֹא לִבְעֵי. וְתַרְתֵּי בְּנִסְקָלִין לְמָה לִי מְקוֹשָּׁשׁ וְנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה בְּסָקִילָה: לֹר' שִׁמְעוֹן דְּאָמַר שְׂרֵפָה חֲמוּרָה וְלָא אָתוּ נְשָׂרְפִין מִנְּסְקָלִין בְּהַתְרָאָה מִשּׁוּם דְּאִי אָמַר בְּנִסְקָלִין שֶׁהֵן נִסְקָלִין כְּתַב קְרָא אַחֲרִינָא לַאֲתוּיֵי נִשְׂרָפִין בְּאֵם אֵינוֹ עִנְיָן: וְלֵיתוֹ הָנָךְ מִלַּקּוּת וְסֵיפָא: הַמֵּת מִשְּׁמַע כְּבָר הוּא כְּמֵת קֹדֶם שֶׁבָּא לְבֵית דִּין שֶׁחַיֵּב עַצְמוֹ מִיתָה בְּפִיו: עַדֵי נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה כו' לִקְמִבְּ פְּרִיךְ מַאי שְׁנָא נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דִּנְקֵט: לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ וְלֹא לְהָרְגָהּ: הֵיכִי מְקַטְלָא וְכֵיוָן דְּאִיהִי לֹא מְקַטְלָא פְּשִׁיטָא דְּאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי כְּאֲשֶׁר זָמַם כְּתִיב (דְּבָרִים י"ט:י"ט): בְּאִשָּׁה חֲבֵרָה דְּאִיהִי מְקַטְלָא אִם לֹא הוֹזְמוּ אֵלּוּ וְאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי דְּיָכוֹלִין לוֹמַר כְּשֶׁבָּאנוּ לְבֵית דִּין לֹא לְחִנָּבָהּ מִיתָה נְתָכַּוְּנוּ אֲבָל אִי אָמְרוּ הִתְרִינוּ אֵין הַתְרָאָה אֶלָּא לְהָמִית וְתוּ לֹא מָצֵי לְמֵימַר לֹא לְהָרְגָהּ בָּאנוּ: לֹא שָׁמְעָה עֵדוּת הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם בּוֹ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְדָרְשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר וגו' (שם): אֶלָּא אִשָּׁה חֲבֵרָה דְּקָנְמָא לָן לֹר יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה דְּמְקַטְלָא בְּלֹא הַתְרָאָה הֵיכִי מְשַׁחֲתָה לֵהּ הָא כֵּיוָן דְּאִינְהוּ לֹא מְקַטְלִי מְשׁוּם דְּיָכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ בָּאנוּ אֵיהִי נַמֵּי לֹא מְקַטְלָא: כְּשֶׁזִּנְּתָה וְחָזְרָה וְזִנְּתָה דְּהָנָךְ עֵדֵי זְנוּת שֵׁנִי אֵין יְכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ בָּאנוּ שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֶסְרָה מִזְּנוּת רִאשׁוֹן וְלֹא בָּאוּ אֶלָּא לְהָרְגָהּ: וּפְרָכִינַן וְהָא יְכוֹלִין לוֹמַר לְאָסְרָהּ עַל בּוֹעֲלָהּ שֵׁנִי בָּאנוּ דְּקָנְמָא לָן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף כו:) מוּנְטְמָאָה וְנִטְמְאָה שְׁתֵּי פְּעָמִים כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל: שְׁזִנְּתָה מְבוֹעֵל רִאשׁוֹן וּכְבָר נֶאֶסְרָה עָלָיו: אִי נַמִּי שְׁזִנְּתָה מִקְּרוֹבֶיהָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לָהֶם מִשּׁוּם עֶרְוָה: אֲפִלּוּ הָא דְּלָא יָתְבָא תּוּתָהּ וְאֵיכָא לְמֵימַר דְּלָא אַסְקוּ אַדַּעְתַּיְהוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ רוֹאִים אוֹתָהּ יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו אֲפִלּוּ הָכֵי יְכוֹלִין לוֹמַר: אַרִירְן יושרמ"א בְּלַע"ז: אֵין זֶה נָכוֹן וַעֲדוּתָן בְּטֵלָה וְהוּא וְהֵם פְּטוּרִים מִיָּד: הֲרֵי זֶה נָכוֹן דְּלָא שָׁיְכִי בְּדִיקוֹת לְהָכְחִישׁ אֶלָּא בְּגוּפָהּ שֶׁל עֵדוּת: בְּסוּדָּר שֶׁחָנַק בָּהּ שֶׁהֶעִידוּ שֶׁחָנַק אֶת חֲבֵרוֹ בְּסוּדָּרוֹ וְעַל הַסּוּדָּר הָיוּ נִבְדָּקִין שֶׁחוֹר הָיָה אוֹ לָבָן הָיָה: שֶׁעָקַק דָּקַק וַחֲתָכָהּ מַעֲקָצָהּ: תְּאֵנָה הַפְּרִי קְרֵי תְּאֵנָה: שֶׁשִּׁפְּדוּ לְשׁוֹן שִׁפּוּד: תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת תְּאֵנִים לְבָנוֹת דְּעַל כָּרְחָךְ בִּתְאֵנִים עַצְמָן אִי אֶפְשָׁר לְהָרֹג: כַּחֲקִירוֹת מְשֻׁוֵּי לֵיהּ לְבַדֹּק בְּכָל אֲשֶׁר יוּכַל כְּדֵי לְהַכְחִישׁ וְכִי הֵיכִי דְּכַחֲקִירוֹת מִתְכַּחֲשִׁי בְּדָבָר אַחֵר זֶה אוֹמֵר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וְזֶה אוֹמֵר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי דְּהַיְנוּ דָּבָר אַחֵר דְּהַמָּקוֹם לֹא הָרְגוּ הָכִי נַמִּי בְּדִיקוֹת: מִי הָוָה בְּסַנְהֶדְרִין בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת: אַרְבָּעִים שָׁנָה רִאשׁוֹנִים עָסַק בְּפַרְקְמַטְיָא אַמְצָעִיים לְמַד אַחֲרוֹנִים לְמַד וְנַעֲשָׂה דַּיָּן וּמוֹרֶה הוֹרָאוֹת: בַּחֲנוּת מָקוֹם הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְכֵן שְׁמוֹ: דִּינֵי קְנָסוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ וְכִי לִשְׁכַּת הַגָּזִית גּוּפָהּ לְדִינֵי קְנָסוֹת: אֶלָּא דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁאֵין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בְּעוֹד שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גּוֹהֶגֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י"ז:ח') וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם מִלְּמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם וְכֵיוָן דְּחָזוּ דְּנְפִישִׁי רוֹצְחִים וְלֹא הָיוּ מַסְפִּיקִין לִדּוֹן עָמְדוּ וְגָלוּ מִשָּׁם: וּתְנַן מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ' וְכֵיוָן דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה קַיָּם אַחַר חָרְבַּן נִמְצָא דְּאַרְבָּעִים שְׁנוֹתָיו הָאַחֲרוֹנִים לֹא דָּנוּ נְפָשׁוֹת דְּהָא אַרְבָּעִים קֹדֶם חָרְבַּן בְּטֵלוּ: וַאֲמַר מִלְּתָא לְפָנֵי הַדַּיָּנִין רַבּוֹתָיו וְאִסְתָּבַר לְהוּ טַעְמֵהּ:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ב מיי' פא' מהל' עדות הל' ה:

ג מיי' פב' מהל' עדות הל' א:

ד מיי' פב' מהל' עדות הל' ב:

וְקַבָּעוּהָ

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קט:

ב מיי׳ פב׳ מהל׳ עדות הל׳ ג:

ג מיי׳ פב׳ מהל׳ עדות הל׳ ד:

ד סמג עשין כו, טוש״ע או״ח סי׳ תכו סעי׳ ג:

ה מיי׳ פ׳ מהל׳ ברכות הל׳ יז:

מסורת הש״ס

א לעיל מ.; פסחים יב.; משנה סנהדרין

גליון הש״ס

גמ׳ ריב״ז מי הוה בסנהדרין. עי׳ לעיל דף לז ע״ב בתוס׳ ד״ה מיום:

כְּמַאן כַּר׳ עֲקִיבָא דְּמַקֵּשׁ לְעִנְיַן פ״ה ר׳ עֲקִיבָא מַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם וְקַבְעוּהָ בִּשְׁמֵהּ וְהַאי דְּקָרֵי לֵהּ בַּחֲדָא מַתְנֵי׳ בֶּן זַכַּאי וּבַחֲדָא רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי

בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דף ה:) מָה שְׁנַיִם אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּוּוֹמוּ שְׁנֵיהֶם אַף שְׁלֹשָׁה עַד שֶׁיִּוּוֹמוּ כו' וְזֶה אֵי אֶפְשָׁר לַהֲזָמָן וְאע״פ דר״ש קָאָמַר לְהַהוּא מִלְּתָא הָתָם דְּאִילּוּ ר' עֲקִיבָא מַקְשִׁינְהוּ לְהָכִי מָה שְׁנַיִם נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה וּמִיהוּ אִית לֵהּ נָמֵי דר״ש וּמוֹסִיף הוּא וְקָשֶׁה לְפִי׳ דה״ל לְמִינְקָט הָכָא דר״ש הִיא דְּאָמַר הָכִי בְּהָדְיָא וְעוֹד דְּבָתַר הָכִי קָאָמַר דְּלָא כְּר״ע אֶלָּא כְּמַאן וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּהָא דְּקָאָמַר עַד שֶׁיִּוּוֹמוּ שְׁלִשְׁתָּן הַיְנוּ כְּשֶׁכִּוְּונוּ עֵדוּתָן אֲבָל אָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ כְּנִמְצָא אֶחָד מֵהֶם קָרוֹב אוֹ פָּסוּל דְּמֵי דִּלְרִבִּי שִׁמְעוֹן תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בִּשְׁאָר ולר״ע עֵדוּתָן בְּטֵלָה וְהַיְנוּ דְּקָאָמַר כר״ע וְהַשְׁתָּא נִיחָא דְּקָאָמַר בְּתִרְהּ דְּלָא כְּר' עֲקִיבָא אֶלָּא כר״ש: שָׁוֶה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ קְשֶׁה וּמָה אִלּוּ דְּיָקִינַן בְּהָנֵי סָהֲדֵי דְּתַרְוַיְיהוּ יְדֵעִי בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְהָוְיָא עֵדוּת מַכְחֶשֶׁת וַאֲנַן נַקּוּם וְנֵימָא דְּהָכִי קָאָמַר וְנַקְטֶלֶהּ מִסְפֵּיקָא דכה״ג פָּרְכִינַן בפ״ק דְּפֶסָחִים (דף יא: וְשָׁם) לְאַבַּיֵי דְּאָמַר לְדִבְרֵי ר' יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה חֲצִי שָׁעָה וי״ל דְּשִׁפּוּר דְּיָקִינַן כְּיוֹן דְּשִׁיְּלִינַן בְּאֵיזֶה יוֹם וּמְכַוְּנִים לְיוֹם אֶחָד ש״מ זֶה יָדַע בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה לֹא יָדַע וְאִם תֹּאמַר הֵיכִי דָּיֵק מֵהָכָא בְּרֵישׁ בֵּן סוֹרֵר (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דף סט.) דִּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת אִוְלִינַן בָּתַר רֻבָּא דְּרֻבָּא דְּאִינְשֵׁי טָעוּ בְּעִבּוּרָא דְּיַרְחָא שְׁאנֵי הָכָא כִּכְוּנוּ שְׁנֵיהֶם לְיוֹם אֶחָד וי״ל דְּאִם אִיתָא דְּלָא אִזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא ה״ל לְמִיפְרְכָהּ מִמַּאי דְּקָאָמַר לְהַהוּא מִלְּתָא הָתָם דְּאִילּוּ ר' עֲקִיבָא מַקְשִׁינְהוּ לְהָכִי מָה שְׁנַיִם נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה וְהָכָא אֵין לְפָרֵשׁ כֵּן דְּהָא אָמַר בְּסוֹף הָעֵדִים הַבָּאִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (שבועות דף לה.) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִשּׁוּם דְּבָשְׁנֵי עִבּוּרֵי לָא טָעוּ אִינָשֵׁי כְּדְאָמַר בגמ׳: אֶחָד אוֹמֵר בְּשִׁתֵּי שָׁעוֹת תַּמָּהּ אֲמַאי קָיְמָת אִלּוּ דְּיָקִינַן בְּהָנֵי סָהֲדֵי דְּהַאי דְּאָמַר שְׁתֵּי שָׁעוֹת בְּתִחְלַת ב' דַּהֲוָה לֵיהּ קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה וְעֵדוּתָן בְּטֵלָה דְּהָא תְּחִלַּת ב' קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה כְּדְמוֹכַח בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (פְּסָחִים דַּף צג:) דְּמַעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד הָנֵץ הַחַמָּה ה' מִילִין וְהֵם שְׁמִינִית הַיּוֹם דְּהַיְנוּ שָׁעָה וּמֶחֱצָה וי״ל דְּוַדַּאי כִּי דָּיְקִינַן בְּהָנֵץ לָא טָעוּ אִינָשֵׁי אֲבָל הָנֵי לֹא דְּקִדְּקוּ אֶלָּא בְּשָׁעוֹת וְאֵין בְּנֵי אָדָם בְּקִיאִים בְּשָׁעוֹת וְסִבּוּרִין שֶׁהַשְּׁנִיָּה מַתְחֶלֶת אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה: אֶחָד אוֹמֵר בְּשִׁלְשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בָּהּ' הִקְשָׁה רִיב״א לְרָבָא דְּאָמַר בפ״ק דְּפֶסָחִים (דף יב. וְשָׁם) אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ אַמַּאי עֵדוּתָם בְּטֵלָה נְשַׁיְּלֵהּ דִּילְמָא הַאי דְּקָאָמַר ג' סוֹף ג' וְהַאי דְּקָאָמַר חֲמִשָּׁה תְּחִלַּת חֲמִשָּׁה וי״ל דִּלְבָטֵל עֵדוּת בְּדָקִינַן לְהוּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) וְהִצִּילוּ הָעֵדָה וְלֹא לְקַיֵּם עֵדוּתָן וא״ת מ״מ נֵימָא עֲבָדָא כִּי הֲוָה בְּרֵבִיעִית הֲוָה וי״ל דְּקַסָּבַר רָבָא דְּאֵין לִתְלוֹת טָעוּת בִּשְׁנֵיהֶם: אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאָמְרִי בְּרֵבָא יָדַע בְּרוֹב יָמִים שֶׁעָבְרוּ כְּבָר שָׁמַע מֵה הָיָה: שִׁפּוּרָא שׁוֹפָר הָיוּ תּוֹקְעִין בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁהוּא מַתְחִיל הֵן מִלֵּא הֵן חָסֵר וְזֶה לֹא שָׁמַע אֶת הַשּׁוֹפָר: עַד כַּמָּה מְבָרְכִין אִם לֹא בֵּרַךְ הַיּוֹם יְבָרֵךְ לְמָחָר: עַל הַחֹדֶשׁ עַל הַלְּבָנָה בְּהִתְחַדְּשָׁהּ: עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ אֲבָל בָּתַר הָכִי לֹא שַׁיָּךְ לְמֵימַר מֵחָדָשׁ חֲדָשִׁים שֶׁהָרֵי כְּבָר נוֹשָׁנֶת הִיא:

וְקַבְעוּהָ בִּשְׁמֵהּ. כִּי הֲוָה לָמַד, ״בֶּן זַכַּאי״ הֲוָה קָרֵי לֵיהּ, כְּתַלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ. כִּי הֲוָה לִימֵּד, הֲוָה קָרֵי לֵיהּ ״רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי״. כִּי קָרֵי לֵיהּ ״בֶּן זַכַּאי״ – עַל שֵׁם דְּמֵעִיקָּרָא, וְכִי קָרֵי לֵיהּ ״רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי״ – עַל שֵׁם דְּהַשְׁתָּא. מַעֲשֶׂה וּבָדַק כּוּ׳. מָה בֵּין חֲקִירוֹת כּוּ׳. מַאי ״אֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים״? פְּשִׁיטָא! כִּי אָמַר אֶחָד ״אֵינִי יוֹדֵעַ״ – עֵדוּתָן קַיֶּימֶת, כִּי אָמְרִי בֵּי תְּרֵי נָמֵי עֵדוּתָן קַיֶּימֶת! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אַרִישָׁא קָאֵי, וְהָכִי קָאָמַר: בַּחֲקִירוֹת, אֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים ״יַדָּעְנוּ״ וְאֶחָד אוֹמֵר ״אֵינִי יוֹדֵעַ״ – עֵדוּתָן בְּטֵילָה. כְּמַאן? כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּמַקֵּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם. [א]אָמַר רָבָא: וְהָא ״עֵדוּתָן קַיֶּימֶת״ קָתָנֵי! אֶלָּא אָמַר רָבָא: הָכִי קָאָמַר: אֲפִילּוּ בַּחֲקִירוֹת, שְׁנַיִם אוֹמְרִים ״יַדָּעְנוּ״ וְאֶחָד אוֹמֵר ״אֵינִי יוֹדֵעַ״ – עֵדוּתָן קַיֶּימֶת. כְּמַאן? דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא. רַב כָּהֲנָא וְרַב סָפְרָא תְּנוּ סַנְהֶדְרִין בֵּי רַבָּה. פְּגַע בְּהוּ רַמֵּי בַּר חָמָא. אֲמַר לְהוּ: מַאי אָמְרִיתוּ בַּהּ בְּסַנְהֶדְרִין דְּבֵי רַבָּה? אָמְרִי לֵיהּ: וּמַאי אָמְרִינַן בַּהּ בְּסַנְהֶדְרִין גְּרִידְתָּא? [נ]אָמַר לְהוּ, מֵהָא דְּקָתָנֵי: מָה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת? חֲקִירוֹת – אֶחָד אוֹמֵר ״אֵינִי יוֹדֵעַ״, עֵדוּתָן בְּטֵילָה, בְּדִיקוֹת – אֶחָד אֶחָד ״אֵינִי יוֹדֵעַ״, וַאֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים ״אֵין אֲנוּ יוֹדְעִים״, עֵדוּתָן קַיֶּימֶת. מִכְּדֵי, אִיבֵּי וְאִיבֵּי דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, מַאי שְׁנָא חֲקִירוֹת וּמַאי שְׁנָא בְּדִיקוֹת? אָמְרִי לֵיהּ: הָכִי הַשְׁתָּא? בַּחֲקִירוֹת, אֶמַר אֶחָד ״אֵינִי יוֹדֵעַ״ – עֵדוּתָן בְּטֵילָה, דְּהָוְיָא לַהּ עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהָזִמָּהּ. בְּדִיקוֹת, אֶמַר אֶחָד מֵהֶן ״אֵינִי יוֹדֵעַ״ – עֵדוּתָן קַיֶּימֶת, עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהָזִמָּהּ הוּא. אֲמַר לְהוּ: אִי הָכִי אָמְרִיתוּ בַּהּ. אָמְרִי לֵיהּ: מְטִיבוּתֵיהּ דְּמָר אָמְרִינַן בַּהּ טוּבָא, מִנְּזִיהוּתֵיהּ דְּמָר לָא אָמְרִינַן בַּהּ וְלָא חָדָא. [ג]אֶחָד אוֹמֵר כּוּ׳. עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, אָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַד רוּבּוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ. אָמַר רָבָא: אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא, אֶחָד אוֹמֵר ״בִּשְׁלֹשָׁה״ וְאֶחָד אוֹמֵר ״בַּחֲמִשָּׁה״ – עֵדוּתָן בְּטֵילָה. וְאַמַּאי? נֵימָא שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בִּשְׁנֵי עִיבּוּרִין וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בִּשְׁנֵי עִיבּוּרִין? אֶלָּא לָאו, מִשּׁוּם דְּבְרוּבָּה יָדַע! לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: בְּרוּבָּה נָמֵי לָא יָדַע, וּבְשִׁיפּוּרָא יָדַע. בְּחַד שִׁיפּוּרָא אָמַר דְּטָעֵי, בִּתְרֵי שִׁיפּוּרֵי לָא אָמַר דְּטָעֵי. [ה]וְאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַד כַּמָּה מְבָרְכִין עַל הַחֹדֶשׁ? עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ. וְכַמָּה? אָמַר רַב יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַב יְהוּדָה: עַד שִׁבְעָה. נְהַרְדָּעֵי אָמְרִי: עַד שִׁשָּׁה עָשָׂר. וְתַרְוַיְיהוּ

א לעיל מ.; פסחים יב.; משנה סנהדרין

גליון הש״ס

גמ׳ ריב״ז מי הוה בסנהדרין. עי׳ לעיל דף לז ע״ב בתוס׳ ד״ה מיום:

מסורת הש"ס

א מסכת סופרים

ב פסחים יב:

ג תוספתא סנהדרין

ד לעיל ב.; משנה סנהדרין

ה ספרא קדושים פרק ד ו; לעיל כט.; משנה סנהדרין; אוצר מדרשים השכם מדרש השכם יד

תורה אור השלם

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים
רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה
[שמות יב, ב]

עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי
וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי
וַאֲרֹמְמֶנְהוּ [שמות טו, ב]

כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ מִלְחָמָה
וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ [משלי כד, ו]

בְּאֵין אֲלָפִים אָבוֹס בָּר וְרַב־
תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר [משלי יד, ד]

אַל לַמְּלָכִים לְמוּאֵל אַל לַמְּלָכִים
שְׁתוֹ־יַיִן וּלְרוֹזְנִים (או) [אַי] שֵׁכָר
[משלי לא, ד]

יְהַלְלֶךָּ זָר וְלֹא־פִיךָ נָכְרִי וְאַל־
שְׂפָתֶיךָ [משלי כז, ב]

וְתַרְוַיְיהוּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן סָבְירָא לְהוּ מֵיהוּ רַב יְהוּדָה סָבַר מְלוּי פְּגִימְתָּהּ דְּקָאָמַר ר' יוֹחָנָן לְמָקוֹם כִּי יִתְרָא דַּהֲוָאי כְּמוֹ יֶתֶר שֶׁל קֶשֶׁת שֶׁתְּהֵא כָּל פְּגִימַת הַקֶּשֶׁת מִלֵּאָה עַד הֶחָתֵר דְּהַיְנוּ חֲצִי הָעִגּוּל וְהַאי לְסוֹף שִׁבְעָה הוּא וּנְהַרְדָּעֵי סָבְרִי מִלּוּי פְּגִימָה דְּקָאָמַר ר' יוֹחָנָן עַד דְּתֶהֱוֵי כִּי נַפְיָא עֲגָלָה בְּמִלּוֹאָתָהּ: וְלִיבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב אַדְּרַב יְהוּדָה פָּרֵיךְ נְהִי נָמֵי דְּמִשְׁבָּעָה וְאֵילֵךְ לֵיבָא לְמֵימַר מֵחָדָשׁ חֲדָשִׁים לִיבָרֵךְ מִיהָא הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁכָּל שָׁעָה הוּא מֵטִיב לָנוּ בְּמִלּוֹאָתָהּ תָּמִיד שֶׁמּוֹסֶפֶת לְהָאִיר לָעוֹלָם: אִשְׁתְּ כִּי חֶסֶר מִי חֲשִׁבְנִן לָהּ רָעָה לְגַבֵּן לְבָרוֹכֵי דַּיָּן הָאֱמֶת דְּנָחֵשׁ אֶת מְלֹאָתָהּ טֵיבוּתָא לְבָרוֹכֵי הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב: וְנִיבָרֵךְ לְתַרְוַיְיהוּ דַּיָּן הָאֱמֶת בְּחֶסְרוֹנָהּ וְטוֹב הַמֵּטִיב בְּמִלּוֹאָתָהּ: דְּהַיְנוּ אוֹרְחֵהּ בְּכָל חֹדֶשׁ בְּרִיאַת עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הָיָא וְאֵין כָּאן דִּין פּוּרְעָנוּת בְּחֶסְרוֹנָהּ וְלֹא הַטָּבָתָהּ לָנוּ חֶסֶד בְּמִלּוֹאָתָהּ: דַּיָּן אֶלּוּ לֹא זָכוּ לְמַצָּוה אַחֶרֶת אֶלָּא לְזוֹ שֶׁמְּקַבְּלִין פְּנֵי שְׁכִינָה פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ כְּדָאָמְרַן בג"ש: אָמַר אַבָּיֵי הוֹאִיל וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה הוּא מְעַמֵּד בָּעֵי לְבָרוֹכֵי מִפְּנֵי כְּבוֹד שְׁכִינָה שֶׁהוּא מְקַבֵּל: תְּפִקְידִים מִצְוָה שֶׁצִּוִּיתָם לְהִתְנַהֵג בְּהִלּוּךְ תְּקוּפוֹתֵיהֶם: שִׁשִּׁים וּשְׁמָחִים כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים יט) יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר: פּוֹעֲלֵי אֱמֶת הֵן שֶׁאֵינָם מְשַׁנִּים אֶת סִדְרָם: וְלִלְבָנָה אָמַר הקב"ה שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ בְּכָל חֹדֶשׁ: עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת הִיא זוֹ לַעֲמוּסֵי בֶּטֶן סִימָן הוּא לָהֶם שֶׁאַף הֵם שְׁמוּנִים לָהֶם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ בְּגָלוּתָן כְּמוֹתָהּ וּלְפֹאֵר יוֹצְרָם: מִלְּחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה הוֹרִיוֹתֶיהָ וְלַעֲמֹד עַל בָּרֵיָּה וְעַל עִקָּרָהּ לֹא כְּאָדָם הַמְּפַלְפֵּל וּמְחַדֵּד וּבַעַל סְבָרָא וְלֹא לְמַד מִשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת הַרְבֵּה כִּי מֵהֵיכָן יִתְגַּלֶּה הַסּוֹד אֶלָּא בְּבַעַל מִשְׁנָיוֹת הַרְבֵּה שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ לוֹ טַעַם בְּכָאן יִלְמְדֵנוּ מִתּוֹךְ מִשְׁנָה אַחֶרֶת אוֹ אִם יִקָּשֶׁה לוֹ דָּבָר עַל דָּבָר יָבִין מִתּוֹךְ מִשְׁנָיוֹת הַרְבֵּה שֶׁשְּׁמָעָנוּהוּ בְּמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר כָּךְ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שָׁעוֹת דְּמַר סָבַר טָעֵי אִינָשׁ הָכִי וּמַר סָבַר לָא טָעֵי כַּלֵּי הַאי: אֲבָל הֶנֵּץ הַחַמָּה סִימָן מֻבְהָק הוּא וְאֵין לְטָעוֹת בְּהֶנֵּץ הַחַמָּה בְּתוֹךְ שֶׁהִיא זוֹרַחַת: יְרִידָה לוֹ שֶׁאִם יוֹרִידוּהוּ הַיּוֹם לָעֵין כֹּל בּוּשָׁה הִיא לוֹ: לֹא רָאוּ הָאֶחָד מֵאֵלּוּ אֶת טַעֲמָן שֶׁל אֵלּוּ וַהֲרֵי הֵן בְּמַחְלֹקְתָן מַהוּ: וְנִפְטָרָה מֵעִקָּרָא מִשֶּׁהוֹסִיפוּ עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד וְנַחְלְקוּ לָמָּה אֲנוּ מְאֻחָרִים הַדָּבָר לָדוּן אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ מִי אִית לָן לְאֶהְדּוֹרֵי בְּתַר חוֹבָה: כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִבֵּית דִּין מְעֻרְבָּבִים גְּנַאי לב"ד שֶׁיָּצְאוּ בְּמַחְלֹקֶת וְאֵין יוֹדְעִין לִגְמֹר אֶת הַדִּין: וְלִפְטָרָהּ מִבֵּי דִּינָא קַמָּא לָמָּה מוֹסִיפִין מִשְׁנָתָן לְקוּ הָרִאשׁוֹנִים יְדוּנוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ אִם רָאָה א' מֵאֵלּוּ אֶת דִּבְרֵי אֵלּוּ הֲרֵי טוֹב וְאִם לָאו יִפְטְרוּהוּ: קַשׁ דִּינָא וְקַל דִּין זֶה וְעָמֹק וְקָשֶׁה וְצָרִיךְ לְהַמְתִּין בּוֹ: אֵיפְכָא מִבָּעֵי לַהּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת צָרִיךְ לְעַיֵּן יוֹתֵר: חָכָם דִּינָא יָפֶה הַעֲמַדְתָּנוּ עַל בָּרָיוֹ וְאֵין אֶחָד מִמֶּנּוּ צָרִיךְ לְהַפֵּךְ וּלְדַקְדֵּק בּוֹ וְאֵין אוֹמְרִים כֵּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁאַף מְשֻׁגְּמָרוּהוּ אִם יְדַקְדֵּק הָאֶחָד וְיִמְצָא לוֹ זְכוּת מַחֲזִירִין אֶת הַדִּין: אֵינוֹ דּוֹמֶה כו' טוֹב הוּא לוֹ שֶׁיִּהֵא הוּא מְבַיֵּשׁ עַצְמוֹ וְאַל יֹאמַר אֶחָד מֵחֲבֵרָיו קַשׁ דִּינָא וְיִתְבַּיֵּשׁ מֵאֲחֵרִים: אַגְּדוֹל רַמְיָא וְאַפֵּי' דְּבָרִים שֶׁל שָׁבָח הוּא אוֹמְרָן:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין כו, טוש"ע או"ח סי' תכו סע' ב:

ב מיי' פ"י מהל' ברכות הל' יז:

ג טוש"ע או"ח סי' תכו סע' א:

ד מיי' פ"י מהל' ברכות הל' טז:

ה סמג עשין קט:

ו מיי' פב' מהל' עדות הל' ה:

ז סמג עשין צח:

ח מיי' פ' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

ט מיי' פט' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

י מיי' פט' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

**וְתַרְוַיְיהוּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן סָבְירָא לְהוּ: הָא לְמֵיהֱוֵי כִּי יִתְרָא, הָא לְמֵיהֱוֵי כִּי נָפְיָא. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּיפְתִּי לְרָבִינָא: וְלִיבָרֵיךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"! אָמַר לֵיהּ: אַטּוּ כִּי חָסֵר מִי מְבָרְכִינַן "דַּיַּין הָאֱמֶת", דִּלְבָרֵיךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"? וְלִיבָרְכִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ? כֵּיוָן דְּהֵיינוּ אוֹרְחֵיהּ, לָא מְבָרְכִינַן. [א]וְאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ בְּזַמְנוֹ כְּאִילּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה. כְּתִיב הָכָא "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה", וּכְתִיב הָתָם "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ". תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִילְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, דַּיָּים. אָמַר אַבָּיֵי: הִלְכָךְ נֵימְרִינְהוּ מְעוּמָּד. מְרֵימָר וּמָר זוּטְרָא מְכַתְּפִי אַהֲדֵי וּמְבָרְכִי. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא לְרַב אַשִׁי: בְּמַעְרְבָא מְבָרְכִי "בָּרוּךְ מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים". אָמַר לֵיהּ: הָאי נָשֵׁי דִּידַן נָמֵי מְבָרְכִי. [ג-א]אֶלָּא כִּדְרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: "בָּרוּךְ [וְכוּ'] אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם. חֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם, שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם. פּוֹעֲלֵי אֱמֶת שֶׁפְּעוּלָתָן אֱמֶת. וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לַעֲמוּסֵי בֶטֶן, שֶׁהֵן עֲתִידִין לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים". כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ מִלְחָמָה. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה? בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל מִשְׁנָה. קָרֵי רַב יוֹסֵף אֲנַפְשֵׁיהּ: "וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר". [ב]אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת כּוּ'. אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שָׁעוֹת, אֲבָל אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הֶנֵּץ הַחַמָּה וְאֶחָד אוֹמֵר לְאַחַר הֶנֵּץ הַחַמָּה – עֲדוּתָן בְּטֵילָה. [ד]"פְּשִׁיטָא! אֶלָּא: אֶחָד אוֹמֵר "קוֹדֶם הֶנֵּץ", וְאֶחָד אוֹמֵר "בְּתוֹךְ הֶנֵּץ". הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הָא בְּגִילּוּיָא קָאֵי, וְהָהֲדוּרֵי בְּעַלְמָא הוּא דַּחֲזָא – קָא מַשְׁמַע לַן. [ה-ג]וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין כּוּ'. אוֹתוֹ הַיּוֹם וְתוֹ לָא? וְהָתַנְיָא: אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בְּדָבָרָיו – לֹא הָיָה יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם, וְאִם אֵין מַמָּשׁ בְּדָבָרָיו – אֵין יוֹרֵד כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא עֲלֵיתוֹ יְרִידָה לוֹ. אָמַר אַבָּיֵי: תַּרְגּוּמַהּ אִם אֵין מַמָּשׁ בְּדָבָרָיו. מָצְאוּ לוֹ זְכוּת כּוּ'. יַיִן מַאי טַעְמָא לָא? אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: אָמַר קְרָא "וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר" – הָעוֹסְקִין בְּרָזוֹ שֶׁל עוֹלָם אַל יִשְׁתַּכְּרוּ. מָצְאוּ לוֹ זְכוּת כּוּ'. לֹא רָאוּ, מַאי? [ו]אָמַר רַבִּי אַחָא: פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: וְלִיפְטְרֵיהּ מֵעִיקָּרָא! אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִבֵּית דִּין מְעוּרְבָּבִין. [ז]אִיכָּא דְּאָמְרִי: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי, וּלְמָה לִי יוֹסִיפוּ? לִיפְטְרֵיהּ מִבֵּי דִּינָא קַמָּא! אָמַר לֵיהּ: רַבִּי יוֹסֵי קָאֵי כְּוָותָךְ, דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, כָּךְ אֵין מוֹסִיפִין עַל בֵּית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. תָּנוּ רַבָּנָן: אוֹמֵר בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת "נְזַדַּקֵּן הַדִּין", וְאֵין אוֹמֵר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת "נְזַדַּקֵּן הַדִּין". מַאי "נְזַדַּקֵּן הַדִּין"? אִילֵּימָא קַשׁ דִּינָא, אִיפְּכָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ! אָמַר רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ מִשְׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: אֵיפּוֹךְ. רַב אָשֵׁי אָמַר: לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוֹךְ, וּמַאי "נְזַדַּקֵּן הַדִּין" – חָכָם דִּינָא. [ח]מֵיתִיבִי: גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּינִין אוֹמֵר "נְזַדַּקֵּן הַדִּין". אִי אָמְרַתְּ בְּשְׁלָמָא חָכָם דִּינָא, הַיְינוּ דְּאָמַר גָּדוֹל. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ קַשׁ דִּינָא, לָא סַגִּיא דְּלָא אָמַר גָּדוֹל? כַּסּוֹפֵי הוּא דְּקָא מְיכַסֵּיף נַפְשֵׁיהּ? אִין. אֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּישׁ מֵעַצְמוֹ, לְמִתְבַּיֵּישׁ מֵאֲחֵרִים. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אִי אָמְרַתְּ בְּשְׁלָמָא קַשׁ דִּינָא, הַיְינוּ דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּישׁ מֵעַצְמוֹ לְמִתְבַּיֵּישׁ מֵאֲחֵרִים. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ חָכָם דִּינָא, גָּדוֹל אַשְׁבּוֹחֵי מַשְׁבַּח נַפְשֵׁיהּ? וְהָכְתִיב: "יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא פִיךָ"! [ט]שָׁאנֵי מֵילְתָא דְּבֵי דִּינָא, דְּאַגְּדוֹל רַמְיָא. כְּדְתָנַן: גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן. גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּינִין אוֹמֵר: "אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי", "אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּיב". הַדָּרָן עָלַיךְ הָיוּ בוֹדְקִין

מַתְנִי'

פּוֹעֲלֵי אֱמֶת. פִּי' הַקּוֹנְטְ' שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אֶת סִדְרָן וְאֵית דְּגָרֵס פּוֹעֵל אֱמֶת וְאִהְקַב"ה קָאֵי שֶׁבֶּאֱמֶת וּבְדִין מַעֲטָהּ וּלְהָכִי קָאָמַר בָּתַר הָכִי

וְלִלְבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ: וְרַב תְּבוּאוֹת מְשׁוּם דְּיוֹסֵף אִקְּרֵי בְּכוֹר שׁוֹר בְּדִכְתִיב (דְּבָרִים ל"ג:י"ז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וּבַעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל חִטִּין כְּדְאָמַר (הוֹרָיוֹת ד' יד.) הַכֹּל צְרִיכִין לְמַרֵי חִטֵּיא וְאָמְרִינַן בְּשִׁלְהֵי הוֹרָיוֹת (שָׁם) דְּרַב יוֹסֵף סִינַי: **הָעֲסָקִים** בְּרָזוֹ שֶׁל עוֹלָם הֵנִינוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֲבָל לֹא דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְהָא דְּאָמַר (עֵירוּבִין ד' סד.) שְׁתָּה רְבִיעִית יַיִן אַל יוֹרֶה הֵנִינוּ הוֹרָאָה דְּאִסּוּר

וְהָתַנְיָא: קַשׁ דִּינָא פָּרוּשׁ וְאֵין יָכוֹל לַעֲמֹד עָלָיו:

א ג מַתְנִי׳ **נִגְמַר** הַדִּין, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסוֹקְלוֹ.

בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל". אֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין, וְהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ, וְסוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רוֹאֵהוּ. אוֹמֵר אֶחָד: "יֵשׁ לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", הַלָּה מֵנִיף בְּסוּדָרִין, וְהַסּוּס רָץ וּמַעֲמִידָן. וַאֲפִילּוּ הוּא אוֹמֵר: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת", מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, אֲפִילּוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו. גְּמָ׳ וּבֵית הַסְּקִילָה חוּץ לְבֵית דִּין הֲוָה, וְתוּ לָא? וְהָא תַּנְיָא: בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. אִין, כִּדְקָאָמְרַתְּ. וְהָא דְּקָתָנֵי הָכִי, נַפְקָא מִינַּהּ דְּאִי נָפֵיק בֵּי דִינָא וְיָתֵיב חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, עָבְדִינַן בֵּית הַסְּקִילָה חוּץ לְבֵית דִּין, כִּי הֵיכִי דְּלָא מִיתְחֲזֵי בֵּית דִּין רוֹצְחִין. אִי נָמֵי, כִּי הֵיכִי דְּתִיהְוֵי לֵיהּ הַצָּלָה. (א)מְנָהָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" – חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. אַתָּה אוֹמֵר חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת? נֶאֱמַר כָּאן "מִחוּץ לַמַּחֲנֶה", וְנֶאֱמַר בְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִין "חוּץ לְמַחֲנֶה". מָה לְהַלָּן – חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, אַף כָּאן – חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. (ב)וְהָתָם מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" – חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. אַתָּה אוֹמֵר חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" בְּפַר הָעֵדָה, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן" – לִיתֵּן לוֹ מַחֲנֶה שְׁנִיָּה. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר "אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" בְּדֶשֶׁן, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "עַל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף" – לִיתֵּן לוֹ מַחֲנֶה שְׁלִישִׁית. וְלֵילַף מִשְּׁחוּטֵי חוּץ? מָה לְהַלָּן חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת, אַף כָּאן חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת. מִסְתַּבְּרָא, מִפָּרִים הַנִּשְׂרָפִין הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן "הוֹצֵא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה", מַכְשִׁיר וּמְכַפֵּר. אַדְּרַבָּה, מִשְּׁחוּטֵי חוּץ הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן אָדָם חוֹטֵא, בִּנְשָׁמָה, פִּיגּוּל. מַכְשִׁיר מִמַּכְשִׁיר עֲדִיף לֵיהּ. רַב פָּפָּא אָמַר: מֹשֶׁה הֵיכָא הֲוָה יָתֵיב? בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה. וַאֲמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא: "הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" – חוּץ לְמַחֲנֵה לְוִיָּה. "וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" – חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ לַעֲשִׂיָּיה? עֲשִׂיָּיה בְּהֶדְיָא כְּתִיבָא:

"וּבְנֵי"

בֵּית הַסְּקִילָה הָיְתָה חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת הַיְנוּ בִּירוּשָׁלַיִם דְּאִיכָּא שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת וּבָתֵּי דִּינִין שֶׁבְּכָל עִיר וְעִיר הָיְתָה בֵּית הַסְּקִילָה חוּץ לָעִיר כִּדְפֵי' הַקּוּנְטְרֵס וְהַיְנוּ מִשּׁוּם דְּכָל עֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה יֵשׁ לָהֶן דִּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּדִתְנַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּכֵלִים: **כִּי** הֵיכִי דְּלָא לִתְחֲזוּ בֵּית דִּין רוֹצְחִים אַמַּאי דְּמַרְחִיקִין רָחוֹק מב"ד בֵּית הַסְּקִילָה יָהֵיב טַעְמָא כִּדְפֵ"ה אֲבָל חוּץ לב"ד קְרָא קָא דָרֵישׁ בְּמָתְנִי' הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל וְהָא דְּאָמַר בְּפָ' נַעֲרָה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה (כְּתוּבּוֹת דַּף מד. וּמַה: וְשָׁם) נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה שֶׁאֵין לָהּ פֶּתַח בֵּית אָב וְעוֹבֵד ע"ז בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ נָכְרִים סוֹקְלִין אוֹתָם עַל פֶּתַח בֵּית דִּין שָׁאנֵי הָתָם דִּכְתִיב שְׁעָרֶיךָ וְכֵיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר מוֹקְמִינַן אַשַּׁעַר ב"ד וְהַאי דְּלָא יָלֵיף שְׁאָר נִסְקָלִין מֵהָתָם דְּנִבְעֵי שְׁעָרֶיךָ דִּדְלְמָא הָווּ לְהוּ נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְעוֹבֵד ע"ז שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד וְעוֹד הָא כְּתִיב הוֹצֵא כִּדְתְנַן בְּמַתְנִיתִין: **וְנֶאֱמַר** בְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִים תֵּמַהּ וְהָא בְּקָדָשִׁים דָּבָר הַלָּמֵד בְּהֶקֵּשׁ אֵין חוֹזֵר וּמְלַמֵּד בִּגְזֵרָה שָׁוָה וְאִיכָּא לְמֶ"ד בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זְבָחִים דַּף נ.) דְּבָתַר הַמְלַמֵּד אָזְלִינַן כֵּיוָן דִּמְלַמֵּד קֹדֶשׁ אע"ג דְּלָמֵד חוֹל וְהִיא גּוּפָהּ תֵּמַהּ בְּפַר הָעֵדָה מְנָא לַן כֵּיוָן דְּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ לֹא גָּמַר אֶלָּא מֵהֶקֵּישָׁא דְּדֶשֶׁן וּלְמַאן דְּגָמַר בְּסוֹף אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זְבָחִים דַּף נז.) הֵימֶנּוּ וְדָבָר אַחֵר א"ש דְּאַגַּב דְּגָמְרִינַן הַהוּא מַחֲנֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ בְּהֶדְיָא גָּמְרִינַן מִנֵּהּ אַחֲרֵנִי: **שֶׁכֵּן** אָדָם דְּחוּץ לַמַּחֲנֶה דִּשְׁחוּטֵי חוּץ אַאָדָם קָאֵי כִּדְפֵ"ה מִיהוּ אע"ג דְּהַיְנוּ וַדַּאי פְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא מ"מ אִם עָמַד בַּחוּץ וְהִכְנִיס יָדוֹ לִפְנִים וְשָׁחַט אוֹ שֶׁשָּׁחַט בְּסַכִּין אֲרֻכָּה שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה כִּדְאָמְרִינַן פֶּרֶק שֵׁנִי דִּזְבָחִים (דַּף לב.) וּבְרֵישׁ חֻלִּין (דַּף ב:) וְאִם עָמַד בִּפְנִים וְהוֹשִׁיט יָדוֹ בַּחוּץ וְשָׁחַט בַּחוּץ חַיָּב דְּלָאו בְּשׁוֹחֵט תַּלְיָא מִלְּתָא אֶלָּא בִּבְהֵמָה דְּקָדָשִׁים דְּקַיְמָא בַּחוּץ: **פִּגּוּל** הָא דְּלָא נָקַט נוֹתָר וְטָמֵא דְּלָא חָשִׁיב אֶלָּא מִדֵּי דְּשַׁיָּיךְ בְּהוֹצָאַת מַחֲנֶה מִיהוּ קָשֶׁה דְּלָא חָשׁוּב פְּסוּל יוֹצֵא: **מֹשֶׁה** הֵיכָא הֲוָה יָתֵב וא"ת כָּל הָנֵי דְּפָרִים לָמָּה לִי וְי"ל דְּלָא תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁחוּטֵי חוּץ דְּקָדָשִׁים מִקָּדָשִׁים:

מַתְנִי' נִגְמַר הַדִּין לְחוֹבָה: מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ אַיְּידֵי דִּסְקִילָה רֵישָׁא דְּכוּלְּהוּ אַרְבַּע מִיתוֹת הִיא מְפָרֵשׁ מִלֵּי דִּדָּהּ בְּרֵישָׁא וַהֲדַר מְפָרֵשׁ שְׁאָרָא בְּפִרְקִין דִּלְקַמָּן כְּסֵדֶר: חוּץ לְבֵית דִּין רָחוֹק מִבֵּית דִּין קְצָת: שֶׁנֶּאֱמַר הוֹצֵא אַלְמָא לָאו בִּמְקוֹם הַוַּעַד קַטְלוּהוּ: וְהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ לְקַמֵּהּ מְפָרֵשׁ לְמַאי מִבְּעֵי: וְהַסּוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָדָם רוֹכֵב עַל סוּס וְנִמְשָׁךְ עַל צַד בֵּית הַסְּקִילָה שֶׁיְּהֵא קָרוֹב לִרְדּוֹף אַחַר הַנִּסְקָלִין וּמַצִּיל וּמִתְרַחֵק מִזֶּה שֶׁהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ מְלֹא עֵינָיו וּבִלְבַד שֶׁיּוּכַל לִרְאוֹתוֹ אִם יָנִיף בְּסוּדָרִין: אָמַר אֶחָד מב"ד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת: הַלָּה הָעוֹמֵד עַל הַפֶּתַח וְרוֹכֵב הַסּוּס הָיָה מַכִּיר בּוֹ וְהוּא רָץ אַחַר הַמַּנְהִיגִים וּמַעֲמִידָן עַד שֶׁיַּחְקְרוּ ב"ד אִם יְהֵא טַעַם בִּדְבָרָיו שֶׁל זֶה: וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו קְצָת רְאָיָה הַדּוֹמֶה לִזְכוּת וּבַגְּמָרָא פָּרִיךְ מְנָא יָדְעֵי הָנָךְ סוֹקְלִין אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו וַהֲלֹא לֹא תַּלְמִידִים הֵם: גְּמָ' וּבֵית הַסְּקִילָה חוּץ לְבֵית דִּין הוּא דְּבָעֵינַן אֲבָל חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת לָא בָּעֵינַן: חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת בִּירוּשָׁלַיִם הוּא דְּשַׁיָּיךְ לְמֵימַר דְּאִיכָּא עֲזָרָה מַחֲנֵה שְׁכִינָה וְהַר הַבַּיִת מַחֲנֵה לְוִיָּה וְכָל הָעִיר מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּבְבָתֵּי דִּינִים שֶׁבְּכָל עִיר וְעִיר נָמֵי הָוֵי בֵּית הַסְּקִילָה חוּץ לָעִיר דּוּמְיָא דִּירוּשָׁלַיִם: וּמְשַׁנֵּי נ"מ מִדִּתְנַן חוּץ לְבֵית דִּין: דְּאִי נָפֵק בֵּי דִינָא וְקָבְעֵי מְקוֹם הַוַּעַד שֶׁלָּהֶם חוּץ לָעִיר כְּגוֹן שְׁתֵּי סַנְהֶדְרָאוֹת קְטַנּוֹת שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם אַחַת עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה וְאַחַת יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת וְכֵן כָּל שְׁאָר עֲיָרוֹת אִי קָבְעֵי מְקוֹמָן חוּץ לַחוֹמָה עָבְדִינַן בֵּית הַסְּקִילָה חוּץ לב"ד רָחוֹק מֵהֶן: כִּי הֵיכִי דְּלָא לִתְחֲזֵי בֵּית דִּין רוֹצְחִין דִּגְנַאי הַדָּבָר דִּתְנַן (מַכּוֹת דַּף ז.) סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ נִקְרֵאת חַבְּלָנִית וְכָל שֶׁכֵּן אִם יִהְיֶה קָרוֹב לִמְקוֹמָן מִחְזֵי מְקוֹם אִבּוּד נְפָשׁוֹת: אִי נָמֵי לְכָךְ הָיוּ מַרְחִיקִין בֵּית הַסְּקִילָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא שְׁהוּת לִסְקִילָה בְּאֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ וּבְתוֹךְ כָּךְ יִמְצָא אֶחָד רְאָיָה שֶׁל זְכוּת וְיַצִּילֵהוּ וְיַחֲזִירֵהוּ וְתֶהֱוֵי לֵיהּ הַצָּלָה: מְנָא הָנֵי מִלֵּי דְּבֵית הַסְּקִילָה חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא נִשְׂרָפִין כְּדִכְתִיב וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ': שֶׁאֵין ת"ל אֵין אָנוּ לְמֵדִים מִמֶּנּוּ כְּלוּם שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן שֶׁל מָשִׁיחַ וּבְהַהוּא כְּבָר נֶאֱמַר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וּמָה בָּא זֶה לְלַמְּדֵנוּ אֶלָּא לִתֵּן לָהֶם מַחֲנֶה שְׁנִיָּה: וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אַל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּצוֹ אֶת אַהֲרֹן בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן שֶׁל תַּפּוּחַ שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁאֵין מְלַמְּדֵנוּ כְּלוּם שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר בְּפַר כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף וּכְתִיב בְּדִידְהוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה מִמֵּילָא שָׁמְעִינַן דְּשֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן חוּץ לַמַּחֲנֶה הוּא וְלָמָּה נֶאֱמַר כָּאן לִתֵּן לְכֻלָּם מַחֲנֶה שְׁלִישִׁית דְּעַל כָּרְחָךְ כּוּלְּהוּ בְּחַד דּוּכְתָּא עָבִיד לְהוּ: וְלֵילַף מְקַלֵּל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה דִּשְׁחוּטֵי חוּץ דְּהָוֵי חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא יז) וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ: שֶׁכֵּן הוֹצֵא אֶל מִחוּץ מַכְשִׁיר וּמְכַפֵּר סִימָן הוּא שֶׁדּוֹמֶה מְקַלֵּל לְפָרִים נִשְׂרָפִין בְּכָל אֵלֶּה וְלֹא לִשְׁחוּטֵי חוּץ: הוֹצֵא בִּמְקַלֵּל וּפָרִים נֶאֱמַר הוֹצָאָה וְלֹא בִּשְׁחוּטֵי חוּץ וְנֶאֱמַר בָּהֶן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וּבִשְׁחוּטֵי חוּץ לָא כְּתִיב אֶלָּא אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ וּמִחוּץ לַמַּחֲנֶה הָאָמוּר בִּשְׁנֵיהֶם הֶכְשֵׁר מִצְוָתָן בְּכָךְ וּמִחוּץ לַמַּחֲנֶה הָאָמוּר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ אֵין הֶכְשֵׁרָן אֶלָּא עֲבֵרָה הִיא וּבִמְקַלֵּל וּפָרִים מְכַפֵּר הוֹצָאָתָן כִּדְאָמְרִינַן בְּמָתְנִי' (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף מג:) הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר כו' אֲבָל שְׁחוּטֵי חוּץ אֵינָהּ כַּפָּרָה אֶלָּא חֵטְא: שֶׁכֵּן אָדָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה דִּמְקַלֵּל בְּאָדָם כְּתִיב וְכֵן הָאָמוּר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ אַאָדָם הַשּׁוֹחֵט קָאֵי שֶׁלֹּא יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וּמִחוּץ לַמַּחֲנֶה הָאָמוּר בְּפָרִים אֵפֶר קָאֵי וְלָאו אַאָדָם דְּלָא כְּתִיב יָצָא אֶלָּא וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: חוֹטֵא מְקַלֵּל חוֹטֵא הוּא וְשׁוֹחֵט חוּץ חוֹטֵא לְאַפּוּקֵי פַּר דְּלָאו חוֹטֵא הוּא: בִּנְשָׁמָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁל שְׁנֵיהֶם נְטִילַת נְשָׁמָה נֶאֱמַר זֶה נִסְקָל וְזֶה שׁוֹחֵט אֲבָל פַּר (שׁוֹחֵט)[שָׁחוּט] וְעוֹמֵד. לִשָּׁנָא אַחֲרִינָא נְטִילַת נְשָׁמָה דְּשׁוֹחֵט חוּץ הַיְנוּ חִיּוּב כָּרֵת שֶׁמִּתְחַיֵּב בִּשְׁחִיטָה זוֹ: פִּגּוּל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה דִּשְׁחוּטֵי חוּץ וּמְקַלֵּל אִי אַתָּה מוֹצֵא פִּגּוּל עַל יַד אוֹתוֹ חוּץ לַמַּחֲנֶה אֲבָל פָּרִים רְאוּיִין לְהִתְפַּגֵּל עַל יַד אוֹתוֹ חוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁאִם שְׁחָטוֹ עַל מְנָת לְהַקְטִיר אֵמוּרֵיהֶן בַּחוּץ מִתְפַּגְּלִין וְלִשָּׁנָא דִּקְרָא נָקַט דְּקָרֵי חוּץ לִמְקוֹמוֹ פִּגּוּל כִּדְאָמְרִי' בִּזְבָחִים (דַּף כח.) ואע"ג דְּלִשָּׁנָא דְּרַבָּנַן לָא קָרֵי פִּגּוּל אֶלָּא חוּץ לִזְמַנּוֹ: מַכְשִׁיר עָדִיף לֵיהּ לְמֵילַף חוּץ לַמַּחֲנֶה הָאָמוּר בִּשְׁנֵי אֵלּוּ כָּךְ הִיא חוֹבָתוֹ וּרְאוּיִין לִלְמֹד זֶה מִזֶּה וְלֹא מִחוּץ לְמַחֲנֶה דִּשְׁחוּטֵי חוּץ שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כַּדָּת וְכַמִּצְוָה: רַב פָּפָּא אָמַר מֵהָכָא נַפְקָא לָן בֵּית סְקִילָה חוּץ לג' מַחֲנוֹת: מֹשֶׁה לֵוִי הָיָה וְשָׁרוּי בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה וַאֲמַר לֵהּ רַחֲמָנָא הוֹצֵא כו': לַעֲשִׂיָּה לוֹמַר שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוּוּ כָּךְ עָשׂוּ:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין צח:
ב מיי׳ פי״ב מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:
ג מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

מסורת הש״ס

א יומא סח.; זבחים קה:
ב ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק ה ג

גליון הש״ס

גמ' מכשיר ממכשיר עדיף ליה. ע"ל דף נב ע"א תוס' ד"ה שכן:

תורה אור השלם

הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה [ויקרא כד, יד]

וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא [ויקרא ד, כא]

וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר [ויקרא ו, ד]

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה [ויקרא יז, ג]

וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ [ויקרא יז, ד]

וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף [ויקרא ד, יב]

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה [ויקרא כד, כג]

״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה״. [אב]אֶלָּא מֵעַתָּה: ״וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן״ מַאי עָבְדִי לֵיהּ? הַהוּא מִבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: ״וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאָבֶן״ – ״אֹתוֹ״ וְלֹא בִּכְסוּתוֹ, ״אָבֶן״ שֶׁאִם מֵת בְּאֶבֶן אַחַת יָצָא. וְאִצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב ״אָבֶן״, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב ״אֲבָנִים״. דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״אָבֶן״, הֲוָה אָמֵינָא: הֵיכָא דְּלָא מֵת בַּחֲדָא, לָא נַיְתֵי אַחֲרִיתִי וְנִיקְטְלֵיהּ. כְּתַב רַחֲמָנָא ״אֲבָנִים״. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״אֲבָנִים״, הֲוָה אָמֵינָא: מֵעִיקָּרָא נַיְיתֵי תַּרְתֵּי. כְּתַב רַחֲמָנָא ״אָבֶן״. [א]וְהָא הַאי תַּנָּא ״נֶאֱמַר״ קָאָמַר? ״אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר״ קָאָמַר, וְהָכִי קָאָמַר: אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר קְרָא, הָיִיתִי אוֹמֵר גְּזֵירָה שָׁוָה. עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר קְרָא, גְּזֵירָה שָׁוָה לָא צְרִיךְ. רַב אָשֵׁי אָמַר: מֹשֶׁה הֵיכָא הֲוָה יָתֵיב? בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה. וַאֲמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא: ״הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל״ – חוּץ לְמַחֲנֵה לְוִיָּה. ״אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה״ – חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. ״וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל״ – לַעֲשִׂיָּה. עֲשִׂיָּה בְּהֶדְיָא כְּתִיב בְּהוּ: ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה״. הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ, חַד לִסְמִיכָה וְחַד לִדְחִיָּיה. אֲמַרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב אָשֵׁי: לְדִידָךְ, כֹּל הָנֵי ״הוֹצִיא״ דִּכְתִיבִי בְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִים, מַאי דָּרְשַׁתְּ בְּהוּ? קַשְׁיָא. [גד(ב)]אֶחָד עוֹמֵד כוּ׳. אָמַר רַב הוּנָא: פְּשִׁיטָא לִי, אֶחָד אֶבֶן שֶׁנִּסְקַל בָּהּ, וְאֶחָד עֵץ שֶׁנִּתְלֶה בּוֹ, וְאֶחָד סַיִיף שֶׁנֶּהֱרָג בּוֹ, וְאֶחָד סוּדָר שֶׁנֶּחְנַק בּוֹ – כּוּלָּן מִשֶּׁל צִבּוּר. מַאי טַעְמָא? דְּמִדִּידֵיהּ לָא אָמְרִינַן לֵיהּ: ״זִיל וְלֵיתֵיהּ וְלִיקְטוֹל נַפְשֵׁיהּ״. בָּעֵי רַב הוּנָא: סוּדָר שֶׁמְּנִיפִין בּוֹ, וְסוּס שֶׁרָץ וּמַעֲמִידָן – מִשֶּׁל מִי הוּא? כֵּיוָן דְּהַצָּלָה דִּידֵיהּ, מִדִּידֵיהּ הוּא? אוֹ דִּילְמָא, כֵּיוָן דְּבֵי דִּינָא מְחַיְּיבִין לְמֶעְבַּד לֵיהּ הַצָּלָה, מִדִּידְהוּ? [הו(ג)]וְתוּ, הָא דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר רַב אָשֵׁי אָמַר רַב חִסְדָּא: הַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג מַשְׁקִין אוֹתוֹ קוֹרֶט שֶׁל לְבוֹנָה בְּכוֹס שֶׁל יַיִן כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ״. וְתַנְיָא: נָשִׁים יְקָרוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ מִתְנַדְּבוֹת וּמְבִיאוֹת אוֹתָן. לֹא הִתְנַדְּבוּ נָשִׁים יְקָרוֹת, מִשֶּׁל מִי? הָא וַדַּאי מִסְתַּבְּרָא מִשֶּׁל צִבּוּר, כֵּיוָן דִּכְתִיב ״תְּנוּ״ – מִדִּידְהוּ. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב אַחָא בַּר הוּנָא מֵרַב שֵׁשֶׁת: אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים ״יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת״, וְנִשְׁתַּתֵּק, מַהוּ? מְנַפַּח רַב שֵׁשֶׁת בִּידֵיהּ. נִשְׁתַּתֵּק? אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם נָמֵי! הָתָם לָא קָאָמַר, הָכָא קָאָמַר. מַאי? [חט(ד)]תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁזִּיכָּה וָמֵת, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִילּוּ חַי וְעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ. זִיכָּה – אִין, לֹא זִיכָּה – לָא. זִיכָּה – פְּשִׁיטָא לִי; אָמַר – תִּיבְּעֵי לָךְ. [יא(ה)]אֲפִילּוּ הוּא כוּ׳. וַאֲפִילּוּ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה? וְהָתַנְיָא: פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו בֵּין שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – מַחְזִירִין אוֹתוֹ. מִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – מַחְזִירִין אוֹתוֹ, אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. [יבי״ג]אָמַר רַב פָּפָּא: תַּרְגּוּמַהּ מִפַּעַם שְׁנִיָּה וְאֵילָךְ. [יד״ט]מְנָא יָדְעִי? אָמַר אַבָּיֵי: דְּמָסְרִינַן לֵיהּ זוּגָא דְּרַבָּנַן. אִי אִיכָּא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו – אִין, אִי לָא – לָא. וְלִימְסַר לֵיהּ מֵעִיקָּרָא? אַגַּב דִּבְעִית, לָא מָצֵי אָמַר כֹּל מַאי דְּאִית לֵיהּ. [טז״ז]מַתְנִי׳ מָצְאוּ לוֹ זְכוּת – פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו – יוֹצֵא לִיסָּקֵל. וְכָרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו: ״אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי יוֹצֵא לִיסָּקֵל עַל שֶׁעָבַר עֲבֵירָה פְּלוֹנִית, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבֹא וִילַמֵּד עָלָיו״. [יחי״ט]גְּמָ׳ אָמַר אַבָּיֵי: וְצָרִיךְ לְמֵימַר בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּבְשָׁעָה פְּלוֹנִית, וּבְמָקוֹם פְּלוֹנִי. דִּילְמָא אִיכָּא דְּיָדְעִי וְאָתֵי וּמַזִּים לְהוּ. וְכָרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו. לְפָנָיו – אִין, מֵעִיקָּרָא – לָא. וְהָתַנְיָא: בְּעֶרֶב הַפֶּסַח תְּלָאוּהוּ לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי, וְהַכָּרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו אַרְבָּעִים יוֹם: ״יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי יוֹצֵא לִיסָּקֵל עַל שֶׁכִּישֵּׁף וְהֵסִית וְהִדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו״. וְלֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, וּתְלָאוּהוּ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח. אָמַר עוּלָּא: וְתִסְבְּרָא? יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי בַּר הַפּוֹכֵי זְכוּת הוּא? מֵסִית הוּא, וְרַחֲמָנָא אָמַר: ״לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו!״ אֶלָּא שָׁאנֵי יֵשׁוּ, דְּקָרוֹב לְמַלְכוּת הֲוָה. תָּנוּ רַבָּנַן: חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי – מַתַּאי, נַקַּאי, נֵצֶר, וּבוּנִי, וְתוֹדָה. אַתְיוּהּ לְמַתַּי. אֲמַר לְהוּ: מַתַּי יֵהָרֵג? הָכְתִיב ״מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים״? אָמְרוּ לוֹ: אִין, מַתַּי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: ״מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ״. אַתְיוּהּ לְנַקַּאי. אֲמַר לְהוּ: נַקַּאי יֵהָרֵג? הָכְתִיב ״וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג״? אָמְרוּ לוֹ: אִין, נַקַּאי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: ״בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי״. אַתְיוּהּ לְנֵצֶר. אָמַר: נֵצֶר יֵהָרֵג? הָכְתִיב ״וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה״? אָמְרוּ לוֹ: אִין, נֵצֶר יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: ״וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב״. אַתְיוּהּ לְבוּנִי. אָמַר: בּוּנִי יֵהָרֵג? הָכְתִיב ״בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל״! אָמְרוּ לוֹ: אִין, בּוּנִי יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ״. אַתְיוּהּ לְתוֹדָה. אָמַר: תּוֹדָה יֵהָרֵג? הָכְתִיב ״מִזְמוֹר לְתוֹדָה״? אָמְרוּ לוֹ: אִין, תּוֹדָה יֵהָרֵג, דִּכְתִיב: ״זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי״.

אָמַר

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ בְּהַהוּא קְרָא כְּתִיב וַהֲרֵי כָּלַל אֶת הַכֹּל לָמָּה לִי וַיּוֹצִיאוּ שְׁמַע מִנָּהּ לְמִנְיָנָא: אֶלָּא מֵעַתָּה דְּדָרַשְׁתְּ וַיּוֹצִיאוּ דָּרֵישׁ נַמֵּי וַיִּרְגְּמוּ כו': בְּלֹא כְּסוּתוֹ עָרֹם ואע"ג דְּגַבֵּי צַוָּאָה כְּתִיב וְרָגְמוּ אוֹתוֹ דש"מ בְּלֹא כְּסוּתוֹ אַיְּידֵי דִּכְתִיב אֶבֶן לִדְרָשָׁה כְּתַב נַמֵּי אוֹתוֹ: בִּמְקַלֵּל כְּתִיב אֶבֶן וּבִמְקוֹשֵׁשׁ כְּתִיב אֲבָנִים: וְהָא הַאי תַּנָּא דִּלְעֵיל: נֶאֱמַר קָאָמַר מִגְּזֵרָה שָׁוָה דְּפָרִים יָלֵיף לָהּ וְהֵיכִי אֲתָא רַב פָּפָּא לְאִפְלוּגֵי עָלֶיהָ דְּתַנָּא: וְהָכִי קָאָמַר תַּנָּא דְּבָרַיְתָא אִילּוּ לֹא נֶאֱמַר כו' כְּלוֹמַר הָא דְּיָלֵיף לָהּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה לָאו דַּוְקָא אֶלָּא הָכִי קָאָמַר אִי נַמֵּי לָא הֲוָה נָפֵק מִמַּשְׁמָעוּתָא דִּקְרָא אַכַּתִּי לָא הֲוָה יָכֵלְנָא לְמֵימַר חוּץ לְמַחֲנֶה אַחַת דְּמַיְתֵינָא שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת מִגְּזֵרָה שָׁוָה דְּפָרִים וְהַשְׁתָּא אֲפִילּוּ גְּזֵרָה שָׁוָה לָא צְרִיךְ: הוּצָא גְּרֵידָא מַשְׁמַע הוֹצִיאוֹ מִמְּקוֹמְךָ וְכִי הֲדַר כְּתִיב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לְאַפּוּקֵי מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל קָאָמַר: הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מִבָּעֵי לֵהּ לִסְמִיכָה וְלִדְחִיָּה דִּכְתִיבֵי בַּצַּוָּאָה וְלָא מְפָרְשִׁי בַּעֲשִׂיָּה הֲדַר סִיֵּם קְרָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ אַף סְמִיכָה וּדְחִיָּה סְמִיכָה וְסָמְכוּ כָּל הַשּׁוֹמְעִים דְּחִיָּה לָאו הָכָא כְּתִיבָא אֶלָּא מִסִּינַי יָרֹה יִיָּרֶה מִכָּאן שֶׁאֶחָד מִן הָעֵדִים בָּא וְדוֹחֵהוּ וּמַפִּילוֹ מִגֹּבַהּ בֵּית הַסְּקִילָה לָאָרֶץ דְּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת: לְדִידָךְ דְּדָרַשְׁתְּ הוֹצָאָה בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ וְאַל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּאַפֵּי נַפְשָׁהּ כָּל הוֹצָאוֹת דְּפָרִים הַנִּשְׂרָפִים מַאי דָּרְשַׁתְּ בְּהוּ: שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ וְלֹא יִדְאַג וְיִתְמַהְמַהּ בַּהֲרִיגָתוֹ: וְנִשְׁתַּתֵּק נֶאֱלַם: מַהוּ מִי אָמַר אִי לָא אִשְׁתַּתַּק הֲוָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו וְצָרִיךְ לִסְתּוֹר אֶת הַדִּין וּלְהָבִיא דַּיָּנִין אֲחֵרִים: מְנַפַּח רַב שֵׁשֶׁת בִּידֵהּ כְּלוֹמַר רוּחַ הוּא זֶה שֶׁאָמַרְתָּ כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק מָה הוֹעִיל אִי לְהָכִי אָתֵית לְמֵחַשׁ אֲפִלּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם נָמֵי אֵימָא בְּכָל הַיּוֹצְאִין לֵהָרֵג שֶׁמָּא יֵשׁ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם שֶׁיֵּדַע לוֹ זְכוּת: וּפָרְכִינַן מִי דָּמֵי הָתָם לָא אָמַר הָכָא אָמַר: שֶׁזִּכָּה שֶׁהוֹצִיא דְּבָרָיו וְטַעְמוֹ לָאוֹר: תִּיבָּעֵי לָךְ מִי אָמַר זִכָּה דַּוְקָא אוֹ דִּלְמָא ר' יוֹסֵי אוֹרְחָא דְּמִלְּתָא קָאָמַר שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְתַלְמִיד לוֹמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת וּמִשְׁתַּתֵּק וְכֵן מִיתָה דְּמִסְתָּמָא מִיָּד אוֹמֵר רְאָיוֹתָיו וּמִיהוּ הֵיכָא דְּאִיתְרְמֵי אֵימָא דִּסְבִירָא לֵיהּ נָמֵי הָכִי: וְאַפֵּי' אַפַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה נָמֵי קָאָמַר וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו וְאִי לֵיכָּא מַמָּשׁ לֹא מְהַדְּרִינָא: מְנָא יָדְעֵי אִם יֵשׁ מַמָּשׁ אוֹ לָאו וְכִי שְׁלוּחִים תַּלְמִידִים בָּעֵינַן שֶׁיְּהוּ סוֹקְלִין: דְּמָסְרִינַן לֵיהּ מִפַּעַם שְׁנִיָּה וְאֵילָךְ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֵילֵךְ עִמּוֹ: מֵעִקָּרָא בִּתְחִלַּת הֲלִיכָתָם וְלֹא יַחֲזִירוּהוּ אֲפִלּוּ פַּעַם רִאשׁוֹנָה אא"כ יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו: וְצָרִיךְ לְמֵימַר נָמֵי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית בְּיוֹם פְּלוֹנִי וּבְשָׁעָה פְּלוֹנִית: לְפָנָיו אִין דְּמַשְׁמַע בַּהֲלִיכָתוֹ: מֵעִקָּרָא לָא אַרְבָּעִים יוֹם קֹדֶם: [הוֹסָפָה מֵחֶסְרוֹנוֹת הַשַּׁ"ס: יֵהָרֵג נָקִי רוֹצֵחַ הוּא נָקִי זֶה וְרָאוּי לֵהָרֵג שֶׁהָרַג בַּמִּסְתָּרִים. וּתְשׁוּבָה בְּעָלְמָא הוּא מִפְּנֵי הָאֻמּוֹת שֶׁקָּרוֹב לַמַּלְכוּת הָיָה וְהָיוּ צְרִיכִים לְהָשִׁיב עַל כָּל רְאָיוֹת שֶׁל הֶבֶל שֶׁלָּהֶם: זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי מִי שֶׁיַּהֲרֹג תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי:]

לָא נַיְתֵי אַחֲרֵנִי וְהָא דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ז:ז') יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה וְגוֹ' הֵ"א דְּהָנֵי מִלֵּי הֵיכָא דְּאוֹתָהּ הָאֶבֶן קַיֶּמֶת אֲבָל אִם נֶאֶבְדָה אוֹ נָפְלָה לַיָּם הֵ"א דְּלָא נַיְתֵי אַחֲרֵנִי: **פְּשִׁיטָא** אֶחָד אֶבֶן הָא דְּלָא חָשִׁיב פְּתִילָה שֶׁנִּשְׂרַף בָּהּ מִשּׁוּם דְּאַבָּרַיְתָא דִּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף מה:) דְּקָתָנֵי כֻּלָּן נִקְבָּרִים עִמּוֹ קָאֵי וְהָתָם לֹא שַׁיָּךְ לְמִתְנֵי פְּתִילָה שֶׁנִּזְרְקָה לְתוֹךְ פִּיו:

מסורת הש״ס

א בבא מציעא סא.

ב לקמן מה:; עבודה זרה סב:

ג במדבר רבה

ד לעיל לד.

ה תוספתא סנהדרין

תורה אור השלם

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ וגו׳ [ויקרא כד, כג]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים וגו׳ [במדבר טו, לה]

וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת וגו׳ [במדבר טו, לו]

הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ וגו׳ [ויקרא כד, יד]

תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ [משלי לא, ו]

לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וגו׳ [דברים יג, ט]

צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי וגו׳ [תהילים מב, ג]

אוֹיְבַי יֹאמְרוּ רַע לִי מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ [תהילים מא, ו]

מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע [שמות כג, ז]

יֵשֵׁב בְּמַאְרַב חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ [תהילים י, ח]

וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה [ישעיהו יא, א]

וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב לְבֻשׁ הֲרֻגִים מְטֹעֲנֵי חָרֶב וגו׳ [ישעיהו יד, יט]

וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל [שמות ד, כב]

וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי וגו׳ [שמות ד, כג]

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ [תהילים ק, א]

זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים [תהילים נ, כג]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קב:

ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

ג סמג עשין צח:

ד מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:

ה סמג עשין צח:

ו מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:

ז מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:

ח מיי׳ פי׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ג:

ט מיי׳ פי׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

י סמג עשין צח:

יא מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

יב סמג עשין צח:

יג מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

יד סמג עשין צח:

טו מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

טז סמג עשין צח:

יז מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

יח סמג עשין צח:

יט מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

[א]אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ כִּיבְּדוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים – הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, דִּכְתִיב: "זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי". [ב]וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, אָדָם מַקְרִיב עוֹלָה – שְׂכַר עוֹלָה בְּיָדוֹ, מִנְחָה – שְׂכַר מִנְחָה בְּיָדוֹ. אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִמְאֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה". אב[ג]מַתְנִי' הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ: "הִתְוַדֵּה", שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין. שֶׁכָּל הַמִּתְוַדֶּה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּעָכָן שֶׁאָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ: "בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֶן לוֹ תוֹדָה". "וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי וְכָזֹאת וְכָזֹאת וְגוֹ'". וּמִנַּיִן שֶׁכִּיפֵּר לוֹ וִידּוּיוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה". בַּיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאִי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. גד[ד]וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ, אֱמוֹר: "תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְזוּמָּם, אוֹמֵר: "תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי חוּץ מֵעָוֹן זֶה". אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן, יְהוּ כָּל אָדָם אוֹמְרִין כֵּן כְּדֵי לְנַקּוֹת עַצְמָן. גְּמָ' תָּנוּ רַבָּנַן: "נָא" – אֵין "נָא" אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ: "חָטָא יִשְׂרָאֵל", אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא? אָמַר לֵיהּ: וְכִי דֵּילָטוֹר אֲנִי? לֵךְ הַפֵּל גּוֹרָלוֹת. הָלַךְ וְהִפִּיל גּוֹרָלוֹת, וְנָפַל הַגּוֹרָל עַל עָכָן. אָמַר לוֹ: יְהוֹשֻׁעַ, בְּגוֹרָל אַתָּה בָּא עָלַי? אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר אַתֶּם. אִם אֲנִי מַפִּיל עֲלֵיכֶם גּוֹרָל, עַל אֶחָד מִכֶּם הוּא נוֹפֵל. אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תּוֹצִיא לַעַז עַל הַגּוֹרָלוֹת, שֶׁעֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְחַלֵּק בְּגוֹרָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ". [ה]"תֵּן תּוֹדָה". אָמַר רָבִינָא, שֹׁחוֹדֵי שַׁחֲדֵיהּ בְּמִילֵּי: כְּלוּם נְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא הוֹדָאָה? תֵּן לוֹ תּוֹדָה וְהִיפָּטֵר. מִיָּד: "וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי". אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁמָּעַל עָכָן בִּשְׁלֹשָׁה חֲרָמִים, שְׁנַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי". רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: חֲמִשָּׁה, אַרְבָּעָה בִּימֵי מֹשֶׁה וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי חָטָאתִי וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי". וְעַד הַשְׁתָּא, מַאי טַעְמָא לָא אִיעֲנוּשׁ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: לְפִי שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן. [ו]כְּתַנָּאֵי: "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם". לָמָּה נָקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" וְעַל עַיִן שֶׁבְּ"עַד"? מְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: וְכִי עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת לְעוֹלָם? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "עַד עוֹלָם"! אֶלָּא, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת, כָּךְ לֹא עָנַשׁ עַל עוֹנָשִׁין שֶׁבְּגָלוּי עַד שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן. אֶלָּא

עָכָן,

רש"י

זוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ לְאַחַר שֶׁהֱסִיתוֹ לַחֲטוֹא הוּא זוֹבְחוֹ וְהוֹרְגוֹ וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה וּמִתְוַדֶּה עָלָיו שְׁנֵי נוני"ן דָּרֵישׁ לִשְׁנֵי כִּבּוּדִים: זִבְחֵי אֱלֹהִים לְשׁוֹן רַבִּים מַשְׁמַע: לֹא תִבְזֶה אֵין דַּרְכְּךָ לְבַזּוֹתוֹ: מַתְנִי' כָּזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ שֶׁמָּעַל בַּחֲרָמִים אֲחֵרִים: שֶׁהוּא מְזוּמָּם שֶׁהָעֵדִים שַׁקְרִים וּבְמַחְשַׁבְתָּם הָרָעָה הֲרָגוּהוּ: יְהוּ כָּל אָדָם אַף הַחוֹטְאִים יְהוּ אוֹמְרִים כֵּן לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָן מִן הַבְּרִיּוֹת וְיוֹצִיא לַעַז עַל הָעֵדִים וְהַדַּיָּנִין: גְּמ' שִׂים נָא כָּבוֹד נָא בַּקָּשָׁה: דֵּילָטוֹר רָכִיל: אָמַר לוֹ עָכָן: יְהוֹשֻׁעַ בְּגוֹרָל אַתָּה בָּא לְהָרְגֵנִי שֶׁלֹּא בְּעֵדִים: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַיְנוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ נָא: שַׁחֲדֵהּ בְּמִלֵּי הִשְׁחִידוֹ בְּשֹׁחַד דְּבָרִים עַד שֶׁהוֹדָה שֶׁכְּשֶׁאָמַר לוֹ תֵּן לוֹ תּוֹדָה סָבוּר שֶׁאֵין מְבַקְשִׁין מִמֶּנּוּ אֶלָּא הוֹדָאָה וְלֹא יַהַרְגוּהוּ: אָנֹכִי חָטָאתִי בַּמַּעַל זֶה: וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי הֲרֵי שְׁלֹשָׁה: שְׁנַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה אוֹתָהּ שֶׁל כְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד דִּכְתִיב (בַּמִּדְבָּר כ"א:ב') וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר וְגוֹ' וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם אֲסָרוּם עֲלֵיהֶם בַּהֲנָאָה וְכַיּוֹצֵא בְּזוֹ עָשָׂה בַּעֲיָרוֹת אֲחֵרוֹת וְלֹא נִתְפַּרְסְמוּ: מַאי טַעְמָא לָא אִעֲנוּשׁ יִשְׂרָאֵל עַל מְעִילָתוֹ כִּי הֵיכִי דְּאֶעֱנוּשׁ הַשְׁתָּא: לְפִי שֶׁלֹּא עָנַשׁ הַמָּקוֹם אֶת צַדִּיקִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל: עַל הַנִּסְתָּרוֹת שֶׁבְּיַד עוֹבְרֵי עֲבֵרָה אֶלָּא עַל הָעֲבֵרוֹת הַיְּדוּעוֹת: עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְשָׁמְעוּ וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת בְּהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דַּף לז:) מִיָּד נֶעֶנְשׁוּ זֶה עַל זֶה וְאַפֵּי' לֹא יָדַע זֶה בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיַד חֲבֵרוֹ וּבִימֵי עָכָן כְּבָר עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן: וְהַנִּגְלוֹת לָנוּ קוּלְר תָּלוּי בְּצַוַּאר כֻּלָּנוּ וְאִי לָאו נְקֻדָּה הֲוָה אֲמִינָא כָּךְ הִיא הַמִּדָּה לְעוֹלָם בָּאתָה הַנְּקֻדָּה לִדְרוֹשׁ דְּאֵין מִדָּה זוֹ נוֹהֶגֶת לְפָטְרֵנוּ מִן הַנִּסְתָּרוֹת אֶלָּא עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְהָיָה לוֹ לִנְקֹד אֶת הַנְּקֻדָּה הַזֹּאת עַל לַה' אֱלֹהֵינוּ לְלַמֵּד שֶׁלֹּא עַד עוֹלָם הֵן לַה' אֱלֹהֵינוּ אֲבָל לָאו אוֹרַח אַרְעָא לִנְקֹד אֶת הַשֵּׁם וְנָקוּד עַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לוֹמַר שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ מַמָּשׁ אֶלָּא לְמַעְלָה מִן הַנִּגְלוֹת נָמֵי נִתַּן לִדְרוֹשׁ כָּךְ הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְלָנוּ וּלְבָנֵינוּ שֶׁאַף אָנוּ נֶעֱנָשִׁים וּמִיהוּ אִי הֲוָה כְּתִיב לֵיהּ הָכִי הֲוָה מַשְׁמַע דְּאַף קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן נָמֵי לְהָכִי פַּלְגִינְהוּ וְנָקֵד לוֹמַר דִּלְכָאן וּלְכָאן הוּא נִדְרָשׁ וְלוֹמַר לָךְ דְּעַד הַשְׁתָּא בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב לֹא הָיוּ הַנִּסְתָּרוֹת אֶלָּא לַה' אֱלֹהֵינוּ אֲבָל מִכָּאן וְאֵילָךְ הֵם אַף לָנוּ וּלְבָנֵינוּ וּנְקֻדָּה דְּעַיִ"ן שֶׁבְּעַד לְחַלֵּק בָּאתָה דְּלֹא תֵּימָא מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֶלָּא מֵעַתָּה מִתְחִלַּת מִדָּה זוֹ וְתִנְהוֹג עַד עוֹלָם: מְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ כו' נִרְאֶה לִי דה"ג מְלַמֵּד שֶׁעָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת מִשֶּׁעָבְרוּ וּלְמַאי דְּגָרֵס נָמֵי שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַד שֶׁעָבְרוּ הִיא הִיא וְהָכִי קָאָמַר מְלַמֵּד שְׁמִּדָּה שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת לֹא נָהַג אֶלָּא עַד שֶׁעָבְרוּ אֲבָל מִשֶּׁעָבְרוּ עָנַשׁ וְהָכִי דָּרְשִׁינַן לִקְרָא הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ מַשְׁמַע עָלָיו לְבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹן הָעֲבֵרָה וְלִפָּרַע מִן הָעוֹבְרִים וְאֵין עָלֵינוּ עֹנֶשׁ בַּדָּבָר: וְכִי עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת הָאֲחֵרִים לְעוֹלָם: וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר עַד עוֹלָם וְאִי לָאו אַפְּטוּרָא דְּנִסְתָּרוֹת קָאֵי לְאַשְׁמוּעִינַן דְּעַד עוֹלָם תִּנְהֹג מִדָּה זוֹ דְּלָא תֵּימָא מִשֶּׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וִיקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם עַרְבוּת יֵעָנְשׁוּ זֶה עַל זֶה לְמָה לִי דִּכְתָבֵהּ אִי מִשּׁוּם חִיּוּבָא דְּנִגְלוֹת פְּשִׁיטָא דְּעֹנֶשׁ הַנּוֹהֵג עַכְשָׁו יִנְהֹג לְעוֹלָם דְּלָמָּה יִפְסֹק: אֶלָּא הַנְּקֻדָּה לִמְדָתְךָ דְּהַאי דִּכְתִיב הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לָאו עַד הֵנָּה נָהֲגָה מִדָּה זוֹ אֶלָּא מִכָּאן וְאֵילָךְ דְּכָל נְקֻדָּה לְמַעֵט דְּכָךְ לֹא עָנַשׁ אֶת אֲחֵרִים עַל עֳנָשִׁין שֶׁבְּגָלוּי עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן: אֶלָּא לְרַבִּי נְחֶמְיָה כֵּיוָן דְּאַף מִשֶּׁעָבְרוּ לֹא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת:

תוספות

אַל תּוֹצִיא לַעַז אַף עַל גַּב דְּבַחֲלֻקַּת הָאָרֶץ הָיוּ אוּרִים וְתֻמִּים: כָּזֹאת וְכָזֹאת הָא דְּלָא מְרַבֵּינַן חֲרָמִים הַרְבֵּה כְּדְדָרֵישׁ (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף כא.) גַּבֵּי כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ כ"כ מִלְחָמוֹת בַּמִּדְבָּר שֶׁנּוּכַל לְרַבּוֹת שֶׁמָּעַל בַּחֲרָמִים: מְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן כָּךְ כָּתוּב בְּרוֹב סְפָרִים וְקָשֶׁה דְּהָא אִי לָאו הַנְּקֻדָּה הֲ"א דְּלָא נֶעֱנַשׁ אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁעָבְרוּ דְּהָכִי מַשְׁמַע פְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְלֹא לָנוּ עֹנֶשׁ לַדָּבָר וא"כ בָּאתָה נְקֻדָּה לִדְרֹשׁ דְּמִשֶּׁעָבְרוּ עָנַשׁ וּלְכָךְ גָּרֵיס בַּקּוּנְטְרֵס מְלַמֵּד שֶׁעָנַשׁ הקב"ה עַל הַנִּסְתָּרוֹת מִשֶּׁעָבְרוּ וּנְקֻדָּה דְּעַיִ"ן שֶׁבְּעַד פ"ה דִּלְחַלֵּק בָּאתָה דְּלָא תֵּימָא מֵעוֹלָם הֵמָּה לָנוּ וּלְבָנֵינוּ אֶלָּא מֵעַתָּה מִתְחִלַּת מִדָּה זוֹ וְתִנְהַג עַד עוֹלָם וְקָשֶׁה דִּבְלָאו נְקֻדָּה דְּעַיִ"ן הָיִיתִי יָכוֹל לוֹמַר כֵּן דא"כ לָא נִכְתּוֹב אֶלָּא הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם וע"כ מִדִּכְתִיב לַה' אֱלֹהֵינוּ וּכְתִיב נָמֵי נְקֻדָּה יֵשׁ לִי לִדְרוֹשׁ שְׁתֵּיהֶם וְי"ל לְפִי שִׁיטָתוֹ דְּעַיִ"ן שֶׁבְּעַד נָקוּד כְּדֵי לְנַקֵּד י"א אוֹתִיּוֹת כְּנֶגֶד י"א אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּשֵּׁם לְאַשְׁמוּעִינַן שֶׁהַנְּקֻדָּה רְאוּיָה לִהְיוֹת עַל הַשֵּׁם לְמַעֵט מִשּׁוּם דִּמְעַתָּה גַּם הַנִּסְתָּרוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ אֶלָּא שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לִנְקֹד אֶת הַשֵּׁם: אָמַר לֵיהּ ר' נְחֶמְיָה וְכִי עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת אֶת הָאֲחֵרִים לְעוֹלָם וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר עַד עוֹלָם אַפְּטוּרָא דְּנִסְתָּרוֹת קָאֵי דְּעַד עוֹלָם תִּנְהֹג מִדָּה זוֹ דִּלְחִיּוּבָא דְּנִגְלוֹת לָא אִצְטְרִיךְ דְּעֹנֶשׁ הַנּוֹהֵג עַתָּה פְּשִׁיטָא שֶׁיִּנְהֹג עַד עוֹלָם אֶלָּא הַנְּקֻדָּה לִמְדָתְךָ דְּחִיּוּב דְּנִגְלוֹת לֹא נָהֲגָה אֶלָּא מִכָּאן וְאֵילָךְ וּלְכָךְ נְקֻדָּה י"א אוֹתִיּוֹת כְּמִנְיַן אוֹתִיּוֹת שֶׁל הַשֵּׁם לוֹמַר לָךְ שֶׁאַף הַנִּגְלוֹת לַשֵּׁם דְּהַיְנוּ קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן עַד שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עַרְבוּת ור"ת מְקַיֵּם גִּרְסַת הַסְּפָרִים וְהַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ לָאו הַיְנוּ פְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא דְּאֵין לָךְ עֹנֶשׁ בַּדָּבָר אֶלָּא כְּלוֹמַר הַנִּסְתָּרוֹת שֶׁאֵין מַכִּיר בָּהֶן אֶלָּא הַשֵּׁם וְהַנִּגְלוֹת שְׁנֵיהֶם לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לֵעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם וְנָקוּד עַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְמֵימַר שֶׁאֵין גְּזֵרַת מִדָּה זוֹ נוֹהֶגֶת לְעוֹלָם אֶלָּא מִשֶּׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְלֹא קֹדֶם וְאִם הָיָה נָקוּד עַל כָּל עַד אוֹ לֹא הָיָה נָקוּד עַל עַד כְּלָל הֲ"א דְּבֵין נִסְתָּרוֹת וּבֵין נִגְלוֹת כָּךְ דִּינָם לְכָךְ נִקֵּד עַיִ"ן שֶׁבְּעַד חֲצִי הַתֵּבָה לוֹמַר לָךְ חֶצְיָן לְעוֹלָם וְחֶצְיָן מִשֶּׁעָבְרוּ וּמִסְתַּבְּרָא דְּנִסְתָּרוֹת מִשֶּׁעָבְרוּ וְנִגְלוֹת לְעוֹלָם אָמַר לֵהּ רַבִּי נְחֶמְיָה וְכִי עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר עַד עוֹלָם וְאִי קָאֵי עַד עוֹלָם אַנִּסְתָּרוֹת ע"כ יֵשׁ לְהַשְׁווֹתָן דִּבְאוֹתוֹ עִנְיָן דְּקָאֵי אַנִּגְלוֹת קָאֵי אַנִּסְתָּרוֹת דְּמִסְתָּמָא קָאֵי בְּשָׁוֶה אִם אִיתָא דְּקָאֵי אַתַּרְוַיְהוּ אֶלָּא וַדַּאי לָא קָאֵי אַנִּסְתָּרוֹת כְּלָל שֶׁזּוֹ הִיא הַסְּבָרָא דְּלָא מִיעַנְשִׁי אַחֲרָנֵי עֲלַיְהוּ לְעוֹלָם וְלָא כְּתִיב נִסְתָּרוֹת אֶלָּא לְהַקִּישׁ לְהוּ נִגְלוֹת דִּכְשֵׁם שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ שֶׁזֶּהוּ הַסְּבָרָא כָּךְ לֹא עָנַשׁ עַל הַנִּגְלוֹת וּלְהָכִי אָתְיָא הֶקֵּשׁ וּנְקֻדָּה דְּאִי לָאו נְקֻדָּה הֲ"א דְּאַהֲנֵי הֶקֵּשׁ דְּלָא מִיעַנְשִׁי עֲנָשָׁא רַבָּא אֲבָל זוּטָא מִיעַנְשִׁי לְפִי שֶׁהָיָה לָהֶם לִמְחוֹת קמ"ל נְקֻדָּה דְּלָא מִיעַנְשִׁי כְּלָל וּלְפִי' נְקֻדָּה דְּעַיִ"ן לֹא יִתְיַשֵּׁב לְר' נְחֶמְיָה:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צח:

ב מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ג סמג עשין צח:

ד מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים מדרשי חסר ויתר; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א ל; קידושין ל.

ב סוטה ה:; תנא דבי אליהו רבה; אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא לא

ג פרקי דרבי אליעזר; במדבר רבה

ד אוצר מדרשים משיח הקדמה ד

ה תנא דבי אליהו רבה

ו במדבר רבה

תורה אור השלם

זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים [תהילים נ, כג]

זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה [תהילים נא, יט]

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־עָכָן בְּנִי שִׂים־נָא כָבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֶן־לוֹ תוֹדָה וְהַגֶּד־נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי [יהושע ז, יט]

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים [יהושע ז, כה]

וַיַּעַן עָכָן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי [יהושע ז, כ]

חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם [יהושע ז, יא]

אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ [במדבר כו, נה]

הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת [דברים כט, כח]

עָכָן, מַאי טַעְמָא אִיעֲנוּשׁ? מִשּׁוּם דַּהֲווֹ יָדְעִי בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. "חָטָא יִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא: אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא, יִשְׂרָאֵל הוּא. אָמַר רַבִּי אַבָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: אָסָא דְּקָאֵי בֵּינֵי חִלְפֵי, אָסָא שְׁמֵיהּ, וְאָסָא קָרוּ לֵיהּ. "וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם גַּם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם גַּם גָּנְבוּ גַּם כִּחֲשׁוּ גַּם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם". אָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַסְפַּרְתָּא: מְלַמֵּד שֶׁעָבַר עָכָן עַל חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר חֲמִשָּׁה "גַּם". [א]וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַסְפַּרְתָּא: עָכָן מוֹשֵׁךְ בְּעָרְלָתוֹ הָיָה. כְּתִיב הָכָא "וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי", וּכְתִיב הָתָם "אֶת בְּרִיתִי הֵפַר". פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: בְּמִצְוָה גּוּפֵיהּ לָא פְּקַר? קָא מַשְׁמַע לַן. [ב]"וְכִי עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא: מְלַמֵּד שֶׁבָּעַל עָכָן נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה. כְּתִיב הָכָא "וְכִי עָשָׂה נְבָלָה", וּכְתִיב הָתָם "כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל". פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא כּוּלֵּי הַאי לָא פְּקַר נַפְשֵׁיהּ, קָא מַשְׁמַע לַן. רָבִינָא אָמַר: דִּינֵיהּ כְּנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, דְּבִסְקִילָה. [ג]אֲמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב הוּנָא: כְּתִיב: "וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת שׁוֹרוֹ וְאֶת חֲמֹרוֹ וְאֶת צֹאנוֹ וְאֶת אָהֳלוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ". אִם הוּא חָטָא, בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מֶה חָטְאוּ? אֲמַר לֵיהּ: וְלִיטַעְמָיךְ, אִם הוּא חָטָא – כָּל יִשְׂרָאֵל מֶה חָטְאוּ? דִּכְתִיב: "וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ". אֶלָּא לִרְדּוֹתָן. הָכִי נָמֵי, כְּדֵי לִרְדּוֹתָן. "וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים". בְּתַרְתֵּי? אָמַר רָבִינָא: הָרָאוּי לִשְׂרֵיפָה – לִשְׂרֵיפָה, הָרָאוּי לִסְקִילָה – לִסְקִילָה. "וָאֵרֶא בַשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף". רַב אָמַר: אִיצְטְלָא דְּמֵילָתָא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: סַרְבָּלָא דִּצְרִיפָא. [ד]"וַיַּצִּיקוּם לִפְנֵי ה'". אָמַר רַב נַחְמָן: בָּא וַחֲבָטָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל אֵלּוּ תֵּיהָרֵג רוּבָּהּ שֶׁל סַנְהֶדְרִין? דִּכְתִיב: "וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ". וְתַנְיָא: שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מַמָּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: וְכִי שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה הָיוּ? וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ"! אֶלָּא זֶה יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד רוּבָּהּ שֶׁל סַנְהֶדְרִין. [ה]אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת"? "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ" – זֶה מֹשֶׁה, "וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת" – זֶה יְהוֹשֻׁעַ. מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב "וַיַּצִּיקוּם לִפְנֵי ה'", וְאָמַר רַב נַחְמָן: בָּא וַחֲבָטָן לִפְנֵי הַמָּקוֹם. אַטּוּ פִּנְחָס לָא עֲבַד הָכִי? דִּכְתִיב: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה", וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: "וַיִּתְפַּלֵּל" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "וַיְפַלֵּל", מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה פְּלִילוּת עִם קוֹנוֹ. בָּא וַחֲבָטָן לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל אֵלּוּ יִפְּלוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל? דִּכְתִיב: "וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף". וְאֶלָּא מֵהָכָא: "לָמָּה הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן". מֹשֶׁה נָמֵי מֵימָר אֲמַר: "לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה". אֶלָּא מֵהָכָא: "וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן". "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ". דָּרֵישׁ רַבִּי שֵׁילָא: אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֶׁלְּךָ קָשָׁה מִשֶּׁלָּהֶם. אֲנִי אָמַרְתִּי "וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ", וְאַתֶּם רִיחַקְתֶּם שִׁשִּׁים מִיל. בָּתַר דִּנְפַק, אוֹקֵים רַב אָמוֹרָא עֲלֵיהּ וּדְרַשׁ: "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה". אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "קֻם לָךְ"? אָמַר לוֹ: אַתָּה גָּרַמְתָּ לָהֶם. וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ בְּעַי: "וְעָשִׂיתָ לָעַי וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ וְגוֹ'". [ו]"וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְגוֹ' וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי [וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ]". הֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵירוֹ בַּלַּיְלָה, חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא שֵׁד הוּא! שָׁאנֵי הָתָם, דְּקָאָמַר לֵיהּ: "אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי וְגוֹ'". וְדִילְמָא מְשַׁקְּרִי? גְּמִירִי דְּלָא מַפְּקִי שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה.

אֲמַר

עָכָן מ"ט אֶעְנוֹשׁ יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ הֲלֹא מִן הַנִּסְתָּרוֹת הִיא: חֵטְא יִשְׂרָאֵל מִדְּלָא אָמַר חֵטְא הָעָם עֲדַיִן שֵׁם קְדֻשָּׁתָם עֲלֵיהֶם: חִילְפֵי אורטייא"ש: מוֹשֵׁךְ בְּעָרְלָה מָשַׁךְ אֶת עוֹר אַמָּתוֹ תָּמִיד עַד שֶׁנִּשְׁתַּרְבְּבָה וְכִסְּתָה אֶת רֹאשׁ הַגִּיד כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה מָהוּל: פְּשִׁיטָא הָא ר' אִילְעָא גּוּפֵהּ אָמַר דְּעָבַר עַל כָּל הַתּוֹרָה: לֹא פְּקַר לֹא הִפְקִיר עַצְמוֹ כָּל כָּךְ: בְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה כְּתִיב כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: כֻּלֵּי הַאי רַע לַשָּׁמַיִם וָרַע לַבְּרִיּוֹת לְבַיֵּשׁ אֶת מִשְׁפַּחְתָּהּ וּלְאָסְרָהּ עַל בַּעֲלָהּ: דִּינֵהּ כְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה נִצְטַוּוּ לְסָקְלוֹ: לִרְדּוֹתָן שֶׁיִּרְאוּ אֶת קִלְקוּלוֹ וְיִזָּהֲרוּ בְּעַצְמָן וְלֹא יוֹסִיפוּ לִמְעוֹל בְּחֵרֶם: הָרָאוּי לִשְׂרֵפָה כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים: הָרָאוּי לִסְקִילָה הוּא שׁוֹרוֹ וּבְהֶמוֹתָיו וּקְנָס הָיָה לִרְדּוֹת אֶת הָאֲחֵרִים: אִצְטְלָא דְּמִלְתָא טַלִּית שֶׁל צֶמֶר נָקִי בֶּן יוֹמוֹ שֶׁמְּכַבְּנִין אוֹתוֹ לְמֵלֶת מַלְבִּישִׁים לָבוּשׁ שֶׁלֹּא יִתְלַכְלֵךְ צַמְרוֹ: סַרְבָּלָא דִּצְרִיפָא צָבוּעַ בְּצָרִיף שֶׁקּוֹרִין אלו"ם: זֶה מֹשֶׁה כְּשֶׁהָיָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל הָיָה מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה: פְּלִילוּת דִּין: וְלוּ הוֹאַלְנוּ וּלְוַאי שֶׁהוֹאַלְנוּ לֵישֵׁב וְלֹא לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן מַשְׁמַע שֶׁטּוֹב הָיָה לָנוּ שֶׁלֹּא לְקַיֵּם מִצְוָתְךָ שֶׁאָמַרְתָּ לָנוּ קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן: קוּם לָךְ מִשֶּׁלְּךָ וּמִיָּדְךָ הָיְתָה זֹאת לָהֶם שֶׁאַף בִּשְׁבִילְךָ נֶעֶנְשׁוּ שֶׁלֹּא קִיַּמְתָּ אֶת דְּבָרַי: רִחַקְתֶּם שִׁשִּׁים מִיל הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל רְחוֹקִים שִׁשִּׁים מִיל מִן הַיַּרְדֵּן בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דַּף לו.) וְשָׁם הֵקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים: כֵּן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִקְרָא כָּתוּב כֵּן וְלֹא יָפֶה דָּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ שִׁנָּה: אַתָּה גָּרַמְתָּ לָהֶם שֶׁלֹּא הָיָה לְךָ לֶאֱסֹר עֲלֵיהֶם בִּזַּת יְרִיחוֹ: וְהַיְנוּ דְּקָאָמַר לְהוּ בָּעַי רַק שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ שֶׁלֹּא תַּחֲרִימֵם עוֹד: הֵיכִי עֲבִיד דְּמִשְׁתַּחֲוֶה לְאָדָם בַּלַּיְלָה דְּכֵיוָן דְּאָמַר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ (יְהוֹשֻׁעַ ה':י"ג) מִכְּלָל דְּלַיְלָה הוּא דְּאִי בִּימָמָא וְכִי לֹא הָיָה מַכִּיר בֵּין שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל לְשָׂרֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם: שֶׁמָּא שֵׁד הוּא וְאֵין מוֹצִיאִין שֵׁם שָׁמַיִם עַל הַמַּזִּיק וְשָׁלוֹם שֵׁם שָׁמַיִם הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים ו':כ"ד) וַיִּקְרָא לוֹ ה' שָׁלוֹם וכ"ש שֶׁאֵין מִשְׁתַּחֲוֶה דְּדוֹמֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לַשְּׂעִירִים:

וְאַתֶּם רִחַקְתֶּם שִׁשִּׁים מִילִין דְּהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל הָיוּ רְחוֹקִים שִׁשִּׁים מִיל מִן הַיַּרְדֵּן כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (סוֹטָה דַּף לו.) וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ וַהֲלֹא כְּדִין עָשָׂה דְּהָא כְּתִיב וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וּמֶה הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא מָצָא הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל עַד שָׁם וּבְפֶרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין פְּלִיגֵי תַּנָּאֵי דְּתַנְיָא הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה פֵּרוּשׁ בְּרָחוֹק מִן הַיַּרְדֵּן הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה אֵלּוּ הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶן כּוּתִים ר"א אוֹמֵר הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן דְּאִי מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ וְהָכְתִיב וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן וס"ל לר"א דְּהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁבְּסָמוּךְ לַיַּרְדֵּן דִּבֵּר הַכָּתוּב וּשְׁנַיִם הָיוּ וּבִירוּשַׁלְמִי אָמַר מַה מְקַיֵּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל ב' גַּבְשׁוּשִׁית עָשׂוּ וְקָרְאוּ לְאַחַת הַר גְּרִזִּים וּלְאַחַת הַר עֵיבָל עַל דַּעְתֵּהּ דְּר' יְהוּדָה שִׁשִּׁים מִיל הָלְכוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם עַל דַּעְתֵּהּ דְּר' אֱלִיעֶזֶר לֹא זָזוּ מִמְּקוֹמָן וְהַשְׁתָּא ר' שִׁילָא דְּהָכָא סָבַר דִּקְרָאֵי כְּר' אֱלִיעֶזֶר וְהָיָה לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְהוּא הָלַךְ לְהַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁבֵּין הַכּוּתִים וְרַב דְּאָמַר הָכָא דִּיהוֹשֻׁעַ שַׁפִּיר עֲבַד מָצֵי סָבַר כְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹ כְּר' אֱלִיעֶזֶר: חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא שֵׁד הוּא דַּוְקָא בְּשָׂדוֹת וּבֶהָרִים מָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין דִּשְׁכִיחֵי שָׁם שֵׁדִים אֲפִי' בַּיּוֹם כִּדְהַהִיא דְּפֶ' בָּתְרָא דִיבָמוֹת (דַּף קכב. וְשָׁם) שֶׁעָלָה לָהָר אֲבָל בָּעִיר אֲפִילוּ בַּלַּיְלָה לָא חָיְישִׁינַן דְּאִי לָאו הָכִי הֵיאַךְ אָדָם נוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בַּלַּיְלָה וְהֵיאַךְ אִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בַּלַּיְלָה וְהָא דְּלָא מְשַׁנֵּי הָכָא דַּחֲזוֹ לֵהּ בָּבוּאָה דְּבָבוּאָה כִּדְמְשַׁנֵּי (בִּיבָמוֹת שָׁם) מִשּׁוּם דְּאֵין בָּבוּאָה נִכֶּרֶת בַּלַּיְלָה:

מסורת הש"ס

א לעיל לח:

ב פסחים צ:

ג פרקי דרבי אליעזר

ד לקמן פב:; ויקרא רבה; אוצר מדרשים אלפא ביתא דבן סירא; בבא בתרא קכא:; אסתר רבה פתיחתא יא

ה דברים רבה

ו בראשית רבה

תורה אור השלם

[יהושע ז, יא]
[בראשית יז, יד]
[יהושע ז, טו]
[דברים כב, כא]
[יהושע ז, כד]
[יהושע ז, כה]
[יהושע ז, כא]
[יהושע ז, כג]
[יהושע ז, ה]
[משלי יח, כג]
[תהילים קו, ל]
[במדבר כה, ט]
[יהושע ז, ז]
[שמות ה, כב]
[יהושע ז, י]
[דברים כז, ד]
[יהושע יא, טו]
[יהושע ח, ב]
[יהושע ה, יג]
[יהושע ה, יד]

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קט, טוש"ע חו"מ סי' כט סע' א:
ב מיי' פג' מהל' עדות הל' ה:
ג סמג עשין קנ:
ד מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

אָמַר לֵיהּ: אֶמֶשׁ בְּיִטַלְתֶּם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְעַכְשָׁיו בְּיִטַלְתֶּם תַּלְמוּד תּוֹרָה. עַל אֵיזֶה מֵהֶן בָּאתָ? אָמַר לֵיהּ: ״עַתָּה בָּאתִי״. מִיָּד ״וַיְהִי יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק״, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁלָּן בְּעוּמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה. אָמַר שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: גְּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תְּמִידִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַתָּה בָאתִי״. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי: הַאי קְרָא בְּמַעְרְבָא בְּמַאי מוֹקְמִיתוּ לֵיהּ: ״אַל תֵּצֵא לָרִיב מַהֵר פֶּן מַה תַּעֲשֶׂה בְאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתָךְ רֵעֶךָ. רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל״? בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֲזַקְאֵל: לְךָ אֱמוֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל ״אֲבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית״, אָמְרָה רוּחַ פְּסָקוֹנִית לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יְבוֹאוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה וְיַעַמְדוּ לְפָנֶיךָ, אַתָּה אוֹמֵר לָהֶם וּמַכְלִים אוֹתָם? ״רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל״! וּמִי אִית לֵיהּ רְשׁוּתָא כּוּלֵּי הַאי? אִין, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: שָׁלֹשׁ שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ – פִּיסְקוֹן, אִיטְמוֹן, סִיגְרוֹן. פִּיסְקוֹן – שֶׁפּוֹסֵק דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, אִיטְמוֹן – שֶׁאוֹטֵם עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, סִיגְרוֹן – כֵּיוָן שֶׁסּוֹגֵר שׁוּב אֵינוֹ פּוֹתֵחַ. (א)״הַיַּעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר״, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם תְּפִלָּה לַצָּרָה, שֶׁאִילְמָלֵא לֹא הִקְדִּימוּ אַבְרָהָם תְּפִלָּה לַצָּרָה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעַי, לֹא נִשְׂתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְּמַטָּה, אֵין לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁיְּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִים אֶת כֹּחוֹ, וְאַל יְהוּ לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה. (ב)מְנַיִן שֶׁכְּיוֹצֵא לוֹ וְיִדּוּיוֹ וְכוּ'? תְּנוּ רַבָּנָן: מְנַיִן שֶׁכְּיוֹצֵא לוֹ וְיִדּוּיוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה׳ הַיּוֹם הַזֶּה״. הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאִי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. וּכְתִיב: ״וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע כֻּלָּם חֲמִשָּׁה״. מַאי ״כּוּלָּם חֲמִשָּׁה״? כּוּלָּן חֲמִשָּׁה הֵן לָעוֹלָם הַבָּא. (ג)כְּתִיב ״זִמְרִי״, וּכְתִיב ״עָכָן״. רַב וּשְׁמוּאֵל. חַד אָמַר, עָכָן שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ זִמְרִי? שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה זִמְרִי. וְחַד אָמַר, זִמְרִי שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עָכָן? שֶׁעִיכֵּן עָוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַודּוֹת כּוּ׳. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כּוּ׳. לְנַקּוֹת עַצְמָן, וְינַקּוּ עַצְמָן! כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל בָּתֵּי דִינִין וְעַל הָעֵדִים. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁיָּצָא לֵיהָרֵג. אָמַר: אִם יֵשׁ בִּי עָוֹן זֶה, לֹא תְהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה לְכָל עֲוֹנוֹתַי. וְאִם אֵין בִּי עָוֹן זֶה, תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה לְכָל עֲוֹנוֹתַי, וּבֵית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל מְנוּקִין, וְהָעֵדִים לֹא תְהֵא לָהֶם מְחִילָה לְעוֹלָם. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ: לְהַחֲזִירוֹ אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵירָה. אֶלָּא יֵהָרֵג, וְיֹהֵא קוֹלָן תָּלוּי בְּצַוָּאר עֵדִים. פְּשִׁיטָא, כֹּל כְּמִינַּיהּ? לָא צְרִיכָא דְּקָא הָדְרִי בְּהוּ סָהֲדֵי. (א)וְכִי הָדְרִי בְּהוּ, מַאי הָוֵי? כֵּיוָן שֶׁהָגִיד, שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַגִּיד! לָא צְרִיכָא, דְּאַף עַל גַּב דְּקָא יָהֲבִי טַעְמָא לְמֵילְתַיְיהוּ, כִּי הָהוּא מַעֲשֶׂה דְּבַעְיָא מִכְסָא. (ג)מַתְנִי׳ הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ אֶת בְּגָדָיו. הָאִישׁ מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו, וְהָאִשָּׁה מִלְּפָנָיהּ וּמֵאֲחֶרֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הָאִישׁ נִסְקָל עָרוֹם, וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָה.

גְּמָ׳

אָמַר לוֹ אֶמֶשׁ בְּיִטַלְתֶּם כּוּ' עַתָּה בָּאתִי דְּרַשׁ' מִדְּקָאָמַר לֵיהּ עַתָּה בָּאתִי מִכְּלָל דְּמִקֹּדֶם אַחֲרִיתִי א"ל דְּמֶהֱדַר לֵיהּ עַתָּה בָּאתִי אֶמֶשׁ הַיּוֹם כְּשֶׁהֶעֱרִיב בֵּין הָעַרְבַּיִם קָרֵי לֵהּ נָמֵי אֶמֶשׁ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְשׁוֹן עַרְבִית: וַעֲכְשָׁו בְּיִטַלְתֶּם כּוּ' יְכוֹלִין לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה מֵחֲמַת עִסְקֵי מִלְחֲמוֹת צְרִיכִים אַתֶּם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה שֶׁשָּׁם הַמְּחָנָה וְלֹא בַּמְצוֹר: עַתָּה בָּאתִי עַל שֵׁם עַכְשָׁו בְּאתִי לְפָרֵשׁ מִיָּד נִזְהַר יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא הוֹסִיף עוֹד לָבֹא בַּמְצוֹר בַּלַּיְלָה לָכֵךְ נֶאֱמַר בָּעֵי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק שֶׁלָּן בְּעֻמְקָהּ שֶׁל תּוֹרָה: אֲבִיךְ הָאֱמוֹרִי תֶּרַח וַאֲבוֹתָיו מִפְּנִינָן בָּאוּ: אָמַר רוּחַ פְּסָקוֹנִית גַּבְרִיאֵל: אַתָּה מְכֻּלִּים אוֹתָם שֶׁאַתָּה קוֹרֵא אוֹתָם אֱמוֹרִי וְחִתִּי: רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ אִם יֵשׁ לְךָ לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל הוֹכִיחָן בְּעַצְמָם וְסוֹד שֶׁל אַבְרָהָם וְשָׂרָה אַל תְּגַל לִבְזוֹתָם פֶּן מַה תַּעֲשֶׂה בְּבוֹאָם אַבְרָהָם וְשָׂרָה לְפָנֶיךָ וְאוֹמְרִים מָה חָטָאנוּ לְךָ שֶׁאַתָּה מַכְלִימֵנוּ: וּמִי אִית לֵהּ רְשׁוּתָא לְגַבְרִיאֵל כַּלֵּי הַאי לְהַטִּיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה: כֵּיוָן שֶׁסּוֹגֵר שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים כֵּיוָן שֶׁגְּבָרָה חֲמָה: שׁוּב אֵין מַלְאָךְ אֶחָד פּוֹתֵחַ בְּבַקָּשָׁה כִּי לֹא יוֹעִיל: הַיַּעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר כָּךְ הָיוּ אוֹמְרִים חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב כְּלוּם הִקְדַּמְתְּ שׁוּעֲךָ לֹא בְּצַר עַד לֹא בָּאָה הַצָּרָה אִם הָיִיתָ עוֹשֶׂה כֵּן הָיוּ הַכֹּל מְאַמְּצִים אֶת כֹּחָךְ: כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְּמַטָּה אֵין צָרִים יְכוֹלִים לְהִסְטִינוֹ מִלְּמַעְלָה: לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁיִּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִים אֶת כֹּחוֹ שֶׁיִּסְעֲדוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים וְשֹׁלֵא יְהוּ לוֹ מַסְטִינִים מִלְּמַעְלָה וְהָכִי מַשְׁמַע הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ אִם בְּאַתָּה לְעָרֵךְ שׁוּעֲךָ כְּזֹאת תַּעֲרֻכֶהוּ לֹא בְּצַר שֶׁלֹּא יְהוּ לְךָ צָרִים וְשֶׁהַכֹּל יְהוּ בְּמַאַמְּצֵי כֹּחֲךָ: זִמְרִי הוּא עָכָן דִּכְתִיב וַיִּשְׂרֹף לְקִמְּהּ וְכוֹלְלוֹ הַכָּתוּב עִם שְׁאָר אֶחָיו שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים: כְּתִיב זִמְרִי וּכְתִיב עָכָן קַחֲשִׁיב לִבְנֵי זֶרַח וְלָא כְּתִיב עָכָן וּבִיהוֹשֻׁעַ (ז) כְּתִיב וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח אִלְמָא בְּרִיָּה הוּא: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ הוּא עָכָן הוּא זִמְרִי חַד אָמַר עָכָן שְׁמוֹ כּוּ': מַעֲשֶׂה זִמְרִי נוֹאַף דְּרַאֲמַרַן לְעֵיל בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְעוֹד שֶׁנִּתְעַנְּשׁוּ וְנִגְפוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְעַנְּשׁוּ עַל יְדֵי זִמְרִי דְּמִתּוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָף וְכָאן רַבָּה שֶׁל סַנְהֶדְרִין: עִבֵּן גַּלְגַּל עֲלֵיהֶם פְּקֻדּוֹת עֲוֹנוֹתֵיהֶם כְּעִבְּנָא זוּ שֶׁמִּתְגַּלְגֶּלֶת בְּהֶקֵּף עֲגוֹל: וְינַקּוּ וּמַאי אִכְפַּת לָן דְּקָאָמְרוּ רַבָּנָן דְּא"כ כָּל אָדָם אוֹמֵר כֵּן וּמִשָּׁנֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז כּוּ': אִי אֶפְשָׁר שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין: וְכִי כָּל כְּמִנָּהּ וְכִי נֶאֱמַן הוּא דְּחַשְׁדִינַן לֵיהּ לְסָהֲדֵי לְמֵימַר יְהֵא קוֹלָן תָּלוּי בְּצַוָּאר עֵדִים: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיד שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַגִּיד דָּבָר הַמַּכְחִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹן דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ה) אִם לֹא יַגִּיד אַהֲגָדָה קַמַּיְיתָא קָפִיד קְרָא וְאַפֵּי' מִחְשַׁדִינְהוּ נַמֵּי לָא מִבְּעֵי דְּאִיכָּא לְמֵימַר דְּהַאי דְּהַדְרֵי בְּהוּ דְּאָמְרִי מָה לָנוּ לְחוּב בְּדָמוֹ: דְּיָהֲבִי טַעְמָא לְמִלְּתַיְיהוּ מִפְּנֵי שְׁנָאָה פְּלוֹנִית הָיְינוּ שׁוֹנְאִים אוֹתוֹ: דְּבָעְיָא מִכְסָא מַעֲשֶׂה בְּמוֹכֵס אֶחָד יִשְׂרָאֵל רַשָּׁע אֶחָד שָׁמַת וּבוֹ בַּיּוֹם מֵת אָדָם גָּדוֹל בָּעִיר וּבָאוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר וְנִתְעַסְּקוּ בְּמִטָּתוֹ וּקְרוֹבֵי אוֹתוֹ מוֹכֵס הוֹצִיאוּ גַּם אֶת מִטַּת הַמּוֹכֵס אֲחֵרַיו וְקִפְּצוּ עֲלֵיהֶם אוֹיְבִים וְהִנִּיחוּ הַמִּטּוֹת וּבָרְחוּ וְהָיָה שָׁם תַּלְמִיד אֶחָד שֶׁיָּשַׁב לוֹ עִם מִטַּת רַבּוֹ לְאֶחָר זְמַן חָזְרוּ גְּדוֹלֵי הָעִיר לִקְבֹּר אֶת הַחָכָם ונתחלפ' לָהֶם מִטָּתוֹ בְּשֶׁל מוֹכֵס וְהָיָה אוֹתוֹ תַּלְמִיד צוֹעֵק וְלֹא הוֹעִיל וּקְרוֹבֵי הַמּוֹכֵס קָבְרוּ אֶת הֶחָכָם וְנִצְטַעֵר בָּהּ אוֹתוֹ תַּלְמִיד מְאֹד מַה חֵטְא גָּרַם לְקֻבָּר זֶה בְּבִזָּיוֹן וּמָה זָכָה אוֹתוֹ רָשָׁע לִקָּבֵר בְּכָבוֹד גָּדוֹל כָּזֶה נִרְאָה לוֹ רַבּוֹ בַּחֲלוֹם וְאָמַר לוֹ אַל תִּצְטַעֵר בֹּא וְאַרְאֶךָּ בְּכָבוֹד גָּדוֹל וּבָא וְאַרְאָךְ אוֹתוֹ הָאִישׁ בְּגֵיהִנֹּם וְצִיר שֶׁל פֶּתַח גֵּיהִנֹּם סוֹבֵב בְּאָזְנָיו אֲבָל פַּעַם אַחַת שָׁמַעְתִּי בְּגִנּוּת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְלֹא מָחִיתִי וּלְכָךְ נֶעֱנַשְׁתִּי וְזֶה פַּעַם אַחַת הֵכִין סְעוּדָה לְשַׂר הָעִיר וְלֹא בָּא שַׂר הָעִיר וְחִלְּקָהּ לַעֲנִיִּים וְזֶה הָיָה שְׂכָרוֹ אָמַר אוֹתוֹ תַּלְמִיד עַד מָתַי יְהֵא אוֹתוֹ הָאִישׁ נִדּוֹן בְּדִין קָשֶׁה אָמַר לוֹ עַד שֶׁיִּמּוֹת שְׁמָעוֹן בֶּן שֶׁטַח וְיִכָּנֵס תַּחְתָּיו אָמַר לוֹ לָמָּה אָמַר לוֹ מִפְּנֵי נְשִׁים מְכַשְּׁפָנִיּוֹת יִשְׂרְאֵלִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַשְׁקְלוֹן וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה בָּהֶן דִּין לְמָחָר סָפַר אוֹתוֹ תַּלְמִיד דְּבָרִים לִשְׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח מָה עָשָׂה כִּנֵּס שִׁמּוֹנִים בַּחוּרִים בַּעֲלֵי קוֹמָה וְהָיָה אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם גִּשְׂמִים וְנָתַן כַּד גְּדוֹלָה בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְקִפֵּל טַלִּית בְּתוֹכָם וְאָמַר לָהֶן הִזָּהֲרוּ בָּהֶן שֶׁהֵן שִׁמּוֹנִים וּבְשָׁעָה שֶׁתִּכָּנְסוּ יַגְבִּיהַּ אִישׁ אַחַת מֵהֶן מִן הָאָרֶץ וְשׁוּב אֵין מְכַשְּׁפוּת שׁוֹלְטוֹת בָּכֶם וְאִם לָאו לֹא נוֹכַל לָהֶם הָלַךְ לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח לַשַּׁרְקִלִּין שֶׁלָּהֶם וְהִנִּיחַ הַבַּחוּרִים מִבַּחוּץ אָמְרוּ לוֹ מִי אַתָּה אָמַר לָהֶן מְכַשֵּׁף אֲנִי וּלְנִסּוֹתְכֶם בְּכִשָּׁפִים בָּאתִי אָמְרוּ לוֹ וּמָה כְּשָׁפִים בְּיָדְךָ אָמַר לָהֶן יְכוֹלַנִי לְהָבִיא לָכֶם שְׁמוֹנִים בַּחוּרִים עֲטוּפֵי טַלִּיתוֹת גְּנוּבוֹת וְאוּ"פ שֶׁהוּא יוֹם גִּשְׁמִים אָמְרוּ לוֹ הַנַּרְאֶה יָצָא לְחוּץ וְרָמַז לָהֶם הוֹצִיאוּ הַטַּלִּיתוֹת מִן הַכַּדִּים וְנִתְעַטְּפוּ בָּהֶן וְנִכְנְסוּ וְאַחַז כָּל אֶחָד אֶת מְקֹם הַבַּחוּר וְנִתְקַנְּאוּ קְרוֹבֵיהֶם בַּדָּבָר וּבָאוּ שְׁנַיִם מֵהֶם וְכָנוּ דִּבְרֵיהֶם וְהֵעִידוּ עַל בְּנוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח חִיּוּב מִיתָה וְנִגְמַר דִּינוֹ וּכְשֶׁהָיָה יוֹצֵא לִסְקֵל אָמַר אִם יֵשׁ בִּי עָוֹן זֶה לֹא תְהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה לִי וְאִם אֵינוֹ כֵּן תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי וְקוֹלֹר תָּלוּי בְּצַוָּאר עֵדִים וְשָׁמְעוּ אֵלּוּ וְחָזְרוּ בָּהֶם וְנִתְנוּ טַעַם לִדְבָרֵיהֶם מֵחֲמַת שִׂנְאַת הַנָּשִׁים וְאַעפ"כ לֹא נִפְטַר: מַתְנִי' מַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ אֶת בְּגָדָיו כִּדְאָמַר אוֹתוֹ בְּלֹא כְּסוּתוֹ: מִלְּפָנָיו עֶרְוָתוֹ בַּחֲתִיכַת בֶּגֶד:

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים מדרש לעולם
ב ויקרא רבה; משנה סנהדרין
ג סוטה מב:
ד תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמ' לעולם יקדים אדם תפלה לצרה. וכ"ה בירושלמי פ"ג דתענית ואיתא שם עוד ארשב"ל אם סדרת תפלה לא תהא מיצר פיר אלא הרחב פיר ואמלאהו:

תורה אור השלם

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ וַיִּלְכּוּ אֶל־הַמְּאָרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי גו' [יהושע ח, ט]
וַיַּשְׁמִּו הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצָּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקֻבּוֹ מִיָּם לָעִיר וגו' [יהושע ח, יג]
וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ וגו' [יהושע ה, יד]
אַל־תֵּצֵא לָרִב מַהֵר פֶּן־מַה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתָךְ רֵעֶךָ [משלי כה, ח]
רִיבְךָ רִיב אֶת־רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל־תְּגַל [משלי כה, ט]
וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלַדְתַּיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וגו' [יחזקאל טז, ג]
הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאַמְצֵי־כֹחַ [איוב לו, יט]
וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדָרְדַּע כֻּלָּם חֲמִשָּׁה [דברי הימים א ב, ו]
וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִיְּרִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אֵל מִקֶּדֶם וגו' [יהושע ז, ב]
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ וגו' [יהושע ז, כה]
וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וגו' [יהושע ז, כד]
וְשָׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמַּכֶּה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא וגו' [במדבר כה, יד]

מסורת הש"ס

א סוטה ח.; סוטה כג:

ב ספרי במדבר; סוטה ז.; תוספתא סוטה; משנת סוטה ג סוטה ח.

ד בבא בתרא ל.; עירובין כב.; גיטין מו.; מנחות סח.; בכורות לד.; כתובות כד.; ביצה כט.

ה יבמות סז.; לקמן נב.; סוטה ח.; כתובות לו.; בבא קמא נא.

ו שבועות מד.; יומא כד.; יומא נח.; בבא מציעא פב.; בבא קמא צ.

ז ספרי במדבר

ח בבא קמא נז.; בבא קמא נא.; משנת בבא קמא; בבא קמא צא.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה הפכו וכו' כשהוא משכב. עי' תשובת שבות יעקב ח"א סימן ה:

תורה אור השלם

הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ וגו' [ויקרא כד, יד]

וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר וגו' [דברים יז, ה]

וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּה מִן־הָאָרֶץ וְנִוָּסְרוּ כָּל־הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה [יחזקאל כג, מח]

ירה יירה. לדברי הגמרא 41סנהדרין מה ע"א ומענין זה וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות יט:יג, ב]

יָד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבְעַרְתָּ וגו' [דברים יז, ז]

לֹא־תָחֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, יח]

לֹא־תַגִּיעַ בּוֹ יַד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ וגו' [שמות יט, יג]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין כד:

ב מיי' פג' מהל' סוטה הל' יא:

ג סמג עשין קא:

ד מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

ה סמג עשין סח, טוש"ע חו"מ סי' תי סעי' ו:

ו מיי' פי"ב מהל' נזקי ממון הל' י:

ז סמג עשין קא:

ח מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

גמ' פֶּרֶק אֶחָד כְּלוֹמַר מֵעֵט מִמֶּנּוּ מִלְּפָנָיו וְיֵשׁ אוֹמְרִים פֶּרֶק חֲתִיכַת בֶּגֶד וּלְשׁוֹן פֶּרֶק בְּתַרְוָיְהוּ לְשֶׁנֵי טוּרְנַצִי"ן: וְלֹא אוֹתָהּ דְּאֵין אִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָה: וְר' יְהוּדָה אָמַר לְךָ אוֹתוֹ לֹא לְמַעוּטֵי אִשָּׁה אֲתָא אֶלָּא לְאוֹרוֹיֵי לָן דְּנִסְקָל עֵרֹם דְּמַאוֹתוֹ נִפְקָא לָן בְּלֹא כְּסוּתוֹ: לֹא שָׁנָא הוּא וְלֹא שָׁנָא הִיא שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן מְעוּט וְהַשְׁוָה הַכָּתוּב אִישׁ לְאִשָּׁה לְכָל מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: לְהַרְהוּרָא שָׁמַע יִתְּנוּ בָּהּ עֵינֵיהֶם וְיָבוֹאוּ לִידֵי הַרְהוּר דְּאִי לָאו הַאי טַעְמָא נִיהֵי דִּלְרַבָּנָן לָא אַצְרָכָהּ קְרָא לְהַפְּשִׁיטָהּ נַעֲבִיד לָהּ אֲנַן כְּדֵי שֶׁתְּמוּת מַהֵר: בִּבְגָדֶיהָ שֶׁל סוֹטָה: נִקְרְעוּ כְּדָרְכָּךְ כָּל הַנִּקְרָעִים: נִפְרְמוּ קָרַע מְשֻׁגֶּה לְכָאן וּלְכָאן וְלַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת: וְסוֹתֵר אֶת שְׂעָרָהּ קְלָעֵי שְׂעָרָהּ: וְנִוָּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְאִם לֹא הָיוּ מְקַלְקְלִין אוֹתָהּ אֵין כָּאן יִסּוּר אִם תֵּצֵא זַכָּאָה וְאֲנוּ מִתְכַּוְּנִים לְבַיְּשָׁהּ וַאֲפִלּוּ הִיא זַכָּאָה שֶׁלֹּא נִטְמְאָה מִכָּל מָקוֹם פְּרוּצָה הָיְתָה שֶׁהֲרֵי קִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה: הָכָא דְּמִקַּטְלָא אֵין יִסּוּר גָּדוֹל מִזֶּה וְטַעְמָא לָאו מִשּׁוּם הַרְהוּר הִיא: מִיתָה יָפָה וְלֹא תְּבַזֶּהוּ: בִּזְיוֹנֵי דְּאִינָשׁ עָדִיף לֵיהּ כְּלוֹמַר גָּדוֹל בְּעֵינָיו טְפֵי מִנְּיָחָא דְּגוּפֵהּ הִלְכָּךְ נוֹחַ לָהּ שֶׁתִּסָּקֵל בִּלְבוּשָׁהּ וְתִשְׂהֶא לְמוּת וְאוֹ"ג דְּאִיכָּא צַעֲרָא דְּגוּפָא וְלֹא תִּבְזֶה אוֹתָהּ לְהַפְשִׁיטָהּ הִלְכָּךְ זוֹ הִיא גָּדוֹל בְּעֵינָיו יָפָה לָהּ: מִתְנֵי' הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת וּמַפִּילוֹ מִשָּׁם לָאָרֶץ: הוֹפְכוֹ עַל מְתָנָיו כְּשֶׁהוּא מֻשְׁכָּב פְּרַקְדָּן הוּא מְגַנֶּה יוֹתֵר: גְּמ' תָּנָא וְקוֹמָה שֶׁלּוֹ שֶׁהָיָה מַפִּילוֹ מְעֻמָּד וְלֹא מְיַשָּׁב: וּמִי בָּעֵינַן כַּלֵּי הַאי דִּבְלָאו הָכִי לֵיכָּא שִׁעוּר מִיתָה: מָה בּוֹר שֶׁהוּא כְּדֵי לְהָמִית מִשְׁנָה הִיא בְּבָבָא קַמָּא (דף נ:) אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר וְאֶחָד הַחוֹפֵר שִׁיחַ וּמְעָרָה חַיָּב בִּנְפִילַת שׁוֹר וַחֲמוֹר אִם כֵּן לְמָה נֶאֱמַר בּוֹר מָה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וְהֵינוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים דְּסְתָם בּוֹר אֵינוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וּמַאי נִיהוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים הֵיוּ פְּחוּתִין מִכָּאן וְנָפַל לְתוֹכָן שׁוֹר וַחֲמוֹר וַמֵּת פָּטוּר אַלְמָא עֲשָׂרָה הֲוֵי שִׁעוּר לְהָמִית: מִיתָה יָפָה שְׁיָמוּת מַהֵר: מְנַוָּל אִם גְּבוֹהַּ יוֹתֵר מִדַּאי מִתְפַּזֵּר גּוּפוֹ וְאֵבָרָיו מִתְפָּרְקִין וּכְרָסוֹ נִבְקַעַת: מְנַיִן שֶׁבִּדְחִיָּה סְקִילָה נֶאֱמְרוּ הַנּוֹגְעִים בְּהֶדְיוֹט סִינַי ת"ל יָרֹה לֹא תִּגַּע וְגוֹ': יִיָּרֶה לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה כְּמוֹ (שְׁמוֹת ט"ו:ד') יָרֶה בַּיָּם וּמַשְׁמָעוּת דְּרִישׁ וְלָא רִבּוּיָא: מְנַיִן שֶׁסְּקִילַת אֲבָנִים הַזָּקְרָה שָׁם ת"ל סָקוֹל דְּהוּא לְשׁוֹן אֲבָנִים כְּדִכְתִיב (דִּבְרִים כב) וּסְקָלוּהָ (כָּל) אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים: וּמְנַיִן שֶׁבִּסְקִילָה וּבִדְחִיָּה אִם הֻצְרַךְ לְשִׁתֵּיהֶן כְּגוֹן שֶׁדְּחָפוּהוּ וְלֹא מֵת: ת"ל כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה רִבּוּיָא הוּא דְּאִי חָדָא מִנַּיְהוּ דַּוְקָא קְאָמַר אוֹ הָא אוֹ הָא לְכְתּוֹב כִּי סָקוֹל אוֹ יָרֹה מִדִּכְתִיב הָנֵי לְרַבּוֹיֵי כַּתְבִינְהוּ: שֶׁאִם מֵת בִּדְחִיָּה יָצָא לְכָךְ נֶאֱמַר אוֹ לְחַלֵּק: וּמְנַיִן שֶׁאַף לְדוֹרוֹת כָּל חַיְבֵי סְקִילָה תְּהֵא דְּחִיָּה שָׁם:

(א)גְּמ' תָּנוּ רַבָּנָן: הָאִישׁ מְכַסִּין אוֹתוֹ פֶּרֶק אֶחָד מִלְּפָנָיו, וְאִשָּׁה שְׁנֵי פְּרָקִים – בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁכּוֹלָּהּ עֶרְוָה. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הָאִישׁ נִסְקָל עָרוֹם, וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָה. מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן? אָמַר קְרָא: ״וְרָגְמוּ אֹתוֹ״. מַאי ״אוֹתוֹ״? אִילֵימָא אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ, וְהָכְתִיב: ״וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא״? אֶלָּא מַאי ״אוֹתוֹ״? אוֹתוֹ בְּלֹא כְּסוּתוֹ, הָא אוֹתָהּ בִּכְסוּתָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹתוֹ בְּלֹא כְּסוּתוֹ, לָא שָׁנָא אִישׁ וְלָא שָׁנָא אִשָּׁה. (ב)לְמֵימְרָא דְּרַבָּנָן חָיְישִׁי לְהַרְהוּרָא, וְרַבִּי יְהוּדָה לָא חָיֵישׁ לְהַרְהוּרָא? וְהָא אִיפְּכָא שְׁמַעְנָא לְהוּ, דְּתָנַן: הַכֹּהֵן אוֹחֵז בִּבְגָדֶיהָ – אִם נִקְרְעוּ נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרְמוּ, עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבָּהּ וְסוֹתֵר אֶת שְׂעָרָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיָה לִבָּהּ נָאֶה לֹא הָיָה מְגַלֶּהוּ, וְאִם הָיָה שְׂעָרָהּ נָאֶה לֹא הָיָה סוֹתְרוֹ. (ג)אָמַר רַבָּה: הָתָם הֵיינוּ טַעְמָא, שֶׁמָּא תֵּצֵא מִבֵּית דִּין זַכָּאָה וְיִתְגָּרוּ בָהּ פִּרְחֵי כְהוּנָּה. הָכָא הָא מְקַטְּלָא. וְכִי תֵּימָא: אֶתֵּי לְאִיתְגָּרוֹיֵי בְּאַחְרָנְיָיתָא? אָמַר רַבָּה: גְּמִירִי, אֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט אֶלָּא בְּמִי שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת. (ד)אָמַר רָבָא: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה קַשְׁיָא, דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן לָא קַשְׁיָא? אֶלָּא אָמַר רָבָא: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא, כְּדְשַׁנְיָין. דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן נָמֵי לָא קַשְׁיָא. אָמַר קְרָא: ״וְנִוָּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתְכֶנָה״. הָכָא, אֵין לְךָ יִיסּוּר גָּדוֹל מִזֶּה. (ה)וְכִי תֵּימָא: לֵיעָבֵיד בַּהּ תַּרְתֵּי? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אָמַר קְרָא ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ – בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. (ו)לֵימָא: דְּרַב נַחְמָן תַּנָּאֵי הִיא? דְּכוּלֵי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב נַחְמָן, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: מָר סָבַר בְּזִיּוֹנֵי דְּאִינָשׁ עָדִיף לֵיהּ טְפֵי מִנְּיָחָא דְּגוּפֵיהּ, וּמָר סָבַר נְיָחָא דְּגוּפֵיהּ עָדִיף מִבְּזִיּוֹנֵיהּ. (ז)מַתְנִי' בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. אֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו. נֶהְפַּךְ עַל לִבּוֹ, הוֹפְכוֹ עַל מָתְנָיו. וְאִם מֵת בָּזֶה – יָצָא. וְאִם לָאו, הַשֵּׁנִי נוֹטֵל אֶת הָאֶבֶן וְנוֹתְנוֹ עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בָּזֶה – יָצָא, וְאִם לָאו – רָגְמָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרוֹנָה״. (ח)גְּמָ' תָּנָא: וְקוֹמָה שֶׁלּוֹ שֶׁל. וּמִי בָּעֵינַן כּוּלֵי הַאי? וְהָתְנַן: מָה בּוֹר שֶׁהוּא כְּדֵי לְהָמִית – עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף כֹּל כְּדֵי לְהָמִית – עֲשָׂרָה טְפָחִים. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אָמַר קְרָא ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״, בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. אִי הָכִי, לַיגְּבְּהֵיהּ טְפֵי! מְשׁוּם דְּמִינַּוַּל. אֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ. תָּנוּ רַבָּנָן: מְנַיִן שֶׁבִּדְחִיָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר ״יָרֹה״. וּמְנַיִן שֶׁבִּסְקִילָה? תַּלְמוּד לוֹמַר ״סָקוֹל״. (ט)וּמְנַיִן שֶׁבִּסְקִילָה וּבִדְחִיָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה״. וּמְנַיִן שֶׁאִם מֵת בִּדְחִיָּיה יָצָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה״. מְנַיִן שֶׁאַף לְדוֹרוֹת כֵּן?

תַּלְמוּד

הָא אוֹתָהּ בִּכְסוּתָהּ לְאוֹ מִקְּרָא דְּרֵישׁ דְּהָא לֵיכָּא מְעוּט לְהָכִי דְּאוֹתוֹ אִצְטְרִיךְ לְמִדְרַשׁ בְּלֹא כְּסוּתוֹ אֶלָּא הֵינוּ טַעְמָא דְּמִדְרַשׁ מְשׁוּם הַרְהוּרָא אוֹ מְשׁוּם בִּזָּיוֹנָא: אֶלָּא בְּמַה שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת וְהָא דְּאָמַר סוֹף פ"ק (דף טו:) כָּל הָאוֹמֵר רָחֵב רָחֵב מִיַּד נִקְרֵי הָאָמַר הָתָם בְּיוֹדָעָהּ וּמַכִּירָהּ: בָּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה י"מ מְשׁוּם דְּלִרְעֲךָ כָּמוֹךָ לֹא שַׁיְיךְ מַחֲיִים דְּחַיֶּיךָ קוֹדְמִין וי"מ מְשׁוּם דִּכְתִיב בְּרֵישֵׁהּ דִּקְרָא לֹא תַקֹּם וְלֹא תִטֹּר וּלְשׁוֹן נְקִימָה הֵינוּ מִיתָה כְּדַאֲמְרִינַן לְקַמָּן בְּפ' אַרְבַּע מִיתוֹת (סַנְהֶדְרִין דַּף נב:) גַּבֵּי נָקוֹם יִנָּקֵם כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב כו': וּרְמִינְהִי מַה בּוֹר הָא דְּפָרִיךְ מִשּׁוֹר וְאָדָם שׁוֹר וְלֹא אָדָם: מָה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית מִשּׁוּם דְּהָתָם נָמֵי דְּרִישִׁינַן שׁוֹר וְלֹא אָדָם: מָה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית מִשּׁוּם דְּהָתָם נָמֵי דְּרִישִׁינַן שׁוֹר וְלֹא אָדָם: מָה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית (דף נ:) פ"ה מִשּׁוּם דִּסְתָם בּוֹר עֲשָׂרָה וְקָשֶׁה לר"ת אַדְּרַבָּה סְתָם בּוֹר יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּיוֹסֵף וְיִרְמְיָה שֶׁהָשְׁלִכוּ לַבּוֹר וְכִדְאַשְׁכְּחַן בְּבוֹר שֶׁמֹּעֵאל בֶּן נְתַנְיָה חֲלָלִים וְכָאן פֵּרֵשׁ דִּסְתָם בּוֹר אֵינוֹ פָּחוֹת מִי' מִיהוּ קָשֶׁה דְּפָרִיךְ בְּרֵישׁ ב"ק (דף ג. וְשָׁם) אִילֵימָא אַב י' וְתוֹלָדָה ט' לֹא ט' כְּתִיבִי וְלֹא עֲשָׂרָה כְּתִיבִי וּמְשַׁנֵּי וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ אָמַר רַחֲמָנָא וְקָיִם לְהוּ לְרַבָּנָן דַּעֲשָׂרָה מִיתָה עִבְּדֵי תִּשְׁעָה נִזְקִין עִבְּדֵי מִיתָה לֹא עִבְּדֵי אַלְמָא מֵהָתָם יָלְפִינַן ומפר"ת דִּסְתָם בּוֹר הֲוֵי יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה וְתַרְוַיְהוּ צְרִיכִי דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא וְהַמַּת יִהְיֶה לוֹ ה"א בְּכָל עִנְיָן שֶׁמִּוּתוֹת אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִי' כְּתַב רַחֲמָנָא בּוֹר וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא בּוֹר ה"א בְּעָמוֹק כ"כ דְּאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יָמוּת בּוֹ כְּתַב רַחֲמָנָא וְהַמַּת יִהְיֶה לוֹ בְּרָאוּי לָמוּת בּוֹ דְּהַיְינוּ עֲשָׂרָה דְּקִים לְהוּ לְרַבָּנָן דְּעַבְדֵי מִיתָה וְהָא דְּפָרִיךְ הָתָם סוֹף סוֹף זֶה אָב לְמִיתָה וְזֶה אָב לְנִזְקִין אע"ג דְּט' לֹא כְּתִיבִי כְּלָל סְבָרָא הוּא כִּי הֵיכִי דַּעֲשָׂרָה אָב לְמִיתָה מְשׁוּם דְּיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית תִּשְׁעָה נָמֵי אָב לְנִזְקִין דְּיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק אִי נָמֵי מְשׁוּם דִּכְתִיב תְּרֵי זִמְנֵי בּוֹר כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר (שְׁמוֹת כ"א:ל"ג) דְּדָרֵשׁ בַּיְרוּשַׁלְמִי אֶחָד בּוֹר לְמִיתָה וְאֶחָד בּוֹר לְנִזְקִין: מְנַיִן שֶׁבִּדְחִיָּה סְקִילָה נֶאֱמְרוּ תְּחִלָּה בַּפְּסוּק וַאֲפִלּוּ הָכִי עִבְּדִינַן לָהּ לְבַסּוֹף מְשׁוּם דְּאַשְׁכְּחַן קְרָאֵי דְּסָמוּךְ סְקִילָה לְמִיתָה דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ז:ה') וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וּמֵתוּ: מְנַיִן שֶׁאַף לְדוֹרוֹת כו' אֲפִילּוּ לְרַב דְּיָלֵיף דּוֹרוֹת מִשָּׁעָה בְּרֵישׁ הַסּוֹקֵל רַבָּה (מְנָחוֹת דַּף יט: וְשָׁם) אִצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵי הָכָא לְדוֹרוֹת דְּה"א סִינַי שְׁאנֵי וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּפ' טְבוּל יוֹם (זְבָחִים דַּף קא.) דְּאָמַר לֵיהּ אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה שָׁמַע לֹא שָׁמַעְתָּ שֶׁהַתּוֹרָה אֲנִינוּת אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה וְלֹא בְּקָדְשֵׁי דּוֹרוֹת ה"ק שָׁמַע כָּךְ נֶאֱמַר לְךָ בְּפֵרוּשׁ וְאִי"ת לְמַאן דְּלָא יָלֵיף בְּרֵישׁ הַסּוֹקֵל רַבָּה (שָׁעָה מִדּוֹרוֹת) הָאָמַר בִּזְבָחִים בְּפ' קָדְשֵׁי קָדָשִׁים (זְבָחִים דַּף ס.) מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפְגַּם אֵין אוֹכְלִים בְּגִינוֹ שְׁיָרֵי מִנְחָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאַכְלוּהָ מַצּוֹת אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ וְכִי אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ אוֹכְלִים אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם וְלֹא כְּשֶׁהוּא חָסֵר וְהָהוּא קְרָא בְּמִלָּאִים כְּתִיב וְי"ל הָתָם יָלִיף טְפֵי מִשּׁוּם דְּאַשְׁכְּחַן גַּבֵּי הַקְרָבָה לְדוֹרוֹת כֵּיוָן דְּדָרְשִׁינַן הָתָם לְעֵיל מִנַּיהּ מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפְגַּם כָּל הַקָּדָשִׁים שֶׁנִּשְׁחֲטוּ עָלָיו פְּסוּלִין שֶׁנֶּאֱמַר וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ וְכִי עָלָיו זוֹבֵחַ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא שָׁלֵם וְלֹא כְּשֶׁהוּא פָּגוּם:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קא:
ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ג סמג עשין קא:
ד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ה מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:
ו מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:
ז מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
ח מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
ט מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:
י מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
יא מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
יב מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:
יג סמג עשין רכא:
יד מיי׳ פה׳ מהל׳ מחוסרי כפרה הל׳ א:
טו סמג עשין קג:
טז מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
יז סמג עשין קג, סמג לאוין רח:
יח מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
יט מיי׳ פכ״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
כ מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

מִשּׁוּם דְּהַוֵי רוֹצֵחַ וְגוֹאֵל הַדָּם שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד וּלְמַאן דְּאָמַר מִלְּמַדִּין אִיבָּא עִיר מִנַּיְהוּ: דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵין מַכִּין אֶת הָאָדָם מַכַּת מַרְדּוּת עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ שְׁנֵי דְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתָה, וְאֵין מַכִּין אֶת הָאָדָם מַכַּת מַרְדּוּת עַד שֶׁיַּתְרֶה בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקוֹמוֹ״ [דברים כא, יט].

תַּלְמוּד לוֹמַר: ״סָקוֹל יִסָּקֵל״. אי וְאִם לָאו, עַד תַּשְׁנֵי נוֹטֵל אֶת הָאֶבֶן. נוֹטֵל? וְהָתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֶבֶן הָיְתָה שָׁם מַשּׁוֹי שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, נוֹטְלָהּ וְנוֹתְנָהּ עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בָּהּ – יָצָא. וְלִיטַעֲמֵיךְ, תִּיקְשֵׁי לָךְ הֵיא גּוּפָהּ: מַשּׁוֹי שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, נוֹטְלָהּ וְנוֹתְנָהּ עַל לִבּוֹ? יב״אֶלָּא, דְּמַדְלֵי לַהּ בַּהֲדֵי חַבְרֵיהּ, וְשָׁדֵי לַהּ אֵיהוּ, כִּי הֵיכִי דְּתֵיתֵי מֵרַנְיָא. וְאִם לָאו, רָגְמָתוֹ כּוּ׳. וְהָתַנְיָא: מֵעוֹלָם לֹא שָׁנָה בָּהּ אָדָם! מִי קָאָמֵינָא דְּעָבֵיד? דְּאִי מִצְּרִיךְ קָאָמֵינָא. יגהָתַנְיָא מָר: אֶבֶן הָיְתָה כּוּ׳. וְהָתַנְיָא: אַחַת אֶבֶן שֶׁנִּסְקַל בָּהּ, וְאַחַת עֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו, וְאֶחָד סַיִף שֶׁנֶּהֱרַג בּוֹ, וְאֶחָד סוּדָר שֶׁנֶּחְנַק בּוֹ – כּוּלָּן נִקְבָּרִין עִמּוֹ. לֹא צְרִיכָא דְּמִתְקְנִי וּמַיְיתֵי אַחֲרִינֵי חִלּוּפַיְיהוּ. יג׳נִקְבָּרִין עִמּוֹ. וְהָתַנְיָא: אֵין נִקְבָּרִין עִמּוֹ? אָמַר רַב פָּפָּא: מַאי ״עִמּוֹ״? עִמּוֹ בְּתִפְיסָתוֹ. יג׳אָמַר שְׁמוּאֵל: נִקְטָעָה יַד הָעֵדִים – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? דְּבָעֵינָא ״יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה״, וְלֵיכָּא. יד״אֶלָּא מֵעַתָּה, עֵדִים גִּידְּמִין דְּמֵעִיקָּרָא, הָכִי נָמֵי דִּפְסִילִי? שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: ״יַד הָעֵדִים״, שֶׁתְּהֵיתָה כְּבָר. טוטז(כ)מֵיתִיבִי: כָּל מָקוֹם שֶׁיְּעִידוּהוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ, ״מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו״ – הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. תַּרְגְּמָא שְׁמוּאֵל בְּ״הֵן הֵן עֵדָיו״. כ(ל)וּמִי בָּעֵינַן קְרָא כְּדְכְתִיב? וְהָתַנְיָא: ״מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רוֹצֵחַ הוּא״ – אֵין לִי אֶלָּא בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ. מִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה״ – מִכָּל מָקוֹם. אי״שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: ״מוֹת יוּמַת״. מ(ד)וְלִיגְמַר מִינַּיהּ? מְשׁוּם דְּהַוָּה רוֹצֵחַ וְגוֹאֵל הַדָּם שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד. וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין. רוֹצֵחַ – הָא דַּאֲמַרַן. גּוֹאֵל הַדָּם מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: ״גּוֹאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרוֹצֵחַ״ – מִצְוָה בְּגוֹאֵל הַדָּם. וּמִנַּיִן שֶׁאִם אֵין לוֹ גּוֹאֵל שֶׁבֵּית דִּין מַעֲמִידִין לוֹ גּוֹאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בְּפִגְעוֹ בּוֹ״ – מִכָּל מָקוֹם. מ(ה)אֲמַר לֵיהּ מָר קַשְׁיָא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי: וּמִי לָא בָּעֵינַן קְרָא כְּדְכְתִיב? וְהָתְנַן: הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּיֵּד, אוֹ אִילֵּם, אוֹ חִיגֵּר, אוֹ סוֹמֵא, אוֹ חֵרֵשׁ – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שָׁנֶאֱמַר: ״וְתָפְשׂוּ בוֹ״ – וְלֹא גִּידְמִין, ״וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ״ – וְלֹא חִיגְּרִין, ״וְאָמְרוּ״ – וְלֹא אִילְּמִין, ״בְּנֵנוּ זֶה״ – וְלֹא סוֹמִין, ״אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ״ – וְלֹא חֵרְשִׁין. מַאי טַעְמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּבָעֵינַן קְרָא כְּדְכְתִיב? לָא, שָׁאנֵי הָתָם, דִּכְווֹלֵיהּ קְרָא יַתִּירָא הוּא. נ(ו)תָּא שְׁמַע: אֵין לָהּ רְחוֹב – אֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין לָהּ רְחוֹב – עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב. עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי, אֶלָּא דְּמַר סָבַר: ״רְחוֹבָהּ״ דְּמֵעִיקָּרָא בָּעֵינַן, וּמַר סָבַר: רְחוֹבָהּ דְּהַשְׁתָּא נָמֵי כִּדְמֵעִיקָּרָא דְּמֵי. אֲבָל דְּכוּלֵּי עָלְמָא בָּעֵינַן קְרָא כְּדְכְתִיב. נא(ז)תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָן: אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד, בֹּהֶן רֶגֶל, אֹזֶן יְמָנִית – אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נוֹתֵן עַל מְקוֹמוֹ וְיוֹצֵא. טוטז(ח)מַתְנִי׳ כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ נִתְלֶה אֶלָּא הַמְגַדֵּף וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. נב״הָאִישׁ תּוֹלִין אוֹתוֹ פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם, וְהָאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעֵץ; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח תָּלָה נָשִׁים בְּאַשְׁקְלוֹן? אָמְרוּ לוֹ: שְׁמוֹנִים נָשִׁים תָּלָה, וְאֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד. גְּמָ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: ״וְהוּמַת וְתָלִיתָ״ – יָכוֹל כָּל הַמּוּמָתִין נִתְלִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי״. מָה מְקַלֵּל זֶה שֶׁבִּסְקִילָה, אַף כֹּל שֶׁבִּסְקִילָה. דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מָה מְקַלֵּל זֶה שֶׁכָּפַר בָּעִיקָּר, אַף כֹּל שֶׁכָּפַר בָּעִיקָּר. נב(ט)בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבָּנַן דָּרְשִׁי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרֵישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי. רַבָּנַן דָּרְשִׁי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי: ״וְהוּמַת וְתָלִיתָ״ – כְּלָל, ״כִּי קִלְלַת״ – פְּרָט. אִי הָווּ מְקָרְבִי לַהֲדָדֵי, אָמְרִינַן: אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט. הָנֵי – אֵין, מִידֵּי אַחֲרִינָא – לָא.

הַשְׁתָּא

תַּלְמוּד לוֹמַר סָקוֹל יִסָּקֵל לְשׁוֹן עָתִיד וְלֹא כָּתַב כִּי סָקֵל סָקַל אוֹ רָגַם רָגַם: וּשְׁנֵי לֵיהּ אֵיהוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם וְאֵיהוּ שֵׁנִי זֶה שֶׁהָיָה מַכֶּה בְּתוֹךְ כֹּחַם לְהַשְׁלִיךְ בְּאֶחָד מִשְּׁנַיִם מִשְּׁלִיךְ מַשְׁלִיךְ מַעֲבֵהוּ אֲבָל הַיַּחִידִי מַשְׁלִיךְ בְּכֹחַ: הָיְתָה מַשְׁמַע כָּל הַיָּמִים הָיְתָה לְכָךְ וְהֵיא נִקְבֶּרֶת עִמּוֹ: כֻּלָּם נִקְבָּרִים עִמּוֹ מִקְבּוֹר תִּקְבְּרֻנּוּ יַתִּירָא נָפְקָא לַן לְקַמָּן בְּפֶרְקָא (סַנְהֶדְרִין דף מו:): בְּתִפְיסָתוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אֲבָל לֹא נִקְבָּרוּ עִמּוֹ מַמָּשׁ: גִּדְּמִין הָכִי נָמֵי דְּפָסְלִי וְאִם כֵּן נֵימָא עַדֵי גִּדְּמִין פְּסוּלִין לָמָּה לִי דְּנָקֵט נְקִטְעָה לְאַחַר מִכָּאן: יַד הָעֵדִים יַד שֶׁהָיְתָה לָהֶם תְּהֵיָה לָהֶם בְּשָׁעַת מִיתָה אֲבָל גִּדְּמִין מֵעִקָּרָא לָא מְשַׁתַּמְעוּ מִנַּהּ דְּזוֹ הִיא יַד שֶׁלָּהֶם: הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג וְאוּ״פ שֶׁאֵין כָּאן יַד עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים אֶלָּמָא לָא בָּעֵי קְרָא כְּדִכְתִיב דִּלְאו דַּוְקָא אִכְתִיב אֶלָּא לְמִצְוָה בְּעַלְמָא: בָּהֶן הֵן עַדָיו כְּגוֹן דְּהָנַךְ שְׁנַיִם הַמְּעִידִים עָלָיו שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין הֵן הֵן עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו מִתְּחִלָּה וְנִתְחַיֵּב עַל פִּיהֶם: אֵין לִי אֵי לֹא כְּתִיב אֶלָּא יוּמַת: אֶלָּא מֵיתָה הַכְּתֻבָּה בּוֹ סִיף כְּדֵילִיף לְקַמָּן [בַּד' מיתות] (ד' נב:): מוֹת יוּמַת רִבּוּיָא הוּא: מְשׁוּם דְּהַוֵי רוֹצֵחַ הַנִּדּוֹן בְּבֵית דִּין: וְגוֹאֵל הַדָּם כְּלוֹמַר מִיתָה שֶׁגּוֹאֵל הַדָּם מְמִיתוֹ לְרוֹצֵחַ שׁוֹגֵג שֶׁיָּצָא חוּץ לְעִיר מִקְלָטוֹ שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִים כְּאֶחָד כו׳: הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּדֵּם אֵבְיו אוֹ אִמּוֹ שֶׁל סוֹרֵר וּמוֹרֶה: בְּנֵנוּ זֶה מַשְׁמַע שֶׁרוֹאִין אוֹתוֹ: וְלֹא חֵרְשִׁין שֶׁאֵינָן שׁוֹמְעִין מַה שֶּׁמְּשִׁיב לָהֶם וְאֵינָן יוֹדְעִין אִם שׁוֹמֵעַ תּוֹכְחָתָם אִם לָאו: כֻּלֵּי קָרָא יַתִּירָא הוּא דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב וְהוֹצִיאוּהוּ אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהִיא וּסְקָלוּהוּ כְּדִכְתִיב בְּכָל שְׁאָר נִסְקָלִין וְתוּ לָא מִדֵּי כָּל אֹרַח דְּבָרִים זֶה לְמָמַה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָא בָּעֵי קְרָא כְּדִכְתִיב וְכֵן ר״ש: מַתְנִי׳ אֶלָּא מְגַדֵּף מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם וּבְגָמָרָא מְפָרֵשׁ טַעַם: אֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם א׳ בב״ד א׳ מְשׁוּם דְּלָא מָצוּ לְהַפּוֹכֵי בְּזָכוּתֵהּ דְּכָל חַד וְחַד צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים לְמִיתָה זוֹ וּלְמִיתָה זוֹ וּבְגָמָרָא מְפָרֵשׁ דִּבְשָׁתֵּי עֲבֵרוֹת קָאָמַר דְּאֵין רְאִיוֹתֵיהֶן שָׁווֹת וְשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שָׂעָה הַצָּרְכָה לְכָךְ שֶׁהָיוּ בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בְּכִשּׁוּפִים וְעָשׂוּ סִיג לְשֵׂעָה וּתְלָאָן לְפַרְסוּמֵי מִלְּתָא וְדָן אֶת כֻּלָּם בְּיוֹם אֶחָד מִפְּנֵי קְרוֹבֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְקַשְּׁרוּ לְהַצִּילָן: גְּמ׳ כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים מִפְּנֵי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם נִתְלָה וְהָעוֹבְרִים וְהַשֹּׁבִים אוֹמְרִים מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי מִפְּנֵי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם וּגְנַאי הַדָּבָר כְּלַפֵּי מַעְלָה לְהַזְכִּיר: מַה מְקַלֵּל בְּסִקִילָה וְנִתְלָה דִּכְתִיב בֵּהּ וְתָלִיתָ אַף כֹּל שֶׁבִּסְקִילָה נִתְלָה: אַף כֹּל שֶׁכָּפַר בָּעִקָּר אֵין לְךָ לְרַבּוֹת אֶלָּא הָעוֹבֵד ע״ז: דָּרְשִׁי כְּלָלֵי וּפְרָטֵי דּוֹרְשִׁין אֶת הַתּוֹרָה בִּכְלָל וּפְרָט כָּל מָקוֹם שֶׁפָּתַם וְאַתְּ״כ פֵּרֵשׁ דּוֹרְשִׁין אֶת הָאַחֲרוֹן בִּפְרָט: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דּוֹרֵשׁ בְּמִעוּט וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין זֶה לָזֶה פְּרָט הֵינוּ פֵּרוּשׁ הַכְּלָל וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט וַאֲפִלּוּ הַדּוֹמֶה לְפְּרָט אֵין מִתְרַבֶּה מִן הַכְּלָל אֲבָל הַדּוֹרֵשׁ בְּמִעוּט לֹא עָקַר אֶת הַכְּלָל מִמְּקוֹמוֹ אֶלָּא מְעוּטֵי בְּמִקְצָת שֶׁמִּתְחִלָּה הָיָה מִשְׁמַע כָּל דָּבָר וּבָא הַמִּעוּט וּמִעֵט מַשְׁמָעוֹ שֶׁלֹּא תֹּאמַר הַכֹּל בַּמִּשְׁמַע אֶלָּא כְּגוֹן זֶה הַכָּתוּב אַחֲרָיו וְהַדּוֹמִין לוֹ:

מסורת הש״ס

א עבודה זרה סב:; לעיל מג.
ב מכות ז.; גיטין כח:; משנה מכות
ג לקמן נג.; לקמן עב.; בבא מציעא לא:
ד לקמן סז:; יומא ס.; בכורות מט.; קידושין לז:; פסחים כו.; קידושין נח.; פסחים מה.; נזיר לז:; קידושין מב.; קידושין לה.
ה לקמן עא.; משנה סנהדרין
ו לקמן קיב.
ז לקמן פח.; ספרא מצורע פרק ג יא; נזיר מו:; משנה נגעים
ח משנה סנהדרין
ט סוכה נ:; מנחות כח:

תורה אור השלם

לֹא־תָגֻעַ בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יָרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ וגו׳ [שמות יט, יג]
יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לְהָמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע וגו׳ [דברים יז, ז]
אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא וגו׳ [במדבר לה, כא]
גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ [במדבר לה, יט]
וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר וגו׳ [דברים כא, יט]
וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ וגו׳ [דברים כא, כ]
וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא (שפכה) [שָׁפְכוּ] אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ וגו׳ [דברים כא, ז]
וְאַתָּה־כָּל־שִׁלְלַת תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבֶךָ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שִׁלְלָהּ כָּלִיל וגו׳ [דברים יג, יז]
וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ [דברים כא, כב]
לֹא־תָלִין נִבלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים וגו׳ [דברים כא, כג]

מסורת הש"ס

א לקמן פו.; יומא מג.; שבועות ז:; לעיל טו.; מנחות סז.; חולין קלב.; בבא קמא פו:; מכות ט:; מגילה כג:

ב יבמות צ:; אוצר מדרשים השכם מדרש השכם טו

ג חגיגה טו:

ד תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמ' או בבת כהן חוממיה זוממיה. עיין מכות דף ב ע"א תוס' ד"ה זוממי:

תורה אור השלם

וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמַת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ [דברים כא, כב]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]

לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה [דברים כא, כג]

אַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי עִבּוּ"ם הֲוָה הַרְחָקָה שֶׁהַרְחִיקָם וָזֶה מַזֶּה לְמֵימְרָא דְּאֵין דָּנִין אוֹתוֹ בְּכָלַל וּפְרָט אַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי עִבּוּ"ם הוֹאִיל וְדָמְיָא לְפָרָטָא בְּכָל מִלֵּי שֶׁכּוֹפֵר בָּעֵקֶר כְּמוֹתוֹ: כִּי קָלְלַת מֵעֵט אֶת הַכֹּל אֶת הָרִבּוּי וְלָמָּדָךְ שֶׁלֹּא תִּרְבֶּה בּוֹ אֶת הַכֹּל אֶלָּא זֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ וְכִי דְּרָשִׁינַן הָכִי הֵיכָא דְּמִקְרָבָן לְהָדְדֵי אֲבָל הֵיכָא דְּרַחֲקָן זֶה מַזֶּה אַהֲנֵי דְּלָא תְּמָעֲטֵהּ בְּהָאי מְעוּטָא כִּשְׁאָר מְעוּטִין אֶלָּא מִידֵּי דְּלָא דָּמֵי לֵיהּ בְּמִידֵּי כְּגוֹן שְׁאָר מִיתוֹת ב"ד אֲבָל שְׁאָר נִסְקָלִין דָּדְמוּ לֵיהּ מֵיהַת דְּבִסְקִילָה כְּמוֹתָן לֹא תְּמַעֵט מִנֵּהּ וּמַהָכָא תִּפְשׁוֹט לֵהּ בְּכָל דָּבְרָתָא דְּאֵיכָּא בְּלָל וּפְרָט וּכְלָל דָּמֵאן דְּדָרֵשׁ לֵיהּ בְּכְלָלֵי וּפְרָטֵי אֵינוֹ מְרַבֶּה אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט וּמֵאן דְּדָרֵשׁ לֵיהּ בְּרִבּוּי וּמְעוּט אָמְרִינַן רִבָּה הַכֹּל וְלֹא מֵעֵט אֶלָּא דָּבָר אֶחָד מִשּׁוּם טַעְמָא דְּפָרְשִׁית לָעֵיל הוּא דִּפְרָט לְשׁוֹן פָּרוּשׁ הִלְכָךְ כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָּן לְהָבִיא ע"י הַכְּלָל הָאַחֲרוֹן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט שֶׁאִלְמָלֵא לֹא בָּא כְּלָל הָאַחֲרוֹן הָיִיתִי אוֹמֵר הַפְּרָט הוּא פָּרוּשׁוֹ שֶׁל כְּלָל וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט וְאַפִּ' הַדּוֹמֶה לוֹ לֹא תַּלְמוּד מִמֶּנּוּ אֶלָּא סָתָם וְאַחַ"כ פֵּרֵשׁ וּבָא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין בְּסָתָם אֶלָּא הַפָּרוּשׁ הִלְכָךְ כִּי אַתְא כְּלָלָא בָּתְרָא אַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי כְּעֵין הַפְּרָט וְתוּ לָא וּמֵאן דְּדָרֵשׁ לֵיהּ בְּרִבּוּיֵי וּמְעוּטֵי אָמַר לְךָ הַמְּעוּט אֵינוֹ פָּרוּשׁוֹ שֶׁל סָתָם אֶלָּא מֵעֵט רִיבּוּיָא שֶׁלֹּא יְהֵא הַכֹּל בַּמַּשְׁמָע וְאִי נָמֵי לֹא אַתָא כְּלָלָא בָּתְרָא הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ מִן הַמְּעוּט כָּל הַדּוֹמִין לְמְעוּט שֶׁלֹּא בָּא הַמְּעוּט לְמַעֵט אֶלָּא מַאי דְּלָא דָּמֵי לֵיהּ הִלְכָךְ כִּי חָזַר וְרִבָּה רִבָּה הַכֹּל וְלֹא מִתְמַעֵט מִן הַמְּעוּט אֶלָּא דָּבָר אַחַר שֶׁלֹּא תִּרְאֶה בּוֹ שׁוּם רָמֵז דּוֹמֶה לְפָרָט: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר לְךָ הַאי אוֹתוֹ דְּתָלֵיָה נָמֵי אוֹתוֹ בְּלֹא כְּסוּתוֹ אַשְׁמְעִינַן וְלֹא לְמְעוּטֵי אֹשֶׁה: לְמַעוּטֵי בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה דאע"ג דְּבִסְקִילָה אָתָא קְרָא לְמְעוּטֵי דְּכְתִיב אִישׁ וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לֹא הָוֵי אִישׁ דְּאִם הָיָה רָאוּי לְהוֹלִיד לֹא הָיָה נִדּוֹן דִּכְתִיב (דְּבָרִים כא) בֵּן: מַאי טַעְמָא דְּלָמַר הֵיכִי מַשְׁמַע מִנֵּהּ רִיבּוּיָא: בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לֹא חָטָא דִּדְתָנָן בְּפ' בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עב.) וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאֵכַל זֶה תַּרְטִימַר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לג יַיִן אֲמָרָה תּוֹרָה יִסָּקֵל אֶלָּא הַגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ סוֹפוֹ מְגַמֵּר נִכְסֵי אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא וְעוֹמֵד בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת כו': וְאֵין מְעוּט אֶחָד מְעוּט כו' כְּלוֹמַר מִדָּה הִיא בְּתוֹרָה: מִיתָה אַחַת דָּנִין דְּטַעְמָא מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר לְעַיוֹנֵי בְּתַרְוַיְהוּ הוּא: מִיתָה אַחַת כְּעֵין שְׁתֵּי מִיתוֹת כְּגוֹן שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין דּוֹמוֹת וְהֵן מִיתָה אַחַת כְּגוֹן שַׁבָּת וע"ז וכ"ש שְׁתֵּי מִיתוֹת מַמָּשׁ: אֲבָל מִיתָה אַחַת וַעֲבֵרָה אַחַת כְּגוֹן שְׁתֵּיהֶן בְּחִלּוּל שַׁבָּת שֶׁתֵּיהֶן בְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דָּנִין וּשְׁמוֹנִים נָשִׁים לְאוֹ עֲבֵרָה אַחַת הִיא דְּאִיכָּא בְּאוֹב וְאִיכָּא בְּיִדְּעוֹנִי וְהַכְּתוּב חִלְּקָן בְּשְׁתֵּיהֶם וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח לְצֹרֶךְ שַׁעַה עָשָׂה: וְאַפִּ' נוֹאַף וְנוֹאֶפֶת דְּמִיתָה וַעֲבֵרָה אַחַת: תַּרְגְּמָא רַב חִסְדָּא לְהָא דְּרַב אַדָּא: בְּבַת כֹּהֵן אֲרוּסָה אוֹ נְשׂוּאָה: וּבוֹעֲלָהּ דְּהֵיא בְּשָׂרְפָה אֲבָל בּוֹעֲלָהּ נִדּוֹן כְּשְׁאָר בּוֹעֵל בַּת יִשְׂרָאֵל דְּבוֹעֵל אֲרוּסָה בְּסְקִילָה וּבוֹעֵל נְשׂוּאָה בְּחֶנֶק דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ"א:ט') הִיא בְּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף הִיא וְלֹא בוֹעֲלָהּ הִיא וְלֹא זוֹמְמֶיהָ: אוֹ בְּבַת כֹּהֵן וְזוֹמְמֵי הַשְׁתָּא דְּמַרְחָקֵי מֵהָדְדֵי. וְהָא דְּאָמְרִי' מְנָחוֹת (נה:) כְּלָל וּפְרָט הַמַּרְחִקִין זֶה מִזֶּה אֵין דָּנִין אוֹתוֹ בְּכָלַל וּפְרָט לְאוֹ דְּאֵין דָּנִין בְּכָלַל אֶלָּא דָּנִין בְּכָלַל וּפְרָט וְאַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי מִדֵּי כִּי הָכָא דְּאַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי עִבּוּ"ם: אוֹתוֹ בְּלֹא כְּסוּתוֹ וְאַף עַל גַּב דְּמִשְׁעַת סְקִילָה הָיָה עָרֹם ס"ד שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת תְּלִיָּה: שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת וּמַעֲשֶׂה דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח יֵ"ש בַּעֲלַת אוֹב וְיִדְּעוֹנִי וְיֵ"ש חוֹבֵר חֲבֵר וּשְׁאָר מְכַשְּׁפוֹת:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קב:

ב מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ג סמג עשין קב:

ד מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ה סמג לאוין רח, טוש"ע חו"מ סי' ב סעי' א:

ו מיי' פכ"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

ז סמג עשין קג:

ח מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

ט סמג עשין קג:

י מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

יא סמג לאוין קצג, טוש"ע יו"ד סי' שנז סעי' א:

יב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ח:

יג מיי' פד' מהל' אבל הל' ח:

יד סמג עשין קב, סמג עשין צח:

טו מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ט:

טז מיי' פא' מהל' אבל הל' ט:

יז מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

הַשְׁתָּא דְּמַרְחָקֵי מֵהָדְדֵי, אַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי עֲבוֹדָה זָרָה, דְּדָמֵי לֵיהּ בְּכֹל מִילֵּי. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרֵישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי, "וְהוּמַת וְתָלִיתָ" – רִבּוּי, "כִּי קְלָלַת" – מִיעוּט. אִי הָוֹ מְקָרְבֵי לַהָדְדֵי, לָא הָוֹ מְרַבְּיָנַן אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה דְּדָמֵי לֵהּ בְּכֹל מִילֵּי. הַשְׁתָּא דְּמַרְחָקֵי מֵהָדְדֵי, אַהֲנֵי לְרַבּוֹיֵי שְׁאָר הַנִּסְקָלִין. הָאִישׁ תּוֹלִין וכו'. מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן? אָמַר קְרָא: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ" – בְּלֹא כְּסוּתוֹ. וְרַבָּנַן, אֵין הָכִי נָמֵי. אֶלָּא אָמַר קְרָא: "וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא" – אִישׁ, וְלֹא אִשָּׁה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַאי "וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הָהוּא לְמַעוּטֵי בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וְהָתַנְיָא: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִסְקָל וְנִתְלָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר! אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לְרַבּוֹת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. מַאי טַעְמָא? [א]דְּאָמַר קְרָא: "וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא" – אִישׁ, וְלֹא בֵּן. "חֵטְא" – מִי שֶׁעַל חֶטְאוֹ נֶהֱרָג, יָצָא בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁעַל שׁוּם סוֹפוֹ נֶהֱרָג. הָוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת. אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח תְּלָה נָשִׁים כּוּ'? אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשִׁתֵּי מִיתוֹת, אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת – דָּנִין. וְהָא מַעֲשֶׂה דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח דְּמִיתָה אַחַת הָוְאִי, וְקָא אָמְרוּ לֵיהּ דָּאֵין דָּנִין! [א]אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּמִיתָה אַחַת כְּעֵין שְׁתֵּי מִיתוֹת. וְהֵיכִי דָּמֵי? כְּגוֹן שְׁתֵּי עֲבֵירוֹת. אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת וַעֲבֵירָה אַחַת – דָּנִין. [ב]מֵתִיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: אֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד, וַאֲפִילּוּ בְּנוֹאֶף וְנוֹאֶפֶת. תַּרְגְּמָא רַב חִסְדָּא: בְּבַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ, אוֹ בְּבַת כֹּהֵן וְזוֹמְמֵי זוֹמְמֶיהָ. [ג]הָוְיָא(ב) תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: שָׁמַעְתִּי דִּין מִכָּאן וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה, וְלֹא לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת בֵּימֵי יְוָנִים, וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, אֶלָּא שֶׁהִשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. שׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהֵטִיחַ אֶת אִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה, וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, אֶלָּא שֶׁהִשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. [ד]מַתְנִי' מְשַׁקְּעִין נוֹעֲצִין: מַתְנִי' יוֹצֵא מִמֶּנָּה כְּמִין יַתֵּד הוּא עָנָף יוֹצֵא מִן הַקּוֹרָה סְמוּךְ לִרְאֹשָׁהּ: וּמַקִּיף סוֹמֵךְ לוֹ זוֹ אֶצֶל זוֹ כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר לְהַלָּן דַּף ז.) שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף סְמוּךְ וּכְמוֹ מֻקָּפֶת וְקוֹרֵא לָהּ שָׁם (טְבוּל יוֹם פ"ד מ"ב) לְשׁוֹן קֵרוּב: וְתוֹלֶה אוֹתוֹ בְּיָדוֹ: מֻשָּׁה עַל הַכֹּתֶל הַקּוֹרָה סְמוּךְ לְרֹאשָׁהּ: וּמַקִּיף סוֹמֵךְ לוֹ זוֹ אֶצֶל זוֹ כְּמוֹ מֻקָּפֶת וְקוֹרֵא לָהּ שָׁם (טְבוּל יוֹם פ"ד מ"ב) לְשׁוֹן קֵרוּב: וְתוֹלֶה אוֹתוֹ בְּיָדוֹ: מֻשָּׁה עַל הַכֹּתֶל לֹא הָיְתָה נְעוּצָה בָּאָרֶץ אֶלָּא רֹאשָׁהּ אֶחָד עַל הָאָרֶץ וְרֹאשָׁהּ אֶחָד סְמוּךְ עַל הַכֹּתֶל: שֶׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל שֶׁמְּכַוְּנִין שֶׁזֶּה בָּרַכוֹ: שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר שֶׁפּוֹרְעָנוּת בָּאָה עָלָיו בָּעוֹנוֹ: מַה לְשׁוֹן אוֹמֶרֶת בְּאֵיזֶה לְשׁוֹן הִיא קוֹבֶלֶת וּמִתְנוֹדֶדֶת עָלָיו: קַלְנִי מֵרֹאשִׁי כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם שָׁגֵע וְעֵינָיו אוֹמְרוֹת רֹאשִׁי כָּבֵד עָלַי וּרְוֹעִי כָּבֵד עָלַי וְהַיְנוּ קַלְנִי קַל לַיי אֲנִי אֵינִי קַל: וְלֹא זוֹ בִּלְבַד בָּלֹא תַּעֲשֶׂה אֶלָּא כָּל מֵתִים הֲלָנָתָן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה הוּא כְּדִילְיף בְּפֶרֶק מֵרִיבוּיָא דְּתַקְבְּרוּנוֹ: וְלֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו לְפִי שֶׁאֵין קוֹבְרִין בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו בגמ': מְפֹרָשׁ טַעְמָא דַּהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שְׁנַיִם וְלֹא אַרְבָּעָה: נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר כְּבָר נִתְכַּפֵּר בְּמִיתָתוֹ וּבְזִיּוֹנוֹ מְלַקֶּטְיוֹ אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פי״ג מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
ב מיי׳ פא׳ מהל׳ אבל הל׳ ט:
ג מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ז:
ד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ט:
ה סמג עשין דרבנן, טוש״ע יו״ד סי׳ שסב סעי׳ א:
ו מיי׳ פי״ב מהל׳ אבל הל׳ א:
ז סמג עשין דרבנן, טוש״ע יו״ד סי׳ שסב סעי׳ א:
ח מיי׳ פי״ב מהל׳ אבל הל׳ א:
ט טוש״ע יו״ד סי׳ שמד סעי׳ ט י׳:
י מיי׳ פי״ב מהל׳ אבל הל׳ א:

מסורת הש״ס

א לקמן סח:; מכות יט:
ב תוספתא סנהדרין
ג בבא קמא טו.

תורה אור השלם

וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמַת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ [דברים כא, כב]
לֹא־תָלִין נִבלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים וגו׳ [דברים כא, כג]
וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מול בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע וגו׳ [דברים לד, ו]
וְסָפְדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יִבֹא לַיהוָה בְּעֹמָם אֶל־קֶבֶר וגו׳ [מלכים א יד, יג]
מְמוֹתֵי תַחֲלָאִים יָמוּתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי וגו׳ [ירמיהו טז, ד]
כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא [קהלת ז, כ]
וַתְּמֹת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא וגו׳ [בראשית כג, ב]
בְּשָׁלוֹם תְּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן וגו׳ [ירמיהו לד, ה]

תְּלִישָׁה לְאו כְּלוּם הִיא וְהָא דְּאָמְרִי׳ בְּפ׳ כִּסּוּי הַדָּם (חלין דף פט.) דְּעָפָר הַנִּדְחֵת שָׁרֵי דִּכְתִיב וְאֶת כָּל שִׁלְהָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר אֶלָּא קְבִיצָה וּשְׂרֵפָה יָצָא זֶה שֶׁמְּחַסֵּר תְּלִישָׁה וּקְבִיצָה וּשְׂרֵפָה לָא דְּמֵי דְּעָפָר חָשִׁיב טָפֵי מְחֻבָּר מֵעֵץ הַנָּעוּץ בָּאָרֶץ: קְלִילֵי עִלְּמָא יֵ״ש גּוֹרְסִין קְלֵי מִשּׁוּם דְּאָמַר בְּסָמוּךְ קָלַת וְאֵין לְחוּשׁ בְּכָךְ דְּאִשְׁכְּחַן נָמֵי בְּפֶרֶק ד׳ מִיתוֹת (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף סו.) גַּבֵּי אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל דְּאָמַר לְכְתֹּב לֹא תְקַל: קְבוּרָה מִשּׁוּם בְּזָיוֹנָא אוֹ מִשּׁוּם כַּפָּרָה ע״כ אִיכָּא כַּפָּרָה כְּדְאָמְרִי׳ לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף מז:) (בְּפ׳ ד׳ מִיתוֹת) כַּפָּרָה מֵאֵימַת הַוֵי מִכִּי חָזוּ צַוָּארָא דְּקִבְרָא פָּרְחָא אֶלָּא אֲפִי׳ אִי אִיכָּא בְּזָיוֹנָא וְכַפָּרָה מִבְּעֵי לֵהּ הֵי עִקָּר וא״ת וְהָא אִיכָּא כַּפָּרָה טָפֵי בְּשֶׁלֹּא נִקְבַּר מִשְּׁנִקְבַּר כְּדִתְנַן בְּשֶׁמַּעְתִּין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין מז.) סִימָן יָפֶה לוֹ לַמֵּת שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִיתָה מֵת לֹא נִסְפַּד וְלֹא נִקְבַּר וי״ל דְּלָאו לֹא נִקְבַּר כְּלָל קָאָמַר אֶלָּא לֹא נִקְבַּר לְפִי כְּבוֹדוֹ וְהַאי בְּזָיוֹנָא דְּהַכָא לָאו בְּזָיוֹנָא דְּמֵת קָאָמַר דְּאִם כֵּן אַמַּאי לֹא כָּל כְּמִנֵּהּ אֶלָּא בְּזָיוֹנָא דְּמִשְׁפַּחְתּוֹ אֲבָל לְמֵת אִית לוֹ בְּזָיוֹן אִם אֵינוֹ שׁוֹכֵב עַל הַמִּטָּה בְּכָבוֹד: **לֹא** תְּקַבְּרוּהוּ לְהַהוּא גַּבְרָא וְהָא דְּאָמַר בְּרֵישׁ פ״ט דְּכְתֻבּוֹת (דף פד.) דְּהַמּוֹכֵר קִבְרוֹ בָּאִים בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ בע״כ מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה שְׁאנֵי הָתָם דְּבְנֵי דְּלִקְבְּרוּהוּ בְּחַד דַּכְתָּא: **הָסְפִּידָא** יְקָרָא דְּחַיֵּי תְּמַהּ הָא דְּאָמַר בְּפ׳ הָעֲרֵל (יְבָמוֹת דף עח.) אֵל שָׁאוּל שְׁלֹא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה וְאִי מִשּׁוּם אֵל שָׁאוּל שְׁלֹא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה וְאִי מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי הֲרֵי מָחֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל כְּבוֹדָן שְׁלֹא הִסְפִּידוּהוּ וי״ל דִּירֵאִים הָיוּ לִסְפֹּדוּ לְהַרְאוֹת שִׁמְּצָטָעֲרִין עָלָיו מִפְּנֵי דָּוִד וְעוֹד דְּאַפִּי׳ הֲוֵי יְקָרָא דְּחַיֵּי שְׁאנֵי מֶלֶךְ דְּאִיכָּא בְּזָיוֹן טָפֵי לְגַבֵּהּ שְׁלֹא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה:

אוְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בְּזָיוֹנָן כַּפָּרָה לָהֶן אֶלָּא אוֹנְנִין בְּלֹבֶד דְּאֵין זֶה כָּבוֹד לַהֶרֹג וְאֵין כַּפָּרָתוֹ נִמְנַעַת בְּכָךְ שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב. גְּמ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: אֵילּוּ נֶאֱמַר ״חֵטְא וְתָלִיתָ״, הָיִיתִי אוֹמֵר תּוֹלִין אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ מְמִיתִין אוֹתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהוּמַת וְתָלִיתָ״ – מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ תּוֹלִין אוֹתוֹ. הָא כֵּיצַד? מְשַׁהִין אוֹתוֹ עַד סָמוּךְ לְשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְגוֹמְרִין אֶת דִּינוֹ, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ, וְאַחַר כָּךְ תּוֹלִין אוֹתוֹ. אֶחָד קוֹשֵׁר וְאֶחָד מַתִּיר, אַף נְעוּרֵי מְתִמַּעֲטִין מִן הַמַּשְׁמָעוּת הַזֶּה שֶׁמְּחַסֵּר תְּלִישָׁה וּקְבוּרָה: לְאו כְּלוּם הִיא אֵין כָּאן חֶסְרוֹן מַעֲשֶׂה: לִשְׁנֵי תְּאוֹמִים כו׳ אַף אָדָם עָשׂוּי בְּדִיוּקָנוֹ שֶׁל מָקוֹם: קַל לֵית אֵינִי קַל: א״כ דְּקָלְקֵי דְּמַתְנִי׳ לָאו כְּנִוּוּי הוּא אֶלָּא קַל אֵינִי כְּבֵד אֲנִי מִבְּעֵי לֵהּ: קִיל לִי עִלְּמָא (אֲנִי) מִכְּנָה וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַזְכִּיר כְּבֵדוּת בְּעַצְמוֹ: לְגוּפֵהּ לוֹמַר שֶׁהַמְגַדֵּף בְּתְלִיָּה וּמִגָּה יִלְפְּעִנַן לְאַחֲרָנִי: ה״ג ת״ל כִּי קָבֹר תִּקְבְּרֶנּוּ מֵרִיבּוּיָא דָּרַשׁ כָּל הַמֵּתִים: רָמָז לִקְבוּרָה שֶׁאָדָם חַיָּב לִקְבֹּר אֶת מֵתוֹ: דִּלְיֵעְבֵד לֵיהּ אֲרוֹן אֲבָל קְבוּרַת הָאָרֶץ לֹא מִשְׁתַּמַּע לֵיהּ מִגָּה וּלְהֵכִי לֹא אָמַר לֵיהּ מֵהַאי וּפָרְכִינַן לֵימָא לֵיהּ מֵרִבּוּיָא דְּתִקְבְּרֶנּוּ וּמִשְּׁנֵי לֹא מַשְׁמַע לֵהּ לְעִפּוּיֵ״ם לְמֶהֱוֵי דָּרְשָׁה מֵרִבּוּיָא: וַיִּמָּא מִדְּאִקְּבוּר צַדִּיקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וּמִשְּׁנֵי מִנְּהָג בְּעַלְמָא הוּא שֶׁנָּהֲגוּ בֵּן קוֹדֶם לָכֵן: וַיִּמָּא לֵיהּ מִדִּקְבַר רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה אַלְמָא דַּעְתּוֹ הִסְכִּימָה: וּמִשְּׁנֵי דִּילְמָא כִּי הֵיכִי דְּלֹא לִשְׁתְּנֵי מֹשֶׁה מִמִּנְהָגָא דְּעַלְמָא: וְסָפְדוּ לוֹ בַּאֲבִיָּה בֵּן יְרֻבְעָם כְּתִיב וְאַחֵיהַ הַשִּׁילוֹנִי נִתְנַבֵּא עָלָיו דָּבָר זֶה לְשֶׁבַח יַעַן כִּי נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב שֶׁבְּטֵל פְּרַדְסָאוֹת שֶׁהוֹשִׁיב אֲבִיו: וְלֹא יִקְבְּרוּ בָּרְשָׁעִים כְּתִיב וּמִדְּלֵיט לְהוּ הָכִי ש״מ קְבוּרָה מִשְׁמַיָּא אַסְכִּימוּ עָלָהּ: מִשּׁוּם בְּזָיוֹנָא הוּא שְׁלֹא יִתְבַּזֶּה לְעֵין כֹּל שֶׁיִּרְאוּהוּ מֵת וְנִרְקָב וְנִבְקָע: אוֹ כִּי הֵיכִי דְּתֶהֱוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה בְּהַטְמָנָה זוֹ שְׁמוֹרִידִים וּמַשְׁפִּילִין אוֹתוֹ בְּתַחְתִּיוֹת: לְאו כָּל כְּמִנֵּהּ דְּבָזְיוֹן הוּא לְקִרוֹבָיו: הָא אָמַר לָא בַּעֵינָא כַּפָּרָה וְאִי נָמֵי קִבְרָהּ וְאִי מִשּׁוּם כַּפָּרָה יִקְבְּרוּ וְאִי מִשּׁוּם כַּפָּרָה לֵיהּ לָא מִתְכַּפֵּר: וּמִשְּׁנֵי לָא נִיחָא להקב״ה דְּתֶהֱוֵי לְהוּ כַּפָּרָה לְפִי שֶׁאַף עַל פִּתְחַ קִבְרָם לֹא הָיוּ חוֹזְרִין: א״נ לְאַפּוֹקֵי מִיּוֹרְשִׁין עַל כַּרְחָן שֶׁכֵּר הַסַּפְּדָנִין אִי יְקָרָא דְּשָׁכְבֵי כִּי אָמַר לָא תִּסְפְּדוּהוּ צַיְתִינַן לֵיהּ וְאִי לָא אָמַר וְאָמְרִי יוֹרְשִׁין לָא נִיחָא לַן כְּפֵינַן לְהוּ וְאִי יְקָרָא דְּחַיֵּי הוּא לְדִידֵהּ לָא צַיְתִינַן לְיוֹרְשִׁין צַיְתִינַן: מֹשֶׁהוּ לֵהּ לְשָׁרָה עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם מִבֵּית עֲקֹדַת יִצְחָק דְּמִדְּכְתִיב וַיָּבֹא אַבְרָהָם מִכְּלָל דְּהַהִיא שַׁעֲתָא לָא הֲוָה הָתָם: הָנָךְ בָּנֵי יְקָרָא נִינְהוּ בְּתָמִיהַּ וַהֲלֹא כָּל בֵּית יַרְבָעָם הַנּוֹתָרִים רִשְׁעִים הָיוּ: וְלֹא יִקְבְּרוּ וְאִי יְקָרָא דְּחַיֵּי הוּא וַהֲלֹא הַנּוֹתָרִים יֵשׁ בָּהֶן צַדִּיקִים: וְהוֹי אֲדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ לְצַדְּקֵיהוּ נָאֱמַר:

מסורת הש"ס

א משנה סנהדרין

ב זבחים יב:

ג הוריות יא.; נדרים לו.; כריתות ז.

ד לקמן קיב:

ה תנא דבי אליהו רבה

גליון הש"ס

רש"י ד"ה על מטה וכו' וביזהו לעין כל. עי' תשובת מהר"י לבית לוי כלל ה' סימן מ"ט:

תורה אור השלם

[תהילים טו, ד]
[דברים כא, כג]
[מלכים ב יג, כא]
[מלכים ב ב, ט]
[במדבר יב, יב]
[מלכים ב ה]
[ויקרא כא, א-ב]
[תהילים עט, א]
[תהילים עט, ב]

נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס בִּתְהִלִּים (כד) כְּתִיב מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' וְקִי כַּפַּיִם וּבַר לֵבָב וְגוֹ' וְקָתָשִׁיב אַכַּל חֶלְבָּ וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן. כה"ג נִרְאָה וְנִדְחָה הוּא וְהַוֵי מַצֵי לְאַשְׁמְעִינַן רְבוּתָא טְפֵי נְמֵי הָא: עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים דָּרֵךְ בְּזָיוֹן מִפְּנֵי שֶׁהַיָּה אָבִיו רָשָׁע וּבְזֶהּ לְעֵינֵי כֹּל בְּדֵי שֶׁיִּתְיַסְּרוּ הָאֲחֵרִים וְלִכְבוֹד עַצְמוֹ לֹא חָשׁ וּמִפְּנֵי כְּבוֹד אָב נְמֵי לֵיכָּא לְמֵימַשׁ דְּנְשִׂיא בְּעַמְּךָ כְּתִיב (שְׁמוֹת כב) בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ נִבְזֶה בְּעֵינָיו הוּא עַצְמוֹ נִתְבַּזֶּה וְנִמְאָס בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָשׁ לִכְבוֹדוֹ בִּמְקוֹם קְדוּשׁ ה' וְאִי אָמְרִתְּ כָּבוֹד שֶׁעוֹשִׂין לְמֵת אֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֶלָּא שֶׁל חַיִּים מ"ט עֲבִיד הָכִי לְמָה בְּזֶה אֶת הַחַיִּים: אַל תִּסְפְּדוּנִי בַּעֲיָרוֹת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ צִוָּה אֶת בָּנָיו בִּכְתֻבוֹת (דף קג.) בְּהַנּוֹשֵׂא אַל תִּסְפְּדוּנִי כְּשֶׁתּוֹלִיכוּ אֶת אֲרוֹנִי לִמְקוֹם קְבוּרָתִי דְּהוּא מֵת בְּצִפּוֹרִי וּקְבוּרָתוֹ בְּבֵית שְׁעָרִים אַל תִּסְפְּדוּנִי בַּעֲיָרוֹת קְטַנּוֹת שֶׁתַּעֲבְרוּ עֲלֵיהֶן אֶלָּא בַּכְּרָכִים גְּדוֹלִים דְּאִיכָּא אִינְשֵׁי טוּבָא וּמִכְּנֵפֵי מַעֲיָרוֹת נָמֵי לְהָתָם: מַאי לָאו לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מֵת אַלְמָא יְקָרָא דְּעָבְדֵי לֵיהּ דִּילֵהּ הוּא: וּמִבֵּית לֵיהּ לְמֵת תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל מִלִּין: כִּי אָמַר רַחֲמָנָא לֹא תָלִין וְרַבִּינָן נָמֵי שְׁאַר כָּל הַמֵּתִים הֵיכִי מְשַׁהוּ לֵיהּ לְדַחוּיֵהּ בְּעַלְמָא דְּלֹא אִכְּפַת לֵיהּ בֵּהּ דְּהֵיכִי בְּזָיוֹן וְדֵומְיָא דְּתָלוּי אֲבָל הָאי דִּלְיִתְיְקִרוּ בֵּהּ קְרוֹבָיו לָאו בְּזָיוֹן הוּא לְדִידֵהּ: לִשְׁמֹעַ כְּמוֹ (שְׁמוֹאֵל א ט"ו:ד') וַיִּשְׁמַע שְׁאוּל לְשׁוֹן אֲסִיפָה לְהַסְפִּידוֹ: סִימָן יָפֶה לְמֵת כְּשֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בעוה"ז לְאַחַר מִיתָה דְּיֵשׁ לוֹ כַּפָּרָה בְּקִבְרוֹ: ש"מ יְקָרָא דְּשָׁכְבֵי הוּא דְּאִי לָאו יְקָרָא דְּשָׁכְבֵי אַמַּאי מְכַפֵּר בְּבַזְיוֹנֵהּ: וַיְחִי וַיָּקָם עַל רַגְלָיו אוֹתוֹ הַנִּקְבָּר נְבִיא הַשֶּׁקֶר הָיָה הוּא הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת עִדּוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּבֵית אֵל וְנַעֲנַשׁ עִדּוֹ עַל יָדוֹ וֶהֱמִיתוֹ הָאֲרִי וּכְשֶׁמֵּת לְאַחַר יָמִים קְבָרוּהוּ אֵצֶל אֶלִישָׁע וְלֹא הָכְשַׁר אֵצֶל הַמָּקוֹם שֶׁיִּקָּבֵר אֶצְלוֹ וְהֶחֱיָהוּ: נָא פִּי שְׁנַיִם אֶלְיָהוּ הֶחֱיָה אֶת הַמֵּת וְהָיָה לוֹ לְאֶלִישָׁע לְהֶחָיוֹת שְׁנֵי מֵתִים וְהוּא לֹא הֶחֱיָה אֶלָּא בְּנָהּ שֶׁל שׁוּנַמִּית: לֹא הָלַךְ וְאִי מִשּׁוּם בְּרָכָתָא דְּאֵלְיָהוּ הוּא הֵיכִי מְקַיֵּמַתּ בְּהָכִי: וּכְשֶׁם שֶׁאֵין קוֹבְרִים כו' לְפָרוֹשֵׁי טַעֲמָא דְּמַתְנִי' מִהָדַר דִּלְפִיכָךְ נִתְּקָנוּ שְׁתֵּי קְבָרוֹת שֶׁאֵין קוֹבְרִין נִסְקָלִין וְנִשְׂרָפִין שֶׁהֵן רְשָׁעִים חֲמוּרִים אֵצֶל גֶּהֲרָגִין וְנֶחֱנָקִין שֶׁהֵן רְשָׁעִים קַלִּים: וְלִתְקֵן אַרְבַּע דְּהָא נִשְׂרָפִין אֵצֶל נִסְקָלִין קַלִּים הֵם: גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי: הוֹאִיל וְנִדְחָה הַקָּרְבָּן כְּשֶׁהֻמַּר דְּתוּ דְּאֵין מְקַבְּלִין קָרְבָּן מִן הַמּוּמָרִים כְּדִתַנְיָא מע"ה פָּרַט לְמוּמָר בְּשְׁחִיטַת חֻלִּין בפ"ק (דף ה:) שׁוֹטֶה נָמֵי לָאו בַּר כַּפָּרָה הִיא דְּיִקְרִיב אוֹתוֹ לִרְצוֹנוֹ כְּתִיב (וַיִּקְרָא א): כְּשֵׂשׁ דְּמֵי כָּל אָדָם הַיְשָׁנִים בַּלַּיְלָה וְאֵינָם נִדָּחִים בָּכָךְ לְאַחַר שְׁנַעֲורוּ: אֲבָל הָתָם דְּיֵשׁ בְּיָדוֹ לְחַזֵּר: אֵימָא לָא הַוֵי דְּחוּי: הֵיוּ בָּהּ קְדָשִׁים בְּעִיר הַנִּדַּחַת אֵינָן נִשְׂרָפִין עִם שְׁלָלָהּ דִּכְתִיב (דְּבָרִים יג) שְׁלָלָהּ וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם וּמִיהוּ מִקְרַב לֹא קָרְבוּ מִשּׁוּם דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי כא) זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה וְאִם קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ הֵן וַאֲפִילּוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים נָדְבָה יְמוּתוּ: קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת יִפְּדוּ כְּשְׁאָר בֶּדֶק הַבַּיִת וְהַפּוֹדֶה אוֹתָם יֹאכְלֵם שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֶסְרוּ דְּלָאו דִּידְהוּ הָוּוּ וּמִדְּקָתָנֵי יְמוּתוּ ש"מ מְשׁוּם דְּנִדְחוּ מֵהַקָּרְבָּה כְּשֶׁהֻמְּרוּ בַּעֲלֵיהֶן הוּא דְּמוּמָר לַעֲ"ז לֹא מְקַבְּלִינַן שׁוּם קָרְבָּן מִנַּהּ כְּדַאֲמְרִי' בְּהֶכֵּל שׁוֹחֲטִין (חֻלִּין דף ה:): דְּהוֹאִיל וְנִדְחוּ יְדִחוּ דְּאִי מִשּׁוּם זֶבַח רְשָׁעִים הָא כֶּיוָן דְּאִקְּטוֹל אִית לְהוּ כַּפָּרָה: יָכוֹל פָּרְשׁוּ אֲבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל כֹּהֵן: מִדְּרָכֵי צִבּוּר כְּגוֹן מוּמָר: יִטְמְאוּ לָהֶם בְּמוֹתָם ת"ל (וַיִּקְרָא כ"א:א'-ב') לְנֶפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמָּיו יִטְמָא לוֹ וְאִם לָאו אַל יִטְמָא אֲפִי' לִשְׁאֵרוֹ אַלְמָא לֹא כַּפְּרָה לוֹ מִיתָתוֹ אִם לֹא חָזַר בּוֹ:

תָּא שְׁמַע: ״נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס״ – זֶה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁגִּירַד עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים. וְאִי מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי הוּא, מַאי טַעְמָא? כִּי הֵיכִי דְּתִיהְוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה לַאֲבוּהּ, וּמִשּׁוּם כַּפָּרָה דַּאֲבוּהּ מְשַׁהוּ לֵיהּ לִיקָרָא דְּיִשְׂרָאֵל? יִשְׂרָאֵל גּוּפַיְיהוּ נִיחָא לְהוּ דְּמַחֲלִי יְקָרַיְיהוּ לְגַבֵּיהּ. תָּא שְׁמַע, אָמַר לָהֶן: אַל תִּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָרוֹת. וְאִי אָמְרַתְּ יְקָרָא דְּחַיֵּי, מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינַּהּ? קְסָבַר: לִיתְיַיקְּרוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל טְפֵי. (א)תָּא שְׁמַע: הֲלֵינוּ לִכְבוֹדוֹ, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין – אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. מַאי לָאו לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מֵת? לֹא, לִכְבוֹדוֹ שֶׁל חַי. וּמְשׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל חַי מֵבִית לֵיהּ לְמֵת? אִין, כִּי אָמַר רַחֲמָנָא: ״לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ״, דּוּמְיָא דְּתָלוּי דְּאִית בֵּיהּ בְּזָיוֹן. אֲבָל הָכָא, כֵּיוָן דְּלֵית בֵּיהּ בְּזָיוֹן – לָא. תָּא שְׁמַע: הֲלֵינוּ לִכְבוֹדוֹ, לְשַׁמֵּעַ עָלָיו עֲיֵרוֹת, לְהָבִיא לוֹ מְקוֹנְנוֹת, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין – אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה לִכְבוֹדוֹ שֶׁל חַי, אֵין בּוֹ בְּזָיוֹן לַמֵּת. תָּא שְׁמַע, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: סִימָן יָפֶה לַמֵּת שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִיתָה. מֵת שֶׁלֹּא נִסְפַּד וְלֹא נִקְבַּר, אוֹ שֶׁחַיָּה גּוֹרַרְתּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל מִטָּתוֹ – זֶהוּ סִימָן יָפֶה לַמֵּת. שְׁמַע מִינַּהּ: יְקָרָא דְּשָׁכְבֵי הוּא. שְׁמַע מִינַּהּ. א״לֹא הָיוּ קוֹבְרִין כּוּ׳. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, דְּאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: מְנַיִן שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהִי הֵם קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיִּחְיְ וַיָּקָם עַל רַגְלָיו״. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא: וְדִילְמָא לְאִיקְיוֹמֵי ״וַיִּחְיְ נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָּי״? אָמַר לֵיהּ: אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּתָנְיָא: עַל רַגְלָיו עָמַד, וּלְבֵיתוֹ לֹא הָלַךְ. אֶלָּא ״וַיִּחְיְ נָא פִּי שְׁנַיִם״, הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ דְּאַחֲיֵיא? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁרִיפָּא צָרַעַת נַעֲמָן, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּמֵת, דִּכְתִיב ״אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת״. [ב]וּכְשֵׁם שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, כָּךְ אֵין קוֹבְרִין רָשָׁע חָמוּר אֵצֶל רָשָׁע קַל. וְלִיתְקוֹן אַרְבַּע קְבָרוֹת! שְׁנֵי קְבָרוֹת גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ. ג(ב)אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָכַל חֶלְבָּ וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְהִשְׁתַּמֵּד וְחָזַר בּוֹ – הוֹאִיל וְנִדְחָה, יִדָּחֶה. ד(ג)אִיתְמַר נָמֵי, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָכַל חֶלְבָּ וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְנִשְׁתַּטָּה, וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה – הוֹאִיל וְנִדְחָה, יִדָּחֶה. וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן קַמַּיְיתָא – מִשּׁוּם דְּאִיהוּ דָּחֶה נַפְשֵׁיהּ בְּיָדַיִם, אֲבָל הַאי דְּמִמֵּילָא קָא דָחֵי – אֵימָא כְּיָשֵׁן דָּמֵי. וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא, מִשּׁוּם דְּאֵין בְּיָדוֹ לַחְזוֹר, אֲבָל הָתָם דְּבְיָדוֹ לַחְזוֹר, אֵימָא לָא. צְרִיכָא. ה(ד)אָמַר רַב יוֹסֵף: אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא, הָיוּ בָּהּ קָדָשִׁים, קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ יְמוּתוּ, קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת יִפָּדוּ. וְהַוֵינַן בַּהּ: אַמַּאי יְמוּתוּ? כֵּיוָן דְּאִיקְטוֹל הָוְיָא לְהוּ כַּפָּרָה, וְלִיסְקוּ לְגָבוֹהַּ! לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן: הוֹאִיל וְנִדְחוּ, יִדָּחוּ? ו״אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִי סָבְרַתְּ מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה? מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ לָא הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה, דְּתָנֵי רַב שְׁמַעְיָה: יָכוֹל אָפִילּוּ פֵּירְשׁוּ אֲבוֹתָיו מִדְּרָכֵי צִיבּוּר יִטַּמֵּא? תַּלְמוּד לוֹמַר ״בְּעַמָּיו״ – בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמָּיו. אָמַר לֵיהּ רָבָא: מִי קָא מְדַמֵּית נָהֳרָא מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ לְמֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ? מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ, כֵּיוָן דְּכִי אוֹרְחֵיהּ קָמַיֵּית – לָא הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה. נָהֳרָא מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ, כֵּיוָן דְּלָאו כִּי אוֹרְחֵיהּ מָיֵית – הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה. ז(ה)תְּנַן: מְזֻמּוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ [וְגוֹ'] נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עַבְדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ אֶרֶץ״. מַאי ״עַבְדֶיךָ״ וּמַאי ״חֲסִידֶיךָ״? לָאו ״חֲסִידֶיךָ״ – אֲפִי' מַמָּשׁ, ״עַבְדֶיךָ״ – הָנָךְ דְּמַחְיְבִי דִּינָא דְּמַעִיקָּרָא, וְכֵיוָן דְּאִיקְטוֹל קָרֵי לְהוּ ״עַבְדֶיךָ״. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִי קָא מְדַמֵּית הָרוּגֵי

תָּא שְׁמַע: ״נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס״ – זֶה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁגִּירַד עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים. וְאִי מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי הוּא, מַאי טַעְמָא? כִּי הֵיכִי דְּתִיהְוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה לַאֲבוּהּ, וּמִשּׁוּם כַּפָּרָה דַּאֲבוּהּ מְשַׁהוּ לֵיהּ לִיקָרָא דְּיִשְׂרָאֵל? יִשְׂרָאֵל גּוּפַיְיהוּ נִיחָא לְהוּ דְּמַחֲלִי יְקָרַיְיהוּ לְגַבֵּיהּ. תָּא שְׁמַע, אָמַר לָהֶן: אַל תִּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָרוֹת. וְאִי אָמְרַתְּ יְקָרָא דְּחַיֵּי, מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינַּהּ? קְסָבַר: לִיתְיַיקְּרוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל טְפֵי. (א)תָּא שְׁמַע: הֲלֵינוּ לִכְבוֹדוֹ, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין – אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. מַאי לָאו לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מֵת? לֹא, לִכְבוֹדוֹ שֶׁל חַי. וּמְשׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל חַי מֵבִית לֵיהּ לְמֵת? אִין, כִּי אָמַר רַחֲמָנָא: ״לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ״, דּוּמְיָא דְּתָלוּי דְּאִית בֵּיהּ בְּזָיוֹן. אֲבָל הָכָא, כֵּיוָן דְּלֵית בֵּיהּ בְּזָיוֹן – לָא. תָּא שְׁמַע: הֲלֵינוּ לִכְבוֹדוֹ, לְשַׁמֵּעַ עָלָיו עֲיֵרוֹת, לְהָבִיא לוֹ מְקוֹנְנוֹת, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין – אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה לִכְבוֹדוֹ שֶׁל חַי, אֵין בּוֹ בְּזָיוֹן לַמֵּת. תָּא שְׁמַע, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: סִימָן יָפֶה לַמֵּת שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִיתָה. מֵת שֶׁלֹּא נִסְפַּד וְלֹא נִקְבַּר, אוֹ שֶׁחַיָּה גּוֹרַרְתּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל מִטָּתוֹ – זֶהוּ סִימָן יָפֶה לַמֵּת. שְׁמַע מִינַּהּ: יְקָרָא דְּשָׁכְבֵי הוּא. שְׁמַע מִינַּהּ. א״לֹא הָיוּ קוֹבְרִין כּוּ׳. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, דְּאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: מְנַיִן שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהִי הֵם קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיִּחְיְ וַיָּקָם עַל רַגְלָיו״. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא: וְדִילְמָא לְאִיקְיוֹמֵי ״וַיִּחְיְ נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָּי״? אָמַר לֵיהּ: אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּתָנְיָא: עַל רַגְלָיו עָמַד, וּלְבֵיתוֹ לֹא הָלַךְ. אֶלָּא ״וַיִּחְיְ נָא פִּי שְׁנַיִם״, הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ דְּאַחֲיֵיא? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁרִיפָּא צָרַעַת נַעֲמָן, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּמֵת, דִּכְתִיב ״אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת״. [ב]וּכְשֵׁם שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, כָּךְ אֵין קוֹבְרִין רָשָׁע חָמוּר אֵצֶל רָשָׁע קַל. וְלִיתְקוֹן אַרְבַּע קְבָרוֹת! שְׁנֵי קְבָרוֹת גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ. ג(ב)אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָכַל חֶלְבָּ וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְהִשְׁתַּמֵּד וְחָזַר בּוֹ – הוֹאִיל וְנִדְחָה, יִדָּחֶה. ד(ג)אִיתְמַר נָמֵי, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָכַל חֶלְבָּ וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְנִשְׁתַּטָּה, וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה – הוֹאִיל וְנִדְחָה, יִדָּחֶה. וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן קַמַּיְיתָא – מִשּׁוּם דְּאִיהוּ דָּחֶה נַפְשֵׁיהּ בְּיָדַיִם, אֲבָל הַאי דְּמִמֵּילָא קָא דָחֵי – אֵימָא כְּיָשֵׁן דָּמֵי. וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא, מִשּׁוּם דְּאֵין בְּיָדוֹ לַחְזוֹר, אֲבָל הָתָם דְּבְיָדוֹ לַחְזוֹר, אֵימָא לָא. צְרִיכָא. ה(ד)אָמַר רַב יוֹסֵף: אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא, הָיוּ בָּהּ קָדָשִׁים, קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ יְמוּתוּ, קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת יִפָּדוּ. וְהַוֵינַן בַּהּ: אַמַּאי יְמוּתוּ? כֵּיוָן דְּאִיקְטוֹל הָוְיָא לְהוּ כַּפָּרָה, וְלִיסְקוּ לְגָבוֹהַּ! לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן: הוֹאִיל וְנִדְחוּ, יִדָּחוּ? ו״אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִי סָבְרַתְּ מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה? מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ לָא הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה, דְּתָנֵי רַב שְׁמַעְיָה: יָכוֹל אָפִילּוּ פֵּירְשׁוּ אֲבוֹתָיו מִדְּרָכֵי צִיבּוּר יִטַּמֵּא? תַּלְמוּד לוֹמַר ״בְּעַמָּיו״ – בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמָּיו. אָמַר לֵיהּ רָבָא: מִי קָא מְדַמֵּית נָהֳרָא מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ לְמֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ? מֵת מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ, כֵּיוָן דְּכִי אוֹרְחֵיהּ קָמַיֵּית – לָא הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה. נָהֳרָא מִתּוֹךְ רִשְׁעוֹ, כֵּיוָן דְּלָאו כִּי אוֹרְחֵיהּ מָיֵית – הָוְיָא לֵיהּ כַּפָּרָה. ז(ה)תְּנַן: מְזֻמּוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ [וְגוֹ'] נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עַבְדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ אֶרֶץ״. מַאי ״עַבְדֶיךָ״ וּמַאי ״חֲסִידֶיךָ״? לָאו ״חֲסִידֶיךָ״ – אֲפִי' מַמָּשׁ, ״עַבְדֶיךָ״ – הָנָךְ דְּמַחְיְבִי דִּינָא דְּמַעִיקָּרָא, וְכֵיוָן דְּאִיקְטוֹל קָרֵי לְהוּ ״עַבְדֶיךָ״. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִי קָא מְדַמֵּית

הָרוּגֵי

עין משפט נר מצוה

א טוש"ע יו"ד סי' שסב סעי' ה:

ב טוש"ע יו"ד סי' שסב סעי' ה:

ג מיי' פג' מהל' שגגות הל' ח:

ד מיי' פג' מהל' שגגות הל' ח:

ה מיי' פד' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יג:

ו סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שעג סעי' ח:

ז מיי' פב' מהל' אבל הל' ח:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שעג סעי' ח:

ב מיי' פב' מהל' אבל הל' ח:

ג סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שנה סעי' א:

ד מיי' פא' מהל' אבל הל' ב:

ה סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' א:

ו מיי' פ"ד מהל' אבל הל' יד:

ז סמג לאוין מו, טוש"ע יו"ד סי' קמה סעי' א:

ח מיי' פח' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

ט סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ז:

י מיי' פ"ד מהל' אבל הל' כ:

יא טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' א:

יב מיי' פ"ד מהל' אבל הל' ז:

יג סמג עשין רלא, טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ב:

יד מיי' פח' מהל' טומאת מת הל' ה:

טו סמג עשין רלא, טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ב:

טז מיי' פח' מהל' טומאת מת הל' ה:

יז טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ה א:

יח מיי' פח' מהל' טומאת מת הל' ו:

יט מיי' פ"ד מהל' אבל הל' יז:

כ טוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ג:

כא מיי' פח' מהל' טומאת מת הל' ז:

כב סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שמט סעי' א:

כג מיי' פ"ד מהל' אבל הל' כא:

מסורת הש"ס

א שפתי חכמים דברים

ב תוספתא אהלות

ג עבודה זרה סו:

תורה אור השלם

וַיֵּצֵא אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיִּדֹּק לְעָפָר וַיִּשְׁלַךְ אֶת־עֲפָרָהּ עַל־קִבְרֵי בְּנֵי הָעָם [מלכים ב כג, ו]

וַיַּכּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הַנֶּפֶשׁ מִדַּבַּר־צִן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּשֶּׁב הָעָם בְּקֶדֶשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם [במדבר כ, א]

וְהוֹרִדוּ וְקִנֵּי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרַע וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל [דברים כא, ד]

אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן [דברים יב, ב]

מִשֶּׁיִּסְתָּם הַגּוֹלֵל פִּי' הַקָּוְנְטְ' הוּא דַּף הַנָּתוּן לְאָרוֹן לְכִסּוּי וְאוֹתוֹ שֶׁבַּדְּפָנוֹת קְרוּי. דּוֹפֵק וְהַקְשָׁה ר"ת דְּאָמְרִינַן בְּפ' מִי שֶׁמֵּתוּ (בְּרָכוֹת דַּף יט:) דא"ר אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק מְדַלְּגִין הֵיינוּ עַל גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְאִי כְּסוּי אָרוֹן הוּא גּוֹלֵל הָא קָא מְטַמֵּא דְּקָא דָּרְשִׁינַן בְּפ' בְּהֵמָה הַמְקַשָּׁה (חֻלִּין דַּף עב.) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק וְאַפְּי' הוּא טָמוּן בְּאָרֶץ דְּכֵיוָן דְּגוֹלֵל מְטַמֵּא בְּאֹהֶל טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים אע"ג דְּגוֹלֵל מְטַמֵּא בְּאֹהֶל מ"מ הֵיוּ יְכוֹלִים לְדַלֵּג וּלְטַמְּאוֹת עֲצָמָן מְגוֹלֵל כְּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת (פ"ד) כֹּל שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו אֵין כֹּהֵן מְזַהֵר עָלָיו וְאוֹמֵר ר"ת דְּמִשַּׁבַּשְׁתָּא הִיא דְּהָא רְבִיעִית דָּם דְּאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו וְכֹהֵן מְזַהֵר עָלָיו וְאֵין זוֹ קוּשְׁיָא דְּשָׁם טֻמְאָה בְּעֵי לְמֵימַר בְּמַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת דְּעַל חֲצִי לג דָּם נָזִיר מְגַלֵּחַ וְלֹא אָתָא לְמַעוּטֵי אֶלָּא כֵּלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת דְּאֵין נָזִיר מְגַלֵּחַ וְאֵין כֹּהֵן מְזַהֵר וְעוֹד קָשָׁה לר"ת דְּמִדְּמַרְבֵּינַן לֵיהּ מֵעַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה מַשְׁמַע שֶׁהוּא מְגֻלֶּה וְסָתָם כְּסוּי אָרוֹן טָמוּן הוּא וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים דְּלֹא מְרַבֵּינַן לֵיהּ כְּסוּי אָרוֹן לְשֵׁם גּוֹלֵל אֶלָּא כְּשֶׁהוּא מְגֻלֶּה וְלֹא כְּשֶׁהוּא טָמוּן וְהַשְׁתָּא נִיחָא הַהִיא דְּמַדְלְגִין הֵיינוּ וּמִיהוּ קָשָׁה דְּאָמְרִי' בפ"ק דְּעֵירוּבִין (דַּף טו:) כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ גּוֹלֵל לְקֶבֶר וְאֵין דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת כְּסוּי אָרוֹן מִבַּעֲלֵי חַיִּים וּמִיהוּ אַשְׁכְּחַן דְּמַיְרֵי הַשַּׁ"ס בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ הָוֵה בְּפ' בְּהֵמָה הַמְקַשָּׁה (חֻלִּין דַּף ע.) הִדְבִּיק שְׁנֵי רְחָמִים יָצָא מֻזֶּה וְנִכְנָס לָזֶה וּמְפָרֵשׁ ר"ת דְּגוֹלֵל הַיְנוּ אֶבֶן גְּדוֹל מִלְּשׁוֹן וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן (בְּרֵאשִׁית כ"ט:ג') שֶׁמַּנִּיחִין עַל הַקֶּבֶר לְסִימָן וְהֵיא מַצֵּבָה דִּכְתִיב (שָׁם לָהּ) הִיא מַצֶּבֶת קִבּוּרַת רָחֵל וְאוֹתָן הָאֲבָנִים שֶׁמַּנִּיחִין בַּצְּדָדִין שֶׁהָאֶבֶן גְּדוֹלָה יוֹשֶׁבֶת עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא תִּכָּבֵד עַל הַמֵּת נִקְרָאִין דּוֹפֵק וְיֵשׁ קוֹשֵׁר בְּהֵמָה לְסִימָן עַד שֶׁיִּמְצָא אֶבֶן פֶּן יֹאבַד מְקוֹם הַקֶּבֶר וְהַהִיא דְּמַדְלְגִין לֹא הָיָה שָׁם מַצֵּבָה וכ"ת הֵיכָא דְּלֵיכָּא גּוֹלֵל מֵאֵימַת חֵילָא אֲבֵלוּת מ"מ חֵילָא מִשֶּׁיִּסְתָּם הַקֶּבֶר בַּהֲוָיָתוֹ: **אַיְתְיֵהּ** הַחוֹצֵב קֶבֶר פ"ה דְּסֶלְקָא דַּעְתָּךְ דְּהוּא הַדִּין לְצַדָּךְ אַחֵר וְהֵינוּ טַעְמָא דְּלֹא בָּעֵי לְמֵימַר מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו כְּדִלְקַמָּן דְּאִי בְּמִחְבָּר לֹא מִתְסַר כְּלָל בְּעָלְמָא מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו אֵין לָאֲסֹר:

מַאי טַעְמָא לָא גָּמַר מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה תֵּמַהּ כִּי גָּמַר נָמֵי מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה הָא אָמַר ר' יוֹחָנָן בְּפֶרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חֻלִּין דַּף פב.) עֲרִיפָתָהּ אוֹסָרְתָהּ וְרָבָא פְּסִיק כַּר' יוֹחָנָן בַּר מִשְׁלֹשׁ וְעוֹד הִקְשָׁה רִיבָ"א אַמַּאי לָא קָא אָמַר וְרָבָא מ"ט לֹא אָמַר כְּאַבַּיֵּי דְּהָהֵאי לִשְׁנָא רָגִיל הַשַּׁ"ס בְּכָל דַּכְתָּא וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּהָכִי קָאָמַר מ"ט לָא גָּמַר מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה לְטַעְמָהּ וְכֵן אַבַּיֵּי מַאי טַעְמָא לָא גָּמַר מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְטַעְמָהּ פִּי' מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַצְמָהּ שֶׁאֲסוּרָה מִיָּד מִיהוּ פָּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס דַּעֲבַדוּ שָׁם לֹא אַיְירֵי בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים:

הֲרוּגֵי מַלְכוּת הֲנֵי דְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: הֲרוּגֵי ב"ד עִיר הַנִּדַּחַת: מִיתָה וּקְבוּרָה בָּעֵינַן אִם נִקְבְּרוּ מִכַּפָּרַת מִיתָתָן עֲלֵיהֶן וּלְעוֹלָם טַעְמָא דְּקִדְּשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת מְשׁוּם דְּהוֹאִיל וְנִדְחוּ יִדְּחוּ הוּא: רַב אַשִׁי אָמַר לְעוֹלָם לָא בָּעֵינַן עִכּוּל הַבְּשָׂר אֶלָּא צְעָרָא דְּחִבּוּט הַקֶּבֶר פֻּרְתָּא וְטַעְמָא דְּלָא הֲוֵי מִתְאַבְּלִים מְשׁוּם דַּאֲבֵלוּת מִסְתַּיֶּמֶת הַגּוֹלֵל חֵילָא כִּדְתַנְיָא בְּאֵלּוּ מְגַלְּחִין. גּוֹלֵל הוּא הַדָּף הַנָּתוּן עַל הָאָרוֹן לְכִסּוּי וְאוֹתָן שֶׁבַּדְּפָנוֹת לִיקָּבְרוּ! מִיתָה וּקְבוּרָה בָּעֵינַן. מוֹתֵיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לָא הֲוֵי מִתְאַבְּלִין, אֶלָּא אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ, כֵּיוָן דְּאִיקְּבוּר הֲוֵי לְהוּ כַּפָּרָה – לֵיאַבְּלוּ! בָּעֵינַן נָמֵי עִיכּוּל בָּשָׂר. דַּיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי: נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר – מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן. שְׁמַע מִינַּהּ. [ג]רַב אָשֵׁי אָמַר: אֲבֵילוּת מֵאֵימָתַי קָא מַתְחֲלָא? מִסְּתִימַת הַגּוֹלֶל. כַּפָּרָה מֵאֵימָתַי קָא הֲוֵיָא? מִכִּי חָזוּ צַעֲרָא דְּקִבְרָא פּוּרְתָּא. הִלְכָךְ, הוֹאִיל וְנִדְחוּ יִדְּחוּ. אִי הָכִי, לְמָה לִי עִיכּוּל בָּשָׂר? מְשׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר. [ח]קִבְרֵיהּ דְּרַב הֲווּ שָׁקְלִי מִינֵּיהּ עַפְרָא לְאֵישָׁתָא בַּת יוֹמָא. אָתוֹ אָמְרוּ לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל. אָמַר לְהוּ: יָאוּת עָבְדִין, קַרְקַע עוֹלָם הוּא, וְקַרְקַע עוֹלָם אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, דִּכְתִיב: ״וַיַּשְׁלֵךְ אֶת עֲפָרָהּ עַל קֶבֶר בְּנֵי הָעָם״, מַקִּישׁ קֶבֶר בְּנֵי הָעָם לַעֲבוֹדָה זָרָה. זה(א)״מָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּמִחוּבָּר לָא מִיתַּסְרָא, דִּכְתִיב: ״אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֹשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים״. עַל הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם. הָכָא נָמֵי, בְּמִחוּבָּר לָא מִיתְּסַר. ט״מֵיתִיבִי: הַחוֹצֵב קֶבֶר לְאָבִיו, וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר – הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ עוֹלָמִית. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? בְּקֶבֶר בְּנִין. יא״תָּא שְׁמַע: קֶבֶר חָדָשׁ מוּתָּר בַּהֲנָאָה. הֵטִיל בּוֹ גֶּפֶל – אָסוּר בַּהֲנָאָה. הָכָא נָמֵי, בְּקֶבֶר בְּנִין. יב״תָּא שְׁמַע: נִמְצָא אַתָּה אוֹמֵר שָׁלֹשׁ קְבָרוֹת הֵן – קֶבֶר הַנִּמְצָא, קֶבֶר הַיָּדוּעַ, קֶבֶר הַמַּזִּיק אֶת הָרַבִּים. קֶבֶר הַנִּמְצָא – מוּתָּר לְפַנּוֹתוֹ. פִּינָּהוּ – מְקוֹמוֹ טָהוֹר וּמוּתָּר בַּהֲנָאָה. טוטז(ב)קֶבֶר הַיָּדוּעַ, אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ. פִּינָּהוּ – מְקוֹמוֹ טָמֵא וְאָסוּר בַּהֲנָאָה. יג״יט[ד]קֶבֶר הַמַּזִּיק אֶת הָרַבִּים, מוּתָּר לְפַנּוֹתוֹ. פִּינָּהוּ – מְקוֹמוֹ טָהוֹר וְאָסוּר בַּהֲנָאָה. הָכָא נָמֵי, בְּקֶבֶר בְּנִין. ככא[ה]קֶבֶר הַנִּמְצָא מוּתָּר לְפַנּוֹתוֹ? דִּילְמָא מֵת מִצְוָה הוּא, וּמֵת מִצְוָה קָנָה מְקוֹמוֹ! שָׁאנֵי מֵת מִצְוָה, דְּקַלָּא אִית לֵיהּ. (ג)אִיתְּמַר: הָאוֹרֵג בֶּגֶד לַמֵּת, אַבַּיֵּי אָמַר: אָסוּר, וְרָבָא אָמַר: מוּתָּר. כככ״אַבַּיֵּי אָמַר אָסוּר – הַזְּמָנָה מִלְּתָא הִיא. וְרָבָא אָמַר מוּתָּר – הַזְּמָנָה לָאו מִילְּתָא הִיא. מַאי טַעְמָא דְּאַבַּיֵּי? גָּמַר ״שָׁם״ ״שָׁם״ מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה. מָה עֶגְלָה עֲרוּפָה בְּהַזְּמָנָה מִיתַּסְרָא, הַאי נָמֵי בְּהַזְּמָנָה מִיתַּסְרָא. וְרָבָא גָּמַר ״שָׁם״ ״שָׁם״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. מָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּהַזְּמָנָה לָא מִיתַּסְרָא, אַף הָכָא נָמֵי בְּהַזְּמָנָה לָא מִיתַּסְרָא. וְרָבָא, מַאי טַעְמָא לָא גָּמַר מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה? אָמַר לָךְ:

מְשַׁמְּשִׁין

שָׁם בְּמִדְרָשׁ כְּתִיב (בְּמִדְבַּר כ':א') וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם ובע"ז כְּתִיב (דְּבָרִים י"ב:ב') אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם: ע"ז בְּהַזְּמָנָה לָא מִתַּסְרָא לְהֶדְיוֹט דְּתַנְיָא בְּמַס' ע"ג (דַּף מד:) הָאוֹמֵר בֵּית זֶה לַע"ז שׁוֹר זֶה לַע"ז מַתָּר שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַע"ז:

מְשַׁמְּשִׁין מִמְּשַׁמְּשִׁין גָּמְרִינַן, לְאַפּוֹקֵי עֶגְלָה עֲרוּפָה דְּהִיא גּוּפַהּ קְדוֹשָׁה. וְאַבָּיֵי, מַאי טַעְמָא לָא גָּמַר מֵעֲבוֹדָה זָרָה? אָמַר לָךְ: מִידֵי דְּאוֹרְחֵיהּ מִמִּידֵי דְּאוֹרְחֵיהּ גָּמְרִינַן, לְאַפּוֹקֵי עֲבוֹדָה זָרָה דְּלָאו אוֹרְחָא. סִימָן: כִּפָּה, נַפְשֵׁיהּ, דַּחֲצִיבָא, בְּקִבְרֵיהּ דְּיַתִּיר מֵאֲבִיהּ, בְּכִיסָא דְּאוּמָּנָא. [א](א)מֵיתִיבִי: כִּפָּה שֶׁהוּא טָמֵא מִדְרָס וּנְתָנוֹ לְסֵפֶר – טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְרָס. אֵימָא: נְתָנוֹ וּכְרָכוֹ. [ב](ג)לָמָּה לִי נְתָנוֹ וּכְרָכוֹ? כִּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: הַאי סוּדָרָא דְּאַזְמְנֵיהּ לְמֵיצַר בֵּיהּ תְּפִילִּין, וְצַר בֵּיהּ תְּפִילִּין – אָסוּר לְמֵיצַר בֵּיהּ פְּשִׁיטֵי. אַזְמְנֵיהּ וְלָא צַר בֵּיהּ, צַר בֵּיהּ וְלָא אַזְמְנֵיהּ – שָׁרֵי לְמֵיצַר בֵּיהּ פְּשִׁיטֵי. וּלְאַבָּיֵי דְּאָמַר: הַזְמָנָה מִילְּתָא הִיא, אַזְמְנֵיהּ – אַף עַל גַּב דְּלָא צַר בֵּיהּ. צַר בֵּיהּ: אִי אַזְמְנֵיהּ – אִין, אִי לָא אַזְמְנֵיהּ – לָא. [ד]תָּא שְׁמַע: נֶפֶשׁ שֶׁבְּנָאוֹ לְשֵׁם חַי – מוּתָּר בַּהֲנָאָה. הוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס אֶחָד לְשֵׁם מֵת – אָסוּר בַּהֲנָאָה. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? דִּרְמָא בֵּיהּ מֵת. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא הוֹסִיף? כִּי לֹא הוֹסִיף נָמֵי! לָא צְרִיכָא, אַף עַל גַּב דְּפַנְיֵיהּ. [ה][ו]אָמַר רַפְרָם בַּר פָּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: אִם הָיָה מַכִּירוֹ, חוֹלְצוֹ וּמוּתָּר. תָּא שְׁמַע: הַחוֹצֵב קֶבֶר לְאָבִיו, וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר – הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ עוֹלָמִית. הָתָם, מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו. הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַחוֹצֵב אֲבָנִים לְאָבִיו וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר – הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בָּהֶן עוֹלָמִית. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו – שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מִשּׁוּם הַזְמָנָה: טְווֹי לַאֲרִיגָה מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר? תָּא שְׁמַע: קֶבֶר חָדָשׁ מוּתָּר בַּהֲנָאָה. הֵטִיל בּוֹ נֵפֶל – אָסוּר בַּהֲנָאָה. הֵטִיל – אִין, לֹא הֵטִיל – לָא. הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלָא הֵטִיל, וּלְאַפּוֹקֵי מִדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר: אֵין לִנְפָלִים תְּפִיסַת הַקֶּבֶר, קָא מַשְׁמַע לַן. תָּא שְׁמַע: מוֹתַר הַמֵּתִים – לְמֵתִים, מוֹתַר הַמֵּת – לְיוֹרְשָׁיו. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? שֶׁגָּבוּ מֵחַיִּים. [ז]הָא לָא תָּנֵי הָכִי, דִּתְנַן: מוֹתַר הַמֵּתִים – לְמֵתִים, מוֹתַר הַמֵּת – לְיוֹרְשָׁיו. וְתָנֵי עֲלַהּ: כֵּיצַד? גָּבוּ לְמֵתִים סְתָם – זֶהוּ מוֹתַר הַמֵּתִים לְמֵתִים, גָּבוּ לְמֵת זֶה – זֶהוּ מוֹתַר הַמֵּת לְיוֹרְשָׁיו. וְלִיטַעְמָיךְ, אֵימָא סֵיפָא: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: יַעֲשׂוּ דִּימוֹס עַל קִבְרוֹ אוֹ זִילּוּף לִפְנֵי מִטָּתוֹ. (ג)אֶלָּא, אַבָּיֵי מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ. אַבָּיֵי מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: דְּכוּלֵּי עָלְמָא הַזְמָנָה מִילְּתָא הִיא. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: דַּחֲזֵי לֵיהּ – תָּפֵיס, דְּלָא חֲזֵי לֵיהּ – לָא תָּפֵיס. וְרַבִּי מֵאִיר מְסַפְּקָא לֵיהּ, אִי תָּפֵיס אִי לָא תָּפֵיס. הִלְכָּךְ, לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. וְרַבִּי נָתָן פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּוַדַּאי תָּפֵיס, הִלְכָּךְ יַעֲשֶׂה דִּימוֹס עַל קִבְרוֹ. וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: לְכוּלֵּי עָלְמָא הַזְמָנָה לָאו מִילְּתָא הִיא. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: כִּי בְּזוּ לֵיהּ, אַחוּלֵי מָחֵיל זִילוּתֵיהּ גַּבֵּי יוֹרְשִׁין. וְרַבִּי מֵאִיר מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי מָחֵיל אִי לָא מָחֵיל, הִלְכָּךְ לֹא יִגַּע בָּהֶן כו'. וְרַבִּי נָתָן פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּלָא מָחֵיל, הִלְכָּךְ יַעֲשֶׂה דִּימוֹס עַל קִבְרוֹ אוֹ זִילּוּף לִפְנֵי מִטָּתוֹ. [יב][יג]תָּא שְׁמַע: הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזָרְקִין בּוֹ כֵּלִים, מִצְוָה עַל הָאֲחֵרִים לְהַצִּילָן.

הָתָם

מְשַׁמְּשִׁין שֶׁל מֵת: מְמַשְׁמְשִׁין שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: גָּמְרִינַן דְּלָא מִתַּסְרִי בְּהַזְמָנָה דְּהַאי קְרָא אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם בִּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מוֹקְמִינַן לֵיהּ בְּמַס' ע"ג (דַּף נא:) דְּתַנְיָא אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת בְּכֵלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לַעַ"ז הַכָּתוּב מְדַבֵּר דְּאִילּוּ מְקוֹמוֹת מַמָּשׁ לֹא מִתַּסְרִי דִּכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם יָכוֹל יְהוּ נֶאֱסָרִין מִיָּד מִשְּׁעַת הַזְמָנָה ת"ל אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם מִתַּשְׁמִישׁ וְאֵילָךְ: מִידֵי דְּאוֹרְחֵהּ שֶׁדֶּרֶךְ הַיְהוּדִים לַעֲשׂוֹת כֵּן אֲבָל ע"ז אֲסוּרָה לַעֲבֹד אַף לִבְנֵי נֹחַ הִלְכָּךְ לָא מִתַּסְרָא תַּשְׁמִישׁ דִּידֵהּ בַּהֲנָאָה אַף בְּהַזְמָנָה דִּלְמָא מְהַדְּרִי בְּהוּ וְלָא מְשַׁמְּשֵׁי בְּהוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: כִּפָּה צָעִיף: שֶׁהוּא טְמֵא מִדְרָס שֶׁאַף הוּא רָאוּי לְמִדְרָס פְּעָמֵי' שֶׁמְּקַפְּלְתּוֹ וְיוֹשֶׁבֶת עָלָיו אוֹ נִשְׁעֶנֶת רֹאשָׁהּ עָלֶיהָ: וּנְתָנוֹ לְסֵפֶר תּוֹרָה: טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס בְּלֹא שׁוּם טְבִילָה דִּבְטִיל לֵיהּ שֵׁם מִדְרָס דְּאוֹמְרִים לוֹ עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ וְאֵינוֹ מְטַמֵּא עוֹד אָדָם וְכֵלִים אֲבָל שֵׁם כְּלִי עָלָיו שֶׁאַף מִטְפַּחַת הַסְּפָרִים מְטַמְּאוֹת טֻמְאָה בְּמַגָּע וְזֶה הֲרֵי נָגַע בְּעַצְמָהּ בְּעוֹדוֹ מִדְרָס וּכְשֶׁאָבַד שֵׁם מִדְרָס מִמֶּנּוּ מ"מ עֲדַיִן כְּלִי הוּא וְנִשְׁאַר עָלָיו טֻמְאַת מַגָּע שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לָהּ מִדְקָתָנֵי טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס בְּהַזְמָנָה בְּעָלְמָא אַלְמָא הַזְמָנָה מִלְּתָא הִיא: ה"ג ל"ל נְתָנוֹ וּכְרָכוֹ כִּדְרַב חִסְדָּא כְּלוֹמַר לָמָּה לִי תַּרְוַיְהוּ תִּסְגֵּי בִּכְרָכוֹ לְחוּדֵיהּ דְּהָא אִיכָּא מַעֲשֶׂה. וּמְשַׁנֵּי כִּדְרַב חִסְדָּא דְּאָמַר תַּרְוַיְהוּ בָּעֵינַן דִּכְרָכוֹ אַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא דַּהֲוָה: אַזְמְנֵהּ וְלָא צַר בֵּהּ הַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא צַר בֵּהּ וְלָא אַזְמְנֵהּ אַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא וְאַבָּיֵי פְּלִיג עֲלֵהּ דְּרַב חִסְדָּא וְאִית לֵיהּ הַזְמָנָה מִלְּתָא הִיא הִלְכָּךְ אַזְמְנֵהּ אע"ג דְּלָא צַר בֵּהּ (וּבָרַיְתָא) נְתָנוֹ דַּוְקָא קָאָמַר וְלָא בָּעֵי כְּרָכוֹ: צַר בֵּהּ אִי אַזְמְנֵהּ אִין לָא אַזְמְנֵהּ לָא דְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא: נֶפֶשׁ בִּנְיָן שֶׁעַל הַקֶּבֶר שֶׁבְּנָאוֹ לְשֵׁם חַי לִכְשֶׁיָּמוּת יִקָּבֵר בּוֹ: דִּימוֹס נִדְבָּךְ שֶׁל אֲבָנִים: אָסוּר אַלְמָא הַזְמָנָה מִלְּתָא הִיא: לָא צְרִיכָא הַאי הוֹסִיף אֶלָּא לְאַשְׁמוֹעִינַן דאע"ג דְּפַנְיֵהּ לְמֵת לְאַחַר זְמַן מִתּוֹךְ הַקֶּבֶר הַקֶּבֶר אָסוּר בַּהֲנָאָה מִשּׁוּם הוֹסִיף דה"ל הַזְמָנָה וּמַעֲשֶׂה דְּאִי לֹא הוֹסִיף שָׁרֵי אִי פַּנְיֵהּ דה"ל כְּצַר בֵּהּ וְלָא אַזְמְנֵהּ: אִם הָיָה מַכִּירוֹ לְאוֹתוֹ דִּימוֹס: לֹא יִקָּבֵר בּוֹ אַלְמָא הַזְמָנָה מִלְּתָא הִיא: מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו יֵשׁ לָחוּשׁ אֲבָל מִשּׁוּם אִסּוּרֵי הֲנָאָה לֵיכָּא כְּגוֹן אִם חֲצָבוֹ לְשֵׁם מֵת אַחֵר מִתְּחִלָּה לֹא: הַחוֹצֵב אֲבָנִים מִן הָהָר לִבְנוֹת בָּהֶן קֶבֶר לְאָבִיו וְלֹא בָּנָה הֲרֵי זֶה כו': טְוִי לְאָרִיג מִי אִיכָּא לְמ"ד אַפֵּי' אַבָּיֵי לָא קָאָמַר אֶלָּא בְּאוֹרֵג דְּאָרִיג חֲזִי לְמֵת אֲבָל טוֹוֶה פִּשְׁתָּן לֶאֱרֹג בֶּגֶד לְמֵת לֹא אָמַר דְּתֶהֱוֵי הַזְמָנָה: קֶבֶר חָדָשׁ הַשְׁתָּא קס"ד אֲפִילּוּ זִמְּנוֹ לְמֵת: לֹא הֵטִיל לֹא ואע"ג דְּהִזְמִין: ה"ה אע"ג דְּלָא הֵטִיל וְקֶבֶר חָדָשׁ דְּקָאָמַר כְּשֶׁחֲצָבוֹ לְאָדָם חַי אוֹ סְתָם לִכְשֶׁיִּצְטָרֵךְ וְהַאי דְּקָאָמַר הֵטִיל מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּנֵפֶל תּוֹפֵס קִבְרוֹ לְאָסְרוֹ אַף ע"ג שֶׁפִּנָּהוּ: וּלְאַפּוֹקֵי דר"ש כו' בְּמַסֶּכֶת אֹהָלוֹת (פט"ז בַּתּוֹסֶפְתָּא): מוֹתַר הַמֵּתִים גָּבוּ צְדָקָה לְמֵתֵי מִצְוָה אוֹ לַעֲנִיִּים מֵתִים וְהוֹתִירוּ מֵהֶן יַנִּיחוּם לְצֹרֶךְ מֵתִים אֲחֵרִים: מוֹתַר הַמֵּת גָּבוּ לְשֵׁם מֵת פְּלוֹנִי: לְיוֹרְשָׁיו לֵהָנוֹת מֵהֶן אַלְמָא הַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא: אֵימָא סֵיפָא אַדְּרָמֵית לָהּ מֵרֵישָׁא סַיְּעֵיהּ מִסֵּיפָא: לֹא יִגַּע בָּהֶן כְּדִמְפָרֵשׁ טַעְמָא לְקַמָּן: דִּימוֹס בִּנְיָן: זִלּוּף יַיִן: מְתָרֵץ לְטַעְמֵהּ לְאוֹקוֹמֵי כּוּלֵּי תַּנָּאֵי כְּוָתֵהּ: דְּלָא חֲזֵי לֵיהּ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹצִיא בּוֹ דְּהַיְנוּ מֻתָּר: מְסַפְּקָא לֵהּ הִלְכָּךְ בְּלֹא דַּעַת יוֹרְשִׁין לֹא יַעֲשֶׂה דִּימוֹס דִּלְמָא לָא תְּפִיס וּמַפְסֶדֶת לְהוּ לַיּוֹרְשִׁין: לָאו מִלְּתָא הִיא וְטַעְמַיְהוּ דר"מ וְרַבִּי נָתָן לָאו מִשּׁוּם אִסּוּרֵי הֲנָאָה הוּא אֶלָּא לְפִי שֶׁנִּתְבַּזָּה הַמֵּת עֲלֵיהֶן כְּשֶׁגָּבוּ אוֹתָם בִּשְׁמוֹ: ת"ק סָבַר מֵחַיִּים אַחָלְיָהּ לְזִילוּתֵהּ וְנִיחָא לֵיהּ שֶׁיִּתְבַּזֶּה לְאַחַר מִיתָתוֹ לַהֲנָאַת יוֹרְשִׁין: מְזָרְקִין בּוֹ כֵּלִים זוֹרְקִין בִּגְדֵיהֶם עָלָיו יוֹתֵר מִן הַצֹּרֶךְ מִפְּנֵי חִבָּתוֹ וּמֵחֲמַת צַעֲרָן מִתְכַּוְּנִין לֶאֱסֹר אֶת כָּל מָמוֹנָם עָלָיו: מִצְוָה עַל אֲחֵרִים הָרוֹאִין אוֹתָם לְהַצִּילָם וּלְטָלְן מֵעָלָיו דְּאֵין הֲשָׁבַת אֲבֵדָה גָּדוֹל מִזֶּה אַלְמָא הַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא דְּאִי מִלְּתָא הִיא לֵיכָּא הַצָּלָה:

מְשַׁמְּשִׁין מְמַשְׁמְשִׁין גָּמְרִינַן מִיהוּ מֵת מִצְוָה גּוּפֵהּ יָלְפִינַן מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה כִּדְאִיתָא בפ"ב דְּמַסֶּכֶת ע"ג (דַּף כט: וְשָׁם) וא"ת וְעוֹרוֹ שֶׁל מֵת מִי גָּרַע מִתַּכְרִיכִין דְּאָמְרִי' בְּהָעוֹר וְהָרֹטֶב (חֻלִּין דַּף קכב.) דְּבַר תּוֹרָה עוֹר אָדָם טָהוֹר וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ טָמֵא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אָדָם מֵעוֹר אָבִיו וְאִמּוֹ שְׁטִיחִין לַחֲמוֹר אַלְמָא לֵיכָּא אִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא וּמְפָרֵשׁ ר"ת דאע"ג דְּאָסוּר מִדְּאוֹרַיְתָא הֻצְרְכוּ לִגְזֹר טֻמְאָה מִשּׁוּם דַּחֲמִירָא לְהוּ לְאִינָשֵׁי טֻמְאָה מֵאִסּוּרָא כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּסוֹף כֵּיצַד צוֹלִין (פְּסָחִים דַּף פה.) הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם מִשּׁוּם חַשְׁדֵי כְּהֻנָּה וּמִשּׁוּם עַצְלֵי כְּהֻנָּה אע"ג דִּבְלָאו הָכִי אִיכָּא לָאו דְּבַל תּוֹתִיר:

נְתָנוֹ לְסֵפֶר תֵּמַהּ תִּקְשֶׁה נָמֵי לְאַבָּיֵי דִּנְקַט הָאוֹרֵג דְּמַשְׁמַע אֲבָל יִחֵד לֹא והמ"ל הָכָא בִּדְאִיתָא שִׁנּוּי מַעֲשֶׂה דְּהָא אֵין כְּלִי עוֹלֶה מִטֻּמְאָתוֹ אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה וְכֵן הַהִיא דְּנֶפֶשׁ שֶׁבְּנָאוֹ לְשֵׁם חַי וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס אֶחָד לְשֵׁם מֵת מַשְׁמַע דְּיִחוּד בְּלֹא הוֹסִיף לָא מְהַנֵּי מִדְּפָרִיךְ מִנֵּהּ לְרָבָא וּלְאַבָּיֵי נִיחָא וְכֵן מִדִּנְקַט כִּיס שֶׁעֲשָׂאוֹ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין וְלָא נְקַט יִחֲדוֹ וְכֹפֶת שְׂאוֹר שֶׁיִּחֲדָהּ לִישִׁיבָה דְּפֶ' אֵלּוּ עוֹבְרִין (פְּסָחִים דַּף מה: וְשָׁם) וְסָדִין שֶׁעֲשָׂאוֹ וִילוֹן דְּהַקּוֹמֵץ רַבָּה (מְנָחוֹת דַּף כֹּד: וְשָׁם) הָנָךְ נָמֵי בִּדְאִיתָא שִׁנּוּי מַעֲשֶׂה מִיהוּ קָשֶׁה דא"כ בְּלֹא נְתָנוֹ לְסֵפֶר נָמֵי טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס אִי אִיכָּא שִׁנּוּי מַעֲשֶׂה וּמֵהַהִיא דְּהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזָרְקִין בּוֹ כֵּלִים מַשְׁמַע דִּבְזְרִיקָה בְּעָלְמָא בְּלֹא שׁוּם מַעֲשֶׂה מְהַנֵּי לְאַבָּיֵי וצ"ל דְּיִחוּד דְּדִבּוּר בְּעָלְמָא לָא מְהַנֵּי אֶלָּא א"כ נְטָלוֹ וְאָמַר זֶה יִהְיֶה לְמֵת וּלְסַפֵּר וְהָא דִּנְקַט הָאוֹרֵג לָאו דַּוְקָא אֶלָּא מִשּׁוּם רְבוּתָא דְּרָבָא דְּאַפֵּ"ה שָׁרֵי:

מוֹתַר הַמֵּת לְיוֹרְשָׁיו תֵּמַהּ אִי בְּגָבוּ מָעוֹת טָווּי לְאָרִיג מִי אִיכָּא לְמ"ד וְאִי בְּגָבוּ בְּגָדִים הֵיאַךְ יַעֲשֶׂה דִּימוֹס לְקָבְרוֹ הָא אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹתוֹ דְּאָסוּר בַּהֲנָאָה כִּי הַהִיא אִצְטְלָא דְּמִלְּתָא דְּאַפְּרְסוּהָ אַמִּיתָנָא בְּפֶ' אַלְמָנָה בִּיבָמוֹת (דַּף סו:) וי"ל דְּפַרְסוּהוּ שָׁאנֵי א"נ מָעוֹת עֲדִיפֵי מִטְּוִי לַאֲרִיגָה מִשּׁוּם דַּחֲזוּ לְמִקְנֵי בְּהוּ כָּל מִלֵּי:

[אב] הָתָם מִשּׁוּם מְרַדְיְיהוּ. אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי עֲלַהּ: אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא נָגְעוּ בַּמִּטָּה, אֲבָל נָגְעוּ בַּמִּטָּה – אֲסוּרִין. תַּרְגְּמַהּ עוּלָּא: בְּמִטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ, דְּמִחַלְּפִי בְּתַכְרִיכֵי הַמֵּת. תָּא שְׁמַע: כִּיס שֶׁעֲשָׂאוֹ לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין – אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת. הִנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין – יַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת. אֵימָא: עֲשָׂאוֹ וְהִנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין – אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת, כִּדְרַב חִסְדָּא. תָּא שְׁמַע: אָמַר לְאוּמָּן "עֲשֵׂה לִי תִּיק שֶׁל סֵפֶר" אוֹ "נַרְתִּיק שֶׁל תְּפִילִּין" – עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן קוֹדֶשׁ, מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חוֹל. נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן קוֹדֶשׁ – אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חוֹל. [גד(א)] תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: צִיפָּן זָהָב אוֹ שֶׁטָּלָה עֲלֵיהֶן עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה טְמֵאָה – פְּסוּלוֹת. עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה – כְּשֵׁירוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עִיבְּדָן לִשְׁמָן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה פְּסוּלוֹת, עַד שֶׁיְּעַבְּדוֹ לִשְׁמָן. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא: מִי אִיכָּא דּוּכְתָּא דְּרָמוּ בֵּיהּ מֵת, וְאָרְגִי בֶּגֶד לַמֵּת? אֲמַר לֵיהּ: אִין, כְּגוֹן שָׁכְבֵי דְּהַרְפַּנְיָא. [(ב)] דְּרַשׁ מָרִימָר: הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבָּיֵי, וְרַבָּנַן אָמְרִי: הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא. וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא. [הו(ג)] תָּנוּ רַבָּנַן: הֲרוּגֵי מַלְכוּת – נִכְסֵיהֶן לַמֶּלֶךְ, הֲרוּגֵי בֵּית דִּין – נִכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הֲרוּגֵי מַלְכוּת נִכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין. אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "הִנֵּה בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ"? אָמַר לָהֶן: בֶּן אֲחִי אָבִיו הָיָה, וְרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ הָיָה. וַהֲלֹא הַרְבֵּה בָּנִים הָיוּ לוֹ? אָמַר לָהֶן: אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו הָרַג, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם לֹא אֶת דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת דְּמֵי בָנָיו רָאִיתִי". וְרַבָּנַן? הַהוּא בָּנִים הָרְאוּיִין לָצֵאת מִמֶּנּוּ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר נִכְסֵיהֶן לַמֶּלֶךְ, הַיְינוּ דִּכְתִיב "בֵּרַךְ נָבוֹת אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר נִכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין, לְמָה לִי "וָמֶלֶךְ"? וּלְטַעְמָיךְ, אֱלֹהִים לְמָה לִי? אֶלָּא לְאַפּוֹשֵׁי רִיתְחָא. הָכִי נָמֵי, לְאַפּוֹשֵׁי רִיתְחָא. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר: "נִכְסֵיהֶן לַמֶּלֶךְ", הַיְינוּ דִּכְתִיב: "וַיָּנָס יוֹאָב אֶל אֹהֶל ה' וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ", וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר לֹא אֵצֵא כִּי פֹּה אָמוּת". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: "נִכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין", מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינַּהּ? לְחַיֵּי שָׁעָה. [(ד)] "וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי". אֲמַר לֵיהּ: זִיל אֵימָא לֵיהּ: תַּרְתֵּי לָא תַּעֲבֵיד בְּהַאי גַּבְרָא. אִי קָטְלַתְּ לֵיהּ, קַבֵּיל לָטוּתֵיהּ דְּלַטְיֵיהּ אֲבוּךְ. וְאִי לָא, שִׁבְקֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּלָטוּתֵיהּ דְּלַטְיֵיהּ אֲבוּךְ. "וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל קְלָלוֹת שֶׁקִּילֵּל דָּוִד אֶת יוֹאָב נִתְקַיְּימוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁל דָּוִד. "אַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר לָחֶם". "זָב" – מֵרְחַבְעָם, דִּכְתִיב: "וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִַם", וּכְתִיב: "וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא". [(ה)] "מְצוֹרָע" – מֵעוּזִּיָּהוּ, דִּכְתִיב: "וּבְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּה' אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת", וּכְתִיב: "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ". [(ו)] "מַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ" – מֵאָסָא, דִּכְתִיב: "רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו." וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁאֲחָזוֹ פּוֹדַגְרָא. אֲמַר לֵיהּ מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב נַחְמָן: הֵיכִי דָּמֵי? אֲמַר לֵיהּ: כְּמַחַט בִּבְשַׂר הַחַי. מְנָא יָדַע? אִי בָּעֵית אֵימָא: מֵיחַשׁ הֲוָה חָיֵישׁ בֵּיהּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מֵרַבֵּיהּ הֲוָה גְּמִיר לַהּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: "סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם". "נוֹפֵל בַּחֶרֶב" – מִיֹּאשִׁיָּהוּ, דִּכְתִיב: "וַיֹּרוּ הַמּוֹרִים לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ". וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁעָשׂוּ כָּל גּוּפוֹ כִּכְבָרָה. "וַחֲסַר לֶחֶם" – מִיכָנְיָה, דִּכְתִיב: "וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי:

תְּהֵא

רש"י

הָתָם מֵחֲמַת מְרַדְיְהוּ מִתּוֹךְ צַעֲרָן הֵן עוֹשִׂין כֵּן וְאֵין זוֹ הַזְמָנָה: אֲבָל נָגְעוּ בַּמִּטָּה אֲסוּרִין וְאִי מִשּׁוּם מְרַדְיְהוּ לָמָּה נֶאֱסָרִין בִּנְגִיעַת הַמִּטָּה: בְּמִטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ שֶׁנּוֹשְׂאִין אוֹתוֹ בָּהּ לִקְבוּרָה וּרְגִילִין הָיוּ לְקָבְרָהּ עִמּוֹ הִלְכָּךְ אע"ג דְּמִשּׁוּם מְרַדְיְהוּ הוּא נֶאֱסָרִין בִּנְגִיעָה וּמִדְּרַבָּנָן מִשּׁוּם דְּמִחַלְּפִי בְּתַכְרִיכֵי הַמֵּת וְאָתֵי לְמֵימַר תַּכְרִיכֵי הַמֵּת מֻתָּרִין אֲבָל בְּמִטָּה שֶׁמֵּת בָּהּ אֵין רְגִילִין לְכָרְכוֹ עָלֶיהָ בְּתַכְרִיכֵי קְבוּרָה אֵין נֶאֱסָרִין דְּמִשּׁוּם הַזְמָנָה לֵיכָּא דְּהָא מֵחֲמַת צַעֲרָא הוּא וּמִשּׁוּם גְּזֵרָה נָמֵי לֵיכָּא דְּהָא לָא מִחַלְּפָא בְּתַכְרִיכֵי הַמֵּת: אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת דְּהַזְמָנָה מִלְּתָא הִיא וְקַשְׁיָא לְרָבָא: הִנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין כו' בְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא: אֵימָא הָכִי כִּיס שֶׁעֲשָׂאוֹ לִתְפִלִּין וְהִנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת וּמִשּׁוּם סֵיפָא אִצְטְרִיךְ לְמִתְנְיֵהּ לְאַשְׁמוֹעִינַן כְּרַב חִסְדָּא דְּצַר בֵּהּ וְלָא אַזְמְנֵהּ לָא הָווּ תַּשְׁמִישֵׁי מִצְוָה בְּהָכִי: צִפּוּן זָהָב לִתְפִלִּין: פְּסוּלוֹת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הוּא: טָלָה עֲלֵיהֶם לְשׁוֹן טְלַאי כְּלוֹמַר חִפָּן בְּעוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה: פְּסוּלוֹת דִּכְתִיב בָּהֶן (שְׁמוֹת י"ג:ט') לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ: אע"ג שֶׁלֹּא עֲבָדוֹ לְעוֹר זֶה לִשְׁמוֹ דְּהַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא וְלָא אִכְפַּת לָן בָּהּ: אִכָּא דּוּכְתָּא דְּרָמוּ בֵּהּ מִיתֵי שֶׁמֵּת מוּטָּל בָּהּ בְּבִזָּיוֹן כָּזֶה לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד שֶׁיַּאַרְגוּ לוֹ בֶּגֶד וְאֶת וְאַבַּיֵּי בְּמִלְּתֵהּ דְּלֵיתֵהּ פְּלִיגִיתוּ: שָׁכְבֵי דְּהַרְפַּנְיָא עֲנִיִּים הָיוּ וּלְאַחַר מִיתָה גּוֹבִין לָהֶן וְאוֹרְגִין לָהֶן בְּגָדִים קְלוּשִׁים לְאַחַר מִיתָה: הֲרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁנִּתְחַיְּבוּ מִיתָה לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּגוֹן שֶׁמָּרְדוּ בּוֹ דִּכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ א':י"ח) כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְגוֹ': לְרִשְׁתּוֹ מַשְׁמַע יְרֻשָּׁה גְּמוּרָה וּמִן הַדִּין: וַהֲלֹא הַרְבֵּה בָּנִים הָיוּ לוֹ לָא יָדְעָנָא מֵהֵיכָא יָלְפִי: הַיְינוּ דִּכְתִיב וּמֶלֶךְ הֶעִידוּהוּ שֶׁמָּרַד בַּמַּלְכוּת כְּדֵי שֶׁיִּתְחַיֵּב מִיתָה לַמַּלְכוּת וְיִהְיוּ נְכָסָיו לַמֶּלֶךְ: לָמָּה לִי וּמֶלֶךְ אִי מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִקְטְלֵהּ וְיַרְשְׁנוּ מֵחֲמַת קֻרְבָה בְּבֵרַךְ נָבוֹת אֱלֹהִים סַגִּי: וְלִיטַעֲמָךְ דְּמֶלֶךְ לְחַיְּבוֹ מִיתַת מַלְכוּת נֶאֱמַר: אֱלֹהִים לָמָּה לִי הָא מְחַיֵּב לֵיהּ מִשּׁוּם מַלְכוּת: לְאַפּוֹשֵׁי רִתְחָא דְּדַיָּנִין עָלָיו שֶׁלֹּא יְרַנְּנוּ אַחַר אַחְאָב לְמֵימַר בִּשְׁבִילוֹ הֲרָגוֹ וּבְלִי פֶּשַׁע: כִּי פֹּה אָמוּת בְּיוֹאָב כְּתִיב לֹא אֶהְיֶה נִדּוֹן לַמַּלְכוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ נְכָסַי לַמֶּלֶךְ: לְחַיֵּי שָׁעָה דִּחוּיֵי בְּעָלְמָא עַד שֶׁיָּשִׁיבוּ הַדְּבָרִים לִשְׁלֹמֹה וְיָבוֹאוּ: כֹּה דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי מַשְׁמַע דִּבֵּר וַעֲנִיָּה הַרְבֵּה וּקְרָא כִּי פֹה אָמוּת הוּא דִּכְתִיב וְתוּ לָא אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לֵהּ תַּרְתֵּי לָא תַּעֲבֵד לֵיהּ: כֻּלָּן נִתְקַיְּמוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁל דָּוִד מִפְּנֵי שֶׁקִּבְּלָן שְׁלֹמֹה עָלָיו: לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה וְגַבֵּי זָב כְּתִיב נָמֵי מֶרְכָּב אַסְמַכְתָּא לִגְזֵרָה שָׁוָה: מַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ אוֹחֵז מַקֵּל לִשָּׁעֵן עָלָיו מֵחֲמַת חֹלִי הָרַגְלַיִם: פּוֹדַגְרָא כֵּן שֵׁם הַחֹלִי אַף בִּלְשׁוֹנֵנוּ: מְנָא יָדַע רַב נַחְמָן: וַאֲרוּחָתוֹ אֲרוּחַת תָּמִיד מֵאֵת נְבוּכַדְנֶצַּר הָיְתָה לוֹ:

תוספות

אע"פ שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן פֵּי' הַקּוּנְטְרֵס דְּהַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא וְלָא אִכְפַּת לָן בָּהּ וְקָשֶׁה לר"ת דְּקַיְמָא לָן בְּהַזְמָנָה הֲלָכָה כְּרָבָא וּבְעִבּוּד לִשְׁמָהּ קַיְמָא לָן כְּרַשְׁבָּ"ג כִּדְמוּכַח בְּפֶרֶק הַנִּזָּקִין (גִּטִּין דַּף נד:) בְּהַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּהּ דר' אַמֵּי אֲמַר לֵהּ סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכְּתַבְתִּיו גְּוִילִין לֹא נֶעֶבְדוּ לִשְׁמָן אֲמַר לֵהּ נֶאֱמָן אַתָּה לְהַפְסִיד שְׂכָרְךָ (וְאִי) אַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד ס"ת וְאֵין לְחַלֵּק בֵּין עוֹר שֶׁל תְּפִלִּין לִגְוִיל שֶׁל ס"ת דְּהָא שִׁי"ן שֶׁל תְּפִלִּין הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וּמְפָרֵשׁ ר"ת דְּרָבָא דְּאָמַר הַזְמָנָה לָאו מִלְּתָא הִיא סָבַר כְּרַשְׁבָּ"ג דְּבָעֵי עִבּוּד לִשְׁמָהּ מִשּׁוּם דְּלָא סַגִּי בְּהַזְמָנָה וְקָשֶׁה דא"כ אַבַּיֵּי כת"ק דְּלָא בָּעֵי עִבּוּד לִשְׁמָהּ וּבְפֶ' הַתְּכֵלֶת (מְנָחוֹת דַּף מב: וְשָׁם) א"ל אַבָּיֵי לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה הַאי תְּכֶלְתָּא הֵיכִי צָבְעִינוּ לָהּ וְדַיֵּיק מִנָּהּ דְּבָעֵי צְבִיעָה לִשְׁמָהּ וְהָתָם מְדַמֵּי טְוִיָּה לִשְׁמָהּ לְעִבּוּד דְּהָכָא וְה"ה צְבִיעָה וצ"ל דְּאַבַּיֵּי לֹא קִבְּלָהּ מִנֵּהּ הָתָם: **בִּשְׁלָמָא** לְמ"ד נְכָסִים לַמֶּלֶךְ תֵּמַהּ דִּבְסוֹף הַגּוֹלִין (מַכּוֹת דַּף יב.) מַשְׁמַע דְּבָרַח לְפִי שֶׁהָיָה סָבוּר דְּמִזְבֵּחַ קוֹלֵט דְּאָמַר שְׁלֹשָׁה טָעֻיּוֹת טָעָה יוֹאָב וי"ל דִּלְהִמָּלֵט אִי אֶפְשָׁר דִּיכוֹלִין לְשָׁמְרוֹ שֶׁלֹּא יִבְרַח וְיָמוּת בָּרָעָב וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהוֹרִישׁ נְכָסָיו לְבָנָיו וּבִירוּשַׁלְמִי אִיכָּא פְּלֻגְתָּא דְּאָמוֹרָאֵי דְּאִיכָּא מ"ד סָבוּר הָיָה יוֹאָב דְּקַרְנוֹתָיו שֶׁל מִזְבֵּחַ הָיוּ קוֹלְטִין וְאֵין לְךָ קוֹלֵט אֶלָּא גַּגּוֹ שֶׁל בֵּית עוֹלָמִים אֲבָל שֶׁל שִׁילֹה אֵינוֹ קוֹלֵט וְאִיכָּא מַאן דְּאָמַר מַאן דִּכְתִיב בֵּהּ תַּחְכְּמוֹנִי רֹאשׁ הַשְּׁלִישִׁי הָיָה טוֹעֶה אֶלָּא לְסַנְהֶדְרִין בָּרַח אָמַר מוּטָב יֵהָרֵג בב"ד וְיִרְשׁוּ בָּנָיו אֶת נְכָסָיו וְאַל יַהַרְגֵהוּ הַמֶּלֶךְ וִירָשֵׁהוּ הַמֶּלֶךְ:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שמט סעי' ג:
ב מיי' פי"ד מהל' אבל הל' כא:
ג סמג עשין כה, טוש"ע או"ח סי' לב סעי' מח לז:
ד מיי' פג' מהל' תפילין ומזוזה וספר תורה הל' טו:
ה מיי' פא' מהל' אבל הל' ט:
ו מיי' פד' מהל' מלכים ומלחמות הל' ט:

מסורת הש"ס

א מנחות מב:; גיטין מה:
ב חולין קלא:
ג תוספתא סנהדרין
ד במדבר רבה
ה אבות דרבי נתן
ו סוטה י.

תורה אור השלם

קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם וגו' [מלכים א כא, יח]
אִם־לֹא אֶת־דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת־דְּמֵי בָנָיו רָאִיתִי אֶמֶשׁ נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּמְתִּי וגו' [מלכים ב ט, כו]
וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל וַיֵּשְׁבוּ נֶגְדּוֹ וַיְעִדֻהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיַּעַל וגו' [מלכים א כא, יג]
וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי וגו' [מלכים א ב, כח]
וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג וגו' [מלכים א ב, כב]
וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וגו' [מלכים א ב, ל]
וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ וַהֲסִירֹתָ וגו' [מלכים א ב, לא]
יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב וגו' [שמואל ב ג, כט]
וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא [ויקרא טו, ט]
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל בּוֹ וגו' [מלכים א יב, יח]
וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים וגו' [ויקרא טו, יט]
וּכְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד־לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּיהוָה אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל־הֵיכַל וגו' [דברי הימים ב כו, טז]
וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם־הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה וגו' [דברי הימים ב כו, יט]
סוֹד יְהוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם [תהילים כה, יד]
וְיֶתֶר כָּל־דִּבְרֵי־אָסָא וְכָל־גְּבוּרָתוֹ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא־הֵמָּה וגו' [מלכים א טו, כג]
וַיֹּרוּ הַיֹּרִים לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַעֲבָדָיו הַעֲבִירוּנִי כִּי וגו' [דברי הימים ב לה, כג]
וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל וגו' [מלכים ב כה, ל]

מסורת הש"ס

א קידושין עו:; לעיל כא.

ב מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בור וסירה וכו' וכשאמר להם דוד. הכי איתא בירושלמי פ"א דסוטה:

תורה אור השלם

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עַמְשָׂא הֲזָעַק־לִי אֶת־אִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַתָּה פֹּה וגו' [שמואל ב כ, ד]

כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יומת רַק וגו' [יהושע א, יח]

וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי וגו' [מלכים א ב, כח]

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּפִתָּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ וגו' [דברים כא, י-יד]

וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ [שמואל ב ח, טו]

וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשֻׁבוּ וגו' [שמואל ב ג, כו]

וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיֹּשְׁטֵהוּ יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשָּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ וגו' [שמואל ב ג, כז]

וַיִּמְצָאֵן לְסוּר וַיָּבֹאוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית וגו' [שמואל ב ב, כג]

וַהֲשִׁיב יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים צַדִּקִים וְטוֹבִים וגו' [מלכים א ב, לב]

וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר בְּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ וגו' [שמואל ב כ, י]

וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר [מלכים א ב, לד]

וַיִּבֶן הָעִיר מִסָּבִיב מִן־הַמִּלּוא וָעֹד הַסָּבִיב וְיוֹאָב יִחְיֶה אֶת־שְׁאָר הָעִיר [דברי הימים א יא, ח]

עין משפט נר מצוה

א מיי' פנ' מהל' מלכים ומלחמות הל' ט:

תְּהֵא לוּטָא וְלָא לָטָה נוֹחַ לָךְ לִהְיוֹת מִן הַמְקַלְּלִים וְלֹא מִן הַמְקֻלָּלִים לְפִי שֶׁסּוֹף קְלָלַת חִנָּם לָשׁוּב אֶל הַמְקֻלָּל: הָיָה לוֹ לְאַבְנֵר לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּאֶחָד מֵאִיבְרָיו שֶׁל עֲשָׂאֵל וְלֹא יַהֲרָגְנוּ דְּהַכִּי אָמְרִינַן [בָּבָא סוֹרר ומוֹרֶה] (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עד.) רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְיָכוֹל זֶה לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבְרָיו שֶׁל רוֹדֵף וְלֹא עָשָׂה כֵּן אֶלָּא חָזַר כְּנֶגְדּוֹ וְהָרָגוֹ נֶהֱרָג עָלָיו: אָמְרוּ לֹא יָכֹל לוֹ אַבְנֵר לְכַוֵּן בְּאֶחָד מִשְּׁאָר אֵיבְרָיו: אָמַר לְהוּ יוֹאָב הַשְׁתָּא בְּדָפֵן חֲמִישִׁית כְּנֶגֶד צֶלַע חֲמִישִׁי: אָמַר לֵיהּ נַזִּל לְאַבְנֵר דִּינוֹ שֶׁל אַבְנֵר פָּטוּר אַתָּה עָלָיו: אֲבָל וְרַקִּין דְּרֹשׁ אִשְׁתְּכַח שְׁמָצָאן שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בְּמִסָּכָת וְלֹא רָצָה לְבַטְּלָן בְּדִמְפַרְשׁ וְאָזַל דְּאֵינוֹ מוֹרֵד בְּמַלְכוּת דִּכְתִיב רַק חָזָק וֶאֱמַץ רַקִּין מְעוּטִין שֶׁאִם בָּא הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ: וְהִשְׁמִיעָה כְּשֶׁנִּמְשַׁח שְׁלֹמֹה בָּאָה אֶל יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּהוּ וְאַחֲרֵי אֶבְיָתָר וְנִתְיָרֵא: כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּהוּ וְאַחֲרֵי אֶבְיָתָר אֲבָל שְׁלוֹם לֹא נָטָה כְּשֶׁמָּרַד בְּדָוִד אֲבִיו: מַאי לֹא נָטָה כְּלוֹמַר מָה לָנוּ לְהַזְכִּיר כָּאן וְכִי מָה הָיָה לוֹ לִירֹא שֶׁלֹּא נָטָה אַחַר אַבְשָׁלוֹם וְכָאן נָטָה אֶלָּא מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁבִּקֵּשׁ לִנְטוֹת גַּם אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם אֶלָּא שֶׁלֹּא גָּמַר מַחֲשַׁבְתּוֹ כְּדִמְפַרֵשׁ מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן הָיָה לְחִלּוּחִית גְּבוּרָתוֹ שֶׁל דָּוִד קַיֶּמֶת אֲבָל עִכְּשָׁו שֶׁהֶחֱזִיק יָצָא מִדַּרְכּוֹ וְנָטָה אַחֲרֵי אֲדוֹנָיו: אִצְטַגְנִינֵי דָּוִד בַּעֲלֵי אַגְרוּפֵי' שֶׁלּוֹ שֶׁעַל יָדָם הוּא נִלְחָם וְיוֹצֵא וּבָא עַל פִּיהֶם אִצְטַגְנִינוּת דָּכָל הַשֵּׂ"ס לְשׁוֹן מַזָּלוֹת וְחוֹזִים בְּכוֹכָבִים וְהַנָּךְ קְרֵי הָכִי מְשׁוּם שֶׁהָיָה דָּוִד נִסְמָךְ עֲלֵיהֶם וְעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם וְהוֹלֵךְ אַחַר דִּבְרֵיהֶם: יְלָדִים בַּחוּרִים: וּמְגַדְּלֵי בְּלוֹרִית כְּמִשְׁפָּטֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ בַּעֲלֵי אֵימָה וְיִפָּחֲדוּ מֵהֶן וּבְנֵי יָפַת תֹּאַר נְשֵׁי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהָיוּ לוֹקְחִים בְּשִׁבְיָה וְהִתִּירָן הַכָּתוּב בְּדִכְתִיב (דְּבָרִים כב) וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה וגו': אַלְמְלֵא דָּוִד שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה לֹא עָשָׂה יוֹאָב מִלְחָמָה אֲבָל זְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד: בּוֹר עוֹמֶדֶת לוֹ לְיוֹאָב בְּמִלְחֲמוֹתָיו שֶׁל דָּוִד: בּוֹר וְסִירָה גָּרְמוּ לוֹ לְאַבְנֵר שֶׁנֶּהֱרַג בּוֹר צַפַּחַת מַיִם שֶׁלָּקַח דָּוִד מֵרֵאשׁוֹתָיו שֶׁל שָׁאוּל כְּשֶׁהָיָה יָשֵׁן בַּמְּעָגָל וּכְשֶׁאָמַר לָהֶם דָּוִד בְּנֵי מָוֶת אַתֶּם שֶׁלֹּא שְׁמַרְתֶּם אֶת אֲדוֹנֵיכֶם שֶׁכְּבָר הָיִיתִי יָכוֹל לְהָרְגוֹ (שְׁמוּאֵל א כ"ו:ט"ז) רְאוּ נָא אֵפוֹא חֲנִית הַמֶּלֶךְ וְאֵיזֶה צַפַּחַת הַמַּיִם וגו' הָיָה לוֹ לְאַבְנֵר לְמִחוֹת בְּשָׁאוּל וְלוֹמַר לוֹ רְאֵה כַּמָּה צַדִּיק הוּא שֶׁלֹּא הָרַגְתִּי וְלֹא מִחָה אֶלָּא אָמַר שֶׁמָּא אֶחָד מִבְּנֵי הַצָּבָא נִתְנַם לוֹ: וְסִירָה קוֹץ. כְּשֶׁכָּרַת דָּוִד אֶת כְּנַף מְעִילוֹ שֶׁל שָׁאוּל בַּמְּעָרָה הָיָה לוֹ לְאַבְנֵר לְלַמֵּד זְכוּת עַל דָּוִד וְלוֹמַר לְשָׁאוּל רְאֵה כַּמָּה חָס עָלֶיךָ וְלֹא הָרַגְתִּי בְּהִיוֹתְךָ יַחַד עִמּוֹ בַּמְּעָרָה וְלֹא לְמֵד זְכוּת אֶלָּא אָמַר שֶׁמָּא כְּשֶׁעֲבַרְתֶּם אֵצֶל הַקּוֹצִים וְהַסִּירִים נִכְנַס אֶחָד מִן הַקּוֹצִים בְּכָנָף מְעִילְךָ וְהוּא הָיָה טָמוּן שָׁם וְחָתְכוּ: שֶׁדָּנוּ דִּין סַנְהֶדְרֵי כְּמוֹ (דְּבָרִים כ"א:י"ט) אֶל זְקֵנוֹ עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקוֹמוֹ דְּסְתָם שַׁעַר לְשׁוֹן סַנְהֶדְרֵי הוּא שֶׁהָיוּ דָּנִין שָׁם: עַל עִסְקֵי שֶׁלּוֹ לְשׁוֹן שֶׁל נַעֲלְךָ (שְׁמוֹת ג) שֶׁאַל לוֹ בְּעַרְמָה יְבָמָה גְּדֻלַּת הַיָּאוּ חוֹלָצַת הִתְחִיל שׁוֹחֶה מִלְּפָנָיו וּמַרְאֶהוּ כְּאִילּוּ הִיא חוֹלָצַת בְּשִׁנָּיהּ וְהוּא שֹׁלֵף חַרְבּוֹ וַהֲרָגוֹ כְּדִכְתִיב (מְלָכִים א ב':ה') בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: שֶׁהֵם דָּרְשׁוּ אֵכֶן וְרַקִּין שֶׁלֹּא לִקְיֵם מִצְוַת הַמֶּלֶךְ לְעָבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה עֲמָשָׂא כְּדַאֲמַרַן אַבְנֵר כְּשֶׁאָמַר לוֹ שָׁאוּל לַעֲבָדָיו (שְׁמוּאֵל א כ"ב:י"ז) סֹבּוּ וֶהֱמִיתוּ אֶת כֹּהֲנֵי ה' וְגוֹ' וּכְתִיב (שָׁם) וְלֹא אָבוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לִשְׁלֹחַ יָדָם וְלִפְגֹּעַ וְגוֹ': וְהוּא לֹא הָיָה דּוֹרֵשׁ וְהָרַג אוּרִיָּה בְּמִצְוָתוֹ שֶׁל דָּוִד אע"ג שֶׁלֹּא צִוָּה דָּוִד אֶלָּא בְּאִגֶּרֶת כְּדִכְתִיב (שָׁם ב יא) וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר לֵאמֹר הָבוּ אֶת אוּרִיָּה וְגוֹ': וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר כְּתִיב: מַפְקֵר לְכָל לְעָנְיִים לְהִתְפָּרְנֵס מִבֵּיתוֹ: אַפֵּי' מוֹנְיֵנִי וְצַחֲנָתָא טָעִים אֲפִילּוּ דְּבָרִים דַּקִּים וַעֲנָגִים: טָעִים שֶׁהָיָה טוֹעֵם: פְּרִיס לְהוּ מְשַׁלַּח לָהֶם לְמָזוֹנוֹת לָעֲנָיִים שֶׁל עִיר. פְּרִיס לְשׁוֹן פֶּרֶס שְׁנוֹטְלִין מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וּפְסוּק זֶה בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כְּשֶׁלָּכַד דָּוִד אֶת מְצַדַת צִיּוֹן: מוֹנְיֵנִי דָּגִים קְטַנִּים וְצַחֲנָתָא מִין דָּגִים קְטַנִּים

מַאי טַעְמָא קְטַלְתֵּהּ לַעֲמָשָׂא וְאִם תֹּאמַר הֵיאַךְ נִתְחַיֵּב יוֹאָב בְּמַאי דְּקָטְלֵהּ לַעֲמָשָׂא הָא בָּעֵי הַתְרָאָה וַאֲפִילּוּ לְמָ"ד חֲבֵר אֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה הָכָא לֹא הָיָה חֲבֵר בְּדָבָר זֶה שֶׁהָיָה חוֹשְׁבוֹ מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת וה"ל שׁוֹגֵג וי"ל דְּלָא נִתְחַיֵּב אֶלָּא מְשׁוּם הוּא גּוּפֵהּ דַּהֲוָה מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת:

תָּהֵא לוּטָא וְלָא לָטָה נוֹחַ לָךְ לִהְיוֹת מִן הַמְקַלְּלִים וְלֹא מִן הַמְקֻלָּלִים. אַתְיוּהּ לְיוֹאָב, דַּיְינֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא קְטַלְתֵּיהּ לְאַבְנֵר? אָמַר לֵיהּ: גּוֹאֵל הַדָּם הַעֲשָׂאֵל הַזֶּה. אָמַר לֵיהּ: הָיָה לוֹ לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו. אָמַר לֵיהּ: לָא יָכֵיל לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: הַשְׁתָּא בְּדוֹפֶן חֲמִישִׁית כַּיּוֹן לֵיהּ, דִּכְתִיב "וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֹמֶשׁ", וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּדוֹפֶן חֲמִישִׁית, בְּמָקוֹם שָׁמָרָה וְכָבֵד תְּלוּיִין בּוֹ. בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו לָא יָכֵיל לֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: נַיְזִיל אַבְנֵר, מַאי טַעְמָא קְטַלְתֵּיהּ לַעֲמָשָׂא? אָמַר לֵיהּ: עֲמָשָׂא מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת הָוָה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַעֲמָשָׂא הַזָּעֵק לִי אֶת אִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְגוֹ' וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא לְהַזְעִיק אֶת יְהוּדָה וַיּוֹחֶר וְגוֹ'". אָמַר לֵיהּ: עֲמָשָׂא "אַכִּין" וְ"רַקִּין" דְּרֹשׁ. אַשְׁכְּחִינְהוּ דִּפְתְיֵהּ לְהוּ בְּמַסָּכְתָּא. אָמַר: כְּתִיב "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר תְּצַוֶּנּוּ יומת". יָכוֹל אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי תוֹרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "רַק חָזַק וֶאֱמַץ". אֶלָּא, הָהוּא גַּבְרָא מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת הָוָה, דִּכְתִיב: "וְהַשְׁמֻעָה בָּאָה עַד יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה". מַאי "לֹא נָטָה"? אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁבִּיקֵּשׁ לִנְטוֹת וְלֹא נָטָה. וּמַאי טַעְמָא לָא נָטָה? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עֲדַיִן לִיחְלוּחִית שֶׁל דָּוִד קַיֶּמֶת. (א)רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: עֲדַיִן אִיצְטַגְנִינֵי שֶׁל דָּוִד קַיְימִין, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים הָיוּ לוֹ לְדָוִד, כּוּלָּן בְּנֵי יְפַת תֹּאַר הָיוּ, וּמְגַדְּלֵי בְּלוֹרִית הָיוּ, וּמְהַלְּכִין בְּרֹאשֵׁי הַגְּיָיסוֹת הָיוּ, וְהֵן הֵן בַּעֲלֵי אֲגַרוֹפִין שֶׁל דָּוִד. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: אִילְמָלֵא דָּוִד לֹא עָשָׂה יוֹאָב מִלְחָמָה, וְאִילְמָלֵא יוֹאָב לֹא עָסַק דָּוִד בַּתּוֹרָה. דִּכְתִיב: "וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ וְיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה עַל הַצָּבָא". מָה טַעַם "דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ"? מִשּׁוּם דְּ"יוֹאָב עַל הַצָּבָא". וּמָה טַעַם "יוֹאָב עַל הַצָּבָא"? מִשּׁוּם דְּ"דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ". (ב)"וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשֻׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה". מַאי "בּוֹר הַסִּירָה"? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: בּוֹר וְסִירָה גָּרְמוּ לוֹ לְאַבְנֵר שֶׁנֶּהֱרַג. "וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁדָּנוּ דִּין סַנְהֶדְרֵי. אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא קְטַלְתֵּיהּ לַעֲשָׂאֵל? עֲשָׂאֵל רוֹדֵף הָיָה. הָיָה לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו! לָא יָכֵילִי לֵיהּ. הַשְׁתָּא בְּדוֹפֶן חֲמִישִׁית כַּוִּונְתְּ לֵיהּ, בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו לָא יָכֵלְתְּ לֵיהּ? "לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי", אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: עַל עִסְקֵי שֶׁלּוֹ. "וַיַּכֵּהוּ שָׁם אֶל הַחֹמֶשׁ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּדוֹפֶן חֲמִישִׁית, מָקוֹם שָׁמָרָה וְכָבֵד תְּלוּיִין בּוֹ. "וְהֵשִׁיב ה' אֶת דָּמוֹ עַל רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים צַדִּקִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ". "טוֹבִים" – שֶׁהָיוּ דּוֹרְשִׁין "אַכִּין" וְ"רַקִּין", וְהוּא לֹא דָּרַשׁ. "צַדִּיקִים" – שֶׁהֵן בַּפֶּה וְלֹא עָשׂוּ, וְהוּא בְּאִיגֶּרֶת עָשָׂה. "וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד יוֹאָב". אָמַר רַב: שֶׁלֹּא חָשָׁדוֹ. "וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר". אַטּוּ בֵּיתוֹ מִדְבָּר הוּא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כַּמִּדְבָּר, מָה מִדְבָּר מוּפְקָר לַכֹּל, אַף בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹאָב מוּפְקָר לַכֹּל. דָּבָר אַחֵר: כַּמִּדְבָּר, מָה מִדְבָּר מְנוּקֶה מִגֶּזֶל וַעֲרָיוֹת, אַף בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹאָב מְנוּקֶה מִגֶּזֶל וַעֲרָיוֹת. "וְיוֹאָב יְחַיֶּה אֶת שְׁאָר הָעִיר". אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִילּוּ מוּנְיֵנִי וְצַחֲנָתָא טָעֵים פָּרֵיס לְהוּ.

הֲדַרַן עֲלָךְ נִגְמַר הַדִּין

מַתְנִי׳

[אב]מַתְנִי׳ **אַרְבַּע** מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵיפָה, הֶרֶג, וָחֶנֶק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׂרֵיפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וָהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין. גְּמָ׳ אָמַר רָבָא אָמַר רַב סְחוֹרָא אָמַר רַב הוּנָא: כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ מִנְיָין, אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר, חוּץ מִשִּׁבְעָה סַמָּנִין. [ג־ה(א)]דִּתְנַן: שִׁבְעָה סַמָּנִין מַעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם – רוֹק תָּפֵל, וּמֵי גְרִיסִין, וּמֵי רַגְלַיִם, וְנֶתֶר, וּבוֹרִית, קִמוֹלְיָא, וְאַשְׁלָג. [ו(ב)]וְקָתָנֵי סֵיפָא: הֶעֱבִירָן שֶׁלֹּא כְּסִידְרָן, אוֹ שֶׁהֶעֱבִירָן שִׁבְעָתָן כְּאֶחָד – לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם. רַב פָּפָּא סָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אָמַר: אַף אַרְבַּע מִיתוֹת. מִדְּקָא מִפְלִיג רַבִּי שִׁמְעוֹן, שְׁמַע מִינַּהּ דַּוְקָא קָתָנֵי. וְאִידָּךְ, בִּפְלוּגְתָּא לָא קָא מַיְירֵי. [ז(ג)]רַב פָּפָּא אָמַר: אַף סֵדֶר יוֹמָא, דִּתְנַן: כָּל מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים הָאֲמוּרִים עַל הַסֵּדֶר, אִם הִקְדִּים מַעֲשֶׂה לַחֲבֵירוֹ – לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם. וְאִידָּךְ, הָהוּא חוּמְרָא בְּעָלְמָא. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: אַף סֵדֶר תָּמִיד, דְּקָתָנֵי עֲלַהּ "זֶהוּ סֵדֶר תָּמִיד". וְאִידָּךְ – הָהוּא לְמִצְוָה בְּעָלְמָא. [חט(ד)]וּלְאַפּוֹקֵי מִמִּצְוַת חֲלִיצָה, דִּתְנַן: מִצְוַת חֲלִיצָה – בָּא הוּא וִיבִמְתּוֹ לִפְנֵי בֵּית דִּין, הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו". [יא]וְהִיא אוֹמֶרֶת: "מֵאֵן יְבָמִי וְגוֹ׳", וְהוּא אוֹמֵר: "לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ". וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיוּ אוֹמְרִין. "וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו" – רוֹק הַנִּרְאֶה לַדַּיָּינִין. "וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ וְגוֹ׳ וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳". [יב־יד]וְאָמַר רַב יְהוּדָה: מִצְוַת חֲלִיצָה – קוֹרְאָה וְקוֹרֵא, חוֹלֶצֶת וְרוֹקֶקֶת, וְקוֹרְאָה. [טו־יז(ה)]וְהָוֵינַן בַּהּ: מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? מַתְנִיתִין הִיא! הָא קָא מַשְׁמַע לַן: מִצְוָה הָכִי, וְאִי אָפֵיךְ – לֵית לַן בַּהּ. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: בֵּין שֶׁהִקְדִּים חֲלִיצָה לִרְקִיקָה, אוֹ רְקִיקָה לַחֲלִיצָה – מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. [יחיט(ו)]וּלְאַפּוֹקֵי מֵהָא דִּתְנַן: כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁמוֹנָה כֵּלִים, וְהֶדְיוֹט בְּאַרְבָּעָה. בִּכְתוֹנֶת, בְּמִכְנָסַיִם, בְּמִצְנֶפֶת, וְאַבְנֵט. מוֹסִיף עֲלֵיהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל: חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וְצִיץ. [ככא(ז)]וְתַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר קוֹדֵם לְמִכְנָסַיִם? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִכְנְסֵי בַד יִהְיוּ עַל בְּשָׂרוֹ". וְתַנָּא, מַאי טַעְמָא אַקְדְּמֵיהּ לִכְתוֹנֶת? מִשּׁוּם דְּאַקְדְּמֵיהּ קְרָא. וּקְרָא, מַאי טַעְמָא אַקְדְּמֵיהּ? מִשּׁוּם דִּמְכַסְּיָא כּוּלֵּיהּ גּוּפֵיהּ, עֲדִיפָא לֵיהּ. [כבכג]סְקִילָה שְׂרֵיפָה כּוּ׳. סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵיפָה, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לִמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. מַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִיקָּר. אַדְּרַבָּה: שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ.

קָסָבְרִי

מַתְנִי׳ אַרְבַּע מִיתוֹת. סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וָחֶנֶק דַּוְקָא נְקַט סִדְרָא סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה וּשְׁתֵּיהֶן מֵהֶרֶג וּשְׁלָשְׁתָּן מֵחֶנֶק וְנַפְקָא מִנַּהּ לְמִתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת דְּקִי״ל לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף פא.) דְּנִדּוֹן בַּחֲמוּרָה: רַבִּי שִׁמְעוֹן כו׳ פְּלֻגְתָּא מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּפִרְקִין דִּלְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף מה.) בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת כו׳ וּמִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנֵי מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין וְהַנֶּהֱרָגִין וְהַנֶּחֱנָקִין כֵּיצַד הָדַר וּנְקַט לְהַאי: גמ׳ כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ מִנְיָן וְסִדְּרוּ דָּבָר אַחֵר דָּבָר: אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר לֹא דִּקְדְּקוּ לְהַקְדִּים בְּמִשְׁנָתָן אֶת הַמֻּקְדָּם וּלְאַחֵר אֶת הַמְאֻחָר שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם שֶׁהַשִּׁנּוּי מְאֻחָר בַּמִּשְׁנָה צָרִיךְ לְהַקְדִּימוֹ בְּמַעֲשֶׂה כְּגוֹן סֵדֶר ח׳ בְּגָדִים שֶׁל כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה כִּדְמְפָרֵשׁ לְקַמֵּהּ דְּמִכְנָסַיִם קוֹדְמִין בִּלְבִישָׁה וְלֹא הִקְדִּימוּ לְשָׁנוֹתָן כְּסֵדֶר לְבִישָׁתָן וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁהַסֵּדֶר שִׁנּוּי כְּמִשְׁפָּטוֹ לְכַתְּחִילָּה אֲבָל אִי אָפֵיךְ לֵית לַן בַּהּ כְּגוֹן דִּבְרֵי סֵדֶר חֲלִיצָה כִּדְלְקַמֵּהּ: חוּץ מִסֵּדֶר שִׁבְעָה סַמְמָנִין הָאֲמוּרִים לְעִנְיַן הַכֶּתֶם שֶׁל דָּם שֶׁבָּהֶן דִּקְדְּקוּ בְּסֵדֶר מִשְׁנָתַן כָּל דָּבָר הַמּוֹעִיל לַחֲבֵרוֹ קָרֵי לֵהּ סַם לְגַבֵּהּ וְאֵין סַם לְשׁוֹן בֹּשֶׂם וְלֹא לְשׁוֹן מְרַפֵּא אֶלָּא לְשׁוֹן דָּבָר הַצָּרִיךְ לְתִקּוּן חֲבֵרוֹ: מַעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם לְבָדְקוֹ אִם דַּם נִדָּה הוּא וּלְטַמֵּא טְהָרוֹת שֶׁנָּגַע בָּהֶן אוֹ צֶבַע הוּא וְהַטְּהָרוֹת טְהוֹרוֹת וְאִם עָבַר בְּאֵלּוּ שֶׁבַע סַמְמָנִין כְּשֶׁיְּכַבֵּס אוֹתוֹ בָּהֶן כְּסִדְרָן בְּיָדוּעַ שֶׁדָּם הָיָה וְאִם לֹא עָבַר בְּיָדוּעַ שֶׁצֶּבַע הָיָה: רוֹק תָּפֵל שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. תָּפֵל רֵיקָם וְנָגוּב וְחָסֵר כָּל טַעַם מַאֲכָל כְּגוֹן דָּבָר שֶׁלֹּא נִמְלַח דְּמִקְּרֵי תָּפֵל: וּמֵי גְּרִיסִין וּמֵי לְעִסַּת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל שֶׁלּוֹעֲסִין וְכוֹסְסִין אוֹתוֹ וּמְשַׁפְשְׁפִין אוֹתוֹ בָּהֶן: וּמֵי רַגְלַיִם שֶׁהֶחְמִיצוּ וְהִסְרִיחוּ: נֶתֶר מִין אֲדָמָה הוּא וְקוֹרִין לָהּ נִתְרָא: וּבוֹרִית עֵשֶׂב הוּא וּמַעֲבִיר כְּתָמִין וְקוֹרִין לֵיהּ אירבנ״ו שבונריי״א: קִמוֹלְיָא הָתָם מְפָרֵשׁ לָהּ שְׁלוֹף דּוֹץ וְלָא יָדְעָנָא מַאי הִיא: אַשְׁלָג נִמְצָא בְּנִקְבֵי מַרְגָּלִיּוֹת הָעוֹלוֹת מִתּוֹךְ הַיָּם: לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם אֵין זֶה נִסָּיוֹן שֶׁאִם לֹא עָבַר בְּכָךְ אַכַּתִּי אִכָּא לְמֵימַר דָּם הֲוָה וְהַאי דְּלָא עָבַר הַיְינוּ מִשּׁוּם דְּאֵין גְּרִיסִין מוֹעִילִין אֶלָּא לְאַחַר הָרֹק וְכֵן כֻּלָּם כַּסֵּדֶר. וְהָא דְּרַב סְחוֹרָא קָבוּעַ׳ בְּהַאי גְּמָרָא מִשּׁוּם דְּמַיְתִינַן לְהָנֵי אַרְבַּע מִיתוֹת ב״ד דְּמַתְנִי׳ עֲלָהּ כִּדְפְלִיג רַב פָּפָּא עָלֶיהָ וְאָמַר אַף אַרְבַּע מִיתוֹת דַּוְקָא נִשְׁנוּ הַקּוֹדֵם בַּמִּשְׁנָה קוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ אִם נִתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת: בִּפְלֻגְתָּא לָא קָמַיְירֵי רַב סְחוֹרָא נָמֵי אִית לֵהּ דְּמַתְנִי׳ דַּוְקָא תְּנַן וּמִיהוּ כִּי נָקַט אִיהוּ לָא נָקַט מִלֵּי דִּפְלוּגְתָּא: אַף סֵדֶר יוֹמָא דַּעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים הַסְּדוּרוֹת בַּמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא זוֹ אַחַר זוֹ דַּוְקָא קָתָנֵי: וְאִידָךְ אָמַר לָךְ וַדַּאי דַּוְקָא קָתָנֵי וּמִיהוּ חוּמְרָא בְּעָלְמָא הוּא שֶׁהֶחְמִיר הַכָּתוּב בַּעֲבוֹדַת אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁאִם שִׁנָּה בְּסִדְרוֹ פָּסוּל וְלֹא מִשּׁוּם חֲשִׁיבוּת דַּעֲבוֹדוֹת הוּא שֶׁתְּהֵא זֹאת חֲמוּרָה וַחֲשׁוּבָה מֵחֲבֶירְתָּהּ אֶלָּא חֹמֶר הַיּוֹם שֶׁנִּכְתְּבָה חֻקָּה בְּסִדּוּרָהּ לְעַכֵּב וְכִי אָמְרִינַן אֲנַן בְּמִידֵי דַּחֲשִׁיבוּתֵיהּ גָּרַם לֵיהּ כְּגוֹן אַרְבַּע מִיתוֹת דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן דְּזוֹ חֲמוּרָה מִזּוֹ וְכֵן בְּשֶׁבַע סַמָּנִין שֶׁצָּרְכוֹ וְכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד גּוֹרֵם לוֹ לְקַדֵּם וְכֵן מִכְנָסַיִם שֶׁחִשְּׁבָן הַכָּתוּב לְהַקְדִּימָן כִּדְלְקַמָּן אֲבָל יוֹם הַכִּפּוּרִים חֹמֶר הַיּוֹם בְּעָלְמָא הוּא שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת בּוֹ וְלֹא כֹּחַ עֲבוֹדוֹת: וְאִידָךְ רַב פָּפָּא דְּאַיְירֵי נָמֵי בְּחוּמְרֵי אָמַר לָךְ הַהוּא מִצְוָה בְּעָלְמָא וְאִי אָפֵיךְ לֵית לַן בַּהּ: וּלְאַפּוֹקֵי מִמִּצְוַת חֲלִיצָה הַאי כָּל מָקוֹם דְּקָאָמַר רַב סְחוֹרָא דְּלָא דִּקְדְּקוּ בּוֹ לְאַפּוֹקֵי מִסֵּדֶר הַשָּׁנוּי בְּמִצְוַת חֲלִיצָה אֲתָא דְּלָא תֵּימָא דַּוְקָא הוּא וְאע״ג דְּמִצְוָתֵהּ הָכִי כִּדְקָא מְסַדֵּר וְאָזֵיל: עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ שֶׁאִם הָיָה הוּא זָקֵן וְהִיא יַלְדָּה הוּא יֶלֶד וְהִיא זְקֵנָה אוֹמְרִין לוֹ כַּלֵּךְ אֵצֶל שֶׁכְּמוֹתְךָ וְלֹא תַּכְנִיס קְטָטָה לְתוֹךְ בֵּיתְךָ: הִיא אוֹמֶרֶת תְּחִלָּה מֵאֵן יְבָמִי וְהוּא אוֹמֵר לָהּ לֹא חָפַצְתִּי וְאַחַר כָּךְ חוֹלֶצֶת וְאַחַר כָּךְ רוֹקֶקֶת וְאַחַר כָּךְ קוֹרְאָה כָּכָה יֵעָשֶׂה אַפִּי׳ הָכִי אִי אָפֵיךְ לֵית לַן בַּהּ כִּדְקָתָנֵי לְקַמָּן: וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיוּ אוֹמְרִין בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה יָלֵיף לָהּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן (סוֹטָה דַּף לב.): רוֹק הַנִּרְאֶה שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לִרְאוֹת כְּשֶׁיּוֹצֵא מִפִּיהָ דִּבְעֵינַן לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְיָרְקָה: קוֹרְאָה וְקוֹרֵא חוֹלֶצֶת וְרוֹקֶקֶת וְקוֹרְאָה קוֹרְאָה מֵאֵן יְבָמִי וְקוֹרֵא לֹא חָפַצְתִּי חוֹלֶצֶת וְרוֹקֶקֶת וְקוֹרְאָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ: ה״ג וְהָוֵינַן בַּהּ מַאי קָמַשְׁמַע לַן כו׳ וּמֵהָא דְּרַב יְהוּדָה שָׁמְעִינַן דְּמַתְנִיתִין לָאו דַּוְקָא מִשּׁוּם הָכִי נָקַט לָהּ הָכָא: וּלְאַפּוֹקֵי אַהָא דְּרַב סְחוֹרָא קָא מַהְדַּר: עַל בְּשָׂרוֹ מַשְׁמַע כְּשֶׁלּוֹבְשָׁן יְהֵא בְּשָׂרוֹ מִבְּלִי לְבוּשׁ דְּאִי לָא הָא אֲתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן לָמָּה לִי עַל בְּשָׂרוֹ: מַאי טַעְמָא אַקְדְּמֵהּ לִכְתֹנֶת הוֹאִיל וּמִכְנָסַיִם קוֹדְמִין: דְּאַקְדְּמִיָּה קְרָא כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי בַד וְגוֹ׳ (וַיִּקְרָא ט״ז:ד׳): סְקִילָה חֲמוּרָה כו׳ טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין מַהְדַּר לְפָרוּשֵׁי מ״ט דְּרַבָּנַן דְּאָמְרוּ סְקִילָה קוֹדֶמֶת לִשְׂרֵפָה וּשְׂרֵפָה לַהֶרֶג וְהֶרֶג לְחֶנֶק: שֶׁכֵּן נִתְּנָה לִמְגַדֵּף מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם וְהוּא בִּסְקִילָה כִּדְכְתִיב (שָׁם כד) הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל וְגוֹ׳: וְלַעֲבֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהֵן עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת: וּמַאי חוּמְרָא דִּמְגַדֵּף וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּקָאָמְרַתְּ דְּמִיתָה הַנִּתָּנָה לָהֶם וַדַּאי חֲמוּרָה מִשְּׁאָר מִיתוֹת שֶׁהֲרֵי נִתְּנָה לַעֲבֵרָה חֲמוּרָה: שֶׁכֵּן מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ כִּדְקָאָמְרִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף נב.) שֶׁאִם הָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ קֹדֶשׁ נוֹהֲגִין בּוֹ חוֹל אוֹמֵר אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד אָרוּר שֶׁזּוֹ גִּדֵּל:

אָמַר רָבָא אָמַר רַב סְחוֹרָא אָמַר רַב הוּנָא בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי אִיכָּא הָכִי וְהָא דְּאָמַר רָבָא בס״פ אֵלּוּ מְצִיאוֹת (ב״מ דַּף לג.) כְּגוֹן רַב סְחוֹרָא דְּאַסְבְּרָן זוהמ׳ לִיסְטְרָן מִשְּׁמֵהּ דְּנַפְשֵׁהּ לָא אַגְמְרֵהּ טְפֵי א״נ ה״ק אֲפִלּוּ לֹא לָמַד מֵרַבּוֹ אֶלָּא דָּבָר זֶה בִּלְבַד נֶחְשָׁב רַבּוֹ בְּכָךְ א״נ בְּהַהִיא שַׁעְתָּא אַכַּתִּי לָא גָּמַר מִנֵּהּ טְפֵי: **מַעֲבִירִין** עַל הַכֶּתֶם פ״ה לְבָדְקוֹ אִם דַּם נִדָּה הוּא ור״ת מְפָרֵשׁ דַּאֲפִילּוּ דַּם נִדָּה וַדַּאי אע״ג דְּמְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ כֵּיוָן דְּאֵין עוֹבֵר עַל יְדֵי ז׳ סַמְמָנִים בָּטֵל וְטָהוֹר דְּתָנֵי ר׳ חִיָּא דַּם נִדָּה וַדַּאי מַעֲבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמְמָנִין וּמְבַטְּלוֹ: **כָּל** מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים לְמ״ד (יוֹמָא דַּף ס:) לֹא נֶאֱמַר חֻקָּה אֶלָּא בִּדְבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּבִגְדֵי לָבָן בִּפְנִים לָא אַיְרֵי בִּדְבָרִים שֶׁנַּעֲשִׂים בְּבִגְדֵי זָהָב בַּחוּץ: **אַף** סֵדֶר תָּמִיד תֵּמַהּ דְּלָא קָאָמַר אַף סֵדֶר בְּרָכוֹת דִּתְנַן בְּפֶרֶק בָּתְרָא דר״ה (ד׳ לב.) סֵדֶר בְּרָכוֹת אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם עוֹד תְּנַן הָתָם (ד׳ לג:) סֵדֶר תְּקִיעוֹת ג׳:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין צט, סמג עשין ק:
ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ג סמג עשין קיא, טוש״ע יו״ד סי׳ קצ סעי׳ לא:
ד מיי׳ פט׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ לו:
ה מיי׳ פד׳ מהל׳ מטמאי משכב ומושב הל׳ יא:
ו מיי׳ פט׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ לז:
ז מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודת יום הכפורים הל׳ א:
ח סמג עשין נב, טוש״ע אה״ע סי׳ קסו סעי׳ א:
ט מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ א:
י סמג עשין נב, טוש״ע אה״ע סי׳ קסט סעי׳ כט:
יא מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ ח:
יב טוש״ע אה״ע סי׳ קסט סעי׳ מג:
יג מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ ט:
יד מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ י:
טו טוש״ע אה״ע סי׳ קסט סעי׳ מג:
טז מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ ט:
יז מיי׳ פד׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ י:
יח מיי׳ פח׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ א:
יט מיי׳ פח׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ ב:
כ סמג עשין קעג:
כא מיי׳ פא׳ מהל׳ כלי המקדש והעובדין בו הל׳ א:
כב סמג עשין צט:
כג מיי׳ פ״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

מסורת הש״ס

א משנה נדה; נדה סא:
ב זבחים צה:; משנה נדה
ג תוספתא יומא; יומא ס.; משנה יומא
ד יבמות קו:; משנה יבמות
ה יבמות קה.; יבמות קו:
ו ויקרא רבה; שיר השירים רבה; יומא עא:; משנה יומא
ז יומא כה.

גליון הש״ס

גמ׳ משום דאקדמיה קרא. עי׳ תשובת שאגת אריה סימן כט:

תורה אור השלם

מות יומת. לעתים קרובות אין הכתוב מפרט את אופן וגו׳ [פירושי רד״צ הופמן על שמות כא:יב, ו]

וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל־הַזְּקֵנִים וגו׳ [דברים כה, ז]

וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ [דברים כה, ח]

וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וגו׳ [דברים כה, ט]

כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וגו׳ [ויקרא טז, ד]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת וגו׳ [ויקרא כא, ט]

מסורת הש״ס

א זבחים כב:

ב זבחים כב:

תורה אור השלם

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]

וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים כב, כא]

[אב]קָסָבְרִי רַבָּנַן: נְשׂוּאָה יוֹצְאָה לִשְׂרֵיפָה, וְלֹא אֲרוּסָה. וּמִדְּאַפְּקַהּ רַחֲמָנָא לַאֲרוּסָה בִּסְקִילָה, שְׁמַע מִינַּהּ: סְקִילָה חֲמוּרָה. סְקִילָה חֲמוּרָה מִסַּיִיף, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לַמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וּמַאי חוּמְרָא? כִּדְאָמַרַן. אַדְּרַבָּה: סַיִיף חָמוּר, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מָמוֹנָן אָבֵד. [ג][(א)]אָמַרְתְּ: אֵיזֶה כֹּחַ מְרוּבֶּה, כֹּחַ הַמַּדִּיחַ אוֹ כֹּחַ הַנִּידָּח? הֱוֵי אוֹמֵר: כֹּחַ הַמַּדִּיחַ. וְתַנְיָא: מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת – בִּסְקִילָה. סְקִילָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לַמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וּמַאי חוּמְרָא? כִּדְאָמַרַן. אַדְּרַבָּה: חֶנֶק חָמוּר – שֶׁכֵּן נִיתַּן לְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן הוּקַּשׁ כְּבוֹדָן לִכְבוֹד הַמָּקוֹם. מִדְּאַפְּקִיהּ רַחֲמָנָא לַאֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל מֵחֶנֶק לִסְקִילָה, שְׁמַע מִינַּהּ: סְקִילָה חֲמוּרָה. [ד]שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מִסַּיִיף, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ. אַדְּרַבָּה: סַיִיף חָמוּר, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מָמוֹנָן אָבֵד. נֶאֱמַר "אָבִיהָ" בִּסְקִילָה, וְנֶאֱמַר "אָבִיהָ" בִּשְׂרֵיפָה. מָה "אָבִיהָ" הָאָמוּר בִּסְקִילָה – סְקִילָה חֲמוּרָה מִסַּיִיף, אַף "אָבִיהָ" הָאָמוּר בִּשְׂרֵיפָה – שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מִסַּיִיף. שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? כִּדְאָמַרַן. אַדְּרַבָּה: חֶנֶק חָמוּר, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן הוּקַּשׁ כְּבוֹדָן לִכְבוֹד הַמָּקוֹם. מִדְּאַפְּקִיהּ רַחֲמָנָא לִנְשׂוּאָה בַּת כֹּהֵן מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל מֵחֶנֶק לִשְׂרֵיפָה, שְׁמַע מִינַּהּ: שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. [ה]סַיִיף חָמוּר מֵחֶנֶק, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מָמוֹנָם אָבֵד. אַדְּרַבָּה: חֶנֶק חָמוּר שֶׁכֵּן נִיתַּן לְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן הוּקַּשׁ כּוּ׳. אֲפִילּוּ הָכִי, פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִיקָּר עֲדִיף. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כּוּ׳. שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מִסְּקִילָה, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ. אַדְּרַבָּה: סְקִילָה חֲמוּרָה, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לַמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִיקָּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר: אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יְצָאָה לִשְׂרֵיפָה. וּמִדְּאַפְּקִיהּ רַחֲמָנָא לַאֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן מִכְּלַל אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל מִסְּקִילָה לִשְׂרֵיפָה, שְׁמַע מִינַּהּ: שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? כִּדְאָמַרַן. אַדְּרַבָּה: חֶנֶק חָמוּר, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן הוּקַּשׁ כְּבוֹדָם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם. מִדְּאַפְּקִיהּ רַחֲמָנָא לִנְשׂוּאָה בַּת כֹּהֵן מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל, מֵחֶנֶק לִשְׂרֵיפָה, שְׁמַע מִינַּהּ: שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה מִסַּיִיף, שֶׁכֵּן נִיתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. וּמַאי חוּמְרָא? כִּדְאָמַרַן. אַדְּרַבָּה: סַיִיף חָמוּר, שֶׁכֵּן נִיתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. וּמַאי חוּמְרָא? שֶׁכֵּן מָמוֹנָם אָבֵד. [(ב)]אָמַרְתְּ: וְכִי אֵיזֶה כֹּחַ מְרוּבֶּה, כֹּחַ הַמַּדִּיחַ אוֹ כֹּחַ הַנִּידָּח?

הֱוֵי

קָסָבְרִי רַבָּנַן דְּמַתְנִי׳: נְשׂוּאָה בַּת כֹּהֵן יָצְאָה מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל מֵחֶנֶק לִשְׂרֵפָה אֲבָל אֲרוּסָה דְּגַבֵּי בַּת יִשְׂרָאֵל בִּסְקִילָה לֹא יָצְאָה בְּבַת כֹּהֵן מִכְּלַל אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל: וּמִדְּאַפְּקִיהָ רַחֲמָנָא לַאֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת כֹּהֵן מִשְּׂרֵפָה לִסְקִילָה ש"מ סְקִילָה חֲמוּרָה דְּעַל כָּרְחָיךְ אֲרוּסָה חֲמוּרָה מִנְּשׂוּאָה שֶׁמְּחַלֶּלֶת וּמְזַנָּה בֵּית אָבִיהָ וְהַכָּתוּב הֶחְמִיר עָלֶיהָ דְּהָא נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל בְּחֶנֶק שֶׁהִיא קַלָּה מִכֻּלָּן וַאֲרוּסָה בִּסְקִילָה. לְפוּם רִיהֲטָא דְּסֻגְיָא הָכִי מִפָּרְשָׁא כִּדְפֵרַשְׁתִּי וּמִיהוּ כִּי דָּיְקַתְּ בָּהּ שַׁפִּיר לָא אַשְׁכַּחַת קְרָא לְרַבָּנַן מְנָא לְהוּ דִּנְשׂוּאָה יָצְאָה וְלֹא אֲרוּסָה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִית לְהוּ סְקִילָה חֲמוּרָה הוּא דְּקָאָמְרִי עַל כָּרְחָיךְ לֹא יָצְאָה אֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן מִכְּלַל אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל מִסְּקִילָה לִשְׂרֵפָה לְהָקֵל וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת הֵיכִי יָלְפִינַן מֵהָכָא דִּסְקִילָה חֲמוּרָה הָא אִיהִי לָא קָמָה לְהוּ לְרַבָּנַן אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָסָבְרִי סְקִילָה חֲמוּרָה הִלְכָּךְ עַל כָּרְחָיךְ הַאי מִדְּאַפְּקַהּ רַחֲמָנָא לַאֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן בִּסְקִילָה דְּנָקַט הָכָא לָאו טַעְמָא לְמִלְּתַיְהוּ הִיא אֶלָּא יַתּוֹבֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא וְעִקַּר טַעְמַיְהוּ מִדְּנִתְּנָה לִמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכְבֵי׳ הוּא וּדְקַשְׁיָא לָךְ אַדְּרַבָּה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן וּמַאי חֻמְרָא שֶׁכֵּן מְחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ הָכִי מִתְרַצָּא לָהּ כִּדְמִתְרַצְיָנָא לְקַמָּן גַּבֵּי מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ אַפֵּ"ה פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר עָדִיף וְהַאי דְּקָאָמַר דְּקָסָבְרִי רַבָּנַן נְשׂוּאָה יָצְאָה לִשְׂרֵפָה כו׳ עַל כָּרְחָיךְ נָקַט לֵיהּ דְּלָא תֵּימָא מִדְּיָצְאָה אֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן מֵאֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל מִסְּקִילָה לִשְׂרֵפָה ש"מ שְׂרֵפָה חֲמוּרָה וה"ק לְעוֹלָם סְקִילָה חֲמוּרָה דְּפוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר עָדִיף וְגַבֵּי בַּת כֹּהֵן דְּאַחְשְׁבָהּ לִשְׂרֵפָה לָאו לְגַבֵּי סְקִילָה אַחְשְׁבָהּ אֶלָּא לְגַבֵּי חֶנֶק אַחְשְׁבָהּ דְּנָשׂוּא׳ הִיא דְּיָצְאָה וְלֹא אֲרוּסָה וְהַאי מִדְּאַפְּקִיהָ רַחֲמָנָא כו׳ אֹרֶךְ דְּבָרִים הוּא וְנִרְאֶה בְּעֵינַי דְּלָא גָּרְסִינַן לָהּ: כִּדַאֲמָרַן שֶׁכֵּן פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר: אֵיזֶה כֹּחַ מְרֻבֶּה כְּלוֹמַר אֵי זֶה עָוֹן חָמוּר: מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת בִּסְקִילָה בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף פט:) יָלֵיף טַעְמָא וּמִדְּמַדִּיחַ בִּסְקִילָה וְנִדָּחִין בְּסַיִף ש"מ סְקִילָה חֲמוּרָה: מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ בְּחֶנֶק דִּכְתִיב בֵּהּ (שְׁמוֹת כ"א:ט"ו) יוּמָת סְתָמָא וְקַיְמָא לָן (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף נב:) כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם אֵינוֹ אֶלָּא חֶנֶק: הֻקַּשׁ כְּבוֹדָם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם נֶאֱמַר כָּאן (שְׁמוֹת כ׳:י"ב) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (מִשְׁלֵי ג׳:ט׳) כַּבֵּד אֶת ה׳ מֵהוֹנֶךָ: עַל כָּרְחָיךְ אֲרוּסָה חֲמוּרָה מִנְּשׂוּאָה שֶׁרָעָה לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת וּלְעַצְמָהּ שֶׁפּוֹגֶמֶת כְּבוֹדָהּ וּמִשְׁפַּחְתָּהּ וְאִיכָּא קָלוֹן טְפֵי מִנְּשׂוּאָה שֶׁכְּבָר נִפְגְּמָה וּמִדְּאַפְּקָהּ רַחֲמָנָא מִכְּלַל מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף (וַיִּקְרָא כ׳:י׳) דְּהַיְנוּ חֶנֶק דְּאַף אֲרוּסָה הָיְתָה בִּכְלַל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ (שָׁם) וְאַפְּקָהּ בְּהֶדְיָא לִסְקִילָה כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים כ"ב:כ"ג) כִּי תִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָסָה וְגוֹ׳ ש"מ סְקִילָה חֲמוּרָה וְאִי קַשְׁיָא לָךְ לָמָּה לִי לַהֲדוּרֵי בָּתַר טַעְמָא בְּכוּלְּהוּ דְּתֶהֱוֵי סְקִילָה חֲמוּרָה מִנַּיְהוּ מִכֵּיוָן דְּאַשְׁכַּח סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה וּלְקַמָּן יָלֵיף שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִסַּיִף מִמֵּילָא יָדְעִינַן דִּסְקִילָה חֲמוּרָה מִסַּיִף תָּרֵץ מִשּׁוּם דִּלְקַמָּן לָא קַיְמָא לַן שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִסַּיִף אֶלָּא מִגְּזֵרָה שָׁוָה מִסְּקִילָה דְּאַשְׁכְּחַן בָּהּ דַּחֲמִיר מִסַּיִף הִלְכָּךְ מִבְּעֵי לֵהּ לְאַהְדוֹרֵי אַטַּעְמָא דַּחֲמוּרָה סְקִילָה מִסַּיִף: נֶאֱמַר אָבִיהָ בִּסְקִילָה בְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ (דְּבָרִים כ"ב:כ"א): וְנֶאֱמַר אָבִיהָ בִּשְׂרֵפָה בְּבַת כֹּהֵן אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת (וַיִּקְרָא כ"א:ט׳): סְקִילָה חֲמוּרָה מִסַּיִף כִּדְיָלֵיף טַעְמָא לְעֵיל מִמַּדִּיחִין וְנִדָּחִין: מִדְּאַפְּקִיהָ לִנְשׂוּאָה דְּבַת כֹּהֵן סְתָמָא כְּתִיב אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה מַשְׁמַע וְרַבָּנַן הוּא דְּמַפְּקִי אֲרוּסָה מֵהַהִיא כְּלָל וְשַׁבְקִי לַהּ בְּמִלְּתָא כְּדִין יִשְׂרְאֵלִית בִּסְקִילָה מִשּׁוּם דְּאִית לְהוּ סְקִילָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְּנָה לִמְגַדֵּף וּנְשׂוּאָה מִיהַת אַפְּקַהּ קְרָא מִדִּין נְשׂוּאָה יִשְׂרְאֵלִית מֵחֶנֶק לִשְׂרֵפָה אַלְמָא שְׂרֵפָה חֲמוּרָה ואע"ג דְּמָצֵי לְאַתּוֹיֵי בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּאָבִיהָ אָבִיהָ כִּדְאַיְתְיֵהּ לְסַיִף נִיחָא לְאַתּוֹיֵי מִגּוּפָהּ: ר"ש לְטַעְמֵהּ לְקַמָּן (שָׁם) יָלֵיף מִקְּרָא דִּכְתִיב בַּת כֹּהֵן סְתָמָא:

קָסָבְרִי רַבָּנַן נְשׂוּאָה יָצְאָה כו׳ פ"ה דְּעִקַּר טַעְמָא דְּאַפֵּ"ה פּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר עָדִיף וְכֵן מַשְׁמַע בְּפֶ׳ הַנִּשְׂרָפִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עט:) דִּתְנַן אָמְרוּ לוֹ אִלּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה לֹא נִתְּנָה לִמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וא"ת סַיִף יוֹכִיחַ שֶׁנִּתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁפּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶם בָּעִקָּר וְאַפֵּ"ה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִמֶּנּוּ כִּדְמוֹכַח בִּשְׁמַעְתָּתָא וי"ל דְּסַיִף יֵשׁ לוֹ חוּמְרָא אַחֲרִיתִי עִמּוֹ שֶׁמָּמוֹנוֹ אָבֵד וְשֶׁקֻּלִּין שְׁנֵיהֶם כִּסְקִילָה ואע"ג דְּאָמְרִינַן בְּסָמוּךְ אַדְּרַבָּה סַיִף חָמוּר מִסְּקִילָה שֶׁכֵּן נִתַּן לְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת וּמַאי חֻמְרָא שֶׁכֵּן מָמוֹנוֹ אָבֵד דְּמַשְׁמַע שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁהוּא חָמוּר כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חוּמְרָא זוֹ הָתָם הַיְנוּ טַעְמָא דְּאַכַּתִּי לָא יָדְעִינַן דְּסַיִף קַל וְאִית לָן לְמֵימַר מִסְּבָרָא דְּכֵיוָן דְּיֵשׁ בּוֹ חוּמְרָא זוֹ דְּמָמוֹנוֹ אָבַד מִיתָתוֹ נָמֵי חֲמוּרָה אֲבָל כֵּיוָן דְּיָדְעִינַן דְּסַיִף קַל אִכָּא לְמֵימַר שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁנִּתַּן לְפוֹשֵׁט יָד בָּעִקָּר מִשּׁוּם חוּמְרָא דְּאִיכָּא בַּהֲדֵהּ דְּמָמוֹנוֹ אָבַד: סְקִילָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק ה"ה דהמ"ל מק"ו מִשְּׂרֵפָה אוֹ מִסַּיִף דַּחֲמוּרִין מֵחֶנֶק וּסְקִילָה חֲמוּרָה מֵהֶן דכה"ג קָאָמַר לְקַמָּן לר"ש: אַדְּרַבָּה חֶנֶק חָמוּר שֶׁכֵּן נִתַּן לְמַכֵּה אָבִיו וְתֵמַהּ סְקִילָה נָמֵי נִתְּנָה לִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ דְּהֻקַּשׁ כְּבוֹדָן לִכְבוֹד הַמָּקוֹם וְעוֹד וְכִי מִפְּנֵי שֶׁהֻקַּשׁ יְהֵא חָמוּר מִכְּבוֹד הַמָּקוֹם עַצְמוֹ וְעוֹד דִּבְכֵיצַד הָרֶגֶל (ב"ק דַּף כה.) אָמַר ק"וָ לִשְׁכִינָה י"ד יוֹם וי"ל דְּלָא קָאָמַר שֶׁיְּהֵא חָמוּר מִסְּקִילָה אֶלָּא כְּלוֹמַר חָמוּר כִּסְקִילָה שֶׁכֵּן הֻקַּשׁ: נֶאֱמַר אָבִיהָ בִּסְקִילָה כו׳ תֵּמַהּ אע"ג דְּמִסְּבָרָא סַיִף חָמוּר אַתְיָא ג"ש וּמַפִּיק לֵיהּ וְאִם כֵּן לְעֵיל נָמֵי דְּמִסְּבָרָא סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה כִּדְפֵ"ה דְּפוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר עָדִיף אַמַּאי לָא אָתֵי גְּזֵרָה שָׁוָה וּמַפְּקָא מִסְּבָרָא וְנֵימָא אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יָצְאָה לִשְׂרֵפָה דְּמַה אָבִיהָ הָאָמוּר בִּסְקִילָה בַּאֲרוּסָה אַף אָבִיהָ הָאָמוּר בִּשְׂרֵפָה בַּאֲרוּסָה:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קד:

ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא:

ג סמג לאוין כו:

ד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

ה מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:

ו מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:

ז מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

ח מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קיג, סמג לאוין כז: ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב: ג מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא: ד מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ג: ה מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ה: ו סמג עשין קיג, סמג לאוין כז: ז מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב: ח מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא: ט מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ג: י מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ה:

מסורת הש״ס

א תוספתא סנהדרין
ב ספרא אמור פרק א טו
ג זבחים כב:

תורה אור השלם

ובת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]
וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים כב, כא]

מַה כְּשֶׁהוֹצִיא נְשׁוֹאָה הָא דְּפָשְׁטָא לֵיהּ דְּנָשׂוֹאָה לְהַחְמִיר הַיְנוּ בג״ש דְּלֵעֵיל דְּמָה אָבִיהָ הָאֲמוּר בְּסָקִילָה סָקִילָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק אַף אָבִיהָ הָאֲמוּר בְּשְׂרֵפָה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק:

נֶאֱמַר כָּאן אָבִיהָ תָּמָה א״כ לְזִנּוּת לָמָּה לִי דְּלָא מִתּוֹקֶם בְּחִלּוּל שַׁבָּת מג״ש דְּאָבִיהָ וי״ל מ״מ לָא הָוֶה מְמַעֲטִינן חִלּוּל שַׁבָּת דְּהָוֵי אֲמִינָא דג״ש אֲצְטְרִיךְ לְמַעוּטֵי פְּנוּיָה וּמִדְּכָתִיב כִּי תָּחֵל ה״א דְּאֵירֵי נָמֵי בְּחִלּוּל שַׁבָּת: **כְּשֶׁהוּא** אוֹמֵר הֵיא מְחֻלֶּלֶת פ״ה דְּהַאי תִּנָּא לֵית לֵיהּ דְּרָשָׁה דִּלְקַמָּן שֶׁאִם הָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ קָדֵשׁ א״נ אֵית לֵיהּ וְלָכְתּוֹב הֵיא מְחֻלֶּלֶת וְלֹא לְכָתּוֹב אֶת אֲבִיהָ וּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף נב.) מַשְׁמַע דְּלֵית לֵיהּ דְּקָאָמַר רַב אַשִׁי כְּמַאן קָרֵינָא רַשִׁיעָא בַּר רַשִׁיעָא אַפֵּי׳ לְרַשִׁיעָא בַּר צַדִּיקָא כְּמַאן כִּי הַאי תְּנָא מַשְׁמַע דר״ע ור״ש דְּפָלִיגִי עֲלֵיהּ דְּר׳ יִשְׁמָעֵאל לֵית לֵיהּ הַהּ סְבָרָא וְקָשֶׁה דְּאָמַר לְעֵיל אַלְבָּא דר״ש מַאי חֲמַרְהּ שֶׁכֵּן מְחֻלֶּלֶת אֶת אֲבִיהָ וצ״ל דכ״ע אֵית לֵיהּ הַהּ דְּרָשָׁה דְּאַיִן מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵּי פְּשׁוּטוֹ וְהָא דְּקָאָמַר כִּי הַאי תְּנָא לְפִי שֶׁהוּא הִזְכִּירָהּ: **ת״ל** וּבַת כֹּהֵן פ״ה מֵרִיבּוּיָא דְּוָו״ו קָדֵישׁ וכר״ע ס״ל דְּדָרִישׁ לְקַמָּן כה״ג וְהָא דְּקָתָנֵי סֵיפָא לְכוּתִי לְחַלֵּל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר מִנַּיִן דְּמַשְׁמַע ׳׳ש לוֹ קְדוּשִׁין בָּהּ וְשָׁמְעִינַן לֵיהּ לר״ע דְּאָמַר בִּיבָמוֹת (דַּף סט.) אֵין קְדוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי לְאוִין הָנֵי מִלֵּי בְּחַיָּבֵי לְאוִין דְּשָׁאר אָבֵל מַחַיָּבֵי לְאוִין גְּרִידָא לֹא וְהָא דְּקָאָמַר בְּסָמוּךְ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר פְּנוּיוֹ הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה עֲשָׂאָהּ זוֹנָה וְשָׁמְעִינַן לֵיהּ לר״ע דְּפָלִיג עֲלֵיהּ מִכָּל מָקוֹם נַעֲשֵׂית זוֹנָה בְּכַמָּה בְּיָאוֹת וע״ל דְּכָלָּה הַהּ בָּרְיְתָא רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא כְּדְמוּקִי לַהּ בְּסָמוּךְ וְסָבַר לַהּ כְּר״א בְּפְנוּיוֹ הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה וכר״ע דְּדָרִישׁ וַי״ו וּמִיהוּ קָשֶׁה דע״כ לר״ע גּוּפָהּ דְּאָמַר לְקַמָּן יָכוֹל אַפֵּי׳ פְּנוּיָה תִּקְשֶׁה וְהָא כְּתִיב לִזְנוּת וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּסָבְרִינַן לֵיהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר:

הֲוֵי אוֹמֵר כֹּחַ הַמַּדִּיחַ וכו׳ אִית לַהּ מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת בְּחֶנֶק וְיֵלִיף לַהּ מִקְּרָא בְּאֵלּוּ הַן הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף פט:) וּמְדַמְּדִיחִין בְּסָקִילָה אַלְמָא חֶנֶק חָמוּר מִסְּקִילָה וּכְבָר קַיְמָא לַן לְעֵיל דְּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מֵחֶנֶק הִלְכָךְ כ״ש דְּחֲמוּרָה הֵיא מִסְּקִילָה מק״ו מָה חֶנֶק דְּחָמוּר מִסְּקִילָה כו׳: מַרְגְּלָא בְּפוּמֵהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן סִדּוּר הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה בְּפִיו וְלֹא שָׁשְׁנָאֵהּ בְּמִשְׁנָה וּבְרַיְתָא אֶלָּא כְּדֵי קְבָלָה שְׁמוּעָה מַרְבּוֹ: בְּסָקִילָה דְּרָבָנָן אֵית לְהוּ דַּאֲרוּסָה לֹא יָצְאָה לִשְׂרֵפָה דְּאִם כֵּן נִמְצָא אַתָּה מֵקֵל בְּבַת כֹּהֵן: ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר בִּשְׂרֵפָה דִּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה הִלְכָךְ לֵית לְךָ לְאַפּוֹקֵי מִכְּלָל סְתָם בַּת כֹּהֵן דְּקָרָא סְתָמָא כְּתִיב: זְנָתָה מֵאֲבִיהָ אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁזְּנָתָה מֵאֲבִיהָ דְּאִיכָּא שְׁתֵּי מִיתוֹת סְקִילָה מְשׁוּם אֲרוּסָה וּשְׂרֵפָה מְשׁוּם דְּמֵאֲבִיהָ זְנָתָה דְּבִשְׂרֵפָה הִיא כְּדַיְלְפִינַן בְּאֵלּוּ הַן הַנִּשְׂרָפִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עה:): בְּסָקִילָה לְרַבָּנָן דִּסְקִילָה חֲמוּרָה: ר״ש אוֹמֵר בִּשְׂרֵפָה הָא קמ״ל דִּלְרַבָּנָן מְשׁוּם דְּאִית לְהוּ סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה לֹא יָצְאָה לִשְׂרֵפָה כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵל וְטַעְמָא מַאי כו׳: וְנִפְקָא מִנַּהּ מֵהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר דְּמְשׁוּם דִּלְרַבָּנָן סְקִילָה חֲמוּרָה הָוְיָא אֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן בְּסְקִילָה וּמְשׁוּם דלר״ש שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מוּקֵי לַהּ בִּשְׂרֵפָה ש״מ הַמִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה דְּהָכָא נָמֵי שְׁתֵּי מִיתוֹת אִיכָּא סְקִילָה כְּדִין אֲרוּסָה וּשְׂרֵפָה כְּדִין בַּת כֹּהֵן הִלְכָךְ לְרַבָּנָן עַל כָּרְחָךְ אֲרוּסָה לֹא יָצְאָה לִשְׂרֵפָה ולר״ש יָצְאָה: מַאי ר״ש לֵיעֵיל מַהְדַּר דַּאֲמַרַן לֵיעֵיל ר״ש לְטַעְמֵהּ דְּאָמַר אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יָצְאָה לִשְׂרֵפָה הֵיכִי שְׁמַעְינַן לֵיהּ: שְׁנֵי כְּלָלוֹת נֶאֱמַר בְּבַת כֹּהֵן אַחַת בַּאֲרוּסָה וְאַחַת בִּנְשׂוּאָה כְּלוֹמַר כְּשֶׁכְּלַל הַכָּתוּב בְּאֵשֶׁת אִישׁ (ויקרא כ) מוֹת יוּמַת הַנֹּאַף וְהַנֹּאָפֶת אַף בַּת כֹּהֵן מַשְׁמַע בְּחֶנֶק וּכְשֶׁהוֹצִיא אֲרוּסָה לְסְקִילָה אַף בַּת כֹּהֵן בַּמַּשְׁמַע הַיְנוּ כְּלָל שֵׁנִי: וּפְרִכִינַן בְּבַת כֹּהֵן וְלֹא בְּבַת יִשְׂרָאֵל הַאי קְרָאֵי סְתָמָא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בִּשְׂרֵיפָה. [ר׳] מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? לְרַבָּנָן – נְשׂוּאָה יָצְאָה לִשְׂרֵיפָה, וְלֹא אֲרוּסָה. לְרַבִּי שִׁמְעוֹן – אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יָצְאָה לִשְׂרֵיפָה. וְטַעְמָא מַאי? מִשּׁוּם דִּלְרַבָּנָן סְקִילָה חֲמוּרָה, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. נָפְקָא מִינַּהּ לְמִי שֶׁנִּתְחַייֵב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה. מַאי רַבִּי שִׁמְעוֹן? דְּתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁנֵי כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּבַת כֹּהֵן. בְּבַת כֹּהֵן, וְלֹא בְּבַת יִשְׂרָאֵל?! אֵימָא: אַף בְּבַת כֹּהֵן. וְהוֹצִיא הַכָּתוּב נְשׂוּאָה מִכְּלַל נְשׂוּאָה, וַאֲרוּסָה מִכְּלַל אֲרוּסָה. מָה כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב נְשׂוּאָה מִכְּלַל נְשׂוּאָה לְהַחְמִיר, אַף כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אֲרוּסָה מִכְּלַל אֲרוּסָה לְהַחְמִיר. זוֹמְמֵי נְשׂוּאָה בַּת כֹּהֵן, בִּכְלַל זוֹמְמֵי נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל; וְזוֹמְמֵי אֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן, בִּכְלַל זוֹמְמֵי אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל. תָּנוּ רַבָּנָן: ״וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל״ – יָכוֹל אֲפִילּוּ חִלְּלָה אֶת הַשַּׁבָּת? תַּלְמוּד לוֹמַר ״לִזְנוּת״ – בְּחִילּוּלִין שֶׁבִּזְנוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. (ב)יָכוֹל אֲפִילּוּ פְּנוּיָה? נֶאֱמַר כָּאן ״אָבִיהָ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״אָבִיהָ״. מָה לְהַלָּן זְנוּת עִם זְקַת הַבַּעַל, אַף כָּאן זְנוּת עִם זְקַת הַבַּעַל. אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר ״אָבִיהָ״ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת כָּל הָאָדָם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״הִיא מְחֻלֶּלֶת״, הֲוֵי כָּל אָדָם אָמוּר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים ״אָבִיהָ״? נֶאֱמַר כָּאן ״אָבִיהָ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״אָבִיהָ״. מָה לְהַלָּן זְנוּת עִם זְקַת הַבַּעַל, אַף כָּאן זְנוּת עִם זְקַת הַבַּעַל. אִי מָה לְהַלָּן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה, אַף כָּאן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה? נַעֲרָה וְהִיא נְשׂוּאָה, בּוֹגֶרֶת וְהִיא אֲרוּסָה, בּוֹגֶרֶת וְהִיא נְשׂוּאָה, וַאֲפִילּוּ הַזְקִינָהּ – מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר ״וּבַת כֹּהֵן״ – מִכָּל מָקוֹם. ״בַּת כֹּהֵן״, אֵין

וּלְקַמָּה פָּרִיךְ הֵיכִי תִּסַּק אַדַּעְתִּין הָא מִלְּתָא א״כ מַאי אַרְיָא בַּת כֹּהֵן וְאַפֵּי׳ בַּת יִשְׂרָאֵל נָמֵי מֵאֲבִיהָ בְּשָׂרְפָה בָּאֵלּוּ הַן הַנִּשְׂרָפִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עה.): כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר הִיא מְחֻלֶּלֶת מִשְּׁמַע הִיא מְחֻלֶּלֶת מֵהָא דְּכָתוּב אֶת אָבִיהָ לְמָה לִי לְמִכְתְּבִיהּ כְּלָל אֶלָּא נֶאֱמַר כָּאן כו׳ וְהַאי תַּנָּא לֵית לֵיהּ הַאי דְּרָשָׁה דִּלְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף נב.) שֶׁאִם הָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ קָדֵשׁ כו׳ א״נ אֵית לֵיהּ לִכְתּוֹב הֵיא מְחֻלֶּלֶת וְלֹא לִכְתּוֹב אֶת אָבִיהָ וְלֶהֱוֵי מַשְׁמַע אֲפִי׳ מִשְׁפְּחָתָהּ וְאָבִיהָ יוֹתֵר מִכַּלָּם: נַעֲרָה שֶׁהֶבִיאָה שְׂעָרוֹת וְלֹא הֵבִיאָה סִימָנֵי בַּגְרוּת בְּמַס׳ נִדָּה מְפֹרָשׁ לְהוּ בְּפֶרֶק [יוֹצֵא דֹּפֶן] (דַּף מז.) מִשְּׁנָתָמַעֲטָה הַפָּה: ת״ל וּבַת כֹּהֵן מִכָּל מָקוֹם מֵרִיבּוּיָא דְּוָו״ו וכר״ע סָבַר לַהּ דְּדָרִישׁ לַהּ לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף נא.) כִּי הַאי גַּוְנָא וְלֵיכָּא לְפָרוּשֵׁי דְּמִדְּכָתִיב קְרָא סְתָמָא דְּהָא אַתָּא גְּזֵרָה שָׁוָה וּמַפְקָא לַהּ מִסְּתָמָה:

מסורת הש"ס

א לקמן עו.

ב ספרא אמור פרק א ז; יבמות סא:

ג לקמן עה:; לקמן פז:; לקמן עו.; יבמות ג.; כריתות ה.; חגיגה יא:

ד משנה תרומות

ה לקמן עו.

תורה אור השלם

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]

עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתָּךְ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתֵךְ הֵנָּה [ויקרא יח, י]

עֶרְוַת אֵשֶׁת וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא [ויקרא יח, יז]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֹשֶׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם [ויקרא כ, יד]

וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בְּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל [ויקרא כב, יב]

וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ [ויקרא כב, יג]

אין לי אלא שנשאת לכהן לקמה פריך מהיכא תיתי הא אטו משום דנסתי ללוי וישראל לאו בת כהן היא: חלל כהן שנשא גרושה או זונה וילדה לו בן מקרי חלל מן הקהנה כדכתיב (ויקרא כא, טו) לא יחלל זרעו: עובד כוכבים ניתן ומכתר אע"פ שאסורין לבא בקהל יש להם קדושין ותרי היא אשת איש דקדושין תופסין בחייבי לאוין ואע"ג דהאי מתניתין ר"ע דתרש ו"ו ושמעינן ליה דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין איכא תנא ביבמות (דף סט.) דאית ליה אליבא דר"ע דכי אמר ר"ע אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ה"מ בחייבי לאוין דשאר אבל בחייבי לאוין גדידי לא אמר עובד כוכבים איכא לאו בלא תתחתן בם (דברים ז, ג) וכן ניתן דהוא מן הגבעונים: בת איש כהן איש יתירא למה לי אלא למדרש דאב הוא דבעינן איש כהן אבל בעל לא בעינן איש כהן ואף על פי שאינה כהנת אבת כהן קפיד קרא שתהא בת איש כהן ולא אשת כהן: רבי אליעזר אומר כו' לקמן בעי מאי קאמר: חללה שבת בת סקילה ויכיל ס"ד דתחלל בה הכתוב משאר בנות ישראל לדון במיתה קלה: ומאי שנא מנה דידה לענין שבת למה יחמיר לנו בנקבות יותר מן הזכרים כהנים: איהו אשתראי ליה מיהו לא תחמיר עליה: הא לזנות כתיב ופנויה לאו זנות היא דאין לשון זונה אלא שזנתה ויצתה מתחת בעלה לאחרים כמו (הושע ט, א) כי זנית מעל אלהיך לשון מורדת ויוצאה מזה לזה אשוורי"א בלעז": כדר"א במסכת יבמות בהבא על יבמתו: עשאה זונה לפסל מן הכהנה אלמא זנות משקריא: מאי ניהו מאי קאמר לן קרא: שזנתה מאביה בתמיה: אתיא הנה הנה כתיב (ויקרא יח, י) בבת בנו ובבת בתו ערות בת בנך או בת בתך וגו' כי ערותך הנה וכתיב (ויקרא יח, יז) בבת אשתו שארה הנה זמה היא מה באשתו עשה בתה בבת בתה דכתיב (שם) ערות אשה ובתה וגו' אף כאן חייב על בתו בעל בת בתו ומן ק"ו לא תיתיה דאין עונשין מן הדין אבל גזרה שוה הרי כאלו מפורש בו דהא להך דרשה אכתיב הנה יתירא: אתיא זמה זמה לדון בשרפה כתיב הכא זמה היא וכתיב בשרפה זמה (ויקרא כ, יד) באש ישרפו וגו': סלקא דעתך אמינא האי אביה קרא יתירא הוא דגלייא שרפה בבת כהן שזנתה מאביה לאפוקי מגזרה שוה דרבא אתא למימר דלא תדרש ליה לישראל הבא על בתו בשרפה דמדגלי רחמנא כו' קא משמע לן היא מחללת [עם] שאר כל אדם קאמר: לאו בת כהן היא בתמיה למה לי איש יתירא לרבויי: כי תחל לזנות כשהיא מתחללת על ידי זנות וזו נתחללה כבר ע"י נשואין שנשאת לחלל לנתין ולממזר נתחללה מן התרומה אפי' ימות וזרע אין לה לא תשוב עוד אל בית אביה כנעוריה ונפסלת נמי מן הכהנה שלא תנשא עוד לכהן וכלה יליף ביבמות בפרק אלמנה (דף סח.): לפסול לה כגון נתין וממזר: פסלה עולמית מתרומה ומכהנה והתם פריך האי מבעי לה לגופה זר שאינו כהן לא תאכל בתרומה בחייו ומשני ליה התם וחלל אף על גב דלא פסיל לה הוא דהא כשר לבא בקהל יליף לה בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות דף סט.) מלא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל דכהן גדול הבא על האלמנה פוסל מן הכהנה ומן התרומה דיליף לה מלא יחלל שני חילולין במשמע שמחלל אותה ואת הולד: ללוי וישראל נמי אע"פ שאינה מחללת עולמית מיהו כל ימי חייו מחללת מן התרומה כדכתיב ושבה וגו': ודלא כר"מ הא דאמרן לעיל בת כהן הנשואה לממזר בקדושתה קיימת ונדונית בשרפה דלא כרבי מאיר: ואכלה בתרומה בשונג דגבי זר איכא חיוב קרן וחומש: משלמת את הקרן דכיון דלא זכי לה רחמנא בגזילה הויא אצלה: ואינה משלמת את החומש דלאו זרה היא הואיל וראויה לחזור אם ימות בעלה וזרע אין לה: ומיתתה בשרפה אם זנתה: נשאת לאחד מן הפסולים שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרה גמורה: מאביה שזנתה מאביה: כלומר בסקילה בתמני' (דף נג.): ברשות אביה ארוסה: ברשות חמיה נשואה: אי כרבנן דאמרי סקילה חמורה איפכא מבעי לה דהא ארוסה חמורה מנשואה ולדידהו נשואה יצתה מכלל בת ישראל מחלל לשרפה ולא ארוסה מסקילה לשרפה: ואי כרבי שמעון דאית ליה שרפה חמורה מסקילה הא אמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאו לשרפה: ואי כר' ישמעאל הא דאמר שרפה חמורה לקמן בשמעתא ארוסה יצאת לשרפה ולא נשואה דיליף לה מבנין אב דבארוסה הכתוב מדבר: את חמיה חנק הוא כדין בת ישראל דהא לא יצתה מכללה: כך הצעה של משנת ר"א כמו שהיא שנויה ולא תפכה ולעולם כרבנן דאית להו איפכא ארוסה בסקילה ונשואה בשרפה ואיהו נמי הכי אמר כל שהיא בבת ישראל שזנתה מאחר: למשה ממיתת אביה כשרפה כלומר שהיא קלה משרפה דחנק בעלמא הוא הכא בבת כהן בממיתת אביה כו' כאלו זנתה מאביה ובשרפה: כל שהיא בבת ישראלית למעלה ממיתת אביה כגון ארוסה דבסקילה ה"נ בבת כהן לא יצאת מכללה להקל ונדונית בחמורה דחמורה כאלו זנתה מחמיה דבסקילה וה"ק אביה בשרפה הסמוכה למיתת אביה דנתחיא מנשואה בת ישראל הכא בבת כהן הוצרכה הכתוב להחמיר בשרפה ושהיא למעלה משרפה כגון ארוסה את חמיה דינין לה כדין כלתו דבסקילה. יש לגמגם אמאי נקט את חמיה תפוס לה דכן דינה בסקילה אחרי שלא יצאה מן הכלל ומיהו הא מתקפינן אתקפתא אחריתי ומפקינן ליה משטעמא:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין צד:

ב מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ג:

ג סמג לאוין צד:

ד מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ג:

ה מיי׳ פכ׳ מהל׳ עדות הל׳ י:

ו סמג לאוין צז:

ז מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ה:

ח מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא:

ט סמג לאוין קפא, טוש״ע אה״ע סי׳ ו סעי׳ ח:

י מיי׳ פי״ח מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ג:

יא מיי׳ פי׳ מהל׳ תרומות הל׳ יב:

יב סמג לאוין צז:

יג מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ד:

יד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ י:

אבן(א)אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן. נִיסֵּת לְלֵוִי וּלְיִשְׂרְאֵל, לְכוּתִי, לְחָלָל, לְמַמְזֵר וְלָנָתִין – מְנַיִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּבַת אִישׁ כֹּהֵן״, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כֹּהֶנֶת. ג״ה״הִיא״ בִּשְׂרֵיפָה, וְאֵין בּוֹעֲלָהּ בִּשְׂרֵיפָה. ״הִיא״ בִּשְׂרֵיפָה, וְאֵין זוֹמְמִיהָ בִּשְׂרֵיפָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶת אֲבִיהָ בִּשְׂרֵיפָה, וְאֶת חֲמִיהָ בִּסְקִילָה. אָמַר מָר: יָכוֹל אֲפִילּוּ חֵילְלָה שַׁבָּת? חֵילְלָה שַׁבָּת – בַּת סְקִילָה הִיא! אָמַר רָבָא: הָא מַנִּי? רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וְאַחְמִיר בָּהּ רַחֲמָנָא בְּכָהֲנַי, דְּרַבִּי בְּהוּ מְצוֹת יְתֵירוֹת – תִּיתְּוֹן בְּשָׂרֵיפָה! קָא מַשְׁמַע לַן. מַאי שְׁנָא מִינַּיהּ דִּידֵיהּ? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: אִיהוּ, דְּאִישְׁתַּרְיָא לֵיהּ שַׁבָּת לְגַבֵּי עֲבוֹדָה; הֵיא, כֵּיוָן דְּלָא אִשְׁתַּרְיָא שַׁבָּת לְגַבָּהּ, אֵימָא תִּידּוֹן בְּשָׂרֵיפָה. קָא מַשְׁמַע לַן. (ב)יָכוֹל אֲפִילּוּ פְּנוּיָה? הָא ״לִזְנוֹת״ כְּתִיב! כִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר: פְּנוּי הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשׁוּם אישׁוּת – עֲשָׂאָהּ זוֹנָה. ד״אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר ״אֲבִיהָ״ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת כָּל אָדָם? אֶלָּא מַאי נִיהוּ – שֶׁזִּנְּתָה מֵאֲבִיהָ? מַאי אִירְיָא בַּת כֹּהֵן? אֲפִילּוּ בַּת יִשְׂרְאֵל נָמֵי! (ג)דְּאָמַר רָבָא: אָמַר לִי רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, אִתְיָא ״הֵנָּה״ ״הַנָּה״. אִתְיָא ״זִמָּה״ ״זִמָּה״. אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: קְרָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרָבָא, מִדְּגִלֵּי רַחֲמָנָא בְּבַת כֹּהֵן וְלֹא בְּבַת יִשְׂרְאֵל. קָא מַשְׁמַע לַן. בַּת כֹּהֵן – אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנִּיסֵּת לְכֹהֵן. נִיסֵּת לְלֵוִי, לְיִשְׂרְאֵל, וּלְכוּתִי, וּלְחָלָל, לְנָתִין, וּלְמַמְזֵר מְנַיִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בַּת אִישׁ כֹּהֵן״ – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כֹּהֶנֶת. מִשּׁוּם דְּאִינַסְבָא לְהוּ לְחָנֵי, לָאו בַּת כֹּהֵן הִיא? וְתוּ, מִידֵּי ״כֹּהֶנֶת לְכֹהֵן״ כְּתִיב? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: כִּי ״תֵּחֵל לִזְנוֹת״ אָמַר רַחֲמָנָא, הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּקָא מַתְחֲלָא הַשְׁתָּא, אֲבָל הָא, כֵּיוָן דְּקָא מַתְחֲלָא וְקַיְימָא מֵעִיקָּרָא. ט״דְּאָמַר מָר: ״וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר״, כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ – פְּסָלָהּ. לְלֵוִי וְיִשְׂרְאֵל נָמֵי, ״וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ״, מִכְּלָל דְּכִי אִיתֵיהּ גַּבֵּיהּ לָא אָכְלָה, אִימָא: לָא תִּידּוֹן בְּשָׂרֵיפָה. קָא מַשְׁמַע לַן. (ד)וְדִלְמָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא: בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרְאֵל וְאָכְלָה תְּרוּמָה – מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחוֹמֶשׁ, וּמֵיתָתָהּ בְּחֶנֶק. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. טאוַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זוֹ וָזוֹ מְשַׁלְּמוֹת קֶרֶן וְלֹא חוֹמֶשׁ, וּמִיתָתָן בִּשְׂרֵיפָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶת אֲבִיהָ – בִּשְׂרֵיפָה, וְאֶת חֲמִיהָ – בִּסְקִילָה. מַאי אֶת אֲבִיהָ וְאֶת חֲמִיהָ? יב־יגאִילֵּימָא: אֶת אֲבִיהָ – מֵאֲבִיהָ, וְאֶת חֲמִיהָ – מֵאֲבִיהָ, מַאי אִירְיָא בַּת כֹּהֵן? אֲפִילּוּ בַּת יִשְׂרְאֵל נָמֵי! בִּתּוֹ – בְּשָׂרֵיפָה, וְכַלָּתוֹ – בִּסְקִילָה. אֶלָּא, אֶת אֲבִיהָ – בְּרִשּׁוּת אֲבִיהָ, וְאֶת חֲמִיהָ – בְּרִשּׁוּת חֲמִיהָ. כְּמַאן? אִי כְּרַבָּנַן, הָאָמְרִי: נְשׂוּאָה יָצְאת לִשְׂרֵיפָה וְלֹא אֲרוּסָה. אִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָאָמַר: אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה בִּשְׂרֵיפָה. וְאִי כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָאָמַר: אֲרוּסָה יָצְאת לִשְׂרֵיפָה, וְלֹא נְשׂוּאָה. אֶת חֲמִיהָ – חָנָק הוּא! שָׁלַח רָבִין מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּךְ הִיא הַצָּעָה שֶׁל מִשְׁנָה, לְעוֹלָם כְּרַבָּנַן, וְהָכִי קָאָמַר: כֹּל שֶׁהוּא לְמַטָּה מִמִּיתַת אֲבִיהָ – וּמַאי נִיהוּ? נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל. דְּאִילּוּ נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל בְּחֶנֶק, הָכָא בְּמִיתַת אֲבִיהָ בִּשְׂרֵיפָה. כֹּל שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִמִּיתַת אֲבִיהָ, וּמַאי נִיהוּ? אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל. דְּאִילּוּ אֲרוּסָה בַּת יִשְׂרָאֵל בְּעָלְמָא בִּסְקִילָה, הָכָא בְּמִיתַת חֲמִיהָ בִּסְקִילָה. מַתָּקִיף לַהּ רַבִּי יִרְמְיָה: מִידֵּי ״לְמַטָּה״ ״לְמַטָּה״ קָתָנֵי? אֶלָּא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה:

לְעוֹלָם

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פכ׳ מהל׳ עדות הל׳ י׳:

סַרְכָא נְקֻט פ"ה וְהָא דְּקָאָמַר אֶת אֲבִיהָ וְלָא נְקֵט לְשׁוֹן אֲרוּסָה וּלְשׁוֹן נְשׂוּאָה סַרְכָא נְקֵט וְקַשָּׁה דִּבְכָל הַסְּפָרִים כְּתִיב וְהָא דְּקָאָמַר אֶת אֲבִיהָ בְּשָׁרְפָה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּנוֹתַן טַעַם בַּמֶּה טָעָה הַתָּנָא שֶׁשִּׁנָּה אֶת אֲבִיהָ בְּשָׁרְפָה כֵּיוָן שֶׁהִיא בְּסִקִילָה וּמִשְּׁנֵי סַרְכָא נְקֵט סַרְכָה דִּקְרָא דִּכְתִיב אֶת אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף וּמִיהוּ קְשָׁה דְּלָא יְהֵיב טַעְמָא אֶלָּא אַמַּאי נְקֵט אֶת אֲבִיהָ בְּשָׁרְפָה אֲבָל בְּכוּלְּתוֹ לֹא יְהֵיב טַעְמָא וי"ל דְּהָא דְּקָתָנֵי אֶת אֲבִיהָ בְּשָׁרְפָה סַרְכָא נְקֵט מִשּׁוּם דִּבְעַלְמָא בְּתוֹ בְּשָׁרְפָה וְכוּלְּתוֹ בְּסִקִילָה: הִלְכָתָא לְמִשְׁיחָא בְּפֶרֶק ב"ש וְהָא דְּסָקְרִינַן הֲלָכָה כְּר' יוֹסֵי (מְמַשְׁנַת) י' יוֹחֲסִין (קִדּוּשִׁין דף עב:) דַּעֲתִידִי מְמַזְּרִים לְטַהֵר נ"מ בזה"ז שֶׁלֹּא לְהִתְרַחֵק מִמִּשְׁפָּחוֹת שֶׁאֵינָן יְדוּעוֹת דִּבְמְמַזֵּר שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מַיְירֵי ובפ"ק דְּיוֹמָא (ד' יג. וְשָׁם) דְּפָסְקוּ כְּרַבִּי יוֹסֵי רֹאשׁוֹן חוֹזֵר לַעֲבוֹדָתוֹ נ"מ לְנָשִׂיא אוֹ פְּרָנָס שֶׁנִּתְמַנָּה עַל הַצִּבּוּר וְעָבַר מַחֲמַת הָאֹנֶס מִיהוּ בס"פ הַתְּכֵלֶת (מְנָחוֹת נב. וְשָׁם) קָשֶׁה דְּפָסַק ר' יוֹחָנָן כְּאַבָּא (שָׁאוּל) בֶּן דּוֹסְאִי וְנִרְאֶה דְּרַב יוֹסֵף פְּרִיךְ דַּוְקָא הָכִי הָכָא וּבְפ' ב"ש (זְבָחִים ד' מה.) וְהר"ר חַיִּים פֵּרֵשׁ דְּלָא פְּרִיךְ אֶלָּא הֵיכָא דְּאֵיכָא תְּרֵתֵי שֶׁהוּא לְמִשְׁיחָא וְגַם עוֹשֶׂה אִסּוּרָא כֵּיוָן דְּלֵיכָא נַפְקוּתָא אֶלָּא עַל יְדֵי אִסּוּר אֵין לִפְסֹק הֲלָכָה לְמִשְׁיחָא ונ"ל דְּלָא פְּרִיךְ אֶלָּא הֵיכִי דְּלָא נ"מ אֶלָּא לְיַשֵּׁב לְשַׁנֵּי דִּשְׁמְעָתִין כְּדַמְסִיק אֲבָל הָנָךְ יֵשׁ נַפְקוּתָא אִסּוּר וְהֶתֵּר אַף עַל גַּב דְּהָוֵי לְמִשְׁיחָא: לְאָחִיו וְלֹא לְאַחוֹתוֹ תֵּימָה ת"ל מִדִּכְתִיב הִיא וְלֹא בּוֹעֲלָהּ הִיא וְלֹא זוֹמְמָהּ וי"ל דְּאִי מֵהִיא לְחַדָּא לָא הָוֵה מְמַעֲטִינַן זוֹמְמִים מִשּׁוּם דְּבָעֵינַן כָּאֲשֶׁר זָמַם קמ"ל לְאָחִיו וְלֹא לְאַחוֹתוֹ וְאִי מֵהָתָם ה"א ה"מ הֵיכָא דְּמָעִידִין נָמֵי עַל הַבּוֹעֵל: וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר מִדְּקָל"ל בַּת וּבַת כו' וא"ת הֵיכִי ס"ד דְּהַדַּר בֵּהּ דְּאִם כֵּן בַּת וּבַת לְמָה לֵיהּ לָא אָתָא בַּת וּבַת אֶלָּא לְאַפּוּקֵי מג"ש וי"ל דְּלָא תֵּימָא דַּוְקָא אֲרוּסָה מִדִּינָא דְּלֵעַיל דְּמָה כְּשֶׁהוֹצִיא בַּת יִשְׂרָאֵל לְסְקִילָה אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה:

לְעוֹלָם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר אֲרוּסָה בְּשָׁרְפָה: וְאֶת חֲמִיתָהּ זְנָתָה בְּסִקִילָה

בְּרֵאשׁוֹת אֲבִיהָ דְּהַיְנוּ אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה וְהָכִי קָאָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר אֶת אֲבִיהָ כְּבַת יִשְׂרָאֵל דְּנְשׂוּאָה לֹא יָצְתָה מִן הַכְּלָל: לְעוֹלָם כר"ש דְּאָמַר שָׁרְפָה חֲמוּרָה הֲלָכָה עַל כָּרְחָיךְ אֲרוּסָה יָצְתָה לִשָּׂרֵפָה וּבְנְשׂוּאָה קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוֹאִיל וּבְיִשְׂרָאֵל קַלָּה מֵאד דְּבָחֵנָק דֵּי לְךָ אִם תַּחְמִיר עַל בַּת כֹּהֵן לְדוּנָהּ בְּסִקִילָה דְּסָלְקָא חַד דְּרָגָא דלר"ש שָׂרְפָה חֲנָק וְהָרֵג וְאֶת אֲבִיהָ וְאֶת חֲמִיתָהּ דְּקָאָמַר רְשׁוּת נִינְהוּ: הָא אִידֵי וְאִידֵי ר"ש בְּשָׂרְפָה קָאָמַר וְעַל כָּרְחָיךְ לָא מָצֵית לְמֵימַר ר' אֱלִיעֶזֶר בְּהָא פְּלִיג עֲלֵיהּ דְּמַהֵיכָא תֵּיתֵי אִי לֵית לֵהּ בִּנְיָן אָב דִּד' יִשְׁמָעֵאל עַל כָּרְחָיךְ כֵּיוָן דְּשָׂרְפָה חֲמוּרָה וּקְרָא בַּת כֹּהֵן סְתָמָא כְּתִיב שְׁתֵּיהֶן בַּמַּשְׁמָע וְאִי אִית לֵהּ בִּנְיַן אָב דְּבַאֲרוּסָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר נְשׂוּאָה עַל כָּרְחָיךְ לֹא יָצְתָה מִכְּלַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל וּמִי הוֹצִיאָהּ לִסְקִילָה אִם הֶחְמִיר הַכָּתוּב בַּאֲרוּסָה בַּת כֹּהֵן מִבַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן הִיא חֲמוּרָה תַּחְמִיר בִּנְשׂוּאָה שֶׁהִיא קַלָּה: אִפּוּךְ אִידֵי וְאִידֵי רְשׁוּת וְהַאי דְּקָאָמַר אֶת אֲבִיהָ וְלֹא נְקֵט לְשׁוֹן אֲרוּסָה וּלְשׁוֹן נְשׂוּאָה סַרְכָא נְקֵט אַמִּלְתֵּהּ דְּתַנָּא קַמָּא סְרִיךְ דְּאַיְּרֵי בְּלִשְׁנָא דִּקְרָא: הִלְכָתָא לְמִשְׁיחָא הֲלָכָה זוֹ כְּשֶׁיָּבוֹאוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אִצְטְרִיךְ לָנוּ שֶׁיִּשְׁובוּ ד' מִיתוֹת בֵּית דִּין לְמִקּוֹמָן: הָכִי קָאֲמִינָא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי דְּמִשְׁתְּכַח בְּהָא מִילְּתָא דְּבִי תְּרֵי לָא מְהַדְּרִינַן לְמִיתְנַיָּא בְּתִמְיהָא מִי שֶׁיִּזְּךְ לְמֵימַר הֲלָכָה בְּכִי הַאי מַחֲלֹקֶת שֶׁאֵין בֵּין רַבִּין לְרַבִּינָא לֹא חִיוּב וְלֹא פְּטוּר וְלֹא חִלּוּק מִיתָה דְּתַרְוַיְהוּ מְפָרְשִׁי נְשׂוּאָה בְּשָׂרְפָה אֲרוּסָה בְּסִקִילָה וּבְתִקּוּן לְשׁוֹן הַבְּרִיתָא פְּלִיגִי מַר מְתַקֵּן לֵהּ לְלִשְׁנָא דְּלָא אִצְטְרִיךְ לְאַפּוֹכֵהּ וּמַר מְפִיךְ לֵהּ מִשּׁוּם דַּחֲקָא דִּלְשָׁנָא וּמַאי הֲלָכָה אִכָּא לְמֵימַר בַּסַּגְיָא דִּשְׁמַעְתָּא אַחֲרֵי שֶׁאֵין אֲנוּ לְמֵדִין מִמָּנָּה כְּלוּם כְּשֶׁיָּבוֹא הַמָּשִׁיחַ וְיִהְיֶה הַמִּתִים נִשְׁאָל אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן אֲמָרָה: לְעוֹלָם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהָכִי קָאָמַר: אֶת אֲבִיהָ – בְּרֵאשׁוּת אֲבִיהָ, בְּשָׂרֵיפָה; וְאֶת חֲמִיתָהּ – מֵחֲמִיהָ, בְּסִקִילָה; וְכָל אָדָם – בְּחֶנֶק. אָמַר רָבָא: מַאי שְׁנָא? אוֹ אִידֵי וְאִידֵי מָמֵשׁ, אוֹ אִידֵי וְאִידֵי רְשׁוּת. אֶלָּא אָמַר רָבָא: לְעוֹלָם כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְקָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נְשׂוּאָה כַּאֲרוּסָה. מָה אֲרוּסָה חַד דַּרְגָּא מַסְקִינַן לַהּ, מֵחֶנֶק לִסְקִילָה, אַף נְשׂוּאָה חַד דַּרְגָּא מַסְקִינַן לַהּ, מֵחֶנֶק לִסְקִילָה. מַתְקֵיף לַהּ רַבִּי חֲנִינָא: הָא אִידֵי וְאִידֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּשָׂרֵיפָה קָאָמַר? אֶלָּא אָמַר רַבִּינָא: לְעוֹלָם כְּרַבָּנַן, וְאֵיפוֹךְ – אֶת אֲבִיהָ בְּסִקִילָה, וְאֶת חֲמִיתָהּ בְּשָׂרֵיפָה. וְהַאי דְּקָאָמַר "אֶת אֲבִיהָ" – סִירְכָא בְּעָלְמָא נָקֵט. (א)אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּדִשְׁלַח רַבִּין מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: הִלְכָתָא לְמִשִּׁיחָא? אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, שְׁחִיטַת קָדָשִׁים לָא לִיתְנֵי? הִלְכָתָא לְמִשִּׁיחָא! אֶלָּא, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. הָכָא נָמֵי, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. הֵכִי קָאָמְרִי: הִלְכְתָא לְמֹשֶׁה מִסִּינַי דְּמִשְׁתְּמַעְתָּא הֲלָכָה קָאָמַר. מַאי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל? דְּתַנְיָא: "וּבַת [אִישׁ] כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת" – בְּנַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּנַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת". הַכֹּל הָיוּ בִּכְלָל "הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת". הוֹצִיא הַכָּתוּב בַּת יִשְׂרָאֵל בְּסִקִילָה וּבַת כֹּהֵן בִּשְׂרֵיפָה. מָה כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל לְסְקִילָה – אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה, אַף כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב בַּת כֹּהֵן לִשְׂרֵיפָה – אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה, אוֹ אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה כַּאֲרוּסָה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: יִשְׁמָעֵאל אָחִי, "בַּת" "וּבַת" אֲנִי דּוֹרֵשׁ. אָמַר לוֹ: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ "בַּת" "וּבַת" נוֹצִיא זוֹ לִשְׂרֵיפָה? אִם מַשְׁמַע לְהָבִיא אֶת הַנְּשׂוּאָה, הָבֵא אֲבוּהּ; וְאִם מַשְׁמַע לְהוֹצִיא אֶת הַפְּנוּיָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא, אַהֲנִי גְּזֵירָה שָׁוָה לְמַעוֹטֵי פְּנוּיָה, וְאַהֲנִי "בַּת" "וּבַת" לְרַבּוֹת אֶת הַנְּשׂוּאָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: מִדְּקָאָמַר לֵיהּ "בַּת" "וּבַת", שְׁמַע מִינַּהּ הָדַר בֵּיהּ מִגְּזֵירָה שָׁוָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הַאי "בַּת" "וּבַת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל בַּר אָבִין: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בְּזִכָּרִים בֵּין תְּמִימִים לְבַעֲלֵי מוּמִין, יָכוֹל נַחְלוֹק בִּבְנוֹתֵיהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּת" "וּבַת". (ג)וְרַבִּי עֲקִיבָא מִן "הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ" נָפְקָא. (ד)וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִי מֵהֲהִיא הָוָה אָמְיָנָא: הָנֵי מִילֵּי אִינְהוּ, אֲבָל בְּנוֹתֵיהֶן לָא. קָא מַשְׁמַע לַן. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,

הַאי לְעוֹלָם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהָכִי קָאָמַר: אֶת אֲבִיהָ – בְּרֵאשׁוּת אֲבִיהָ, בְּשָׂרֵיפָה; וְאֶת חֲמִיתָהּ – מֵחֲמִיהָ, בְּסִקִילָה; וְכָל אָדָם – בְּחֶנֶק. אָמַר רָבָא: מַאי שְׁנָא? אוֹ אִידֵי וְאִידֵי מָמֵשׁ, אוֹ אִידֵי וְאִידֵי רְשׁוּת. אֶלָּא אָמַר רָבָא: לְעוֹלָם כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְקָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נְשׂוּאָה כַּאֲרוּסָה. מָה אֲרוּסָה חַד דַּרְגָּא מַסְקִינַן לַהּ, מֵחֶנֶק לִסְקִילָה, אַף נְשׂוּאָה חַד דַּרְגָּא מַסְקִינַן לַהּ, מֵחֶנֶק לִסְקִילָה. מַתְקֵיף לַהּ רַבִּי חֲנִינָא: הָא אִידֵי וְאִידֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּשָׂרֵיפָה קָאָמַר? אֶלָּא אָמַר רָבִינָא: לְעוֹלָם כְּרַבָּנַן, וְאֵיפוֹךְ – אֶת אֲבִיהָ בְּסִקִילָה, וְאֶת חֲמִיתָהּ בְּשָׂרֵיפָה. וְהַאי דְּקָאָמַר "אֶת אֲבִיהָ" – סִירְכָא בְּעָלְמָא נָקֵט. (א)אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּדִשְׁלַח רַבִּין מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: הִלְכָתָא לְמִשִּׁיחָא? אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, שְׁחִיטַת קָדָשִׁים לָא לִיתְנֵי? הִלְכָתָא לְמִשִּׁיחָא! אֶלָּא, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. הָכָא נָמֵי, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. הֵכִי קָאָמְרִי: הִלְכְתָא לְמֹשֶׁה מִסִּינַי דְּמִשְׁתְּמַעְתָּא הֲלָכָה קָאָמַר. מַאי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל? דְּתַנְיָא: "וּבַת [אִישׁ] כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת" – בְּנַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּנַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת". הַכֹּל הָיוּ בִּכְלָל "הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת". הוֹצִיא הַכָּתוּב בַּת יִשְׂרָאֵל בְּסִקִילָה וּבַת כֹּהֵן בִּשְׂרֵיפָה. מָה כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל לְסְקִילָה – אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה, אַף כְּשֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב בַּת כֹּהֵן לִשְׂרֵיפָה – אֲרוּסָה וְלֹא נְשׂוּאָה, אוֹ אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה כַּאֲרוּסָה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: יִשְׁמָעֵאל אָחִי, "בַּת" "וּבַת" אֲנִי דּוֹרֵשׁ. אָמַר לוֹ: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ "בַּת" "וּבַת" נוֹצִיא זוֹ לִשְׂרֵיפָה? אִם מַשְׁמַע לְהָבִיא אֶת הַנְּשׂוּאָה, הָבֵא אֲבוּהּ; וְאִם מַשְׁמַע לְהוֹצִיא אֶת הַפְּנוּיָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא, אַהֲנִי גְּזֵירָה שָׁוָה לְמַעוֹטֵי פְּנוּיָה, וְאַהֲנִי "בַּת" "וּבַת" לְרַבּוֹת אֶת הַנְּשׂוּאָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: מִדְּקָאָמַר לֵיהּ "בַּת" "וּבַת", שְׁמַע מִינַּהּ הָדַר בֵּיהּ מִגְּזֵירָה שָׁוָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הַאי "בַּת" "וּבַת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל בַּר אָבִין: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בְּזִכָּרִים בֵּין תְּמִימִים לְבַעֲלֵי מוּמִין, יָכוֹל נַחְלוֹק בִּבְנוֹתֵיהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּת" "וּבַת". (ג)וְרַבִּי עֲקִיבָא מִן "הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ" נָפְקָא. (ד)וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִי מֵהֲהִיא הָוָה אָמְיָנָא: הָנֵי מִילֵּי אִינְהוּ, אֲבָל בְּנוֹתֵיהֶן לָא. קָא מַשְׁמַע לַן. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,

הַאי זוֹמְמָהּ בִּכְלָל מִיתַת בּוֹעֲלָהּ. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ. דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. (ב)רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יָצְאת לִשְׂרֵיפָה. יָכוֹל אֲפִילּוּ פְּנוּיָה? נֶאֱמַר כָּאן "אָבִיהָ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אָבִיהָ". מָה לְהַלָּן זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל, אַף כָּאן זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִי, מָה לְהַלָּן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה, אַף כָּאן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: יִשְׁמָעֵאל אָחִי, "בַּת" "וּבַת" אֲנִי דּוֹרֵשׁ. אָמַר לוֹ: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ "בַּת" "וּבַת" נוֹצִיא זוֹ לִשְׂרֵיפָה? אִם מַשְׁמַע לְהָבִיא אֶת הַנְּשׂוּאָה, הָבֵא אֲבוּהּ; וְאִם מַשְׁמַע לְהוֹצִיא אֶת הַפְּנוּיָה. הוֹצִיא אֶת הַנְּשׂוּאָה, וְאַהֲנִי "בַּת" "וּבַת" לְרַבּוֹת אֶת הַפְּנוּיָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: מִדְּקָאָמַר לֵיהּ "בַּת" "וּבַת", שְׁמַע מִינַּהּ הָדַר בֵּיהּ מִגְּזֵירָה שָׁוָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הַאי "בַּת" "וּבַת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל בַּר אָבִין: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בְּזִכָּרִים בֵּין תְּמִימִים לְבַעֲלֵי מוּמִין, יָכוֹל נַחְלוֹק בִּבְנוֹתֵיהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּת" "וּבַת". (ג)וְרַבִּי עֲקִיבָא מִן "הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ" נָפְקָא. (ד)וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִי מֵהֲהִיא הָוָה אָמְיָנָא: הָנֵי מִילֵּי אִינְהוּ, אֲבָל בְּנוֹתֵיהֶן לָא. קָא מַשְׁמַע לַן. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,

הַאי זוֹמְמָהּ בִּכְלָל מִיתַת בּוֹעֲלָהּ. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ. דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. (ב)רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַחַת אֲרוּסָה וְאַחַת נְשׂוּאָה יָצְאת לִשְׂרֵיפָה. יָכוֹל אֲפִילּוּ פְּנוּיָה? נֶאֱמַר כָּאן "אָבִיהָ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אָבִיהָ". מָה לְהַלָּן זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל, אַף כָּאן זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אִי, מָה לְהַלָּן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה, אַף כָּאן נַעֲרָה וְהִיא אֲרוּסָה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: יִשְׁמָעֵאל אָחִי, "בַּת" "וּבַת" אֲנִי דּוֹרֵשׁ. אָמַר לוֹ: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ "בַּת" "וּבַת" נוֹצִיא זוֹ לִשְׂרֵיפָה? אִם מַשְׁמַע לְהָבִיא אֶת הַנְּשׂוּאָה, הָבֵא אֲבוּהּ; וְאִם מַשְׁמַע לְהוֹצִיא אֶת הַפְּנוּיָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא, אַהֲנִי גְּזֵירָה שָׁוָה לְמַעוֹטֵי פְּנוּיָה, וְאַהֲנִי "בַּת" "וּבַת" לְרַבּוֹת אֶת הַנְּשׂוּאָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: מִדְּקָאָמַר לֵיהּ "בַּת" "וּבַת", שְׁמַע מִינַּהּ הָדַר בֵּיהּ מִגְּזֵירָה שָׁוָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הַאי "בַּת" "וּבַת" מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל בַּר אָבִין: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בְּזִכָּרִים בֵּין תְּמִימִים לְבַעֲלֵי מוּמִין, יָכוֹל נַחְלוֹק בִּבְנוֹתֵיהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּת" "וּבַת". (ג)וְרַבִּי עֲקִיבָא מִן "הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ" נָפְקָא. (ד)וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִי מֵהֲהִיא הָוָה אָמְיָנָא: הָנֵי מִילֵּי אִינְהוּ, אֲבָל בְּנוֹתֵיהֶן לָא. קָא מַשְׁמַע לַן. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,

הַאי

מסורת הש"ס

א ובחים מה.

ב ספרא אמור פרק א טו

ג יבמות פו.

ד שבת נב.; זבחים יח.; יבמות יח.; קידושין טו.; כתובות קי.; עירובין מז.; גיטין יט.; גיטין ד.; עירובין ח.

תורה אור השלם

כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ [ויקרא כא, יח]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת [ויקרא כ, י]

וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים יט, יט]

וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־פֶּתַח בֵּית־אֲבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים כב, כא]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]

קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ [ויקרא כא, ו]

מסורת הש"ס

א ספרא קדושים פרק י ח; משנה סנהדרין

ב תוספתא סנהדרין

ג שבת קיג:; ספרא שמיני מכילתא דמילואים ב מא; לקמן צד.; פסחים עח.

ד אוצר מדרשים מדרש לעולם

ה ספרא שמיני מכילתא דמילואים ב כג; ספרא שמיני מכילתא דמילואים ב לד; אוצר מדרשים השכם מדרש השכם כ

ו נדה מ.

ז סוטה מ:; פסחים עח.; לעיל מה.; כתובות לו:; בבא קמא נא.

ח מנחות לד.

ט ויקרא רבה

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ההיא וכו' וא"ת הא אמרינן פ' הישן. עיין תשובת מעיל צדקה סי' מה:

תורה אור השלם

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לְזָנוֹת אֶת־אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת וגו' [ויקרא כא, ט]

וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מִחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וגו' [במדבר יז, ד]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בָּנָיו רְאֹשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וגו' [ויקרא י, ו]

אֵת מִחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים וגו' [במדבר יז, ג]

בְּחַנְפֵּי לָעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ [תהילים לה, טז]

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא י, ב]

לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, יח]

הגישה השנייה מתגלמת בסיפורם הטרגי של שני בני אהרן, וגו' [שיעורים במנחיות; מהדורה עברית, שמיני; רתיעה לעומת פוזיות ח]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לְזָנוֹת אֶת־אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת וגו' [ויקרא כא, ט]

וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מִחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וגו' [במדבר יז, ד]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בָּנָיו רְאֹשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וגו' [ויקרא י, ו]

אֵת מִחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים וגו' [במדבר יז, ג]

בְּחַנְפֵּי לָעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ [תהילים לה, טז]

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא י, ב]

לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, יח]

הגישה השנייה מתגלמת בסיפורם הטרגי של שני בני אהרן, וגו' [שיעורים במנחיות; מהדורה עברית, שמיני; רתיעה לעומת פוזיות ח]

תורה אור השלם

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לְזָנוֹת אֶת־אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת וגו' [ויקרא כא, ט]

וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מִחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וגו' [במדבר יז, ד]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בָּנָיו רְאֹשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וגו' [ויקרא י, ו]

אֵת מִחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים וגו' [במדבר יז, ג]

בְּחַנְפֵּי לָעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ [תהילים לה, טז]

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה [ויקרא י, ב]

לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, יח]

הגישה השנייה מתגלמת בסיפורם הטרגי של שני בני אהרן, וגו' [שיעורים במנחיות; מהדורה עברית, שמיני; רתיעה לעומת פוזיות ח]

הַאי אֶת אֲבִיהָ מַאי דָּרֵישׁ בַּהּ: מַאי זוֹ אַהֲיכָא קָאֵי: מַתְנִי' מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִתְהַפֵּךְ אֲנָה וַאֲנָה וְתִפֹּל הַפְּתִילָה עַל בְּשָׂרוֹ מִבַּחוּץ: קֶשֶׁה לְתוֹךְ הֲרָכָה כּוֹרְכִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הֲרָכָה מְפַנֵּי שֶׁהֲרָכָה אֵינָהּ חוֹנֶקֶת לְפִתּוֹחַ פִּיו וְהַקָּשֶׁה מְחַבֵּל אֶת גְּרוֹנוֹ וּמְנַוְּלָתוֹ לְפִיכָךְ קָשֶׁה מִבְּפָנִים לְחָנָק וְרָכָה מִבַּחוּץ לְהַגֵּן: וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה בְּנֶמְרָא מִפְּרֵשׁ פְּתִילָה שֶׁל אָבָר: מְדַלִּיק מִתּוֹךְ: וְחוֹתְכָהּ אֶת בְּנֵי מֵעָיו לְשׁוֹן חֲמַרְמְרוּ מֵעַי (אֵיכָה ב':י"א) כְּוָצָתָךְ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין חוֹנְקִין אוֹתוֹ בְּסוּדְרִין דְּאַף הוּא אִם הָיָה מֵת בְּיָדֵם ע"י חֲנִיקָתָם קֹדֶם וְרֵיקַת הַפְּתִילָה לֹא הָיוּ מְקַיְּמִין מִצְוַת שְׂרֵפָה אַף הוּא לְשֶׁנָּא בְּעַלְמָא הוּא כְּלוֹמַר אִם יְחַנְּקוּהוּ אַף הוּא יָמוּת בְּיָדֵם וְאֵין זוֹ שְׂרֵפָה: בְּצֶבֶת טנלי"ש בְּלָעַ"ז: לֹא הָיָה ב"ד שֶׁל אוֹתוֹ שָׁעָה בְּקִי צְדוֹקִין הָיוּ שֶׁאֵין לָהֶם ג"ש אֶלָּא קָרֵא כְּמַשְׁמָעוֹ: גְּמ' מְנָא לָן דְּכִי הַאי גַּוְנָא שְׂרֵפָה הִיא דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא: אִתְיָא שְׂרֵפָה שְׂרֵפָה כְּתִיב הָכָא (ויקרא כ"א:ט') בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף וּכְתִיב הָתָם (בְּמִדְבַּר י"ז:ד') אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרוּפִים מָה לְהַלָּן גּוּף קָיִם וּלְקַמָּן פְּרִיךְ מְנָא לָן: מִבְּנֵי אַהֲרֹן דִּכְתִיב בְּהוּ (וַיִּקְרָא י':ו') יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה: מְנָא לָן דַּעֲדַת קֹרַח הָכֵי הָווּ: בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא בְּגוּפָם: שְׂרֵפָה מִמָּשׁ הִלְכָךְ עַל כָּרְחֵיךְ לֹא מְצִי לְמֵילַף גּוּף קָיִם מֵהֲתָם וּלְקַמָּן פְּרִיךְ וְתָהֲוֵי שְׂרֵפָה מִמָּשׁ וְלַיְלַף שְׂרֵפַת בֵּית דִּין מִנַּהּ וְתָהֲוֵי מִמָּשׁ: עַל עִסְקֵי נַפְשׁוֹתָם עַל חֲנֻפַּת אַכִילָה וּשְׁתִיָּה הַנִּכְנָסֶת בְּנַפְשׁוֹתָם: בְּחַנְפֵי לָעֲגֵי מָעוֹג בְּשָׁבִיל חֲנֻפַּת שֶׁל לְגִימוֹת מָעוֹג שֶׁהָאֳכִילָם וְהִשְׁקָם קֹרַח לַעֲדָתוֹ וְנִתְחַבְּרוּ עִמּוֹ חָרַק עָלַי וְגוֹ' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְלָכִים א י"ז:י"ב) בְּאֵלְמָנָה הַצָּרְפִית שֶׁאָמְרָה לְאֵלִיָּהוּ חַי ה' אֱלֹהֶיךָ אִם יֶשׁ לִי מְעוֹג: מְנָא לָן דְּגוּף קָיִם בִּבְנֵי אַהֲרֹן: שְׂרֵפָה מִמָּשׁ אַף הַגּוּף אֲבָל מִבְּפָנִים הַתְּחִילָה שְׂרֵפָתָן וְשָׂרְפָה וְהָלְכָה עֲצָמוֹת וּבְשָׂר: וְהָא כְּתִיב וַתֹּאכַל אוֹתָם דְּמַשְׁמַע מְעוּט אוֹתָם וְלֹא דָּבָר אֶחָד וְאִם הָכֵל נִשְׂרַף מַאי קָא מְמַעֵט וּמְשַׁנֵּי אוֹתָם וְלֹא בְּגָדֵיהֶם: שֶׁכֵּן אָדָם חוֹטֵא נִשְׂמָה פְּגוּל אָדָם מְאָדָם חוֹטֵא מְחוֹטֵא נְטִילַת נִשְׂמָה מִנְּטִילַת נְשָׁמָה אֲבָל שְׂרֵפָת פָּרִים אֵין בָּהֶם נְטִילַת נְשָׁמָה שְׁכָבָר הֵן נִשְׁחָטִין: פְּגוּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגוּל מִדָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגוּל: מַכְשִׁיר שְׂרֵפַת ב"ד מַכְשִׁיר הֶכְשֵׁר מִצְוַת הַמָּקוֹם וְכֵן פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים אֲבָל שְׂרֵפָה דְּהָנֵי לְאו בְּיָדֵי אָדָם הָוֶה שֶׁיְּקֵימוּ בָּהֶם מִצְוַת הַמָּקוֹם: וּלְדוֹרוֹת דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת: וּפָרְכִינַן מֵאן דְּיָלֵיף מֵעֲדַת קֹרַח מ"ט לָא יָלֵף מִבְּנֵי אַהֲרֹן מִשּׁוּם דְּקִסְבַר שְׂרֵפָה מִמָּשׁ הָוֵאי וְתָהֲוֵי שְׂרֵפָה מִמָּשׁ וְנַיְלַף שְׂרֵפַת ב"ד מִנַּהּ לִשְׂרֵפָה מִמָּשׁ דַּהֲוָה לֵיהּ אָדָם מֵאָדָם וְחוֹטֵא מֵחוֹטֵא וּנְשָׁמָה וּפְגוּל: לָאו שְׂרֵפָה הִיא וּבב"ד שְׂרֵפָה כְּתִיב וְאִי אַתָּה רַשַּׁאי לְבָרֵר לוֹ זוֹ שֶׁאֵינָהּ קְרוּיָה שְׂרֵפָה: וְאִי בָּעֵי לְקַיּוֹמֵי וְאַהֲבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲפִישׁ לֵיהּ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת: לְעֻגָּל מַהֲר: קמ"ל ג"ש דְּמִקְרֵיא נָמֵי שְׂרֵפָה וְהַשְׁתָּא דְּאִיהִי מִקְרֵיא שְׂרֵפָה בְּרוּר אוֹתָהּ לוֹ מִדָּבָר נָחְמָן: וּכְבָר הָיוּ אֵיידֵי דְּאֵידֵי בְּבָנֵי אַהֲרֹן תְּנָא לֵיהּ הָכָא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּבָשְׁבִיל שְׁהָיוּ מְבַקְּשִׁים שְׂרֵרָה וְרִבְּנוּת מֵתוּ: נְפִישֵׁי גַּמְלֵי סָבֵי דְּטָעֲנִי מִשְׁכֵּי דְּהוּגְנֵי הַרְבֵּה גְּמִלִּים וְזַקְנִים שְׁטָעוּנִים עוֹרוֹת גְּמַלִּים יוֹנְקִין שֶׁמֵּתוּ בְּכָרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה (יְשַׁעְיָהוּ ס':ו') מִתַּרְגְּמִינַן הַגְּנֵי בִּכְרָה קַלָּה (יִרְמְיָהוּ ב':כ"ג) הַיְנוּ גְּמַלָּא נַעֲרָה וְיוֹנְקָה שֶׁהִיא קַלָּה וַעֲסָקֶיהָ רָעִים מֵחֲמַת שֶׁלֹּא הָרְגִּילָה לְטָעוֹן מַשָּׂאוֹי:

הָאִיא שְׂרֵפָה מַמָּשׁ הָוֵאי בת"כ אִיכָּא ב' בְּרַיְיתוֹת שְׁנוּיוֹת סְתָם דְּפְלִיגִי מַעֲקָרָא קָתָנֵי כֵּיצַד הָיְתָה מִיתָתָן שְׁנֵי חוּטִין כּוֹ' וְנִשְׂרָף גּוּפָן וּבְגָדֵיהֶן קַיָּמִין שְׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי ה': אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' כְּתִיב וְנָטְלוּ אוֹתָן וְאֵין לוֹמַר דְּשִׁלְחָן קַיָּמֶת הָוֵה כְּדַאֲמַר בְּהַמַּפְלֶת (נדה דף כז:) מַת שֶׁנִּשְׂרַף וְשִׁלְחָנוֹ קַיֶּמֶת טָמֵא: אוֹתָם וְלֹא בְּגָדֵיהֶם וְאִם תֹּאמַר וְהָא כְּתִיב (וַיִּקְרָא י':ה') וַיִּשָּׂאוּם בְּכֻתָּנְתָּם וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא יָדְעִינַן אִם בְּכֻתָּנוֹת הַנּוֹשְׂאִים אוֹ בִּכְתֹנוֹת הַנִּשָּׂאִים: וְנַיְלַף מִפָּרִים הַנִּשְׂרָפִים המ"ל וְאַהֲבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ בְּרֹר לוֹ מִיתָה יָפָה: שֶׁכֵּן מַכְשִׁיר תְּמוּרָה דְּלֹא חָשִׁיב מְכַפֵּר כְּדַאֲמַר בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דף מב.): הָנָךְ נְפִישֵׁי וּמְשׁוּם הָכִי לֹא קָאָמַר הָכָא מַכְשִׁיר מִמַּכְשִׁיר עָדִיף כְּדַאֲמְרִינַן בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (שם) א"נ מַכְשִׁיר דְּהָתָם עָדִיף שֶׁזֶּה הֶכְשֵׁרוֹ בְּכָךְ וְזֶה אַדְרַבָּה נִפְסָל בְּכָךְ:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קיב:

ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

נִשְׂרָפָת וְגוּפָהּ קַיָּם. וְאִידַּךְ: הָהִיא שְׂרֵיפָה מַמָּשׁ הִיא. וּמַאי "בְּנַפְשׁוֹתָם"? שֶׁנִּתְחַיְּבוּ שְׂרֵיפָה עַל עִסְקֵי נַפְשׁוֹתָם. (ז)כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב "בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ"? בְּשָׁבִיל חֲנוּפָּה שֶׁהֶחְנִיפוּ לְקֹרַח עַל עִסְקֵי לְגִימָה, חָרַק עֲלֵיהֶן שַׁר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שְׁנָיו. וּמַאן דְּיָלֵיף מִבְּנֵי אַהֲרֹן מְנָא לֵיהּ? דִּכְתִיב: "וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי ה'", כְּעֵין מִיתָה. (ח)וְאִידַּךְ: הָהוּא שְׂרֵיפָה מַמָּשׁ הָוֵאי. וּמַאי דִּכְתִיב "וַיָּמֻתוּ"? דְּאַתְחִיל בָּהוּ מְגַוְּאי, כְּעֵין מִיתָה. דְּתַנְיָא, אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסְתַּאי אוֹמֵר: שְׁנֵי חוּטִין שֶׁל אֵשׁ יָצְאוּ מִבֵּית קוֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים וְנֶחְלְקוּ לְאַרְבַּע, וְנִכְנְסוּ שְׁנַיִם בְּחוֹטְמוֹ שֶׁל זֶה וּשְׁנַיִם בְּחוֹטְמוֹ שֶׁל זֶה וּשְׂרָפוּם. וְהָכְתִיב: "וַיֹּאכַל אוֹתָם"! אוֹתָם, וְלֹא בִּגְדֵיהֶם. וְנַיְלַף מִפָּרִים הַנִּשְׂרָפִים, מָה לְהַלָּן שְׂרֵיפָה מַמָּשׁ – אַף כָּאן שְׂרֵיפָה מַמָּשׁ? (ט)מִסְתַּבְּרָא מֵאָדָם חָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן אָדָם, חוֹטֵא, נְשָׁמָה, פִּיגּוּל. אַדְרַבָּה, מִפָּרִים הַנִּשְׂרָפִים חָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן מַכְשִׁיר לְדוֹרוֹת. הָנָךְ נְפִישִׁין. מַאן דְּיָלֵיף מֵעֲדַת קֹרַח, מַאי טַעְמָא לָא יָלֵיף מִבְּנֵי אַהֲרֹן? הָהוּא שְׂרֵיפָה מַמָּשׁ הָוֵאי. וְנַיְלַף מִינַּהּ? (י)אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אָבוּהּ: אָמַר קְרָא "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. (יא)וְכִי מֵאַחַר דְּאִיכָּא דְּרַב נַחְמָן, גְּזֵירָה שָׁוָה לְמָה לִי? אִי לָאו גְּזֵירָה שָׁוָה, הָוָה אָמֵינָא: שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְגוּפָהּ קַיָּם – לָאו שְׂרֵיפָה הִיא כְּלָל. וְאִי מִשּׁוּם "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", לַפֵּישׁ לֵיהּ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁרוֹף לַעֲגַל. קָא מַשְׁמַע לַן. (יב)וּכְבָר הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְהַלְּכִין בַּדָּרוֹ, וְנָדָב וַאֲבִיהוּא מְהַלְּכִין אַחֲרֵיהֶן, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶן. אָמַר לוֹ נָדָב לַאֲבִיהוּא: אֵימָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג אֶת הַדּוֹר? אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲנָרְאֶה מִי קוֹבֵר אֶת מִי. אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: נְפִישֵׁי גַּמְלֵי סָבֵי דְּטָעֲנִי מַשְׁכֵּי דְּהוּגְנֵי. אָמַר רַבִּי אֶלְיעָזָר:

לָמָה

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קכ:

ב מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יא:

ג סמג עשין קכ:

ד מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:

ה טוש״ע יו״ד סי׳ שמח סעי׳ א:

ו מיי׳ פי״ד מהל׳ אבל הל׳ כו:

ז מיי׳ פב׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:

ח סמג עשין קנ:

ט מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ה:

י סמג לאוין צד:

יא מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:

יב מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ א:

יג מיי׳ פי״ב מהל׳ איסורי ביאה הל׳ א:

יד סמג לאוין קנ:

טו מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ו:

טז מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יג:

יז סמג לאוין קנ:

יח מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ו:

יט מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:

טָעָה בְּדָרָב מַתָּנָה וְאַף רַבִּי אֶלְעָזָר ב״ר צָדוֹק נָמֵי חָזַר בּוֹ: **בְּזָמַן** שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן יֵשׁ שׁוֹפֵט המ״ל כְּדִדְרָשִׁינַן בְּפֶרֶק הַמֶּלֶךְ (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף פז.) מִלְּמַד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם: **רַבִּי** יְהוּדָה אוֹמֵר נוּאל הוּא זֶה לֹא קָרֵי לֵהּ נוּאל אֶלָּא מֹשׁוּם דִּכְתִיב וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ כְּדִמּוֹכַח בַּגְּמָרָא: **אֲלָא** כֵּוָן דִּכְתִיב שְׂרֵפָה תִּמּוֹהַ דְּמִשְׁמַע הָכָא דאע״ג דְּחוּקָּה הִיא כֵּיוָן דִּכְתִיב בְּאוֹרְיְתָא שָׁרֵי וּבפ״ק (דף יא. וְשָׁם) פָּרִיךְ וּשְׂרֵפָה חֻקָּה הִיא וְהָכְתִיב וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ וּמְקַיֵּם לֵאו חֻקָּה הִיא וי״ל דְּהָתָם קָאָמַר לֵאו חֻקָּה הִיא לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּאִי נָמֵי הָוֵי חֻקָּה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶפְשִׁי׳ הָוֵה כְּתוּב בְּאוּרִי׳ לֹא הָוֵה מִהָנֵי אֲבָל הָכָא אֲרֵי בְּחֻקַּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שְׁלֹא לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּוַמְיָא דְּסִיף דְּכֵיוָן דִּכְתִיב בְּאוֹרָיְתָא לָא מְנַיְּינוּ גְּמָרִינַן וְשָׁרִי: **אֵישׁ** פֶּרֶט לְקָטָן דְּכָתִיב אֲבָל הָאִשָּׁה מַחֲיֶבֶת בְּבִיאַת בֵּן ט׳ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כְּדִתְנַן בְּפֶרֶק יוֹצֵא דֹּפֶן (נִדָּה דַּף מה.) וּמֵיתֵי לֵהּ לְקָמָן: **פֶּרֶט** לְאִשָּׁה קָטָן הוּא דְּאִצְטְרִיךְ קְרָא הֵיכִי בְּמִיעֵד לְבֵנוֹ קָטָן אוֹ בֶּן ט׳ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וס״ד כֵּוָן דְּמֵהָאוֹרָיְתָא רַמְיָא קָמַּהּ לְחַיֵּב עָלֶהּ מֹשׁוּם א״א קמ״ל וְהָכִי מוֹקְמִינַן לֵהּ בְּפ״ק דְּקִדּוּשִׁין (דף יט. וְשָׁם): **פֶּרֶט** לְאִשָּׁה אֲחָרִים וְהֵיכִי כּוּתִי וקמ״ל דְּאֵין אִישׁוּת לְכוּתִים אע״ג דְּאֵין מִיתָה וְאַזְהָרָה אִסּוּרָא מִיהָא אִיכָּא מִדְּאִצְטְרִיךְ לְמִשְׁרֵי יְפַת תֹּאַר דְּדָרְשִׁינַן בפ״ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כא: וְשָׁם) אֵשֶׁת אִישׁ אֵשֶׁת אִישׁ:

לָמָּה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ? בְּתְחִלָּה, דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב. סִיפֵּר הֵימֶנּוּ, דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל כֶּסֶף. נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ, דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל חֶרֶשׂ. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבַּר, שׁוּב אֵין לוֹ תַּקָּנָה. אִימְּרָתָא בַּת כֹּהֵן שְׁזִינְּתָה חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וְשַׂרְפָהּ. אֲמַר רַב יוֹסֵף: טָעָה בְּתַרְתֵּי, טָעָה בִּדְרַב מַתָּנָה, וְטָעָה בִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר. ״וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם״ – בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן יֵשׁ מִשְׁפָּט, בִּזְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן אֵין מִשְׁפָּט. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן שְׁזִינְּתָה וְכוּ׳. אָמַר רַב יוֹסֵף: בֵּית דִּין שֶׁל צַדּוּקִים הָוָה. (א)הָכִי אָמַר לְהוּ, וְהָכִי אָהֲדְרוּ לֵיהּ? וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק וּמוֹרְכָב עַל כְּתֵפּוֹ שֶׁל אַבָּא, וְהֵבִיאוּ בַּת כֹּהֵן שְׁזִינְּתָה וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וּשְׂרָפוּהָ. אָמְרוּ לוֹ: קָטָן הָיִיתָ, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן. שְׁנֵי מַעֲשִׂים הָווּ. הֵי אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא? אִילֵימָא הָא קַמַּיְיתָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, אָמַר לֵיהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְלָא אַשְׁגַּחוּ בֵּיהּ. אָמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא קָטָן, וַאֲשְׁגַּחוּ בֵּיהּ? אֶלָּא, הָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: קָטָן הָיִיתָ, וַאֲמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בְּקִי. (ג)מַתְנִי׳ מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין הָיוּ מַתִּירִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסִיף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִיוּול הוּא לוֹ, אֶלָּא מְנִיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן וְקוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מִיתָה מְנוּוֶלֶת מִזּוֹ. גְּמ׳ תַּנְיָא, אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים: אַף אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁמִּיתָה מְנוּוֶלֶת הִיא, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה? שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תוֹרָה ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״. וְרַבָּנָן, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָא מְיַנְּיְינוּ קָא גָּמְרִינַן. (ד)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, הָא דְּתַנְיָא: שׁוֹרְפִין עַל הַמַּלְכִים, וְלֹא מִדְּרֵכֵי הָאֱמוֹרִי – הֵיכִי שָׁרְפִינַן? וְהָכְתִיב: ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״! אֶלָּא, כֵּיוָן דִּכְתִיב שְׂרֵיפָה בְּאוֹרָיְיתָא, דִּכְתִיב: ״וּבְמִשְׁרְפוֹת אָבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳״, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָכָא נָמֵי, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָא דְּתַנַּן בְּאֵיזֶהוּ פִּירְקִין: אֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִין: הָרוֹצֵחַ, וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. בִּשְׁלָמָא עִיר הַנִּדַּחַת – כְּתִיב בָּהּ ״לְפִי חָרֶב״, אֶלָּא רוֹצֵחַ – מְנָלַן? דְּתַנְיָא: ״נָקֹם יִנָּקֵם״ – נְקִימָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הִיא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית״, הֲוֵי אוֹמֵר: נְקִימָה זוֹ סַיִיף. וְאֵימָא: דְּבָרִיז לֵיהּ מִיבָּרַז? ״לְפִי חָרֶב״ כְּתִיב! וְאֵימָא דְּעָבִיד לֵיהּ גִּיסְטָרָא? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: שׁוֹרְפִין עַל הַמַּלְכִים – אֲפִילּוּ הֵן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁכֵּן הַתּוֹרָה עָשְׂתָה אֶת הַמֵּת כִּמְבֻזֶּה. אָמַר רַב יוֹסֵף: בֵּית דִּין שֶׁל צַדּוּקִים הָוָה. (ה)הָכִי אָמַר לְהוּ, וְהָכִי אָהֲדְרוּ לֵיהּ? וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה וְהָיוּ מַקִּיפִין אוֹתָהּ בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וְשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ. אָמְרוּ לוֹ: קָטָן הָיִיתָ, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן. שְׁנֵי מַעֲשִׂים הָווּ. הֵי אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא? אִילֵימָא הָא קַמַּיְיתָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, אָמַר לֵיהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְלָא אַשְׁגַּחוּ בֵּיהּ. אָמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא קָטָן, וַאֲשְׁגַּחוּ בֵּיהּ? אֶלָּא, הָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: קָטָן הָיִיתָ, וַאֲמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בְּקִי. ג״מַתְנִי׳ מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין הָיוּ מַתִּירִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסִיף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִיוּול הוּא לוֹ, אֶלָּא מְנִיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן וְקוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מִיתָה מְנוּוֶלֶת מִזּוֹ. גְּמ׳ תַּנְיָא, אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים: אַף אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁמִּיתָה מְנוּוֶלֶת הִיא, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה? שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תוֹרָה ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״. וְרַבָּנָן, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָא מְיַנְּיְינוּ קָא גָּמְרִינַן. ה״(ב)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, הָא דְּתַנְיָא: שׁוֹרְפִין עַל הַמַּלְכִים, וְלֹא מִדְּרֵכֵי הָאֱמוֹרִי – הֵיכִי שָׁרְפִינַן? וְהָכְתִיב: ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״! אֶלָּא, כֵּיוָן דִּכְתִיב שְׂרֵיפָה בְּאוֹרָיְיתָא, דִּכְתִיב: ״וּבְמִשְׁרְפוֹת אָבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳״, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָכָא נָמֵי, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָא דְּתַנַּן בְּאֵיזֶהוּ פִּירְקִין: אֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִין: הָרוֹצֵחַ, וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. בִּשְׁלָמָא עִיר הַנִּדַּחַת – כְּתִיב בָּהּ ״לְפִי חָרֶב״, אֶלָּא רוֹצֵחַ – מְנָלַן? דְּתַנְיָא: ״נָקֹם יִנָּקֵם״ – נְקִימָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הִיא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית״, הֲוֵי אוֹמֵר: נְקִימָה זוֹ סַיִיף. וְאֵימָא: דְּבָרִיז לֵיהּ מִיבָּרַז? ״לְפִי חָרֶב״ כְּתִיב! וְאֵימָא דְּעָבִיד לֵיהּ גִּיסְטָרָא? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: שׁוֹרְפִין עַל הַמַּלְכִים – אֲפִילּוּ הֵן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁכֵּן הַתּוֹרָה עָשְׂתָה אֶת הַמֵּת כִּמְבֻזֶּה. אָמַר רַב יוֹסֵף: בֵּית דִּין שֶׁל צַדּוּקִים הָוָה. (ה)הָכִי אָמַר לְהוּ, וְהָכִי אָהֲדְרוּ לֵיהּ? וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה וְהָיוּ מַקִּיפִין אוֹתָהּ בַּחֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וְשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ. אָמְרוּ לוֹ: קָטָן הָיִיתָ, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן. שְׁנֵי מַעֲשִׂים הָווּ. הֵי אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא? אִילֵימָא הָא קַמַּיְיתָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, אָמַר לֵיהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְלָא אַשְׁגַּחוּ בֵּיהּ. אָמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא קָטָן, וַאֲשְׁגַּחוּ בֵּיהּ? אֶלָּא, הָא אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: קָטָן הָיִיתָ, וַאֲמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וַאֲמָרוּ לֵיהּ: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בְּקִי. ג״מַתְנִי׳ מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין הָיוּ מַתִּירִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסִיף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִיוּול הוּא לוֹ, אֶלָּא מְנִיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן וְקוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מִיתָה מְנוּוֶלֶת מִזּוֹ. גְּמ׳ תַּנְיָא, אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים: אַף אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁמִּיתָה מְנוּוֶלֶת הִיא, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה? שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תוֹרָה ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״. וְרַבָּנָן, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָא מְיַנְּיְינוּ קָא גָּמְרִינַן. ה״(ב)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, הָא דְּתַנְיָא: שׁוֹרְפִין עַל הַמַּלְכִים, וְלֹא מִדְּרֵכֵי הָאֱמוֹרִי – הֵיכִי שָׁרְפִינַן? וְהָכְתִיב: ״וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״! אֶלָּא, כֵּיוָן דִּכְתִיב שְׂרֵיפָה בְּאוֹרָיְיתָא, דִּכְתִיב: ״וּבְמִשְׁרְפוֹת אָבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳״, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָכָא נָמֵי, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיְיף בְּאוֹרָיְיתָא, לָאו מִינַּיְיהוּ קָא גָּמְרִינַן. וְהָא דְּתַנַּן בְּאֵיזֶהוּ פִּירְקִין: אֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִין: הָרוֹצֵחַ, וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. בִּשְׁלָמָא עִיר הַנִּדַּחַת – כְּתִיב בָּהּ ״לְפִי חָרֶב״, אֶלָּא רוֹצֵחַ – מְנָלַן? דְּתַנְיָא: ״נָקֹם יִנָּקֵם״ – נְקִימָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הִיא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית״, הֲוֵי אוֹמֵר: נְקִימָה זוֹ סַיִיף. וְאֵימָא: דְּבָרִיז לֵיהּ מִיבָּרַז? ״לְפִי חָרֶב״ כְּתִיב! וְאֵימָא דְּעָבִיד לֵיהּ גִּיסְטָרָא? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אָמַר קְרָא ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ – בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. חט(ה)מַתְנִי׳ מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין: הָיוּ מְשַׁשְּׁעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד אַרְכּוּבוֹתָיו, וְנוֹתֵן סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הַרְכָּה, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אָצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אָצְלוֹ, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצֵאת. י״ג(ו)גְּמ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: ״אִישׁ״ – פְּרָט לְקָטָן, ״אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת אִישׁ״ – פְּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן, ״אֵשֶׁת רֵעֵהוּ״ – פְּרָט לְאֵשֶׁת אֲחֵרִים. יד־טז(ו)״מוֹת יוּמַת״ – בְּחֶנֶק. אַתָּה אוֹמֵר בְּחֶנֶק, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? אָמַרְתָּ: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר מִיתָה בְּתוֹרָה סְתָם, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לְמוֹשְׁכָהּ לְהַחְמִיר עָלֶיהָ, אֶלָּא לְהָקֵל עָלֶיהָ. דִּבְרֵי רַבִּי יִאשִׁיָּה. יז״רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא קַלָּה, אֶלָּא כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם – אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. רַבִּי אוֹמֵר: נֶאֱמַר מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם – מִיתָה שֶׁאֵין בָּהּ רוֹשֶׁם, אַף מִיתָה הָאֲמוּרָה בִּידֵי אָדָם – מִיתָה שֶׁאֵין בָּהּ רוֹשֶׁם. וְאֵימָא שְׂרֵיפָה? מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא בַּת כֹּהֵן בִּשְׂרֵיפָה, מִכְּלָל דְּהָא לָאו בַּת שְׂרֵיפָה הִיא.

בִּשְׁלָמָא

לְמָה תַּלְמִיד וכו׳ מֹשׁוּם דְּאֵיתֵי בְּעֲדֶת קֹרַח נָקֵט לֵהּ שֶׁהָיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּדִכְתִיב (בְּמִדְבַּר ט״ז:ב׳-ג׳) וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרָאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם וְעַל שֵׁם שֶׁפִּתַּם אוֹתוֹ רָשָׁע בְּשִׁבְּחָם מִמֶּמּוּנוֹ הֵחֵלּוּ בְּעֵינָיו לְהַשִּׂיאָם וּלְהַחֲזִיק יָדוֹ בְּמַחֲלֹקֶת וְלִמְרוֹד בהקב״ה: בְּתְחִלָּה בְּעוֹדוֹ מִתְנַהֵג בִּבְזוּיוֹ שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹ הוּא יָקָר בְּעֵינָיו: רַב חָמָא בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים הָיָה כְּשֶׁאָר הָאֱמוֹרָאִים: טָעָה בִּדְרַב מַתָּנָה דְּאָמַר לְעֵיל שְׁרֵפַת ב״ד פְּתִילָה שֶׁל אֵבֶר הִיא: וְטָעָה בִּדְתַנְיָא שֶׁאֵין ב״ד מְמִיתִין אֶלָּא בְּזֶמַן לְשֶׁכֶת הַגָּזִית בְּעוֹד סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית נוֹהֶגֶת אַף בְּחוּ״ל כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דף ז. ע״ש): שֶׁל צַדּוּקִין שֶׁיְּהוּ שׁוֹלְטִין מִקְרָא כְּתָבוּ: ה״ק רַבִּי אֶלְעָזָר לְחַכְמֵי בְּתִמְיהֵי כְּדַאֲמְרִינַן דְּמַשְׁמַע שְׁרָאָה מַעֲשֶׂה זֶה מִשֶּׁגָּדַל וְהָכִי אֲהַדְּרוּ לֵיהּ לֹא הָיָה ב״ד בָּקִי: וְהָתַנְיָא דְּאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַקָּטָן אֲהַדְּרוּ לֵיהּ: אָמַר לְהוּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל מַעֲשֶׂה שֶׁרָאָה בְּגָדְלוֹ וְלֹא אִשְׁגַּחוּ בֵּהּ דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הָיָה ב״ד שֶׁל אוֹתָהּ וכו׳ וַהֲדַר אָמַר לְהוּ מַעֲשֶׂה שֶׁרָאָה בְּקָטְנוֹ: מַתְנִי׳ נִיוּול הוּא זֶה הַשִּׁתָּא מַשְׁמַע מִפְּנֵי שֶׁהָרְגוּ מְעַמְּדוֹ וְנוֹפְלוֹ: עַל סַדָּן עַיִן עֵבָה תְּקוּעַ בָּאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁל נַפָּחִים: גמ׳ שׁוֹרְפִים עַל הַמַּלְכִים שְׁמָתוּ מִשָּׁתָן וּכְלֵי תְּשְׁמִישָׁן וְאֵין בָּהֶן מֹשׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי: אֲלָא מֹשׁוּם דִּכְתִיב שְׂרֵפָה בְּדִאוֹרַיְיתָא שְׁנֶאֱמַר בְּצִדְקִיָּהוּ בְּשָׁלוֹם תְּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ וגו׳: נָקֵם יִנָּקֵם בְּמַכָּה עַבְדּוּ בְּנֵעֲנִי וּמַת תַּחַת יָדוֹ דְּהֲוֵי בְּמִיתַת ב״ד מֹשׁוּם דְּעָבַד שֵׁדֶד בְּמִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה נוֹהֶגֶת בָּהֶן: דְּבָרָיו לֵיהּ מִבָּרַיְיתָא תּוֹלֶה בְּבִטְנוֹ אוֹ בְּגָרוֹנוֹ כְּמוֹ בָּרָזוֹ דְּחִבֵּיתָא: לְפִי חָרֶב כְּתִיב פְּיפְיוֹת שֶׁל חָרֶב שְׁנֵי צְדָדִין מְכָאן וּמִכָּאן דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קמט) חֶרֶב פְּיפִיּוֹת אַלְמָא תְּרֵי נִינְהוּ: גְּסָטְרָא חוֹלְקוֹ לְאַרְכּוֹ לְשָׁנַיִם: קָטֵל בַּר חוֹרִין דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ אֶלָּא מִיתָה סְתָם וְכָל מִיתָה סְתָם חֶנֶק הוּא: מְנָלַן בְּסִיף: מִן הַצַּוָּאר גְּרוֹן: מְמוּל עֹרֶף מֵאֲחֲרֵי הַפָּנִים דִּכְתִיב (דְּבָרִים כא) וְעָרְפוּ לְשׁוֹן עֹרֶף מוּל הֲרוֹאֶה אֶת הָעֹרֶף דַּהֲיָנוּ אֲחוֹרֵי צַוָּאר שֶׁרוֹאִין אֶת הָעֹרֶף וְעֹרֶף הוּא קטרי״ל שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים דִּכְתִיב (יְרֶמְיָהוּ ל״ב:ל״ג) וַיִּפְנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָּנִים אַלְמָא עֹרֶף לְהַדֵּי פָּנִים: פֶּרֶט לְאֵשֶׁת קָטָן אִשְׁמוֹעִינַן דְּקָטָן אֵין לוֹ קִדּוּשִׁין: לְאֵשֶׁת אֲחֵרִים כּוּתִי וּמַהָכָא תִּפּוֹס לָן בְּכָל דַּהֲתָא: אֲלָא לְהָקֵל עָלֶיהָ וּלְקַמֵּן מִפְּרֵשׁ דְּאִרְבָּעָה מִיתוֹת בְּסַדְרָן גְּמָרָא גְּמִיר לְהוּ ר׳ יְאשִׁיָּה מִסִּינַי וְכֵיוָן דְּחֶנֶק קַלָּה מִכֻּלָּם עַל פֶּרְחָיךְ נִתְּנָה לְחַיֵּבֵי מִיתוֹת הַסְּתוּמִין שֶׁהֲרֵי אֵין לְךָ כֹּחַ לְהַחְמִיר עֲלֵיהֶם שֶׁמִּנַּיִן לְךָ לְדוּגְמָם בַּחֲמוּרָה שֶׁמָּא לֹא נִתְחַיֵּב בָּהּ: לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא קַלָּה דְּסָבִירָא לֵהּ כר״ש דְּאָמַר (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף מט:) חֶנֶק וְהֶרֶג: נֶאֱמַר מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וַיָּמָת גַּם אוֹתוֹ (בְּרֵאשִׁית ל״ח:י׳) וְנֶאֱמְרָה מִיתָה סְתָם בִּידֵי אָדָם: אֵין בָּהּ רֹשֶׁם אֵין בָּהּ חֲבוּרָה וְסִימָן: מִדְּקָאָמַר רַחֲמָנָא בַּת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה בִּשְׂרֵפָה מִכְּלָל דְּבַת יִשְׂרָאֵל לָאו בִּשְׂרֵפָה הִלְכָּךְ מוֹת יוּמַת הַנּוֹאָף ע״כ חֶנֶק הוּא:

מסורת הש״ס

א תוספתא סנהדרין ב עבודה זרה יא.

ג לקמן פד.; לעיל טו:

ד חולין כז:

ה ספרא קדושים פרק י ח

ו קידושין יט.

ז לקמן נד.; לקמן סו.

גליון הש״ס

גמרא איש פרט לקטן. עי׳ פסחים דף צא ע״ב תוס׳ ד״ה איש קדושין דף יט ע״א תוס׳ ד״ה למעוטי. ערכין דף ג ע״א תו׳ ד״ה למעוטי.

תורה אור השלם

[דברים יז, ט]

[ויקרא יח, ג]

[ירמיהו לד, ה]

[דברים יג, טז]

[שמות כא, כ]

[ויקרא כו, כה]

[פירושי רד״צ הופמן על שמות כא:כ, ד]

[ויקרא יט, יח]

[דברים כא, טו]

[ויקרא כ, י]

[ויקרא כ, ב]

[פירושי רד״צ הופמן על שמות כא:יב, ו]

מסורת הש"ס

א לקמן עב:; בבא מציעא לא:; לעיל מה:

ב משנה כריתות; כריתות ב.

ג תוספתא סנהדרין ד לקמן עא.

תורה אור השלם

[פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:יב, ו]
[ויקרא כ, כז]
[במדבר לה, כא]
[ויקרא כ, י]
[שמות כא, טו]
[דברים יג]

הֲכִי גָּרְסִינַן בְּשִׁלְמָא לְרַ' יוֹנָתָן דְּקָמְפָּרֵשׁ רַבִּי טַעְמָא: מִמַּאי דְּאֵיכָּא חָנָק בָּעוֹלָם בְּמִיתַת ב"ד דִּלְמָא אֵין מִיתוֹת ב"ד אֶלָּא שֵׁלֶשׁ קִלָּה שֶׁבָּהֶן בְּסִיף: אַרְבַּע מִיתוֹת בְּסִיף: אַרְבַּע מִיתוֹת בַּשֶּׁמֶן הַנָּקוּב לָהֶן וְכֵיוָן

בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יוֹנָתָן, כִּדְקָא מְפָרֵשׁ רַבִּי טַעְמָא. אֶלָּא לְרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, מִמַּאי דְּאֵיכָּא חָנָק בָּעוֹלָם? אֵימָא סֵיפָא! אַרְבַּע מִיתוֹת גְּמָרָא גְּמִירִי לְהוּ. מַאי "לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא קַלָּה"? קָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְאַבָּיֵי: שְׁאַר הַנְּסְקָלִין דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ סְקִילָה, דְּגָמְרִי מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, בְּמַאי גָּמְרִי? בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, אוֹ בְּ"דְּמֵיהֶם בָּם" גָּמְרִי? אֵ"אָמַר לֵיהּ: בְּ"דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם בָּם" גָּמְרִי, דְּאִי בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, "דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם" לְמָה לִי? אֶלָּא מַאי, בְּ"דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם" גָּמְרִי? "מוֹת יוּמָתוּ" לְמָה לִי? (א)כִּדְתַנְיָא: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא" – אֵין לִי אֶלָּא בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ. מְנַיִּין שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה" – מִכָּל מָקוֹם. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא הָא ג"ש מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי הֵיכִי דְּגָמְרִינַן כָּל הַנְּסְקָלִין דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ אֶלָּא מוֹת יוּמָתוּ סְתָם מִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה" – מִכָּל מָקוֹם. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא: אוֹב וְיִדְּעוֹנִי מִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, מַאי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ? אֵידֶלְבִּינָא: וְאִי בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, מַאי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ? אַדְּגָמַר מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי לְגָמְרַהּ מֵאֵשֶׁת אִישׁ דְּהָכִי שַׁפִּיר דְּכֵיוָן דְּאֵיכָּא לְמִגְמַר קַלָּה וְאֵיכָּא לְמִגְמַר חֲמוּרָה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְמִשְׁכָּהּ לְהַחְמִיר: לְגָמְרוֹ מֵא"א מֵאֵשֶׁת אִישׁ דְּאַיְּנָהּ רַשַּׁאי לְמִשְׁכָּהּ לְהַחְמִיר הִלְכָּךְ בְּדַמֵּיהֶם בָּם גָּמְרִי: מַתְנִי' אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין דִּכְתִיב בְּהוּ סְקִילָה הָא כְּתִיב בֵּהּ וּדְלָא כְּתִיב בֵּהּ סְקִילָה כְּתִיב בְּהוּ דְּמֵיהֶם בָּם וּגְמִירִי מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי: וְהַאֵשֶׁת הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ: וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ קִסֵּבֵר הַאי תַּנָּא מֹלֶךְ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא מִדְּתָנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּתְנָא מֹלֶךְ אֶלָּא חֹק הָעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בָּעַלְמָא הוּא וְרַחֲמָנָא חָיֵב עָלֶיהָ סְקִילָה וְהָכִי אָמְרִינַן בְּגמ': אוֹב וְיִדְּעוֹנִי בְּמַתְנִיתִין לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף סה.) מְפֹרָשׁ לְהוּ: וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הֲהֶחְמִיר מִבְּמָקוֹם אַחֵר וְכוּ' תַּרְתֵּי קָלוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ וּמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה: וְהַמַּסִּית אֶת הַיְחִידִים: וְהַמַּדִּיחַ עִיר הַנִּדַּחַת לְקַמָּן בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף פט:) מְפֹרָשׁ לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: מְכַשֵּׁף בְּגְמָרָא (דַּף סז.) יָלִיף לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: הַבָּא עַל הָאֵם בְּשׁוֹגֵג חַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת דִּבְכוּלְּהוּ עֲרָיוֹת כְּתִיב בְּהוּ כָּרֵת וּכְתִיב בְּהוּ חִלּוּק חַטָּאוֹת וַאֲפִלּוּ בְּגוּף אֶחָד כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בְּתֶרָא דְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דַּף יד.) לְחַיְּבוֹ עַל אֲחוֹתוֹ שְׁתַּיִם שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ וְהָכָא נַמִּי כְּתִיב בְּהוּ חִלּוּק לְרַבָּנַן כְּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב אִם נִתְקַדְּשָׁה לְאָבִיו שֶׁלֹּא יְלַדְתּוּ בְּזָנוּת אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ אַחֲרֵי כֵן: אֶלָּא מְשׁוּם אֵם וְטַעְמָא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא: בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו אֲחִיוּב דְּאֵשֶׁת אָב קָאֵי דְּמַרְבָּה לֵיהּ קְרָא אַף לְאַחַר מִיתָה כִּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא אֲבָל שֵׁם אֵשֶׁת אִישׁ לְאַחַר מִיתָה לָא קָאֲמְרִי: בֵּין מִן הָאֵירוּסִין דִּכְתִיב דְּקִדֻּשָּׁה אִשְׁתּוֹ הִיא דִּכְתִיב (דְּבָרִים כד) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּמִשְׁעַת לְקִיחָה נִקְרֵאת אִשְׁתּוֹ וְהַהוּא קִיחָה קִדּוּשִׁין הִיא דְּגָמְרִינַן קִיחָה קִיחָה מִשָּׂדֶה עָפְרוֹן: גְּמ' תַּנְיָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ' הַאי תַּנָּא פְּלִיג אַתַּנָּא דִּידַן דְּלָא מְפַלֵּג לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין רְאוּיָה לְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה וְהַאי תַּנָּא אִית לֵהּ דְּהַיְנוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּלָא הָיָה

קָמְפַלְּגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּר' שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן תֵּמַהּ וְר' יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף נא.) אֲרוּסָה יְצִיאָה לִשְׂרֵפָה וְלֹא נְשׂוּאָה מִנ"ל דְּאֵשֶׁת אִישׁ בְּחֶנָק דְּאִי מַר 'אִשָּׁה מִסְתַּמָּא מִדְּסָבַר כְּר' שִׁמְעוֹן דְּשָׂרְפָה חֲמוּרָה סָבַר נָמֵי כְּוָתָהּ דְּסִיף קִיל וְכַדְרָבִי נָמֵי לָא מָצֵי דָּרֵישׁ דְּתִקְשֵׁי אַיְּמָא שְׂרֵפָה וכ"מ לְשַׁנּוֹיֵי מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא בַּת כֹּהֵן בְּשָׂרְפָה מִכְּלָל דְּהַאי לָאו בְּשָׂרְפָה דִּדְלָמָא ה"מ אֲרוּסָה אֲבָל נְשׂוּאָה אֵימָא בְּשָׂרְפָה וְעוֹד קָשֶׁה בְּסוֹף פֶּרֶק (סַנְהֶדְרִין דַּף סו:) אֵיכָּא לְמ"ד דְּמוּקֵי רַבִּי כְּרַבִּי יְשְׁמָעֵאל וי"ל דְּאֵין סָבָרָא לְהַחְמִיר בְּנִשּׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל טָפֵי מִבַּאֲרוּסָה וְאַף עַל גַּב דְּפָרִיךְ הָכָא אֵימָא שְׂרֵפָה ה"מ לְשַׁנּוֹיֵי הָכִי אֶלָּא דְּשַׁפִּיר מְשַׁנֵּי וְהַךְ שְׁנוּיָא לָא מָצֵי לְשַׁנּוֹיֵי לְמַאי דְּמוּקֵי רַבִּי כְּרַבִּי יְשְׁמָעֵאל:

דְּאִי בְּמוֹת יוּמְתוּ גְּמִירִי עַד דְּגָמְרִי מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי לִגְמָרֵי מא"א תֵּמַהּ א"כ ג"ש מֵאי אֲהָנֵי דִּבְלָאו הָכִי סְתָם מִיתָה חָנָק וי"ל דְּלָאו דַּוְקָא מא"א דְּאֵיכָּא לְמֵימַר דִּלְגָמַר מֵרוֹצֵחַ דְּהָוֵי בְּסִיף: מְשׁוּם אֵם וּמְשׁוּם אֵשֶׁת אָב הָא דְּלָא קָתָנֵי א"א מְשׁוּם דְּהָכָא לְאַחַר מִיתָה אַיְּירִי: הָא לֵית לֵהּ קִדּוּשִׁין בְּגִנּוּהּ אֲפִילּוּ ר' יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר בְּפֶרֶק הַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דַּף יט. וְשָׁם) אֵין מֵמָזֵר אֶלָּא בְּלֹא כְּלוּם אַף עַל גַּב דְּגִנְּבֵי חַיְּבֵי מִיתוֹת ב"ד מוֹדֶה דְּלָא תִּפְסִי קִדּוּשִׁין בְּחַיְּבֵי כְּרִיתוֹת כִּדְדָרְשִׁינַן מִקְּרָא בְּסוֹף הָאוֹמֵר (קִדּוּשִׁין דַּף סח.) ובפ"ק דב"מ (דַּף טו:) אָמַר אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאַחוֹתוֹ מִשֶּׁמֵּת דְּלֵיכָּא מֵאן דְּפָלֵיג וְהָא דְּמַשְׁמַע בְּכָל דָּבָר דְּמִמְּזֵרוּת תְּלֵי בְּתִפְיסַת קִדּוּשִׁין הָנֵי דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ:

בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יוֹנָתָן, כִּדְקָא מְפָרֵשׁ רַבִּי טַעְמָא. אֶלָּא לְרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, מִמַּאי דְּאֵיכָּא חָנָק בָּעוֹלָם? אֵימָא סֵיפָא! אַרְבַּע מִיתוֹת גְּמָרָא גְּמִירִי לְהוּ. מַאי "לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא קַלָּה"? קָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְאַבָּיֵי: שְׁאַר הַנְּסְקָלִין דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ סְקִילָה, דְּגָמְרִי מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, בְּמַאי גָּמְרִי? בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, אוֹ בְּ"דְּמֵיהֶם בָּם" גָּמְרִי? אֵ"אָמַר לֵיהּ: בְּ"דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם בָּם" גָּמְרִי, דְּאִי בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, "דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם" לְמָה לִי? אֶלָּא מַאי, בְּ"דְּמֵיהֶם" "דְּמֵיהֶם" גָּמְרִי? "מוֹת יוּמָתוּ" לְמָה לִי? (א)כִּדְתַנְיָא: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא" – אֵין לִי אֶלָּא בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ. מְנַיִּין שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה" – מִכָּל מָקוֹם. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא הָא ג"ש מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי הֵיכִי דְּגָמְרִינַן כָּל הַנְּסְקָלִין דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ אֶלָּא מוֹת יוּמָתוּ סְתָם מִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה" – מִכָּל מָקוֹם. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא: אוֹב וְיִדְּעוֹנִי מִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה מְמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, מַאי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ? אֵידֶלְבִּינָא: וְאִי בְּ"מוֹת יוּמָתוּ" גָּמְרִי, מַאי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ? אַדְּגָמַר מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי לְגָמְרַהּ מֵאֵשֶׁת אִישׁ דְּהָכִי שַׁפִּיר דְּכֵיוָן דְּאֵיכָּא לְמִגְמַר קַלָּה וְאֵיכָּא לְמִגְמַר חֲמוּרָה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְמִשְׁכָּהּ לְהַחְמִיר: לְגָמְרוֹ מֵא"א מֵאֵשֶׁת אִישׁ דְּאַיְּנָהּ רַשַּׁאי לְמִשְׁכָּהּ לְהַחְמִיר הִלְכָּךְ בְּדַמֵּיהֶם בָּם גָּמְרִי: מַתְנִי' אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין דִּכְתִיב בְּהוּ סְקִילָה הָא כְּתִיב בֵּהּ וּדְלָא כְּתִיב בֵּהּ סְקִילָה כְּתִיב בְּהוּ דְּמֵיהֶם בָּם וּגְמִירִי מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי: וְהָאֵשֶׁת הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ: וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ קִסֵּבֵר הַאי תַּנָּא מֹלֶךְ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא מִדְּתָנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּתְנָא מֹלֶךְ אֶלָּא חֹק הָעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בָּעַלְמָא הוּא וְרַחֲמָנָא חָיֵב עָלֶיהָ סְקִילָה וְהָכִי אָמְרִינַן בְּגמ': אוֹב וְיִדְּעוֹנִי בְּמַתְנִיתִין לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף סה.) מְפֹרָשׁ לְהוּ: וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הֲהֶחְמִיר מִבְּמָקוֹם אַחֵר וְכוּ' תַּרְתֵּי קָלוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ וּמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה: וְהַמַּסִּית אֶת הַיְחִידִים: וְהַמַּדִּיחַ עִיר הַנִּדַּחַת לְקַמָּן בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף פט:) מְפֹרָשׁ לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: מְכַשֵּׁף בְּגְמָרָא (דַּף סז.) יָלִיף לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: הַבָּא עַל הָאֵם בְּשׁוֹגֵג חַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת דִּבְכוּלְּהוּ עֲרָיוֹת כְּתִיב בְּהוּ כָּרֵת וּכְתִיב בְּהוּ חִלּוּק חַטָּאוֹת וַאֲפִלּוּ בְּגוּף אֶחָד כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בְּתֶרָא דְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דַּף יד.) לְחַיְּבוֹ עַל אֲחוֹתוֹ שְׁתַּיִם שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ וְהָכָא נַמִּי כְּתִיב בְּהוּ חִלּוּק לְרַבָּנַן כְּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב אִם נִתְקַדְּשָׁה לְאָבִיו שֶׁלֹּא יְלַדְתּוּ בְּזָנוּת אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ אַחֲרֵי כֵן: אֶלָּא מְשׁוּם אֵם וְטַעְמָא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא: בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו אֲחִיוּב דְּאֵשֶׁת אָב קָאֵי דְּמַרְבָּה לֵיהּ קְרָא אַף לְאַחַר מִיתָה כִּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא אֲבָל שֵׁם אֵשֶׁת אִישׁ לְאַחַר מִיתָה לָא קָאֲמְרִי: בֵּין מִן הָאֵירוּסִין דִּכְתִיב דְּקִדֻּשָּׁה אִשְׁתּוֹ הִיא דִּכְתִיב (דְּבָרִים כד) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּמִשְׁעַת לְקִיחָה נִקְרֵאת אִשְׁתּוֹ וְהַהוּא קִיחָה קִדּוּשִׁין הִיא דְּגָמְרִינַן קִיחָה קִיחָה מִשָּׂדֶה עָפְרוֹן: גְּמ' תַּנְיָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ' הַאי תַּנָּא פְּלִיג אַתַּנָּא דִּידַן דְּלָא מְפַלֵּג לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין רְאוּיָה לְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה וְהַאי תַּנָּא אִית לֵהּ דְּהַיְנוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּלָא הָיָה

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קנ:

ב מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ו:

ג סמג עשין קד, סמג לאוין טז, סמג לאוין לז, סמג עשין ל, סמג לאוין סה, סמג לאוין ריט, סמג לאוין קג, סמג לאוין כו, סמג לאוין כו, סמג לאוין רב, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:

ד מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ד:

ה מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ו מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:

ז מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:

ח מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

ט מיי' פא' מהל' שבת הל' א:

י מיי' פה' מהל' ממרים הל' א:

יא מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ו:

יב מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

יג מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ב:

יד מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' טו:

טו מיי' פו' מהל' ממרים הל' א:

טז מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' ב:

יז מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' א:

יח מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' ב:

יט מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' א:

כ מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' ב:

אִיסּוּר

(סַנְהֶדְרִין דַּף סה.) מְפֹרָשׁ לְהוּ: וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הֲהֶחְמִיר מִבְּמָקוֹם אַחֵר וְכוּ' תַּרְתֵּי קָלוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ וּמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה: וְהַמַּסִּית אֶת הַיְחִידִים: וְהַמַּדִּיחַ עִיר הַנִּדַּחַת לְקַמָּן בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף פט:) מְפֹרָשׁ לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: מְכַשֵּׁף בְּגְמָרָא (דַּף סז.) יָלִיף לְהוּ מִנָּא לָן דִּבְסְקִילָה: הַבָּא עַל הָאֵם בְּשׁוֹגֵג חַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת דִּבְכוּלְּהוּ עֲרָיוֹת כְּתִיב בְּהוּ כָּרֵת וּכְתִיב בְּהוּ חִלּוּק חַטָּאוֹת וַאֲפִלּוּ בְּגוּף אֶחָד כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בְּתֶרָא דְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דַּף יד.) לְחַיְּבוֹ עַל אֲחוֹתוֹ שְׁתַּיִם שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ וְהָכָא נַמִּי כְּתִיב בְּהוּ חִלּוּק לְרַבָּנַן כְּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב אִם נִתְקַדְּשָׁה לְאָבִיו שֶׁלֹּא יְלַדְתּוּ בְּזָנוּת אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ אַחֲרֵי כֵן: אֶלָּא מְשׁוּם אֵם וְטַעְמָא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא: בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו אֲחִיוּב דְּאֵשֶׁת אָב קָאֵי דְּמַרְבָּה לֵיהּ קְרָא אַף לְאַחַר מִיתָה כִּדְמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא אֲבָל שֵׁם אֵשֶׁת אִישׁ לְאַחַר מִיתָה לָא קָאֲמְרִי: בֵּין מִן הָאֵירוּסִין דִּכְתִיב דְּקִדֻּשָּׁה אִשְׁתּוֹ הִיא דִּכְתִיב (דְּבָרִים כד) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּמִשְׁעַת לְקִיחָה נִקְרֵאת אִשְׁתּוֹ וְהַהוּא קִיחָה קִדּוּשִׁין הִיא דְּגָמְרִינַן קִיחָה קִיחָה מִשָּׂדֶה עָפְרוֹן: גְּמ' תַּנְיָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ' הַאי תַּנָּא פְּלִיג אַתַּנָּא דִּידַן דְּלָא מְפַלֵּג לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין רְאוּיָה לְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה וְהַאי תַּנָּא אִית לֵהּ דְּהַיְנוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּלָא הָיָה

לוֹ לְאָבִיו אִישׁוּת בָּהּ הִלְכָּךְ לָא קָרֵינָא בַּהּ אֵשֶׁת אָב: חַיְּבֵי כְּרִיתוֹת שֶׁאָסוּרִין עָלָיו בְּאִסּוּר כָּרֵת דִּקְיָמָא לַן בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי (דַּף סז.) דְּלָא תָּפְסִי בְּהוּ קִדּוּשִׁין: מִכְּלָל דְּרַבָּנַן וְכוּ' בְּתָמִיהָ: אֶלָּא בְּחַיְּבֵי לָאוִין מַמָּזֶרֶת וּנְתִינָה אוֹ אַלְמָנָה לכה"ג דקיי"ל (שָׁם דַּף סח.) דְּתָפְסִי בְּהוּ קִדּוּשֵׁי מֵהָאַחַת שֶׁנּוֹאֲהּ וְטַעְמָא דר"ע הֲתָם מְפָרֵשׁ מִלְּא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְסָבַר דְּבָאֲנוּסַת אָבִיו הַכְּתוּב מְדַבֵּר דְּלָאו דְּלָא יָנְלָה כְּנַף אָבִיו הוּא דְּאֵיכָּא וְקָאָמַר רַחֲמָנָא דְּלָא יִקַּח אֵין לוֹ לְקוּחִין בָּהּ: אִסּוּר מִצְוָה כו' יְבָמָה שֶׁנִּפְלָה לִפְנֵי יָבָם וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם מִצְוָה אוֹ מִשּׁוּם חֲלָצָה חוֹלָצֶת וְאֵינָהּ יוֹצְאָה בְּלֹא כְּלוּם אַף עַל גַּב דְּגַבֵּי חַיְּבֵי כְּרִיתוֹת קָיְמָא לַן בְּפֶרֶק קָמָא דְּיִבְמוֹת (דַּף ג:) מִגְּזֵרָה שָׁוָה דַּעֲלְיָה הֵימְנוּ בְּלֹא כְּלוּם בְּלֹא חֲלִיצָה הָתָם הוּא דַּאֲסוּרָה לְיִבּוּם אֲבָל אִסּוּר קְדֻשָּׁה דְּבָנוֹת קִדּוּשִׁין נִינְהוּ מִדְּרַבָּנַן לָא תַּעֲשֶׂה גְּזֵרָה בְּיָאָה רִאשׁוֹנָה שְׁמַקְנִים בָּהּ יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ (דְּבָרִים כ"ה:ה') אַטּוּ בְּיָאָה שְׁנִיָּה שֶׁאֵין בָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה:

אב(א) אִיסּוּר מִצְוָה – שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאַמַּאי קָרוּ לְהוּ אִיסּוּר מִצְוָה? שֶׁמִּצְוָה לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים. אִיסּוּר קְדוּשָּׁה – אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט. וְאַמַּאי קָרוּ לְהוּ אִיסּוּר קְדוּשָּׁה? דִּכְתִיב: "קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם". וְתַנְיָא עֲלַהּ: רַבִּי יְהוּדָה מַחְלִיף. (ב) חַלּוּפֵי הוּא דְּמַחְלֵיף, הָא חֲלִיצָה בָּעֲיָא. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ רַבִּי יְהוּדָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא סְבִירָא לֵיהּ, מִכְּדִי חַיָּיבֵי לָאוִין לְרַבִּי עֲקִיבָא כְּחַיָּיבֵי כָרֵיתוֹת דָּמֵי, וְחַיָּיבֵי כָרֵיתוֹת לָאו בְּנֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם נִינְהוּ! לְדִבְרָיו דְּתַנָּא קַמָּא קָאָמַר, וְלֵיהּ לָא סְבִירָא לֵיהּ. כִּי אֲתָא רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי כְּדִתְנַן: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבַד. (ג) וְטַעְמָא מַאי? אָמַר אַבָּיֵי: דְּאָמַר קְרָא "אִמְּךָ הִיא". מִשּׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. (ד) אֶלָּא מֵעַתָּה, "עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא", מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם אִמּוֹ? אֶלָּא אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו, קָאֵי הָכָא וּמְמַעֵט לַהּ, קָאֵי הָכָא וּמְמַעֵט לַהּ. הַשְׁתָּא, אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו – מִיחַיַּיב, אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ – מִיחַיַּיב, אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו – לָא מִיחַיַּיב כְּלָל? וְתוּ, לְרַבָּנַן נָמֵי, הָכְתִיב "אִמְּךָ הִיא"? אֶלָּא, הָהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי. לְרַבִּי יְהוּדָה נָמֵי, הָהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי. (ה) אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: אָמַר קְרָא "עֶרְוָתָהּ", מִשּׁוּם עֶרְוָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי עֲרָיוֹת. אֶלָּא מֵעַתָּה: "עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִיא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ" – הָכִי נָמֵי מִשּׁוּם עֶרְוָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּיבוֹ וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי עֲרָיוֹת? וְהָתְנַן: הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ חַיָּיב עָלֶיהָ מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ, וְלָא פְּלִיג רַבִּי יְהוּדָה. אֶלָּא, כֵּיוָן דְּחַד גּוּפָא הוּא, אַף עַל גַּב דִּתְרֵי אִיסּוּרֵי נִינְהוּ, כְּתִיב "עֶרְוָתָהּ". הָכָא נָמֵי, כֵּיוָן דְּחַד גּוּפָא הוּא, אַף עַל גַּב דִּתְרֵי אִיסּוּרֵי נִינְהוּ, כְּתִיב "עֶרְוָתָהּ". אֶלָּא אָמַר רָבָא: קָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה "עֶרְוַת אָבִיךָ" – זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, וּמַיְיתֵי לַהּ בִּגְזֵירָה שָׁוָה. וּמַשְׁמַע, בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אִמּוֹ בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ. אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִיא". מִשּׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו.

תַּנְיָא

רש"י

אִסּוּר מִצְוָה שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים תַּנָּא גּוּפֵהּ קָתָנֵי לָהּ בְּמִשְׁנָה הָכִי: וְאַמַּאי קָרֵי לָהּ וְכוּ' פֵּרוּשׁ אָמוֹרָאִים נִינְהוּ: ר' יְהוּדָה מַחְלִיף שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה וּמְפָרֵשׁ אִסּוּר מִצְוָה אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ"ז:ל"ד) בְּסוֹף סֵפֶר וַיִּקְרָא כְּשֶׁהִשְׁלִים כָּל מִצְוֹת כְּהֻנָּה אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אִסּוּר קְדֻשָּׁה שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּגוֹן אֵם אִמּוֹ וְאֵם אָבִיו וְאַמַּאי קָרֵי לֵהּ אִסּוּר קְדֻשָּׁה שֶׁאָ"ל חֲכָמִים קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ לְהִתְרַחֵק אַף מִזּוֹ הַמֻּתָּר כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּשֵׁל בְּאִסּוּרָא אֲבָל חֲלִיצָה בָּעֲיָא: חַיָּבֵי לָאוִין דְּקָתָנֵי אַלְמָנָה: כְּחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת מְשַׁוֵּי לְהוּ דְּלָא תָּפְסִי בְּהוּ קִדּוּשֵׁי: וְחַיָּבֵי כָּרֵתוֹת לָאו בְּנֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם נִינְהוּ וְכֵן חַיָּבֵי לָאוִין לְרַבִּי עֲקִיבָא מַה חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת אֵינָן בְּתוֹרַת קִדּוּשִׁין וְאֵין בָּהֶן חֲלִיצָה וְיִבּוּם אַף אֵלּוּ הוֹאִיל וְאֵינָן בְּתוֹרַת קִדּוּשִׁין אֵין בָּהֶן חֲלִיצָה וְיִבּוּם: לְדִבְרָיו דְּתַנָּא קַמָּא דִּמְחַיֵּב אַלְמָנָה בַּחֲלִיצָה קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה לְדִבְרֶיךָ דִּמְחַיֶּבֶת לֵיהּ בַּחֲלִיצָה אֵין לְךָ לִקְרוֹתָהּ אִסּוּר קְדֻשָּׁה אֶלָּא אִסּוּר מִצְוָה: תָּנֵי כְּדִתְנַן אַיְתִי מַתְנִיתָא בִּידֵהּ דְּתָנֵי בָּהּ דְּר' יְהוּדָה אוֹמֵר אַף בִּרְאוּיָה לְאָבִיו קָאָמַר דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֵם בִּלְבַד וּכְדִתְנַן בְּמָתְנִי': אִמְּךָ הִיא עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִיא לָמָּה לִי אִמְּךָ הִיא אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאִם יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת אֵם וְאֵשֶׁת אָב אִינָךְ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אִמּוֹ: אֶלָּא מֵעַתָּה דְּדָרַשְׁתְּ אִמְּךָ הִיא לְמִעוּטֵי: עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא דִּכְתִיב גַּבֵּי אֵשֶׁת אָב תִּדְרְשֵׁהּ נָמֵי לְמִעוּטֵי שֵׁם אֵם מִנָּהּ וְנֵימָא דה"ק הַךְ עֶרְוַת אֵשֶׁת אָב דְּרֵישָׁא דִּקְרָא אִם יֵשׁ עוֹד עָלֶיהָ שֵׁם אַחֵר כְּגוֹן שֶׁהִיא אִמְּךָ לֹא תִּתְחַיֵּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב: אֶלָּא אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו בִּתְמִיהַּ כְּלוֹמַר לְדִבְרֶיךָ קָאֵי הָכָא וּמַעֵיט לָהּ מֵאִסּוּר אֵם קָאֵי הָכָא וּמַעֵיט לָהּ מֵאִסּוּר אֵשֶׁת אָב אִם כֵּן עַל כָּרְחִיךָ לְגַמְרֵי מִעֲטָהּ דִּקְרָאֵי אַהֲדָדֵי לָא נֵימָא דְּסָתְרִי וּתְמִיהָה לִי אַמַּאי לָא אַקְשִׁי לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה גּוּפֵהּ דְּהָא מִשּׁוּם אִם מוֹדֶה לֵיהּ דְּחַיָּב וְאִי אִיכָּא לְמִדְרְשֵׁהּ לְהַאי הִיא לְמִעוּטָא הָכִי דָּרְשִׁינַן וּבְכִי הַאי גַּוְנָא מִתְּרְצֵי דה"ק אִי אִמְּךָ לְבַד הִיא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם אַחֵר עָלֶיהָ אִינָךְ מֻזְהָר עָלֶיהָ וְהִיא דְּעֶרְוַת אָבִיךָ הָכִי נָמֵי מִדְּרִישׁ עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֵם עֶרְוַת אָבִיךָ לְבַד הִיא אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם אַחֵר עָלֶיהָ אִינָךְ מֻזְהָר עָלֶיהָ וְהַשְׁתָּא י"ל אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו וְאֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ חַיָּב אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אִמּוֹ לֹא לְחַיֵּב. וְלִי נִרְאֶה דְּהַשְׁתָּא אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו וְכוּ' לִשָּׁנָא יַתִּירָא הוּא וה"ג קָאֵי הָכָא וּמְמַעֵט לַהּ קָאֵי הָכָא וּמְמַעֵט לֵהּ וְתוּ לָא מִדִּי וְהָכִי קָא קַשְׁיָא לֵהּ אִם כֵּן קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי הָא מְחַיֵּב לֵיהּ בְּאִמּוֹ וּמְמַעֵט לֵיהּ מֵאֵשֶׁת אָב וְהַאי מְמַעֵט לֵיהּ מֵאִמּוֹ וּמְחַיֵּב בְּאֵשֶׁת אָב: וְתוּ אִי אִיכָּא לְמִדְרְשֵׁהּ לְהַאי הִיא לְמִעוּטָא כִּי הַאי גַּוְנָא רַבָּנַן מַאי עָבְדִי לֵיהּ אֶלָּא עַל כָּרְחִיךָ לָא מַשְׁמַע מֵהִיא מִעוּטָא לְמֵימַר דְּאִסּוּר זֶה לְבַדּוֹ עָלֶיהָ וְלֹא אַחֵר וְכִי מַשְׁמַע הִיא מִעוּטָא הָכִי מַשְׁמַע אִמְּךָ הִיא וְאֵין אַחֶרֶת אִמְּךָ וְהַאי הִיא דְּלָא מָצֵית לְמִדְרְשֵׁהּ הָכִי עַל כָּרְחָךְ לָאו לְמִעוּטָא אֲתָא אֶלָּא לְדָרְשָׁה אַחֲרִינָא אֲתָא לְכִדְרַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי בְּשִׁלְהֵי שְׁמַעְתִּין לְעֹנֶשׁ דְּאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו דְּלָא כְּתִיב בָּם דְּמֵיהֶם בָּם דִּבְאֵשֶׁת אָבִיו כְּתִיב דְּמֵיהֶם בָּם וּמַשְׁמַע בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ בֵּין שֶׁהִיא אִמּוֹ אֲבָל אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו אַזְהָרָה כְּתִיב בָּהּ (וַיִּקְרָא י"ח:ז') עֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה וּמַשְׁמַע אע"פ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו אֲבָל עֹנֶשׁ לָא כְּתִיב בָּהּ וְיָלֵיף לָהּ מֵאִמְּךָ הִיא בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא כָּל צְדָדֶיהָ שָׁוִין דְּכִי הֵיכִי דְּאִמְּךָ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיךָ עָנַשׁ בָּהּ כָּךְ אִמְּךָ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיךָ עָנַשׁ בָּהּ וְהָכִי נָמֵי לְרַבִּי יְהוּדָה לְהָכִי מִבָּעֵי לֵהּ וְכֵן הִיא דְּעֶרְוַת אָבִיךָ לְדָרְשָׁה אַחֲרִינָא לְחַיֵּב עָלֶיהָ אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת אָבִיו כְּלוֹמַר בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא לְעוֹלָם כְּדִלְקַמָּן בִּשְׁמַעְתִּין וְלָאו לְמִעוּטֵי מֵאִסּוּרָא אָתֵי: מִן אֶלָּא מֵעַתָּה עַד לְכִדְרַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי חֲדָא אַתְקָפְתָּא הִיא: אֶלָּא אָמַר רָבָא לְעוֹלָם מִקְּרָא קַמָּא דְּהִיא בְּעֶרְוַת אִמְּךָ מִעוּטָא מַשְׁמַע כְּדַהֲוָה דָּרְשִׁינַן מֵעִקָּרָא וּמִיהוּ הִיא דְּעֶרְוַת אָבִיךָ דְּקַשְׁיָא לָךְ דִּמְמַעֵט לֵיהּ נָמֵי מֵאִסּוּר אֵם לָאו פִּרְכָא הִיא דְּהָא רֵישָׁא דִּקְרָא דְּעֶרְוַת אָבִיךָ שֵׁם אֵשֶׁת אָב הוּא דְּאַדְּכַר וְלֹא מִשּׁוּם אִסּוּר אֵם וּמַיְתֵי לָהּ בג"ש כְּדִלְקַמָּן נֶאֱמַר כָּאן עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מַה לְהַלָּן בְּאִישׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר אַף כָּאן בְּאִישׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר וּמַשְׁמַע לָן אִסּוּרָא בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אִמּוֹ וּבֵין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ דְּחַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אִסּוּר אֵשֶׁת אָב הִלְכָּךְ כִּי הֲדַר כְּתִיב בְּסֵיפָא דְּאִידָךְ קְרָא עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא לָאו לְמִדְרַשׁ מִנֵּהּ מִשּׁוּם אָב וְלֹא מִשּׁוּם אֵם דְּהָא רֵישָׁא דִּקְרָא עֶרְוַת אָבִיךָ נָמֵי מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב הוּא דְּחַיְּבֵהּ בֵּין אֵינָהּ אִמּוֹ בֵּין הִיא אִמּוֹ הִלְכָּךְ לְרַבִּי יְהוּדָה עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא לְמִעוּטֵי מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ מוֹקֵם לָהּ לְקַמָּן דְּלָא תֵּימָא שֵׁם אֵשֶׁת אִישׁ לָא נָפֵק מִכְּלַל אֵשֶׁת אָב דְּרֵישָׁא דִּקְרָא דְּהָא אָבִיו נָמֵי בֵּהּ וְאֵל אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ וְגוֹ' (שָׁם) וְעֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ הִיא דְּרֵישָׁא מוּקֵי לְאַזְהָרַת אֵשֶׁת אָב לְאַחַר מִיתָה אֲבָל הִיא דְּגַבֵּי אִמְּךָ לְרַבִּי יְהוּדָה לְמִעוּטֵי מֵאִסּוּר אֵשֶׁת אָב אֲתָא דְּהָא נ"ל מֵרֵישָׁא דִּקְרָא דִּלְחַיֵּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב כְּשֶׁהִיא אִמּוֹ וְאֵשֶׁת אָבִיו דְּקָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה עֶרְוַת אָבִיךָ דְּרֵישָׁא דִּקְרָא זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ וְלֹא אָבִיךָ בְּמִשְׁכַּב זְכוּר מַמָּשׁ דְּיָלֵיף לָהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה כְּדִלְקַמָּן וּמַשְׁמַע אַף כְּשֶׁהִיא אִמּוֹ חַיָּב עָלֶיהָ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָב וְעֶרְוַת אִמְּךָ לְהָבִיא אִמּוֹ אֲנוּסָה וַהֲדַר כְּתִיב אִמְּךָ הִיא לְאַפּוּקֵי מִמַּשְׁמְעוּתֵיהּ דְּרֵישָׁא וּלְמֵימְרָא דְּמִשּׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּבוֹ וְכוּ' וּלְדְרַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי לָא מִבְּעֵי לֵהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּכֵיוָן דְּאִית לֵיהּ הַאי גְּזֵרָה שָׁוָה דִּלְקַמָּן מִנֵּהּ נָפְקָא לֵהּ נָמֵי עֹנֶשׁ לְאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו דִּלְרַבָּנָן דְּלֵית לְהוּ גְּזֵרָה שָׁוָה נָפְקָא לְהוּ מֵהַאי קְרָא דְּאִמְּךָ הִיא הָא דְּרַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי וְלִמְעוּטֵי בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָב לָא מַשְׁתְּמַע לְהוּ לְרַבָּנָן מִשּׁוּם דְּקָא סָבְרֵי הַאי עֶרְוַת אָבִיךָ דְּרֵישָׁא דִּקְרָא בְּמִשְׁכַּב זְכוּר מַמָּשׁ קָאָמַר כְּדִלְקַמָּן וְלָאו בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָב אַיְרֵי מִידֵי הִלְכָּךְ לָא אֲתָא סֵיפָא לְמִעוּטֵי מִדֵּי דְּלָא דָּמֵי לֵיהּ:

תוספות

וְחַיָּבֵי כָּרֵיתוֹת לָאו בְּנֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם נִינְהוּ תֵּמַהּ מנ"ל לְדַמּוּיֵי חַיָּבֵי לָאוִין לְחַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת לְכָל מִלֵּי דאע"ג דְּדָמוּ לְעִנְיַן מַמְזֵרוּת וְקִדּוּשִׁין לְעִנְיַן חֲלִיצָה וְיִבּוּם נֵימָא יָבֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה ל"ת: לְדִבְרָיו דת"ק קא"ל וְלֵיהּ לָא ס"ל המ"ל דְּסָבַר כִּדְתַנְיָא בְּסוֹף הַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דַּף מט.) דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא אֵיזֶהוּ מַמְזֵר כָּל שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּלֹא יָבֹא אֲבָל מֵחַיָּבֵי לָאוִין גְּרֵידָא לֹא: הַשְׁתָּא י"ל אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו לֹא צָרִיךְ לְהַאי ק"ו דבלא"ה פָּרִיךְ שַׁפִּיר מִשּׁוּם דְּקָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי כִּדְפֵ"ה אֲבָל אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין לֹא שַׁיָּךְ כָּאן וְלָא דָּמֵי לַאֲחוֹתוֹ בַּת אָבִיו וּבַת אִמּוֹ דפ"ק דְּמַכּוֹת (דַּף ה:) דְּהָתָם כְּתִיב בַּת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּךָ דְּמַשְׁמַע דְּלִשָּׁנָא דִּקְרָא מַיְרֵי בְּבַת אָבִיו שֶׁלֹּא בַּת אִמּוֹ וּבַת אִמּוֹ שֶׁלֹּא בַּת אָבִיו אֲבָל הָכָא כְּתִיב אֵשֶׁת אָבִיךָ סְתָם וְכֵן עֶרְוַת אִמְּךָ דְּמַשְׁמַע שַׁפִּיר אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו הָוְיָא שַׁפִּיר בִּכְלַל זֶה וְזֶה וְעוֹד כְּתִיב הָתָם מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ דְּמִתַּרְגְּמִינַן דִּילִידָא מִן אָבִיךְ מִן אַחַת אוֹחֲרֵי אוֹ מִן אִמְּךָ מִן גְּבַר אָחֳרָן ואע"ג דְּדָרְשִׁינַן לֵיהּ בפ"ב דִּיבָמוֹת (דַּף כג.) בֵּין שֶׁאוֹמֵר לוֹ לְאָבִיךָ קַיֵּם בֵּין שֶׁאוֹמֵר לוֹ הוֹצֵא מִכָּל מָקוֹם אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין נא, סמג עשין נב, טוש"ע אה"ע סי' קעד סעי' א:
ב מיי' פו' מהל' יבום וחליצה הל' י':

מסורת הש"ס

א יבמות כ.; משנה יבמות
ב יבמות עט:
ג לקמן עה:; יבמות כב:; ספרא קדושים פרק י ט
ד לקמן עו.
ה מכות ד:; כתובות לז.; כתובות לב:; מכות יג:

תורה אור השלם

קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהֹוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ [ויקרא כא, ו]
עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ [ויקרא יח, ז]
עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא [ויקרא יח, ח]
עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ [ויקרא יח, טו]
וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם [ויקרא כ, יא]

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא: "אִישׁ" – פְּרָט לְקָטָן. (א)"אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אֵשֶׁת אָבִיו" – מַשְׁמַע בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אִמּוֹ, וּבֵין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁלֹּא אִמּוֹ. אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו מַנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה", מוּפְנֶה לְהַקִּישׁ וְלַדּוֹן מִמֶּנּוּ גְּזֵרָה שָׁוָה. (ב)"מוֹת יוּמְתוּ" – בְּסְקִילָה. אַתָּה אוֹמֵר בְּסְקִילָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? נֶאֱמַר כָּאן "דְּמֵיהֶם בָּם", וְנֶאֱמַר בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי "דְּמֵיהֶם בָּם". מָה לְהַלָּן בְּסְקִילָה, אַף כָּאן בְּסְקִילָה. עוֹנֶשׁ שְׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מַנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עֶרְוַת אָבִיךְ לֹא תְגַלֶּה". "עֶרְוַת אָבִיךְ" – זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ. אַתָּה אוֹמֵר: "אֵשֶׁת אָבִיךָ", אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא "עֶרְוַת אָבִיךָ" מַמָּשׁ? נֶאֱמַר כָּאן "עֶרְוַת אָבִיךְ לֹא תְגַלֶּה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה". מָה לְהַלָּן בְּאִישׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וּמַשְׁמַע, בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אִמּוֹ, בֵּין אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ. אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו מַנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה". אֵין לִי אֶלָּא בְּאַזְהָרָה, שֶׁעָשָׂה הַכָּתוּב אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו כְּאִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו. עוֹנֶשׁ מַנַּיִין? נֶאֱמַר כָּאן "עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה". מָה בְּאַזְהָרָה עָשָׂה הַכָּתוּב אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו כְּאִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו, אַף בְּעוֹנֶשׁ עָשָׂה הַכָּתוּב אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו כְּאִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו. "אִמְּךָ הִיא" – מְשׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב. וְרַבָּנָן, "עֶרְוַת אָבִיךָ" – מַמָּשׁ. הַאי מ"וְאֶת זָכָר" נָפְקָא? לְחַיֵּיב עָלָיו שְׁתַּיִם. וְכִדְרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה: נָכְרִי הַבָּא עַל אָבִיו – חַיָּיב שְׁתַּיִם, הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו – חַיָּיב שְׁתַּיִם. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתָא דְּרַב יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹגֵג, וּבָקָרְבָּן. וְהַאי דְּקָאָמַר נָכְרִי – לִישָּׁנָא מְעַלְיָא הוּא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ נָכְרִי מַמָּשׁ, דִּינוֹ מַאי נִיהוּ? קְטָלָא! בִּתְרֵי קְטָלֵי קְטָלְתְּ לֵיהּ? (ג)תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: הַבָּא עַל אָבִיו – חַיָּיב שְׁתַּיִם, הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו – חַיָּיב שְׁתַּיִם. אִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה, וּמַיְּיתֵי לַהּ בְּקַל וָחוֹמֶר מֵאֲחִי אָבִיו. וּמָה אֲחִי אָבִיו, דְּקוּרְבָה דְּאָבִיו הוּא, חַיָּיב שְׁתַּיִם – אָבִיו לֹא כָּל שֶׁכֵּן? וְקַמִּיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּאַבָּיֵי וְרָבָא. מָר סָבַר: עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין, וּמַר סָבַר: אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין. וְרַבָּנָן, אַזְהָרָה לְאֵשֶׁת אָבִיו מָנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מ"עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה". וְרַבִּי יְהוּדָה, הָהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַזְהָרָה לְאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה. וְרַבָּנָן, הָהוּא מְסֵיפָא דִּקְרָא נָפְקָא: "עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא". (ד)וְרַבִּי יְהוּדָה, הָהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ: מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ. (ה)וְהָאֲנַן תְּנַן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב, חַיָּיב עָלֶיהָ מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, וְלָא פְּלִיג רַבִּי יְהוּדָה? אָמַר אַבָּיֵי: פְּלִיג בְּרַיְיתָא. וְרַבָּנָן, עוֹנֶשׁ דְּאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה מְנָא לְהוּ? בִּשְׁלָמָא רַבִּי יְהוּדָה מַיְּיתֵי לַהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אֶלָּא רַבָּנָן מְנָא לְהוּ? אָמְרִי לָךְ: הָהוּא "עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה" דְּמַפֵּיק לַהּ רַבִּי יְהוּדָה לִגְזֵירָה שָׁוָה, מַפְקִי לֵיהּ אִינָהוּ לְעוֹנֶשׁ דְּאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה. וְרַבָּנָן, עוֹנֶשׁ לְאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו מְנָא לְהוּ? אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: אָמַר קְרָא "אִמְּךָ הִיא". עָשָׂאהּ הַכָּתוּב לְאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו כְּאִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו. הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ כּוּ'. וְלִחַיֵּיב נָמֵי מִשּׁוּם אֵשֶׁת בְּנוֹ? אָמַר אַבָּיֵי: פְּתַח הַכָּתוּב בְּכַלָּתוֹ וְסֵיֵּים בְּאֵשֶׁת בְּנוֹ, לוֹמַר לְךָ זוֹ הִיא כַּלָּתוֹ זוֹ הִיא אֵשֶׁת בְּנוֹ. בג(ו)מַתְנִי' הַבָּא עַל הַזָּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה – בְּסְקִילָה. אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מָה חָטְאָה? אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאָה לְאָדָם תִּסָּקֵל עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל. דָּבָר אַחֵר: שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ "זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ". דה(ז)גְּמָ' זָכָר מְנָא לָן? דְּתָנוּ רַבָּנָן: "אִישׁ" – פְּרָט לְקָטָן, "אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר" – בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, "מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה" – מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שְׁתֵּי מִשְׁכָּבוֹת בָּאִשָּׁה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד, וְנִמְצָא לָמֵד. (ח)"מוֹת יוּמָתוּ" – בְּסְקִילָה. אַתָּה אוֹמֵר בְּסְקִילָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? נֶאֱמַר כָּאן "דְּמֵיהֶם בָּם", וְנֶאֱמַר בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי "דְּמֵיהֶם בָּם". מָה לְהַלָּן בְּסְקִילָה, אַף כָּאן בְּסְקִילָה.

עוֹנֶשׁ

הַבָּא עַל אֵבִיו חַיָּב ב'. הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו חַיָּב ב'. תַּמָּה דְּלָא תְּנֵי לְהוּ בְּכֻלָּל ל"ו כְּרֵיתוֹת כֵּיוָן דְּאִי עָבֵיד בַּהֲדֵיהוּ חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת וּבִירְושַׁלְמִי פָּרֵיךְ לַהּ בְּפַרְקָא וּמְשַׁנֵּי כָּל שׁוּם זָכוּר אֶחָד: לוֹמַר לְךָ זוֹ הִיא כַּלָּתוֹ זוֹ הִיא אֵשֶׁת בְּנוֹ תְּאֵי אֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה. וְרַבָּנָן, הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַזְהָרָה לְאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה. וְרַבָּנָן, הַהוּא מְסֵיפָא דִּקְרָא נָפְקָא: "עֶרְוַת אָבִיךָ הִיא". (ג)וְרַבִּי יְהוּדָה, הָהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ: מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ. (ד)וְהָאֲנַן תְּנַן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב, חַיָּיב עָלֶיהָ מְשׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, וְלָא פְּלִיג רַבִּי יְהוּדָה? אָמַר אַבָּיֵי: פְּלִיג בְּרַיְיתָא. וְרַבָּנָן, עוֹנֶשׁ דְּאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה מְנָא לְהוּ? בִּשְׁלָמָא רַבִּי יְהוּדָה מַיְּיתֵי לַהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אֶלָּא רַבָּנָן מְנָא לְהוּ? אָמְרִי לָךְ: הָהוּא "עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה" דְּמַפֵּיק לַהּ רַבִּי יְהוּדָה לִגְזֵירָה שָׁוָה, מַפְקִי לֵיהּ אִינָהוּ לְעוֹנֶשׁ דְּאֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתָה. וְרַבָּנָן, עוֹנֶשׁ לְאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו מְנָא לְהוּ? אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: אָמַר קְרָא "אִמְּךָ הִיא". עָשָׂאהּ הַכָּתוּב לְאִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו כְּאִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו. הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ כּוּ'. וְלִחַיֵּיב נָמֵי מִשּׁוּם אֵשֶׁת בְּנוֹ? אָמַר אַבָּיֵי: פְּתַח הַכָּתוּב בְּכַלָּתוֹ וְסֵיֵּים בְּאֵשֶׁת בְּנוֹ, לוֹמַר לְךָ זוֹ הִיא כַּלָּתוֹ זוֹ הִיא אֵשֶׁת בְּנוֹ. בג(ה)מַתְנִי' הַבָּא עַל הַזָּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה – בְּסְקִילָה. אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מָה חָטְאָה? אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאָה לְאָדָם תִּסָּקֵל עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל. דָּבָר אַחֵר: שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ "זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ". דה(ו)גְּמָ' זָכָר מְנָא לָן? דְּתָנוּ רַבָּנָן: "אִישׁ" – פְּרָט לְקָטָן, "אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר" – בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, "מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה" – מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שְׁתֵּי מִשְׁכָּבוֹת בָּאִשָּׁה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד, וְנִמְצָא לָמֵד. (ז)"מוֹת יוּמָתוּ" – בְּסְקִילָה. אַתָּה אוֹמֵר בְּסְקִילָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? נֶאֱמַר כָּאן "דְּמֵיהֶם בָּם", וְנֶאֱמַר בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי "דְּמֵיהֶם בָּם". מָה לְהַלָּן בְּסְקִילָה, אַף כָּאן בְּסְקִילָה.

עוֹנֶשׁ

מסורת הש"ס

א לקמן פה:; לקמן סו.

ב לקמן סו.; ספרא קדושים פרק יא ג; ספרא קדושים פרק י ; ספרא קדושים פרק י יא

ג לקמן עו.

ד משנה סנהדרין

ה ויקרא רבה; ספרא קדושים פרק יא ה; לקמן נה.; בראשית רבה; פסיקתא דרב כהנא; אוצר מדרשים אגדות של דורשי רשומות דורשי חמורות ט

ו ספרא קדושים פרק י יא

ז ספרא קדושים פרק יא ג; לקמן סו.; ספרא קדושים פרק י ; לעיל נב.; כריתות ה.

תורה אור השלם

[ויקרא כ, יא]

[פירושי רד"צ הופמן על שמות כ:י, ה]

[ויקרא כ, כו]

[ויקרא יח, כב]

[ויקרא יח, יד]

[ויקרא יח, ח]

[ויקרא יח, ז]

[ויקרא יח, טו]

[ויקרא כ, יג]

עין משפט נר מצוה

א מיי' פד' מהל' שגגות הל' א:

ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' י:

ג מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ד:

ד מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' יד:

ה מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' י:

שָׁוִין בָּהּ בֵּין שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָב בֵּין שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו: וְנַחַיֵּב נָמֵי מִשּׁוּם אֵשֶׁת בְּנוֹ דְּהָא שְׁנֵי לְאָוְן וּשְׁנֵי שֵׁמוֹת הֵן עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִיא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ (ויקרא י"ח:ט"ו): וְסֵיֵּם בְּאֵשֶׁת בְּנוֹ דִּכְתִיב הִיא וּמִשְׁמַע הִיא הָאֲמוּרָה בָּרִאשָׁא דִּקְרָא וְהַאי דַּהֲדַר וְכַתְּבָהּ לְחַיֵּב עָלֶיהָ אַף לְאַחַר מִיתָה: מַתְנִי' תַּקָּלָה מִכְשׁוֹל עָוֹן: גְּמ' אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר מִדְּלָא כְּתִיב אִישׁ לֹא חִלֵּק בְּנִשְׁכָּבִים בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן לְהִתְחַיֵּב הַשּׁוֹכֵב עָלֶיהָ וְאַשְׁמְעִינַן דְּלָא בָּעֵינַן תַּרְוַיְיהוּ בְּנֵי עֶנְשִׁין וּמִנַּהּ נָמֵי יְלַפְנַן דְּאֵי חָזֵי נִשְׁכָּב גָּדוֹל וְשׁוֹכֵב קָטָן כְּגוֹן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד דְּבִיאָתוֹ בִּיאָה וְלָאו (בְּנֵי) עוֹנְשִׁין הוּא וּמַחַיֵּב נִשְׁכָּב: מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה שְׁתֵּי מִשְׁכָּבוֹת יֵשׁ בְּאִשָּׁה שָׁוִין זֶה לָזֶה לְחַיֵּב בְּכָל עֲרָיוֹת כְּדַרְכָּהּ וְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: ה"ז בָּא לְלַמֵּד עַל זָכָר שְׁחַיָּב אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: וְנִמְצָא לָמֵד לְמִשְׁכַּב זָכוּר לֹא אֶצְטְרִיךְ קְרָא דְּפְשִׁיטָא לָן דְּכָל מִשְׁכַּב זָכָר שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ הוּא אֶלָּא הַאי מִשְׁכְּבֵי לְאַשְׁמוּעִינַן אַתָּא דְּהַבָּא עַל אִשָּׁה בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ חַיָּב:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יז:

ב מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ טז:

ג מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ טז:

ד מיי׳ פד׳ מהל׳ שגגות הל׳ א:

ה מיי׳ פה׳ מהל׳ שגגות הל׳ ג:

ו מיי׳ פד׳ מהל׳ שגגות הל׳ א:

ז מיי׳ פה׳ מהל׳ שגגות הל׳ ג:

ח מיי׳ פד׳ מהל׳ שגגות הל׳ א:

ט מיי׳ פה׳ מהל׳ שגגות הל׳ ג:

י מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יד:

יא מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יז:

עוֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִיא״. (א)לָמַדְנוּ אַזְהָרָה לַשּׁוֹכֵב. אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל״. וְאוֹמֵר: ״וְגַם קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ וגו׳״. דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר ״וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה״. קְרִי בֵּיהּ ״לֹא תִשְׁכֵּב״. (ב)אִם בְּהֵמָה מְנָא לַן? דְּתָנוּ רַבָּנָן: ״אִישׁ״ – פְּרָט לְקָטָן, ״אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה״ – בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה. ״מוֹת יוּמָת״ – בְּסְקִילָה. אַתָּה אוֹמֵר בְּסְקִילָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? נֶאֱמַר כָּאן ״תַּהֲרֹגוּ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״כִּי הָרֹג תַּהֲרָגֶנּוּ״. מָה לְהַלָּן בְּסְקִילָה, אַף כָּאן בְּסְקִילָה. [ג]לָמַדְנוּ עוֹנֶשׁ לַשּׁוֹכֵב. עוֹנֶשׁ לַנִּשְׁכָּב מְנָלַן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַשּׁוֹכֵב, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לַנִּשְׁכָּב. לָמַדְנוּ עוֹנֶשׁ בֵּין לַשּׁוֹכֵב בֵּין לַנִּשְׁכָּב. אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה בָהּ״. דה(ג)אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מ״לֹא תִשְׁכַּב״ וַחֲדָא מ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״. לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. ״לֹא תִשְׁכַּב״ ״לֹא תִשְׁכֵּב״ חָדָא הִיא. וה(ד)הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו, אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מ״לֹא תִשְׁכַּב״ וַחֲדָא מ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״. וְלִדְבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. ״לֹא תִשְׁכַּב״ חָדָא הִיא. זוהַבָּא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו, אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מ״לֹא תִשְׁכַּב״ וַחֲדָא מ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״. לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. ״לֹא תִשְׁכַּב״ חָדָא הִיא. חהַבָּא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו, אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מ״לֹא תִשְׁכַּב״ וַחֲדָא מ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״. לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, ״שְׁכָבְתְּךָ״ ו״שְׁכִיבָתְךָ״ חָדָא הִיא. אַבָּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל נָמֵי אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, דִּכְתִיב ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״ – בְּגַבְרֵי כְּתִיב. (ד)אֶלָּא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ״כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַשּׁוֹכֵב, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לַנִּשְׁכָּב. וְאַפְּקֵיהּ רַחֲמָנָא לַנִּשְׁכָּב בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב: מָה שׁוֹכֵב עָנַשׁ וְהִזְהִיר, אַף נִשְׁכָּב עָנַשׁ וְהִזְהִיר. טחַהַנִּרְבָּע לְזָכָר וְהַנִּרְבָּע לִבְהֵמָה, אָמַר רַבִּי אֶבָהוּ: לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מ״לֹא תִשְׁכַּב״ וַחֲדָא מ״לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ״. לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, אִיתְּיֵהּ וְאִידֵּי ״לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ״ הוּא. אַבָּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל נָמֵי חַיָּיב שְׁתַּיִם, דִּכְתִיב ״כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַשּׁוֹכֵב, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לַנִּשְׁכָּב. וְאַפְּקֵיהּ רַחֲמָנָא לַנִּשְׁכָּב בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב: מָה שׁוֹכֵב – עָנַשׁ וְהִזְהִיר, אַף נִשְׁכָּב – עָנַשׁ וְהִזְהִיר. אֲבָל הַבָּא עַל הַזָּכוּר, וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו – בֵּין לְרַבִּי אֶבָהוּ הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה, וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו – בֵּין לְרַבִּי אֶבָהוּ בֵּין לְאַבָּיֵי, לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל חַיָּיב שָׁלֹשׁ, לְרַבִּי עֲקִיבָא חַיָּיב שְׁתַּיִם. (ה)תָּנוּ רַבָּנָן: זָכוּר – לֹא עָשׂוּ בּוֹ קָטָן כְּגָדוֹל, בְּהֵמָה – עָשׂוּ בָּהּ קְטַנָּה כִּגְדוֹלָה. [ד]מַאי ״לֹא עָשׂוּ בּוֹ קָטָן כְּגָדוֹל״? אָמַר רַב: לֹא עָשׂוּ בִּיאַת פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים כְּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לֹא עָשׂוּ בִּיאַת פָּחוֹת מִבֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּבְן שָׁלֹשׁ שָׁנִים. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? רַב סָבַר: כֹּל דְּאִיתֵיהּ בְּשׁוֹכֵב – אִיתֵיהּ בְּנִשְׁכָּב, וְכֹל דְּלֵיתֵיהּ בְּשׁוֹכֵב – לֵיתֵיהּ בְּנִשְׁכָּב. וּשְׁמוּאֵל סָבַר: ״מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה״ כְּתִיב. (ו)תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב: זָכָר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא

וְהָוְהִיר: עָשׂוּ כְּתוֹעֵבוֹת הַגּוֹיִם גֵּבֵי זָכוּר נִיחָא דְּלֵילֵיף שֵׁפִיר מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּהּ תּוֹעֵבָה בְּגוּפֵהּ אֲבָל בִּבְהֵמָה לָא כְּתִיב תּוֹעֵבָה בְּגוּפֵהּ וְאִי כְּפ״ה דִּכְתִיב בְּפָרְשַׁת עֲרָיוֹת כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת אִם כֵּן כָּל עֲרָיוֹת נַמִּי לִחַיֵּב שְׁתַּיִם מִשּׁוּם לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ וּמִשּׁוּם לָאו דְּגוּפֵיהּ וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ מִשּׁוּם דִּכְתַב זָכוּר כְּתִיב וְכָל בְּהֵמָה וי״ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וּכְאִלּוּ כְּתִיב תּוֹעֵבָה בְּגוּפֵיהּ: הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֵבִיא זָכָר עָלָיו אע״ג דִּבְרֵישׁ כְּרִיתוֹת (דף ב:) בָּעֵי קְרָא לְחַלֵּק בֵּין ב׳ בִּיאוֹת עַל אַחוֹתוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו וְאַחוֹת אִמּוֹ הָכָא חַיָּב לְר׳ יִשְׁמָעֵאל ב׳ כֵּיוָן שֶׁהֵן ב׳ בִּיאוֹת אע״ג דְּלֵילֵיף קְרָא לְחַלֵּק אִי נָמֵי סָגֵיא דְּהָכָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמַר הָתָם (דף ג.) כ״מ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שְׁנֵי לָאוִין וְכָרֵת אַחַת חִלּוּק חֲטָאוֹת בֵּינֵיהוּ דְּלָאוִין מְחַלְּקִין: וְאִפְּקֵהּ רַחֲמָנָא לַנִּשְׁכָּב בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב. לְר׳ אֲבָהוּ הָא דְּאִפְּקֵיהּ לְנִשְׁכָּב בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב אִצְטְרִיךְ לְכִדְדָרְשִׁינַן בְּפֶרֶק קַמָּא (דף טו.) דְּהוּא וּבְהֶמְתּוֹ בכ״ג: הַנִּרְבָּע לְזָכָר וְנִרְבָּע לִבְהֵמָה אַף עַל גַּב דְּגוּפוֹת מַחְלְקִים לָא מְחַיֵּב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶלָּא אַחַת וְגַבֵּי ה׳ נְשִׁים נָדוֹת דְּפָרֵק אֲמָרוּ לוֹ (כְּרִיתוֹת דַּף טו.) וְה׳ שְׁפָחוֹת חֲרוּפוֹת דְּפָרֵק ד׳ מְחַסְּרֵי כִּפָּרָה (כְּרִיתוֹת דַּף ט.) דְּמְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן (שָׁם) וְאִשָּׁה לְחַלֵּק עַל כָּל אִשָּׁה וְאִשָּׁה וְהִיא שְׁפָחָה לְחַיֵּב עַל כָּל שְׁפָחָה וְשִׁפְחָה:

וְגַם קֹדֶשׁ הָיָה בָּאָרֶץ מַה קֹּדֶשׁ הָאֲמוּר כָּאן יֵשׁ בּוֹ תּוֹעֵבָה אַף בְּלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ יֵשׁ בּוֹ תּוֹעֵבָה וַהֲדַר גְּמָרִינַן תּוֹעֵבָה הָאֲמוּר בְּלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ מִתּוֹעֵבָה הָאֲמוּר בְּמִשְׁכַּב זָכוּר דִּכְתִיב אֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ תּוֹעֵבָה אֶת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם מַה תּוֹעֵבָה הָאֲמוּר שָׁם אַף נִשְׁכָּב בְּמִשְׁמָע: וְגַם קֹדֶשׁ הָיָה בָּאָרֶץ לִשּׁוֹן זְנוּת דִּכְתִיב בְּתוֹעֵבוֹת הַגּוֹיִם וּמִשְׁכַּב זָכוּר תּוֹעֵבָה הִיא: לֹא תִשְׁכַּב קְרִי בֵּהּ נָמֵי לֹא תִּשְׁכַּב: וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בְּמֵסִית דִּכְתִיב וְסִקַּלְתּוֹ בָאֲבָנִים: לְנִשְׁכָּב מִנַּיִן זָכָר שֶׁנִּרְבַּע לִבְהֵמָה: אַזְהָרָה מִנַּיִן בְּשׁוֹכֵב בְּהֶדְיָא כְּתִיב וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ אֲבָל נִשְׁכָּב בְּזָכָר לָא כְּתִיב: כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם הָאֵי נָמֵי מִתּוֹעֲבוֹתֵיהֶם הוּא דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת עֲרָיוֹת (וַיִּקְרָא י״ח:כ״ז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ: הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֵבִיא זָכָר עָלָיו בְּהֶעְלֵם אַחַת: חַיָּב שְׁתַּיִם דִּשְׁנֵי לָאוִין הֵם דִּמְתְּרֵי קְרָאֵי אַתּוֹ לְפֵיכָךְ חִלּוּק חֲטָאוֹת בֵּינֵיהֶם וְהֵבִיא זָכָר עָלָיו גָּרְסִינַן וְלָא גָּרְסִינַן זָכוּר דְּלָא מִקְּרֵי זָכוּר אֶלָּא נָקֵב הַמִּשְׁכָּב: לְדִבְרֵי ר׳ עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת דְּכֵיוָן דְּמַחַד קְרָא נָפְקִי אֵין חִלּוּק חֲטָאוֹת בֵּינֵיהֶם: דְּכִי כְּתִיב לֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ בְּזִנּוּת דִּבְרֵי כְּתִיב אֲבָל לִבְהֵמָה אֵין זְנוּת כְּדִילְפִינַן בִּיבָמוֹת (דף נט:) מֵאֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב וְלֹא שֵׂיחַ בָּהּ לְשׁוֹן קְדֵשׁוֹת וְהָאי דִּתְנַיְיהוּ תְּנָא לְעֵילָּא לֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ לְרַווְחָא דְּמִלְתָא אֲבָל עִקַּר אַזְהָרָה לְאוֹ מֵהָתָם: אֶלָּא מִנָּא לַן נָפְקָא לֵהּ מִכָּל שׁוֹכֵב דְּאִפְּקֵהּ לְעִנְיַן נִשְׁכָּב בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב לְיַלְפֵהּ מִשּׁוֹכֵב לְאַזְהָרָה הִלְכָךְ אַזְהָרָה לְשׁוֹכֵב וְנִשְׁכָּב מִלְּאו דְּלֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ הוּא חַד בְּמַשְׁמָעוֹתֵיהּ וְחַד מִדְּאִתְּקַשׁ לְחַבְרֵהּ וְכֵיוָן דְּחַד לְאו לְתַרְוַיְיהוּ אֵין חִלּוּק חֲטָאוֹת בֵּינֵיהֶם: אַבַּיֵי אָמַר אַף לְדִבְרֵי ר׳ יִשְׁמָעֵאל חַיָּב שְׁתַּיִם דְּכִי כְּתִיב יִהְיֶה קֹדֶשׁ בְּגַבְרֵי הוּא דִּכְתִיב כְּדַאֲמַרַן לְעֵיל וְנִרְבָּע לִבְהֵמָה לְאו מִנֵּהּ יְלִיף אֶלָּא מִדְּאֶפְקֵיהּ בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב וְאִיכָּא לְאו דְּלֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ: בֵּין לְרַבִּי אֲבָהוּ בֵּין לְאַבַּיֵי לְר׳ יִשְׁמָעֵאל חַיָּב שָׁלֹשׁ לְרַבִּי אֲבָהוּ בָּא עַל הַזָּכוּר מִלֹּא תִשְׁכַּב וְעַל הַבְּהֵמָה מִלֹּא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ וְלָאו דְּלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ לְאַבַּיֵי בָּא עַל הַזָּכוּר מִלֹּא תִשְׁכַּב וְעַל הַבְּהֵמָה מִלֹּא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ וְלָאו דְּלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ לְר׳ עֲקִיבָא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא שְׁתַּיִם עַל הַזָּכוּר מִלֹּא תִשְׁכַּב וְעַל הַבְּהֵמָה מִלֹּא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ אֲבָל מִשּׁוּם נִרְבָּע לִבְהֵמָה לֹא מְחַיֵּב דְּכֵיוָן דְּמַחַד קְרָא נָפְקִי וּלְאַבַּיֵי בָּא עַל הַזָּכוּר וְהֵבִיאוּ עָלָיו תְּרֵי נִינְהוּ וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב וְלֹא יִהְיֶה קֹדֶשׁ בָּא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיאָהּ עָלָיו מִלֹּא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ אֲבָל מִשּׁוּם נִרְבָּע לִבְהֵמָה לָא מְחַיֵּב דְּכֵיוָן דְּחַד קְרָא וְכָל שׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה מִדְּאֶפְקֵיהּ רַחֲמָנָא בִּלְשׁוֹן שׁוֹכֵב לָא מְחַיֵּב אֶלָּא אַחַת כֵּיוָן שֶׁאֵינָן חֲלוּקִין בַּלָּאוִין: זָכוּר לֹא עָשָׂה בּוֹ קָטָן כַּגָּדוֹל בְּנִשְׁכָּב מַיְירֵי וְהָכִי קָאָמַר לְחַיֵּב שׁוֹכְבוֹ כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן וְאַשְׁמְעִינַן הָכָא דְּלָאו בְּכָל קְטַנִּים קָאָמַר אֶלָּא דְּלָא בָּעֵינַן בְּנֵי עֶנְשִׁין לְחַיֵּב שׁוֹכְבוֹ אֲבָל גָּדוֹל קָצַת בָּעֵינַן וּלְקַמָּן פָּרִיךְ מַאי הִיא: בְּהֵמָה עָשָׂה בָּהּ גָּדוֹלָה כְּקְטַנָּה לְחַיֵּב אֶת הָרוֹבָעָהּ: מַאי לֹא עָשׂוּ בּוֹ קָטָן כְּגָדוֹל אֵיזֶהוּ קָטָן פָּטוּר שׁוֹכְבוֹ וְאֵיזֶהוּ דְּקָרֵית לֵיהּ גָּדוֹל לְחַיֵּב שׁוֹכְבוֹ דְּהָא פְּשִׁיטָא לָן דְּלָאו גָּדוֹל מַמָּשׁ וּבַר עֶנְשִׁין בָּעֵי דְּהָא אֶת זָכָר כְּתִיב בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן: לֹא עָשׂוּ בּוֹ בִּיאַת פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע וְכוּ׳ אִם בָּא עַל פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע פָּטוּר וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמָא: רַב סָבַר הוֹאִיל וְאַזְהָרַת נִשְׁכָּב מִשּׁוֹכֵב אַתָּא כְּדַר׳ עֲקִיבָא כֹּל דְּלֵיתֵיהּ בְּשׁוֹכֵב לֵיתֵיהּ בְּנִשְׁכָּב וְשׁוֹכֵב פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע הַבָּא עַל הַזָּכוּר גָּדוֹל וּבַר עֶנְשִׁין אֵינוֹ מְחַיְּבוֹ מִיתָה דְּהָא לְאו בְּיֹאָה הִיא כְּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת נְדָה (דַּף מה.) וּלְקַמָּן מַיְיתֵי לֵהּ בִּשְׁמָעְתִּין בֶּן ט׳ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְכוּ׳ הִלְכָךְ נִשְׁכָּב פָּחוֹת מִבֶּן ט׳ נָמֵי אֵינוֹ מְחַיֵּב אֶת שׁוֹכְבוֹ: וּשְׁמוּאֵל סָבַר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב בְּזָכָר וְאִשָּׁה בַּת ג׳ שָׁנִים רְאוּיָה לְבִיאָה וּמְחַיֵּב שׁוֹכְבָהּ מִיתָה וְזָכָר נִשְׁכָּב נָמֵי ל״ש: תַּנְיָא נָמֵי הָכִי וְכוּ׳ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הֲוֵי זָכוּר הָא פָּחוֹת מִכֵּן לָא הֲוֵי זָכוּר וּבִנְשִׁכְּבָ קָאָמַר דְּאִלּוּ בְּשׁוֹכֵב לָא קָאָמַר זָכוּר וְעוֹד אִי בְּשׁוֹכֵב קָאָמַר וּלְחַיֵּב אֶת הַנִּשְׁכָּב גָּדוֹל קָאָמַר מַאי שְׁנָא זָכוּר דְּנָקֵט כָּל עֲרָיוֹת נָמֵי לָא נִתְחַיְּבוּ עַל יְדֵי בִּיאַת קָטָן פָּחוּת מִבֶּן תֵּשַׁע:

מסורת הש״ס

א ספרא קדושים פרק יא ב

ב ספרא קדושים פרק יא א

ג כריתות ג.

ד לעיל טו.

ה ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה א ח

ו תוספתא סנהדרין

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה הנרבע וכו׳ דדרשינן ואשה. עיין שער המלך פרק י״ז הלכה י״א מהלכות איסורי ביאה:

תורה אור השלם

וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא [ויקרא יח, כב]

לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל [דברים כג, יח]

וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [מלכים א יד, כד]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמַת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ [ויקרא כ, טו]

כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶּנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה [דברים יג, י]

כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת [שמות כב, יח]

וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא [ויקרא יח, כג]

מסורת הש"ס

א יבמות נד:

ב ספרא קדושים פרק יא ו; אוצר מדרשים אגדות של דורשי רשומות דורשי חמורות ט

ג ויקרא רבה; משנה סנהדרין; פסיקתא דרב כהנא; בראשית רבה

ד תוספתא סנהדרין

תורה אור השלם

[ויקרא יח, כב]

[ויקרא כ, יט]

[ויקרא יח, יב-יג]

[ויקרא יח, יב]

[דברים ז, יב]

[דברים יב]

הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מִקְרֵי רִבְעָ וּמַלְּיֵי מִלֵּי קָתָנֵי לָהּ: בְּאִשָּׁה שְׁנֵי מְשָׁכְבוֹת כְּדִכְתִיב בָּהּ מְשָׁכְבֵי: וּבְהֵמָה מְשָׁכָב אֶחָד דְּהָא לָא כְּתִיב בָּהּ מְשָׁכְבֵי וּלְעִנְיַן רִבִּיעָה

הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – חַיָּיב. דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא: בְּאִשָּׁה שְׁנֵי מְשָׁכְבוֹת, וּבִבְהֵמָה מְשָׁכָב אֶחָד. מַתְקִיף לַהּ רַב פָּפָּא: אַדַּרְבָּה, אִשָּׁה דְּאוֹרְחָהּ הִיא אַמְשָׁכָב מִיחַיַּיב, אַמִּידַּעַם אַחֲרִינָא לָא מִיחַיַּיב. בְּהֵמָה דְּלָאו אוֹרְחָא הִיא, לְחַיַּיב עָלֶיהָ עַל כָּל נָקֵב וְנָקֵב. תַּנְיָא (דְּלָא כְּתַרְוַיְיהוּ): זָכָר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – חַיָּיב. (א)**אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא: הַמְעָרֶה בִּזְכוּר, מַהוּ?** [א]**הַמְעָרֶה בִּזְכוּר – מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב בֵּיהּ. אֶלָּא, הַמְעָרֶה בִּבְהֵמָה, מַהוּ?** [ב]**אָמַר לֵיהּ: אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְהַעֲרָאָה דִּכְתִיבָא גַּבֵּי אֲחוֹת אָבִיו וַאֲחוֹת אִמּוֹ, דְּלָא צְרִיכָא, דְּהָא אִיתַּקֵּשׁ לְהַעֲרָאָה דִּנְדָּה – תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְהַעֲרָאָה דִּבְהֵמָה. מִכְּדֵי, בְּהֵמָה מְחַיְּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין הִיא, לְמָה לִי דִּכְתִיב לְהַעֲרָאָה דִּידַהּ גַּבֵּי חַיָּיבֵי כָּרֵיתוֹת? לְכִתְּבִיהּ גַּבֵּי חַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְלִיגְמוֹר חַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין מֵחַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין! הוֹאִיל וְכוֹלֵיהּ קְרָא לְדָרְשָׁא הוּא דְּאָתֵי, כְּתִיבָא נָמֵי מִילְּתָא דִּדְרָשָׁא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב אַחְדְּבוּי בַּר אַמֵּי מֵרַב שֵׁשֶׁת: הַמְעָרֶה בְּעַצְמוֹ, מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: קְבַסְתָּן!** [ג]**אָמַר רַב אָשֵׁי: מַאי תִּיבְעֵי לָךְ? בָּקוֹשִׁי לָא מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ, כִּי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ בִּמְשַׁמֵּשׁ מֵת. לְמַאן דְּאָמַר מְשַׁמֵּשׁ מֵת בַּעֲרָיוֹת פָּטוּר, הָכָא פָּטוּר. וּלְמַאן דְּאָמַר חַיָּיב, הָכָא מִיחַיַּיב תַּרְתֵּי: מִיחַיַּיב אַשּׁוֹכֵב, וּמִיחַיַּיב אַנְּשָׁכָב.** [ד]**בְּעוֹ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה מַהוּ? תַּקָּלָה וְקִלּוֹן בָּעֵינַן, וְהָכָא תַּקָּלָה אִיכָּא קָלוֹן לְיֵיכָּא? אוֹ דִילְמָא תַּקָּלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קָלוֹן? (ב)אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: תְּנֵיתוּהָ, מָה אֵילָנוֹת שֶׁאֵין אוֹכְלִין וְאֵין שׁוֹתִין וְאֵין מְרִיחִין, אָמְרָה תוֹרָה: הַשְׁחֵת, שְׁרוֹף וְכַלֵּה, הוֹאִיל וּבָאת לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָן. הַמַּתְעֶה אֶת חֲבֵירוֹ מִדַּרְכֵי חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶלָּא מֵעַתָּה, גּוֹי הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לִבְהֵמְתּוֹ תִּיתְסַר וּמְקַטְלָא? מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּלִישְׂרָאֵל לָא אָסַר וּלְגוֹי אָסַר? יִשְׂרָאֵל גּוּפֵיהּ לִיתְסַר, מִידֵּי דְּהַוֵה אַרְבִיעָה? אָמַר אַבָּיֵי: זֶה קִלּוֹנוֹ מְרוּבֶּה, וְזֶה קִלּוֹנוֹ מוּעָט. וַהֲרֵי אִילָנוֹת, דְּאֵין קִלּוֹנָן מְרוּבֶּה, וְאָמְרָה תּוֹרָה: הַשְׁחֵת, שְׁרוֹף וְכַלֵּה! בְּבַעֲלֵי חַיִּים קָאָמְרִינַן, דְּחָס רַחֲמָנָא עֲלַיְיהוּ. רָבָא אָמַר: אָמְרָה תּוֹרָה, בְּהֵמָה נָהֳגִית מֵעֲבִירָה, תֵּיהָרֵג. וַהֲרֵי אִילָנוֹת, דְּאֵין נָהֳגִין מֵעֲבִירָה, וְאָמְרָה תּוֹרָה: הַשְׁחֵת, שְׁרוֹף וְכַלֵּה! בְּבַעֲלֵי חַיִּים קָאָמְרִינַן, דְּחָס רַחֲמָנָא עֲלַיְיהוּ.** [ג]**תָּא שְׁמַע: דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ: ״זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ.״ מַאי לָאו,**

מִדְּסֵיפָא

אַדַּרְבָּה אִשָּׁה דְּאוֹרְחָהּ כּוּ' הָא פְּשִׁיטָא בְּכָלָּהּ הַשְׁ"ס דְּבָאִשָּׁה מִתְחַיֵּב אַשְׁנֵי מְשָׁכְבוֹת דְּמִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב אֶלָּא רַב פָּפָּא ה"ק אִם יֵשׁ לְחַלֵּק בֵּין אִשָּׁה לִבְהֵמָה אִיפְכָּא הָוֵה לֵיהּ לְמֵימַר: זֶה קִלּוֹנוֹ מְרֻבֶּה פ"ה דס"ל לְאַבַּיֵּי דְּבַעֵינַן תַּקָּלָה וְקִלּוֹן וְלֵית לֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת דְּמַחֲיֵב בְּהֵמָה הַנִּרְבַּעַת לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים א"נ אִית לֵהּ אֶלָּא דס"ל מִתּוֹךְ שֶׁקִּלּוֹנוֹ מְרֻבֶּה אֵיכָא קָלוֹן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַאִילָנוֹת לָא גָּמִיר וּפֵי' דְּחַס דְּמַשְׁמַע דְּלִשְׁנוֹיֵי מִלְּתָא דְּרַב שֵׁשֶׁת בָּא דְּמְחַיֵּב אע"ג דְּלֵיכָּא קָלוֹן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעוֹד קָשָׁה הֵיאַךְ פְּשִׁיט רַב שֵׁשֶׁת מֵאִילָנוֹת שֶׁטַּעוּנִין שְׂרֵפָה מִשּׁוּם תַּקָּלָה לְחַדָּא הָכִי נַמִּי לִבְהֵמָה שֶׁרְבָעָהּ עוֹבֵד כּוֹכָבִי' הָא וַדַּאי פְּשִׁיטָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר מִשְׁתַּחֲוָה לִבְהֵמָה תּוֹכִיחַ דְּאֵיכָא תַּקָּלָה לְחוּדָהּ וְשַׁרְיָא כִּדְמַסִּיק מִשּׁוּם דְּחַס רַחֲמָנָא אַבַּעֲלֵי חַיִּים וה"ה בְּרִבִּיעָה דְּלֵיכָּא לְמֵילַף מֵאִילָנוֹת וי"ל דְּהָכִי פְּשִׁיט כִּי הֵיכִי דְּגַבֵּי אִילָנוֹת הִשְׁוָה הַכָּתוּב שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אע"ג דְּבִישְׂרָאֵל אֵיכָא תַּקָּלָה וְקִלּוֹן וּבְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים לֵיכָּא אֶלָּא תַּקָּלָה לְחוּדָהּ ה"נ גַּבֵּי בְּהֵמָה יֵשׁ לְהַשְׁווֹת נִרְבָּע דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְנִרְבָּע דְּיִשְׂרָאֵל אע"ג דְּבִישְׂרָאֵל אֵיכָא תַּקָּלָה וְקִלּוֹן וּבְעוֹבֵד כּוֹכָבִים לֵיכָּא אֶלָּא תַּקָּלָה לְחוּדָהּ וּפְרִיךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לִבְהֶמְתּוֹ תִּתְסַר וְנִקְטְלָה מִשּׁוּם תַּקָּלָה לְחוּדָהּ וּמִשֵּׁנִי וּמִי אִיכָּא מִידֵּי כוּ' הָא לָא אַסְרִינַן נִרְבַּעַת לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא כְּדֵי לְהַשְׁווֹתָהּ לְנִרְבַּעַת לְיִשְׂרָאֵל וּפְרִיךְ יִשְׂרָאֵל גּוּפָהּ תִּתְסַר מִדֵּי דַּהֲוָה אַרְבִיעָה וְכֵיוָן דְּנָאֲסוֹר נֶעֱבַד דְּיִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם תַּקָּלָה וְקִלּוֹן כְּמוֹ בְּרִבִּיעָה נָאֲסַר נַמִּי נֶעֱבַד לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲפִילּוּ מִשּׁוּם תַּקָּלָה לְחוּדָהּ וּמְשֵׁנִי זֶה קִלּוֹנוֹ מְרֻבֶּה אֵין לְלָמוֹ' נֶעֱבַד דְּיִשְׂרָאֵל מִנִּרְבָּע לְיִשְׂרָאֵל דְּנִרְבָּע לְיִשְׂרָאֵל קִלּוֹנוֹ מְרֻבֶּה וְנֶעֱבַד דְּיִשְׂרָאֵל תַּקָּלָה אִיכָּא וְקִלּוֹן מְרֻבֶּה לֵיכָּא:

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' יד:

ב מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' טז:

ג מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' יא:

ד מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' ו:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יח:
ב טוש״ע אה״ע סי׳ קסז סעי׳ ד:
ג מיי׳ פג׳ מהל׳ אישות הל׳ יא:
ד מיי׳ פא׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ יז:
ה מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ב:
ו מיי׳ פג׳ מהל׳ מטמאי משכב ומושב הל׳ ג:
ז מיי׳ פז׳ מהל׳ תרומות הל׳ ג:
ח מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
ט סמג עשין נב, טוש״ע אה״ע סי׳ קסז סעי׳ א:
י מיי׳ פא׳ מהל׳ יבום וחליצה הל׳ טז:
יא מיי׳ פג׳ מהל׳ מטמאי משכב ומושב הל׳ ג:
יב מיי׳ פח׳ מהל׳ תרומות הל׳ א:
יג מיי׳ פח׳ מהל׳ תרומות הל׳ יא:
יד מיי׳ פד׳ מהל׳ איסורי המזבח הל׳ יג:
טו מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יז:
טז מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
יז סמג לאוין טז:
יח מיי׳ פב׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ז:

וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם א"א פ"ה אִם קִבֵּל אֲבִיהָ קִדּוּשִׁין וְקִשָּׁה מִסֵּיפָא שָׁמְעִי' לָהּ דְּתָנֵי בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל עֲרָיוֹת דְּדָיְקִינַן מִנָּךְ אֲפִילּוּ בְּהֶמָה וְעוֹד בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף י. ושם) דְּבָעוּ לְמִפְשַׁט דְּבֵיאָה אֲרוּסִין עוֹשָׂה וְלֹא נִשּׂוּאִין עוֹשָׂה מִדְּקָתָנֵי מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבֵיאָה וּבָתַר הָכִי קָתָנֵי נִשֵּׂאת וּמַמְאֵי דִּלְמָא נִשֵּׂאת אַקִּדּוּשֵׁי כָּסָף קָאֵי כְּמוֹ וְחַיָּבִים עָלֶיהָ מִשּׁוּם א"א וי"ל דְּכָלְהָ אַקִּדּוּשֵׁי בִּיאָה דְּרֵישָׁא קָאֵי וּמִשּׁוּם בָּא עָלֶיהָ יָבָם קִנְאָה מִדְּרַבָּנַן כְּמוֹ בֵּן תִּשַּׁע דְּסֵיפָא דִּלְא קָנֵי מִדְאוֹרַי' אֶלָּא כְּמַאֲמָר בְּעַלְמָא כְּדְאִיתָא בְּשִׁלְהֵי הָאִשָּׁה רַבָּה (יְבָמוֹת דף צו.) וּמִיהוּ קְשָׁה דְּלִקְמָן בְּפ' בֵּן סוֹרֵר (סנהדרין דף סט.) דַּיֵּק מֵהָכָא דְּהוֹלְכִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אַחַר הָרֹב. מִדְּקָתָנֵי וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם א"א וְאַמַּאי דִּלְמָא אֵילוֹנִית הִיא וְאַדַּעְתָּא דְּהָכִי לָא קִדֵּשׁ הָא אֲפִילּוּ הָרִאשׁוֹן אַדַּעְתָּא דְּהָכִי קִדֵּישׁ ה"מ לְמִפְרַךְ אַמַּאי חַיָּבִין דְּאֵילוֹנִית לָאו בַּת יִבּוּם הִיא וּמִיבּוּם לָא פָּרִיךְ דהל"ל דְּאַדַּעְתָּא דְּהָכִי לָא מִיבֵּם וי"ל דִּנְקֵט אַדַּעְתָּא דְּהָכִי לֹא קִדֵּשׁ מִשּׁוּם דְּפָרִיךְ עָלָהּ גַּם מְסֵיפָא דְּבָא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל עֲרָיוֹת וּמַאן דְּמִשְׁנֵי וְחַיָּבִין עָלֶיהָ בְּקָרְבָּן לֹא אִסְיָק אַדַּעְתָּהּ מְסֵיפָא וּבָתַר הָכִי פָּרִיךְ וּמְשַׁנֵּי דְּקִבְּלָהּ עָלָיו מִכָּל מָקוֹם הַהוּא דא"א כְּדִשְׁנִינַן חַיָּבִין עָלֶיהָ בְּקָרְבָּן א"נ דְּקִבֵּל עָלָיו הַיָּבָם וְלֹא רָאשׁוֹן דְּאִם תִּמְצָא אֵילוֹנִית תִּתְקַדֵּשׁ לוֹ מ"מ בְּבִיאָתוֹ וְרִיבָּ"א פֵּרֵשׁ דִּנְקֵט דְּחַיָּבִים עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ וה"ה לְכָל עֲרָיוֹת כְּדֵי לְאַשְׁמוֹעִינַן מֵחֲמַת סֵיפָא אֲפִילּוּ בְּהֶמָה דְּמִסֵּיפָא גְּרִידָא לָא הָוֶה שְׁמִעִינַן בְּהֶמָה דַּהֲוָה אֲמְרִינַן גַּבֵּי בְּהֶמָה לֹא חָשִׁיב בִּיאָתוֹ בְּיאָה תַּדַע דְּגַבֵּי בֶּן ט' דְּקָתָנֵי וְאִם בָּא עַל אַחַת מִכָּל עֲרָיוֹת אֲפִ"ה לֹא קָתָנֵי בְּהֶמָה בְּהֶדְיָא וּפוֹסֵל אֶת הַבְּהֵמָה וְנִסְקָלֶת עַל יָדוֹ וְגַיְיסִינַן הָתָם דְּלָא קָתָנֵי גַּבֵּי קַטָּנָה וּפוֹסֵל אֶת הַבְּהֵמָה וְנִסְקָלֶת עַל יָדוֹ: נְשׂאת לְכֹהֵן אֲבָל פְּחוּתָה מִבַּת ג' לֹא אִכְלָה אע"ג דְּלֵיכָא לְמִחַשׁ לְדַשָּׁא וְלֹא לְסַמְפּוֹן דְּהָא נִשֵּׂאת כֵּיוָן דְּלָאו בַּת בִּיאָה הִיא חוֹזֶרֶת לְבֵית אֲבִיהָ וְלָא בְּדִיק לָהּ וְעוֹד דְּכֵיוָן דְּנִשֵּׂאת אֲמִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה קָאֵי כְּדְאָמַר בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף י.) אִם כֵּן פְּחוּת מִבַּת ג' דְּקִדּוּשֵׁי בִּיאָה דְּדָה לָאו קִדּוּשֵׁי נִשּׂוּאִין נְמֵי לָא מְהַנְּיָ: וְאֵינוֹ נוֹתֵן גֵּט עַד שֶׁיַּגְדִּיל בְּהַגְדִּיל לְחוּד לָא סָגֵי לֵיהּ בְּגֵט דְּבִיאַת בֶּן ט' כְּמַאֲמָר שַׁוְיָה רַבָּנָן וּצְרִיכָה גֵּט לְמַאֲמָרוֹ וַחֲלִיצָה לְזִקְתּוֹ אֶלָּא לְכְשֶׁיַּגְדִּיל יִבְעֹל וְיִתֵּן גֵּט הָכִי מְפָרֵשׁ בְּפ' יוֹצֵא דֹּפֶן (נדה דף מה.): וְאֵינוֹ מַאֲכִיל פֵּי' בַּקּוּנְטְ' אִם הָיָה כֹּהֵן וּבָא עָלֶיהָ לִשֵּׁם קִדּוּשִׁין אֵינוֹ מַאֲכִיל וְקָשָׁה דְּאֵין זֶה תְּלוּי בְּבִיאָה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקִדּוּשֵׁי קְטָן לָאו קִדּוּשִׁין וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּאֵינוֹ מַאֲכִיל בִּיבְמָתוֹ קָאָמַר אע"פ שֶׁזִּקּוּקָה וְעוֹמֶדֶת:

ה"ג לֹא סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן וְרֵישָׁא הָא קמ"ל וְכוּ': סֵיפָא וַדַּאי תַּרְוַיְיהוּ אִיכָּא וְאַיְמָא לָךְ דַּכְלָּהּ מַתְנֵי' בִּישְׂרָאֵל קָא מְיַרֵי וְאִשְׁמוֹעִינַן רֵישָׁא דאע"ג דְּלֵיכָא אֶלָּא חָדָא קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה כְּגוֹן יִשְׂרָאֵל שׁוֹגֵג כְּסָבוּר מַתָּר דְּאִיכָּא קַלּוֹן שֶׁגְּנָזָה עַצְמוֹ בְּדָבָר מְגֻנֶּה וְתַקָּלָה לֵיכָּא וּמַאי תַּקָּלָה דִּקְתָנֵי שֶׁבָּאת לְאָדָם תַּקָּלָה ע"י תַּקָּלַת קַלּוֹן קָאָמַר וְנִיחָא לְאוֹקְמָהּ הָכִי וְלָא תּוֹקְמָא רֵישָׁא בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְסֵיפָא בְּיִשְׂרָאֵל: בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד קִים לְהוּ לְרַבָּנַן דְּשׁוּב אֵין בְּתוּלֶיהָ חוֹזְרִין וּמַאן הִיא רְאוּיָה לְבִיאָה: מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה ע"י אֲבִיהָ אִם מְסָרָהּ אֲבִיהָ לְאַחַר לְבֹא עָלֶיהָ לְשׁוּם קִדּוּשִׁין דְּהַאָב זַכַּאי בְּבִתּוֹ בְּקִדּוּשֶׁיהָ דִּכְתִיב (דְּבָרִים כ"ב:ט"ז) אֶת בְּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה אֲבָל הִיא עַצְמָהּ וְאִמָּהּ וְאַחֶיהָ כְּשֶׁהִיא יְתוֹמָה אֵין בָּהּ קִדּוּשֵׁי תּוֹרָה אֶלָּא רַבָּנַן הוּא דְּתַקְּנוּ וְלֹא הִצְרִיכוּהָ גֵּט אֶלָּא מֵאוּן בְּעַלְמָא: וְאִם בָּא עָלֶיהָ יָבָם קִנְאָה וְיָצְאָה יְדֵי יִבּוּם וּמִתְגָּרֶשֶׁת הַיְמָנוּ בְּגֵט וּמְקַבְּלוֹ אֲבִיהָ וַאֲינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה דְּהָא בְּבִיאַת יָבָם תְּלָה רַחֲמָנָא דְּכֵיוָן שֶׁלְּקָחָהּ נַעֲשֵׂית כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁמְּגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְזֶה הֲרֵי בָּא [עָלֶיהָ] אֲבָל פְּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים אֵינָהּ בִּיאָה וַאֲינָהּ נִקְנֵית לוֹ וְאִם בָּא לְגָרְשָׁהּ בְּגֵט אֵינוֹ יָכוֹל אֶלָּא יַמְתִּין עַד שֶׁתְּהֵא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְיִבְעֹל אוֹ עַד שֶׁתֵּבִיא ב' שְׂעָרוֹת וְתַחֲלֹץ: וְחַיָּבִין עָלֶיהָ אִם קִבֵּל אֲבִיהָ קִדּוּשִׁין וּבָא עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ דְּבִיאָה הִיא אֲבָל פְּחוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד אֲפִילּוּ בָּא עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ וְאֵינָהּ נִקְנֵית לוֹ וְאֵינָהּ בִּיאָה לְגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְאֵינָהּ נִקְנֵית לוֹ לְהַפְקִיעַ קִדּוּשֵׁי אֲחִיו דְּקַטָּן הוּא וְאֵינוֹ בֶּן דַּעַת: וּמְטַמֵּא בִּנְדָּה כְּבוֹעֵל נִדָּה וְלֹא כְּבוֹעֵל: לְטַמֵּא מִשְׁכָּב שֶׁלּוֹ הַתַּחְתּוֹן כָּעֶלְיוֹנוֹ שֶׁל זָב אֲבָל פְּחוֹת מִבַּת ג' אֵינוֹ מְטַמֵּא בִּנְדָּה לְטַמֵּא מִשְׁכָּב הַתַּחְתּוֹן כָּעֶלְיוֹנוֹ שֶׁהַבּוֹעֵל נִדָּה מְטַמֵּא מִשְׁכָּב הַתַּחְתּוֹן מִשּׁוּם מִשְׁכַּב אַפַּי' לֹא נָגַע בּוֹ כָּעֶלְיוֹן שֶׁל זָב הָכִי מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה בְּפֶרֶק בְּנוֹת כּוּתִים (נִדָּה דַּף לב:) שֶׁאֵין מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל בּוֹעֵל נִדָּה חָמוּר כְּמִשְׁכַּב נִדָּה וּכְמִשְׁכַּב זָב שֶׁנַּעֲשִׂים אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים דִּכְתִיב בְּהוּ וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבָהּ אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּעֶלְיוֹנוֹ שֶׁל זָב בְּגֶד שֶׁנִּשָּׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב שְׁאֵינוֹ אֶלָּא רִאשׁוֹן לְטַמֵּא אָדָם וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים אֶלָּא אֹכָלִין וּמַקְרֵאי יְלָפִינַן לָהּ הָתָם: נִשֵּׂאת לְכֹהֵן ע"י קִדּוּשֵׁי אֲבִיהָ: אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה אֲבָל פְּחוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ אע"פ שֶׁקִּדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין עַל יְדֵי אֲבִיהָ הוֹאִיל וְאֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה אֵין חֻפָּתָהּ חֻפָּה וְהַוָּיָא לָהּ כַּאֲרוּסָה

מִדְּסֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא תַּקָּלָה בְּלֹא קַלּוֹן. וְהֵיכִי דָּמֵי? גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן. רֵישָׁא הָא קָא מַשְׁמַע לַן: דַּאֲפִילּוּ קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה נָמֵי מִחַיְּבִי. וְהֵיכִי דָּמֵי? יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג, וְכִדְבָעֵי רַב הַמְנוּנָא.

[א]דְּבָעֵי רַב הַמְנוּנָא: יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג, מַהוּ? תַּקָּלָה וְקַלּוֹן בָּעֵינַן, וְהָכָא קַלּוֹן אִיכָּא, תַּקָּלָה לֵיכָּא? אוֹ דִילְמָא קַלּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין תַּקָּלָה? [ב-ה](א)אָמַר רַב יוֹסֵף: תָּא שְׁמַע, בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה, וְאִם בָּא עָלֶיהָ יָבָם קִנְאָה, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ. [ו]וּמְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ, לְטַמֵּא מִשְׁכָּב תַּחְתּוֹן כְּעֶלְיוֹן. נִיסֵּת לְכֹהֵן – אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים – פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. [ז]וְאִם בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל הָעֲרָיוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה, מוּמָתִין עַל יָדָהּ, וְהִיא פְּטוּרָה. אֶחָד מִכָּל עֲרָיוֹת, וַאֲפִילּוּ בְּהֵמָה. וְהָא הָכָא דְּקַלּוֹן אִיכָּא, תַּקָּלָה לֵיכָּא, וְקָתָנֵי: מוּמָתִין עַל יָדָהּ. כֵּיוָן דְּמִזְיַדָּה הִיא, תַּקָּלָה נָמֵי אִיכָּא, וְרַחֲמָנָא הוּא דְּחָס עָלַהּ. עָלַהּ דִּידָהּ חָס, אַבְּהֵמָה לָא חָס. [ט-יא(ב)]אָמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ – קְנָאָה, וְאֵינוֹ נוֹתֵן גֵּט עַד שֶׁיַּגְדִּיל. וּמְטַמֵּא כְּנִדָּה לְטַמֵּא מִשְׁכָּב תַּחְתּוֹן כְּעֶלְיוֹן. [יב-טו]פּוֹסֵל וְאֵינוֹ מַאֲכִיל, וּפוֹסֵל אֶת הַבְּהֵמָה מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְנִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ. וְאִם בָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה, מוּמָתִים עַל יָדוֹ. וְהָא הָכָא קַלּוֹן אִיכָּא, תַּקָּלָה לֵיכָּא, וְקָתָנֵי: נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ. כֵּיוָן דְּמִזְיַדָּה הוּא, תַּקָּלָה נָמֵי אִיכָּא, וְרַחֲמָנָא הוּא דְּחָס עָלַהּ. עָלַהּ דִּידָהּ חָס, אַבְּהֵמָה לָא חָס. [ג]תָּא שְׁמַע: דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ: "זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקְלָה פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ". מַאי לָאו, מִדְּסֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה? וְהֵיכִי דָּמֵי? יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה. וְהֵיכִי דָּמֵי? גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה, וּכְדְבָעוּ מִינֵיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת. [יג-יח(ד)]מַתְנִי' הַמְגַדֵּף אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַשֵּׁם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה:

בְּכָל

מסורת הש״ס

א לקמן סט.; יבמות נז:; נדה מד:; משנה נדה; קידושין י.
ב משנה נדה; נדה מה.
ג לעיל נד.
ד ספרא אמור פרשה יד ג

דאע"ג דְּקִבְּלָהּ עָלָיו אֵין הָאִשָּׁה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה: בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַפְּסוּלִין כְּגוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ חָלָל אוֹ נָתִין וּמַמְזֵר פְּסָלָהּ מִן הַתְּרוּמָה דְּהָא בִּיאָתָהּ בִּיאָה וּבִיבְמוֹת (דף סח.) וּבְקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק בָּתְרָא (דף סט:) יְלִפִי לָהּ מֵהָתָם כִּי תִּהְיֶה לְאִישׁ זָר וְגוֹ' כֹּהֵן כִּי תִּהְיֶה לְאִישׁ זָר וְגוֹ' כֵּן שְׁנִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ פְּסָלָהּ עוֹלְמִית מֵהָתָם יְלִיף לָהּ שֶׁפִּיר וּלְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית מֵרַבּוּ מֵרַבּוּיָא דְּבַת וּבַת: מוּמָתִין ע"י אִם מֵחַיָּבֵי מִיתוֹת הֵן דְּהָא בִּיאָתָהּ בִּיאָה: וְהִיא פְּטוּרָה דְּלָאו בַּת עֲנָשִׁין הִיא: תַּקָּלָה לֵיכָּא דְּלָאו בַּת עֲנָשִׁין הִיא וַהֲרֵי הִיא בְּכְלַל שׁוֹגֵג: קְנָאָה לְיוֹרְשָׁהּ וְשֶׁלֹּא תִּפָּטֵר עוֹד בַּחֲלִיצָה אֶלָּא בְּגֵט: וְאֵינוֹ נוֹתֵן גֵּט עַד שֶׁיַּגְדִּיל שֶׁהֲרֵי ע"י קִדּוּשֵׁי אֲחִיו נָאֲסָרָה וְגֵרוּשִׁין שֶׁל זָה אֵינָן חֲשׁוּבִין לְהַפְקִיעַ קִדּוּשֵׁי אֲחִיו דְּקַטָּן הוּא וְאֵינוֹ בֶּן דַּעַת: וּמְטַמֵּא בִּנְדָּה כְּבוֹעֵל נִדָּה וְלֹא כְּבוֹעֵל: לְטַמֵּא מִשְׁכָּב הַתַּחְתּוֹן כָּעֶלְיוֹנוֹ שֶׁל זָב אֲבָל פְּחוֹת מִבֶּן ט' אֵינוֹ אֶלָּא כְּנוֹגֵעַ בְּנִדָּה לְטַמֵּא עָרֶב: וּפוֹסֵל אֶת הָאִשָּׁה בְּבִיאָתוֹ מִן הַתְּרוּמָה אִם הוּא א' מִן הַפְּסוּלִין: וְאֵינוֹ מַאֲכִיל אִם הוּא כֹּהֵן וּבָא עָלֶיהָ לְשֵׁם קִדּוּשִׁין אֵינוֹ מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה דְּקַטָּן אע"ג דְּבִיאָתוֹ בְּיאָה אֵין קִנְיָנוֹ קִנְיָן וְלָא קָרֵינָא בַּהּ קִנְיָן כְּסָפוֹ: וּפוֹסֵל אֶת הַבְּהֵמָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִשּׁוּם נִרְבָּע כְּגוֹן עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ ע"פ הַבְּעָלִים שֶׁאֵינָהּ נִסְקֶלֶת וְאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת לְהֶדְיוֹט: וְנִסְקֶלֶת עַל יְדוֹ אִם יֵשׁ עֵדִים דְּאֵין שׁוֹר וּבְהֵמָה נִסְקָלִין אֶלָּא ע"י עֵדִים וְסַנְהֶדְרִין כְּדְאָמַר בפ"ק (דף ב.) כְּמִיתַת בַּעַל כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר: מַאי לָאו מִדְּסֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן דְּהָא קָתָנֵי אִם יֵשׁ עֵדִים וְסַנְהֶדְרִין וְקָתָנֵי שְׁנִסְקַל הָיְנוּ קַלּוֹן וְקָתָנֵי תַּקָּלָה מִשְׁנָה יַתִּירָא דְּרֵישָׁא לְאֵתוֹיֵי קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלַת אָדָם וּמַאי תַּקָּלָה דְּקָתָנֵי בָּהּ תַּקָּלַת קַלּוֹן דְּאִלּוּ לַאֲתוּיֵי תַּקָּלַת אָדָם וְכֵלִים דִּכְתִיב בְּהוּ וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבָהּ אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּעֶלְיוֹנוֹ שֶׁל זָב בְּגֶד שֶׁנִּשָּׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב שְׁאֵינוֹ אֶלָּא רִאשׁוֹן לְטַמֵּא אָדָם וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים אֶלָּא אֹכָלִין וּמִקְרֵאי יְלָפִינַן לָהּ הָתָם: נִשֵּׂאת לְכֹהֵן ע"י קִדּוּשֵׁי אֲבִיהָ: אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה אֲבָל פְּחוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ אע"פ שֶׁקִּדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין עַל יְדֵי אֲבִיהָ הוֹאִיל וְאֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה אֵין חֻפָּתָהּ חֻפָּה וְהַוָּיָא לָהּ כַּאֲרוּסָה דְּאִי לָא סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן וְרֵישָׁא הָא קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה וְהֵיכִי דָּמֵי? גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא תַּקָּלָה בְּלֹא קַלּוֹן. וְהֵיכִי דָּמֵי? יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא תַּקָּלָה בְּלֹא קַלּוֹן. וְהֵיכִי דָּמֵי? גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה, וּכְדְבָעוּ מִינֵיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת. מַתְנִי' הַמְגַדֵּף אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַשֵּׁם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בְּכָל

וְקַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה וְהֵיכִי דָּמֵי? גּוֹי הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא תַּקָּלָה בְּלֹא קַלּוֹן. וְהֵיכִי דָּמֵי? יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג. לָא, סֵיפָא תַּקָּלָה וְקַלּוֹן, רֵישָׁא קַלּוֹן בְּלֹא תַּקָּלָה וְהֵיכִי דָּמֵי? יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה בְּשׁוֹגֵג, וְכִדְבָעֵי רַב הַמְנוּנָא.

מסורת הש"ס

א לעיל כט.; משנה סנהדרין

ב מכות כב.; רש"י על דברים

ג ספרא אמור פרשה יד ג

ד ספרא אמור פרק יט ה; שבועות לו.; ספרא קדושים פרשה ב ו

ה תוספתא עבודה זרה; ויקרא רבה; לקמן נט.; אוצר מדרשים חופת אליהו שבע חופות או חופת אליהו מז; בראשית רבה; אוצר מדרשים פרקי רבינו הקדוש

גליון הש"ס

גמ' דאמר קרא ונוקב שם. עי' לקמן סו ע"א רש"י ד"ה בנקבו:

תורה אור השלם

מַה אָקֹב לֹא קָבַה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה' [במדבר כג, ח]

אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר [שמות כב, כז]

לפי התלמוד (סנהדרין נו ע"א) יש בפסוקנו אזהרה על וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:כז, ד]

וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרָיו תְּשַׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם וגו' [דברים יב, ג]

וַיַּקְהֵל יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אַרְוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן וגו' [מלכים ב יב, י]

וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת*(בספרי וגו' [במדבר א, יז]

אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ [דברים ו, יג]

וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיביאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם וגו' [ויקרא כד, יא]

הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ וגו' [ויקרא כד, יד]

וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא וגו' [ויקרא כד, טו]

וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל [בראשית ב, טז]

וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח וגו' [ויקרא כד, טז]

בְּכָל יוֹם כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּבְרִיקַת עֲדִים הָיוּ דָּנִין אוֹתָן בְּכִנּוּי כְּלוֹמַר הָיוּ דָּנִין עִמָּהֶן וּבוֹדְקִין אוֹתָם בְּכִנּוּי הֵיאַךְ אָמַר כָּךְ אָמַר יָכָה יוֹסִי אֶת יוֹסִי כְּאִלּוּ לָאו כִּנּוּי הוּא אֶלָּא ב"ד מְכַנִּין בְּדִבְרֵיהֶם הַקְּלָלָה כְּלַפֵּי אֲחֵרִים כָּל מִי שֶׁמִּתְכַּוֵּן בְּדִבְרָיו וּמְדַבֵּר בְּאָדָם זֶה שֶׁמְּדַבֵּר וּמְקַלֵּל וְתוֹלֶה בְּאָחֵר קָרֵי לֵהּ כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים וְיֵשׁ לוֹ חֵבֶר בְּשִׁבּוּעוֹת (דף לה.) וְגַם בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא וְאֶל אָדָם לֹא אֲכַוְּנָה כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַוְּנָה (איוב ל"ב:כ-א-כ"ב) וּלְהָכִי נָקֵט יוֹסִי אֶת יוֹסִי דְּד' אוֹתִיּוֹת אִיכָּא כְּשֵׁם בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת דְּאִינוּ חַיָּב אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד דְּהֵיכָנוּ שֵׁם בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת וּמְשׁוּם דְּחָשְׁבוּנוֹ שֶׁל יוֹסֵי בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים וּלְהָכִי נָקֵט יָכָה זֶה אֶת זֶה דְּיַלְפִינַן לְקַמָּן דְּאִינוּ חַיָּב עַד שֶׁיְּבָרֵךְ שֵׁם בְּשֵׁם: נִגְמַר הַדִּין וּבָאוּ לוֹמַר חַיָּב הוּא לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהָרְגוֹ עַל פִּי עֵדוּת שֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁהָרֵי לֹא שָׁמְעוּ מִפִּיהֶם אֶלָּא קְלָלַת כִּנּוּי: אֶלָּא מוֹצִיאִין אֶת כָּל אָדָם לְחוּץ דְּגָנְאי הוּא לְהַשְׁמִיעַ בְּרַבִּים לְרַבִּים: וְקוֹרְעִין בִּגְדֵיהֶם: וְלֹא מֵאֶחָן עוֹלָמִית וְטַעְמָא מִפְּרָשׁ בַּגְּמָרָא: אַף אֲנִי שָׁמַעְתִּי כְּמוֹהוּ וא"צ לְחַזֵּר וּלְהַזְכִּיר בְּרָכַת הַשֵּׁם: גְּמ' שֵׁם בְּשֵׁם כְּגוֹן יָכָה פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִי אוֹ יְקַלֵּל שֵׁם פְּלוֹנִי אֶת שֵׁם פְּלוֹנִי: וְנוֹקֵב שֵׁם בְּנִקְבוֹ שֵׁם לְהָכִי אַהֲדְרֵהּ בְּהָאי קְרָא לוֹמַר לְךָ עַד שֶׁיִּקֹּב שֵׁם בְּשֵׁם: וּמַאי דְּהָאי וְנוֹקֵב שֵׁם וגו' עַד לֹא תַּעֲשׂוּן לְשׁוֹן קוֹשְׁיָא הוּא דְּאֵין תֵּרוּץ בֵּינֵיתַיִם: מְבָרֵז שֶׁלֹּא לְתַחֹב סַכִּין לִדְקֹר נָקֵב בְּשֵׁם הַכָּתוּב בְּקִלְלָה: וְאַזְהָרָתֵהּ מֵהָכָא וְאַבְּדָתָם אֶת שְׁמָם וסְמִיךְ לֵהּ לֹא תַּעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם: בְּעֶנְיָן שֵׁם בְּשֵׁם כְּדֵילְיף לְעֵיל וּבְנִקִּיבָה לֹא מִשְׁפַּחַת שֵׁם בְּשֵׁם שֶׁיִּנְקֹב אֶת חֲבֵרוֹ: שְׁנֵי שֵׁמוֹת אַהֲדְרֵי כְּתוּבִים בְּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת קְלָף וְיִתְּנֵם זֶה עַל זֶה: נוֹקֵב וְחוֹזֵר וְנוֹקֵב בְּסָכִּין הוּא וְאֵין שֵׁם נוֹקֵב אֶת שֵׁם חֲבֵרוֹ דְּלְאַחַר שֶׁיִּנְקֹב הָעֶלְיוֹן יִנְקֹב הַתַּחְתּוֹן: פְּרוּשֵׁי בְּאוֹתִיּוֹתָיו וּפְרוּשָׁה: לֹא שָׁמְהּ אַזְהָרָה וְלֹא עָנַשׁ עָלָיהּ מִיתָה: תַּרְוַיְהוּ פְּרוּשֵׁי וּבְרוֹבֵי וּבַחֲדָא לָא מְחַיֵּב: אִישׁ אִישׁ בִּבְרָכַת הַשֵּׁם כָּתוּב אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וגו' (וַיִּקְרָא כ"ד:ט"ו): אֵינָהּ אֶלָּא סְיָג דִּכְתִיב בְּהוּ (בְּרֵאשִׁית ט':ו') בְּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ וּמִיתָה אֵינָהּ אֶלָּא סְיָג וּלְקַמָּן אֵיכָא מ"ד אֶלָּא חָנָק וְהָא דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ל"ח:כ"ד) גְּבֵי תָּמָר הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף לָאו מִשּׁוּם דְּדִינָא הָכִי דַּאֲפִילּוּ מִיתָה לֹא נִתְחַיְּבָה לֹא בְּדִינָא דִּידְהוּ וְלֹא בְּדִידָן וּכְשֶׁהֶחֱמִירוּ עָלֶיהָ לְחַיְּבָהּ מִיתָה כִּיבְמָה שֶׁזִּנְּתָה אוֹקְמוּהָ אֻמָּתַת בַּת כֹּהֵן דְּבִשְׁרָפָה לְפִי שֶׁהָיְתָה בִּתּוֹ שֶׁל שֵׁם: וְאַלְבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר דִּלְרַבָּנַן הָא אָמְרִי עַל הַכִּנּוּיִין בְּאַזְהָרָה ואע"ג דִּלְבָנַי נַחֹ אַזְהָרָתָן זוֹ הִיא מִיתָתָן כֵּיוָן דְּבִישְׂרָאֵל לֵיכָא מִיתָה לָא מַרְבֵּי עו"ג לְמִיתָה מִקְּרָא דִּכְתִיב גִּבֵּי יִשְׂרָאֵל דִּישְׂרָאֵל לַיִת בְּהוּ מִיתָה מִיהוּ קָשָׁה מָנָא לֵהּ דִּפְלִיגִ רַבִּי יִצְחָק אַדְּרַבִּי מֵישָׁא דְּאָפְשָׁר דְּמוֹדֶה ר' יִצְחָק דְּמַרְבֵּינַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים מִבְּגֵר וּכְאֶזְרָח וְהָכָא אִקְּרָא דְּאִישׁ מִדְּאִישׁ אֵלָּא מִתּוֹקֶם לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶלָּא לר"מ וי"ל דְּמִבְּגֵר וּכְאֶזְרָח לָא מַרְבֵּינַן אֵי לָאו דְּמִתְרַבֵּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים מֵאִישׁ אִישׁ וּמֵאִישׁ אִישׁ לְחַדָּא לָא הֲוָה מַרְבֵּינַן אֵי לָאו בְּגֵר וּכְאֶזְרָח כֵּיוָן דְּבִישְׂרָאֵל לֵיכָא מִיתָה וְהָא דְּבָעֵי בְּסַמּוּךְ אִישׁ אִישׁ לְרַבֵּנַן לְמָה לִי לֹא כְּמוֹ שפ"ה דְּבָעֵי נְמֵי לֵ' מִשָּׁא דְּלָא קָשָׁה לֵיהּ כְּלָל אֶלָּא לֵ' יִצְחָק אַלְבָּא דְּרַבָּנַן בָּעֵי: אִישׁ כִּי יְקַלֵּל לְמָה לִי תַּמָּה הָא אִצְטְרִיךְ כְּדִדְרָשִׁינַן בְּפֶרֶק מִי שֶׁהִי' טָמֵא (פְּסָחִים צג.) לְמ"ד מְגַדֵּף הֵינוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אִצְטְרִיךְ כִּי יְקַלֵּל לְגוֹפֵּהּ לְאַשְׁמוֹעִי' דְּאִיכָּא כְּרֵת בְּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם דִּכְתִיב הָכָא וְנָשָׂא חֶטְאוֹ וּכְתִיב בְּחַדֵּל לַעֲשׂוֹת פֶּסַח רִאשׁוֹן חֶטְאוֹ יִשָּׂא וְלְמ"ד מְגַדֵּף הֵינוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה אִצְטְרִיךְ הָאי קְרָא לְאַגְמוֹרֵי כְּרֵת לְחַדֵּל פֶּסַח שֵׁנִי וי"ל דְּהָכָא דְּרֵישׁ כִּי יְקַלֵּל למ"ל דה"ל לְמִכְתַּב וְנָשָׂא הַכְּנּוּיִים בְּאַזְהָרָה דִּכְתִיב מִיצִו ה' אֱלֹהִים נִפְקָא כְּנּוּיִים מִגֵּר וְאֶזְרָח נִפְקִי לֵ' מִישָׁא וְאִי לֵ' יִצְחָק נַפְחָא הָא אָמַר לְרַבָּנַן פְּטוּרִין: שָׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ – דִּינִין, וּבִרְכַּת הַשֵּׁם, עֲבוֹדָה זָרָה, גִּילּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְגָזֵל, וְאֵבֶר מִן הַחַי.

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין טז:

ב מיי' פכ' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:

ג מיי' פכ' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ז:

ד מיי' פכ' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:

ה סמג לאוין טז:

ו מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' א:

ז מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

ח מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' יד:

ט מיי' פי' מהל' מלכים ומלחמות הל' ה:

י סמג לאוין טז:

יא מיי' פכ' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ז:

יב מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' ג:

יג מיי' פט' מהל' מלכים ומלחמות הל' א:

(א) **נִגְמַר הַדִּין, לֹא [הָיוּ] הוֹרְגִין בְּכִינּוּי, אֶלָּא מוֹצִיאִין כָּל אָדָם לַחוּץ. שׁוֹאֲלִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבַּיְּנֵיהֶן וְאוֹמֵר לוֹ: "אָמוֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵירוּשׁ". וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדַּיָּינִין עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן וְקוֹרְעִין, וְלֹא מְאַחִין. וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: "אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ", וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר: "אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ". [ג]גְּמ' תָּנָא: עַד שֶׁיְּבָרֵךְ שֵׁם בְּשֵׁם. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר שְׁמוּאֵל: דְּאָמַר קְרָא "וְנוֹקֵב שֵׁם וגו' בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת". [ד]מַאי דְּהַאי "נוֹקֵב" לִישָׁנָא דְּבָרוֹכֵי הוּא? דִּכְתִיב: "מָה אֶקֹב לֹא קַבֹּה אֵל". וְאַזְהָרָתֵיהּ מֵהָכָא: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל". (ב)וְאֵימָא: מִיבְרַז הוּא, דִּכְתִיב "וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ", וְאַזְהָרָתֵיהּ מֵהָכָא: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם... לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם"? בָּעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם, וְלֵיכָּא. וְאֵימָא דְּמִנַּח שְׁנֵי שֵׁמוֹת אַהֲדָדֵי, וּבָעֵי לְהוּ? הָהוּא נוֹקֵב וְחוֹזֵר וְנוֹקֵב הוּא. וְאֵימָא דְּחַיֵּיק שֵׁם אַפּוּמָּא דְּסַכִּינָא, וּבָעֵי בַּהּ? הָהוּא חוּרְפָּא דְּסַכִּינָא הוּא דְּקָא בָּזֵע. אֵימָא: פְּרוּשֵׁי שְׁמֵיהּ הוּא, דִּכְתִיב: "וַיִּקֹּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת". וְאַזְהָרָתֵיהּ מֵהָכָא: "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא". חָדָא, דְּבָעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם וְלֵיכָּא. וְעוֹד, הָוְיָא לֵיהּ אַזְהָרַת עֲשֵׂה, וְאַזְהָרַת עֲשֵׂה לָא שְׁמָהּ אַזְהָרָה. וְאֵיבָּעֵית אֵימָא: אָמַר קְרָא "וַיִּקֹּב... וַיְקַלֵּל", לְמֵימְרָא דְּנוֹקֵב קְלָלָה הוּא. וְדִילְמָא עַד דְּעָבֵד תַּרְוַיְיהוּ? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל", וְלָא כְּתִיב: "הוֹצֵא אֶת הַנּוֹקֵב וְהַמְקַלֵּל". שְׁמַע מִינַּהּ חָדָא הִיא. [ה]**תָּנוּ רַבָּנַן: "אִישׁ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"? לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִם, שֶׁמּוּזְהָרִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם כְּיִשְׂרָאֵל. וְאֵינָן נֶהֱרָגִין אֶלָּא בְּסַיִף, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בִּבְנֵי נֹחַ אֵינָהּ אֶלָּא בְּסַיִף. (ג)וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא: "ה'" – זוֹ בִּרְכַּת הַשֵּׁם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא: לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְרַבּוֹת אֶת הַכִּינּוּיִין, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. (ד)דְּתַנְיָא: "אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְנוֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת"! לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹקֵב שֵׁם מוֹת יוּמָת", יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּיב אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיוּחָד בִּלְבָד? מְנַיִּין לְרַבּוֹת כָּל הַכִּינּוּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו" – מִכָּל מָקוֹם. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. (ה)"וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַל שֵׁם הַמְיוּחָד בְּמִיתָה, וְעַל הַכִּינּוּיִין בְּאַזְהָרָה. (ו)וּפְלִיגָא דְּרַבִּי מֵיְישָׁא, דְּאָמַר רַבִּי מֵיְישָׁא: בֶּן נֹחַ שֶׁבֵּירַךְ אֶת הַשֵּׁם בְּכִינּוּי, לְרַבָּנַן חַיָּיב. מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא: "גֵּר וְאֶזְרָח". גֵּר וְאֶזְרָח הוּא דְּבָעֵינַן "בְּנָקְבוֹ שֵׁם", אֲבָל גּוֹי – אֲפִילּוּ בְּכִינּוּי. וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי "כַּגֵּר כָּאֶזְרָח" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? גֵּר וְאֶזְרָח בִּסְקִילָה, אֲבָל גּוֹי בְּסַיִף. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וְאִיתְרַבּוֹ, אִיתְרַבּוֹ – קָא מַשְׁמַע לַן. וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן, הַאי "כַּגֵּר כָּאֶזְרָח" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? גֵּר וְאֶזְרָח הוּא דְּבָעֵינַן שֵׁם בְּשֵׁם, אֲבָל גּוֹי לָא בָּעֵינַן שֵׁם בְּשֵׁם. "אִישׁ אִישׁ" – לְמָה לִי? דִּיבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. (ז)**תָּנוּ רַבָּנַן: שֶׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ – דִּינִין, וּבִרְכַּת הַשֵּׁם, עֲבוֹדָה זָרָה, גִּילּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְגָזֵל, וְאֵבֶר מִן הַחַי.

רַבִּי

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פ׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ו׳:

ב מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ב׳:

ג מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ב׳:

ד סמג עשין נז:

ה מיי׳ פא׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א׳:

ו מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ יד:

מסורת הש״ס

א סדר עולם רבה

ב שיר השירים רבה; בראשית רבה; דברים רבה; פסיקתא דרב כהנא

ג ויקרא רבה; בראשית רבה

ד לקמן נט.; בראשית רבה

גליון הש״ס

גמ׳ ויצו אלו הדינים. עי׳ תשובת רמ״א סימן י׳:

שם עץ הגן ולא גזל. עי׳ ב״מ דף ע׳ ע״ב תוס׳ ד״ה תשיר:

תורה אור השלם

[דברים יח, י]

[דברים יט]

[בראשית יח, יט]

[ויקרא כד, טז]

[שמות כ, ב]

[בראשית ט, ו]

[שמות כ, ג]

[ירמיהו ג, א]

[שמות כב, ז]

[שמות לב, ח]

[הושע ה, יב]

[הושע ה, יא]

[שמות טו, כג]

[פירושי רד״צ הופמן על שמות טז:כג, א]

[שמות טו, כה]

[דברים ה, יא]

[דברים ה, יב]

[דברים ה, טז]

[בראשית ב, טז]

לֵאמֹר הַן יִשְׁלַח אע״ג דְּהַאי קְרָא בְּמַחֲזִיר גְּרוּשְׁתּוֹ כְּתִיב וּבְנֵי נַח לֹא הַזְהִירוּ בָּהּ מ״מ מִינְּהֵי רְאָיָה דְּגַבֵּי אִישׁוּת כְּתִיב לֵאמֹר: **אַךְ** תֹּאכַל וּלְא אַבָר מִן חַי וְהָא דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף נט:) דְּלָא הֻתַּר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּשָׂר לְאָכְלָה הֵינוּ לְהָמִית וְלֵאָכֵל אָבֵל מֻתָּר מַאֵילֵיהּ שָׁרְיָא וְאָתָא לְאַפּוֹקֵי אֵבֶר מִן הַחַי דְּאַפֵּי׳ נָפֵל מֵאֵילָיו אָסוּר: **עָשָׂר** מִצְוֹת הֻמַּת הָא אֵיכָא גִּיד הַנָּשֶׁה לָמָּ״ד (בְּחֻלִּין דַּף ק׳) לִבְנֵי יַעֲקֹב. אֶסֵר וּמֵילָה שַׁנְּתַן לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ:

לֹא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל ע״ז מַה שְׁנָּאֲסַר לוֹ בָּשָׂר וְעַץ הַדַּעַת לָא קָחֲשִׁיב לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְדַוְקָא אָדָם הָרִאשׁוֹן קָאָמַר אֲבָל מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה דִּבְנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ אֲחַד הַמַּבּוּל דְּהָא אָמַר בְּפֶרֶק ג״ה (חֻלִּין דַּף ק׳) לְרַבִּי יְהוּדָה גַּבֵּי אֵבֶר מִן הַחַי דְּאָתֵי אִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי וְחֵיל אַאִסּוּר טַמְאָה שֶׁכֵּן אִסּוּרוֹ נוֹהֵג בִּבְנֵי נֹחַ:

רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלָא אוֹמֵר: אַף עַל הַדָּם מִן הַחַי. רַבִּי חִידְקָא אוֹמֵר: אַף עַל הַסֵּירוּס. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל הַכִּישּׁוּף. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת כִּישּׁוּף – בֶּן נֹחַ מוּזְהָר עָלָיו. ״לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים וְגוֹ׳. וּבְגַלַּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל וְגוֹ׳ וּמִדְּנָפְקָא שְׁמַע מִנָּהּ הַזָּהָרוּ עַל כֻּלָּם דְּלָא עָנֵשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר: מַתְנִי׳ בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל שִׁבְעָה דִּבְרֵי אֲלִילוּת הוּא וְכוֹלְיהּ מְפָרֵשׁ לְקַמָּן: מִכֹּל עֵץ הַגָּן וְלֹא גָּזֵל מִדְּאִצְטְרִיךְ לְמִשְׁרֵי לֵיהּ וְלַהֲפְקִיר לוֹ עֲצֵי הַגָּן ש״מ שֶׁאֵינוֹ מְפֻקָּר לוֹ נֶאֱסַר לוֹ: אֹכֹל תֹּאכַל הָעוֹמֵד לֶאֱכִילָה וְלֹא תֹּאכַל אֵבֶר מִן הַחַי דִּבְהֶמָה בְּחַיָּה אֵינוּ עוֹמֶדֶת לֶאֱכִילָה אֶלָּא לְגַדֵּל וְלַדּוֹת: עֹשֶׂה אֶפְרָיִם מֵיד שׁוֹנְאַיו וְרָצוּץ מִשְׁפָּט רָצוּץ ע״י שִׁפְטָיו שֶׁל הקב״ה: כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו מִפְּנֵי שְׁנִתְרַצָּה לְלֶכֶת אַחֲרֵי צִוּוּי שֶׁל נְבִיאֵי הַבַּעַל: לְמִעוּטֵי גִּפּוּף וְנִשּׁוּק אֲבָל עָשָׂה אִתְרֵבֵי מְזִיעוּ אע״ג דְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵין מְמִיתִין: מְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק אָמְרִינַן בְּמַתְנִי׳ (דף ס:) דְּגַבֵּי יִשְׂרָאֵל אֵינוּ נֶהֱרָג: בְּבִרְכָתָהּ שֶׁבֵּרְכָה עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ יִשְׂרָאֵל נָמֵי כָּל עֲבוֹדָה שֶׁבֵּרְכָה עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ יִשְׂרָאֵל חַיָּב עָלֶיהָ וַאֲפִילּוּ הוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפָעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמֶרְקוּלִיס כְּדְאָמַר בְּמַתְנִי׳ (שָׁם) וְיִלְפְּינַן מִקְּרָאֵי וכ״ש כְּשֶׁהוּא דֶּרֶךְ כִּבּוּד דְּכוֹלְהוּ בִּדְרָכֶיהָ נִפְקֵי מֵאֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְגוֹ׳: כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ כְּתִיב בְּדִבְרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת גַּבֵּי שַׁבָּת וְכִבּוּד אָב וָאֵם וְהֵיכָן צִוִּיתָהּ הָא לְיָבָא לְמִימַר דְּמֹשֶׁה הֲוָה אָמַר לְהוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ בְּסִינַי דְּמֹשֶׁה לְאו מֵאֵלָיו הָיָה שׁוֹנֶה לָהֶם מִשְׁנָה תּוֹרָה וּמְזַהִירָם עַל מִצְוֹתֶיהָ אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלָהּ הוּא וְהָיָה חוֹזֵר וּמַגִּיד לָהֶם וְכָל מָה שֶׁכְּתוּב בְּדִבְרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת הָיָה כָּתוּב בִּלּוּחוֹת וְכֵן שְׁמַע בְּסִינַי: לַעֲדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה וְכֵן נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמֹרָה לְהִיוֹת דָּנִין בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁל כ״ג כִּדְאָמְרִי׳ (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין ב.) עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וַעֲדָה מַצֶּלֶת דְּעִבּוּ״ם לָא אִפְּקוּד בְּהָכֵי כְּדִילְפִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף נז:) מִקְּרָאֵי דְּבָן נֹחַ נֶהֱרָג בְּעֵד א׳ וּבְדַיָּן א׳: אִי הָכִי מַאי הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן דִּינִין אֵין אֵלּוּ דִּינִין אֶלָּא מִצְוֹת דִּינִין: דִּינֵי קְנָסוֹת הוֹסִיפוּ בְּמֹרָה דִּבְנֵי נֹחַ לֹא הֻזְהִרוּ עֲלֵיהֶן דִּכְתִיב וַיָּצָו וְגָמְרִי׳ לָהּ מֵאֲשֶׁר צִוָּה דְּהָתָם צְדָקָה וּמִשְׁפָּט כְּתִיב דְּהֵינוּ דִּין וּפְשָׁרָה אֲבָל קְנָסוֹת לָאו מִשְׁפָּט נִינְהוּ דְּקָנְסִינַן לֵיהּ טְפֵי מִדִּינָהּ: בְּדִינִין מִבָּעֵי לֵהּ דְּנָפֵל מִשְׁמַע שֶׁהוֹסִיפוּ לָהֶם בְּהֶלְכוֹת דִּינִין שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם כְּבָר אֲבָל הַשְׁתָּא דְּקָתָנֵי הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם דִּינִין מִשְׁמַע כָּל הֶלְכוֹת דִּינִין הוֹסִיפוּ: כָּל פֶּלֶךְ מְדִינָה: יִשְׂרָאֵל נִצְטַוּוּ לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין בְּכָל עִיר וְעִיר כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים ט״ז:י״ח) תָּשִׂים לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ: כָּךְ נִצְטַוּוּ עַכּוּ״ם אַף עַל הַדָּם מִן הַחַי כּוּלְּהוּ יְלִיף טַעְמַיְהוּ לְקַמָּן: בְּפָרָשַׁת מְכַשֵּׁף זוֹ הִיא שְׁמוּזְכִּיר וְהוֹלֵךְ לֹא יִמָּצֵא בְּךָ וּבְגַלַּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל וְגוֹ׳ וּמִדְּנָפְקָא שְׁמַע מִנָּהּ הַזָּהָרוּ עַל כֻּלָּם דְּלָא עָנֵשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר:

רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלָא אוֹמֵר: אַף עַל הַדָּם מִן הַחַי. רַבִּי חִידְקָא אוֹמֵר: אַף עַל הַסֵּירוּס. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל הַכִּישּׁוּף. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת כִּישּׁוּף – בֶּן נֹחַ מוּזְהָר עָלָיו. ״לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים וְגוֹ׳. וּבְגַלַּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל וְגוֹ׳ וּמִדְּנָפְקָא שְׁמַע מִנָּהּ הַזָּהָרוּ עַל כֻּלָּם דְּלָא עָנֵשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר: מַתְנִי׳ בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל שִׁבְעָה דִּבְרֵי אֲלִילוּת הוּא וְכוֹלְיהּ מְפָרֵשׁ לְקַמָּן: מִכֹּל עֵץ הַגָּן וְלֹא גָּזֵל מִדְּאִצְטְרִיךְ לְמִשְׁרֵי לֵיהּ וְלַהֲפְקִיר לוֹ עֲצֵי הַגָּן ש״מ שֶׁאֵינוֹ מְפֻקָּר לוֹ נֶאֱסַר לוֹ: אֹכֹל תֹּאכַל הָעוֹמֵד לֶאֱכִילָה וְלֹא תֹּאכַל אֵבֶר מִן הַחַי דִּבְהֶמָה בְּחַיָּה אֵינוּ עוֹמֶדֶת לֶאֱכִילָה אֶלָּא לְגַדֵּל וְלַדּוֹת: עֹשֶׂה אֶפְרָיִם מֵיד שׁוֹנְאַיו וְרָצוּץ מִשְׁפָּט רָצוּץ ע״י שִׁפְטָיו שֶׁל הקב״ה: כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו מִפְּנֵי שְׁנִתְרַצָּה לְלֶכֶת אַחֲרֵי צִוּוּי שֶׁל נְבִיאֵי הַבַּעַל: לְמִעוּטֵי גִּפּוּף וְנִשּׁוּק אֲבָל עָשָׂה אִתְרֵבֵי מְזִיעוּ אע״ג דְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵין מְמִיתִין: מְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק אָמְרִינַן בְּמַתְנִי׳ (דף ס:) דְּגַבֵּי יִשְׂרָאֵל אֵינוּ נֶהֱרָג: בְּבִרְכָתָהּ שֶׁבֵּרְכָה עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ יִשְׂרָאֵל נָמֵי כָּל עֲבוֹדָה שֶׁבֵּרְכָה עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ יִשְׂרָאֵל חַיָּב עָלֶיהָ וַאֲפִילּוּ הוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפָעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמֶרְקוּלִיס כְּדְאָמַר בְּמַתְנִי׳ (שָׁם) וְיִלְפְּינַן מִקְּרָאֵי וכ״ש כְּשֶׁהוּא דֶּרֶךְ כִּבּוּד דְּכוֹלְהוּ בִּדְרָכֶיהָ נִפְקֵי מֵאֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְגוֹ׳: כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ כְּתִיב בְּדִבְרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת גַּבֵּי שַׁבָּת וְכִבּוּד אָב וָאֵם וְהֵיכָן צִוִּיתָהּ הָא לְיָבָא לְמִימַר דְּמֹשֶׁה הֲוָה אָמַר לְהוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ בְּסִינַי דְּמֹשֶׁה לְאו מֵאֵלָיו הָיָה שׁוֹנֶה לָהֶם מִשְׁנָה תּוֹרָה וּמְזַהִירָם עַל מִצְוֹתֶיהָ אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלָהּ הוּא וְהָיָה חוֹזֵר וּמַגִּיד לָהֶם וְכָל מָה שֶׁכְּתוּב בְּדִבְרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת הָיָה כָּתוּב בִּלּוּחוֹת וְכֵן שְׁמַע בְּסִינַי: לַעֲדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה וְכֵן נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמֹרָה לְהִיוֹת דָּנִין בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁל כ״ג כִּדְאָמְרִי׳ (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין ב.) עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וַעֲדָה מַצֶּלֶת דְּעִבּוּ״ם לָא אִפְּקוּד בְּהָכֵי כְּדִילְפִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דף נז:) מִקְּרָאֵי דְּבָן נֹחַ נֶהֱרָג בְּעֵד א׳ וּבְדַיָּן א׳: אִי הָכִי מַאי הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן דִּינִין אֵין אֵלּוּ דִּינִין אֶלָּא מִצְוֹת דִּינִין: דִּינֵי קְנָסוֹת הוֹסִיפוּ בְּמֹרָה דִּבְנֵי נֹחַ לֹא הֻזְהִרוּ עֲלֵיהֶן דִּכְתִיב וַיָּצָו וְגָמְרִי׳ לָהּ מֵאֲשֶׁר צִוָּה דְּהָתָם צְדָקָה וּמִשְׁפָּט כְּתִיב דְּהֵינוּ דִּין וּפְשָׁרָה אֲבָל קְנָסוֹת לָאו מִשְׁפָּט נִינְהוּ דְּקָנְסִינַן לֵיהּ טְפֵי מִדִּינָהּ: בְּדִינִין מִבָּעֵי לֵהּ דְּנָפֵל מִשְׁמַע שֶׁהוֹסִיפוּ לָהֶם בְּהֶלְכוֹת דִּינִין שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם כְּבָר אֲבָל הַשְׁתָּא דְּקָתָנֵי הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם דִּינִין מִשְׁמַע כָּל הֶלְכוֹת דִּינִין הוֹסִיפוּ: כָּל פֶּלֶךְ מְדִינָה: יִשְׂרָאֵל נִצְטַוּוּ לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין בְּכָל עִיר וְעִיר כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים ט״ז:י״ח) תָּשִׂים לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ: כָּךְ נִצְטַוּוּ עַכּוּ״ם דְּהָא מִשְׁפַּט כְּתִיב בָּהּ וְהָכָא נָמֵי כְּתִיב (שָׁם) וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: הָאי תַּנָּא דְּבָרִי׳ דְּלָעֵיל דְּקָתָנֵי הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם דִּינִין דְּמִשְׁמַע דִּבְנֵי נֹחַ לֹא נִצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם תַּנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה הוּא: ד״ר דִּינִין וּבִרְכַּת הַשֵּׁם: ס״ר סְרוּס וְכִלְאַיִם: שַׁבָּע מִצְוֹת וכו׳ לְקַמָּן מְפָרֵשׁ דְּתַנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה לָא דָּרִישׁ וְצִוָּה וְהָנֵי כָּל חָדָא בְּאַנְפֵי נַפְשֵׁהּ כְּתִיב בָּהוּ: אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל ע״ז בִּלְבַד שְׁנֶּאֱמַר וְיַצַו ה׳ אֱלֹהִים אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן צִוּוּי עָלָיו עַל הָאָדָם שֶׁלֹּא יְמִירֶנּוּ בְּאַחֵר: אַף עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם דְּנָפְקָא לֵיהּ נָמֵי מֵאֱלֹהִים אֱלֹהוּתוֹ צִוּוּי עָלָיו שֶׁלֹּא יְקַלְּלֶנּוּ כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת כ״ב:כ״ז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל: אַף הַדִּינִין מֵאֱלֹהִים נָמֵי נָפְקָא יְהָא אֱלֹהוּתִי עָלֶיךָ לִהְיוֹת מוֹרָאִי עָלֶיךָ וְלִהְיוֹת מוֹרָאִי בְּלִבְּךָ וְלֹא מוֹרָא בָּשָׂר וְדָם לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא כְּדִמְפָרֵשׁ רַב וְאָזַל: אֱלֹהִים אֲנִי נֶאֱמַר לְאַדָּה״ר: אַל תְּמִירֵנִי כְּדַאֲמְרִינַן לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי זוּלָתִי: לֹא תְקַלֵּל אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל: יָהֵא מוֹרָאִי עֲלֵיכֶם כְּדַאֲמְרִינַן אֱלֹהִים לְשׁוֹן שָׂרָרָה וְרַבָּנוּת כְּמוֹ נָתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שְׁמוֹת ז) יָהֵא מוֹרָאִי עָלֶיךָ וְלֹא מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם לֹא תַגְזִרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא (דְּבָרִים א) דְּהֵינוּ דִּינִין: כֹּל אוֹמְרִים דְּמָרְבֵּי לְכוּלְּהוּ: אַפֵּי׳ הָנָךְ נָמֵי דִּינִין וּבִרְכַּת הַשֵּׁם:

מסורת הש"ס

א תמורה כח:; עבודה זרה כג.; חולין כג.

ב רש"י על בראשית

ג סדר עולם רבה; פסיקתא דרב כהנא

ד לקמן עד.

תורה אור השלם

[בראשית ו, יא]

[בראשית ו, יב]

[דברים ד, טז]

[בראשית ט, ג]

[בראשית ט, ד]

[בראשית ט, ז]

[בראשית ו, כ]

[ויקרא כד, טו]

[ויקרא יח, ו]

[ויקרא כ, ב]

[בראשית ט, ו]

[דברים כג]

**עין משפט
נר מצוה**

א סמג עשין קכב:

ב מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ יד:

ג מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

ד סמג לאוין קסג:

ה מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:

ו מיי׳ פב׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יא:

ז סמג לאוין קסג, טוש״ע חו״מ סי׳ תכה סעי׳ ה:

ח מיי׳ פי׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:

ט מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יא:

י מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

יא מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

יב מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

יג מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ח:

יד מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:

וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִדְּאַעֲנַשׁ עֲלַיְיהוּ שְׁמַע מִנָּה אִפְּקוּד עֲלַיְיהוּ: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ דִּכְתִיב וַתִּשָּׁחֵת. וְלֹא נֶעֱנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר:

גִּלּוּי עֲרָיוֹת דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ל׳:י״ט) דֶּרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה וְדוֹר הַמַּבּוּל עַל הָעֲרָיוֹת נֶעֱנָשׁוּ דִּכְתִיב

(א)דִּכְתִיב: ״וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים״. וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הַשְׁחָתָה, אֵינוֹ אֶלָּא דָּבָר עֲרָוָה וַעֲבוֹדָה זָרָה. דָּבָר עֲרָוָה – שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ״. עֲבוֹדָה זָרָה – דִּכְתִיב: ״פֶּן תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם וְגוֹ׳״. וְאִידָךְ, אוֹרַחַיְיהוּ דְּקָא מְגַלֵּי. שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: ״שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם וְגוֹ׳״. וְאִידָךְ? קְטָלַיְיהוּ הוּא דְּקָמְגַלֵּי. (ב)גָּזֵל, דִּכְתִיב: ״כְּיָרֵק עֲשָׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל״. וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: כְּיֶרֶק עֲשָׂב, וְלֹא כְּיֶרֶק גְּנָּה. וְאִידָךְ? הַהוּא לְמִישָׁרֵי בָּשָׂר הוּא דַּאֲתָא. (ג)אֵבֶר מִן הַחַי, דִּכְתִיב: ״אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ״. וְאִידָךְ? הַהוּא לְמִישָׁרֵי שְׂרָצִים הוּא דַּאֲתָא. סֵירוּס, דִּכְתִיב: ״שְׂרֻצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ״. וְאִידָךְ? לִבְרָכָה בְּעָלְמָא. כִּלְאַיִם, דִּכְתִיב: ״מַהֲעוֹף לְמִינֵהוּ״. וְאִידָךְ? הַהוּא לְצַוּוֹתָא בְּעָלְמָא. אָמַר רַב יוֹסֵף: אָמְרִי בֵּי רַב, עַל שָׁלֹשׁ מִצְוֹת בָּן נֹחַ נֶהֱרָג (גָּשֶׁר סִימָן) – עַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם. מַתְקִיף לַהּ רַב שֵׁשֶׁת: בִּשְׁלָמָא שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב ״שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם וְגוֹ׳״, אֶלָּא הָנָךְ מְנָא לְהוּ? אִי גָּמַר מִשְׁפִּיכוּת דָּמִים, אָפִילּוּ כּוּלְּהוּ נָמֵי. אִי מִשּׁוּם דְּאִיתְרַבַּאי מֵ״אִישׁ אִישׁ״, עֲבוֹדָה זָרָה נָמֵי אִיתְרַבַּאי מֵ״אִישׁ אִישׁ״. אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אָמְרִי בֵּי רַב, עַל אַרְבַּע מִצְוֹת בָּן נֹחַ נֶהֱרָג. וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה בָּן נֹחַ נֶהֱרָג? וְהָתַנְיָא: בַּעֲבוֹדָה זָרָה, דְּבָרִים שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶן – בָּן נֹחַ מוּזְהָר עֲלֵיהֶן. אַזְהָרָה – אִין, מִיתָה – לָא! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אַזְהָרָה שָׁלְלָהּ – זוֹ הִיא מִיתָתָן. [א]רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה וְכוּלְּהוּ תַּלְמִידֵי דְּרַב אָמְרִי: עַל שֶׁבַע מִצְוֹת בָּן נֹחַ נֶהֱרָג. גַּלִּי רַחֲמָנָא בַּחֲדָא, וְהוּא הַדִּין לְכוּלְּהוּ. וְעַל הַגָּזֵל בָּן נֹחַ נֶהֱרָג? וְהָתַנְיָא: עַל הַגָּזֵל, גָּנַב וְגָזַל, וְכֵן יְפַת תֹּאַר, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן – גּוֹי בְּגּוֹי וְגוֹי בְּיִשְׂרָאֵל אָסוּר, וְיִשְׂרָאֵל בְּגוֹי מוּתָּר. וְאִם אִיתָא, נִיתְנֵי ״חַיָּיב״! מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי לְמֵיתְנֵי סֵיפָא: ״יִשְׂרָאֵל בְּגוֹי מוּתָּר״, תְּנָא רֵישָׁא: ״אָסוּר״. [ד]וְהָא כֹּל הֵיכָא דְּאִית לֵיהּ חִיּוּבָא מֵיתְנָא קָתָנֵי, דְּקָתָנֵי רֵישָׁא: עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים – גּוֹי בְּגוֹי וְגוֹי בְּיִשְׂרָאֵל חַיָּיב, יִשְׂרָאֵל בְּגוֹי פָּטוּר. [ה]הָתָם, הֵיכִי לֵיתְנֵי? לֵיתְנֵי ״אָסוּר״ וּ״מוּתָּר״? וְהָתַנְיָא: גּוֹי, וְרוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה – לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין. כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּגָזֵל, מַאי הִיא? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְפוֹעֵל בַּבֶּרֶם. [ו]פּוֹעֵל בַּבֶּרֶם אֵימַת? אִי בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה – הֲתֵירָא הוּא, אִי לָאו בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה – גָּזַל מְעַלְיָא הוּא. [ז]אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה. אִי הָכִי, גּוֹי בְּיִשְׂרָאֵל אָסוּר? הָא בַּר מְחִילָה הוּא! נְהִי דְּבָתַר הָכִי מָחֵיל לֵיהּ, צַעֲרָא בְּשַׁעְתֵּיהּ מִי לֵית לֵיהּ? גּוֹי בְּגוֹי כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, כֵּיוָן דְּלָאו בְּנֵי מְחִילָה נִינְהוּ – גָּזַל מְעַלְיָא הוּא. [ח]אֶלָּא, אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְכוֹבֵשׁ שָׂכָר שָׂכִיר. גּוֹי בְּגוֹי וְגוֹי בְּיִשְׂרָאֵל – אָסוּר; יִשְׂרָאֵל בְּגוֹי – מוּתָּר. [ט]כַּיּוֹצֵא בְּיִפַּת תֹּאַר, מַאי הִיא? כִּי אָתָא רַב דִּימִי, אָמַר: רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ שֶׁיִּיחֵד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ וּבָא עָלֶיהָ – נֶהֱרָג עָלֶיהָ. [י]כַּיּוֹצֵא בּוֹ דִּשְׁפִיכוּת דָּמִים לָא תַּנְיָא. אָמַר אַבָּיֵי: אִי מַשְׁכַּחַתְּ דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל אוֹמֵר: רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, וְיָכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו וְלֹא הִצִּיל - נֶהֱרָג

(א) דִּכְתִיב וַתִּשָּׁחֵת וְגוֹ׳ – וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה: וְאִידָךְ מַאן דְּדָרֵישׁ וַיַּצּוּ אָמַר לָךְ אַזְהָרָה מִיּוֹצוֹ הַזָּהֵר אָדָם הָרִאשׁוֹן וְגַבֵּי דּוֹר הַמַּבּוּל אוֹרַחַיְיהוּ מְגַלֵּי לְהוֹדִיעֲךָ עַל מָה נֶעֱנְשׁוּ: קְטָלַיְיהוּ קָא מְגַלֵּי בְּאֵיזוֹ מִיתָה יְמִיתֵם וּלְעוֹלָם הַזָּהֵרוּ מִיּוֹצוֹ: כְּיֶרֶק עֵשֶׂב עֵשֶׂב עֵשֶׂב קָרֵי עֵשֶׂב הָאֶפֶר וְכָל הַגָּדֵל מֵאֵילָיו שֶׁאֵין בּוֹ טֶרַח לַחֲרֹשׁ וְלִזְרֹעַ: לְמִשָּׁרֵי בָּשָׂר הוּא דַּאֲתָא כְּדְאָמַר לְקַמָּן בְּפֶרֶק (סַנְהֶדְרִין דַּף נט:) אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הֻתַּר לוֹ בָּשָׂר בַּאֲכִילָה אֶלָּא עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת דִּכְתִיב הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְחַיַּת הָאָרֶץ הָעֲשָׂבִים וְהָאִילָנוֹת תֹּאכְלוּ אַתֶּם וְחַיַּת הָאָרֶץ וְלֹא חַיַּת הָאָרֶץ לָכֶם וְהָכְתִיב עַל אַבָּר מִן הַחַי מֵאֲכוֹל תֹּאכְלוּ וּלְמָדְךָ דְּאַפֵּי' אֵינָךְ מְמִיתָה אֶלָּא שֶׁנִּפֶל מִמְּנָּה אֲבָר מֵאֵילָיו לֹא תֹאכְלֶנּוּ וּבָאוּ בְּנֵי נֹחַ וְהֻתִּיר לָהֶם לְהָמִית וְלֶאֱכֹל וְלָאו לְמִדְרַשׁ מִנָּה דִּלְגוּפֵּהּ אִצְטְרִיךְ לְפִי שֶׁיָּרַק עֵשֶׂב הֻתַּר לָאָדָם הָרִאשׁוֹן תְּלָה לְהוּ לִבְנֵי נֹחַ בְּהָמוֹת וְחַיּוֹת כְּיֶרֶק עֵשֶׂב: בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא הַבָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דְּהֵיא דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ: הַבָּשָׂר: לְמִשָּׁרֵא שְׂרָצִים הוּא דַּאֲתָא מִשּׁוּם שֶׁהַזְּהָרוּ בְּאֵבָר מִן הַחַי מֵאֲכוֹל תֹּאכַל אַתָּא הָאי קְרָא לְמִשָּׁרֵא אֵבָר מִן הַחַי בִּשְׂרָצִים וְהָכִי דָּרְשִׁינַן לְקַמָּן בְּפֶרֶק (סַנְהֶדְרִין דַּף נט:) אוֹתוֹ בָּשָׂר שֶׁקָּרוּי דָּמוֹ בְּנַפְשׁ וְהַבָּשָׂר קָרוּי בָּשָׂר דְּהַיְנוּ דָּמוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ אַסְרָנָא לְכוּ בְּאֵבָר מִן הַחַי וְלֹא בְּשָׂרִים שֶׁאֵין דָּמוֹ קָרוּי נֶפֶשׁ אֶלָּא חָרֵי הוּא כְּבָשָׂרוֹ דְּאִילּוּ בְּיִשְׂרָאֵל לֹא מְחַיְּבִי עֲלֵיהּ כָּרֵת כְּדְאָמַר בִּכְרִיתוֹת (דַּף כא.) דְּלֵית בֵּהּ אֶלָּא לָאו דָּם דְּשָׂרָצִים כְּבָשָׂר: לְבָרְכָה בְּעָלְמָא לֹא לְפָרוֹת וְלֹא לְרִבּוֹת צְוָם אֶלָּא בָּרְכָם בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה: מִן הָעוֹף לְמִינֵהוּ מִדְּנָצְטַוּוּ לְהָבִיא זָכָר וּנְקֵבָה לְתֵבָה מִכָּל מִין וְלֹא שִׁיְּדְּגוּ לוֹ מִין אֶחָד שְׁמַע מִנָּה אֲסוּרִין לְהַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם: וְאִידָךְ לָאו מִשּׁוּם אִסּוּר כִּלְאַיִם אֶלָּא לְצִוּוּת בְּעָלְמָא שָׁכַל אֶחָד וְאֶחָד נוֹחַ לוֹ לְצִוּוּת מִינוֹ מִצְוֹת מִן אַחֵר: עַל שָׁלֹשׁ מִצְוֹת בָּן נֹחַ נֶהֱרָג וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּשֶׁבַע אֵין נֶהֱרָגִין אֶלָּא עַל שָׁלֹשׁ כְּדִפְרֵישׁ לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת דְּבִשְׁפִיכוּת דָּמִים כְּתִיבָא בְּהָדְיָא דְּמוֹ יִשָּׁפֵךְ וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּבִרְכַּת הַשֵּׁם כְּתִיב וּגְבֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אִישׁ וְדַרְשִׁי' לְהוּ לְרִבּוֹת אֶת הַכּוֹתִים לִהְיוֹת בְּמִיתָה כְּיִשְׂרָאֵל: בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נָמֵי כְּתִיב גְּבֵי מֹלֵךְ אִישׁ אִישׁ מִקְּדוֹשִׁים תִּהְיוּ: עַל ד' מִצְוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוֹסִיף עִמָּהֶם: בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דִּבְּרִים שב"ד יִשְׂרָאֵל וְכוּ' הָכִי קָאָמַר בְּאִסּוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹתָם דְּבָרִים שב"ד יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶם כְּגוֹן כָּל עֲבוֹדוֹת שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכָךְ וְזֶבּוּחַ וְקִטּוּר אַפִּי' שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ כְּדִלְקַמָּן בְּפֶרֶק (סַנְהֶדְרִין דַּף ס:): אַזְהָרָה שֶׁלָּהֶם כְּלוֹמַר כָּל אַזְהָרָה דְּתָנָא תָּנָא גְּבֵי בְּנֵי נֹחַ זוֹ הִיא מִיתָה שֶׁלָּהֶם דְּלָא דַּיְּקִ בְּהוּ תָּנָא לְמִתְנֵי מִיתָה גְּבֵי חַיְּבֵי מִיתוֹת וְאַזְהָרָה בְּשֶׁאֵין בָּהֶן מִיתָה כְּלָנְבֵי יִשְׂרָאֵל: גָּלִי רַחֲמָנָא בַּחֲדָא בְּשִׁפְיכוּת דָּמִים: עַל הַגָּזֵל כַּךְ הוּא מְצִוֹת בְּנֵי נֹחַ גָּנַב וְגָזַל וְכֵן יְפַת תֹּאַר דְּהַוְיָי נָמֵי גָּזֵל שְׁגוֹזְלִין אֶת אִשְׁתּוֹ בְּמִלְחָמָה: וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁאֵינָן מַמָּשׁ גָּזֵל אֶלָּא דּוֹמִין לָהֶם וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ לְהוּ: יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי מַתַּר דְּלָא תְּעָשֵׂק אֶת רֵעֲךָ כְּתִיב (וַיִּקְרָא יט) וְלֹא כּוּתִי וּמִדְּרַבָּנָן אֵיכָא לְמֵאן דְּאָסַר מִשּׁוּם חִלּוּל הַשֵּׁם בְּהַגּוֹזֵל בְּתֹרָא (ב"ק דַּף קיג.): מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי לְמֵיתְנָא סֵיפָא יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי מַתַּר וְאִי תָּנָא גְּבֵי כּוּתִי בְּכוּתִי חַיָּב הָוֶה תָּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי פָּטוּר וּמִשָּׁמַע פָּטוּר מִן הַמִּיתָה אֲבָל עוֹבֵר עָלָיו בְּלָאו וּמִשּׁוּם הָכֵי תָּנָא בְּרֵישָׁא לְשׁוֹן אִסּוּר דְּלִתְנֵי גְּבֵי יִשְׂרָאֵל מַתַּר דס"ל כְּמַאן דְּאָמַר מַתַּר מִמַּשׁ: הָא כָּל הֵיכָא דְּאֵיכָא חִיּוּב מִיתָה מִיתָּנָא תַּנְיָא בְּלָשׁוֹן חִיּוּב וּמִדְּנָקֵט הָכָא לְשׁוֹן אִסּוּר

ש"מ דְּזוֹקֵא תְּנוּנְהוּ: הֵיכִי לְתֵנֵי לְעוֹלָם הָכָא לָאו דְּזוֹקֵא אִסּוּר נָקֵט אֶלָּא מִשּׁוּם סֵיפָא וּדְקָשְׁיָא לֵהּ רֵישָׁא מִדְּלָא נָקֵט נָמֵי לְשׁוֹן אִסּוּר ש"מ דְּזוֹקֵא תָּנֵי לְהוּ הָתָם לֹא מְצֵי לְמֵיתְנָא לְשׁוֹן אִסּוּר מִשּׁוּם דְּנָטֵי לְמֵימַר יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי מַתַּר וְלָא מְצֵי מַתְנֵי לֵיהּ: ה"ג הַכּוּתִי וְכֵן רוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְמַנִּין בַּשְּׁדוֹת אֲחֵרִים: לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין לֹא מַעֲלִין אוֹתָם מִן הַבּוֹר לְהַצִּילָם מִן הַמִּיתָה וְלֹא מוֹרִידִין אוֹתָם לְבוֹר לְהַמִּיתָם דְּיָדַיִם [אֲבָל הָאֻמָּנָה דִּין זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג כִּי בְּטִלוּ ד"נ]: פּוֹעֵל בְּכֶרֶם וְאוֹכֵל מִן הָעֲנָבִים: בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה כְּגוֹן שֶׁשָּׂכְרוֹ לְבָצוֹר: הֲתֵירָא הוּא וְאַפִּי' יִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב (דְּבָרִים כ"ג:כ"ה) וְאַכְלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֲךָ וְאַל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן בִּשְׂעָרָה אַתָּה אוֹכֵל וּבְרֵיהָ קְתָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי מַתַּר הָא יִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל אָסוּר וְתוּ בְּכוּתִי הֵיכִי אָסוּר לָהּ מִי אָכֵא מַדֵּי דְּיִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל שָׁרֵי וּלְכוּתִי אָסוּר: אִי לָאו בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה גָּזֵל מְעַלְיָא הוּא וְגָזֵל תָּנֵא לֵיהּ רֵישָׁא: צַעֲרָא בְּשַׁעְתֵּיהּ מִי לֵית לֵיהּ הִלְכָךְ גָּזֵל הוּא אֶלָּא שֶׁאֵין בּ"ד יִשְׂרָאֵל נִזְקָקִין לְהַשְׁבּוֹתוֹ דְּבָתַר הָכִי מְחֵיל לָהּ וּבְיִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל נָמֵי אָסוּר וּמַעֲבָר לֹא עֲבַר דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) לֹא תְגוֹל (שָׁם ה) וְהַשֵּׁב אֶת הַגְּזֵלָה אֲמִידֵי דְּהַשְׁבּוֹן קָרֵי גָּזֵל וְאִידָךְ לֹא אֲבַל בְּכוּתִי דְּלָאו בַּר הַשְׁבּוֹן הוּא שֶׁכָּל דִּינוֹ לְמִיתָה לֹא נָפֵק פְּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה מִכְּלַל פְּרוּטָה וְאַפִּי' מִיִּשְׂרָאֵל דְּמִחַל לֵיהּ בָּתַר הָכִי: כּוּתִי בְּכוּתִי כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּתַמְיָהָה וְגַבֵּי כּוּתִי מוֹצִיא פְּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה מִכְּלַל פְּרוּטָה וְקָרֵי כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּגָזֵל וְלֹא גָּזֵל מִמָּשׁ: בְּכוֹבֵשׁ שָׂכַר דְּגָזֵל לֹא הֻצְרְכָה אֶלָּא בְּחוֹטֵף דָּבָר מִיַּד חֲבֵרוֹ דְּדַאֲמַר בב"ק בְּמַרְבָּה (ב"ק דף עט:) מִקְּרָא דְּוִיגָּזוֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמְצָרִי: כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּגָנַב נַרְאָה בְּעֵינַי מִדְּלָא קָבָעֵי לָהּ מַאי הִיא לֹא מִשְׁכַּחַתְּ לֵיהּ וְלָאו עָלֶיהָ קָאֵי אֶלָּא אֲגָזֵל וְיפַת תֹּאַר: נֶהֱרָג עָלֶיהָ: עַל שֶׁאֵין זוֹ בְּעוּלַת בַּעַל דְּאִישׁוּת אֶלָּא זְנוּת בָּעָלְמָא כַּדְּמוֹר וּבְהֶמְתּוֹ. כּוּתִי בְּיִשְׂרָאֵל שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית שֶׁיִּיחֵד יִשְׂרָאֵל לְעַבְדּוֹ עִבְרִי וּבָא עָלֶיהָ כּוּתִי מַתַּר כּוּתִי שֶׁיִּיחֵד לְעַבְדּוֹ וּבָא יִשְׂרָאֵל וּלְקָחָהּ בְּשִׁבְיָה מַתַּר דְּהָא אַפִּי' אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה מֻתֶּרֶת לוֹ. יִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל אִסּוּר דְּהֵיכִי שִׁפְחָה חֲרוּפָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ אִשָּׁם: כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּגֵבִי שְׁפִיכוּת דָּמִים לָא תְּנָא הָאי תַּנָּא דִּלְעֵיל מִשּׁוּם דְּאֵין לִשְׁפִיכוּת דָּמִים שָׁאֵינוֹ חַיָּב גְּמוּר אוֹ מַתַּר לְגַמְרֵי כְּגוֹן נִרְדָּף שֶׁנִּתַּן לְהִנָּצֵל עַצְמוֹ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדְפוֹ דְּאִילּוּ שׁוֹגֵג שְׁפִיכוּת דָּמִים גְּמוּר הוּא אֶלָּא רַחֲמָנָא חָס עָלָיהּ: וְיכוֹל הַנִּרְדָּף לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו שֶׁל רוֹדְפוֹ כְּגוֹן לְקִטְעַ רַגְלוֹ: וְלֹא הִצִּיל אֶלָּא הָרַג:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ יד:

ב מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:

ג מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ א:

ד מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ה:

ה מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ו מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ז מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

מסורת הש״ס

א סוטה טז:

ב לקמן נא:

ג תוספתא עבודה זרה

ד לקמן עד.

תורה אור השלם

[בראשית ט, ו]
[פירושי רד״צ הופמן על שמות כא:כג, ב]
[בראשית ט, ה]
[בראשית יח, יט]
[בראשית ב, כד]
[ויקרא יח, ו]
[בראשית ב, טז]

לְנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ וְהָא דְּאָמַר בְּסוֹף פ״ק דב״ב (דף טז: ושם) אוֹתוֹ הַיּוֹם עָבַר אוֹתוֹ הָרִשָּׁע חֲמֵשׁ עֲבֵרוֹת בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה אע״ג דְּלָא נִצְטַוּוּ דָּבָר מְכֹעָר הוּא דְּקָחֲשִׁיב נָמֵי וְשָׁט אֶת הַבְּכוֹרָה אע״פ שֶׁלֹּא הֵזִּהִירוּ עַל כָּךְ וְאִשְׁכְּחַן נָמֵי שֶׁסִּפֵּר הַכָּתוּב בְּגִנּוּתוֹ בְּדָבָר שֶׁעֲתִידָה תּוֹרָה לֶאֱסֹר דְּאָמְרִי׳ לִקְמָן (סַנְהֶדְרִין נח:) כּוּתִי מַתָּר בְּבִתּוֹ וּבְפָּ׳ כֹּהֵן מֻשּׁוּחַ (הוֹרָיוֹת י:) אָמְרִי׳ לוֹט וּשְׁתֵּי בְּנוֹתָיו הֵם נִתְכַּוְּונוּ לְדָבָר מִצְוָה צַדִּקִים יַלְכוּ בָם הוּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְדָבָר עֲבֵרָה וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: **וְאִי** בְּדִינָא דִּידְהוּ סָיְפָא הוּא הַמ״ל דְּתַנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה הוּא דְּאָמַר כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לְבָנֵי נֹחַ חֶנֶק: **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים הַרְבֵּה עֲרָיוֹת פ״ה כְּגוֹן כָּל חַיְבֵי כְּרִיתוֹת דִּלְרַבָּנַן אִתְרְבוּ לְהוּ בְּנֵי נֹחַ מֵאִישׁ אִישׁ לְכָל הָאֲמוּר בְּפָרָשָׁה וד״מ לְא דְּרֵישׁ אִישׁ אִישׁ לְרַבּוֹיֵי אע״ג דִּלְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף נו:) גַּבֵּי בְּרָכַת הַשֵּׁם דְּרֵישׁ ר״מ אִישׁ אִישׁ וּמַשְׁמַע דְּמֵאן דְּדָרֵשׁ חָדָא דְּרֵישׁ כּוּלְּהוּ דְּמִתּוֹךְ כָּךְ מַסִּיק לְעֵיל עַל שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ נֶחְרַג הַתָּם מִשְּׁמֵהּ דְּנַפְשֵׁהּ וְהָכָא ר״מ אֲלִבָּא דְּר׳ עֲקִיבָא כְּדְמוּקֵי לֵהּ בְּסַמּוּךְ מִיהוּ הָא דְּמַרְבֵּינַן לְעֵיל נָכְרִי מֵאִישׁ אִישׁ הֵינוּ בְּעֲרָיוֹת דִּידֵן אֲבָל דִּידְהוּ נ״ל מִדִּכְתִיב לֵאמֹר א״כ בֵּין לְר׳ מֵאִיר בֵּין לְרַבָּנַן הָא דְּדָרֵשׁ אִישׁ אִישׁ הֵינוּ בְּעֲרָיוֹת דִּידֵן אֲבָל דִּידְהוּ מִדִּכְתִיב לֵאמֹר וְדָרֵשׁ לְהוּ רַבָּנַן לְכָל עֲרָיוֹת דִּידְהוּ אֲבָל לְר״מ ס״ל כֵּינוֹן שֶׁפֵּרֵשׁ בִּבְנֵי נֹחַ עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ דְּהֵינוּ חַיְבֵי מִיתוֹת הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁמַּזְהִירִין עֲלֵיהֶן וְאֵין לְהַרְבּוֹת יוֹתֵר:

נֶחֱרַג עָלָיו. [א]אִשְׁכַּח רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא דַּהֲוָה כָּתִיב בְּסֵפֶר אַגַּדְתָּא דְּבֵי רַב: בֶּן נֹחַ נֶחֱרַג בְּדַיָּין אֶחָד, וּבְעֵד אֶחָד, שֶׁלֹּא בְּהַתְרָאָה, מִפִּי אִישׁ וְלֹא מִפִּי אִשָּׁה, וַאֲפִילּוּ קָרוֹב. מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: אַף עַל הָעוּבָּרִין. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב יְהוּדָה: דְּאָמַר קְרָא, ״אַךְ אֶת דְּמֵכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ״, אֲפִילּוּ בְּדַיָּין אֶחָד. ״מִיַּד כָּל חַיָּה״, אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בְּהַתְרָאָה. ״אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם״, אֲפִילּוּ בְּעֵד אֶחָד. ״מִיַּד אִישׁ״, וְלֹא מִיַּד אִשָּׁה. ״אָחִיו״, אֲפִילּוּ קָרוֹב. [א]מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: אַף עַל הָעוּבָּרִין. מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? דִּכְתִיב: ״שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ״. אֵיזֶהוּ אָדָם שֶׁהוּא בָּאָדָם? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה עוּבָּר שֶׁבִּמְעֵי אִמּוֹ. [ב]וְתַנָּא קַמָּא תַּנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה הוּא, דְּאָמַר: כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לִבְנֵי נֹחַ אֵינוֹ אֶלָּא חֶנֶק, וּשְׁדֵי לֵיהּ הַאי ״בָּאָדָם״ – אֵיזֶהוּ שְׁפִיכוּת דָּמִים שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה חֶנֶק. מֵיתִיב רַב הַמְנוּנָא: וְאִשָּׁה לָא מִפַּקְדָה? וְהָכְתִיב: ״כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְגוֹ׳״! הוּא מוֹתִיב לַהּ וְהוּא מְפָרֵק לַהּ: ״בָּנָיו״ – לְרַבּוֹת ״בֵּיתוֹ״ – לְצָדָקָה. אָמַר לֵיהּ רַב אַוְיָא סָבָא לְרַב פָּפָּא: אֵימָא בַּת נֹחַ שֶׁהָרְגָה לֹא תֵּיהָרֵג, ״מִיַּד אִישׁ״, וְלֹא ״מִיַּד אִשָּׁה״ כְּתִיב? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה: ״שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם״ – מִכָּל מָקוֹם. אֵימָא: בַּת נֹחַ שֶׁזִּינְּתָה לֹא תֵּיהָרֵג, דִּכְתִיב ״עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ״ וְלֹא אִשָּׁה? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה: ״וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד״ – הֲדַר עָרְבִינְהוּ קְרָא. [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: ״אִישׁ״, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אִישׁ אִישׁ״? לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִים, שֶׁמּוּזְהָרִין עַל הָעֲרָיוֹת כְּיִשְׂרָאֵל. וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא! ״לֵאמֹר״ – זֶה גִּילּוּי עֲרָיוֹת. הָתָם בַּעֲרָיוֹת דִּידְהוּ, וְהָכָא בַּעֲרָיוֹת דִּידַן, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: בָּא עַל עֲרָיוֹת יִשְׂרָאֵל – נִידּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. לְמַאי הִלְכְתָא? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לָעֵדָה, וְעֵדִים, וְהַתְרָאָה. מִגְּרַע גָּרַע? אֶלָּא אָמַר רַב יוֹחָנָן: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ, דְּדָיְינִינַן לְהוּ בְּדִינָא דִּידַן. [ד]אֲבָל אֵשֶׁת אִישׁ, בְּדִינָא דִּידְהוּ דָּיְינִינַן לְהוּ? וְהָתַנְיָא: בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה – נִידּוֹן בְּסְקִילָה, עַל אֵשֶׁת אִישׁ – נִידּוֹן בְּחֶנֶק. וְאִי בְּדִינָא דִּידְהוּ, סֵיפָא הוּא! [ו]אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאי אֵשֶׁת אִישׁ דְּקָתָנֵי? כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה, דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ. דָּיְינִינַן לְהוּ בְּדִינָא דִּידַן. [ז]דְּתָנֵי רַבִּי חֲנִינָא: בְּעוּלַת בַּעַל – יֵשׁ לָהֶן, נִכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה – אֵין לָהֶן. [ג]תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל עֲרָוָה שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ – בֶּן נֹחַ מוּזְהָר עָלֶיהָ. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ – אֵין בֶּן נֹחַ מוּזְהָר עָלֶיהָ. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַרְבֵּה עֲרָיוֹת יֵשׁ שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהֶן, וּבֶן נֹחַ מוּזְהָר עֲלֵיהֶן. בָּא עַל עֲרָיוֹת יִשְׂרָאֵל – נִידּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. בָּא עַל עֲרָיוֹת בֶּן נֹחַ – נִידּוֹן בְּדִינֵי בֶּן נֹחַ. וְאֵנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה בִּלְבַד. וְנִחְשׁוֹב נָמֵי נִכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה? הַאי תַּנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה הוּא, דְּאָמַר: כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לִבְנֵי נֹחַ אֵינוֹ אֶלָּא חֶנֶק. אִידֵּי וְאִידֵּי חֶנֶק הוּא. וְסָבַר רַבִּי מֵאִיר: כָּל עֲרָוָה שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ, בֶּן נֹחַ מוּזְהָר עָלֶיהָ? וְהָא תַּנְיָא: גֵּר שֶׁהָיְתָה נֶחֱרַג עָלָיו הַיְנוּ כֵּיוָצֵא בּוֹ דְּשִׁפְכוּת דָּמִים דְּהֲוֵי קָרוֹב לְהַתִּיר וְאֵינוֹ מַתָּר כּוּתִי בְּכוּתִי וְכוּתִי בְּיִשְׂרָאֵל חַיָּב וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל אֲבָל יִשְׂרָאֵל בְּכוּתִי פָּטוּר וְאַלְבָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן אֲבָל רַבָּנָן פְּלִיגִי עֲלֵיהּ וְאָמְרִי הָתָם גָּמוּר הוּא וְלָיְבָא כֵּיוָצֵא בּוֹ: מִפִּי אִישׁ עַל יְדֵי דַּיָּן אִישׁ אוֹ עֵד אִישׁ: אַף עַל הַעֻבָּרִין הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ נֶחֱרָג עֲלֵיהֶן וּבְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיֵּצֵא לָאֲוִיר הָעוֹלָם כְּדִתְנַן בְּמַס׳ [נִדָּה] (דף מד.) תִּינוֹק בֶּן יוֹם אֶחָד הֲהוֹרְגוֹ חַיָּב הֵיכָא דִּקְיָם לֵהּ בְּגַוֵּהּ שָׁכְלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וְאֵינוֹ נֶפֶל: מִיַּד כָּל חַיָּה מִיַּד כָּל דָּבָר חַי: שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם שֶׁבְּתוֹךְ הָאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ: זֶה חֶנֶק דְּאֵין דָּמוֹ יוֹצֵא לְחוּץ: וְאִשָּׁה בַּת נֹחַ לָא מִפַּקְדָה עַל הַדִּין: בֵּיתוֹ הֵינוּ נָשִׁים: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאָר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ׳: בַּעֲרָיוֹת דִּידַן בְּאֵשֶׁת אִישׁ יִשְׂרָאֵל: לְמַאי הִלְכְתָא נִדּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל: שְׁצָרִיךְ עֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה כְּיִשְׂרָאֵל: מִגְּרַע גָּרַע זֶה הַבָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל מֵהַבָּא עַל אֵשֶׁת כּוּתִי שֶׁנֶּהֱרָג בְּעֵד אֶחָד וּבְדַיָּן אֶחָד וְשֶׁלֹּא בְּהַתְרָאָה. מִגְּרַע גָּרַע לְשׁוֹן קַלָּא וּבְתַמְיהָה: לֹא נִצְרְכָה הַאי דְּקָתָנֵי נִדּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל: אֶלָּא שֶׁבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה יִשְׂרָאֵלִית: דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ מִיתָה בְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה אֶלָּא בִּבְעוּלַת בַּעַל וְגֵבִי יִשְׂרָאֵל נֶחֱרָג מֵרִיבּוּיָא דְּאִישׁ אִישׁ עַל כָּרְחָךְ הַאי דְּקָטְלוּהָ מִשּׁוּם דְּאִתְרַבְיָה בְּאִישׁ אִישׁ כְּיִשְׂרָאֵל וּלְגַבֵּיהּ לָאו אֵשֶׁת אִישׁ דְּנַחֵיב קְטָלָא דִּידְהוּ אֶלָּא נִדּוֹן בִּסְקִילָה אֲבָל אֵין צָרִיךְ עֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה דְּלָא נֶחֱרָג מַעֲרָיוֹת דִּידְהוּ: אֲבָל בָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּדִינָא דִּידְהוּ דָּיְינִינַן לֵיהּ בְּתַמְיהָ: בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה נִדּוֹן בִּסְקִילָה כְּיִשְׂרָאֵל דְּהָא בְּדִינָא דִּידְהוּ סֵיפָא הוּא דְּכָל מִיתַת בֶּן נֹחַ אֵינוֹ אֶלָּא סַיִף לְרַבָּנַן דְּפְלִיגִי אַתַּנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה: נִכְנְסָה לַחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל חָנֶק הוּא כְּשֶׁאַר אֵשֶׁת אִישׁ דְּגַבֵּי סְקִילָה כְּתִיב נַעֲרָה בְּתוּלָה מְאֹרָסָה וְגוֹ׳ וְדָרְשִׁינַן (כְּתֻבּוֹת דף מח.) בְּתוּלָה וְלֹא בְּעוּלָה מְאֹרָסָה וְלֹא נְשׂוּאָה וּמַאי נְשׂוּאָה אִילֵימָא נְשׂוּאָה וְנִבְעֲלָה מִבְּתוּלָה וְלֹא בְּעוּלָה נִפְקָא אֶלָּא שֶׁנִּכְנְסָה לַחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה וּמַעֲטָהּ קְרָא מִסְקִילָה וְיִשָּׁנָה בְּחֶנֶק דְּהַכֹּל הָיוּ בִּכְלָל נוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת וְיָצְאָה אֲרוּסָה לְדוֹן בְּעַצְמָהּ וְזוֹ שֶׁלֹּא יָצְאָה עַמְּדָה בִּכְלָלָהּ: בְּעוּלַת בַּעַל יֵשׁ לָהֶם דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית כ) וְהִיא בְּעוּלַת בַּעַל וְלֹא כְּתִיב וְהִיא אֵשֶׁת אִישׁ אִלְמָא הָנֵךְ מֵת מְשׁוּם בְּעִילָתוֹ שֶׁל בַּעַל וְלֹא מִפְּנֵי קִדּוּשִׁין וְחֻפָּתוֹ: תַּנְיָא כְּוָותֵהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר בָּא עַל עֲרָיוֹת יִשְׂרָאֵל דְּקָתָנֵי נִדּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִתּוֹקְמָא אֶלָּא בְּנִכְנְסָה לַחֻפָּה אוֹ בְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְכוּ׳ דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ: אֵין ב״ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ כְּגוֹן חַיְבֵי כְּרִיתוֹת אֲחוֹתוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו וַאֲחוֹת אִמּוֹ וְאֵשֶׁת אָחִיו וְאֵשֶׁת אָחִי אָבִיו וַאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ: אֵין בֶּן נֹחַ מְזֻהָר עָלֶיהָ כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּן דף׳ מֵאיר אֲלִיבָּא דר״ע אֲמַרָהּ דְּנִפְקֵי לֵיהּ עֲרָיוֹת בִּבְנֵי נֹחַ מֵעַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ וְגוֹ׳ וְהָתָם חַיְבֵי מִיתוֹת הוּא דִּכְתִיבִי: הַרְבֵּה עֲרָיוֹת יֵשׁ כְּגוֹן כָּל חַיְבֵי כְּרִיתוֹת בֶּן נֹחַ מְזֻהָר עֲלֵיהֶם דִּלְרַבָּנַן אִתְרְבוּ בְּנֵי נֹחַ מֵאִישׁ אִישׁ לְכָל הָאֲמוּר בְּפָרָשָׁה וד״מ לָא דְּרֵישׁ אִישׁ אִישׁ לְרַבּוֹיֵי: בָּא עַל עֲרָיוֹת יִשְׂרָאֵל עִבְרִיוֹת: עֲרָיוֹת בְּנֵי נֹחַ כּוּתִיוֹת: וְאֵנוּ אֵין לָנוּ שֶׁיְּהֵא בֶּן נֹחַ חָלוּק בֵּין יִשְׂרָאֵלִית לְכוּתִית אֶלָּא נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה מִשּׁוּם דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ קְטָלִינַן לֵיהּ בְּקִטְלָא דִּידָן: אַדֵּי וְאַדֵּי חֶנֶק הוּא דִּינֵנוּ וְדִינֵיהֶן שָׁוִין בָּהּ:

מסורת הש"ס

א יבמות צח.
ב יבמות כא.

תורה אור השלם

עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד [בראשית ב, כד]

אב(א) שֶׁהָיְתָה הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה, וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה – יֵשׁ לוֹ שְׁאֵר הָאֵם, וְאֵין לוֹ שְׁאֵר הָאָב. ג הָא כֵּיצַד? נָשָׂא אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם – יוֹצִיא, מִן הָאָב – יְקַיֵּים. אֲחוֹת הָאָב מִן הָאֵם – יוֹצִיא, מִן הָאָב – יְקַיֵּים. ה אֲחוֹת הָאֵם מִן הָאֵם – יוֹצִיא. אֲחוֹת הָאֵם מִן הָאָב, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יוֹצִיא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְקַיֵּים. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כׇּל עֶרְוָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם שְׁאֵר אֵם – יוֹצִיא, מִשּׁוּם שְׁאֵר הָאָב – יְקַיֵּים. ו וּמוּתָּר בְּאֵשֶׁת אָחִיו, וּבְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וּשְׁאָר כׇּל עֲרָיוֹת מוּתָּרוֹת לוֹ. לְאֵתוֹיֵי אֵשֶׁת אָבִיו. ט נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ, כּוֹנֵס אַחַת וּמוֹצִיא אַחַת. וּלְכַתְּחִילָּה לֹא יִכְנוֹס. מֵתָה אִשְׁתּוֹ, מוּתָּר בַּחֲמוֹתוֹ. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אָסוּר בַּחֲמוֹתוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה: לָא קַשְׁיָא, הָא רַבִּי מֵאִיר אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהָא רַבִּי מֵאִיר אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. יא דְּתַנְיָא: יב "עַל כֵּן יַעֲזׇב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "אָבִיו" – אֲחוֹת אָבִיו, "אִמּוֹ" – אֲחוֹת אִמּוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אָבִיו" – אֵשֶׁת אָבִיו, "אִמּוֹ" – אִמּוֹ מַמָּשׁ. יגיד "וְדָבַק" – וְלֹא בְּזָכָר. "בְּאִשְׁתּוֹ" – וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ. טו "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" – מִי שֶׁנַּעֲשִׂים בָּשָׂר אֶחָד, יָצְאוּ בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין נַעֲשִׂין בָּשָׂר אֶחָד. אָמַר מָר: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר "אָבִיו" – אֲחוֹת אָבִיו. אֵימָא: אָבִיו מַמָּשׁ? הַיְינוּ "וְדָבַק", וְלֹא בְּזָכָר. אֵימָא: אֵשֶׁת אָבִיו? הַיְינוּ "בְּאִשְׁתּוֹ" וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ. אֵימָא: לְאַחַר מִיתָה? דּוּמְיָא דְּאִמּוֹ: מָה אִמּוֹ דְּלָאו אִישׁוּת, אַף אָבִיו דְּלָאו אִישׁוּת. "אִמּוֹ" – אֲחוֹת אִמּוֹ. וְאֵימָא אִמּוֹ מַמָּשׁ? הַיְינוּ בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ. וְאֵימָא לְאַחַר מִיתָה? דּוּמְיָא דְּאָבִיו: מָה אָבִיו דְּלָאו מַמָּשׁ, אַף אִמּוֹ דְּלָאו מַמָּשׁ. טו(ב) רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אָבִיו" – אֵשֶׁת אָבִיו. וְאֵימָא: אָבִיו מַמָּשׁ? הַיְינוּ "וְדָבַק" – וְלֹא בְּזָכָר. אִי הָכִי, אֵשֶׁת אָבִיו נָמֵי הַיְינוּ "בְּאִשְׁתּוֹ" וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ! לְאַחַר מִיתָה. טז "אִמּוֹ" – אִמּוֹ מַמָּשׁ. הַיְינוּ "בְּאִשְׁתּוֹ" וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ! אִמּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר:

אָבִיו

שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְכָל גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד עַכְשָׁו בְּלֹא אָב וָאֵם וּקְרוֹבִים דָּמֵי וְאֵין עָלָיו קֻרְבָה מִקֹּדֶם לָכֵן וּמִיהוּ רַבָּנָן הוּא דִּגְזוּר עָלֶיהָ בְּכָל הָאֲסוּרוֹת לוֹ (בִּהְיוֹתוֹ כּוּתִי) מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה הִלְכָּךְ נָשָׂא אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם שֶׁנּוֹלְדָה קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיְּרָה אִמָּהּ וְנִתְגַּיְּרָה עִם אִמָּהּ וּנְשָׂאָהּ זֶה מִשֶּׁגָּדַל יוֹצִיא דַּאֲחוֹתוֹ הִיא וְלָא גָּרַע מִבֶּן נֹחַ וּמִדְּרַבָּנָן שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ וְכוּ' דְּקָסָבַר ר' מֵאִיר אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם אֲסוּרָה לִבְנֵי נֹחַ וַאֲפִּי' אֲחוֹת אָבִיו מִן הָאֵם וַאֲחוֹת אִמּוֹ מִן הָאָב וְיָלֵיף לָהּ מֵעַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ דְּאָבִיו זֶה אֲחוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ זֶה אֲחוֹת אִמּוֹ כִּדְדָרֵישׁ לֵיהּ ר"א לְקַמָּן בִּשְׁמַעְתִּין: מִן הָאָב יְקַיֵּם דְּלָא נֶאֱסַר אִסּוּר אַחֲוָה בִּבְנֵי נֹחַ אֶלָּא מִן הָאֵם דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית כ':י"ב) וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַּת אָבִי הִיא אַךְ לֹא בַת אִמִּי אַלְמָא בַּת הָאָב שָׁרְיָא לְהוּ וּבַת הָאֵם לָא שָׁרְיָא לְהוּ: אֲחוֹת אָבִיו מִן הָאֵם יוֹצִיא כִּדְכְתִיב (שָׁם ב) עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְדָרְשִׁינַן אֶת אָבִיו אֲחוֹת אָבִיו מִן הָאֵם: אֲחוֹת אֵם מִן הָאֵם יוֹצִיא כִּדְכְתִיב אֶת אִמּוֹ זוֹ אֲחוֹת אִמּוֹ מִן הָאֵם: ר"מ אוֹמֵר יוֹצִיא גְּזֵרָה מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם דְּכֵיוָן דְּשָׁם צַד שְׁאָר הָאֵם כָּאן אע"ג דְּמִן הָאָב הִיא אִי שָׁרֵית לַהּ אָתֵי לְמֵימַר אֵין לַגֵּר אֲפִּי' שְׁאָר אֵם וְאָתֵי לְמִשְׁרֵי אֲפִּי' אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וכ"ש אֲחוֹת אִמּוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו מִן הָאֵם: וחכ"א יְקַיֵּם וְלָא גָּזְרִי' וְהוּא הַדִּין לְהוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְהָא דִּנְקַט הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה לֹא בָּא לְמַעוּטֵי הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה אֶלָּא לְמַעוּטֵי הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה וְכֵיוָן דְּדָמֵי לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל גָּזַר בֵּהּ ר"מ דִּלְמָא אָתֵי לְאִחַלּוֹפֵי בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲפִילּוּ בִּשְׁאָר הָאָב וְאַפֵּי' נוֹלְדוּ אוֹתָן קְרוֹבוֹת בִּהְיוֹתוֹ כּוּתִי: וּמֻתָּר בְּאֵשֶׁת אָחִיו וַאֲפִילּוּ מֵאִמּוֹ וּלְאַחַר מִיתָה וַאֲפִילּוּ נְשָׂאָהּ אָחִיו מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר אוֹ נְשָׂאָהּ כְּשֶׁהוּא כּוּתִי וּמִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר קִיְמָהּ דְּאֵין אֵשֶׁת אָח לִבְנֵי נֹחַ וְלֵיכָּא לְמֵחַשׁ שֶׁמָּא יֹאמְרוּ וְכוּ' וְכֵן אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב וְכֵן כָּל הַבָּאוֹת מֵחֲמַת אִישׁוּת דְּכֵיוָן דִּלְשֶׁמָּא יֹאמְרוּ לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ דְּקָסָבַר לֹא נֶאֶסְרוּ לִבְנֵי נֹחַ וּמִשּׁוּם קֻרְבָה נָמֵי לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ דְּכְקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי: וּשְׁאָר כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבָּאוֹת מֵחֲמַת אִישׁוּת מֻתָּרוֹת לוֹ: לְאֵתוּיֵי אֵשֶׁת אָבִיו אֲבָל כַּלָּתוֹ וַאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ לֵיכָּא לְרַבּוּיֵי דְּהָא בְּגֵר שֶׁהָיְתָה לֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה קַיְמָא וְזֶה לֹא הָיְתָה לוֹ כְּלָל אִשָּׁה אֶלָּא בְּיַהֲדוּת וְלַאֲתוּיֵי אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ נָמֵי לָא (צְרִיכָא לֵיהּ) דְּהָא קָתָנֵי בְּהֶדְיָא נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ כּוֹנֵס אַחַת וּמוֹצִיא אַחַת וה"ה לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ אַשְּׁאָר גֵּרִים קָאֵי כְּשֶׁנְּשָׂאָם בִּהְיוֹתָם כּוּתִי וְנִתְגַּיְּרוּ עִמּוֹ אִי נָמֵי אַהָא קָאֵי וּמִשּׁוּם דְּהַךְ גִּיּוֹרֶת קָאָמַר וה"ה לְיִשְׂרָאֵל גָּמוּר: וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנֹס מְפָרֵשׁ בִּיבָמוֹת בְּפֶ' נוֹשְׂאִין עַל הָאֲנוּסָה (יְבָמוֹת דַּף צח:) דְּאַהָנָךְ דַּאֲמַרַן לְעֵיל יְקַיֵּם קָאָמַר דִּלְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנֹס: מֵתָה אִשְׁתּוֹ מֻתָּר בַּחֲמוֹתוֹ ואע"פ שֶׁקִּיְּמָהּ לְאִשְׁתּוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר דְּבֶן נֹחַ לֹא הֻזְהַר עַל חֲמוֹתוֹ דְּנֵימָא בָּאִים מִקְּדֻשָּׁה וְכוּ' וַחֲמוֹתוֹ מַמָּשׁ לֹא הָוְיָא אע"ג דְּנִתְגַּיְּרוּ דְּגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְכוּ' וְאֵין קְרָבוֹת זֶה לָזֶה: וְאִכָּא דְּתָנֵי אָסוּר בַּחֲמוֹתוֹ הָתָם מְפָרֵשׁ בְּמַאי פְּלִיגֵי קָתָנֵי מִיהַת מֻתָּר בְּאֵשֶׁת אָבִיו ואע"פ שב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ וְכֵן בַּחֲמוֹתוֹ וְקָתָנֵי אָסוּר בַּאֲחוֹתוֹ וּבַאֲחוֹת אָבִיו וַאֲחוֹת אִמּוֹ ואע"פ שֶׁאֵין ב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶם: הָא ר"מ וְכוּ' תַּלְמִיד שֶׁל שְׁנֵיהֶם הָיָה כִּדְאָמְרִי' בְּמַס' בֵּיצָה (ד' ג:) גַּבֵּי לִיטְרָא קְצִיעוֹת ר"מ אוֹמֵר א"ר אֱלִיעֶזֶר רוֹאִין כְּאִלּוּ הֵן פְּרוּדוֹת וְכוּ' וּבְמַס' עֵירוּבִין בפ"ק (דַּף יג.) אָמַר ר"מ שִׁמֵּשׁ אֶת ר"ע. הָא דְּקָתָנֵי אֲחוֹתוֹ אֲסוּרָה לוֹ וְאֵשֶׁת אָבִיו מֻתֶּרֶת לוֹ ר"מ הִיא מִשּׁוּם ר"א וְהַאי דְּקָתָנֵי חַיָּבֵי מִיתוֹת נֶאֶסְרוּ לָהֶם וְלֹא חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת ר"מ הִיא אַלִּבָּא דר"ע: עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ לָאָדָם הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר: אֲחוֹת אָבִיו וכ"ש אֲחוֹתוֹ: וְדָבַק וְלֹא בְּזָכָר דְּלֵיכָּא דִּבּוּק דְּמִתּוֹךְ שֶׁאֵין הַנִּשְׁכָּב נֶהֱנֶה אֵינוֹ נִדְבָּק עִמּוֹ: שֶׁנַּעֲשָׂה לְבָשָׂר אֶחָד שֶׁזֶּרַע יוֹצֵא מֵהֶם שֶׁנַּעֲשָׂה בְּשַׂר הָאֵם וְהָאָב אֶחָד בּוֹ: יָצְאוּ בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין יוֹלְדִין מִן הָאָדָם. הָנֵי דר"ע כּוּלְּהוּ חַיָּבֵי מִיתוֹת נִינְהוּ וּמִנָּהּ יָלֵיף לְכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת אֲבָל לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לֵית לֵהּ קֻרְבָּא דְּאִישׁוּת וְאִית לֵהּ קֻרְבָה דְּאַחֲוָה: אֵימָא לְאַחַר מִיתָה לְחַיְּבוֹ עַל אֵשֶׁת אָבִיו לְאַחַר מִיתַת אָבִיו וּמְשַׁנֵּי דּוּמְיָא דְּאִמּוֹ: אִמּוֹ אִמּוֹ מַמָּשׁ וְלָאו הַיְנוּ אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וּבִלְאַחַר מִיתַת אָבִיו נָמֵי לֵיכָּא לְתְרוּצָה דְּהַיְנוּ אֵשֶׁת אָבִיו דְּאוֹקֵמְנָא לְאַחַר מִיתָה וּמְשַׁנֵּי אִמּוֹ אֲנוּסַת אָבִיו דְּלָאו אִשְׁתּוֹ וְאֵין כָּאן אֶלָּא מִשּׁוּם אִמּוֹ אַפֵּי' בְּחַיָּיו:

הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה פ"ה דִּנְקַט הָכִי מִשּׁוּם לְמְעוּטֵי הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה כֵּיוָן דְּדָמֵי לְיִשְׂרָאֵל גָּזַר בּוֹ ר"מ אַפֵּי' בִּשְׁאָר הָאָב וְאַפֵּי' שֶׁנּוֹלְדוּ אוֹתָן הַקְּרוֹבִים בִּהְיוֹתוֹ נָכְרִי וי"ל אִיפְּכָא דְּאַדְּרַב' כֵּיוָן דְּהוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל וּמֻתָּר אַפֵּי' בַּאֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם שֶׁנּוֹלְדוּ מִקֹּדֶם דְּלֵיכָּא לְמִגְזַר שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה כֵּיוָן דְּלֵית בְּהוּ צַד פַּסְלוּת דְּהָנְהוּ וַדַּאי כִּשְׁתֵּי אִמָּהוֹת דָּמוּ ועי"ל דְּהוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה נָמֵי כָּךְ דִּינוֹ וְהָא דְּלָא נָקְטֵי לְרְבוּתָא מִשּׁוּם דְּלָא פְּסִיקָא לֵהּ לְמִתְנֵי שֶׁאֵין לָהּ שְׁאָר הָאָב דְּמַה שֶׁנּוֹלַד לְאָבִיו בִּקְדֻשָּׁה אָסוּר מִדְּאוֹרַיְתָא: נָשָׂא אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם יוֹצִיא פ"ה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה דְּסָבַר ר"מ אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ וְאַפֵּי' אֲחוֹת אָבִיו מִן הָאֵם וַאֲחוֹת הָאֵם מִן הָאֵם וְכִדְיָלֵיף רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְקַמָּן מֵעַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וּכְפֵרוּשׁ זֶה מַשְׁמַע בפ"ב דִּיבָמוֹת (דַּף כב. וְשָׁם) דְּבָעוּ בְּמַעְרְבָא גָּזְרוּ שְׁנִיּוֹת בְּגֵרִים אוֹ לֹא וְקָאָמַר הַשְׁתָּא עֶרְוָה אִי לָאו מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה לָא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן שְׁנִיּוֹת מִבַּעְיָא אֲבָל בְּפֶ' נוֹשְׂאִין (יְבָמוֹת צז:) פ"ה דְּהַיְנוּ טַעְמָא דַּאֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם יוֹצִיא דְּגָזְרִינַן שֶׁמָּא יִשָּׂא אֲחוֹתוֹ שֶׁנּוֹלְדָה אַחֲרָיו דְּאִיכָּא אִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא מַשְׁמַע לְאוֹתוֹ הַפֵּרוּשׁ דְּהוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה דְּלֵיכָּא לְמֵחַשׁ לְאִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא לֹא מִתְסַר בַּאֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן כִּדְאָמְרִי' הָתָם (דַּף צז:) גַּבֵּי בְּנֵי יוֹדָן אַמְתָּא אִשְׁתַּחְרוּר דְּהוֹרָתָן וְלֵדָתָן שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה הֲוָה וְאָסַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת לְמִינְסַב נָשֵׁי אַהֲדָדֵי מִיהוּ קָשֶׁה דְּבְהַהִיא דִּבְנֵי יוֹדָן אַמְתָּא מַשְׁמַע דְּלָא הָוֵי טַעְמָא מִשּׁוּם שֶׁמָּא יֹאמְרוּ בָּאִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה אֶלָּא מִשּׁוּם דִּילְמָא אָתֵי לְאִחַלּוֹפֵי בְּיִשְׂרָאֵל דְּקָאָמַר מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב כ"ע לָא פְּלִיגֵי דְּאָסוּר כִּי פְּלִיגֵי מִן הָאָב וּמִן הָאֵם וְאִי מִשּׁוּם שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אַמַּאי שָׁרֵי הָתָם מִן הָאָב וּמִן הָאֵם אֲבָל אִי מִשּׁוּם אִחַלּוֹפֵי נִיחָא כֵּיוָן דְּאִיכָּא צַד אָב לָא אָתֵי לְאִיחַלּוֹפֵי דְּכוּתִים לֵית לְהוּ קֻרְבַת אָב וְלֹא שַׁיָּךְ לְמִגְזַר בְּהוּ אַטּוּ יִשְׂרָאֵל וְכֵן מַשְׁמַע בפ"ב דִּיבָמוֹת (דַּף כב.) דְּטַעֲמָא מִשּׁוּם אִיחַלּוֹפֵי דְּאָמַר אַמֵּימָר אֲפִילּוּ אַחִים מִן הָאֵם מְעִידִין לְכַתְּחִלָּה וּמַאי שְׁנָא מֵעֶרְוָה עֶרְוָה לַכֹּל מְסוּרָה עֵדוּת לב"ד מְסוּרָה מַשְׁמַע דְּטַעֲמָא דְּעֶרְוָה מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִחַלּוֹפֵי בְּיִשְׂרָאֵל וְכֵן פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס הָתָם עֶרְוָה לְכָל מְסוּרָה הַכֹּל נוֹשְׂאִין נָשִׁים וְאִי שָׁרֵית לְהוּ לְקַיְּמָהּ אָתוּ נָמֵי לְמִשְׁרֵי עֶרְוָה לְיִשְׂרָאֵל וי"ל דְּבֶן נֹחַ לֹא אָסוּר בַּאֲחוֹתוֹ אַפֵּי' מִן הָאֵם וְהָנֵי תְּרֵי טַעְמֵי צְרִיכִי דְּיֵשׁ מְקוֹמוֹת דְּשַׁיָּךְ הַאי טַעְמָא דְּלָא שַׁיָּךְ הַאי אִידָךְ טַעְמָא כְּגוֹן נָשָׂא אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם דְּמִשּׁוּם שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ וּמִשּׁוּם אִחַלּוֹפֵי אִיכָּא לְמֵיחַשׁ וְאֵשֶׁת אָבִיו לְר' עֲקִיבָא וַאֲחוֹת אָבִיו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דַּאֲסִירִי לִבְנֵי נֹחַ יֵשׁ לֶאֱסֹר מִשּׁוּם שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֲבָל מִשּׁוּם אִחַלּוֹפֵי לֵיכָּא לְמִגְזַר בְּקֻרְבַת אָב דְּהַכֹּל יוֹדְעִין דְּרַחֲמָנָא אַפְּקְרֵיהּ לְזַרְעֵהּ דְּכוּתִי וְאֵשֶׁת אָבִיו לר"א וַאֲחוֹת אָבִיו לר"ע שָׁרְיָא דְּלָאו מִשּׁוּם שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אִיכָּא וְלֹא מִשּׁוּם אִיחַלּוֹפֵי אִיכָּא וְהַשְׁתָּא הָא דְּפָרִיךְ דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לָא כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ הַקּוּנְט' דְּפָרִיךְ נָמֵי מִדְּקָתָנֵי אָסוּר בַּאֲחוֹתוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו וַאֲחוֹת אִמּוֹ אע"ג דְּאֵין ב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶם דהמ"ל בְּכוּלְּהוּ דְּלָא אָסוּר מִשּׁוּם דְּנֶאֶסְרוּ בִּהְיוֹתָם כּוּתִים אֶלָּא מִשּׁוּם אַחְלוּפֵי כִּדְאָמַר בַּאֲחוֹתוֹ וְלָא פָּרִיךְ דר"מ אדר"מ אֶלָּא מִדְּקָתָנֵי מֻתָּר בְּאֵשֶׁת אָבִיו וּבַחֲמוֹתוֹ אע"ג דב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶם וְכֵן כָּתוּב בְּכָל הַסְּפָרִים לְעֵיל וְסָבַר ר"מ כָּל עֶרְוָה שב"ד שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ מֻזְהָרִין עֲלֵיהֶם וְהָתַנְיָא כו' מַשְׁמַע דְּלָא קַשְׁיָא לֵיהּ אֶלָּא מֵהָא:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קטז, טוש״ע יו״ד סי׳ רסט סעי׳ ג:
ב מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
ג סמג לאוין קטז, טוש״ע יו״ד סי׳ רסט סעי׳ ג:
ד מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
ה סמג לאוין קטז, טוש״ע יו״ד סי׳ רסט סעי׳ ג:
ו מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
ז סמג לאוין קטז, טוש״ע יו״ד סי׳ רסט סעי׳ ג:
ח מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יג:
ט טוש״ע יו״ד סי׳ רסט סעי׳ ה ו:
י מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ טו:
יא מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ה:
יב מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ י:
יג מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ה:
יד מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ י:
טו מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ו:
טז מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ו:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קכב:

ב מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ה:

ג מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל׳ י:

ד מיי׳ פי״ב מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יא:

ה מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ח:

ו מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ח:

ז מיי׳ פט׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ח מיי׳ פי׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ו:

ט סמג עשין ע, טוש״ע חו״מ סי׳ תכ סעי׳ א:

י מיי׳ פה׳ מהל׳ חובל ומזיק הל׳ ב:

יא מיי׳ פי׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ט:

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים מדרשים על משה רבינו דברי הימים למשה רבינו ה

ב שמות רבה; במדבר רבה; פסיקתא דרב כהנא

גליון הש״ס

רש״י ד״ה שלא כדרכה וכו׳ שמתוך שאינה נהנית. עי׳ יומא דף פ״ה ע״א תוס׳ ד״ה מה רוצח. ובקידושין דף כב ע״ב:

תורה אור השלם

עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא [ויקרא יח, ח]

עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא [ויקרא יח, יב]

וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וגו׳ [שמות ו, כ]

וְגַם־אֲמְנָה אֲחוֹתִי בַּת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה [בראשית כ, יב]

כִּי־אִמְרָתִי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם תָּכֵן אֱמוּנָתְךָ בָּהֶם [תהילים פט, ג]

וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחוֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה וגו׳ [ויקרא כ, יז]

עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד [בראשית ב, כד]

וַיְהִי כֹּה וְכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וגו׳ [שמות ב, יב]

מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר [משלי כ, כה]

וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם נְאֻם וגו׳ [יחזקאל לד, לא]

וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע וגו׳ [שמות ב, יג]

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ קָשֹׁר יְקֹטִירוּן כַּיּוֹם הַחֹלֵב וְקָם־לְךָ כַּאֲשֶׁר וגו׳ [שמואל א ב, טז]

וַתְּהִי חַמֶּשֶׁת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי יְהוָה כִּי נֵאֲצוּ וגו׳ [שמואל א ב, יז]

וּמִנְּעֻ מְרַשָּׁעִים אוֹרֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר [איוב לח, טו]

וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשׂוֹא פָנִים יָשָׁב בָּהּ [איוב כב, ח]

עֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֹסַר־לֵב [משלי יב, יא]

עַד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקַיִץ וְחֹרֶף וגו׳ [בראשית ח, כב]

[בראשית ח, כג]

מְפָנַי מָה לֹא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ שֶׁכְּשֶׁאָכְלָה חַוָּה מֵעֵץ הַדַּעַת הָיְתָה רְאוּיָה לְמוּת מִיָּד וְאִי מֹשֶׁה אָדָם שֶׁהָיָה שָׂרוּי בְּלֹא אִשָּׁה הָיָה יָכוֹל לִשָּׂא בִּתּוֹ וּמַסִּיק כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ: מִי אָמְרִי דְּלִישְׂרָאֵל שְׁרֵי וּלְכוּתֵי אִסּוּר מִשְׁמַע דְּלִישְׂרָאֵל מַתַּר בְּאִשְׁתּוֹ בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְכֵן מַשְׁמַע בְּסוֹף פ״ב דְּנְדָרִים (דף כ:) הַהִיא אִיתְּתָא דַּאֲתָיָא קַמֵּהּ דְּרַבִּי אָמְרָה לוֹ רַבִּי עָרְכָתִי לוֹ שֻׁלְחָן וַהֲפָכוֹ אָמַר לָהּ בִּתִּי הַתּוֹרָה הִתִּירָה לוֹ וְלֹא הִנִּיחַ הִיא לְמַעְלָה וְהוּא לְמַטָּה דְּמֵה מַפְסֶדֶת בְּכָךְ אֶלָּא שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ שְׁמַעְתְּעַרְתָּהּ כְּדַאֲמַר הֲתָם אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנוֹתַי שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן וְאָמַר וַיַּשְׁכֵּב אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ וְעָנְתָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְקָשֶׁה דבספ״ג דיבמות (דף לד:) חֲשִׁיב שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מַעֲשֶׂה עֶר וְאוֹנֶן וי״ל דְּלֹא אָסִיר אֶלָּא שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ תָּדִיר שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר וְיַכְחִישׁ יָפְיָהּ אֲבָל אִם רֹב תַּשְׁמִישׁוֹ כְּדַרְכָּהּ אֶלָּא שֶׁבְּאַקְרַאי מִתְאַוֶּה לָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ שָׁרֵי: קַ״ק יָדַע פ״ה שֶׁהָיָה רָגִיל לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְקָנָסוּ בְּכָךְ וי״ל דְּדִינָא הוּא דְּהָא מִקְרָא דְּרֵישׁ וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר וּבְפ׳ כָּל הַיָּד (נדה דף יג: ושם) גַּבֵּי יָד לְאַמָּה תְּקַצֵּץ אָמַר דִּינָא תְּנַן כְּדְרַב הוּנָא דְּרַב הוּנָא קַ״ק יָדַע אֶלְמָא דִּינָא הוּא וְהָא דְּאַשְׁכְּחַן בְּפ׳ ד׳ וְהּ׳ (ב״ק דף לז.) גַּבֵּי חָנֵן בִּישָׁא דְּרַב הוּנָא גּוּפֵהּ לֹא חִיְּבוּ אֶלָּא מָמוֹן שֶׁאֵנִי הָכָא דְּמוּעָד וְרָגִיל בְּכָךְ הָיָה לְהַכּוֹת בְּאַגְרוֹף דְּדִינָהּ הוּא בְּכָךְ וְכֵן יָד לְאַמָּה רָגִיל בְּכָךְ:

אָבִיו דּוֹמְיָא דְּאִמּוֹ, וְאִמּוֹ דּוֹמְיָא דְּאָבִיו. לָא מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ אֶלָּא בְּאַחָוָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא: מוּטָב לְאוֹקְמֵיהּ בְּאֵשֶׁת אָבִיו, דְּאִיקְרֵי ״עֶרְוַת אָבִיו״, לְאַפּוֹקֵי אֲחוֹת אָבִיו, דְּ״שְׁאֵר אָבִיו״ אִיקְרֵי, ״עֶרְוַת אָבִיו״ לָא אִיקְרֵי. תָּא שְׁמַע: ״וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ״. מַאי לָאו, דּוֹדָתוֹ מִן הָאֵם? לָא, דּוֹדָתוֹ מִן הָאָב. תָּא שְׁמַע: ״וְגַם אֲמְנָה אֲחוֹתִי בַּת אָבִי הִיא אַךְ לֹא בַת אִמִּי״ – מִכְּלָל דְּבַת הָאֵם אָסוּרָה. וְתִסְבְּרָא אֲחוֹתוֹ הַוַאי? בַּת אֲחִי הַוַאי! וְכֵיוָן דְּהָכִי הוּא, לָא שָׁנָא מִן הָאָב וְלָא שָׁנָא מִן הָאֵם – שָׁרְיָא. אֶלָּא הָתָם הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: קוּרְבָּא דְּאֲחוֹת אִית לִי בַּהֲדָהּ, מֵאַבָּא וְלָא מֵאִמָּא. תָּא שְׁמַע: מִפְּנֵי מָה לֹא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ? כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. הָא לָאו הָכִי – אָסִירָא. כֵּיוָן דְּאִשְׁתְּרִי, אִשְׁתְּרִי. א״אָמַר רַב הוּנָא: גּוֹי מוּתָּר בְּבִתּוֹ. וְאֵם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה לֹא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ? כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, מִשּׁוּם ״עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. וְאֵיכָא דְּאָמְרִי: אָמַר רַב הוּנָא, גּוֹי אָסוּר בְּבִתּוֹ. תְּנַדַּע, שֶׁלֹּא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ. וְלָא הִיא, הָתָם הַיְינוּ טַעְמָא: כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, מִשּׁוּם דְּ״עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. ב״אָמַר רַב חִסְדָּא: עֶבֶד מוּתָּר בְּאִמּוֹ, וּמוּתָּר בְּבִתּוֹ. יָצָא מִכְּלַל גּוֹי, וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּא. ג״כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ שֶׁיִּיחַד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ, וּבָא עָלֶיהָ – נֶהֱרָג עָלֶיהָ. ד׳מֵאִימַת? אָמַר רַב נַחְמָן: מִדִּקְרָאוּ לַהּ ״רְבִיתָא דִּפְלָנְיָא״. מֵאֵימַת הַתְרָתָהּ? אָמַר רַב הוּנָא: מִשֶּׁפָּרְעָה רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְדָבַק״, ״וְדָבַק״ וְגוֹ׳. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַסּוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּאִילּוּ סוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ״. ט״(ב)מַגְבִּיהַּ, עַבְדּוּ, שַׁבָּת – סִימָן. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ״. ״לָמָּה הִכִּיתָ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָמָּה תַכֶּה״ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא רָשָׁע. אָמַר זְעֵירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִם לֹא לָקַחְתִּי בְחָזְקָה״, וּכְתִיב: ״וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד״. רַב הוּנָא אָמַר: תִּיקְצֵץ יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר״. רַב הוּנָא קַ״ק יָדַע. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא נִתְּנָה קַרְקַע אֶלָּא לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב ״עֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם״? אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה – יִשְׂבַּע לֶחֶם, וְאִם לָאו – לֹא יִשְׂבַּע לֶחֶם. ״וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: נָכְרִי שֶׁשָּׁבַת חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ״. וְאָמַר מָר: אַזְהָרָה שֶׁלָּהֶן זוֹ הִיא מִיתָתָן. אָמַר רָבִינָא: אֲפִילּוּ שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת. וְלִיחְשְׁבַהּ גַּבֵּי שֶׁבַע מִצְוֹת? כִּי קָא חָשֵׁיב – שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, קוּם עֲשֵׂה לָא קָא חָשֵׁיב.

וְהָא אָבִיו דּוֹמְיָא דְּאִמּוֹ, וְאִמּוֹ דּוֹמְיָא דְּאָבִיו. לָא מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ אֶלָּא בְּאַחָוָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא: מוּטָב לְאוֹקְמֵיהּ בְּאֵשֶׁת אָבִיו, דְּאִיקְרֵי ״עֶרְוַת אָבִיו״, לְאַפּוֹקֵי אֲחוֹת אָבִיו, דְּ״שְׁאֵר אָבִיו״ אִיקְרֵי, ״עֶרְוַת אָבִיו״ לָא אִיקְרֵי. תָּא שְׁמַע: ״וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ״. מַאי לָאו, דּוֹדָתוֹ מִן הָאֵם? לָא, דּוֹדָתוֹ מִן הָאָב. תָּא שְׁמַע: ״וְגַם אֲמְנָה אֲחוֹתִי בַּת אָבִי הִיא אַךְ לֹא בַת אִמִּי״ – מִכְּלָל דְּבַת הָאֵם אָסוּרָה. וְתִסְבְּרָא אֲחוֹתוֹ הַוַאי? בַּת אֲחִי הַוַאי! וְכֵיוָן דְּהָכִי הוּא, לָא שָׁנָא מִן הָאָב וְלָא שָׁנָא מִן הָאֵם – שָׁרְיָא. אֶלָּא הָתָם הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: קוּרְבָּא דְּאֲחוֹת אִית לִי בַּהֲדָהּ, מֵאַבָּא וְלָא מֵאִמָּא. תָּא שְׁמַע: מִפְּנֵי מָה לֹא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ? כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. הָא לָאו הָכִי – אָסִירָא. כֵּיוָן דְּאִשְׁתְּרִי, אִשְׁתְּרִי. א״אָמַר רַב הוּנָא: גּוֹי מוּתָּר בְּבִתּוֹ. וְאֵם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה לֹא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ? כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. וְאֵיכָא דְּאָמְרִי: אָמַר רַב הוּנָא, גּוֹי אָסוּר בְּבִתּוֹ. תְּנַדַּע, שֶׁלֹּא נָשָׂא אָדָם אֶת בִּתּוֹ. וְלָא הִיא, הָתָם הַיְינוּ טַעְמָא: כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא קַיִן אֶת אֲחוֹתוֹ, מִשּׁוּם דְּ״עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. ב״אָמַר רַב חִסְדָּא: עֶבֶד מוּתָּר בְּאִמּוֹ, וּמוּתָּר בְּבִתּוֹ. יָצָא מִכְּלַל גּוֹי, וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּא. ג׳כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ שֶׁיִּיחַד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ, וּבָא עָלֶיהָ – נֶהֱרָג עָלֶיהָ. ד׳מֵאִימַת? אָמַר רַב נַחְמָן: מִדִּקְרָאוּ לַהּ ״רְבִיתָא דִּפְלָנְיָא״. מֵאֵימַת הַתְרָתָהּ? אָמַר רַב הוּנָא: מִשֶּׁפָּרְעָה רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְדָבַק״, ״וְדָבַק״ וְגוֹ׳. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַסּוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּאִילּוּ סוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ״. ט״(ב)מַגְבִּיהַּ, עַבְדּוּ, שַׁבָּת – סִימָן. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ״. ״לָמָּה הִכִּיתָ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָמָּה תַכֶּה״ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא רָשָׁע. אָמַר זְעֵירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִם לֹא לָקַחְתִּי בְחָזְקָה״, וּכְתִיב: ״וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד״. רַב הוּנָא אָמַר: תִּיקְצֵץ יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר״. רַב הוּנָא קַ״ק יָדַע. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא נִתְּנָה קַרְקַע אֶלָּא לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב ״עֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם״? אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה – יִשְׂבַּע לֶחֶם, וְאִם לָאו – לֹא יִשְׂבַּע לֶחֶם. ״וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: נָכְרִי שֶׁשָּׁבַת חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ״. וְאָמַר מָר: אַזְהָרָה שֶׁלָּהֶן זוֹ הִיא מִיתָתָן. אָמַר רָבִינָא: אֲפִילּוּ שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת. וְלִיחְשְׁבַהּ גַּבֵּי שֶׁבַע מִצְוֹת? כִּי קָא חָשֵׁיב – שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, קוּם עֲשֵׂה לָא קָא חָשֵׁיב.

וְהָא שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְדָבַק״, וְלֹא כְּדַרְכָּהּ. אָמַר רָבָא: מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּיִשְׂרָאֵל לָא מְחַיַּיב, וְנָכְרִי מְחַיַּיב? ו״אֶלָּא אָמַר רָבָא: בֶּן נֹחַ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵירוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? ״בְּאִשְׁתּוֹ״ – וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ; ״וְדָבַק״ – וְלֹא שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ. ח(א)אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: גּוֹי שֶׁהִכָּה אֶת יִשְׂרָאֵל חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּךְ כֹּה וְכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ [וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי] וגו׳״. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַסּוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּאִילּוּ סוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ״. ט״(ב)מַגְבִּיהַּ, עַבְדּוּ, שַׁבָּת – סִימָן. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ״. ״לָמָּה הִכִּיתָ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָמָּה תַכֶּה״ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא רָשָׁע. אָמַר זְעֵירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִם לֹא לָקַחְתִּי בְחָזְקָה״, וּכְתִיב: ״וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד״. רַב הוּנָא אָמַר: תִּיקְצֵץ יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר״. רַב הוּנָא קַ״ק יָדַע. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא נִתְּנָה קַרְקַע אֶלָּא לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב ״עֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם״? אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה – יִשְׂבַּע לֶחֶם, וְאִם לָאו – לֹא יִשְׂבַּע לֶחֶם. ״וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: נָכְרִי שֶׁשָּׁבַת חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ״. וְאָמַר מָר: אַזְהָרָה שֶׁלָּהֶן זוֹ הִיא מִיתָתָן. אָמַר רָבִינָא: אֲפִילּוּ שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת. וְלִיחְשְׁבַהּ גַּבֵּי שֶׁבַע מִצְוֹת? כִּי קָא חָשֵׁיב – שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, קוּם עֲשֵׂה לָא קָא חָשֵׁיב.

חָזַק לַעֲמֹד כְּנֶגְדָּן: כְּשֶׁבָּא לַאֲדָמָה לַחֲרִישָׁה וְהַשְׁקָאָה וְנִכּוּשׁ וְעִדּוּר: עוֹבֵד כּוֹכָבִי׳ שֶׁשַּׁבָּת מְמַלֵּאכְתּוֹ יוֹם שֶׁלֹּם חַיָּב מִיתָה שְׁנָא׳ יוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ וְקָא דָּרֵישׁ לֵיהּ לֹא יִשְׁבֹּתוּ מְמְלֵאכְה דְּאַבְּנֵי אֲמֵי נָמֵי קָאֵי וְלָא תֵּימָא לֹא יִשְׁבֹּתוּ מִלְּהוֹת חוֹבָה קָאֵי כְּלוֹמַר לֹא יִבָּטְלוּ וְלֹא יִפְסְקוּ מִלְּהוֹיוֹת: פְּשִׁיטָא לָא גָּרְסִי׳ דְּהָא טוּבָא קְמ״ל דְּאַבְּנֵי אֲמֵי קָאֵי: אָמַר רַבִּינָא אֲפִי׳ שֵׁנִי בְּשַׁבָּת לָא תֵּימָא שְׁבִיתָה דְּקָאָמַר ר״ל לְשׁוּם חוֹבָה קָאָמַר דְּלָא לְכַוֵּן בְּשַׁבָּת כְּגוֹן בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא יוֹם שְׁבִיתָה לְיִשְׂרָאֵל אוֹ אֶחָד בְּשַׁבָּת שֶׁשּׁוֹבְתִין בּוֹ הַנּוֹצְרִים אֶלָּא מִנּוּחָה בְּעָלְמָא קָא אָסֵר לְהוּ שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ מִמְּלֵאכָה וְאַפִּי׳ יוֹם שֶׁאֵינוֹ בַּר שְׁבִיתָה שֵׁנִי בְּשַׁבָּת יוֹמָא קַמָּא דְּלָאו יוֹם בַּר שְׁבִיתָה נָקֵט וה״ה דֶּחָוֶה מַצֵּי לְמֵינְקַט שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי: קוּם עֲשֵׂה לָא חָשֵׁיב וְהַאי לֹא יִשְׁבֹּתוּ קוּם עֲשֵׂה מְלֵאכָה הִיא:

מסורת הש"ס

א בבא קמא לח.; עבודה זרה ג.; במדבר רבה

ב לעיל נו.; בראשית רבה

ג משנה מכות; חולין קא:

גליון הש"ס

גמ' עובד כוכבים שעוסק בתורה. עי' חגיגה דף יג ע"א תוס' ד"ה אין:

תורה אור השלם

תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב [דברים לג, ד]

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה [ויקרא יח, ה]

אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ [בראשית ט, ד]

רַק חֲזֹק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר [דברים יב, כג]

וַיְזָרֵק־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ [בראשית לב, לב]

וְהָא דְּיָנִין קוּם עֲשֵׂה מִשְׁפָּט הוּא וְקָא חָשֵׁיב: וּמְשַׁנֵּי קוּם עֲשֵׂה וְשָׁב אַל תַּעֲשֵׂה הוּא קוּם עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וְשָׁב וְאַל תַּעֲשֵׂה עָוֶל אֲפִלּוּ אֵינוֹ מִצְוָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְהוּא יוֹשֵׁב וּבָטֵל מַזְהָר הוּא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עָוֶל וְאַזְהָרַת לֹא תַּעֲשׂוּ עָוֶל (וַיִּקְרָא יט) אֵינָהּ קוּם עֲשֵׂה מִשְׁפָּט אֶלָּא לְחוּדָהּ קָאָמְאַ שָׁב וְהָבֵטֶל מִלֹּא תַּעֲשֶׂה עָוֶל אֲבָל אַזְהָרַת לֹא תִּשְׁבֹּת עַל כָּרְחָיךְ אֵינָהּ אֶלָּא קוּם עֲשֵׂה: מַרְשָׁה לָנוּ וְלֹא לָהֶם וְאֵיכָא מְשׁוּם גָּזֵל דְּדִמְפָּרֵשׁ: מַרְשָׁה מְאוֹרָסָה אֲמוֹרַאי אֵיכָּא דְּדָרְשִׁי בְּהוּ גַּבֵּי עַם הָאָרֶץ בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין בְּפִסְחִים (דף מט.): מִגָּזֵל קָא גָּזֵל לֵהּ וְהָא קָא חָשֵׁיב גָּזֵל וְכֵן נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה דְּהָא בְּכָלָל גִּלּוּי עֲרָיוֹת הוּא: הָאָדָם ר"מ דִּלְיֵת לֵיהּ אָדָם קְרוּיִן אָדָם וְלֹא עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים קְרוּיִן אָדָם ור"ש הִיא דְּדָרֵשׁ לֵהּ בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף סא.): בְּשָׁבַע מִצְוֹת דִּידְהוּ עוֹסְקִין בְּהֲלָכוֹת אוֹתָן שֶׁבַע מִצְוֹת לְהָיוֹת בְּקִיאִין בָּהֶן: בְּשָׂר בְּעוֹד נַפְשׁוֹ קַיֶּמֶת לֹא תֹאכֵלוּ וְהוּ אֲבָר מִן הַחַי דְּדָמוֹ לְדָרְשָׁא אַחֲרִינָא לְמִשְׁרֵי אֲבָר מִן הַחַי דְּשָׁרְצִים בְּדִלְקַמְּן בְּשִׁמְעְתִּין: כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר שְׁאוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּהֲרוּ עַל דָּם מִן הַחַי. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל? קְרִי בֵּיהּ: ״בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ לֹא תֹאכֵל״, ״דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ לֹא תֹאכֵל״. וְרַבָּנַן? הַהוּא לְמִישְׁרֵי שְׂרָצִים הוּא דַּאֲתָא. כְּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: ״רַק חָזֹק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְגוֹ׳״. ״רַק חָזֹק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם״ – זֶה אֵבֶר מִן הַחַי, ״כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ״ – זֶה דָּם מִן הַחַי. וְרַבָּנַן, הַהוּא לְדָם הַקָּזוּי שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹצְאָה בּוֹ הוּא דַּאֲתָא. לְמָה לִי לְמִיכְתַּב לִבְנֵי נֹחַ, וּלְמָה לִי לְמִשְׁנֵי בְּסִינַי? כִּדְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִצְוָה שֶׁנֶּאֶמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְנִשְׁנֵית בְּסִינַי – לָזֶה וְלָזֶה נֶאֶמְרָה. לִבְנֵי נֹחַ, וְלֹא נִשְׁנֵית בְּסִינַי – לְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרָה וְלֹא לִבְנֵי נֹחַ. וְאָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא גִּיד הַנָּשֶׁה, דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה דְּרַבִּי חֲנִינָא: אַף הַדָּם מִן הַחַי. תָּנוּ רַבָּנַן: ״אַף בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ״ – זֶה אֵבֶר מִן הַחַי. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף הַדָּם מִן הַחַי. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף הַדָּם מִן הַחַי. מַאי דַּרְשִׁי בֵּיהּ: ״בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ לֹא תֹאכֵל״, ״דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ לֹא תֹאכֵל״. וְרַבָּנַן? הַהוּא לְמִישְׁרֵי שְׂרָצִים הוּא דַּאֲתָא. כְּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: ״רַק חָזֹק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְגוֹ׳״. ״רַק חָזֹק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם״ – זֶה אֵבֶר מִן הַחַי, ״כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ״ – זֶה דָּם מִן הַחַי. וְרַבָּנַן, הַהוּא לְדָם הַקָּזוּי שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹצְאָה בּוֹ הוּא דַּאֲתָא. לְמָה לִי לְמִיכְתַּב לִבְנֵי נֹחַ, וּלְמָה לִי לְמִשְׁנֵי בְּסִינַי? כִּדְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִצְוָה שֶׁנֶּאֶמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְנִשְׁנֵית בְּסִינַי – לָזֶה וְלָזֶה נֶאֶמְרָה. לִבְנֵי נֹחַ, וְלֹא נִשְׁנֵית בְּסִינַי – לְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרָה וְלֹא לִבְנֵי נֹחַ. וְאָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא גִּיד הַנָּשֶׁה, וְאִלְיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר מָר: כָּל מִצְוָה שֶׁנֶּאֶמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְנִשְׁנֵית בְּסִינַי, לָזֶה וְלָזֶה נֶאֶמְרָה. אַבְרַהַּדָּבָה, מִדְּלֹא נִישְׁנֵית בְּסִינַי – לִבְנֵי נֹחַ נֶאֶמְרָה וְלָא לְיִשְׂרָאֵל! לֵיכָּא מִידַּעַם דְּלִיְשְׂרָאֵל שְׁרֵי וּלְגוֹי אָסִיר. וְלָא? וַהֲרֵי יְפַת תֹּאַר! הָתָם, מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי כִיבּוּשׁ נִינְהוּ. וַהֲרֵי פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה! הָתָם, מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי מְחִילָה נִינְהוּ. כָּל מִצְוָה שֶׁנֶּאֶמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְנִישְׁנֵית בְּסִינַי, לָזֶה וְלָזֶה נֶאֶמְרָה.

וַהֲרֵי אֲמוֹ וכה"ג בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים אָסוּר כֵּיוָן שֶׁהַזָּהִירוּ עַל הָעוֹבָרִים וי"ל דְּהָא נָמֵי בְּיִשְׂרָאֵל מִצְוָה בְּדֵי לְהַצִּיל וְאָפְשָׁר דְּאָפִילּוּ בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים שָׁרִי:

אֶלָּא הָאָדָם פרש"י וְלַיְתִ לֵיהּ לְר"מ אַתֶּם קְרוּיִן אָדָם וְקֵשֶׁה דבפ"ק דְּכְרִיתוֹת (דף ו:) פְּטַר סְךְ מִשְּׁמָן הַמִּשְׁחָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמִשְׁמַע דְּהָוֵי טַעְמָא מִשּׁוּם דְּכְתִיב' עַל בָּשָׂר אָדָם לֹא יָסֹךְ אַתֶּם קְרוּיִן אָדָם מִיהוּ מַצִּינוּ לְמֵימַר דְּטַעְמָא מִשּׁוּם דִּכְל שֶׁיָּשְׁנוּ בְּסְךְ יָשְׁנוּ בְּבַל יָסֹךְ וְכָל שֶׁאֵינוּ בְּסְךְ אֵינוּ בְּבַל יָסֹךְ וי"ס דְּגַרְסִי הָכָא רַבִּי יִרְמְיָה ור"ת מְפָרֵשׁ דַּיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין אָדָם לְהָאָדָם (כִּי אָדָם רְצוֹנוֹ ע"ד הַיִּתְרוֹן לְאָדָם הַמַּעֲלָה וּמַעֲשֵׂר בְּתוֹרַת ה') תַּדַּע דְּלָא מַיְתֵי בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת דף סא. וְשָׁם) מִדְּכְתִיב בִּמְצֹרָיִם כָּל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה (שְׁמוֹת ט) וְהָא דְּקָאָמַר הָכָא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִי' לֹא נֶאֱמַר ה"ק לֹא נֶאֱמַר אָדָם דְּלִישְׁתַּמַּע כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים וה"ר מְשֻׁלָּם פִּי' דְּוַקָּא גֵּבֵי פּוּרְעָנוּת קוֹרֵא אוֹתָם אָדָם דְּאֵין רְאוּי לְכְתֹּב שֵׁם יִשְׂרָאֵל אֲבָל גַּבֵּי הָאָדָם וְחַי בָּהֶם ה"ל לְמִכְתַּב כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים כְּמוֹ שֶׁרָגִיל בְּכָל מָקוֹם בְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא כא) אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (בְּמִדְבַּר יח) וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר (שְׁמוֹת יד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָכִי אִיתָא בְּמִדְרָשׁ וַיְכַלּוּ מַה אֶקֹּב לֹא קִבֹּה אֵל שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שְׁמוֹ עַל פּוּרְעָנוּת אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְלֹא בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּה יַעֲמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם וְגַבֵּי פּוּרְעָנוּת אֶלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה וְהָא דְּפָרִיךְ הָתָם מֵהָנָךְ קְרָאֵי אַף ע"ג דְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים נָמֵי קְרוּיִים אָדָם מ"מ פָּרִיךְ כֵּיוָן שֶׁמְּכַנָּה גַּבֵּי פּוּרְעָנוּת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם הֵיכָא דְּלָא אֲיֵרֵי אֶלָּא בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא הָיָה לוֹ לִקְרוֹתָן אָדָם: אַף דָּם מִן הַחַי וּלְרַבָּנַן אֲבָר מִן הַחַי וְקֵשֶׁה דְּתַנְיָא דְּלִעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף נו.) (דְּדָרֵשׁ) דנ"ל אֵבֶר מִן הַחַי מֻאָכָל תֹּאכַל וְלֹא מוֹקֵי הָאי קְרָא אֶלָּא לְמִשְׁרֵי שְׂרָצִים כְּדַנְפָקָא לְקַמָּן מִי שֶׁמּוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ: וְרַבָּנַן הַהוּא לְדָם הַקָּזוּי בְּפֶרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין קא.) מוֹקֵי לֵהּ דְּאֵבֶר מִן הַחַי דְּטָמֵא וְהָכָא דְּמוּקָם לֵהּ לְדָם הַקָּזוּי כמ"ד הָתָם (דף ק:) אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּטָהוֹרִין: נֶאֱמַר לִבְנֵי נֹחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשַּׁבָּת לֹא שַׁיָּךְ כָּאן דְּיִשְׂרָאֵל חַזְרוּ לִשְׁבּוֹת: לֵיכָּא מִדַּעַם דְּלִיְשְׂרָאֵל שְׁרֵי בְּדָבָר שֶׁהוּא מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל לָא אָמְרִינַן הָכִי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשַּׁבָּת חַיָּב וּלְיִשְׂרָאֵל מִצְוָה אַף עַל גַּב דְּבִשְׁנֵי בְּשַׁבָּת אֵין מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל מ"מ יֵשׁ עָלָיו מִצְוֹת שְׁבִיתַת שֶׁבֶת וְעַל הָעוֹבְרִים דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים חַיָּב וְיִשְׂרָאֵל פָּטוּר אע"ג דְּפָטוּר מ"מ לָא שְׁרֵי מִיהוּ קְשֶׁה דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עב:) יָצָא רֹאשׁוֹ אֵין נוֹגְעִין בּוֹ דְּאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ אֲבָל קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא רֹאשׁוֹ הַחַי' פּוֹשְׁטָת יָדָהּ וַחֲתִכְתּוּ לְאֵבָרִים וּמוֹצִיאָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין קא.) מוֹקֵי לֵהּ דְּאֵבֶר מִן הַחַי דְּטָמֵא וְהָכָא דְּמוּקָם לֵהּ לְדָם הַקָּזוּי כמ"ד הָתָם (דף ק:) אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּטָהוֹרִין: נֶאֱמַר לִבְנֵי נֹחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשַּׁבָּת לֹא שַׁיָּךְ כָּאן דְּיִשְׂרָאֵל חַזְרוּ לִשְׁבּוֹת: לֵיכָּא מִדַּעַם דְּלִיְשְׂרָאֵל שְׁרֵי בְּדָבָר שֶׁהוּא מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל לָא אָמְרִינַן הָכִי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשַּׁבָּת חַיָּב וּלְיִשְׂרָאֵל מִצְוָה אַף עַל גַּב דְּבִשְׁנֵי בְּשַׁבָּת אֵין מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל מ"מ יֵשׁ עָלָיו מִצְוֹת שְׁבִיתַת שֶׁבֶת וְעַל הָעוֹבְרִים דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים חַיָּב וְיִשְׂרָאֵל פָּטוּר אע"ג דְּפָטוּר מ"מ לָא שְׁרֵי מִיהוּ קְשֶׁה דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עב:) יָצָא רֹאשׁוֹ אֵין נוֹגְעִין בּוֹ דְּאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ אֲבָל קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא רֹאשׁוֹ הַחַי' פּוֹשְׁטָת יָדָהּ וַחֲתִכְתּוּ לְאֵבָרִים וּמוֹצִיאָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"י מהל' מלכים ומלחמות הל' ט:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פ״י מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ב מיי׳ פ״י מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ג מיי׳ פ״י מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ז:

ד מיי׳ פ״י מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ח:

מסורת הש״ס

א נדרים לא.

ב אבות דרבי נתן

גליון הש״ס

גמ׳ לאתויי נחש. עי׳ פסחים דף כ״ד ע״ב תוס׳ ד״ה צירעה. ונדה דכ״ג ע״א תוס׳ ד״ה לתני:

שם מיתיבי היה ר״י בן תימא אומר. עי׳ לעיל דף נו ע״ב תוס׳ ד״ה אכל:

רש״י ד״ה ירוד נאלא תנין שוטה. עי׳ תשובת חות יאיר סימן קנ״ב דבר נחמד בזה:

תורה אור השלם

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ וגו׳ [בראשית יז, ט]

וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ [ויקרא יב, ג]

וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ [בראשית ט, ז]

מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וגו׳ [דברים ה, כו]

לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם [דברים ה, כז]

וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הָיֵה נִכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה [שמות יט, טו]

לֹא תִרְצָח לֹא תִגְנֹב לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר [שמות כ, יג]

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר וגו׳ [בראשית כא, יב]

וְעַתָּה זְכַר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא וגו׳ [בראשית יז, יד]

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר וגו׳ [בראשית א, כט]

כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי וגו׳ [בראשית ט, ג]

אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ [בראשית ט, ד]

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִּדְגַת הַיָּם וגו׳ [בראשית א, כו]

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ וגו׳ [בראשית א, כח]

לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבְחֲמֹר יַחְדָּו [דברים כב, י]

לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ [דברים כה, ד]

הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לְטָרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם [תהילים קד, כא]

וְהָא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה תְּמַהּ מְנָא לַן דְּלָא נֶאֱמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְאִי מִשּׁוּם דְּלָא חָשִׁיב לַיהּ בַּהֲדֵי שְׁבַע מִצְוֹת הָא קוּם עֲשֵׂה לָא אָמַר לְעֵיל [סַנְהֶדְרִין דף נח:] דְּהָא הוּא דְּמֵי שְׁמְצָוָה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה מְצָוָה שְׁלֹא לְהַשְׁחִית וְרָע: לְכָל דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן פ״ה דְּכָל דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּמִנְיָן אַפֵּי׳ קְבָעוּ זְמַן לְדָבָר צָרִיךְ מִנְיָן אֶחָד לְהַתִּירוֹ כְּשֶׁיְּעַבֵּר הַזְּמַן וְשׁוּב (חֻזַר) וּפִי׳ אֵל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה (שְׁמוֹת י״ט:ט״ו) לֹא הָוֶה בָּהּ זְמַן וְהָא דִּכְתִיב (שָׁם) הָיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵיְנוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אֲבָל דָּבָר הַקָּצוּב לִזְמַן יַעֲבֹר הַזְּמַן וּמַתַּר מֵאֵלָיו וכ״ת אִי בְּדָבָר שֶׁנִּזְדַּוֵּג סְתָם פְּשִׁיטָא שֶׁצָּרִיךְ מִנְיָן אֶחָד לְהַתִּירוֹ אִצְטְרִיךְ סד״א כֵּיוָן דְּבָטֵל דָּבָר שֶׁנֶּאֱסַר עֲבוּרוֹ מִמֵּילָא הַתַּר כְּגוֹן הָכָא שֶׁנֶּאֱסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ כְּדֵי לְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְכִי הַהִיא דפ״ק דְּבִיצָה (דף ה. וְשָׁם) דְּכָרֵם רְבָעֵי הָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם מֵהֲלָךְ יוֹם לְכָל צַד כְּדֵי לְעַשֵּׂר שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּפֵרוֹת דְּאַף לְאַחַר חֻרְבַּן הַצָּרִיךְ מִנְיָן אַחַר לְהַתִּירוֹ:

וַהֲרֵי מִילָה לִישְׂרָאֵל נֶאֱמְרָה וְלֹא לִבְנֵי נֹחַ דְּלֹא חָשִׁיב לַיהּ בַּהֲדֵי שְׁבַע נִשְׁנֵית בְּסִינַי אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסַר לָהֶם תַּשְׁמִישׁ שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה וּלְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים הַצָּרִךְ לְהַתִּיר לָהֶם ואע״ג דְּמִמֵּילָא מִשְׁתַּמֵּט הֲתִּירָא דְּהָא שְׁלֹשָׁה יָמִים הוּא דְּאָסַר וַהֲרֵי עָבְרוּ אִשְׁתְּמִעִינַן קְרָא לְכָל דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּמִנְיָן ב״ד אע״פ שֶׁקְּבָעוּ זְמַן לַדָּבָר צָרִיךְ לְמִנּוֹת פַּעַם אַחֶרֶת לְהַתִּירוֹ כְּשֶׁעָבַר הַזְּמַן: אִי הָכִי כָּל שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּסִינַי נֵימָא נָמֵי כָּל אַחַת וְאַחַת הַצְּרָכָה לְשִׁנּוּיִ עַל דָּבָר בְּגוֹן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְפָרֵשׁ מִיתָה וַעֲבוֹדוֹת הָאֲסוּרִין בָּהּ וְכֵן גִּלּוּי עֲרָיוֹת לְפָרֵשׁ עוֹנְשִׁין וְנֵימָא דְּכוּלְּהוּ לֹא נִשְׁנוּ וּלְיִשְׂרָאֵל נֶאֶסְרוּ וְלֹא לִבְנֵי נֹחַ: אַזְהָרָה מִהָדֵר וּמְתִנָא בָּהּ לְמָה לִי: לְמֵהָדֵר וּמִכְתַּב אַזְהָרָה דִּידְהוּ אֶלָּא ש״מ לְהַזְהִירָה לִבְנֵי נֹחַ וּלְיִשְׂרָאֵל אַתָּא: הֲנֵי נָמֵי מִילָה וּפְרִיָּה וּרְבִיָּה הָא לָא אִשְׁנוּ דְּהָא אֲמַרְתְּ לְמַלְתָּא הוּא דְּאִשְׁתְּנוּ: הָא דְּגִיד הַנָּשֶׁה לָא אִשְׁתְּנוּ כְּלָל וּמִשּׁוּם הָכִי לָא חָשִׁיב לְהָהוּ בַּהֲדֵה וּמִיהוּ הָנָךְ נָמֵי מִן הָאֲמוּרוֹת לִבְנֵי נֹחַ וְלֹא נִשְׁנוּ בְּסִינַי הֵם וּלְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרוּ וְלֹא לִבְנֵי נֹחַ מִסִּינַי וּלְהַלָּן: וְאִיבָּעֵית אֵימָא מִילָה וַדַּאי מִסִּינַי נֶאֱמְרָה לְעִקַּר מִצְוָתָהּ וּדְקַשְׁיָא לֵךְ הָא אָמַר ר׳ יוֹסֵי כֹּל שֶׁנֶּאֱמְרָה לִבְנֵי נֹחַ וְנִשְׁנֵית בְּסִינַי לָזֶה וְלָזֶה נֶאֱמְרָה הָא דְּלָא חָשִׁיב לַיהּ לְגַבֵּי מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ מִשּׁוּם דְּמִילָה לְאוֹ לִבְנֵי נֹחַ נֶאֱמְרָה אֶפֵּי׳ מִקֹּדֶם סִינַי אֶלָּא לְזֶרַע אַבְרָהָם לְחוּדֵיהּ וְהַשְׁתָּא נָמֵי זֶרַע אַבְרָהָם דְּהֵינוּ יִשְׂרָאֵל הוּא דְּנָהֲגִי בָּהּ: בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לְחֻיְבוּ הַשְׁתָּא: בְּנֵי קְטוּרָה אוֹתָן שִׁשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ לְאַבְרָהָם הֵן עַצְמָן לֹא לְחֻיְבוּ וַיְמָא הַשְׁתָּא דְּלָא מָל אַבְרָהָם כָּל בָּנָיו שֶׁהָיוּ לוֹ בְּחַיָּיו: לְרַבּוֹת בְּנֵי קְטוּרָה אוֹתָם שִׁשָּׁה לְבַדָּם וְלֹא זֶרַע אֲבָל אַבְרָהָם נִצְטַוָּה לְכָל הַנּוֹלָדִים לוֹ: לֹא הָתַר בָּשָׂר בַּאֲכִילָה דִּכְתִיב הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל״. יָכוֹל לֹא יְהֵא אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ״. יָכוֹל אַף לִשְׁרָצִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אַךְ״. וּמַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר רַב הוּנָא: ״דָּמוֹ״ – מִי שֶׁדָּמוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ, יָצְאוּ שְׁרָצִים שֶׁאֵין דָּמָם חָלוּק מִבְּשָׂרָם. מֵיתִיבִי: ״וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם״, מַאי לָאו, לַאֲכִילָה? לֹא, לְמָלָאכָה. וְדָגִים בְּנֵי מְלָאכָה נִינְהוּ? אִין, כִּדְרַחֲבָה. דְּבָעֵי רַחֲבָה: הִנָּהִיג בְּעִיָּא וְשִׁיבּוּטָא – מַאי? תָּא שְׁמַע: ״וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם״, מַאי לָאו, לַאֲכִילָה? לָא, לְמָלָאכָה. וְעוֹפוֹת בְּנֵי מְלָאכָה נִינְהוּ? אִין, כִּדְבָעֵי רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: דָּיֹשׁ בַּאֲוִוזִין וְתַרְנְגוֹלִין לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה מַאי? תָּא שְׁמַע: ״וּבְכָל חַיַּת הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ״. הָהוּא לְאֵתוֹיֵי נָחָשׁ הוּא דַּאֲתָא. (ב)דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: חָבָל עַל שַׁמָּשׁ גָּדוֹל שֶׁאָבַד מִן הָעוֹלָם, שֶׁאִלְמָלֵא לֹא נִתְקַלֵּל נָחָשׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מְזַדַּמְּנִין לוֹ שְׁנֵי נְחָשִׁים טוֹבִים – אֶחָד מְשַׁגְּרוֹ לַצָּפוֹן וְאֶחָד מְשַׁגְּרוֹ לַדָּרוֹם, לְהָבִיא לוֹ סַנְדַּלְבּוֹנִים טוֹבִים וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיוֹת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמַּפְשִׁילִין רְצוּעָה תַּחַת זְנָבוֹ וּמוֹצִיא בָּהּ עָפָר לְגִנְּתוֹ וּלְחוּרְבָּתוֹ. מֵיתִיבִי, הָיָה רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר: אָדָם הָרִאשׁוֹן מֵיסֵב בְּגַן עֵדֶן הָיָה, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת צוֹלִין לוֹ בָּשָׂר וּמְסַנְּנִין לוֹ יַיִן. הֵצִיץ בּוֹ נָחָשׁ וְרָאָה בִּכְבוֹדוֹ, וְנִתְקַנֵּא בּוֹ. הָתָם בְּבָשָׂר הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם. מִי אִיכָּא בָּשָׂר הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם? אִין, כִּי הָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא הֲוָה קָאָזֵיל בְּאוֹרְחָא, פְּגַעוּ בֵּיהּ הָנָךְ אַרְיָוָתָא דַּהֲווֹ קָא נָהֲמִי לְאַפֵּיהּ. אֲמַר: ״הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף״. נְחִיתוּ לֵיהּ תַּרְתֵּי אַטְמָתָא. חָדָא אַכְלוּהָ וַחֲדָא שַׁבְקוּהָ. אַיְתֵיהּ וַאֲתָא לְבֵי מִדְרְשָׁא, בָּעֵי עֲלַהּ: דָּבָר טָמֵא הוּא אוֹ דָּבָר טָהוֹר? אֲמַרוּ לֵיהּ: אֵין דָּבָר טָמֵא יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם. בָּעֵי מִינֵּיהּ רַבִּי זֵירָא מֵרַבִּי אֲבָהוּ: יָרְדָה לוֹ דְּמוּת חֲמוֹר, מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: יְאֻרּוּד נָאלָא! הָא אָמְרִי לֵיהּ: אֵין דָּבָר טָמֵא יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל הַכִּישּׁוּף. מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? דִּכְתִיב: ״מְכַשֵּׁפָה

סַנְדַּלְבּוֹנִין שֵׁם אֶבֶן טוֹב: צוֹלִין לוֹ בָּשָׂר אַלְמָא הֻתַּר לוֹ לָאֱכֹל בְּהֶמּוֹת וְחַיּוֹת: יָרְדָה דְּמוּת חֲמוֹר מַהוּ מִי אָמַר הָא וַדַּאי דָּבָר טָמֵא הוּא וְאָסוּר: יְרוּד נָאלָא תַּנִּין שׁוֹטֶה עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ תַּנִּין וְהוּא שׁוֹטֶה וּבוֹלֶה וּמַסְפִּיד תָּמִיד וְכָל תַּנִּין דְּבַמַּקְרָא מְתַרְגְּמִינַן יְרוּדִין: הָא אָמְרִי לַהּ אֵין דָּבָר טָמֵא יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ הוּא וְאִם יָשְׁנוֹ טָהוֹר הוּא:

מכשפה לא תחיה וכל שוכב עם בהמה סמוכין הן בפרשת ואלה המשפטים: את חקתי תשמרו כשהזהיר ישראל בסיני בהמתך לא תרביע וגו' פתח בהו קרא את חקתי תשמרו מה שלא פתח בן בשאר מקומות שמע מינה הכי קאמר להו את חקתי שחקקתי לך כבר לבני נח תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים אבל על חרישת שור וחמור לא הזהרתים: שדך לא תזרע כלאים וזרעיה זו אינה זריעה מפשט דלא נצטוו בני נח על כלאי הכרם אלא שלא להרכיב האילן על שאינו מינו דלא תזרע דומיא דלא תרביע מה בהמה בהרבעה דבר המסים על דבר המסים: מה בהמה בין בארץ בין בחו"ל דחובת הגוף שאינה תלויה בחובת הארץ נפקא לן בקדושין (ד' לו.) דנוהג אפילו בחו"ל: אלא מעתה ושמרתם את חקתי כבר? התם – ושמרתם את חקתי דהשתא הכא – את חקתי תשמרו, חקים דמעיקרא תשמרו. אמר רבי יהושע בן קרחה כו'. [א]אמר רב אחא בר יעקב: אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות דלא. [ב]אמר רב יעקב: שם בן ארבע אותיות נמי הוא. פשיטא! "יכה יוסי יוסי את יוסי" תנן! מהו דתימא: מילתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן. איכא דאמרי: אמר רב אחא בר יעקב, שמע מינה: שם בן ארבע אותיות נמי הוא. פשיטא! "יכה יוסי יוסי את יוסי" תנן! מהו דתימא: מילתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן – [ג]עומדין – מנלן? אמר רבי יצחק בר אמי: דאמר קרא, "ואהוד בא אליו והוא יושב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא [שופטים ג, כ] ויבא אלקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו דברי רבשקה [מלכים ב יח, לו] ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים [מלכים ב ב, יב] ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה [מלכים ב יט, א]

מסורת הש"ס

א יבמות ד.

ב קידושין לט.

ג קידושין לז.

ד דברים רבה; מועד קטן כב.; מועד קטן כו.

תורה אור השלם

מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה [שמות כב, יז]

כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת [שמות כב, יח]

אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרָע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ [ויקרא יט, יט]

וְשָׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה [ויקרא יח, ה]

וְאַתָּה בֶּן־אָדָם הִנֵּה־לְשֹׁד לְבֵדוֹ וַיֹּאמֶר אֲחַוֶּה דְבַר־אֱלֹהִים לִי אֲלֵיךְ וַיִּקָּם מֵעַל הַכִּסֵּא [שופטים ג, כ]

וַיָּבֹא אֶלְקִים בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשַׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה [מלכים ב יח, לו]

וַאֲלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אֲבִי אֲבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים [מלכים ב ב, יב]

וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס שָׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה [מלכים ב יט, א]

(א)"מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה", וכתיב: "כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת". כֹּל שֶׁיֵּשׁ עָנְשׁוֹ בְּכָלַל "כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה" – יֶשְׁנוֹ בְּכָלַל "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה". (ב)רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף עַל הַכִּלְאַיִם. מָנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר קְרָא: "אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ" – חוּקִּים שֶׁחָקַקְתִּי לְךָ בְּבָר: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם". אבן(ג)מָה בְּהֶמְתְּךָ בְּהַרְבָּעָה, אַף שָׂדְךָ בְּהַרְכָּבָה. מָה בְּהֶמְתְּךָ בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף שָׂדְךָ בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אֶלָּא מֵעַתָּה: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי" – חֻקִּים שֶׁחָקַקְתִּי לְךָ בְּבָר? הָתָם – "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי" דְּהַשְׁתָּא. הָכָא – "אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ", חֻקִּים דְּמֵעִיקָּרָא תִּשְׁמֹרוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה כּוֹ'. [א]אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּבָרֵךְ שֵׁם בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, לְאַפּוֹקֵי בֶּן שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת דְּלָא. פְּשִׁיטָא! "יַכֶּה יוֹסִי יוֹסִי אֶת יוֹסִי" תְּנַן! מַהוּ דְּתֵימָא: מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָקֵט, קָא מַשְׁמַע לַן. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, שְׁמַע מִינַּהּ: שֵׁם בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת נָמֵי שֵׁם הוּא. פְּשִׁיטָא! "יַכֶּה יוֹסִי יוֹסִי אֶת יוֹסִי" תְּנַן! מַהוּ דְּתֵימָא: עַד דְּאִיכָּא שֵׁם רַבָּה, וּמִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָקֵט – קָא מַשְׁמַע לַן. נִגְמַר הַדִּין כּוֹ'. [ד]עוֹמְדִין – מְנָלַן? אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַמֵּי: דְּאָמַר קְרָא, "וְאֶהוּד בָּא אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא". וְהָלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר? וּמָה עֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁהוּא גּוֹי וְלֹא יָדַע אֶלָּא בְּכִינּוּי – עָמַד, יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם הַמְפוֹרָשׁ – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! [ה]קוֹרְעִין – מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וַיָּבֹא אֶלְקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ [וְגוֹ'] וְשָׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה". [ו]וְלֹא מְאַחִין – מְנָלַן? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אָתְיָא קְרִיעָה קְרִיעָה, כְּתִיב הָכָא "קְרוּעֵי בְגָדִים", וּכְתִיב הָתָם "וְאֶלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים". מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהֵן קְרָעִים? וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר "קְרָעִים"? מְלַמֵּד שֶׁהֵן קְרוּעִים לְעוֹלָם. [ז]"תָּנוּ רַבָּנָן: אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ, וְאֶחָד שׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ – חַיָּיב לִקְרוֹעַ. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּיבִין לִקְרוֹעַ, שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ. וְכִי קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ, מַאי הֲוֵי? הָא קָא שָׁמְעִי הַשְׁתָּא! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו". הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ קָרַע, וְהֵם לֹא קָרְעוּ. [ח]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הַשּׁוֹמֵעַ אֲזָכָרָה מִפִּי הַגּוֹי אֵינוֹ חַיָּיב לִקְרוֹעַ. וְאִם תֹּאמַר: רַבְשָׁקֵה – יִשְׂרָאֵל מוּמָר הָיָה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין קוֹרְעִין אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיוּחָד בְּלִבַּד, לְאַפּוֹקֵי כִּינּוּי דְּלָא. וּפְלִיגִי דְּרַבִּי חִיָּיא בְּתַרְוַיְיהוּ, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא: הַשּׁוֹמֵעַ אֲזָכָרָה בִּזְמַן הַזֶּה אֵינוֹ חַיָּיב לִקְרוֹעַ, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן – נִתְמַלֵּא כָּל הַבָּגֶד קְרָעִים. [ט]מְמַאן? אִילֵימָא מִיִּשְׂרָאֵל, מִי פָּקִירִי כּוּלֵּי הַאי? אֶלָּא פְּשִׁיטָא, מִגּוֹי. וְאִי שֵׁם הַמְיוּחָד, מִי גְּמִירִי? אֶלָּא לָאו, בְּכִינּוּי. וּשְׁמַע מִינַּהּ: בִּזְמַן הַזֶּה הוּא דְּלָא, הָא מֵעִיקָּרָא – חַיָּיב. שְׁמַע מִינַּהּ. [יחכט]הַשֵּׁנִי אוֹמֵר: "אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: שְׁמַע מִינַּהּ, "אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ" כָּשֵׁר בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת, וּמַעֲלָה הוּא בַּעֲבוּד כּוֹכָבִים. וְהָכָא, כֵּיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר, אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְאוֹרָיְיתָא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פְּסוּל, הָכָא, מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר, קָטְלִינַן לְגַבְרָא? וְהַשְׁלִישִׁי אוֹמֵר: "אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ". סְתָמָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּמַקֵּישׁ שְׁלִשָּׁה לִשְׁנַיִם.

מַתְנִי׳

חֻקִּים שֶׁחָקַקְתִּי לְךָ כְּבָר תֵּמַהּ תִּתְסַר נָמֵי כִּלְאַיִם מֵהָכָא דִּכְתִיב בְּהוּ קְרָא בְּגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ וְעוֹד קְשָׁה לְמָה לִי. אֶת חֻקֹּתַי תִּפּוֹק לֵהּ מִדְּכְתִיב לְמִינְהוּ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית בְּאֵילָנוֹת וּבִבְהֵמָה דִּבְפָּ' אֵלּוּ טְרֵפוֹת (חֻלִּין דף ס: ושם.) מִשְׁמַע דְּאֵי הֲוָה כְּתִיב לְמִינְהוּ בְּדַשְׁאִים ה"א דְּאַסִּירִי בְּנֵי נֹחַ לְהַרְכִּיב שְׁנֵי דְשָׁאִין זֶה עַל זֶה וע"ק הָא דְּאָמְרִינַן ס"פ הַפָּרָה (ב"ק דף נה. ושם) הַמַּרְבִּיעַ שְׁנֵי מִינִים שֶׁבַּיָּם לוֹקֶה אַתְיָא לְמִינְהוּ לְמִינְהוּ מְיַתְּרָא תִּפּוֹק לֵהּ מִדְּכְתִיב לְמִינְהוּ בְּגוּפַיְיהוּ וּמפר"ת דְּאִי לָאו אֶת חֻקֹּתַי ה"א לְמִינְהוּ לָאו לְאַסּוּר כְּתִיב וְאִי לָאו לְמִינְהוּ ה"א אֶת חֻקֹּתַי שֶׁחָקַקְתִּי לְךָ כְּבָר בְּמָרָה וְהָא דְּפָרִיךְ אֶלָּא מֵעַתָּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי אע"ג דְּלָא מוֹקְמִינַן הָאי בִּבְנֵי נֹחַ אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִשְׁתְּחַן לְמִינְהוּ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית פָּרִיךְ שַׁפִּיר דְּדִלְמָא כִּי הֵיכִי דְּהַאי לָא קָאֵי אֲבְנֵי נֹחַ הַאי נָמֵי לָאו אֲבְנֵי נֹחַ קָאֵי וא"ת כֵּיוָן דְּלָא מְחַיְּבֵי רַבָּנַן אֲבְנֵי נֹחַ לֹא בְּהַרְבָּעָה וְלֹא בְּהַרְכָּבָה אַלְמָא לָא דָּרֵישׁ לְמִינְהוּ אִם כֵּן אַתְּ סָגֵיא דְּפָרֵק הַפָּרָה וּדְאַלּוּ טְרֵפוֹת לָא פָּרְעַן וְ"ל דְּנָהֲיִ דְּלָא דָּרֵשׁ רַבָּנַן לְמִינְהוּ גַּבֵּי בְּנֵי נֹחַ מִשּׁוּם דְּלָא כְּתִיב בְּצִוּוּי דְּאָדָם גַּבֵּי יִשְׂרָאֵל דְּדָרְשִׁינַן כֵּיוָן דְּאִשְׁתְּחַן דְּנִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַכִּלְאַיִם וְנִפְקָא מִינָּהּ לְעִנְיָן דָּגִים אִי נָמֵי לָא הֲוָה אָסְרִינַן הָרְכָּבָה בְּאִילָנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל מִדְּרָשׁ מָה בְּהֶמְתְּךָ בְּהַרְבָּעָה אַף שָׂדְךָ בְּהַרְכָּבָה דְּלָא הֲוָה מַפְקִינַן קְרָא מִמַּשְׁמָעוֹתֵיהּ דִּכְתִיב לֹא תִזְרַע אִי לָאו דְּאִשְׁתְּחַן כְּבָר לְמִינְהוּ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְנִיחָא הַשְׁתָּא דְּמִילְּתָא דְּשִׁמּוּאֵל דְּמֵיתֵי הָכָא דְּחִסּוֹתֵי שְׁחַקְּקִתִּי לְךָ כְּבָר אִיתָא נָמֵי בְּשֶׁלְּהֵי פ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף לט.) וְאַתֵּי אֲפִילּוּ כְּרַבָּנַן וְהַשְׁתָּא הֲהוּא דְּהַרְכִּיב שְׁנֵי דְשָׁאִים דְּפָרֵק אִלּוּ טְרֵפוֹת (חֻלִּין דף ס. ושם) לְרַבָּנַן קַמְבַּעְיָא לֵיהּ אע"ג דְּמַתְנִי' הִיא בפ"ק דְּכִלְאַיִם (מ"ז) אֵין נוֹטְעִין יָרָק בְּיָרָק מ"מ קַמְבַּעְיָא לֵיהּ אִי חֲשִׁיבִי לֵיהּ דְּשִׁאִים כְּמַאן דְּכְתִיב בְּהוּ לְמִינְהוּ מִשּׁוּם דְּאַסְּפֵם רַחֲמָנָא עַל יְדֵיהוּ לְאֻסַּר בְּחוּ"ל כְּמוֹ הַרְכָּבַת אִילָן מִדְּרָשָׁא דְּשַׁמְעְתִּין: חֻקֹּתַי דְּהַשְׁתָּא מַה שֶּׁהַקְּשָׁה בַּקּוּנְטְרֵס מִדְּכְתִיב גַּבֵּי שְׁבִיעִית וְיוֹבֵל אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָא דַּק דְּלָא כְּתִיב הָכִי אֶלָּא בְּפָרָשַׁת בְּהַר סִינַי כְּתִיבִי וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וְהָא קְרָא דְּאַיְתִי בְּקוּנְטְרֵס בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת גַּבֵּי עֲרָיוֹת כְּתִיב וְשָׁפִיר מ"ל שֶׁחָקַקְתִּי לְךָ כְּבָר דִּבְנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הָעֲרָיוֹת ואע"ג דְּהַאי קְרָא דְּפָרִיךְ מִנָּהּ הַשְׁ"ס וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי הָתָם נָמֵי כְּתִיב. מִכָּל מָקוֹם מִסְתַּבַּר דִּבְכָל הַתּוֹרָה אֲיֵרֵי דְּמִסַּיְּם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם: אָתְיָא קְרִיעָה קְרִיעָה תֵּמַהּ דבפ"ב דמו"ק (דף כ: ושם) דְּיָלִיף קְרִיעָה מֵעֲמַד מִדְּכְתִיב וַיִּקַּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע גְּלִימֵהּ נָמֵי דְּלָא מְאַחִין קְרִיעָה מַהֲכָא: הַמֶּלֶךְ קָרַע תֵּמַהּ הֵיאַךְ אָמְרוּ לַמֶּלֶךְ מַה שֶּׁשָּׁמְעוּ בְּפֵרוּשׁ הָא גַּבֵּי עֵדִים תָּנַן (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דף נו.) כָּל הַיּוֹם הָיוּ דָּנִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי:

עין משפט נר מצוה

א טוש"ע יו"ד סי' רצז סעי' א ב:

ב מיי' פט' מהל' כלאים הל' א:

ג מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ז:

ד סמג לאוין טז, סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' א:

ה מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:

ו מיי' פח' מהל' אבל הל' א:

ז טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' לו:

ח מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:

ט מיי' פט' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ז:

י סמג עשין ב, טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' לט:

יא מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:

יב מיי' פט' מהל' אבל הל' ג:

יג טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' לו:

יד מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:

טו מיי' פט' מהל' אבל הל' ו:

טז מיי' פט' מהל' אבל הל' ז:

יז מיי' פט' מהל' אבל הל' ח:

יח טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' לו:

יט מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:

כ מיי' פט' מהל' אבל הל' ו:

כא מיי' פט' מהל' אבל הל' ז:

כב מיי' פט' מהל' אבל הל' ח:

כג טוש"ע יו"ד סי' שם סעי' לו:

כד מיי' פב' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:

כה מיי' פט' מהל' אבל הל' ו:

כו מיי' פט' מהל' אבל הל' ז:

כז מיי' פט' מהל' אבל הל' ח:

כח סמג עשין קו, טוש"ע חו"מ סי' כח סעי' י:

כט מיי' פב' מהל' עדות הל' ד:

[א־ג(א)]מַתְנִי' הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה: אֶחָד הָעוֹבֵד, וְאֶחָד הַמְזַבֵּחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֶאֱלוֹהַּ, וְהָאוֹמֵר לוֹ "אֵלִי אַתָּה". [ד־ו]אֲבָל הַמְגַפֵּף, וְהַמְנַשֵּׁק, וְהַמְכַבֵּד, וְהַמְרַבֵּץ, וְהַמְרַחֵץ, וְהַסָּךְ, וְהַמַּלְבִּישׁ, וְהַמַּנְעִיל – עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ, וְהַמְקַיֵּים בִּשְׁמוֹ – עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. [ז]הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר – זוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ. הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס – זוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ. גְּמָ' מַאי "אֶחָד הָעוֹבֵד"? [ח]אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: הָכִי קָאָמַר, אֶחָד הָעוֹבֵד כְּדַרְכָּהּ, וְאֶחָד הַמְזַבֵּחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, וַאֲפִילּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ. [ט]וְלִיחְשׁוֹב נָמֵי זוֹרֵק? אָמַר אַבָּיֵי: זוֹרֵק הַיְינוּ מְנַסֵּךְ, דִּכְתִיב "בַּל אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם". מְנָהָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: אִילּוּ נֶאֱמַר "זֹבֵחַ יָחֳרָם", הָיִיתִי אוֹמֵר בְּזוֹבֵחַ קֳדָשִׁים בַּחוּץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. תַּלְמוּד לוֹמַר "לָאֱלֹהִים" – בְּזוֹבֵחַ לַעֲבוֹדָה זָרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אֵין לִי אֶלָּא בְּזוֹבֵחַ, מְקַטֵּר וּמְנַסֵּךְ מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ". רִיקֵּן הָעֲבוֹדוֹת כּוּלָּן לַשֵּׁם הַמְיוּחָד. [י]לְפִי שֶׁיָּצְאָה זְבִיחָה לִידּוֹן בַּעֲבוֹדוֹת פְּנִים, מִנַּיִין לְרַבּוֹת הִשְׁתַּחֲוָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא וְגוֹ'". עוֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק וְהַמַּנְעִיל? תַּלְמוּד לוֹמַר "זֹבֵחַ". [יא]זְבִיחָה בַּכְּלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאָה? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ וְלוֹמַר לָךְ: מָה זְבִיחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא עֲבוֹדַת פְּנִים וְחַיָּיבִין עָלֶיהָ מִיתָה, אַף כֹּל שֶׁהִיא עֲבוֹדַת פְּנִים וְחַיָּיבִין עָלֶיהָ מִיתָה. יָצְאָה הִשְׁתַּחֲוָאָה לִידּוֹן בְּעַצְמָהּ, יָצְאָה זְבִיחָה לִידּוֹן עַל הַכְּלָל כּוּלּוֹ. [יב־ג]אָמַר מָר: הָיִיתִי אוֹמֵר בְּזוֹבֵחַ קֳדָשִׁים בַּחוּץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. זוֹבֵחַ קֳדָשִׁים בַּחוּץ כָּרֵת הוּא! סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: כִּי אַתְרוֹ בֵּיהּ – קְטָלָא, כִּי לָא אַתְרוֹ בֵּיהּ – כָּרֵת. קָא מַשְׁמַע לַן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי: אֵימָא, יָצְאָה הִשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כּוּלּוֹ. [ידטו]וְכִי תֵּימָא: זוֹבֵחַ לְמָה לִי? לְגוּפֵיהּ, דִּמְחַשְּׁבִין מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה. [טזיז(ב)]דְּאִיתְּמַר: הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה לִזְרוֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַקְטִיר חֶלְבָּהּ לַעֲבוֹדָה זָרָה, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר:

אֲסוּרָה,

מַתְנִי' אֶחָד הָעוֹבֵד מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: אֶחָד הַמְזַבֵּחַ וְאֶחָד הַמְקַטֵּר וְכוּ' וּבַגְּמָרָא מוֹקֵם לָהּ לְכָלָּהּ מַתְנִיתִין בְּשֶׁאֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְעָבְדָהּ בְּכָךְ וְאַפֶּ"ה אַהָנָךְ עֲבוֹדוֹת מְחַיֵּב כִּדְיָלֵיף לָהּ בַּבָּרַיְתָא: וְהַמְקַבְּלוֹ עָלָיו בֶּאֱלוֹהַּ וְאַפִּי' אֲמִירָה בְּעָלְמָא כְּגוֹן הָאוֹמֵר לוֹ אֵלִי אַתָּה דְּאִתַּקַּשׁ לִזְבִיחָה דִּכְתִיב (שְׁמוֹת לב) וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל ל"א וְהַמְקַבְּלוֹ לֶאֱלוֹהַּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְהָאוֹמֵר לוֹ אֵלִי אַתָּה בְּפָנָיו וּתְנָא סֵיפָא לְגַלּוּיֵי רֵישָׁא דְּאִי תְּנָא רֵישָׁא הֲוָה אָמֵינָא הָנֵי מִילֵּי בְּפָנָיו אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לָא תְּנָא סֵיפָא בְּפָנָיו מִכְּלָל דְּרֵישָׁא שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְאַפֶּ"ה חַיָּב: אֲבָל הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה דְּלֹא תָעָבְדֵם יַתִּירָא כְּתִיבֵי חַד בְּדִבְּרוֹת רִאשׁוֹנוֹת וַאֲחֲרוֹנוֹת וְחַד לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם (שְׁמוֹת כ"ג:כ"ד) אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְכַדַרְכָּהּ תְּנֵהוּ עִנְיָן לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אֲבָל מִיתָה לָא מְחַיֵּב בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אֶלָּא הָנֵי דִּפְרַט בְּהוּ קְרָא: הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ בִּלְשׁוֹן נֶדֶר קוֹנָם עָלַי כָּל פֵּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בְּשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִית אִם אֶרְחַץ: וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ שְׁבוּעָה נִשְׁבָּע מְתַרְגֵּם מְקַיֵּם: עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ (שָׁם): הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ מַתְרִיז רְעִי בְּפָנָיו וְזֶהוּ עֲבוֹדָתוֹ וְחַיָּב עָלָיו מִיתָה: מַרְקוּלִיס מְצַדְּדִין שָׁלֹשׁ אֲבָנִים אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִלְמַעְלָה עַל גַּבֵּיהֶן וְקוֹרִין אוֹתָם מַרְקוּלִיס וְעוֹבְדִין אוֹתָהּ בִּזְרִיקַת הָאֲבָנִים: גְּמָ' מַאי אֶחָד הָעוֹבֵד אַטּוּ כָּל הָנֵי לָאו עוֹבֵד נִינְהוּ: אֶחָד הָעוֹבֵד כָּל עֲבוֹדָה אַף גִּפּוּף וְנִשּׁוּק אַף דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן בִּכְדַרְכָּהּ וְחַיָּב מִיתָה דִּכְתִיב וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּכְתִיב בָּתְרֵהּ וּסְקַלְתֶּם בָּאֲבָנִים וְאַזְהָרְתֵּהּ מֵהָכָא וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְגוֹ' (דְּבָרִים יב) דְּהַיְנוּ בִּכְדַרְכָּהּ: וְאֶחָד הַמְזַבֵּחַ אַפִּי' שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ בַּעֲבוֹדוֹת הַלָּלוּ כִּדְיָלֵיף לְקַמָּן דְּכָל עֲבוֹדוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים לְגָבוֹהַּ חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: וְלַחְשֹׁב נָמֵי זוֹרֵק דְּבִשְׁלָמָא מְקַבֵּל וּמוֹלִיךְ לָא קַשְׁיָא לַן אַף עַל גַּב דַּעֲבוֹדַת פָּנִים הֵם דְּלָא אַשְׁכְּחַן דִּלְהֱווּ עֲבוֹדוֹת הַנַּעֲשׂוֹת לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כִּדְאַשְׁכְּחַן הָנָךְ זְבִיחָה וַיִּזְבְּחוּ לוֹ (שְׁמוֹת לב) קִטּוּר אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ (דְּבָרִים ל"ב:ל"ח) נִסּוּךְ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם (שָׁם) וּמִיהוּ דָּם אַשְׁכְּחַן בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בַּל אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וְכֵיוָן דְּגָמְרִינַן דְּכָל עֲבוֹדוֹת פָּנִים חַיָּבִין בָּהֶם אַף שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ נִתְנְיֵהּ נָמֵי: אָמַר אַבַּיֵּי זוֹרֵק בִּכְלַל נִסּוּךְ דְּמַתְנִי' דְּהָא קְרָא נָמֵי נִסּוּךְ קַרְיֵהּ: מְנָא הָנֵי מִילֵּי דִּמְחַיֵּב בְּהָנֵי עֲבוֹדוֹת אַף בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: אִילּוּ נֶאֱמַר זוֹבֵחַ יָחֳרָם הָיִיתִי אוֹמֵר בְּאֵיזוֹ זְבִיחָה בָּא הַכָּתוּב לַעֲנֹשׁ מִיתָה וַדַּאי בְּזוֹבֵחַ קָדָשִׁים בַּחוּץ קָאָמַר שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהִזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר וּלְקַמָּן פָּרִיךְ הֲרֵי כְּבָר פֵּרְשׁוּ לָהֶם עֹנֶשׁ אַחֵר וְנִכְרְתָה דִּכְתִיב גַּבֵּי שְׁחוּטֵי חוּץ: ת"ל לֵאלֹהִים יָחֳרָם דְּבָא הַכָּתוּב לְעָנְשׁוֹ מִיתָה דְּהַאי יָחֳרַם לְשׁוֹן מִיתָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ"ז:כ"ט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת זוֹבֵחַ לֵאלֹהִים כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמַע וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מִדְּלָא כַּתְבֵהּ בִּלְשׁוֹן עֲבוֹדָה עוֹבֵד לֵאלֹהִים בִּזְבִיחָה יָחֳרַם שְׁמַע מִנָּהּ אֲפִלּוּ אֵינָהּ עֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ קָאָמַר וְכָל עֲבוֹדוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לְכַדַרְכָּהּ נָפְקָא לַן בְּהוּ מִיתָה מִוַּיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד וְגוֹ' דְּמַשְׁמַע דָּבָר שֶׁהוּא עֲבוֹדָה לוֹ: בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ רֵיקָן וְנָטַל כָּל הָעֲבוֹדוֹת מִלְּעָבְדָהּ בָּהֶן וּנְתָנָן לְשֵׁם הַמְיֻחָד מַשְׁמַע דְּאָכֵל עֲבוֹדוֹת הָרְאוּיוֹת לְשֵׁם קָאָמַר: לְפִי שֶׁיָּצְאָה זְבִיחָה בְּפֵרוּשׁ מִכְּלַל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת שֶׁנִּכְלְלוּ בִּכְלַל וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד וּמִדָּה הִיא בַּתּוֹרָה דְּדָבָר שֶׁהוּא בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא שֶׁאֵין הַכְּלָל הַזֶּה מְחַיֵּב אֶלָּא עֲבוֹדָה הַדּוֹמָה לְזֶבַח שֶׁהוּא עֲבוֹדַת פְּנִים וּמֵהִשְׁתָּא לָא נָפְקָא לַן דִּלְחַיֵּב אַהִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא בִּפְנִים מִנַּיִן לְרַבּוֹת הִשְׁתַּחֲוָאָה: ה"ג בְּסִפְרֵי ת"ל וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם דְּעַל כָּרְחָךְ לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ קָאָמַר דְּאִי דַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ בִּכְלַל וַיַּעֲבֹד הוּא: עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ דִּכְתִיב בֵּהּ וּסְקַלְתֶּם דִּלְעֵיל: אַזְהָרָה מִנַּיִן ת"ל כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר וְהַאי נָמֵי אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְכַדַרְכָּהּ תְּנֵהוּ עִנְיָן לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וּסְפָרִים דִּכְתוּב בְּהוּ (כִּי) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה שִׁבּוּשׁ הוּא דְּהָא מִיתָה הָכָא לָא כְּתִיבָא: יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה וְכוּ' דְּנֵימָא הִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁיָּצְאָה מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא דְּמָה הִשְׁתַּחֲוָאָה מְיֻחָד שֶׁהִיא דֶּרֶךְ כָּבוֹד וְחַיָּב עָלֶיהָ אַף לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אַף כָּל שֶׁהוּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן אֵלּוּ חַיָּב: ת"ל זוֹבֵחַ וְאִם הִשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל בָּאתָה לָמָּה פֵּרֵט לָךְ זְבִיחָה הֲלֹא דֶּרֶךְ כָּבוֹד הוּא וּמֵהִשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא לַהּ אֶלָּא הִיא בָּאתָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל לוֹמַר לָךְ זְבִיחָה בִּכְלָל הָיְתָה וְיָצְאָה מִן הַכְּלָל לְהַקִּישׁ לָהּ כָּל הַנִּכְלָלוֹת עִמָּהּ וְלוֹמַר לָךְ מָה זְבִיחָה מְיֻחֶדֶת עֲבוֹדַת פְּנִים אַף כֹּל שֶׁהִיא עֲבוֹדַת פְּנִים חַיָּבִין עָלֶיהָ בַּחוּץ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמִשּׁוּם דְּהִשְׁתַּחֲוָאָה לָא נָפְקָא לַן מֵהָכָא לְחִיּוּבָא הֻצְרְכָה הִשְׁתַּחֲוָאָה לַחֲזֹר וְלָצֵאת כְּדֵי לָדוּן בְּעַצְמָהּ לְבַדָּהּ שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עָלֶיהָ ואע"פ שֶׁאֵין חַיָּבִין כַּיּוֹצֵא בָּהּ וְיָצְאָה זְבִיחָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ: סד"א הַאי יָחֳרַם אָתָא לְאוֹרוּיֵי לַן דְּאִי אַתְרוּ בֵּהּ לִקְטָלָא וְכָרֵת כִּי לָא אַתְרוּ בֵּהּ הוּא כִּדְלְגַבֵּי שַׁבָּת וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַעֲרָיוֹת: ה"ג ס"ד אָמֵינָא אַתְּרוּ בֵּהּ קְטָלָא וְלָא אַתְּרוּ בֵּהּ כָּרֵת קמ"ל: אֵימָא יָצְאָה לַן הִשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל וּמִתְרַבֵּי מְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק וְכָל שֶׁהוּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּהִשְׁתַּחֲוָאָה וְקָא קַשְׁיָא לִי' לַתְּנָא א"כ זוֹבֵחַ לְמַאי אֲתָא תִּפּוֹק לִי' מֵהִשְׁתַּחֲוָאָה דְּהָא עֲבוֹדַת כָּבוֹד הוּא: לְגוּפֵהּ אֲתָא וּלְאוֹרוּיֵי דְּאַפִּי' לֹא שָׁחַט שְׁחִיטַת עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא שׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ וְחָשַׁב בָּהּ ע"מ לִזְרוֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים חַיָּב וְאַפִּי' לֹא זָרַק: דִּמְחַשְּׁבִין מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה כְּלוֹמַר דְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהוּא מְחַשֵּׁב בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה זוֹ עַל עֲבוֹדָה אַחֶרֶת מַחֲשָׁבָה הִיא לְהִתְחַיֵּב עָלֶיהָ:

וְלַחְשׁוֹב נָמֵי זוֹרֵק פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס בִּשְׁלָמָא מְקַבֵּל וּמוֹלִיךְ מִשּׁוּם דְּלָא אַשְׁכְּחַן דְּלֶהֱווּ עֲבוֹדָה הַנַּעֲשׂוֹת לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כִּדְאַשְׁכְּחַן גַּבֵּי נִסּוּךְ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם וְהַיְנוּ כְּר' יְהוּדָה דְּדָרֵשׁ בְּסִפְרֵי לְהַאי קְרָא דַּיָּן נְסִיכָם גַּבֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֲבָל ר' נְחֶמְיָה מוֹקֵי לָהּ בְּיִשְׂרָאֵל וּמִיהוּ לְרַבִּי נְחֶמְיָה בְּלָאו הָכִי אַשְׁכְּחַן קְרָאֵי בְּדִבְרֵי קַבָּלָה וְקַטֵּר לַבַּעַל וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים (יִרְמְיָהוּ ז':י"ח): זוֹבֵחַ לֵאלֹהִים יָחֳרַם פ"ה כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמַע אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מִדְּלָא כְּתִיב עֹבֵד לֵאלֹהִים בִּזְבִיחָה יָחֳרַם וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְפָרֵשׁ דע"כ לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אֲתָא דְּאִי לְכַדַרְכָּהּ מִוַּיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד נָפְקָא דְּהֵ"א לְעוֹלָם לְכַדַרְכָּהּ וּבָא לְלַמֶּדְךָ עַל הַכְּלָל דְּאַפֵּי' כְּדַרְכָּהּ לָא מְחַיְּבָה אֶלָּא בַּעֲבוֹדַת פְּנִים: הַמְקַטֵּר וְהַמְנַסֵּךְ מִנַּיִן ת"ל בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ תֵּמַהּ דִּבְסָמוּךְ יָלֵיף מִיְּצִיאַת זְבִיחָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ וְי"ל דְּאִי לָאו בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ הֵ"א מַה זְבִיחָה שֶׁהִיא עֲבוֹדַת דָּם וַאֲתָא לְרַבּוּיֵי זוֹרֵק אֲבָל מְקַטֵּר וּמְנַסֵּךְ לֹא: מִנַּיִן לְרַבּוֹת הִשְׁתַּחֲוָאָה וא"ת ת"ל מִדְּאִתַּקַּשׁ לִזְבִיחָה דִּכְתִיב (שְׁמוֹת ל"ב:ח') וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ כִּדְיָלֵיף (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף סג.) הָאוֹמֵר אֵלִי אַתָּה דִּכְתִיב וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל וְי"ל דְּהָתָם הָוֵי כְּדַרְכָּהּ דְּאוֹתוֹ עֵגֶל אוֹרְחֵהּ בִּזְבִיחָה הֲוָה וְהָא דְּיָלֵיף מֵהָתָם אֵלִי אַתָּה מִשּׁוּם דְּאֵלִי אַתָּה אוֹרְחֵהּ בְּכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: אַזְהָרָה מִנַּיִן וא"ת וְתֵ"ל מֵהֵיכָא דְּנָפְקָא לִי' אַזְהָרָה לִמְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק מִלֹּא תָעָבְדֵם כִּדְפֵ"ה בְּמַתְנִי' וְי"ל דְּאִי אֲתָא לְאַזְהָרָה דְּהִשְׁתַּחֲוָאָה לָא הֲוָה מוֹקְמִינַן לֵיהּ לִמְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין טז:
ב מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:
ג מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ד:
ד סמג לאוין לה, טוש"ע יו"ד סי' קמז סעי' א:
ה מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:
ו מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:
ז מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ה:
ח מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:
ט מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:
י מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:
יא מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:
יב סמג לאוין שלג:
יג מיי' פי"ח מהל' מעשה הקרבנות הל' ב:
יד סמג עשין סג, טוש"ע יו"ד סי' ד סעי' א:
טו מיי' פב' מהל' שחיטה הל' טו:
טז סמג עשין סג, טוש"ע יו"ד סי' ד סעי' א:
יז מיי' פב' מהל' שחיטה הל' טו:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין
ב זבחים י.; חולין לט.; עבודה זרה לד:

תורה אור השלם

יחרם. לפי רמב"ן יהיה חרם כע"ז עצמה, כי מפני וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:יט, א]

יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל־אֶשָּׂא אֶת־שְׁמוֹתָם וגו' [תהילים טז, ד]

זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהֹוָה לְבַדּוֹ [שמות כב, יט]

וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ וגו' [דברים יז, ג]

וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר וגו' [דברים יז, ה]

כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהֹוָה קַנָּא שְׁמוֹ וגו' [שמות לד, יד]

וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם וגו' [ויקרא יז, ח-ט]

מסורת הש"ס

א זבחים קו.; עבודה זרה נא.

ב עירובין מד:

ג זבחים י.; חולין לט.; עבודה זרה לד:

תורה אור השלם

הַשְׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי [דברים יב, ל]

וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לְשָׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם [ויקרא יז, ז]

לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי [שמות כ, ג]

לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ [שמות כ, ד]

אֲסוּרָה הַבְּהֵמָה בַּהֲנָאָה ואע"פ שֶׁהִשְׁחִיטָה לְאו לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיְתָה וַאֲפִילּוּ לֹא זָרַק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱסָרָה וְילְפִינַן טַעְמָא בְּשְׁחִיטַת חֻלִּין דְּגָמַר לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן מִמַּחֲשֶׁבֶת פִּגּוּל דְּהַוְיָא מַעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה דְּהַשׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח עַל מְנָת לִזְרוֹק אֶת הַדָּם לְמָחָר פִּגּוּל: וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מַתְנִי' לֹא יָלִיף חוּץ מִפְּנִים אֵין מְחַשְּׁבִין מַעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה: הָנִיחָא הָא דְּמִיתַּר לֵן זוֹבֵחַ לְגַמֵּד עַל הַכָּלִל וְלָא מוֹקְמִינַן לָהּ הָאי דְּרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מַתְנִי' לֹא יָלִיף חוּץ מִפְּנִים לַעֲבוֹדָה הָא נִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּנָפְקָא לֵיהּ לְעִנְיַן אוֹתְסוֹרֵי מִמַּחֲשֶׁבֶת פִּגּוּל אֶפֶא לְמֵימַר דְּלִעְנְיַן אַחֲיוֹבֵי גַּבְרָא נָמֵי מֵהָתָם יָלִיף וְעַל כָּרְחָיךְ אַיְתַּר לֵיהּ זוֹבֵחַ אֶלָּא לר"ל דְּלָא יָלִיף עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּגּוּל נַיְמָא דְּהַאי זוֹבֵחַ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא שְׁמַחֲשִׁבִין מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה: הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָעוֹבְדִין אֶת הֶהָרִים תִּגְיָא בְּמַסֶּכֶת ע"ז (דף מה.) הָהָרִים מַתִּירִין בַּהֲנָאָה דִּכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם: וְעוֹבְדֵיהֶם בְּסִיף אע"ג דְּמִחַבֵּר לָא מִתְּסַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִיהָא הָוֵי וְהָכָא נָמֵי לָא בָּעֵיָא קְרָא הוֹאִיל וּשְׁחִיטָה צְרִיקָה הִיא וְהָא חֲשֵׁב בִּשְׁחִיטָה ע"מ לִזְרוֹק הָוֶה לֵיהּ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּהָא זְרִיקָה בְּלָא שְׁחִיטָה לָא סַגִּי הִלְכָךְ עַל כָּרְחָיךְ אִי הַשְׁתָּא לִלְמֵד עַל הַכְּלָל נִפְקָא לֵהּ לָא ה"ל לְמִכְתַּב זוֹבֵחַ: אֵיכָה יַעַבְדוּ דְּמַשְׁמַע דְּכָרְחָיךְ אֵין שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ לְא: לְמַעוטֵי מַאי שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מַאֲחַר דְּיִלְפִינַן בְּהַשְׁתָּא דַּאֲפִילּוּ אֵינָהּ עֲבוֹדַת פְּגִים מִחַיֵּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אִי נַיְמָא לְמעוטֵי עֲבוֹדַת בְּזִיוֹן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס דְּלָא נָפְקָא לֵיהּ לֹא מִזְבִּיחָה וְלֹא מַהְשְׁתַּחֲוָאָה וְאִי לָאו אֵיכָה יַעַבְדוּ הֵ"א דַּאֲפִילּוּ כְּדַרְכָּהּ בְּעֵינַן דֶּרֶךְ כִּבּוּד וי"ל דְּאִי הַשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד יָצְאָה לְחַיֵּב בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס נָמֵי לֹא צָרִיךְ קְרָא דְּמַהַשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא אע"ג דַּעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן כֵּיוָן שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ בְּכָךְ וּגְדוֹלָה מִזּוֹ בָּעֵי לְמִימַר הַשׁ"ס בְּסַמּוּךְ דְּנָפְקָא לֵהּ פּוֹעֵר לְמַרְקוּלִיס מֵהַשְׁתַּחֲוָאָה דְּלָהְכִי אִצְטְרִיךְ אֵיכָה יַעַבְדוּ אע"ג דְּאֵין עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ אֶלָּא מִשּׁוּם דַּעֲבוֹדָתוֹ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן וכ"ש פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס אע"ג דְּדֶרֶךְ בִּזָּיוֹן כֵּיוָן דַּעֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ: מְנַיִן לְזוֹבֵחַ בְּהֵמָה לְמַרְקוּלִיס דְּמִזּוֹבֵחַ לֵאלֹהִים נָפְקָא לֵן בְּזוֹבֵחַ לְמֻכָּפָּדִים אֲבָל בְּזוֹבֵחַ לְמֻכָּזִים לֹא וא"ת אַזֹּהֲרָה שָׁמַעְנוּ מִלֹּא יִזְבְּחוּ עִנְּשׁ מְנָא לֵהּ בְּזוֹבֵחַ לְמֻכָּזִים ועו"ק דְּמִזּוֹבֵחַ לֵאלֹהִים שָׁמַעְנוּ לְעֵיל עִנְּשׁ אֲבָל אַזְהָרָה לְזוֹבֵחַ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מְנָא לֵהּ דְּהָא לְעֵיל גַּבֵּי הַשְׁתַּחֲוָאָה אִצְטְרִיךְ קְרָא לְעִנְּשׁ וְאַזְהָרָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וי"ל דְּזוֹבֵחַ לֵאלֹהִים לְעִנְּשׁ וְלֹא יִזְבְּחוּ לְאַזְהָרָה וְנִיחָא הַשְׁתָּא דְּקָאָמַר אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְכְדַרְכָּהּ דְּהָא כְּתִיב אֵיכָה יַעַבְדוּ

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מַתְנִי' פִּי' בַּהֲנָאָה וְלֹא בַּאֲכִילָה דְּמוּמָר לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְׁחִיטָתוֹ אִי נָמֵי אֲפִילּוּ בַּאֲכִילָה שְׁרֵי כֵּיוָן דְּלֹא הָיָה מוּמָר מֵעִקָּרָא וּבִשְׁחִיטָה זוֹ הוּא דְּנַעֲשָׂה מוּמָר: אֵיכָה יַעַבְדוּ לְמַעוטֵי מַאי תֵּמַהּ הַשְׁתָּא נָמֵי דְּאָמַר וְבִיחָה יָצְאָה לְלַמֵּד תִּקְשֶׁה לֵיהּ אֵיכָה יַעַבְדוּ לְמַעוטֵי מַאי דִּלְמִעוּטֵי שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ בְּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת לָא אִצְטְרִיךְ דִּמְזַבְּיחָה נָפְקָא דַּוְקָא עֲבוֹדַת פְּגִים וע"כ אֵיכָה יַעַבְדוּ לְרַבּוֹיֵי אֲתָא כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס דְּלָא נָפְקָא לֵיהּ לֹא מִזְּבִיחָה וְלֹא מַהְשְׁתַּחֲוָאָה וְאִי לָאו אֵיכָה יַעַבְדוּ הֵ"א דַּאֲפִילּוּ כְּדַרְכָּהּ בְּעֵינַן דֶּרֶךְ כִּבּוּד וי"ל דְּאִי הַשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד יָצְאָה לְחַיֵּב בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס נָמֵי לֹא צָרִיךְ קְרָא דְּמַהַשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא אע"ג דַּעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן כֵּיוָן שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ בְּכָךְ וּגְדוֹלָה מִזּוֹ בָּעֵי לְמִימַר הַשׁ"ס בְּסַמּוּךְ דְּנָפְקָא לֵהּ פּוֹעֵר לְמַרְקוּלִיס מֵהַשְׁתַּחֲוָאָה דְּלָהְכִי אִצְטְרִיךְ אֵיכָה יַעַבְדוּ אע"ג דְּאֵין עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ אֶלָּא מִשּׁוּם דַּעֲבוֹדָתוֹ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן וכ"ש פּוֹעֵר לְפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין יז:

ב מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ב:

ג מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:

ד מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ה:

ה מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ה:

**אֲסוּרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מוּתֶּרֶת. הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ בָּעֵי קְרָא. מַתְקֵיף לַהּ רַב פָּפָּא: וּלְרַבִּי יוֹחָנָן לָא בָּעֵי קְרָא? עַד כָּאן לָא קָא אָסַר רַבִּי יוֹחָנָן אֶלָּא בְּהֵמָה, אֲבָל גַּבְרָא לָא בַּר קְטָלָא הוּא! וְאָתָא קְרָא לְחַיּוּבֵי גַּבְרָא לְקְטָלָא. מַתְקֵיף לַהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: וּלְרֵישׁ לָקִישׁ, מִי בָּעֵי קְרָא? עַד כָּאן לָא קָא שָׁרֵי רֵישׁ לָקִישׁ אֶלָּא בְּהֵמָה, אֲבָל גַּבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא! מִידֵּי דְּהַוֶה אַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר, דְּהַר מוּתָּר וְעוֹבְדוֹ בְּסַיִיף. אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדְּפְתִּי לְרָבָנָא: לְמַאי דְּקָאָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי, אֵימָא יָצְאָה הִשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כּוּלּוֹ, ״אֵיכָה יַעַבְדוּ״ לְמַעוּטֵי מַאי? וְכִי תֵּימָא: לְמַעוּטֵי הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְזוֹבְחִים? מֵהִשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא! מָה הִשְׁתַּחֲוָאָה דֶּרֶךְ כִּיבּוּד, אַף כֹּל דֶּרֶךְ כִּיבּוּד. [א]אֶלָּא, לְמַעוּטֵי הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְמַרְקוּלִיס. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וַעֲבוֹדָתוֹ בְּזִיּוֹן הוּא, אַף כֹּל בְּזִיּוֹן? קָא מַשְׁמַע לַן. [ג(א)]אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר: מְנַיִן לְזוֹבֵחַ בְּהֵמָה לְמַרְקוּלִיס שֶׁהוּא חַיָּיב? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְכְדַרְכָּהּ, דִּכְתִיב ״אֵיכָה יַעַבְדוּ״, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ. שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מֵהִשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא. הָתָם, בְּזוֹבֵחַ לְהַכְעִיס. רַב הַמְנוּנָא אִירְכַּסוּ לֵיהּ תּוֹרֵי. פְּגַע בֵּיהּ רַבָּה, רְמָא לֵיהּ מַתְנִיתִין אַהָדָדֵי: תְּנַן ״הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה״ – עוֹבֵד אִין, אוֹמֵר לָא. וְהָאָנַן תְּנַן: ״הָאוֹמֵר ׳אֶעֱבוֹד׳, ׳אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד׳, ׳נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד׳״? אָמַר לֵיהּ: בְּאוֹמֵר ״אֵינִי מְקַבְּלוֹ עָלַי אֶלָּא בַּעֲבוֹדָה״. [ד]רַב יוֹסֵף אָמַר: תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: הָאוֹמֵר ״בּוֹאוּ וְעִבְדוּנִי״ – רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. [ה(ב)]הֵיכָא דְּפָלְחוּ כּוּלֵּי עָלְמָא – לָא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב: ״לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל״. כִּי פְּלִיגִי – בְּדִיבּוּרָא בְּעָלְמָא. רַבִּי מֵאִיר סָבַר: דִּיבּוּרָא מִילְּתָא הִיא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: דִּיבּוּרָא לָאו מִילְּתָא הִיא. הֲדַר אָמַר רַב יוֹסֵף: לָאו מִילְּתָא הִיא דַּאֲמָרִי, דַּאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה בְּדִיבּוּרָא נָמֵי חַיָּיבֵי מְחַיֵּיב. דִּתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיֹּאמַר ״אֶעֱבוֹד״, ״אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד״, ״נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד״. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בְּמֵסִית לְעַצְמוֹ וְאָמְרִי לֵיהּ ״אֵין״ קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר, מֵסִית לְעַצְמוֹ – לֵיהּ שָׁמְעִי לֵיהּ, וְ״אֵין״ דְּקָאָמְרִי לֵיהּ קוֹשְׁטָא הוּא; וּמָר סָבַר, מֵסִית לְעַצְמוֹ – לָא שָׁמְעִי לֵיהּ, מֵימָר אָמְרִי:

מַאי דְּאָמַר אֵין דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר דִּבּוּרָא מִילְּתָא הוּא וּמְחַיֵּב נָיְסֵת וּמַסִּיק דְּנָיְסֵת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּשָׁמְעִי לֵיהּ אֲפִילּוּ דְּרַבִּי יְהוּדָה מוֹדֶה דְּמְחַיֵּב בְּדִבּוּר כִּי פְּלִיגִי בְּמֵסִית לְעַצְמוֹ אִי מְחַיֵּב נָיְסֵת אוֹ לֹא אֲבָל בְּמֵסִית פְּשִׁיטָא דְּמְחַיֵּב בְּדִיבּוּרָא:

אֲסוּרָה הַבְּהֵמָה בַּהֲנָאָה ואע"פ שֶׁהִשְׁחִיטָה לְאו לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיְתָה וַאֲפִילּוּ לֹא זָרַק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱסָרָה וְילְפִינַן טַעְמָא בְּשְׁחִיטַת חֻלִּין דְּגָמַר לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן מִמַּחֲשֶׁבֶת פִּגּוּל דְּהַוְיָא מַעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה דְּהַשׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח עַל מְנָת לִזְרוֹק אֶת הַדָּם לְמָחָר פִּגּוּל: וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מַתְנִי' לֹא יָלִיף חוּץ מִפְּנִים אֵין מְחַשְּׁבִין מַעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה: הָנִיחָא הָא דְּמִיתַּר לֵן זוֹבֵחַ לְגַמֵּד עַל הַכְּלָל וְלָא מוֹקְמִינַן לָהּ הָאי דְּרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מַתְנִי' לֹא יָלִיף חוּץ מִפְּנִים לַעֲבוֹדָה הָא נִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּנָפְקָא לֵיהּ לְעִנְיַן אוֹתְסוֹרֵי מִמַּחֲשֶׁבֶת פִּגּוּל אֶפֶא לְמֵימַר דְּלִעְנְיַן אַחֲיוֹבֵי גַּבְרָא נָמֵי מֵהָתָם יָלִיף וְעַל כָּרְחָיךְ אַיְתַּר לֵיהּ זוֹבֵחַ אֶלָּא לר"ל דְּלָא יָלִיף עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּגּוּל נַיְמָא דְּהַאי זוֹבֵחַ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא שְׁמַחֲשִׁבִין מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה: הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָעוֹבְדִין אֶת הֶהָרִים תִּגְיָא בְּמַסֶּכֶת ע"ז (דף מה.) הָהָרִים מַתִּירִין בַּהֲנָאָה דִּכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם: וְעוֹבְדֵיהֶם בְּסִיף אע"ג דְּמִחַבֵּר לָא מִתְּסַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִיהָא הָוֵי וְהָכָא נָמֵי לָא בָּעֵיָא קְרָא הוֹאִיל וּשְׁחִיטָה צְרִיקָה הִיא וְהָא חֲשֵׁב בִּשְׁחִיטָה ע"מ לִזְרוֹק הָוֶה לֵיהּ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּהָא זְרִיקָה בְּלָא שְׁחִיטָה לָא סַגִּי הִלְכָךְ עַל כָּרְחָיךְ אִי הַשְׁתָּא לִלְמֵד עַל הַכְּלָל נִפְקָא לֵהּ לָא ה"ל לְמִכְתַּב זוֹבֵחַ: אֵיכָה יַעַבְדוּ דְּמַשְׁמַע דְּכָרְחָיךְ אֵין שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ לְא: לְמַעוּטֵי מַאי שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מַאֲחַר דְּיִלְפִינַן בְּהַשְׁתָּא דַּאֲפִילּוּ אֵינָהּ עֲבוֹדַת פְּגִים מִחַיֵּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אִי נַיְמָא לְמעוטֵי עֲבוֹדַת בְּזִיּוֹן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן פּוֹעֵר עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁזּוֹבְחִין לְמָה לִי לְמַעוּטֵי מֵהָאי קְרָא: הָא מֵהַשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא שֶׁמְּלַמֶּדֶת עַל הַכְּלָל שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּדִכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם וְכִי הָרִים מַתִּירִין בַּהֲנָאָה דִּכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה שֶׁהָיָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְיֻשֶּׁבֶת וְהָכָא נָמֵי לָא בָּעֵיָא קְרָא הוֹאִיל וּשְׁחִיטָה צְרִיקָה הִיא וְהָא חֲשֵׁב בִּשְׁחִיטָה ע"מ לִזְרוֹק הָוֶה לֵיהּ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּהָא זְרִיקָה בְּלָא שְׁחִיטָה לָא סַגִּי הִלְכָךְ עַל כָּרְחָיךְ אִי הַשְׁתָּא לִלְמֵד עַל הַכְּלָל נִפְקָא לֵהּ לָא ה"ל לְמִכְתַּב זוֹבֵחַ: אֵיכָה יַעַבְדוּ דְּמַשְׁמַע דְּכָרְחָיךְ אֵין שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ לְא: לְמַעוּטֵי מַאי שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מַאֲחַר דְּיִלְפִינַן בְּהַשְׁתָּא דַּאֲפִילּוּ אֵינָהּ עֲבוֹדַת פְּגִים מִחַיֵּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ אִי נַיְמָא לְמעוטֵי עֲבוֹדַת בְּזִיּוֹן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּגוֹן פּוֹעֵר עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁזּוֹבְחִין לְמָה לִי לְמַעוּטֵי מֵהָאי קְרָא: הָא מֵהַשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא שֶׁמְּלַמֶּדֶת עַל הַכְּלָל שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּדִכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם וְכִי הָרִים מַתִּירִין בַּהֲנָאָה דִּכְתִיב אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה שֶׁהָיָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְיֻשֶּׁבֶת וְהָכָא נָמֵי לָא בָּעֵיָא קְרָא הוֹאִיל וּשְׁחִיטָה צְרִיקָה הִיא וְהָא חֲשֵׁב בִּשְׁחִיטָה ע"מ לִזְרוֹק הָוֶה לֵיהּ כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְנָא לֵן דְּהָא מַתְנִיתִין אַהָדָדֵי: תְּנַן ״הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה״ – עוֹבֵד אִין, אוֹמֵר לָא. וְהָאָנַן תְּנַן: ״הָאוֹמֵר ׳אֶעֱבוֹד׳, ׳אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד׳, ׳נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד׳״? אָמַר לֵיהּ: בְּאוֹמֵר ״אֵינִי מְקַבְּלוֹ עָלַי אֶלָּא בַּעֲבוֹדָה״. [ד]רַב יוֹסֵף אָמַר: תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: הָאוֹמֵר ״בּוֹאוּ וְעִבְדוּנִי״ – רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. [ה(ב)]הֵיכָא דְּפָלְחוּ כּוּלֵּי עָלְמָא – לָא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב: ״לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל״. כִּי פְּלִיגִי – בְּדִיבּוּרָא בְּעָלְמָא. רַבִּי מֵאִיר סָבַר: דִּיבּוּרָא מִילְּתָא הִיא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: דִּיבּוּרָא לָאו מִילְּתָא הִיא. הֲדַר אָמַר רַב יוֹסֵף: לָאו מִילְּתָא הִיא דַּאֲמָרִי, דַּאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה בְּדִיבּוּרָא נָמֵי חַיָּיבֵי מְחַיֵּיב. דִּתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיֹּאמַר ״אֶעֱבוֹד״, ״אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד״, ״נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד״. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בְּמֵסִית לְעַצְמוֹ וְאָמְרִי לֵיהּ ״אֵין״ קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר, מֵסִית לְעַצְמוֹ – לֵיהּ שָׁמְעִי לֵיהּ, וְ״אֵין״ דְּקָאָמְרִי לֵיהּ קוֹשְׁטָא הוּא; וּמָר סָבַר, מֵסִית לְעַצְמוֹ – לָא שָׁמְעִי לֵיהּ, מֵימָר אָמְרִי:

מַאי דְּאָמַר אֵין דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר דִּבּוּרָא מִילְּתָא הוּא וּמְחַיֵּב נָיְסֵת וּמַסִּיק דְּנָיְסֵת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּשָׁמְעִי לֵיהּ אֲפִילּוּ דְּרַבִּי יְהוּדָה מוֹדֶה דְּמְחַיֵּב בְּדִבּוּר כִּי פְּלִיגִי בְּמֵסִית לְעַצְמוֹ אִי מְחַיֵּב נָיְסֵת אוֹ לֹא אֲבָל בְּמֵסִית פְּשִׁיטָא דְּמְחַיֵּב בְּדִיבּוּרָא:

מֵסִית לְעַצְמוֹ בְּמֵסִית אֲחֵרִים לְעַצְמוֹ שֶׁיַּעַבְדוּהוּ אִי הֲוֵי מֵסִית אוֹ לֹא: לָא שְׁמָעִי לֵיהּ שֶׁהֲרֵי הוּא אָדָם כְּמוֹתָם וַאֲפִילּוּ הֲנָסָתָם לְשְׁאָר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֵין נִיסְתִּין לַעֲבֹד אָדָם:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגוים הל׳ ה:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגוים הל׳ ו:
ג מיי׳ פט״ו מהל׳ שגגות הל׳ ג:
ד מיי׳ פט״ו מהל׳ שגגות הל׳ ג:

מַאי שְׁנָא אִיהוּ מִינַּן דִּידַן? וְ״אִין״ דְּקָאָמְרִי, אַחוֹכֵי עֲלֵיהּ. וּמַתְנְיָתִין: כָּאן בְּיָחִיד הַנִּיסֶּת, כָּאן בְּרַבִּים הַנִּיסָּתִים. יָחִיד – לָא מִימְּלַךְ, וְטָעֵי בָּתְרֵיהּ; רַבִּים – מִימַּמְלְכִי, וְלָא טָעוּ בָּתְרֵיהּ. [א]אָמַר רַב יוֹסֵף: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דִּכְתִיב ״לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו״. הָא אָבָה וְשָׁמַע – חַיָּיב. אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי: מִי שָׁאנֵי בֵּין נִיסַּת דְּרַבִּים לְנִיסַּת יָחִיד? וְהָתַנְיָא: ״כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן אִמֶּךָ״ – אֶחָד יָחִיד הַנִּיסַּת וְאֶחָד רַבִּים הַנִּיסָּתִים, וְהוֹצִיא הַכָּתוּב יָחִיד מִכְּלַל רַבִּים וְרַבִּים מִכְּלַל יָחִיד. יָחִיד מִכְּלַל רַבִּים, לְהַחְמִיר עַל גּוּפוֹ וּלְהָקֵל עַל מָמוֹנוֹ. רַבִּים מִכְּלַל יָחִיד, לְהָקֵל עַל גּוּפָם וּלְהַחְמִיר עַל מָמוֹנָם. בְּהָא מִילְּתָא הוּא דְּשָׁאנֵי, אֲבָל בְּכֹל מִילֵּי כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ. אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי: כָּאן – בְּנִיסַּת מִפִּי עַצְמוֹ, כָּאן – בְּנִיסַּת מִפִּי אֲחֵרִים. מִפִּי עַצְמוֹ – מִימְּלַךְ, מִפִּי אֲחֵרִים – גְּרִיר בָּתְרַיְיהוּ. אָמַר אַבָּיֵי: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דִּכְתִיב: ״לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו״. הָא אָבָה וְשָׁמַע – חַיָּיב. רָבָא אָמַר: אִידֵּי וְאִידֵּי בְּנִיסַּת מִפִּי אֲחֵרִים, הָא דַּאֲמַר לֵיהּ ״כָּךְ אוֹכֶלֶת״, ״כָּךְ שׁוֹתָה״, ״כָּךְ מְטִיבָה״, ״כָּךְ מְרֵיעָה״, הָא דְּלָא אֲמַר לֵיהּ ״כָּךְ אוֹכֶלֶת״, ״כָּךְ שׁוֹתָה״ כּוּ׳. אָמַר רָבָא: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דִּכְתִיב: ״מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ וְגוֹ׳״. מָה לִי קְרוֹבִים וּמָה לִי רְחוֹקִים? הָכִי קָאָמַר לָךְ: מִטִּיבוּתָן שֶׁל קְרוֹבִים אַתָּה לָמֵד מָה טִיבוּתָן שֶׁל רְחוֹקִים. מַאי לָאו דַּאֲמַר לֵיהּ: כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתֶה, כָּךְ מְטִיבָה, כָּךְ מְרֵיעָה? שְׁמַע מִינַּהּ. רַב אָשֵׁי אָמַר: סֵיפָא בְּיִשְׂרָאֵל מְשׁוּמָּד. רָבִינָא אָמַר: לָא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי. אִיתְּמַר: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה, אַבָּיֵי אָמַר: חַיָּיב, רָבָא אָמַר: פָּטוּר. [ב]אַבָּיֵי אֲמַר: חַיָּיב, דְּהָא פַּלְחַהּ. רָבָא אָמַר: פָּטוּר, אִי קַבְּלַיהּ עֲלֵיהּ בֶּאֱלוֹהַּ – אִין, אִי לָא – לָא. סִימָן: עֶבֶד יִשְׁתַּחֲוֶה לְמָשִׁיחַ. וְאָמַר אַבָּיֵי: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דִּתְנַן: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֶחָד הָעוֹבֵד כּוּ׳. מַאי לָאו אֶחָד הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה? וְרָבָא אָמַר לָךְ: לָא, כִּדְמְתָרֵץ רַבִּי יִרְמְיָה. אָמַר אַבָּיֵי: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דְּתַנְיָא: ״לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם״ – לָהֶם אִי אַתָּה מִשְׁתַּחֲוֶה, אֲבָל אַתָּה מִשְׁתַּחֲוֶה לְאָדָם כְּמוֹתְךָ. יָכוֹל אֲפִילּוּ נֶעֱבָד כְּהָמָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְלֹא תָעָבְדֵם״. וְהָא הָמָן מִיִּרְאָה הֲוָה נֶעֱבָד! וְרָבָא: כְּהָמָן וְלֹא כְּהָמָן. כְּהָמָן – דְּאִיהוּ גּוּפֵיהּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא כְּהָמָן – דְּאִילּוּ הָמָן מִיִּרְאָה, וְהָכָא לָאו מִיִּרְאָה. [ג(א)]וְאָמַר אַבָּיֵי: מְנָא אָמֵינָא לַהּ? דְּתַנְיָא: כֹּהֵן מָשִׁיחַ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, רַבִּי אוֹמֵר: בְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּהֶעְלֵם דָּבָר. [ד]וְשָׁוִין, שֶׁבִּשְׂעִירָה כְּיָחִיד. וְשָׁוִין, שֶׁאֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. [(ב)]הַאי שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה דַּעֲבוֹדָה זָרָה, הֵיכִי דָּמֵי? אִי קָסָבַר בֵּית הַכְּנֶסֶת הוּא וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ, הֲרֵי לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם! אֶלָּא דַּחֲזָא אִנְדְּרַטָּא וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ. אִי קַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בֶּאֱלוֹהַּ – מֵזִיד הוּא.

וְאִי

רש״י

מַאי שְׁנָא אִיהוּ לִהְיוֹת אֱלוֹהַּ יוֹתֵר מִמֶּנִּי וְאֵין דְּקָאָמַר לֵיהּ אַחוֹכֵי עָלֶיהָ: וּמַתְנִיתִין דְּקַשְׁיָן אַהֲדָדֵי הָכִי מִתּוֹקְמָא רֵישָׁא דְּקָתָנֵי עוֹבֵד אֵין אוֹמֵר לָא: בְּרַבִּים הַנִּסָּתִים דַּאֲפִילּוּ נִתְרַצּוּ מִמַּלְכִי וְהָדְרִי בְּהוּ וְלָא טָעוּ הִלְכָּךְ לָא קָרֵינָא בֵּהּ אָבָה וְשָׁמַע וְסֵיפָא דִּמְחַיֵּב בְּאָבָה וְשָׁמַע בְּיָחִיד הַנִּיסָּת דְּכֵיוָן דְּנִתְרַצָּה לָאו דַּעְתֵּיהּ לְמֶהְדַּר וְהוּא אָבָה וְשָׁמַע וְרַחֲמָנָא חַיְּבֵיהּ: וְהוֹצִיא הַכָּתוּב יָחִיד מִכְּלַל רַבִּים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד וְגוֹ׳ וּסְקַלְתָּם (דְּבָרִים י״ז:ג׳): וְרַבִּים מִכְּלַל יָחִיד לָדוּן בְּסַיִף הַכֵּה תַכֶּה (שָׁם יג) דְּעִיר הַנִּדַּחַת: לְהַחְמִיר עַל מָמוֹנָם וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ וְגוֹ׳ (שָׁם) אֲבָל יָחִיד הַקַּל בְּמָמוֹנוֹ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלָיו לְאַבְּדוֹ: מִפִּי עַצְמוֹ שֶׁאֵין אַחֵר מְסִיתוֹ: מְנָא אָמֵינָא לַהּ דִּבְדִבּוּרָא נִיסַּת מִפִּי אֲחֵרִים הוּא דִּמְחַיֵּב: הָא אָבָה וְשָׁמַע לִמְסִיתוֹ חַיָּב: אִידֵּי וְאִידֵּי בְּנִסֶּת מִפִּי אֲחֵרִים וּמַשְׁכַּחַת לַהּ דְּלָא נִתְחַיֵּב נָיסַת מִשּׁוּם אָבָה וְשָׁמַע כְּגוֹן דְּלָא אֲמַר לֵיהּ מֵסִית שִׁבְחֵהּ דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כָּךְ אוֹכֶלֶת וְכָךְ שׁוֹתָה דְּכֵיוָן דְּלָא יָדַע בֵּהּ מִלְּתָא דְּשִׁבְחֵהּ מֶהְדָּר קָא הָדַר בֵּהּ וְלֹא אָבָה וְשָׁמַע: מְנָא אָמֵינָא לַהּ דְּכִי כְּתוּב אָבָה וְשָׁמַע בִּדְאָמַר לֵיהּ כָּךְ אוֹכֶלֶת וְכָךְ שׁוֹתָה מִשְׁתַּעֵי: דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת מֵסִית מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מָה לִי קְרוֹבִים וּמָה לִי רְחוֹקִים וְלָמָּה הִזְכִּיר קָרוֹב וְרָחוֹק אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל מֵסִית לְדַבֵּר עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים רְחוֹקָה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וּמוֹצִיא בְּפִיו הַשֶּׁקֶר וְאוֹמֵר כָּךְ אוֹכֶלֶת וְכָךְ שׁוֹתֶה לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְךָ הִסְתַּכֵּל בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַקְּרוֹבוֹת לְךָ וְתִרְאֶה שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ וּמֵהֶן אַתָּה לָמֵד טִיבָן שֶׁל רְחוֹקִים אַלְמָא קְרָא בִּדְאָמַר לֵיהּ כָּךְ אוֹכֶלֶת כָּתוּב: רַב אָשֵׁי אָמַר סֵיפָא דִּמְחַיֵּב בַּאֲמִירָה בְּיִשְׂרָאֵל מוּמָּר דְּכֵיוָן דְּקִבֵּל עָלֶיהָ תּוּ לָא הָדַר בֵּהּ שֶׁהֲרֵי הֶפְקֵר בְּכָךְ: רָבִינָא אָמַר לְעוֹלָם בְּיִשְׂרָאֵל גָּמוּר וְכֻלָּהּ מַתְנֵי׳ בְּחַד טַעְמָא וְתָנָא רֵישָׁא עוֹבֵד וְסֵיפָא אוֹמֵר וְלֹא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי כְּלוֹמַר וְלֹא עוֹבֵד בִּלְבַד אָמְרוּ אֶלָּא אַף אוֹמֵר חַיָּב: מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה מֵאַהֲבַת אָדָם וּמִיִּרְאַת אָדָם וְלֹא חֲשָׁבָהּ בְּלִבּוֹ בֶּאֱלֹהוּת: חַיָּב בְּמֵזִיד וּבְהַתְרָאָה בְּמִיתָה וּבְשׁוֹגֵג דִּכְסָבוּר מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כֵּן חַיָּב בְּחַטָּאת: פָּטוּר בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּשׁוֹגֵג דְּלָאו כְּלוּם עֲבַד: אֶחָד הָעוֹבֵד וַהֲלֹא הַמְזַבֵּחַ וְהַמְקַטֵּר עוֹבְדִין הֵן אֶלָּא הָכִי קָאָמַר אֶחָד הָעוֹבֵד וַאֲפִילּוּ מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה וְאֶחָד הַמְזַבֵּחַ לְשֵׁם אֱלֹהוּת דִּתְנָא סֵיפָא לְגַלּוּיֵי עָלֶיהָ דְּרֵישָׁא דְּמֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה הוּא וַאֲפִילּוּ הָכִי חַיָּב: כִּדְתָרֵיץ ר׳ יִרְמְיָה אֶחָד הָעוֹבֵד כָּל עֲבוֹדָה שֶׁהִיא דַּרְכָּהּ בְּכָךְ וְאֶחָד הַמְזַבֵּחַ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וּלְעוֹלָם רֵישָׁא וְסֵיפָא לְשֵׁם אֱלֹהוּת: וְלֹא תָעָבְדֵם יַתִּירָא הוּא: נֶעֱבָד כְּהָמָן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כִּדְאָמַר בִּמְגִלָּה (דַּף יט.) דְּאִי לָאו הָכִי לָא הֲוָה מָרְדְּכַי מִתְגָּרֶה בּוֹ וְהָיָה כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ: וְהָא הָמָן מִיִּרְאַת הַמֶּלֶךְ הָווּ פָּלְחִי לֵיהּ כְּדִכְתִיב (אֶסְתֵּר ג׳:ב׳) כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ וְקָתָנֵי דְּלָא: וּדְלָא כְּהָמָן דְּקָתָנֵי יָכוֹל אֲפִילּוּ נֶעֱבָד כְּהָמָן לָאו לְמֵיסַר מִיִּרְאָה אֶלָּא לְמֵיסַר אָדָם הַנֶּעֱבָד לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא מִיִּרְאָה לְמִסְגַּד לֵיהּ בִּסְתָמָא וְהַאי דְּנָקַט הָמָן מִשּׁוּם דְּעָשָׂה עַצְמוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא: כֹּהֵן מָשִׁיחַ בְּקָרְבַּן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: ר׳ אוֹמֵר בְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה אֲפִלּוּ לֹא נֶעְלַם מִמֶּנּוּ אִסּוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא שֶׁשָּׁגַג בְּמַעֲשֶׂה חַיָּב וְאע״ג דְּבִשְׁאָר מִצְוֹת אֵין מֵבִיא קָרְבָּן הָאָמוּר בּוֹ אֶלָּא א״כ נֶעֶלְמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ד) גַּבֵּי חַטַּאת צִבּוּר וְנֶעְלַם דָּבָר כְּגוֹן הוֹרוּ ב״ד שֶׁחֵלֶב מֻתָּר וְעָשׂוּ ע״י הַעֲלָמָתָן דְּבַפָּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ כָּתוּב (שָׁם) לְאַשְׁמַת הָעָם הֲרֵי מָשִׁיחַ כְּצִבּוּר אֲפִילּוּ הָכִי בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁקָּרְבָּנוֹ שָׁוֶה לִשְׁאָר יְחִידִים כִּדְקָתָנֵי וְאָזֵל מְחַיֵּב בְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה בְּלֹא הֶעְלֵם דָּבָר וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ הַאי שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה הֵיכִי דָּמֵי: וחכ״א אַף כָּאן אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר וּבְהוֹרָיוֹת בפ״ב (דַּף ז:) יָלְפִינַן טַעְמָא מִקְּרָא: וְשָׁוִין שֶׁבִּשְׂעִירָה כְּיָחִיד וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנָן דְּלָא מְשַׁוֵּי לֵיהּ כִּשְׁאָר יָחִיד לְעִנְיָן לְהִתְחַיֵּב בְּלֹא הֶעְלֵם דָּבָר מוֹדִים הֵן שֶׁאֵין קָרְבָּנוֹ בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים חָלוּק מִשְּׁאָר יָחִיד שֶׁמֵּבִיא שְׂעִירָה דִּכְתִיב גַּבֵּי קָרְבַּן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד נָשִׂיא וְאֶחָד מָשׁוּחַ מַשְׁמַע ואע״פ שֶׁנָּשִׂיא וּמָשׁוּחַ חֲלוּקִין מִן הַיְחִידִים בִּשְׁאָר מִצְוֹת שֶׁהַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר זָכָר וְנֶאֱכָל וְכֹהֵן מָשׁוּחַ פַּר וְנִשְׂרָף וְהַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שָׁוִין הֵן: וְשָׁוִין שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי עַל שׁוּם לֹא הוֹדַע שֶׁבַּתּוֹרָה מִשּׁוּם דְּגַבֵּי אָשָׁם תָּלוּי כְּתִיב (וַיִּקְרָא ה:י״ח) עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג מַשְׁמַע מִי שֶׁמֵּבִיא חַטָּאת עַל הוֹדַע דְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי עַל לֹא הוֹדַע יָצָא מָשׁוּחַ שֶׁאֵין מֵבִיא חַטָּאת אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר וְאַשְׁמְעִינַן הָכָא אֲפִילּוּ לְרַבִּי דְּאָמַר שֶׁיֵּשׁ לְךָ קָרְבָּן שֶׁהַמָּשׁוּחַ חַיָּב בְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה מוֹדֶה הוּא שֶׁאֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי וּבְמַס׳ הוֹרָיוֹת (שָׁם) יָלֵיף מִקְּרָא מִדִּכְתִיב בְּאָשָׁם תָּלוּי שִׁגְגָתוֹ שִׁגְגָתוֹ תְּרֵי זִמְנֵי מִי שֶׁכָּל חֶטְאוֹ בִּשְׁגָגָה יָצָא מָשׁוּחַ שֶׁאֵין כָּל חֶטְאוֹ בִּשְׁגָגָה שֶׁהֲרֵי בִּשְׁאָר מִצְוֹת צָרִיךְ הֶעְלֵם דָּבָר: שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה בְּלֹא הֶעְלֵם דָּבָר ה״ד: הֲרֵי לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה זֶה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֹא מֵזִיד וְלֹא שׁוֹגֵג הוּא אֶלָּא לַשָּׁמַיִם שֶׁהֲרֵי לַשָּׁמַיִם נִתְכַּוֵּן וַאֲפִילּוּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה הַבַּיִת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא וְהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בְּתוֹכוֹ לַשָּׁמַיִם אֵין כָּאן עֹנֶשׁ שֶׁהֲרֵי אַף מִשְׁתַּחֲוֶה לְבֵית הַכְּנֶסֶת לֹא לַבַּיִת הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁשִּׁכֵּן שְׁמוֹ עָלֶיהָ: אֶלָּא דַּחֲזָא אִנְדְּרַטָּא וּסְגֵיד לַהּ שֶׁרָאָה דְּמוּת שֶׁהָיוּ רְגִילִין לַעֲשׂוֹת בִּדְמוּת הַמֶּלֶךְ וּפְעָמִים שֶׁעוֹבְדִין אוֹתוֹ מִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ וְהָרוֹאֶה אוֹתוֹ וְזֶה רָאָה אֶחָד שֶׁהָיָה נֶעֱבָד וְלֹא יָדַע שֶׁהוּא נֶעֱבָד וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ: אִי דְּקִבְּלָהּ עָלָהּ בֶּאֱלוֹהַּ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מֵזִיד הוּא:

תוספות

רָבָא אָמַר פָּטוּר. אע״ג דִּבְפֶּ׳ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עד.) אָמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר י״ל נְהִי דְּחַיָּב לִמְסוֹר עַצְמוֹ לְכַתְּחִלָּה מ״מ הֵיכָא דְּלָא מָסַר אֶת עַצְמוֹ לֹא מִחַיַּב מִיתָה וְאֵין לוֹמַר דְּרָבָא לְטַעְמֵהּ דְּאָמַר בְּפֶ׳ ר׳ יִשְׁמָעֵאל (ע״ז דַּף נד. וְשָׁם) אֲפִּי׳ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּצִנְעָא נֶאֱמַר וָחַי בָּהֶן וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶן דא״כ הָנֵי (כְּרִיתוּת) דְּמַיְתִי לֵימָא דְּאָתְיָא כמ״ד בְּפֶרֶק בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף עד.) יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר דִּפְלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי הִיא וי״מ הָא דְּאָמַר יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר הַיְנוּ בִּסְתָם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְהָכָא אַיְּרֵי בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהַכֹּל עוֹבְדִים מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה דּוּמְיָא דְּהָמָן דְּמַיְתִי וּמַתְנִי׳ דְּאֶחָד הָעוֹבֵד מַשְׁמַע לֵיהּ דְּאַיְּרֵי כה״ג דְּאִי בִּסְתָם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לָא אִצְטְרִיךְ דְּשָׁמְעִינַן מִמַּתְנִי׳ דְּהַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לִפְעוֹר אע״ג דִּמְכַוֵּן לְבַזּוּיֵי חַיָּב מִיהוּ הַהִיא דְּכֹהֵן מָשִׁיחַ הֲוָה מָצֵי לְאוֹקוּמֵי בִּסְתָם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא דִּמְשַׁנֵּי שַׁפִּיר וא״ת לְרָבָא אַמַּאי לֹא הִשְׁתַּחֲוָה מָרְדְּכַי לְהָמָן וי״ל כִּדְאָמַר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָיוּ צְלָמִים עַל לִבּוֹ אִי נָמֵי מִשּׁוּם קִדּוּשׁ הַשֵּׁם כִּדְאָמְרִינַן בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁבִיעִית (פ״ד) כְּגוֹן פַּפּוּס וְלוּלְיָינוּס אַחִים שֶׁנָּתַן לָהֶם מַיִם בִּזְכוּכִית צְבוּעָה וְלֹא קִבְּלוּ:

מסורת הש״ס

א הוריות ז:
ב שבת עב:; כריתות ג.

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה רבא. וי״מ הא דאמר. ע״ל סה ע״א תוד״ה הואיל וישנו:

בא״ד אע״ג דמכוין לבזויי. ע״ל סד ע״א תוס׳ ד״ה אע״ג:

תורה אור השלם

לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו [דברים יג, ט]

כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ [דברים יג, ז]

מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ [דברים יג, ח]

לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ [שמות כ, ד]

לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי [שמות כ, ה]

מסורת הש"ס

א יבמות ו:
ב שבת ע.; שבת קנ:; כריתות ג.
ג כריתות יז.; כריתות ג.; כריתות טז.
ד שבת עב:
ה שבת עב:; כריתות ג.

תורה אור השלם

[שמות לה, ג]
[שמות כ, ה]
[ויקרא ד, ב]
[ויקרא ד]
[במדבר טו]

וְאִי לָא קַבְּלֵהּ עֲלֵהּ בָּאֳלֵהּ אֶלָּא לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ הִשְׁתַּחֲוָה לוֹ לֹא כְּלוּם הוּא דְּהָא לֹא אַכְּוִין לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: אֶלָּא לָאו וְאִי לָא קַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בָּאֳלוֹהּ – לָא כְּלוּם הוּא. אֶלָּא לָאו, מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה? וְרָבָא אָמַר לֵהּ: לָא, בְּאוֹמֵר מוּתָּר. אוֹמֵר מוּתָּר, הַיְינוּ הֶעְלֵם דָּבָר! [א]בְּאוֹמֵר מוּתָּר לְגַמְרֵי. הֶעְלֵם דָּבָר – קִיּוּם מִקְצַת וּבִיטּוּל מִקְצָת. תָּנֵי רַבִּי זַכַּאי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: זִיבַּח, וְקִיטֵּר, וְנִיסֵּךְ, וְהִשְׁתַּחֲוָה בְּהֶעְלֵם אֶחָד – אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. אָמַר לֵיהּ: פּוֹק תְּנִי לְבָרָא. [ב]אָמַר רַבִּי אַבָּא: הָא דְּאָמַר רַבִּי זַכַּאי מְחַלּוֹקֶת רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא: הַבָּעָרָה לְלָאו יָצְאת, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. וְרַבִּי נָתָן אוֹמֵר: לְחַלֵּק יָצְאת. לְמַאן דְּאָמַר הַבָּעָרָה לְלָאו יָצְאת, הִשְׁתַּחֲוָאָה נָמֵי לְלָאו יָצְאת. לְמַאן דְּאָמַר הַבָּעָרָה לְחַלֵּק יָצְאת, הִשְׁתַּחֲוָאָה נָמֵי לְחַלֵּק יָצְאת. מִתְקִיף לַהּ רַב יוֹסֵף: דִּילְמָא עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם הַבָּעָרָה לְלָאו יָצְאת, דְּנָפְקָא לֵיהּ חִילּוּק מִלָּאכוֹת מֵ"אַחַת מֵהֶנָּה"? [ג]דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, "וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֶנָּה" – פְּעָמִים שֶׁחַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, פְּעָמִים שֶׁחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי? דִּכְתִיב "וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֶנָּה". "אַחַת", "מֵאַחַת". "הֶנָּה", "מֵהֶנָּה". אַחַת שֶׁהִיא הֶנָּה, וְהֶנָּה שֶׁהִיא אַחַת. "אַחַת" – "שִׁמְעוֹן", "מֵאַחַת" – "שֵׁם" מ"שִׁמְעוֹן". [ד]"הֶנָּה" – "מֵהֶנָּה" – אָבוֹת, תּוֹלְדוֹת. "אַחַת" שֶׁהִיא "הֶנָּה": זְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת. "הֶנָּה" שֶׁהִיא "אַחַת": שִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת. אֲבָל הָכָא, דְּלָא נָפְקָא לֵיהּ חִילּוּק מְלָאכוֹת מִדּוּכְתָּא אַחֲרִיתִי, דְּכוּלֵּי עָלְמָא הִשְׁתַּחֲוָאָה לְחַלֵּק יָצְאת. חִילּוּק מְלָאכוֹת דַּעֲבוֹדָה זָרָה נָמֵי תִּיפּוֹק לֵיהּ מ"אַחַת מֵהֶנָּה"? "אַחַת" – זְבִיחָה, "מֵאַחַת" – סִימָן אֶחָד. "הֶנָּה" – אָבוֹת: זִיבּוּחַ, קִיטּוּר, נִיסּוּךְ, וְהִשְׁתַּחֲוָאָה. "מֵהֶנָּה" – תּוֹלְדוֹת: שֶׁבַר מַקֵּל לְפָנָיהּ. [ה]"אַחַת" שֶׁהִיא "הֶנָּה": זְדוֹן עֲבוֹדָה זָרָה וְשִׁגְגַת עֲבוֹדוֹת. "הֶנָּה" שֶׁהִיא "אַחַת": שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה וּזְדוֹן עֲבוֹדוֹת. [ו]הַאי שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה, הֵיכִי דָּמֵי? אִי קָסָבַר בֵּית דִּין הַכְּנֶסֶת הוּא וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ, הֲרֵי לִבּוֹ לְשָׁמַיִם. אֶלָּא דַּחֲזָא אִנְדְּרְטָא – וְסָגֵיד לֵיהּ. אִי קָבְלֵיהּ עֲלֵיהּ – מֵזִיד הוּא, אִי לָא קָבְלֵיהּ עֲלֵיהּ – לָא כְּלוּם הוּא. אֶלָּא מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה. הָנִיחָא לְאַבַּיֵי, דְּאָמַר חַיָּיב; אֶלָּא לְרָבָא, דְּאָמַר פָּטוּר, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? 'אֶלָּא בְּאוֹמֵר "מוּתָּר"'. תִּפְשׁוֹט דִּבְעָא מִינַּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן: הֶעְלֵם זֶה בְּיָדוֹ, מַהוּ? [ז]תִּיפְשׁוֹט, דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. הָא לָא קַשְׁיָא, וְתִפְשׁוֹט. וּמִי מָצֵית מוֹקְמַתְּ לְהָנֵי קְרָאֵי בַּעֲבוֹדָה זָרָה? דְּאִילּוּ הָכָא, כְּתִיב: בְּמִשְׁיחַ – פַּר, וּבְנָשִׂיא – שָׂעִיר, וּבְיָחִיד – כִּשְׂבָּה וּשְׂעִירָה. וְאִילּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה תְּנַן: וְשָׁוִין שֶׁבִּשְׁעִירָה כְּיָחִיד. וְתוּ לָא מִידֵּי. כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, אָמַר: הָכִי

וָרָבָא אָמַר [לֵהּ] לֹא בְּאוֹמֵר מוּתָּר וּבְרֵישׁ הַגּוֹלִין (מכות דף ז. ושם) דְּמַמֵּעֵט רַבָּא מִבִּשְׁגֻּגָה פָּרַט לְאוֹמֵר מוּתָּר הָתָם גָּרַס רַבָּה דְּעָנְשׁוֹ אֲבִיי בָּתְרֵהּ אִי נָמֵי גַּבֵּי גְּלוּת טוּבָא בִּשְׁגֻּגָה כְּתִיבִי: מַאי טַעְמָא דְּר' יוֹסֵי בְּפֵ' כְּלַל גָּדוֹל (שבת ד' ע.) פ"ה דַּאֲפִילּוּ מ"ם דְּמַאֲחַת וּמ"ם דְּמֵהֶנָּה לְמַאי אִתּוּ וּלְשׁוֹן מ"ט לָא מַשְׁמַע כֵּן וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ מ"ט דְּר' יוֹסֵי הָא לְשִׁמְעוֹן וּלְשֵׁם מִשִּׁמְעוֹן לְאָבוֹת וּלְתוֹלְדוֹת אִצְטְרִיךְ וּמִפָּרֵשׁ מִשּׁוּם דְּאִסְמְכִינְהוּ אַהֲדָדֵי דְּרַשִּׁינַן נָמֵי אַחַת שֶׁהִיא הֶנָּה וְהֶנָּה שֶׁהִיא אַחַת: הָעֲלֵם זֶה וָזֶה בְּיָדוֹ פִּי' דְּלָא יָדַע לְשַׁבָּת בְּשׁוּם מְלָאכָה כְּדְמוֹכַח בְּפֵ' כְּלַל גָּדוֹל (שבת דף ע. ושם) דְּמַיְיתֵי עֲלֵהּ מַתְנִי' אַרְבָּעִים מִלָּאכוֹת חָסֵר אַחַת וא"ר יוֹחָנָן שֶׁאִם עָשָׂה כֻּלָּם בְּהֶעְלֵם אֶחָד כו' וְלָא דְּמֵי לְשֵׁכַח עִקַּר שַׁבָּת דְּתְנַן הָתָם אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת דְּשֵׁכַח לְגַמְרֵי כְּגוֹן תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַנָּכְרִים אֲבָל הָכָא כִּי מִדְּכַרוּ לֵיהּ מִדְּכַר וא"ת מַאי קָאָמַר הָכָא תִּפְשׁוֹט דִּלְמָא הָכָא דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָד דְּשֵׁכַח לְגַמְרֵי כְּגוֹן תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַנָּכְרִים וְיֵשׁ לוֹמַר דה"מ לְשִׁנּוּיֵי הָכִי ובפ"ק דִּכְרִיתוֹת (דף ג:) מְשַׁנֵּי רַב פָּפָּא מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ בְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַנָּכְרִים אִי נָמֵי דְּטָעוּ בְּהָאי קְרָא (שמות כ':כ') אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב אֲסִירֵי דְּמִינֵי אַחֲרִינָא לָא וה"נ הָוֵה מְצֵי לְאוֹקְמֵי בְּמְגַפֵּף לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁדַּרְכָּהּ בְּגִפּוּף וְהוּא סָבוּר שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ אֶלָּא כֵּיוָן דְּלָא קָאֵי הָכִי לֹא חָשַׁשׁ לְדַקְדֵּק: הָא לֹא קָשְׁיָא תִּפְשׁוֹט בְּפֶרֶק כְּלַל גָּדוֹל (שבת דף ע: ושם) אַהֲדַר לַהּ רַב נַחְמָן לְרָבָא הָאי שֶׁהָעֲלֵם שַׁבָּת בְּיָדוֹ וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת וְתַמֵּהּ דִּבְפֶרֶק ב' דִּשְׁבוּעוֹת (דף יט. ושם) לְעִנְיַן טַמְאֵה ובפ"ג (דף כו.) לְעִנְיַן שְׁבוּעָה בָּעֵי כה"ג וְקָא פָּשִׁיט רַב נַחְמָן לְחוּמְרָא וְהָכָא לְקוּלָּא וי"ל הָכָא שְׁאנֵי דְּשַׁבָּת עִקַּר הַמְצָוָה:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין ריז:
ב מיי' פט"ו מהל' שגגות הל' א:
ג מיי' פז' מהל' שגגות הל' ג:
ד מיי' פז' מהל' שגגות הל' ב:
ה מיי' פז' מהל' שגגות הל' א:
ו מיי' פז' מהל' שגגות הל' א:
ז מיי' פז' מהל' שגגות הל' ד:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פב׳ מהל׳ שגגות הל׳ ז:
ב מיי׳ פז׳ מהל׳ שגגות הל׳ יא:
ג מיי׳ פא׳ מהל׳ שבת הל׳ ח:
ד סמג לאוין ריג, סמג לאוין יז:
ה מיי׳ פב׳ מהל׳ שגגות הל׳ ז:
ו מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יב:
ז מיי׳ פז׳ מהל׳ שגגות הל׳ יא:
ח מיי׳ פא׳ מהל׳ שבת הל׳ ח:

(א)הָכִי תְּנָא קַמֵּיהּ: חוֹמֶר בַּשַּׁבָּת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, חוֹמֶר בִּשְׁאָר מִצְוֹת מִבַּשַּׁבָּת. חוֹמֶר בַּשַּׁבָּת – שֶׁהַשַּׁבָּת עָשָׂה שְׁתַּיִם בְּהֶעְלֵם אֶחָד, חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִצְוֹת. חוֹמֶר בִּשְׁאָר מִצְוֹת – שֶׁבִּשְׁאָר מִצְוֹת שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין חַיָּיב, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשַּׁבָּת. אָמַר מָר: חוֹמֶר בַּשַּׁבָּת, שֶׁהַשַּׁבָּת עָשָׂה שְׁתַּיִם כּו׳. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵּימָא דַּעֲבַד קְצִירָה וּטְחִינָה, דִּכְוָותַהּ גַּבֵּי שְׁאָר מִצְוֹת – דַּאֲכַל חֵלֶב וָדָם. הָכָא תַּרְתֵּי מִיחַיַּיב, וְהָכָא תַּרְתֵּי מִיחַיַּיב! אֶלָּא, גַּבֵּי שְׁאָר מִצְוֹת דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, הֵיכִי דָּמֵי? דַּאֲכַל חֵלֶב וָחֵלֶב. דִּכְוָותַהּ גַּבֵּי שַׁבָּת, דַּעֲבַד קְצִירָה וּקְצִירָה. הָכָא חֲדָא מִיחַיַּיב, וְהָכָא חֲדָא מִיחַיַּיב. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר לֵיהּ: ״פּוֹק תְּנִי לְבָרָא!״ מַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לְךָ דַּעֲבַד קְצִירָה וּטְחִינָה, ״מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִצְוֹת״ אֲתָאן לַעֲבוֹדָה זָרָה כִּדְרַבִּי אַמֵּי, דְּאָמַר רַבִּי אַמֵּי: זִיבַּח וְקִיטֵּר וְנִיסֵּךְ בְּהֶעְלֵם אֶחָד – אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. לָא מִיתּוֹקְמָא לֵיהּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, דְּקָתְנֵי סֵיפָא: חוֹמֶר בִּשְׁאָר מִצְוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר מִצְוֹת שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין – חַיָּיב. (ב)שׁוֹגֵג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין בַּעֲבוֹדָה זָרָה, הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּקָסָבַר בֵּית הַכְּנֶסֶת הוּא וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ, הֲרֵי לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. אֶלָּא דַּחֲזָא אַנְדְּרַטָּא וּסְגֵיד לֵיהּ. אִי קַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בֶּאֱלוֹהַּ – מֵזִיד הוּא, וְאִי לָא קַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ – לֹא כְּלוּם הִיא. אֶלָּא מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה. הָנִיחָא לְאַבַּיֵּי, דְּאָמַר חַיָּיב. אֶלָּא לְרָבָא, דְּאָמַר פָּטוּר, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא בְּאוֹמֵר מוּתָּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשַּׁבָּת דְּפָטוּר לְגַמְרֵי. עַד כָּאן לָא בְּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן הֶעְלֵם זֶה וָזֶה – אֶלָּא אִי לְחִיּוּבֵי חֲדָא, אִי לְחִיּוּבֵי תַּרְתֵּי. פָּטוּר לְגַמְרֵי – לֵיכָּא לְמַאן דְּאָמַר. מַאי קוּשְׁיָא? דִּלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: רֵישָׁא בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְסֵיפָא בִּשְׁאָר מִצְוֹת. א־ג(ג)וְשָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין, דְּקָסָבַר רוֹק הוּא וּבְלָעוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשַּׁבָּת, דְּפָטוּר. שֶׁנִּתְכַּוֵּין לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחוּבָּר – פָּטוּר. ד־חוְכִדְרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר: הַמִּתְעַסֵּק בַּחֲלָבִים וּבַעֲרָיוֹת – חַיָּיב, שֶׁכֵּן נֶהֱנֶה; הַמִּתְעַסֵּק בְּשַׁבָּת – פָּטוּר, מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ, דְּלָא מוֹקִים מַתְנִיתָא רֵישָׁא בְּחַד טַעְמָא וְסֵיפָא בְּחַד טַעְמָא. (ד)דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאן דְּמִתַּרְגֵּם לִי חָבִית אַלִּיבָּא דְּחַד תַּנָּא, מוֹבֵילְנָא מָאנֵיהּ בָּתְרֵיהּ לְבֵי מַסּוּתָא. גּוּפָא,

אָמַר

רֵישָׁא בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְסֵיפָא בִּשְׁאָר מִצְוֹת תְּמַהּ הָא אִיכָּא לְאוֹקְמֵי כֻּלָּהּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת וּמַאי משא"כ בִּשְׁאָר מִצְוֹת כְּגוֹן שָׁחַט וְזָרַק בַּחוּץ דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת כִּדְאָמַר אַבַּיֵּי בְּפֶרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף לד.) וּלְרַבִּי אָבָהוּ דִּפְלִיג עָלֶיהָ מַשְׁכַּחַת לֵיהּ לְר' יִשְׁמָעֵאל בְּשָׁחַט וְזָרַק וְלֵר' עֲקִיבָא הַעֲלָאָה וְזָרַק שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן כְּגוֹן שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִשְׁחֹט בְּהֵמָה שֶׁל חֻלִּין וְנִתְכַּוֵּן לְשׁוֹחֲטָהּ וְנִמְצֵאת אַחֶרֶת וְהִיא שֶׁל קָדָשִׁים וּכְנֶגְדּוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁהָיָה צָרִיךְ לַחְתֹּךְ תָּלוּשׁ וּמִתְכַּוֵּן לַחְתֹּךְ אוֹתוֹ וְנִמְצָא שֶׁהוּא מְחֻבָּר פָּטוּר דִּמְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה וי"ל דְּלָא מ"ל הָכִי דְּמַשְׁמַע דְּפָטוּר בְּשַׁבָּת לְפִי שֶׁשָּׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן וכה"ג אֲפִילוּ צָרִיךְ לִמְחֻבָּר וְנִתְכַּוֵּן לְחָתְכוֹ וְנִמְצָא מְחֻבָּר אַחֵר פָּטוּר דְּאֵין זֶה מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת מִיהוּ קָשֶׁה לוֹקְמֵהּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת כְּמוֹ בְּנִרְבָּע לְזָכָר וְלַבְּהֵמָה דְּאָמַר לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף נד:) דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת וי"ל דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שַׁיָּךְ לִקְרוֹת שְׁאָר מִצְוֹת שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת אֲבָל רְבִיעָה לֹא אע"ג דְּמוֹקְמִינַן סֵיפָא בַּחֲלָבִים אַיְּידֵי דִּנְקַט רֵישָׁא שְׁאָר מִצְוֹת נְקַט סֵיפָא שְׁאָר מִצְוֹת וק"ק דְּמַשְׁמַע דְּאִי הֲוָה מִתּוֹקְמָה רֵישָׁא בַּחֲלָבִים הֲוָה נִיחָא: לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחֻבָּר פ"ה דִּכְתִיב אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ כִּדְדָרְשִׁינַן בְּפֶרֶק סָפֵק אָכַל (כְּרִיתוֹת דַּף יט.) פְּרָט לְמִתְעַסֵּק וְקָשֶׁה לָמָּה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל בְּמִתְעַסֵּק בְּשַׁבָּת טַעְמָא דִּמְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת ת"ל מִבֵּהּ וְי"ל דְּה"ק בְּשַׁבָּת פָּטוּר אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱנָה מִשּׁוּם מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת ועי"ל מִתְעַסֵּק דְּפָטַר הַכָּתוּב מִבֵּהּ הָתָם הַיְנוּ כִּדְמְפָרֵשׁ הָתָם לְרָבָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַחְתֹּךְ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחֻבָּר דְּהַיְנוּ וְנִמְצָא שֶׁהוּא מְחֻבָּר דְּנַעֲשֵׂית מַחְשַׁבְתּוֹ דְּאִי מְחֻבָּר אַחֵר אֲפִילּוּ הֵיכָא דְּנִתְכַּוֵּן לִמְחֻבָּר פָּטוּר דּוּמְיָא דְּנִתְכַּוֵּן לִכְבּוֹת זֶה וְכִבָּה זֶה דְּפָטְרִינַן הָתָם בְּהַהִיא פִּרְקָא (דַּף כ.) וּלְאַבַּיֵּי מַשְׁכַּחַת לָהּ כְּגוֹן דְּנִתְכַּוֵּן לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחֻבָּר כְּלוֹמַר וְנִמְצָא שֶׁהוּא מְחֻבָּר דְּכָל כה"ג מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת הִיא וְלָא מִיפְּטַר אֶלָּא מִבֵּהּ אֲבָל מִתְעַסֵּק דִּשְׁמוּאֵל דְּפָטַר מִשּׁוּם מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת הַיְנוּ בְּמִתְכַּוֵּן לַחְתֹּךְ מְחֻבָּר זֶה וְחָתַךְ מְחֻבָּר אַחֵר דְּלָא נַעֲשֵׂית מַחְשַׁבְתּוֹ וְהָא דְּקָאָמַר הָתָם אַהָא דְּמוּקֵי אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ פְּרָט לַמִּתְעַסֵּק מִתְעַסֵּק דְּמַאי אִי דַּחֲלָבִים וַעֲרָיוֹת חַיָּב שֶׁכֵּן נֶהֱנָה אֶלָּא דְּשַׁבָּת פָּטוּר דְּאָמַר שְׁמוּאֵל הַמִּתְעַסֵּק וְכוּ' מַשְׁמַע דִּשְׁמוּאֵל אַיְּרֵי כְּהַאי גַּוְונָא בְּמִתְעַסֵּק לָא מַיְתֵי דִּשְׁמוּאֵל אֶלָּא מִשּׁוּם חֲלָבִים וַעֲרָיוֹת דְּלָא מִתּוֹקַם בֵּהּ קְרָא:

הָכִי תְּנָא קַמֵּהּ ר' זַכַּאי קַמֵּהּ דְּר' יוֹחָנָן: חֹמֶר בְּשַׁבָּת וְכוּ' לְקַמָּן מְפָרֵשׁ לָהּ: שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן לֹא נִתְכַּוֵּן לִמְלָאכָה זוֹ אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר וְעָלְתָה בְּיָדוֹ מְלָאכָה זוֹ: קְצִירָה וּטְחִינָה דְּאִיכָּא שֵׁמוֹת מְחֻלָּקִין וּמִשּׁוּם הָכִי חַיָּב שְׁתַּיִם: חֵלֶב וְחֵלֶב שְׁנֵי זֵיתִים בִּשְׁנֵי יָמִים וְלֹא נוֹדַע לוֹ בֵּנְתַּיִם שֶׁחָטָא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת כְּדִמְפָרֵשׁ טַעְמָא לְקַמָּן: שֶׁבִּשְׁאָר מִצְוֹת שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן בַּחֲלָבִין וּבַעֲרָיוֹת אִיכָּא לְמִתּוֹקְמָא כְּגוֹן חֵלֶב הַמְהֻתָּךְ לְפָנָיו וּכְסָבוּר רֹק הוּא וּבְלָעוֹ דְּלָא מִתְכַּוֵּן לַאֲכִילָה אֶלָּא מִתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר בִּבְלִיעַת רֹק וְהֵיכִי דָּמֵי שׁוֹגֵג גָּמוּר כְּסָבוּר שֻׁמָּן הוּא וַאֲכָלוֹ דְּנִתְכַּוֵּן לַאֲכִילָה אֲבָל זֶה לֹא שׁוֹגֵג הוּא וְאַפֵּ"ה חַיָּב כְּדַאֲמָרָן לְקַמָּן בִּשְׁמַעְתִּין שֶׁכֵּן נֶהֱנָה משא"כ בְּשַׁבָּת כְּגוֹן נִתְכַּוֵּן לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחֻבָּר פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר (וַיִּקְרָא ד':כ"ג) אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִמְלָאכָה זוֹ פְּרָט לְמִתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר וְעָלְתָה בְּיָדוֹ מְלָאכָה זוֹ וּמִיהוּ מִתְעַסֵּק וְעָלָה בְּיָדוֹ אֲכִילַת חֲלָבִים אוֹ עֲרָיוֹת חַיָּב שֶׁכְּבָר נֶהֱנָה אֲבָל בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֵיכָּא לְאוֹקוּמָא וְהֵיכִי דָּמֵי שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן אִי נֵימָא וְכוּ': הֲרֵי לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם וְלַשָּׁמַיִם נִתְכַּוֵּן וְהִשְׁתַּחֲוָה וְאֵין כָּאן עֲבֵרָה כְּלָל לֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֵזִיד: אֶלָּא שׁוֹגֵג בְּלֹא מִתְכַּוֵּן כְּגוֹן מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה וְלֹא נִתְכַּוֵּן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא לְאַהֲבַת הָאִישׁ וְשָׁגַג כְּסָבוּר מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כֵּן: אֶלָּא בְּאוֹמֵר מֻתָּר דְּאָמַר אֵין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בַּתּוֹרָה וְכֵיוָן דְּלָא הֻזְכְּרָה לוֹ מֵעוֹלָם אֵין מִתְכַּוֵּן קָרֵי לֵהּ: הַמִּתְעַסֵּק בַּחֲלָבִים וּבַעֲרָיוֹת כְּשֶׁעָלָה בְּיָדוֹ חֲלָבִים וַעֲרָיוֹת הָיָה מִתְעַסֵּק וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְכָךְ כָּל מִתְעַסֵּק קָרֵי לֵהּ שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן בְּדָבָר זֶה כְּלָל: שֶׁכֵּן נֶהֱנֶה הִלְכָּךְ חָשִׁיב בְּכַוָּנָה: מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת זֹאת: ר' יוֹחָנָן דַּאֲמַר לֵהּ פּוֹק תְּנִי לְבַרָּא וְלָא אוֹקִים רֵישָׁא בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְסֵיפָא בִּשְׁאָר מִצְוֹת אָזֵל לְטַעְמֵהּ דְּלָא מוֹקֵם רֵישָׁא בְּחַד טַעְמָא וְסֵיפָא בְּחַד טַעְמָא: דְּא"ר יוֹחָנָן בְּבָבָא מְצִיעָא בְּפֶרֶק הַמַּפְקִיד: מַאן דְּמִתַּרְגֵּם לִי חָבִית אַלִּבָּא דְּחַד תַּנָּא כו' דְּקָתְנֵי הָתָם הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ וְלֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה אִם מִתּוֹךְ יָדוֹ נִשְׁבְּרָה לְצָרְכּוֹ חַיָּב לְצָרְכָּהּ פָּטוּר אִם מִשֶּׁהִנִּיחָהּ נִשְׁבְּרָה בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין לְצָרְכּוֹ פָּטוּר יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה בֵּין מִתּוֹךְ יָדוֹ בֵּין מִשֶּׁהִנִּיחָהּ לְצָרְכּוֹ חַיָּב לְצָרְכָּהּ פָּטוּר וּפָרִיךְ הָתָם מַנִּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא דְּאָמַר לָא בָּעִינַן דַּעַת בְּעָלִים דְּתַנְיָא הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְסֶלַע מִן הַכִּיס לְמָקוֹם שֶׁגָּנַב יַחֲזִיר דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רַ' עֲקִיבָא אוֹמֵר צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים אִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַאי אִרְיָא לֹא יִחֲדוּ אֲפִלּוּ יִחֲדוּ נָמֵי לָא מִבַּעְיָא קָאָמַר לָא מִבַּעְיָא יִחֲדוּ דִּמְקוֹמָהּ הוּא אֶלָּא אֲפִלּוּ לֹא יִחֲדוּ דְּלָאו מְקוֹמָהּ הוּא לָא בָּעֲיָא דַּעַת בְּעָלִים סֵיפָא אֲתָאן לר"ע אִי ר"ע מַאי אִרְיָא יִחֲדוּ אֲפִלּוּ לֹא יִחֲדוּ נָמֵי לָא מִבַּעְיָא קָאָמַר לָא מִבַּעְיָא לֹא יִחֲדוּ דְּלָאו מְקוֹמָהּ הוּא אֶלָּא אֲפִלּוּ יִחֲדוּ נָמֵי דִּמְקוֹמָהּ הוּא בָּעֵינַן דַּעַת בְּעָלִים רֵישָׁא ר"י וְסֵיפָא ר"ע וְאִלּוּ הֲוָה בָּעֵי לְאוֹקְמָא רֵישָׁא בְּשֶׁהִנִּיחָהּ בִּמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן וְסֵיפָא בְּשֶׁהִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינָהּ מְקוֹמָהּ כִּדְמוּקֵי לָהּ אָמוֹרָאֵי הָתָם ה"מ לְאוֹקוֹמֵהּ כֻּלָּהּ כְּר' יִשְׁמָעֵאל ואר"י מַאן דְּמִתַּרְגֵּם וְכוּ' דְּלָא הֲוָה בָּעֵי לְאוֹקְמֵהּ רֵישָׁא בְּחַד טַעְמָא וְסֵיפָא בְּחַד טַעְמָא: מַסּוּתָא מֶרְחָץ כְּמוֹ מַסְחוּתָהּ וְיִרְחַץ מְתַרְגְּמִינַן (וְהַסְּחִי):

מסורת הש״ס

א שבת עב:
ב כריתות ג.
ג כריתות יט:
ד בבא מציעא מא.; עירובין כז:

מסורת הש"ס

א לקמן סד:

ב לקמן סה.; תוספתא סנהדרין כריתות ג:

ג סוכה מה:

ד ספרא קדושים פרק ו א

ה מועד קטן יד:

ו תמורה ג:; שבועות ג:; תמורה ג.; תמורה ד:; שבועות כא.; זבחים כט:; חולין פג.; בבא מציעא צא.; פסחים פד.; פסיקתא רבתי; מכות טז.; פסחים סג:; מכות כ:; מכות ב:; חולין צא.; מכות ד:; לעיל י.

ז מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

גליון הש"ס

גמ' כתנאי אחרים אומרים. עיין במכילתא פרשת משפטים פי"ז: תוס' ד"ה משום וכו' תימה ת"ל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. עיין שבת דף קנ"ד ע"א תוס' ד"ה בלאו. תמוה לי הא באמת בבן סורר לוקה היכא דלא יבא לידי מיתה וילפי' לה מקרא אלא דהתוס' כאן בקושייתם הב' הקשו דלילף מיניה בכל התורה דניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקה היכא דלא יבא לכלל מיתה יהיה איך שיהיה מאיזה טעם שיהיה דלא ילפי' בעלמא מיניה מ"מ עכ"פ בהך לאו עצמו דלא תאכלו על הדם איך שייך לומר דלא ללקי אכל הני משום דניתן מיתה בבן סורר הא אהך לאו עצמו לוקה בן סורר ואיך יפטרו אחרים ממה דניתן לאזהרת בן סורר למיתה וצע"ג:

תורה אור השלם

[שמות כ, ה]
[שמות כג, כד]
[שמות לד, יד]
[שמות כד]
[דברים יב, ל]
[במדבר טו, ל]
[שמות לב, ח]
[יהושע כד]
[דברים ה]
[שמות לב, ד]
[בראשית א, כו]
[שמות כב, יט]
[ויקרא יט, כו]
[שמות יב, י]

ה"ג א"ר אַמֵּי זַבַּח וְקִטֵּר וְנָסַךְ בְּהֶעְלֵם אֶחָד וכו' ול"ג וְהִשְׁתַּחֲוָה אָמַר ר' אַמֵּי זַבַּח וְקִטֵּר וְנָסַךְ פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס דְּלֹא גָּרְסִינַן וְהִשְׁתַּחֲוָה דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא וְלִפְיכָךְ בְּהַהוּא דְּר' זַכַּאי לְעֵיל נָמֵי ל"ג לֵיהּ וְקָשֶׁה אַמַּאי א"ל פּוֹק תְּנִי לְבָרָא אֶפְילּוּ ר' נָתָן דְּאָמַר הָתָם לְחֶלֶק הָכָא מוֹדֶה לְלָאו יְצִאת כְּדְמְפָרֵשׁ אַבַּיֵי טַעְמָא הָכָא מִדִּכְתִיב לֹא תֵעָבְדֵם מִיהוּ אֶפְשָׁר הָא דְּאָמַר לֹא תֵעָבְדֵם כְּלָל כָּאֶחָד וְלֹא תַעֲבְדֵם יַתְירֵי כְּתִיבִי וְדָרְשִׁינַן חַד מִנַּיְהוּ לְחֶלְקִי: מִי אָמַר אַבַּיֵי כְּרִבִּי אַמֵּי דְּאִינְהוּ חַיָּב אֶלָּא אַחַת: שֶׁלֹּשׁ הִשְׁתַּחֲוָאוֹת לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם דְּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (שְׁמוֹת כ':ה') כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר (שָׁם לד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם (שָׁם כג) וְהִשְׁתַּחֲוָאָה דְּדִבְּרוֹת אַחֲרוֹנוֹת לֹא חָשִׁיב דְּאַהֲדוּרֵי קָא מַהְדַּר לֵיהּ מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶׁשָּׁמַע בְּסִינַי: אַחַת לְבָרְכָה וכו' דְּאִי כְּתִיב חָדָא הֲוָה אֲמִינָא לֹא אָסַר אֶלָּא בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּהִשְׁתַּחֲוָאָה: לְדִבְרֵיהֶן דְּר' אַמֵּי קָאָמַר אַבַּיֵי לֹא לְהַהוּא דְּרִשָׁה דְּלָא תֵעָבְדֵם אֲבָל אַבַּיֵי לֹא ס"ל וּמוֹקֵם לָהּ לְלָאוֵי יַתִּירֵי וְר' אַמֵּי מוֹקֵי לְהַהוּא הִשְׁתַּחֲוָאָה לוֹמַר לְלָאו יְצָאָה: לְבָרְכָה וְשָׁלֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה הֵיא לְחֶלְקָן יְצָאָה וְבֵיהָּ לוֹמַר שֶׁלֹּא חִיְּבָה אֶלָּא עֲבוֹדוֹת פָּנִים: כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ הִשְׁתַּחֲוָאָה אַתָּה חַיָּב אע"ג דְּלָא פְּלָחָהּ: לְקָרְבָּן אִם שָׁגַג: וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנָן בְּתַמְהִיּ דְּפְלִיגִי רַבָּנָן בִּכְרִיתוֹת (דף ז.) בִּמְגַדֵּף עֲלֵיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמְרִי מְגַדֵּף אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן דְּבָעֵינַן מַעֲשֶׂה: וְהַתְנֵיָא אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה דְּגַבֵּי חַטָּאת כְּתִיב (וַיִּקְרָא ד) וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה': ר' עֲקִיבָא הִיא דְּאָמַר דְּלָא בָּעֵינַן מַעֲשֶׂה גְּמוּר דְּמְגַדֵּף מְחַיֵּב מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה זוֹטָא דַּעֲקִימַת שְׂפָתָיו הֲוָה מַעֲשֶׂה וְהָכָא נָמֵי כְּפִיפַת קוֹמָתוֹ הֲוָיָא מַעֲשֶׂה וְהַאי דְּקָתָנֵי אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה לְאַפּוֹקֵי הַרְהוּרָא דְּלָא מְחַיֵּב עָלֵיהּ: מְגַדֵּף מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם: אִתַּקּוֹשֵׁי אִתַּקּוֹשׁ אֵלַי אַתָּה בִּזְבִיחָה דִּכְתִיב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל: אִלְמָלֵא וי"ו שֶׁבְּהֶעָלוּף דְּהָא לֹא כְּפִירוּ בהקב"ה לְגַמְרֵי שֶׁהֲרֵי שִׁתְּפוּהוּ בְּדָבָר אַחֵר: שְׁאוּף לֶאֱלוֹהוּת הַרְבֵּה אַף לֶאֱלוֹהוּת אֲחֵרִים וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם: אֲבָל הַמְגַפֵּף וכו' עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים (יִרְמְיָהוּ כ"ה:ו') אִי נָמֵי אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים (וַיִּקְרָא י"ט:ד') וּכְגוֹן שֶׁאֵין דַּרְכָּן בְּכָךְ: הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְשָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ: הַמְקַיֵּם הַנִּשְׁבָּע דְּמִתַּרְגְּמִינַן קַיָּם: לְאוֹ שֶׁבִּכְלָלוּת דְּכוּלְּהוּ מִשְׁתַּמְעִי בְּחַד קְרָא: וַעֲדַיִן הַדָּם בַּמְּזָרָק הַקַּרְקָבָנוֹת: דְּוקְתֵי דְּלָקֵי לְכָל הַפָּחוֹת הֵיכָא דְּאֵין יָכוֹל לָבֹא לִידֵי מִיתָה: שֶׁאֵין מַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בְּרָחְבָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בְּסָעוּדָה רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁל אֲחֵרִים כְּדְאָמְרִינַן בְּמוֹעֵד קָטָן (דף כז:): עַל הַדָּם עַל הַנִּרְצָח וּמִסְבָּרָא מוֹקְמִינַן לְהּ אַהֲרוּגֵי בֵּית דִּין שֶׁנֶּהֱרָגִין עַל עִנְּשׁ שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד מִשּׁוּם כַּפָּרָה: לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה כְּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (דף פט.): אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ"? שֶׁאִיווּ אֱלוֹהוּת הַרְבֵּה. אֲבָל הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק, הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ כוּ'. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַל כּוּלָּם לוֹקֶה, חוּץ מֵהַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ. [ח]מַאי שְׁנָא הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ דְּלָא לָקֵי? מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. הָנֵי נָמֵי לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת הוּא, וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. [ת]דְּתַנְיָא: מִנַּיִן לְאוֹכֵל מִן הַבְּהֵמָה קוֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [ט]דָּבָר אַחֵר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם" – לֹא תֹאכְלוּ בָּשָׂר, וַעֲדַיִן דָּם בְּמִזְרָק. [יא]רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין מַבְרִין עַל הָרוּגֵי בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יב]רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין טוֹעֲמִין כְּלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יג]אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יד]וְאָמַר רַבִּי אֶבְיָן בַּר חִיָּיא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי אֶבְיָן בַּר כָּהֲנָא: עַל כּוּלָּם אֵינוֹ לוֹקֶה, מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. [טו]אֶלָּא, כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַל כּוּלָּן אֵינוֹ לוֹקֶה, חוּץ מִן הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ. [טז]מַאי שְׁנָא אַהֲנָךְ דְּלָא לָקֵי? דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. הָנֵי נָמֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה נִינְהוּ. הָהוּא כְּרִבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה – לוֹקִין עָלָיו. [יז]דְּתַנְיָא: "לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר" – בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה, לוֹמַר "בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ"! אֶלָּא מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ"? שֶׁאִיווּ אֱלוֹהוּת הַרְבֵּה. אֲבָל הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק, הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ כוּ'. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַל כּוּלָּם לוֹקֶה, חוּץ מֵהַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ. [ח]מַאי שְׁנָא הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ דְּלָא לָקֵי? מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. הָנֵי נָמֵי לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת הוּא, וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. [ת]דְּתַנְיָא: מִנַּיִן לְאוֹכֵל מִן הַבְּהֵמָה קוֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [ט]דָּבָר אַחֵר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם" – לֹא תֹאכְלוּ בָּשָׂר, וַעֲדַיִן דָּם בְּמִזְרָק. [יא]רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין מַבְרִין עַל הָרוּגֵי בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יב]רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין טוֹעֲמִין כְּלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יג]אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם". [יד]וְאָמַר רַבִּי אֶבְיָן בַּר כָּהֲנָא: עַל כּוּלָּם אֵינוֹ לוֹקֶה, מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. [טו]אֶלָּא, כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עַל כּוּלָּן אֵינוֹ לוֹקֶה, חוּץ מִן הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ. [טז]מַאי שְׁנָא אַהֲנָךְ דְּלָא לָקֵי? דְּהָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת. הָנֵי נָמֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה נִינְהוּ. הָהוּא כְּרִבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה – לוֹקִין עָלָיו. [יז]דְּתַנְיָא: "לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר" – בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה,

לוֹמַר

עין משפט נר מצוה

א מיי' פא' מהל' שגגות הל' א:

ב מיי' פא' מהל' שגגות הל' ב:

ג סמג לאוין א:

ד מיי' פ"א מהל' שבועות הל' ב:

ה מיי' פי"ח מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

ו סמג לאוין קלו, טוש"ע יו"ד סי' כז סעי' א:

ז מיי' פא' מהל' שחיטה הל' ב:

ח סמג לאוין שכד:

ט מיי' פי"א מהל' מעשה הקרבנות הל' ד:

י סמג לאוין רצ:

יא מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

יב סמג לאוין רצ:

יג מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

יד סמג לאוין קכ:

טו מיי' פז' מהל' ממרים הל' א:

טז סמג לאוין קלו, סמג לאוין רכ, סמג לאוין רצו, סמג לאוין שכד:

יז מיי' פא' מהל' שחיטה הל' ב:

יח מיי' פי"ג מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

יט מיי' פי"ח מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:

כ סמג לאוין יח, סמג לאוין לה, טוש"ע יו"ד סי' קמו סעי' א:

כא מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:

כב מיי' פד' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:

כג מיי' פד' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יא:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ב:
ב סמג לאוין לה:
ג מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יא:
ד סמג עשין עב, טוש״ע או״ח סי׳ קנו סעי׳ א:
ה מיי׳ פה׳ מהל׳ שלוחין ושותפין הל׳ י:
ו סמג לאוין לה, טוש״ע יו״ד סי׳ קמז סעי׳ ד:
ז מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יא:
ח מיי׳ פב׳ מהל׳ מחוסרי כפרה הל׳ י:
ט טוש״ע יו״ד סי׳ קמז סעי׳ ה:

שלא יהרוג בשמו ולא יקיים בשמו אע״ג דהני ב׳ מלא ישמע נפקי ובסמוך נמי אמרינן דלא ישמע אזהרה למחיה אין זה לאו שבכללות דחדא מלתא היא שמשמיע שם עבודת כוכבים והא דלא נפקי כולהו מלא תזכירו משום דאי לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמינן ליה לנודר ומקיים א״נ משום עבודת כוכבים הכתבה בתורה דמתר להמחיר שמה אצטרוך ואפ״ה לנדר ולקיים אסור מיהו קשה דלא ישמע הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד וי״ל דמשום הכי קאמר ד״א לאוקמי לא ישמע אזהרה למחיה ומעקרא לא פלגינהו בב׳ קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעקר מלתא דכולהו מלא תזכירו נפקא: אסור לאדם שיעשה שותפות אמר ר׳ שמואל כ״ש שבועה עצמה דאין לקבל היכוי ור״ת אומר מתר לקבל היכוי השבועה קדם שיפסיד כדאמר בפ״ק דמס׳ ע״ג (דף ו:) דמלוה ע״פ נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מיד ולא חישינן דלמא אזל ומודה ואע״ג דהתם ספק והכא ודאי מ״מ בזמן הזה כלן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואע״פ שמה שמזכירין עמהם ש״ש וכוונתם לדבר אחר מ״מ אין זה שם עבודת כוכבים גם דעתם לעשה שמים ואע״פ שמשתפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרם לאחרים להשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הזהרו על כך:

(א) לומר שאין לוקין עליו, דברי רבי יהודה. א רבי יעקב אומר: לא מן השם הוא זה, אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. מכלל דרבי יהודה סבר: לוקין עליו. (ב) הנודר בשמו והמקיים בשמו, הרי זה בלא תעשה. הנודר בשמו והמקיים בשמו, מנלן? ב דתניא: ״ושם אלהים אחרים לא תזכירו״ – שלא יאמר אדם לחבירו ״שמור לי בצד עבודה זרה פלונית״. ״לא ישמע על פיך״ – שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו, ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו. דבר אחר: ״לא ישמע על פיך״ – אזהרה למסית ולמדיח. מסית, בהדיא כתיב ביה: ״וכל ישראל ישמעו ויראו וגו׳״. אלא, אזהרה למדיח. ג ״ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו. מסייעא ליה לאבוה דשמואל, דאמר אבוה דשמואל: אסור לאדם שיעשה שותפות עם הנוכרי, שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודה זרה שלו, והתורה אמרה: ״לא ישמע על פיך״. ד כי אתא עולא, בת בקלנבו. אמר ליה רבא: והיכא בת מר? אמר ליה: בקלנבו. אמר ליה: והכתיב ״ושם אלהים אחרים לא תזכירו״? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: כל עבודה זרה הכתובה בתורה – מותר להזכיר שמה. והא היכא כתיבא? דכתיב: ״כרת בל קרס נבו״. ה(ג) ואי לא כתיבא – לא? מתיב רב משרשיא: ראה אחת מרובה כשלש, שהיא במגדיון לשילה, שהן שתי טבילות ושני ספוגין – הרי זה זב גמור. אמר רבינא: גד נמי מכתב כתיב, דכתיב ״הערכים לגד שלחן״. ט(ד) אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה דשרינא, דכתיב: ״כרת בל קרס נבו ... לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו ... ופרשו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו״. אל תקרי ״כבודו״, אלא ״כבידו״. ה(ה) אמר רבי יצחק: מאי דכתיב ״ועתה יוסף להטא לנו כי עשו אבותינו כל הזה ... ויאמר להם כה תאמרון לאדניכם״ – מאי ״כתבונם עצבים וגו׳״? מלמד שכתם מכסף כתבונם עצבים״? אמר ליה: והכתיב ״ושם אלהים אחרים לא תזכירו״? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: כל עבודה זרה הכתובה בתורה – מותר להזכיר שמה. והא היכא כתיבא? דכתיב: ״כרת בל קרס נבו״. ה(ו) ואי לא כתיבא – לא? מתיב רב משרשיא: ראה אחת מרובה כשלש, שהיא במגדיון לשילה, שהן שתי טבילות ושני ספוגין – הרי זה זב גמור. אמר רבינא: גד נמי מכתב כתיב, דכתיב ״הערכים לגד שלחן״. ט(ד) אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה דשרינא, דכתיב: ״כרת בל קרס נבו ... קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא ... לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו ... ופרשו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו״. ופתיב: ״דברו ... לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו ... ופרשו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו״. אל תקרי ״כבודו״, אלא ״כבידו״. ה(ז) אמר רבי יצחק: מאי דכתיב ״ועתה יוסף להטא לנו כי עשו אבותינו כל הזה ... ויאמר להם כה תאמרון לאדניכם״ – מאי ״כתבונם עצבים״? מלמד שכתם מכסף כתבונם עצבים״? מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות ידאתו ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה. מאי ״זובחי אדם עגלים ישקון״? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: שהיו כומרים נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומרעיבים את העגלים, ועושין דמות עצבים, ומעמידין בצד אבוסיהן, ומוציאין אותן לחוץ. כיון שראו אותן רצין אחריהן וממשמשין בהן, אומרים לו: עבודה זרה חפץ בך, יבא ויזבח עצמו לו. אמר רבא: הא ״זובחי אדם עגלים ישקון״? ״עגלים ישקון לזבוח אדם״ מיבעי ליה! אלא אמר רבא: כל הזובח את בנו לעבודה זרה, אומר לו: דורון גדול הקריב לו, יבא וישחק לו. אמר רב יהודה אמר רב: ״ואנשי בבל עשו את סכות בנות״, ומאי ניהו? תרתנגולת. ״ואנשי כות עשו את נרגל״, ומאי ניהו? תרנגול. ״ואנשי חמת עשו את אשימא״, ומאי ניהו? ברחא קרחא. ״והעוים עשו את נבחן ואת תרתק״, ומאי ניהו? כלב וחמור. ״והספרוים שרפים את בניהם ואת בנותיהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים״, ומאי ניהו? הפרד והסוס. אדרמלך – דאדר ליה למריה בטעינה, וענמלך – דעני ליה למריה בקרבא. אף חזקיה מלך יהודה ביקש לעשות לו כן, אלא שסכתו אמו סלמנדרא. אמר רב יהודה אמר רב: יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדוה אבותינו זרה אלא להתיר להם ערוות בפרהסיא. מתיב רב משרשיא: ״כזכר בניהם מזבחותם גו׳״, ואמר רבי אלעזר: כאדם שיש לו געגועין על בנו? בתר דאמי: תא שמע: ״ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם״. אמר: אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים. פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה. ו(ט) אמר לו: מאי זבחי אדם עגלים ישקון? אמר לו: ממשפחה פלונית אני. אמר לו: כלום נשתייר מאותה משפחה? אמר לו: לאו, חוץ ממני. אמר לו: אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו, אתה למד? אמר לו: הן. אמר לו: אמור בכל יום ״שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד״. אמר לו:

הס,

לומר שאין לוקין עליו דמשמע שזה ענשו של לאו שאם הותירו ישרפנו וזפטר: לא מן השם הוא זה כלומר טעם זה אינו מן הענין: שמור לי המתן: לא יגרם לאחרים לעובדי כוכבים: וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך: בת בקלנבו לן באותה עיר והיא נקראת על שם עבודת כוכבים שבה: ראה אחת מרבה כשלש זב שראה ראיה ארבה שהוא שופע כנ׳ ראיות שנעשה בהן זב גמור שהוא כמגדיון לשילה כשעור מהלך מאותה עבודת כוכבים ששמה גדיון עד שילה שהן שתי טבילות ושני ספוגין שכן נתנו חכמים שעור בין ראיה לראיה כדי לטבל ולהטפג באצלנטית דהינו בין ראיה ראשונה לשניה טבילה וספוג וכן בין שניה לשלישית: קרס נתרו כלומר כרע על ברכיו ונתרו דהינו ליצנותא דאשתעי בה קרא לא יוכלו מלט משא הרעי שפנקביהם לא יוכלו לסבל ונתרו: לעגלות בית און על עגלים שבבית אל: יגורו שכן שמרון ידאגו שוכני שמרון: כי אבל עליו עמו וכמריו שומרי עבודתו: ועתה יוסף להטא ועשו להם מסכה מפסיפס כתבונם עצבים וגו׳ [הושע יג, ב] ואנשי בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות עשו את נרגל ואנשי וגו׳ [מלכים ב יז, ל] והעוים עשו נבחז ואת תרתק והספרוים שרפים את בניהם באש לאדרמלך וגו׳ [מלכים ב יז, לא] מזבחותם כמשמעו ואשרי׳הם על עץ רענן על גבעות הגבוהות [ירמיהו יז, ב] ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן וגו׳ [ויקרא כו, ד] והשמדתי את במותיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם ונעלה וגו׳ [ויקרא כו, ל] שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד [דברים ו, ד]

מסורת הש״ס

א נדרים עג.
ב מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ג ספרא מצורע פרשת זבים פרק א ג
ד מגילה כה:
ה שבת פג:
ו ספרא בחוקותי פרק ו ד
ז מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

וְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ וגו׳ [שמות כג, יג]
לֹא יִשָּׁמַע וגו׳. בלשון יחיד, שוב מופנה אל ישראל וגו׳ [פירושי רד״צ הופמן על שמות כג:יג, ג]
וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ [דברים יג, יב]
כָּרֹת בַּל קֶרֶס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לְחַיָּה וְלִבְהֵמָה נִשְׂאֹתֵיכֶם וגו׳ [ישעיהו מו, א]
וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהוָה הַשְּׁכְחִים אֶת־הַר קָדְשִׁי הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וגו׳ [ישעיהו סה, יא]
קָרְסוֹ כָּרְעוּ יָחְדָּו לֹא יָכְלוּ מִלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשֶּׁבִי הָלָכָה וגו׳ [ישעיהו מו, ב]
לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שֹׁכֵן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וגו׳ [הושע י, ה]
וַעֲתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים וגו׳ [הושע יג, ב]
וְאַנְשֵׁי־בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֶרְגַל וְאַנְשֵׁי וגו׳ [מלכים ב יז, ל]
וְהָעִוִּים עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפָרְוִים שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ וגו׳ [מלכים ב יז, לא]
קִוִּקְרוּ בְנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גִּבְעוֹת הַגְּבֹהוֹת [ירמיהו יז, ב]
וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ וגו׳ [ויקרא כו, ד]
וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְנָעֲלָה וגו׳ [ויקרא כו, ל]
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד [דברים ו, ד]

מסורת הש"ס

א יומא סט:

ב יומא סט:

ג תוספתא סנהדרין

ד עירובין פו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אף ע"ג. ולעבודה בבבלי. עי' לעיל סא ע"ב תוד"ה רבא:

תורה אור השלם

וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמִסְרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכָתֵי וגו' [עמוס ו, י]

וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן וגו' [ויקרא כו, ד]

וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְנִעֲלָה וגו' [ויקרא כו, ל]

וַיָּקֶם עַל־מַעֲלֵה הֶלְוֹיִם יְשׁוּעַ וּבְנֵי קַדְמִיאֵל שְׁבַנְיָה בְּנֵי שָׁרֵבְיָה וגו' [נחמיה ט, ד]

וַיֹּאמֶר זֹאת הַרִשְׁעָה וַיָּשֶׁלֶךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן וגו' [זכריה ה, ח]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שִׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אַנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל וגו' [במדבר כה, ה]

וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם [דברים ה, ד]

יחרם. לפי רמב"ן יהיה חרם כע"ז עצמה, כי מפני וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:יט, א]

הַס שְׁתוֹק כְּמוֹ (בְּמִדְבַּר י"ג:ל') וַיַּהַס כָּלֵב הַשְׁתִּיקָם: וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקוֹל גָּדוֹל אע"ג דְּקַמַּיְכֵּין לְבָזּוּיֵהּ וּלְעַבְדָּהּ בְּבִזּוּי דְּאִי לָא קָמְכֵּין אֶלָּא לְבָזּוֹת הָא אֲפִילּוּ עוֹבֵד מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה פָּטוּר לְרָבָא וַאֲפִילּוּ לְאַבַּיֵי דְּמִחַיֵּב הָתָם הָכָא מוֹדֶה דְּפָטוּר: מַרְקוּלִיס אור"ת קוֹלוּס שְׁמָהּ לְשׁוֹן שֶׁבַח אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים כִּנּוּ אוֹתָהּ לְגָנַאי וּקְרָאוּהָ קוֹלִיס לְשׁוֹן לַעַג וְקָלֶס (תְּהִלִּים מד) וּמִן לְשׁוֹן חֻלּוּף כְּמוֹ בְּמֹר דְּשָׁחוּטָה (חֻלִּין דַּף צַד.) בְּמֹר דְּפַרְוָלָא (ב"ק דַּף קיג.) בְּמֹר דִּכְנִתָא (בְּכוֹרוֹת דַּף ל.) כְּלוֹמַר חִלּוּף קוֹלוּס שֶׁהֶחֱלִיפוּ שְׁמוֹ: קָתָנֵי ע"ז וְקָתָנֵי מֹלֶךְ אַף עַל גַּב דְּקָתָנֵי ע"ז וְקָתָנֵי פְּעוֹר וּמַרְקוּלִיס לָא דָּמֵי דְּהָתָם לְפָרוּשֵׁי דִּינָא קָאָתֵי אֲבָל הָכָא דַּיְקִ מֵרֵישָׁא דְּקָתָנֵי אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין עוֹבֵד ע"ז וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ וְלָא קָתָנֵי פְּעוֹר וּמַרְקוּלִיס:

הַס, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה', שֶׁלֹּא לִימְּדוּ אֲבִיו וְאִמּוֹ. מֵיתִ הוֹצִיא יִרְאָתוֹ מֵחֵיקוֹ, וּמְחַבְּקָהּ וּמְנַשְּׁקָהּ, עַד שֶׁנִּבְקְעָה כְּרֵיסוֹ וְנָפְלָה יִרְאָתוֹ לָאָרֶץ, וְנָפַל הוּא עָלֶיהָ, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם". בְּתַר דַּאֲבִיקוּ בֵּיהּ. (א) תָּא שְׁמַע: "וַיִּזָּעֲקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל אֶל ה' אֱלֹהֵיהֶם". מַאי אֲמוּר? אָמַר רַב יְהוּדָה, וְאִיתֵּימָא רַב יוֹנָתָן: בָּיְיא, בָּיְיא! הֵיינוּ דַּאֲחָרֵיהּ לְבֵיתָא, וְקָלֵיָא לְהֵיכָלָא, וְקָטָלִינְהוּ לְצַדִּיקֵי, וְאַגְלִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל מֵאַרְעַיְיהוּ, וַעֲדַיִין הוּא מְרַקֵּד בֵּינַן. כְּלוּם יְהָבְתֵּיהּ לַן אֶלָּא לְקַבּוֹלֵי בֵּיהּ אַגְרָא? לֹא אִיהוּ בְּעֵינַן וְלָא אַגְרֵיהּ בְּעֵינַן! בְּתַר דַּאֲבִיקוּ בֵּיהּ. יְתִבוּ תְּלָתָא יוֹמֵי בְּתַעֲנִיתָא, בְּעוּ רַחֲמֵי. נָפַל לְהוּ פִּיתְקָא מֵרָקִיעָא דַּהֲוָה כְּתִיב בַּהּ: "אֱמֶת". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: שְׁמַע מִינַּהּ, חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "אֱמֶת". נָפַק כְּגוּרְיָא דְּנוּרָא מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. אָמַר לְהוּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: הֱיֵינוּ יְצָרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה. בַּהֲדֵי דְּקַתְפְּסִי לֵיהּ, אִישְׁתְּמִיט בֵּינֵיתָא מִינַּיהּ, וַאֲזַל קָלֵיהּ בְּאַרְבַּע מְאָה פַּרְסֵי. אָמְרוּ: הֵיכִי נֶיעְבֵּד? דִּילְמָא מִשְׁמַיָּא מְרַחֲמֵי עֲלֵיהּ. אָמַר לְהוּ נָבִיא: שַׁדְיוּהּ בְּדוּדָא דַּאֲבָרָא, וְכַסְיוּהּ בַּאֲבָרָא, דְּשָׁיֵיף קָלֵיהּ. דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אוֹתָהּ אֶל תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת הָאֶבֶן הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ". אָמְרִי: הוֹאִיל וְעֵת רָצוֹן הוּא, נֵיבְעֵי רַחֲמֵי אֵיצָרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה. בְּעוֹ רַחֲמֵי, אִימְסַר בִּידַיְיהוּ. (ב) חַבְשׁוּהּ תְּלָתָא יוֹמֵי. בְּעוֹ בֵּיעֵתָא בַּת יוֹמָא לְחוֹלָה, וְלָא אַשְׁכְּחוּ. אָמְרוּ: הֵיכִי נַעֲבֵיד? נִיבְעֵי פַּלְגָא? פַּלְגָא מַרְקִיעָא לָא יָהֲבִי. כַּחְלִינְהוּ לְעֵינֵיהּ. אַהֲנֵי בֵּיהּ דְּלָא מִיגְּרֵי אֵינִישׁ בְּקְרִיבְתֵּיהּ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בְּגוֹיָה אַחַת שֶׁהָיְתָה חוֹלָה בְּיוֹתֵר, אָמְרָה: אִם תַּעֲמוֹד הָהִיא אִשָּׁה מֵחוֹלְיָהּ, תֵּלֵךְ וְתַעֲבוֹד לְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם. עָמְדָה וְעָבְדָה לְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה לִפְעוֹר, שֶׁאָלָה לַכּוֹמָרִים: בַּמֶּה עוֹבְדִין לְזוֹ? אָמְרוּ לָהּ: אוֹכְלִין תְּרֵדִין וְשׁוֹתִין שֵׂכָר וּמַתִּירִיזִין בְּפָנֶיהָ. אָמְרָה: מוּטָב שֶׁתַּחֲזוֹר הָהִיא אִשָּׁה לְחוֹלְיָהּ וְלֹא תַּעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּכָךְ. אִתָּם בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵינָן כֵּן, "הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר" – כְּצָמִיד פְּתִיל, "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם" – כִּשְׁתֵּי תְמָרוֹת הַדְּבוּקוֹת זוֹ בָּזוֹ. בְּמַתְנִיתָא תָּנֵא: "הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר" – כְּצָמִיד עַל יְדֵי אִשָּׁה, "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם" – דְּבוּקִים מַמָּשׁ. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּסַבְטָא בֶּן אַלְס, שֶׁהִשְׁכִּיר חֲמוֹרוֹ לְגוֹיָה אַחַת. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה לִפְעוֹר, אָמְרָה לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא. לַאַחַר שֶׁיָּצְאָה, אָמַר לָהּ: אַף אַתְּ הַמְתִּינִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא. אָמְרָה לוֹ: וְלֹא יְהוּדִי אַתָּה? אָמַר לָהּ: וּמַאי אִיכְפַּת לִיךְ? נִכְנַס, פָּעַר בְּפָנָיו וְקִינֵּחַ בְּחוֹטְמוֹ. וְהָיוּ כּוֹמָרִין מְקַלְסִין לוֹ וְאוֹמְרִים: מֵעוֹלָם לֹא הָיָה אָדָם שֶׁעָבַדוֹ לָזֶה בְּכָךְ. (ג) הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר – הֲרֵי זֶה עֲבוֹדָתוֹ, אַף עַל גַּב דְּמִיכַּוֵּין לְבִיזּוּי. הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס – זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ, אַף עַל גַּב דְּמִיכַּוֵּין לְמִירְגְּמֵיהּ. רַב מְנַשְּׁה הֲוָה קָאָזֵיל לְבֵי תּוֹרְתָּא. אֲמַרוּ לֵיהּ: עֲבוֹדָה זָרָה הִיא דְּקָאֵי הָכָא. שְׁקַל פִּיסָּא, שְׁדָא בַּיהּ. אָמְרוּ לוֹ: מַרְקוּלִיס הִיא. אֲמַר לְהוּ: "הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס" תְּנַן. (ד) אֶתָא שְׁאַל בֵּי מִדְרְשָׁא. אָמְרוּ לוֹ: "הַזּוֹרֵק אֶבֶן בְּמַרְקוּלִיס" תְּנַן, אַף עַל גַּב דְּמִיכַּוֵּין לְמִירְגְּמֵיהּ. אֲמַר לְהוּ: אֵיזִיל אֵישְׁקְלֵהּ. אָמְרוּ לוֹ: אֶחָד הַנּוֹטְלָהּ וְאֶחָד הַנּוֹתְנָהּ חַיָּיב, כֹּל חָדָא וַחֲדָא רְווּחָא לַחֲבִירְתֵּהּ שְׁבִיק. (ה) מַתְנִי' הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמּוֹלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּמְסוֹר לַמּוֹלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. מָסַר לַמּוֹלֶךְ וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמּוֹלֶךְ – אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּמְסוֹר לַמּוֹלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. (ו) גְּמ' קָתָנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְקָתָנֵי מוֹלֶךְ. אָמַר רַבִּי אַבִּין: תְּנַן כְּמַאן דְּאָמַר מוֹלֶךְ לָאו עֲבוֹדָה זָרָה הִיא, דְּתַנְיָא: אֶחָד לַמּוֹלֶךְ וְאֶחָד לִשְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה – חַיָּיב. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לַמּוֹלֶךְ – חַיָּיב, שֶׁלֹּא לַמּוֹלֶךְ – פָּטוּר. (ז) אָמַר אַבָּיֵי: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – הָא דַּאֲמַרַן. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס – דְּתַנְיָא: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, מִפְּנֵי מָה תִּפְסָה תּוֹרָה לְשׁוֹן "מוֹלֶךְ"? כֹּל שֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, אֲפִילּוּ צָרוֹר וַאֲפִילּוּ קִיסָם. רָבָא אָמַר: מוֹלֶךְ עֲרַאי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.

אָמַר

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ה:

ב מיי' פג' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ה:

ג מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ד:

ד מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ג:

(דברים יב) נִפְקָא אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ חַיָּב: שֶׁלֹּא לַמּוֹלֶךְ פָּטוּר דְּמוֹלֶךְ דַּוְקָא כְּתִיבִי שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ וְלֹא מְשׁוּם ע"ז אַזְהָרַת עָלָיו דְּהָא מְאַיְּכָהּ יַעַבְדוּ נִפְקָא אֶלָּא חֹק הוּא לָהֶם וְהַתּוֹרָה הִקְפִּיד עַל חֹק זֶה בְּסִקִילָה לְפִיכָךְ הַצָּרוּךְ לְכָתוּב: כֹּל שֶׁהִמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם שֶׁקָּרָא שְׁמוֹ מֹלֶךְ: רָבָא אָמַר לֹא אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד דְּמוֹלֶךְ עֲרַאי אִכָּא בֵּינַיְיהוּ כְּגוֹן צָרוֹר וְקִיסָם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָךְ וְזֶה לְפִי שָׁעָה הִמְלִיכוּהוּ עָלָיו לְהַעֲבִיר לוֹ בְּנוֹ זֶה לר"א בַּר' שִׁמְעוֹן לָא מְחַיַּב אֶלָּא בְּמוֹלֶךְ קְבוּעַ וּבָא:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד׳:
ב מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ה׳:
ג מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ה׳:
ד מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ה׳:
ה מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד׳:
ו מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ג׳:
ז מיי׳ פו׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ה׳:
ח סמג עשין עד, טוש״ע חו״מ סי׳ רסד סעי׳ א׳:
ט מיי׳ פי״ב מהל׳ גזילה ואבידה הל׳ א׳:

הָעֲבִיר כָּל זַרְעוֹ פָּטוּר וא"ת מִקְמָא מְחַיֵּב לֵיהּ וי"ל כְּגוֹן שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּן אֶחָד אוֹ שֶׁהֶעֱבִירָם בְּבַת אַחַת: שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת בע"ז פ"ה שְׁתַּיִם גַּבֵּי מֹלֶךְ בְּקָדוֹשִׁים וְהַשְׁלִישִׁי בְּשֶׁלַּח לְךָ כִּי דָבָר ה' בָּזָה וְקִשָּׁה (לר"י) דְּאִית לֵיהּ בְּרֵישׁ מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (פְּסָחִים ד' צג.) מְגַדֵּף הַיְנוּ מְבָרֵךְ הַשֵּׁם וּבְסוֹף פָּרָק קַמָּא דְּשָׁבוּעוֹת (דף יג.) מוּקֵי כִּי דָבָר ה' בָּזָה לְפוֹרֵק עֹל וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה כָּרֵת בע"ז שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מִנַּלָן וַיֵּשׁ לוֹמַר דְּכָרֵת ג' בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת דִּכְתִיב מֹלֶךְ גַּבֵּי עֲרָיוֹת וְאַכָּלָהוּ כְּתִיב כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת וְגוֹ' וְאַף עַל גַּב דְּהַוֵי לֵיהּ טְפֵי לְאוֹקְמֵי לְגוּפֵהּ לְמַעֲבִיר בְּנוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ נִיחָא לֵיהּ לְאוֹקְמֵהּ בע"ז בְּאֵם אֵינוֹ עִנְיָן כֵּיוָן דְּהַשְׁתָּא סְבִירָא לֵהּ מֹלֶךְ לְאו הַיְנוּ ע"ז וְחֹק בְּעַלְמָא הוּא דְּלֹא מִסְתַּבְּר לְחַיּוֹבֵי עֲלֵיהּ אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ: לְמַעֲבִיר בְּנוֹ וּבְתוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ תֵּמַהּ כֵּיוָן דְּמֹלֶךְ ע"ז הוּא ת"ל מֵהֵהוּא כָּרֵת דְּמוֹקְמִינַן לַעֲ"ז שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא הָוֵה מוֹקְמִינַן לֵיהּ לַעֲ"ז כֵּיוָן דְּגַבֵּי מֹלֶךְ כְּתִיב אִי לָאו דְּאַשְׁכְּחַן קְרָא אַחֲרִינָא לְמֹלֶךְ: וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת יֵשׁ לָאו לְרַ' עֲקִיבָא פְּרִיךְ דְּאֵיהוּ מוֹקֵי לֵהּ בִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא אֵלִּיבָּא דְּנָפְקָא לֵהּ מִקְּרָאֵי דְּמֹלֶךְ אֲבָל לְרַבִּי עֲקִיבָא פְּרִיךְ דְּאֵיהוּ מוֹקֵי לֵהּ בִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא אֵלִּיבָּא דְּנָפְקָא לֵהּ מִקְּרָאֵי דְּמֹלֶךְ וְאֵי לָאו דְּנָפְקָא לֵהּ מִקְּרָאֵי דְּמֹלֶךְ הָוֵה דָּרֵישׁ קְרָאֵי דְּמֹלֶךְ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּדָרֵישׁ בְּחֵלֶק הַמְבַזֶּה דְּבוּר רִאשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמַר בְּסִינַי דְּהַיְנוּ ע"ז דְּאַתְּ תִּקְּשֶׁה לֵיהּ וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת יֵשׁ דְּלְעוֹלָם נָפְקָא לֵהּ מִקְּרָאֵי דְּמֹלֶךְ וי"ל דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָוֵה דָּרֵישׁ קְרָאֵי דְּמֹלֶךְ תַּרְתֵּי לְעַ"ז שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מְשׁוּם עוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא אִי נָמֵי חַד לְעַ"ז שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְתַרְתֵּי לְמֹלֶךְ לָעוֹלָם הַזֶּה וּלְעוֹלָם הַבָּא:

ר' יַנַּאי לְפָרוּשֵׁי עַד שֶׁיִּמְסֹר דְּמַתְנִי' אֶתָא לְמֵימַר דְּהַהוּא לְמִשְׁרְתֵי ע"ז קָאָמַר: אָמַר רַבִּי יַנַּאי: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּמְסְרֶנּוּ לְכוֹמְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ". תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: יָכוֹל הֶעֱבִיר וְלֹא מָסַר יְהֵא חַיָּיב? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תִתֵּן". מָסַר לַמּוֹלֶךְ וְלֹא הֶעֱבִיר, יָכוֹל יְהֵא חַיָּיב? תַּלְמוּד לוֹמַר "לְהַעֲבִיר". מָסַר וְהֶעֱבִיר שֶׁלֹּא לַמּוֹלֶךְ, יָכוֹל יְהֵא חַיָּיב? תַּלְמוּד לוֹמַר "לַמֹּלֶךְ". מָסַר וְהֶעֱבִיר לַמּוֹלֶךְ, וְלֹא בָּאֵשׁ – יָכוֹל יְהֵא חַיָּיב? נֶאֱמַר כָּאן "לְהַעֲבִיר", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ". מָה לְהַלָּן בָּאֵשׁ, אַף כָּאן בָּאֵשׁ. וּמָה כָּאן מוֹלֶךְ, אַף לְהַלָּן מוֹלֶךְ. [א]אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא: הֶעֱבִיר כָּל זַרְעוֹ – פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר "מִזַּרְעֲךָ" – וְלֹא כָּל זַרְעֲךָ. [ב]בָּעֵי רַב אָשֵׁי: הֶעֱבִירוֹ סוּמָא, מַהוּ? יָשֵׁן, מַהוּ? בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ, מַהוּ? [ג][א]תְּפְשׁוֹט מִיהָא חָדָא, דְּתַנְיָא: "כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ", אֵין לִי אֶלָּא בְּנוֹ וּבִתּוֹ. בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ". תַּנָּא פָּתַח בְּ"כִי מִזַּרְעוֹ", וְסָלִיק בְּ"תִּתּוֹ מִזַּרְעוֹ". [ב]דְּרָשָׁה אַחֲרִינָא הוּא: "זַרְעוֹ" – אֵין לִי אֶלָּא זֶרַע כָּשֵׁר, זֶרַע פָּסוּל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ". [ג]אָמַר רַב יְהוּדָה: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּעֲבִירֶנּוּ דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה. הֵיכִי דָּמֵי? אָמַר אַבָּיֵי: שְׁרָגָא דְּלִיבְנֵי בְּמִצְעֵי, נוּרָא מֵהַאי גִּיסָא וְנוּרָא מֵהַאי גִּיסָא. [ד]רָבָא אָמַר: כְּמַשְׁוְורְתָא דְּפוּרְיָא. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּעֲבִירֶנּוּ דֶּרֶךְ עֲבֵרָה. הֶעֱבִירוֹ בָּרֶגֶל – פָּטוּר. [ה]וְאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל יוֹצְאֵי יְרֵיכוֹ. הָא כֵּיצַד? בְּנוֹ וּבִתּוֹ – חַיָּיב, אֲבִיו וְאִמּוֹ אֲחִיו וַאֲחוֹתוֹ – פָּטוּר. הֶעֱבִיר עַצְמוֹ – פָּטוּר, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּיב. אֶחָד לַמּוֹלֶךְ, וְאֶחָד לְשָׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה – חַיָּיב. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לַמּוֹלֶךְ – חַיָּיב, שֶׁלֹּא לַמּוֹלֶךְ – פָּטוּר. אָמַר עוּלָּא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אָמַר קְרָא: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ" – בְּךָ בְּעַצְמְךָ. [ח][ג]וְרַבָּנַן לָא דָּרְשִׁי "בְּךָ"? וְהָתְנַן: אֲבִידָתוֹ אֲבִידַת אָבִיו – שֶׁלּוֹ קוֹדֶמֶת. וְאָמְרִינַן: מַאי טַעְמָא? וְאָמַר רַב יְהוּדָה: אָמַר קְרָא "אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן" – שֶׁלּוֹ קוֹדֶמֶת. הָתָם מ"אֶפֶס". [ז]אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה לָמָּה? אַחַת לִכְדַרְכָּהּ, וְאַחַת לְשֶׁלֹּא כִּדְרָכָהּ, וְאַחַת לַמּוֹלֶךְ. וּלְמַאן דְּאָמַר מוֹלֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה הִיא, כָּרֵת בְּמוֹלֶךְ לָמָּה לִי? לְמַעֲבִיר בְּנוֹ שֶׁלֹּא כִּדְרָכָהּ. וּלְמַאן דְּאָמַר: מְגַדֵּף עֲבוֹדָה זָרָה הִיא, כָּרֵת בִּמְגַדֵּף לָמָּה לִי? [ה]לְכִדְתַנְיָא: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת". "הִכָּרֵת" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" – לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. [ו]אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וְנִכְרְתָה"! וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמִים יֵשׁ? אֶלָּא "וְנִכְרְתָה" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "הִכָּרֵת" – לָעוֹלָם הַבָּא, "תִּכָּרֵת" – דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

מַתְנִ'

מסורת הש״ס

א ספרא קדושים פרשה ד ו; בבא בתרא קטו.
ב ספרא אמור פרק ה ד; ספרא אמור פרק ה ג; יבמות נ.; ספרא קדושים פרשה ד ז; קידושין ד.
ג בבא מציעא לג.; בבא מציעא ל.; משנה בבא מציעא ד לעיל סג.
ה לקמן צ:
ו ספרי במדבר

גליון הש״ס

גמ' אין לי אלא זרע כשר. וכן בקדושין דף ד ע"א ועי' בתוס' קידושין דף סו ע"ב ד"ה ולזרעו:

תורה אור השלם

וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה [ויקרא יח, כא]
וְאִם הָעֲלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ ההוא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ [ויקרא כ, ד]
לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף [דברים יח, י]
אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ [דברים טו, ד]
וְשָׂמְתִי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ ההוא וּבְמִשְׁפָּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֶת כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם [ויקרא כ, ה]
וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ ההוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לְמֹלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי [ויקרא כ, ג]
וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ ההוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ [במדבר טו, ל]
כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הָפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ ההוא עֲוֹנָהּ בָּהּ [במדבר טו, לא]

אֶלָּא קוֹפֵץ בְּרֶגְלָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹפְצִין בִּימֵי הַפּוּרִים שֶׁהִיְתָה חֲפִירָה בָּאָרֶץ וְהָאֵשׁ בּוֹעֵר בּוֹ וְהוּא קוֹפֵץ מִשָּׁפָה לְשָׁפָה: דֶּרֶךְ הַעֲבָרָתוֹ עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מֹלֶךְ: הָעֲבִירוֹ בָּרֶגֶל פָּטוּר עֲבוֹדָתוֹ בְּקִפְיצָה: מַאי טַעְמָא דר' אֶלְעָזָר בְּמַעֲבִיר עַצְמוֹ: וְרַבָּנַן לָא דָּרְשִׁי בְּךָ בִּתְמִיהָה לְאַזְהָרָה לְמִשְׁמַע מִנָּהּ אַזְהָרַת עַצְמוֹ: לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן הַזֶּהֱר בְּעַצְמְךָ שֶׁלֹּא תִּבָּא לִידֵי עֲנִיּוּת נַיְמָא הַהוּא סְתָמָא דְּלָא כְּרַבָּנַן: הָתָם מֵאֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן דְּאִי לָאו לְאַזְהָרָה אָתָא אֶלָּא לְהַבְטָחָה שֶׁמַּבְטִיחָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם אֶבְיוֹנִים נִכְתּוֹב לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן מִדִּכְתִיב אֶפֶס לְאַזְהָרָה אָתָא כְּלוֹמַר אֶפֶס וְחַדַּל וְכָלָה עֲנִיּוּת מִמְּךָ אֶפֶס לְשׁוֹן חֲדָלָה וּכְלָיָה כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית מ"ז:ט"ו) כִּי אֶפֶס כֶּסֶף: שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת בע"ז תַּרְתֵּי גַּבֵּי מֹלֶךְ בִּקְדוֹשִׁים תִּהְיוּ וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בְּאִישׁ ההוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ וְשָׂמְתִי אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ ההוא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֶת כָּל הַזּוֹנִים וְגוֹ' (וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי וְגוֹ') וא"נ סְבִירָא לֵהּ דְּמֹלֶךְ לְאו ע"ז הוּא מִכָּל מָקוֹם קְרֵי לֵהּ ע"ז וְהַשְׁלִישִׁית בְּשֶׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים כִּי דָבָר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא וְגוֹ' וְתַנְיָא לְקַמָּן בְּאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא דָּבָר ה' בָּזָה זֶה דִּבּוּר רִאשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמַר בְּסִינַי וְהוּא ע"ז וְהָא דִּכְתִיב הִכָּרֵת תִּכָּרֵת חָדָא חָשִׁיב לֵהּ כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּן דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה לְקַמָּן מְפָרֵשׁ: אַחַת שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ כָּרֵת יִתִּירָא גַּבֵּי מֹלֶךְ אִם אֵינוֹ עִנְיָן לוֹ תָּנֵהוּ עִנְיָן לְזִבּוּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָאָה שֶׁהוּא חַיָּב עֲלֵיהֶם אַף שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: וְאַחַת לַמֹּלֶךְ דְּאַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ מִבְּעֵי לֵהּ לְמִכְתְּבֵהּ בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ דְּמוֹלֶךְ לְאו ע"ז הוּא וְהֶקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו: וּלְמַאן דְּאָמַר מוֹלֶךְ ע"ז הוּא וְהָוֵי בְּכָלַל כְּדַרְכָּהּ דְּכָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מַאֵיכָה נַפְשֵׁהּ בָּא הַכָּתוּב לְחַיֵּב עָלָיו אַף בְּשֶׁאָר ע"ז שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ שֶׁלֹּא מְצִינוּ אֶלָּא זִבּוּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָאָה: וּלְמַאן דְּאָמַר בִּכְרִיתוֹת בְּמִגַּדֵּף לָמָּה לִי אַחֲרֵי שֶׁדַּרְכָּהּ בָּכָךְ וּפְלוּגְתָּא הִיא בִּכְרִיתוֹת (דף ז.) אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר מְגַדֵּף הַיְנוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם: לְכִדְתַנְיָא כִּדְמוֹקֵם לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶחָד לעוה"ז וְאֶחָד לעוה"ב: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה וְנִכְרְתָה בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה עַצְמָהּ גַּבֵּי מְגַדֵּף וְרַבִּי עֲקִיבָא ס"ל מְגַדֵּף הַיְנוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם כִּדְאָמַר בִּכְרִיתוֹת וְעוֹלָם הַבָּא לָא נָפְקָא לֵהּ בע"ז אֶלָּא מֵהָכָרֵת תִּכָּרֵת וְר' יִשְׁמָעֵאל לָאו לר"ע פְּרִיךְ וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וְנִכְרְתָה דְּהָא ר"ע בִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם מוֹקֵם לֵהּ אֶלָּא טַעְמָא דְּנָפְשֵׁהּ קָאָמַר וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה וְנִכְרְתָה וַאֲנָא סְבִירָא לֵהּ דבע"ז כְּתִיבָא: וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת יֵשׁ וכו' וְדוֹמֶה לוֹ בִּשְׁחִיטַת חֻלִּין וַהֲלֹא בְּמַקְדִּישִׁין הָאוֹמֵר רִגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה כַּלָּה עוֹלָה דְּהָא פְּרָכָא לְאוֹ לְכָשֶׁנִּגְדּוֹ פְּרִיךְ דְּאֵיהוּ ס"ל אֲפִילּוּ בְּמַקְדִּישִׁין דְּאֵין כַּלָּה עוֹלָה אֶלָּא טַעְמָא דְּנָפְשֵׁהּ אָמַר בְּפֶרֶק [בְּהֵמָה הַמְקֻדֶּשֶׁת] (חֻלִּין סט:):

מסורת הש"ס

א ספרא קדושים פרק ז י

ב כריתות ג:

ג תוספתא סנהדרין; לעיל סג.

ד כריתות ג:

ה כריתות ג:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה והנשאל כו' דכתיב בקרא. עיין עירובין יז ע"ב ובתורת חיים שם:

תורה אור השלם

וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים [דברים יח, יא]

מתני' פיתום שם המכשיף המדבר משחיו מעלה את המת מן הארץ ומושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר משחי איישל"ה בלע"ז: ידעוני המדבר בפיו כדמפרש בגמרא חיה אחת יש ששמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים: חרי אלו בסקילה כדכתיב (ויקרא כ) באבן ירגמו אותם: והנשאל בהם שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: באזהרה דאל תפנו אל האובות (שם יט) ואזהרה דמכשפות גופיה מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושאל אוב וידעוני (דברים יח): גמ' בכריתות קא חשיב לכל כריתות שבתורה שחייבין עליהן על שגגתן חטאת ותנן (שם דף ב.) בעל אוב ולא תנא ידעוני: הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו בלאו אחד דאל תפנו אל האובות ואל היודעונים ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת שהלאוין מחלקין לחטאות כדכתיב (ויקרא ד':כ"ג) אשר לא תעשינה דהינו דברים שהן בלא תעשה וסמיך לה או הודע אליו אלמא חטאת אלאוין קיימי והני אף על גב דכי עבד לחד מינייהו באפי נפשיה מחייב דהא לאו אתרוויהו קאי לא תני להו לתרוויהו התם דכי תניא התם מידי דמחייב אכל חד וחד כי עביד להו כי הדדי הוא דתניגן כדאמרינן התם בריש' דגמ' דפרכינן מנינא למה לי שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת הלכך לא מצי למתני ל"ז כריתות ל"ז חטאות והא דנקט הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו ולא נקט ושניהם בכרת אחת נאמרו משום דחלוק חטאות אינו תלוי בחלוק כריתות דהא מפסם שמן המשחה שהוא בלאו וסך משמן המשחה דאיכא שני לאוין על בשר אדם לא יסך ובמתבנתו לא תעשו כמוהו (שמות ל':ל"ב) אע"ג דאין בשניהם אלא כרת אחת כדכתיב (שם) איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו אמרי' התם דכי עביד להו בשוגג בהדדי מחייב על כל אחת ואחת: ריש לקיש אמר ידעוני להכי לא תניא לה' התם משום דאפי' כי עביד לה' באפי נפשיה לאו בר קרבן הוא לפי שאין בו מעשה. ורבי יוחנן, מאי שנא בעל אוב דנקט? משום דפתח ביה קרא. וריש לקיש, מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר רב פפא: חלוקין הן במיתה. ורבי יוחנן: חלוקה דלאו – שמה חלוקה, דמיתה – לא שמה חלוקה. ורבי יוחנן, מאי טעמא לא אמר כריש לקיש? אמר לך: מתניתין דכריתות רבי עקיבא היא, דאמר: לא בעינן מעשה. וריש לקיש: נהי דלא בעי רבי עקיבא מעשה רבה, מעשה זוטא בעי. מגדף, מאי מעשה איכא? [ב]בעל אוב, מאי מעשה איכא? הקשת זרועותיו הוי מעשה. [ג]ואפילו לרבנן? והתניא: אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון זיבוח, קיטור, וניסוך, והשתחואה. [ד]ואמר ריש לקיש: מאן תנא השתחואה? רבי עקיבא היא, דאמר: לא בעינן מעשה. ורבי יוחנן אמר: אפילו תימא רבנן, בפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה. השתא לריש לקיש, כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה, הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה? כי קאמר ריש לקיש נמי – לרבי עקיבא, אבל לרבנן – לא. אי הכי, יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה! [ה]אלא אמר עולא: בפמקטר לשד. אמר ליה רבא: מקטר לשד – עובד עבודה זרה הוא! אלא, אמר רבא: בפמקטר לחבר. אמר ליה אביי: המקטר לחבר – חובר חבר הוא. אין, והתורה אמרה: חובר זה בסקילה. [א"ב(ד)]תנו רבנן: "חובר חבר" – אחד חבר גדול ואחד חבר קטן, ואפילו נחשים ועקרבים. "אמר אביי: הלכך, האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא, אף על גב דקא מיכוין דלא ליזוקו, אסור. [ה]ורבי יוחנן, מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה, ועקימת שפתיו לא הוי מעשה? אמר רבא: שאני מגדף, הואיל ויישנו בלב.

מתיב

ואנשאל בהן פ"ה באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפות גופיה מלא ימצא בך וקשה דאי אל תפנו אזהרה לנשאל א"כ יהא בו כרת דכתיב בפרשת קדושים והנפש אשר תפנה וגו' והכרתי אותה וי"ל אי אפכא דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך דכתיב בקרא בתרה שואל אוב וידעוני: הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו פ"ה שהלאוים מחלקים לחטאות כדכתיב אשר לא תעשינה וסמיך ליה או הודע אליו ואף על גב דבסס"פ בכל גדול (שבת דף סט.) הוא דדרש ריש לקיש בשגגה עד שישגג בלאו שבה ור' יוחנן ס"ל שגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו מ"מ בלאוין תליא מלתא כיון דאשכחן מפטם וסך דאיכא שני לאוין וכרת אחד מסתברא דלכך כתובין שני לאוין כדי לחייבו שני חטאות: מאן תנא השתחואה ר' עקיבא היא תמה הא לא מחייב ר"ע בגמרך אלא משום דכתיב כרת בפרשת קדושים והנפש אשר תפנה בספ"ק דכריתות (דף ז:) וא"כ בהשתחואה דלא כתיב בה כרת בפקום קרבן לפטר וכן ידעוני אליבא דר' יוחנן לר"ע אמאי חייב הא לא כתיב בה כרת בפקום קרבן וי"ל דר"ע אלבא דדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי לא בעינן מעשה לדידכו אודו לי מיהת בגמרך דכתיב בה כרת בפקום קרבן א"נ כיון דחייב רחמנא בגמרך ש"מ דבכל דוכתי לא בעי מעשה לענין קרבן כלל דעקימת שפתיו לרבי יוחנן אליבא דר"ע לא חשיב מעשה הואיל וישנו בלב כדלקמן ולר"ל אלבא דר"ע מחייבה אע"פ דלית בה מעשה רבה אלא זוטא: יצא מגדף ובעל אוב מבעי להו בריש כריתות (דף ג.) משני חדא מתרתי נקט ולתני בעל אוב מגדף אצטריך ליה סד"א הואיל וכתיב כרת בפקום קרבן אימא מודו ליה לר"ע קמ"ל והדרך השי"ס בכמה מקומות כן כדאשכחן בפ"ק דחלין (דף כב. ושם) ידו הימנית מדרבה בר בר חנה נפקא ומשני כהנה בעיא באצבע ובסוף התודה (מנחות דף פג.) משני כדי נסבא ובסוף דם החטאת (זבחים דף צח. ושם) משני הנף ב' שנויי: הואיל וישנו בלב פי' בפוגט' שאפי' מברך השם כל היום ואין לבו כלפי מעלה אלא לדבר אחר ומכנהו בשם המיחד אינו חייב וקשה השתא השתחואה נמי ישנה בלב כדאמרינן (לעיל סנהדרין דף סא:) גבי אנדרטא אי לא קבלה באלהה לאו כלום הוא וי"ל מדכתיב גבי נינוה (נחום א':י"א) ממך יצא חושב על ה' רעה דהינו דרשקה שגגה שהיה שלוחו של סנחריב מלך אשור וניגוה בארץ אשור ותלאו הכתוב במחשבה ולפי מאי דפרישי' לעיל (שם ד"ה רבא) דבסתם עבודת כוכבים מאהבה ומיראה חייב ניחא דאין תלויה בלב:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין לח, טור יו"ד סי' קעט:

ב מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

ג מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ב:

ד מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יד:

ה מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ב:

ו מיי' פא' מהל' שגגות הל' ב:

ז מיי' פא' מהל' שגגות הל' ד:

ח מיי' פו' מהל' שגגות הל' א:

ט מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

י מיי' פו' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

יא סמג לאוין כד, טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' ה:

יב מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:

יג טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' ז:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קפד, סמג לאוין רפח, טוש"ע או"ח סי' שלח סעי' ג:

ב מיי' פט"ו מהל' כלאים הל"ז:

ג מיי' פי"ג מהל' שכירות הל"ב:

ד סמג לאוין לח, סמג לאוין לט:

ה מיי' פו"ר מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"א:

ו מיי' פו"ר מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"ב:

ז סמג עשין לח:

ח מיי' פו"ר מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"א:

ט סמג לאוין ג, טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' יג:

י מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"ג:

יא סמג לאוין ג, טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' ג טו:

יב מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"ח:

יג מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"ט:

יד טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' יג:

טו מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל"ד:

מסורת הש"ס

א בבא מציעא צ:

ב תוספתא סנהדרין

ג אוצר מדרשים עשרת הדברות

ד לקמן סז:; אוצר מדרשים ספר יצירה הקדמה ב

ה תוספתא שבת

תורה אור השלם

לא־תַחֲסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ [דברים כה, ד]

לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו [דברים כב, י]

וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבְּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף [ישעיהו כט, ד]

וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אֵל־תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֱל־שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ [שמואל א כח, יג]

וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים [דברים יח, יא]

כִּי אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ [ישעיהו נט, ב]

לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף [דברים יח, י]

יָצְאוּ עֵדִים תַּמָּה לְמ"ל לְמֵעוּטֵי עֵדִים זוֹמְמִין מִקַּרְבָּן הָא אֲפִילּוּ בְּשׁוֹגֵג מִקַּטְלִי דִּלְא בָּעֵי הַתְרָאָה וְי"ל דְּמַשְׁכַּחַת לֵהּ שֶׁהוֹזְמוּ קֹדֶם גְּמַר דִּין דְּאֵין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין א"נ כְּגוֹן שֶׁחָזְרוּ בָּהֶן מֵעַצְמָן וְאָמְרוּ מְבֻדִּין אֲנַחְנוּ: **הוֹאִיל** וְהָא אִיתְּמַר: חֶסְמָהּ בְּקוֹל וְהִנְהִיגָהּ בְּקוֹל, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, עָקִימַת פִּיו הָוֵי מַעֲשֶׂה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר, עָקִימַת פִּיו לָא הָוֵי מַעֲשֶׂה. אֶלָּא אָמַר רַבָּא: שְׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנָן בְּרֵאשִׁיָּה. ד"ו(ב) תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעַל אוֹב – זֶה הַמְדַבֵּר בֵּין הַפְּרָקִים וּמֵבִין אֵצִילֵי יָדָיו. יִדְּעוֹנִי – זֶה הַמַּנִּיחַ עֶצֶם יָדוּעַ בְּפִיו, וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו. מֵיתִיבִי: "וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּסָלֵיק וְיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. תָּא שְׁמַע: "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. ז"תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעַל אוֹב – אֶחָד הַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת. מָה בֵּין זֶה לָזֶה? מַעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ – אֵינוֹ עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. נִשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת – עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. עוֹלֶה? לְהֵיכָא סְלִיק? הָא קָמַיְיהּ מַנַּח! אֶלָּא אֵימָא: עוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹנֶה בַּשַּׁבָּת. (ג)וְאַף שְׁאֵלָה זוֹ שֶׁאַל טוֹרְנוּסְרוּפוּס הָרְשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: וּמָה יּוֹם מִיָּמִים? אָמַר לוֹ: וּמָה גֶּבֶר מְגוּבְּרִין? אָמַר לֵיהּ: דְּמָרֵי צָבֵי. שַׁבָּת נְמֵי דְּמָרֵי צָבֵי. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ: מִי יֵימַר דְּהַאִידָּנָא שַׁבְּתָא? אָמַר לוֹ: נָהָר סַבְּטְיוֹן יוֹכִיחַ, בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ, קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵין מַעֲלֶה עָשָׂן בַּשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ: בִּיזִּיתוֹ, בִּייְשִׁתּוֹ, וְקִילְלָתוֹ! שׁוֹאֵל אוֹב, הֵיינוּ "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים"! ט"וְדוֹרֵשׁ לַמֵּתִים, כְּדְתַנְיָא: "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים" – זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה. וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכֶה, וּמָה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה – שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טָהֳרָה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ גָּרְמוּ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי [אִם] עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם". אָמַר רָבָא: אִי בָּעוּ צַדִּיקֵי, בָּרוּ עָלְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים וְגוֹ'". רָבָא בְּרָא גַּבְרָא. שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא. אָמַר לֵיהּ: מִן חַבְרֶיָּא אַתְּ, הַדַּר לְעַפְרָיךְ. (ד)רַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא הֲווּ יָתְבִי כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא, וְעָסְקִי בְּסֵפֶר יְצִירָה, וּמִיבְּרֵי לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָּא, וְאָכְלִי לֵיהּ. י"אתָּנוּ רַבָּנָן: "מְעוֹנֵן" – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: זֶה הַמַּעֲבִיר שִׁבְעָה מִינֵי זְכוּר עַל הָעַיִן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: זֶה הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת וְאוֹמֵר "הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת", "לָמָחָר יָפֶה לִיסַּע", "לְמוּדֵי עַרְבֵי שְׁבִיעִיּוֹת חִטִּין יָפוֹת", "עִיקּוּרֵי קִטְנִיּוֹת מֻהֳיוֹת רָעוֹת". יד"תָּנוּ(ה) רַבָּנָן: "מְנַחֵשׁ" – זֶה הָאוֹמֵר: "פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו", "מַקְלוֹ נָפְלָה מִידוֹ", "בְּנוֹ קוֹרֵא לוֹ מֵאֲחָרָיו", "עוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ", "צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ", "נָחָשׁ מִימִינוֹ", וְ"שׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ".

"אַל מֵתִיב רַבִּי זֵירָא: יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִין, שֶׁאֵין בָּהֶן מַעֲשֶׂה. וַאֲמַאי? הָא לֵיתַנְהוּ בַּלֵּב! אָמַר רָבָא: שָׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנוֹ בְּקוֹל. א"ג(א)וְקוֹל, לְרַבִּי יוֹחָנָן, לָאו מַעֲשֶׂה הוּא? וְהָא אִיתְּמַר: חֶסְמָהּ בְּקוֹל וְהִנְהִיגָהּ בְּקוֹל, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, עָקִימַת פִּיו הָוֵי מַעֲשֶׂה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר, עָקִימַת פִּיו לָא הָוֵי מַעֲשֶׂה. אֶלָּא אָמַר רָבָא: שָׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנָן בְּרֵאשִׁיָּה. ד"ו(ב) תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעַל אוֹב – זֶה הַמְדַבֵּר בֵּין הַפְּרָקִים וּמֵבִין אֵצִילֵי יָדָיו. יִדְּעוֹנִי – זֶה הַמַּנִּיחַ עֶצֶם יָדוּעַ בְּפִיו, וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו. מֵיתִיבִי: "וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּסָלֵיק וְיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. תָּא שְׁמַע: "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. ז"תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעַל אוֹב – אֶחָד הַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת. מָה בֵּין זֶה לָזֶה? מַעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ – אֵינוֹ עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. נִשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת – עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. עוֹלֶה? לְהֵיכָא סְלִיק? הָא קָמַיְיהּ מַנַּח! אֶלָּא אֵימָא: עוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹנֶה בַּשַּׁבָּת. (ג)וְאַף שְׁאֵלָה זוֹ שֶׁאַל טוֹרְנוּסְרוּפוּס הָרְשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: וּמָה יּוֹם מִיָּמִים? אָמַר לוֹ: וּמָה גֶּבֶר מְגוּבְּרִין? אָמַר לֵיהּ: דְּמָרֵי צָבֵי. שַׁבָּת נְמֵי דְּמָרֵי צָבֵי. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ: מִי יֵימַר דְּהַאִידָּנָא שַׁבְּתָא? אָמַר לוֹ: נָהָר סַבְּטְיוֹן יוֹכִיחַ, בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ, קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵין מַעֲלֶה עָשָׂן בַּשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ: בִּיזִּיתוֹ, בִּייְשִׁתּוֹ, וְקִילְלָתוֹ! שׁוֹאֵל אוֹב, הֵיינוּ "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים"! ט"וְדוֹרֵשׁ לַמֵּתִים, כְּדְתַנְיָא: "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים" – זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה. וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכֶה, וּמָה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה – שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טָהֳרָה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ גָּרְמוּ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי [אִם] עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם". אָמַר רָבָא: אִי בָּעוּ צַדִּיקֵי, בָּרוּ עָלְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים וְגוֹ'". רָבָא בְּרָא גַּבְרָא. שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא. אָמַר לֵיהּ: מִן חַבְרֶיָּא אַתְּ, הַדַּר לְעַפְרָיךְ. (ד)רַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא הֲווּ יָתְבִי כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא, וְעָסְקִי בְּסֵפֶר יְצִירָה, וּמִיבְּרֵי לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָּא, וְאָכְלִי לֵיהּ. י"אתָּנוּ רַבָּנָן: "מְעוֹנֵן" – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: זֶה הַמַּעֲבִיר שִׁבְעָה מִינֵי זְכוּר עַל הָעַיִן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: זֶה הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת וְאוֹמֵר "הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת", "לָמָחָר יָפֶה לִיסַּע", "לְמוּדֵי עַרְבֵי שְׁבִיעִיּוֹת חִטִּין יָפוֹת", "עִיקּוּרֵי קִטְנִיּוֹת מֻהֳיוֹת רָעוֹת". יד"תָּנוּ(ה) רַבָּנָן: "מְנַחֵשׁ" – זֶה הָאוֹמֵר: "פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו", "מַקְלוֹ נָפְלָה מִידוֹ", "בְּנוֹ קוֹרֵא לוֹ מֵאֲחָרָיו", "עוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ", "צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ", "נָחָשׁ מִימִינוֹ", וְ"שׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ".

מֵתִיב רַבִּי זֵירָא: יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִין אֲצָל חֲטָאת הֵיא שְׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים גַּבֵּי פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ אַחַר שֶׁרָאֵינוּ דְּבָרִים שֶׁהַן כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לְמָה נֶאֱמְרָה עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לוֹמַר לְךָ מָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְיֻחֶדֶת שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָהּ חַטָּאת אַף כֹּל שֶׁחַיָּבִין וכו' אִי מָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מְיֻחֶדֶת שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתַת ב"ד אַף אֲנִי מְרַבֶּה חַיָּבֵי מִיתוֹת ב"ד וְאֶת מִי אֲנִי מְרַבֶּה מְקַלֵּל לְאָבִיו וּמֵסִית וְעֵדִים זוֹמְמִין ת"ל וַעֲשִׂיתֶם עֵדִים זוֹמְמִין שֶׁאֵין בָּהֶם מַעֲשֶׂה וְאַמַּאי לָא הָוְיָא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו. מֵיתִיבִי: "וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּסָלֵיק וְיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. תָּא שְׁמַע: "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ". מַאי לָאו, דִּמְשְׁתַּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ? לָא, דְּיָתֵיב בֵּין הַפְּרָקִים וּמְשְׁתַּעֵי. ז"תָּנוּ רַבָּנָן: בַּעַל אוֹב – אֶחָד הַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת. מָה בֵּין זֶה לָזֶה? מַעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ – אֵינוֹ עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. נִשְׁאָל בְּגוּלְגֹּולֶת – עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹלֶה בַּשַּׁבָּת. עוֹלֶה? לְהֵיכָא סְלִיק? הָא קָמַיְיהּ מַנַּח! אֶלָּא אֵימָא: עוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ, וְעוֹנֶה בַּשַּׁבָּת. (ג)וְאַף שְׁאֵלָה זוֹ שֶׁאַל טוֹרְנוּסְרוּפוּס הָרְשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: וּמָה יּוֹם מִיָּמִים? אָמַר לוֹ: וּמָה גֶּבֶר מְגוּבְּרִין? אָמַר לֵיהּ: דְּמָרֵי צָבֵי. שַׁבָּת נְמֵי דְּמָרֵי צָבֵי. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ: מִי יֵימַר דְּהַאִידָּנָא שַׁבְּתָא? אָמַר לוֹ: נָהָר סַבְּטְיוֹן יוֹכִיחַ, בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ, קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵין מַעֲלֶה עָשָׂן בַּשַּׁבָּת. אָמַר לוֹ: בִּיזִּיתוֹ, בִּייְשִׁתּוֹ, וְקִילְלָתוֹ! שׁוֹאֵל אוֹב, הֵיינוּ "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים"! ט"וְדוֹרֵשׁ לַמֵּתִים, כְּדְתַנְיָא: "וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים" – זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה. וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכֶה, וּמָה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה – שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טָהֳרָה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֶבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ גָּרְמוּ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי [אִם] עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם". אָמַר רָבָא: אִי בָּעוּ צַדִּיקֵי, בָּרוּ עָלְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים וְגוֹ'". רָבָא בְּרָא גַּבְרָא. שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא. אָמַר לֵיהּ: מִן חַבְרֶיָּא אַתְּ, הַדַּר לְעַפְרָיךְ. (ד)רַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא הֲווּ יָתְבִי כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא, וְעָסְקִי בְּסֵפֶר יְצִירָה, וּמִיבְּרֵי לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָּא, וְאָכְלִי לֵיהּ. י"אתָּנוּ רַבָּנָן: "מְעוֹנֵן" – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: זֶה הַמַּעֲבִיר שִׁבְעָה מִינֵי זְכוּר עַל הָעַיִן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: זֶה הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת וְאוֹמֵר "הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת", "לָמָחָר יָפֶה לִיסַּע", "לְמוּדֵי עַרְבֵי שְׁבִיעִיּוֹת חִטִּין יָפוֹת", "עִיקּוּרֵי קִטְנִיּוֹת מֻהֳיוֹת רָעוֹת". יד"תָּנוּ(ה) רַבָּנָן: "מְנַחֵשׁ" – זֶה הָאוֹמֵר: "פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו", "מַקְלוֹ נָפְלָה מִידוֹ", "בְּנוֹ קוֹרֵא לוֹ מֵאֲחָרָיו", "עוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ", "צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ", "נָחָשׁ מִימִינוֹ", וְ"שׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ".

עַלְיו שֵׁד שֶׁל בֵּית הַקְּבָרוֹת יְהֵא אוֹהֲבוֹ וּמְסִיתוֹ בִּכְשָׁפִיו: הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טָהֳרָה נְבוּאַת שְׁכִינָה: עאכ"ו שֶׁהִיא הַמִּדָּה נוֹתֶנֶת שע"י תַּעֲנִית וּבַקָּשָׁה תִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה דְּהָא מִדָּה טוֹבָה יְתֵרָה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת וְאָנוּ צוֹעֲקִין עַל כָּךְ וְאֵין אָנוּ נַעֲנִין אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה וכו': אִי בָּעוּ צַדִּיקֵי לִהְיוֹת נְקִיִּים מִכָּל עָוֹן: הָוֵי בָּרוּ עָלְמָא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים הָא אִם לֹא הָיוּ בָּהֶם עוֹנוֹת אֵין כָּאן הַבְדָּלָה: בָּרָא גַּבְרָא ע"י סֵפֶר יְצִירָה שֶׁלָּמְדוּ עֲרוּפִּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם: וְלֹא הָיָה מַהֲדֵּר לֵיהּ שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ דִּבּוּר: מִן חַבְרַיָּא הַנִּבְרָאִים ע"י הַחֲבֵרִים אַתָּה: עִגְלָא תִּלְתָּא גָּדוֹל כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לִשְׁלִישׁ שָׁנָיו וְגָמְרָה גְּדֵילָתוֹ דְּהַכִּי שְׁבִיחֵי וּמְעַלֵּי לְמֵיכַל כְּמוֹ (ב"מ דַּף סח.) וּמְגַדְּלִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּהוּ מְשֻׁלָּשִׁין. ל"א שֶׁהָיָה טוֹב וּבַעַל טַעַם כְּאִלּוּ הוּא שְׁלִישׁ לַבָּטָן: שִׁבְעָה מִינֵי זְכוּר שְׁכֻבַת זֶרַע מז' בְּרִיּוֹת וּמַעֲבִיר עַל עֵינָיו וְעוֹשֶׂה כְּשָׁפִים: אוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם אוֹחֵז וְסוֹגֵר עֵינֵי הַבְּרִיּוֹת וּמַרְאֶה לָהֶם כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה דְּבָרִים שֶׁל פֶּלֶא וְהוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם: הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת לְשׁוֹן מְעוֹנֵן כְּמוֹ בַּעַל עוֹנוֹת שֶׁמַּבְחִין אֶת עוֹנָה וְאוֹמֵר הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת לַדֶּרֶךְ וַיְצַלִּיחַ לָמָחָר יָפֶה לִסַּח מִקָּח וְיִשְׁתַּכֵּר בּוֹ הַלּוֹקְחוֹ: לְמוּדֵי עַרְבֵי שְׁבִיעִיּוֹת כְּלוֹמַר עֶרֶב שְׁבִיעִית לְמַדְּנִין וּרְגִילִין לִהְיוֹת חִטִּין יָפוֹת: עִקְּרֵי קִטְנִיּוֹת מִהְיוֹת רָעוֹת כְּלוֹמַר הָעוֹקֵר קִטְנִית וְאֵינוֹ קוֹצֵרָן שׁוּב אֵינָן מַתְלִיעוֹת וְאֵין מַרְקִיבוֹת: פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו מֵהֶזֵּק: נָחָשׁ בָּא מִימִינוֹ אוֹ שׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ סִימָן רַע הוּא לוֹ: צְבִי הִפְסִיקוֹ שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ מִמִּזְרָח לַמַּעֲרָב וְהָאַבִּי הוֹלֵךְ מִצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְהִפְסִיק דַּרְכּוֹ:

"אַל תַּתְחִיל בִּי", "שַׁחֲרִית הוּא", "רֹאשׁ חוֹדֶשׁ הוּא", "מוֹצָאֵי שַׁבָּת הוּא". [אב]תָּנוּ רַבָּנַן: "לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ" – כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בְּחוּלְדָּה, בְּעוֹפוֹת, וּבְדָגִים. [ג]מַתְנִי' הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בְּדָבָר שֶׁחַיָּיבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת, וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. (א)גְּמָ' מִכְּלָל דְּאִיכָּא מִידֵּי דְּחִילּוּל שַׁבָּת הָוֵי, וְאֵין חַיָּיבִין לֹא עַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת וְלֹא עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת. מַאי הִיא? תְּחוּמִין, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. הַבְעָרָה, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי. [ה]מַתְנִי' הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בַּשֵּׁם. קִלְּלָם בְּכִנּוּי, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. [וח](ב)גְּמָ' מַאן חֲכָמִים? רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי הוּא. דְּתַנְיָא: רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, "בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "שֵׁם"? לִימֵּד עַל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בַּשֵּׁם. [ט](ג)תָּנוּ רַבָּנַן: "אִישׁ" – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"? לְרַבּוֹת בַּת, טוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוּס. [יא](ד)"אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ" – אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו וְאִמּוֹ. אָבִיו שֶׁלֹּא אִמּוֹ, אִמּוֹ שֶׁלֹּא אָבִיו – מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ" – אָבִיו קִילֵּל, אִמּוֹ קִילֵּל. דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: מַשְׁמַע שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, וּמַשְׁמָע אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב "יַחְדָּו". (ה)"מוֹת יוּמָת" – בִּסְקִילָה. אַתָּה אוֹמֵר בִּסְקִילָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה? נֶאֱמַר כָּאן "דָּמָיו בּוֹ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "דְּמֵיהֶם בָּם". מָה לְהַלָּן בִּסְקִילָה, אַף כָּאן בִּסְקִילָה. עוֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְגוֹ'". אִם הָיָה אָבִיו דַּיָּין – הֲרֵי הוּא בִּכְלַל "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", וְאִם הָיָה אָבִיו נָשִׂיא – הֲרֵי הוּא בִּכְלַל "וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר". אֵינוֹ לֹא דַּיָּין וְלֹא נָשִׂיא, מִנַּיִין? אָמַרְתָּ: הֲרֵי אַתָּה דָּן בִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵיהֶן. לֹא רְאִי נָשִׂיא כִּרְאִי דַּיָּין, וְלֹא רְאִי דַּיָּין כִּרְאִי נָשִׂיא. (ו)לֹא רְאִי דַּיָּין כִּרְאִי נָשִׂיא, שֶׁהֲרֵי דַּיָּין – אַתָּה מְצֻוֶּוה עַל הוֹרָאָתוֹ, כִּרְאִי נָשִׂיא – שֶׁאִי אַתָּה מְצֻוֶּוה עַל הוֹרָאָתוֹ. וְלֹא רְאִי נָשִׂיא כִּרְאִי דַּיָּין, שֶׁהַנָּשִׂיא – אַתָּה מְצֻוֶּוה עַל הַמְרָאָתוֹ, כִּרְאִי דַּיָּין – שֶׁאִי אַתָּה מְצֻוֶּוה עַל הַמְרָאָתוֹ. [יביג]הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁהֵן בְּעַמְּךָ, וְאַתָּה מוּזְהָר עַל קִלְלָתָן. אַף אֲנִי אָבִיא אָבִיךָ, שֶׁבְּעַמְּךָ, וְאַתָּה מוּזְהָר עַל קִלְלָתוֹ. מָה לְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן גְּדוּלָּתָן גָּרְמָה לָהֶן? [יד]תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" – בְּאוּמְלָלִים שֶׁבְּעַמְּךָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מָה לְחֵרֵשׁ, שֶׁכֵּן חֵרִישָׁתוֹ גָּרְמָה לוֹ? (ז)נָשִׂיא וְדַיָּין יוֹכִיחוּ. מָה לְנָשִׂיא וְדַיָּין שֶׁכֵּן גְּדוּלָּתָן גָּרְמָה לָהֶן? חֵרֵשׁ יוֹכִיחַ. (ח)וְחָזַר הַדִּין. לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה. הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן: שֶׁהֵן בְּעַמְּךָ, וְאַתָּה מוּזְהָר עַל קִלְלָתָן. אַף אֲנִי אָבִיא אָבִיךָ, שֶׁבְּעַמְּךָ וְאַתָּה מוּזְהָר עַל קִלְלָתוֹ. מָה לְצַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן מְשׁוּנִּין? אֶלָּא, אִם כֵּן נִכְתּוֹב קְרָא: אוֹ "אֱלֹהִים וְחֵרֵשׁ", אוֹ "נָשִׂיא וְחֵרֵשׁ". "אֱלֹהִים" לָמָּה לִי? אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְגוּפוֹ, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְאָבִיו. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר "אֱלֹהִים" חוֹל, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר קוֹדֶשׁ, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? [טו]דְּתַנְיָא: "אֱלֹהִים" – חוֹל, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אֱלֹהִים" – קוֹדֶשׁ. וְתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אַזְהָרָה לִמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל". לְמַאן דְּאָמַר "אֱלֹהִים" חוֹל – גָּמַר קוֹדֶשׁ מֵחוֹל, לְמַאן דְּאָמַר "אֱלֹהִים" קוֹדֶשׁ – גָּמְרִינַן חוֹל מִקּוֹדֶשׁ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר "אֱלֹהִים" חוֹל, גָּמַר קוֹדֶשׁ מֵחוֹל. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר "אֱלֹהִים" קוֹדֶשׁ, גָּמַר חוֹל מִקּוֹדֶשׁ? דִּילְמָא אַקּוֹדֶשׁ אַזְהַר, אַחוֹל לָא אַזְהַר? אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא: "לֹא תָקֵל"!

מַאי

רש"י

אַל תַּתְחִיל בִּי כְּשֶׁבָּא הַגַּבַּאי לִגְבּוֹת מַס מִמֶּנּוּ אוֹ קְצַת הָעִיר אוֹמֵר לוֹ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אַל תַּתְחִיל בִּי לִהְיוֹת רִאשׁוֹן בִּדְבַר הֶפְסֵד שֶׁסִּימָן רַע הוּא לוֹ: שַׁחֲרִית הוּא שֶׁהָיָה תּוֹבֵעַ מִמֶּנּוּ חוֹב אָמַר לוֹ שַׁחֲרִית הוּא וְלֹא אַתְחִיל תְּחִלַּת מַעֲשֵׂה הַיּוֹם בְּפֵרָעוֹן: רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא הַמְתֵּן לִי עַד מָחָר: מוֹצָאֵי שַׁבָּת הוּא רִאשׁוֹן לִימֵי הַשָּׁבוּעַ: הַמְנַחֲשִׁין כְּשֶׁיּוֹצְאִין לַדֶּרֶךְ אוֹ כְּשֶׁמַּתְחִילִין בְּשׁוּם דָּבָר: מַתְנִי' הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת דַּחֲשִׁיב לֵהּ תַּנָּא בְּנִסְקָלִין כְּגוֹן שֶׁחִלְּלוֹ בִּמְלָאכָה גְּמוּרָה: שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת כְּגוֹן דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה וּמְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת וְלֹא הַמִּתְעַסֵּק: גְּמ' תְּחוּמִין וְאַלִּבָּא דר"ע דְּיָלֵיף לְהוּ מִקְּרָאֵי בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דַּף כז:): הַבְעָרָה וְאַלִּבָּא דְּר' יוֹסֵי דְּאָמַר לְלָאו יָצָאת ור"ע מוֹדֶה נָמֵי בִּתְחוּמִים דְּאֵין חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת דִּתְנַן (שַׁבָּת דַּף עג.) אֲבוֹת מְלָאכוֹת מ' חָסֵר אַחַת וְלָא פְּלִיג ר' עֲקִיבָא: מַתְנִי' עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁמוֹת הַגְּמוּרִין: קִלְּלָם בְּכִנּוּי כְּגוֹן שַׁדַּי צְבָאוֹת חַנּוּן רַחוּם: גְּמ' בְּנָקְבוֹ יוּמָת הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מַה ת"ל שֵׁם אִם אֵינוֹ עִנְיָן לוֹ דְּהָא כְּתִיב וְנוֹקֵב שֵׁם תְּנֵהוּ עִנְיָן לִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ וְר' מְנַחֵם לָא ס"ל הָא דְּדָרְשִׁינַן לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף נו.) מֵהַאי קְרָא עַד שֶׁיְּבָרֵךְ שֵׁם בְּשֵׁם וַאֲפִי' לֹא בֵּרַךְ שֵׁם בְּשֵׁם אֶלָּא יִתְבָּרֵךְ יוֹסֵי ר' מְנַחֵם בְּר' יוֹסֵי מְחַיֵּב עָלֶיהָ: אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל וְגוֹ' לְרַבּוֹת בַּת שֶׁקִּלְּלָה אוֹ טֻמְטוּם שֶׁקִּלֵּל: אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו וְאִמּוֹ כְּאֶחָד: אָבִיו שֶׁלֹּא אִמּוֹ וְאִמּוֹ שֶׁלֹּא אָבִיו מִנַּיִן ת"ל אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל כְּלוֹמַר סָמַךְ קְלָלָה בְּרֹאשׁ הַמִּקְרָא לְאָבִיו וּבְסוֹפוֹ סָמַךְ לְאִמּוֹ: ר' יוֹנָתָן אוֹמֵר מִתְּחִלַּת הַמִּקְרָא מַשְׁמַע אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ דאע"ג דְּוָי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן מַשְׁמַע נָמֵי א' מֵהֶם עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהֻצְרַךְ לִפְרֹט בְּכִלְאַיִם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (דְּבָרִים כ"ב:י') לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר וּפָרַט בּוֹ יַחְדָּו שֶׁלֹּא תֹּאמַר אָסוּר לַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר לְבַדּוֹ וּבַחֲמוֹר לְבַדּוֹ וְאָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דְּסֵיפָא דָּרֵישׁ לֵיהּ רַבִּי יוֹנָתָן לְקַמָּן בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין לְרַבּוֹת אֶת הַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה: מָה לְהַלָּן בִּסְקִילָה דִּכְתִיב בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם: בִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵיהֶם דְּמֵחַד מִנַּיְהוּ לָא אָתְיָא דְּאִיכָּא לְמִפְרַךְ מָה לַדַּיָּן שֶׁכֵּן אַתָּה מְצֻוֶּה וְחַיָּב מִיתָה עַל הוֹרָאָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יז) וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי וְגוֹ' וּבְנָשִׂיא אִכָּא לְמִפְרַךְ שֶׁכֵּן אַתָּה חַיָּב מִיתָה עַל הַמְרָאָתוֹ שֶׁלֹּא לִמְרֹד בְּצִוּוּיוֹ וּלְהַמְרוֹת אֶת פִּיו שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְגוֹ': לֹא רְאִי דַּיָּן כִּרְאִי נָשִׂיא לֹא רְאִיָּה שֶׁל זֶה צַד חָמוּר שְׁנָא' בְּדַיָּן יֶשְׁנָהּ בְּנָשִׂיא אֲפִלּוּ הָכֵי הֻזְהַר עַל הַנָּשִׂיא: שֶׁהֵן בְּעַמְּךָ עוֹשִׂין מַעֲשֵׂה עַמְּךָ: בָּאֲמֻלָּלִים בַּשְּׁפָלִים כְּמוֹ הַיְּהוּדִים הָאֲמֵלָלִים בְּס' עֶזְרָא (נְחֶמְיָה ג':ל"ד): חֵרְשׁוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ מִתּוֹךְ שֶׁהוּא שָׁפֵל הִזְהִיר עָלָיו הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תְּבַזֵּהוּ וְלֹא תְּצַעֲרֵהוּ מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתֵן צָרָתוֹ עַל לִבּוֹ וּמֵצַר עַל שִׁפְלוּתוֹ: שֶׁכֵּן מְשֻׁנִּין מִשְּׁאָר ב"א אֵלּוּ לָאֻמְלָלוּת וְאֵלּוּ לִגְדֻלָּה וקיי"ל בִּשְׁחִיטַת חֻלִּין (דַּף קט:) כֹּל מָה הַצַּד פָּרְכִינַן כֹּל דְּהוּא כְּגוֹן שֶׁכֵּן מְשֻׁנִּין דְּאֵינוֹ צַד חָמוּר דְּאִי צַד חָמוּר פָּרִיךְ לָאו פִּרְכָא הִיא דְּאָבִיו נָמֵי אִית בֵּהּ צַד חָמוּר שֶׁהֻקַּשׁ כְּבוֹדוֹ לִכְבוֹד הַמָּקוֹם: ה"ג א"כ נִכְתּוֹב אֱלֹהִים וְחֵרֵשׁ אוֹ נָשִׂיא וְחֵרֵשׁ פִּי' אֶלָּא לָא אָתְיָא אָבִיו בְּבִנְיַן אָב אֶלָּא בְּאִם אֵינוֹ עִנְיָן נִכְתּוֹב אֱלֹהִים וְחֵרֵשׁ וְנִיתֵי נָשִׂיא בְּהַצַּד הַשָּׁוֶה לֹא רְאִי דַּיָּן שֶׁהוּא גָּדוֹל שֶׁאַתָּה מְצֻוֶּה עַל הוֹרָאָתוֹ כִּרְאִי חֵרֵשׁ שֶׁאִי אַתָּה מְצֻוֶּה עַל הוֹרָאָתוֹ וְלֹא רְאִי חֵרֵשׁ שֶׁשִּׁפְלוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ כִּרְאִי דַּיָּן שֶׁאֵין שִׁפְלוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁהֵן בְּעַמְּךָ אַף אֲנִי אָבִיא נָשִׂיא וְהָכָא לֵיכָּא לְמִפְרַךְ שֶׁכֵּן מְשֻׁנִּין דְּהָא נָשִׂיא נָמֵי מְשֻׁנֶּה הוּא: אוֹ נָשִׂיא וְחֵרֵשׁ וְנֵיתֵי דַּיָּן מִנַּיְהוּ: אֱלֹהִים חוֹל דְּהָא אֱלֹהִים דְּהָכָא חוֹל הוּא וּלְאַזְהָרַת דַּיָּן אָתָא: אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר קֹדֶשׁ וְכָאן הִזְהִיר עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם מַאי אִכָּא לְמֵימַר אֵין כָּאן קְרָא יַתִּירָא: וּמְשַׁנֵּי מַאן דְּאָמַר אֱלֹהִים חוֹל עַל כָּרְחֵיךְ גָּמַר קֹדֶשׁ מֵחוֹל דְּהָא לָא אַשְׁכְּחַן אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם אֶלָּא מֵהָכָא הִלְכָּךְ מַאן דְּאָמַר קוֹדֶשׁ גָּמַר נָמֵי חוֹל מִקּוֹדֶשׁ וְיֵשׁ כָּאן אַזְהָרָה לַדַּיָּן דְּיָלֵיף לָהּ מֵאַזְהָרָה דְּקֹדֶשׁ וקס"ד בְּמָה מָצִינוּ גָּמַר וּמִשּׁוּם הָכִי פָּרֵיךְ דִּילְמָא אַקּוֹדֶשׁ הִזְהִיר אַחוֹל לֹא הִזְהִיר:

תוספות

הַמְחַלֵּל שַׁבָּת לָאו לְמֵימַר דְּכֹל שֶׁחַיָּב עַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת חַיָּב עַל זְדוֹנוֹ מִיתָה דְּהָא אִיסִּי דְּאָמַר בפ"ק דְּשַׁבָּת (דַּף ו:) אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אַחַת מֵהֶן וּפִי' הַקּוּנְטְרֵס וְכֵן ר"ת הַיְנוּ מִיתָה אֲבָל חַטָּאת מְחַיֵּב אַכּוּלְּהוּ אֶלָּא אֲתָא לְמֵימַר דְּכֹל שֶׁאֵין חַיָּבִין חַטָּאת אֵין חַיָּבִין מִיתָה: **לְרַבּוֹת** בַּת הָא דְּאָמַר (ב"ק. דַּף טו.) הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ הַיְנוּ הֵיכָא דִּכְתִיב בִּלְשׁוֹן זָכָר אֲבָל הֵיכָא דִּכְתִיב בִּלְשׁוֹן אִישׁ מְמַעֲטִינַן אִי לָאו דִּכְתִיב ב' זִמְנֵי דְּאֵין מִעוּט אַחַר מִעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת וְאִם תֹּאמַר הָא אָמְרִינַן בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה (שָׁם דַּף מד:) גַּבֵּי שׁוֹר שֶׁהֵמִית שׁוֹר שׁוֹר שִׁבְעָה לְהָבִיא שׁוֹר הָאִשָּׁה אע"ג דְּלָא כְּתִיב שׁוֹר אִישׁ וְי"ל מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן הָתָם נְגִיחָה לְמִיתָה נְגִיחָה לִנְזָקִין וַהֲוָה יָלְפִינַן מִיתָה מִנְּזָקִין מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כ"א:ל"ה) וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ: **עַד** שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּיו פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵט בְּכִלְאַיִם וְתֵמַהּ אִם כֵּן לְרַבִּי יֹאשִׁיָּה אַמַּאי כְּתִיב בְּהוּ יַחְדָּו אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ אִי לָאו יַחְדָּו הֲוָה אָמֵינָא דְּלָא יַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר כְּאֶחָד אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְשׁוּרִין וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר וְשֶׁל פִּשְׁתִּים אַף ע"פ שֶׁאֵינָן קְשׁוּרִין וּתְפוּרִים כִּדְדָרְשִׁינַן (יְבָמוֹת דַּף נה:) תְּכִיפָה אַחַת אֵינָהּ חִבּוּר שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת חִבּוּר וְהַיְנוּ מִדִּכְתִיב יַחְדָּו אֶלָּא מִסְּבָרָא קָאָמַר עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּיו: **גָּמַר** קֹדֶשׁ מֵחוֹל מִדְּאַפְקֵיהּ בִּלְשׁוֹן אֱלֹהִים דְּאִי מק"ו לְמ"ד קוֹדֶשׁ נַמֵּי לָא אִצְטְרִיךְ לְגוּפֵהּ דְּנֵילַף מִנָּשִׂיא וְחֵרֵשׁ אֶלָּא אִכָּא לְמִפְרַךְ מָה לְבָשָׂר וָדָם שֶׁכֵּן דּוֹאֲגִים וּמִתְבַּיְּשִׁין בְּכָךְ:

מסורת הש"ס

א שבת קנג:
ב שבועות לו.
ג לקמן פה:
ד שבועות כז.; ספרא קדושים פרק י ה; בבא מציעא צד:; לעיל נד.; חולין עח:
ה ספרא קדושים פרק י יא; ספרא קדושים פרק י י; ספרא קדושים פרק יא ג; ספרא קדושים פרק י ז; לעיל נד.; לעיל נב:
ו בבא מציעא פח:
ז סוטה כט:; מנחות ס:; עבודה זרה מו.; קידושין כא.; בבא מציעא סא.; נזיר מ.; בבא מציעא ד.; קידושין ה:; מכות ד:; מנחות ו.; בבא מציעא פז:; קידושין עח.; ברכות לה.; חולין קיד.
ח תוספתא שבת; בבא קמא פח.

גליון הש"ס

גמ' נכתוב קרא או אלהים וחרש. קשה דהא צריך קרא דנשיא למלקות דעל לימוד במה הצד אין מזהירין ועיין בתשובת תורת חסד סי' ר"ה:
רש"י ד"ה בנקבו וכו' עד שיברך שם בשם. קשה לי הא ממילא לדידהו מקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיברך בשם המיוחד בק"ו באם מברך השם בכינוי פטור ק"ו למקלל אביו בכינוי. ולמ"ש תוס' ד"ה גמר י"ל דבשר ודם חמור דמתבייש אבל הסמ"ג בלאוין אות מ' כתב לתרץ הא דנסתפק משה רבינו במברך השם ולא למד בק"ו ממקלל אביו דדלמא כיון דחמיר לא סגי ליה בכפרה. א"כ תקשי כנ"ל דלפטור שפיר יש ללמוד מקלל אביו בכינוי ממברך השם בכינוי דהא בזה לא שייך לומר דדלמא מברך השם בכינוי פטור משום דחמיר ולא סגי ליה בכפרה דהא אפילו במקלל בשם המיוחד דחמור יותר סגי ליה בכפרה וצ"ע:

תורה אור השלם

[ויקרא יט, כו]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:יז, ב]
[ויקרא כד, טז]
[ויקרא כ, ב]
[ויקרא כ, יא]
[ויקרא כ, כז]
[ויקרא כ, ט]
[שמות כב, כז]
[שמות כב, ח]
[ויקרא יט, יד]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:כז, ד]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין נ, טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' ג:
ב מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ד:
ג סמג לאוין נ:
ד מיי' פא' מהל' שבת הל' א:
ה סמג לאוין לד, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:
ו מיי' פה' מהל' ממרים הל' ב:
ז סמג לאוין לד, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:
ח מיי' פה' מהל' ממרים הל' ב:
ט מיי' פה' מהל' ממרים הל' א:
י סמג לאוין לד, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:
יא מיי' פו' מהל' ממרים הל' ב:
יב סמג לאוין רט, טוש"ע חו"מ סי' כז סעי' א:
יג מיי' פכ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:
יד מיי' פה' מהל' ממרים הל' ד:
טו מיי' פכ"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' א:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין צז:

ב מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ד:

ג סמג לאוין צז:

ד מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ד:

ה מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ה:

ו מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יח:

ז מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ו:

מַאי לֹא תְּקַלֵּל ש"מ תַּרְתֵּי וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ גְּמָרִינַן אוֹ מֵאָב וְנָשִׂיא אוֹ מֵאָב וְחֵרֵשׁ דִּלֵּיבָא לְמִפְרַךְ שֶׁכֵּן מְשֻׁנִּים דְּאָבִיו אֵינוֹ מְשֻׁנֶּה אע"ג דְּבָפֵי' שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שְׁבוּעוֹת דף לו. וְשָׁם ד"ה מְקַלֵּל) מַשְׁמַע דְּמֻחֲרָשׁ לְחוּדֵיהּ גְּמַר לָהּ וא"ת וְנִגְמַר אָבִיו מִמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְחֵרֵשׁ דִּבְפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שָׁם) גְּמָרִינַן מִמְּקַלֵּל עַצְמוֹ מִדִּכְתִיב הַשְׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לָאו דְּאִשְׁכְּחַן אָבִיו דְּגָמְרִינַן מִנֵּהּ חֲבֵרוֹ לָא הֲוָה גְּמָרִינַן בְּעַצְמוֹ מַה שֶּׁלֹּא מְצִינוּ שֶׁאָסוּר בַּחֲבֵרוֹ: **עַד** שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם שָׁוִין פ"ה בְּנֵי עֲנָשִׁין וְקָשֶׁה תִּקְשֶׁה לְרַבָּנָן דִּמְחַיְּבִין אַפִּי' סְקִילָה וי"ל דִּלְרַבָּנָן נִיחָא דְּדִינֵהּ בְּסְקִילָה כְּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דְּלָא ק"ל מוּמְתוֹ גַּם שְׁנֵיהֶם דִּבְנִשּׂוֹאָה כְּתִיב אֲבָל לר"מ דְּדִינֵהּ כִּנְשׂוֹאָה בְּחֶנֶק ה"ל לְמִפְטַר מֵהַאי קְרָא וְהַשְׁתָּא בֵּין לר"מ בֵּין לְרַבָּנָן בִּנְשׂוֹאָה פְּטוּר וּמַתְנִי' דְּמַיְתֵי לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף נה:) וְחַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ לָא אַתְיָא כְּוָותַיְהוּ א"נ כְּרַבָּנָן וּבְאָרוּסָה וּמִיהוּ כֵּיוָן דְּדִיקְיוּ לְעֵיל אַפִּי' בְּהֶמָה כָּל שֶׁכֵּן נְשׂוֹאָה אֶלָּא כַּר' יוֹנָתָן אַתְיָא כֵּיוָן דְּלָא מוּקֵי גַּם שְׁנֵיהֶם אֶלָּא לְמַעוּטֵי מַעֲשֶׂה הוֹרִדּוֹס וְעוֹד י"ל דִּלְרַבָּנָן כֵּיוָן דְּאֵין דִּינָם מִשְׁתַּנֶּה בִּשְׁבִיל קְטָנוּת מִסְתַּבְּרָא שֶׁפִּיר לְאוֹקוֹמֵי גַּם שְׁנֵיהֶם לְדַרְשָׁה אַחֲרִיתִי וּמַתְנִי' דְּלֵיעֵיל כְּרַבָּנָן אֲבָל לר"מ דִּמְשְׁתַּנֶּה דִּינוֹ מִסְּקִילָה לְחֶנֶק בְּקְטָנָה אֲרוּסָה סָבְרָא הוּא דִּבְנִשּׂוֹאָה דְּרָשִׁינַן גַּם שְׁנֵיהֶם לִפְטוֹר לְגַמְרֵי ור"ת מְפָרֵשׁ דְּלָא קַאֲמַר שְׁנֵיהֶן שָׁוִין בְּנֵי עֲנָשִׁין אֶלָּא שָׁוִין בְּמִיתָה אַחַת וְהַשְׁתָּא לְרַבָּנָן דְּבָא עַל הַקְּטָנָה בְּסְקִילָה שֶׁפִּיר כֵּיוָן דְּאִם הָיְתָה הִיא בַּת עֲנָשִׁין הָיוּ שָׁוִין בְּמִיתָה אַחַת אֲבָל לר"מ בָּא עַל הַקְּטָנָה בְּחֶנֶק דְּאִם הָיְתָה בַּת עֲנָשִׁין הָיְתָה בְּסְקִילָה וְאֵין זֶה שָׁוִין בְּמִיתָה אַחַת א"כ נְשׂוֹאָה קְטָנָה לכ"ע בְּמִיתָה אַחַת שָׁוִין וא"ת בַּת כֹּהֵן שֶׁהִיא בִּשְׂרָפָה וּבוֹעֲלָהּ בְּחֶנֶק לִפְטָרָה לְגַמְרֵי כֵּיוָן דְּאֵין שְׁנֵיהֶם שָׁוִין בְּמִיתָה אַחַת וי"ל דִּלְמִפְטַר לְגַמְרֵי אִי אֶפְשָׁר מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן לְגַבֵּי זוֹמְמִים לַעֲשׂוֹת לְאַחִיו וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ: **מַעֲשֶׂה** חִדּוּדִין קָשָׁה דִּבְפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת דף נה:) מִשְׁמַע דְּלָא בְּעֵי קְרָא דְּפָרִיךְ פְּשִׁיטָא פְּרִיצוּתָא קָאָסַר רַחֲמָנָא וּלְגִרְסַת הַסְּפָרִים מַעֲשֶׂה הוֹרְדוֹס נָמֵי קָשָׁה דְּהוּא מְמַעֵט מִדִּכְתִיב (וַיִּקְרָא י"ט:כ') שִׁכְבַת זֶרַע פְּרָט לְמַשְׁמֵשׁ מֻתָּה: **וְהַאי** לְבַדּוֹ מַאי דָּרֵשׁ בֵּהּ לְכִדְתַנְיָא וא"ת הָא ר"מ אִית לֵהּ הֶקֵּשׁ דְּרִיתָא דְּקַתְנִי מַתְנִי' הָרִאשׁוֹן בְּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק וא"כ הֵיכִי קָאָמַר שְׁמוּאֵל מ"ט שְׁתֵּיק רַב לֵימָא לֵיהּ וּמֵת הָאִישׁ הָא לר"מ מִבָּעֵי לֵהּ לְאִידָךְ דְּרָשָׁה וֵישׁ לוֹמַר דְּתַרְתֵּי שְׁמַעַת מִנֵּהּ:

לֹא תְּקַלֵּל שְׁתֵּי קְלָלוֹת בַּמַּשְׁמָע וֵאלֹהִים נָמֵי ב' לְשׁוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ הִלְכָךְ לֹא תְּקַלֵּל דְּרָשִׁינַן אַתַּרְוַיְהוּ: מַתְנִי' אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה: עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה אֲבָל קְטַנָּה שֶׁקִּדְּשָׁהּ אֲבִיהָ הַבָּא עָלֶיהָ בְּקְטַנוּתָהּ אֵינוֹ בִּסְקִילָה וּפְלוּגְתָא דְּתַנָּאֵי הִיא אִיכָּא לְמ"ד בְּחֶנֶק וְאִיכָּא לְמ"ד פְּטוּר לְגַמְרֵי: בְּתוּלָה וְלֹא בְּעוּלָה: מְאֹרָסָה וְלֹא נְשׂוֹאָה וַאֲפִילּוּ נִכְנְסָה לַחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה דְּקְרֵינָא בֵּהּ בְּתוּלָה מִיהוּ לָא קְרֵינָא בֵּהּ מְאֹרָסָה: וְהִיא בְּבֵית אֲבִיהָ לְמִעוּטֵי מְסָרָהּ הָאָב לְשָׁלּוּחֵי הַבַּעַל וְזִנְּתָה בַּדֶּרֶךְ: בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם וַעֲדַיִן הִיא בְּתוּלָה כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: הָרִאשׁוֹן בְּסְקִילָה דְּמִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב (וַיִּקְרָא כ): וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק דִּבְעוּלָה הִיא וְהָא סְתָמָא רַבִּי הִיא דְּאָמַר שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ נִפְקָא לֵהּ מִכְּלַל בְּתוּלָה לְקַמָּן: גְּמ' ת"ר נַעֲרָה וְלֹא בּוֹגֶרֶת אִקְּרֵי כִּי תִּהְיֶה נַעֲרָה בְּתוּלָה מְאֹרָסָה וְגוֹ' (דְּבָרִים כב) וּסְקִילָה כְּתִיבָא הָתָם. נַעֲרָה מִשְׁתַּבְיָא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עַד שֶׁיִּרְבֶּה שְׁחוֹר עַל הַלָּבָן וְאֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא ו' חֲדָשִׁים בִּלְבַד: בֵּית אֲבִיהָ בְּפַרְשַׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע כְּתִיב (שָׁם) לִזְנוּת בֵּית אֲבִיהָ וְהָתָם נָמֵי סְקִילָה כְּתִיבָא: זוֹ דִּבְרֵי ר"מ אֲמַתְנִיתִין קַאי דְּקָתָנֵי עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה וּמַשְׁמַע לְמַעוּטֵי קְטַנָּה זוֹ דִּבְרֵי ר"מ דְּאָמַר בִּכְתֻבּוֹת בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת דף כט.) קְטַנָּה אֵין לָהּ קְנָס חֲמִשִּׁים כֶּסֶף דִּנַעֲרָה דַּוְקָא כְּתִיב וְלֹא קְטַנָּה הִלְכָךְ גַּבֵּי נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה אֵין קְטַנָּה בַּמַּשְׁמָע: אֲבָל חֲכָמִים שֶׁנִּחְלְקוּ עָלָיו וְאָמְרוּ יֵשׁ קְנָס בִּמְקוֹם מָכָר חוֹלְקִין עָלָיו אַף כָּאן וְאוֹמְרִים קְטַנָּה אֲרוּסָה בְּסְקִילָה וְלֹא מֵעֵט הַכָּתוּב אֶלָּא בּוֹגֶרֶת: דִּלְמָא לְמַעוּטֵי בּוֹגֶרֶת וְתוּ לֹא אֲתָא לְמַעוּטֵי מִידֵּי: א"ל א"כ הַאי עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה הַאי לְשָׁנְא מַשְׁמַע לְמַעוּטֵי קְטַנָּה דְּהַכִּי מַשְׁמַע אֵינוֹ חַיָּב בְּקְטַנוּתָהּ עַד שֶׁתַּגְדִּיל וּתְהֵא נַעֲרָה וְאִי לְמַעוּטֵי בּוֹגֶרֶת לְחַדָּא אֲתָא הַכִּי אֲבַעְיָא לֵהּ לְמִתְנִי אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל נַעֲרָה בְּתוּלָה וְכוּ': וְתוּ לָא מִדֵּי אֵין עוֹד לְהַקְנִיט בַּדָּבָר דְּוַדַּאי מַתְנִי' ר"מ הִיא: לר"מ דְּאוֹקְמָהּ לְמַתְנִי' דְּמַמְעֵט קְטַנָּה אַלְּבֵהּ: לְגַמְרֵי קָא מְמַעֵט לֵיהּ דְּפָטְרִינַן לֵיהּ לְגַבְרָא מִמִּיתָה הוֹאִיל וְהִיא פְּטוּרָה דְּלָאו בַּת עֲנָשִׁין הִיא וְלָא קָרֵינַן בֵּהּ וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם דִּכְתִיב גַּבֵּי שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל: אוֹ דִּלְמָא מִסְּקִילָה מְמַעֵט לֵיהּ אֲבָל חֶנֶק מֵחַיַּבִי: שְׁתֵּיק רַב: וְנִימָא לֵהּ וּמֵת הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה לְבַדּוֹ בַּאֲרוּסָה כְּתִיב וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְהֶחֱזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ דְּלָא לְמָה לִי אִילֵּימָא לְמַעוּטֵי לִדִידָהּ הָא בְּהֶדְיָא כְּתִיב וְלַנַּעֲרָה לֹא תַּעֲשֶׂה דָּבָר אֶלָּא לְהָבִיא אֶת הַבָּא עַל הַקְּטַנָּה מִדַּעְתָּהּ וְאע"ג דְּפָטוּר דִּדָּהּ לָאו מִשּׁוּם אֹנֶס אֶלָּא מִשּׁוּם קְטַנוּת דְּאִיהִי לָאו בַּת עֲנָשִׁין לְגַמְרֵי אִיהוּ בַּת עֲנָשִׁין: לְמַעוּטֵי מַעֲשֶׂה חִדּוּדִין מְחַדֵּד וּמַקְשֶׁה אֲבָרוֹ בְּבָשָׂרָהּ מִבַּחוּץ דְּהוּא נָמֵי בְּגֵדֶר בַּת עֲנָשִׁין דְּהָא נָמֵי נֶהֱנֵית לְהַכִּי כְּתִיב שְׁנֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם שָׁוִין וְנֶהֱנִין וּמִיהוּ שֶׁלֹּא נֶהֱנֵית מִמִּשְׁכָּבֵי אִשָּׁה אִינָהּ נֶהֱנֵית אַף עַל גַּב דְּהִיא אֵינָהּ נֶהֱנֵית אִשָּׁה אִתְרַבַּאי לְחִיּוּבָא: לֹא כְּלוּם הוּא וְלֹא אִצְטְרִיךְ לְמַעוּטֵי. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי מַעֲשֶׂה הוֹרְדוֹס (גְּבָא בְּתַרָא דף ג:) שֶׁהִטְמִינָה שֶׁבַע שָׁנִים בְּדֶבֶשׁ: וַעֲדַיִן הִיא בְּתוּלָה שֶׁבָּאוּ כֻּלָּם שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: וְכֻלָּן בְּחֶנֶק דְּגַבֵּי סְקִילָה לְבַדּוֹ כְּתִיב וּקְרָא יַתִּירָא הוּא לְמַעוּטֵי כִּי הַאי גַּוְנָא דְּאַף עַל גַּב דְּקְרֵינָא בֵּהּ בְּתוּלָה אֵין בִּסְקִילָה אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם אוֹתוֹ שֶׁשָּׁכַב עִמָּהּ בְּתוּלָה דְּגַבֵּי סְקִילָה לְבַדּוֹ כְּתִיב וּקְרָא יַתִּירָא הוּא לְמַעוּטֵי כִּי הַאי גַּוְנָא דְּאַף עַל גַּב דְּקְרֵינָא בֵּהּ בְּתוּלָה אֵין בִּסְקִילָה אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם אוֹתוֹ שֶׁשָּׁכַב עִמָּהּ בְּתוּלָה יְחִידִית: ר' אוֹמֵר כִּי תֵּחֶל לִשּׁוֹן בְּתוּלָה וּלְקַמֵּהּ מְפָרֵשׁ לֵהּ: דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בָּרִישׁ בְּיֹאתָהּ בִּזְנוּת שְׁוֵ הֵיא בְּתוּלָה שֶׁנִּבְעֲלָה: כִּי הָתָם מַה מָּצִינוּ בִּנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה שֶׁיָּצְאָה מֵחֶנֶק לִסְקִילָה וְלֹא יָצְאָה אֶלָּא בִּבְיאָה רִאשׁוֹנָה וּכְתִיב לְבַדּוֹ לְמַעוּטֵי שֵׁנִי אַף בַּת כֹּהֵן לֹא נִשְׂתַּנִּית מִיתָתָהּ אֶלָּא בִּבְיאָה רִאשׁוֹנָה הִלְכָךְ בִּנַעֲרָה בְּתוּלָה וְהִיא אֲרוּסָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר: כר"מ ס"ל דְּאָמַר בַּת כֹּהֵן נְשׂוּאָה לְכָשֵׁר בִּשְׂרָפָה אֲבָל נִשֵּׂאת לְאֶחָד מִן הַפְּסוּלִין שֶׁנִּתְחַלְּלָה מִשְׁעַת נִשּׂוּאִין שׁוּב אֵינָהּ אֶלָּא בְּחֶנֶק וְהַאי תְּחִלָּה דְּקָאָמַר רַבִּי ה"ק אִם זוֹ תְּחִלַּת חִלּוּלָהּ בִּשְׂרָפָה וְאִם לָאו בְּחֶנֶק: וּמַאי וְכֵן הָכָא לָא קָפִיד אֶלָּא אַתְּחִלַּת חִלּוּל וְלֹא אַתְּחִלַּת בִּיאָה וְהָתָם אַתְּחִלַּת בִּיאָה נָמֵי קָפֵד:

מַאי ״לֹא תְּקַלֵּל״? שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי. אנ(א)מַתְנִי׳ הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה אֵינוֹ חַיָּיב, עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה, בְּתוּלָה, מְאוֹרָסָה, וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, הָרִאשׁוֹן בִּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק. גר״גְּמ׳ תָּנוּ רַבָּנַן: ״נַעֲרָה״ – וְלֹא בּוֹגֶרֶת, ״בְּתוּלָה״ – וְלֹא בְּעוּלָה, ״מְאוֹרָסָה״ – וְלֹא נְשׂוּאָה, ״בְּבֵית אָבִיהָ״ – פְּרָט לְשֶׁמְּסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל. ד״אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה – אֲפִילּוּ קְטַנָּה בַּמַּשְׁמָע. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא: מִמַּאי דְּמַתְנִיתִין רַבִּי מֵאִיר הִיא, וּלְמַעוּטֵי קְטַנָּה נָמֵי? דִּילְמָא רַבָּנַן הִיא, וּלְמַעוּטֵי בּוֹגֶרֶת וְתוּ לָא? אָמַר לֵיהּ: הַאי ״אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה בְּתוּלָה מְאוֹרָסָה״ – אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל נַעֲרָה בְּתוּלָה מְאוֹרָסָה מִיבְּעֵי לֵיהּ! וְתוּ לָא מִידִּי. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַדָּא מֵרַב: בָּא עַל הַקְּטַנָּה מְאוֹרָסָה לְרַבִּי מֵאִיר, מַהוּ? לְגַמְרֵי מְמַעֵיט לֵיהּ, אוֹ מִסְּקִילָה מְמַעֵיט לֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: מִסְתַּבְּרָא מִסְּקִילָה מְמַעֵט לֵיהּ. וְהָכְתִיב: ״וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם״, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין? שְׁתֵיק רַב. אָמַר שְׁמוּאֵל: מַאי טַעְמָא שְׁתֵיק רַב? וְנֵימָא לֵיהּ: ״וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ״! יט(ב)כְּתַנָּאֵי: ״וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם״ – עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: ״וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ״. וְאִידָּךְ, הָהִיא ״וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם״ מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? אָמַר רָבָא: לְמַעוּטֵי מַעֲשֶׂה חִידּוּדִים. וְאִידָּךְ? מַעֲשֶׂה חִידּוּדִים לָאו כְּלוּם הִיא. וְאִידָּךְ, הַאי ״לְבַדּוֹ״ מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ? כ(ג)דְּתַנְיָא: בָּאוּ עָלֶיהָ עֶשְׂרָה בְּנֵי אָדָם, וַעֲדַיִן הִיא בְּתוּלָה – כּוּלָּם בִּסְקִילָה. רַבִּי אוֹמֵר: הָרִאשׁוֹן בִּסְקִילָה, וְכוּלָּן בְּחֶנֶק. תָּנוּ רַבָּנַן: ״וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת״, רַבִּי אוֹמֵר: תְּחִילָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ״. מַאי קָאַמַּר? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: רַבִּי כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר אֲרוּסָה יְצִיאָה לִשְׁרֵיפָה וְלֹא נְשׂוּאָה. וְהָכִי קָאָמַר: אִם תְּחִילַת בִּיאָה בִּזְנוּת – בִּשְׂרֵיפָה, אִידַּךְ – בְּחֶנֶק. מַאי ״וְכֵן״? כִּי הָתָם: מָה הָתָם בְּתְחִילַת בִּיאָה קָמְשָׁתַּעֵי קְרָא, הָכָא נָמֵי בְּתְחִילַת בִּיאָה קָמְשָׁתַּעֵי קְרָא. אָמַר לֵיהּ רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי: מָר לָא הָכִי אָמַר. וּמַנּוּ? רַב יוֹסֵף. רַבִּי, כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: נִשֵּׂאת לְאֶחָד מִן הַפְּסוּלִין – מִיתָתָהּ בְּחֶנֶק. וְהָכִי קָאָמַר: אִם תְּחִילַת אֲחָלָתָהּ בִּזְנוּת – בִּשְׂרֵיפָה, וְאִידַּךְ – בְּחֶנֶק. וּמַאי ״וְכֵן״? סֵימָנָא

מסורת הש״ס

א תוספתא סנהדרין; כתובות מט.

ב קידושין י.

ג קידושין טו:

תורה אור השלם

כִּי יִהְיֶה נַעַר בְּתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ [דברים כב, כג]

כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם־אִשָּׁה בְּעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל [דברים כב, כב]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף [ויקרא כא, ט]

וְאִם־בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ [דברים כב, כה]

סִימָנָא בְּעָלְמָא. [אב]מַתְנִי׳ הַמֵּסִית – זֶה הֶדְיוֹט, וְהַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט. אָמַר: יֵשׁ יִרְאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מְטִיבָה, כָּךְ מְרֵיעָה. [גד]כָּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם, חוּץ מִזּוֹ. [ה]אָמַר לִשְׁנַיִם: הֵן עֵדָיו, וּמְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר לְאֶחָד: הוּא אוֹמֵר ״יֵשׁ לִי חֲבֵירִים רוֹצִים בְּכָךְ״. [ו]אִם הָיָה עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם, מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: ״אֱמוֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ בְּיִחוּד!״ וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: ״הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד עֵצִים וַאֲבָנִים?״ אִם חוֹזֵר בּוֹ – הֲרֵי זֶה מוּטָב, וְאִם אָמַר: ״כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ, כָּךְ יָפֶה לָנוּ״ – הָעוֹמְדִין מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. הָאוֹמֵר: ״אֶעֱבוֹד״, ״אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד״, ״נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד״; ״אֶזְבַּח״, ״אֵלֵךְ וְאֶזְבַּח״, ״נֵלֵךְ וְנִזְבַּח״; ״אַקְטִיר״, ״אֵלֵךְ וְאַקְטִיר״, ״נֵלֵךְ וְנַקְטִיר״; ״אֲנַסֵּךְ״, ״אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ״, ״נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ״; ״אֶשְׁתַּחֲוֶה״, ״אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה״, ״נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה״. גְּמָ׳ הַמֵּסִית זֶה הֶדְיוֹט. טַעְמָא דְּהֶדְיוֹט, הָא נָבִיא בְּחֶנֶק. וְהַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט, טַעְמָא דְּיָחִיד, הָא רַבִּים בְּחֶנֶק. [ח־יא(א)]מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתַנְיָא: נָבִיא שֶׁהֵדִיחַ – בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת – בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. אֵימָא סֵיפָא: הַמַּדִּיחַ זֶה הָאוֹמֵר ״נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה״. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת שָׁנוּ. אֲתָאן לְרַבָּנַן. רֵישָׁא רַבִּי שִׁמְעוֹן וְסֵיפָא רַבָּנַן? רָבִינָא אָמַר: כּוּלָּהּ רַבָּנַן הִיא, וְלָא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי. רַב פָּפָּא אָמַר: כִּי קָתָנֵי ״מֵסִית זֶה הֶדְיוֹט״, לְהַכְמָנָה. [(ב)]דְּתַנְיָא: וּשְׁאָר כָּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶן, חוּץ מִזּוֹ. כֵּיצַד עוֹשִׂין לוֹ? מַדְלִיקִין לוֹ אֶת הַנֵּר בַּבַּיִת הַפְּנִימִי, וּמוֹשִׁיבִין לוֹ עֵדִים בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ הֵן רוֹאִין אוֹתוֹ וְשׁוֹמְעִין אֶת קוֹלוֹ, וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָן. וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ: ״אֱמוֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בְּיִחוּד״, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ. וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ: ״הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה״? אִם חוֹזֵר בּוֹ – מוּטָב, וְאִם אָמַר: ״כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ וְכָךְ יָפֶה לָנוּ״ – הָעֵדִים שֶׁשּׁוֹמְעִין מִבַּחוּץ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְכֵן עָשׂוּ לְבֶן סָטָדָא בְּלוֹד, וּתְלָאוּהוּ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח. [(ג)]בֶּן סָטָדָא? בֶּן פַּנְדִּירָא הוּא! אָמַר רַב חִסְדָּא: בַּעַל סָטָדָא, בּוֹעֵל פַּנְדִּירָא. בַּעַל? פַּפּוּס בֶּן יְהוּדָה הוּא! אֶלָּא, אִמּוֹ סָטָדָא. אִמּוֹ? מִרְיָם מְגַדְּלָא נְשַׁיָּא הֲוַאי! כִּדְאָמְרִי בְּפוּמְבְּדִיתָא: ״סְטַת דָּא מִבַּעְלַהּ״. מַתְנִי׳ הַמַּדִּיחַ – זֶה הָאוֹמֵר: ״נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה״. [יביג(ד)]הַמְכַשֵּׁף – הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּיב, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שְׁנַיִם לוֹקְטִין קִשּׁוּאִין, אֶחָד לוֹקֵט פָּטוּר וְאֶחָד לוֹקֵט חַיָּיב. הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּיב, הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר. גְּמָ׳ אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת שָׁנוּ כָּאן. הַמְכַשֵּׁף – זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה וְכוּ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: ״מְכַשֵּׁפָה״ – אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״מְכַשֵּׁפָה״? מִפְּנֵי שֶׁרוֹב נָשִׁים מְצוּיוֹת בִּכְשָׁפִים. [(ה)]מִיתָתָן בַּמֶּה? רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן ״מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה״. מָה לְהַלָּן בְּסַיִיף, אַף כָּאן בְּסַיִיף. [ידטו]רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן ״מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה״. מָה לְהַלָּן בִּסְקִילָה, אַף כָּאן בִּסְקִילָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: אֲנִי דַּנְתִּי ״לֹא תְחַיֶּה״ מִ״לֹּא תְחַיֶּה״, וְאַתָּה דַּנְתָּ ״לֹא תְחַיֶּה״ מִ״לֹּא יִחְיֶה״! אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי דַּנְתִּי יִשְׂרָאֵל מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁרִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב מִיתוֹת הַרְבֵּה, וְאַתָּה דַּנְתָּ יִשְׂרָאֵל מִגּוֹיִם, שֶׁלֹּא רִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב אֶלָּא

מִיתָה

רש"י

סִימָנָא בְּעָלְמָא וּבִתְחִלַּת שׁוּם דָּבָר הַכָּתוּב מְדַבֵּר דִּתְחִלַּת חִלּוּל מִיהָא הֲוָה: מַתְנִי׳ הַמֵּסִית זֶה הֶדְיוֹט מֵסִית דְּחָשְׁבִינַן לֵיהּ בְּנִסְקָלִין זֶה הֶדְיוֹט שֶׁהֵסִית אֲבָל נָבִיא שֶׁהֵסִית אֵינוֹ בִּסְקִילָה אֶלָּא בְּחֶנֶק כִּדְמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט הוּא דְּבִסְקִילָה אֲבָל מֵסִית אֶת הָרַבִּים כְּגוֹן עִיר הַנִּדַּחַת בְּחֶנֶק כִּדְמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא וְהָא לֵיכָּא לְמֵדַק אֲבָל מֵסִית אֶת הַנָּבִיא בְּחֶנֶק דְּלָא מָצִינוּ חִלּוּק בֵּין מֵסִית אֶת הַנָּבִיא לְמֵסִית אֶת הַהֶדְיוֹט אֲבָל מָצִינוּ חִלּוּק בֵּין נָבִיא שֶׁהֵסִית לְהֶדְיוֹט שֶׁהֵסִית דְּהֶדְיוֹט שֶׁהֵסִית כְּתִיב (דְּבָרִים י"ג:ו') וּסְקַלְתּוֹ בָּאֲבָנִים וּבְנָבִיא כְּתִיב (שָׁם) וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת וּמִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק: אָמַר לִשְׁנַיִם יַחַד הֵן עַצְמָן נַעֲשׂוּ עֵדִים וְאֵין צְרִיכִין לְהַתְרוֹת בּוֹ כִּשְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת אֶלָּא מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין דִּכְתִיב (שָׁם) לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו: אָמַר לְאֶחָד הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ הַנִּיסָּת צָרִיךְ לַהֲשִׁיבוֹ יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ בֹּא וֶאֱמֹר לִי בִּפְנֵיהֶם: וְאִם הָיָה הַמֵּסִית עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם כְּלוֹמַר אוֹמֵר אֵינִי יָכוֹל לְפַרְסֵם הַדָּבָר מִפְּנֵי יִרְאַת ב"ד: מַכְמִינִין לוֹ דְּמִתַּרְגְּמִינַן וְאָרַב לוֹ וּכְמַן לֵיהּ (דְּבָרִים יט) מַעֲמִידִין לֵיהּ מְאָרְבִין אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר לִשְׁמוֹעַ דְּבָרָיו: בְּיִחוּד כְּלוֹמַר אֵין אִישׁ עַכְשָׁו עִמָּנוּ וְיָכוֹל אַתָּה לוֹמַר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי: הָאוֹמֵר אֶעֱבֹד וְכוּ׳ בְּאַחַת מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת הַלָּלוּ הָוֵי מֵסִית וְחַיָּב: גְּמ׳ הָא נָבִיא אִם מֵסִית זֶה נָבִיא שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם הקב"ה לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: טַעְמָא דְּמֵסִית אֶת הַהֶדְיוֹט כְּלוֹמַר אֶת הַיָּחִיד הָא אִם מֵסִית אֶת הָרַבִּים כְּגוֹן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת לָאו בִּסְקִילָה הוּא אֶלָּא בְּחֶנֶק דְּהָא לֵיכָּא לְמֵדַק דְּהָא דְּקָתָנֵי וְהַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט לְמַעוּטֵי מֵסִית אֶת הַנָּבִיא קָאָמַר דְּלָא אַשְׁכְּחַן תַּנָּא דִּמְפַלֵּג בֵּין מֵסִית אֶת הַנָּבִיא לְמֵסִית אֶת הַהֶדְיוֹט אֲבָל בֵּין נָבִיא הַמֵּסִית לְהֶדְיוֹט הַמֵּסִית אַשְׁכְּחַן חִלּוּק כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵל: טַעְמָא דְּר"ש וְרַבָּנַן מְפָרֵשׁ בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין: מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת שָׁנוּ בְּמִשְׁנָתֵנוּ זֹאת וְאַשְׁמוֹעִינַן סֵיפָא דְּמֵדִיחַ דְּרֵישָׁא בְּמֵדִיחַ עִיר הַנִּדַּחַת קָאָמַר וה"ק הַמֵּדִיחַ דִּתְנַן לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף נג.) בַּהֲדֵי נִסְקָלִין זֶה הָאוֹמֵר לָרַבִּים נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: רָבִינָא אָמַר גָּרַס וְלָא גָּרְסִי׳ אָמַר רָבִינָא דְּאִיהוּ וְרַב פָּפָּא לָא פְּלִיגִי אֶלָּא מָר מְתָרֵץ חֲדָא וּמָר מְתָרֵץ חֲדָא וְלָא פְּלִיגִי דְּהָא בִּתְרֵי מִלֵּי אוֹקֶמְנָא לְרֵישָׁא כר"ש וְאָתוּ הָנָךְ אָמוֹרָאֵי לְתָרוּצָה כְּרַבָּנַן וְהָכִי פֵּרוּשָׁהּ רָבִינָא תְּרְצָה לַחֲדָא וַאֲמַר רֵישָׁא נַמֵּי רַבָּנַן וְהַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט לָאו לְמַעוּטֵי מֵסִית אֶת הָרַבִּים אֲתָא אֶלָּא תַּרְוַיְהוּ תְּנָא לְהוּ תַּנָּא רֵישָׁא מֵסִית אֶת הַיָּחִיד וַהֲדַר תְּנָא סֵיפָא הַמַּדִּיחַ זֶה הָאוֹמֵר לָרַבִּים נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: וְלֹא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי כְּלוֹמַר אִי קַשְׁיָא לָךְ לִתְנֵי מֵסִית אֶת הָרַבִּים וְלָא לִתְנֵי מֵסִית אֶת הַיָּחִיד דְּהָא פְּשִׁיטָא דְּכוּלְּהוּ מוֹדוּ בָּהּ דְּבִסְקִילָה אוֹרְחָא לְתַנָּא לְמִתְנֵי הָכִי תְּנָא מִלְּתָא בְּרֵישָׁא דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ וַהֲדַר תְּנָא רְבוּתָא וְלֹא זוֹ דְּמֵסִית יָחִיד בִּלְבַד בִּסְקִילָה אֶלָּא אַף זוֹ דְּמֵסִית רַבִּים בִּסְקִילָה וּדְלָא כְּר׳ שִׁמְעוֹן וְרַב פַּפָּא אֲתָא אַף לְתָרוּצֵי לְדְקָתָנֵי הַמֵּסִית זֶה הֶדְיוֹט לָאו לְמַעוּטֵי נָבִיא הַמֵּסִית קָתָנֵי אֶלָּא כָּל הַמְּסִיתִים קָרֵי הֶדְיוֹטוֹת מִשּׁוּם הַכְמָנָה כְּלוֹמַר מֵסִית הֶדְיוֹט וְשׁוֹטֶה הוּא וּמִדַּת הַקַּלִּין נוֹהֵג בּוֹ שֶׁמְּקִלִּין בְּחַיָּיו שֶׁכָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת צְרִיכִין הַתְרָאָה וְזֶה נֶהֱרַג בְּהַכְמָנָה: בַּבַּיִת הַפְּנִימִי בְּחַדְרֵי חֲדָרִים לְפִי שֶׁהוּא יָרֵא לְדַבֵּר בְּגָלוּי: הֵן רוֹאִין אוֹתוֹ לְאוֹר הַנֵּר שֶׁעִמּוֹ דְּאִי לָא מָצֵי חָזוּ לֵיהּ לָא מָצֵי מַסְהֲדֵי עֲלֵיהּ לְחִיּוּבֵהּ קְטָלָא וְאַף עַל גַּב דְּשָׁמְעִי קָלֵיהּ דְּמָצֵי לְמֵימַר לָא הֲוַאי אֲנָא: וְשׁוֹמְעִין קוֹלוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר דִּבְרֵי הֲסָתָה: [הוֹסָפָה מֵחֶסְרוֹנוֹת הַשַּׁ"ס: בֶּן סָטָדָא בַּעַל אִמּוֹ סָטָדָא שְׁמוֹ: סְטַת דָּא עַל שֵׁם שֶׁזַּנָּתָא קָרֵי לַהּ הָכִי:] מַתְנִי׳ הַמַּדִּיחַ זֶה הָאוֹמֵר וְכוּ׳ בַּגְּמָרָא מוֹקֵם לַהּ בְּמַדִּיחַ עִיר הַנִּדַּחַת: הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מַמָּשׁ בִּסְקִילָה: וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם מַרְאֶה לַבְּרִיּוֹת כְּאִלּוּ הוּא עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם: שְׁנַיִם מְלַקְּטִין קִשּׁוּאִין בִּמְכַשְּׁפוּת לְפָנֵינוּ אֶחָד מֵהֶן לוֹקֵט וְחַיָּב וַחֲבֵרוֹ לוֹקֵט וּפָטוּר: הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁהָיְתָה כָּאן שָׂדֶה קִשּׁוּאִין וּלְקָטָהּ מַמָּשׁ בִּכְשָׁפִים חַיָּב: הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם מַרְאֶה לָנוּ כְּאִלּוּ הִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד וְהַקִּשּׁוּאִין לֹא זָזִין מִמְּקוֹמָן פָּטוּר: גמ׳ מְכַשֵּׁפָה אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דְּהָא גַּבֵּי אוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּמְכַשְּׁפִים הֵם לֹא חִלֵּק בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ׳:כ"ז) אִישׁ אוֹ אִשָּׁה: לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה בְּשֶׁבַע אֻמּוֹת כְּתִיב: מַה לְהַלָּן בְּסַיִף דִּכְתִיב בְּסִיחוֹן וְעוֹג וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי חָרֶב (בַּמִּדְבָּר כ"א:כ"ד): מַה לְהַלָּן בְּסִינַי: בִּסְקִילָה דִּכְתִיב (שְׁמוֹת י"ט:י"ג) כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה: שֶׁרִבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב מִיתוֹת הַרְבֵּה וּמָצִינוּ בְּסִינַי שֶׁנִּבְחֲרָה בָּהֶן סְקִילָה:

תוספות

מַתְנִי׳ רָבִינָא אָמַר כו׳ פֵּי׳ הַקּוּנְטְרֵס ול"ג אָמַר רָבִינָא דְּאִיהוּ וְרַב פָּפָּא לָא פְּלִיגִי וְאֵין זוֹ שִׁיטַת הַשַּׁ"ס ור"ת מְפָרֵשׁ דְּרָבִינָא מְשַׁנֵּי כֻּלָּהּ מַתְנֵי׳ דְּהַמֵּסִית זֶה הֶדְיוֹט דְּמַשְׁמַע הֶדְיוֹט וְלֹא נָבִיא נָמֵי זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי דִּתְנַן בְּסֵיפָא הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט דְּמַשְׁמַע כָּל מִי שֶׁמֵּסִית אֲפִילוּ נָבִיא וְרַב פָּפָּא הָא לֹא מִסְתַּבֵּר לִי׳ דְּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט דַּאֲתָא לְמֵימַר אֲפִילוּ נָבִיא:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין כו:
ב מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:
ג מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ג:
ד מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ה:
ה מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:
ו מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ג:
ז מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:
ח סמג לאוין כג:
ט מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:
י מיי׳ פה׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:
יא מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ א:
יב סמג לאוין נא:
יג מיי׳ פי״א מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ טו:
יד סמג לאוין נא:
טו מיי׳ פי״א מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ טו:

מסורת הש״ס

א לקמן פט:
ב תוספתא סנהדרין
ג שבת קד:
ד תוספתא סנהדרין
ה מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ וגו׳ [דברים יג, ז]

מכשפה. השורש כש"ף בסורית פירושו להתפלל, לעבוד את האלהים, וגו׳ [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:יז, יא]

מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה [שמות כב, יז]
מכשפה, בלשון נקבה, "מפני שרוב נשים מצויות בכשפים" (סנהדרין וגו׳ [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:יז, יב]

רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ וגו׳ [דברים כ, טז]

וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן וגו׳ [במדבר כא, כד]

לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ וגו׳ [שמות יט, יג]

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין נא, טוש"ע יו"ד סי' קעט סעי' טו:

ב מיי' פי"א מהלכ' עבודה זרה וחוקות הגויים הלכ' טו:

וְכִי מִפְּנֵי שֶׁסָּמְכוּ מַהֲכָא דִּיֵּישׁ בְּרֵישׁ יְבָמוֹת (דף ד. ושם) דרי' יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ סָמוּכִין בְּעַלְמָא וא"ת שְׁאנֵי הָכָא דְּלָא דָּרֵישׁ מִשּׁוּם דְּאֵיכָא ג"ש דְּמַפְקָא מְסָמוּכִין כְּדְדָרֵישׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי דְּדָרֵישׁ לֹא תִחְיֶה מִלֹּא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה דְּאַטּוּ רַבִּי עֲקִיבָא דְּיָלִיף מִלֹּא תִחְיֶה דְּבִסְקִילָה מִי נַיְמָא דְּלָא ס"ל כְּרַבָּנַן דְּדָרְשִׁינַן סְמוּכִין אֶלָּא ע"כ מִשּׁוּם דְּאֵיכָּא ג"ש דְּלָא תְּחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה דְּמַפְקָא מְסָמוּכִין וי"ל דְּדַיֵּק מִלְּשׁוֹן דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר וְכִי מִפְּנֵי שֶׁסָּמְכוּ מַשְׁמַע דְּבִשּׁוּם מָקוֹם לָא דָּרְשִׁינַן:

מִיתָה אַחַת. (א)בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: נֶאֱמַר ״מְכַשֶּׁפָה לֹא תְחַיֶּה״, וְנֶאֱמַר ״כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת״. סָמְכוּ עָנְיָן לוֹ, מָה שׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה בְּסְקִילָה – אַף מְכַשֶּׁפֶת בְּסְקִילָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: מִלֹּא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה דְּבִסְקִילָה? אֶלָּא, אוֹב וְיִדְּעוֹנִי בִּכְלַל מְכַשֵּׁפִים הָיוּ, וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ עֲלֵיהֶן וְלוֹמַר לְךָ: מָה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי בְּסְקִילָה – אַף מְכַשֵּׁף בְּסְקִילָה. (ב)לְרַבִּי יְהוּדָה נָמֵי, לִיהְווֹ אוֹב וְיִדְּעוֹנִי שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד, וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין! אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה: עֲדַיִן אָמְרָה, קָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה: שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד מְלַמְּדִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן כְּשָׁפִים? שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה. (ג)״אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ״, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֲפִילּוּ לִדְבַר כְּשָׁפִים. הָהִיא עוֹד מִלְבַדּוֹ״, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֲפִילּוּ לִדְבַר כְּשָׁפִים. הָהִיא אִיתְּתָא דַּהֲוָת קָא מְהַדְּרָא לְמִשְׁקַל עַפְרָא מִתּוּתֵי כַּרְעֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא. אֲמַר לַהּ: אִי מִסְתַּיְיעָתְּ, זִילִי עֲבִידִי. ״אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ״ כְּתִיב. אִינִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן מְכַשְּׁפִים? שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה, זִילִי עֲבִידִי. שָׁאנֵי רַבִּי חֲנִינָא, דְּנָפִישׁ זְכוּתֵיהּ. (ד)אָמַר רַבִּי אַיְיבוּ בַּר נַגָּרִי אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: ״בְּלַהֲטֵיהֶם״ – אֵלּוּ מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, ״בְּלַהֲטֵיהֶם״ – אֵלּוּ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת״. אָמַר אַבָּיֵי: דְּקָפִיד אַמְּנָא – שֵׁד, דְּלָא קָפִיד אַמְּנָא – כְּשָׁפִים. (ה)אָמַר אַבָּיֵי: הִלְכוֹת כְּשָׁפִים כְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, יֵשׁ מֵהֶן בִּסְקִילָה, וְיֵשׁ מֵהֶן פְּטוּר אֲבָל אָסוּר, וְיֵשׁ מֵהֶן מוּתָּר לְכַתְּחִלָּה. אבן(ו)הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה – בִּסְקִילָה, הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. מוּתָּר לְכַתְּחִלָּה – כְּדַרַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא: כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא הָווּ עָסְקִי בְּהִלְכוֹת יְצִירָה, וּמִיבָּרֵי לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָא, וְאָכְלִי לֵיהּ. אָמַר רַב אַשֵׁי: חֲזִינָא לֵיהּ לַאֲבוּהּ דְּקָרְנָא, דְּנָפֵיץ וְשָׁדֵי כְּרֵיכֵי דְּשִׁירָאֵי מִנְּחִירֵיהּ. (ו)״וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא״. אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר: מִיכָּן שֶׁאֵין הַשֵּׁד יָכוֹל לִבְרוֹאוֹת בְּרִיָּה פָּחוֹת מִכְּשְׁעוֹרָה. רַב פָּפָּא אָמַר: הָאֱלֹהִים! אֲפִילּוּ כִּגְמָלָא נָמֵי לָא מָצֵי בָּרֵי. הַאי מִיכְּנִיף לֵיהּ, וְהַאי לָא מִיכְּנִיף לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רַב לְרַבִּי חִיָּיא: לְדִידִי חֲזֵי לִי הַהוּא טַיָּיעָא, דְּשַׁקְלֵיהּ לְסַפְסִירָא וַעֲיֵידֵיהּ לְגַמְלָא, וּטְרַח לֵיהּ בְּטַבְלָא, וְקָם. אָמַר לֵיהּ: לְבָתַר הָכִי, דָּם וּפַרְתָּא מִי הֲוַאי? אֶלָּא, הַהִיא אָחִיזַת עֵינַיִם הֲוָה. זְעֵירִי אִיקְּלַע לַאֲלַכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. זְבַן חַמְרָא. כִּי מְטָא לְאַשְׁקוֹיֵיהּ מַיָּא, פָּשַׁר וְקָם גַּמְלָא דְּאוֹסְקַנְיָתָא. אֲמַרוּ לֵיהּ: אִי לָאו זְעֵירִי אַתְּ, לָא הֲוָה מַהְדְּרִינַן לָךְ. מִי אִיכָּא דְּזָבֵין מִידֵּי הָכָא וְלָא בָּדֵיק לֵיהּ אֲמַיָּא? יַנַּאי אִיקְּלַע לְהָהוּא אוּשְׁפִּיזָא. אֲמַר לְהוּ: אַשְׁקְיוּן מַיָּא. קָרִיבוּ שְׁתִיתָא. חֲזָא דְּקָא מְרַחֲשָׁן שִׁפְוָותַהּ, שְׁדָא פּוּרְתָּא מִינֵּיהּ. הָווּ עָקְרֵי. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא שְׁתַאי מִדֵּידְכוּ, אַתּוּן נָמֵי שְׁתוּ מִדִּידִי. אַשְׁקְיֵיהּ, הַוַאי חַמְרָא. רַכְבֵהּ, סָלֵיק לְשׁוּקָא. אֲתָא חֲבֶרְתֵּהּ, פְּשָׁרָה לַהּ. חַזְיֵיהּ דְּרָכֵיב וְקָאֵי אַאִיתְתָא בְּשׁוּקָא. (ז)״וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, הִשְׁרִיצָה וּמִלְאָה כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (ט)כְּתַנָּאֵי: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה וּמִלְאָה כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: עֲקִיבָא, מָה לְךָ אֵצֶל הַגָּדָה? כַּלֵּה מִדַּבְּרוֹתֶיךָ וְלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאׇהָלוֹת. צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, שְׁרָקָה לָהֶם וְהֵם בָּאוּ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כּוֹ׳.

וְהָא מִיתָה אַחַת כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לִבְנֵי נֹחַ אֵינוֹ אֶלָּא סַיִף: סָמְכוּ עָנְיָן לוֹ סָמְכוּ עָנְיָן הַמְכַשֵּׁף לְשׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה עָנְיָן פָּרָשָׁה: שׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה בִּסְקִילָה הָא יִלְפִינַן לַהּ בְּהַאי פִּרְקִין מִדְּמִיהֶם בָּם דִּכְתִיב בָּם בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ וְגָמְרִי לַהּ מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּכְתִיב בְּהוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (וַיִּקְרָא כ':כ"ז): רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ סְמוּכִין: נוֹצִיא אֶת זֶה מִדִּין מִיתוֹת קַלּוֹת לְסִקִילָה הַחֲמוּרָה מִכֻּלָּן: אֶלָּא מִכְּלָל וּפָרַט אַתְּ לָמֵד בְּסִקִילָה: בִּכְלָל כָּל הַמְכַשְּׁפִים? שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה. הַתָּם נָמֵי כְּתִיב מִיתָה בְּדִכְתִיב לֹא תְחַיֶּה לְמָה יָצְאוּ לְהַזְכִּירָן בְּעִנְיָנָן וְלִכְתֹּב בָּהֶן סְקִילָה לְהַקִּישׁ לָהֶם אֶת הַכְּלָל וְזוֹ מִדָּה בַּתּוֹרָה כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל וכו׳: שְׁנֵי כְתוּבִין הָווּ לִיהּ לְמִכְתַּב חַד אוֹ אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי וְלִשְׁתּוֹק: עֲדַיִן אָמְרָה כְּמוֹ הָדָא אִמְרָה זֹאת אוֹמֶרֶת: קָסָבַר ר' יְהוּדָה וכו׳ וּבְכָל דּוֹכְתֵי דְּאָמַר אֶלָּא לְמ"ד מְלַמְּדִין מַאי אִבָּא לְמֵימַר ר' יְהוּדָה הִיא וּמַהֲכָא יִלְפִינַן: כְּשָׁפִים נוֹטָרִיקוֹן כַּחַשׁ פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה שֶׁעַל מִי שְׁנִגְזַר לְחָיוֹת מִמִּיתִין: אֲפִילּוּ כְּשָׁפִים אֵין בָּהֶן כֹּחַ לִפְנֵי גְּזֵרָתוֹ שֶׁאֵין כֹּחַ מִלְבָדוֹ: מִתּוֹתֵי כְּרֵעֵיהּ לַעֲשׂוֹת לוֹ מַכְשֵׁפוּת: אִם מִסְתַּיֵּעַ מִלְּתֵיהּ אִם אַתְּ מַצְלַחַת לַעֲשׂוֹת לִי מְכַשֵּׁפוּת עֲשֵׂי: אֵין עוֹד מִלְבָדוֹ כְּתִיב וְאִם הַמָּקוֹם חָפֵץ בִּי לֹא תּוּכְלִי לְהָרַע וְאִם תּוּכְלִי מַאתּוֹ יֵצֵא וַאֲנִי מְקַבְּלָן: דְּנָפֵישׁ זְכוּתֵהּ וּמִסְרִי נַפְשֵׁהּ מִשְּׁמַיָּא לְאַצּוֹלֵי: בְּלַהֲטֵיהֶם כְּמוֹ (שׁוֹפְטִים ד) וַתִּבֹא (בַּלָּט) בַּסֵּתֶר: זֶה מַעֲשֵׂה שֵׁדִים שֶׁנִּסְתָּרִים וְאֵינָן נִרְאִין כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּלַהֲטֵיהֶם הָיוּ הַחַרְטֻמִּין עוֹשִׂין בְּלַחֲשֵׁיהֶם ע"י שֵׁדִים: בְּלַהֲטֵיהֶם אֵלּוּ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שֵׁדִים אֶלָּא מַעֲצְמוֹ: לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים וּמִתְהַפֶּכֶת מֵאֵלֶיהָ וְדוֹמֶה לִכְשָׁפִים (ולא) ע"י שֵׁדִים הָיְתָה מִתְהַפֶּכֶת אֶלָּא מֵאֵלֶיהָ וְקָרֵי לַהּ לַהַט: דְּקָפֵיד אַמְּנָא שֵׁד מִי שֶׁמַּקְפִּיד עַל הַכְּלִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלֹא כְּלִי הָרָאוּי לְאוֹתוֹ דָּבָר בִּגּוֹן שֵׁרֵי בֹּהֶן שֶׁצָּרִיכִין סַכִּין שֶׁקָּתוֹ שְׁחוֹר וְשֵׁרֵי כּוֹס שֶׁצָּרִיכִין כּוֹס שֶׁל זְכוּכִית: דְּלָא קָפֵיד אַמְּנָא שֶׁבְּכָל כְּלֵי הָיָה עוֹשֶׂה: כְּהִלְכוֹת שַׁבָּת דְּמִלְאכוֹת בְּסְקִילָה וּשְׁבוּת פָּטוּר אֲבָל אָסוּר וְצִידַת צְבִי וְצִפּוֹר שֶׁנִּכְנְסָת לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ עַד שֶׁתֶּחְשׁךְ וּמֵפִיס מַרְסָא לְהוֹצִיא מְמֻנֶּה לַחָה הָכִי אִיתָא בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרָג (דף קז.) וְכֵן צָד נָחָשׁ בְּמִתְעַסֵּק בּוֹ שֶׁלֹּא יִנָּשְׁכוּ אוֹתוֹ מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה הָכָא נָמֵי הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִמָּשׁ בְּסְקִילָה: הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם מֵרָאָה כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם פָּטוּר אֲבָל אָסוּר: עִסְקֵי בְּהִלְכוֹת יְצִירָה וּמְמַיְּלֵא אָבְרוֹ לְהוּ עִגְלָא תִּלְתָּא עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מְצָרְפִים אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם וְאֵין מִיתָה אַחַת כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לִבְנֵי נֹחַ אֵינוֹ אֶלָּא סַיִף: סָמְכוּ עָנְיָן לוֹ סָמְכוּ עָנְיָן הַמְכַשֵּׁף לְשׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה בְּסְקִילָה הָא יִלְפִינַן לַהּ בְּהַאי פִּרְקִין מִדְּמִיהֶם בָּם דִּכְתִיב בָּם בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ וְגָמְרִי לַהּ מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּכְתִיב בְּהוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (וַיִּקְרָא כ':כ"ז): רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ סְמוּכִין: נוֹצִיא אֶת זֶה מִדִּין מִיתוֹת קַלּוֹת לְסִקִילָה הַחֲמוּרָה מִכֻּלָּן: אֶלָּא מִכְּלָל וּפָרַט אַתְּ לָמֵד בְּסִקִילָה: בִּכְלָל כָּל הַמְכַשְּׁפִים? שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה. הַתָּם נָמֵי כְּתִיב מִיתָה בְּדִכְתִיב לֹא תְחַיֶּה לְמָה יָצְאוּ לְהַזְכִּירָן בְּעִנְיָנָן וְלִכְתֹּב בָּהֶן סְקִילָה לְהַקִּישׁ לָהֶם אֶת הַכְּלָל וְזוֹ מִדָּה בַּתּוֹרָה כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל וכו׳: שְׁנֵי כְתוּבִין הָווּ לִיהּ לְמִכְתַּב חַד אוֹ אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי וְלִשְׁתּוֹק: עֲדַיִן אָמְרָה כְּמוֹ הָדָא אִמְרָה זֹאת אוֹמֶרֶת: קָסָבַר ר' יְהוּדָה וכו׳ וּבְכָל דּוֹכְתֵי דְּאָמַר אֶלָּא לְמ"ד מְלַמְּדִין מַאי אִבָּא לְמֵימַר ר' יְהוּדָה הִיא וּמַהֲכָא יִלְפִינַן: כְּשָׁפִים נוֹטָרִיקוֹן כַּחַשׁ פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה שֶׁעַל מִי שְׁנִגְזַר לְחָיוֹת מִמִּיתִין: אֲפִילּוּ כְּשָׁפִים אֵין בָּהֶן כֹּחַ לִפְנֵי גְּזֵרָתוֹ שֶׁאֵין כֹּחַ מִלְבָדוֹ: מִתּוֹתֵי כְּרֵעֵיהּ לַעֲשׂוֹת לוֹ מַכְשֵׁפוּת: אִם מִסְתַּיֵּעַ מִלְּתֵיהּ אִם אַתְּ מַצְלַחַת לַעֲשׂוֹת לִי מְכַשֵּׁפוּת עֲשֵׂי: אֵין עוֹד מִלְבָדוֹ כְּתִיב וְאִם הַמָּקוֹם חָפֵץ בִּי לֹא תּוּכְלִי לְהָרַע וְאִם תּוּכְלִי מַאתּוֹ יֵצֵא וַאֲנִי מְקַבְּלָן: דְּנָפֵישׁ זְכוּתֵהּ וּמִסְרִי נַפְשֵׁהּ מִשְּׁמַיָּא לְאַצּוֹלֵי: בְּלַהֲטֵיהֶם כְּמוֹ (שׁוֹפְטִים ד) וַתִּבֹא (בַּלָּט) בַּסֵּתֶר: זֶה מַעֲשֵׂה שֵׁדִים שֶׁנִּסְתָּרִים וְאֵינָן נִרְאִין כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּלַהֲטֵיהֶם הָיוּ הַחַרְטֻמִּין עוֹשִׂין בְּלַחֲשֵׁיהֶם ע"י שֵׁדִים: בְּלַהֲטֵיהֶם אֵלּוּ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שֵׁדִים אֶלָּא מֵעַצְמוֹ: לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים וּמִתְהַפֶּכֶת מֵאֵלֶיהָ וְדוֹמֶה לִכְשָׁפִים (ולא) ע"י שֵׁדִים הָיְתָה מִתְהַפֶּכֶת אֶלָּא מֵאֵלֶיהָ וְקָרֵי לַהּ לַהַט: דְּקָפֵיד אַמְּנָא שֵׁד מִי שֶׁמַּקְפִּיד עַל הַכְּלִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלֹא כְּלִי הָרָאוּי לְאוֹתוֹ דָּבָר בִּגּוֹן שֵׁרֵי בֹּהֶן שֶׁצָּרִיכִין סַכִּין שֶׁקָּתוֹ שְׁחוֹר וְשֵׁרֵי כּוֹס שֶׁצָּרִיכִין כּוֹס שֶׁל זְכוּכִית: דְּלָא קָפֵיד אַמְּנָא שֶׁבְּכָל כְּלֵי הָיָה עוֹשֶׂה: כְּהִלְכוֹת שַׁבָּת דְּמִלְאכוֹת בְּסְקִילָה וּשְׁבוּת פָּטוּר אֲבָל אָסוּר וְצִידַת צְבִי וְצִפּוֹר שֶׁנִּכְנְסָת לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ עַד שֶׁתֶּחְשׁךְ וּמֵפִיס מַרְסָא לְהוֹצִיא מְמֻנֶּה לַחָה הָכִי אִיתָא בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוֹרָג (דף קז.) וְכֵן צָד נָחָשׁ בְּמִתְעַסֵּק בּוֹ שֶׁלֹּא יִנָּשְׁכוּ אוֹתוֹ מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה הָכָא נָמֵי הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִמָּשׁ בְּסְקִילָה: הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם מֵרָאָה כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם פָּטוּר אֲבָל אָסוּר: עִסְקֵי בְּהִלְכוֹת יְצִירָה וּמְמַיְּלֵא אָבְרוֹ לְהוּ עִגְלָא תִּלְתָּא עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מְצָרְפִים אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם וְאֵין

כָּאן מִשּׁוּם מְכַשֵּׁפוּת דְּמַעֲשֶׂה הקב"ה הַן ע"י שֵׁם קְדֹשָׁה שֶׁלּוֹ הוּא: אַבּוֹהּ דְּקַרְנָא מְכַשֵּׁף הָיָה: מְנַפֵּץ חַטְמוֹ בְּכֹחַ מוקיי"ר בְּלַעַ"ז: וּשְׁדֵי כְּרֵיכֵי דְּשִׁירָאֵי מְנַחֵירָיו מַשְׁלִיךְ חֲתִיכוֹת שֶׁל מְעִילִים: אֲצַבַּע אֱלֹהִים הִיא מַכָּה זוֹ שֶׁל כִּנִּים לֹא עַל יְדֵי מְכַשֵּׁפוּת בָּאָה אֶלָּא עַל פִּי הקב"ה דְּאֵין לַחַרְטֻמִּים יְכֹלֶת בָּהּ: לָא מָצֵי בָּרֵי אֵין יָכוֹל לִבְרֹא אֲפִילּוּ בְּרִיָּה גְּדוֹלָה אֶלָּא כְּשֶׁהַשֵּׁד צָרִיךְ לִבְרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת הוּא מְאַפֵּף וּמֵבִיא מִן הַהֶפְקֵר: הַאי מִכְּנִיף לֵיהּ בְּרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת נוֹחִים לְקַבְּצָם וְנֶאֱסָפִים יַחַד אֲלֵיהֶן אֲבָל בְּרִיָּה קְטַנָּה אֵינָהּ נֶאֱסֶפֶת שֶׁאֵין בָּהּ כֹּחַ לִבָּא מִמָּקוֹם רָחוֹק: הָכִי גָּרְסִינַן אָמַר לוֹ רַב לְרַבִּי חִיָּא וְלָא גָּרְסִינַן אֵינִי: טַיָּיעָא סוֹחֵר עֲרָבִי: שָׁקַל סַפְסָרָא וַעֲיֵידֵיהּ לְגַמְלָא וְחָתַךְ גְּמַל לְאַבָּרִים כְּמוֹ רָאוּהוּ מְגַיֵּד דְּבָקָרָ בָּתְרָא דְּיִבְמוֹת (דף קכ:): וּטְרַח לַהּ בְּטַבְלָא וְקָם קִשְׁקֵשׁ לוֹ בְּזוּג אסקד"א בְּלַעַ"ז וְעָמַד לוֹ עַל רַגְלָיו: אָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא לְרַב: לְבָתַר הָכִי דָּם וּפַרְתָּא מִי הֲוָה אַחַר שֶׁעָמַד הַגָּמָל כְּלוּם נִמְצֵאת שָׁם לְכְלוּךְ מִן הַדָּם וְהַפֶּרֶשׁ: הַהוּא אָחִיזַת עֵינַיִם הֲוָה וְלֹא מְגַיֵּד הוּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲיוֹת הַמֵּת: פָּשַׁר נָמַס הַמַּכְשֵׁפוּת. כָּל מִלֵּי מְכַשֵּׁפוּת נִבְדָּקִין עַל מַיִם חַיִּים וּנְמוֹחִין: קָם גַּמְלָא דְּסִקוֹנְיָתָא נַעֲשָׂה הַחֲמוֹר דַּף שֶׁל גֶּשֶׁר שֶׁעָשׂוּ תְּחִלָּה אֶת הַדַּף חֲמוֹר. גַּמְלָא גֶּשֶׁר. סְקוּנְיָתָא מִין עֵץ הוּא: אִיכָּא דְּזָבֵין מִדַּעַם הָכָא וכו׳ כְּלוֹמַר יֵשׁ לוֹקֵחַ בָּעִיר הַזֹּאת שֶׁמַּחֲזֵקֶת בִּכְשָׁפִים שׁוּם סְחוֹרָה וְאֵינוֹ בּוֹדְקָהּ עַל הַמַּיִם: יַנַּאי אִקְּלַע לְהַהִיא אֲשָׁפִּיזָא וְלָא גָּרְסִינַן רַבִּי יַנַּאי דְּלָאו אֵינִישׁ מְעַלְיָא הוּא שֶׁעָשָׂה כְּשָׁפִים: שְׁתִיתָא קָמַח טָרוּף בְּמַיִם: חֲזֵיהּ דְּמָרַחֲשָׁן שִׁפְוָותָהּ רָאָה יַנַּאי הָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה לוֹ הַמַּשְׁקֶה שֶׁהָיָה שִׁפְוָותָיו נְעוֹת הַכִּיר שֶׁכַּשְּׁפָנִית הִיא: שְׁדָא פּוּרְתָּא מִן הַמַּשְׁקֶה לְאַרְץ וְנַעֲשׂוּ עֲקַרְבִּים: אֲנָא שְׁתַאי מִדִּידְכוּ לֹא גָּלָה לָהֶם הַדָּבָר שֶׁהֵבִין בְּדָבָר וְהָרְאָה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ שְׁתָאוֹ: הַהוּא חַמְרָא הָאִשָּׁה נַעֲשֵׂית חֲמוֹר: רַכְבֵהּ יַנַּאי וְסָלֵיק בְּשׁוּקָא: פְּשָׁרָא לַהּ מִיחֵתְ אֶת הַכְּשָׁפִים וְחָזְרָה לְקַדְמוּתָהּ: הַצְּפַרְדֵּעַ אַחַת מִמַּעְיָהּ וְיָצְאוּ וְלָדוֹת: מְדַבְּרוֹתֶיךָ מָנַע מִדְּבָרֶיךָ וּפְנֵה לְהֲלָכוֹת נְגָעִים וַאֲהָלוֹת שֶׁהֵן חֲמוּרִים וּבָהֶם אַתָּה מְחֻדָּד וְלֹא בַּהַגָּדָה: שְׁרָקָה לָהֶם וְשָׁמְעוּ קוֹלוֹ כָּל הַצְּפַרְדֵּעִים שֶׁבָּעוֹלָם וְהֵם בָּאוּ:

מסורת הש"ס

א יבמות ד.; ברכות כא:

ב לקמן עב.; זבחים מו.; זבחים כג.; יומא ס.; זבחים נז.; שבועות כו.; לעיל מה.; פסחים כו.; ערכין יד.; קידושין מב.; עבודה זרה נד.; קידושין נח.; גיטין עו.; חולין קיז.; מעילה יא.; נזיר לז.; קידושין לד.; קידושין לז.; קידושין כד.; חולין קיג.; בכורות מט.; פסחים מה.; כריתות ו.

ג חולין ז:

ד שמות רבה

ה מועד קטן יב.

ו אוצר מדרשים ספר יצירה הקדמה ב; אוצר מדרשים פסיקתא חדתא ה; לעיל סה:

ז שמות רבה

ח שמות רבה

ט תנא דבי אליהו רבה; חגיגה יד.

תורה אור השלם

[שמות כב, יז]
[שמות כב, יח]
[ויקרא כ]
[דברים ד, לה]
[בראשית ג, כד]
[שמות ז, יא]
[שמות ז, כב]
[שמות ח, טו]
[שמות ח, ב]

מסורת הש"ס

א מסכת כלה רבתי; אבות דרבי נתן
ב משנה כלים
ג משנה כלים
ד מועד קטן כו.
ה עבודה זרה מג:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה לחלוק תפיליו וכו' דקסבר שבת לאו זמן תפילין. עי' מג"א סי' שח ס"ק יא:
שם ד"ה משקולת קטנה וכו' לחפותה בעורו. עיין ב"ב דף פ"ט ע"ב תוספות ד"ה ולא:

תורה אור השלם

וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל־עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יובָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר [ויקרא יא, לא-לב]
וְאַלִּישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אֲבִי אֲבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים [מלכים ב ב, יב]
כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם [דברים יח, ט]

וְהָא מִלְּתָא דְּלִקְיטַת קִשּׁוּאִין: ר"ע מַר' יְהוֹשֻׁעַ גְּמַר לָהּ בְּתַמְיהָּה: קִינּוּף לַחְלֹק תְּפִלִּין פ"ה שֶׁל ר' אֱלִיעֶזֶר אע"ג דְּלָא הָיָה ר"א זָז מִמָּקוֹם אֶחָד קָרֵי לֵהּ אִסּוּר שְׁבוּת דְּכֹל שֶׁאֵסְרוּ חֲכָמִים לְצֵאת בּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אִסּוּר לָצֵאת בּוֹ לָחָצֵר וה"ה אַפִּי' יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם א' אִסּוּר: הֵיאַךְ מַנִּיחִין אִסּוּר סְקִילָה מִשּׁוּם דְּמַדְלִיקִין וְאַחַר כָּךְ חוֹלְצִין וְקָשֶׁה דִּבְפֶרֶק בְּמֶה מַדְלִיקִין (שַׁבָּת דף לה: וְשָׁם) מַשְׁמַע אִיפְּכָא דְּתַנְיָא שְׁלִישִׁית לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר דִּבְרֵי רַבִּי נָתָן ר' יְהוּדָה אוֹמֵר שְׁלִישִׁית לַחֲלֹק תְּפִלִּין וּפ"ה הָתָם וּמַדְלִיק בָּרְבִיעִית וְאֵין לוֹמַר וּמַדְלִיק בַּשְּׁנִיָּה מִדְּקָאָמַר הָתָם בָּתַר הָכִי שְׁנִיָּה לְהַדְלִיק כְּמַאן לָא כַּר' נָתָן וְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא וְגַם אֵין לוֹמַר שֶׁמַּדְלִיק בַּשְּׁלִישִׁית וה"ק שְׁלִישִׁית אַף לַחֲלֹק תְּפִלִּין וּלְעוֹלָם מַדְלִיק בְּרִישָׁא מִדְּקָאָמַר הָתָם שְׁלִישִׁית לְהַדְלִיק וּמוּקֵי לָהּ כְּרַבִּי נָתָן וְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא וְעוֹד קָשֶׁה אִטּוּ הוֹרְקָנוֹס לֹא יָדַע מִנְהָגוֹ וי"ל דְּוַודַּאי תְּפִלִּין בְּרִישָׁא אֶלָּא שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה אִחֲרוּ לְהַדְלִיק מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ טְרוּדִין בְּחֲלִיצָתוֹ וּלְכָךְ הָיָה גּוֹעֵר בּוֹ: וְטַהֲרָתָן בְּמֶה שֶׁהֵן פ"ה דְּנָחְלְקוּ לְעִנְיַן טְבִילָה בְּנִקְרָעוּ אִי חוֹצֵץ מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ אוֹ לֹא וּבְהָדְיָא לֹא אַשְׁכְּחַן פְּלוּגְתָּא אֶלָּא בְּפ' כ"ג דְּכֵלִים תְּנַן הַכַּדּוּר וְהָאִימּוּס וְהַקְּמֵעַ וּתְפִלִּין שֶׁנִּקְרְעוּ הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא בְּמֶה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר אַלְמָא אֵין תּוֹכוֹ חָשׁוּב כְּלוּם וְהָא דְּתַנְיָא בְּתוֹסְפְתָּא ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר אַף מַטְבִּילִין כְּמוֹ שֶׁהֵן אַלְמָא מִדְּלָא חָיֵץ בְּטְבִילָה ש"מ דְּהֲוֵי חִבּוּר: הָיָה מַכָּה בְּבָשָׂרוֹ וּמִשּׁוּם שֶׁרֶט לַנֶּפֶשׁ (וַיִּקְרָא י"ט:כ"ח) לֵיכָּא דְּמִשּׁוּם תּוֹרָה קָעָבִיד כִּדְאָמַר הַרְבֵּה מַעוֹת יֵשׁ לִי וְאֵין לִי שֶׁלְּחָנִי לְהַרְצוֹתָן:

וְהָא רַבִּי עֲקִיבָא מֵרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ גְּמִיר לַהּ? וְהָתַנְיָא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵירָיו לְבַקְּרוֹ. הוּא יוֹשֵׁב בְּקִינּוּף שֶׁלּוֹ, וְהֵן יוֹשְׁבִין בְּטַרְקְלִין שֶׁלּוֹ. [א]וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, וְנִכְנַס הוּרְקָנוֹס בְּנוֹ לַחְלוֹץ תְּפִלָּיו. גָּעַר בּוֹ וְיָצָא בְּנִזְיפָה. אָמַר לָהֶן לַחֲבֵירָיו: כְּמִדּוּמֶּה אֲנִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אַבָּא נִטְרָפָה. אָמַר לָהֶן: דַּעְתּוֹ וַדַּעַת אִמּוֹ נִטְרָפָה! הֵיאַךְ מַנִּיחִין אִיסּוּר סְקִילָה וְעוֹסְקִין בְּאִיסּוּר שְׁבוּת? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ חֲכָמִים שֶׁדַּעְתּוֹ מְיוּשֶּׁבֶת עָלָיו, נִכְנְסוּ וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו מֵרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר לָהֶם: לָמָּה בָּאתֶם? אָמְרוּ לוֹ: לִלְמוֹד תּוֹרָה בָּאנוּ. אָמַר לָהֶם: וְעַד עַכְשָׁיו לָמָּה לֹא בָּאתֶם? אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה לָנוּ פְּנַאי. אָמַר לָהֶן: תְּמִיהַּ אֲנִי אִם יָמוּתוּ מִיתַת עֲצָמָן. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: שִׁלִּי מַהוּ? אָמַר לוֹ: שִׁלְּךְ קָשֶׁה מִשֶּׁלָּהֶן. נָטַל שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו וְהִנִּיחָן עַל לִבּוֹ, אָמַר: אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתַיי, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי סִפְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּגְלְלִין! הָרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי, וְהִרְבֵּה תּוֹרָה לִימַּדְתִּי. הִרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי, וְלֹא חִסַּרְתִּי מֵרַבּוֹתַי אֶפִילּוּ כַּכֶּלֶב הַמְלַקֵּק מִן הַיָּם. הִרְבֵּה תּוֹרָה לִימַּדְתִּי, וְלֹא חִסְרוּנִי תַּלְמִידַי אֶלָּא כְּמִכְחוֹל בְּשִׁפּוֹפֶרֶת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּבַהֶרֶת עַזָּה, וְלֹא הָיָה אָדָם שׁוֹאֲלֵנִי בָּהֶן דָּבָר מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת, וְאָמְרִי לַהּ: שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת, בִּנְטִיעַת קִשּׁוּאִין, וְלֹא הָיָה אָדָם שׁוֹאֲלֵנִי בָּהֶן דָּבָר מֵעוֹלָם, חוּץ מֵעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף. פַּעַם אַחַת אֲנִי וְהוּא מְהַלְּכִין הָיִינוּ בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לִי: רַבִּי, לַמְּדֵנִי בִּנְטִיעַת קִשּׁוּאִין. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד, נִתְמַלְּאָה כָּל הַשָּׂדֶה קִשּׁוּאִין. אָמַר לִי: רַבִּי, לִמַּדְתַּנִי נְטִיעָתָן, לַמְּדֵנִי עֲקִירָתָן. אָמַרְתִּי דָּבָר אֶחָד, נִתְקַבְּצוּ כּוּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד. [ב]אָמְרוּ לוֹ: הַכַּדּוּר וְהָאִמּוּם וְהַקְּמֵיעַ וּצְרוֹר הַמַּרְגָּלִיּוֹת וּמְשָׁקוֹלֶת קְטַנָּה, מַהוּ? אָמַר לָהֶן: הֵן טְמֵאִין, וְטַהֲרָתָן בְּמֶה שֶׁהֵן. [ג]מִנְעָל שֶׁעַל גַּבֵּי הָאִמּוּם, מַהוּ? אָמַר לָהֶן: הוּא טָהוֹר, וְיָצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: הוּתַּר הַנֶּדֶר, הוּתַּר הַנֶּדֶר! [ד]לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת פָּגַע בּוֹ רַבִּי עֲקִיבָא בֵּין קֵסָרִי לְלוֹד. הָיָה מַכֶּה בִּבְשָׂרוֹ עַד שֶׁדָּמוּ שׁוֹתֶת לָאָרֶץ. פָּתַח עָלָיו בְּשׁוּרָה וְאָמַר: אֲבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו. הָרְבֵּה מָעוֹת יֵשׁ לִי וְאֵין לִי שׁוּלְחָנִי לְהַרְצוֹתָן. אַלְמָא, מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר גַּמְרַהּ? גַּמְרַהּ מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְלָא סַבְרַהּ. הָדַר גַּמְרַהּ מֵרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְאַסְבְּרַהּ נִיהֲלֵיהּ. [ה]הֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָאָנַן תְּנַן: הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה – חַיָּיב! לְהִתְלַמֵּד שָׁאנֵי, דְּאָמַר מָר: "לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת" – לַעֲשׂוֹת אִי אַתָּה לָמֵד, אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת.

הָדַרַן עָלָךְ אַרְבַּע מִיתוֹת

מַתְנִי׳

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין רכ:
ב מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ה:
ג מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ יא:
ד מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ה:
ה מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ה:
ו מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ו:
ז מיי׳ פח׳ מהל׳ גזילה ואבידה הל׳ ו:

מַתְנִי' בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה בֶּן הַסָּמוּךְ לְגִבּוֹרְתּוֹ. וא"ת דִּלְמָא שָׁנָה שֶׁלְּפָנֵי גְּדֻלּוּת כְּדְאַשְׁכְּחַן (נְדָה דף מו.) בְּמַפָּלָא הַסָּמוּךְ לְאִישׁ לְעִנְיַן נְדָרִים וּמפר"ת דְּהָכָא דְּרֵישׁ לְאִישׁ דְּמַשְׁמַע לְשׁוֹן גְּבוּרָה כְּדִכְתִיב (מלכים א ב):ב'-ג') וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ וא"ת א"כ לְמָה לֵן בְּמַתְנִי' טַעְמָא דְּשָׁלְא בָּא לִכְלַל מִצְוֹת וי"ל דַּהֲוָה אָמִינָא דְּמִקְּדָם הֲבָאַת שְׂעָרוֹת מַתְחִיל הַזְּמַן דְּסָמוּךְ לְגִבּוֹרְתּוֹ שֶׁל אִישׁ וַאֲפִי' הֲוֵי יוֹתֵר מִג' חֳדָשִׁים לֹא הֲוָה חָיְשִׁינַן בַּמֶּה שֶׁבִּימֵי קְטָנוּת כֵּיוָן דְּאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹלִיד דְּקָרֵינָא בֵּהּ בֵּן וְלֹא אָב:

אב(א) **מַתְנִי'** בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? ג[מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁהִדְבִּירוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן" – בֵּן וְלֹא בַּת, בֵּן וְלֹא אִישׁ. קָטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל מִצְוֹת. גְּמ' קָטָן מְנָלַן דְּפָטוּר? מְנָלַן?! כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא: שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל מִצְוֹת! וְתוּ, הֵיכָא אַשְׁכְּחַן דְּעָנַשׁ הַכָּתוּב, דְּהָכָא לִיבְעֵי קְרָא לְמִיפְטְרֵיהּ? אֲנַן הָכִי קָאָמְרִינַן: אַטּוּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל חֶטְאוֹ נֶהֱרָג? עַל שֵׁם סוֹפוֹ נֶהֱרָג! וְכֵיוָן דְּעַל שֵׁם סוֹפוֹ נֶהֱרָג, אֲפִילּוּ קָטָן נָמֵי? וְעוֹד, "בֵּן" וְלֹא אִישׁ – קָטָן מַשְׁמַע! אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: דְּאָמַר קְרָא, "וְכִי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן" – בֵּן הַסָּמוּךְ לְגִבּוֹרְתּוֹ שֶׁל אִישׁ. ד[וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן הַתַּחְתּוֹן כּוּ'. תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: עַד שֶׁיַּקִּיף עֲטָרָה. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: הַקָּפַת גִּיד, וְלֹא הַקָּפַת בֵּיצִים. ו[ב]אָמַר רַב חִסְדָּא: קָטָן שֶׁהוֹלִיד, אֵין בְּנוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן" – לְאִישׁ בֵּן, וְלֹא לְבֵן בֵּן. הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב! אִם כֵּן, לֵימָא קְרָא: "כִּי יִהְיֶה בֵּן לְאִישׁ". מַאי "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן"? שְׁמַע מִינַּהּ לְכִדְרַב חִסְדָּא. ז[ג]וְאֵימָא: כּוּלֵּיהּ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא? אִם כֵּן, נֵימָא קְרָא "בֶּן אִישׁ". מַאי "לְאִישׁ בֵּן"? שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי. ח[ד]וּפְלִיגָא דְּרַבָּה, דְּאָמַר רַבָּה: קָטָן אֵינוֹ מוֹלִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל". וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֵל? ט[אֶלָּא, בְּגָדֵל הַגֵּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

וְאָמַר מַתְנִי' בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה בֶּן הַסָּמוּךְ לְגִבּוֹרְתּוֹ כְּדִכְתִיב וְכוּ' סֵדֶר נְסִקְלִין דְּתַנְיָא בְּפִרְקִין דְּלֵעֵיל מְסַיֵּם הִלְכוֹתָיו וְאָזֵל: מְשֶׁיָּבִיא ב' שְׂעָרוֹת אֲבָל מְקֻמֵּי הָכִי לָא מָעֲנֵשׁ כִּדְמִפְרֵשׁ וְאָזֵל שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּא לִכְלַל מִצְוֹת: עַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן שֶׁיִּהְיֶה זָקָן מַקִּיף שֵׁעָר סָבִיב בַּלּוֹ: הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן לֹא זָקָן מַמָּשׁ אֶלָּא זָקָן אוֹתוֹ הַמָּקוֹם אֶלָּא שֶׁהִדְבִּירוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה: שֶׁנֶּאֱמַר בֵּן וְלֹא אִישׁ וְזֶה מְשֻׁחָרָר וְזָקָן אִישׁ הוּא וְאע"ג דְּבֵן מִקְּטָנוּתוֹ קְרוּי בֵּן לָא מָצֵינַן לְחַיּוּבֵי מִקְּמֵי שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת דְּקָטָן פָּטוּר שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל מִצְוֹת הִלְכָּךְ חִיּוּבֵהּ בָּתַר הָכִי הוּא וְאע"ג דְּמִכִּי מַיְתֵי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְעִנְיַן כָּל הַתּוֹרָה אִישׁ הֲוֵי מִיהוּ כִּי מְיַעֲטֵיהּ קְרָא לְאוּ בְּתַחְלַת אֲשׁוּתוֹ קָא מְמַעֵט כְּדְמִפְרֵשׁ בַּגְּמָרָא בֶּן הַסָּמוּךְ לִגְבוּרָתוֹ שֶׁל אִישׁ אַלְמָא בְּתַחְלַת אֲשׁוּתוֹ חִיּוּבֵהּ קְרָא: גְּמ' הֵיכָא אַשְׁכְּחַן בְּשֶׁאֵר עֲנָשִׁין דְּעָנַשׁ הַכָּתוּב אֶת הַקָּטָן דְּהָכָא בָּעֵי קְרָא לְמִפְטְרֵהּ: אַטּוּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל שֵׁם חֶטְאוֹ נֶהֱרָג דְּנִבְעֵי בַּר עוֹנְשִׁין וְכִי מַה חֵטְא שֶׁיֵּהָרֵג מִפְּנֵי שֶׁאָכַל תַּרְטֵימָר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לֹג יַיִן וְעַל שֵׁם סוֹפוֹ נֶהֱרָג כְּדְמִפְרֵשׁ בְּשִׁלְהֵי פִּרְקִין (דף עב.) סוֹף שֶׁמְּגַמֵּר נִכְסֵי אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא וְכוּ' אֲמָרָה תּוֹרָה מוּטָב יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב: וְכִי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לִכְשֶׁיַּגִּיעַ לִכְלַל אִישׁ הַבֵּן הַזֶּה קוֹרֵא לוֹ הַכָּתוּב בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה: תַּנֵּי ר' חִיָּא בְּמַתְנִיתֵהּ הָכִי מְשֻׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן עַד שֶׁיַּקִּיף עֲטָרָה: כִּי אָתָא רַב דִּימִי פְּרִישָׁה דְּהָא דְּתַנְיָא עַד שֶׁיַּקִּיף עֲטָרָה לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּהַקָּפַת זָקָן הַתַּחְתּוֹן דְּקָתָנֵי מַתְנִי' הַקָּפַת גִּיד קָאָמַר סָמוּךְ לְבֵיצִים וְלֹא הַקָּפַת הַכִּיס שֶׁל בֵּיצִים דְּהָוֵי לְבָתַר הָכִי טוּבָא: רַב חִסְדָּא סָבַר קָטָן שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת מוֹלִיד: לְכִדְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר הַאי לְאִישׁ בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַצְמוֹ קָאֵי וְהָכִי קָאָמַר כְּשֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן לְאִישׁ כְּלוֹמַר כְּשֶׁיַּגִּיעַ לִכְלַל אִישׁוּת: ה"ג א"כ לֵימָא קְרָא בֵּן לְאִישׁ דְּמַשְׁמַע שֶׁפִּיר דְּהָכִי קָאָמַר כִּי יִהְיֶה הַבֵּן לִכְלַל אִישׁ: מַאי כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן הַשְׁתָּא מַשְׁמַע כְּשֶׁיִּהְיֶה לְאִישׁ בֵּן דְּהַאי אִישׁ אַאֲבוֹת קָאֵי וּלְמִעוּטֵי דְּבָנוֹ שֶׁל קָטָן פָּטוּר לְעוֹלָם: וְאֵימָא כּוּלֵּיהּ הַאי קְרָא לְכִדְרַב חִסְדָּא הוּא דְּאָתֵי לְמִעוּטֵי בְּנוֹ שֶׁל קָטָן אֲבָל קָטָן עַצְמוֹ מְחַיֵּב דְּהָא בֵּן כְּתִיב וְסָמוּךְ לְגִבּוֹרְתּוֹ שֶׁל אִישׁ מְנָא לָן: ה"ג א"כ לֵימָא קְרָא כִּי יִהְיֶה בֵּן אִישׁ א"כ דְּכוּלֵּיהּ אַאֲבוֹת קָאֵי לֹא לְכִתּוֹב בֵּהּ לָמָּ"ד אֶלָּא וְכִי יִהְיֶה בֶּן אִישׁ סוֹרֵר וּמוֹרֶה דְּמַשְׁמַע בְּנוֹ שֶׁל אִישׁ וְלֹא בְּנוֹ שֶׁל קָטָן: מַאי וְכִי יִהְיֶה לְאִישׁ לָמָּה הִקְדִּים לְאִישׁ בְּרִישָׁא וְהַצָּרִךְ לְהַטִּיל בּוֹ לָמָּ"ד: שְׁמַע מִנַּהּ תַּרְתֵּי מִשּׁוּם דְּהַשְׁתָּא מַשְׁמַע הָכִי כִּי יִהְיֶה בֵּן לְאִישׁ כְּשֶׁיַּגִּיעַ לִגְבוּרָתוֹ שֶׁל אִישׁ וּמִשְׁתַּמַע נָמֵי אַאֲבוֹת כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ גְּדוֹל בֵּן וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה לְקָטָן בֵּן: וּפְלִיגָא דְּרַבָּה הָא דְּרַב חִסְדָּא דְּאָמַר קָטָן שֶׁמּוֹלִיד פָּטוּר דְּאַלְמָא דְּקָטָן מוֹלִיד פְּלִיגָא דְּרַבָּה: וְאִם אֵין לְאִישׁ גֹּאֵל וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר דִּכְתִיב לְעֵיל מִנַּהּ וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְהַאי אַשְׁמוֹ קֶרֶן שֶׁל גֵּזֵלָה: שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים אֵין לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים כָּל זְמַן שֶׁלֹּא כָּלוּ בְּנֵי יַעֲקֹב הַקְּרוֹב קְרוֹב קוֹדֵם: בְּגָדֵל הַגֵּר וּמֵת לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים:

מסורת הש"ס

א נדה נב.; משנה נדה
ב שבועות ט.
ג לעיל מו:
ד ספרי במדבר

תורה אור השלם

כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם [דברים כא, יח]
וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו [במדבר ה, ח]

מסורת הש"ס

א בבא קמא קט:

ב סוטה יא.

ג משנה סנהדרין; פסחים יא.; לעיל מ.

ד יבמות נז.; לעיל נה.; משנה נדה; קידושין י.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה קנאה וכו' שיקבל אביה את גיטה. עיין יבמות דף קט ע"א ברש"י ד"ה קטנה שהשיאה ובקידושין דף מג ע"ב ברש"י ד"ה היא ואביה. ובקידושין דף י ע"א תוס' ד"ה ומקבל:

תורה אור השלם

וְאָמְרוּ אֶל־זְקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא [דברים כא, כ]

אֶל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ [משלי כג, כ]

וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהוּא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֹּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חָפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יומתו כִּי־לֹא חָפְשָׁה [ויקרא יט, כ]

וְכִי־יַזִּד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת [שמות כא, יד]

וְזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף [בראשית כה, כט]

וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה [במדבר לה, כד]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין עג, טור חו"מ סי' ששז:

ב מיי' פח' מהל' גזילה ואבידה הל' יז:

ג סמג לאוין רכ:

ד מיי' פז' מהל' ממרים הל' ו:

ה סמג לאוין רכ:

ו מיי' פז' מהל' ממרים הל' ו:

וְאָמַר רַחֲמָנָא אִישׁ וְלֹא כְּתִיב וְאִם אֵין לוֹ גּוֹאֵל מַאי טַעְמָא כְּתִיב אִישׁ אֶלָּא מְשׁוּם דִּכְתִיב וְאִם דִּמְשַׁמַע פְּעָמִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹרְשִׁים וּלְהֶכִי כְּתִיב אִישׁ לְלַמֵּדְךָ אִישׁ הוּא דְאִיכָּא לְסִפּוּקֵי שָׁמַע יוֹלִיד בָּנִים מִשְׁנָתֵנוּ אַיְנָךְ רִאשׁוֹן לְהַקְדִּישׁ קָרֵן שֶׁלּוֹ וּלְתוֹתוֹ לַכֹּהֵן עַד שֶׁתַּדַּע שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים וּלְהֶכִי כְּתִיב אִישׁ לְלַמֵּדְךָ אִישׁ הוּא דְאִיכָּא לְסִפּוּקֵי שָׁמַע יוֹלִיד

**אנ(א)וְאָמַר רַחֲמָנָא: "אִישׁ". אִישׁ – אַתָּה צָרִיךְ לַחֲזוֹר עָלָיו אִם יֵשׁ לוֹ גּוֹאֲלִין וְאִם לָאו. קָטָן – אִי אַתָּה צָרִיךְ לַחֲזוֹר עָלָיו, בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִין. אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי: "אִישׁ" – אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ. בָּן תִּשַּׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁנָּרְאוּ לְבִיאָה מְנַיִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִישׁ". אָמַר לֵיהּ: יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ מוֹלִיד, כְּתִיב הָכָא שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ דָּמֵי. (ב)דְּבֵי חִזְקִיָּה תָּנָא: "וְכִי יָזִד אִישׁ" – אִישׁ מֵזִיד וּמַזְרִיעַ, וְאֵין קָטָן מֵזִיד וּמַזְרִיעַ. אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדָּכַי לְרַב אַשֵׁי: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "מֵזִיד" לִישָׁנָא דְּבַשּׁוֹלֵי הוּא? דִּכְתִיב: "וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד". וְהָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "בֵּן" – וְלֹא אָב? גהֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּאִיעַבַּר בְּתַר דְּאַיְיתִי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְאוֹלִיד מִקַּמֵּיהּ דִּלְקִיף זְקַן, וְהָא רַבִּי כְּרוֹסְפְּדַאי: כָּל יְמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד! אֶלָּא לָאו דְּאִיעַבַּר מִקַּמֵּי דְּלַיְיתֵי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְאוֹלִיד מִקַּמֵּיהּ דִּלְקִיף זְקַן, וּשְׁמַע מִינַּהּ: קָטָן מוֹלִיד! לָא, לְעוֹלָם דְּאִיעַבַּר בְּתַר דְּאַיְיתִי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְאוֹלִיד בָּתַר דְּאַקֵּיף זְקַן. וּדְקָא קַשְׁיָא דְּרַבִּי כְּרוֹסְפְּדַאי – כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: אָמְרִי בְּמַעְרְבָא "בֵּן" – וְלֹא הָרְאוּ לְקָרוֹתוֹ אָב. (ד)גּוּפָא, אָמַר רַבִּי כְּרוֹסְפְּדַאי אָמַר רַבִּי שַׁבְּתַי: כָּל יְמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד. וְהָאָנָן תְּנַן: מְשֻׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְעַד שֶׁיַּקִּיף זְקָן! הִקִּיף זְקָן – אַף עַל גַּב דְּלָא מְלוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. מְלוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים – אַף עַל גַּב דְּלָא הִקִּיף. יָתֵיב רַבִּי יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד קַמֵּיהּ דְּרַבִּינָא, וְיָתֵיב וְקָאָמַר מִשְׁמֵיהּ דְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: שְׁמַע מִינַּהּ מִדְּרַבִּי כְּרוֹסְפְּדַאי אָמַר רַבִּי שַׁבְּתַי, יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה אֵין עוּבָּרָהּ נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ: עוּבָּרָהּ נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ, לְמָה לִי שְׁלֹשָׁה? בְּתְרֵי וְתְלָתָא סַגְיָא! אָמַר לֵיהּ: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ, עוּבָּרָהּ נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ. זִיל בָּתַר רוּבְּא. אַמְרוּהָ קַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר לֵיהּ: וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת מִי אָזְלִינַן בָּתַר רוּבְּא? הַתּוֹרָה אָמְרָה: "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה", וְאַתְּ אָמַרְתְּ זִיל בָּתַר רוּבְּא?! (ה)אַהְדְּרוּהָ קַמֵּיהּ דְּרַבִינָא. אָמַר לֵיהּ: וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת לָא אָזְלִינַן בָּתַר רוּבְּא? וְהָתְנַן: אֶחָד אוֹמֵר "בִּשְׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ" וְאֶחָד אוֹמֵר "בִּשְׁלֹשָׁה", עֵדוּתָן קַיֶּימֶת, שֶׁוַּדַּאי יוֹדֵעַ בְּעִיבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה בָּתַר רוּבְּא, נַיְמָא: הֲנֵי דַּוְקָא קָא מַסְהֲדִי, וְאַכְחוֹשֵׁי הוּא דְּקָא מְכַחֲשִׁי אַהֲדֵי! אֶלָּא לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן זִיל בָּתַר רוּבְּא, וְרוּבָּא דְּאִינָשֵׁי עֲבְדֵי דְּטָעוּ בְּעִיבּוּרָא דְּיַרְחָא! (ו)אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה מִדְּפְתִּי: אַף אֲנַן נְמֵי תְּנֵינָא, בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד מִתְקַדֶּשֶׁת בִּבְיאָה, וְאִם בָּא עָלֶיהָ יָבָם – קְנָאָהּ, וְחַיֶּיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ. וּמְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ, לְטַמֵּא מִשְׁכָּב הַתַּחְתּוֹן כְּבָעְלָהּ. נִישַּׁאת לַכֹּהֵן – אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַפְּסוּלִין – פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל הָעֲרָיוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה – מוּמָתִין עָלֶיהָ, וְהִיא פְּטוּרָה.

אֲמַאי?

קָטָן אִי אַתָּה צָרִיךְ לַחֲזוֹר כו' וא"ת וּמְנָא לֵיהּ לְהָאי קָטָן מְמוֹנָא הָאֲמְרִי' בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קנז.) אֵין זְכִיָּה לְקָטָן וְאִי בְּשָׁזְכוּ לוֹ ע"י אַחֵר הָא אֵיכָא לְמֵ"ד בְּפָ' מִי שֶׁמֵּת זְכִין לְגַדּוֹל וְאֵין זְכִין לְקָטָן וְאַפֵּ' לְמֵ"ד זְכִין לְקָטָן הֵינוּ מִדְּרַבָּנָן וְלֹא מִדְּאוֹרַיְתָא דְּזְכִיָּה מִתּוֹרַת שְׁלִיחוּת כְּדִמוֹכָח בפ"ק דְּבָבָא מְצִיעָא (דף י. ע"ש) דְּאָמְרִי' חָצֵר מְשׁוּם יָדֵהּ אִתְרְבִי וְלָא גָּרַע מִשְּׁלִיחוּת וְקָטָן לָאו בַּר שְׁלִיחוּת הוּא וּמִיהוּ בְּפָ' הַתְּקַבֵּל (גִּטִּין דף סד: וְשָׁם) גַּבֵּי צְרוֹר וְזוֹרְקוֹ אֲגוּז וְנוֹטְלוֹ זוֹכֶה לְעַצְמוֹ וְאֵין זוֹכֶה לַאֲחֵרִים חֵפֶץ וּמַחֲזִירוֹ לְאַחַר שָׁעָה זוֹכֶה בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לַאֲחֵרִים מְשָׁמַע דְּהַנְיוּ מִדְּאוֹרַיְתָא מִדְּפָרִיךְ לְמ"ד אֶחָד וָה וְאִ' זֶה זוֹכֶה לְעַצְמוֹ וְאֵין זוֹכֶה לַאֲחֵרִים מֵהֶהִיא דְּמַעֲרִימִין עַל מַעֲשַׂר שֵׁנִי דְּמַשְׁמַע דְּזוֹכֶה לַאֲחֵרִים מִדְּאוֹרַיְתָא וְהָא דְּתָנֵן בְּהַנִּזְקִין (שָׁם דף נט:) מְצִיאַת חֵרֵשׁ וְקָטָן יֵשׁ בָּהֶן גְּזֵל מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם אֲבָל מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא דַּעַת אַחֶרֶת מְקָנָה אוֹתָן שֶׁאֲנִי וְהַשְׁתָּא נִיחָא הָא דְּאָמַר בְּפָ' לוּלֵב וַעֲרָבָה (סֻכָּה דף מו:) לֹא מְקָנֵי אִינִישׁ לוּלְבָּהּ לְיָנוֹקָא דְּיָנוֹקָא מְקָנָא קָנֵי אַקְנוֹיֵי לֹא מְקָנֵי דְּמֵיקָנָא קָנֵי אֲפִילּוּ מִדְּאוֹרַיְתָא דע"י דַּעַת אַחֵר מְקָנָה אוֹתָן וְזוֹכֶה מִדְּאוֹרַיְתָא לַאֲחֵרִים לְרַב אַסִי דְּגִטִּין וּלְעַצְמוֹ לְכֻלֵּי עָלְמָא וְהָא דְּאָמַר בְּרֵישׁ פ"ב דְּקִדּוּשִׁין (דף מב. וְשָׁם) אִישׁ זוֹכֶה וְאֵין קָטָן זוֹכֶה הֵינוּ דְּאֵין מְמַנִּין אֲחֵרִים עַל פִּסְחוֹ אִי נָמֵי שֶׁאֵין זוֹכֶה לַאֲחֵרִים קַאָמַר אע"ג דְּדַעַת אֲחֵרִים מְקָנָה אוֹתָן וּדְלֹא כְּרַב אַסִי וא"ת וְהֵיאַךְ מְדַקְדֵּק בְּגִטִּין דְּזוֹכֶה לַאֲחֵרִים מִדְּפוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לַאֲחֵרִים וְהָלֹא אַפֵּ' לְעַצְמוֹ לָא זַכִּי מִדְּאוֹרַיְתָא כְּשֶׁאֵין דַּעַת אֲחֵרִים מְקָנָה אוֹתָן וּבְחִלּוּל מַעֲשַׂר מִי אִיכָּא דַּעַת אַחֶרֶת מְקָנָה לַאֲחֵרִים ע"י וְכֵיוָן קָטָן וי"ל דְּקִסְבָר הַמַּקְשֶׁה דִּכְמוֹ שְׁזוֹכֶה לְעַצְמוֹ בְּחִלּוּל מַעֲשַׂר מִן הַתּוֹרָה מֵהֶמֶת דְּמַקְלֵא לְאִישׁ דְּאוֹרַיְתָא כְּמוֹ כֵן זוֹכֶה לַאֲחֵרִים מִן הַתּוֹרָה וּקְצַת מִשְׁמַע בִּירוּשְׁלְמִי בְּפֶרֶק חֲלוֹן דְּאִם הוּא בֶּן דַּעַת אִית לֵהּ זְכִיָּה מִדְּאוֹרַיְתָא דְּאָמְרִינַן רַבָּנָן דְּקֵיסָרֵי אָמְרֵי כְּאן בְּתִינוֹק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת כְּאן בְּתִינוֹק שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת וּבְאֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב"מ דף עא ע"ב) מִשְׁמַע דְּלַיֵּת לֵיהּ זְכִיָּה מִדְּאוֹרַיְתָא דְּגַרְסִי' בְּרוּב סְפָרִים קָטָן נָהֲי דְּשְׁלִיחוּת לַיֵּת לֵהּ זְכִיָּה מִדְּרַבָּנָן אִית לֵהּ וְיֵשׁ סְפָרִים דְּלָא גָּרְסִי' מִדְּרַבָּנָן וְעוֹד מִשְׁכַּחַת לֵהּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן לְקָטָן כְּגוֹן שֶׁיֵּרֵשׁ אֶת אָבִיו קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּדְאָמְרִינַן בפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף יח.) דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו דְּבַר תּוֹרָה שְׁנָא' כִּי יַרֵּשׁ לְעָשׂוֹ נָתַתִּי אֶת הַר שֵׂעִיר אִי נָמֵי בְּמַעֲשֶׂה יָדַיו דְּמַלְאַכְתּוֹ וּשְׂכַר טָרְחוֹ שֶׁלּוֹ מִדְּאוֹרַיְתָא וא"ת הֵיאַךְ יִתְחַיֵּב אָדָם אֲשָׁם עַל גְּזֵלוֹ הָא אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן כְּדִדְרַשִׁינַן בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף קו:) וּבְפֶרֶק שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים (שְׁבוּעות דף מב.) כִּי יִתֵּן אִישׁ וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם וי"ל דְּהָנֵי מִלֵּי בְּטַעֲנַת כְּפִירָה וְהוֹדָאָה אֲבָל ע"פ עֵד אֶחָד נִשְׁבָּעִים אִי נָמֵי בְּקוֹפֵץ וְנִשְׁבָּע וא"ת וְהֵיאַךְ נִתְגַּיֵּר כִּי אָמְרִינַן נָמֵי דְּקָטָן אִית לֵהּ זְכִיָּה מִדְּאוֹרַיְתָא ה"מ יִשְׂרָאֵל אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אָמְרִינַן בְּאֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב"מ דף עב.) דְּכֵיוָן דְּלָא אִתֵּי לְכְלַל שְׁלִיחוּת לַיֵּת לֵהּ זְכִיָּה אִפֵּ' מִדְּרַבָּנָן אִית לֵהּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאוֹ קוּשְׁיָא הִיא דא"כ תִּקְשֵׁי לָן כָּל גֵּרִים הֵיאַךְ מַטְבִּילִין אוֹתָן אֶלָּא כֵּיוָן דְּזָכְיוּ בְּאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר זָכְיוּ בְּאֶחָד וְאַפֵּ' קָטָן לֵית לֵהּ זְכִיָּה מִדְּאוֹרַיְתָא וַדַּאי קָשֶׁה הֵיאַךְ נִתְגַּיֵּר וי"ל כְּגוֹן שֶׁנִּתְגַּיְּרָה אִמּוֹ כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת כְּדְאָמְרִי' בְּפֶרֶק הָעֲרֵל (יְבָמוֹת דף עח. וְשָׁם) אִשָּׁה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה בְּנָהּ אֵין צָרִיךְ טְבִילָה וְאֶפְשָׁר הַשְׁתָּא דְּאַחֲרֵי כֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אִמּוֹ וּמִיהוּ קָשֶׁה מֵהֶהִיא דפ"ק דְּכְתֻבּוֹת (דף יא. וְשָׁם) דְּאָמְרִי' גֵּר קָטָן מְטַבִּילִין אוֹתוֹ ע"ד ב"ד וּלְכָל מִלֵּי חָשִׁיב גֵּר לְהִתְיַרֵּשׁ בְּבַת יִשְׂרָאֵל וְקִדּוּשָׁיו וּבְנָיו חוֹלְצִין וּמְיַבְּמִין וּלְכָל מִלֵּי דְּאוֹרַיְתָא וְלֹא מַשְׁמַע שֶׁיְּהֵא כֹּחַ בְּיָד חֲכָמִים לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה חָדָא דה"מ בְּשֵׂב וְאַל תַּעֲשֶׂה וְהָאי קוּם עֲשֵׂה הוּא וְעוֹד מִדְּפָרִיךְ מַאי קמ"ל תִּנְיָנָא זָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְנִרְאֶה דְּזָכְיָה דְּגֵרוּת לָא דְּמֵי לְשְׁאָר זְכִיּוֹת דְּמַה שב"ד מַטְבִּילִין אוֹתוֹ אֵינָם זוֹכִין בַּעֲבוּרוֹ אֶלָּא הוּא זוֹכֶה בְּעַצְמוֹ וּבְגוּפוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה גֵּר וְנִכְנָס תַּחַת כַּנְפֵּי הַשְּׁכִינָה וְהָא דְּפָרִיךְ בְּכְתֻבּוֹת (שָׁם) תִּנְיָנָא זָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וּמְשֵׁנִי מַהוּ דְּתֵימָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּהֶקְפֵּקְרָא נִיחָא לֵיהּ הֵינוּ מִשּׁוּם דְּאִם הָיְתָה חוֹבְתוֹ לֹא הָיָה לב"ד לְהִתְמַצֵּעַ לְהַכְנִיס גּוּפוֹ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹבָה וַאֲפִילּוּ בְּתִינוֹק דְּלָאו בַּר דַּעַת חָשִׁיב גֵּר מִדְּמֵיתֵי מִקְטָנָה פְּחוּתָה מִבַּת שְׁלֹשָׁה שֶׁהַזְּכִיָּה בְּעַצְמוֹ הוּא כִּדְפָרֵשׁית שֶׁהַמְּילָה וְהַטְּבִילָה בְּגוּפוֹ וְגַם מְצִינוּ שֶׁאֲבוֹתֵינוּ נִכְנְסוּ לִבְרִית בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת דָּמִים וְכֻמָּה קְטָנִים הָיוּ בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה וּבְפֶרֶק עֲשָׂרָה יוּחְסִין (קִדּוּשִׁין דף עד.) אָמַר ר"ש דְּגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ כְּשֵׁרָה לְכַהֲנָּה שֶׁנִּזְקְקָה לְיִשְׂרָאֵל וּמִיתֵי רְאָיָה מִדְּכְתִיב בִּשְׁלַל מִדְיָן וְכֹל הַטַּף בְּנָשִׁים וְגוֹ' וַהֲרֵי פִּנְחָס הָיָה עִמָּהֶן וְאָמְרִינַן בְּכְתֻבּוֹת (דף יא.) הַגְּדִילוּ יְכוֹלִין לְמִחּוֹת הָא אָמְרִינַן דִּכְשֶׁנִּגְדְּלוּ שָׁעָה אַחַת וְלֹא מִחוּ שׁוּב אֵין יְכוֹלִין לְמִחּוֹת דְּמוֹעֵיל לְהוּ מִילָה וּטְבִילָה שֶׁל קְטַנּוּת שֶׁהָיְתָה בְּגוּפָם וְאֵין חֲסֵרִים אֶלָּא קַבָּלַת מִצְוֹת וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּגְדְּלוּ וְלֹא מִחוּ הֵינוּ קַבָּלָה: בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים וא"ת דְּמַשְׁמַע דְּקָטָן בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים מִשּׁוּם דְּאֵינוֹ מוֹלִיד וְכֵן בְּפָ' הַמַּדָּר (נְדָרִים דף לה:) זֹאת תּוֹרַת הַיּוֹלֶדֶת בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה וּפְרִיךְ קְטַנָּה בַּת לֵדָה הִיא מֵאי קוּשְׁיָא הָא אָמְרִינַן לְקַמָּן בְּשִׁמְעָתִין מִקְדָּם הַרְבֵּה וְהָא דְּקָאָמַר לְקַמָּן וְכִי עֲבַד בְּצַלְאֵל מִשְׁכָּן בַּר י"ג שָׁנָה הָוֵה דְּכְתִיב אִישׁ אִישׁ שְׁנַיִם וְיוֹם אֶחָד בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מְמַהֲרִים לְהָבִיא שְׁעָרוֹת כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְקֻדָּם הַרְבֵּה וְהָא דְּקָאָמַר לְקַמָּן וְכִי עֲבַד בְּצַלְאֵל מִשְׁכָּן בַּר י"ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ גְּדוֹלִים בְּמִקְצָת חָכְמָה וְהָא דְּקָאָמַר מִשְׁכָּן בַּר י"ג שָׁנָה הָוֵה דְּכְתִיב אִישׁ אִישׁ בְּשָׁנִים בַּחֹדֶשׁ הָיוּ בּוֹדְקִין (סַנְהֶדְרִין דף מא:) ד"ה **בַּת** ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד פַּרְשִׁתִּי בְּפָ' אַרְבַּע מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין נה:):

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין צד, טוש"ע או"ח סי' קסז סעי' א:
ב מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' יג:
ג מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ו:
ד מיי' פא' מהל' יבום וחליצה הל' טז:
ה סמג לאוין צד, טוש"ע או"ח סי' קסז סעי' א:
ו מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' יג:
ז מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ו:
ח מיי' פא' מהל' יבום וחליצה הל' טז:

דַּל תַּרְתֵּי שְׁנֵי לְתִלְתָא עִבּוּרֵי פֵּי' בַּקּוּנְטְ' כְּלוֹמַר פָּחוֹת מִכָּ' חֳדָשִׁים אֵין שְׁהוּת לְעֻבָּר ז' חֳדָשִׁים לְחֲרָיוֹן וְחֹדֶשׁ לִימֵי נִדּוֹת וְטָהֳרָה אִשְׁתְּכַח דְּכָל חַד בְּתַמְנֵי אוֹלִיד אֲחִיתְּפֶל הוֹלִיד אֲלִיעָם לְח' שָׁנִים וְח' חֳדָשִׁים לְעִבּוּרוֹ וּמִשְּׁנוֹלַד שָׁהָה ח' שָׁנִים וְהוֹלִיד אֶת בַּת שֶׁבַע וְח' חֳדָשִׁים לְעִבּוּרָהּ וְהִיא נִתְעַבְּרָה לְח' שָׁנִים וְח' חֳדָשִׁים לְעִבּוּרוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה חֲרֵי כ"ו כ"פ בְּקוּנְטְ' וְתָמֵהּ גְּדוֹלָה פִּי' דְּאוֹתוֹ חֹדֶשׁ שֶׁל יְמֵי נִדּוּת וְטָהֳרָה וְכִי לֹא הָיוּ הַבָּנִים גְּדִילִים נִמְצָא כְּשֶׁעָבְרוּ נְשׂוֹתֵיהֶם הָיוּ בְּנֵי ח' שָׁנִים וְחֹדֶשׁ לְכָךְ נִרְאֶה דְּלָא בְּשֶׁבִיל חֹדֶשׁ: אֶלָּא דֶּרֶךְ חִבָּתָן קָא מַשְׁמַע לָן: חֲשֹׁב תֵּמָה א"כ לְחֻשּׁוֹב חֵם לְבַסּוֹף וּקְרָא קָא חָשִׁיב שָׁם וְחֵם וְיָפֶת:

**אַמַּאי? אֵימָא: אַיְילוֹנִית הִיא, וְאַדַּעְתָּא דְּהָכִי לָא קָדֵישׁ! אֶלָּא, לָאו דְּאָמְרִינַן: זִיל בָּתַר רוּבָּא, וְרוֹב נָשִׁים לָאו אַיְילוֹנִית נִינְהוּ. לָא, מַאי "חַיֵּיב עָלֶיהָ" דִּקְתָנֵי? קָרְבָּן. וְהָא "מוּמְתִין עַל יְדֵהּ" קָתָנֵי? בְּבָא עָלֶיהָ אֲבִיהָ. וְהָא "אִם בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל הָעֲרָיוֹת" קָתָנֵי? אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן: דְּקִדְּלָהּ עִילָּוֵיהּ. א"ד(א)תָּנוּ רַבָּנָן: הַמְסוֹלָּלֶת בִּבְנָהּ קָטָן, וְהָעֲרָה בָּהּ – בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. ה"ח(ב)אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי: אָמַר רַב חִסְדָּא, וְאָמְרִי לַהּ אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי: הַכֹּל מוֹדִים בְּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבִּיאָתוֹ בִּיאָה, פְּחוֹת מִבֶּן שְׁמֹנֶה שֶׁאֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּבֶן שְׁמֹנֶה, דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרִי: גְּמָרִינַן מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, וּבֵית הִלֵּל סָבְרִי: לָא גְּמָרִינַן מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וְדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים מְנָלַן דְּאוֹלִיד? אִילֵּימָא מִדִּכְתִיב: "הֲלוֹא זֹאת בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי", וּכְתִיב: "אֱלִיעָם בֶּן אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי", וּכְתִיב: "וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ בַּעֲבוּר (כְּי) ה' (אֲהֵבוֹ)". וּכְתִיב: "וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם יָמִים וַיְהִי גֹזְיִם לְאַבְשָׁלוֹם", וּכְתִיב: "וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיְהִי שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים". (ב)וּכְתִיב: "וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַיִם שְׁנָתַיִם יָמִים וּפָנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה". וּכְתִיב: "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלְּמָה אֶת נִדְרִי אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן". וּכְתִיב: "וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל עִירוֹ וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֵּחָנֵק". (ג)וּכְתִיב: "אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם". וְתַנְיָא: כָּל שְׁנוֹתָיו שֶׁל דּוֹאֵג אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְאַרְבָּע, וְשֶׁל אֲחִיתֹפֶל אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְשִׁלֹּשׁ. כַּמָּה הָוְיָא לְהוּ? תִּלְתִין וּתְלַת. דַּל שְׁבַע דַּהֲוָה שְׁלֹמֹה, פֵּשׁ לְהוּ עֲשָׂרִים וְשֵׁית. דַּל תַּרְתֵּי שְׁנֵי לְתִלְתָא עִבּוּרֵי, אִשְׁתְּכַח דְּכֹל חַד וְחַד בְּתַמְנֵי אוֹלִיד, וּבַת שֶׁבַע אוֹלִידָא בְּשֵׁית, מִשּׁוּם דְּאִיתְתָא בָּרְיָא. תֵּדַע, דְּהָא הֲוֵי לַהּ וְלָד מֵעִיקָּרָא. אֶלָּא מֵהָכָא: "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן". וְאַבְרָהָם גָּדוֹל מִנָּחוֹר שָׁנָה, וְנָחוֹר גָּדוֹל מֵהָרָן שָׁנָה. נִמְצָא אַבְרָהָם גָּדוֹל שְׁתֵּי שָׁנִים מֵהָרָן. וּכְתִיב: "וַיַּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים וְגוֹ'". (ד)וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: "יִסְכָּה" זוֹ שָׂרָה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "יִסְכָּה"? שֶׁסּוֹכָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיִךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ". דָּבָר אַחֵר: "יִסְכָּה" – שֶׁהַכֹּל סָכִים בְּיוֹפְיָהּ. וּכְתִיב: "וַיִּפֹּל [אַבְרָהָם] עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ וְגוֹ'". כַּמָּה קַשִּׁישׁ אַבְרָהָם מִשָּׂרָה? עֲשַׂר שָׁנִין. וְקַשִּׁישׁ מֵאֲבוּהּ תַּרְתֵּין שְׁנִין. אִשְׁתְּכַח כִּי אוֹלְדָהּ הָרָן לְשָׂרָה בְּתַמְנֵי אוֹלְדָהּ. מִמַּאי? דִּלְמָא אַבְרָהָם זוּטָא דַּאֲחוּהּ הֲוָה, וְדָרֵךְ חָכְמָתָן קָא חָשִׁיב לְהוּ. (ה)תֵּדַע דְּקָא חָשִׁיב לְהוּ קְרָא דָּרֵךְ חָכְמָתָן, וּכְתִיב: "וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת". שֵׁם גָּדוֹל מֵחָם שָׁנָה, וְחָם גָּדוֹל מִיֶּפֶת שָׁנָה. נִמְצָא שֵׁם גָּדוֹל מִיֶּפֶת שְׁתֵּי שָׁנִים. וּכְתִיב: "וְנֹחַ בֶּן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל הָאָרֶץ". וּכְתִיב: "(וְאֵלֶּה) תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אַרְפַּכְשַׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל". בֶּן מֵאָה שָׁנָה? בַּר מְאָה וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה! אֶלָּא, דָּרֵךְ חָכְמָתָן קָא חָשִׁיב לְהוּ. (ו)אָמַר רַב כְּהָנָא: אִמְרִיתַהּ לְשִׁמְעָתָא קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא. אָמַר לִי: אִתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ, וַאֲנַן מֵהָכָא מַתְנֵינַן לַהּ: "וּלְשֵׁם יֵלַד גַּם הוּא אֲבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל". יֶפֶת הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶחָיו הֲוָה. (ז)אֶלָּא מְנָלָן? מֵהָכָא: "וּבְצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה", וּכְתִיב: "וַתָּמֶת עֲוּבָה אֵשֶׁת כָּלֵב וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". וְכִי עֵבֶד בְּצַלְאֵל מִשָּׁכָן בַּר כַּמָּה הֲוֵי? בַּר תְּלֵיסַר, דִּכְתִיב: "אִישׁ אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר הַמָּה עֹשִׂים". וְתַנְיָא: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה עָשָׂה מִשָּׁכָן, שְׁנִיָּה הֵקִים מִשְׁכָּן וְשָׁלַח מְרַגְּלִים. וּכְתִיב: "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וְגוֹ'", "וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה". כַּמָּה הָוְיָא לְהוּ? אַרְבָּעִין. דַּל אַרְבֵּיסַר דַּהֲוָה בְּצַלְאֵל, פֵּשָׁא לְהוּ עֲשָׂרִים וְשֵׁית. דַּל תַּרְתֵּי שְׁנֵי דִּתְלָתָא עִיבּוּרֵי, אִשְׁתְּכַח דְּכֹל חַד וְחַד בְּתַמְנֵי אוֹלִיד. בֵּן, וְלֹא בַּת. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בְּדִין הוּא שֶׁתְּהֵא בַּת רְאוּיָה לִהְיוֹת כְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה,

שֶׁהַכֹּל

וְאַמַּאי דְּלָמָא אֵילוֹנִית תִּמְצֵא וְנִמְצְאוּ קְדוּשֵׁי קְדוּשֵׁיהָ קְדוּשֵׁי טָעוּת: דְּאַדַּעְתָּא דְּהָכִי לָא קָדֵישׁ וְלָאו אֵשֶׁת אִישׁ הִיא: קַרְבָּן וּבְשׁוֹגֵג דְּאִזְלִינַן דְּתַר רַבָּא אֲבָל מִקָּטֵל לָא קָטְלִינַן מְשׁוּם רַבָּא: בְּבָא עָלֶיהָ אֲבִיהָ דְּחִיּוּבָא לָאו מְשׁוּם אֵשׁוּת אֶלָּא מְשׁוּם קְרָבָא: וְהָא אֶחָד מִכָּל עֲרָיוֹת קָתָנֵי דְּמַשְׁמַע אֲפִילּוּ הָנֵךְ דְּאָתוּ לָהּ לְחֻבָּה מְשׁוּם קְדוּשִׁין כְּגוֹן חֲמִיכָהּ וְחוֹרְגָהּ אוֹ כָּל אָדָם מְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ: אֶלָּא אִבָּעֵי לְדַחוּיֵהּ דְּלָא נַיְלַף מִנָּהּ דְּנַזִּל בְּקִטְלָא בְּתַר רַבָּא אוֹקְמָא הָכִי: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן דְּקִבְּלָהּ בְּעֻלָּה עִלָּוֵהּ דְּאַפֵּי' תְּמִצֵּא אֵילוֹנִית חֲצָץ הוּא בָּהּ וְקִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין: הַמְסוֹלָּלֶת לְשׁוֹן פְּרִיצוּת: וְהָעֲרָה בָּהּ אֵיבָא לְמ"ד (יְבָמוֹת דף נה:) הָעֲרָאָה זוֹ נְשִׂיקָה וְאֵיבָא לְמַ"ד זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה: פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה וּמְשַׁוְּיָא לַהּ זוֹנָה דְּהָעֲרָאָה כְּגִמַר בִּיאָה כְּדַאֲמְרִי' בגמ' דִּיבָמוֹת (דף נד.) וּבְפִרְקִין דְּלָעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף נה.) וּמִיהוּ מִיתָה לֹא מְחַיְּבוּ כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהֶן: וב"ה מַכְשִׁירִין כְּדִמְפָרְשִׁי' לְקַמָּן דְּקָטָן לָאו בַּר בִּיאָה הוּא: מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ מוֹלִידִין בְּנֵי שְׁמוֹנָה שָׁנָה כְּדִילְפִינַן לְקַמָּן: אִי נַיְמָא מִדִּכְתִיב בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם וְאֱלִיעָם בֶּן אֲחִיתֹפֶל וּכְתִיב בְּלֶדֶת שְׁלֹמֹה בְּנָהּ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ וּסְמִיךְ לַהּ וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם יָמִים אַחַר לֶדֶתוֹ הָרַג אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן וּבָרַח לְגְשׁוּר וַיֵּשֶׁב שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים הֲרֵי חֲמֵשׁ שָׁנִים לִשְׁלֹמֹה וּכְשֶׁשָּׁב מִגְּשׁוּר שָׁפַיִ' יוֹאָב אֶת דָּוִד ע"י הַתְּקוֹעִית לַהֲשִׁיבוֹ יֵשֶׁב בִּירוּשָׁלַיִם שְׁנָתַיִם וְאַח"כ מָרַד דִּכְתִיב בְּתָרֵהּ וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וְהָנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה נָקֵט לֵיהּ לְמִנְיָן שֶׁשָּׁאֲלוּ מֶלֶךְ כְּדַאֲמְרִינַן בְּתָמִידִין (דף יד:) שְׁהַלַּךְ וּמָרַד וּבְאוֹתוֹ פֶּרֶק נָחֳנָק אֲחִיתֹפֶל כְּדִכְתִיב וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל עִירוֹ וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֵּחָנֵק הֲרֵי שְׁלֹמֹה בֶּן שֶׁבַע שָׁנִים: חֲצִי יָמָיו שֶׁל אָדָם שִׁלִּשִׁים וְחָמֵשׁ דִּכְתִיב (תְּהִלִּים צ':י') יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה: פֵּשׁוּ לְהוּ עֶשְׂרִין וְשֵׁית לְאֲחִיתֹפֶל כְּשֶׁנּוֹלַד שְׁלֹמֹה וּבְתוֹךְ כ"ו שָׁנִים נוֹלְדוּ שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת אֱלִיעָם וּבַת שֶׁבַע וּשְׁלֹמֹה: דַּל תַּרְתֵּי שְׁנִין דְּתִלְתָא עִבּוּרֵי דְּכֹל חַד וְחַד בְּתַמְנֵי אוֹלִיד, וּבַת שֶׁבַע אוֹלִידָא בְּשֵׁית, מִשּׁוּם דְּאִיתְתָא בָּרְיָא. תֵּדַע, דְּהָא הֲוֵי לַהּ וְלָד מֵעִיקָּרָא. אֶלָּא מֵהָכָא: "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן". וְאַבְרָהָם גָּדוֹל מִנָּחוֹר שָׁנָה, וְנָחוֹר גָּדוֹל מֵהָרָן שָׁנָה. נִמְצָא אַבְרָהָם גָּדוֹל שְׁתֵּי שָׁנִים מֵהָרָן. וּכְתִיב: "וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים". (ז)וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: "יִסְכָּה" זוֹ שָׂרָה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "יִסְכָּה"? שֶׁסּוֹכָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיִךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ". דָּבָר אַחֵר: "יִסְכָּה" – שֶׁהַכֹּל סָכִים בְּיוֹפְיָהּ. וּכְתִיב: "וַיִּפֹּל [אַבְרָהָם] עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ וְגוֹ'". כַּמָּה קַשִּׁישׁ אַבְרָהָם מִשָּׂרָה? עֲשַׂר שָׁנִין. וְקַשִּׁישׁ מֵאֲבוּהּ תַּרְתֵּין שָׁנִין. אִשְׁתְּכַח כִּי אוֹלְדָהּ הָרָן לְשָׂרָה בְּתַמְנֵי אוֹלְדָהּ. מִמַּאי? דִּלְמָא אַבְרָהָם זוּטָא דַּאֲחוּהּ הֲוָה, וְדָרֵךְ חָכְמָתָן קָא חָשִׁיב לְהוּ. (ח)תֵּדַע דְּקָא חָשִׁיב לְהוּ קְרָא דָּרֵךְ חָכְמָתָן, וּכְתִיב: "וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת". שֵׁם גָּדוֹל מֵחָם שָׁנָה, וְחָם גָּדוֹל מִיֶּפֶת שָׁנָה. נִמְצָא שֵׁם גָּדוֹל מִיֶּפֶת שְׁתֵּי שָׁנִים. וּכְתִיב: "וְנֹחַ בֶּן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל הָאָרֶץ". וּכְתִיב: "(וְאֵלֶּה) תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אַרְפַּכְשַׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל". בֶּן מֵאָה שָׁנָה? בַּר מְאָה וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה! אֶלָּא, דָּרֵךְ חָכְמָתָן קָא חָשִׁיב לְהוּ. (ט)אָמַר רַב כְּהָנָא: אִמְרִיתַהּ לְשִׁמְעָתָא קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא. אָמַר לִי: אִתּוּן מֵהָכָא מַתְנִיתוּ, וַאֲנַן מֵהָכָא מַתְנֵינַן לַהּ: "וּלְשֵׁם יֵלַד גַּם הוּא אֲבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל". יֶפֶת הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶחָיו הֲוָה. (י)אֶלָּא מְנָלָן? מֵהָכָא: "וּבְצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה", וּכְתִיב: "וַתָּמֶת עֲוּבָה אֵשֶׁת כָּלֵב וַיִּקַּח כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". וְכִי עֵבֶד בְּצַלְאֵל מִשָּׁכָן בַּר כַּמָּה הֲוֵי? בַּר תְּלֵיסַר, דִּכְתִיב: "אִישׁ אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר הַמָּה עֹשִׂים". וְתַנְיָא: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה עָשָׂה מִשָּׁכָן, שְׁנִיָּה הֵקִים מִשְׁכָּן וְשָׁלַח מְרַגְּלִים. וּכְתִיב: "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וְגוֹ'", "וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה". כַּמָּה הָוְיָא לְהוּ? אַרְבָּעִין. דַּל אַרְבֵּיסַר דַּהֲוָה בְּצַלְאֵל, פֵּשָׁא לְהוּ עֲשָׂרִים וְשֵׁית. דַּל תַּרְתֵּי שְׁנֵי דִּתְלָתָא עִיבּוּרֵי, אִשְׁתְּכַח דְּכֹל חַד וְחַד בְּתַמְנֵי אוֹלִיד. בֵּן, וְלֹא בַּת. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בְּדִין הוּא שֶׁתְּהֵא בַּת רְאוּיָה לִהְיוֹת כְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה,

שֶׁהַכֹּל

מסורת הש"ס

א תוספתא סוטה
ב תנא דבי אליהו רבה
ג לקמן קו:
ד מגילה יד.; אוצר מדרשים מדרש שלשה וארבעה
ה בראשית רבה
ו יבמות יח:; ערכין ו.; בבא בתרא קלו.
ז סוטה יא:

תורה אור השלם

[שמואל ב יא, ג]
[שמואל ב כג, לד]
[שמואל ב יב, כה]
[שמואל ב יג, כג]
[שמואל ב יג, לח]
[שמואל ב יד, כח]
[שמואל ב טו, ז]
[שמואל ב יז, כג]
[תהילים נה, כד]
[ויקרא יב, ד]
[שמואל ב יא, כז]
[בראשית יא, כז]
[בראשית יא, כט]
[בראשית כא, יב]
[בראשית יז, יז]
[בראשית ה, לב]
[בראשית ז, ו]
[בראשית יא, י]
[בראשית י, כא]
[שמות לח, כב]
[שמות לו, ד]
[דברי הימים א ב, יט]
[יהושע יד, ז]
[יהושע יד, י]

מסורת הש"ס

א תוספתא תרומות; משנה ברכות; מכות יג.: משנה מכות; ברכות מה.; משנה שבת; משנה תרומות

ב לקמן נא.

ג תענית כו:; תענית ל.; משנה תענית

ד עבודה זרה ל:

ה עירובין סה.

ו אוצר מדרשים ספר המעשים

ז אסתר רבה

ח בראשית רבה; פרקי דרבי אליעזר; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה רס

תורה אור השלם

וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וגו' [דברים יד, כו]

וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ וגו' [דברים כא, כ]

אֶל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ [משלי כג, כ]

תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ [משלי לא, ו]

אַל־תֶּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן (בכיס) [בַּכּוֹס] עֵינוֹ יִתְהַלַּךְ וגו' [משלי כג, לא]

וּבְאוּ וְרָנְנוּ בְּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וגו' [ירמיהו לא, יב]

יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו [תהילים קד, לא]

וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד [תהילים קד, טו]

לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי (מדונים) [מָדְנִים] לְמִי שִׂיחַ וגו' [משלי כג, כט]

וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם [בראשית ט, כ]

וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וגו' [בראשית לד, ב]

וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן [בראשית י, ו]

וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ וגו' [בראשית ט, כה-כח]

שֶׁהַכֹּל מְצוּיִין אֶצְלָהּ בַּעֲבֵרָה וּכְשֶׁהִיא זוֹלָלָה וְסוֹבְאָה בְּקִטְנוּתָהּ סוֹפָהּ כְּשֶׁלֹּא תִּמְצָא לְמוּדָהּ עוֹמֶדֶת בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וּמַרְגָּלֶת הַבְּרִיּוֹת לַעֲבֵרָה בִּשְׁבִיל אֶחָנָן: מַתְנִי' תַּרְתֵּימַר בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: יַיִן הָאִיטַלְקִי טוֹב וּמְעֻלֶּה הוּא וּמַמְשִׁיךְ בָּתְרָהּ אֲבָל בְּחַמְרָא אַחֲרִינָא אֵינוֹ חַיָּב בַּחֲצִי לֹג: בַּחֲבוּרַת מְצָוָה בְּסָעוּדַת מִצְוָה אֲבָל לְתַרְתֵּימַר זֶה אֲפִלּוּ גְּנֵבוּ מָשָׁל אֲבִיו וְכֵן אִם אֲכָלוּ בְּמִנְיַן שֶׁהָיוּ נִקְבָּצִין לְעִבּוּר הַחוֹדֶשׁ גַּם שָׁם הָיוּ עוֹשִׂים סְעוּדוֹת: אֲכָל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכֵן בֶּלֶם אע"פ שֶׁגְּנָבוֹ מָשָׁל אָבִיו פָּטוּר וְטָעְמָא מִפְרֵשׁ בַּגְּמָרָא: ואע"פ שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר דִּדְלָמָא מֵאֲכָל אַחֲרִינָא נָמֵי קָרֵא לֵיהּ זוֹלֵל וּמֵיהוּ שְׁלֹמֹה אֲהָא אַזְהָרֵי דְּמִמְּשִׁיךְ טְפֵי: זָכָר לַדָּבָר דִּבְבָשָׂר מִקְרֵי זוֹלֵל וּבְיַיִן מִקְרֵי סוֹבֵא: גְּמ' מִתּוֹךְ שֶׁכָּפַל רַבִּי יוֹסֵי בְּיַיִן דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא חֲצִי לֹג וְהוּא אָמַר לֹג: כָּפַל נָמֵי בִּבְשָׂר וְהָנֵי מִנָּא דְּקָאָמַר שְׁנֵי תַּרְטִימִין: יַיִן בְּזוֹל אֲבָל בְּיֹקֶר לֹא שְׁכִיחֵי לֵיהּ מָעוֹת לִגְנֹב כֵּלֵי הָאי וְלֹא מִמְּשִׁיךְ: זוֹלֵל לְשׁוֹן זוֹל וְאַסְמְכְתָּא לְמִלְּתֵהּ הוּא: מוֹלְדָהּ שֵׁם אָבִיו: יַיִן חַי מַמְשִׁיךְ מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁבָּח הוּא וּלְקַמֵּהּ מוּקֵי לֵהּ בְּמֵזִיג וְלָא מֵזִיג אֲבָל בְּתַר יַיִן מֵזִיג לֹא מַמְשִׁיךְ: בָּשָׂר חַי כְּדְמַפְרֵשׁ לְקַמָּן בְּשִׁיל וְלָא בְּשִׁיל דְּזוֹ הִיא מִדַּת גֶּנֶב לְמַהֲר אֲבָל בְּשִׁיל שֶׁפִּיד לָא מַמְשִׁיךְ לְמֶעְבַּד כִּי הַאי גַּוְנָא לְפִי שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהוּא גֶּנֶב וְעוֹשֶׂה בַּסֵּתֶר אֵין לוֹ שְׁהוּת: אָמַר רַבִינָא יַיִן חַי דְּקָאָמַר רַב הוּנָא מֵזִיג וְלָא מֵזִיג לְאַפּוֹקֵי הֵיכָא דְּנָתַן בּוֹ מִים הַרְבֵּה וְאע"פ שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם שׁוֹתִין בֵּן: בָּשָׂר כִּיבָא דְּאָכְלֵי גַּנְבֵי כְּווּיָה בְּגָחָלִים וְדָקְוֹתֵהּ בָּעֵירוּבִין (דף כט:) וְנִכְבָּה וְנִכּוּל בְּזָבְחִים (דף מו:) לְאַפּוֹקֵי כְּבָבָא דְּלָא: בָּשָׂר מְלִיחַ וְיַיִן מַגִּיתוֹ לָא חֲשִׁיבִי וְלֹא מַמְשִׁיךְ: כָּל זְמַן שֶׁהוּא כְּשֶׁלְּמִים שֶׁלֹּא עָבַר עָלָיו זְמַן אֲכִילַת שְׁלָמִים שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד עֲדַיִן בְּלָחְלוּחִיתוֹ הוּא וְלֹא אִקְרֵי מְלִיחַ וּמְשַׁמֵּחַ אֶת הַלֵּב דִּכְתִיב (דברים כ"ז:ז') וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם וְשָׂמַחְתָּ אִלְמָא בַּר שְׂמִיחָה הוּא אֲבָל בְּתַר הָכֵי הָוֵי מְלִיחַ וְנָחֲלַף טַעְמוֹ בְּמִלְחוֹ: כָּל זְמַן שֶׁהוּא תּוֹסֵס שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ בְּגָרוֹן מַחֲמַת שֶׁהוּא מְחַמֵּיץ: הָכָא בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה: מַאי עַד כַּמָּה לָא קָרֵינַן מְלִיחַ לְמִפְטַר בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה: וּבְכָל שֶׁהוּא לָא מְמַשִּׁיךְ מִשֶּׁעָבַר לֵילָה אַחַת מַפִּיג טַעְמוֹ וְלֹא חָשׁוּב: לְשַׁלֵּם שָׂכָר לְרַשָּׁעִים שֶׁמִּתְעַדְּנִין בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמְקַבְּלִין בּוֹ שָׂכָר מִצְוָה שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה: לְאוֹבֵד הֵינוּ רָשָׁע שֶׁנִּטְרַד וְהוֹלֵךְ לוֹ: לְמָרֵי נָפֶשׁ לְאֲבֵלִים לְפַכּוֹחֵי צַעֲרֵיהוּ: אַל תֶּרֶא יַיִן כְּלוֹמַר אַל תִּתֵּן עֵינְיךָ לְמַשֵּׁךְ אַחֲרָיו: שֶׁאַחֲרִיתוֹ דָּם סוֹפוֹ יֶהֱרֹג עָלָיו: כְּתִיב יַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ בְּשִׁי"ן דְּמַשְׁמַע לְשׁוֹן שׂוֹמֵם שֶׁמְּשַׁמְּמֵהוּ וְנוֹטֵל חָכְמַת לִבּוֹ: וְקָרֵינַן יִשְׂמַח לְשׁוֹן שִׂמְחָה: זָכָה כְּלוֹמַר אִם זָכָה וְיָדַע לְהִזָּהֵר בְּעַצְמוֹ מִלִּשְׁתּוֹת יוֹתֵר מִדַּאי מְשַׁמְּחוֹ שְׁמַפְקֵחַ אֶת הַלֵּב: פַּקְחִין עֲשָׁאוּנִי פַּקֵּחַ: אָבוֹי לְשׁוֹן צְעָקָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי כְּמוֹ בִּיָּא בִּיָּא (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דף סד.): שִׂיחִי צַעֲרִי כְּמוֹ אַרִיד בְּשִׂיחִי (תְּהִלִּים נה): לְמִי כָּל אֵלֶּה לְמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן: מַרְישֵׁהּ לְסִיפָּהּ מָאן דְּדָרֵשׁ לֵהּ מַרְישֵׁהּ לְסִיפָּהּ: מִדְּרִישׁ נִדְרֵשׁ מִשְׁמְעוֹתֵיהּ יָפֶה וְהֵכִי קָאָמַר לְמִי כָּל אֵלֶּה לְמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן לְבָאִים לַחְקֹר מִמְּסִךְ שְׁחוֹקְרִין לְהֵיכָן הַיַּיִן הַטּוֹב הַמְמַסֵּךְ בְּבָשָׂמִים כְּמוֹ מָסְכָה יֵינָהּ (מִשְׁלֵי ט): וּמָאן דְּדָרֵשׁ לֵיהּ מִסֵּיפֵהּ לְרֵישֵׁהּ מִדְּרִישׁ נִדְרֵשׁ מִשְׁמְעוּתוֹ יָפֶה וְהֵכִי קָאָמַר לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹי וַאֲבוֹי וְשִׂיחַ דְּהֵינוּ אֲבֵלִים וּלְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְדָנִים וּפְצָעִים חִנָּם דְּהֵינוּ רָשָׁע הַנִּלְחָם עִם הַבְּרִיּוֹת וּלְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חַכְלִילוּת עֵינַיִם מֵרֹב שׁוּמְנוֹ וּשְׁקִיטָתוֹ לָהֶם רְאוּי לִהְיוֹת מְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן: י"ג וו"ן לְשׁוֹן יַי יַי וְיֹאמַר אֲרוּר כְּנָעַן לֹא חָשִׁיב אֶלָּא עַד דְּיָדַע דְּנָגְמַר לוֹ עָנְשׁוֹ שֶׁל יַיִן: מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוּ בָּרְבִיעִי שֶׁמֶּנּוּ מִלְּהוֹלִיד בֶּן רְבִיעִי קִלֵּל בֶּן רְבִיעִי שֶׁלּוֹ כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנַעַן: אִישׁ הָאֲדָמָה אִמַּאי קָרֵי לֵהּ אִישׁ הָאֲדָמָה עַל יְדֵי שֶׁהוֹכִיחוֹ הקב"ה הָיָה לוֹ לִלְמֹד מֵאִישׁ הָאֲדָמָה דְּהֵינוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהַיַּיִן קָנַס עָלָיו מִיתָה:

חַי מֵזִיג וְלָא מֵזִיג כְּתַנְיָן זֶה מִפֹּר"ת (בְּרָכוֹת ד' נא.) י' דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה וְחַד מִנַּיְהוּ חַי מֵזִיג וְלָא מֵזִיג כְּתַנְיָן זֶה מִפֹּר"ת (בְּרָכוֹת ד' נא.) י' דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה וְחַד מִנַּיְהוּ חַי מֵזִיג וְלָא מֵזִיג כְּתַנְיָן זֶה הַכֹּל מוֹדִים בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה שֶׁאֵין מְבָרְכִין עָלָיו עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם וּמִפֹּר"ת מִדְּחַי הוּא מֵזִיג וְלָא מֵזִיג: י"ג וו"ן לָא קָא חָשִׁיב וְנֶפֶק לְפִי שֶׁהוּא שָׁם: קִלְלוֹ בְּדִבְרֵי מָה שֶׁלֹּא קִלֵּל חָם עַצְמוֹ מִשּׁוּם דְּאָמַר בב"ר ר"י אוֹמֵר לְפִי שֶׁפָּתַב וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו וְאֵין קְלָלָה בְּמָקוֹם בְּרָכָה לְפִיכָךְ וַיֹּאמַר אָרוּר כְּנָעַן:

שֶׁהַכֹּל מְצוּיִין אֶצְלָהּ בַּעֲבֵרָה. אֶלָּא גְּזֵירַת הַכָּתוּב הִיא: "בֵּן", וְלֹא בַּת. אמ מַתְנִי' מֵאֵימָתַי חַיָּיב? מִשֶּׁיֹּאכַל תַּרְטֵימַר בָּשָׂר, וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מָנֶה בָּשָׂר, וְלוֹג יַיִן. גת(א) אֲכָל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה, אֲכָל בְּעִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ, אֲכָל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, אֲכָל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים (אֲכָל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ). ה אֲכָל דָּבָר שֶׁהוּא מְצָוָה, וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵירָה, אֲכָל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אֲכָל בָּשָׂר, שְׁתָּה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שְׁתָּה יַיִן – אֵינוֹ נַעֲשָׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "זוֹלֵל וְסֹבֵא". וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֶכֶר לַדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יַיִן בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ". ו גְּמ' אָמַר רַבִּי זֵירָא: תַּרְטֵימַר זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁכָּפַל רַבִּי יוֹסֵי בְּיַיִן, נִמְצָא כּוֹפֵל אַף בַּבָּשָׂר, וְנִמְצָא תַּרְטֵימַר חֲצִי מָנֶה. זכ(ב) אָמַר רַב חָנָן בַּר מוֹלְדָה אָמַר רַב הוּנָא: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַח בָּשָׂר בָּזוֹל וְיֹאכַל, יַיִן בָּזוֹל וְיִשְׁתֶּה, דִּכְתִיב: "זוֹלֵל וְסֹבֵא". חט וְאָמַר רַב חָנָן בַּר מוֹלְדָה אָמַר רַב הוּנָא: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר חַי וְיִשְׁתֶּה יַיִן חַי. אִינִי? וְהָא רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַוְיְיהוּ: אֲכָל בָּשָׂר חַי וְשָׁתָה יַיִן חַי אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה! אָמַר רַבִינָא: יַיִן חַי – מְזִיג וְלָא מְזִיג, בָּשָׂר חַי – בְּשִׁיל וְלָא בְּשִׁיל, כְּבָשָׂר כִּיבָא דְּאָכְלֵי גַּנְבֵי. יי־יב(ג) רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַוְיְיהוּ: אֲכַל בָּשָׂר מְלִיחַ וְשָׁתָה יַיִן מְגִיתוֹ, אֵין נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. תְּנַן הָתָם: עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב לֹא יֹאכַל אָדָם שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן. וְתָנָא: אֲבָל אוֹכֵל הוּא בָּשָׂר מָלִיחַ וְשׁוֹתֶה יַיִן מְגִיתוֹ. יגיד בְּבָשָׂר מָלִיחַ, עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר כָּהֲנָא: כָּל זְמַן שֶׁהוּא כְּשֶׁלְּמִים. טו־יח(ד) וְיַיִן מְגִיתוֹ, עַד כַּמָּה? כָּל זְמַן שֶׁהוּא תּוֹסֵס. וְהָתַנְיָא: יַיִן תּוֹסֵס אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּילּוּי. וְכַמָּה תְּסִיסָתוֹ? שְׁלֹשָׁה יָמִים. הָכָא מַאי? הָתָם מִשּׁוּם שִׂמְחָה הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהוּא כְּשֶׁלְּמִים נָמֵי אִית בֵּיהּ שִׂמְחָה. הָכָא מִשּׁוּם אִיפְּשׁוֹכֵי הוּא, וּבְכָל שֶׁהוּא לָא מִיפְּשׁוֹךְ. יט(ה) וְיַיִן – עַד אַרְבָּעִים יוֹם. כ(ו) אָמַר רַב חָנָן: לֹא נִבְרָא יַיִן בָּעוֹלָם אֶלָּא לְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְשַׁלֵּם שָׂכָר לְרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב "אַל תֶּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם"? אַל תֶּרֶא יַיִן שֶׁמַּאֲדִים פְּנֵיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמַלְבִּין פְּנֵיהֶם לָעוֹלָם הַבָּא. רָבָא אָמַר: "אַל תֶּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם" – אַל תֶּרֶא יַיִן שֶׁאַחֲרִיתוֹ דָּם. כא(ז) רַב כָּהֲנָא רָמֵי: כְּתִיב "תִּירֹשׁ" וְקָרֵינַן "תִּירוֹשׁ". זָכָה – נַעֲשָׂה רֹאשׁ, לֹא זָכָה – נַעֲשָׂה רָשׁ. רָבָא רָמֵי: כְּתִיב "יְשַׂמַּח" וְקָרֵינַן "יְשַׂמֵּחַ". זָכָה – מְשַׂמְּחוֹ, לֹא זָכָה – מְשַׂמְּמֵהוּ. וְהֵיכִי דָּאָמַר רָבָא: חַמְרָא וְרֵיחֲנֵי פַּקְּחִין. כב(ח) אָמַר רַב עַמְרָם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שְׁמָעוֹן בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מְדָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִילוּת עֵינָיִם (וגו') לַמְאַחֲרִים עַל הַיַּיִן לַבָּאִים לַחְקֹר מִמְסָךְ"? כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: אָמְרִי בְּמַעְרְבָא, הַאי קְרָא מַאן דְּדָרֵישׁ לֵיהּ מֵרֵישֵׁיהּ לְסֵיפֵיהּ – מִדְּרִישׁ, וּמְסֵיפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ – מִדְּרִישׁ. כג(ט) דָּרֵישׁ עוֹבֵר גְּלִילְאָה: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וָוִין נֶאֱמַר בַּיַּיִן: "וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה, וַיִּטַּע כָּרֶם, וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן, וַיִּשְׁכָּר, וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ, וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו, וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ, וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה, וַיָּשִׂימוּ עַל שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם, וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית, וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם וְגוֹ'", "וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ, וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן". רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר סֵרְסוֹ, וְחַד אָמַר רְבָעוֹ. מַאן דְּאָמַר סֵרְסוֹ: מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוֹ בָּרְבִיעִי, קִלְּלוֹ בָּרְבִיעִי. וּמַאן דְּאָמַר רְבָעוֹ: גְּמַר "וַיַּרְא" "וַיַּרְא". כְּתִיב הָכָא: "וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו", וּכְתִיב הָתָם: "וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר וגו'". בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר סֵרְסוֹ, מִשּׁוּם הָכִי קִלְּלוֹ בָּרְבִיעִי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר רְבָעוֹ, מַאי שְׁנָא רְבִיעִי? נִלְטְיֵיהּ בְּהֶדְיָא! הָא וְהָא הַנְאי. "וַיִּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם". אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב עוּקְבָא, וְאָמְרִי לַהּ מָר עוּקְבָא אָמַר רַבִּי זַכַּאי: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ: נֹחַ, לֹא הָיָה לְךָ לִלְמוֹד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא גָּרַם לוֹ אֶלָּא יַיִן? כְּמַאן דְּאָמַר אוֹתוֹ אִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן – גֶּפֶן הָיָה. דְּתַנְיָא: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹתוֹ אִילָן שֶׁאָכַל אָדָם הָרִאשׁוֹן מִמֶּנּוּ – גֶּפֶן הָיָה,

שֶׁאֵין

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין רכ:

ב מיי' פז' מהל' ממרים הל' ב:

ג סמג לאוין רכ:

ד מיי' פז' מהל' ממרים הל' ב:

ה מיי' פז' מהל' ממרים הל' ג:

ו מיי' פז' מהל' ממרים הל' ב:

ז מיי' פז' מהל' ממרים הל' ב:

ח מיי' פז' מהל' ממרים הל' ד:

ט מיי' פז' מהל' ממרים הל' ב:

י סמג עשין דרבנן, טוש"ע או"ח סי' תקנב סעי' א ב:

יא מיי' פז' מהל' ממרים הל' ד:

יב מיי' פה' מהל' תעניות הל' ז:

יג טוש"ע או"ח סי' תקנב סעי' ב:

יד מיי' פה' מהל' תעניות הל' ז:

טז סמג עשין עט, טור יו"ד סי' קטז, ש"ע או"ח סי' תקנב סעי' ב:

טז מיי' פה' מהל' תעניות הל' ז:

יז מיי' פי"א מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ח:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ב:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ז:
ג מיי׳ פג׳ מהל׳ קידוש החודש הל׳ ז:
ד מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ג:
ה מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ג:
ו מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ב:
ז סמג לאוין טו:
ח מיי׳ פא׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ ב:

מסורת הש״ס
א ברכות מ.
ב במדבר רבה
ג שבועות כג.; יומא עו.; בכורות מה:

תורה אור השלם
וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירְמִם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת [בראשית ג, ז]
דִּבְרֵי לְמוֹאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר־יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ [משלי לא, א]
מַה־בְּרִי וּמַה־בַּר־בִּטְנִי וּמָה בַּר־נְדָרָי [משלי לא, ב]
אַל לְמְלָכִים לְמוֹאֵל אַל לְמְלָכִים שְׁתוֹ־יָיִן וּלְרוֹזְנִים (או) [אַי] שֵׁכָר [משלי לא, ד]
כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא־בִינַת אָדָם לִי [משלי ל, ב]
וַיְחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם [בראשית ט, כ]
וְאָמַרְתָּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנִי זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא [דברים כא, כ]

בָּהּ נִתְקְנוּ פִּי׳ בַּקּוּנְטְ מִדַּת הקב״ה בְּאַזְמֶל שֶׁהוּא מַכֶּה בּוֹ מְרַפֵּא נַס בְּתוֹךְ נַס כְּמוֹ וַיֵּצֵא שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמַּבִּיא יְלָלָה עַל אָדָם אֶלָּא יַיִן הִלְכָּךְ מִסְתַּבְּרָא דְּעַל יְדוֹ נִקְנְסָה מִיתָה וּבְכִיָּה לְעוֹלָם: שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ וְכוּ' וּמִדְּקָרֵי לֵיהּ הַדַּעַת טוֹב וְרַע שְׁמַע מִנָּה הַיְנוּ חֲטִים: בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בּוֹ נִתְקְנוּ מִדַּת הקב״ה בְּאַזְמֶל שֶׁהוּא מַכֶּה בּוֹ הוּא מְרַפֵּא נַס בְּתוֹךְ נַס כְּמוֹ וַיֵּצֵא אֵשׁ בְּצִיּוֹן (אֵיכָה ד׳:י״א) וּכְתִיב (זְכַרְיָה ב׳:ט׳) וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם ה׳ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב: לְמוֹאֵל מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ לְמוֹאֵל מַעֲשָׂיו וְחָכְמָתוֹ לְהקב״ה לְמוֹאֵל שְׁכִינָה הוּא כְּמוֹ יָדִי שַׂמְתִּי פִּי לְמוֹ פִּי (אִיּוֹב מ׳:ד׳): מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ פָּרָשַׁת תּוֹכֵחָה שֶׁהוֹכְחַתּוּ אִמּוֹ: שֶׁפָּקְאָתּוּ עַל הָעַמּוּד לְהַלְקוֹתוֹ וְיִסּוּר לְשׁוֹן מַלְקוּת כְּדְאָמְרִי׳ לְקַמָּן (דף עא.) וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ זֶה מַלְקוּת וּמִפְּנֵי שֶׁהַיְתָה רוֹאָה שֶׁהוּא בַּעַל הֶנְאָה וּמַרְבֶּה בְּסַעֲדָתוֹ הָיְתָה מוֹכִיחָתוֹ: אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ לִהְיוֹת רָשָׁע שֶׁהֲרֵי בְּאֲבִיךָ לֹא יִתְלוֹ הַחוֹבָה וְהַיְנוּ מַה בְּרִי לְמָה תִּגְרֹם לְרַנֵּן אַחֲרֶיךָ שֶׁאַתָּה בְּנִי וְלֹא בֶּן אֲבִיךָ: בַּר בִּטְנִי מֵעַי גָּרְמוּ לְךָ לִהְיוֹת בַּעַל צְוָרָה וּבַעַל כֹּחַ שֶׁדְּחַקְתִּי וְנִבְנְסְתִּי שֶׁתִּשְׁמִישׁ יָפֶה לְוָלָד לְלַבְּנוֹ וּלְזָרְזוֹ כְּדְאָמְרִינַן בְּמס׳ נִדָּה (דף לא.) שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים תִּשְׁמִישׁ יָפֶה לְוָלָד שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יָצָא הַוָּלָד מְלֻבָּן וּמְזֹרָז: אִי שַׁכָּר כְּלוֹמַר אֵל רוֹנִים לוֹמַר אַיֵּה שַׁכָּר לֹא נֶאֱה לוֹמַר לְךָ: בֶּעֱר אָנֹכִי מֵאִישׁ בְּהַהוּא מַשָּׂא כְּתִיב: זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּכְשַׁל בַּיַּיִן וַאֲנִי שֶׁתִּיתִי יוֹתֵר מֵהֶן: שַׁבָּלְהֵּ סְרִיקִין רַקִּים שֶׁעַיָּרְגִילוּהוּ בְּכָךְ אֲבָל אִם יֵשׁ בַּחֲבוּרָה אָדָם הָגוּן בְּכִי הַאי גַּוְנָא לֹא מַמְשִׁיךְ וַאֲנִי נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וּבַחֲבוּרָה דִּלְאו מְצָוָה קָאָמַר: הַא קמ״ל מַתְנֵי׳ דְּאַפֵּי׳ כַּלָּה סְרִיקִין כְּיָון דְּאַחֲבוּר הַשְׁתָּא לְמִצְוָה פָּטוּר וּלְעוֹלָם דִּינוֹ דְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינוֹ אֶלָּא

(א)שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה לְאָדָם אֶלָּא יַיִן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲטָה הָיָה, שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹא אַבָּא וְאִימָּא עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: תְּאֵנָה הָיָה, שֶׁבַּדָּבָר שֶׁקִּלְקְלוּ בּוֹ נִתְקְנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה". (ב)"דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מְלַמֵּד שֶׁכָּפְאָתּוּ אִמּוֹ עַל הָעַמּוּד וְאָמְרָה לוֹ, "מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמָה בַּר נְדָרָי". "מַה בְּרִי" – הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁאָבִיךָ יֶרֶא שָׁמַיִם הָוָה, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ. "וּמַה בַּר בִּטְנִי" – כָּל הַנָּשִׁים שֶׁל בֵּית אָבִיךָ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת, שׁוּב אֵינָן רוֹאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ. וְאֲנִי דְּחַקְתִּי וְנִבְנַסְתִּי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן מְזֹרָז וּמְלוּבָּן. "וּמָה בַּר נְדָרָי" – כָּל נָשִׁים שֶׁל בֵּית אָבִיךָ הָיוּ נוֹדְרוֹת: "יְהֵא לִי בֵּן הָגוּן לַמַּלְכוּת", וַאֲנִי נָדַרְתִּי וְאָמַרְתִּי: "יְהֵא לִי בֵּן זָרִיז וּמְמוּלָּא בַּתּוֹרָה וְהָגוּן לְנָבִיאוּת". "אַל לַמְלָכִים לְמוּאֵל, אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן". "אַל לַמְלָכִים" – אָמְרָה לוֹ: מָה לְךָ אֵצֶל מְלָכִים שֶׁשּׁוֹתִים יַיִן וּמְשַׁתְּכְּרִים וְאוֹמְרִים לָמָּה לָנוּ אֵל? "וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר" – מִי שֶׁכָּל רָזֵי עוֹלָם גְּלוּיִים לוֹ יִשְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר? אֵיכָא דְּאָמְרִי: מִי שֶׁכָּל רוֹזְנֵי עוֹלָם מַשְׁכִּימִין לְפִתְחוֹ יִשְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְנַיִן שֶׁחָזַר שְׁלֹמֹה וְהוֹדָה לְאִמּוֹ? דִּכְתִיב: "כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא בִינַת אָדָם לִי". "כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ" – מִנַּחַ, דִּכְתִיב: "וַיִּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה". "וְלֹא בִינַת אָדָם לִי" – זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. (ג)אֲכַל בְּחַבּוּרַת מְצָוָה. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיֹּאכַל בַּחֲבוּרָה שְׁכוּלָּהּ סְרִיקִין. וְהָאָנַן תְּנַן: אֲכַל בַּחֲבוּרַת מְצָוָה – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. טַעְמָא דְּמִצְוָה, הָא לָאו מִצְוָה – אַף עַל גַּב דְּלָאו כּוּלָּהּ סְרִיקִין? הָא קָא מַשְׁמַע לַן: דְּאַף עַל גַּב דְּכוּלָּהּ סְרִיקִין, כֵּיוָן דְּבִמְצָוָה קָא עָסֵיק – לָא מִיְּמְשִׁיךְ. (ד)אֲכַל בְּעִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ. לְמֵימְרָא דְּבָשָׂר וְיַיִן מַסְקוּ? וְהָתַנְיָא: אֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית בִּלְבַד! הָא קָא מַשְׁמַע לַן: אַף עַל גַּב דְּאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת וְקִטְנִית, וְאִיהוּ אַסֵּיק בָּשָׂר וְיַיִן וַאֲכַל, כֵּיוָן דְּבִמְצָוָה קָא עָסֵיק – לָא מִיְּמְשִׁיךְ. [ה]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין עוֹלִין בְּעִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא לְאוֹר עִיבּוּרוֹ, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בַּיּוֹם אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְהָתַנְיָא: אֵין עוֹלִין לָהּ בַּלַּיְלָה אֶלָּא בַּיּוֹם! כְּדַאֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְבָנֶיהָ: אַחֲרִיפוּ וְעוּלוּ, אַחֲרִיפוּ וּפּוּקוּ, כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁמְעוּ בְּכוּ אִינָשֵׁי. אֲכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם. כֵּיוָן דְּכִי אוֹרְחֵיהּ הוּא קָא אָכֵיל לֵיהּ, לָא מִמְּשִׁיךְ. [ו]אֲכַל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. אָמַר רָבָא: אֲכַל בְּשַׂר עוֹף – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. [ז]וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֲכַל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא טְהוֹרִין – נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? כִּי תְּנַן נָמֵי מַתְנִיתִין – לְהַשְׁלִים. [ח]אֲכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצָּוָה, וּדְבַר עֲבֵירָה. דְּבַר מִצָּוָה – תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים, דְּבַר עֲבֵירָה – תַּעֲנִית צִיבּוּר. וְטַעְמָא מַאי? אָמַר קְרָא: "אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ" – בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם. אֲכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן וְכוּ'. אֲכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר – לְאֵיתוֹיֵי דְּבֵילָה קְעִילִית. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן – לְאֵיתוֹיֵי דְּבַשׁ וְחָלָב. (ט)זה[ט]דְּתַנְיָא: אֲכַל דְּבֵילָה קְעִילִית, וְשָׁתָה דְּבַשׁ וְחָלָב, וְנִבְנַס לַמִּקְדָּשׁ – חַיָּיב.

[ב]אֲכַל בְּעִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ. לְמֵימְרָא דְּבָשָׂר וְיַיִן מַסְקוּ? וְהָתַנְיָא: אֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית בִּלְבַד! הָא קָא מַשְׁמַע לַן: אַף עַל גַּב דְּאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת וְקִטְנִית, וְאִיהוּ אַסֵּיק בָּשָׂר וְיַיִן וַאֲכַל, כֵּיוָן דְּבִמְצָוָה קָא עָסֵיק – לָא מִיְּמְשִׁיךְ. [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין עוֹלִין בְּעִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא לְאוֹר עִיבּוּרוֹ, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בַּיּוֹם אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְהָתַנְיָא: אֵין עוֹלִין לָהּ בַּלַּיְלָה אֶלָּא בַּיּוֹם! כְּדַאֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְבָנֶיהָ: אַחֲרִיפוּ וְעוּלוּ, אַחֲרִיפוּ וּפּוּקוּ, כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁמְעוּ בְּכוּ אִינָשֵׁי. אֲכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם. כֵּיוָן דְּכִי אוֹרְחֵיהּ הוּא קָא אָכֵיל לֵיהּ, לָא מִמְּשִׁיךְ. [ד]אֲכַל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. אָמַר רָבָא: אֲכַל בְּשַׂר עוֹף – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. [ה]וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֲכַל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא טְהוֹרִין – נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? כִּי תְּנַן נָמֵי מַתְנִיתִין – לְהַשְׁלִים. [ו]אֲכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצָּוָה, וּדְבַר עֲבֵירָה. דְּבַר מִצָּוָה – תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים, דְּבַר עֲבֵירָה – תַּעֲנִית צִיבּוּר. וְטַעְמָא מַאי? אָמַר קְרָא: "אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ" – בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם. אֲכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן וְכוּ'. אֲכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר – לְאֵיתוֹיֵי דְּבֵילָה קְעִילִית. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן – לְאֵיתוֹיֵי דְּבַשׁ וְחָלָב. [ז]זה[ז]דְּתַנְיָא: אֲכַל דְּבֵילָה קְעִילִית, וְשָׁתָה דְּבַשׁ וְחָלָב, וְנִבְנַס לַמִּקְדָּשׁ – חַיָּיב.

גְּנַב בָּשָׂר וְיַיִן עַצְמוֹ אַפִּי׳ דְּחַלִּין נָמֵי לֹא כְּדְאָמַר עַד שֶׁיִּשְׁחַט בָּשָׂר בְּזוֹל וְיֹאכַל וְיַיִן בְּזוֹל וְיִשְׁתֶּה (וּמִן הַחֲנֻוָנִי): דִּכְי אוֹרְחֵהּ כְּדָרְךְ מְצִוָתוֹ נָאֱמַר בַּפֶּרֶק וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר בְּמע״ש: אֲכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת לְקַמָּן יָלִיף לְפָטוּרָא: אֲכַל בָּשָׂר עוֹף טָהוֹר פָּטוּר דְּלָא חֲשִׁיב דְּלָא מַמְשִׁיךְ בָּתְרֵהּ: סְתָם שְׁקָצִים הֵינוּ עוֹפוֹת טְמֵאִים דִּכְתִיב בָּהֶם שֶׁקֶץ הֵם (וַיִּקְרָא י״א:י׳) רְמָשִׂים הֵן נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת לְקַמָּן יָלִיף לְפָטוּרָא: אֲכַל בָּשָׂר עוֹף טָהוֹר פָּטוּר דְּלָא חֲשִׁיב דְּלָא מַמְשִׁיךְ בָּתְרֵהּ: סְתָם שְׁקָצִים הֵינוּ עוֹפוֹת טְמֵאִים דִּכְתִיב בָּהֶם שֶׁקֶץ הֵם (וַיִּקְרָא י״א:י׳) רְמָשִׂים הֵן שְׁרָצִים וְטַעְמָא מִשּׁוּם דְּאֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ בְּעֵינָן וְלֹא זֶה שֶׁאַף בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ: הָא טְהוֹרִים חַיָּב דִּדְתַנְיָא בְּמִתְנִי׳ דְּאַטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּפָטוּר אֲשְׁקְצִים: לְהַשְׁלִים שֶׁאָפְלוּ אֲכַל תַּרְטֵימַר בָּשָׂר חֵסֶר כַּזַּיִת מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה וְהִשְׁלִימָהּ לְתַרְטֵימַר מִבָּשָׂר עוֹפוֹת טְמֵאִים פָּטוּר מִשּׁוּם דְּאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם דִּכְוָתְהוּ בְּטָהוֹרִים מְחַיֵּב: לְאֵתוֹיֵי תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים דאע״ג דְּרַחֲמָנָא בָּעֲלְמָא הוּא דְּאִי מֵרִישָׁא הֲוָה אָמֵינָא חֲבוּרַת מְצָוָה הֵינוּ כֹּהֲנִים שֶׁאוֹכְלִין קָדָשִׁים אוֹ פְּסָחִים: תַּעֲנִית צִבּוּר אע״ג דְּלָא עָבֵר אֶלָּא אַדַּרְבָּנָן: וְטַעְמָא מַאי מִפְּטַר אַדְּבַר עֲבֵרָה: אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ מְעוּטָא הוּא וּלְאַפּוֹקֵי הַאי דְּאַף בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ: דְּבֵלָה קְעִילִית מַאוֹתוֹ מָקוֹם וּאע״ג דְּמִשְׁכָּרָא לָא מְחַיֵּב עָלֶיהָ דְּלָא מַמְשִׁיךְ:

חַיָּב מְשׁוּם וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וגו' וּבְכֹהֵן עָסְקִינַן: כִּי סֵבָא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ בְּתַר קְרָא קָמָא כְּתִיב לְהַכִּי אִתְיָה לְהָכָא: יוֹרֵשׁ סוֹפוֹ לִהְיוֹת עָנִי וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא: וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה נוּמָה שְׁאָדָם מִתְגָּרֶה בָּהּ תַּלְבִּישׁ קְרָעִים כְּלוֹמַר סוֹף כָּל בַּעַל הֲנָאוֹת לָבֹא לִידֵי עֲנִיּוּת: נַעֲשָׂה לוֹ קְרָעִים מַשְׁכָּח לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ נִזְכָּר אֶלָּא בְּסַרְוִגִין: מַתְנִי' מֹשֶׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בְּרָשׁוּת אֲחֵרִים וַאֲפִלּוּ לֹא אָכַל בְּרָשׁוּת בְּעָלִים עַצְמָן וְטַעְמָא מִפְּרֹשׁ בְּגְמָרָא: גְּמ' בְּעֵית מִתְפַּחֵד מֵאֲבִיו שֶׁלֹּא יְבִין הִלְכָךְ לָא מְמַשְׁמֵשׁ: עַד שֶׁיְּגַנֵּב מִשֶּׁל אָבִיו דְּשָׁכִיחַ לֵיהּ לְגָנֵב תָּמִיד וְאָכַל בְּרָשׁוּת אֲחֵרִים דְּלָא בְּעֵית שְׁלֹא יְרָאֲהוּ אָבִיו וּבְכִי הַאי גַּוְנָא מִמְשַׁמֵּשׁ: עַד שֶׁיִּשְׁחַק בְּשֶׂר בְּזוֹלֵי אֲבָל אִם גָּנַב בָּשָׂר וְיַיִן עַצְמָן לֹא: מִדְּמֵי סְעוּדָה הַמּוּכָנֶת שֶׁהָיוּ מְעוֹת מוּכָנִים לְקָנוֹת מֵהֶם סְעוּדָה לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ דְּכֵיוָן דְּלָקַח נִזְדַּמְּנוּ מִשֶּׁל אִמּוֹ קְרֵינָן בֵּהּ דְּאִיהִי נַמֵּי שַׁיְכָא בָּהֶם מִדִּינָא דְּבַעְלָהּ חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ: עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלִיךְ רְשׁוּת בְּהֶן דְּאִי לָא אָמַר לָהּ הָכִי זָכָה בָּהֶן בַּעַל דְּלָא עָדִיף מִמְּצִיאָתָהּ: אִי נַיְמָא חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ עַל אָבִיו בְּכֶרֶת בְּגוֹן אֲחוֹתוֹ דְּלָאו בַּת קִדּוּשִׁין: סוֹף סוֹף אָבִיו וְאִמּוֹ נִינְהוּ דְּהָא בְּקְרָא לֹא כָּתוּב אִישׁוּת בְּאִמּוֹ אֲצָל אָבִיו: בְּשֶׁוָּה לְאָבִיו בְּקוֹל וּמַרְאֶה וְקוֹמָה וְטַעְמָא מְפֹרָשׁ לְקַמָּן: בְּקוֹלֵנוּ חֵד קוֹל מִשְׁמַע מִדְּלָא כָּתוּב בְּקוֹלוֹתֵינוּ אוֹ בְּקוֹלֵנוּ בְּיו"ד: וְאַפִּילּוּ מִזּוּזָה אַחַת וְכָל שֶׁכֵּן אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁין אוֹ סֵפֶר מִפֵּל הַנְּבִיאִים שֶׁאִזְכָּרַת הַשֵּׁם כְּתוּבָה שָׁם וְלָא קְרֵינָא בֵּהּ אֶת כָּל שִׁלְלָהּ וְשָׂרַפְתָּ: לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַהּ' אֱלֹהֵיכֶם בְּתַר וַאֲבַדְתֶּם אֶת שְׁמָם כְּתִיב: גָּרִיס זֶה שְׁעוּר גְּנָעִים וּשְׁתֵּי גְּרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא י"ד:מ') וְחִלְצוּ אֶת הָאֲבָנִים תַּרְתֵּי מַשְׁמַע וּבְכָל אַחַת שְׁעוּר גָּנַע: בְּקֶרֶן זָוִית וְאוֹתָן שְׁתֵּי אֲבָנִים יִהְיוּ בְּקֶרֶן זָוִית אֶחָד בְּכֹתֶל זֶה וְאֶחָד בְּכֹתֶל זֶה וְהַגָּנַע מְשׁוּחַ בְּשִׁתּוּיָהֶן אֹרְכוֹ ב' גְּרִיסִין וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס שֶׁיְּהֵא בְּכָל אֶבֶן כִּגְרִיס עַל גְּרִיס: מַאי טַעְמָא דר"א דִּבְעֵי קֶרֶן זָוִית: כְּתִיב קִיר וּמַרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן הַקִּיר (שָׁם): חוּרְבָּתָא סְגִירְתָּא חֲרֵבָה מְצֹרָע. מִתַּרְגְּמִינַן סְגִירְתָּא שְׁגִיעָא מִשּׁם בֵּית הַמְנֻגָּע: מְצַיְּנִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַאֲהִילוּ עָלָיו דְּאֶבֶן מְנֻגַּעַת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל דְּמְצוֹרָע הַקַּשׁ לְמֵת אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת: מַתְנִי' גִּדֵּם יָדוֹ קְטוּעָה בְּגָנוּ זֶה מִשְׁמַע שֶׁרוֹאִים אוֹתוֹ: חֲרֵשִׁין אֵינָן יוֹדְעִין אִם קִבֵּל דִּבְרֵיהֶם אִם לָאו שֶׁאִם אָמַר לָהֶם אֵינִי מְקַבֵּל אֵינָן שׁוֹמְעִין לוֹ וְאע"פ שֶׁרוֹאִין שֶׁאֵין מְקַיְּמִים מִצְוָתָן מִיהוּ אֵינָנוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ כְּתִיב וְאֵיבָא לְהַפּוֹכֵי בְּזָכוּתֵי' וּלְמִדְרַשׁ דְּבִשְׁעַת הַקּוֹל קָאָמְרִי דְּלָא שָׁמַע דְּהַאי קְרָא יַתִּירָא הוּא כּוּלֵּיהּ כְּדְאָמַר בגמ': מַתְרִין בּוֹ לָאו מִשּׁוּם הַתְרָאָה גְּמוּרָה כְּשֶׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין לוֹקִין אֶלָּא בְּהַתְרָאָה דְּהָא הַתְרָאַת עֵדִים בְּעֵי וְעוֹד זוֹ סָפֵק הַתְרָאָה הוּא אִם עוֹבֵר הוּא אִם לָאו שֶׁלֹּא מִיַּד בְּפָנָיהֶם הוּא עוֹבֵר אֶלָּא בַּסֶּתֶר וּלְאַחַר זְמַן הוּא עוֹשֶׂה אֶלָּא מוֹכִיחִין אוֹתוֹ דְּבָעֵינַן וְיִסְרוּ אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַרְגִּיל וְאִם לֹא שָׁמַע מַלְקִין אוֹתוֹ בב"ד וְלֵילֵיף לָהּ מִיְּסִרוּ אוֹתוֹ: גְּמ' שְׁמַעְתְּ מִנָּהּ בָּעֵינַן קְרָא כְּדִכְתִיב וְסִיַּעְתָּא דִּשְׁמוּאֵל בְּפ' נִגְמַר הַדִּין (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין מה:):

(א) אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן. תָּנוּ רַבָּנָן: אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״זוֹלֵל וְסֹבֵא״. (ב)וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָיה לַדָּבָר, זֶכֶר לַדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ״, וְאוֹמֵר: ״כִּי סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וְקָרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה״. אָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הַיָּשֵׁן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ קְרָעִים קְרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה״. (ג)מַתְנִי׳ גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בְּרָשׁוּת אָבִיו, מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בְּרָשׁוּת אֲחֵרִים, מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בְּרָשׁוּת אָבִיו – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ. גְּמָ׳ גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו. אַף עַל גַּב דְּשָׁכִיחַ לֵיהּ, בְּעֵית. מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. אַף עַל גַּב דְּלָא בְּעֵית – לָא שָׁכִיחַ לֵיהּ. וְכָל שֶׁכֵּן מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, דְּלָא שָׁכִיחַ לֵיהּ וּבְעֵית. עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו, וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. דְּשָׁכִיחַ לֵיהּ, וְלָא בְּעֵית. (ד)״רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ. אִמּוֹ מְנָא לַהּ? מַה שֶּׁקָּנְתָה אִשָּׁה קִנְיָן בְּעָלָהּ! אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מִסְעוּדָה הַמּוּכָנֶת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ. (ב)וְהָאָמַר רַבִּי חָנָן בַּר מוֹלְדָה אָמַר רַב הוּנָא: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיֹאכַל, יַיִן בְּזוֹל וְיִשְׁתֶּה? אֶלָּא, אֵימָא: מִדְּמֵי סְעוּדָה הַמּוּכָנֶת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ. (ג)אֵיבָּעֵית אֵימָא: דְּאָכְלֵי לַהּ אַחַר, וְאָמַר לַהּ: ״עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלִיךְ רְשׁוּת בָּהֶן״. (ד)מַתְנִי׳ הָיָה אָבִיו רוֹצֶה וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה וְאִמּוֹ רוֹצָה – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם רוֹצִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. גְּמָ׳ מַאי ״אֵינָהּ רְאוּיָה״? אִילֵימָא חַיָּיבֵי כְּרֵיתוֹת וְחַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, סוֹף סוֹף אָבוּהּ אָבוּהּ נִיהוּ, וְאִמֵּיהּ אִמֵּיהּ נִיהִי! אֶלָּא בְּשָׁוֶה לְאָבִיו קָאָמַר. תַּנְיָא נַמֵּי הָכִי: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ שָׁוֶה לְאָבִיו בְּקוֹל וּבְמַרְאֶה וּבְקוֹמָה, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא ״אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ״. מִדְּקוֹל בָּעֵינַן שָׁוִין, מַרְאֶה וְקוֹמָה נַמֵּי בָּעֵינַן שָׁוִין. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב? דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. כְּמַאן? כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֵיבָּעֵית אֵימָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל זֶה תַּרְטֵימַר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי, אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ? אֶלָּא לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב? דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: אֲנִי רְאִיתִיו וְיָשַׁבְתִּי עַל קִבְרוֹ. (ה)כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא: עִיר הַנִּדַּחַת לֹא הָיְתָה וְלֹא עֲתִידָה לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתְּבָה – דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. כְּמַאן? כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲפִילּוּ מְזוּזָה אַחַת אֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת. (ו)מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: ״וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ״. וְכֵיוָן דְּאִי אֶיכָּא מְזוּזָה, לָא אֶפְשָׁר, דִּכְתִיב: ״לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַהּ׳ אֱלֹהֵיכֶם״. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: אֲנִי רְאִיתִיהָ וְיָשַׁבְתִּי עַל תִּילָהּ. (ו)כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא: בַּיִת הַמְנוּגָּע לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת, וְלָמָּה נִכְתַּב – דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר. כְּמַאן? כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁתֵּי גְרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים בִּשְׁתֵּי כְתָלִים בְּקֶרֶן זָוִית, אָרְכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין וָרָחְבּוֹ כִּגְרִיס. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? כְּתִיב ״קִיר״ וּכְתִיב ״קִירוֹת״. אֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כְּקִירוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה קֶרֶן זָוִית. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, מָקוֹם הָיָה בִּתְחוּם עַזָּה, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ חוּרְבָּתָא סְגִירְתָּא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ: פַּעַם אַחַת הָלַכְתִּי לְגָלִיל וְרָאִיתִי מָקוֹם שֶׁמְּצַיְּינִין אוֹתוֹ, וְאָמְרוּ: אֲבָנִים מְנוּגָּעוֹת פִּינוּ לָשָׁם. ח(ז)מַתְנִי׳ הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּידֵּם, אוֹ חִיגֵּר, אוֹ אִלֵּם, אוֹ סוֹמֵא, אוֹ חֵרֵשׁ – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ״ – וְלֹא גִּדְמִין, ״וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ״ – וְלֹא חִגְּרִין, ״וְאָמְרוּ״ – וְלֹא אִלְּמִין, ״בְּנֵנוּ זֶה״ – וְלֹא סוֹמִין, ״אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ״ – וְלֹא חֵרְשִׁין. ט(ח)מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, וּמַלְקִין אוֹתוֹ. חָזַר וְקִלְקֵל – נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּנֵנוּ זֶה״ – זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם. גְּמָ׳ שְׁמַעְתְּ מִינָּהּ: בָּעֵינַן קְרָא כְּדִכְתִיב? שַׁאנֵי הָכָא, דִּכְוֹלֵּיהּ עַל מְנַת שֶׁאֵין לְבַעְלִיךְ כו' סַגְיָא זוֹ פְּרֶב שִׁשִּׁית דפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כג.) דְּאָמַר לְרַבָּנַן אַהֲנֵי לֵיהּ תְּנַאֵהּ אֲבָל ר' (אֱלִיעֶזֶר) סְבִירָא לֵהּ דַּאֲפִילּוּ כִּי הַאי גַּוְנָא אֵין קִנְיָן לְעָבֶד בְּלֹא רִבּוֹ וְאֵין קִנְיָן לְאִשָּׁה בְּלֹא בַּעְלָהּ וּמ"מ מַתְנִיתִין לֹא תִּקְשֶׁה דְּהַוָה מְשַׁנֵּי בְּדָמֵי סְעוּדָה הַמּוּכָנֶת לְאִמּוֹ אִי נַמֵּי רַבִּי אֶלְעָזָר הָוֵה מוּקֵי לֵהּ בְּשָׁנְתַן לָהּ בְּעָלָהּ דְּהָא ר"א הוּא דְּאָמַר בְּחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דף נא. וְשָׁם) אֶחָד זֶה אֶחָד זֶה קָנָתָה וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת:

מסורת הש״ס

א משנה סנהדרין

ב לעיל ע.

ג גזיר כד:

ד לעיל נג.

ה תוספתא סנהדרין

ו שבועות כג.; יומא עו.

ז לקמן פז:; ספרא מצורע פרק ה ב; נדה יט.; משנה נגעים ח לעיל מה:

גליון הש״ס

גמ' כמאן כר"י. עי' ת"י יומא סב ע"א ד"ה שני: שם וישבתי על קברו. עי' ש"ע י"ד רסי' שסד:

תורה אור השלם

אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ [משלי כג, כ]

כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וְקָרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה [משלי כג, כא]

וְאָמְרוּ אֶל־זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא [דברים כא, כ]

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד [דברים יג, יז]

לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם [דברים יב, ד]

וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת שְׂקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדְּמֹת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן־הַקִּיר [ויקרא יד, לז]

וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקוֹמוֹ [דברים כא, יט]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין יב, טוש"ע יו"ד סי' רמו סע' טז:

ב מיי' פ"ד מהל' תלמוד תורה הל' ט:

ג מיי' פז מהל' ממרים הל' ב:

ד סמג עשין פב, טוש"ע יו"ד סי' רכב סע' א:

ה מיי' פג מהל' זכייה ומתנה הל' יב:

ו מיי' פז מהל' ממרים הל' י:

ז מיי' פ"ד מהל' טומאת צרעת הל' ז:

ח מיי' פז מהל' ממרים הל' י:

ט מיי' פז מהל' ממרים הל' ו:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ט:
ב מיי׳ פ׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:
ג מיי׳ פ׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד:
ד מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ד:
ה מיי׳ פג׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ י:

בָּן נֹחַ שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם וְנִתְגַּיֵּר כו' תָּמֵהּ אִי הָוֵה מִלְּתֵהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא כְּתַנָּאֵי דְּפָלְגִי בְּהַחוֹלֵץ (יְבָמוֹת דף מח:) מִפְּנֵי מָה גֵּרִים מְעַנִּין בַּזְּמַן הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִיְּמוּ ז' מִצְוֹת שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶן בְּנֵי נֹחַ אַלְמָא מִיעַנְּשִׁי וְרַבִּי יוֹסֵי פָּלִיג הָתָם וְאָמַר גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי וְנִרְאָה שֶׁיֵּשׁ לְחַלֵּק דִּכְלָּה שְׁמַעְתִּין בְּדִינֵי אָדָם וְהָתָם בְּדִינֵי שָׁמַיִם: קַלָּה בַּחֲמוּרָה מַשָּׁךְ שָׁכְבָה חָנָק שֶׁהִיא מִיתָה קַלָּה הָיָה רָאוּי לוֹ מִתְחִלָּה וְיוֹתֵר וּבְסַמּוּךְ גַּבֵּי סְרֵחָה וּלְבַסּוֹף בְּגָרָה דְּקָאָמַר בְּסַקִּילָה מ"ט לֹא דְּכֵיוָן דְּאִשְׁתַּנִּי אִשְׁתַּנִּי הָא דִּקְרֵי לַהּ אִשְׁתַּנִּי לְאוּ אַמִּיתָה קָאֵי אֶלָּא אִשְׁתַּנִּי גּוּפָהּ וְהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא תְּנֵי תִּדּוֹן בְּסַקִּילָה וְהָכָא לָא דְּיָנִינַן לֵיהּ בְּמִיתָה קָמַיְיתָא מִשּׁוּם דְּהָתָם לָא אִשְׁתַּנִּי דִּינָא כִּי הָכָא וּמִיהוּ קָשָׁה דְּגַבֵּי סְרֵחָה וְאַחַר כָּךְ בְּגָרָה לָא מִשְׁמַע דְּאַיְירֵי בְּשִׁנּוּי הַגּוּף מִדְּקָאָמַר כ"ש הָכָא דְּאִשְׁתַּנִּי לְגַמְרֵי מִשְׁמַע דְּאִשְׁתַּנִּי קָמָא כְּהָאי וְנִרְאָה לְפָרֵשׁ דְּהָא דְּקָאָמַר קַלָּה בַּחֲמוּרָה מַשָּׁךְ שְׁכָבָה לְאוּ לְמִימַר דְּלָא חֲשִׁיב אִשְׁתַּנִּי קְטָלָא דְּמִכָּל מָקוֹם קְטָלָא אִשְׁתַּנִּי אֶלָּא כְּלוֹמַר אִית לָן לְמִדְּיָנֵיהּ בְּקַלָּה כֵּיוָן דְּמַעְקְרָא נְתִחֵיב אַף בַּחֲמוּרָה וְאִי לָא דְּמֵי לְבֶן נֹחַ שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם מִוֹ וְלָא דְּמֵי לְבֶן נֹחַ שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם דִּלְא דָּיְנִינַן בְּמִיתָה דְּהַשְׁתָּא דַּחֲמוּרָה דְּמַעְקְרָא לָא אַחֵיב בָּהּ וּבְמִיתָה דְּמַעְקְרָא נָמֵי לֹא כֵּיוָן דְּהַשְׁתָּא לָא שַׁיְכָא בֵּהּ:

דְּכוּלֵּיהּ קְרָא יַתִּירָא הוּא. וּמַתְרִין בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה? לָמָּה לִי? בְּתֵרֵי סַגְיָא! אָמַר אַבָּיֵי: הָכִי קָאָמַר – מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וּמַלְקִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה. [א]מַלְקוּת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֵיכָא כְּתִיבָא? כְּדְרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: לְמַדְנוּ "וְיִסְּרוּ" מִ"וְיִסְּרוּ", "וְיִסְּרוּ" מִ"בֵּן", וּ"בֵן" מִ"בֵּן" – "וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרְשָׁע". חָזַר וְקִלְקֵל, נִידּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה [וכו']. הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ: "זֶה" – וְלֹא סוֹמִין? אִם כֵּן, לִכְתּוֹב "בְּנֵנוּ הוּא". מַאי "בְּנֵנוּ זֶה"? שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי. [א]מַתְנִי׳ בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנַן הַתַּחְתּוֹן – פָּטוּר. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנַן הַתַּחְתּוֹן – חַיָּיב. [ב]גְּמ׳ אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בֶּן נֹחַ שֶׁבֵּירַךְ אֶת הַשֵּׁם וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּיר – פָּטוּר, הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ, נִשְׁתַּנִּית מִיתָתוֹ. נֵימָא מְסַיְיעָא לֵיהּ: בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנַן הַתַּחְתּוֹן – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן: הוֹאִיל וְאִישְׁתַּנִּי – אִישְׁתַּנִּי? לָא, שָׁאנֵי הָכָא, דְּאִי עֲבַד הַשְׁתָּא – לָאו בַּר קְטָלָא הוּא. תָּא שְׁמַע: אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנַן הַתַּחְתּוֹן – חַיָּיב. נִגְמַר דִּינוֹ קָאָמְרַתְּ? נִגְמַר דִּינוֹ גַּבְרָא קְטִילָא הוּא! [ג]תָּא שְׁמַע: בֶּן נֹחַ שֶׁהִכָּה אֶת חֲבֵירוֹ, וּבָא עַל אֵשֶׁת חֲבֵירוֹ, וְנִתְגַּיֵּיר – פָּטוּר. עֲשָׂה כֵּן בִּיְשׂרָאֵל וְנִתְגַּיֵּיר – חַיָּיב. וְאַמַּאי? נֵימָא: הוֹאִיל וְאִישְׁתַּנִּי – אִישְׁתַּנִּי! דִּינוֹ וּמִיתָתוֹ בָּעֵינַן, וְהָאי – דִּינוֹ אִישְׁתַּנִּי, מִיתָתוֹ לָא אִישְׁתַּנִּי. בִּשְׁלָמָא רוֹצֵחַ, מֵעִיקָּרָא סַיְיף וְהַשְׁתָּא סַיְיף. אֶלָּא אֵשֶׁת אִישׁ, מֵעִיקָּרָא סַיְיף וְהַשְׁתָּא חָנָק? בְּנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, דְּאִידֵי וְאִידֵי בִּסְקִילָה. וְהָא "עֲשָׂה כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל", דִּומְיָא דְּאֵשֶׁת חֲבֵירוֹ קָתָנֵי. אֶלָּא, קַלָּה בַּחֲמוּרָה מֵישָׁךְ שְׁכִיבָא. [ג]הָנִיחָא לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי: "סַיְיף חָמוּר", אֶלָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר: "חָנָק חָמוּר", מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? [ד]רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר לַהּ כְּתַנָּא דְּבֵי מְנַשֶּׁה, דְּאָמַר: כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה לְבָנֵי נֹחַ אֵינָהּ אֶלָּא חָנָק. בִּשְׁלָמָא אֵשֶׁת אִישׁ, מֵעִיקָּרָא חָנָק וְהַשְׁתָּא חָנָק. אֶלָּא רוֹצֵחַ, מֵעִיקָּרָא חָנָק וְהַשְׁתָּא סַיְיף? קַלָּה בַּחֲמוּרָה מֵישָׁךְ שָׁיְיכָא. [ה]לֵימָא מְסַיְיעָא לֵיהּ: סְרֵחָה, וְאַחַר כָּךְ בָּגְרָה – תִּידּוֹן בְּחָנָק. בְּסְקִילָה מַאי טַעְמָא לָא? לָאו מִשּׁוּם דְּהוֹאִיל וְאִישְׁתַּנִּי אִישְׁתַּנִּי? וְכָל שֶׁכֵּן הָכָא דְּאִישְׁתַּנִּי לְתַנָּא: "תִּידּוֹן בְּסְקִילָה". מַתְנִי׳ "תִּידּוֹן בְּסְקִילָה". מַתְנִי׳ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִידּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ. יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּיב, שָׁמִיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶן וְהֲנָאָה לָעוֹלָם. לַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. [ו]יַיִן וְשֵׁינָה לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. [ז]פִּיזּוּר לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. כְּנוּס לָרְשָׁעִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. וְלַצַּדִּיקִים – הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. לַצַּדִּיקִים – הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם.

גְּמ׳

כּוּלֵּיהּ קְרָא יַתִּירָא דְּמַצֵּי לְמִכְתַּב וְהוֹצֵאתֶם אוֹתוֹ אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וּסְקַלְתֶּם: בִּפְנֵי שְׁנַיִם דְּבָעֵינַן עֵדִים שֶׁהוֹכִיחוּהוּ וְעֵבֶר שֶׁאֵין אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמָנִין עָלָיו לְהָרְגוֹ דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ז:ו') עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יוּמַת הַמֵּת: וּמַלְקִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי ג' כְּלוֹמַר יְבִיאוּהוּ בִּפְנֵי ג' דַּיָּנִין וְהַדַּיָּנִין יְחַיְּבוּהוּ מַלְקוּת וְיַלְקוּהוּ שְׁלִיחַ ב"ד כְּשֶׁאַר הַלּוֹקִין דְּמַלְקוּת בִּפְנֵי ג' בְּפֶרְקָא קַמָּא (דף י.): כְּדְרַבִּי אֲבָהוּ בְּכְתֻבּוֹת (דף מו.) גַּבֵּי מוֹצִיא שֵׁם רַע מְנָא לָן דִּלְקֵי דִּכְתִיב וְלָקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר אֶת הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ: לְמַדְנוּ וְיִסְּרוּ דְּמוֹצִיא שֵׁם רַע מִוְּיִסְּרוּ אוֹתוֹ דְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְהַהוּא דְּיִסְּרוּ דְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לְמַדְנוּ מִבֵּן דִּכְתִיב שָׁם אִם בֵּן וְהַהוּא בֵּן לְמַדְנוּ מִבֵּן (דְּבָרִים כ"ה) וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרְשָׁע: אִם כֵּן דִּלְהֵדְּ מִלְּתָא לְחַדָּא אֶתָא וְלָא לְמֵעוּטֵי סוּמִין: לְכְתֹּב בְּנֵנוּ הוּא סוֹרֵר וּמוֹרֶה וּמַשְׁמַע הוּא שֶׁלָּקָה בְּפָנֵיכֶם וּמִדְּכְתִיב זֶה שֶׁמַּרְאִין בְּאֶצְבָּעוֹ עָלָיו וְלֹא סוּמִין: מַתְנִי׳ בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף וְקָנַן פָּטוּר דְּתוּ לָא דָּיְנִינַן לֵיהּ כֵּיוָן דְּאִילּוּ עֲבַד הַשְׁתָּא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא: וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר גִּמַר דִּין הֲוֵי כְּגַבְרָא קְטִילָא וְשׁוּב אֵין לָנוּ לְחַפֵּשׂ בִּזְכוּתוֹ וּלְהַצִּילוֹ: גְּמ' הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ (נִשְׁתַּנָּה מִיתָתוֹ) דְּאִילּוּ מֵעִקָּרָא נִדּוֹן בָּעֵד אֶחָד וּבְדַיָּן אֶחָד וּבְלֹא הַתְרָאָה וְאִילּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא בָּעֵינַן הַתְרָאָה וְסַנְהֶדְרִין שֶׁל כ"ג וְעֵדִים: וְנִשְׁתַּנִּית מִיתָתוֹ דְּכָל מִיתַת בְּנֵי נֹחַ סַיִף וְאִילּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא בָּעוּ לְמִדַּיְּנֵיהּ בְּסְקִילָה וְהוּא לָא אִתְחַיַּב בְּהָא מִיתָה הִלְכָּךְ פָּטוּר: שֶׁאנֵי הָכָא דְּאִילּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא אֲבָל הָכָא אִילּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הָוֶה אַף עַל גַּב דְּנִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ וּמִיתָתוֹ לָא מִפְּטַר וְדָיְנִינַן לֵיהּ בְּדִינָא דְּהַשְׁתָּא: ת"ש מִסַּיְּפָא תְּיוּבְתָּא: חַיָּב אַלְמָא אַף עַל גַּב דְּאִשְׁתַּנִּי לָא אֶפְטַר: שֶׁהִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ הָרַג דְּהַוֵי בְּסִיף וְכֵן בָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ פָּטוּר מִשּׁוּם דְּאִילּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא: עֲשָׂה כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל וְנִתְגַּיֵּיר חַיָּב דְּאִי עֲבַד הַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הוּא וְאע"ג דְּנִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ לְדוּן בַּעֲדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה אִי הָוֶה עֲבִיד הַשְׁתָּא מִיתָתוֹ לָא אִשְׁתַּנִּי דְּרוֹצֵחַ נָמֵי הַשְׁתָּא בְּסִיף: דְּאִידֵי וְאִידֵי בְּסְקִילָה אִם לֹא נִתְגַּיֵּר נָמֵי נִדּוֹן בְּסְקִילָה כְּדְאָמְרִינַן נָמֵי בְּפִרְקִין דְּלֹעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף נז.) בָּא עַל עֶרְוַת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לָהֶם לָבָן נֹחַ נִדּוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹקְמְנָא בִּנְעָרָה הַמְאֹרָסָה דִּלְדִידְהוּ לֵית לְהוּ וְדָיְנִינַן לְהוּ בְּדִינָא דִּידַן: וְהָא עֲשָׂה כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל דָּמֵיָא דְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ קָתָנֵי אַלְמָא בְּיִשְׂרָאֵל בְּעוּלַת בַּעַל עָסְקִינַן דְּאִילּוּ בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ לֵיכָּא נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה כִּדְאָמְרִינַן בְּעוּלַת בַּעַל יֵשׁ לָהֶן נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה אֵין לָהֶם: אֶלָּא קַלָּה בַּחֲמוּרָה מֵישָׁךְ שָׁיְיכָא כְּלוֹמַר לְעוֹלָם

מסורת הש״ס

א כתובות מו.
ב לעיל מ:
ג לעיל נז:
ד מסכת כלה רבתי
ה אבות דרבי נתן

גליון הש״ס

גמ' אלא קלה בחמורה מישך שייכי. עי' לקמן דף פ ע"ב תוספות ד"ה הוי:

תורה אור השלם

וְלָקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר־הַהוּא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ [דברים כב, יח]
כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם [דברים כא, יח]
וְהָיָה אִם־בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר [דברים כה, ב]

גְּמָ׳ תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל זֶה תַּרְטֵימָר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי אָמְרָה תּוֹרָה יֵצֵא לְבֵית דִּין לִיסָּקֵל? אֶלָּא הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁסּוֹף מְגַמֵּר נִכְסֵי אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ לִמּוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא, וְיוֹצֵא לְפָרָשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת. אָמְרָה תּוֹרָה: יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּיב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. שֵׁינָה וְיַיִן לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, לַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. פִּיזּוּר לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם.

[א-ג] מַתְנִי׳ הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת נִידּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ. הָיָה בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת וְשָׁבַר אֶת הֶחָבִית, אִם יֵשׁ לוֹ דָּמִים – חַיָּיב, אִם אֵין לוֹ דָּמִים – פָּטוּר. [ד(א)] גְּמָ׳ אָמַר רָבָא: מַאי טַעְמָא דְּמַחְתֶּרֶת? חֲזָקָה אֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ, וְהַאי מֵימָר אָמַר: אִי אָזֵילְנָא, קָאֵי לְאַפַּאי וְלָא שָׁבֵיק לִי, וְאִי קָאֵי לְאַפַּאי – קָטֵילְנָא לֵיהּ. וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: אִם בָּא לְהוֹרְגְךָ – הַשְׁכֵּם לְהוֹרְגוֹ. [ה(ב)] אָמַר רַב: הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת וְנָטַל כֵּלִים וְיָצָא – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? בְּדָמִים קְנָנְהוּ. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב בְּשֶׁשִּׁיבֵּר, דְּלֵיתַנְהוּ, אֲבָל נָטַל – לָא. וְהָאֱלֹהִים! אָמַר רַב: אֲפִילּוּ נָטַל – דְּהָא יֵשׁ לוֹ דָּמִים וְנֶאֱנְסוּ, חַיָּיב. אַלְמָא בִּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימִי. הָכָא נָמֵי, בִּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימִי. וְלָא הִיא, כִּי אוֹקְמִינְהוּ רַחֲמָנָא בִּרְשׁוּתֵיהּ לְעִנְיַן אֳנָסִין, אֲבָל לְעִנְיַן מִקְנָא – בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּמָרַיְיהוּ קָיְימִי, מִידֵּי דַּהֲוָה אַשּׁוֹאֵל. תְּנַן: בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת וְשִׁיבֵּר אֶת הֶחָבִית, יֵשׁ לוֹ דָּמִים – חַיָּיב, אֵין לוֹ דָּמִים – פָּטוּר. טַעְמָא דְּשִׁיבֵּר, דְּכִי אֵין לוֹ דָּמִים פָּטוּר. הָא נָטַל – לָא. (ג) הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ נָטַל נָמֵי, וְהָא דְּקָא תָּנֵי "שָׁבַר אֶת הֶחָבִית", קָא מַשְׁמַע לַן דְּכִי יֵשׁ לוֹ דָּמִים, אַף עַל גַּב דְּשִׁיבֵּר נָמֵי – חַיָּיב. [ו-ח(ד)] פְּשִׁיטָא, מַזִּיק הוּא! הָא קָא מַשְׁמַע לַן דַּאֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּונָה. מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם? תְּנֵינָא: אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן! קַשְׁיָא. [ט(ה)] מֵתִיב רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי: הַגּוֹנֵב כִּיס בְּשַׁבָּת – חַיָּיב, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּיב בִּגְנֵיבָה קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר שַׁבָּת. הָיָה מְגָרֵר וְיוֹצֵא – פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אִיסּוּר גְּנֵבָה וְאִיסּוּר סְקִילָה בָּאִין כְּאֶחָד. [י] וְהִלְכְתָא: דִּשְׁדָנְהוּ בְּנַהֲרָא. רָבָא אִיגְּנַבוּ לֵיהּ דִּיכְרֵי בְּמַחְתַּרְתָּא. אַהְדְּרִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ, וְלָא קַבְּלִינְהוּ. אָמַר: הוֹאִיל וּנְפַק מִפּוּמֵּיהּ דְּרַב. (ו) תָּנוּ רַבָּנַן: "אֵין לוֹ דָּמִים. אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו". וְכִי הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו בִּלְבַד זָרְחָה? אֶלָּא, אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁאֵין לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ – הָרְגֵהוּ, וְאִם לָאו – אַל תַּהַרְגֵהוּ. [יא-יב] תַּנְיָא אִידַּךְ: "אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ". וְכִי הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו בִּלְבַד זָרְחָה? אֶלָּא, אִם בָּרוּר לְךָ כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ – אַל תַּהַרְגֵהוּ, וְאִם לָאו – הָרְגֵהוּ. קַשְׁיָא סְתָמָא אַסְּתָמָא! לָא קַשְׁיָא,

כָּאן

רש"י

גְּמ' מִגְמַר מְכַלֶּה: לִמּוּדוֹ מַה שֶּׁהֻרְגַּל בְּבָשָׂר וְיַיִן: שֶׁקֶט לַצַּדִּיקִים הֲנָיָה לָהֶם וַהֲנָיָה לְעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת: מַתְנִי' הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה יֵהָרֵג: נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ דְּהָא לָא קְטַל וּמִקְטִיל מִשּׁוּם דְּסוֹפוֹ לַהֲרֹג בַּעַל הַבַּיִת כְּשֶׁיַּעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ לְהַצִּיל מָמוֹנוֹ: יֵשׁ לוֹ דָּמִים חַיָּב אִם אֵינוֹ רָאוּי לֵהָרֵג כְּגוֹן אָב עַל הַבֵּן דְּתַנְיָא לְקַמָּן דְּאֵין הַבֵּן רַשַּׁאי לַהֲרֹג אֶת אָבִיו הַבָּא עָלָיו בְּמַחְתֶּרֶת מִשּׁוּם דְּרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן וְלֹא בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת וְאִי הֲוָה קָאֵי בְּרֵהּ לְאַפֵּהּ לְהַצִּיל מָמוֹנוֹ אֵין בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו לְהָרְגוֹ: חַיָּב לְשַׁלֵּם הֶחָבִית כִּשְׁאָר מַזִּיק: אֵין לוֹ דָּמִים כְּגוֹן שְׁאָר כָּל הָאָדָם שֶׁנִּתַּן רְשׁוּת לְבַעַל הַבַּיִת לְהָרְגוֹ פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם דְּחִיּוּב מִיתָה וְחִיּוּב תַּשְׁלוּמִין בָּאִין כְּאֶחָד ואע"פ שֶׁנִּצַּל פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין דקי"ל (כְּתֻבּוֹת דַּף לה.) חַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהֶן אֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן שֶׁעִם הַמִּיתָה אע"פ שֶׁאֵין נֶהֱרָגִין: גְּמ' מַאי טַעְמָא דְּמַחְתֶּרֶת שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה אֵין לוֹ דָּמִים כְּלוֹמַר הֲרֵי הוּא לְךָ כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ דָּם וּנְשָׁמָה וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ: חֲזָקָה אֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ שֶׁרוֹאֶה שֶׁאַחֵר נוֹטְלוֹ וְשׁוֹתֵק הִלְכָּךְ יוֹדֵעַ הַגַּנָּב הַזֶּה שֶׁבַּעַל הַבַּיִת עוֹמֵד עַל מָמוֹנוֹ לְהַצִּילוֹ וּמֵימַר אָמַר הַגַּנָּב אִי אָזֵילְנָא לְגַבֵּהּ קָאֵי בְּאַפַּאי וְאִי קָאֵי קָטֵילְנָא לֵיהּ וְאָמְרָה לְךָ תּוֹרָה אֵין לוֹ דָּמִים וּמְלַמֶּדְתְּךָ מֵאַחַר שֶׁהוּא בָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם אַתָּה לְהָרְגוֹ: הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת חָתַר אֶת הַבַּיִת מַמָּשׁ: פָּטוּר מִלְּהַחֲזִירָם אע"פ שֶׁהֵם קַיָּמִין: בְּדָמִים קְנָנְהוּ בִּדְמֵי נַפְשׁוֹ קְנָאָן הוֹאִיל וְנִתְחַיֵּב מִיתָה בִּלְקִיחָתָם: מִסְתַּבְּרָא מִלְּתָא דְּרַב דְּפָטוּר בְּשֶׁשִּׁבֵּר בֵּין עַכְשָׁו בֵּין לְאַחַר זְמַן דְּלֵיתַנְהוּ וְתַשְׁלוּמִין מִדִּידֵהּ לָא מָצֵינַן לְחִיּוּבֵהּ בִּמְקוֹם מִיתָה: אֲבָל נָטַל לָא מִסְתַּבְּרָא בְּהָא מִלְּתָא דְּרַב דְּפָטַר בָּהּ דְּכֵיוָן דְּקָיְמִין הֵן כָּל הֵיכָא דְּאִיתַנְהוּ דְּמָרַיְהוּ נִינְהוּ וְאֵין זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין דְּפִקָּדוֹן בְּעָלְמָא נִינְהוּ גַּבֵּהּ: וְהָאֱלֹהִים שְׁבוּעָה אָמַר רַב דְּפָטוּר וְאַפֵּי' אִיתַנְהוּ וְטַעְמָא מֵהָכָא דְּהַאי אִם יֵשׁ לוֹ דָּמִים כְּגוֹן אָב עַל הַבֵּן דְּמוֹדֶה בְּהוּ רַב דְּלָא קָנָה וְחַיָּב לְהַחֲזִיר אַחֲרֵי כֵן אָמְרִינַן דַּאֲפִילּוּ נֶאֶנְסוּ מִנֵּהּ מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּתוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר דְּמֵיהֶן אַלְמָא לָא אָמְרִינַן פִּקָּדוֹן הָווּ גַּבֵּהּ וְאָבְדוּ לִבְעָלִים אֶלָּא אָמְרִינַן בִּרְשׁוּתוֹ הֵן וְאָבְדוּ לוֹ הָכָא נָמֵי לְעִנְיַן אֵין לוֹ דָּמִים אע"פ דְּאִיתַנְהוּ אָמְרִינַן לָאו פִּקָּדוֹן נִינְהוּ אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ וּבְאַחֲרָיוּתוֹ קָיְמִי וְכִי גָּבוּ לְהוּ בֵּי דִינָא מִנֵּהּ יֵשׁ כָּאן תַּשְׁלוּמִין עִם חִיּוּב מִיתָה כְּאִלּוּ גּוֹבִין מִשְּׁאָר נְכָסִים: וְלָא הִיא מַסְקָנָא דְּמִלְּתָא דְּרָבָא הוּא וְלָא הִיא לָא מִסְתַּבְּרָא טַעְמָא דְּרַב בְּהָא דאע"ג דְּהֵיכָא דְּיֵשׁ לוֹ דָּמִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתוֹ לָאו קִנְיָן הֵן לוֹ לִהְיוֹת כִּשְׁאָר נְכָסָיו דְּכִי אוֹקְמֵהּ רַחֲמָנָא בִּרְשׁוּתֵהּ וְחַיָּב אֶת הַגַּזְלָנִין לְשַׁלֵּם ה"מ לְעִנְיַן שְׁלוּמֵי דְּלָא מָצֵי לְמֵימַר לֵיהּ נֶאֶנְסוּ דְּאַשְׁכְּחַן בְּשׁוֹמְרִין דְּחִיְּבָן הַכָּתוּב לִשָּׁבַע אִם לֹא שָׁלַח יָד בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ הָא שָׁלַח אע"ג דְּטָעַן מֵת אוֹ נִשְׁבַּר דְּהַיְנוּ אֹנֶס חַיָּב דְּנַעֲשָׂה עָלֶיהָ גַּזְלָן בִּשְׁלִיחוּת יָד: אֲבָל לְעִנְיַן מִקְנֵא לָא קָנֵי אִם קַיָּמִין הֵן אֶצְלוֹ וְהוּא הָיָה בָּא לְעָכְבוֹ וְלוֹמַר דָּמִים אֲנִי מַחֲזִיר לְךָ לָא קָנֵי וּמַהְדַּר לְהוּ בְּעֵינַיְהוּ דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ה':כ"ג) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְהַאי דְּכִי נֶאֶנְסוּ מַחֲזִיר דָּמִים וְלָא מָצֵי אָמַר לֵיהּ נֶאֶנְסוּ וּמִפְּטַר מִשּׁוּם דְּלָא גָּרַע גַּזְלָן מִשּׁוֹאֵל דְּמִשּׁוּם דְּכָל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ אוֹקְמִינְהוּ רַחֲמָנָא בִּרְשׁוּתוֹ לְשַׁלּוּמֵי אִם נֶאֱנַס דְּכָל כַּמָּה דְּקַיְמָא הָדְרָא בְּעֵינָא הָא נָמֵי כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וּמְחַיֵּב לְשַׁלּוּמֵי: מוּעָד לְעוֹלָם אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה: קַשְׁיָא קַשְׁיָא מַתְנִיתִין לִתְרוּצָה אַלִּבָּא דְּרַב ומ"מ תְּיוּבְתָּא לָא הָוֵי דְּלָאו בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לָהּ נָטַל חַיָּב וְאִיכָּא לְשַׁנּוּיֵי בְּדַחְקָא כִּדְשַׁנִּין דְּמִשּׁוּם רֵישָׁא נְקַט שָׁבַר וְהַיְנוּ דְּאִיכָּא בֵּין קַשְׁיָא לִתְיוּבְתָּא: מֵתִיב רַב בֵּבַי לְרָבָא פָּרֵיךְ דְּאָמַר נָטַל דְּאִיתַנְהוּ חַיָּב: הַגּוֹנֵב כִּיס בְּשַׁבָּת שֶׁהִגְבִּיהוֹ וּקְנָאוֹ בְּהַגְבָּהָה חַיָּב לְהַחֲזִיר ואע"ג שֶׁהוֹצִיאוֹ אַחַ"כ לרה"ר וְנִתְחַיֵּב בְּהוֹצָאָתוֹ מִיתָה: שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בִּגְנֵבָה קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִסּוּר שַׁבָּת וּבִשְׁבִיל חִיּוּב מִיתָה הַבָּא עָלָיו לְאַחַר מִכֵּן אֵינוֹ נִפְטָר מִן הַתַּשְׁלוּמִין: הָיָה מְגָרֵר וְיוֹצֵא שֶׁלֹּא הִגְבִּיהוֹ וְלֹא קְנָאוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת אֲבָל כְּשֶׁיּוֹצֵא לרה"ר קְנָאוֹ בְּשִׁנּוּי רְשׁוּת שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים וְצָרִיךְ יָדוֹ לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה וְקִבְּלָהּ בְּיָדוֹ דְּיָדוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ כְּאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וַהֲרֵי הוּא לוֹ כַּחֲצֵרוֹ ואע"פ שֶׁאֵין כָּאן הַגְבָּהָה וְהָכִי מוֹקֵם לָהּ בִּכְתֻבּוֹת: פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמִין אַלְמָא אע"פ שֶׁהַכִּיס וְהַמָּעוֹת קַיָּמִין אָמְרִינַן בִּדְמֵי קְנָנְהוּ וְלָא מַפְּקִינַן לֵיהּ מִנֵּהּ וּתְיוּבְתָּא דְּרָבָא דְּאָמַר נָטַל לֹא: וְהִלְכְתָא הָא דְּקָתָנֵי פָּטוּר כְּגוֹן דִּשְׁדָנְהוּ בְּנַהֲרָא דְּלֵיתַנְהוּ: דִּכְרֵי אֵילִים: אַהְדְּרִינְהוּ נִהֲלֵהּ הַגַּנָּבִים: ה"ג ת"ר אֵין לוֹ דָּמִים אִם זָרְחָה וְגוֹ' אֶלָּא אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁאֵין לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ הָרְגֵהוּ וְכוּ' אֵין לוֹ דָּמִים וּסְמִיךְ לֵהּ אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ וְדָרְשִׁינַן סְמוּכִין אֵימָתַי מֻתָּר לְהָרְגוֹ בִּזְמַן שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עָלָיו כְּלוֹמַר שֶׁבָּרוּר לְךָ שֶׁלְּהָרְגְךָ בָּא אִם תַּעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ אֲבָל מִסְּפֵק אַל תַּהַרְגֵהוּ: וְתַנְיָא אִדַּךְ אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ אֵימָתַי אָסוּר לְהָרְגוֹ בִּזְמַן שֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו כְּלוֹמַר שֶׁבָּרוּר הַדָּבָר לְךָ כָּאוֹר שֶׁהוּא רַחֲמָנִי עָלֶיךָ וַאֲפִלּוּ אַתָּה עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ לְהַצִּיל מָמוֹנְךָ מִיָּדוֹ לֹא יַהַרְגְךָ וְאִם לָאו שֶׁסְּפֵקָא הוּא לְךָ הָרְגֵהוּ קַשְׁיָן אַהֲדָדֵי:

תוספות

מִסְתַּבְּרָא מִלְּתֵיהּ דְּרַב בְּשֶׁשִּׁבֵּר וְאִם תֹּאמַר מַאי קמ"ל תְּנֵינָא וְשֶׁיִּבֹּר אֶת הֶחָבִית פָּטוּר וְיֵשׁ לוֹמַר אִי מִמַּתְנִי' הֲ"א שִׁבֵּר בְּעוֹדוֹ בַּמַּחְתֶּרֶת קמ"ל רַב אֲפִילּוּ שִׁבֵּר אַחַר כָּךְ: אֲפִלּוּ נָטַל תֵּמַהּ הָא תְּנַן בְּמְרֻבָּה (ב"ק דַּף סב:) אֵין הַגּוֹנֵב אַחַר הַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל פֵּרוּשׁ כִּדְדָרְשִׁינַן וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ וְלֹא מִבֵּית הַגַּנָּב וְאָמַר רַב בַּגְּמָרָא לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לִפְנֵי יֵאוּשׁ אֲבָל לְאַחַר יֵאוּשׁ קְנָאוֹ גַּנָּב רִאשׁוֹן וְגַנָּב שֵׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל לְגַנָּב רִאשׁוֹן אַלְמָא קֹדֶם יֵאוּשׁ לָא קָנֵי וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם בְּגָנַב מִגַּגּוֹ חֲצֵרוֹ וְקַרְפֵּפוֹ דְּלָאו בַּר קְטָלָא הוּא דִּבְעֵי הַתְרָאָה אֲבָל הָכָא בְּמַחְתֶּרֶת דְּמַחְתַּרְתּוֹ זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ דִּלְקַמָּן: לָא קַבְּלִינְהוּ הוֹאִיל וּנְפַק מִפֻּמֵּהּ דְּרַב תֵּמַהּ הָא מְחַיֵּב לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם כִּדְאָמַר בְּפֶ' הַפּוֹעֲלִים (ב"מ דַּף צא. וְשָׁם) גַּבֵּי הַחוֹסֵם פָּרָה וְדָשׁ בָּהּ (וְאִתְּנַן) אָסְרָה תּוֹרָה אֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ וְיֵשׁ לוֹמַר דְּכָאן לֹא הָיוּ רוֹצִים לְהַחֲזִיר אא"כ יִתְחַיְּבוּ בְּדִינֵי אָדָם:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קכ, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' א:
ב מיי' פט' מהל' גניבה הל' ט:
ג מיי' פט' מהל' גניבה הל' יג:
ד מיי' פט' מהל' גניבה הל' ט:
ה מיי' פט' מהל' גניבה הל' יג:
ו טוש"ע חו"מ סי' תכא סעי' ג:
ז מיי' פא' מהל' חובל ומזיק הל' יא:
ח מיי' פו' מהל' חובל ומזיק הל' א:
ט מיי' פג' מהל' גניבה הל' ב:
י מיי' פג' מהל' גניבה הל' ב:
יא סמג לאוין קט, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' א:
יב מיי' פט' מהל' גניבה הל' ז:

מסורת הש"ס

א יומא פה:
ב גיטין יג:
ג משנה בבא קמא
ד בבא קמא כו.
ה שבת צא:; בבא בתרא פו.; כתובות לד:; כתובות לא.
ו תוספתא סנהדרין

גליון הש"ס

גמ' אמר רבא מסתברא. כעין זה כתובות קב ע"ב גיטין יג ע"ב:
תוס' ד"ה לא. לא היו רוצים להחזיר. עי' טורי אבן חגיגה באבני שוהם דף י ע"א ד"ה נפש:

תורה אור השלם

אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וגו׳ [שמות כב, ב]
אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים [שמות כב, א]
אם זרחה השמש עליו. רבי ישמעאל אומר, וכי השמש וגו׳ [פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:ג, ד]

[אב]כָּאן – בְּאָב עַל הַבֵּן, כָּאן – בְּבֵן עַל הָאָב. אָמַר רַב: כֹּל דְּאָתֵי עֲלַאי בְּמַחְתַּרְתָּא – קָטֵילְנָא לֵיהּ, לְבַר מֵרַב חֲנִינָא בַּר שֵׁילָא. מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּצַדִּיק הוּא – הָא קָאָתֵי בְּמַחְתַּרְתָּא! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקִים לִי בְּגַוֵּויהּ דִּמְרַחֵם עֲלַי כְּרַחֵם אָב עַל הַבֵּן. [ג(א)]תָּנוּ רַבָּנַן: "דָּמִים לוֹ" – בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת, "אֵין לוֹ דָּמִים" – בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת. בִּשְׁלָמָא "אֵין לוֹ דָּמִים" בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: מִידֵּי דַּהֲוָה אַהֲרוּגֵי בֵּית דִּין, דִּבְשַׁבָּת לָא קָטְלִינַן. קָא מַשְׁמַע לַן דְּקָטְלִינַן. אֶלָּא "דָּמִים לוֹ" בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת? הַשְׁתָּא בַּחוֹל לָא קָטְלִינַן לֵיהּ, בַּשַּׁבָּת מִבַּעְיָא? [ד]אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל. [ה]תָּנוּ רַבָּנַן: "וְהֻכָּה" – בְּכָל אָדָם, "וָמֵת" – בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ. בִּשְׁלָמָא "וְהֻכָּה" בְּכָל אָדָם אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: בַּעַל הַבַּיִת הוּא דְּקִים לֵהּוֹ, דְּאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ, אֲבָל אַחֵר – לָא. קָא מַשְׁמַע לַן, דְּרוֹדֵף הוּא, וַאֲפִילּוּ אַחֵר נָמֵי. אֶלָּא "וָמֵת" בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ, לְמָה לִי? [(ב)]מֵרוֹצֵחַ נָפְקָא, דְּתַנְיָא: "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא" – אֵין לִי אֶלָּא בְּמִיתָה הָאֲמוּרָה בּוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לַהֲמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מוֹת יוּמַת" – מִכָּל מָקוֹם. שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "מוֹת יוּמַת". [(ג)]וְנִיגְמַר מִינֵּיהּ? מִשּׁוּם דַּהֲוָה רוֹצֵחַ וְגוֹאֵל הַדָּם שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין. [ו(ד)]תָּנוּ רַבָּנַן: "מַחְתֶּרֶת" – אֵין לִי אֶלָּא מַחְתֶּרֶת. גַּגּוֹ, חֲצֵירוֹ וְקַרְפֵּיפוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יִמָּצֵא הַגַּנָּב" – מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "מַחְתֶּרֶת"? מִפְּנֵי שֶׁרוֹב גַּנָּבִים מְצוּיִין בְּמַחְתֶּרֶת. [ז]תַּנְיָא אִידַּךְ: "מַחְתֶּרֶת" – אֵין לִי אֶלָּא מַחְתֶּרֶת. גַּגּוֹ, חֲצֵירוֹ וְקַרְפֵּיפוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יִמָּצֵא הַגַּנָּב" – מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "מַחְתֶּרֶת"? מַחְתַּרְתּוֹ זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ. [חט]אָמַר רַב הוּנָא: קָטָן הָרוֹדֵף, נִיתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ. קָסָבַר, רוֹדֵף אֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה, לָא שְׁנָא גָּדוֹל וְלָא שְׁנָא קָטָן. [יא(ה)]אֵיתִיבֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא: יָצָא רֹאשׁוֹ – אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ. וְאַמַּאי? רוֹדֵף הוּא! שָׁאנֵי הָתָם, דְּמִשְּׁמַיָּא קָא רָדְפִי לַהּ. נֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ: רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, אוֹמְרִין לוֹ: רְאֵה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא וּבֶן בְּרִית הוּא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה "שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ". אָמְרָה תּוֹרָה: הַצֵּל דָּמוֹ שֶׁל זֶה בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה. [(ו)]הַהִיא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חָבֵר אֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. תָּא שְׁמַע: רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, אוֹמְרִין לוֹ: רְאֵה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא וּבֶן בְּרִית הוּא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה "שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ". אִם אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא כֵּן – פָּטוּר. עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה – חַיָּיב. לָא צְרִיכָא, דְּקָאֵי בִּתְרֵי עִיבְרֵי דְנַהֲרָא, דְּלָא מָצֵי אַצּוֹלֵיהּ. מַאי אִיכָּא? דְּבָעֵי אֵיתוֹיֵי לְבֵי דִינָא. בֵּי דִינָא בָּעֵי הַתְרָאָה. אִיבָּעֵית אֵימָא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, אֲנָא דַּאֲמַרִי כְּתַנָּא דְּמַחְתֶּרֶת, דְּאָמַר: מַחְתַּרְתּוֹ זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ.

מַתְנִי׳

אָב הַבָּא עַל הַבֵּן בְּמַחְתֶּרֶת מִסָּפֵק אַל יַהַרְגֵהוּ בְּנוֹ דְּוַדַּאי רַחֲמֵי הָאָב עַל בְּנוֹ וַאֲפִלּוּ הוּא מַצִּיל מָמוֹנוֹ לֹא יַהַרְגֵהוּ הִלְכָּךְ דָּמִים לוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא אַכְזָרִי עָלֶיךָ וְשׂוֹנַאֲךָ: בֵּן עַל הָאָב וכ"ש אִינִישׁ דְּעָלְמָא הָרְגֵהוּ מִסָּפֵק דְּוַדַּאי אַדַּעְתָּא דְּהָכִי אָתָא דְּאִי קַיֶּמֶת לֵיהּ לְאַפֵּהּ קְטִיל לָךְ עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא רַחֲמָנִי עָלֶיךָ כְּאָב עַל הַבֵּן: דָּמִים לוֹ לְשׁוֹן רַבִּים הוּא לְהָכִי אָתָא לוֹמַר לָךְ דְּבֵין בְּחוֹל בֵּין בְּשַׁבָּת אָסוּר לַבֵּן לַהֲרֹג אֶת אָבִיו בְּמַחְתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת: אֵין לוֹ דָּמִים לְשׁוֹן רַבִּים דִּכְתִיב גַּבֵּי אִינָשׁ דְּעָלְמָא לְהָכִי אָתָא לוֹמַר לָךְ אֵין לוֹ דָּמִים לֹא בְּחֹל וְלֹא בְּשַׁבָּת וְהָרְגֵהוּ: הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּשַׁבָּת לָא קָטְלִינַן כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף לה:) מִלֹּא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: קָא מַשְׁמַע לַן דְּקָטְלִינַן מִשּׁוּם פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דְּהָאֵיךְ: לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל אִם כְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר נָפַל עָלָיו (אֶת) הַגַּל מְפַקְּחִין עָלָיו הֵיכָא דְּלָא בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת אֲבָל אִם בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת כֵּיוָן דְּנִתַּן לְהָרְגוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה גַּבְרָא קְטִילָא הוּא מִשְּׁעַת (סְתִירָה): וְהֻכָּה בְּכָל אָדָם אֲפִלּוּ אֵינוֹ בַּעַל הַמָּמוֹן מֻתָּר לְהָרְגוֹ מִדְּלָא כְּתִיב וְהִכָּהוּ: בעה"ב הוּא דְּמֻתָּר לְהָרְגוֹ מִשּׁוּם דִּלְהַאי גַּנָּב קִים לֵיהּ בְּגַוֵּהּ דבעה"ב אֵינוֹ מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ הִלְכָּךְ אַדַּעְתֵּהּ דִּלְמִקְטְלֵיהּ אָתָא: אֲבָל שְׁאָר כָּל אָדָם לֹא שֶׁהֲרֵי גַּנָּב זֶה לֹא בָּא אֶלָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל זֶה: קמ"ל דְּכֵיוָן דְּעַל עִסְקֵי נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל אָתָא רוֹדֵף הוּא וְנִתָּן לְהַצִּילוֹ לְבַעַל הַבַּיִת בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל זֶה: שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לְהָרְגוֹ בְּסַיִף כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְכַשֵּׁף אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ נָהָר מַפְסִיק וְאַתָּה יָכוֹל לִירוֹת בּוֹ חֵץ אוֹ אֶבֶן: שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין דְּלָא בָּעֵינַן בְּהוּ קְרָא כִּדְכְתִיב הִלְכָּךְ אִי לָא רַבְיֵהּ הֲוָה אֲמִינָא לִבְעֵי מִיתָה הַכְּתוּבָה בּוֹ כְּגוֹן הַכָּאָה אֲבָל לֹא לְחָנְקוֹ לְהַטְבִּיעוֹ בְּמַיִם: וְאֵין לִי אֶלָּא מַחְתֶּרֶת שֶׁחָתַר כֹּתֶל: גַּגּוֹ וְעָלָה לוֹ בְּסֻלָּם: חֲצֵרוֹ וְקַרְפֵּפוֹ וְנִכְנַס בּוֹ דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁמְּצָאוֹ פָּתוּחַ מִנַּיִן: ת"ל יִמָּצֵא הַגַּנָּב מִדְּלָא כְּתִיב אִם בְּמַחְתֶּרֶת יִמְצָאֶנּוּ וּכְתִיב הַגַּנָּב יְתֵרָה מַשְׁמַע בְּכָל צְדָדִין שֶׁיְּהֵא נִרְאֶה לְךָ גַּנָּב: מְצֻיָּן בְּמַחְתֶּרֶת כְּלוֹמַר מְצֻיָּן וּרְגִילִין לַחְתֹּר: זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ שא"צ הַתְרָאָה אַחֶרֶת אֶלָּא הוֹרְגוֹ מִיָּד דְּכֵיוָן דְּטָרַח וּמָסַר נַפְשֵׁהּ לַחְתֹּר אַדַּעְתָּא דְּהָכִי אָתָא דְּאִי קָאֵי לְאַפַּאי קָטֵלְנָא לֵהּ וְאָמְרָה תּוֹרָה כֵּיוָן דְּרוֹדֵף הוּא א"צ הַתְרָאָה אֶלָּא מַצִּילִין אוֹתוֹ בְּנַפְשׁוֹ אֲבָל נִכְנַס לַחֲצֵרוֹ וְגַגּוֹ דֶּרֶךְ הַפֶּתַח אֵינוֹ הוֹרְגוֹ עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ בְּעֵדִים חָזֵי דְּקָאֵמְנָא בְּאַפְּךְ וְקָטֵלְנָא לָךְ וְזֶה יְקַבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה וְיֹאמַר יוֹדֵעַ אֲנִי וְעַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה שֶׁאִם תַּעֲמֹד לְנֶגְדִּי אֶהֱרֹג אוֹתְךָ אֲבָל בְּלֹא הַתְרָאָה לֹא דְּדִלְמָא לָאו אַדַּעְתָּא דִּנְפָשׁוֹת קָא אָתֵי אֶלָּא דְּאַשְׁכַּח פִּתְחָא לְהֶדְיָא וְעַל אַדַּעְתָּא דְּאִי קָאֵי בְּאַפַּאי לִפּוֹק: קָטָן הָרוֹדֵף אֶת קָטָן אַחֵר לְהָרְגוֹ: נִתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ כִּדְיָלְפִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף עג.) רוֹצֵחַ נִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ וְהַאי אע"ג דְּקָטָן הוּא וְלָאו בַּר קַבּוּלֵי הַתְרָאָה הוּא לְגַבֵּי רְדִיפָה דִּינוֹ כְּגָדוֹל: קָסָבַר רַב הוּנָא רוֹדֵף אֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה לְעִנְיַן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ דְּלָא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְעִנְיַן ב"ד דְּלָא מָצֵי לְמִקְטְלֵיהּ אִם הָרַג בְּלֹא הַתְרָאָה: יָצָא רֹאשׁוֹ בְּאִשָּׁה הַמְקַשָּׁה לֵילֵד וּמְסֻכֶּנֶת וְקָתָנֵי רֵישָׁא הַחַיָּה פּוֹשֶׁטֶת יָדָהּ וְחוֹתְכָתוֹ וּמוֹצִיאָתוֹ לְאֵבָרִים דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם לָאו נֶפֶשׁ הוּא וְנִתָּן לְהָרְגוֹ וּלְהַצִּיל אֶת אִמּוֹ אֲבָל יָצָא רֹאשׁוֹ אֵין נוֹגְעִים בּוֹ לְהָרְגוֹ דַּהֲוָה לֵיהּ כִּילוּד וְאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ וְאִם תֹּאמַר מַעֲשֶׂה דְּשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי (שְׁמוּאֵל ב כ׳:כ"א) הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ דְּדָחוּ נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ הָתָם מִשּׁוּם דַּאֲפִילּוּ לֹא מְסָרוּהוּ לוֹ הָיָה נֶהֱרָג בָּעִיר כְּשֶׁיִּתְפְּשֶׂנָּה יוֹאָב וְהֵן נֶהֱרָגִין עִמּוֹ אֲבָל אִם הָיָה הוּא נִצּוֹל אע"פ שֶׁהֵן נֶהֱרָגִין לֹא הָיוּ רַשָּׁאִין לְמָסְרוֹ כְּדֵי לְהַצִּיל עַצְמָן אִי נָמֵי מִשּׁוּם דְּמוֹרֵד בְּמַלְכוּת הֲוָה וְהָכִי מְפָרֵשׁ לַהּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (דִּתְמוּרָה) [צ"ל דִּתְרוּמוֹת פ"ו]: מִשְּׁמַיָּא קָא רָדְפִי לַהּ לְאִמֵּהּ: וְהַתּוֹרָה אָמְרָה שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ יִשְׁפֹּךְ דָּמוֹ בִּשְׁבִיל אוֹתוֹ אָדָם שֶׁהוּא רוֹדֵף דְּהַיְנוּ בְּאָדָם בִּשְׁבִיל הַצָּלַת אָדָם הַנִּרְדָּף וְהָא הָכָא דְּלָא קָתָנֵי יוֹדֵעַ אֲנִי וְעַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה וְאֵין כָּאן קַבָּלַת הַתְרָאָה וַאֲפִלּוּ הָכִי מְחַיֵּב: הַהוּא ר׳ יוֹסֵי בַּר׳ יְהוּדָה הִיא דַּאֲפִילּוּ בַּהֲרוּגֵי ב"ד לָא בָּעֵי הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין הִלְכָּךְ חָבֵר לָא בָּעֵי הַתְרָאָה וְלֹא הַבְחָנָה וְעַם הָאָרֶץ בָּעֵי לְאַתְרוֹיֵי דְּלָא נֵימָא שׁוֹגֵג הָיִיתִי אֲבָל קַבָּלַת הַתְרָאָה אֲפִילּוּ בְּעַם הָאָרֶץ לָא בָּעֵי: פָּטוּר כָּל כַּמָּה דְּלָא אָמַר עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה שֶׁאֵהָרֵג עָלָיו כִּדְיָלְפִינַן בְּהָיוּ בּוֹדְקִין (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף מא.) יוּמַת הַמֵּת עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה קָא תָּנֵי הָכָא גַּבֵּי רוֹדֵף דְּבָעֵי הַתְרָאָה וְאִם לָאו אֵין מַצִּילִין אוֹתוֹ בְּנַפְשׁוֹ: דְּקָאֵי בִּתְרֵי עֶבְרֵי נַהֲרָא הַמַּתְרֶה מִצַּד זֶה וְהָרוֹדֵף וְהַנִּרְדָּף מִצַּד אַחֵר: דְּאַצּוֹלֵי לָא מָצֵי וְהַאי פָּטוּר וְחַיָּב דְּקָאָמַר אַמִּתַּת בֵּית דִּין קָאֵי וּלְאַחַר שֶׁהֲרָגוֹ לַנִּרְדָּף: מַאי אִיכָּא כְּלוֹמַר מַאי קָא רָמֵי עֲלַיְהוּ דְּהָנָךְ רוֹאִין לְמֶעְבַּד: דְּבָעֵי לְאַתוֹיֵי לְבֵי דִּינָא וּמִקְטְלֵהּ דִּכְתִיב (דְּבָרִים כב) וּבִעַרְתָּ הָרַע מִקִּרְבֶּךָ הִלְכָּךְ בָּעֵי הַתְרָאָה דְּבִלָּאו הָכִי לָא מִקַּטְלֵי לֵיהּ: זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ אַלְמָא מִשּׁוּם דְּמַחְזְקִינַן לֵיהּ רוֹדֵף לָא בָּעֵי הַתְרָאָה:

כָּאן בְּאָב עַל הַבֵּן בָּרַיְתָא דְּאִם בָּרוּר לְךָ כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁאֵין לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ הָרְגֵהוּ הָא סְתָמָא אַל תַּהַרְגֵהוּ וּבִשְׁמַעְתָּא קַמַּיְיתָא דִּפְסָחִים (דַּף ב: וְשָׁם) דְּדָרְשִׁינַן לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ אִי פְּשִׁיטָא לָךְ מִלְּתָא כִּנְהוֹרָא דְּאַנְּפָשׁוֹת קָאָתֵי רוֹצֵחַ הוּא וְנִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ וּפֵרֵשׁ שָׁם בַּקּוּנְטְרֵס כְּגוֹן בֵּן עַל הָאָב אוֹ כָּל אָדָם וְלֹא יִתָּכֵן כִּדְאָמְרִינַן הָכָא דְּהָנֵי אֲפִלּוּ בִּסְתָמָא רוֹצֵחַ הוּא וְלֹא בָּעֵינַן שֶׁיְּהֵא פָּשׁוּט כִּנְהוֹרָא אֶלָּא הָתָם יֵשׁ לוֹמַר כֻּלָּהּ בְּאָב עַל הַבֵּן דְּאִי קִים לֵיהּ בְּגַוֵּהּ שֶׁשּׂוֹנְאוֹ רוֹצֵחַ הוּא וְנִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ וְאִי מְסַפְּקָא לָךְ מִלְּתָא כְּלֵילְיָא יְהֵא בְּעֵינֶיךָ כְּגַנָּב וְלֹא נִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא בֶּן בְּרִית הוּא יִשְׂרָאֵל וְלֹא כּוּתִי בֶּן בְּרִית וְלֹא מוּמָר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּמוּמָרִין לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיוּ מוֹרִידִין וְלֹא מַעֲלִין:

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קט:

ב מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ י:

ג מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ ז:

ד מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ יג:

ה מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ ז:

ו מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ ח:

ז מיי׳ פט׳ מהל׳ גניבה הל׳ ח:

ח סמג לאוין קסא, טוש״ע חו״מ סי׳ תכה סעי׳ א:

ט מיי׳ פא׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ו:

י טוש״ע חו״מ סי׳ תכה סעי׳ ב:

יא מיי׳ פא׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ט:

מסורת הש״ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ב לעיל מה:; בבא מציעא לא:; לעיל נג.

ג יומא ס.; זבחים מו.; שבועות כו:; בכורות מט.; לעיל סז:; פסחים מה.; קידושין לה.; מעילה יא:; חולין קיז.; קידושין לז:; גיטין עו.; קידושין נח.; קידושין מב:; פסחים כו.; נזיר לז:

ד בבא קמא סה.

ה משנה אהלות

ו לעיל ח:; לעיל מא.; מכות ט:; מכות ו:

תורה אור השלם

אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ [שמות כב, ב]

אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ [במדבר לה, כא]

אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים [שמות כב, א]

שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם [בראשית ט, ו]

מתני' ואלו שמציליו אותן מן העברה: בנפשן נתנו להרג לכל אדם כדי להציל מן העברה ומקראי נפקי: אבל הרודף אחר בהמה לרבותה והרוצח לעבד עבודת כוכבים ולחלל שבת וכל שכן שאר כריתות ומיתות ב"ד שאינן עריות דלא נתן להציל בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף כגון זכר ונערה המארסה ומיהו רוצח בהדיא כתיב בה והאי דנקט בהמה משום דדמיא לעריות ונקט נמי עבודת כוכבים משום דסד"א תיתי בק"ו בדלקמן ושבת נמי תיתי בגזרה שוה: גמ' לא תעמד לא תעמד על דמו אלא הצילהו: לפגמה לביישה ולזלזולה אמרה תורה נתנה להציל בנפשו כדילפינן לקמן מואין מושיע לה: מן הדין ק"ו: החקישא הוא שהקיש רוצח לנערה המארסה וכל החקש וגזרה שוה המופנת הרי הוא כמפרש במקרא ועונשין ממנו לפי שלא נתנה למדרש מעצמו אבל מקל וחמר שאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קבלו מרבו אין עונשין ממנו כדילפינן במכות (דף יד.): וכי מה למדנו מרוצח כאן לפטור את האונס דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי באשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה [דברים כב, כו]

א מתני' ואלו שמציליו אותן מן העברה בנפשן נתנו להרג לכל אדם כדי להציל מן העברה ומקראי נפקי: אבל הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הנערה המארסה. אבל הרודף אחר בהמה לרבותה והרוצה לעבד עבודת כוכבים ולחלל שבת וכל שכן שאר כריתות ומיתות ב"ד שאינן עריות דלא נתן להציל בנפשו אלא מדבר שהוא חמור כעין זה ומנא לן דאפגימ' קפד מדאסיפא ואת"ת ומנא לן דאסיפא שנאמר ואת"ת הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר נערה המארסה. מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ומנא לן דאפגימ' קפד מדאסיפא ואת"ת ומנא לן דאסיפא שנאמר ואת"ת הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר נערה המאורסה. מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ונערה מאורסה גופה מנלן? כדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: "ואין מושיע לה" – הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא! אבדת גופו מניין? תלמוד לומר: "והשבתו לו". [ת"(ג)] אי מהתם, הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומייגר אגורי – אימא לא. קא משמע לן. [ח"י(ד)] תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות – מציליו אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט – אין מציליו אותן בנפשו. [י"א(ה)] נעבדה בה עבירה – אין מציליו אותה בנפשו. יש לה מושיע – אין מציליו אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת "הניחו לו" שלא יהרגנה. מנא הני מילי? אמר קרא: "ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות". "נער" – "זה זכור", "נערה" – זו נערה המאורסה, "חטא" – אלו חייבי כריתות, "מות" – אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא "נער" – מהתם הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל נערה דאורחה – אימא לא. ואי כתב רחמנא "נערה", משום דקא פגים ליה – אימא לא. ואי כתב רחמנא הני, משום

ומה נערה המארסה שלא בא וכו' וא"ת הרוצח פגם חמור מרוצח שזה בסקילה וזה בסייף לאו פרכא היא דהכא לא קפיד קרא אאסורא אלא אפגימ' דהא נעבדה בה עבירה או שאין מקפדת על פגמה אין מציליו אותה בנפשו כדמוכח שמעתין ופשיטא דיש פגם גדול בנערה המארסה שנאנסה וא"ת ומנא לן דאפגימ' קפד רחמנא דילמא אאסורא קפד מדעטיה לעובד עבודת כוכבים ומחלל שבת ובהמה ובקונטרס פי' לקמן דאפגימ' קפד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאבשתה קפיד קרא: הרי זה בא ללמד ונמצא למד פרוש ונמצא אף למד דהא ללמד נמי אתא כדדרשינן לקמן מה רוצח יהרג ואל יעבור וכן בההוא דלעיל בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נד.) משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה וקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד והינו נמי אף ילפינן מנה המעראה בזכור בההיא שמעתין ולשמואל דמחייב אזכר בבן ג' שנים והא דאמר בריש פ"ב דחלין (דף כח.) גבי צבי ואיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה פסולי המקדשים בשחיטה התם נמי יש לפרש דאף למד קאמר דלילמד אפסולי המקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות כדדרשינן בפ"ק דבכורות (דף טו.): אף רוצח נתן להצילו בנפשו ואם תאמר יושמעאל, "ואין מושיע לה" – הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא! אבדת גופו מניין? תלמוד לומר: "והשבתו לו". [ת"(ג)] אי מהתם, הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומייגר אגורי – אימא לא. קא משמע לן. [ח"י(ד)] תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות – מציליו אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט – אין מציליו אותן בנפשו. [י"א(ה)] נעבדה בה עבירה – אין מציליו אותה בנפשו. יש לה מושיע – אין מציליו אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת "הניחו לו" שלא יהרגנה. מנא הני מילי? אמר קרא: "ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות". "נער" – זה זכור, "נערה" – זו נערה המאורסה, "חטא" – אלו חייבי כריתות, "מות" – אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא "נער" – מהתם הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל נערה דאורחה – אימא לא. ואי כתב רחמנא "נערה", משום דקא פגים ליה – אימא לא. ואי כתב רחמנא הני,

משום

על גב דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף מ: ושם) גבי קנס כל מקום שנאמר נער אפילו קטנה במשמע הכא הוי מצי למכתב נערה דעל כרחיך לאו בקטנה אירי אלא בבת ענשין ועוד יש לפרש דטובא נערה כתיבי בפרשה ומיהו בסמוך משמע דמחד דריש דקאמר אייידי דכתב נער כתב נמי נערה פרוש אייידי דכתב נער למעוטי בהמה כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיך נערה קרינן דהא בנערה משתעי:

ומה נערה המארסה שלא בא וכו' וא"ת הרוצח פגם חמור מרוצח שזה בסקילה וזה בסייף לאו פרכא היא דהכא לא קפיד קרא אאסורא אלא אפגימ' דהא נעבדה בה עבירה או שאין מקפדת על פגמה אין מציליו אותה בנפשו כדמוכח שמעתין ופשיטא דיש פגם גדול בנערה המארסה שנאנסה וא"ת ומנא לן דאפגימ' קפד מדאסיפא ואת"ת ומנא לן דאסיפא שנאמר ואת"ת הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר נערה המארסה. מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ונערה מאורסה גופה מנלן? כדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: "ואין מושיע לה" – הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא! אבדת גופו מניין? תלמוד לומר: "והשבתו לו". [ת"(ג)] אי מהתם, הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומייגר אגורי – אימא לא. קא משמע לן. [ח"י(ד)] תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות – מציליו אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט – אין מציליו אותן בנפשו. [י"א(ה)] נעבדה בה עבירה – אין מציליו אותה בנפשו. יש לה מושיע – אין מציליו אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת "הניחו לו" שלא יהרגנה. מנא הני מילי? אמר קרא: "ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות". "נער" – זה זכור, "נערה" – זו נערה המאורסה, "חטא" – אלו חייבי כריתות, "מות" – אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא "נער" – מהתם הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל נערה דאורחה – אימא לא. ואי כתב רחמנא "נערה", משום דקא פגים ליה – אימא לא. ואי כתב רחמנא הני,

מסורת הש"ס

א יומא פב.
ב פסחים כה:
ג עירובין מז:; עירובין ח:
ד תוספתא סנהדרין

תורה אור השלם

לֹא־תַלְוֶה רַכְלֶל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ*(בכתר ארם צובה היה כתוב רַעֲיךָ) אֲנִי יְהוָה [ויקרא יט, טז]

כִּי בְשָׂדֶה מָצָאהּ צָעֲקָה הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ [דברים כב, כז]

וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלָיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וְהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ [דברים כב, ב]

וְלַנַּעַר לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעַר חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה [דברים כב, כו]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קסד, סמג לאוין קסה, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' א ב:
ב מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' י:
ג מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יא:
ד סמג לאוין קסה, טוש"ע חו"מ סי' תכו סעי' א:
ה מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יד:
ו סמג לאוין קסה, טוש"ע חו"מ סי' תכו סעי' א:
ז מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יד:
ח סמג לאוין קסה, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' ג:
ט מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יא:
י מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יב:
יא סמג לאוין קסה, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' ג:
יב מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יא:
יג מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יב:

קמ"ל דאחובה להציל: לחצילו בנפשו כו' משמעות הלשון שמציליו הנדרדף בנפשו של רודף אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיוצא בה לפיכך נראה לפרש דאתי לאפוקי את האדם מן העברה בנפשו של עצמו אבל קשה מנערה המארסה דקאמר שנותן להצילה בנפשו וא"ת וכיון דמהכא ילפינן דרוצח נתן להצילו בנפשו למה לי קרא בטובע בנהר וחיה גוררתו השתא חברו הורג כדי להציל התם לא כ"ש ולא מסתבר למימר דחברו הורג טפי לקמן דאפגימ' קפד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאבשתה קפיד קרא: הרי זה בא ללמד ונמצא למד פרוש ונמצא אף למד דהא ללמד נמי אתא כדדרשינן לקמן מה רוצח יהרג ואל יעבור וכן בההוא דלעיל בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נד.) משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה וקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד והינו נמי אף ילפינן מנה המעראה בזכור בההיא שמעתין ולשמואל דמחייב אזכר בבן ג' שנים והא דאמר בריש פ"ב דחלין (דף כח.) גבי צבי ואיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה פסולי המקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות כדדרשינן בפ"ק דבכורות (דף טו.): אף רוצח נתן להצילו בנפשו ואם תאמר יושמעאל, "ואין מושיע לה" – הא יש מושיע לה, בכל דבר שיכול להושיע. גופא: מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמד על דם רעך". והא מהכא נפקא? מהתם נפקא! אבדת גופו מניין? תלמוד לומר: "והשבתו לו". [ת"(ג)] אי מהתם, הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומייגר אגורי – אימא לא. קא משמע לן. [ח"י(ד)] תנו רבנן: אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות – מציליו אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט – אין מציליו אותן בנפשו. [י"א(ה)] נעבדה בה עבירה – אין מציליו אותה בנפשו. יש לה מושיע – אין מציליו אותה בנפשו. רבי יהודה אומר: אף האומרת "הניחו לו" שלא יהרגנה. מנא הני מילי? אמר קרא: "ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות". "נער" – זה זכור, "נערה" – זו נערה המאורסה, "חטא" – אלו חייבי כריתות, "מות" – אלו חייבי מיתות בית דין. כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא "נער" – מהתם הוה אמינא: הני מילי בנפשיה, אבל נערה דאורחה – אימא לא. ואי כתב רחמנא "נערה", משום דקא פגים ליה – אימא לא. ואי כתב רחמנא הני,

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קסא, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' ד:
ב מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יב:
ג סמג עשין צד:
ד מיי' פא' מהל' נערה בתולה הל' יא:
ה סמג לאוין כ:
ו מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' י:

מְשׁוּם דַּהַאי לָאו אוֹרְחֵיהּ וְהַאי קָא פָּגִים לָהּ לָאו פִּרְכָא גְּמוּרָה הִיא דְּאִיכָּא דְּאוֹרְחֵיהּ בִּבְעִילוֹת: וְלָא נְפִישׁ

לְמֵימַר אִידֵךְ יוֹכִיחַ וְכִי הַאי גַּוְנָא בְּפֶרֶק כֵּיצַד צוֹלִין (פְּסָחִים דַּף עז. וְשָׁם) גְּבֵי תָּמִיד וּפֶסַח דְּדָחוּ שַׁבָּת וְטַמְאָה וְלָא יָלִיף מִנֵּיהוּ שְׁאָר קָרְבָּנוֹת צִבּוּר: חַד לְמַעוּטֵי עוֹבֵד ע"ז וְחַד כו' אִי לָאו כְּתִיב אֶלָּא חַד הָוָה מוֹקְמִינַן לֵיהּ לְמֵעוּטֵי בְּהֵמָה וְשַׁבָּת וְתַמּהּ דִּבְהֵמָה וְשַׁבָּת חַיְיבִי מִיתוֹת בֵּית דִּין – אֵין, חַיָּיבֵי כָּרֵיתוֹת – לָא. כְּתַב רַחֲמָנָא ״חֵטְא״. וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא ״חֵטְא מָוֶת״, וְלָא בָּעֵי ״נַעַר״ וְ״נַעֲרָה״? אֵין, הָכִי נָמֵי. וְאֶלָּא ״נַעַר״ ״נַעֲרָה״? חַד לְמַעוּטֵי עוֹבֵד ע"ז בְּהֵמָה וְשַׁבָּת. וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, דְּאָמַר: עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, לְמָה לִי? חַד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, וְחַד לְמַעוּטֵי שַׁבָּת. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: תֵּיתֵי שַׁבָּת מֵ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. וּלְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, דְּאָתְיָא מֵ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? חַד מִיעוּט לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, וְאִידַּךְ – אַיְידֵי דְּכְתַב רַחֲמָנָא ״נַעַר״, כְּתַב נָמֵי ״נַעֲרָה״. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הָאוֹמֶרֶת ״הַנִּיחוּ לוֹ״ שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אמ״אָמַר רָבָא: בְּמַקְפֶּדֶת עַל פִּיגְמָהּ, וּמַנִּיחָתוֹ שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה. רַבָּנַן סָבְרִי: אַפִּיגְמָא קָפֵיד רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי מַקְפֶּדֶת עַל פִּיגְמָהּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: הַאי דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא קַטְלֵיהּ – מִשּׁוּם דְּמָסְרָה נַפְשָׁהּ לְקָטְלָא. הָא לָא מָסְרָה נַפְשָׁהּ לְקָטְלָא. אֶמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל נָמֵי קָא פָּגִים לַהּ! אֶמַר לֵיהּ: אַפִּיגְמָא רַבָּה קָפֵיד רַחֲמָנָא, אַפִּיגְמָא זוּטָא לָא קָפֵיד רַחֲמָנָא. ג״חֵטְא״ – אֵלּוּ חַיָּיבֵי כָּרֵיתוֹת. וּרְמִינְהוּ: וְאֵלּוּ נֶעֱרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קְנָס – הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ. אָמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא: מִשְׁעַת הַעֲרָאָה דַּפְּגִימָה, אִיפְּטַר לֵהּ מִקְּטָלָא. מָמוֹנָא לָא מְשַׁלֵּם עַד גְּמַר בִּיאָה. הוי(ד)הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: הַעֲרָאָה זוֹ נְשִׁיקָה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: הַעֲרָאָה זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה – מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְחָזַר וּבָא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ. רָבָא אָמַר: בְּמַנִּיחָתוֹ, שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה, וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא.

(א)מְשׁוּם דְּהַאי לָאו אוֹרְחֵיהּ הוּא, וְהָא קָא פָּגִים לָהּ. אֶבָל שְׁאָר עֲרָיוֹת דְּאוֹרְחַיְיהוּ, וְלָא נְפִישׁ פִּיגְמַיְיהוּ, אֵימָא לָא. כְּתַב רַחֲמָנָא ״חֵטְא״. (ב)וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״חֵטְא״, הָוָה אָמֵינָא אֲפִילּוּ חַיָּיבֵי לָאוִין. כְּתַב רַחֲמָנָא ״מָוֶת״. (ג)וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״מָוֶת״, הָוָה אָמֵינָא: חַיָּיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין – אִין, חַיָּיבֵי כָּרֵיתוֹת – לָא. כְּתַב רַחֲמָנָא ״חֵטְא״. וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא ״חֵטְא מָוֶת״, וְלָא בָּעֵי ״נַעַר״ וְ״נַעֲרָה״? אֵין, הָכִי נָמֵי. וְאֶלָּא ״נַעַר״ ״נַעֲרָה״? חַד לְמַעוּטֵי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְחַד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה וְשַׁבָּת. וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, דְּאָמַר: עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, לְמָה לִי? חַד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, וְחַד לְמַעוּטֵי שַׁבָּת. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: תֵּיתֵי שַׁבָּת מֵ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. וּלְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, דְּאָתְיָא מֵ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? חַד מִיעוּט לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, וְאִידַּךְ – אַיְידֵי דְּכְתַב רַחֲמָנָא ״נַעַר״, כְּתַב נָמֵי ״נַעֲרָה״. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הָאוֹמֶרֶת ״הַנִּיחוּ לוֹ״ שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אמ״אָמַר רָבָא: בְּמַקְפֶּדֶת עַל פִּיגְמָהּ, וּמַנִּיחָתוֹ שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה. רַבָּנַן סָבְרִי: אַפִּיגְמָא קָפֵיד רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי מַקְפֶּדֶת עַל פִּיגְמָהּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: הַאי דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא קַטְלֵיהּ – מִשּׁוּם דְּמָסְרָה נַפְשָׁהּ לְקָטְלָא. הָא לָא מָסְרָה נַפְשָׁהּ לְקָטְלָא. אֶמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל נָמֵי קָא פָּגִים לַהּ! אֶמַר לֵיהּ: אַפִּיגְמָא רַבָּה קָפֵיד רַחֲמָנָא, אַפִּיגְמָא זוּטָא לָא קָפֵיד רַחֲמָנָא. ג״חֵטְא״ – אֵלּוּ חַיָּיבֵי כָּרֵיתוֹת. וּרְמִינְהוּ: וְאֵלּוּ נֶעֱרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קְנָס – הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ. אָמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא: מִשְׁעַת הַעֲרָאָה דַּפְּגִימָה, אִיפְּטַר לֵהּ מִקְּטָלָא. מָמוֹנָא לָא מְשַׁלֵּם עַד גְּמַר בִּיאָה. הוי(ד)הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: הַעֲרָאָה זוֹ נְשִׁיקָה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: הַעֲרָאָה זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה – מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְחָזַר וּבָא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ. רָבָא אָמַר: בְּמַנִּיחָתוֹ, שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה, וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא.

רַב בְּמַנִּיחָתוֹ שֶׁלֹּא יַהֲרְגֶנָּה וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא לֹא לְגַמְרֵי כְּוָותֵהּ דְּהָא קָתָנֵי נַעֲרָה אֵין קְטַנָּה לֹא וּלְרַבִּי יְהוּדָה אֲפִילּוּ קְטַנָּה כִּדְמוֹכַח בְּפֶרֶק אֵלּוּ נֶעֱרוֹת (כְּתוּבוֹת כט. וְשָׁם):

מסורת הש"ס

א עירובין כז:; פסחים עז:
ב סוטה מד:; יבמות נה.
ג חולין קיז.; מנחות כו.; פסחים עט.
ד יבמות נה:; סוטה כו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה במפותה כו'. דהא רב פפא אית ליה. תמיהני הא ע"כ ר"פ אמר הכי רק לר"מ מדקאמר ושבח בשבת חייב ולא ניחא ליה לר"פ לאוקומי בטובח ע"י אחר וכדס"ל לרבה אבל מתני' הא קתני להדיא דבא על בתו פטור הרי דס"ל דגם בקנס אמרי' קלב"מ ומה"ט ניחא הא דמוקי ר"פ במפותה לתרץ קושיית הש"ס דניתן להצילו בנפשו אף דרב פפא ס"ל דבקנס מקטיל ומשלם. מ"מ מוכרח לתרץ דמתני' דפטור על בתו דגם בקנס אמרינן קלב"מ א"כ שפיר י"ל דאתא כר"ע דבריתא. וצע"ג אבל כך יש להוכיח דלא אתא כר"ע דברייתא מדקתני במתני' דבא על בתו דפטור מקרא דולא יהיה אסון ע"כ דילפינן קנס מממון מסברא וא"כ ל"צ קרא למעט ארוסה ומוכח כר"ע דמתני' דאלו לר"ע דברייתא הו"ל למתני' בבא על בתו להביא מקרא דאשר לא אורסה. וזהו לחד תירוצ בתוס' בכתובות דף לח ע"א ד"ה ס"ד ודברי תוס' צע"ג:

תורה אור השלם

וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו [דברים כב, כט]

מסורת הש"ס

א לעיל נז.

ב לקמן עט.; כתובות לג.

ג ויקרא רבה

ד ספרא אחרי מות פרק י, יג; עבודה זרה כז:

ה יומא פב.; ברכות סא.; פסחים כה.; רש"י על דברים

ו מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ז פסחים כה:

גליון הש"ס

גמ' יעבור ואל יהרג חוץ. עי' סוטה י' ע"ב תוס' ד"ה נוח:

תורה אור השלם

וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפַלִּלִים [שמות כא, כב]

וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ [שמות כא, כג]

וְשִׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה [ויקרא יח, ה]

וְלֹא תֶחֱלְלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם [ויקרא כב, לב]

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ [דברים ו, ה]

וְלַעֲשֹׂר לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לְנֶגֶד חַטָּא מָוֶת כִּי כַאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה [דברים כב, כו]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קסא, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' א:

ב מיי' פא' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' יג:

ג סמג עשין ע, טוש"ע חו"מ סי' שפ סעי' ג:

ד מיי' פח' מהל' חובל ומזיק הל' יב:

ה סמג עשין ה, טוש"ע יו"ד סי' קנז סעי' א:

ו מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' א:

ז מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:

ח מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ג:

ט סמג עשין ה, טוש"ע יו"ד סי' קנז סעי' א:

י מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' א:

יא מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:

יב מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ג:

יג סמג עשין ה, טוש"ע יו"ד סי' קנז סעי' א:

יד מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' א:

טו מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:

טז מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ג:

רַב פָּפָּא אָמַר הָא דְּקָתָנֵי אֲחוֹתוֹ יֵשׁ לָהּ קְנָס בְּמַפָּתָּה קָאָמַר דְּבַת קְנָסָא נָמֵי הִיא וּלְהַצִּילָהּ לֹא נִתַּן דְּהָא אֵינָהּ מִקְפֶּדֶת: אַבַּיֵי אָמַר לְעוֹלָם דַּיְקוֹל הַמַּצִּיל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הֵיכִי מוֹקְמִ' בְּמַפָּתָּה וְדִבְרֵי הַכֹּל תְּמִהּ הֵיכִי סָיְפָא אֲשֶׁת אֲחִיו דְּיֵשׁ לָהּ קְנָס בְּמַפָּתָּה הָא קַתָּנֵי סֵיפָא אֲשֶׁת אֲחִיו דְּיֵשׁ לָהּ קְנָס

רַב פָּפָּא אָמַר: בְּמִפּוּתָּה, וְדִבְרֵי הַכֹּל. אב(א)אַבַּיֵי אָמַר: בְּיָכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו, וְרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הִיא. דְּתָנְיָא: רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל אוֹמֵר, רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, וְיָכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו וְלֹא הִצִּיל – נֶהֱרָג עָלָיו. ב(ב)מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב: ״וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן (יַחְדָּו) וְגוֹ׳״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּמַצּוֹת שֶׁבְּמִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דִּכְתִיב: ״וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ״. וַאֲפִילּוּ הָכִי אָמַר רַחֲמָנָא: ״וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ״. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא: יָכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו, לֹא נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ – הַיְינוּ דְּמִשְׁכַּחְתְּ לַהּ דְּיֵעָנֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו. אֶלָּא, אִי אָמְרַתְּ: יָכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֲבָרָיו נָמֵי נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ דְּיֵעָנֵשׁ? דְּילְמָא שְׁאנֵי הָכָא, דְּמִיתָה לְזָה וְתַשְׁלוּמִין לָזֶה. ג״לֹא שָׁנָא, דְּאָמַר רָבָא: רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ, וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים – בֵּין שֶׁל נִרְדָּף וּבֵין שֶׁל כָּל אָדָם – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ הוּא. וְנִרְדָּף שֶׁשִּׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים שֶׁל רוֹדֵף – פָּטוּר, שֶׁל כָּל אָדָם – חַיָּיב. שֶׁל רוֹדֵף פָּטוּר, שֶׁלֹּא יְהֵא מְמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ. שֶׁל כָּל אָדָם חַיָּיב, שֶׁמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵירוֹ. וְרוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר רוֹדֵף לְהַצִּילוֹ, וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים – בֵּין שֶׁל רוֹדֵף, בֵּין שֶׁל נִרְדָּף, בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם – פָּטוּר. וְלֹא מִן הַדִּין, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, נִמְצָא אֵין לְךָ כָּל אָדָם שֶׁמַּצִּיל אֶת חֲבֵירוֹ מִיַּד הָרוֹדֵף. אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר בְּהֵמָה. תָּנָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמָה פִּגּוּם הֶדְיוֹט נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, פִּגּוּם גְּבוֹהַּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? וְכִי עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין?! קָא סָבַר: עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין. תָּנָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ. סָבַר לַהּ כְּאַבָּהּ, דְּאָמַר: עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין. ד״ח(ג)אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. ה״אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹצָדָק: נִימְנוּ וְגָמְרוּ בַּעֲלִיַּת בֵּית נַתְזָה בְּלוֹד, כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אִם אוֹמְרִין לָאָדָם ״עֲבוֹר וְאַל תֵּהָרֵג״ – יַעֲבוֹר וְאַל יֵהָרֵג, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. ו(ד)וַעֲבוֹדָה זָרָה לָא? וְהָא תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִנַּיִן שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם ״עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְאַל תֵּהָרֵג״, מְנַיִן שֶׁיַּעֲבוֹד וְאַל יֵהָרֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר ״וְחַי בָּהֶם״ – וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. יָכוֹל אֲפִילּוּ בְּפַרְהֶסְיָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי״. ז(ה)אִינְהוּ דַּאֲמוּר כְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ״. אִם נֶאֱמַר ״בְּכָל נַפְשְׁךָ״, לָמָּה נֶאֱמַר ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״? וְאִם נֶאֱמַר ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״, לָמָּה נֶאֱמַר ״בְּכָל נַפְשְׁךָ״? אִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״בְּכָל נַפְשְׁךָ״. וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״. ח(ו)גִּילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, כְּדְרַבִּי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: ״כִּי כַאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה״. וְכִי מָה לָמַדְנוּ מֵרוֹצֵחַ? מֵעַתָּה, הָרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. מַקִּישׁ רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה: מָה נַּעֲרָה הַמְאוֹרָסָה – נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, אַף רוֹצֵחַ – נִיתַּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ. וּמַקִּישׁ נַּעֲרָה הַמְאוֹרָסָה לְרוֹצֵחַ: מָה רוֹצֵחַ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר, אַף נַּעֲרָה הַמְאוֹרָסָה תֵּהָרֵג וְאַל תַּעֲבוֹר. ט(ז)רוֹצֵחַ גּוּפֵיהּ מְנָא לַן? סְבָרָא הוּא, דְּהָהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה וַאֲמַר לֵיהּ: אָמַר לִי מָרֵי דּוּרַאי ״זִיל קַטְלֵיהּ לְפָלָנְיָא, וְאִי לָא קָטֵילְנָא לָךְ״. אָמַר לֵיהּ: לְקָטְלוּךְ וְלָא תִּיקְטוֹל. מִי יֵימַר דְּדָמָא דִּידָךְ סוּמָק טְפֵי? דִּילְמָא דְּמָא דְּהוּא גַּבְרָא סוּמָק טְפֵי. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, אֲבָל בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, אֲפִילּוּ מִצְוָה קַלָּה – יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר. י״כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּצִינְעָא, אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא אֲפִילּוּ מִצְוָה קַלָּה – יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר. יא״מַאי מִצְוָה קַלָּה? אָמַר רָבָא בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב:

אֲפִילּוּ

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין ה, טוש"ע יו"ד סי' קנו סעי' א:
ב מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:
ג טוש"ע יו"ד סי' קנו סעי' א:
ד מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:
ה טוש"ע יו"ד סי' קנו סעי' א:
ו מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ב:
ז מיי' פי' מהל' מלכים ומלחמות הל' ב:

מסורת הש"ס

א ברכות כא.; מגילה כג:
ב יומא פב.; יבמות קכא:

תורה אור השלם

ולא תַחֲלֹלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם [ויקרא כב, לב]
הַבְדִּלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע [במדבר טז, כא]
עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הַמָּה מַלִּינִים עָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלָי שָׁמַעְתִּי [במדבר יד, כז]
לְדָבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵּית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוֹתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח־(נא)־יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה [מלכים ב ה, יח]
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרֹת־אָרֶץ [מלכים ב ה, יט]

אֲפִילּוּ לְשַׁנּוֹיֵי עַרְקָתָא דִּמְסָאנָא לְכְאוֹרָה מַשְׁמַע דְּמִנְּעַלֵיהֶם מְשָׁנִין מִשֶּׁל עַרְקָתָא דִּמְסָאנָא שְׁרוֹךְ הַנָּעַל שֶׁאִם דֶּרֶךְ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְקַשֵּׁר כָּךְ וְדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן אַחֵר כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ צַד יְהֵדוּת בַּדָּבָר וְדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת צְנוּעִים אֲפִילּוּ שְׁנוּיִ זֶה שֶׁאֵין כָּאן מִצְוָה אֶלָּא מִנְהַג בְּעָלְמָא יְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בִּפְנֵי חֲבֵרָיו יִשְׂרָאֵל וְהַאי פַּרְהֶסְיָא מִדַּבֵּר בְּיִשְׂרָאֵל: אַתְיָא תּוֹךְ תּוֹךְ דַּעֲשָׂרָה בָּעֵינַן וְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל: לְהַלָּן בְּמַרְגְּלִיּוֹת: וְהָא אֶסְתֵּר פַּרְהֶסְיָא הֲוַאי וְנִבְעֲלָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא מָסְרָה נַפְשָׁהּ לְקַטְלָא: קְרָקַע עוֹלָם הִיא אֵינָהּ עוֹשָׂה מַעֲשֶׂה הוּא עוֹשֶׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה: הָנָאַת עַצְמוֹ שָׁאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ מִיָּרֵאתוֹ אֶלָּא לְהַנָּאַת עַצְמוֹ מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֲבָל הָנָאַת עַצְמוֹ מִתְכַּוֵּן לְהַנּוֹת לְעַצְמוֹ: כְּתִיב הָכָא: ״וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וּכְתִיב הָתָם: ״הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת״. מָה לְהַלָּן עֲשָׂרָה וְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל. [ג]וְהָא אֶסְתֵּר פַּרְהֶסְיָא הֲוַאי? וְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל. [ד]וְהָא אֶסְתֵּר קְרָקַע עוֹלָם הָיְתָה. [ה]רָבָא אָמַר: הָנָאַת עַצְמָן שָׁאנֵי. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, הָנֵי קְוָואקֵי וְדֵימוֹנְיקֵי הֵיכִי יָהֲבִינַן לְהוּ? אֶלָּא הָנָאַת עַצְמָן שָׁאנֵי. הָכָא נָמֵי, הָנָאַת עַצְמָן שָׁאנֵי. [ב]וְאַזְדָּא רָבָא לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רָבָא: גּוֹי דְּאָמַר לֵיהּ לְהַאי יִשְׂרָאֵל, ״קְטוֹל אַסְפַּסְתָּא בְּשַׁבְּתָא וּשְׁדִי לְחַיְוָתָא, וְאִי לָא קָטֵילְנָא לָךְ״ – לִיקְטוֹל וְלָא לִקְטְלֵיהּ. ״שְׁדִי לְנַהֲרָא״ – לִיקְטְלֵיהּ וְלָא לִיקְטוֹל. מַאי טַעְמָא? לְעַבּוֹרֵי מִילְתָא קָא בָּעֵי. [ו]בְּעוֹ מִינֵּיהּ מֵרַבִּי אַמִּי: בֶּן נֹחַ מְצֻוֶּה עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, אוֹ אֵין מְצֻוֶּה עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם? אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע: שָׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. וְאִם אִיתָא, תַּמְנֵי הָווֹ! אָמַר לֵיהּ רָבָא: אִינְהוּ וְכֹל אַבְזָרֵיהוּ. מַאי הָווֹ עֲלָהּ? אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: אָמְרִי בֵּי רַב, כְּתִיב: ״לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח ה׳ לְעַבְדְּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵּית רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי״, וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם״. וְאִם עֲבוֹדָה זָרָה הָיְתָה לְמַה לִּי? אֶלָּא לְמִיסְרַח עַצְמוֹ אִין כָּאן חִלּוּל הַשֵּׁם: שְׁדִי לְנַהֲרָא לְהַעֲבִירוֹ הוּא מִתְכַּוֵּן וְאִי פַּרְהֶסְיָא הוּא אוֹ שָׁעַת גְּזֵרַת הַמַּלְכוּת לְקָטְלָה וְלָא לְקָטוֹל אַסְפַּסְתָּא: בֶּן נֹחַ מְזֻהָר עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כְּדְאָמַר בַּד' מִיתוֹת (ד' נו.) וְאִם אָמַר עֲבֹר וְאַל תֵּהָרֵג מִצְוָה הִיא לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם אוֹ לֹא: אַבְזָרֵיהוּ כָּל מִדֵּי דְּשַׁיְּיךְ בְּהוּ קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם שַׁיְּיכָא בָּהוּ דְּאִם אוֹמֵר לוֹ לַעֲבֹר עַל אוֹתָן מִצְוֹת אוֹ יֵהָרֵג וְאִם לֹא יְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם הִלְכָּךְ הַאי נָמֵי בִּכְלָלָן הוּא: אַבְזָרֵיהוּ לוֹד אפרטנמ"ט וַדְגְמָתוֹ בִּמְנָחוֹת (דף עג:) עוֹלָה וְכָל אַבְזָרֶהָא: לְדָבָר הַזֶּה מֵאַחַר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו נַעֲמָן שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אָמַר לוֹ לָאֱלִישָׁע לְדָבָר הַזֶּה יִסְלַח ה' לְעַבְדְּךָ שֶׁאֲנִי אָנוּס בְּדָבָר שֶׁאֲדוֹנִי נִשְׁעָן ע"י וּכְתִיב וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם אַלְמָא הוֹדָה לוֹ:

עפו"ם כִּדְאָמַר נָמֵי בְּפֶרֶק הַכּוֹנֵס (ב"ק נט: וְשָׁם) גַּבֵּי אֶלְעָזָר זְעֵירָא דַּהֲוָה סָיֵם מְסָאנֵי אַכַּמֵּי וְקָאָמַר שֶׁהָיָה מִתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם וְכָךְ מַשְׁמַע בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (דף כב.) גַּבֵּי הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מְסָיֵם מְסָאנֵי אַכַּמֵּי וְלָא רָמֵי חוּטֵי וְקָשֶׁה דִּבְסוֹף פ"ק דְּבֵיצָה (דף טו.) תָּנַן אֵין מְשַׁלְּחִין מִנְעָל לְבָן בְּיוֹ"ט מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ בְּיֵצֶת הַגִּיר לְהַשְׁחִירוֹ וּמְפָרֵשׁ ר"ת דְּוַקָא רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל הֵיוּ מְשֻׁנּוֹת מִשֶּׁל עַכּוּ"ם דְּשֶׁל עַכּוּ"ם שְׁחוֹרוֹת וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת וּמְסָאנֵי אַכַּמֵּי דִּבְכָל דָּוכְתֵי הֵיְינוּ רְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת אֲבָל הַמִּנְעָל וַדַּאי הָיָה שָׁחוֹר: וְהָא אֶסְתֵּר פַּרְהֶסְיָא הֲוַאי תֵּמַהּ דה"ל לְאַקְשׁוֹיֵי עֲרָיוֹת הֲוַאי דִּרוֹצֵחַ וְנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה לְכַלֵּי עָלְמָא יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר וּכְמוֹ כֵּן קָשֶׁה בְּרֵישׁ כְּתֻבּוֹת (דף ג: וְשָׁם) דְּאָמַר דְּאִיכָּא צְנוּעוֹת דְּמָסְרוּ נַפְשַׁיְיהוּ וּפְרִיךְ וְלִדְרוֹשׁ לְהוּ דְּאָסָּף שָׂרֵי וּמַאי קְשִׁיָא הָא שַׁפִּיר עַבְּדָן דְּמָסְרוּ נַפְשַׁיְיהוּ מִשּׁוּם גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְתֵרֶץ ר"ת דְּאֵין חַיָּבִין מִיתָה עַל בְּעִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים מִשּׁוּם דְּרַחֲמָנָא אַפְקְרֵיהּ לְזַרְעֵהּ דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים כִּדְאָמְרִינַן בְּפ' נוֹשְׁאִין עַל הָאֲנוּסָה (יְבָמוֹת צח.) דִּכְתִיב וְזֶרַע סוּסִים זַרְמָתָם וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה רוֹצֶה ר"ת לְהַתִּיר בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֻמְּירָה וּבָא עָלֶיהָ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְשׁוּב נִתְגַּיֵּר עִמָּהּ לְקַיְּמָהּ בְּיָהֲדוּת דְּלָא שַׁיְּיךְ לְמֵימַר אֶחָד לַבּוֹעֵל בְּבִיאַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים דְּהַוְיָא כְּבִיאַת בְּהֵמָה וְהַקְּשָׁה הר"ר יִצְחָק ב"ר מָרְדְּכַי דע"כ בְּבִיאַת עַכּוּ"ם נָאֶסְרָה לְבַעַל כְּדְאָמְרִי' הָתָם דְּאִיכָּא פְּרוּצוֹת בְּפ' הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה (כְּתֻבּוֹת כו: וְשָׁם) גַּבֵּי הָאִשָּׁה שֶׁנִּחְבְּשָׁה בְּיָדֵי עַכּוּ"ם עַל יְדֵי נְפָשׁוֹת אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ וְאָמְרִינַן נָמֵי בְּמִגְלָה (דף טו.) כַּאֲשֶׁר אִבַּדְתִּי מִבַּיִת אַבָּא כֵּן אֲבַדְתִּי אַלְמָא לְגַבֵּי בַּעְלָהּ לֹא חָשִׁיב' בִּיאַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּבִיאַת בְּהֵמָה וְגַם לְכַהֲנָּה נִפְסֶלֶת בִּבְיאָתוֹ אע"פ שֶׁבִּבְיאַת בְּהֵמָה אֵינָהּ נִפְסֶלֶת דְּאֵין זְנוּת לִבְהֵמָה כְּדְאָמְרִינַן בְּפ' הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת דף נט.) דְּזַרְעָהּ דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הוּא דְּאִפְקְרֵהּ רַחֲמָנָא לְעִנְיַן חַיִּס אֲבָל בִּיאַת דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא אִפְקְרֵיהּ וְכֵיוָן דְּנֶאֱסְרָה לְבַעַל אֲסוּרָה לִבְעוֹל מִינְטְמָאָה וְנִטְמְאָה וְאָמְרִינַן נָמֵי בְּסוֹטָה בְּפֶרֶק אֵרוּסָה (סוֹטָה ד' כו: וְשָׁם) דְּכוּתִי מְקַנְּנִין עַל יָדוֹ וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה וּפְרִיךְ פְּשִׁיטָא וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה אֲמַר רַחֲמָנָא אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לְתָרוּמָה וּמְשֻׁנֵּי מִהוּ דְּתֵימָא כִּי אֲמַר וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה הָנֵי מִלֵּי הֵיכָא דְּבָהּ בִּיאָה אֲסִירָה לֵיהּ לְאַפּוֹקֵי עַכּוּ"ם דְּבָעֲלָה הָכִי אֲסִירָה לֵיהּ קמ"ל אַלְמָא אֲפִילּוּ גַּבֵּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים שַׁיְּיךְ וְנִטְמְאָה לְאֵסוֹר לַבַּעַל וְהוּא הַדִּין לִבּוֹעֵל וְהָא דְּלָא פְּרִיךְ הָכָא וְהָא אֶסְתֵּר עֲרָיוֹת הֲוַאי דְּקָרְקַע עוֹלָם לְעִנְיַן דְּלָא מְחַיֵּב' לְמִסֹּר עַצְמָהּ מִשּׁוּם עֲרָיוֹת דְּהָא מְרוֹצֵחַ יְלָפִינַן וְרוֹצֵחַ גּוּפֵהּ כִּי מְחַיֵּב לְמִסּוֹר עַצְמוֹ ה"מ קָדָם שֶׁיֵּהָרֵג בְּיָדִים אֲבָל הֵיכָא דְּלָא עֲבִיד מַעֲשֶׂה כְּגוֹן שֶׁמַּשְׁלִיכִין אוֹתוֹ עַל הַתִּינוֹק וּמִתְמַעֵךְ מִסְתַּבְּרָא שֶׁאֵין חַיָּב לְמִסּוֹר עַצְמוֹ דְּמַאי אֲמַר אַדַּרַבָּה מַאי חָזֵית דְּדִלְמָא דְּחַבְרַאי סַמְקֵי טְפֵי דִּלְמָא דְּמָא דִּידִי סָמֵק טְפֵי כֵּיוָן דְּלָא עֲבִיד מַעֲשֶׂה וְהָא דְּקָאָמַר אַף נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה תֵּהָרֵג וְאַל תַּעֲבֹר יֵהָרֵג וְרַבִּינוּ וַאֲבוּעַל אָבַל הַנַּעֲרָה מַעֲשֶׂה שֶׁהִיא קַרְקַע עוֹלָם אֵין חַיָּבֶת לְמִסּוֹר עַצְמָהּ וְאִי גָּרַס תֵּהָרֵג יֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּתֵהָרֵג הַנַּעֲרָה קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁתְּבִיא עָלֶיהָ אֶת הָעֲרָוָה אֲבָל לְעִנְיַן חִלּוּל הַשֵּׁם מִשּׁוּם פַּרְהֶסְיָא לָא ס"ד דְּמִהַנֵּי טַעְמָא דְּקַרְקַע עוֹלָם וְכֵן נָמֵי יֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּהַהִיא דְּרֵישׁ פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת ד' גג: וְשָׁם) דְּאָמַר רָבָא אֵין אָדָם לָעֲרָוָה שֶׁאֵין קִשּׁוּי לָעֲרָוָה אֶלָּא לְדַעַת דְּאִם אוֹמֵר לוֹ שֶׁיְּהַרְגֶנּוּ אוֹ יַנִּיחַ שֶׁיְּבִיאוּהוּ עַל הָעֲרָוָה וְיוֹדֵעַ שֶׁאִם יְבִיאוּהוּ אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַשֶּׁה לֹא מְצִינוּ לְמֵימַר דְּלָא עֲבִיד מַעֲשֶׂה שֶׁתְּקַשֵּׁי חֲשִׁיב מַעֲשֶׂה וְאִם הָיָה כְּבָר מְקַשֶּׁה וְעוֹמֵד וְהֶעֱבִיאוּהוּ ה"ל לְאַקְשׁוֹיֵי עַל הָעֲרָוָה הָתָם וַדַּאי יֵשׁ אָדָם וְאֵין לוֹ לְמִסּוֹר עַצְמוֹ וְהָא דְּפָרִיךְ פֶּרֶק מְצִוֹת חֲלִיצָה (יְבָמוֹת ד' קג. וְשָׁם) גַּבֵּי יַעֵל וְהָא קָא מִתְהַנְיָא מֵעֲבֵרָה וּמְשַׁנֵּי טוֹבָתָן שֶׁל רְשָׁעִים רָעָה הִיא אֵצֶל צַדִּיקִים דְּכִשְׁבָּא נָחֹשׁ עַל חַוָּה הַטִּיל בָּהּ זוֹהֲמָא לֹא בָּעֵי לְמֵימַר דְּמַהַאי טַעְמָא הָיָה לָהּ לְמִסּוֹר עַצְמָהּ אע"פ שֶׁהִיא קַרְקַע עוֹלָם מִשּׁוּם דַּהֲנָאָה חֲשִׁיבָא כְּמַעֲשֶׂה כְּדְדָרֵשׁ בְּפֶרֶק הַמַּנִּיחַ (ב"ק ד' לב.) וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת דא"כ בְּשִׁמְעָתִין נָמֵי ה"ל לְאַקְשׁוֹיֵי גַּבֵּי אֶסְתֵּר וְעוֹד דְּנִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲנוּסָה שֶׁהֲרֵי בּוֹרַח הָיָה וְלֹא הָוָה רַשַּׁאי לְאָנוּסָה וְאַדְרַבָּה הָיָה צָרִיךְ לוֹ שֶׁתִּטְמְיָנֵהוּ מִן הָרוֹדְפִים כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ הָעִנְיָן וְהֵיא שְׁדָלַתּוּ בִּדְבָרֶיהָ עַד שֶׁבָּא עָלֶיהָ לְהַתִּישׁ כֹּחוֹ וְהָתָם פָּרִיךְ עַל מָה שֶׁהַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ מִנָּשִׁים בְּאֹהֶל תְּבֹרַךְ שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה דְּאָמְרִינַן בְּפ' מִי שֶׁאָמַר וַאֲנִי בְּנָזִיר (ד' כג: וְשָׁם) גְּדוֹלָה עֲבֵרָה לִשְׁמָהּ מִמִּצְוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ שֶׁהָיוּ מִתְכַּוְּנוֹת לְהַבְּנוֹת מֵהֶן לְהָ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ מִשּׁוּם דְּנָפְקֵנִין מִן הַמִּצְוָה וְלָא חֲיֵי לִשְׁמָהּ כָּל כָּךְ וּמִשּׁ"ה כָּל נְמֵי מִתְהַנְיָא וְהַשְׁתָּא נִיחָא שֶׁהַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ דְּאִם הָיְתָה אֲנוּסָה בַּמָּה הַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ וא"ת כְּשֶׁנִּתְרַצֵּית אֶסְתֵּר לַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁאָמְרָה כַּאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי לָמָּה לֹא גָּרְשָׁהּ מַרְדְּכַי תְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ דְּמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ לֹא אֶסְירָה בְּזָנוּת בְּלֹא נְשׂוֹאִין כְּדִתְנַן בפ"ב דְּסוֹטָה (ד' יח:) הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין מַתְנָה עִמָּהּ לֹא עַל קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס וְלֹא עַל אַחַר שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ שֶׁתִּסְתְּרִי לְאַחַר וְתִטְמְאִי שֶׁאִם תִּסְתְּרִי וְתִטְמְאִי וְאַחַ"כ יַחֲזִירֶנָּה זֶה הַכְּלָל כֹּל שֶׁתִּבָּעֵל וְלֹא תְּהֵא אֲסוּרָה לוֹ לֹא הָיְתָה מַתְנָה עִמָּהּ וי"ל דְּלָא הָיָה רוֹצֶה לְגָרְשָׁהּ שֶׁהָיְתָה יָרֵא פֶּן יֹודַע לְמַלְּךָ: קָטוֹל אַסְפַּסְתָּא וְשָׁדֵי לְחַיְיתָא כו' הָהוּא עַבְדָּא דְּשָׁלְחֵי יְבָמוֹת (ד' קכא: וְשָׁם) דַּאֲמַר לֵיהּ עַכּוּ"ם לְיִשְׂרָאֵל קְטֹל אַסְפַּסְתָּא וְאִי לָא קָטֵלְנָא לָךְ כְּדְקָטֵלְנָא לְפִלְגָּיָא בַּר יִשְׂרָאֵל דַּאֲמַרִי לֵהּ בַּשֵּׁל לִי קְדֵרָה בְּשַׁבְּתָא וְלָא בָּשִׁיל וּקְטִילְתֵּהּ שְׁמָא לֹא הָיָה בָּקִי בַּהֲלָכָה דְּמִן הַדִּין לֹא הָיָה לוֹ לְמִסּוֹר עַצְמוֹ בְּמָקוֹם הֲנָאַת עַצְמָן שֶׁל עַכּוּ"ם: בֶּן נֹחַ מְצֻוֶּה עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וא"ת וְהָא וְחֵי בָּהֶם בִּיְשִׂרְאֵל כְּתִיב וַאֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל הָיָה מְחַיֵּב לְמִסּוֹר עַצְמוֹ אֲפִילּוּ בְּצִנְעָא אִי לֹא דִּכְתִיב וְחֵי בָּהֶם וְיֵשׁ לוֹמַר דְּדִלְמָא לֹא אִצְטְרִיךְ וְחֵי בָּהֶם אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלָא נַיְילַף שְׁאָר מִצְוֹת מֵרוֹצֵחַ וְנַעֲרָה הַמְאֹרָסָה דַּאֲפִילּוּ בְּצִנְעָא יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר לכ"ע:

מסורת הש"ס

א ספרא קדושים פרק י יג-יד

ב יבמות ב.; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה א ט

תורה אור השלם

מִים־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם [משלי ט, יז]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הוּא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם [ויקרא כ, יד]

עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא [ויקרא יח, יז]

וְאִם אֵיתָא דְּבָן נָח מְזַהֲרִי עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם לָא נֵימָא לֵיהּ לָךְ לְשָׁלוֹם דְּמִשְׁמַע דְּהוֹדָה לוֹ נָהֵי דְּלָהוֹכִיחוֹ לֹא הָיָה מְצַוֶּה דְּהוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ כְּתִיב (ויקרא יט) וְלֹא גֵּר תּוֹשָׁב מִיהוּ אַוְּהוּיֵי לְדָבָר אַסּוּר לָא לְוַהוּיֵי:

וְאִם אֵיתָא, לָא לֵימָא לֵיהּ? הָא בְּצִנְעָה, הָא בְּפַרְהֶסְיָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאֵשָׁה אַחַת, וְהָעֲלָה לִבּוֹ טִינָא. וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ לְרוֹפְאִים, וְאָמְרוּ: אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁתִּבָּעֵל. אָמְרוּ חֲכָמִים: יָמוּת וְאַל תִּבָּעֵל לוֹ. תַּעֲמוֹד לְפָנָיו עֲרוּמָה: יָמוּת וְאַל תַּעֲמוֹד לְפָנָיו עֲרוּמָה. תְּסַפֵּר עִמּוֹ מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר: יָמוּת וְלֹא תְּסַפֵּר עִמּוֹ מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר. כְּפֵלִיגִי בַּהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידֵּי וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: חַד אָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה, וְחַד אָמַר: פְּנוּיָה הָיְתָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה – שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר פְּנוּיָה הָיְתָה – מַאי כּוּלֵּי הַאי? רַב פָּפָּא אָמַר: מְשׁוּם פְּגָם מִשְׁפָּחָה. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בָּעֲרָיוֹת. וְלִינָסְבַהּ מִינָּהּ? לָא מְיַיתְבָא דַּעְתַּהּ. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בָּעֲרָיוֹת. וְלִינָסְבַהּ מִינָּהּ? לָא מְיַיתְבָא דַּעְתַּהּ. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר: מְשׁוּם פְּגָם מִשְׁפָּחָה. כְּדֵרַבִּי יִצְחָק: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִיטְּלָה טַעַם בִּיאָה וְנִיתְּנָה לָעוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁנֶּאֱמַר "מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם".

הֲדַרַן עֲלָךְ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.

דתניא: מַתְנִי' **וְאֵלּוּ** הֵן הַנִּשְׂרָפִין: הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה. יֵשׁ בִּכְלַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ: בִּתּוֹ, וּבַת בִּתּוֹ, וּבַת בְּנוֹ, וּבַת אִשְׁתּוֹ, וּבַת בִּתָּהּ, וּבַת בְּנָהּ, חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו. גְּמ' הַבָּא עַל אִשָּׁה שֶׁנַּעֲשָׂא בִּתָּהּ – לָא קָתָנֵי, אֶלָּא הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ. מִכְּלָל דְּתַרְוַיְיהוּ לְאִיסּוּרָא, וּמַאן נִינְהוּ? חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ. וְקָתָנֵי: "יֵשׁ בִּכְלַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ", מִכְּלָל דְּתַרְוַיְיהוּ כְּתִיבִי בְּהֶדְיָא, וְהָנָךְ מִדְּרָשָׁא אָתְיָא. הָנִיחָא לְאַבָּיֵי, דְּאָמַר: מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי עֲקִיבָא הִיא. אֶלָּא לְרָבָא דְּאָמַר: אֵין מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מַתְנִיתִין מַנִּי? רַבִּי עֲקִיבָא הִיא. אֶלָּא לְרָבָא דְּאָמַר: חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מַתְנִיתִין מַנִּי? אָמַר לָךְ רָבָא: תְּנִי "הַבָּא עַל אִשָּׁה שֶׁנַּעֲשָׂא בִּתָּהּ". יֵשׁ בִּכְלַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ: חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו. לְאַבָּיֵי, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא אֵם חָמִיו, תָּנֵי נָמֵי חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ. לְרָבָא, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא אֵם חָמִיו וְאֵם חֲמוֹתוֹ, תָּנֵי נָמֵי חֲמוֹתוֹ. (א)מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנָן: "אִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ" – אֵין לִי אֶלָּא אִשָּׁה וְאִמָּהּ. בַּת אִשָּׁה, וּבַת בִּתָּהּ, וּבַת בְּנָהּ מִנַּיִן? (ב)נֶאֱמַר כָּאן "זִמָּה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "זִמָּה". מָה לְהַלָּן – בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ, אַף כָּאן – בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ. מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת? נֶאֱמַר כָּאן "זִמָּה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "זִמָּה". מָה לְהַלָּן זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת, אַף כָּאן זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת. מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה? נֶאֱמַר כָּאן "זִמָּה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "זִמָּה". מָה לְהַלָּן לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה, אַף כָּאן לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה. וּמָה כָּאן לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה, אַף לְהַלָּן לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה. אָמַר מָר: מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת. מַאי "זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת"? אִילֵּימָא בַּת בְּנָהּ כְּבַת בִּתָּהּ? בַּהֲדֵי הֲדָדֵי קָאָתְיָאן! אֶלָּא, אֵם חָמִיו כְּאֵם חֲמוֹתוֹ. הַשְׁתָּא, אֵם חֲמוֹתוֹ לָא קָמָה לַן, אֵם חָמִיו מִיהָדָר עָלַהּ?

אָמַר

וְאִם אֵיתָא לָא לֵימָא לֵיהּ לָא הָיָה לוֹ לְהוֹדוֹת לְדָבָר אַסּוּר דא"ל לָךְ לְשָׁלוֹם ש"מ אֵין בֵּן נֹחַ מְצַוֶּה עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וּמְשַׁנֵּי הָא בְּצִנְעָה הָא בְּפַרְהֶסְיָא נַעֲמַן צִנְעָה הָוֵה דְּלָא הֲוֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית רִמּוֹן וְגַבֵּי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּתִיב וְאַפְּלוּ לְמַאן דְּאָמַר בְּצִנְעָא נָמֵי יְהֲרֵג וְאַל יַעֲבֹר הָנֵי מִלֵּי יִשְׂרָאֵל אֲבָל כּוּתִי לֹא וּלְעוֹלָם אֵימָא לָךְ דָּבָן נֹחַ מְצַוֶּה עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם כְּגוֹן פַּרְהֶסְיָא וְלִמְסַקְנָא זוֹ לֹא אִפְּשְׁטָא בְּעֵין וּלְשׁוֹן מְאִי הֲוֵי עֲלָהּ מִשְׁמַע דְּמִסְקְנָא דְּפָשֵׁיטוּת הֵיא וְנִרְאֶה יוֹתֵר כִּסְפָרִים דִּגְרְסִינַן וְאִם אֵיתָא לֵימָא לֵיהּ הָא בְּצִנְעָא הָא בְּפַרְהֶסְיָא וְקָא פָּשִׁיט וְלָא מַפְקֵיד מִדְּאָמַר לֵיהּ סְתָם לָךְ לְשָׁלוֹם: וּמַאי נִינְהוּ חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ הֲוֵה מַצֵּי לְמֵימַר בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ אֶלָּא הָנֵי נָקֵט דִּכְתִיב בְּהוּ שֹׁרְפָה בָּאֵשׁ:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ט:

ב מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ט:

ג מיי' פה' מהל' יסודי התורה הל' ט:

ד סמג עשין קיב:

ה מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ה:

ו מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יא:

אָמַר אַבָּיֵי: הָכִי קָאָמַר, מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאֵר הַבָּא מִמֶּנּוּ כִּשְׁאֵר הַבָּא מִמֶּנָּה? נֶאֱמַר כָּאן "זִמָּה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "זִמָּה" וְכוּ'. וְהָא בִּשְׁאֵר דִּידֵיהּ לָא כְּתִיבָא בֵּיהּ "זִמָּה"! [א]אָמַר רָבָא: אֲמַר לִי רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, אָתְיָא "הֵנָּה" "הֵנָּה", אָתְיָא "זִמָּה" "זִמָּה". אָמַר מָר: מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה. מַאי "לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה"? אִילֵימָא בַּת בְּנָהּ וּבַת בִּתָּהּ כְּבִתָּהּ, בַּהֲדֵי הֲדָדֵי קָאָתְיָין! אֶלָּא, אֵם חָמִיו וְאֵם חֲמוֹתוֹ כַּחֲמוֹתוֹ. הַאי "לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה"? "לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה" הוּא! תְּנִי: "לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה". אִי הָכִי, נֶאֱמַר כָּאן "זִמָּה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "זִמָּה", וּמָה הַשְׁתָּא: אִינְהִי לָא כְּתִיבָא, זִמָּה דִּידְהוּ כְּתִיבָא? אָמַר אַבָּיֵי: הָכִי קָאָמַר, מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לְמַעְלָה כִּשְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לְמַטָּה? נֶאֱמַר לְמַטָּה "זִמָּה" וְנֶאֱמַר לְמַעְלָה "זִמָּה". מָה לְמַטָּה שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, אַף לְמַעְלָה שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת. וּמָה בָּעוֹנֶשׁ עָשָׂה לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה, אַף בָּאַזְהָרָה נָמֵי עָשָׂה לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה. רַב אָשֵׁי אָמַר: לְעוֹלָם כִּדְקָתָנֵי, וּמַאי "לְמַטָּה"? לְמַטָּה בְּאִיסּוּר. אִי: מָה הִיא – אֵם אִמָּהּ אֲסוּרָה, אַף הוּא – אֵם אִמּוֹ אֲסוּרָה? [ב]אָמַר אַבָּיֵי: אָמַר קְרָא "אִמְּךָ הִיא", מִשּׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם אֵם אִמּוֹ. [ג]רָבָא אָמַר: בֵּין לְמַאן דְּאָמַר "דּוּן מִינַּהּ וּמִינַּהּ", וּבֵין לְמַאן דְּאָמַר "דּוּן מִינַּהּ וְאוֹקֵי בְּאַתְרַהּ" – לָא אָתְיָא. לְמַאן דְּאָמַר: דּוּן מִינַּהּ וּמִינַּהּ, מָה הִיא אֵם אִמָּהּ אֲסוּרָה – אַף הוּא נָמֵי אֵם אִמּוֹ אֲסוּרָה. וּמִינַּהּ: מָה הִיא בִּשְׂרֵיפָה – אַף הוּא נָמֵי בִּשְׂרֵיפָה. לְמַאן דְּאָמַר: שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, אִיכָּא לְמִיפְרַךְ. מָה לְהִיא – שֶׁכֵּן אִמָּהּ בִּשְׂרֵיפָה, תֹּאמַר בְּהוּא – שֶׁאִמּוֹ בִּסְקִילָה? וְעוֹד: אִמּוֹ בִּסְקִילָה, אֵם אִמּוֹ בִּשְׂרֵיפָה? וְעוֹד: מָה הִיא – לֹא חִלַּקְתָּ בָּהּ בֵּין אִמָּהּ לְאֵם אִמָּהּ, אַף הוּא – נָמֵי לָא תַּחְלוֹק בּוֹ בֵּין אִמּוֹ לְאֵם אִמּוֹ? וּלְמַאן דְּאָמַר סְקִילָה חֲמוּרָה, מֵהַאי קוּשְׁיָא לָא נִידוּנַהּ. וּלְמַאן דְּאָמַר, דּוּן מִינַּהּ וְאוֹקֵי בְּאַתְרַהּ: מָה הִיא – אֵם אִמָּהּ אֲסוּרָה, אַף הוּא נָמֵי – אֵם אִמּוֹ אֲסוּרָה. וְאוֹקֵי בְּאַתְרַהּ: הָתָם הוּא דְּבִשְׂרֵיפָה, אֲבָל הָכָא בִּסְקִילָה, כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּאִמּוֹ. לְמַאן דְּאָמַר שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, אִיכָּא לְמִיפְרַךְ:

מָה

אָמַר אַבָּיֵי הַאי זְכָרִים וּנְקֵבוֹת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ קָאָמַר וְהָכִי קָאָמַר מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאֵר הַבָּא מִמֶּנּוּ דְּהַיְנוּ בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ דְּלָאו בִּכְלַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ דִּקְרָא נִינְהוּ דְּהָתָם בְּאִשְׁתּוֹ ע"י קִדּוּשִׁין קָאָמַר דְּדָרְשִׁינַן לָהּ בִּיבָמוֹת [צז.] מִקְּרָאֵי דְּרַבָּה רָמֵי כְּתִיב עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ וְגוֹ' הָא בַּת בְּנָהּ וּבַת בִּתָּהּ שֶׁלֹּא יָלְדָה מִמְּךָ גָּלָה וּכְתִיב עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה מַשְׁמַע בֵּין שֶׁיְּלָדַתּוּ לְךָ בֵּין שֶׁיְּלָדַתּוּ לְאִישׁ אַחֵר לָא קַשְׁיָא כָּאן בַּאֲנָסִין כָּאן בִּנְשׂוּאִין אִם אֲנוּסָתְךָ אוֹ מְפֻתָּה לְךָ הִיא אִי אַתָּה מֻזְהָר עַל בִּתָּהּ אֶלָּא אִם כֵּן מִמְּךָ הִיא וְאִם אִשְׁתְּךָ הִיא אַתָּה מֻזְהָר אַף עַל בַּת שֶׁיָּלְדָה לְאִישׁ אַחֵר: כִּשְׁאָר הַבָּא מִמֶּנָּה כְּבַת אִשְׁתּוֹ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ דְּרַבִּינַן לְהוּ לְעֵיל בִּגְזֵרָה שָׁוָה: וְהָא בִּשְׁאֵר דִּידֵהּ לָא כְּתִיב זִמָּה דְּמֵהַאי קְרָא נָפְקָא לָן בַּת בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ כִּדְפָרֵשִׁית לְעֵיל וּבִתּוֹ לְקַמָּן יָלֵיף לָהּ וּבְהַהוּא קְרָא זִמָּה לָא כְּתִיב: אָתְיָא הֵנָּה הֵנָּה אָתְיָא זִמָּה זִמָּה מֵעִקָּרָא מַיְתִינַן לָהּ בְּהֵנָּה הֵנָּה וַהֲדַר בְּזִמָּה זִמָּה כְּתִיב הָכָא (וַיִּקְרָא י"ח:י') כִּי עֶרְוָתֵךְ הֵנָּה וּכְתִיב בִּשְׁאָר אִשְׁתּוֹ (שָׁם) שַׁאֲרָה הִנֵּה מַה לְהַלָּן זִמָּה עִמּוֹ אַף כָּאן זִמָּה עִמּוֹ וּבָתַר דְּאַיְתִינַן זִמָּה לִשְׁאָר דִּידֵהּ יָלְפִינַן בָּהּ שְׂרֵפָה בְּזִמָּה זִמָּה נֶאֱמַר כָּאן (שָׁם) זִמָּה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שָׁם כ) בִּשְׂרֵפָה זִמָּה מַה לְהַלָּן שְׂרֵפָה אַף כָּאן שְׂרֵפָה: אִלֵּימָא בַּת בְּנָהּ וּבַת בִּתָּהּ שֶׁהֵן דּוֹרוֹת תַּחְתּוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים כִּלְמַעֲלָה כְּלוֹמַר כְּבִתָּהּ שֶׁהִיא קְדֻמָּה וְהַיְנוּ עֶלְיוֹנָה: לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה הִיא שֶׁהָאָבוֹת לְעוֹלָם עֶלְיוֹנִים נִקְרְאוּ שֶׁהֵן קָדְמוּ: הַשְׁתָּא אִינְהוּ לָא כְּתִיבַן אֵם חָמִיו וְאֵם חֲמוֹתוֹ לְאַזְהָרְתָן וּלְעָנְשָׁן לָא כְּתִיבָא: זִמָּה דִּידְהוּ כְּתִיבָא בִּתְמִיהַּ דְּקָאָמַר נֶאֱמַר כָּאן זִמָּה: הָכִי קָאָמַר לְעוֹלָם אַאֵם חָמִיו וְאַאֵם חֲמוֹתוֹ מְהַדַּר וּבְהַאי צַד נַקְטֵהּ לִדְרָשָׁה דִּידֵהּ: מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת לְמַעְלָה מֵאִשְׁתּוֹ שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לְאִסּוּר דְּהַיְנוּ אֵם חָמִיו שֶׁהוּא דּוֹר שְׁלִישִׁי לְאִשְׁתּוֹ וְכֵן אֵם חֲמוֹתוֹ: כִּשְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהֻזְהַר וְנֶעֱנַשׁ לְמַטָּה הֵימֶנָּה שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת דְּהַיְנוּ בַּת בִּתָּהּ וְכֵן בַּת בְּנָהּ: נֶאֱמַר לְמַטָּה זִמָּה שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִיא: וְנֶאֱמַר לְמַעְלָה זִמָּה דִּכְתִיב (שָׁם) כִּי יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִיא: מָה לְמַטָּה שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת אַף לְמַעְלָה שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת אִתְרַבּוֹ בְּדִינָא דִּקְרָא הֲרֵי לָמַדְנוּ לְעֹנֶשׁ וַעֲדַיִן אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ בָּהֶם דְּהָא זִמָּה לְמַעְלָה גַּבֵּי עֹנֶשׁ כְּתִיב וַהֲדַר יָלֵיף מַסְקָנָא דְּבָרַיְתָא מַה בְּעֹנֶשׁ עָשָׂה לְמַטָּה בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ כִּלְמַעֲלָה בַּחֲמוֹתוֹ דְּהָא רַבִּינַן לְהוּ לְעֵיל שְׂרֵפָה אַף בְּאַזְהָרָה עָשָׂה לְמַעְלָה חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ וְאֵם חָמִיו שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן אַזְהָרָה כִּלְמַטָּה כְּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ הֲרֵי לָמַדְנוּ לְעֹנֶשׁ (מֵאַזְהָרָה) וְלִשָּׁנָא דְּבָרַיְתָא הָכִי קָאָמַר מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת לְמַעְלָה מֵאִשְׁתּוֹ כִּלְמַטָּה מֵאִשְׁתּוֹ לְעִנְיַן שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת נֶאֱמַר לְמַעְלָה מֵאִשְׁתּוֹ זִמָּה וְנֶאֱמַר לְמַטָּה מֵאִשְׁתּוֹ זִמָּה וְעָשָׂה הַכָּתוּב לְמַטָּה כִּלְמַעֲלָה בַּת בִּתָּהּ כְּבִתָּהּ אַף לְמַעְלָה מֵאִשְׁתּוֹ עָשָׂה לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה עָשָׂה אֵם חֲמוֹתוֹ כַּחֲמוֹתוֹ. הֲרֵי לָמַדְנוּם לְעֹנֶשׁ לְלַמְּדָם לְאַזְהָרָה שֶׁאַף חֲמוֹתוֹ עַצְמָהּ לֹא נֶאֱמַר בְּאַזְהָרָה מַה בְּעֹנֶשׁ לְמַטָּה כִּלְמַעֲלָה רַבִּינַן שְׁאֵר שֶׁל מַטָּה הֵימֶנָּה לִשְׂרֵפָה כִּשְׁאָר שֶׁל מַעְלָה מִמֶּנָּה אַף בְּאַזְהָרָה עָשָׂה שְׁאָר שֶׁל מַעְלָה הֵימֶנָּה כִּשְׁאָר שֶׁל מַטֵּה הֵימֶנָּה ואע"ג דְּבָרַיְתָא אִיפְּכָא תָּנֵי אַבָּיֵי מְפִּיךְ: רַב אָשֵׁי אָמַר לְעוֹלָם כִּדְקָתָנֵי דְּלָא תִּצְטָרִיךְ לְאַפּוּכָהּ וּלְמִתְנֵי מַה לְהַלָּן לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה אַף כָּאן לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה אֶלָּא אַף כָּאן לְמַטָּה כִּלְמַעְלָה וּמַאי לְמַטָּה דְּקָאָמַר לְמַטָּה בְּאִסּוּר אִסּוּר הַקַּל קָרֵי לְמַטָּה וְהֶחָמוּר קָרֵי לְמַעְלָה וְהָכִי קָאָמַר מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת אֵם חָמִיו וְאֵם חֲמוֹתוֹ שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת וַאֲסוּרִין לְמַטָּה כַּחֲמוֹתוֹ שֶׁהִיא קְרוֹבָה וְאִסּוּרָהּ עֶלְיוֹן וְחָמוּר נֶאֱמַר כָּאן זִמָּה [כו'] וְרַב אָשֵׁי לָא קַשְׁיָא לֵיהּ הָא דְּקַשְׁיָא לָן לְעֵיל הַשְׁתָּא אִינְהוּ לָא כְּתִיבֵי זִמָּה דִּידְהוּ כְּתִיבֵי דְּהַאי נֶאֱמַר כָּאן זִמָּה לָאו עֲלַיְהוּ קָאֵי אֶלָּא הָכִי נְקַט לְמִלְּתֵהּ נֶאֱמַר כָּאן בַּחֲמוֹתוֹ זִמָּה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בְּבַת אִשְׁתּוֹ זִמָּה מַה לְהַלָּן לְמַטָּה בְּאִסּוּר כִּלְמַעֲלָה בְּאִסּוּר חִיֵּב הַכָּתוּב עַל בַּת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ כְּבִתָּהּ אַף כָּאן נַעֲשָׂה אֵם חָמִיו וְאֵם חֲמוֹתוֹ כַּחֲמוֹתוֹ וְהַיְנוּ לְמַטָּה בְּאִסּוּר כִּלְמַעֲלָה בְּאִסּוּר וְסֵיפָא דַּהֲדַר תָּנֵי מַה כָּאן לְמַטָּה כִּלְמַעֲלָה אַף לְהַלָּן לְמַעְלָה כִּלְמַטָּה רַב אָשֵׁי כְּאַבָּיֵי מְפָרֵשׁ לָהּ לְמֵילַף אַזְהָרָה בַּחֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ וְאֵם חָמִיו וְהָכִי קָאָמַר וּמַה כָּאן בְּעֹנֶשׁ רַבִּינַן בִּגְזֵרָה שָׁוָה שְׁאֵר שֶׁל מַטָּה הֵימֶנָּה לִשְׂרֵפָה כִּשְׁאָר שֶׁל מַעְלָה הֵימֶנָּה אַף בְּאַזְהָרָה הַחֲמוּרָה בִּשְׁאָר שֶׁל מַטֵּה נָרְבֶּה שְׁאָר שֶׁל מַעְלָה מֵאִשְׁתּוֹ חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ כִּשְׁאָר שֶׁל מַטָּה בְּאַזְהָרָה: אִי כֵּיוָן דַּאֲמַרְתְּ מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאֵר הַבָּא הֵימֶנּוּ כִּשְׁאָר הַבָּא הֵימֶנָּה נֵימָא מָה הִיא אֵם אִמָּהּ אֲסוּרָה לוֹ אַף הוּא אֵם אִמּוֹ אֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם עֶרְוָה וַאֲנַן גַּבֵּי שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (תְּנַן) לָהּ בִּיבָמוֹת בְּפֶרֶק כֵּיצַד (דַּף כא.): אִמְּךָ הִיא מְעוּטָא הוּא: רָבָא אָמַר לָא מִבָּעֵי לֵיהּ קְרָא לְמְעוּטֵי דְּלָא תִּסַּק אַדַּעְתִּין לְאֵתוּיֵי הָא בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּבֵין לְמָאן דְּאָמַר בְּכָל גְּזֵרוֹת שָׁווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה דּוּן מִנָּהּ וּמִנָּהּ בֵּין לְמַאן דְּאָמַר וְכוּ' לָא אָתְיָא שַׁפִּיר כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵל: דּוּן מִנָּהּ וּמִנָּהּ לְכָל דְּבָרֶיהָ נִלְמוֹד מִמֶּנָּה מֵאַחַר שֶׁעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר לַמַּדְתִּי מֵחֲבֵרוֹ אַף לְכָל דְּבָרֶיהָ נִלְמוֹד מִמֶּנָּה וְכֵן אִם בָּאתָ לִלְמֹד אֵם אִמּוֹ מֵאֵם אִמָּהּ לְאִסּוּרָא צָרִיךְ אַתָּה לִלְמֹד הֵימֶנָּה אַף לִשְׂרֵפָה שֶׁתְּהֵא בִּשְׂרֵפָה: בֵּין לְמַאן דְּאָמְרִינַן דּוּן מִנָּהּ וְאוֹקֵי בְּאַתְרַהּ דּוּן עִקַּר הַדָּבָר לְלָמְדוֹ מֵחֲבֵרוֹ אֲבָל לִשְׁאָר דְּבָרָיו שֶׁאַתָּה מוֹצֵא דִּינוֹ מְפֹרָשׁ בּוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לִלְמֹד מִנֵּהּ וּבֵהּ דָּבָר מְדַבֵּר וְאֵינְךָ צָרִיךְ לְלַמֵּד מֵחֲבֵרוֹ הַעֲמִידֵנּוּ בִּמְקוֹמוֹ וְאַל תַּשְׁוֵהוּ לַחֲבֵרוֹ וְכָאן נָמֵי לְמוֹד אֵם אִמּוֹ מֵאֵם אִמָּהּ לְאִסּוּרָא דְּלָא כְּתִיבָא בָּהּ בְּהֶדְיָא אֲבָל לְעִנְיַן מִיתָה תַּעֲמִידֶנָּה בִּמְקוֹמָהּ לְמֵילַף שְׁאָר דִּידֵהּ מִנֵּהּ וּבֵהּ דָּבָר מְדַבֵּר וְלִמּוּד אַף אִם אִמּוֹ בִּסְקִילָה מֵאִמּוֹ שֶׁהִיא בִּסְקִילָה דְּהָא גַּבֵּי דִּדָּה נָמֵי אֵם אִמָּהּ כְּאִמָּהּ שָׁוְיָא לִשְׂרֵפָה: וְלָא אָתְיָא כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵל: מָה הִיא בִּשְׂרֵפָה אַף הוּא בִּשְׂרֵפָה כְּלוֹמַר מַה שְּׁאָר אִשְׁתּוֹ אִם אִמּוֹ בִּשְׂרֵפָה הִיא אַף הוּא שְׁאָר שֶׁלּוֹ אֵם אִמּוֹ בִּשְׂרֵפָה: אִכָּא לְמִפְרַךְ בִּתְחִלַּת הַדִּין דִּלְפַתְּ מִנֵּהּ לְאִסּוּרָא: מַה לְהִיא לִשְׁאָר אִשְׁתּוֹ דִּין הוּא לְהַחְמִיר וְלֶאֱסֹר אֶת אֵם אִמָּהּ שֶׁכֵּן הֶחְמִיר הַכָּתוּב עַל אִמָּהּ לִשְׂרֵפָה וְאַשְׁכְּחַן בָּהּ צַד חָמוּר: וְעוֹד אִמּוֹ בִּסְקִילָה שֶׁהִיא קַלָּה אִם אִמּוֹ תְּהֵא בִּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה בִּתְמִיהָה: וְעוֹד כֵּיוָן דְּאִית לָן לְמֵדַן מִנָּהּ וּמִנָּהּ מַאי חֲזֵית דְּדָנְנַתְּ הָכִי דּוּן הָכִי מָה הִיא לֹא חִלַּקְתָּ בָּהּ בֵּין אִמָּהּ לְאֵם אִמָּהּ אַף הוּא לֹא תַּחְלֹק וְכוּ' הִלְכָּךְ לָא אָתְיָא לִשְׂרֵפָה וְכֵיוָן דְּלָא מָצֵית לְמֵילַף מִנָּהּ וּמִנָּהּ אַף תְּחִלַּת הַדִּין לְאִסּוּרָא לֹא תִּלְמוֹד וּלְמַאן דְּאָמַר נָמֵי סְקִילָה חֲמוּרָה וְלֵיתְנְהוּ תַּרְתֵּי פִּרְכֵי קַמָּאֵי מִיהוּ מִשּׁוּם הַאי קֻשְׁיָא בָּתְרַיְתָא לֹא נְדוּנֵם זֶה מִזֶּה: אִכָּא לְמִפְרַךְ עַל תְּחִלַּת הַדִּין דְּקָא יַלֶּפֶת לָהּ לְאִסּוּרָא אֵם אִמּוֹ מֵאֵם אִמָּהּ:

מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאֵר הַבָּא מִמֶּנּוּ כו' וְאִם תֹּאמַר מַה לִשְׁאָר הַבָּא מִמֶּנָּה שֶׁכֵּן אֵם אִמָּהּ אֲסוּרָה תֹּאמַר בִּשְׁאָר הַבָּא מִמֶּנּוּ דְּאֵם אִמּוֹ מֻתֶּרֶת וְעוֹד לְמַאן דְּאָמַר שְׂרֵפָה חֲמוּרָה מַה לִשְׁאָר הַבָּא מִמֶּנָּה שֶׁכֵּן אִמָּהּ בִּשְׂרֵפָה תֹּאמַר בְּהָא שֶׁאִמּוֹ בִּסְקִילָה וְי"ל דְּכֵיוָן דְּיָלֵיף מַאי דִּכְתִיב בְּהֶדְיָא גַּבֵּי הַאי כְּאִלּוּ כְּתִיב גַּבֵּי הַאי לֹא שַׁיָּךְ לְאַקְשׁוּיֵי מִידִי: אִמְּךָ הִיא בְּפֶ' ד' מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף נד.) דָּרְשִׁינַן מִשּׁוּם אִמּוֹ אַתָּה מְחַיְּבוֹ וְכוּ' וְתַרְתֵּי ש"מ: אִכָּא לְמִפְרַךְ מָה לְהִיא כו' אֵין הג"ש מֻפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין וְלָכֵן לְמֵדִין וּמְשִׁיבִין:

מסורת הש"ס

א יבמות ג.; לקמן פז:; חגיגה יא:; לעיל נא.; כריתות ה.

ב ספרא קדושים פרק י ט; לעיל נג:

ג בבא קמא כה:

תורה אור השלם

עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה [ויקרא יח, י]

עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא [ויקרא יח, יז]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם [ויקרא כ, יד]

עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ [ויקרא יח, ז]

מסורת הש"ס

א לעיל נד.; לעיל נג:

ב לעיל נא.

ג נדה לב.

ד לקמן פז:; יבמות ג.; כריתות ה.; לעיל נא.; חגיגה יא:

ה לעיל נא.

ו ספרא אמור פרק א יח

ז עבודה זרה כ.

תורה אור השלם

עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ
[ויקרא יח, טו]

עֶרְוַת בַּת־בִּנָּךְ אוֹ בַת־בִּתָּךְ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתֵךְ הֵנָּה
[ויקרא יח, י]

עֶרְוַת אֵשֶׁת וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בִּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שארה [שְׁאֵרָה] הֵנָּה זִמָּה הִוא [ויקרא יח, יז]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֹשֶׁת וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם
[ויקרא כ, יד]

וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף
[ויקרא כא, ט]

אֶל־תְּחַלֵּל אֶת־בְּתֶךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה [ויקרא יט, כט]

מָה לְהָיא לִשְׁאַר אִשְׁתּוֹ דִּין הוּא לְהַחְמִיר וְלָאֲסֹר אֶת אֵם אִמָּהּ שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּאוֹתוֹ שֶׁאַר צַד חֲמוּר שֶׁכֵּן אִמָּה בִּשְׁרָפָה: וְעוֹד מָה הִיא לֹא חִלְקָתָה בֵּין בִּתָּהּ לְאֵם אִמָּהּ אַף הוּא וְכוּ' כְּלוֹמַר מֵאי חֲזַית דְּכִי אֲמַרְתְּ אוֹקֶם בְּאִתְרָה לְמֵילַף שְׁאַר דִּידֵהּ מִנָּהּ וּבָהּ דָּבָר מְדֻבָּר שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵם אִמּוֹ הִיא בְּסִקִילָה כְּאִמּוֹ כִּי הֵיכִי דְּבְשָׁאַר דִּדָּהּ אֵם אִמָּהּ כְּאִמָּהּ דִּלְמָא אוֹקֶמְא בְּאַתְרָהּ וְנֵימָא דְּבִשְׁרָפָה הִיא קְבָרְתָהּ כִּי הֵיכִי דְּבְשָׁאַר דִּידֵהּ אֵם אִמָּהּ כְּבָתָה וְהָא לֹא אָפְשַׁר כֵּיוָן דס"ל שְׂרֵפָה חֲמוּרָה אִבָּא לְמִקְרָךְ אִמּוֹ בְּסִקִילָה וְאֵם אִמּוֹ בִּשְׂרֵפָה: אַף הִיא כֻּלָּהּ אֲסוּרָה כֵּיוָן דְּרִבִּיתָהּ הַזְּכָרִים כְּנֶקֱבוֹת הִשְׁוָה נְמֵי נְקֵבוֹת כְּזְכָרִים שֶׁאֵר אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁאָרוֹ וְהָא אֲסוּר אַף בְּאֵשֶׁת חוֹתְנוֹ וְאֵינוֹ הוֹא דְּאָמְרִינַן מַתִּיר אָדָם בְּאֵשֶׁת חוֹתְנוֹ: כֻּלָּהּ בְּסִקִילָה כֻּלָּהּ: ד' מיתות (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף נג.): אֲבָל לְמִפְרָךְ בְּתַחִלַּת הַדִּין לְאֲסָרָהּ: לְמָ"ד שְׂרֵפָה חֲמוּרָה וְאֵינָהּ לְפִרְכָא קַמַּיְתָא מִשּׁוּם הַאי קַשְׁיָא בְּתַרְיְתָא לֹא נָדוּנָהּ כְּלוֹמַר לָא תֵּילְפִינְהוּ מֵהֲדֵי וְאִפְּיי לְאֲסָרָהּ דְּכֵיוָן דְּלָא מְצֵית לְמֵדַן מִנָּהּ וּמִנָּהּ: ה"ג אֲבָל הָכָא בִּשְׂרֵפָה כְּדְאַשְׁכְּחַן בְּאִמָּהּ דְּהֵינוּ אֲתָרָהּ דְּיוֹמְיָא דִּידֵהּ דְּכֻלָּהּ כְּאִמּוֹ: וְעוֹד מָה הוּא חִלְקָתָהּ כְּלוֹמַר מֵאי חֲזַית דְּכִי אוֹקְמָתְ לֵיהּ בְּאַתְרָהּ לְמֵילַף שְׁאַר דִּידֵהּ מִנָּהּ וּבָהּ וְאֵימָא הָכִי כֵּיוָן דִּבְתָּהּ בִּשְׂרֵפָה צְרִיכִין אֲנוּ לְעָנֵשׁ בְּכֻלָּהּ מִיתָה חֲמוּרָה מִאֵת וּבְסִקִילָה וְהֵינוּ מִנָּהּ וּבָהּ מִבִּתָּהּ שֶׁהִיא בִּשְׂרֵפָה אַתָּה לָמֵד לְכֻלָּהּ סְקִילָה שֶׁצָּרִיךְ אַתָּה לַחֲלֹק וּלְהַחְמִיר בֵּין בִּתָּהּ לְכֻלָּהּ דְּמָה הוּא חִלְקָתָהּ בּוֹ לְהַחְמִיר כֻּלָּהּ מִבִּתּוֹ אַף הִיא וְכוּ' וְהַאי לָאו דִּיוֹ מִנָּהּ וּמִנָּהּ הוּא אֶלָּא גְּלוֹיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הִיא דְּכִי יָלְפַת שְׁאַר דִּידֵהּ מִנָּהּ וּבָהּ יֵשׁ לְךָ לְהַחְמִיר בְּכֻלָּהּ מִבִּתָּהּ וְאִם בָּאתָ לוֹמַר כֵּן אִבָּא לְמֵימַר דְּאֵין לְךָ לִלְמֹד כֵּן אֶלָּא לְהַשְׁוֹות כֻּלָּהּ לְאִמָּהּ כִּי הֵיכִי דְּכֻלָּהּ שָׁוֶה לְאִמּוֹ לְהֵלֶךְ אִבָּא לְמֵימַר סְקִילָה וְאֵיבָא לְמֵימַר שְׂרֵפָה מש"ה לֹא נָדוּנָהּ: בִּתּוֹ מֵאֲנוֹסְתּוֹ מִנַּיִן בִּשְׁאָר דִּידֵהּ בִּקְרָא דַּעֲרוַת בַּת בִּנָּךְ וְגוֹ' דְּאוֹקְמִנְהוּ בְּאָנוּס לֹא כְּתִיבָא בִּתּוֹ: גְּלוֹיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא וְאֵין זֶה עִנְּשׁ מִן הַדִּין דְּהָא בַּת בִּתּוֹ מִקְּרָבָה דִּבְתּוֹ הִיא דְּאִתְיָא וְהֵיכִי דָּמֵי עִנְּשׁ מִן הַדִּין בְּרֵישׁ עֲרָיוֹת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ אוֹ בַּת אִמֶּךָ אֵין לִי אֶלָּא בַּת אָבִיו שֶׁלֹּא בַּת אִמּוֹ וּבַת אִמּוֹ שֶׁלֹּא בַּת אָבִיו וְאִם בָּאתָ לְהָבִיא בַּת אָבִיו וּבַת אִמּוֹ מק"ו זֶה עִנְּשׁ מִן הַדִּין דְּהָא לְאוֹ מִכֹּחַ קְרָבָה דְּהָא אִתְיָא דְּוֹ קְרָבָה מַחֲמַת עַצְמָהּ וְזוֹ קְרָבָה מַחֲמַת עַצְמָהּ אֲבָל הַבָּא עַל בַּת בִּתּוֹ אֵינָהּ קְרוֹבָה לוֹ אֶלָּא מִשּׁוּם בִּתּוֹ: אִתְיָא הֵנָּה הֵנָּה לְאִסּוּרָא נָאֱמַר בִּשְׁאָרוֹ הֵנָּה וְנֶאֱמַר בִּשְׁאָר אִשְׁתּוֹ הֵנָּה מַה לְּהַלָּן בִּתָּהּ קְבֻעַת בִּתָּהּ אַף כָּאן בִּתּוֹ קְבֻעַת בִּתּוֹ וּמַאַחַר שֶׁנִּתְרַבֵּית לִהְיוֹת קְבֻעַת בִּתּוֹ אִתְיָא לְשָׁרְפָה בְּגֵרָה שָׁוֶה דִּזְמָה זִמָּה קְבֻעַת בִּתּוֹ כְּדְאָמְרִינַן לְעֵיל: הַצָּרוּת הַכָּתוּב לוֹמַר וּבַת אִישׁ כֹּהֵן דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וּבַת כֹּהֵן וְכָתוּב אִישׁ לוֹמַר לְךָ בַּת אִישׁ מַאֲנוֹסְתּוֹ שֶׁאֵינָהּ בַּת אִשְׁתּוֹ כִּי תַּחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ כְּלוֹמַר שֶׁנִּזְנְתָה מֵאָבִיהָ בְּשָׁרְפָה: אִי מָה בַּת כֹּהֵן נִשּׂוֹאָה שֶׁזִּנְּתָה מֵאַחַר הִיא בְּשָׂרְפָה וְאֵין בּוֹעֲלָהּ בְּשָׂרְפָה: אַף בִּתּוֹ מַאֲנוֹסְתּוֹ הִיא בְּשָׂרְפָה וְלֹא הוּא דְּהִיא תְּשָׁרֵף כְּתִיב וְלֹא הוּא: רַבָּא אָמַר בְּשִׁלְמָא הָתָם גַּבֵּי בַּת כֹּהֵן בִּנְשׂוֹאָה אוֹ בְּאֵרוּסָה מִשְׁתַּעֵי קְרָא כִּדְיָלְפִינַן בְּפֶרֶק ד' מִיתוֹת כִּי אַפֶּקְתֵּהּ לְבוֹעֵל מִדִּינָא דְּבַת כֹּהֵן: וְאוֹקְמַהּ אַדִּינָא דְּבוֹעֵל אֵשֶׁת אִישׁ דְּהָא לָא נָפְקָא מִכְּלַל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ אֲבָל בָּא עַל בִּתּוֹ מִשּׁוּם קְרָבָא הִיא בֵּין בְּפְנוּיָה בֵּין בִּנְשׂוֹאָה וְאִי מַפְקַתְּ לְאָבִיהָ מִכְּלַל דִּינָא אַהֲי דִּינָא מוֹקְמַתְּ לֵהּ אַדִּינָא דְּפְנוּיָה מוֹקְמַתְּ לֵהּ וּמַפְטַר אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן הַשְׁתָּא אִיהִי דְּלָא עַבְדָא מִידִּי מִקַּטְלָא אִיהוּ מִפְּטַר וְהָא קָנְמָא לָן (ב"ק דַּף טז:) הַשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה: אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ אַל תְּחַלְּלֶהָ בִּזְנוּת: יָכוֹל בְּכֹהֵן הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְלֵוִי וּלְיִשְׂרְאֵל שֶׁמְּחַלְּלָהּ וּפוֹסְלָהּ מִתְּרוּמָה כָּל זְמַן הֱיוֹתָהּ תּוֹחָתָיו: בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ לְאָדָם לְבָעִילַת זְנוּת שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת: תְּחַלֵּל שְׁנֵי חִלּוּלִין מַשְׁמַע: הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְזַקֵּן וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינָהּ מְקַבַּלְתּוֹ מְזַנָּה הִיא עָלָיו: זֶה הַמַּשְׁהֶה בִּתּוֹ בּוֹגֶרֶת שֶׁמִּתְאַוֶּה לְהַפְקִירָהּ וּמְזַנָּה: אֵין לְךָ עָנִי בְּיִשְׂרָאֵל לְקַמָּן מְפֹרָשׁ לָהּ: מַשְׁהֶה בִּתּוֹ בּוֹגֶרֶת לְאוֹ רָשָׁע עָרוּם הוּא שֶׁמְּשַׁהֶא אוֹתָהּ בְּשָׁבִיל מְלָאכָה וְזוֹ הִיא עֲרָמַת רָשָׁע שֶׁגּוֹרֵם לְהַזָּנוֹתָהּ בְּשָׁבִיל הֲנָאָתוֹ שֶׁאֵין רוֹצֶה לְקָנוֹת שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ:

אָמַר קְרָא אֵשֶׁת בִּנְךָ הִיא וא"ת אַכַּתִּי אִי מָה הוּא דּוֹדָתוֹ אֲסוּרָה אַף הִיא דּוֹדָתָהּ אֲסוּרָה וי"ל דְּלָא שַׁיְּךְ לְאַקְשׁוֹיֵי אֶלָּא מַחֲיַבֵּי מִיתוֹת ב"ד דִּלְעִנְיַן מִיתָה נָאֱמְרָה גְּזֵרָה שָׁוָה: אָמַר אַבַּיֵי ק"ו אַבַּיֵי נְמֵי אִית לֵהּ גְּזֵרָה שָׁוָה כְּדַאֲמְרִינַן לְעֵיל אֶלָּא דְּקָאָמַר הָכָא לֹא צָרִיךְ וּמִיהוּ קָשֶׁה מפ"ק דִּכְרִיתוֹת (דף ה.) גַּבֵּי אַל תְּהִי ג"ש קַלָּה בְּעֵינֶיךָ דְּמִשְׁמַע הָתָם דְּאַבַּיֵי לָא יָלִיף בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ אֶלָּא מִגְּזֵרָה שָׁוָה: תָּנֵי אֲבוּהּ דְּרַבִּי אַבָּיִן כו' מְדַקְדֵּק קְרָא מַשְׁמַע דְּלַיְּית לֵיהּ גְּזֵרָה שָׁוָה דְּהָנָּה הֵנָּה וְתָמֵהַּ זִמָּה וְתָמֵהַּ א"כ בַּת בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ מְנָא לֵהּ דִּבְשָׁרְפָה וְעוֹד קָשֶׁה דְּהַאי אִישׁ אֲצְטְרִיךְ לִכְדְּרָשִׁינַן בְּפֶרֶק ד' מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף נא.) אע"פ שֶׁאֵינָהּ כֹּהֶנֶת דְּמַאִישׁ דְּרִישׁ כְּדִפְרֵישׁ בַּקּוּנְטְרֵס:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פכ' מהל' איסורי ביאה הל' ו:

ב סמג לאוין פח, טוש"ע אה"ע סי' קנז סעי' ה:

ג מיי' פכ' מהל' נערה בתולה הל' יז:

ד סמג עשין מח, טוש"ע אה"ע סי' ב סעי' ט:

ה מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הל' כו:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין פה, טוש"ע או"ח סי' א סעי' ג:
ב מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הל' כה:
ג מיי' פט"ו מהל' אישות הל' יט:
ד מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הל' כה:
ה מיי' פב' מהל' איסורי ביאה הל' יד:
ו מיי' פב' מהל' איסורי ביאה ח:
ז סמג עשין יב:
ח מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' א:
ט מיי' פט"ו מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' יב:
י מיי' פד' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:
יא מיי' פג' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א:
יב מיי' פג' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ט:
יג מיי' פג' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' י:
יד מיי' פג' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ד:
טו סמג עשין ע, טוש"ע חו"מ סי' שפג סעי' ה:
טז מיי' פו' מהל' חובל ומזיק הל' יב:

מסורת הש"ס

א יבמות סב:; מסכת דרך ארץ רבה
ב מסכת דרך ארץ רבה; תנא דבי אליהו רבה; אוצר מדרשים מדרש לעולם
ג יבמות צד:; ספרא קדושים פרק י טו
ד בבא קמא כו.
ה ספרי במדבר
ו אסתר רבה
ז שבת קמז:; שבועות לג.; בבא מציעא צה:; קידושין נט.

גליון הש"ס

גמרא מפני מה לא נאמרה יד בברזל. עי' מרדכי פרק הגוזל קמא סימן קלה:

תורה אור השלם

וְהָיָה בִּשְׁמֹעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָיָה אֶת־הַצְּמֵאָה [דברים כט, יח]

וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא [איוב ה, כד]

אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלֹח אֶצְבַּע וְדֹבֶר־אָוֶן [ישעיהו נח, ט]

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זֹמֶה הוּא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם [ויקרא כ, יד]

וְאִם בְּאֵבֶן יַד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הַכֻּהוּ וַיָּמֹת הַרֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ אוֹ בְכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הַכֻּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ [במדבר לה, יז-יח]

וְאִם־בְּכְלִי בֶרְזֶל הַכֻּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ [במדבר לה, טז]

אוֹ בְאִיבָה הַכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפגְעוֹ־בוֹ [במדבר לה, כא]

אֵיזֶהוּ עָנִי רָשָׁע עָרוּם אֵיכָא טוּבָא דִּמְפָרֵשׁ בְּסוֹטָה בְּפֶרֶק הָיָה נוֹטֵל (סוטה דף כ. וְשָׁם) אֲבָל עָנִי רָשָׁע עָרוּם לֵיכָּא אֶלָּא הָאי לְחוּדֵיהּ: סָמוּךְ לְפִרְקָן מִשְׁמַע הָכָא דְּאָבְנוּ נָמֵי קַאֵי וְקָשֶׁה דִּפְרָק חֲרֵשׁ (יְבָמוֹת דף קיב:) אָמְרִינַן דְּקָטָן לָא תַּקִּינוּ לֵיהּ נְשׁוֹאִין וְאָמַר בְּהָאִשָּׁה רַבָּה (שָׁם דף צו:) דְּנָשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם אַלְמָא בְּעֵילַת זְנוּת הִיא וי"ל דְּלָא חָשִׁיב מִיהָא בְּעֵילַת זְנוּת דְּהָא אָמַר בְּפֶרֶק הַכּוֹתֵב (כְּתֻבּוֹת דף צ.) דְּקָטָן שֶׁהִשִּׂיאוֹ אֲבִיו אִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת: וְהַמַּלְוֶה סָלֵע לָעָנִי כו' מִשְׁמַע דְּמִצְוָה קָעֲבִיד וְקָשֶׁה דבפ"ק דְּחֲגִיגָה (דף ה. וְשָׁם) אָמְרִינַן צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת זֶה הַמַּמְצִיא מָעוֹת לָעָנִי בְּשָׁעַת דְּחָקוֹ וּמְפָרֵשׁ ר"ת דְּהָכָא בְּמַלְוֶה לְצָרָךְ מְזוֹנוֹת אֲבָל הָתָם מִיָּרֵי לְשֶׁהַמַּלְוֹת דּוֹחֶקֶת לְגָבוֹת מִמְּנוּ מַס וְגוּלְגוֹלִיּוֹת וַאֲרַנוֹנִיּוֹת וְאִם לֹא הָיָה מוֹצֵא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ וַעֲשָׂאוּ גּוֹרֶם זֶה הַמַּלְוֶה וְדוֹחֶקְתּוֹ הַמַּלְוֹת וּלְיָמִים בָּא הַמַּלְוֶה וְטוֹרֵף בֵּיתוֹ וּשְׁדוֹתָיו וּמִפְסִיד וְהֵינוּ צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת וְהֵינוּ דְּקָאָמַר הָתָם זִמֵּי לְעֵלָּא לָא שְׁכִיחַ כְּלוּמַר כְּשֶׁדּוֹחֲקִין אוֹתוֹ לְמִכֹּר אוֹ לְמַשְׁכֵּן בֵּיתוֹ וּשְׁדוֹתָיו כְּמוֹ תְּלוּיָה וְבֵין (ב"ב דף מז:) וּבְקוּנְטְרֵס פֵּרֵשׁ שָׁם דְּקָאֵי אֵאֵם טוֹב וְאֵם רַע זֶה הַנּוֹתֵן מָעוֹת לָעָנִי בְּפִרְהֶסְיָא וְקָאָמַר זֶה הַמַּמְצִיא מָעוֹת לָעָנִי בְּשָׁעַת דְּחָקוֹ וְזוּזֵי לְעֵלָּא לָא שְׁכִיחַ מִפְּרֵשׁ לְהָתְיָא צְדָקָתוֹ לָעָנִי בְּשָׁעַת הַדְּחָק וְלֹא בְּשָׁעָה שֶׁקֹּדֶם הַדְּחָק שֶׁיּוּכַל לְבַקֵּשׁ מְזוֹנוֹתָיו לְקָנוֹת חְבוּאָה שְׁכִיחַ לְקָנוֹת פֵּת הַזֹּל שֶׁהָיָה מְרֻוִּיחַ לְהָתְיָא שְׁכִיחַ מִן הַפַּלְטֵר מִדֵּי יוֹם יוֹם שֶׁיִּפְסִיד וְהֵינוּ אִם טוֹב וְאִם רַע וְקָרֵי תַּלְתָּא עַל שֵׁם שֶׁתּוֹלִין הַפֵּת בְּסַל וּמֵיהוּ לָאו אוֹרְחֵהּ לְמֶעְבַּד הָכִי כְּדְאָמַר בְּעֶרְבֵי פְּסָחִים (דף קיא. וְשָׁם) תְּלָאי בְּבֵיתָא קְשָׁה לַעֲנִיּוּתָא מֵיהוּ יֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּקָרֵי תְּלִיתָא מִשּׁוּם דְּדַרְשִׁינַן זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפַּלְטֵר וְאֵית דְּגָרְסִי אִיפְּכָא לְעֵלָּא שְׁכִיחַ כְּשֶׁקּוֹנֶה תְּבוּאָה בְּיַחַד מְצוּי פֵּת בְּבֵיתוֹ לְהָתְיָא לָא שְׁכִיחַ כְּשֶׁלּוֹקֵחַ פֵּת מִן הַפַּלְטֵר אֵין הַפֵּת מְצוּיָה בְּבֵיתוֹ: שֶׁבָּרָזֶל מֻמְתָּ בְּכָל שֶׁהוּא פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס שֶׁתּוֹחֵב לוֹ מַחַט בַּוָּשֶׁט אוֹ בְּלִבּוֹ וְקָשֶׁה דְּא"כ אֲפִילּוּ קוֹץ נָמֵי אֵלָּא נִרְאֶה מִשּׁוּם דְּאָמַר בְּפֶרֶק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּמִילָה (שַׁבָּת דף קלד.) וּבְפֶרֶק בְּהֵמָה הַמְקֻשָּׁה (חֻלִּין דף עז:) וּבְהַעֲרֵל (יְבָמוֹת דף עו.) דְּבַרְזֶלָא מְזָרֵף זָרִיף: רוֹצֵחַ שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ אֹנֶס כְּרָצוֹן כִּי הַהִיא דְּפֶרֶק הַמַּנִּיחַ (ב"ק דף לב: וְשָׁם) הַסּוֹתֵר אֶת כְּתָלוֹ לְאַשְׁפָּה אִי דְּלָא שְׁכִיחִי רַבִּים אֲנוּס הוּא וְכֵן הָיָתָה לוֹ לְעִנְיַן נְזָקִין חַיָּב לְעִנְיַן גְּלוּת פְּטוּר שֶׁלְּהֵי פֶּרֶק כֵּיצַד (שָׁם דף כו: וְשָׁם) וְיֵשׁ עִנְיָנֵי אֹנֶס דַּאֲפִילּוּ נְזָקִין פְּטוּר כְּמוֹ שֶׁמְּחַלֵּק בִּירוּשָׁלְמִי בֵּין בָּא וְיֵשׁ אֹצֶל הַכֵּלִים לְהָיָה יֵשׁ כְּבָר וְהֵבִיאוּ כֵּלִים אֲצָלוֹ וּכְגוֹן אֲפִילָה וְקָרָן זָוִית דְּפֶרֶק הַמַּנִּיחַ (בָּבָא קַמָּא דף כז:) וּבְהַגּוֹזֵל בַּתְּרָא (שָׁם דף קיב.) וּבְפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת דף לד:) הִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן פֵּרָה שְׁאוּלָה וּטְבָחוּהָ וַאֲכָלוּהָ מְשַׁלְּמִין וְכוּ' מַה שְּׁנָּהֲגוּ אֲבָל מָה שֶׁהֶזִּיקוּ לֹא וּבְפֶרֶק הַפֵּרָה (ב"ק ד' מז.) גַּבֵּי נִכְנַס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת שָׁפוֹטֵר שָׁם אֶת בַּעַל הַבַּיִת כְּשֶׁהִזִּיק אֶת הַנִּכְנָס הֵיכָא דְּלָא הָוֵי יָדַע בָּהּ וְעוֹד בְּפֶרֶק הַמַּנִּיחַ הָיָה בַּעַל חֲבִית רִאשׁוֹן וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן נִשְׁבְּרָה חֲבִית בְּקוֹרָה חַיָּב וְאִם עָמַד בַּעַל חֲבִית פָּטוּר וּבְשֶׁלְּהֵי הַשּׁוֹכֵר אֶת הָאָמָּנִין (ב"מ דף פב: וְשָׁם) הַמַּעֲבִיר חֲבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְשָׁבְרָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שׁוֹמֵר חִנָּם יִשָּׁבַע וְכוּ' מִדְּפָטְרִינַן שׁוֹמֵר חִנָּם וְלֹא מְחַיֵּב מִשּׁוּם אָדָם הַמְזִיק ש"מ דְּבֹאנֶס שֶׁהוּא כָּעֵין גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה מִפְּטַר וּלְכָךְ מְחַיֵּב שׁוֹמֵר שָׂכָר וא"ת הָא שְׁלְהֵי כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק דף כז.) מְחַיְּבִים נָפָל מִן הַגַּג בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה אַף עַל גַּב דְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה הָוֵי כָּעֵין גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה כִּדְאָמַר בְּפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח ד' וְהִ' (בָּבָא קַמָּא דף מה.) גַּבֵּי ד' שֶׁנִּכְנְסוּ תַּחַת הַבָּעָלִים הָרִגּוּ מוּעָדִין נֶהֱרָגִין וּמְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר וְחַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי שׁוֹר לְבָעֲלֵי חוּץ מִשּׁוֹמֵר חִנָּם וּמוּקֵי לָהּ דְּנִטְּרָה שְׁמִירָה פְּחוּתָה דְּשׁוֹמֵר חִנָּם כְּלָתָה שְׁמִירָתוֹ וְהָנָךְ אַחֲרָנֵי לָא כְּלָתָה שְׁמִירָתָן וְדַיֵּק כְּמַאן אִי כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר שׁוֹכֵר כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר נִתְנֵי וְכָלַן בְּמוֹעֵד פְּטוּרִים מִן הַכֹּפֶר פְּרוּשׁ מִשּׁוּם דְּמוֹעֵד סָגֵי לָהּ בְּשִׁמְירָה פְּחוּתָה לְרַבִּי יְהוּדָה וְהֵינוּ דְּלָת שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה כְּדְמוֹכַח בְּרֵישׁ הַכּוֹנֵס (בָּבָא קַמָּא דף נה:) וּמִדְּמְחַיְּבִינַן נוֹשֵׂא שָׂכָר וּפְטָרִינַן שׁוֹמֵר חִנָּם ש"מ דְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה הָוֵי כָּעֵין גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה וְאַפ"ה מְחַיְּבִינַן בָּהּ אָדָם הַמַּזִּיק כִּדְפָרֵישׁ וי"ל דְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה הָוֵי כָּעֵין אֲבֵדָה וּמְחַיְּבִין בָּהּ הַמַּזִּיק וְנִתְקַל לְרַבִּי יְהוּדָה הָוֵי כָּעֵין גְּנֵבָה דְּפָטְרִינַן בָּהּ אָדָם הַמַּזִּיק כִּדְאָמַר בְּהַשּׁוֹאֵל (ב"מ דף צד:) דְּגְּנֵבָה קְרוֹבָה לְאֹנֶס וַאֲבֵדָה קְרוֹבָה לְפְּשִׁיעָה וּלְעִנְיַן שׁוֹמֵר שָׂכָר מְחַיְּבִי תַּרְוַיְהוּ וְכֵן מוֹכֵחַ בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף צט: וְשָׁם) גַּבֵּי טַבָּח אָמַן שֶׁשִּׁקְלֵל דְּפָטַר לְמַאן דְּפָטַר בְּחִנָּם דְּקָתָנֵי נָתַן בְּהֵמָה לַטַּבָּח וְנִבְלָה חַיָּב מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר אַלְמָא ס"ד דְּהָאי מַקְשֶׁה אַפְּלוּ בְּחִנָּם חַיָּב כְּמוֹ שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּב עַל הָאֲבֵדָה וּמִשְּׁנֵי אִימָא מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר לְפִיכָךְ בְּשָׂכָר חַיָּב אֲבָל בְּחִנָּם פָּטוּר דְּהָוֵי כָּעֵין גְּנֵבָה:

הָכִי קָאָמַר: אֵיזֶהוּ עָנִי רָשָׁע עָרוּם? זֶה הַמַּשְׁהֶא בְּתוֹ בּוֹגֶרֶת. וְאָמַר רַב כָּהֲנָא מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: הֱוֵי זָהִיר מִן הַיְּעָצָה לְפִי דַּרְכּוֹ. [א]אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ לְזָקֵן, וְהַמַּשִּׂיא אִשָּׁה לִבְנוֹ קָטָן, וְהַמַּחְזִיר אֲבֵידָה לְגָנְבִי – עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: ״לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצְּמֵאָה. לֹא יֹאבֶה ה׳ סְלֹחַ לוֹ״. [גד(א)]מֵיתִיבִי: הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ, וְהַמְכַבְּדָהּ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְהַמַּשִּׂיאָן סָמוּךְ לְפִירְקָן – עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: ״וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא״. סָמוּךְ לְפִירְקָן – שַׁאנִי. [ה(ב)]תָּנוּ רַבָּנָן: הָאוֹהֵב אֶת שְׁכִינָיו, וְהַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו, וְהַנּוֹשֵׂא אֶת בַּת אָחוֹתוֹ, וְהַמַּלְוֶה סֶלַע לְעָנִי בְּשָׁעַת דּוֹחֲקוֹ – עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: ״אִז תִּקְרָא וַה׳ יַעֲנֶה״. [ו(ג)]תָּנוּ רַבָּנָן: ״אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן״ – אוֹתוֹ וְאֶת אַחַת מֵהֶן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אוֹתוֹ וְאֶת שְׁתֵּיהֶן. אֵימָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: ״אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן״ – אוֹתוֹ וְאֶת אַחַת מֵהֶן, שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְאַחַת ״הִינָא״. וְאֵם חָמוֹתוֹ – מִדְּרָשָׁא אְתָיָא. רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: ״אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן״ – אוֹתוֹ וְאֶת שְׁתֵּיהֶן, וְאֵם חָמוֹתוֹ הָכָא כְּתִיבָא. [ז]רָבָא אָמַר: חָמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: חָמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה בִּשְׁרָפָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: אִיסּוּרָא בְּעָלְמָא. [ז־]מַתְנִי׳ וְאֵלּוּ הַנֶּהֱרָגִין: הָרוֹצֵחַ, וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. [אי(ב)]רוֹצֵחַ שֶׁהִכָּה אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּבַרְזֶל, וְכָבַשׁ עָלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם וָמֵת – חַיָּיב. [יג(ה)]דְּחָפוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר, וְיָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם וָמֵת – פָּטוּר. שִׁיסָּה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב, שִׁיסָּה בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ – פָּטוּר. הִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ: רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. גְּמָ׳ אָמַר שְׁמוּאֵל: מְפֻּגֵּי מָה לֹא נֶאֶמְרָה ״יָד״ בַּבַּרְזֶל? שֶׁהַבַּרְזֶל מֵמִית בְּכָל שֶׁהוּא. [יד(ו)]תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: רַבִּי אוֹמֵר, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁהַבַּרְזֶל מֵמִית בְּכָל שֶׁהוּא, לְפִיכָךְ לֹא נָתְנָה תּוֹרָה בּוֹ שִׁיעוּר. וְהָנֵי מִילֵּי דְּבַרְזֵיהּ מִיבְּרֵי. [ו]וְכָבַשׁ עָלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם. רֵישָׁא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לַן, וְסֵיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לַן. רֵישָׁא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לַן: אַף עַל גַּב דְּלָאו אִיהוּ דְּחָפוֹ, כֵּיוָן דְּאֵין יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם וָמֵת – חַיָּיב. סֵיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לַן: אַף עַל גַּב דְּדָחֲפוֹ, כֵּיוָן דְּיָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם וָמֵת – פָּטוּר. כָּבַשׁ – מְנָלַן? אָמַר שְׁמוּאֵל: [טוטז]דְּאָמַר קְרָא ״אוֹ בְאֵיבָה״, לְרַבּוֹת אֶת הַמְצַמְּצֵם. [יח(ז)]הָהוּא גַּבְרָא דְּצַמְצְמַהּ לְחֵיוְתָא דְּחַבְרֵיהּ בְּשִׁמְשָׁא, וּמְתָה. רָבִינָא מְחַיֵּיב, רַב אַחָא בַּר רַב פָּטַר. רָבִינָא מְחַיֵּיב, קַל וָחוֹמֶר: וּמָה רוֹצֵחַ שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ שׁוּגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן, חַיֵּיב בּוֹ אֶת הַמְצַמְּצֵם.

הָכִי גָּרְסִינַן, הַהוּא דְּלָא עָבִיד שִׁעוּר מִיתָה: אוֹ לְרַבּוֹת אֶת הַמְצַמְּצֵם הַיְנוּ כּוֹבֵשׁ שֶׁצִּמְצְמוֹ שָׁם שֶׁלֹּא יָקוּם:

תורה אור השלם

אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ [במדבר לה, כא]

נְזָקִין עָשָׂה בּוֹ אֹנֶס כְּרָצוֹן הֵיכָא דַּעֲבִיד בְּיָדַיִם וְאַפְּי' יֵשׁ כִּדְיָלִיף בב"ק (דף כו:) פָּצַע תַּחַת פָּצַע לְחַיֵּב עַל הַשּׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וכו': רַב אָחָא פּוֹטֵר דִּגְרָמָא בְּעַלְמָא הוּא דְּשִׁמְשָׁא קָטָלָה: מוֹת יוּמַת בְּאַלְמָא הוּא דְּשִׁמְעֵיל אוֹ הַמַּכֶּה וכו' סֵיפֵּה דְּקָרָא דְּלָעֵיל אוֹ בְּאֵיבָה דְּרַבִּינָן מִצְמְצֵם וּכְתִיב רוֹצֵחַ הוּא מְעוּטָא לִמְעוּטֵי נְזָקִין: כְּפָתוֹ וּמֵת בְּרֶעֶב דִּבְשָׁעָה שֶׁכְּפָתוֹ אֵין כָּאן דָּבָר הֲרֵינָה וְהָרָעֵב בָּא מֵאֵלָיו וְהוֹלֵךְ וְחָזָק לְאַחַר זְמַן כָּל שָׁעָה וְלָא דְּמֵי לְצִמְצֵם בְּמַיִם וּבְאוֹר דְּהַהוֹרֵג מְזַמֵּן: סוֹף חַמָּה לָבֹא פָּטוּר כְּלוֹמַר אִם לֹא הָיְתָה שָׁם חַמָּה בְּשָׁעָה שֶׁכְּפָתוֹ אֲבָל סוֹף לָבֹא כָּאן וְזֶה לֹא יָכוֹל לַעֲמֹד וְסוֹפוֹ לָמוּת פָּטוּר שֶׁלֹּא הָיָה הַהוֹרֵג מְזַמֵּן לַהֲרִיגָה וּגְרָמָא הוּא וְאֵין דִּינוֹ מְסוּר לְבֵית דִּין אֶלָּא לַשָּׁמַיִם: כְּפָתוֹ לִפְנֵי אֲרִי פָּטוּר דְּאֵי נָמֵי לֹא הָיָה כְּפוּת לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הָאֲרִי. בְּכוּלְּהוּ גְּרִסִינַן אָמַר רָבָא: הֲנֵי אָזְלִי וַהֲנֵי אָתוּ. [א]אִיתְּמַר: כָּפָה עָלָיו גִּיגִית, וּפָרַע עָלָיו מַעֲזִיבָה – רָבָא וְרַבִּי זֵירָא, חַד אָמַר: חַיָּיב, וְחַד אָמַר: פָּטוּר. תִּסְתַּיֵּים דְּרָבָא הוּא דְּאָמַר פָּטוּר, דְּאָמַר רָבָא: כְּפָתוֹ וּמֵת בָּרָעָב – פָּטוּר. [ב]אַדְרַבָּה, תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי זֵירָא הוּא דְּאָמַר פָּטוּר, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא: הַאי מַאן דְּעַיְּילֵיהּ לְחַבְרֵיהּ בְּבֵיתָא דְּשִׁישָׁא וְאַדְלֵיק לֵיהּ שְׁרָגָא וָמֵת – חַיָּיב. טַעְמָא דְּאַדְלֵיק לֵיהּ שְׁרָגָא, הָא לָא אַדְלֵיק לֵיהּ שְׁרָגָא – לָא. אָמְרִי: הָתָם, בְּלָא שְׁרָגָא, לָא מַתְחֵיל הַבְלָא בְּשַׁעְתֵּיהּ.

בְּנְזָקִין לָא חַיֵּב לַן מִצְמְצֵם מַשְׁמַע דְּמַחַיְבִי טָפֵי בְּרוֹצֵחַ מִבְּנְזָקִין וְאִם כֵּן מִדְּפָטְרִינַן לְקַמָּן בְּרוֹצֵחַ תְּרִיס כ"ש בְּנְזָקִין וְכֵן מַשְׁמַע בְּשִׁלְהֵי כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק דף כז: וְשָׁם) דְּפָטְרִינַן זָרָק כְּלִי מֵרֹאשׁ הַגַּג וְהָיוּ תַּחְתָּיו כָּרִים וּכְסָתוֹת אֲפִילּוּ קִדֵּם וְסִלְקָן וא"ת הָא אָמְרִינַן בְּרֵישׁ הַכּוֹנֵס (בָּבָא קַמָּא דף נה: וְשָׁם) הַפּוֹרֵץ גָּדֵר בִּפְנֵי בָּהֶמֶת חֲבֵרוֹ פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם וּפְרִיךְ הֵיכִי דָּמֵי אִי בְּכֹתֶל בְּרִיא בְּדִינֵי אָדָם נָמֵי לְחַיֵּב וּמַאי קַשְׁיָא הָא דָּמְיָא לְתָרִיס דְּפָטוּר וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּאַכֹּתֶל קָאֵי וּלְהֵכִי פְּרִיךְ בְּדִינֵי אָדָם נָמֵי לְחַיֵּב אַכֹּתֶל וְיֵשׁ סְפָרִים שֶׁפָּתוּב בְּהֶדְיָא אַכֹּתֶל וְתַדַּע דִּתְנַן הָתָם הוֹצִיאוּהָ לְסָטִים הַלְּסָטִים חַיָּבִין וּמוֹקְמִינַן בַּגְּמָרָא דְּהַכִּישׁוּהָ בְּמַקֵּל ש"מ דִּבְלָאו הַכָּשָׁה לָא מְחַיְּבִי אע"פ שֶׁפָּרְצוּהָ לְסָטִים וּמִיהוּ יֵשׁ לִדְחוֹת דְּמַתְנִיתִין לְהִתְחַיֵּב בְּנְזָקִיהָ אִירֵי אֲבָל אַאֲבֵדָה דִּבְהֵמָה מְחַיְּבִי וא"ת לְמַאי דְּפָרֵשׁית דְּקָאֵי אַכֹּתֶל לְשֶׁנֵּי דְּפָטוּר מִדִּינֵי אָדָם קָאֵי אַבְּהֵמָה וי"ל דְּלָא שַׁיְּךְ לְמִתְנֵי פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם אִם הָיָה שׁוּם חִיּוּב (לא) בִּבְהֵמָה (ולא) [אוֹ] בְּכֹתֶל אֲבָל כְּשֶׁמִּתְרֵץ בְּכֹתֶל רָעוּעַ אע"ג דְּאֵין דּוֹמֶה שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם אַכֹּתֶל שֶׁהוּא רָעוּעַ כ"כ שֶׁיָּכוֹל לִפֹּל בְּרוּחַ מְצוּיָה אוֹ אֲפִי' בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה מ"מ שַׁיְּךְ לְמִתְנֵי חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ דָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב בּוֹ כְּגוֹן הַבְּהֵמָה וְהַשְׁתָּא אָתֵי שַׁפִּיר דִּנְקֵט בִּפְנֵי בָּהֶמֶת חֲבֵרוֹ וְלָא נְקֵט הַפּוֹרֵץ גָּדֵר שֶׁל חֲבֵרוֹ דְּמִשּׁוּם בְּהֵמָה נְקֵט לָהּ וּמִיהוּ בְּסוֹף הַסַּגְיָא דְּקָאָמַר מַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דִּלְמִסְתַּר קָאֵי מַאי עָבֵד מַשְׁמַע דְּחַיָּב דִּבְנֵי נָמֵי אַכֹּתֶל וּמַצִּי לְפָרֵשׁ דה"ק כְּלוֹמַר לְמִסְתַּר וּלְמִפַּל קָאֵי אִי נָמֵי הֵכִי קָאָמַר כֵּיוָן דִּלְמִסְתַּר קָאֵי שֶׁהַבָּעָלִים מְצַוִּין לְסָתְרוֹ שֶׁלֹּא יִפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם סד"א דְּכָל הַקּוֹדֵם בְּמִצְוָה זָכָה וְאֵין לוֹ לְהַנִּיחַ מִלְּסָתֹר בְּשָׁבִיל בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ וּבְדִינֵי שָׁמַיִם נָמֵי לָא מְחַיֵּב קמ"ל אִי נָמֵי חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם קָאֵי נָמֵי אַכֹּתֶל שֶׁנָּהֱנָה הוּא בָּהּ עַד שֶׁיְּזַדְּמִנוּ לוֹ פּוֹעֲלִים לְתַקֵּן: כְּפָתוֹ וּמֵת בָּרָעָב אַפִּי' הָיָה רָעֵב כְּבָר בְּשָׁעָה שֶׁכְּפָתוֹ כֵּיוָן דְּאִם לֹא הָיָה מִתְחַזֵּק עָלָיו הָרָעָב לֹא הָיָה מֵת חָוֶה לֵיהּ סוֹף רָעָב לָבֹא דְּלָא דְּמֵי לְכָפָתוֹ בַּחַמָּה שֶׁאֲרוּי לְמוּת בָּהּ: סוֹף חַמָּה לָבֹא כו' דְּלָא רַבִּי רַחְמָנָא מְצַמְצֵם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהִתְחִיל בּוֹ הַחֶזֵק כְּבָר וּמִיהוּ אִם כְּפָתוֹ בְּפָנִים וֶהֱבִיאוֹ בְּמָקוֹם שֶׁסּוֹף חַמָּה לָבֹא וְסוֹף צִנָּה לָבֹא נִרְאֶה דְּחַיָּב לְמ"ד אִשּׁוֹ מִשּׁוּם חֲצֵירוֹ דִּלְעִנְיַן מִיתָה נַמֵּי מְחַיְּבִין בְּאִשּׁוֹ מִשּׁוּם חֲצֵירוֹ בִּכְיָצֹד הָרֶגֶל (שם דף כב. וְשָׁם) וְאֵין חִלּוּק בֵּין מְקֻרָב הָאֵשׁ אֵצֶל הַדָּבָר לְמְקֻרָב הַדָּבָר אֵצֶל הָאֵשׁ כְּדִמּוֹכַח בְּרֵישׁ הַכּוֹנֵס (בָּבָא קַמָּא דף נו. וְשָׁם) דְּפָרִיךְ אִי דְּמַטָּא נְהַלָּה בְּרוּחַ מְצוּיָה בְּדִינֵי אָדָם נַמֵּי לְחַיֵּב וְהַהִיא דְּאַשְׁקִיל עֲלֵיהּ בִּדְקָא דַּמְיָא דִּבְסָמוּךְ אֲפִילּוּ כְּפָתוֹ וֶהֱבִיאוֹ שָׁם וְאַחַ"כ אַשְׁקֵל פָּטוּר דְּדָמְיָא לְזָרַק חֵץ וּתְרִיס בְּיָדוֹ דַּאֲפִילּוּ הוּא קִדֵּם וְסִלְקוֹ פָּטוּר וא"ת וְהַהִיא דְּהִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ דְּפָטוּר לָמ"ד מֵעַצְמוֹ מֵקִיא אַמַּאי פָּטוּר לְפִי מַה שֶׁפֵּרֵשׁ בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (שם ד' כג: וְשָׁם) בְּשִׁמְעָתָא דְּפִי פִּרָה שֶׁשָּׁם יָדוֹ לְתוֹךְ פִּי הַנָּחָשׁ וְהִשִּׁיךְ לְחַיֵּב מִשּׁוּם אִשּׁוֹ דְּוַדַּאי הַנָּחָשׁ יָקִיא אֶת הָאֶרֶס וי"ל דְּשָׁאנֵי הָתָם שֶׁעֲדַיִן אֵין הָאֶרֶס בָּעוֹלָם וּמִיהוּ קָשֶׁה הַהִיא דְּזָרַק צְרוֹר לְמַעְלָה דְּבָסָמוּךְ דְּמַשְׁמַע דְּאִי לָא אַזְלָא לְצָדָדִין אֶלָּא לְתַחַת פָּטוּר אַמַּאי לְחַיֵּב מִדֵּי דַּהֲוָה אַאֲבָנוֹ וְסִכְּינוֹ וּמַשָּׁאוֹ שֶׁהִנִּיחָן בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּחַיָּב מִשּׁוּם אִשּׁוֹ אִי בַּהֲדֵי דְּאַזְלִי קָא מַזְקִי כִּדְאִיתָא בפ"ק דב"ק (ד' ו.) וְשָׁמָּא אֵינוֹ מָצוּי כָּאן שֶׁתִּפּוֹל לְתַחַת מַמָּשׁ וְלָא תֵּיזִיל כְּלָל לְצָדָדִין וּמִיהוּ זֶה וַדַּאי קָשֶׁה דְּמַשְׁמַע דְּלִצְדָדִין נָמֵי לֹא מְחַיֵּב אֶלָּא מִשּׁוּם כֹּחוֹ דְּפָרִיךְ אִי כֹּחוֹ הוּא תֵּיזִיל לְעֵיל וְדוֹחֵק כֹּחַ בְּחוּשׁ הוּא וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּהַיְנוּ לְמ"ד אִשּׁוֹ מִשּׁוּם מָמוֹנוֹ וְהָא דְּתָנַן בפ"ב דְּחַלִּין (דף לא.) נָפְלָה סְכִין מִיָּדוֹ וְשָׁחַט שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה וְדַיֵּק טַעְמָא דְּנָפְלָה הָא הִפִּילָהּ הוּא כְּשֵׁרָה כְּמַאן כְּרַבִּי נָתָן דְּלָא בָּעֵי כַּוָּנָה קָשֶׁה נָפְלָה נַמֵּי לָהֶוֵי כִּי הִפִּילָהּ לְמ"ד אִשּׁוֹ מִשּׁוּם חֲצֵירוֹ וְלֹא מִסְתַּבֵּר לְחַלֵּק כֵּיוָן דַּאֲפִילּוּ מִיתָה גְּמוּרָה אֲפִילּוּ נִרְאֶה דְּאִתְיָא סְגֵיָא כמ"ד אִשּׁוֹ מִשּׁוּם מָמוֹנוֹ וּמִיהוּ קָשֶׁה דְּאִי לְתַחַת לָאו כֹּחוֹ הוּא מַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתָנַן בְּאֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מכות דף ז.) הָיָה מוֹשֵׁךְ בַּמַּעֲגָלָה וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ פָּטוּר מִשּׁוּם דְּשָׁלְטָא בֵּדָךְ יְרִידָתוֹ הוּא וְהַשְׁתָּא תִּפּוֹק לֵיהּ דְּלָאו כֹּחוֹ הוּא וְי"ל דְּשָׁאנֵי הָתָם דְּמִתּוֹךְ שֶׁמּוֹשֵׁךְ לְמַעְלָה נוֹפֵל יוֹתֵר לְמֶרְחוֹק עוֹד יֵשׁ לִפְרֹשׁ דְּבָכָל הָנֵי דְּסוֹף חַמָּה וְצִנָּה וַאֲרִי לְבֹא וְזָרַק צְרוֹר לְמַעְלָה וְנָפַל לְתַחַת אֲפִילּוּ כְּפָתוֹ וֶהֱבִיאוֹ שָׁם פָּטוּר . דְּדָמֵי לְכֹחַ כֹּחוֹ וְאַשּׁ נָמֵי שֶׁלֹּא הֵמִיתָה אֶלָּא בְּרוּחַ מְצוּיָה פָּטוּר מִמִּיתָה אֶלָּא דִּלְעִנְיַן מָמוֹן חַיָּב גָּזָק שָׁלֵם וְלָא דָּמֵי לַחֲצִי גָּזָק צְרוֹרוֹת אע"ג דְּכֹחַ כֹּחוֹ הוּא דְּהָא אִשּׁוֹ נָמֵי חַיָּב מִשּׁוּם מָמוֹנוֹ כְּדִמּוֹכַח בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק דף כג. וְשָׁם) דְּמַאן דְּאִית לֵהּ מִשּׁוּם חֲצֵירוֹ אִית לֵהּ נָמֵי מִשּׁוּם מָמוֹנוֹ: כְּפָתוֹ לִפְנֵי אֲרִי פָּטוּר אֵין חִלּוּק בֵּין יַתּוּשִׁין לַאֲרִי אֶלָּא מִשּׁוּם דְּסָתָם אֲרִי עַדַיִן לֹא הִתְחִיל לַחְבֹּל בּוֹ שֶׁאִם קָפַץ כְּבָר עָלָיו הָאֲרִי לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִתְעַסֵּק לְכָפּוֹתוֹ אֲבָל סָתָם יַתּוּשִׁין כְּבָר הִתְחִילוּ לִפֹּל עָלָיו וְהַנֵי אָזְלִי וְהַנֵי אָתוּ קָסָבַר לָא שְׁנָא: כָּפָה עָלָיו גִּיגִית כו' לָא דָּמֵי לְסוֹף חַמָּה לָבֹא לְסוֹף חַמָּה לָבֹא צִנָּה לָבֹא דְּהָתָם יֵשׁ רָעָב מְעַט וְתָמִיד מִתְחַזֵּק וְאִם תֹּאמַר מַאי שְׁנָא פָּרַע מַעֲזִיבָה מִתְּרִיס וּבְדָקָא דָּמְיָא בְּכֹחַ שֶׁנִּי וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכָא חַיָּב טָפֵי כִּדְמַסִּיק דְּמַתְחִיל בֵּהּ בְּשַׁעְתֵּיהּ:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פכ׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ י׳:
ב מיי׳ פכ׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ט:
ג מיי׳ פכ׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ י׳:
ד מיי׳ פכ׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ט:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יא׳:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יא׳:
ג מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יב:
ד מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יב:
ה מיי׳ פט׳ מהל׳ פרה אדומה הל׳ ב:
ו מיי׳ פ״ב מהל׳ פרה אדומה הל׳ ג:
ז מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יג:
ח מיי׳ פג׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ יג:

מסורת הש״ס

א קידושין נ:
ב שבת ק.; משנה שבת
ג משנה פרה
ד משנה פרה

סְתָם מְשַׁחֲקִין בְּכַדּוּר כְּמָה דְּעָיְילִי כו' לֹא מְסַתְּבֵר לְפָרֵשׁ כְּלָל לְעִנְיָן חִיּוּב מִיתָה בְּמֵזִיד דְּאִי קַאֵי גַּבְרָא תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְאַתְּרוּ בֵּהּ וְקִבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה אַמַּאי פָּטוּר הָא וַדַּאי מִתְכַּוֵּן הוּא אֶלָּא נִרְאֶה כְּלְשׁוֹן רִאשׁוֹן שֶׁפֵּרֵשׁ בָּקוּנְטְרֵס דִּלְעִנְיָן גְּלוּת אֵירֵי כְּדַרְשִׁינַן שֶׁלַּהֵי כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק ד' כו: וְשָׁם) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה פֵּרֵט לְמִתְכַּוֵּן לִזְרֹק שְׁתַּיִם וְזָרַק אַרְבַּע וְהוּא הַדִּין נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ד' וְזָרַק ב' כִּי הָכָא דְּסָתָם מְשַׁחֲקִין בְּכַדּוּר מִתְכַּוֵּן שֶׁתֵּלֵךְ חוּץ לְד' אַמּוֹת וְלֹא תּוֹךְ ד' אַמּוֹת וּמֵיהוּ קְשָׁה אִי לְמִפְטְרֵהּ מִגָּלוּת קָאָמַר פֵּרֵט לְמִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' הָא דְּאָמְרִינַן בְּרֵישׁ אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מכות ד' ז: וְשָׁם) (אִם בְּפָתַע) בְּלֹא אֵיבָה פֵּרֵט לִשְׁוֹנֵא בְּלֹא צָדָיָה פֵּרֵט לְמִתְכַּוֵּן לִזְרֹק לְצַד זֶה וְהָלְכָה לְצַד אַחֵר וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה פֵּרֵט לְמִתְכַּוֵּן לִזְרֹק שְׁתַּיִם וְזָרַק אַרְבַּע מִקְרֵי דְּוַאֲשֶׁר לֹא צָדָה דִּכְתִיב בְּרֵישָׁא בְּפֵרֵשׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים מוֹקְמִי בְּלֹא צָדָיָה דְּפֵרֵשׁת וְאֵלֶּה מַסְעֵי הָוָה לֵיהּ לְמֵעוּטֵי הֲהוּא דְּדָמֵי טְפֵי לְפָטוֹר כְּגוֹן נִתְכַּוֵּן לְצַד זֶה וְהָלְכָה לְצַד אַחֵר וְלֹא נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק לְצַד הַנִּרְצָח וּבְשֶׁלֶהֵי כֵּיצַד הָרֶגֶל (ב"ק ד' כו: וְשָׁם) פֵּרֵשׁ בָּקוּנְטְרֵס לְשׁוֹן אַחֵר דְּחַיָּב גְּלוּת וְכֵן נִרְאֶה לר"ת וְלֹא לְנַמְרֵי כְּפֵרוּשׁוֹ דְּפֵרֵשׁ פֵּרֵט לְנִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' דְּלֹא הָוֵי בְּכָלַל כִּי יָזִיד דִּכְתִיב בְּתוֹרָה אֶלָּא פֵּרֵט דְּלֹא הָוֵי בְּכָלַל מַכֵּה אִישׁ וָמֵת דִּכְתִיב לְעֵיל מִנֵּהּ וּלְהַאי פֵּי׳ לָא מִתּוֹקְמָא שְׁמַעְתִּין לְעִנְיַן גְּלוּת אֶלָּא לְעִנְיַן חִיּוּב מִיתָה כְּלְשׁוֹן שֵׁנִי שֶׁבְּקוּנְטְרֵס וא"ת וְאַמַּאי אִצְטְרִיךְ לְחַיֵּיב גְּלוּת לְנִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' מֵהֵיכָא ס"ד דְּפָטוּר וְלִפְטוֹר מִמִּיתָה וַדַּאי לָא אָתְיָא דְּפָשִׁיטָא דְּשׁוֹגֵג פָּטוּר מִמִּיתָה וי"ל דַּהֲוָה פָּטְרִינַן לֵיהּ מִבְּלֹא צָדָיָה כְּמוֹ נִתְכַּוֵּן לְצַד זֶה וְהָלְכָה לְצַד אַחֵר וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ דִּלְעוֹלָם נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' פָּטוּר מִגָּלוּת וְלֹא קָשְׁיָא מִידֵי מֵהֲהִיא דְּמַכּוֹת דִּלְהֶכִי נָקֵט בְּרֵישָׁא לְצַד זֶה מִשּׁוּם דְּהִתְחִיל לִדְרֹשׁ קְרָא דִּבְלֹא צָדָיָה בְּרֵישָׁא וְהַתְנָא רָצָה לְהַזְכִּיר הַפְּשׁוּט יוֹתֵר תְּחִלָּה וא"ת וְאַמַּאי אִצְטְרִיךְ בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (מכות ד' ז: וְשָׁם) (מִבִּשְׁגָגָה) לִפְטוֹר נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג בְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם הָא עַל כָּרְחָךְ הֵינוּ אוֹ נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק לְצַד זֶה וְהָלְכָה לְצַד אַחֵר אוֹ נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' וי"ל דְּהָתָם הָיוּ הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה זֶה אֵצֶל זֶה אִי נָמֵי כְּסָבוּר בְּהֵמָה וְנִמְצָא אָדָם וּמֵיהוּ תֵּימַהּ הָא דִּפְלִיגִי רַבִּי וְרַבָּנָן בְּרֵישׁ אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין (שָׁם) בְּנִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקָּתוֹ וּמִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקַּעַ דְּמַר מְחַיֵּב בְּהַאי וּמַר מְחַיֵּב בְּהַאי אַמַּאי חַיָּב הָא הָוֵי כְּמוֹ נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק ב' וְזָרַק ד' שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְבַקֵּעַת עֵצִים שֶׁלְּפָנָיו וְהָלַךְ לְמַרְחוֹק:

בְּשַׁעְתֵּיהּ. הָכָא, בְּלֹא שְׁרָגָא נָמֵי מַתְחִיל הַבְלָא בְּשַׁעְתֵּיהּ. (סִימָן: סוּלָּם, תְּרִיס, סַמָּנִין, בַּכּוֹתֶל). א"אָמַר רָבָא: דְּחָפוֹ לְבוֹר, וְסוּלָּם בַּבּוֹר, וּבָא אַחֵר וְסִילְּקוֹ, וַאֲפִילּוּ הוּא קָדַם וְסִילְּקוֹ – פָּטוּר, דִּבְעִידָּנָא דְּשַׁדְיֵיהּ יָכוֹל לַעֲלוֹת הוּא. ב"וְאָמַר רָבָא: זָרַק חֵץ, וּתְרִיס בְּיָדוֹ, וּבָא אַחֵר וּנְטָלוֹ, וַאֲפִילּוּ הוּא קָדַם וּנְטָלוֹ – פָּטוּר, דִּבְעִידָּנָא דְּשַׁדְיֵיהּ בֵּיהּ מִיפְסָק פְּסִיקִי גֵּירֵיהּ. וְאָמַר רָבָא: זָרַק בּוֹ חֵץ, וְסַמָּנִין בְּיָדוֹ, וּבָא אַחֵר וּפִיזְּרָן, וַאֲפִילּוּ הוּא קָדַם וּפִיזְּרָן – פָּטוּר, דִּבְעִידָּנָא דְּשַׁדְיֵיהּ בֵּיהּ יָכוֹל לְהִתְרַפְּאוֹת הָוֶה. אָמַר רַב אָשֵׁי: הִלְכָךְ, אֲפִילּוּ סַמָּנִין בַּשּׁוּק. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אָשֵׁי: נִזְדַּמְּנוּ לוֹ סַמָּנִין, מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: הָרֵי יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי. ג"וְאָמַר רָבָא: זָרַק צְרוֹר בַּכּוֹתֶל, וְחָזְרָה לַאֲחוֹרֶיהָ וְהָרְגָה – חַיָּיב. וְתַנָּא תּוּנָא: כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר שֶׁהָרְגוּ, בְּמֵזִיד – נֶהֱרָגִין, בִּשְׁוֹגֵג – גּוֹלִין. (א)בְּשׁוֹגֵג גּוֹלִין, פְּשִׁיטָא! בְּמֵזִיד נֶהֱרָגִין אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: הַתְרָאַת סָפֵק הִיא, מִי יֵימַר דְּהָדְרָה? קָא מַשְׁמַע לַן. ד"(ב)תָּנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר מַעְרָבָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ: כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר שֶׁהָרְגוּ, תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת – פָּטוּר, חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת – חַיָּיב. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֲבָהוּ לְרַב תַּחְלִיפָא: הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּקָא נִיחָא לֵיהּ, אֲפִילּוּ טוּבָא נָמֵי לָא. אָמַר לֵיהּ: סְתָם מְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר, כַּמָּה דְּעָיְילִי טָפֵי – מֵינָח נִיחָא לֵיהּ. ה"(ג)לְמֵימְרָא דְּכָהַאי גַּוְונָא כֹּחוֹ הוּא? וּרְמִינְהוּ: הַמְקַדֵּשׁ, וְנָפַל קִידּוּשׁ עַל יָדוֹ אוֹ עַל הַצַּד, וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְשׁוֹקֶת – פָּסוּל. הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? בְּשׁוֹתֶת. ו"(ד)תָּא שְׁמַע: מַחַט שֶׁהָיָה נְתוּנָה עַל הַחֶרֶס, וְהָוָה עָלֶיהָ – סָפֵק עַל הַמַּחַט הָוָה, סָפֵק עַל הַחֶרֶס הָוָה וּמִיצָּה עָלֶיהָ – הַזָּאָתוֹ פָּסוּל. אָמַר רַב חִינָּנָא בַּר יְהוּדָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: "מָצָא" אִיתְּמַר. ז"אָמַר רַב פָּפָּא: הַאי מַאן דְּכַפְּתֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, וְאַשְׁקֵיל עֲלֵיהּ בִּידָקָא דְּמַיָּא – גִּירֵי דִּידֵיהּ הוּא, וּמִיחַיַּיב. הָנֵי מִילֵּי בְּכֹחַ רִאשׁוֹן, אֲבָל בְּכֹחַ שֵׁנִי – גְּרָמָא בְּעָלְמָא הוּא. ח"וְאָמַר רַב פָּפָּא: זָרַק צְרוֹר בַּכּוֹתֶל וְהִלְכָה לְמַעְלָה וְהָרְגָה – חַיָּיב. אָמַר לֵיהּ רַב אָשֵׁי לְרַב פָּפָּא: מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּכֹחוֹ הוּא? אִי כֹּחוֹ – תֵּיזִיל לְעֵיל,

וְאִי בְּשַׁעְתֵּיהּ מִיד בְּשָׁעַת כְּפִיָּה מַתְחִיל וְאַחַ"כ הוֹלֵךְ וְחָזָק: וַאֲפִילּוּ הוּא הַדּוֹחֵף עַצְמוֹ: קָדַם וְסִלְּקוֹ קָדַם נְפִילָתוֹ שֶׁל זֶה פָּטוּר: בְּעִידָּנָא דְּשַׁדְיֵיהּ יָכוֹל לַעֲלוֹת הוּא וּפָטוּר עַל הַהַדְחָיָה וּמְשׁוּם סִלּוּק לֹא מָצִית לְחַיּוּבֵיהּ דִּגְרָמָא בְּעָלְמָא הוּא: וַאֲפִילּוּ הוּא קָדַם הַזּוֹרֵק אֶת הַחֵץ וְרָץ לְאַחַר זְרִיקַת הַחֵץ קָדַם שֶׁנִּגִּיעַ הַחֵץ לַחֲבֵרוֹ וְנָטַל הַתְּרִיס הַיְמֵנוּ: סַמָּנִין הָרְאוּיִין לִרְפָאוּתוֹ: בְּיָדוֹ שֶׁל הָרוֹגּ: הִלְכָךְ כֵּיוָן דְּאִם יֵשׁ שָׁם סַמָּנִין הָרְאוּיִין לִרְפָאוּתוֹ בְּיָדוֹ פָּטַרְתָּ לֵיהּ אֲפִי' אֵינָם בְּיָדוֹ אֶלָּא שֶׁמְּצַיְּין בַּשּׁוּק לִקְנוֹת בְּשָׁעַת זְרִיקָה הֲרֵי אֵלּוּ כְּאֵלּוּ הֵן בְּיָדוֹ וּפָטוּר וַאֲפִילּוּ לֹא נִמְצְאוּ לְאַחַר מִכָּאן: נִזְדַּמְּנוּ לוֹ סַמָּנִין לְמַכָּה אַחַת הַמַּכָּה וְלֹא קְנָאָן וְלֹא רְפָאָ עַצְמוֹ: מַהוּ מִי אָמְרִינַן הֲרֵי הָיָה יָכוֹל לְהִתְרַפְּאוֹת אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּבְשָׁעַת זְרִיקָה לֹא הָוֵי סַמָּנִין מְחַיֵּב דְּהָא מַכַּת מָוֶת הוּא: הֲרֵי יָצָא מב"ד זַכַּאי כְּלוֹמַר הוֹאִיל וְקֹדֶם עָמְדוּ בַּדִּין מָצְאוּ לוֹ זְכוּת אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ: זָרַק צְרוֹר בַּכּוֹתֶל וְנִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ וְזָרַק צְרוֹר וְהִכָּה בַּכּוֹתֶל בְּכֹחַ וְחָזְרָה מִכֹּחוֹ לַאֲחוֹרֵי: וַהֲרָגוֹ חַיָּב דְּהָא נָמֵי כֹּחוֹ הוּא: כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר שֶׁהָרְגוּ רְגִילִין תִּינוֹקוֹת לְהַכּוֹת הַכַּדּוּר בַּכּוֹתֶל בְּכֹחַ כְּדֵי שֶׁתַּחֲזֹר לַאֲחוֹרֶיהָ הַרְבֵּה וּלְאַחַר שֶׁזּוֹרֵק הוּא רָץ וַחֲבֵרוֹ אוֹחֵז אֶת הַכַּדּוּר וּמַכֶּה אוֹתוֹ בָּהּ אִם יָכוֹל לְכַוֵּן לְהוּא דְּזָרַק בַּכּוֹתֶל אַשְׁמְעִינַן תַּנָּא דְּאִם נִתְכַּוֵּן שֶׁתַּהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ בַּחֲזָרָתָהּ לַאֲחוֹרֶיהָ וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַמִּית חַיָּב: כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר שֶׁהָרְגוּ תּוֹךְ ד' אַמּוֹת פְּטוּרִין אִם הָיָה הַמַּכָּה עוֹמֵד בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל כּוֹתֶל וְלֹא הִסְפִּיקָה לַחֲזוֹר ד' אַמּוֹת עַד שֶׁמְּצָאתוּ וַהֲרָגַתּוּ פָּטוּר הַזּוֹרֵק מִגָּלוּת: חוּץ לְד' אַמּוֹת חַיָּב גָּלוּת: אִי דְּנִיחָא לֵיהּ (שֶׁלֹּא) שֶׁתַּחֲזֹר יוֹתֵר: אַפִּי' פָּרְתָא נָמֵי לְחַיֵּב גָּלוּת דְּהָא הֲרֵג בְּשׁוֹגֵג וְטָעֲמָא לֵיכָּא לְמִפְטְרֵהּ: וְאִי לָא נִיחָא לֵיהּ שֶׁתַּחֲזֹר כָּל כָּךְ: אַפִּי' טוּבָא נָמֵי יוֹתֵר מִד' אַמּוֹת לְפָטֵר דְּלָא נִתְקַיְּמָה מַחְשַׁבְתּוֹ דְּאָמַר מַר (מכות דף ז:) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה פֵּרֵט לְמִתְכַּוֵּן לִזְרֹק שְׁתַּיִם וְזָרַק ד' אִלְמָא כֵּיוָן דְּלָא נִיחָא לֵיהּ דְּנִזֹּל לָא: סְתָם מְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר כַּמָּה דְּעָיְילִי וּמְקָרְבִי לַכּוֹתֶל בְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין מֵנַח נִיחָא לֵיהּ כְּדֵי שֶׁתַּחֲזֹר הַרְבֵּה הִלְכָךְ בְּצִיר מד' אַמּוֹת לָא נִיחָא לֵהּ דְּתֵיזִיל. אִית דְּמְפָרְשִׁי הַאי חַיָּבִין וּפְטוּרִין מִמִּיתָה וּכְגוֹן שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ: דְּכִי הַאי גַּוְונָא שְׁחָזְרָה לַאֲחוֹרֶיהָ מִכֹּחַ זְרִיקָתוֹ חָשִׁיב לְהוּ כֹּחוֹ: הַמְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת בְּאֵפֶר נְתִינַת אֵפֶר עַל הַמַּיִם קְרֵי קִדּוּשׁ כִּדְתָנַן בְּמַסֶּכֶת פָּרָה (פָּרָק ו מ"ב) (הָרֵי קוֹדֶשׁ) צָף עַל הַמַּיִם: וְאַחַ"כ נָפַל לְשׁוֹקֶת אֲבָל חֲלוּלָה שֶׁהַמַּיִם נִכְנָסִין בּוֹ מִן הַמַּעְיָן דֶּרֶךְ נֶקֶב שְׁפוּפֶרֶת דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר י"ט:י"ז) מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי שֶׁתְּהֵא חִיּוּתָן בְּכֶלִי וְקָא ס"ד דְּהָאי נָפַל דְּקָתָנֵי כְּגוֹן שֶׁנָּפַל עַל יְדוֹ בְּכֹחַ אוֹ עַל הַצַּד כְּלוֹמַר עַל צַד הַכֶּלִי וּמִשָּׁם נִתַּז בְּכֹחַ לְשׁוֹקֶת וְקָתָנֵי דְּפָסוּל: בְּשׁוֹתֶת לֹא נִתַּז מִכֹּחַ נְפִילָה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא מֵעַצְמוֹ חָזַר וְשָׁתַת מִיָּדוֹ לְשׁוֹקֶת שׁוֹתֶת כְּמוֹ (בְּרָכוֹת דף כב:) מַיִם שׁוֹתְתִין עַל בְּרֵכָיו קוּלְיי"ר בְּלַעַ"ז שֶׁאֵינוֹ נִתָּז לְמַרְחוֹק אֶלָּא נוֹפֵל וְיוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ: וְהִזָּה עָלֶיהָ וְנִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עָלֶיהָ לְטַהֲרָה מִטַּמְּא מֵת וְהַהַזָּיָה נִרְאֵית עָלֶיהָ אֲבָל סָפֵק עַל הַמַּחַט נָפַל עַל הַחֶרֶס הַזֶּה תְּחִלָּה: וּמִצָּה עָלֶיהָ כְּלוֹמַר וּמִן הַחֶרֶס חָזְרָה וְנִתְזָה עָלֶיהָ וְקָתָנֵי פָּסוּלָה אַלְמָא לְאוֹ כֹּחוֹ הִיא: מָצָא אִתְּמַר לְאוֹ לְשׁוֹן מְצִיאָה כְּלוֹמַר הַהַזָּאָה קָתָנֵי אֶלָּא לְשׁוֹן מְצִיאָה נִמְצֵאת עָלֶיהָ וְאֵין יָדוּעַ אִם בְּתְּחִלָּה הָזָּה עָלֶיהָ אוֹ חָזַר מִכֹּחַ הִתּוּז אוֹ שֶׁמָּא לֹא זֶה וְלֹא זֶה אֶלָּא עַל הַחֶרֶס הָזָּה וְהָיָה מִדְּרוֹן וְהָלְכָה הַהַזָּאָה עַל הַמַּחַט דְּלֵיכָּא כֹּחוֹ כְּלָל: דְּכַסְתֵּהּ קַשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו עַל שְׂפַת הַיָּם: וְאַשְׁקֵיל עָלֵיהּ בִּדְקָא דְּמַיָּא הַפְנָה אֶת מְרוּצַת הַמַּיִם עָלָיו: גִּירֵהּ דִּידֵהּ הוּא הֵן הֵן חֶצְיוֹ וַהֲרֵי הוּא כְּזוֹרֵק בּוֹ חֵץ וּכְדְמְפָרֵשׁ וְאָזַל שֶׁהַמַּיִם בָּאִים בְּכֹחַ רִאשׁוֹן עָלָיו מִיָּד כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחוֹ סָמוּךְ לְשָׁפַת הַיָּם וְהַשָּׁפָה מִדְרוֹן: בְּכֹחַ רִאשׁוֹן כְּשֶׁפּוֹגְעָה לָהֶם דֶּרֶךְ לְצַד זֶה מִיָּד נִפְלוּ עָלָיו דְּהָוֵי כֹּחוֹ: אֲבָל בְּכֹחַ שֵׁנִי שֶׁהִנִּיחוֹ רָחוֹק קְצָת וְלֹא נָפְלוּ הַמַּיִם מִיָּד בְּצֵאתָן מִגְּדֵרוֹתֵיהֶן עָלָיו אֶלָּא לְאַחַר מִכָּאן הָלְכוּ עַל הַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם גְּרָמָא הוּא וְלֹא מִכֹּחוֹ: וְהָלְכָה לַצְּדָדִין דֶּרֶךְ נְפִילָתָהּ שֶׁלֹּא נָפְלָה כְּנֶגְדּוֹ אֶלָּא כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת לְאָרֶץ הָיְתָה מִתְרַחֶקֶת לַצְּדָדִין אֲבָל אִם נָפְלָה נָכְחָהּ וְהָרְגָה פָּטוּר דְּלָאו כֹּחוֹ הוּא אֶלָּא הִיא חוֹזֶרֶת לְאָרֶץ מֵאֵלֶיהָ: תֵּיזִיל לְעֵיל דְּהָא כְּלַפֵּי מַעְלָה זָרְקָהּ כְּנֶגְדּוֹ וְלֹא לַצְּדָדִין:

מסורת הש"ס

א בבא קמא כו:; בבא קמא י:

ב לעיל מא.; בבא קמא עה:

ג בבא קמא כנ:

ד משנה נזיר; נזיר סה:

ה תוספתא בבא קמא; כתובות לג:

תורה אור השלם

וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת [ויקרא כד, יז]

וְהַנְּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים יג, ו]

וְאִם שׁוֹר נגף הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת [שמות כא, כט]

וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב [שמות כא, יח]

אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא [שמות כא, יט]

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קסג:

ב מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ו:

ג מיי׳ פב׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ח:

ד מיי׳ פב׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ז:

ה מיי׳ פב׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ט:

ו מיי׳ פב׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ט:

ז מיי׳ פא׳ מהל׳ איסורי ביאה הל׳ יב:

ח מיי׳ פכ׳ מהל׳ עדות הל׳ ז:

ט מיי׳ פ׳ מהל׳ נזקי ממון הל׳ ז:

י מיי׳ פ׳ מהל׳ נזקי ממון הל׳ ז:

יא מיי׳ פ׳ מהל׳ נזקי ממון הל׳ ח:

יב מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ג:

יג מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ה:

אי לָאו כֹּחוֹ תֵּיזִיל לְתַחַת תִּפּוֹל מֵיד כְּנֶגְדָּהּ וְלֹא לְצָדָדִין: אֶלָּא כֹּחַ כָּחוּשׁ הוּא אֵינוֹ כֹּחוֹ חָזָק אֶלָּא קָצָת כֹּחוֹ יֵשׁ כָּאן וְהַאי דְּלָא אָזְלָה לְעֵיל מִשּׁוּם שֶׁכָּלָה כֹּחַ חָזָק הַזְּרִיקָה וְהָאֲבָן חוֹזֶרֶת לְאָרֶץ אֲבָל עֲדַיִן הוֹלֶכֶת הִיא מִמְּקָצַת כֹּחוֹ:

ה"ג ר' יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר בָּזֶה אַחַר זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב וְכוּ': עַד דְּאָבָא כָּל נֶפֶשׁ וְכֵיוָן דְּמִתְּחִלָּה סִיְּעוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּהֲרִיגָתוֹ לֵיכָּא כְּלָל נֶפֶשׁ בְּמַכַּת הָאַחֲרוֹן: כָּל דְּהוּא נֶפֶשׁ אֲפִי' מְקַצָּתָהּ וּמִיהוּ הֵיכָא דְּהָכָּהוּ בְּבַת אַחַת לָא קָטְלִינַן לְכָלְהוּ דְּאִישׁ כִּי יַכֶּה אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנַיִם שֶׁהִכּוּהוּ: הַכֹּל מוֹדִים בְּהוֹרֵג אֶת אָדָם טְרֵפָה כְּגוֹן נָקָב הַוֶּשֶׁט אוֹ קְרוּם הַמּוֹחַ: שֶׁהוּא פָּטוּר מִדְּלָא אַפְּלִיגוּ בַּהּ שְׁמַע מִנָּה כֵּיוָן דְּנִכְּרִים חֲתִיכַת סִימָנִין חַיּוּתוֹ גַּבְרָא קְטִילָא חָשִׁיב לֵיהּ: בְּגוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם וּבָא אֶחָד וְהָרָגוֹ הַכֹּל מוֹדִים שֶׁחַיָּב דְּלָא אִתְעֲבִיד בַּהּ מַעֲשֶׂה בְּרֵישָׁא וְהָרֵי הוּא כְּחַי: בְּגוֹסֵס בִּידֵי אָדָם כְּגוֹן זֶה שֶׁקֵּרוּב לְמוּת מֵחֲמַת הַמַּכּוֹת אֶלָּא לֹא עָשְׂאוּהוּ הָרִאשׁוֹנִים טְרֵפָה: מְחַתְּכֵי סְמָנִין סִימָן חַיּוּתָא: כָּל נֶפֶשׁ לְהָבִיא וְכוּ' דְּמִשְׁמַע כָּל דְּהוּא נֶפֶשׁ: שֶׁהוּא חַיָּב הָאַחֲרוֹן: וּבְעַרְתָּ הָרָע וְהָרֵי רְאוּהוּ רוֹצֵחַ: שֶׁלֹּא בְּפָנֵי ב"ד וְאַתָּה בָּא לְחַיְּבוֹ עַל פִּי עֵדִים פָּטוּר דְּאֵין עֵדוּתָן עֵדוּת דְּהָוְיָא עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמָּה לְקַיֵּם בָּהּ דִּין הֲזָמָה שֶׁאִם הוּזְמוּ אֵין נֶהֱרָגִין דְּגִבְרָא קְטִילָא בְּעוּ לְמִקְטָל: אֶת הַטְרֵפָה אָדָם טְרֵפָה וּרְבָעוֹ חֲבֵרוֹ בְּמִשְׁכָּב זְכוּר: חַיָּב דְּהָא אֵיכָא הֲנָאָה: כְּמַאן דְּמִשְׁמֵשׁ מֵת רַבָּע אֶת הַמֵּת: וְהָא אִית לֵהּ הֲנָאָה אֲבָל רוֹבֵעַ אֶת הַמֵּת לֵיכָּא הֲנָאָה שֶׁעִבֵּר חֲמִימוּתוֹ וְלִחְלוּחוּתוֹ וְנִצְטַנֵּן: עַד טְרֵפָה שֶׁהוּזְמוּ טְרֵפָה: שֶׁהוּזְמוּ נֶהֱרָגִין דִּכְתִיב בְּזוֹמְמֵי זוֹמְמִין בְּדִין זוֹמְמֵי זוֹמְמִין אוֹתָם שֶׁהֻזְּמוּ וְאָמְרוּ לָהֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עִמְּנוּ הֱיִיתֶם אִם הָיוּ בְּאֵין שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהִזְּמִין אוֹתָם לוֹמַר הֱיִיתֶם אַתֶּם מְזֻמָּמִין אֶת אֵלּוּ וַהֲרֵי אַתֶּם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי אֵין הַזּוֹמְמִין שְׁנִמְצְאוּ עַכְשָׁו זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין מִשּׁוּם דְּגִבְרָא קְטִילָא בְּעֵי לְמִקְטַל הִלְכָּךְ כִּי לָא אִתַּזּוּמוּ נָמֵי לָא מִקְּטָלִי הָנֵךְ טְרֵפָה אַפַּמַּיְהוּ דַּהֲוָה לֵיהּ עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמָּה וְלָא מִקְּטָלִי וּלְרַבָּא כֵּיוָן דְּעֵדוּת זוֹמְמִין חִדּוּשׁ הוּא אע"ג דַּהֲוֵי עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמָּה מִקְּטָלִי: זוֹמְמֵי זוֹמְמִין הַמְזִמִּין אֶת הָרִאשׁוֹנִים כְּשֶׁהֵן נַעֲשׂוּ זוֹמְמִין הֲוֵי לְהוּ זוֹמְמִין שֶׁל זוֹמְמִין קַמַּאי כָּל עֵדוּת זוֹמֵם קָרוּ זוֹמְמֵי שֶׁל נִדּוֹן כְּדַאֲמְרִינַן זוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן בְּאֵילּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין דַּף פד:): וְגַם בְּעָלָיו יוּמַת כֻּלּוֹ כְּמִיתַת בְּעָלִים (בְּסַנְהֶדְרִין דַּף ב.) כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר וּלְהָא מִילְתָא נָמֵי מַקְשִׁינַן לְהוּ דְּכֵיוָן דְּאֵילּוּ קָטִיל מֵרֵהּ שָׁלֵא בב"ד לָא מִקְּטִיל עַל פִּי עֵדִים כְּדַאֲמְרִינַן לְעֵיל שׁוֹרוֹ נָמֵי לֵא מִקְּטִיל: כֵּיוָן דְּאֵילּוּ הֵוּו בְּעָלִים טְרֵפָה דְּכוּתֵהּ לָא מִקְּטָלִי שׁוֹר טְרֵפָה נָמֵי לָא מִקְּטִיל דְּהָא לְמֵיתַת בְּעָלִים חֲקַשׁ: שִׁפָּה גֵּרָה: הִשִּׁיךְ שֶׁאָחַז הַנָּחָשׁ וְהוֹלִיכוֹ וְהִשִּׁיךְ הַנָּחָשׁ בְּבִשָּׂרוֹ: בֵּין שְׁנֵיהֶן עוֹמֵד וַהֲרֵי הוּא כְּתוֹקֵעַ סְפִין בְּבִטְנוֹ דְּלָאו גַּרְמָא הוּא שֶׁהֲרֵי כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ: מִכֵּיש בְּסִיף בְּדִין רוֹצֵחַ: מַעֲצָמוֹ מַקִּיא בְּנִשִּׁיכָתוֹ וּכְשֶׁהִשִּׁיכוֹ זֶה עֲדַיִן אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית לְפִיכָךְ גַּרְמָא בְּעָלְמָא הוּא אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהָקִיא מִיהוּ לָאו מִכֹּחוֹ מֵיתִי: לְפִיכָךְ נָחָשׁ בְּסִקִּילָה כְּדִין שׁוֹר שֶׁהֲמִית דְּכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר הֵן אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוָה: מַתְנִי' וְאַמְדוּהוּ לְמִיתָה בֵּית דִּין אֲבָל אֲמָדוּהוּ תְּחִלָּה לְחַיִּים אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן פָּטוּר כְּדִלְקַמָּן: וְהַכֹּל מִמָּה שֶׁהָיָה וְחָזְרוּ וַאֲמָדוּהוּ לְחַיִּים: שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁלֹּא מֵת מֻחְמָת מִכָּה זוֹ שֶׁהָרֵי הֵקֵל:

וְאִי לָאו כֹּחוֹ הוּא – תֵּיזִיל לְתַחַת. אֶלָּא, כֹּחַ כָּחוּשׁ הוּא. אבּ(א)תָּנוּ רַבָּנָן: הִכּוּהוּ עֶשְׂרָה בְּנֵי אָדָם בַּעֲשָׂרָה מַקֵּלוֹת וָמֵת, בֵּין בְּבַת אַחַת, בֵּין בְּזֶה אַחַר זֶה – פְּטוּרִין. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: בְּזֶה אַחַר זֶה, הָאַחֲרוֹן חַיָּיב, מִפְּנֵי שֶׁקִּיְּרַב אֶת מִיתָתוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם". רַבָּנַן סָבְרִי: "כָּל נֶפֶשׁ" – עַד דְּאִיכָּא כָּל נֶפֶשׁ, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא סָבַר: "כָּל נֶפֶשׁ" – כָּל דְּהוּא נֶפֶשׁ. גאָמַר רָבָא: הַכֹּל מוֹדִים בְּהוֹרֵג אֶת הַטְּרֵפָה שֶׁהוּא פָּטוּר, בְּגוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם שֶׁהוּא חַיָּיב. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּגוֹסֵס בִּידֵי אָדָם. מָר מְדַמֵּי לֵיהּ לְטְרֵיפָה, וּמָר מְדַמֵּי לֵיהּ לְגוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם. מַאן דְּמְדַמֵּי לֵיהּ לְטְרֵיפָה, מַאי טַעְמָא לָא מְדַמֵּי לֵיהּ לְגוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם? גּוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם לָא אִיתְעֲבִיד בֵּיהּ מַעֲשֶׂה, הַאי אִיתְעֲבִיד בֵּיהּ מַעֲשֶׂה. וּמַאן דְּמְדַמֵּי לֵיהּ לְגוֹסֵס בִּידֵי שָׁמַיִם, מַאי טַעְמָא לָא מְדַמֵּי לֵיהּ לְטְרֵיפָה? טְרֵיפָה – מְחַתְּכֵי סִימָנִים, הָא לָא מְחַתְּכֵי סִימָנִים. תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם" – לְהָבִיא הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵירוֹ וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, וּבָא אַחֵר וֶהֱמִיתוֹ, שֶׁהוּא חַיָּיב. אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? פְּשִׁיטָא! אֶלָּא, יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וּבָא אַחֵר וֶהֱמִיתוֹ, שֶׁהוּא חַיָּיב. וּסְתָמָא כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא. ה"אָמַר רָבָא: הַהוֹרֵג אֶת הַטְּרֵיפָה – פָּטוּר. וּטְרֵיפָה שֶׁהָרַג בִּפְנֵי בֵּית דִּין – חַיָּיב, שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין – פָּטוּר. ו(ב)בִּפְנֵי בֵּית דִּין, מַאי טַעְמָא חַיָּיב? דִּכְתִיב: "וּבְעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ". שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין – פָּטוּר, דְּהָוְיָא לַהּ עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ, וְכָל עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ – לֹא עֵדוּת הִיא. וְאָמַר רָבָא: הָרוֹבֵעַ אֶת הַטְּרֵיפָה – חַיָּיב. טְרֵיפָה שֶׁרָבַע, בִּפְנֵי בֵּית דִּין – חַיָּיב, שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין – פָּטוּר. בִּפְנֵי בֵּית דִּין חַיָּיב, דִּכְתִיב: "וּבְעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ". שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין פָּטוּר, דְּהָוְיָא לַהּ עֵדוּת שְׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ. הָא תּוּ לְמָה לִי? הַיְינוּ הָךְ! הָרוֹבֵעַ אֶת הַטְּרֵיפָה אִיצְּטְרִיכָא לֵיהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: לֵיהֱוֵי כְּמַאן דְּמְשַׁמֵּשׁ מֵת, וְלִיפְטַר? קָא מַשְׁמַע לַן, דְּמִשּׁוּם הֲנָאָה הוּא, וְהָא אִית לֵיהּ הֲנָאָה. זוְאָמַר רָבָא: עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ בְּטְרֵיפָה וְהוּזְּמוּ, אֵין נֶהֱרָגִין. עֵדֵי טְרֵיפָה שֶׁהוּזְּמוּ, נֶהֱרָגִין. רַב אָשֵׁי אָמַר: אֲפִילּוּ עֵדֵי טְרֵיפָה שֶׁהוּזְּמוּ אֵין נֶהֱרָגִין, לְפִי שֶׁאֵינָן בְּזוֹמְמֵי זוֹמְמִין. חוְאָמַר רָבָא: שׁוֹר טְרֵיפָה שֶׁהָרַג – חַיָּיב, וְשׁוֹר שֶׁל אָדָם טְרֵיפָה שֶׁהָרַג – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת". כֹּל הֵיכָא דְּקָרֵינָא בֵּיהּ "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת", קָרֵינַן בֵּיהּ "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל", וְכֹל הֵיכָא דְּלָא קָרֵינַן בֵּיהּ "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת", לָא קָרֵינַן בֵּיהּ "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל". טרַב אָשֵׁי אָמַר: אֲפִילּוּ שׁוֹר טְרֵיפָה נָמֵי שֶׁהָרַג – פָּטוּר. מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דְּאִילּוּ בְּעָלִים הָווּ פְּטִירִי, שׁוֹר נָמֵי פָּטוּר. י(ג)שִׁיסָּה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב וְכוּ'. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה – אֶרֶס נָחָשׁ בֵּין שִׁינָּיו הוּא עוֹמֵד. לְפִיכָךְ: מַכִּישׁ בְּסַיִיף, וְנָחָשׁ פָּטוּר. יאלְדִבְרֵי חֲכָמִים, אֶרֶס נָחָשׁ מֵעַצְמוֹ הוּא מֵקִיא. לְפִיכָךְ: נָחָשׁ בְּסִקִּילָה, וְהַמַּכִּישׁ פָּטוּר. יב(ד)מַתְנִי' הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵירוֹ, בֵּין בְּאֶגְרוֹף, וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וְהֵיקֵל מִמָּה שֶׁהָיָה, וּלְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת – חַיָּיב. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. יג(ה)גְּמ' תָּנוּ רַבָּנַן: אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי נְחֶמְיָה, "אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ג:

ב מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ג:

ג מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ב:

מָגֵדָּךְ הוֹרַאַת שָׁעָה הָיְתָה אֵיכָא לְמֵאן דְּאָמַר לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף פ:) מְקוֹשֵׁשׁ נָמֵי הוֹרַאַת שָׁעָה הָיְתָה: **לֹא** הָיָה יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ מִיתָה וְאע"ג דְּמִיתָה סְתָם חֶנֶק הִיא מִתּוֹךְ הַסְּבָרָא הָיָה מַדָּמָה לְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דִּבְסְקִילָה דְּמִחַלֵּל שַׁבָּת בְּפֶרְהֶסְיָא כְּכוֹפֵר בְּעִקַּר דְּכוֹפֵר בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית: **בִּשְׁלָמָא** לְרַבִּי נְחֶמְיָה הַיְנוּ דְּכְתִיב תְּרֵי אָמְדֵנֵי כו' וְלָאו לְפָטְרוֹ מִמִּיתָה אִצְטְרִיךְ דְּקָאָמְרִינַן לְעֵיל וְכִי ס"ד שְׁוֶה מְחֻלָּךְ וְזֶה נֶחֱרָג אֶלָּא אַתָּא קְרָא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּמִשְׁלֵם רִפּוּי וְשֶׁבֶת וְאע"ג דְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מַחְזִירִין בֵּין לְזַכּוּת בֵּין לְחוֹבָה (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף לב.) דְּסִלְקָא דַּעְתָּךְ כֵּיוָן דַּאֲמַדּוּהוּ לְמִיתָה פְּטוּר דְּהָא מִשְׁמַיָּא הוּא דְּרַחְמוּ עֲלֵיהּ וּמֵיהוּ קְשָׁה הָא דְּקָאָמְרִינַן לְעֵיל וְרַבָּנַן הַאי וְנַקָּה הַמַּכֶּה מַאי דָּרְשִׁי בֵּהּ הָא בֵּין רַבָּנַן וְר' נְחֶמְיָה אִית לְהוּ תְּרֵי אָמְדֵנֵי וְכִי הֵיכִי דָּמוּקֵי לֵיהּ ר' נְחֶמְיָה לְתְרֵי אָמְדֵנֵי דִּידֵהּ מוֹקְמֵי לֵיהּ נַמֵּי רַבָּנַן לְתְרֵי אָמְדֵנֵי דִּידְהוּ לַאֲמַדּוּהוּ לְחַיִּים וּמֵת דְּמִשְׁמַע הָכָא דִּלְרַבָּנַן בָּעֵי קְרָא וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָשְׁיָא לֵיהּ מִשּׁוּם דְּנָקָה הַמַּכֶּה אֲפִילּוּ כְּתִיב דְּאַיְּרֵי בְּאַמְּדוּהוּ לְמִיתָה וְחַיָּה: **וְחַד** אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וְמֵת פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס דִּבְשְׁנֵיהֶם מְשֻׁלָּם מָמוֹן וּקְצָת קְשָׁה אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וְמֵת לֶהֱוֵי כְּחַיֵּבי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין דִּפְטוּרִין דְּהָא פְּטוּר מִמִּיתָה לֹא מִן הַדִּין אֶלָּא מִשּׁוּם דַּיְּצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי:

הוֹרַאַת שָׁעָה הָיְתָה: **לֹא** הָיָה יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ מִיתָה וְאע"ג דְּמִיתָה סְתָם חֶנֶק הִיא מִתּוֹךְ הַסְּבָרָא הָיָה מַדָּמָה לְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דִּבְסְקִילָה דְּמִחַלֵּל שַׁבָּת בְּפֶרְהֶסְיָא כְּכוֹפֵר בְּעִקַּר דְּכוֹפֵר בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית: **בִּשְׁלָמָא** לְרַבִּי נְחֶמְיָה הַיְנוּ דְּכְתִיב תְּרֵי אָמְדֵנֵי כו' וְלָאו לְפָטְרוֹ מִמִּיתָה אִצְטְרִיךְ דְּקָאָמְרִינַן לְעֵיל וְכִי ס"ד שְׁוֶה מְחֻלָּךְ וְזֶה נֶחֱרָג אֶלָּא אַתָּא קְרָא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּמִשְׁלֵם רִפּוּי וְשֶׁבֶת וְאע"ג דְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מַחְזִירִין בֵּין לְזַכּוּת בֵּין לְחוֹבָה (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף לב.) דְּסִלְקָא דַּעְתָּךְ כֵּיוָן דַּאֲמַדּוּהוּ לְמִיתָה פְּטוּר דְּהָא מִשְׁמַיָּא הוּא דְּרַחְמוּ עֲלֵיהּ וּמֵיהוּ קְשָׁה הָא דְּקָאָמְרִינַן לְעֵיל וְרַבָּנַן הַאי וְנַקָּה הַמַּכֶּה מַאי דָּרְשִׁי בֵּהּ הָא בֵּין רַבָּנַן וְר' נְחֶמְיָה אִית לְהוּ תְּרֵי אָמְדֵנֵי וְכִי הֵיכִי דָּמוּקֵי לֵיהּ ר' נְחֶמְיָה לְתְרֵי אָמְדֵנֵי דִּידֵהּ מוֹקְמֵי לֵיהּ נַמֵּי רַבָּנַן לְתְרֵי אָמְדֵנֵי דִּידְהוּ לַאֲמַדּוּהוּ לְחַיִּים וּמֵת דְּמִשְׁמַע הָכָא דִּלְרַבָּנַן בָּעֵי קְרָא וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָשְׁיָא לֵיהּ מִשּׁוּם דְּנָקָה הַמַּכֶּה אֲפִילּוּ כְּתִיב דְּאַיְּרֵי בְּאַמְּדוּהוּ לְמִיתָה וְחַיָּה: **וְחַד** אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וְמֵת פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֵס דִּבְשְׁנֵיהֶם מְשֻׁלָּם מָמוֹן וּקְצָת קְשָׁה אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וְמֵת לֶהֱוֵי כְּחַיֵּבי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין דִּפְטוּרִין דְּהָא פְּטוּר מִמִּיתָה לֹא מִן הַדִּין אֶלָּא מִשּׁוּם דַּיְּצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי:

על משענתו ונקה המכה". וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג? אלא זה שאמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה, ולאחר כך הכביד וימת – שהוא פטור. [א]ורבנן, האי "ונקה המכה" מאי דרשי ביה? מלמד שחובשין אותו. ורבי נחמיה, חביש"ה מנא ליה? ילי"ף ממקושש. ורבנן נמי לילפו ממקושש? מקושש בר קטלא הוא, ומשה לא הוה ידע קטלי"ה במאי. לאפוקי האי, דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא. ורבי נחמיה ילי"ף ממגדך, דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא, וחבשוה. ורבנן: מגדך – הוראת שעה היתה. [ב]כדתניא: יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר: "מחללי"ה מות יומת", אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג, שנאמר: "כי לא פרש וגו'". אבל מגדך לא נאמר בו אלא "לפרש להם על פי ה'", שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו. בשלמא לרבי נחמיה, היינו דכתיבי תרי אומדני: חד – אמדוהו למיתה וחיה, וחד – אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה. אלא לרבנן, תרי אומדני למה לי? חד אמדוהו למיתה וחיה, וחד אמדוהו לחיים ומת. ורבי נחמיה, אמדוהו לחיים ומת – לא צריך קרא, שהרי יצא מבית דין זכאי. תנו רבנן: המכה את חביריו, ואמדוהו למיתה, וחיה – פוטרין אותו. אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה – אומדין אותו שני לממון. ואם לאחר כן הכביד ומת – הלך אחר אומד האמצעי, דברי רבי נחמיה. וחכמים אומרים: אין אומד אחר אומד. [ג]תניא אידך: אמדוהו למיתה – אומדין אותו לחיים. לחיים – אין אומדין אותו למיתה. אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה – אומדין אותו שני לממון, ואם לאחר כן הכביד ומת – משלם נזק וצער ליורשים. מאימתי משלם? מששה שהכהו. [ב]מתני' נתכוין להרוג את הבהמה, והרג את האדם; לנכרי, והרג את ישראל; לנפלים, והרג את בן קיימא – פטור. [ג]נתכוין להכותו על מתנין, ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו, והלכה לה על לבו, והיה בה כדי להמיתו על לבו, ומת – פטור. נתכוין להכותו על לבו והיה

גמ' על משענתו מתרגמינן על דרתיה שנתרפא לגמרי ונשען על כחו: וכי תעלה על דעתך למה לי למימר ונקה המכה ממיתה: אלא זה שאמדוהו מתחלה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם יקום מן המשכב והתהלך בחוץ ואמדוהו למשענת חיים ונקה המכה ואפי' מת לאחר מכן שחזר והכביד: ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו אם אמדוהו למיתה חובשין את המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לאו להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה מכלל דעד השתא חבוש הוא: ילי"ף ממקושש דכתיב (במדבר טו) וניחו אותו במשמר: מקושש בר קטלא הוא כדאיתא ליה למשה דבר קטלא הוא כדאיתי לקמן בבריתא יודע היה משה רבנו שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחללי"ה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת רבנן סבירא להו כמאן דאמר לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזה מיתה נהרג: דלא היה יודע אי בר קטלא הוא אי לא כדמפרש לקמן אבל מגדך לא נאמר בו אלא לפרש וכו': הוראת שעה היתה אי לא כתב חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא נצטוו מתחלה על אותה חבישה ומעצמם עשו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחלה מה סקפ היה להם להטיל עליו סקפ מיתה ולחבשו: כדתניא סיעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה יומת אבל מגדך לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: מה יעשה לו משמע בר עשויה הוא אבל לא היו יודעין מהו: לפרש להם ולא כתוב מה יעשה משמע כל דינו היו צריכין לפרש להם: בשלמא לר' נחמיה דאמר ונקה המכה לאמדוהו למיתה והקל וחזר והכביד ומת אתא הינו דכתיבי תרי קראי יתירא לאמדנא דאם בא להמדנו שהחובל בחבירו חייב ברפוי ושבת כדמסיק שבתו יתן ורפא' נכתוב והכה את רעהו בפאנן או בארוכה ונפל למשכב שבתו יתן ורפא ירפא ולא ימות יתירא הוא למדרש וכן אם יקום והתהלך בחוץ: חד אמדוהו למיתה וחיה דלא תימא הואיל ויצא מב"ד חייב נקטלה דהא דהדר חיי חס רחמנא עלה להכי אתא ולא ימות כלומר והכה איש וגו' ולא ימות כמה שאמדוהו אלא נפל למשכב שבתו יתן ממון ולא מיתה או אם יקום והתהלך בחוץ לאחר שאמדוהו למיתה ונקה המכה אפילו חזר והכביד ומת: אלא לרבנן דאמרי לחביש"ה אתא

[א] תְּרֵי אָמְדֵנֵי לְמָה לִי לְכְתּוֹב וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב וְנָקָה הַמַּכֶּה שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְשָׁמְעִינַן מִנֵּהּ אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְחָיָה מָמוֹן יִתֵּן וְלֹא מִיתָה וּמוֹנָקָה הַמַּכֶּה יַתִּירָא שָׁמְעִינַן דְּכָשֶׁיְּבַרֵר לָנוּ שֶׁלֹּא יָמוּת הוּא וְנָקָה הַמַּכֶּה מִכְּלָל דַּעַד הַשְׁתָּא חָבוּשׁ הוּא: חַד אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְחָיָה וְחַד אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וּמֵת וְאֵיפְכָא דָּרֵשׁ לְהוּ וְלֹא יָמוּת דְּרָשִׁי לֵיהּ לַאֲמָדוּהוּ לְחַיִּים וּמֵת וְהֵכִי מַשְׁמַע וְלֹא יָמוּת אִם אֲמָדוּהוּ תְּחִלָּה שֶׁלֹּא יָמוּת אַפִּי' מֵת לְאַחַר מִכָּאן שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא יִתֵּן הָאוֹמֵד שֶׁאֲמָדוּהוּ לְכַמָּה חַיָּיו עוֹלָה וְשִׁבְתּוֹ וּרְפוּאָתוֹ שֶׁכָּךְ הָיוּ אוֹמְדִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהָיָה נֶאֱמָד לְחַיִּים וְאִם אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְאַחַ"כ יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ שֶׁלֹּא מֵת שִׁבְתּוֹ יִתֵּן אֲבָל אֲמָדוּהוּ מִתְּחִלָּה לְמִיתָה וְיָצָא מב"ד חַיָּב מֵת אע"פ שֶׁהֶחֱקַל בְּאֶמְצַע לֹא פְּטָרָהּ רַחֲמָנָא: שֶׁהָרֵי יָצָא מב"ד זַכַּאי וְהָא נִפְקָא לָן מִצַּדִּיק אַל תַּהֲרֹג בְּפֶרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף לג:) מִנַּיִן לְיוֹצֵא מב"ד זַכַּאי וְאָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג: פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִמִּיתָה וְנוֹתֵן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: אֹמֶד שֵׁנִי לְמָמוֹן כַּמָּה רְאוּי לִשְׁכֹּב מֵחוֹלִי זֶה וּלְכַמָּה יַעֲלֶה שִׁבְתּוֹ וּרְפוּאָתוֹ: אֹמֶד הָאֶמְצָעִי הֵינוּ אֹמֶד אֶחָד אֹמֶד לְחַשֵּׁב כַּיּוֹצֵא מב"ד זַכַּאי וּלְהַפְטֵר אִם לְאֶחָד מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת אֲלָא בָּתַר מַעֲשֶׂה דְּהַשְׁתָּא אָזְלִינַן דְּהוֹאִיל וְהִכְבִּיד וּמֵת חַיָּב הַמַּכָּה מִיתָה: אָמְדוּהוּ לְמִיתָה אוֹמְדִין אוֹתוֹ לְחַיִּים אִם רָאִינוּ שֶׁהֵקֵל וְלֹא אָמְרִינַן הוֹאִיל וְיָצָא מב"ד חַיָּב הֲרֵי זֶה יֶהֱרָג: לְחַיִּים אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמִיתָה לוֹמַר טָעִינוּ בְּאֹמֶד רִאשׁוֹן וּלְחַיְּבוֹ מָזוֹן שֶׁהֲרֵי יָצָא מב"ד זַכַּאי וְאָמְרִינַן מֻחְמֶת חֹלִי אַחֵר שֶׁבָּא עָלָיו הַכְּבִידָה הַמַּכָּה: נוֹתֵן מָזוֹן וְצַעַר לַיּוֹרְשִׁין וְהוּא הַדִּין לְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וּבֹשֶׁת דְּהָא בְּתַר אֹמֶד הָאֶמְצָעִי אָזְלִינַן וּלְכוּלְהוּ אֲמָדוּהוּ אֶלָּא לְאו אוֹרְחֵהּ דְּתַנָּא לְמִחְשַׁב כְּרוֹכְלָא: מֵאֵימָתַי מְשֻׁלָּם [כְּלוֹמַר] מֵאֵיזוֹ שָׁעָה אוֹמְדִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהֵקֵל: מִשָּׁעָה שֶׁהִכָּהוּ אוֹמְדִין כַּמָּה אֹמֶד הָאֶמְצָעִי אָזְלִינַן וּלְכוּלְהוּ אֲמָדוּהוּ אֶלָּא לְאו אוֹרְחֵהּ דְּתַנָּא לְמִחְשַׁב כְּרוֹכְלָא: מֵאֵימָתַי מְשֻׁלָּם [כְּלוֹמַר] מֵאֵיזוֹ שָׁעָה אוֹמְדִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהֵקֵל: מִשָּׁעָה שֶׁהִכָּהוּ אוֹמְדִין כַּמָּה הָיָה יָפֶה הַכָּאָה וְכַמָּה הָיָה יָפֶה אַחַר הַכָּאָה וְלֹא אָמְרִינַן הוֹאִיל וְעַד הַשְׁתָּא לֹא אָמְדִינַן [לֵיהּ] אֶלָּא לְמִיתָה וְהַשְׁתָּא הוּא דְּאָמְדִינַן לֵיהּ לְמָמוֹן נָאֶמְדֵיהּ כְּדְקָאֵי הַשְׁתָּא וַהֲרֵי הוּקַל וּמַפְסְדִינַן לֵיהּ לִנְזָק: וּסְתָמָא כְּרַבִּי נְחֶמְיָה וְהַךְ סְתָמָא כְּרַבִּי נְחֶמְיָה מוֹכְחָא דְּפָטַר לֵיהּ מִמִּיתָה אַף עַל פִּי שֶׁהִכְבִּיד וּמֵת: מַתְנִי' נִתְכַּוֵּין לְהַכּוֹתוֹ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִיתוֹ וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִיתוֹ עַל לִבּוֹ וָמֵת פָּטוּר נִתְכַּוֵּין לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ וְהָיָה אָדָם אֶצֶל בְּהֵמָה וְנִתְכַּוֵּן לְהָרֹג בְּהֵמָה וְהָרַג אָדָם פָּטוּר מִשּׁוּם דְּכִי אַתְרוּ בַּהּ הַתְרָאַת סַפֵּק הוּא אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה שֶׁאוֹמֵר לָהֶם יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא בֶּן בְּרִית וְעַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה שֶׁאִם אֶהֱרָגְנוּ אֲנִי אֶתְחַיֵּב מִיתָה פָּטוּר דְּשָׁמָא לֹא יַהֲרָגְנוּ: אַנְפָּלִים לָא מְחַיַּב דְּכָמוֹ דְּקָטִיל דָּמוֹ:

מסורת הש״ס

א ספרא אמור פרשה יד ה; בבא בתרא קיט.

ב תוספתא בבא קמא; תוספתא סנהדרין; מכות ז:; בבא קמא מד.; משנה בבא קמא; בבא קמא מא:

ג תוספתא בבא קמא; כתובות לג:

גליון הש״ס

תוס' ד"ה לא וכו' דמחלל שבת בפרהסיא. ק"ל דלפי זה לא היה ספיקו של משה רבינו ע"ה רק במחלל בפרהסיא דהוי ככופר בעיקר א"כ עדיין מנ"ל לדינא דמחלל שבת בצנעא בסקילה דילמא הא דמקושש בסקילה היינו דהקב"ה הסכים עם משה רבינו ע"ה בסברא זו ודוקא בפרהסיא אבל בצנעא מנ"ל:

תורה אור השלם

[שמות כא, יט]
[במדבר טו, לד]
[ויקרא כד, יב]
[שמות לא, יד]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כ:יט, א]
[שמות כא, יח]

מסורת הש"ס

א בבא קמא מד:

ב מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי ג כתובות טו.

ד יומא פד:; בבא קמא מד:

ה כתובות לג.; לעיל עד.

ו לקמן פז:; תענית ג:; חגיגה יא.; בבא קמא פג:

תורה אור השלם

וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ וגו' [דברים יט, יא]

וְכִי־נִצּוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה וגו' [שמות כא, כב]

וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ [שמות כא, כג]

ואם אסון יהיה וגו'. מעין המחלוקת במכילתא הנ"ל יש וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:כג, א]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קסא:

ב מיי' פד' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ב:

ג מיי' פד' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א:

ד מיי' פד' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א:

הַמְּתָנִים אֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עָלָיו לִבּוֹ הָאֶבֶן הַזֹּאת אִם תִּפֶּה עַל לֵב רְאוּיָה לַהֲרֹג אֲבָל עַל דְּתַרְתֵּי בָּעֵינַן שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן לְמַכַּת מִיתָה וְשֶׁצָּפוּי מִיתָה דְּאִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְמַכַּת מִיתָה הַתְרָאַת סָפֵק הִיא דְּהַתְרוּ בּוֹ אַל תִּזְרֹק דְּשָׁמָא תֵּלֵךְ עַל לִבּוֹ: גְּמ' אִי נִימֵי אַסְיָפָא דְּקָאָמַר ת"ק נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן וָמֵת חַיָּב מִכְּלָל דְּאִלְמָא נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהִתְרוּ בּוֹ עָלָיו דְּהַתְרָאַת וַדַּאי הוּא וְהָרַג אֶת זֶה חַיָּב דְּאִיכָּא הַתְרָאָה עַל בֶּן בְּרִית וַהֲרָגוֹ וּר"ש אוֹמֵר וכו' וְהַאי דְּשָׁבֵק רַבִּי שִׁמְעוֹן לְסֵיפָא בְּהֶדְיָא וּמַהְדַּר אַדְּקָיָא דְּרֵישָׁא דִּלְא תֵּימָא ר"ש פּוֹטֵר אֲכוּלְהוּ וַאֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן עַל מָתְנָיו וְהָלְכָה לוֹ עַל לִבּוֹ: אָמַר לְחַד מִנַּיְהוּ קָא מִיכַּוֵּינָא וְלָא אִכַּפַּת לְהֵי מִנַּיְהוּ: מַאי לר"ש מִקְרֵי לֵיהּ מִתְכַּוֵּן לוֹ וּמְחַיֵּב אוֹ דִלְמָא כֵּוָן דְּאִי אָזְלָא אֲאִידַּךְ וְשָׁבַק' לֵיהּ לְהַאי הָוֵה נָמֵי נִיחָא לֵיהּ לָאו מִתְכַּוֵּן הוּא: אִי נָמֵי לְהַכּוֹת אֶת הַגּוּף הַזֶּה אֲבָל כְּסָבוּר הוּא שֶׁהוּא רָאוּבֵן וְנִמְצָא שִׁמְעוֹן מִי אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּלְהַאי גּוּפָא אִיתְכַּוַּן מִתְכַּוֵּן הוּא לוֹ אוֹ דִלְמָא כֵּוָן דְּלְהַאי גַּבְרָא לָא אִיכַּוַּין פָּטַר לֵיהּ ר' שִׁמְעוֹן: עַד שֶׁיֹּאמַר לְפָלוֹנִי אֲנִי מִתְכַּוֵּן וְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי הָרַג וְכִי אָמַר לְחַד מִנַּיְהוּ לֹא יָחֵד אוֹתוֹ וְכֵן כְּסָבוּר רָאוּבֵן וְנִמְצָא שִׁמְעוֹן לֹא זֶהוּ פְּלוֹנִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ: וְאַרַב לוֹ קְרָא יַתִּירָא הוּא נִכְתּוֹב כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וְקָם עָלָיו: וְרַבָּנַן דִּפְלִיגִי עֲלֵהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי דָּרְשִׁי בֵּהּ: אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי פָּרַט לְזוֹרֵק אֶבֶן לְגוֹ לְתוֹךְ חֲבוּרָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם כּוּתִים וְיִשְׂרְאֵלִים אֲבָל נִתְכַּוֵּן לְיִשְׂרְאֵל זֶה וְהָרַג אֶת חֲבֵרוֹ לָא אָתָא קְרָא לְמַעוּטֵי: תִּפּוֹק לֵהּ וכו' וְלָמָּה לִי קְרָא: אִי נָמֵי פְּלָגָא וּפְלָגָא לָמָּה לִי קְרָא לְמִפְטְרֵהּ הָא כֵּיוָן דְּמַצֵּי לְמֵימַר לְכוּתִים קָא מִתְכַּוֵּינָא אִית לֵהּ לְמִפְטְרֵהּ מִשּׁוּם דְּסָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל מִיהֲצִילוּ הֶעֱדֵה (יומא פד:): לָא צְרִיכָא וכו' וְאַשְׁמְעִינַן קְרָא דְּפָטוּר מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ כּוּתִי קָבוּעַ בֵּינֵיהֶם וְיָלְפִינַן מֵהַאי קְרָא דְּכָל קָבוּעַ לֹא פָּחוֹת מִלְּהֵיוֹת נִדּוֹן כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה וְהַיְינוּ סָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל וּמֵהֶכָא נָפְקָא לַן בְּכָל דַּיּוּכְתֵּי דְּכָל קָבוּעַ כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דְּמֵי וְהָא לֵיכָּא לְמֵילַף מִנֵּהּ כָּרֵבָא דְּמֵי דְּהָא מַהֵיכָא תֵּיתֵי לַן דִּילְמָא הַאי דְּפָטַר לֵיהּ לְהַאי מִשּׁוּם דְּסָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל וְלֹא מִשּׁוּם דְּחָשְׁבִי' לֵהּ כְּרֵבָא אֲבָל מֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה יָלְפִינַן מִנֵּהּ דְּאִי לָאו כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דְּמֵי לָא הָוֵה לֵיהּ סָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל וְאַמַּאי פָּטוּר הָא רֵבָא דְּיִשְׂרְאֵל נִיטְּהוּ וְרַבָּנַן אִית לְהוּ נִתְכַּוֵּן לָזֶה וְהָרַג אֶת זֶה חַיָּב: בְּמִצּוֹת שֶׁבְּמִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ:

א"נ פַּלְגָא וּפַלְגָא כו' תַּמָּה אֲלִיבָּא דְּמַאן קָא מַסֵּיק הָכִי אִי אֲלִיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר (מכות דף טו:) הַתְרָאַת סָפֵק לָאו שְׁמָהּ הַתְרָאָה בְּלָאו טַעֲמָא דְּסָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל פָּטְרִינַן לֵיהּ מִטַּעֲמָא דְּלָאו שְׁמָהּ הַתְרָאָה אֲפִילּוּ סְבִירָא לַן דְּסָפֵיקָא לְהַחְמִיר וְאִי אֲלִבָּא דמ"ד הַתְרָאַת סָפֵק שְׁמָהּ הַתְרָאָה הֵיכִי פָּטְרִינַן לֵיהּ הָכָא אִם נִמְצָא שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָרַג הָא מְחַיְּבִינַן לֵיהּ בְּהָכָּה אֶת זֶה וְחָזַר וְהִכָּה אֶת זֶה וְאַף עַל גַּב דְּסָפֵק הָוֵה וּבְנוֹתֵר שֶׁאָמְרוּ לוֹ אַל תּוֹתִיר וְי"ל דְּשָׁאנֵי הָתָם שֶׁיּוֹדֵעַ בְּבֵרוּר שֶׁיָּבֹא לִידֵי וַדַּאי אִסּוּר אִם יוֹתִיר אוֹ אִם יַכֶּה שְׁנֵיהֶם מִשּׁוּם הֵכִי שְׁמָהּ הַתְרָאָה אֲבָל הָכָא בְּזוֹרֵק אֶבֶן לְגוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁיָּבֹא לִידֵי וַדַּאי אִסּוּר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶת מִי יַכֶּה: **וְכָל** קְבוּעִי כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דְּמֵי מֵהֵכָא נָפְקָא לַן בְּכָל דַּיּוּכְתֵּי כִּדְאִיתָא פ"ק דְּכְתֻבּוֹת (ד' טו. וְשָׁם) וְתַמָּהּ ר"ש דְּלֵית לֵיהּ הַךְ דְּרָשָׁה מִנָּא לֵהּ וְאֵין לוֹמַר מִשּׁוּם דְּמַסְקִינַן ר"ש כְּרַבִּי דְּיָלִיף נָתִינָה נְתִינָה וְאֵיתֵר לֵיהּ וְאַרַב לוֹ לְכָל קְבוּעִי דְּאַכַּתִּי לְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה אַלְּבָּא דר"ש קַשָּׁה מִנָּא לֵהּ כָּל קְבוּעִי וְעוֹד כֵּיוָן דְּפָטַר ר"ש אֲפִלּוּ בְּכֻלָּם יִשְׂרָאֵלִים עַד שֶׁיֹּאמַר לִפְלוֹנִי אֲנִי מִתְכַּוֵּן לֹא שִׁיְּחַ לְמִדְרְשֵׁהּ כְּלָל וְי"ל דְּיֵשׁ לְפָרֵשׁ לר"ש בְּתִשְׁעָה יִשְׂרָאֵלִים וְחַד כּוּתִי וְאָמַר לְאוֹתוֹ שֶׁעוֹמֵד שָׁם אֲנִי מִתְכַּוֵּן דְּמִפְּטַר מִשּׁוּם דְּכָל קְבוּעִי כְּמֻחֶצָּה לוֹ וְכִי הַאי גַּוְנָא אִם כֻּלָּם יִשְׂרָאֵלִים חַיָּב:

וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וְהָלְכָה לָהּ עַל מָתְנָיו, וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וָמֵת – פָּטוּר. נִתְכַּוֵּון לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל, וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית הַגָּדוֹל, וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן, וָמֵת – פָּטוּר. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַקָּטָן, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל, וְהָלְכָה לָהּ עַל הַגָּדוֹל, וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל, וָמֵת – פָּטוּר. א"ג(א)**אֲבָל נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת עַל מָתְנָיו, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת – חַיָּיב. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל, וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן, וָמֵת – חַיָּיב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה – פָּטוּר. גְּמ' רַבִּי שִׁמְעוֹן אַהֵיָּיא? אִילֵּימָא אַסֵּיפָא, "רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר" מִיבָּעֵי לֵיהּ! (ב)**אֶלָּא אֲרֵישָׁא: נִתְכַּוֵּן לַהֲרוֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לַנָּכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לַנְּפָלִים וְהָרַג אֶת בֶּן קַיָּימָא – פָּטוּר. הָא נִתְכַּוֵּן לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה – חַיָּיב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה – פָּטוּר. פְּשִׁיטָא! קָאֵי רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְאָמַר: "אֲנָא לְרְאוּבֵן קָא מְכַוַּונָא, לְשִׁמְעוֹן לָא קָא מְכַוַּונָא" – הַיְינוּ פְּלוּגְתַּייהוּ. אָמַר: "לְחַד מִינַּייהוּ" – מַאי? אִי נָמֵי, כְּסָבוּר רְאוּבֵן וְנִמְצָא שִׁמְעוֹן – מַאי? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר "לִפְלוֹנִי אֲנִי מִתְכַּוֵּן". (ד)**מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אָמַר קְרָא: "וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו", עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּון לוֹ. וְרַבָּנַן, אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: פָּרַט לְזוֹרֵק אֶבֶן לְגוֹ. (ה)**הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵּימָא דְּאִיכָּא תִּשְׁעָה גּוֹיִם וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶן, תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּרוּבָּא גּוֹיִם נִינְהוּ. אִי נָמֵי פַּלְגָא וּפַלְגָא, סְפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל. לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא תִּשְׁעָה יִשְׂרָאֵל וְגוֹי אֶחָד בֵּינֵיהֶן, דְּהַוֵה לֵיהּ גּוֹי קָבוּעַ, וְכָל קְבוּעַ כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דָּמֵי. (ו)**בִּשְׁלָמָא לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי: נִתְכַּוֵּון לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה – חַיָּיב, דִּכְתִיב: "וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּמַצּוּת שֶׁבְּמִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דִּכְתִיב: "אִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ". (ו)**אֶלָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הַאי "וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? מָמוֹן. וְכִדְרַבִּי, דְּתַנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר, "וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ" – מָמוֹן. אַתָּה אוֹמֵר מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ? נֶאֱמְרָה לְמַטָּה, וְנֶאֱמְרָה נְתִינָה

כְּדִכְתִיב וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ וְאִי לֹא נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג הֵיאַךְ מִקְּטִיל וְכִי אִיתְכַּוּוֹן מִיהָא חַיָּב אַף עַל גַּב דְּלָא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לַחֲבֵרוֹ דְּהָא כְּתִיב וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְגוֹ': מָמוֹן דְּמֵי הָאִשָּׁה יִתֵּן לְיוֹרְשֶׁיהָ:

נְתִינָה לְמַעְלָה: מָה לְהַלָּן מָמוֹן, אַף כָּאן מָמוֹן. (א)אָמַר רָבָא: הָאי דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה מַפְּקָא מִדְּרַבִּי, וּמַפְּקָא מִדְּרַבָּנַן. דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה: "מַכֵּה אָדָם" וּ"מַכֵּה בְהֵמָה". [אה]מָה מַכֵּה בְהֵמָה לֹא חִלַּקְתָּ בָּהּ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּיה – לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְחַיְּיבוֹ מָמוֹן. אַף מַכֵּה אָדָם לֹא תַּחְלוֹק בּוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּיה – לְחַיְּיבוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן. מַאי "שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין"? אִילֵּימָא שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין כְּלָל – הַיְינוּ שׁוֹגֵג! אֶלָּא פְּשִׁיטָא שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין לָזֶה אֶלָּא לָזֶה, וְקָתָנֵי לְחַיְּיבוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן. וְאִי בַּר קְטָלָא הוּא, מַאי אִיצְטְרִיךְ לְמִיפְטְרֵיהּ מָמוֹן? אֶלָּא, לָאו שְׁמַע מִינַּהּ: לָאו בַּר קְטָלָא הוּא, וְלָאו בַּר מָמוֹנָא הוּא. [ו]מַתְנִי' רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים – כּוּלָּן פְּטוּרִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִיפָּה. [ט]כָּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה – נִידּוֹנִין בַּקַּלָּה. הַנִּסְקָלִין בַּנִּשְׂרָפִין – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִידּוֹנִין בִּסְקִילָה, שֶׁהַשְּׂרֵיפָה חֲמוּרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נִידּוֹנִין בִּשְׂרֵיפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן: אִילּוּ לֹא הָיְתָה שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּינְּתָה. אָמְרוּ לוֹ: אִילּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לִמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הַנֶּהֱרָגִין בַּנֶּחֱנָקִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּסַיִף, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּחֶנֶק. גְּמָ' מַאן אֲחֵרִים? אִילֵּימָא אֲחֵרִים כְּשֵׁרִים, פְּשִׁיטָא! וְתוּ, בְּהָא לֵימָא רַבִּי יְהוּדָה: כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִיפָּה? (ב)(סִימָן בשק"ר). [י]אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר שְׁמוּאֵל: הָכָא בְּרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרוֹצְחִים אֲחֵרִים שֶׁנִּגְמַר דִּינָן, עָסְקִינַן. רַבָּנַן סָבְרִי: אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו, הִלְכָּךְ כּוּלָּן פְּטוּרִין. וְרַבִּי יְהוּדָה: מִיפְטְרִינְהוּ לְגַמְרֵי נָמֵי לָא, כֵּיוָן דְּרוֹצְחִין נִינְהוּ. הִלְכָּךְ כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִיפָּה. [יב]רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: בְּאָדָם, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּפָטְרִי. אֲבָל הָכָא, בְּשׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים שֶׁנִּגְמַר דִּינָן, קָמִיפַּלְגִי. רַבָּנַן סָבְרִי: כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר, וְאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בְּפָנָיו, הִלְכָּךְ כּוּלָּן פְּטוּרִין. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִיפָּה. אָמַר רָבָא: אִי

נְתִינָה לְמַעְלָה גַּבֵּי לֹא יִהְיֶה אָסוֹן וְנָתַן בִּפְלִילִים (שְׁמוֹת כ"א:כ"ב) דְּמֵי וְלָדוֹת: וְהָא דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה מַפְּקָא מִדְּרַבִּי וְרַבָּנַן דְּדָרְשֵׁי מְחַיְּבֵי לֵיהּ מִיתָה לְנִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה וְרַבִּי מְחַיֵּב לֵיהּ מָמוֹן וְאִלּוּ לְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה לֹא מְחַיֵּב מָמוֹן וְלֹא מִיתָה: מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְּהֵמָה לְכָךְ הֻקְשׁוּ בְּהַאי קְרָא מַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת וּמַשְׁמַע בִּבְהֵמָה חַיָּב מָמוֹן וּבְאָדָם פָּטוּר מִמָּמוֹן דִּכְתִיב בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וְלֹא אָדָם וְהִקִּישׁ לְךָ הַכָּתוּב פָּטוּר תַּשְׁלוּמִין שֶׁל אָדָם לְחִיּוּב תַּשְׁלוּמִין שֶׁל בְּהֵמָה מַה לְהַלָּן לֹא חָלַקְתָּ בֵּין מִתְכַּוֵּן לְקַמָּן מְפָרֵשׁ וְאָזֵל מַאי הִיא: דֶּרֶךְ עֲלִיָּה לֹא שַׁיָּךְ לְמִתְנֵי גַּבֵּי בְּהֵמָה אֶלָּא מִשּׁוּם דְּבְאָדָם אַשְׁכְּחַן בֵּהּ חִלּוּק בְּהוֹרֵג בְּשׁוֹגֵג דֶּרֶךְ יְרִידָה חַיָּב גָּלוּת אֲבָל דֶּרֶךְ עֲלִיָּה בַּהֲרִימוֹ אֶת יָדוֹ פָּטוּר מִגָּלוּת דִּכְתִיב (בַּמִּדְבָּר ל"ה:כ"ג) וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת דֶּרֶךְ נְפִילָה בָּעֵינַן: לְפָטְרוֹ מָמוֹן כְּלוֹמַר לֹא חָלַקְתָּ בּוֹ שׁוּם צַד לְהִפָּטֵר מִן תַּשְׁלוּמִין אֶלָּא בְּכָל צְדָדִין הוּא דִּמְחַיֵּב דְּרַבִּינַן כָּל נְזָקִין בב"ק (דַּף כו:) מִפַּצַּע תַּחַת פֶּצַע לְחַיֵּב עַל הַשּׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְעַל הָאֹנֶס כְּרָצוֹן וּמַכֵּה בְהֵמָה נֶזֶק הוּא: אַף מַכֵּה אָדָם אֵין דִּין פְּטוּר תַּשְׁלוּמִין הַכָּתוּב בּוֹ חִלּוּק לְשׁוּם צַד שֶׁיִּתְחַיֵּב מָמוֹן אֶלָּא כָּל שָׁעָה פָּטוּר מִמָּמוֹן בֵּין בְּשׁוֹגֵג וְאֵין נִתְכַּוֵּן דְּפָטוּר מִמִּיתָה בֵּין בְּמֵזִיד וְנִתְכַּוֵּן דְּחַיָּב מִיתָה: אֶלָּא לְפָטְרוֹ אַלְמָא פָּטוּר מִמָּמוֹן לְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה וּמִמִּיתָה נָמֵי שְׁמַע מִנָּהּ דְּפָטַר לֵיהּ מִדְּאִצְטְרִיךְ לְמִפְטְרֵהּ מִתַּשְׁלוּמִין כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵל וְאִי בַּר קְטָלָא מִי אִצְטְרִיךְ לְמִפְטַר: מַתְנִי' שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ הָנָךְ אֲחֵרִים מַאן נִינְהוּ: כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִפָּה וְשָׁם מַאֲכִילִין אוֹתָן שְׂעוֹרִים עַד שֶׁתִּתְבַּקַּע כְּרֵסָן כִּדְתָנֵי לְקַמָּן בְּפִרְקִין (סַנְהֶדְרִין דַּף פא:): נִדּוֹנִין בַּקַּלָּה מֵאַחַר שֶׁנִּתְעָרְבוּ וְאִי אַתָּה מַכִּיר מִי הַמְחֻיָּב אֶת הַחֲמוּרָה וּמִי הַמְחֻיָּב אֶת הַקַּלָּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְהַחְמִיר עָלָיו לְמָשְׁכוֹ לְמִיתָה חֲמוּרָה שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ אֶלָּא יָדוּנוּ בַּקַּלָּה שֶׁיֶּשְׁנָהּ בִּכְלַל הַחֲמוּרָה: הַנִּסְקָלִין בְּנִשְׂרָפִין אע"ג דְּרֻבָּא דְּהָנֵי נִשְׂרָפִין כִּדְקָתָנֵי נִסְקָלִין בְּנִשְׂרָפִין מַשְׁמַע חַד נִסְקָל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּנִשְׂרָפִין טוּבָא אֲפִלּוּ הָכֵי לְר' שִׁמְעוֹן יָדוּנוּ כֻּלָּן בִּסְקִילָה מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂרֵפָה חֲמוּרָה: לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה שֶׁעֲבֵרָתָהּ חֲמוּרָה שֶׁמְּחַלֶּלֶת אֶת אָבִיהָ כִּדְאָמַר בְּאַרְבַּע מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף נב.) שֶׁנּוֹהֲגִין בּוֹ חוֹל: לֹא נִתְּנָה לִמְגַדֵּף וּלְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁפּוֹשְׁטִין יָדָן בָּעִקָּר: בְּסַיִף שֶׁחָנֵק חָמוּר: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּחֶנֶק שֶׁסַּיִף חָמוּר וְטַעְמָא מְפָרֵשׁ בְּאַרְבַּע מִיתוֹת: גְּמָ' אֶלָּא בְּפָנָיו כֵּיוָן דְּאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ לָא הָוְיָא בְּפָנָיו: וְכֵיוָן דְּרוֹצֵחַ הוּא שֶׁהֲרֵי קִבְּלוּ הָעֵדִיּוֹת וְנָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בַּדָּבָר: דְּפָטְרִי הוֹאִיל וְאִיכָּא חַד דְּלֹא נִגְמַר דִּינוֹ אֵין לְךָ רְאָיָה לִזְכוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ וְרַחֲמָנָא אָמַר וְהִצִּילוּ הָעֵדָה (בַּמִּדְבָּר לה):

וּמַפְּקָא מִדְּרַבָּנָן תֵּמַהּ דִּבְפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת דַּף לד: וְשָׁם) דְּס"ד מֵעִקָּרָא דִּפְלִיגֵי רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ בְּחַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין אִי פְּטוּרִין מִן הַתַּשְׁלוּמִין אִי לָא וּפָרִיךְ מִי אִיכָּא לְמ"ד חַיָּבִין וְהַתַּנְּא דְּבֵי חִזְקִיָּה וְכוּ' וּמִתּוֹךְ קֻשְׁיָא זוֹ מוּקֵי פְּלֻגְתָּא בְּחַיָּבֵי מַלְקוּת שׁוֹגְגִין וּמַאי קֻשְׁיָא הָא אִיכָּא הָכָא תַּנָּאֵי דְּלֵית לְהוּ תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה וְי"ל דְּהָא דִּפְלִיגִי עָלָיו לָאו מִשּׁוּם דְּלֵית לְהוּ הֶקֵּישָׁא לְעִנְיַן מָמוֹן אַחֵר דְּבַהֲדֵי מִיתָה כְּגוֹן זָרַק חֵץ בַּשַּׁבָּת מִתְּחִלַּת ד' לְסוֹף ד' וְקָרַע שִׁירָאִין בַּהֲלִיכָתוֹ דְּאָמַר הָתָם בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (דַּף לא.) דְּפָטוּר אוֹ לִדְמֵי וְלָדוֹת דְּבַהֲדֵי מִיתָה דְּאִשָּׁה אֲבָל לְעִנְיַן דְּמֵי הַנֶּהֱרָג דַּוְקָא פְּלִיגֵי מִשּׁוּם דְּגַלֵּי רַחֲמָנָא וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ וְגוֹ' מָמוֹן וּמִיהוּ קָשֶׁה דִּבְרֵישׁ הַנֶּחֱנָקִין לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף פד:) מַשְׁמַע דְּאִיכָּא תַּנָּאֵי דְּלֵית לְהוּ הֶקֵּישָׁא כְּלָל דְּקָאָמַר הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵהּ תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵהּ הֶקֵּישָׁא לָמָּה לִי וְי"ל דְּהַיְנוּ תַּנָּא דְּבָרַיְתָא דְּרַבִּי חַגָּא מִדָּרוֹמָא דְּפֶרֶק ד' וָה' (ב"ק דַּף מב. וְשָׁם) דְּדָרֵישׁ אֲנָשִׁים כִּי נִתְכַּוְּנוּ זֶה לָזֶה אע"פ שֶׁיֵּשׁ אָסוֹן בָּאִשָּׁה יֵעָנְשׁוּ אַלְמָא לֵית לֵהּ ומ"מ בִּכְתֻבּוֹת חָשִׁיב בָּרַיְתָא דְּחִזְקִיָּה עִקָּר טְפֵי מִשּׁוּם דְּחִזְקִיָּה בְּרֵהּ דְּר' חִיָּא וְשׁוֹנֶה בָּרַיְתוֹת שֶׁל אָבִיו כִּדְאָמְרִינַן כָּל בָּרַיְתָא דְּלָא מִתַּנְיָא בֵּי רַבִּי חִיָּיא וְכוּ' ועי"ל דִּבְכְתֻבּוֹת (דַּף לָה. וְשָׁם) פָּרִיךְ לְר' יוֹחָנָן דְּקִים לֵיהּ דְּאִית לֵיהּ בָּרַיְתָא דְּחִזְקִיָּה דִּלְעֵיל בְּהַהוּא פִּרְקָא (סַנְהֶדְרִין דַּף לב:) תְּנָא הָתָם הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ יֵשׁ לָהּ קְנָס וּפָרִיךְ מִמַּתְנִיתִין דְּאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין הַבָּא עַל. אֲחוֹתוֹ וקי"ל דְּאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וּמְשַׁנֵּי ר' יוֹחָנָן בִּדְלָא אַתְרוּ בֵּהּ וְקָתָנֵי סֵיפָא בָּא עַל בִּתּוֹ אֵין לָהּ קְנָס מִפְּנֵי שֶׁמִּיתָתוֹ מִיתַת ב"ד וְהָא דְּלָא מוֹתֵב מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן גּוּפֵהּ לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְשׁוֹת מִתּוֹךְ הַדִּיּוּק וּמַקְשֶׁה בִּפְשִׁיטוּת הַלָּשׁוֹן מִבָּרַיְתָא דְּחִזְקִיָּה וא"ת וְכֵיוָן דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה מַפְּקָא מִדְּרַבִּי וּמִדְּרַבָּנָן וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ וְגוֹ' בְּמַאי מוּקֵי לֵיהּ לֹא בְּמָמוֹן וְלֹא בְּמִיתָה דְּאַתַּרְוַיְהוּ מִפְּטַר מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה וְדָחֵק לוֹמַר דְּלָא מוּקִי קְרָא בְּמִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה דְּהָא פְּשִׁיטָא דִּבְהָכִי אַיְירֵי שֶׁמִּתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ דִּכְתִיב וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וּכְתִיב וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְגוֹ' בְּאִשָּׁה וּמֵהַאי טַעְמָא קָשֶׁה לָן לְעֵיל לר"ש הַאי וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ מַאי עָבֵד לֵהּ וְאִי מְתוֹקַם קְרָא בְּנִתְכַּוֵּן לְאוֹתוֹ עַצְמוֹ שֶׁהָרַג מַאי קַשְׁיָא לֵיהּ וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּוַדַּאי הַשַּׁ"ס לָא דָּחֵק כּוּלֵּי הַאי אֲבָל חִזְקִיָּה עַל כָּרְחֵהּ מוּקֵי לֵהּ הָכִי וה"ק אִם יִהְיֶה אָסוֹן כְּלוֹמַר דִּין אָסוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִשָּׁה עַצְמָהּ וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ וְהַשְׁתָּא סֵיפֵהּ דִּקְרָא דִּין אָסוֹן וְרֵישֵׁהּ אָסוֹן מַמָּשׁ דְּלֹא יִהְיֶה אָסוֹן לָאו בְּדִין אָסוֹן אַיְירֵי דִּבְכָל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ אָסוֹן פָּטוּר לְחִזְקִיָּה מִמָּמוֹן אֶלָּא לֹא יִהְיֶה אָסוֹן כְּלָל קָאָמַר: מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה. תֵּמַהּ דִּבְרֵישׁ פ' הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין פד:) מוּקֵי לְהַאי קְרָא בְּמַכֵּה אָבִיו וּמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַחֲלֵק בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהֶקֵּישָׁא לָאו מֵהַהוּא קְרָא נָפְקָא אֶלָּא מִקְּרָא דִּלְעֵיל מִנֵּהּ וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם וּכְתִיב בָּתְרֵהּ מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה דְּהַהוּא בְּרוֹצֵחַ כְּתִיב כִּדְאִיתָא בְּפֶ' יוֹצֵא דֹּפֶן (נִדָּה דַּף מד: וְשָׁם) ואע"ג דִּלְפִי גִּרְסָא אַחַת דִּבְרֵישׁ הַחוֹבֵל (ב"ק דַּף פג:) מַשְׁמַע דְּהַהוּא קְרָא בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אַיְירֵי לֵיתָא לְהַהִיא גִּרְסָא כִּדְפָרֵשִׁית שָׁם וּמִיהוּ בְּפֶרֶק הַנֶּחֱנָקִין (לְקַמָּן סַנְהֶדְרִין ד' פד:) מַשְׁמַע דְּמִקְּרָא דְּמִתּוֹקַם בְּמַכֵּה אָבִיו הָוֵי הֶקֵּישָׁא דְּתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה וְעוֹד מַשְׁמַע בְּפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת ד' לה: וְשָׁם) דְּמַכֵּה אָדָם הָוֵי הֶקֵּישָׁא דְּקָאָמַר וּלְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה מִמַּאי דִּבְחוֹל כְּתִיב דִּלְמָא בְּשַׁבָּת כְּתִיב דִּבְמַכֵּה בְהֵמָה גּוּפֵהּ אִיכָּא לְפְלוּגֵי וּמְשַׁנֵּי לֹא ס"ד דִּכְתִיב מַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת מַשְׁמַע דְּמֵהַהוּא קְרָא הָוֵי הֶקֵּישָׁא וצ"ל דְּאַף עַל גַּב דְּמֵעִקָּרָא בָּעֵי לְאוֹקְמֵי קְרָא בְּמַכֵּה אָבִיו מִשּׁוּם דְּלָא כְּתַב בֵּהּ וּמֵת הַיְנוּ מִשּׁוּם דִּצְרִיכִינָן לְמִדְרַשׁ מִנֵּהּ חַבּוּרָה בְּמַכֵּה אָבִיו אֲבָל בְּמַסְקָנָא דְּנָפְקָא לָן חַבּוּרָה בְּאִם אֵינוֹ עִנְיָן מִנֶּפֶשׁ בְּהֵמָה מִתּוֹקַם מַכֵּה אָדָם בְּרוֹצֵחַ אע"ג דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ וּמֵת וּמִיהוּ קָשֶׁה דִּבְמַסְקָנָא נָמֵי מַפִּיק מִנֵּהּ הָתָם דְּמֻתָּר לְהַקִּיז דָּם לְאָבִיו וצ"ל דְּמַיְירֵי בֵּין בְּמַכֵּה אָבִיו בֵּין בְּמַכֵּה חֲבֵרוֹ בְּמַכֵּה אָבִיו מִדִּכְתִיב הַכָּאָה סְתָם וְלָא כְּתִיב וּמֵת וּבְמַכֵּה חֲבֵרוֹ דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ דּוּמְיָא דִּקְרָא דִּלְעֵיל מִנֵּהּ דְּמַיְירֵי בְּרוֹצֵחַ וְלִצְדָדִין מַיְירֵי לְעִנְיַן חֲבֵרוֹ בְּמִיתָה וּלְעִנְיַן אָבִיו בְּחַבּוּרָה בְּעָלְמָא וְכֵיוָן דִּבְכוּלְּהוּ אַיְירֵי קְרָא גָּמְרִינַן שַׁפִּיר מִמַּכֵּה בְהֵמָה: בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. בִּשְׁלֹשָׁה עִנְיָנֵי מָמוֹן אַיְירֵי תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה דְּבֵין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד מַיְירֵי בְּמָמוֹן אַחֵר בַּהֲדֵי מִיתָה וְנָפְקָא לָן מִנֵּהּ דְּחַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִן הַתַּשְׁלוּמִין מִשּׁוּם דְּלָא חִלַּקְתָּ דְּאַהָכִי מַיְתֵי לָהּ בְּסוֹף הַמַּנִּיחַ (ב"ק דַּף לה. וְשָׁם) וּבְפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת דַּף לה.) וּלְעִנְיַן זֶה לכ"ע אִית לְהוּ הֶקֵּישָׁא דְּבֵי חִזְקִיָּה כִּדְמוֹכַח בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (שָׁם) דְּפָרִיךְ וּמִי אִיכָּא לְמ"ד חַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין חַיָּבִין וְכוּ' אֲבָל בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין לָאו בְּמָמוֹן אַחֵר בַּהֲדֵי מִיתָה אַיְירֵי דְּמִשּׁוֹגֵג נָפְקָא וק"ו הוּא אֶלָּא לִפְטוֹר מִדְּמֵי הַנֶּהֱרָג וּלְאַפּוֹקֵי מִדְּרַבִּי דְּדָרֵישׁ בְּנִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ מָמוֹן וְהַשְׁתָּא קמ"ל תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה דִּכְמוֹ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה שֶׁמִּתְכַּוֵּן פָּטוּר ה"נ שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן דְּאַהָכִי מַיְתֵי לָהּ בִּשְׁמַעְתִּין וּבֵין דֶּרֶךְ יְרִידָה אָתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן דִּכְמוֹ דֶּרֶךְ עֲלִיָּה דְּלָא נִתְּנָה שִׁגְגָתוֹ לְכַפָּרָה דְּלָא שָׁקְלִינַן מִנֵּהּ מָמוֹנָא וּלְפָטְרֵהּ הָכִי נָמֵי דֶּרֶךְ יְרִידָה אע"ג דְּנִתְּנָה שִׁגְגָתָן לְכַפָּרָה וְלִפְטוֹר מֵזִיד נָמֵי אִצְטְרִיךְ וְיֵשׁ טוֹעִין לוֹמַר לְהֵפֶךְ לִפְטוֹר שׁוֹגֵג דֶּרֶךְ עֲלִיָּה כְּמוֹ דֶּרֶךְ יְרִידָה אֲבָל בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת מוֹכְחָא סֻגְיָא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בִּשְׁמַעְתִּין דְּלֹא יִהְיֶה אָסוֹן: בְּשׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ כוּ'. וְהַשְׁתָּא לְרַבָּנַן כֻּלָּן פְּטוּרִין מִשּׁוּם דְּאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בְּפָנָיו וְר' יְהוּדָה סָבַר כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִפָּה וְהִקְשָׁה ר' יִצְחָק ב"ר מָרְדְּכַי דִּבְפֶרֶק הַתַּעֲרוֹבוֹת (זְבָחִים ד' ע: וְשָׁם) תְּנַן כָּל הַזְּבָחִים שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן שׁוֹר הַנִּסְקָל אֲפִלּוּ אֶחָד בְּרִבּוֹא יָמוּתוּ כֻּלָּן וְהַשְׁתָּא מַה הָתָם דְּרֻבָּא דְּהֶתֵּירָא וּפְסֵידָא דְּקָדָשִׁים אָמַר יָמוּתוּ כֻּלָּן הָכָא דְּרֻבָּא דְּאִסּוּרָא וּדְהֶדְיוֹט לֹא כ"ש וְנִרְאֶה לוֹ דִּגְרָסִינַן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יָשָׁן אֶחָד בְּשׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים מְעַלְּיָא עָסְקִינַן וְהֵשִׁיב לוֹ ר"ת דְּקָתָנֵי בְּמַתְנִיתִין כֻּלָּן פְּטוּרִין מַשְׁמַע שֶׁהָאֲחֵרִים בְּנֵי חִיּוּבָא ואע"ג דִּבְרֵישָׁא דִּשְׁמַעְתָּא קָאָמַר מַאי אֲחֵרִים אִילֵּימָא אֲחֵרִים כְּשֵׁרִים פְּשִׁיטָא וְלָא פָּרִיךְ פְּטוּרִין פָּטוּר מִבָּעֵי לֵהּ כֵּיוָן דְּמָצֵי לְמִפְרַךְ מִגּוּפֵהּ לֹא חָשׁ לְמֵדַק וְעוֹד דְּרֵישׁ לָקִישׁ אֶדְּר' אֲבָהוּ קָאֵי דִּמְשַׁנֵּי הָכָא בְּרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרוֹצְחִים אֲחֵרִים עָסְקִינַן וְעָלָהּ קָאֵי רֵישׁ לָקִישׁ וּמְשַׁנֵּי בְּאָדָם כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגֵי דְּפָטְרִי וְכוּ' מַשְׁמַע דִּבְהַהוּא עִנְיָנָא דְּאוֹקְמָא ר' אֲבָהוּ בְּאָדָם מוּקֵי רֵישׁ לָקִישׁ בְּשׁוֹר לְכָךְ נִרְאֶה כְּגִרְסַת הַסְּפָרִים אֲבָל נִתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים מְעַלְּיָא אֲפִי' בְּנִגְמַר דִּינוֹ הָיָה אוֹמֵר ר"ל נִכְבְּשִׁינְהוּ דְּנִנַּיְידוּ וְכָל דְּפָרֵישׁ מֵרֻבָּא פָּרֵישׁ וּמַתְנִיתִין דְּשִׁלְהֵי ע"ז (דַּף עד.) דְּמַשְׁמַע דְּשׁוֹר הַנִּסְקָל אָסוּר בְּמַשֶּׁהוּ מַיְירֵי בְּשֶׁנִּסְקַל דְּלֵיכָּא לְמֵימַר נִכְבְּשִׁינְהוּ וְתֵדַע דְּלָא קָתָנֵי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּמַתְנִיתִין דִּזְבָחִים דְּקָתָנֵי יָמוּתוּ כֻּלָּן בְּנִתְעָרֵב בִּזְבָחִים מַיְירֵי וּלְגָבוֹהַּ וּגְזֵרָה שֶׁמָּא יָבֹאוּ עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים בְּבַת אַחַת וּמַסְקֵי מִן הַקָּבוּעַ לְמִזְבֵּחַ כִּדְאִי' הָתָם אֲבָל בְּעָלְמָא אָמְרִינַן דְּנִכְבְּשִׁינְהוּ דְּנִנַּיְידָן וּמִטַּעַם זֶה הָיָה אוֹמֵר רַבֵּינוּ תָּם דְּנִרְאֶה לְהַתִּיר דְּרוּסַת הַזְּאֵב בְּרוֹב דְּמַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם דִּזְאֵבִים טוֹרְפִין שֶׂה מִן הָעֵדֶר דְּרוֹעֶה מַצִּיל הַבְּהֵמָה וְשָׁרֵינַן לָהּ אע"ג דְּבַעֲלֵי חַיִּים חֲשִׁיבֵי וְכֵן בְּרוֹב עוֹפוֹת דּוֹרְסִין אַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִין דְּמַתְּרִין וְהֵיכָא דְּנִתְעָרֵב בְּרֻבָּא דְּחַיָּבִין דְּפָטְרִינַן אֲפִילּוּ נָיְדֵי וְלָא אָמְרִינַן כָּל דְּפָרֵישׁ מֵרֻבָּא פָּרֵישׁ לָאו פְּטוּרִין דִּמְשַׁתְּרוּ בַּהֲנָאָה קָאָמַר אֶלָּא פְּטוּרִין דְּלָא אַטְרְחוּהּ בֵּי דִינָא לְהָרְגָם דִּכְמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר וְעוֹד דְּלָא לֵיתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּאָדָם דִּבְאָדָם כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגֵי דְּפָטְרִי תֵּדַע דִּלְרַבִּי יְהוּדָה אַמַּאי כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִפָּה וְעָבִיד צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים וּמְקַלְקֵל חֲצֵרוֹ וְכִפָּתוֹ אַדְּרַבָּה לְעָרְפִינְהוּ בְּקוֹפִיץ וְלִקְבְּרִינְהוּ אֶלָּא וַדַּאי אָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּאָדָם וַעֲבִיד הֶיתֵּרָא וְכֵן לְרַבָּנַן עָבְדוּ הֶיתֵּרָא דְּפָטְרִינַן לְהוּ וְלָא חָיְישִׁינַן לְתַקָּלָה אֲבָל בְּמַתְנִי' דִּזְבָחִים חָיְישִׁינַן לְתַקָּלָה טְפֵי דְּאִיכָּא כַּמָּה סָפֵק אִסּוּרִין לְפִי שֶׁהֵן מֻקְדָּשִׁין כְּגוֹן רָכַב עַל גַּבֵּי הַשּׁוֹר וּבָא חֲבֵרוֹ וְרָכַב (קִדּוּשִׁין דַּף נה.) וּסְמִיכָה עַל גַּבֵּי רֹאשׁ גְּדִי וְטָלֶה וְחָלָב מֻקְדָּשִׁין עַל גַּבֵּי מַכְּתוֹ דִּשְׁרֵי בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל לְפִי שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ הֲנָאָתוֹ (פְּסָחִים דַּף כד:) וְעוֹד דְּאִיכָּא אִסּוּר מְעִילָה דְּהַזִּיד בִּמְעִילָה בְּמִיתָה הִלְכָּךְ כֻּלָּן יָמוּתוּ וְאַל תִּתְמַהּ כֵּיוָן דְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה נִינְהוּ הָנֵי דִּשְׁמַעְתִּין אַמַּאי לֹא תַּקִּינוּ בְּהוּ רַבָּנַן מִיתָה וְיַזְקִיקוּ לְהָרְגָן וְכִי יַזְקִיקוּ ב"ד לַהֲרֹג כָּל אִסּוּרֵי הֲנָאָה הֲרֵי הַזְּאֵב וְהָאֲרִי דְּמוּקֵי לָהּ ר"ל וְהוּא שֶׁהֱמִיתוּ וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה וְלָא תַּקִּינוּ לְהוּ מִיתָה אֶלָּא אָמְרוּ כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן זָכָה וּפָרִיךְ רָבָא הַיְנוּ דְּקָתָנֵי עֲלָהּ אֲפִילּוּ אַבָּא חֲלַפְתָּא בֵּינֵיהֶן אֶלָּא אָמַר רָבָא שְׁנַיִם כוּ' וַאֲפִילּוּ אַבָּא חֲלַפְתָּא דְּלָא תָּלֵינַן בֵּהּ שֶׁהָרַג אֲבָל בִּשְׁוָרִים אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לִתְלוֹת בָּהֶן שֶׁהָרְגוּ חַיָּבִין וּמִשּׁוּם וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְעוֹד אוֹמֵר ר"ת דְּשׁוֹר הַנִּסְקָל אֵינוֹ נֶאֱסָר מֵחַיִּים וּפִי' דִּכְלָלָה הַהִיא שְׁמַעְתָּא דְּמִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר סָקוֹל יִסָּקֵל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא נְבֵלָה וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה מוֹכַחַת כֵּן וְסֻגְיָא דפ"ב דְּקִדּוּשִׁין (דַּף נז.) כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה לִרְבּוֹת אֶת הַמְשֻׁלַּחַת וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ לִרְבּוֹת אֶת הַשְּׁחוּטָה וּפָרִיךְ וְאִפּוּךְ אֲנָא וּמְשַׁנֵּי לֹא מָצִינוּ בְּבַעֲלֵי חַיִּים אֲסוּרִין פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יְהוּ מֻתָּרִין כְּשֶׁשּׁוֹחֲטָן בַּר מֵאֵלּוּ שֶׁעוֹמְדִין וְהִקְצוּ לְמִצְוָתָן וּלְכָךְ אֵין לֶאֱסֹר מְשֻׁלַּחַת לוֹמַר דְּחָל עָלֶיהָ אִסּוּרָא [illegible] לְהֶדְיוֹט שְׁרֵי [illegible] שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ [illegible] מה. וְשָׁם) דְּשׁוֹר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ [illegible] לִשְׁחִיטָה [illegible] דִּמְפָרֵשׁ הָתָם [illegible] נֶאֱסָר מֵחַיִּים [illegible] בְּמַרְבָּה [illegible] אִם הָיָה בֵּית דִּין [illegible] גְּזֵרָה שֶׁמָּא [illegible] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּרִבּוֹא [illegible] גְּזֵרָה שֶׁמָּא [illegible] חֲיָשִׁינָן לְתַקָּלָה [illegible] אֶלָּא מִטַּעַם כָּל דְּפָרֵישׁ:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין ע, טוש"ע חו"מ סי' תכג סעי' ה:

ב מיי' פ"ד מהל' חובל ומזיק הל' א:

ג מיי' פ"א מהל' נערה בתולה הל' יג:

ד מיי' פ"ג מהל' גניבה הל' א:

ה מיי' פ"ד מהל' חובל ומזיק הל' ה:

ו סמג לאוין קסג:

ז מיי' פ"ד מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ב:

ח מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ו:

ט מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

י סמג לאוין קסג:

יא מיי' פ"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ז:

יב מיי' פ"ד מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ז:

יג מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' ז:

מסורת הש"ס

א כתובות לח.; כתובות לה.; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; בבא קמא לה.

ב לקמן פז:; חגיגה יא.

תורה אור השלם

וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה וגו' [שמות כא, כב]

וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת [ויקרא כד, כא]

ואם אסון יהיה וגו'. מעין המחלוקת במכילתא הנ"ל יש וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:כג, א]

וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא וגו' [שמות כא, כט]

מסורת הש"ס

א תמורה ל:; עבודה זרה כה.

ב תמורה ל:; עבודה זרה מח:

אי הָכִי הָא דְּתָנֵי עֻלָּה וְכוּ' בֵּין לְרֵישׁ לָקִישׁ בֵּין לְשְׁמוּאֵל קָא מוֹתִיב אִי הָכִי וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים כו' הָכָא אֵין לָחוּשׁ אִי גָּרַס הָכִי דְּאָסַר סְפֵק סְפֵיקָא דְּהָנֵי אֲחֵרִים דְּמַתְנִי' דְּרוֹצְחִים קָאָמַר וְהָאי רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בְּהֶכֵּר וּלְבַסּוֹף נִתְעָרֵב קָאָמַר הָא דְּתָנֵי עֻלָּה בַּבָּרַיְתָא הָכִי רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים כֻּלָּן פְּטוּרִין אָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֲפִילּוּ אַבָּא חַלַּפְתָּא בֵּינֵיהֶן כֻּלָּן פְּטוּרִין מַאי אֲפִילּוּ דְּקָאָמַר ר' יוֹסֵי: אֶלָּא אָמַר רָבָא בְּשֶׁלֹּא הָכַּר לְבֵית דִּין קָאָמַר כְּגוֹן שְׁנַיִם עוֹמְדִין וְיָצָא חֵץ מִבֵּינֵיהֶם וְאֵין יוֹדְעִין אִי זֶה מֵהֶן זָרְקוֹ שֶׁנֵּיהֶם פְּטוּרִין אָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֲפִילּוּ אַבָּא חַלַּפְתָּא בֵּינֵיהֶם שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהוּא חָסִיד וְלֹא זָרְקוֹ לֹא מִחֲיָבִינַן לְאִידַּךְ מְשׁוּם הַאי חֲזָקָה וּבְהָא אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה מוֹדֶה וְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה לֹא עֻלָּה קָאֵי אֶלָּא הָכִי קָאָמַר ת"ק וְחַסּוֹרֵי מְחַסְּרָא מַתְנִי' וְהָכִי קָתָנֵי וְשׁוֹר שֶׁנִּגְּמַר דִּינוֹ וְכוּ' סוֹקְלִין אוֹתוֹ דְּהָא עַל פְּרָחָיְךָ כּוֹלְהוּ אֶסִירִי בַּהֲנָאָה וְאֵין הֶפְסֵד לַבְּעָלִים בְּסִקִּילָה הִלְכָךְ סוֹקְלִין אוֹתָם כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם מִצְוַת סְקִילָה בְּמִחַיֵּב בָּהּ: כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה שא"צ לְסַקְלָן שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ ב"ד אֶלָּא כּוֹנְסִין אוֹתָן בְּחֶדֶר וְהֵם מֵתִים בָּרָעָב: וְהָתַנְיָא בְּנִיחוּתָא: וְלַדָּה מַתָּר לְקַמֵּן מְפָרֵשׁ לָהּ: וְלַדָּה אָסוּר דְּעַבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא וְגַם הוּא נֶאֱסָר בִּגְמַר דִּין אִמּוֹ: וְהָאָמַר רָבָא וְלַד הַנּוֹגַחַת אָסוּר בְּהַקְרָבָה כְּגוֹן שֶׁנִּגְּחָה עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים דְּמִתַּסְרָא לְגַבּוֹהַּ וְלֹא לְהֶדְיוֹט הִלְכָךְ עַל כָּרְחָיךְ שָׁמְעִינַן מִדְּרָבָא דְּהֵיכָא דְּאִית עֵדִים אָסוּר אַף לְהֶדְיוֹט וְצָרִיךְ לְגָמֵר דִּין שְׁנֵיהֶם וְהָא לֵיכָּא לְמֵימַר טַעְמָא דת"ק דְּתָנֵי וְלַדָּה מַתָּר מְשׁוּם דְּלָא עִמָּהּ בְּשָׁלֹא בָּא לְב"ד מַאי אִרְיָא וְלַדָּה אֲפִילּוּ אִמּוֹ נָמֵי אִם לֹא נִגְמַר דִּינָהּ לֹא מִתַּסְרָא וְכִי אַצְטְרִיךְ תַּנָּא לְמִתְנֵי מַתָּר הָכִי אַשְׁמְעִינַן דְּאֵין זְקוּק לַהֲבִיאָה לב"ד קָאָמַר וּתְיוּבְתָּא דְּרָבָא: אֵימָא אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ עִבְּרָה וְיָלְדָה דְּהַיְנוּ בֵּין נְגִיחָה לְגָמַר דִּין דְּלָא הָוֵה וְלַד לֹא בִּשְׁעַת נְגִיחָה וְלֹא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין וְלֹא נוֹצַר מִן הָאִסּוּר דְּאַבַּתְּי אִמֵּהּ הָוֵת שָׁרְיָא וְלַדָּה מַתָּר: אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינָהּ עִבְּרָה וְיָלְדָה דְּנוֹלָד מִן הָאִסּוּר אָסוּר אע"ג דְּלָא הָוֵה בִּשְׁעַת נְגִיחָה וְלֹא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר פְּלָגְתָּא הוּא בְּתְמוּרָה (דַּף לא.):

אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי עֻלָּה: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֲפִילּוּ אַבָּא חַלַּפְתָּא בֵּינֵיהֶן? אֶלָּא אָמַר רָבָא: הָכִי קָאָמַר, שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין, וְיָצָא חֵץ מִבֵּינֵיהֶם וְהָרַג – שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֲפִילּוּ אַבָּא חַלַּפְתָּא בֵּינֵיהֶן. וְשׁוֹר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, שֶׁנִּתְעָרֵב בְּשְׁוָורִין אֲחֵרִים מְעַלְּיֵי – סוֹקְלִין אוֹתָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כּוֹנְסִין אוֹתָן לַכִּיפָּה. וְהָתַנְיָא: פָּרָה שֶׁהֵמִיתָה וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה, אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ יָלְדָה – וְוֹלָדָהּ מוּתָּר, אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינָהּ יָלְדָה – וְוֹלָדָהּ אָסוּר. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים – כּוֹנְסִין אוֹתָן לַכִּיפָּה. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מְבִיאִין אוֹתָן לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתָן. [ח(א)]אָמַר מָר: אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ יָלְדָה, וְוֹלָדָהּ מוּתָּר. וְאַף עַל גַּב דְּכִי נָגְחָה הָוֵת מְיַעֲבְרָה? וְהָאָמַר רָבָא: וְלַד הַנּוֹגַחַת אָסוּר – הֵיא וְוֹלָדָהּ נָגְחוּ; וְלַד הַנִּרְבַּעַת אָסוּר – הֵיא וְוֹלָדָהּ נִרְבְּעוּ! אֵימָא: אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ עִיבְּרָה וְיָלְדָה – וְוֹלָדָהּ מוּתָּר; אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינָהּ עִיבְּרָה וְיָלְדָה – וְוֹלָדָהּ אָסוּר. [ב]הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: זֶה וָזֶה גּוֹרֵם – אָסוּר.

אֶלָּא

אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים דְּמִתַּסְרָא

לְגַבּוֹהַּ וְלֹא לְהֶדְיוֹט הִלְכָךְ עַל כָּרְחָיךְ שָׁמְעִינַן מִדְּרָבָא דְּהֵיכָא דְּאִית עֵדִים אָסוּר אַף לְהֶדְיוֹט וְצָרִיךְ לְגָמֵר דִּין שְׁנֵיהֶם וְהָא לֵיכָּא לְמֵימַר טַעְמָא דת"ק דְּתָנֵי וְלַדָּה מַתָּר מְשׁוּם דְּלָא עִמָּהּ בְּשָׁלֹא בָּא לְב"ד מַאי אִרְיָא וְלַדָּה אֲפִילּוּ אִמּוֹ נָמֵי אִם לֹא נִגְמַר דִּינָהּ לֹא מִתַּסְרָא וְכִי אַצְטְרִיךְ תַּנָּא לְמִתְנֵי מַתָּר הָכִי אַשְׁמְעִינַן דְּאֵין זְקוּק לַהֲבִיאָה לב"ד קָאָמַר וּתְיוּבְתָּא דְּרָבָא: אֵימָא אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ עִבְּרָה וְיָלְדָה דְּהַיְנוּ בֵּין נְגִיחָה לְגָמַר דִּין דְּלָא הָוֵה וְלַד לֹא בִּשְׁעַת נְגִיחָה וְלֹא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין וְלֹא נוֹצַר מִן הָאִסּוּר דְּאַבַּתְּי אִמֵּהּ הָוֵת שָׁרְיָא וְלַדָּה מַתָּר: אִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינָהּ עִבְּרָה וְיָלְדָה דְּנוֹלָד מִן הָאִסּוּר אָסוּר אע"ג דְּלָא הָוֵה בִּשְׁעַת נְגִיחָה וְלֹא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר פְּלָגְתָּא הוּא בְּתְמוּרָה (דַּף לא.):

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קסג:

ב מיי' פד' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ו:

ג מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' י:

ד מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' יא:

ה מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' יב:

ו מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' יא:

ז מיי' פג' מהל' איסורי המזבח הל' יב:

ח מיי' פג' מהל' איסורי המזבח הל' יג:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין מה, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' יא:

ב מיי' פ"ו מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יד:

ג מיי' פי"א מהל' נזקי ממון הל' יב:

ד מיי' פי"ב מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ב:

אֶלָּא למ"ד זֶה וָזֶה גּוֹרֵם כו' נִרְאֶה דְּהָא דַּחֲשִׁיב לַהּ זֶה וָזֶה גּוֹרֵם הַיְנוּ כְּמַאן דְּאָמַר חוֹשְׁשִׁין לְגָרַע הָאָב דִּלְמַאן דְּאָמַר אֵין חוֹשְׁשִׁין חַד גּוֹרֵם הוּא וְתַמָּה וּמַאי קַשְׁיָא לֵיהּ הָא הַהּ בָּרְיְתָא כְּר' יְהוּדָה דְּאָמַר כּוֹנְסִין לְכַפָּה וְשַׁמְעִינַן לֵיהּ בְּפ' אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חַלִּין דַּף עט.) דְּאָמַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְגָרַע הָאָב וּמִיהוּ הָתָם מִבַּעְיָא לָן אִי מִפְּשָׁט פְּשִׁיטָא לֵהּ לְרַבִּי יְהוּדָה אוֹ סְפוֹקֵי מְסַפְּקָא לֵהּ וְעוֹד יֵשׁ לְחַלֵּק דְּהָתָם בְּדָבָר דְּכָל חַד בְּאַפֵּי נַפְשֵׁיהּ הֲתֵירָא הוּא פְּלִיגִי אֲבָל הָכָא דְּחַד אִסּוּרָא וְחַד הֲתֵירָא כֻּלֵּי עָלְמָא מוֹדוֹ דְּחוֹשְׁשִׁין תֵּדַע דִּבְפ' כָּל הָאִסּוּרִין (תְּמוּרָה דַּף ל: וְשָׁם) אִיכָּא מַאן דְּשָׁרֵי לְר' אֱלִיעֶזֶר נִרְבָּעוּ וְלָבְסוֹף עִבְּרוּ וּבְפ' אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חַלִּין דַּף עט.) מְסַפְּקָא לֵהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אִי חוֹשְׁשִׁין אוֹ לָא וּמִיהוּ בְּפֶרֶק בְּהֵמָה הַמְקַשָּׁה (חַלִּין דַּף סט.) אִבָּעְיָא לְהוּ מֵהוּ לְחוּשׁ לְזַרְעוֹ: **עֻבָּר** יֶרֶךְ אִמּוֹ מִשְׁמַע שֶׁכֵּן הֲלָכָה מִדְּלָא פָּרֵיךְ הָנִיחָא לְמ"ד יֶרֶךְ אִמּוֹ אֶלָּא לְמ"ד לְאוֹ יֶרֶךְ אִמּוֹ מַאי אִבָּא לְמֵימַר כְּדְפָרֵיךְ מִזֶּה וָזֶה גּוֹרֵם וּמִיהוּ יֵשׁ לְדַחוֹת דְּכֻלָּהּ שְׁמַעְתָּא לֹא מַסְיָק לְשִׁנּוֹת הַבָּרְיְתָא מִפְּשָׁטָא דְּאָמַר כְּר' יְהוּדָה וְשָׁמַעְתָּא אַלִּבָּא דְּרַבָּנַן וְלָא מַסְיָק לְהוּ וְכֵן בְּפֶרֶק הַנּוֹגֵחַ (ב"ק דַּף כב.) וּבְפ' כָּל הַבְּהֵמוֹת (חוּלִּין דַּף נו.) וּבְפ' הַשּׁוֹלֵחַ (גִּטִּין דַּף מא:) פְּלִיגִי בְּהָנֵי תְּרֵי דְּאָמְרִי אֵין עֻבָּר אֵבָר מִן הַמְּחֻבָּר וְלָא מַסְקִינַן וְלָא מִידֵּי וְלָא מִשּׁוּם דְּאָמַר רַבָּה נָקְרִית מִשֶּׁעָבְּרָה בְּנָהּ אֵין צָרִיךְ וְכוּ' וּדְחֵיק לְשַׁנּוֹיֵי שַׁאנֵי עֻבָּר דְּהַיְנוּ רְבִיתָהּ לְאוֹ מִשּׁוּם עִקַּר דִּבְרֵי ר' יוֹחָנָן אֶלָּא מִשּׁוּם דְּעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא וְכִדְמוּכָח בְּתָמוּרָה (דַּף ל:) וּמִיהוּ מִדְּרָבָא גּוּפֵהּ יֵשׁ לְדַקְדֵּק דְּקָאָמַר הֵיא וּוְלָדָהּ נָגְחוּ הֵיא וּוְלָדָהּ נִרְבָּעוּ וְכֵן בְּפֶרֶק הַפֵּרָה (ב"ק דַּף מז. וְשָׁם) דְּאָמַר רָבָא פָּרָה שֶׁהִזִּיקָה גּוֹבָה מִוְּלָדָהּ מַאי טַעְמָא גּוּפֵהּ הוּא אֶלָּמָא עֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ וְתֵימָה דְּבָאֵלּוּ טְרֵפוֹת (חַלִּין דַּף נח. וְשָׁם) מַיְתֵי פְּלִגְתָּא דִּוְלַד טְרֵפָה ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לֹא יִקָּרֵב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יִקָּרֵב וּמַשְׁמַע הָתָם דְּלְמ"ד טְרֵפָה אֵינָהּ יוֹלֶדֶת פְּלִיג בְּעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ וְלָבְסוֹף נִטְרְפָה דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר עֻבָּר לְאוֹ יֶרֶךְ אִמּוֹ וְהָכִי קָאָמַר לָן דִּטְרֵפָה אֵינָהּ יוֹלֶדֶת כְּדְאִית' הָתָם בְּהֶדְיָא הִלְכְתָא בְּזָכָר כָּל י"ב חֹדֶשׁ בְּנֶקֶבָה כֹּל שְׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת וְקָיְמָא לָן נָמֵי כְּר' יְהוֹשֻׁעַ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שְׁמוּתֵי הוּא וְעוֹד אַשְׁכְּחַן בפ"ק דְּבֵיצָה (דַּף ו. וְשָׁם) דְּאָמְרִי לֵהּ רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִי לְרַב וְכִי מָה בֵּין זֶה לְעֻגָּל שֶׁנּוֹלַד מִן הַטְּרֵפָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁהוּא מֻתָּר וְי"ל דִּבְכָל דָּיוּכְתֵי עֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא דַּר מִלְּעִנְיַן טְרֵפוּת שֶׁהוּא תָּלוּי בַּחַיּוּת וְהָעוֹבֵר יֵשׁ לוֹ חַיּוּת בְּפָנֵי עַצְמוֹ וְלָא אָמְרִינַן עֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ שֶׁנִּטְרַף עִם אִמּוֹ תֵּדַע דְּרָבָא גּוּפֵהּ שְׁמְעִינַן לֵיהּ בְּפֶרֶק בְּהֵמָה הַמְקַשָּׁה (חַלִּין דַּף עה.) הַשּׁוֹחֵט אֶת הַטְּרֵפָה וּמָצָא בָּהּ בֵּן ט' חֳדָשִׁים אֲפִילּוּ ד' וְה' אִם יֶשׁ בּוֹ מַשְׁמַע מִלֵּי נַמֵּי מַשְׁמַע בְּפֶרֶק כָּל הָאֲסוּרִין (תְּמוּרָה דַּף ל: וְשָׁם) דְּעֻבָּר לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ דְּשָׁרֵי לְר' יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר רַב הוּנָא בַּר חִנָּנָא אָמַר רַב נַחְמָן מַחֲלֹקֶת בְּשֶׁעִבְּרוּ וּלְבָסוֹף נִרְבָּעוּ דְּר' אֱלִיעֶזֶר סָבַר עֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ וְרַבָּנַן סָבְרִי לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ אֵין הֲלָכָה כֵּן אֶלָּא כִּדְקָאָמַר הָתָם רַבָּא אָמַר רַב נַחְמָן דִּבְנִרְבָּעוּ וּלְבָסוֹף עִבְּרוּ אֲבָל עִבְּרוּ וּלְבָסוֹף נִרְבָּעוּ ד"ה אִסּוּר דְּעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ אֲפִילּוּ לְר' יְהוֹשֻׁעַ דְּרַבָּנַן דְּהָתָם הֵינוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר פְּלָגְתֵּהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרָבָא נָמֵי אִית לֵהּ דְּעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הָכָא וְהָתָם וְאוֹתוֹ לָשׁוֹן דְּרָבָא אָמַר רַב נַחְמָן הוּא עִקַּר דְּמַיְיתֵי לֵיהּ בְּפ' כָּל הָעֲלָמִים (ע"ז דַּף מו:) גַּבֵּי מִשְׁתַּחֲוֶה לְקַמָּהּ וּמֵהָא דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן שְׁלֹהֵי פ"ב דְּנִטִּין (דַּף כג: וְשָׁם) גַּבֵּי שִׁפְחָה דְּאִם הָיְתָה עֻבָּרָה זְכָתָה לוֹ מִשּׁוּם דְּעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ וְנַעֲשָׂה כְּמוֹ שֶׁהִקְנָה לֵהּ אֶחָד מֵאֲבָרֶיהָ אֵין רְאָיָה שֶׁכֵּן הֲלָכָה דְּהָתָם אַלִּבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְשָׁמַע מִינַּהּ מוּתָּרָה לְדָבָר קַל. ד(א)אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן שֶׁהִתְרוּ בּוֹ סְתָם. וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא: וּשְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת מִיתוֹת שֶׁבְּתוֹרָה אֵין מְמִיתִין אוֹתָן אֶלָּא בְּעֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתַת בֵּית דִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ בְּאֵיזֶה מִיתָה הוּא נֶהֱרָג. תַּנָּא קַמָּא יָלִיף מִמְּקוֹשֵׁשׁ, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹשֵׁשׁ הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. (ב)הַנְּסְקָלִין בַּנְּשָׂרָפִין, מַתְנֵי לֵיהּ רַב יְחֶזְקֵאל לְרָמֵי בְּרֵיהּ: הַנְּשְׂרָפִין בַּנְּסְקָלִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יְהוֹנוּ בְּסְקִילָה, שֶׁהַשְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. (ג)אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה: אַבָּא, לָא תַּיְתְנֵייהּ הָכִי. מַאי אִירְיָא דְּשָׂרֵיפָה חֲמוּרָה? תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּרוּבָּה נְסְקָלִין נִינְהוּ! אֶלָּא: הֵיכִי אַתְנֵייהּ? (ד)הַנְּסְקָלִין בַּנְּשָׂרָפִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יְהוֹנוּ בְּסְקִילָה, שֶׁהַשְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְהוֹנוּ בִּשְׂרֵיפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה. תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּרוּבָּה נְסְקָלִין נִינְהוּ! הָתָם, רַבָּנַן הוּא דְּקָאָמְרִי לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן: לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, לָא! סְקִילָה חֲמוּרָה. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שְׁינָנָא, לָא מַאי אַבָּא לְמֵימַר דְּהָא כְּשָׁנוֹצַר לְאַחַר גְּמַר דִּין לְאו אִיהוּ לְחוּדֵיהּ גְּרָמָא לֵיהּ שֶׁאַף מִן הַזָּכָר הוּא בָּא דְּהַתָּר וְאִסּוּר גָּרְמוּ לוֹ שֶׁיֵּצֵא: וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ עִיבְּרָה וְיָלְדָה – וְלָדָהּ מוּתָּר, וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ עִיבְּרָה וּמְשֻׁנְּגְמַר דִּינָהּ יָלְדָה – וְלָדָהּ אָסוּר. עוּבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא. כָּל חַיָּיבֵי מִיתוֹת, שְׁמַע מִינַּהּ מוּתָּרָה לְדָבָר קַל. ד(א)אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן שֶׁהִתְרוּ בּוֹ סְתָם. וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא: וּשְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת מִיתוֹת שֶׁבְּתוֹרָה אֵין מְמִיתִין אוֹתָן אֶלָּא בְּעֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתַת בֵּית דִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ בְּאֵיזֶה מִיתָה הוּא נֶהֱרָג. תַּנָּא קַמָּא יָלִיף מִמְּקוֹשֵׁשׁ, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹשֵׁשׁ הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. (ב)הַנְּסְקָלִין בַּנְּשָׂרָפִין, מַתְנֵי לֵיהּ רַב יְחֶזְקֵאל לְרָמֵי בְּרֵיהּ: הַנְּשְׂרָפִין בַּנְּסְקָלִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יְהוֹנוּ בְּסְקִילָה, שֶׁהַשְׂרֵיפָה חֲמוּרָה. (ג)אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה: אַבָּא, לָא תַּיְתְנֵייהּ הָכִי. מַאי אִירְיָא דְּשָׂרֵיפָה חֲמוּרָה? תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּרוּבָּה נְסְקָלִין נִינְהוּ! הָתָם, רַבָּנַן הוּא דְּקָאָמְרִי לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן: לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ שְׂרֵיפָה חֲמוּרָה, לָא! סְקִילָה חֲמוּרָה. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שְׁינָנָא, לָא רַשָּׁאִין לְמָשׁוֹךְ אֶת הַקְּלִים לְאוֹ חֲמוּרָה הִיא אֶלָּא קַלָּה הִיא:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; לעיל ח:

ב קידושין לב.

ג תמורה לז:; עבודה זרה מח:

ד משנה סנהדרין

תורה אור השלם

וַיְהִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה [במדבר טו, לב-לו]

לֹא תֵּימָא לֵיהּ לַאֲבוּהַּ הָכִי לְהוֹדִיעוֹ בְּהֶדְיָא שֶׁהוּא טוֹעֶה מִשּׁוּם דְּמִכְּסִיף וּמְצַטַּעַר: אִתְּגּוֹרֵי אִתְּגּוּר וא"ת בְּפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת לב.) דְּיָלְיָף מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ דְּכָל הֵיכָא דְּאִבָּא מָמוֹן וּמַלְקוֹת מָמוֹנָא מְשַׁלַּם מִלְקָא לָא לְקֵי וּפְרִיךְ מָה לְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁכֵּן חַיָּב בָּהּ' דְּבָרִים וְאֵי מָמוֹנָא קָלָא הוּא שֶׁכֵּן הַתֵּר מִכְּלָלוֹ בב"ד וְהַשְׁתָּא אֵיךְ יִתְכֵּן לוֹמַר דְּקָלָא הוּא אִם כֵּן אִתְּגּוֹרֵי אִתְּגּוּר וי"ל דְּשָׁאנֵי הָתָם מִשּׁוּם דְּחַס רַחֲמָנָא אַהֶפְסֵד מָמוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: וְנִגְמַר דִּינוֹ לְעֲבֵרָה קַלָּה וְכוּ' תֵּימַהּ וְאַמַּאי נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה הָא הָוְיָא לַהּ עֲדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה דְּאִי מִתְּזְמִי סָהֲדֵי בָּתְרַאֵי לָא מִקַּטְלִי כֵּיוָן דְּבָלְאוּ סָהֲדוּתֵיהוּ גַּבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא כִּדְמוֹכַח בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ה.) גַּבֵּי בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּחַד בְּשַׁבָּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְכוּ' וי"ל דְּהָכָא מַיְירֵי כְּגוֹן דְּהָוֵי עֲבֵרָה שְׁנִיָּה עָבַר בִּפְנֵי ב"ד דַּאֲפִילּוּ בְּעֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה מְחַיְּבִינַן לֵיהּ לְעֵיל בְּטָרְפָה מְשׁוּם וּבְעַרְתָּ הָרַע וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דְּאִי מִתְּזְמִי קָמַאֵי אוֹ מִתְכַּחֲשִׁי מְהַנֵּי סָהֲדוּתֵיהוּ דְּבָתְרַאֵי עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה קָרֵינַן בֵּהּ: וּכְתִיב דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה בִּסְקִילָה מִכָּאן קְשָׁה לְפִי הַקָּנוֹנָט דִּבְרֵישׁ אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ (ב"מ סא: וְשָׁם) דְּאָמְרִי' הַקְּשׁוּ מִלּוּי רִבִּית לְשׁוֹפְכֵי דָּמִים דִּכְתִיב הָכָא בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וּפֵרֵשׁ שָׁם בְּקוּנְטְרֵס דְּדָמָיו בּוֹ יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּמִים שֶׁשְּׁפַךְ שֶׁהֲנֵי אֶת חֲבֵרוֹ וּמֵת בְּרָעָב עָלָיו יְשׁוּבוּ וְלֹא יִתְכֵּן כְּלָל דְּהָא לִסְקִילָה אִתְיָא הָכָא בִּשְׁמַעְתִּין וּבְאוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּכְתִיב דָּמָיו בָּם וּבְכָמָה דּוּכְתֵי כֻּלָּם לִסְקִילָה אִתְּנִן וְנִרְאֶה דְּדָרֵשׁ מִדִּכְתִיב הָכָא וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ וְגוֹ' וּבְכָל הַסְּפָרִים גָּרְסִי' בפ"ק דִּתְמוּרָה (דף ו:) אִתְגַּוְרֵי אִתְגּוּר וא"ת בְּפֶרֶק אֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתֻבּוֹת לב.) דְּיָלְיָף מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ דְּכָל הֵיכָא דְּאִבָּא מָמוֹן וּמַלְקוֹת מָמוֹנָא מְשַׁלַּם מִלְקָא לָא לְקֵי וּפְרִיךְ מָה לְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁכֵּן חַיָּב בָּהּ' דְּבָרִים וְאֵי מָמוֹנָא קָלָא הוּא שֶׁכֵּן הַתֵּר מִכְּלָלוֹ בב"ד וְהַשְׁתָּא אֵיךְ יִתְכֵּן לוֹמַר דְּקָלָא הוּא אִם כֵּן אִתְּגּוֹרֵי אִתְּגּוּר וי"ל דְּשָׁאנֵי הָתָם מִשּׁוּם דְּחַס רַחֲמָנָא אַהֶפְסֵד מָמוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: וְנִגְמַר דִּינוֹ לְעֲבֵרָה קַלָּה וְכוּ' תֵּימַהּ וְאַמַּאי נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה הָא הָוְיָא לַהּ עֲדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה דְּאִי מִתְּזְמִי סָהֲדֵי בָּתְרַאֵי לָא מִקַּטְלִי כֵּיוָן דְּבָלְאוּ סָהֲדוּתֵיהוּ גַּבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא כִּדְמוֹכַח בפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ה.) גַּבֵּי בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּחַד בְּשַׁבָּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְכוּ' וי"ל דְּהָכָא מַיְירֵי כְּגוֹן דְּהָוֵי עֲבֵרָה שְׁנִיָּה עָבַר בִּפְנֵי ב"ד דַּאֲפִילּוּ בְּעֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה מְחַיְּבִינַן לֵיהּ לְעֵיל בְּטָרְפָה מְשׁוּם וּבְעַרְתָּ הָרַע וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דְּאִי מִתְּזְמִי קָמַאֵי אוֹ מִתְכַּחֲשִׁי מְהַנֵּי סָהֲדוּתֵיהוּ דְּבָתְרַאֵי עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמּוֹרָה קָרֵינַן בֵּהּ:

אבלֹא תֵּימָא לֵיהּ לַאֲבוּהַּ הָכִי, דְּתַנְיָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה אָבִיו עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: "אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה", אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ: "אַבָּא, כָּךְ כְּתִיב בַּתּוֹרָה". סוֹף סוֹף הַיְינוּ הָךְ! אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ: "אַבָּא, מִקְרָא כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ הוּא". גד(א)מַתְנִי' מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב בְּשִׁשְּׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין – נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה. עָבַר עֲבֵירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת בְּגוֹן חֲמוֹתוֹ וְהִיא אֵשֶׁת אִישׁ: שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת – נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נִידּוֹן בַּזְּקֵנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּאָה עָלָיו. גְּמ' פְּשִׁיטָא! אֶלָּא, אִיתְּגּוֹרֵי אִיתְּגּוּר? ה"אָמַר רָבָא: הָכִי בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן שֶׁעָבַר עֲבֵירָה קַלָּה, וְנִגְמַר דִּינוֹ עַל עֲבֵירָה קַלָּה, וְחָזַר וְעָבַר עֲבֵירָה חֲמוּרָה. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: כֵּיוָן דְּנִגְמַר דִּינוֹ לַעֲבֵירָה קַלָּה, הַאי גַּבְרָא קְטִילָא הוּא. קָא מַשְׁמַע לַן. בְּעָא מִנֵּיהּ אֲבוּהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא מֵרַבָּה בַּר נָתָן: מְנָא הָא מִילְּתָא דַּאֲמוּר רַבָּנַן, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה? דִּכְתִיב: "וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם [וְגוֹ'] אֶל הֶהָרִים אָכַל וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא וְאֶל הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו". ב"וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם" – בְּסַיִיף, "אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא" – זוֹ אֵשֶׁת אִישׁ בְּחֶנֶק, "וְאֶל הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו" – זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה בְּסְקִילָה. וּכְתִיב: "מוֹת יוּמַת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה" – בְּסְקִילָה. מַתְקֵיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֵימָא כּוּלְּהוּ בְּסְקִילָה. "וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם" – זֶה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה דִּבְסְקִילָה, "אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא" – זוֹ נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה דִּבְסְקִילָה, "וְאֶל הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו" – זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה דִּבְסְקִילָה. אִם כֵּן, מַאי קָא מַשְׁמַע לַן יְחֶזְקֵאל? דִּלְמָא תּוֹרָה קָא מַהְדַּר. אִם כֵּן, אִיבְּעִי לֵיהּ לְאַהְדּוֹרַהּ כִּי הֵיכִי דְּאַהְדְּרַהּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ. ג"דָּרַשׁ רַב אַחָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "אֶל הֶהָרִים לֹא אָכָל"? שֶׁלֹּא אָכַל בִּזְכוּת אֲבוֹתָיו. "וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל"? שֶׁלֹּא הָלַךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. ד"וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא" – שֶׁלֹּא יָרַד לְאוּמָּנוּת חֲבֵירוֹ, "וְאֶל אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב" – שֶׁלֹּא נָהֲנָה מִקּוּפָּה שֶׁל צְדָקָה. וּכְתִיב: "צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה". כְּשֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַגִּיעַ לְמִקְרָא הַזֶּה, הָיָה בּוֹכֶה. אָמַר: מַאן דְּעָבִיד לְכוּלְּהוּ הוּא דְּחָיֵי, בַּחֲדָא מִינַּיְיהוּ – לָא? אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא, אֶלָּא מֵעַתָּה: "אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה", הָכִי נָמֵי בְּכוּלְּהוּ – אֵין, בַּחֲדָא מִינַּיְיהוּ – לָא? אֶלָּא: בְּאַחַת מִכָּל אֵלֶּה, הָכִי נָמֵי: בְּאַחַת מִכָּל אֵלֶּה. ה"עָבַר עֲבֵירָה. תַּנְיָא: כֵּיצַד אָמַר רַבִּי יוֹסֵי? נִידּוֹן בְּזִיקָה רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה עָלָיו. חֲמוֹתוֹ וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ – נִידּוֹן בַּחֲמוֹתוֹ. אֵשֶׁת אִישׁ וְנַעֲשֵׂית חֲמוֹתוֹ – נִידּוֹן בְּאֵשֶׁת אִישׁ. אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְרָבָא: חֲמוֹתוֹ וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ, נִידּוֹן בַּחֲמוֹתוֹ? לִידּוֹן נָמֵי אֵאִישׁוּר אֵשֶׁת אִישׁ! דְּהָא אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּאִישׁוּר מוֹסִיף.

אָמַר

מסורת הש"ס

א יבמות לב.; כריתות יד:

ב קידושין לב.

ג שבת יג.

ד תנא דבי אליהו רבה; מכות כד.

ה תוספתא סנהדרין; יבמות לב.; כריתות יד:

תורה אור השלם

וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעֹשֶׂה אַח מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה [יחזקאל יח, י]

הַכִּי: מַתְנִי' עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת בְּגוֹן חֲמוֹתוֹ וְהִיא אֵשֶׁת אִישׁ: שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׁתֵּי מִיתוֹת – נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נִידּוֹן בַּזְּקֵנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּאָה עָלָיו. גְּמ' פְּשִׁיטָא דְּבַחֲמוּרָה נִדּוֹן שֶׁהֲרֵי אַף בָּהּ נִתְחַיֵּב דְּהֵיכִי סָלְיָק אַדַּעְתָּן לְדוֹן בְּקַלָּה וְכִי אִתְּגּוֹרֵי אִתְּגַר בְּמָה שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת אִילּוּ לֹא עָבַר אֶלָּא עַל הַחֲמוּרָה הָיָה נִדּוֹן בָּהּ וַעֲכְשָׁו שֶׁהוֹסִיף לְעָבֵר עִמָּהּ עֲבֵרָה אַחֶרֶת נִדּוֹן בַּקַּלָּה: אָמַר רָבָא וַדַּאי אִי מִקַּמֵּי דַּאֲתָא לְקַמָּן עַבְדִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ לָא אִצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן כִּי אִצְטְרִיךְ לְמִתְנָיָא כְּגוֹן דְּנִגְמַר דִּינוֹ תְּחִלָּה לְקַלָּה סד"א וְכוּ': מְנָא הָא מִילְּתָא וְכוּ' וְאע"ג דְּנִגְמַר דִּינוֹ לְקַלָּה: בְּסְקִילָה דְּכָל דְּמַיְיהֶם בָּם בְּסְקִילָה דְּהֵיא חֲמוּרָה וְאִי דְּלָא נִגְמַר דִּינוֹ קֹדֶם לָכֵן לֹא אִצְטְרִיךְ קְרָא לְאַשְׁמוּעִינַן: בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְקָרֵי לֵהּ שׁוֹפֵךְ דָּם עַל שֵׁם שֶׁסּוֹפוֹ לִשְׁפּוֹךְ כִּדְאָמְרִי' (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דף עב.) שֶׁעוֹמֵד בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וְכוּ': דְּאַהְדְּרֵהּ מֹשֶׁה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: אֶל הֶהָרִים לֹא אָכַל סִיפֵּהּ דִּקְרָא צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה לוֹמַר זֶה צַדִּיק גָּמוּר וע"כ מִשּׁוּם דְּלֹא עָבִיד הָנֵי לְאו צַדִּיק הוּא אִם עָבַר עֲבֵרוֹת אֲחֵרוֹת אֲבָל לְאו כְּמִשְׁמָעוֹתֵיהּ מִדְּרִישׁ: אֶל הֶהָרִים לֹא אָכַל שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה עַל אֲבוֹתָיו מִתּוֹךְ שֶׁהוּא חָסִיד: שֶׁלֹּא נָהֲנָה מִקּוּפָּה שֶׁל צְדָקָה שֶׁהוּא דָּבָר גָּנַאי לְאָדָם הֶגְיוֹן: בְּזִקָּה הָרִאשׁוֹנָ' בְּאוֹתוֹ אִסּוּר שֶׁחָזַק וְזֶה תְּחִלָּה לְהִזָּהֵר בּוֹ וְלִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ הוּא נִדּוֹן אֲבָל לֹא בְּאִסּוּר הַבָּא עָלָיו אַחֲרוֹן אע"פ שֶׁהוּא חָמוּר דְּקָסָבַר ר' יוֹסֵי אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר וְאַפִּי' חָמוּר עַל הַקַּל הִלְכָךְ אֵין כָּאן שְׁתֵּי מִיתוֹת: חֲמוֹתוֹ וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ כְּגוֹן נָשָׂא בַּת אַלְמָנָה וְנֶאֱסְרָה אִמָּהּ מִשּׁוּם חֲמוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת וְנֶאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה בְּשֶׁרָפָה דְּהֵיא קָדְמָה אֲבָל אִם הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ וְנַעֲשֵׂית חֲמוֹתוֹ הוֹאִיל כְּשֶׁנִּשֵּׂאת בְּתָהּ כְּבָר הָיְתָה זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ תּוּ לָא חָיֵל אִסּוּר חֲמוֹתוֹ מֵאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ וְאֵינוֹ נִדּוֹן אֶלָּא בְּחֶנֶק: דְּאָמַר ר' אַבָּהוּ בִּיבָמוֹת בְּפ' ד' אֲחִין: מוֹדֶה ר' יוֹסֵי בְּאִסּוּר מוֹסִיף וּמְחַדֵּשׁ דָּבָר עַל הָאִשָּׁה הַהוֹאת לֶאֱסֹר בָּהּ דָּבָר חָדָשׁ (או) לְאָסְרָהּ עַל מִי שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו מִתְּחִלָּה כְּגוֹן הָכָא כְּשֶׁהָיְתָה אַלְמָנָה וְהִיא חֲמוֹתוֹ הָיְתָה אֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם חֲמוֹתוֹ וּמַתֶּרֶת לְכָל אָדָם וּכְשֶׁנַּעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ הוֹסִיף בָּהּ הַשֵּׁם הַזֶּה אִסּוּר שֶׁאֲסָרָהּ לְכָל הָעוֹלָם וְכִי הַאי גַּוְנָא מוֹדֶה ר' יוֹסֵי דְּאִסּוּר חָל עַל אִסּוּר מִגּוֹ דְּחַיֵּל אַכַּלָּא עַלְמָא שֶׁהָיְתָה מֻתֶּרֶת לָהֶם עַד עַכְשָׁו חַיֵּל נָמֵי אַהַאי וְאע"פ שֶׁאֲסוּרָה לוֹ וְעוֹמֶדֶת:

עין משפט נר מצוה

א טוש"ע יו"ד סי' רמ סעי' י:

ב מיי' פו"ר מהל' ממרים הל' יא:

ג סמג עשין צט:

ד מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

ה סמג עשין צט:

ו מיי' פי"ד מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ד:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין קה:
ב מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
ג סמג עשין קה:
ד מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
ה סמג עשין קה:
ו מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
ז מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ה:
ח מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
ט סמג לאוין קסג:
י מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ח:
יא סמג לאוין קסג:
יב מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ח:
יג סמג לאוין קסג:
יד מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ח:
טו סמג לאוין קסג, סמג לאוין קה:
טז מיי׳ פד׳ מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל׳ ח:
יז מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ד:
יח סמג לאוין קה, סמג לאוין קיב, סמג עשין קה, סמג לאוין סט, טוש״ע חו״מ סי׳ תכה סעי׳ ד:
יט מיי׳ פי״א מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
כ מיי׳ פי״ב מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ד:
כא מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:
כב מיי׳ פד׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ ב:
כג מיי׳ פט׳ מהל׳ ביאת מקדש הל׳ א:
כד סמג עשין קה:
כה מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ו:

מסורת הש״ס

א לקמן פב:
ב יבמות סד:
ג תוספתא סנהדרין
ד יומא נח:
ה קוהלת רבה
ו לעיל מ.

תורה אור השלם

[תהילים לד, כב]
[קהלת ט, יב]
[ישעיהו ל, כ]
[פירושי רד״צ הופמן על שמות כא:כט, ד]
[במדבר ד, ז]
[במדבר ד, כ]
[איוב כ, טו]

(יבמות סד: ושם) אֲמָרִינַן נְשׁוֹאֵין וּמַלְקִיּוֹת כְּרַבִּי מֵשׁוּם דְּסָתַם לָן תְּנָא כְּוָותֵהּ דְּמֵי שֶׁלָּקָה וְנָשָׂא וְכוּ' וְי"ל דְּרַב יוֹסֵף דְּהָתָם סָבַר מַלְקִיּוֹת מְחַזְּקוֹת וְאע"ג דְּאִשְׁתְּחַן תַּנָּא דְּאִית לֵהּ עֲבֵרוֹת מְחַזְּקוֹת בְּבָרַיְתָא דְּסַמּוּךְ הָתָרוּ בּוֹ וְשָׁתַק הָתָרוּ בּוֹ וְהִרְכִּין רֹאשׁוֹ דְּהָתָם מַלְקוּת לֵיכָּא מִכָּל מָקוֹם מִשְׁמַע לֵיהּ דְּמֵתְנִי' סְבָרָה מַלְקִיּוֹת מְחַזְּקוֹת מִדְּקָתָנֵי מִי שֶׁלָּקָה אִי נַמִי סָבַר כְּפִי צְרִיכָה הָתָרְאָה וְעַד דְּמַחְזֵק בְּתְלָת אוֹ בְּתִלְתָּא אֵין מִתְרִין בּוֹ לְכְפָּה הִלְכָךְ אִם אִיתָא דְּתִלְתָּא זִמְנֵי הָוְיָא חֲזָקָה עַד רְבִיעִית אֵין כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכְפָּה קַדְמוֹכוֹ בְּסָמוּךְ וּקְצַת תֵּימָה אֲמַאי מַתְרִין בּוֹ לְכְפָּה בַּשְּׁנִיָּה לַר' וּבַשְּׁלִישִׁית לְרַשְׁבָּ"ג שֶׁאִם יַעֲבֹר אַחַר כָּךְ יְהֵא מַחְזִק וְיִכְנְסוּהוּ לְכְפָּה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין מְחַזְּקוֹ כְּפָה עַד שֶׁיְּהֵא מַחְזִק לַעֲבֹר בְּהַתְרָאַת מַלְקוֹת הִלְכָךְ אִי מִתְרִינַן בֵּהּ אַכְּפָּה לְחוּדֵהּ לָא סָגֵי בְּהָכִי וְאִי מִתְרִינַן בֵּהּ אַמַּלְקוּת וְאַכְּפָּה הָא לָא עָבְדִינַן בֵּהּ תְּרֵתֵי: וּמַר סָבַר מַלְקִיּוֹת מְחַזְּקוֹת פְּי' בְּקוּנְטְרָס לֹא הָחֲזַק עַד שֶׁיִּלָּקֶה ג' מַלְקִיּוֹת וְכֵיוָן דְּלָקֶה עַל הַשְּׁלִישִׁית אע"ג דְּהַשְׁתָּא אִתַּחֲזַק רָשָׁע לָא מְעַיְּלִינַן לֵיהּ לְכְפָּה דִּבְתְרֵי דִּינֵי לָא דַּיְנִינַן לֵיהּ וְעַל חֲנָם דָּחֲק לְפָרֵשׁ כֵּן דְּמַלְקִיּוֹת מְחַזְּקוֹת הָיְנוּ שֶׁאֵין מִתְיַסֵּר אע"פ שֶׁהִלְקוּהוּ ב' וְג' פְּעָמִים וְאֵינוֹ נִמְנָע מִלַּעֲבֹר שׁוּב לֹא יִתְיַסַּר:

(א)אָמַר לֵיהּ: אַדְּא בְּרִי, בִּתְרֵי קְטָלֵי קְטָלַתְּ לֵיהּ? (ב)מַתְנִי' מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה, בֵּית דִּין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה, וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִין עַד שֶׁכְּרֵיסוֹ מִתְבַּקַּעַת. (ג)גְּמָ' מִשּׁוּם דְּלָקָה וְשָׁנָה, בֵּית דִּין כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: הָכָא בְּמַלְקִיּוֹת שֶׁל כְּרֵיתוֹת עָסְקִינַן, דְּגַבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא, וְקָרוֹבֵי הוּא דְּלָא מִיקָּרַב קְטָלֵיהּ. וְכֵיוָן דְּקָא מְוַותַּר לֵהּ לָנָפְשֵׁיהּ, מְקָרְבִינַן לֵיהּ לְקָטְלֵיהּ עִילָּוֵיהּ. (ד)אָמַר לֵיהּ רַבִּי יַעֲקֹב לְרַבִּי יִרְמְיָה בַּר תַּחְלִיפָא: תָּא אֶסְבְּרָא לָךְ, בְּמַלְקִיּוֹת שֶׁל כָּרֵת אַחַת, אֲבָל שֶׁל שְׁתַּיִם וְשֶׁל שָׁלֹשׁ כְּרֵיתוֹת – אִיסּוּרֵי הוּא דְּקָא טָעִים, וְלָא מְוַותַּר כּוּלֵּי הַאי. מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה. שָׁנָה אַף עַל גַּב דְּלָא שִׁילֵּשׁ. לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל? דְּאִי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הָא אָמַר: עַד תְּלָת זִימְנֵי לָא הָוְיָא חֲזָקָה. אָמַר רָבִינָא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, קִסְבָר עֲבֵירוֹת מַחְזִיקוֹת. (ה)מֵיתִיבִי: עָבַר עֲבֵירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת, פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, וּשְׁלִישִׁית כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית מַלְקִין אוֹתוֹ, בְּרְבִיעִית כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה. מַאי לָאו דְּכוּלֵּי עָלְמָא מַלְקִיּוֹת מַחְזִיקוֹת, וּבְפָלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי? (ו)לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְהָכָא בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי: דְּמָר סָבַר עֲבֵירוֹת מַחְזִיקוֹת, וּמָר סָבַר מַלְקִיּוֹת מַחְזִיקוֹת. (ז)וְהַדְתַנְיָא: הִתְרוּ בּוֹ וְשָׁתַק, הִתְרוּ בּוֹ וְהִרְכִּין רֹאשׁוֹ – פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה מַתְרִין בּוֹ, שְׁלִישִׁית – כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית מַתְרִין בּוֹ, בְּרְבִיעִית – כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה. וְהָתָם, מַלְקוּת לֵיכָּא. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אָמַר רַבִּינָא: בְּכִיפָּה צְרִיכָה הַתְרָאָה קָמִיפַּלְגִי. (ח)וּמַאי כִּיפָּה? אָמַר רַב יְהוּדָה: מְלֵא קוֹמָתוֹ. וְהֵיכָא רְמִינָא? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה". (ט)וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב "כִּי [גַּם] לֹא יֵדַע הָאָדָם אֶת עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה"? מַאי "מְצוֹדָה רָעָה"? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: חַכָּה. (י)"מַתְנִי' הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ. (יא)גְּמָ' מִנָּא יָדְעִינַן? אָמַר רַב: בְּעֵדוּת מְיוּחֶדֶת. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֶׁלֹּא בְּהַתְרָאָה. (יב)וְרַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי: כְּגוֹן דְּאִיתְּכְחוּשׁ בִּבְדִיקוֹת וְלָא אִיתַּכְחוּשׁ בַּחֲקִירוֹת, כְּדְתָנֵן: מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעוּקְצֵי תְאֵנִים. (יג)וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ. מַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי: נוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ, וּמַאי שְׁנָא הָתָם דְּקָתָנֵי: מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִין עַד שֶׁכְּרֵיסוֹ מִתְבַּקַּעַת? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אִידֵּי וְאִידֵּי נוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ עַד שֶׁיּוּקְטַן מַעְיָינוֹ, וַהֲדַר מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִין עַד שֶׁכְּרֵיסוֹ מִתְבַּקַּעַת. (יד)מַתְנִי' הַגּוֹנֵב אֶת הַסַּקְוָה, וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם, וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית – קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. כֹּהֵן שֶׁשִּׁמְּשׁ בְּטוּמְאָה – אֵין אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אֶלָּא פִּרְחֵי כְהוּנָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה וּמְפַצִּיעִין אֶת מוּחוֹ בְּגִזְרִין. זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ – רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בְּחֶנֶק, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּידֵי שָׁמַיִם. (טו)גְּמָ' מַאי סַקְוָה? אָמַר רַב יְהוּדָה: כְּלִי שָׁרֵת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאֶת קְשׂוֹת הַנָּסָךְ". וְהֵיכָא רְמִינָא? "וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ". תָּנֵי רַב יוֹסֵף: יָכֹה קוֹסֵם אֶת קוֹסְמוֹ. רַבָּנַן, וְאִיתֵּימָא רַבָּה בַּר מָרִי, אָמְרִי: יַכֶּהוּ קוֹסֵם לוֹ וּלְקוֹנוֹ וּלְמַקְנוֹ. וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית, בְּעָא מִינֵּיהּ רַב כָּהֲנָא מֵרַב: אָפְּלוּ תַּיְמָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קִסְבַר עֲבֵירוֹת מְחַזְּקוֹת. תֵּימָה דְּבָסוֹף פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אָמַר לֵהּ אַדָּא בְּרֵי בְּתֵרֵי קְטָלֵי קְטַלְתְּ לֵהּ בְּתֵימְיָהָה אֲמַת שְׁחָלוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו וַעֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת הוּא נִדּוֹן בַּחֲמִשָּׁה דְּחָמוּרָה וְהֵיאַךְ אַתָּה בָּא לְדוּנוֹ אַף בְּאֵשֶׁת אִישׁ וְכִי תַּהֲרָגְנוּ שְׁתֵּי פְּעָמִים וְכִי חַיֶּל אֵשֶׁת אִישׁ אֲחָמוֹתוֹ לְרַבִּי יוֹסֵי לְעִנְיַן שׁוֹגֵג הוּא וּלְהָהַיְיבָהּ שְׁתֵּי חַטָּאוֹת: מַתְנִי' מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה שֶׁלָּקָה שְׁתֵּי פְּעָמִים עַל שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת: גְּמ' שֶׁל כְּרֵיתוֹת לְאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת וְהָתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוֹת: דְּגַבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא בִּידֵי שָׁמַיִם יִכָּרֵת וְהָכְתִיב: וְקָרוֹבֵי הוּא דְּלָא מִיקָּרַב קְטָלֵיהּ עֲדַיִן לֹא נִתְקָרְבָה מִיתָתוֹ: דְּמִוַּתַּר נַפְשֵׁהּ דְּמִפְקִיר עֶצְמוֹ לַעֲבֵרוֹת: שֶׁל כָּרֵת אַחַת שֶׁעָבַר אוֹתָהּ בְּעֵדָה עַצְמָהּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל הַשְּׁתַּיִם לוֹקֶה וּבַשְּׁלִישִׁית יִכָּנְסוּהוּ לְכִפָּה: דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: עֲבֵרוֹת מַחְזִיקוֹת אוֹתוֹ בְּחֶזְקַת רָשָׁע הוּא וּבְהַתְרָאָה וְלֹא מַלְקוּת הִלְכָךְ בַּשְּׁלִישִׁי כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה דְּהָא אִתַּחֲזַק לֵיהּ בְּשָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: מֵיתִיבִי לְרַבִּינָא דְּמַהְדַּר לְאוֹקוֹמֵהּ לְמַתְנִי' כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מִכְּלָל דְּת"ק לָאו כְּרַשְׁבָּ"ג: וּמַר סָבַר לֹא הָחֲזַק עַד שֶׁיִּלָּקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת וְכֵיוָן דְּלָקֵי עַל הַשְּׁלִישִׁית אע"ג דְּאִתַּחֲזַק הַשְׁתָּא רָשָׁע לָא מְעַיְּלִינַן לֵיהּ לְכִפָּה דִּבְתְרֵי דִּינֵי לָא דַּיְנִינַן לֵיהּ: הִתְרוּ בּוֹ וְשָׁתַק שֶׁהֲרָאָה בְּעַצְמוֹ כְּמִקַּבֵּל הַתְרָאָה וּמֵיהוּ לֹא הֵתִיר עַצְמוֹ לְמַלְקוּת בְּהָדֵיא וְכֵן בְּהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ וְרֵמֵז שֶׁהוּא מְקַבֵּלָה אע"פ דְּלָא לָקֵי בְּהַתְרָאוֹת כִּי הֵנֵי דְּלָא הֵתִיר עַצְמוֹ לְמַלְקוּת מ"מ הַתְרָאוֹת נִינְהוּ לְהַחֲזִיקוֹ רָשָׁע וּפַעַם רִאשׁוֹנָה מַתְרִין בֵּהּ וְשָׁבְקִינַן לֵיהּ וְכֵן בְּעַבֵּרָה שְׁנִיָּה וְשָׁבְקִינַן לֵיהּ וּבַשְּׁלִישִׁית מַתְרִין בֵּהּ לְמַלְקוֹת וְכוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה עָלֶיהָ שֶׁהֲרֵי הֶחֱזֵק רָשָׁע בִּשְׁלֹשׁ עֲבֵרוּ' שֶׁל הַתְרָאַת מַלְקוּת: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר וְכוּ' וְהָא הָכָא מַלְקוּת לֵיכָּא דְּלָא הֵתִיר עַצְמוֹ לְמַלְקוּת שֶׁהֲרֵי שָׁתַק דְּנִימָא טַעְמָא דְּאַבָּא שָׁאוּל מִשּׁוּם דְּמַלְקִיּוֹת מַחְזִיקוֹת וְלֹא הֶחֱזֵק עַד שֶׁיִּלָּקֶה וְכֵיוָן דְּלָקָה עַל הַשְּׁלִישִׁית לֹא עָיֵל לֵיהּ לְכִפָּה: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי וְהָא לָא לְרַבִּינָא מוֹתֵב דְּהָא לְרִידַן נַמֵּי קַשְׁיָא דְּבִפְלָגְתָּא דְּרַבִּי וְרַשְׁבָּ"ג לֹא מַצִינוּ לְאוֹקוֹמֵהּ דְּהָא ע"כ עֲבֵרוֹת מַחֲזִיקוֹת סְבִירָא לְהוּ דְּהָא אֵין כָּאן מַלְקוּת וְאַמַּאי בְּעֵי אַבָּא שָׁאוּל רְבִיעִית: אָמַר רַבִּינָא בֵּין הָכָא בֵּין בְּמַתְנִיתִין קַמְיְיתָא בְּכִפָּה צְרִיכָה הַתְרָאָה קָא מִפַּלְגִי וּדְכוּלֵּי עָלְמָא כְּרַשְׁבָּ"ג וְלֹא הֶחֱזֵק עַד שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת מַלְקוּת אוֹ בְּפִיו אוֹ בְּשָׁתִיקָה אוֹ בְּהַרְכָּנַת רֹאשׁ וְקָמִפַּלְגִי בְּכִפָּה אִי צְרִיכָה הַתְרָאָה ת"ק סָבַר כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזֵק רָשָׁע עַל שָׁלֹשׁ הַתְרָאוֹת שֶׁל מַלְקוֹת כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וְאע"פ שֶׁלֹּא הַתְרָה עַל כָּךְ וְאַבָּא שָׁאוּל סָבַר עַל ג' הַתְרָאוֹת שֶׁל מַלְקוֹת הֶחֱזֵק רָשָׁע וְלֹא עַל הַשְׁתָּיִם וּמַהֶשְׁתָּא בְּעֵינַן עֲבֵרָה רְבִיעִית לְהַתְרוֹת בּוֹ אִם תַּעֲבֹר תִּכָּנֵס לְכִפָּה: מְלֵא קוֹמָתוֹ גּוּבְהוֹ: וְהֵיכָא רְמִינָא וְדִאי הָלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא הַהוּ עִנְיָנָא דְּכִפָּה וּמֵיהוּ הֵיכָא רְמִינָא מִקְּצָת: תְּמוֹתַת רָשָׁע רָעָה מִי שֶׁהֶחֱזֵק רָשָׁע תְּמִיתָתוֹ רָעָה אֶלָּמָא מֶחֱזֵק רָשָׁע בַּר מִיתָה הוּא: בִּמְצוּדָה רָעָה אִידֵּי דְּאִידֵּי הָכָא רֵישׁ לָקִישׁ בְּהַאי קְרָא מְיַתְּנִין לְאִידֵךְ דְּרֵישׁ דר"ל: מַאי מְצוּדָה רָעָה חַכָּה אמ"ו בְּלַע"ז שֶׁהוּא רַע וְחַלָּשׁ וְקַטָּן וְאוֹחֵז בּוֹ דָּגִים גְּדוֹלִים פִּתְאוֹם וְאֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לַנֶּאֱחָז בְּרֶשָׁתוֹת ע"י מַאֲרַב וְתַחְבּוּלוֹת: מַתְנִי' שֶׁלֹּא בְּעֵדִים שֶׁלֹּא נִתַּן לב"ד לְהָרְגוֹ: לָחֶם צָר לְקַמָּן בְּעֵי מַאי שְׁנָא בְּכִפָּה קַמְיְיתָא: גְּמ' מִנָּא יָדְעִינַן הוֹאִיל וְלֵיכָּא עֵדוּת: בְּעֵדוּת מְיֻחֶדֶת דְּשָׁנִים מְעִידִין עָלָיו וְעֵדוּתָן אֲמֶת אֲבָל שְׁאֵין מֵיתָתוֹ מְסוּרָה לב"ד כְּגוֹן שָׁנִים רוֹאִין אוֹתוֹ אֶחָד מַחֲלוֹן זֶה וְאֶחָד מַחֲלוֹן זֶה דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דף ו:) דְּלָא מִקְטָל עָלֵיהּ וּמֵיהוּ הָכָא תְּנַיְנַן דְּעַיֵּל לְכִפָּה אֲבָל עַל פִּי עֵד א' מוֹצִיא דִּבָּה בְּעַלְמָא הוּא: בְּעַקְצֵי תְּאֵנִים בְּדִיקוֹת יְתִירָא הוּא וּנְהֵי דְּבָן זַכַּאי פְּטַר לֵיהּ בְּהַהוּא הַכְחָשָׁה מִקָּטְלָא מִיהוּ עֵדוּת אֲמֶת הוּא וְעַיֵּל לְכִפָּה: מַעְיָנוֹ בְּנֵי מֵעָיו: וְהַדַּר מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִין שֶׁנּוֹפְחִין בְּתוֹךְ מֵעָיו וּמִתּוֹךְ שֶׁהַקֶּטֶן מַעְיָנוֹ הוּא נִבְקָע: מַתְנִי' הַקַּסְוָה מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא: אֲרַמִּית בַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים: קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין הַמִּתְקַנְּאִין קִנְאַתוֹ שֶׁל מָקוֹם פּוֹגְעִין בּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאִין אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲבָל לְאַחַר מִכָּן אֵין מֵיתָתוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין וְהַלָּכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הוּא: פּוֹגְעִין מְמֵיתִין כְּמוֹ לְךָ וּפָגַע בּוֹ (מלכים א ב':כ"ט): גִּזְרִין פְּקָעִין אשעל"ש בְּלַע"ז: גְּמ' וְהֵיכָא רְמִינָא דְּשָׁלְטָא אֶת הַקֹּדֶשׁ לְשׁוֹן גִּנְבָּה שֶׁמְּבָלְעִין וּמַחְבִּיאִין וְרַמָּז בְּעַלְמָא הוּא וְלָא מִקְרָא נָפֵק דְּעִקַּר קְרָא בְּלוֹיִם כְּתוּב שֶׁהֲזָהִירוּ שֶׁלֹּא לִרְאוֹת בְּסִלּוּק מִסְעוֹת בְּשָׁעַת הַכְנָסַת כֵּלִים לְנַרְתֵּק שֶׁלָּהֶן שֶׁהָיוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מְכַסִּין הָאָרוֹן וְהַמִּזְבְּחוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם וּבְא אַהֲרֹן בְּנָסָעַם וְהוֹרִידוּ: יָכֶה קוֹסֵם אֶת קוֹסְמוֹ שֶׁמְּקַלֵּל כְּלָפֵי מַעְלָה קוֹסְמִים הָאֵלּוּ בְּלִבּוֹ (סֵפֶר הַמִּקַּלֵּל דְּקָא מְחַשֵּׁב לֵיהּ) הַאי קוֹסֵם בְּעִינְיוֹ שֶׁהוּא רָאוּי וְיֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְקַלֵּל בּוֹ: יַכֶּהוּ קוֹסֵם מְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר יַכֶּהוּ הַקּוֹסֵם הַזֶּה: לוֹ וּלְקוֹנוֹ וּלְמַקְנוֹ דְּהַיְנוּ כְּלָפֵי מַעְלָה שֶׁהוּא קוֹנֶה אֶת הָעוֹלָם וּמַקְנֶה לְבְרִיּוֹתָיו אֶת טוּבוֹ:

מסורת הש"ס

א ברא‍שית רבה

ב ספרא אחרי מות פרק יג גּ; שבת נה:; מסכת דרך ארץ רבה ג לקמן קד.

ד עבודה זרה לו:

ה שבועות ל:; ברכות יט:; עירובין סג.

תורה אור השלם

בְּגֻדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִַם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה [מלאכי ב, יא]

אֲכֵן בְּגֻדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וגו' [ירמיהו ג, כ]

וְאֶת־זֶכֶר לֹא תַשְׁכִּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֲבָה הִוא [ויקרא יח, כב]

לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל [דברים כג, יח]

יְקָרַת יְהוֹה לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנָה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וגו' [מלאכי ב, יב]

קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהָשְׁלַךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם [ירמיהו כב, יט]

וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב וַתִּקְרֶאן וגו' [במדבר כה, א-ט]

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אַנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל וגו' [במדבר כה, ה]

וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי וגו' [במדבר כה, ו]

וַיֵּרֶא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֲדָה וַיִּקַּח וגו' [במדבר כה, ז]

אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה [משלי כא, ל]

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קיב, טוש"ע אה"ע סי' טז סעי' ב:

ב מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ו:

ג טוש"ע אה"ע סי' טז סעי' ב:

ד מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ו:

ה סמג לאוין קיב, טוש"ע אה"ע סי' טז סעי' א:

ו מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ב:

ז סמג לאוין קיב, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' ד:

ח מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח:

ט סמג לאוין קיב, טוש"ע חו"מ סי' תכה סעי' ד:

י מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח:

יא סמג עשין ז, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' יא:

יב מיי' פח' מהל' תלמוד תורה הל' ג:

לֹא פֻּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין מַהוּ עָנֹשׁ בְּדָבָר: אֲנַשְׁיָה רַב לְגַמְרֵהּ שְׁכַח מֵה שְׁנָמַר מֵרַבּוֹ בְּדָבָר זֶה וְלֹא יָדַע לְהֲשִׁיבוֹ: וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְאֶת וְכָר וְגוֹ' סִיפָּא דִּקְרָא תּוֹעֲבָה הִיא: זוֹנָה מֻפְקֶרֶת וְאַפֵּי' יִשְׂרְאֵלִית: קֹדֶשׁ מְפֻקָּיר קְדֻשָּׁתוֹ וְהוֹלֵךְ לְרַדּוֹף זוֹנוֹת קְדֵשָׁה מְחֻלֶּלֶת קְדֻשָּׁתָהּ וְכֵן קֹדֶשׁ מְחֻלֶּל קְדֻשָּׁתוֹ: כָּתוּב עַל גַּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים מְשׁוּם ר' חִיָּא בַּר אַבּוּיָה נְקַט לָהּ: זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת נְקֵמָה נַעֲשֵׂית בָּהּ כְּבָר וְעוֹד אַחֶרֶת תַּעֲשֶׂה בָּהּ: וְקָנוֹ דַּר' פְּרִידָא הוּא ר' חִיָּא בַּר אַבּוּיָה וְהֵכִי אָמְרִי' בְּחַלָּק: נְבוּג בְּצִבְצָה וְיָצְאָה מִקְבּוּרָתָהּ: קְבוּרַת חֲמוֹר מְשֻׁלָּךְ בְּרָחוֹבוֹת: בְּסִפְסָא אַרְגִּז: לְשִׁיבְבָתָהּ לְשָׁכָנוֹתֶיהָ: דְּלָא קָא מִנְּשֵׁי לָהּ אֵינָהּ נִשְׂכַּחַת מִלְּבוֹ: שְׁגַרְתָּהּ לְתַנּוּרָא הִסְּיקָה אֶת הַתַּנּוּר: חֵיב עֲלֵיהָ כְּלוֹמַר נַעֲנַשׁ בָּהּ מִשּׁוּם כָּל אִלּוּ: נְדָה אע"פ שֶׁדָּם כּוּתִית כְּדָם בְּהֵמָה מִכָּל מָקוֹם מְאוּס וְחָלוּל לְקַדֵּשׁת הַשֵּׁם הוּא: שִׁפְחָה שֶׁהִיא כְּשִׁפְחָה אֲצִלּוֹ שֶׁכְּנָסָת יִשְׂרָאֵל גְּבִירָה נִקְרֵאת: עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים לֹא תִתְחַתֵּן בָּם כִּי יְסִיר וְגוֹ' כָּל הַמְסִירוֹת אֶת הַלֵּב בְּמַשְׁמָע וּמִיהוּ לָאו דְּלָא תִּתְחַתֵּן לֵיכֵּא דְּאוֹרְיְתָא דְּדָרֵךְ חֲתֻנּוֹת מַשְׁמַע וּבִית דִּינוֹ שֶׁל חַשְׁמוֹנַאי גָּזְרוּ דִּלְפָרוֹשׁ מִנָּהּ מִשּׁוּם כָּל הֲנֵי: א"א וְלָאו מִמַּשׁ דִּקְדּוּשִׁין לֵית לְהוּ וּמִיהוּ לֹא"א פְּמִיא וְחַיָּב לִפְרֹשׁ הֵימֶנָּה שֶׁלֹּא כְּאִילּוּ מִתְחַתֵּן בְּעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: ״וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר״. וְכִי בַּת יֵשׁ לוֹ לְאֵל נֵכָר? אֶלָּא זֶה הַבָּא עַל הַגּוֹיָה. [ג]וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבּוּיָה: כָּתוּב עַל גַּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. זְקִינוֹ דְּרַבִּי פְּרִידָא אַשְׁכַּח דַּהֲוָת שַׁדְיָא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, וַהֲוָה כָּתוּב עִילָּוֵיהּ ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. קַבְּרָהּ וַהֲדַר גְּבוּג, קַבְּרָהּ וַהֲדַר נְבוּג. אֲמַר: הַאי גּוּלְגֶּלְתָּא דִּיהוֹיָקִים, דִּכְתִיב בֵּיהּ ״קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהָשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם״. אֲמַר: מַלְכָּא הוּא, וְלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְבַזּוֹיֵי. שַׁקְלֵהּ, כַּרְכֵהּ בְּשִׁירְאֵי, וְאוֹתְבֵיהּ בְּסִיפְטָא. אֲתַאי דְּבֵיתְהוּ, חֲזַיְתֵהּ. נְפַקַת, אֲמַרָה לְהוּ לְשִׁיבְבָתְהָא. אֲמְרִי לַהּ: הַאי דְּאֵיתְתָא קַמַּיְיתָא הִיא, דְּלָא קָא מִנְּשֵׁי לַהּ. שְׁגַרְתָּא לְתַנּוּרָא וְקַלְתָּהּ. כִּי אֲתָא, אֲמַר: הַיְינוּ דִּכְתִיב עִילָּוֵיהּ: ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. [ד]כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: בֵּית דִּינוֹ שֶׁל חַשְׁמוֹנַאי גָּזְרוּ, הַבָּא עַל הַגּוֹיָה חַיָּיב מִשּׁוּם נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, אֵשֶׁת אִישׁ. [ה]כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: מִשּׁוּם נשג"ז – נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, זוֹנָה. אֲבָל מִשּׁוּם אִישׁוּת לֵית לְהוּ. וְאִידַּךְ: נְשַׁיְיהוּ לָא מַפְקְרֵי וְלָא מַחֲבֵי מִשּׁוּם זוֹנָה הִקְשָׁה ה"ר מֹשֶׁה מִפּוֹנְטוֹיז"א מֵהָא דְּאָמַר פָּרָק הַבָּא עַל יְבָמְתּוֹ (יְבָמוֹת סא. וְשָׁם) אֵין זוֹנָה אֶלָּא גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת וכ"ש כּוּתִית וְ"ל דְּכֵיוָן דְּכְתִיב זוֹנָה לֹא יִקַּח לֹא מַחֲיֵב מִשּׁוּם זוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ לְקוּחִין כְּגוֹן גִּיּוֹרֶת דְּתַפְסֵי קִדּוּשֵׁי אֲבָל כּוּתִית לֹא וְעוֹד מִשְׁמַע קְרָא דְּאֲרֵי בְּהֲהִיא דְּשָׁרְיָא לְיִשְׂרָאֵל וַאֲסִירָה לְכֹהֵן לְאַפּוֹקֵי כּוּתִית דַּאֲסוּרָה לְתַרְוַיְהוּ וּמִיהוּ קָשֶׁה דִּבְפֶרֶק כָּל הָאֲסוּרִין (תְּמוּרָה כט. וְשָׁם) קָאָמַר רָבָא בְּכֹהֵן הַבָּא עַל כּוּתִית וְרַבִּי לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם זוֹנָה מִדְּאוֹרַיְתָא וְדַחַק הוּא לְאוֹקְמֵי שְׁמַעְתָּא דְּהָכָא כְּאַבַּיֵי וְעוֹד קָשֶׁה דִּבְפֶ' עֶשְׂרָה יוּחְסִין (קִדּוּשִׁין דף עח.) פְּלִיגִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְר"ש בְּגִיּוֹרֶת לְכֹהֵן וְאַפֵּי' לְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא שָׁרֵי אֶלָּא בְּנִתְגַּיְּרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שְׁנִזְרְעוּ בְּתוֹלֶיהָ בְּיִשְׂרָאֵל אֲבָל כּוּתִית לֹא וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּהָכָא שְׁמַעְתָּא בְּמִשְׁפָּחָה שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה וַאֲפִילּוּ אֵינָהּ מְשֻׁחְרֶרֶת לֹא לְקֵי מִדְּאוֹרַיְתָא מִסְפֵּיקָא אֲבָל וַדַּאי בְּעוּלָה לוֹקָה מִדְּאוֹרַיְתָא קִרְבָּא בְּתִמְוּרָה וְהַהִיא דְּקִדּוּשִׁין אע"ג דְּמִדְּאוֹרַיְתָא אֲסוּרָה לְאו מִשּׁוּם זוֹנָה מִתַּסְרָה אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב וְכֵן מִשְׁמַע בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק בָּתְרָא דְּקִדּוּשִׁין דא"ר יַעֲקֹב בַּר אִידִי בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מַעֲשֶׂה בְּמִשְׁפָּחָה בַּדָּרוֹם שֶׁהָיוּ קוֹרִין עָלֶיהָ עַרְוַת וְשָׁלַח רַבִּי אֶת ר' רוֹמָנוֹס לְבָדְקָהּ וּמְצָא שֶׁנִּתְגַּיְּרָה זְקֵנָתָהּ פְּחוּתָה מִבַּת ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְהִכְשִׁירָהּ רַבִּי לְכָהֳנָה רַב הוֹשַׁעְיָא אָמַר קְרֵי שִׁמְעוֹן הַכַּשְׁרָהּ א"ר זְעִירָא דִּבְרֵי הַכֹּל הוּא דא"ר זְעִירָא בְּשֵׁם רַב אַדָּא בַּר אֲחָוָה ר' יִדִּין מְטוּ בָּהּ בְּשֵׁם רַב ר' אַבָּהוּ בְּשֵׁם ר' יוֹחָנָן וְלַד בּוֹגֶרֶת כְּשֵׁר שֶׁהִיא בְּלֹא תַעֲשֶׂה וּבָא מִכֹּחַ עֲשֵׂה וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקַּח וְלֹא בּוֹגֶרֶת כָּל לֹא תַעֲשֶׂה הַבָּא מִכֹּחַ עֲשֵׂה עֲשֵׂה הוּא וְדִכְוָותָהּ כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמִּיו וְלֹא גִּיּוֹרֶת כָּל לֹא תַעֲשֶׂה הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה מִשְׁמַע מֵהָתָם בְּהֲדֵיא דְּלֵיכָּא מַלְקוּת וְהָצְרְכוּ חֲכָמִים לִגְזֹר כְּדֵי לְחַיְבוֹ מַלְקוּת וּמִיהוּ סָגֵיא דִּידָן מִשְׁמַע דְּעַבְדָּא דִּירַשְׁלַ' מִשּׁוּם זוֹנָה דְּמַיְתֵי לֵהּ בְּפָ' הַבָּא עַל יְבָמְתּוֹ וּבְעֵי לְמִפְשַׁט מִנֵּהּ דְּהָלְכָה כר"ש וְדַחֵי שָׁאנֵי הָתָם הוֹאִיל וְאִינָּסַב אִינָּסַב דְּהָא רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמְרִי בּוֹגֶרֶת וּמַפֵּת עֵץ לֹא יִשָּׂא וְאִם נָשָׂא נִשּׂוּי וּמְסַיְּיק בְּשִׁלְמָא הָתָם סוֹפָהּ לְהִיוֹת בְּעוּלָה תַּחְתָּיו הָכָא סוֹפָהּ לְהִיוֹת זוֹנָה תַּחְתָּיו וצ"ל זוֹנָה לְאו דַּוְקָא:

(א)**לֹא פֻּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין, מַהוּ? אֲינַשְׁיֵיהּ רַב לְגַמְרֵיהּ. אַקְרְיוּהּ לְרַב כָּהֲנָא בְּחַלְמֵיהּ: ״בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַיִם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה׳ אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר״. אֶתָא אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אַקְרְיוּן. אַדַּקְרֵיהּ רַב לְגַמְרֵיהּ. ״בָּגְדָה יְהוּדָה״ – זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״כֵּן בָּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה״״. ״וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַיִם״ – זֶה מִשְׁכָּב זָכוּר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִיא״. ״כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה״ – זוֹ זוֹנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל״. ״וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר״ – זֶה הַבָּא עַל הַגּוֹיָה.** אב(ב)**וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ: ״יַכְרֵת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַה׳ צְבָאוֹת״. אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא – לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵר בַּהֲכָמִים וְעוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים. אִם כֹּהֵן הוּא – לֹא יִהְיֶה לוֹ בֵּן מַגִּישׁ מִנְחָה לַה׳ צְבָאוֹת. גד(ג)אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבּוּיָה: כָּל הַבָּא עַל הַגּוֹיָה, כְּאִילּוּ מִתְחַתֵּן בַּעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: ״וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר״. וְכִי בַּת יֵשׁ לוֹ לְאֵל נֵכָר? אֶלָּא זֶה הַבָּא עַל הַגּוֹיָה. (ג)וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבּוּיָה: כָּתוּב עַל גַּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. זְקִינוֹ דְּרַבִּי פְּרִידָא אַשְׁכַּח דַּהֲוָת שַׁדְיָא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, וַהֲוָה כָּתוּב עִילָּוֵיהּ ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. קַבְּרֵיהּ וַהֲדַר גְּבוּג, קַבְּרֵיהּ וַהֲדַר נְבוּג. אֲמַר: הַאי גּוּלְגֶּלְתָּא דִּיהוֹיָקִים, דִּכְתִיב בֵּיהּ ״קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהָשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם״. אֲמַר: מַלְכָּא הוּא, וְלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְבַזּוֹיֵי. שַׁקְלֵהּ, כַּרְכֵהּ בְּשִׁירְאֵי, וְאוֹתְבֵיהּ בְּסִיפְטָא. אֲתַאי דְּבֵיתְהוּ, חֲזַיְתֵהּ. נְפַקַת, אֲמַרָה לְהוּ לְשִׁיבְבָתְהָא. אֲמְרִי לַהּ: הַאי דְּאֵיתְתָא קַמַּיְיתָא הִיא, דְּלָא קָא מִנְּשֵׁי לַהּ. שְׁגַרְתָּא לְתַנּוּרָא וְקַלְתָּהּ. כִּי אֲתָא, אֲמַר: הַיְינוּ דִּכְתִיב עִילָּוֵיהּ: ״זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת״. (ד)כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: בֵּית דִּינוֹ שֶׁל חַשְׁמוֹנַאי גָּזְרוּ, הַבָּא עַל הַגּוֹיָה חַיָּיב מִשּׁוּם נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, אֵשֶׁת אִישׁ. (ה)כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: מִשּׁוּם נשג"ז – נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, זוֹנָה. אֲבָל מִשּׁוּם אִישׁוּת לֵית לְהוּ. וְאִידַּךְ: נְשַׁיְיהוּ לָא מַפְקְרֵי. זחַיָּב רַב חִסְדָּא: הַבָּא לִימָּלֵךְ, אֵין מוֹרִין לוֹ. אִיתְּמַר נָמֵי, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַבָּא לִימָּלֵךְ, אֵין מוֹרִין לוֹ. טוְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם פֵּירֵשׁ זִמְרִי וַהֲרָגוֹ פִּינְחָס – נֶהֱרָג עָלָיו. נֶהְפַּךְ זִמְרִי וַהֲרָגוֹ לְפִינְחָס – אֵין נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁהֲרֵי רוֹדֵף הוּא. ״וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳״. הָלַךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי בֶּן סָלוּא, אָמְרוּ לוֹ: הֵן דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְשׁוֹתֵק?! מָה עָשָׂה? עָמַד וְקִיבֵּץ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל וְהָלַךְ אֵצֶל כָּזְבִּי. אָמַר לַהּ: הִשָּׁמֵיעִי לִי. אָמְרָה לוֹ: בַּת מֶלֶךְ אָנִי, וְכֵן צִוָּה לִי אָבִי: לֹא תִשָּׁמְעִי אֶלָּא לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם. אָמַר לַהּ: אַף הוּא נְשִׂיא שֵׁבָט הוּא, וְלָא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁהוּא שֵׁנִי לַבֶּטֶן וְהוּא שְׁלִישִׁי לַבֶּטֶן. תִּפָּשֶׂהּ בִּבְלוֹרִיתָהּ וֶהֱבִיאָהּ אֵצֶל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מוּתֶּרֶת? וְאִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ? נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה. גָּעוּ כּוּלָּם בִּבְכִיָּה, וַהֲיֵינוּ דִּכְתִיב: ״וְהֵמָּה בֹּכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״. וּכְתִיב: ״וַיַּרְא פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר״. מָה רָאָה? אָמַר רַב: רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה. אָמַר לוֹ: אָחִי אָבִי אַבָּא, לֹא כָךְ לִימַּדְתַּנִי בְּרַדְתְּךָ מֵהַר סִינַי: הַבּוֹעֵל אֲרָמִית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ? אָמַר לוֹ: קַרְיֵינָא דְּאִינַּרְתָּא אִיהוּ לְיֵהֲוֵי פַּרְוָונָקָא. יאיב(ה)וּשְׁמוּאֵל אָמַר: רָאָה שֶׁאֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִילּוּל הַשֵּׁם, אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לְרַב. רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: רָאָה שֶׁבָּא מַלְאָךְ וְהִשְׁחִית בָּעָם. ״וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ״. מִיכָּן, שֶׁאֵין נִכְנָסִין בִּכְלֵי זַיִן לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. שָׁלַף שְׁנָנָהּ וְהִנִּיחָהּ בְּאוּנְקָלוֹ, וְהָיָה

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פי״ט מהל׳ מעשה הקרבנות הל״ו:

נְשָׁעָן וְהוֹלֵךְ עַל מַקְלוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֵצֶל שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אָמַר: הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי גָּדוֹל מִשֶּׁל שִׁמְעוֹן? אָמְרוּ: הַנִּיחוּ לוֹ, אַף הוּא לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו נִכְנַס. הִתִּירוּ פְּרוּשִׁין אֶת הַדָּבָר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ לְפִנְחָס. אֶחָד, שֶׁהָיָה לוֹ לְזַמְרִי לִפְרוֹשׁ וְלֹא פֵּירַשׁ. וְאֶחָד, שֶׁהָיָה לוֹ לְדַבֵּר וְלֹא דִּבֵּר. וְאֶחָד, שֶׁכֻּוִּין בְּזִכְרוּתוֹ שֶׁל אִישׁ וּבְנִקְבוּתָהּ שֶׁל אִשָּׁה. וְאֶחָד, שֶׁלֹּא נִשְׁמְטוּ מִן הָרוֹמַח. וְאֶחָד, שֶׁבָּא מַלְאָךְ וְהִגְבִּיהַּ אֶת הַמַּשְׁקוֹף. וְאֶחָד, שֶׁבָּא מַלְאָךְ וְהִשְׁחִית בָּעָם. (א)בָּא וַחֲבָטָן לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל אֵלּוּ יִפְּלוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל? שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף״. וְהֵיכָן דִּכְתִיב: ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: ״וַיִּתְפַּלֵּל״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״וַיְפַלֵּל״. מְלַמֵּד כְּבֵיכוֹל, שֶׁעָשָׂה פְּלִילוּת עִם קוֹנוֹ. בָּקְשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדָחֳפוֹ. אָמַר לָהֶן: הַנִּיחוּ לוֹ, קַנָּאי בֶּן קַנָּאי הוּא, מֵשִׁיב חֵימָה בֶּן מֵשִׁיב חֵימָה הוּא. (ב)הִתְחִילוּ שְׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ: רְאֵיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה, שֶׁפִּיטֵּם אֶבְיֵי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהָרַג נְשִׂיא שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל? בָּא הַכָּתוּב וְיִחְסוֹ: ״פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן״. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: הַקְדֵּם לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם״. וּרְאוּיָה כַּפָּרָה זוֹ שֶׁתְּהֵא מְכַפֶּרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב ״זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תַיִשׁ וּמֶלֶךְ אַלְקוֹם עִמּוֹ״? אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּעִילוֹת בָּעַל אוֹתוֹ רָשָׁע אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְהִמְתִּין לוֹ פִּנְחָס עַד שֶׁתִּשְׁשׁ כֹּחוֹ. וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁמֶּלֶךְ אַלְקוֹם עִמּוֹ. בְּמַתְנִיתָא תָּנֵא: שִׁשִּׁים, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבֵיצָה הַמּוּזֶרֶת, וְהֵיא הָיְתָה כַּעֲרוּגָה מְלֵיאָה מַיִם. אָמַר רַב כָּהֲנָא: וּמוֹשְׁבָהּ בֵּית סְאָה. תְּנֵי רַב יוֹסֵף: קֶבֶר שֶׁלֹּה אַמָּה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לֹא ״כָּזְבִי״ שְׁמָהּ, אֶלָּא ״שָׁוְילָנַאי בַּת צוּר״ שְׁמָהּ. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ ״כָּזְבִי״? שֶׁכִּזְּבָה בְּאָבִיהָ. דָּבָר אַחֵר: ״כָּזְבִי״ – שֶׁאָמְרָה לְאָבִיהָ: ״כּוֹס בִּי עִם זֶה״. וְהֵיכָן דִּאָמְרִי אִינָשֵׁי: ״בֵּין קְנֵי לְאוּרְבָּנֵי, שְׁוִילָנַאי מַאי בָּעֲיָא?״ ״בַּהֲדֵי קְלִפֵּי דְּקָנֵי, שְׁוִילָנַאי מַאי בָּעֲיָא?״ גַּפְתָּהּ לְאַמַּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חָמְשָׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ: זִמְרִי, וּבֶן סָלוּא, וְשָׁאוּל, וּבֶן הַכְּנַעֲנִית, וּשְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִי שַׁדַּי. זִמְרִי – עַל שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבֵיצָה הַמּוּזֶרֶת, בֶּן סָלוּא – עַל שֶׁהִסְלִיא עֲוֹנוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ, שָׁאוּל – עַל שֶׁהִשְׁאִיל עַצְמוֹ לְדָבָר עֲבֵירָה, בֶּן הַכְּנַעֲנִית – עַל שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה כְּנַעַן, וּמָה שְׁמוֹ? שְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִי שַׁדַּי שְׁמוֹ. כֹּהֵן שֶׁשִּׁימֵּשׁ בְּטוּמְאָה. בָּעָא מִינֵּיהּ רַב אַחָא בַּר הוּנָא מֵרַב שֵׁשֶׁת: כֹּהֵן שֶׁשִּׁימֵּשׁ בְּטוּמְאָה, חַיָּיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם אוֹ אֵין חַיָּיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם? (ג)אֲמַר לֵיהּ: תְּנֵיתוּהָ, כֹּהֵן שֶׁשִּׁימֵּשׁ בְּטוּמְאָה אֵין אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אֶלָּא פִּירְחֵי כְהוּנָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה וּפוֹצְעִין אֶת מוֹחוֹ בְּגִיזְרִין. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מְחַיֵּיב בִּידֵי שָׁמַיִם, לִישְׁבְּקֵיהּ דְּלִיקְטוֹל בִּידֵי שָׁמַיִם! אֶלָּא מַאי? אֵינוֹ חַיָּיב. (ד)מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּרַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, וַאֲנַן נֵיקוּם וְנֵיקְטוֹל לֵיהּ? וְלָא? וְהָתְנַן: מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה – בֵּית דִּין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לַכְּיפָּה. רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, וַאֲנַן קְטָלִינַן לֵיהּ! הָאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: בְּמַלְקוֹת שֶׁל כָּרֵיתוֹת עָסְקִינַן, דְּגַבְרָא בַּר קְטָלָא הוּא. וְהָא גּוֹנֵב הַמַּכֵּהוּ? הָאָמַר רַב יְהוּדָה: בִּכְלִי שָׁרֵת עָסְקִינַן, וּרְמִיזָא: ״לֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כִּבְלַע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ״. וְהָא הַמְקַלֵּל אֶת הַקּוֹסֵם? הָא תָּנֵי רַב יוֹסֵף: יָכֹה קוֹסֵם אֶת קוֹסְמוֹ, דְּמִיחֲזֵי כִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם. וְהָא בּוֹעֵל אֲרָמִית? הָא אַקְרִיּוּהּ לְרַב כָּהֲנָא בְּחֶלְמֵיהּ, וְאַדַּכְרֵיהּ רַב לְגַמְרֵיהּ. א(ה)אֵיתִיבֵיהּ: הַיּוֹצֵק, וְהַבּוֹלֵל, וְהַפּוֹתֵת, הַמּוֹלֵחַ, הַמֵּנִיף, הַמַּגִּישׁ, וְהַמַּסְדֵּר אֶת הַשּׁוּלְחָן, הַמֵּטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וְהַקּוֹמֵץ, וְהַמַּקְבֵּל דָּמִים בַּחוּץ – פְּטוּר. וְאֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶן

לא

הַיּוֹצֵק וְהַבּוֹלֵל הָא דְּלָא חָשִׁיב מוֹלֵק מִשּׁוּם דְּפָטוּר מוֹלֵק נָפְקָא לָן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה (זְבָחִים דף קו. וְשָׁם) מִדְּכָתַב אֲשֶׁר יִשְׁחַט עַל הַשּׁוֹחֵט הוּא חַיָּב וְלֹא עַל הַמּוֹלֵק אֲבָל כָּל הֲנֵי דְּהָכָא נָפְקָא לָן בְּפ' בְּתֶרֶא דִּזְבָחִים (דף קטו: וְשָׁם) מִדִּכְתַב אֲשֶׁר יַעֲלֶה מֵה הָעֹלָה שְׁהִיא גְּמַר עֲבוֹדָה וכו' וְהוֹלְכָה לֹא חָשִׁיב מִשּׁוּם דְּאֶפְשָׁר לְבַטָּלָהּ לְשׁוֹחֵט בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ וְלִזְרֹק וּמִיהוּ קָשְׁיָא לְהָנֵי נוֹתַן שֶׁמֶן וּפְתִילָה בַּמְּנוֹרָה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ הַדְלָקָה וּפְרָרֵי' בְּהוּ זַר בְּפ' ב' דְּיוֹמָא (ד' כד. וְשָׁם) מֵהָאי טַעְמָא דְּיֵשׁ אַחֲרֶיהָן עֲבוֹדָה וּמַהַדְלָקָה גּוּפָהּ לֹא קָשָׁה דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא כִּדְאָמַר הָתָם: הַמּוֹלֵחַ וְהַמַּגִּישׁ לָא דְּק דְּתְנוּפָה וְהַגָּשָׁה קוֹדֶמֶת לְמִילּוּחָהּ כִּדְתַנְיָא הֲנִיף וְהִגִּישׁ קָמַץ וּמֹלַח וְהִקְטִיר וְעוֹד אָמְרִינַן בְּהַקּוֹמֵץ רַבָּה וְכִי ס"ד שָׁזַר קָרֵב אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ גַּבֵּי לֹא מָלַח וְהֵנִיחוּ מִשּׁוּם שֶׁהָיְתָה הַמְלִיחָה אַחַר הַתְּנוּפָה וְהַגָּשָׁה:

מסורת הש״ס

א לעיל מד.

ב סוטה מג.; במדבר רבה; בבא בתרא קט:

ג משנה סנהדרין

ד לעיל פא:

ה זבחים קיב:; זבחים קטו:; ספרא אחרי מות פרק י ; משנה זבחים

גליון הש״ס

רש״י הסליא לשון לא תסולה. עי׳ תוי״ט פ״ז מ״ה דפרה מ״ש בשם הערוך:

תורה אור השלם

וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף [במדבר כה, ט]

וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה [תהילים קו, ל]

פִּינְחָס*(בספרי ספרד ואשכנז נהוג לכתוב פִּינְחָס ביו״ד זעירא) בֶּן־אֶלְעָזָר וגו׳ [במדבר כה, יא]

וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ וגו׳ [שמות ו, כה]

את־פינחס. ומכיוון שפינחס מתפרסם מאוחר יותר (במדבר כה, ז וגו׳ [פירושי רד״צ הופמן על שמות ו:כה, ב]

לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם*(בספרי ספרד ואשכנז וגו׳ [במדבר כה, יב]

וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר וגו׳ [במדבר כה, יג]

זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תַיִשׁ וּמֶלֶךְ אַלְקוֹם עִמּוֹ [משלי ל, לא]

לִשְׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי [במדבר א, ו]

וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ [במדבר ד, כ]

מסורת הש"ס

א תוספתא זבחים; תוספתא סנהדרין; תוספתא מנחות; משנה זבחים; משנה מנחות; מנחות ו.

ב זבחים יא:

ג חולין קיג:

תורה אור השלם

וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דָּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת [במדבר יח, ז]

קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ [ויקרא כא, ו]

וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה [ויקרא כב, טו]

וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם [ויקרא כב, ט]

בְּיוֹם זִבְחָכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִשִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף [ויקרא יט, ו]

לֹא מְשׁוּם זָרוּת זָר שֶׁעָשָׂה אַחַת מֵהֶם בִּפְנִים אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה דְּנַפְקָא לַן בְּסֵדֶר יוֹמָא (דף כד.) מֻעֲבָדְתָּם עֲבוֹדַת מַתָּנָה וְדָרְשִׁי' עֲבוֹדָה תַּמָּה וְלֹא עֲבוֹדָה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה וְכָל הָנֵי יֵ"ש אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה יוֹצֵא וּבוֹלֵל וּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת דְּמִנְחָה יֵ"ש אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה דְּהַקְטָרַת הַקֶּמֶץ אַחַר כָּלָן. מְסַדֵּר הַשֻּׁלְחָן עֲבוֹדָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים הֵינוּ סִלּוּק בְּזִכְיָן וְהַקְטָרָתָן הַמֻּטָּב אֶת הַנֵּרוֹת הַמְדֻשָּׁנִים שַׁחֲרִית יֵ"ש אַחֲרֶיהָ הַדָּלַקַת עַרְבִית. מִקַּבֵּל דָּמִים יֵ"ש אַחֲרָיו זְרִיקָה: וְלֹא מְשׁוּם טֻמְאָה כֹּהֵן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ דְּזָרוּת וְשִׁמּוּשׁ בְּטֻמְאָה מַחַד קְרָא נָפְקִי אֲזָהָרָה דִּידְהוּ בְּפֶ' כָּל הַזְּבָחִים תֵּינֵינָא בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (זְבָחִים דף טו:) וּנְזָרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ דְּהֵינוּ טֻמְאָה כְּדִכְתִיב בָּתְרֵהּ אֱמֹר אֲלֵיהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְגוֹ' וְזָר נָמֵי מִגַּהּ דְּרָשִׁינַן מִדְּאִצְטְרִיךְ קְרָא לְמִכְתַּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעוֹטֵי מֵאי אִי לְמַעוֹטֵי קָדְשֵׁי נְקָרִים וְקָדְשֵׁי נָשִׁים וְכִי בְּטֻמְאָה קָרְבִי וְהָא אֲמָרִינַן הָתָם דְּלָא אֶלָּא הָכִי קָאָמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נָמֵי שֶׁהֵם זָרִים לֹא יַעַבְדוּ שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ וְכֵיוָן דְּזָרוּת וְטֻמְאָה מֵחַד קְרָא נָפְקִי מַאן דְּמַחֵיב אֲזָרוּת מַחֵיב נָמֵי אַטֻּמְאָה: וְלֹא מְשׁוּם מְחַסַּר בְּגָדִים (ד"ה יז:) דִּכְתִיב וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְגוֹ' בִּזְמַן שֶׁבְּגָדֵיהֶם עֲלֵיהֶם כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם אֵין בְּגָדֵיהֶם וכו' וְהוּא לְהוּ זָרִים: וְלֹא מְשׁוּם שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם דְּחוּקָה חֻקָּה מִמְּחַסַּר בְּגָדִים גָּמַר לָהּ הָתָם לְעִנְיַן אַחֲלֵי עֲבוֹדָה וְהַאי תַּנָּא נָמֵי יְלֵיף מִנָּהּ דְּאָמַר מָה שֶׁאֵין כֵּן בְּמִחַסַּר בְּגָדִים שֶׁהֲרֵי מְחַסַּר בְּגָדִים אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ וְשֵׁירֵת וְיָצָא חַיָּב מִיתָה אַף לֹא מְחַסַּר בְּגָדִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה אֵין כֵּן בְּלֹא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם שֶׁאִם נִכְנַס וְשֵׁירֵת וְיָצָא אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָה בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה: וְלֹא מְשׁוּם שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּמִיהוּ קָשָׁה הָא דְּקָתָנֵי וְלֹא מְשׁוּם רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם דְּאַסְדּוּר שֻׁלְחָן וְהַטָּבַת נֵרוֹת דְּבֵהֵיכָל תִּפּוֹק לַהּ דְּנַפְקָא לַן לְקַמָּן שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם מִדְּכָתִיב בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' אַלְמָא אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית בִּלְא עֲבוֹדָה מַחֵיב דאע"ג דִּכְתִיב בְּסֵיפֵהּ דִּקְרָא אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ' אַלְמָא לְשֵׁרֵת בָּעֵינַן ה"מ בָּעֲזָרָה אֲבָל בַּהֵיכָל אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית אַפֵּי' אַהֵיכָל דְּלִשָּׁרֵת אַבְּבוֹאָם נָמֵי קַאֵי וְכֵן מוֹכֵחַ בְּפֶרֶק ב' דְּזְבָחִים (ד' יט:) דְּאָמַר אִי כְּתִב בְּבוֹאָם וְלֹא כְּתִב בְּגִשְׁתָּם הֲ"א אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית וּפְרִיךְ לְשֵׁרֵת כְּתִיב וְהָא דְּתַנְיָן בְּמַס' כֵּלִים (פ"א מ"ט) הַהֵיכָל מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין נִכְנָס לְשָׁם שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וְרַבִּי יוֹסֵי פְּלִיג וְאָמַר דְּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שָׁוֶה לוֹ הָתָם מַעֲלָה בְּעַלְמָא מִיהוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא מַשְׁמַע דְּאֵיכָא מִיתָה דְּתַנְיָא בַּתּוֹסֶפְתָּא דְּכֵלִים (פ"א) אָמַר שִׁמְעוֹן הַצְּנוּעַ לִפְנֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אֲנִי נִכְנַסְתִּי בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וכו' אָמַר לֵיהּ הָעֲבוֹדָה אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹצְעִים אֶת מוֹחוֹ בַּגְּזִירִין אֶלָּא שֶׁלֹּא מְצָאָךְ בַּעַל הַפּוֹל פִּי' כְּמוֹ אֵין פּוֹלִין (שַׁבָּת דף יב.) אִישׁ הַר הַבַּיִת הַמְמֻנֶּה וּבוֹדֵק וְאִי לַיכָּא מִיתָה לֹא הָיוּ פְּרָחֵי כְּהֻנָּה פּוֹצְעִים אֶת מוֹחוֹ כְּדַאֲמַ' לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דף פב:) מִי אִכָּא מִדִּי דְּרַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ וַאֲנַן קְטָלִינַן לֵהּ וְשָׁמָא הַהִיא פְּלִיגָא: חִלּוּל דְּרַבִּים מְחִלּוּל דְּרַבִּים עָדִיף אַע"ג דְּזוֹלֵא יְחַלְּלוּ דִּכְתִיב גַּבֵּי טָבָל בְּנוֹתַר נָמֵי אֵירֵי כְּדְמַשְׁמַע בְּזְבָחִים שֶׁלְּהֵי בֵּית שַׁמַּאי (זְבָחִים דַּף מה: וְשָׁם מו.) דְּתַנְיָ לַוֵי מְנַיִן שֶׁאַף בְּפָסוּל זְמַן הַכָּתוּב מְדַבֵּר תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְגוֹ' בִּשְׁנֵי חֻלּוּלִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶחָד פָּסוּל נוֹתָר וְאֶחָד פָּסוּל טֻמְאָה מ"מ אִי הֲוָה יָלִיף טָבָל מִנָּהּ זֶה לֹא הָיְתָה גְּזֵרָה שָׁוָה אֶלָּא חֻקִּשׁ מִיהוּ לְקַמָּן קִשָּׁה דְּלָא בָּעֵי לְמֵילַף טֻמְאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִנּוֹתָר מִשּׁוּם דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ חִלּוּל דְּרַבִּים וְצָרִיךְ לוֹמַר דאע"ג דְּמוֹקְמִינַן לֵיהּ נָמֵי בְּנוֹתָר מ"מ עִקָּרוֹ לָאו לְנוֹתָר אֶלָּא דְּמוֹקְמִי לֵיהּ נָמֵי בְּנוֹתָר דְּאַשְׁכְּחַן בְּעַלְמָא גַּבֵּי נוֹתָר דִּכְתִיב בֵּהּ חִלּוּל כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל (וע"ע תוֹסְ' זְבָחִים טו: ד"ה אֶלָּא):

אלֹא מְשׁוּם זָרוּת, וְלֹא מְשׁוּם טוּמְאָה, וְלֹא מְשׁוּם מְחוּסַּר בְּגָדִים, וְלֹא מְשׁוּם רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם. הָא מִקֹּשֶׁר – חַיָּיב. מַאי לָאו, מִיתָה? לָא, בְּאַזְהָרָה. אֶלָּא זָר נָמֵי לְאַזְהָרָה? וְהָכְתִיב: ״וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת״! הָא כִּדְאִיתָא וְהָא כִּדְאִיתָא. מִכְּלָל דְּיוֹצֵק וּבוֹלֵל לָאו נָמֵי לָא? וְהַתַנְיָא: אַזְהָרָה לְיוֹצֵק וּבוֹלֵל מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״קְדֹשִׁים יִהְיוּ וְלֹא יְחַלְּלוּ״. מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. מֵיתִיבִי: וְאֵלּוּ הֵן שֶׁבְּמִיתָה – טָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ. תִּיובְתָּא! גוּפָא: וְאֵלּוּ שֶׁבְּמִיתָה – הָאוֹכֵל אֶת הַטָּבָל, וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה, וְזָר שֶׁאָכַל אֶת הַתְּרוּמָה, וְזָר שֶׁשִּׁימֵּשׁ, וְטָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ, וּטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁימֵּשׁ, וּמְחוּסַּר בְּגָדִים, וּמְחוּסַּר כַּפָּרָה, וְשֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וּשְׁתוּיֵי יַיִן, וּפְרוּעֵי רֹאשׁ. הָאָבֵל עֶרֶל, וְאוֹנֵן, וְיוֹשֵׁב – אֵינָן בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה. בַּעַל מוּם – רַבִּי אוֹמֵר: בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בָּאַזְהָרָה. הֵזִיד בְּמְעִילָה, רַבִּי אוֹמֵר: בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בָּאַזְהָרָה. הָאוֹכֵל אֶת הַטָּבָל, מְנַלָּן? דְּאָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר: מְנַיִין לְאוֹכֵל אֶת הַטָּבָל שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: ״וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [אֵת] אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה׳״. בַּעֲתִידִים לְתָרוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְיָלֵיף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִתְּרוּמָה, מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה – אַף כָּאן בְּמִיתָה. וְנֵילַף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִנּוֹתָר: מָה לְהַלָּן בְּכָרֵת, אַף כָּאן בְּכָרֵת. מִסְתַּבְּרָא מִתְּרוּמָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן תְּרוּמָה: חוּצָה לָאָרֶץ, הוּתְּרָה, בְּרַבִּים, פֵּירוֹת, פִּיגּוּל וְנוֹתָר. אַדְּרַבָּה, מִנּוֹתָר הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן פְּסוּל אוֹכָל, אֵין לוֹ הֶיתֵּר בְּמָקְוֶה. הָנָךְ נְפִישָׁן. רַבִּינָא אָמַר: חִילּוּל דְּרַבִּים מֵחִילּוּל דְּרַבִּים עָדִיף. וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה מְנַלָּן? דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: מְנַיִין לְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: ״וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וְגוֹ׳״. כאכב(ג)טְהוֹרָה – אִין, טְמֵאָה – לָא. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אָמַר רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר: מְנַיִין לְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁאֵינוֹ בְּמִיתָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ״,

פֵּרַט לֹא מְשׁוּם זָרוּת וְלֹא מְשׁוּם טוּמְאָה וא"ת תִּפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם טֻמְאָה שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ דִּכְתִיב וְי"ל כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא בִּפְנִים וְלֹא שָׁהָה וְכִי הַאי גַּוְנָא פָּרִיךְ וּמְשַׁנֵּי בפ"ב דְּשְׁבוּעוֹת (ד' יז. וְשָׁם) דְּפָרִיךְ הָתָם אֶלָּא דְּקָאָמַר לַן טֻמְאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּמִיתָה הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ אִי דְּשָׁהָה בַּר כְּרֵת הוּא וְאִי דְּלָא שָׁהָה הֵיכִי עָבֵד עֲבוֹדָה וּמְשַׁנֵּי כְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס בְּקָצָרָה וְהִפְסִיד בְּצִנּוּרָא וַעֲבוֹדוֹת דְּהָכָא נָמֵי אֶפְשָׁר לְמֶעְבַּד בְּלֹא שָׁהִיָּה וַאֲפִילּוּ אִיכָּא מִנַּיְהוּ דְּלָא אֶפְשָׁר בְּלֹא שָׁהִיָּה חֲשִׁיב כַּלְהוּ מִשּׁוּם זָרוּת וּמְחַסַּר בְּגָדִים וְשֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּמִיהוּ קָשָׁה הָא דְּקָתָנֵי וְלֹא מִשּׁוּם רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם דְּאַסְדּוּר שֻׁלְחָן וְהַטָּבַת נֵרוֹת דְּבֵהֵיכָל תִּפּוֹק לַהּ דְּנַפְקָא לַן לְקַמָּן שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם מִדְּכָתִיב בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' אַלְמָא אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית בִּלְא עֲבוֹדָה מַחֵיב דאע"ג דִּכְתִיב בְּסֵיפֵהּ דִּקְרָא אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ' אַלְמָא לְשֵׁרֵת בָּעֵינַן ה"מ בָּעֲזָרָה אֲבָל בַּהֵיכָל אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית אַפֵּי' אַהֵיכָל דְּלִשָּׁרֵת אַבְּבוֹאָם נָמֵי קַאֵי וְכֵן מוֹכֵחַ בְּפֶרֶק ב' דְּזְבָחִים (ד' יט:) דְּאָמַר אִי כְּתִב בְּבוֹאָם וְלֹא כְּתִב בְּגִשְׁתָּם הֲ"א אַפֵּי' אֲבֵיאָה רֵיקָנִית וּפְרִיךְ לְשֵׁרֵת כְּתִיב וְהָא דְּתַנְיָן בְּמַס' כֵּלִים (פ"א מ"ט) הַהֵיכָל מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין נִכְנָס לְשָׁם שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וְרַבִּי יוֹסֵי פְּלִיג וְאָמַר דְּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שָׁוֶה לוֹ הָתָם מַעֲלָה בְּעַלְמָא מִיהוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא מַשְׁמַע דְּאֵיכָא מִיתָה דְּתַנְיָא בַּתּוֹסֶפְתָּא דְּכֵלִים (פ"א) אָמַר שִׁמְעוֹן הַצְּנוּעַ לִפְנֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אֲנִי נִכְנַסְתִּי בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא רָחוּץ יָדַיִם וכו' אָמַר לֵיהּ הָעֲבוֹדָה אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹצְעִים אֶת מוֹחוֹ בַּגְּזִירִין אֶלָּא שֶׁלֹּא מְצָאָךְ בַּעַל הַפּוֹל פִּי' כְּמוֹ אֵין פּוֹלִין (שַׁבָּת דַּף יב.) אִישׁ הַר הַבַּיִת הַמְמֻנֶּה וּבוֹדֵק וְאִי לַיכָּא מִיתָה לֹא הָיוּ פְּרָחֵי כְּהֻנָּה פּוֹצְעִים אֶת מוֹחוֹ כְּדַאֲמַ' לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף פב:) מִי אִכָּא מִדִּי דְּרַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ וַאֲנַן קְטָלִינַן לֵהּ וְשָׁמָא הַהִיא פְּלִיגָא: חִלּוּל דְּרַבִּים מֵחִלּוּל דְּרַבִּים עָדִיף אַע"ג דְּזוֹלֵא יְחַלְּלוּ דִּכְתִיב גַּבֵּי טָבָל בְּנוֹתַר נָמֵי אֵירֵי כְּדְמַשְׁמַע בְּזְבָחִים שֶׁלְּהֵי בֵּית שַׁמַּאי (זְבָחִים דַּף מה: וְשָׁם מו.) דְּתַנְיָ לַוֵי מְנַיִן שֶׁאַף בְּפָסוּל זְמַן הַכָּתוּב מְדַבֵּר תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְגוֹ' בִּשְׁנֵי חֻלּוּלִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶחָד פָּסוּל נוֹתָר וְאֶחָד פָּסוּל טֻמְאָה מ"מ אִי הֲוָה יָלִיף טָבָל מִנָּהּ זֶה לֹא הָיְתָה גְּזֵרָה שָׁוָה אֶלָּא חֻקִּשׁ מִיהוּ לְקַמָּן קִשָּׁה דְּלָא בָּעֵי לְמֵילַף טֻמְאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִנּוֹתָר מִשּׁוּם דְּלָא כְּתִיב בֵּהּ חִלּוּל דְּרַבִּים וְצָרִיךְ לוֹמַר דאע"ג דְּמוֹקְמִינַן לֵיהּ נָמֵי בְּנוֹתָר מ"מ עִקָּרוֹ לָאו לְנוֹתָר אֶלָּא דְּמוֹקְמִי לֵיהּ נָמֵי בְּנוֹתָר דְּאַשְׁכְּחַן בְּעַלְמָא גַּבֵּי נוֹתָר דִּכְתִיב בֵּהּ חִלּוּל כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל (וע"ע תוֹסְ' זְבָחִים טו: ד"ה אֶלָּא):

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פט' מהל' ביאת מקדש הל' ה:

ב מיי' פט' מהל' ביאת מקדש הל' י':

ג סמג לאוין רכז, סמג לאוין שט, סמג לאוין סו, סמג עשין קעג, סמג עשין קנה, סמג לאוין ש, סמג לאוין עג:

ד מיי' פי' מהל' מאכלות אסורות הל' יט:

ה מיי' פז' מהל' תרומות הל' א:

ו מיי' פי' מהל' תרומות הל' ד:

ז מיי' פט' מהל' ביאת מקדש הל' א:

ח מיי' פד' מהל' ביאת מקדש הל' א:

ט מיי' פד' מהל' ביאת מקדש הל' ד:

י מיי' פי' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ד:

יא מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' א:

יב מיי' פא' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' א:

יג מיי' פא' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ח:

יד סמג לאוין שג, סמג לאוין שט, סמג לאוין שו:

טו מיי' פו' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ח:

טז מיי' פב' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ח:

יז מיי' פה' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' יז:

יח מיי' פו' מהל' כלי המקדש והעובדין בו הל' ב:

יט סמג עשין רי, סמג לאוין שמב:

כ מיי' פא' מהל' מעילה הל' ג:

כא סמג לאוין רנז:

כב מיי' פז' מהל' תרומות הל' א:

פָּרַט לְוֹ שָׁמְחוּלָּת וְעוֹמֶדֶת תֵּמַהּ דִּבְפָ' הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה (זְבָחִים ד' קו.) פְּלִיגִי בְּמַתְנִיתִין

ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבָּנָן בְּטָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ טָמֵא דְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי פּוֹטֵר שֶׁלֹּא אָכַל אֶלָּא דָּבָר טָמֵא אָמְרוּ לוֹ אַף טָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר כֵּיוָן שֶׁנִּגַּע בּוֹ טְמְאָהוּ וְהַשְׁתָּא תְּקַשֵּׁי לְהוּ תְּרוּמָה אֶלָּא עַל כָּרְחָיךְ בְּשֶׁתָּחַב לוֹ חֲבֵרוֹ הָכָא נַמֵּי נֵימָא הָכִי וי"ל דְּרַבָּנָן הָווּ יָדְעֵי דְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי לָא אַיְירֵי בְּתָחַב לוֹ חֲבֵרוֹ (וס"ד) דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ בְּתָרוּמָה שֶׁלֹּא הַכְשֵׁרָה אוֹ נִלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹת אִי נַמֵּי כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא הַגּוּף וְאַחַ"כ נִטְמְאוּ הַתְּרוּמָה כְּדְאָמַר הָתָם בְּגֶמָרָא וּבְפֶרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין ד' קא. וְשָׁם) גַּבֵּי קֹדֶשׁ וּקְרָא דְּפָטַר בְּמִחַלֶּלֶת בְּשֶׁנִּטְמְאָה תְּחִלָּה וְלִפְנִים מִנָּהּ בָּעַלְמָא דְּאֵין אָסוּר חָל עַל אָסוּר וּמַאן דְּאִית לֵהּ אָסוּר חָל עַל אָסוּר יֹאמַר דְּשָׁאנֵי הָתָם דְּגִלֵּי קְרָא וְכֵן מַשְׁמַע בְּפֶרֶק כָּל הַבָּשָׂר (חֻלִּין ד' קיג: וְשָׁם): **וְטָבוּל** יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִנָּלַן תֵּמַהּ תִּפּוֹס לָן מִדְּכְתִיב גַּבֵּי טְבוּל יוֹם וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר מִכְּלָל שֶׁהוּא טָמֵא כְּדַנְפַקָּא לָן מְחַסֵּר כִּפּוּרִים בְּסָמוּךְ מִדְּכְתִיב וְטָהֲרָה מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה וְתַרְצִי הָ"ר חַיִּים דְּגַבֵּי טְבוּל יוֹם אֵיכָא לְמִדְרַשׁ וְטָהֵר טָהֵר יוֹמָא כְּדִדְרַשִׁינַן בְּרָכוֹת (ד' ב.) אֲבָל וְטָהֲרָה לֹא שַׁיְיךְ לְמִדְרַשׁ הָכִי וּאע"ג דִּבְפֶרֶק הָעֶרֶל (יְבָמוֹת ד' עד: וְשָׁם) דָּרְשִׁינַן וְטָהֲרָה לִטְבּוֹל יוֹם הַהִיא מְחַסֶּרֶת כַּפָּרָה הִיא וע"י מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה לָא אָתֵי מִנָּהּ טְבוּל יוֹם גְּרִידָא מִיהוּ קְשָׁה דְּאֵיכָּא קְרָא אַחֲרִינָא וּבְקַדָּשִׁים לֹא יֹאכַל עַד וגו' דְּמוֹקְמִינַן בְּפ' הָעֶרֶל (שָׁם) בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת דְּלָאו בַּר קְרָבָּן הוּא וּלְעִנְיַן תְּרוּמָה וַיַּמָּא מִכְּלָל שֶׁהוּא טָמֵא וי"ל דְּרַבִּי סִימַאי דְּדָרֵשׁ הָכָא טְבוּל יוֹם מִקְּרָא אַחֲרִינָא סָבַר לָהּ כְּתַנָּא דְּפֶלִיג הָתָם אַתַּנָּא דְּרַבִּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּמוֹקֵי לֵיהּ הָתָם בְּזָב בַּעַל שְׁלֹשׁ רְאִיּוֹת וּמִיהוּ קְשָׁה דְּגַבֵּי נְגִיעָה כְּתִיב (וַיִּקְרָא י"א:ל"ב) וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּאִי לְאו קְרָא דְּרַבִּי סִימַאי דְּדָרֵשׁ טְבוּל יוֹם מוּלָּא יְחִלְּלוּ לָא הָווּ דְּרַשִׁינַן מְחַסֵּר כִּפּוּרִים מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה וְלֹא טָבוּל יוֹם מַטְהֵר מִכְּלָל שֶׁהוּא טָמֵא מִשּׁוּם דְּקַלִּישָׁא טוּמְאָתֵיהּ אֲבָל מִכֵּיוָן דְּאִשְׁתְּכַח קְרָא בְּהָדְיָא לִטְבּוֹל יוֹם אע"ג דְּקַלִּישָׁא טוּמְאָתֵהּ תּוּ דָּרֵשִׁינַן מִנָּהּ שֶׁפִּיר מְחַסֵּר כִּפּוּרִים וא"ת בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (נָזִיר ד' מה. וְשָׁם) ובפ"ב (דְּבָרְכוֹת) (ד' ט) דָּרְשִׁינַן טָמֵא יִהְיֶה לְרַבּוֹת טְבוּל יוֹם עוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ לְרַבּוֹת מְחַסֵּר כִּפּוּרִים גַּבֵּי נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ תִּפּוֹק לֵהּ מַטְהֶרֶת מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה וי"ל כִּדְפָרֵשִׁית מִשּׁוּם דְּקַלִּישָׁא טָמְאָתוֹ לָא הָווּ מַחְשְׁבִינַן לֵיהּ כְּטָמֵא לְעִנְיַן מִקְדָּשׁ וְקָדְשֵׁי וְאע"ג דְּהָוֵי כְּטָמֵא לְעִנְיַן אֲכִילַת קֹדֶשׁ הַיְנוּ מִשּׁוּם דְּאִשְׁתְּכַח טְבוּל יוֹם דְּהָוֵי כְּטָמֵא לְעִנְיַן עֲבוֹדָה וּמִיהוּ קְשָׁה תְּרֵי קְרָאֵי לְמָה לִי טָמֵא יִהְיֶה לְרַבּוֹת טְבוּל יוֹם וְעוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ לְרַבּוֹת מְחַסֵּר כִּפּוּרִים מַאֲחַר דְּדָרֵשִׁינַן טְבוּל יוֹם מִקְּרָא יַתִּירָא נָפְקָא לָן שֶׁפִּיר מְחַסֵּר כִּפּוּרִים מַטְהֶרֶת מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה וְתֵרֵץ דְּהָהוּא מִיתָה כְּתִיב טְבוּל יוֹם בְּהָדְיָא דִּקְרָא וְלָא דָּמֵי לְעָבוֹדָה דִּכְתִיב וְאֵין לְאו אֶלָּא חַד רִיבּוּיָא הָווּ מוֹקְמִינַן בְּמְחַסֵּר כִּפּוּרִים מִשּׁוּם דִּמְחַסֵּר מַעֲשֶׂה וְלֹא בְּטְבוּל יוֹם דְּשָׁמְעָה מִמֵּילָא עָרְבָה דְּא"כ הָווּ לֵיהּ לְמֵימַר אִיפְּכָא טָמֵא יִהְיֶה לְרַבּוֹת מְחַסֵּר כִּפּוּרִים עוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ לְרַבּוֹת טְבוּל יוֹם וְנִרְאֶה לר"ת דִּלְעִנְיַן בִּיאַת מִקְדָּשׁ לָא הָווּ דָּרֵשִׁינַן מְחַסֵּר כִּפּוּרִים מַטְהֶרֶת מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה מִשּׁוּם דִּבְכָרַת דְּטָמְאַת מִקְדָּשׁ כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר י"ט:כ') אִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וגו' דְּמַיְירֵי בְּהָדְיָא בְּטָמְאַת מֵת וּלְכָךְ צָרִיךְ נָמֵי טְפֵי קְרָא לְרַבּוֹת טְבוּל יוֹם דְּמַשְׁמַע אֲבָל נִתְחַטָּא כְּגוֹן טְבוּל יוֹם לָא הָווּ בְּכָרַת וּלְמַאי דְּפָרֵשִׁית דְּמַטְהֶרֶת מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה לָא הָווּ מְרַבֵּינַן מְחַסֵּר כִּפּוּרִים אִי לְאו דְּאַשְׁכְּחַן טְבוּל יוֹם מִקְּרָא דר' סִימַאי קְשָׁה קְצָת הָא דְּקַאֲמַר בפ"ב דִּזְבָחִים (ד' יז. וְשָׁם) דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא בְּמְחַסֵּר כִּפּוּרִים טְבוּל יוֹם לָא אָתֵי מִנָּהּ הָא לָא אָתָא לָן מְחַסֵּר כִּפּוּרִים אִי לְאו דְּאַשְׁכְּחַן קְרָא לִטְבּוֹל יוֹם וי"ל דה"ק אִי כְּתַב רַחֲמָנָא מְחַסֵּר כִּפּוּרִים בְּהָדְיָא וכה"ג בפ"ב דִּיבָמוֹת (ד' כג. וְשָׁם) גַּבֵּי שְׁפָחָה וְנָכְרִית וּמִיהוּ קְשָׁה דְּאִי לְהַאי נְחִית לְכָתוֹב רַחֲמָנָא טְבוּל יוֹם וּמְחַסֵּר כִּפּוּרִים בְּהָדְיָא וְלֹא לְכָתוֹב טָמֵא וְיֵשׁ לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּלָא מְשָׁכַח צְרִיכוּתָא לֹא חָשׁ לְרַקְדֵּק: **רָמָז** לִטְבּוֹל יוֹם כו' הָווּ מְצִי לְמֵילַף מִבֵּינַיְיהוּ מְיַשֵּׁב וְחַד מֵהֶנַּךְ דְּרֵישׁ פ"ב דִּזְבָחִים (ד' יז.): **וְיָלַף** חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה הִקְשָׁה הָר"ר חַיִּים כֵּיוָן דְּטְבוּל יוֹם יָלִיף מִתְּרוּמָה אִם כֵּן טְבוּל יוֹם שֶׁאָכַל תְּרוּמָה יְהֵא בְּמִיתָה וּלְעֵיל גַּבֵּי וְאִלּוּ הֵן בְּמִיתָה קָתָנֵי טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה וְאִלּוּ טְבוּל יוֹם שֶׁאָכַל תְּרוּמָה לָא קָתָנֵי וְשָׁמָא הוּא הַדִּין אִי נָמֵי כִּי הֵיכִי דְּמַמָּעֲטֵי רַבָּנָן לְקַמָּן בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִדְּכְתִיב בּוֹ וְלֹא בְּבַעַל מוּם ה"ה בּוֹ וְלֹא בְּטְבוּל יוֹם וּמִיהוּ טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֵין לְמַעֵט מִדְּכְתִיב בּוֹ דְּלָהְכִי אַהֲנֵי ג"ש דְּחִלּוּל חִלּוּל וְכֵן טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ וּמִיהוּ לֹא יִתְכֵּן כְּלָל דִּלְעִנְיַן תְּרוּמָה מְמַעֲטִינַן טְבוּל יוֹם מִמִּיתָה מִדְּכְתִיב בּוֹ וּלְעִנְיַן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ דְּהִיא גּוּפָהּ מִתְּרוּמָה יְלָפָא לָא מְמַעֲטִינַן לֵיהּ לְכָךְ נִרְאֶה דה"ה טְבוּל יוֹם שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּמִיתָה וְיֵשׁ לְתֵּן טַעַם דְּלָא מְשַׁמֵּשׁ דְּטָמֵא וּטְבוּל יוֹם מַחַד קְרָא נָפְקִי דְּהָכִי כְּתִיבִי בְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וגו' וְתַדַּר כָּתַב וְלֹא יִשְׁאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בּוֹ כִּי וגו' וּקְצָת תֵּימַהּ הֵיכִי יָלִיף מְחַסֵּר כַּפָּרָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּמִיתָה מִדְּאִקְּרִי טָמֵא וְטָמֵא יָלִפִינַן חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה נַיְמָא דְּפְסוּל בְּתְרוּמָה בְּמִיתָה דְּלָא פָּסֵל בְּתְרוּמָה לָא הָווּ בְּמִיתָה כְּדְדָרְשִׁי' בפ"ב דִּזְבָחִים (ד' יז. וְשָׁם) דְּפָסִיל בְּתְרוּמָה וכו' וי"ל דְּכֵיוָן דְּמַחַל עֲבוֹדָה כְּדַנְפַקָּא לָן מְזִינָּזוּ כֹּל דְּאִקְרֵי טָמֵא סָבְרָא הוּא דְּנִמְרִינַן מִתְּרוּמָה דְּהָוֵי בְּמִיתָה אע"ג דְּטָהוֹר לִתְרוּמָה: **אֵין** בְּגָדֶיהָן עֲלֵיהֶן וכו' הִקְשָׁה ה"ר יַעֲקֹב דאורליני"ש וְהָא מִיתָה כְּתַב בְּהָדְיָא גַּבֵּי מְחַסֵּר בְּגָדִים בְּפ' וְאֵתָּה תְּצַוֶּה וְתֵרֵץ דְּהָהוּא מִיתָה אֲמִכְנָסַיִם כְּתִיבָא כְּדְמַשְׁמַע פְּשִׁטָּה דִּקְרָא וְקָרֵא דְּוַחֲגֶרֶת דְּדָרְשִׁינַן מִנָּהּ אֵין בְּגָדֶיהָם עֲלֵיהֶן אֵין כְּהַנָּתָם עֲלֵיהֶם אִצְטְרִיךְ לְשָׁאַר בְּגָדִים וּמִנָּהּ לֹא הָווּ יְלִפְינַן מִכְּנָסַיִם דְּלָא כְּתִיבִי הָתָם וּמִיהוּ קְשָׁה לְמַאן דְּאָמַר דְּיָלִיף מִכְּנָסַיִם בפ"ק דְּיוֹמָא (ד' ה: וְשָׁם) מַזֶּה הַדֶּבֶר דָּוִי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים דְּמִיתָה דִּכְתִיבָא אֲמִכְנָסַיִם מְשׁוּם אה"מ דְּמִחַיֵּב מְחַסֵּר בְּגָדִים וְשָׁלֹא רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם אֲפִילּוּ אַבִּיאָה רֵיקָנִית וא"א לוֹמַר כֵּן כִּדְפָרֵשִׁית לְעֵיל מִתּוֹךְ הַבְּרַיְיתָא:

**פָּרַט לְוֹ שָׁמְחוּלָּת וְעוֹמֶדֶת. וְזָר שֶׁאָכַל אֶת הַתְּרוּמָה, אָמַר רַב: זָר שֶׁאָכַל אֶת הַתְּרוּמָה לוֹקֶה. אָמְרִי לֵיהּ רַב כָּהֲנָא וְרַב אַסִּי לְרַב: לֵימָא מָר בְּמִיתָה, דִּכְתִיב ״וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ״? ״אֲנִי ה׳ מְקַדְּשָׁם״ – הִפְסִיק הָעִנְיָן. מֵיתִיבִי: וְאֵלּוּ הֵן שֶׁבְּמִיתָה – זָר הָאוֹכֵל אֶת הַתְּרוּמָה. מַתְנִיתָא אַדְּרַב קָא רָמֵית? רַב תַּנָּא הוּא וּפְלִיג! וְזָר שֶׁשִּׁימֵּשׁ, דִּכְתִיב: ״וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת״. וְטָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ, כְּדִבְעָא מִינֵּיהּ רַב חִיָּיא בַּר אָבִין מֵרַב יוֹסֵף: מְנַיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה? דִּכְתִיב: ״דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי״. וְיָלִיף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִתְּרוּמָה, מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה – אַף כָּאן בְּמִיתָה. וְנִילַף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִנּוֹתָר: מָה לְהַלָּן כָּרֵת, אַף כָּאן כָּרֵת? מִסְתַּבְּרָא מִתְּרוּמָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן: גּוּפָהּ, טָמֵא, מִקְוֶה, בְּרֵבִּים. אַדְּרַבָּה, מִנּוֹתָר הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן קֹדֶשׁ, פָּנִים, פִּיגּוּל וְנוֹתָר! חִילּוּל דְּרַבִּים מֵחִילּוּל דְּרַבִּים עֲדִיף. (א)טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁימֵּשׁ, מְנָלַן? דְּתַנְיָא: רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר, רֶמֶז לְטְבוּל יוֹם שֶׁאִם עָבַד חִילֵּל מְנַיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ״. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ, דָּנְפְקָא לַן מ״וְיִנָּזְרוּ״, תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁימֵּשׁ. וְיָלֵיף חִילּוּל חִילּוּל מִתְּרוּמָה, מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה – אַף כָּאן בְּמִיתָה. וּמְחוּסַּר בְּגָדִים מְנָלַן? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמָטוּ בָּהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: ״וְחָגַרְתָּ אוֹתָם אַבְנֵט״. בִּזְמַן שֶׁבְּגָדֵיהֶם עֲלֵיהֶם – כְּהוּנָּתָם עֲלֵיהֶם; אֵין בְּגָדֵיהֶם עֲלֵיהֶם – אֵין כְּהוּנָּתָם עֲלֵיהֶם. וְהוּ לְהוּ זָרִים, וְאָמַר מָר: זָר שֶׁשִּׁימֵּשׁ – בְּמִיתָה. (ב)וּמְחוּסַּר כַּפָּרָה מְנָלַן? אָמַר רַב הוּנָא: דְּאָמַר קְרָא ״וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה״. טָהֲרָה, מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה. וְאָמַר מָר: טָמֵא שֶׁשִּׁימֵּשׁ – בְּמִיתָה. וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, מְנָלַן? דִּכְתִיב: ״מִבְּאֹם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמוּתוּ״. (ג)וּשְׁתוּיֵי יַיִן, דִּכְתִיב: ״יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְגוֹ׳״. (ד)וּפְרוּעֵי רֹאשׁ, דִּכְתִיב: ״רֹאשְׁכֶם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפָרַע לֹא יִשַּׁלֵּחוּ״, וּכְתִיב בְּתָרֵיהּ: ״וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ״. אֵיתַקֵּשׁ פְּרוּעֵי רֹאשׁ לְשְׁתוּיֵי יַיִן: מָה שְׁתוּיֵי יַיִן בְּמִיתָה, אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ בְּמִיתָה. (ה)אֶבֶל עֶרֶל, אוֹנֵן, יוֹשֵׁב – בְּאַזְהָרָה. עֶרֶל מְנָלַן? אָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמַדְנוּ, עַד שֶׁבָּא יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי וְלִמְּדָנוּ: ״כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא וגו׳ וְעֶרֶל לֵב

לֵימָא מַר בְּמִיתָה דִּכְתִיב בָּתְרֵהּ וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלוּהוּ וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ וְכֹל פָּרַשְׁתָּא בִּתְרוּמָה קָאֵי דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כ"ב:ז') וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקָּדָשִׁים שְׁאַיִן כַּפָּרָתוֹ מְעַכַּבְתּוֹ וְאִלּוּ קָדָשִׁים לֹא אָכִיל עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָה: הִפְסִיק בֵּין וּמֵתוּ בּוֹ וּבֵין כָּל זָר וּמַשְׁמַע דְּלָא כְּתִיב מִיתָה אֶלָּא לְגַבֵּי כֹּהֲנִים וּמִשּׁוּם טַמְאָה: וְיִנָּזְרוּ וְיִבָּדְלוּ מִלַּעֲבֹד: גּוּף טָמֵא מִקְוֶה בְּרַבִּים טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ וְטָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה שְׁנֵיהֶם פְּסוּלֵי הַגּוּף וּשְׁנֵיהֶם פְּסוּלֵי טַמְאָה וְיֵשׁ לָהֶם הֶתֵּר בְּמִקְוֶה וְחִלּוּלוֹ בְּלִשּׁוֹן רַבִּים: שֶׁכֵּן קֹדֶשׁ טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ וְעָסַק בַּקָּדָשִׁים וּבְנוֹתָר קֹדֶשׁ וּשְׁנֵיהֶם בְּפָנִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה: וְתַגַּרְתָּ אוֹתָם אַבְנֵט וְגוֹ׳ וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה מַשְׁמַע שֶׁעַל יְדֵי בְּגָדִים הָוְיָא כְּהֻנָּה: מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה קֹדֶם כַּפָּרָה: בֶּן נֵכָר כֹּהֵן מוּמָר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהוּא עֶרֶל לֵב וְנִתְנַכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם:

מסורת הש״ס

א זבחים יז.

ב זבחים יט:; חולין קיב:

ג תענית יז:

ד לעיל כב:

ה זבחים יח:; זבחים כב:; יומא עא:; מועד קטן ה.

תורה אור השלם

וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ [ויקרא כב, י]

וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת [במדבר ג, י]

וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וגו׳ [במדבר יח, ז]

קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי וגו׳ [ויקרא כא, ו]

דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם וגו׳ [ויקרא כב, ב]

וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ וגו׳ [ויקרא כב, ט]

וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעוֹת וְהָיְתָה וגו׳ [שמות כט, ט]

וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְלֻקַּח שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי וגו׳ [ויקרא יב, ח]

בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וגו׳ [שמות ל, כ]

יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וגו׳ [ויקרא י, ט]

וְרֹאשׁכֶם לֹא תְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא תִפְרָעוּ וְלֹא תְשַׁלַּחוּ פְּסוֹס יִכְסְמוּ אֶת־רַאשֵׁיהֶם [יחזקאל מד, כ]

וְיַיִן לֹא־שָׁתוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־חֲצַר הַפְּנִימִית [יחזקאל מד, כא]

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא וגו׳ [יחזקאל מד, ט]

וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי (לְשָׁרְתֵנִי)״.[א] אוֹנֵן מְנָלַן? דִּכְתִיב: ״וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו״. הָא אַחֵר שֶׁלֹּא יָצָא, חִילֵּל. אֲמַר לֵיהּ רַב אַדָּא לְרָבָא: וְנֵילַף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִתְּרוּמָה, מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה – אַף כָּאן בְּמִיתָה. מִי כְּתִיב בֵּיהּ בְּגוּפֵיהּ? מִכְּלָלָא קָאָתֵי. הָוֵי דָּבָר הַבָּא מִן הַכְּלָל, וְכָל דָּבָר הַבָּא מִן הַכְּלָל אֵין דָּנִין אוֹתוֹ בִּגְזֵרָה שָׁוָה. יוֹשֵׁב מְנָלַן? אָמַר רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: אָמַר קְרָא ״כִּי בוֹ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת״. לַעֲמִידָה בְּחַרְתִּיו, וְלֹא לִישִׁיבָה. בַּעַל מוּם: רַבִּי אוֹמֵר בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּאַזְהָרָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? דִּכְתִיב: ״אַךְ אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְגוֹ׳״, וְיָלֵיף חִילּוּל חִילּוּל מִתְּרוּמָה. מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה, אַף כָּאן בְּמִיתָה. וְנֵילַף ״חִילּוּל״ ״חִילּוּל״ מִנּוֹתָר: מָה לְהַלָּן בְּכָרֵת, אַף כָּאן בְּכָרֵת? מִסְתַּבְּרָא מִתְּרוּמָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן פְּסוּל הַגּוּף מִפְּסוּל הַגּוּף. אַדְּרַבָּה, מִנּוֹתָר הֲוָה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁכֵּן קוֹדֶשׁ, פְּנִים, פִּיגּוּל וְנוֹתָר. אֶלָּא, מְטַמֵּא שֶׁשִּׁימֵּשׁ גָּמַר. פְּסוּל הַגּוּף מִפְּסוּל הַגּוּף, קוֹדֶשׁ פְּנִים פִּיגּוּל וְנוֹתָר מִקּוֹדֶשׁ פְּנִים פִּיגּוּל וְנוֹתָר. וְרַבָּנַן, אָמַר קְרָא: ״בּוֹ״, וְלֹא בְּבַעַל מוּם. [ב]הֵזִיד בִּמְעִילָה: רַבִּי אוֹמֵר בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּאַזְהָרָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: גָּמַר חֵטְא חֵטְא מִתְּרוּמָה. מָה לְהַלָּן בְּמִיתָה – אַף כָּאן בְּמִיתָה. וְרַבָּנַן אָמְרִי: אָמַר קְרָא ״בּוֹ״, ״בּוֹ״ וְלֹא בִּמְעִילָה. זָר שֶׁשִּׁימֵּשׁ בְּמִקְדָּשׁ: תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן ״וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן ה׳ יָמוּת״. מָה לְהַלָּן בִּידֵי שָׁמַיִם, אַף כָּאן בִּידֵי שָׁמַיִם. [ג]רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן ״וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת״. מָה לְהַלָּן בִּסְקִילָה, אַף כָּאן בִּסְקִילָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: מָה לְהַלָּן בְּחֶנֶק, אַף כָּאן בְּחֶנֶק. [ד]בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא? רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: דָּנִין ״יוּמָת״ מִ״יּוּמָת״, וְאֵין דָּנִין ״יוּמָת״ מִ״יָּמוּת״. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: דָּנִין הֶדְיוֹט מֵהֶדְיוֹט, וְאֵין דָּנִין הֶדְיוֹט מִנָּבִיא. וְרַבִּי עֲקִיבָא: כֵּיוָן שֶׁהִדִּיחַ – אֵין לְךָ הֶדְיוֹט גָּדוֹל מִזֶּה. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי? בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן, דְּתַנְיָא: נָבִיא שֶׁהִדִּיחַ – בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. הָא אֲנַן תְּנַן: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. מַתְנִיתִין – רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. בָּרַיְיתָא – רַבָּנַן וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא.

הֲדַרַן עֲלָךְ אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין.

מַתְנִי׳

וְעָרֵל בָּשָׂר שֶׁמֵּתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה: לֹא יָבֹא וְהַיְנוּ אַזְהָרָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה בְּעָלְמָא וְלָא לָקֵי עֲלָהּ: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְגוֹ' כְּלוֹמַר אע"פ שֶׁמֵּתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אֵין צָרִיךְ לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ שֶׁאִם יַעֲבֹד לֹא יְחַלֵּל הָא כֹּהֵן אַחֵר שֶׁלֹּא יָצָא חִלֵּל: מִי כְּתִיב בְּגוּפֵהּ מִי כְּתִיב בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט גּוּפֵהּ חִלּוּל מִכְּלָל דְּמִכֹּהֵן גָּדוֹל דִּכְתִי' בֵּהּ אוֹנֵן וְאֵינוֹ מְחַלֵּל הוּא דְּקָא אָתֵי: וְלֹא לִישִׁיבָה דְּכֵיוָן דְּלָא נִבְחַר הֲוָה לֵיהּ כְּזָר ובפ"ב דִּזְבָחִים (דַּף כג:) רָמֵינַן מִכְּדֵי יוֹשֵׁב כְּזָר דָּמֵי וּמֵיחַל עֲבוֹדָה אֵימָא בְּמִיתָה הוּא כְּזָר אַלְמָה תַּנְיָא אֵינוֹ בְּמִיתָה וְהָתָם מְפָרֵק לָהּ מִשּׁוּם דְּהָוֵי זָר וְשֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּשְׁתוּיֵי יַיִן שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד דִּכְתִיב בְּהוּ מִיתָה וְאֵין מְלַמְּדִין: אָמַר קְרָא בּוֹ בִּתְרוּמָה בְּמִיתָה דְּכֻלְּהוּ נָמֵי מִנֵּהּ גָּמְרֵי וַאֲתָא בּוֹ לְמִעוּטָא וְלֹא בַּעַל מוּם וּמִסְתַּבְּרָא בַּעַל מוּם הוּא דְּקָא מְמַעֵט וְלֹא טָמֵא וּטְבוּל יוֹם שֶׁהֵן פְּסוּל טֻמְאָתָן בְּמִיתָה: גָּמַר חֵטְא חֵטְא מִתְּרוּמָה מְעִילָה כְּתִיב בָּהּ וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה וְהָכָא כְּתִיב וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ: בּוֹ וְלֹא בִּמְעִילָה וּמִמִּיתָה לְחוּדָהּ הוּא דְּאִמְעִיט דְּגַבֵּי מִיתָה הוּא דִּכְתִיב בּוֹ אֲבָל אַזְהָרָה מִגְּמָרָא גָּמַר לְהָזִיד בִּמְעִילָה בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּחָטָא חֵטְא מִתְּרוּמָה: מָה לְהַלָּן בִּידֵי שָׁמַיִם דְּבְמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ דְּקֹרַח בַּשְּׂרוּפִים כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר יז): ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְכוּ' דס"ל נָבִיא שֶׁהֵדִיחַ אֶת הָרַבִּים בְּחֶנֶק וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ בְּמַאי פְּלִיגֵי: פְּלֻגְתָּא דְּר"ש וְרַבָּנַן בְּאֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין וְיָלֵיף טַעְמָא מִקְּרָא: וְהָא תְּנַן זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר בְּחֶנֶק וּבְבָרַיְתָא קָתָנֵי לר"ע בִּסְקִילָה: מַתְנִיתִין ר' שִׁמְעוֹן דְּאָמַר נָבִיא שֶׁהֵדִיחַ בְּחֶנֶק וְזָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִנֵּהּ גָּמַר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא הוּא וְאָמַר לר"ע זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּחֶנֶק נָבִיא שֶׁהֵדִיחַ בְּחֶנֶק: וּבָרַיְתָא רַבָּנַן בְּנֵי מַחֲלָקְתּוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאַף הֵם תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא הָווּ וְאָמְרִי מִשְּׁמוֹ סְקִילָה בְּתַרְוַיְהוּ:

וְכָל דָּבָר הַבָּא מִן הַכְּלָל אֵין דָּנִין וְכוּ' לָא דָּמֵי לְהַהִיא דְּפֶרֶק שֵׁנִי דִּזְבָחִים (דַּף יח. וְשָׁם) דְּיָלְפִינַן שְׁתוּיֵי יַיִן חֻקָּה חֻקָּה מִמְּחֻסַּר בְּגָדִים מִשּׁוּם דְּדָרְשִׁינַן אֵין בִּגְדֵיהֶן עֲלֵיהֶן אֵין כְּהֻנָּתָן עֲלֵיהֶן וְכֵן בְּכָל הָנְהוּ דִּכְתִיב וְלֹא יְחַלְּלוּ דְּיָקִינַן הָא עָבְדוּ חִלְּלוּ וְיָלְפִינַן חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה וּבְתוֹרֵם מִן הָרָעָה עַל הַיָּפָה דְּלָא יָלְפִינַן דְּלֶהֱוֵי בְּמִיתָה חֵט חֵט מִתְּרוּמָה תֵּרֵץ הָרַב רַבִּי יַעֲקֹב דאורליינ"ש מִשּׁוּם דְּהָוֵי דָּבָר הַבָּא מִן הַכְּלָל וְצָרִיךְ לְחַלֵּק אַמַּאי הָוֵי דָּבָר הַבָּא מִן הַכְּלָל טְפֵי מֵהָנָךְ וּבְפֶרֶק כִּסּוּי הַדָּם (חֻלִּין פה. וְשָׁם) דְּשָׁרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה חֻלִּין בָּעֲזָרָה וּמֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה מִשּׁוּם דְּהָוְיָא שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה וְיָלֵיף ג"ש מוּטְבוֹת טֶבַח וְהָכֵן אע"ג דְּגַבֵּי חֻלִּין בָּעֲזָרָה לָא כְּתִיב זְבִיחָה אֶלָּא מִן הַכְּלָל דְּדָרְשִׁינַן בְּרִחוּק מָקוֹם אַתָּה זוֹבֵחַ וְאִי אַתָּה זוֹבֵחַ בְּקָרוֹב מָקוֹם אֵין זֶה מִן הַכְּלָל דְּהָא כְּתִיב כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם וְיָלְפִינַן מִוְּטַבֹּחַ טַבָּח דְּבִזְבִיחָה הָרְאוּיָה אַיְּרֵי וְעַל זְבִיחָה הָרְאוּיָה דְּיָקִינַן הָא בְּקָרוֹב מָקוֹם לֹא וְכֵן בְּרֵישׁ הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת נה:) גַּבֵּי הָעֲרָאָה דְּיָלֵיף חַיָּבֵי עֲשֵׂה כְּגוֹן מִצְרִי וַאֲדוֹמִי דִּכְתִיב בְּהוּ דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא בג"ש בִּיאָה בִּיאָה אע"ג דְּלָא כְּתִיב בִּיאָה אֶלָּא מִן הַכְּלָל דְּדָיְקִינַן הָא דּוֹר שֵׁנִי לֹא יָבֹא הָא נָמֵי נִיחָא דְּיָלְפִינַן בג"ש דְּדוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא דְּהַהִיא בִּיאָה הִיא הָעֲרָאָה וַהֲדַר דָּיֵיק הָא דּוֹר שֵׁנִי לֹא יַעֲרֶה: **אֶלָּא** מְטַמֵּא שֶׁשִּׁמֵּשׁ תֵּמַהּ דַּהֲוָה לָן לְמֵילַף מִנּוֹתָר טְפֵי מִשּׁוּם דְּחִלּוּל דְּיָחִיד מֵחִלּוּל דְּיָחִיד עָדִיף כְּדַאֲמַרַן לְעֵיל חִלּוּל דְּרַבִּים מֵחִלּוּל דְּרַבִּים עָדִיף דְּגַבֵּי בַּעַל מוּם כְּתִיב וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ וְגוֹ' וּבְנוֹתָר כְּתִיב כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל לְאַפּוּקֵי תְּרוּמָה דִּכְתִי' כִּי יְחַלְּלוּהוּ וכ"ת פְּסוּל הַגּוּף עָדִיף אִם כֵּן לְעֵיל דְּיָלֵיף טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִתְּרוּמָה וּפָרִיךְ דְּנֵילֵיף מִנּוֹתָר הֲוָה לֵיהּ לְשַׁנּוּיֵי מִשּׁוּם דִּפְסוּל הַגּוּף עָדִיף וְלֹא מִשּׁוּם חִלּוּל דְּרַבִּים וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכָא פְּסוּל הַגּוּף דַּעֲבוֹדָה מִפְּסוּל הַגּוּף דַּעֲבוֹדָה עָדִיף: **בּוֹ** וְלֹא בְּבַעַל מוּם כָּל הָנֵי דִּלְעֵיל דְּלָא מְמַעֲטִינַן דִּפְסוּל טֻמְאָה הֵם כִּתְרוּמָה וְטֶבֶל אע"ג דְּלָאו פְּסוּל טֻמְאָה הוּא דָּמֵי לִתְרוּמָה טְפֵי מֵהָנֵי: **גָּמַר** חֵטְא חֵטְא מִתְּרוּמָה תֵּמַהּ דְּמַשְׁמַע בְּפֶ' בָּתְרָא דְּמַכּוֹת (דַּף יג.) דְּאִיכָּא מַלְקוּת בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת דְּקָא חָשִׁיב מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ וְאַמַּאי כֵּיוָן דְּמִתְּרוּמָה יָלְפִינַן לָא הֲוָה לָן לְמֵילַף אֶלָּא דּוּמְיָא דִּתְרוּמָה דִּקְדֻשָּׁה קְדֻשַּׁת הַגּוּף כִּדְאַשְׁכְּחַן בִּזְבָחִים שִׁלְהֵי פֶּרֶק בֵּית שַׁמַּאי (זְבָחִים דַּף מה:) דְּקָדְשֵׁי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן דְּגָמְרִינַן חֵט חֵט מִתְּרוּמָה וּבִתְרוּמָה כְּתִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאָמְרִינַן בד"א בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹעֲלִין וּמְפָרֵשׁ טַעְמָא דְּכִי גָּמְרִינַן מְעִילָה חֵט חֵט מִתְּרוּמָה דֻּמְיָא דִּתְרוּמָה דְּקַדִּישָׁא קְדֻשַּׁת הַגּוּף אֲבָל קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת דִּקְדֻשַּׁת דָּמִים לָא וּקְצָת יֵשׁ לִדְחוֹת הַהִיא דְּמַכּוֹת דְּמַיְרֵי בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שֶׁהוּמְמוּ דְּשַׁיָּךְ בְּהוּ פִּדְיוֹן אֲבָל קָשֶׁה מִמְּעִילָה פֶּרֶק הַנֶּהֱנֶה (דַּף יח:) דִּמְמַעֵט מְחֻבָּר מִמְּעִילָה מִשּׁוּם דְּגָמְרָה מִתְּרוּמָה אַלְמָא יָלְפִינַן קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת מִתְּרוּמָה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם הוּא דְּבָעֵינַן דֻּומְיָא דִּתְרוּמָה מִשּׁוּם דִּכְתִיב לָהּ' לְרַבּוּיֵי וְלָא גָּמְרִינַן אֶלָּא דֻּומְיָא דִּקְדֻשַּׁת הַגּוּף ואע"ג דְּרַבִּי יוֹסֵי דָּרֵישׁ לֵיהּ הָתָם וְלָא רַבָּנַן מִכָּל מָקוֹם לְרַבָּנַן נָמֵי אַהֲנֵי לְגַבֵּי הָכִי דְּלָא גָּמְרִינַן קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת מִתְּרוּמָה (וְע"ע תּוֹס' תְּמוּרָה ג. ד"ה מַאי תְּרוּמָה):

מסורת הש״ס

א זבחים טז.
ב פסחים לג.
ג ספרי במדבר
ד לקמן פט:
ה זבחים יח:; זבחים כב:; יומא עא:; מועד קטן ה.

גליון הש״ס

גמ' וכל דבר הבא מן הכלל. עי' שיטה מקובצת בב"ק דף ה' ע"א ד"ה אתיא תחת. ובתשובת תולדות אדם להרשב"א סימן טז:

תורה אור השלם

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא וגו׳ [יחזקאל מד, ט]

וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי וגו׳ [ויקרא כא, יב]

כִּי בוֹ בָּחַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהֹוָה וגו׳ [דברים יח, ה]

אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וגו׳ [ויקרא כא, כג]

וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ וגו׳ [ויקרא כב, ט]

נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְהֹוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ וגו׳ [ויקרא ה, טו]

וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וגו׳ [במדבר יח, ז]

כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהֹוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ [במדבר יז, כח]

וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה וגו׳ [דברים יג, ו]

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין ריט, סמג עשין קו, סמג לאוין קלד, סמג לאוין קיג, סמג לאוין לה, סמג לאוין לב, סמג לאוין קג, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:

ב מיי' פה' מהל' ממרים הל' ה:

ג מיי' פט' מהל' גניבה הל' א:

ד מיי' פג' מהל' ממרים הל' ח:

ה מיי' פט' מהל' יסודי התורה הל' א:

ו מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' א:

ז מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:

ח מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ו:

ט מיי' פכ' מהל' עדות הל' י:

י מיי' פג' מהל' איסורי ביאה הל' ג:

יא מיי' פא' מהל' איסורי ביאה הל' ו:

יב סמג לאוין ריט, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' ג:

יג מיי' פה' מהל' ממרים הל' ז:

יד סמג לאוין סה, טוש"ע או"ח סי' שח סעי' יא:

טו מיי' פכ"ה מהל' שבת הל' י:

טז סמג לאוין סה, סמג עשין עז:

יז מיי' פא' מהל' שבת הל' יז:

יח מיי' פח' מהל' שבת הל' ז:

יט מיי' פי' מהל' שבת הל' י:

כ מיי' פי"ב מהל' שבת הל' א:

כא מיי' פד' מהל' חובל ומזיק הל' א:

מסורת הש"ס

א ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק א ג

ב לעיל נב:

ג ספרא אמור פרק כ ח

ד נדרים ג.

ה משנה שבת

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הכחישה וכו'. לא שייכי ד' דברים. עי' ניטין דף מב ע"ב תוס' ד"ה ושור:

תורה אור השלם

וּמַכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת [שמות כא, טו]

מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת [שמות כא, יב]

אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת־יוּמָת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ [במדבר לה, כא]

כָּל־מַכַּת־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת [במדבר לה, ל]

וּמכה אביו ואמו. אחד שנאמר למעלה, פסוק יב, "מכה איש ומת", נאמר כאן שמכה אביו ואמו חייב מיתה גם כאשר אין מכתו גורמת למיתה. המכילתא מוכיחה, ש"אביו ואמו" פירושו - אביו או אמו, וראה שם מחלוקתם של ר' יאשיה ור' יונתן. עוד למדנו (סנהדרין פד, ב) שרק מכה אביו או אמו ועושה בהם חבורה נענש במיתה - "המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה". [פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:טו, א]

ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת [ויקרא כד, כא]

ומכה נפש־בהמה ישלמנה נפש תחת נפש [ויקרא כד, יח]

רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא־תאכל הנפש עם־הבשר [דברים יב, כג]

לא־תקם ולא־תטר את־בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יהוה [ויקרא יט, יח]

א"ט(א) מַתְנִי' **אֵלּוּ** הֵן הַנֶּחְנָקִין – הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְזָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין, וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ. "א"גְמ' מַכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם – אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. (ב)אֵימָא: עַד דְּקָטֵיל לֵיהּ מִיקְטַל! סִלְקָא דַּעְתָּךְ? קָטֵל חַד בְּסַיִיף, וְאָבִיו בְּחֶנֶק? הָנֵיחָא לְמַאן דְּאָמַר חֶנֶק קַל, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר חֶנֶק חָמוּר, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא, מִדִּכְתִיב: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת", וּכְתִיב: "אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת", שְׁמַע מִינַּהּ: כֹּל הֵיכָא דְּאִיכָּא הַכָּאָה סְתָם – לָאו מִיתָה הוּא. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "מַכֵּה אִישׁ", וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב "כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ". דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", הָוֶה אָמֵינָא: אִישׁ דְּבַר מִצְוָה – אִין, קָטָן – לָא. כְּתַב רַחֲמָנָא "כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", הָוֶה אָמֵינָא: אַפִּילּוּ נְפָלִים, אֲפִילּוּ בֶּן שְׁמוֹנָה. צְרִיכִי. וְאֵימָא: אַף עַל גַּב דְּלָא עֲבֵיד בֵּיהּ חַבּוּרָה? אַלְמָה תְּנַן: הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה! (ג)אָמַר קְרָא: "מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה". מָה מַכֵּה בְהֵמָה – עַד דְּעָבֵיד בַּהּ חַבּוּרָה, דִּכְתִיב בַּהּ "נֶפֶשׁ", אַף מַכֵּה אָדָם – עַד דְּעָבֵיד חַבּוּרָה. מַתְקִיף לַהּ רַב יִרְמְיָה: אֶלָּא מֵעַתָּה, הָכְחִישָׁה בַּאֲבָנִים – הָכִי נָמֵי דְּלָא מִיחַיַּיב? אֶלָּא, אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְנֶפֶשׁ בְּהֵמָה – דְּהָא אִי נָמֵי הָכְחִישָׁה בַּאֲבָנִים חַיָּיב – תְּנֵיהוּ עִנְיָן לְנֶפֶשׁ אָדָם. אֶלָּא, הֵיקִישָׁא לְמָה לִי? לְכִדְתַנְיָא דְּבֵי חִזְקִיָּה: "הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה, הֵיקֵישָׁא לְמָה לִי? מָה מַכֵּה בְהֵמָה לְרִפּוּאָה – פָּטוּר, אַף מַכֵּה אָדָם לְרִפּוּאָה – פָּטוּר. דְּאִיבַּעְיָא לְהוּ: בֶּן מַהוּ שֶׁיַּזִּיק דָּם לְאָבִיו? רַב מַתְנָא אָמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". רַב דִּימִי בַּר חִינָּנָא אָמַר: מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה, מָה מַכֵּה בְהֵמָה לְרִפּוּאָה – פָּטוּר, אַף מַכֵּה אָדָם לְרִפּוּאָה – פָּטוּר. "ב"רַב לָא שָׁבֵיק לְבָרֵיהּ לְמִישְׁקַל לֵיהּ סִילְוָא. מָר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא לָא שָׁבֵיק לְבָרֵיהּ לְמִיפְתַּח לֵיהּ כְּוָוֹתָא, דִּילְמָא חָבֵיל וְהָוְיָא לֵיהּ שְׁגָגַת אִיסּוּר. אִי הָכִי, אַחֵר נָמֵי? אַחֵר – שִׁיגְגַת לָאו, בְּנוֹ – שְׁגְגַת חֶנֶק. "דטו"(ה)וְהָדְתָנַן: מַחַט שֶׁל יָד לִיטּוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ, לֵיחוּשׁ דִּילְמָא חָבֵיל וְהָוְיָא לַהּ שְׁגְגַת סְקִילָה? הָתָם מִקַּלְקֵל הוּא. טז־כא"הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: מְקַלְקֵל פָּטוּר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: חַיָּיב, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּאָמַר: מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה חַיָּיב? רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא.

וְרַבִּי מַתְנִי' אַלּוּ הֵן הַנֶּחְנָקִין. מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין כְּמוֹ מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה' (דְּבָרִים ט':ז') שֶׁמְּסָרֵב עַל פִּי ב"ד הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית: וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן אע"פ שֶׁהֵם הָיוּ מְחַיְּבִין אוֹתָהּ שְׂרֵפָה אֵין נִדּוֹנִין אֶלָּא בְּמִיתָה שֶׁהָיוּ מְחַיְּבִין לַבּוֹעֵל וְהֵינוּ חֶנֶק כְּשֶׁאַר בָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ בְּדִמְרַשׁ קְרָא הִיא תִּשָּׂרֵף וְלֹא בּוֹעֲלָהּ וְזוֹמְמֶיהָ יִלָּפֵינַן מִכְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו לְאָחִיו וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ: וּבוֹעֲלָהּ בִּנְשׂוֹאָה בַּת כֹּהֵן קְמַיְרֵי אֲבָל אֲרוּסָה בּוֹעֲלָהּ בִּסְקִילָה: גְּמ' ס"ד בְּתְמִיהָה: קָטֵל חַד בְּסַיִף כְּדִתְנַן בְּפֶרֶק לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף עו:) אֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִים הֶרְצֵחַ וְעִיר הַנִּדַּחַת: מַאי אִכָּא לְמֵימַר הָכָא דְּאִיכָּא דְּאָמַר חֶנֶק בְּחֶנֶק: אֶלָּא מִדְּכְתִיב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת הֵיכָא דְּבָעֵי מִיתָה מִיפְרַשׁ מִיתָה בְּהָדֵיהּ: אֶפִּילּוּ נְפָלִים כְּגוֹן בֶּן תִּשְׁעָה וְרֹאשׁוֹ אָטוּם אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גּוּפִין דְּלָא חֲיֵי: כְּתִיב בַּהּ נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ מַשְׁמַע דָּם דַּהֲוָה חַבּוּרָה: הָכְחִישָׁה לְבָהֵמָה: בַּאֲבָנִים דְּלָא עֲשָׂה בַּהּ חַבּוּרָה: לְנֶפֶשׁ אָדָם חָמוּר דַּהֲיָנוּ אָבִיו דְּאַמַּר עַל גַּב דְּלָא בְּעֵינַן מִיתָה חַבּוּרָה מִיהָא בָּעֵינַן: אֶלָּא הֵקֵישָׁא לְמָה לִי דְּאִתְּקֵשׁ מַכֵּה אָדָם לְמַכֵּה בְהֵמָה בְּחַד קְרָא הוֹאִיל וַיִּלְפֵּת לֵיהּ מֵאֵם אֵינוֹ עִנְיָן: לְכִדְתַנְיָא דְּבֵי חִזְקִיָּה בב"ק (בָּבָא קַמָּא נד:) (דְּף לה.) לְפִטּוֹר חַיְּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין מִן הַתּוֹשְׁלוּמִין מַה מַכֵּה בְהֵמָה לֹא חִלְּקָתְ בּוֹ וְכוּ': הָנִיחָא וְכוּ' פְּלַגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וּרשב"ל בִּכְתוּבוֹת בְּאֵלּוּ נְעָרוֹת (כְּתוּבּוֹת דַּף לד:): מָה מַכֵּה בְהֵמָה לְרִפּוּאָה פָּטוּר מִן הַתּוֹשְׁלוּמִין שְׁהֲרֵי לֹא הִזִּיקָה: אַף מַכֵּה אָדָם הֵינוּ אָבִיו: לְרִפּוּאָה פָּטוּר מִמִּיתָה וְאע"ג דְּחַבּוּרָה הִיא: וְאַהֲבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ לֹא הַזָּהָרוּ יִשְׂרָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת לְחַבְרֵיהֶם אֶלָּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לַעֲשׂוֹת לְעַצְמוֹ: סִלְוָא קוֹץ יָשֵׁב לוֹ בִּבְשָׂרוֹ: לְמִפְתַּח לֵיהּ כְּוָתָא חֲבוּרָה לְהוֹצִיא לַחָה מִמֶּנָּה: אִי הָכִי אַחֵר נָמֵי לֹא לִפְתַּח שֶׁהֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל הַזָּהֲרוּ עַל חֲבֵלַת חֲבֵרוֹ דִּכְתִיב (דְּבָרִים כ"ה:ג') לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף: שׁוֹגֶגֶת לָאו בְּעֲלְמָא הִקִּישׁ: מַחַט שֶׁל יָד הִיא מַחַט קְטַנָּה שֶׁתּוֹפְרִין בָּהּ בְּגָדִים נִטֶּלֶת בְּשַׁבָּת לְטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ וּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ לְהַלָּן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת בְּפֶרֶק כָּל הַכֵּלִים (שַׁבָּת דַּף קכב:): גַּבֵּי שֶׁל שַׁקְאֵין לְפִתּוֹחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת קָרֵי לָהּ לְהָא קְטַנָּה מַחַט שֶׁל יָד: דִּילְמָא חָבֵיל וַעֲבֵיד חַבּוּרָה בְּשַׁבָּת: מְקַלְקֵל הוּא וְכָל הַמְקַלְקְלִין פְּטוּרִין בְּחִלּוּל שַׁבָּת דִּמְלָאכֶת מַחְשֶׁבֶת כְּתִיב וְאֵין מְחַיֵּב אֶמְקַלְקֵל אֶלָּא רַבִּי שִׁמְעוֹן וּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה רַבִּי שִׁמְעוֹן נָמֵי לֹא מְחַיֵּב אֶלָּא בְּמִתְכַּוֵּן לְכָךְ דְּהַיְנוּ צְרִיךְ לַחֲבָלָה אֲבָל הַנּוֹטֵל קוֹץ אֵין צְרִיךְ לַחֲבָלָה וּבְרַצּוֹנוֹ לֹא יְחַבֵּל:

ה"ג וְאִצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב מַכֵּה אִישׁ וּמֵת וְאִצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב כָּל נֶפֶשׁ וְלֹא כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסֶפֶר כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ דִּבְקָרֵץ יוֹצֵא דֹּפֶן (נִדָּה מד: וְשָׁם) גְּמָרִינַן בֵּן יוֹם אֶחָד דְּהַהוֹרְגוֹ חַיָּב וּמַפִּיק לֵיהּ מִדִּכְתִיב וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ נֶפֶשׁ כָּל דְּהוּ: אִישׁ דָּבָר מְצוָה אֵין יֵשׁ סְפָרִים שֶׁכְּתוּב בָּהֶן אִשָּׁה לֹא וְאע"ג דְּהַשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ וְכוּ' הֲנֵי מִלֵּי בְּפָרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּלָשׁוֹן זָכָר אֲבָל הֵיכָא דִּכְתִיב אִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ נֶפֶשׁ מִמַּעֲטַיַּן אִשָּׁה כְּדִפְרָשׁ שִׁלְהֵי פֶּרֶק ד' מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין סו.) גַּבֵּי מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ: הָוָה אָמֵינָא אֲפִילּוּ נְפָלִים תַּמָּה א"כ הֵיכִי מְחַיֵּב דְּמֵי וְלַדוֹת הָא מְחַיֵּב מִיתָה וי"ל דְּהֵ"א דְּהָכָא גָּזְרַת הַכָּתוּב הִיא הֵיכָא דְּלָא נָתְכַּוֵּן לְוָלְדוֹת כְּדַאֲשְׁכְּחַן לְרַבִּי וְנַתְּתָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ מְמוֹן אִי נָמֵי נְהִי דְּהָוֶה מְחַיֵּב אֲפִילּוּ לְאַחַר שֶׁנּוֹלַד קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד לָא חָיֵב: הָכְחִישָׁה בַּאֲבָנִים כו' בְּהָכְחִישָׁה דְּלָא הַדְרָא אֵירֵי דְּאִם לֹא כֵּן לֹא שַׁיְּךְ נָמֵי דִּמְקָרֵי שָׁבַת מִידֵּי דְּהָוֶה אַהָכָּהוּ עַל יָדוֹ וְצָמְתָה וְסוֹפָהּ לְחָלֹד וּבְהֶמָה לֹא שָׁיְכִי ד' דְּבָרִים: אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵהּ דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה פָּרַשְׁתִּי לְעֵיל בְּפֶ' שְׁמַעְתָּ לֵהּ דְּאָמַר מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה חַיָּב ר"ש פְּלוּגְתָא דְּר' יְהוּדָה וּר"ש בְּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה וּמְקַלְקֵל בְּהַבְעָרָה לֹא מָצִינוּ בְּפָרוּשׁ לֹא בְּמַשְׁנָה וְלֹא בְּבָרַיְתָא וּבְפֶרֶק הָאוֹרֵג (שַׁבָּת דַּף קו. וְשָׁם) דְּחַק רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ דְּנִפְקָא מִפְּלוּגְתָּא דִּמְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ הַלָּכָךְ אֵין לְךָ חוֹבֵל וּמַבְעִיר שֶׁאֵינוֹ מְקַלְקֵל וַאֲפִילּוּ מַבְעִיר עֵצִים לְתַבְשִׁילוֹ מְקַלְקֵל הוּא אֲצֵל הָעֵצִים וּמַה שֶּׁהוּא מְתַקֵּן אֲצֵל אֲחֵרִים לְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא חָשִׁיב לֵהּ דְּהָא מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא אִם כֵּן כִּי הָכִי הַכָּתוּב חוֹבֵל וּמַבְעִיר מִדְּאִצְטְרִיךְ לְמִשְׁרֵי מִילְּה וּמִדְּאֻסַּר הַבְעָרָה דְּבַת כֹּהֵן עַל כָּרְחָיְךָ בְּמְקַלְקֵל נָמֵי חָיֵב אֲבָל רַבִּי יְהוּדָה לֵהּ פּוֹק תֵּנֵי לְבָרָא חוֹבֵל וּמַבְעִיר אֵינוֹ מְשַׁנֶּה כו' מַשְׁמַע מִתּוֹךְ פִּי' הַקּוֹנְטְרֵס דְּר' אַבָּהוּ כר"ש וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּבָעֵי צְרִיךְ לְכַלְבּוֹ וּלְאָפְרוֹ כְּר' יְהוּדָה וְזֶהוּ תַּמַּה א"כ אַמַּאי א"ל פּוֹק תֵּנֵי לְבָרָא אַטוּ מְשׁוּם דְּס"ל כְּרַבִּי יְהוּדָה מַאן דְּתָנֵי כר"ש מְשַׁתֵּק לֵיהּ דְּכִי הַאי גַּוְנָא פָּרִיךְ פֶּרֶק קַמָּא דְּחַלִּין (דַּף טו.) וְעוֹד אִי חָשִׁיב תִּקּוּן גְּמוּר צְרִיךְ לְכַלְבּוֹ וּלְאָפְרוֹ אַמַּאי נָקֵט חוֹבֵל וּמַבְעִיר וְעוֹד דר"ש אַפִּי' בְּחוֹבֵל וּמַבְעִיר בְּעֵי שֶׁתְּהֵא צְרִיכָה לְגוּפָהּ כְּדַמְסִיק בְּשְׁמַעְתִּין גַּבֵּי חוֹבֵל וּבְשֶׁלְהֵי סֵפֶק אֵכֶל (כְּרִיתוֹת דַּף כ:) גַּבֵּי הַבְעָרָה עַל כֵּן נִרְאָה דְּר' אַבָּהוּ וְר' יוֹחָנָן אִיפְּכָא דר"ש פְּלִיגִי דְּר' אַבָּהוּ כר"ש כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הָאוֹרֵג (שַׁבָּת דַּף קו.) וְרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר דַּאֲפִילּוּ ר' שִׁמְעוֹן בָּעֵי תִּקּוּן קָצַת וּמִיהוּ לָא חָשִׁיב תִּקּוּן שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּכָךְ לְר' יְהוּדָה דְּאֵין דָּרְךְ לְחַבֵּל בַּחֲבֵרוֹ לְתֵן לְכֶלֶב וּלְשָׁרוֹף גְּדִישׁ בִּשְׁבִיל אֲפֵר וּפְלוּגְתָּא דְּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קִים לֵיהּ לְהַשַּׁ"ס אוֹ בְּקַבָּלָה אוֹ שְׁמָא בָּרַיְתָא שְׁנוּיָה בְּשׁוּם מָקוֹם וְכִי תֵּימָא לְרַבִּי אַבָּהוּ כֵּיוָן דְּלֵיכָּא תִּקּוּן א"כ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הֵיכִי מְשַׁכַּחְתְּ לֵהּ הָא מַשְׁכַּחַת לֵהּ בְּאַסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁסַּבּוּר שֶׁיָּכוֹל לְהָנוֹת וְלִתֵּן לְכַלְבּוֹ וְכֵן מַבְעִיר בְּאַסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁסַּבּוּר שֶׁיָּכוֹל לְבַשֵּׁל קְדֵרָה וְעוֹד יֵשׁ לְדַקְדֵּק פְּלוּגְתָּא דְּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה מִדְּתָנֵן בְּפִסְחִים (פְּסָחִים דַּף עב: וְשָׁם עג. וְשָׁם) וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשֵׁם פֶּסַח אִם אֵינָן רְאוּיִן חַיָּב וְאָמְרִי' בגמ' מַאן תַּנָּא דְּשַׁנֵּי לַהּ בֵּין רְאוּיִן לְשֶׁאֵינָן רְאוּיִן ר"ש הוּא וְאָמְרִינַן הָתָם לְעֵיל מִנַּהּ דְּאֲרֵי בְּטוֹעֶה אַלְמָא מְחַיְּבִינַן מִתְעַסֵּק וְאָמְרִינַן בָּהּ' סֵפֶק אֵכֶל (כְּרִיתוֹת ד' יט:) הַנַּח לְתִינוֹקוֹת הוֹאִיל וּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה חַיָּב מִתְעַסֵּק נָמֵי חַיָּב וּמִדְּמְחַיֵּב רַבִּי שִׁמְעוֹן מִתְעַסֵּק בְּחַבּוּרָה שְׁמַע מִנַּהּ מְקַלְקֵל נָמֵי מְחַיֵּב וְר' יְהוּדָה יֵשׁ לְדַקְדֵּק דְּפָטַר מִדְּתָנֵן בָּהּ' כָּל הַכֵּלִים (שַׁבָּת ד' קכב:) וּמֵיתֵי בְּסָמוּךְ דְּמַחַט שֶׁל יָד (מַתָּר) לְטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ דְּמַשְׁמַע לֵיהּ דְּמוּתָּר וְאַמַּאי קָרֵי לָהּ מַחַט שֶׁל יָד לְטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ אִי לְאוֹ מִשּׁוּם דְּסָבְרָה לֵיהּ מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פָּטוּר וְאע"ג דְּאָמְרִי' בָּהּ (שַׁבָּת דַּף מב.) דְּשַׁמּוּאֵל בְּמְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה וּבָהּ' סֵפֶק אֵכֶל (כְּרִיתוֹת דַּף יט:) מִסְּיק ר"נ אַלְּבָּא דְּשַׁמּוּאֵל הַנַּח לְתִינוֹקוֹת הוֹאִיל וּמְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה חַיָּב מִשּׁוּם דְּסָבְרָה לֵיהּ הָכִי לְשַׁמּוּאֵל אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּמְחַיֵּב דְּבָשְׁלְהֵי הָאוֹרֵג (שַׁבָּת דַּף קו.) אָמַר שְׁמוּאֵל כֹּל פְּטוּרֵי דְּשַׁבָּת פָּטוּר אֲבָל אָסוּר לְבַר מֵהָנֵי תְּלָת דְּפָטוּר וּמַתַּר הַמַּפִּיס מַרְסָא וּמְנָא לָן דְּפָטוּר וּמַתַּר דְּתָנֵן מַחַט שֶׁל יָד (מַתָּר) לְטוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ וּמִדְּשָׁרֵי לְטוֹל הַקּוֹץ ש"מ דְּקָסָבַר מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פָּטוּר דְּמִטַּעַם מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ לָא שָׁרֵינָא דְּהָא סְבִירָא לֵהּ דְּחַיָּב:

מסורת הש"ס

א שבת קה:

ב פסחים סח:; ברכות כג:

ג כתובות לב:

תורה אור השלם

[דברים כה, ג]

[שמות כב, כז]

[שמות כז]

[פירושי רד"צ הופמן על שמות כב:כז, ז]

[שמות כא, טו]

[שמות כא, יז]

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הָאֹמֵר מִלְּאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ פְּטוּר עָלֶיהָ בְּפֶרֶק הַמַּצְנִיעַ וכו' הָא דְּקָיְמָא לַן הֲלָכָה כְּר' שִׁמְעוֹן בְּגֵרִירָה לְאוֹ שְׁגֻגַת סְקִילָה הִיא דְּאִי עֲבִיד תְּרֵי"ץ הֲוֵי כְּלַאֲחַר יָד כְּדַאֲיתָא שַׁלְהֵי פ' כִּירָה (שַׁבָּת דף מו: וְשָׁם) וְעוֹד דְּאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ וְעוֹד דְּאַפֵּי' לְר' יְהוּדָה כָּל אֵין מִתְכַּוֵּן דְּלָא פְּסִיק רֵישֵׁיהּ פְּטוּר מִדְּאוֹרַיְתָא דְּלָא הֲוֵי מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת וְכֵן מַשְׁמַע בְּיוֹמָא (דף לד:) גַּבֵּי עֲשָׁשִׁיוֹת דְּאָמְרִי' צָרוּךְ דְּרַבָּנָן פִּי' כִּי הַאי מִשּׁוּם דְּאֵין מִתְכַּוֵּן וְלָא הֲוֵי מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת וְהַתִּירוּ מִשּׁוּם דְּאֵין שְׁבוּת בְּמִקְדָּשׁ וְכֵן מוּכָח בְּהַהִיא דְּהַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ דְּהָא רַבָּנָן דְּסָבִירָא לְהוּ כְּרַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן וּפְטָרֵי אֲפִילּוּ יַשָּׁוָה גֻּמּוֹת וְכֵן בְּפֶרֶק סָפֵק אָכַל (כְּרִיתוּת דף כ.) דְּמִתְעַסֵּק שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְמִלְאכָה פְּטוּר כ"ש הֵיכָא דְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְגָרִירָה וְהָא דְּמַחֵיב רַבִּי יְהוּדָה בְּכְרִיתוֹת נִתְכַּוֵּן לִכְבוֹת אֶת הָעֲלִיּוֹנוֹת וְהַבָּעֲרוּ הַתַּחְתּוֹנוֹת מַאֲלֵיהֶן הֵינוּ הָתָם מִשּׁוּם דַּהֲוֵי פְּסִיק רֵישֵׁהּ וַחֲשִׁיב מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת כֵּיוָן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיִּבְעִיר וְר' שִׁמְעוֹן דְּפוֹטֵר מִשּׁוּם דְּאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ וְלָא בָּעֵי מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת דְּהָא ר' שִׁמְעוֹן מְחַיֵּב מְקַלְקֵל בְּהַבְעָרָה וּמְקַלְקֵל דְּמִפְּטַר בְּשֶׁאֵר מְלָאכוֹת הֵינוּ מִשּׁוּם דְּלָא הֲוֵי מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת כִּדְמוֹכַח שַׁלְהֵי פֶּרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה (דף י.) מִכְּלָל דִּבְהַבְעָרָה לָא חָיְשִׁינַן וְהָא דְּשַׁרְיֵנן לְבַעֵל לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת אִם לְהַנָּאַת עַצְמוֹ הוּא צָרִיךְ אֲפִילּוּ דָּם חִבּוּרִי מְחַבֵּר ה"ט מִשּׁוּם דְּאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ וְר' אֱלִיעֶזֶר דְּמְחַיֵּב חַטָּאת בְּמַכֵּבֵד וּמְרַבֵּץ לָאו מִשּׁוּם דְּלָאֲחַר יָד הִיא שְׁרֵי לְר' שִׁמְעוֹן לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא חָשִׁיב תִּקּוּן לְכִבּוּד וּלְרִבּוּץ כְּעֵין בְּנָיָן וַאֲפִילּוּ בְּלֹא הַשְׁוָאַת גֻּמּוֹת דְּבָדָבָר מוּעָט מְחַיֵּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה כְּדַאֲשְׁכְּחַן גַּבֵּי דְּלָתוֹת וּפוֹקֶסֶת ובס"פ כִּירָה (שַׁבָּת דף מז:) דְּהֲוֵי שְׁרֵי לְטַלְטֵל נֵר הַדּוֹלֵק בְּשַׁבָּת אִי לָאו מִשּׁוּם דְּבָסִיס לְדָבָר הָאָסוּר הָיְנוּ מִשּׁוּם דְּאִי מִכְּבָּה בְּלֹא מִתְכַּוֵּן אֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא וּמִיהוּ תַּמָּהּ דְּהָא לִשְׁמוּאֵל קַאֲמַר בְּפֶרֶק כִּירָה דְּבָדָבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן סָבַר לַהּ כר"ש וּבִמְלֶאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ סָבַר לַהּ כְּר' יְהוּדָה וְכֵיוָן דְּסָבַר כר"י בִּמְלֶאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הֵיכִי שְׁרֵי דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן דְּשַׁרֵי הָתָם (דף מא:) גַּבֵּי מֵחַם שֶׁפִּנָּהוּ לְתֵת לְתוֹכוֹ מַיִם לְהַפְשִׁיר אַפִּי' שְׁעוּר לְצָרַף דַּהֲוָה לֵיהּ שְׁגֻגַת סְקִילָה וי"ל דְּהָא דְּאִסְרִינַן הָכָא קוֹץ וְסִלְוָא מִשּׁוּם דְּחִישִׁינַן כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהַסִּיר שֶׁמָּא יִתְהַפֵּךְ דְּלָא סָגֵי אִי לָא הֲוֵי פְּסִיק רֵישֵׁהּ וְלֹא יַנִּיחַ בְּשָׁבִיל כָּךְ אֲבָל שְׁאָר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן דְּלָא פְּסִיק רֵישֵׁהּ הוּא שָׁרֵי וְלִטֹּל קוֹץ בְּשַׁבָּת מוֹדֶה שְׁמוּאֵל אע"ג דְּמְחַיֵּב בִּמְלֶאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ דְּקַסָּבַר מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פְּטוּר: **הָא** בְּבָנוֹ הָא בְּאַחֵר רוֹצֶה לְלַמֵּד מִכָּאן אַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו דְּלָא נָפֵק מִפֶּן יוֹסִיף כֵּיוָן דְּאֵינוֹ מְצֻוֶּה לְהַכּוֹתוֹ וּמִשְׁמַע בְּסָמוּךְ דְּאַפֵּי' בְּיוֹצֵא לֵהָרֵג נָפְקָא לָן אַזְהָרָה לִבְנוֹ דְּחַיֵּב דְּמוּקֵי לֵהּ רַב חִסְדָּא בִּמְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת וְאע"ג דְּאֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין הָנֵי מִלֵּי לְהַלְקוֹתוֹ וּמִיהוּ קָשֶׁה הֵיכִי אָתֵא בְּנוֹ בְּקַל וָחֹמֶר מֵאַחֵר כֵּיוָן דְּאַחֵר פָּטוּר בִּמְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת וְאֵינוֹ יוֹצֵא וְשָׁמָּא גָּלוּיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּפֶן יוֹסִיף מַיְרֵי אַפֵּי' בְּבָנוֹ אע"ג דְּאַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לָא מַיְרֵי בְּבָנוֹ: **וְהָאָמַר** רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ וכו' תַּמֵּהַּ דְּבָפָּ' הַחוֹבֵל (ב"ק דף פו: וְשָׁם) בָּעֵי רַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל בֵּישׁוֹ יָשָׁן וַמֵּת מַהוּ וְלָא אַפְּשִׁיטָא וְהָכָא פָּרִיךְ בְּפִשִׁיטוּת וַיֵּשׁ סְפָרִים דְּגָרְסִינַן וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ יָשָׁן חַיָּב וְלֹא גָּרַס וּמֵת וְלָא נָהֵירָא דְּמָה עִנְיָן יָשָׁן לְיוֹצֵא לֵהָרֵג וְעוֹד מַאי קמ"ל רַב שֵׁשֶׁת מַתְנִיתִין הִיא בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל הַמַּכֶּה אֶת הַיָּשָׁן ור"ת גָּרִיס וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ חַיָּב וְאַיּוֹצֵא לֵהָרֵג קַאֵי מִיהוּ אַיִן כָּל כָּךְ תַּמֵּהַּ אִם לֹא הָבִיא דִּבְרֵי רַב שֵׁשֶׁת בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל לְמִפְשַׁט הַהִיא בָּעְיָא דִּכְי הַאי גַּוְנָא אַשְׁכְּחַן בִּנְדָרִים בְּפֶרֶק אֵין בֵּין הַמַּדִּר (נְדָרִים ד' לה: וְשָׁם) דְּאַבָּעְיָא לָן הָנָהוּ כַּהֲנֵי שְׁלוּחֵי דִּידַן אוֹ שְׁלוּחֵי דִּשְׁמַיָּא וְלָא מַיְתֵי הָתָם דִּבְרֵי רַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר בְּפֶרֶק קָמָא דְּקִדּוּשִׁין (דף כג: וְשָׁם) הָנֵי כַּהֲנֵי שְׁלוּחֵי דְּרַחֲמָנָא נִינְהוּ דְּאִי שְׁלוּחֵי דִּידַן מִי אָמְרִינַן עַבְדָּן לָא מְצֵינַן עַבְדִּין וּשְׁלוּחֵי דִּידַן עַבְדִּי: **הָכָּהוּ** הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ וכו' תַּמֵּהַּ אַמַּאי לֵקֵי הָא פֶּן יוֹסִיף לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד הוּא דְּמִנָּהּ נָפְקָא לָן לְאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי וּבְיִרוּשַׁלְמִי:

**וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הָאֹמֵר: כָּל מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ – פְּטוּר עָלֶיהָ. בְּעוֹ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: בֵּן מַהוּ שֶׁיֵּעָשֶׂה שָׁלִיחַ לְאָבִיו, לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ? אֲמַר לְהוּ: וְאַחֵר מִי הִתִּירוּ? אֶלָּא, כְּבוֹד שָׁמַיִם עָדִיף. הָכָא נָמֵי, כְּבוֹד שָׁמַיִם עָדִיף. מֵיתִיבִי: וּמָה מִי שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ, מִצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ; מִי שֶׁאֵינוֹ מִצְוָה לְהַכּוֹתוֹ, אֵינוֹ דִּין שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ? מַאי לָאו אִידֵּי וְאִידֵּי בְּמָקוֹם מִצְוָה? הָא – בְּבְנוֹ, הָא – בְּאַחֵר. לָא, אִידֵּי וְאִידֵּי לָא שְׁנָא בְּנוֹ וְלָא שְׁנָא אַחֵר. וְלָא קַשְׁיָא: כָּאן – בְּמָקוֹם מִצְוָה, כָּאן – שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִצְוָה. וְהָכִי קָתָנֵי: וּמָה בְּמָקוֹם מִצְוָה, שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ – מִצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ; שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִצְוָה, שֶׁאֵינוֹ מִצְוָה לְהַכּוֹתוֹ – אֵינוֹ דִּין שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ? תָּא שְׁמַע: הַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג וּבָא בְּנוֹ וְהִכָּהוּ וְקִילְלוֹ – חַיָּיב, בָּא אַחֵר וְהִכָּהוּ וְקִילְלוֹ – פָּטוּר. וְהַוֵינַן בַּהּ: מַאי שְׁנָא בְּנוֹ וּמַאי שְׁנָא אַחֵר? וְאָמַר רַב חִסְדָּא: בִּמְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת וְאֵינוֹ יוֹצֵא. רַב שֵׁשֶׁת מוֹקֵי לַהּ בְּשֶׁאֵין מְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת, אִי הָכִי, אַחֵר נָמֵי? אַחֵר – גַּבְרָא קְטִילָא הוּא. וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת: בֵּיְישׁוֹ יָשָׁן וָמֵת – חַיָּיב? הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? בְּשֶׁהִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁוֶה פְּרוּטָה. וְהָאָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁוֶה פְּרוּטָה – לוֹקֶה? מַאי "פָּטוּר"? דְּקָאָמַר? פָּטוּר מִמָּמוֹן. מִכְּלָל דִּבְנוֹ חַיָּיב בְּמָמוֹן? אֶלָּא בְּדִינוֹ. הָכָא נָמֵי, בְּדִינוֹ. אֶלָּא, אַחֵר הֵיינוּ טַעְמָא דְּפָטוּר, דְּאָמַר קְרָא: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" – בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ. הָתִינַח קְלָלָה, הַכָּאָה מְנָלַן? דְּמַקְּשִׁינַן הַכָּאָה לִקְלָלָה. "אִי הָכִי, בְּנוֹ נָמֵי? כְּדְאָמַר רַב פְּנְחָס: בְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. הָכִי נָמֵי, בְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. אִי הָכִי, אַחֵר נָמֵי? אָמַר רַב מָרִי: "בְּעַמְּךָ" – בְּמָקוֹם שֶׁבְּעַמְּךָ. אִי הָכִי, בְּנוֹ נָמֵי?

מִידֵּי דְּשַׁרֵי הָתָם (דף מא:) גַּבֵּי מֵחַם שֶׁפִּנָּהוּ לְתֵת לְתוֹכוֹ מַיִם לְהַפְשִׁיר אַפִּי' שְׁעוּר לְצָרַף דַּהֲוָה לֵיהּ שְׁגֻגַת סְקִילָה וי"ל דְּהָא דְּאִסְרִינַן הָכָא קוֹץ וְסִלְוָא מִשּׁוּם דְּחִישִׁינַן כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהַסִּיר שֶׁמָּא יִתְהַפֵּךְ דְּלָא סָגֵי אִי לָא הֲוֵי פְּסִיק רֵישֵׁהּ וְלֹא יַנִּיחַ בְּשָׁבִיל כָּךְ אֲבָל שְׁאָר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן דְּלָא פְּסִיק רֵישֵׁהּ הוּא שָׁרֵי וְלִטֹּל קוֹץ בְּשַׁבָּת מוֹדֶה שְׁמוּאֵל אע"ג דְּמְחַיֵּב בִּמְלֶאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ דְּקַסָּבַר מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פְּטוּר: **הָא** בְּבְנוֹ הָא בְּאַחֵר רוֹצֶה לְלַמֵּד מִכָּאן אַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו דְּלָא נָפֵק מִפֶּן יוֹסִיף כֵּיוָן דְּאֵינוֹ מְצֻוֶּה לְהַכּוֹתוֹ וּמִשְׁמַע בְּסָמוּךְ דְּאַפֵּי' בְּיוֹצֵא לֵהָרֵג נָפְקָא לָן אַזְהָרָה לִבְנוֹ דְּחַיֵּב דְּמוּקֵי לֵהּ רַב חִסְדָּא בִּמְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת וְאע"ג דְּאֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין הָנֵי מִלֵּי לְהַלְקוֹתוֹ וּמִיהוּ קָשֶׁה הֵיכִי אָתֵא בְּנוֹ בְּקַל וָחֹמֶר מֵאַחֵר כֵּיוָן דְּאַחֵר פָּטוּר בִּמְסָרְבִין בּוֹ לְצֵאת וְאֵינוֹ יוֹצֵא וְשָׁמָּא גָּלוּיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּפֶן יוֹסִיף מַיְרֵי אַפֵּי' בְּבְנוֹ אע"ג דְּאַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לָא מַיְרֵי בְּבְנוֹ: **וְהָאָמַר** רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ וכו' תַּמֵּהַּ דְּבָפָּ' הַחוֹבֵל (ב"ק דף פו: וְשָׁם) בָּעֵי רַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל בֵּישׁוֹ יָשָׁן וַמֵּת מַהוּ וְלָא אַפְשִׁיטָא וְהָכָא פָּרִיךְ בְּפִשִׁיטוּת וַיֵּשׁ סְפָרִים דְּגָרְסִינַן וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ יָשָׁן חַיָּב וְלֹא גָּרַס וּמֵת וְלָא נָהֵירָא דְּמָה עִנְיָן יָשָׁן לְיוֹצֵא לֵהָרֵג וְעוֹד מַאי קמ"ל רַב שֵׁשֶׁת מַתְנִיתִין הִיא בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל הַמַּכֶּה אֶת הַיָּשָׁן ור"ת גָּרִיס וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בֵּישׁוֹ חַיָּב וְאַיּוֹצֵא לֵהָרֵג קַאֵי מִיהוּ אַיִן כָּל כָּךְ תַּמֵּהַּ אִם לֹא הָבִיא דִּבְרֵי רַב שֵׁשֶׁת בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל לְמִפְשַׁט הַהִיא בָּעְיָא דִּכְי הַאי גַּוְנָא אַשְׁכְּחַן בִּנְדָרִים בְּפֶרֶק אֵין בֵּין הַמַּדִּר (נְדָרִים ד' לה: וְשָׁם) דְּאַבָּעְיָא לָן הָנָהוּ כַּהֲנֵי שְׁלוּחֵי דִּידַן אוֹ שְׁלוּחֵי דִּשְׁמַיָּא וְלָא מַיְתֵי הָתָם דִּבְרֵי רַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר בְּפֶרֶק קָמָא דְּקִדּוּשִׁין (דף כג: וְשָׁם) הָנֵי כַּהֲנֵי שְׁלוּחֵי דְּרַחֲמָנָא נִינְהוּ דְּאִי שְׁלוּחֵי דִּידַן מִי אָמְרִינַן עַבְדָּן לָא מְצֵינַן עַבְדִּין וּשְׁלוּחֵי דִּידַן עַבְדִּי: **הָכָּהוּ** הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ וכו' תַּמֵּהַּ אַמַּאי לֵקֵי הָא פֶּן יוֹסִיף לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת ב"ד הוּא דְּמִנָּהּ נָפְקָא לָן לְאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי וּבְיִרוּשַׁלְמִי:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין ריט, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' ד:

ב מיי' פה' מהל' ממרים הל' יב:

ג סמג עשין ע, טוש"ע חו"מ סי' תכ סעי' לה:

ד מיי' פג' מהל' חובל ומזיק הל' ג:

ה סמג עשין ע, טוש"ע חו"מ סי' תכ סעי' ב:

ו מיי' פה' מהל' חובל ומזיק הל' ג:

ז סמג לאוין ריט, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' ד:

ח מיי' פה' מהל' ממרים הל' יב:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין ריט, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' ה:
ב מיי' פה' מהל' ממרים הל' יד:
ג סמג לאוין ריט, טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:
ד מיי' פה' מהל' ממרים הל' ה:
ה מיי' פה' מהל' ממרים הל' א:
ו טוש"ע יו"ד סי' רמא סעי' א:
ז מיי' פה' מהל' ממרים הל' א:
ח סמג לאוין קכד:
ט מיי' פט' מהל' גניבה הל' ב:
י מיי' פט' מהל' גניבה הל' ה:
יא מיי' פט' מהל' גניבה הל' ב:
יב מיי' פט' מהל' גניבה הל' ג:
יג מיי' פט' מהל' גניבה הל' ד:
יד מיי' פט' מהל' גניבה הל' ד:
טו מיי' פט' מהל' גניבה הל' ו:
טז מיי' פט' מהל' גניבה הל' ו:
יז מיי' פט' מהל' גניבה הל' ג:

שֶׁיָּכוֹל הוֹאִיל וְחַיָּיב בַּמַּכָּה כו' הֲוֵי מְצֵי לְמֵימַר הוֹאִיל וּכְתִיב בְּעַמְּךָ כִּדְאָמַר לְעֵיל בְּמַקֹּם שֶׁבְּעַמְּךָ:

וּמָה מַכָּה אָבִיו כו' וְאִם תֹּאמַר מָה לְמַכָּה שֶׁכֵּן בְּחָנָק תֹּאמַר בְּמִקְלָל דִּבְסַקִּילָה וי"ל דְּהֵיא גּוּפָהּ יְלָפִינַן הַשְׁתָּא דְּמַכָּה אָבִיו בְּסַקִּילָה מִקַּל וְחֹמֶר מִמְּקַלֵּל וּמֵיהוּ קָשֶׁה לְבַסּוֹף דִּילְיף דְּמִקְלֵל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב נַיְלַף לֵיהּ שֶׁלֹּא נֶעֱשָׂה בּוֹ שֶׁלֹּא בְּעַמְּךָ כְּבַעֲמְּךָ מִמְּקַלֵּל דְּחַיָּב בֵּהּ לְאַחַר מִיתָה וּמִכָּה פְּטוּר דְּבָעֵינַן נָפֶשׁ כִּדְדָרְשִׁינַן לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף פד:) עַד דַּעֲבִיד חַבּוּרָה: אִישׁ אִישׁ מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ אִישׁ פֵּרַשְׁתִּי שְׁלֹהֵי פ' ד' מִיתוֹת (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף סו. ד"ה לִרְבּוֹת): וְשׁוֹרוֹ כְּיִשְׂרָאֵל לְאוֹ לְגַמְרֵי כְּיִשְׂרָאֵל דְּשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגַּח לְשׁוֹר שֶׁל כּוּתִי פְּטוּר מִשּׁוּם דְּקָנְסִינַן לְהוּ כְּדְאָמַר בְּרֵישׁ פ' ד' וְהַ' (ב"ק דַּף לז:) וּמֵיהוּ לְגַבֵּי הָכִי הֲוֵי כְּיִשְׂרָאֵל דְּשׁוֹר שֶׁל כּוּתִי שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל תָּם מִשְׁלֵם חֲצִי נֶזֶק וּמוּעָד נֶזֶק שָׁלֵם וְשׁוֹר שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּגַּח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם: עַד שֶׁיְּכַנְּסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ מְשׁוּם דִּכְתִיב וְנִמְצָא בְּיָדוֹ וְאע"ג דבפ"ק דְּבָבָא מְצִיעָא (דף י:) גְּבֵי גֵּט וּגְבָבָה מִצְּרָכִינַן תְּרֵי קְרָאֵי לְרַבּוֹיֵי יָדוֹ לְאוֹ דַּוְקָא דְּהוּא הָדִין גַּבּוֹ חָצְרוֹ קְרֵפְּפוֹ דִּלְמָא כְּאן נְמֵי יֵשׁ שׁוּם רַבּוּי וְאֶפְשָׁר דְּאִם הִגְבִּיהוֹ אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת בְּעָלִים חַיָּב כְּדְאִשְׁתְּחִן גַּבֵּי גְּנֵבָה בְּפֶרֶק מְרֻבֶּה (ב"ק דַּף עט: וְשָׁם) דְּתְנַן הָיָה מוֹשֵׁכוֹ וְיוֹצֵא כו' אִי נְמֵי הָכָא דְּפָטַר ר' שִׁמְעוֹן מִכָּרוֹ לִקְרוֹבִים דְּבָעֵינַן שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מֵרְשׁוּת אֶחָיו כ"ש דִּבְרְשׁוּת בְּעָלִים לֹא מְהֵנֵי כְּלוּם:

מִידֵּי דַּהֲוָה לְאַחַר מִיתָה דִּילְפִינַן לְקַמָּן מִקְּלֵל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב וְא"ת וְהָתְנַן מַכָּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר וְהָכָא מְחַיֵּב לֵיהּ אַהֲכָאָה דִּקְתָנֵי הָכָּהוּ וְקִלְקְלוּ הָיְנוּ טַעֲמָא דְּפָטוּר מַכָּה לְאַחַר מִיתָה מִשּׁוּם דְּבָעֵינַן חַבּוּרָה וּלְאַחַר מִיתָה לֵיכָּא חַבּוּרָה דְּלֵיכָּא נֶפֶשׁ דְּנָפְקָא לֵיהּ לְעֵיל מִנֶּפֶשׁ וְיוֹצֵא לְהַרֵּג אֵיכָּא חַבּוּרָה דְּחֵי הוּא אֶלָּא דְּסוֹפוֹ לָמוּת: מְתָנֵי׳ שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב כְּדִלְיף בַּגְּמָרָא: וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר דְּחַבּוּרָה לֵיכָּא: גְּמ' אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל כְּרֵישׁ יְתִירָא הוּא דְּהָא כְּתִיב רֵישׁ דִּקְרָא אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ: מַכָּה שֶׁעֲשָׂה שֶׁלֹּא בְּעַמְּךָ כְּבַעֲמְּךָ דְּבָעֵי הַכָּאָה לֹא כְּתִיב בְּעַמְּךָ לְמִעוּטֵי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ וְהַאי תָּנָא סָבַר לֹא מַקְשִׁינַן הַכָּאָה לְקִלְלָה מִפְּנֵי הַמִּקְרָא הַמִּפְסִיק בֵּינָתַיִם: לֹא חַיָּב בּוֹ לְאַחַר מִיתָה דְּהָא חַבּוּרָה כְּתִיב: לְרַבּוֹת בַּת טַמְטוּם וַאֲנְדְּרוֹגִינוֹס: אֵין לִי אֶלָּא אֲבִיו וְאִמּוֹ שְׁנֵיהֶם יַחַד: אֲבִיו קִלֵּל וְאִמּוֹ קִלֵּל בְּרֹאשׁ הַמִּקְרָא סָמַךְ קִלְלָה לְאָבִיו וּבְסוֹף סָמַךְ לְאִמּוֹ: עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב יַחְדָּיו וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַט בְּחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר מִדְּפָרַט לְךָ ש"מ דְּאִי לָא הֲוֵי יַחְדָּו הָוֶה מַשְׁמַע שׁוֹר לְבַדּוֹ וַחֲמוֹר לְבַדּוֹ וְהָא אָבִיו וְאִמּוֹ דְּרֵישָׁא דְּרָשִׁינַן נְמֵי אוֹ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְסֵיפָא לְאַתּוֹיֵי לְאַחַר מִיתָה: מוּמְקָלֵל אָבִיו דְּוַאֲלָה הַמַּשְׁפִּטִים: וְאִידָךְ דְּמִפֵּיק לְאַחַר מִיתָה מֵאָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל: וְלִתְנֵי נְמֵי וְכוּ' אַמַּתְנִיתִין קָאֵי דְּקָתָנֵי זֶה חֹמֶר בְּמַקֵּל מִבְּמַכֶּה: לֵימָא הָנֵי תַּנָּאֵי תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין דִּלְא תָּנָא חֹמֶר בְּמַכֶּה שֶׁעֲשָׂה בּוֹ שֶׁלֹּא בְּעַמְּךָ כְּבַעֲמְּךָ וְתַנָּא דְּבָרַיְתָא דִּלְעֵיל דְּתָנָא וּמָה מַכָּה שֶׁעֲשָׂה בּוֹ: גָּרֵי אָמַת הַן מִתְחַלְּתָן גֵּרִים גְּמוּרִים הָיוּ וְעָבְשָׁו הִרְשִׁיעוּ וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ הוּא וְכִי הֵיכִי דָּעֵל קְלָלָתוֹ פָּטוּר עַל הַכָּאָתוֹ נְמֵי פָּטוּר: גֵּרֵי אֲרָיוֹת הַן וַהֲרֵי הֵם כְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים גְּמוּרִים: אִי הָכִי דְּטַעֲמָא דְּפָטוּר מִשּׁוּם דְּגֵרֵי אֲרָיוֹת הַן: הָיְנוּ דְּתָנָא עָלָּהּ בְּתְמִיהָּ בְּהָךְ מַתְנִי' דְּקָתָנֵי אֵינוֹ מְצַוֶּה לֹא עַל הַכָּאָתוֹ וְלֹא עַל קִלְלָתוֹ קָתָנֵי וְשׁוֹרוֹ כְּיִשְׂרָאֵל שׁוֹר שֶׁלָּנוּ שֶׁנִּגַּח אֶת שׁוֹרוֹ וְשׁוֹרוֹ שֶׁנִּגַּח שׁוֹר תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק וּמוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם וְאִלּוּ דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים תָּנֵן שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פָּטוּר וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם: מְתָנֵי' שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כב) וְנִמְצָא בְּיָדוֹ וְתַנְיָא בַּמְּכִילְתָּא וְנִמְצָא אֵין מְצִיאָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בְּעֵדִים בְּיָדוֹ אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בְּמִדְבַּר כ"א:כ"ו) וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ: גְּמ' עָמוּד שִׁמּוּשׁ: גָּנְבוּ וּמְכָרוֹ כְּשֶׁהוּא יָשָׁן מַהוּ לְקַמָּן מְפָרֵשׁ לַהּ הַבַּעְיָא: מִכַּר אִשָּׁה לַעֲבָרָה גָּנַב אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת וּמְכָרָהּ לַעֲבָרָה שֶׁלֹּא מִכַּר הַגּוּף שֶׁלָּהּ אֶלָּא שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר מָכוּר: דְּלֵיכָּא עָמוּד לֹא בְּיָשָׁן וְלֹא בְּעֻבָּר: דְּזָנָא עֲלֵיהּ דְּסַמַּד עֲלָיו: דְּאוֹקְמָא בְּאַפֵּי זִיקָא וְכָל כַּמָּה שֶׁהִיא עֻבָּה מוֹעִיל יוֹתֵר לְהֲנֵי בִּפְנֵי הָרוּחַ: אֵין אָדָם אִישׁ כְּשֶׁהַגָּנָב אִישׁ: וְגוֹנֵב אִישׁ שֶׁהַגּוֹנֵב אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה וּקְרָא קָמָא דְּלָא קָפִיד אַגּוֹנֵב לְמֵהֲוֵי אִישׁ דִּכְתִיב נֶפֶשׁ הִלְכָּךְ אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגּוֹנֵב בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה דְּהֵיכָא דְּגוֹנֵב הֲוֵי אִישׁ כַּתּוּב גּוֹנֵב נֶפֶשׁ וְאִשָּׁה שֶׁגּוֹנֵבָה אִישׁ דִּכְתִיב וְגוֹנֵב אִישׁ וְגוֹנֵב אֲפִלּוּ אִשָּׁה גּוֹנֶבֶת מִשְׁמַע: הַגּוֹנֵב מ"מ וְהַהוּא דְּרֵישָׁא לֵיהּ בְּסִפְרֵי לְמַעוֹטֵי גּוֹנֵב עֶבֶד: וַעֲדַיִן יָשְׁנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ הַגּוֹנֵב עַצְמוֹ שֶׁעֲדַיִן לֹא הִכְנִיסוֹ גּוֹנֵב בִּרְשׁוּתוֹ: פָּטוּר שֶׁהָרֵי לֹא גָּנַב: לְאָבִיו אֲבִיו שֶׁל גַּנָּב:

מסורת הש"ס

א מכות יב.
ב ספרא קדושים פרק ט ג
ג ספרא קדושים פרק י ה; שבועות כז.; בבא מציעא צד:; לעיל נד.; לעיל סו.; חולין עח:
ד יבמות קד.
ה מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

[דברים יג, ט]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כא:טז, א]
[ויקרא כ, ט]
[שמות כב, כז]
[ויקרא כ, ב]
[שמות כא, יז]
[מלכים ב יז]
[דברים כד, ז]
[שמות כא, טז]

אב(א)מַאי הֲוָה עֲלָהּ? אִמַּר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לַכֹּל אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְאָבִיו לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ, חוּץ מִמֵּסִית, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: ״וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו״. ג-ה״מַתְנִי׳ הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה. זֶה חוֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה, שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר. ג(ב)גְּמ׳ תְּנוּ רַבָּנָן: ״אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל״ – לְאַחַר מִיתָה. שָׁיְכוֹל, הוֹאִיל וְחַיֵּיב בַּמַּכֶּה וְחַיֵּיב בַּמְקַלֵּל, מָה מַכָּה אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מֵחַיִּים – אַף הַמְקַלֵּל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מֵחַיִּים. וְעוֹד, קַל וָחוֹמֶר: וּמָה מַכָּה שֶׁעָשָׂה בּוֹ שֶׁלֹּא ״בְּעַמְּךָ״ כְּ״בְעַמְּךָ״, לֹא חִייֵב בּוֹ לְאַחַר מִיתָה – מְקַלֵּל שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ שֶׁלֹּא ״בְּעַמְּךָ״ כְּ״בְעַמְּךָ״, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא חִייֵב בּוֹ לְאַחַר מִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל״ – לְאַחַר מִיתָה. הָנִיחָא לְרַבִּי יוֹנָתָן, דְּמְיַיתַר לֵיהּ קְרָא ״אָבִיו וְאִמּוֹ״. אֶלָּא לְרַבִּי יְאוֹשִׁיָּה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? ת(ג)דְּתַנְיָא: ״אִישׁ אִישׁ״ – מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אִישׁ אִישׁ״? לְרַבּוֹת בַּת, טוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. ״אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ״ – אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו וְאִמּוֹ. אָבִיו שֶׁלֹּא אִמּוֹ, אִמּוֹ שֶׁלֹּא אָבִיו – מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל״ – אָבִיו קִלֵּל, אִמּוֹ קִלֵּל. דִּבְרֵי רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: מִשְׁמַע שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, וּמִשְׁמַע אֶחָד וְאֶחָד בְּפָנֵי עַצְמוֹ, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב ״יַחְדָּיו״. מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ״וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת״. וְאִידָךְ, הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת בַּת, טוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִ״אִישׁ אִישׁ״? דְּבָרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְלִיתְנֵי: חוֹמֶר בַּמַּכֶּה מִבַּמְקַלֵּל, שֶׁהַמַּכֶּה עָשָׂה בּוֹ שֶׁלֹּא בְּעַמְּךָ כְּבַעֲמְּךָ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמְקַלֵּל. קָסָבַר: מַקְשִׁינַן הַכָּאָה לְקִלְלָה. לֵימָא: הָנֵי תַּנָּאֵי כְּהָנֵי תַּנָּאֵי? דְּתָנֵי חָדָא: כּוֹתִי – אַתָּה מְצַוֶּה עַל הַכָּאָתוֹ, וְאִי אַתָּה מְצַוֶּה עַל קִלְלָתוֹ. וְתַנְיָא אִידָךְ: אִי אַתָּה מְצַוֶּה עַל הַכָּאָתוֹ וְלֹא עַל קִלְלָתוֹ. ד(ד)סַבְרוּהָ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא כּוּתִים גֵּירֵי אֱמֶת הֵן. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי? דְּמָר סָבַר: מַקְשִׁינַן הַכָּאָה לְקִלְלָה, וּמָר סָבַר: לָא מַקְשִׁינַן הַכָּאָה לְקִלְלָה. לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא מַקְשִׁינַן הַכָּאָה לְקִלְלָה, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: מָר סָבַר כּוּתִים גֵּירֵי אֱמֶת הֵן, וּמָר סָבַר כּוּתִים גֵּירֵי אֲרָיוֹת הֵן. אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי עָלָּהּ: ״וְשׁוֹרוֹ כְּיִשְׂרָאֵל״? אֶלָּא, שְׁמַע מִינַּהּ: בְּהֵיקֵישָׁא פְּלִיגִי. שְׁמַע מִינַּהּ. ח-ו״מַתְנִי׳ ה(ה)מַכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ״. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּיב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. גָּנַב מִי שֶׁחָצָיו עֶבֶד וְחָצָיו בֶּן חוֹרִין, רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. ט(ז)גְּמ׳ וְתַנָּא קַמָּא לָא בָּעֵי עִימּוּד? אָמַר רַבִּי אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא: עִימּוּד פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. י(ח)בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: גְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ יָשֵׁן, מַהוּ? מָכַר אִשָּׁה לְעוּבָּרָהּ, מַהוּ? יֵשׁ דָּרָךְ עִימּוּד בְּכָךְ, אוֹ אֵין דָּרָךְ עִימּוּד בְּכָךְ? יא(ט)וְתִיפּוֹק לֵיהּ דְּלֵיכָּא עִימּוּד כְּלָל? לָא צְרִיכָא: יָשֵׁן – דְּזָנָא עֲלֵיהּ, אִשָּׁה – דְּאוֹקְמַהּ בְּאַפֵּי זִיקָא. דָּרָךְ עִימּוּד בְּכָךְ אוֹ אֵין דָּרָךְ עִימּוּד בְּכָךְ? מַאי? תֵּיקוּ. תְּנוּ רַבָּנָן: ״כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו״ – אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב, אִשָּׁה מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְגֹנֵב אִישׁ״. יב(י)אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב, בֵּין אִשָּׁה וּבֵין אִישׁ, וְאִשָּׁה שֶׁגָּנְבָה אִישׁ. אִשָּׁה שֶׁגָּנְבָה אִשָּׁה מִנַּיִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא״ – מִכָּל מָקוֹם. יג(יא)תַּנְיָא אִידָךְ: ״כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו״ – אֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הָאִישׁ, וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הָאִשָּׁה, וְאֶחָד גֵּר, וְאֶחָד עֶבֶד מְשׁוּחְרָר וְקָטָן – חַיָּיב. גְּנָבוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, מְכָרוֹ וַעֲדַיִין יֶשְׁנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ – פָּטוּר. מְכָרוֹ לְאָבִיו אוֹ לְאָחִיו אוֹ לְאֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים – חַיָּיב. הַגּוֹנֵב אֶת הָעֲבָדִים – פָּטוּר.

תְּנֵי

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים ספר המעשים

ב משנה בבא קמא

ג בבא קמא פח.

ד שבועות ז:; יומא מג.; בבא קמא פו:; לעיל מו.; מנחות סז.; ערכין ב:; מכות טו:; חולין קלב.; חגיגה ב.; מגילה כג:; לעיל טו.

ה ספרי במדבר; חולין סג.; בבא קמא סג:

ו תמורה לב:; מנחות קא.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מונמצא וכו' תימה דבסוטה. עיין בריטב"א מכות דף ח' ע"א ד"ה התם מעניינא דקרא:

תורה אור השלם

[דברים כב, כב]

[שמות כא, טז]

[דברים כה, יא]

[דברים כד, ז]

[ויקרא כה, מב]

[שמות כ, יב]

[שמות כ, יג]

[שמות כ, טז]

[פירושי רד"צ הופמן על שמות כ:יג, ד]

[ויקרא יט, יא]

[ויקרא יט, יג]

[דברים יט, טו]

תָּנֵי תַּנָּא לְהַהוּ מַתְנִי' דְּקָתָנֵי מֵכַר לְאָבִיו חַיָּב: סְתָם סִפְרָא תּוֹרַת כֹּהֲנִים: סְתָם סִפְרֵי סָפָר וַיְדַבֵּר וּמִשְׁנָה תּוֹרָה וְהַאי סְתָמָא דְּכִי יִמָּצֵא אִישׁ בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה הוּא: אַלְבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא מִמַּה שֶׁלָּמְדוּ מֵר' עֲקִיבָא אֲמָרוּם: שֶׁל בֵּית פְּלוֹנִי לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר שֵׁמֶם שֶׁחֲשׁוּבִין הָיוּ וּבָזָה לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין כְּדַת שֶׁהָיוּ הָרַבֶּה דָּרִין בְּבַיִת אֶחָד אֲנָשִׁים וְנָשִׁים . וְהָיוּ מְצַוְּיין תָּמִיד עִם נְשֵׁי חֲבֵרֵיהֶן וְלֹא שָׁמְתִינְהוּ דִּקְרוֹ: וְנִמְצָא קְרֹא יַתְּירָא הוּא דְּאִי לְלַמֵּד שֶׁיִּמָּצֵא בְּעֵדִים מִכְּי יִמָּצֵא נִפְקָא: כְּמָצְיָן בְּיָדָן דְּמוֹ הַתַּלְמִידִים מְצַיָּן תָּמִיד בְּבֵית הָרַב וְאֵם גְּנַב הָרַב אֶחָד מִתַּלְמִידָיו וּמְכָרוֹ אֵינוֹ נֶהֱרָג: אֵין לַעֲבָדִים בִּשֶׁת הַמְבַיֵּשׁ אֶת הָעֶבֶד לֹא חִיְּבוּהוּ תּוֹרָה לְתֵת דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ: וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו וְהִכָּה אִישׁ וְגוֹ' מַהֶתֶם נִפְקָא לָן חִיּוּב בֹּשֶׁת דִּכְתִיב וְקָצְתָה אֶת כַּפָּהּ מָמוֹן אַתָּה אוֹמֵר מָמוֹן אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מַמָּשׁ נֶאֱמַר כָּאן לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ מָה לְהַלָּן מָמוֹן אַף כָּאן מָמוֹן: עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אָחוֹת וְאַפֵּי' עִם אֲחִיו בְּנֵי אָבִיו דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית כב ה) עִם הַחֲמוֹר עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר אֵינוֹ אֶלָּא בִּבְהֵמָה: אֲחִיו הוּא בְּמִצְוֹת בְּכָל מִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת בָּהֶן עֶבֶד חַיָּב בָּהֶן דְּגָמַר לָהּ לָהּ מֵאִשָּׁה: וְהָכָא בְּמַתְנֵי' בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ דִּכְתִיב מֵאֲחָיו: הֵיכִי דָּרֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה לְחַיֵּב עַל מִי שֶׁחָצָיו עֶבֶד: מֵאֲחָיו לְמַעוּטֵי עֲבָדִים דְּהָא לְרַבִּי יְהוּדָה אֵין לוֹ אָחוֹת: מִבְּנֵי יַתִּירָא דָּרֵישׁ לֵיהּ דְּהָוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב מֵאֲחָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מִלֹּא תִגְנֹב הָאֲמוּר בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת דְּבָגוֹנֵב נְפָשׁוֹת מִתּוֹקֶם לְקַמָּן בְּשְׁמַעְתִּין: דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ אִם אִי אַתָּה יוֹדֵעַ בְּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר צֵא וּלְמַד מִפָּרָשָׁה שֶׁכָּתוּב בָּהּ וּלְפִי הַפָּרָשָׁה הוּא נִכְתָּב אֶצְלָהּ וְכָאן בְּמָה כָּל הָעִנְיָן מְדַבֵּר בִּנְפָשׁוֹת לֹא תִּרְצָח וְלֹא תִּנְאָף כָּל אֵלֶּה חַיְבֵי מִיתוֹת ב"ד אַף לֹא תִּגְנֹב בְּגֶנֶבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת ב"ד: לֹא תִּגְנֹבוּ בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ: מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת זוֹ הִיא אַחַת מֵהֶן שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר מֵעִנְיָנוֹ לְמַד: בְּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר הָעִנְיָן שֶׁל מַטָּה וְשֶׁל מַעֲלָה מִזּוֹ: בְּמָמוֹן לֹא תַעֲשֹׂק אֶת רֵעֲךָ (וַיִּקְרָא יט): עַדֵי גְנֵבָה וְעַדֵי מְכִירָה שְׁנֵי כִתְּי עֵדִים אַחַת הָעִידָה שֶׁגָּנַב אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאַחַת הֵעִידָה שֶׁמְּכָר אֵין נֶהֱרָגִין כְּדִמְפָרֵשׁ טַעְמָא וְאָזַל וְכֵן דְּאִינְהוּ לָא מִקְּטָלִי אִיהוּ נַמִּי אִם לֹא הוּזְמוּ לָא מִקְּטִיל דְּהַוֵי' לֵהּ עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּמָּהּ וְלֹא מַשְׁכַּחַת לֵהּ דְּמִקְּטִיל אֶלָּא בְּכַת אַחַת שֶׁמְּעִידִין עַל הַגְּנֵבָה וְעַל הַמְכִירָה: פְּלוּגְתָּא דר"ע וְרַבָּנַן בְּבָבָא בַּתְרָא בְּחֶזְקַת הַבָּתִּים עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר וְלֹא חֲצִי דָּבָר וְהַאי חֲצִי דָּבָר הוּא אֲצַל כָּל כַּת וְכַת דְּאִי לָאו עֵדֵי גְּנֵבָה אֵינוֹ נֶהֱרָג מִשּׁוּם עֵידֵי מְכִירָה שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר עַבְדִּי מְכַרְתִּי וְאִי לָאו מְכִירָה נַמִּי לֹא מְחַיַּב אַגְּנֵבָה: בְּעֵדִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה דִּתְנַן לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף עא.) מַתְרִין בּוֹ בְּפָנֵי ג' וּמַלְקִין אוֹתוֹ חַזָּר וְקִלְקֵל נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה מַתְרִין בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ בְּפָנֵי הַדַּיָּנִין וּכְשֶׁבָּאִין עֵדִים רִאשׁוֹנִים וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁאָכַל תַּרְטִימַר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לֹג יַיִן מְגֻנֶּבֶת מַלְקִין אוֹתוֹ כְּדִכְתִיב וְיִסְרוּ אוֹתוֹ דְּהַיְנוּ מַלְקוּת חַזָּר וְקִלְקֵל נִדּוֹן בכ"ג לְמִיתָה וּמוֹדָה חִזְקִיָּה בְּהָנֵךְ אַחֲרוֹנִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁחָזַר וְקִלְקֵל שֶׁהוּזְמוּ שֶׁנֶּהֱרָגִין וְלָא אָמְרִינַן שֶׁחֲצִי דָּבָר הוּא דְּאִי לָאו סָהֲדוּתָא דְּקַמָּאֵי לָא מִקְּטִיל בְּסָהֲדוּתָא דְּהָנֵי אֶלָּא אָמְרִינַן הוֹאִיל וְיֵשׁ עוֹשֶׂה עַל פִּי רִאשׁוֹנִים שָׁוֶה לָקֶה עַל יָדָהּ תּוּ לָא שַׁיְכָא הַהוּא סָהֲדוּתָא קַמַּיְתָא בְּהָנֵי בָּתְרֵיתָא וְהָנֵי בָּתְרֵאֵי כַּלָּה דָּבָר קָא עָבְדִי:

אא תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת. אָמַר לֵיהּ: אֲנִי שׁוֹנֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר ״מֵאֲחָיו״ – עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מֵרְשׁוּת אֶחָיו, וְאַתְּ אָמַרְתָּ חַיָּיב?! תְּנִי: פָּטוּר. מַאי קוּשְׁיָא? דְּילְמָא הָא רַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא רַבָּנַן. (א)לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סְתָם מַתְנִיתִין – רַבִּי מֵאִיר, סְתָם תּוֹסֶפְתָּא – רַבִּי יְהוּדָה, סְתָם סִפְרָא – רַבִּי יְהוּדָה, סְתָם סִפְרֵי – רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכוּלְהוּ אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. הַגּוֹנֵב בְּנוֹ – מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן? אָמַר אַבָּיֵי: דְּאָמַר קְרָא, ״כִּי יִמָּצֵא״ – פָּרָט לְמָצוּי. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, ״כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל״, הָכִי נָמֵי ״כִּי יִמָּצֵא״ – פָּרָט לְמָצוּי? כְּגוֹן שֶׁל בֵּית פְּלוֹנִי? דִּשְׁכִיחָן גַּבַּייהוּ, הָכִי נָמֵי דִּפְטִירִי? אָמַר לֵיהּ: ״אָנָא מ״וְנִמְצָא בְּיָדוֹ״ קָאֲמִינָא. (ב)אָמַר רָבָא: הִלְכָךְ, הָנֵי מַקְרֵי דַּרְדָּקֵי וּמַתְנוּ רַבָּנַן כְּמָצוּיִין בְּיָדָן דָּמוּ, וּפְטִירִי. (ג)גָּנַב מִי שֶׁחָצְיוֹ וְכוּ'. תְּנַן הָתָם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לַעֲבָדִים בּוֹשֶׁת. (ג)מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא: ״כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו״. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָחוֹת – יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אָחוֹת. וְרַבָּנַן, אָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת. וְהָכָא, הֵיכִי דָּרֵישׁ רַבִּי יְהוּדָה? (ד)סָבַר: ״מֵאֲחָיו״ – לְאַפּוֹקֵי עֲבָדִים, ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ – לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחָצְיוֹ עֶבֶד וְחָצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, ״מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ – לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחָצְיוֹ עֶבֶד וְחָצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. הָוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת. וְרַבָּנַן, ״מֵאֲחָיו״ לְאַפּוֹקֵי עֲבָדִים לָא מַשְׁמַע לְהוּ, דְּהָא אָחִיו הוּא בְּמִצְוֹת. ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ ״מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ – חַד לְמַעוּטֵי עֶבֶד, וְחַד לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחָצְיוֹ עֶבֶד וְחָצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִנַּיִן? רַבִּי יֹאשִׁיָּה אָמַר: מ״לֹא תִגְנֹב״. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִ״לֹא יִמְכְּרוּ מִמְכֶּרֶת עֶבֶד״. וְלָא פְּלִיגִי, מָר קָא חָשֵׁיב לָאו דְּגֶנֵיבָה, וּמָר קָא חָשֵׁיב לָאו דִּמְכִירָה. (ד)תָּנוּ רַבָּנַן: ״לֹא תִגְנֹב״ – בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּגוֹנֵב מָמוֹן? אָמַרְתָּ: צֵא וּלְמַד מִשִּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. אַף כָּאן מֵעִנְיָנוֹ. בְּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּנְפָשׁוֹת. אִי בִּנְפָשׁוֹת – תַּנְיָא אִידַּךְ: ״לֹא תִגְנֹבוּ״ – בְּגוֹנֵב מָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹנֵב מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת? אָמַרְתָּ: צֵא וּלְמַד מִשִּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. בְּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּמָמוֹן. אַף כָּאן בְּמָמוֹן. אִיתְּמַר: עֵידֵי גְּנֵיבָה וְעֵידֵי מְכִירָה בְּנֶפֶשׁ שֶׁהוּזַּמּוּ, חִזְקִיָּה אָמַר: אֵין נֶהֱרָגִין. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: נֶהֱרָגִין. חִזְקִיָּה, דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: ״דָּבָר״ וְלֹא חֲצִי דָּבָר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּרַבָּנַן, דְּאָמְרִי: ״דָּבָר״, וַאֲפִילּוּ חֲצִי דָּבָר. וּמוֹדֶה חִזְקִיָּה בְּעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁהוּזַּמּוּ, שֶׁנֶּהֱרָגִין, מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר הָרִאשׁוֹנִים:

לְהַלְקוֹתוֹ

וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּעַל אע"ג דְּעֵדֵי בִּיאָה צְרִיכִי לְעֵדֵי קִדּוּשִׁין [הוֹאִיל] וְהַן לֹא צְרִיכִי לְעֵדֵי בִּיאָה כּוּלֵּיהּ דָּבָר הוּא:

מְזוּנָמָצָא בְּיָדוֹ קָא אָמֵינָא תֵּימָא דְּבָסוֹטָה פ' עֶגְלָה עֲרוּפָה (סוֹטָה דף מה:) דְּרָשִׁינַן כִּי יִמָּצֵא חָלָל פָּרָט לְמָצוּי וּפְטָרִינַן עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וי"ל דְּהָתָם כְּתִיב בָּאֲדָמָה וְהָוֵי כְּמוֹ בְּיָדוֹ דְּהָכָא וְאַבַּתִּי קָשֶׁה דְּדָרְשִׁינַן בְּפ' בָּתְרָא דַּעֲרָכִין (דף ל:) גַּבֵּי בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה וּמָצָא פָּרָט לְמָצוּי שֶׁלֹּא יִמְכֹּר בְּרַחוֹק וְיִגָּאֵל בְּקָרוֹב וי"ל כְּדַפֵּי' בַּקּוּנְטְרֶס דְּהָכָא מַרִיבוּיָא דְּקָרֵי: יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אָחוֹת פָּרָט בַּקּוּנְטְרֶס עֶבֶד אֵין לוֹ אָחוֹת וַאֲפִילּוּ עִם אָחִיו בְּנֵי אָבִיו דִּכְתִיב עִם הַחֲמוֹר עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר וְקָשֶׁה דְּאִם כֵּן גֵּר וּמְשֻׁחְרָר נְמֵי וְנַרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁאֵין לוֹ אָחוֹת שֶׁאֵין יוֹצְאֵי חֲלָצָיו קְרוֹיִין אָחוֹת מִשא"כ בְּגֵר: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעוּטֵי מִי שֶׁחָצְיוֹ וְכוּ' אֲבָל כֻּלּוֹ מְשֻׁחְרָר וְגֵר לֹא מִמַּעֵט מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכֵן בְּפֶרֶק בְּנוֹת כּוּתִים (נִדָּה דַּף לד. וְשָׁם) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְטַמְּאִין בַּזִּיבָה וְכוּ' אֲבָל גֵּרִיס וּמְשֻׁחְרָרִים לֹא מִמַּעֵט וְכֵן שְׁלָהֵי פ"ב דְּמְנָחוֹת גַּבֵּי סְמִיכָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִין וְאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמְשֻׁחְרָר וְגֵר לָא מִמַּעֲטִינַן וְכֵן בפ"ק דְּעֲרָכִין (דַּף ה:) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲרִיכִין וְאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מַעֲרִיכִין וְלֹא מִמַּעֲטִין גֵּרִים וְלֹא עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין וְתַמּהּ דְּבְפֶרֶק כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מִצָּה (מְנָחוֹת דַּף סא: וְשָׁם) גַּבֵּי תְּנוּפָה אָמְרִינַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְנִיפִין וְאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְנִיפִין וְאֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים מִנַּיִן תַּלְמוּד לוֹמַר הַמַּקְרִיב וְכֵן בְּפ' הָעֶרֶל (יְבָמוֹת דַּף עד: וְשָׁם) וּבְשְׁלָהֵי פ"ק דְּכְרִיתוֹת (דף ז:) אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גִּיֹּרֶת וְשִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת מִנַּיִן ת"ל אִשָּׁה וְשָׁמְעִינַן בְּכָל הָנֵי שׁוּם רִבּוּי דְּמִרִבֵּינַן מִגֵּרִים וּמְשֻׁחְרָרִין: דָּבָר וְאַפֵּי' חֲצִי דָּבָר וא"ת הָא אָמְרִינַן לְקַמָּן (סַנְהֶדְרִין דַּף צ.) קַיִם מִקְצָת וּבְטֵל מִקְצָת דִּשְׁאָר מִצְוֹת דְּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר וּפִי' בַּקּוּנְטְרֶס מִשּׁוּם דִּכְתִיב אַף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר דָּבָר וְלֹא חֲצִי דָּבָר וי"ל דְּרַבָּנַן נַמִּי מוֹדוּ דְּדָרְשִׁינַן וְלֹא חֲצִי דָּבָר וְהָא דְּפְלִיגִי אַדְּרַבִּי עֲקִיבָא הֵיְנוּ מִשּׁוּם דְּחָשְׁבִי לֵיהּ דָּבָר שֶׁלֵּם כְּדִמּוֹכַח בְּמַרָבָּה (ב"ק דַּף ע:) וּבְחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דַּף נו: וְשָׁם) וְצָרִיךְ לְחַלֵּק בְּדְבָרִים דְּיֵשׁ מְקוֹמוֹת כה"ג בְּפָ' ד' זוּזֵי (ב"ק דַּף מ. וְשָׁם) כֹּפֶר שֶׁלֵּם אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא חֲצִי כֹּפֶר וּבְפֶרֶק יֵשׁ בְּכוֹר (בְּכוֹרוֹת דַּף מח:) חֹמֶשׁ וְלֹא חֲצִי חֹמֶשׁ וּבְמַרָבָּה (ב"ק דַּף עא:) חֲמִשָּׁה בָּקָר אָמַר רַחֲמָנָא וְאַפֵּי' חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָּקָר וּבְפֶרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חֻלִּין דַּף עט: וְשָׁם) פְּלִיגִי ר' אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן בְּשֶׁה וַאֲפִילּוּ מִקְצָת שֶׂה וּלְעִנְיָן כִּסּוּי בְּצֵבִי וַאֲפִילּוּ מִקְצָת צְבִי וּבְפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת דַּף נט: וְשָׁם) בְּבְהֵמָה מִקְצָת בְּתוּלִים וּבְכָתֻבּוֹת פֶּרֶק אַלְמָנָה (דַּף צז: וְשָׁם) בְּמִקְצָת כֶּסֶף כְּכָל כֶּסֶף וְשִׁלְהֵי כִּסּוּי הַדָּם (חֻלִּין דַּף פח. וְשָׁם) דָּם וַאֲפִילּוּ מִקְצָת דָּם וּבְרֵישׁ בְּכוֹרוֹת (דַּף ג. וְשָׁם) בְּכוֹר וַאֲפִילּוּ מִקְצָת בְּכוֹר: מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִים עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים כו' אֵין הַטַּעַם תְּלוּי בַּאֲמִירָתָם אֶלָּא בְּמַאי דְּעֵידֵי גְּנֵבָה רִאשׁוֹנָה לָא צָרִיכִי לְעֵידֵי גְּנֵבָה שְׁנִיָּה כְּדַאֲמְרִינַן בְּמַרָבָּה (ב"ק דַּף ע: וְשָׁם) דְּמוֹדָה רַבִּי עֲקִיבָא בִּשְׁנַיִם אוֹמְרִים קִדּוּשִׁין [הוֹאִיל] וְהַן לֹא צְרִיכִי

עין משפט נר מצוה

א סמג לאוין קכד:

ב מיי' פט' מהל' גניבה הל' ג:

ג מיי' פט' מהל' גניבה הל' ה:

ד מיי' פט' מהל' גניבה הל' א:

להלקותו באנו, והני אחריני כוליה דבר קא עבדי ליה. מתקיף לה רב פפא: אי הכי, עידי מכירה נמי ליקטליה, מתוך שיכולין עידי גניבה לומר "להלקותו באנו"! וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי, והא איתמר: עידי גניבה בנפש שהוזמו, חזקיה ורבי יוחנן – חד אמר: לוקין, וחד אמר: אין לוקין. ואמרינן: תסתיים דחזקיה דאמר לוקין, מדאמר חזקיה: אין נהרגין. (א)דאי רבי יוחנן, כיון דאמר נהרגין, הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו. איהו לא לקי, אינהו היכי לקו? [א]אלא אמר רב פפא: בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין, כי פליגי בעידי גניבה. חזקיה אמר: אין נהרגין, גניבה לחודה קיימא ומכירה לחודה קיימא. רבי יוחנן אמר: נהרגין, גניבה אתחלתא דמכירה היא. [ב]ומודה רבי יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו, שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר: "להלקותו באנו". אמר אביי: הכל מודים בבן סורר ומורה, והכל מודים בבן סורר ומורה, ומחלוקת בבן סורר ומורה. הכל מודים בבן סורר ומורה: בעדים הראשונים, שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר: "להלקותו באנו". [ג]והכל מודים בבן סורר ומורה: בעדים אחרונים שנהרגים, מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר: "להלקותו באנו", והני כוליה דבר קא עבדי ליה. [ד]ומחלוקת בבן סורר ומורה: שנים אומרים "בפנינו גנב", ושנים אומרים: "בפנינו אכל". [ה]אמר רב אסי: עדי מכירה בנפש שהוזמו אין נהרגין, מתוך שיכול לומר "עבדי מכרתי". אמר רב יוסף: כמאן אזלא הא שמעתא דרב אסי? כרבי עקיבא, דאמר: "דבר", ולא חצי דבר. אמר ליה אביי: דאי כרבנן, נהרגין? הא "מתוך" קאמר! [ו]אלא, אפילו תימא רבנן, ובדלא אתו עידי גניבה. אי הכי, מאי למימרא? לא צריכא, דאף על גב דאתו לבסוף. [ז]ואכתי מאי למימרא? לא צריכא, דקא מרמזי רמוזי. מהו דתימא: רמיזא מילתא היא? קא משמע לן: רמיזא לאו כלום הוא. [ח]מתני' זקן ממרא על פי בית דין, שנאמר: "כי יפלא ממך דבר למשפט". שלשה בתי דינין היו שם: אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית. [ט](ב)באין לזה שעל פתח הר הבית, ואומר: כך דרשתי, וכך דרשו חבירי. כך לימדתי, וכך לימדו חבירי. אם שמעו, אמרו להם. ואם לאו, באין להן לאותן שעל פתח עזרה, ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי. אם שמעו, אמרו להם. (ג)ואם לאו, אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצאה תורה לכל ישראל, שנאמר: "מן המקום ההוא אשר יבחר ה'". חזר לעירו, שנה ולמד בדרך שהיה למד – פטור, ואם הורה לעשות – חייב, שנאמר: "והאיש אשר יעשה בזדון". אינו חייב עד שיורה לעשות. [י]תלמיד שהורה לעשות – פטור. נמצא חומרו קולו. גמ' תנו רבנן: "כי יפלא ממך דבר" –

במופלא

רש"י

להלקותו באנו ולא העדנו להמיתו שלא ידענו שסופו לחזור ולקלקל: להלקותו באנו על הגנבה ולא ידענו שימכרנו: דלא לקי אגנבה לחודה משום דהוה לה לאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד שאם ימכרנו יהרג: עידי גנבה בנפש שהעידוהו שגנב נפש: מדאמר חזקיה אין נהרגין אם הוזמו לאחר שבאו עידי מכירה משום הכי לוקין שהרי אין סופן למות על עדות זו ולא הוי לגביהו לאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד: דאי ר' יוחנן כיון דאמר נהרגין אם באו עידי מכירה אחרי כן קודם הזמה ונגמר דינו ע"פ שתי הכתות והוזמו היכי לקו אם הוזמו קודם שבאו עידי מכירה הא הוה ליה לאו דלא תענה לגביהו בשעה שהעידו לאו שנתן לאזהרה שלא להעיד כן שאם יעידו ולא יוזמו עד שיבאו עידי מכירה ויגמר דינו ויוזמו ימותו: וכל לאו שנתן לאזהרת ב"ד אין לוקין עליו ואפילו יפטרו מן המיתה שהרי לא לאזהרת מלקות נתן: אינהו היכי לקו הא לאו כאשר זמם הוא ואי משום לא תענה (שמות כ) לאו שאין בו מעשה הוא: בעידי מכירה כלי עלמא לא פליגי דנהרגין אם נגמר דינו על פי שתי הכתות: לחודה קימא ועידי גנבה אינן באין להרגו אלא להלקותו אבל עידי מכירה שבאין עמהן ואומרין שהתרו בו למיתה מונעין אותו ממלקות ומחייבין אותו מיתה והויא לה מכירה דבר שלם: אתחלתא דמכירה דקסבר ר' יוחנן לא לקי עלה דלאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד ואינן באין אלא להרגו ואף על גב דשתיהן צריכות זו לזו והוה ליה כל חדא וחדא חצי דבר מקטל כרבנן: ומודה ר' יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו דאין נהרגין דאינהו ודאי למלקות אתו כדכתיב ויסרו אותו (דברים כא): הכל מודים כו' כלומר יש עדים בבן סורר ומורה שהכל מודים באחת כתותיו לפטור ויש כת שהכל מודים בו לחיוב ויש כת בבן סורר ומורה שנחלקו חזקיה ורבי יוחנן לפי מה ששמענו במחלקתן: שנים אומרים בפנינו גנב משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שניה אחר שלקה: ושנים אומרים בפנינו אכל הבשר ברשות אחרים דאינו חיב עד שיגנב משל אביו ויאכל ברשות אחרים הנך שתי כתות צריכות זו לזו ואין הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והוה ליה חצי דבר לחזקיה דסבר לה כר"ע דאמר אין נהרגין ולר' יוחנן דאמר נהרגין כרבנן: עידי מכירה בנפש ולא באו עידי גנבה על כך לפנינו: הא מתוך קאמר אפי' חצי דבר אין כאן שהרי היה לו להציל נפשו מב"ד בטענה זו: ובדלא אתו עדי גנבה קאמר רב אשי וכדפרשית שהיה יכול לומר עבדי מכרתי: לבסוף אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גנבה ונגמר הדין ע"פ שניהם: ואכתי מאי למימרא כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי לגמר על פיהם ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גנבה עלינו: דקא מרמזי רמוזי הני להני: מתני' ג' בתי דינין היו שם בירושלים דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: אחד יושב על פתח הר הבית הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: ואחד יושב למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: ואחד בלשכת הגזית שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.): באין לזה שעל פתח הר הבית זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו והזקיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאול ובאין הוא ובית דין שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחלה: תלמיד שהורה לעשות תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחלה פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חיבה אלא מפלא ומחה לב"ד כדאמרי' בגמ': נמצא חמרו קולו חמר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה נעשה לו קל לפטרו מן המיתה:

תוספות

גנבה אתחלתא דמכירה היא וא"ת אמאי מקטלי הא מצו למימר לפסלו לעדות באנו וכ"ת דבעו התראה וכיון דאמרי שהתרו בו למיתה אלמא למקטלה קא אתו אם כן לחזקיה נמי לקטלו אע"ג דאתו נמי להלקותו כדאשכחן בפ"ב דב"ק (דף כד. ושם) דעידי נגיחה ראשונה ושניה אע"ג דאתו לחיובי' חצי נזק כיון דאתו נמי ליעודי משלמי חצי נזק של העדאה עם הכת השלישית כשהוזמו השלש כתות וי"ל דקסבר חזקיה דגנבה לחודה קימא כמו עידי קדושין ועידי ביאה ואע"ג דמיירי באתרו בה מדמקטלי לרבי יוחנן מ"מ לא שייך בהו חיוב מיתה ואפשר דלחזקיה לא בעי התראה ולר' יוחנן בעי אי נמי הש"ס לא חש בטעמא דלפסלו לעדות באנו מדאצטריך לעיל למימר להלקותו ושמא אצטריך היכא דמפסיל מעקרא וקאי: עבדי מכרתי וא"ת אי לאו למקטליה קא אתו אם יבאו עדים שאינו עבדו אם כן למאי קא אתו וי"ל דאתו לקיים המקח וא"ת אי דלא אתרו בה למה לן טעמא דעבדי מכרתי אלא ודאי אתרו בה אם כן למקטליה קאתי וי"ל דאתרו בה אחרני ואינהו לא ידעי וכי האי גוונא הוה מצי לשנויי בריש פרק היו בודקין (לעיל סנהדרין דף מא.) גבי נערה המאורסה: אמר רב יוסף כו' סלקא דעתך דרב יוסף בדאתו עידי גנבה וה"פ מתוך שהוא יכול לומר עבדי מכרתי אם לא היו באים עידי גנבה אם כן אין בעדותם ממש וחצי דבר הוא ואביי פריך ליה הא מתוך קאמר דמשמע הלשון דאפילו השתא נמי בתר דאתו עידי גנבה מצי למימר הכי: קמ"ל רמיזה לאו כלום הוא בפ"ב דב"ק (דף כד: ושם) גבי ליעודי תורא וליעודי גברא דמסקינן התם אלא דקא מרמזי רמוזי לא דמי לרמיזה דהכא דהתם מיירי ברמיזה חשובה שבכל השלשה ימים באו אלו עם אלו וקא מרמזי אבל הכא ברמיזה גרועה איירי דלאו מלתא היא אי נמי דיני נפשות שאני:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ב מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ג מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ד מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ה מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ו מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ז מיי' פכ"א מהל' עדות הל' ט:
ח מיי' פא' מהל' סנהדרין והעונשין המסורין להם הל' ג:
ט מיי' פג' מהל' ממרים הל' ח:
י מיי' פג' מהל' ממרים הל' ח:

מסורת הש"ס

א שבועות ד.; שבת קנד.; עירובין יז:; בבא קמא עד:; מכות יג:
ב לקמן פח.
ג הוריות ב.

תורה אור השלם

כי יפלא ממך דבר למשפט בין־דם לדם בין־דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל־המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו [דברים יז, ח]

ועשית על־פי הדבר אשר יגידו לך מן־המקום ההוא אשר יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך [דברים יז, י]

והאיש אשר־יעשה בזדון לבלתי שמע אל־הכהן העמד לשרת שם את־יהוה אלהיך או אל־השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל [דברים יז, יב]

מסורת הש"ס

א זבחים נד:; קידושין סט.

ב קוהלת רבה; אוצר מדרשים מדרש עשר גליות

ג ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק א א; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה א ז; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרק א ג; יבמות ט.; זבחים מח.; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ב ה; ספרי במדבר; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ב א; שבת סט.; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ב ג; הוריות ח.

ד משנה עדיות; ראש השנה ז.

ה נדה עב:

תורה אור השלם

[נחום א, יא]

[ויקרא יד]

[דברים יז, ח]

[במדבר ה]

[דברים כא, א-ט]

[ירמיהו כג, ז]

[ויקרא ד, יג]

[ויקרא יז, יא]

[דברים יז, י]

גמ' בָּמָּפָלָא שבב"ד בְּמַמְחֶה לב"ד לְמִעוּטֵי תַּלְמִיד: מִמְּךָ זֶה יוֹעֵץ שֶׁנֶּחְלַק בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה הַקָּרוּי סוֹד וְעֵצָה כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּן: וְכֵן הוּא אוֹמֵר דַּגְבֵּי יוֹעֵץ כְּתוּב מִמְּךָ: הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי

א"בְּמוּפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. "מִמְּךָ" – זֶה יוֹעֵץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מִמְּךָ יָצָא חֹשֵׁב עַל ה' רָעָה יֹעֵץ בְּלִיַּעַל". "דָּבָר" – זוֹ הֲלָכָה. "לַמִּשְׁפָּט" – זֶה הַדִּין. "בֵּין דָּם לְדָם" – בֵּין דָּם נִדָּה, דָּם לֵידָה, דָּם זִיבָה. "בֵּין דִּין לְדִין" – בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּינֵי מָמוֹנוֹת, דִּינֵי מַכּוֹת. "בֵּין נֶגַע לָנֶגַע" – בֵּין נִגְעֵי אָדָם, נִגְעֵי בָּתִּים, נִגְעֵי בְּגָדִים. "דִּבְרֵי" – אֵלּוּ הַחֲרָמִים, וְהָעֲרָכִין, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. "רִיבֹת" – זוֹ הַשְּׁקָאַת סוֹטָה, וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, וְטָהֳרַת מְצוֹרָע. "בְּשַׁעֲרֶיךָ" – זוֹ לֶקֶט, שִׁכְחָה, וּפֵאָה. ב"(א)"וְקַמְתָּ" – מִבֵּית דִּין. "וְעָלִיתָ" – מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת. "אֶל הַמָּקוֹם" – מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם. ג"(ב)בִּשְׁלָמָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: "וְעָלִיתָ". אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת מְנָא לִיהּ? דִּכְתִיב: "לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְאֵם נֶאֱם ה' לֹא יֵאָמֵר חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם". ג"ד"תָּנוּ רַבָּנָן: זָקֵן מַמְרֵא אֵינוֹ חַייָב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַל דָּבָר שֶׁעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ דִּקְדּוּק אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים. (ג)מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? גָּמַר "דָּבָר" "דָּבָר". כְּתִיב הָכָא: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט", וּכְתִיב הָתָם: "וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל". מָה לְהַלָּן דָּבָר שֶׁחַייָב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אַף כָּאן דָּבָר שֶׁחַייָב עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְרַבִּי יְהוּדָה: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ" – עַד דְּאִיכָּא "תּוֹרָה" וְ"יוֹרוּךָ". וְרַבִּי שִׁמְעוֹן: "אֲשֶׁר יֹגִידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא" – אֲפִילּוּ כֹּל דְּהוּ. אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִינְּנָא לְרָבָא: תַּרְגְּמָהּ לִי לְהָא מַתְנִיתָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פָּפָּא: פּוֹק תַּרְגְּמָהּ לֵיהּ. ח"(ד)"כִּי יִפָּלֵא" – בְּמוּפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר. "מִמְּךָ" – זֶה יוֹעֵץ, שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים. כְּדְתָנַן: הֵן הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה כָּל אָדָר, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים. דְּאִי לְהַאי גִּיסָא, קָא שָׁרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח. וְאִי לְהַאי גִּיסָא, קָא שָׁרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח. (ה)"דָּבָר" זֶה – הֲלָכָה. זוֹ הִלְכַת אֲחַד עָשָׂר. דְּאִיתְמַר: עֲשִׂירִי, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: עֲשִׂירִי כִּתְשִׁיעִי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: עֲשִׂירִי כְּאַחַד עָשָׂר. ח"טרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עֲשִׂירִי כִּתְשִׁיעִי: מָה תְּשִׁיעִי בָּעֵי שִׁימּוּר – אַף עֲשִׂירִי בָּעֵי שִׁימּוּר. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, עֲשִׂירִי כְּאַחַד עָשָׂר: מָה אַחַד עָשָׂר לֹא בָּעֵי שִׁימּוּר – אַף עֲשִׂירִי לָא בָּעֵי שִׁימּוּר. "מִשְׁפָּט" – זֶה הַדִּין.

וְאֵין זֶה כְּשֶׁאַר מַפָּלָא דִּבְכָל דַּכְתִּין כִּדְפָרֵשׁית שִׁלְהֵי פֶּרֶק קַמָּא (דף טז:): שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַ לְאוֹ מִכָּל א"י דְּאִיכָּא עֵין עֵיטָם דְּמִדְּלֵי מִנַּהּ כִּדְאָמַר בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זְבָחִים דף נד:) סָבוּר לְמִבְנֵיהּ בְּעֵין עֵיטָם דְּמִדְּלֵי אִי נָמֵי כַּתְלֵי בהמ"ק גָּבוֹהַּ מֵעֵין עֵיטָם שֶׁגְּבֹהָן ק' אַמָּה: מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לְאִפּוּקֵי מְצַאן בְּבֵית פָּאגֵי וְהַמְּרָה עֲלֵיהֶם כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל בְּפֶרֶק קַמָּא (שָׁם יד:): דְּאִי לְהַאי גִּיסָא קָא שָׁרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח תַּמּהּ הָא מ"ד עַד הַפּוּרִים מְעַבְּרִין מוֹדֶה דְּאִם עִבְּרוּהָ אַחַר הַפּוּרִים מְעֻבֶּרֶת דְּרַוְקָא בְּנִיסָן הוּא דְּאָמַר בְּפֶרֶק קַמָּא (דף יב: ושם) זֶה נִיסָן וְאֵין אַחֵר נִיסָן אֲבָל מֵאן דְּאָמַר עַד הַפּוּרִים מִדְּרַבָּנָן בְּעַלְמָא הוּא דְּאָסוּר כִּדְמְפָרֵשׁ בְּפֶרֶק קַמָּא דר"ה (דף ז. ושם) מ"ט דמ"ד עַד הַפּוּרִים בְּיָוִן דְּאָמַר מָר שׁוֹאֲלִין בְּהֲלָכוֹת הַפֶּסַח קֹדֶם הַפֶּסַח ל' יוֹם מִשּׁוּם גְּזֵרָה דִּלְמָא עִבּוּרָהּ לָא קָא מוֹדוֹ דִּמְעֻבֶּרֶת לֹא קָא שָׁרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח: ורשב"ל אוֹמֵר עֲשִׂירִי כְּאֶחָד עָשָׂר וא"ת ולרשב"ל אִי אָמַר זָקֵן מַמְרֶא כְּרַבִּי יוֹחָנָן אַמַּאי מְחַיֵּב הָרֵי מַחְמִיר הוּא וְאֵין כֵּאן דָּבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ כָּרֵת וי"ל דְּמִשְׁכַּחַת לַהּ אִי נָמֵי בְּכִכָּר שֶׁל תְּרוּמָה וְקִדֵּשׁ בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה דְּאִי טָמֵא הוּא אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה דְּלָא חָזֵי אֶלָּא לְהַסָּקָה וְאֵינַהּ מְקֻדֶּשֶׁת וְאִי טָהוֹר הוּא יֵשׁ בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה דַּחֲזֵי לַאֲכִילָה וּמְקֻדֶּשֶׁת:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פג' מהל' ממרים הל' ה:

ב מיי' פג' מהל' ממרים הל' ז:

ג מיי' פג' מהל' ממרים הל' ה:

ד מיי' פד' מהל' ממרים הל' א:

ה מיי' פד' מהל' ממרים הל' ב:

ו מיי' פד' מהל' קידוש החודש הל' יג:

ז מיי' פד' מהל' קידוש החודש הל' יד:

ח טור יו"ד סי' קפג:

ט מיי' פה' מהל' מטמאי משכב ומושב הל' ח:

עין משפט
נר מצוה

א סמג לאוין קיא, סמג עשין רמג, טוש"ע יו"ד סי' קפח סעי' א:
ב מיי' פה' מהל' איסורי ביאה הל' ו:
ג סמג עשין רמג:
ד מיי' פו' מהל' איסורי ביאה הל' א:
ה סמג עשין רמג:
ו מיי' פז' מהל' איסורי ביאה הל' א:
ז סמג עשין רלד:
ח מיי' פב' מהל' טומאת צרעת הל' ו:
ט מיי' פב' מהל' טומאת צרעת הל' ט:

דִּין בְּתוֹ מֵאֲנוֹסְתוֹ בְּכוּלְּהוּ מַשְׁכַּח פְּלוּגְתָּא בַּר מֵהָאי וְרוֹצֶה לוֹמַר דְּאֵין זָקֵן מְמָרֵא מוֹדֶה בְּגֵרָה שָׁוָה זוֹ: עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא וַאֲפִילּוּ עַל גַּב דַּעֲקַבְיָא מַחְמִיר זְמַנִּין דְּהָוְיָא קַלָּא בְּגוֹן שֶׁרוֹאֶה דָּם אָדֹם וּמַשְׁלִימָתוֹ לְדָם יְרוֹק: כְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹמוֹ לְאַפּוֹקֵי יוֹם תְּחִלָּה וְאח"כ לֵילָה אֶלָּא א"כ שְׁפָתָהּ לֵילָה שָׁלֵם וְאַחַר כָּךְ יוֹם שָׁלֵם כְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹם שֶׁהֵיוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלֵּילָה: בְּפַלָּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנַן פֵּי' בַּקּוּנְטְרֶס לְרַבָּנַן אִם נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ חַיָּב וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פָּטוּר וְלֹא יִתָּכֵן דְּאַבַּי הָאי גַּוְנָא לָא מְחַיֵּב זָקֵן מְמָרֵא כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד דְּהָא יָלְפִינַן לְעִיל דָּבָר דָּבָר מְנָעְלָם דָּבָר דִּתְנַן בְּפ' [הוֹרִ'] כֹּהֵן מָשׁוּחַ (הוֹרָיוֹת דף ט.) מְבִיאִין עוֹלָה וְיוֹרֵד עַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּדִפָּרֵישׁ לְעֵיל בְּכָכָר שֶׁל תְּרוּמָה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר כֵּהָה פֵּרֵשׁ בַּקּוּנְטְרֶס כְּאִלּוּ כֵּהָה הַנֶּגַע דְּהוּא מִסִּימָנֵי טָהֳרָה כְּשֶׁמִּשְׁתַּנֶּה בּוֹ לִבָּן שֶׁלּוֹ לְאַחַר הֶסְגֵּר וְקָשֶׁה הֵיכִי פָּרִיךְ בְּשֶׁלְהֵי נְזִיר (דף סה:) וְדִלְמָא כֵּהָה וְטָמֵא הָא לְפָרוּשׁוֹ כָּל כֵּהָה טָהוֹר וְעוֹד אִי כֵּהָה וְטָמֵא הֵיכִי ת"ק וְנִרְאָה כִּנְרִסַת ר"ח קָהָה בְּקו"ף וּל"ג אוֹמֵר כְּלוֹמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ הִקְשָׁה וְדָקְדֵק בַּדָּבָר כְּמוֹ הַקָּהֶה אֶת שִׁנָּיו וְכֵן מְקֹהוּ אַקָּהְיָתָא בְּשׁוּקָא (יְבָמוֹת דַּף קי:) מְאַסְפִים אֲסוּפוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם כְּלוֹמַר עַמְדוּ לְמָנְיָן וְלֹא יָדַע הַשַּׁ"ס אִם לְהָבִיא רְאָיָה לת"ק אוֹ לְסָתוֹר וּלְהָכֵי בָּעֵי מֵאי קָהֶה וְקָאָמַר קָהֶה וְטָהֵר וּמִיהוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי דָּרֵישׁ שְׁבוּעוֹת מַשְׁמַע דְּיֵשׁ כֵּהָה טָמֵא דְּאָמַר הָתָם וְהַתּוֹרָה אָמְרָה וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע הַכֵּהָה טָמֵא וְכָהָה מִן הַכֵּהָה טָהוֹר:

דְּרַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי בְּאִלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין פָּרְשִׁית לֵהּ גַּבֵּי בְּתוֹ מֵאֲנוֹסְתוֹ דְּמַהַאי דִּינָא

דִּין בְּתוֹ מֵאֲנוֹסְתוֹ. (א)דְּאָמַר רָבָא: אָמַר לִי רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, אַתְיָא "הֵנָּה" "הֵנָּה", אַתְיָא "זְמָה" "זְמָה". אב"בֵּין דָּם לְדָם" – בֵּין דַּם נִדָּה, דַּם לֵידָה, דַּם זִיבָה. דַּם נִדָּה – בְּפַלּוּגְתָּא עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל וְרַבָּנַן, דְּתָנַן: דַּם הַיְרוֹק – עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. (ב)דַּם לֵידָה – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַב וְלֵוִי, דְּאִתְּמַר, רַב אָמַר: מַעְיָן אֶחָד הוּא, הַתּוֹרָה טִמְּאַתּוּ וְהַתּוֹרָה טִיהֲרַתּוּ. וְלֵוִי אָמַר: שְׁנֵי מַעְיָנוֹת הֵן, נִסְתָּם הַטָּמֵא – נִפְתָּח הַטָּהוֹר, נִסְתָּם הַטָּהוֹר – נִפְתָּח הַטָּמֵא. הוי(ג)דַּם זִיבָה – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דְּתָנַן: קִיְּשָׁתָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּתוֹךְ אֲחַד עָשָׂר יוֹם, אִם שָׁפְתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים וְיָלְדָה – הֲרֵי זוֹ יוֹלֶדֶת בְּזוֹב, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיעֶזֶר. (ד)וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לַיְלָה וְיוֹם, כְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹמוֹ, שֶׁשָּׁפְתָה מִן הַצַּעַר וְלֹא מִן הַדָּם. (ה)"בֵּין דִּין לְדִין" – בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת, דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּינֵי מַכּוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – בְּפַלּוּגְתָּא דִּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶם דִּין, אֶלָּא שֶׁנִּקְרָאִין בֵּית דִּין חָצוּף. וְרַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶן דִּין. (ו)דִּינֵי נְפָשׁוֹת – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּנַן. דְּתָנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר, "וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ" – מָמוֹן. אַתָּה אוֹמֵר מָמוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ? נֶאֱמַר "נְתִינָה" לְמַעְלָה, וְנֶאֱמַר "נְתִינָה" לְמַטָּה. מָה לְהַלָּן מָמוֹן, אַף כָּאן מָמוֹן. (ז)דִּינֵי מַכּוֹת – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְשָׁמָעֵאל וְרַבָּנַן, דְּתָנַן: מַכּוֹת בְּשָׁלֹשָׁה. מְשׁוּם רַבִּי יְשָׁמָעֵאל אָמְרוּ: בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. "בֵּין נֶגַע לְנֶגַע" – בֵּין נִגְעֵי אָדָם, נִגְעֵי בָתִּים, נִגְעֵי בְגָדִים. ז"ט(ח)נִגְעֵי אָדָם – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנַן. דְּתָנַן: אִם בַּהֶרֶת קָדַם לַשֵּׂעָר הַלָּבָן – טָמֵא, אִם שֵׂעָר לָבָן קָדַם לַבַּהֶרֶת – טָהוֹר, סָפֵק – טָמֵא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כֵּהָה. מַאי כֵּהָה? אָמַר רָבָא: כֵּהָה – טָהוֹר. (ט)נִגְעֵי בָתִּים, בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. דְּתָנַן: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי גְרִיסִין עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים, בִּשְׁנֵי כְתָלִים בְּקֶרֶן זָוִית. אָרְכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין, וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? כְּתִיב "קִיר" וּכְתִיב "קִירֹת". אֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כְּקִירוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה קֶרֶן זָוִית. (י)נִגְעֵי בְגָדִים – בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוּלְמוֹס וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא: רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוּלְמוֹס אוֹמֵר, מִנַּיִן לִפְרִיחָה

מסורת הש"ס

א יבמות ג.; לעיל עו.; לעיל נא.; לעיל עה.; חגיגה יא.; כריתות ה. ב נדה לה:
ג נדה לו.; משנה נדה; נדה לו:
ד נדה לו:
ה לעיל ג.; כתובות כב.; לעיל ה.; לעיל ל.
ו תענית ג.; לעיל עט.; חגיגה יא.; בבא קמא פג:
ז לעיל ט.
ח תוספתא נגעים; ספרא תזריע פרשת נגעים פרק ב ב; בבא מציעא פו.; כתובות עה.; נדה יט.; משנה נגעים
ט ספרא מצורע פרק ה ב; ספרא מצורע פרשה ו ד; משנה נגעים; לעיל נא.
י זבחים מט:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בפלוגתא וכו' ואי תפסו יורשין. עי' טורי אבן חגיגה באבני שהם דף י ע"א ד"ה נפש:

תורה אור השלם

עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בִּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא [ויקרא יח, יז]
עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בִתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה [ויקרא יח, י]
וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם [ויקרא כ, יד]
וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ [שמות כא, כג]
וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּעֹרֶת הַבַּיִת שְׂקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן־הַקִּיר [ויקרא יד, לז]

ור"א לְחוּמְרָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְקוּלָּא וְהַיְנוּ דְּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת: שֶׁשָּׁפְתָה מִן הַצַּעַר וְאֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין אִם לֹא שָׁפְתָה מִן הַדָּם: בְּפַלְגָתָא דִּשְׁמוּאֵל וְר' אֲבָהוּ וְכֵיוָן דַּאֲפִיקֵי הָנֵי בֵּי תְּרֵי מִמּוֹנָא מַהַאי וְיהַבוּ לְהַאי בְּדִינָא דִּידְהוּ וְהָלַךְ זֶה וְקִדֵּשׁ אִשָּׁה בְּאוֹתוֹ מָמוֹן לִשְׁמוּאֵל מְקֻדֶּשֶׁת לְרַבִּי אֲבָהוּ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת דה"ל קִדְּשָׁהּ בְּגֶזֶל וקי"ל בפ"ב דְּקִדּוּשִׁין (דף נב.) גַּבֵּי מַעֲשָׂה דָּה' נָשִׁים שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ בְּכַלְכָּלָה קִדְּשָׁהּ בְּגֶזֶל אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת דְּהַשְׁתָּא אַתֵּי לִידֵי כָּרֵת אִי רַבָּנַן כִּשְׁמוּאֵל וְזָקֵן מְמָרֵא כְּרַבִּי אֲבָהוּ וְזָקֵן מְמָרֵא כִּשְׁמוּאֵל אַתֵּי לִידֵי כָּרֵת דְּקָא מְשַׁוֵּי לְהוּ קִדּוּשִׁין וְאִי אַתֵּי אֵינָשׁ אַחֲרִינָא לְבַתַּר הָכִי וְקִדְּשָׁהּ מִפִּיק לֵהּ מִבִּתְרָא בְּלֹא גֵּט וה"ל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת שְׁלֹא בְּלֹא עֵדִים וּבְלֹא הַתְרָאָה דְּאִי אִיכָּא עֵדִים וְהַתְרָאָה הָוֵי מִיתַת ב"ד וְאִי לֵיכָּא לֹא זָה וְלֹא זֶה הָוֵי כָּרֵת: וְנִתַּתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ בְּמִתְכַּוֵּן לְהָרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה וּמְחַיֵּב לֵיהּ רַבִּי מָמוֹן וְרַבָּנַן פָּטְרִי וְכִפְלוּגְתָּא בְּאִלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין יוֹרְשִׁין דְּהָרוֹג מָמוֹנָא דְּהוֹרֵג וּפְטַר לֵיהּ זָקֵן מַמְרֵא וְקִדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה לְרַבִּי מְקֻדֶּשֶׁת לְרַבָּנַן אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת וְאִי אִתֵּי אֵינִישׁ אַחֲרִינָא וְקִדְּשָׁהּ מְקֻדֶּשֶׁת לַשְּׁנֵי הָרֵי חִיּוּב כָּרֵת נוֹגֵף אִשָּׁה הָרָה וְנָתַן בַּפְּלִילִים (שְׁמוֹת כ"א:כ"ב) דְּמֵי וְלָדוֹת: בכ"ג וְאִם הַלְקוּהוּ גַּ' לְר' יִשְׁמָעֵאל חַיָּבִין לוֹ מָמוֹן כְּשֶׁאָר חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וּמְקֻדֶּשׁ בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּלְרַבָּנַן בְּדִין הַלְקוּהוּ וְאִם תִּפֵּס מָמוֹנוֹ וְקִדֵּשׁ בּוֹ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת: סָפֵק אִם זֶה קָדַם אִם זֶה קָדַם: כֵּהָה כְּאִלּוּ כֵּהָה הַנֶּגַע דְּהַיְנוּ מִסִּימָנֵי טָהֳרָה כְּשֶׁמִּשְׁתַּנֶּה הַלָּבָן לְאַחַר הֶסְגֵּר וּלְרַבָּנַן אִם נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ חַיָּב כָּרֵת וְלַר' יְהוֹשֻׁעַ פָּטוּר: עַד שֶׁיֵּרָאֶה כִּשְׁנֵי גְרִיסִין שֶׁעוּר הַנֶּגַע כַּגְּרִיס עַל גְּרִיס וּכְתִיב אֶת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הַנֶּגַע בָּהֶן הַנֶּגַע שֶׁיְּהֵא הַנֶּגַע עַל שְׁתֵּי אֲבָנִים עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁעוּר נֶגַע עַל ב' כְּתָלִים וּבְקֶרֶן זָוִית כְּנוֹן מִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית אָרְכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין וְרָחְבּוֹ כִּגְרִיס שֶׁיְּהֵא בַּקִּיר הַדְּרוֹמִי גְּרִיס וְכֵן בַּקִּיר הַמִּזְרָחִי וְהַנֶּגַע כָּלוֹ מְחֻבָּר כְּאֶחָד: מַאי טַעְמָא דְּר' אֶלְיעֶזֶר דְּבֵי קֶרֶן זָוִית: כְּתִיב וּמֵרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן הַקִּיר (וַיִּקְרָא יג) וּכְתִיב וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת: זֶה קֶרֶן זָוִית וְרַבָּנַן לָא בָּעוּ קֶרֶן זָוִית וְהֵיכָא דְּלֵיתֵהּ בָּקֶרֶן. זָוִית וְנִכְנַס בָּהּ אָדָם וְאַחַ"כ נִכְנַס לְמִקְדָּשׁ לְרַבָּנַן חַיָּב כָּרֵת לַר' אֶלְעָזָר בְּר"ש פָּטוּר:

לְפָרִיחָה בִּבְגָדִים אִם פְּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת וְנִתְמַלֵּא כָּל הַבָּגֶד: אָדָם שֶׁפָּרְחָה בְּכָלּוֹ טָהוֹר דִּכְתִיב (ויקרא י"ג:י"ב) אִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת וְגוֹ' וּפְלִיגִי רַבָּנַן עָלֶיהָ וְהֵיכָא דְּפָרְחָה בְּבָגֶד כַּלּוֹ

לְפָרִיחָה בִּבְגָדִים, שֶׁהִיא טְהוֹרָה? נֶאֱמְרָה קָרֶחַת וְגַבַּחַת בְּאָדָם, וְנֶאֱמְרָה קָרֶחַת וְגַבַּחַת בִּבְגָדִים. מָה לְהַלָּן – פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר, אַף כָּאן – פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר. אב(א)"דִּבְרֵי" – אֵלּוּ הָעֲרָכִין, וְהַחֲרָמִים, וְהַהֶקְדֵּישׁוֹת. הָעֲרָכִין – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן, דְּתָנַן: הַמַּעֲרִיךְ פְּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: נוֹתֵן דָּמָיו, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא אָמַר כְּלוּם. (ב)הַחֲרָמִים – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה וְרַבָּנַן. דְּתָנַן, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'". ג'וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ". אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר: "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'"? שֶׁחָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים. (ג)הֶקְדֵּשׁוֹת, בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֲפִילּוּ צִינּוֹרָא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ צְרִיכָה עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לִפְדּוֹתָהּ. (ד)"רִיבֹת" – זֶה הַשְׁקָאַת סוֹטָה, וַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה, וְטָהֳרַת מְצוֹרָע. הַשְׁקָאַת סוֹטָה – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּתָנַן: הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם, וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ. ז'ט"רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְקַנֵּא עַל פִּי שְׁנַיִם, וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם. יא(ה)עֲרִיפַת עֶגְלָה – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר וְרַבִּי עֲקִיבָא. דְּתָנַן: מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין? רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: מִטִּיבוּרוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מֵחוֹטְמוֹ, רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל – מִצַּוָּארוֹ. (ו)טָהֳרַת מְצוֹרָע – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן. דְּתָנַן: אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד, בֹּהֶן רֶגֶל, אוֹזֶן יְמָנִית – אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית. רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: נוֹתֵן לוֹ עַל מְקוֹמוֹ וְיוֹצֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נוֹתֵן עַל שֶׁל שְׁמֹאל וְיוֹצֵא. יב(ו)"בִּשְׁעָרֶיךָ" – זֶה לָקֶט, שִׁכְחָה, פֵּיאָה. לָקֶט – דְּתָנַן: שְׁנֵי שִׁבֳּלִין – לָקֶט, שְׁלֹשָׁה – אֵינָן לָקֶט. שִׁכְחָה – שְׁנֵי עֳמָרִין – שִׁכְחָה, שְׁלֹשָׁה – אֵינָן שִׁכְחָה. וְעַל כּוּלָּן בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ לָעָנִי, וְאַרְבַּע לְבַעַל הַבַּיִת. (ח)פֵּיאָה – בְּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנַן. דְּתָנַן: מִצְוַת פֵּיאָה לְהַפְרִישׁ מִן הַקָּמָה. לֹא הִפְרִישׁ מִן הַקָּמָה – יַפְרִישׁ מִן הָעֳמָרִין. לֹא הִפְרִישׁ מִן הָעֳמָרִין – יַפְרִישׁ מִן הַכְּרִי עַד שֶׁלֹּא מֵירְחוֹ. מֵירְחוֹ – מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ. יג(ט)מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: אַף מַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה. שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין וְכוּ'. אָמַר רַב כָּהֲנָא: הוּא אוֹמֵר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְהֵן אוֹמְרִין מִפִּי הַשְּׁמוּעָה – אֵינוֹ נֶהֱרָג. הוּא אוֹמֵר: "כָּךְ הוּא בְּעֵינַי", וְהֵן אוֹמְרִין: "כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ" – אֵינוֹ נֶהֱרָג. וְכָל שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר: "מִפִּי הַשְּׁמוּעָה", וְהֵן אוֹמְרִין: "כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ" – אֵינוֹ נֶהֱרָג. עַד שֶׁיֹּאמַר: "כָּךְ הוּא בְּעֵינַי", וְהֵן אוֹמְרִים: "מִפִּי הַשְּׁמוּעָה". תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. יד(י)וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ הוּא אוֹמֵר "מִפִּי הַשְּׁמוּעָה", וְהֵן אוֹמְרִין "כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ" – נֶהֱרָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה לֹא הָרְגוּ אֶת עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹרָה הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה. טו(יא)תְּנַן: כָּךְ דָּרַשְׁתִּי, וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵירַי; כָּךְ לִמַּדְתִּי, וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵירַי. מַאי לָאו? דְּהוּא אָמַר "מִפִּי הַשְּׁמוּעָה", וְהֵם אוֹמְרִין: "כָּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ"? לָא, הוּא אוֹמֵר: "כָּךְ הוּא בְּעֵינַי", וְהֵם אוֹמְרִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. טזיז(יב)תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ – קִינּוּיוֹ מָחוּל.

מֵרְחוֹ מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאִית לֵיהּ בְּרֵרָה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ פֵּאָה וְלֹא בְּרֵרָה הֲוָה הָכֹל שֶׁלּוֹ וְנִתְחַיֵּב הַכֹּל בְּמַעֲשֵׂר וְשׁוּב לֹא יִפְטֹר וא"ת תְּרוּמָה נָמֵי לִתְנֵי שֶׁתּוֹרֵם וְנוֹתֵן לוֹ וכ"ת דִּתְרוּמָה בְּלָאו הָכֵי יַפְרִישׁ הֶעָנִי דְּכָל פֵּאָה חַיֶּבֶת בִּתְרוּמָה חָדָא דְּאָמַר כֵּן הָרֵי הוּא מַקְדִּים מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה גְּדוֹלָה וְעוֹד דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת פ"ק [מ"ח] אֵין תּוֹרְמִין מִן הַלָּקֶט מִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וי"מ דִּלְהָכִי לָא תָּנֵי תּוֹרֵם דַּאֲפִילּוּ הִפְקִיר לְאַחַר מֵרוּחַ פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה (דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת פ' שְׁלִשָׁה מִינִין) פְּרוֹת מְמֹרָחִין בְּשָׂדֶה מְכַנְּסִין אֲסוּרִים מִשּׁוּם גֵּזֶל מְפֻזָּרִים מַתִּירִין בֵּין כְּךְ בֵּין כָּךְ חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר וּפְטוּרִים מִן הַתְּרוּמָה וְלֵיתָא דְּבִירְשָׁלְ' מְפָרֵשׁ דִּלְהָכִי פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִגְרֹן שֶׁתִּתְעַקֵּר. אֶלָּא אִם כֵּן נִתְרְמָה מִמְּנוּי תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לְפִיכָךְ אֵין צָרִיךְ לִתְרֹם כְּשֶׁמְּצָא פֵּרוֹת דְּמִסְתְּמָא הַפְרָשָׁה מֻהֶם תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּמִשּׁוּם דִּתְרוּמָה דָּבָר מוּעָט לֹא חֵשׁ לְהַזְכִּיר: קִנּוּיוֹ מָחוּל הֵינוּ דַּוְקָא קֹדֶם שֶׁנִּמְחֲקָה הַמִּגְלָּה אֲבָל לְאַחַר מִכֵּן אֵין יָכוֹל לְמָחֹל:

מסורת הש"ס

א ערכין ה.

ב ספרי במדבר; ספרא בחוקתי פרק יב ה; ערכין כח:; משנה ערכין

ג לעיל יד:

ד מסכת סופרים; ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה יב יא; סוטה ב.; משנה סוטה; במדבר רבה; בבא קמא עה:

ה סוטה מה:; משנה סוטה

ו ספרא מצורע פרק ג יא; יומא סא:; נזיר מו:; לעיל מה:; משנה נגעים

ז משנה פאה

ח תמורה ו.; מכות טז:; בבא קמא צד.

ט נדה יט.

י זבחים מט:

יא לעיל פו:; משנה סנהדרין

יב סוטה כח.

תורה אור השלם

[ויקרא יג, מב]

[ויקרא יג, נה]

[ויקרא כג, כח]

[ויקרא כג, כא]

[במדבר ה]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין קכח:

ב מיי' פא' מהל' ערכים וחרמין הל' ג:

ג סמג עשין קלב:

ד מיי' פו' מהל' ערכים וחרמין הל' א:

ה מיי' פו' מהל' ערכים וחרמין הל' ב:

ו מיי' פו' מהל' ערכים וחרמין הל' יא:

ז סמג עשין מח, סמג עשין נו, טושו"ע אה"ע סי' קנח סעי' ב ד:

ח מיי' פא' מהל' סוטה הל' א:

ט מיי' פא' מהל' סוטה הל' ב:

י סמג עשין עה:

יא מיי' פט' מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ט:

יב מיי' פד' מהל' מתנות עניים הל' א:

יג מיי' פא' מהל' מתנות עניים הל' ב:

יד סמג עשין קיא, סמג לאוין רטז:

טו מיי' פד' מהל' ממרים הל' א:

טז סמג עשין נו, טושו"ע אה"ע סי' קנח סעי' יב:

יז מיי' פא' מהל' סוטה הל' ז:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ ממרים הל׳ ח:
ב סמג עשין קיא, סמג לאוין ריז:
ג מיי׳ פג׳ מהל׳ ממרים הל׳ ד:
ד סמג לאוין ריז:
ה מיי׳ פא׳ מהל׳ ממרים הל׳ ד:
ו מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ז סמג עשין קיא, סמג לאוין ריז:
ח מיי׳ פג׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ א:
ט מיי׳ פא׳ מהל׳ ממרים הל׳ ד:
י מיי׳ פב׳ מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ ח:
יא סמג עשין קיא, סמג לאוין ריז:
יב מיי׳ פג׳ מהל׳ ממרים הל׳ ח:
יג מיי׳ פד׳ מהל׳ ממרים הל׳ א:
יד מיי׳ פג׳ מהל׳ ממרים הל׳ ח:
טו מיי׳ פג׳ מהל׳ ממרים הל׳ ח:
טז סמג עשין קיא, סמג לאוין ריז:
יז מיי׳ פד׳ מהל׳ ממרים הל׳ ג:
יח סמג עשין קיא, סמג לאוין ריז:
יט מיי׳ פד׳ מהל׳ ממרים הל׳ ג:
כ סמג עשין מד, טוש״ע או״ח סי׳ תרנא סעי׳ א:
כא מיי׳ פז׳ מהל׳ שופר וסוכה ולולב הל׳ ו:

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים פרקי רבינו הקדוש
ב תוספתא חגיגה
ג תוספתא סנהדרין
ד סוטה מז.; תוספתא סוטה
ה מסכת כלה רבתי; שיר השירים רבה

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ואין וכו׳ לא חייש. עיין בטורי אבן באבני שהם לה״ה דף כ״ז ע״א ד״ה מצות:

תורה אור השלם

אֶחָד דָּבָר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים [תהילים סב, יב]

מֵסִית דְּלָא בָּעֵי הַתְרָאָה מַאי אִכָּא לְמֵימַר לָאו אַלִּיבָּא דְּר' מֵאִיר פְּרִיךְ דְּאַמֵּסִית לָא מְחַיֵּב לְבֵית דִּין מוֹחָלִין לוֹ שֶׁהַכָּתוּב תְּלָה בָּהֶם וְתִפְּשׂוּ בּוֹ: תִּיבְעֵי לְהוּ מֵהָתָם בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אַף לְאַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְקִלְקֵל וְהִלְקוּהוּ וְחָזַר וְקִלְקֵל אִם רָצוּ לְמָחֹל וְלֹא הֶבִיאוּהוּ

א(א)בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לְמָחוֹל לוֹ – מוֹחָלִין לוֹ.
ב(ב)זָקֵן מַמְרֶא שֶׁרָצוּ בֵּית דִּינוֹ לְמָחוֹל לוֹ – מוֹחָלִין לוֹ. וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵירַי שֶׁבַּדָּרוֹם, עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לִי, עַל זָקֵן מַמְרֶא לֹא הוֹדוּ לִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. תְּיוּבְתָּא. ד״ה(ב)תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מִתְּחִילָּה לֹא הָיוּ (מַרְבִּין) מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וּשְׁנֵי בָתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וּשְׁאָר בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין בְּכָל עָיָרוֹת יִשְׂרָאֵל. הוֹצָרְךְ הַדָּבָר לִשְׁאוֹל, שׁוֹאֲלִין מִבֵּית דִּין שֶׁבְּעִירָן. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶן. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁסָּמוּךְ לְעִירָן. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. אִם אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה. ו(ג)וְאוֹמֵר: כְּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵירַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵירַי. אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם. וְאִם לָאו, אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִין לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שָׁשָׁם יוֹשְׁבִין מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. ז(ד)וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים, יוֹשְׁבִין בַּחֵיל. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה בְּפָנֵיהֶם, אִם שָׁמְעוּ – אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו – עוֹמְדִין לַמִּנְיָן. רַבּוּ הַמְטַמְּאִים – טִמְּאוּ, רַבּוּ הַמְטַהֲרִין – טִהֲרוּ. ח(ד)מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צָרְכָּן, רַבּוּ מַחְלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תוֹרוֹת. ט(ה)מֹשֶׁה כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל מְקוֹמוֹת: כָּל מִי שֶׁהוּא חָכָם, וּשְׁפַל בְּרֶךְ, וְדַעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ – יְהֵא דַּיָּין בְּעִירוֹ. מֹשֶׁה מַעֲלִין אוֹתוֹ לְהַר הַבַּיִת, מֹשֶׁה לָעֲזָרָה, מֹשֶׁה לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית. שְׁלָחוּ מִתָּם: אֵיזֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? עֲנָוְותָן וּשְׁפַל בֶּרֶךְ, שֶׁיְּהֵא עָיֵיל שְׁיֵיף וְנָפֵיק, וְגָרִיס בְּאוֹרַיְיתָא תְּדִירָא, וְלָא מַחְזֵיק טֵיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ. יְהֵבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינַיְיהוּ בָּרֵב עוּלָּא בַּר אַבָּא. י(ו)חֲזַר לְעִירוֹ וְשָׁנָה. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּעָשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ, אוֹ שֶׁיּוֹרֶה לַאֲחֵרִים וְיַעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ. בִּשְׁלָמָא יוֹרֶה לַאֲחֵרִים וְיַעֲשׂוּ כְּהוֹרָאָתוֹ – מֵעִיקָּרָא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא, וְהַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הוּא. אֶלָּא שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּהוֹרָאָתוֹ? מֵעִיקָּרָא נָמֵי בַּר קְטָלָא הוּא! הָתְינַח הֵיכָא דְּאוֹרִי בְּחֵלֶב וְדָם, דְּמֵעִיקָּרָא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא וְהַשְׁתָּא בַּר קְטָלָא הוּא. אֶלָּא הֵיכָא דְּאוֹרִי בְּחַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, מֵעִיקָּרָא נָמֵי בַּר קְטָלָא הוּא! יא(ז)מֵעִיקָּרָא – בָּעֵי הַתְרָאָה, הַשְׁתָּא – לָא בָּעֵי הַתְרָאָה. יב(ח)מֵסִית, דְּלָא בָּעֵי הַתְרָאָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? מֵעִיקָּרָא, אִי אָמַר טַעְמָא – מְקַבְּלִינַן מִינֵּיהּ. הַשְׁתָּא, אִי אָמַר טַעְמָא – לָא מְקַבְּלִינַן מִינֵּיהּ. יג(ט)מַתְנִי׳ חוֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תוֹרָה. הָאוֹמֵר: ״אֵין תְּפִילִּין״, כְּדֵי לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה – פָּטוּר. ״חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת״, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים – חַיָּיב. יד(י)גְּמ׳ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף גּוֹרֵעַ. וְאֵין לָנוּ אֶלָּא תְּפִילִּין, אַלְיְבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. וְהָאִיכָּא לוּלָב, דְּעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף – גּוֹרֵעַ? טו(כא)בְּלוּלָב, מַאי סְבִירָא לַן? אִי סְבִירָא לַן דְּלוּלָב אֵין צָרִיךְ אֶגֶד, הַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי. וְאִי סְבִירָא לַן דְּצָרִיךְ אֶגֶד, גָּרוּעַ וְעוֹמֵד הוּא. וְהָאִיכָּא צִיצִית, דְּעִיקָּרוֹ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וּפֵירוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיֵשׁ בּוֹ לְהוֹסִיף, וְאִם הוֹסִיף – גּוֹרֵעַ? בְּצִיצִית, מַאי סְבִירָא לַן? אִי סְבִירָא לַן דְּקֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, הַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי. וְאִי סְבִירָא לַן

דְּקֶשֶׁר

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין
ב תוספתא סנהדרין
ג כתובות מט.
ד שפתי חכמים דברים
ה שפתי חכמים דברים
ו שבת קמט:; לקמן קב:
ז גיטין נז:

תורה אור השלם

[דברים יז, יג]
[דברים יג, יב]
[דברים כא, כא]
[דברים יט, כ]
[דברים יח, כ]
[דברים יח, יט]
[מלכים א כב, כ]
[דברי הימים ב יח, י]
[עובדיה א, ג]
[ירמיהו מט, טז]
[מלכים א כב, ז]
[ירמיהו כח, ב]
[ירמיהו מט, א]
[ירמיהו מט, לה]
[ירמיהו כח, טז]
[מלכים א יח]
[יונה א, א-ג]

שְׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאַיִל כְּגוֹן שֶׁהוֹסִיף בֵּית חֲמִישֵׁי עֲלֵיהֶם בְּצִדּוֹ אוֹ דָּבָר אֶחָר: לֹא בְּבֵית דִּין שְׁבִיבְנָה אִם נִשְׁאֲלוּ לְבֵית דִּין שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְאָמְרוּ לָהֶם וְחָזַר וְהוֹרָה לְעִירוֹ וְשָׁהָה יָמִים עַד שֶׁגִּלְתָה סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה לְיַבְנֶה וַעֲדַיִן הַבַּיִת קַיָּם וְאַחֲרֵי כֵּן הוֹרָה בְּבֵתְחִלָּה אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּיַבְנֶה ואע"פ שֶׁשָּׁם סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שָׁסוּף סוֹף אֵין נִקְבָּצִים שָׁם: מְתָנִי' כָּל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ מִיתָתוֹ לְרַבִּים שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אָדָם עוֹד כֵּן: גְּמ' וְכִי נֶאֱמַר וְכָל הָעָם יִרְאוּ וְיִרָאוּ דְּבָעִינַן שֶׁיְּהוּ רוֹאִין בְּמִיתָתוֹ: הָכְרָזָה פְּלוֹנִי מַת בב"ד עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה זוֹ כְּדֵי לְרַדּוֹת אֶת הָאֲחֵרִים: וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ: וּבְעִדִּים זוֹמְמִים כְּתִיב וְהִנֵּשְׂאִרִים יִשְׁמְעוּ וְיִירְאוּ מִשּׁוּם דְּלֹא שַׁיְּךְ לְמִכְתַּב וְכָל הָעָם דִּלְאו כְּלֵי עִלְּמָא חָזוּ לְסָהֲדוּתָא שַׁיְּשׁ גְּוֹלְנִין וּמְלֵוֵי בְּרִבִּית וּמוֹלִים בְּשַׁבִּיעִית שֶׁהֵן פְּסוּלִים לְעֵדוּת: מְתָנִי' וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ אע"פ שֶׁנֶּאֱמַר לַחֲבֵרוֹ וּבְגְמָרָא יְלִיף לַהּ: הַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁלֹּא אָמְרָהּ כְּגוֹן יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי: וְהַמְזִיד עַל דִּבְרֵי נָבִיא הַמַּפְקִירִים שֶׁלֹּא חָשַׁשׁ לָמָּה שֶׁאָמַר לוֹ הַנָּבִיא: גְּמ' וְהָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע הֵיכִי מְוַהְרִי: קְרִי בַּהּ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע הֵיכִי כּוֹבֵשׁ וּקְרֵי בַּהּ לֹא יִשְׁמַע שֶׁהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ נִשְׁמַע הֵיכִי עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ: וְצָא הֲרוּחַ וְיֹאמַר אֲנִי אֶפְתֶּנּוּ אֵצֶא וְהָיִיתִי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: עוֹלָה לְכַמָּה נְבִיאִים נִבְנָס בְּלִבָּם לָזֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְלָזֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְהַכֹּל אֶחָד: וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִין בְּסִגְנוֹן אֶחָד וְאֵלּוּ כֻּלָּן לְשׁוֹן אֶחָד הָיוּ אוֹמְרִים דִּכְתִיב הִנֵּה נָא כָּל הַנְּבִיאִים אוֹמְרִים פֶּה אֶחָד טוֹב:

דְּקָשֶׁר הָעֶלְיוֹן דְּאוֹרְיְיתָא, גְּרוֹעַ וְעוֹמֵד. א"א הָכִי, תְּפִילִּין נָמֵי? אִי עֲבַד אַרְבָּעָה בָּתֵּי, וְאַיְיתִי אַחֲרִינָא וְאַנַּח גַּבַּיְיהוּ – הַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוֹדֵיהּ קָאֵי. וְאִי עֲבַד חַמְשָׁה בָּתֵּי – גְּרוֹעַ וְעוֹמֵד הוּא! הָאָמַר רַבִּי זֵירָא: בַּיִת חִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאָוִיר – פָּסוּל. ב(א)מַתְנִי' אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבִּיבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד". דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מְעַנְּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת: "אִישׁ פְּלוֹנִי מִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין". גְּמ' תָּנוּ רַבָּנָן: אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבִּיבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ". דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: וְכִי נֶאֱמַר "יִרְאוּ וְיִרְאוּ"? וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ"! לְמָה מְעַנְּין דִּינוֹ שֶׁל זֶה? אֶלָּא, מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל מָקוֹם: "אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין". ג(ב)תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה – הַמֵּסִית, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְזָקֵן מַמְרֶא, וְעֵדִים זוֹמְמִין. בְּכוּלְּהוּ כְּתִיב בְּהוּ "וְכָל הָעָם" וְ"כָל יִשְׂרָאֵל". בְּעֵדִים זוֹמְמִין כְּתִיב "וְהַנִּשְׁאָרִים"? דְּלֹא כּוּלֵּי עָלְמָא חָזוּ לְסָהֲדוּתָא. "מַתְנִי' נְבִיא הַשֶּׁקֶר הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ – מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם. ד"(ב)אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְזִיד עַל דִּבְרֵי נְבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ – מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ". ט"הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹמֵר: "כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה", אֲפִילּוּ כִּוֵּון אֶת הֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר. י"(ג)הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לְרְשׁוּת הַבַּעַל לְנִשּׂוֹאִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ חַיָּיב. יא"וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ, שֶׁכָּל הַמּוּזָמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה, חוּץ מְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ. גְּמ' תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם, וּשְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה – מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם. הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְזִיד עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ – מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. (ד)מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא: "אַף הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי". זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע. "וַאֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו" – הָא לַחֲבֵירוֹ צִוִּיתִיו, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ. "וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים" – זֶה הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. וּכְתִיב: "וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא". וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם – אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. ה(ג)הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְזִיד עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ – מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם. דִּכְתִיב: "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע". קְרִי בֵּיהּ: "לֹא יַשְׁמִיעַ", וּקְרִי בֵּיהּ: "לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי". וּכְתִיב: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ" – בִּידֵי שָׁמַיִם. ו(ד)הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, כְּגוֹן צִדְקִיָּה בֶּן כְּנַעֲנָה, דִּכְתִיב: "וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּהוּ בֶן כְּנַעֲנָה קַרְנֵי בַרְזֶל". מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעְבַּד? רוּחַ נְבוֹת אַטְעִיתֵיהּ, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד". "וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ". "וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה כֵן". אָמַר רַב יְהוּדָה: מַאי "צֵא"? צֵא מִמְּחִיצָתִי. מַאי רוּחַ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רוּחוֹ שֶׁל נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי. הֲוָה לֵיהּ לְמֵידַק, כִּדְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: סִיגְנוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים, וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִין בְּסִיגְנוֹן אֶחָד. עוֹבַדְיָה אָמַר: "זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ". יִרְמְיָה אָמַר: "תַּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אוֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ". וְהַנַּי, מִדְּקָאָמְרִי כּוּלְּהוּ כַּהֲדֵדֵי, שְׁמַע מִינַּהּ לָא כְּלוּם קָאָמְרִי. דֵּילְמָא לָא הֲוָה יָדַע לֵיהּ לְהָא דְּרַבִּי יִצְחָק? יְהוֹשָׁפָט הֲוָה הָתָם, וְקָאָמַר לְהוּ. דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא עוֹד לָהּ"". אָמַר לֵיהּ: הָא אִיכָּא כָּל הָנֵי. אָמַר לֵיהּ: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִבֵּית אַבִּי אַבָּא: סִיגְנוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכַמָּה נְבִיאִים, וְאֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִיגְנוֹן אֶחָד. ז(ה)הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ: כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, דְּקָאֵי יִרְמְיָה בְּשׁוּק הָעֶלְיוֹן וְקָאָמַר: "כֹּה אָמַר ה' [צְבָאוֹת] הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם". נָשָׂא חֲנַנְיָה קֶל וָחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ: מָה עֵילָם שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לַעֲזוֹר אֶת בָּבֶל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם", כַּשְׁדִּים עַצְמָן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֲתָא אִיהוּ בְּשׁוּק הַתַּחְתּוֹן אָמַר: "כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ' שָׁבַרְתִּי אֶת עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל". אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: הַאי לַחֲבֵירוֹ נָמֵי לֹא נֶאֱמַר! אָמַר לֵיהּ: כֵּיוָן דְּאִיתְיְהִיב קַל וָחוֹמֶר לְמִידְרַשׁ, כְּמַאן דְּאִיתְמַר לֵיהּ דָּמֵי. הוּא נִיהוּ דְּלֹא נֶאֱמַר לוֹ. הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה: כְּגוֹן נְבִיאֵי הַבַּעַל. הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ: כְּגוֹן יוֹנָה בֶּן אֲמִיתַּי. וְהַמְזִיד עַל דִּבְרֵי נָבִיא: כְּגוֹן

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פד' מהל' ממרים הל' ג:
ב מיי' פג' מהל' ממרים הל' ח:
ג מיי' פג' מהל' ממרים הל' ח:
ד מיי' פז' מהל' ממרים הל' יג:
ה מיי' פ"ח מהל' עדות הל' ז:
ו סמג לאוין לה:
ז מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ח:
ח סמג לאוין לג, סמג עשין ו:
ט מיי' פט' מהל' יסודי התורה הל' ג:
י מיי' פט' מהל' יסודי התורה הל' ב:
יא סמג עשין ו:
יב מיי' פה' מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:
יג מיי' פג' מהל' איסורי ביאה הל' ד:
יד סמג עשין קי:
טו מיי' פ"ח מהל' עדות הל' א:
טז מיי' פכ' מהל' עדות הל' י:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פט׳ מהל׳ יסודי התורה הלכ׳ ג:

הַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ לוֹקֶה לֵית בַּהּ לָאו וְעוֹד דְּאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ כְּמוֹ עֲשֵׂה סַכָּה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה: אֱלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל וְכוּ׳ מִשְׁמַע דְּבִשְׁם הקב״ה הָיָה מִתְנַבֵּא לַעֲבֹר וְכֵיוָן דְּמִחְזַק מְהֵימְנִינַן בַּהּ אע״ג דְּלָא יְהֵיב אוֹת וּבְהַאשֶׁה רַבָּה (יְבָמוֹת דף צ: ושם) נַפְקָא לָן דִּכְתִיב אֲלֵיהֶן תִּשְׁמְעוּן אֲפִי׳ אֹמֵר לְךָ עֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה כְּגוֹן אֲלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל וְתַמָּה מֵאי קָא פָּרִיךְ הָתָם וְלִגְמֹר מִנֵּהּ כֵּיוָן דע״פ הַדִּבּוּר הָיָה מִתְנַבֵּא מָה שֶׁיָּךְ לְמֵילַף מִנֵּהּ לַעֲבֹר מִשּׁוּם תַּקָּנָה דְּרַבָּנָן שֶׁלֹּא עַל פִּי הַדִּבּוּר וְעוֹד לְמָה לָן הָכָא טַעְמָא מִשּׁוּם דְּאִתְחֲזַק בְּנְבִיאוּת הָא אֲפִילּוּ בִּלֹּא נָבִיא שָׁרֵי לב״ד לַעֲבֹר מִשּׁוּם מְגַדֵּר מִלְּתָא וְשׁ לוֹמַר דְּמִדְּרַשׁ הָתָם מִשְּׁנָא דְּבָרִיתָא דְּקָתָנֵי הַכֹּל לְפִי שָׁעָה מִשְׁמַע הַכֹּל מִפְּנֵי צָרָךְ הַשָּׁעָה וְאִי עַל פִּי הַדִּבּוּר לְמָה לִי צָרָךְ הַשָּׁעָה בֵּין לִצְרָךְ בֵּין שֶׁלֹּא לִצְרָךְ צָרִיךְ לְקַיֵּם צִוּוּיוֹ שֶׁל מָקוֹם אֶלָּא וַדַּאי בְּנָבִיא שֶׁעֲשָׂה מַדְּעָתוֹ קָא אָמְרָה בָּרַיְתָא דְּמֵילֵי קְרָא וְהָא דְּבָעֵי הָכָא אִתְחֲזַק הֵינוּ מִשּׁוּם דְּכִי אִתְחֲזַק בְּנְבִיאוּת סוֹמְכִין עָלָיו בְּמָה שֶׁהָיָה מְבַטִּיחַ לִירִידַת אֵשׁ וְשׁוֹטְטִין עַל הַטְּחוֹל קָדָשִׁים בְּחוּץ שְׁבָזוּזוֹתָו וּבְתַפְּלוּתוֹ תֵּרֵד אֵשׁ מֵהַשָּׁמַיִם וְיוֹדֶה מִגְּדֵר מִילְּתָא בְּדָבָר שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הקב״ה בְּרַבִּים וְיַחְזְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמוֹטָב וּמֵימוֹ בְּקֹרְאֵי מִשְׁמַע שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר עֲשָׂה דִּכְתִיב בְּאֵלִיָּהוּ וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי וְגוֹ׳ וּפִרְשׁ״י מֵאוֹר הַגּוֹלָה בְּפָרְשׁוֹ לִנְבִיאִים וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי שֶׁהִקְרַבְתִּי בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת וְנִרְאֶה לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּעַל פִּי הַדִּבּוּר שָׁרֵי מִשּׁוּם צָרְךָ שָׁעָה הוּא הַדִּין שֶׁלֹּא עַל פִּי הַדִּבּוּר אֲבָל אֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר כְּרַאֲיתָא בפ״ק דְּמַגִּלָּה (דף ב:) וְעוֹד י״ל דְּהָא דְּקָאָמַר אֲלֵיהֶן וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי לֹא שֶׁאָמַר לוֹ הקב״ה אֶלָּא מִקְרָא הָיָה דּוֹרֵשׁ דִּכְתִיב גּוֹי וְקָהָל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וְאַמְרִינַן עֲתִידִין בְּנֵיךְ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֶׂה נְכָרִים פְּרוֹשׁ לִשְׁחֹט בְּחוּץ וַאֲנִי מְסַכִּים עַל יָדוֹ וּלְפִי שֶׁהָיָה נָבִיא מַחֲזִק סָמְכוּ עָלָיו שֶׁעַל יָדוֹ נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה:

חַבְרֵיהּ דְּמֵיכָה דִּכְתִיב וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ בִּדְבַר ה׳ הַכֵּינִי נָא וְגוֹ׳ הַשְׁתָּא דְּאִיכָּא לְמֵימַר דְּלָא הֲוָה מִתְנַבֵּא לַעֲבֹר וְכֵיוָן דְּמִחְזַק מְהֵימְנִינַן בֵּהּ אע״ג דְּלָא יְהֵיב אוֹת וּבְהַאשֶׁה רַבָּה (יְבָמוֹת דף צ: ושם) נַפְקָא לָן דִּכְתִיב אֲלֵיהֶן תִּשְׁמְעוּן אֲפִי׳ אֹמֵר לְךָ עֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה כְּגוֹן אֲלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל וְתַמָּה מֵאי קָא פָּרִיךְ הָתָם וְלִגְמֹר מִנֵּהּ כֵּיוָן דע״פ הַדִּבּוּר הָיָה מִתְנַבֵּא מָה שֶׁיָּךְ לְמֵילַף מִנֵּהּ לַעֲבֹר מִשּׁוּם תַּקָּנָה דְּרַבָּנָן שֶׁלֹּא עַל פִּי הַדִּבּוּר וְעוֹד לְמָה לָן הָכָא טַעְמָא מִשּׁוּם דְּאִתְחֲזַק בְּנְבִיאוּת הָא אֲפִילּוּ בִּלֹּא נָבִיא שָׁרֵי לב״ד לַעֲבֹר מִשּׁוּם מְגַדֵּר מִלְּתָא וְשׁ לוֹמַר דְּמִדְּרַשׁ הָתָם מִשְּׁנָא דְּבָרִיתָא דְּקָתָנֵי הַכֹּל לְפִי שָׁעָה מִשְׁמַע הַכֹּל מִפְּנֵי צָרָךְ הַשָּׁעָה וְאִי עַל פִּי הַדִּבּוּר לְמָה לִי צָרָךְ הַשָּׁעָה בֵּין לִצְרָךְ בֵּין שֶׁלֹּא לִצְרָךְ צָרִיךְ לְקַיֵּם צִוּוּיוֹ שֶׁל מָקוֹם אֶלָּא וַדַּאי בְּנָבִיא שֶׁעֲשָׂה מַדְּעָתוֹ קָא אָמְרָה בָּרַיְתָא דְּמֵילֵי קְרָא וְהָא דְּבָעֵי הָכָא אִתְחֲזַק הֵינוּ מִשּׁוּם דְּכִי אִתְחֲזַק בְּנְבִיאוּת סוֹמְכִין עָלָיו בְּמָה שֶׁהָיָה מְבַטִּיחַ לִירִידַת אֵשׁ וְשׁוֹטְטִין עַל הַטְּחוֹל קָדָשִׁים בְּחוּץ שְׁבָזוּזוֹתָו וּבְתַפְּלוּתוֹ תֵּרֵד אֵשׁ מֵהַשָּׁמַיִם וְיוֹדֶה מִגְּדֵר מִילְּתָא בְּדָבָר שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הקב״ה בְּרַבִּים וְיַחְזְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמוֹטָב וּמֵימוֹ בְּקֹרְאֵי מִשְׁמַע שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר עֲשָׂה דִּכְתִיב בְּאֵלִיָּהוּ וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי וְגוֹ׳ וּפִרְשׁ״י מֵאוֹר הַגּוֹלָה בְּפָרְשׁוֹ לִנְבִיאִים וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי שֶׁהִקְרַבְתִּי בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת וְנִרְאֶה לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּעַל פִּי הַדִּבּוּר שָׁרֵי מִשּׁוּם צָרְךָ שָׁעָה הוּא הַדִּין שֶׁלֹּא עַל פִּי הַדִּבּוּר אֲבָל אֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר כְּרַאֲיתָא בפ״ק דְּמַגִּלָּה (דף ב:) וְעוֹד י״ל דְּהָא דְּקָאָמַר אֲלֵיהֶן וְכִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי לֹא שֶׁאָמַר לוֹ הקב״ה אֶלָּא מִקְרָא הָיָה דּוֹרֵשׁ דִּכְתִיב גּוֹי וְקָהָל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וְאַמְרִינַן עֲתִידִין בְּנֵיךְ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֶׂה נְכָרִים פְּרוֹשׁ לִשְׁחֹט בְּחוּץ וַאֲנִי מְסַכִּים עַל יָדוֹ וּלְפִי שֶׁהָיָה נָבִיא מַחֲזִק סָמְכוּ עָלָיו שֶׁעַל יָדוֹ נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה:

חַבְרֵיהּ דְּמֵיכָה דִּכְתִיב וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ בִּדְבַר ה׳ הַכֵּינִי נָא וְגוֹ׳ הַשְׁתָּא דְּאִיכָּא לְמֵימַר דְּלָא הֲוָה מִיכָּוְיָהוּ בֵּן יְמִינָא שְׁנִתְנַבֵּא אוֹתוֹ הַיּוֹם עַל אַחְאָב לִפֹּל בְּיָד אֲרָם מִפְּנֵי שֶׁנִּפַּל בֵּן הַדֵּד בְּיָדוֹ וּשְׁלָחוֹ לְשָׁלוֹם וְהֵינוּ דְּקָאָמַר אַחְאָב לְיהוֹשָׁפָט לֹא יְדַבֵּר עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע מִפְּנֵי שֶׁנִּתְנַבֵּא כְּבָר אֶת זוֹ עָלָיו וְלֹא קִבֵּל חֲבֵרוֹ אֶת דְּבָרָיו דִּכְתִיב וַיִּמְאֵן הָאִישׁ לְהַכּוֹתוֹ״, וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ [וְגוֹ׳]״. וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ: כְּגוֹן עִדּוֹ הַנָּבִיא, דִּכְתִיב: ״כִּי כֵן צִוָּה אֹתִי״, וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ״, וּכְתִיב: ״וַיָּשָׁב אִתּוֹ״, וּכְתִיב: ״וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה״. (א)תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא: הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ לוֹקֶה. אָמַר לֵיהּ: ״מַאן דְּאָכֵיל תַּמְרֵי בְּאַרְבְּלָא לָקֵי? מַאן מַתְרֵי בֵּיהּ? אָמַר אַבָּיֵי: חַבְרֵיהּ נְבִיאֵי. מָנָא יָדְעִי? אָמַר אַבָּיֵי: דִּכְתִיב ״כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה׳ [אֱלֹהִים] דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ״. וְדִילְמָא הֲדָרוּ בֵּיהּ? אִם אִיתָא דְּהָדְרֵי בֵּיהּ, אוֹדוֹעֵי הֲוֹו מוֹדְעֵי לְכַלְהוֹ נְבִיאֵי. וְהָא יוֹנָה, דַּהֲדָרוּ בֵּיהּ וְלָא אוֹדְעוּהּ? יוֹנָה מֵעִיקָּרָא ״נִינְוֵה נֶהְפָּכָת״ אָמְרוּ לֵיהּ. אֵיתוּ לָא יָדַע אֵי לְטוֹבָה אֵי לְרָעָה. הַמְוַותֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, מָנָא יָדַע דְּאִיעֲנַשׁ? דִּיהַב לֵיהּ אוֹת. וְהָא מִיכָה, דְּלָא יְהַב לֵיהּ אוֹת, וְאִיעֲנַשׁ? הֵיכָא דְּמוּחְזָק שָׁאנֵי. (א)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הֵיכִי שָׁמַע לֵיהּ יִצְחָק? אֱלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הֵיכִי סָמְכִי עֲלֵיהּ וְעָבְדִי שְׁחוּטֵי חוּץ? אֶלָּא הֵיכָא דְּמוּחְזָק שָׁאנֵי. ״וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם״, אַחַר מַאי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, דִּכְתִיב ״וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וְגוֹ׳״. אָמַר שָׂטָן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זָקֵן זֶה חֲנַנְתּוֹ לְמֵאָה שָׁנָה פְּרִי בֶטֶן, מִכָּל סְעוּדָה שֶׁעָשָׂה לֹא הָיָה לוֹ תּוֹר אֶחָד אוֹ גוֹזָל אֶחָד לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ? אָמַר לוֹ: כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ? אִם אֲנִי אוֹמֵר לוֹ ״זְבַח אֶת בִּנְךָ לְפָנַי״ מִיָּד זוֹבֵחַ. מִיָּד ״וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם״. ״וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ״. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא: אֵין ״נָא״ אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. מְשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָמְדוּ עָלָיו מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד וְנִצָּחָן. לְיָמִים עָמְדָה עָלָיו מִלְחָמָה חֲזָקָה. אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמוֹד לִי בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ רִאשׁוֹנוֹת אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְאַבְרָהָם: נִיסֵּיתִיךָ בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַדְתָּ בְּכֻלָּן. עַכְשָׁיו עֲמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אֵין מַמָּשׁ בְּרִאשׁוֹנִים. ״אֶת בִּנְךָ״. שְׁנֵי בָּנִים יֵשׁ לִי. ״אֶת יְחִידְךָ״. זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. ״אֲשֶׁר אָהַבְתָּ״. תַּרְוַיְיהוּ רַחֲמְנָא לְהוּ. ״אֶת יִצְחָק״. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו. קְדָמוֹ שָׂטָן לְדָרְכּוֹ. אָמַר לוֹ: ״הַנָּסָה דָּבָר אֵלֶיךָ תְּלָאָה... הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק. כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ... כִּי עַתָּה תָּבוֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלָא״. אָמַר לוֹ: ״אֲנִי בְּתַמְּי אַתָּ״. (ב)אָמַר לוֹ: ״הַלֹּא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ״. אָמַר לוֹ: ״זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבַד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ״ [איוב ד, ז] הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתֶךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ [איוב ד, ו] וְאֵלִי דָּבָר יִגָּנֵב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מִנֶּהוּ [איוב ה, יב] וַתַּרְא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק [בראשית כא, ט] וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו וגו׳ [בראשית כב, א] יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וגו׳ [דברים יג, יד]

מסורת הש״ס

א מכות כ:

ב אוצר מדרשים מדרש ויושע; אוצר מדרשים השכם מדרש השכם כז

ג לעיל סז.

ד לעיל פד.

תורה אור השלם

וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה הַכֵּינִי וגו׳ [מלכים א כ, לה]

וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּךְ הוֹלֵךְ וגו׳ [מלכים א כ, לו]

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיהוּ וגו׳ [דברי הימים ב יח, ז-ח]

כִּי־כֵן צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא וגו׳ [מלכים א יג, ט]

וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁתְּ מָיִם [מלכים א יג, יט]

וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדָּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדָּרֶךְ וגו׳ [מלכים א יג, כד]

וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר וגו׳ [מלכים א יג, יח]

כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וגו׳ [עמוס ג, ז]

וַיְהִי יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר וגו׳ [יונה ג, ד]

וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל וגו׳ [בראשית כא, ח]

וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֵךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וגו׳ [בראשית כב, ב]

וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֲלַךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי [תהילים כו, יא]

הַנָּסָה דָּבָר אֵלֶיךָ תִּלָּאֶה וְעֹצֵר בְּמִלִּין מִי יוּכָל [איוב ד, ב]

זְכָר־נָא מִי הוּא נָקִי אָבַד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ [איוב ד, ז]

הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתֶךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ [איוב ד, ו]

וְאֵלַי דָּבָר יִגָּנֵב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מִנֶּהוּ [איוב ה, יב]

וַתַּרְא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק [בראשית כא, ט]

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו וגו׳ [בראשית כב, א]

יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וגו׳ [דברים יג, יד]

אָמַר לְאַבְרָהָם: נִיסֵּיתִיךָ בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַדְתָּ בְּכֻלָּן. עַכְשָׁיו עֲמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אֵין מַמָּשׁ בְּרִאשׁוֹנִים. ״אֶת בִּנְךָ״. שְׁנֵי בָּנִים יֵשׁ לִי. ״אֶת יְחִידְךָ״. זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. ״אֲשֶׁר אָהַבְתָּ״. תַּרְוַיְיהוּ רַחֲמְנָא לְהוּ. ״אֶת יִצְחָק״. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו. קְדָמוֹ שָׂטָן לְדַרְכּוֹ. אָמַר לוֹ: ״הַנָּסָה דָּבָר אֵלֶיךָ תִּלָּאֶה... הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק. כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ... כִּי עַתָּה תָּבוֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלָא״. אָמַר לוֹ: ״אֲנִי בְּתַמְּי אַתָּ״. (ב)אָמַר לוֹ: ״הַלֹּא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ״. אָמַר לוֹ: ״זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבַד״. כֵּיוָן דַּחֲזָא דְּלָא קָא שָׁמַיע לֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: ״וְאֵלַי דָּבָר יִגָּנֵב״. כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרָגוֹד: ״הַשָּׂה לְעוֹלָה״ וְאֵין יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ: כָּךְ עוֹנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאֶפִּילוּ אָמֵן אֶמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. רַבִּי לֵוִי אָמַר: אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק. אָמַר לוֹ יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק: אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ בְּמִצְוֹת, שֶׁאַתָּה מַלְתְּךָ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים, וַאֲנִי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אָמַר לוֹ: וּבְאֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְגֻרֶה בִּי? אִם אוֹמֵר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ״זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי״, אֲנִי זוֹבֵחַ. מִיָּד: ״וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם״. (ג)תָּנוּ רַבָּנָן: נָבִיא שֶׁהִדִּיחַ – בְּסִקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת – בְּסִקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּחֶנֶק. נָבִיא שֶׁהִדִּיחַ – בְּסִקִילָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן? אִתְיָא ״הַדָּחָה״ ״הַדָּחָה״ מִמֵּסִית: מָה לְהַלָּן בְּסִקִילָה, אַף כָּאן בְּסִקִילָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן: מִיתָה כְּתִיבָא בֵּיהּ, וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם – אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. מַדִּיחֵי עִיר הַנִּדַּחַת בְּסִקִילָה, מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן? גְּמִירִי ״הַדָּחָה״ ״הַדָּחָה״, אוֹ מִמֵּסִית, אוֹ מִנָּבִיא שֶׁהִדִּיחַ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן גָּמַר ״הַדָּחָה״ ״הַדָּחָה״ מִנָּבִיא. (ד)וְלִיגְמַר מִמֵּסִית! דָּנִין מֵסִית רַבִּים מִמֵּסִית רַבִּים, וְאֵין דָּנִין מֵסִית רַבִּים מִמֵּסִית יָחִיד. אַדְרַבָּה, דָּנִין הֶדְיוֹט מֵהֶדְיוֹט, וְאֵין דָּנִין מֵהֶדְיוֹט מִנָּבִיא! וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, כֵּיוָן שֶׁהִדִּיחַ – אֵין לְךָ הֶדְיוֹט גָּדוֹל מִזֶּה. אָמַר רַב חִסְדָּא:

מַחְלוֹקֶת דְּרַבָּנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּנָבִיא בְּעַוֹּבֵר כָּל הַגּוּף כּוּלּוֹ כּוֹתְבִים וְאוֹמֵר נִצְטַוֵּיתִי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִפִּי הַגְּבוּרָה לְהִתְנַבְּאוּת לָעָקֹר כָּל מִצְוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִן הַתּוֹרָה אוֹ לְקַיֵּם מִקְצַת וּלְבַטֵּל מִקְצַת בְּהָאי הוּא דְּקָאָמְרִי רַבָּנָן סְקִילָה מִשּׁוּם דְּבָהָאי עִנְיָנָא דְּכְתִיבָא הָדָהָה בְּנָבִיא מִדְּעָבְדִי לְהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וְכִתְיב וְעָבְדוּ לָהֶם וְלֹא לָהּ וְנֶאֱמַר הָכָא וְלֹא לָהּ וְנֶאֱמַר הָתָם נָמֵי כְּתִיב בְּסֵיפָא יִזְמַח כִּי דִּבֶּר סָרָה וְגוֹ' לְהַדִּיחַךְ מִן הַדֶּרֶךְ וְאַפֵּי' בְּמִקְצָת בְּמַשְׁמָע וּמִיהוּ לָא מִשְׁתַּעֵי קְרָא אֶלָּא בע"ז דְּדָבָר לְמַד מֵעִנְיָנוֹ: אֲבָל עוֹקֵר הַגּוּף דְּשִׁאַר מִצְוֹת דִּבְרֵי הַכֹּל בְּחָנָק דִּנְפַקָּא לַן מִקְּרָא אַחֲרִינָא הָאֲמוּר בְּפָרָשָׁה אַחֲרִינָא דְּלָא כְּתִיב בָּהּ הַדָּחָה אוֹ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי (דְּבָרִים י"ח:כ') וְהָיְנוּ מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע וּכְתִיב וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה סְתָם חֶנֶק הוּא: פֶּתַח דַּהֲתָם דָּבָר כְּתִיב דָּבָר שֶׁלֹּם וְלֹא מָצִי דָּבָר: לְלָכֶת זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה בְּרִיתָא הִיא בְּסִפְרֵי גַּבֵּי פָּרָשַׁת נָבִיא הַמְּדִיחַ דִּכְתִיב בָּהּ הַדָּחָה (שָׁם יג) לְהַדִּיחַךְ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וְגוֹ' וְדָרַשׁ קְרָא יָתִירָא לָלֶכֶת זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה דְּמִשְׁמַע לַעֲשׂוֹת וְלֹא מִשְׁמַע אַזְהָרָה: בָּהּ לֹא תַעֲשֶׂה דְּנָמְרִינַן מֵאֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ דִּבְלֹא תַּעֲשֶׂה מַיְרֵי אִלְמָא דְּשִׁאַר מִצְוֹת נָמֵי הָכָא גַּבֵּי הָדָהָה כְּתִיבִי דְּאִי לָא מְשַׁתְּעֵי קְרָא אֶלָּא בע"ז מַאי עֲשֵׂה אִיכָּא: וּבֵין בְּשִׁאַר מִצְוֹת דְּהָאי לָלֶכֶת בָּהּ לָא מְשַׁמַע לַהּ לְרַב הְמְנוּנָא אוֹתָתָם דְּרַחֲמָנָא אֲמַר מִן הַדֶּרֶךְ וְאוּ"ז קַאֵי דְּאַתְּיָא לֹא אִתְרְבוּ שְׁאַר מִצְוֹת בְּהָאי עִנְיָנָא דְּלָלֶכֶת בָּהּ כְּלָּהּ מַשְׁמַע: ד"ה פְּטוּר וַאֲפִילּוּ מֵחָנָק דְּהָתָם דָּבָר שֶׁלֹּם כְּתִיב וְלָאו אִעוֹבֵר דִּבְרֵי תוֹרָה הָאי כִּי יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר קַאֵי דְּהָתָם סְקִילָה הוּא אֶלָּא אַדִּבְרִים בְּעַלְמָא כְּגוֹן צְדָקָיָה בֶּן כְּנָעֲנָה: הָיוֹם עוֹבְדֵהּ כְּלוֹמַר הָיְנוּ קְיוּם מִקְצָת וּבְטוּל מִקְצָת: בְּרַב חִסְדָּא דְּאָמַר בע"ז הוּא דְּפְלִיגִי אֲבָל בְּשִׁאַר מִצְוֹת עוֹקֵר הַגּוּף הוּא בְּחָנָק וּבְטוּל מִקְצָת פְּטוּר: ר"ש פּוֹטֵר וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנָן דְּגַבֵּי חָנָק דָּבָר שֶׁלֹּם כְּתִיב וּלְרַב חִסְדָּא הָא דְּנָקֵט ר"ש הָא קָמ"ל דְּרֵישָׁא דְּקָתָנֵי סְתָמָא חַיָּב וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנָן בְּחָנָק דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא דְּקָא מְחַיֵּב חָנָק וְלֹא סְקִילָה דְּשָׁאנֵי מִצְוֹת בְּעִנְיָנָא הָדָהָה דְּסְקִילָה לָא כְּתִיבִי: מֵר כְּדְאִית לֵיהּ כּוֹ' לְרַבָּנָן בְּסְקִילָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּחָנָק וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנָן וּלְרַב הְמְנוּנָא הָאי דְּנָקֵט ר' שִׁמְעוֹן רְבוֹתָא הוּא כְּלוֹמַר וַאֲפִילּוּ מַחְנָק דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן פְּטוּר וכ"ש מִסְקִילָה דְּמְחַיְּבִי לֵיהּ רַבָּנָן בְּעוֹבֵר אֶת הַכֹּל: אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא הַמְחַזֵּק עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה הַכֹּל לְפִי תַּקָּנַת הַשָּׁעָה כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל בְּשִׁחוּטֵי חוּץ: נִתְנָה הַתּוֹרָה מְמֻשָּׁלָה בָּהּ כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ תִּרְאֶה אוֹתוֹ נָבִיא מוֹשֵׁל וְעוֹשֶׂה כִּרְצוֹנוֹ דִּכְתִיב (דְּבָרִים י"ג) וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת: שֶׁתִּתְלֶה נָבִיא אֶמֶת כְּגוֹן חֲנַנְיָה הַנָּבִיא וְהָאי וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת בְּעוֹדוֹ נָבִיא אֶמֶת יִתֵּן לְךָ אוֹת בְּנְבוּאָה אַחֶרֶת וּלְבְסוֹף יְשִׁיחֶךָ לְהַרְשִׁיעַ יֹאמַר לָעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְסָמוּךְ עָלָיו שֶׁהָרֵי מַחֲזִק אֲנִי עַל יְדֵי אוֹת וּמוֹפֵת שֶׁנִּתַּתִּי לְךָ בְּכָךְ: (לְרֹאשׁוֹת הַבָּעַל כְּגוֹן מִסְרָה הָאֵב לְשִׁלְחֵי הַבָּעַל וַעֲדַיִן הִיא בַּדֶּרֶךְ וְלֹא קָרִינַן בָּהּ בֵּית אֲבִיהָ: לְאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁהֵיוּ מְחַיְּבִין אֶת הַנִּדָּוֹן: וּבוֹעֲלָהּ כְּלוֹמַר וְכָל הַבּוֹעֲלִים נִדּוֹנִין כְּמִיתַת הַנֶּעְבָּלַת חוּץ מִבּוֹעַל בַּת כֹּהֵן: מָה ת"ל לְאָחִיו לְקַבֵּל כְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת וְלִשְׁתֹּק: אִם לֹא הִקְּשׁוּ לִבּוֹעֲלָהּ שֶׁהֵיוּ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ חָנָק: אִם לָהּ שְׁמְחַיְּבִין אוֹתָהּ שְׂרֵפָה: לְאָחִיו וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ כָּל הֵיכָא דְּבַעֲדוּתָן מְחַיְּבִין אִישׁ וְאִשָּׁה וְדַיְנִן חָלוּק כִּי הָכָא לֹא הִקְּשׁוּ: מַתְנִי' כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא מַעֲקְרָא אֵיתֵי בְּאַרְבָּעָה מִיתוֹת וּמְפָרֵשׁ וְאָזֵל לְהוּ לְכוּלְּהוּ וְהָדָר מְפָרֵשׁ הָנֵי דְּאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: ה"ג הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה שְׁכוֹפֵר בְּמִדְרָשִׁים דְּדָרְשִׁינַן בְּגְמָרָא לְקַמָּן מִנַּיִן לְתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה וְאַפֵּי' יְהָא מוֹדֶה וּמַאֲמִין שְׁיִחְיוּ הַמֵּתִים אֶלָּא דְּלָא רְמִיזָא בְּאוֹרַיְתָא כּוֹפֵר הוּא הוֹאִיל וְעוֹקֵר שַׁיָּשׁ תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה מַה לָּנוּ וְלַאֲמוּנָתוֹ וְכִי מַהֵיכָן הוּא יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא הֲלָכָה כּוֹפֵר גְּמוּר הוּא: אֶפִּיקוֹרוֹס מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: סְפָרִים הַחִיצוֹנִים מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא:

מַחְלוֹקֶת בְּעוֹבֵר הַגּוּף דַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדָה זָרָה, דְּרַחֲמָנָא אֲמַר: ״מִן הַדֶּרֶךְ״ – אֲפִילּוּ מִקְצָת הַדֶּרֶךְ. אֲבָל עוֹקֵר הַגּוּף דְּשִׁאַר מִצְוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל בְּחֶנֶק. וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דְּשִׁאַר מִצְוֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר. מֵתִיב רַב הַמְנוּנָא: ״לָלֶכֶת״ – זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה, ״בָּהּ״ – זוֹ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, עֲשֵׂה בַּעֲבוֹדָה זָרָה הֵיכִי מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ? תַּרְגְּמַהּ רַב חִסְדָּא: ״וְנִתַּצְתֶּם״. רַב הַמְנוּנָא אָמַר: מַחְלוֹקֶת בְּעוֹבֵר הַגּוּף, בֵּין בַּעֲבוֹדָה זָרָה בֵּין בִּשְׁאַר מִצְוֹת, וְקִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת דַּעֲבוֹדָה זָרָה. דִּרַחֲמָנָא אֲמַר: ״מִן הַדֶּרֶךְ״, אֲפִילּוּ מִקְצָת הַדֶּרֶךְ. אֲבָל קִיּוּם מִקְצָת וּבִיטּוּל מִקְצָת, דִּבְשְׁאַר מִצְוֹת – דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר. (א)תָּנוּ רַבָּנָן: הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה – חַיָּיב. לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת – רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר – רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִילּוּ אוֹמֵר: ״הַיּוֹם עִיבְדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ״ – דִּבְרֵי הַכֹּל חַיָּיב. (ב)אַבָּיֵי סָבַר לַהּ כְּרַב חִסְדָּא, וּמְתָרֵץ לַהּ כְּרַב חִסְדָּא. רָבָא סָבַר לַהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, וּמְתָרֵץ לַהּ כְּרַב הַמְנוּנָא. אַבָּיֵי סָבַר לַהּ כְּרַב חִסְדָּא, וּמְתָרֵץ לַהּ כְּרַב חִסְדָּא: הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה – דִּבְרֵי הַכֹּל בְּחֶנֶק. לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת – רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר – רַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא דְּפָטַר, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנָן. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִילּוּ אוֹמֵר ״הַיּוֹם עִיבְדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ״ – חַיָּיב. מַר כְּדְאִית לֵיהּ, וּמַר כְּדְאִית לֵיהּ. רָבָא סָבַר לַהּ כְּרַב הַמְנוּנָא, וּמְתָרֵץ לַהּ כְּרַב הַמְנוּנָא: הַמִּתְנַבֵּא לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה, בֵּין בַּעֲבוֹדָה זָרָה בֵּין בִּשְׁאַר מִצְוֹת – חַיָּיב, מַר כְּדְאִית לֵיהּ וּמַר כְּדְאִית לֵיהּ. לְקַיֵּים מִקְצָת וּלְבַטֵּל מִקְצָת בִּשְׁאַר מִצְוֹת – רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, וְהוּא הַדִּין לְרַבָּנָן. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִילּוּ אוֹמֵר ״הַיּוֹם עִיבְדוּהָ וּלְמָחָר בַּטְּלוּהָ״ – חַיָּיב, מַר כְּדְאִית לֵיהּ וּמַר כְּדְאִית לֵיהּ: (ג)אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּכֹל, אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא ״עֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה״ – שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ – אַל תִּשְׁמַע לוֹ. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הַגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִיכָךְ נֶאֱנְתָה תּוֹרָה מֻמְשָׁלָה בָּהּ, שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ – אַל תִּשְׁמַע לוֹ. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד חַמָּה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ! אֶלָּא כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, שֶׁמִּתְחִילּוֹתוֹ נְבִיא אֱמֶת, וּלְבַסּוֹף נְבִיא שֶׁקֶר. וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן – מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: דְּתָנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו״? לְפִי שֶׁכָּל הַמְזוּמָּמִין שֶׁבַּתּוֹרָה, זוֹמְמֵיהֶן וּבוֹעֲלֵיהֶן כְּיוֹצֵא בָהֶן. בַּת כֹּהֵן הֵיא בְּשָׁרֵיפָה, וְאֵין בּוֹעֲלָהּ בְּשָׁרֵיפָה. זוֹמְמִין – אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לוֹ הוּקְשׁוּ, אִם לָהּ הוּקְשׁוּ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו״ – לְאָחִיו וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ.

הֲדַרַן עָלָךְ אֵלּוּ הֵן הַנֶּחְנָקִין

גד(ג)מַתְנִי׳ כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר״. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֶפִּיקוֹרוֹס. (ד)רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר ״כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ״. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו. (ה)שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שְׁלֹשָׁה מְלָכִים: יָרָבְעָם, אַחְאָב, וּמְנַשֶּׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ״. אָמְרוּ לוֹ: לְמַלְכוּתוֹ הֶשִׁיבוֹ וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ. אַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת: בִּלְעָם, וְדוֹאֵג, וַאֲחִיתוֹפֶל, וְגֵחֲזִי. גְּמ׳ וְכָל כָּךְ לָמָּה? תְּנָא: הוּא כָּפַר בְּתְחִיַּית הַמֵּתִים, לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ [וְגוֹ'] כְּעֵת מָחָר סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן״. וּכְתִיב: ״וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ נִשָּׁעַן עַל יָדוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה ה׳ עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכַל״.

וּכְתִיב:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; הוריות ד:

ב בבא מציעא צה:

ג אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא נ; עבודה זרה יח.

ד אוצר מדרשים ספר חנוך; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; לקמן קא.

ה במדבר רבה; לקמן קב:

גליון הש"ס

מתני' כל ישראל יש להן חלק. עי' כתובות דף קג ע"ב תוס' ד"ה מזומן:

שם האומר אין תחיית המתים. עי' סוטה דף ה ע"א תוד"ה כל:

שם ההוגה את השם. עי' סוכה דף ה' ע"א תוד"ה יו"ד ה"א. שבועות דף לד ע"א תוס' ד"ה באלף:

גמ' מדה כנגד מדה. עי' סוטה דף ח' ע"ב:

תורה אור השלם

וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה וגו' [דברים יג, ו]

וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם וגו' [דברים יב, ג]

וַעֲשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ [דברים יט, יט]

וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר (מטעי) [מַטָּעַי] וגו' [ישעיהו ס, כא]

וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וגו' [שמות טו, כו]

שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּלָקֵטוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ [שמות טז, כו]

וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם לְמַלְכוּתוֹ וגו' [דברי הימים ב לג, יג]

וַיֹּאמֶר אֶלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כֹּה אָמַר יְהוָה כָּעֵת מָחָר סְאָה־סֹלֶת סלע וגו' [מלכים ב ז, א]

וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־לַמֶּלֶךְ נִשָּׁעַן עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה עֹשֶׂה יְהוָה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וגו' [מלכים ב ז, ב]

עין משפט נר מצוה

א מיי' פט' מהל' יסודי התורה הל' ג:

ב מיי' פט' מהל' יסודי התורה הל' ה:

ג מיי' פג' מהל' תשובה הל' ה:

ד מיי' פג' מהל' תשובה הל' ו:

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פח׳ מהל׳ תשובה הל׳ א:
ב מיי׳ פח׳ מהל׳ תשובה הל׳ ב:

גמ׳ וַיְהִי לוֹ כֵּן וַיְרַמְסוּ אותו דִּבְדֶבֶר שֶׁכָּפַר בּוֹ נִדּוֹן שֶׁלֹּא אָכַל מִשָּׁם וְנִרְמַס בְּרַגְלֵי הַבָּאִים לְקָנוֹת: (וְכִי אַהֲרֹן קַיָּם לְעוֹלָם בְּלוֹמַר וְכִי אַהֲרֹן חַיָּה כָּל כָּךְ שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ תְּרוּמָה וַהֲלֹא לֹא נִכְנַס לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמֵאי הָאי דְּקָאָמַר וּתְתֶּם מִמְּנוּ תְּרוּמַת ה׳ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן): לְעוֹלָם קַיָּם לְאו דַּוְקָא אֶלָּא בְּלוֹמַר הֲלָא לֹא נִגְזַר עָלָיו שֶׁיִּחְיֶה כָּל כָּךְ: שָׁעָתִיד לְחָיוֹת לָעוֹלָם הַבָּא: דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא הָא דִּכְתִיב לְאַהֲרֹן לְאו לְהַכִּי הוּא דַּאֲתָא אֶלָּא לוֹמַר לְךָ כְּאַהֲרֹן וכו׳: מַה אֲרֵי תְּרוּמַת ה׳ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן) כְּתִיב הָכָא וּתְתֶּם מִמְּנוּ תְּרוּמַת ה׳ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וכתיב התם (במדבר יח) וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַקֹּדֶשׁ וְגוֹ׳ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ וְגוֹ׳ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם וְגוֹ׳ מָה לְהַלָּן בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ אַף כָּאן בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ: וְכִי אַהֲרֹן קַיָּם לְעוֹלָם וְהָכְתִיב (שמות כח) וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לְפָנֵי ה׳ וְגוֹ׳ אֶלָּא לְהַקִּישׁ לְךָ מָה אַהֲרֹן שֶׁכִּפֶּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל נִכְנַס לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל אַף כָּל שֶׁכִּפֶּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל נִכְנַס לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל: וַיִּרְמְסוּהוּ וַיָּמֹת. מַאי ״בַּשַּׁעַר״? עַל עִסְקֵי שַׁעַר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ [אֶת] תְּרוּמַת ה׳ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן״. וְכִי אַהֲרֹן לְעוֹלָם קַיָּם? וַהֲלֹא לֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה! אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁעָתִיד לְחָיוֹת, וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה. מִכָּאן לְתַחֲיַית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: ״לְאַהֲרֹן״ – כְּאַהֲרֹן, מָה אַהֲרֹן חָבֵר – אַף בָּנָיו חֲבֵרִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹתְנִין תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּיֹאמֶר לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לָתֵת מָנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יֶחֱזְקוּ בְּתוֹרַת ה׳״. כָּל הַמַּחְזִיק בְּתוֹרַת ה׳ – יֵשׁ לוֹ מָנָת, וְשֶׁאֵינוֹ מַחְזִיק בְּתוֹרַת ה׳ – אֵין לוֹ מָנָת. אָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַנּוֹתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, כְּאִילּוּ נוֹתְנָהּ לְפָנֵי אֲרֵי. מָה אֲרֵי - סָפֵק דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, סָפֵק אֵינוֹ דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, אַף כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ - סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטָהֳרָה, סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטוּמְאָה. רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: אַף גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ״. דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב תָּנָא: אַף מַשִּׂיאוֹ עָוֹן אַשְׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם״. תַּנְיָא, רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר: מְנַיִן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגַם הַקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן״. ״לָכֶם״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָהֶם״. מִכָּאן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. (צָדָ״ק גִּ״ם וָשָׁ״ם קָ״ם סִימָן) שָׁאֲלוּ צַדּוּקִים אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מְנַיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים? מִן הַתּוֹרָה, וּמִן הַנְּבִיאִים, וּמִן הַכְּתוּבִים. וְלֹא קִיבְּלוּ מִמֶּנּוּ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם״. אָמְרוּ לוֹ: וְדִילְמָא ״וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה״? מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: ״יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל״. וְדִילְמָא מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל? מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: ״וְחִכַּךְ כְּיֶיִן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״. וְדִילְמָא רַחוּשֵׁי מְרַחֲשָׁן שִׂפְוָותֵיהּ בְּעַלְמָא? כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמְרָה הֲלָכָה בְּשִׂמְחַת בְּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״. עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: ״אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה׳ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם״. ״לָכֶם״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָהֶם״. מִיכָּן לְתַחֲיַית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה אָמַר לָהֶם, ״וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם [דברים ד, ד] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְגוֹ׳ [דברים לא, טז] כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ וגו׳ [במדבר טו, לא] וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה בְיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וגו׳ [במדבר טו, ל] יְהִי פִּסַּת־בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ וגו׳ [תהילים עב, טז]

מסורת הש״ס

א סוטה לג:
ב ספרי במדבר; לעיל סד:
ג שבועות יג.
ד כתובות קיא:

תורה אור השלם

וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת [מלכים ב ז, כ]
כֵּן תְּרִימוּ גַּם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ וגו׳ [במדבר יח, כח]
וַיֹּאמֶר לָעָם לִישׁבֵי יְרוּשָׁלַם לָתֵת מָנַת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן וגו׳ [דברי הימים ב לא, ד]
וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ וגו׳ [ויקרא כב, ט]
וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה וגו׳ [ויקרא כב, טז]
וְגַם הָקֵמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֶת וגו׳ [שמות ו, ד]
יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי וגו׳ [ישעיהו כו, יט]
וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים [שיר השירים ז, י]
לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע וגו׳ [דברים יא, כא]
וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם [דברים ד, ד]
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וגו׳ [דברים לא, טז]
כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ וגו׳ [במדבר טו, לא]
וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה בְיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וגו׳ [במדבר טו, ל]
יְהִי פִּסַּת־בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ וגו׳ [תהילים עב, טז]

וּכְתִיב: ״וַיְהִי לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת״. וְדִילְמָא קְלָלַת חָכָם, אֲפִילּוּ עַל חִנָּם הִיא בָּאָה. אִם כֵּן, לְכְתוֹב קְרָא: ״וַיִּרְמְסוּהוּ וַיָּמֹת״. מַאי ״בַּשַּׁעַר״? עַל עִסְקֵי שַׁעַר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ [אֶת] תְּרוּמַת ה׳ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן״. וְכִי אַהֲרֹן לְעוֹלָם קַיָּם? וַהֲלֹא לֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה! אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁעָתִיד לְחָיוֹת, וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִין לוֹ תְּרוּמָה. מִכָּאן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: ״לְאַהֲרֹן״ – כְּאַהֲרֹן, מָה אַהֲרֹן חָבֵר – אַף בָּנָיו חֲבֵרִים. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹתְנִין תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּיֹאמֶר לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לָתֵת מָנַת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יֶחֱזְקוּ בְּתוֹרַת ה׳״. כָּל הַמַּחְזִיק בְּתוֹרַת ה׳ – יֵשׁ לוֹ מָנָת, וְשֶׁאֵינוֹ מַחְזִיק בְּתוֹרַת ה׳ – אֵין לוֹ מָנָת. אָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַנּוֹתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, כְּאִילּוּ נוֹתְנָהּ לְפָנֵי אֲרֵי. מָה אֲרֵי - סָפֵק דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, סָפֵק אֵינוֹ דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, אַף כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ - סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטָהֳרָה, סָפֵק אוֹכְלָהּ בְּטוּמְאָה. רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: אַף גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ״. דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב תָּנָא: אַף מַשִּׂיאוֹ עָוֹן אַשְׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם״. תַּנְיָא, רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר: מְנַיִן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגַם הַקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן״. ״לָכֶם״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָהֶם״. מִכָּאן לְתַחֲיֵית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. (צָדָ״ק גִּ״ם וָשָׁ״ם קָ״ם סִימָן) שָׁאֲלוּ צַדּוּקִים אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מְנַיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים? מִן הַתּוֹרָה, וּמִן הַנְּבִיאִים, וּמִן הַכְּתוּבִים. וְלֹא קִיבְּלוּ מִמֶּנּוּ. מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם״. אָמְרוּ לוֹ: וְדִילְמָא ״וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה״? מִן הַנְּבִיאִים, דִּכְתִיב: ״יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל״. וְדִילְמָא מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל? מִן הַכְּתוּבִים, דִּכְתִיב: ״וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״. וְדִילְמָא רַחוּשֵׁי מְרַחֲשָׁן שִׂפְוָותֵיהּ בְּעַלְמָא? כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמְרָה הֲלָכָה בְּשִׂמְחַת בְּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״. עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: ״אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה׳ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם״. ״לָכֶם״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״לָהֶם״. מִיכָּן לְתַחֲיַית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה אָמַר לָהֶם, ״וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״. פְּשִׁיטָא דְּחַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם! אֶלָּא, אֲפִילּוּ בְּיוֹם שֶׁכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מֵתִים – אַתֶּם חַיִּים. מָה הַיּוֹם כּוּלְּכֶם קַיָּמִין, אַף לָעוֹלָם הַבָּא כּוּלְּכֶם קַיָּמִין. שְׁאָלוּ רוֹמִיִּים אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת? אָמַר לָהוּ: תַּרְוַוְיֵיהוּ מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה״. וְדִילְמָא ״וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה״? אָמַר לָהוּ: נָקוּטוּ מִיהָא פֻּלְגָא בִּידַיְיכוּ, דְּיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. אִיתְּמַר נָמֵי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר ״הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם וְגוֹ׳״.

(א)תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי: בְּדָבָר זֶה זִיַּיפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִים, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. אָמַרְתִּי לָהֶן: זִיַּיפְתֶּם תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיָדְכֶם כְּלוּם, שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ״. ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״ – בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״עֲוֹנָהּ בָּהּ״ – לְאֵימַת? לָאו לָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: וְלֵימָא לְהוּ תַּרְוַוְיֵיהוּ מֵ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״! אִינְהוּ הָווּ אָמְרִי לֵיהּ: דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. (ב)כְּתַנָּאֵי: ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״ – ״הִכָּרֵת״ בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״תִּכָּרֵת״ לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״אֶת ה׳ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה״, וְכִי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמִים יֵשׁ? אֶלָּא ״וְנִכְרְתָה״ בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״הִכָּרֵת״ לָעוֹלָם הַבָּא, ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״ – דִּבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. (ג)בֵּין רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּבֵין רַבִּי עֲקִיבָא, ״עֲוֹנָהּ בָּהּ״ מַאי עָבְדִי בֵּיהּ? לְכִדְתַנְיָא: יָכוֹל אֲפִילּוּ עָשָׂה תְּשׁוּבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עֲוֹנָהּ בָּהּ״. לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ. (ד)שְׁאָלָה קְלֵיאוֹפַּטְרָא מַלְכְּתָא אֶת רַבִּי מֵאִיר: אָמְרָה: יָדַעְנָא דְּחַיֵּי שְׁכֵבֵי, דִּכְתִיב ״וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֶשֶׂב הָאָרֶץ״. אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין, עוֹמְדִין עֲרוּמִין אוֹ בִּלְבוּשֵׁיהֶן עוֹמְדִין? אָמַר לַהּ: קַל וָחוֹמֶר מֵחִיטָּה. וּמָה חִיטָּה שֶׁנִּקְבְּרָה עֲרוּמָּה יוֹצְאָה בְּכַמָּה לְבוּשִׁין, צַדִּיקִים שֶׁנִּקְבְּרִים בִּלְבוּשֵׁיהֶן – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל: אָמְרִיתוּ דְּשָׁכְבֵי חָיֵי. הָא הָווּ עַפְרָא, וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי?!

אָמְרָה

(א) שם לג:
(ב) ספרי במדבר; לעיל סד:
(ג) שבועות יג.
(ד) כתובות קיא: בָּהּ שֶׁלֹּא שָׁב קֹדֶם מִיתָה הֲוֵי בְּכָרֵת אֲבָל שָׁב לֹא: דְּחַיֵּי שְׁכֵבֵי שְׁהַמֵּתִים חַיִּים: וְיָצִיצוּ מֵעִיר שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לָצֵאת וְלִפְרֹחַ מֵעִיר יְרוּשָׁלַיִם וְכִדְאָמְרִינַן (כְּתֻבּוֹת דף קיא.) הקב״ה עוֹשֶׂה לָהֶם מְחִלּוֹת לְצַדִּיקִים וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם:

אֲמַרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּקֵיסָר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שַׁבְקָהּ: שְׁנֵי יוֹצְרִים וכו' מְשָׁל הוּא אֶלָּא הֲיוּ שְׁנֵי יוֹצְרִים בְּעִירֵנוּ אֶחָד יוֹצֵר כֵּלִים מִן הַמַּיִם וכו': אֲמַרָה לוֹ א"כ הקב"ה אִם מִן הַמַּיִם הוּא מְצַיֵּר דְּמְשָׁפָּה סְרוּחָה שֶׁהִיא כַּמַּיִם הוּא מוֹלִיד: מִן הָעָפָר לֹא כָל שֶׁכֵּן שְׁבִידוּ: דִּבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא קַל וָחֹמֶר מִכְּלֵי זְכוּכִית וְוֹ הִיא תְּשׁוּבָה שֶׁהַשִּׁיבָה לְאַבִיהָ: מָה כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁעָמְלָן בְּרוּחַ שֶׁל אָדָם שְׁבָּשׁוּהוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ יֵשׁ לוֹ שִׁפּוּפֶרֶת וְנוֹפֶה לְתוֹכָהּ וְכֵן נִשְׁמַע מִפִּי הָאֲמוֹרִי: יֵשׁ

אֲמַרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ: שִׁבְקֵיהּ, וַאֲנָא מַהְדְּרָנָא לֵיהּ. שְׁנֵי יוֹצְרִים יֵשׁ בְּעִירֵנוּ: אֶחָד יוֹצֵר מִן הַמַּיִם, וְאֶחָד יוֹצֵר מִן הַטִּיט. אֵיזֶה מֻבְחָן מְשׁוּבָּח? אָמַר לָהּ: זֶה שֶׁיּוֹצֵר מִן הַמַּיִם. אָמְרָה לוֹ: מִן הַמַּיִם צָר, מִן הַטִּיט לֹא כָּל שֶׁכֵּן? דִּבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: קַל וָחוֹמֶר מִכְּלֵי זְכוּכִית, מָה כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁעָמְלָן בְּרוּחַ בָּשָׂר וָדָם - נִשְׁבָּרוּ יֵשׁ לָהֶן תַּקָּנָה, בָּשָׂר וָדָם שֶׁבְּרוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְרַבִּי אַמֵּי: אָמְרִיתוּ דְּשָׁכְבֵי חָיִי. וְהָא הָווּ עַפְרָא, וְעַפְרָא מִי קָא חָיֵי?! אָמַר לֵיהּ: אָמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר. הָלְכוּ וּבָנוּ אוֹתָן. לְיָמִים נָפְלוּ. אָמַר לָהֶם: חִזְרוּ וּבְנוּ אוֹתָן בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָפָר וַמַּיִם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין. כְּעַס עֲלֵיהֶם, וְאָמַר לָהֶן: בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם וְעָפָר בָּנִיתֶם, עַכְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ מַיִם וְעָפָר – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! וְאִם אֵי אַתָּה מַאֲמִין, צֵא לַבַּקְעָה וּרְאֵה עַכְבָּר שֶׁהַיּוֹם חָצָיו בָּשָׂר וְחָצָיו אֲדָמָה, לְמָחָר הַשְׁרֵץ וְנַעֲשָׂה כֻּלּוֹ בָּשָׂר. שָׁמָּא תֹּאמַר לְזַמַּן מְרוּבֶּה? עֲלֵה לָהָר וּרְאֵה שֶׁהַיּוֹם אֵין בּוֹ אֶלָּא חִלָּזוֹן אֶחָד, לְמָחָר יְרֻדוּ גְּשָׁמִים וְנִתְמַלֵּא כּוּלּוֹ חֲלָזוֹנוֹת. אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְגְבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא: וַוי לְכוֹן חַיָּיבַיָּא, דְּאָמְרִיתוּן מִיתֵי חַיִּין! דְּחַיִּין מָיְתֵי, דְּמִיתֵי חַיִּין? אָמַר לֵיהּ: וַוי לְכוֹן חַיָּיבַיָּא, דְּאָמְרִיתוּן מִיתֵי לָא חַיִּין! דִּלְא הָווֹ חַיֵּי, דַּהֲווֹ חַיֵּי – לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אָמַר לֵיהּ: חַיָּיבַיָּא קְרֵית לִי? אִי קָאֵימְנָא, בְּעֵיטְנָא בָּךְ וּפְשֵׁיטְנָא לְעָקְמוּתָךְ מִינָּךְ! אָמַר לֵיהּ: אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, רוֹפֵא אוּמָּן תִּקָּרֵא, וְשָׂכָר הַרְבֵּה תִּטּוֹל. תָּנוּ רַבָּנָן: בְּעָשָׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּנִיסָן אִיתְנְטִילוּ דֵּימוֹסְנָאֵי מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלַיִם. כְּשֶׁבָּאוּ בְּנֵי אַפְרִיקָיָא לְדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן, אָמְרוּ לוֹ: אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ הִיא, דִּכְתִיב ״וְאֶרֶץ כְּנַעַן לְגְבֻלֹתֶיהָ״, וּכְנַעַן אֲבִיהֶן דְּהָנָהוּ אִינְשֵׁי הָווּ. אָמַר לְהוּ גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים: תְּנוּ לִי רְשׁוּת וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶן לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אִם יְנַצְּחוּנִי, אָמְרוּ לָהֶם: הֶדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם, וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם, אָמְרוּ לָהֶם: תּוֹרַת מֹשֶׁה נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, וְהָלַךְ וְדָן עִמָּהֶם. (א)אָמַר לָהֶם: מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִים רְאָיָיה? אָמְרוּ לוֹ: מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶן: אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָיה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו״. עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים – עֶבֶד לְמִי וּנְכָסִים לְמִי? וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁלֹּא עָבַדְתּוּנוּ! אָמַר לָהֶם אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מַלְכָּא: הַחְזִירוּ לוֹ תְּשׁוּבָה! אָמְרוּ לוֹ: תְּנוּ לָנוּ זְמַן שְׁלֹשָׁה יָמִים. נָתַן לָהֶם זְמַן. בָּדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה. מִיָּד הִנִּיחוּ שְׁדוֹתֵיהֶן כְּשֶׁהֵן זְרוּעוֹת, וְכַרְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נְטוּעוֹת, וּבָרְחוּ. וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבִיעִית הָיְתָה. וְשׁוּב פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אָמְרוּ לוֹ: אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁלָּנוּ וְשֶׁלָּכֶם, דִּכְתִיב ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם״ וּכְתִיב ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם״. אָמַר לָהֶן גְּבִיהָא בֶּן פְּסִיסָא לַחֲכָמִים: תְּנוּ לִי רְשׁוּת וְאֵלֵךְ וְאָדוּן עִמָּהֶם לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן. אִם יְנַצְּחוּנִי אָמְרוּ: הֶדְיוֹט שֶׁבָּנוּ נִצַּחְתֶּם, וְאִם אֲנִי אֲנַצֵּחַ אוֹתָם אָמְרוּ לָהֶם: תּוֹרַת מֹשֶׁה נִצַּחְתֶּם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָלַךְ וְדָן עִמָּהֶן. אָמַר לָהֶם: מֵהֵיכָן אַתֶּם מְבִיאִין רְאָיָיה? אָמְרוּ לוֹ: מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶן: אַף אֲנִי לֹא אָבִיא רְאָיָיה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת״. אָב שֶׁנָּתַן אֲגַטִּין לִבְנָיו בְּחַיָּיו וְשִׁיגֵּר זֶה מֵעַל זֶה, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם? מַאי מַתָּנוֹת? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מְלַמֵּד שֶׁמָּסַר לָהֶם שֵׁם טוּמְאָה. (ג)אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוּס לְרַבִּי: גּוּף וּנְשָׁמָה יְכוֹלִין לְפָטוֹר עַצְמָן מִן הַדִּין. כֵּיצַד? גּוּף אוֹמֵר: נְשָׁמָה חָטְאַת, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּירְשָׁה מִמֶּנִּי הֲרֵינִי מוּטָל כְּאֶבֶן דּוּמֶם בַּקֶּבֶר. וּנְשָׁמָה אוֹמֶרֶת: גּוּף חָטָא, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּירַשְׁתִּי מִמֶּנּוּ הֲרֵינִי פּוֹרַחַת בָּאֲוִיר כְּצִפּוֹר. אָמַר לֵיהּ: אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס נָאֶה, וְהָיָה בּוֹ

מסורת הש״ס

א מגילת תענית סיוון ו

ב בראשית רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ג ויקרא רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

גליון הש״ס

רש״י ד״ה חלזון וכו'. שיצא מן הים. עיין בלשון רש״י מנחות דף מד ע״א ד״ה ושולה:

תורה אור השלם

צו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־הָאָרֶץ כְּנַעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ [במדבר לד, ב]

וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו [בראשית ט, כה]

וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם [שמות יב, לו]

וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה [שמות יב, מ]

וַיִּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִשָּׁף [שמות יב, לז]

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם [בראשית כה, יב]

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק [בראשית כה, יט]

וַיִּסֹּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה [בראשית כה, א]

וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק [בראשית כה, ה]

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פי״ב מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ב:
ב מיי׳ פט׳ מהל׳ תשובה הל׳ ב:

בְּכוּרוֹת תְּאֵנֵי הַבְּכוּרוֹת: יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל בִּלּוֹמֵר יִקְרָא הקב"ה לְגְּשָׁמָה הַבָּאָה לוֹ לְתוֹךְ גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מֵאֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְיִקְרָא אַף אֶל הַגּוּף שֶׁבָּא מִן הָאָרֶץ: מִפְּנֵי מָה שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב תְּסוֹבֵב אֶת כָּל הָעוֹלָם עַד שְׁתֵּחָזֵר לְמָקוֹם זְרִיחָתָהּ לַמִּזְרָח וְתִשְׁקַע בְּמִזְרָח דְּנוֹהֵג הָעוֹלָם כָּךְ הוּא מִמָּקוֹם שֶׁיָּצָא שָׁם נִכְנָס: בְּדֵי לְתֵן שָׁלוֹם לְקוֹנָהּ להקב"ה שֶׁהִשְׁכִּינָה בַּמַּעֲרָב וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּעַת עַד מַעֲרַב הוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּחֲוָה לִפְנֵי הקב"ה שֶׁבָּרָאהּ וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת וְנִכְנֶסֶת בְּפוּפָּה לִפְנֵי הקב"ה: וְתֵיתֵי עַד פַּלְגָא דְּרַקִּיעָא דְּאִם לְכָךְ מִתְכַּוֶּנֶת לְמָה הוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ הַמַּעֲרָב תָּבֹא עַד אֶמְצָעוֹ שֶׁל רָקִיעַ וְתִשְׁקַע לָשֶׁם וּמִשָּׁם תִּשְׁתַּחֲוֶה בְּלִפְנֵי מַעֲרַב שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ ב"א שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה בְּרַחוֹק לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִתְקָרֵב כָּל כָּךְ: מְשׁוּם פּוֹעֲלִים דְּאִילּוּ כֵּן הָיָה מְחַשִּׁיךְ פְּתָאוֹם שֶׁכְּשֶׁחַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ מְאִירָה בְּיוֹתֵר וּסְבוּרִים שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם וְהֵיוּ פּוֹעֲלִין שׁוֹתִין בְּמִלְאכְתָּן עַד שֶׁחַשִּׁיכָה וְעוֹבְרֵי דְּרָכִים נָמֵי לֹא הֵיוּ יוֹדְעִין מָתַי יַחֲשׁוֹךְ לְבַקֵּשׁ לָהֶם בֵּית לִינָה וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב שֶׁכְּשֶׁהוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּקַּעַת וְהוֹלֶכֶת וְכָלָה אוֹרָה יוֹדְעִין שֶׁמְּגִיעַ שָׁעַת חֲשֵׁכָה: מִשְּׁעַת יְצִירָה שֶׁנִּקְרָם בָּלוּ בְּבַשָּׂר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת: פְּקִידָה מִשָּׁעָה שֶׁהַמַּלְאָךְ פּוֹקֵד הַטִּפָּה וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם מַה תְּהֵא עָלֶיהָ כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק כָּל הַיָּד בְּמִסֶּכֶת נִדָּה (דף טז:) מַיָּד נִזְרָקָה בּוֹ נְשָׁמָה וְחַיּוֹת: אָמַר לֵיהּ רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: וְאָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס וְכִי אֶפְשָׁר לְחַתִּיכָה שֶׁתִּתְקַיֵּם אַפִלּוּ ג' יָמִים בְּלֹא מֶלַח שֶׁאֵינָהּ מִסְרַחַת וה"נ אִלּוּ לֹא הָיְתָה נְשָׁמָה נִתּוּנָה עַד שָׁעַת יְצִירָה הֵיאַךְ תִּתְקַיֵּם הַטִּפָּה שֶׁלֹּא תִּסְרִיחַ בְּמֵעֶיהָ וְכֵיוָן שֶׁטִּיפָּה מִסְרַחַת שׁוּב אֵינָהּ מוֹלֶדֶת: לְמָדֵנִי אַנְטוֹנִינוּס מִדְּבָרַיִו לְמַדְתִּי: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי מִשָּׁעַת פְּקִידָה נִשְׁמַר רוּחִי: מִשָּׁעַת יְצִיאָה כְּשֶׁיּוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ אוֹ מִשָּׁעַת יְצִירָה: א"ל רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: אָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס א"כ בּוֹעֵט בִּמְעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא אֶלָּא מִשָּׁעַת יְצִיאָתָהּ: בָּם עוֹבֵר וּפְסָחַ שְׁחִיַּין עִם מוּמָן: וּכְתִיב אַז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ דִּמְשַׁמְע שְׁמִתְרַפְּאִין: עוֹמְדִין בְּמוּמָן וְאַחַ"כ מִתְרַפְּאִין: בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח דִּלְעָתִיד לָבֹא מַאֲחַר שְׁחַיִּין שׁוּב אֵינָן מֵתִין: כִּי הַנַּעַר בָּלוֹמַר כְּשֶׁנִּמּוֹת אָדָם לָעֲתִיד וּמֵת בֶּן מֵאָה שָׁנָה יֹאמְרוּ נַעַר הוּא מֵת כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת אִלְמָא מֵתִין: וְחַפְּרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מִשֶּׁמַע שֶׁיָּהֵא אוֹרָם כַּהֶה וּכְתִיב וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה: כָּאן לְימוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּכְלֶה הַשִּׁעְבּוּד וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וּלְעָתִיד לָבֹא וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מֵרֹב נֶגְהָם שֶׁל צַדִּיקִים: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר בְּדֶרְכְּתָא אַחֲרִיתִי אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ'. אֵידִי וְאֵידִי לעוה"ב: אֶלָּא כָּאן בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה וְחָפְרָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה: כָּאן בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים כָּאן בְּמַחֲנֵה רְשָׁעִים לָא גָּרְסִינַן: כְּתִיב אֲנִי אֶמִית וַאֲחַיֶּה דִּמְשַׁמַע דְּשֶׁם מַעֲרַב הוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּחֲוָה לִפְנֵי הקב"ה שֶׁבְּרָאהּ וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת וְנִכְנֶסֶת בְּפוּפָּה לִפְנֵי הקב"ה: וְתֵיתֵי עַד פַּלְגָא דְּרַקִּיעָא דְּאִם לְכָךְ מִתְכַּוֶּנֶת לְמָה הוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ הַמַּעֲרָב תָּבֹא עַד אֶמְצָעוֹ שֶׁל רָקִיעַ וְתִשְׁקַע לָשֶׁם וּמִשָּׁם תִּשְׁתַּחֲוֶה בְּלִפְנֵי מַעֲרַב שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ ב"א שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה בְּרַחוֹק לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִתְקָרֵב כָּל כָּךְ: מְשׁוּם פּוֹעֲלִים דְּאִילּוּ כֵּן הָיָה מְחַשִּׁיךְ פְּתָאוֹם שֶׁכְּשֶׁחַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ מְאִירָה בְּיוֹתֵר וּסְבוּרִים שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם וְהֵיוּ פּוֹעֲלִין שׁוֹתִין בְּמִלְאכְתָּן עַד שֶׁחַשִּׁיכָה וְעוֹבְרֵי דְּרָכִים נָמֵי לֹא הֵיוּ יוֹדְעִין מָתַי יַחֲשׁוֹךְ לְבַקֵּשׁ לָהֶם בֵּית לִינָה וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב שֶׁכְּשֶׁהוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּקַּעַת וְהוֹלֶכֶת וְכָלָה אוֹרָה יוֹדְעִין שֶׁמְּגִיעַ שָׁעַת חֲשֵׁכָה: מִשָּׁעַת יְצִירָה שֶׁנִּקְרָם בָּלוּ בְּבַשָּׂר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת: פְּקִידָה מִשָּׁעָה שֶׁהַמַּלְאָךְ פּוֹקֵד הַטִּפָּה וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם מַה תְּהֵא עָלֶיהָ כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק כָּל הַיָּד בְּמִסֶּכֶת נִדָּה (דף טז:) מַיָּד נִזְרָקָה בּוֹ נְשָׁמָה וְחַיּוֹת: אָמַר לֵיהּ רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: וְאָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס וְכִי אֶפְשָׁר לְחַתִּיכָה שֶׁתִּתְקַיֵּם אַפִלּוּ ג' יָמִים בְּלֹא מֶלַח שֶׁאֵינָהּ מִסְרַחַת וה"נ אִלּוּ לֹא הָיְתָה נְשָׁמָה נִתּוּנָה עַד שָׁעַת יְצִירָה הֵיאַךְ תִּתְקַיֵּם הַטִּפָּה שֶׁלֹּא תִּסְרִיחַ בְּמֵעֶיהָ וְכֵיוָן שֶׁטִּיפָּה מִסְרַחַת שׁוּב אֵינָהּ מוֹלֶדֶת: לְמָדֵנִי אַנְטוֹנִינוּס מִדְּבָרַיִו לְמַדְתִּי: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי מִשָּׁעַת פְּקִידָה נִשְׁמַר רוּחִי: מִשָּׁעַת יְצִיאָה כְּשֶׁיּוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ אוֹ מִשָּׁעַת יְצִירָה: א"ל רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: אָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס א"כ בּוֹעֵט בִּמְעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא אֶלָּא מִשָּׁעַת יְצִיאָתָהּ: בָּם עוֹבֵר וּפְסָחַ שְׁחִיַּין עִם מוּמָן: וּכְתִיב אַז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ דִּמְשַׁמַע שְׁמִתְרַפְּאִין: עוֹמְדִין בְּמוּמָן וְאַחַ"כ מִתְרַפְּאִין: בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח דִּלְעָתִיד לָבֹא מַאֲחַר שְׁחַיִּין שׁוּב אֵינָן מֵתִין: כִּי הַנַּעַר בָּלוֹמַר כְּשֶׁנִּמּוֹת אָדָם לָעֲתִיד וּמֵת בֶּן מֵאָה שָׁנָה יֹאמְרוּ נַעַר הוּא מֵת כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת אִלְמָא מֵתִין: וְחַפְּרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מִשֶּׁמַע שֶׁיָּהֵא אוֹרָם כַּהֶה וּכְתִיב וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה: כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּכְלֶה הַשִּׁעְבּוּד וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וּלְעָתִיד לָבֹא וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מֵרֹב נֶגְהָם שֶׁל צַדִּיקִים: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר בְּדֶרְכְּתָא אַחֲרִיתִי אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ'. אֵידִי וְאֵידִי לעוה"ב: אֶלָּא כָּאן בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה וְחָפְרָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה: כָּאן בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים כָּאן בְּמַחֲנֵה רְשָׁעִים לָא גָּרְסִינַן: כְּתִיב אֲנִי אֶמִית וַאֲחַיֶּה דִּמְשַׁמַע דְּשֶׁם מַעֲרַב הוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּחֲוָה לִפְנֵי הקב"ה שֶׁבְּרָאהּ וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת וְנִכְנֶסֶת בְּפוּפָּה לִפְנֵי הקב"ה: וְתֵיתֵי עַד פַּלְגָא דְּרַקִּיעָא דְּאִם לְכָךְ מִתְכַּוֶּנֶת לְמָה הוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ הַמַּעֲרָב תָּבֹא עַד אֶמְצָעוֹ שֶׁל רָקִיעַ וְתִשְׁקַע לָשֶׁם וּמִשָּׁם תִּשְׁתַּחֲוֶה בְּלִפְנֵי מַעֲרַב שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ ב"א שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה בְּרַחוֹק לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִתְקָרֵב כָּל כָּךְ: מְשׁוּם פּוֹעֲלִים דְּאִילּוּ כֵּן הָיָה מְחַשִּׁיךְ פְּתָאוֹם שֶׁכְּשֶׁחַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ מְאִירָה בְּיוֹתֵר וּסְבוּרִים שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם וְהֵיוּ פּוֹעֲלִין שׁוֹתִין בְּמִלְאכְתָּן עַד שֶׁחַשִּׁיכָה וְעוֹבְרֵי דְּרָכִים נָמֵי לֹא הֵיוּ יוֹדְעִין מָתַי יַחֲשׁוֹךְ לְבַקֵּשׁ לָהֶם בֵּית לִינָה וּלְכָךְ שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב שֶׁכְּשֶׁהוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּקַּעַת וְהוֹלֶכֶת וְכָלָה אוֹרָה יוֹדְעִין שֶׁמְּגִיעַ שָׁעַת חֲשֵׁכָה: מִשָּׁעַת יְצִירָה שֶׁנִּקְרָם בָּלוּ בְּבַשָּׂר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת: פְּקִידָה מִשָּׁעָה שֶׁהַמַּלְאָךְ פּוֹקֵד הַטִּפָּה וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם מַה תְּהֵא עָלֶיהָ כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק כָּל הַיָּד בְּמִסֶּכֶת נִדָּה (דף טז:) מַיָּד נִזְרָקָה בּוֹ נְשָׁמָה וְחַיּוֹת: אָמַר לֵיהּ רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: וְאָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס וְכִי אֶפְשָׁר לְחַתִּיכָה שֶׁתִּתְקַיֵּם אַפִלּוּ ג' יָמִים בְּלֹא מֶלַח שֶׁאֵינָהּ מִסְרַחַת וה"נ אִלּוּ לֹא הָיְתָה נְשָׁמָה נִתּוּנָה עַד שָׁעַת יְצִירָה הֵיאַךְ תִּתְקַיֵּם הַטִּפָּה שֶׁלֹּא תִּסְרִיחַ בְּמֵעֶיהָ וְכֵיוָן שֶׁטִּיפָּה מִסְרַחַת שׁוּב אֵינָהּ מוֹלֶדֶת: לְמָדֵנִי אַנְטוֹנִינוּס מִדְּבָרַיִו לְמַדְתִּי: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי מִשָּׁעַת פְּקִידָה נִשְׁמַר רוּחִי: מִשָּׁעַת יְצִיאָה כְּשֶׁיּוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ אוֹ מִשָּׁעַת יְצִירָה: א"ל רַבִּי מִשָּׁעַת יְצִירָה: אָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס א"כ בּוֹעֵט בִּמְעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא אֶלָּא מִשָּׁעַת יְצִיאָתָהּ: בָּם עוֹבֵר וּפְסָחַ שְׁחִיַּין עִם מוּמָן: וּכְתִיב אַז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ דִּמְשַׁמַע שְׁמִתְרַפְּאִין: עוֹמְדִין בְּמוּמָן וְאַחַ"כ מִתְרַפְּאִין: בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח דִּלְעָתִיד לָבֹא מַאֲחַר שְׁחַיִּין שׁוּב אֵינָן מֵתִין: כִּי הַנַּעַר בָּלוֹמַר כְּשֶׁנִּמּוֹת אָדָם לָעֲתִיד וּמֵת בֶּן מֵאָה שָׁנָה יֹאמְרוּ נַעַר הוּא מֵת כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת אִלְמָא מֵתִין: וְחַפְּרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מִשֶּׁמַע שֶׁיָּהֵא אוֹרָם כַּהֶה וּכְתִיב וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה: כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּכְלֶה הַשִּׁעְבּוּד וְהָיְתָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וּלְעָתִיד לָבֹא וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה מֵרֹב נֶגְהָם שֶׁל צַדִּיקִים: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר בְּדֶרְכְּתָא אַחֲרִיתִי אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ'. אֵידִי וְאֵידִי לעוה"ב: אֶלָּא כָּאן בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה וְחָפְרָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה: כָּאן בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים כָּאן בְּמַחֲנֵה רְשָׁעִים לָא גָּרְסִינַן: כְּתִיב אֲנִי אֶמִית וַאֲחַיֶּה דִּמְשַׁמַע דְּשֶׁם

בְּכוּרוֹת נָאוֹת, וְהוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים: אֶחָד חִיגֵּר וְאֶחָד סוֹמֵא. אָמַר לוֹ חִיגֵּר לַסּוֹמֵא: בְּכוּרוֹת נָאוֹת אֲנִי רוֹאֶה בַּפֶּרְדֵּס. בֹּא וְהַרְכִּיבֵנִי וּנְבָרֵיאֵם לְאָכְלָם. רָכַב חִיגֵּר עַל גַּבֵּי סוֹמֵא, וֶהֱבִיאוּם וַאֲכָלוּם. לְיָמִים בָּא בַּעַל פַּרְדֵּס. אָמַר לָהֶן: בְּכוּרוֹת נָאוֹת הֵיכָן הֵן? אָמַר לוֹ חִיגֵּר: כְּלוּם יֵשׁ לִי רַגְלַיִם לְהַלֵּךְ בָּהֶן? אָמַר לוֹ סוֹמֵא: כְּלוּם יֵשׁ לִי עֵינַיִם לִרְאוֹת? מָה עָשָׂה? הֶרְכִּיב חִיגֵּר עַל גַּבֵּי סוֹמֵא, וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא נְשָׁמָה וְזוֹרְקָהּ בַּגּוּף, וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ״. ״יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל״ – זוֹ נְשָׁמָה, ״וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ״ – זֶה הַגּוּף. אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוּס לְרַבִּי: מִפְּנֵי מָה חַמָּה יוֹצְאָה בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקַעַת בְּמַעֲרָב? אָמַר לֵיהּ: אִי הָוֶה אֵיפְּכָא נָמֵי הָכִי הָוֶה אָמְרַתְּ לִי. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ: מִפְּנֵי מָה שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב? אָמַר לֵיהּ: כְּדֵי לִיתֵּן שָׁלוֹם לְקוֹנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים״. אָמַר לֵיהּ: וְתֵיתֵי עַד פַּלְגָא דְּרָקִיעַ, וְתֵתֵּן שָׁלְמָא, וְתֵיעוֹל! מְשׁוּם פּוֹעֲלִים וּמְשׁוּם עוֹבְרֵי דְּרָכִים. וְאָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס לְרַבִּי: נָשָׁמָה מֵאֵימָתַי נִיתְּנָה בָּאָדָם, מִשָּׁעַת פְּקִידָה אוֹ מִשָּׁעַת יְצִירָה? אָמַר לוֹ: מִשָּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לוֹ: אֶפְשָׁר חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר עוֹמֶדֶת שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא מֶלַח וְאֵינָהּ מִסְרַחַת? אֶלָּא מִשָּׁעַת פְּקִידָה. אָמַר רַבִּי: דָּבָר זֶה לְמָדַנִי אַנְטוֹנִינוּס, וּמִקְרָא מְסַיְּיעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי״. וְאָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוּס לְרַבִּי: מֵאֵימָתַי יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בָּאָדָם, מִשָּׁעַת יְצִירָה אוֹ מִשָּׁעַת יְצִיאָה? אָמַר לוֹ: מִשָּׁעַת יְצִירָה. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, בּוֹעֵט בְּמֵעֵי אִמּוֹ וְיוֹצֵא! אֶלָּא מִשָּׁעַת יְצִיאָה. אָמַר רַבִּי: דָּבָר זֶה לְמָדַנִי אַנְטוֹנִינוּס, וּמִקְרָא מְסַיְּיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ״. רֵישׁ לָקִישׁ רָמֵי: כְּתִיב ״בָּם עוֹבֵר וּפְסַח הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּיו״, וּכְתִיב ״אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה״. הָא כֵּיצַד? עוֹמְדִין בְּמוּמָן וּמִתְרַפְּאִין. (א)עוּלָא רָמֵי: כְּתִיב ״בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה ה׳ דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים״, וּכְתִיב ״כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים״. לָא קַשְׁיָא: כָּאן – בְּיִשְׂרָאֵל, כָּאן – בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם. וְאוּמּוֹת הָעוֹלָם מַאי בָּעוּ הָתָם? הָנָךְ דִּכְתִיב בָּהוּ ״וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם״. (ב)רַב חִסְדָּא רָמֵי: כְּתִיב ״וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ ה׳ צְבָאוֹת״, וּכְתִיב ״וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים״. לָא קַשְׁיָא: כָּאן לְעוֹלָם הַבָּא. אַ"ר(ג) וְלִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד גָּלֻיּוֹת בִּלְבַד, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים, כָּאן בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה. רַבָּא רָמֵי: כְּתִיב ״אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה״, וּכְתִיב ״מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא״. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה שֶּׁאֲנִי מֵמִית – אֲנִי מְחַיֶּה, וַהֲדַר מַה שֶּׁמָּחַצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא. תָּנוּ רַבָּנָן: ״אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה״ – יָכוֹל שֶׁתְּהֵא מִיתָה בְּאֶחָד וְחַיִּים בְּאֶחָד, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעוֹלָם נוֹהֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא״ – מָה מְחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד, אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד. מִיכָּן תְּשׁוּבָה לָאוֹמְרִין אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה׳״. ״שָׁר״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״יָשִׁיר״ – מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר, אַתָּה אוֹמֵר: ״אָז יִבְנֶה יְהוֹשָׁעַ מִזְבֵּחַ לַה׳״. ״בָּנָה״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״יִבְנֶה״ – מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, ״אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לְכְמוֹשׁ שִׁקֵּץ מוֹאָב״, הֲכִי נָמֵי דְּיִבְנֶה? אֶלָּא מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ בָּנָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה״. ״הֵיהַלְלוּךָ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״יְהַלְלוּךָ״ – מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הָאוֹמֵר שִׁירָה בְּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְאוֹמְרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה״. (ג)אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְנַיִן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ וְגוֹ׳״. ״רִינְּנוּ״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״יְרַנֵּנוּ״ – מִכָּאן לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֲתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן אוֹמְרִים שִׁירָה בְּקוֹל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ״. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד, כְּאִילּוּ גּוֹזְלוֹ מְנַחֲלַת אֲבוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב״. מוֹרָשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד, אֲפִילּוּ עוּבָּרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ

מסורת הש״ס

א פסחים סח.; פסיקתא רבתי; אוצר מדרשים משיח מלחמות מלך המשיח יב; מועד קטן כח:; אוצר מדרשים מדרש תהלים הוספה למזמור קיט כ
ב אוצר מדרשים משיח מלחמות מלך המשיח ד; פרקי דרבי אליעזר; בראשית רבה; במדבר רבה; פסיקתא רבתי; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ג ויקרא רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

[תהילים נ, ד]
[נחמיה ט, ו]
[איוב י, יב]
[בראשית ב, כא]
[בראשית כא, א]
[בראשית ד, ז]
[ישעיהו לה, ו]
[ירמיהו לא, ח]
[ירמיהו לא, ז]
[ירמיהו לא, יז]
[ישעיהו כה, ח]
[ישעיהו סה, כ]
[ישעיהו סא, ה]
[ישעיהו כד, כג]
[ישעיהו ל, כו]
[ישעיהו כד]
[ישעיהו ל]
[דברים לב, לט]
[שמות טו, א]
[יהושע ח, ל]
[מלכים א יא, ז]
[תהילים פד, ה]
[ישעיהו נב, ח]
[דברים לג, ד]
[משלי יא, כו]

(א)יִקְּבֻהוּ לְאוֹם״, וְאֵין לְאוֹם אֶלָּא עוּבָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ״. וְאֵין קַבֹּה אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל״. וְאֵין בַּר אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״נַשְּׁקוּ בַר פֶּן יֶאֱנַף״. עוּלָּא בַּר יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כִּכְבָרָה. כְּתִיב הָכָא: ״יִקְּבֻהוּ לְאוֹם״, וּכְתִיב הָתָם: ״וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ״. וַאֲמַר אַבָּיֵי: כִּי אוּכְלָא דְקַצָּרֵי. (ב)וְאִם לִמְּדוֹ, מָה שְׂכָרוֹ? אָמַר רָבָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: זוֹכֶה לִבְרָכוֹת כְּיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר״. וְאֵין מַשְׁבִּיר אֶלָּא יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיוֹסֵף הוּא [הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא] הַמַּשְׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ״. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶה״. אָמַר רָבָא: מְנַיִין לִתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת״. ״יְחִי רְאוּבֵן״ – בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״וְאַל יָמֹת״ – לָעוֹלָם הַבָּא. רָבִינָא אָמַר מֵהָכָא: ״וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם״. רַב אָשֵׁי אָמַר מֵהָכָא: ״וְאַתָּה לֵךְ [לַקֵּץ] וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל פַּרְנָס שֶׁמַּנְהִיג אֶת הַצִּבּוּר בְּנַחַת, זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם״. (ג)וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גְּדוֹלָה דֵּעָה, שֶׁנִּיתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי אֵל דֵּעוֹת ה׳״. (ד)וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גָּדוֹל מִקְדָּשׁ שֶׁנִּיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״פָּעַלְתָּ ה׳ מִקְּדָשׁ ה׳ כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ״. מַתְקֵיף לַהּ רַב אַדָּא קַרְחִינָאָה: אֶלָּא מֵעַתָּה, גְּדוֹלָה נְקָמָה שֶׁנִּיתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, דִּכְתִיב: ״אֵל נְקָמוֹת ה׳ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיַע״! אֲמַר לֵיהּ: לְמִילְּתֵיהּ הָכִי נָמֵי, כִּדְעוּלָּא. דְּאָמַר עוּלָּא: שְׁתֵּי הוֹפָעִיּוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת לְמִידָּה טוֹבָה, וְאַחַת לְמִדַּת פּוּרְעָנוּת. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִילּוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁזֶּה נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְזֶה נִיתַּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, לְסוֹף מִתְעַשֵּׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא עַל כֵּן לֹא יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַנּוֹתֵן פִּיתּוֹ לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ״. וְאֵין מָזוֹר אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מְזֹרוֹ״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה, לְסוֹף גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת״. [אב(ה)]וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל בַּיִת שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִים בּוֹ בַּלַּיְלָה, אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפּוּנָיו תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא נֻפָּח יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ״. אֵין שָׂרִיד אֶלָּא תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה׳ קֹרֵא״. (ו)וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְהַנֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּכָסָיו, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ״. אֵין ״שָׂרִיד״ אֶלָּא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה׳ קֹרֵא״. [ג]וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּיר פַּת עַל שֻׁלְחָנוֹ, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ״. [ד]וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמְשַׁיֵּיר פְּתִיתִים עַל שֻׁלְחָנוֹ כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים לַמְנִי מִמְסָךְ״! לָא קַשְׁיָא: הָא דְּאִיכָּא שְׁלֵימָה בַּהֲדֵיהּ, הָא דְּלֵיכָּא שְׁלֵימָה בַּהֲדֵיהּ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמַּחְלִיף בְּדִיבּוּרוֹ כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. כְּתִיב הָכָא: ״וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ״, וּכְתִיב הָתָם: ״הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים״. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּעֶרְוָה, קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ״. [ה]וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם הֱוֵי קָבֵל וְקַיָּים. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא, בַּיִת אָפֵל אֵין פּוֹתְחִין לוֹ חַלּוֹנוֹת לִרְאוֹת נִגְעוֹ. שְׁמַע מִינַּהּ. (ז)אָמַר רַבִּי טָבִי אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: מַאי דִּכְתִיב ״שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַּיִם״? וְכִי מָה עִנְיַן שְׁאוֹל אֵצֶל רֶחֶם? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: מָה רֶחֶם מַכְנִיס וּמוֹצִיא, אַף שְׁאוֹל מַכְנִיס וּמוֹצִיא. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֶר: וּמָה רֶחֶם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בַּחֲשַׁאי, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת; שְׁאוֹל שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בְּקוֹלוֹת, אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת? מִיכָּן תְּשׁוּבָה לָאוֹמְרִין: אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. [ו]תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן אֵינָן חוֹזְרִין לַעֲפָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָיִם״. מָה קָדוֹשׁ לְעוֹלָם קַיָּים – אַף הֵם לְעוֹלָם קַיָּימִין.

וְאִם

יִקְבוּהוּ מְנַקְּבִים אוֹתוֹ לָשׁוֹן (מְלָכִים ב י"ב:י') וַיִּקֹּב חוֹר בְּדַלְתּוֹ: אוּכְלָא דְקַצָּרֵי כְּלִי שֶׁל כּוֹבְסִין שֶׁהוּא מְנֻקָּב וּמְזַלְּפִין בּוֹ מַיִם עַל הַבְּגָדִים: וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶה מִי שֶׁמַּרְוֶה אֶת תַּלְמִידוֹ בִּדְבַר הֲלָכָה גַּם הוּא יוֹרֶה לָעוֹלָם הַבָּא ל"א וּמַרְוֶה לְשׁוֹן מוֹרֶה: וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד וְגוֹ' רָמַז לוֹ שֶׁיָּמוּת וְיַעֲמוֹד לְאַחַר מִכֵּן לְקֵץ הַיָּמִין לַקֵּץ שֶׁעָתִיד הקב"ה לְהַחֲזִיר יְמִינוֹ לְפָנָיו שֶׁהֲרֵי הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ: מְרַחֲמָם בעוה"ז יְנַהֲגֵם לעוה"ב: שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם כָּךְ שָׁמַעְתִּי. ל"א כָּל שֵׁמוֹת עַל שֵׁם דְּאָמְרִי' בְּעָלְמָא (חֲגִיגָה דַּף טז.) צְבָאוֹת אוֹת הוּא בַּצָּבָא שֶׁלּוֹ קָרֵי לְהוּ אוֹתִיּוֹת לְשׁוֹן מֻפְלָא: גָּדוֹל מִקְדָּשׁ חָשׁוּב הוּא: לְמִלְּתֵהּ הָכִי נָמֵי דִּגְדוֹלָה הִיא וְכִדְעֻלָּא: שְׁתֵּי הוֹפָעִיּוֹת דִּכְתִיב אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיַע וְאִיכָּא תְּרֵי נְקָמוֹת וַחֲדָא הוֹפָעָה בְּתַרְוַיְהוּ וְדָמֵי כְּמַאן דְּאִיכָּא אָכֵל נְקָמָה וּנְקָמָה חֲדָא הוֹפָעָה: חֲדָא לְטוֹבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּלֵּק שְׁכִינָתוֹ מֵאוּמוֹת הָעוֹלָם וּבָא עַל יִשְׂרָאֵל וְקָרֵי לֵהּ נְקָמוֹת מִשּׁוּם דְּתַגְמוּל טוֹב הוּא שֶׁזָּכוּ לַשְּׁכִינָה עַל שֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע וּנְקָמָה הַיְנוּ תַּגְמוּל וְאַחַת לְפוּרְעָנוּת לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּפְרַע מֵהֶן לְיוֹם הַדִּין כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּמַסֶּכֶת ע"ז (דַּף ד.) נֹקֵם ה' וּבַעַל חֵמָה לְעַכּוּ"ם שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ נִפְרָע מֵהֶן וְהַיְנוּ הוֹפָעָה: וּבְדַעַת מִפְּנֵי הַדַּעַת מִלְאוּ כָּל הַחֲדָרִים הוֹן: בִּשְׁבִיל לַחְמְךָ שֶׁנָּתַתָּ לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ: כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפּוּנָיו כָּל לַיְלָה צָפוּן וְנֶחְבָּא מִמַּצְפּוּנֵי הַתּוֹרָה שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בְּאוֹתוֹ בַּיִת: תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא נֻפָּח זֶה אִשּׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנָּם שֶׁאֵין צָרִיךְ נִפּוּחַ: יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ מִי שֶׁרַע בְּעֵינָיו שֶׁיֵּשׁ שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּר פְּתִיתִין דְּצָרִיךְ לְשַׁיֵּר כְּדִכְתִיב אָכֹל וְהוֹתֵר (מְלָכִים ב ד): וְהָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל הַמְשַׁיֵּר פְּתִיתִין עַל שֻׁלְחָנוֹ כְּאִלּוּ עוֹבֵד ע"ז שֶׁנֶּאֱמַר הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן שֶׁכֵּן עוֹשִׂין שֶׁמַּנִּיחִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה לְשֵׁם אוֹתָהּ ע"ז שֶׁקּוֹרִין גָּד וּמְמַלְּאִים כּוֹסוֹת שֶׁל מֶרְקָחִים נְסוּכִים לַעֲ"ז שֶׁשְּׁמָהּ מְנִי: הָא דְּקָאָמַר אָסוּר: דְּאִיכָּא שְׁלֵמָה בַּהֲדֵהּ שֶׁמֵּבִיא שְׁלֵמָה לְאַחַר שֶׁאָכַל וְנוֹתֵן עַל הַשֻּׁלְחָן עִם הַפְּתִיתִין שֶׁשִּׁיֵּר דְּמֶחֱזֵי דִּלְשֵׁם ע"ז עָבִיד הָכִי: וְהָא דְּלֵיכָּא שְׁלֵמָה בַּהֲדַיְהוּ דִּמְזֻמָּנִין לַעֲנִי: הָא גַּדָּא לְבֵיתֵהּ לָא גָּרְסִי': הַמַּחְלִיף בְּדִבּוּרוֹ מְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא נִכָּר: קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת כֹּחַ קֹשִׁי אֵבֶר שֶׁלּוֹ נִנְעָר שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד שֶׁנֶּאֱמַר עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ עֶרְיָה שֶׁאַתָּה מִסְתַּכֵּל בָּהּ מַמָּשׁ בְּעֶרְוָתָהּ הִיא תָּעִיר קַשְׁתֶּךָ ד"א הַמִּסְתַּכֵּל הַמְחַשֵּׁב בַּעֲרָיוֹת דְּאֵשֶׁת אִישׁ קַשְׁתּוֹ גְּבוּרַת יָדוֹ נִנְעֶרֶת מִתְהַלֶּכֶת וּמִתְמַעֶטֶת כְּמוֹ (ב"מ דַּף כט:) מָצָא כְּסוּת מְנַעֲרָהּ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם א"נ כְּמוֹ (שְׁמוֹת יד) וַיְנַעֵר ה': הֱוֵי קִבֵּל הֱוֵי עָנָיו וְתִחְיֶה. קַבֵּל לְשׁוֹן אָפֵל עֲשֵׂה עַצְמְךָ אָפֵל וְשָׁפָל: בַּיִת אָפֵל אֵין פּוֹתְחִין בּוֹ חַלּוֹנוֹת לִרְאוֹת אֶת נִגְעוֹ כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת כְּתִיב דְּמַשְׁמַע נִרְאֶה מֵמֵּילָא וְעוֹד דִּכְתִיב לִי וְלֹא לְאוֹרִי נִמְצָא שֶׁאֲפֵלָתוֹ הַצָּלָתוֹ דְּכָל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן רוֹאֵהוּ אֵין מְטַמֵּא בִּנְגָעִים: שְׁאוֹל וְעֹצֶר רַחַם אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַּיִם קֶבֶר לֹא שָׂבַע מִמֵּתִים וְעֹצֶר רֶחֶם בֵּית הָרֶחֶם שֶׁהוּא קָצוּר וְעָצוּר לֹא יִשְׂבַּע מִבְּעִילוֹת וְכֵן אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַּיִם: וְכִי מָה עִנְיַן שְׁאוֹל וְכוּ' לָמָּה נִסְמְכוּ הָנֵי אַהֲדָדֵי: מַכְנִיס הַזֶּרַע וּמוֹצִיא הַוָּלָד אַף שְׁאוֹל מַכְנִיס וּמוֹצִיא לִתְחִיַּת הַמֵּתִים: שֶׁמַּכְנִיסִין בָּהּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת בִּבְכִי גָּדוֹל קוֹבְרִין אֶת הַמֵּת: אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל: שֶׁעָתִיד הקב"ה לְהַחֲיוֹת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ: לְאַחַר שֶׁיִּחְיוּ שׁוּב אֵין חוֹזְרִין לַעֲפָרָם בֵּין (לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ בֵּין לָעוֹלָם הַבָּא) אֶלָּא הַבָּשָׂר מִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיָּשׁוּבוּ וְיִחְיוּ לֶעָתִיד לָבֹא:

מסורת הש״ס

א סוטה מא:
ב אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים; דברים רבה
ג ברכות לג.
ד מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ה חולין קלג.
ו תנא דבי אליהו רבה
ז ברכות טו:

גליון הש״ס

גמ' כל בית שאין ד"ת נשמעין. עיין עירובין דף יח ע"ב:

תורה אור השלם

[בראשית כה, כג]
[במדבר כג, ח]
[תהילים ב, יב]
[משלי יא, כו]
[מלכים ב יב, י]
[בראשית מב, ו]
[משלי יא, כה]
[דברים לג, ו]
[דניאל יב, ב]
[דניאל יב, יג]
[ישעיהו מט, י]
[שמואל א ב, ג]
[שמות טו, יז]
[תהילים צד, א]
[דברים לג, ב]
[משלי כד, ד]
[ישעיהו כז, יא]
[עובדיה א, ז]
[הושע ה, יג]
[ישעיהו ה, יג]
[איוב כ, כו]
[יואל ג, ה]
[איוב כ, כא]
[ישעיהו סה, יא]
[בראשית כז, יב]
[ירמיהו י, טו]
[חבקוק ג, ט]
[משלי ל, טז]
[ישעיהו ד, ג]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין יב, טוש״ע יו״ד סי׳ רמו סעי׳ כד:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ תלמוד תורה הל׳ יג:
ג טוש״ע או״ח סי׳ קפ סעי׳ ב:
ד טוש״ע או״ח סי׳ קפ סעי׳ ב:
ה מיי׳ פי״ד מהל׳ טומאת צרעת הל׳ ה:
ו מיי׳ פח׳ מהל׳ תשובה הל׳ א:

וְאִם תֹּאמַר: אוֹתָן שָׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ בָּהֶן אֶת עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא", צַדִּיקִים מָה הֵן עוֹשִׂין? הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם כִּנְשָׁרִים, וְשָׁטִין עַל פְּנֵי הַמָּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים". וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: יֵשׁ לָהֶם צַעַר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקוֵֹי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ". וְנֵילַף מִמֵּתִים שֶׁהֶחְיָה יְחֶזְקֵאל? סָבַר לַהּ כְּמַאן דְּאָמַר: בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מֵתִים שֶׁהֶחְיָה יְחֶזְקֵאל עָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה וָמֵתוּ. מָה שִׁירָה אָמְרוּ? "ה' מֵמִית בְּצֶדֶק וּמְחַיֶּה בְּרַחֲמִים". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שִׁירָה זוֹ אָמְרוּ "ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֱמֶת מָשָׁל הָיָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה: אִם אֱמֶת, לָמָּה מָשָׁל? וְאִם מָשָׁל, לָמָּה אֱמֶת? אֶלָּא, בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מֵתִים שֶׁהֶחְיָה יְחֶזְקֵאל עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת. עָמַד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא עַל רַגְלָיו וְאָמַר: אֲנִי מִבְּנֵי בְנֵיהֶם, וְהַלָּלוּ תְּפִילִּין שֶׁהִנִּיחַ לִי אֲבִי אַבָּא מֵהֶם. וּמַאן נִינְהוּ מֵתִים שֶׁהֶחְיָה יְחֶזְקֵאל? [א]אָמַר רַב: אֵלּוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם שֶׁמָּנוּ לַקֵּץ וְטָעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֵזֶר וְאֶלְעָד וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ וְגוֹ'", וּכְתִיב: "וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחֲמוֹ". וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּפְרוּ בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ". רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר "הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר ה'". [ב]רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אָמַר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁחִיפּוּ אֶת הַהֵיכָל כּוּלּוֹ שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר סָבִיב וְגוֹ'", וּכְתִיב הָתָם: "וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב". רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵלּוּ מֵתִים שֶׁבְּבִקְעַת דּוּרָא. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנְּהַר אֶשֶׁל עַד רַבַּת בִּקְעַת דּוּרָא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת יִשְׂרָאֵל הָיוּ בָּהֶן בַּחוּרִים שֶׁהָיוּ מְגַנִּין אֶת הַחַמָּה בְּיוֹפְיָין, וְהָיוּ כַּשְׂדִּיּוֹת רוֹאוֹת אוֹתָן וְשׁוֹפְעוֹת זָבוֹת. אָמְרוּ לְבַעֲלֵיהֶן, וּבַעֲלֵיהֶן לַמֶּלֶךְ. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַהֲרָגוּם, וַעֲדַיִין הָיוּ שׁוֹפְעוֹת זָבוֹת. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וּרְמָסוּם. תָּנוּ רַבָּנַן: בְּשָׁעָה שֶׁהִפִּיל נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל: לֵךְ וְהַחְיֵיה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. כֵּיוָן שֶׁהֶחְיָיה אוֹתָן, בָּאוּ עֲצָמוֹת וְטָפְחוּ לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע עַל פָּנָיו. אָמַר: מָה טִיבָן שֶׁל אֵלּוּ? אָמְרוּ לוֹ: חַבְרֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ מְחַיֵּיה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. פָּתַח וְאָמַר: "אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין מַלְכוּתֵיהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵהּ עִם דָּר וְדָר וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: יוּצַק זָהָב רוֹתֵחַ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁאִילְמָלֵא (לֹא) בָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ עַל פִּיו, בִּיקֵּשׁ לְגַנּוֹת כָּל שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. [ג]תָּנוּ רַבָּנַן: שִׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאֵלּוּ הֵן: צָף הַכִּבְשָׁן, וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן, וְהוּמַק סוֹדוֹ, וְנֶהְפַּךְ צֶלֶם עַל פָּנָיו, וְנִשְׂרְפוּ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת, וְהֶחְיָה יְחֶזְקֵאל אֶת הַמֵּתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. וְכוּלְּהוּ גְּמָרָא, וְאַרְבַּע מַלְכִיּוֹת קְרָא. דִּכְתִיב: "וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְדָבְרַיָּא דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא וְגוֹ'", וּכְתִיב: "אִיתַי גֻּבְרִין יְהוּדָאִין", וּכְתִיב: "וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא חָזַיִן לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ וְגוֹ'". תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה לֹא יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הָרַבָּנוּת (שֶׁלּוֹ), שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְּשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

גְּדוֹלִים

וְאוֹתָן שָׁנִים שֶׁעָתִיד הקב"ה לְחַדֵּשׁ אֶת עוֹלָמוֹ וְיִהְיֶה עוֹלָם זֶה חָרֵב אֶלֶף שָׁנִים אוֹתָן צַדִּיקִים הֵיכָן הֵם הוֹאִיל וְאֵינָן נִקְבָּרִין בָּאָרֶץ: לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ כְּשֶׁמַּחֲלִיף הקב"ה אֶת הָאָרֶץ לֹא נִירָא לְפִי שֶׁאָנוּ בְּלֵב יָמִים: וְקוֵֹי ה' יַחֲלִיפוּ כֹּחַ שֶׁיְּהֵא לָהֶם כֹּחַ לָשׁוּט וּלְעוֹפֵף בְּלִי צַעַר: וְנֵילֵיף מִמְּתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל שֶׁחָזְרוּ וּמֵתוּ כָּךְ צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד לְהַחֲיוֹת יַחְזְרוּ לַעֲפָרָם כָּךְ שָׁמַעְתִּי יְחֶזְקֵאל הִגְלָהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהָיָה יְחֶזְקֵאל מִתְנַבֵּא בְּבָבֶל וְיִרְמְיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָן אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁמָּלַךְ צִדְקִיָּה: בֶּאֱמֶת בְּבֵרוּר: מָשָׁל הָיָה שֶׁהָיָה מְרַמֵּז לָהֶם עַל הַגָּלוּת כְּאָדָם מֵת שֶׁחוֹזֵר וְחַי כָּךְ יִשְׂרָאֵל יָשׁוּבוּ מִן הַגָּלוּת: מֵהֶם שֶׁאוֹתָן תְּפִלִּין הָיוּ שֶׁלָּהֶם: שֶׁמָּנוּ לְקֵץ שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם: וְטָעוּ שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם לִמְנוֹת גְּזֵרַת וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אֶלָּא מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק דְּהָא כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית טו) כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ זֶה יִצְחָק דִּכְתִיב (שם כא) כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע וְהֵם מָנוּ מִשְּׁעַת הַדִּבּוּר לְאַבְרָהָם וְתַנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בֵּין הַבְּתָרִים בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה הָיָה וּמִבֵּין הַבְּתָרִים עַד שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק הָיָה ל' שָׁנָה כְּדִכְתִיב (בְּרֵאשִׁית כא) וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ נִמְצֵאתָ אוֹמֵר מִשֶּׁדִּבֵּר עִמּוֹ בֵּין הַבְּתָרִים עַד שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת וְאוֹתָן ל' שֶׁמִּן הַדִּבּוּר עַד לֵדַת יִצְחָק טָעוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם. וּמִנַּיִן שֶׁבְּנֵי אֶפְרַיִם הֵן שֶׁיָּצְאוּ קֹדֶם זְמַנָּן וְנֶהֶרְגוּ שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח וְגוֹ' וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי גַּת: וּשְׁמוּאֵל אָמַר מֵתִים שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּפְרוּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל לז) אָבְדָה תִקְוָתֵנוּ: הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה עֲצָמוֹת הַלָּלוּ סִימָן לְכָל יִשְׂרָאֵל הֵן שֶׁעֲתִידָה לָהֶם תְּחִיַּת הַמֵּתִים כְּמוֹ לְאֵלּוּ שֶׁהֲרֵי אֵלּוּ אָמְרוּ אָבְדָה תִקְוָתֵנוּ וְעַכְשָׁו יָדְעוּ שֶׁאֲנִי מְחַיֶּה אֶת הַמֵּתִים וְסִימָן זֶה לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁגַּם הֵם עֲתִידִין לְהַחֲיוֹת וְלֹא מִן הַדִּין חָיוּ דְּהָא אֲמַרַן הַכּוֹפֵר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים אֵין לוֹ חֵלֶק לעוה"ב אֶלָּא מִשּׁוּם סִימָן חָיוּ: שֶׁחִפּוּ לַהֵיכָל שֶׁהָיוּ מְצַיְּרִין צְלָמִים עַל קִירוֹת הַהֵיכָל דִּכְתִיב וְאָבֹא וָאֶרְאֶה מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר סָבִיב: וּכְתִיב וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב כְּלוֹמַר עַל אוֹתָן אֲנָשִׁים שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם סָבִיב עָבַר עֲלֵיהֶם יְחֶזְקֵאל לְהַחֲיוֹתָם: אֵלּוּ מֵתִים שֶׁבְּבִקְעַת דּוּרָא שֶׁהֵמִית נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַל שֶׁהָיוּ יָפִים כְּדִלְקַמָּן: מִנְּהַר אֶשֶׁל עַד רַבַּת מְקוֹמוֹת הֵן הָיוּ בְּבִקְעַת דּוּרָא: שׁוֹפְעוֹת מֵחֲמַת תַּאֲוָה: וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ וַהֲרָגָן וַעֲדַיִן הָיוּ שׁוֹפְעוֹת שֶׁהָיְתָה נִרְאֵית זִיו תָּאֳרָם וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ וּרְמָסוּם: וּבָאוּ עֲצָמוֹת מִן הַבִּקְעָה וְטָפְחוּ לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע עַל פָּנָיו וְהָלְכוּ לָהֶם וְאִית דְּאָמְרִי שֶׁמֵּאוֹתָן עֲצָמוֹת הָיָה לוֹ כֵּלִים וּכְשֶׁהִגִּיעָה שָׁעָה שֶׁחָיוּ טָפְחוּ לוֹ עַל פִּיו כְּשֶׁהָיָה רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת בָּהֶם: חַבְרֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ מְחַיֶּה מֵתִים עַל יְחֶזְקֵאל הָיוּ אוֹמְרִין שֶׁהָיָה חֲבֵרָן שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וּנְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהָיָה הקב"ה מְחַיֶּה אוֹתָם: פָּתַח וַאֲמַר להקב"ה אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין פָּסוּק הוּא (דָּנִיֵּאל ג':ל"ג): יוּצַק זָהָב רוֹתֵחַ מִשּׁוּם דְּקָא מַיְּרֵי בְּשִׁבְחוֹ דִּנְבוּכַדְנֶצַּר נָקֵט נָמֵי לִשָּׁנָא מְעַלְּיָא וּלְשׁוֹן קְלָלָה: סְטָרוֹ הִכָּהוּ מֵאֲחוֹרֵי יָדוֹ: לְגַנּוֹת שֶׁהָיָה מְסַדֵּר שְׁבָחוֹת נָאוֹת יוֹתֵר מִדָּוִד וְאִלּוּ אֲמָרָן הקב"ה הָיָה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶן יוֹתֵר מֵאַחֲרֵי הַשִּׁירוֹת שֶׁעָשָׂה דָּוִד: בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁהִשְׁלִיכָן לַכִּבְשָׁן: צָף הַכִּבְשָׁן שֶׁהַכִּבְשָׁן הָיָה מְשֻׁקָּע בָּאָרֶץ כְּעֵין כִּבְשָׁן שֶׁל סִיד וְצָף וְעוֹמֵד עַל גַּבֵּי קַרְקַע כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ כָּל הָעוֹלָם: נִפְרַץ הַכִּבְשָׁן נָפְלוּ קְצָת כּוֹתָלָיו כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ כֻּלָּם לִרְאוֹת בְּתוֹכוֹ: הוּמַק סוֹרוֹ נִשְׁפַּל גַּאֲוָתוֹ כְּמוֹ סוֹרוֹ רַע (קִדּוּשִׁין דַּף פב.) ל"א הוּמַק סוֹדוֹ כְּמוֹ יְסוֹדוֹ נִשְׁתַּלְשֵׁל וְכֵן לִמְּדַנִי רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן יָקָר אֲבָל מוֹרִי גָּרֵס וְהוּמַק סִידוֹ סִיד הַכִּבְשָׁן נָמַסָּה מֵרֹב חֲמִימוּת כָּךְ שָׁמַעְתִּי וְהָיְתָה מוֹשֶׁכֶת לְמֵרָחוֹק וּמֵהֶבֶל שֶׁל אוֹתוֹ הַסִּיד נִשְׂרְפוּ אוֹתָן שֶׁהִשְׁלִיכוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ: וְנֶהְפַּךְ צֶלֶם שֶׁל זָהָב עַל פָּנָיו: אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת מְלָכִים וְאַנְשֵׁיהֶם שֶׁסִּיְּעוּ לִנְבוּכַדְנֶצַּר לְהַשְׁלִיךְ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְתוֹךְ הָאוּר: מִקְּרָאֵי נָפְקֵי דִּכְתִיב (דָּנִיֵּאל ג':ב') נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלַח לְמִכְנַשׁ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּלְבַסּוֹף לְאַחַר שֶׁבָּאוּ מִן הַכִּבְשָׁן כְּתִיב וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהָנָךְ דְּלָא כְּתִיבֵי נִשְׂרְפוּ: אַל יְשַׁנֶּה מִן הָרַבָּנוּת שֶׁלּוֹ שֶׁהֲרֵי חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הָיוּ לְבוּשִׁין בְּגִדֵי תִּפְאַרְתָּן כְּשֶׁהֻשְׁלְכוּ לַכִּבְשָׁן אַל יְשַׁנֶּה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה מְבֹהָל וּמְפַחֵד וּמִתְבַּיְּשִׁין שׂוֹנְאָיו מִפָּנָיו: פַּטְּשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן עִנְיָנֵי מַלְבּוּשִׁין:

מסורת הש"ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ב אוצר מדרשים ברייתא דר פנחס בן יאיר
ג שיר השירים רבה

תורה אור השלם

[ישעיהו ב, יא]
[תהילים מו, ג]
[ישעיהו מ, לא]
[ישעיהו מח, לא]
[יחזקאל לז]
[שמואל א ב, ו]
[דברי הימים א ז, כב]
[דברי הימים א ז, כ]
[יחזקאל לז, יא]
[יחזקאל לז, ד]
[יחזקאל ח, י]
[יחזקאל לז, ב]
[דניאל ג]
[דניאל ג, לג]
[דניאל ג, ה-ו]
[דניאל ג, ב]
[דניאל ג, יב]
[דניאל ג, כז]
[דניאל ג, כא]

מסורת הש״ס

א פסיקתא רבתי

ב בכורות כח:; לעיל לג.; משנה בכורות

ג מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ד תנא דבי אליהו רבה

תורה אור השלם

עָנָה וְאָמַר הָאֹמֵר אֲנָה חָזֵה גְּבָרִין אַרְבְּעָה שָׁרִין מְהַלְכִין בְּגוֹא־נוּרָא וגו' [דניאל ג, כה]

לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה לְאִישׁ וגו' [דניאל ט, ז]

אֲמַרְתִּי אֶעֱלָה בְתָמָר אֹחֲזָה בְסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאַשְׁכְּלוֹת הַגָּפֶן וגו' [שיר השירים ז, ט]

רָאִיתִי הַלַּיְלָה וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין וגו' [זכריה א, ח]

יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ [שמות טו, ג]

וַיְהִי אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת־דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ וגו' [אסתר ב, ז]

הָאֹמֵר לְצוּלָה חָרְבִי וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ [ישעיהו מד, כז]

שִׁמְעֹן־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי וגו' [זכריה ג, ח]

פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ וגו' [דברים ז, כה]

בֶּאֱדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נָפַל עַל־אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגֵד וּמִנְחָה וְנִיחֹחִין וגו' [דניאל ב, מו]

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֲחָאב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה וגו' [ירמיהו כט, כא]

וְלָקַח מֹקֵם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר וגו' [ירמיהו כט, כב]

יַעַן אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ וגו' [ירמיהו כט, כג]

וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן וגו' [זכריה ג, א]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה וגו' [זכריה ג, ב]

וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ [זכריה ג, ג]

וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ־הַשָּׁעוֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר [אֵלַי] אַל־תָּבוֹאִי וגו' [רות ג, יז]

תורה אור השלם

(א)גְּדוֹלִים צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעָנָה וְאָמַר הָא אֲנָא חָזֵי גַּבְרִין אַרְבְּעָה שָׁרִין מַהְלְכִין בְּגוֹ נוּרָא וַחֲבָל לָא אִיתַי בְּהוֹן וְרֵוֵהּ דִּי רְבִיעָאָה דְּמֵי לְבַר אֱלָהִין״. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי: בְּשָׁעָה שֶׁיִּצְאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, בָּאוּ כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם וְטָפְחוּ לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל פְּנֵיהֶם. אָמְרוּ לָהֶם: יֵשׁ לָכֶם אֱלוֹהַּ כָּזֶה, וְאַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לָאָדָם?! מִיָּד פָּתְחוּ וְאָמְרוּ: ״לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה״. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב ״אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו״? ״אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר״ – אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, וַעֲשָׂיוֹ לֹא עָלָה בְיָדֵי אֶלָּא סַנְסַן אֶחָד שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב ״רָאִיתִי הַלַּיְלָה וְהִנֵּה אִישׁ רֹכֵב עַל סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה [וגו']״? מַאי ״רָאִיתִי הַלַּיְלָה״? בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְלַיְלָה. ״וְהִנֵּה אִישׁ רֹכֵב״ – אֵין ״אִישׁ״ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר ״ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה ה׳ שְׁמוֹ״. ״עַל סוּס אָדֹם״ – בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְדָם. כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה״. וְאֵין ״הֲדַסִּים״ אֶלָּא צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיָהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה״. וְאֵין ״מְצוּלָה״ אֶלָּא בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הָאֹמֵר לַצּוּלָה חָרְבִי וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ״. מִיָּד, מְלָאִים רוֹנָן נַעֲשִׂים שְׂרוּקִים, וַאֲדוּמִים נַעֲשׂוּ לְבָנִים. אָמַר רַב פָּפָּא: שְׁמַע מִינַּהּ סוּסְיָא חִיוָּרָא מֵעֲלֵי לְחָלְמָא. וְרַבָּנַן, לְהֵיכָא אָזְלוּ? אָמַר רַב: בָּעַיִן [הָרַע] מֵתוּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּרוֹק טָבְעוּ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: עָלוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת. כְּתַנָּאֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בָּעַיִן [הָרַע] מֵתוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּרוֹק טָבְעוּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עָלוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה״. אֵיזוֹ הֵם אֲנָשִׁים שֶׁנַּעֲשֶׂה לָהֶן מוֹפֵת? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. (ב)וְדָנִיֵּאל לְהֵיכָן אָזַל? אָמַר רַב: לְמִיכְרֵא נַהֲרָא רַבָּא בְּטָבְרְיָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לְאֵתוֹיֵי בִּיזְרָא דְּאַסְפַּסְתָּא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְאֵתוֹיֵי חֲזִירֵי דְּאֶלָּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. אִינִי? וְהָתַנְיָא: תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא אָמַר, אֵין פְּרָה וַחֲזִירָה יוֹצֵא מֵאֶלָּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁאֵין חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלֹּא בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּלֵד! זוֹטְרֵי אַיְיתִי בָּלָא דַּעְתַּיְיהוּ. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְדָנִיֵּאל, וּנְבוּכַדְנֶצַּר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר: נֵיזִיל דָּנִיֵּאל מֵהָכָא, דְּלָא לֵימְרוּ בַּזַּכּוּתֵיהּ אִיתְנָצוֹל. וְדָנִיֵּאל מֵהָכָא, דְּלָא לֵימְרוּ ״קְלֵייהּ לָאֱלָהֵיהּ בְּנוּרָא״. וּמִנַּיִן דִּסְגִיד לֵיהּ? דִּכְתִיב: ״בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגֵד וְגוֹ׳״. (ג)״כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְאֶל צִדְקִיָּהוּ בֶן מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְגוֹ׳״. וּכְתִיב: ״וְלָקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ ה׳ כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאָחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ״. ״אֲשֶׁר שָׂרָפָם״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״אֲשֶׁר קָלָם״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂאן כְּקֻלְיוֹת. ״יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם״. מַאי עֲבוּד? אָזוּל לְגַבֵּי בְּרָתֵיהּ דִּנְבוּכַדְנֶצַּר. אַחְאָב אָמַר לַהּ: ״כֹּה אָמַר ה׳ הַשֹּׁמֵעַ אֶל צִדְקִיָּהוּ״. וְצִדְקִיָּה אָמַר: ״כֹּה אָמַר ה׳ הַשֹּׁמֵעַ אֶל אַחְאָב״. אָזְלָה וַאֲמַרָה לֵיהּ לַאֲבוּהּ. אָמַר לַהּ: אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא. כִּי אָתוּ לְגַבָּךְ, שַׁדְּרִינְהוּ לְגַבָּהּ. כִּי אָתוֹ לְגַבָּהּ, שַׁדַּרְתַּנְהוּ לְגַבֵּי אֲבוּהָ. אָמַר לְהוּ: מַאן אָמַר לְכוֹן? אָמְרוּ: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהָא חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁאֲלִתִינְהוּ, וַאֲמָרוּ לִי: אָסוּר! אָמְרוּ לֵיהּ: אֲנַן נָמֵי נְבִיאֵי כְּוָותַיְיהוּ. לְדִידְהוּ לָא אָמַר לְהוּ, לְדִידַן אָמַר לַן. אָמַר לְהוּ: אֲנָא בָּעֵינָא דְּאֵיבְדְּקִינְכוּ, כִּי הֵיכִי דִּבְדָקְתִינְהוּ לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. אָמְרוּ לֵיהּ: אִינּוּן תְּלָתָא הֲווֹ, וַאֲנַן תְּרֵין. אָמַר לְהוּ: בְּחָרוּ לְכוֹן מַאן דְּבָעֵיתוּ בַּהֲדֵייכוּ. אָמְרוּ: יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. סָבְרִי: לֵיתֵי יְהוֹשֻׁעַ דְּנִפְיֵּישׁ זְכוּתֵיהּ וּמַגְנָא עָלַן. (ד)אַחְתְּיוּהּ, שְׁדִינְהוּ. אֵינְהוּ אֵיקְלוֹ, יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל אִיחֲרַךְ אִיחֲרוֹכֵי מָאנֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ ה׳ וְגוֹ׳״, וּכְתִיב: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר ה׳ בָּךְ וְגוֹ׳״. אָמַר לֵיהּ: יָדַעְנָא דְּצַדִּיקָא אַתְּ, אֶלָּא מַאי טַעְמָא אַהְנָאַיְיא בָּךְ פּוּרְתָּא נוּרָא? חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לָא אַהְנָאַיְיא בְּהוּ כְּלָל! אָמַר לֵיהּ: אִינְהוּ תְּלָתָא הֲווֹ, וַאֲנָא חַד. אָמַר לֵיהּ: וְהָא אַבְרָהָם יְחִיד הֲוָה? הָתָם לָא הֲווֹ רָשָׁעִים בְּהַדֵּיהּ, וְלָא אִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא. הָכָא הֲווֹ רָשָׁעִים בַּהֲדֵי, וְאִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא. הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: תְּרֵי אוּדֵּי יְבִישֵׁי וְחַד רַטִּיבָא, אוֹקְדוּהּ יַבִּישֵׁי לְרַטִּיבָא. מַאי טַעְמָא אִיעָנַשׁ? אָמַר רַב פָּפָּא: שָׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאִין נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לְכְהוּנָּה וְלֹא מִיחָה בָּהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים״. וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים צוֹאִים? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאִים נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לְכְהוּנָּה, וְלֹא מִיחָה בָּהֶן. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּצִיפּוֹרִי, מַאי דִּכְתִיב ״שֵׁשׁ הַשָּׁעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי״? מַאי ״שֵׁשׁ הַשָּׁעֹרִים״? אִילֵּימָא שֵׁשׁ שְׁעוֹרִים מַמָּשׁ, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לִיתֵּן מַתָּנָה שֵׁשׁ שְׁעוֹרִים?

אֶלָּא

(א) לִלְיָלָה מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לָאָדָם: וְהוּא עִמָּד הָעֲמִיד הקב"ה עִצְמוֹ בִּקְוִיאוֹת הַהֲדַסִּים שֶׁבְּמְצוּלָה: הָאוֹמֵר לְצוּלָה חָרְבִי לְבָבֶל שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בִּמְצוּלָה: חָרְבִי לְשׁוֹן חָרְבוּ הַמַּיִם (בְּרֵאשִׁית ח): שְׂרֻקִּים צְבוּעִים וְאַחַ"כ נַעֲשׂוּ לְבָנִים כְּשֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּצַדִּיקִים נֹחַ מִפְּעַסוֹ: סוּסְיָא חִוָּרָא מֵעֲלֵי לְחָלְמָא מִדְּקָאָמַר שְׁאָדוֹם הָיוּ רָמֵז לְקִלְלָה: וְרַבָּנָן חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה: לְהֵיכָן אָזְלוּ כְּשֶׁיָּצְאוּ מִן הַכִּבְשָׁן דְּתוּ לָא מִדְּכַר לְהוּ בְּכוּלְהוּ כְּתוּבֵי: בְּעַיִן הָרַע מֵתוּ שֶׁהָיוּ מִסְתַּכְּלִים בָּהֶן עַל שֶׁהָיוּ תְּמֵהִין בָּהֶן: בְּרוֹק טָבְעוּ בְּאוֹתוֹ רוֹק שֶׁרָקְקוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹמְרִין אֱלוֹהַּ כָּזֶה יֵשׁ לָכֶם וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָאָדָם: חֲזִי אוֹמֵר זֶה חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אַלְמָא חָזְרוּ לְאַרְעָא אַצְלָא יְהוֹשָׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל: וְדָנִיֵּאל לְהֵיכָן אָזַל כְּשֶׁהִשְׁלִכוּ חֲבֵרָיו לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ שֶׁלֹּא הִשְׁלִיכוּ עִמָּהֶם: לְמִכְרָא נַהֲרָא רַבָּא בְּטָבְרְיָא לְחַפּוֹר וּלְהוֹצִיא נָהָר בְּטָבְרְיָא ל"א לְמִכְרָא נַהֲרָא בְּטוּרָא בְּהָר: לַאֲתוּיֵי בִּירֵי דְּאַסְפַּסְתָּא לְהָבִיא זֶרַע שֶׁל עֵשֶׂב שֶׁהוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה שְׁלָחוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר הֵכִי הֲוָה קָיִם לְהוּ: לְאַתוּיֵי חֲזִירֵי מִמִּצְרַיִם שֶׁלָּחוֹ כְּדֵי לְגַדְּלָם לְוִלְדוֹת שֶׁחֲזִירֵי מִצְרַיִם גְּדוֹלִים הֵם: וְהָתַנְיָא אָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא לְחָכְמִים שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים נִטְלָה הָאֵם טְרֵפָה וְהָא אֵין פְּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאָה מִמִּצְרַיִם וכו' כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מַצְיָן בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים וְאַעפ"כ חַיָּה: זוֹטְרֵי אֲיַיתְנוּהוּ וְלֹא הֲוָה עֲלוֹ עַל לִבָּם דְּלִפְרִיָּה וּרְבִיָּה בְּעֵי וְהֵניחוּהוּ לְהוֹצִיאָן בְּלֹא חִתּוּךְ הָאֵם: בְּאוֹתָהּ עֵצָה שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה דְּנִיֵּאל: דְּלָא לֵיקְיֵים בִּי פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בְּאֵשׁ דִּבְוּכַדְנֶצַּר עֲשָׂאוֹ אֱלוֹהַּ דִּכְתִיב וּלְדָנִיֵּאל הֲוָה סָגִיד וַהֲוָה לֵיהּ כְּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם שֶׁהַמַּקְרֵא הַזֶּה הָיָה צוֹוֵחַ עֲלֵיהֶם לְשָׁרְפָן לְכָךְ הָיָה מִתְרֵא: קְלִיוֹת שְׁבָלִים הַמְּהֻבָּהֲבִין בָּאֵשׁ: הַשְׁמִיעֵנִי הַשְׁתַּמְּשֵׁי: תְּלָתָא וּפְשִׁישֵׁי זַבְּוָתְיְהוּ: הָלֵא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ וגו' אֲהֲנֵי הוֹעִיל: אַקְדוּ שְׁרָפוּ: מְאֵי טַעְמָא אֶעְנוּשׁ יְהוֹשֻׁעַ דְּאַהֲנֵי נוּרָא לְמַאנֵהּ דְּהַאי אֵיהוּ לְבוּכַדְנֶצַּר נוּרָא לְמַאנֵהּ דְּחִיָּה: שֵׁשׁ שְׁעוֹרִים שֵׁשׁ גַּרְעִינִים שְׁעוֹרִים מַמָּשׁ: וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לִתֵּן שֵׁשׁ שְׂבָלִים וְהָא תְּנַן (פְּאָה פ"ח מ"ה) אֵין פּוֹחֲתִין לָעֲנִי בְּגֹרֶן פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב שְׂעוֹרִים:

אֶלָּא שֵׁשׁ סְאִין דְּשֵׁשׁ קַבִּין אוֹ שֵׁשׁ לַגִּין לְיַבָּא לְמֵימַר דְּלָא מִיתֵי בְּגַרְמָּ מִדָּה פְּחוּתָה מִסְאָה: לְטוֹל שֵׁשׁ סְאִין וְלִשְׁאָ מִשּׁוּם כָּוָה: רָמָז לְהּ דְּשֵׁשׁ גַּרְעִינִין נָתַן לָהּ לְסִימָן וְרָמָז שֶׁעֲתִידִין לְצֵאת שֵׁשׁ בָּנִים מִמֶּנָּה: יוֹדֵעַ נַגֵּן גִּבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַה' עִמּוֹ הֵינוּ שֵׁשׁ בְּרָכוֹת: לֹא אָמְרָן דּוֹאֵג לְקַמָּן מִפְּרֵשׁ הָאֶחָד מִן הַנְּעָרִים הֵינוּ דּוֹאֵג: אֶלָּא בַּעֲלֵשׁוֹן הָרַע שָׁהָיָה מְסַפֵּר

אֶלָּא שֵׁשׁ סְאִין. (א)וְכִי דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִיטוֹל שֵׁשׁ סְאִין? אֶלָּא רָמָז [רָמַז] לְהּ, שֶׁעֲתִידִין שִׁשָּׁה בָּנִים לָצֵאת מִמֶּנָּה שֶׁמִּתְבָּרְכִין בְּשֵׁשׁ [שֵׁשׁ] בְּרָכוֹת. וְאֵלּוּ הֵן: דָּוִד וּמָשִׁיחַ, דָּנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. דָּוִד, דִּכְתִיב: ״וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֶּן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַה' עִמּוֹ וְגוֹ״. (ב)וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה לֹא אָמָרוֹ דּוֹאֵג אֶלָּא בְּלָשׁוֹן הָרַע. ״יֹדֵעַ נַגֵּן״ – שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁאֵל, ״גִּבּוֹר״ – שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָשִׁיב, ״אִישׁ מִלְחָמָה״ – שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁא וְלִיתֵּן בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, ״אִישׁ תֹּאַר״ – שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים בַּהֲלָכָה, ״וּנְבוֹן דָּבָר״ – שֶׁמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, ״וַה' עִמּוֹ״ – שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. בְּכוּלְּהוּ אָמַר לְהוּ יְהוֹנָתָן בְּנִי כְּמוֹהוּ. כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ ״וַה' עִמּוֹ״, מֵילְתָא דְּבִדְיָדֵיהּ נַמֵּי לָא הָוֶה בֵּייהּ, חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ וְאֵיקְנִי בֵּיהּ. דִּבְשָׁאוּל כְּתִיב: ״וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ״, וּבְדָוִד כְּתִיב: ״וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ״. מַנְלַן דְּדוֹאֵג הָוֶה? כְּתִיב הָכָא: ״וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים״ – מִיּוּחָד שֶׁבַּנְּעָרִים, וּכְתִיב הָתָם: ״וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי ה' וּשְׁמוֹ דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל״. (ג)מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב: ״וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' וְגוֹ״, וּכְתִיב: ״וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' כְּתִיב: ״וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אֶרֶץ״. אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: מְלַמֵּד שֶׁהִטְעִינוֹ מִצְוֹת וְיִסּוּרִין כְּרֵיחַיִים. רָבָא אָמַר: דְּמוֹרַח וְדָאֵין, דִּכְתִיב: ״וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט״, ״וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אֶרֶץ״. בַּר כּוֹזֵיבָא מֶלֶךְ תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַלְגָא. אָמַר לְהוּ לְרַבָּנַן: אֲנָא מְשִׁיחַ. אָמְרוּ לֵיהּ: בְּמְשִׁיחַ כְּתִיב דְּמוֹרַח וְדָאֵין, וְחָזֵי דְּחַזְיוּהּ דְּלָא מוֹרַח וְדָאֵין, קְטָלוּהּ. דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, דִּכְתִיב בְּהוּ: ״אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מְאוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים״. מַאי ״אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם״? אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִנְיָא: אֲפִילּוּ כְּרִיבְדָּא דְכוּסְיְלְתָּא לָא הָוֶה בְּהוּ. מַאי ״וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ״? אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ אוֹנְסִין אֶת עַצְמָן מִן הַשְּׁחוֹק, וּמִן הַשִּׂיחָה, וּמִן הַשֵּׁינָה, וּמַעֲמִידִין עַל עַצְמָן בְּשָׁעָה שֶׁנְּצָרְכִין לְנִקְבֵיהֶם מִפְּנֵי אֵימַת מַלְכוּת. (ד)״וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה״. אָמַר רַבִּי אֶלְיעָזָר: כּוּלְּהוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הֲווּ. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: דָּנִיֵּאל מִבְּנֵי יְהוּדָה, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִשְׁאָר שְׁבָטִים. (ה)״וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל״. מַאי סָרִיסִים? רַב כְּפַר אָמַר: סָרִיסִים מַמָּשׁ, וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: שֶׁנִּסְתְּרָסָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּיָמֵיהֶם. בְּשֶׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרָסָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּיָמֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב ״וְחֶבֶל לֹא אִיתַי בְּהוֹן״. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר סָרִיסִים מַמָּשׁ, מַאי ״וְחֶבֶל לֹא אִיתַי בְּהוֹן״? חֶבֶל לֹא דְנוּרָא. וְהָכְתִיב ״וְרֵיחַ נוּר לֹא עָדַת בְּהוֹן״? לֹא חֶבְלָא וְלֹא רֵיחָא. בְּשֶׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרָסָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּיָמֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב: ״כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי וְגוֹ״. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר סָרִיסִים מַמָּשׁ, מִשְׁתַּעֵי קְרָא בְּגִנּוּתָא דְצַדִּיקֵי? הָא וְהָא הֲוָה בְּהוּ. בְּשֶׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר סָרִיסִים מַמָּשׁ, הַיְינוּ דִּכְתִיב ״בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת״. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרָסָה עֲבוֹדָה זָרָה בְּיָמֵיהֶם, מַאי ״טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת״? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִבָּנִים שֶׁהָיוּ לָהֶם כְּבָר וּמֵתוּ. מַאי ״שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת״? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר קִסְפָּרָא בְּצִפּוֹרִי, זֶה סֵפֶר דָּנִיֵּאל שֶׁנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ. מִכְּדֵי כֹּל מִילֵּי דְּעָזְרָא, נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה אֲמָרִינְהוּ, וּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה מַאי טַעְמָא לָא אִיקְּרִי סִיפְרָא עַל שְׁמֵיהּ? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מִפְּנֵי שֶׁהֶחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה״. דָּוִד נָמֵי מֵימַר אָמַר ״זָכְרֵנִי ה' בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ״! דָּוִד רַחֲמֵי הוּא דְּקָבָעֵי. רַב יוֹסֵף אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁסִּיפֵּר בְּגִנּוּתָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַפָּחוֹת הָרִאשֹׁונִים אֲשֶׁר לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וְיַיִן אַחַר כֶּסֶף שְׁקָלִים אַרְבָּעִים וְגוֹ״. וְאַף עַל דָּנִיֵּאל, שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, סִיפֵּר. וּמְנָלַן דְּגָדוֹל מִמֶּנּוּ? דִּכְתִיב: ״וְרָאִיתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת הַמַּרְאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַּרְאָה אֲבָל חֲרָדָה גְּדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֶחָבֵא״. ״וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַּרְאָה״ – וּמַאן נִינְהוּ אֲנָשִׁים? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵּימָא רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: זֶה חַגַּי, זְכַרְיָה, וּמַלְאָכִי.

בְּשִׂבְחוֹ שֶׁל דָּוִד בְּדֵי שֶׁיְּקַנֵּא בּוֹ שָׁאוּל וְיַהֲרְגֵהוּ: לְשָׁאוּל וְלִבֵּן בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה לְהִתְעוֹפֵף בַּתַּלְמוּד: פָּנִים בַּהֲלָכָה שֶׁמַּבִּיא רְאָיָה לְדִבְרָיו: דְּבִדְיָדֵיהּ נַמֵּי לָא הָוֶה דְּשָׁאוּל נַמֵּי לָא הָוֶה בְּהַלָכָה כְּמוֹתוֹ דְּדַאֲמְרִינַן בְּעֵירוּבִין (דף נג.) דָּוִד דְּגַלֵּי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּהּ יֵרָאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ שֶׁאוּל דְּלָא גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּהּ בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ: נֶעְצָר לִפְנֵי ה' לִלְמֹד תּוֹרָה הַרְבֵּה: אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל אַלְמָא הֲהוּא מִיַּחַד שֶׁבַּנְּעָרִים דְּהַיְינוּ דּוֹאֵג דְּחָזֵינַן הָכָא דְּקָרֵי אַבִּיר הָרוֹעִים: וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' אֵיזֶה רוּחַ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' חֲרֵי שִׁשָּׁה: ה״ג וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' א״ר אֶלְכְּסַנְדְּרִיָא שֶׁהִטְעִינוֹ בְּמִצְוֹת וְיִסּוּרִין כְּרֵחַיִם וְהַיְינוּ וַהֲרִיחוֹ לְשׁוֹן רֵחַיִם וְלֹא גָּרְסִינַן וּכְתִיב וַהֲרִיחוֹ: רָבָא אָמַר מַאי וַהֲרִיחוֹ דְּמוֹרַח וְדָאֵין שֶׁמְּרִיחַ בְּאָדָם וְשׁוֹפֵט וְיוֹדֵעַ מִי הַחַיָּב שֶׁנֶּאֱמַר לֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ וַאֲפִילּוּ הָכִי וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים כְּגוֹן עַל יְדֵי הֲרָחָה: בַּר כּוֹזְבָא (עם) מִמַּלְכֵי הוֹרְדּוֹס הָיָה: אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה מַשְׂכִּילִים בְּכָל חָכְמָה יוֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם הָרֵי ו': אֲפִי' רִבְדָּא דִכּוּסִילְתָּא לֹא הָיְתָה בְּגוּפָם שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִין לְהַקָּזָה. רִבְדָּא פוּנִיוֹר"א בְּלַעַז כּוּסִילְתָּא שֵׁם כְּלִי הַמְּקִיז פלנמא"ל: מִן הַשִּׂיחָה שֶׁלֹּא הָיוּ מְסַפְּרִין בְּדְבָרִים בְּטֵלִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּוְּנוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כֻּלָּם מִבְּנֵי יְהוּדָה כְּדְחַשֵּׁב לְעֵיל שִׁשָּׁה בָּנִים הָעֲתִידִים לָצֵאת מֵרוּת וְחַשִּׁיב בַּהֲדַיְיהוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה: דָּנִיֵּאל לְחוּד קָאֵי אֲבָנֵי יְהוּדָה אֲבָל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לָא וְלֵית לֵיהּ הַךְ דְּרָשָׁה דִּלְעֵיל שֵׁשׁ שְׁעוֹרִים: מִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּעֶיךָ בְּחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כְּתִיב: סָרִיסִים מַמָּשׁ שֶׁסָּרְסוֹ לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁכֵּן דַּרְכָּן שֶׁל מְלָכִים לִסְרֹס אֶת הָאָדָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה וְיִהֵא פָּנוּי לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְלֵית לֵיהּ הָא דַּחֲכָמִים דְּאָמְרִי לְעֵיל שָׁעָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת: ר' חֲנַנְיָה אוֹמֵר לֹא סָרְסָם אֶלָּא לְהַכְּי קָרוּ לֵיהּ סָרִיסִים שֶׁנִּסְתְּרָסָה ע"ז בִּימֵיהֶם שֶׁבִּימֵיהֶם נוֹדַע לְכָל שֶׁאֵין מַמָּשׁ בע"ז וּפוּרְעָנוּת שֶׁהָיְתָה נְבִיא מִתְנַבֵּא לְחִזְקִיָּהוּ שֶׁיִּהְיוּ גּוֹלִים מֵאַרְצָם וְיוֹלִיכֵם בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי דְּאָמַר חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִשְּׁאָר שְׁבָטִים הֵיוּ מוֹקֵם הָאי קְרָא בְּדָנִיֵּאל לְחוּד: מַאי חֲבָל לֹא אִיתַי בְּהוֹן וְהָלֹא הֵיא זוֹ שֶׁנִּסְתְּרְסוּ וּמַהַאי קְרָא דִּלְעֵיל יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם לֹא מַצֵּי פָּרֵיךְ דְּאִיכָּא לְמֵימַר בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ לִנְבוּכַדְנֶצַּר תְּמִימִים הֲווּ וְסָרְסָן: חֶבֶל דִּי נוּרָא לָא אִיתַי בְּהוֹן אֲבָל חַבָּלַת הַגּוּף מִיהָא אִיכָּא וּפָרֵיךְ לַחֲבָלָא דְּנוּרָא לָא אִצְטְרִיךְ דְּהָא כְּתִיב קְרָא וְרֵיחַ נוּר לֹא עָדַת בְּהוֹן: וְלָא רֵיחָא עָשָׁן הָאֵשׁ: הָא וְהָא הֲיוּ סָרִיסִים מַמָּשׁ וְשֶׁנִּסְתְּרָסָה ע"ז בִּימֵיהֶם: טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת מִכְּלָל דְּבָנִים לָא הֲווּ לְהוּ דְּסָרִיסִים הֲיוּ: מַאי טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת הָכָא לָא מַצֵּי לְתַרוּצֵי הָא וְהָא הֲווּ דא"כ בְּמַאי פְּלִיגִי: בָּנִים שֶׁהָיוּ לָהֶן כְּבָר וּמֵתוּ דְּלָא חֲיוּ בָּנַיהֶם וּמֵיהוּ לֹא הֲיוּ סָרִיסִים: אֶתֵּן לוֹ לָהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לוֹ לְאֶחָד מֵהֶם וְהַיְינוּ סֵפֶר דָּנִיֵּאל שֶׁנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ וְהַשְׁתָּא קָא פָּרֵיךְ פִּרְכָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ אַגַּב דְּאַתַּי בְּיָדוֹ סֵפֶר דָּנִיֵּאל: מִכְּדֵי וְכוּ' רֹב דִּבְרִים שֶׁבְּסֵפֶר עָזְרָא וּנְחֶמְיָה אֲמָרָם: דָּוִד נָמֵי מֵימַר אָמַר הָכִי כְּלוֹמַר מַאי מַחֲזִיק טוֹבָה אֵיכָּא: רַב יוֹסֵף אָמַר לְאוּ אַהָכִי אֲעָנֵשׁ דְּהָא דָּוִד נָמֵי אָמַר כִּי הַאי גַּוְונָא אֶלָּא לְכָךְ נֶעֱנַשׁ שֶׁסִּפֵּר בְּגִנּוּתָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים: מַאי נִינְהוּ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ חַגַּי זְכַרְיָה מַלְאָכִי וְכֵיוָן שֶׁהֵם לֹא רָאוּ וְהוּא רָאָה אַלְמָא גְּדוֹל מֵהֶם הָוֶה וּמִדְּאִשְׁתְּכַח דְּדָנִיֵּאל הָוֶה חָשִׁיב טְפֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי דְּהָווּ נְבִיאֵי שְׁמַע מִנָּה דְּגָדוֹל הָוֶה מִנְּחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה דְּלָא הָוֶה נְבִיא וְאַפִּי' הָכִי סֵפֶר עָלָיו דְּלָא אַפְּקֵיהּ מִכְּלָל גְּנוּת הָרִאשׁוֹנִים דְּדָנִיֵּאל הָיָה מִבְּאֵי הַגּוֹלָה עִם הַחֲרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וּנְחֶמְיָה הָוֶה מֵעוֹלֵי הַגּוֹלָה זְמַן מְרֻבֶּה לְאַחַר מִכֵּן:

מסורת הש״ס

א במדבר רבה; אוצר מדרשים יעקב אבינו ברכת יעקב אבינו לבניו ו; אוצר מדרשים חופת אליהו שבע חופות או חופת אליהו יח; רות רבה

ב במדבר רבה

ג אוצר מדרשים מטטרון - חנוך סדר דורות ג

ד במדבר רבה

ה אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים; לקמן קד.; פרקי דרבי אליעזר

תורה אור השלם

וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֶן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַה' עִמּוֹ [שמואל א טז, יח]

וְשָׁאוּל לָכֶד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל־אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי־עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּגְדֵי [שמואל א יד, מז]

וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה וּגְדֵי [שמואל א כא, ח]

וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְדֵי [ישעיהו יא, ב]

וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ [ישעיהו יא, ג]

וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אֶרֶץ וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּגְדֵי [ישעיהו יא, ד]

יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל־מאום וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל־חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים [דניאל א, ד]

וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה [דניאל א, ו]

וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים וגו' [ישעיהו לט, ז]

עָנָה וְאָמַר הָא־אֲנָה חָזֵה גָּבְרִין אַרְבְּעָה שְׁרַיִן מְהַלְכִין בְּגוֹא־נוּרָא וגו' [דניאל ג, כה]

וּמִתְכַּוְּשִׁין אִתְשַׁדְּרָפְנָיָא סְגַנָיָא וּפַחַוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא חָזַיִן לְגַבְרַיָא אִלֵּךְ וגו' [דניאל ג, כז]

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתָי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר וגו' [ישעיהו נו, ד]

וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת וגו' [ישעיהו נו, ה]

זָכְרֵנִי יְהוָה בְּרָצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ [תהילים קו, ד]

זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עַל־הָעָם הַזֶּה [נחמיה ה, יט]

וּלְקַרְבָּן הָעֵצִים בְּעִתִּים מְזֻמָּנוֹת וְלַבִּכּוּרִים זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה [נחמיה יג, לא]

וְהַפָּחוֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל־הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וְיַיִן וגו' [נחמיה ה, טו]

וָאֵרֶא אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת־הַמַּרְאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי וגו' [דניאל י, ז]

מסורת הש"ס

א שבת נה.; לקמן קיא:; מגילה טז:

ב תנא דבי אליהו רבה; ספרי במדבר; פסיקתא רבתי; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ג מגילה יב.

ד ספרא שמיני מכילתא דמילואים ב מא; שבת קיג:; פסחים עה.; לעיל נב.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה גיורא וכו' לאו עשירי הוה. ובבחיי פרשת יתרו דעשרה דורות ממצרים בן חם עד יתרו:

תורה אור השלם

[ישעיהו ט, ו]
[יחזקאל לח]
[ישעיהו כד, טז]
[ישעיהו כא, יא]
[שמות יח, י]
[שמות יח, ט]
[ישעיהו י, טז]
[ישעיהו ט, ה]
[ישעיהו כ, א]
[עזרא ד, י]
[מלכים ב טו, כט]
[מלכים ב יז, ג]
[מלכים ב טו, יט]
[דברי הימים ב כח, כ]
[מלכים ב יח, לב]

אֵינָהוּ עֲדֵיפֵי מִנַּהּ וְכוּ' אֵיידֵי דִּגְרֵרָא בְּעַלְמָא קָתָנֵי הָכָא וּמִלְּתָא בְּאַפֵּי נַפְשַׁהּ הִיא וּבְרוֹב סְפָרִים אֵינָהּ כְּתוּבָה: מ"ט אִבְּעוּתֵי דְּכְתִיב אֲבָל חֲרָדָה גְּדוֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם: לְנַשֵּׁחַ לְדִלֹּג:

בְּמָקוֹם הַטְּנוֹפֶת דְּלָא מָצֵי קָרֵי: לֵימָא הָכֵי לְחַשׁ כְּלוֹמַר לֵךְ אֲצֶל הָעִזִּים וְהַנִּיחֵנִי: מ"ם שְׁבָּתֵבַת לְמַרְבֶּה הַמִּשְׁרָה סָתוּם לְכָךְ נִסְתַּם לוֹמַר נִסְתְּמוּ הַדְּבָרִים שֶׁעָלוּ בְּמַחְשָׁבָה וְלֹא נַעֲשָׂה ל"א שֶׁבִּקֵּשׁ הקב"ה לְסָתֹם צְרוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתוֹ מְשִׁיחַ וּמוֹרֵי רַבִּי פֵּרֵשׁ לְפִי שֶׁנִּסְתַּם פִּיו שֶׁל חִזְקִיָּה וְלֹא אָמַר שִׁירָה: כָּל הַנְּסִים הָלְלוּ שֶׁנַּצַּל מִסַּנְחֵרִיב וְנִתְרַפֵּא מַחֲלָיוֹ: שֹׁר הָעוֹלָם מַלְאָךְ שֶׁכָּל הָעוֹלָם מְסוּר בְּיָדוֹ: רָזִי לִי רָזִי לִי נִסְתָּרוֹת שֶׁלִּי הֵן וַאֲנִי יוֹדֵעַ עַל מֶה מְעַכֵּב: אָמַר נָבִיא אוֹי לִי עַד מָתַי יָבֹא מְשִׁיחַ: עַד דְּאִתַּי בְּזוּזֵי וּבְזוּזֵי דְּבָזוּזֵי עַד שֶׁנִּתְבַּזּוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָה פְּעָמִים: שֹׁר הָרוּחוֹת שֶׁהַנְּשָׁמוֹת נִפְקָדוֹת אֶצְלוֹ וְהֵינוּ מָשָׁא דוּמָה כְּךָ אָמַר דּוּמָה אֵלַי קוֹרִין הָרוּחוֹת עַל עִסְקֵי שֵׂעִיר עֶשָׂו וְאוֹמֵר לִי שׁוֹמֵר מָה מִלֵּילָה הקב"ה שֶׁהוּא שׁוֹמֵר מָה אוֹמֵר מִן הַגְּלוּת שֶׁהוּא כַּלֵּילָה: שׁוֹמֵר מָה מִלֵּיל מָה דִּבֵּר מָתַי קֵץ הַגְּאֻלָּה מִלֵּיל וָה: אָתָא בֹּקֶר בְּתְמִיהָה וְאֵית סְפָרִים דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ וְנָכוֹן אָמַר לָהֶם הַשַּׁר כְּךָ אָמַר שׁוֹמֵר הקב"ה אָתָא בֹּקֶר גְּאֻלָּה תָּבֹא וְגַם לַיְלָה אֲבָל מִתְּחִלָּה תִּהְיֶה גָּלוּת הָרִבָּה ל"א שֶׁיִּגָּאֲלוּ וְיִבָּנֶה מִקְדָּשׁ שֵׁנִי וְיִחָרְבוּ וְיִגְלוּ גָּלוּת זֶה ל"א וְגַם לַיְלָה לָרְשָׁעִים וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ מוֹכִיחַ אֵית אֲגַר לְצַדִּיקָיָא וְאֵית פּוּרְעָנוּת לְרַשִּׁיעַיָא: אִם תִּבְעָיוּן אִם תְּבַקְּשׁוּ לְהִגָּאֵל: בְּעָיוּ בַּקְּשׁוּ רַחֲמִים: שׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה וְאֶתְיוּ לְגָאוּלָה: גְּנַאי הוּא דָּבָר מְגֻנֶּה עֲשׂוֹ: חָרֵב חַדָּה שְׂמֹל אֶת עַצְמוֹ וְנִתְגַּיֵּר: חִדּוּדִין חִדּוּדִין קְמַטִּין קְמַטִּין שֶׁהָיָה מֵצַר מְאֹד עַל מִפְלַת מִצְרַיִם: גִּיּוֹרָא עַד עַשָּׂרָה דָּרֵי הָכִי הוּא מְשָׁל בְּנֵי אָדָם וּמֵיהוּ יִתְרוֹ לְאוֹ עֲשִׂירִי הָוֶה: פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם: שֶׁחִזֵּק יִשְׂרָאֵל הָעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה כְּדִלְקָמַן: תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר שֵׁם אֶחָד הוּא דִּכְתִיב בִּימֵי פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ בָּא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר: אַסְנַפַּר חַד רַבָּא חַד וְיַקִּירָא חַד: כְּלַפֵּי מַעְלָה כְּדִלְקָמַן שֶׁחֵרֵף ע"י מַלְאָךְ: אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצָכֶם וְלֹא אָמַר מוּטָב מֵאַרְצָכֶם: קָא מְשַׁקְּרַת שֶׁהֲרֵי אֵין אֶרֶץ מַעֲלָה הֵימֶנָּה וְלָכֵן לֹא אָמַר מוּטָב מֵאַרְצָכֶם: לְהֵיכָא אַגְלְינְהוּ סַנְחֵרִיב לַעֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים דִּכְתִיב (מְלָכִים ב י"ח:י"א) וַיַּנְחֵם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדַי הֵי נִינְוֵהוּ אוֹתָן מְקוֹמוֹת: אֲבָל יִשְׂרָאֵל כִּי אַגְלְינְהוּ סַנְחֵרִיב סְפָרוֹ בְּגִנּוּתָהּ שֶׁל א"י דְּכִי מָטוּ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁשָּׁמוֹ שׁוֹשׁ אָמְרוּ שָׁוְיָא לְאַרְעִין זֹאת הָאָרֶץ שָׁוְיָא לְאַרְצָנוּ וּכְשֶׁבָּאוּ לְמָקוֹם שֶׁשָּׁמוֹ עַלְמִין אָמְרוּ כִּי עַלְמִין זֶה הַמָּקוֹם שָׁוֶה לִירוּשָׁלַיִם שֶׁנִּקְרֵאת בֵּית עוֹלְמִים: כְּשֶׁבָּאוּ לְמָקוֹם שֶׁשָּׁמוֹ שׁוֹשׁ תְּרֵי אָמְרוּ עַל חַד תְּרֵין כְּלוֹמַר זֶה יָפֶה פִּי שְׁנַיִם כְּמְקוֹמֵנוּ וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרְאוּ כָּל אוֹתָן מְקוֹמוֹת כָּךְ: ה"ג תַּחַת כְּבוֹדוֹ וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ דִּכְבוֹדוֹ מַשְׁמַע מַשְׁמַע בְּשָׂרוֹ וְגוּפוֹ תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַשְׁמַע תַּחַת הַגּוּף וְהַבָּשָׂר כְּלוֹמַר נְשָׁמָה שֶׁבְּתוֹךְ הַגּוּף וְהַשְׁתָּא אַמַּר תַּחַת כְּבוֹדוֹ וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ נְשָׁמָה שֶׁבְּתוֹךְ הַגּוּף אֶלָּא הַאי כְּבוֹדוֹ הֵינוּ בְּגָדָיו דְּתַחַת בְּגָדֵיהֶם נִשְׂרְפוּ וְכִי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ' דְּכָל הַגּוּף נִשְׂרָף תַּחַת הַבְּגָדִים וְלֹא גַּרְסִי' תַּחַת כְּבוֹדוֹ וְלֹא תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ דְּמַשְׁמַע דְּמִקְרָא נָפְקָא לָזֶה דְּהַאי תַּחַת כְּבוֹדוֹ לֹא תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ וּמַהֵיכָא תִּפּוֹק לֵהּ הַאי אֲבָל הַשְׁתָּא דְּדָרַשְׁא בְּעַלְמָא דְּרִישׁ לֵיהּ: תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ תַּחַת גּוּפוֹ מַמָּשׁ שֶׁהַגּוּף קַיָּם וּנְשָׁמָה נִשְׂרָפָת: בְּעַצְמוֹ הוּא עַצְמוֹ וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ לֹא הָיָה בְּזוּי כָּל כָּךְ וּלְכָךְ הקב"ה כְּמוֹ כֵן נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ וְלֹא נִתְבַּיֵּשׁ כָּל כָּךְ דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּשׁ מִן הַגָּדוֹל לְמִתְבַּיֵּשׁ מִן הַקָּטָן:

אֵינָהוּ עֲדֵיפֵי מִינַּיהּ, וְאֵיהוּ עֲדִיף מִנַּיְיהוּ. אֵינָהוּ עֲדֵיפֵי מִינַּיהּ – דְּאִינָהוּ נְבִיאַי, וְאֵיהוּ לָאו נְבִיאָ. וְאֵיהוּ עֲדִיף מִנַּיְיהוּ – דְּאֵיהוּ חָזָא, וְאִינָהוּ לָא חָזוֹ. וְכִי מֵאַחַר דְּלָא חָזוֹ, מַאי טַעְמָא אִיבָּעוּת? אַף עַל גַּב דְּאִינָהוּ לָא חָזוֹ מִידֵּי, מַזָּלַיְיהוּ חָזֵי. אָמַר רָבִינָא: שָׁמַע מִינַּהּ הַאי מַאן דְּמִבָּעֵית, אַף עַל גַּב דְּאֵיהוּ לָא חָזֵי, מַזָּלֵיהּ חָזֵי. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? לִינָּשׁוֹף מִדּוּכְתֵּיהּ אַרְבָּעָה גַּרְמִידֵי. אִי נָמֵי, לִיקְרֵי קְרִיַּת שְׁמַע. וְאִי קַאֵי בְּמָקוֹם הַטְּנוֹפֶת, לֵימָא הָכֵי: ״עִינָא דְּבֵי טַבָּחָא שַׂמִּינָא מִינַּאי״. ״לְמַרְבֶּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ וְגוֹ׳״. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּצִיפּוֹרִי, מִפְּנֵי מָה כָּל מֵם שֶׁבְּאֶמְצַע תֵּיבָה פְּתוּחָה, וְזֶה סָתוּם? בְּיֵקֶשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת חִזְקִיָּהוּ מָשִׁיחַ, וְסַנְחֵרִיב גּוֹג וּמָגוֹג. (א)אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמָה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר כַּמָּה שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לְפָנֶיךָ – לֹא עָשִׂיתָ מָשִׁיחַ, חִזְקִיָּה שֶׁעָשִׂיתָ לוֹ כָּל הַנִּסִּים הַלָּלוּ וְלֹא אָמַר שִׁירָה לְפָנֶיךָ – תַּעֲשֶׂה מָשִׁיחַ? לְכָךְ נִסְתַּתֵּם. מִיָּד פָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי אוֹמֶרֶת לְפָנֶיךָ שִׁירָה תַּחַת צַדִּיק זֶה, וַעֲשֵׂהוּ מָשִׁיחַ. פָּתְחָה וְאָמְרָה שִׁירָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וְגוֹ׳״. אָמַר שַׁר הָעוֹלָם לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צְבִיוֹנוֹ עֲשֵׂה לַצַּדִּיק זֶה! יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: רָזִי לִי, רָזִי לִי. אָמַר נָבִיא: אוֹי לִי, אוֹי לִי, עַד מָתַי? יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: ״בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ״. וְאָמַר רָבָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִצְחָק: עַד דְּאָתוּ בָּזוֹזֵי וּבָזוֹזֵי דְּבָזוֹזֵי. (ב)״מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה מִּלֵּילָה שֹׁמֵר מַה מִּלֵּיל וְגוֹ׳״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ מַלְאָךְ הַמְמוּנֶּה עַל הָרוּחוֹת דּוּמָה שְׁמוֹ. נִתְקַבְּצוּ כָּל הָרוּחוֹת אֵצֶל דּוּמָה, אָמְרוּ לוֹ: ״שׁוֹמֵר, מַה מִּלֵּילָה? שׁוֹמֵר, מַה מִּלֵּיל?״ ״אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בָּעָיוּ שָׁבוּ אֶתְיוּ״. תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי פַּפְּיָיס: גְּנַאי הוּא לְחִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ שֶׁלֹּא אָמְרוּ שִׁירָה, עַד שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וְגוֹ׳״. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: ״וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה׳ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם״. תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי פַּפְּיָיס: גְּנַאי הוּא לְמֹשֶׁה וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא שֶׁלֹּא אָמְרוּ ״בָּרוּךְ״ עַד שֶׁבָּא יִתְרוֹ וְאָמַר ״בָּרוּךְ ה׳״. ״וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ״ – רַב וּשְׁמוּאֵל. רַב אָמַר: שֶׁהֶעֱבִיר חֶרֶב חַדָּה עַל בְּשָׂרוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: שֶׁנַּעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים כָּל בְּשָׂרוֹ. אָמַר רַב: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, גִּיּוֹרָא עַד עַשָּׂרָה דָּרֵי לָא תִּבְזֵה אַרְמַאי קַמַּיהּ. ״לְכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן ה׳ צְבָאוֹת בִּמְשְׁמַנָּיו רָזוֹן״. מַאי ״בִּמְשְׁמַנָּיו רָזוֹן״? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא חִזְקִיָּהוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת, וְיִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת. חִזְקִיָּה, דִּכְתִיב: ״כִּי יֶלֶד יֻלַּד לָנוּ בֵּן נִתַּן לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם״. וְהֵאֵיכָא ״חִזְקִיָּה״? שָׁחְזָקוֹ יְהֹ. דָּבָר אַחֵר: ״חִזְקִיָּה״ – שֶׁחִיזֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. סַנְחֵרִיב, דִּכְתִיב בֵּיהּ: תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר, פִּלְנְאֶסֶר, שַׁלְמַנְאֶסֶר, פּוֹל, סַרְגּוֹן, אֲסַנַּפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא. וְהֵאֵיכָא ״סַנְחֵרִיב״? שֶׁסִּיחְתּוֹ רִיב. דָּבָר אַחֵר: שֶׁסָּח וְנִיחֵר דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה אוֹתוֹ רָשָׁע לְקִרּוֹתוֹ ״אֲסַנַּפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא״? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִיפֵּר בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַד בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם״. (ג)רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר מָלֵךְ פִּקֵּחַ הָיָה, וְחַד אָמַר מָלֵךְ טִיפֵּשׁ הָיָה. לְמַאן דְּאָמַר מָלֵךְ פִּקֵּחַ הָיָה – אִי אִמֵּינָא לְהוּ ״עֲדִיפָא מֵאַרְעַיְיכוּ״, אָמְרוּ ״קָא מְשַׁקְּרַתְּ״. וּמַאן דְּאָמַר מָלֵךְ טִיפֵּשׁ הָיָה – אִם כֵּן, מַאי רַבּוּתֵיהּ? לְהֵיכָא אַגְּלִי לְהוּ? מַר זוּטְרָא אָמַר: לְאַפְרִיקִי, וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: לְהָרֵי סָלוּג. אֲבָל יִשְׂרָאֵל סִפְּרוּ בְּגִנּוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּי מָטוּ שׁוֹשׁ, אָמְרִי: שָׁוְיָא כִּי אַרְעִין. כִּי מָטוּ עַלְמִין, אָמְרוּ: כְּעָלְמִין. כִּי מָטוּ שׁוֹשׁ תְּרֵי, אָמְרִי: עַל חַד תְּרֵין. (ד)״וְתַחַת כְּבֹדוֹ [יֵקַד] יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תַּחַת כְּבוֹדוֹ, וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ. כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לֵיהּ לְמַאנֵיהּ ״מְכַבְּדוֹתַי״. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: תַּחַת כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ, כִּשְׁרֵיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן. מָה לְהַלָּן שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים, אַף כָּאן שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים. תָּנָא מְשָׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: פָּרָעוֹ שֶׁחֵירֵף בְּעַצְמוֹ, נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ. סַנְחֵרִיב שֶׁחֵירֵף

עַל

עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ דְּהַיְנוּ בָּזוּי יוֹתֵר אַף הקב"ה נִפְרָע ע"י שֶׁלִּיחַ וְנִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר: כְּתִיב מְרוֹם קְצוֹ בִּישַׁעְיָה: וּכְתִיב מְלוֹן קְצוֹ בְּמִלְכִים. מְרוֹם קְצוֹ מִשְׁמַע דִּירָה שֶׁל מַטָּה כְּדִכְתִיב (יִרְמְיָהוּ י"ז:י"ב) מְרוֹם מֵרֹאשׁוֹן מָקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ מְלוֹן קְצוֹ מִשְׁמַע דִּירָה שֶׁל מַעְלָה בֵּית מְלוֹנוֹ: ה' אָמַר אֵלַי עֲלֵה אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ' מַאי הִיא הֵיכִי אָמַר לוֹ הקב"ה לְהַשְׁחִית: יָעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה וְגוֹ' וּמְשׁוֹשׁ

(א)עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ, נִפְרָע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ. פַּרְעֹה, דִּכְתִיב בֵּיהּ: ״מִי ה׳ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ״, נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, דִּכְתִיב: ״וַיְנַעֵר ה׳ אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם״, וּכְתִיב: ״דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ וְגוֹ׳״. סַנְחֵרִיב, דִּכְתִיב: ״בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ ה׳״, נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ, דִּכְתִיב: ״וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וְגוֹ׳״. (ב)רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמֵי: כְּתִיב ״מְרוֹם קְצוֹ״, וּכְתִיב ״מְלוֹן קְצוֹ״. אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע: בַּתְּחִלָּה אַחְרִיב דִּירָה שֶׁל מַטָּה, וְאַחַר כָּךְ אַחְרִיב דִּירָה שֶׁל מַעְלָה. (ג)אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי דִּכְתִיב ״עַתָּה הֲמַבַּלְעֲדַי ה׳ עָלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִיתוֹ ה׳ אֲמַר אֵלַי עֲלֵה עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ״. מַאי הִיא? דִּשְׁמַע לְנָבִיא דְּקָאָמַר: ״יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהוֹלְכִים לְאַט וּמָשׂוֹשׂ אֶת רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ״. אָמַר רַב יוֹסֵף: אִלְמָלֵא תַּרְגּוּמָא דְּהַאי קְרָא, לָא הֲוָה יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר. ״חָלַף דְּקָץ עַמָּא הַדֵּין בְּמַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד, דְּמַדַּבַּר לְהוֹן בְּנָיֵיחַ, כְּמֵי שְׁילוֹחָא דְּנָגְדִין בְּנָיֵיחַ, וְאִיתְרְעִיאוּ בְּרְצִין וּבַר רְמַלְיָה״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב ״מְאַרַת ה׳ בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ״? ״מְאַרַת ה׳ בְּבֵית רָשָׁע״ – זֶה פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזָלוֹת בְּקִינּוּחַ סְעוּדָה. ״וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ״ – זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיָה אוֹכֵל לְיִטְרָא יָרָק בְּסָעוּדָה. (ד)״וְלָכֵן הִנֵּה ה׳ מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר״, וּכְתִיב: ״וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד צַוָּאר יִגְיַע״. אֶלָּא מַאי טַעְמָא אִיעֲנִישׁ? נְבִיא אַעֲשָׂרֵת הַשְׁבָטִים אִיתְנַבִּי, אִיהוּ יָהֵיב דַּעְתֵּיהּ עַל כּוּלָּהּ יְרוּשְׁלֵם. בָּא נָבִיא וְאָמַר לוֹ: ״כִּי לֹא מוּעָף לְאֲשֶׁר מוּצַק לוֹ״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר בָּרֶכְיָה: אֵין נִמְסָר עִם עֶיֶיךָ בַּתּוֹרָה בְּיַד מִי הַמַּצִּיל לוֹ. מַאי ״כְּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקֵל אַרְצָה זְבוּלֻן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם״? ״כְּרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵקֵלּוּ מַעֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה, אֲבָל אַחֲרוֹנִים שֶׁהִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה הִכְבִּידוּ דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם. וּרְאוּיִין הַלְּלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס כִּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיָּם וּכְדוֹרֵי הַיַּרְדֵּן: אִם חוֹזֵר בּוֹ סַנְחֵרִיב מוּטָב וְאִם לָאו אֶעֱשֶׂה אוֹתוֹ גְּלִיל הַגּוֹיִם שֶׁמִּגָּלְגֵּל בְּחֶרְפָּה בְּכָל הַגּוֹיִם ל"א גְּלִיל לְשׁוֹן גְּלָלִים. מ"ר: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה הַשְׁתָּא מַשְׁמַע שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בַּתּוֹרָה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיִּחַן עַל הֶעָרִים וַיֹּאמֶר לְבָקְעָם אֲלֵיהֶם. הָאי רֵישָׁנָא לְהַאי פִּרְדַּשְׁנָא וְכִי מְבִיאִין דּוֹרוֹן כָּזֶה לְאָדוֹן כָּזֶה וְכִי מִפְּנֵי שֶׁהָאֱמֶת בְּחִזְקִיָּהוּ בָּא סַנְחֵרִיב: רַבִּינָא אָמַר מַאי אֶחָד הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת אֶחָד שֶׁקֶפֶץ הקב"ה וְנִשְׁבַּע לְהַבִיא סַנְחֵרִיב וְהֵינוּ אֱמֶת שֶׁחוֹתְמוֹ וְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת: וְעָשָׂה אֲבוֹס שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם פְּגָרִים וְיֹאכְלוּ סוּסֵיהֶם וּבְהֶמְתָּם בְּתוֹךְ עַצְמוֹת הַפְּגָרִים בְּעֵין אֲבוֹס: מִגְּבַת וְעַד אַטְיִפְרַס מְקוֹמוֹת שֶׁבְּסוֹף הַתְּחוּמִים: אע"פ שֶׁאֵלֶּף גָּפָן בְּאֶלֶף כֶּסֶף שֶׁהֵן יְקָרִים שֶׁאֵין לָהֶם רֹב כְּרָמִים אֲפִלּוּ הָכִי לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה שָׁמֵנִיחִין אוֹתָן לְאַבּוּד וּמְבִיְרִים אוֹתָן וְהֵיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה: לְשָׁלַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ אוֹ לְחַלֵּק בְּיַחַד אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁנִּשְׁאַר מֵחַיִל סַנְחֵרִיב ל"א לְחַלֵּק לָאֲחֵרִים מַה שֶּׁאֵנוּ שׁוֹלְלִים אֲבָל אֲנוּ אֲסוּרִים בְּאוֹתוֹ שָׁלָל שֶׁמָּמוֹן שֶׁבְּזוּ מַעֲשֵׂרֹת הַשָּׁבָטִים מְעֹרָב בּוֹ דְּאִיכָּא מִשּׁוּם גָּזֵל: כְּמַשָּׁק גְּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ הַשְׁקָאָה שֶׁל צְנוֹרוֹת שֶׁמְּזַלְּפִין בָּהֶם מַיִם נוֹבְעִין הִשְׁקוּ בְּאוֹתוֹ מָמוֹן וְטִהֲרוּתוּ דְּמָה צְנוֹרוֹת הַלָּלוּ מַעֲלִין אֶת הָאָדָם מִשָּׁמְאָה לְטָהֳרָה ע"י טְבִילָה אַף מָמוֹנָם וְכוּ' מְשַׁק שו"ן בְּלַע"ז: בָּא עַל עִיתִּ וְגוֹ' וּמְתַרְגְּמִינַן וּמִנֵּי רַבָּנַי מַשְׁרְיִיתָא: עָבְרוּ מַעְבָּרָה גָּבַע מִלּוֹן לָנוּ וְגוֹ' ״שִׁבֵּי הַגְּבִים הֵעִיזוּ וְלֹא קָא חָשִׁיב עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד דְּהַהוּא לְאוֹ מִפֶּשַׁע הוּא אֶלָּא כְּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּיֵּר מַעֲוֹנָהּ שֶׁל נֹב: הֲנֵי טוּבָא הֲוֵי דִּי"ב הוּא דְּאִיכָּא: נְבִיא הוּא קָרָא דְּצַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה דְּחַשְׁבָּנָא בַּהּ תְּלָתָא בַּת גַּלִּים לַיְשָׁה עֲנָתוֹת הֲנָהוּ לָאו מִן חַשְׁבָּנָא נִינְהוּ דְּנָבִיא הוּא דְּקָאָמַר לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל וְכוּ': מֵהָאי לָא תִּסְתְּפֵי שֶׁתִּנָּצֵל מִיָּדוֹ הֵינוּ דִּכְתִיב צַהֲלִי קוֹלֵךְ אֶלָּא אִסְתְּפִי מִנְּבוּכַדְנֶצַּר שֶׁנִּמְשַׁל לְלַיִשׁ דִּכְתִיב בֵּהּ עֲלֵה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וְהֵינוּ דְּקָאָמַר הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה:

(ה)״עֲנִיָּה

מסורת הש״ס

א בבא מציעא פו:

ב אוצר מדרשים מדרשי חסר ויתר

ג פסיקתא רבתי; פסיקתא דרב כהנא

ד במדבר רבה; פסיקתא רבתי

ה מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ו שיר השירים רבה

ז אסתר רבה פתיחתא יא

גליון הש״ס

גמ' בבית רשע זה פקח בן רמליהו. וכן גיטין דף נה ע"ב. אשרי אדם מפחד זה:

תורה אור השלם

[שמות ה, ב]

[שמות יד, כז]

[חבקוק ג, טו]

[מלכים ב יט, כג]

[מלכים ב יט, לה]

[ישעיהו לז, לו]

[ישעיהו לז, כד]

[ישעיהו ח, ו]

[מלכים ב יח, כה]

[ישעיהו לו, י]

[משלי ג, לג]

[ישעיהו ח, ז]

[ישעיהו ח, ח]

[ישעיהו ח, כג]

[דברי הימים ב לב, א]

[ישעיהו יד, כד]

[ישעיהו י, כז]

[ישעיהו ז, כא]

[ישעיהו ז, כג]

[ישעיהו לג, ד]

[ישעיהו י, כח]

[ישעיהו י, ל]

[ישעיהו י, לב]

[ירמיהו ד, ז]

מסורת הש"ס

א מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ב אוצר מדרשים מדרש גילת הפלשתי הקדמה א
ג שבת מט.; תוספתא סנהדרין; במדבר רבה; משנה סנהדרין; לעיל כב.
ד אוצר מדרשים מדרש אל יתהלל; בראשית רבה

גליון הש"ס

גמ' אמר כנ"י ליונה אימתלי. עיין נ"י סוף פרק ד' מיתות:

תורה אור השלם

[ישעיהו י, ל]
[ירמיהו א, א]
[תהילים צא, יג]
[ישעיהו ל, ו]
[שופטים יד, ה]
[בראשית מט, ט]
[איוב כח, ח]
[ישעיהו י, לב]
[שמואל א כב]
[מלכים ב יט, לה]
[שמואל ב כא, טו]
[תהילים יח, לז]
[תהילים סח, יד]
[שמואל ב כא, יז]
[בראשית כד, מב]

עֲנִיָּה עֲנָתוֹת כְּמוֹ עֲנִיָּה כְּלוֹמַר נְבִיאוּת יִרְמְיָה הָעֲנָתוֹתִי הִיא שֶׁעֲתִידָה לָבֹא עַל נְבוּכַד נֶצֶר שֶׁתִּמְסֹר יְרוּשָׁלַיִם בְּיָדוֹ: הֲרֵי כְּפִיר וְכוּ' וּבְרָכָתָא אַחֲרִיתִי מְפֹרָשׁ לְמָה נִקְרְאוּ לוֹ כָּל הַשֵּׁמוֹת

הַלְלוּ: אִי הָכִי דְּכֻלֵּי קְרָא צַהֲלִי קוֹלֵךְ לֹא מַחְשְׁבְנָא הוּא א"כ לֵיכָּא אֶלָּא תֵּשַׁע מַשָּׂעוֹת דְּהָא עוֹד הַיּוֹם לָאו מַחְשְׁבְנָא [נְמִי הוּא] וּמִתָּרֵץ עָבְרוּ מַעְבָּרָה תָּרֵתֵי אִנּוּן עָבְרוּ חַד מַעְבָּרָה חַד וְאֵיכָא עֶשֶׂר מַשָּׂעוֹת: אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲוֹנָהּ שֶׁל נֵב [דְּמִפְּנֵי עֲוֹן] שֶׁהָיָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עַל שְׁנָהֲרְגוּ כָּהֲנֵי נֵב קִבֵּץ הקב"ה הָעֹנֶשׁ עַד אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ יוֹם בְּלָבַד נִשְׁתַּיֵּיר מִזְּמַן הָעֹנֶשׁ וְאֵלּוּ הָיָה נִלְחָם בִּירוּשָׁלַיִם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה כּוֹבְשָׁהּ וְהֵכִי מַשְׁמַע קְרָא עוֹד הַיּוֹם אוֹתוֹ יוֹם הֶעֱמִידוֹ לְסַנְחֵרִיב עַל יְרוּשָׁלַיִם בַּעֲוֹן נֵב: סְגָא בְּחַד יוֹמָא וְהֵינוּ י' מַשָּׂעוֹת שֶׁנִּסַּע אוֹתוֹ הַיּוֹם: שָׁדוּ לֵיהּ לְסַנְחֵרִיב: בְּסַתְרָקֵי תַּחְתָּיו טפי"ט בְּלַע"ז עַד שֶׁרָאָה יְרוּשָׁלַיִם כַּלָּה: עָלָה וְקָם וּמָנִיד בְּרֵישֵׁהּ עָלָיהּ עֲמַד וְהָיָה מֵנִיד בְּרֹאשׁוֹ: נִשְׁדֵּי בֵּהּ יְדָא הָאַדָּנָא נִלְחָם בָּהּ עַתָּה: תְּמָהִיתוּ תֵּמַהּ הוּא לְהַתְחִיל הַיּוֹם מִשּׁוּם חֲלָשָׁא דְּאוֹרְחָא ל"א תְּמָהִיתוּ נַתַּיְגְּעָתֶם וְדוֹמֶה לֵיהּ (בְּסַנְחֵרִיב) אֵיתְמָה לְמֵיתַב: גִּלְמוֹ הֲרֵג חֲיָכָה שֶׁל חוֹמָה לְשׁוֹן פָּרְסֵי אֶבֶן רְעוּעָה מִן הַחוֹמָה וְנִבְקָעָה: בָּת דִּינָא בְּטַל דִּינָא כֵּיוָן שֶׁלֹּן דִּינָא בָּטַל הָרִיב וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה בּוֹ בַּיּוֹם לֹא הָצִילַתּוּ מִמֶּחֱרַת: וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב אַיְּדֵי דְּאַיְרֵי לְעֵיל בְּאוֹתוֹ יוֹם שְׁנִשְׁתַּיֵּיר מְעַנָּה שֶׁל נֵב נְקֹט הָכָא וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב שָׁבָא עַל עִסְקֵי נֵב: הֲרָפָה הֵינוּ עֲרָפָה: מִשְׁקַל קָנוֹ מִתַּרְגְּמִינַן מִכְּלַל סוּפְנִיהּ: וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וְהוּא אֲסִיר אִיסְפְּנִיקֵי חַדְתָּא: נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי שֶׁסִּפֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל דָּוִד שְׁנִתְקַנֵּא בּוֹ שָׁאוּל וּלְפִי שֶׁקִּבֵּל אֶחִימֶלֶךְ אֶת דָּוִד בְּנוֹב אָמַר לֵיהּ שָׁאוּל סוֹב וּפְגַע בְּכָהֲנֵי ה' נִמְצָא שֶׁעַל יָדְךָ נֶהֶרְגוּ וְאַתָּה נִכְשַׁל וּבְחֵטְא זֶה נֶהֱרַג שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו בְּמִלְחֶמֶת פְּלִשְׁתִּים: שֶׁכַר בִּיזְאִי לְשׁוֹן פָּרְסֵי קַרְיַטָא ל"א כְּפָר הִיא: קְמַטְיהּ הִכְנִיעוֹ תַּחַת הַבַּד שֶׁל זֵיתִים וְיַתִּיב עֲלֵהּ לְמַעֲכוֹ: מְכָא לֵהּ אַרְעָא מְתוּתֵהּ נִתְרַכְּכָה הָאָרֶץ מִתַּחְתָּיו וְלֹא הִזִּיקוֹ ל"א מְכָא נִשְׁפָּלַת כְּעֵין גַּמָּא וְהָיְתָה מְגִנָּה עָלָיו: בְּאַרְבַּע גְּרִיבֵי דְּמַיָּא בְּאַרְבַּע סְאִין שֶׁל מַיִם ל"א בְּאַרְבַּע כּוֹרֵא דְּמַיָּא בַּד' נוֹדוֹת שֶׁל מַיִם: אִטְרִיף קַמֵּהּ הָיְתָה טוֹרֶפֶת וּמְחַבָּטַת עַצְמָהּ וּמְמָרֶטֶת כְּנָפֶיהָ וְהוֹמָה וּמְצַעֶרֶת: קְפָצָה לֵיהּ אַרְעָא כְּמוֹ לֹא תִקְפֹּץ (דְּבָרִים טו) נִתְקַצְּרָה הָאָרֶץ וְהִגִּיעַ מְהֵרָה לָאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים: לְעַרְפָּהּ אִמֵּהּ דִּישְׁבִּי: נָוְלָה טוֹוָה: כַּד חָזְיֵהּ עַרְפָּהּ לַאֲבִישַׁי סְבָרָה לְמִקְטָלֵיהּ בְּאוֹתוֹ פֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בְּיָדָהּ וְלֹא נָגַע בּוֹ: אֲמָרָה לֵיהּ לַאֲבִישַׁי אִיתֵי לַן הַהוּא פֶּלֶךְ דְּנִפֵּל לְפָנָיךְ: ה"ג פַּתְקָהּ בְּרֵישׁ מוֹחָהּ וְקַטְלֵהּ הִשְׁלִיךְ אֲבִישַׁי הַפֶּלֶךְ לְרֹאשָׁהּ וּמֵתָה: פַּתְקָהּ לְדָוִד לְעִלָּא זַרְקוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה: וְדָן לֵיהּ נָעַץ תַּחְתָּיו חֲנִיתוֹ בַּקַּרְקַע כְּדֵי שֶׁיִּפֹּל עָלָיו וְיָמוּת: וְנִימָא אִיהוּ דָּוִד עַצְמוֹ לֵימָא שָׁם: אֵין חֲבוּשׁ . אֵין דַּעְתּוֹ מְכַוֶּנֶת לוֹמַר הַשָּׁם וְהִשְׁתָּא נְצַל דָּוִד וְהִשְׁלִיכוֹ הַשָּׁם בְּרַחוּק וְהָלְכוּ אֲבִישַׁי וְדָוִד וְחָזְרוּ לָהֶם: אָמַר לֵיהּ אֲבִישַׁי לְדָוִד: וּמַאי בָּעֵית הָכָא לְמָה בָּאתָ כָּאן: אָמַר לֵיהּ הקב"ה אָמַר לִי רְצוֹנְךָ שֶׁיִּכָּלֶה זַרְעֲךָ אוֹ תִּמָּסֵר בְּיַד אוֹיְבֶיךָ וְהָכִי אַהֲדְרֵי לֵיהּ מוּטָב שֶׁאֶפֹּל בְּיַד אוֹיֵב: אָמַר לֵהּ אַפּוֹ צְלוֹתָךְ הַסֵּף תְּפִלָּתְךָ וֶאֱמֹר לְפָנָיו מוּטָב יִכָּלֶה זַרְעִי וְלֹא תִּמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב דָּמָה לְךָ בְּצַעַר בָּנָיִךְ: בַּר בְּרַךְ קִירָא לִזְבוֹן וְאַתְּ לָא תִצְטַעַר מִשֶּׁל הוּא שֶׁאוֹמְרִים בָּנַי אָדָם: סְיֵע בַּהֲדָן עָוֹר בְּתִפְלָתְךָ לְהַפְּכָהּ: וַהֲוָה קָא רָדֵף בָּתְרַיְהוּ

״עֲנִיָּה עֲנָתוֹת״ – עָתִיד יִרְמְיָה בֶּן חִלְקִיָּה וּמִתְנַבֵּא עָלֶיהָ מֵעֲנָתוֹת, דִּכְתִיב: ״דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין״. מִי דָּמֵי? הָתָם אֶרֶץ, הָכָא לַיִּשׁ! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לָאָרֶץ, אֵלּוּ הֵן: אֶרֶץ, כְּפִיר, לָבִיא, לַיִּשׁ, שַׁחַל, שַׁחַץ. אִי הָכִי, בָּצְרוּ לָהוּ! עָבְרוּ מַעְבָּרָה תָּרֵתֵי נִינְהוּ. מַאי ״עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד״? אָמַר רַב הוּנָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲוֹנָהּ שֶׁל נוֹב. אָמְרִי לֵיהּ כַּלָּאֵי: אִי אָזְלַתְּ הָאִידָּנָא – יָכְלַתְּ לַהּ, וְאִי לָא – לָא יָכְלַתְּ לַהּ. אוֹרְחָא דְּבָעָא לְסַגּוֹיֵי בְּעַשְׂרָה יוֹמֵי, סָגֵא בְּחַד יוֹמָא. כִּי מְטוֹ לִירוּשָׁלַיִם, שָׁדוּ לֵיהּ בִּיסְתַּרְקֵי, עַד דְּסָלִיק וְיתֵיב מֵעֵילָוֵי שׁוּרָא, עַד דְּחָזַיוּהּ לְכוּלַּהּ יְרוּשָׁלַיִם. כִּי חָזַיֵיהּ, אִיזּוּטַר בְּעֵינֵיהּ. אָמַר: הֲלָא דָּא הִיא קַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם דַּעֲלַהּ אַרְגִּישִׁית כֹּל מַשְׁרְיָתַי, וַעֲלַהּ כַּבֵּשִׁית כֹּל מְדִינָתָא? הֲלָא הִיא זְעִירָא וְחַלְשָׁא מִכֹּל כַּרְכֵי עַמְמַיָּא דְּכַבֵּשִׁית בְּתִקּוֹף יָדִי? עֲלַהּ וְקָם וּמָנֵיד בְּרֵישֵׁיהּ, מוֹבֵיל וּמַיְיתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּבְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרְתָא דְּבִירוּשְׁלֵם. (א)אָמְרִי: נִישְׁדֵּי בֵּיהּ יְדָא הָאִידָּנָא. אָמַר לְהוּ: תְּמָהִיתוּ, לְמֶחָר אֵיתוֹ לִי כֹּל חַד וְחַד מִינַּייְכוּ גּוּלְמוֹ הֲרַג מִינֵּיהּ. מִיָּד: ״וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים״. אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: בָּת דִּינָא – בְּטַל דִּינָא. (ב)״וְיִשְׁבִּי בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד״. מַאי ״וְיִשְׁבִּי בְּנֹב״? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִישׁ שָׁבָא עַל עִסְקֵי נוֹב. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד: עַד מָתַי יִהְיֶה עָוֹן זֶה טָמוּן בְּיָדְךָ? עַל יָדְךָ נֶהֱרָגָה נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְעַל יָדְךָ נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי, וְעַל יָדְךָ נֶהֱרְגוּ שְׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. רְצוֹנְךָ יִכָּלֶה זַרְעֲךָ, אוֹ תִּמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מוּטָב אֶמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב וְלֹא יִכָּלֶה זַרְעִי. יוֹמָא חַד נָפַק לִשְׁכּוֹר בָּזַאי, אֲתָא שָׁטָן וְאִידְּמִי לֵיהּ כְּטַבָּיָא. פְּתַק בֵּיהּ גִּירָא וְלָא מַטֵיֵיהּ. מַשְׁכֵיהּ עַד דַּאֲמָטֵיֵיהּ לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים. כְּדַחֲזֵייֵהּ יְשְׁבִי בְּנוֹב אָמַר: הַיְינוּ הַאי דְּקָטְלֵיהּ לְגָלְיָת אָחִי. כַּפְּתֵיהּ, קָמְטֵיהּ, אוֹתְבֵיהּ וְשַׁדֵּייֵהּ תּוּתֵי בֵּי סַדְיָא. אִתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָּא, מָכָא לֵיהּ אַרְעָא מִתּוּתֵיהּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: ״תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי״. (ג)הָהוּא יוֹמָא אַפְּנָיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא הֲוָה. אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה הֲוָה קָא חָייֵף רֵישֵׁיהּ בְּאַרְבָּעָא גַּרְבֵי דְּמַיָּא. חֲזִינְהוּ כְּתִמֵּי דְּמָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אָתָא יוֹנָה אִיטְרִיף קַמֵּיהּ. אָמַר: כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה אִימְּתִילָא, שֶׁנֶּאֱמַר ״כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף״. שְׁמַע מִינַּהּ דָּוִד מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּצַעֲרָא שְׁרֵי. אָתָא לְבֵיתֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחֵיהּ. אָמַר, תְּנַן: אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ. בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה מַאי? אָתָא שְׁאֵיל בֵּי מִדְרְשָׁא. אֲמָרוּ לֵיהּ: בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה שַׁפִּיר דָּמֵי. רַכְבֵיהּ לְפִרְדֵּיהּ וְקָם וַאֲזַל. קְפָצָה לֵיהּ אַרְעָא. בַּהֲדֵי דְּקָא מְסַגֵּי, חָזַיֵיהּ לְעָרְפָּה אִמֵּיהּ דַּהֲוַות נָוְולָא. כִּי חָזַיֵיתֵיהּ, פְּסַקְתֵּהּ לְפִילַכָּהּ, שָׁדַתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ, סְבָרָא לְמִקְטְלֵיהּ. אֲמָרָה לֵיהּ: עֲלֹם, אַיְיתִי לִי פְּלַךְ! פַּתְקֵיהּ בְּרֵישׁ מוֹחָהּ, וְקַטְלֵהּ. כַּד חָזַייֵהּ יִשְׁבִי בְּנוֹב, אָמַר: הַשְׁתָּא הָווּ בֵּי תְרֵין וְקַטְלִין לִי. פַּתְקֵיהּ לְדָוִד לְעֵילָּא, וְדָן לֵיהּ לְרוּמְחֵיהּ. אָמַר: נִיפּוֹל עָלֵהּ וְנִקְטַל. אָמַר אֲבִישַׁי שֵׁם, אוֹקְמֵיהּ לְדָוִד בֵּין שְׁמַיָּא לְאַרְעָא. וְנֵימָא לֵיהּ אִיהוּ? אֵין חֲבוּשׁ מוֹצִיא עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין. אָמַר לֵיהּ: מַאי בָּעֵית הָכָא? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהָכִי אַהֲדְרֵי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: אֵפֵךְ צְלוֹתָיךְ! בַּר בָּרְךְ קִירָא לִיזְבוֹן, וְאַתְּ לָא תִצְטַעַר! אָמַר לֵיהּ: אִי הָכִי, סַיְיעַ בַּהֲדַן. הַיְינוּ דִּכְתִיב: ״וַיַּעֲזֹר לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה״. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁעָזְרוֹ בִּתְפִלָּה. אָמַר אֲבִישַׁי שֵׁם וַאֲחֵיהּ. (ד)הֲוָה קָא רָדֵיף בָּתְרֵיהוּ. כִּי מְטוֹ קוּבֵּי, אָמְרִי: קוּם בֵּיהּ. כִּי מְטוֹ בֵּי תְרֵי, אָמְרִי: בִּתְרֵי גּוּרְיוֹן קָטְלוּהּ לְאַרְיֵא. אָמְרִי לֵיהּ: זִיל אַשְׁתְּכַח לְעָרְפָּה אִימָּיךְ בְּקִיבְרָא. כִּי אַדְכְּרוּ לֵיהּ שְׁמָא דְּאִימֵּיהּ, כְּחַשׁ חֵילֵיהּ וְקַטְלוּהּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: ״אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל״. תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁלְשָׁה קִפְצָה לָהֶם הָאָרֶץ – אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, וְיַעֲקֹב אֲבִינוּ, וַאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה. אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה – הָא דַּאֲמַרַן. אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם – דִּכְתִיב: ״וְאָבֹא הַיּוֹם אֶל הָעַיִן״, לְמֵימְרָא דְּהָהוּא יוֹמָא נָפַק. יַעֲקֹב אֲבִינוּ - דִּכְתִיב:

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה אֲלַמָּא בָּא לְחָרָן וּכְתִיב וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם שֶׁעָדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְחָרָן שֶׁהָיָה עָדַיִן בְּבֵית אֵל: בֵּית אֵל זֶה יְרוּשָׁלַיִם חָרָן חוּץ לָאָרֶץ: שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בּוֹ אָבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק (אַבְרָהָם דִּכְתִיב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם יִצְחָק אֵין מִקְרָא בְּיָדִי): הָרַהֵר בְּדַעְתּוֹ לְמִקְדֵּר לַמָּקוֹם: קִפְצָה לֵיהּ אַרְעָא וְהָיָה שָׁם מַיִם וְקָרָא מוֹכִיחַ דִּכְתִיב וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם שֶׁהַמָּקוֹם פָּגְעוּ וְשָׁקְפָצָה

(א)דִּכְתִיב: ״וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה״, וּכְתִיב: ״וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ״. כִּי מְטָא לְחָרָן אֲמַר: אֶפְשָׁר עָבַרְתִּי עַל מְקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בּוֹ אֲבוֹתַי וַאֲנִי לֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ? בָּעֵי לְמֵיהָדַּר. כֵּיוָן דְּהַרְהַר בְּדַעְתֵּיהּ לְמֵיהָדַּר, קְפָצָה לֵיהּ אַרְעָא. מֵיד – ״וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם״. (ב)דָּבָר אַחֵר: אֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בָּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַּעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי״. (ג)״וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ״. בָּתַר דְּצַלִּי בָּעֵי לְמֵיהָדַּר, אֲמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית מְלוֹנִי, יִפְטַר בְּלֹא לֵינָה? מֵיד בָּא הַשֶּׁמֶשׁ. וַהֲיֵינוּ דִּכְתִיב: ״וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ״. וְכִי לוֹ בִּלְבַד זָרְחָה? וַהֲלֹא לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ זָרְחָה! אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: שֶׁמֶשׁ שֶׁבָּאָה בַּעֲבוּרוֹ, זָרְחָה בַּעֲבוּרוֹ. וּמָנַלַן דְּכָלָה זָרְעֵיהּ דְּדָוִד? דִּכְתִיב: ״וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ רָאֲתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה״. וְהָא אִשְׁתְּיָיר לֵיהּ יוֹאָשׁ? הָתָם נָמֵי אִשְׁתְּיָיר אֶבְיָתָר, דִּכְתִיב: ״וַיִּמָּלֵט בֶּן אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר״. אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב: אִלְמָלֵא לֹא נִשְׁתַּיֵּיר אֶבְיָתָר לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב, לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִזַּרְעוֹ שֶׁל דָּוִד שָׁרִיד וּפָלִיט. אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב: בָּא עֲלֵיהֶם סַנְחֵרִיב הָרִשָׁע בְּאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ בְּנֵי מְלָכִים, יוֹשְׁבִים בִּקְרוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, וְעִמָּהֶן שִׁגְלוֹנוֹת וְזוֹנוֹת, וּבְשָׁמִנִּים אֶלֶף גִּבּוֹרִים לְבוּשֵׁי שִׁרְיוֹן קַלְיפָּה, וּבְשִׁשִּׁים אֶלֶף אֲחוּזֵי חֶרֶב רָצִים לְפָנָיו, וְהַשְּׁאָר פָּרָשִׁים. וְכֵן בָּאוּ עַל אַבְרָהָם, וְכֵן עָתִידִין לָבוֹא עִם גּוֹג וּמָגוֹג. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: אוֹרֶךְ מַחֲנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, רֹחַב צַוָּאר סוּסָיו אַרְבָּעִים פַּרְסָה. סְךְ מַחֲנֵהוּ מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא אֲלָפִים חֵסֶר חַד. בָּעֵי אַבָּיֵי: חֵסֶר חַד רִיבּוֹא, אוֹ חֵסֶר חַד אֶלֶפָּא, אוֹ חֵסֶר מְאָה, אוֹ חֵסֶר חַד? תֵּיקוּ. תְּנָא: רֹאשׁוֹנִים עָבְרוּ בְּשִׁחִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְחֶלְקַ בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר״. אֶמְצָעִיים עָבְרוּ בְּקוֹמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַד צַוָּאר יַגִּיעַ״. אַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם וְלֹא מָצְאוּ מַיִם בַּנָּהָר לִשְׁתּוֹת, עַד שֶׁהֵבִיאוּ מַיִם מִמָּקוֹם אַחֵר וְשָׁתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲנִי קָרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם וְגוֹ׳״. וְהָכְתִיב: ״וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף, וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים״? אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ: הַלְלוּ רֹאשֵׁי גְיָיסוֹת הֵן. אֲמַר רַב אַשֵׁי: דַּיְקָא נָמֵי, דִּכְתִיב ״בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן״ – בִּשְׁמֵינִים דְּאִית בְּהוּ. אֲמַר רָבִינָא: דַּיְקָא נָמֵי, דִּכְתִיב ״וַיִּשְׁלַח ה׳ מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה וְגוֹ׳ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמִיצְאֵי מֵעָיו שָׁם הִפִּילָהוּ בֶּחָרֶב״. שְׁמַע מִינַּהּ. בַּמֶּה הִכָּם? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּיַד הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה״. הַיָּד שֶׁעָתִידָה לִיפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּאֶצְבַּע הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא״. הִיא אֶצְבַּע שֶׁעָתִידָה לִיפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: מַגָּלָךְ נָטוּשָׁה? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נָטוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מְשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: ״[מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה מִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה מִפְּנֵי כוֹבֶד מִלְחָמָה] (וְגוֹ)״. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן בִּישׁוּל פֵּירוֹת הָיָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְבַשֵּׁל פֵּירוֹת, הַזְקֵק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְהָיָה רַק זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה וְגוֹ׳״. אֲמַר רַב פָּפָּא: הָיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, אַגַּב אוֹרְחָךְ, לְבָעֵל דָּבָךְ אִישְׁתְּמַע. (ד)וְיֵשׁ אוֹמְרִים: בְּחוֹטְמָן נָשַׁף בָּהֶן וַמֵּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגַם נְשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ״. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: כַּפַּיִם סָפַק לָהֶם וַמֵּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגַם אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל כַּפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי״. רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר: אֲזָנַיִם גִּלָּה לָהֶם וְשָׁמְעוּ שִׁירָה מִפִּי חַיּוֹת וַמֵּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מֵרוֹמַמְתֶּךָ נָפְצוּ גוֹיִם״. (ה)וְכַמָּה נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם? רַב אָמַר: עֶשְׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם״. כַּמָּה נַעַר יָכוֹל לִכְתּוֹב? עֶשְׂרָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: תִּשְׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלֵלֹת כְּנֹקֶף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלִשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אֲמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִיפֶיהָ פֹּרִיָּה אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה״. (ו)רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: ״שְׁנַיִם שְׁלִשָׁה [וְכוּ׳] אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה״. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חֲמִשָּׁה – סַנְחֵרִיב וּשְׁנֵי בָּנָיו, נְבוּכַדְנֶצַּר וּנְבוּזַרְאֲדָן. נְבוּזַרְאֲדָן – גְּמָרָא. נְבוּכַדְנֶצַּר – דִּכְתִיב: ״וַיְהִי הוּא מְשֻׁתָּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכָּהוּ בַחָרֶב״. (ז)אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, דִּכְתִיב: ״בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה׳ בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלַיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה״. אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאִדְמֵי לֵיהּ כְּגַבְרָא סָבָא. אֲמַר לֵיהּ: כִּי אָזְלַתְּ לְגַבֵּי מַלְכֵּי מִזְרָח וּמַעֲרָב דְּאַיְיתִיתְיָנְהוּ וּקְטַלְתְּיָנְהוּ, מַאי אֲמָרְתְּ לְהוּ? אֲמַר לֵיהּ: הַהוּא גַּבְרָא בְּהָהוּא פַּחְדָּא נָמֵי יָתֵיב. אֲמַר לֵיהּ: הֵיכִי נַעֲבִיד? אֲמַר לֵיהּ: זִיל

וְשַׁנֵּי

מסורת הש״ס

א חולין צא:

ב סוטה יד:; תענית ח.; דברים רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; במדבר רבה

ג תוספתא סנהדרין; חולין צא:

ד תנא דבי אליהו רבה; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא 'אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא ב

ב יד; אוצר מדרשים פרק שירה הקדמה ב

ה אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים

ו מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ז אוצר מדרשים מדרש עשר גליות עקטאן דמר יעקב כ

תורה אור השלם

[בראשית כה, י]

[בראשית כה, יא]

[ירמיהו ז, טז]

[בראשית לב, לב]

[שמואל א כב, כ]

[מלכים ב יא, א]

[בראשית יד]

[ישעיהו ח, ח]

[ישעיהו לז, כה]

[ישעיהו לז, לו]

[ישעיהו י, טז]

[דברי הימים ב לב, כא]

[שמות יד, לא]

[שמות ח, טו]

[ישעיהו כא, טו]

[ישעיהו כח, יט]

[ישעיהו מ, כד]

[יחזקאל כא, כב]

[ישעיהו לז, ג]

[ישעיהו י, יט]

[ישעיהו יז, ו]

[דניאל ג, כה]

[מלכים ב יט, לז]

[דניאל ג, יט]

[ישעיהו ז, כ]

וְשַׁנִּי נַפְשָׁךְ. בְּמַאי אֵישַׁנֵּי? אֲמַר לֵיהּ: זִיל אַיְיתִי לִי מַסְפְּרָא וְאֶיגְזְיָיךְ אֲנָא. מֵהֵיכָא אַיְיתֵי? אֲמַר לֵיהּ: עוּל לְהָהוּא בֵּיתָא וְאַיְיתֵי. אֲזַל, אַשְׁכְּחִינְהוּ לְמַלְאֲכֵי שָׁרֵת וְאִידְּמוֹ לֵיהּ כְּגַבְרֵי, וַהֲווֹ קָא טָחֲנֵי קַשְׁיָיתָא. אֲמַר לְהוּ: הַבוּ לִי מַסְפְּרָא. אֲמַרוּ לֵיהּ: טְחוֹן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא וְנִיתֵּן לָךְ. טְחַן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא וִיהַבוּ לֵיהּ מַסְפַּרְתָּא. עַד דַּאֲתָא, אִיחֲשַׁךְ. אֲמַרוּ לֵיהּ: זִיל אַיְיתִי נוּרָא. אֲזַל וְאַיְיתִי נוּרָא. בַּהֲדֵי דְּקָא נָפַח לֵיהּ, אִתְלִי בֵּיהּ נוּרָא בִּדִיקְנֵיהּ. אֲזַל גַּזְיֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ וְדִיקְנֵיהּ. (אֲמַרוּ): הַיְינוּ דִּכְתִיב "וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה". אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: "גָּרֵירְתֵּיהּ לְאַרְמָאָה שְׁפַר לֵיהּ, אִיתְלֵי לֵיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ וְלָא שָׂבְעַתְּ חוּכָא מִינֵּיהּ". אֲזַל, אַשְׁכַּח דַּפָּא מִתֵּיבוּתָא דְּנֹחַ. אָמַר: הַיְינוּ אֱלָהָא רַבָּא דְּשֵׁיזְבֵיהּ לְנֹחַ מִטּוֹפָנָא. אֲמַר: אִי אָזֵיל הָהוּא גַּבְרָא וּמַצְלַח, מְקָרֵב לְהוּ לְתְרֵין בְּנוֹהִי קַמָּךְ. שְׁמַעוּ בְּנוֹהִי וְקַטְלוּהּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: "וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְגוֹ'". "וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ לְאַבְרָהָם, "לַיְלָה" שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַלַּיְלָה אָמַר הֹרָה גָבֶר". וְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אָמַר: שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ מַעֲשֵׂה לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: טָבָא דְּנַפָּחָא מִדְּבַר נַפָּחָא. "וַיִּרְדֹּף עַד דָּן". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כֵּיוָן שֶׁבָּא אוֹתוֹ צַדִּיק עַד דָּן, תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ. רָאָה בְּנֵי בָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן". וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע לֹא נִתְגַּבֵּר עַד שֶׁהִגִּיעַ לְדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו". אָמַר רַבִּי זֵירָא: "אַף עַל גַּב דְּשָׁלַח רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא מִנְּצִיבִין: הִזָּהֲרוּ בְּזָקֵן שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אוֹנְסוֹ, וְהִזָּהֲרוּ בַּוְּורִידִין כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תוֹרָה – כִּי הָא מִילְּתָא מוֹדְעִינַן לְהוּ. [א]"צַדִּיק אַתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל בֹּגְדֵי בָגֶד. נְטַעְתָּם גַּם שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם עָשׂוּ פֶרִי". מַאי אַהְדַּרוּ לֵיהּ? "כִּי אֶת רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן". [ב]מָשָׁל לְאָדָם אֶחָד שֶׁאָמַר: יָכוֹל אֲנִי לָרוּץ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת לִפְנֵי הַסּוּסִים בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם. נִזְדַּמֵּן לוֹ רַגְלִי אֶחָד, רָץ לְפָנָיו שְׁלֹשָׁה מִילִין בַּיַּבָּשָׁה וְנִלְאָה. אָמְרוּ לוֹ: וּמָה לִפְנֵי רַגְלִי כָּךְ, לִפְנֵי הַסּוּסִים – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמָה שְׁלֹשֶׁת מִילִין כָּךְ, שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמָה בַּיַּבָּשָׁה כָּךְ, בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַף אַתָּה: וּמָה בִּשְׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁשִּׁלַּמְתִּי לְאוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁרָץ אַחַר כְּבוֹדִי, אַתָּה תָּמֵיהַּ? כְּשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁרָצוּ לְפָנַי כְּסוּסִים – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! הַיְינוּ דִּכְתִיב: "לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יָיִן מִפְּנֵי ה' וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ". [ג]הָנֵי אַרְבַּע פְּסִיעוֹת מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וְגוֹ'". מִשּׁוּם "כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ וַיֶּחֱזָק" שַׁדַּר לֵיהּ סְפָרִים וּמִנְחָה? אִין, לִדְרֹשׁ "(אֶת) הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ". דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָחָז שְׁתֵּי שָׁעוֹת הָיָה. וְכִי חָלָה חִזְקִיָּהוּ וְאִיתְּפַח, אַהְדְּרִינְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְהָנָךְ עֶשֶׂר שָׁעֵי נִיהֲלֵיהּ, דִּכְתִיב: "הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרָדָה". אֲמַר לְהוּ: מַאי הַאי? אֲמַרוּ לֵיהּ: חִזְקִיָּהוּ חֲלַשׁ וְאִיתְּפַח. אֲמַר: אִיכָּא גַּבְרָא כִּי הַאי וְלָא בָּעֵינָא לְשַׁדּוֹרֵי לֵיהּ שְׁלָמָא? כְּתַבוּ לֵיהּ: "שְׁלָמָא לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה, שְׁלָם לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֶם, שְׁלָם לֶאֱלָהָא רַבָּא". נְבוּכַדְנֶאצַּר סָפְרֵיהּ דְּבַלְאֲדָן הֲוָה. הָהִיא שַׁעְתָּא לָא הֲוָה הָתָם. כִּי אֲתָא, אֲמַר לְהוּ: הֵיכִי כְּתַבִיתוּ? אֲמַרוּ לֵיהּ: הָכִי כְּתַבִינַן. אֲמַר לְהוּ: קְרֵיתוּ לֵיהּ "אֱלָהָא רַבָּא" וְכָתְבִיתוּ לֵיהּ לְבַסּוֹף? אָמַר: אֶלָּא הָכִי כְּתוּבוּ: "שְׁלָם לֶאֱלָהָא רַבָּא, שְׁלָם לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֶם, שְׁלָם לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה". אָמְרִי לֵיהּ: קַרְיָינָא דְּאִיגַּרְתָּא אִיהוּ לֶיהֱוֵי פַּרְוָונְקָא. רְהַט בָּתְרֵיהּ, כִּדְרָהֵיט אַרְבַּע פְּסִיעוֹת, אֲתָא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמֵיהּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִילְמָלֵא לֹא בָּא גַּבְרִיאֵל וְהֶעֱמִידוֹ, לֹא הָיָה תַּקָּנָה לְשׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מַאי "בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן"? אָמְרִי: בַּלְאֲדָן מַלְכָּא הֲוָה, וְאִישְׁתַּנִּי אַפֵּיהּ וַהֲוָה כִּי דְּכַלְבָּא. הֲוָה יָתֵיב בְּרֵיהּ עַל מַלְכוּתָא. כִּי הֲוָה כָּתֵיב, הֲוָה כָּתֵיב שְׁמֵיהּ וּשְׁמֵיהּ דַּאֲבוּהּ "בַּלְאֲדָן מַלְכָּא". הַיְינוּ דִּכְתִיב: "בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו". [ד]"בֵּן יְכַבֵּד אָב" – הָא דַּאֲמַרַן, "וְעֶבֶד אֲדֹנָיו" – דִּכְתִיב: "וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַיִם וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ".

וּמִי

אַשְׁנֵי נַפְשָׁךְ שַׁנֵּה עַצְמְךָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּךָ: וְאַגְזֵיזְךָ אֲנָא אֲנִי אֲגַלְּחֵךְ: קַשְׁיָתָא גַּרְעִינֵי תְמָרִים: טְחוֹן אֵלּוּ גַּרְעִינִין וְנִתֵּן לְךָ מִסְפָּרַיִם וְהַיְנוּ דִּכְתִיב בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה עַל שֵׁם שֶׁטָּרַח נָתְנוּ לוֹ תַּעַר לְגַלֵּחַ וְאֵיזֶהוּ שָׂכָר נָתְנוּ לוֹ בְּעֶבְרֵי נָהָר דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי נָהָר דְּהַיְנוּ טְחִינַת רֵחַיִם: וְגַם הַזָּקֵן תִּסְפֶּה דְּלָא כְּתִיב גִּלּוּחַ אֶלָּא אַרֹאשׁ אֲבָל אַזָּקָן כְּתִיב תִּסְפֶּה לְשׁוֹן כִּלְיוֹן עַל יְדֵי אוֹר שֶׁכָּלְתָה לִגְמְרֵי: גָּרֵירְתֵּיהּ לַאֲרַמָּאָה וּשְׁפַר בְּאַפֵּיהּ אִם אַתָּה מְחָרֵךְ אֶת הָאֲרַמַּאי וְהוּטַב בְּעֵינָיו הַבְעֵר לוֹ אֵשׁ בִּזְקָנוֹ וְלָא שָׂבְעַתְּ חוּכָא מִנֵּהּ: בֵּית נִסְרַךְ אֱלֹהָיו לְשׁוֹן נֶסֶר שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לַנֶּסֶר וַעֲשָׂאוֹ אֱלוֹהַּ: הַיְנוּ דִּכְתִיב וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה מַשְׁמַע מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לְשֵׁם הִכּוּהוּ: וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם אַיְּידֵי דְּאַיְּירֵי בְּמַלְאָכִים אַיְרֵי נָמֵי בְּהַאי קְרָא דִּכְתִיב וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וְגוֹ' נְקַט וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה וְגוֹ': מַלְאָךְ שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְאַבְרָהָם לַיְלָה שְׁמוֹ וְהוּא סִיְּעוֹ: מַעֲשֵׂה לַיְלָה שֶׁנִּלְחֲמוּ בִּשְׁבִילוֹ כּוֹכְבֵי לַיְלָה כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בִּשְׁבִיל בָּרָק: טָבָא מִלֵּיהּ דְּר' יִצְחָק נַפָּחָא מִדְּבַר נַפָּחָא ר' יוֹחָנָן דְּמִקְרֵי בַּר נַפָּחָא בְּכָּלָא הַשַּׁ"ס כְּמוֹ (ב"מ דַּף פה:) מַאן עָיֵיל בַּר נַפָּחָא נִרְאֶה לְמוֹרִי דְּאָבִיו שֶׁל ר' יוֹחָנָן הָוֵי נַפָּחָא וּלְהָכִי מִקְרֵי בַּר נַפָּחָא וְאִית דִּמְפָרְשִׁי בַּר נַפָּחָא עַל שֵׁם יָפְיוֹ: הִזָּהֲרוּ בְּזָקֵן אע"פ שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ הוֹאִיל וּמֵחֲמַת אָנְסוֹ הוּא: הִזָּהֲרוּ בְּוְרִידִין כְּר' יְהוּדָה דְּאָמַר בִּשְׁחִיטַת חֻלִּין (דַּף כז.) עַד שֶׁיִּשְׁחֹט אֶת הַוְּרִידִין שֶׁל עוֹף הוֹאִיל וְצוֹלְהוּ כֻּלּוֹ כְּאֶחָד אֵינוֹ חוֹתְכוֹ וּמוֹלְחוֹ כִּבְשַׂר חַיָּה וּבְהֵמָה: הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לַעֲשׂוֹת לָהֶם כָּבוֹד שֶׁמֵּהֶם תֵּצֵא תוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב וּמִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל הָמָן לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְרַק כִּדְלְקַמָּן ואע"ג דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָכִי הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ: כִּי הָא מִלְּתָא דִּלְקַמָּן מוֹדְעִינַן לְהוּ כִּי הֵיכִי דְּחָזֵינַן לְקַמָּן דְּלָא זָכָה נְבוּכַדְנֶצַּר לְאוֹתוֹ כָּבוֹד אֶלָּא מִפְּנֵי זְכוּת ד' פְּסִיעוֹת כִּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן ה"נ אָמְרִי' לִבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ דְּלָא זָכוּ לְאוֹתוֹ כָּבוֹד אֶלָּא מֵחֲמַת זְכוּת מְעַט שֶׁהָיָה בַּאֲבִיהֶם מ"ר. וְאִית דְּאָמְרִי דְּרַבִּי זֵירָא אַדִּלְעֵיל קָאֵי אַבְנֵי סַנְחֵרִיב אע"ג דְּשָׁלַח רַבִּי יְהוּדָה הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי ע"ה לְכַבְּדָן שֶׁמֵּהֶם תֵּצֵא תוֹרָה כִּי הֵיכִי דְּנָפְקוּ מִסַּנְחֵרִיב כִּי הָא מִלְּתָא מוֹדִיעִים לְהוּ לִבְנֵי ע"ה דְּהָא דְּמוֹקְרִין לְהוּ לָאו מִשּׁוּם אֲבִיהֶם אֶלָּא מִשּׁוּם תּוֹרָה שֶׁבָּהֶם שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתָּם עֲלֵיהֶם וְיֹאמְרוּ אֲבוֹתֵיהֶם צַדִּיקִים הָיוּ: מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה מִפְּנֵי מָה הִצְלִיחַ נְבוּכַדְנֶצַּר וְכָבַשׁ יְרוּשָׁלַיִם: אַהְדַּרוּ לֵיהּ לְיִרְמְיָה: בִּצְעֵי מַיִם מרש"קו בְּלַעַז: ד' פְּסִיעוֹת מְפֹרָשׁ לְקַמָּן: עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּהוּ כָּל אָדָם יְכוֹלִין לִתְמֹהַּ עַל מַתַּן שָׂכָר גָּדוֹל שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם עֲלֵיהֶם: לַנְּבִיאִים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב: נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקִרְבִּי כְּלוֹמַר תָּמַהְתִּי עַל מַתַּן שְׂכָרָן: שְׁתֵּי שָׁעוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא פְּנַאי לְסָפְדוֹ וּלְקָבְרוֹ: אִתְפַּח נִתְרַפֵּא: אַהְדְּרִינְהוּ הקב"ה לְהָנָךְ שָׁעוֹת לְחִזְקִיָּהוּ דְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּתְרַפֵּא חִזְקִיָּה הָיָה שֶׁל כ"ב שָׁעוֹת: רְהַט בָּתְרֵהּ דְּשָׁלִיחַ: לֹא הָיָה לָהֶם תַּקָּנָה שֶׁהָיָה שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה וְהָיָה לוֹ רְשׁוּת לְאַבֵּד שְׁאֵרִיתֵנוּ: הֲוָה כָּתֵב שְׁמֵהּ וּשְׁמֵהּ דַּאֲבוּהּ כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּבֵּד אָבִיו לְכָךְ נִקְרָא שֵׁם אָבִיו עָלָיו שֶׁנִּקְרָא מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן דְּאִי לָא כְּתִיב אֶלָּא מְרֹדַךְ בֶּן בַּלְאֲדָן לָא הֲוֵי מִתַּקְרֵי עָלֶיהָ שְׁמֵהּ דַּאֲבוּהּ דְּהָכִי כָּתְבֵי כֻּלְּהוּ אִינָשֵׁי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי לְהָכִי כְּתִיב מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן: בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַיִם אַלְמָא נְבוּכַדְנֶצַּר סָלֵיק לִירוּשָׁלַיִם:

מסורת הש"ס

א בראשית רבה

ב יבמות עט.

ג אסתר רבה; פסיקתא דרב כהנא

ד תענית כט.

גליון הש"ס

גמ' קריינא דאגרתא. בתנחומא פ' תשא איתא דמרודך בלאדן בעצמו נתחרט ורהט בתריה ג' פסיעות:

תורה אור השלם

בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ וגו' [ישעיהו ז, כ]

וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר [בָּנָיו] וגו' [מלכים ב יט, לז]

יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד בּוֹ וְהַלַּיְלָה אָמַר הֹרָה גָבֶר [איוב ג, ג]

מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם־סִיסְרָא [שופטים ה, כ]

וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל וגו' [בראשית יד, טו]

מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וגו' [ירמיהו ח, טז]

וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן [מלכים א יב, כט]

וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ וגו' [בראשית יד, יד]

צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר וגו' [ירמיהו יב, א]

כִּי אֶת־רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה וגו' [ירמיהו יב, ה]

לַנְּבִאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וגו' [ירמיהו כג, ט]

בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה וגו' [ישעיהו לט, א]

וְכֵן בִּמְלִיצֵי שָׂרֵי בָבֶל הַמְשַׁלְּחִים עָלָיו לִדְרֹשׁ הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר וגו' [דברי הימים ב לב, לא]

הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת־צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ וגו' [ישעיהו לח, ח]

בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וגו' [מלאכי א, ו]

וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ וגו' [ירמיהו נב, יב]

וּמִי סָלֵיק כּוֹ' וְהָא כְּתִיב בְּהַהִיא פָּרָשְׁתָא וַיַּעֲלוּ צַדִּקִיָּה אֶל הַמֶּלֶךְ רִבְלָתָה אַלְמָא בְּרִבְלָה הָוָה: זוֹ אַנְטוֹכְיָא וְאַנְטוֹכְיָא קַיְימָא לַן דְּאִינָהּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר: חֲקוּקָה לוֹ עַל מֶרְכַּבְתּוֹ שֶׁל נְבוּזַרְאֲדָן וְדוֹמָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו וּלְכָךְ כְּתִיב בָּא נְבוּכַד נֶצַּר וְהַיְנוּ כָּבוּד: טְעִין תְּלַת מְאָה כּוּדְנֵיָית' מַשְׁאוֹי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פָּרְדוֹת: נַרְגָּא דְּפַרְזְלָא פַּטְישֵׁי בַּרְזֶל: דְּשַׁלְיִט

וּמִי סָלֵיק נְבוּכַד נֶצַּר לִירוּשָׁלַיִם? ״וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה״, וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: זוֹ אַנְטוֹכְיָא! רַב חִסְדָּא וְרַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, חַד אָמַר: דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ הָיְתָה חֲקוּקָה לוֹ עַל מֶרְכַּבְתּוֹ, וְחַד אָמַר: אֵימָה יְתִירָה הָיְתָה לוֹ מִמֶּנּוּ וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו. אָמַר רָבָא: טְעוֹן תְּלַת מְאָה כּוּדְנֵיָיתָא נַרְגָּא דְּפַרְזְלָא דְּשַׁלֵּיט בְּפַרְזְלָא שַׁדַּר לֵיהּ נְבוּכַדְנֶצַּר לְנַבּוּזַרְאֲדָן. כּוּתָאֵי בְּלַעֲתַּיְנְהוּ חַד דִּשְׁא דִּירוּשְׁלֶם, שְׁגָאֲמַר: ״פְּתוּחֶיהָ יְחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילְפוֹת יַחַד וְלֹא הוֹעִיל בָּלוּם: שׁוֹר בַּר שׁוֹר דּוֹלֵג בַּר דּוֹלֵג קוּם וְכַבֵּשׁ יְרוּשָׁלַיִם לְנַבּוּזַרְאֲדָן קָאָמַר ל״א שׁוֹר בַּר שׁוֹר מְדַלֵּג בַּר מְדַלֵּג קְפָצָתָּ פַּעַם אַחַת עִם סַנְחֵרִיב וַעֲכְשָׁו פַּעַם שְׁנִיָּה: בְּקוֹפָא מְגַב הַפַּטִּישׁ וְלֹא מַחֲדוֹ כְּמוֹ קוֹפָא דְּמַחֲטָא (ב״מ דף לח:): יוֹדֵעַ כְּמַבִּיא לְמַעְלָה תְּפִלָּה הִיא יוֹדֵעַ לְפָנִיךָ אוֹתוֹ סָבָךְ עֵץ קַרְדֳּמוֹת שֶׁשִּׁבֵּר בּוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם כְּאִלּוּ הֲבִיאוֹ לְמַעְלָה בְּכַפָּא הַכָּבוֹד: גַּבֵּהּ הֵיכָלָא וּבְקֵשׁ לַעֲלוֹת לְרַקִּיעַ: דְּרַכּוּ בֵּהּ מִן שְׁמַיָּא וְהִשְׁפִּילוּהוּ: זַחֵהּ דְּעַתֵּהּ מִתְגָּאָה עַל שֶׁהָיָה מַצְלִיחַ: עַמָּא קְטִילָא שְׁכִבַר נִגְזַר עֲלֵיהֶם עַל כְּךָ: וְטַחֲנִי קָמַח וְטַחֲנִי חִטִּים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא קָמַח שְׁאֵין צָרִיךְ טְחִינָה: צַמַּתֵּהּ מָקוֹם שֶׁהַקַּלָּעִים צוֹמְתִין בְּצַד הָרֹאשׁ: שׁוֹבֵל קַלַּע הָרֹאשׁ שֶׁדּוֹמִין לְשַׁבָּלִים: גְּלִי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת פּוּרְעָנוּת זֶה הָיָה הקב״ה אוֹמֵר לִישְׂרָאֵל לְכוּ וְטַחֲנוּ קֶמַח כְּלוֹמַר טְחוּנִים אַתֶּם כְּבָר לְקֶמַח וְתַחְזְרוּ וְתִטְחֲנוּ עַדַיִן תִּגְלֵי קַלְעֵי רֹאשֵׁיכֶם וְשׁוֹקֵיכֶם וְתֵלְכוּ בַּגָּלוּת: אִיתוּ לִי וְאֶנְסֵי וַאֲנָסָה אִם דָּם וְבָחִים הוּא: כָּסֵי וְלֹא אִדְמֵי שְׁחַט בְּהֵמוֹת וְלֹא אִדְמֵי הַדָּם: פִּרְטְתָא שְׁטַר צַוָּאָה: וְאִיתְגַּיֵּיר בְּנוּזַרְאֲדָן: גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו שְׁאָר מִצְוֹת וְקִבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע נְבוּכַדְנֶצַּר: רִפְּינוּ וְלֹא נִרְפְּתָה שֶׁהָיָה הקב״ה מְבַקֵּשׁ לִרְפּאוֹתוֹ לְהַכְנִיס מִבְּנֵי בָּנָיו תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: אֲלוּ נַהֲרוֹת בָּבֶל שֶׁהֵם רָעִים לְשָׁתוֹת: צְנִינְתָא דְּבָבֶל דְּקָלִים מָרִים הֵם שֶׁעוֹמְדִים בִּנְהָרוֹת ל״א צִינּוּנֵיתָא דְּבָבֶל דְּקָלִים רָעִים שֶׁל נְהָרוֹת בָּבֶל שֶׁאֵין נוֹשְׁאִים פֵּרוֹת לְפִי שֶׁהַמַּיִם רָעִים הֵן לְגַדֵּל פֵּרוֹת בְּסוֹטָה (דף מו:) אָמְרִי' קוּשְׁטָא הוּא דְּאָמְרִיתוּ הָנֵי צְנִינְתָא דְּבָבֶל מְשַׁשְׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית אִיתַּנְהוּ וְנָהַר שֶׁתַּחַת הָנֵי צִינּוּנֵיתָא מֵי מָרִים נִינְהוּ: שִׁיבְבֵי שְׁכֶנִים: פּוּק תָּא צָא מִמְּקוֹמְךָ וּבֹא אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּתְכַבְּשֶׁנָּה: כִּי אֵין הָאִישׁ מִקְרָא הוּא בְּמִשְׁלֵי: בְּקָרִיבָא הוּא בְּקָרוֹב הוּא וְיָבֹא בְּעֵת דְּחָקָם לְפִי דַּרְכּוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה שֶׁהֵם שָׁלְחוּ לוֹ שׁוֹמְעִים אֲנוּ שֶׁהוּא אֹכֵל מִלְּתָא דַּהֲוָה אָמְרִי לֵיהּ הֲוָה מַשְׁיב דָּבָר זֶה: צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ צְדִיקִים שֶׁבָּהֶן מֵתוּ: וְאַבְּרָהָ לִי בְּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף פְּדִיתִי אוֹתָהּ בְּמִצְרַיִם בט״ו בְּנִיסָן: כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׁעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים בְּזָכוּת צַדִּיקִים שֶׁנִּקְרְאוּ כֶּסֶף חֹמֶר שְׁעוֹרִים שְׁלֹשִׁים סְאִין וְלֶתֶךְ חֲמִשָּׁה עָשָׂר סְאִין אֵלּוּ אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה צַדִּיקִים שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם בְּחֵלִּין פָּרָק גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין דף צב.) פְּעָמִים שִׁשְּׁלשִׁים כָּאן וט״ו בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּפְעָמִים שט״ו כָּאן וּשְׁלֹשִׁים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְמַסֶּכֶת חֻלִּין הֵיכָא דְּקָא מְפָרֵשׁ הָאי קְרָא בְּצַדִּיקֵיָּא אָמְרִי אֵין כֶּסֶף אֶלָּא צַדִּיקִים וְכֵן הוּא אוֹמֵר צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ: כְּבָר קָבַע לָהֶם זְמַן שֶׁלֹּא יָבֹא עַד ע' שָׁנָה שֶׁתַּשְׁלִים גָּלוּת בָּבֶל: מִתַּלְנָא וּמִמְּטָרָא מַחֲמַת שְׁלָגִים וּמְטָרִים: תָּא אַשְׁנָא דְּטוּרֵי בָּא דֶּרֶךְ תַּחְתִּית הֶהָרִים וְהֶהָרִים יְגֵנּוּ עָלֶיךָ מִן הַשְּׁלָגִים וּמִן הַמְּטָרִים: שְׁלָחוּ כַּר מֹשֵׁל אֶרֶץ שְׁלָחוּ שְׁלִיחַ אֶל נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהָיָה מוֹשֵׁל אֶרֶץ שִׁיבְא אֶל הַר בַּת צִיּוֹן דֶּרֶךְ הַסְּלָעִים וְהֶהָרִים: לֵית לִי דַּכְתָּא לֹא יִהְיֶה לִי מָקוֹם סָבִיב לִירוּשָׁלַיִם

בְּפַרְזְלָא בְּרַזְלָ חְדִידּ הקוֹצֵץ בַּרְזֶל אַחַר: בְּלַעֲתַּיְנְהוּ לֹא בְּלִיעָה מַמָּשׁ אֶלָּא שִׁבְּרָם שֶׁהָיוּ מִתְפּוֹצְצִין הַפַּטִּישִׁים בְּהַכּוֹתָם בַּשַּׁעַר לְשַׁבְּרוֹ: פִּתּוּחֶיהָ יַחַד מַשְׁמַע עַל פֶּתַח אֶחָד הַלְמוּ כָּל הַכַּשִּׁילִים וְכֵילְפוֹת יַחַד וְלֹא הוֹעִיל כְּלוּם: שׁוֹר בַּר שׁוֹר דּוֹלֵג בַּר דּוֹלֵג קוּם וְכַבֵּשׁ יְרוּשָׁלַיִם לִנְבוּזַרְאֲדָן קָאָמַר ל״א שׁוֹר בַּר שׁוֹר מְדַלֵּג בַּר מְדַלֵּג קְפָצְתָּ פַּעַם אַחַת עִם סַנְחֵרִיב וַעֲכְשָׁו פַּעַם שְׁנִיָּה: בְּקוֹפָא מְגַב הַפַּטִּישׁ וְלֹא מַחֲדוֹ כְּמוֹ קוֹפָא דְּמַחֲטָא (ב״מ דף לח:): יוֹדֵעַ כְּמַבִּיא לְמַעְלָה תְּפִלָּה הִיא יוֹדֵעַ לְפָנֶיךָ אוֹתוֹ סָבָךְ עֵץ קַרְדֳּמוֹת שֶׁשִּׁבֵּר בּוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם כְּאִלּוּ הֲבִיאוֹ לְמַעְלָה בְּכִסֵּא הַכָּבוֹד: גָּבַהּ הֵיכָלָא וּבְקֵשׁ לַעֲלוֹת לְרָקִיעַ: דְּרַכּוּ בֵּהּ מִן שְׁמַיָּא וְהִשְׁפִּילוּהוּ: זָחַהּ דַּעְתֵּהּ מִתְגָּאָה עַל שֶׁהָיָה מַצְלִיחַ: עַמָּא קְטִילָא שְׁכִבַר נִגְזַר עֲלֵיהֶם עַל כְּךָ: וְטַחֲנִי קָמַח וְטַחֲנִי חִטִּים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא קָמַח שְׁאֵין צָרִיךְ טְחִינָה: צַמַּתֵּהּ מָקוֹם שֶׁהַקַּלָּעִים צוֹמְתִין בְּצַד הָרֹאשׁ: שׁוֹבֵל קַלַּע הָרֹאשׁ שֶׁדּוֹמִין לְשַׁבָּלִים: גְּלִי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת פּוּרְעָנוּת זֶה הָיָה הקב״ה אוֹמֵר לִישְׂרָאֵל לְכוּ וְטַחֲנוּ קֶמַח כְּלוֹמַר טְחוּנִים אַתֶּם כְּבָר לְקֶמַח וְתַחְזְרוּ וְתִטְחֲנוּ עַדַיִן תִּגְלֵי קַלְעֵי רֹאשֵׁיכֶם וְשׁוֹקֵיכֶם וְתֵלְכוּ בַּגָּלוּת: אִיתוּ לִי וְאֶנְסֵי וַאֲנָסָה אִם דָּם וְבָחִים הוּא: כָּסֵי וְלֹא אִדְמֵי שְׁחַט בְּהֵמוֹת וְלֹא אִדְמֵי הַדָּם: פִּרְטְתָא שְׁטַר צַוָּאָה: וְאִיתְגַּיֵּיר בְּנוּזַרְאֲדָן: גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו שְׁאָר מִצְוֹת וְקִבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע נְבוּכַדְנֶצַּר: רִפְּינוּ וְלֹא נִרְפְּתָה שֶׁהָיָה הקב״ה מְבַקֵּשׁ לִרְפּאוֹתוֹ לְהַכְנִיס מִבְּנֵי בָּנָיו תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה: אֲלוּ נַהֲרוֹת בָּבֶל שֶׁהֵם רָעִים לְשָׁתוֹת: צְנִינְתָא דְּבָבֶל דְּקָלִים מָרִים הֵם שֶׁעוֹמְדִים בִּנְהָרוֹת בָּבֶל שֶׁאֵין נוֹשְׁאִים פֵּרוֹת לְפִי שֶׁהַמַּיִם רָעִים הֵן לְגַדֵּל פֵּרוֹת בְּסוֹטָה (דף מו:) אָמְרִי' קוּשְׁטָא הוּא דְּאָמְרִיתוּ הָנֵי צְנִינְתָא דְּבָבֶל מְשַׁשְׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית אִיתַּנְהוּ וְנָהַר שֶׁתַּחַת הָנֵי צִינּוּנֵיתָא מֵי מָרִים נִינְהוּ: שִׁיבְבֵי שְׁכֶנִים: פּוּק תָּא צָא מִמְּקוֹמְךָ וּבֹא אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּתְכַבְּשֶׁנָּה: כִּי אֵין הָאִישׁ מִקְרָא הוּא בְּמִשְׁלֵי: בְּקָרִיבָא הוּא בְּקָרוֹב הוּא וְיָבֹא בְּעֵת דְּחָקָם לְפִי דַּרְכּוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה שֶׁהֵם שָׁלְחוּ לוֹ שׁוֹמְעִים אֲנוּ שֶׁהוּא אֹכֵל מִלְּתָא דַּהֲוָה אָמְרִי לֵיהּ הֲוָה מַשְׁיב דָּבָר זֶה: צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ צַדִּיקִים שֶׁבָּהֶן מֵתוּ: וְאַבְּרָהָ לִי בְּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף פְּדִיתִי אוֹתָהּ בְּמִצְרַיִם בט״ו בְּנִיסָן: כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׁעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים בְּזָכוּת צַדִּיקִים שֶׁנִּקְרְאוּ כֶּסֶף חֹמֶר שְׁעוֹרִים שְׁלֹשִׁים סְאִין וְלֶתֶךְ חֲמִשָּׁה עָשָׂר סְאִין אֵלּוּ אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה צַדִּיקִים שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם בְּחֵלִּין פָּרָק גִּיד הַנָּשֶׁה (חֻלִּין דף צב.) פְּעָמִים שִׁשְּׁלשִׁים כָּאן וט״ו בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּפְעָמִים שט״ו כָּאן וּשְׁלֹשִׁים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְמַסֶּכֶת חֻלִּין הֵיכָא דְּקָא מְפָרֵשׁ הָאי קְרָא בְּצַדִּיקֵיָּא אָמְרִי אֵין כֶּסֶף אֶלָּא צַדִּיקִים וְכֵן הוּא אוֹמֵר צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ: כְּבָר קָבַע לָהֶם זְמַן שֶׁלֹּא יָבֹא עַד ע' שָׁנָה שֶׁתַּשְׁלִים גָּלוּת בָּבֶל: מִתַּלְנָא וּמִמְּטָרָא מַחֲמַת שְׁלָגִים וּמְטָרִים: תָּא אַשְׁנָא דְּטוּרֵי בָּא דֶּרֶךְ תַּחְתִּית הֶהָרִים וְהֶהָרִים יְגֵנּוּ עָלֶיךָ מִן הַשְּׁלָגִים וּמִן הַמְּטָרִים: שְׁלָחוּ כַּר מֹשֵׁל אֶרֶץ שְׁלָחוּ שְׁלִיחַ אֶל נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהָיָה מוֹשֵׁל אֶרֶץ שִׁיבְא אֶל הַר בַּת צִיּוֹן דֶּרֶךְ הַסְּלָעִים וְהֶהָרִים: לֵית לִי דַּכְתָּא לֹא יִהְיֶה לִי מָקוֹם סָבִיב לִירוּשָׁלַיִם

(ב) וּמִי סָלֵיק נְבוּכַד נֶצַּר לִירוּשָׁלַיִם? וְהָכְתִיב: וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה״, וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: זוֹ אַנְטוֹכְיָא! רַב חִסְדָּא וְרַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, חַד אָמַר: דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ הָיְתָה חֲקוּקָה לוֹ עַל מֶרְכַּבְתּוֹ, וְחַד אָמַר: אֵימָה יְתִירָה הָיְתָה לוֹ מִמֶּנּוּ וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו. אָמַר רָבָא: טְעוֹן תְּלַת מְאָה כּוּדְנֵיָיתָא נַרְגָּא דְּפַרְזְלָא דְּשַׁלֵּיט בְּפַרְזְלָא שַׁדַּר לֵיהּ נְבוּכַדְנֶצַּר לְנַבּוּזַרְאֲדָן. כּוּתָאֵי בְּלַעֲתַּיְנְהוּ חַד דִּשְׁא דִּירוּשְׁלֶם, שְׁגָאֲמַר: ״פְּתוּחֶיהָ יְחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילְפוֹת יַחַד וְלֹא הוֹעִיל בָּלוּם: שׁוֹר בַּר שׁוֹר דּוֹלֵג בַּר דּוֹלֵג קוּם וְכַבֵּשׁ יְרוּשָׁלַיִם לִנְבוּזַרְאֲדָן. בְּעֵי לְמֵיהְדַּר, אָמַר: מִסְתְּפֵינָא דְּלָא לִיעְבְּדוּ בִּי כִּי הֵיכִי דַּעֲבַדוּ בְּסַנְחֵרִיב. נָפְקָא קָלָא וְאָמַר: ״שׁוֹר בַּר שׁוֹר, נְבוּזַרְאֲדָן, שׁוֹר דְּמָטָא זִימְנָא דְּמַקְדְּשָׁא חָרִיב וְהֵיכְלָא מִיקְּלֵי״. פֹּשׁ לֵיהּ חַד נַרְגָּא. אֲתָא מַחְייֵהּ בְּקוֹפָא, וְאֵיפְּתַח, שְׁגָאֲמַר: ״יוֹדֵעַ כְּמֵבִיא לְמַעְלָה בְּסָבָךְ עֵץ קַרְדֳּמוֹת״. הָוָה קָטֵיל וְאָזֵל, עַד דְּמָטָא לְהֵיכְלָא. אַדֶּלֶיךָ בֵּיהּ נוּרָא. גְּבַהּ הֵיכְלָא. דְּרַכּוּ בֵּיהּ מִן שְׁמַיָּא, שְׁגָאֲמַר: ״גַּת דָּרַךְ ה׳ לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה״. קָא זָיְחָא דַּעְתֵּיהּ. נְפַקָא בַּת קָלָא וַאֲמָרָה לֵיהּ: עַמָּא קְטִילָא קְטִילְתְּ, הֵיכְלָא קָלֵיתְ, קִימְחָא טְחִינָא טְחִינְתְּ, שְׁגָאֲמַר: ״קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי שֹׁבֶל גָּלִי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת״. ״חִטִּים״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״קָמַח״. (א)חֲזָא דְּמֵיהּ דִּזְכַרְיָה דַּהֲוָה קָא רָתַח. אֲמַר לְהוּ: מַאי הַאי? אֲמָרוּ לֵיהּ: דַּם וְבָחִים הוּא דְּאִישְׁתְּפִיךְ. אֲמַר לְהוּ: אַייְתֵי וְאַנַסֵּי אֵי מִדָּמוּ. כַּסֵּי וְלָא אִידָּמוּ. אֲמַר לְהוּ: גַּלּוֹ לִי, וְאִי לָא סָרֵיקְנָא לְכוּ לְבִשְׂרֵיכוּ בְּמַסְרֵיקָא דְּפַרְזְלָא. (ב)אֲמָרוּ לֵיהּ: הַאי כֹּהֵן וְנָבִיא הוּא, דְּאִינַּבִּי לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּרְבָּנָא דִּירוּשָׁלַיִם, וְקָטְלוּהוּ. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא מְפַיֵּיסְנָא לֵיהּ. אַייְתֵי רַבָּנָן, קָטֵיל עִילָּוֵיהּ, וְלָא נָח. אַייְתֵי דַּרְדַּקֵי דְּבֵי רַב, קָטֵיל עִילָּוֵיהּ, וְלָא נָח. אַייְתֵי פְּרָחֵי כְּהוּנָּה, קָטֵיל עִילָּוֵיהּ, וְלָא נָח. עַד דִּי קָטַל עִילָּוֵיהּ תְּשַׁעִין אַרְבְּעָה רִיבּוֹא, וְלָא נָח. קָרֵב לְגַבֵּיהּ, אֲמַר: זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים. נִיחָא לָךְ דְּאֶיקְטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ? מִיָּד נָח. הַרְהַר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ, אֲמַר: מָה הֵם שֶׁלֹּא אִיבְּדוּ אֶלָּא נֶפֶשׁ אַחַת כָּךְ, הָהוּא גַּבְרָא מָה תֵּיהֲוֵי עֲלֵיהּ? עֲרַק, שַׁדַּר פּוּרְטַיְתָא לְבֵיתֵיהּ, וְאִיתְגַּיֵּיר. (ג)תָּנוּ רַבָּנָן: נַעֲמָן - גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה, נְבוּזַר אֲדָן - גֵּר צֶדֶק הָיָה. מִבָּנֶיךָ בָּנָיו שֶׁל סַיְסְרָא לְמְדוּ תּוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם, מִבָּנֶיךָ בָּנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִימְדוּ תּוֹרָה בְּרַבִּים. וּמַאן נִינְהוּ? שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. מִבָּנֶיךָ בָּנָיו שֶׁל הָמָן לִימְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְּרַק. וְאַף מִבָּנֶיךָ בָּנָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתְךָ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלְךָ תַּכְנִיס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה? הַיְינוּ דִּכְתִיב: ״רִפִּינוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפְּתָה״. עוֹלָא אָמַר: זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: אֵלּוּ נַהֲרוֹת בָּבֶל, וְתַרְגֵּמַהּ: צִינְיָיתָא צְרִידְתָא דְּבַבְלָאֵי. אָמַר עוּלָּא: עַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁיָּבְבֵי בִּישֵׁי דִּירוּשְׁלֶם הֲווֹ. כֵּיוָן דְּשַׁמְעִינְהוּ לְנְבִיאֵי דְּקָא מִיתְנַבְּאֵי לְחוּרְבָּנָא דִּירוּשְׁלֶם, שְׁלַחוּ לְנְבוּכַדְנֶצַּר: פּוֹק וְתָא. אָמַר: מִסְתְּפֵינָא דְּלָא לִיעְבְּדוּ לִי כְּדַעֲבַדוּ בְּקַמָּאֵי. שְׁלַחוּ לֵיהּ: ״כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק״, וְאֵין אִישׁ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁנֶּאֱמַר: ״ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה״. שְׁלַח לְהוּ: בְּקָרִיבָא הוּא וְאָתֵי. שְׁלַחוּ לֵיהּ: ״הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק״. שְׁלַח לְהוּ: אִית לְהוּ צַדִּיקֵי דְּבָעוּ רַחֲמֵי וּמַייְתוּ לֵיהּ. (ד)שְׁלַחוּ לֵיהּ: ״צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ״, וְאֵין כֶּסֶף אֶלָּא צַדִּיקִים, שְׁנֶּאֱמַר: ״וְאַבְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים״. שְׁלַח לְהוּ: חָדְרִי רַשְׁיֵעֵי בְּתִשּׁוּבָה, וּבָעוּ רַחֲמֵי וּמַייְתוּ לֵיהּ. שְׁלַחוּ לֵיהּ: כְּבָר קָבַע לָהֶן זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר ״לְיוֹם הַכִּסֶּא יָבֹא בֵּיתוֹ״. אֵין כִּסֵּא אֶלָּא זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר ״בַּכִּסֵּה לְיוֹם חַגֵּנוּ״. שְׁלַח לְהוּ: סִיתְוָוא הוּא, וְלָא מְצִינָא דְּאָתֵי מְתַלְנָא וּמְמִיטְרָא. (ה)שְׁלַחוּ לֵיהּ: תָּא אַשְׁיְנָא דְּטוּרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שְׁלַחוּ כַּר מוֹשֵׁל אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה אֶל הַר בַּת צִיּוֹן״. שְׁלַח לְהוּ: אִי אֲתֵינָא, לֵית לִי דּוּכְתָּא דְּיָתֵיבְנָא בֵּיהּ. שְׁלַחוּ לֵיהּ: קְבָרוֹת שָׁלְהֶם מְעוּפָּלִין מִפַּלְטֵירִין שֶׁלְּךָ, דִּכְתִיב: ״בָּעֵת הַהִיא נְאֻם ה׳ יוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם מִקִּבְרֵיהֶם וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עָבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם״. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: מִי שְׁמִיעַ לָךְ אֵימַת אֲתֵי בַּר נַפְלֵי? אָמַר לֵיהּ: מֵאן בַּר נַפְלֵי? אָמַר לֵיהּ: מָשִׁיחַ. מָשִׁיחַ בַּר נַפְלֵי קָרֵית לֵיהּ? אָמַר לֵיהּ: אִין, דִּכְתִיב ״בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים

אֶת

שְׁנוּכַל אֲנִי וְחִילִי לַשֵּׁב בְּמָקוֹם מִכְסָה מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים: קִבְרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְעֻרוֹת שֶׁלָּהֶן סָבִיב לִירוּשָׁלַיִם וּבָהֶן אַתָּה וְחַיְלוֹתֶיךָ יְכוֹלִין לָשֵׁב: יוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה שֶׁעֲתִידִים לְהַשְׁלִיךְ מִן הַקְּבָרִים הָעֲצָמוֹת שֶׁבַּקְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֵת הַהִיא וְגוֹ': אֵימַת אַתֵּי בַּר נַפְלֵי אֵיתֵי דְּאָמְרִינַן צְרוֹר הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ שֶׁנִּתְמַעֲטוּ הַצַּדִּיקִים קָא מַיְירֵי הָא נָמֵי בְּמָשִׁיחַ וּקְאָמַר תַּלְמִידִים מִתְמַעֲטִין וְאֵיתֵי דְּאָמְרִי' וְתָהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת אֵיתֵי הָא דְּהַהוּא אַתְרָא דְּשַׁמֵּהּ קוּשְׁטָא:

מסורת הש״ס

א גיטין נז:; איכה רבה

ב קוהלת רבה; איכה רבה פתיחתא כג

ג גיטין נז:

ד פסיקתא דרב כהנא

ה ספרי במדבר

גליון הש״ס

גמ' עמון ומואב כו'. עי' בר״ש פ״ד מ״ד דידים:

רש״י ד״ה כסף וכו'. וכעין זה לעיל צג ע״א ובברכות דף כו ע״ב:

תורה אור השלם

[מלכים ב כה, ו]

[תהילים עד, ו]

[תהילים עד, ה]

[איכה א, טו]

[ישעיהו מג, ב]

[דברי הימים ב כד, כ-כב]

[מלכים ב ה]

[שופטים ד]

[ירמיהו נא, ט]

[משלי ז, יט]

[שמות טו, ג]

[משלי ז, כ]

[הושע ג, ב]

[תהילים פא, ד]

[ישעיהו טז, א]

[ירמיהו ח, א]

[עמוס ט, יא]

[דניאל ז, יג]

(א)"אֶת סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת". אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְמַעֲטִים, וְהַשְּׁאָר עֵינֵיהֶם כָּלוֹת בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה, וְצָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת, עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה, שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבֹא. (ב)תָּנוּ רַבָּנַן: שָׁבוּעַ שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִתְקַיֵּים מִקְרָא זֶה "וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר". שְׁנִיָּה, חִיצֵּי רָעָב מִשְׁתַּלְּחִים. שְׁלִישִׁית, רָעָב גָּדוֹל, וּמֵתִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף, חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְתוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִלּוֹמְדֶיהָ. בָּרְבִיעִית, שׂוֹבַע וְאֵינוֹ שׂוֹבַע. בַּחֲמִישִׁית, שׂוֹבַע גָּדוֹל, וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין, וְתוֹרָה חוֹזֶרֶת לְלוֹמְדֶיהָ. בְּשִׁשִּׁית, קוֹלוֹת. בַּשְּׁבִיעִית, מִלְחָמוֹת. בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר רַב יוֹסֵף: הָא כַּמָּה שָׁבוּעֵי דַּהֲוָה כֵּן, וְלָא אֲתָא! אָמַר אַבָּיֵי: בְּשִׁשִּׁית קוֹלוֹת, בַּשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת – מִי הֲוָה? וְעוֹד, כְּסִדְרָן מִי הֲוָה? (ג)"אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה׳ אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ". תַּנְיָא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ – בֵּית הַוַּעַד יִהְיֶה לִזְנוּת, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יֵאָשֵׁם, וְאַנְשֵׁי גְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לָעִיר וְלֹא יְחוֹנָנוּ, וְחָכְמַת הַסּוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי כֶּלֶב. "וְהָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל". מַאי "וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת"? אָמְרִי דְּבֵי רַב: מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשֵׂית עֲדָרִים עֲדָרִים וְהוֹלֶכֶת לָהּ. מַאי "וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל"? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא: כָּל מִי שֶׁסָּר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל עַל הַבְּרִיּוֹת. (ד)אָמַר רָבָא: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא, לֵיכָּא קוּשְׁטָא בְּעָלְמָא. אֲמַר לִי הָהוּא מֵרַבָּנַן, וְרַב טָבוּת שְׁמֵיהּ – וְאָמְרִי לַהּ רַב טָבְיוֹמֵי שְׁמֵיהּ – דְּאִי הֲווֹ יָהֲבֵי לֵיהּ כֹּל חֲלָלֵי דְעָלְמָא לָא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהּ. זִימְנָא חֲדָא אִיקְּלַעִי לְהָהוּא אַתְרָא, וְקוּשְׁטָא שְׁמֵיהּ, וְלָא הֲווֹ מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרַיְיהוּ, וְלָא הֲוָה מָיֵית אִינִישׁ מֵהָתָם בְּלָא זִימְנֵיהּ. נְסֵיבִי אִיתְּתָא מִינְּהוֹן, וַהֲווֹ לִי תְּרֵין בְּנִין מִינַּהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה יָתְבָא דְּבֵיתְהוּ וְקָא חָיְיפָא רֵישָׁא. אֲתַאי שִׁיבָבְתַּהּ, טְרַפָּא אַדַּשָּׁא. סְבַרִי: לָאו אוֹרַח אַרְעָא. אֲמַרִי לַהּ: לֵיתַהּ הָכָא. שְׁכִיבוּ לֵיהּ תְּרֵין בְּנֵיהּ. אֲתוֹ אִינָשֵׁי דְּאַתְרָא לְקַמֵּיהּ, אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי הַאי? אֲמַר לְהוּ: הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה. אֲמַרוּ לֵיהּ: בְּמָטוּתָא מִינָּךְ, פּוּק מֵאַתְרִין וְלָא תְּגָרֵי בְּהוּ מוֹתָנָא בְּהָנָךְ אִינָשֵׁי. תַּנְיָא: רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ – נְעָרִים יַלְבִּינוּ פְּנֵי זְקֵנִים, וּזְקֵנִים יַעַמְדוּ לִפְנֵי נְעָרִים, וּבַת קָמָה בְּאִמָּהּ, וְכַלָּה בַּחֲמוֹתָהּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי כֶּלֶב, וְאֵין הַבֵּן מִתְבַּיֵּישׁ מֵאָבִיו. תַּנְיָא: רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, הָעַזּוּת תִּרְבֶּה, וְהַיּוֹקֶר יְעַוֵּת, וְהַגֶּפֶן יִתֵּן פִּרְיוֹ וְהַיַּיִן בְּיוֹקֶר, וְנֶהֶפְכָה כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכֵחָה. מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת. אָמַר רָבָא: מַאי קְרָא? "כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא". תָּנוּ רַבָּנַן: "כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ [וְגוֹ׳] כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב". אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמָּסוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר: עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים. דָּבָר אַחֵר: עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס. דָּבָר אַחֵר: עַד שֶׁיִּתְיָיאֲשׁוּ מִן הַגְּאוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב" – כִּבְיָכוֹל אֵין סוֹמֵךְ וְעוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל. כִּי הָא דְּרַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוָה מַשְׁכַּח רַבָּנַן דְּמִעַסְּקִי בֵּיהּ, אֲמַר לְהוּ: בְּמָטוּתָא, בָּעֵינָא מִנַּיְיכוּ לָא תְּרַחֲקוּהּ, דִּתְנֵינָא: שְׁלֹשָׁה בָּאִין בְּהֶיסַּח הַדַּעַת, אֵלּוּ הֵן: מָשִׁיחַ, מְצִיאָה, וְעַקְרָב. (ה)אָמַר רַב קַטִּינָא: שִׁית אַלְפֵי שְׁנֵי הָוֵי עָלְמָא, וְחַד חָרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא". אַבָּיֵי אָמַר: תְּרֵי חָרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְחַיֵּינוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו". תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב קַטִּינָא: כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת שָׁנָה אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים, כָּךְ הָעוֹלָם מְשַׁמֵּט אֶלֶף שָׁנִים לְשִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא", וְאוֹמֵר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" – יוֹם שֶׁכּוּלּוֹ שַׁבָּת. וְאוֹמֵר: "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר". (ו)תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ: שֵׁשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה הָוֵי עָלְמָא, שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹהוּ, שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה, שְׁנֵי אֲלָפִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ.

וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ

אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת מַלְכוּת דָּוִד שֶׁנָּפְלָה לְהָכִי קָרֵי מָשִׁיחַ בַּר נַפְלֵי: עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה עַד שֶׁלֹּא כָּלְתָה צָרָה רִאשׁוֹנָה שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבֹא פְּקוּדָה כְּמוֹ לֹא נִפְקַד (בַּמִּדְבָּר לא): שָׁבוּעַ שְׁמִטָּה: וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת שֶׁיְּהֵא מְעַט מָטָר וִיהֵא רָעָב בְּמָקוֹם זֶה וְשֹׂבַע בְּמָקוֹם זֶה: חִצֵּי רָעָב רָעָב מְעַט שֶׁלֹּא יְהֵא שֹׂבַע בְּשׁוּם מָקוֹם: מִשְׁתַּכַּחַת מִלּוֹמְדֶיהָ מִתּוֹךְ שֶׁאֵין לָהֶם מַה לֶּאֱכֹל: בְּשִׁשִּׁית קוֹלוֹת יֵצְאוּ קוֹלוֹת שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא ל"א קוֹלוֹת מִתְקִיעַת שׁוֹפָר שֶׁנֶּאֱמַר יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל (יְשַׁעְיָהוּ כ"ז:י"ג): מִלְחָמוֹת בֵּין עוֹבְדֵי כוֹכָבִים לְיִשְׂרָאֵל: דַּהֲוָה הָכִי שָׁנָה אַחַת רָעָב שָׁנָה אַחַת שֹׂבַע ואעפ"כ לֹא בָּא בֶּן דָּוִד: בְּשִׁשִּׁית קוֹלוֹת מִי הֲוָה כְּלוּם יָצְאוּ קוֹלוֹת שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא: וְעוֹד כְּסִדְרָן מִי הֲוָה כְּלוֹמַר אֵלּוּ הַצָּרוֹת דְּקָתָנֵי הָכָא כְּסִדְרָן לָא אִתְרְמוֹ בְּשָׁבוּעַ אֶחָד אֲבָל כִּי אִתְרְמוֹ אָתֵי מָשִׁיחַ: אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ לָא אִתְפְּרַשׁ הַאי קְרָא לְמַאי אִכְּתִיב הָכָא דְּהָא לָא קָא דָּרֵישׁ בֵּהּ מִידִי וְנִרְאֶה לְמוֹרִי שֶׁכֵּן נִכְתַּב בִּסְפָרִים תְּחִלָּה כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶ' אַחֲרוֹן דְּסוֹטָה (דַּף מט:) בְּעִקְּבוֹת הַמָּשִׁיחַ חֻצְפָּא יִסְגֵּא וְכָתְבוּ פֵּרוּשׁ זֶה עַל בְּעִקְּבוֹת שֶׁהוּא לְשׁוֹן סוֹף כְּמוֹ אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ: בֵּית הַוַּעַד מָקוֹם שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְוַעֲדִין שָׁם לִלְמֹד תּוֹרָה: ה"ג וְהַגֶּבְלָן מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ כָּךְ יִשְׁתּוֹמֵם: וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל אַנְשֵׁי גְּבוּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ל"א אַנְשֵׁי גָּזִית סַנְהֶדְרִין: כִּפְנֵי כֶּלֶב דָּמְיָין מַמָּשׁ לְכֶלֶב מ"ר ל"א כִּפְנֵי הַכֶּלֶב שֶׁלֹּא יִתְבַּיְּשׁוּ זֶה מִזֶּה: מִשְׁתּוֹלֵל עַל הַבְּרִיּוֹת כָּל הָעוֹלָם אוֹמְרִין עָלָיו שׁוֹטֶה הוּא הַיְנוּ מִשְׁתּוֹלֵל לְשׁוֹן שְׁטוּת כְּמוֹ מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל (אִיּוֹב י"ב:י"ז): לֵיכָּא קוּשְׁטָא בְּעָלְמָא אֵין אָדָם בָּעוֹלָם שֶׁיְּדַבֵּר אֱמֶת תָּמִיד: אֲמַר לִי הַהוּא מֵרַבָּנַן דְּאִי הֲווֹ יָהֲבִי לֵהּ כֹּל חֲלָלֵי דְעָלְמָא לָא מְשַׁנֵּי בְּדִבּוּרֵהּ לְשַׁקֵּר וְאִשְׁתַּעִי לִי הָכִי זִמְנָא חֲדָא אִקְּלַעִי לְהַהוּא אַתְרָא וְקֻשְׁטָא שְׁמֵהּ: טָרְפָא אַבָּבָא שֶׁהָיְתָה שׁוֹאֶלֶת אוֹתָהּ: לָאו אוֹרַח אַרְעָא לוֹמַר הֵיכָן הִיא הוֹאִיל וחייפ' רֵישַׁהּ: ה"ג נְעָרִים יַלְבִּינוּ פְּנֵי זְקֵנִים כְּלוֹמַר יְחַפְּרוּ וִיבַיְּשׁוּ אוֹתָם: וּזְקֵנִים יַעַמְדוּ בִּפְנֵי הַנְּעָרִים לְכַבְּדָם וְהַיְנוּ דְּאָמְרִינַן (בְּסוֹטָה ד' מט:) בְּעִקְּבוֹת הַמָּשִׁיחַ חֻצְפָּא יִסְגֵּא: בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ לְחֶרְפָּה וּלְבַיְּשָׁהּ: הַיֹּקֶר יְעַוֵּת שֶׁלֹּא יְכַבְּדוּ זֶה אֶת זֶה יְקַר כָּבוֹד ל"א הַיֹּקֶר יְעַוֵּת מְכֻבָּד שֶׁבָּהֶן יְהֵא עַוְּתָן וְרַמַּאי. מ"ר: וְהַגֶּפֶן יִתֵּן פִּרְיוֹ ואעפ"כ יִהְיֶה הַיַּיִן בְּיֹקֶר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּרָכָה בַּפְּרִי עַצְמוֹ ל"א שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן רוֹדְפִין אַחַר הַיַּיִן וּמִשְׁתַּכְּרִין וּמִתְיַקֵּר הַיַּיִן אע"פ שֶׁרֹב יַיִן בָּעוֹלָם: כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא כְּשֶׁפָּשַׂט הַנֶּגַע בְּכָל הָעוֹר כָּךְ כְּשֶׁנֶּהֶפְכָה כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת תָּבֹא גְּאֻלָּה: כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ לְהָבִיא לָהֶם גְּאֻלָּה: כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד שֶׁתֵּלֵךְ וַתֶּחֱזַק יָדָן שֶׁל מָסוֹרוֹת וּמַצְלִיחִין בְּמַלְשִׁינוּתָן: שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁמַּחֲזִיקִין יְדֵי יִשְׂרָאֵל לְהַחֲזִירָן לְמוּטָב: שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה וְהַיְנוּ אָזְלַת יָד שֶׁיִּהְיוּ בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת: כִּבְיָכוֹל כְּאִלּוּ יְכוֹלִין לוֹמַר דָּבָר זֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה: אֵין עוֹזֵר וְאֵין סוֹמֵךְ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ שְׁפָלִים לִמְאֹד וְאוֹמֵר אֵין עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ שֶׁיִּהְיוּ מִתְיָאֲשִׁין מִן הַגְּאֻלָּה: דְּמִעַסְּקֵי בֵּהּ לֵידַע מָתַי יָבֹא: וְעַקְרָב נוֹשֵׁךְ הָאָדָם פִּתְאוֹם: וְחַד חָרוּב שֶׁאֶלֶף שָׁנָה יִהְיֶה חָרוּב חוּץ מִשֵּׁשֶׁת אֲלָפִים אֵלּוּ דְּהַיְנוּ אֶלֶף שְׁבִיעִי: תְּרֵי אֲלָפִים הוּא חֶרֶב אֶלֶף שְׁבִיעִי וְאֶלֶף שְׁמִינִי: יוֹמוֹ שֶׁל הקב"ה אֶלֶף שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר: מְשַׁמֵּט וְנַעֲשָׂה חֶרֶב: שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת שֶׁהָעוֹלָם מְשַׁמֵּט: הָוֵי עָלְמָא הָעוֹלָם כָּךְ מִתְקַיֵּם: ב' אֲלָפִים הָיָה תֹּהוּ תַּחַת שֶׁלֹּא נִתְּנָה עֲדַיִן תּוֹרָה וְהָיָה הָעוֹלָם כְּתֹהוּ וּמֵאָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁהָיָה אַבְרָהָם בֶּן נ"ב שָׁנָה אִיכָּא אַלְפַּיִם שָׁנָה כִּדְמוֹכְחִי קְרָאֵי דִּכְשֶׁנִּשְׁלְמוּ אַלְפַּיִם שָׁנָה עָסַק אַבְרָהָם בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית י"ב:ה') וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן וּמְתַרְגְּמִינַן דְּשַׁעְבֵּדוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת ע"ז (דַּף ט.) גְּמִירֵי דְּהַהוּא שַׁעְתָּא הֲוָה אַבְרָהָם בַּר חַמְשִׁין וְתַרְתֵּי שְׁנִין: וּשְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה מִן הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן עַד [אֲלָפִים] שְׁנוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים (וּשְׁמֹנִים) שָׁנָה עַד שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק וְשִׁשִּׁים שָׁנָה מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הֲרֵי ק"ח וק"ל שֶׁהָיוּ לְיַעֲקֹב כְּשֶׁבָּא לְמִצְרַיִם הֲרֵי רל"ח ורד"ו שֶׁעָמְדוּ בְּמִצְרַיִם הֲרֵי תמ"ח וּמִשֶּׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁנִּבְנָה בַּיִת רִאשׁוֹן ת"פ דִּכְתִיב (מְלָכִים א ו':א') וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ' הֲרֵי תתקכ"ח ות"י שֶׁעָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן כִּדְמוֹכְחִי קְרָאֵי עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַמְּלָכִים וְע' דְּגָלוּת בָּבֶל ות"כ שֶׁעָמַד בַּיִת שֵׁנִי הֲרֵי תת"ק ותתקכ"ח הֲרֵי אֲלָפִים פָּחוֹת קע"ב וקע"ב קֹדֶם הַשְׁלָמַת ד' אֲלָפִים נֶחֱרַב הַבַּיִת וּלְסוֹף אוֹתָן קע"ב נִשְׁלְמוּ שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה וְאַיְּדֵי דְּאָמַר שְׁנֵי אֲלָפִים תֹּהוּ קָאָמַר שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה וְלֹא שֶׁתִּכְלֶה תּוֹרָה אַחַר שְׁנֵי אֲלָפִים. מ"ר: וּשְׁנֵי אֲלָפִים שְׁנוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁלְּאַחַר שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה הֲוָה דִּינוֹ שֶׁיָּבֹא מָשִׁיחַ וְתִכְלֶה הַגָּלוּת וִיבַטֵּל הַשִּׁעְבּוּד מִיִּשְׂרָאֵל:

מסורת הש"ס

א תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דרך ארץ א; שיר השירים רבה; פסיקתא דרב כהנא; אוצר מדרשים משיח הקדמה ב; פסיקתא רבתי

ב מסכת דרך ארץ זוטא; אוצר מדרשים משיח אגדת משיח ג

ג סוטה מט:; משנה סוטה

ד בבא מציעא מט.

ה ראש השנה לא.

ו תנא דבי אליהו רבה; עבודה זרה ט.

תורה אור השלם

בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו וגו׳ [עמוס ט, יא]

וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וגו׳ [עמוס ד, ז]

אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ יְהֹוָה אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ [תהילים פט, נב]

וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא יְהֹוָה וַיֵּרַע וגו׳ [ישעיהו נט, טו]

וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנָּגַע כֻּלּוֹ וגו׳ [ויקרא יג, יג]

וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה וגו׳ [ויקרא יג, ג]

כִּי־יָדִין יְהֹוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס וגו׳ [דברים לב, לו]

עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהֹוָה וגו׳ [ישעיהו ב, יא]

יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו [הושע ו, ב]

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת [תהילים צב, א]

כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה וגו׳ [תהילים צ, ד]

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פ״ב מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ב:
ב מיי׳ פו׳ מהל׳ תשובה הל׳ ה:

אֲבָל בְּשֶׁבִּיל עֲוֹנוֹתֵינוּ שָׁרְבוּ לֹא בָּא מְשִׁיחַ לְסוֹף ד' אַלְפִים וְיָצְאוּ מַה שֶּׁיָּצְאוּ שֶׁעַדַיִן הוּא מְעֻבָּב לְבֹא: שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה יוֹבְלִין הַיְנוּ ד' אַלְפִים מְאתַיִם וַחֲמִשִּׁים [שָׁנָה]: בְּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל הָאַחֲרוֹן הוּא בָּא אוֹ בְּסוֹפוֹ: כָּלָה זְמַן הַזֶּה קֹדֶם שֶׁיִּבֹּא מְשִׁיחַ אוֹ אֵינוֹ כָּלָה דְּבְתוֹךְ הַיּוֹבֵל בְּסוֹפוֹ הוּא בָּא: עַד הֵכָא לָא תְּסַתַּכִּי לַהּ עַד יוֹבֵל הָאַחֲרוֹן לֹא תְּצַפֶּה לוֹ דְּוַדַּאי לֹא יְבֹא קֹדֶם הַזְּמַן הַזֶּה: אִסְתַּכִּי לֵיהּ חַכֵּה לוֹ שֶׁיָּבֹא: אַשּׁוּרִית כְּתַב שֶׁלָּנוּ אַשּׁוּרִית שֶׁבָּא מֵאַשּׁוּר כְּדְאָמַר בְּאֵידְךְ פִּרְקִין (ד' כב.): לְחֲיָלוֹת שֶׁל פָּרָס נִשְׁכַּרְתִּי שֶׁהָיִיתִי גּוֹלֵיר לְאֶחָד מֵהֶם: תַּנְּיָנִים דְּגִים: וְהַשְּׁאָר יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁכָּלָה הַשִּׁעְבּוּד וּמְשִׁיחַ בָּא: מְחַדֵּשׁ עוֹלָמוֹ לִבְרֹא עוֹלָם חָדָשׁ: נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד הַתְּהוֹם מַה תְּהוֹם אֵין לוֹ קֵץ וְסוֹף כָּךְ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד עַל סוֹף פְּסוּק זֶה (וְכִי קָא מְפָרֵשׁ אֵימַת קָאָמַר אָם) יִתְמַהְמֵהַּ חַכֵּה לוֹ דְּאֵין לוֹ סוֹף: לֹא כְּרַבּוֹתֵינוּ אֵל תְּצַפּוּ לְאוֹתוֹ קֵץ שֶׁהָיוּ רַבּוֹתֵינוּ דּוֹרְשִׁין: עַד עַדָּן עִדָּנִין וּפְלַג עִדָּן עִדָּן כְּעִדַּן הַגָּלוּת שֶׁל מִצְרַיִם וְהַיְנוּ ד' מֵאוֹת ב' עִדָּנִין ח' מֵאוֹת הַיְנוּ י"ב מֵאוֹת וּפְלַג עִדָּן ב' מֵאוֹת סַךְ הַכֹּל אֶלֶף וְד' מֵאוֹת: וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שְׁלִישׁ כְּלוֹמַר הִשְׁקָה אוֹתָם הקב"ה בֵּין גָּלוּת מִצְרַיִם לְגָלוּת בָּבֶל שְׁלִישׁ גָּלוּת אֱדוֹם כִּי קֵץ גָּלוּת אֱדוֹם זֶה יִהְיֶה לְסוֹף ג' פְּעָמִים ת' שָׁנִים וְג' פְּעָמִים ע' שָׁנָה כְּנֶגֶד גָּלוּת בָּבֶל דְּהַיְנוּ לְסוֹף אֶלֶף וַאֲרַבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר שָׁנִים כְּבָר עָבְרוּ וְלֹא הָיָה כָּךְ מְצָאתִי כָּתוּב בְּשֵׁם הָרַב רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר דָּוִד זַ"ל: עוֹד אַחַת מִעֵט הִיא בְּנְבוּאַת חַגַּי כְּתִיב שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִגָּלוּת בָּבֶל וְיִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהַיְנוּ עוֹד אַחַת מְעַט הִיא מְעַט כְּבוֹד אֶתֵּן לָהֶם לִישְׂרָאֵל וַאֲנִי מְרַעֵישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְהֵאבֹתִי כָּל חֶמְדַּת גּוֹיִם לִירוּשָׁלַיִם וה"ע דְּרֵישׁ לֵיהּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְאַחַר חָרְבַּן וְהָכִי דְּרֵישׁ לֵיהּ [עוֹד אַחַת מְעַט הִיא מְעַט כְּבוֹד אֶתֵּן לְיִשְׂרָאֵל וַאֲח"כ יָבֹא הַמָּשִׁיחַ וּדְרָשָׁה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא קְרָא אַלְפְּנֵי הַבַּיִת קָאֵי וְה"ק] עוֹד אַחַת מְעַט הִיא מְעַט כָּבוֹד אֶתֵּן לְיִשְׂרָאֵל וְשׁוּב לֹא אֶתֵּן לָהֶם כָּל יְמוֹת בֵּית אַחְרוֹן וְכֵן הָיָה דְּמַלְכוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁל מַלְכוּת חַשְׁמוֹנַאי נִתְקַיְּמָה שִׁבְעִים שָׁנָה וְאע"ג דְּאָמְרִינַן בְּסֵדֶר עוֹלָם דְּמַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי מֵאָה וְשָׁלֹשׁ וּמַלְכוּת הוֹרְדּוֹס מֵאָה וְשָׁלֹשׁ עִקַּר כְּבוֹדָם וּפְאֵרָם שֶׁלֹּא שָׁלְטָה בָּהֶם אֻמָּה לֹא נִתְקַיְּמִים כָּל כָּךְ וּמַלְכוּת שְׁנֵיָּה שֶׁל הוֹרְדּוֹס נ"ב שָׁנָה וּמַלְכוּת בֶּן כּוֹזְבָא ב' שָׁנִים וּמֶחֱצָה וְשׁוּב לֹא הָיָה לָהֶם מֶלֶךְ מ"ר. וְכָל הַנָּךְ דְּרָשׁוֹת לְאו מִשְּׁנָה וְלָאו בְּרַיְתָא. ל"א עוֹד אַחַת מְעַט הִיא מְעַט מַלְכוּת אֲתֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְאַחַר חָרְבָּן וּלְאַחַר אוֹתוֹ מַלְכוּת הִנְנִי מְרַעֵישׁ שָׁמַיִם וְאָרֶץ וְיָבֹא מְשִׁיחַ. וְאֵין דְּרָשָׁה זוֹ כְּלוּם שֶׁהֲרֵי רָאִינוּ כַּמָּה מַלְכֻיּוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְאַחַר חָרְבָּן וְאעפ"כ לֹא בָּא מְשִׁיחַ שֶׁהַמַּלְכוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהָיְתָה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְאַחַר חָרְבָּן שִׁבְעִים שָׁנָה הוֹרְדּוֹס נ"ב בֶּן כּוֹזְבָא ב' וּמֶחֱצָה וּמְצִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם מִפּוֹלְמוֹס שֶׁל אַסְפַּסְיָאנוּס עַד פּוֹלְמוֹס שֶׁל טִיטוּס שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִפּוֹלְמוֹס שֶׁל טִיטוּס עַד מַלְכוּת בֶּן כּוֹזְבָא י"ז שָׁנִים וּמַלְכוּת בֶּן כּוֹזְבָא ב' שָׁנִים וּמֶחֱצָה: [בֶּן כּוֹזְבָא מָלַךְ בְּבֵיתֵר]: וְיַפַּח לַקֵּץ תִּפַּח נִפְשׁוֹ שֶׁל מְחַשֵּׁב הַקֵּץ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְכַזֵּב וְלוֹמַר כַּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ וְכוּ': יְחַכֶּה ה' הוּא עַצְמוֹ מְחַכֶּה וּמְתְאַוֶּה שֶׁיָּבֹא מְשִׁיחַ: סָבִיב י"ח

וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ שָׁרְבוּ, יָצְאוּ מֵהֶם מָה שֶׁיָּצְאוּ. אָמַר לֵיהּ אֲלִיָּהוּ לְרַב יְהוּדָה אָחוּהּ דְּרַב סָלָא חֲסִידָא: אֵין הָעוֹלָם פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה יוֹבְלוֹת, וּבְיוֹבֵל הָאַחֲרוֹן בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר לֵיהּ: בְּתְחִילָּתוֹ אוֹ בְּסוֹפוֹ? אָמַר לֵיהּ: אֵינִי יוֹדֵעַ. כָּלָה אוֹ אֵינוֹ כָּלָה? אָמַר לֵיהּ: אֵינִי יוֹדֵעַ. רַב אָשֵׁי אָמַר: הָכִי אָמַר לֵיהּ: עַד הָכָא לָא תִיסְתַּכֵּי לֵיהּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ אִיסְתַּכֵּי לֵיהּ. [א]שָׁלַח לֵיהּ רַב חָנָן בַּר תַּחְלִיפָא לְרַב יוֹסֵף: מְצָאתִי אָדָם אֶחָד וּבְיָדוֹ מְגִילָּה אַחַת כְּתוּבָה אַשּׁוּרִית וּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ. אָמַרְתִּי לוֹ: זוֹ מִנַּיִן לָךְ? אָמַר לִי: לְחֲיָלוֹת שֶׁל רוֹמִי נִשְׁכַּרְתִּי וּבֵין גִּינְזֵי רוֹמִי מְצָאתִיהָ. וְכָתוּב בָּהּ: לְאַחַר אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמָאתַיִם וְתִשְׁעִים וְאֶחָד שָׁנָה לִבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָעוֹלָם יִתּוֹם. מֵהֶן מִלְּחֻמּוֹת תַּנִּינִים, מֵהֶן מִלְּחֻמּוֹת גּוֹג וּמָגוֹג, וּשְׁאָר יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַדֵּשׁ אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא לְאַחַר שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא אָמַר: לְאַחַר חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה אִיתְּמַר. תַּנְיָא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִקְרָא זֶה נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד תְּהוֹם: ״כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר״. לֹא כְּרַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ דוֹרְשִׁין: ״עַד עִדָּן עִדָּנִין וּפְלַג עִדָּן״. וְלָא כְּרַבִּי שִׁמְלַאי, שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ: ״הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שְׁלִישׁ״. [ב]וְלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ: ״עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ״. אֶלָּא מַלְכוּת רִאשׁוֹנָה – שִׁבְעִים שָׁנָה, מַלְכוּת שְׁנִיָּה – חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם, וּמַלְכוּת בֶּן כּוֹזֵיבָא – שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה. [ג]מַאי ״וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב״? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: תִּיפַּח עַצְמָן שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִיצִין, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ (אֶת) הַקֵּץ וְלֹא בָּא – שׁוּב אֵינוֹ בָּא. אֶלָּא חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ״. שְׁמָא תֹּאמַר: אֲנוּ מְחַכִּין וְהוּא אֵינוֹ מְחַכֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְלָכֵן יְחַכֶּה ה׳ לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם״. וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָנוּ מְחַכִּים, וְהוּא מְחַכֶּה, מִי מְעַכֵּב? מִדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת. וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת, אָנוּ לָמָּה מְחַכִּין? לְקַבֵּל שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ״. [ד]אָמַר אַבָּיֵי: לְעוֹלָם אַל יְהֵא אָדָם רָגִיל לוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הָאָזְנַיִם, שֶׁהֲרֵי מְקַבְּלֵי אַגַּדְתָּא אַגַּדְתָּא אָמְרִי לְהוּ, וְלָא מְקַבְּלֵי אַגַּדְתָּא אַגַּדְתָּא לָא אָמְרִי לְהוּ. אַפֵּי שְׁכִינָה בְּכֹל דָּרָא, שֶׁנֶּאֱמַר ״אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ״ – ״לוֹ״ בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָתִין וְשִׁיתָּא הוּו. אִינִי? וְהָאָמַר רַבָּא: דָּרָא דְּקַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא תְּמָנֵי סְרֵי אַלְפֵּי פַּרְסָה הֲווֹאי, שֶׁנֶּאֱמַר ״סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אֶלֶף״! לָא קַשְׁיָא: הָא דְּמִסְתַּכְּלִי בְּאִיסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה, הָא דְּמִסְתַּכְּלִי בְּאִיסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה. [ה]וּמִי נְפִישִׁי כּוּלֵּי הַאי? וְהָאָמַר חִזְקִיָּה אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּיה וְהֵן מוּעָטִין. אִם אֲלָפִים הֵם – אֲנִי וּבְנֵי מֵהֶם, אִם מֵאָה הֵם – אֲנִי וּבְנֵי מֵהֶם, אִם שְׁנַיִם הֵם – אֲנִי וּבְנֵי הֵם. לָא קַשְׁיָא, הָא דְּעָיְילִי בְּבַר, הָא דְּעָיְילִי בְּלָא בַּר. [ו]אָמַר רַב: כָּלוּ כָּל הַקִּיצִין, וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: דַּיּוֹ לָאֵבֶל שֶׁיַּעֲמוֹד בְּאֶבְלוֹ. כְּתַנָּאֵי: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה – נִגְאָלִין, וְאִם לָאו – אֵין נִגְאָלִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן, וְיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמַחְזִירִין לָמוּטָב. תַּנְיָא אִידָךְ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה – נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּא מְשׁוּבֹתֵיכֶם״. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ״? ״חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם״ – בַּעֲבוֹדָה זָרָה, ״וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ״ – לֹא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. [ז]אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם״? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״כִּי אִנְכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן״? [ח]אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן״? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״כֹּה אָמַר ה׳ גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתֹעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים

אֶלָּף בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה מְשָׁתַּעֵי קְרָא בְּסוֹף יְחֶזְקֵאל: בְּאִסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה בְּחֹזֶק נָגְהוֹ שֶׁל הקב"ה אֵין מִסְתַּכְּלִין אֶלָּא תְּלָתִין וְשִׁית אֲבָל בִּקְלִישׁוּת הַנּוֹגַהּ לַצַּדִּיקִים מַרְחִיק מִסְתַּכְּלִין כִּתּוֹת הָרַבָּה: וּמִי נְפִישִׁי כֻּלֵּי הַאי דְּלָתֵּוֵי בְּרִיר לֵן תְּלָתִין וְשִׁתָּא הֲווֹ וְלֹא פָּחוֹת: וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי לֹא הֲוָה יָדַע אִם אֶלֶף הֵם אִם מֵאָה הֵם אִם שְׁנַיִם הֵם: הָא דְּעָיְלִי בְּבַר שָׁצְרִיכִין לִטֹּל רְשׁוּת כְּשֶׁנִּכְנָסִין לְהִסְתַּכֵּל בְּאִסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה בְּהֶנְהוּ לָא פְּחִיתִי מִתְּלָתִין וְשִׁית אֲבָל אוֹתָן הַנִּכְנָסִין בְּלֹא רְשׁוּת בְּרוֹב צְדָקָם הֶנְהוּ מִסְפָּקָא לָן כַּמָּה הֲווּ: בְּתְשׁוּבָה אִם כָּל יִשְׂרָאֵל חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה יָבֹא וְאִם לָאו לֹא יָבֹא: דַּיּוֹ לָאֵבֶל שֶׁיַּעֲמוֹד בְּאֶבְלוֹ דַּיּוֹ להקב"ה שֶׁיַּעֲמֹד כַּמָּה יָמִים וִימִינוֹ אָחוֹר כְּלוֹמַר אִם לֹא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה אֵינוֹ עוֹמֵד בְּאֶבְלוֹ כָּל הַיָּמִים אֶלָּא וַדַּאי קֵץ לַדָּבָר ל"א דַּיּוֹ לְאֵבֶל דַּיָּן לְיִשְׂרָאֵל צַעַר גְּלוּת אֶפְלוּ בְּלֹא תְּשׁוּבָה לֹא בְּכֶסֶף לֹא בְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים דַּאֲפִילּוּ אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין מִשּׁוּם דְּאָמַר חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם קְרֵי כֶּסֶף בִּלְשׁוֹן תְּשׁוּבָה: בְּעַלְתִּי אֶתְכֶם מַשְׁמַע בְּעַל כָּרְחֲכֶם בְּלֹא תְּשׁוּבָה: אֶחָד מֵעִיר אֶבְרֹר הַצַּדִּיקִים וְאֶבְיאֵם לְצִיּוֹן אע"פ שֶׁאֵין כֻּלָּם חוֹזְרִין: כֹּה אָמַר ה' לִבְזֹה נֶפֶשׁ לְמִתְעֵב גּוֹי אוֹתָן הַבְּזוּיִין וּמִתְעַבִּין בַּעֲבֵרוֹת אעפ"כ יִגְאֲלוּ מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ:

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים מגילות שונות מגילה שמצא אדם אחד ב
ב דברים רבה
ג ספרא קדושים פרשה ב ט
ד סוכה מה:
ה סוכה מה:
ו תנא דבי אליהו רבה; עבודה זרה ט.
ז אוצר מדרשים משיח אותות המשיח ט
ח תענית יד:; אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי תפלת רבי שמעון בן יוחאי ו; אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי פרק ר' שמעון בן יוחי ז

גליון הש״ס

גמ' לא פחות עלמא. ועי' במ"ר בראשית פ' ל"ה שם איתא לא פחות מתלתין צדיקי ועיין במ"ר במדבר פ' ג':

תורה אור השלם

כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמָהּ וגו' [חבקוק ב, ג]

וּמִלֵּין לְצַד (עִלָּיָא) [עִלָּאָה] יְמַלֵּל וּלְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין יְבַלֶּא וְיִסְבַּר וגו' [דניאל ז, כה]

הַאֲכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שְׁלִישׁ [תהילים פ, ו]

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וגו' [חגי ב, ו]

וְלָכֵן יַחְכֶּה יְהוָה לָחֶנְנָכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט וגו' [ישעיהו ל, יח]

סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלָף וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה שָׁמָּה [יחזקאל מח, לה]

שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנֻּנוּ אֲתָנוּ לְךָ כִּי וגו' [ירמיהו ג, כב]

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ [ישעיהו נב, ג]

לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֻחֳקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה וגו' [מלאכי ג, ז]

כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמָהּ וגו' [חבקוק ב, ג]

שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם וגו' [ירמיהו ג, יד]

כִּי כֹה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן וגו' [ישעיהו ל, טו]

כֹּה אָמַר־יְהוָה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֵה נֶפֶשׁ לְמֻתְעַב גּוֹי לְעֶבֶד וגו' [ישעיהו מט, ז]

כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים אֲלַמָּא יֵשׁ קֶרֶן בַּדָּבָר: וּכְכֻלּוֹת נֶפֶץ יַד עַם קֹדֶשׁ כְּשֶׁתִּכְלֶה תְּקוּמָתָם וְחֹזֶק יְדֵיהֶם שֶׁהָיְתָה נְפוּצָה אֵילַךְ וְאֵילַךְ גְּבוּרָה וְתוֹעֶלֶת לְפֻשְׁטֹ אַנָּה וַאֲנָה וְאַחַר שֶׁתִּכְלֶה גְּבוּרָתָם שֶׁיִּהְיוּ שְׁפָלִים לְמֵאֹד: תְּכֻלָּינָה אֵלּוּ הַצָּרוֹת וְיָד: מְגִלָּה מִזֶּה כְּשֶׁתִּתֵּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פִּרְיָהּ בָּעֵין יָפֶה אָז יִקְרַב הַקֵּץ וְאֵין לְךָ קֵץ מְגֻלֶּה יוֹתֵר: ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִזֶּה הַפָּסוּק יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב"? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וַאֲשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וַחֲצִי וּכְכַלּוֹת נֶפֶץ יַד עַם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֵלֶּה וְגוֹ'"? וְשָׁתַק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאָמַר רַבִּי אַבָּא: אֵין לְךָ קֵץ מְגוּלֶּה מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר". מַאי "לַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר"? רַב אָמַר: אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם שָׁלוֹם, דִּכְתִיב "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ", אֵין שָׁלוֹם מִפְּנֵי צָר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַשְּׁעָרִים כּוּלָּן שָׁקוּלִין. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְבַּקֵּשׁ דָּג [קָטָן] לְחוֹלָה וְלֹא יִמָּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ", וּכְתִיב בָּתָרֵיהּ: "בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּכְלֶה מַלְכוּת הַזְּלָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת", וּכְתִיב בָּתָרֵיהּ: "בְּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַה' צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט". אָמַר זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ", וּכְתִיב: "וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה'". (א)אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵי מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶשְׁיבָה יָדַי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְגוֹ' וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ". אָמַר עוּלָּא: אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בְּצִדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה". אָמַר רַב פָּפָּא: אִי בָּטְלִי יְהִירֵי – בָּטְלִי אַמְגּוּשֵׁי, אִי בָּטְלִי דַּיְינֵי – בָּטְלִי גְּזֵירְפָּטֵי. אִי בָּטְלִי יְהִירֵי בָּטְלִי אַמְגּוּשֵׁי, דִּכְתִיב: "וְאָצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ". וְאִי בָּטְלִי דַּיְינֵי בָּטְלִי גְּזֵירְפָּטֵי, דִּכְתִיב: "הֲסִיר ה' מִשְׁפָּטַיִךְ פָּנָּה אֹיְבֵךְ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כַּנָּהָר, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָבֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ ה' נֹסָסָה בּוֹ", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל". (ב)וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי, אוֹ כּוּלּוֹ חַיָּיב. בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי – דִּכְתִיב: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לָעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ". בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ חַיָּיב – דִּכְתִיב: "וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ", וּכְתִיב: "לָמָּה הָיָה כְאִישׁ נִדְהָם". אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב "בְּעִתָּהּ" וּכְתִיב "אֲחִישֶׁנָּה". זָכוּ – אֲחִישֶׁנָּה, לֹא זָכוּ – בְּעִתָּהּ. (ג)אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב: "וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שָׁמַיִא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה", וּכְתִיב: "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". זָכוּ – עִם עֲנָנֵי שָׁמַיִא, לֹא זָכוּ – עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אָמַר לֵיהּ שַׁבּוּר מַלְכָּא לִשְׁמוּאֵל: אַמְרִיתוּ מְשִׁיחַ עַל חַמְרָא אָתֵי? אֵישַׁדַּר לֵיהּ סוּסְיָא בָּרְקָא דְּאִית לִי! אָמַר לֵיהּ: מִי אִית לָךְ בַּר חֵיוַר גַּוְונֵי? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אַשְׁכַּח לְאֵלִיָּהוּ דַּהֲוָה קָאֵי אַפֵּיתְחָא דְּמָעָרְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. אָמַר לֵיהּ: אַתֵּינָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי? אָמַר לֵיהּ: אִם יִרְצֶה אֲדוֹן הַזֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁנַיִם רָאִיתִי וְקוֹל שְׁלִשָּׁה שָׁמַעְתִּי. אָמַר לֵיהּ: אֵימַת אָתֵי מְשִׁיחַ? אָמַר לֵיהּ: זִיל שַׁיְילֵיהּ לְדִידֵיהּ. וְהֵיכָא יָתֵיב? אַפֵּיתְחָא דְּרוֹמִי. וּמַאי סִימָנֵיהּ? יָתֵיב בֵּינֵי עַנְיֵי סוֹבְלֵי חֳלָאִים, וְכוּלָּן שָׁרוּ וְאָסִירִי בְּחַד זִימְנָא, אֵיהוּ שָׁרֵי חַד וְאָסִיר חַד. אָמַר: דִּילְמָא מִבְּעֵינָא דְּלָא אִיעַכַּב. (ד)אָזַל לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי! אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוַאי. אָמַר לֵיהּ: לְאֵימַת אָתֵי מָר? אָמַר לֵיהּ: הַיּוֹם. אָתָא לְגַבֵּי אֵלִיָּהוּ. אָמַר לֵיהּ: מַאי אָמַר לָךְ? אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוַאי. אָמַר לֵיהּ: אַטְחָךְ לָךְ וְלַאֲבוּךְ לָעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לֵיהּ: שַׁקּוֹרֵי קָא שַׁקַּר בִּי, דַּאֲמַר לִי "הַיּוֹם אָתֵינָא" וְלָא אָתָא. אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר לָךְ: "הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ". שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא: אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא? אָמַר: מִתְיָירָא אֲנִי שֶׁמָּא תְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנִּי אוֹת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין מִמְּךָ אוֹת. אָמַר לָהֶם: לְכָשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה, וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל וְיִבָּנֶה, וְאֵין מַסְפִּיקִין לִבְנוֹתוֹ עַד שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ, תֵּן לָנוּ אוֹת! אָמַר לָהֶם: וְלֹא כְּבָר אָמַרְתֶּם לִי שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁין מִמֶּנִּי אוֹת? אָמְרוּ לוֹ: וְאַף עַל פִּי כֵן. אָמַר לָהֶם: אִם כְּךָ, יֶהְפְּכוּ מֵי מְעָרַת פַּמְיָיס לְדָם. וְנֶהְפְּכוּ לְדָם. בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ, אָמַר לָהֶן: הַעֲמִיקוּ לִי אֲרוֹנִי, שֶׁאֵין מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב"? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וַאֲשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וַחֲצִי וּכְכַלּוֹת נֶפֶץ יַד עַם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֵלֶּה וְגוֹ'"? וְשָׁתַק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאָמַר רַבִּי אַבָּא: אֵין לְךָ קֵץ מְגוּלֶּה מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר". מַאי "לַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר"? רַב אָמַר: אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם שָׁלוֹם, דִּכְתִיב "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ", אֵין שָׁלוֹם מִפְּנֵי צָר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַשְּׁעָרִים כּוּלָּן שָׁקוּלִין. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְבַּקֵּשׁ דָּג [קָטָן] לְחוֹלָה וְלֹא יִמָּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ", וּכְתִיב בָּתָרֵיהּ: "בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּכְלֶה מַלְכוּת הַזְּלָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת", וּכְתִיב בָּתָרֵיהּ: "בְּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַה' צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט". אָמַר זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ", וּכְתִיב: "וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה'". (א)אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵי מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶשְׁיבָה יָדַי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְגוֹ' וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ". אָמַר עוּלָּא: אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בְּצִדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה". אָמַר רַב פָּפָּא: אִי בָּטְלִי יְהִירֵי – בָּטְלִי אַמְגּוּשֵׁי, אִי בָּטְלִי דַּיְינֵי – בָּטְלִי גְּזֵירְפָּטֵי. אִי בָּטְלִי יְהִירֵי בָּטְלִי אַמְגּוּשֵׁי, דִּכְתִיב: "וְאָצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ". וְאִי בָּטְלִי דַּיְינֵי בָּטְלִי גְּזֵירְפָּטֵי, דִּכְתִיב: "הֲסִיר ה' מִשְׁפָּטַיִךְ פָּנָּה אֹיְבֵךְ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כַּנָּהָר, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָבֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ ה' נֹסָסָה בּוֹ", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל". (ב)וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי, אוֹ כּוּלּוֹ חַיָּיב. בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי – דִּכְתִיב: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לָעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ". בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ חַיָּיב – דִּכְתִיב: "וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ", וּכְתִיב: "לָמָּה הָיָה כְאִישׁ נִדְהָם". אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב "בְּעִתָּהּ" וּכְתִיב "אֲחִישֶׁנָּה". זָכוּ – אֲחִישֶׁנָּה, לֹא זָכוּ – בְּעִתָּהּ. (ג)אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב: "וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שָׁמַיִא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה", וּכְתִיב: "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". זָכוּ – עִם עֲנָנֵי שָׁמַיִא, לֹא זָכוּ – עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אָמַר לֵיהּ שַׁבּוּר מַלְכָּא לִשְׁמוּאֵל: אַמְרִיתוּ מְשִׁיחַ עַל חַמְרָא אָתֵי? אֵישַׁדַּר לֵיהּ סוּסְיָא בָּרְקָא דְּאִית לִי! אָמַר לֵיהּ: מִי אִית לָךְ בַּר חֵיוַר גַּוְונֵי? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אַשְׁכַּח לְאֵלִיָּהוּ דַּהֲוָה קָאֵי אַפֵּיתְחָא דְּמָעָרְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. אָמַר לֵיהּ: אַתֵּינָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי? אָמַר לֵיהּ: אִם יִרְצֶה אֲדוֹן הַזֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁנַיִם רָאִיתִי וְקוֹל שְׁלִשָּׁה שָׁמַעְתִּי. אָמַר לֵיהּ: אֵימַת אָתֵי מְשִׁיחַ? אָמַר לֵיהּ: זִיל שַׁיְילֵיהּ לְדִידֵיהּ. וְהֵיכָא יָתֵיב? אַפֵּיתְחָא דְּרוֹמִי. וּמַאי סִימָנֵיהּ? יָתֵיב בֵּינֵי עַנְיֵי סוֹבְלֵי חֳלָאִים, וְכוּלָּן שָׁרוּ וְאָסִירִי בְּחַד זִימְנָא, אֵיהוּ שָׁרֵי חַד וְאָסִיר חַד. אָמַר: דִּילְמָא מִבְּעֵינָא דְּלָא אִיעַכַּב. (ד)אָזַל לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי! אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוַאי. אָמַר לֵיהּ: לְאֵימַת אָתֵי מָר? אָמַר לֵיהּ: הַיּוֹם. אָתָא לְגַבֵּי אֵלִיָּהוּ. אָמַר לֵיהּ: מַאי אָמַר לָךְ? אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוַאי. אָמַר לֵיהּ: אַטְחָךְ לָךְ וְלַאֲבוּךְ לָעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לֵיהּ: שַׁקּוֹרֵי קָא שַׁקַּר בִּי, דַּאֲמַר לִי "הַיּוֹם אָתֵינָא" וְלָא אָתָא. אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר לָךְ: "הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ". שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא: אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא? אָמַר: מִתְיָירָא אֲנִי שֶׁמָּא תְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנִּי אוֹת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין מִמְּךָ אוֹת. אָמַר לָהֶם: לְכָשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה, וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל וְיִבָּנֶה, וְאֵין מַסְפִּיקִין לִבְנוֹתוֹ עַד שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא. אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ, תֵּן לָנוּ אוֹת! אָמַר לָהֶם: וְלֹא כְּבָר אָמַרְתֶּם לִי שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁין מִמֶּנִּי אוֹת? אָמְרוּ לוֹ: וְאַף עַל פִּי כֵן. אָמַר לָהֶם: אִם כְּךָ, יֶהְפְּכוּ מֵי מְעָרַת פַּמְיָיס לְדָם. וְנֶהְפְּכוּ לְדָם. בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ, אָמַר לָהֶן: הַעֲמִיקוּ לִי אֲרוֹנִי,

שֶׁאֵין

מסורת הש"ס

א שבת קלט.

ב תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דרך ארץ א

ג אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי פרק ר' שמעון בן יוחי ג

ד תענית יד:

תורה אור השלם

[ישעיהו מט, ז]

[ירמיהו ד, א]

[דניאל יב, ז]

[זכריה ח, י]

[יחזקאל לו, ח]

[תהילים קיט, קסה]

[יחזקאל לב, יד]

[יחזקאל כט, כא]

[ישעיהו יח, ה]

[ישעיהו יח, ז]

[צפניה ג, יא]

[צפניה ג, יב]

[ישעיהו א, כה]

[צפניה ג, טו]

[ישעיהו א, כז]

[ישעיהו נט, יט]

[שמואל ב כב, כח]

[ישעיהו נט, כ]

[ישעיהו ס, כא]

[ישעיהו נט, טז]

[ישעיהו מח, יא]

[ישעיהו ס, כב]

[זכריה ט, ט]

[דניאל ז, יג]

[תהילים צה, ז]

שֶׁאֵין סוֹס מִדֵּי אוֹכֵל בּוֹ תֶּבֶן שֶׁמּוֹצִיאִין הָאֲרוּנוֹת חוּץ לְקַרְקַע וְעוֹשִׂין מֵהֶן אֲבוּסִים בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג: שֶׁאֵין כָּל דָּקָל וְכוּ' כְּלוֹמַר עֲתִידִין פֵּרַס וּמַדֵּי לְבֹא עַל בָּבֶל וּלְלַכְדָּהּ וְנִתְמַלְּאָה

שֶׁאֵין כָּל דָּקָל וַדָּקָל שֶׁבָּבֶל, שֶׁאֵין סוּס שֶׁל פָּרְסִיִּים נִקְשָׁר בּוֹ, וְאֵין לְךָ כָּל אֶרֶז וְאֶרֶז שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין סוּס מָדִי אוֹכֵל בּוֹ תֶּבֶן.

(א)אָמַר רַב: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט מַלְכוּת הָרְשָׁעָה עַל יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לָכֵן יִתְּנֵם עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״. אָמַר עוּלָּא: יֵיתֵי וְלָא אֵיחֲמִינֵיהּ. וְכֵן אָמַר [רַבָּה]: יֵיתֵי וְלָא אֵיחֲמִינֵיהּ. רַב יוֹסֵף אָמַר: יֵיתֵי וְאֶזְכֵּי דְּאֵיתֵיב בְּטוּלָּא דְּכוּפְיֹתָא דַּחֲמָרֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה: מַאי טַעְמָא? אֵילֵימָא מִשּׁוּם חֻבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ? וְהָתַנְיָא: שֶׁאָלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר: מָה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִנָּצֵל מֵחֻבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ? יַעֲסוֹק בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים. וּמַר – הָא תּוֹרָה וְהָא גְּמִילוּת חֲסָדִים!

(ב)אֲמַר לֵיהּ: שָׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא, כִּדְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רָמֵי: כְּתִיב ״וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ״, וּכְתִיב ״וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ״. (ג)שָׁהְיָה מִתְיָירֵא שָׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא, כְּדְתַנְיָא: ״עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה״ – זוֹ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה, ״עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִית״ – זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה. אֱמוֹר מֵעַתָּה: רְאוּיִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא.

(ד)וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יֵיתֵי וְלָא אֵיחֲמִינֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי טַעְמָא? אֵילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב ״כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב [וּבָא הַבַּיְתָה] וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ״? בֹּא וְאַרְאֶךָּ דּוּגְמָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה: בְּזְמַן שֶׁאָדָם יוֹצֵא לְשָׂדֶה וּפָגַע בּוֹ סַנְטֶר – דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁפָּגַע בּוֹ אָרִי. נִכְנַס לָעִיר, פָּגַע בּוֹ גַּבָּאי – דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁפָּגְעוֹ דֹּב. נִכְנַס לְבֵיתוֹ וּמָצָא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מוּטָלִין בָּרָעָב – דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁנְּשָׁכוֹ נָחָשׁ. אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״שַׂאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר מְדוּעַ מְרַחֵק מִמְּנִי מְנַחֵם וְגוֹ' וְכָל פָּנִים לְיֵרָקוֹן״. מַאי ״רְאִיתִי כָּל גֶּבֶר״? אָמַר רָבָא בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: מִי שֶׁכָּל גְּבוּרָה שֶׁלּוֹ. וּמַאי ״וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֵרָקוֹן״? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַלְלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי וְהַלְלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, הֵיאַךְ אֶאֱבֹד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ? אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, רָהֵיט וְנָפֵל תּוֹרָא, וְאָזֵיל וְשָׁדֵי סוּסְיָא בְּאוּרְיֵיהּ. אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: עָתִידִין יִשְׂרָאֵל דְּאָכְלִי שְׁנֵי מָשִׁיחַ. אָמַר רַב יוֹסֵף: פְּשִׁיטָא! וְאֶלָּא מַאן אָכֵיל לְהוּ? חֵילָק וּבֵילָק וּמִדְרַבִּי אָכְלִי לְהוּ? לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַבִּי הִילֵּל, דְּאָמַר: אֵין מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר אֲכָלוּהוּ בִּימֵי חִזְקִיָּה. אָמַר רַב: לָא אַבְּרֵי עָלְמָא אֶלָּא לְדָוִד. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לִמְשָׁה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְמָשִׁיחַ. (ה)מָה שְׁמוֹ? דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרִי: שִׁילֹה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה״. דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרִי: יִנּוֹן שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ״. דְּבֵי רַבִּי חֲנִינָה אָמְרִי: חֲנִינָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה״. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מְנַחֵם בֶּן חִזְקִיָּה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי״. וְרַבָּנָן אָמְרִי: חִיוְּרָא דְּבֵי רַבִּי שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָכֵן חֳלָיֵינוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֵהוּ נָגוּעַ מֻכֶּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה״. אָמַר רַב נַחְמָן: אִי מִן חַיֵּיא הוּא, כְּגוֹן אֲנָא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא״. אָמַר רַב: אִי מִן חַיֵּיא הוּא, כְּגוֹן רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ. אִי מִן מְתַיָּא הוּא, כְּגוֹן דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת. (ו)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד לָהֶם דָּוִד אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעָבְדוּ אֵת ה׳ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם״. ״הֵקִים״ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ״אָקִים״. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: וְהָכְתִיב: ״וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם״? כְּגוֹן קֵיסָר וּפַלְגֵי קֵיסָר. דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמָלַאי: מַאי דִּכְתִיב ״הוֹי הַמְּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה׳ לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם ה׳ הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר״? מָשָׁל לְתַרְנְגוֹל וַעֲטַלֵּף שֶׁהָיוּ מְצַפִּין לְאוֹר. אָמַר לֵיהּ תַּרְנְגוֹל לַעֲטַלֵּף: אֲנִי מְצַפֶּה לְאוֹרָה שֶׁאוֹרָה שֶׁלִּי הִיא, וְאַתָּה לָמָּה לְךָ אוֹרָה?

וְהָיְינוּ

כָּל אֶרֶץ בָּבֶל חֲיָלוֹת פָּרְסָיִים וְסוּסֵיהֶם וּמִשָּׁם בָּאִים לא"י וְלוֹכְדִים אוֹתָהּ: עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט מַלְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל ט' חֳדָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר לָכֵן יִתְּנֵם לְיִשְׂרָאֵל עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלְדָה הַיְנוּ ט' חֳדָשִׁים כְּדִמְתַרְגְּמִינַן בְּבֵן יִתְמַסְרוּן בְּעִדָּן דְּיַלְּדָתָא לְמֵילַד וּכְתִיב (מִיכָה ה':ג') וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז ה' וְגוֹ' וְיָשָׁבוּ כִּי עַתָּה יִגְדַּל וּמִתַּרְגְּמִינַן וְיִתְיַבּוּן מִבֵּינֵי גָּלְוָותְהוֹן: עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיְנוּ כָּל הָעוֹלָם שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִים בּוֹ: יֶתֶר מִשִּׁיחַ וְלָא אֶחְמִינֵיהּ: בְּטוּלָא דְּכוּפְיֹתָא דַּחֲמָרֵהּ בְּצַל הָרְעִי שֶׁל חֲמוֹרוֹ כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּכָךְ אֲנִי רוֹצֶה וּבִלְבַד שֶׁאֲרָאֶנּוּ: כּוּפְיֹתָא רְעִי כְּמוֹ רַמָּא כֻּפָּת' וּסְכַר יַרְדְּנָא בְּבָבָא בָּתְרָא (ד' עג:): מַאי טַעְמָא אָמַר לָא אֶחְמִינֵיהּ: חֻבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ גּוֹרְלוֹ וּלְקַמָּן בָּעֵי מַאי הִיא ל"א חֻבְלוֹ פְּחָדִים וַחֲבָלִים שֶׁיִּהְיוּ בְּיָמָיו מַחֲיל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס לַעֲלוֹת בְּזָרוֹעַ עַל כֶּרְחָם שֶׁל מַלְכֵי פָּרַס: בְּבִיאָה שְׁנִיָּה בִּימֵי עֶזְרָא כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מִדְּהָקִישׁ הַכָּתוּב: מַאי טַעְמָא אֵיוּ צָרָה בָּאָה בָּאָרֶץ בְּיָמָיו שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לֹא אֶחְמִינֵיהּ: סַנְטֶר מִפָּרֵשׁ בב"ב (דף סח.) בַּר מְחוֹנְנַיְיתָא שֶׁיּוֹדֵעַ מִצְרֵי הַשָּׁדוֹת וּגְבוּלֵיהֶן עַד כָּאן שֶׁל פְּלוֹנִי מִכָּאן וְאֵילָךְ שֶׁל פְּלוֹנִי וּבְיָדוֹ לְרַבּוֹת לְאֶחָד וּלְמֵעֵט לְאַחֵר וּכְשֶׁפּוֹגְעוֹ אוֹתוֹ סַנְטֶר רוֹצֶה לְמַדֵּד שָׂדוֹתָיו לְקַצֵּר מִצְרֵי הַשָּׁדוֹת וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁפָּגַע בּוֹ אָרִי: גַּבַּאי גּוֹבֶה מֵס הַמֶּלֶךְ: מִי שֶׁכָּל הַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ הקב"ה מִצְטָעֵר בְּעַצְמוֹ כַּיּוֹלֶדָה וְאוֹמֵר בְּשָׁעָה שֶׁמַּעְבִּיר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִפָּנַי יִשְׂרָאֵל הֵיאַךְ אֶאֱבֹד אֵלּוּ מִפָּנֵי אֵלּוּ: פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה מַלְאָכִים וְיִשְׂרָאֵל: אֲפִילּוּ הַגֵּרִים לֹא נִרְסִינַן: רַהַט וְנָפַל תּוֹרָא וְאַזֵּל וְשָׁדֵי סוּסְיָא בְּאוּרְיֵיהּ סוּס בְּמָקוֹמוֹ בָּאֲבוּסוֹ מַה שֶּׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קֹדֶם מַפַּלְתּוֹ שֶׁל שׁוֹר שֶׁהָיָה חָבִיב עָלָיו שׁוֹרוֹ בְּיוֹתֵר וּכְשֶׁמַּתְרִפֵּא הַשּׁוֹר הַיּוֹם אוֹ לְמָחָר מִמַּפַּלְתּוֹ קָשֶׁה לוֹ לְהוֹצִיא סוּסוֹ מִפָּנַי הַשּׁוֹר לְאַחַר שֶׁהֶעֱמִידוּ שָׁם כָּךְ הקב"ה כֵּיוָן שֶׁרָאָה מַפַּלְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל נוֹתֵן גְּדֻלָּתוֹ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּכְשֶׁחוֹזְרִים יִשְׂרָאֵל בִּתְשׁוּבָה וְנִגְאָלִין קָשֶׁה לוֹ לְאַבֵּד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִפָּנַי יִשְׂרָאֵל: אַרְיֵה כְּמוֹ (מְלָכִים א ה) אֲרִוּוֹת סוּסִים: דְּאָכְלִי שְׁנֵי מָשִׁיחַ שֹׁבַע שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתָן הַיָּמִים לְיִשְׂרָאֵל יִהְיֶה: אֶלָּא חֵילָק וּבֵילָק אָכְלִי לְהוּ כָּךְ הָיוּ רַגִּילִין לוֹמַר כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר וְכִי שֵׁדִים וְשָׁדְתוֹת יֹאכְלוּהוּ וּבְמַסֶּכֶת חֵלִין (דף יט.) לָא חֵילָק יַדְעִנָא וְלָא בֵּילָק יַדְעִנָא וְלִי נִרְאֶה דְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן חֵלֶק וּבֵילֵק לְשׁוֹן חֲרָבָה כְּמוֹ בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבַלְּקָה (נחום ב) וְאָמְרִינַן בְּחֵלִין (שָׁם) לֹא חֵלֶק דְּרַבָּנָן דְּמַצְרִיכִין לְחֵלֶק הַסִּימָן שְׁמַצְרִיכִין לְחֵלֶק כָּל הַטְּבָעוֹת וּלְשַׁיֵּר עַל פְּנֵי כֻּלּוֹ וְלֹא בְּיֶלֶק לְרַבִּי יוֹסֵי שְׁמַחֲרִיב הַסִּימָן שֶׁחוֹתֵךְ קְצָת בְּתוֹךְ הַטַּבָּעוֹת וְהַשְּׁאָר חוּץ לַטַּבָּעוֹת וְנִרְאֶה לְמוֹרֵי דְּאֵין לוֹ מַשְׁמָעוּת לֹא הָכָא וְלֹא הָתָם ל"א חֵלֶק וּבֵילֵק ב' דַּיְנֵי סְדוֹם שֶׁהָיוּ שְׁמוֹתֵיהֶן כָּךְ: אֵין מְשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחִזְקִיָּה הָיָה מְשִׁיחַ וְעָלָיו נֶאֶמְרוּ כָּל הַנְּבוּאוֹת אֲצִמִּיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז ה': אֶלָּא לְדָוִד בִּזְכוּת דָּוִד שֶׁהָיָה עָתִיד לוֹמַר כַּמָּה שִׁירוֹת וְתוּשְׁבָּחוֹת: לְמֹשֶׁה בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עָתִיד לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה: מַה שְׁמוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ: יִנּוֹן שְׁמוֹ כְּמוֹ יַנַּאי כָּל אֶחָד שֶׁשְּׁלֹא נִבְרָא הָיָה שְׁמוֹ יִנּוֹן וְהַיְנוּ אֶחָד מִז' דְּבָרִים שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לִיבָּרְאוֹת: וְלֹא אֶתֵּן לָהֶם חֲנִינָה עֲדַיִן לֹא יִבָּא מְשִׁיחַ: מְנַחֵם בֶּן חִזְקִיָּה: חִוְּרָא דְּבֵי רַבִּי: אִי מִן חַיֵּיא הוּא כְּגוֹן רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ אִם מְשִׁיחַ מֵאוֹתָן שֶׁחַיִּים עַכְשָׁו וַדַּאי הַיְנוּ רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ דְּסוֹבֵל תַּחֲלָאִים וְחָסִיד גָּמוּר הָוֶה כְּדְאָמְרִינַן בְּבָבָא מְצִיעָא (דף פֹּה.) וְאִם הָיָה מֵאוֹתָן שֶׁמָּתוּ כְּבָר הָיָה דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת שֶׁנִּדּוֹן בְּיסוּרִין בְּגוֹב אֲרָיוֹת וְחָסִיד גָּמוּר הָיָה וְהָאי כְּגוֹן לָאו דַּוְקָא ל"א כְּגוֹן רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ כְּלוֹמַר אִם יֵשׁ דָּגְמָתוֹ בַּחַיִּים הַיְנוּ רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְאִם דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת: דָּוִד אֶחָד שֶׁעָתִיד לִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם: אֲקִים הֵקִים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אָקִים: כְּגוֹן קֵיסָר וּפַלְגֵי קֵיסָר. דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמָלַאי: מַאי דִּכְתִיב ״הוֹי הַמְּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה׳ לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם ה׳ הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר״? מָשָׁל לְתַרְנְגוֹל וַעֲטַלֵּף שֶׁהָיוּ מְצַפִּין לְאוֹר. אָמַר לֵיהּ תַּרְנְגוֹל לַעֲטַלֵּף: אֲנִי מְצַפֶּה לְאוֹרָה שֶׁאוֹרָה שֶׁלִּי הִיא, וְאַתָּה לָמָּה לְךָ אוֹרָה? עֵינַיִם: שֶׁאוֹרָהּ שֶׁלִּי הוּא שֶׁיֵּשׁ לִי עֵינַיִם לִרְאוֹת וְנִמְצֵאתִי נֶהֱנֵית בָּהּ כָּךְ יִשְׂרָאֵל מְצַפִּין לִגְאוּלָּה שֶׁיּוֹם ה' יִהְיֶה לָהֶם אוֹר אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לָמָּה מְקַוִּים אוֹתוֹ הֲרֵי הוּא לָהֶם חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר:

מסורת הש״ס

א יומא י.; אוצר מדרשים מדרשי רבי שמעון בן יוחאי פרק ר' שמעון בן יוחי ו

ב ברכות ד.

ג סוטה לו.; תוספתא סוטה

ד פרקי דרבי אליעזר

ה איכה רבה

ו אוצר מדרשים יעקב אבינו לקח טוב על ברכת יעקב אבינו עה י

תורה אור השלם

לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי וגו' [מיכה ה, ב]

וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וְהֵשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת וגו' [בראשית כח, טו]

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וגו' [בראשית לב, ח]

תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר וגו' [שמות טו, טז]

כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וגו' [עמוס ה, יט]

שְׁאַל־נָא וּרְאֵה אִם־יֹלֵד זָכָר מְדוּעַ רָאִיתִי כָל־גֶּבֶר יָדָיו עַל־חָלָצָיו וגו' [ירמיהו ל, ו]

לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וגו' [בראשית מט, י]

יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ (ינין) [יִנּוֹן] שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ וגו' [תהילים עב, יז]

וְהַטַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאֲרָץ הַזֹּאת עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם וגו' [ירמיהו טז, יג]

עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יְרִדָה מַיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם וגו' [איכה א, טז]

אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ וגו' [ישעיהו נג, ד]

וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי וגו' [ירמיהו ל, כא]

וְעָבְדוּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים וגו' [ירמיהו ל, ט]

וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וגו' [יחזקאל לז, כה]

הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וגו' [עמוס ה, יח]

[א]וְהַיְינוּ דַּאֲמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְרַבִּי אֲבָהוּ: אֵימָתַי אָתֵי מָשִׁיחַ? אֲמַר לֵיהּ: לְכִי חָפֵי לְהוּ חֲשׁוֹכָא לְהָנְהוּ אִינָשֵׁי. אֲמַר לֵיהּ: מֵילָט קָא לָיְיטַתְּ לִי? אֲמַר לֵיהּ: קְרָא כְּתִיב, ״כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה׳ וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה״. תַּנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר״. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד״. אֵיזֶהוּ מֶלֶךְ מְיוּחָד? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה מָשִׁיחַ. [ב]רַבִּי אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים״. רַבִּי הִילֵּל אוֹמֵר: אֵין לָהֶם מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר אֲכָלוּהוּ בִּימֵי חִזְקִיָּה. [ג]אָמַר רַב יוֹסֵף: שְׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לְרַבִּי הִילֵּל. חִזְקִיָּה אֵימַת הֲוָה? בְּבַיִת רִאשׁוֹן! וְאִילּוּ זְכַרְיָה קָא מִתְנַבֵּי בְּבַיִת שֵׁנִי, וְאָמַר: ״גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת״. תַּנְיָא אִידַּךְ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה. כְּתִיב הָכָא: ״וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ״, וּכְתִיב הָתָם: ״שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה״. [ד]רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר: אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. כְּתִיב הָכָא: ״וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה״, וּכְתִיב הָתָם: ״שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ״. רַבִּי אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה״. מַאי ״יוֹם נָקָם בְּלִבִּי״? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְלִבִּי גִּלִּיתִי, לְאֵבָרַיי לֹא גִּלִּיתִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְלִבִּי גִּלִּיתִי, לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹא גִּלִּיתִי. תָּנֵי אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ: יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה כֵּן יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ״. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּמִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ״. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כִּימֵי נֹחַ עַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי״. [א(ה)]אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא – ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ אֱלֹהִים יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ״. וּפְלִיגָא דִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת בִּלְבַד. [ב(ו)]וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעֲלֵי תְשׁוּבָה, אֲבָל צַדִּיקִים גְּמוּרִים – ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ״. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַב: מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין שָׁם – צַדִּיקִים אֵינָן עוֹמְדִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב״. בְּרֵישָׁא רָחוֹק וַהֲדַר קָרוֹב. מַאי ״רָחוֹק״ – רָחוֹק דְּמֵעִיקָּרָא. וּמַאי ״קָרוֹב״ – קָרוֹב דְּמֵעִיקָּרָא וּדְהַשְׁתָּא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: ״לָרָחוֹק״ – שֶׁהוּא רָחוֹק מֵעֲבֵירָה, ״קָרוֹב״ – שֶׁהוּא קָרוֹב מֵעֲבֵירָה וְנִתְרַחֵק מִמֶּנָּה. [ז]וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וּלְעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם, וְלִמְהַנֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו. אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן – ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ״. [ח]מַאי ״עַיִן לֹא רָאָתָה״? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: זֶה יַיִן הַמְשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: זֶה עֵדֶן, שֶׁלֹּא רָאֲתָה עַיִן מֵעוֹלָם. וְאִם תֹּאמַר: אָדָם הֵיכָן דָּר? בַּגָּן. וְאִם תֹּאמַר: גַּן הוּא עֵדֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן״. וְהָאוֹמֵר: אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם וְכוּ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה וּמִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״ – זֶה הָאוֹמֵר: אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר: ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״ – זֶה אֶפִּיקוֹרוֹס. [ג(ט)]דָּבָר אַחֵר: ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״ – זֶה הַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה. ״וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפַר״ – זֶה הַמֵּפֵר בְּרִית בָּשָׂר. ״הִכָּרֵת תִּכָּרֵת״ – ״הִכָּרֵת״ בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״תִּכָּרֵת״ לָעוֹלָם הַבָּא. מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי: הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בָּרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. [ד]תַּנְיָא אִידַּךְ: ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״ – זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. וַאֲפִילּוּ אָמַר כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם, חוּץ מִפָּסוּק זֶה שֶׁלֹּא אֲמָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ – זֶהוּ ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״. וַאֲפִילּוּ אָמַר כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם, חוּץ מִדִּקְדּוּק זֶה, מִקַּל וָחוֹמֶר זֶה, מִגְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ – זֶה הוּא ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״. [ה]תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ – זֶה הוּא ״דְּבַר ה׳ בָּזָה״. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ עַל הַמִּשְׁנָה. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: זֶה הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. מַאי מַשְׁמָעָה? דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: ״כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה״ – זֶה הַמְבַזֶּה דִּבּוּר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי: ״אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, ״לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְגוֹ׳״. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עָלֶיהָ, דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁזּוֹרֵעַ וְאֵינוֹ קוֹצֵר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ, דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁיּוֹלֶדֶת וְקוֹבֶרֶת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר:

זַמֵּר

ה״ג הַיְנוּ דַּאֲמַר לֵהּ הָהוּא מִינָא לְרַבִּי אֲבָהוּ וְכוּ׳: אָקוּט בַּדּוֹר אָקַח יִשְׂרָאֵל וְאֶמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם כְּמוֹ נִקְטֵהּ אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר בְּדוֹר קָטָן שֶׁל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהוּא מְשֻׁנֶּה מִדּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו וּמִסְתָמָא הַיְנוּ מָשִׁיחַ שֶׁשִּׁנּוּיִן גְּדוֹלִים יִהְיוּ בְּדוֹרוֹ וּפְשָׁטֵהּ דִּקְרָא מִיהָא גַּבֵּי מֵתֵי מִדְבָּר אֲבָל מִדִּכְתִיב אָקוּט מַשְׁמַע אַף לְהַבָּא הָיָה מִתְנַבֵּא: מְיֻחָד חָשׁוּב: ה״ג רַבִּי אוֹמֵר ג׳ דּוֹרוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ כְּלוֹמַר בַּהֲדֵי מָשִׁיחַ שֶׁכָּתַב בּוֹ (תְּהִלִּים ע״ב:ה׳) לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ יִירָאוּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִפְנֵי יָרֵחַ לִפְנֵי מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שֶׁנִּמְשַׁל כְּיָרֵחַ כְּדִכְתִיב (שָׁם פט) כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם וְגוֹ׳ כְּמוֹ כֵן יִירָאוּךָ דּוֹר דּוֹרִים דּוֹר אֶחָד דּוֹרִים ב׳ הֲרֵי ג׳: אֵין לָהֶם מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הקב״ה יִמְלֹךְ בְּעַצְמוֹ וְיִגְאָלֵם לְבַדּוֹ: שָׁרֵי לֵיהּ מָרֵהּ יִמְחֹל לוֹ הקב״ה שֶׁאָמַר דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן: וְאִלּוּ זְכַרְיָה מִיהָא מִתְנַבֵּא עַל מָשִׁיחַ בְּבַיִת שֵׁנִי דִּכְתִיב בִּתְרֵי עָשָׂר הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ וְגוֹ׳ וְלָאו הַיְנוּ זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן שֶׁנִּבֵּא בְּבַיִת רִאשׁוֹן אֶלָּא זְכַרְיָה בֶּן בֶּרֶכְיָה שֶׁהָיָה בְּמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ: רַבִּי אוֹמֵר שס״ה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה דִּכְתִיב כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה [לְיוֹם נָקָם שֶׁל מְרַגְּלִים אַרְבָּעִים יוֹם מַה יּוֹם נָקָם שֶׁל מְרַגְּלִים] שָׁנָה אַחַת בְּכָל יוֹם כְּדִכְתִיב (בַּמִּדְבָּר י״ד:ל״ד) יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה וְגוֹ׳ כָּךְ שְׁנַת גְּאֻלָּה בָּאָה שָׁנָה לְיוֹם שָׁנָה לְיוֹם שֶׁלְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁל שָׁנָה זוֹ הַכְּתוּבָה שְׁנַת גְּאוּלַי בְּמִקְרָא זֶה נוֹתְנִים שָׁנָה אַחַת וְאִית דְּגָרְסִי רַבִּי אוֹמֵר שס״ה אֲלָפִים שָׁנָה דִּכְתִיב שְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה וְשָׁנָה שֶׁל הקב״ה הָכִי הָוֵי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים צ׳:ד׳) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם: לְאֵיבָרַי לֹא גִּלִּיתִי שֶׁלֹּא הוֹצֵאתִי דָּבָר מִפִּי שֶׁהָיוּ אֶבְרֵי יְכוֹלִין לִשְׁמֹעַ אֲבָל בְּלִבִּי הָיָה טָמוּן הַדָּבָר: כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה כֵּן יָשִׂישׂ עָלֶיךָ שְׁבַעַת יָמִים וְיוֹמוֹ שֶׁל הקב״ה אֶלֶף שָׁנָה: וְעַד עַכְשָׁו יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ וְלֹא עָמְדוּ בְּאַרְצָם כָּל כָּךְ. אֲבָל עֲתִידִין לַעֲמֹד כְּשֶׁיָּבֹא מָשִׁיחַ: כִּי מֵי נֹחַ כְּמוֹ כִּימֵי נֹחַ כְּחֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים שֶׁנִּמְצָא בְּיָדוֹ לְאוֹתוֹ זְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע ה׳ מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי כְּפִי אוֹתוֹ חֶשְׁבּוֹן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ שֶׁלֹּא אַחֲרִיב אֶת עוֹלָמִי לְאַחַר שֶׁיָּבֹא מָשִׁיחַ עַד שֶׁיִּכְלֶה זֶה הַזְּמַן: לֹא נִתְנַבְּאוּ טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל: עַיִן לֹא רָאֲתָה דְּאֵין קֵץ לַדָּבָר: צַדִּיקִים אֵינָן עוֹמְדִין דְּגָדוֹל כֹּחָן שֶׁל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד (לְפְנֵיהֶם) [בִּמְחִצָּתָם]: בְּרֵישָׁא לָרָחוֹק שֶׁנִּתְרַחֵק מִן הקב״ה וְאַחַ״כ שָׁב אֵלָיו בִּתְשׁוּבָה וַהֲדַר שָׁלוֹם לַקָּרוֹב מֵעִקָּרָא צַדִּיק גָּמוּר דְּגָדוֹל כֹּחָן שֶׁל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה: שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הָעֲבֵרָה כָּל יָמָיו דְּהַיְנוּ צַדִּיק גָּמוּר: אֶפִּיקוֹרוֹס וּמְגַלֶּה פָּנִים מְפֹרָשׁ לְקַמָּן: בְּרִית בָּשָׂר מִילָה: מִכָּאן מִן הַפָּסוּק הַזֶּה שֶׁכָּתוּב כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה (אָמַר ריא וְכוּ׳ מְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים דִּמְחַלֵּל קֳדָשִׁים וּמְבַזֶּה מוֹעֲדוֹת וּמְגַלֶּה פָּנִים כו׳ הַיְנוּ דְּבַר ה׳ בָּזָה) דְּבִזָּיוֹן הוּא: מֵפֵר בְּרִית הַיְנוּ אֶת בְּרִיתִי הֵפַר: מוֹעֲדוֹת חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד: דִּקְדּוּק זֶה חֲסֵרוֹת וִיתֵרוֹת: מק״ו וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה [וּשְׁא״ל רַבּוֹ גְּזֵרָה שָׁוָה] לֹא גָּמַר מֵרַבּוֹ: הַמִּשְׁנָה זֶה שֶׁעוֹשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאֵינָהּ עִקָּר: זֶה הָעוֹבֵד ע״ז הַיְנוּ דְּבַר ה׳ דִּבּוּר שֶׁדִּבֵּר הקב״ה בְּעַצְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל דְּאָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם: חוֹזֵר לְשַׁנּוֹתָהּ:

מסורת הש״ס

א בראשית רבה
ב פסיקתא דרב כהנא
ג דברים רבה; פסיקתא רבתי
ד פסיקתא רבתי
ה שבת קנא:; שבת סג.; ברכות לד:; פסחים סח.
ו אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא מט
ז כתובות קיא:; ברכות לד:
ח ברכות לד:
ט תנא דבי אליהו רבה; שבועות יג.; משנה אבות; אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא נ

תורה אור השלם

[ישעיהו ס, ב]
[תהילים צה, י]
[ישעיהו כג, טו]
[תהילים עב, ה]
[תהילים עב, יז]
[זכריה ט, ט]
[דברים ח, ג]
[תהילים צ, טו]
[בראשית טו, יג]
[ישעיהו סג, ד]
[ישעיהו סב, ה]
[דברים יא, כא]
[ישעיהו נד, ט]
[ישעיהו סד, ג]
[ישעיהו נז, יט]
[בראשית ב, י]
[במדבר טו, לא]
[שמות כ, ב]
[פירושי רד״צ הופמן על שמות כ:א, יב]

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פח׳ מהל׳ תשובה הל׳ ז:
ב מיי׳ פז׳ מהל׳ תשובה הל׳ ד:
ג מיי׳ פג׳ מהל׳ תשובה הל׳ יד:
ד מיי׳ פג׳ מהל׳ תשובה הל׳ ח:
ה סמג עשין יב, טוש״ע יו״ד סי׳ רמו סעי׳ כה:
ו מיי׳ פג׳ מהל׳ תלמוד תורה הל׳ יג:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פג׳ מהל׳ תשובה הל׳ יד:
ב מיי׳ פג׳ מהל׳ תשובה הל׳ יא:

זָמַר בְּכָל יוֹם הָיָה מְסַדֵּר לְמוּדָךְ אע"פ שֶׁסִּדּוּר בְּפִיךָ כְּזָמַר וְהוּא יִגְרֹם לְךָ שֶׁתְּהֵא לָעוֹלָם הַבָּא בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁירִים: נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ מַפְנֵי שֶׁעָמַל בַּתּוֹרָה תּוֹרָה עוֹמֶלֶת לוֹ: כִּי אֲכַף עָלָיו פִּיהוּ שֶׁמְּפַנֵּי שֶׁהוּא מֵשִׂים דְּבָרִים בְּפִיו תָּמִיד כְּאָדָם שֶׁעַל הַחֲמוֹר לְשַׁנֵּא אַחֲרִינָא זָמַר כְּלוֹמַר שֶׁעוֹסֵק בְּשִׁירִים וּבְזִמְירוֹת תָּדִיר תָּדִיר נַעֲשָׂה זָמַר כַּף הַחוֹזֵר עַל הַתּוֹרָה נַעֲשָׂה לוֹ סִדּוּרָהּ בְּפִיו:

זָמַר בְּכָל יוֹם, זָמַר בְּכָל יוֹם. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי: מַאי קְרָא? שֶׁנֶּאֱמַר: ״נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ״. הוּא עָמֵל בְּמָקוֹם זֶה, וְתוֹרָתוֹ עוֹמֶלֶת לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם לְעָמָל נִבְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד״. אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל פֶּה נִבְרָא אִם לַעֲמַל מְלָאכָה נִבְרָא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ״, הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל פֶּה נִבְרָא. וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל תּוֹרָה אִם לַעֲמַל שִׂיחָה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ״, הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל תּוֹרָה נִבְרָא. וְהֵיכָנוּ דְּאָמַר רַבָּא: כּוּלְּהוּ גּוּפֵי דְּרוּפְתְּקֵי נִינְהוּ. טוּבְיֵהּ לְדָזַכֵי דְּהַוֵי דְּרוּפְתְּקֵי דְּאוֹרַיְיתָא. (א)״נֹאַף אִשָּׁה חָסַר לֵב״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לִפְרָקִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי נְעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ״. (ב)תָּנוּ רַבָּנָן: ״וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה״ – זֶה מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהַגָּדוֹת שֶׁל דּוֹפִי. אָמַר: וְכִי לֹא הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה לִכְתּוֹב אֶלָּא ״וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע״, ״וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז״, ״וַיֶּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה״? יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: ״תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בָּהֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דֹּפִי. אֶלָּה עָשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמְיֹתָ הֱיוֹת אֶהְיֶה כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ״. וְעַלְיוֹ מְפוֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: ״הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה״. מַאי ״כַּעֲבוֹת הָעֲגָלָה״? אָמַר רַבִּי אַסִי: יֵצֶר הָרַע בַּתְּחִלָּה דּוֹמֶה לְחוּט שֶׁל כּוּבְיָא, וּלְבַסּוֹף דּוֹמֶה לַעֲבוֹת הָעֲגָלָה. דַּאֲתַן עֲלַהּ, מֵיתַח, ״אֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע״ מַאי הִיא? תִּמְנַע בַּת מְלָכִים הֲוַאי, דְּכְתִיב: ״אַלּוּף לוֹטָן״, ״אַלּוּף תִּמְנָע״, וְכָל אַלּוּף – מַלְכוּתָא בְּלָא תְּאַנָא הִיא. בָּעֲיָא לְאִינַּיּוֹרֵי. בָּאתָה אֵצֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְלֹא קִבְּלוּהָ. הָלְכָה וְהָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו. אָמְרָה: מוּטָב תְּהֵא שִׁפְחָה לְאוּמָּה זוֹ וְלֹא תְּהֵא גְּבִירָה לְאוּמָּה אַחֶרֶת. נָפַק מִינַּהּ עֲמָלֵק, דְּצַעֲרִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל. מַאי טַעְמָא? דְּלָא אִיבְּעִי לְהוּ לְרַחוֹקֵי. ״וַיֶּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים״. אָמַר רָבָא בַּר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַב: מִכָּאן לְצַדִּיקִים שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל. ״וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה״. מַאי דוּדָאִים? אָמַר רַב: יַבְרוּחֵי. לֵוִי אָמַר: סִיגְלֵי. רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: סְבִיסְקֵי. (ג)אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לִשְׁמָהּ מַשִּׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אוֹ יַחֲזֵק בְּמַעֲוַי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי״. רַב אָמַר: כְּאִילּוּ בָּנָה פַּלְטֵרִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַאֲשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ״. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף מֵגֵּין עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ״. וְלֵוִי אָמַר: אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן״. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כְּאִילּוּ עָשָׂאן לְדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם״. רָבָא אָמַר: כְּאִילּוּ עָשָׂאוֹ לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם״ – אַל תִּקְרֵי ״אֹתָם״ אֶלָּא ״אֹתָם״. (ד)אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כָּל הַמְעַשֶּׂה אֶת חֲבֵירוֹ לְדָבָר מִצְוָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמִטָּךְ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר״. וְכִי מִשֶּׁה הִכָּהוּ? וַהֲלֹא אַהֲרֹן הִכָּהוּ! אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הַמְעַשֶּׂה אֶת חֲבֵירוֹ לְדָבָר מִצְוָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ. (ה)אֶפִּיקוֹרוֹס: רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרִי, זֶה הַמְבַזֶּה חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם. [3]בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר: הַמְבַזֶּה חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם אֶפִּיקוֹרוֹס הָוֵי, מְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ – מְגֻלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה כְּגוֹן מַאי? כְּגוֹן מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה. וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לַהּ אַסִּיפָא: מְגֻלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה. רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרִי: זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרִי: זֶה הַמְבַזֶּה אֶת חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם. בִּשְׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ – מְגֻלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה הָוֵי, מְבַזֶּה חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם – אֶפִּיקוֹרוֹס הָוֵי, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מְבַזֶּה חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם – מְגֻלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה הָוֵי, אֶפִּיקוֹרוֹס כְּגוֹן מַאן? אָמַר רַב יוֹסֵף: כְּגוֹן הָנֵי דְּאָמְרִי מַאי אַהֲנוֹ לַן רַבָּנָן? לְדִידְהוּ קָרוּ, לְדִידְהוּ תָּנוּ. (ו)אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: הַאי מְגֻלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה נָמֵי הוּא, דִּכְתִיב ״אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי״. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מֵהָכָא נָמֵי שְׁמַע מִינַּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בָּעֲבוּרָם״. אֶלָּא, כְּגוֹן דְּיָתֵיב קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ, וְנָפְלָה לֵיהּ שְׁמַעְתָּא בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתִי, וְאָמַר: הָכִי אָמְרִינַן הָתָם, וְלָא אָמַר: הָכִי אָמַר מָר. רָבָא אָמַר: כְּגוֹן הָנֵי דְּבֵי בְּנֵימִין אַסְיָא, דְּאָמְרִי: מַאי אַהֲנוֹ לַן רַבָּנָן מֵעוֹלָם?

לְא

מסורת הש״ס

א במדבר רבה
ב ספרי במדבר
ג במדבר רבה
ד ברכות ח:; מנחות צג:
ה אסתר רבה

תורה אור השלם

[משלי טז, כו]
[איוב ה, ז]
[יהושע א, ח]
[משלי ו, לב]
[משלי כב, יח]
[במדבר טו, ל]
[בראשית לו, כב]
[בראשית ל, יד]
[תהילים נ, כ-כא]
[בראשית לו, יב]
[ישעיהו ה, יח]
[בראשית לו, כט]
[בראשית לו, מ]
[ישעיהו כו, ה]
[ישעיהו נא, טז]
[בראשית יב, ה]
[דברים כט, ח]
[שמות יז, ה]
[שמות ז, יט-כ]
[ירמיהו לג, כה]
[בראשית יח, כו]

לָא שְׁרוֹ לַן עוֹרְבָא, וְלָא אֲסַרוּ לַן יוֹנָה. רָבָא, כִּי הֲווֹ מַיְיתִי טְרֵיפְתָּא דְּבֵי בִנְיָמִין קַמֵּיהּ, כִּי הֲוָה חָזֵי בַּהּ טַעְמָא לְהֶיתֵּירָא, אֲמַר לְהוּ: תֶּחֱזוֹ דְּקָא שָׁרֵינָא לְכוּ עוֹרְבָא. כִּי הֲוָה חָזֵי לַהּ טַעְמָא לְאִיסּוּרָא, אֲמַר לְהוּ: תֶּחֱזוֹ דְּקָא אָסַרְנָא לְכוּ יוֹנָה. רַב פָּפָּא אָמַר: כְּגוֹן דְּאָמַר ״הָנֵי רַבָּנַן״. רַב פָּפָּא אִישְׁתְּלִי וְאָמַר: ״כְּגוֹן הָנֵי רַבָּנַן״, וְאִיתִּיב בְּתַעֲנִיתָא. לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא הֲווֹ קָא מְתַקְּנִי מִטְפְּחוֹת סִפְרֵי דְּבֵי רַב יְהוּדָה. כִּי מָטוּ מְגִילַּת אֶסְתֵּר אָמְרִי: הָא [מְגִילַּת אֶסְתֵּר] לָא בָּעֵי מִטְפַּחַת. אֲמַר לְהוּ: כִּי הַאי גַּוְונָא נָמֵי מִיחְזֵי כִּי אַפְּקֵירוּתָא. (א)רַב נַחְמָן אָמַר: זֶה הַקּוֹרֵא רַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ גֵּיחֲזִי? מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְרַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֱלִישָׁע״. (א)יָתֵיב רַבִּי יִרְמְיָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, וְיָתֵיב וְקָאָמַר: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא נַחַל מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים, וְעָלָיו כָּל מִינֵי מְגָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ [הֵמָּה] יוֹצְאִים וְהָיָה פִּרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה״. אֲמַר לֵיהּ הָהוּא סָבָא: ״יִישַׁר״, וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: ״יִישַׁר״. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: כִּי הַאי גַּוְונָא מִיחְזֵי אַפְקֵרוּתָא? (ב)אֲמַר לֵיהּ: הָא [הַאי] סִיּוּעֵי קָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ [לָךְ]! אֶלָּא אִי שְׁמִיעַ לָךְ הָא, שְׁמִיעַ לָךְ: כִּי הָא דְּיָתֵיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא דָרֵישׁ: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים אַמּוֹת, וְחוֹקֵק בָּהֶם עֶשֶׂר בְּרוּם עֶשְׂרִים, וּמַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְגוֹ׳״. לִגְלֵג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד, אָמַר: הַשְׁתָּא כְּבֵיעֲתָא דְצִילְצְלָא לָא מַשְׁכְּחִינַן, כּוּלֵי הַאי מַשְׁכְּחִינַן? לְיָמִים הִפְלִיגָה סְפִינָתוֹ בַּיָּם. חֲזִינְהוּ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת דְּקָא מְנַסְּרִי אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אֲמַר לְהוּ: הָנֵי לְמַאן? אָמְרִי: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם. כִּי הֲדַר אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּיָתֵיב וְקָא דָרֵישׁ. אֲמַר לֵיהּ: רַבִּי, דְּרוֹשׁ וּלְךָ נָאֶה לִדְרוֹשׁ. כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתָּ כָּךְ רָאִיתִי. אָמַר לוֹ: רֵיקָה! אִם לֹא רָאִיתָ לֹא הֶאֱמַנְתָּ? מְלַגְלֵג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אַתָּה! יְהַב בֵּיהּ עֵינֵיהּ וַעֲשָׂאוֹ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת. (ג)מֵיתִיבִי: ״וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת״ – רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מָאתַיִם אַמָּה, כִּשְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵאָה אַמָּה, כְּנֶגֶד הֵיכָל וּכְתָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיּוֹת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל וְגוֹ׳״. כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְכַוֵּי דְּבֵי זִיקָא. (ד)מַאי ״וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה״? רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי וְרַב חִסְדָּא: חַד אָמַר, לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַעְלָה; וְחַד אָמַר, לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַטָּה. (ה)אִיתְּמַר נָמֵי: חִזְקִיָּה אָמַר לְהַתִּיר פֶּה אִילְּמִין, בַּר קַפָּרָא אָמַר לְהַתִּיר פֶּה עֲקָרוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לִתְרוּפָה מַמָּשׁ. מַאי לִתְרוּפָה? רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: לְתוֹאַר פָּנִים שֶׁל בַּעֲלֵי הַפֶּה. דָּרֵשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן: כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְהִיק זִיוָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים״. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּרַבִּי חֲנִילַאי: כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם״. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק מְלֹא עוֹמְסוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בָּרוּךְ ה׳ יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה״. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן״? (ו)אֲמַר: מַאי טַעְמָא לָא שְׁכִיחַתְּ בְּאַגַּדְתָּא? דְּאָמְרִי בְּמַעְרְבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא בַּר מָרִי: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא״. ״יֵשׁ״ בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָת מְאָה וַעֲשָׂרָה הָוֵי. תַּנְיָא: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד – מוֹדְדִין לוֹ, דִּכְתִיב: ״בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה״. (ז)אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? אָדָם נוֹתֵן מְלֹא עוֹמְסוֹ לֶעָנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ מְלֹא עוֹמְסוֹ לָעוֹלָם הַבָּא? וְהָכְתִיב ״שָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן״! וְאַתָּה אִי אוֹמֵר כֵּן? אֵיזוֹ הִיא מִדָּה מְרוּבָּה: מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה אוֹ מִדַּת פּוּרְעָנוּת?

הָוֵי

לָא שְׁרוֹ לַן עוֹרְבָא לֹא אָמְרוּ לָנוּ שׁוּם חִדּוּשׁ שֶׁלֹּא מָצִינוּ בַּתּוֹרָה (דְּשָׁרֵינַן עוֹרְבָא): [דְּקָא שָׁרֵינָא לְכוּ עוֹרְבָא] שֶׁהֶתֵּר זֶה אֵינוֹ מָצוּי בַּתּוֹרָה אֶלָּא סוֹפְרִים אֲמָרוּהוּ: כְּגוֹן דְּאָמַר הָנְהוּ רַבָּנָן כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר אוֹתוֹ ת"ח דִּלְשׁוֹן בִּזּוּי. הוּא זֶה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי ל"א כְּגוֹן דְּאָמַר הָנֵי רַבָּנַן דִּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר שׁוּם דָּבָר מֵרַבָּנָן אוֹמֵר הָנֵי וּלְשׁוֹן גְּנַאי הוּא הָנֵי אֲבָל הָנְהוּ רַבָּנָן אֵינוֹ גְּנַאי: כִּי מָטוּ מְגִלַּת אֶסְתֵּר לְתַקֵּן לָהּ מִטְפַּחַת אָמְרִי הָא מְגִלַּת אֶסְתֵּר לָא בָּעֲיָא מִטְפַּחַת כְּלוֹמַר בִּלְשׁוֹן בָּעֲיָא א"ל לְרַב יְהוּדָה הָא וַדַּאי לָא צְרִיכָא מִטְפַּחַת כְּגוֹן הָאֲחֵרוֹת וּלְשׁוֹן גְּנַאי הוּא דַּהֲוָה לְהוּ לְמֵימַר לְרַבָּם בִּלְשׁוֹן שְׁאֵלָה כָּךְ צְרִיכָה אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה: בִּשְׁמוֹ שֶׁאוֹמֵר פְּלוֹנִי וְאֵינוֹ אוֹמֵר מוֹרִי רַבִּי פְּלוֹנִי: מַעְיָן בֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל שִׁטִּים (יוֹאֵל ד':י"ח): מְגָדִים דינטר"ס בְּלַעַ"ז כָּל מִינֵי פֵּרוֹת מְתוּקִים: יְבַכֵּר בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ יִתְבַּשְּׁלוּ בּוֹ פֵּרוֹת: א"ל הָהוּא סָבָא יִישַׁר וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כִּדְבָרֶיךָ וְר' יוֹחָנָן נָמֵי הָכִי קָאָמַר כִּדְאָמַרְתְּ מ"ר וְלָא גָּרְסִינַן וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן יִישַׁר: כִּי הַאי גַּוְנָא מִי מִחְזֵי כְּאַפְקָרוּתָא: אֶלָּא אִי שְׁמִיעַ לָךְ מִדֵּי הָא שְׁמַע לָךְ: כַּדְכֹד אֶבֶן טוֹבָה וְכָךְ שְׁמָהּ: שִׁמְשׁוֹתַיִךְ חַלּוֹנוֹת שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בָּהֶם כְּמוֹ (תְּהִלִּים פ"ד:י"ב) שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הַיְנוּ שֶׁמֶשׁ מַמָּשׁ (ל"א) לְאַבְנֵי אֶקְדָּח שהקב"ה חוֹקְקָן כְּבְמַקְדֵּחַ עַד שֶׁחוֹקֵק בָּהֶם עֶשֶׂר בְּרוּם עֶשְׂרִים: לִגְלֵג עָלָיו אוֹתוֹ תַּלְמִיד אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּהַיְנוּ אַפְקִירוּתָא: צִילְצְלָתָא עוֹף קָטָן: גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת שֶׁמֵּת דְּאָדָם שֶׁמֵּת נַעֲשָׂה גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת: קוֹמְמִיּוּת שְׁתֵּי קוֹמוֹת שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן כִּדְאָמְרִינַן בַּחֲגִיגָה (דַּף יב.) שֶׁמִּעֲטוֹ הקב"ה וְהֶעֱמִידוֹ עַל מֵאָה אַמָּה שֶׁנֶּאֱמַר וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּךָ כַּף בְּגֵימַטְרִיָּא הָכִי הָוֵי: כְּנֶגֶד הֵיכָל וְכוֹתָלָיו שֶׁכָּךְ הָיָה אֹרֶךְ כָּל הַהֵיכָל עִם הַכּוֹתָלִים דִּכְתִיב (מְלָכִים א ו) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַה' שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְכֹתֶל מִזְרָח שֵׁשׁ אַמּוֹת וְכֹתֶל מַעֲרָב שֵׁשׁ אַמּוֹת וְאַמָּה אַחַת טְרַקְסִין הֲרֵי י"ג אַמּוֹת וְאוּלָם עֶשֶׂר אַמָּה רֹחַב וְכֹתֶל הָאוּלָם שֵׁשׁ הֲרֵי כ"ט וּמֵאֲחוֹרֵי הָאוּלָם תָּא אֶחָד רָחְבּוֹ שֵׁשׁ וְכָתְלוֹ ה' הֲרֵי מ' וְס' אַמָּה שֶׁל אֹרֶךְ הַבַּיִת הֲרֵי מֵאָה וְהֵיאַךְ יְכוֹלִין לָכֹף קוֹמָתָן וְלִכָּנֵס בְּפֶתַח שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא רוּם עֶשְׂרִים כִּדַאֲמַרְתְּ: אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כְּלוֹמַר בָּנִים שֶׁלָּנוּ יִהְיוּ לֶעָתִיד כְּאִילָנוֹת גְּבוֹהִין מְגֻדָּלִים: וּבְנוֹתֵינוּ וּבָנוֹת שֶׁלָּנוּ כְּזָוִיּוֹת הַמְחֻטָּבוֹת לְתַבְנִית הֵיכָל כְּלוֹמַר כְּכֹתֶל הַהֵיכָל מְחֻטָּבוֹת כְּמוֹ (דְּבָרִים כ"ט:י') מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ לִשְׁנָא אַחְרִינָא אַהֵיכָל דְּבַיִת שֵׁנִי קָאָמַר דְּקַיִם לַן הֵיכָל ס' אֹרֶךְ בְּרוּם מֵאָה הוּא: לְכַוֵּי דְּבֵי זִיקָא לַחַלּוֹנוֹת שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוּר נִכְנָסִין בָּהֶן אֲבָל הַשְּׁעָרִים גְּבוֹהִים יוֹתֵר: [לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַעְלָה] לְהַתִּיר פֶּה אִלְּמִים שֶׁיְּהוּ מְדַבְּרִים: לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַטָּה רֶחֶם שֶׁל הָעֲקָרוֹת הָאוֹכְלוֹת מִן הֶעָלִין נִפְקָדוֹת: אִתְּמַר נָמֵי חִזְקִיָּה וְכוּ' וְהַיְנוּ הַךְ דִּלְעֵיל לִתְרוּפָה: מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן וּכְתִיב לְעֵיל מִנֵּהּ שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב וּסְמִיךְ לֵהּ חִכּוֹ מַמְתַקִּים: יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ אָמַר לִי רַבִּי דִּלְעֵיל מִנֵּהּ מֵהַאי קְרָא מַיְּרֵי עִנְיָנָא דְּמַרְעִיב אֶת עַצְמוֹ וְקָאָמַר יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ שהקב"ה מַשְׂבִּיעָן לעוה"ב: מְלֹא עָמְסוֹ מְלֹא חוֹפְנוֹ שֶׁל הקב"ה טוֹבָה: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן הֵיאַךְ אָדָם יָכוֹל לְקַבֵּל מְלֹא עָמְסוֹ שֶׁל הקב"ה וַהֲרֵי אֵין לוֹ מָקוֹם לִתֵּן דְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כִּמְזֹרֶת וְעַד אֲגוּדָל: בְּאוֹתָן עוֹלָמוֹת יִתֵּן לַצַּדִּיק אֶת הָעֹמֶס: בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד אִם מָדַד וְנָתַן צְדָקָה לֶעָנִי מְלֹא חָפְנָיו הקב"ה מוֹדֵד בְּחָפְנָיו וְנוֹתֵן לוֹ: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן שֶׁיְּהֵא הקב"ה נוֹתֵן לְאָדָם מְלֹא חָפְנָיו וַהֲלֹא אֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל כָּל כָּךְ:

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין עד, טוש״ע יו״ד סי׳ רמב סעי׳ ט:

מסורת הש״ס

א אוצר מדרשים סדר ארקים; אוצר מדרשים גן עדן; גיהנם פרק גן החיים ד; במדבר רבה
ב בבא בתרא עה.
ג במדבר רבה
ד שיר השירים רבה
ה מנחות צח.
ו משנה עוקצים
ז ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה יב י; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

גליון הש״ס

גמ' זה הקורא רבו בשמו. עי' יבמות נז ע"ב תד"ה אמר:

תורה אור השלם

וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת וְהִנֵּה הָאִשָּׁה וגו׳ [מלכים ב ח, ה]

וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו וגו׳ [יחזקאל מז, יב]

וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ [ישעיהו נד, יב]

אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת וגו׳ [ויקרא כו, יג]

אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית וגו׳ [תהילים קמד, יב]

שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים [שיר השירים ה, טו]

חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת וגו׳ [שיר השירים ה, טז]

רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב [שיר השירים ה, יא]

יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם [תהילים לו, ט]

צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם־וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהֹוָה [תהילים לו, ז]

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה [תהילים סח, כ]

מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר וגו׳ [ישעיהו מ, יב]

לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא [משלי ח, כא]

בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים [ישעיהו כז, ח]

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פכ׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:

(א)חֲוֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת דִּכְתִיב פְּלֹתוֹת וּכְתִיב פּוּרְעָנוּת כְּתִיב אַרְבּוֹת וְדָלֶת גְּדוֹל מֵאַרְבָּה דַּד׳ אַרְבּוֹת יֵשׁ בַּדָּלֶת בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא בְּפֶרֶק יוֹם הַכִּפּוּרִים (יוֹמָא דף עו.) אֶלְמָא מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה וּמַעֲכָשָׁו אֵין לְתָמֹהַּ הֵיאַךְ יֵשׁ בָּאָדָם כֹּחַ לְקַבֵּל שָׂכָר כָּל כָּךְ שֶׁהֲרֵי לְמַדְתָּ פּוּרְעָנוּת נוֹתֵן הקב"ה כֹּחַ בְּאָדָם לְקַבְּלוֹ כָּל שֶׁכֵּן שְׁנוֹתֵן כֹּחַ בָּאָדָם לְקַבֵּל מִדָּה טוֹבָה: צַדּוֹקִים [שְׁכּוֹפְרִין בְּאֵל חַי]: רַב יוֹסֵף אָמַר אַף בְּסַפָּר בֶּן סִירָא שָׁיֵּשׁ בּוֹ דִּבְרֵי הֲבַאי וּבָא עֲלֵיהֶם לִידֵי בִּטּוּל תּוֹרָה: לָא תִּפְשֹׁט גִּלְדָּנָא מֵאַדְנֵהּ כְּלוֹמַר לֹא תִּטֹּל עוֹרוֹ שֶׁל דָּג אֲפִילּוּ מֵעַל אָזְנוֹ מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מַפְסִיד הָעוֹר דְּאַזַל מִשְׁכַּח לַחֲבָלָא לְהֶפְסֵידָא אֲלָא צְלִי יַתֵּהּ בְּנוּרָא וַאֲכוֹל בֵּהּ תַּרְתֵּין גְּרִיצִין שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְצָלוֹת עוֹר הַדָּג עִמּוֹ וְלָאֳכֹל בּוֹ שְׁתֵּי חֲלוֹת דְּהֲוֵי לִפְתָּן לְשְׁתֵּי חֲלוֹת: גִּלְדָּנָא שֵׁם הַדָּג ל"א לְהֵכִי נָקֵט מֵאַדְנֵהּ שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל דָּג לְהַתְחִיל הֶפְשֵׁטוֹ מֵאָזְנוֹ: אִי מִפְּשַׁטֵהּ אִי מְמַשְׁמְעוֹתֵיהּ קָא מַתְמַהַת בְּאוֹרְיְתָא נְמֵי כְּתִיב: דְּלָא לִבְעוֹל שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ דְּאֵין הַגּוּף לְאָדָם לַעֲשׂוֹת אֶת דַּרְכּוֹ וְהֵיכִי דְּקָאָמַר מֵאַדְנֵהּ: לֹא יִישַׁן אֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן: קְטַנָּה קֹדֶם שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת: נַעֲרָה מְשֻׁהֶבְיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עַד שֶׁיִּרְבֶּה שְׁחוֹר עַל הַלָּבָן הֲרֵי הִיא בּוֹגֶרֶת: בְּנַעֲרוּתָהּ שֶׁמָּא תִּזָּנֶה מְשֻׁבָּגְרָה רְאוּיָה הִיא לְנִשּׂוֹאִין לְהֵכִי אָמַר שְׁלֹא תִּנָּשֵׂא: דַּוְיָא דְּאָגָה: מְנַע רַבִּים אוֹתָם שֶׁאֵין לְךָ עֶסֶק עִמָּהֶם מְנָעָם מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ: וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא בֵּיתְךָ אֲפִלּוּ אוֹתָם שֶׁאַתָּה מִתְעַסֵּק עִמָּהֶם לֹא תְּבִיאֵם תָּדִיר לְבֵיתְךָ אֶלָּא מִבְּחוּץ תְּדַבֵּר עִמָּהֶם: אִישׁ רָעִים לְהִתְרוֹעֵעַ וְאִישׁ חֲבַר כְּסִיל יִוָּדַע: אִישׁ רָעִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְעִים הַרְבֵּה: לְהִתְרוֹעֵעַ לְסוֹף מְרִיעִים לוֹ שֶׁמִּתְקוֹטֵט עִמָּהֶם: זַלְדְּקָן מִי שֶׁזָּקְנוֹ דַּקָּה וַחֲלוּשָׁה: קַרְטְמָן תֵּדַע שֶׁחָכָם וְחָרִיף הוּא בְּיוֹתֵר: עַבְדְּקָן סִכְסֵן מִי שֶׁזָּקְנוֹ עָבֶה שׁוֹטֶה הוּא: סִכְסֵן כְּמוֹ כָּל בַּר בַּר חִנָּא סִכְסָא בְּבָבָא בְּתַרְתָּא (דף עד.): נָפַח בְּכַסָּהּ מִי שֶׁנּוֹפֵחַ אַפְיָא שֶׁבְּכוֹסוֹ: לָא צַחֵי בְּיָדוּעֵי שֶׁאֵינוֹ צָמֵא: אָמַר בְּמַאי אֵיכוֹל לְחָמָא הָאוֹמֵר בְּאֵיזֶה לְפָתָן אוֹכֵל פֵּת זֶה: סַב לְחָמָא מְנָּה בְּיָדוּעֵי שֶׁאֵינוֹ רָעֵב וְקַח הַלֶּחֶם מִיָּדוֹ שֶׁאִלּוּ הָיָה רָעֵב הָיָה אוֹכֵל: מֵאן דְּאִית לֵהּ מַעְבַּרְתָּא בְּדַקְנֵהּ שָׁזְקְנוֹ וּמַפְצֶל וְיֵשׁ בֵּין שְׁנֵי שְׁבִילוֹת כְּמִין מַעֲבָר: כַּלֵּי עַלְמָא לָא יָכְלִי לֵהּ בְּעַרְמִימוּתֵיהּ דְּמִתּוֹךְ שֶׁחָשַׁב כָּל יָמָיו בְּעַרְמוּת הוּא מַשִּׂים יָדוֹ לְזָקְנוֹ וּמוֹשֵׁךְ כְּאָדָם שֶׁמְּחַשֵּׁב עַד שֶׁנִּקְרְחָה ל"א גַּרְסִינַן הַכִּרְתָא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֶכֵּר בִּזְקָנוֹ שֶׁסְּעַד כַּלֵּי עַלְמָא שֶׁלֹּא סָעֲדוּ אֵין יְכוֹלִין לְהַגִּיעַ לְכַחוֹ ל"א גְּוָרְתָא וְהוּא לְשׁוֹן קַרְחָה וְכָל הָנֵי דִּבְרֵי רוּחַ וּלְכָךְ אֵין קוֹרִין בּוֹ: דַּרְשִׁינַן כְּלוֹמַר אָמְרִינַן לְהוּ בְּפַרְקָא וּמַשְׁמְעִינַן לְהוּ לְכַלֵּי עַלְמָא כְּגוֹן כָּל הָנֵי אִשָּׁה טוֹבָה כו' אִשָּׁה רָעָה צַרַעַת לְבַעְלָהּ מָה תַּקָּנָתוֹ יְגָרְשֶׁנָּה מִבֵּיתוֹ כַּף הַלָּשׁוֹן שֶׁל סַפָּר בֶּן סִירָא אִשָּׁה רָעָה מַתָּנָה רָעָה ל"ג: כְּפָלִים מֻרָּב הֲנָאָה חֲשׁוּבִין כְּכִפְלַיִם: אַל תֵּט אַצֵּל בַּעְלָהּ לְמָסֹךְ עִמּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר: רַבִּים הָיוּ פְּצָעֵי רוֹכֵל כַּמָּה וְכַמָּה מַכּוֹת מְקַבֵּל רוֹכֵל הַמַּחֲזִיר בָּעִיר [וְנוֹשֵׂא] תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים וְעוֹסְקוֹ עִמָּהֶם שֶׁפְּעָמִים שֶׁמּוֹצְאוֹ בַּעְלָהּ עִמָּהּ מִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ וּמַכֶּהוּ וּפוֹצְעוֹ: הַמַּרְגִּילִים לְדָבָר עֲבֵרָה נֹאוּף הֲרֵי הֵן כְּנִיצוֹץ מַבְעִיר גֶּחָלֶת כְּשֶׁבִּיב הַמַּבְעִיר אֶת הַפֶּחָם כְּךָ כָּל אֲשֶׁר לָהֶם כָּלָה וְהוֹלֵךְ: שֶׁדַּעְתּוֹ

(א)חֲוֵי אוֹמֵר: מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת. בְּמִדָּה טוֹבָה כְּתִיב: ״וַיִּצְאוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל״, וּבְמִידַּת פּוּרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר: ״וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ״. (ב)בְּמִידַּת פּוּרְעָנוּת כְּתִיב: ״וַיִּצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר״. וַהֲלֹא אָדָם מוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בָּאוּר בָּעוֹלָם הַזֶּה – מִיָּד נִכְוֶה! אֶלָּא, כְּשֵׁם שֶׁנּוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בָּרְשָׁעִים לְקַבֵּל פּוּרְעָנוּתָם, כָּךְ נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בַּצַּדִּיקִים לְקַבֵּל טוּבָתָן. (א)רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים וְכוּ׳. תָּנָא: בְּסִפְרֵי מִינִים. רַב יוֹסֵף אָמַר: בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא נְמֵי אָסוּר לְמִיקְרֵי. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מַאי טַעְמָא? אִילֵּימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב [בֵּיהּ]: לְא תִּינְטוֹשׁ גִּילְדָּנָא מֵאוּדָיֵהּ, דְּלָא לִיזִיל מַשְׁכֵּיהּ לַחֲבָלָא, אֶלָּא צְלִי יַתֵּיהּ בְּנוּרָא וְאֵיכוֹל בֵּיהּ תַּרְתֵּין גְּרִיצֵי. אִי מִפְּשָׁטֵיהּ, בְּאוֹרָיְיתָא נָמֵי כְּתִיב: ״לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ״. אִי מִדְּרָשָׁא, אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לַן, דְּלָא לְיִבְעוֹל שָׁלֹא כְּדַרְכָּהּ. (ג)וְאֶלָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״בַּת לְאֲבִיהָ מְטַמְּאַת שִׁוְאָא, מִפַּחְדָּהּ לֹא יִישַׁן בַּלַּיְלָה: בְּקִטְנוּתָהּ – שֶׁמָּא תִּתְפַּתֶּה, בְּנַעֲרוּתָהּ – שֶׁמָּא תִּזָּנֶה, בְּגָרָה – שֶׁמָּא לֹא תִינָּשֵׂא, נִישֵׂאת – שֶׁמָּא לֹא יִהְיוּ לָהּ בָּנִים, הַזְקִינָה – שֶׁמָּא תַּעֲשֶׂה כְּשָׁפִים״. הָא רַבָּנַן נְמֵי אַמְרוּהָ: אִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֹא זְכָרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת. אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּנָיו זְכָרִים, אוֹי לוֹ לְמִי שֶׁבָּנָיו נְקֵבוֹת. (ד)אֶלָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״לֹא תַעֲיֵל דַּוְיָא בְּלִבָּךְ, דְּגַבְרֵי גִּיבָּרִין קְטַל דַּוְיָא״. הָא שְׁלֹמֹה אָמַרָהּ: ״דְּאָגָה בְלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה״. רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי – חַד אָמַר: יַשְׁיְחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים. (ה)וְאֶלָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ, וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא בֵּיתֶךָ? וְהָא רַבִּי נְמֵי אָמַרָהּ, דְּתָנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר: לְעוֹלָם לֹא יַרְבֶּה אָדָם רֵעִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ״. אֶלָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״זַלְדְּקָן – קוֹרְטָמָן, עַבְדְּקָן – סִכְסָן, דַּנָּפָּח בְּכַסֵּיהּ – לָא צָחֵי, אָמַר ׳בְּמַאי אֵיכוֹל לְחָמָא׳ – לַחְמָא סַב מִינֵּיהּ, מַאן דְּאִית לֵיהּ מַעְבַּרְתָּא בְּדֵיקְנֵיהּ – כּוּלֵּי עָלְמָא לָא יָכְלִי לֵיהּ״. (ו)אָמַר רַב יוֹסֵף: מִילֵּי מְעַלְּיָיתָא דְּאִית בֵּיהּ, דְּרָשִׁינַן לְהוּ. ״אִשָּׁה טוֹבָה – מַתָּנָה טוֹבָה, בְּחֵיק יִרֵא אֱלֹהִים תִּנָּתֵן. אִשָּׁה רָעָה – צָרַעַת לְבַעְלָהּ״. מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ? ״יְגָרְשֶׁנָּה מִבֵּיתוֹ וְיִתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ. אִשָּׁה יָפָה – אַשְׁרֵי בַּעְלָהּ, מִסְפַּר יָמָיו כְּפָלִים״. ״הַעְלֵם עֵינֶיךָ מֵאֵשֶׁת חֵן, פֶּן תִּלְכֶּד בְּמִצְוֹדָתָהּ. אַל תֵּט אֵצֶל בַּעְלָהּ לִמְסוֹךְ עִמּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר, כִּי בְתוֹאַר אִשָּׁה יָפָה רַבִּים הוּשְׁחָתוּ, וַעֲצוּמִים כָּל הֲרוּגֶיהָ. רַבִּים הָיוּ פְּצָעֵי רוֹכֵל הַמַּרְגִּילִים לְדָבָר עֲרָוָה. כְּנִיצוֹץ מַבְעִיר גֶּחָלֶת, כְּכָלוּב מָלֵא עוֹף, כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה. מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ, וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא בֵּיתֶךָ. רַבִּים יִהְיוּ דוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ, גַּלֵּה סוֹדְךָ לְאֶחָד מֵאָלֶף. מְשׁוֹכָבֶת חֵיקֶךָ שְׁמוֹר פְּתְחֵי פִיךָ. אַל תֵּצַר צָרַת מָחָר, כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם. שְׁמָא לְמָחָר אֵינֶנּוּ, וְנִמְצָא מִטְעֶה עַל עוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ״. (ז)״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״. בֶּן סִירָא אוֹמֵר: ״אַל לֵילוֹת בִּשְׁפַל גַּגִּים, וּבְמִרוֹם הָרִים כַּרְמוֹ. מִמְּטַר גַּגִּים לָגֹנוּ, וּמֵעֲפַר כַּרְמוֹ לִכְרָמִים״. [סִימָן: זֵירָא, רָבָא, מִשַּׁרְשִׁיָא, חֲנִינָא טוֹבִיָּה, יַנַּאי יָפָה, יוֹחָנָן מְרַחֵם, יְהוֹשֻׁעַ מְקַצֵּר]. (ח)אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב ״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״ – אִלּוּ בַּעֲלֵי תַלְמוּד, ״וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד״ – אִלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה. רָבָא אָמַר אִיפְּכָא, וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא מְשֻׁמֵּיהּ דְּרַבָּא: מַאי דִּכְתִיב ״מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם״? אִלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה. ״וּבוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם״? אִלּוּ בַּעֲלֵי תַלְמוּד. (ט)רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: ״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״ – זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה. ״וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד״ – זֶה שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה. רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: ״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״ – זֶה אִסְטְנִיס. ״וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד״ – זֶה שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: ״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״ – זֶה רַחְמָנִי. ״וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד״ – זֶה אַכְזָרִי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: ״כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים״ – זֶה

מסורת הש״ס

א יומא עו.; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א כב

ב פסיקתא דרב כהנא; אוצר מדרשים מדרש ביום השמיני

ג פסחים סה.; בבא בתרא טז.; קידושין פב:

ד יומא עה.; סוטה מב:

ה ברכות סג.; אוצר מדרשים מדרש לעולם

ו יבמות סג.; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה רנד

ז בבא בתרא קמה.; כתובות קי:

ח בבא בתרא קמה:

ט מסכת כלה רבתי

י ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה יב י; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

תורה אור השלם

בְּשָׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת*(בספרי ספרד ואשכנז מעינות) תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ [בראשית ז, יא]

וַיֵּצוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח [תהילים עח, כג]

וַיִּצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר [ישעיהו סו, כד]

כִּי־תְצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר [דברים כ, יט]

דָּאֲגָה בְלֵב־אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה [משלי יב, כה]

אִישׁ רֵעִים לְהִתְרֹעֵעַ וְיֵשׁ אוֹהֵב דָּבֵק מֵאָח [משלי יח, כד]

אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם [משלי כז, א]

כְּכָלוּב מְלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל־כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ [ירמיהו ה, כז]

כָּל־יְמֵי עָנִי רָעִים וְטוֹב־לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד [משלי טו, טו]

מִסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם [קהלת י, ט]

מסורת הש"ס

א כתובות קי:

ב מסכת כלה; מסכת כלה רבתי; אסתר רבה

ג שבועות טו:

ד שבת קמו:

ה לעיל צ.; אוצר מדרשים ספר חנוך; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; משנה סנהדרין

ו קוהלת רבה; אוצר מדרשים מדרשים על משה רבינו דרש לפטירת מרעה ג

ז מועד קטן כח:

ח לקמן קב:

גליון הש"ס

גמ' למדתנו רבינו. כי אדם אין צדיק. עי' שבת נה ע"ב תוס' ד"ה ארבעה ובדרשות הראנ"ח פרשה בא:

תורה אור השלם

שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב [משלי טו, כג]

גֵּגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן [ויקרא יג, ט]

וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר [ויקרא א, א]

וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ [שמות טו, כו]

כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא [קהלת ז, כ]

בְּשִׁבְעִים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי־בָהּ [מלכים ב כא, א]

שְׁדָעְתוֹ קְצָרָה מֵשִׂים לִלְבּוֹ כָּל דַּאֲגוֹת חֲבֵרוֹ וְדוֹאֵג עַל כָּל מַה שֶּׁעָתִיד לָבֹא עָלָיו: רְחָבָה וְאֵינוֹ מֵשִׂים לִלְבּוֹ דְּאָגָה כָּל כָּךְ ל"א דַּעְתּוֹ קְצָרָה רַגְזָן: וְהָא אִכָּא שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁאֵין לְךָ עָנִי בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ מַעֲדָנִים: שְׁנוּי וְסָת מְשַׁנֶּה וְסָת וְאוֹכֵל יוֹתֵר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לְאָכְלוֹ הַיְנוּ תְּחִלַּת חֳלִי מֵעַיִם לְפִיכָךְ אֲפִלּוּ שַׁבָּתוֹת ויו"ט רָעִים לוֹ: ה"ג הַקּוֹרֵא שִׁיר הַשִּׁירִים וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּמִין זֶמֶר שֶׁקּוֹרֵא בַּגִּינָה אַחֶרֶת שֶׁאֵינוֹ נָקוּד בָּהּ וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין שִׁיר אע"פ שֶׁמְּשַׁיֵּר הַשִּׁירִים הוּא וְעִקָּרוֹ שִׁיר אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמִין שִׁיר אֶלָּא בִּקְרִיאָתוֹ: הַקּוֹרֵא פָּסוּק בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּאוֹת בְּלֹא זְמַנּוֹ בְּמֵסֵב עַל יֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁחִיקוֹתַי בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְקוֹרֵא פְּסוּקִים בְּקוֹל רָם לְשַׂחֵק בָּהֶם בְּנֵי הַמִּשְׁתֶּה אֲבָל אִם אוֹמְרוֹ בִּזְמַנּוֹ עַל הַמִּשְׁתֶּה כְּגוֹן שֶׁהוּא יוֹם טוֹב וְנוֹטֵל כּוֹס בְּיָדוֹ וְאוֹמֵר עָלָיו דִּבְרֵי הַגָּדָה וּפְסוּקִים מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם מֵבִיא טוֹבָה לְעוֹלָם: וּבְרוֹקֵק שֶׁבֵּן דֶּרֶךְ מְלַחֲשִׁים לִרְקֹק קֹדֶם הַלְּחִישׁ וְאָסוּר לְהַזְכִּיר פָּסוּק עַל הַלְּחִישָׁה וְיֵשׁ לְחַשִּׁים שֶׁדַּרְכָּן לִרְקֹק אַחֲרֵיהֶם וְאוֹמֵר אוֹתָן בִּלְשׁוֹן לַעַז וּמַזְכִּירִין לָהֶם שֵׁם בִּלְשׁוֹן לַעַז וא"ל רַבִּי דַּמַּתַּר דְּאֵין אָסוּר אֶלָּא לוֹחֵשׁ אַחַר הָרְקִיקָה דְּנִרְאֶה שֶׁמַּזְכִּיר הַשֵּׁם עַל הָרְקִיקָה וְעוֹד לֹא נֶאֱסַר אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֲבָל בִּלְעַז לֹא: אֲפִלּוּ נֶגַע צָרַעַת אֲפִילּוּ לוֹחֵשׁ (אַחֲרֵי הַאי) קְרָא דְּלִית בֵּהּ שֵׁם שָׁמַיִם עַל הָרְקִיקָה שֶׁקּוֹרֵא נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן (וַיִּקְרָא י"ג:ט') לְשֵׁם רְפוּאָה אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: וַאֲפִלּוּ וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה שֶׁאֵין בּוֹ לֹא חֹלִי וְלֹא נֶגַע דְּאֵין רָאוּי לְלַחֲשׁוֹ עַל הַמַּכָּה וְאֵין מַזְכִּירוֹ לְשֵׁם רְפוּאָה אֶלָּא כְּסִבּוּר הוּא לְהַנְצַל בְּזָכוּת דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁהוּא הִזְכִּיר אָסוּר לְלַחֲשׁוֹ: וּמְמַשְׁמְשִׁין בְּמַעַיִם שֶׁל חוֹלֶה בְּשַׁבָּת וְאֵין בְּכָךְ מִשּׁוּם רְפוּאָה דְּסֵיכָה אִתַּקַּשׁ לְשִׁתְיָה: וְלוֹחֲשִׁין עַל נְחָשִׁים וְעַל עַקְרָבִים בְּשַׁבָּת בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ וְאֵין בְּכָךְ מִשּׁוּם צְיָדָה: כְּלִי עַל הָעַיִן שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ לִתֵּן כְּלֵי מַתָּכוֹת עַל הָעַיִן כְּדֵי לְקָרֵר הָעַיִן. א"נ כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לְאָדָם שֶׁחַשׁ בְּעֵינוֹ מַקִּיפִים עֵינוֹ בְּטַבַּעַת: כְּלֵי הַנּטֶל כְּגוֹן מִפָּתַח סְכִין וְטַבַּעַת: בְּדָבָר שֶׁדַּרְכָּן שֶׁכֵּן עוֹשִׂין כְּשֶׁאוֹבְדִין שׁוּם דָּבָר שׁוֹאֲלִין בְּמַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכָּם לְהֶם מַגִּידִים לָהֶם וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם מִמְצוֹא חֻפְצָךְ (יְשַׁעְיָהוּ נח): אַף בְּחוֹל אָסוּר לִשְׁאוֹל בְּשֶׁדַּרְכָּן לְקַמֵּן מִשּׁוּם סַכָּנָה: כִּי הָא דְּרַב יִצְחָק הֲוָה שׁוֹאֵל בְּמַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכּוֹ וּבְקֵשׁ הַשֵּׂד לְהַזִּיקוֹ וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וּבְלָעוֹ הָאָרֶז: סַךְ וְאַחַר כָּךְ מְמַשְׁמֵשׁ הֲוֵי שִׁנּוּי דִּבְחוֹל דֶּרֶךְ לְמַשְׁמֵשׁ וְאַחַ"כ לְסוּךְ: שְׂרֵי שָׁמֶן יֵשׁ מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכָּן שֶׁשּׁוֹאֲלִין עַל יְדֵי שָׁמֶן וְקָרֵי לְהוּ שְׂרֵי שָׁמֶן וְהֵינוּ שְׂרֵי בֹּהֶן וְיֵשׁ שֶׁשּׁוֹאֲלִין בְּשִׁפּוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וְקָרֵי לְהוּ שְׂרֵי בֵּיצִים: אֶלָּא שְׁמַכְזְבִין לְכָךְ נִמְנְעוּ מִלִּשְׁאֹל בָּהֶן: לוֹחֲשִׁים עַל שָׁמֶן שֶׁבִּכְלִי אוֹתָן הָעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכָּן שֶׁדַּרְכָּן לִלְחוֹשׁ עַל שָׁמֶן שֶׁבִּכְלִי וְאֵין דַּרְכָּן לִלְחוֹשׁ עַל שָׁמֶן שְׁבִּדְיָד שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל לְפִיכָךְ אָדָם יָכוֹל לְסוּךְ עַל יָדוֹ מִשָּׁמֶן שֶׁבִּדְיָד וְאֵין לְחוֹשׁ שְׁמָא נַעֲשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכָּן וְאֵין בּוֹ סַכָּנַת חַשְׁד: שַׁף סַךְ שָׁמֶן בְּפָנָיו: צְמָחִין אֲבַעְבּוּעוֹת מלנ"ץ: זִיקָא דְּחַמֶּת רוּחַ שֶׁל אוֹתוֹ שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ חֲמַת אֲנִי רוֹאֶה בְּפָנֶיךָ שֶׁאֲחָזַתְךָ: חֲמָה עַזָּה יֵשׁ בָּעוֹלָם עַל עַצְמוֹ הָיָה אוֹמֵר שֶׁכַּעַס עָלָיו הַמָּקוֹם וְהִכְבִּיד חֳלָיו: שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיִיתִי רוֹאֶה אֶת רַבִּי שֶׁאֵין יֵינוֹ מְחַמִּיץ וכו' כְּלוֹמַר שֶׁהָיְתָה הַצָּלָחָה בְּכָל מַעֲשָׂיו: מְדַבֵּישׁ מִתְקַלְקֵל וְנַעֲשָׂה צָלוּל מֻחֲמֶמֶת חֲמִימוּת: אֲמַרְתִּי קַבֵּל רַבִּי אֶת עוֹלְמוֹ כָּל שֶׁכָּרוֹ: רוֹאֶה רַבִּי בְּצַעַר וּשְׂכָרוֹ מְשֻׁתָּמָר לְהַבָּא לְכָךְ אֲנִי שָׂמֵחַ: כְּלוּם חִסַּרְתִּי שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֲנִי סוֹבֵל עֲוֹנוֹתַי: שֶׁגַּלְגַּל חַמָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לֶעָתִיד שְׁמָאוֹרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת: חֲבִיבִין יִסּוּרִין שֶׁמְּכַפְּרִין עָלֶיךָ:

(א)שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה. ״וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד״ – זֶה שֶׁדַּעְתּוֹ רְחָבָה. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: ״כָּל יְמֵי עָנְיִ רָעִים״. וְהָאֵיכָא שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים? כְּדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁינּוּי וְסָת תְּחִלַּת חוֹלִי מֵעַיִם. (ב)תָּנוּ רַבָּנָן: הַקּוֹרֵא פָּסוּק שֶׁל שִׁיר הַשִּׁירִים וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּמִין זֶמֶר, וְהַקּוֹרֵא פָּסוּק בְּבֵית מִשְׁתֶּאוֹת בְּלֹא זְמַנּוֹ – מֵבִיא רָעָה לָעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה חוֹגֶרֶת שַׂק וְעוֹמֶדֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשָׂאוּנִי בָּנַיִךְ כְּכִנּוֹר שֶׁמְּנַגְּנִין בּוֹ לְצִים. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, בְּשָׁעָה שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בְּמָה יִתְעַסְּקוּ? אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם בַּעֲלֵי מִקְרָא הֵן – יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים. אִם בַּעֲלֵי מִשְׁנָה הֵן – יַעַסְקוּ בַּמִּשְׁנָה, בַּהֲלָכוֹת וּבְהַגָּדוֹת. וְאִם בַּעֲלֵי תַּלְמוּד הֵן – יַעַסְקוּ בְּהֲלָכוֹת פֶּסַח בַּפֶּסַח, בְּהֲלָכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת, בְּהֲלָכוֹת חַג בֶּחָג. הֵעִיד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲנַנְיָא: כָּל הַקּוֹרֵא פָּסוּק בִּזְמַנּוֹ מֵבִיא טוֹבָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב״. אב(ג)וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וכו'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּבְרוֹקֵק בָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם שָׁמַיִם עַל הָרְקִיקָה. אִיתְּמַר: רַב אָמַר, אֲפִילּוּ ״נֶגַע צָרַעַת״. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: אֲפִילּוּ ״וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה״. גתָּנוּ רַבָּנָן: סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי מֵעַיִם בְּשַׁבָּת, וְלוֹחֲשִׁין לְחִישַׁת נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים בְּשַׁבָּת, וּמַעֲבִירִין כְּלִי עַל גַּב הָעַיִן בְּשַׁבָּת. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְלִי הַנִּיטָּל, אֲבָל בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ נִיטָּל – אָסוּר. וְאֵין שׁוֹאֲלִין בְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ בְּשַׁבָּת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף בַּחוֹל אָסוּר. דאָמַר רַב הוּנָא: (אֵין) הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. וְאַף רַבִּי יוֹסֵי לֹא אָמְרָהּ אֶלָּא מִשּׁוּם סַכָּנָה, כִּי הָא דְּרַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף דְּאִיבְּלַע בְּאַרְזָא, וְאִתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָּא – פְּקַע אַרְזָא וּפְלֵטֵיהּ. ה(ד)תָּנוּ רַבָּנָן: סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי מֵעַיִם בְּשַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל. הֵיכִי עֲבִיד? רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: סָךְ וְאַחַר כָּךְ מְמַשְׁמֵשׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: סָךְ וּמְמַשְׁמֵשׁ בְּבַת אַחַת. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׂרֵי שָׁמֶן וְשָׂרֵי בֵיצִים מוּתָּרִין לִשְׁאוֹל בָּהֶן, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁמְּכַזְּבִין. לוֹחֲשִׁין עַל שֶׁמֶן שֶׁבִּכְלִי, וְאֵין לוֹחֲשִׁין עַל שֶׁמֶן שֶׁבַּיָּד. לְפִיכָךְ סָכִין מִשֶּׁמֶן שֶׁבַּיָּד, וְאֵין סָכִין מִשֶּׁמֶן שֶׁבִּכְלִי. רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מָרְתָא אִיקְּלַע לְהָהוּא אוּשְׁפִּיזָא. אֲיְיתִי לֵיהּ מִישְׁחָא בְּמָנָא. שָׁף, נָפַק וּלְקָא לֵיהּ צִימְחֵי בְּאַפֵּיהּ. נָפַק לְשׁוּקָא. חֲזַיְתֵיהּ הָהִיא אִיתְּתָא, אֲמָרָה: זִיקָא דְּחַמֶּת קָא חֲזִינָא הָכָא. עֲבָדָא לֵיהּ מִלְּתָא וְאִיתַּסִּי. (ה)אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַבָּה בַּר מָרִי: כְּתִיב ״כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ״, וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׂם, רְפוּאָה לָמָּה? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִקְרָא זֶה מֻעֱצָמוֹ נִדְרָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ – אִם תִּשְׁמַע לֹא אָשִׂים, וְאִם לֹא תִּשְׁמַע אָשִׂים. אַף עַל פִּי כֵן, ״כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ״. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמַר לָהֶן: חֲמָה עַזָּה יֵשׁ בָּעוֹלָם. הִתְחִילוּ הֵן בּוֹכִין, וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק. אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה אַתָּה מְשַׂחֵק? אָמַר לָהֶן: וְכִי מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: אֶפְשָׁר סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁרוּי בְּצַעַר וְלֹא נִבְכֶּה? (ו)אָמַר לָהֶן: לָכֵן אֲנִי מְשַׂחֵק, כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי רוֹאֶה רַבִּי שֶׁאֵין יֵינוֹ מַחְמִיץ וְאֵין פִּשְׁתָּנוֹ לוֹקֶה וְאֵין שַׁמְנוֹ מַבְאִישׁ וְאֵין דּוּבְשָׁנוֹ מַדְבִּישׁ, אָמַרְתִּי קַבֵּל רַבִּי עוֹלָמוֹ. וְעַכְשָׁיו שֶׁאֲנִי רוֹאֶה רַבִּי בְּצַעַר, אֲנִי שָׂמֵחַ. אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, כְּלוּם חִיסַּרְתִּי מִן הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ? אָמַר לוֹ: לִימַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ, ״כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא״. (ז)תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ אַרְבָּעָה זְקֵנִים לְבַקְּרוֹ: רַבִּי טַרְפוֹן, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא. נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִטִּיפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים, שֶׁטִּיפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. נַעֲנָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִגַּלְגַּל חַמָּה, שֶׁגַּלְגַּל חַמָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. נַעֲנָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְאָמַר: טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵאָב וְאֵם, שֶׁאָב וְאֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. (ח)נַעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: חֲבִיבִין יִסּוּרִין. אָמַר לָהֶם: סַמְּכוּנִי וְאֶשְׁמְעָה דִּבְרֵי עֲקִיבָא תַּלְמִידִי שֶׁאָמַר חֲבִיבִין יִסּוּרִין. אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, זוֹ מִנַּיִן לְךָ? אָמַר: מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ: ״בֶּן שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָיִם [וְגוֹ'] וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה׳״, וּכְתִיב:

״גַּם

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין ד, טוש"ע יו"ד סי' קעט סע' ח:

ב מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יב:

ג סמג עשין ד, טוש"ע או"ח סי' שכח סע' מו:

ד מיי' פי"א מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יא:

ה טוש"ע יו"ד סי' קעט סע' טז:

ו סמג לאוין פה, טוש"ע או"ח סי' שכז סע' ב:

ז מיי' פכ"א מהל' שבת הל' כא:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ בית הבחירה הל׳ ו׳:

ב מיי׳ פי״ד מהל׳ סנהדרין והעונשין המסורין להם הל׳ יב:

ג מיי׳ פב׳ מהל׳ מלכים ומלחמות הל׳ ד׳:

גַּם אֵלָּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה הַיְנוּ תַּלְמִידֵי חִזְקִיָּה כִּדְקָאָמַר לָן בְּהַשְׁתַּפִּין בְּבָבָא בַּתְרָא (דף טו.) חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ כָּתְבוּ מִשְׁלֵי מִכְּלָל דְּחִזְקִיָּה הֲוָה מְלַמֵּד לְכָל וּכְדַאֲמַרַן (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דף צד.) נָעַץ חָרָב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְכָל שֶׁכֵּן שְׁלָמְנְשָׁה בְּנוֹ לִמֵּד: מִכָּל טוֹרַח שֶׁטָּרַח בּוֹ לְלַמְּדוֹ: שֶׁבָּאוּ בָּעֲלֵילָה שֶׁלֹּא בָּאוּ לְבַקֵּשׁ לְפָנַי הקב"ה בְּתִפְלָּה אֶלָּא בָּאוּ בָּעֲלֵילָה שֶׁאָמְרוּ דְּבָרִים שֶׁל נִצְחוֹן שֶׁאֵין לָהֶם תְּשׁוּבָה: הַבְרָכָה אַחַת הִיא וְכִי אֵין לְךָ בְּרָכָה יוֹתֵר תְּשׁוּבָה נִצַּחַת הֶשִׁיבוּ וְעָלְתָה לוֹ: מְנַשֶּׁה בָּא בָּעֲלֵילָה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּלֵּל לַמָּקוֹם אֶלָּא לְבַסּוֹף אִם לֹא תּוֹשִׁיעֵנִי מָה הוֹעִיל לִי שֶׁקָּרָאתִי לְךָ יוֹתֵר מִשֶּׁאֵר אֱלֹהוּת וְהֵיְנוּ דִּכְתִיב וַיְכַנֵּע לְפָנָיו (ה') אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו מִכְּלָל דְּעַד הַשְׁתָּא לִפְנֵי אֱלוֹהוּת אֲחֵרִים נִכְנַע: תָּנָא כִּי אָמְרִינַן דְּהוֹגָה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא בְּגִבּוּלִין אֲבָל בְּמִקְדָּשׁ לֹא שָׁהֲרֵי בְּשֵׁם הָיוּ מְבָרְכִין: וּבִלְשׁוֹן עֶגְנָה אֲפִלּוּ בְּמִקְדָּשׁ לֹא לְשׁוֹן עֶגְנָה לַעוֹ שֶׁאֵינוֹ הוֹגֶה בְּאוֹתִיּוֹתָיו בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שָׁלְנוּ אֶלָּא שֶׁאֵר לוֹעֲזִין עֶגְנָה לְשׁוֹן בִּלְעֲגִי שֶׁפָּה (יְשַׁעְיָהוּ כ"ח:י"א) מ"ר ל"א עֶגְנָה לְשׁוֹן עוּגָה מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲבוּרַת בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּדַבְּרִין דְּבָרִי חוֹל גְּבוּלִין קְרֵי חוּץ לְמִקְדָּשׁ וְאָסוּר לְפָרֵשׁ שֵׁם בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם בִּלְשׁוֹן עֶגְנָה חוּץ לְמִקְדָּשׁ וְאִי עֶבֶד אֵין לוֹ חֵלֶק אֲבָל בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ אֵינוֹ נֶעֱנָשׁ כָּל כָּךְ וּבְמִקְדָּשׁ הוֹאִיל וְנֶהֱגוּ לְהַזְכִּיר פֵּרוּשׁוֹ אֵינוֹ נֶעֱנָשׁ: שְׁרֵבַע עִם שְׁרֵבֵץ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁפִּילָם: עִשָּׂה מְרִיבָה בְּעִם הֲרִיבָם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ בְּעֵסֶק עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים זֶה עוֹבֵד וְזֶה מוֹחֶה בְּיָדוֹ וּבָאוּ לִידֵי מַחְלֹקֶת: שְׁנִבַּט וְלֹא רָאָה הָיָה סָבוּר לְהַבִּיט יָפָה וְלַעֲמֹד עַל דָּבָר עִקָּר וְלֹא רָאָה שֶׁטָּעָה כִּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן רָאָה אֵשׁ יוֹצְאָה מֵאֶמְתּוֹ וכו': נִתְמַכְמְכוּ בְּבִנְיָן שֶׁל מִצְרַיִם שְׁנָתָנוּהוּ בְּבִנְיָן בְּמָקוֹם לְבָנָה כְּדִמְפָרֵשׁ בְּאַגָּדָה שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה להקב"ה אַתָּה הָרָעוֹת לָעָם הַזֶּה שֶׁעַכְשָׁו אִם אֵין לָהֶם לַבְּנִים מִשִּׁימִין בְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָן אָמַר לוֹ הקב"ה קוֹצִים הֵם מְכַלִּין שָׁגְלוּ לְפָנַי אֵלּוּ הֵם חַיִּים הָיוּ רְשָׁעִים [גְּמוּרִים] וְאִם תִּרְצֶה תְּנַסֶּה וְהוֹצִיא אֶחָד מֵהֶן הָלַךְ וְהוֹצִיא אֶת מִיכָה. ל"א נִתְמַכְמְכוּ עֵסֶק בְּבִנְיָן עַד שֶׁנַּעֲשָׂה מַךְ כִּדְאָמְרִינַן (סוֹטָה דף יא.) כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן: הוּא סָבַר אֵיהוּ מַלָּךְ וְלָכֵן נִתְאַמֵּץ שָׁבַע בָּן בִּכְרִי וְקִבֵּץ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵלָיו וְהָיָה רוֹצֶה לִמְלֹךְ כִּדְכְתִיב בְּמִקְרָא: אֵיהוּ מַלָּךְ וּלְכָךְ נַעֲשָׂה יוֹעֵץ לְאַבְשָׁלוֹם כְּדֵי שֶׁתִּשּׁוּב הַמְּלוּכָה מִדָּוִד לְאַבְשָׁלוֹם וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְתָשׁוּב אֵלָיו: עַל מֵי מְרִיבָה שֶׁבָּעוֹן שֶׁאָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים נְעֻנַּשׁ וְלֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וּמְנָא לָן דְּלָא אָתֵי יַרְבְעָם לְעַלְמָא דְּאָתֵי וְהָכִי נָמֵי מְפָרֵשׁ לְקַמָּן בְּכֻלְהוּ שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת: הוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזַל דְּאָמַר דָּוִד אֲבִיךָ וכו': וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ שֶׁהוֹכִיחוֹ בָּרַבִּים לְבַיְשׁוֹ: פֶּרֶץ פְּרָצוֹת בַּחוֹמָה כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ (וְיֵרְדוּ) [וְיִכָּנְסוּ] בְּרוּחַ: וְאַתָּה גְּדַרְתָּ אוֹתָם כְּדֵי לְעֲשׂוֹת אַנְגַּרְיָא כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בַּשְּׁעָרִים לַדַּע מִי נִכְנָס כְּדֵי לְגַבּוֹת מֵס לְבֵת פַּרְעֹה מ"ר ל"א שֶׁסָּגַר הַשְּׁעָרִים וְעָשָׂה מִגְדָּל לְבֵת פַּרְעֹה עַל אֶחָד מִן הַשְּׁעָרִים וְכָלָם עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְצֻיָּן עִמּוּד לְכַבְּדָהּ וּלְעַבְדָּה כָּל עֲבוֹדַת בֵּית הַמֶּלֶךְ קְרֵי אַנְגַּרְיָא ל"א שֶׁהָיָה רַגִּיל שְׁלֹמֹה לִסְגֹּר

(א)"גַּם אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה". וְכִי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה לְבַדּוֹ הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לִימֵּד תּוֹרָה, וְלִמְנַשֶּׁה בְּנוֹ לֹא לִימֵּד תּוֹרָה? אֶלָּא, מִכָּל טוֹרַח שֶׁטָּרַח בּוֹ וּמִכָּל עָמָל שֶׁעָמַל בּוֹ, לֹא הֶעֱלָהוּ לְמוּטָב אֶלָּא יִסּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מְנַשֶּׁה וְאֶל עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ. וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בַּחוֹחִים וַיַּאַסְרֻהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיּוֹלִיכֻהוּ בָּבֶלָה". וּכְתִיב: "וּכְהַצֵּר לוֹ חִלָּה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים". הָא לְמַדְתָּ שֶׁחָבְיבִין יִסּוּרִין. (ב)תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה בָּאוּ בַּעֲלִילָה, אֵלּוּ הֵן: קַיִן, עֵשָׂו וּמְנַשֶּׁה. קַיִן, דִּכְתִיב: "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא". אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם גָּדוֹל עֲוֹנִי מִשֶּׁשִׁים רִיבּוֹא שֶׁעֲתִידִין לִחְטוֹא לְפָנֶיךָ וְאַתָּה סוֹלֵחַ לָהֶם? עֵשָׂו, דִּכְתִיב: "הַבְרָכָה אַחַת הִיא לְךָ אָבִי". מְנַשֶּׁה – בְּתִחִילָּה קְרָא לָאֱלוֹהוּת הַרְבֵּה, וּלְבַסּוֹף קְרָא לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו. אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר: אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו וכו'. תָּנָא: וּבְגִבּוּלִין, וּבִלְשׁוֹן עֶגְנָה. שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת וכו'. תָּנוּ רַבָּנָן: יָרָבְעָם – שֶׁרִיבֵּעַ עָם. דָּבָר אַחֵר: יָרָבְעָם – שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה בָּעָם. דָּבָר אַחֵר: יָרָבְעָם – שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. בָּן נְבָט – בֶּן שֶׁנִּיבֵּט וְלֹא רָאָה. תָּנָא: הוּא נְבָט, הוּא מִיכָה, הוּא שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי. נְבָט – שֶׁנִּיבֵּט וְלֹא רָאָה. מִיכָה – שֶׁנִּתְמַכְמְכוּ בְּבִנְיָן. וּמָה שְׁמוֹ? שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי שְׁמוֹ. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה נִיבְּטוּ וְלֹא רָאוּ, וְאֵלּוּ הֵן – נְבָט, וַאֲחִיתוֹפֶל, וְאִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה. נְבָט רָאָה אֵשׁ שֶׁיּוֹצֵאת מֵאֲמָתּוֹ. הוּא סָבַר אִיהוּ מָלֵיךְ, וְלָא הֲוָה. יָרָבְעָם הוּא דְּנָפַק מִינֵּיהּ. אֲחִיתוֹפֶל רָאָה צָרַעַת שָׁזְרָחָה לוֹ עַל אִמָּתוֹ. הוּא סָבַר אִיהוּ מָלֵךְ, וְלָא הֲוָה. בַּת שֶׁבַע בִּתּוֹ הוּא דְּנָפַק מִינֵּיהּ שְׁלֹמֹה. (ג)אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, דְּאָמַר רַבִּי חֲמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה"? הֵמָּה שֶׁרָאוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ. רָאוּ שֶׁמּוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמַיִם הוּא לוֹקֶה, אָמַר: "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ". וְהֵן לֹא יָדְעוּ שֶׁעַל עִסְקֵי מֵי מְרִיבָה לוֹקֶה. וּמְנָא לָן דְּלָא אָתֵי לְעַלְמָא דְּאָתֵי? "וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". "לְהַכְחִיד" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וּלְהַשְׁמִיד" – לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה יָרָבְעָם לִמְלֹךְ? מִפְּנֵי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה. וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ? מִפְּנֵי שֶׁהוֹכִיחוֹ בָּרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו". אָמַר לוֹ: דָּוִד אָבִיךָ פָּרַץ פְּרָצוֹת בַּחוֹמָה כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לָרֶגֶל, וְאַתָּה גָּדַרְתָּ אוֹתָם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אַנְגָּרְיָא לְבַת פַּרְעֹה. וּמַאי "וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ"? אָמַר רַב נַחְמָן: שֶׁחָלַץ תְּפִילָּיו בְּפָנָיו. אָמַר רַב נַחְמָן: גַּסּוּת הָרוּחַ שֶׁהָיָה בּוֹ בְּיָרְבְעָם טָרְדָתּוּ מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל אֲדֹנֵיהֶם אֶל רַחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהָרְגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל מֶלֶךְ יְהוּדָה". (ד)אָמַר: גְּמִירִי דְּאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית יְהוּדָה בִּלְבָד. כֵּיוָן דְּחָזוּ לֵיהּ לְרַחַבְעָם דְּיָתֵיב וַאֲנָא קָאֵימְנָא, סָבְרִי: הָא מַלְכָּא וְהָא עַבְדָּא. וְאִי יָתֵיבְנָא, מוֹרֵד בְּמַלְכוּת הוּא, וְקָטְלִין לִי וְאָזְלוּ בָּתְרֵיהּ. מִיָּד "וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן". מַאי "וַיִּוָּעַץ"? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: שֶׁהוֹשִׁיב רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק. אָמַר לֵהּ: מַלְכָּא בָּעֵינָא לְמִיחֲוֵי. אָמַר לֵיהּ: הִין. אָמַר לֵהּ: מַלְכָּא בָּעֵינָא לְמִיחֲוֵי. אָמַר לֵיהּ: הִין. כֹּל דְּאָמֵינָא לְכוּ עֲבֵידְתּוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: הִין. אֲפִילּוּ לְמִפְלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה? אָמַר לֵיהּ צַדִּיק: חַס וְחָלִילָה! אָמַר לֵיהּ רָשָׁע לְצַדִּיק: סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּגַבְרָא כְּיָרְבְעָם פָּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא לְמֵימְסִינְהוּ הוּא דְּקָא בָּעֵי, אִי קַבְּלִיתוּ לְמֵימְרֵיהּ.

וְאַף

מסורת הש״ס

א סדר עולם רבה; פסיקתא דרב כהנא; רות רבה; אבות דרבי נתן

ב אוצר מדרשים יעקב אבינו ברכת יעקב אבינו לבניו ח

ג סוטה יב.: שמות רבה

תורה אור השלם

גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה [משלי כה, א]

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מְנַשֶּׁה וְאֶל־עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ [דברי הימים ב לג, י]

וַיַּכְהֵצֵר לוֹ חִלָּה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וגו' [דברי הימים ב לג, יב]

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא*(בספרי ספרד ואשכנז מִנְּשׂוֹא) [בראשית ד, יג]

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הֲבְרָכָה אַחַת הִוא־לָךְ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי וגו' [בראשית כז, לח]

וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם וגו' [מלכים א יב, כח-לא]

הֲמָה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּתְקַדֵּשׁ בָּם [במדבר כ, יג]

וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן [שמות א, כב]

הילוד.28ראה דברי אהרן ברט בספר היובל לר"ע הילדסהיימר, עמ' וגו' [פירושי רד"צ הופמן על שמות א:כב, ג]

וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל וגו' [מלכים א יג, לד]

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא סָגַר וגו' [מלכים א יא, כז]

וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד [מלכים א יב, כו]

וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם וגו' [מלכים א יב, כח]

וְאַף אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי טָעָה וְחָתַם, דְּהָא יֵהוּא צַדִּיקָא רַבָּה הֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יֵהוּא יַעַן אֲשֶׁר הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל״, וּכְתִיב: ״וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל״. מַאי גְּרַמָא לֵיהּ? אָמַר אַבַּיֵי: בְּרִית כְּרוּתָה לַשְּׂפָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ״אַחְאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה״. רָבָא אָמַר: חוֹתָמוֹ שֶׁל אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי רָאָה, וְטָעָה. [א]דִּכְתִיב: ״וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵם הֶעֱמִיקוּ מִשֶּׁלִּי. אֲנִי אָמַרְתִּי: כֹּל שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לָרֶגֶל עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְהֵם אָמְרוּ: כָּל הָעוֹלֶה לָרֶגֶל יִדָּקֵר בַּחֶרֶב. ״וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלַיִם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה״. תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: עֵת הִיא מְזוּמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת. ״בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ״, תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: עֵת מְזוּמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת. ״בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ״, תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: עֵת מְזוּמֶּנֶת לְטוֹבָה. ״וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם״, תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: עֵת הִיא מְזוּמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת. ״וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו״, תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: עֵת מְזוּמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת. ״וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם בָּא כָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ״. תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: מָקוֹם מְזוּמָּן לְפוּרְעָנוּת. בִּשְׁכֶם עִינּוּ אֶת דִּינָה, בִּשְׁכֶם מָכְרוּ אֶחָיו אֶת יוֹסֵף, בִּשְׁכֶם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. ״וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלַיִם״, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: שֶׁיָּצָא מִפִּיתְקָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם. ״וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה״. מַאי ״בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה״? אָמַר רַב נַחְמָן: כְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה. מָה שַּׂלְמָה חֲדָשָׁה אֵין בָּהּ שׁוּם דּוֹפִי – אַף תּוֹרָתוֹ שֶׁל יָרָבְעָם לֹא הָיָה בָּהּ שׁוּם דּוֹפִי. דָּבָר אַחֵר: ״שַׂלְמָה חֲדָשָׁה״ – שֶׁחִידְּשׁוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא שָׁמְעָה אֹזֶן מֵעוֹלָם. מַאי ״וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה״? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁכָּל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דּוֹמִין לִפְנֵיהֶם כְּעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה. וְאִיכָּא דְּאָמַר: שֶׁכָּל טַעֲמֵי תוֹרָה מְגוּלִּין לָהֶם כַּשָּׂדֶה. ״לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל״. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶן, מִי שֶׁהָרַג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְהוֹרִישׁ אֶתְכֶם גַּת, תִּתְּנוּ שִׁילּוּחִים לְבָנָיו? ״בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל״. [א]אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, כְּאִילּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאֹמֵר אֵין פָּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית״. וְאֵין אָבִיו אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ״. וְאֵין אִמּוֹ אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ״. מַאי ״חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית״? חָבֵר הוּא לְיָרָבְעָם בֶּן נְבָט, שֶׁהִשְׁחִית יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. ״וַיַּדַּח יָרָבְעָם (בֶּן נְבָט) אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה׳ וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה״. אָמַר רַבִּי חָנִין: ״כִּשְׁתֵּי מַקְלוֹת הַמִּתְיַזּוֹת זוֹ אֶת זוֹ״. [ב]״וְדִי זָהָב״. אָמְרוּ דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיֹּאמְרוּ ׳דַּיי׳, גָּרַם לָהֶם לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב. מָשָׁל: אֵין אֲרִי דּוֹרֵס וְנוֹהֵם מִתּוֹךְ קוּפָּה שֶׁל תֶּבֶן, אֶלָּא מִתּוֹךְ קוּפָּה שֶׁל בָּשָׂר. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: עַד יָרָבְעָם הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹנְקִים מֵעֵגֶל אֶחָד, מִכָּאן וְאֵילָךְ מִשְּׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה עֲגָלִים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵין לְךָ כָּל פּוּרְעָנוּת וּפוּרְעָנוּת שֶׁבָּאָה לְעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּהֶכְרֵעַ לִיטְרָא שֶׁל עֵגֶל הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטֹּאתָם״. [ג]אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְאַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת נִגְבָּה פָּסוּק זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּקְרָא בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ״. ״אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה״. מַאי ״אַחַר״? אָמַר רַבִּי אַבָּא: אַחַר שֶׁתְּפָשׂוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיָרָבְעָם בְּבִגְדוֹ, וְאָמַר לוֹ: חֲזוֹר בְּךָ, וַאֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֵּיל בְּגַן עֵדֶן. אָמַר לוֹ: מִי בָּרֹאשׁ? בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ. אִי הָכִי, לָא בָּעֵינָא. רַבִּי אֲבָהוּ הֲוָה רְגִיל דַּהֲוָה קָא דָרֵישׁ בִּשְׁלֹשָׁה מְלָכִים. חֲלַשׁ, קַבֵּיל עֲלֵיהּ דְּלָא דָּרֵישׁ. כֵּיוָן דְּאִתְּפַח,

וְאַף אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי טָעָה בַּדָּבָר דְּסָבַר לְנַסּוּיֵּינְהוּ אָתֵי וְחָתַם בְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה: שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר ה' אֶל יֵהוּא וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר וּכְתִיב וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' וְאָמְרִינַן מַאי גָּרְמָא לֵיהּ וְאָמַר רָבָא חוֹתָמוֹ שֶׁל אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי רָאָה וְטָעָה מִכְּלָל דְּהוּא טָעָה: וּשְׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעֱמִיקוּ שֵׂטִים עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַל שֵׁם שֶׁשָּׂטִים אַחֲרֶיהָ לִשְׁחֹט לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: הֶעֱמִיקוּ וְהֶחְמִירוּ שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹלֶה לָרֶגֶל יִדָּקֵר בַּחֶרֶב כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ וְיִשְׁחֲטוּ לִפְנֵי הָעֲגָלִים: וַאֲנִי מוּסֵר לְכֻלָּם כְּלוֹמַר אָנֹכִי לֹא חַשְׁתִּי כָּל כָּךְ לִכְבוֹד עַצְמִי לוֹמַר כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לָרֶגֶל יִדָּקֵר בַּחֶרֶב כְּמוֹ שֶׁחָשׁוּ הֵם לִכְבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אֶלָּא יִסּוּרִין בְּעָלְמָא יִסַּרְתִּים כְּלוֹמַר דְּעָבַר בַּעֲשֵׂה ל"א שֵׂטִים כְּלוֹמַר שַׁטְיוּת שֶׁלָּהֶם שֶׁסָּרוּ מֵאַחֲרַי הֶעֱמִיקוּ עַד שְׁחִיטָה שֶׁחִיְּבוּ מִיתָה כָּל מִי שֶׁעוֹלֶה לָרֶגֶל וּמַנִּיחַ אֶת הָעֲגָלִים. וּשְׁחָטָה לְשׁוֹן שְׁחִיטָה: מְזֻמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת שֶׁשָּׁם נֶחְלְקָה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל דִּסְמִיךְ לֵהּ וַיִּקַּח אֶת הַשְׂלָמָה וַיִּקְרָעֶהָ לִשְׁנַיִם עָשָׂר קְרָעִים וְגוֹ': וּבְיוֹם פָּקְדִי בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה מֵאוֹתָן מ' שָׁנָה שֶׁעָמְדוּ . בַּמִּדְבָּר יוֹם מְזֻמָּן לְפוּרְעָנוּת בּוֹ חָזְרוּ מְרַגְּלִים בּוֹ נֶחֱרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה: וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מְזֻמֶּנֶת לְפוּרְעָנוּת שֶׁתָּמָר נִתְחַיְּבָה שְׂרֵפָה וּמֵתוּ שְׁנֵי בָנָיו: בִּשְׁכֶם מָכְרוּ אֶחָיו אֶת יוֹסֵף כְּדִכְתִיב (בְּרֵאשִׁית לז) הֲלֹא אַחֶיךָ רוֹעִים בִּשְׁכֶם וְדוֹתָן דִּכְתִיב בִּקְרָא הַיְנוּ כָּפָר הַסָּמוּךְ לִשְׁכֶם וְנִקְרֵאת עַל שֵׁם שְׁכֶם אִי נָמֵי כְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁהָיוּ דָנִין עָלָיו לְהָרְגוֹ: בִּשְׁכֶם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד כְּדִכְתִיב בִּמְלָכִים (א יב): מִפִּתְקָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם מִכְּלָלָהּ שֶׁלֹּא לַחֲזֹר בָּהּ לְעוֹלָם וְלֹא לִטֹּל חֵלֶק בַּעֲבוֹדָה: מִפִּתְקָהּ כְּגוֹן (ב"מ דַּף פו.) נָפַל פִּתְקָה מֵרְקִיעָא כְּלוֹמַר מַחֲזֶקֶת שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הַכָּתוּב וְחָתוּם בָּהּ: שׁוּם דֹּפִי גִּמְגּוּם בגמ': שֶׁחִדְּשׁוּ דָּרְשׁוּ דִּבְרֵי תוֹרָה בֵּין יָרָבְעָם לַאֲחִיָּה: יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה כְּשֶׁהִמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם: מִי שֶׁהָרַג דָּוִד: אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וע"י כֵּן הָיָה מוֹרִישׁ לָכֶם גַּת לָכֵן תִּתְּנוּ שְׁלוּחִים לְבָנָיו שֶׁתַּעַזְבוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְתַמְלִיכוּ אֲחֵרִים: בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד אַתֶּם מְכַזְּבִים וַהֲלַכְתֶּם אַחַר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ תִּהְיוּ נִמְסָרִין לְאַכְזָב בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהֵן שָׁטֵי כָּזָב: אֵין אָבִיו אֶלָּא הקב"ה שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ' וְאֵין גְּזֵלָה כְּלַפֵּי מַעְלָה וּכְלַפֵּי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמּוֹנֵעַ מִלְּבָרֵךְ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הוּא גּוֹזֵל להקב"ה שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר בְּרָכָה כִּדְאָמַר הָתָם (בְּרָכוֹת דַּף לה.) כָּל הַטּוֹעֵם וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ נִקְרָא גַּזְלָן שֶׁנֶּאֱמַר לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ: כִּשְׁתֵּי מַקְלוֹת הַמִּתְיַזּוֹת זוֹ אֶת זוֹ כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מַקֵּל א' וּמַכֶּה בּוֹ מַקֵּל אַחֵר וּמַתִּיזוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ בְּרָחוֹק כָּךְ הִדִּיחַ יָרָבְעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' בְּעַל כָּרְחָם: וְדִי זָהָב אַיְּדֵי דְּאַיְּרֵי עַד הַשְׁתָּא בַּעֲגָלִים שֶׁל יָרָבְעָם מְפָרֵשׁ הַאי קְרָא: מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל בָּשָׂר כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ הַרְבֵּה לֶאֱכֹל הוּא נוֹהֵם: עַד יָרָבְעָם הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹנְקִים מֵעֵגֶל אֶחָד לוֹקִין עַל חֵטְא עֵגֶל אֶחָד שֶׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר: ה"ג מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיוּ יוֹנְקִין מִשְּׁלֹשָׁה עֲגָלִים שְׁנַיִם מִיָּרָבְעָם וּשְׁלִישִׁי שֶׁל הַמִּדְבָּר וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה עֲגָלִים נִיחָא כְּלוֹמַר מִשְּׁנַיִם שֶׁעָשָׂה יָרָבְעָם וּשְׁלִישִׁי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּמִּדְבָּר וּשְׁלֹשָׁה הַיְנוּ שְׁלִישִׁי כְּמוֹ (מִשְׁלֵי ל׳:י״ח) שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנּוּ וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים: אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּהֶכְרֵעַ לִטְרָא לָאו דַּוְקָא אֶלָּא כְּלוֹמַר דָּבָר מוּעָט מְאֹד כַּמָּה שֶׁכַּף הַמִּשְׁקָל נוֹטֶה לְצַד זֶה יוֹתֵר מִצַּד זֶה ב"ב (דַּף פט.) כַּמָּה הָוֵי הֶכְרֵעַ לִטְרָא: לְאַחַר כ"ד דּוֹרוֹת לְמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל: פָּסוּק זֶה דִּכְתִיב בָּעֵגֶל וּבְיוֹם פָּקְדִי וְהָכָא בִּימֵי צִדְקִיָּה כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת כָּתוּב קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר קָרַב אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְיוֹם פָּקְדִי וּמִמַּעֲשֵׂה הָעֵגֶל עַד צִדְקִיָּה כ"ד דּוֹרוֹת דְּבִימֵי נַחְשׁוֹן נַעֲשָׂה הָעֵגֶל צֵא וַחֲשֹׁב כַּמָּה דּוֹרוֹת מִנַּחְשׁוֹן עַד צִדְקִיָּה נַחְשׁוֹן שַׂלְמוֹן בְּנוֹ בֹּעַז בְּנוֹ עוֹבֵד בְּנוֹ יִשַׁי בְּנוֹ דָּוִד בְּנוֹ שְׁלֹמֹה בְּנוֹ רְחַבְעָם בְּנוֹ אֲבִיָּה בְּנוֹ אָסָא בְּנוֹ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ יוֹרָם בְּנוֹ אֲחַזְיָה בְּנוֹ יוֹאָשׁ בְּנוֹ אֲמַצְיָה בְּנוֹ עֻזִּיָּה בְּנוֹ יוֹתָם בְּנוֹ אָחָז בְּנוֹ חִזְקִיָּה בְּנוֹ מְנַשֶּׁה בְּנוֹ אָמוֹן בְּנוֹ יֹאשִׁיָּה בְּנוֹ יְהוֹאָחָז וִיהוֹיָקִים בָּנָיו וּמָלְכוּ זֶה אַחַר זֶה וְדוֹר אֶחָד הֵם יְהוֹיָכִין בְּנוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים הֲרֵי כ"ד יְהוֹיָקִים לֹא סִיֵּם מַלְכוּתוֹ שֶׁהֻגְלָה לְבָבֶל עִם הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְהִמְלִיכוּ צִדְקִיָּהוּ דּוֹדוֹ בִּמְקוֹמוֹ וְהִלְכָּךְ לֹא קָא חָשִׁיב צִדְקִיָּה דּוֹר בְּאַפֵּהּ נַפְשֵׁהּ דְּהוּא מֶלֶךְ בְּדוֹר כ"ד: דַּהֲוָה דָּרֵישׁ בִּשְׁלֹשָׁה מְלָכִים דַּהֲוָה קָאֵי בְּמַתְנִי' דִּשְׁלֹשָׁה מְלָכִים אֵין לָהֶם חֵלֶק:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פא' מהל' חגיגה הל' ז:

מסורת הש״ס

א ברכות לה:

ב יומא פו:; ברכות לב.

ג איכה רבה

תורה אור השלם

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יֵהוּא יַעַן אֲשֶׁר־הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל וגו׳ [מלכים ב י, ל]

וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת־יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־לְבָבוֹ לֹא סָר וגו׳ [מלכים ב י, לא]

וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט וגו׳ [מלכים ב י, יח]

וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם [הושע ה, ב]

וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה וגו׳ [מלכים א יא, כט]

הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ [ירמיהו נא, יח]

כֹּה אָמַר יְהוָה בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וגו׳ [ישעיהו מט, ח]

וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ וגו׳ [בראשית לח, א]

וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ [מלכים א יב, א]

לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב וגו׳ [מיכה א, יד]

גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאֹמֵר אֵין־פָּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית [משלי כח, כד]

הַ לְיְהוָה*(בספרי תימן הליהוה בתיבה אחת) תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא וגו׳ [דברים לב, ו]

שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ [משלי א, ח]

כִּי־קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט (וידא) וגו׳ [מלכים ב יז, כא]

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר וגו׳ [דברים א, א]

וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי וגו׳ [שמות לב, לד]

וַיִּקְרָא בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר וְאִישׁ וגו׳ [יחזקאל ט, א]

אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ וגו׳ [מלכים א יג, לג]

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין כז, טוש"ע או"ח סי' קסז סע' א:
ב מיי' פ"ו מהל' ברכות הל' ג:

אִתְּפַח נְתַרְפָּא: אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו לֹא קַבָּלַת עָלְוָךְ וְכוּ': אָמַר אֵינָהוּ מִי הֲדַרוּ בְּהוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה דַּאֲנָא אַהֲדַר לִי מִלְּדְרוֹשׁ: אוֹקֵי אַשְׁלֹשָׁה מְלָכִים אוֹקֵי סִיּוּם הַדָּף פְּרָקָא עַד שֶׁהִגִּיעוּ לג' מְלָכִים: אָמַר לְמִחַר נִפְתַּח בְּחַבְּרִין נִדְרוֹשׁ בַּחֲבֵרֵינוּ שֶׁהָיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כְּמוֹתֵנוּ וְאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעֲתִיד: א"ל מְנַשֶּׁה בַּחֲלוֹם: חַבְרָךְ וְחַבְרָא דְּאַבִּיךְ אֲנַן לָמוֹר וְכִי סָבוּר אַתָּה שֶׁנְּהֶיָה

דְּאִתְפַּח, הֲדַר קָא דָרֵישׁ. אָמְרִי: לָא קַבֵּילְתְּ עָלָךְ דְּלָא דָרְשַׁתְּ בְּהוּ? אָמַר: אֵינָהוּ מִי הֲדַרוּ בְּהוּ, דַּאֲנָא אָהֲדַר בֵּי? רַב אָשֵׁי אוֹקֵי אַשְׁלֹשָׁה מְלָכִים. אָמַר: לְמִחַר נִפְתַּח בְּחַבְּרִין. אָתָא מְנַשֶּׁה, אִיתְחֲזֵי לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ. אָמַר: חַבְרָךְ וַחֲבֵירֵי דַּאֲבוּךְ קְרֵית לָן? [א]מֵהֵיכָא בְּעֵית לְמֵישְׁרָא הַמּוֹצִיא? אָמַר לֵיהּ: לָא יָדַעְנָא. אָמַר לֵיהּ: מֵהֵיכָא דְּבָעֵית לְמֵישְׁרָא הַמּוֹצִיא לָא גְּמִירְתְּ, וַחֲבֵרָךְ קְרֵית לָן? אָמַר לֵיהּ: אַגְּמְרֵיהּ לִי, וְלִמְחַר דְּרֵישְׁנָא לֵיהּ מִשְׁמָךְ בְּפִירְקָא. אָמַר לֵיהּ: מֵהֵיכָא דְּקָרֵים בִּישׁוּלָא. אָמַר לֵיהּ: מֵאַחַר דְּחַכִּימַתְּ כּוּלֵּי הַאי, מַאי טַעְמָא קָא פָּלְחִיתוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה? אָמַר לֵיהּ: אִי הֲוֵית הָתָם, הֲוֵית נָקֵיטַתְּ בְּשִׁיפּוּלֵי גְּלִימָא וְרָהֲטַתְּ אַבַּתְרַאי. לְמִחַר אָמַר לְהוּ לְרַבָּנָן: נִפְתַּח בְּרַבָּוותָא. אִחְאַב: אִח לַשָּׁמַיִם, אַב לַעֲבוֹדָה זָרָה. אִח לַשָּׁמַיִם, דִּכְתִיב: ״אִח לַצָּרָה יִוָּלֵד״. אַב לַעֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: ״כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים״. ״וַיְהִי הָנָנֵל לָכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן נְבָט״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קְלוֹת שֶׁעָשָׂה אַחְאָב – כַּחֲמוּרוֹת שֶׁעָשָׂה יָרָבְעָם. וּמִפְּנֵי מָה תָּלָה הַכָּתוּב בְּיָרָבְעָם? מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָיָה תְּחִילָּה לַקְלָקְלָה. ״גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שְׂדֵי״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין לְךָ כָּל תֶּלֶם וְתֶלֶם בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הֶעֱמִיד עָלָיו אַחְאָב עֲבוֹדָה זָרָה וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ. וּמָנָא לָן דְּלָא אָתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי? דִּכְתִיב: ״וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשִּׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל״. ״עָצוּר״ – בְּעוֹלָם הַזֶּה, ״וְעָזוּב״ – לְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה עָמְרִי לַמַּלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהוֹסִיף קֶרֶן אֶחָד בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּקְנ את הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֵת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת הָהָר וגו' [אֶת] שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה אַחְאָב לַמַּלְכוּת עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה? [א]מִפְּנֵי שֶׁכִּיבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, שָׁנִיתָנָה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָעִירָה. וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בֶּן הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם״. ״כִּי אִם כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת עֲבָדַי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת בֵּיתְךָ וְאֵת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ״. ״וַיֹּאמֶר לְמַלְאֲכֵי בֶן הֲדַד אִמְרוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ אֶל עַבְדְּךָ בָּרִאשׁוֹנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת״. מַאי ״מַחְמַד עֵינֶיךָ״? לָאו סֵפֶר תּוֹרָה? דִּילְמָא עֲבוֹדָה זָרָה? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם לֹא תֹאבֶה וְלֹא תִשְׁמַע״. וְדִילְמָא סְבֵי דְּבַהֲתָא הֲווֹ? מִי לָא כְּתִיב: ״וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל״? וְאָמַר רַב יוֹסֵף: סְבֵי דְּבַהֲתָא. [ב]הָתָם לָא כְּתִיב ״וְכָל הָעָם״, הָכָא כְּתִיב ״וְכָל הָעָם״, דְּאִי אֶפְשָׁר דְּלָא הֲווֹ בְּהוֹן צַדִּיקֵי. וּכְתִיב: ״וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לוֹ״. [ג]אָמַר רַב נַחְמָן: אַחְאָב שָׁקוּל הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה״. מַתְקֵיף לַהּ רַבִּי יוֹסֵף: מַאן דִּכְתִיב בֵּיהּ ״רַק לֹא הָיָה כְּאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳ אֲשֶׁר הֶסִתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ״, וּתְנֵינָא: בָּכָל יוֹם הָיְתָה שׁוֹקֶלֶת שְׁקָלֶיהָ זָהָב לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאַתְּ אָמְרַתְּ שָׁקוּל הָיָה?! אֶלָּא, אַחְאָב וְוותְרָן בְּמָמוֹנוֹ הָיָה, וּמְתוֹךְ שֶׁהָהֳנָה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּכָסָיו כִּיפְּרוּ לוֹ מֻחֲצָה. [ד]״וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלָיו בַּמָּה. וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה כֵן״. מַאי רוּחַ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רוּחוֹ שֶׁל נְבוּאָה הַיִּזְדַּעֲזְעִלִּי. מַאי ״צֵא״? אָמַר רַבִּינָא: ״צֵא מִמְּחִיצָתִי״, שֶׁכֵּן כְּתִיב: ״דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי״. אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: דְּפָרַע קִינְיֵהּ מַחֲרִיב בֵּיתֵיהּ. ״וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁכָּתַב עַל דַּלְתוֹת שֹׁמְרוֹן אַחְאָב כָּפַר בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ אֵין לוֹ חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ״וַיְבַקֵּשׁ אֶת אֲחַזְיָהוּ וַיִּלְכְּדֻהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא בְּשֹׁמְרוֹן״. אָמַר רַבִּי לֵוִי: שֶׁהָיָה קוֹדֵר אַזְכָּרוֹת, וְכוֹתֵב עֲבוֹדָה זָרָה תַּחְתֵּיהֶן. [ה]מְנַשֶּׁה – שֶׁנְּשָׁה יְהֹ. דָּבָר אַחֵר: מְנַשֶּׁה – שֶׁהִנְשִׁי אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וּמְנָלַן דְּלָא אָתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי? דִּכְתִיב: ״בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָיִם וַיַּעַשׂ אֲשֶׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל״. מַה אַחְאָב אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אַף מְנַשֶּׁה אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. [ו]רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּתְפַּלֵּל מְנַשֶּׁה אֶל ה׳ וַיֵּעָתֶר לוֹ וגו׳״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶם רַבִּי יְהוּדָה אָמְרוּ בְּגִלָּל מְנַשֶּׁה שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְאֵינָהוּ לֹא עָבוּד, וּמָר סָבַר:

בְּגִלָּל

מסורת הש"ס

א שמות רבה

ב חולין ד:

ג שבת קמט:; יומא מד:

ד לעיל פט.

ה מסכת כלה רבתי; מסכת כלה; תוספתא סנהדרין; לעיל קא.

ו לעיל צ.; משנה סנהדרין; במדבר רבה

גליון הש"ס

רש"י ד"ה דכתיב. לשון רעה ווי. עי' ברש"י הושע יג טו:

תורה אור השלם

בְּכָל־עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד [משלי יז, יז]

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו [תהילים קג, יג]

אִם־גִּלְעָד אֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בְּגִלְגָּל שִׁוְרִים זָבָחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם וגו׳ [הושע יב, יב]

וַיְהִי הָנָנֵל לָכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל וגו׳ [מלכים א טז, לא]

הֲנִגְעִי מַבִּי אֵלַיִךְ רָעָה וּבְעֵרָתִי אַחֲרַיִךְ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין וגו׳ [מלכים א כא, כא]

וַיָּקֶן אֶת־הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֵת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וגו׳ [מלכים א טז, כד]

וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה [מלכים א כ, ב]

וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל [שמואל ב יז, ד]

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל־הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה [מלכים א כ, ח]

וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה וגו׳ [מלכים א יט, יח]

וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וגו׳ [מלכים א כב, כ]

רַק לֹא־הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וגו׳ [מלכים א כא, כה]

וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר וגו׳ [מלכים א כב, כא]

לֹא־יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד וגו׳ [תהילים קא, ז]

וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי וגו׳ [מלכים א טז, לג]

וַיְבַקֵּשׁ אֶת־אֲחַזְיָהוּ וַיִּלְכְּדֻהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא בְּשֹׁמְרוֹן וַיְבִאֻהוּ אֶל־יֵהוּא וַיְמִיתֻהוּ וגו׳ [דברי הימים ב כב, ט]

וַיַּעַשׂ יְהוֹיָדָע בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵין כָּל־הָעָם וּבֵין הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וגו׳ [מלכים ב יא, יז]

וַיַּעַשׂ אֲחַזְיָהוּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בֵּית אַחְאָב כִּי יְהוֹנָדָב אִמּוֹ הִוא יָעֲצָה לוֹ לְהַרְשִׁיעַ וגו׳ [דברי הימים ב כב, ג]

וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּלֵבָב דָּוִד אָבִיו עָשָׂה וגו׳ [מלכים ב יד, ג]

וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו וגו׳ [מלכים ב כג, לב]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָיו וגו׳ [מלכים ב כג, לז]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָיו וגו׳ [מלכים ב כד, ט]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָקִים וגו׳ [מלכים ב כד, יט]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָקִים וגו׳ [ירמיהו נב, ב]

וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם לְמַלְכוּתוֹ וגו׳ [דברי הימים ב לג, יג]

מסורת הש"ס

א ערכין יג.; פסיקתא רבתי

ב תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דרך ארץ א; אבות דרבי נתן

ג שבת קמט:; סוטה מב.; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא 'אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא ב נב; אוצר מדרשים חופת אליהו חופת אליהו רבה קמג

ד ברכות נה:

ה ברכות יז:

תורה אור השלם

[מלכים ב כא, א]

[דברי הימים ב לג, יג]

[ירמיהו כו, א]

[ירמיהו כח, א]

[מלכים ב כד, ט]

[מלכים ב כד, יט]

[משלי כט, ט]

[דברי הימים ב כח, כג]

[משלי כט, ב]

[משלי כח]

[דברי הימים ב כה, יד]

[ירמיהו לט, ג]

[ירמיהו כט, ג]

[משלי כד, ל]

[הושע ז, ה]

[תהילים קא, ז]

[איוב יג, טז]

[תהילים ה, ה]

[תהילים צא, י]

[תהילים צא, יא]

בְּגִלַּל מְנַשֶּׁה דִּלְמָא עֲשָׂה תְּשׁוּבָה וְהִמְשִׁיכָן כַּלָּן אַחֲרָיו: כְּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְאָב דְּמַשְׁמַע כְּשֶׁעוּר הַשָּׁנִים שֶׁחָטָא אַחְאָב בְּמַלְכוֹ חֲטָא מְנַשֶּׁה וַהֲיָנוּ כ"ב שָׁנָה שֶׁחָטָא בָּהֶם כְּנֶגֶד כ"ב שָׁנִים שֶׁמָּלַךְ אַחְאָב: פָּשׁוּ לָהוּ ל"ג שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה: וַיִּשְׁמַע אֵלָיו וַיֶּחֱתַר לוֹ וּמַבְחִין כְּתִיב וַיַּעֲתֵר לוֹ כְּךְ שָׁמַעְתִּי: מִדַּת הַדִּין הָיְתָה מְעַכֶּבֶת שֶׁלֹּא לְהַקְבִּיל פָּנֵי מְנַשֶּׁה בִּתְשׁוּבָה וְעָשָׂה הקב"ה מַחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ וּפָשַׁט יָדוֹ וְקִבְּלוֹ בְּלֹא יְדִיעַת מִדַּת הַדִּין: מַאי דִּכְתִיב בְּרֵאשִׁית מְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים וּבְרֵאשִׁית מְמַלְכָּת צִדְקִיָּה מ"ט כְּתִיב בְּהָנֵי בְּרֵאשִׁית יוֹתֵר מֵאַחֲרָנִי: וְכִי עַד הַאִדָּנָא לָא הֲוָה מַלְכֵי וְאֵי מִשּׁוּם תְּחִלַּת מְמַלַכְתּוֹ קַאֲמַר ה"ל לְמִכְתַּב בְּשְׁנַה רִאשׁוֹנָה לְמַלְכוּתוֹ אֶלָּא לְהֵכִי שְׁנִי קְרָא בְּדִבּוּרֵהּ וּכְתִיב בְּרֵאשִׁית לְלַמֶּדְךָ מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית הָיָה בְּיָמֵי יְהוֹיָקִים שֶׁבִּקֵּשׁ הקב"ה לְהַחֲזִיר אֶת עוֹלָמוֹ לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִבְּרֵאשִׁית: כֵּיוָן שֶׁנִּתְסַכֵּל בְּדוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים שֶׁעֲדַיִן לֹא גָּלוּ הַחֲרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר: דּוֹרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ הָיוּ רְשָׁעִים שֶׁכָּל הַצַּדִּיקִים הָגְלוּ כְּבָר עִם יְהוֹיָכִין: אִישׁ חָכָם נְשָׂפֵט זֶה הקב"ה שֶׁנִּקְרָא ה' אִישׁ מִלְחָמָה (שְׁמוֹת ט"ו:ג') אִישׁ אֲוִיל אֵלּוּ מְלָכִים שֶׁבְּסָמוּךְ אֲחֵז וַאֲמַצְיָה וְרַגְז וְשַׂחַק וְאֵין נָחַת בֵּין שֶׁהוּא כּוֹעֵס עִמָּהֶם בֵּין שֶׁהוּא שׂוֹחֵק עִמָּהֶם אֵינָן יְרֵאִין מִלְּפָנָיו וְאֵינָם חָתִים לְחָזֹר לְמוּטָב: בְּכִי לֵיהּ לְמַר כו' לְאוּ דַּוְקָא נָקֵט מַר אֶלָּא מִשּׁוּם דְּהָכִי מִלֵּי דְּאִינָשֵׁי כְּשֶׁהוּא חָכָם כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִשָּׁפֵט וּלְהִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶן בֵּין שֶׁהוּא שׂוֹחֵק עֲלֵיהֶם בֵּין שֶׁהוּא כּוֹעֵס עִמָּהֶן אֵינָם יְרֵאִים מִלְּפָנָיו וְאֵינָם חָתִים לַחֲזֹר לְמוּטָב: מָקוֹם שֶׁהֵיוּ מְחַתְּכִין בּוֹ וְדוֹרְשִׁין הֲלָכוֹת נֶהְפַּךְ לְמוֹשַׁב לֵצִים שֶׁל שְׁרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל: בְּשַׁעַר הַתּוֹךְ לְשׁוֹן חוֹתֵךְ וְהֵינוּ בְּהַר הַבַּיִת וּבָעֲזָרָה שָׁשָׁם הָיוּ יוֹשְׁבִים סַנְהֶדְרִין וְכִדְאָמַר בְּעַלְמָא (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין דַּף פּוֹ:) ג' בָּתֵּי דִּינִין הָיוּ שָׁם אֶחָד בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְאֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה וְאֶחָד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת: קוֹלְתָהּ תְּלָא כְּלוֹמַר בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ חוֹתְכִין הֲלָכוֹת בּוֹ דָּנִין שָׁרֵי בָּבֶל דִּינִים שֶׁלָּהֶם: בְּאִתְרָא דְּמַרְהּ תְּלָא זְנָהּ מָקוֹם. שֶׁהָאָדוֹן תּוֹלֶה כֵּלָיו: קוֹלְבָּא רַעְיָא נָבֵל רוֹעָה: קוֹלְתָהּ תְּלָא כְּדוֹ תְּלֵה לְשֵׁם כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית כד) כַּדּוֹ דִּמְתַרְגְּמִינַן קוֹלְתָא. ל"א קוּדְּתָהּ מִקְּדָתוֹ כְּמוֹ (סוֹטָה דַּף ט.) מַקֵּדָה שֶׁל חֶרֶס: וְהִנֵּה עָלָה בַּלּוֹ קְמֹשׁוֹנִים זֶה אָמוֹן שֶׁהֶעֱלָה שְׁמֵמִית ע"ג הַמִּזְבֵּחַ לְקַמָּן: כְּסוּ פָּנָיו חֲרָלִים זֶה יְהוֹיָקִים שֶׁכִּסָּה פָּנָיו מֵאוֹרוֹ שֶׁל הקב"ה כְּדַאֲמַר לְקַמָּן כְּלוּם אָנוּ צְרִיכִים אֶלָּא לְאוֹרוֹ יִטֹּל אוֹרוֹ: עַל שֵׁדֶה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי זֶה אֲחָז וּלְהֵכִי קָרֵי לֵהּ עָצֵל שֶׁחָתַם אֶת הַתּוֹרָה וּבִטֵּל אֶת הָעֲבוֹדָה לְקַמָּן: וְעַל פֶּרֶם אָדֹם חָסֵר לֵב זֶה מְנַשֶּׁה שֶׁקִּדֵּר אֲוִכָּרוֹת וְהָרַס אֶת הַמִּזְבֵּחַ (ל"א) חֲרוּלִים אוּרְטִיג"ש: זֶה צִדְקִיָּה שֶׁהָיָה צַדִּיק וְנֶחֱרַס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו: מְשֹׁךְ יָדוֹ אֶת צִדְקִיָּהוּ הקב"ה אֶת יָדָיו מִן הַלּוֹצְצִים שֶׁלֹּא לְהִתְקָרֵב אֶצְלָם: לֹא יְגוּרְךָ רַע הֵינוּ מִסְפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע דִּכְתִיב בָּתָּרֵהּ תְּאַבֵּד דִּבְרֵי כָזָב אִישׁ דָּמִים וְגוֹ' וְעוֹד דִּכְתִיב בַּתָּרֵהּ קְרֻבָם הַוּוֹת קֶרֶב פְּתוּחַ גְּרוֹנָם וְגוֹ': שֶׁלֹּא תִּמְצָא אִשְׁתְּךָ סֵפֶק נִדָּה וְכוּ' וְהֵינוּ בְּאַהֲלֶךָ בְּאִשְׁתֶּךָ כְּדַאֲמְרִי' אֵין אָהֳלוֹ אֶלָּא אִשָּׁה וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם בָּא מִן הַדֶּרֶךְ קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁיִּמְצָא אֶת אִשְׁתּוֹ סֵפֶק נִדָּה יוֹתֵר מִנִּדָּה וְדַאִית שָׁעֵל סֵפֶק הוּא מֻצָּר

בְּגִלַּל מְנַשֶּׁה, דְּלָא עֲבַד תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָאוֹמֵר מְנַשֶּׁה אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא מְרַפֶּה יְדֵיהֶן שֶׁל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. דְּתָנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה (לְשָׁלְשִׁים) [שְׁלֹשִׁים] וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים, דִּכְתִיב: "בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַיִם וַיַּעַשׂ (הָרַע) [אֲשֶׁרָה] וְכוּ' כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל". כַּמָּה מָלַךְ אַחְאָב? עֶשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין. מְנַשֶּׁה כַּמָּה מָלַךְ? חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ. דַּל מִינַּייהוּ עֲשָׂרִים וְתַרְתֵּין, פְּשׁוּ לָהוּ תְּלָתִין וּתְלַת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מַאי דִּכְתִיב "וַיִּשְׁמַע אֵלָיו וַיֶּחֱתַר לוֹ"? "וַיַּעֲתֵר לוֹ" מִיבָּעֵי לֵיהּ! מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִין מַחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ, כְּדֵי לְקַבְּלוֹ בִּתְשׁוּבָה, מִפְּנֵי מִדַּת הַדִּין. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מַאי דִּכְתִיב "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ", וּכְתִיב "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה"? וְכִי עַד הַאִידָּנָא לָא הֲוָה מַלְכֵי? [א]אֶלָּא, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ בְּשָׁבִיל יְהוֹיָקִים. נִסְתַּכֵּל בְּדוֹרוֹ, וְנִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ. בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ בְּשָׁבִיל דּוֹרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּה. נִסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּה וְנִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ. בְּצִדְקִיָּה נָמֵי כְּתִיב: "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'". שָׁהָיָה בָּיָדוֹ לְמָחוֹת וְלֹא מִיחָה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מַאי דִּכְתִיב "אִישׁ חָכָם נְשָׂפֵט אֶת אִישׁ אֲוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת"? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כַּעַסְתִּי עַל אָחָז וּנְתַתִּיו בְּיַד מַלְכֵי דַּמֶּשֶׂק, זִיבַּח וְקִיטֵּר [לֵאלֹהֵיהֶם], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּזְבַּח לֵאלֹהֵי דַרְמֶשֶׂק הַמַּכִּים בּוֹ וַיֹּאמֶר [כִּי] אֱלֹהֵי מַלְכֵי אֲרָם הֵם מְעַזְרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבֵּחַ וְיַעְזְרוּנִי וְהֵם הָיוּ [לוֹ] לְהַכְשִׁילוֹ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל". שָׂחַקְתִּי עִם אֲמַצְיָה וְנָתַתִּי מַלְכֵי אֱדוֹם בְּיָדוֹ. הֲבִיא אֱלֹהֵיהֶם וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי אַחֲרֵי בוֹא אֲמַצְיָהוּ מֵהַכּוֹת אֶת אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת אֱלֹהֵי בְּנֵי שֵׂעִיר וַיַּעֲמִידֵם [לוֹ] לֵאלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יְקַטֵּר". אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, בְּכֵי לֵיהּ לְמַר וְלָא יָדַע, חֲייֵכִי לְמַר וְלָא יָדַע, וַוי לֵיהּ לְמַר דְּלָא יָדַע בֵּין טָב לְבִישׁ. "וַיְבִאוּ כֹּל [שָׂרֵי] מֶלֶךְ בָּבֶל (וַיֵּבְאוּ) [וַיֵּשְׁבוּ] בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מְקוֹם שֶׁמְּחַתְּכִין בּוֹ הֲלָכוֹת. אָמַר רַב פָּפָּא: מַאי דִּכְתִיב דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, בְּאַתְרָא דְּמָרֵיהּ תְּלָא לֵיהּ זְיֵינֵיהּ, תַּמָּן קוֹלְבָּא רָעָיָא קוֹלְתֵיהּ תְּלָא. סִימָן: עַל שָׂדֶה, (בָּתִים) [כָּתִים], לֹא תְּאוּנָּה. [ב]אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מַאי דִּכְתִיב "עַל שָׂדֶה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב וְהִנֵּה עָלָה כֻּלּוֹ קְמֹשׁוֹנִים כָּסּוּ פָּנָיו חֲרָלִים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה"? "עַל שָׂדֶה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי" – זֶה אָחָז, "וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב" – זֶה מְנַשֶּׁה, "וְהִנֵּה עָלָה כֻּלּוֹ קְמֹשׁוֹנִים" – זֶה אָמוֹן, "כָּסּוּ פָּנָיו חֲרָלִים" – זֶה יְהוֹיָקִים, "וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה" – זֶה צִדְקִיָּהוּ שֶׁנֶּחֱרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו. [ג]וְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּיתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה: כַּת לֵצִים, כַּת שַׁקְרָנִים, כַּת חֲנֵיפִים, כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע. כַּת לֵצִים – דִּכְתִיב: "מֹשֵׁךְ יָדוֹ אֶת לְצָצִים". כַּת שַׁקְרָנִים – דִּכְתִיב: "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". כַּת חֲנֵיפִים – דִּכְתִיב: "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יְבוֹא". כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע – דִּכְתִיב: "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע", צַדִּיק אַתָּה וְלֹא יִהְיֶה בְּמַגּוּרְךָ רָע. [ד]וְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מַאי דִּכְתִיב "לֹא תְאַוֶּה אַלְיְךָ רָעָה וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ"? "לֹא תְאַוֶּה אֵלֶיךָ רָעָה" – שֶׁלֹּא יִשְׁלוֹט בָּהֶן יֵצֶר הָרַע, "וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ" – שֶׁלֹּא תִּמְצָא אִשְׁתְּךָ סֵפֶק נִדָּה בְּשָׁעָה שֶׁתָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ. [ה]דָּבָר אַחֵר: "לֹא תְאַוֶּה אֵלֶיךָ רָעָה" – שֶׁלֹּא יְבַעֲתוּךָ חֲלוֹמוֹת רָעִים וְהִרְהוּרִים רָעִים. "וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ" – שֶׁלֹּא יְהֵא לְךָ בֵּן אוֹ תַּלְמִיד שֶׁמַּקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים, כְּגוֹן יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי. עַד כָּאן בֵּרְכוֹ אֲבִיו, מִכָּאן וְאֵילְךָ בָּרְכָתוּ אִמּוֹ. "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ. עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ וְגוֹ'. עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ וְגוֹ'". עַד כָּאן בֵּרְכָתוּ אִמּוֹ, מִכָּאן וְאֵילְךָ בֵּרְכָתוּ שָׁמַיִם.

"כִּי

שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מָקוֹם שֶׁמְּחַתְּכִין בּוֹ הֲלָכוֹת. אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי, בְּאַתְרָא דְּמָרֵיהּ תְּלָא לֵיהּ זְיֵינֵיהּ, תַּמָּן קוֹלְבָּא רָעָיָא קוֹלְתֵיהּ תְּלָא. סִימָן: עַל שָׂדֶה, (בָּתִים) [כָּתִים], לֹא תְּאוּנָּה. [ב]אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מַאי דִּכְתִיב "עַל שָׂדֶה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב וְהִנֵּה עָלָה כֻּלּוֹ קְמֹשׁוֹנִים כָּסּוּ פָּנָיו חֲרָלִים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה"? "עַל שָׂדֶה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי" – זֶה אָחָז, "וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב" – זֶה מְנַשֶּׁה, "וְהִנֵּה עָלָה כֻּלּוֹ קְמֹשׁוֹנִים" – זֶה אָמוֹן, "כָּסּוּ פָּנָיו חֲרָלִים" – זֶה יְהוֹיָקִים, "וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה" – זֶה צִדְקִיָּהוּ שֶׁנֶּחֱרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו. [ג]וְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: אַרְבַּע כִּיתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה: כַּת לֵצִים, כַּת שַׁקְרָנִים, כַּת חֲנֵיפִים, כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע. כַּת לֵצִים – דִּכְתִיב: "מֹשֵׁךְ יָדוֹ אֶת לְצָצִים". כַּת שַׁקְרָנִים – דִּכְתִיב: "דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". כַּת חֲנֵיפִים – דִּכְתִיב: "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יְבוֹא". כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע – דִּכְתִיב: "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע", צַדִּיק אַתָּה וְלֹא יִהְיֶה בְּמַגּוּרְךָ רָע. [ד]וְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מַאי דִּכְתִיב "לֹא תְאַוֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ"? "לֹא תְאַוֶּה אֵלֶיךָ רָעָה" – שֶׁלֹּא יִשְׁלוֹט בָּהֶן יֵצֶר הָרַע, "וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ" – שֶׁלֹּא תִּמְצָא אִשְׁתְּךָ סֵפֶק נִדָּה בְּשָׁעָה שֶׁתָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ. [ה]דָּבָר אַחֵר: "לֹא תְאַוֶּה אֵלֶיךָ רָעָה" – שֶׁלֹּא יְבַעֲתוּךָ חֲלוֹמוֹת רָעִים וְהִרְהוּרִים רָעִים. "וְנָגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ" – שֶׁלֹּא יְהֵא לְךָ בֵּן אוֹ תַּלְמִיד שֶׁמַּקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים, כְּגוֹן יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי. עַד כָּאן בֵּרְכוֹ אֲבִיו, מִכָּאן וְאֵילְךָ בֵּרְכָתוּ אִמּוֹ. "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ. עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ וְגוֹ'. עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ וְגוֹ'". עַד כָּאן בֵּרְכָתוּ אִמּוֹ, מִכָּאן וְאֵילְךָ בֵּרְכָתוּ שָׁמַיִם.

"כִּי

וְיִצְרוֹ תְּקֵפוֹ וְאוֹמֵר טָהוֹרָה הִיא וְעַל חִנָּם אֲנִי מוֹנֵעַ: עַד כָּאן בֵּרְכוֹ אֲבִיו דָּוִד אֲבִיו לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ מִסְתַּמָּא לְפִי עִנְיָן הַבְּרָכוֹת יֵשׁ לָדַע סִדּוּר בָּרְכוֹת שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הָאָב בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ בְּסֵפֶק נִדָּה וביצה"ר וּבְהַרְהוּרִים רָעִים וּבְבָנִים וְתַלְמִידִים שֶׁלֹּא יְקַדִּיחוּ תַּבְשִׁילִם בָּרַבִּים אֲבָל אִשָּׁה אֵינָהּ נוֹתֶנֶת דַּעַת בְּכָךְ אֶלָּא מַהַמְרֶכֶת הַלֵּב שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִתְפַּלְּלָה עַל בְּנָהּ שֶׁיִּנָּצֵל מֵאֵלֶּה וְגָף וּמְרוּחֵץ וְשַׁדַּיִן לְפִיכָךְ קָא דָרִישׁ לְפִי הָעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בְּרָכוֹת בֵּרְכָתוּ אִמּוֹ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ מ"ר וְעוֹד מִשּׁוּם דִּכְתִיב כִּי מַלְאָכָיו מְשַׁמֵּעַ לֵיהּ דְּסָלֵיק עִנְיָן אֶחָד דִּבְרָכָה וּמִכִּי מַלְאָכָיו עַד כִּי בֵּי חֵשֶׁק סָלֵיק חַד עִנְיָן הִלְכָךְ מוֹקֵם דְּמֵי לְדְמֵי דע"כ בָּרְכוּ אֲבִיו וְכוּ'. מ"ר:

כִּי בְּי חָשֵׁק לֹא שִׁיַּךְ אֶלָּא בְּרִבּוֹנָא דְּעָלְמָא כְּלוֹמַר אוֹתוֹ שֶׁחָפֵץ בִּי וּבְיִרְאָתִי אֲפַלְּטֵהוּ: ע' שִׁבְּרָשָׁעִים תְּלוּיָה שֶׁאֵינָהּ כְּתוּבָה בְּשִׁיטַת אוֹתִיּוֹת הַתֵּבָה אֶלָּא תְּלוּיָה הִיא לְמַעְלָה וְנִרְאָה כְּפָתוּב רְשָׁעִים: כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה אָדָם רֹאשׁ מִלְּמַטָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹנְאִין וְאֵין רוֹאֵהוּ הֵימֵנּוּ: נַעֲשָׂה רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה בְּיִדּוּעַ שֶׁשּׁוֹנְאִין אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה לְהָכִי כָּתוּב רְשָׁעִים שְׁנֵי מִינֵי רְשׁוּת: וְלֹא נִכְתְּבָה

״כִּי בְי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׁגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי. יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ. אוֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי״. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב ״וּמִמֶּנּוּ מֻרָּשָׁעִים אוֹרֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תְּשֻׁבָּר״? מִפְּנֵי מָה עַיִן שֶׁל רְשָׁעִים תְּלוּיָה? כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה אָדָם רֹאשׁ מִלְּמַטָּה, נַעֲשָׂה רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה. וְלֹא נִכְתְּבִיהּ כְּלָל? רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר: חַד אָמַר, מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל דָּוִד; וְחַד אָמַר, מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה. תְּנוּ רַבָּנָן: מְנַשֶּׁה הָיָה שׁוֹנֶה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ פָּנִים בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כְּנֶגֶד שְׁנֵי מַלְכוּתוֹ. אַחְאָב – שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ, יָרְבָעָם – מֵאָה וּשְׁלֹשָׁה. תַּנְיָא: הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַבְשָׁלוֹם אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיַּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ״. ״וַיַּכּוּהוּ״ – בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״וַיְמִיתֻהוּ״ – לָעוֹלָם הַבָּא. תַּנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אָחָז וַאֲחַזְיָה וְכָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתוּב בָּהֶן ״וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה׳״ – לֹא חַיִּין וְלֹא נִידּוֹנִין. (א)״וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא יְרוּשָׁלַיִם פֶּה לְפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר שָׁהֲרַג יְשַׁעְיָה. בְּמַעְרְבָא אָמְרִי: שָׁעְשָׂה צֶלֶם מֵשְׁאוֹי אֶלֶף בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הוֹרֵג (אֶת) כּוּלָּם. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: שְׁקוּלָה נְשָׁמָה שֶׁל צַדִּיק אֶחָד כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ? כְּמַאן דְּאָמַר יְשַׁעְיָה הָרַג. כְּתִיב ״פֶּסֶל״, וּכְתִיב ״פְּסִילִים״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה עָשָׂה לוֹ פְּרָצוּף אֶחָד, וּלְבַסּוֹף עָשָׂה לוֹ אַרְבָּעָה פַּרְצוּפִים, כְּדֵי שֶׁתִּרְאֶה שְׁכִינָה וְתִכָּעֵס. אָחָז הֶעֱמִידוֹ בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל הַגַּג עֲלִיַּת אָחָז וְגוֹ׳״. מְנַשֶּׁה הֶעֱמִידוֹ בְּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר ה׳ אֶל דָּוִד וְאֶל שְׁלֹמֹה [בְּנוֹ] בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת שְׁמִי לְעוֹלָם״. אָמוֹן הִכְנִיסוֹ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע וְהַמַּסֵּכָה צָרָה מֵהִתְכַּנֵּס״. (ב)מַאי ״כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע״? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: [כִּי] קָצַר הַמַּצָּע זֶה מְלוּכָּתוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה שֶׁהָיְתָה שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּחַיֵּי חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וְחָמֵשׁ וְחֲמִשִּׁים בְּחַיָּיו. ״וְהַמַּסֵּכָה צָרָה מֵהִתְכַּנֵּס״ – זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה צַר לְאוֹרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כִּי הֲוָה מָטֵי לְהַאי קְרָא הֲוָה מָטֵי וְקָא בָכֵי, מִי שֶׁכָּתַב בּוֹ ״כִּנֵּס כְּנֶגֶד מֵי הַיָּם״ תַּעֲשֶׂה לוֹ מַסֵּכָה צָרָה? [אָחָז בִּטֵּל אֶת הָעֲבוֹדָה], וְחָתַם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי״. מְנַשֶּׁה קָדַר אֶת הָאֲזָכָרוֹת, וְהָרַס אֶת הַמִּזְבֵּחַ. אָחָז הִתִּיר אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱלָה שְׁמָמִית עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. אָחָז הִתִּיר אֶת הָעֲרָוָה. מְנַשֶּׁה בָּא עַל אִמּוֹ. אָמוֹן בָּא עַל אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי הוּא אָמוֹן הָרְבָּה אַשְׁמָה״. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: שָׁבָא עַל אִמּוֹ. אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לְךָ הֲנָאָה מִמָּקוֹם שֶׁיָּצָאתָ מִמֶּנּוּ? אָמַר לָהּ: כְּלוּם אֲנִי עוֹשֶׂה אֶלָּא לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאִי. (ג)כִּי אֲתָא יְהוֹיָקִים אָמַר: קַמָּאֵי לָא יָדְעִי לְאַרְגּוֹוֵי, כְּלוּם אֲנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְאוֹרוֹ? יֵשׁ לָנוּ זָהָב פְּרָוִיזִים שֶׁאֲנוּ מְשַׁתְּמְשִׁין בּוֹ, יִטּוֹל אוֹרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה׳ צְבָאוֹת״? אָמַר לָהֶם: כְּבָר נְתָנוֹ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם״. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָרִי: מִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים? מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּיהּ: ״וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו״. מַאי ״וְהַנִּמְצָא עָלָיו״? רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר – חַד אָמַר: שְׁחָקַק שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל אַמָּתוֹ, וְחַד אָמַר: שְׁחָקַק שֵׁם שָׁמַיִם עַל אַמָּתוֹ. אָמַר לֵיהּ: בְּמִלְכִים לֹא שָׁמַעְתִּי, בְּהֶדְיוֹטוֹת שָׁמַעְתִּי. מִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת מִיכָה? מִפְּנֵי שֶׁפִּפְּחוּ מְצוּיָה לָעוֹבְרֵי דְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל הָעוֹבֵר וְשָׁב אֶל הַלְוָיִם״. ״וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהֻכָּה בַיָּם גַּלִּים״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה פִּסְלוֹ שֶׁל מִיכָה. תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: שֶׁעָשָׂה צֶלֶם מֵשְׁאוֹי אֶלֶף בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל יוֹם הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַבְשָׁלוֹם אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיַּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ״. ״וַיַּכּוּהוּ״ – בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״וַיְמִיתֻהוּ״ – לָעוֹלָם הַבָּא. תַּנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אָחָז וַאֲחַזְיָה וְכָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתוּב בָּהֶן ״וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה׳״ – לֹא חַיִּין וְלֹא נִידּוֹנִין. (ד)״וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא יְרוּשָׁלַיִם פֶּה לְפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר שָׁהֲרַג יְשַׁעְיָה. בְּמַעְרְבָא אָמְרִי: שָׁעְשָׂה צֶלֶם מֵשְׁאוֹי אֶלֶף בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הוֹרֵג (אֶת) כּוּלָּם. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: שְׁקוּלָה נְשָׁמָה שֶׁל צַדִּיק אֶחָד כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ? כְּמַאן דְּאָמַר יְשַׁעְיָה הָרַג. כְּתִיב ״פֶּסֶל״, וּכְתִיב ״פְּסִילִים״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה עָשָׂה לוֹ פְּרָצוּף אֶחָד, וּלְבַסּוֹף עָשָׂה לוֹ אַרְבָּעָה פַּרְצוּפִים, כְּדֵי שֶׁתִּרְאֶה שְׁכִינָה וְתִכָּעֵס. אָחָז הֶעֱמִידוֹ בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל הַגַּג עֲלִיַּת אָחָז וְגוֹ׳״. מְנַשֶּׁה הֶעֱמִידוֹ בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר ה׳ אֶל דָּוִד וְאֶל שְׁלֹמֹה [בְּנוֹ] בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת שְׁמִי לְעוֹלָם״. אָמוֹן הִכְנִיסוֹ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע וְהַמַּסֵּכָה צָרָה מֵהִתְכַּנֵּס״. (ה)מַאי ״כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע״? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: [כִּי] קָצַר הַמַּצָּע זֶה מְלוּכָּתוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה שֶׁהָיְתָה שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּחַיֵּי חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וְחָמֵשׁ וְחֲמִשִּׁים בְּחַיָּיו. ״וְהַמַּסֵּכָה צָרָה מֵהִתְכַּנֵּס״ – זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה צַר לְאוֹרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כִּי הֲוָה מָטֵי לְהַאי קְרָא הֲוָה מָטֵי וְקָא בָכֵי, מִי שֶׁכָּתַב בּוֹ ״כִּנֵּס כְּנֶגֶד מֵי הַיָּם״ תַּעֲשֶׂה לוֹ מַסֵּכָה צָרָה? [אָחָז בִּטֵּל אֶת הָעֲבוֹדָה], וְחָתַם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי״. מְנַשֶּׁה קָדַר אֶת הָאֲזָכָרוֹת, וְהָרַס אֶת הַמִּזְבֵּחַ. אָחָז הִתִּיר אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱלָה שְׁמָמִית עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. אָחָז הִתִּיר אֶת הָעֲרָוָה. מְנַשֶּׁה בָּא עַל אִמּוֹ. אָמוֹן בָּא עַל אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי הוּא אָמוֹן הָרְבָּה אַשְׁמָה״. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: שָׁבָא עַל אִמּוֹ. אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: כְּלוּם יֵשׁ לְךָ הֲנָאָה מִמָּקוֹם שֶׁיָּצָאתָ מִמֶּנּוּ? אָמַר לָהּ: כְּלוּם אֲנִי עוֹשֶׂה אֶלָּא לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאִי. (ו)כִּי אֲתָא יְהוֹיָקִים אָמַר: קַמָּאֵי לָא יָדְעִי לְאַרְגּוֹוֵי, כְּלוּם אֲנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְאוֹרוֹ? יֵשׁ לָנוּ זָהָב פְּרָוִיזִים שֶׁאֲנוּ מְשַׁתְּמְשִׁין בּוֹ, יִטּוֹל אוֹרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה׳ צְבָאוֹת״? אָמַר לָהֶם: כְּבָר נְתָנוֹ לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם״. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָרִי: מִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים? מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּיהּ: ״וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו״. מַאי ״וְהַנִּמְצָא עָלָיו״? רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר – חַד אָמַר: שְׁחָקַק שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל אַמָּתוֹ, וְחַד אָמַר: שְׁחָקַק שֵׁם שָׁמַיִם עַל אַמָּתוֹ. אָמַר לֵיהּ: בְּמִלְכִים לֹא שָׁמַעְתִּי, בְּהֶדְיוֹטוֹת שָׁמַעְתִּי. מִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת מִיכָה? מִפְּנֵי שֶׁפִּפְּחוּ מְצוּיָה לָעוֹבְרֵי דְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל הָעוֹבֵר וְשָׁב אֶל הַלְוָיִם״. ״וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהֻכָּה בַיָּם גַּלִּים״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה פִּסְלוֹ שֶׁל מִיכָה. תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מִגֶּרֶב לְשִׁילֹה שְׁלֹשָׁה מִילִין, וְהָיָה עָשׂוּי מַעֲשֵׂה הַמַּעֲרָכָה וַעֲשׂוּי פֶּסֶל מִיכָה מִתְעָרְבִין זֶה בָּזֶה. בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדוֹחְפוֹ. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַנִּיחוּ לוֹ, שֶׁפִּתּוּ מְצוּיָה לָעוֹבְרֵי דְּרָכִים. וְעַל דָּבָר זֶה נֶעְנְשׁוּ אַנְשֵׁי פְּלֶשֶׁת בַּגִּבְעָה. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם, עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא: גְּדוֹלָה לְגִימָה, שֶׁהִרְחִיקָה שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם״. וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּיָדֵיהּ אָמַר: מְרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים, וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים, וּמַעֲלָמַת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים, וּמַשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל, וְשִׁגְּנָתוֹ עוֹלָה זַדּוֹן. מְרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים –

מֵעַמּוֹן

אַרְבָּעִים אֶלֶף: לְגִימָה אֲכִילָה שְׁמַאֲכִילִין אוֹרְחִים: שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת עַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁלֹּא קִדְּמוּ יִשְׂרָאֵל בְּלֶחֶם וּבְמַיִם נִכְתַּב שֶׁלֹּא יָבֹאוּ בַּקָּהָל: מַעֲלָמַת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים מַעֲלָמַת מֵעֵינֵי הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא לְהַבִּיט בְּרִשְׁעוֹ לְשַׁלֵּם לוֹ כְּדַרְכּוֹ הָרָעָה אֶלָּא עוֹשֶׂה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו:

מסורת הש״ס

א יומא כג.; אוצר מדרשים בריימה דישועה; פסיקתא רבתי ב במדבר רבה

ג שמות רבה; אוצר מדרשים פסיקתא פסיקתא חדתא כז; אוצר מדרשים מדרש אל יתהלל; עבודה זרה ב:

גליון הש״ס

גמרא אבשלום אין לו חלק לעוה״ב. עי׳ סוטה דף י ע״ב תוספות ד״ה דקרב:

שם ר״י ור״א חד אמר. עי׳ מדרש רבה ויקרא סוף פ׳ מצורע:

תורה אור השלם

כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי [תהילים צא, יד]

וּמִמֶּנּוּ מֻרָּשָׁעִים אוֹרֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תְּשֻׁבָּר [איוב לח, טו]

וַיִּסְפּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נִשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת־אֲבְשָׁלוֹם וַיְמִתֻהוּ [שמואל ב יח, טו]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר וגו׳ [מלכים א טו, לד]

וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא וגו׳ [מלכים ב כא, טז]

וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָמַר וגו׳ [דברי הימים ב ל, ז]

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו וּלְכָל־הַפְּסִילִים וגו׳ [דברי הימים ב לג, כב]

וְתִפְלָתוֹ וְהֵעָתֵר־לוֹ וְכָל־חַטָּאתוֹ וּמְעָלוֹ וְהַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָהֶם בָּמוֹת וגו׳ [דברי הימים ב לג, יט]

כִּי־קֻצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרַע וְהַמַּסֵּכָה צָרָה מֵהִתְכַּנֵּס [ישעיהו כח, כ]

וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגַּג עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וגו׳ [מלכים ב כג, יב]

וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וגו׳ [מלכים ב כא, ז]

כִּנֵּס כַּנֶּגֶד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת [תהילים לג, ז]

צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי [ישעיהו ח, טז]

וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְהוָה כְּהִכָּנַע מְנַשֶּׁה אֲבִיו כִּי הוּא וגו׳ [דברי הימים ב לג, כג]

לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת [חגי ב, ח]

הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם [תהילים קטו, טז]

וְיָקָר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהִנָּמְצָא עָלָיו הֲנֵם כְּתוּבִים וגו׳ [דברי הימים ב ל״ו, ח]

וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהֻכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהַבְּיֹשׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת וגו׳ [זכריה י, יא]

עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם בְּלֶחֶם וּבְמַיִם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וגו׳ [דברים כג, ה]

מסורת הש״ס

א לקמן קו.; שמות רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; פסיקתא דרב כהנא

ב אוצר מדרשים מדרש גלית הפלשתי הקדמה א

ג לעיל פב.

ד לעיל צג:; אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים; במדבר רבה; פרקי דרבי אליעזר ה תענית כ.

גליון הש״ס

גמ' אין אברהם מצייל. עי' יומא לח ע"ב בתוס' ישנים ד"ה מעשה:

תורה אור השלם

[שמות ב, כ] [שופטים א, טז] [דברי הימים א ב, נה] [שמות יח:א-כ, כג] [מלכים א יג] [מלכים א יג, כ] [ישעיהו ז, ג] [דברים לב, לט] [ירמיהו כב, יט] [מלכים ב כ, ג] [מלכים ב כ, ח] [מלכים ב כ, יח] [ישעיהו לט, ז] [ישעיהו לט, ב] [איכה א, א] [דברים לג, כח]

עַמּוֹן וּמוֹאָב קְרוֹבִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאוּ מִלּוֹט בֶּן אֲחִי אַבְרָהָם וְרַחֲקָן הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ בַּקָּהָל ל"א קְרוֹבִין מַמָּשׁ לֵיכָּא לְמֵימַר דְּהָא מִדִּין מִבְּנֵי קְטוּרָה הָיוּ בְּנֵי אַבְרָהָם וּקְרוֹבִים הָיוּ בְּנֵי מַדְיָן לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם אֶלָּא עַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁכֵּנִים וּקְרוֹבִים הָיוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִדְיָן רְחוֹקִים לָהֶם הָיוּ: וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית מְמֻשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים וְהַאי קְרָא מְפָרֵשׁ לֵיהּ כַּלֵּי בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב: הַמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֻחֲמֶת אֲבִי בֵית רֶכָב וְקִינִים אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל יִתְרוֹ דִּכְתִיב וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ הֵן הֵן בָּנָיו שֶׁל רֶכָב דִּכְתִיב הַקִּינִים הַבָּאִים מֻחֲמֶת אֲבִי בֵית רֶכָב וּכְתִיב (יִרְמְיָהוּ לה) וּלְבֵית הָרֵכָבִים אֲמֹר יִרְמְיָהוּ כִּי כֹה אָמַר ה' [וגו'] יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם [עַל] מְצוַת [יְהוֹנָדָב] אֲבִיכֶם [וגו'] לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לִיהוֹנָדָב בֶּן רֵכָב [עוֹמֵד] לְפָנַי כָּל הַיָּמִים וְאָמְרִינַן בְּסִפְרֵי אֶפְשָׁר נְכָרִים הֵם וְנִכְנָסִין לַהֵיכָל וַהֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא נִכְנְסוּ לַהֵיכָל אֶלָּא שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין בְּסִנְהֶדְרִין וּמוֹרִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה. מ"ר: מִמִּיכָה דְּאָמְרִינַן לְעֵיל הַנִּיחוּ לוֹ שֶׁפִּתּוֹתָו מְצוּיוֹת לְעוֹבְרֵי דְּרָכִים: וּמִשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל מֵחֲבֵרוֹ שֶׁל עִדּוֹ הַנָּבִיא דְּעִדּוֹ הַנָּבִיא נִתְנַבֵּא עַל מִזְבַּח בֵּית אֵל שֶׁיֶּחֱרַב מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמִיד בּוֹ יָרָבְעָם צְלָמִים דִּכְתִיב (בְּמִלְכִים א י"ג:א') וְהִנֵּה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה וגו' וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ וּמְפָרֵשׁ בְּסֵדֶר עוֹלָם דְּהַיְנוּ עִדּוֹ הַנָּבִיא וּבָא נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְהִטְעָהוּ לְעִדּוֹ וַהֲשִׁיבוֹ לְבֵית אֵל וְהֶעֱבִירוֹ עַל מִצְוֹת הקב"ה שֶׁאָמַר לוֹ לֹא תָשׁוּב לְבֵית אֵל וְהֶאֱכִילוֹ וּבְזכוּת שֶׁהֶאֱכִילוֹ שָׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי דְבַר ה' אֶל הָאִישׁ הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ לְהַאֲכִילוֹ אֶצְלוֹ: וְשִׁגְגָתָהּ עוֹלָה זְדוֹן שֶׁהָרֵי מְצִינוּ בְּיהוֹנָתָן שֶׁשָּׁגַג וְלֹא הִלְוָהוּ לְדָוִד שְׁתֵּי כִכָּרוֹת וְנֶעֱנַשׁ דְּאָמַר רַב יְהוּדָה וְכוּ': לְוָיָהוּ לְשׁוֹן לְוָיָה: לֹא נָהֲרָה נוֹב שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ דָּוִד לְשָׁאוֹל לָהֶם מִכֹּהֲנֵי נוֹב וְלֹא הָיָה דּוֹאֵג מַלְשִׁין עֲלֵיהֶם: וְלֹא הָיָה שָׁאוּל נֶהֱרָג עַל אוֹתוֹ עָוֹן: שֶׁמָּטַל דְּאָבִיו יוֹתָם וּבְנוֹ חִזְקִיָּה: וּשְׁאָר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁבוּ לִהְיוֹת בָּנֶיךָ וְתַלְמִידֶיךָ וְכָל מִי שֶׁיַּשִּׁיב לְבֵיתְךָ דְּהַיְנוּ תַּלְמִידָיו דְּמַתַּרְגְּמִינַן וּשְׁאָר' דְּלָא חָטְאוּ וְדָתְבוּ חַטָּאֵי תַּלְמִידוֹהֵי: מַאי כּוֹבֵס דְּכַבְּשִׁינְהוּ לְאַפּוֹהּ שֶׁכִּבֵּשׁ אֶת פָּנָיו וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִפָּנַי יְשַׁעְיָה: כּוֹבֵס כְּמוֹ כּוֹבֵשׁ: אֲכָלָא דְּקַצְרֵי סַהֲרֵי אַרְישָׁהּ כְּלִי מַנָּקֶב שֶׁל כּוֹבְסִין שְׁמַזְלְפִין בּוֹ מַיִם עַל הַבְּגָדִים וְאוֹתוֹ כְּלִי הַפֶּה אֶחָז עַל רֹאשׁוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ יְשַׁעְיָה שֶׁהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ [מְמֻנוּ]: יְאוֹשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן: חִזְקִיָּהוּ אֲבִי מְנַשֶּׁה: [בְּרָא מְזַמֶּה אַבָּא וכו'] יְאוֹשִׁיָּה מְזַמֶּה אָמוֹן אֲבִיו וְלֹא חִזְקִיָּה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ דִּכְתִיב אֵין מִידֵי מַצִּיל וְדָרְשִׁינַן לֵיהּ בַּהַגָּדָה אֵין אַבְרָהָם מַצִּיל וכו': הַשְׁתָּא דַּאֲתֵית לְהָכִי דִּבְרָא מְזַמֶּה לְאַבָּא: אֲחֵז נַמִּי לָא תֵּימָא דְּכַבְּשִׁינְהוּ [לַאֲפֵיהּ] אֶלָּא מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת חִזְקִיָּה לֹא מָנְאוּהוּ: מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים בְּאוֹתָן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק . [לַעוה"ב]: מִשּׁוּם דְּר' חִיָּא בַּר אֲבִיּוֹ שֶׁנִּתְכַּפֵּר עַל שֶׁלֹּא נִתַּן לִקְבוּרָה וְכָל הַנִּי מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ לֹא בַּעֲי אֶלָּא מֵהָנֵךְ דְּהַוּוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים כִּדְחַשְׁבָּנָא לְהוּ לְעֵיל אֲחֵז חָתַם אֶת הַתּוֹרָה וכו': [זֹאת וְעוֹד כו' נְקֻמָּה נַעֲשֵׂית בָּהּ כְּבָר וְעוֹד אַחֶרֶת תַּעֲשֶׂה בָּהּ]: פְּרִידָא כְּךְ שְׁמוֹ: סְפִתָּא אַרְגָּז: בְּשְׁבִיל הַטּוֹב מָה אוֹת בְּשְׁבִיל חִזְקִיָּה [שֶׁשִּׁבַּח אֶת] עֲצָמוֹ דְּאָמַר הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי גָּרַם לוֹ שֶׁאָמַר מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית ה' שֶׁשָּׁאַל אוֹת מהקב"ה שֶׁעֲבָרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה: אֲכָלוּ נְכָרִים עַל שֻׁלְחָנוֹ אוֹתָם שֶׁשִּׁלַּח לוֹ מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן סְפָרִים וּמְנָחָה עַל יָדָם: וּמְשַׁמֵּשׁ עָלָיו כְּגוֹן חִזְקִיָּה דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן אֹשֶׁתּוֹ הִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם: גּוֹרֶם גְּלוּת דִּכְתִיב וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת (כָּל) בֵּית נְכֹתֹה וּכְתִיב בָּתָּרֵהּ וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל: אֹשֶׁתּוֹ הִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם הִיא עַצְמָהּ מוֹזֶגֶת לָהֶם וְהֵיכִי בֵּית נַפְתָּה לְשׁוֹן מְנָקָה עַל שֵׁם צֶלַע שֶׁנִּפְחֲתָה מִן הָאָדָם וּמְמָנָה נִבְרָא אִשָּׁה: בֵּית גְּנָזָיו וְהֵכִי מְתַרְגְּמִינַן בֵּית גְּנִיזוּהִי וּמְנַחֵם פְּתַר בְּמַחְבְּרָתוֹ לְשׁוֹן סְמָמִנִים כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית לא) נְכֹאת וּצְרִי וְלוֹט: זַיִן אוֹכֶל זַיִן כְּגוֹן פַּרְזְלָא דְּשַׁלְּיט בְּפַרְזְלָא: אֵיכָה ל"ו בְּגִימַטְרִיָּא: ל"ו כְּרֵיתוֹת בִּכְרִיתוֹת (דף ב.) חָשִׁיב לְהוּ: לְקוּ בא"ב שֶׁכָּל מְגִלַּת אֵיכָה סְדוּרָה בְּאַלְפָא בֵּיתָא: בָּטַח בָּדָד שְׁיוֹשְׁבִין יְחִידִים וְאֵינָן מִתְיָרְאִין לֹא מִן הַנְּכָרִים וְלֹא מִן חַיּוֹת רָעוֹת: רַבָּתְי עַם עַם שֶׁמִּתְרַבָּה וְהוֹלֵךְ יוֹתֵר מִשְּׁאָר עַם: קְטַנָּה לְגָדוֹל ש"ו שֶׁל קָטָן אֵינוֹ מְבַשֵּׁל וְאֵינוֹ מְזָרִיעַ מְהֵר כְּשֶׁל גָּדוֹל וְכֵן רֶחֶם שֶׁל קְטַנָּה אֵינָהּ קוֹלֶטֶת מְהֵר כְּשֶׁל גְּדוֹלָה לְפִיכָךְ מְשַׁיְּאִין גְּדוֹלָה לְקָטָן כְּדֵי לְכַשְּׁהֶהָא זַרְעוֹ [מְבֻשָּׁל] קוֹלֵט מְהֵר וּקְטַנָּה לְגָדוֹל כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שִׂבְבַת זַרְעוֹ קוֹלֵט מְהֵר וְלֹא קְטַנָּה לְקָטָן שֶׁשּׁוֹתִין לְהוֹלִיד וְלֹא קָטָן וּקְטַנָּה מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁעוֹמְדִין עַל פִּרְקָן וּרְאוּיִין הֵם לְהוֹלִיד וּמֵיהוּ אֵין זַרְע שְׁלֵהֶם מְבֻשָּׁל כָּל כָּךְ:

אַבְרָהָם אֶלָּא עַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁכֵּנִים וּקְרוֹבִים הָיוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִדְיָן רְחוֹקִים לָהֶם הָיוּ: וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית מְמֻשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים וְהַאי קְרָא מְפָרֵשׁ לֵיהּ כַּלֵּי בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב: הַמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֻחֲמֶת אֲבִי בֵית רֶכָב וְקִינִים אֵלּוּ בָּנָיו שֶׁל יִתְרוֹ דִּכְתִיב וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ הֵן הֵן בָּנָיו שֶׁל רֶכָב דִּכְתִיב הַקִּינִים הַבָּאִים מֻחֲמֶת אֲבִי בֵית רֶכָב וּכְתִיב (יִרְמְיָהוּ לה) וּלְבֵית הָרֵכָבִים אֲמֹר יִרְמְיָהוּ כִּי כֹה אָמַר ה' [וגו'] יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם [עַל] מְצוַת [יְהוֹנָדָב] אֲבִיכֶם [וגו'] לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לִיהוֹנָדָב בֶּן רֵכָב [עוֹמֵד] לְפָנַי כָּל הַיָּמִים וְאָמְרִינַן בְּסִפְרֵי אֶפְשָׁר נְכָרִים הֵם וְנִכְנָסִין לַהֵיכָל וַהֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא נִכְנְסוּ לַהֵיכָל אֶלָּא שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין בְּסִנְהֶדְרִין וּמוֹרִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה. מ"ר: מִמִּיכָה דְּאָמְרִינַן לְעֵיל הַנִּיחוּ לוֹ שֶׁפִּתּוֹתָו מְצוּיוֹת לְעוֹבְרֵי דְּרָכִים: וּמִשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל מֵחֲבֵרוֹ שֶׁל עִדּוֹ הַנָּבִיא דְּעִדּוֹ הַנָּבִיא נִתְנַבֵּא עַל מִזְבַּח בֵּית אֵל שֶׁיֶּחֱרַב מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמִיד בּוֹ יָרָבְעָם צְלָמִים דִּכְתִיב (בְּמִלְכִים א י"ג:א') וְהִנֵּה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה וגו' וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ וּמְפָרֵשׁ בְּסֵדֶר עוֹלָם דְּהַיְנוּ עִדּוֹ הַנָּבִיא וּבָא נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְהִטְעָהוּ לְעִדּוֹ וַהֲשִׁיבוֹ לְבֵית אֵל וְהֶעֱבִירוֹ עַל מִצְוֹת הקב"ה שֶׁאָמַר לוֹ לֹא תָשׁוּב לְבֵית אֵל וְהֶאֱכִילוֹ וּבְזכוּת שֶׁהֶאֱכִילוֹ שָׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי דְבַר ה' אֶל הָאִישׁ הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ לְהַאֲכִילוֹ אֶצְלוֹ: וְשִׁגְגָתָהּ עוֹלָה זְדוֹן שֶׁהָרֵי מְצִינוּ בְּיהוֹנָתָן שֶׁשָּׁגַג וְלֹא הִלְוָהוּ לְדָוִד שְׁתֵּי כִכָּרוֹת וְנֶעֱנַשׁ דְּאָמַר רַב יְהוּדָה וְכוּ': לְוָיָהוּ לְשׁוֹן לְוָיָה: לֹא נָהֲרָה נוֹב שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ דָּוִד לְשָׁאוֹל לָהֶם מִכֹּהֲנֵי נוֹב וְלֹא הָיָה דּוֹאֵג מַלְשִׁין עֲלֵיהֶם: וְלֹא הָיָה שָׁאוּל נֶהֱרָג עַל אוֹתוֹ עָוֹן: שֶׁמָּטַל דְּאָבִיו יוֹתָם וּבְנוֹ חִזְקִיָּה: וּשְׁאָר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁבוּ לִהְיוֹת בָּנֶיךָ וְתַלְמִידֶיךָ וְכָל מִי שֶׁיַּשִּׁיב לְבֵיתְךָ דְּהַיְנוּ תַּלְמִידָיו דְּמַתַּרְגְּמִינַן וּשְׁאָר' דְּלָא חָטְאוּ וְדָתְבוּ חַטָּאֵי תַּלְמִידוֹהֵי: מַאי כּוֹבֵס דְּכַבְּשִׁינְהוּ לְאַפּוֹהּ שֶׁכִּבֵּשׁ אֶת פָּנָיו וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִפָּנַי יְשַׁעְיָה: כּוֹבֵס כְּמוֹ כּוֹבֵשׁ: אֲכָלָא דְּקַצְרֵי סַהֲרֵי אַרְישָׁהּ כְּלִי מַנָּקֶב שֶׁל כּוֹבְסִין שְׁמַזְלְפִין בּוֹ מַיִם עַל הַבְּגָדִים וְאוֹתוֹ כְּלִי הַפֶּה אֶחָז עַל רֹאשׁוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ יְשַׁעְיָה שֶׁהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ [מְמֻנוּ]: יְאוֹשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן: חִזְקִיָּהוּ אֲבִי מְנַשֶּׁה: [בְּרָא מְזַמֶּה אַבָּא וכו'] יְאוֹשִׁיָּה מְזַמֶּה אָמוֹן אֲבִיו וְלֹא חִזְקִיָּה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ דִּכְתִיב אֵין מִידֵי מַצִּיל וְדָרְשִׁינַן לֵיהּ בַּהַגָּדָה אֵין אַבְרָהָם מַצִּיל וכו': הַשְׁתָּא דַּאֲתֵית לְהָכִי דִּבְרָא מְזַמֶּה לְאַבָּא: אֲחֵז נַמִּי לָא תֵּימָא דְּכַבְּשִׁינְהוּ [לַאֲפֵיהּ] אֶלָּא מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת חִזְקִיָּה לֹא מָנְאוּהוּ: מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים בְּאוֹתָן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק . [לַעוה"ב]: מִשּׁוּם דְּר' חִיָּא בַּר אֲבִיּוֹ שֶׁנִּתְכַּפֵּר עַל שֶׁלֹּא נִתַּן לִקְבוּרָה וְכָל הַנִּי מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ לֹא בַּעֲי אֶלָּא מֵהָנֵךְ דְּהַוּוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים כִּדְחַשְׁבָּנָא לְהוּ לְעֵיל אֲחֵז חָתַם אֶת הַתּוֹרָה וכו': [זֹאת וְעוֹד כו' נְקֻמָּה נַעֲשֵׂית בָּהּ כְּבָר וְעוֹד אַחֶרֶת תַּעֲשֶׂה בָּהּ]: פְּרִידָא כְּךְ שְׁמוֹ: סְפִתָּא אַרְגָּז: בְּשְׁבִיל הַטּוֹב מָה אוֹת בְּשְׁבִיל חִזְקִיָּה [שֶׁשִּׁבַּח אֶת] עֲצָמוֹ דְּאָמַר הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי גָּרַם לוֹ שֶׁאָמַר מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית ה' שֶׁשָּׁאַל אוֹת מהקב"ה שֶׁעֲבָרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה: אֲכָלוּ נְכָרִים עַל שֻׁלְחָנוֹ אוֹתָם שֶׁשִּׁלַּח לוֹ מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן סְפָרִים וּמְנָחָה עַל יָדָם: וּמְשַׁמֵּשׁ עָלָיו כְּגוֹן חִזְקִיָּה דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן אֹשֶׁתּוֹ הִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם: גּוֹרֶם גְּלוּת דִּכְתִיב וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת (כָּל) בֵּית נְכֹתֹה וּכְתִיב בָּתָּרֵהּ וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל: אֹשֶׁתּוֹ הִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם הִיא עַצְמָהּ מוֹזֶגֶת לָהֶם וְהֵיכִי בֵּית נַפְתָּה לְשׁוֹן מְנָקָה עַל שֵׁם צֶלַע שֶׁנִּפְחֲתָה מִן הָאָדָם וּמְמָנָה נִבְרָא אִשָּׁה: בֵּית גְּנָזָיו וְהֵכִי מְתַרְגְּמִינַן בֵּית גְּנִיזוּהִי וּמְנַחֵם פְּתַר בְּמַחְבְּרָתוֹ לְשׁוֹן סְמָמִנִים כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית לא) נְכֹאת וּצְרִי וְלוֹט: זַיִן אוֹכֶל זַיִן כְּגוֹן פַּרְזְלָא דְּשַׁלְּיט בְּפַרְזְלָא: אֵיכָה ל"ו בְּגִימַטְרִיָּא: ל"ו כְּרֵיתוֹת בִּכְרִיתוֹת (דף ב.) חָשִׁיב לְהוּ: לְקוּ בא"ב שֶׁכָּל מְגִלַּת אֵיכָה סְדוּרָה בְּאַלְפָא בֵּיתָא: בָּטַח בָּדָד שְׁיוֹשְׁבִין יְחִידִים וְאֵינָן מִתְיָרְאִין לֹא מִן הַנְּכָרִים וְלֹא מִן חַיּוֹת רָעוֹת: רַבָּתְי עַם עַם שֶׁמִּתְרַבָּה וְהוֹלֵךְ יוֹתֵר מִשְּׁאָר עַם: קְטַנָּה לְגָדוֹל ש"ו שֶׁל קָטָן אֵינוֹ מְבַשֵּׁל וְאֵינוֹ מְזָרִיעַ מְהֵר כְּשֶׁל גָּדוֹל וְכֵן רֶחֶם שֶׁל קְטַנָּה אֵינָהּ קוֹלֶטֶת מְהֵר כְּשֶׁל גְּדוֹלָה לְפִיכָךְ מְשַׁיְּאִין גְּדוֹלָה לְקָטָן כְּדֵי לְכַשְּׁהֶהָא זַרְעוֹ [מְבֻשָּׁל] קוֹלֵט מְהֵר וּקְטַנָּה לְגָדוֹל כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שִׂבְבַת זַרְעוֹ קוֹלֵט מְהֵר וְלֹא קְטַנָּה לְקָטָן שֶׁשּׁוֹתִין לְהוֹלִיד וְלֹא קָטָן וּקְטַנָּה מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁעוֹמְדִין עַל פִּרְקָן וּרְאוּיִין הֵם לְהוֹלִיד וּמֵיהוּ אֵין זַרְע שְׁלֵהֶם מְבֻשָּׁל כָּל כָּךְ:

מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב. (א)וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים – מִיתְרוֹ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׂכָר "קְרָאָן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם", זָכוּ בָּנָיו וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב", וּכְתִיב הָתָם: "וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם". וּמַעֲלֶמֶת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים – מִמִּיכָה. וּמַשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל – מֵחֲבֵירוֹ שֶׁל עִדּוֹ הַנָּבִיא, דִּכְתִיב: "וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל הַשֻּׁלְחָן וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ". (ב)וְשִׁגְגָתָהּ עוֹלָה זְדוֹן, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִלְמָלֵי הִלְוָוהוּ יְהוֹנָתָן לְדָוִד שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת לֶחֶם, לֹא נָהֲרָגָה נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְלֹא נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי, וְלֹא נֶהֱרַג שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. וּמִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת אָחָז? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מִפָּנַי שֶׁמּוּטָל בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים, בֵּין יוֹתָם לְחִזְקִיָּהוּ. רַב יוֹסֵף אָמַר: מִפָּנַי שֶׁהָיָה לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים מִיַּשַּׁעְיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְשַׁעְיָהוּ צֵא נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס". מַאי "כּוֹבֵס"? אִיכָּא דְּאָמְרִי: דְּכַבָּשִׁינְהוּ לְאַפֵּיהּ וַחֲלָלָן, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אוּכְלָא דְּקַצָּרֵי סַהֲרֵי אַרֵישֵׁיהּ וַחֲלָלָן. מִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת אָמוֹן? מִפָּנַי כְּבוֹדוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ. מְנַשֶּׁה נָמֵי לָא נְמְנֵי מִפָּנַי כְּבוֹדוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ? בְּרָא מְזַכֵּי אַבָּא, אַבָּא לָא מְזַכֵּי בְּרָא. דִּכְתִיב: "וְאֵין מְיַדֵּי מַצִּיל". אֵין אַבְרָהָם מַצִּיל אֶת יִשְׁמָעֵאל, אֵין יִצְחָק מַצִּיל אֶת עֵשָׂו. הַשְׁתָּא דְּאַתֵּית לְהָכִי, אֲחֵז נָמֵי לָא אִימְנִי מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ. (ג)וּמִפָּנַי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים? מִשּׁוּם דְּרַבִּי חִיָּא בְּרַבִּי אֲבוּיָה, דְּאָמַר רַבִּי אֲבוּיָה: בְּרַבִּי אֲבוּיָה: כְּתִיב עַל גּוּלְגָּלְתּוֹ [שֶׁל] יְהוֹיָקִים "זֹאת וְעוֹד אֲחֶרֶת". זְקִינוֹ דְּרַבִּי פְּרִידָא אַשְׁכַּח גּוּלְגָּלְתָּא דַּהֲוָה קָא שַׁדְיָא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, וּכְתִיב בָּהּ "זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת". קַבְּרֵהּ וְלָא אִיקְבְּרָא, קַבְּרֵהּ וְלָא אִיקְבְּרָא. אָמַר: גּוּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים הִיא, דִּכְתִיב בֵּיהּ "קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ וגו'". אָמַר: מַלְכָּא הוּא, וְלָא אִיפְּשַׁר לְזַלְזוֹלֵי בֵּיהּ. כַּרְכֵהּ בְּשִׁירְאֵי וְאוֹתְבֵהּ בְּסִיפְתָּא. חֲזִיתֵהּ דְּבֵיתְהוּ, סְבַרָא: לָא קָא מִנְּשֵׁי לַהּ. שְׁגַרָא תַּנּוּרָא וְקַלְקְתֵּהּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב: "זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת". (ד)תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: בִּשְׁבִיל "וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי" – "מָה אוֹת". בִּשְׁבִיל "מָה אוֹת" – גּוֹיִם אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ. בִּשְׁבִיל שֶׁגּוֹיִם אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ – גָּרַם גָּלוּת לְבָנָיו. מְסַיַּע לֵיהּ לְחִזְקִיָּה, דְּאָמַר חִזְקִיָּה: כָּל הַמְזַמֵּן גּוֹי לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמְשַׁמְּשׁ עָלָיו גּוֹרֵם גָּלוּת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ [אֲשֶׁר תּוֹלִיד] יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל". "וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת בֵּית נְכֹתֹה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וגו'". אָמַר רַב: מַאי "בֵּית נְכֹתֹה"? אִשְׁתּוֹ הִשְׁקְתָה עֲלֵיהֶם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בֵּית גְּנָזָיו הֶרְאָה לָהֶם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: זַיִן אוֹכֶל זַיִן הֶרְאָה לָהֶן. "אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד". אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה לָקוּ בְּאַלְפָא בֵּיתָא? מִפְּנֵי שֶׁנִּבְרוּ עַל שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרֵיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה לָקוּ בְּאַלְפָא בֵּית? מִפְּנֵי שֶׁנִּבְרוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה בְּאַלְפָא בֵּית. "יָשְׁבָה בָדָד". אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי "וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל", עַכְשָׁיו יִהְיֶה בָּדָד מוֹשָׁבָם. "הָעִיר רַבָּתִי עָם", אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁהִיוּ מַשִּׂיאִין קְטַנָּה לְגָדוֹל וּגְדוֹלָה לְקָטָן, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ לָהֶם בָּנִים הַרְבֵּה. (ה)"הָיְתָה כְּאַלְמָנָה" – אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כְּאַלְמָנָה, וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר אֵלֶיהָ. "רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת" – אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁהֵן הוֹלְכִין, נַעֲשִׂין שָׂרִים לְאַדוֹנֵיהֶן. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּשֵׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁבּוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, וְהָיָה שַׁבַּאי מְהַלֵּךְ אַחֲרֵיהֶם.

אָמַר

אֶחָד מִן הַנִּשְׁבָּעִים לְחַבֵּרוֹ: גְּמָל זוֹ שְׁמְהַלֶּכֶת לְפָנֵינוּ סוּמָא וְכוּ׳: [מִצַּד שֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת פְּעָמִים מִצַּד יָמִין וּפְעָמִים מִצַּד שְׂמֹאל כְּבְהֶמָה הָרוֹאָה שֶׁאוֹכֶלֶת מִכָּאן וּמִכָּאן אֲלָא מִצַּד שֶׁרוֹאֶה אוֹכֶלֶת]: יַיִן מְטַפְטָף וְשׁוֹקֵעַ בַּקַּרְקַע וְרוֹאִין אָנוּ בֵּין רַגְלֵינוּ הַטִּפִּין שֶׁנִּפְלוּ כְּשֶׁטָּבְרָה הַגְּמָל בְּמָקוֹם זֶה מִצַּד אֶחָד שֶׁקּוֹעִין וּמִצַּד אַחֵר הַטִּפִּין שֶׁל שֶׁמֶן שָׂצְפִים: נִפְנָה לְצַדְדִין שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ

אָמַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם לַחֲבֵירוֹ: גְּמָל שֶׁמְּהַלֶּכֶת לְפָנֵינוּ סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינֶיהָ, וּטְעוּנָה שְׁתֵּי נוֹדוֹת, אַחַת שֶׁל יַיִן וְאַחַת שֶׁל שֶׁמֶן, וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּנְהִיגִים אוֹתָהּ, אֶחָד יִשְׂרְאֵל וְאֶחָד גּוֹי. אָמַר לָהֶן [שַׁבַּאי]: עִם קְשֶׁה עוֹרֶף! מֵאַיִן אַתֶּם יוֹדְעִין? אָמְרוּ לוֹ: גְּמָל מְעֻשָּׂבִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, מִצַּד שֶׁרוֹאָה אוֹכֶלֶת, מִצַּד שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת. וּטְעוּנָה שְׁתֵּי נוֹדוֹת, אַחַת שֶׁל יַיִן וְאַחַת שֶׁל שֶׁמֶן; שֶׁל יַיִן מְטַפְטֵף וְשׁוֹקֵעַ, וְשֶׁל שֶׁמֶן מְטַפְטֵף וְצָף. וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּנְהִיגִים אוֹתָהּ, אֶחָד גּוֹי וְאֶחָד יִשְׂרְאֵל; גּוֹי נִפְנָה לַדֶּרֶךְ, וְיִשְׂרְאֵל נִפְנָה לְצַדְדִין. רַדָּף אַחֲרֵיהֶם וּמָצָא כְּדִבְרֵיהֶם. בָּא וּנְשְׁקָן עַל רֹאשָׁן, וְהֵבִיאָן לְבֵיתוֹ וְעָשָׂה לָהֶן סְעוּדָה גְּדוֹלָה. וְהָיָה מְרַקֵּד לִפְנֵיהֶם וְאָמַר: בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָתַן לָהֶם מָחֳכָמָתוֹ, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהֵן הוֹלְכִין נַעֲשִׂין שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶם. וּפְטָרָן [וְהָלְכוּ] לְבָתֵּיהֶם לְשָׁלוֹם. (א)״בְּכֹה תִבְכֶּה בַּלָּיְלָה״ – שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד עַל מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וְאֶחָד עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי. ״בַּלָּיְלָה״ – עַל עִסְקֵי לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַתִּשְׁא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא״. (ב)אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרְאֵל: אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וַאֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. (ג)דָּבָר אַחֵר: ״בַּלָּיְלָה״ – שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה, קוֹלוֹ נִשְׁמָע. דָּבָר אַחֵר: ״בַּלָּיְלָה״ – שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בּוֹכִין עִמּוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״בַּלָּיְלָה״ – שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה, הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ בּוֹכֶה כְּנָגְדּוֹ. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, שְׁכָנְתוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁמֵּת בְּנָהּ וְהָיְתָה בּוֹכָה עָלָיו בַּלַּיְלָה. שָׁמַע רַבָּן גַּמְלִיאֵל קוֹלָהּ וּבָכָה כְּנָגְדָּהּ, עַד שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו. לְמָחָר הִכִּירוּ בּוֹ תַּלְמִידָיו וְהוֹצִיאוּהוּ מִשְׁכּוּנָתוֹ. (ד)״וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחְיָהּ״, אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּאִשָּׁה שֶׁבּוֹכָה עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר ״אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֹרַת שָׂק עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ״. ״הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ״, אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְּיַצֵּר לְיִשְׂרְאֵל נַעֲשָׂה רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוֹצֵק לוֹ כְּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקֵל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם״. אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְּיַצֵּר לְיִשְׂרְאֵל אֵינוֹ עָיֵף. ״לֹא אֲלֵיכֶם כָּל עֹבְרֵי דָּרֶךְ״, אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִכָּאן לְקוּבְלָנָא מִן הַתּוֹרָה. ״כָּל עֹבְרֵי דָּרֶךְ״, אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב: עָשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי עַל דָּת. דְּאִילּוּ בְּסִדּוֹם כְּתִיב: ״וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדֹם״, וְאִילּוּ בְּיִרּוּשָׁלַיִם כְּתִיב: ״מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה וְגוֹ׳״. וּכְתִיב: ״וַיִּגְדַּל בַּת עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם״. וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר? אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִדָּה יְתֵירָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּסִדּוֹם, דְּאִילּוּ בְּסִדּוֹם כְּתִיב: ״הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גְּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה וְגוֹ׳״, וְאִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּתִיב: ״יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן״. ״סְלָה כָּל אַבִּירַי ה׳ בְּקִרְבִּי״, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: נִפְסְלָה מַטְבֵּעַ זוֹ. ״פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם״ – אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׁבִיל מָה הַקְּדִים פֵּא לְעַיִן? בִּשְׁבִיל מְרַגְּלִים שֶׁאָמְרוּ בְּפִיהֶם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם. ״אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם ה׳ לֹא קָרָאוּ״. אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָאוֹכֵל מִלַּחְמָן שֶׁל יִשְׂרְאֵל טוֹעֵם טַעַם לֶחֶם, וְשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִלַּחְמָן שֶׁל יִשְׂרְאֵל אֵינוֹ טוֹעֵם טַעַם לֶחֶם. ״ה׳ לֹא קָרָאוּ״ – רַב אָמַר: אֵלּוּ הַדַּיָּינִין, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵלּוּ מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. (ה)מִי מָנָאן? אָמַר רַב אָשֵׁי: אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה מָנָאוּם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בִּקְּשׁוּ עוֹד לִמְנוֹת אֶחָד. בָּאָה דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִשְׁתַּטְּחָה לִפְנֵיהֶם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ. בָּאָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְלִחֲכָה (אֵשׁ) בְּסִפְסָלֵיהֶם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: ״חֲזִיתֶ אִישׁ מָהִיר בְּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים״. מִי שֶׁהִקְדִּים בֵּיתִי לְבֵיתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבֵּיתִי בָּנָה בְּשִׁבְעָה שָׁנִים וּבֵיתוֹ בָּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. ״לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב [בַּל יִתְיַצֵּב] לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים״. וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עָלֶיהָ. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: ״הַמַּעְמִיק יְשַׁלְמֻנָּה כִּי מְאַסְתְּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי וְגוֹ׳״. (ו)דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת הָיוּ אוֹמְרִים: כּוּלָּן בָּאִין לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי. מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי״. ״לִי גִלְעָד (וְלִי מְנַשֶּׁה)״ – זֶה אַחְאָב שֶׁנִּפַּל בְּרָמוֹת גִּלְעָד. ״מְנַשֶּׁה״ – כְּמַשְׁמָעוֹ. ״אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי״ – זֶה יָרָבְעָם דְּקָאֵתֵי מֵאֶפְרַיִם. ״יְהוּדָה מְחֹקְקִי״ – זֶה אֲחִיתוֹפֶל

דְּקָאֵתֵי

בְּגִן עֵדֶן וְלֹא לִפְנֵי חֲשׁוּכִים: הַמַּעְמִיק יְשַׁלְמֻנָּה וְכִי עֲלֵיכֶם לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי עֲוֹנוֹ לְאָדָם שֶׁאֲתֶם נִמְאָסִים בּוֹ בְּשִׁלְמֹה לוֹמַר שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אֲנִי וְכִי הַבְחִירָה בָּכֶם תְּלוּיָה וְלֹא בִּי לוֹמַר מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק הֲלֹא בִּי הַדָּבָר תָּלוּי: דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת דּוֹרְשֵׁי פְּסוּקִים דִּכְתִיב (דְּנִיֵּאל י׳:כ״א) אֶת הָרְשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת הַיְינוּ אוֹמְרִים שֶׁלְּכוּלָּם יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק אֶפִילּוּ לִמְנַשֶּׁה וְיָרָבְעָם וְלַאֲחִיתֹפֶל: לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה עַל לִסְבֹּל עָוֹנָם כְּדֵי שֶׁיִּהוּ הֵם זוֹכִים: מְנַשֶּׁה כְּמַשְׁמָעוֹ מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּהוּ:

מסורת הש״ס

א תענית כט.

ב סוטה לה.; במדבר רבה

ג איכה רבה

ד אוצר מדרשים מדרש עשר גליות

ה במדבר רבה

ו תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דר' אליעזר א; פרקי דרבי אליעזר; אוצר מדרשים אגדות של דורשי רשומות

תורה אור השלם

[איכה א, ב]

[במדבר יד, א]

[דברים יב, ח]

[יואל א, ח]

[איכה א, ה]

[ישעיהו ח, כג]

[איכה א, יב]

[בראשית יט, כד]

[איכה א, יג]

[איכה ד, ו]

[יחזקאל טז, מט]

[איכה ד, י]

[איכה א, טו]

[איכה ב, טז]

[במדבר יג]

[תהילים יד, ד]

[משלי כב, כט]

[איוב לד, לג]

[תהילים ס, ט]

[תהילים קח, ט-י]

מסורת הש"ס

א ספרי במדבר; ספרא בחוקתי פרק ח ד; תנא דבי אליהו רבה; ראש השנה לב:; במדבר רבה; אוצר מדרשים מדרשי חסר ויתר ב תוספתא סנהדרין; מנחות סג. ג במדבר רבה ד פרקי דרבי אליעזר ה סוטה י.

תורה אור השלם

[זכריה א, ה] [זכריה א, ו] [ירמיהו ח, ה] [ישעיהו ג, א] [ירמיהו מג, י] [שמואל ב ג, יח] [יחזקאל כ, לב] [ישעיהו כח, כו] [ישעיהו כח, נו] [שיעורים במנחיגות; מהדורה עברית, בלק; בלי נאמנות אין מנחיגות ח] [שופטים ג] [במדבר כב, ה] [תהילים ט, יח] [במדבר כג, י] [במדבר כד, יד] [במדבר כב, ז] [במדבר כב, ח] [שמואל ב ג, לט] [במדבר כב, יב] [במדבר כב, כ] [במדבר כג, ג] [בראשית מט, יז] [במדבר כד, ג] [אסתר ז, ח] [במדבר כד, ט] [שופטים ה, כז] [במדבר כד, ד]

דְּקָא אָתֵי מֵיהוּדָה דְּקָאָמַר לוֹ דָּוִד וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעָרְכִּי אֱלוּפִי וּמְיֻדָּעִי שֶׁהָיָה קוֹרֵא לַאֲחִיתֹפֶל מְיֻדָּעִי קְרוֹבִי שֶׁהָיָה מֻשָּׁבָט יְהוּדָה כְּדָוִד: מוֹאֵב סִיר רַחְצִי דָּוִד דְּקָא אָתֵי מִמּוֹאָב: סִיר רַחְצִי גַּחֲזִי שֶׁסָּר וְנִצְטָרַע עַל עִסְקֵי רְחִיצָה: עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי אֲנָעִיל אוֹתָם בְּגַן עֵדֶן: אִם יָבֹא דָּוִד שֶׁהֵרֵג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְיִצְעַק לְפָנֶיךָ עַל שֶׁאַתָּה נוֹתֵן חֶלֶק לְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל לעוה"ב מַה אַתָּה עוֹשֶׂה לְהַפִּיס דַּעְתּוֹ שֶׁהֵם הָיוּ שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ: אָמַר לָהֶם עֲלֵי לְפִיסָן וְלַעֲשׂוֹתָן רָעִים וַאֲהוּבִים זֶה לָזֶה וְהֵינוּ הִתְרוֹעֲעִי לְשׁוֹן רָעוּת: וּשְׁמוּאֵל אָמַר מֵאי חֲשׁוּבָה נִצַּחַת כה"ג [בָּאוּ] עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְכוּ': עֶבֶד שְׁמְכָרוֹ רַבּוֹ וּמֵאַחַר שְׁמְכָרָנוּ הקב"ה לְגַבּוּכַדְנֶצַּר וְגָרַשָׁנוּ מֵעָלָיו יֵשׁ לוֹ עֲלֵינוּ כְּלוּם: מֵאי דְּכְתִיב וְדָוִד עַבְדִּי גַבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי שְׁקָרְאוּ לְאוֹתוֹ רָשָׁע עֶבֶד כְּמוֹ שֶׁקָּרְאוּ לְדָוִד דְּכְתִיב בְּסוֹף יִרְמְיָה (מב) הָנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת גַּבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי לֹא מִפְּנֵי שְׁדּוֹמָה זֶה לָזֶה אֶלָּא גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁעָתִידִין יִשְׂרָאֵל לוֹמַר כְּבָר מְכָרָנוּ הקב"ה לְגַבּוּכַדְנֶצַּר לְפִיכָךְ הַקָּדִים הקב"ה וְקָרָא עַבְדִּי לְגַבּוּכַדְנֶצַּר כְּדֵי לְהַחֲזִיר לָהֶן תְּשׁוּבָה: עֶבֶד לְמִי נִכְסִים לְמִי כְּלוּמַר גַּבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי הוּא וְכָל מַה שֶׁקָּנָה לִי הוּא וַעֲדַיִן לֹא יָצְאָתָם מֵרְשׁוּתִי: וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיָה לֹא תִהְיֶה כָּל מַה שֶׁאַתֶּם סְבוּרִים לֹא יִהְיֶה: כֹּל כִּי הָאֵי רְתָחָא מִי יִתֵּן וְיָבֹא לָנוּ זֶה הַפַּעַס בְּחֵמָה שְׁפוּכָה אֲמָלוֹךְ עֲלֵיכֶם שֶׁיּוֹאִילְנוּ בְּעֵל כָּרְחֵנוּ וְיִמְלוֹךְ עָלֵינוּ: א"ר אַבָּא בַּר כָּהֲנָא הֵינוּ תְּשׁוּבָה נִצַּחַת דְּאָמְרוּ לֵיהּ אֱלֹהִים יוֹרֵנוּ שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְיַסֵּר אוֹתוֹ: בְּלֹא עַם שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק עִם עַם: שֶׁבְּלָה עִם שֶׁבְּלֵבֶל יִשְׂרָאֵל בַּעֲצָתוֹ שֶׁהִשִּׂיאוּ לְבֶלֶק כְּדִבָּעֵינַן לְמֵימַר לְקַמָּן וְהִפִּיל מֵהֶם כ"ד אֲלָפִים: בְּעוֹר שֶׁבָּא עַל בְּעִיר שֶׁבָּא עַל אֲתוֹנוֹ כְּמוֹ בְּהֵמָה דִּמְתַרְגְּמִינַן בְּעִיר: תְּנָא הוּא בְּעוֹר אָבִיו שֶׁל בִּלְעָם הוּא כּוּשִׁי רִשְׁעָתַיִם הוּא לָבָן הָאֲרַמִּי: אַחַת בִּימֵי יַעֲקֹב שֶׁרִדְדָה אַחֲרָיו וּבִקֵּשׁ לַעֲקֹר הַכֹּל: וְאַחַת בִּימֵי שׁוֹפְטִים לְאַחַר מִיתַת יְהוֹשֻׁעַ דְּכְתִיב (שופטים ג':ח') וַיִּחַר אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם: בְּנוֹ בְּעוֹר מַשְׁמַע בְּעוֹר בְּנוֹ שֶׁל בִּלְעָם הָיָה: בְּנוֹ הוּא לְבִלְעָם בִּנְבִיאוּת שֶׁבִּלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו הָיָה בִּנְבִיאוּת: הָא שְׁאָר נָבְרִים אֹתוֹ כְּלוֹמַר מִדְּקָא חָשִׁיב תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין דִּבְלָעָם שֶׁהָיָה נָבְרִי בַּהֲדֵי הֲדָיוֹטוֹת וְקָאָמַר דְּאֵין לוֹ חֵלֶק מִכְּלָל דִּשְׁאָר נָבְרִים יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק: מַתְנִיתִין מְנִי וְכוּ' א"ל ר' יְהוֹשֻׁעַ אִלּוּ נֶאֱמַר יְשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה בְּכָל הַגּוֹיִם מִשְׁמַע דְּקָאָמְרַתְּ הַשְׁתָּא דִּכְתִיב כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים לֹא מִשְׁמַע אֶלָּא אוֹתָן הַשּׁוֹכְחִים אֱלוֹהַּ כְּגוֹן בִּלְעָם [וְשֶׁכְּמוֹתוֹ] אֲבָל אַחֵרִנִי אִתּוּ דְּקָאָמְרִינַן בְּרֵישׁ פְּרָקִין (סַנְהֶדְרִין דף צא:) וְרָעוּ זָרִים צֹאנָכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם לְעוֹלָם הַבָּא: מַאי נִינְהוּ כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים דְּמִשּׁוּם הָכִי בּוֹרֵר הקב"ה הָרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם וְנוֹתֵן אוֹתָם בְּגֵיהִנֹּם וְאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעָתִיד אֲבָל הַשְּׁאָר יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק: וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע נָתַן סִימָן בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעָתִיד: תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים אִם יְמוּת מִיתַת עַצְמוֹ תְּהֵא אַחֲרִיתִי כְּמוֹהוּ דְּוַדַּאי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמָּהֶם: וְאִם לְאוֹ דְּלֹא יְמוּת אֶלָּא יֵהָרֵג הִנְנִי הוֹלֵךְ לָעֲמֹד לְגֵיהִנֹּם: לֹא הָיָה לָהֶם שָׁלוֹם דִּכְתִיב הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בְּשָׂדֶה מוֹאָב: צָהֳבַיִן כְּעוּסִין כְּאָדָם שְׁכּוֹעֵס פָּנָיו צָהֳבַיִן: כַּרְכּוּשְׁתָּא חַלְדָּה: כַּרְכּוּשְׁתָּא וְשַׁגְּרָא אֵין לָהֶם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם: בְּיֵשׁ גַּדָּא מַזָּל רַע: כְּלוּם יֵשׁ אָב שְׁשׁוֹנֵא אֶת בְּנוֹ שֶׁהוּא סַבּוּר שֶׁיֹּאמַר לוֹ הקב"ה קְלֵל אֶת בָּנַי דְּקָאָמַר בִּלְעָם לֵינוּ פֹּה [הַלַּיְלָה]: חֲצָפָא אֲפִלּוּ כְּלָפֵי שְׁמַיָּא מַהֲנֵי דְּאָהֲנֵי לֵיהּ פֹּה שֶׁהֶחֱצִיף פָּנָיו לוֹמַר לְשָׁלוּחֵי בָּלָק לֵינוּ פֹּה שֶׁאָמַר לוֹ הקב"ה בְּתִחִלָּה לֹא תֵלֵךְ וְהַדַּר אָמַר לֵךְ: מַלְכוּתָא בְּלָא תְּגָא כְּלוֹמַר שְׁרִירָה גְּדוֹלָה וְאֵינוּ חָסֵר אֶלָּא כֶּתֶר מַלְכוּת: אֲנִכִי הַיּוֹם רָךְ וּמְשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה קָשִׁים מִמֶּנִּי כְּלוֹמַר אֵינִי גָּדוֹל מֵהֶם אֶלָּא מְשִׁיחַת מַלְכוּת: שְׁפֵי כְּמוֹ (חֻלִּין דף נד:) בּוּקָא דַּאטְמָא דְּשַׁף מִדַּכְּתָה: שְׁפִיפוֹן מַשְׁמָעוֹ שְׁתִיּוֹת: שְׁתוּם הָעַיִן שְׁתוּם פְּתוּחַ כְּמוֹ שְׁתֻמוֹ נִבָּר כְּלוֹמַר עֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה מִכְּלוֹם דְּהַאֲחֶרֶת סְתוּמָה וְהָכִי נָמֵי מְתַרְגְּמִינַן דְּשַׁפִּיר חֲזֵי אִית דִּמְפָרְשֵׁי שְׁתוּם כְּמוֹ סָתוּם וְלָאו מִלְּתָא הִיא: קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ כְּגוֹן מַעֲלָה בְּזַכּוּרוֹ: גַּחֲזִי שֶׁסָּר וְנִצְטָרַע עַל עִסְקֵי רְחִיצָה: עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי אֲנָעִיל אוֹתָם בְּגַן עֵדֶן: אִם יָבֹא דָּוִד שֶׁהֵרֵג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְיִצְעַק לְפָנֶיךָ עַל שֶׁאַתָּה נוֹתֵן חֶלֶק לְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל לעוה"ב מַה אַתָּה עוֹשֶׂה לְהַפִּיס דַּעְתּוֹ שֶׁהֵם הָיוּ שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ: אָמַר לָהֶם עֲלֵי לְפִיסָן וְלַעֲשׂוֹתָן רָעִים וַאֲהוּבִים זֶה לָזֶה וְהֵינוּ הִתְרוֹעֲעִי לְשׁוֹן רָעוּת: וּשְׁמוּאֵל אָמַר מֵאי חֲשׁוּבָה נִצַּחַת כה"ג [בָּאוּ] עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְכוּ': עֶבֶד שְׁמְכָרוֹ רַבּוֹ וּמֵאַחַר שְׁמְכָרָנוּ הקב"ה לְגַבּוּכַדְנֶצַּר וְגָרַשָׁנוּ מֵעָלָיו יֵשׁ לוֹ עֲלֵינוּ כְּלוּם: מֵאי דְּכְתִיב וְדָוִד עַבְדִּי גַבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי שְׁקָרְאוּ לְאוֹתוֹ רָשָׁע עֶבֶד כְּמוֹ שֶׁקָּרְאוּ לְדָוִד דְּכְתִיב בְּסוֹף יִרְמְיָה (מב) הָנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת גַּבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי לֹא מִפְּנֵי שְׁדּוֹמָה זֶה לָזֶה אֶלָּא גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁעָתִידִין יִשְׂרָאֵל לוֹמַר כְּבָר מְכָרָנוּ הקב"ה לְגַבּוּכַדְנֶצַּר לְפִיכָךְ הַקָּדִים הקב"ה וְקָרָא עַבְדִּי לְגַבּוּכַדְנֶצַּר כְּדֵי לְהַחֲזִיר לָהֶן תְּשׁוּבָה: עֶבֶד לְמִי נִכְסִים לְמִי כְּלוּמַר גַּבּוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי הוּא וְכָל מַה שֶׁקָּנָה לִי הוּא וַעֲדַיִן לֹא יָצְאָתָם מֵרְשׁוּתִי: וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיָה לֹא תִהְיֶה כָּל מַה שֶׁאַתֶּם סְבוּרִים לֹא יִהְיֶה: כֹּל כִּי הָאֵי רְתָחָא מִי יִתֵּן וְיָבֹא לָנוּ זֶה הַפַּעַס בְּחֵמָה שְׁפוּכָה אֲמָלוֹךְ עֲלֵיכֶם שֶׁיּוֹאִילְנוּ בְּעֵל כָּרְחֵנוּ וְיִמְלוֹךְ עָלֵינוּ: א"ר אַבָּא בַּר כָּהֲנָא הֵינוּ תְּשׁוּבָה נִצַּחַת דְּאָמְרוּ לֵיהּ אֱלֹהִים יוֹרֵנוּ שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְיַסֵּר אוֹתוֹ: בְּלֹא עַם שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק עִם עַם: שֶׁבְּלָה עִם שֶׁבְּלֵבֶל יִשְׂרָאֵל בַּעֲצָתוֹ שֶׁהִשִּׂיאוּ לְבֶלֶק כְּדִבָּעֵינַן לְמֵימַר לְקַמָּן וְהִפִּיל מֵהֶם כ"ד אֲלָפִים: בְּעוֹר שֶׁבָּא עַל בְּעִיר שֶׁבָּא עַל אֲתוֹנוֹ כְּמוֹ בְּהֵמָה דִּמְתַרְגְּמִינַן בְּעִיר: תְּנָא הוּא בְּעוֹר אָבִיו שֶׁל בִּלְעָם הוּא כּוּשִׁי רִשְׁעָתַיִם הוּא לָבָן הָאֲרַמִּי: אַחַת בִּימֵי יַעֲקֹב שֶׁרִדְדָה אַחֲרָיו וּבִקֵּשׁ לַעֲקֹר הַכֹּל: וְאַחַת בִּימֵי שׁוֹפְטִים לְאַחַר מִיתַת יְהוֹשֻׁעַ דְּכְתִיב (שופטים ג':ח') וַיִּחַר אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם: בְּנוֹ בְּעוֹר מַשְׁמַע בְּעוֹר בְּנוֹ שֶׁל בִּלְעָם הָיָה: בְּנוֹ הוּא לְבִלְעָם בִּנְבִיאוּת שֶׁבִּלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו הָיָה בִּנְבִיאוּת: הָא שְׁאָר נָבְרִים אֹתוֹ כְּלוֹמַר מִדְּקָא חָשִׁיב תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין דִּבְלָעָם שֶׁהָיָה נָבְרִי בַּהֲדֵי הֲדָיוֹטוֹת וְקָאָמַר דְּאֵין לוֹ חֵלֶק מִכְּלָל דִּשְׁאָר נָבְרִים יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק: מַתְנִיתִין מְנִי וְכוּ' א"ל ר' יְהוֹשֻׁעַ אִלּוּ נֶאֱמַר יְשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה בְּכָל הַגּוֹיִם מִשְׁמַע דְּקָאָמְרַתְּ הַשְׁתָּא דִּכְתִיב כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים לֹא מִשְׁמַע אֶלָּא אוֹתָן הַשּׁוֹכְחִים אֱלוֹהַּ כְּגוֹן בִּלְעָם [וְשֶׁכְּמוֹתוֹ] אֲבָל אַחֵרִנִי אִתּוּ דְּקָאָמְרִינַן בְּרֵישׁ פְּרָקִין (סַנְהֶדְרִין דף צא:) וְרָעוּ זָרִים צֹאנָכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם לְעוֹלָם הַבָּא: מַאי נִינְהוּ כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים דְּמִשּׁוּם הָכִי בּוֹרֵר הקב"ה הָרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם וְנוֹתֵן אוֹתָם בְּגֵיהִנֹּם וְאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעָתִיד אֲבָל הַשְּׁאָר יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק: וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע נָתַן סִימָן בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעָתִיד: תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים אִם יְמוּת מִיתַת עַצְמוֹ תְּהֵא אַחֲרִיתִי כְּמוֹהוּ דְּוַדַּאי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמָּהֶם: וְאִם לְאוֹ דְּלֹא יְמוּת אֶלָּא יֵהָרֵג הִנְנִי הוֹלֵךְ לָעֲמֹד לְגֵיהִנֹּם: לֹא הָיָה לָהֶם שָׁלוֹם דִּכְתִיב הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בְּשָׂדֶה מוֹאָב: צָהֳבַיִן כְּעוּסִין כְּאָדָם שְׁכּוֹעֵס פָּנָיו צָהֳבַיִן: כַּרְכּוּשְׁתָּא חַלְדָּה: כַּרְכּוּשְׁתָּא וְשַׁגְּרָא אֵין לָהֶם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם: בְּיֵשׁ גַּדָּא מַזָּל רַע: כְּלוּם יֵשׁ אָב שְׁשׁוֹנֵא אֶת בְּנוֹ שֶׁהוּא סַבּוּר שֶׁיֹּאמַר לוֹ הקב"ה קְלֵל אֶת בָּנַי דְּקָאָמַר בִּלְעָם לֵינוּ פֹּה [הַלַּיְלָה]: חֲצָפָא אֲפִלּוּ כְּלָפֵי שְׁמַיָּא מַהֲנֵי דְּאָהֲנֵי לֵיהּ פֹּה שֶׁהֶחֱצִיף פָּנָיו לוֹמַר לְשָׁלוּחֵי בָּלָק לֵינוּ פֹּה שֶׁאָמַר לוֹ הקב"ה בְּתִחִלָּה לֹא תֵלֵךְ וְהַדַּר אָמַר לֵךְ: מַלְכוּתָא בְּלָא תְּגָא כְּלוֹמַר שְׁרִירָה גְּדוֹלָה וְאֵינוּ חָסֵר אֶלָּא כֶּתֶר מַלְכוּת: אֲנִכִי הַיּוֹם רָךְ וּמְשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה קָשִׁים מִמֶּנִּי כְּלוֹמַר אֵינִי גָּדוֹל מֵהֶם אֶלָּא מְשִׁיחַת מַלְכוּת: שְׁפֵי כְּמוֹ (חֻלִּין דף נד:) בּוּקָא דַּאטְמָא דְּשַׁף מִדַּכְּתָה: שְׁפִיפוֹן מַשְׁמָעוֹ שְׁתִיּוֹת: שְׁתוּם הָעַיִן שְׁתוּם פְּתוּחַ כְּמוֹ שְׁתֻמוֹ נִבָּר כְּלוֹמַר עֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה מִכְּלוֹם דְּהַאֲחֶרֶת סְתוּמָה וְהָכִי נָמֵי מְתַרְגְּמִינַן דְּשַׁפִּיר חֲזֵי אִית דִּמְפָרְשֵׁי שְׁתוּם כְּמוֹ סָתוּם וְלָאו מִלְּתָא הִיא: קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ כְּגוֹן מַעֲלָה בְּזַכּוּרוֹ:

דְּקָאָמַר מֵיהוּדָה. "מוֹאָב סִיר רַחְצִי" – זֶה גֵּחֲזִי, שֶׁלִּקָּה עַל עִסְקֵי רְחִיצָה. "עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי" – זֶה דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי. "עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי" – אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יָבֹא דָּוִד שֶׁהָרַג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְהוֹרִישׁ אֶת בָּנָיִךְ גַּת, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ? אָמַר לָהֶן: עָלַי לַעֲשׂוֹתָן רֵעִים זֶה לָזֶה. "מַדּוּעַ שׁוֹבָבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלַ͏ִם מְשֻׁבָה נֶצַח וְגוֹ'". אָמַר רַב: תְּשׁוּבָה נִצַּחַת הֶחֱשִׁיבָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לַגְּבִיא. אָמַר לָהֶן נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: חִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה! אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁחָטְאוּ הֵיכָן הֵם? אָמְרוּ לוֹ: וּנְבִיאֵיכֶם שֶׁלֹּא חָטְאוּ הֵיכָן הֵם? שְׁנֶאֱמַר: "אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה הֵם וְהַנְּבִאִים הֲלְעוֹלָם יִחְיוּ". אָמַר לָהֶן: (אֲבוֹתֵיכֶם) חִזְרוּ וְהוֹדוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וְגוֹ'". שְׁמוּאֵל אָמַר: "בָּאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו. אָמַר לָהֶן: חִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה! אָמְרוּ לוֹ: עֶבֶד שֶׁמְּכָרוֹ רַבּוֹ, וְאִשָּׁה שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַגְּבִיא: לֵךְ אֱמוֹר לָהֶן: "אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם". וְהֵינוּ דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב "דָּוִד עַבְדִּי", "גְּבוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי"? גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁעָתִידִין יִשְׂרָאֵל לוֹמַר כְּבָר, לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּקְרָאוֹ עַבְדּוֹ. עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים – עֶבֶד לְמִי? נְכָסִים לְמִי? [א]"וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַּגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאֶבֶן. חַי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם". אָמַר רַב נַחְמָן: כֹּל כִּי הַאי רִיתְחָא לִירְתַּח רַחְמָנָא עָלַן וְלִפְרוֹקִינַן. "וְיִסְרוֹ לְמִשְׁפָּט אֱלֹהֶיו יוֹרֵנוּ" – אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: אָמַר לָהֶן נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: חִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה! אָמְרוּ לוֹ: אֵין אֲנוּ יְכוֹלִין, יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בָּנוּ. אָמַר לָהֶם: יִסְרוּ יִצְרֵיכֶם! אָמְרוּ לוֹ: "אֱלֹהֶיו יוֹרֵנוּ". אַרְבָּעָה הֲדְיוֹטוֹת: בִּלְעָם, וְדוֹאֵג, וַאֲחִיתֹפֶל, וְגֵחֲזִי. בִּלְעָם – בִּלְעָם עָם. דָּבָר אַחֵר: בִּלְעָם – שֶׁבְּלָה עָם. בֶּן בְּעוֹר – שֶׁבָּא עַל בְּעִיר. תָּנָא: הוּא בְּעוֹר, הוּא כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם, הוּא לָבָן הָאֲרַמִּי. בְּעוֹר – שֶׁבָּא עַל בְּעִיר. כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם – דַּעֲבַד שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל: אַחַת בִּימֵי יַעֲקֹב, וְאַחַת בִּימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים. וּמָה שְׁמוֹ? לָבָן הָאֲרַמִּי שְׁמוֹ. כְּתִיב: "בֶּן בְּעוֹר", וּכְתִיב: "בְּנוֹ בְעוֹר". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָבִיו בְּנוֹ הוּא לוֹ בִּנְבִיאוּת. בִּלְעָם הוּא דְּלָא אָתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי, הָא אַחֲרִינֵי אִתּוּ. מַתְנִיתִין מַנִּי? [ב]רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים". "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה" – אֵלּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, "כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים" – אֵלּוּ פּוֹשְׁעֵי גּוֹיִם, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְכִי נֶאֱמַר "בְּכָל גּוֹיִם"? וַהֲלֹא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים"! אֶלָּא "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה" – מַאן נִינְהוּ? "כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים". וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע נָתַן סִימָן בְּעַצְמוֹ. אָמַר: "תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים". אִם תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים – "תְּהֵא אַחֲרִיתִי כָּמוֹהוּ", וְאִם לָאו – "הִנְנִי הוֹלֵךְ לָעֲמֹד". [ג]"וַיֵּלְכוּ זְקֵנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן". תָּנָא: מִדְיָן וּמוֹאָב לֹא הָיָה לָהֶם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם. מָשָׁל לִשְׁנֵי כְּלָבִים שֶׁהָיוּ בָּעֵדֶר, וְהָיוּ צָהוּבִין זֶה לָזֶה. בָּא זְאֵב עַל הָאֶחָד. אָמַר הָאֶחָד: אִם אֵינִי עוֹזְרוֹ, הַיּוֹם הוֹרֵג אוֹתוֹ, וּלְמָחָר בָּא עָלַי. הָלְכוּ שְׁנֵיהֶם וְהָרְגוּ הַזְּאֵב. אָמַר רַב פָּפָּא: הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: כַּרְכּוּשְׁתָּא וְשׁוּנְרָא עֲבַדוּ הִלּוּלָא מִתַּרְבָּא דְּבִישׁ גַּדָּא. "וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם". וְשָׂרֵי מִדְיָן לְהֵיכָן אָזוּל? כֵּיוָן דְּאָמַר לְהוּ: "לֵינוּ פֹּה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר", אָמְרוּ: כְּלוּם יֵשׁ אָב שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת בְּנוֹ? [ד]אָמַר רַב נַחְמָן: חוּצְפָּא אֲפִילּוּ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מַהֲנֵי, דַּהֲנָה לֵיהּ פֹּה שֶׁהֶחֱצִיף פָּנָיו לוֹמַר לְשָׁלוּחֵי בָּלָק: "לֵינוּ פֹּה". וּלְבַסּוֹף כְּתִיב: "קוּם לֵךְ אִתָּם". אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: חוּצְפָּא מַלְכוּתָא בְּלָא תְּגָא הִיא, דִּכְתִיב: "וְאַנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה קָשִׁים מִמֶּנִּי וְגוֹ'". [ה]אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּלְעָם חִיגֵּר בִּרְגְלוֹ אַחַת הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ שָׁפִי". שְׁמְשׁוֹן בְּשָׂתֵי רַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁפֵי יַלְפוּנִי עֵינָיִם", וּכְתִיב הָתָם: "וְהָמָן נֹפֵל עַל הַמִּטָּה וְגוֹ'". אִיתְּמַר, מָר זוּטְרָא אָמַר: קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ הָיָה. מָר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא אָמַר: שָׁבָא עַל אֲתוֹנוֹ. מַאן דְּאָמַר קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ הָיָה – כְּדַאֲמַרַן, וּמַאן דְּאָמַר בָּא עַל אֲתוֹנוֹ הָיָה – כְּתִיב הָכָא: "כָּרַע שָׁכַב", וּכְתִיב הָתָם: "בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין יב, טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' כ:
ב מיי' פ"ג מהל' תלמוד תורה הל' ה:
ג מיי' פ"י מהל' תשובה הל' ה:

כָּרַע נָפַל מַה כְּרִיעָה דְּהָתָם דְּאִית בַּהּ נְפִילָה בְּעֵילָה הֵיא אַף כְּרִיעָה דְּהָכָא דִּכְתִיב נוֹפֵל בְּעֵילָה הֵיא שַׁבָּא עַל בָּהֳמָתוֹ לָא הֲוָה יָדַע מֵאי בָּעֲיָא לְאֲהַדּוֹרֵי דְּדִמְפָּרֵשׁ דְּאָמְרִי לֵיהּ שְׁרֵי בָּלָק מַאי טַעְמָא לָא רָכְבָה אֲסוֹסְיָא: בְּרִטְיָבָא בְּאָחוּ לְרֵעוֹת עֲשָׂבִים לַחִים: אָמַר לְהוּ לִטְעִינָא בְּעַלְמָא לִשָּׁא מִשָּׁאוֹת וְלֹא לְרִכּוּב: אָמְרָה לֵהּ אֲשֶׁר רָכַבְתְּ עָלָי: מַקְרֵאי בְּעַלְמָא פָּשָׁאן לִי סוּס מִמָּשׁ: אָמְרָה לוֹ מְעֻדָּף: מֵעֻשָּׂה אִישׁוּת שֶׁאַתָּה בּוֹעֲלִי: סוֹכֶנֶת מְחַמֶּמֶת: מִן הַשִּׁטִּים וְעַד הַגִּלְגָּל מְשָׁחֲטָאוּ בַּשִּׁטִּים וְעַד שֶׁנִּבְנְסוּ לָאָרֶץ וְחָטְאוּ בַּגִּלְגָּל עָשִׂיתִי עִמָּהֶם צְדָקוֹת הַרְבֵּה: כָּל אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁהָיָה בִּלְעָם מְצַפֶּה לְקִלְלָתָם בְּשָׁעָה שהקב"ה כּוֹעֵס בָּהּ כָּל הַקְּלָלוֹת מִתְקַיְּמוֹת: ה"ג לֹא זָעַם ה' אוֹתָן הַיָּמִים לֹא זָעַם ה': אֵל זוֹעֵם בְּכָל יוֹם קְרָא הוּא: כַּמָּה זַעְמוֹ רָגַע כִּדְמַפֵּיק לֵיהּ מִקְּרָא כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ: בְּתְלַת שַׁעֲרֵי קַמַּיְיתָא שֶׁל יוֹם זְמַן קִימָה שֶׁכָּל שֶׁלֹּשׁ שָׁעוֹת זְמַן קִימָה לַעֲמֹד מִמִּטָּתוֹ וְכוֹעֵס הקב"ה בְּשָׁעָה שְׁרוֹאֶה הַמַּלְכִים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַחַמָּה בְּשָׁעָה שֶׁמַּנִּיחִין כִּתְרֵיהֶם בְּרֹאשָׁם כְּדִלְקַמָּן: כַּרְבַּלְתָּא קירשת"א בְּלַע"ז: כָּל שַׁעְתָּא נְמֵי חִוְרָא רַב שָׁעוֹת מִתְלַבְּנוֹת וּמַכְסָפֶת שֶׁאֵינָהּ כָּל שָׁעָה בְּחֹזֶק אַדְמִימוּת: סַרְיָקֵי סַמְקֵי אַפֵּי' כְּשֶׁמַּכְסֶפֶת יֵשׁ בָּהּ שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת אֲדָמוֹת מְאֹד כְּרִגּוּלוֹתָם אֲבָל אוֹתָהּ שָׁעָה כֻּלָּהּ מַכְסֶפֶת: גַּם עָנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא טוֹב אֵין נָכוֹן לְצַדִּיק שֶׁיִּהְא מְעֻנָּשׁ וְלֹא הָוָה לֵהּ אינייש נָעֳנָשׁ בְּשִׁבִּילוֹ: אַהֲבָה שֶׁאָהַב הקב"ה אֶת אַבְרָהָם בְּטִלָּה שׁוּרָה שֶׁל גְּדוֹלָה שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ: וְשִׂנְאָה שֶׁשָּׂנָא בִּלְעָם הָרְשָׁע אֶת יִשְׂרָאֵל בְּטִלָּה שׁוּרָה שֶׁל גְּדוֹלָה שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ: מ"ב קְרֻבָּנוֹת בֵּין פָּרִים לְאֵילִים ז' פָּרִים וז' אֵילִים ג' פְּעָמִים הֲרֵי מ"ב בֵּין פָּרִים וְאֵילִים: אֹרַח אַרְעָא לְמֵימַר הָכִי וְכִי דֶּרֶךְ אֶרֶץ כֵּן שֶׁיֹּאמְרוּ וַיִּיטַב אֱלֹהִים שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֵהּ וְהָא חֶלְשָׁא דַּעְתֵּהּ דְּאָמְרִי לֵיהּ שֶׁיִּהְא גְּדוֹל מֵאֲבִיו: מֵעַיִן שִׁמֵּהּ קָאָמַר

כָּרַע נָפַל שָׁכַב וְגוֹ'". (א)"וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן". הַשְׁתָּא דַּעַת בָּהֳמָתוֹ לָא הֲוָה יָדַע, דַּעַת עֶלְיוֹן הֲוָה יָדַע? מַאי דַּעַת בָּהֳמָתוֹ? דְּאָמְרִי לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא רָכְבַתְּ סוּסְיָא? אָמַר לְהוּ: שָׁדַאי לֵהּ בְּרִטְיָבָא. אָמְרָה לֵיהּ: "הֲלֹא אָנֹכִי אָתוֹנֵךְ"! לִטְעִינָא בְּעַלְמָא. "אֲשֶׁר רָכַבְתְּ עָלָי"! אַקְרֵאי בְּעַלְמָא. "מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה"! וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֲנִי עוֹשָׂה [לְךָ] מַעֲשֵׂה אִישׁוּת בַּלַּיְלָה. כְּתִיב הָכָא: "הַהַסְכֵּן הַסְכַּנְתִּי", וּכְתִיב הָתָם: "וַתְּהִי לוֹ סֹכֶנֶת". אֶלָּא מַאי "וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן"? שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לְכַוֵּון אוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס בָּהּ. (ב)וְהֵיכִי נָבִיא לִישְׁרָאֵל: "עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'". מַאי "לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'"? אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: דְּעוּ נָא כַּמָּה צְדָקוֹת עָשִׂיתִי עִמָּכֶם, שֶׁלֹּא כָּעַסְתִּי כָּל אוֹתָן הַיָּמִים בִּימֵי בִּלְעָם הָרָשָׁע, שֶׁאִילְמָלֵא כָּעַסְתִּי כָּל אוֹתָן הַיָּמִים לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. הֵיכִי דְּקָאָמַר לֵיהּ בִּלְעָם לְבָלָק: "מָה אָקֹב לֹא קָבָה אֵל וְגוֹ'" (אוֹתָן הַיּוֹם [הַיָּמִים] לֹא זָעַם ה'). "אֵל זוֹעֵם בְּכָל יוֹם", וְכַמָּה זַעְמוֹ? רֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ וְגוֹ'". (ג)אִיבָּעֵית אֵימָא: "לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דַּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם". אֵימַת רַתְּחַ? בְּתְלַת שָׁעֵי קַמַּיְיתָא, כִּי חָוְורָא כַּרְבַּלְתָּא דְּתַרְגְּנוֹלָא. כֹּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא נְמֵי חָוְורָא! כֹּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא אִית בֵּיהּ סוּרְיָקֵי סוּמְקֵי, הָהִיא שַׁעְתָּא לֵית בֵּיהּ סוּרְיָקֵי סוּמְקֵי. הָהוּא מִינָא דַּהֲוָה בְּשִׁיבְּוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּהֲוָה קָא מְצַעַר לֵיהּ. יוֹמָא חַד נְקַט תַּרְנוּגְלָא, וַאֲסַר לֵיהּ בְּכַרְעֵיהּ, וְאוֹתֵיב. אָמַר: כִּי מָטָא הָהוּא שַׁעְתָּא – אֵילְטָיֵיהּ. כִּי מָטָא הָהוּא שַׁעְתָּא, נַמְנֵם. אָמַר: שְׁמַע מִינַּהּ לָאו אוֹרַח אַרְעָא, דִּכְתִיב "גַּם עָנוּשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב". אֲפִילּוּ בְּמִינֵי לָא אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר הָכִי. תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר: בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת, וְהַמַּלְכִים מַנִּיחִין כִּתְרֵיהֶן עַל רָאשֵׁיהֶן וּמִשְׁתַּחֲוִים לַחַמָּה, מֵיד כּוֹעֵס. "וַיִּקַּח בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ". תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: אַהֲבָה מְבַטֶּלֶת שׁוּרָה שֶׁל גְּדוּלָּה מֵאַבְרָהָם, דִּכְתִיב: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר". שִׂנְאָה מְבַטֶּלֶת שׁוּרָה שֶׁל גְּדוּלָּה מִבִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ". א"ר(ד)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוָה, אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק, זָכָה וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ רוּת. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר הוּנָא: רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב הָיְתָה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָרִי: כְּתִיב "וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים אֶת שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמָךְ וַיְגַדֵּל [אֶת] כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ". אוֹרַח אַרְעָא לְמֵימְרָא לֵיהּ לְמַלְכָּא הָכִי? אָמַר לֵיהּ: מֵעַיִן קָאָמְרָה לֵיהּ. (ה)דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, "תְּבָרֵךְ מְנָשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מְנָשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ". נָשִׁים בָּאֹהֶל מַאן נִינְהוּ? שָׂרָה, רִבְקָה, רָחֵל, וְלֵאָה. אוֹרַח אַרְעָא לְמֵימַר הָכִי? אֶלָּא מֵעַיִן קָאָמַר. הָכִי נָמֵי, מֵעַיִן קָאָמַר. וּפְלִינְיָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חוֹנִי, דְּאָמַר רַב יוֹסֵי בַּר חוֹנִי: בְּכֹל אָדָם מִתְקַנְּאִ, חוּץ מִבְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ. בְּנוֹ – מִשְׁלֹמֹה, וְתַלְמִידוֹ – אִיבָּעֵית אֵימָא: "וַיְהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֶךָ אֵלָי", וְאִיבָּעֵית אֵימָא: "וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ". "וַיָּשֶׂם דְּבַר בְּפִי בִּלְעָם", רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר – מַלְאָךְ, רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר – חַכָּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִבִּרְכָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אַתָּה לָמֵד מָה הָיָה בְּלִבּוֹ. בִּיקֵּשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִהוּ לָהֶם בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת – "מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב". לֹא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶם – "וּמִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל". לֹא תְּהֵא מַלְכוּתָן נִמְשֶׁכֶת – "כְּנָחָלִים נָטָיוּ". לֹא יְהֵא לָהֶם זֵיתִים וּכְרָמִים – "כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר". לֹא יְהֵא רֵיחָן נוֹדֵף – "כַּאֲהָלִים נָטַע ה'". לֹא יִהְיוּ לָהֶם מְלָכִים בָּעֲלֵי קוֹמָה – "כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם". לֹא יִהְיֶה לָהֶם מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ – "יִזַּל מַיִם מִדְּלָיו". לֹא תְּהֵא מַלְכוּתָן שׁוֹלֶטֶת בָּאוּמּוֹת – "וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים". לֹא תְּהֵא עַזָּה מַלְכוּתָן – "וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ". לֹא תְּהֵא אֵימַת מַלְכוּתָן – "וְתִנַּשֵּׂא מַלְכָתוֹ". אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: כּוּלָּם חָזְרוּ לִקְלָלָה, חוּץ מִבָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּמִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". קְלָלָה, וְלֹא קְלָלוֹת. (ו)אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דִּכְתִיב "נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא"? טוֹבָה קְלָלָה שֶׁקִּילֵּל אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי אֶת יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִבִּרְכָה שֶׁבֵּרְכָם בִּלְעָם הָרָשָׁע. אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי קִילֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל בְּקָנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם וְגוֹ'". מָה קָנֶה זֶה עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם, וְגִיזְעוֹ

מַחְלִיף,

מסורת הש"ס

א ברכות ז.

ב ברכות ז.; עבודה זרה ד:; גיטין פח.

ג ברכות ז.

ד מסכת כלה רבתי; סוטה מז.; סוטה כב:; הוריות י:; פסחים נ:; נזיר כג:; אוצר מדרשים פרקי רבינו הקדוש

ה הוריות י:; נזיר כג:

ו תענית כ:; מסכת כלה רבתי

תורה אור השלם

[שופטים ה, כז]
[במדבר כד, טז]
[במדבר כב, ל]
[מלכים א א, ב]
[מיכה ו, ה]
[תהילים ל, ו]
[במדבר כג, ח]
[תהילים ז, יב]
[ישעיהו כו, כ]
[משלי יז, כו]
[במדבר כב, כא]
[בראשית כא, יד]
[בראשית כב, ג]
[מלכים א א, מז]
[שופטים ה, כד]
[במדבר כג, כג]
[מלכים ב ב, ט]
[במדבר כג, ה]
[במדבר כד, ה]
[במדבר כד, ו]
[במדבר כד, ז]
[דברים כג, ו]
[משלי כז, ו]
[מלכים א יד, טו]

מסורת הש״ס
א יומא כא.; משנה אבות; פרקי דרבי אליעזר
ב אבות דרבי נתן
ג שמות רבה; סוטה יא.; לעיל קד.; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי; פסיקתא דרב כהנא
ד פרקי דרבי אליעזר
ה אבות דרבי נתן
ו במדבר רבה
ז בכורות ה:
ח בכורות ה:

תורה אור השלם
וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע וגו׳ [במדבר כד, כא]
וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה וגו׳ [שופטים א, טז]
וּמִשְׁפָּחוֹת סֹפְרִים (יושבו) [יֹשְׁבֵי] יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכָתִים הֵמָּה וגו׳ [דברי הימים א ב, נה]
וַיָּשֻׁבוּ מִשְׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל [במדבר כד, כג]
וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד [במדבר כד, כד]
וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ עֵצָה וגו׳ [במדבר כד, יד]
כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בָּרִאשֹׁנָתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם וגו׳ [הושע ט, י]
וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב [במדבר כה, א]
וַתִּקְרָאן לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן [במדבר כה, ב]
מִקּוֹל שִׁבְעַת פַּרְסוֹת אַבִּירָיו מְרֻעָשׁ לִרְכֻבּוֹ הֲמוֹן גַּלְגַּלָּיו לֹא־הָפְנוּ וגו׳ [ירמיהו מז, ג]
וַיִּקְנוּ מְרָפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל וגו׳ [שמות יט, ב]
וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן [בראשית לז, א]
וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וגו׳ [בראשית מז, כז]
וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וגו׳ [מלכים א ה, ה]
וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֶת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ וגו׳ [מלכים א יא, יד]
וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לְבִנוֹ לִיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא וגו׳ [בראשית מז, כט]
אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו וגו׳ [בראשית לז, ב]
וְאֶת־מִלְכֵּי מִדְיָן חָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע וגו׳ [במדבר לא, ח]
וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם חָרְגוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם [יהושע יג, כב]

מַחְלִיף לְאַחַר שֶׁנִּקְצַץ: אֵינוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם מַיִם וְהָאי דְּכָתִיב כַּאֲרָזִים עֲלֵי מַיִם שְׁכִינָה הִיא דְּאָמְרָה אֵיהוּ אָמַר כַּאֲרָזִים כְּלוֹמַר שֶׁאֵין עוֹמְדִין בִּמְקוֹם מַיִם וְכֵן כּוּתִּלְהוּ מְפָרֵשׁ בָּאַגָּדָה בכה"ג כִּנְחָלִים נְטָיוּ הוּא אָמַר כִּנְחָלִים פּוֹסְקִין לְפָעָמִים יְצָאָה בַּת קוֹל [אָמְרָה] נְטָיוּ הוּא אָמַר כִּנְגוּיוֹת אָמְרָה בַּת קוֹל עֲלֵי נָהָר הוּא אָמַר כַּאֲהָלִים יְצָאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה נָטָע ה': רוּחַ דְּרוֹמִית קָשָׁה: לֹא עִמָּנוּ הָיִיתָ בְּאוֹתָהּ עֵצָה שֶׁגָּזַר פַּרְעֹה כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וַדַּאי הָיִיתָ בִּדְלָקְמָן: וּמִי הוֹשִׁיבָךְ אֵצֶל אֵיתָנֵי עוֹלָם שֶׁעֲתִידִים בָּנָיִךְ לָשֶׁבֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְהֵנִיחוּ דְּכָתִיב אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְכִי בֵּין אֵיתָנֵי עוֹלָם אַתָּה יוֹשֵׁב מִי הַזְקִיקָךְ לְכָךְ: שֶׁמְּחַיֶּה עֵצָמוֹ כְּשֵׁם אֵל עוֹשֶׂה עֵצָמוֹ אֶלּוּהַּ כְּמוֹ פְּרָעֹה וְחִירָם: לְשׁוֹן אַחֵר מִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ כְּלוֹמַר אוֹי לָהֶם לְאוֹתָן בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּחַיִּין וּמְעַדְּנִין עַצְמָן בעוה"ז וּפוֹרְקִין עוֹל תּוֹרָה מֵעַל צַוָּארָם וּמְשַׁמְּנִין אֶת עַצְמָן: מִשָּׁמוֹ אֵל כְּשֵׁמִּים הקב"ה פְּדָיוֹן לְעַצְמוֹ וּמְשַׁלֵּם גְּמוּל לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. כָּךְ שָׁמַעְתִּי: אוֹי לְהּ לָאֻמָּה שֶׁתִּמָּצֵא אוֹי לָהּ לָאֻמָּה שֶׁתִּהְיֶה בְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁיַּעֲלֶה עַל דַּעְתָּהּ לְעַכֵּב יִשְׂרָאֵל: מִי מַשִּׁיל כְּסוּת בֵּין לְבֵיא וְכוּ' לְעַכְּבָן שֶׁלֹּא יִזְדַּקְּקוּ זֶה לָזֶה דִּמְסַכֵּן הוּא כְּלוֹמַר מִי הוּא שֶׁיְּכוֹל לְעַכֵּב אֶת יִשְׂרָאֵל והקב"ה מַכְנִיסָם: צִיִּים סְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת כְּמוֹ (יְשַׁעְיָהוּ ל"ג:כ"א) וְצִי אַדִּיר (בַּל) יַעֲבָרֻנּוּ: וְצִים מִיַּד כִּתִּים אָמַר רַב לְבָא אַסְפִּיר דְּכִתִּים הֵינוּ מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ כָּךְ: עַד אַשּׁוּר מִקְטָל קְטִילֵי וּמַאַשּׁוּר וְאֵילָךְ מְשַׁעְבְּדֵי לְהוּ שְׁעִבּוּדִי: וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר דְּקָטְלִי לְהוּ וְעִנּוּ עֵבֶר דְּמְשַׁעְבְּדִי לְהֶן עַד אַשּׁוּר: כִּתִּים רוֹמִים כולמ' אוֹתָן אֻמּוֹת שֶׁהֵבִיא הקב"ה בְּצִים עֲתִידִין לַהֲרֹג אֶת כָּל הָאֻמּוֹת עַד אַשּׁוּר וּמַאַשּׁוּר וְאֵילָךְ מַנִּיחִין אוֹתָן וּמְשַׁעְבְּדִין בָּהֶם (וּמַנִּיחִין אוֹתָן) וּלְעָתִיד קָא מַיְרֵי: הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא גָּרְסִינַן אֶלָּא ה"ג הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ עַמְּךָ לְעָם הַזֶּה מִבְּעֵי לֵיהּ לְמִכְתַּב כְּלוֹמַר שֶׁתִּלָּה הַכָּתוּב קְלָלָה בְּמוֹאָב וְלֹא רָצָה לְכָתֹב כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּלָעָם הָרָשָׁע: קְלָעִים אֹהָלִים שֶׁל קְלָעִים כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בַּשּׁוּקִים: בְּעֲרָבוֹת מוֹאָב מֵהַר שָׁלֶג שְׁנִיר: כְּשֶׁהָיָה אוֹמֵר לְהּ יִשְׂרָאֵל כְּלִי פִּשְׁתָּן וְזֶה בְּכַמָּה וְזֶנָה אוֹמֶרֶת לוֹ דְּמֵי שָׁוְיוֹ וְיַלְדָּה אוֹמֶרֶת לוֹ בְּפָחוֹת מִכְּדֵי שָׁוְיוֹ וְכֵן עוֹשִׂין עַד ב' אוֹ עַד ג' פְּעָמִים: בָּרוּר לְעַצְמְךָ כָּל תַּכְשִׁיטִין שֶׁאַתָּה רוֹצֶה: צְרָצָרֵי נוֹדוֹת: בֹּעַר בּוֹ שֶׁהָיָה מִשְׁתַּכֵּר וּבוֹעֵר בּוֹ יָצָר הָרַע: הַשְׁמִיעִי הֲוֵי שׁוֹמַעַת לְתַשְׁמִישׁ: פְּעוּר כְּךָ הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל פְּעוֹר שֶׁמַּתְרִיזִים לְפָנָיו: ה"ג כְּלוּם מְבַקְּשִׁין מִמְּךָ אֶלָּא פְּעוּר וְהוּא עוֹשֶׂה וְשׁוּב אוֹמֶרֶת לוֹ כְּפוּר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּךָ וְהוּא עוֹשֶׂה: וְנִזְּרוּ לְבֹשֶׁת סְרוּ מִדַּרְכָּם וְהָלְכוּ אַחַר הַבֹּשֶׁת: כְּאַהֲבָם מִתּוֹךְ תַּאֲוַת אַהֲבָתָם לִזְנוּת הָיוּ מְשַׁקְּצִים שְׁפוּפְרִין בהקב"ה: וַתִּקָּרֵאן בְּגוּפָן וַתִּקָּרֵאן [מִשְׁמַע] לְשׁוֹן מִקְרֶה: מַאי רְפִידִים אֵיידֵי דְּלָעֵיל אִפְּלִיגוּ בָּהּ ר"א וְר' יְהוֹשֻׁעַ בְּמִשְׁמָעוּת דְּשִׁטִּים נָקֵט נָמֵי רְפִידִים דְּפָלִיגִי בָּהּ בְּכִי הַאי גַּוְונָא: לֹא הִפְנוּ אֲבוֹת אֶל בָּנִים לְהֵיטִיב לָהֶם: מִפְּנֵי רְפָיוֹן יָדַיִם הוּא כְּלוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁרָפוּ יָדַיִם מִן הַתּוֹרָה בָּא עֲלֵיהֶם עֲמָלֵק: שִׁכֵּר כ"ד אַלְפִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָרְגוּ בַּעֲצָתוֹ הֲלָךְ לִטֹּל מִכְּלָךְ וּמִזְקֵנֵי מִדְיָן: גַּמְלָא תַּבָּע קְרֵנֵי כְּךָ בְּלָעָם שֶׁאַל שִׁכֵּר וְנֶהֱרַג: גַּזּוּ מִנֶּזֶה חֲתֹכוּ מִמֶּנּוּ: בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בַּחֶרֶב הַהוּא קְרֵא בִּיהוֹשֻׁעַ כְּתִיב: וּלְבַסּוֹף שָׂנְאוּ עֵינָיו לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל נִטְלָה מֵהֶם נְבוּאָה וְנַעֲשָׂה קוֹסֵם: מִסְּגֵנֵי וְשֵׁילְטָא הֲוַאי אֵשֶׁת סְגָנִים וְשָׂרִים הָיְתָה: אֵיזֶן לְגַבְרָא נַגָּר זְנָתָה לְמוֹשְׁכֵי חֻבָּל סְפִינָה ל"א נַגְרֵי חֲרָשִׁים:

(א) מַחְלִיף, וְשָׁרְשָׁיו מְרוּבִּין. וַאֲפִילּוּ כָּל רוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא הוּא הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁדּוֹמְמוּ הָרוּחוֹת, עָמַד קָנֶה בִּמְקוֹמוֹ. (ב) אֲבָל בִּלְעָם הָרָשָׁע בָּרָכָן בְּאֶרֶז. מָה אֶרֶז זֶה? אֵינוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם מַיִם, וְשָׁרָשָׁיו מוּעָטִין, וְאֵין גִּזְעוֹ מַחְלִיף. אֲפִילּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבָה בּוֹ רוּחַ דְּרוֹמִית, מִיָּד עוֹקְרָתוֹ וְהוֹפָכְתּוֹ עַל פָּנָיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁזָּכָה קָנֶה לִיטּוֹל מִמֶּנּוּ קוֹלְמוֹס לִכְתּוֹב מִמֶּנּוּ סִפְרֵי תוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים. "וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ". אָמַר לוֹ בִּלְעָם לְיִתְרוֹ: קֵינִי, לֹא הָיִיתָ עִמָּנוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה? מִי הוֹשִׁיבְךָ אֵצֶל אֵיתָנֵי עוֹלָם? (ג) וְהֵיכִינוּ דְּאָמַר רַבִּי חֲיָיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי סִימַאי: שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, אִלּוּ הֵן: בִּלְעָם, אִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ – נֶהֱרַג, אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק – נִיסּוּרִין בְּיִסּוּרִין, וְיִתְרוֹ שֶׁבָּרַח – זָכוּ בָּנָיו לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁפָּחוֹת סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוֹכָתִים הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב", וּכְתִיב: "וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים". (ד) "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אוֹי מִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ בְּשֵׁם אֵל. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹי לְהּ לָאוּמָּה שֶׁתִּמָּצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה פִּדְיוֹן לִבְנָיו. מִי מַטִּיל כְּסוּתוֹ בֵּין לְבִיא לִלְבִיאָה בְּשָׁעָה שֶׁנִּזְקָקִין זֶה עִם זֶה? "וְצִים מִיַּד כִּתִּים", אָמַר רַב: לִיבּוֹן אַסְפִּיר. "וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ עֵבֶר" – עַד אַשּׁוּר קְטָלִי מִיקְטָל, מִכָּאן וְאֵילָךְ מְשַׁעְבְּדִי שַׁעְבּוּדֵי. (ה) "וְהִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ". "עַמְּךָ לְעָם הַזֶּה" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קְלָלָתוֹ בַּאֲחֵרִים. אָמַר לָהֶם: אֱלֹהֵיכֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִימָּה הוּא, וְהֵם מִתְאַוִּים לְכָלֵי פִּשְׁתָּן. בּוֹא וְאַשִּׂיאֲךָ עֵצָה: עֲשֵׂה לָהֶן קְלָעִים, וְהוֹשֵׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת, וְקֵינָה מְבֻזֶּה וְיַלְדָּה מְבֻזֶּה, וְיִמְכְּרוּ לָהֶן כְּלֵי פִּשְׁתָּן. עֲשָׂה לָהֶן קְלָעִים מֵהַר שָׁלֶג עַד בֵּית הַיְשִׁימוֹת, וְהוֹשִׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת, וְקֵינָה מְבֻזֶּה וְיַלְדָּה מְבֻזֶּה. וּבְשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין וְיוֹצְאִין לְטַיֵּיל בְּשׁוּק, אוֹמֶרֶת לוֹ הַזְקִינָה: אִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ כְּלֵי פִּשְׁתָּן? זְקֵינָה אוֹמֶרֶת לוֹ בְּשָׁוֶה, וְיַלְדָּה אוֹמֶרֶת לוֹ בְּפָחוֹת, שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים. (ו) וְאַחַר כָּךְ אוֹמֶרֶת לוֹ: הֲרֵי אַתְּ כְּבָן בַּיִת, שֵׁב בְּרוֹר לְעַצְמְךָ. וְצַרְצוּרֵי שֶׁל יַיִן עַמּוֹנִי מוּנָּח אֶצְלָהּ, וַעֲדַיִן לֹא נֶאֱסַר יַיִן שֶׁל עַמּוֹנִי וְלֹא יַיִן שֶׁל גּוֹיִם. אָמְרָה לוֹ: רְצוֹנְךָ שֶׁתִּשְׁתֶּה כּוֹס שֶׁל יַיִן? כֵּיוָן שֶׁשָּׁתָה, בָּעַר בּוֹ. אָמַר לָהּ: הַשְׁמִיעִי לִי. הוֹצִיאָה יִרְאָתָהּ מִתּוֹךְ חֵיקָהּ, אָמְרָה לוֹ: עֲבוֹד לָזֶה! אָמַר לָהּ: הֲלֹא יְהוּדִי אָנִי? אָמְרָה לוֹ: וּמָה אִיכְפַּת לָךְ? כְּלוּם מְבַקְּשִׁים מִמְּךָ אֶלָּא פִּיעוּר? [וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁעֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ]. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵינִי מַנַּחְתְּךָ עַד שֶׁתִּכְפּוֹר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵמָּה בָּאוּ בַּעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֲבָם". (ז) "וַיִּשֶּׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים". רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁטִּים שְׁמָהּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שֶׁנִּתְעַסְקוּ בְּדִבְרֵי שְׁטוּת. "וַתִּקָּרֶאן לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן", רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֲרוּמוֹת פָּגְעוּ בָהֶן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שָׁנְאָה שׂוּנְאָה כּוּלָּן כְּאַחַת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: רְפִידִים (ח) מַאי לְשׁוֹן "רְפִידִים"? רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רְפִידִים שְׁמָהּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שֶׁרִיפוּ עַצְמָן מִדִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדַיִם". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּשֶׁב" אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב". "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם". וְנֶאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן", "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת". "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ", "וַיָּקֶם ה' שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֶת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בָּאֱדוֹם". "וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם וְגוֹ' וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בַּחֶרֶב". בִּלְעָם מַאי בָּעֵי הָתָם? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שֶׁהָלַךְ לִיטּוֹל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף [שֶׁהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל]. אָמַר מָר זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: גַּמְלָא אֲזַלָא לְמִיבְעֵי קַרְנֵי, אוּדְנֵי דַּהֲווֹ לֵיהּ גְּזִינַן מִינַּיהּ. "וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם". קוֹסֵם? נְבִיא הוּא! אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: בַּתְּחִלָּה נְבִיא, וּלְבַסּוֹף קוֹסֵם. אָמַר רַב פָּפָּא הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: מִסְּגֵנֵי וְשֵׁילְטֵי הֲוַאי, אִיַּיזֵן לְגַבְרֵי נַגָּרֵי.

"הָרְגוּ

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פי׳ מהל׳ טומאת צרעת הל׳ י:

״הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל [בַּחֶרֶב] אֶל חַלְלֵיהֶם״, אָמַר רַב: שֶׁקִּיְּימוּ בּוֹ אַרְבַּע מִיתוֹת – סְקִילָה, וּשְׂרֵיפָה, הֶרֶג, וָחֶנֶק. אֲמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא לְרַבִּי חֲנִינָא: מִי שְׁמִיעַ לָךְ בִּלְעָם בַּר כַּמָּה הֲוָה? אֲמַר לֵיהּ: מִיכְתָּב לָא כְּתִיב, אֶלָּא מִדִּכְתִיב ״אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם״, בַּר תְּלָתִין וּתְלָת שְׁנִין אוֹ בַּר תְּלָתִין וְאַרְבַּע. אֲמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר קָאָמְרַתְּ, לְדִידִי חֲזֵי לִי פִּנְקָסֵיהּ דְּבִלְעָם, וַהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ: בַּר תְּלָתִין וּתְלָת שְׁנִין בִּלְעָם חֲגִירָא כַּד קָטֵיל יָתֵיהּ פִּנְחָס לִיסְטָאָה. אֲמַר לֵיהּ מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא לִבְרֵיהּ: בְּכוּלְּהוּ לָא תַּפֵּישׁ לְמִדְרַשׁ, לְבַר מִבִּלְעָם הָרָשָׁע, דְּכַמָּה דְּמַשְׁכַּחַתְּ בֵּיהּ דְּרוֹשׁ בֵּיהּ. כְּתִיב ״דּוֹאֵג״, וּכְתִיב ״דּוֹיֵיג״. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּתְּחִילָּה יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְדוֹאֵג, שֶׁמָּא יֵצֵא זֶה לְתַרְבּוּת רָעָה. לְאַחַר שֶׁיָּצָא, אָמַר: וַוי שֶׁיָּצָא זֶה! (סִימָן: גִּבּוֹר, רָשָׁע, וְצַדִּיק, חַיִל, וְסוֹפֵר). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב: ״מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם״? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: לֹא גִּבּוֹר בַּתּוֹרָה אַתָּה? מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה? לֹא חֶסֶד אֵל נָטוּי עָלֶיךָ כָּל הַיּוֹם? [א]וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב ״וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי״? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג הָרָשָׁע: מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי? כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ לְפָרָשַׁת מְרַצְּחִים וּפָרָשַׁת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, מָה אַתָּה דּוֹרֵשׁ בָּהֶם? ״וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי פִיךָ״. אָמַר רַבִּי אַמֵּי: אֵין תּוֹרָתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג אֶלָּא מִשָּׂפָה וְלַחוּץ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב ״וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ״? בַּתְּחִילָּה יִירָאוּ, וּלְבַסּוֹף יִשְׂחָקוּ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב ״חַיִל בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵל״? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יָמוּת דּוֹאֵג! אָמַר לוֹ: ״חַיִל בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ״. אָמַר לְפָנָיו: ״מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵל״! [ב]וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מַאי דִּכְתִיב ״גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח״? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד: נֵיתֵי דּוֹאֵג לְעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לְפָנָיו: ״גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח״. מַאי דִּכְתִיב ״יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה״? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֵימְרוּ שְׁמַעְתָּא בֵּי מִדְרְשָׁא מִשְּׁמֵיהּ. אָמַר לְפָנָיו: ״יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל״. לֶיהֱוֵי לֵיהּ בְּנִין רַבָּנַן: ״וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה״. [ג]וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב: ״אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים״? ״אַיֵּה סֹפֵר״ – כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, ״אַיֵּה שֹׁקֵל״ – שֶׁשּׁוֹקֵל כָּל קַלִּים וַחֲמוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, ״אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים״ – שֶׁהָיָה סוֹפֵר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר. [ד]אָמַר רַבִּי: אַרְבַּע מְאָה בַּעְיֵי בְּעוֹ דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, (וְלָא אִיפְּשַׁט לְהוּ חַד). אָמַר רָבָא: רְבוּתָא לְמִבְעֵי בַּעְיֵי? בִּשְׁנֵי דְּרַב יְהוּדָה כּוּלֵּי תַּנּוּיֵי בִּנְזִיקִין, וַאֲנַן קָא מַתְנֵינַן טוּבָא בְּעוּקְצִין! [ה]וְכִי הֲוָה מָטֵי רַב יְהוּדָה ״אִשָּׁה שֶׁכּוֹבֶשֶׁת יָרָק בִּקְדֵירָה״, וְאָמְרִי לַהּ ״זֵיתִים שֶׁכְּבָשָׁן בְּטַרְפֵיהֶן טְהוֹרִים״, אָמַר: הֲוָיוֹת דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָא חָזֵינָא הָכָא, וַאֲנַן קָא מַתְנֵינַן בְּעוּקְצִין תְּלָת סְרֵי מְתִיבָתָא! וְרַב יְהוּדָה שָׁלֵיף מְסָאנֵי וְאָתֵי מִטְרָא, וַאֲנַן צָוְחִינַן וְלֵיכָּא דְּמַשְׁגַּח בַּן. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיבָּא בָּעֵי, דִּכְתִיב: ״וַה׳ יִרְאֶה לַלֵּבָב״. אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא: דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל לָא [הֲווֹ] סָבְרִי שְׁמַעְתָּא. מַתְקִיף לַהּ מָר זוּטְרָא: מַאן דִּכְתִיב בֵּיהּ ״אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים״, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לָא הֲווֹ סָבְרִי שְׁמַעְתָּא?! אֶלָּא דְּלָא הֲוָה סָלְקָא לְהוּ שְׁמַעְתָּא אַלִּיבָּא דְהִלְכְתָא, דִּכְתִיב: ״סוֹד ה׳ לִירֵאָיו״. אָמַר רַבִּי אַמֵּי: לֹא מֵת דּוֹאֵג עַד שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה״. רַב אַשִׁי אָמַר: נִצְטָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הִצְמַתָּה כָּל זוֹנֶה מִמֶּךָּ״. [א(ו)]כְּתִיב הָתָם: ״לַצְּמִתֻת״, וּמְתַרְגְּמִינַן: ״לַחֲלוּטִין״. וּתְנַן: אֵין בֵּין מוּסְגָּר וּמוּחְלָט אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה. (סִימָן: שְׁלֹשָׁה, רָאוּ, וְחָצוּ, וְקָרְאוּ) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה נִזְדַּמְּנוּ לוֹ לְדוֹאֵג, אֶחָד שֶׁשִּׁכַּח תַּלְמוּדוֹ, וְאֶחָד שֶׁשָּׂרַף נִשְׁמָתוֹ, וְאֶחָד שֶׁפִּיזֵּר עֲפָרוֹ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל לֹא רָאוּ זֶה אֶת זֶה. דּוֹאֵג בִּימֵי שָׁאוּל, וַאֲחִיתוֹפֶל בִּימֵי דָוִד. [ז]וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל לֹא חָצוּ יְמֵיהֶם. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: ״אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם״. כָּל שְׁנוֹתָיו שֶׁל דּוֹאֵג לֹא הָיוּ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע, וְשֶׁל אֲחִיתוֹפֶל אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ. [ח]וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה קָרָא דָוִד לַאֲחִיתוֹפֶל רַבּוֹ, וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ חֲבֵירוֹ, וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ תַּלְמִידוֹ. בַּתְּחִלָּה קְרָאוֹ רַבּוֹ – ״וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי״. וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ חֲבֵרוֹ – ״אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ״. וּלְבַסּוֹף קְרָאוֹ תַּלְמִידוֹ – ״גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ

אוכל

הָרְגוּ אֶל חַלְלֵיהֶם מִיתוֹת הַרְבֵּה מַשְׁמַע שֶׁתְּלָאוּהוּ וְהִצִּיתוּ אֵשׁ תַּחַת הַצְּלִיבָה וְחָתְכוּ רֹאשׁוֹ וְנָפַל לְתוֹךְ הָאֵשׁ תְּלִיָּה הַיְנוּ חֶנֶק חֲתִיכַת הָרֹאשׁ הֶרֶג כְּשֶׁנָּפַל לָאָרֶץ סְקִילָה כְּשֶׁנָּפַל לָאוּר הַיְנוּ שְׂרֵפָה: בַּר תְּלָתִין וּתְלָת ור"ח לֵית לֵהּ דְּר' סִימַאי דְּאָמַר לְעֵיל (עַמּוּד א) שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה דְּפַרְעֹה בִּלְעָם וְאִיּוֹב וְיִתְרוֹ דִּלְר' סִימַאי בִּלְעָם חָיָה יוֹתֵר מִן מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים דְּהָא הָיָה בַּעֲצַת פַּרְעֹה דְּכָל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ דִּלְרַבִּי סִימַאי כָּל אוֹתָן מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת מִצְרַיִם עַד מִלְחֶמֶת מִדְיָן חָיָה בִּלְעָם: חֲגִירָא תַּרְגּוּם שֶׁל פִּסֵּחַ: כַּד קָטֵל יָתֵהּ פִּנְחָס לִיסְטָאָה שַׂר צָבָא וַאֲפִילּוּ קַטְלֵהּ אַחַר כָּל הַמִּלְחָמָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ: בְּכוּלְּהוּ מְלָכִים וְהֶדְיוֹטוֹת: לָא תְּפִישׁ וְתִדְרוֹשׁ לִגְנַאי: לְבַר מִבִּלְעָם דְּכָל מַה דְּמַשְׁכַּחַת לֵיהּ לִגְנַאי דְּרוֹשׁ: (שֶׁמָּא יֵצֵא זֶה לְתַרְבּוּת רָעָה) לְאַחַר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה אֲמַר וַי לְכָךְ כָּתוּב דְּוָיֵיג: א"ל הקב"ה לְדוֹאֵג וַהֲלֹא גִּבּוֹר אַתָּה בַּתּוֹרָה לָמָּה תִּתְהַלָּל לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל דָּוִד: לֹא חֶסֶד תּוֹרָה עָלֶיךָ לֹא חָכָם בַּתּוֹרָה אַתָּה דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי לא) וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ: מְרַצְּחִים שֶׁהָרַג נוֹב: עֲלֵי פִיךָ וְלֹא בַּלֵּב: בַּתְּחִלָּה יִירְאוּ הַצַּדִּיקִים הָיוּ יְרֵאִים שֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם מִמַּעֲשָׂיו שֶׁל דּוֹאֵג שֶׁהוֹלֵךְ וְחוֹטֵא וּמַצְלִיחַ: וּלְבַסּוֹף כְּשֶׁמֵּת בַּחֲצִי יָמָיו וְשָׁב גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ יִשְׂחָקוּ: חַיִל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ הַמְתֵּן עַד שֶׁתִּשְׁכַּח תּוֹרָתוֹ: אָמַר לְפָנָיו וּמִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵל אַל תַּמְתִּין לוֹ עַד שֶׁתִּשְׁתַּכַּח אֶלָּא תְּמַהֵר וְתַשְׁכִּיחֶנּוּ: בֵּי מִדְרְשָׁא מֵאֹהֶל זֶה בֵּית הַמִּדְרָשׁ: וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה שֹׁרֶשׁ שֶׁלּוֹ תִּכְסַח מֵאֶרֶץ חַיִּים דְּלָא לֶהֱווֹ לֵיהּ בְּנֵין רַבָּנַן: כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהָיָה בָּקִי בַּחֲסֵרוֹת וִיתֵרוֹת: שׁוֹקֵל קַלִּים וַחֲמוּרִים יוֹדֵעַ לִדְרוֹשׁ בְּקַל וָחֹמֶר: בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר מֶתֶג עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַלָּמֶ"ד מִפְּנֵי מָה כְּפוּפָה לְמַטָּה. לְשׁוֹן מ"ר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. ל"א בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר הַנִּכְנָס לְאֶרֶץ הָעַמִּים בְּשִׁדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל אִם הוּא טָמֵא אִם לָאו. ל"א ג' מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר לַעֲשׂוֹת כִּשּׁוּף לְהַעֲמִיד מִגְדָּל בָּאֲוִיר כְּגוֹן שָׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בִּנְטִיעוֹת קִשּׁוּאִין דַּאֲמָרָן בְּפִרְקִין דִּלְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף סח.) וּלְמוֹרִי נִרְאֶה דה"ג שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּמִגְדָּל הָעוֹמֵד [בָּאֲוִיר] וּמִשְׁנָה אַחַת בְּאֹהָלוֹת (פ"ד מִשְׁנָה א) דְּמִשְׁתַּעֵי בְּהָכִי מִגְדָּל הָעוֹמֵד בָּאֲוִיר וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ טְמֵאִים וְכֵן נִרְאֶה לְר': רְבוּתָא לְמִבְעֵא בַּעְיֵי וְלִלְמֹד תּוֹרָה רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי דְּהָא בִּשְׁנֵי דְּרַב יְהוּדָה כּוּלְּהוּ תַּנּוּיֵי בְּסֵדֶר נְזִיקִין הָיָה כָּל הַגְּמָרָא שֶׁלָּהֶן לָא הֲוָה אֶלָּא בְּסֵדֶר נְזִיקִין שֶׁלֹּא הָיוּ מַרְבִּין כָּל כָּךְ [לִדְרֹשׁ]: הָאִשָּׁה שֶׁכּוֹבֶשֶׁת יָרָק בִּקְדֵרָה לָא אַשְׁכַּחְתֵּהּ בְּמַסֶּכֶת עֻקְצִין: שֶׁכּוֹבֶשֶׁת יָרָק בְּחֹמֶץ אוֹ בְּצִיר טְהוֹרִים דְּאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה ע"י עֻקְצִין שֶׁאִם נָגַע טֻמְאָה בְּשָׁרָשָׁיו הֶעָלִין טְהוֹרִין שֶׁאֵין נַעֲשִׂין יָד לֶעָלִין מֵאַחַר שֶׁכְּבָשָׁם שֶׁאֵין מַנִּיחִין לְשֵׁם אֶלָּא לְמַרְאֶה: זֵיתִים שֶׁכְּבָשָׁן בְּטַרְפֵיהֶן אִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֻקְצִין (פ"ב מ"א): טַרְפֵּיהֶן עָלִין שֶׁלָּהֶן טְהוֹרִין הַזֵּיתִים שֶׁאֵין נַעֲשִׂין לָהֶם בֵּית יָד לְהַכְנִיס לָהֶם טֻמְאָה: הֲוָיוֹת דְּרַב וּשְׁמוּאֵל קָא חָזֵינָא הָכָא דְּלָא הֲוָה יָדַע מַאי טַעְמָא הֵן טְהוֹרִין: תְּלֵיסַר מְתִיבְתָּא י"ג יְשִׁיבוֹת שֶׁאָנוּ עוֹסְקִין כֻּלָּן בְּמַסֶּכֶת עֻקְצִין וְיוֹדְעִין אוֹתָהּ יָפֶה וְאַפֵּי' הָכֵי בָּהֶם הָיוּ חֲסִידִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ דְּאִלּוּ רַב יְהוּדָה כו': לָא סְבִירֵי לֹא הָיוּ יוֹדְעִין הֲלָכָה לְפָרְשָׁהּ כְּתִקְנָהּ בְּטַעְמָא: דְּלָא סָלְקָא לְהוּ שְׁמַעְתְּתָא כו' שֶׁלֹּא זָכוּ לִקְבֹּעַ הֲלָכָה כְּמוֹתָן: וּמְתַרְגְּמִינַן לַחֲלוּטִין וַאֲנַן תְּנַן לְשׁוֹן חֲלוּטִין גַּבֵּי מְצֹרָע: אַלּוּפִי הַיְנוּ רַבִּי:

מסורת הש״ס

א בראשית רבה

ב תנא דבי אליהו רבה; שבועות לו.

ג חגיגה טו:

ד תענית כד.; משנה עוקצים

ה משנה טהרות

ו מגילה ח:; ערכין טו:; משנה מגילה

ז לעיל סט:

ח במדבר רבה; דברים רבה

תורה אור השלם

וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם [יהושע יג, כב]

וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וגו׳ [תהילים נה, כד]

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ (לדויג) [לְדוֹאֵג] סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב וגו׳ [שמואל א כב, יח]

וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי וגו׳ [שמואל א כב, ט]

מַה־תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם [תהילים נב, ג]

וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה־לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי־פִיךָ [תהילים נ, טז]

וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ [תהילים נב, ח]

חַיִל בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יֹרִשֶׁנּוּ אֵל [איוב כ, טו]

גַּם־אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים וגו׳ [תהילים נב, ז]

לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר וגו׳ [ישעיהו לג, יח]

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ וגו׳ [שמואל א טז, ז]

סוֹד יְהוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם [תהילים כה, יד]

הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה [משלי ה, כג]

כִּי־הִנֵּה רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ [תהילים עג, כז]

וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר וגו׳ [ויקרא כה, ל]

וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם וגו׳ [ויקרא כה, כג]

יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם וגו׳ [תהילים צ, י]

וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי [תהילים נה, יד]

אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ [תהילים נה, טו]

גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב [תהילים מא, י]

מסורת הש"ס
א אוצר מדרשים מדרש לעולם
ב אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א לד
ג בבא מציעא נט.
ד ויקרא רבה; פסיקתא רבתי
ה שמות רבה; מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי
ו יומא כב:
ז דברים רבה

תורה אור השלם
[תהילים מא, י]
[תהילים כו, ב]
[שמואל ב יא, ב]
[תהילים יז, ג]
[שמואל ב יא, ג]
[תהילים יא, א]
[תהילים נא, ו]
[תהילים לח, יח]
[בראשית ב, כא]
[תהילים לה, טו]
[שמואל ב יב, טז-יז]
[תהילים ו, ז]
[דניאל ב, לב]
[שמואל ב טו, לב]
[דברים כא, יח]
[דברים ג, ג]
[דברים כא, יא]
[תהילים יט, יג]
[תהילים יט, יד]
[במדבר יג, טז]
[בראשית יז, טו]
[משלי ו, כג]
[תהילים נא, ט]
[תהילים נא, יד]
[תהילים קיט, עט]
[מלכים א ב, יא]

אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב״. (א)אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם אַל יָבִיא אָדָם עַצְמוֹ לִידֵי נִסָּיוֹן, שֶׁהֲרֵי דָּוִד מָלֵךְ יִשְׂרָאֵל הֵבִיא עַצְמוֹ לִידֵי נִסָּיוֹן וְנִכְשָׁל. אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי מָה אוֹמְרִים ״אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב״, וְאֵין אוֹמְרִים ״אֱלֹהֵי דָוִד״? אָמַר: אֵינָהוּ מְיֻסּוֹ לִי וְאַתָּ לָא מְנַסֵּית לִי. אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּחָנֵנִי וְנַסֵּנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּחָנֵנִי ה׳ וְנַסֵּנִי וגו׳״. אָמַר: מְנַסֵּינָא לָךְ, וְעָבִידְנָא מִילְּתָא בַּהֲדָךְ, דִּלְדִידְהוּ לָא הוֹדַעְתִּינְהוּ, וְאֵילּוּ אֲנָא קָא מוֹדַעְנָא לָךְ דְּמְנַסֵּינָא לָךְ בִּדְבַר עֲרָוָה. מִיָּד, ״וַיְהִי לְעֵת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ וגו׳״. אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁהַפַּךְ מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל לַיְלָה לְמִשְׁכָּבוֹ שֶׁל יוֹם, וְנִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה. אֲבָל קָטָן יֵשׁ בְּאָדָם, מַשְׁבִּיעוֹ – רָעֵב, וּמַרְעִיבוֹ – שָׂבֵעַ. ״וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא אִשָּׁה רוֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מַרְאֶה מְאֹד״. בַּת שֶׁבַע הֲוָה קָא חָיְפָא רֵישָׁא תּוּתֵי חַלְתָּא. אֲתָא שָׂטָן, אִידְּמִי לֵיהּ כְּצִיפֹּרְתָּא. פְּתַק בֵּיהּ גִּירָא, פַּתְקַהּ לְחַלְתָּא, אִיגַּלְּיָה וְחַזְיֵיהּ. (ב)מִיָּד: ״וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא זֹאת בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת מִטֻּמְאָתָהּ וַתָּשָׁב אֶל בֵּיתָהּ״. וְהֵיכִי דְּכָתִיב: ״בָּחַנְתָּ לִבִּי פָּקַדְתָּ לַיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל יַעֲבָר פִּי״. אָמַר: אִיכּוֹ זְמָמָא נְפַל בְּפוּמַּיהּ דְּמַאן דְּסָנֵי לִי, וְלָא אָמַר כִּי הָא מִילְּתָא! דְּרֵשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב ״לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּהּ׳ חָסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נודִי הָרֶכֶם צִפּוֹר״? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מְחוֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ ״הַר שֶׁבָּכֶם צִפּוֹר נְדָדַתּוּ״. דְּרֵשׁ רַבָּא, מַאי דְּכָתִיב: ״לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבָרְךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ״? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: גַּלְיָא וְיָדְעָא קַמָּךְ, דְּאִי בְּעֵאי לְמִכְפְּיֵיהּ לִיצְרֵי הֲוָה כָּיֵיפִינָא, אֶלָּא אֲמִינָא דְּלָא לֵימְרוּ ״עַבְדָּא זַכֵּיהּ לְמָרֵיהּ״. דְּרֵשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב ״כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד״? רְאוּיָה הָיְתָה בַּת שֶׁבַע בַּת אֶלְיעָם לְדָוִד מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, אֶלָּא שֶׁבָּאת עָלָיו בְּמַכְאוֹב. וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: רְאוּיָה הָיְתָה לְדָוִד בַּת שֶׁבַע בַּת אֶלְיעָם, אֶלָּא שֶׁאָכְלָה פִּגָּה. (ג)דְּרֵשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב, ״וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֱסָפוּ עָלַי נְכִים [וְלֹא יָדָעְתִּי] קָרְעוּ וְלֹא דָמּוּ״? אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁאִם הָיוּ קוֹרְעִין בְּשָׂרִי לֹא הָיָה דָמִי שׁוֹתֵת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהֵם עוֹסְקִין בְּאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, פּוֹסְקִין מִמַּשְׁנָתָן וְאוֹמְרִים לִי: דָּוִד, הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בַּמֶּה? אֲמַרְתִּי לָהֶם: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בָּרַבִּים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֲפִילּוּ בְּשָׁעַת חֲלִיוֹ שֶׁל דָּוִד קְיֵים שְׁמֹנָה עָשָׂרֶה עוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יַגֵּעְתִּי בְאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה״. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בִּקֵּשׁ דָּוִד לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהִי דָּוִד בָּא עַד הָרֹאשׁ אֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים״, וְאֵין ״רֹאשׁ״ אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהוּא צָלְמָא רֵישֵׁיהּ דִּי דְהַב טָב״. ״וְהִנֵּה לְקָרָאתוֹ חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כַּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל רֹאשׁוֹ״. אָמַר לוֹ לְדָוִד: יֹאמְרוּ מָלֵךְ שֶׁכָּמוֹתְךָ יַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה? אָמַר לוֹ: מָלֵךְ שֶׁכָּמוֹתִי יַהֲרָגְנוּ בְנוֹ? מוּטָב יַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְאַל יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא. אָמַר: מַאי טַעְמָא קָנְסִיבַתְּ יְפַת תּוֹאַר? אָמַר לֵיהּ: יָפַת תּוֹאַר רַחֲמָנָא שַׁרְיֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: לָא דָרְשַׁתְּ סְמוּכִין, דִּסְמִיךְ לֵיהּ ״כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה״? כָּל הַנּוֹשֵׂא יָפַת תּוֹאַר יֵשׁ לוֹ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. (ד)דָּרַשׁ רַבִּי דוֹסְתַּאי דְּמִן בֵּירֵי: לָמָּה דָּוִד דּוֹמֶה? לְסוֹחֵר כּוּתִי. אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, ״שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין״! [אָמַר לֵיהּ:] שְׁבִיקִי לָךְ. ״וּמִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי״! שְׁבִיקִי לָךְ. ״גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ״! שְׁבִיקִי לָךְ. ״אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם״, דְּלָא לִישְׁתַּעוּ בִּי רַבָּנַן. שְׁבִיקִי לָךְ. ״וְנַקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב״, שֶׁלֹּא יִכָּתֵב סִרְחוֹנִי. אָמַר לוֹ: אִי אֶפְשָׁר. וּמָה יוֹד שֶׁנִּטְלְתִי מִשָּׂרֵי עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ כַּמָּה שָׁנִים, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסַפְתִּי לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ״. כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! (ה)״וְנַקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב״. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מְחוֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן כּוּלּוֹ! אָמַר, כְּבָר עָתִיד שְׁלֹמֹה בְּנָךְ לוֹמַר בְּחֲכְמָתוֹ: ״הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה. אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה. כֵּן הַבָּא עַל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהּ״. אָמַר לֵיהּ: כֹּל הָכִי נְטַרַד הָהוּא גַּבְרָא? אָמַר לוֹ: קִבֵּל עָלֶיךָ יִסּוּרִין. קִבֵּל עָלָיו. (ו)אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד, וְנִסְתַּלְּקָה הַיְמָנוּ שְׁכִינָה, וּפֵירְשׁוּ מִמֶּנּוּ סַנְהֶדְרִין. נִצְטָרַע – דִּכְתִיב: ״תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין״. נִסְתַּלְּקָה הַיְמָנוּ שְׁכִינָה – דִּכְתִיב: ״הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי״. וּפֵירְשׁוּ מִמֶּנּוּ סַנְהֶדְרִין – דִּכְתִיב: ״יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְגוֹ׳״. שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים מְנָלַן? דִּכְתִיב: ״וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה״.

בְּתַשְׁמִישׁ רַעַב וּמַרְבֶּה תַּאֲוָה: ה״ג מִתְחַלֵּף עַל גַּ הַמֶּלֶךְ וְלָא גְּרִסִינַן וְהָכִינוּ: חִלְּתָא כַּוְּרֵת: פְּתַק [בֵּהּ] גִּירָא בַּכַּוֶּרֶת כְּלוֹמַר שֶׁהִכָּה וּשְׁבָרָהּ ל״א פְּתָחָהּ שִׁבְרָה וְנִפְתְּחָה: מִתְקַדֶּשֶׁת מִטֻּמְאָתָהּ אוֹתָהּ שֶׁהַמִּשְׁבִּיעַ אֶבְרוֹ [הַלָּכָה] שֶׁהַמַּשְׁבִּיעַ מְמָנוּ [הַלָּכָה]: וְנִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה: וְהַרְהֵר אַחַר אִשָּׁה כָּל הַיּוֹם: שֶׁעָה פָּסַק טַמְאָתָהּ וְלֹא בָּא עָלֶיהָ כְּשֶׁהִיא נִדָּה: פָּקַדְתָּנִי לַיְלָה עַל מַעֲשֶׂה לַיְלָה פְּקַדְתָּנִי אִם אוֹכֵל לַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹן שֶׁל דָּבָר עֲבֵרָה: צָרַפְתָּנִי בַּל תִּמְצָא חִשַּׁבְתָּ לְצָרְפֵנִי וְלֹא מְצָאתָנִי נָקִי: (זְמֹתִי בְּ 'ר יַעֲבֹר פִּי) אֵיכּוֹ זְמָמָא נָפַל מִי יִתֵּן וְהָיָה בְּפִי רֶסֶן וְאֶפְשָׁר לְעַכֵּב אֶת דִּבְרֵי שֶׁלֹּא אוֹמַר דָּבָר זֶה [שֶׁל] בְּחָנֵנִי: הַר שֶׁבָּכֶם מֶלֶךְ שֶׁלָּכֶם: צִפּוֹר נְדָדַתּוּ הָעֵל יְדֵי צִפּוֹר נִטְרַד כִּדְאָמַר אַדְמֵי לֵיהּ כַּצִּפּוֹר: לְמַרְהֵ הָעָבָד נִצָּחוֹ לְאָדוֹנָיו בְּתוֹכְחוֹתוֹ: כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן אוֹתוֹ צֶלַע הָיָה נָכוֹן לִי: שֶׁאֲכָלָהּ פִּגָּה שֶׁקִּפֵּץ אֶת הַשָּׂעָה לְזֶקֶן ע״י עֲבֵרָה: נֶאֱסְפוּ עָלַי נְכִים בָּעֲלֵי מוּמִין כְּמוֹ פְּרִעָה נְכֹה (מְלָכִים ב כג) וְהִיוּ מַלְעִיגִים עָלַי וַאֲנִי כְּלֹא . יוֹדֵעַ ל״א וְלֹא יָדַעְתִּי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ כְּשֶׁמַּלְעִיגִים כְּלוֹמַר פְּתָאוֹם בָּא עָלַי אוֹתוֹ עָוֹן שֶׁלֹּא יָדַעְתִּי (עַד) שֶׁנִּפְתַּח פִּתְחוֹן פֶּה לְבַיְּשָׁנִי: הֲכִי גְּרִסִינַן בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסְקִין בְּמִיתוֹת בֵּית דִּין אוֹמְרִים הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ וְכוּ׳: י״ח עוֹנוֹת לִי״ח נָשָׁיו שֶׁלֹּא לְעַגְּנָן: בְּאַנְחָתִי אֶשְׁחֶה אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת אֲנָחָתִי אֶשְׁחֶה בְּכָל לַיְלָה: מִטָּתִי תְּשַׁמֵּישׁ הַמִּטָּה עֲנָיָן סְחִי וּמְאוֹס (אֵיכָה ג׳:מ״ה) קְרֵי לֵהּ: בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה שֶׁבְּשָׁעַת דִּמְעָתִי אֲנִי מַמְאִיס אֶת מִטָּתִי בְּתַשְׁמִישׁ: יֹאמְרוּ מָלֵךְ שֶׁכָּמוֹתִי חָסִיד שֶׁכָּמוֹתִי הָרְגוּ בְּנוֹ וְיהוּ מִתְרַעֲמִין עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הקב"ה וְנִמְצָא שָׁם שָׂמַיִם מִתְחַלֵּל בְּפַרְהֶסְיָא: מוּטָב אֲעֻבַּד ע"ז וַאֲחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם אֲנִי לְבַדִּי וְלֹא יְחַלְּלוּ [אוֹתוֹ] כָּל הָעָם: אָמַר לֵיהּ חוּשַׁי הָאַרְכִּי לְדָוִד הקב"ה לָא עֲבִיד דִּינָא בְּלָא דִּינָא שְׁמַעֲמִיד בִּנְךָ לְהַרְגֵךְ דְּאַתְּ מַאי טַעְמָא נְסֵבַת יָפַת תֹּאַר דְּאָמוֹ שֶׁל אַבְשָׁלוֹם מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר (שְׁמוּאֵל ב ג) וּתְפַסָּהּ דָּוִד בְּמִלְחָמָה דְּאֵין לוֹמַר בַּעֲבֵרָה בָּאָה לוֹ דְּהָא כְּתִיב (מְלָכִים א טו) רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי: סוֹחֵר כּוּתִי דַּרְכּוֹ לְפָנוֹת אֶת סְחוֹרָתוֹ מָעֵט מָעֵט לְהַעֲמִידָהּ עַל דָּמִים מוּעָטִים: שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִי יָכוֹל לְהִשָּׁמֵר מִשְּׁגָגוֹת: אָמַר לוֹ הקב"ה: שְׁבִיקָא לָךְ מָחוּל לָךְ: נִסְתָּרוֹת [מַזִּיד] שֶׁל צְנוּעָה: זֵדִים מַזִּיד שֶׁל פַּרְהֶסְיָא: ה"ג אַל יִמְשְׁלוּ בִּי דְּלָא לִשְׁתַּעוּ בִּי רַבָּנַן וְהָכִינוּ אַל יִמְשְׁלוּ לְשׁוֹן מָשָׁל שֶׁלֹּא יִדְרְשׁוּ בְּחַטָּאתִי חֲכְמֵי הַדּוֹרוֹת וְאָז אֵיתָם: שֶׁלֹּא יִכָּתֵב סָרְחָנִי שֶׁתִּמְחוֹק אוֹתָהּ פָּרָשָׁה מִן הַמִּקְרָא וְיִשְׁתַּכַּח הַדָּבָר לְעוֹלָמִים: כָּל הַפָּרָשָׁה שֶׁפָּתוּבָה כָּבֵד שֶׁעָשִׂיתִי אוֹתוֹ חֵטְא: עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא תַּעֲקֹר: תְּחַטְּאֵנִי בְּאֵזוֹב מִכְּלָל שֶׁהָיָה צָרִיךְ טְהָרַת אֵזוֹב כְּמִצְוָתָהּ:

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פד׳ מהלׄ׳ תשובה הלׄ׳ א:

בְּחָבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִדְּהָכָא חָשִׁיב לְהוּ וּבְאֵידֵךְ קְרָא לָא חָשִׁיב לְהוּ ש"מ לֹא הָיָה מַלְכוּתוֹ שְׁלֵמָה שְׁנִּטְרְדָה אוֹתָן ו' חֳדָשִׁים: ה"ג אֲבָל בְּחֵיֵּי בְּנָךְ אֲנִי מוֹדִיעַ וְלֹא גָּרְסִינַן לָךְ: כ"ד רַנְנוֹת בֵּין תְּפִלָּה תְּחִנָּה וְרִנָּה אֵיכָא כ"ד: וַיֹּלֶךְ אֶלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק לְהֵיכָא אַזַּל: שׁוֹאֲבַת מַגְּהֶהת מַתֶּכֶת בְּלֹא גִּגִיעָה כָּעֵין אוֹתָהּ שֶׁלְּוָעזִין קלאמניס"ה בְּלַעַ"ז וְעַל יְדֵי אוֹתָהּ אֶבֶן הֶעֱמִיד עֲגָלִים שֶׁל יַרְבָּעָם בְּאָוֶן: רַבְּנָן דַּחֲה מִקַּמֵּהּ הַהַלְמִידִים דְּחָה מִישִׁיבָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע: צַר מִמֶּנּוּ מִכָּלָל דַּעַד הַאדַּנָא לָא הֲוָה צַר: הוֹאִיל וְקַח הַשָּׁבַע שֶׁאֱלִישָׁע שְׁלָחָךְ: וַיִּפְצַר בּוֹ גֵּחֲזִי: הַעַז לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְהַבְּגָדִים וְגוֹ': שְׁמֹנָה דְּבָרִים קָא חָשִׁיב בְּהַאי קְרָא: וְגֵחֲזִי מִי שֶׁקֵּל כֵּלֵי הַאי מִנַּעֲמָן כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשָׁקֵל דִּכְתִיב וַיִּצַר כִּכְּרַיִם וְגוֹ': אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק בְּפֶרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים אָמַר לוֹ הִגִּיעַ עֵת לִטּוֹל שָׂכָר פֶּרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים שֶׁעֲסַקְתִּי וְכוּ' וּלְהֵכִי כְּתַב בְּהַאי קְרָא שְׁמוֹנָה דְּבָרִים כְּנֶגֶד אוֹתוֹ פֶּרֶק כְּלוֹמַר בְּכֶסֶף וּבְגָדִים שֶׁקִּבַּלְתָּ מִמֶּנּוּ מִנַּעֲמָן סָבוּר אַתָּה לְקַנּוֹת דְּבָרִים הַלָּלוּ לְהֶיוֹתָם לְךָ שָׂכָר שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים: [הוֹסָפָה מַחֲסַרוֹנוֹת הַשַּׁ"ס: יַנַּאי מַלְכָּא כֹּהֵן גָּדוֹל הָיָה וּקְטַל כּוּלְהוּ רַבָּנַן בְּמִסֶּכֶת קִדּוּשִׁין: שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח אֲחִי אִשְׁתּוֹ שֶׁל יַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּמִסֶּכֶת בְּרָכוֹת וְהוּא לֹא בָּרַח: טְרוּטוֹת עֲגָלוֹת: אַחְוֵי לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה בְּיַדֵּהּ דִּלְקַבְּלוּהוּ:] יָצָר תַּאֲוָתוֹ אִם מַרְחִיקָה מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי מִמַּעֲט יְשִׁיבַת עוֹלָם וְאִם מְקָרְבָהּ לְגַמְרֵי בָּא לִידֵי אִסּוּר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְבּשׁ יִצְרוֹ מִדָּבָר עֲבֵרָה: תִּינוֹק וְאִשָּׁה דַּעְתָּן קַלָּה וְאִם תִּדְחֶה אוֹתָם מִשָּׁרְדָן מִן הָעוֹלָם: חֲלָה חַד חֵילְוֵי תְּרֵי אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ תְּלַת: בְּעָא רַחֲמֵי דְּלֶהֱוֵי חֲלָשָׁא כְּדֵי שֶׁיֶּהֱא פָּנַאי לְבָנָיו לְבֹא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמְּקוֹמוֹ לְהֶיוֹת עָלָיו בְּשָׁעַת מִיתָה שֶׁכֵּיוָן שֶׁרוֹאִין שֶׁנָּפַל לְמִטָּה יוֹדְעִין שֶׁיָּמוּת וּמִתְקַבְּצִין וּבָאִין: מִתְפַּח מִתְרַפֵּא: מִתְנֵי׳ לֹא יָדוּן רוּחִי לֹא דִּין וְלֹא רוּחַ שֶׁאֵין עוֹמְדִין בְּדִין וְאֵין לָהֶם רוּחַ לְהֶיוֹת עִם הַצַּדִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֶלֶק: וַיִּצָּע [ה' אוֹתָם וּמֹשֶׁם הֻפִּיצָם וַיִּצָּע] בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמֹשֶׁם הֻפִּיצָם בָּעוֹלָם הַבָּא: אֵלּוּ וְאֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וּבַחֲדָא פְּלִיג ר' נָחֶמְיָה:

"בְּחָבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַיִם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים", וּכְתִיב: "בְּחָבְרוֹן מָלַךְ עַל יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְגוֹ", וְהֲנֵי שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים לָא קָחֲשִׁיב. שְׁמַע מִינַּהּ נִצְטָרַע. (א)אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָחוֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן! מָחוּל לָךְ. "עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שׂוֹנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה ה' עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי". אָמַר לֵיהּ: בְּחַיָּיךְ אֵינִי מוֹדִיעַ, אֲבָל אֲנִי מוֹדִיעַ בְּחַיֵּי שְׁלֹמֹה בְּנָךְ. (ב)בְּשָׁעָה שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בִּיקֵּשׁ לְהַכְנִיס אֲרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. דָּבְקוּ שְׁעָרִים זֶה בָּזֶה. אָמַר עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה רָנָנוֹת וְלֹא נַעֲנָה. אָמַר: "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד ה' עִזּוּז וְגִבּוֹר ה' גִּבּוֹר מִלְחָמָה". וְנֶאֱמַר: "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד וְגוֹ", וְלֹא נַעֲנָה. (ג)כֵּיוָן שֶׁאָמַר: "ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ", מִיָּד נַעֲנָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נֶהְפְּכוּ פְּנֵי שׂוֹנְאֵי דָּוִד כְּשׁוּלֵי קְדֵירָה, וְיָדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ הֶעָוֹן. א(ד)גֵּחֲזִי, דִּכְתִיב: "וַיֹּלֶךְ אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂקָה". לְהֵיכָא אָזַל? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִיר גֵּחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר בָּךְ. אָמַר לוֹ: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמָּךְ: הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וְאָמַר מָר: יֵשׁ כְּיִשּׁוּף וְהַסִּית וְהַדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, יָצָר, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה – תְּהֵא שְׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. (ה)תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה חֲלָאִים חָלָה אֱלִישָׁע – אֶחָד שֶׁגֵּירָה דּוּבִּים בַּתִּינוֹקוֹת, וְאֶחָד שֶׁדָּחַפּוֹ לְגֵחֲזִי בְּשִׁתֵּי יָדַיִם, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, [שֶׁנֶּאֱמַר: "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ וְגוֹ"]. (ו)עַד אַבְרָהָם לֹא הָיָה זִקְנָה. כֹּל דְּחָזֵי לְאַבְרָהָם אָמַר: הַאי יִצְחָק. כֹּל דְּחָזֵי לְיִצְחָק אָמַר: הַאי אַבְרָהָם. בָּעָא אַבְרָהָם רַחֲמֵי דְּלֶהֱוֵי לֵיהּ זִקְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים". עַד יַעֲקֹב לָא הֲוָה חוּלְשָׁא, בָּעָא רַחֲמֵי וַהֲוָה חוּלְשָׁא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה". עַד אֱלִישָׁע לָא הֲוָה אִינִישׁ חֲלִישׁ דְּמִיתְפַּח, וְאָתָא אֱלִישָׁע וּבָעָא רַחֲמֵי וְאִיתְפַּח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ". (ז)מַתְנִי' דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לָעַלָם" – לֹא דִּין וְלֹא רוּחַ. דּוֹר הַפַּלָּגָה אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ", וּכְתִיב: "וּמִשָּׁם הֱפִיצָם". "וַיָּפֶץ ה' אֹתָם" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה'" – לָעוֹלָם הַבָּא. אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" – רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְחַטָּאִים לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל עוֹמְדִין בַּדִּין. רַבִּי נָחֶמְיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים

מסורת הש"ס

א שבת ל.; פרקי דרבי אליעזר
ב שמות רבה; אוצר מדרשים פרק שירה; במדבר רבה; אוצר מדרשים היכלות מסכת היכלות
ט; מועד קטן ט.; ראש השנה לב:; אוצר מדרשים מדרשים על משה רבינו דרש לפטירת מרעה ז
ג קוהלת רבה
ד סוטה מז.
ה סוטה מז.
ו תוספתא יומא; משנה אבות
ז סוטה מז.; בבא מציעא פז.
ח בבא מציעא פז.
ט תוספתא סנהדרין; לקמן קט.

תורה אור השלם

[שמואל ב ה, ה]
[מלכים א ב, יא]
[תהילים פו, יז]
[תהילים פז, יז]
[תהילים כד, ז]
[תהילים כד, ט]
[דברי הימים ב ו, מב]
[דברי הימים ב ז, א]
[מלכים ב ח, ז]
[שמות כ, ג]
[שמות כ, ב]
[פירושי רד"צ הופמן על שמות כ:א, יב]
[מלכים ב ו, א]
[מלכים ב ה, כג]
[מלכים ב ה, כה-כו]
[מלכים ב ז, ג]
[מלכים ב ה, כז]
[מלכים ב יג, יד]
[מלכים ב ב, כד-כה]
[בראשית כד, א]
[בראשית מח, א]
[בראשית ו, ג]
[בראשית יא, ח]
[בראשית יג, יג]
[בראשית יא, ט]
[תהילים א, ה]

מסורת הש"ס

א לקמן קט:

ב לקמן קי:

ג לקמן קט.; במדבר רבה

ד תוספתא סוטה; תנא דבי אליהו רבה; שמות רבה

ה אסתר רבה

ו בראשית רבה

ז פסיקתא רבתי

תורה אור השלם

[בראשית יג, יג]

[בראשית ו, ה]

[תהילים א, ה]

[במדבר יד, לז]

[במדבר יד, לה]

[תהילים ג, ה]

[במדבר טז, לג]

[שמואל א ב, ו]

[במדבר ב, ו]

[ישעיהו לג, יא]

[איוב כא, ט]

[איוב כא, י]

[איוב כא, יא]

[איוב כא, יב]

[איוב לו, יא]

[איוב כא, יג]

[איוב כא, יד-טו]

[בראשית ו, יז]

[איוב כא, יד]

[בראשית ו, ב]

[בראשית ז, יא]

[בראשית ו, יב]

[בראשית ו, יג]

[יחזקאל ז, יא]

[בראשית ו, ג]

[בראשית ו, ז]

[בראשית ו, ו]

[בראשית ג, כא]

[שמות לב, יד]

[בראשית ו, ט]

[בראשית ז, כג]

[בראשית ז, כב]

[איוב כד, יח]

רְשָׁעִים דּוֹר הַמַּבּוּל דִּכְתִיב [בְּהוּ] כִּי רָבָּה רָעַת הָאָדָם (בְּרֵאשִׁית ו':ה'): חֲטָאִים אַנְשֵׁי סְדוֹם דִּכְתִיב בְּהוּ רָעִים וְחַטָּאִים (שָׁם יג): אֲבָל עוֹמְדִים הֵם כו' שֶׁחַיִּין וְנִדּוֹנִים: גְּמ' נִשְׁמְתָן קָשָׁה לָהֶם בְּגֵיהִנֹּם נִשְׁמַת עַצְמָן שֶׁרְפָתַן דִּכְתִיב רוּחֲכֶם אֵשׁ תֹּאכְלָכֶם (יְשַׁעְיָהוּ לג): בְּשָׁבִיל גַּלְגַּל הָעַיִן שֶׁרוֹאִין טוֹבָתָן שֶׁלַּמָּה וְהֵיוּ גוֹבְהִין עֵינֵיהֶם וּמְנַאֲפִין אַחַר עֵינֵיהֶם: בְּמַיִם שְׁדוֹמָה לְגַלְגַּל הָעַיִן מַעְיָנוֹת שֶׁנּוֹבְעִין מִמָּקוֹם קָטָן כְּמוֹ עַיִן: שְׁלִשָּׁה נִשְׁתַּיְּרוּ מֵאוֹתָן מַעְיָנוֹת שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ חֲמִין כְּדַאֲמַר לְקַמָּן בְּרוֹתְחִין קִלְקְלוּ בְּרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ: וְכֻלָּן חֲזָרוּ לְהַזְדַּוֵּג עִם מִינֵיהֶם: חוּץ מֵהֶשְׁלְמֵי עוֹף הוּא שְׁאוֹחֵז עֲדַיִן תַּרְבּוּת רָעָה שְׁמִזְדַּוֵּג עִם הַכֹּל. חֲשֶׁלְמֵי עוֹף אֶחָד וּבְמַסֶּכֶת חַיִּין (דַּף סב:) גְּבֵי שְׁמוֹנָה סְפֵקוֹת אִיתָא וְהָרְנוּגֶא חֶשְׁלְמֵי וּמְרַדֵּא וְדַרְכּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עוֹף לְהַרְבִּיעַ כָּל הַבְּרִיּוֹת: שֶׁזְּקַף הֲחָמֵס עַצְמוֹ כְּמַקֵּל וְהֵינוּ הֲחָמֵס קָם לְמַטָּה רָשָׁע: לֹא מֶהֶם אֵין תּוֹעֶלֶת לֹא בָּהֶם וְלֹא בַּהֲמוֹנָם וְלֹא בְּמַשָּׂאָם: מֵהֲמָהֶם אשטרי"א בְּלַע"ז: כִּי נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִם וְנָח סְמוּכִין דְּרֵישׁ: יָפָה עֲשִׂיתִי וְכוּ' שֶׁאִבַּדְתִּי דֶּרֶךְ רְשָׁעִים מִזֶּה: לֹא יָפָה עֲשִׂיתִי דְּאָפְשָׁר הָיוּ חוֹזְרִין: כָּל שֶׁכֵּן אִלּוּ הָוָה בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים הָיָה צַדִּיק יוֹתֵר: פְּלֶיטוֹן בִּשָּׂם שְׂרֵיחוֹ נוֹדֵף וְאֵינוֹ אֲפַרְסְמוֹן: מִקִּיפָה מְצִיף כְּמוֹ וְצָף הַבְּרָזֶל דִּמְתַרְגְּמִינַן וּקְפָא (מְלָכִים ב ו':ו'): כְּזִיקִין נוֹדוֹת: לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים אָמְרוּ לוֹ וּמִי מְעַכֵּב [מִיָּד] שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת כֵּן: [פְּרִידָה] אַחַת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מִכָּם מִתְּשֻׁלַּח הַצַּדִּיק יְמוֹת קֹדֶם וְלֹא יִהְיֶה נִדּוֹן עִמָּכֶם:

רְשָׁעִים בְּמַשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים". "עַל כֵּן לֹא יָקוּמוּ רְשָׁעִים בְּמִשְׁפָּט" – זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל. "וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים" – אֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם. אָמְרוּ לוֹ: אֵינָם עוֹמְדִין בַּעֲדַת צַדִּיקִים, אֲבָל עוֹמְדִין בַּעֲדַת רְשָׁעִים. [א]מְרַגְּלִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'". "וַיָּמֻתוּ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "בַּמַּגֵּפָה" – לָעוֹלָם הַבָּא. [ב]דּוֹר הַמִּדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ". דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "אִסְפוּ לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח". עֲדַת קֹרַח אֵינָהּ עֲתִידָה לַעֲלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל" – לָעוֹלָם הַבָּא. דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל".

גְּמ' תָּנוּ רַבָּנָן: דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ" – לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: לֹא חַיִּין וְלֹא נִדּוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם" – לֹא דִּין וְלֹא רוּחַ. דָּבָר אַחֵר: "לֹא יָדוֹן רוּחִי" – שֶׁלֹּא תְּהֵא נִשְׁמָתָן חוֹזֶרֶת לְגָדְנָהּ. רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵף אוֹמֵר: אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפְגָרִים מֵתִים, נִשְׁמָתָן קָשָׁה לָהֶם בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תִּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם". [ג]תָּנוּ רַבָּנָן: דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל טוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה כְּתִיב בָּהֶם? "בְּתֵיהֶם שָׁלוֹם מִפַּחַד וְלֹא שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם", וּכְתִיב: "שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְלֹא יַגְעִל תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל", וּכְתִיב: "יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יִרְקֹדוּן", וּכְתִיב: "יִשְׂאוּ בְתֹף וְכִנּוֹר וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב", וּכְתִיב: "יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בְּטוּב וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים", וּכְתִיב: "וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתּוּ". [ד]וְהֵיאַ גָּרְמָה שֶׁאָמְרוּ לָאֵל: "סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ. מַה שַּׁדַּי כִּי נַעֲבָדֶנּוּ וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ". אָמְרוּ: כְּלוּם צְרִיכִין אָנוּ לוֹ אֶלָּא לְטִיפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים? יֵשׁ לָנוּ נְהָרוֹת וּמַעְיָנוֹת שֶׁאָנוּ מִסְתַּפְּקִין מֵהֶן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָהֶן, בָּהּ מַכְעִיסִין אוֹתִי, וּבְהּ אֲנִי דָן אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל מָיִם". רַבִּי יוֹסֵי אָמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל גַּלְגַּל הָעַיִן שֶׁדּוֹמֶה לַמַּיִם, [שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ]. לְפִיכָךְ דָּן אוֹתָן בְּמַיִם, שֶׁדּוֹמֶה לְגַלְגַּל הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוֹר הַמַּבּוּל בְּרָבָּה קִלְקְלוּ, וּבְרָבָּה נִידּוֹנוּ. בְּרָבָּה קִלְקְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם", וּבְרָבָּה נִידּוֹנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה נִשְׁתַּיְּרוּ מֵהֶם – בְּלוּעָה דְּגֶדֶר, וְחַמֵּי טְבֶרְיָא, וְעֵינָא רַבְּתִי דְּבֵירָם. "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁהִרְבִּיעוּ בְּהֵמָה עַל חַיָּה, וְחַיָּה עַל בְּהֵמָה, וְהַכֹּל עַל אָדָם, וְאָדָם עַל הַכֹּל. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: וְכוּלָּם חָזְרוּ, חוּץ מֵהַשְׁלְמִי. "וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ שֶׁל חָמָס, שֶׁהֲרֵי דּוֹר הַמַּבּוּל עָבְרוּ עַל הַכֹּל, וְלֹא נָחְתָם עֲלֵיהֶם גְּזַר דִּינָם עַד שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּגָזֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ". וּכְתִיב: "הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה רֶשַׁע, לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֶהֱמָתָם וְלֹא נֹהַ בָּהֶם". [ה]אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִלַּמַּד שֶׁזְּקַף עַצְמוֹ כְּמַקֵּל וְעָמַד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם: "לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֶהֱמָתָם וְלֹא נֹהַ בָּהֶם". [ו](וְאַף עַל נַחַ נֶחְתַּם גְּזַר דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹחַ בָּהֶם"). תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אַף עַל נַחַ נֶחְתַּךְ גְּזַר דִּין, אֶלָּא שֶׁמָּצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "נֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'". "וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ". כִּי אֶתְאָ רַב דִּימִי אָמַר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָפָה עָשִׂיתִי שֶׁתִּקַּנְתִּי לָהֶם קְבָרוֹת בָּאָרֶץ. מַאי מַשְׁמַע? כְּתִיב הָכָא "וַיִּנָּחֶם ה'", וּכְתִיב הָתָם "וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיִּדְבֹּר עַל לִבָּם". [ז]וְאִיבָּא דְּאָמְרִי: לֹא יָפָה עָשִׂיתִי שֶׁתִּקַּנְתִּי לָהֶם קְבָרוֹת בָּאָרֶץ. כְּתִיב הָכָא "וַיִּנָּחֶם", וּכְתִיב הָתָם: "וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ". "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ [נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו]". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "בְּדוֹרוֹתָיו", וְלֹא בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "בְּדוֹרוֹתָיו", כָּל שֶׁכֵּן בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מָשָׁל דְּרַבִּי יוֹחָנָן, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְחָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁהָיְתָה מוּנַּחַת בְּמַרְתֵּף שֶׁל חוֹמֶץ. בְּמָקוֹמָהּ – רֵיחָהּ נוֹדֵף, שֶׁלֹּא בְּמָקוֹמָהּ – אֵין רֵיחָהּ נוֹדֵף. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מָשָׁל דְּרֵישׁ לָקִישׁ, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְצָלוֹחִית שֶׁל פְּלֶיטוֹן שֶׁהָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם הַטִּנּוֹפֶת. בְּמָקוֹמָהּ – רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמָקוֹם הַבּוֹסֶם. "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מָה חָטְאָה? תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁעָשָׂה חוּפָּה לְבָנוֹ, וְהִתְקִין מִכָּל מִינֵי סְעוּדָה. לְיָמִים מֵת בְּנוֹ. עָמַד וּבִלְבֵּל אֶת חוּפָּתוֹ. אָמַר: כְּלוּם עָשִׂיתִי אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנִי? עַכְשָׁיו שֶׁמֵּת, חוּפָּה לָמָּה לִי? אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר: כְּלוּם בָּרָאתִי בְּהֵמָה וְחַיָּה אֶלָּא בִּשְׁבִיל אָדָם? עַכְשָׁיו שֶׁאָדָם חוֹטֵא, בְּהֵמָה וְחַיָּה לָמָּה לִי? "מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרָבָה מֵתוּ", וְלֹא דָּגִים שֶׁבַּיָּם. דְּרֵישׁ רַבִּי יוֹסֵי דְּמִן קָסָרִי: מַאי דִּכְתִיב "קַל הוּא עַל פְּנֵי מַיִם תְּקַלָּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ"? מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה נֹחַ הַצַּדִּיק מוֹכִיחַ בָּהֶם וְאוֹמֵר לָהֶם: עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְאִם לָאו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עֲלֵיכֶם אֶת הַמַּבּוּל וּמַקֵּפָה נִבְלַתְכֶם עַל הַמַּיִם כְּזִיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "קַל הוּא עַל פְּנֵי מַיִם". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁלּוֹקְחִין מֵהֶם קְלָלָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּקַלָּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים", מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְפַנִּים דֶּרֶךְ כְּרָמִים. אָמְרוּ לוֹ: וּמִי מְעַכֵּב? אָמַר לָהֶם: פְּרִידָה אַחַת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מִכֶּם.

אִם

א"כ לֹא נִפְּנָה דֶּרֶךְ כְּרָמִים [כְּלוֹמַר לֹא נִסּוּר וְלֹא נִפְנֶה אֶת דֶּרֶךְ הַכְּרָמִים] אֶלָּא כָּל שָׁעָה נַלֵּךְ בָּהֶם כְּלוֹמַר א"כ לֹא נַלֵּךְ דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה וְלֹא נָחוֹר מִסּוּרֵינוּ אֶלָּא נַלֵּךְ וּנְקַלְקֵל הַשּׁוּרָה דְּרָכִים מְשֻׁבָּשִׁים בַּקּוֹצִים וּבָרְקָנִים בָּעִין שְׁבִילֵי כְּרָמִים: לַעֲשָׂתוֹנוֹת שְׁיִשְּׁבִין וְחוֹשְׁבִין מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת: עֲלִיתָהּ שְׁמָהּ אֵין אֵשׁ שׁוֹלֶטֶת בָּהּ: מִבֵּין עִקְבֵי רַגְלֵיכֶם בְּשִׁכְבַת זֶרַע שֶׁלָּכֶם יָכוֹל לִמְחוֹת אֶתְכֶם ל"א מִבֵּין עִקְבֵי רַגְלֵיכֶם מִן הָרֶגֶל יוֹצִיא מַשְׁ מִים אִם הָיָה רוֹצֶה וְאֵי אֶפְשָׁר לְכָפוֹת רַגְלֵיכֶם בְּעֲשָׂשִׂיוֹת: בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתְחִין וְעֲבִין הֵיוּ עֵבִין ל"ג וּפִי' הוּא: חֲמַת הַמֶּלֶךְ שְׁכָכָה נָחָה מֵרָתְחוֹ ה"נ מַיִם נָחוּ מֵרוֹתְחָן: סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית וְהָיְנוּ לְשִׁבְעַת הַיָּמִים סֵדֶר שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית שְׁנָה לָהֶם: זְמַן קָטָן אַחַר זְמַן גָּדוֹל בַּתְּחִלָּה אָמַר לָהֶן וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּשֶׁעָבַר זְמַן זֶה וְלֹא שָׁבוּ לְטוֹבָה חָזַר וְקִבֵּב לָהֶם זְמַן קָטָן: אִישׁוּת לַבְּהֵמָה מִי אִית לֵיהּ נְקֵבָה אַחַת נִשְׁבֶּבֶת לְכַמָּה זְכָרִים וְאֵין זוֹ אִישׁוּת: שֶׁלֹּא נֶעְבְּדָה בָּהֶן עֲבֵרָה שֶׁלֹּא נִזְקְקוּ אֶלָּא לָבָן זוֹגֵם: מִבְּלִינָה עֵץ הוּא: בְּמַתָּר לִי אַפַּי' בְּאִשְׁתִּי אֲנִי אָסוּר: (בְּנֵי נֹחַ שָׁם וְחָם וְיֶפֶת): רַק רוֹקֵק זֶרַע מִפִּיו לְפִיהָ שֶׁל נְקֵבָה: לְקֵה בְּעוֹרוֹ שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ כּוּשִׁי: מֵאֹתוֹ גַּבֵּי עוֹרֵב לֹא כְּתִיב מֵאֹתוֹ מִכָּאן שֶׁדִּירָתָם כו' לְלוֹמַר הֲנָאָה הוּא שֶׁדָּרִים אֶצְלָם שֶׁמַּכִּירִים בְּצַדִּיקִים כִּדְאָמְרִי' בְּדוֹכְתֵי אַחֲרִיתָא: זַיִת טָרַף בְּפִיהָ בְּפִיהָ הָיְתָה שׁוֹאֶלֶת מְזוֹן טָרֵף שֶׁל זַיִת: לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה אֶלְמָא כָּל חַד וְחַד בְּפָנֵי עַצְמוֹ הָיָה וְלֹא הָיוּ אוֹכְלִין כֻּלָּם בְּאֲבוּס אֶחָד אֶלָּא מִשְׁפָּחוֹת [מִשְׁפָּחוֹת] הָיוּ שָׁרְווּין: א"ל אֱלִיעֶזֶר [עֶבֶד אַבְרָהָם]: לְשֵׁם רַבָּא גְּדוֹל בְּנוֹ שֶׁל נֹחַ: הֵיכִי הֲוַיתוּן הֵיאַךְ הֱיִיתֶם יְכוֹלִין לְהָכִין עִנְיְנֵיהֶם בְּכָךְ לַעֲשׂוֹת לְכָל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה חֲפֵצָה: וְיִקְּחֶהָ שָׁם בְּרִיָּה: פְּאֵלִי מְחֻתָּךְ כְּמוֹ פְּלֵי פְּלוּגֵי בְּמִסֶּכֶת נִדָּה (דף כא:): אִשְׁתָּא זַיְנַתָּה חֲמָה אֲחָזָתּוּ וְזָנַהוּ וְלֹא הֵיָה חוֹשֵׁשׁ לְדָרֹס מִשְׁאָר בְּהֵמוֹת: לֹא בְּצִיר מִשְׁתָּא וְלֹא טִפֵּי מִתְרֵיסַר זָיְנָא אִשְׁתָּא אֵין לְךָ חַמָּה קַלָּה שֶׁלֹּא תְּהֵא חֲמִימוּתוֹ יְכוֹלָה לְזוֹנוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים שֶׁלֹּא יָמוּת בְּלֹא מַאֲכָל וְאֵין לְךָ חַמָּה שֶׁיְּכוֹלָה לְזוֹן יוֹתֵר מִי"ב יָמִים בְּלִי מַאֲכָל וּמַשְׁתָּה כ"ש וְאִית דְּגַרְסִי לֹא פְּחוֹת מְשִׁיתָא יַדְחֵי וְלֹא טִפֵּי מִתְרֵיסַר זָנְתָא אִשְׁתָּא וְאַרְי קְאֵי כְּלוֹמַר לֹא פְּחוֹת מִשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְלֹא יוֹתֵר מִי"ב חֳדָשִׁים וְלֹא נְהִירָא לִי: אַרְשִׁינָא עוֹף וּשְׁמוֹ חוֹל בְּלָשׁוֹן הַמִּקְרָא וְאֵינוֹ מֵת לָעוֹלָם: בְּסִפְנָא בְּחֶדֶר סְפוּן וּמְתֻקָּן לוֹ: [נְאֻם ה' כו'] אֱלִיעֶזֶר אָמַר פְּסוּק זֶה נְאֻם ה' לַאדֹנִי אָמַר הקב"ה לְאַבְרָהָם שֵׁב לִימִינִי אֲדֹנָי [כוּ': מִמְּזַרְח זֶה אַבְרָהָם שֶׁבָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר כג) מִן אֲרַם יַנְחֵנִי בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וגו': כֹּל דַּהֲוָה סָלְקָא לֵיהּ כָּל דָּבָר הַמְאֹרָע לֵיהּ:

אִם כֵּן, לֹא נִפְנָה דֶּרֶךְ כְּרָמִים. דָּרֵשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב ״לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוֹת שַׁאֲנַן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל״? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה נוֹחַ הַצַּדִּיק מוֹכִיחַ אוֹתָם, וְאָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁהֵם קָשִׁים כְּלַפִּידִים, וְהֵיוּ בּוֹזִים אוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: זְקַן, תֵּיבָה זוֹ לָמָּה? אָמַר לָהֶם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עֲלֵיכֶם אֶת הַמַּבּוּל. אָמְרוּ: מַבּוּל שֶׁל מָה? אִם מַבּוּל שֶׁל אֵשׁ, יֵשׁ לָנוּ דָּבָר אֶחָד וַעֲלִיתָה שְׁמָהּ. וְאִם שֶׁל מַיִם הוּא מֵבִיא, אִם מִן הָאָרֶץ הוּא מֵבִיא, יֵשׁ לָנוּ עֲשָׂשִׂיוֹת שֶׁל בָּרֶזֶל שֶׁאָנוּ מְחַפִּין בָּהֶם אֶת הָאָרֶץ. וְאִם מִן הַשָּׁמַיִם הוּא מֵבִיא, יֵשׁ לָנוּ דָּבָר וְעָקֵב שְׁמוֹ – וְאִמְרִי לַהּ: עִקֵּשׁ שְׁמוֹ. (א)אָמַר לָהֶם: הוּא מֵבִיא מִבֵּין עִקְבֵי רַגְלֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר ״נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל״. תַּנְיָא: מֵימֵי הַמַּבּוּל קָשִׁים כְּשִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁנֶּאֱמַר ״נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל״. אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּרוֹתְחִין קִלְקְלוּ בַּעֲבֵירָה, וּבְרוֹתְחִין נִידּוֹנוּ. כְּתִיב הָכָא: ״וַיִּשְׁכּוּ הַמַּיִם״, וּכְתִיב הָתָם: ״וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה״. (ב)״וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ״, מָה טִיבָם שֶׁל שִׁבְעַת הַיָּמִים? אָמַר רַב: אֵלּוּ יְמֵי אֲבֵילוּת שֶׁל מְתוּשֶׁלַח, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַסַּפְּדָן שֶׁל צַדִּיקִים מְעַכְּבִין אֶת הַפּוּרְעָנוּת לָבֹא. דָּבָר אַחֵר: לְשִׁבְעַת [הַיָּמִים] שֶׁשִּׁינָּה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סֵדֶר בְּרֵאשִׁית, שֶׁהָיְתָה חַמָּה יוֹצֵאת מִמַּעֲרָב וְשׁוֹקַעַת בַּמִּזְרָח. דָּבָר אַחֵר: שֶׁקִּבֵּעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זְמַן גָּדוֹל, וְאַחַר כָּךְ זְמַן קָטָן. דָּבָר אַחֵר: לְשִׁבְעַת הַיָּמִים שֶׁהִטְעִימָם מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ מָה טּוֹבָה מָנְעוּ מֵהֶן. (ג)״מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ״, אִישׁוּת לִבְהֵמָה מִי אִית לַהּ? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מֵאוֹתָם שֶׁלֹּא נֶעְבְּדָה בָּהֶם עֲבֵירָה. מְנָא יָדְעִי? אָמַר רַב חִסְדָּא: שֶׁהֶעֱבִירָן לִפְנֵי הַתֵּיבָה, כֹּל שֶׁהַתֵּיבָה קוֹלַטְתּוֹ – בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נֶעְבְּדָה בָּהֶם עֲבֵירָה, וְכֹל שֶׁאֵין הַתֵּיבָה קוֹלַטְתּוֹ – בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּעְבְּדָה בָּהּ עֲבֵירָה. רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: מֵאוֹתָן הַבָּאִין מֵאֵילֵיהֶן. ״עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר״, מַאי גֹּפֶר? אָמַר רַב אַדָּא: אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא, זוֹ מַבְלִינָה. וְאָמְרִי לַהּ: גּוּלְמִישׁ. ״צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה״ – אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ, קְבַע בָּהּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵיוּ מְאִירוֹת לָכֶם כְּצָהֳרַיִם. ״וְאֶל אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה״, דִּבְּהָכִי [הוּא] דְּקָיְימָא. ״תַּחְתִּים שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ״ – תַּנְיָא: תַּחְתִּיִּים לְזֶבֶל, אֶמְצָעִיִּים לַבְּהֵמָה, עֶלְיוֹנִים לָאָדָם. ״וְיִשְׁלַח אֶת הָעֹרֵב״, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: תְּשׁוּבָה נִיצַּחַת הֶשִׁיבוּ עוֹרֵב לְנֹחַ. אָמַר לוֹ: רַבְּךָ שׂוֹנְאֵנִי וְאַתָּה שׂוֹנְאֵנִי. רַבְּךָ שׂוֹנְאֵנִי – מִן הַטְּהוֹרִין שִׁבְעָה, מִן הַטְּמֵאִים שְׁנַיִם, וְאַתָּה שֶׁאַתָּה מַנִּיחַ מִמִּין שִׁבְעָה וְשׁוֹלֵחַ מִמִּין שְׁנַיִם. אִם פּוֹגֵעַ בִּי שֵׂר חַמָּה אוֹ שֵׂר צִנָּה, לֹא נִמְצָא עוֹלָם חָסֵר בְּרִיָּה אַחַת? אוֹ שֶׁמָּא לְאִשְׁתִּי אַתָּה צָרִיךְ? אָמַר לוֹ: רָשָׁע! בַּמּוּתָר לִי נֶאֱסַר לִי, בַּנֶּאֱסָר לִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? (ד)וּמְנָלַן דְּנֶאֱסְרוּ? דִּכְתִיב: ״וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ״, וּכְתִיב: ״צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ״. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיכָּן (אָמְרוּ) שֶׁנֶּאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה שִׁמְּשׁוּ בַּתֵּיבָה, וְכוּלָּם לָקוּ. כֶּלֶב וְעוֹרֵב וְחָם. כֶּלֶב נִקְשַׁר, עוֹרֵב רָק, חָם לָקָה בְּעוֹרוֹ. ״וַיְשַׁלַּח אֶת הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקָלּוּ הַמַּיִם״. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: מִכָּאן שֶׁדִּירָתָן שֶׁל עוֹפוֹת טְהוֹרִים עִם הַצַּדִּיקִים. (ה)״וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמְרָה יוֹנָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יְהִיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִים כְּזַיִת וּמְסוּרִים בְּיָדֶךָ, וְאַל יְהִיוּ מְתוּקִים כִּדְבַשׁ וּמְסוּרִים בְּיַד בָּשָׂר וָדָם. מַאי ״טָרָף״ לִישָׁנָא דְּמָזוֹנֵי הוּא? דִּכְתִיב: ״הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי״. ״לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה״, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: ״לְמִשְׁפְּחוֹתָם״ וְלֹא ״הֵם״. אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא: אָמַר לֵיהּ אֱלִיעֶזֶר לְשֵׁם רַבָּא, כְּתִיב: ״לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה״. אַתּוּן הֵיכָן הֲוַיתוּן? אָמְרוּ לֵיהּ: צַעַר גִּדּוּל הָיָה לָנוּ בַּתֵּיבָה. בְּרִיָּה שְׁדַרְכָּהּ לְהַאֲכִילָהּ בַּיּוֹם – הֶאֱכַלְנוּהָ בַּיּוֹם, שְׁדַרְכָּהּ לְהַאֲכִילָהּ בַּלַּיְלָה – הֶאֱכַלְנוּהָ בַּלַּיְלָה. הַאי זְקִיתָא לָא הֲוָה יָדַע אַבָּא מְה אָכְלָה. יוֹמָא חַד הֲוָה יָתֵיב וְקָא פָּאֲלֵי רְמוֹנָא, נָפַל תּוֹלַעְתָּא מִינַּהּ אֲכָלָה. מִיכָּן וְאֵילָךְ הֲוָה גָּבֵיל לַהּ חִיזְרָא, כִּי מַתְלַע אָכְלָה. אַרְיָא – אֵישְׁתָא זַנְתֵּיהּ, דְּאָמַר רַב: לָא בְּצִיר מְשִׁיתָא וְלָא טִפֵּי מִתְרֵיסַר זְנָנָא אֵישְׁתָא. אוּרְשִׁינָה – אַשְׁכְּחֵיהּ אַבָּא דְּגֵנֵי בְּסַפְנָא דְּתֵיבוֹתָא. אָמַר לֵיהּ: לָא בָּעֵית מְזוֹנֵי? אָמַר לֵיהּ: חֲזַיתֵיךְ דַּהֲוַת טָרֵידַתְּ, אֲמִינָא לָא אָצַעֲרָךְ. אָמַר לֵיהּ: יְהֵא רַעֲוָא דְּלָא תְּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֹמַר עִם קְנִי אֶגְוָע וְכַחוֹל אַרְבֶּה יָמִים״. אָמַר רַב חָנָא בַּר לַוַאי: אָמַר שָׁם רַבָּא לֶאֱלִיעֶזֶר, כִּי אָתוֹ עֲלֵיכוּ מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, אַתּוּן הֵיכִי עֲבִידְתּוּ? אָמַר לֵיהּ: אַיְיתִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם וְאוֹתְבֵיהּ מִיַּמִינֵיהּ, וַהֲוָה שַׁדְיָנַן עַפְרָא וַהֲווּ חַרְבֵי, גִּילֵי וַהֲווּ גִּירֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִזְמוֹר לְדָוִד נְאֻם ה׳ לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ״, וּכְתִיב: ״מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ״. (ו)נַחוּם אִישׁ גַּם זוֹ הֲוָה רָגִיל, דְּכֹל דַּהֲוָה סָלְקָא לֵיהּ אָמַר: ״גַּם זוֹ לְטוֹבָה״. יוֹמָא חַד בְּעוֹ [יִשְׂרָאֵל] לְשַׁדּוֹרֵי דּוֹרוֹן לְקֵיסָר. אָמְרִי: בַּהֲדֵי

מסורת הש״ס

א זבחים קיג:; תוספתא סוטה; ראש השנה יב.

ב אבות דרבי נתן

ג זבחים קטו.

ד בראשית רבה

ה פרקי דרבי אליעזר; ברכות לא:; עירובין יח:; רש"י על בראשית

ו תענית כא.

תורה אור השלם

לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוֹת שַׁאֲנַן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל [איוב יב, ה]

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וגו' [בראשית ח, א]

וַיְהִי־לוֹ אֶת־הַמַּיִם עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לְמָרְדָּכָי וְחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה [אסתר ז, י]

וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ [בראשית ז, י]

מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה וגו' [בראשית ז, ב]

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ וגו' [בראשית ו, יד]

צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ וגו' [בראשית ו, טז]

וְשִׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וְיָצָא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ [בראשית ח, ז]

וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ וגו' [בראשית ו, יח]

צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתֶּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ [בראשית ח, טז]

וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה [בראשית ח, ח]

וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וגו' [בראשית ח, יא]

שְׁוָא יִדְבַּר־כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וַעֲשֶׂר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי [משלי ל, ח]

כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה [בראשית ח, יט]

וַאֲמַר עִם־קְנִי אֶגְוַע וְכַחוֹל אַרְבֶּה יָמִים [איוב כט, יח]

לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ וגו' [תהילים קי, א]

מִי הֵעִיר מִמִּזְרַח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וגו' [ישעיהו מא, ב]

מסורת הש"ס

א אוצר מדרשים ספר אליהו הקדמה ד

ב סוטה יג:

ג לקמן קי:; תוספתא סנהדרין; משנה סנהדרין; לעיל קז:

ד יומא ט:

ה תוספתא סוטה; במדבר רבה; לעיל קח.

ו תענית כא.

תורה אור השלם

וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ וגו' [שמות כג, יג]

וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם [בראשית יא, ב]

עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וגו' [בראשית יא, ט]

וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם וגו' [בראשית יא, ד]

וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד [בראשית יג, יג]

הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע וגו' [דברים טו, ט]

אֵינֶנּוּ נָדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי וגו' [בראשית לט, ט]

וְגַם דָּם נְקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא וגו' [מלכים ב כא, טז]

וְהָיָה בְּיוֹם הָנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוכל וגו' [דברים כא, טז]

אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא־לֶחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפְּךָ כְּמוֹ־אֵשׁ [איוב כח, ה]

בְּחֹשֶׁךְ יִשְׁלַח יָדוֹ הֻפַּךְ מִשְׁרַשׁ הָרִים [איוב כח, ט]

פֶּרֶץ נַחַל מֵעִם־גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי־רָגֶל דָּלוּ מֵאֱנוֹשׁ נָנוּעוּ [איוב כח, ד]

עַד־אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל־אִישׁ תְּרֻצָּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הֲדָחוּיָה [תהילים סב, ד]

חָמַר בְּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם חַתָּמוּ לְמוֹ לֹא־יָדְעוּ אוֹר [איוב כד, טז]

יְשׁוּבוּ לְעָרֶב יֶהֱמוּ כַכֶּלֶב וְיסֹבְבוּ עִיר [תהילים נט, ז]

וְהוּא לְקֻבְרוֹת יוּבַל וְעַל־גְּדִישׁ יִשְׁקוֹד [איוב כא, לב]

עָרוֹם הֹלְכוּ בְלִי לְבוּשׁ וְרָעֵבִים נָשְׂאוּ עֹמֶר [איוב כד, י]

חָמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה [איוב כד, ג]

עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה [איוב כד, ז]

גְּבָלוֹת יְשִׁיגוּ עֲדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ [איוב כד, ב]

בַּהֲדֵי מַאן בָּיֵד מִי נְשָׁלָה: כִּי מְטָא לְהַהוּא דְּיָרָא כְּשָׁהִגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָלוֹן: לְמֵבַת לֵלוּ: שְׁרִינְהוּ לְסִיטְפֵיהּ הַתִּירוּ הָאַרְגָּזִים וְהַמַּרְצוּפִין וּפְתָחוּם וְנָטְלוּ כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: אַחוֹכֵי מְצַחֲקִי: הֲנַךְ דְּיוּרֵי אוֹתָן בְּנֵי הַכְּפָרִים: א"כ שָׁבְנוּ כְּדֵי לַעֲלוֹת לִרְקִיעַ לְמָּה בָּנוּ אוֹתוֹ בְּבַקָּעָה הָיָה לָהֶם לִבְנוֹת עַל אֶחָד הֶהָרִים: הֲפִיצָם ה' פְּזָרָם בְּכָל הָעוֹלָם: שֵׁדִים יֵשׁ לָהֶם צוּרַת אָדָם וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְנֵי אָדָם: רוּחִין בְּלֹא גּוּף וְצוּרָה: לֵילִין צוּרַת אָדָם אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּנָפַיִם בְּמִסְכֶּת נִדָּה (דף נד:): זוֹ שֶׁאוֹמְרָה נַעֲבֹד ע"ז כִּי שָׁם בָּלַל ה' בִּלְבֵל לְשׁוֹנָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְכַוֵּן לְדַעַת חֲבֵרוֹ לַעֲבֹד ע"ז: שְׁלִישׁ [נִבְלָע] נִבְלְעוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ מְשֻׁקַּעַת הִיא בַּקַּרְקַע עַד שְׁלִישׁ וּשְׁלִישׁ שֶׁל מַעֲלָה נִשְׂרָף וּשְׁלִישׁ אֶמְצָעִי קַיָּם בַּקַּרְקַע וְלֹא שָׁיְיהֵא עוֹמֵד בָּאֲוִיר: אֲוִיר מִגְדָּל מֵרֹאשׁ הַמִּגְדָּל (כְּלוֹמַר) [כְּמוֹ אֲוִירָהּ שֶׁל עִיר] מִי שֶׁעוֹמֵד סָבִיב לַמִּגְדָּל וְרוֹאֶה אֲוִירָהּ וּמַרְאֶה גַּבָּהּ שֶׁלּוֹ: מְשַׁבֵּחַ שֶׁכֵּן נִגְזַר עַל אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיִּשְׁבַּח וּלְכָךְ הֵם עַצְמָם שִׁכְחוּ אֶת לְשׁוֹנָם: בָּבֶל וּבוֹרְסִיף סִימָן רַע לְתוֹרָה שְׁמְשַׁכְּחִין הַלְמוּד מִפָּנֵי שֶׁעוֹמְדִים בַּאֲוִיר הַמִּגְדָּל: סִימָן רַע כְּלוֹמַר שְׁמָם סִימָן שִׁכְחָה הִיא: לְמָה נִקְרָא שְׁמָהּ בּוֹרְסִיף בּוֹר שֶׁאֵפֵי בּוֹר שֶׁנִּתְרוֹקֵן מֵימָיו כְּלוֹמַר מַשְׁכַּח הָאָדָם כָּל מַה שֶּׁלָּמַד: שֶׁאֵפֵי כְּמוֹ (ב"מ דף ס.) הַשּׁוֹפָה אֶת הַיַּיִן לְשׁוֹן (יִרְמְיָהוּ מ"ח:י"א) הוֹרֵק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי וּמַפְּנֵי מָה שְׁמָהּ בָּבֶל [שְׁמְשַׁכְּחַת] אָמַר רַב יוֹסֵף כִּי שָׁם בָּלַל לְפִי שֶׁבִּלְבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנָם לְשֵׁם לְכָךְ הִיא מַשְׁכַּחַת: רַעִים בְּגוּפָם שְׁטוּפִים בְּזִמָּה: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל וגו' חֲטָא וְחָנְנוּ מָמוֹן: אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם אֶרֶץ שִׁבְעָה וטובה היא: וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ אֵשׁ וְאַחַר כֵּן נֶהְפְּכָה: וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם שֶׁיֵּשׁ לָנוּ שִׁפּוּעַ לֶחֶם לָמָּה לָנוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים: וְנִשְׁכַּח שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים בְּאַרְצֵנוּ: פֶּרֶץ הקב"ה נַחַל נִפְרִית וְאֵשׁ: מֵעִם גֵּר מִמָּקוֹם הֶלִיכָתוֹ שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לְמַעְלָה וְהִשְׁלִיכוֹ עֲלֵיהֶם הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל וְנִתְדַּלְדְּלוּ (מֵאֲדָם) [מֵאַרְצָם] וְנָעוּ לְדָרְוֹן: גֵּר קורדט"ל בְּלַעַ"ז כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל ב יד) מַיִם הַנִּגָּרִים: תְּהוֹתְתוּ תְּבַקְּשׁוּ תַּרְמִיּוֹת וְתוֹאֲנוֹת: תְּרֻצָּחוּ כֻּלְּכֶם ע"י קִיר נָטוּי וְגָדֵר הֲדָחוּיָה: יוֹמָם חָתְמוּ לְמוֹ הַיּוֹם סוֹתְמִים וְסוֹגְרִין כְּאִלּוּ לֹא יָדְעוּ אוֹר כְּלוֹמַר סוֹתְמִין וְחוֹתְמִין: אֲפַרְסְמוֹן שֶׁלָּהֶם לְהַפְקִידוֹ בְּיַד בַּעֲלֵי מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיְּהוּ מַנִּיחִין פִּקָּדוֹן שֶׁלָּהֶם בְּבֵית גְּנָזֵיהֶם וּבַלַּיְלָה מְרִיחִין הָאֲפַרְסְמוֹן וְחוֹתְרִין שָׁם מְנָהָגוֹ שֶׁל מַפְקִיד צוֹרֵר וְחוֹתֵם: דָּרַשׁ ר' יוֹסֵי בֵּי מִדְרָשָׁא חָתַר בְּחֹשֶׁךְ בָּתִּים: אִיתְּתַרוּ תְּלַת מְאָה מַחְתְּרָתָא ע"י רֵיחַ אֲפַרְסְמוֹן שֶׁהָיוּ מְרִיחִין וְיוֹדְעִין הֵיכָן מַנִּיחִין מָמוֹנָם: מִי הָוֶה יָדַעְנָא דְּאִתּוּ גַּנָּבֵי ל"א מִי הָוֶה יָדַעְנָא דְּגַנָּבֵי אִתּוּן: שְׁפָעֵי מַרְזְבֵי דְצִפּוֹרֵי דְּמָא דְּאָדָם גָּדוֹל הָוֶה וְאַיְידֵי דְּאָמַר לְעֵיל אִיתַּתְרוּ מַחְתְּרָתֵי בְּצִפּוֹרֵי דְּאִתְרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הָתָם הָוֶה נָקֵט נַמֵּי הָא מִלְּתָא דְּכִי נָח נַפְשֵׁהּ כוּ' לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּמַצְפּוֹרֵי הָוֶה: דְּאִית לֵהּ תּוֹרָא. כְּדֵי הָיָה מְנַהֵג שֶׁל אַנְשֵׁי סְדוֹם מִי שֶׁהָיָה לוֹ שׁוֹר אֶחָד רוֹעֶה כָּל בְּהֵמוֹת הָעִיר יוֹם א' וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בְּהֵמָה מְגַלְּגְּלִין עָלָיו לְרֵעוּת ב' יָמִים: אָמַר לְהוּ יַתְמֵי לְמַרֵי דְּתוֹרָא דְּאִית לֵהּ חַד תּוֹרָא כו':

מַאן נְשַׁדַּר? נְשַׁדַּר בַּהֲדֵי נַחוּם אִישׁ גַּם זוֹ, דְּמִלּוּמָּד בְּנִסִּים הוּא. (א)כִּי מְטָא לְהַהוּא דְּיוּרָא, בָּעָא לְמֵיבַת. אָמְרִי לֵיהּ: מַאי אִיכָּא בַּהֲדָךְ? אָמַר לְהוּ: קָא מוֹבֵילְנָא כְּרָגָא לְקֵיסָר. קָמוּ בְּלֵילְיָא, שְׁרוֹנְהוּ לְסִיפְּטֵיהּ, וְשָׁקְלוּ כֹּל דַּהֲוָה גַּבֵּיהּ וּמִלּוֹנְהוּ עִפְרָא. כִּי מְטָא לְהָתָם, אֵישְׁתְּכַח עִפְרָא. אָמַר: אַחוֹכֵי קָא מְחַיְּיכֵי בִּי יְהוּדָאֵי. אַפְּקוּהּ לְמַקְטֶלֵיהּ. אָמַר: גַּם זוֹ לְטוֹבָה. אָתָא אֵלִיָּהוּ וְאִידְמֵי לְהוּ כְּחַד מִינַּייְהוּ. אָמַר לְהוּ: דִּילְמָא הַאי עִפְרָא מֵעִפְרָא דַּאֲבְרָהָם אֲבִינוּ הוּא, דַּהֲוָה שָׁדֵי עִפְרָא הָווּ חַרְבֵי, גְּיֵלֵי הָווּ גִּירֵי. בְּדוּק וְאַשְׁכְּחוּ הָכִי. הֲוָה מָחוֹנָא דְּלָא הֲווֹ קָא יָכְלִי לֵיהּ לְמִיכְבְּשֵׁיהּ. שְׁדוֹ מֵהָהוּא עִפְרָא עֲלֵיהּ וְכַבְּשׁוּהּ. עַיְּילוּהּ לְבֵי גְּנָזָא, אָמְרִי: שְׁקוֹל דִּינְיָא לָךְ. מַלְּיֵיהּ לְסִיפְּטָא דַּהֲבָא. כִּי הֲדַר אֲתָא, אָמְרוּ לֵיהּ הָנָךְ דְּיוּרֵי: מַאי אֲמָטַיְית לְבֵי מַלְכָּא? אָמַר לְהוּ: מַאי דְּשָׁקְלִי מֵהָכָא אֲמָטַאי לְהָתָם. שָׁקְלִי אִינָהוּ אֲמְטוֹ לְהָתָם. קַטְלִינְהוּ לְהָנָךְ דְּיוּרֵי. דּוֹר הַפְּלָגָה אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וכו'. מַאי עֲבוּד? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא: נִבְנָה מִגְדָּל וְנַעֲלֶה לָרָקִיעַ, וְנַבָּה אוֹתוֹ בְּקַרְדּוּמוֹת כְּדֵי שֶׁיָּזוּבוּ מֵימָיו. מַחֲכוּ עֲלֵהּ בְּמַעְרְבָא: אִם כֵּן, לִיבְנוֹ אַחַד טוּרָא! (אֶלָּא) אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר: נֶחְלְקוּ לְשָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת, אַחַת אוֹמֶרֶת: נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה שָׁם, וְאַחַת אוֹמֶרֶת: נַעֲלֶה וְנַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַחַת אוֹמֶרֶת: נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה מִלְחָמָה. זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה שָׁם – ״הֻפְּיָצֵם ה׳״, וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה מִלְחָמָה – נַעֲשׂוּ קוֹפִים וְרוּחוֹת וְשֵׁידִים וְלִילִין, וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה – ״כִּי שָׁם בָּלַל ה׳ שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ״. (ב)תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כּוּלָּם לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה נִתְכַּוְּונוּ. כְּתִיב הָכָא: ״נַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם״, וּכְתִיב הָתָם: ״וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ״. מָה לְהַלָּן עֲבוֹדָה זָרָה, אַף כָּאן עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִגְדָּל שְׁלִישׁ נִשְׂרָף, שְׁלִישׁ נִבְלַע, שְׁלִישׁ קַיָּים. אָמַר רַב: אֲוִיר מִגְדָּל מְשַׁבֵּחַ. אָמַר רַב יוֹסֵף: בָּבֶל וּבוֹרְסִיף סִימָן רַע לְתוֹרָה. מַאי בּוֹרְסִיף? אָמַר רַבִּי אַסִי: בּוֹר שֶׁאֵפֵי. (ג)״אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וכו׳״. תָּנוּ רַבָּנָן: אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד״. ״רָעִים״ – בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״וְחַטָּאִים״ – לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַב יְהוּדָה: רָעִים בְּגוּפָן, וְחַטָּאִים בְּמָמוֹנָם. רָעִים בְּגוּפָן – דִּכְתִיב: ״וְאִיהּ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים״, וְחַטָּאִים בְּמָמוֹנָם – דִּכְתִיב: ״וְהָיָה בְךָ חֵטְא״. ״לַה״ – זוֹ בִּרְכַּת הַשֵּׁם. ״מְאֹד״ – שֶׁמִּתְכַּוְּונִים וְחוֹטְאִים. (ד)בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: ״רָעִים״ – בְּמָמוֹנָם, ״וְחַטָּאִים״ – בְּגוּפָן. רָעִים בְּמָמוֹנָם, דִּכְתִיב: ״וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן״. וְחַטָּאִים בְּגוּפָן, דִּכְתִיב: ״וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים״. ״לַה״ – זוֹ בִּרְכַּת הַשֵּׁם. ״מְאֹד״ – זוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה בִּירוּשָׁלַיִם הַרְבֵּה מְאֹד [וגו׳]״. (ה)תָּנוּ רַבָּנָן: אַנְשֵׁי סְדוֹם לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא בְּשִׁבְיל טוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה כְּתִיב בָּהֶם? ״אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ אֵשׁ. מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ. נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין אַיָּה. לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שַׁחַץ לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל״. אָמְרוּ: וְכִי מֵאַחַר שֶׁ״אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ״, לָמָּה לָנוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים? שֶׁאֵין בָּאִים אֵלֵינוּ אֶלָּא לְחַסְּרֵינוּ [מִמָּמוֹנֵנוּ]. בּוֹאוּ וְנַעֲשֶׂה תּוֹרַת רֶגֶל מֵאַרְצֵנוּ! שֶׁנֶּאֱמַר: ״פֶּרֶץ נַחַל מֵעִם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל דָּלוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ״. דָּרַשׁ רַבָּה: מַאי דִּכְתִיב ״עַד אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל אִישׁ תְּרֻצָּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הֲדָחוּיָה״? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֵינֵיהֶן בְּבַעֲלֵי מָמוֹן, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ אֵצֶל קִיר נָטוּי, וְדוֹחִין אוֹתוֹ עָלָיו, וּבָאִים וְנוֹטְלִין אֶת מָמוֹנוֹ. דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב ״חָתַר בְּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם חָתָמוּ לָמוֹ לֹא יָדְעוּ אוֹר״? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים עֵינֵיהֶם בְּבַעֲלֵי מָמוֹן, וּמַפְקִידִים אֶצְלוֹ אֲפַרְסְמוֹן, וּמַנִּיחִים אוֹתוֹ בְּבֵית גְּנָזֵיהֶם. לָעֶרֶב בָּאִים וּמְרִיחִין אוֹתוֹ כְּכָלָב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יְשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכֶּלֶב וְיסֹבְבוּ עִיר״, וּבָאִים וְחוֹתְרִים שָׁם וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ מָמוֹן. ״עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה״, ״חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה״, ״גְּבָלוֹת יַשִּׂיגוּ עֲדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ״, ״וְהוּא לְקֻבְרוֹת יוּבַל וְעַל גְּדִישׁ יִשְׁקוֹד״. דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי. אִתְּתַרִין הֲהִיא לֵילְיָא תְּלַת מְאָה מַחְתְּרָתָא בְּצִיפּוֹרִי. אָתוּ וְקָא מְצַעֲרֵי לֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ: יְהַבְיָתְּ אוֹרְחֵיהּ לְגַנָּבֵי! אָמַר לְהוּ: מִי הָוֶה יָדַעְנָא דְּאַתּוּ גַּנָּבֵי? כִּי קָא נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי, שָׁפְעֵי מַרְזְבֵי דְּצִיפּוֹרִי דְּמָא. אָמְרִי: דְּאִית לֵיהּ חַד תּוֹרָא – מַרְעֵי חַד יוֹמָא, דְּלֵית לֵיהּ – לִירְעֵי תְּרֵי יוֹמֵי. הַהוּא יַתְמָא בַּר אַרְמַלְתָּא, יְהַבוּ לֵיהּ תּוֹרֵי לְמִרְעֵיה. אָזַל, שַׁקְלִינְהוּ וְקַטְלִינְהוּ. אָמַר לְהוּ:

דְּעָבַר בְּמַבְּרָא שֶׁהַמַּעֲבָרוֹת שֶׁלָּהֶם מְיֻמָּיו עָזִין וְהָיוּ דַּיָּנִין כָּךְ: דְּלָא עָבַר בְּמַבְּרָא אֶלָּא בָּא דָּרֶךְ אַחֵר: דה"ל דְּרָא דִּלְבָנֵי מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שׁוּרַת לְבֵנִים וּמְגַבֵּל וְעוֹשֶׂה אוֹתָן הָיָה בָּא כָּל חַד וְחַד וְנוֹטֵל אַחַת: שַׁדֵּי תּוּמֵי אוֹ שַׁמְכֵי מִי שֶׁהָיָה מְפַזֵּר וְשׁוֹטֵחַ לְפָנָיו שׁוּמִים אוֹ בְּצָלִים לְיַבֵּשׁ כָּל א' וְא' הָיָה נוֹטֵל אַחַת: אוֹמֵר לוֹ לְגַנְּבָל מָה חִסַּרְתִּי לְךָ לֹא לָקַחְתִּי מִמְּךָ אֶלָּא שׁוּם אֶחָד וְנִמְצָא

דְּאִית לֵיהּ תּוֹרָא – נְשָׁקוֹל חַד מַשְׁכָּא, דְּלֵית לֵיהּ תּוֹרָא – נְשָׁקוֹל תְּרֵי מַשְׁכֵּי. אָמַרוּ לֵיהּ: מַאי הַאי? אָמַר לְהוּ: סוֹף דִּינָא כְּתְחִילַּת דִּינָא. מָה תְּחִילַּת דִּינָא? דְּאִית לֵיהּ תּוֹרָא – מַרְעֵי חַד יוֹמָא, דְּלֵית לֵיהּ תּוֹרֵי – מַרְעֵי תְּרֵי יוֹמֵי. אַף סוֹף דִּינָא: דְּאִית לֵיהּ חַד תּוֹרָא – לְשָׁקוֹל חַד, דְּלֵית לֵיהּ תּוֹרָא – לְשָׁקוֹל תְּרֵי. דְּעָבַר בְּמַבְּרָא – נֵיתֵיב חַד זוּזָא, דְּלָא עָבַר בְּמַבְּרָא – נֵיתֵיב תְּרֵי. דַּהֲוָה לֵיהּ דְּרָא דִּלְבָנֵי, אֲתֵי כֹּל חַד וְחַד שְׁקֵיל חָדָא, אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא חָדָא דְּשָׁקְלִי. דַּהֲוָה שָׁדֵי תּוּמֵי אוֹ שַׁמְכֵי, אֲתוֹ כֹּל חַד וְחַד שָׁקֵיל חָדָא, אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא חָדָא דְּשָׁקְלִי. אַרְבַּע דַּיָּנֵי הֲווּ בְּסָדוֹם, שַׁקְרַאי וְשַׁקְרוֹרַאי זַיְפֵי וּמַצְלֵי דִּינָא. דְּמָחֵי לֵיהּ לְאִיתְתָא דְּחַבְרֵיהּ וּמַפְלָא (לֵיהּ), אֲמְרִי לֵיהּ: יַהֲבַהּ נֵיהֲלֵיהּ דְּנִיעְבְּרַהּ נֵיהֲלֵיהּ. דְּפַסֵּיק לֵיהּ לְאוּדְנָא דַּחֲמָרָא דְּחַבְרֵיהּ, אֲמְרוּ לֵיהּ: הָבַהּ נֵיהֲלֵיהּ עַד דְּקָדְחָא. דְּפָדַע לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, אֲמְרִי לֵיהּ: הַב לֵיהּ אַגְרָא דְּשָׁקַל לָךְ דְּמָא. דְּעָבַר בְּמַבְּרָא – יְהֵיב אַרְבָּעָה זוּזֵי, דְּעָבַר בְּמַיָּא – יַהֵיב תְּמָנְיָא זוּזֵי. זִימְנָא חָדָא אֲתָא דַּהֲוּא כּוֹבֵס, אֵיקְלַע לְהָהֵם. אֲמַרוּ לֵיהּ: הַב אַרְבָּעָה זוּזֵי. אָמַר לְהוּ: אֲנָא בְּמַיָּא עָבַרִי. אֲמַרוּ לֵיהּ: אִם כֵּן, הַב תְּמָנְיָא דְּעָבַרְתְּ בְּמַיָּא. לָא יְהֵב. פַּדְיוּהּ. אֲתָא לְקַמַּיהּ דְּדַיָּינָא. אֲמַר לֵיהּ: הַב לֵיהּ אַגְרָא דְּשָׁקַל לָךְ דְּמָא, וּתְמָנְיָא זוּזֵי דַּעֲבַרְתְּ בְּמַיָּא. אֶלְיְעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אִיתְרְמִי הָתָם, פַּדְיוּהּ. אֲתָא לְקַמַּיהּ דַּיָּינָא. אֲמַר לֵיהּ: הַב לֵיהּ אַגְרָא דְּשָׁקַל לָךְ דְּמָא. שָׁקַל גְּלָלָא, פַּדְיֵוהּ אִיהוּ לְדַיָּינָא. אֲמַר: מַאי הַאי? אֲמַר לֵיהּ: אַגְרָא דְּנָפַק לִי מִינָּךְ, הַב נֵיהֲלֵיהּ לְהַאי, וְזוּזֵי דִּידִי כְּדְקָיְימִי קָיְימִי. הָוְיָא לְהוּ פּוּרְיְיתָא דַּהֲווֹ מַגְנֵי עֲלַהּ אוֹרְחִין. כִּי מַאֲרֵיהּ – גָּיְיזִי לֵיהּ, כִּי גוּץ – מָתְחִין לֵיהּ. אֶלְיְעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אִקְּלַע לְהָתָם. אֲמַרוּ לֵיהּ: קוּם גְּנִי אִפּוּרְיָא. אֲמַר לְהוֹן: נְדָרֵי נָדַרִי מִן יוֹמָא דְּמִיתַת אִמָּא לָא גְּנֵינָא אִפּוּרְיָא. כִּי הֲוָה מִתְרְמֵי לְהוּ עַנְיָא, יְהֲבוּ לֵיהּ כֹּל חַד וְחַד דִּינָרָא, וּכְתִיב שְׁמֵיהּ עֲלֵיהּ. וְרִיפְתָא לָא הֲווֹ מַמְטֵי לֵיהּ. כִּי הֲוָה מֵית, אֲתֵי כֹּל חַד וְחַד שָׁקֵיל דִּידֵיהּ. הָכִי אֲתְנוּ בֵּינַיְיהוּ: כֹּל מַאן דְּמַזְמֵין גַּבְרָא לְבֵי הִילּוּלָא, לְשַׁלַּח גְּלִימָא. הָוֵי הַאי הִילּוּלָא, אִקְּלַע אֶלְיְעֶזֶר לְהָתָם וְלָא יְהֲבוּ לֵיהּ נָהֳמָא. כִּי בָּעֵי לְמִסְעַד, אֲתָא אֶלְיְעֶזֶר לְסֵיפָא דְּכוּלְּהוּ. אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאן אַזְמְנָךְ לְהָכָא? אֲמַר לֵיהּ: [דְּיֵתֵיב] אִתְּ דַּמֵּנְתַּן. [אֲמַר: דִּילְמָא שָׁמְעִי בִּי דַּאֲנָא אַזְמֵינְתֵּיהּ וּמְשַׁלְּחִי לֵיהּ מָאנַיְיהּ דְּהַאי גַּבְרָא.] שְׁקַל גְּלִימֵיהּ הָהוּא דְּיֵתֵיב גַּבֵּיהּ וּרְהַט לְבָרָא. וְכֵן עָבַד לְכוּלְּהוּ עַד דְּנָפְקִי כּוּלְּהוּ וְאַכְלָא אִיהוּ לְסָעוּדְתָּא. הַוְיָא הָהִיא רְבִיתָא דַּהֲוָת קָא מַפְקָא רִיפְתָא לְעַנְיָא בְּחַצְבָּא. אִינַּלַאי מִלְּתָא, שַׁפְּיוּהָ דּוּבְשָׁא, וְאוֹקְמוּהָ עַל אִינַּר שׁוּרָא. אֲתָא זִיבּוּרֵי וַאֲכָלוּהָ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רַבָּה". וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: עַל עִיסְקֵי רִיבָה. [א]מְרִגְלִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְמֵתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה". "וַיְמֵתוּ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "בַּמַּגֵּפָה" – לָעוֹלָם הַבָּא. עֲדַת קֹרַח אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל" – לָעוֹלָם הַבָּא. דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב "ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל". תְּנוּ רַבָּנָן: עֲדַת קֹרַח אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל" – לָעוֹלָם הַבָּא. דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: הָרֵי הֵן כַּאֲבִידָה הַמִּתְבַּקֶּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי [תהילים קיט, קעו]

וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן [במדבר טז, א]

בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרָגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר [בראשית מט, ו]

וַיִּקְהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה [במדבר טז, ג]

קַרְחַ מִכָּאן וּמִכָּאן: זַיְפָא וּמְצַלֵּי דִּין: יַהֲבָה נְהַלָּה וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת: עַד דְּקָדְחָא עַד שֶׁתִּצְמַח אָזְנוֹ: דְּפָדַע עָשָׂה לוֹ פֶּצַע כְּמוֹ פְּדָעַתְּ בְּמִסֶּכֶת ע"ז (דף כח.) כספרוד"א בְּלַע"ז: דְּעָבַר בְּמַיָּא עוֹבֵר בְּרַגְלָיו בַּמַּיִם: גְּלָלָא מַקֵּל ל"א אֶבֶן: א"ל דַּיָּנָא לֶאֱלִיעֶזֶר מַאי הַאי: א"ל אֱלִיעֶזֶר אַגְרָא דְּמַחֲיֶבֶת לִי דְּשָׁקְלִי לָךְ דְּמָא הַב לֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁקַל לִי דָּמָא וְזוּזֵי דִּידִי כְּדְקָיְימִי קָיְימִי. וְאִי ה"א וְלוֹאֵי כְּדְקָאֵי קָאֵי כָּךְ אָמַר לֵיהּ דַּיִן מִי יִתֵּן שֶׁהָיִיתִי כְּבַתְחִלָּה: כִּי אֲרִיךְ גְּיָיצוּ לֵיהּ כְּשֶׁהָאוֹרֵחַ אֹרֶךְ יוֹתֵר מִן הַמִּטָּה מְקַצְּרִין אוֹתוֹ בְּסִכִּין גְּיָיצִי לְשׁוֹן גוּץ כֵּן שְׁמַעְתִּי וְאֵית דְּגָרְסִי גְּיָדֵי לֵיהּ: וּמָתְחִין לֵיהּ עַד דְּמִתְפָּרְקֵי אֲבָרָיו: וּכְתִיב שָׁמַהּ עִלָּוֵהּ כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר כָּל אֶחָד וְא' דִּינָר שֶׁלּוֹ וְיַחֲזֹר וְיִטְלֶנּוּ: וְרִפְתָּא לָא מְמַטוּ לֵיהּ הָתְנוּ בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ פַּת כְּדֵי שְׁיָמוּת בְּרָעָב וּכְשֶׁמֵּת אָזַל כָּל חַד וְחַד וּשְׁקִיל לְדִינָרָא דִּידֵיהּ: הָכִי אִתְּנוּ בַּהֲדֵיהוּ כָּל מַאן דְּמַזְמֵן אַכְסָנָיָא לְבֵי הִילּוּלָא: לְשַׁלְּחוֹ לִגְלִימֵהּ יְפַשְּׁטוּ אֶת בְּגָדֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהִזְמִינוּ: וְאַתָּא אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם: וְיָתֵיב אַסִּיפָא דְּכוּלְּהוּ הֲלַךְ וְיָשַׁב בְּסוֹף כֻּלָּם: א"ל מַאן אַזְמְנָךְ לְהָכָא: א"ל אֱלִיעֶזֶר לְמַאן דְּיָתֵיב גַּבֵּהּ אִתְּ זַמַּנְתָּנִי לְהָכָא: שְׁקַל גְּלִימֵהּ דְּיָתֵיב לְגַבֵּהּ וּרְהַט לְבָרָא שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁאֱלִיעֶזֶר אָמַר שֶׁהוּא זְמָנוֹ וְלִישַׁלְּחוּ לְמַאנֵהּ הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל הַשֵּׁנִי וְאָמַר כְּמוֹ כֵן וְכֵן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד עַד דְּאָזְלִי כּוּלְּהוּ וַאֲכַל אֱלִיעֶזֶר כָּל הַסְּעוּדָה: רְבִיתָא נַעֲרָה: בְּחַצְבָּא בְּתוֹךְ כַּד שֶׁלֹּא כְּשֶׁיּוֹצֵאת לִשְׁאֹב מַיִם: שַׁפְּיוּהָ סְכוּ אוֹתָהּ: אִנַּר שׁוּרָא עַל גַּג הַחוֹמָה: כִּי רַבָּה עַל עִסְקֵי רִבָּה: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר וְיֹאבְדוּ הָרֵי הֵן כַּאֲבֵדָה הַמִּתְבַּקֶּשֶׁת וּבְאֵין לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֵּן אָמַר דָּוִד עַל בְּנֵי קֹרַח תְּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ הֵם תְּעוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרַבִּים בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ וּתְבִיאֵם לעוה"ב: מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי שֶׁקִּיְּמוּ כָּל מִצְוֹתֶיךָ כְּדִכְתִיב (בְּמִדְבַּר ט"ז:ג') כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים: מִקֹּח רַע הַתְחִיל בְּקָטָטָה: שֶׁעָשָׂה קַרְחָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְלְעוּ: שֶׁהִרְתִּיחַ שֶׁהִכְעִיס: הַקָּהָה שִׁנֵּי מוֹלִידָיו שֶׁנִּתְבַּיְּשׁוּ אֲבוֹתָיו בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים: בְּקֹשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא נִמְנֶה עִמָּהֶם: אֲלוּ מְרַגְּלִים דְּלֹא כְּתִיב בָּהֶן פְּלוֹנִי בֶּן יַעֲקֹב: שֶׁאִיבֵּר לְבָבוֹ חָזַק לְבָבוֹ כְּמוֹ (יְשַׁעְיָהוּ מו) אַבִּירֵי לֵב: שֶׁיִּשֵּׁב בַּאֲנִינוּת שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה עַל שֶׁהָיָה עִמָּהֶם תְּחִלָּה בְּעֵצָה: נַעֲשׂוּ לוֹ פְּלָאוֹת (שֶׁפֵּרֵשׁ) [שְׁנִצַּל] מֵהֶם: רְאֵה וְהָבִין שֶׁאֵין מִנְהָגָן כְּשׁוּרָה וּפֵרֵשׁ מֵהֶם: אִי מַר רַבָּה אִם יְנַצַּח מֹשֶׁה מִכָּל מָקוֹם אַתָּה תַּלְמִיד וְאִם קֹרַח מְנַצֵּחַ אַתָּה תַּלְמִיד מַה לְךָ בְּשֻׁרָּרָה זוֹ: הָוַאי בְּעֵצָה אֲנִי הָיִיתִי עִמָּהֶן בְּעֵצָה וְנִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם שֶׁאִם יִקְרָאוּנִי אֲלֵךְ עִמָּהֶם: דְּכַלָּה כְּנִישְׁתָּא קַדִּישִׁין כֻּלָּם צְנוּעִים וּקְדוֹשִׁים וְלֹא יִכָּנְסוּ אֲלֵי אִם אֲנִי פְּרוּעָה:

וְסָתְרָתֵּהּ

מסורת הש"ס

א לעיל קח.

ב במדבר רבה

גליון הש"ס

גמ' הרי הן כאבידה המתבקשת. עיין מכות דף כ"ד ע"א:

תורה אור השלם

[א] וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וְעֲמֹרָה כִּי־רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כְבְדָה מְאֹד [בראשית יח, כ]

וַיְמֵתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה [במדבר יד, לז]

וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל [במדבר טז, לג]

יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל [שמואל א ב, ו]

תָּעִיתִי כְשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי [תהילים קיט, קעו]

וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן [במדבר טז, א]

בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרָגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר [בראשית מט, ו]

וַיִּקְהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה [במדבר טז, ג]

סְתָרָה לְמִזְבֵּחַ שְׁעָרָהּ וְיָשְׁבָה עַל פֶּתַח הַבַּיִת כָּל מִי שֶׁהָיָה בָּא לִקְרֹא רוֹאֶה רֹאשָׁהּ פְּרוּעַ וְחוֹרֵר: מַעֲשֶׂה רִאשׁוֹן דְּשִׁקָּלִיתוּ אִתּוּן אֲמַר הַבוּ חַד מִי לְכֹהֵן: דְּגֵיז לְמִזְבֵּיכוּ דְּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ח':ז') וְהַעֲבִירוּ תַּעַר עַל [כָּל] בְּשָׂרָם וּמְשַׁחֵק בָּכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם שׁוֹטִים: כְּכוּפְתָּא רְעִי כְּמוֹ בְּטֵלָא דְּכוּפְתָּא דַּאֲמַרַן לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף צח:) כִּגְלַל הַזֶּה אַתֶּם חֲשׁוּבִים בְּעֵינָיו: עֵינָא יְהַב עַיִן נָתַן בְּשַׁעֲרֵיכֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בָּכֶם צוּרָה כְּמוֹתוֹ: אָמַר לָהּ קֹרַח אֵיהוּ נָמֵי מֹשֶׁה עַצְמוֹ גִּלָּח כָּל שְׂעָרוֹ: כֵּיוָן דְּכוּלָּא רְבוּתָא דִּידֵהּ הוּא אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם גִּלַּח עַצְמוֹ דְּקָאָמַר לְנַפְשֵׁהּ תְּמוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים אֲגַוּוֹ שַׁעֲרֵי כְּמוֹתָם וּמַה לִּי בְּכָךְ שֶׁהֵם מְקַיְּמִין אֶפְּלוּ מַה שֶּׁאֲנִי מְצַוֶּה לִשְׂחֹק אֶגְוֹז עַכְשָׁו כְּמוֹתָם כְּדֵי לְהַפִּיס דַּעְתָּם: וְעוֹד דְּקָאָמַר לְכוּ עֲשׂוּ פְּתִיל תְּכֶלֶת בֵּד' כַּנְפוֹת הַבֶּגֶד וְאִי ס"ד תְּכֶלֶת חֲשׁוּב מִפְּנֵי מָה לֹא יֹאמַר לַעֲשׂוֹת כָּל הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ תְּכֶלֶת: אַפֵּק גְּלִימָא דְּתִכְלְתָּא קַח לָךְ בְּגָדִים שֶׁל תְּכֶלֶת וְכַסִּינְהוּ לְכוּלְּהוּ מִתִּיבְתָּךְ וְכַסָּה בָּהֶן בבבה"מ אַתָּה וַחֲבֵרוּתָךְ: קנא לְאִשְׁתּוֹ אֵל (הַסֹּתֶר) [תִּסְתַּדֵּי] עִם מֹשֶׁה. קְנוּי הֱיֵנוּ הַתְרָאָה: וְנָטָה לוֹ מְחוֹץ לַמַּחֲנֶה יָצָא מְחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁלֹּא יְחַשְּׁדוּהוּ עוֹד: מִכָּאן שֶׁאֵין מְחַזִּיקִין בְּמְחֻלָּקֶת שֶׁמְּחַל עַל כְּבוֹדוֹ וְהוּא עָצְמוֹ הָלַךְ לְבַטֵּל מַחֲלֹקֶת: חוֹלֵק עַל רַבּוֹ חוֹלֵק עַל יְשִׁיבָתוֹ: אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּעֵדַת קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל ה' מַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הֵיוּ חוֹלְקִים כְּלַפֵּי שְׁכִינָה: מְרִיבָה תִּגֵּר וּקְטָטָה לְפִטְפֵּט נָגְדוּ בְּדָבָרִים: מִתְרַעֵם אוֹמֵר עַל רַבּוֹ שֶׁנּוֹהֵג לוֹ מִדָּה כְּבוּשָׁה וּמִדַּת אַכְזָרִית: מְהֻרְהָר מְחֻפָּה עָלָיו דְּבָרִים: אַקְלִידֵי מְפַתְּחוֹת: וְקַלְפֵּי מְגֻעוּלִים: דְּגַלְדֵי כַּלְּם הַמְּפֻתָּחוֹת וְהַמְּגֻעוּלִים שֶׁל עוֹר הָיוּ וְאַעפ"כ הָיוּ שִׁשׁ מֵאוֹת פְּרָדוֹת טְעוּנוֹת ל"א דְּגַלְדָּא לְצֹרֶךְ שִׂקִּים וְהַמַּרְצוּפִין וְכִיסֵּי שֶׁל עוֹר הָיוּ: לֹא מִן הַבְּלוּעִין וְלֹא מִן הַשְּׁרוּפִין אֶלָּא בְּמַגֵּפָה מֵת: וְלֹא קֹרַח ר"נ הָיוּ לְבַד קֹרַח דִּכְתִיב חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מְחַתִּים וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ הַבְּלוּעִים וּמִן הַשְּׁרוּפִין הָיָה שְׁנִשְׁרְפָה נִשְׁמָתוֹ וְגוּפוֹ קַיָּם וְאַחַ"כ נִתְגַּלְגֵּל עַד מְקוֹם הַבְּלוּעִין וְנִבְלַע דִּכְתִיב בְּפָרְשַׁת פִּנְחָס וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֹרַח עִמָּהֶם וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר לֹא מִן הַבְּלוּעִין וְלֹא מִן הַשְּׁרוּפִין דְּרֵישׁ לֵיהּ לְהָאי וְאֶת קֹרַח לְאַחֲרָיו וְאֶת קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּמַּגֵּפָה: וְקֹרַח בַּהֲדַיְיהוּ מִדִּכְתִיב וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת וְקֹרַח מְמַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת הֲוָה דִּכְתִיב חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מְחַתֹּת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ א"נ וְאֶת לְרִבּוֹת קֹרַח עִמָּהֶם: שֶׁמֶשׁ יֶרַח עָמַד וְבַלָּה לְעֵיל מִנֵּהּ כְּתִיב וַתִּבְקַע אֶרֶץ בְּשָׁעַת בְּקִיעַת הָאָרֶץ שֶׁנִּבְלְעוּ בְּקִרְקַע שֶׁמֶשׁ וְיֶרַח עָלוּ לְאוֹתוֹ רָקִיעַ שֶׁשָּׁמוֹ זְבוּל וְאָמְרוּ להקב"ה אִם אֵי אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין לְבָן עִמְּרֵם מִקֹּרַח וַעֲדָתוֹ: לֹא נֵצֵא וְנָאִיר לְעוֹלָם: בְּכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם שֶׁהֲרֵי בְּכָל יוֹם מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב בְּשָׁעָה שְׁמַנִּיחִין כִּתְרֵיהֶן בְּרֹאשָׁם מִשְׁתַּחֲוִים לַחַמָּה: וְהָאִדָּנָא לָא נָפְקִי עַד דְּמָחוּ לְהוּ שָׁכָךְ גִּזַר עֲלֵיהֶם הַמָּקוֹם כֵּן שְׁמַעְתִּי ל"א וְהָאִדָּנָא לָא נָפְקִי מַאַחַר שֶׁרָאוּ שֶׁהִקְפִּיד הַקב"ה עַל שְׁלֹא מְחָה לְכְבוֹדוֹ עַד דְּמָחוּ לְהוּ לָא נָפְקִי שֶׁחָשׁוּ לִכְבוֹד הַמָּקוֹם עַל בְּנֵי אָדָם שְׁמִשְׁתַּחֲוִים לְשַׁמֶּשׁ וְיֶרַח: אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְאִי גֵּיהִנֹּם לֹא אֶבְרֵי עַד הַהוּא שַׁעְתָּא הֲוָה לֵיהּ חָדָשׁ: לְקִרּוּבֵי פִּתְחָהּ שֶׁיִּקָּרֵב פִּתְחָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם וְתִפְתַּח הָאָרֶץ בְּמָקוֹם שֶׁהֵן: נִתְבַּצֵּר מִלְּשׁוֹן (יְשַׁעְיָהוּ כ"ז:י') עִיר בְּצוּרָה הִתְקִין לְהוֹן הקב"ה מָקוֹם גָּבוֹהַּ שֶׁלֹּא הֶעֱמִיקוּ כָּל כָּךְ בְּגֵיהִנֹּם וְלֹא מֵתוּ: טַיָּיעָא סוֹחֵר יִשְׁמַעְאֵל: בְּלוּעֵי מָקוֹם שֶׁנִּתְבַּלְּעוּ לְשָׁם עֲדַת קֹרַח: בְּזַעֲא רָאֵה נָקֵב שְׁמָמְנוּ יָצָא עָשָׁן: גְּבָבָא גּוּזָה: אַמּשָׁיֵהּ שָׂרָה אוֹת' בְּמַיִם לְשׁוֹן (בְּרָכוֹת דַּף יד:) מָשֵׁי יָדַיהּ: (וְכָל שְׁלֹשִׁים יוֹם. חוֹזֵר לְגֵיהִנֹּם וְעוֹלֶה לְשָׁם):

(א)וְסִתַּרְתָּהּ לְמִזְבֵּיהּ, כֹּל דַּאֲתָא חֲזֵיהּ הָדַר. אַדְּהָכֵי וְהָכֵי, אִבְּלַעוּ לְהוּ. אִיתְּתֵיהּ דְּקֹרַח אֲמַרָה לֵיהּ: חֲזֵי מַאי קָעֲבֵיד מֹשֶׁה. אֵיהוּ הָוָה מַלְכָּא, לַאֲחוּהּ שַׁוְיֵיהּ כְּהָנָא רַבָּא, לְבָנֵי אֲחוֹהִי שַׁוְינְהוּ סְגָנֵי דְּכָהֲנָא. אִי אֲתֵיא תְּרוּמָה אֲמַר "תֵּיהְוֵי לְכָהֵן", אִי אִתּוּ מַעֲשֵׂר דְּשִׁקָּלִיתוּ אִתּוּן אֲמַר "הַבוּ חַד מֵעֲשָׂרָה לְכָהֵן". וְעוֹד דְּגֵיזֵי לֵיהּ לְמִזְבֵּיכוּ וּמִיטַּלַּל בְּכוּ כִּי כוּפְתָּא, עֵינָא יְהַב בְּמִזְבֵּיכוּ. אֲמַר לֵהּ: הָא אֵיהוּ נָמֵי קָא עָבֵיד! אֲמַרָה לֵיהּ: כֵּיוָן דְּכוּלְּהוּ רְבוּתָא דִּידֵיהּ, אֲמַר אֵיהוּ נָמֵי "תְּמוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים". וְעוֹד, דְּקָאָמַר לְכוּ עֲבָדִיתוּ תְּכֵלְתָּא. אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תְּכֵלְתָּא חֲשִׁיבָא [מִצְוָה], אַפֵּיק גְּלִימֵי דִּתְכֵלְתָּא וְכַסִּינְהוּ לְכוּלְּהוּ מִתִּיבְתָּךְ. הֵיינוּ דִּכְתִיב: "חָכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ" – זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹן בֶּן פֶּלֶת, "וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֲּהָרְסֶנּוּ" – זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל קֹרַח. (ב)"וַיִּקְחוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם [נְשִׂיאֵי עֵדָה]" – מְיוּחָדִים שֶׁבָּעֵדָה, "קְרִיאֵי מוֹעֵד" – שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים לַעֲבֹר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים, "אַנְשֵׁי שֵׁם" – שֶׁהָיָה לָהֶם שֵׁם בְּכָל הָעוֹלָם. "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו". מָה שְׁמוּעָה שָׁמַע? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שֶׁחָשְׁדוּהוּ מֵאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה". אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד קִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ מִמֹּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה". "וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מִכָּאן שֶׁאֵין מַחְזִיקִין בְּמַחְלוֹקֶת, דְּאָמַר רַב: כָּל הַמַּחְזִיק בְּמַחְלוֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ". רַב אֲשִׁי אָמַר: "רָאוֹ לִיצְטָרֵעַ". כְּתִיב הָכָא: "בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ", וּכְתִיב הָתָם: "וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ". אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: כָּל הַחוֹלֵק עַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ. כְּתִיב הָכָא: "וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת", וּכְתִיב הָתָם: "עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר". (א)אָמַר רַב חִסְדָּא: כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהַצֹּתָם עַל ה'". אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ כְּעוֹשֶׂה עִם שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה'". (ג)אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ כְּאִילּוּ מִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי אִם עַל ה'". אָמַר רַבִּי אֶבָּהוּ: כָּל הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ כְּאִילּוּ מְהַרְהֵר אַחַר שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה". (ד)"עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: זֶה עוֹשְׁרוֹ שֶׁל קֹרַח. "וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם" – אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זֶה מְמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו. וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: מַשּׁוֹי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פְּרָדוֹת לְבָנוֹת הָיוּ מַפְתְּחוֹת שֶׁל בֵּית גְּנָזָיו שֶׁל קֹרַח, וְכוּלְּהוּ אַקְלִידֵי וְקִילְפֵי דְּגִילְדָא. (ה)אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: שְׁלֹשׁ מַטְמוֹנִיּוֹת הִטְמִין יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם. אַחַת נִתְגַּלְתָה לְקֹרַח, וְאַחַת נִתְגַּלְתָה לְאַנְטוֹנִינוּס בֶּן אַסְוִירוּס, וְאַחַת גְּנוּזָה לְצַדִּיקִים לָעָתִיד לָבוֹא. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קֹרַח לֹא מִן הַבְּלוּעִים וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִין. לֹא מִן הַבְּלוּעִין, דִּכְתִיב: "וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח" – וְלֹא קֹרַח. וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִים, דִּכְתִיב: "בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֶת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ" – וְלֹא קֹרַח. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: קֹרַח מִן הַשְּׂרוּפִין וּמִן הַבְּלוּעִין. מִן הַבְּלוּעִים, דִּכְתִיב: "וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֹרַח". מִן הַשְּׂרוּפִין, דִּכְתִיב: "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' [וַאֲכָלָה אֶת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ]", וְקֹרַח בַּהֲדַיְיהוּ. (ו)אָמַר רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "שֶׁמֶשׁ יֶרַח עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ"? מְלַמֵּד שֶׁעָלוּ שֶׁמֶשׁ וְיֶרַח לִזְבוּל. אָמְרוּ לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין לָבָן עִמְּרָם נֵצֵא, וְאִם לָאו לֹא נֵצֵא. עַד שֶׁזָּרַק בָּהֶם חִצִּים. אָמַר לָהֶן: בִּכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם, בִּכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם? וְהָאִידָּנָא לָא נָפְקִי עַד דְּמָחוּ לְהוּ. דָּרֵשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפָצְתָה הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ"? אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אִם בְּרִיאָה" גֵּיהִנֹּם – מוּטָב, וְאִם לָאו – "יִבְרָא ה'". לְמַאי? אִילֵימָא לְמִבְרֵיהּ מִמַּשׁ? וְהָא "אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ"! אֶלָּא לְקִרּוֹבֵי פִּיתְחָא. (ז)"וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ". תָּנָא מֹשׁוּם רַבִּינוּ אָמְרוּ: מָקוֹם נִתְבַּצֵּר לָהֶם בְּגֵיהִנֹּם וְיָשְׁבוּ עָלָיו וְאָמְרוּ שִׁירָה. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: זִימְנָא חֲדָא הֲוָה קָאָזִילְנָא בְּאוֹרְחָא, אָמַר לִי הַהוּא טַיָּיעָא: תָּא וְאַחֲוִי לָךְ בְּלוּעֵי דְּקֹרַח. אָזַלִי חֲזַאי תְּרֵי בְּזָעֵי דַּהֲוָה קָא נָפֵק קִיטְרָא מִנַּיְיהוּ. שְׁקַל גְּבָבָא דְּעַמְרָא, אַמְשֵׁייֵהּ מַיָּא, וְאוֹתְבֵיהּ בְּרֵישׁ רוּמְחֵיהּ, וְאַחְלְפֵיהּ הָתָם. אֵיתֵיהּ. אָמַר לִי: אַצֵּית מָה שְׁמַעְתְּ. וּשְׁמַעְתִּי דַּהֲווֹ קָאָמְרִי הָכִי: "מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת, וְהֵן בַּדָּאִים".

אֲמַר

מסורת הש"ס

א במדבר רבה

ב במדבר רבה

ג פסחים קיט.

ד פסחים קיט.

ה נדרים לט:

ו מגילה יד.; בבא בתרא עד.

תורה אור השלם

[שופטים טז, ל]

[במדבר ח, ה-יא]

[משלי יד, א]

[במדבר טז, ב]

[במדבר טז, ד]

[תהילים קו, טז]

[שמות לג, ז]

[במדבר טז, כח]

[במדבר יז, ה]

[שמות ד, ו]

[שמות ו, ד]

[דברים לב, כד]

[מלכים א א, ט]

[במדבר כו, ט]

[במדבר כ, יג]

[שמות טז, ח]

[במדבר כא, ה]

[דברים יא, ו]

[קהלת ה, יב]

[במדבר טז, לב]

[במדבר כו, י]

[במדבר טז, לה]

[חבקוק ג, יא]

[במדבר טז, ל]

[קהלת א, ט]

[במדבר כו, יא]

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין יב, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ב:

ב מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' א:

ג סמג עשין יב, טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ב:

ד מיי' פה' מהל' תלמוד תורה הל' א:

אָמַר לֵיהּ הָהוּא טַיְיעָא: כָּל תְּלָתִין יוֹמִין מְהַדַּר לְהוּ גֵּיהִנֹּם הָכָא: וְאָמְרִי הָכִי מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת שְׁנִסָּה כַּמָּה פְּעָמִים וְרָאָה שֶׁכָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם עֹשֶׁן יוֹצֵא מִשָּׁם וְשׁוֹמֵעַ שֶׁאוֹמְרִין מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וכו': בְּאַפֵּי לָא גְּרִסִינַן: שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל מִנַּהּ קְרָא אַרְבָּעִים שָׁנָה אֶקוֹט בְּדוֹר דְּהִינְהוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר: כִּרְתֵי בְּרִיתִי עֲלֵי זֶבַח וְהַיְינוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁכָּרְתוּ בְּרִית שֶׁל מָקוֹם עֲלֵי זְבָחִים וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וכו': שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל מִנַּהּ קְרָא אַרְבָּעִים שָׁנָה אֶקוֹט בְּדוֹר דְּהִינְהוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר: כִּרְתֵי בְּרִיתִי עֲלֵי זֶבַח וְהַיְינוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁכָּרְתוּ בְּרִית שֶׁל מָקוֹם עֲלֵי זְבָחִים וּשְׁלָמִים דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כֹּד ה) וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים, וּכְתִיב (שְׁמוֹת כֹּד ח) וַיִּזְרֹק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם: נִשְׁבַּעְתִּי וְחוֹזַרְנִי בִּי וְהַיְינוּ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאַפִּי מִפְּנֵי כְּעָסִי נִשְׁבַּעְתִּי וּמִתְחָרֵט אֲנִי: אֶלּוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לְמִיתָה בְּשָׁבִיל בְּרִיתוֹ שֶׁל מָקוֹם: וּפְדוּיֵי ה' אֵלּוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּפְדּוּ מִמִּצְרַיִם: שִׂבְקָה ר' עֲקִיבָא לַחֲסִידוּתֵהּ שֶׁרִגֵּיל לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַשְׁתָּא מְחַיֵּב לְהוּ דְּאָמַר לְעֵיל (סַנְהֶדְרִין דַּף קח.) דּוֹר הַמִּדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ מַאי חֲסִידוּתֵהּ: שֶׁנֶּאֱמַר הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְּלוֹמַר שֶׁהָרֵי הָיָה יָכוֹל לִדְרֹשׁ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק [לָעוֹלָם הַבָּא] דִּכְתִיב הָלוֹךְ וְקָרָאתָ וְגוֹ': מַתְנִי' עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁהִגְלָה סַנְחֵרִיב שֶׁנֶּאֱמַר (מְלָכִים ב יח יא) וַיַּנְחֵם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי: אֵין עֲתִידִים לַחְזוֹר מִמָּקוֹם שֶׁגָּלוּ וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּגְמָרָא דִּירְמְיָה הֶחֱזִירָן לֹא שֶׁהֶחֱזִירָן כֻּלָּן אֶלָּא מִקְצָתָם הֶחֱזִיר: שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁלֵכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁכְּשֵׁם גְּזַר לָהֶם הקב"ה שֶׁכֵּיוָן שֶׁעוֹבְרִין אֶת תּוֹרָתוֹ הוּא מְגַלֶּה אוֹתָן: כַּיּוֹם הַזֶּה מָה הַיּוֹם מַאֲפִיל בְּבֹקֶר אֲפִלּ וּבַצָּהֳרַיִם מֵאִיר אִי נָמֵי בְּעֶרֶב אֲפִלּ וְהוֹלֵךְ וּלְמָחָרְתּוֹ מֵאִיר אַף עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים (אֵין) עֲתִידִין לַחְזוֹר לְהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא לֹא בִּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְּנֵיהֶם קְאָמַר אֶלָּא אוֹתָן שֶׁגָּלוּ עַצְמָן אֵין לָהֶם חֵלֶק שֶׁרַשָּׁעִים גְּמוּרִין הֵם אֲבָל בְּנֵיהֶם וְדוֹרוֹת הַבָּאִים זוֹכִין וּמְזַכִּין. מ"ר: וַיַּשְׁלִיכֵם — מִשְׁמַע שֶׁיָּחוּ כֻּלָּם גּוֹלִין בְּמָקוֹם אֶחָד אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת וְהַיְינוּ עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁהִגְלָם סַנְחֵרִיב וְהוֹשִׁיבָם בְּמָקוֹם אֶחָד כִּדְאָמְרִינַן (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין צַד, א) שֶׁהוֹלִיכָם לְמִדֵּינַת אַפְרִיקִי אֲבָל שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים לֹא גָּלוּ לְמָקוֹם אֶחָד אֶלָּא נִתְפַּזְּרוּ בְּכָל הָאֲרָצוֹת וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר אֲשֶׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם (זְכַרְיָה י ח): הָכִי גְּרִסִינַן מַתְנִיתִין עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵין עֲתִידִין לַחְזוֹר גְּמָ' תָּנוּ רַבָּנַן עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל. מ"ר: וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם — בְּעוֹלָם הַזֶּה, וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת — לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "כַּיּוֹם הַזֶּה" – מָה יוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר, אַף עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאֲפִילָה לָהֶן כָּךְ עֲתִידָה לְהָאִיר לָהֶם. גְּמָ' תָּנוּ רַבָּנַן: עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל". "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם" – בְּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת" – לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עִכּוֹ אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: אִם מַעֲשֵׂיהֶם כַּיּוֹם הַזֶּה – אֵינָן חוֹזְרִין, וְאִם לָאו – חוֹזְרִין. רַבִּי אוֹמֵר: בָּאִים הֵם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְגוֹ'". אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שַׁבָּקֵהּ רַבִּי עֲקִיבָא לַחֲסִידוּתֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה". וּמָה אֲחֵרִים בָּאִים בִּזְכוּתָם, הֵם עַצְמָן לֹא כָּל שֶׁכֵּן? מַתְנִי' עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵינָן עֲתִידִין לַחְזוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה". מָה הַיּוֹם הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ חוֹזֵר – אַף הֵם הוֹלְכִים וְאֵינָן חוֹזְרִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "כַּיּוֹם הַזֶּה" – מָה יוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר, אַף עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאֲפִילָה לָהֶן כָּךְ עֲתִידָה לְהָאִיר לָהֶם. גְּמָ' תָּנוּ רַבָּנַן: עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל". "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם" – בְּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת" – לָעוֹלָם הַבָּא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עִכּוֹ אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: אִם מַעֲשֵׂיהֶם כַּיּוֹם הַזֶּה – אֵינָן חוֹזְרִין, וְאִם לָאו – חוֹזְרִין. רַבִּי אוֹמֵר: בָּאִים הֵם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְגוֹ'". אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שַׁבָּקֵהּ רַבִּי עֲקִיבָא לַחֲסִידוּתֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְקָרָאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' לוֹא אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם ה' לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם". [ז]מַאי חֲסִידוּתֵיהּ? דְּתַנְיָא: קְטַנֵּי בְּנֵי רְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין בָּאִין לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה וגו' קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף". "שֹׁרֶשׁ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "וְעָנָף" – לָעוֹלָם הַבָּא; דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. [ח]רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בָּאִים הֵם לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'", שֶׁכֵּן קוֹרִין בְּכָרְכֵי הַיָּם לְיָנוֹקָא פַּתְיָא. וְאוֹמֵר: "גֹּדּוּ אִילָנָא וְחַבָּלוּהִי בְּרֻם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ". וְאֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף"? שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לָהֶם לֹא מְצָוָה וְלֹא שִׁיּוּרֵי מִצְוָה. דָּבָר אַחֵר: "שֹׁרֶשׁ" – זוֹ נְשָׁמָה, "וְעָנָף" – זֶה הַגּוּף. אֲבָל קְטַנֵּי בְּנֵי רְשָׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם, דִּבְרֵי הַכֹּל, אֵין בָּאִין לָעוֹלָם הַבָּא. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל נָפְקָא לֵיהּ מ"וְיִתְאַבֵּד כָּל זֵרֶם לָמוֹ". אִתְּמַר: קָטָן, מֵאֵימָתַי בָּא לָעוֹלָם הַבָּא? רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי – חַד אָמַר: מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד, וְחַד אָמַר: מִשָּׁעָה שֶׁסִּיפֵּר. מַאן דְּאָמַר מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד – שֶׁנֶּאֱמַר: "יְבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה". וּמַאן דְּאָמַר מִשָּׁעָה שֶׁסִּיפֵּר – דִּכְתִיב: "זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַה' לַדּוֹר". אִתְּמַר: רַבִּינָא אָמַר, מִשָּׁעָה שֶׁנִּזְרָע, דִּכְתִיב: "זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ". רַבִּי נָחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מִשָּׁעָה שֶׁנִּימּוֹל, דִּכְתִיב: "עָנִי אֲנִי וְגוֹעֵ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפוּנָה". [ט]תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: מִשָּׁעָה שֶׁאֹמֵר "אָמֵן", שֶׁנֶּאֱמַר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים". אַל תִּקְרֵי "שֹׁמֵר אֱמֻנִים", אֶלָּא "שֶׁאוֹמֵר אָמֵן".

מַאי

הָיוּ רְשָׁעִים הֵם לֹא חָטְאוּ: עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ אֶלָּא הַבָּנִים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין עַל פִּי שְׁאֵבוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק תִּקָּנָה יֵשׁ לָהֶם: שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לָהֶם הקב"ה: לֹא מִצְוָה וְלֹא שִׁיּוּרֵי מִצְוָה לֹא מִצְוָה חֲמוּרָה וְלֹא מִצְוָה קַלָּה הַכֹּל יְהֵא מְעֻבִּיר וּמְשֻׁלָּם שְׁכָרָם לְאֶלְתַּר כְּדֵי לְטָרְדָן מִן הָעוֹלָם: זוֹ נְשָׁמָה שֶׁמְּעֻמֶּדֶת הַגּוּף כְּשׁוֹרֵשׁ שֶׁמְּעֻמֶּדֶת הָאִילָן: אֲבָל קְטַנֵּי בְּנֵי רְשָׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם דְּזוּקָא קָאָמַר רְשָׁעֵי דְּאִלּוּ חֲסִידֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם פְּלִיגִי בַּהּ וְאִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר הֵן עַצְמָן בָּאִין וְאִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר אֵינָן בְּדַאֲמְרַן (סַנְהֶדְרִין קה א) יְשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים מִכָּאן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק אָמַר לוֹ ר' יְהוֹשֻׁעַ וְכִי נֶאֱמַר בְּכָל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים הָא אֵין שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים יֵשׁ לָהֶן חֵלֶק [לעוה"ב]: הָכִי גְּרִסִינַן אֲבָל קְטַנֵּי רְשָׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם דְּזוּקָא נָפְקָא לֵהּ מִדְּכְתִיב לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ וְאִי דְּנָפְקָא לֵיהּ דְּבָרִים הַכֹּל הָיָה דְּהָא שֹׁרֶשׁ וְעָנָף מִבָּעְיָא לֵיהּ לְמֵר כְּדְּאִית לֵהּ וּמֵר כְּדְּאִית לֵהּ: זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַה' לַדּוֹר זֶרַע הַמְסֻפָּר יַעַבְדֶנּוּ לַה' וְיִחְיֶה: מִשָּׁעָה שֶׁנִּזְרָע מִשָּׁעָה שֶׁנִּקְלַט הַזֶּרַע בְּמֵעֵי אִשָּׁה אֲפִלּוּ אָמוֹ וְנִמְחָה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעָתִיד דִּכְתִיב זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ וְהַכִי אָמַר בְּכָתֻבוֹת בְּפֶרֶק בְּתְרָא (דף קיא.) נְבָלְתִי יְקוּמוּן לְרְפוּאוֹת נְפָלִים: עָנִי אֲנִי וְגוֹעַ מִנֹּעַר אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי עָנִי גְּוִיעָתִי חֲשׁוּבָה גְּוִיעָה וְרָאוּי לוֹמַר עָלַי וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף כְּלוֹמַר שֶׁזּוֹכֶה לְעָתִיד לָבֹא כְּצַדִּיקִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן גְּוִיעָה וּמֵאֵימָתַי מִשָּׁעָה שֶׁאֲנִי נוֹשֵׂא אֲמִירָה וּפִתְרָהּ אֲפוּנָה מְתֻגְלְגֶלֶת וּשְׁכוּנָה עָלַי וְהַיְינוּ מִילָה שֶׁבְּבְשָׂרוֹ שֶׁאֲנוּ מְשַׁמְּרִים מֵאֵימָתוֹ שֶׁל הקב"ה: אֲפוּנָה לְשׁוֹן אֹפֶן:

מסורת הש"ס

א תוספתא סנהדרין; לעיל קט.; משנה סנהדרין; לעיל קח.

ב מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי

ג פסיקתא דרב כהנא

ד אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא 'אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא ב כ; אבות דרבי נתן; בראשית רבה; עבודה זרה ד.

ה אבות דרבי נתן

ו תנא דבי אליהו זוטא נספחים לסדר אליהו זוטא פרקי דר' אליעזר ב; שבת קיט:; אוצר מדרשים מדרשי רבי עקיבא אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א כט; אוצר מדרשים גן עדן; גיהנם סעודת גן עדן ג

גליון הש"ס

גמ' ר"א אומר הרי הן באין לעוה"ב. עיין ב"ב דף ע"ג ע"ב תוס' ד"ה ודמו:

תורה אור השלם

אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֲדָה הָרָעָה הַזֹּאת וגו' [במדבר יד, לה]

אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי [תהילים צה, יא]

אִסְפּוּ־לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי־זָבַח [תהילים נ, ה]

וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם וגו' [ישעיהו לה, י]

הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ וגו' [ירמיהו ב, ב]

וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם וגו' [דברים כט, כז]

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ וגו' [ישעיהו כז, יג]

הָלוֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל וגו' [ירמיהו ג, יב]

כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה וגו' [מלאכי ג, יט]

שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ [תהילים קטז, ו]

יְדֵי חָזָה מְלָכָא עִיר וְקַדִּישׁ נָחַת מִן־שְׁמַיָּא וְאָמַר גִּדּוּ אִילָנָא וגו' [דניאל ד, כ]

מָתַי בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יְקֻמוּ זְכָר וגו' [ישעיהו כו, יד]

יְבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה [תהילים כב, לב]

זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לָאדֹנָי לַדּוֹר [תהילים כב, לא]

עָנִי אֲנִי וְגוֹעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפוּנָה [תהילים פח, טז]

פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים [ישעיהו כו, ב]

מסורת הש"ס

א דברים רבה; במדבר רבה; אוצר מדרשים משיח הקדמה ד

ב יומא פו.; אוצר מדרשים משיח אותות המשיח ט

ג שמות רבה

ד מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי הוספה

ה שמות רבה; בבא בתרא טז.

ו שמות רבה

ז מנחות כט:

ח שבת קיט:

תורה אור השלם

[שמות ה, כג]

[בראשית כו]

[בראשית יג]

[בראשית כט]

[ישעיהו ה, יד]

[זכריה יג, ח]

[בראשית יא]

[בראשית י, כב]

[ירמיהו ג, יד]

[איוב כח, יג]

[שמות ו, ז]

[הושע ב, יז]

[שמות ו, ח]

[בראשית כח, יד]

[בראשית יג, יז]

[בראשית כו, ג]

[בראשית כו, כ]

[בראשית כח, יג]

[שמות ו, א]

[שמות לד, ח]

[שמות לד, ו]

מַאי אָמַן כְּשֶׁעוֹנִין עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה אָמַן הֵיאַךְ מַשְׁמַע קַבָּלַת יִרְאַת שָׁמַיִם: אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן בְּנוֹטָרִיקוֹן שְׁמַאֲמִין עָלָיו הקב"ה: לְמִי שְׁמִשַּׁיֵּר אֲפִלּוּ חֹק אֶחָד מִלְּשָׁמְרוֹ נִדּוֹן בְּגֵיהִנֹּם:

מַאי ״אָמֵן״? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: ״אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן״. ״לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְמִי שֶׁמְּשַׁיֵּיר אֲפִילּוּ חוֹק אֶחָד. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לְמַרְיֵיהוּ דְּאָמְרַתְּ לְהוּ הָכִי, אֶלָּא אֲפִילּוּ לֹא לָמַד אֶלָּא חוֹק אֶחָד. [א](שֶׁנֶּאֱמַר) ״וְהָיָה בָּכָל הָאָרֶץ נְאֻם ה׳ פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: שְׁלִישֵׁי שֶׁל שֵׁם. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לְמַרְיֵיהוּ דְּאָמְרַתְּ לְהוּ הָכִי, אֶלָּא אֲפִילּוּ שְׁלִישֵׁי שֶׁל נֹחַ. [ב]״כִּי אֲנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: דְּבָרִים כִּכְתָבָן. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לֵיהּ לְמַרְיֵיהוּ דְּאָמְרַתְּ לְהוּ הָכִי, אֶלָּא אֶחָד מֵעִיר מְזַכֶּה כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ, וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה מְזַכִּין כָּל הַמִּשְׁפָּחָה כּוּלָּהּ. יָתֵיב רַב כָּהֲנָא קַמֵּיהּ דְּרַב וְיָתֵיב וְקָאָמַר: דְּבָרִים כִּכְתָבָן. אָמַר לֵיהּ רַב: לָא נִיחָא לֵיהּ לְמַרְיֵיהוּ דְּאָמְרַתְּ לְהוּ הָכִי, אֶלָּא אֶחָד מֵעִיר מְזַכֶּה כָּל הָעִיר, וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה מְזַכִּין כָּל הַמִּשְׁפָּחָה. [אג]חֲזָיֵיהּ דַּהֲוָה קָא חָיֵיךְ רֵישֵׁיהּ וְסָלֵיק וְיָתֵיב קַמֵּיהּ דְּרַב. אָמַר לֵיהּ: ״וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים״. אָמַר לֵיהּ: מֵילְטָא קָא לָיְיטַתְּ לִי? אָמַר לֵיהּ: קְרָא קָאָמֵינָא, לֹא תִּמָּצֵא תּוֹרָה בְּמִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ עָלֶיהָ. [ג]תַּנְיָא: רַב סִימַאי אוֹמֵר, נֶאֱמַר: ״וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם״, וְנֶאֱמַר: ״וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם״. מָקִישׁ יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם לְבִיאָתָן לָאָרֶץ. מָה בִּיאָתָן לָאָרֶץ – שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִיבּוֹא, אַף יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם – שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִיבּוֹא. אָמַר רָבָא: וְכֵן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם״. [ד]תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי, פַּעַם אַחַת נִכְנַסְתִּי לַאֲלֶכְסַנְדְּרְיָא שֶׁל מִצְרַיִם. מָצָאתִי זְקֵן אֶחָד וְאָמַר לִי: בֹּא וְאַרְאֶךָּ מָה עָשׂוּ אֲבוֹתַי לַאֲבוֹתֶיךָ. מֵהֶם טִבְעוּ בַּיָּם, מֵהֶם הָרְגוּ בַּחֶרֶב, מֵהֶם מָעֲכוּ בְּבִנְיָן. וְעַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה״. [ה]אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מְשְׁתַּכְחִין. הֲרֵי כַּמָּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי, וְלֹא הִרְהֲרוּ עַל מִדּוֹתַי, וְלֹא אָמְרוּ לִי ״מַה שְׁמֶךָ״. אֲמַרְתִּי לְאַבְרָהָם ״קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה״. בִּקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבּוֹר אֶת שָׂרָה וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, וְלֹא הִרְהֵר עַל מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיִצְחָק: ״גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ״. בִּקְּשׁוּ עֲבָדָיו מַיִם לִשְׁתּוֹת וְלֹא מָצְאוּ, עַד שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם״. וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. [ו]אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב: ״הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה״. בִּיקֵּשׁ מָקוֹם לִנְטוֹעַ אֹהָלוֹ, וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּמֵאָה קְשִׂיטָה, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי, וְלֹא אָמְרוּ לִי: ״מַה שְׁמֶךָ״, וַאֲתָּה אָמַרְתָּ לִי: ״מַה שְׁמֶךָ״ בַּתְּחִלָּה, וְעַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר לִי: ״וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ״. ״עַתָּה תִּרְאֶה אֵת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה״. בְּמִלְחֶמֶת פַּרְעֹה אַתָּה רוֹאֶה, וְאִי אַתָּה רוֹאֶה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. ״וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ״. מָה רָאָה מֹשֶׁה? [ז]רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלָא אָמַר: ״אֶרֶץ אַפַּיִם״ רָאָה, וְרַבָּנָן אָמְרִי: ״אֶמֶת״ רָאָה. תַּנְיָא כְּמַאן דְּאָמַר ״אֶרֶץ אַפַּיִם״ רָאָה, דְּתַנְיָא: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְמָרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיּוֹשֵׁב וְכוֹתֵב ״אֶרֶךְ אַפַּיִם״. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, ״אֶרֶךְ אַפַּיִם״ לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ: ״אַף לָרְשָׁעִים״. אָמַר לֵיהּ: רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ! אָמַר לֵיהּ: הַשְׁתָּא חֲזֵית (מַאי) דְּמִבְּעֵי לָךְ. כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ: לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי ״אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים״?

אָמַר

עין משפט
נר מצוה

א סמג עשין יב, טושו"ע יו"ד סי' רמו סע' כא:

ב מיי' פנ' מהל' תלמוד תורה הל' יב:

אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְלֹא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי: ״אַף לָרְשָׁעִים״? וַהֲיֵינוּ דִּכְתִיב: ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר״. רַבִּי חַגָּא הֲוָה סָלֵיק וְאָזֵיל בְּדַרְגָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר שֵׁילָא. שַׁמְעֵיהּ לְהָהוּא יְנוּקָא דַּאֲמַר: ״עֵדֹתֶיךָ נֶאֱמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ ה׳ לְאֹרֶךְ יָמִים״, וְסָמִיךְ לֵיהּ ״תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה וגו׳״. אָמַר: שְׁמַע מִינַּהּ אֶרֶךְ אַפַּיִם רָאֶה. (א)אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָיוֹת עֲטָרָה בְּרֹאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה״? תִּפְאָרָה לְשֵׁאָר עַמּוֹ וגו׳״. מַאי ״לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה״? לָעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ וּמְצַפִּים לִישׁוּעָתוֹ. יָכוֹל לַכֹּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לִשְׁאָר עַמּוֹ״ – לְמִי שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ כִּשְׁיָרִים. ״וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעָרָה״. ״וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט״ – זֶה הָרוֹדָה אֶת יְצָרוֹ, ״וְלַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט״ – זֶה הַדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, ״וְלִגְבוּרָה״ – זֶה הַמִּתְגַּבֵּר בְּיִצְרוֹ, ״מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה״ – זֶה שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, ״שָׁעָרָה״ – אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. (ב)אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפָּנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה נִשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? אָמַר לָהּ: ״וְגַם אַלָּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ [וגו׳] פָּקוּ פְּלִילִיָּה״. וְאֵין פּוּקָה אֶלָּא גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לֹא תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפוּקָה״. וְאֵין פְּלִילָה אֶלָּא דַּיְינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנָתַן בִּפְלִלִים״. (ג)מַתְנִי׳ אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ מֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר: נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים״ – מָה שֶׁמֵּשִׂים עַצְמָן כִּשְׁיָרִים. ״וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעָרָה״. אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: עַד שֶׁיְּהוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ שֵׁבָט – מַאי לְאו, אַף עַל גַּב דְּמַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר, אִי אִיכָּא מֵאוֹתוֹ שֵׁבָט – אִין, אִי לָא – לָא? שְׁמַע מִינַּהּ: חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים! לָא, דְּנָפְלָה לֵיהּ בִּירוּשָׁה. אִי נָמֵי, דְּיַהֲבוּהָ נִיהֲלֵיהּ בְּמַתָּנָה. אֵיתִיבֵיהּ: ״עָרִים תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה״. מַאי לְאו: אַרְבַּע וּפַלְגָא מֵהָאי, וְאַרְבַּע וּפַלְגָא מֵהָאי? וּשְׁמַע מִינַּהּ: חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים! לָא, אַרְבַּע מֵהָאי וְחֵמֵשׁ מֵהָאי. אִי הָכִי, לִפְרוֹשׁ פָּרוֹשֵׁי!

קִשְׁיָא.

אָמַר לָפָנָיו וכו' [וְהַשְׁתָּא [מִסְתַּבְּרָא] כמ"ד אֶרֶךְ אַפַּיִם רָאֶה שְׁכַיְּון שֶׁרָאָה [מִדָּה זוֹ] בהקב"ה שֶׁהוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם אַף לְרְשָׁעִים שֶׁמֵּחַ: עֲדוֹתֶיךָ וגו' ה' לְאֹרֶךְ יָמִים הֵיָנוּ מִדַּת אֶרֶךְ אַפַּיִם וְעָלֶיהָ אָמַר מֹשֶׁה עֲדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּחוֹרֵב וּפֵסוּק זֶה מרע"ה אָמְרוֹ דִּכְתִיב לְעֵיל מִנְּחָה תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים וגו': יָכוֹל לְכָל לְמִי שֶׁעוֹשִׂין צְבָיוֹנוֹ אֵת ע"פ שֶׁמִּתְגָּאֶה: כְּשִׁרִים שִׁירִים שֶׁאֵין נֶאֱמָרִין כָּךְ אֵינוֹ חָשׁוּב בְּעֵינָיו וְאֵינוֹ מִתְגָּאֶה: וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט שׁוֹפֵט אֶת רוּחוֹ: שֶׁרוֹדֶה בְּיִצְרוֹ שֶׁבּוֹעֵט בְּיִצְרוֹ וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה מִן הָעֲבֵרָה שֶׁעָבַר: וּמִתְגַּבֵּר בְּיִצְרוֹ מַרְגִּיז יצ"ט עַל יצה"ר אִם הִיצה"ר אָמַר לוֹ עֲשֵׂה עֲבֵרָה זוֹ לֹא דַּיּוֹ שֶׁנִּמְנַע מִן הָעֲבֵרָה אֶלָּא הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה מִצְוָה וּמִתְגַּבֵּר עָדִיף מֵרוֹדֶה: שְׁעָרָה אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת: מָה נִשְׁתַּנּוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִדּוֹת הַלָּלוּ מִן הַשְּׁאָר אָמַר הקב"ה בְּיַיִן שָׁגוּ: וְאֵין פְּלִילָה אֶלָּא דַּיָּנִין: מִתְנִי' יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבָּךְ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוה"ב: וַיַּדִּיחוּ אֶת (אנשי) [יוֹשְׁבֵי] עִירָם הָא אֵין עֲנָרִים עַד שֶׁיְּהוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וְאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט עַצְמָהּ דִּכְתִיב מִקִּרְבְּךָ מִקִּרְבָּךְ אוֹתוֹ שֵׁבֶט עַצְמוֹ: עַד שֶׁיְּהוּ רֻבָּהּ דִּכְתִיב וְיוֹשְׁבֵי הָעִיר מַשְׁמַע יְשׁוּבָהּ שֶׁל עִיר הַיְנוּ רֻבָּהּ לְשַׁנֵּא אַחֲרִינָא עַד שֶׁיְּהוּ רֻבָּהּ דִּכְתִיב מִקִּרְבָּךְ קְרֵי בָּהּ מִרֻבָּךְ: ה"ג עַד שֶׁיְּהוּ רֻבָּהּ עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ אֲנָשִׁים: אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאוֹתָהּ הָעִיר: הָרֵי אֵלּוּ כְּיָחִידִים שֶׁהֵן בְּסִקִילָה וּמְמוֹנָן פָּלַט: וּצְרִיכִים ב' עֵדִים וְהָתְרָאָה לְכָל אֶחָד בְּדֵילְיף בְּגְמָרָא יְחִידִים בְּסִקִילָה לְפִיכָךְ מְמוֹנָן פָּלַט: וּמְזוּהִין בְּמִיתָה רוּבָּהּ, וְעַד שֶׁיְּהוּ רוּבָּהּ: הַדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים, אוֹ שֶׁהוּדְּחָה מִיעוּטָהּ, אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ – הָרֵי אֵלּוּ כְּיָחִידִים, וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהָתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. (ד)וְחוֹלְקִין: לְפִיכָךְ מְמוֹנָם פָּלַט, וְהַמְרוּבִּין בְּסָיוּף; לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד. ״הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב״. הַחֲמָרָת וְהַגְּמָלָת הָעוֹבֶרֶת מִמְּקוֹם לְמָקוֹם, הָרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ. (ה)שֶׁנֶּאֱמַר ״הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב״, מִכָּאן אָמְרוּ: נְכָסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ – אוֹבְדִין, שֶׁבְּחוּצָה לָהּ – בְּפָלִיטִין. וְשֶׁל רְשָׁעִים, בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ – הָרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין. (ו)שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה׳ אֱלֹהֶיךָ״, אִם אֵין לָהּ רְחוֹב, עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב. הָיְתָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ, כּוֹנְסִין אוֹתָהּ לְתוֹכָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר ״וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה׳ אֱלֹהֶיךָ״, שְׁלָלָהּ אֵין, אֲבָל יֵשׁ לָהּ שְׁלָלָהּ. מִכָּאן אָמְרוּ: הַקָּדָשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ יִפְּדוּ, וְתִרוּמוֹת יֵרָקְבוּ, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ. (ז)״כָּלִיל לַה׳ אֱלֹהֶיךָ״, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתֶּם עוֹשִׂין דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִילּוּ אַתֶּם מַעֲלִים עוֹלָה כָּלִיל לְפָנַי. (ח)״וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם״ – לֹא תַּעֲשֶׂה גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: ״לֹא תִבָּנֶה עוֹד״ – לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית, אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. ״וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם״ – שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם; אִבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חָרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם. (ט)גְּמ׳ תָּנוּ רַבָּנָן: ״יְצָאוּ״ – הֵן, וְלֹא שְׁלוּחִין. ״אֲנָשִׁים״ – אֵין אֲנָשִׁים פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. דָּבָר אַחֵר: ״אֲנָשִׁים״ – וְלֹא נָשִׁים, ״אֲנָשִׁים״ – וְלֹא קְטַנִּים. (י)״בְּנֵי בְלִיַּעַל״ – בָּנִים שֶׁפָּרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם מֵצַוָּארֵיהֶם. ״מִקִּרְבָּךְ״ – וְלֹא מִן הַסְּפָר. ״יֹשְׁבֵי עִירָם״ – וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת. ״לֵאמֹר״ – שְׁצָרִיכִין עֵדִים וְהָתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. אִיתְּמַר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים; וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אֵין חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: עַד שֶׁיְּהוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ שֵׁבֶט – מַאי לְאו, אַף עַל גַּב דְּמַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר, אִי אִיכָּא מֵאוֹתוֹ שֵׁבֶט – אִין, אִי לָא – לָא? שְׁמַע מִינַּהּ: חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים! לָא, דְּנָפְלָה לֵיהּ בִּירוּשָׁה. אִי נָמֵי, דְּיַהֲבוּהָ נִיהֲלֵיהּ בְּמַתָּנָה. אֵיתִיבֵיהּ: ״עָרִים תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה״. מַאי לְאו: אַרְבַּע וּפַלְגָא מֵהָאי, וְאַרְבַּע וּפַלְגָא מֵהָאי? וּשְׁמַע מִינַּהּ: חוֹלְקִין עִיר אַחַת לִשְׁנֵי שְׁבָטִים! לָא, אַרְבַּע מֵהָאי וְחֵמֵשׁ מֵהָאי. אִי הָכִי, לִפְרוֹשׁ פָּרוֹשֵׁי!

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין טו:

ב מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:

ג מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ה:

ד מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ו:

ה מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:

ו מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ו:

ז מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ז:

ח מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ י:

ט מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ו:

י מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

יא מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ו:

יב מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ז:

יג מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ב:

יד מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד:

מסורת הש״ס

א מגילה טו:

ב לעיל צד.; שבת נה.

ג יבמות ט.

ד תוספתא סנהדרין

ה לקמן קיג.; תוספתא סוטה

ו רש״י על דברים

תורה אור השלם

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר [במדבר יד, יז]

עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים [תהילים צג, ה]

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר וגו׳ [תהילים צ, א]

בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה וגו׳ [ישעיהו כח, ה]

וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעָרָה [ישעיהו כח, ו]

וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר וגו׳ [ישעיהו כח, ז]

וְכִי־יֵצְאוּ אֲנָשִׁים וְנָפְצוּ אִשָּׁה חֲרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה וגו׳ [שמות כא, כב]

וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפוּקָה וְלִמְכֹשׁוֹל לֵב לַאדֹנֶיךָ וְלִשְׁפַךְ־דָּם חָנָם וגו׳ [שמואל א כה, לא]

הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וגו׳ [דברים יג, טז]

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל וגו׳ [דברים יג, יז]

וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וגו׳ [דברים יג, יח]

יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וגו׳ [דברים יג, יד]

וְאֶת־עֵין וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ וְאֶת־צַיָּה וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ אֶת־בֵּית שְׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשָׁהּ עָרִים תֵּשַׁע וגו׳ [יהושע כא, טז]

מסורת הש"ס

א לעיל טז.; לעיל טז:
ב בבא בתרא ח.
ג בבא בתרא ח.
ד שבועות לה.
ה חולין פט.
ו לעיל מה:

גליון הש"ס

גמ' עיסה חציה של עיר הנדחת. עי' שאגת אריה סי' פ"ט:
שם יצא זה שמחוסר תלישה. עי' לעיל מו ע"ב תוס' ד"ה תלישה:

תורה אור השלם

וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ [דברים יז, ה]

הָכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב [דברים יג, טז]

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד [דברים יג, יז]

קַשְׁיָא לִשּׁוֹן הַפְּסוּק קָשֶׁה לְתֵרֶץ לְמ"ד חוֹלְקִין אֲבָל לֹא מִתּוֹתָב: גְּרִידִי בְּדָלֶ"ת נִמְשָׁכִין וְכֵן גֵּרִיס רַבִּי בְּכוּלֵּיהּ הַשַּׁ"ס מַגְרִיד גָּרִיד ונ"ל שֶׁהוּא לְשׁוֹן גֵּרִידָא דִּמְפָרְשִׁינַן יָחִיד עַל שֵׁם שֶׁהוּא יָחִיד מֻשּׁוּף וּמְפֹרָשׁ הוּא מִן הַכֹּל וְאֵין לַאֲחֵרִים סְבִיבָיו וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ בַּפְּסוּק (וְדוֹמֶה לוֹ) אֲבָל גּוֹרְדוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל גִּלְגֹּלוֹ (ר"ה ד' כז:) הוּא לְשׁוֹן עִבְרִי וְדוֹמֶה לוֹ בַּפְּסוּק (אִיּוֹב ב) וַיִּקַּח לוֹ חֶרֶס לְהִתְגָּרֵד בּוֹ בְּדָלֶ"ת וּפֵי' לְשׁוֹן חֲטִיטָה שְׁמִחַטֵּט וְגוֹרֵד בְּסַכִּין אוֹ בְּכָל דָּבָר וְגוֹרֵר בְּרֵי"ש לְשׁוֹן עִבְרִי הוּא כְּמוֹ (שַׁבָּת ד' כב.) גּוֹרֵר אָדָם מִטָּה כִּסֵּא וְשַׁלְחָן וְכֵן (ב"ב ד' פו.) הָיָה מְגָרֵר וְיוֹצֵא מְגָרֵר וְיוֹצֵא: בְּתַר נַפְשַׁיְיהוּ גְּרִידִי וּמְעַשִּׂים הֶם מַעֲשֶׂה וַאֲדוּקִים בְּיוֹתֵר הוֹאִיל וּמֵעֲצָמָם הֵם נִדְחִין וְדִין הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה עִיר הַנִּדַּחַת: אֲבָל הָנֵךְ דְּהַדְּחוּ בָּתַר נָשִׁים וּקְטַנֵּי גְּרִידֵי שֶׁאֵין אֲדוּקִים כ"כ: הֵיכִי עָבְדִינַן הֵיאַךְ נַעֲשִׂין רַבָּא נִדְחִים הוֹאִיל דְּצָרִיכִין עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: דָּנִין וְחוֹבְשִׁין כְּשֵׁרוֹאִין ב' אוֹ ג' מֵהֶם עוֹבְדִים ע"ז לֹא יִסָּקְלוּ אוֹתָן וּמַנִּיחִין כָּל הָאֲחֵרִים מִלְּסָקְלָן אֶלָּא דָּנִין אוֹתָם לְסְקִילָה וְחוֹבְשִׁין אוֹתָם בְּבֵית הַסֹּהַר וְכֵן עוֹשִׂין עַד שֶׁרוֹאִין אִם מִצְטָרְפִין לְרַבָּא וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתָם דִּין אַחֵר לַהֲרִיגָה וּמְאַבְּדִין אֶת מְמוֹנָם: וּמְעַנֶּה אֶת דַּיָּנִים שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינָם אַתָּה מַשְׁהֶה אוֹתָם וּמְעַנֶּה אֶת דַּיָּנִם: דָּנִין וְסוֹקְלִין עַד חֲצִי דִּמְחַזְקִינַן לְהוּ כִּיחִידִים וְדָנִין וְסוֹקְלִין וּמֵחֲצִי וְאֵילָךְ נִתְבָּרֵר הַדָּבָר לְמִפְרַע שֶׁהַדְּחוּ רַבָּא וְהָוֵי בְּסִיף וּמְמוֹנָם אָבֵד וּמֵחֲצִי וְאֵילָךְ אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְמַשְׁכֵּן לְמִיתָה חֲמוּרָה: ור"ל אֲמַר מָרְבִין לָהֶם בְּתֵי דִינִין לְאוֹ מִשּׁוּם דְּאֵין דָּנִין ב' בְּיוֹם אֶחָד דְּהָא אֲמַרְתְּ בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (לְעֵיל סַנְהֶדְרִין מו.) דִּבְמִיתָה אַחַת דָּנִין אֶלָּא מִשּׁוּם דִּנְפִישֵׁי עֵדִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין פְּנַאי לְחַקֹּר כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיוֹם אֶחָד מְרַבִּים לָהֶם בְּתֵי דִינִים כְּדֵי שֶׁתִּתְקַבֵּל עֵדוּתָן בְּיוֹם א' וְיוֹמֵר דִּין בְּלָם בְּיוֹם אֶחָד: לְשֶׁעָרֶיךָ דְּהַיְנוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה: וְאִי אַתָּה מוֹצִיא אֶלָּא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: אֶלָּא מָרְבִין לָהֶם בְּתֵי דִינִין וּמַעֲנִין בְּדִינֵיהֶם אִם הָוֵי מְרַבִּים וְאִם הוּדְחוּ רֹב' מַעֲלִים אֶת כֻּלָּן לב"ד הַגָּדוֹל: כְּמָה יְהֵא בָּעִיר מִשְׁנָה בְּהַשְׁתַּפִּין: וְיִהֵא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר לְתֵל בְּצָרְכֵי הָעִיר: לְמֶהֱוֵי כִּבְנֵי מָתָא שֶׁיְּהֵא נִקְרָא כִּבְנֵי הָעִיר אֵין נִקְרָא בְּפָחוֹת מִי"ב חֹדֶשׁ אֲבָל לְהַקְרוֹת מִיּוֹשְׁבֵי הָעִיר כֵּיוָן שֶׁשָּׁהָה ל' יוֹם נִקְרָא מֵאַנְשֵׁי הָעִיר וְקָרִינַן בְּהוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא: וְהַתְנָיָא בְּגִיחוּתָא: הַמַּדָּר הֲנָאָה שֶׁאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי קוֹנָם אִם אֲהָנֶה: הַחֲרֵם אוֹתָהּ פָּרַט לִנְכָסִי צַדִּיקִים שֶׁבְּחוּצָה לָהּ שֶׁאִם הָיוּ צַדִּיקִים דָּרִים בְּתוֹכָהּ וְהָוֵי לָהוּ נְכָסִים מַפְקְדִים בְּמָקוֹם אַחֵר בְּיַד אֲחֵרִים אֵין מַחֲרִימִין אוֹתָן אֲבָל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּאוֹתָהּ הָעִיר מַחֲרִימִין אוֹתָן וְטַעְמָא מִפּוֹרֵשׁ לְקַמָּן: אֲמַר ר"ש מִפְּנֵי מָה וכו' בְּכָל דַּוְכְתֵי דָּרַשׁ ר"ש טַעְמָא דִּקְרָא: ה"ג אֲמַר מָר וְאֶת כָּל (שְׁלָלָהּ) אֲשֶׁר בָּהּ לְרַבּוֹת נְכָסֵי רְשָׁעִים שֶׁבְּחוּצָה לָהּ: אֲמַר רַב חִסְדָּא וּבְנִקְבָּצִין לְתוֹכָהּ נְכָסֵי רְשָׁעִים הַקְּרוֹבִין לָעִיר שֶׁיְּכוֹלִים לְקַבְּצָם לְתוֹךְ הָעִיר בְּאוֹתוֹ יוֹם עַצְמוֹ שֶׁכּוֹנְסִין שְׁלֹל הָעִיר לָרְחוֹב לְשָׂרְפָן הֵן אֲבוּדִים עִמָּהּ אֲבָל רְחוֹקִים דְּאֵין מַגִּיעִין לָעִיר אֵינָן אֲבוּדִים וְדַוְקָא שֶׁכְּבָר הָיוּ לְתוֹכָהּ אֲבָל לֹא שֶׁמַּעֲכְשָׁו הָיוּ מַפְקָדִים בְּיַד אֲחֵרִים אֲבָל לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם בְּתוֹכָהּ כְּגוֹן דְּנָפְלָה לָהֶם בִּירֻשָּׁה לֹא קָרֵינָא בָּהּ שְׁלָלָהּ וְאֵין הַמָּמוֹן אָבֵד: אֶלָּא דִּידְהוּ דִּבְנֵי עִיר הַנִּדַּחַת וּמַפְקָדִים הֵם בְּעִיר אַחֶרֶת: הָא אָמְרָה רַב חִסְדָּא וּבְנִקְבָּצִין לְתוֹכָהּ וְהָא אֵין נִקְבָּצִין: דְּקִבֵּל עֲלָיו אַחֲרִיּוּת בְּנֵי עִיר הַנִּדַּחַת: כְּמַאן דְּלָא פְּלִיגָא א"א לְכָזַּית בָּשָׂר בְּלֹא שְׁחִיטָה וַאֲפִילּוּ שְׁחִיטָה מְשֻׁחָט אֵין בִּשְׁחִיטָתוֹ כְּלוּם דְּלָא לְשְׁחִיטָה קַיְימָא אֶלָּא לְמִיתָה וּשְׁחִיטָתָהּ זוֹ הִיא מִיתַת הַבְּהֵמָה וְאֵין הֶתֵּר אָפִילּוּ הַחֲצִי שֶׁאֵין שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת דְּכִי שָׁחֵט לְסִימָן דְּעִיר הַנִּדַּחַת אֵינוֹ שׁוֹחֵט אֶלָּא מֵמִית וְלָא מְהַנְּיָא בַּהּ שְׁחִיטָה: עִסָּה כָּל אֵימַת דְּבָעֵי פָּלִיג לָהּ וְאֵין חֵלֶק שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת מְעֹרָב בּוֹ: ל"ש שְׁחִיטָה מְשֻׁחָט ל"ש קְטָלָא מְקַטֵּיל דְּבֵין בִּשְׁחִיטָה וּבֵין בַּהֲרִיגָה קָרֵינָא בַּהּ לְפִי חֶרֶב דַּאֲפִילּוּ שְׁחִיטָה מִיתָה בְּעַלְמָא הִיא וְלָא מְהַנְּיָא לְפִי חֶרֶב הֵינוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ שְׁחִיטָה אֲבָל דֶּרֶךְ שְׁחִיטָה מְהַנְּיָא לָהּ לְטַהֲרָהּ מִידֵי נְבֵלָה דְּנָהֵי דְּלַאֲכִילָה אִתַּסְרָה וְאִסּוּר הָנָאָה הוּא אֲבָל תָּהֳנֵי לְטַהֲרָהּ מִידֵי נְבֵלָה: שַׁעַר נְשִׁים צְדָקָנִיּוֹת שֶׁבְּעִיר הַנִּדַּחַת מַהוּ אִי הָוֵי בְּכָלָל וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּשְׂרֹף עִם שְׁלַל הָעִיר: תְּלִישָׁה שֶׁצְּרִיךְ לְגַלְּחָהּ: פֵּאָה נָכְרִית גְּדִיל שֶׁל שְׂעָרוֹת דְּעַלְמָא שֶׁעוֹשִׂין לְגוֹי קָא מִבָּעֵי לָהּ לְרַבּוֹת יוֹסֵף אִם שֶׁל צְדָקָנִיּוֹת הָוֵי: מְחַבֵּר בְּגוּפָהּ שְׁנִקְשַׁר בָּהּ: כְּגוּפָהּ דְּמֵי וּכְשֵׁם שֶׁאֵין שׁוֹרְפִין מַלְבּוּשִׁין שֶׁעֲלֵיהֶן שֶׁהֲרֵי צְדָקָנִיּוֹת הֵן כָּךְ אֵין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ גְּדִיל: דְּתַלֵּי בְּסִבְטָא תְּלָה אוֹתוֹ גְּדִיל בַּיְתֵד וְאֵין קְשׁוּרִין בָּהּ עֲכָשָׁו: כֵּיוָן דְּעָיְלָא וְנָפְקָא רְגִילָה לְקִשְׁרָהּ תָּדִיר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קְשָׁרָתוּ עֲכָשָׁו כָּל מָקוֹם שֶׁיְּהֵא שָׁם נִדּוֹן כְּמַלְבּוּשׁ שֶׁעָלֶיהָ דְּכָל שַׁעְתָּא דְּעָתָהּ עָלֶיהָ וְכִשְׁאָר מַלְבּוּשִׁין דְּמֵי: רְחוֹבָהּ מַעֲקָרָא מִשְׁמַע רְחוֹבָהּ שֶׁהָיָה לָהּ מִתְּחִלָּה וְלֹא שֶׁעוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב עַכְשָׁו:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין טז:
ב מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ב:
ג מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ו:
ד מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' ט:
ה סמג עשין פב, טוש"ע חו"מ סי' קסג סעי' ב:
ו מיי' פ"ד מהל' שכנים הל' ה:
ז סמג לאוין רמב, טוש"ע יו"ד סי' ריז סעי' לב:
ח מיי' פט' מהל' נדרים הל' יז:
ט סמג לאוין סו:
י מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:
יא סמג לאוין סו:
יב מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' י:
יג מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יא:
יד מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יב:
טו מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יג:
טז מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יב:
יז מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יג:
יח מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יב:
יט מיי' פ"ד מהל' עבודה זרה וחוקות הגויים הל' יג:

היו בה קדשי מזבח כגון עולות ואשמות של רשעים בתוכה נהי דלא קרינן בהו את כל בהמתה לפי חרב דהא לא בהמתה היא אלא בהמת שמים אלא מאיסותא הוא להקריב קרבנות של רשעים הללו שהדחו הלכך

אבמוחו כותנו אותן לכפה ומאכילין אותן שעורין עד שברסן נבקעת דאפילו דמיהם אסור בדלקמן: שנאמר כליל לה' אלהיך ל"ג: ר"ש אומר וכו' לקמן מפרש טעמא: זבח רשעים תועבה ואפילו דמיהן אסורין: ור"ש הוא דאמר בהזהב (ב"מ נו:) קדשים שחייב באחריותן ממון בעלים הוא ויש בהם אונאה הלכך לענין עיר הנדחת נמי ממון . בעלים הוא ודינינהו לפי חרב כשאר בהמות שבתוכה והלכך אסורין דמיהן בהנאה והאי דקאמר ימותו ולא אמר שיחרימו אותה עמהם משום כבוד שמים: ואלבא דרבי יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דב"ק (ד' יב:) ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהם ממונו והואיל וממונו הם אסורים בהנאה דאפילו דמיהן בהמתם מקרו אבל קדשי קדשים אמאי ירעו דהא ודאי הם עצמם אינם קרבים דזבח רשעים תועבה אלא ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה: אי הכי מדתני סיפא וכו' דקא מפלג בין קדשי מזבח לקדשי בדק הבית: לפלוג ולתני בדידה בקדשי מזבח עצמן בין קדשים קלים לקדשי קדשים: דלמיתה אולא כדאמרינן (תמורה ד' טז.) חמש חטאות מתות: לא פסיקא לה למתני קדשי קדשים דעיר הנדחת ירעו דכיון דמתו להם אותם רשעים אי איכא חטאות שהפרישו בחייהם אזלי למיתה דכל חטאות שמתו בעליהם מתות במסקת הורייות (ד' ו.) מפרש טעמא אבל שאר קדשי קדשים כגון אשמות שמתו בעליהם ירעו: דאיתנהו בעיניהו דהן עצמן ודאי אינן קרבים משום זבח רשעים תועבה אבל הכא דאיכא למימר ירעו ויפלו דמיהם לנדבה: כיון דאשתני ליכא הכא זבח רשעים תועבה: ולא בהמת בכור ומעשר שאם היו בה בכורות או מעשר בהמה שהוא של ישראל וחלבו ודמו קרב אין מחרימין אותו עמה דלא מקרי בהמתה: שלל שמים הוא ומשללה נפקא: אלא בבעלי מומים שאין בהם חלק לגבוה אלא נאכלין לבעלים שללה ניתנו אמאי אין מחרימין אותן עמה: לעולם בבעלי מומין ואפ"ה אין נשרפין עמה דדרשינן לקרא הכי בהמתה למי שנאכל לבעלים בתורת בהמתם שאין נאכלים בתורת בהמתם שאין אומרין בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת: ופליגא הא דרבינא אדשמואל דאמר שמואל עלה דהא מילתא דר"ש כי הוה קשיא לן במאי

אבמוקדשות שבהמ יפדו כו׳. תנו רבנן: היו בה קדשי קדשים, קדשי מזבח – ימותו, קדשי בדק הבית – יפדו, ותרומות – ייקברו, ומעשר שני וכתבי הקודש – יגנזו. רבי שמעון אומר: "בהמתה" – ולא בהמת בכור ומעשר, "שללה" – פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. אמר מר: היו בה קדשי קדשים, קדשי מזבח – ימותו. ואמאי ימותו? ירעו עד שיסתאבו, וימכרו, ויפלו דמיהן לנדבה. גרבי יוחנן אמר: "זבח רשעים תועבה". ריש לקיש אמר: ממון בעלים הוא. והכא בקדשים שחייב באחריותן, ורבי שמעון היא דאמר: ממון בעלים הוא. (ב)הא מדסיפא רבי שמעון היא, ריישא לאו רבי שמעון? בקדשים קלים, ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר קדשים קלים ממון בעלים. אבל קדשי קדשים מאי? יפדו. אדתני סיפא: קדשי בדק הבית יפדו, ליפלוג ולתני בדידה: במה דברים אמורים? בקדשים קלים, אבל קדשי קדשים – יפדו. כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה, דלמיתה אזלא, לא פסיקא ליה. (ג)בשלמא רבי יוחנן לא אמר כריש לקיש, דכתיב: "זבח רשעים תועבה". אלא ריש לקיש, מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך: כי אמרינן "זבח רשעים תועבה", הני מילי היכא דאיתנהו בעיניהו, אבל הכא, כיון דאישתני – אישתנו. (ד)רבי שמעון אומר: "בהמתה" – ולא בהמת בכור ומעשר. במאי עסקינן? אילימא בתמימין – שלל שמים הוא! אלא בבעלי מומין – שללה ניתנו? אמר רבינא: לעולם בבעלי מומין, ומי שנאכל בתורת בהמתה. יצאו אלו שאין נאכלין בתורת בהמתה, אלא בתורת בכור ומעשר, דשלל שמים ניתנו. ופליגא דשמואל: הכל קרב והכל נפדה. מאי קאמר? הכי קאמר: כל שקרב כשהוא תם, ונפדה כשהוא בעל מום – מ"שללה" אימעיט, וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום, בגון בכור ומעשר – מ"בהמתה" נפקא. תרומות ייקברו. אמר רב חסדא: לא שנו אלא תרומה בידיד ישראל, אבל תרומה בידי כהן, כיון דממונייהו הוא, תשרף. (ה)מתיב רב יוסף: מעשר שני וכתבי הקודש יגנזו. והא מעשר שני בידי ישראל הוא, כהן דמי, וקתני יגנזו! אלא, אי אתמר הכי אתמר: אמר רב חסדא, לא שנו אלא תרומה בידי כהן, אבל תרומה בידי ישראל תינתן לכהן שיתאכל בטהרה. (ו)תנן התם: עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה, דברי רבי מאיר. וחכמים מחייבין. אמר רב חסדא: מחלוקת במעשר שני בירושלים, דרבי מאיר סבר מעשר שני ממון גבוה הוא, ורבנן סברי ממון הדיוט הוא. אבל בגבולין, דברי הכל פטור. (ז)מתיב רב יוסף: מעשר שני וכתבי הקודש יגנזו. במאי עסקינן? אילימא בירושלים, מי היו עיר הנדחת? ותתניא: עשרה דברים נאמרו בירושלים, וזו אחת מהן – אינה נעשית עיר הנדחת! ואלא בעיר אחרת, ואסקוה לגזוזה? הא קלטוה מחיצות! (ח)אלא לאו בגבולין, וקתני: יגנזו? לא, לעולם דעיר אחרת, ואסקוה לגזוזה. והכא במאי עסקינן? שנטמא. (ט)ולפרקיה? דאמר רבי אלעזר: מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים? תלמוד לומר: "לא תוכל שאתו", ואין שאת אלא אכילה, שנאמר: "וישא משאת מאת פניו". הכא במאי עסקינן? ולפרקיה,

עסקינן תרי מתרץ הכי הכל קרב והכל נפדה: מאי קאמר ה"ק כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם ובשהוא בעל מום צריך פדיה כגון שאר קדשים קלים חוץ מפעשר בהמה ובכור הנהו משללה נפקא דאין מחרימין אותם עמה דהואיל ואריכי פדיה במומן שלל שמים קריגן בה ופליג עליה דת"ק דאמר קדשים קלים ממון בעלים הוא: וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל לבעלים כגון בכור ומעשר הלוא שלל שמים מקרו ואפילו בתמותן ולא מצי למפרך והא בתמותן שלל שמים הוא שהרי נאכל במומו והלכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים דמשללה ליכא למעוטינהו והיינו פלוגא דאיהו מוקי לה אפילו בתמימים דקסבר בכור ומעשר בעלי מומין בהמתה קריגא בה ובסיף: תרומה בידי ישראל שנאמר לא נתנה לכהן דאפילו אותו ישראל רשע הוא תרומה שבידו אינה נשרפת עם שאר שללה דהא הוא דישמא היה נתנה לכהן צדיק שבחוצה לה הלכך אינה נשרפת דהיינו כפקדון דעיר אחרת ואתינהו בגווה דאמר לעיל דמתרין ונהי דבאכילה לא שריגא לה דשמא היה נתנה לכהן רשע שבתוכה הלכך ירקבו אבל כהן דממונה הוא תשרף: וקתני יגנזו אע"ג דממונה הוא לא אמר תשרף: אלא תרומה ביד כהן דממונה הוא ולא מזלזלינן בה כללי האי הואיל וקדש הוא: לכהן שבעיר אחרת כלומר לכהן שלא הדח עמהן: אבל בגבולין שאין לה התר אכילה אלא בפדיה ד"ה פטורה מן החלה דממון גבוה הוא ל"א אבל בגבולין דאין לה התר אכילה בשעת חיוב חלה דהיינו בשעת גלגול העסה לא קרינא בה ראשית עריסותיכם (בפרק בד טו:כ) ואפילו פדאה לאחר מכן פטור מן החלה: י' דברים נאמרו בירושלים בפ' מרבה (ב"ק פב:): חשיב להו: אלא בעיר אחרת ואסקוה לגזוזה שהיה אותו מעשר שני של אחד מבני עיר הנדחת והעלו אותו לירושלים קודם שהדחו ואח"כ יגנזו לשתרו נמי באכילה דהא קלטינהו מחצות דהיינו חומה: אלא לאו בגבולין ולא מטו ליה וקתני יגנזו ואיני יוצא לשרף בתמיהה: ואם איתא דבגבולין לד"ה ממון גבוה הוא לשתרו נמי באכילה אלא לאו ממון הדיוט הוא ונהי דבשרפה לא משום זילותא: לעולם דעיר הנדחת ואסקוה לגזוזה ודקאמרת לשתרו נמי באכילה קלטוהו מחצות: הכא במאי עסקינן כשנטמא דלאו בר אכלי בטמאה הוא דכתיב (דברים כ"ו:י"ד) לא בערתי ממנו בטמא ולקמן פריך מאי ארית עיר הנדחת אפלו בחוצה לה: ואפלו בירושלים לאחר שנטנס ואע"ג דדרשינן (שם יד) כי ירחק ממך המקום וצרת הכסף בידך ברחוק מקום אתה פודה וצר ולא בקרוב מקום: ואין שאת אלא אכילה וה"ק קרא כי ירחק ממך המקום או כי לא תוכל לאוכלו שנטמא וצרת הכסף בידך: בלקוחה שכבר הוציאה בהוצאה לכסף מעשר ונתנוהו ביין ושכר ובשר ונטמא אותו לקוחה דההוא ליית לה פדיה וכי קאמר ר"א במע"ש גופה שהעלה פרות מע"ש לירושלים ונטמאו:

עין משפט נר מצוה

א סמג עשין טו:

ב מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

ג סמג עשין טו:

ד מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

ה סמג עשין טו:

ו מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

ז סמג עשין טו:

ח מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

ט מיי׳ פו׳ מהל׳ ביכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין הל׳ ד:

י מיי׳ פז׳ מהל׳ בית הבחירה הל׳ יד:

יא מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ ד:

יב סמג לאוין קלו:

יג מיי׳ פב׳ מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הל׳ ח:

מסורת הש״ס

א לעיל מז.

ב פסחים צ.

ג שבועות כג.; כתובות לד:

ד סוכה לה.; פסחים לו:

ה בבא מציעא נג.

ו פסחים לו:; מכות יט:

גליון הש״ס

גמ' ומי שנאכל בתורת בהמתה. עי' זבחים דף עה ע"ב תוס' ד"ה התפיס:

תורה אור השלם

הַבָּה תִּבָּה אֶת־שְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב [דברים יג, טז]

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד [דברים יג, יז]

זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ [משלי כא, כז]

רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ [במדבר טו, כ]

וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדָּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ [דברים יד, כד]

וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתַּרְב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כָּלָם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתְּ וַיִּשְׂכְּרוּ עִמּוֹ [בראשית מג, לד]

וְלִקְרֵקָהּ לְכוּפֵּיהּ וּמְשַׁנֵּי כר"י דְּאָמַר לָא אֵלִּים לְמִתְפַּס פִּדְיוֹנוֹ בְּהֶהְיֵא מָנֶה גּוּפָא בְּמַס' מַעֲשֵׂר שֵׁנִי (פ"ג מ"י) וְהֵינוּ נָמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי דְּקָאָמַר יִגְּנֵז בְּקֻבּוּדָה: אֶלָּא לְעוֹלָם בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי דְּעִיר הַנִּדַּחַת טָהוֹר וְאַסְקוּהָ לְגִוּהּ וּדְקָאָמַר לְשִׁתֵּרֵי בַּאֲכִילָה דְּהָא קָלְטוּהוּ מְחִצּוֹת אַחַר שֶׁנִּכְנַס לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם: דְּאָמַר רָבָא בְּשִׁחִיטַת חֻלִּין פ' בְּהֶמָה הַמְקֻשָּׁה (חֻלִּין דף סח): מְחִצּוֹת לָאֲכל

[א]וְלִיפְרְקֵיהּ, דְּתְנַן: הַלְּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִטְמָא – יִפָּדֶה. כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: יִקָּבֵר. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא עִיר הַנִּדַּחַת? אֲפִילּוּ דָּעֲלְמָא נָמֵי! [ב]

[ה][א]אֶלָּא לְעוֹלָם בְּטָהוֹר, וּכְגוֹן דְּנָפוּל מְחִיצוֹת, וְכִדְרָבָא דְּאָמַר רָבָא: מְחִיצָה לָאֳכל – דְּאוֹרְיְיתָא, לְקְלוֹט – דְּרַבָּנָן. וְכִי גָּזוּר רַבָּנָן כִּי אַתָּנְהוּ לְמְחִיצוֹת, כִּי לֵיתָנְהוּ לִמְחִיצוֹת – לָא. [ב]כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּתַנְיָא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲפִילּוּ מְזוּזָה אַחַת אֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל״. וְהֵיכָא דְּאֵיכָּא מְזוּזָה לָא אֶפְשָׁר, דִּכְתִיב: ״לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם״. [ג]רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ׳. לֵימָא בִּדְרַבִּי אֶבְיָן אָמַר רַבִּי אֵילְעָא קָמִיפַּלְגִי? דְּאָמַר רַבִּי אֶבְיָן אָמַר רַבִּי אֵילְעָא: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּלָל בַּעֲשֵׂה וּפָרַט בְּלֹא תַעֲשֶׂה, אֵין דָּנִין אוֹתוֹ בְּכְלָל וּפָרָט. [ד]דָּמַר אִית לֵיהּ דְּרַבִּי אֶבְיָן, וּמַר לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי אֶבְיָן. [ה]לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי אֶבְיָן, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: מַר סָבַר ״עוֹד״ לְגָמְרֵי מַשְׁמַע, וּמַר סָבַר ״עוֹד״ – לְכָמָה שֶׁהַיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית, אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. [ו]תָּנוּ רַבָּנָן: הָיוּ בָהּ אִילָנוֹת תְּלוּשִׁין – אֲסוּרִין, מְחוּבָּרִין – מוּתָּרִין. שֶׁל עִיר אַחֶרֶת, בֵּין תְּלוּשִׁין בֵּין מְחוּבָּרִין – אֲסוּרִין. מַאי ״עִיר אַחֶרֶת״? אָמַר רַב חִסְדָּא: יְרִיחוֹ, דִּכְתִיב: ״וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם לַה׳... וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה׳ אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בְּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דַּלְתֶיהָ״. תַּנְיָא: לֹא יְרִיחוֹ עַל שֵׁם עִיר אַחֶרֶת, וְלֹא עִיר אַחֶרֶת עַל שֵׁם יְרִיחוֹ, דִּכְתִיב: ״בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי אֶת יְרִיחוֹ בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יִסְדָהּ וּבִשְׁגוּב צָעִירוֹ הִצִּיב דַּלְתֶיהָ״. תַּנְיָא: בַּאֲבִירָם בְּכוֹרוֹ, רָשָׁע, לֹא הָיָה לוֹ לִלְמוֹד. בִּשְׁגוּב צָעִירוֹ, הָיָה לוֹ לִלְמוֹד. אֲבִירָם וּשְׁגוּב מַאי עֲבוּד? מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: בַּאֲבִירָם בְּכוֹרוֹ הָיָה לוֹ לִלְמוֹד לְאוֹתוֹ רָשָׁע, בִּשְׁגוּב צָעִירוֹ. מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר ״בַּאֲבִירָם בְּכוֹרוֹ״ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁשְּׁגוּב צָעִירוֹ? מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״שְׁגוּב צָעִירוֹ״? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מְקֻבָּר וְהוֹלֵךְ לְאוֹתוֹ רָשָׁע. אַחְאָב שׁוֹשְׁבִינֵיהּ הֲוָה. אֶתָא אֵיהוּ וְאֵלִיָּהוּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא בֵּי טַמְיָא. יָתֵיב וְקָאָמַר: דִּילְמָא כִּי לֵט יְהוֹשֻׁעַ הָכִי לָט – לֹא יְרִיחוֹ עַל שֵׁם עִיר אַחֶרֶת, וְלֹא עִיר אַחֶרֶת עַל שֵׁם יְרִיחוֹ? אָמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ: אֵין. אָמַר לֵיהּ: הַשְׁתָּא לְוָוטְתָא דְּמֹשֶׁה לָא קָא מְקַיְּימָא, דִּכְתִיב ״וְסִרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם וְגוֹ׳״ וּכְתִיב ״וְחָרָה אַף ה׳ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳״, וְהָהוּא גַּבְרָא אוֹקִים לֵיהּ עֲבוֹדָה זָרָה עַל כָּל תֵּלֶם וְתֵלֶם וְלָא שָׁבֵיק לֵיהּ מִיטְרָא לְמֵיזַל מִיסְגַּד לֵיהּ. לְוָוטְתָא דִּיהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידֵיהּ מִקַּיְּימָא? מִיַּד: ״וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי גִלְעָד חַי ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם יִהְיֶה טַל וּמָטָר הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה כִּי אִם לְפִי דְבָרִי״. [ז]״וַיְהִי דְבַר ה׳ אֵלָיו לֵאמֹר. לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית״. ״וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְגוֹ׳״. מֵהֵיכָא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִבֵּי טַבָּחֵי דְּאַחְאָב. ״וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ״. וּכְתִיב: ״וַיְהִי דְבַר ה׳ אֵלָיו לֵאמֹר. קוּם לֵךְ צָרְפַתָה״. וּכְתִיב: ״וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת״. בְּעָא רַחֲמֵי לְמֵיתַן לֵיהּ אֵקְלִידָא דְּתִחַיֵּית הַמֵּתִים. אָמְרִי לֵיהּ: שְׁלֹשׁ מַפְתְּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ לְשָׁלִיחַ: שֶׁל חַיָּה, וְשֶׁל גְּשָׁמִים, וְשֶׁל תְּחִיַּית הַמֵּתִים. יֹאמְרוּ: שְׁתַּיִם בְּיָד תַּלְמִיד וְאַחַת בְּיַד הָרַב! אֲיָיתִי הָא וּשְׁקֵיל הָאי. דִּכְתִיב: ״לֵךְ הֲרָאֵה אֶל אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר״. דְּרֹשׁ הָהוּא גְּלִילָאָה קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא: מָשָׁל דְּאֵלִיָּהוּ, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְגַבְרָא דְּטָרְקֵיהּ לְגַלְיֵיהּ וְאַבְּדֵיהּ לְמַפְתְּחֵיהּ. דְּרֹשׁ רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי: אַבָּא אֵלִיָּהוּ

קַפְּדָן

מסורת הש״ס

א מכות כ.

ב ילקוט שמעוני על התורה

ג מועד קטן ג.

ד חולין קלד.; מנחות לו:; בבא בתרא כד.; קידושין מח.

ה יומא נח:; לעיל קיא:

ו תוספתא סנהדרין; אוצר מדרשים מדרש עשרת מלכים

ז חולין ה.

תורה אור השלם

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל וגו׳ [דברים יג, יז]

לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם [דברים יב, ד]

וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ לַיהוָה רַק רָחָב הַזּוֹנָה וגו׳ [יהושע ו, יז]

וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְהוָה וגו׳ [יהושע ו, כו]

בְּיָמָיו בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי אֶת־יְרִיחוֹ בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יִסְדָהּ וגו׳ [מלכים א טז, לד]

הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וגו׳ [דברים יא, טז]

וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשְׁבֵי גִלְעָד אֶל־אַחְאָב חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳ [מלכים א יז, א]

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵלִיָּהוּ אֶל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי כִדְבַרְךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם וגו׳ [מלכים א יז, יג]

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר [מלכים א יז, ב]

וְהָעֹרְבִים מְבִאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בָּעֶרֶב וגו׳ [מלכים א יז, ו]

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ [מלכים א יז, ז]

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר קוּם לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וגו׳ [מלכים א יז, ח-ט]

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן־הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת וַיְהִי וגו׳ [מלכים א יז, יז]

וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִשִׁית לֵאמֹר וגו׳ [מלכים א יח, א]

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פז׳ מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הל׳ א:

ב מיי׳ פז׳ מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הל׳ ב:

ג סמג לאוין רסד:

ד מיי׳ פב׳ מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הל׳ ה:

ה מיי׳ פב׳ מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הל׳ ט:

ו סמג עשין טו:

ז מיי׳ פד׳ מהל׳ עבודה זרה וחוקות הגויים הל׳ יג:

הָיָה קַפְדָּן שֶׁפָּעַס עַל אַחְאָב וְאָמַר חַי ה' אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר: אִכַּסִּי' מִנֵּהּ שֶׁהָיָה רָגִיל לְמִיתֵי לְבֵי מִדְרְשׁוֹ כָּל יוֹמָא וְלָא אַתָא בְּתַלְתָא יוֹמֵי:

קַפְדָּן הָוָה. רָגִיל לְמֵיתֵי גַּבֵּיהּ. אִיכַּסִּי מִינֵּיהּ תְּלָתָא יוֹמֵי, וְלָא אַתָא. כִּי אַתָא, אָמַר לֵיהּ: אַמַּאי לָא אַתָא מָר? אָמַר לֵיהּ: קַפְדָּן קָרֵית לִי! אָמַר לֵיהּ: הָא דַּקְמַן, דְּקָא קָפֵיד מָר!

(א)״וְלֹא יְדַבֵּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם״ – כָּל זְמַן שֶׁרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם וְכוּ׳. מַאן רְשָׁעִים? אָמַר רַב יוֹסֵף: גַּנָּבֵי. (ב)תָּנוּ רַבָּנָן: רָשָׁע בָּא לָעוֹלָם – חָרוֹן בָּא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם בּוּז וְעִם קָלוֹן חֶרְפָּה״. רָשָׁע אָבֵד מִן הָעוֹלָם – טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה״. צַדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם – רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וְאַנְשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק״. צַדִּיק בָּא לָעוֹלָם – טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ״.

הֲדַרַן עֲלָךְ כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק וּסְלִיקָא לַהּ

מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

מסורת הש״ס

א רש״י על דברים

ב תוספתא סוטה; מסכת כלה רבתי; ילקוט שמעוני על התורה; ילקוט שמעוני על נ״ך תפו; ילקוט שמעוני על נ״ך; אוצר מדרשים אלפא ביתא דבן סירא

תורה אור השלם

וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ [דברים יג, יח]

בְּבוֹא־רָשָׁע בָּא גַם־בּוּז וְעִם־קָלוֹן חֶרְפָּה [משלי יח, ג]

בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה [משלי יא, י]

הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק [ישעיהו נז, א]

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה [בראשית ה, כט]

א״ל ר' יוֹסֵי: הָא דְּקָמָּא דְּקָא קָפֵד מַר הֲרֵי עַל דָּבָר זֶה שֶׁאָמַרְתִּי עָלֶיךָ קָפֵד שֶׁלֹּא בָּאתָ אֵלַי ג' יָמִים מִקַּפְדָנוּת שֶׁקָּצַפְתָּ עָלַי: מִפְּנֵי הָרָעָה קֹדֶם שֶׁתָּבֹא הָרָעָה הַצַּדִּיק נֶאֱסָף מִכְּלַל דִּכְיוָן שֶׁמֵּת הָרָעָה בָּאָה: אֲבָל צַדִּיק בָּא לָעוֹלָם פָּסְקָה הָרָעָה שֶׁנֶּאֱמַר זֶה יְנַחֲמֵנוּ:

חִדּוּשֵׁי הֲלָכוֹת – מַהַרְשָׁ״א

דף ב.

במשנה והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרוגו כו' כצ"ל וי"ל בהיקש בהמה הרובע לאשה ובהמה הנרבעת מאיש כן נראה מפרש"י דהכא ולקמן בפירקין אבל דברי הרמב"ם בפי' המשנה אינן מבוררין לי בזה ע"ש:

בפרש"י בד"ה ואין דנין לא את השבט רובו של שבט כו' עכ"ל כתב מהרש"ל לא דק דבין לפי המקשן ובין לפי המסקנא איירי בכל השבט עכ"ל ואני אומר דרש"י ודאי דק יפה וכן פי' הרע"ב והא דקאמר המקשה אבל כולו לא היינו רובו דרובו ככולו בכ"מ וה"ק רבי יונתן בהדיא עד רובו משמע דמרובו ואילך דינו ככולו וכן פסק בהדיא הרמב"ם פ"ד מהלכות עבודת כוכבים כרבי יונתן ורובו ככולו וז"ל ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט אבל אם הודחו רובו של שבט דנין אותן כיחידים כו' עכ"ל ע"ש ובמסקנא נמי דקאמר ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך היינו רובו ככולהו דמה"ט דממעטינן כולו מאיש ואשה אתה מוציא ואי כו' מה"ט ממעטינן נמי רובו דאי אתה מוציאו לשעריך ועיר א' נמי ממעטינן מאיש ואשה:

בד"ה שומע אני לטובה כו' שאפילו מיעוט המזכין ורבים כו' עכ"ל לכאורה משמע מפירושו דבמיעוט המזכין ורבים המחייבים כתיב לא תהיה וגו' והולכין אחר הזכות וא"א לומר כן דנהי דאין הולכין אחר רוב המחייבין אחר מיעוט המזכין נמי ודאי דאין הולכין אפילו בב"ד שקול אלא דמוסיפין אבל שיעור דבריו כך הוא משום דלזכות הולכין אחר הרוב שפיר אשמועינן דאפילו במיעוט המזכין ורבים מחייבין לא תהיה וגו' אבל אי ברוב מזכין נמי לא היו הולכין אחר רוב מזכין ודאי דלא דהוה איצטריך למיכתב לא תהיה וגו' וק"ל:

דף ב:

בד"ה הלוואות כו' מצטרפין בפרק שני גבי עדים כו' עכ"ל כצ"ל:

תוס' בד"ה דברי הכל כו' וא"ת כי היכי דילפינן דרישה וחקירה כו' ניליף נמי לענין ג' ומומחין כו' עכ"ל הכי קשיא להו לפי סברת המקשה דודאי ידע המקשה הך דרשה דר"ח דאחד ד"מ ואחד ד"נ בדרישה וחקירה דמתני' היא לקמן אבל אין לפרש דבריהם דקשיא להו הכי למסקנא לשמואל דהא איכא למימר לשמואל דלכך לא בעי שלשה דבצדק תשפוט עמיתך מפקא ליה מהאי היקשא כמ"ש התוס' לקמן דמפקא ליה בצדק תשפוט עמיתך דלא בעי ג' אפילו למאן דאית ליה עירוב פרשיות מיהו הא דקשיא להו נמי דניבעי בד"מ מומחין ונילף ליה מגזילות וחבלות וכן מה שהקשו לקמן דליבעי בדיני ממונות מומחין ונילף ליה מד"נ כמו לענין דרישה וחקירה הא ודאי קשיא נמי לשמואל ודו"ק:

דף ג.

בד"ה שלא תנעול כו' דוקא גזילות שע"י חבלות כמו כו' עכ"ל ר"ל גזילות וחבלות דנקט בכ"מ בתלמוד איכא לפרושי הכי גזילות שע"י חבלות מיהו גזילות וחבלות דקתני במתני' דהכא ע"כ גזילות וחבלות ממש כדקאמר לעיל גזילות דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים חבלות מה כו' ודו"ק:

בד"ה ומדאורייתא כו' וקשה דא"כ בצדק תשפוט ל"ל כו' עכ"ל דליכא למימר לפירוש רש"י דאיצטריך בצדק תשפוט לאגמורי דחד נמי כשר דלאנימא דבעי שלשה מדכתיב משפט אחד יהיה וגו' דא"כ מי הכריחו לומר דלית ליה ערוב פרשיות דהא א"נ דאית ליה עירוב פרשיות קאמר שפיר דאתא קרא דבצדק תשפוט לאגמורי דחד נמי כשר ודו"ק:

דף ג:

בד"ה ר' יהודה אומר כו' היינו משום דמשה על גבייהו כו' עכ"ל וצ"ע הא דמשה על גבייהו לא קאמרי' אלא לרבנן דסברי שבעים ואחד אבל לר"י קאמרינן דמשה לא היה אלא משום שכינה ולפי פירוש רש"י שם משום שכינה לא שייך למימר הכי בשאר סנהדרי גדולה ע"ש ודו"ק:

בד"ה מוקי לה כו' ועוד מ"ל דע"כ כו' לא כהטייתך לטובה כו' עכ"ל ר"ל לטובה ע"פ אחד ולרעה על פי שנים הך מלתא לא שייכא בד"מ דבכל פעם איכא טובה ואיכא רעה דרע לזה וטוב לזה וק"ל:

דף ד.

גמרא שנתן במתנה אחת כפר כו' ובחטאת שתי מתנות וב"ה כו' כצ"ל ול"ג במתני' ודם זבחיך ישפך אלא בברייתא גרסינן ליה התם בריש פרק ב"ש כדמוכח מדברי התוס' וק"ל:

תוס' בד"ה כולהו ס"ל יש כו' ובפרק לולב הגזול כו' ומפרש בגמרא לולב אחד משום דכתיב כפת וכן כו' עכ"ל וכהאי לישנא כתבו התוס' בפרק לולב הגזול ומשמע דכל זה ראיה לדבריהם דבמלתא דמכחשי אהדדי המקרא עיקר וזה אינו דאדרבה הוא סתירה להם דלפי המקרא דכפות קרינן יצטרך ב' לולבין וכן הקשו בפרק כל שעה ע"ש מיהו כאן יש ליישב קצת שסמכו עצמם אמה שכתבו לעיל לר"י בן ברוקא דאיכא לקיומי המקרא א' ללולב וא' לערבה אבל הוא דחוק לומר דר"ע יסבור דוקא כר"י ב"ב ועוד שהרי כתבו דסוגיא דהכא ס"ל דאיכא טעמא אחרינא לר"י ב"ב כר' לוי דהתם ועוד דלפי זה לא הוצרכו למימר הא דלא חשיב הכא ר' יוחנן ב"ב משום דר' לוי הא בלאו הכי איכא למימר דלא חשיב הכא אלא היכא דמכחשי אהדדי והך דר"י ב"ב לא מכחשי דאיכא לאוקמא המסורת כפת דלולב א' כר"ע גם בתוספות דבפרק לולב הגזול הוא דחוק לומר כן דהתם לא זכרו התוספות הא דר"י ב"ב ע"ש ודו"ק:

בד"ה כל הניתנין כו' איצטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה עכ"ל התוס' שם בריש פרק ב"ש כתבו דב"ה דדריש לקמן מוכפר כו' וקאמר מה דמים האמורים למטה שנתנן מתנה אחת כפר אף כו' ולמטה מנלן אם לא מודם זבחיך ישפך אלמא דב"ה נמי דרשי ליה כו' עכ"ל אבל התוספות שהביאו הכא דאיכא תנאי דמפקי לדם זבחיך לדרשה אחרינא וס"ל כב"ה ולפי כולהו מחטאת ע"כ הא שכתבו דאצטריך קרא לב"ה ע"כ לאו היינו קרא דודם זבחיך ישפך אלא דהיינו קרא דאיצטריך להו למילף מחטאת ולית להו להני תנאי הא דבעי למימר בברייתא מה דמים האמורים למטה כו' דהא אי לאו קרא בחטאת ה"א בשאר קרבנות נמי שתים לעכב דקרא דודם זבחיך ישפך אתא לדרשה אחרינא וק"ל:

בד"ה מנין לרביעית כו' דאי במת אחד היה טמא ה"ה בב' מתים אי ליכא מיעוטא דהא תנן כו' כל שטומאתו ושיעורו כו' עכ"ל ומהך מתני' נמי הוה פסיקא להו שכתבו לעיל מ"ש משני חצאי זיתים כו' ומיהו ק"ק לדבריהם דאיכא למימר אף שהיה לו פשוט במת אחד בלאו האי קרא איצטריך ליה לב' מתים משום דלא נימא נפשת חסר כתיב למעט ב' מתים כרבנן וק"ל:

בא"ד והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר' נפשת כו' עכ"ל ואפילו למאי דבעי למימר לקמן דרבנן דרשי המקרא נפשות דעלמא משמע מכל מקום דרשי נמי המסורת נפשת למעט ב' מתים כיון דהמקרא לא מכחיש להמסורת דאיכא לפרושי נפשות דעלמא וק"ל:

דף ד:

בד"ה לטטפת כו' עיין בתוס' דזבחים פרק ב"ש:

בד"ה טט בכתפי כו' משום דלא מצינו בתורה כתובין אלא בארבע פרשיות כו' עכ"ל ק"ק לפ"ז מאי קא קשיא ליה לר' ישמעאל דאימא בעלמא דריש המקרא אלא דהכא ליכא למדרש המקרא שהוא שש פרשיות ולא מצינו בתורה רק ארבע פרשיות שהוזכר בהן תפילין ולכך דריש המסורת דה"נ אמר לרבנן כיון דליכא למדרש המקרא משום דנפשות דעלמא משמע דריש המסורת נפשות למעט שתי נפשות ואפשר דבהאי תירוצא סמכו עצמם אמה שכתבו נמי בתירוץ הראשון משום דאשכחינן ליה בחד תיבה כו' וכן כתבו התוספות בפרק הקומץ וז"ל ולא אמרינן דליבעי י"ב דמסתבר ליה שהכל בפסוק אחד שלא הוזכרו תפילין אלא בד' פרשיות עכ"ל וק"ל:

בד"ה כדרך שבא לראות פי' בקונטרס כדרך שבא לראותך כן אתה בא לירא לו כו' עכ"ל באמת בריש ערכין פי' רש"י בהדיא דתרוייהו קאי אקב"ה וז"ל יראה כדרך שהקב"ה בא לראות אותך והוא שלם בב' עיניו כך בא ליראות שיהא הוא נראה לך בב' עיניך עכ"ל וכן הבינו התוספות מפירש"י בריש פ"ק דחגיגה ע"ש בתוספות ומהרש"ל הגיה גם הכא בדברי התוס' כן הוא בא ליראות כו' ולפ"ז קאי יראה אקב"ה כו' וצ"ע היטב ועי' כו' עכ"ל ע"ש ודבריו אינן מבוררין דע"כ התוס' הכא לא הבינו פי' רש"י כך ממה שכתבו ולפי זה קאי יראה אקב"ה וקאי יראה אזכורך כו' דלפי הגהתו של מהרש"ל בדברי התוס' שפיר קאי שניהם אהקב"ה כפי' רש"י בערכין ובחגיגה וע"כ נראה דפירוש רש"י דהכא א"א לפרש ולהבין כפירושו בערכין ובחגיגה ממה שכתב יראה משמע שיתראו לפניו כו' הרי מוכח שמפרש יראה בציר"ה שהוא המקרא אאדם ולא אקב"ה גם ממה שכת' כך בא ליראות לו מלת לו בלשון נסתר משמע דקאי יראה אאדם שכך בא האדם שיתראה לו להקב"ה וכמ"ש התוס' בהדיא כן אתה בא ליראות לו דאי הוה קאי יראה בציר"ה אהקב"ה הל"ל כך הוא בא ליראות לך לנוכח לאדם כמ"ש בא לראותך בלשון נוכח לאדם והשתא דברי רש"י הכא מפורשים הכל אראייה אחת ראייה של הקב"ה ויהיה יראה בחירק שהוא המסורת שהוא רואה אותנו בב' עיניו ויראה בציר"ה שהוא המקרא שאנו נראין לו ביש לנו שתי עינים וז"ש יראה כל זכורך בחירק שפני השכינה יראו את ישראל ויראה בציר"ה שיתראו ישראל לפניו כשהוא בא לראותן היקש כו' אך מה שכתב מקיש ראייתך כו' גם בסוף דבריו שכתב אף אתה רואה אותו בב' עיניך כו' אינו מובן לכאורה דמי הזכיר ראיית האדם ויש ליישב לפי שזה הוא המכוון ממה שאמר שיתראה האדם בב' עיניו שלו להקב"ה דהיינו שיהיה האדם שלם בב' עיניו לראות בו את הקב"ה והשתא שפיר קשיא להו לפירש"י דהכא דיראה בחירק שהוא המסורת קאי אקב"ה ויראה בציר"ה שהוא המקרא קאי אזכורך ואין הלשון משמע כן כו' כל זה נראה לנו ברור בדברי התוספות כפי שהבינו פי' רש"י הכא ודו"ק:

דף ה.

בד"ה ואם היה מומחה כו' ועוד מדקאמר בסמוך אבל כו' דיניה לאו דינא משמע דסבר כר' אבהו ואפ"ה יחיד כו' עכ"ל לכאורה נראה לפרש דבריהם מדקא בעי למימר דיניה לאו דינא ע"כ היינו לרבי אבהו ואליביה מסיק מעובדא דמר זוטרא דאפי' יחיד מומחה דיניה דין אבל קשה דאין זה ראיה דאימא דהכי קמבעיא ליה דיניה לאו דינא וכרבי אבהו או נימא דדיניה דינא וכשמואל ומסיק מעובדא דמר זוטרא כשמואל דדיניה דינא ועל כן נראה לפרש דמשמע דרב נחמן ור' חייא דאמרי כגון אנא כו' אברייתא קאי דקתני דן אפי' יחידי וקמבעיא להו כגון אנא כו' אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דינא דהשתא הברייתא בנקיטא רשותא קמיירי ואם כן אף לפום הסברא דדיניה לאו דינא דהיינו כר' אבהו קתני בברייתא יחיד מומחה דן יחידי ולפי' רש"י הברייתא לא אתיא כרבי אבהו דיחיד מומחה אפילו ברשותא אינו דן ודו"ק:

בא"ד מדן את הדין ה"מ לשנויי דמיירי ביחיד מומחה לרבים כו' עכ"ל ולקמן שכתבו התוספות דהך דדן את הדין ע"כ איירי בשאינו מומחה מדקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור היינו למאי דאוקמא ר' אבהו הך דדן את הדין בקבלוהו דהשתא ע"כ לאו במומחה איירי דמדקתני בסיפא במומחה לרבים דהיינו שהמחוהו רבים עליהם שפטור מלשלם א"כ ברישא נמי בקבלוהו והוא מומחה אמאי חייב לשלם דבקבלוהו והוא מומחה ודאי דאין חילוק בין סמוך ובין שאינו סמוך דפטור כמ"ש הרא"ש אבל הכא כתבו התוס' דהוי מצי לשנויי לר' אבהו הרישא במומחה ולא קבלוהו כלל דחייב לשלם ובסיפא במומחה לרבים שהמחוהו רבים עליהם ולכך פטור ותו לא מידי וזה ברור בדברי התוס' ודברי מהרש"ל בזה אינן מבוררין כל הצורך ודו"ק:

בד"ה דן אפילו יחידי כו' ומכאן דסתם שלשה יכולין כו' עכ"ל ומגופה דרישא ד"מ בשלשה לא ה"מ לאוכוחי דמיירי בעל כרחו דאי בדקבלינהו אפילו חד נמי די"ל דאיכא לאוקמא בקבלינהו ואמרי דונו אותנו כמו שרגילין לעשות דין דכיוצא בזה כתבו התוס' לקמן דג' מצו למידן אבל יחיד לא וק"ל:

בד"ה רבה בר חנה כו' ולא יתכן כדאמר כו' כל בר חנה סיכסא עכ"ל כ"ה בכל נוסחות התוספות שלפנינו ונראה דכן היה גירסתם בפרק הספינה בהנהו עובדי דרבה בר חנה היה ולא רבה בר בר חנה והשתא ראייתם מהא דקאמר התם כל בר חנה סיכסא דע"כ לא היה שם אביו כך בר בר חנה וכי

משום דרבה גופיה עשה דבר שטות לפי דעתם כדאמר התם קרו את אביו סיכסא ומהרש"ל הגיה הכא בתוס' ולא יתכן כדקאמר כו' רבה בר בר חנה אבל הראיה אינה מבוררת גם מה שפי' מהרש"ל בפרק הספינה הוא דחוק ואין להאריך ע"ש:

דף ה:

בד"ה רבי חזייה כו' מי שלק ביצים קאמר עכ"ל דלפי אותה גירסא לא טעי כלל במי בצעים אלא דקא"ל מי ביצים דהיינו ביצים ממש ואינהו סברי המים שבשלו בהן הביצים וק"ל:

בד"ה שנים שדנו כו' הא דנקט שנים משום כו' עכ"ל ק"ק דאמאי לא נימא הכי דאפילו חד נמי ולכך נקט שנים כי היכי דליהוי סהדי עליה דכה"ג אמרינן לקמן גבי פשרה וי"ל דלדברי המקשה דבעי למימר דחכ"א פשרה ביחיד משום דמקיש פשרה לדין וקסבר כשמואל דדין בשנים ואכתי לא אסיק אדעתיה למימר תרי כי היכי דלהוי עליה סהדי ע"כ הא דנקט שמואל ב' לאו מההוא טעמא הוא אלא לרבותא דאפילו ב' הוה ב"ד חצוף וק"ל:

דף ו.

בפירש"י בד"ה דן את הדין במומחה ליכא למימר מדקתני סיפא כו' עכ"ל ר"ל דודאי ר' אבהו נמי מודה במומחה לב"ד דהיינו דנטל רשות וסמוך דדן את הדין דמשנה שלימה היא דקתני בסיפא ואם היה מומחה לב"ד פטור וכדאמר לעיל לרב נחמן ולר' חייא וקאמר דהך רישא דדן את הדין וזיכה כו' מה שעשה עשוי כו' ליכא לאוקמא במומחה לב"ד דהיינו נטל רשות דמדקתני בסיפא אם היה מומחה לב"ד פטור ע"כ דרישא לא איירי בכה"ג דהא מחייבו לשלם ובמומחה דלא נטל רשות נמי לא מצי לאוקמא לשיטת רש"י דלעיל דלר' אבהו דאית להו עירוב פרשיות אסור לו לדון כלל דמשום הכי הוצרך לפרש דהך ברייתא דואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי קסבר דלית ליה עירוב פרשיות ולא אתיא כר' אבהו דמומחה לרבים משמע ליה דלא נטל רשות מב"ד וק"ל:

בד"ה מ"ד תרי אפי' בחד מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין כו' עכ"ל ק"ק דנראה מפירושו דאי מקשינן ליה לדין ה"ל תרי דוקא ואינו כן דהא בעי למימר מ"ד פשרה ביחיד דמקשינן פשרה לדין וקסבר כשמואל דדין בשנים ואם כן ע"כ שנים דנקט שמואל לאו דוקא ויש ליישב ודו"ק:

תוס' בד"ה וכ"ת פליגי כו' והשתא שמואל ורבי אבהו פליגי אליבא דמאן דאית ליה כו' עכ"ל והשתא אע"ג דודאי איכא רבנן דפליגי עליה דהיינו הך ברייתא דרמי בר חמא דלית ליה עירוב פרשיות מ"מ שפיר קאמר לשמואל דאית ליה נמי עירוב פרשיות מי איכא רבנן דפליגי עליה דרשב"ג והאמר ר' אבהו שנים שדנו לד"ה כו' והיינו לד"ה דאית להו עירוב פרשיות וק"ל:

בד"ה צריכה קנין כו' כ"ה שנים כו' ולא קנין איירי כדמוכח כו' עכ"ל ק"ק הא ודאי בלא קנין איירי דאל"כ כ"ה שנים ל"ל כיון דבקנין מחלה בפי' ויש ליישב ודו"ק:

דף ו:

בד"ה נגמר הדין כו' דלא מיחסר אלא איש פלוני כו' עכ"ל וה"ד גמר דין איש פלוני אתה חייב כו' דקאמר היינו דגמרו כן בדעתם ואף שעדיין לא אמרו כן לבעלי דינין ור"ש בן מנסיא דקאמר ואתה יודע להיכן הדין נוטה כו' צ"ל דהיינו אפילו לא גמרו כן בדעתם אלא שכ"א מהם שיודע בדעתו להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבצוע וק"ל:

דף ח.

בד"ה מוציא שם כו' ועוד ובמקום דאיכא נפשות משמע דבההוא ממון כו' עכ"ל ר"ל הא דקאמר לקמן ובמקום נפשות בכ"ג משמע דבההוא ממון דקאמר לעיל מיניה בא לגבות ממון מבעל קאמר דבמקום נפשות הוא בשלשה ועשרים ולפירוש רש"י אינו כן דבא לגבות ממון מבעל ע"כ היינו ק' כסף ובמקום נפשות שלשה ועשרים היינו כתובה כפי' רש"י לקמן וק"ל:

דף ח:

בד"ה רבה כו' שהביא האב עדים להזימם לעדי הבעל ולא הספיקו כו' ונשארו רק ג' כו' עכ"ל יש לדקדק בדבריהם לפי שיטת התוס' דלקמן דבדינא אחרינא נמי חיישינן לכבודן של ראשונים מי הכריחו לפרש הכא בדאכניף הא בפשיטות איכא לפרש שהביא בעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום דחיישינן לכבוד הראשונים אע"ג דדינא אחרינא הוא וע"ק לדבריהם דקשיא להו לפי שיטתם לקמן דבדינא אחרינא נמי חוששין לכבוד ראשונים לאביי ושאר אמוראי היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה כו' דכ"ע חוששין לכבוד ראשונים אמאי לא תקשי להו לרבה גופיה היכי מוקים להך דתבעו ממון בג' דא"נ לא אכניף להו האב כמו שפירשו התוס' מ"מ חיישינן לכבוד ראשונים שכבר היו כ"ג כשהביא הבעל עדים שזינתה ובכה"ג נמי חיישינן לכבוד הראשונים אע"ג דדינא אחרינא הוא ואי הוה ניחא להו לפרש בשום ענין לרבה נימא נמי הכי לאביי ולשאר אמוראי וי"ל דלשיטת התוס' נמי הא דחיישינן לכבוד ראשונים בדינא אחרינא היינו דוקא דתרווייהו דיני איכא בהו למיתי לנפשות כגון שהביא הבעל עדים שזינתה ושוב הביא האב עדים והזימום אע"ג דלא תבע הבעל רק ממון מ"מ הך הזמה מביא את העדים לנפשות אבל אם הביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והכחישום הא ודאי דינא אחרינא הוא שאינו אלא תביעת ממון ולא תיישינן לכבוד הראשונים ובכה"ג מוקמי לה רבה הך דתבעו ממון בג' אבל לאביי ולשאר אמוראי דלקמן קשיא להו שפיר דבכה"ג איכא למיחש ללעז ואתו עדי אחריני ולדידהו לכ"ע חיישינן ללעז ואין להקשות דלדידהו נמי איכא לאוקמי הך דתבעו ממון כמו לעולא בהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום קודם גמר דין דהשתא ליכא לעז כמ"ש התוס' לעיל לעולא וכיון דליכא מיתה בזוממין הוי כמו דינא אחרינא וליכא למיחש לכבוד ראשונים וי"ל דשם הזמה מיהו איכא וכאילו הוה מיתה בזוממין מיהו הך דרבה ודאי דהוה מצי לפרושי בפשיטות לשיטתם דאכניף להו הבעל להביא עדים שזינתה והאב הביא עדים והזימום דחיישינן לכבוד הראשונים והך דתבעו ממון בג' דלא הביא עדים והזימום אלא להכחישום אלא דניחא להו לפרש אף לפירש"י דלקמן דאית ליה בכל דינא אחרינא ליכא למיחש לכבוד הראשונים דהשתא ע"כ בדאכניף להו האב למידן ד"נ כו' ובתבעו ממון בג' היינו בדלא אכניף להו האב אע"ג שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום דינא אחרינא מקרי לפירש"י וק"ל:

בד"ה והביא האב עדים והזימום קודם גמר דין כו' עכ"ל דאי הוה מיתה בזוממין אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ הא איכא למיחש ללעז משום הני עדים זוממין גופייהו דיצטרכו להוסיף לדונם ד"נ מיהו הא דקאמר ובמקום נפשות איכא לאוקמי בכה"ג אלא דניחא להו לפרושי כסברת המקשה דאיירי בהכחשה ודו"ק:

בא"ד שהכחיש ואח"כ עדי האב הכחשה גמורה כו' דאיכא למיחש לסהדי אחריני כו' עכ"ל. מהרש"ל הגיה בכאן אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני כו' ע"ש הגהתו באורך והגיה כן לפי שיטתו שכתב לקמן דאחרי הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחריני וא"א לומר כן כמו שנפרש זה לקמן דודאי אחרי הכחשה גמורה נמי איכא למיחש לסהדי אחריני דהשתא דברי התוס' דהכא מפורשים בפשיטות כתירוצם שני שכתבו לקמן א"נ אייתי דיש לבעל שני כיתי עדים המכחישות כו' ועיין לקמן באורך בכל זה וק"ל:

דף ט.

תוס' בד"ה דאתרו ביה כו' וכ"ת דהוי משני משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד חדא דאית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי כו' עכ"ל דליכא למימר מהאי קרא נפקא לן דלוקין בלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דמעדים זוממין ליכא למילף בעלמא אלא ע"כ דלרב אשי מסברא בלאו האי קרא אית ליה לר' מאיר דלוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולפי תירוצם לענין לאו שאין בו מעשה דלוקין במוציא ש"ר דיליף ליה מעדים זוממין היינו בגזירה שוה דיסרו מויסרו כו' אבל בלאו ג"ש לא הוה ילפינן מידי מעדים זוממין לדעלמא דעדים זוממין חידוש הוא שכן אין צריכין התראה ולקמן שכתבו התוס' ר' יהודה דאית ליה בכל דוכתא דלוקין על לאו שאין בו מעשה מעדים זוממין יליף לה לאו היינו מעדים זוממין לחוד אלא מביניא דעדים זוממין וממוציא שם רע כדאיתא בהדיא בפ"ק דמכות וק"ל:

בד"ה לא בא השלישי כו' כיון דאית ליה לר"ע כו' בבאו זה אחר זה נמי יקישם כו' עכ"ל ר"ל ואם יקישם להכי גם בבאו זה אחר זה א"כ אמאי קאמר לא בא שלישי אלא להחמיר כו' דהיינו להחמיר שיהרוג גם השלישי אפי' בזה אחר זה הא הוי קולא לגבי שנים הראשונים דלר"ש לא בעי שיהיו שלשתן זוממין בבאו זה אחר זה ולר"ע בעי שלשתן זוממין ולפי' הקונטרס דמכות לא קשיא להו הכי דלההוא פירושא איכא למימר דלאו בדינא פליגי אלא דבהא פליג ר"ע עליה דר' שמעון דלענין שיזומו כולן לא צריך קרא ודו"ק:

בד"ה בזמן כו' א"נ לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בד"מ כו' אבל בכוונת עדות סבר כרבי כו' עכ"ל גם לשיטת ר"י דפי' לר' יוסי דבראייה בעלמא סגי המ"ל הכי דלא תקשי דרב יהודה אדרב יהודה לא פסק התם כרבי יוסי אלא במאי דקאמר אבל בד"מ כו' אבל בכוונת עדות סבר כרבי אלא משום הך דלא תהא שמיעה גדולה מראייה הוצרך רשב"א לומר דלר' יוסי נמי בעי התראה ודו"ק:

בא"ד והאי דקאמר במכות היכי אמרי' להו לר' כו' וה"פ היכי כו' דבד"מ לא שייכא התראה כו' עכ"ל הא ודאי לפירוש ר"י נמי צ"ל דלרבי קאי היכי אמרי' להו כו' דלרבי יוסי בראייה בעלמא סגי אלא דלפי' ר"י ניחא להו בפשיטות דלרבי קאי ומשום דלא מסתבר ליה למימר דהתרו ממש דוקא נקט ולה"ק היכי אמרי' כו' אבל לפי' רשב"א כיון דע"כ לר' יוסי התראה ממש קאמר מנליה למימר דלרבי נמי לאו התרו ממש קאמר ותירצו דה"פ היכי אמרי' כו' דלרבי קשיא להו על כרחך התראה לאו דוקא דבד"מ לא שייכא התראה כו' ודו"ק:

דף ט:

בד"ה בפלוגתא דבן כו' א"נ איירי דיש לבעל ב' כיתי עדים המכחישים כו' עכ"ל כתב מהרש"ל ותימה במאי איירי כו' ע"ש דבריו באורך והעולה מדבריו דאחר הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחריני ולהאי תירוצא של התוס' איירי דלא היה הכחשה גמורה והא דלא מקטלא לרבנן היינו משום דהראשונים לא התרו בה כו' זהו תוכן דבריו אבל הם תמוהים דכולה שמעתיה אינה מוכחת כן דא"כ הוא כדבריו דאחר הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחריני דהשתא דברי התוס' דהכא מפורשים בפשיטות כתירוצם שני שכתבו לקמן א"נ אייתי דיש לבעל שני כיתי עדים המכחישות כו' ועיין לקמן באורך בכל זה וק"ל:

דף ט.

תוס' בד"ה דאתרו ביה כו' וכ"ת דהוי משני משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד חדא דאית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי כו' עכ"ל דליכא למימר מהאי קרא נפקא לן דלוקין בלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דמעדים זוממין ליכא למילף בעלמא אלא ע"כ דלרב אשי מסברא בלאו האי קרא אית ליה לר' מאיר דלוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולפי תירוצם לענין לאו שאין בו מעשה דלוקין במוציא ש"ר דיליף ליה מעדים זוממין היינו בגזירה שוה דיסרו מויסרו כו' אבל בלאו ג"ש לא הוה ילפינן מידי מעדים זוממין לדעלמא דעדים זוממין חידוש הוא שכן אין צריכין התראה ולקמן שכתבו התוס' ר' יהודה דאית ליה בכל דוכתא דלוקין על לאו שאין בו מעשה מעדים זוממין יליף לה לאו היינו מעדים זוממין לחוד אלא מביניא דעדים זוממין וממוציא שם רע כדאיתא בהדיא בפ"ק דמכות וק"ל:

בד"ה לא בא השלישי כו' כיון דאית ליה לר"ע כו' בבאו זה אחר זה נמי יקישם כו' עכ"ל ר"ל ואם יקישם להכי גם בבאו זה אחר זה א"כ אמאי קאמר לא בא שלישי אלא להחמיר כו' דהיינו להחמיר שיהרוג גם השלישי אפי' בזה אחר זה הא הוי קולא לגבי שנים הראשונים דלר"ש לא בעי שיהיו שלשתן זוממין בבאו זה אחר זה ולר"ע בעי שלשתן זוממין ולפי' הקונטרס דמכות לא קשיא להו הכי דלההוא פירושא איכא למימר דלאו בדינא פליגי אלא דבהא פליג ר"ע עליה דר' שמעון דלענין שיזומו כולן לא צריך קרא ודו"ק:

בד"ה בזמן כו' א"נ לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בד"מ כו' אבל בכוונת עדות סבר כרבי כו' עכ"ל גם לשיטת ר"י דפי' לר' יוסי דבראייה בעלמא סגי המ"ל הכי דלא תקשי דרב יהודה אדרב יהודה לא פסק התם כרבי יוסי אלא במאי דקאמר אבל בד"מ כו' אבל בכוונת עדות סבר כרבי אלא משום הך דלא תהא שמיעה גדולה מראייה הוצרך רשב"א לומר דלר' יוסי נמי בעי התראה ודו"ק:

בא"ד והאי דקאמר במכות היכי אמרי' להו לר' כו' וה"פ היכי כו' דבד"מ לא שייכא התראה כו' עכ"ל הא ודאי לפירוש ר"י נמי צ"ל דלרבי קאי היכי אמרי' להו כו' דלרבי יוסי בראייה בעלמא סגי אלא דלפי' ר"י ניחא להו בפשיטות דלרבי קאי ומשום דלא מסתבר ליה למימר דהתרו ממש דוקא נקט ולה"ק היכי אמרי' כו' אבל לפי' רשב"א כיון דע"כ לר' יוסי התראה ממש קאמר מנליה למימר דלרבי נמי לאו התרו ממש קאמר ותירצו דה"פ היכי אמרי' כו' דלרבי קשיא להו על כרחך התראה לאו דוקא דבד"מ לא שייכא התראה כו' ודו"ק:

דף ט:

בד"ה בפלוגתא דבן כו' א"נ איירי דיש לבעל ב' כיתי עדים המכחישים כו' עכ"ל כתב מהרש"ל ותימה במאי איירי כו' ע"ש דבריו באורך והעולה מדבריו דאחר הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחריני ולהאי תירוצא של התוס' איירי דלא היה הכחשה גמורה והא דלא מקטלא לרבנן היינו משום דהראשונים לא התרו בה כו' זהו תוכן דבריו אבל הם תמוהים דכולה שמעתיה אינה מוכחת כן דא"כ הוא כדבריו דאחר הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחריני מי דחקו לרבא ולרבי חייא בר אבין לאוקמא תבעו ממון היינו בהזמה הא איכא לאוקמא נמי בהכחשה גמורה וסיפא תבעו נפשות בהכחשה דאינה גמורה דע"כ הכי מתוקמא הסיפא בהכחשה ועוד דלא לשתמיט בכולה שמעתין למימר דהכחשה גמורה בהזמה ועוד שכתבו התוס' בתירוץ קמא בין לפ"ה בין לפר"ת לר' מאיר כגון דאמרי הנך סהדי לא היה שם עד אחר כו' מי הכריחם לזה דע"כ בלאו הכי נמי ליכא למיחש לסהדי אחריני דכיון דלפר"ת מיירי כשהכחישו אותם עדי האב הכחשה גמורה דמשום הכי לא מקטלא לרבנן ואם כן מהאי טעמא נמי ליכא למיחש לסהדי אחריני ועוד לתירוצא בתרא כתבו דעדי האב הזימו לעדי הבעל כו' הא סגי להו למימר כמו בתירוצא קמא דעדי האב הכחישו אותם הכחשה גמורה גם מ"ש מהרש"ל שא"א לו ליישב אלא שאותן ב' כיתי עדי הראשונים לא התרו בה כלל הוא תמוה דא"כ מאי חששא איכא לרבנן שיבואו עדים אחרים אם לא התרו בה דלהא ודאי ליכא למיחש שהעדים אחרים יעידו טפי מהראשונים דהיינו שיאמרו שהתרו בה דהא בכל הנהו אוקמתות לאביי ולשאר אמוראי לא חיישינן להכי שהעדים האחרים יעידו טפי מהראשונים דאל"כ לר"מ נמי הוה בעינן כ"ג גם עיקר התירוץ של התוס' דאיירי שלא התרו בה כלל חסר מדבריהם ומן ספר התלמוד וע"כ נראה ברור דאף אחרי הכחשה גמורה איכא למיחש לסהדי אחריני דודאי אחרי הזמה דהתורה האמינה לעדים האחרונים שנאמר דהראשונים סהדי שקרי נינהו ושיהרגו על ידיהם לית לן למיחש לסהדי אחריני על זנות זה אבל אחרי הכחשה אפי' הכחשה גמורה מפי עידי האב אכתי איכא למימר דהראשונים קושטא קאמרי ועל זנות זה עצמו יבואו עוד עדים אחרים ולא יוכחשו מפי עדי האב ולא מפי עדי בעל הראשונים וכגון דהראשונים אמרו דבשתי שעות ביום זינתה והביא האב עדים שלא זינתה בב' שעות דלא זזה ידה מתוך ידינו ואיכא למיחש עדיין שאותו זנות זינתה ויבואו עדים ויעידו בשלש שעות זינתה אלא שהעדים הראשונים לא כוונו השעה דבשעה אחת טעו אינשי דבכה"ג אפי' בכת אחת לא הכחשה היא כמו ששנינו בריש היו בודקין אחד אומר בשתים ואחד אומר בשלש עדותן קיימת דהשתא עדים האחרונים לא הוכחשו מפי עדי האב שלא העדו עד שלש שעות ביום גם לא יוכחשו מפי עדי בעל הראשונים דאית לן למימר דטעו בשעה אחת וע"פ עדות האחרונים גם עדים הראשונים לא יוכחשו מפי עידי האב כיון דאית לן למימר דטעו בשעה אחת מיהו אי לאו עדים האחרונים שהעידו שבשלש זינתה לא היינו אומרים דטעו הראשונים בשעה אחת ובשלשה זינתה להחמיר עליה דלית לן למימר הכי אלא מפי עדים וכן יש לפרש בחקירת מקום כגון שראשונים אמרו בשלשה שעות זינתה במקום הזה ובאו עידי האב והכחישום ואמרו דבלילה שאחרי זה היתה האשה במקום אחר וא"א לילך מבג' שעות ביום עד הלילה ממקום שזינתה עד

אותו מקום שאמרו עדי האב דאיכא למיחש שמא יבואו עדים אחרים ויעידו דבשתי שעות ביום נעשה אותו הזנות ואפשר לילך מאותו מקום שזינתה בשתי שעות ביום עד הלילה שאמרו עדי האב דהשתא גם עדי הבעל הראשונים נמי לא יוכחשו דאית לן למימר דטעו בשעה אחת ולכוון דבריהם כפי עדות האחרונים והשתא דברי התוס' יפורשו בפשיטות ולתירוץ קמא כתבו דלר"מ לא חיישינן לסהדי אחריני שיאמרו כ"א מן העדים דהשתא אחד במקום שלשה אינו משום דאמרי הנך סהדי דלא היה שם עד אחר ולית לן למיחש טפי ממה שיעידו ולפר"ת לרבנן דע"כ איירי כשהכחישו אותם עדי האב הכחשה גמורה כמו שכתבו התוס' לעיל דאם לא כן הוה מקטלא הא דבעי כ"ג ואף על גב דליכא למיחש לסהדי אחרני שהרי אמרו שלא היה שם עד אחר מ"מ איכא למיחש שמא יזים כו' ולר' מאיר נמי נהי דיזים עדי האב לא מקטלא כיון דאתכחשו בבדיקות ועוד כתבו אי נמי איירי דיש לבעל כו' דלרבנן ודאי נאמר כדלעיל דאיירי בשהכחישו אותן עידי האב הכחשה גמורה ולכך לא מקטלא ובעי כ"ג משום דאיכא למיחש לסהדי אחריני שלא יוכחשו לא מפי עדי האב ולא מעדים הראשונים כמו שכתבו לעיל אלא דלרבי מאיר איכא למימר דאיירי שכבר בתחלה הביא הבעל שני כיתי עדים המכחישות בבדיקות ולכך ליכא למיחש לסהדי אחריני שהרי יוכחשו גם כן בבדיקות ממה נפשך מאחת משני כיתות הראשונים שהביא הבעל ואי תירוצא בעצמו הוא התירוץ שכתבו התוס' לעיל ואין אנו צריכין להגיה שם בו כלום כמו שהגיה שם מהרש"ל לפי דרכו וכתבו עוד תירוץ ג' דלא מיירי לרבנן דלא מקטלא משום דהכחישום עדי האב הכחשה גמורה ואיכא למיחש לסהדי אחריני אלא דאיירי דהזימום עדי האב ולכך לא מקטלא והשתא אחר הזמה לכ"ע ליכא למיחש לסהדי אחריני אלא דטעמא דרבנן משום כבוד הראשונים כו' והדברים ברורים למבין באין גמגום ודו"ק:

בד"ה עדי האב כו' תימה דאמאי נהרגין כו' מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו כו' עכ"ל ולעיל בשמעתין אהך דמוקמינן מתניתין בפלוגתא דר' יוסי ורבנן שהתרו בה אחרים ולא התרו בה עדיה דלרבנן בעי כ"ג ולא תקשי להו אמאי נהרגת הא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה שהעדים אם הוזמו אין נהרגין כיון שלא התרו בה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו י"ל כגון שהם העידו שאחרים התרו בה ולא שמענו מפי אחרים אלא מפיהם דהשתא ע"כ לאו לאוסרה לחוד באו וק"ל:

בד"ה לרצונו רשע כו' אין לפרש כו' שהוא פסול מחמת ששונא כו' עכ"ל כתב מהרש"ל ותימה דהא שונא כשר להעיד כו' עכ"ל ואין כאן מקום תימה דודאי דאנן קי"ל הכי דשונא כשר להעיד כרבנן דפליגי אר' יהודה בפרק זה בורר מ"מ לר' יהודה פריך התם דמסתמא ר' יהודה לא פליג אדר' עקיבא דאמר נמצא אחד מהן קרוב או פסול כל העדות בטל ולר' יהודה דשונא פסול הרוג שהוא ודאי שונא להורג יציל וק"ל:

בא"ד ערות אביך ממש כו' עכ"ל כתב מהרש"ל ותימה הא לשם ליכא מיתה רק כרת עכ"ל וכן הקשו בתוספות סוף פ"ב דיבמות ע"ש:

דף י.

בד"ה משום דהויא כו' וה"ה דהמ"ל משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת כו' עכ"ל ולפי מה שכתבו התוס' לעיל דר"מ אית ליה אזהרה לעדים זוממין מקרא אחרינא ולא הוה לא תענה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וא"כ לא ה"מ לשנויי הכי אליבא דר"מ וכ"כ התוס' בפרק מרובה ע"ש:

דף י:

בפי' רש"י בד"ה חישוב לא כו' ואתי סיהרא תלתא יומי כו' אם תקדום שלשה ימים או ב' כו' עכ"ל דאם קדים סיהרא נמי ב' ימים תמהי ביה אינשי ודקאמר דלא נראה להם לעבר יותר על שמונה הא שמונה מעברין מוקמינן לה במסכת ערכין בשהיתה שנה שלפניה מעוברת ע"ש וק"ל:

תוספות בד"ה שכבר קידשוהו כו' אלא נראה כפי' הקונטרס כו' דביום ל' כו' עכ"ל אין זה פי' הקונטרס שלפנינו שפי' קדשוהו שמים ב"ד שלמעלה מאתמול עכ"ל דמשמע כפי' הי"מ דלעולם מקדשין אותו ב"ד שלמעלה בשעת המולד ומהרש"ל הגיה בתוס' כפי' הקונטרס בפ"ב דר"ה ולא מצאתיו שם וק"ל:

בד"ה ואיידי כו' ומה שמשמע מתוך פירושא דביום ל' קובעין אותו לשם אדר שני כו' עכ"ל אין משמעות זה מפורש לי ואפשר דהכי משמע להו נמי הלשון שיקדשו אדר השני כו' שכתב רש"י דאין לשון קידוש נופל אלא ביום ל' דראוי ליקבע בו קידוש החדש אבל מקודם יום ל' נופל בו לשון עיבור אמירה של עיבור ודו"ק:

בא"ד ואין לומר דברי ר"מ דמתני' דאעיבור שנה קאי ולא אעיבור חודש כו' עכ"ל ועיבור חדש בג' דמתני' ת"ק קתני לה אבל בברייתא קידוש החדש ועיבור השנה בג' כו' כולה ר"מ קתני לה דחדא בג' קתני אתרווייהו וק"ל:

דף יא:

בפירש"י בד"ה ועל התקופה בין על תקופת תמוז כו' בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן כו' עכ"ל ר"ל בין על תקופת תמוז כו' היינו כר' יוסי דלקמן דלא בעי רק מקצת חג בתקופה חדשה ובין על תקופת טבת כו' היינו כאחרים למאי דמוקמי הא דאחרים דבתקופת ניסן קיימי והלכתא כאחרים בהא כדאמרינן בפ"ק דר"ה כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן ליעברה להאי שתא כו' ומה שיש לדקדק בזה דל"ל טעמא דתקופת טבת כלל דתיפוק לה כולה משום תקופת תשרי כו' עיין לקמן באורך בתוס' לפירוש הקונטרס ולפירוש ר"ת וק"ל:

תוס' בד"ה אין מעברין כו' אלא דאר' עקיבא שלא הניח כמותו סמכו כו' עכ"ל הוצרכו לזה מדהוצרך תלמודא בפ"ב דברכות למימר שאני ר"ע שלא הניח כו' וק"ל:

דף יב.

תוס' בד"ה ומפני מה כו' וי"ל דאם איתא דעיברה א"א שלא היו מוצאין כו' עכ"ל ובהכי נמי יתיישב דלא נימא דלא עיברה מפני שכבר נתעברה שנה שעברה ואין מעברין ב' שנים רצופות זה אחר זה כדלקמן דאי הוה נתעברה השנה שעברה ודאי נמי א"א שלא היו מוצאין בה גם בשנה זו כמה מינין אחר העומר מיהו ק"ק דאימא דלא עיברה משום דשביעית היה או מוצאי שביעית ואין מעברין בהן ויש ליישב ודו"ק:

בד"ה ולא שלש כו' ולפי' זה לא יתכן מה שפי' משנה לחברתה כו' עכ"ל ר"ל לפי מה שהסכימו התוס' לעיל לפרש דאין מעברין משנה לחברתה היינו דאין מחשבין לסמוך על אותו חשבון אע"ג דאין מגלין ומשמע דמודה ביה ר"ש וה"ק דאפי' בג' שנים מעוברות כ"א בזמנה קובעין וסומכין על אותו חשבון וק"ק דפירוש ראשון של רש"י נמי לא יתכן לפירושם שהסכימו בההיא דאין מעברין משנה לחברתה היינו לסמוך על אותו חשבון דהכי השיבו רבנן לר"ש לפירוש ראשון של רש"י ב"ד ישבו וקבעו כ"א בזמנה כו' דהא אמרינן חשובי מחשבי גלויי לא מגלינן כו' משמע מזה דאפי' בג' שנים מעוברות כ"א בזמנה קובעין וסומכין על אותו חשבון ויש ליישב בדוחק ודו"ק:

דף יב:

גמרא א"ה ר"ש אומר אם כו' היינו ת"ק אמר רבא לכתחילה א"ב כו' למאי דבעי למימר דר"ש נמי אין מעברין לכתחילה קאמר אין להקשות דמדאמר ליה ר"י לר"ש הנח ליה"כ שטומאה הותרה בצבור א"כ ר"ש סבר דטומאה דחויה בצבור וא"כ:

אית לן למימר דמעברין אף לכתחילה דכל כמה דאפשר לאהדורי לעשות בטהרה מהדרינן די"ל דר"ש נמי [א] ס"ל טומאה הותרה בצבור אלא דמ"מ צריך ציץ לרצות ובהך סברא פליג אדרבי יהודה וק"ל:

שם עיברוה מאי אמר עולא כו' קידשו מאי כו' רב נחמן אמר מעובר כו' נראה מפירש"י הא דאמר עולא אין מקדשין אבל מעובר הוה בדיעבד אלא דשתקי וכי מטי ריש כו' כפירש"י וקבעי קדשו לשם אדר מאי דגרע טפי משתיקה וקאמר רבא בטל העיבור ור"נ אמר דהוה נמי מעובר כו' וקשה לרב נחמן דבכל גוונא הוה מעובר בדיעבד א"כ לר"ש מפני מה בקש חזקיהו רחמים דמשמע שאכלו הפסח שלא כדין ואי הוה מעובר בדיעבד א"כ כדין אכלו אותו כדמוכח מדברי ר"י דמייתי ראיה לדבריו דאינה מעובר אפילו בדיעבד מחזקיהו דבקש רחמים ואפשר לומר שמזה דקדק רש"י לפרש לעיל לר"ש דהך דחזקיהו דעיבר ניסן בניסן היינו אחר שקידשו לשם ניסן דאז אפי' בדיעבד אינה מעוברת לכ"ע ודו"ק:

תוס' בד"ה ונשים משלימות כו' וה"מ לשנוי דלבסוף סבר נשים בראשון חובה כו' עכ"ל וע"ש בתוס' שכתבו ליישב זה ואין להקשות אמאי לא קאמר שהיו באמת ישראל מחצה על מחצה בימי חזקיהו ומעיקרא הוה סבר כלישנא קמא דרב כהנא דטהורים עושים את הראשון וטמאים עושים את השני ולבסוף סבר כרב דהללו עושין לעצמן כו' או כלישנא בתרא דרב כהנא דטהורין עושין כו' די"ל דלא ניחא ליה לתלמודא לאוקמא הכי דנראה דוחק לומר שהיו ישראל מצומצמין מחצה על מחצה והתוס' שהקשו ואי כלישנא קמא דרב ל"ל עדיפות כו' היינו דלא היה לו להזכיר עדיפות כיון דבמשלימות סגי בין שהיו עדיפות ובין שלא היו עדיפות ועוי"ל דאע"ג דאיכא תנאי הכא דפליגי אדר"ש ב"י מפני מה שהיה מבקש רחמים מ"מ רב כהנא דאמורא היה וס"ל בלישנא קמא דקושטא הכי הוא דטמאים עושים את השני היאך מתוקמא מילתיה דר"ש בן יהודה ודו"ק:

דף יג.

גמרא אי קסברי יום תקופה גומר בלאו הכי נמי לא כו' ק"ק ומאי קושיא דאימא די"ו יום וכ"א יום דקאמרי היינו שנפלה בי"ו לר"י ונפלה בכ"א לרבי יוסי ואינה חסירה רק ט"ו לר"י או ר' לר' יוסי ולכך מעברין דיום תקופה גומר דכה"ג מוקמינן לקמן מלתא דת"ק ודר"ש ולא מסיימי ומלתיה דת"ק שהם בעצמם מלתיה דר"י אליבא דשמואל מצי אמר בנפלה ביום י"ו וי"ל דוודאי התם בברייתא מלתיה דת"ק מתוקמא הכי מכח קושיא דהיינו ר"ש אבל הכא לא משמע ליה דקאי י"ו לר"י וכ"א לר' יוסי רק אחסירה ואי הוה קאי אנפילה ה"ל לשמואל לפרש דאמורא צריך לפרש דבריו ובהכי ניחא נמי מה שמקשים לפר"ת דלא חייש לאד"ו ולכולהו תנאים פריך לקמן וליעבריה לאדר מאי קא פריך הכא אי קסבר יום תקופה גומר בלאו הכי נמי כו' דאימא דוודאי אם נפלה ביום י"ו וכ"א אף על גב דס"ל יום תקופה גומר לא הוה צריכין לעבר שתא אלא בעיבור חדש סגי אבל בחסרה י"ו וכ"א צריכין לעבר שתא כיון דיום תקופה גומר לא סגי בעיבור חודש יום א' דהא כיון דשמואל אמורא הוא ה"ל לפרש דבריו דע"י עיבור חודש קאמר דלא מעברין שתא אלא בחסירה י"ו וכ"א ודו"ק:

תוס' בד"ה ור' יוסי כו' דלא יתכן לפרש כן מלתא דרבי יוסי דקתני י"ו לפני כו' עכ"ל נ"ל דר"ל דסיפא דקתני י"ו לפני החג אין מעברין לא יתכן לפרושי דמלמעלה למטה קחשיב וחסרה י"ו אינו בכלל דכיון דבלמעלה מי"ו אין מעברין מכ"ש דבי"ו אין מעברין דאפילו מקצת החג ליכא אבל הרישא דקאמר י"ו לפני הפסח מעברין וודאי דאיכא לפרושי דמלמעלה למטה קחשיב וחסרה י"ו אינו בכלל משום דסגי לן בעיבור חודש ודו"ק:

בא"ד דהא אפשר לתקוני מחד ירחי קייטא למלאות חד טפי כו' עכ"ל לא הבנתי מי הכריח אותן לפרש כן למלאות חד מירחי קייטא ולדחייה ב' ימים כיון דאיכא לתקוני כפירש"י גבי וליעבריה לאדר דמצינא בקייטא לחסר חד ירחא טפי מכסדרן ויחזור תשרי ביום הגון לדוכתיה וח' חסרים עבדינן במעוברת כדאיתא בערכין וק"ל:

בד"ה י"ו לפני הפסח כו' פי' י"ו ונופלת בי"ז משום תשרי דתקופה נופלת בכ"ב כו' עכ"ל הכי משמע ודאי מתלמודא די"ו לפני הפסח משום תקופת תשרי קאמר אך יש לדקדק מנליה לתלמודא לומר כן אימא דר"י נמי משום תקופת ניסן קאמר כאחרים ולכך נקט בדבריו נמי לפני הפסח אלא דבהא פליג אאחרים דאינהו ס"ל דיום תקופה גומר ואפילו נופלת בי"ו גופיה קאמרי דמעברין לאדר וכמ"ש התוס' ורבי יוסי סבר יום תקופה מתחיל ודוקא בחסרה י"ו מעברין אבל בנופלת י"ו אין מעברין שתא אלא דמעברין לאדר והוי יום התקופה בחדש ניסן וי"ל דתלמודא סמיך אדשמואל דמשמע מיניה דר' יוסי אתקופת תשרי חייש דקאמר ר' יוסי כ"א יום וא"כ ליכא נ"מ בהך דרשה דבעי אביב של תקופה בחידוש לבנה כיון דר' יוסי אית ליה יום תקופה מתחיל דבחסרה תקופת טבת י"ו נופלת תקופת תשרי בכ"ב תשרי ולא הוי מקצת חג ועי"ל דקושטא דאיכא לפרושי מילתיה דרבי יוסי הכי לרב שמואל בר רב יצחק דדריש אליבא דאחרים דבעי אביב של תקופה בחדש ניסן אלא דלרבינא דקאמר דאחרים נמי אתשרי קיימי וליכא מאן דדריש שיהא אביב של תקופה בחדש ניסן ע"כ דרבי יום. נמי אתקופת תשרי קאי וכה"ג איכא לתרוצי מה שיש לדקדק בשמעתין ל"ל למימר דת"ק ור"ש איכא ביניהו יום תקופה מתחיל יום תקופה גומר אימא דתרווייהו ס"ל יום תקופה מתחיל אלא דחד מינייהו ס"ל דנפלה בי"ו נמי מעברין משום דס"ל כאחרים די"ט ראשון נמי חג האסיף הוא וכולה חג בענין אלא דהבא פליג אאחרים דלדידהו נפלה בט"ו נמי מעברים משום דיום תקופה גומר ולחד מנייהו בנפלה בט"ו אין מעברין דיום תקופה

מתחיל דיש לומר דודאי לרבינא איכא למימר הכי אלא לאוקימתא דרב שמואל בר רב יצחק דאחרים אתקופת ניסן קיימי וליכא מאן דס"ל די"ט ראשון חג האסיף מקרי ע"כ דת"ק ור"ש יום תקופה גומר או מתחיל א"ב ודו"ק:

דף יג:

בד"ה שמור את חודש כו' והא דאמר בשילהי פ"ק דר"ה כו' נ"ל אפי' בנופלת ביום י"ו גופיה כו' עכ"ל ודלא כמו שפירשו התוס' שם דמשכה עד שיתסר היינו דנפלה בי"ז או בי"ו וע"י עיבור אדר וס"ל יום תקופה מתחיל ע"ש דלפי אותה סברא ע"כ היינו דלא כאחרים דהכא והא דקאמר לא תיחוש לה ניחא בפשיטות דר"ל לא תיחוש לעבר שתא בנפלה נמי ממש בי"ו כאחרים דלית הלכתא כוותיה אבל הכא הכריעו לפרש דהתם נמי בנפלה בי"ו גופיה קאמר וקסבר יום תקופה גומר והיינו ממש כאחרים ודקאמר לא תיחוש היינו לומר דהלכתא לאו הכי הוא משום דאחרים יחידאי הוא אלא דהלכתא כאחרים וק"ל:

בא"ד יום א' אדר או אלול ותפול תקופת תשרי בכ' בו כצ"ל:

בא"ד ומיהו לפי' הקונטרס נמי יש לומר כו' אע"ג דתקופת תשרי נופלת בכ"א כו' עכ"ל ר"ל לפי' הקונטרס בהא דחייש לאד"ו אבל בלא הא דפי' הקונט' לאחרים יום תקופה מתחיל כמו שהוכיחו התוס' לעיל דע"כ ליכא לפרש הכי לאחרים ומש"ה בנופלת בט"ו בתחילת יום או בו' שעות איכא לתקוני תקופת ניסן דניעברה לאדר אבל תקופת תשרי לא תוכל לתקוני בכך דאכתי נופלת בכ"א דע"כ בקייטא תחסר חד ירחא דניהדר לתשרי בדוכתא ביום הגון אלא דלא תיחוש לה משום דלא דרשי חג האסיף כלל ודו"ק:

דף יד.

גמרא ואי כתיב זקניך ה"א סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך ממיוחדין כו' מתוך סוגיא דשמעתין מוכח דלכ"ע ליכא למילף סנהדרי גדולה מזקניך אלא משופטיך אבל רש"י בחומש פי' ויצאו זקניך מיוחדין שבזקניך סנהדרי גדולה עכ"ל ויש ליישב דסמיך אשופטיך דהשתא דכתיב ושופטיך ע"כ זקניך סנהדרי גדולה וע"כ משופטיך לחוד נמי ליכא למילף מידי דאימא שופטיך סנהדרי קטנה אבל השתא דכתיב זקניך ע"כ ושופטיך אתא לסנהדרי גדולה ודו"ק:

תוס' בד"ה לא שרק כו' דלא כמו שפי' הקונטרס בפ"ק דכתובות שפי' כו' דהתם מוכח דפוקסת כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה ור"ש כו' ושופטיך כו' דהא דקאמר לא דריש ליה ולא משמע ליה לאו כו' עכ"ל כצ"ל ר"ל לישנא דלא דריש ליה דקאמר הכא ולישנא דלא משמע ליה דקאמר בסוטה ובשאר דוכתין דקאמר כה"ג לאו משום דלא כו' וק"ל:

דף יד:

גמרא ושופטיך זה מלך וכ"ג כו' יש לדקדק כיון דאצטריך ושופטיך למלך וכ"ג מנליה סנהדרי גדולה דהיינו מיוחדין שבשופטיך וי"ל דדרשות שקולים הם ולמאי דמסיק נמי דכל סנהדרי בעי כל הסנהדרין ומלך וכ"ג שקולים הם למילף משופטיך וק"ל:

תוס' בד"ה מלמד כו' אע"ג דדינו כירושלים כדאמר כו' ובפרק התודה כו' ולאו דווקא אבית פגי אלא אפילו בירושלים כו' עכ"ל שיעור דבריהם אע"ג דדינו כירושלים כדאמר כו' ובפ' התודה כו' דלחמה חוץ מבית פגי לא קידש הלחם אבל לפנים מבית פגי קידש כמו בירושלים ה"נ הכא. לאו דווקא אבית פגי אלא אפילו בירושלים אין שם מקומן של סנהדרין וכדאמר כו' דהשתא נמי לענין סנהדרין הוי דין בית פגי שוה כירושלים וק"ל:

בד"ה אל יחסר המזג כו' במזיגה דעל חד תרין כו' עכ"ל והיינו כ"ג דע"א לא יבא לכלל חלוקה לג' חלקים רק עד ס"ט דהיינו על חד תרי והשנים הנותרים לא יבואו לכלל חלוקה שליש ומהרש"ל בזה אינו ברור לי ואין להאריך וק"ל:

בד"ה בג' לקוחות כו' דאיש ושתי נשיו ה"ד ודוחק לומר דנתנו לה ע"מ כו' עכ"ל ומהא דמבעיא ליה לר' ירמיה ג' ומטילין לכיס א' כו' ל"ק להו דאיכא למימר בהו שפיר שכ"א יש לו מעות מיוחדין וכ"א רוצה לקנותו לעצמו אלא דקמבעיא ליה כיון דמתעסקין בשותפות ומטילין לכיס א' ה"ל כדעת א' ופשיט ליה מאיש וב' נשיו כו' דמסתמא מטילין לכיס א' כאשה הנותנת ונושאת בתוך הבית ומשני דלמא כגון רב פפא כו' שאשתו לא היה נושאת ונותנת בתוך הבית אלא עשאה לעצמה כפירש"י ואהא קשיא להו דמ"מ באיש וב' נשיו לפי סברת המקשה דבעי למפשט מיניה לא שייך לומר שכ"א יקח לעצמו דדוחק לומר דנתנו לה על מנת כו' ודו"ק:

דף טו.

תוס' בד"ה האומר ערך כלי כו' וכן משמע התם דפריך לר"מ פשיטא ואי אתא כו' עכ"ל הסוגיא דהתם לא פריך פשיטא אדרב אלא אהא דקאמר כמאן אזלא הא דאמר רב כו' האומר ערך כלי נותן דמים כר"מ פריך פשיטא דכר"מ אתיא והשתא מצינן למימר שפיר דרב כר"מ ס"ל ואין להם ראיה מהתם ויש ליישב ודו"ק:

בד"ה אם אינו כו' ותימה ר' אבהו דפליג עלה כו' וי"ל דאי משום היקשא כו' עכ"ל הכא לא נחתו התוס' לתרץ תמיהתם אדר' אבהו אבל בפ' ד' מיתות כתבו התוס' דלר' אבהו נמי הא דבעי כ"ג דריש ליה מדאפקי' לנשכב בלשון שוכב כו' ע"ש וק"ל:

דף טו:

בפירש"י בד"ה מה איש בכ"ג דאיש פשיטא לן כו' סנהדראות מיתרו ואילך עכ"ל וכה"ג כתבו התוס' ונראה מאי דפסיקא ליה דהוי מוקמי סנהדראות לאיש טפי מבהמה היינו כמפורש בענין יתרו כי יהיה להם דבר בא כו' בין איש ובין רעהו וגו' וק"ל:

תוס' בד"ה ור' יוחנן כו' אכתי קשה דהתם תנן והנחש מועד כו' והכא קאמר ר"ל כו' דיש להם תרבות כו' עכ"ל עיקר קושייתם מדקאמר דיש להם תרבות ולכך לא קשיא להו בפשיטות אליבא דכ"ע אף לר"י ורבנן דפליגי אדרבי עקיבא וס"ל דנחש בעי כ"ג והתם תנן והנחש מועד לעולם לכ"ע דבהא ודאי יש לחלק דלענין דאין להורגו כל הקודם סברי רבנן דיש להם בעלים ובעי כ"ג אבל לא לענין נזק שלם אבל לר"ל דקאמר דיש להם תרבות לא היה נראה להם לחלק בזה ודו"ק:

דף טז:

בד"ה ואחרי אחיתופל כו' כמו כן היה יהוידע אביו כו' וק"ק דבד"ה כו' ושמא שני בניהו כו' עכ"ל לכאורה מאי קשיא להו ומי הכריח אותם לומר דב' בניהו היו הא איכא למימר דחד בניהו היה ומאביו בניהו מייתי ראיה לבנו יהוידע דמסתמא ממלא מקום אביו היה וכ"כ בהדיא התוס' בפ"ק דברכות ע"ש אבל התוס' דהכא לא ניחא להו למימר הכי דכמה בנים מצינו שאינן ממלאין מקום אביהן אבל מבני בניהו מייתי ראיה שפיר לאביו יהוידע כדאמרינן בפ"ק דמגילה כ"מ ששמו ושם אביו בנביאות כו' בידוע שהוא נביא בן נביא וה"נ שמו ושם אביו בסנהדראות כו' ולזה הוצרכו לומר דב' בניהו הוו וק"ל:

בד"ה את תבנית כו' וא"כ גבי סנהדרין דיליף ממשה כו' נמי נבעי מלך ונביא כו' עכ"ל יש לדקדק דאימא דקושטא הכי הוא דבעי בסנהדראות נמי מלך ונביא ואע"ג דלא חשיב להו במתני' לא איצטריך ליה למתני כיון דתני ע"א כמו שכתבו התוס' בעצמם דגבי אין מוסיפין על העיר אין לחוש דלא קתני הכא נמי מלך ונביא כיון דתני ע"א וע"ק אמאי לא תקשי להו הכי לעיל גבי ולא את כ"ג כו' דליבעי נמי מלך ונביא כיון דיליף ליה ממשה ונראה לומר דודאי לעיל גבי כ"ג לא קשיא להו הכי דאימא דקושטא הוא דבעי נמי מלך ונביא כמו משה ולא איצטריך ליה למתני כיון דתני ע"א אלא דהכא גבי סנהדראות פסיקא להו בשום דוכתא בתלמוד או בברייתא דלא בעי מלך ונביא ולהכי קשיא להו מנלן למימר הכי דאימא כיון דממשה יליף ליבעי נמי מלך ונביא וק"ל:

בד"ה אחת או ב' פי' א' בב"ד א' כו' אפילו טובא נפרש אחת במקום אחת או ב' בב' מקומות עכ"ל כצ"ל מה שדקדקו לפרש כן ולא ניחא להו לומר דאחד ושתים שוין הן דאפילו שתים בב"ד אחד כדמשמע מתוך הסוגיא נראה לומר משום דקשיא להו אהא דקתני אחת או ב' כו' אם ב' עושין אחת מבעיא ולא ניחא להו למימר דבכה"ג לא זו אף זו קתני כדמוכח בפ' ב' דיומא דפריך התם אהא דקתני ומה הן מוציאין א' או שתים השתא ב' מוציאין אחת מבעיא וכתבו התוס' שם דכיון דזה הוי בכלל זה לא ה"ל למתניי' ולא שייך לומר בזה לא זו אף זו קתני וכה"ג כתבו התוספות בההיא דריש מפנין ולהכי פירשו הכא לומר דלכך קתני ליה לאשמועינן דא' וב' לא איירי בגוונא חדא ממש ולא הוי זה בכלל זה ממש דא' פי' בב"ד אחד ושתים' לא איירי בב"ד אחד אלא בב' בתי דינין ולמאי דשרי כו' דהשתא ודאי ב' עושין אפילו בב"ד אחד שפיר לומר דלא איירי אחד וב' בגוונא חדא ממש אלא דאחד במקום אחת אבל ב' לא איירי במקום א' אלא בב' מקומות וצ"ל לר"ל דאית ליה אפילו טובא בב' וג' מקומות דס"ל כלישנא בתרא דרב וב' דוקא בב' בתי דינין ואע"ג דלית ליה קרחה דמקומות ההיא קרחה דבתי דינין אית ליה ודו"ק:

בד"ה אחת ולא ג' אין להקשות כו' דתפסת מועט כו' עכ"ל לפירוש הי"מ שכתבו התוספות בפרק קמא דסוכה דתפסת מועט תפסת לפי שמדת המרובה אין לה סוף ניחא דאין להקשות הכא דתפסת מועט תפסת כיון דיש לדבר סוף כל ערי ישראל אבל התוספות דחו שם פירוש זה וכתבו לפרש דתפסת מועט תפסת משום דיש בכלל מאתים מנה וא"כ קשה דהכא נמי איכא למימר שפיר דתפסת מועט תפסת ואין לפרש דבריהם ע"פ מ"ש התוספות לעיל דאיצטריך א' או ב' לא' בב"ד א' וב' בב' בתי דינין דלא כתבו כן אלא בברייתא דאיצטריך למתני הכי לאשמועינן דב' דוקא בב' בתי דינין ומשום טעמא דקאמר בגמ' משום קרחה אבל אחת דקרא הא קאמר תלמודא דאתא למעט ג' ולולי שיראתי להגיה בדברי התוספות אמרתי כי טעות נפל בדבריהם אין להקשות במקום אית להקשות וצ"ע:

דף יז.

בפירש"י בד"ה ואי אמר טעמא מראה כו' ומש"ה מספקא ליה עכ"ל ר"ל דבגמר דין שמעינן שפיר ממתניתין דעושין ב"ד שקול על ידי שמוסיפין שנים אלא מהו דתימא דהאי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי בתחילת משא ומתן קמ"ל דלא שמעינן מיניה כלל ועושין בית דין שקול לכתחילה ולא הוי אפי' כאחד מן התלמידים כמ"ש התוספות בפרק אחד ד"מ ע"ש וק"ל:

תוס' בד"ה שיודע לטהר כו' או חילוף ומה עכבר כו' לא מתוקם אלא לענין מגע כו' עכ"ל דלענין משא הא מיעטיה קרא לנחש לפירוש ר"ת מוכל הולך על גחון ולענין מגע מתוקם היינו דליטמא נחש בקל וחומר במגע בכעדשה אבל דליטמא במגע בכזית כשאר נבילות ודאי דלא צריך קרא דהוי בכלל טומאת נבילות דלא מיעטי' מהולך על גחון אף לפי' ר"ת רק אטומאת משא כדמוכח מדברי התוספות הכא ובפרק קמא דעירובין וק"ל:

דף יז:

בא"ד ועוד מה לנחש שכן טהור מכלום כו' עכ"ל לאו דוקא טהור מכלום אלא דר"ל דאפילו במגע אינו מטמא נחש בכעדשה כשרץ אלא בכזית כשאר נבילות וכן כתבו התוספות להדיא בפרק קמא דעירובין וכן מוכח מדבריהם דלעיל דלא אימעיט אלא מטומאת משא דלא הוי בכלל חיה וק"ל:

בא"ד ויש למצוא דין לטהר את השרץ כו' שרץ ונבילה שאין לה טומאה כו' עכ"ל יש לדקדק שפתחו בשרץ וסיימו בשרץ ונבילה גם קשה הא לענין נבילה הוי חריפות של הבל ועוד קשה הא איכא למפרך מה לנבילת עוף טהור שאין לה טומאה בכעדשה תאמר בשרץ דמטמא במגע בכעדשה ונראה לומר דלא נחתי הכא לומר דלפי האמת יש למצוא דין לטהר את השרץ כו' אלא לומר דליכא למיפרך הך פירכא דפריך התלמוד ולא היא מידי דהוה אקוץ כו' וזה שפתחו בשרץ לומר לפר"ת איכא למילף ק"ו של אמת לטהר השרץ וליכא למיפרך עליה פרכת התלמוד מידי דהוה אקוץ כו' אבל הך פירכא שהקשו לפי' ר"ת דאיכא בשרץ טומאה בכעדשה במגע ודאי דאיכא נמי הכא למפרך ומה שסיימו נמי בנבילה היינו אם נאמר למילף חריפות של הבל איכא למילף נמי לטהר נבילה וליכא למפרך פרכת התלמוד מידי דהוה אקוץ כו' ודו"ק:

בד"ה אלא רב המנונא כו' ורב המנונא תלמיד דרב חסדא הוה כדמוכח כו' עכ"ל מההיא דריש הדר נמי הוי מצי לאתויי דאיתא התם דרב המנונא תלמיד דרב הונא הוה אלא דניחא להו לאתויי דהוה תלמיד תלמידו ועיין בתוספות בפרק מרובה וק"ל:

גמרא וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה כו' ורופא ואומן ולבלר ומלמד כו' כצ"ל לפירש"י יהיו שנים גובין ושלשה אחרים מחלקין הרי ה' והני ד' רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוא הרי ו' אבל מדברי הרמב"ם והרע"ב נראה לפרש בע"א דשנים הגובין הן המחלקין עם שלישי הרי ג' ורופא אומן בלא וי"ו חד הוא ולבלר ומלמד תרתי הרי ששה דבצרי להו וק"ל:

דף יח.

תוס' בד"ה נמצאו דייני ישראל כו' וי"מ דבכל הני שרים כו' וי"מ דחשבון השררות קחשיב כו' עכ"ל עיין בכל זה פירוש הרא"ם לדבריהם וק"ל:

דף יח:

בד"ה מעיד והא כו' דמלך לא מעיד דמיירי אפי' בממונא דאי כו' עכ"ל כצ"ל דמלך לא מעיד איירי דוקא בממונא ודומיא דהכי בכ"ג מעיד נמי בממונא ושכתבו בין באיסורא כו' היינו דודאי באיסורא נמי מעיד דמכ"ש הוא ואפי' מלך מעיד בו והגהת מהרש"ל בזה אינה מבוררת לנו וק"ל:

בד"ה והא אין מושיבין כו' ועוד מאי קמ"ל מתני' היא כו' עכ"ל ק"ק דהא טובא שמעינן מהך דאין מושיבין כו' דאפילו מלכי בית דוד אין מושיבין בד"נ משום לא תענה על רב כמ"ש התוס' לקמן דממתני' לא שמעינן אלא מלכי ישראל משום מעשה דינאי כדאמרינן לקמן וק"ל:

דף יט:

תוס' בד"ה מצוה שאני וכה"ג לא משני כו' דמשני פרשת דרכים הוי כו' עכ"ל יש לדקדק ומאי קושיא דאימא דניחא ליה לשנויי התם פרשת דרכים שאני אליבא דכ"ע אפילו לרבנן דפליגי הכא אר' יהודה וס"ל דלא חולק כו' ולא מייבם ולית להו מצוה שאני והתוספות בס"פ אלו נאמרין יותר נכונים בזה דמשני התם מצוה שאני אליבא דכ"ע ואהא קשיא להו שפיר אמאי משני התם פרשת דרכים הואי ולא משני נמי מצוה שאני לכ"ע והא דלא תקשי להו אהך דהכא דלית להו לרבנן מצוה שאני והתם בפרק אלו נאמרין משני לכ"ע מצוה שאני דיש לומר דהתם מצוה דכבוד תורה שאני אבל שאר מצות לא ועי"ל דס"ל ההיא מתני' דס"פ אלו נאמרין דשבחוהו חכמים ומשום דמצוה שאני כר' יהודה דהכא אתיא ולהכי קשיא להו שפיר התם כיון דסתמא דמתניתין כר"י אזלא דמצוה שאני והלכתא כוותיה ה"ל לשנויי נמי התם הכי ודו"ק:

דף כ.

תוס' בד"ה שתי שנים כו' היינו לפי שנצטרע כדאמרינן בחלק והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון ביטול מלכות ישראל בחלק היינו לפי כו' עכ"ל כצ"ל ואהך דסדר עולם שהביאו רש"י נמצאת מלכות ישראל בטל ה' שנים כו' קשיא להו והא דלא חשיב חצי שנה זאת כו' בין לפ"ה בין לפירוש התוספות אבל בפרק חלק לא הוזכר אלא דנצטרע חצי שנה ולא הוזכר שם כמה היה ביטול מלכות ישראל וק"ל:

דף כ:

בפירש"י בד"ה ה"ג רבי יהודה אומר כו' ול"ג ליראם ולבהלם כו' עכ"ל והיא גירסת הילקוט דבדברי רבי יהודה גריס ליראם ולבהלם וגריס נמי ורבי נחמיה אומר כו' אלא כדי לאיים ואחר כך גריס רבי נהוראי אומר כו' ורש"י דחה גירסא זו בשתים דע"כ רבי יהודה לית ליה ליראם ולבהלם אלא כדי לאיים כו' וע"כ דל"גהכא כלל רבי נחמיה מדקתני רבי נהוראי אומר כו' ורבי נהוראי היינו רבי נחמיה והביא לו ראיה מהתוספתא דאיתא התם ר' יהודה אומר כדי לאיים ובתר הכי קתני רבי נהוראי ולא קתני התם כלל ר' נחמיה וק"ל:

דף כא.

תוספות בד"ה דאי ס"ד כו' דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר כו' עכ"ל ולפי הדמיון שחשבו שהיא בת דוד קראה בכתוב אחותו ואמנון נקרא אחיה וק"ל:

דף כב.

גמרא ואידך האי שויתי מאי דריש ביה כו' פירש מהרש"ל אין לפרש ואידך דלא ס"ל את משנה וגו' א"כ תורה א' למלך שויתי כו' ע"ש קושייתו באורך ודבריו אינן מובנים לן במה שהקשה מי איכא דלא ס"ל שיש למלך ב' ס"ת דאל"כ האי וכתב לו גבי המלך ל"ל דהא אפילו הדיוט מחויב לכתוב לו ס"ת שנאמר ועתה כתבו לכם וגו' עכ"ל ע"כ הא לאו קושיא דהא אביי בעי למימר מלך אין הדיוט לא ולא אסיק אדעתיה במלך ב' תורות ובמתני' נמי ודאי דליכא הכרע ואדרבה מלשון המשנה הוה בעי למימר וכותב לו ס"ת לשמו כו' מלך אין הדיוט לא ורבא השיב לו לא נצרכה אלא לב' תורות וכדתניא כו' והך ברייתא היא בעצמה לשון רשב"א דלקמן דזאת הברייתא אתיא כוותיה למדרש משנה על ב' תורות אבל הני תנאי דדרשי משנה כתב העשוי להשתנות לית ליה כלל ב' תורות אלא כדבעי למימר אביי דכותב לו ס"ת אחת לשמו מלך אין הדיוט לא וקרא דכתבו לכם את השירה בהדיוט אם לא הניח לו אביו ס"ת א"נ לדורו של משה אך מה שהקשה מאי פריך שויתי מאי עביד ביה ושמא לאותו ס"ת יחידי הוא עושה כך כו' לכאורה קושיא היא אבל יש לדקדק בסוגיא דודאי רשב"א סיפא דקרא קדריש כי מימיני בל אמוט וגו' ע"ש ס"ת שבזרוע בפירש"י והמתרץ השיב לו ואידך דרש מיניה דאמר רב חנא כו' היא דרשת רישא דקרא שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' וגו' וע"כ נראה לומר דרשב"א דדריש את משנה וגו' על ב' תורות כו' דריש רישא דקרא שויתי ה' וגו' לאותה ס"ת שמונחת בבית גנזיו והיינו שויתי ה' לנגדי תמיד למרחוק קצת כמו מנגד הרחק ומנגד סביב לאהל שדרשו ברחוק מיל ואסיפא דקרא כי מימיני בל אמוט וגו' דריש על אותה ס"ת שיוצאת ונכנסת כו' ורש"י שדקדק בברייתא לעיל לפרש סיפא דקרא היינו משום דלא הביא בברייתא רק רישא דקרא דרשת ס"ת שמונחת בבית ומדקאמר ב' תורות ע"כ דדריש נמי סיפא דקרא כי מימיני וגו' על ס"ת שיוצאת כו' ומש"ה כי פריך ואידך כו' לא פריך אלא אריש דקרא שויתי וגו' מאי עביד ביה מאן דדריש משנה כתב העשוי להשתנות ולית ליה כלל ב' תורות דסיפא דקרא כי מימיני וגו' ודאי דריש ליה נמי אס"ת שיוצאת כו' כמתני' דידן דכולהו מודי בהך ס"ת שיוצאת כו' ומשני דרישא דקרא לא דריש אס"ת שבבית גנזיו אלא דדריש ליה כדרב חנא בר ביזנא אר"ש חסידא המתפלל כו' ולפי דברינו ניחא נמי דגרסינן בברייתא דלעיל שהביא קרא דשויתי וגו' ומהרש"ל מחק לאין צורך גם מה שכתב לפי דרכו לפרש דדריש מוכתב את משנה התורה להשתנות כתבהספר תורה שניה כתיבה דקה שתהא קטנה כל כך לעשות בה קמיע כו' אינו אלא דברי נביאות דליכא למ"ד דדריש מלת משנה הכי אלא אי מלשון כפל לב' תורות ואי לכתב עשוי להשתנות מעברית לאשורית ואין צורך להאריך כי הדברים ברורים כמ"ש באין גמגום וק"ל:

בפירש"י בד"ה ממתוס ננקפי אאלרן עשאן ג' תיבות של ה' אותיות כו' וכן השלישית עכ"ל וכצ"ל ר"ל שהמכוון דפריש להו דהיינו מנא מנא תקל ופרסין יש בהן ט"ו אותיות לחלקן לה' תיבות של ג' ג' אותיות והמלאך שינה לכותבן ועשאן ג' תיבות מה' אותיות שצירף אותיות הראשונות מה' תיבות של מנ"א מנ"א תק"ל ופרסי"ן דה"ל ממתו"ס ואחר כך צירף אותיות השניות מהני ה' תיבות דה"ל ננקפ"י ואח"כ צירף אותיות השלישיות מהני ה' אותיות דה"ל אאלד"ן ודברי מהרש"ל אינן מבוארין ואין צורך להאריך בהגהתו ובדחוקיו וק"ל:

דף כב:

גמרא שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן פרועי ראש דלא כו' יש לדקדק כיון דלא ס"ל לרב אשי היקשא דומיא דיין כו' אם כן הדרא קושיין לדוכתין האידנא נמי לא לישלחו מדאורייתא דהא לא אתא לן התירא לעיל אלא מהיקשא דומיא דיין מה יין בזמן ביאה אסור בשלא בזמן ביאה שרי דכתיב בבואם אף פרועי כו' ומה בכך שלא גזרו בהו רבנן וי"ל הא דקאמר דומיא דיין כו' לאו אהיקשא דיחזקאל סמיך אלא במה מצינו וכן משמע מדלא מייתי לעיל קרא דיחזקאל כדמייתי ליה לקמן לענין מיתה ומיהו לענין מיתה אית ליה לתלמודא שום פירכא דליכא למילף ליה ממה מצינו ועי"ל דרב אשי דלית ליה היקשא ואית ליה דפרועי ראש לא מחלי עבודה יליף התירא דהאידנא בק"ו ומה יין דמחלי עבודה שרי שלא בזמן ביאה פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא כ"ש דשרי שלא בזמן ביאה וק"ל:

שם עד דלא אתי יחזקאל מאן אמרה כו' פירש"י מהיכא נפקי לן פרועי ראש במיתה עכ"ל נראה דה"ה דה"מ לפרושי דקאי אדלעיל דכהן א' לל' יום דיליף פרע פרע מנזיר ועד דלא אתי יחזקאל מאן אמרה וק"ל:

דף כג.

גמרא כדאמר ר' יוחנן בערכאות שבסוריא שנו ה"נ כו' ואין להקשות למאי דמוקי פלוגתייהו ברישא בערכאות שבסוריא פלוגתייהו דסיפא ל"ל די"ל דאשמועי' בסיפא לר"מ דאפילו בדין אחד שבירר חבירו מערכאות שבסוריא יכול לפסול חבירו השני ולא יכול לומר לו ברר לך ג"כ דיין שלך כפי רצונך דלשון זה פוסל דיינו כו' משמע דין אחד כדלקמן וק"ל:

שם אלא ה"ק זה בורר לו דיין אחד כו' כצ"ל מספר ישן כתוב בקלף וק"ל:

תוס' בד"ה מאי זה בורר כו' ולא פריך אלא מלישנא דמתני' דקתני כו' ומשני כשזה בורר כו' עכ"ל ודפריך שוב ועוד מאי זה בורר כו' לאו אלישנא דמתני' פריך אלא דמ"מ לא ה"ל למתני בכה"ג דאירע כך שזה בורר לו ב"ד אחד וזה כו' דלא הוי דינא הכי אלא דינא דשניהן בוררין ה"ל למתני וק"ל:

דף כג:

גמרא משום דאבא ואביך חזו לעלמא אבל חד כו' אימא דמודו ליה לר"מ כו' לכאורה קשה דהא תנא נמי ג' רועי בקר בהך מתני' דלא חזו לעלמא וי"ל דלפום סברא דהשתא סד"א דלא פליגי רבנן אר"מ בג' רועי בקר דלא חזו לעלמא אלא בנאמן עלי אבא כו' פליגי דחזו לעלמא וק"ל:

בפירש"י בד"ה נמצאת כו' דר"מ סבר אין צריך לברר וזה שאמר להביא ב' כיתי עדים והביאם והאחת נפסלת כו' עכ"ל רצה לומר שהביא גם כת השניה הכשרים קודם שבא חבירו לפסול הראשונים דהשתא אינו נוגע בעדות דדיו בכת א' הכשרים משא"כ לפירוש קמא לרבנן דמיירי שפסל הראשונים קודם שהביא כת השניה דהשתא ודאי נוגע בעדות הוא דהיה יכול לומר אין לי עוד כת אחרת גם מה שהקשה רש"י לר"מ לפירוש קמא דנוגע בעדות הוא דאם לא ימצא כת אחת כשירה אלא פסולה כו' היינו דיש לחוש כן כיון שעדיין לא הביאן קודם שפסל הראשונים שמא לא ימצא לו כלל כת כשירה אלא כת פסולה אבל הכא כיון שכבר הביא כת הכשרים קודם שבא לפסול הראשונים ודאי דאין לחוש שיפסלו כת השניה כיון דכשרים לפנינו כל זה נראה לדקדק מל' רש"י ומהרש"ל כתב בזה דרך אחרת ואין צורך להאריך ולפי דברינו הא דקאמר אבל בכת אחת ד"ה אינו יכול לפוסלן היינו שהיה כת א' כשבא לפסלן אף אם באו אחר כך כת אחרת ודו"ק:

תוס' בד"ה ואמר רב דימי כו' ה"א דמיירי דקביל עליה כתרי דהוי תרתי לריעות' והתם קאמר ר"מ כו' עכ"ל ק"ק דהא קתני נמי ג' רועי בקר בהך מתני' דליכא אלא חדא לריעותא ואפ"ה קאמר ר"מ דיכול לחזור וכן מוכח דלא הוי בג' רועי בקר רק חדא לריעותא כפי מה שפירשו התוס' לקמן דרבנן דפליגי אדר"מ מודו ליה בתרתי לריעותא דיכול לחזור ויש ליישב דמ"מ ניחא ליה לאתויי דרב דימי לאקשויי נמי מרישא דנאמן עלי אבא כו' וק"ל:

בד"ה ורבנן סברי כו' דמסתמא יעשה מה שבית דין יצוה עליו כו' עכ"ל ר"ל דאע"ג דאם אינו יכול לברר לא יפסיד חבירו בכך מכל מקום אין הוא נוגע בעדות דמסתמא יעשה חבירו מה שיצוה בית דין ויביא כת אחרת ובהכי יתיישב נמי מה שהקשה רש"י לפירוש קמא דאם לא ימצא כת אחת כשירה אלא כת פסולה כו' דכיון דאנו אומרין ע"כ לפירוש ר"ת דמסתמא יביא כת אחרת לברר דבריו נאמר ג"כ דמסתמא יברר דבריו להביא כת כשירה דכת פסולה אין זה בירור ודו"ק:

דף כד.

גמרא לא צריכא דאיכא כת אחרת כו' היינו דרב דימי כו' איכא בינייהו מגו כו' נראה דהשתא דאיכא כת אחרת וע"כ דלעדות אחרת הוא פוסל אותן איירי בהוא ואחר עמו אומרין שהן פסולים אבל איהו לחודיה משום האי מגו ודאי דלא נהמני' לפוסלן לעדות אחרת דאם לא כן לאו היינו דרב דימי דהא לרב דימי ודאי דלא מצי לפוסלן לעדות אחרת אלא בהוא ואחר עמו ומיהו ק"ק דהשתא נמי דמוקי ליה בכה"ג מאי קא קשיא היינו דרב דימי וקאמר דאיכא בינייהו מגו בעלמא הא איכא לאשכוחי דאיכא בינייהו במלתא דהכא גופי' דלרב דימי אף שלא נמצאו הדיינים פסולים מצי הוא ואחר לפוסלן משום טעמא דקאמר לעיל דסבר ר"מ דצריך לברר ולרבין לא מצי לפוסלן אלא משום מגו שכבר פסל גם הדיינים ודו"ק:

דף כד:

תוס' בד"ה רבא דאמר כו' ועוד דהכא פליג ר"י ורשב"ל כו' עכ"ל ק"ק להאי תירוצא דמצינן למימר דרבא פסק כר"מ הא לא פשיט מידי דאימא דלר' יוחנן בין בזו ובין בזו פליגי ופסק רבא בלפני גמר דין כר"מ דיכול לחזור בו ובלאחר גמר דין פסק כרבנן ודו"ק בד"ה שלח ליה כו' דכיון

דכבר נשבע הוי לאחר גמר דין כו' עכ"ל וכן צריך לומר ודאי בהך דדור לי בחיי ראשך דאיירי שכבר נשבע אלא דר"ת סמך דבריו אהך דפ' י"נ דנשבע בלא וי"ו לא משמע כן והוצרך להגיה שם ונשבע בוי"ו וק"ל:

בד"ה כל כה"ג כו' ע"כ נראה לר"ת כו' אבל הכא לא הוי אסמכתא כו' מגו דאי מרווח בעי איהו למקני כו' עכ"ל ק"ק לפירושו כיון דמטעם זה לא הוי אסמכתא אבל באין יכול להרויח הוי אסמכתא לכ"ע [א] אם כן מאי מייתי מההיא דר"י משום דרבי טרפון לעולם כו' דהא התם לא שייך מגו דמרווח בעי איהו למקני ולכ"ע הוי אסמכתא בכה"ג ויש ליישב ודו"ק:

דף כה.

בא"ד [ומ"מ] פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר"י כו' עכ"ל מלתא באנפיה נפשיה הוא ור"ל אע"ג דרמי בר חמא פליג עליה דרב ששת וסבירא ליה דרבנן דמתני' פליגי עליה דר"י וס"ל דכה"ג אסמכתא היא מ"מ פסק ר"י בעל התוספות דמשחק כשר דפסקינן כו' דאפילו לרמי ב"ח לא ס"ל דהוי אסמכתא אלא אליבא דרבנן אבל אליבא דר"י מודה דלא הוי אסמכתא ולקמן פסק ר' אבא הלכה כר"י וכן הם דבריהם בתוספות ס"פ חלון ומהרש"ל הגיה ומ"ה במקום ומ"מ ולא ידעתי לפרשו ואין להאריך כי הדברים ברורים כמ"ש ועיין גם במרדכי ודו"ק:

בא"ד והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף כו' עכ"ל אע"ג דלא הוי אסמכתא בכה"ג כיון דדברים בעלמא הם ואין להם תביעה זה על זה אלא שעתה מחייב את עצמו לא מקני ליה באמנה ועיין בדברי הרא"ש בפרק איזהו נשך וק"ל:

דף כה:

גמרא ה"נ מסתברא כו' ג' רועי בקר מאי לאו לעדות כו' למאי דסלקא דעתך השתא ע"כ הך מתני' דג' רועי בקר מתניי' לבתר דהוסיפו עליהן הנך דקתני בברייתא הרועים כו' ולא הוסיפו עליהן רק אהנך דקתני ואלו הן הפסולין כו' ודו"ק:

תוס' בד"ה מעיקרא כו' ומשמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים כו' עכ"ל אין רצונם דמה"ט ליפסלו מדאורייתא דהא בהדיא קאמר התם דמה"ט דלאינשי בלא דמי משמע להו אינו פוסל לשבועה וה"נ נימא הכא לענין עדות אלא דר"ל כפי מה שפירשו תוספות לעיל דהנך פסולי דמתני' פסולי דרבנן נינהו דמשחק בקוביא אע"ג דאסמכתא לא קניא מ"מ אינו דאורייתא כיון שהוא אינו סבור לעשות איסור כו' וכן מלוה בריבית כו' ואם כן קשיא להו אמאי לא גזרו נמי אחמסן מעיקרא בהנך פסולי דמתני' כיון שהוא עובר בלא תחמוד אע"ג שהוא סובר שאינו עובר דהא בכה"ג גזרו נמי בהנך פסולי דמתני' וק"ל:

בא"ד וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת עכ"ל אבל התוס' בפרק המניח ובפ' א"נ לא כתבו כן והיינו לפי תירוצם בתרא שכתבו הכא אקושייתם וק"ל:

בד"ה מגדלי כו' וא"ת והא מתני' היא במרובה אין מגדלין בהמה דקה כו' אבל גסה מגדלין כו' עכ"ל אריש דמלתא דרבא דאמר רועה בהמה דקה בא"י פסול לא קשיא להו בפשיטות הא מתני' היא במרובה אין מגדלין בהמה דקה כו' די"ל דאע"ג דאין מגדלין הוה אפשר לומר דאינו פסול אבל מדיוקא דבהמה גסה מגדלין קשיא להו שפיר כיון דמותר לגדל ודאי דכשרין מיהו אכתי אריש דמלתא דקאמר רועה בהמה דקה כו' בחו"ל כשרין ה"מ לאקשויי הא מתני' היא במרובה אין מגדלין בהמה דקה בא"י הא בחו"ל מגדלין ועיין בתוס' בפ' מרובה וק"ל:

דף כו.

בפירש"י בד"ה אגיסטון כו' א"נ משום ארנונא שכרו ב"ה לחרוש עכ"ל שגירת לישנא דפי' קמא נקט דאיירי בשכירות דלפי' זה משום ארנונא ה"מ לפרש שפיר בב"ה גופיה החורש וק"ל:

תוס' בד"ה לעקל בית הבד כו' ה"נ לחייב משום עבודת קוצר כו' דליכא לחייבו משום קוצר כו' עכ"ל בדפוסים חדשים הגיהו בב' המקומות נוטע במקום קוצר כפי הגהת מהרש"ל ע"ש אבל קשה דמי הכריח אותם לחלק דשאני גבי שבת דמלאכת מחשבת כו' דהא סגיא בלאו הכי דהכא איירי דעביד ליה באותו ענין דודאי קשי ליה ולכך אינו אסור משום נוטע ושבת איירי דעביד ליה באותו ענין דמתקן בכך ומשביח וכ"ה בתוס' בפרק כלל גדול ומהרש"ל שכתב בזה דלענין שבת נמי אע"ג דקשי ליה כו' אין אלו אלא דברי נביאות ודברים דחוקים מצד עצמן ואינן צריכים כיון דאיכא לאוקמי בפשיטות שפיר דעביד ליה באותו ענין דמתוקן בכך כמו זומר בגפנים גם קשה לטעות כזה שנפל בספרים ישנים ב' פעמים קוצר במקום נוטע גם יש לדקדק בדבריהם מה הוצרכו ראיה מפרק הספינה דהיכא דקשי ליה שרי דודאי היכא דקשי ליה לית ליה ביה משום נוטע גם קשה אמאי לא קשיא להו נמי לחייב משום קוצר בשביעית כמו בשבת דהא קצירה בשביעית נמי אסור מן המשומר וכל קצירה לעצים אינו מן המופקר דאל"כ כ"א יפסיד כרם חבירו לקוצרו לעצים בשביעית וע"כ הנראה לקיים כל נוסחות הישנות שבתוס' שלפנינו בתירוצם דליכא לחייבו משום קוצר כו' ולעיל בקושייתם ודאי דנפל טעות בתוס' קוצר במקום נוטע וכצ"ל משום עבודת נוטע וי"ל כו' ולפי שראה הטועה למטה בתירוצם דליכא לחייבו משום קוצר כו' חשב להגיה ג"כ לעיל משום עבודת קוצר ושיעור דבריהם דמעיקרא קשיא להו בפשיטות כיון דמשביח הכרם כו' ה"נ ניחייב משום עבודת נוטע ותירצו וי"ל דאיירי הכא דעביד ליה באותו ענין דקשי ליה משא"כ בשבת דאיירי בדעביד ליה באותו ענין דמתוקן בכך וכמ"ש התוס' בפרק כלל גדול ושוב הוסיפו הכא לומר וליכא לחייבו נמי הכא משום קוצר כדאמרינן גבי שבת דודאי לא מקרי בעצים קוצר אלא דשאני גבי שבת אע"ג דלא מקרי בעצים קוצר חייב משום קוצר דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא איתעבידא מחשבתו בצריך להם כמ"ש התוס' שם ובריש מ"ק דאי הוה מקרי בעצים קוצר דאע"ג דאין צריך לעצים היה חייב לר"י כו' ע"י וזה שכתבו אבל גבי שבישת אין לאסור דמשום קצירה אין לחייבו דלאו במחשבתו תליא מלתא אלא בקצירה ובעצים לא מקרי קצירה אלא היכא דמשביח הקרקע יש לאסור משום נוטע אבל הכא קשי ליה ואהא מייתי ראיה מפ' הספינה דהיכא דקשי ליה שרי התם וא"כ ע"כ אין לאסור בשבישת בעצים משום קצירה ודוק היטב כי הדברים ברורים הם למבין בלי גמגום ופקפוק:

דף כז.

תוס' בד"ה רבא אמר כו' למאי דאיתזום איתזום בהכחשה לא כ"ש כו' עכ"ל להאי טעמא דמפרש משום חידוש ודאי דל"ק מידי דדוקא בהזמה דחידוש הוא אמרינן דאין לך בו אלא משעת חדושו ואילך וכן כתבו התוספות בהדיא בפרק מרובה ובפרק ח"ה אלא להאי טעמא דמפרש משום פסידא דלקוחות מסתבר להו דכל שכן הוא בהכחשה ליחוש לפסידא דלקוחות דיותר האמינה התורה המזימין מהמכחישים ודו"ק:

בד"ה דאסהידו ביה כו' דגרסינן דאסהידו תרי בחד ותו לא כו' וגרסי' נמי דפסליה בגזלנותא כו' עכ"ל פירוש לדבריהם דכל הסוגיא מיירי בשלא הוזם כי אם אחד דלהכי נקט עד זומם ומיירי פלוגתא דאביי ורבא שהזימו עד אחד לומר לו עמנו היית והשני לא הוזם ומסייע לעד שהוזם שאומר כי מחלון אחד ראו המעשה דהשתא איכא חידוש דנאמין להמזימין דהא תרי ותרי נינהו שהרי המוזם וחד דעימיה יאמר שלא היה עמהם ודקאמר דגרסינן דאיכא בינייהו דאסהידו ביה תרי בחד ותו לא מיירי נמי שלא הוזם רק אחד מהם ואותו שלא הוזם אינו מסייע לו לפי שזה ראה מחלון זה והמוזם ראה מחלון אחר והיינו דקאמר תרי בחד שהמוזם אין לו מסייע ולא חידוש הוא דמהימנינן תרי המזימין טפי מההוא חד וקאמר דגרסינן א"נ דפסליה בגזלנותא בלשון יחיד ומיירי נמי שלא הוזם רק אחד מהם ומיירי שפיר שאותו שלא הוזם מסייע לו שמחלון אחד ראו המעשה אלא דפסליה לאותו שלא הוזם בגזלנותא דהשתא לית ליה מסייע לאותו שהוזם וליכא חידוש דמהימני תרי המזימין טפי מההוא חד וכן פירשו התוספות בפרק מרובה הא דקאמר דאסהידו ביה תרי בחד היינו שראה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה אלא דהתם הניחו הגירסא תרי בחד ותרי בחד דלא קשיא להו אלא דהא תרי כמאה אבל הכא כבר הקשו גם כן מדנקט עד זומם בלשון יחיד ולא הוה בגזלנותא מעין פלוגתייהו ולכך הוצרכו לגרסתם דגרסינן דאסהידו בי תרי בחד ותו לא וגרסי' נמי דפסליה בלשון יחיד גם נדחקו התם בלשון תרי בחד ותרי בחד דכיון דהמוזמין אין מסייעין זה את זה כך שוים שנים אלו להזים את השני כמו אחרים ומתוך דברינו אלו יתבארו לך שאין מקום לקושיית מהרש"ל בכל זה ומה שהוא נדחק בזה לפרש דברי התוס' בע"א ול"ג א"נ כלל כו' ע"ש ואין להאריך בדחוקיו ודברינו ברורים ודו"ק:

בד"ה מאי שבועות כו' וקא בעי למימר דאפי' שבועות שוא כו' עכ"ל לשון וקבעי למימר אין מדוקדק דמשמע מיניה דלא קאי הכי ואינו כן דודאי קאי התם הכי וע"ש בתוספות ודו"ק:

דף כז:

גמרא אלו הן הפסולין כו' והעבדים זה הכלל כו' בדפוס חדש מחקו הכא מלת עבדים ע"פ דברי התוספות לעיל במתניתין דהכא וטעות בידם דבהך מתני' דפ"ק דר"ה שפיר גרסינן והעבדים כמ"ש התוס' שם וק"ל:

בפירש"י בד"ה לבדו ולא בנו וחתנו כו' וכן כולהו כי מעיינת בהו משכחת להו בהדיא בר מבן אחי אשתו וכו' וחתנו כו' עכ"ל עיין על ביאור דבריו בפי' דברי התוס' שכתבו לקמן:

תוס' בד"ה ואלו הן הקרובים וכו' בניהם וחתניהם לא קאי רק אהנך דקרובים כו' עכ"ל פירוש לדבריהם כגון אחי אביו דתנא בהדיא במתני' ועלה קאי בנו וחתנו של אחי אביו דה"ל שני בשני אבל על בן אחיו דאתא מכללא דאחי אביו דאני לו בן אחיו לא קאי בנו וחתנו דה"ל בן בן אחיו שלישי בראשון ומ"ש עוד אי לאו דהוה בכלל הנך קרובים דמפרש תדע כו' ר"ל כגון בעל אחותו דמכללא ואני לו אחי אשתו דעל כלליה שפיר מצי קאי בנו וחתנו דה"ל בן אחי אשתו דמפרש במתני' פסולים מכלל דבעל אחות אביו ואני לו בן אחי אשתו ודברי מהרש"ל בזה אינן מבוררין כל הצורך ודו"ק:

בא"ד דאכתי איכא שש קרובים דאתו מכללא כו' עכ"ל במהרש"ל נמחק שש ומוגה שלש ונ"ב נ"ל להגיה שלש כי שש לא יתכן כו' ואלו הן הג' שמיותרין לגמרי אחי אביו כו' ואחי אמו כו' ותו מיותר בעל אחות אמו מכלל גיסו ובנו ואע"פ שגיסו כו' עכ"ל ע"ש דבריו תמוהים הם שכתב בעל אחותו אינו מיותר שהוצרך לשנותו ללמוד מבנו של בעל אחותו אחי אמו ואע"ג דגוף הדין של בעל אחותו הוא מיותר הוצרך לשנותו משום בנו דעליה קאי וכה"ג כתב גבי גיסו ואם נחתי התוספות הכא בקושייתם להכי דאע"ג דאינהו גופייהו לא צריכי מ"מ צריכי משום בנו א"כ מאי קשיא להו נמי מאחי אביו כיון דאיכא למימר נמי הכי אע"ג דגופייהו לא צריכי משום בנו וחתנו אצטריכו וכן י"ל באחי אמו ובבעל אחות אמו וכמ"ש התוס' לקמן בתירוצם אבל ע"כ אית לן למימר השתא אכתי ודאי לא אסקי אדעתייהו לומר כן גם יש לתמוה לפי דבריו לא נאמר מיותר רק על גופי הפסולים אבל על יתור של בנו מאחד מהפסולים כגון בנו של אחי אמו אתא מכללא דבעל אחות אביו ובנו לא הוי יתור דאל"כ אף לפי דבריו ה"ל ד' מיותרים ורש"י הביא גם יתור זה בפירושו וע"ק לפי דבריו בעל אחותו לא הוה בכלל המיותרים והתוספות כתבוהו לקמן גם אחר שכתבו לתרץ ג' המיותרים כתבו וכן כולם אצטריכו ולפי דבריו הרי לא היו מיותרים רק ג' שזכרו ומאי שוב וכן כולם דמשמע שיש עוד מיותרים חוץ מהג' שזכרו וע"כ הנראה לקיים כל נוסחות הישנות בתוספות שכתבו דאיכא שש קרובים כו' לא פחות ולא יותר דבמתני' קתני כ"ז פסולים דהא קתני ט' אבות דאתיא מתני' כר' יהודה ובכל אב קתני גביה בנו וחתנו וכאילו נשנו הכ"ז פסולין מפורש בכל אחד כדמוכח בגמרא דפריך אבנו דבעל אמו ל"ל היינו אחיו ומעתה לפי קושייתם השתא בכל חדא מהנך שש קרובים דאתו חד מכלל חברתה בין איהו גופיה בין בנו בין חתנו קשיא להו דלא ליתני או גוף הדין אף שהוצרך לשנות בנו וחתנו כגון באחי אביו דאיהו גופיה אתי מכללא דבן אחיו וכן בהיפך באחיו שהוצרך גוף הדין בנו לא איצטריך דאתי מכללא דאחי אביו וכן בכולם ולפי שיברר לך הדברים גם לפי תירוצם שכתבו דכולהו איצטריכו אי משום אינהו גופייהו אי משום בניהן וחתניהן אכתוב לך לפרט הכ"ז פסולין שנשנו כאן ודאתא מכללן ושהן ששה דאתיין חדא מכלל חברתה לא פחות ולא יותר והוא ששנינו:

אחיו ואני לו אחיו. א בן אחיו ואני לו אחי אביו. א חתן אחיו ואני לו אחי חמיו. א אחי אביו ואני לו בן אחיו. א בן אחי אביו ואני לו בן אחי אביו. חתן אחי אביו ואני לו בן אחי חמיו. ב אחי אמו ואני לו בן אחותו. ב ג בן אחי אמו ואני לו בן אחות אביו. ג חתן אחי אמי ואני לו בן אחות חמיו. ד בעל אחותו ואני לו בן חמיו:

ד ב בן בעל אחותו ואני לו בן אחי אמו. ב חתן בעל אחותו ואני לו אחי חמותו. בעל אחות אביו ואני לו בן אחי אשתו. ג בן בעל אחות אביו ואני לו בן אחי אמו. ג חתן בעל אחות אביו ואני לו בן אחי חמותו. ה בעל אחות אמו ואני לו בן אחות אשתו. ה בן בעל אחות אמו ואני לו בן אחות אמו. חתן בעל אחות אמו. ואני לו בן אחות חמותו. בעל אמו ואני לו חורגו. בן בעל אמו ואני לו אחיו מן האם. חתן בעל אמו ואני לו אחי אשתו מאם. חמיו ואני לו חתנו. ד בן חמיו ואני לו בעל אחותו. ד ו חתן חמיו ואני לו חתן חמיו. ו ו גיסו ואני לו גיסו. ו ה בן גיסו ואני לו בעל אחות אמו. ה חתן גיסו ואני לו

בעל אחות חמותו. הרי לך ראה והבין לפי האותיות שרמזתי לך הא' דאחי אביו אתי מכללא דבן אחיו וכן בהיפך דבן אחיו אתי מכללא דאחי אביו:

הב' אחי אמו אתי מכללא דבנו של בעל אחותו וכן בהיפך כו':

הג' בנו של אחי אמו אתי מכללא דבנו של בעל אחות אביו וכן בהיפך כו':

הד' בעל אחותו אתי מכללא דבנו של חמיו וכן בהיפך כו':

הה' בעל אחות אמו אתי מכללא דבנו של גיסו וכן בהיפך כו':

הו' חתן חמיו אתי מכללא דגיסו וכן בהיפך כו' הרי לך ששה דכל א' מהן מכללא דחברתה וא' מהן מיותר ועליהם אין להוסיף ואין לגרוע אבל אני לו אחיו דאתא נמי מכללא דאחיו לא חשיב ליה בכלל המיותרים דהגוף בעצמו הוא הכללא ואי לא הוה תנא הגוף אחיו לא הוה ידעינן נמי הכללא וכן בבן אחי אביו ואני לו בן אחי אביו וכן בבעל אחות אמו ואני לו בן אחות אמו הגוף בעצמו הוא הכללא ומעתה יבואו לך דברי רש״י שהביא קצת מהנהו דאתיין מכללא וקצת מהמיותרים באבות ובבנים דנפקי מכללא ולא האריך להזכיר כולם וכן לא הזכיר כלל דנפקי מכללא דחתני' ומה שכתב דכולהו דנפקי מכללא משכחת להו בהדיא בר מבן אחי אשתו וחתנו כו' היינו באבות ובבנים דכולהו דנפקי מכללא משכחת להו בהדיא לבר משנים אבל בחתנים תמצא עוד דנפקי מכללא ולא תני להו בהדיא והתוס' נמי שהקשו מבן אחי אשתו וחתנו דאמאי לא תני להו בהדיא ה״ה דה״מ להקשות כן מהנהו כללי דחתנים כגון אחי חמיו בן אחי חמיו בן אחות חמיו אחי חמותו בן אחי חמותו בן אחות חמותו כדאמרינן בגמ' למה לא תנא להו נמי בהדיא אלא דשגירת לישנא דפירש״י נקט דבאבות ובנים ליכא דנפקי מכללא ולא מיתנו בהדי' כי אם ב' דהיינו בן אחי אשתו וחתנו והוא באבות דאחיו ואני לו אחיו הא תני אחיו בהדיא כללא דאחי אביו דהיינו בן אחיו הא תני ליה בהדיא אחיו ובנו אחי אמו ואני לו בן אחותו הא תני ליה בהדיא בן בעל אחותו בעל אחותו ואני לו בן חמיו הא תני ליה בהדיא בן חמיו בעל אחות אמו ואני לו בן אחות אשתו הא תני ליה בהדיא בן גיסו בעל אמו ואני לו חורגו הא תני ליה בהדיא חורגו גיסו ואני לו גיסו הא תנא ליה בהדיא גיסו ועוד חתן חמיו היינו גיסו הרי לך דבכל האבות כולהו דנפקי מכללא תני בהדיא חוץ מבן אחי אשתו דמפיק מכללא דבעל אחות אביו וחוץ מחתנו דמפיק מכללא דחמיו ובבנים ליכא אפילו חדא דאתי מכללא ולא תני להו בהדיא והוא דבן אחיו ואני לו אחי אביו הא תני ליה אחי אביו בן אחי אביו ואני לו בן אחי אביו הא תני ליה בן אחי אביו בן אחי אמו ואני לו בן אחות אביו הא תני ליה בן בעל אחות אביו בן בעל אחותו ואני לו אחי אמו הא תני אחי אמו בן בעל אחות אביו ואני לו בן אחי אמו הא תני ליה בן אחי אמו בן בעל אחות אמו ואני לו בן אחות אמו הא תני ליה בן בעל אחות אמו בן בעל אמו ואני לו אחיו הא תני ליה אחיו כדפרכינן בגמרא בן חמיו ואני לו בעל אחותו הא תני ליה בעל אחותו בן גיסו ואני לו בעל אחות אמו הא תני ליה בעל אחות אמו הרי דכולהו דנפקו מכללא דבנים תני להו בהדיא מיהו כללי דחתנים לא נפקי כולהו מכללא כמ״ש לעיל אלא דלא נחית רש״י למחשבינהו ולהאריך בהם והתוספות ה״מ נמי להקשות מינייהו דליתני להו בהדיא ובתירוצם אבן אחי אשתו וחתנו יתורץ גם מכללא דחתנים כמו שנכתוב לקמן והנה לפי תירוצם דבכל חדא סגי ליה דאיצטריך אי משום אינהו גופייהו ואי משום חתניהן ובניהן ר״ל דמשום אינהו גופייהו דאיצטריך תני נמי בניהן וחתניהן אף על גב דאתי מכלל חברתה וכן בהיפך משום בניהן או חתניהן דאיצטריך תני נמי אינהו גופייהו אע״ג דאתי מכלל חברתה והיינו דאחיו איצטריך משום איהו גופיה ומשום חתנו אבל בן אחיו. אחי אמו איצטריך משום חתנו ואיהו גופיה בכלל בן בעל אחותו ובנו בכלל בן אחות אביו:

בעל אחותו נמי איצטריך משום חתנו דאיהו גופיה בכלל בן חמיו ובנו בכלל אחי אמו בעל אחות אביו איצטריך משום איהו גופיה ומשום חתנו אבל בנו בכלל בן אחי אמו בעל אחות אמו איצטריך משום בנו וחתנו אבל איהו גופיה בכלל בן גיסו. בעל אמו ובנו וחתנו כולהו אצטריכו דמיירי מן האם כדאמרינן בגמרא חמיו איצטריכא משום איהו גופיה אבל בנו בכלל בעל אחותו וחתנו בכלל גיסו גיסו איצטריך משום חתנו אבל איהו גופיה בכלל חתן חמיו וכן גיסו בכלל בעל אחות אמו והשתא כולהו איצטריכא אי משום גופייהו אי משום בניהן וחתניהן דלא אתיין מכללא משא״כ בן אחי אשתו דלא איצטריך משום גופייהו דמכלל דבעל אחות אביו אתי ומשום בנו וחתנו לא איצטריך דבנו וחתנו של בן אחי אשתו ודאי דכשר הוא וכן הני דנפקי מכללי דחתנים שכתבנו לעיל ולא תני להו בהדיא היינו משום אינהו גופייהו לא איצטריך דמכללא אתיין ומשום בניהן וחתניהן נמי לא אצטריך דכשרין הן ואין להקשות לפי תירוצם דמאי פריך בגמרא אבעל אמו בנו למה לי היינו נמי משום דכולה בבי מייתרי דבעל אמו אתי מכללא דחורגו ובנו היינו אחיו וחתנו היינו בעל אחותו וכן כתב בעל המאור ע״ש בדבריו בזה באורך ודו״ק:

בא״ד ומיהו מחתנו איכא למימר דשפיר הוה תני מוחתניהם דכל שכן דפסול כו' עכ״ל אף על גב דבכל הנהו קרובים דנשנו במתניתין אית בהו דאתי בק״ו ולא שביק להו מלמתני כמו שהאריך בזה בעל המאור מכל מקום הכא בהך דיבורא גופיה דקרי ליה פסולים משום חתן חמיו משמע דמכל שכן למפסליה לחמיו גופיה וק״ל. ומיהו יש לדקדק דאע״ג דלא איצטריך למתני חתנו משום איהו גופיה מכ״מ איצטריך ליה למתני משום בניהן וחתניהן וע״כ למאן דפוסל בבן הבן ובן הבת ויש לומר דכל פסולי דמתניתין אינן אלא קרובים בעצמם וקרובים על ידי אישות אבל יוצאי יריכו לא קתני דהא לא קתני אב ובנו כמ״ש בזה הרמב״ם ז״ל ודו״ק:

בד״ה אלו הן כו' וכן אחי אמו ובעל אחותו כו' מכללא דבעל אחי אמו כו' עכ״ל מהרש״ל הגיה מכללא דאחי אמו כו' עכ״ל ולפי הגהתו דבריהם תמוהים דאיהו גופיה דבעל אחותו ודאי נמי דלא איצטריך דאתי מכללא דבן חמיו ועוד אמאי לא ניחא להו דאיצטריך למתני בעל אחותו משום חתניה כמו דניחא להו באחי אמו דלא אצטריך רק משום חתניה וכמה דברים לא נשנו רק משום חדא מלתא אי משום גופייהו אי משום בניהן אי משום חתניהן לפי תירוצם כמ״ש לעיל וע״כ נראה להגיה מלת וחמיו וכצ״ל וכן אחי אמו ובעל אחותו וחמיו אע״ג דבנו אתי מכללא דבעל אחותו מ״מ כו' עכ״ל ור״ל וכן אחי אמו ובעל אחותו נמי אע״ג דאינהו גופייהו אתיא מכללא גם בניהן מכ״מ אצטריכו משום חדא מילתא דהיינו חתניהן והשתא קאמרי כיון דאיצטריך למתני בעל אחותו א״כ חמיו אע״ג דבנו אתי מכללא דבעל אחותו וחתן חמיו נמי וודאי דלא איצטריך דאתי מכללא דגיסו כמ״ש מכ״מ איהו חמיו גופיה לאו מכללא אתי ואתא לאשמועינן דבעל כאשתו ולאו דווקא חמיו דהוא הדין דכל הני דפסולין שלא מחמת קורבה משום דבעל כאשתו הוא וכתבו עוד וכן כולהו איצטריכו כו' לפי שזכרו כאן ד' השנויים במתניתין אחי אביו איצטריך משום בנו וחתנו ואחי אמו ובעל אחותו לא אצטריכו רק משום חתניהן וחמיו לא איצטריך רק משום איהו גופיה כתבו דכן כולן אצטריכו בכה״ג אי משום אינהו כו' וכמ״ש לעיל ודו״ק כי הדברים ברורים הם באין גמגום ופקפוק בכל הדברים:

דף כח.

תוס' בד״ה תלתין ותרתין כו' ובני בניהם משום דלא קתני להו בהדיא במתניתין אי נמי כו' עכ״ל ולמאי דמשני לעולם חתנו ממש ואמאי קרי ליה חתן בנו כו' להאי פירושא דלא תני ר' חייא בני בניהם משום דלא תני להו במתני' ניחא אבל לפירוש רש״י דשם חתנות חד הוא אבל מבני בניהם פריך ליה דהוה ליה ל״ב קצת קשה אם כן מאי משני לעולם חתנו ממש כו' דאכתי תקשה ליה ל״ב הוה עם בני בניהם דשלישי בראשון פסול ויש לומר כיון דחתנו ממש הוי כדור אחר והוי דור שלישי וקתני ליה דפסול לא איצטריך ליה למתני בני בניהם דהוי נמי דור ג' ודו״ק:

בד״ה כיון דמעלמא כו' והקשה הר״ר יוסף כו' דאמאי לא מקשי לרב כו' דקאמר אחי אבא לא יעיד לי כו' אם כן פסול שלישי בשני כו' עכ״ל קצת קשה ומאי קושיא דאימא דקושטא הכי הוא דלרב פריך אי הכי הוה ליה שלישי בשני הא דקאמר רב אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כדור כו' ורב אכשר כו' ויש ליישב בדוחק ודו״ק:

דף כח:

בד״ה גיסו לבדו כו' ומדמסקינן דהלכה כרבי יוסי דגיסו לבדו למעוטי חתנו יש לדקדק כל שכן שנים כו' עכ״ל מדבריהם נראה דכן יש לדקדק ב' נשואים ב' בנות אחיות כו' היינו לרבי יוסי אבל לתנא דמתניתין דפוסל פוסל נמי בב' הנשואין ב' בנות אחיות או אחים והיינו משוה כיון דתנא דמתניתין פוסל בתרי בעל כאשתו מסתמא אין לחלק בין ראשון לשני ובין שני לשני כיון דזה פסול כמו זה בקרובים בזה יש ליישב מ״ש הטור בשם הרי״ף דפוסל אפילו נשואים ב' בנות אחין עכ״ל ותמה עליו הב״י דאף על גב דפסל הרי״ף בחתן גיסו כו' דהוי ראשון בשני ואמרינן תרי בעל כאשתו אבל לא לשני בשני וכן דעת הרמב״ם כו' עכ״ל דהא כיון דהרי״ף לא פסק כרבי יוסי אלא בבנו שיש לגיסו מאשה אחרת אבל בבנו וחתנו מאחות אשתו פוסל כתנא דמתני' מסתמא אית לן למימר דפוסל נמי שני בשני בתרי בעל כאשתו כיון דזה פסול כמו זה בקרובים כנראה מדברי התוס' דלית לן להכשיר נשואים ב' בנות אחיות אלא לר״י דוקא ואף שהרמב״ם חילק בזה בין ראשון בשני לשני בשני מ״מ כיון שהרי״ף סתם דבריו לית לן לפלוגי בינייהו וכמ״ש התוס' ודו״ק:

דף כט:

בד״ה הודה בפני ב' כו' והא דאמר בפרק אע״פ כו' כתבו וחתמו והבו כו' לאו דוקא כתבו דהוא הדין כו' עכ״ל ובהך דפרק הספינה דנקט זכו בשדה כו' וכתבו את השטר כו' לא קשיא להו דנקט כתבו דלרבותא נקט לה דאעפ״כ חוזר בשטר וק״ל:

בד״ה מר בר רב אשי כו' והביא ראיה מדאמר התם כו' אישתבע לי דלא פרעתיך דאמר ליה אישתבע כו' עכ״ל לכאורה אין ראייתו מבוררת דמה היפוך שבועה איכא התם דמדינא התובע נשבע כיון דשטרא בידו גם קשה דקארי ליה מאי קארי ליה להביא ראיה מהתם על היפוך שבועה דאורייתא דהא ודאי לא משתבע התם רק מתקנתא דרבנן אבל תבא על אמיתות דבריהם וראייתו שם בתוס' פרק שבועת הדיינים ע״ש וק״ל:

דף ל.

בד״ה ואם כמוסר כו' את בניו הס״ד ואח״כ מ״ה משום דמחזי כשיקרא כו' עכ״ל לכאורה פירוש דבריהם לר״ל דוודאי ס״ל נמי דחיישינן משום לא תלך רכיל כדקתני במתני' ומניין לכשיצא כו' ומש״ה כתבו דמשום לא תלך רכיל אין כאן ודוחק הוא דודאי יש כאן לא תלך רכיל אלא דר״ל לא חש הכא משום טעמא דמחזי כשיקרא וע״כ נראה דחסר מדבריהם פיסקא של גמרא בדברי ר״א הלכך כתבי כו' משום דמחזי כשיקרא ומשום לא כו' עכ״ל כצ״ל ר״ל הלכך כתבי הכי כו' לרבי אלעזר דהשתא בין משום דמחזי כשיקרא ובין משום אין כאן וקרוב לזה לשון נ״י ע״ש וק״ל:

דף ל:

גמרא לאו היינו הודאה אחר הלוואה כו' כתב מהרש״ל ויש לתמוה איך תלה קושיא זו בשינויי' דרב הונא וי״ל שבלא כו' שכוונתו של רב לפרש כל עניני צרופים כו' עכ״ל ע״ש והוא דחוק דהשתא לרב הונא נמי י״ל כן שבא רב לפרש כל עניני כו' ונ״ל דאי לאו דרב הונא איכא למימר דבהודאה אחר הודאה דמצטרפי היינו משום דאיכא למימר דבפני כ״א הודה על הלוואה גופה שהיתה כבר בפני ב' מה שאין כן בהודאה אחר הלוואה שהרי זה שהעיד על הלוואה אומר שלא היה שם אלא הוא אבל לרב הונא כיון דכ״א ידע בסהדותא דחבריה בין בזה ובין בזה ה״ל כאלו היתה הלוואה בפני שנים ודו״ק:

בפירש״י בד״ה גברא אגברא ר' אבא ורב אידי אדעולא עכ״ל מדברי ר' חייא בר אבין אמר רב דאמר הלכה כריב״ק בין במטלטלים בין בקרקעות נמי משמע דפליגי רבנן בקרקעות אלא דניחא ליה לפרש הא דאמר ליה אביי הלכה מכלל כו' דאדסמיך ליה קאי אדעולא ומיהו לרב גופיה נמי איכא למימרי דמדברי ר' חייא בר אבין ואמר רב מוכח דפליגי נמי בקרקעות ור' אבא אמר רב הונא אמר רב דמודים חכמים כו' וצ״ל דתרי אמוראי נינהו אליבא דרב ואיכא נמי מ״ד לקמן דפליגי אתרווייהו וס״ל אליבא דרב דהלכה כריב״ק בקרקעות ולא במטלטלין ודו״ק:

דף לא.

תוס' בד״ה הוא דאמר כו' אלא שמחלק בין מנה למאתים למנה שחור כו' עכ״ל היינו משום דבחד מנה אין מכחישין מה שאין כן במנה שחור ומנה לבן דבהך מנה גופה מכחישין עצמן וה״ל כחביתא דחמרא וחביתא דמשחא דלקמן ומיהו נהרדעי דאמרי דס״ל כרשב״א ע״כ דמדמי להו מנה שחור ומנה לבן כמנה ומאתים דמנה שחור ומנה לבן חד מינא הוא ואחד מהן שוה יותר משני וה״ל האחד בכלל חבירו השוה יותר משא״כ חמרא ומשחא כיון דתרי מיני נינהו ה״ל הכחשה גמורה ודו״ק:

דף לא:

בד״ה סמפון כו' ור״ת פי' דביד הלוה קרוי שובר כו' עכ״ל גמרא ערוכה היא סוף פרק קמא דב״מ דלא כפ״ה אלא דהאי סמפון מיירי ביוצא מתחת ידי המלוה ויתקיים בחותמיו היינו דשיילינן לסהדי

אי פרע כו' ע"ש אלא שהוצרכו לפירוש ר"ת דמ"ה משמע ליה לתלמודא התם דאיירי ביד המלוה משום דביד הלוה קרוי שובר וע"ש עוד בתוספות וק"ל:

בד"ה אין עליו עדים ויוצא השטר והסמפונות מתחת כו' עכ"ל פירוש לדבריהם דלא נראה להם כפירש"י להאמין השליש בכל דבר הואיל ושניהם מודים כו' דאפילו לרבא לא נאמין לשליש אלא משום מגו דאי בעי קלתי' וא"כ הכא באין עליו עדים בסמפון מאי מגו איכא לשליש ולכך הוצרכו לפרש שיוצא השטר והסמפונות מתחת יד שליש דאית ליה מיגו דאי בעי קלתיה לשטר ואפילו בלא סמפון השליש נאמן דאינו אלא לזכרון דברים בעלמא כו' כמו שכתב בהגהת אשר"י ע"ש וכתבו עוד א"נ יש לפרש כו' אלא יש עליו עדים ולא ידעי אי פרעי כו' דאית ליה מגו דאי בעי הוה יהיב ליה כבר השובר ליד הלוה וק"ל:

בד"ה אי ציית כו' שלא תוכלו לכופו כו' עכ"ל אין רצונם שלא תוכלו לכופו משום שהוא אלם דא"כ היאך קאמר השיאוהו ויראה כו' אלא דר"ל אי לא ציית שלא תוכלו לכופו לדון לפניכם בע"כ דא"כ כ"ש שלא יכול הנשיא לכופו לדין בע"כ כדאמרינן בפ"ק דהכא שבט כו' אלא מפר"ת דלא ציית כגון דאמר לב"ד הגדול כו' ולאו היינו נשיא אלא מומחה שבדור וק"ל:

דף לב.

בפירש"י בד"ה ודיני כו' אבל לחובה כו' ובד"מ ליכא לאוקמא כדאמר לקמן לא תטה כו' עכ"ל ק"ק דבלאו הכי ליכא לאוקמא בד"מ דכיון דהכשירה תורה ג' בד"מ ע"כ דברוב א' המזכה או מחייב סגי דבד"מ ליכא לפלוגי בין זכות לחובה דזכות לזה הוא חוב לשני וכה"ג כתבו התוספות בפ"ק וק"ל:

בד"ה שזמנו כתוב כו' והוציאו ב"ח על חבירו ע"י משכון או כו' עכ"ל נראה דאיירי בשנטל משכון אחר ההלואה וכתיבת השטר דומיא דפרוזבול דאל"כ מאי רבותיה דשמיטה דמסיק לקמן ודו"ק:

בד"ה חיישינן כו' וההיא עצה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמה כו' עכ"ל לאו דוקא לידי הזמה דהא תלינן בשמא אחרוהו אלא לידי חשש הזמה קאמר ודו"ק:

בד"ה והמאוחרין שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה כו' עכ"ל וה"ה דה"מ לפרש והמאוחרין כשרין כגון שע"י הזמה אינהו גופייהו אמרי שאחרוהו וכתבוהו כהך דלעיל חיישינן שמא אחרוהו כו' ואפשר דלישנא דמאוחרין כשרין הכי משמע דיודעין אנו שהלוואה ודאי אמת היא אלא שהיא מאוחרת דהיינו בכה"ג שבאו עדים אחרים ואומרים שמלוה זו קדמה כו' ודו"ק:

תוס' בד"ה חיישינן שמא כו' וא"ת מאי אירא משום דאחרוהו כי לא אחרוהו נמי יש כו' עכ"ל דליכא למימר דקושטא הכי הוא דאחרוהו וכתבוהו דקאמר היינו שאחרו הכתיבה ולא הזמן דא"כ מאי רבותא דשמיטה דקאמר לקמן דלא מרע לשטריה דהא כיון דלא איחר הזמן רק הכתיבה לא מרע לשטריה כלל ודו"ק:

דף לב:

בד"ה אור הנר כו' מכאן נהגו להדליק נר במילה כו' עכ"ל המנהג שלנו להדליק הנר במילה גופה ולא במשתה כדקאמר תלמודא דידן אלא ע"פ הירושלמי דגריס בהיפך קול מגרוס כו' משתה שם אור הנר שבוע הבן ניחא כמנהגנו וע"ש הכתוב ליהודים היתה אורה ששון וגו' והמילה נקראת כן שש אנכי על אמרתך וק"ל:

בד"ה היכי אמר כו' לימא אחר כדי דיבור אמרי' להו אע"ג דאין פתיחה זו מועלת כו' עכ"ל הכי משמע להו מכל הני אוקימתות דלקמן דפותחין בפתיחה שאינה מועלת וק"ל:

בא"ד וי"ל דה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני כו' עכ"ל משמע דבלאו הכי משני שפיר ולא תקשי לשינויא דקאמר עולא דהיכי אמרי' יש לך עדים להזימם הא חסמינן להו בתוך כדי דיבור דשתיק עד דגמיר דינא ומייתי עדים ומזים להו כדמסיק די"ל לעולא אפשר לפתוח לו כן בזכות שלא בפני העדים דלא ליחסמו ועוי"ל שהעדים יודעים שהאמת אתם ואין כאן מי שיזים להו ולא יחסמו וק"ל:

דף לג.

גמרא ואם איתא לימא ליה טועה בדבר משנה כו' חוזר כו' לפי מה שפירש הרא"ש דר"ע ושאר חכמים היו גדולים מר' טרפון נראה דה"מ למיפרך הכי לרב יוסף ולרב נחמן דאם איתא דמחזירין בגדול הימנו לימא ליה ר' עקיבא הכי דחוזר וכדמסיק כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא כו' השתא נמי לאו כלום עבדת [א] ויש ליישב ודו"ק:

דף לג:

תוספות בד"ה אתיא רשע רשע כו' וסוגיא דההוא פירקא גבי כדי רשעתו אליבא דרבא כו' עכ"ל דהך ג"ש דמכה מכה לאו מחייבי מיתות ילפינן אלא מדאתקש לבהמה כדמסיק התם ודו"ק:

בד"ה טעה בנואף כו' ועתה מפרש הש"ס ה"ד דבר שאין הצדוקים כו' עכ"ל ר"ל דלפי' רש"י הא דקאמר אלא היכי דמי אין חוזרין כו' קושיא הוא למאי דקאמר טעה בנואף חוזר כמו שפירש"י אבל לפירוש התוספות האי ה"ד אינו אלא פי' למאי דקאמר ליה אדמוקדך כו' ולאו קושיא היא כפי' רש"י דלדברי התוספות כבר ידע בנואף דכמה מילי הן לטעות לזכות דחוזר בו ומיהו הא דקאמר אתמר נמי כו' לא שייך הכא בתר הא בעיא לפי' התוספות אלא דקאי אדלעיל דקאמר ר"י טעה בדבר שהצדוקים מודים בו זיל קרי בי רב הוא וק"ל:

דף לד:

גמרא שחט וזרק איכא בינייהו לדברי ר' ישמעאל אינו חייב כו' וה"ה דה"מ למימר בהיפך העלה וזרק איכא בינייהו לרבי ישמעאל חייב ב' לר"ע חייב א' וק"ל:

שם מה"מ א"ר אחא בר פפא כו' כצ"ל והסימן משפט מענה מטה אתלתא א"ר אחא בר פפא דבסוגיין עיין שם וק"ל:

תוס' בד"ה סתמא אחרינא כו' תימה דילמא טעמא כו' אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים עכ"ל הכי משמע להו דה"ק סתמא אחרינא אשכח דכי היכי דלא מקשי' לרבנן ריבים לנגעים לענין לילה ה"נ לא מקשינן ריבים לנגעים לענין סומא וכן פירש הרז"ה ורמב"ן וזה שהקשו תוספות דילמא לרבנן נמי דוקא לענין לילה מפיק לה קרא דושפטו את העם כו' מהיקישא אבל לענין סומא קיימא היקישא דה"נ קאמרינן לר"מ דלענין יום המעונן מפיק ליה ושפטו וגו' מהאי היקישא ולענין לילה וסומא קיימא היקישא השקא מיהו רש"י פירש דה"ק סתמא אחריני כו' דלילה דומיא דסומא וכך פירש הרי"ף ותו לא מידי ועיין בספר מלחמות בזה מיהו ק"ק לפירש"י כיון דלילה וסומין שוין אכתי אמאי הכשיר ר' יוחנן אפילו לרבנן בסומא דמשמע אפילו תחילת דין כיון דבלילה אין דנין תחלת דין ועיין ברי"ף קצת יישוב לזה ולדברי התוס' ניחא שפיר טפי כיון דלית להו לרבנן הקישא א"כ בסומא אפילו תחילת דין שרי וק"ל:

דף לה.

תוס' בד"ה ליגמריה לדיניה כו' משום שבות לא דנין היינו דוקא ד"מ גזירה שמא יכתוב כו' עכ"ל דליכא לאוקמא בד"נ ובתחילת דין בשבת דאיכא כתיבה בתחילת דין דא"כ לאו היינו משום שבות ומשום גזירה שמא יכתוב אלא משום דבעי בתחילת דין דב' סופרי הדיינין כותבין כו' וק"ל:

דף לה:

בד"ה אין רציחה דוחה אותה וא"ת ונימא דיו כו' אף עבודה לא תדחה בקום עשה כו' עכ"ל נ"ל דהכא ה"נ יש לתרץ כמ"ש לעיל גבי מת מצוה דהא ה"נ כיון דגוף הרציחה נדחית מפני שבת אין לנו לומר שתהא חמורה הימנה בשום מקום וכיון דשבת אינו דוחה את העבודה אפילו בשב ואל תעשה יש לנו לומר מק"ו דרציחה נמי אינה דוחה עבודה אפילו בשב ועל תעשה והתוס' קצרו הכא מלתרץ כן ואפשר שסמכי עצמם אמה שכתבו לעיל וק"ל:

דף לו.

בפירש"י בד"ה לא תענה כו' ומתחילין מן הצד שלא ישמע א' כו' עכ"ל כן הוא בנוסחת פירש"י שלפנינו וכתב מהרש"ל נ"ל דהכי קא קשיא ליה אמאי אנו מתחילין מן הצד נתחיל מן השני למופלא כו' דלא מזהיר קרא לא תענה אלא על מופלא כו' ומשני שמא ישמעו לו לזכות כו' מאחר שגדול הוא כו' בשלמא גבי מופלא כו' עכ"ל עיין שם הדברים תמוהים מצד עצמם לומר דלחובה יחלוק על הגדול שאינו מופלא ולא לזכות והוא דבר שלא הוזכר בתלמוד ואין אלו אלא דברי נביאות ועוד דלא לכתוב לא תענה במופלא ואנא ידענא דאין מתחילין מן המופלא מה"ט דפשוט לו דאין מתחילין מן הגדול גם קשה שלא הוזכר אהא דמתחילין מן הצד אלא מה"ט משום לא תענה על רב דהיינו על המופלא ואם יהיה פי' מתחילין מן הצד דהיינו מן הקטן שבקטנים מטעם שכתב מהרש"ל יהיה עיקר חסר מן הספר מה"ט וע"כ הנראה כמו שמצאתי מוגה בספרים מדויקים בפירש"י דכצ"ל ומתחילין מן הצד שישמע א' דברי א' מן המזכים כו' ופירוש לדבריו דמשמע מפירושו כמ"ש הנ"י בשם המפרשים דלא למימרא דאסור לענות על רב אלא דאדרבה דאסור לו לשתוק כו' אלא דהכי קאמר קרא שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב שידברו הם תחילה כו' שיש לחוש שמא לא ירצה התלמיד לחלוק אח"כ על הרב כי יתבייש ממנו ויכניס דבריו כו' עכ"ל וזה שתלה רש"י ז"ל בפירושו הדבר דילמא חזי ליה חובה ולא פלגינן כו' ואנן והצילו העדה בעינן אבל מטעמא שלא תגמור הדין ע"פ המופלא לבד בין לזכות בין לחובה אין לחוש כיון שמותר לענות על רב אלא משום חששא דחזי ליה המופלא חובה ויתבייש ממנו לחלוק עליו ואנן והצילו העדה בעינן ומשום הכי מתחילין מן הצד דהיינו מא' מהם חוץ מן המופלא אף שאינו קטן שבקטנים ושוב כשישמע א' דברי א' מן המזכין שהתחילו בו לא יתבייש שוב מלחלוק על המופלא להסכים עם המזכה כבר קודם דחזי ליה המופלא חובה ודו"ק כי הדברים ברורים הם:

תוס' בד"ה ומה י"ט כו' דאיכא למימר ק"ו לקולא ולחומרא אמרינן עכ"ל יש לדקדק בדבריהם דהא לעיל דאכתי לא אסיק אדעתיה דרשה דמושבותיכם בעי למילף ק"ו לקולא דרציחה דוחה שבת ולא אמרינן כיון דאיכא ק"ו לקולא דרציחה דוחה שבת ואיכא ק"ו לחומרא דרציחה אינה דוחה עבודה לחומרא אמרינן ואם כן הכא נמי הכי לגבי י"ט דלא כתיב מושבותיכם אית לן למימר ק"ו לקולא דרציחה דוחה י"ט ולא לחומרא שלא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד ויש ליישב דלעיל כיון דדייק ליה שפיר קרא דמעם מזבחי אפילו לקרבן ציבור וא"כ ליכא למילף ק"ו לחומרא אלא לקולא דרציחה דוחה שבת אבל הכא פריך רבא לסברת אביי דקאמר דהק"ו מפיק ליה קרבן ציבור מקרא דמעם מזבחי א"כ בקרבן יחיד נמי מפיק הק"ו ואע"ג דאיכא ק"ו נמי לקולא שתהא דוחה י"ט אית לן למיזל בתר הק"ו לחומרא דלא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד אף על גב דמפיק ליה מקרא דעם מזבחי ודו"ק:

בד"ה הא הוי חזקיה כו' דחזקיה לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת כו' עכ"ל בימי רבי נמי ודאי כבר גלו כל ישראל מיהו אפשר שהיה נשיא על כל הגולה אבל חזקיה לא היה מלך על הי' שבטים שגלו ע"י מלכי אשור שעשו מלחמה עם חזקיה וכן צ"ל ברב אשי שהיה גדול בדורו על כל הגולה וק"ל:

בא"ד ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל כו' עכ"ל דטפי הוה ליה לשנויי הוה אחיתופל דמתניתין היא באבות ממאי דמשני הוה עירא היאירי דאינו רק מדרש אמוראי בפ"ג דמו"ק אך מה שכתבו וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת כו' לא ידעי' מאי אולמיה מהך דעירא היאירי וק"ל:

בד"ה כולהו שני כו' ותימה דלא משני איהושע הוה עתניאל כו' עכ"ל דטפי הוה ליה לשנויי הוה עתניאל דמצינו בו שהיה גדול בתורה יותר מיהושע שלא מצינו כן מפורש בשום דוכתא באלעזר וק"ל:

בד"ה ד"נ מתחילין כו' אבל בד"מ לא חיישינן ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות כו' עכ"ל כצ"ל פירוש לדבריהם לפום סברתם דהשתא דלא תענה נאמר בין בד"נ בין בד"מ אלא דבד"נ חיישינן דילמא חזי ליה המופלא חובה ולא פלגינן עליה כפירש"י אבל בד"מ לא חיישינן להכי אף אם לא תענה על רב דחובה לזה הוא זכות לזה כמ"ש התוס' לעיל ומשום דאמרי' דאפילו תלמיד שיושב לפני רבו ורואה שהוא טועה בדין אסור לו לשתוק שנאמר מדבר שקר תרחק וא"כ היאך קאמר מתחילין מן הגדול בד"מ ואיך יוכל לענות עליו ואהא קאמרי דמ"מ דרך שאלה ומשא ומתן יכול לענות עליו דבכהאי גוונא קאמרינן דאסור לו לשתוק ולא שיהיה חולק עליו ודו"ק:

דף לו:

בפירש"י בד"ה ונשאו אתך כו' משום שכינה עכ"ל כתב מהרש"ל הקשו בישיבה שרש"י פירש כאן דלא כרבנן ולא כר"י דפ"ק כו' ונראה בעיני דלק"מ כו' אם לא נאמר קאמר כו' עכ"ל והוא דחוק לומר בדברי רש"י דאם לא נאמר קאמר ונראה לומר לפי מה שמדקדק רש"י הכא ובפרק עשרה יוחסין לפרש משום שכינה לא כענין שפירשו בפ"ק בב' הפירושים ע"ש גם אם לשון

התלמוד הכא ודילמא התם משום שכינה משמע ליה לפ' כן שהניח סברת המקשה דאתא לעמך בדומין לך אלא דאין ללמוד מהתם לדורות דאימא התם משום שכינה וכמ"ש מהרש"ל דהלשון משמע כן מ"מ קשה מי הכריח התלמוד לשנות תירוצו הכא ממה שתירץ בפ"ק ונראה דלעיל ליכא לפרש דהניח התלמוד סברת המקשה עמך ואת בהדייהו אלא דאין ללמוד משם לדורות דאימא משום שכינה הוה ואת בהדייהו דהיינו ע"א דאם כן מאי קאמר לרבנן ונשאו אתך במשא וגו' ואת בהדייהו דהדרא קושיין לדוכתין דאימא משום שכינה הוו שם ע"א אלא ע"כ דאית לן למימר דמטעם משום שתשרה שכינה לית לן לפלוגי בין שעה לדורות לענין ע"א ומשום שכינה דקאמר גבי עמך ע"כ היינו דאתא למלתא אחריתא דלא כסברת המקשה כפירש"י שם אבל הכא וודאי הא דמשני משום שכינה הניח סברת המקשה עמך בדומין לך מיוחסין וכדאמרי' בעלמא דאין השכינה שורה אלא על מיוחסין שבישראל ואין ללמוד דורות משעה ומשום דאיכא לפרש בדרב נחמן ב"י אמר קרא ונשאו אתך דהיינו קרא דפרשת בהעלותך ואליבא דרבי יהודה דמוקמינן ליה בספ"ק אתך בדומין לך וכמו שנראה מדברי רש"י ותוס' בפ' י' יוחסין דאיכא גירסא מוטעה בסוגיין אמר קרא ונשאו אתך במשא העם דהיינו קרא דפרשת בהעלותך מש"ה כתב דאין לגרוס כן דאפי' לר' יהודה דאתא קרא לדומין לך מ"מ הדרא קושיין לדוכתין דלענין דומין לך ודאי דאין ללמוד שעה מדורות וכ"כ גם התוס' בפ' י' יוחסין ואימא משום שכינה דאין ללמוד שעה מדורות לענין ייחוס ודו"ק כי הדברים ברורים הם בפירש"י הכא ובפ' י' יוחסין ובתוס' שם מיהו בפ"ק דהוריות הניח רש"י פירושו דספ"ק ע"ש:

תוס' בד"ה לאתויי כו' ועוד הא בהדיא קתני לה אלא כהנים ולוים וישראלים המשיאים כו' עכ"ל ומיניה משמע לאפוקי חלל וכ"ש ממזר אבל כשר לד"מ לא הוה מוקמינן רק אחלל אי לאו דקתני הכל לרבות ממזר כדאמר רבי יהודה ודו"ק:

בא"ד דמשמע ליה מתני' בפסול יוחסין כדחמר בזה בורר אמתני' דבא סימן תדע כו' עכ"ל הא דמוקמינן להההיא דפרק בא סימן בפרק זה בורר בפסול יוחסין משום דלא מתוקמא הסיפא בעד זומם אבל בסומא מתוקמא הסיפא שפיר אלא משום דהך מתני' דפ' בא סימן אינה אלא מתני' דהכא כמ"ש התוס' לקמן דקתני התם טובא כה"ג וכיון דהך מתני' דהכא לא מתוקמא רק בפסול יוחסין מתני' דפ' בא סימן נמי לא מתוקמא אלא בהכי ומיהו לפי זה מתוך מתני' דהכא משמע דאיירי בפסול יוחסין ה"ה דהוה מצי לדחויי בפ' זה בורר דלא איירי נמי הך דפ' בא סימן בעד זומם ודו"ק:

בד"ה חדא לאתויי גר כו' וי"ל דהכא מיירי לדון גר חבירו כו' עכ"ל אבל הרא"ש כתב דמתני' דהכא נמי מיירי באמו מישראל וכ"ה לשון התוס' בפ' בא סימן דאם נימא דמתני' איירי בגר שאמו מישראל הוה אתי שפיר הך דפרק י' יוחסין ואפשר שהתוס' דהכא לא ניחא להו לומר כן משום דסתם גר נקט דאיירי בגר גמור שאין אמו מישראל וק"ל:

בא"ד ורגיל ר"ת לומר דאותו שמואל כו' וי"ל דאיצטריך כו' ורב שמואל ב"י אמו מישראל הוה עכ"ל הוא מגומגם אף לפי הגהת מהרש"ל וצ"ל במקום וי"ל דכיון דעיקר קושייתם לפי מה שרגיל לומר ר"ת דנתגייר הוא ובנו ובוודאי דאם לא נאמר כן אלא דאמו מישראל הוה לק"מ והתוס' בפ' בא סימן יותר נכונים בזה שכתבו תירוצים לפר"ת וק"ל:

דף לז:

בד"ה שאין דמך כו' ואחריני הוו עם ר"ש בן שטח כו' עכ"ל דמדמייתי מהך עובדא אמאומד דמתני' ע"כ דהוו אחריני בהדיה דר"ש בן שטח דאל"כ בעדות גמורה בראייה נמי לא היה נהרג על פיו וק"ל:

דף מ.

בפירש"י בד"ה באיזו יום כו' אע"פ שאמרו בכך וכך בחודש אעפ"כ שואלין להם באיזו יום כו' עכ"ל כתב מהרש"ל וא"א אפילו כו' אם יאמרו העדים בג' בחדש היה המעשה ויבואו המזימין הלא בג' בחדש עמנו הייתם יכולין לומר טעינו בעיבורא כו' ומש"ה צריכין לומר באיזה יום עכ"ל דבריו תמוהים הם דא"כ אמאי חשיב בכמה בחודש מן ז' החקירות כיון דלא אתו עליה לידי הזמה שיאמרו טעינו בעיבורא דירחא כדאמרי' לקמן בכמה בשעה דלא הוי מן החקירות מה"ט כיון דלא אתו לידי הזמה עליה אלא ע"כ דמיירו הכא באתו לידי הזמה על כמה בחודש וכגון דיהבינן להו כולהו טעותא כגון שאומרים שכל אותו יום וטעותא עמנו הייתם דהיינו בו ביום וביום שלפניו ושלאחריו דכה"ג אמרינן בפרק קמא דפסחים לרבא בטעות דשעות דיהבינן להו כולה טעותא א"נ דאיירי הכא אחר רובו של חדש דשוב לא יכול לומר טעיתי בעיבורא דירחא כדאמרינן לקמן ואפשר דמשום זה דקדק רש"י לפרש בכמה בחודש בעשרים או בכ"ה כו' עכ"ל דאז הוי בכמה בחודש שפיר מן החקירות דאתי לידי הזמה דלא יוכל לומר טעיתי בעיבורא דירחא ועוד נ"ל דאין לנו לומר דטעו בעיבורא דירחא אלא בב' עדים שא' אומר בב' שעות ואחד אומר בג' כיון ששניהם מעידים על גוף המעשה אנו תולין שא' מהן טעה בעיבורא דירחא אבל בכת א' שאומרת בב' שעות אין אנו תולין שטעו בעיבורא דירחא ונעשה בג' כיון שאין כאן מי שמעיד על מעשה הזה שנעשה בג' וזה נ"ל ברור ומוכח מדברי התוספות שכתבו בפרק קמא דפסחים על קושיית רש"י דהכא דלכך שיילינהו באיזה יום דנ"מ לאחד אומר בב' וא' אומר בג' דה"ל עדות מוכחשת אי לאו דקמכווני ליום א' דאז תלינן דא' מהן טעה בעיבורא דירחא משמע מדבריהם דבכת א' שהעידו שהיה בב' ליכא נ"מ ובלאו הכי אפילו ליום אחד אינן יכולין לומר טעינו בעיבורא דירחא ודו"ק:

תוס' בד"ה שבחמשה חמה במזרח כו' אדם טועה חצי שעה ותלינן טעות כו' עכ"ל כצ"ל:

דף מ:

גמרא אלא לאביי אליבא דר"י דאמר אדם טועה חצי שעה ולרבא כו' יש לדקדק ומאי קושיא דהא השתא נמי בחקירות דאיזו שעה נמי איכא למפרך הכי כדפרכינן בפרק קמא דפסחים ואי אמרת טעו אינשי כולי האי חקירות דאיזו שעה נמי עדות שאי אתה יכול להזימה הוא אלא דע"כ דאית לן למימר כדמשני התם דיהבינן להו כולה טעותייהו לרבי מאיר כו' עיין שם בפירש"י והכי נמי איכא למימר דבחקירות בכמה בשעה דיהבינן להו כולה טעותייהו דחצי שעה לאביי דהיינו דשיילינן להו בכמה בשעה שלישית ואמרי בחציה איכא למימר דטעו חצי שעה מתחלתה עד חציה או מסופה לחציה ולא מתזמו בין אי אמרי להו המזימין עמנו הייתם מתחלתה ועד חציה ובין עמנו הייתם מחציה לסופה אבל אי אמרי להו עמנו הייתם כל אותה שעה שלישית מתזמי שפיר דהיינו דיהבינן להו כל טעותייהו אבל אי לא שיילינן להו אכמה בשעה רק אאיזו שעה אי אמרי בשעה שלישית לא מתזמו בעמנו הייתם כל שעה ג' דאיכא למימר בג' היינו בתחילת ג' ואדם טועה חצי שעה ומעשה הוה בפלגא דשתים איכא למימר נמי דבג' היינו בסוף ג' וטעה חצי שעה ומעשה הוה בפלגא דד' ולא מתזמו עד שיאמרו עמנו הייתם מפלגא דשתים עד פלגא דד' וכן י"ל לרבא התם לר"מ דטועה ב' שעות חסר משהו ולר' יהודה ג' שעות חסר משהו דאי שיילינן להו אכמה בשעה לא יהבינן כולה טעותייהו רק מאותה כמה בשעה ולא מתחילת השעה או מסופה ויש ליישב קצת דהכא פריך לפי הסוגיא דהתם לאביי דטועה אדם חצי שעה ולרבא דטעו אינשי טובא דנותנין להם כולה טעותייהו מאיזו שעה ולא כמה בשעה ומיהו הוא דחוק דא"כ בפשיטות טפי הוי ליה לאקשויי ממתניתין דלא חשיב כמה בשעה בחקירות ודו"ק:

תוס' בד"ה מדה"ל למיכתב דרוש תדרוש וחקור כו' אפילו הוה כתוב דרוש תדרוש או חקור כו' עכ"ל כצ"ל ופירש מהרש"ל דרוש תדרוש וחקרת או חקור תחקור ודרשת ומה שכתב מהרש"ל על דברי התוס' דאין לומר דתלמודא קאמר דרוש תדרוש דווקא בלחוד בלא וחקרת דהוי ג' וכו' עכ"ל אין מקום לקושייתו זאת דאם כן קאמר תלמודא מאי קאמר ושני קרא בדיבוריה בהיטב ש"מ לאפנויי דאכתי תקשי ליה לא לכתוב וחקרת ולכתוב דרוש תדרוש אלא ע"כ דאוחקרת לא קשיא ליה מידי דדרך הכתוב לכתוב לשון דרישה ולשון חקירה וק"ל:

דף מא.

גמרא כשזינתה וחזרה וזינתה כו' הא דלא מוקמי' דמשכחת לה כשמת בעלה בשעת עדות העדים דלא יוכלו לומר לאוסרה על בעלה באנו דאכתי איכא למימר להפסידה כתובתה באנו ודו"ק:

דף מא:

תוספות בד"ה כזה יודע כו' לדברי ר"י אדם טועה חצי שעה וי"ל כו' במאי דקאמרי אח"כ כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה א' אומר כו' ועדותן בטלה כדאמר לקמן דהא תחילת כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה א' אומר כו' דילמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר ה' תחילת ה' כו' עכ"ל בחדא מנייהו סגי דהיינו ההוא חד דקא' ג' סוף ג' והשני אפילו אומר נמי סוף ה' פחות משהו דה"ל ב' שעות חסר משהו או האי דקאמר ה' תחילת ה' והשני אפילו אומר נמי תחילת ג' פחות משהו דה"ל ב' שעות חסר משהו וכ"ה לשון התוספות בפרק קמא דפסחים שלא הזכירו בדבריהם רק האי דקאמר ג' סוף ג' דמשמע דהשני שאמר בה' יהיה איך שיהיה אפילו בסוף ה' פחות משהו ודו"ק:

דף מב.

בפירש"י בד"ה וניבריך הטוב כו' ארב יהודה פריך נהי כו' עכ"ל כתב מהרש"ל על פירושו דכבודו במקומו כו' דלכ"ע מקשה ליבריך הטוב כו' כמו על היין דמברך בפ"ה וגם הטוב כו' עכ"ל עיין שם באורך לכאורה דבריו נכונים הם אבל לישנא דתלמודא לא משמע הכי דהוי ליה למימר ליבריך נמי הטוב והמטיב גם נראה לחלק דלא דמי להטוב ומטיב דגבי יין דאתי על ריבויי יינות מה שאין כן הכא דאורי הירח א' הוא גם אינו דמה להטוב ומטיב גבי מיתת אביו משום דשני דברים הם דדין אמת בא על מיתת אביו והטוב והמטיב בא על טובת הירושה משא"כ בברכת מחדש חדשים אתי נמי על טובת האור וק"ל:

דף מב:

תוספות בד"ה ונאמר בפרים הנשרפים כו' תימה בפר העדה מנלן כיון דפר כהן משוח לא גמר אלא מהקישא דדשן כו' עכ"ל פירוש בכהן משוח איכא תלתא מחנות חדא דידיה והשני דפר העדה מדכתיב לגביה ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון והשלישי דדשן מדכתיב לגביה על שפך הדשן כו' אבל בפר העדה לא הוו אלא תרתי דהיינו חדא דידיה ואידך דכהן משוח מהקישא דושרף אותו כאשר שרף וגו' אבל ההוא דדשן ליכא למגמר בהקישא דכהן משוח דדבר הנלמד בהקישא אינו חוזר ומלמד בהיקש ומיהו בדשן לא תקשי להו מנלן שלש מחנות דהא ההוא דפר העדה לא אתי בדשן בהקישא מכהן המשוח דבכהן המשוח דבר הנלמד בהיקש הוא די"ל כיון דנאמר בכהן משוח על שפך הדשן ישרף ע"כ בההוא דוכתא דשרף פר כהן המשוח עביד ליה הדשן דהיינו חוץ לג' מחנות ודו"ק:

בד"ה משה היכא יתיב וא"ת כל הני דפרים למה לי כו' עכ"ל במהרש"ל י"מ מה הקשו התוספות הלא במסקנא אמרינן אי לא נאמר קאמר כו' השתא דאיכא קרא ג"ש לא צריך ואם נאמר כו' ונראה דלא ק"מ כו' כך נראה ליישב דעת התוספות אבל אי נחית לעומקא כו' עכ"ל והאריך עיין שם ודברים דחוקים הבין בדברי תוספות וכפי כוונתו היה להם להאריך במקום שקצרו בדבריהם אבל הנראה לי דעיקר קושיא הכא לאו מכח ג"ש נגעו בה אלא כיון דהוציא את המקלל וגו' תרתי מחנות משמע מטעמא דקאמר דעם משה ידבר והוא במחנה לויה הוה יתיב הכי נמי איכא למימר בהנהו והוציא דפרים דעם העוסק ידבר דהיינו הכהנים דהוה יתבי נמי במחנה לויה וא"כ כל הנהו והוציא לפרים ל"ל דחדא מנייהו נמי תרתי משמע וההוא דדשן הרי ג' ואהא תרצו דאע"ג דהוציא תרתי משמע מ"מ אי לאו יתורא דוהוציא בפרים לא הוה גמרינן מחד והוציא תרתי משום דהוה ילפינן קדשים מקדשים דשחוטי חוץ לאפוקי ממשמעותיה דלא משמע שם רק חדא ודו"ק כי הדברים ברורים הם למבין:

מכאן עד סוף הפרק לא רציתי להעלות על הספר מחידושי הלכות רק מחידושי אגדות מפני שלא למדתי אז בישיבה בהיותי בירידי לובלין:

דף מט:

בפירש"י בד"ה ואידך רב פפא דאיירי נמי בחומרי כו' עכ"ל משמע ליה דלאינך אמוראי דא"נ דוקא קתני זהו סדר תמיד אינו אלא משום חומרא בעלמא ולא משום חשיבות עבודות כמו בעבודות יוה"כ והכי משמע קצת מדקאמר לאפוקי ממצות חליצה ולא קאמר לאפוקי ממצות סדר תמיד למאי דקאמר ואידך ההוא למצוה בעלמא אלא דע"כ דלרב סחורא ולרב פפא סבא א"נ דהוי דוקא מ"מ לא איירי ביה משום דהוי חומרא בעלמא ואנן במידי דחשיבותיה גרם ליה קאמרינן וק"ל:

תוס' בד"ה מעבירן על הכתם כו' אע"ג דמטמא לח ויבש כיון דאינו עובר כו' עכ"ל לא בא למימר כיון דאינו עובר כו' אבל אם עבר אינו בטל וטמא דהא ודאי אם הוא עובר מכ"ש דבטל וטהור

אפילו בדם נדה ודאי וכן פירש״י שם בהדיא אלא דר״ל אע״ג דמטמא לח ויבש קודם שהעביר עליו ז׳ סמנין מ״מ אחר שהעביר עליו ז׳ סמנין כיון דאינו עובר ע״י כו׳ שוב אינו מקפיד עליו ובטל וטהור וק״ל:

בד״ה כל מעשה יוה״כ למ״ד כו׳ הנעשים בבגדי לבן כו׳ לא איירי בדברים שנעשים בבגדי זהב בחוץ עכ״ל היינו ר׳ יהודה דס״ל בפרק הוציאו לו דלא נאמר חוקה אלא בבגדי לבן הנעשים בפנים ולדידיה ה״ל למומר רבותא טפי דאפי׳ בבגדי לבן מבחוץ לא איירי אלא דנקטו בדבריהם דלא איירי בבגדי זהב מבחוץ שהוא מילתא דפסיקא אף לר׳ נחמיה דס״ל דנאמר חוקה אף בבגדי לבן מבחוץ ויותר נ״ל להגיה בדבריהם דכצ״ל ולא איירי בדברים שנעשים בבגדי לבן וזהב מבחוץ והיינו ממש כרבי יהודה דס״ל תרתי מיעוטי כתיבי זאת ואחת חד למעוטי בגדי לבן מבחוץ וחד למעוטי בגדי זהב מבחוץ ולר׳ נחמיה לא הוה צריכי למימר דניחא טפי דאיירי אף בבגדי לבן מבחוץ וצ״ל דהתוספות דהכא ס״ל דאימתי דר׳ יהודה אפילו בברייתא הוא לפרש כמ״ש התוספות פ״ק דגיטין אבל לפי מ״ש התוספות בפרק חלון ובפרק [כיסוי הדם] דאימתי דר״י לפרש דוקא במשנתנו אבל בברייתא בא לחלוק לא הוה צריכי להכי אלא דכל מעשה יוה״כ כו׳ כמשמעו אף בבגדי לבן וזהב מבחוץ ור״י פליג ודו״ק:

דף נ.

גמ׳ קסברי רבנן נשואה כו׳ עיין בזה פירוש רש״י וקרוב לפירושו בדברי בעל המאור ובספר מלחמות הוא מקיים הגרסא ע״ש באורך:

שם שריפה חמורה מסייף כו׳ אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח כו׳ ולא בעי למילף שריפה חמורה מסייף מג״ש דאביה אביה מסקילה כדיליף לעיל לרבנן דהא ר״ש נמי אית ליה הג״ש משום דסקילה גופה דחמורה מסייף נמי לא ילפינן אלא מהאי דינא גופה ק״ו מחנק דסקילה חמורה הימנו כדלקמן ודו״ק:

בפירש״י בד״ה ומדאפקיה כו׳ והכתוב החמיר עליה דהא נשואה בת ישראל בחנק שהיא קלה מכולן וארוסה בסקילה כו׳ עכ״ל במהרש״ל יש מקשים כו׳ הלא אדרבה לקמן דייק דחנק קיל מסקילה מדארוסה בסקילה ונשואה בחנק ונראה דלא בא רש״י להביא ראיה דארוסה חמורה כו׳ עכ״ל ואין משמעות לשון רש״י סובל פירושו ובעיקר הקושיא נראה דלק״מ דודאי מעיקרא הוכיח התלמוד דסקילה חמורה מחנק מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל כו׳ מחנק לסקילה ומסברא דארוסה חמורה שמחללת ומזנה בית אביה אבל לבסוף דמסיק דשריפה וסייף חמורים מחנק איכא למילף נמי דסקילה חמורה מחנק מק״ו משריפה או מסייף דחמורין מחנק וסקילה חמורה מהן כמ״ש התוס׳ דהשתא א״נ דליכא שום סברא בארוסה דחמורה מנשואה איכא לאוכחי דחמורה מנשואה מדארוסה בסקילה שהיא חמורה מכולן ונשואה בחנק שהיא קלה מכולן כפירש״י והדברים ברורים למבין באין גמגום:

בד״ה ע״כ ארוסה חמורה כו׳ ואי קשיא לך כו׳ מכיון דאשכחן סקילה חמורה משריפה כו׳ ממילא ידעינן דסקילה חמורה מסייף תריץ משום כו׳ עכ״ל יש לדקדק דתריץ שפיר הכי דליכא למילף מק״ו דסקילה חמורה מסייף מ״מ תקשי לן למילף דסקילה חמורה מחנק מק״ו וכמ״ש התוס׳ וי״ל דה״ק דאי הוה מצינן למילף גם סקילה חמורה מסייף מק״ו הוה קשיא שפיר ל״ל למיהדר טעמא בכולהו דהיינו דסקילה חמורה מסייף ומחנק כיון דאיכא למלפינהו כולהו מק״ו משריפה אבל השתא דליכא למילף סקילה חמורה מסייף מק״ו אלא מגופא ניחא ליה לאתויי נמי סקילה חמורה מחנק מגופה ומה״ט נמי בשריפה חמורה מחנק ה״מ למילף בק״ו מסייף אלא דניחא ליה לאתויי מגופה ודו״ק:

תוס׳ בד״ה קסברי רבנן נשואה כו׳ ואע״ג דאמר בסמוך אדרבה סייף חמור מסקילה כו׳ התם היינו טעמא דאכתי לא ידעינן דסייף קיל כו׳ עכ״ל ולקמן נמי דקאמר אדרבה סייף חמור משריפה אע״ג דידעינן דסייף קיל מסקילה ומשום חומרא דאיכא בהדיה דממונו אבד ניתן לפושט יד בעיקר מ״מ לגבי שריפה כיון דלא ידעינן אכתי דקיל מיניה איכא למימר דכיון דיש בו חומרא דממונו אבד מיתתו נמי חמורה מיהו קשה לדבריהם אלו מה שהקשו לקמן התוספות לבתר דיליף דשריפה חמורה מסייף מג״ש תימה אע״ג דמסברא סייף חמור אתיא ג״ש ומפיק ליה וא״כ לעיל דמסברא סקילה חמורה כו׳ דהא לא דמיא דודאי לגבי שריפה לבתר דיליף דשריפה חמורה מסייף בג״ש איכא למימר אדרבה שניתן סייף לפושט יד בעיקר משום דאיכא בהדיה ממונו אבד ושקולים שניהם כסקילה או כשריפה אבל סייף לחוד אינו חמור אבל סקילה דליכא דבר אחר בהדיה כיון דניתן לפושט יד בעיקר ע״כ מסברא חמורה משריפה ולא נימא דהג״ש מפקא ליה מהסברא ויש ליישב בדוחק ודו״ק:

בד״ה אדרבה חנק כו׳ אמרינן ק״ו לשכינה י״ד יום וי״ל דלא קאמר שיהא חמור כו׳ עכ״ל וק״ו לשכינה י״ד יום הא קאמר התם ודיו לבא מן הדין להיות כנדון ז׳ יום וק״ל:

בד״ה נאמר אביה וכו׳ אמאי לא אתיא ג״ש ומפקא מסברא ונימא אחת ארוסה ואחת נשואה יצאתה לשריפה כו׳ עכ״ל לכאורה דה״ל לאקשויי דמכח ג״ש נימא דוקא ארוסה יצתה מן הכלל ולא נשואה וכדבעי למימר בברייתא דלקמן נערה והיא נשואה כו׳ מניין כו׳ אלא מדפריך לקמן לרבי ישמעאל האי בת ובת מאי דריש כו׳ משמע דלכולהו תנאי לבר מר״י ידע מאי דדרשי מוי״ו דובת וא״כ א״נ דמג״ש יליף דארוסה יצתה לשריפה מ״מ נשואה נמי יצתה לשריפה מריבוי דוי״ו דובת ואין להקשות דלפי האמת דס״ל לרבנן דנשואה יצתה לשריפה ולא ארוסה וי״ו דובת ל״ל די״ל דמ״מ איצטריך לרבות בוגרת והיא נשואה דבלאו ריבויא אימא דוקא נערה והיא נשואה ודו״ק:

דף נ:

גמרא נ״מ למי שנתחייב ב׳ מיתות כו׳ נ״ל דבפלוגתייהו במתני׳ איכא נ״מ לשנים שנתחייבו ב׳ מיתות ונתערבו דנידונין בקלה והכי איתא בהדיא במתניתין בפרק הנשרפין אבל אדר׳ יוחנן דנקט פלוגתייהו בכה״ג נערה המאורסה בת כהן כו׳ ובת כהן שזינתה מאביה דאיכא ב׳ מיתות בחד גופא קאמר דאיכא נ״מ למי שנתחייב ב׳ מיתות וכו׳ ודו״ק:

שם מה כשהוציא הכתוב נשואה כו׳ להחמיר אף כשהוציא כו׳ ארוסה להחמיר כו׳ לכאורה נראה מדתלה ארוסה בנשואה דלית ליה לר״ש מדאפקה לבת כהן ע״כ להחמיר הוא והא דפשיטא ליה בנשואה בת כהן דלהחמיר כתבו התוס׳ דהיינו בג״ש דלעיל דמה אביה כו׳ עיין בתוספות וכתב מהרש״ל על זה יש מקשים איך עלה על הדעת להקל בבת כהן מבבת ישראל וצ״ל דסד״א בת ישראל יותר מחללת אביה מבת כהן שהוא כהן כו׳ עכ״ל ע״ש והוא דחוק דהא בבת כהן הזכיר הכתוב את אביה היא מחללת ולא כתב כן בבת ישראל גם הסברא מצד עצמה דחוקה ועוד דבכולה שמעתין לעיל מוכח דבין לרבנן ובין לר״ש סברא פשוטה היא מדאפקה לבת כהן שהיא חמורה וכן לקמן לרבי ישמעאל דמוקי לה לקרא דבת כהן דוקא בארוסה ופסיקא ליה לתלמודא דשריפה חמורה מסקילה ע״כ דהיינו מדאפקה ליה לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל ש״מ דשריפה חמורה וע״כ נראה דלרווחא דמלתא תלה הכא בברייתא ר״ש הארוסה מנשואה דלהחמיר דא״נ ליכא סברא להחמיר בבת כהן קאמר דע״כ להחמיר הוא מבנין אב דמה כשהוציא הכתוב נשואה כו׳ וכמ״ש התוס׳ וק״ל:

תוס׳ סד״ה ת״ל ובת כהן כו׳ דדריש וי״ו ומיהו ע״כ לר״ע גופיה כו׳ וצ״ל דס״ל כר״א ע״כ צ״ל ר״ל אף דהאי ברייתא בסתמא קתני איכא לאוקמא כר״ש מיהו ע״כ בהך ברייתא דלקמן דר״ע גופיה קאמר יכול אפילו פנויה ע״כ דאית לן למימר כמ״ש בתירוצא קמא דס״ל לר״ע כר״א דאפילו פנויה אם היא מופקרת בכמה ביאות נעשית זונה וק״ל:

דף נא.

גמרא היא בשריפה ואין בועלה בשריפה היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה ר״א כו׳ כצ״ל:

שם איצטריך סד״א קרא לאפוקי מדרבא מדגלי רחמנא בבת כהן כו׳ ואין להקשות דהשתא נמי דמרבינן מהיא מחללת דכל אדם אמור דאימא דאתא אביה בבת כהן לאפוקי מדרבא דאביה בבת כהן חייב שריפה ולא אביה בבת ישראל דא״כ אביה בבת כהן אינו חוזר לגופיה אלא למעט אביה בבת ישראל וק״ל:

בפירש״י בד״ה פסלה עולמית כו׳ מלא יחלל שני חלולין במשמע שמחלל אותה ואת הולד עכ״ל וכתב מהרש״ל תימה גדולה הלא בברייתא בהדיא בפרק י׳ יוחסין ז״ל אין לי אלא זרעו היא מנין ת״ל לא יחלל מי שהיה כשר ונתחלל וכפי׳ רש״י שם לפי שבזרע אין שייך חילול לפי שמעיקרא נפסל כו׳ עכ״ל כפי הבנתו בפי׳ רש״י דאין במשמעות דלא יחלל אלא חילולה שהיה כשר ונתחללה א״כ חילול הזרע שיתחלל מעיקרא מהיכא קא אתיא ועוד דהא בקרא זרעו כתיב וע״כ נראה דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דזרעו כתיב אלא דא״כ הל״ל לא יחל ומדכתיב לא יחלל שני חילולין במשמע שהוסיף לך הכתוב חילול אחר מי שהיה כשר ונתחלל דזה החילול אינו שייך בזרע כ״א בה וסמך התלמוד עצמו בזה דכה״ג דרשינן לקמן בפרק הנשרפים גבי אל תחלל בתך גו׳ א״כ לימא קרא אל תחל מאי אל תחלל כו׳ וכן במסכת זבחים בפ׳ ב״ש ולא יחללנו וגו׳ בב׳ חילולין הכתוב מדבר ופי׳ רש״י מדלא כתיב ולא יחל וזה נראה לי ברור לקיים וליישב פי׳ רש״י הכא ופרק י׳ יוחסין ודו״ק:

דף נא:

גמרא לעולם כרבי ישמעאל כו׳ ואת חמיה מחמיה בסקילה כו׳ דהשתא לא תקשי מאי אריא בת כהן אפילו בת ישראל נמי כלתו בסקילה דלר׳ ישמעאל כיון דשריפה חמורה איצטריך לאשמועינן דכלתו בסקילה ולא בשריפה החמורה דס״ד דבת כהן כלתו נמי בשריפה לחומרא אבל לעיל דתרוייהו ממש את אביה מאביה ואת חמיה מחמיה פריך שפיר ממ״נ אי למאן דאמר שריפה חמורה תקשי לך בתו בת כהן בשריפה מאי אריא בת כהן בת ישראל נמי בשריפה החמורה ואי למ״ד דסקילה חמורה תקשי לך כלתו בת כהן בסקילה מאי אריא בת כהן בת ישראל נמי בסקילה וק״ל:

תוס׳ בד״ה הלכתא למשיחא כו׳ ונראה דרב יוסף פריך דוקא הכי הכא ובפרק ב״ש והר״ר חיים כו׳ עכ״ל בפ״ק דיומא מפורשים דבריהם וז״ל וי״ל דאין התלמוד תופס זה בקשיא הלכתא למשיחא אלא רב יוסף מקשה אותו בפ׳ ד׳ מיתות ובפ׳ ב״ש כו׳ ורבינו חיים כו׳ עכ״ל נראה מדבריהם דהוו גרסי גם בפרק ב״ש אמר רב יוסף הלכתא למשיחא כו׳ ובכל הגמרא שלנו גרסינן אמר רבא הלכתא כו׳ גם למה שכתבו התו׳ לקמן וכ״ל דלא פריך אלא היכא דלא נ״מ אלא ליישב כו׳ הוא מגומגם דהא בפ׳ ב״ש איכא נפקותא שפיר דאיסור והיתר ואפילו הכי פריך התם הלכתא למשיחא כו׳ ונראה להגיה בדבריהם הכא במקום היכא כצ״ל ונראה לי דלא פריך אלא הכא דלא נ״מ אלא ליישב כו׳ ולפי גירסת הספרים שלנו בפרק ב״ש דלא גרסי׳ אמר רב יוסף אלא אמר רבא הלכתא ולא באו התוס׳ הכא לתרץ אלא סוגיין דלא פריך רב יוסף אלא הכא דלא נ״מ אלא ליישב לישני כו׳ ודו״ק:

בד״ה לאחיו כו׳ דאי מהיא לחודא כו׳ ואי מהתם ה״א ה״מ היכא דמעידין נמי על הבועל עכ״ל וק״ק דהשתא נמי דכתיב היא לא נמעט זוממיה דלא גלי קרא לאחיו למעט זוממיה אלא היכא דמעידים נמי על הבועל דמקיים ביה כאשר זמם אבל היכא דלא מעידין על הבועל בעינן כאשר זמם ודו״ק:

בד״ה ור׳ ישמעאל כו׳ וא״ת והיכי ס״ד דהדר ביה דא״כ בת ובת ל״ל וי״ל דהא כו׳ עכ״ל וכתב מהרש״ל יש מוחקין בכאן וי״ל ומגיהין אותו אח״כ וי״ל דלא תימא כו׳ אומר אני טעות הוא בידם דא״כ ה״ל לר׳ עקיבא לאתחולי ברישא בת ובת כו׳ אלא נראה כמ״ש כו׳ פירוש אף דלא דריש ג״ש והדר מינה מ״מ אי לאו ובת ה״א דדרשינן כו׳ מאחר דבלאו הכי איכא נמי כו׳ עכ״ל דבריו דחוקים ורחוקים מן הדרך דאם נאמר כן דאתא ובת לאפוקי מג״ש ואי לאו ובת ה״א דדרשינן הג״ש א״כ מאי קשיא להו מעיקרא דהא בפשיטות איכא למימר דבת ובת מפקא מג״ש ומי הכריח אותם לדחוקי בתירוצם דה״א דדרשינן ג״ש ומאחר דבלאו הכי איכא דינא דר׳ ישמעאל ומה למדת הג״ש למדת בנין אב דודאי חד מהן סגי למאן דדאין להו ומי הכריח אותן להרכיב הב׳ מדות הללו ואין זו מכלל הי״ג מדות אבל הנראה דודאי כיון דאין אדם דן ג״ש בעצמו כמ״ש בכמה דוכתי וכפירש״י בספ״ק א״כ שפיר קא קשיא להו כיון דהדר ביה ר״ע מג״ש ולא קבל מרבו הג״ש כלל א״כ בת ובת ל״ל לאפוקי מג״ש דהא אין אדם דן ג״ש מעצמו ותירצו ויש לומר דהוי סבר רבי ישמעאל דהא לא אתא בת ובת לרבי עקיבא לאפוקי מג״ש אלא דלא תימא כו׳ כצ״ל ור״ל דודאי כקושייתם דלא אתי בת ובת לאפוקי מג״ש דלא איצטריך ליה כיון דלית ליה ג״ש כלל ולא קבלה אלא דאיצטריך בת ובת לאפוקי מדינא דבנין אב דלעיל ומה שהקשה מהרש״ל דה״ל לר׳ עקיבא לאתחולי ברישא בת ובת לאפוקי מדינא דרבי ישמעאל אין זה קושיא דמי יימר דשמע ר״ע מעיקרא דינא דר׳ ישמעאל אלא לבתר דקאמר ר״ע אחת ארוסה ואחת נשואה כו׳ ומפיק פנויה מג״ש דאביה א״ל ר׳ ישמעאל אי מה להלן נערה כו׳ יש במשמע שיש ללמוד כך אי מג״ש ואי

מבנין אב וקא"ל ר' עקיבא בת ובת אני דורש דמג"ש אני חוזר אבל בת ובת אני דורש לאפוקי מבנין אב כמ"ש התוספות ודו"ק כי הדברים ברורים וק"ל:

דף נב.

גמרא ואידך ההיא שריפה ממש היא ומה דכתיב וימותו כו' כענין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר כמין ב' חוטין כו' נראה מתוך הסוגיין דהא כמין ב' חוטין כו' היינו אליבא דמ"ד שריפה ממש הוה אף הגוף אבל למ"ד נשמתן נשרפת וגוף קיים לא איצטריך לן למימר כמין ב' חוטין כו' אבל רש"י בחומש לא פירש כן שכתב בפרשת שמיני בכתנותם של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין ב' חוטין כו' ויש ליישב ודו"ק:

שם אי לאו ג"ש ה"א שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל ואי כו' קמ"ל יש להקשות דאכתי ג"ש ל"ל אלא כיון דמצינו [בעדת קרח] דשריפת נשמה וגוף קיים מקרי שריפה ברור אותו לו מדרב נחמן וי"ל בדוחק דאי לאו ג"ש ה"א כיון דסתם שריפה בכל התורה שריפה ממש לא הוה מפקינן ליה מטעם ברור לו מיתה יפה ובעדת קרח דגלי גלי ואתי ג"ש לילף מעדת קרח ולא מבני אהרן ומטעם ברור לו כו' ודו"ק:

שם וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך כו' ופירש רש"י אייתי דאיירי בבני אהרן כו' אבל לשון וכבר הוא קשה דמשמע שהענין נמשך למעלה ונראה לומר משום דלמ"ד בעדת קרח נשמתן נשרפת והגוף קיים היינו כפי חטאן שרצו להקטיר קטורת לה' וכתיב הזר הקרב יומת דהיינו מיתה בידי שמים שהגוף קיים וכן למ"ד בבני אהרן דגופן קיים כפי חטאן אי למ"ד שתויי יין היו (כיון) שהוא במיתה בידי שמים ואי למ"ד שהורו הלכה בפני רבן היו חייבין מיתה בידי שמים ומש"ה למ"ד בעדת קרח דשריפה ממש היה דאף גופן נשרף הוצרך להוסיף בחטאו שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותן כו' בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה כו' דהיינו שנתקנאו במשה ואהרן ובכבודם נענשו דחרק עליהן שר של גיהנם שיניו דהיינו לכלות אף גופן כמ"ש במדת הקנאה ורקב עצמות קנאה שהכליון עולה אף לגוף והשתא קאמר נמי למ"ד בבני אהרן שריפה ממש דאף גופן נשרף לפי חטאן המפורסם כמ"ש לעיל לא היו ראויים לעונש זה רק למיתה בידי שמים וקאמר וכבר היו משה כו' שזה החטא של קנאת הכבוד היה ג"כ בהם שכבר קודם שחטאו בחטא המפורסם כמ"ש לעיל חטאו בחטא זה שהיו משה ואהרן מהלכין בדרך כו' דקדק לומר בדרך דאפילו בדרך שאין מכבדין עצמן בדרכים כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו היו נדב ואביהוא מקנאין במשה ואהרן שהלכו לפניהם ואמרו אימתי ימותו כו' ואני ואתה ננהיג את הדור לילך בראשונה וע"כ נענשו שנשרפו אף גופן ע"ש רקב עצמות קנאה ומזה יש לפרש ענין שני חוטין כו' כנגד משה ואהרן שנתקנאו בהם ונחלקו לד' ונכנסו ב' לחוטמו של זה כו' לפי שכ"א מהם נתקנא בכבוד של שניהם וק"ל:

תוס' בד"ה ההיא שריפה ממש כו' ולקמן פריך ותהוי שריפה ממש ולילף שריפת ב"ד כו' עכ"ל בבני אהרן פריך לה לקמן אלא דה"ה בעדת קרח איכא למפרך הכי וחדא מינייהו נקט וק"ל:

דף נב:

גמרא ואימא שריפה מדאמר כו' ולא ניחא ליה לתלמודא למימר דרבי יונתן נמי ס"ל דאי אתה רשאי למושכה להחמיר וחנק קלה משריפה ולא איצטריך ליה לדרשה דמיתה שאין בו רושם אלא לאפוקי מסייף דקלה מכולם דלא מפני שהיא קלה דקאמר ר' יונתן משמע דלא ס"ל האי טעמא דאי אתה רשאי למשכה להחמיר כלל דאל"כ מאי פליג אדרבי יאשיה דאימא דרבי יאשיה נמי לאפוקי משריפה קאמר הכי ועוד נראה בעיקר קושיין דא"נ דס"ל לר' יונתן סברא זו דאי אתה רשאי למושכה ולהחמיר מ"מ פריך שפיר ואימא שריפה וליכא חנק בעולם דד' מיתות גמירי לה לא אסיק אלא לרבי יאשיה ועי"ל דהכי פריך ואימא שריפה וקושטא הוא דשריפה קלה מחנק ומשני מדאמר רחמנא בת כהן כו' וק"ל:

בפירש"י בד"ה לפי חרב כתיב פיפיות של חרב שני צדדין כו' עכ"ל הוצרך לזה דפי הוא צדו של חרב דלא נימא פי הוא העוקץ של חרב דמברזי ביה אבל פיפיות משמע ב' צדדין דב' עוקצין לא שייך בחרב וק"ל:

תוס' בד"ה איש פרט לקטן אבל האשה מחייבה בביאת כו' עכ"ל ר"ל דודאי קטן פטור מכל עונשין שבתורה ולא איצטריך למעוטי אלא משום דהאשה מחייבת על ידו וס"ד שיהא גם הוא נהרג מתוספות דפרק קמא דקידושין ע"ש:

דף נג.

בפירש"י בד"ה ד' מיתות כו' למי נתן חנק על כרחך קלה היא מכולן והניחה לסתומים שאינו רשאי למושכה להחמיר כו' עכ"ל לפום הך סברא ה"מ למימר לעיל בר"פ לרבנן דס"ל כרבי יאשיה דחנק קלה מכולן מה"ט שלא פירש למי נתן חנק ע"כ קלה היא מכולן כו' וק"ל:

בד"ה איסור מצוה כו' מרבינן התם מיבמתו כו' לחלוץ ואינה עולה לייבום כו' וכ"ת תיתי עשה ותדחה ל"ת גזירה ביאה כו' עכ"ל דבריו תמוהים דאי משום גזירה בעלמא ביאה ראשונה אטו ביאה שניה לא תתייבם ומדינא חייבת לחלוץ א"כ ל"ל רבויא דיבמתו דיש לך אחרת שעולה השערה לחלוץ ואינו עולה לייבום אבל דברים מעורבבים קחזינא הכא ור"ל דאיצטריך רבויא דיבמתו בחייבי עשה ול"ת א"נ חייבי עשה לחוד דאין עשה דיבמה יבא עליה דוחה עשה ול"ת אפילו עשה לחוד ואפ"ה חולצת מרבויא דיבמתו אבל חייבי לאוין לחוד חולצת מדינא ואפילו לייבם שרי מדאורייתא דאתי עשה ודחי ל"ת אי לאו משום גזירה ביאה ראשונה כו' ועיין בזה בסוגיא דיבמות פרק ב' בתוספות ודו"ק:

תוס' בד"ה קמיפלגי כו' ול"מ לשנויי מדאמר כו' דדילמא ה"מ ארוסה אבל נשואה אימא בשריפה כו' עכ"ל ק"ק כיון דאית ליה לרבי ישמעאל בנין אב מה כשהוציא הכתוב בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה אף כשהוציא בת כהן לשריפה ארוסה ולא נשואה אם כן על כרחך מות יומת הנואף והנואפת דכתיב בנשואה בת ישראל ובת כהן בחנק היא ולא בשריפה דאל"כ לא הוציא ארוסה בת כהן מכלל נשואה בת כהן ויש ליישב ודו"ק:

בד"ה דאי במות יומתו וכו' תימה א"כ ג"ש מאי אהני דבלא"ה סתם מיתה חנק כו' עכ"ל כתב מהרש"ל אבל לעיל גבי מכה אביו דקאמר עד דגמרי מאוב וידעוני לגמר מא"א ליכא לאקשויי ג"ש מאי אהני כו' דאיכא למימר שאר הנסקלין יוכיחו כו' אבל זה ר"ל אמאי לא אמר דא"א קשיא ליה לילף ממכה איש כו' עכ"ל תירוצו דחוק ואין להאריך בו גם אין מקום לקושייתו דהא ודאי לפום סברתו דהשתא דהג"ש הוא מות יומת לא נתקבלה הג"ש לכל מילי דהא ברוצח דכתיב נמי מות יומת והוא בסייף וכן באשת איש הוא בחנק אלא דנתקבל הג"ש סתם למילף מות יומת בג"ש והיכא דאיכא למילף ילפינן לה ולעיל דקאמר עד דגמר מאוב וידעוני לגמר מכה אביו מא"א בלאו ג"ש ומשום דאי אתה רשאי למושכה להחמיר כו' והג"ש דנתקבלה אהני לכל שאר הנסקלין אבל הכא שפיר קא קשיא להו לתוספות דמאי קא קשי' ליה דליהוי שאר הנסקלין בחנק ליגמור מא"א וא"כ הג"ש דנתקבלה במות יומתו למאי נ"מ והיכא אהני לו דבלאו הג"ש נמי כל השאר הנסקלין יהיו בחנק משום דסתם מיתה חנק הוא כמו א"א גם מה שהקשה דאימא א"א קשיא ליה לילף מרוצח שהוא בסייף לאו קושיא דניחא ליה לאקשויי מכל שאר הנסקלין עד דגמרי מאוב וידעוני לגמור מרוצח כמ"ש התוס' מטעמא דקאמר נמי לעיל גבי מכה אביו דאי אתה רשאי למושכה להחמיר משא"כ א"א שהוא בחנק אי הוה גמיר מרוצח אתה מושכה להחמיר לר' יאשיה דחנק קל מכולן דהסוגיא זו אזלא אליביה דר' יאשיה דר' יונתן לית ליה הך סברא דאי אתה רשאי למושכה להחמיר כמ"ש לעיל ואם נימא דר' יונתן ס"ל הך סברא כמ"ש ג"כ לעיל ניחא טפי ובהכי יתיישב נמי מה שמקשי' מאי קא קשיא להו לתוספות דא"כ גזירה שוה מאי אהני הא אהני שפיר לכל שאר הנסקלין אליבא דרבי יונתן דילף סתם מיתה חנק משום דבעי מיתה שאין בו רושם וקשה אימא שריפה בכל שאר הנסקלין ולכך איצטריך ג"ש מא"א דהוי בחנק כדאמרי' מדאמר רחמנא בת כהן כו' אלא ע"כ דמשמע להו דהסוגיא זו אזלא אליביה דר' יאשיה ודו"ק:

דף נג:

בפירש"י בד"ה אלא אמו שהיא כו' עכ"ל לגמרי מיעטה דקראי אהדדי לא נימא דסתרי ואי איכא כו' אינך מוזהר עליה והשתא י"ל כו' שהיא אמו לא ליחייבו תמיהא לי אמאי לא אקשי ליה לר"י גופיה דהא משום אם מודה להו דחייב ול"נ דהשתא כו' עכ"ל כצ"ל. וכן מצאתי בדפוס חדש שבלובלין ואין כאן טעות רק הקדמת המאוחר ור"ל לפי מה דגרסינן והשתא י"ל אמו כו' דמתרץ תלמודא קראי אהדדי דלגמרי מעטה ופריך דאין סברא למעטה לגמרי דק"ו הוא ואהא הקשה רש"י דה"ל לתלמודא להקשות בפשיטות טפי אדרבי יהודה דהוא מודה דמשום אם מיהת חייב וקראי דמתרצי דלא סתרי אהדדי לגמרי מיעטה וע"כ כתב ולי נראה דהשתא אמו כו' לישנא יתירא הוא אינו מלשון התלמוד וה"ג קאי הכא וממעט כו' ופריך בפשיטות לר' יהודה דקשו קראי אהדדי ומהרש"ל הגיה בפירש"י בע"א ואינה מבוררת לן ואין להאריך ודו"ק:

בד"ה אלא אמר רבא כו' משום איסור אשת אב ומשום איסור אם הלכך כו' דקרא ערות אביך נמי משום אשת אב ומשום איסור אם הוא דחייביה כו' עכ"ל כן הוא בנוסחות ישנות שבפירש"י וחדשים מקרוב באו הגיהו ולא משום איסור אם ויש מחקו ומשום איסור אם אבל הנ"ל לקיים כל נוסחאות ישנות שבפירש"י ור"ל דערות אביך מג"ש משמע ליה אשת אביך ומשמע ליה איסורא בין אשת אביו שהיא אמו בין כו' דחייב עליה משום איסור אשת אב ומשום איסור אם דאיסור אשת אב כתיב בהאי קרא ערות אביך וגו' איסור אם נמי כתיב בהאי קרא וערות אמך לא תגלה ולא כתיב ברישא דקרא ערות אביך מיעוטא דהיא למעט איסור אם באשת אב הלכך כי כתיב באידך סיפא דקרא ערות אביך היא ע"כ לאו למדרש מיניה איסור אב ולא משום אם דהא רישא דקרא נמי משום אב ומשום אם חייביה וא"כ ערות אביך היא דסיפא דקרא דחייבים משום איסור אב אינו חוזר לגופיה דאיסור דאשת אב כבר הוזכר ברישא דקרא ערות אביך ולא ה"ל למכתב רק מיעוטא לאיסור אם באשת אב וע"כ אתא למעוטי איסור אשת איש אבל אמך היא שפיר חוזר לגופיה לחייב באשת אב והיא אמו משום איסור אם ולא משום אשת אב דאע"ג דלא נתמעטה מרישא דקרא איסור אם ואשת אב מ"מ לא הזכיר מפורש איסור אם ברישא דקרא והוה שפיר חוזר לגופיה אמך היא לחייב משום אם ובא היא למעט איסור אשת אב באמו כן נ"ל ליישב כל נוסחות ישנות שבפירוש רש"י ודו"ק:

דף נד.

גמרא אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל ערות אביו גילה כו' כתב הרא"ם בפ' אחרי ויש לתמוה על דברי ר' יהודה ועל רש"י שהביא דבריו למה לא הביאו הג"ש של אביך מקרא דערות אשת אביך שהיא בצדו ומיירי באזהרה כמותו דכתיב בה ערות אביך היא מה להלן כו' עכ"ל ע"ש ויש לתמוה על דבריו מאי קא קשי' ליה דהא קאמר ערות אביו גילה מופנה לג"ש כו' אבל ערות אביך היא דסיפיה דקרא ס"ל לרבי יהודה דאינו מופנה דאתא שפיר למעט א"א ועוד אי הוה אתי ערות אביך דסיפא דקרא לג"ש מיעוטא דהיא למאי אתי ודו"ק:

שם וליחייב נמי משום אשת בנו כו' למאי דלא אסיק השתא אדעתיה לומר פתח הכתוב בכלתו כו' קשה למאי דפריך לעיל אלא מעתה ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה ה"נ משום ערוה א' כו' והתנן כו' משום כלתו ומשום א"א כו' דאימא דה"נ דרשינן ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו משום כלתו ולא משום אשת בנו אבל א"א לא נתמעט דה"נ לר"י איצטריך בשמעתין ב' מיעוטי א' לאשת בנו ופריך לעיל שפיר למעט א"א ודו"ק:

תוס' בד"ה הבא על אביו כו' דאי עבוד בהדייהו חייב על כל אחת כו' עכ"ל ר"ל דהתם בריש כריתות אמרי' מנינא דל"ו כריתות ל"ל לומר דאם עשאן כולן בהעלם א' חייב על כל אחד ואחד והשתא אמאי לא תני הני ומונה ל"ח כריתות דאם עשאן (כולן) בהעלם א' דחייב על כל או"א וק"ל:

דף נד:

גמרא נאמר כאן תהרוגו ונאמר להלן כי הרוג תהרגנו מה להלן בסקילה כו' בסמ"ג לאוין צ"ה מייתי עוד קרא ואומר והרגת את האשה מות יומתו דמיהם בם כו' ע"ש ומהרא"ש בביאוריו האריך בזה דאיצטריך לאתויי תרוייהו קראי אבל בכל נוסחי תלמוד שלנו לא מייתי רק קרא דכתיב במסית כי הרוג תהרגנו ונראה דלא מייתי הג"ש מקרא דסמיך ליה והרגת את האשה וגו' כדמייתי בסמ"ג משום דאיהו גופיה מג"ש דדמיהם בם יליף עונש סקילה וניחא ליה לאתויי הג"ש ממסית דביה מפורש עונש סקילה וק"ל:

שם אם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב כו' כתב עוד בסמ"ג שם ויש להסתפק למה לא נלמד עונש לנשכב מלשון שכבתו הנשמע גם שכיבתו עכ"ל ור"ל ר"ע דיליף הכי באזהרה קרי ביה לא תתן שכיבתך ה"ל ללמד כן בעונש אשר יתן שכיבתו נראה דלאו קושיא היא דודאי לבתר דגלי העונש לשניהם לשוכב ולנשכב כגון לעיל בזכר דכתי' שניהם דמיהם בם וגו' והתורה לא תענש

אא"כ הזהיר ע"כ אית לן לאפוקי אזהרת שוכב ממשמעות' נמי לאזהרת נשכב וקרי ביה לא תושכב אבל בבהמה אי לא הוה כתיב העונש לנשכב בהדיא מהיכא תיתי לן להוציא המקראות מן המשמעות בין שכבתו דעונש ובין שכבתך דאזהרה לעונש ולאזהרה לנשכב אבל לבתר דיליף העונש לנשכב מכל שוכב גו' באא"ע כו' מפקינן גם אזהרה ממשמעות וקרי ביה שכיבתך דודאי התורה לא תענש אא"כ הזהיר וק"ל:

בפירש"י בד"ה (מה) [וגם] קדש כו' והדר גמרינן תועבה האמור בלא יהיה קדש מתועבה כו' מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע עכ"ל והא דלא יליף בפשיטות תועבה האמור באזהרה מתועבה האמור בעונש מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע אף התועבה הנאמר באזהרה אף נשכב במשמע משום דא"כ לר' ישמעאל נמי לא היה חייב אלא אחד בבא על הזכר והביא זכר עליו כיון דתרוייהו מלא תשכב נפקי וק"ל:

תוס' בד"ה עשו כתועבות כו' א"כ כל עריות נמי ליחייב שתים משום לא יהיה קדש כו' עכ"ל ויש לדקדק ומאי קושיא מכל עריות לפירש"י הא איכא בריש כריתות מאן דבעי קרא לחלק על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו ולא ס"ל כר' אליעזר דאמר דלאוין מחלקין כמ"ש התוספות גופייהו לקמן לחד תירוצא דבבא על הזכר והביא הזכר עליו לא מחייב ב' אלא משום דהוי ב' מיני ביאות וא"כ ואימא לפירש"י נמי לכך לא ליחייב ב' בכל עריות דלא אמרינן הלאוין מחלקין בגוף אחד ובחד ביאה ויש ליישב דלאו דוקא בכל העריות אלא בכה"ג בעריות דאיכא ב' מיני ביאות כגון בבא על אביו והביא אביו עליו או בבא על אחי אביו והביא אחי אביו עליו דליחייב ב' חוץ מלאו דזכר משום לאו דלא יהיה קדש ומשום לאו דגופייהו ודו"ק:

בא"ד ויש לפרש משום דבתר זכר כתיב וכל בהמה כו' וכאילו כתיב תועבה בגופייהו עכ"ל ויש לדקדק דאכתי מיהת תיקשי להו משוכב דזכר דכתיב תועבה בגופיה ליחייב ב' משום לא יהיה קדש ומשום לאו דגופיה ומתוך הסוגיא משמע דלא מחייב משום לא יהיה קדש בשוכב מדלא קאמר תלמודא הבא על הזכר לחוד לרבי ישמעאל חייב ב' ולרבי עקיבא חייב א' ולמאן דלית ליה כרבי אליעזר דהלאוין מחלקין ניחא אבל לחד תירוצא שכתבו התוספות לקמן דהסוגיא אזלא כר"א דהלאוין מחלקין קשה ויש ליישב ודו"ק:

בד"ה הבא על הזכר והביא כו' אע"ג דבריש כריתות בעי קרא לחלק כו' עכ"ל ולעיל בבא על אביו ועל אחי אביו דמחייב תרתי לא קשיא להו דהתם שני שמות הויין לאו דזכר ולאו דערות אביך ואחי אביך ולכ"ע לקי תרתי על ב' לאוין דב' שמות אף על גב דהוי חדא ביאה דמה"ט לכ"ע בעי מיעוטא דאמך היא למעט אשת אב וכן אביך היא אתי למעט א"א לר"י ולרבנן מחייב תרתי דלית להו מיעוטא ומחייב על ב' לאוין בב' שמות אבל אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו לא מקרי שמות מחולקין כיון דגוף א' הוא וכולן מין אחוה הוא וק"ל:

בד"ה ואפקיה רחמנא כו' לרבי אבהו הא דאפקיה לנשכב בלשון שוכב איצטריך לכדדרשינן בפ"ק כו' עכ"ל עונש לנשכב דיליף באא"ע מכל שוכב גו' אינו מפורש שהוא סקילה ואיכא למימר נמי לרבי אבהו מדאפקיה לנשכב בלשון שוכב וכ"כ הסמ"ג אלא שהתוספות ניחא להו לאתויי מילתא דקאמר התלמוד בפרק קמא בהדיא דהוא ובהמה בכ"ג ועיין בזה מש"כ בפרק קמא וק"ל:

דף נה.

גמרא תניתוה מה אילנות שאין אוכלין כו' מגופיה דקרא דכתיב באשרה תשרפון באש ה"מ לאתויי למיחש משום תקלה אלא דמייתי מהך ברייתא דמפרש טעמא דקרא משום תקלה וק"ל:

בפירש"י בד"ה המערה כו' וילפינן שאר עריות מנדה בהיקשא דרבי יונה כי את כל אשר יעשה מכל התועבו' כו' עכ"ל מיהו זכר ובהמה לא ילפינן בהאי היקשא דכל התועבות ועי' בתוס' בפ' הבע"י:

בד"ה לישראל נמי כו' וכי איצטריך למיסר נעבד לגבוה כו' דהא רובע ונרבע כו' עכ"ל כתב מהרש"ל יש מקשים מאי קשה לרש"י דילמא תלמודא פריך לסתור טעם התקלה כו' וי"ל דרש"י דייק מלשון הגמרא דקאמר כו' עכ"ל ולא חילק ולא בילק ידענא בלשון זה אבל הנראה בזה שדקדק רש"י לפרש כן דמשמע ליה דהוה סבר המקשה דקושטא דמילתא דבנעבד בישראל גופיה מיתסר משום תקלה וקלון כמו בנרבע וקרא אתי לעל פי ע"א וע"פ בעלים דהא לא ידע לפלוגי בין קלון מרובה וקלונו מועט כדקאמר אביי ואי הוה גם המקשה ידע לפלוגי בהכי והוה נמי סבירא ליה בנעבד ישראל דשרי ולא הוה פריך אלא לדחות הטעם דתקלה א"כ מה הוסיף אביי על דברי המקשה ולמה לו לפלוגי בין קלון מרובה ובין קלון מועט דלא הל"ל אלא דתקלה וקלון בעינן דלא כדברי רב ששת אלא דע"כ דאית לן לפרושי כמ"ש דהוה ס"ל למקשה דבנעבד ישראל דאסור דאיכא תקלה וקלון כמו בנרבע וקרא אתי לעל פי ע"א וע"פ בעלים ולהכי א"ש דמעיקרא לא הוה קשיא ליה אלא מעתה נכרי המשתחוה כו' אבל מישראל המשתחוה לא הוה קשיא כלל דהוה סבירא ליה דקושטא דאסור מטעם תקלה וקלון אבל נכרי המשתחוה לבהמתו הוה פסיקא ליה בשום דוכתא דשרי ואפשר מדכתיב תשרפון באש באשירה ולא כ"כ בבהמה והשיב לו המתרץ מי איכא כו' ולישראל נמי שרי ולהכי פריך לי' כטעותו ישראל גופיה ליתסר מטעם תקלה וקלון מידי דהוה ארביעה דאסור בישראל משום תקלה וקלון והשיב לו אביי דאינו דומה קלון דנעבד כקלון דרביעה כן נראה ברור הסוגיא לפירש"י וכן לדברי התוס' יש לדקדק כן דהמקשה הוה סבירא ליה לאסור בישראל הנעבד כמו ברביעה דאיכא תקלה וקלון דלפי מה שפירשו התוס' דרב ששת לא בא לאתויי מאילנות אלא דהשוה הכתוב נכרי לשל ישראל והכי נמי גבי נרבע יש להשוותם ואי הוה סבירא ליה המקשה בנעבד ישראל דשרי מאי קס"ד להקשות אלא מעתה נכרי המשתחוה כו' הא התם כיון דשרי בישראל הרי שפיר השוה נכרי לשל ישראל אלא ע"כ דהוה סלקא דעתך דמקשה דבישראל נעבד אסור להכי לא פריך ליה אלא מנכרי המשתחוה כו' לאסור להשוות לישראל שהוא אסור לפי סברתו והמתרץ השיב לו ומי איכא מידי כו' דבישראל גופיה שרי ונכרי וישראל שוים ופריך ליה כסברתו דבישראל גופיה אמאי לא תתסר משום תקלה וקלון כמו ברביעה וא"כ נאסור נמי בנכרי משום תקלה לחוד כדי להשוות ומשני זה קלונו כו' כמו שכתבו התוס' והדברים ברורים באין גמגום ודו"ק:

תוספות בד"ה אדרבה אשה כו' פשיטא בכולה הש"ס דבאשה כו' אלא רב פפא ה"ק אם יש לחלק כו' עכ"ל ולא ניחא להו לפרש כפירש"י דלא אירי בבעילת אדם אלא באשה הנרבעת לבהמה ואהא קאמר רב פפא שפיר בפשיטות דיש לחלק לפי האמת אדרבה כו' דדוחק לפירושו דאמאי קרי לאשה הנרבעת מבהמה סתם באשה שני משכבות וסתם בבהמה משכב אחד היינו איש הרובע לבהמה ועוד קשה דמאי קאמר אדרבה אשה דאורחא כו' דמאי הוה טפי אורחא אשה הנרבעת לבהמה מאיש הרובע לבהמה ולהכי פירשו באשה שני משכבות היינו באשה ממש בבעילת אדם דהוה אורחא ובבהמה בין רובע ובין נרבע לאו אורחא ולא קאמר אדרבה לפי האמת דהא פשיטא בכולי תלמודא כו' אלא דאם יש לחלק כו' וק"ל:

דף נה:

בפירש"י בד"ה מתקדשת כו' ובד"ה ואם בא עליה כו' בגט ומקבלו אביה כו' עכ"ל וה"ה לאחר שתגדיל היא בעצמה מקבלת גיטה אלא דהכא על כרחך בקטנותה איירי מדלא קתני אחר שתגדיל כדקתני בסיפא בבן ט' ואינו נותן גט עד שיגדיל וק"ל:

בא"ד אבל פחות כו' ואם בא לגרשה בגט אינו יכול אלא כו' עכ"ל ואיירי כשקבל אביה מבעלה הראשון כסף קידושין דהוי קידושי דאורייתא אפילו בפחות מבת ג' אבל בקידושי ביאה שמסרה אביה לשם כך לבעלה הראשון ודאי דפחות מבת ג' אפילו גט לא צריכה ממנו ואף לא מבעלה הראשון כיון שאינה מתקדשת בביאה לבעלה הראשון וק"ל:

בד"ה קנאה ליורשה ושלא תיפטר כו' עכ"ל ולעיל גבי בת ג' שנים לא פירש כן ליורשה ואפשר משום דלעיל לכל מילי קנאה מדאורייתא אפילו לקולא באיסורא דהיינו ליטמא לה אבל הכא בבן ט' קאמר ליורשה כו' אבל ליטמא לה לא קנאה כיון דלא קנאה רק מדרבנן דעשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול כמו שכתבו התו' ודו"ק:

תוס' בד"ה וחייבין עליה כו' וי"ל דכולה אקידושי ביאה דרישא קאי ומשום בא עליה יבם כו' עכ"ל בתוספות פרק קמא דקידושין ובפרק הבע"י לא נקטו בדבריהם אלא דקאי אאם בא עליה יבם קנאה אבל משום הך קושיא שהוסיפו הכא בדבריהם מהך דפרק קמא דקידושין על כרחך דאית לן למימר דקאי אקידושי ביאה דרישא אך יש לדקדק מי הכריח אותם לתרץ דמשום בא עליה אצטריך למתני וחייבים עליה משום אשת איש דלא תימא דקנאה מדרבנן כמו בן תשעה כו' והיינו דממעטינן ליה דלא קנה מדאורייתא מאשר ינאף את אשת איש ולא אשת קטן כמה שכתבו התוספות בפרק הבא על יבמתו אם כן מהאי טעמא גופיה הוה ליה למימר בפשיטות טפי דמשום קידושי ביאה דרישא אצטריך למתני וחייבין עליה משום אשת איש דלא תימא דלא קנאה לענין חיוב אשת איש כמו בקטן בן תשעה דאין חייבין על אשה שקדש הוא בביאה מאשר ינאף את אשת איש ולא אשת קטן ויש לומר דודאי בבא עליה יבם קנאה הוה איכא למטעי דומיא דבן תשע דקתני ביה נמי קנאה והיינו מדרבנן אבל הכא כיון דקתני מתקדשת בביאה ליכא למטעי דהיינו מדרבנן דלא מצינו כיוצא בו דהא בבן תשע אינה מתקדשת אפי' מדרבנן וק"ל:

בא"ד הא אפילו הראשון אדעתא דהכי קדיש הני מילי כו' עכ"ל מפורשים יותר דבריהם בפרק הבא על יבמתו ע"ש:

בא"ד אי נמי דקבל עליה היבם ולא ראשון כו' עכ"ל פירוש דיודעין אנו שהראשון לא קדש אותה אדעתא שאם תמצא איילונית אבל אם לא היו יודעין כן איכא למיחש אכתי שמא הראשון קדשה גם כן אדעתה שאם תמצא איילונית דאז היא אסורה לייבם מדכתיב אשר תלך פרט לאיילונית וק"ל:

בא"ד וניחא לפירושו דלא קתני גבי קטנה ופוסלת כו' עכ"ל לכאורה שהם בעצמם דברי ריב"א דנקט וחייבים משום אשת איש כדי לאשמועינן מסיפא אפילו בהמה דהשתא לא אצטריך ליה למתני בקטנה ופוסלת את הבהמה כו' ויש לפרש דבריהם משום דלפירוש ריב"א נמי מיהת קצת קשה אמאי שינה בקטנה למתני וחייבים משום אשת איש ומינה שמעינן מסיפא בהמה הוה ליה למתני נמי גבי קטנה בהדיא ופוסלת את הבהמה כו' כדקתני גבי קטן ולא הוה ליה למתני וחייבים משום אשת איש ואהא קאמרי דניחא לפירושו דאין זה קושיא כ"כ כיון דבין גבי קטנה ובין גבי קטן נשמע שפיר נמי בהמה וק"ל:

דף נו.

גמרא ור"י נפחא אליבא דרבנן האי כגר כו' אבל נכרים לא בעינן שם בשם כו' למעטינהו מסקילה לא אצטריך כפירש"י ומשום דכל מיתתן בסייף ומהיכא תיתי למימר הכא סקילה כיון דלא איתרבו לרבנן אבל לענין שם בשם כיון דאינו מפורש בנכרי מה היא ברכת השם יש ללמוד סתום מן המפורש לגבי ישראל שהיא שם בשם אף על גב דלא איתרבאי אי לאו מיעוטא דכגר כו' ולרבי מאיר נמי מצי למימר למעט מכגר ואזרח שם בשם בנכרי אלא דתלמודא קאמר דמסקילה נמי אצטריך למעוטי אליביה כיון דאתרבי וק"ל:

שם איש איש למה לי דברה תורה כו' דלפירוש רש"י דלרבי מיישא נמי פריך ליכא למימר דאתא איש איש לומר דבעינן שם בשם כמו בעכו"ם דלא אצטריך ליה להא ומהיכא תיתי דלא בעינן שם בשם דודאי הוה ילפינן סתום שבעכ"ום מן המפורש בישראל כמו שכתב לעיל וליכא למימר נמי דאתא איש איש לרבות סקילה בעכו"ם כמו בישראל דאם כן הויין דרשות דרבי מאיר הפוכה מדרבנן דרבי מאיר מרבה כינויין לעכו"ם מאיש איש וממעט סקילה מכגר ואזרח ולרבנן הוא בהיפוך דמחייבין כינויין מכגר ואזרח ומרבין סקילה מאיש איש ועוד דבסקילה בעכו"ם וכן בשם בשם לא אשכחן דפליגי בשום מקום וק"ל:

תוס' בד"ה ואליבא דרבי מאיר כו' מיהו קשה מנליה דפליג רבי יצחק אדרבי מיישא דאפשר דמודה כו' עכ"ל לכאורה בפשיטות הוה ליה לאקשויי דמאי קאמר דפליג רבי יצחק אדרבי מיישא הא ע"כ רבי מיישא נמי סבירא ליה דהך ברייתא איש איש לרבות הכנויין אליבא דרבי מאיר מתנייא דהא רבנן מכגר ואזרח ילפי ליה דעכו"ם חייב על הכנויין אלא משום דרש"י דחק לפרש בפירושו דלהכי קאמר ופליגא אדרבי מיישא משום דאהא דקאמר לרבות את הכנויין ואליבא דרבי מאיר משמע הא לרבנן פטור כו' ואהא קשי' להו מנליה ומהיכי משמע למימר הכי דאימא רבי יצחק אקרא דאיש קאי דלא מתוקמא אלא כרבי מאיר אבל מכגר ואזרח מודה רבי יצחק דמרבינן לעכו"ם לרבנן וק"ל:

דף נו:

גמרא למאן דאמר עשו משעת עשייה מחייב כו' אע"ג דהאי עשו בישראל כתיב ובישראל גופיה אין ממיתין על העשייה מכל מקום ויצו בעכו"ם כתיב דמיניה נילף העשייה מה שאין כן לעיל בההיא דאיש איש דכולו נכתב בישראל ולא גמרינן מיתה לעכו"ם בכינויין כיון דבישראל ליכא מיתה וק"ל:

שם רבי יהודה בן בתירא אומר אף על ברכת השם כו' אלהים אני לא תקללוני כו' קצת קשה אמאי קאמר דרבי יצחק נפחא פליג אדרבי מיישא וסבירא ליה אליבא דרבנן דעכו"ם אינו חייב על הכינויין כיון דסבירא ליה דאיש איש לרבות כנוייך אליבא דרבי מאיר וכמו שכתבו התוס' לעיל דהא אכתי אימא דלרבי יצחק נפחא עכו"ם נמי חייב על הכנויין וסבירא ליה כרבי יהודה בן בתירא דיליף ברכת השם מאלהים דכנויין נמי במשמע ויש לומר דמכל מקום פליג אדרבי מיישא דיליף ליה כנויין מכגר ואזרח לרבנן ורבי יצחק נפחא לרבנן יליף ליה מאלהים כרבי יהודה בן בתירא ומיהו כיון דבישראל אכנויין אינה רק באזהרה ומאלהים דכתיב באדם הראשון יליף ליה לא מקרי אתרבו לרבנן ולא איצטריך לדידהו למעט סקילה כמו לרבי מאיר דקאמר כיון דאתרבו אתרבו ולכך אצטריך ליה לרבי יצחק נפחא למימר דכגר ואזרח אתא למעט שם בשם ודו"ק:

שם אי לא דריש ויצו הני מנא ליה כו' ולא ניחא ליה לתלמודא למימר דהני שתי תיבות ויצו ה' לא דריש לדינין וברכת השם וכל אינך דריש כדלעיל כיון דדריש סיפיה דקרא אמאי לא דריש רישא דקרא ועוד דסירוס וכלאים ע"כ באנפיה נפשיה דריש ניחא ליה למימר הכי באינך וק"ל:

בפירש"י בד"ה דיני קנסות כו' צדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה כו' עכ"ל הכי אמרינן בפרק קמא דבמקום משפט אין צדקה כו' ועוד דהכא ע"כ צדקה לאו ממש הוא למאי דאסיק אדעתיה לקמן דקום עשה נמי חשיב אמאי לא חשיב נמי צדקה והוי להו שמנה מצות בני נח מיהו לקמן משמע דצדקה ממש קאמר דמשני בניו לדין ביתו לצדקה ולמסקנא דקום עשהלא קחשיב ניחא וק"ל:

תוס' בד"ה אכל תאכל כו' אבל מתה מאליה שריא ואתא לאפוקי אבר כו' עכ"ל כהאי גוונא תירץ רש"י לקמן אך לא כתב דמתה מאליה שריא ודעת התוספות דאי מתה מאליה לא הוה שריא לא הוה אצטריך קרא לנפל מאליו דאסור ואין להקשות לדבריהם דמתה מאליה שריא מאי קא קשיא ליה לקמן אהא דמלאכי השרת היו צולין לו בשר דאימא מתה מאליה הויא דיש לומר כיון דמתה מאליה הוא דבר טמא ועתידה התורה ליאסר לא היו מתעסקין בו מלאכי השרת וק"ל:

דף נז.

גמרא דכתיב ותשחת הארץ וגו' כל מקום שנאמר השחתה אינו כו' עי' בחדושי אגדות:

שם אי משום דאתרבו מאיש איש עכו"ם נמי כו' היינו לר"מ דאית ליה כנויין בעכו"ם מאיש איש מרבה נמי במיתה מאיש איש אבל לרבנן דלית להו כנויין כלל בעכו"ם כיון דאיש איש בכנויין כתיב לא מרבה מיניה מיתה בעכו"ם לברכת השם ולהכי איצטריך למימר לרבנן דברה תורה כלשון בני אדם וכן נראה מדברי התוס' לקמן וק"ל:

בפירש"י בד"ה נהרג עליו משום גזל ואע"פ שאין זו בעולת כו' עכו"ם בישראל שפחה כנענית כו' לעבד עברי כו' ישראל בעכו"ם כו' ולקח בשביה מותר כו' ישראל בישראל כו' דהיינו שפחה חרופה כו' עכ"ל מה שהוצרך לשנות פירושו דגבי עכו"ם בישראל הוצרך לפרש שיחדו לעבד עברי דאם יחדו ישראל לעבד כנעני אין זה עכו"ם בישראל דמשמע שגזל העכו"ם את הישראל כיון שהיא מיוחדת לכנעני וע"כ נמי שיחדה הישראל לעבד עברי ולא עכו"ם דעכו"ם הקונה עבד עברי אסור הישראל עבדו בשפחה כנענית ובישראל בעכו"ם כו' הוצרך לפרש שלקח בשביה דאם לא כן ודאי דאסורה לישראל אך מה שפירש בישראל דהיינו שפחה חרופה כו' לא ידענא מי הכריחו לשנות פירושו דאיכא למימר בפשיטות נמי בעבד עברי דומיא שפי' בעכו"ם בישראל וצ"ע:

דף נז:

גמרא לא נצרכה אלא לעדה ועדים כו' למאי דלא חש לקושיית דמגרע גרע לא בעי לאוקמה בפשיטות אפילו למאן דאמר דסייף חמור לא נצרכה אלא לאשת איש דבעכו"ם בסייף ואם בא על בת ישראל נידון בחנק כישראל דניחא ליה לאוקמא בהכי אפילו לתנא דבי מנשה דס"ל מיתת העכו"ם בחנק וק"ל:

תוס' בד"ה הורתו שלא כו' ומותר אפילו באחותו מן האם כו' שלא יאמרו באנו כו' עכ"ל דבריהם אלו לפירש"י דאחותו מן האם אסור לבן נח אבל לדברי התוס' לקמן דבן נח לא אסור באחותו מן האם ולא שייך בו שמא יאמרו כו' אלא משום אחלופי כמו שכתבו התוס' לקמן ויש לומר בתירוצם באחות אביו דאסור מדאורייתא וק"ל:

בא"ד ועוד יש לומר דהורתו ולידתו בקדושה נמי כך דינו כו' עכ"ל לכאורה קשה לדבריהם דלא תירצו אלא דלא תני הורתו ולידתו בקדושה אבל בעיקר קושיית פירוש הקונטרס אמאי לא קתני הורתו ולידתו שלא בקדושה לא תירצו כלום גם מה הכריחם לומר בתירוץ זה והא דלא נקטיה לרבותא כו' דמאיזה טעם הוי רבותא דהא לפי פירוש הקונטרס ודאי לא הוי רבותא ונראה לומר דבתירוצם קמא שכתבו ויש לומר איפכא כו' דהנהו ודאי כשני אמהות דמו עכ"ל איכא למימר בקושיית פירש הקונטרס בפשיטות טפי דלכך לא נקט הורתו ולידתו שלא בקדושה אלא לידתו בקדושה משום דהוי רבותא דאפילו בכהאי גוונא דלידתו בקדושה דכשני אמהות דמי אפילו הכי אסור באחותו מאמו וכן כתבו התוס' בהדיא בפרק נושאין ע"ש אלא שהוצרכו לומר דיש לומר איפכא בהורתו ולידתו בקדושה דשרי לגמרי דאם לא כן ליתני רבותא טפי דאפילו בלידתו וגם הורתו בקדושה דהוו טפי כשני אמהות דאסור ואהא קאמרי ועוד יש לומר לפי אותה סברא דהוי לידתו בקדושה רבותא משום דכשני אמהות דמי יש לומר דהורתו וגם לידתו בקדושה כך דינו ואסור ולא תקשי לך דליתני רבותא טפי דאפילו גם לידתו בקדושה דטפי דמי לשני אמהות דאסור דיש לומר משום דלא פסיקא ליה כו' ור"ל דבהורתו ולידתו בקדושה אחותו שנולד לאביו אחריו בקדושה אסור לו מדאורייתא מה שאין כן בהורתו שלא בקדושה הגם שלידתו בקדושה מותרת לו אחותו שנולדה אחריו מאביו כיון דהורתו מאביו היה שלא בקדושה והדברים ברורים למבין ודו"ק:

דף נח.

בפירש"י בד"ה ומותר באשת אחיו ואפילו מאמו ולאחר מיתה ואפילו נשאה אחיי משנתגייר כו' עכ"ל פירוש לאחר מיתה משום א"א וה"ה בחייו לאחר שגירשה ומיהו מה שכתב ואפילו נשאה אחיו משנתגייר כו' אין זה פשוט דאיכא למ"ד בפרק נושאין דאם נשאה משנתגייר אסורה לאחיו ומשום אחלופי כמ"ש התוס' ג"כ בשמעתין וק"ל:

בד"ה נשא אשה ובתה אשאר גרים כו' א"נ אהא קאי ומשום דהך גיורת כו' עכ"ל עיין בפרק נושאין שדחה פירוש שני וק"ל:

תוס' בד"ה נשא אחותו כו' פ"ה דהיינו טעמא דאחותו מן האם יוציא דגזרינן שמא ישא כו' עכ"ל ומה שפי' שם דאחות אביו מן האם אסור משום גזירה דאחותו מן האם כבר דחו התוס' שם פירושו מתוך שמעתין ע"ש:

בא"ד כי פליגי מן האב ומן האם ואי משום שמא יאמרו אמאי שרי התם מן האב ומן האם כו' עכ"ל לכאורה קשה אמאי לא קשיא להו מרישא דקאמר מן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסור מאי שמא יאמרו איכא באשת אח דהא בין לר"א ובין לר"ע בן נח מותר באשת אח אפילו מן האם ויש ליישב משום דאיכא למימר דהך סוגיא דהתם דאמוראי כ"ע ל"פ דמן האם ולא מן האב דאסור היינו משום דס"ל כחכמים בברייתא דלעיל דקאמרי הרבה עריות יש שאין ב"ד כו' דהיינו דכל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהן כפירש"י ותוס' לעיל דהשתא שפיר קאמר דמן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסור משום שמא יאמרו אלא דקשיא להו אסיפא דא"כ במן האב ומן האם דשרי אמאי הא אית ביה נמי משום שמא יאמרו אלא ע"כ דסוגיא דהתם ס"ל כר"א וכר"ע דאשת אחיו אינה אסורה לבן נח ולהכי במן האב ומן האם שרי דלית ביה משום שמא יאמרו ובריישא מן האם ולא מן האב דאסור לכ"ע משום אחלופי הוא וק"ל:

בא"ד וי"ל דבן נח לא אסור באחותו אפילו מן האם כו' עכ"ל משום דלא משמע להו לפרש דאחותו אפילו מן האם אסורה לבן נח במכ"ש דאחות אביו כפירש"י שהרי לא הזכיר ר"א באיסור לבן נח רק אחות אביו וההוא טעמא נמי דפ"ה פרק נושאים דגזרינן שמא ישא אחותו הנולדה אחריו כו' כבר דחו התוס' והשתא דאתינן להכי דע"כ טעמא דאחלופי נמי איכא א"ש איסורא דאחותו מן האם נמי משום אחלופי הוא וק"ל:

בא"ד ואחות אביו לר"א כו' אבל משום אחלופי ליכא כו' ואחות אביו לר"ע כו' ולא משום אחלופי כו' עכ"ל נראה מדבריהם דבאחות אביו אפילו מן האם ליכא ביה אחלופי דע"כ באחות אב מן האם איירי ר"א דבאחות אב מן האב ר"א מודה דשרי לבן נח כדלקמן ויקח עמרם את יוכבד דודתו וא"כ הוא דבריהם סותרים מ"ש הם בעצמם בזה הדבור לקמן והשתא הא דפריך דר"מ אדר"מ לא כמו שפ"ה דפריך נמי מדקתני אסור באחותו ואחות אביו כו' דהמ"ל בכולהו דלא אסור כו' אלא משום אחלופי כו' הרי מדבריהם אלו נראה דאיכא אחלופי באחות אב מן האם דאי ליכא בי' אחלופי הא שפיר פריך מאחות אב מן האם וצ"ע:

דף נח:

גמרא נכרי מותר בבתו וא"ת כו' פירש"י בין לר"א ובין לר"ע דקסבר רב הונא לא ילפי' שאר עריות מהנך כו' מדפרט כל הני כו' עכ"ל מכאן תשובה לבעל כסף משנה בפ"ט דהלכות מלכים שכתב על דברי הרמב"ם שפסק הלכה כר"ע ולא חשיב עריות דאסורות לבני נח כ"א הנך דפרט ר"ע בברייתא וכתב הכסף משנה וז"ל דה"ל לרבינו לפסוק כר"מ אליבא דר"ע דכל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה כיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה דר"מ למימר דלא סבר ר"ע הכי עכ"ל ולפום חורפיה לא עיין דהא במסקנא דקתני מפני מה לא נשא אדם את בתו כו' ואמר רב הונא נכרי מותר בבתו כו' ע"כ בין לר"א בין לר"ע לא ילפינן שאר עריות אפילו מיתות ב"ד מהנך דכתיבי בקרא כפירש"י וכיון דרב הונא אמורא ובתראה הוא וליכא בתלמודא מאן דפליג עליה פסק הרמב"ם כוותיה אליבא דר"ע ואע"ג דללישנא בתרא אוסר רב הונא בתו לנכרי הא אדחייא לה ההוא לישנא והברייתא דקתני מפני מה לא נשא אדם בתו כו' כוותיה אזלא כלישנא קמא וק"ל:

תוס' בד"ה מפני מה כו' היתה ראויה למות מיד ואי כו' עכ"ל פי' מיד שאכלה מעץ הדעת היתה ראויה למות מיד קודם שהסיתה את אדם ואי משום אדם כו' וק"ל:

בד"ה מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור כו' עכ"ל כצ"ל הגי' בגמ' אבל בגמ' שלפנינו איכא בלשון אחר מי איכא מידי דישראל לא מחייב כו' ואין זה מדוקדק דהא ודאי דאיכא מידי דישראל לא מחייב אלא שאסור לו ונכרי חייב מיתה כגון גזל וכיוצא בו וק"ל:

דף נט.

גמרא ולא והרי יפת תואר כו' יש לדקדק דהא יפת תואר ישראל בישראל נמי אסור כדלעיל ואי משום דשרי ישראל לנכרי ונכרי בנכרי אסור אמאי לא תקשי ליה מגזל גופיה דשרי לעיל ישראל בנכרי ונכרי בנכרי אסור [ויש לומר] דהך סוגיא למאן דאמר דגזל הנכרי אסור וצ"ע וק"ל:

תוס' בד"ה אף דם מן החי ולרבנן אבר מן החי וקשה דתנא דלעיל דרישא דנפקא ליה אבר מן החי מאכל תאכל כו' עכ"ל הרא"ם בפירוש החומש הרגיש בקושיא זו וזה לשונו ואע"פ שאבר מן החי כבר נצטוה בו אדם הראשון כנרמז מאכל תאכל הוצרך להזהיר גם בני נח דלא תימא בזמן שנאסר לו בשר נאסר לו גם אבר מן החי אבל השתא דהותר בשר הותר גם כן אבר מן החי והכי משמע נמי מההיא דסנהדרין דאמר רבי יהודה אדם הראשון לא הותר לו בשר וכשבאו בני נח הותר להם כו' יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו תלמוד לומר כו' עכ"ל ע"ש ואולי נעלם ממנו הסוגיא דלעיל דאי אפשר לומר כתירוצו דהא לעיל פריך לתנא דנפקא ליה אבר מן החי מאכל תאכל האי אך בשר בנפשו גו' למאי אתא ומשני למישרי שרצים ולדברי הרא"ם מאי פריך הא איכא נמי לאוקמא שפיר אליביה לאסור אבר מן החי לבני נח דהא דנאסר כבר לאדם מאכל תאכל לא משתמע מיניה לאסור לבני נח שהותר להם בשר ומה שהביא הרא"ם ראייה מסוגיא דלקמן דאמר רב יהודה כו' יכול לא יהא אבר מן החי נוהג כו' לאו ראייה היא כלל דרב יהודה אמר רב דלקמן סבירא ליה כתנא דבי מנשה דלא יליף כל השבע מצות מויצו ה' גו' אלא דכל חדא באנפי נפשיה נצטוה לבני נח כדאמרינן לעיל ומשום הכי קאמר שפיר רב יהודה יכול לא יהא אבר מן החי נוהג כו' כיון דהותר להם בשר אין חילוק בין אבר מן החי בין שאר בשר כיון דלא נאסר לאדם אבר מן החי מעולם וכן הוא בהדיא בירושלמי דלרב לא נאסר לאדם אבר מן החי כלל גם זו דעת הרמב"ם בפרק ראשון דהלכות מלכים דלא נצטוה אדם רק על שש מצות ולבני נח הוסיף אבר מן החי וכהאי גוונא כתבו התוספות לעיל לר"י דמודה דבני נח אחר המבול נצטוו על אבר מן החי אבל האי תנא קמא דרבי חנינא בן גמליאל מסתמא הוא בעצמו תנא קמא דרבי חנינא בן גמליאל דריש הסוגיא דדריש נמי אבר מן החי מויצו ה' גו' ולא מוקי האי קרא דאך בשר בנפשו גו' רק למשרי שרצים ולהכי קשיא להו שפיר הכא דלעיל נפקא ליה מאכל תאכל כו' ולהכי המתינו התוס' בקושייתם להקשות בדברי ר' חנינא בן גמליאל משום דלא נימא דהאי תנא נמי כתנא דבי מנשה סבירא ליה ותירוץ הרא"ם מצד עצמו אין לו עיקר וכי משום דהותר לנח בשר נאמר דהותר לו אבר מן החי דהא לאדם נמי

הותר בשר מתה מאליה ואעפ"כ לא הותר לו אבר מן החי אפילו נפל מאליו כמ"ש התוספות לעיל והדברים ברורים הן באין גמגום ודו"ק:

דף נט:

גמרא והרי פריה ורביה כו' דכתיב ואתם פרו ורבו ונשנית כו' מדפריך מהאי קרא דכתיב גבי נח ולא פריך מקרא דגבי אדם דכתיב ויברך גו' ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומקרא דגבי נח דלעיל מיניה דהאי קרא דמייתי דכתיב ויברך אלהים את נח גו' ויאמר להם פרו גו' משמע דסבירא ליה לתלמודא דהנהו קראי אינן אלא לברכה בעלמא ולא למצוה מדכתיב גבייהו ויברך וכדאמרי' פרק קמא דכתובות דתני בר קפרא הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם והכי נמי בפרק קמא דמסכת ע"ז דאר"ל בואו ונחזיק טובה כו' ופריך מהאי קרא דנח למימרא דאי לא חטאו לא היו מולידין והכתיב ואתם פרו גו' ולא פריך אהנהו קראי דאינן אלא לברכה שיכולה להיות שתקוים בעובדת עבודת כוכבים שהיו מולידות ויש לדקדק מפ"ו דיבמות דתנן האיש מצווה על פ"ו ולא האשה ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם גו' ומפרש בגמרא מאי טעמא דכתיב וכבשה איש דרכו לכבוש כו' משמע דסבירא ליה דהנהו קראי דגבי אדם נמי לא נאמרו לברכה אלא למצוה וכתב הרא"ם דההיא מתני' פליגא אברייתא דבר קפרא ואסוגיא דהכא דסבירא ליה דהנהו קראי לא נאמרו אלא לברכה כך תוכן דבריו והוא דחוק דסתמא דתלמודא הכא ובפ' קמא דמסכת ע"ז אזלא לברייתא דבר קפרא דפליגא אסתמא דמתני' דיבמות דלכ"ע סבירא ליה למצוה נאמרו ועוד קשה כיון שנצטווה אדם על פריה ורביה למה הוצרך לצוות עוד נח ע"ז ובנח גופיה כיון דכבר כתיב ביה ויברך גו' ויאמר אלהים פרו גו' דהיינו למצוה אליבא דמתניתין דיבמות אם כן למה ליה תו למימר בתר הכי ואתם פרו ורבו ומה שכתב הרא"ם בזה שהיה נח דואג לעסוק בפרו ורבו עד שהבטיחו הקב"ה כו' עכ"ל עיין שם אין זה נכון דדי היה לו בהבטחה ע"ז ולמה הוצרך לצוות לו פעם שנית גם בלשון כפול והנראה דההיא דיבמות לא פליגא וסבירא ליה נמי דמצות פ"ו מקרא דנח ואתם פרו ורבו והכי קאמר כיון דכתיב גבי אדם וכבשה ואיש דרכו לכבוש וכו' ע"כ לשון רבים דפרו ורבו דכתיב גבי אדם לא על שניהם נאמר אלא מאנשים דעלמא ואם כן הכי נמי ואתם פרו ורבו דנח דלמצוה נאמר לא דייקא לאיש ולאשה אלא מאנשים דעלמא ורבי יוחנן ב"ב דאמר על שניהם ויברך גו' ויאמר להם פרו ורבו סמך אקרא דנח ואתם פרו ורבו (ולא) [אלא] הביא קרא דאדם דמשתמע שפיר פרו ורבו על שניהם וע"כ וכבשה לא דייקא ודברי הרמב"ן בזה קרובים לדברינו אך קשה בההיא סוגיא דבי מנשה דילפי סירוס לבני נח מדכתיב שרצו בארץ ורבו בה ופריך ואידך ומשני ההוא לברכה בעלמא ולשיטתנו למה ליה תו לברכה דכבר כתוב ביה בנח ויברך גו' ויאמר אלהים פרו ורבו ויש לומר דלא סגי ליה למימר ההוא לברכה אלא דקאמר ההוא לברכה בעלמא רצה לומר לברכה יתירא כדקאמר ושרצו בארץ דהיינו כשרצים הללו וכה"ג כתב הרמב"ן פרשת בראשית גבי פרו ורבו ומלאו את הארץ ע"ש אך קשה בהך דיבמות דקאמר רב יוסף מהכא אני אל שדי פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו וכתבו התוספות אע"ג דלאדם קאמר פרו ורבו ההוא לברכה ולא למצוה עכ"ל דאכתי תקשי לך דהא לנח נאמר פרו ורבו וההיא ודאי נמצוה נאמר כדמוכח בשמעתין ויש ליישב ודו"ק:

שם ביצחק ולא כל יצחק מספר פענח רזי הקשה הרא"ם מהא דאמרינן כו' בפ' מצות חליצה לענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר ויקרא שמו בישראל דמשמע ליה כולו מישראל ע"כ:

בפירש"י בד"ה אי הכי כל ז' כו' דכולהו לא נשנו ולישראל נאסרו ולא לבני נח עכ"ל אין ר"ל דקושטא דמילתא ליהוי בכולהו לישראל נאסרו ולא לבני נח דהא מהיכא תיתי לן דלישראל נאסרו ולא לבני נח כיון דהשתא לא תקשי לך מדאתני ע"ז בסיני אית לן למימר לזה ולזה נאמרה ומגיד הנשה נמי ליכא למילף מידי כדפירש רש"י לעיל ועוד היאך מצינו למימר בכולהו שבע מצות לישראל נאסרו ולא לבני נח דהא בע"ז וג"ע כיון דמיענשו עובדי כוכבים עלייהו נאסרו אלא דר"ל כיון דכל שבע מצות למלתייהו נשנו נימא דכולהו לא נשנו ולישראל נאסרו ולא לבני נח אלא דע"כ מדנענשו לזה ולזה נאסרו אע"ג דלא נשנו ואם כן השתא דלא תקשי לן מדאתני בע"ז דהא לא אתני ביה אלא למלתייהו אם כן הדרא קושיין לדוכתן דלמה ליה למשני בסיני באבר מן החי דאי נמי לא נשנה בסיני מהיכא תיתי לן דלישראל נאסר ולא לבני נח כיון דלא תקשי לן מדאתני בע"ז ועוד תקשי לך במילה ובפריה ורביה מנלן דנאמרו לישראל ולא לבני נח דאף על גב דלא נאמרו רק לבני נח ולא נשנו אלא משום מלתייהו מכל מקום נימא דלזה ולזה נאמרו כמו ע"ז וג"ע דלא נשנו גם כן רק למלתייהו כן נראה ליישב פירש"י ומיהו קשה לי בעיקר הקושיא דמעיקרא דלמה ליה למתני באבר מן החי מאי משני הכא ה"ק אזהרה ומיהדר מיתני ל"ל דאכתי תקשי לא נכתב לא וי"ו ולא ה"א דלא נכתב אזהרה בסיני באבר מן החי ולא בכולהו שבע מצות דהשתא כיון דלא תקשי לן מדאתני בסיני בע"ז אית לן למימר דלזה ולזה נאמרו דמגיד הנשה ליכא למילף מידי כפירוש רש"י לעיל ויש לומר דאי לא הוה כתיב אזהרה באבר מן החי בסיני ולא בכולהו שבע מצות הוה אמינא דמילה ופריה ורביה נמי לזה ולזה נאמרו אבל השתא מדאתני אזהרה בכולהו שבע מצות ע"כ במילה ופריה ורביה דלא אתני בהו רק למלתייהו ע"כ דלישראל נאמרו ולא לבני נח ולהכי לעיל דמקשינן אדרבה מדנשנית בסיני לישראל נאמרו ולא לבני נח לא הוה מצי לומר דמילה ופריה ורביה תוכיח דלא נשנית בסיני רק למלתייהו ואפילו הכי לישראל נאמרו ולא לבני נח דהא מילה ופריה ורביה גופיהו נימא לזה ולזה נאמרה אי לאו מדאתני בע"ז באזהרה וק"ל:

בד"ה בני קטורה אותן ששה שנולדו לאברהם הן עצמן לא לחייבו ונימא השתא דלא מל כו' עכ"ל פירושו דחוק כיון דלא ליחייב למה לא נימא דלא מל אותן אבל (מדברי) הרמב"ם הלכות מלכים פרק עשירי נשמר מזה ופי' אלא מעתה בני קטורה כו' לרבות בני קטורה כו' על זרעם של בני קטורה והשתא אתי שפיר דהוי קושיא דבני קטורה דומיא דבני ישמעאל ליחייבו אדהשתא קאי על זרעם ופריך הכי בפשיטות דלא ליחייבו לפי מה שאנו רואים דהרבה אומות מבני קטורה שקבלו עליהם מצות מילה דמוכח דנתחייבו וכן נראה לפרש בערוך בערך גבנוני ועי' בדברי הרא"ם בפרשה בא בפסוק תושב ושכיר גו' שהוא מפרש לה כפירוש הרמב"ם וק"ל:

תוס' בד"ה והא פריה כו' מנלן דלא נאמרה לבני נח כו' קום עשה לא קחשיב כו' עכ"ל הא דלא קשיא להו הכי לעיל גבי והרי מילה כו' עי' במהרש"ל ועוד נראה לומר דמשום הכי לא קשיא להו גבי מילה הכי משום דבמילה הכי פריך דאי נצטוו בני נח על המילה אם כן כשידינו היתה תקיפה עליהם אמאי לא היו כופין אותן למול את עצמן וגר תושב שהוזכר בתורה דהיינו שקבל עליו שבע מצות היאך אפשר למצוא אותו דהא חייב הבית דין לכוף אותו גם למול וק"ל:

דף ס.

תוספות בד"ה חוקים שחקקתי כו' דבפרק אלו טרפות וכו' ה"א דאסירי בני נח להרכיב שני דשאים כו' עכ"ל לא קאמרינן התם דאיירי בבני נח אלא דהכי משמע להו לכאורה דהא מלמינהו דכתיב גבי אדם בעי למילף ליה ועוד דאי בישראל אייריא הא משנה שלימה היא בפרק קמא דכלאים אין נוטעין ירק כו' ולקמן כתבו ליישב ההיא דא"ט לרבנן דמצי אייריא בישראל ובחוצה לארץ ודו"ק:

בא"ד והא דפריך אלא מעתה ושמרתם גו' אע"ג דלא מוקמינן האי בבני נח אלא משום דאשכחן כבר למינהו כו' עכ"ל קצת קשה ומאי קושיא דהא כיון דחקותי שחקקתי לך כבר משמע אי שחקקתי לבני נח ואי שחקקתי לך כבר במרה והכא גבי ושמרתם את חקותי וגו' פריך שפיר דשחקקתי לך כבר במרה נמי ליכא לפרושו דהאי קרא בכל התורה קאיירי כמו שכתבו התוספות לקמן ודו"ק:

בא"ד וי"ל דנהי דלא דרשי רבנן למינהו כו' גבי ישראל דרשינן כו' ונ"מ לענין דגים כו' עכ"ל וקצת קשה למה ליה הך דרשה מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה נילף ליה למינהו דאילנות מלמינהו דגבי בהמה כדיליף ליה למינהו דדגים מלמינהו דבהמה ולתירוץ שני של התוספות שכתבו דלא הוה אסרינן הרכבה כו' אי לאו למינהו ניחא דאי לאו דגלי הכא דחקותי שחקקתי לך כבר דהיינו למינהו באילנות לא הוה דרשינן נמי למינהו בדגים ובדוחק יש ליישב כי האי גוונא גם לתירוץ זה דלמינהו בדגים נמי לא הוה דרשינן למילף מבהמה אי לאו דילפינן הכא אילנות מבהמתך מה בהמתך בהרבעה כו' אבל מ"מ קשה לתירוץ ראשון של התוספות למינהו באילנות למה לי דהא לא נ"מ בדרש דלמינהו רק בדגים ויש לדקדק לפי דברי התוס' דמלמינהו לחוד לא ילפינן מידי ולעיל אמרינן לתנא דבי מנשה דיליף כלאים בבני נח מדכתיב מן העוף למינהו ודוחק לומר דסמך שם אהך דחקותי שחקקתי כו' דאם כן הוה ליה לאתויי התם הך דרשה דחקותי שחקקתי כו' וי"ל דודאי למינהו דכתיב גבי בריאה ליכא למילף מיניה מידי אי לאו חקותי כו' כמו שכתבו התוספות הכא אבל למינהו דנח דהוה ציווי שפיר ילפינן מיניה ומאן דיליף ליה הכא מחקותי כו' ומלמינהו דגבי בריאה לא בעו למילף מלמינהו דנח דהא אמרינן לעיל ההוא לצוותא בעלמא וק"ל:

בא"ד והשתא ההיא דהרכיב ב' דשאים דפרק א"ט לרבנן כו' עכ"ל קאי לב' תירוצים של תוספות וק"ל:

בד"ה אתיא קריעה כו' דיליף דקריעה מעומד דכתיב ויקם איוב ויקרע כו' עכ"ל לא קאי התם הכי אלא מויקם דוד ויקרע גו' יליף לה וקריעה גופא נמי מהכא יליף לה אלא דלישנא דתלמודא דהתם נקטו התוס' בדבריהם עיין שם וק"ל:

בד"ה המלך קרע תימה היאך אמרו למלך מה ששמעו כו' עכ"ל ואגופה דקרא לא תקשי להו הכי דאימא דלאו אגדופי קרע רק אשמועות רעות וק"ל:

נחמנו אלהינו:

דף ס:

פירוש רש"י בד"ה אבל המגפף כו' תרי תעבדם יתיר' כתיבי חד כו' עכ"ל כ"ה בכל פרושים של פירוש רש"י הישנים ומהרש"ל כתב כי טעות הוא זה ותלה הטעות בדפוס לובלין והגיה דלא תעבדם יתיר' כתיב כו' ודברות הראשונות ואחרונות לא חשיב רק כחד כפירוש רש"י לקמן גבי ג' השתחואות ונראה מדבריו לפי הגהתו שהוא הבין דלא הוה רק חד לא תעבדם יתירא משום דחד מהן איצטריך לאזהרה לכדרכה ואידך לא תעבדם דמייתר אא"ע לכדרכה תנהו שלא כדרכה וכן דעת הסמ"ג דחד לא תעבדם אתי לאזהרה לכדרכה ואידך לשלא כדרכה אבל רש"י לקמן פירש דאזהרה לכדרכה מפן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו גו' וכן מוכח לקמן גבי זובח למרקוליס אם אינו ענין לכדרכה דכתיב איכה יעבדו גו' וכי האי גוונא אמרו לקמן גבי ג' השתחואות לכדרכה מאיכה יעבדו גו' נפקא והשתא ניחא דבאם אינו ענין לכדרכה הנהו תרי לא תעבדם ככל הפירושים הישנים דהיינו ודאי חד דדברות ראשונות ואחרונות כפירוש רש"י לקמן ואידך לא תעבדם ולא תעשה גו' מייתרי הני תרתי וקאמר דאתי חד מינייהו לשלא כדרכה במגפף ומנשק ואידך לא הזכיר רש"י הכא למאי אתא אבל לקמן מוקמי' ליה יכול אפילו נעבד כהמן תלמוד לומר לא תעבדם ופירש רש"י שם מלא תעבדם יתיר' והתימה מדברי הסמ"ג דכולי שמעתיה אינה מוכחת כדבריו ומיהו לקמן לרבי אמי דתני זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת משמע דלא תעבדם אייתי שפיר אתי לכל הני כדברי הסמ"ג וק"ל:

תוס' בד"ה וליחשוב כו' גבי ניסוך ישתו יין נסיכם והיינו כר' יהודה דדרש בספרי כו' גבי עובדי כוכבים אבל ר"נ מוקי לה בישראל כו' עכ"ל ורש"י פירש בחומש דרבי (יוסי) [יהודה] דורשה כולה כנגד ישראל ור"נ דורשה כולה כנגד העובדי כוכבים ע"ש ר"ל כנגד ישראל שישראל יאמרו כן לעובדי כוכבים אי אלהימו גו' אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם וכנגד העובדי כוכבים היינו שהעובדי כוכבים יאמרו כן לישראל אי אלהימו גו' וק"ק למה לא כתבו התוס' כן על פירוש הקונטרס בקיטור אשר חלב זבחימו גו' דהיינו כרבי (יוסי) [יהודה] דדריש ליה בספרי גבי עובדי כוכבים אבל ר"נ מוקי לה בישראל וק"ל:

בד"ה זובח לאלהים כו' ובא ללמד על הכלל דאפילו כדרכה לא מחייב אלא כו' עכ"ל וכן הלאו דלא יזבחו עוד את זבחיהם כו' הוה אמינא דבא ללמדך דאפילו כדרכה לא מחייב אלא בעבודת פנים א"נ לזובח להכעיס כדלקמן ומיהו בהשתחואה דהכא ליכא למימר הכי דבא ללמדך דאפילו כדרכה לא מחייב אלא כעין השתחואה דהוי דרך כבוד ולא פוער לפעור וזורק למרקוליס דאם כן הני שלשה לאוין בהשתחואה למה לי דעל כרחך אתי חדא לאזהרת מיתה בהשתחואה לשלא כדרכה כדלקמן דללאו גרידא מלא תעבדם ילפינן ליה כמו מגפף ומנשק ודו"ק:

בד"ה המקטר כו' דאי לאו בלתי לה' לבדו ה"א מה זביחה כו' אתא לרבויי זורק כו' עכ"ל מיהו איצטריך נמי למדת דבר שהיה בכלל כו' דאי מבלתי לה' לבדו לחוד לא הוה ממעטינן שאר עבודות אפילו שאינן בפנים אי לאו דאי מה זביחה שהוא עבודת פנים כו' ובהכי יתיישב לקמן דקאמר אימא דיצא השתחואה ללמד על הכלל כולו כו' דליכא לאקשויי דא"כ בלתי לה' לבדו גו' ל"ל די"ל דאי לאו בלתי לה' הוה אמינא דזובח יצא מן הכלל וללמד כו' ולרבויי זורק אבל השתא דכתיב בלתי לה' לבדו גו' ולרבויי נמי עבודת פנים אית לן למימר טפי לרבויי גם כל שאר עבודות מהשתחואה וזובח לגופיה דמחשבין כו' ועוד י"ל בזה דא"נ אתי זובח דמחשבין מעבודה לעבודה איצטריך בלתי

לה' לבדו דמחשבין מעבודה לעבודה בכל עבודת פנים ואי לאו בלתי לה' גו' ה"א דדוקא מחשבין מזובח לזורק ודו"ק:

דף סא.

גמרא שלאי כדרכה מהשתחואה נפקא כו' בפרק השוחט ומעלה כתבו התוספות וקצת קשה ומאי קושיא דילמא איצטריך לאזהרה דמחשבין מעבודה לעבודה דהא לעולם כך הוא דלא יזבחו לאזהרה וזובח לאלהים וגו' לעונש ותרצו דאם איתא דהשתחואה ללמד על הכלל אם כן לא תעבדם למגפף ומנשק הוה מיותר לן לאזהרה אזביחה מעבודה לעבודה דהא מהשתחואה ילפינן חיוב מיתה במגפף ומנשק עכ"ל עיין שם:

תוס' בדבור המתחיל איכה יעבדו כו' וע"כ איכה יעבדו לרבויי אתי כגון פוער לפעור כו' עכ"ל לכאורה אינו מדוקדק דלפום סברא דהשתא דזביחה יצא מן הכלל כו' על כרחך דאיצטריך נמי איכה יעבדו למגפף ומנשק דלא אתי מזביחה דהוי עבודת פנים ויש לומר דנקטו בדבריהם פוער כו' משום דלפי קושייתם דהשתחואה יצא מן הכלל כו' לא איצטריך לן איכה יעבדו וגו' למגפף ומנשק דמהשתחואה אתי אלא משום פוער לפעור כו' איצטריך איכה יעבדו וגו' ומיהו דחוק לדברי התוספות לשון איכה יעבדו למעוטי מאי כו' דמשמע דאי זביחה יצא מן הכלל שפיר אתי איכה יעבדו למעוטי ואינו כן אלא דלרבויי אתי והכי הוה ליה למימר איכה יעבדו לרבויי מאי ודברי בעל המאור יתיישבו בזה דהכי קאמר בשלמא דאי זביחה יצא מן הכלל איצטריך איכה יעבדו למעוטי מגפף לנושקים דאי מזביחה הוה אמינא למעוטי מגפף לזובחים שזו עבודת פנים וזו אינו עבודת פנים כו' אבל מגפף לנושקים דאידי ואידי דרך כבוד הוה אמינא ליחייב קא משמע לן איכה יעבדו למעוטי כו' אבל אי השתחואה יצתה ללמד על הכלל כו' ואתרבי כל דרך כבוד אפילו מגפף לנושקים איכה יעבדו למעוטי מאי ואוקמינא בפוער למרקוליס כו' עיין שם באורך:

בד"ה ומר סבר כו' והא דקאמרינן לעיל היכא דפלחו ליה כולי עלמא לא פליגי רצה לומר כו' עכ"ל דבניסת לא הוה איצטריך לן למימר היכא דפלח חייב הניסת העובד עבודת כוכבים דתנאי לא פליגי אלא בדיבורא ופלח דעשה מעשה מאן דכר שמיה אבל במסית ודאי דאיצטריך לאשמועינן דאי פלחו ליה אע"ג דאיהו לא עבד מעשה חייב אדיבוריה וכיון דהשתא כמו שהקשו התוס' ע"כ דבכולה שמעתין בניסת פליגי אבל במסית ודאי אי נמי דלא שמעינן ליה דחייב על כרחך דהכי קאמר דלכך המסית חייב בכל גוונא דכיון דאי פלחו ליה דחייב העובד אם כן העובד לאדם ע"ז מחייב המסית לעצמו בדיבורא כמסית לשאר עבודת כוכבים וק"ל:

דף סא:

גמרא מאי לאו אחד העובד מאהבה כו' ולעיל דרמי מתני' אהדדי עובד אין אומר לא כו' לאו מאחד עובד פריך דהא איכא למימר בכה"ג מאהבה ויראה הוא דקאמר הכי עובד אין אומר לא אלא מעובד עבודת כוכבים דריש המשנה פריך מלשון עובד ולא אומר ועוד נראה דאין סברא לחלק דכיון דמאהבה ויראה הוי עבודת כוכבים מה לי עובד ומה לי אומר כיון דאומר הוא כעובד עבודת כוכבים ובהכי יתיישב נמי הא דפריך לרבא מיכול אפילו נעבד כהמן תלמוד לומר לא תעבדם ליכא למימר דרבא מודה דל"ת איכא בעובד מאהבה ויראה אלא דממיתה קאמר דפטור דאין סברא לחלק ביה דאי הוה כעובד עבודת כוכבים יתחייב נמי מיתה דבמגפף ומנשק בשלא כדרכה דהוה בל"ת ולא במיתה היינו משום דממעטינן להו מזביחה דיצתה מן הכלל כו' דהוי עבודת פנים וק"ל:

דף סב.

בפירוש רש"י בד"ה ועשה מאחת מהנה כו' אי נמי ועשה מהנה א"נ ועשה אחת כו' עכ"ל קיצר בדבריו אי נמי ועשה הנה דמ"ם מן מהנה נמי מיותרת לתולדות וק"ל:

בד"ה אחת שהיא הנה כו' ומדכתיב מ' יתירא והשתא כו' עכ"ל לא קאי אאחת שהיא הנה כו' דקאמר דהך מלתא לאו ממ"ם יתירא דריש אלא דהוה מילתא באנפיה נפשיה דמדכתיב מ"ם יתירא באחת ובהנה דריש דרשה אחרינא והשתא מפרש לה אחת כו' וק"ל:

בד"ה תיפוק ליה מאחת מהנה לרבי אבא פריך נהי כו' דהשתחואה ללאו כו' עכ"ל ונראה דהוא הדין דהוה מצי לפרש דלרב יוסף פריך דבעי למימר דלכולי עלמא השתחואה לא יצתה ללאו אלא לחלק ותיפוק ליה לחלק מאחת מהנה אלא דניחא ליה לפרש עיקר הקושיא [לרבי אבא] דע"כ ברייתא דרבי זכאי ליתא וקצת קשה כיון דלפום הך סברא דחילוק מלאכות מאחת מהנה נפקא ע"כ דהשתחואה ללאו יצתה אם כן מאי קאמר אבות זיבוח קיטור השתחוואה כו' דהא השתחואה אינו רק ל"ת ולא שייך ביה חיוב חטאת וק"ל:

בד"ה ותו לא מידי ליכא לשנויי מידי הלכך לא נפקא לן חילוק מלאכות בעבודת כוכבים מהכא כו' עכ"ל לא ניחא ליה לפרש שהם דברי המתרץ מסקנת הסוגיא דתו לא מידי דהיינו דתו לא קשה מידי [לרבי אבא] דליכא למילף חילוק מלאכות בעבודת כוכבים מאחת מהנה כדבעינן למימר וכן הוא סוגית התלמוד בכ"מ דמסקנת הסוגיא ותו לא מידי ותו לא קשה מידי משום דהכא ליכא לפרושי הכי דהא ודאי דאכתי קשה אתקפתא דרב יוסף וע"כ פירוש שאין זה דברי המתרץ אלא דמסקנת התלמוד הוא דתו ליכא לשנויי מידי משום דלפי דברי המקשה [לר' אבא] מהא דחילוק מלאכות מאחת מהנה יסייע ליה בהא דע"כ השתחואה ללאו אתא ודלא כרב יוסף אבל השתא דחילוק מלאכות בעבודת כוכבים ליכא למילף מאחת מהנה ע"כ דתו ליכא לשנויי מידי [לר' אבא] מכח אתקפתא דרב יוסף דהשתחואה ודאי אתי לחלק ולא ללאו ודו"ק:

דף סב:

גמרא דקסבר רוק כו' נתכוין להגביה את התלוש כו' סוגיא זו לאביי ולא לרבא דפרק כלל גדול ע"ש וק"ל:

בפירש"י בדבור המתחיל חלב וחלב שני זיתים כו' אינו חייב אלא אחת כדמפרש טעמא לקמן עכ"ל אין זה מפורש בשמעתין וק"ל:

בד"ה מאן דמתרגם כו' רישא בחד טעמא וסיפא בחד כו' עכ"ל ודקאמר בפרק המפקיד ור"י הניחה במקומה משמע ה"פ הניחה במקומה משמע דאם לא כן לא איירי בטעמא דאיירי ביה רישא וק"ל:

תוס' בד"ה והעלם זה כו' דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים כו' עכ"ל וברייש כריתות קשה דמוקי ליה בתינוק שנשבה כו' אבל לא בשכח לגמרי דידע דאסירא [עבודת כוכבים] והני עבודות לא ידע דאסירי וק"ל:

בד"ה רישא (בעובד)[בעבודת] כוכבים כו' וכנגדו בשבת שהיה צריך לחתוך תלוש כו' ונמצא שהוא מחובר פטור דמלאכת מחשבת כו' עכ"ל כצ"ל ור"ל דנמצא מחובר אחר דלא נתקיימה מחשבתו דבשבת פטור כי האי גוונא משום מילתיה דשמואל כיון דלא נתקיימה מחשבתו דבעינן מלאכת מחשבת כמו שכתבו התוספות ואהא תירצו דלא מצי למימר הכי לאוקמא בלא נתקיימה מחשבתו דבכהאי גוונא בצריך למחובר כו' נמי פטור משום מלאכת מחשבת והא ודאי לא תקשי להו דקושטא דמילתא לאוקמא בכה"ג וכגון שבא לשחוט בהמה של קדשים ונמצא בהמה אחרת של קדשים דחייב וכנגדו בשבת דאפילו בצריך למחובר ונמצא מחובר אחר דפטור משום דלא נתקיימה מחשבתו דיש לומר דשגג בלא מתכוין לא משמע הכי דזה מתכוין שפיר מקרי כנראה מדבריהם ובתוספות פרק כלל גדול כתבו עוד וליכא לאוקמא נמי דמיירי כשנעשה מחשבתו כגון שהיה צריך לחתוך מה שחתך אלא שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר דכהאי גוונא אם פטור לענין שבת מאשר חטא בה פטור נמי לענין חוץ ע"כ לשונם ור"ל דבשחוטי חוץ נמי פטור מדרשא דבה שהרי לא נהנה אבל יש לדקדק דא"כ מעיקרא מאי קשיא להו הכא והתם לאוקמא כגון שהיה צריך לשחוט בהמה של חולין כו' ונמצאת אחרת והיא של קדשים כו' דהא בכהאי גוונא כיון דלא נתכוין ויש לפטור בחוץ מדרשא דבה שהרי לא נהנה ומשום דלא נעשית מחשבתו ודאי לא גרע מלא נתכוין לכך ונעשית מחשבתו שנמצא שהיא עצמה של קדשים דפטור מדרשא דבה כמו שכתבו התוס' שם וי"ל דעיקר קושייתם מעיקרא דלוקמא בכה"ג היינו למאן דלית ליה דרשא דבה דהיינו רבי יהושע דדריש התם בה בכריתות למילתא אחריתא ולכך חייב שפיר בחוץ בנתכוין לשחוט חולין כו' ובשבת מיהא פטור בכה"ג משום מלאכת מחשבת אסרה כו' ואהא תירצו דבכה"ג בשבת אפי' במתכוין למחובר פטור ומה שכתבו התוספות בפרק כלל גדול וליכא לאוקמא נמי דמיירי כשנעשית מחשבתו כו' רצה לומר וליכא לאוקמא כרבי אליעזר דאית ליה בכריתות דרשא דבה ואהא תירצו דבכה"ג כיון דנעשית מחשבתו כיון דליכא למפטריה משום מלאכת מחשבת אם יש לפטרו לענין שבת מדרשא דבה וכרבי אליעזר פטור נמי בחוץ כיון דלא נהנה וזה שדקדקו התוספות לומר אם יש לפטרו לענין שבת כו' בלשון ספק משום דלפי קושייתם ודאי אין לפטרו לענין שבת בכה"ג היכא דנתקיימה מחשבתו וכרבי יהושע דלא דריש התם בה להך מלתא והדברים ברורים הם בדברי התוספות הכא ובפרק כלל גדול ע"ש ודו"ק:

בא"ד בשאר מצות כמו בנרבע לזכור ולבהמה דאמר לעיל דאינו חייב אלא אחת כו' עכ"ל צ"ע דהא לאביי בין לר' עקיבא ובין לר' ישמעאל חייב שתים ולרבי אבהו נמי לרבי עקיבא מיהת חייב שתים וטפי הוה להו להקשות מבא על הבהמה והביא הבהמה עליו דלאביי בין לר' עקיבא ובין [לרבי ישמעאל] חייב אחת ולר' אבהו לר' עקיבא מיהת חייב אחת ובתוספות פרק כלל גדול כתבו בבא על הבהמה והביא בהמה עליו דבין לאביי ובין לר' אבהו לר' ישמעאל אינו חייב אלא אחת כו' עיין שם וטעות נפל בדבריהם וכצ"ל דבין לאביי ובין לר' אבהו לר' עקיבא אינו חייב כו' וק"ל:

בד"ה להגביה את התלוש כו' והא דקאמר התם אהא דמוקי אשר חטא כו' דמשמע דשמואל איירי בכה"ג במתעסק לא מייתי כו' עכ"ל אסוגיא דשמעתין נמי הוה מצי לדקדק כן דקאמר נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר דפטור משום שלא נתכוין והיינו מדרשא דבה ומייתי מלתיה דשמואל דפוטר אפי' בנתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר משום מלאכת מחשבת אסרה כו' אלא דניחא להו לדקדק כן אסוגיא דהתם דמייתי בהדיא מעיקרא מדרשא דבה ומסיים ביה מילתיה דשמואל וק"ל:

דף סג.

גמרא קמ"ל דאתקושי אתקוש דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו וגו' מיה לא בעי למימר דאתיא מילתיה דרב נמי כרבנן ומהאי הקישא דאם כן נילף מיניה במגדף ובכל דוכתא דלא בעי מעשה וק"ל:

בפירש"י בד"ה אבל המגפף כו' עובר בל"ת לא תלכו אחרי וגו' עכ"ל ובמתני' פירש"י דמדלא תעבדם יתירא נפקא ל"ת למגפף כו' בשלא כדרכה ואפשר דהכי פירוש לר' אמי דתרתי לא תעבדם יתירי צריכי חד אפילו נעבד כהמן ת"ל לא תעבדם כדתני לעיל ואידך לא תעבדם איצטריך דכללן כולם בעבודה אחת שאם עשאן כולן בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת אבל לאביי ולר"י דאית להו דהשתחואה לחלק יצאת וע"כ דלית להו דלא תעבדם עשאן כולן כעבודה אחת ואייתר לך חד לא תעבדם למגפף ומנשק כו' בשלא כדרכה דהוה בל"ת כפירוש רש"י במתניתין ודו"ק:

תוס' בד"ה אמר רבי אמי כו' כיון דלא דרשת לא תעבדם מדסבירא ליה השתחואה ללאו יצתה עכ"ל דליכא למימר דרבי זכאי נמי דריש לא תעבדם כר' אמי דעשאן כולן כעבודה אחת ואי לאו לא תעבדם הוה אמינא דהשתחואה לא יצתה ללאו אלא לחלק דא"כ השתא נמי דכתיב לא תעבדם אימא דדוקא אשאר עבודות קאי אבל לא תשתחוה גופה יצתה לחלק על עצמה אלא ע"כ דבלאו מיעוטא דלא תעבדם נמי לא נימא דהשתחואה לחלק יצתה אלא ללאו ומשום הכי שפיר קאמר ליה ר"י פוק תני לברא דודאי לחלק יצתה ולא ללאו ולא ניחא ליה לפרש דר' יוחנן סבירא ליה כרבי אמי דבשאר עבודות עשאן לא תעבדם כולן כעבודה אחת אלא דבהשתחואה יצתה לחלק על עצמה ולכך אמר לו פוק תני לברא הא דתני דהשתחואה ללאו יצתה דכולהו סוגיא דלעיל משמע דלרבי יוחנן לחלק יצתה על כל אחת כדקאמר רב יוסף אבל הכא כו' דכולי עלמא השתחואה לחלק יצתה וכדסבר אביי כמו שכתבו התוספות מדקאמר לחלק יצתה סתם משמע דלחלק יצתה על כל אחת וכן מוכח לעיל דמשמע דפריך [לר"א] חילוק מלאכות דעבודת כוכבים תיפוק ליה מאחת מהנה כו' ולא פריך הכי נמי לר' יוחנן אלא ע"כ ר"י כאביי ס"ל דיצתה לחלק על א' ולא כר' אמי ודו"ק:

דף סג:

בד"ה שלא ידור כו' ומעיקרא לא פלגינהו בב' קראי אלא כו' עכ"ל ר"ל דודאי נפקי נמי כולהו מלא תזכירו ולא לאו שבכללות הוא דחדא מלתא הוא כמו אילו נפקי מלא ישמע ומעיקרא קודם שאמר דבר אחר נמי לא פלגינהו בב' קראי דהיינו למילף נודר ומקיים מלא ישמע אינו אלא דרך אסמכתא בעלמא אבל קושטא הוא דכולהו נפקי ליה מלא תזכירו:

ודע שהסמ"ג לאוין ל"ב כתב גם כן למאי דמוקי לא ישמע לאזהרת מדיח נפקי ליה נודד ונשבע מלא תזכירו אבל קשה לדבריו לפי מ"ש שם שלא להתנבא בשם עבודת כוכבים שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו גו' דהשתא הדרן קושיית התוספות לדוכתיה דהוה ליה לא תזכירו דמינה נפקי אזהרת נודד ומקיים לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכ"כ הרמב"ם [בפ"ה] דהלכות עבודת כוכבים דאזהרת נביא שקר מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו ודו"ק:

בד"ה אסור לאדם כו' ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך עכ"ל ר"ל דהישראל אינו עובר על לפני עור כיון דבני נח לא הוזהרו על השיתוף אבל דברי פסקי התוספות בזה שכתבו דמותר לקבל שבועה מן העובד כוכבים דבן נח לא נצטוה על לפני עור עכ"ל אינו מובן וק"ל:

דף סד.

תוס' בד"ה אע"ג דקמכוין לבזויה ולעובדה בביזוי דאי לא כו' עכ"ל נראה לענין חיוב מיתה קאמרי דאינו חייב אלא אם כן דנתכוון גם לעובדה אבל לענין חיוב חטאת חייב אף בלא נתכוון אלא לביזוי כיון דעבודתה בכך כדמוכח מהך עובדא דרב מנשה דמייתי עלה דלא היה אלא למרגמיה וכ"כ המיימוני בפרק ג' דהלכות ע"ז הפוער לפעור כדי לבזותו כו' הואיל ועבודתו בכך וחייב ומביא קרבן על שגגתו עכ"ל והשתא מתני' דקתני פוער לפעור ה"ז עבודתו זורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו ומפרש לה אע"ג דמכוין לבזויה ונמרגמיה אתי כפשטיה דלא נתכוון כלל לעובדה אלא לבזותו וחייב חטאת הואיל ועבודתה בכך וכ"כ בעל כסף משנה שם על דברי הרמב"ם ומיהו התוספות לא ניחא להו לפרש דמתניתין איירי לענין חטאת דכולה מתניתין אאלו הן הנסקלין דרישא קאי ודו"ק:

דף סד:

גמרא ומזרעך ולא כל זרעך כתב הסמ"ג לאוין מ' ויש בזה טעם לתשובת המינים מפני שבמיתת ב"ד מתכפרין המומתין וזה עשה כ"כ עבירה גדולה שאין הקב"ה רוצה שיהא לו כפרה ומזה הטעם אני אומר כו' עכ"ל ע"ש ומזה נראה לתת טעם הא דאמרינן בכל דוכתא דאין עונשין מן הדין אע"ג דק"ו מדה היא בתורה מכ"מ אין לדון כן לענין עונש דאימא זה שעשה עבירה החמורה מזו אינו מתכפר בעונש המפורש בקלה ממנה וק"ל:

העבירו ברגל פטור כו' והמיימוני פ"ז מהלכות ע"ז כתב ומעבירו ברגליו מצד זה כו' וע"ש דברי בעל כסף משנה גם רש"י בחומש פירש כן וע"ש בראש"ם ואין להאריך:

ולמאן דאמר מגדף עע"ז היא כרת במגדף כו' דליכא למימר דההוא מאן דאמר דסבירא ליה דמגדף עע"ז היא אית ליה דמולך לאו עע"ז היא ואיצטריך ליה למולך שלא כדרכה דהא כיון דסבירא ליה דמולך לאו עע"ז היא לא מסתבר לחיובי עליה כרת בשלא כדרכה כמו שכתבו התוספות והיינו טעמא כיון דליכא חיוב מיתה בשלא כדרכה במולך כדקתני בברייתא לית לן לאוקמי ביה חיוב כרת וק"ל:

בפירש"י בד"ה ר' ינאי לפרושי עד שימסור דמתני' אתא כו' מסירה לכומרין קאמר עכ"ל והא דקאמר תנ"ה יכול העביר כו' לאו אהך מלתא קאמר דהך מלתא לא מפרש בברייתא טפי מבמתני' אלא דקאמר תנ"ה דמפיק ליה מסירה מקרא דלא תתן כרבי ינאי דזה אינו מפורש במתני' ולא ניחא ליה לפרש דטעמא דמתני' דבעי מסירה קאתי ר' ינאי לפרש מדכתיב לא תתן דא"כ הוה ליה למימר מה"מ אמר ר' ינאי כו' שנאמר ומזרעך לא תתן גו' וק"ל:

בד"ה ולמאן דאמר בכריתות מגדף כו' משורר לע"ז כרת דכתיב במגדף ל"ל אחרי שדרכה כו' עכ"ל דלית לן לאוקמי חיוב כרת אלא במקום דאיכא מיתה בהתראה ומשורר שלא כדרכה אינו חייב מיתה דאינו מד' עבודות וק"ל:

תוס' בד"ה שלשה כריתות כו' ואע"ג דה"ל טפי לאוקמי לגופיה למעביר כו' עכ"ל קצת משמע דלא קשיא להו הכי רק לפירושם דכל שלשה כריתות כתיבי במולך ולא לפ"ה ואפשר משום דלפ"ה ניחא טפי דאיכא למימר דהנהו תרי דכתיבי במולך מוקמינן להו מסברא חדא לכדרכה במולך וחדא לכדרכה בע"ז וההוא כרת דכתיב בע"ז גופיה אתי לשלא כדרכה בע"ז אבל לפירושו דכל שלשה כריתות במולך כתיבי קשיא להו דה"ל טפי כו' ודו"ק:

בד"ה למעביר בנו כו' תימה כיון דמולך ע"ז הוא תיפוק כו' עכ"ל כבר הרגיש רש"י בזה קצת שפירש דלא מוקמינן כרת בשלא כדרכה אלא בהנהו ד' עבודות דמצינו בהו חיוב מיתה בשלא כדרכה אבל אין זה מספיק דהא למ"ד מולך ע"ז הוא חייב במולך נמי מיתה שלא כדרכה כדתניא לעיל בברייתא ועוד דלשיטת התוספות דכולהו ג' כריתות במולך כתיבי אמאי לא נוקמיה נמי לשלא כדרכה במולך כיון דכתיב במולך והוי נמי ע"ז וק"ל:

בד"ה וכי שלשה כו' ואם תאמר לרבי עקיבא נמי תקשה כו' אבל מר"י קשיא כו' עכ"ל גם כל זה לשיטתם דכל שלשה הכריתות במולך כתיבי וכ"כ מהרש"ל וק"ל:

בא"ד לעכו"ם שלא כדרכה משום עולם הזה ועולם הבא אי נמי חד לעכו"ם שלא כדרכה ותרתי למולך כו' עכ"ל קצת קשה דלפי זה מאי קשיא ליה וכי שלשה עולמות יש כו' הא איכא למימר דאיצטריך כולהו דהיינו ג' דכתיבי במולך וג' דכתיבי בעכו"ם והיינו תרתי לכדרכה בעולם הזה ועולם הבא ותרתי לשלא כדרכה בעכו"ם בעולם הזה ובעולם הבא ותרתי למולך בעוה"ז ועוה"ב ויש לומר דקושטא קאמר דלית ליה רק תרתי בעכו"ם דהכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם ודו"ק:

דף סה.

גמרא א"ל אין והתורה אמרה חובר זה בסקילה ואלא חובר דבלאו היאך הוא כדתניא חובר חבר אחד כו' כצ"ל וכן הסוגיא בכריתות דף ג' וק"ל:

בפירש"י בד"ה ואפי' לרבנן כו' מדלא פליגי רבנן עליה התם אלא במגדף אבל בבעל אוב כו' עכ"ל מיהו המתרץ דקאמר כי קאמר נמי ריש לקיש לר"ע לא משני מידי ולא הבין דברי המקשה וחזר המקשה להקשות קושיא זו בעצמה א"ה יצא מגדף ובעל אוב כו' ודו"ק:

תוס' בד"ה יהנשאל בהם פ"ה כו' וקשה דאי אל תפנו אזהרה לנשאל א"כ כו' עכ"ל ופ"ה גופיה בגמרא חזר בו בד"ה הואיל ושניהם בלאו א' נאמרו בלאו דאל תפנו כו' ע"ש דהיינו אזהרה דמכשפים דבנשאל ודאי דאין שייך בו חיוב חטאת שאינו רק בלאו וק"ל:

בד"ה מאן תנא השתחואה כו' הא לא מיחייב רבי עקיבא במגדף אלא משום דכתיב כרת במקום קרבן כו' עכ"ל יש לדקדק בדבריהם הא מסיק לעיל לרב אליבא דר"ל דבאלי אתה חייב קרבן אע"ג דליכא כרת במקום קרבן ומשום דאיתקש וישתחוו ויזבחו גו' וא"כ מיניה נילף נמי השתחואה אע"ג דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן ועוד דהשתחואה גופה נילף מהאי היקשא דוישתחוו ויזבחו גו' כמ"ש התוספות לעיל בתחילת הסוגיא וי"ל דלא קשיא להו אלא אהך דכריתות דקאמר דלא מחייב ר"ע במגדף אלא משום דאיכא כרת במקום קרבן ואי לאו הכי לא הוה מחייב ביה והכי ס"ל ר"ע בהשתחואה וכן באלי אתה דחייב קרבן משום דאיתקוש אף על גב דלית בהו כרת במקום קרבן ואהא תירצו דלא נקט התם כרת במקום קרבן אלא לדבריהם דרבנן כו' א"נ לבתר דגלי במגדף דחייב ומשום דאיכא כרת במקום קרבן דלא בעינן מעשה ילפינן נמי בכל דוכתא בהאי הקישא דוישתחוו ויזבחו גו' אבל אי לא גלי התם לא הוה ילפינן נמי בהאי היקשא מידי ודו"ק:

דף סה:

גמרא בעל אוב אחד המעלה בזכורו כו' ורש"י בחומש פירש דורש אל המתים זהו מעלה בזכור כו' ע"ש ודבריו ע"פ הברייתא בספרי ושלא כברייתא זו דבשמעתין דכן דרכו של רש"י לפרש הפסוקים על פי היותר פשוטו של מקרא דמעלה בזכורו ונשאל בגולגולת משמע ליה טפי בכלל דורש אל המתים וכדבעי למימר נמי תלמודא שואל אוב היינו דורש אל המתים כו' ופשטא דסתמא דמתניתין נמי משמע כברייתא דספרי דאו מלתא אחריתא היא שהוא זה המדבר משחיו וכדאידך ברייתא דבשמעתין בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו כו' ומה שכתב הרא"ם שם ואונקלוס שתרגם ידעוני זכורו איני יודע היכן מצא בפרק ארבע מיתות כו' ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו כו' עכ"ל ולא הוה ליה לתמוה על אונקלוס היכן מצא זה שהוא היה תנא אבל כבר הרגישו בזה התוספות דזכורו שם מכשפות הוא ואפשר דהיינו בעצמו במניח עצם ידוע בפיו ולא קשיא להו רק על הברייתא דה"ל למנקט בידין גבי אוב שהוא תרגומו של אוב אבל זכורו הוא תרגומו של ידעוני וק"ל:

תוס' בד"ה יצאו עדים כו' הא אפילו בשוגג מיקטלי דלא בעי התראה כו' עכ"ל ר"ל כדאמרי בפרק היו בודקין שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד וק"ל:

בד"ה הואיל וישנו כו' וה"ג אלא אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בקול כו' עכ"ל דלפי גרסא זו שפיר משמע כדקאמר שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראייה לא חזר משינויא דקול במגדף ובכל הני דת"כ אבל לגירסתנו דקאמר שאני עדים זוממין שישנו בקול משמע כשחזר ומשני אלא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בראייה דלא קאי כלל האי שינויא דקול ובמגדף קאי שינויא דלעיל שישנו בלב:

ודע לפי גירסא זו הסכימו התוס' דגרסינן שאני מגדף הואיל וישנו בקול דקאי האי שנויא דקול במגדף יש לדקדק דלעיל דקאמר כי קאמר רב נמי לר' עקיבא וכתבו התוספות שם לרבי עקיבא אליבא דר"ל קאמר הכי דלר' יוחנן כו' ועקימת פיו הוי מעשה מתוקמא דרב אפילו כרבנן עכ"ל והא ליתא דהא מהאי טעמא דלא מיחייבי רבנן במגדף משום דישנו בקול ליכא לחיוביה נמי באלי אתה דישנו בקול אבל לגירסתנו דגרסינן שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול דהשתא במגדף קאי שינויא הואיל וישנו בלב ניחא לפי שיטתם דלכך הוי מגדף בלב דמצינו ביה ממך יצא חושב גו' משא"כ באלי אתה דלא מצינו ביה דישנו בלב ודו"ק:

בד"ה ר"ל אמר פטור אליבא דמ"ד לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו פליגי כו' עכ"ל דקשיא להו מאי מייתי ראיה מחסמה בקול דמחייב ר' יוחנן משום דהוי מעשה דאימא דהא דמיחייב ליה ר"י היינו למאן דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ואהא כתבו דע"כ למ"ד לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו פליגי כו' ור"י דמחייב ליה אינו אלא משום דקול הוי מעשה וק"ל:

בד"ה מעלה בזכורו כו' ולא יתכן בבעל אוב דשאול כו' עכ"ל רצה לומר דאשה היתה הבעלת אוב ולא שייך על זכורתו ומקרא דכתיב באוב איש או אשה לא קשיא להו לפי' הקונטרס דאימא באשה איירי במין אוב האחר דהיינו נשאל בגולגולת אבל בבעלת אוב דשאול שהעלתה את שמואל איירי במין אוב זה דמעלה בזכורו דאינו עולה כדרכו כמו שכתוב ותזעק בקול גדול שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם למעלה וזה עלה בראשו למעלה כו' ע"ש וק"ל:

דף סו.

גמרא מה ת"ל איש איש לרבות בת טומטום כו' ורש"י בחומש בפרשת משפטים כתב ומקלל אביו ואמו למה נאמר לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל גו' אין לי אלא איש שקלל אשה מניין ת"ל ומקלל אביו גו' סתם בין איש ובין אשה כו' ע"ש והוא ע"פ המכילתא וכמה שכתבו שדרכו לדרוש בפירושו הדרשה יותר פשוטה במקרא דדרשה דשמעתין אינה פשוטה לרבות אשה מאיש איש משום דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ודו"ק:

שם למאן דאמר אלהים קודש גמרינן חול מקודש כו' והשתא לא תימא כדבעי למימר מעיקרא דלכתוב או נשיא וחרש אלהים ל"ל אא"ע לגופיה כו' דהא אלהים איצטריך לגופיה לקודש דלא אתיא מבשר ודם כמ"ש התוספות אלא דלכתוב אלהים וחרש ולא לכתוב נשיא אא"ע לגופיה תנהו ענין לאביו וכן צריך לומר למאי דגמר קודש מחיל דאלהים איצטריך משום קודש ומדאפקיה בלשון אלהים כמ"ש התוס' אלא דנשיא לא איצטריך לגופיה וק"ל:

שם אם כן לכתוב קרא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי ובחומש פירש"י אלהים לא תקלל ה"ז אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין עכ"ל והיינו כמסקנא דהכא אליבא דכ"ע דבין למ"ד אלהים קודש ובין למ"ד אלהים חול תרתי משמע אבל הרא"ם הביא המכילתא דאיכא למאן דאמר אלהים קודש ואיכא למ"ד אלהים חול ותמה על פירוש רש"י איך תפס דברי שניהם אחר שהם חולקים כו' עכ"ל והאריך בזה לפי שנעלם מעיניו סוגיא דשמעתין דמסיק בהדיא דאינן חולקין בדינא ולכ"ע אלהים תרתי משמע מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל עוד כתב הרא"ם שם ודע היות המין הזה מן האזהרות על שנים שלשה דברים אינו מחויב שיהיה ממין לאו שבכללות בשביל שהכתוב כבר ביאר העונש בכל ענין כו' עכ"ל ועוד האריך לפי דרכו ולא הבנתי דבריו דהיכן ביאר עונש של מקלל דיין דהא לא אתי דלוקין עליו אלא מכלל אלהים לא תקלל שהוא לאו שבכללות דאתי נמי אזהרה לברכת השם אבל הנראה בזה דכיון דאלהים מפורש ומשמע תרתי אלהים ממש ואלהים דיין כדכתיב עד האלהים יבא דבר גו' לא מקרי לאו שבכללות כמו שכתבו התוספות לעיל אנא ומבושל ואזג וחרצן ובמבשל חלב ביום טוב ומיהו יש להקשות נמי אמאי לקי אקללת דיין כיון דה"ל אלהים לא תקלל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לברכת השם [א] ועל כן

נראה דקללת דיין לא איצטריך מהאי קרא דאתא מנשיא וחרש ולא איצטריך לגופיה אלא לאביו ואביו קושטא הוא דאין לוקין עליו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ודו"ק:

תוס' בד"ה עד שיפרט לך גו' אלא מסברא קאמר עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו עכ"ל מה שיש לדקדק בזה עיין בחידושינו בפרק אותו ואת בנו:

דף סו:

בד"ה מאי לא תקלל כו' וא"ת ונגמר אביו ממקלל עצמו וחרש כו' עכ"ל ממקלל עצמו לחוד דנגמר אביו ל"ק להו דאימא דמקלל את עצמו גרע טפי וכן בהיפך דלא קשיא להו נגמור ממקלל עצמו מאביו וחרש דאימא אדרבה מקלל אחרים גרע טפי דכהאי גוונא אמרינן בפרק החובל דאדם רשאי לבייש עצמו ואסור לבייש אחרים:

ודע שרש"י בפרשת קדושים פירש אין לי אלא חרש מניין לרבות כל האדם תלמוד לומר בעמך לא תאור כו' עכ"ל וכתב הרמב"ן והוא שנוי בת"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים כו' וחזר והזהיר באומללים שהוא החרש וממנו יליף בנין אב אל כל שאר העם כו' עכ"ל והשיג עליו הרא"ם וכתב אבל שם בפ' ד' מיתות מפיק ליה מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש תנהו לישראל דעלמא כו' ולא שלמדו שאר העם מבנין אב כו' כמו שכתב הרמב"ן ועוד שאי אפשר לדון זה במה מצינו כו' משום דאיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שכן משונין כו' עכ"ל באמת יפה השיגו אבל גם הוא לא דק במה שכתב דשאר העם גמר בשמעתין מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה תנהו לשאר העם דאינו כן דלא קאמרינן אלא תנהו לאביו ומשום דהוקש כבודו לכבוד המקום ושאר העם לא גמרינן ליה בשמעתין אלא מחרש הוא דגמרינן ליה בהדיא בפרק שבועות העדות והיינו מחרש ומאביו לבתר דגלו באביו כמו שכתבו התוספות הכא והתם והדברים ברורים הם ודו"ק:

בד"ה עד שיהיו כו' וקשה תקשה לרבנן דמחייבי אפילו סקילה כו' ומתניתין דמייתי לעיל כו' לא אתיא כוותייהו כו' עכ"ל וקשה לתירוצם דאין זה מספיק דאכתי תקשה ליה להך מתני' דקתני וחייבים עליה משום אשת איש כו' והכתיב ומתו גם שניהם עד שיהיו שניהם שוים דאין סברא שלא ידע ר' יעקב בר אדא המתני' דפ' יוצא דופן דאמוראי היו בקיאין במשניות כמו שכתבו התוספות בכמה דוכתין ועוד דאם נימא הכי דלא ידע מתני' לא הוו צריכי למימר דמתני' לא אתיא כוותייהו כו' ויש ליישב בדוחק דוודאי דהוה קשיא ליה נמי מהאי קרא אמתני' דקתני וחייבין עליה משום א"א כדקשיא ליה הכא לרב דאמר חייב לר"מ אלא דהכא קא קשיא להו אדמקשה ליה הכא אמלתיה דרב דאמר חייב לר"מ אמאי לא תקשי ליה בפשיטות טפי אמלתיה דרב לעיל דקאמר לרבנן דמחייבי אפילו סקילה ואהא תירצו דלרבנן לעיל הוה ניחא ליה דדיניה כו' ודו"ק:

בא"ד אלא כרבי יונתן אתיא כיון דלא מוקי גם שניהם אלא למעוטי כו' עכ"ל נקטו רבי יונתן בדבריהם דלפי האמת כן הוא דלא מצינו שום תנא בהדיא דסבר הכי אלא רבי יונתן מיהא המקשה ודאי לא אסיק אדעתיה הך ברייתא דרבי יונתן והוה סבר דאיכא שום תנא דסבר כהך מתני' דפרק יוצא דופן והוה קא קשיא ליה נמי אהך מתני' כדמקשה ליה לרב דאמר חייב אליבא דרבי מאיר וכמו שכתבו לעיל ומה שאמר כיון דלא מוקי גם שניהם אלא למעוטי מעשה הורדוס כו' רצה לומר תלמודא מוקי ליה הכי ולא בעי תלמודא לאוקמא לר' יונתן בנשואה וקרא דמייתי ושכב עמה לבדו בארוסה כתיב דהא אמלתיה דר' יאשיה קאי דמשתעי נמי בנשואה ור' יאשיה וודאי נמי בארוסה קמיירי כיון דר' יונתן בעל פלוגתיה בהכי קמשתעי ועוד דהא בארוסה נמי כתיב והוצאת את שניהם והכי איתא בברייתא זו בפ"ק במלתיה דר' יאשיה דמייתי קרא דכתיב גבי ארוסה ע"ש ודו"ק:

בא"ד אבל לרבי מאיר דמשתנה דינו מסקילה לחנק כו' דבנשואה דרשינן גם שניהם כו' עכ"ל לכאורה אין זה מובן דנהי דבנשואה לרבי מאיר איכא סברא למפטר לגמרי משום דבארוסה משתנה דינו מסקילה לחנק מכל מקום מאי מקשה לרב דאמר חייב לר"מ בארוסה דהא האי קרא דמייתי ומתו גם שניהם בנשואה כתיב ויש ליישב דבריהם שבאו לתקן מה שהקשו התוספות בפ"ק דקידושין לפירוש הקונטרס אמאי מיבעי ליה הכא לר' מאיר בארוסה טפי מבנשואה כו' ע"ש ובתירוצם קמא הכא ניחא דבין לרבנן ובין לרבי מאיר פטור בנשואה ומזה להאי תירוצא דלרבנן אסיק אדעתיה [דגם] שניהם אתיא לדרשא אחריתא אבל לרבי מאיר דהוה פסיקא ליה בנשואה דלא אתא קרא לדרשא אחריתא משום דאיכא בנשואה סברא למפטר לגמרי מהאי קרא כיון דבארוסה משתנה דינו מסקילה לחנק ולכך לא מיבעיא ליה לר"מ רק בארוסה למפטר ביה נמי לגמרי או לא והשיב לו דחייב ומקשה ליה והכתיב גם שניהם דבארוסה נמי יש למפטר כיון שאין שניהן בני עונשין כמו שכתבו התוספות שם ועוד י"ל דהמקשה סמך עצמו כיון דבארוסה נמי כתיב והוצאתם את שניהם יש למפטר ביה נמי לגמרי כמו בנשואה וק"ל:

בד"ה והאי לבדו כו' דקתני מתניתין הראשון בסקילה והב' בחנק כו' עכ"ל ולא ניחא להו לפרש דמתני' מיירי כשבא עליה הראשון כדרכה דה"ל בעולה מביאת הראשון וכן פירש הרמב"ם והרע"ב דהשתא לא דריש ר"א לבדו כהך ברייתא לפטור מסקילה אפילו בבא עליה האחר שלא כדרכה משום דהא תני לה רישא דמתניתין בתולה ולא בעולה וכדברי תוס' פירש"י במתני' ע"ש וק"ל:

דף סז.

בפירש"י בד"ה האומר אעבוד כו' הלשונות הללו הוי מסית וחייב עכ"ל כל הני לישני באומר ניסת משמע ומוקמינן להך מתני' לעיל בניסת מפי אחרים ולא בניסת מפי עצמו דהכי משמע דבמסית דנקט ברישא קמשתעי נמי הכא וזה שפירש"י הלשונות הללו הוי מסית וחייב ר"ל דאיירי בניסת על ידי מסית וחייב המסית דקתני ברישא כיון דהניסת מתחייב בלשונות הללו ע"י ולא מהני ליה למסית בכה"ג חזרה משא"כ ברישא דלא ליסת על ידו ומש"ה גם הוא אם חזר בו פטור ודו"ק:

בד"ה מכשפה וא' האיש וכו' דהא גבי אוב וידעוני כו' דכתיב איש או אשה עכ"ל ויש לדקדק דא"כ ב' כתובים אוב וידעוני מלמדין על מכשפה דאיש נמי חייב ומשמע דרבי יהודה סבר דשני כתובין מלמדין אבל שאר תנאי מצו סברי דאין מלמדין ויש לומר דלשאר תנאי לא הוצרך לפרש מהיכא קאתי איש דהא מהיכא דקאתי מיתתן במה אי למ"ד מלא תחיה כל נשמה אי למ"ד מכל שוכב עם בהמה איש ואשה נמי שוין אלא דלר"י דאצטריך לפ' הכי דאית ליה ב' כתובין מלמדין לענין מיתה קאמר דהכי נמי לענין איש וק"ל:

תוס' בד"ה רבינא אמר כו' ואין זה שיטת התלמוד כו' עכ"ל ר"ל שהמתרץ הראשון לא יתרץ רק חדא ויניח חדא בקושיא אבל לפר"ת ניחא דרבינא ודאי מתרץ כולה ורב פפא דלא מתרץ רק חדא היינו משום דבהך חדא לא מסתבר ליה כרבינא וק"ל:

דף סח.

תוס' בד"ה היאך מניחין כו' מדקאמר התם שלישית להדליק ומוקי לה כרבי נתן כו' עכ"ל דאי ר' יהודה הנשיא אף לחלוץ קאמר מצינן למימר נמי דהך ברייתא שלישית להדליק אף להדליק קאמר והוא הדין לחלוץ והיינו כר' יהודה הנשיא ומיהו מלתיה דר' נתן שלישית להדליק היינו להדליק דוקא קאמר ולא לחלוץ מדקפליג ר' יהודה הנשיא עליה ואמר שלישית לחלוץ וק"ל:

דף סח:

תוספות בד"ה בן סורר ומורה בן הסמוך כו' ואם תאמר דילמא שנה שלפני גדלות כו' ואם תאמר א"כ ל"ל במתני' טעמא דשלא כו' ויש לומר דה"א דמקודם הבאת כו' עכ"ל ביאור דבריהם דמעיקרא קשיא להו כיון דבן קטן משמע מאי מתרץ בן הסמוך לגבורת איש דהיינו בתחלת אישות וסמוך לגבורה היינו סמוך להיקף הזקן אימא דבסוף קטנות הוא סמוך לגבורת איש שהוא שנה שלפני שני גדלות ולא סמוך דהקפת זקן דהשתא שפיר בן כמשמעו קטן משמע מנ"ל לפטור מטעם שלא בא לכלל מצות דהא כי האי גוונא מצינו לענין נדרים אע"ג שלא בא לכלל מצות ואהא תירץ ר"ת דדריש לאיש דמשמע לשון גבורה כו' דהיינו שכבר בא לכלל שני גדלות וסמוך לגבורת היינו להיקף הזקן והקשו דלפ"ז דע"כ לאיש בתר שני גדלות משמע ל"ל במתני' טעמא דשלא בא כו' ואהא תירצו דאע"ג דלאיש משמע בתר שני גדלות מכל מקום מדכתיב נמי בן לא משמע שהביא שתי שערות והוה אמינא דלבתר שבא לשני גדלות ואכתי לא הביא שתי שערות לחייב כו' קמ"ל טעמא דשלא בא לכלל מצות דבכהאי גוונא בתר שני גדלות ולא הביא שתי שערות לא מצינו בשום מקום אחר דלחייב במצות ועוד מלת בן נמי כיון דסבר דעל כרחך עקרינן ליה ממשמעות דבתר שני גדלות קאמר אית לן למימר דמיירי נמי בהביא שתי שערות ובתחלת אישותו קאמר דמקודם זה לא בא לכלל מצות ומה שכתבו ואפילו הוי יותר מג' חדשים כו' כיון דאינו ראוי להוליד כו' היינו למ"ד לקמן דקטן אינו מוליד ולמ"ד דקטן מוליד אין זה מספיק אבל אליביה לא הוצרכו לזה דלפי מאי דמסיק לקמן דההיא דר' כרוספדאי דאינן אלא שלשה חדשים פירושא דתנא דבי רבי ישמעאל היא בן ולא הראוי לאב היינו דוקא למ"ד דקטן אינו מוליד אבל למ"ד דקטן מוליד לא משמע כלל מבן ולא הראוי לקרותו אב דהיינו שלשה חדשים לבתר דהביא שתי שערות דהא מקודם שיביא שתי שערות נמי ראוי לקרות אב אבל ההיא דרבי ישמעאל מתפרש אליביה כפשטיה כדבעי למימר מעיקרא בבן שנולד לו כבר בקטנותו ועוד נפרש בזה לקמן ודו"ק:

בד"ה קטן אי כו' האמרינן בפרק מי שמת אין זכייה לקטן כו' ולא גרע משליחות וקטן כו' עכ"ל כן צריך להיות ור"ל דזכייתו ע"י אחר כמו חצר שאינו עומד בצדו הוא מטעם שליחות וקטן לאו בר שליחות הוא אבל הא דאין קונה לו חצירו שעומד בצדו משום ידו לא הוצרכו להביא ראיה כמו שכתבו בפשיטות בתחלת דבריהם האמר אין זכייה לקטן כמו ששנינו מציאת חש"ו יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום וכמפורש בפרק קמא דב"מ דאין לקטנה יד אלא לענין גט ולא לענין מציאה ולמ"ד נמי [דילפינן] מציאה מגט אינו אלא מדרבנן כמה שכתבו התוספות שם ואיכא לישנא התם דלא ילפינן נמי מדרבנן במציאה אלא בקטנה ולא בקטן וק"ל:

בא"ד משמע דהיינו מדאורייתא מדפריך למ"ד א' זה כו' מההיא דמערימין על מעשר שני כו' עכ"ל אבל מהא דמשני לעיל מיניה שאני שתופי מבואות דרבנן לא קשיא להו הכא וכמה שכתבו התוספות התם משום דהתם הכי קאמר שתופי מבואות דרבנן ובדרבנן עשו לו זכייה מדרבנן אבל במלתיה וקנייה דאורייתא אפילו זכייה מדרבנן ליתא אבל מדברי המקשה התם מההיא דמערימין על מעשר כו' דאיירי בזכייה דאורייתא קשיא להו שפיר מדלא קשיא ליה אלא למ"ד דלא זוכה לאחרים משמע דלמ"ד דזוכה אפילו מדאורייתא וק"ל:

בא"ד הא דאמר פרק לולב וערבה לא ליקני כו' מדאורייתא לאחרים לרב אסי דגיטין כו' דאין ממנה אחרים על פסחו א"נ כו' ודלא כרב אסי וא"ת כו' עכ"ל כצ"ל וי"ל דאין ממנה אחרים על פסחו ביש לו פסח שירש מאביו דאין ממנה אחרים על פסח זה לכ"ע כיון דאין כאן דעת אחרת מקנה אותו א"נ שאין זוכה לאחרים כו' ולא כרב אסי דהתם דסבר דבדעת אחרת מקנה זוכה אפי' לאחרים וק"ל:

בא"ד דקסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחילול מעשר מן התורה כו' כמו כן זוכה לאחרים מן התורה כו' עכ"ל אין דבריהם מבוררים הכא וע"ש בתוס' פרק התקבל:

בא"ד אמרי כאן בתינוק שיש בו דעת כאן כו' עכ"ל בתלמוד שלנו נמי מפלגינן בין יש בו דעת לאין בו דעת כדאמרינן צרור וזרקו אגוז ונוטלו כו' אלא דרצה לומר דהתם מפורש דלענין זכייה דאורייתא מפלגינן בהכי וק"ל:

בא"ד כגון שירש את אביו קודם שנתגייר כו' עכ"ל אבל אם מת אביו אחר שנתגייר הקטן בין נתגייר גם אביו ובין לא נתגייר אין הקטן יורשו דהוה ליה כקטן שנולד דמי כאלו אינו אביו ובנולד זה הקטן אחר שנתגייר אביו אין זה הקטן נקרא גר כיון שהורתו ולידתו בקדושה הוה וליכא לאוקמא קרא בכהאי גוונא גר אם כן אין זה בידוע שאין לו גואלים דשמא נולדו לאביו הגר אחרי כן עוד בנים בקדושה והם יורשים אותו ולקמן שפירשו בנתגיירה אמו כשהיא מעוברת כו' ואחרי כן יורש את אמו כו' ניחא דבידוע הוא שאין לו גואלים דאף אם נולדו לאמו עוד בנים בקדושה אין יורשים אותו דאחין מן האם אין יורשין זה את זה וק"ל:

דף סט.

גמרא לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות ואוליד בתר דאקיף כו' בגמרא ישנה אינו אלא הכי איתא הגירסא שם אלא לעולם בתר דאייתי ב' שערות ודקא קשיא לך דר' כרוספדאי כו' ויש ליישב גירסת הספרים דלרבותא נקט בכהאי גוונא דאפילו באוליד בתר דאקיף זקן אצטריך האי קרא דבן ולא אב לפוטרו קודם דאקיף זקן וקודם דאוליד דהיינו בג' חדשים דהוא ראוי לאב וק"ל:

בפירש"י בד"ה והאמר ר' כרוספדאי כו' והשתא לא דייק טעמא דר' כרוספדאי מהיכא כו' עכ"ל רצה לומר ולהכי פריך מיניה למ"ד אין קטן מוליד דלא אסיק אדעתיה דאיכא מאן דפליג עליה אבל למאי דמסיק טעמא דרבי כרוספדאי מהך ברייתא דר"י בן ולא אב ופירושו בן ולא הראוי לקרותו אב ע"כ דהיינו למאן דאמר דקטן אינו מוליד אבל למ"ד דקטן מוליד הרי מקודם שתי שערות נמי ראוי לקרותו אב וההיא דרבי ישמעאל מתפרש כפשטיה בבן שנולד לו בקטנותו וכן מוכח גם מדברי התוספות דלעיל כמ"ש שם:

תוס' בד"ה בידוע שאין כו' התם רוצין להוכיח על דורות ראשונים דאפילו כי אזלת כו' עכ"ל לכאורה דבריהם תמוהים דמכל מקום מאי אולמיה ליה טפי לאתויי מהך דבצלאל ממאי דאייתי מבת שבע דאימא דה"נ גבי בצלאל בט' אולידו ולא היה לו לבצלאל י"ג שנים לפי דורות הראשונים שהיה להם אז זמן גדלות מקודם הרבה כמה שכתבו התוספות לעיל מכח קושיא ויש לומר דלא כ"כ דלפי דורות הראשונים היה להם זמן גדלות לח' שנים אלא למ"ד דאין קטן מוליד אבל לרב חסדא דאית ליה דקטן מוליד ודאי דאית לן למימר דבדורות הראשונים נמי היה זמן גדלות כדהשתא והך סוגיא דלקמן אליבא דרב חסדא אזלא דהוא מרא דשמעתין לקמן והשתא ניחא שכתבו דהתם רוצה להוכיח על דורות הראשונים דאפי' כי אזלת בתר דורות דהשתא דהיינו כסברת רב חסדא ולא תרצה להוכיח כמו שהוכחנו הכא לרבה דאין קטן מוליד שנחשבים כדורות הראשונים גדולים בפחות א"כ בע"כ בר י"ג שנין הוה בצלאל ואשתכח דכל חד וחד בח' אוליד וק"ל:

דף סט:

גמרא אילימא מדכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם כו' כולה שמעתין מה שיש לדקדק בה עיין בחדושי אגדות:

דף ע.

גמרא מ"ש רביעי דלטייה הא והא כו' כ"ה בגמ' ישנה וכן צריך להיות עיין בחדושי אגדות:

דף ע:

דבר שהוא מצוה תנחומי אבלים פירש"י דאע"ג דתקנתא דרבנן היא כו' עכ"ל ואין להקשות הא תנא ליה רישא אבל בעיבור החודש דהיינו נמי תקנתא דרבנן דהכא כללא תנא בסיפא לכל תקנתא דרבנן ומיהו אצטריך ליה למפרט ברישא עיבור החודש כדאמרי' לעיל דאע"ג דאין עולין לה אלא בפת וקטנית ואיהו אסיק בשר ויין כו' וק"ל:

דף עא:

גמ' ה"ק מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו כו' לא שהגיה המשנה דא"כ הל"ל חסורי מחסרא והכי קתני אלא דהכי משמע מתרין בו כדין עדות דעלמא בפני שנים ובפני שלשה דהיינו ב"ד מלקין ורש"י בחומש כתב לשון המשנה בעצמו וכמו שיתפרש לשון המשנה בעצמו כך תפרש לשונו ואין להאריך בזה ודו"ק:

תוס' בד"ה בן נח כו' ונראה שיש לחלק דכולה שמעתין בדיני אדם והתם בדיני שמים עכ"ל מיהו על כרחך לא אתיא שמעתין כך"ע אלא אי כרבנן דהתם דבדיני שמים מיענשי והכא בדיני אדם הקילו בו ואי כר' יוסי דהתם דבדיני שמים הוה כקטן שנולד דמי והכא בדיני אדם יש להחמיר יותר ולהכי ליכא למימר כתנאי דזיל הכא קמדחי ליה וזיל הכא קמדחי ליה אבל ליכא למימר דאתיא שמעתין ככולי עלמא דא"כ הויא סברת רבי יוסי הפוכה מסברת רבנן דלר' יוסי החמיר בדיני אדם טפי מבדיני שמים ולרבנן הקילו טפי בדיני אדם מבדיני שמים וק"ל:

בד"ה קלה בחמורה כו' והא דאמר רבי יוחנן לתנא כו' והכא לא דיינינן ליה במיתה קמייתא כו' עכ"ל אין לפרש דבריהם דר"ל הכא בההיא דרבי חנינא בעובד גלולים שבירך השם דא"כ מאי קשיא להו דאימא דקושטא לר' יוחנן דדיינינן ליה במיתה קמייתא וכן פירש רש"י הכא נמי נדייניה כדמעיקרא במיתתו הקלה ובההיא ברייתא נמי דקתני בה עשה כן בושראל ונתגייר חייב לרבי יוחנן אית לן למימר דחייב במיתה קמייתא גם מה ענין קושייתם מהא דאר"י לתנא כו' אהאי פירושא דאשתני גופה דבשמעתין נמי איכא למימר הכי אם נימא דלא פליג אדרבי חנינא וע"כ נראה לפרש דבריהם דלהאי פירושא הא דקאמר הואיל ואשתני אשתני גופה קשיא להו והא דאר"י לתנא תני תידון בסקילה במיתה קמייתא ולא מהני ליה הא דאשתני גופה להיות נידון בחנק והכא במתני' בברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף התתתון דפטור ולא דיינינן ליה במיתה קמייתא דאע"ג דהשתא לאו בר קטלא הא לר"י לא אזלינן בתר השתא ואהא כתבו דמכל מקום התם לא אשתני דינא כי הכא דהתם לא אשתני דינא אלא מסקילה לחנק אבל הכא אשתני דינא לגמרי דהשתא לאו בר קטלא הוא כלל ואף שלשון אשתני דינא לא מתפרש הכי בגמרא גבי גר הכא לגבי אשתני גופה מקרי אשתני מיתה אשתני דינא דהיינו דין מיתה וכ"ה לשון התוספות בפרק אלו נערות אשתני דינא בכהאי גוונא דלא קאי התם אגר שנתגייר אלא לגבי אשתני גופה ותו לא מידי ודו"ק:

דף עב.

גמרא ת"ר אין לו דמים כו' אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום כו' דמים לו כו' אם ברור הדבר כשמש שיש לו שלום כו' כאן באב על בן וכאן בבן על אב כו' לכאורה ודאי פירוש שמועה זו כמו שפירשה הרא"ם וז"ל שהברייתא המדבקת אם זרחה השמש עם אין לו דמים כו' שאין לו שלום עמך מיירי באב על בן דסתם אב מרחם על בנו כו' ולכך לא ניתן להרגו אלא כשיודע בבירור שבא להרגו כו' והברייתא המדבקת אם זרחה השמש עם דמים לו כו' שיש לו שלום עמך דמים לו מיירי בבן על האב דסתם בן אם יעמוד האב כנגדו יהרגהו ולכן אינו חייב על הריגתו אלא כשיודע בבירור שאם יעמוד כנגדו להציל ממונו לא יהרגהו כו' עכ"ל וכך הביאו התוספות בשמעתין שכתבו אהך דריש פסחים אי פשיטא לך מלתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא כו' דיש לפרש כולה באב על בן דאי קים ליה בגויה ששונאו רוצח הוא כו' עכ"ל ע"ש אבל רש"י בחומש פירש אם זרחה השמש כו' אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג כו' כגון אב החותר לגנוב ממון הבן כו' עכ"ל ע"ש ותמה עליו הרא"ם ז"ל ורש"י ז"ל איך הניח מה שתירצו בגמ' שהסמיכות של אם זרחה השמש עם דמים לו מיירי בבן על אב ויפרש הוא באב על בן וצריך עיון והאי דקאמר אם ברור לך הדבר שיש לו שלום כו' כגון אב החותר כו' לאו בירור ממש קאמר כבירור הברייתות דלעיל דאם כן כו' אלא בירור של סברא והכי קאמר אם הסברא מוכחת שיש לו שלום כו' כגון אב החותר כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש אבל ממה שפירש רש"י לקמן דמים לו לשון רבים הוא להכי אתא לומר דבין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו כו' אין לו דמים לשון רבים דכתיב גבי איניש דעלמא להכי כו' עכ"ל הרי מוכח בהדיא מפירושו דהך ברייתא דאין לו דמים מיירי בבן על אב והך ברייתא דיש לו דמים אייר באב על בן והוא ממש כפירושו בחומש ולכך נראה דרש"י מפרש לה דלמאי דמשנינן בשמעתין כאן באב על הבן וכאן בבן על האב דהברייתא נמי לאו בבירור ממש קמיירי אלא בבירור של סברא ומסתמא קאיירי בהך בירור של פירש"י שבחומש כמ"ש גם הרא"ם דהשתא ברייתא קמייתא מיירי בבן על האב והכי קאמר אם זרחה השמש שברור לך מסברא שאין לו שלום עמך כגון בן על אב וכ"ש אינש דעלמא אין לו דמים והרגהו ואם לאו שיצא מכלל סתם זה אל תהרגהו ובריייתא בתרייתא אייירי באב על בן והכי קאמר אם זרחה השמש שברור לך בסברא שיש לו שלום כגון האב על הבן אל תהרגהו ואם לאו שיצא מכלל סתם זה תהרגהו והשתא הך ברייתא מפורשת בעצמה כההיא דמכילתא וכפירש"י בחומש וכן משמע מפירש"י בשמעתין במתניתין יש לו דמים חייב אם אינו ראוי ליהרג כגון אב על הבן דתניא לקמן כו' גם ממה שפירש האב הבא על הבן כו' הלכך דמים לו כו' מכל זה מוכח שהוא מפרש הך ברייתא דדמים לו באב על הבן והיינו בבירור של סברא וסתמא ולא כמו שהבין הרא"ם שמועה זו גם מה שהקשה הרא"ם לפירש"י שפירש בחומש כשמש הזה שהוא שלום בעולם כו' דמתוך שמעתין משמע דפירוש אם זרחה השמש אינו אלא לענין ברור שיהי' ברור כשמש ולא לענין השלום כמו שדרשו במכילתא כו' ויש לתמוה מדוע הניח הברייתות הללו כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש ולפי שיטתנו גם בזה אין כאן מקום תמיה לפירש"י בחומש שהרי רש"י בחומש לא הביא רק ברייתא בתרייתא דאם זרחה השמש דבק עם דמים לו כמשמעות הכתוב דאם זרחה השמש הוא תחלת הפסוק ודבק למטה עם דמים לו ואינו דבק עם אין לו דמים שהוא בפסוק אחר לעיל מיניה ולברייתא בתרייתא ודאי דאיכא לפרושי אם זרחה השמש לענין השלום כההיא ברייתא דמכילתא ובאב על הבן דמסברא יש לו שלום עמך כמו השמש שהוא שלום בעולם וזה הוא דרכו של רש"י בחימש להביא דרשה היותר פשוטה והשתא נמי ההיא דריש פסחים לאור יקום רוצח אי פשיטא לך מילתא כו' לפירש"י בחומש ובשמעתין ולדרש המכילתא יתפרש שפיר על הסתמא שברור לך מן הסברא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא כו' ובבן על האב כפירש"י שם והתוס' הכא ובפרק קמא דפסחים הבינו שמועה זו כמו שהבינה הרא"ם אבל בפירוש רש"י בחומש ובשמעתין אין לך אלא כמו שאמרו ותו לא מידי:

בפירש"י בד"ה ולא היא כו' דאשכחן בשומרים כו' הא שלח כו' חייב דנעשה עליה גזלן כו' אבל לענין מקני כו' ומהדר להו בענייהו דכתיב והשיב את הגזלה כו' עכ"ל קצת קשה לפי זה למה ליה לתלמודא למימר מידי דהוה אשואל הא מדין שליחות יד וגזלן גופיה איכא לאוכחי נמי שפיר דלענין אונסין הוה ברשותיה ולא לענין מקני מדחייב ליה באונס בשלח יד ואי איתא הדרא בעיניה כמו שפירש רש"י ואפשר דלא קאמר מידי דהוה אשואל אלא לפרש טעמו של דבר דלכך הוה הכא ברשותיה לענין אונסין אע"ג דלא קני ליה דמידי דהוה אשואל דחייב באונסין דמשום דכל הנאה שלו הא נמי כל הנאה שלו ויש לחייבו באונסין וק"ל:

תוס' בד"ה מסתברא כו' קא משמע לן רב אפילו שיבר אחר כך עכ"ל וכן נראה מפירש"י וכ"כ בעל המאור אבל בעל מלחמות דחה דבריהם על פי שיטת הרי"ף ע"ש:

בד"ה אפילו נטל תימה הא תנן במרובה כו' ואמר רב בגמרא לא שנו כו' אלמא קודם יאוש לא קני ויש לומר כו' עכ"ל ואגופא דקרא דמחייב ליה לגנב לשלם כפל לא תקשי להו לרב דאמר הכא דאפילו נטל ואיתנהו בעין בדמים קננהו דיש לומר דקרא דחיים שנים ישלם דכתיב בהאי פרשה דמחתרת קאי אאם זרחה השמש דמים לו דהיינו בברור לך כשמש דיש לו שלום עמך דאל תהרגהו דלא קננהו בדמים וחייב כפל והאי קרא דישלם שנים לרעהו דכתיב בפרשת שומרין אוקמינן ליה בפרק מרובה בטוען טענת גנב דלא שייך ביה בדמים קננהו ומיהו איכא למאן דאמר התם דהך דפרשת שומרים נמי איירי בגנב עצמו והוה מצי לאקשויי בפשיטות אדרב דהכא דאמר אפילו נטל הא בדמים קננהו והיאך יתחייב כפל אלא דניחא להו להקשות מדרב דהכא אדרב דהתם ודו"ק:

בא"ד ויש לומר דהתם בגנב מגנו כו' אבל הכא במחתרת דמחתרתו זו היא התראתו כו' עכ"ל ומאן דלית ליה לקמן דמחתרתו זו היא התראתו ולא מפליג בין גנו וחצירו ובין מחתרת דבכולהו קננהו בדמים צ"ל דלית ליה הך מלתא דרב דאמר הכא אפילו נטל אי נמי דלית ליה הא דרב במרובה ודו"ק:

דף עב:

גמרא אמר לו ראה שישראל הוא וב"ב כו' לפי מאי דסלקא דעתך השתא דרודף אין צריך התראה ולכך לא בעי הכא קבלת התראה הא דצריך לומר לו ראה שישראל הוא כו' היינו נמי משום דלא נימא שוגג הייתי כמו שפירש"י לקמן לר"י דלא בעי קבלת התראה וק"ל:

דף עג.

תוספות בד"ה ומה נערה כו' וזה בסייף לאו פירכא היא דהכא לא כו' עכ"ל כצ"ל ר"ל דהכא לענין הצלת נפש לא קפיד קרא רק אפגימה אבל לענין מיתת בית דין ודאי אאיסורא קפיד קרא ונערה איסורה חמור מרוצח ולכך נערה בסקילה ורוצח בסייף וק"ל:

בא"ד דילמא אאיסורא קפיד מדאיצטריך למעוטי עובד עבודת כוכבים ומחלל כו' עכ"ל ר"ל דמדאיצטריך למעוטי הני משמע משום דאיסורא דהני חמור ומיתתן סקילה איצטריך למעטינהו ואהא תירצו דאדרבה מדגלי לן קרא למעט הני איתי לן למימר דמשום פגימה היא ולא משום איסור דאם לא כן אמאי ממעט להו קרא כיון דאיסורן חמור ועוד יש לומר דאין מושיע לה כו' מיהו איצטריך למעט הני משום דבעבודת כוכבים סלקא דעתך דפגם גבוה הוא מקל וחומר מפגם הדיוט כדלקמן לרבי שמעון בן יוחאי ושבת משום דלא נילף חילול מעבודת כוכבים ובהמה דלא נילף מהיקשא כמ"ש התוספות ואי משום דדמי לעריות כמו שפירש"י לקמן:

בד"ה אף רוצח כו' ואם תאמר מוהוכה בכל אדם נפקא כו' עכ"ל דליכא למימר גבי ניתן להצילו בנפשו דאיצטריך תרי קראי למטרח ומיגר אגורי דא"כ הוה ליה לתלמודא לפרש הכא כדמפרש לה לקמן גבי רואה את חבירו שהוא טובע כו' וק"ל:

בד"ה להצילו בנפשו כו' דאי מהכא הוה אמינא עשה קא משמע לן התם דעובר בלאו כו' עכ"ל ודפריך והא מהכא נפקא כו' תלמוד לומר והשבותו לו כו' ליכא למימר דאצטריך לא תעמוד גו' ללאו דהתם נמי לאו כתיב לא תוכל להתעלם דקאי אוהשבותו לו דמשמע אבדת גופו ועוד דמכ"מ והשבותו לו לא איצטריך לעשה בטובע בנהר דנפקא ליה במכל שכן מניתן להצילו בנפשו וק"ל:

דף עג:

בפירש"י בד"ה וחד כו' ושבת כדי נקטה ואגב גררא אייתי דתנן במתניתין מיהו קרא כו' עכ"ל ודאי הא דתנא שבת במתניתין טפי מכל שאר איסורים היינו משום דאי לא אימעיט עבודת כוכבים לא

אימעוט נמי שבת דהוה ילפינן ליה מעבודת כוכבים בגזרה שוה דחילול חילול אלא דהכא כדי נסבה גבי בהמה כיון דמההוא חד אימעיט עבודת כוכבים אימעיט נמי שבת וכמו שהקשו התוספות ודו"ק:

בד"ה איידי דכתב נער להביא את הזכור כו' עכ"ל זכור גופיה ודאי דלא איצטריך דנפקא ליה שפיר מחטא מות אלא דאיצטריך למכתב נער דהיינו זכור למעט בהמה וכ"ה לשון התוספות לעיל וק"ל:

תוס' בד"ה ממונא כו' בבא עליה שלא כדרכה אלא הכא היינו טעמא כו' עכ"ל ודקאמר רב חסדא בשמעתין וחזר ובא עליה כדרכה הוא הדין שלא כדרכה וכן כתבו התוס' בפרק הבא על יבמתו וק"ל:

בא"ד ויש מפרשים דלא איתרבאי הערא כו' עכ"ל מיהו שלא כדרכה איתרבאי גם לענין קנס כההיא דקידושין ובפרק הבא על יבמתו וכ"ה בתוספות שם ועוד הקשו שם לפירוש זה דאי לא מחייב קנס בהערא מאי פריך למאן דאמר זו הכנסת עטרה כו' ע"ש בתוספות ובחדושינו שם:

בד"ה במפותה כו' הא קתני סיפא אשת אחיו כו' הא קתני סיפא הבא על בתו פטור כו' עכ"ל ובפשיטות לא קשיא להו מהך דבא על בתו דפטור דאי איירי נמי במפותה למה לי טעמא דמתחייב בנפשו דתיפוק ליה במפותה דמחלה ליה דיש לומר דהך דבתו דאיירי בפטור קנס אפשר לומר דלא איירי במפותה דומיא דרישא דאחותו אבל אשת אחיו דאיירי נמי בחיוב קנס כמו אחותו על כרחך דאיירי נמי במפותה כמו אחותו משום הך קושיא דשמעתין דאי לאו במפותה אמאי משלם הא ניתן להצילה בנפשו ומיהו הא לא ניחא להו למימר דהך דאשת אחיו דאיירי בחיוב קנס אתיא כרבי עקיבא דברייתא דקנסה לאביה וסיפא דבתו דאיירי בפטור קנס אתיא כרבי עקיבא דמתניתין דקנסה לעצמה דזה הוא דוחק לומר דרישא וסיפא דמתניתין אתיא כתרי תנאי ודו"ק:

בא"ד ובנתארסה ונתגרשה איירי ואי כו' עכ"ל דאי נתארסה ולא נתגרשה למה לי דמתחייב בנפשו משום בתו הא בלאו הכי מתחייב בנפשו משום ארוסה ואחר נמי מתחייב בנפשו הוא ואי איירי בלא נתארסה כלל תיקשי לך הך גופא דתיפוק ליה דאפילו בא עליה אחר קנסה לאביה וק"ל:

בא"ד ואין לומר כו' עד שבגרה דמה עמידה בדין שייך בדבר שהוא שלו כו' ומשני כגון שלא כו' עד שמת האב כו' עכ"ל נראה לפרש דבריהם דהכא גבי מת האב לא קשיא להו כל כך מה עמידה בדין שייך בדבר שהוא שלו דעיקר קושייתם גבי בגרה שהוא שלו ותיפוק ליה דאפילו בא עליה אחר נמי קנסה לאביה מה שאין כן הכא גבי מת ניחא דלא קשיא תיפוק ליה דאפי' בא עליה אחר דאילו אחר שבא עליה ומת האב קודם העמדה בדין קנסה לעצמה דאין יורשיו יורשין הקנס ואפילו הכי בבא עליה האב עצמו יורשין פטורין משום דמתחייב בנפשו מיהו בתוספות ריש פרק אלו נערות כתבו דלפי הירושלמי דמוקי לה במת האב הוא הדין דאיכא לאוקמא בבגרה ע"ש ודו"ק:

דף עד.

גמרא וכי ינצו אנשים גו' ושיבר את הכלים בין של נרדף ובין של כל אדם כו' כי אתא רבין אמר רבי יהודה אפילו שלא בשעת גזירת כו' כצ"ל:

בפירש"י בד"ה סבר לה כאבוה כו' חילול מעבודת כוכבים כו' לא תתן להעביר למולך ולא תחלל עכ"ל קצת קשה דהא רבי אלעזר בר' שמעון סבירא ליה לעיל בפרק ד' מיתות דמולך לאו עבודת כוכבים הוא ויש ליישב כמו שפירש רש"י גבי שלשה כריתות בעבודת כוכבים כו' דאי נמי מולך לאו עבודת כוכבים הוא מכל מקום קרי ליה עבודת כוכבים כו' ע"ש ובתוספות שם וק"ל:

דף עד:

בד"ה להלן במרגלים עכ"ל ר"ל דמהאי קרא דכתיב גבי קרח הבדלו מתוך העדה אינו מפורש ביה דהיינו עשרה אלא דאתיא הך עדה מעדה דכתיב במרגלים עד מתי לעדה הרעה גו' דעשרה הוו והכי איתא במשנה בריש מכילתין גבי עדה שופטת כו' דילפינן ממרגלים ודברי מהרש"ל בזה אינן מבוררין וק"ל:

תוס' בד"ה אפילו לשנויי כו' ומסאני אוכמי דבכל דוכתא היינו רצועות שחורות כו' עכ"ל והיו נראות כאבלות אף שלא היו משונות משל עובדי כוכבים כיון שהיה גם כן לבוש שחורים ומתכסה שחורים כך נראה מתוספות דפרק הכונס וק"ל:

בד"ה והא אסתר כו' דהוה ליה לאקשויי עריות כו' עכ"ל* (דליכא למתרץ) הך קושיא דפרהסיא הוה הנאת עצמן שאני דודאי לא מיתרצה הך קושיא דעריות דודאי במתכוין להנאת עצמן לא שייך חילול השם כפירש"י אבל אי הוה איסור עריות וחייב למסור עצמו אפילו בצנעא לא מהני הנאת עצמם וכן לפי מה שכתבו בתירוצם הא דלא פריך הכא והא אסתר עריות הואי דקים ליה דמהני קרקע עולם לענין דלא מחייבה למסור עצמה משום עריות כו' אבל לענין חילול השם משום פרהסיא לא ס"ד דמהניא טעמא דקרקע עולם כו' לרבא אענין עריות קאי תירוצא משום דקרקע עולם הוה אלא דלענין חילול השם לא מהני טעמא דקרקע עולם וכסברת המקשה ומשני לה הנאת עצמן שאני וק"ל:

בא"ד ועוד דנראין הדברים שלא היתה אנוסה שהרי בורח כו' עכ"ל וליכא למימר דמשום הך מלתא דשלא היתה אנוסה פריך ליה התם והא קמתהנייא מעבירה טפי מהכא דאם כן לא הוה ליה לתלות הדבר במתהנייא מעבירה כיון דלא קשיא ליה הכא באנוסה משום דקרקע עולם הוה וק"ל:

בא"ד וא"ת כשנתרצית אסתר כו' כדי שתהא מותרת לחזור לו כו' עכ"ל וה"ה דהוה מצי להקשות למה לא גירשה מרדכי כדי שלא תעבור על איסור אשת איש וכ"ה הקושיא במרדכי ישן וק"ל:

בד"ה בן נח כו' וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב כו' עכ"ל יש לדקדק מנ"ל הא דוחי בהם בישראל דוקא כתיב הא אמרינן בפרק ד' מיתות דרישא דקרא אשר יעשה אותם האדם וחי גו' בעובד כוכבים נמי כתיב דהכי אמרינן התם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו עובד כוכבים כו' ע"ש וי"ל דמשמע להו דתלמודא ס"ל דלענין הך דרשא וחי בהם ולא שימות בהם לא הוי עובד כוכבים בכלל האי קרא דאל"כ מאי קמבעיא ליה אי מצווה בן נח על קידוש ה' הא ודאי דלא נצטוה מדכתיב וחי בהם דלא חילק הכתוב בין ציונעא לפרהסיא ובישראל נמי אי לאו ונקדשתי וגו' דכתיב בישראל וודאי דהוה מוקמינן קרא דוחי בהם אפילו בפרהסיא אלא על כרחך דלית ליה לתלמודא דרשא דוחי בהם איירי בעובד כוכבים ולהכי קמבעיא ליה שפיר אי מצווה על קדוש השם משום דאינהו וכל אבזרייהו כדמסיק רבא או לא ואהא קשיא להו שפיר דאכתי מאי קא מבעיא ליה הא אפילו בצנעה חייב למסור עצמו מדאצטריך בישראל לכתוב וחי בהם ודו"ק:

בא"ד דאפילו בצנעה יהרג ואל יעבור לכ"ט עכ"ל ר"ל דרבי ישמעאל לא פליג אלא בעבודת כוכבים יעבור ולא יהרג בצנעה כמו בשאר עבירות מדכתיב וחי בהם ור"א פליג עליה בעבודת כוכבים מדכתיב בכל נפשך אבל בשאר עבירות מודה דלא יהרג בצנעא מדכתיב וחי בהם אבל ברוצח ונערה מאורסה לכ"ע אפילו בצנעא יהרג ואל יעבור:

דף עה.

בפירש"י בד"ה הבא כו' מכדי מדקתני סיפא יש בכלל וכו' מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבן מיירי ולאו באשתו כו' אלא בחמותו דשריפה כו' עכ"ל לכאורה דזו היא ההוכחה דלא איירי באשה ובתה ממש משום דמשמע דיש בכלל כו' דההיא כתיבא בהדיא טפי והיינו דשריפה כתיב בה בחמותו אבל באשה ובתה לא כתיבא בה שריפה בהדיא ולא אתיא אלא מג"ש אבל לפי זה דברי התוס' שכתבו למאי דמוקים לה בחמותו ואם חמותו דה"ה דהמ"ל בתה ובת בתה אלא כו' אין מקום לדבריהם דהא מעיקרא נמי דלא מוקמינן לה באשה ובתה ממש היינו משום דלא כתיב בה שריפה וכמה שכתב בזה גם מהרש"ל וע"כ נראה דודאי הא דקתני יש בכלל אשה ובתה כו' אע"ג דשריפה לא כתיבא בה בהדיא אלא בחמותו איכא לפרושי דיש בכלל אשה ובתה כו' דקתני קאי אאזהרה דכתיב' בה באשה ובתה ממש בהדיא אבל בחמותו אזהרה לא אתיא לה לחמותו אלא מג"ש אלא דליכא לפרושי הכי אהאי דמאי דס"ד השתא דאשה ובתה ממש ולא איירי בתרוייהו לאיסורא אי הוה מפרשינן יש בכלל אשה ובתה כו' אשה ובתה ממש דא"כ תקשי לך לישנא דחשיב דיש בכלל נמי אשה ובתה בת בתה לענין אזהרה דמאי אולמיה דבתה מבת בתה וכדפרכינן לקמן בהדי הדדי קאתיין ואזהרה מפורשת בבת בתה כמו בבתה וזה שכתב רש"י הכלל דקאמר יש בכלל דהנך אשה ובתה דכתיבן ומפורשת טפי איירי וכל הנך דחשיב אתיא מכללא וע"כ דלאו היינו אשתו ובת אשתו ממש קאמר דא"כ תקשי לך על בת בתה דחשיב דלאו ישנו בכלל בתה דמפורש בה אזהרה כמו בבתה אלא דהאי אשה ובתה דקתני בחמותו מיירי דכולהו הוויין בכלל חמותו לענין שריפה שאינו מפורש אלא בחמותו והשתא ניחא שכתבו התוס' למאי דמוקמינן לה בחמותו דתרוייהו לאיסורא דהמ"ל בתה ובת בתה בתרוייהו לאיסורא דאזהרה מפורשת בהן וכולהו הוו בכלל לענין אזהרה אלא תלמודא הכי נקט דכתיב בהו שריפה וניחא ליה לאוקמא לענין שריפה דאשה ובתה אואלו הן הנשרפין קאי ומיהו ק"ק אכתי לדברי התוספות דהשתא נמי דתרוייהו לאיסורא ליכא לאוקמא בבתה ובבת בתה משום דבת בנה אינו בכלל דאזהרה מפורשת בה כמו בבתה ובת בתה ויש ליישב דלא חש למתני בת בנה גבי יש בכלל כיון דקתני בת בתה דחד דרגא הוא ואלו הדברים ברורים הם באין גמגום ליישב דברי רש"י ותוספות אבל מהרש"ל כתב בזה דרך אחרת ואין להאריך בדחוקיו וגם אין דבריו כולם ברורים לי ודו"ק:

דף עה:

בפירש"י בד"ה אתיא הנה כו' מעיקרא מייתינן לה בהנה כו' ובתר דאייתינן זמה לשאר דידיה ילפינן בה שריפה בזמה זמה כו' עכ"ל ולא ניחא לפרש כפשטיה דילפינן הכא הנה מהנה דבת אשתו ודבת אשתו ילפינן זמה זמה מחמותו כנראה מפירש"י בפ"ק דיבמות דא"כ בהיפך הל"ל אתיא זמה זמה אתיא הנה הנה וכן בברייתא נקט הג"ש דזמה זמה ולא נקט דהנה הנה דמשמע דמג"ש דזמה זמה אתיא בת בתו מחמותו והיינו דמייתינן מעיקרא זמה לשאר דידיה כפירש"י מיהו יש לדקדק בזה למה הוצרך התלמוד לכך וק"ל:

בד"ה ורב אשי לא קשיא ליה הא דקשיא כו' דהאי נאמר כאן זמה לאו עלייהו קאי אלא הכי נקט כו' עכ"ל משום דלאביי ניחא טפי למאי דאפכה והכי קאמר מניין לעשות שלשה דורות למעלה דהיינו חמותו ואם חמותו כשלשה דורות למטה דהיינו בתו ובת בתו ועלה קאי שפיר נאמר למטה זמה בשלשה דורות דלמטה ונאמר למעלה זמה בשלשה דורות דלמעלה כו' אבל לרב אשי דלא מפיך לה ומפרש לה מנין לעשות למטה באיסור דהיינו אם חמותו כלמעלה באיסור דהיינו הא דקאמר נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה כו' ע"כ דלא קאי אחמותו ואאם חמותו דנאמר כאן באם חמותו ונאמר להלן באם חמותו דא"כ הדרן קושיין לדוכתין השתא אינהו לא כתיבא זמה דידהו כרבא אלא דלאו עלייהו קאי אדלעיל אלא הכי נקט למלתיה כו' דהיינו נאמר בחמותו ונאמר להלן בבת אשתו ומשום דזה קצת דחוק לרב אשי לומר דנאמר כאן זמה כו' לא קאי אלמעלה ולמטה דקאמר לעיל מיניה דקדק אביי לפרש לתירוצו מנין לעשות ג' דורות למעלה כו' וכמ"ש ולא ניחא ליה לפרש כפשטיה מנין לעשות למעלה דהיינו אם חמותו כלמטה דהיינו חמותו דהכי מפרש לה בתר הכי אף כאן למעלה דהיינו אם חמותו כלמטה כחמותו דאם כן נאמר כאן זמה כו' דקאמר לא קאי אלמעלה ולמטה דלעיל ודו"ק:

בא"ד וסיפא דהדר תני מה כאן למטה כו' רב אשי כאביי כו' עכ"ל וכצ"ל הגירסא לעיל בברייתא בסיפא ומה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה ולא כמו בספרים הישנים דגרס בסיפא ומה כאן למעלה כלמטה אף כאן למעלה כו' דאין להולמו בין לאביי ובין לרב אשי ומיהו מה שכתוב בספרים ישינים לעיל בפירש"י דגרסינן בסיפא ומה כאן למטה כלמעלה אף כאן למטה כלמעלה יש ליישב לרב אשי בפשיטות איסור למטה ולמעלה באיסור אלא שמדברי רש"י שכתב הכא דרב אשי כאביי מפרש לה ליתא להך גירסא ויש להגיה בפירש"י לעיל וכ"ה בדפוסים חדשים ומה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה וק"ל:

תוס' בד"ה מנין לעשות כו' דכיון דילף מאי דכתיב בהדיא גבי האי כאילו כו' עכ"ל ונראה לפרש דבריהם לכאורה דר"ל בת בתו ובת בנו גופיה כתיבי בהדיא בקרא ולא ילפינן מחמותו בזמה זמה אלא מאי דכתיב בה דהיינו שריפה כאילו כתיב גבי בת בתו ובת בנו ואג"ש כי הא אין משיבין כלל אבל לקמן באם אמו דלא כתיבא כלל לית לן למילף אי איכא להשיב וכמ"ש התוספות לקמן דלמדין ומשיבין אך ק"ק דאם כן לקמן בתו מאנוסתו נמי לא כתיבא וילפינן לה לקמן בהך ג"ש ויש ליישב דבתו מאנוסתו כמה דכתיבא דמי דהכי ילפינן לה בג"ש דהנה הנה דמה להלן בתה כבת בתה אף כאן בתו כבת בתו אבל באם אמו כיון דאמו גופה נמי לא כתיבא בהדיא בהאי קרא דכתיב ביה הנה משיבין עליה אך ק"ל בעיקר תירוצם דא"כ בכל גזרה שוה כי הך גזרה שוה דעיקר הדבר כתיב בקרא ולא ילפינן מג"ש שום דינא אמאי משיבין עליה אי לא מופנה משני צדדים כההיא דריש פרק היו בודקין דילפינן דרישה וחקירה מג"ש דהיטב היטב ואי לאו מופנה היו משיבין עליה וכן בכמה דוכתין ועל כרחך נראה לפרש דהכי פירושא דהכא הגזרה שוה אינה אלא גילוי מילתא

בעלמא כיון דכתיב הכא זמה וכתיב התם זמה ולא ידעינן ממה היא זמה להכי יליף לה מחמותו דמאי דכתיב בהדיא רצה לומר מפורש בחמותו דזמה היינו שריפה הוה ליה כאילו כתיב גבי זמה דהאי נמי שריפה ודו״ק:

דף עו.

גמרא אזהרה לבתו מאנוסתו מנין כו' לאביי ורבא מהיכא דנפקא להו עונש כו' אלא לדתני אבוה כו' וליכא למימר דלדתני אבוה דרבי אבין נמי מהיכא דנפקא ליה עונש דהיינו מבת כהן נפקא ליה נמי אזהרה דאזהרה דבת כהן מלא תנאף נפקא אבל אזהרת בתו ליכא למילף מהתם כיון דלא הוה דרך אישות וק״ל:

שם האי אל תחלל וגו' להכי הוא דאתא כו' במוסר את בתו שלא לשם אישות כו' הא וודאי דאזהרת אב בבתו לא גרע דהוי נמי שלא לשום אישות אלא דהכי פריך מנלן במוסר שלא לשום אישות לאיש אחר דאימא דלא אתי אלא לאזהרת אב לחוד וק״ל:

בפירש״י בד״ה ועוד מה היא לא חלקת כו' והא לא אפשר כיון דסבירא ליה שריפה חמורה כו' עכ״ל כתב מהרש״ל לרווחא דמלתא כתב רש״י זאת כו' עכ״ל ולי נראה אף דקושטא הוא דבלאו הך פירכא אית לן למימר כיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי לא תילף מיניה מידי מכל מקום בכל הכי [דברים] ודיני דקאמר רבא איכא למימר הכי וליכא למילף מידי ואפ״ה כל פירכות שיכול למצוא בהן פריך בהו חוץ מבהאי דינא דהכא דבהאי צד איכא הך פירכא דאמו בסקילה ואם אמו בשריפה ואף דאיכא עוד פירכא בהאי צד מה להיא שכן אמה בשריפה סמך עצמו הכא שכבר הוזכרה הך פירכא באידך צדדי אבל הך פרכא לא הוזכרה כלל לכן כתב רש״י דאיכא נמי הך פירכא דהאי לא אפשר כיון כו' ודו״ק:

דף עו:

בפירש״י בד״ה ולרבי עקיבא כו' כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה עכ״ל מפירושו דהכא נראה דפירוש אשה ואמה דקרא איירי באשתו ואמה ממש ואתהן לא קאי עלייהו אלא אאמה ואאם אמה אבל רש״י בחומש לא פירש כן אלא דלפי דרש זה יהיה אשה ואמה דקרא תרוייהו באיסור דהיינו אמה ואם אמה ואתהן עלייהו שפיר קאי וק״ל:

בד״ה לא נאמר יד כו' דבעינן שיעורא אבל בברזל כתיב כו' עכ״ל אבל בחומש פירש רש״י דמפיק הך דרשה מאשר ימות ע״ש והוא ע״פ [הספרי] ועיין בראב״ם:

תוס' בד״ה רוצח כו' אי דלא שכיחי רבים אנוס הוא כו' עכ״ל לכאורה קשה מה הביאו ראייה דלענין חיוב נזקין ליכא ראייה מהתם ולענין רציחה מה צריך ראייה דודאי אונס פטור ממיתה ברוצח ויש לומר דלענין פטור מגלות מייתי ראייה מהתם ואונס כרצון נמי דקאמר הכא דלא עשה כן ברוצח היינו נמי לענין גלות דלענין מיתה כבר אמר דלא עשו בו שוגג כמזיד וק״ל:

דף עז.

בא״ד ומדמחייבינן נושא שכר ופטרינן שומר חנם ש״מ כו' עכ״ל ר״ל לענין לשלם השור לבעלים אבל לענין נזק השור וכופר כולן פטורין במועד לר' יהודה דסגי ליה בשמירה פחותה וק״ל:

בד״ה בנזקין כו' משמע דמחייבי טפי ברוצח מבנזקין וא״כ כו' עכ״ל ר״ל דכיון דגלי לן הכי במצמצם דמחייבי טפי ברוצח מבנזקין אית לך למילף מיניה כל שאר מילי לחייב טפי ברוצח מבנזקין אע״ג דבאונס ושוגג מחייבין טפי בנזקין מברוצח מיהו למאן דמחייב במצמצם אף בנזקין במכ״ש וכן פסק הרא״ש ליכא לאוכחי אליביה למפטר תריס בנזקין ויש לומר למאן דמחייב נמי במצמצם בנזקין נמי אינו אלא מקל וחומר ברוצח דמחייב במצמצם וא״כ בתריס דלקמן דליכא ביה ק״ו לחיובי בנזקין דהא ברוצח נמי פטור אית לן למימר דפטור נמי בנזקין וק״ל:

בד״ה סוף חמה כו' לפי מה שפירש כו' ששם ידו לתוך פי נחש כו' עכ״ל לכאורה דר״ל דבלאו ההוא פירושא אלא דאי הוה מפרשינן לה דאיירי במקרב הנחש אצל היד לא קשיא להו מידי דכיון דהנחש מעצמו מקיא הוה ליה כסוף חמה וצינה לבא דאין ההורג מזומן אבל לפי הפירוש ששם ידו לתוך פי נחש דהוה ליה מקרב הדבר אצל האש ויש לחייב אפילו בסוף חמה וצינה לבא כמה שכתבו התוספות לעיל קשה מיהו קצת קשה כיון דאין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר ובין מקרב הדבר אצל האש אם כן כמו דחייב במקרב הדבר אצל האש אפילו בסוף חמה וצינה לבא הכי נמי יש לחייב במקרב האש אצל הדבר אפילו בסוף חמה וצינה לבא ואכתי תקשי להו נמי להההוא פירושא דאיירי בשם הנחש אצל היד ויש ליישב דלא דמיא דלההוא פירושא דאיירי כשמשים הנחש אצל היד אין זה מקרב האש אצל הדבר כיון דהנחש מקיא ובשעה שקירב הנחש לא היה כאן אש כלל וכמו שלא עשה ולא כלום משא״כ בקירב היד אצל הנחש הוה ליה לחיובי אע״ג דאין כאן עדיין אש שהרי הנחש מקיא כי הכא בסוף חמה וצינה לבא דחייב בקירוב הדבר לשם דכל מה שהיה לו לעשות הרי עשה וחייב ודו״ק:

בא״ד ואש נמי שלא המיתה אלא ברוח מצויה פטור ממיתה אלא כו' עכ״ל במהרש״ל הגיה אלא ברוח שאינו מצויה פטור כו' עכ״ל וא״א לומר כן דברוח שאינו מצויה לענין נזקי ממון נמי פטור כמ״ש התוס' לעיל בההיא דפ״ק דב״ק וכן מוכח בכמה דוכתין ועוד קשה כיון דכל הני דמו לרוח מצויה כמ״ש לעיל אם כן מה תירצו בזה דברוח שאינו מצויה פטור ממיתה ואם רצונם לפי תירוצם דלא דמי לרוח מצויה אלא לרוח שאינו מצויה עיקר חסר מן הספר גם אין כאן סברא לדמותם לרוח שאינו מצויה כיון דסוף חמה וצינה לבא ויפול לתחת כמ״ש לעיל בפשיטות מ״ד אאבנו וסכינו כו' ואפשר שהוא נדחק לזה מלשון אלא שבתוספות ונראה דאין כאן מקום דחוק בלשון התוס' כפי נוסחת התוס' שבידנו ור״ל דאף אם נראה כל הני לרוח מצויה הוא פטור ממיתה דלא מחייבינן ברוח מצויה אלא לענין נזק ור״ל ואש נמי שלא המית אלא כו' דוודאי למ״ד אשו משום ממונו אינו חייב במיתה אלא בהצית בגופו של עבד כדאמרינן פרק כיצד הרגל אבל למאן דאמר אשו משום חציו יש לחייבו אפילו באינו מצית בגופו וכגון שהצית במקום אחר אם יכול האש לבוא לעבד בלא רוח מצויה כלל חייב כמו שאמר שם כי תצא אש מעצמה כו' אבל באם אינו יכול האש לבא אלא ברוח מצויה ובלא רוח כלל לא היה יכול לבא לשם פטור ממיתה ואינו חייב אלא נזק משום דלענין חיוב מיתה דלא נחייביה אלא משום חציו ה״ל ככח כחו כיון דלא יכול להגיע שם רק ע״י רוח מצויה משא״כ לענין נזקי ממון דיש לחייב בו דאשו נמי משום ממונו כמ״ש התוספות לבסוף והדברים ברורים הם באין גמגום לקיים כל נוסחת תוס' שבידנו ודו״ק:

בא״ד ולא דמי לחצי נזק צרורות אע״ג דכח כחו הוא עכ״ל אין דברים אלו נמשכים ומחוברים דצרורות אינן כח כחו אלא כח אחד הוא ובכח כחו בצרורות מבעיא ליה לרב אשי התם בפרק כיצד הרגל אליביה דסומכוס ועוד דבנזקי אדם כי הכא לא שייך ביה צרורות כדאיתא בהדיא בפרק כיצד הרגל חכל שיעור דבריהם כך הוא דהכא אפילו בכח כחו חייב נזק שלם ולא דמי לצרורות היינו נמי מהאי טעמא שאמרנו דאין שייך צרורות גבי נזקי אדם ושוב כתבו מלתא באנפי נפשיה אדלעיל אע״ג דכח כחו הוא ופטור לענין מיתה מכל מקום לענין נזק ממון חייב משום דלענין נזקי ממון יש לחייבו נמי משום ממונו אע״ג דלענין חציו לא הויא אלא כח כחו וק״ל:

דף עז:

גמרא מהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרא כו' קצת קשה אמאי לא קאמר בפשיטות דאיצטריך למתני במזיד נהרגין דכהאי גוונא כחו הוא ולא כדבעי למימר דכהאי גוונא לאו כחו הוא לקמן ויש לומר דהכי קאמר הא דנקט ליה בכהאי גוונא במשחקין בכדור ולא נקט לה בזרק צרור על חבירו ובזריקה גופה ולא הרגו רק על ידי חזרתו מהכותל דחייב משום דבכהאי גוונא כחו הוא כנראה מפירש״י דבהכי איירי מילתיה דרבא זרק צרור כו' ואהא קאמר דלכך נקט לה בכהאי גוונא דמתכוין מעיקרא להרגו על ידי חזרת הכדור בהכותל דמ״ד התראת ספק כו' וק״ל:

בפירש״י בד״ה אי דניחא ליה שלא תחזור יותר כו' עכ״ל [ר״ל] מאותו מקום שחזר ונפל הכדור והרגו ולכך חייב בחוץ לד' אמות שהרי ניחא ליה שחזר למקום שנפל והרגו ואי אפי' פורתא נמי בתוך ד' אמות נמי בכה״ג כיון דניחא ליה שחזר למקום שנפל והרגו ואי לא ניחא ליה שחזר כ״כ לאותו מקום שנפל והרגו אפילו טובא נמי בכהאי גוונא ליפטר דלא נתקיימה מחשבתו ומהרש״ל הגיה אי דניחא ליה שתחזור יותר כו' עיין שם ואפשר משום דקשיא ליה ללשון רש״י שלפנינו שלא תחזור יותר כו' למה לי למתלי הדבר בלא תחזור יותר רק לאותו מקום שנפל והרגו דהא אי נמי דניחא ליה שתחזור באיזה מקום שיהיה נמי חייב כיון דלמקום שחזר ונפל והרגו נמי ניחא ליה גם אין זה הפכו שאמר ואי לא ניחא שתחזור כל כך כו' ולכך הגיה דניחא ליה שתחזור כו' דהיינו שתחזור יותר לאיזה מקום שיהיה ולכך חייב בחוץ לד' אמות בכה״ג כיון דניחא ליה שתחזור לאיזה מקום שיהיה פורתא נמי ליחייב ואי לא ניחא ליה שתחזור לאיזה מקום שיהיה אלא שלא תחזור כל כך דהיינו למקום שנפל בכהאי גוונא אפילו טובא כו' ודו״ק:

תוס' בד״ה סתם משחקין כו' דאי קאי גברא תוך ד' כו' הא ודאי מתכוין הוא כו' עכ״ל ולהאי פירושא שכתבו לקמן מפירוש רש״י דכיצד הרגל דפי' פרט לנתכוון לזרוק ב' וזרק ד' דלא הוי בכלל כי יזיד גו' לא קשיא להו דאי אתרו ביה וקיבל עליו התראה אמאי לא הוי בכלל כי יזיד גו' דיש לומר דה״ק דנתכוון לזרוק ב' וזרק ד' והרג שם ודאי לא קיבל התראה דהא לא נתכוון אלא לזרוק ב' ולא הוי בכלל כי יזיד גו' אלא דחייב גלות ועיקר קרא לא אתי לפטור בכה״ג המזיד דהא לאו מזיד הוא כיון דלא נתכוון רק לזרוק ב' ולא איצטריך קרא אלא לחייב גלות אבל הכא דקתני בתוך ארבע דפטור ממיתה אי לאו דקיבל התראה ולא נתכוון לזרוק תוך ארבע פשיטא דפטור וכה״ג בחוץ לד' נמי פטור אלא דאתרו ביה וקיבל כו' וק״ל:

דף עח.

בד״ה בגוסס כו' אמאי פטור הא רוב גוססין כו' עכ״ל נ״ל דלרבנן קשיא להו דאחרון לא מחייב דסברי עד דאיכא כל נפש א״כ הראשון שעשאו גוסס דרוב גוססין למיתה וה״ל כל נפש אמאי פטור אבל לר״י ב״ב הא גלי קרא כל דהו נפש והאחרון חייב אע״ג דרוב גוססין למיתה ומזה שהביאו תדע לתירוצא מגוסס בידי שמים דאפילו לרבנן ההורגו חייב ודו״ק:

בד״ה ההורג את כו' ועוד דסברתיה הפוכה בפרק קמא דבכורות עכ״ל ר״ל ועוד דאין כאן תדע וראיה מההיא דפרק קמא דתמורה כיון דסברתיה הפוכה כו' וע״כ דחדא מינייהו ליתא וק״ל:

דף עח:

בפירש״י בד״ה מקושש כו' ורבנן סבירא להו כמ״ד לא בעינן שיודיעו בהתראתו כו' עכ״ל דלר״י דסבר לקמן דבעינן להתרות באיזה מיתה נהרג לא ידע משה במקושש כלל אי בר קטלא הוא ועיין בתוספות בפרק יש נוחלין ובחידושינו שם ולר״י מה שהטילו עליו ספק מיתה לחובשו במקושש נמי משום דהוראת שעה היתה ולפי זה המ״ל תלמודא רבנן דהכא דלא ילפי ממקושש היינו נמי דהוראת שעה היתה כמו במגדף וכן ר' נחמיה דיליף ממגדף אע״ג דהוראת שעה היתה ה״ה דהמ״ל דס״ל כר״י במקושש דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא ויליף חבישה ממקושש אלא דניחא לתלמודא לאוקמא כולהו תנאי דהכא כרבנן דר״י וק״ל:

תוס' בד״ה בשלמא כו' ולאו לפוטרו ממיתה כו' ויש לומר דקשיא כו' אאם יקום כתיב דאיירי באמדוהו למיתה וחיה עכ״ל דאמדוהו למיתה וחיה משתמע שפיר מאם יקום אבל אמדוהו לחיים ומת לא משתמע כלל מאם יקום ולהכי הוצרך רש״י לפרש איפכא דרש להו לרבנן דאמדוהו למיתה וחיה דרש ליה ר״נ מולא ימות ולרבנן דרש ליה מאם יקום דאמדוהו לחיים ומת לא משתמע מאם יקום לרבנן מיהו מפירוש רש״י נראה דאמדוהו למיתה וחיה נמי איצטריך לפטור ממיתה דלא תימא הואיל ויצא מבית דין חייב נקטליה כו' לא יתיישב קושיית התוספות דכי היכי דמוקי ליה לר״נ ונקה המכה אאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה הכי נמי איכא לאוקמא לרבנן ונקה המכה אאמדוהו למיתה וחיה וצ״ע מיהו יש לדקדק לפי דברי התוספות בשמעתין מאי פריך ור״נ אמדוהו לחיים ומת הא כיון דר״נ יליף חבישה ממגדף ונקה המכה אתא לפטור ממיתה וא״כ על כרחך לא אתיא אלא לזה שאמדוהו למיתה והקל דלאמדוהו למיתה וחיה לא צריך קרא כדקאמר וכי סלקא דעתך כו' ואמדוהו לחיים ומת לא משתמע מיניה כיון דקאי אאם יקום וי״ל דהכי פירושא ור״נ אמדוהו לחיים ומת מנליה לפטור ממיתה ולא ניחא ליה למימר דפליגי בהא ולר״נ קושטא דחייב מיתה באמדוהו לחיים ומת דאם כן הויא סברת ר״נ הפוכה מסברת רבנן דמר מיקל באמדוהו למיתה והקל טפי ומר מיקל באמדוהו לחיים ומת טפי ועוד דלא מצינו דפליגי בהכי אלא באמדוהו למיתה והקל ולכך פריך מנליה לפטור ממיתה כיון דלא הוזכר בקרא כלל אבל לרבנן דהוזכר אמדוהו לחיים ומת בולא ימות לענין חיוב ממון אף על גב דלא הוזכר פטור מיתה דהא ונקה המכה קאי אאם יקום ומשמע חבישה לרבנן מכל מקום מדחייביה קרא ממון שמעינן דפטור ממיתה וקאמר דלר״נ לענין פטור מיתה לא צריך שהרי יצא כו' ואין להקשות נמי דבלאו הכי לא צריך לפטור מיתה באמדוהו לחיים ומת דנילף ליה מאמדוהו למיתה והקל דפטור לר״נ די״ל דבאמדוהו מיתה והקל יש לפוטרו טפי ממיתה כיון דראינו שהקל עליו החולי גם אם ימות אחר כך אנו תולין בו דלאו מאותה הכאה מת מה שאין כן באמדוהו לחיים ומת שלא היקל מעולם בחליו

ומיתתו מוכחת למפרע דאמידתו לחיים בטעות הוה ומזה הטעם כתבו התוספות לקמן באמדוהו לחיים ומת הא דפטור מן המיתה לאו מן הדין הוא כו' אבל באמדוהו למיתה והקל כו' מן הדין הוא פטור ממיתה כיון שהקל עליו החולי מיתתו שאחר כך אין אנו תולין אותה בהכאה זו אלא בדבר אחר וקרוב לזה כתב לקמן מהרש"ל מיהו קצת קשה דאכתי לר' נחמיה באמדוהו לחיים ומת אע"ג דפטור ממיתה מנליה לחייבו ממון דהא באמדוהו למיתה וחי אף על גב דודאי פטור ממיתה כדקאמר וכי סלקא דעתך כו' מכל מקום איצטריך לחייבו ממון כמו שכתבו התוספות וי"ל באמדוהו לחיים ומת לר"נ קושטא הוא דפטור נמי ממון ומשום הך קושיא שהקשו התוספות לרבנן בפירוש הקונטרס דבשניהם משלמין ממון דליהוי כחייבי מיתות שוגגין דפטורין כו' דלר"נ ודאי פטור ממון מהאי טעמא דהוי כחייבי מיתות שוגגין דהא מסברא שהרי יצא מבית דין זכאי פוטרו ממיתה וקצת דחוק לומר דפליגי נמי באמדוהו לחיים ומת דלר"נ פטור ממון ולרבנן חייב ויש לומר דשמעינן ליה מפלוגתייהו דלר"נ כיון דמסברא שמעינן פטור מיתה שהרי יצא כו' הוה ליה כחייבי מיתות שוגגין מה שאין כן לרבנן דמקרא דמחייב ממון שמעינן ליה פטור מיתה ואהא קשיא להו דאכתי דהא דפוטרו נמי ממיתה לרבנן היינו משום שיצא זכאי מבית דין וקרא לא אתא אלא לחיובי ממון ואמאי חייבי ממון כיון דהוה ליה כחייבי מיתות שוגגין כו' ואין להקשות לפי מה שכתבו דמדחייביה ממון שמעינן דפטור ממיתה אם כן לר"נ לא לכתוב ונקה המכה לפטור ממיתה באמדוהו למיתה והקל ואנן שמעינן ליה מדחייביה ממון דיש לומר דאי לאו ונקה המכה לא הוה מוקמינן אידך קרא לאמדוהו למיתה והקל אלא חד לאמדוהו למיתה וחיה וחד לאמדוהו לחיים ומת כרבנן אבל השתא דכתיב ונקה המכה לפטור ממיתה על כרחך דלאמדוהו למיתה והקל אתי דלאמדוהו למיתה וחיה לא איצטריך לר"נ לפטור מיתה וכי ס"ד כו' ולאמדוהו לחיים ומת נמי לא אתי דלא משתמע מאם יקום והדברים ברורים למבין ודו"ק:

דף עט.

בפירש"י בד"ה הא נתכוין כו' והאי דשביק ר"ש לסיפא בהדיא ומהדר אדוקיא דדישא כו' ואפילו נתכוין על מתניו כו' עכ"ל קצת קשה דאכתי אמאי שביק ר"ש לסיפא בהדיא דהוה ליה למהדר פירושא בנתכוין להרוג את זה כו' אסיפא ולא נימא אפילו דהשתא לא נימא דקאי נמי אנתכוין על מתניו כו' דאם כן הוה ליה למתני ר"ש אומר פטור ותו לא ולולא פירש"י בזה היה נראה לומר דלהכי שביק הסיפא דסד"א דוקא בכה"ג פוטר ר"ש בנתכוין להרוג את הגדול שהוא בר מצוה והרג הקטן שאינו עדיין בר מצוה אבל אם השני שהרג גם כן גדול ובר מצוה אימא דמודה ביה רבי שמעון דחייב וכה"ג אמרי' בר"פ הנחנקין אי כתב רחמנא איש הו"א איש דבר מצוה אין קטן לא כו' ולהכי קאמר אפילו נתכוין כו' דהשתא על כרחך קאי ר"ש אדוקיא דדישא דאיירי בשניהם גדולים ואפ"ה פוטר ר"ש וק"ל:

תוס' בד"ה וכל קבוע כו' ואייתר ליה וארב לו לכל קבוע כו' עכ"ל כתב מהרש"ל י"מ מה שמעינן מנפש כו' א"כ שפיר איירי במצות דעלמא כו' שהרי אין לדקדק השתא דאי לא נתכוין להרוג איך מקטיל כדדייק רש"י הלא לר' איירי קרא בממון כו' עכ"ל ע"ש בתירוצו ואין כאן להאריך לפי שעיקר קושייתו אין לה מקום דהא לרבי נמי דמיירי בממון איכא למידק דאי לא נתכוון להרוג היינו שוגג וכפירש"י בהדיא לעיל בס"פ בן סורר אהא דמצות שבמיתה ע"ש והכי אמרינן נמי לקמן אילימא שאין מתכוין כלל היינו שוגג וכיון ששוגג גולה ודאי שאין לחייבו ממון כדאיתא בכמה דוכתין והוא פשוט שנלמד מהיקשא דבי חזקיה דלא חלקת בין שוגג למזיד דבמזיד דחייב מיתה פטור מדמי הנהרג מדכתיב עליו ולא על האדם כדאיתא בפרק כיצד הרגל נילף שוגג מיניה דפטור מדמי הנהרג כיון שהוא גולה דלהך מלתא נמי מקיש שוגג למזיד דכ"ע אית להו היקשא דבי חזקיה ולא פליגי עליה אלא באין מתכוין משום דגלי ביה רחמנא ונתת נפש גו' ממון כמ"ש בהדיא התוס' לקמן וכן מוכח לקמן בתוס' ע"ש ואם כן ע"כ לרבי נמי איירי במתכוין להרוג זה והרג את זה וילף ביה נתינה לפוטרו ממיתה ולחייבו בממון ואייתר ליה וארב לו כו' ודו"ק:

בא"ד דאכתי לתנא דבי חזקיה אליבא דר"ש קשה כו' עכ"ל פי' דאי לאו וארב לו לפטור במתכוין להרוג זה והרג זה לא הוה מוקמינן האי היקשא דאין מתכוין למתכוין לפוטרו ממון אלא לחייבו מיתה ועוד דהא איכא לאוקמא היקשא למילתא אחריתא דנקיט דבי חזקיה אבל השתא דגלי קרא וארב לו לפוטרו ממיתה נימא נמי האי היקשא לפטור שאין מתכוין ממון כמו מתכוין וק"ל:

בד"ה ומפקא כו' הא איכא הכא תנאי כו' משום דגלי רחמנא ונתת נפש וגו' ממון כו' עכ"ל פתחו בתרי תנאי דהיינו רבנן דהכא דס"ל במתכוין להרוג זה כו' דחייב מיתה ורבי מחייב ממון דלית להו דבי חזקיה דפוטר ממיתה וממון וסיימו דבריהם בחדא דגלי רחמנא ונתת נפש גו' ממון דהיינו לרבי משום דלרבנן ניחא טפי ונתת נפש גו' נפש ממש דגלי רחמנא דמשמע להו דקרא איירי במתכוין לזה והרג את זה דבי חזקיה דחיק עצמו בהאי קרא דאיירי בנתכוין לאותו עצמו שהרג כמו שכתבו התוס' לקמן וק"ל:

בא"ד אבל חזקיה ע"כ כו' כלומר דין אסון כו' והשתא סיפיה דקרא דין אסון ורישיה אסון ממש כו' עכ"ל אבל לרבי שפיר הוה סיפיה דקרא נמי אסון ממון ולא דין אסון דהא אינו חייב מיתה רק ממון מיהו לרבנן נמי הוה ע"כ סיפיה דין אסון דהא חייב מיתה לדידהו במתכוין לזה והרג את זה אלא דאי לאו היקשא דבי חזקיה דפוטר ממון אחר בהדי מיתה בשוגג הוה מצינן לרבנן למימר נמי ולא יהיה אסון דרישיה דין אסון דהיינו בהרג בשוגג אע"ג דיש אסון ממש יענש בממון דהיינו דמי וולדות דלא כדבי חזקיה ודו"ק:

דף עט:

בד"ה מכה אדם כו' ומיהו קשה דבמסקנא נמי מפיק מיניה התם דמותר להקיז דם לאביו עכ"ל ולא ידענא מאי קושיא דהא למאן דלית ליה הא דבי חזקיה קאמרינן הכי דמוקי להתיר להקיז דם לאביו אבל לתנא דבי חזקיה לא מוקמינן ליה במסקנא אלא ברוצח והיתר הקזת דם לתנא דבי חזקיה הא איכא למילף ליה מואהבת לרעך כמוך כדאמרינן שם ויש ליישב ודו"ק:

בד"ה בין שוגג כו' לאו בממון אחר בהדי מיתה איירי דמשוגג נפקא וק"ו כו' עכ"ל אבל לפטור מדמי הנהרג באין מתכוין איצטריך להיקשא דליכא למילף מק"ו דשוגג דאימא דשוגג כיון דגולה על הנהרג פטור מדמים ושוגג גופיה דפטור מדמי הנהרג כבר כתבנו דילפינן ליה נמי מהיקשא דמזיד דכתיב ביה עליו ולא על האדם שלא יתחייב רק מיתה כדאיתא בפרק כיצד הרגל אבל מתכוין כיון דאין חייב מיתה לתנא דבי חזקיה דסבר כר' שמעון מדכתיב וארב לו וגם אינו גולה דלאו שוגג הוא סלקא דעתך אמינא מיהת דנותן דמי הנהרג אי לאו האי היקשא דאין מתכוין למתכוין וק"ל:

בא"ד אע"ג דנתנה שגגתן לכפרה ולפטור מזיד נמי איצטריך כו' עכ"ל מלת נמי הוא מגומגם ובתוספות בפרק המניח ובאלו נערות אינו אלא דלפטור מזיד מממון ר"ל דלא ליפטור המזיד עצמו ממיתה בממון אפילו בדרך ירידה דסלקא דעתך אמינא הא דכתיב ולא תקחו כופר לנפש רוצח דלא ליפטור עצמו בממון היינו בדרך עלייה שהוא חמור שלא נתנה שגגתו לכפרה אבל דרך ירידה שהוא קל שניתן שגגתו לכפרה על ידי שהוא גולה אימא דבמזיד נמי מקילינן ביה דשקלינן מיניה ממונא וניפטריה ממיתה ולהכי איצטריך היקשא דלא נפטריה המזיד בממון בדרך ירידה כמו בדרך עלייה והכי איתא בהדיא בפרק אלו נערות (כתובות דף ל"ז) כמו שכתבו התוספות וק"ל:

בד"ה בשור שלא כו' בשוורים אחרים ול"ג שנגמר דינן אלא איירי בשוורים מעלייא עסקינן והשיב לו ר"ת כו' עכ"ל כצ"ל מתוספות דפרק התערובות ע"ש:

דף פ.

בא"ד והיכא דנתערב ברובא דחייבין דפטורין אפי' ניידי ולא אמרינן כל דפריש כו' דכמיתת בעלים כך מיתת השור ועוד דלא ליתי לאחלופי באדם כו' עכ"ל משמע מדבריהם דאפילו ניידי מאליהם לא אמרינן כל דפריש כו' וקצת קשה דבכה"ג באדם נמי אם ניידי מאליהם אמאי לא אמרינן כל דפריש מרובא קא פריש ולחייבי מיתה דהא אזלינן בתר רובא אפי' בדיני נפשות להחמיר כמו שכתבו התוספות לקמן ויש ליישב דאפי' בכה"ג דפריש מאליהם גזרינן שמא יקח מן הקבוע כמו שכתבו התוס' לקמן בד"ה הנסקלין בנשרפין כו' וק"ל:

בא"ד לפי שהן מוקדשין כגון רכב כו' וחלב מוקדשין ע"ג מכתו דשרי בשור הנסקל כו' עכ"ל יש לדקדק במה שבאו לומר דיש לחוש לתקלה דמחיים במוקדשים ולכך ימותו והא חלב מוקדשין על גבי מכתו לא שייכא מחיים דאינו דומה דאיירי בתלש חלב מבהמה חיה דהוה ליה לפרש הכי כדמפרש להו בפרק בהמה המקשה גבי הושיט ידו למעי בהמה כו' ועוד דהכא לתקלה כזו דלא שכיחא להושיט ידו למעי בהמה ולתלוש חלב מבהמה חיה לא היה להם לחוש לתקלה זו ויש ליישב שלא כתבו חלב מוקדשין אלא לראייה דאפילו לסברתם דהשתא דשור הנסקל אסור בהנאה מחיים מכל מקום יש לחוש טפי מתקלת מוקדשין דהא חלב מוקדשין אסור אפילו ע"ג מכתו ובשור הנסקל אמרינן בפרק כל שעה דמותר ע"ג מכתו משום דלא הוי כדרך הנאה משא"כ במוקדשין דאסור אפילו שלא כדרך הנאה ומיניה נמי מחיים יש תקלה טפי במוקדשין כגון רכב על גבי השור כו' דהוי שלא כדרך הנאה ושרי בשור הנסקל וק"ל:

בא"ד ואל תתמה כיון דאיסורי הנאה נינהו כו' אמאי לא תקינו בהו רבנן מיתה כו' עכ"ל לפי אותו תירוץ שכתבו דאפי' ניידי לא אמרינן כל דפריש כו' דלא ליתו לאחלופי באדם אין מקום לתמיה זו וק"ל:

בא"ד ופריך רבא כו' אבל בשוורים אותן שיש לתלות בהן שהרגו חייבין כו' עכ"ל כתב מהרש"ל לפי דעת ר"ת בוודאי ל"ג הא דקאמר שור שנגמר דינו שנתערב בשוורים מעלייא כו' שהרי מותרין כולהו על ידי דנכבשינהו וניניידי אלא דס"ל כו' אבל בב' שוורים אזלינן בתר אומדנא כו' ול"ג והתניא אלא תניא כו' או נימא האי ברייתא סבירא ליה דנאסרו כולהו ולא אמרינן דנכבשינהו כו' ולא אתיא אליבא דהלכתא לדעת ר"ת עכ"ל דברים תמוהים כתב בדברי התוספות להגיה ולמחוק כל הספרים הישנים וכפי פירוש רש"י ולא הוה ליה לתוספות להשמיט ולומר דלפי פירוש ר"ת ל"ג בשינויא דרבא כפי גירסת רש"י כמו שהזכירו איך שיהיה הגירסא בדברי ר"ל כפי דעת ריב"ם גם קשה לדבריו דאם נאמר לפי' ר"ת שהברייתא פליגא ולא ס"ל דנכבשינהו דניידי אם כן מי הכריחו להגיהי בדברי רבא לומר דס"ל דנכבשינהו דניידי ועוד וכי פליגי ר"ל ורבא על ברייתא זו על כן הנראה דודאי הא דאמר ר"ל דנכבשינהו דניידי ליכא מאן דפליג עליה ולפי גירסא שלנו נמי דגרסינן בדברי רבא שור שנגמר דינו שנתערב בשוורים מעלייא כו' וכן בברייתא איירי בכה"ג דאיירי בנגמר דינו קודם שנתערב ואחר שנתערב באותם שיש לתלות בהן שהרגו תולין וסוקלין אותן כמו שכתבו התוספות ואי ליכא למתלי באחד יותר מחבירו ודאי דשרינן כולהו ע"י דנכבשינהו דניידי וה"ה דהוי מצי למנקט ליה בכה"ג דנקט ליה גבי אדם בשלא הוכר השור הרוצח מעולם ונתערב קודם שנגמר דינו בשוורים אחרים אע"ג דבאדם אין תולין באותן שיש לתלות בשוורים תולין אלא דניחא ליה למנקט בכהאי גוונא גבי שור דבשלא הוכר נמי ע"כ באותו שתולין בו גומרין דינו אחר כך אלא דבאדם בדאיכא אבא חלפתא ביניהם ליכא למנקט בכהאי גוונא שנגמר דין הרוצח בשהוכר ואח"כ נתערב דאם כן הוה ידוע לבית דין דלאו אבא חלפתא הוא ולכך נקט ליה בגוונא אחרינא שיצא חץ מביניהם ולא הוכר מעולם מי הוא הרוצח וזה ברור בדברי התוס' לפירוש ר"ת ותו לא מידי:

בא"ד שמא יקח מן הקבוע אפילו היכא דפריש מאליו רק בדבר שלא נאסר בתערובת כגון תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה התם שרינן אי פריש אחד ולא גזרינן שמא יקח מן הקבוע שהרי האיסור ניכר וידוע היכן הוא ולכך שרינן היכא דפריש או כגון כו' כצ"ל העתקתי מתוספות דפ' התערובת ע"ש:

דף פ:

בד"ה אלא למ"ד זה כו' ומיהו התם מבעיא כו' או ספוקי מספקא ליה כו' עכ"ל צ"ע מה תקנו בזה דהא אי נמי דספוקי מספקא ליה לר"י אי חוששין לזרע אב או לא מ"מ מספקא דשמא אין חוששין לזרע אב והוי חד גורם ואסור ויש ליישב בדוחק דמשמע ליה דוולדה אסור דקתני היינו אסור בוודאי כמו הפרה עצמה מדלא קתני בה וולדה אסור מספק וק"ל:

בד"ה עובר ירך אמו משמע שכן הלכה מדלא פריך הניחא כו' כדפריך מזה וזה גורם כו' עכ"ל ר"ל מדמסיק ומוקים טעמא דברייתא משום דעובר ירך אמו ולא קשיא ליה הניחא כו' כדהוה קשיא ליה מעיקרא בזה וזה גורם אע"ג דהוה נמי ניחא למ"ד זה וזה גורם אסור ואהא כתבו דלא בא אלא לתרצה אליבא דרבא דאית ליה עובר ירך אמו ולכך מוקי לה בהך טעמא ולא בזה וזה גורם וק"ל:

בד"ה הנסקלין בנשרפין כו' ותירץ דלא אזלינן בתר רובא לחייב אותו שהוא ודאי בקלה ומהאי טעמא לא תקשי לך הא דאמר רוצח שלא נגמר דינו שנתערב עם אחרים שנגמר דינן כולן פטורים דמשום רובא לא נחייב אותן כו' כצ"ל העתקתי מתוספות דפרק התערובת ע"ש:

בא"ד והא דפריך בגמרא ת"ל דרובא כו' לכל הפחות לא גרע כו' עכ"ל ר"ל דודאי לתירוצא קמא שכתבו דלא אזלינן בתר רובא לחייב אותו שהוא וודאי בקלה כו' לא קשיא להו מידי דשפיר פריך מאי אריא דשריפה חמורה דאי נמי הוי שריפה וסקילה שוין ניזל בתר רובא דנסקלין דבכה"ג ודאי

אפילו בדיני נפשות אזלינן בתר רובא דהא לא אתינן לחייב אותו שהוא ודאי בקלה אלא לתירוצם בתרא שכתבו דלהכי לא ניזיל בתר רובא משום דהוה ליה קבוע מחצה מאי פריך מאי אריא דשריפה חמורה תיפוק ליה דרובא נסקלין כו' הא לא הוי רובא נסקלין דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואהא תירצו דהכי פריך דאף על גב דהוי כמחצה על מחצה והמיתות גם כן שוין מכל מקום לא גרע משום דרובא נסקלין לפי האמת וא"נ דלא הוי שריפה חמורה ידונו בסקילה כיון דלפי האמת רובא נסקלין הוא ודו"ק:

דף פא.

גמרא דילמא תורה קמהדר כו' למאי דבעי למימר דתורה קמהדר לא קשיא ליה בפשיטות דהוליד בן פריץ זה שפיכות דמים ואת אשת רעהו זו אשת איש כו' דאם כן הוה מהדר בהו מיתתן דשפיכות דמים בסייף ודאשת איש בחנק ודעביד לכולהו ולא נגמר דינו קודם לכן דחייב סקילה לא איצטריך קרא דפשוט הוא מסברא וק"ל:

בפירש"י בד"ה אל ההרים כו' צדיק גמור וע"כ משום דלא עבד הני לאו צדיק כו' אלא לאו כמשמעותיה מדריש עכ"ל דלפי הדרש ניחא דבהוהוא חדא שלא אכל בזכות אבותיו צדיק גמור הוא וק"ל:

בד"ה דאמר רבי אבהו כו' לאסור בה דבר חדש לאוסרה על מי שלא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ונגמר כו' בפרק קמא דמכות גבי באו שנים כו' וי"ל כיון דאי מתזמי קמאי כו' מהני סהדותייהו דבתראי עדות כו' עכ"ל ר"ל דמהאי טעמא מקרי עדות בתראי עדות שאתה יכול להזימה אע"ג דאכתי לא מתזמי ומתכחשי קמאי מ"מ כיון דאי הוה מתזמי ומתכחשי קמאי הוה מהני סהדותייהו דבתראי מיהו בהך דפרק קמא דמכות אע"ג דהתם נמי דאי הוה מתזמי ומתכחשי בתראי הוה מהני סהדותייהו דקמאי מ"מ אין נהרגין כיון דהשתא מיהת לא מתזמי בתראי לא מהני סהדותייהו דבלאו אינהו גברא בר קטלא הוא ודו"ק:

בד"ה אפילו תימא כו' וקצת תימה אמאי אין מתרין אותו לכיפה כו' אמלקות ואכיפה הא לא עבדינן ביה תרתי עכ"ל זאת הסברא דלא עבדינן ביה תרתי כתב רש"י לקמן למאי דבעי למימר רבינא מלקות מחזיקות וכתבו התוספות שם לקמן דבחנם דחק לפרש כו' כמו שכתבו התוספות אבל הכא למ"ד עבירות מחזיקות קשיא להו למ"ד כיפה צריכה התראה למה מתרין בשנים לרבי ובג' לרבן שמעון בן גמליאל למלקות כלל הוה ליה להתרות בב' לרבי ובג' לרשב"ג לכיפה ואהא תירצו דאין מחויב כיפה עד שיהא מוחזק לעבור בהתראת מלקות כו' וק"ל:

דף פא:

גמרא אמר רבינא בכיפה צריכה התראה קמפלגי כו' וה"ה דהוה מצי למימר דכולי עלמא ס"ל כיפה צריכה התראה ומאן דאמר בשלישית כונסין ס"ל כרבי והכי מוקי לה רב יוסף מתני' דהכא בפרק הבא על יבמתו כמ"ש התוס' לעיל לחד תירוצא אלא דרבינא מהדר לאוקמא בכולי שמעתין מתני' דהכא אפילו כרבן שמעון בן גמליאל ואי לא הוה מאן דסבירא ליה דכיפה אינה צריכה התראה לא הוה מצי לאוקמא מתני' כר' שמעון בן גמליאל ודו"ק:

בפירש"י בד"ה ומר סבר כו' אע"ג דאיחזק השתא רשע לא מעיילינן ליה לכיפה דבתרי דיני כו' עכ"ל וה"ה לדברי המקשה דכולי עלמא מלקיות מחזיקות ובפלוגתא דרבי ורשב"ג קמפלגי צ"ל הא דקתני לרבי דבשלישית כונסין אותו לכיפה אע"ג דאתחזק לרבי בתרי לא מעיילינן ליה בתרי לכיפה משום האי טעמא דבתרי דיני לא דיינינן ליה וק"ל:

דף פב.

תוספות בד"ה ואידך נשייהו כו' ולא מחייב משום זונה כו' עכ"ל קצת קשה לדבריהם מי הכריח אותם לפרש כן דאימא דלא קאמר ואידך נשייהו כו' אלא לתת טעם למאן דחשיב אשת איש היינו משום דנשייהו לא מפקרי אבל משום זונה אע"ג דנשייהו לא מפקרי מ"מ יש בה משום זונה קודם שבאה לאישות שסתם כותית פנויה נמי מופקרת היא ומ"ד משום נשג"א סבירא ליה דמדאורייתא חייב משום זונה ולכך לא חשיב ליה זונה בגזירת בית דין חשמונאי ושוב מצאתי בתוספות פרק כל האיסורין שכתבו שם דרבא דהתם ס"ל כמ"ד משום נשג"א גזרו אבל משום זונה מדאורייתא הוא וע"כ שהבינו סוגיא דשמעתין כמו שכתבנו ומיהו הך קושית הרא"ם מפונטייז"א מהיא דפרק הבא על יבמתו דאין זונה כו' ודאי קשה למ"ד משום נשג"ז גזרו וכן לאביי דפ"ק דתמורה דלא לקי מדאורייתא משום זונה ודו"ק:

בא"ד וע"ק דבפ' י' יוחסין פליגי ר"י כו' אבל כותית לא כו' מה שיש לדקדק בזה עיין בחידושינו פרק אין מעמידין בד"ה משום נשג"ז כו':

בא"ד והיא דקידושין אע"ג דמדאורייתא כו' עכ"ל הוצרכו לכל זה לאביי דס"ל דאפי' ודאי בעולה אינו לוקה וכ"ה בתוס' פרק אין מעמידין ולפי מה שהביא מירושלמי דליכא מלקות לא תקשי לרבא דהוי מוקי לה במשומרת או באינה ודאי בעולה אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא וק"ל:

בא"ד ומצא שנתגיירה זקנתה כו' והכשירה רבי לכהונה כו' עכ"ל מפי' מהרש"ל ולפי הירושלמי מוכרח לפרש שהזקנה נשאת לכהן עכ"ל וז"ל דאם נשאת הזקנה לישראל מאי לאו הבא מכלל עשה איכא כאן ולכ"ע בתה וכ"ש בת בתה דמותרות לכהונה מיהו קשה דאכתי תקשי בנשאת הזקנה לכהן נמי ל"ל טעמא דלאו הבא מכלל עשה דא"נ דה"ל נשאת הזקנה לכהן בלאו דזונה והבת פסולה לכהונה דה"ל חללה מ"מ בת הבת למה תיפסל דבת חללה מישראל כשרה לכהונה ואינו דומה דגם הבת נשאת לכהן דלא ס"ל להשמיט מלאוקמא בכה"ג וי"ל דלא איירי בבת הבת אלא בבת הבן של הזקנה דהשתא אם היתה הזקנה בלאו דזונה לכהן ה"ל בנה חלל ובתו פסולה לכהונה ולהכי איצטריך ליה למימר דה"ל לאו הבא מכלל עשה ואינו אלא עשה וק"ל:

בא"ד רב אושעיא אמר כרבי שמעון הכשירה כו' עכ"ל מהרש"ל הגיה הכשירוה ולא רבי הכשירה אלא הכשירו חכמים כר"ש כו' עכ"ל ולא משמע כן אלא דפליגי דר' אושעיא קאמר דר' הכשירה על ידי שלוחו רבי רומנוס משום דסבר כרבי שמעון ור' זעירא אמר לד"ה הכשירה רבי ואפשר שהכריחו לדחוק להגהה זו ממ"ש שם בירושלמי לא כן אולפן רבי הלכה כר"י כו' והבין הוא אולפן רבי כו' דקאמר היינו סתם רבי הוא ר' יהודה הנשיא ואינו כן דרב ביבי קאמר הכי לרבו רבי אבהו לא כן אולפן רבי הלכה כר"י אבל ר"י הנשיא מצי ודאי סבר הלכה כר' שמעון וק"ל:

דף פב:

בד"ה היוצק כו' ומיהו קשה ליתני נותן שמן ופתילה כו' עכ"ל לא דק דנותן פתילה קודם לנותן שמן כדאמרינן התם נותן פתילה ליחייב איכא נתינת שמן גם ה"ל להזכיר גם כן סידר את המנורה כדקאמר התם וק"ל:

בד"ה המולח כו' וכי ס"ד שזר קרב אצל מזבח גבי לא מלח כו' עכ"ל התם קשיא ליה לתלמודא הכי משום דלא איירי באיסור זרות אלא בלא מלח אבל הכא לא קשיא ליה וכי ס"ד שזר קרב כו' דבאיסור זרות קאיירי וק"ל:

דף פג.

בד"ה ולא משום כו' ומיהו קשה הא דקתני ולא משום רחוץ כו' ת"ל דנפקא לן כו' עכ"ל ויש ליישב בזה דסידור שלחן והטבת נרות משום זרות וטומאה ומחוסר בגדים נקט לה כמ"ש לעיל גבי טומאה וק"ל:

בד"ה חילול דרבים כו' דולא יחללו דכתיב גבי טבל ונותר כו' ולא יחללו את קדשי וגו' בב' חילולין כו' עכ"ל מהרש"ל הגיה דכתיב גבי טומאה בנותר כו' ולא יחללו את שם קדשי וגו' בב' כו' עכ"ל וכן נראה לכאורה דמההוא קרא דכתיב גבי טומאה יליף נותר התם מדקאמר אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה וכן פירש"י התם דהיינו קרא דוינזרו וגו' דכתיב גבי טומאה אבל דברי התוספות דהכא שכתבו דלגבי טבל הויא נותר היקשא ולגבי טומאה הויא ג"ש א"א להולמן דאדרבה אם נותר יליף מקרא דטומאה הוה נותר וטומאה היקשא ונותר וטבל הויא ג"ש גם בכל נוסחות גמרות שלפנינו שלהי פרק בית שמאי מייתי האי קרא ולא יחללו את קדשי בני ישראל דהיינו האי קרא דמרבינן מיניה הכא טבל וכך היה גירסת התוספות כאן שכתבו דולא יחללו דכתיב גבי טבל ונותר כו' ודמסיק התם אהאי קרא אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה היינו משום דעיקר קרא בפסול טומאה קמיירי דכולה פרשה לפי פשטיה בטומאה איירי ודמוקמינן ליה הכא בטבל היינו מדרשה דאשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר והשתא דברי התוספות דהכא מתיישבין כהוגן בלי הגה"ה דלגבי טבל הוי נותר היקשא ולגבי טומאה הוי נותר גזירה שוה ור"ל דאינו ג"ש אלא היקש וגזירה שוה בטבל חילול חילול מתרומה דבמיתה מפקא מהיקשא מנותר דבכרת אבל לגבי טמא ששימש הוה נמי מנותר גזירה שוה ואכתי תקשי ואימא חילול חילול מנותר דבכרת דהוה נמי חילול דרבים והדברים ברורים למבין באין גמגום:

דף פג:

גמרא ופרועי ראש דכתיב ראשם לא וגו' אתקש פרועי ראש לשתויי יין כו' וכתב הכסף משנה בפ"א דהלכות ביאת מקדש ואם תאמר מה צורך להיקש זה הא מקרא משמע ראשיכם אל תפרעו ולא תמותו הא אם תפרעו תמותו וי"ל דקרא אפשר לפרשו לרשות דה"ק אף על פי ששאר אבלים שלא פרעו במיתה אינכם בכלל חיוב זה עכ"ל אבל הרמב"ן כתב הא דאמרינן הא אחר דהיינו אבל שלא פרע ולא פירם חייב מיתה אינו אלא אסמכתא בעלמא שאין פריעה ופרימה באבילות אלא מד"ס כו' עכ"ל וכה"ג כתבו התוספות שם בפרק ואלו מגלחין וראייתם מדלא מייתי בשמעתין דאבל שלא פרע ופירם גבי אלו שבמיתה וכן פירש"י בחומש דעיקר קרא בכהנים שפרעו ופרמו איירי שאם עשו ימותו ועיין בזה באורך ברא"ם ובדוחק יש ליישב דמ"מ אי לאו קרא דיחזקאל ה"א דחייבי מיתה הכהנים בפריעה ובפרימה היינו דוקא כשהם אבלים שלא יהיו מראים אבילות אבל שאר כהנים מותרים בפריעה ופרימה אי לאו היקשא מקרא דיחזקאל וק"ל:

תוס' בד"ה פרט לזו כו' דר' יוסי הגלילי לא איירי בתחב לו חבירו א"נ ס"ד דמשכחת לה כו' עכ"ל כצ"ל וכ"ה בתוספות פרק ג"ה ע"ש וק"ל:

בא"ד אי נמי כגון שנטמא הגוף ואח"כ כו' וקרא דפטר במחוללת בשנטמאה תחלה כו' עכ"ל לכאורה דבריהם תמוהים להאי תירוצא כיון דר' יוסי הגלילי נמי מודה בנטמא הגוף תחלה ואח"כ נטמאה התרומה דחייב ולא פליג ר' יוסי ופוטר אלא כשנטמאה התרומה תחלה א"כ הדרא קושיין לדוכתין מאי קאמרי ליה אף טמא שאכל את הטהור כו' דהא קושטא הוא דבכה"ג רבי יוסי הגלילי נמי מחייב כיון דנטמא הגוף תחלה ודברי התוספות בפרק ג"ה נכונים בזה שכתבו שם ועוד לפי האמת אפי' הוכשרו משכחת לה כגון שנטמא הגוף כו' עכ"ל ר"ל דודאי למאי דקא"ל רבנן כיון שנגע בו טימאהו היו סבורין דר' יוסי פוטר משום דמחוללת ועומדת כו' ואפי' בטומאת הגוף נמי פוטר ר"י הגלילי מה"ט והא דלא תקשי להו בתרומה היינו כאחד משני התירוצים שכתבו אי דאיירי בתרומה בתחב לו תבירו ורבנן הוו ידעי דרבי יוסי הגלילי לא איירי בתחב לו חבירו ואי דאיירי בתרומה שלא הוכשרה אבל לפי האמת דר"י הגלילי מודה בנטמא הגוף תחלה אין אנו צריכין לדחוק נמי בתרומה דאיירי בתחב לו חבירו או בשלא הוכשרה אלא בנטמא הגוף תחלה ותו לא מידי וק"ל:

בד"ה וטבול יום כו' ואע"ג דבפרק הערל דרשינן וטהרה לטבול יום כו' עכ"ל כצ"ל:

בא"ד ומיהו קשה דגבי נגיעה כתיב וטמא עד הערב וטהר כו' עכ"ל בתוס' דזבחים פ"ב הקשו דמדכתיב במים יובא וטמא עד הערב הרי מפורש בהדיא דטבול יום אקרי טמא ע"ש בא"ד וא"ת בפ' שלשה מינין ובפ' ב' דמכות כו' ת"ל מוטהרה מכלל שהיא טמאה וי"ל כו' עכ"ל בתוספות דפ' הערל ובפ"ב דזבחים מפורש בפשיטות בין לקרא דטבול יום ובין לקרא דמחוסר כפורים דתרוייהו לא צריכי גבי נכנס למקדש כיון דאקרי טמא לגבי עבודה אבל ממה שכתבו כאן ת"ל מוטהרה מכלל כו' נראה דלא קשיא להו אלא אקרא דמחוסר כפורים אבל קרא דטבול יום קרא דצריכא הוא ויש לפרש דבריהם דהכא דהא פשיטא להו דליכא למילף טבול יום בנכנס למקדש מעבודה דגלי ביה קרא אלא דקשיא להו וטהרה דסתמא כתיב וכיון דע"כ דרשינן ליה לענין עבודה מכלל שהיא טמאה אית לן למימר ביה נמי גבי ביאת מקדש מכלל שהיא טמאה דקרא בכל מילי איירי כמ"ש התוספות בפ"ב דזבחים ולהכי לא קשיא להו נמי אקרא דטבול יום גבי ביאת מקדש דלא לכתוב ונילף ליה מוטהר מכלל שהוא טמא דסתמא כתיב דאיכא למימר וטהר דטבול יום לא דרשינן ליה כלל וטהר מכלל שהוא טמא ותו לא מידי ודו"ק:

בא"ד ואין לתרץ נמי דאי לאו אלא חד ריבויא לא הוה מוקמינן ליה אלא במחוסר כפורים כו' עכ"ל יש לדקדק בדבריהם מה תקנו בזה דהא כמו דגלי בטבול יום דלא נילף מיניה מחוסר כפורים משום דטבול יום חמור דפוסל בתרומה כדאמרינן בצריכותא בפ"ב דזבחים ואפי' הכי כיון דגלי בטבול יום דטמא אע"ג דקלישא טומאתיה תו דרשינן מוטהרה מכלל שהיא טמאה א"כ ה"נ נהי

דמוקמינן חד ריבויא למחוסר כפורים ולא נילף מיניה טבול יום משום דמחוסר כפורים מחוסר מעשה הוא מ"מ כיון דגלי במחוסר כפורים דטמא אע"ג דקלישא טומאתיה תו דרשינן וטהר מכלל שהוא טמא לרבות טבול יום וי"ל בדוחק דמקלישת טומאתיה דטבול יום דאינו מחוסר מעשה נילף שפיר מיניה למדרש מוטהרה מחוסר כפורים דמחוסר מעשה אבל מקלישת טומאתיה דמחוסר כפורים אע"ג דאינו פוסל בתרומה מ"מ כיון דמחוסר מעשה הוא לית לן למדרש מוטהר לרבות טבול יום שאינו מחוסר מעשה מיהו קשה לפי זה דאם נימא בחד יתורא לאוקמא למחוסר כפורים משום דמחוסר מעשה ולא נוקמא בטבול יום דהשתא לא דרשינן מוטהרה מידי א"כ בשמעתין נמי מנלן לרבות טבול יום ששימש מלא יחללו באם אינו ענין לטמא ששימש אימא דאתא קרא דלא יחללו באם אינו ענין לטמא ששימש תנהו למחוסר כפורים אבל אי לאו הסברא שכתבנו לעיל לא הוה קשה מידי בשמעתין דא"נ דתנהו למחוסר כפורים מ"מ כיון דאשכחן קרא למחוסר כפורים אע"ג דקלישא טומאתיה תו דרשינן מוטהר מכלל שהוא טמא לרבות טבול יום וצ"ע:

בא"ד ולכך צריך נמי טפי קרא כו' אי לאו דאשכחן טבול יום כו' עכ"ל בתוספות פ"ב דזבחים ופרק הערל כתבו אלו דברים בלשון ועי"ל ולתרץ מה שהקשו שם מעיקרא דלא לכתוב כלל בביאת מקדש טבול יום ומחוסר כפורים ונילף ליה מטמא ששימש אבל הכא כפי מה שהוכחנו מתוך דבריהם שלא הקשו קושיא זו מעיקרא אלא שכתבו הכא דהשתא א"ש נמי דצריך טפי קרא לרבות טבול יום כו' ולא נילף ליה מטמא ששימש כמו שהקשו שם ודו"ק:

דף פד.

גמרא ונילף חילול חילול מתרומה כו' טפי הוי ליה למילף חילול חילול מנותר חילול דיחיד מחילול דיחיד ולא מתרומה דהוה חילול דרבים אלא דלא נחית תלמודא להכי כיון דלא קאי הכי מכח קושיא דמי כתיב ביה בגופיה כו' וק"ל:

תוס' בד"ה אלא מטמא כו' לאפוקי תרומה דכתיב כי יחללוהו כו' עכ"ל שגירת לישנא דתלמודא דכולהו אתיין מתרומה נקטו בדבריהם מיהו הכא דמטמא ששימש בעי למילף בעל מום ה"ל לאפוקי טמא ששימש דכתיב ולא יחללו וגו' וק"ל:

דף פד:

בפירש"י בד"ה מקלקל הוא כו' ואין מחייב במקלקל אלא ר"ש כו' ר"ש נמי לא כו' עכ"ל ר"ל למ"ד מקלקל חייב מאי איכא למימר לא בעי למימר דהכא נמי ליחייב סקילה דהא ר"ש נמי לא מחייב אלא במתכוין אלא דפריך לר"ש כיון דמתכוין חייב בלא מתכוין הוי שגגת סקילה ודו"ק:

תוס' בד"ה מאן שמעת כו' ומבעיר כו' ועוד אי חשיב תיקון גמור כו' אמאי נקט חובל ומבעיר כו' עכ"ל ר"ל כיון דר' יהודה אית ליה מקלקל בחבורה פטור ע"כ הא דמחייב ליה בצריך לכלבו ולאפרו היינו משום דהוי תיקון גמור וא"כ אמאי נקט חוץ מחובל ומבעיר דחייב דבכהאי גוונא בכל שאר המקלקלין היכא דהוי תיקון גמור לד"א חייב וק"ל:

בא"ד ועוד דר"ש אפי' בחובל ומבעיר בעי שתהא צריכה לגופה כדמסיק כו' עכ"ל הך קושיא לפירש"י דודאי לפירושם שכתבו דר' אבהו ורבי יוחנן אליבא דר"ש פליגי כו' מתרצא שפיר לר' יוחנן דר' שמעון בעי תיקון קצת דהיינו צריך לכלבו ולאפרו וצ"ל נמי לפירושם דמקרי תיקון זה מלאכה שצריכה לגופה וע"ש בתוספות בפרק האורג אמאי מקרי צריך לגופה ולא כפירש"י התם דמקרי תיקון זה דצריך לכלבו ולאפרו אינו צריך לגופה אבל לר' אבהו לא מתרצא בזה אף לפירושם עד לקמן שהקשו וכ"ת לר' אבהו כו' דהיינו הך קושיא שהקשו הכא לפירש"י לר"ש אליבא דכ"ע אכתי קשיא להו לפירושם לר' אבהו כיון דלא בעי צריך לכלבו ולאפרו וליכא תיקון א"כ צריכה לגופה היכי משכחת לה כו' וע"ש בתוס' פרק האורג ודו"ק:

דף פה.

בד"ה ור"ש האמר כו' ועוד דאפי' לרבי יהודה כל אין מתכוין דלא הוה פסיק רישיה פטור כו' עכ"ל אין לפרש דר"ל דאפי' לר' יהודה לא הוי שגגת סקילה דא"כ ר' יהודה אמאי אוסר גרירה ועוד א"נ דאין מתכוין דלא פסיק רישיה פטור מדאורייתא מ"מ כיון דבמתכוין אפילו בלא פסיק רישיה חייב מדאורייתא ה"ל שפיר גרירה באין מתכוין שגגת סקילה אלא דר"ל דאפילו לר"י לא הוי אלא שגגת סקילה דאין מתכוין דלא פסיק רישיה פטור מדאורייתא וק"ל:

בא"ד וכן מוכח בההיא דהמכבד והמרבץ דהא רבנן דס"ל כר"י כו' עכ"ל וג' מחלוקות בדבר בפ' המצניע לר"א חייב חטאת ולר' שמעון שרי לכתחלה ולרבנן דס"ל כר"י באין מתכוין אסרי לכתחלה ופטרי מחטאת משום דלא הוי פסיק רישיה ומזה שהוצרכו לקמן לפרש דטעמא דר"א דמחייב חטאת לאו משום פסיק רישיה אלא דחשיב כעין בנין אבל בתוס' שם כתבו דלר"א הוי פסיק רישיה ע"ש:

בא"ד ור"ש דפוטר משום דאינה צריכה לגופה ולא בעי מלאכת כו' עכ"ל ר"ל דליכא למימר דטעמא דר"ש דפוטר אע"ג דפסיק רישיה הוא משום דלא חשיב מלאכת מחשבת כיון דאין מתכוין דהא רבי שמעון לא בעי מלאכת מחשבת דהא רבי שמעון מחייב כו' וק"ל:

בא"ד והא דשרינן לבעול כו' הוא בפרק קמא דכתובות ור"ל דשרינן לבעול ולא הוי שגגת סקילה וכן מ"ש ובסוף כירה דהוי שרי לטלטל הנר כו' ר"ל ולא הוי שגגת סקילה משום דאינה צריכה לגופה וק"ל:

בא"ד דהא אסרינן הכא כוותא וסילון משום כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה והאמר רב ששת כו' ור"ת גריס והאמר רב ששת ביישו חייב ואיוצא ליהרג קאי כו' עכ"ל וקשה לפי גרסא זו למאי דמסיק בעמך במקום שבעמך ואינו חייב על קללת והכאת יוצא ליהרג דאינו ראוי להתקיים למה יחייב על בושתו דהא בכלל קללה והכאה איכא נמי בושת ויש ליישב בדוחק דלא מיעט הכתוב מדכתיב במקום שבעמך אלא ממלקות אבל דמי בושתו חייב לבניו דמתביישים ג"כ וק"ל:

דף פה:

גמרא אשה שגנבה אשה מניין ת"ל ומת הגנב כו' ורש"י בחומש כתב אין לי אלא גונב איש כו' לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גילה זה עכ"ל קיצר בדבר דאכתי משניהם אשה שגנבה אשה מניין דגמרינן לה הכא בשמעתין מריבויא דומת הגנב ההוא וק"ל:

בפירש"י בד"ה וגונב איש כו' דלא קפיד אנגנב למהוי איש כו' עכ"ל כצ"ל:

תוס' בד"ה ומה מכה כו' נילף ליה שלא נעשה בו שלא בעמך כבעמך ממקלל כו' עכ"ל כצ"ל ורצה לומר דנילף במכה שלא נעשה שלא בעמך כבעמך ממקלל מק"ו דחייב לאחר מיתה ומכה פטור לאחר מיתה ויש רוצים לקיים לשון התוס' שלפנינו שנעשה בו בעמך כו' ומגיהין במקלל ורצה לומר דנילף במקלל שנעשה בו שלא בעמך כבעמך ממכה מק"ו דפטור לאחר מיתה ומקלל חייב לאחר מיתה ונוקי קרא דבעמך בעושה מעשה עמך היינו דוקא באחר אבל באביו איכא קל וחומר במקלל שנעשה בו שלא בעמך כבעמך ממכה אביו ולא יתכן לומר כן חדא דקרא דבעמך ודאי באביו נמי קמשתעי ועוד דמ"מ איכא למפרך אהאי ק"ו דאחר יוכיח דבמכה נעשה בו שלא בעמך כבעמך ובמקלל לא נעשה בו שלא בעמך כבעמך גם לשון התוס' הוא דחוק אבל לפי הגה"ה שכתבנו שלא נעשה שלא בעמך כו' לא קשה מידי:

דף פו.

בפירש"י בד"ה עדי גניבה כו' וכיון דאינהו לא מקטלי איהו נמי כו' עכ"ל במהרש"ל ותימה אמאי לא נאמר דאיהו גופי' מפטר כו' משום דהוי חצי דבר וכ"ש כו' אלא שלפי האמת דמסיק דבעדים אחרונים ל"פ דנהרגים כו' תו לא ק"מ עכ"ל ואין זה מספיק אלא על התלמוד דלפי המסקנא דעדים אחרונים נהרגים לכ"ע ואיהו נמי נהרג ניחא דנקט התלמוד פלוגתייהו בעדים ולא בגנב עצמו אבל לפום סברא דהשתא דאיהו לא מקטל אכתי קשה לפירש"י ל"ל לפרושי טעמא דאיהו לא מקטל משום דאינהו לא מקטלי והוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה דהא מטעמא דחצי דבר נמי איכא למפטריה ואפשר דהא ודאי לא קשיא ליה למהרש"ל דאדרבה ניחא ליה למנקט בפירושו האי טעמא גופיה דהוי חצי דבר גבי עדים איהו נמי פטור וק"ל:

דף פו:

גמרא בעדי מכירה דכ"ע ל"פ כו' במהרש"ל ותימה לאוקימתא דרב פפא מנלן דחזקיה ס"ל כר"ע דלמא אף הוא ס"ל כרבנן דאמרי דבר ואפילו חצי דבר והא דעדי גניבה אין נהרגין משום דיכולין לומר להלקותו באנו כו' עכ"ל והאריך בזה ליישב ובעיקר תמיהתו לא ידענא דמי הגיד לו דלאוקימת' דרב פפא נמי ס"ל לחזקיה דוקא כר"ע דאימא דקושטא הוא למאי דקאמר אלא אמר רב פפא כו' לא קאי הא דבעי למימר דפליגי חזקיה ור"י בפלוגתא דר"ע ורבנן בחצי דבר אלא דר"י ודאי ע"כ סבר כרבנן אבל חזקיה מצי סבר השתא נמי כרבנן ועדי גניבה דאין נהרגין משום דיכולין לומר להלקותו באנו ודקאמר האי לישנא עדי גניבה לחודא קיימא ומכירה כו' משום דודאי דסבר נמי כר' עקיבא ועוד דאליבא דרבנן נמי אצטריך למימר עדי גניבה לחודא קיימא כו' דמשום האי טעמא אינן נהרגין דלא באו אלא להלקותו ואביי נמי דקאמר הכל מודים כו' לאוקימתא דרב פפא קאי מלתיה שפיר אפלוגתא דרבי עקיבא וחזקיה אלא משום דאביי מקמי דרב פפא הוה וכדסלקא דעתך מעיקרא דפליגי חזקיה ור"י בפלוגתא דר' עקיבא ורבנן נקט רש"י נמי בפירושו במלתיה דאביי דחזקיה כר' עקיבא ור"י כרבנן וכן מוכח מדברי התוס' דחזקיה מצי סבר כרבנן ממה שכתבו דאי אמרינן שהתרו בו למיתה אלמא למקטליה קאתו א"כ לחזקיה נמי ליקטלו כו' היינו לרבנן דלר"ע היאך ליקטלו הא הוי חצי דבר ואין להאריך בשאר אריכות דבריו כי אינן מבוררין לי ואולי טעות נפל בהם ודו"ק:

בפירש"י בד"ה דלא לקי אגניבה לחודא כו' שניתן לאזהרת מיתת בית דין שאם ימכרנו יהרג עכ"ל יש לדקדק דהא לפום סברא דהשתא דקיימינן בה דעדי מכירה נמי לא מקטלי איהו נמי לא מקטל ולא הוה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואם נאמר כיון דאם עדי גניבה גופייהו יעידו גם על המכירה מקרי אזהרת מיתת בית דין ואין לוקין אותו אף אם לא יעידו על המכירה א"כ מה כתב שוב מדקאמר חזקיה אין נהרגין כו' מש"ה לוקין שהרי אין סופן למות על עדות זו ולא הוה לגבייהו לאו שניתן כו' עכ"ל דנהי דלא הוי לגבייהו לאו שניתן כו' אם יבואו עדים אחרים על המכירה מ"מ הוה ליה לאו שניתן כו' לגבי עצמם אם יעידו על המכירה ואמאי לוקין ויש ליישב כיון דחד מנייהו אמר בעדי נפש דלוקין ע"כ אית לן למימר טפי לחזקיה דלוקין ולא מקרי לאו שניתן כו' מטעמא דאם יעידו הם על המכירה דנתחייב מיתה כיון שאם הם לא יעידו אף אם יעידו אחרים על המכירה לא ימותו אבל לר"י כיון דאף אם יבואו עדים אחרים ימותו מקרי לאו שניתן כו' מיהו ק"ק לפי זה לא הל"ל לחזקיה איהו לא לקי אינהו היכי לקי אלא כיון דעל כרחך לחזקיה מטעם שאם יבואו הם ויעידו על המכירה לא מקרי לאו שניתן כו' איהו ודאי נמי דלקי דלא מקרי אזהרת מיתת בית דין כיון שלא יהרג אלא אם הם יעידו על המכירה וק"ל:

תוס' בד"ה גניבה אתחלתא כו' ואם תאמר אמאי מקטלי הא מצו למימר לפוסלו לעדות באנו כו' עכ"ל קצת קשה אמאי לא הקשו כן לעיל למאי דקאמר תלמודא וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי דנהי דחזקיה סבירא ליה דלא לקי מ"מ יוכלו לומר לפוסלו לעדות באנו ועדי מכירה יקטלו ויש ליישב וק"ל:

בד"ה עבדי מכרתי כו' א"כ למאי קא אתו כו' א"כ למקטליה קאתי כו' עכ"ל קושייתם למסקנא דאתיא מלתא דרב אסי אפי' כרבנן דדבר ואפי' חצי דבר וק"ל:

דף פז:

בד"ה עקביא כו' ואע"ג דעקביא מחמיר זימנין דהויא קולא כו' עכ"ל נראה אע"ג דה"מ לפרושי הכי נמי הכא בככר של תרומה ניחא להו לפרש הכי בפשיטות לענין דם ירוק גופיה אך יש לדקדק בדבריהם מאי קשיא להו אהך דעקביא דמחמיר טפי הא שפיר איכא קולא בפשיטות דאם עביד הזקן ממרא לאידך גיסא כרבנן ובכל הנך פלוגתות דלקמן בנכנס למקדש לא הוי קולא רק בחד גיסא לחד תנא והתוספות שדחו פירושו מהך דפ' הורה כהן משוח ופירשו דאיירי בככר של תרומה לא הוי קולא רק מחד גיסא ואף שיש לדחוק ולפרש לאידך גיסא כפירש"י באתא אחרינא וקדשה בתר הכי לא הוה להו להשמט מלפרש כן וכן בפלוגתא דר"א ור"י בשופי ליכא רק חד צד לקולא לר"י כמו שפרש"י והתוספות ג"כ הניחו שם פירש"י ולא דקדקו לפרש שם דמיירי נמי בככר של תרומה וע"כ נראה דודאי בכל הנך פלוגתות דתנאי כיון דמצינן לאשכוחי קולא מחד גיסא דהיינו לחד תנא סגי דעביד זקן ממרא כהך קולא דההוא תנא אבל בפלוגתא דאמוראי ליכא למימר הכי דא"כ ההוא אמורא דס"ל לקולא היאך מפרש לברייתא זו אליבא דר"מ דע"כ רבי מאיר ס"ל לחומרא דיש בו כרת ותקשי ליה להההוא אמורא דאית ליה לקולא מדר"מ דס"ל ע"כ דיש בו כרת ומש"ה הוצרכו התוספות לפרש לעיל מאי כרת איכא וכן בפלוגתא דרב ולוי ובפלוגתא דרב ושמואל הוצרך רש"י לפרש קולא וחומרא מב' צדדין דלא תקשי להו מהך ברייתא אליבא דר"מ לחד מינייהו אבל בפלוגתא דתנאי לא דקדק רש"י לפרש קולא וחומרא משני צדדין לב' תנאי דאפשר דר"א ס"ל

כמאן דמחמיר מינייהו ואי עביד הזקן ממרא כאידך תנא יש בו כרת אלא דהכא בפלוגתא דעקביא ליכא למימר הכי דאיכא קולא באידך גיסא לרבנן ואי עביד זקן ממרא כרבנן יש בו כרת דא"כ מאי קאמר לקמן תדע שהרי לא הרגו את עקביא כו' הא כיון דמחמיר בדם ירוק דהוה מד' דברים דפליג במסכת עדיות מאי כרת אית ביה לכך הוצרכו התוספות לפרש דזימנין דאיכא קולא כגון כו' ובזה כולה שמעתתא אתיא כהוגן דבפלוגתא דתנאי לא דקדק רש"י לפרש אלא באיזה צד שאפשר לאשכוחי יש בו כרת אי מתרי צדדים או מצד אחד ודו"ק:

בד"ה בפלוגתא כו' בפרק הורה כהן משוח כו' וקדשיו מביאין עולה ויורד ויש כו' עכ"ל כצ"ל:

בד"ה רבי יהושע כו' מיהו בירושלמי דרש כו' דיש כיהה טמא כו' עכ"ל מלת ומיהו מגומגם במקום הזה ודו"ק:

דף פח.

בפירש"י בד"ה ר' מאיר אומר כו' והאחר שקדש בו אינה מקודשת כו' עכ"ל ר"ל דבשוגג לרבי מאיר אינה מקודשת ולרבנן מקודשת לבעלים ויש בו כרת ובמזיד איפכא דאחר שקדש בו אשה לרבי מאיר מקודשת ויש בו כרת ולרבנן אינה מקודשת דלבעלים הוא וק"ל:

בד"ה ג' אינה שכחה כו' ובא עני ונטלן ובא בעל הבית ונטלן הימנו לזקן ממרא הוי גזל כו' עכ"ל מה שדקדק לפרש כן ולא ניחא ליה לפרש בפשיטות בבא עני ונטלן וקדש בו אשה וכן פירש לקמן גבי מפריש מן העיסה נראה משום דאם העני קדש בו אם כן ע"כ צריכין אנו לומר דזקן ממרא כבית הילל דאינה מקודשת ורבנן כבית שמאי דמקודשת ואנן אמרינן בעלמא דב"ש במקום ב"ה אינה משנה ודו"ק:

תוס' בד"ה מרחו מעשר כו' דתנן במסכת מעשרות פרק שלשה מינין פירות כו' עכ"ל לא מצאתי בסדר המשנה גם אין שום פרק במסכת מעשרות קרוי ג' מינין אבל מצאתי ברייתא שנויה בירושלמי פרק ג' דמעשרות דתני מצא פירות ממורחין כו' ע"ש וכצ"ל הכא בתוספות דתני בירושלמי במסכת מעשרות פרק שלישי מצא פירות כו' ותו לא מידי ודו"ק:

בא"ד בין כך ובין כך חייבים במעשר ופטורין מן התרומה וליתא כו' עכ"ל צריך עיון לדברי הי"מ דמשום הפקר נגעו בה לפטור מן (התורה) [התרומה] התינח במפוזרין אבל במכונסין דאינן הפקר דהא אסורין משום גזל למה יפטור מן התרומה טפי מן המעשר ויש ליישב בדוחק דפטורין מן התרומה לא קאי רק אמפוזרין וק"ל:

דף פח:

בפירש"י בד"ה ואין לנו כו' ואית דאמרי אין לנו אלא תפילין ואליבא דר"י דאמר צריך לדבק כו' עכ"ל נראה דר"ל דלמאן דאית ליה דא"צ לדבק ודאי דנימא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כיון דצריך אגוד והני ג' אגידי והך מינא אחרינא חוץ לאגוד אבל לרבנן כיון דאין צריך אגוד הך מינא אחרינא דמחוץ לאגוד הויא כאלו אגוד ביניהם וכיון דלר"י מסיק דלא אמרינן האי לחודיה כו' כ"ש לרבנן מיהו לא הוו צריכי להכי אלא דהך קושיא שהקשו לרבנן הוה מצי לאקשויי לר"י גופיה אמאי יחשב תוס' לר"י האי מינא אחרינא דמחוץ לאגוד כמו לרבנן דאין צריך אגוד וכ"ה הקושיא בתוספות בריש פרק לולב הגזול ועיין שם תירוץ אחר וק"ל:

דף פט.

תוס' בד"ה ולא בב"ד כו' ועוד מאי עינוי כו' ועוד מאי איריא זקן כו' ועוד כו' לימא לא בבית דין שבחנות כו' עכ"ל פירוש לדבריהם כל הנך קושיות למאי דבעי למימר דברגל חוזרין ב"ד הגדול כו' ואז דנין אותו א"כ לא הוה כלל עינוי הדין דהא קודם הרגל לא הוי דנין אותו עד הרגל ועוד מאי אריא זקן ממרא אפילו שאר עבירות כו' לאו לענין מעלין אותו לירושלים קאמרי אלא לענין דע"כ בשאר עבירות נמי משמרין אותו עד הרגל שחוזרין ב"ד הגדול ויושבין בלשכת הגזית דכל זמן שאין יושבין בלשכת הגזית לא היו דנין כלל ד"נ בשום ב"ד ועוד לימא לא בב"ד שבחנות דכל זמן שאין יושבין בלשכת הגזית ברגל אפי' בחנות לא היו דנין ד"נ ואהא כתבו ודוחק לומר דאעבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנין כו' דהשתא יתיישבו כל הקושיות דדנין אותו מיד ביבנה אלא שאין ממיתין אותו ביבנה ומעלין אותו לב"ד הגדול כו' והוי עינוי הדין אבל בשאר עבירות דנין אותו מיד בב"ד שבעירו ואינן משמרין אותו עד הרגל וכן נמי בב"ד שבחנות שהוא ג"כ בירושלים דנין וממיתין זקן ממרא ולא ביבנה משום דמיתתו בעי ירושלים ומיהו הך קושיא מאי עינוי הדין יש אכתי לא יתיישב שפיר דאימא דקושטא משום דלא להוי עינוי הדין לא היו דנין אותו בעירו או ביבנה עד שמעלין אותו לרגל ואז דנין אותו שם וממיתין אותו ומאי מקשי ר' יהודה עליה דר"ע ואפשר שזה בכלל מה שכתבו ודוחק לומר כו' דלפי' ר"ת דמיירי בשנגמר דינו כו' יתיישב טפי ודו"ק:

דף צ.

בפרש"י בד"ה בה לא תעשה כו' דבל"ת מיירי ושאר מצות נמי הכי כו' כצ"ל ע"ש:

בד"ה דרחמנא אמר מן הדרך ואעבודת כוכבים קאי דאכתי לא אתרבו כו' דללכת בה כו' עכ"ל כצ"ל נ"ל ור"ל דאע"ג דשאר מצות נמי בהאי פרשתא כתיבא גבי הדחה לרבנן אליבא דרב המנונא מ"מ מן הדרך דכתיב בהך פרשתא לא קאי רק אעבודת כוכבים דכתיב לעיל מיניה דאכתי לא אתרבו שאר מצות מללכת דכתיב בתר מן הדרך וללכת גופיה לא משמע אלא כולה בשאר מצות ולא מקצת ודו"ק:

בד"ה דברי הכל פטור ואפילו מחנק דהתם דבר שלם כתיב ולאו אעוקר כו' עכ"ל יש לדקדק בפירושו מאי ראיה מייתי מדהתם דבר שלם כתיב דבמקצת עובר על דברי תורה שהוא פטור דהא התם לא אירי כלל בעוקר על דברי תורה אלא בדברים בעלמא ועוד מה צריך ראייה לזה כיון דמן הדרך לא קאי אלא אעבודת כוכבים וללכת כולה משמע כמה שכתב רש"י לעיל מהיכא תיתי לחייב במקצת בשאר עבירות ויש לפרש דברים דתרתי קאמר ד"ה פטור ואפי' מחנק וכמ"ש לעיל דללכת כולה משמע ושוב כתב מילתא אחריתא באנפי נפשיה והתם דבר שלם דכתיב לאו אעוקר דברי תורה כו' דההיא בסקילה גבי הדחה הוא דכתיב אלא דבר שלם דכתיב אדברים בעלמא כו' וק"ל:

בד"ה כרב חסדא כו' ולרב חסדא הא דנקט ר"ש הא קמ"ל כו' דרישא כו' ואפילו לרבנן בחנק דר' שמעון הוא כו' עכ"ל ר"ל דהשתא דקתני ר' שמעון פוטר דהיינו ע"כ בחנק יש לנו ללמוד דחיובא דרישא נמי לכ"ע בכה"ג קמיירי דהיינו בחנק אבל אי הוה מתני בסיפא סתם פטור ה"א דחיוב דרישא למר כדאית ליה בסקילה ולמר כדאית ליה בחנק ולא ניחא להו לתרץ הכא דמשום רבותא נקט ר' שמעון פוטר דאפילו מחנק ר' שמעון פוטר וכ"ש סקילה כו' כמ"ש לקמן לרב המנונא דהכא לפי סברת רב חסדא ליכא רבותא טפי בדר' שמעון דהא רבנן נמי לא מחייבי בשאר עבירות אפילו בכולה רק חנק ודו"ק:

דף קיא:

במשנה פירש"י בד"ה עד שיודח כו' שידיחוה אנשים הס"ד ואח"כ מ"ה או שהיו כו' מאותה העיר הס"ד ואח"כ מ"ה הרי אלו כו' וממונן פלט הס"ד ואח"כ מ"ה וצריכים כו' יליף בגמרא הס"ד כצ"ל:

בד"ה ה"ג החרם כו' מכאן אמרו כו' עכ"ל ור"ל דל"ג שנאמר החרם כו' כמו שהוא בגמרות שלנו דאם כן הוה משמע דקאי אדלעיל וזה אינו אלא מלתא באנפי נפשיה וכן לקמן שנאמר ואת כל שללה כו' בסדר המשנה מלת שנאמר אינו אלא ואת כל שללה כו' והוא ג"כ מלתא באנפי נפשיה:

בד"ה אין אנשים כו' עיר הנדחת הס"ד אח"כ מ"ה מקרבך משמע כו' הנדחת הס"ד ובד"ה חולקין כו' ומנחילין הס"ד:

דף קיב.

בד"ה ור"ל אמר כו' לאו משום דאין דנין שנים כו' ובד"ה אלא מרבין כו' אם הוו מרובין ואם הודחו כו' הד"א כצ"ל ובד"ה אמר ר"ש כו' דקראי הס"ד ואח"כ מ"ה ה"ג ואת כל אשר בה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה עכ"ל בכל גמרות שלנו אינו אלא דגרסינן ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים גם קשה לפי גירסת רש"י היאך משמע מאת כל אשר בה לרבות נכסים שבחוצה לה דהא לגבי צדיקים לא משמע ליה לרבות מכל אשר בה רק נכסים שבתוכה וממעט מיניה נכסי צדיקים שחוצה לה ודו"ק:

בד"ה אמר רב חסדא כו' דאין מגיעין לעיר לא הס"ד ואח"כ מ"ה ל"א שכבר היו לתוכה כו' ובד"ה קיבל עליו כו' הנדחת הס"ד ואח"כ מ"ה בהמה כמאן דפליגא א"א לכזית כו' ובד"ה ל"ש שחטה כו' לפי חרב או דלמא היינו שלא כו' ובד"ה פיאה נכרית כו' צדקניות הוי הס"ד כצ"ל:

בד"ה כיון דעיילה כו' מלבושין דמי הס"ד ואח"כ מ"ה מתני' ואת כל שללה כו' ובד"ה היה רחובה כו' כונסין אותה לעיר שצריך לעשות לה רחוב בתוכה רחוב סרטי' כו' כצ"ל מפי' הרע"ב ע"ש:

דף קיב:

בד"ה מעשר שני כו' אלא יגנז וכן כתבי הקודש יגנזו הס"ד ואח"כ מ"ה ה"ג כליל לה' אלהיך אר"ש אמר כו' כצ"ל ור"ל דל"ג שנאמר כליל לה' כו' וכ"ה ברע"ב בפי' המשנה גם בפירש"י לקמן בגמרא ודו"ק:

בד"ה וכמו שהיתה בישוב בתים הס"ד ואח"כ מ"ה גמ' היו בה כו' כצ"ל:

בד"ה שנאמר כליל כו' ל"ג הס"ד ואח"כ מ"ה רש"א וכו' ובד"ה זבח רשעים כו' דמיהן אסור הס"ד ובד"ה ואליבא דר' יוסי כו' לרבות קדשים קלים שהם ממונו כו' אבל קדשי קדשים ירעו דהא כו' ובד"ה ליפלוג כו' לקדשי קדשים הס"ד ואח"כ מ"ה דלמיתה כו' ובד"ה לא פסיקא כו' דעיר הנדחת ירעו כו' הד"א כצ"ל:

בד"ה מאי קאמר כו' ופליגא עליה דת"ק כו' ק"ק ממון בעלים הס"ד כתב מהרש"ל נראה דמש"ה מפרש טעמא דת"ק משום ממון בעלים ואליבא דר"ל כו' דא"כ במאי פליגי דס"ס לכ"ע ימותו כו' אבל השתא שפיר פליגי דת"ק ס"ל ממון בעלים כו' עכ"ל ור"ל לשמואל אליבא דר"ל בהא פליגי דת"ק ס"ל ק"ק ירעו וקדשים קלים דממון בעלים הוא ימותו מדינא וה"ה בכור ומעשר דשללה מקרי ור"ש ס"ל דקדשים קלים שלל שמים קרינן ביה ובכור ומעשר נמי מדכתיב בהמתך מרבינן דלאו שללה הוא וכלם ירעו אבל הוא דחוק כיון דעיקר פלוגתייהו בקדשים קלים אי הוה ממון בעלים או לא הרי עיקר פלוגתא דר"ש עליה דת"ק חסר מן הספר שהרי לא הזכיר אלא דבהמתך ולא בהמת בכור כו' וה"ל להזכיר נמי לר"ש שללה ולא קדשים קלים כיון דעיקר פלוגתייהו נמי בהא דת"ק ס"ל דבכלל שללה הוא דממון בעלים הוא ור"ש ס"ל דממון גבוה הוא גם זה דחוק לאוקמא מילתא דשמואל דווקא כר"ל ולא ה"ל לתלמודא להשמיט דמלתיה דשמואל כר"ל ולא כר"י וע"כ נראה דאוקמתא דשמואל בין לר' יוחנן ובין לר"ל ועיקר פלוגתא דת"ק ור"ש בבכור תם וה"ק שמואל מסתברא דלכ"ע בין לת"ק בין לר"ש כל שהוא קרב כשהוא תם ונפדה כו' אבל בכור שאינו נפדה כשהוא בעל מום אפי' כשהוא תם לא אימעיט משללה כפירש"י והשתא לר"י אתיא פלוגתייהו בפשיטות דלת"ק דלא דריש בהמתך למעט בכור הרי דבכור שללה מקרי אפי' כשהוא תם כיון דאינו נפדה כשהוא בעל מום והוא בסייף ולר"ש דממעט ליה בכור תם ומעשר מבהמתך גם הם דינן שימותו ור"ל נמי וודאי דעיקר פלוגתייהו בבכור תם דלת"ק קדשים קלים ימותו ולא יחרימו משום כבוד שמים כיון שאפי' בעל מום צריך פדייה אבל בכור ומעשר דלא בעי פדייה כשהוא בעל מום אפילו כבוד שמים לית ביה אפי' בתם והוא בסייף ור"ש ס"ל דבכור ממעטינן ליה מבהמתך ואהא הוצרך רש"י לפרש אליבא דר"ל דע"כ דבהא מלתא דסבר ת"ק קדשים קלים ממון בעלים הוא נמי פליג ר"ש עליה דת"ק לאוקמת' דשמואל מדלא אצטריך ליה לר"ש למעוטי מבהמתך אלא בכור ומעשר משמע דשאר קדשים קלים לא אצטריך למעוטי ולאו שללה מקרי ולאו ממון בטלים הוא והדברים ברורים למבין ודו"ק:

בד"ה וכל שקרב כו' דאיהו מוקי ליה אפי' בתמימי' קסבר כו' עכ"ל לכאורה דלשון אפי' דחוק דהא איהו מוקים ליה דוקא בתמימים אבל בעלי מומין בהמתך קרינן ביה ובסייף וכ"כ מהרש"ל ונראה ליישבו דלגבי רבינא דקאמר דלא איצטריך ליה בהמתך למעט בכור תם משום דמשללה אימעיט קאמר דלשמואל שפיר איצטריך ליה למעט אפי' תמימים דשללה קרינן ביה וכיון דאיצטריך מיעוטא דבהמתך לתמימים מנלן למעוטי אפילו בעלי מומין דתפסת מועט תפסת ודו"ק:

בד"ה תרומה ביד כו' היא תישרף הס"ד ואח"כ מ"ה וקתני יגנוזו כו' לא אמר תישרף הס"ד ובד"ה אלא בעיר כו' ואינו יוצא לישרף בתוכה הס"ד ואח"כ מ"ה בגבולין דלא מטו ליה כו' דבשריפה לא משום זילותא הס"ד ואח"כ מ"ה לעולם כו' ובד"ה הב"ע כו' אפילו בחוצה לה הס"ד ואח"כ מ"ה ואפי' לאחר שנכנס כו' כצ"ל וד"ל אהא דקאמר שפודין אותו אפי' בנכנס לירושלים דבטהור אין פודין בנכנס בירושלים ודרשינן כי ירחק ממך גו' אבל בנטמא מרבינן מהאי קרא דלא תוכל שאתו שפודין אותו בירושלים וק"ל:

דף קיג.

גמרא כגון דנפל מחיצות וכדרבא כו' לקלוט דרבנן וכי גזר כו' מה שיש לדקדק בזה עיין באורך בדברי בעל המאור גם עיין בתוספות בפרק הזהב:

בפירש"י בד"ה ולפרקיה כו' ומשני כר' יהודה כו' ובד"ה דכתיב ואבדתם את כו' שלל שמים הס"ד ואח"כ מ"ה כלל בעשה כו' ודרשינן ליה לדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד כו' ולא תבנה עוד דמשמע בנין בתים אשמעי' לאו בבנין בתים וגנות ופרדסים דאיסור עשה כו' עכ"ל דבריו אינן מובנים לי דאם נאמר דיצא בנין בתים מן הכלל ללמד על הכלל כולו שהוא יישוב בני אדם א"כ בגנות ופרדסים הוה נמי בלאו ואם נימא דלא הוה בגנות ופרדסים רק איסור עשה והיתה תל עולם א"כ לל"ל דיצא בנין בתים מן הכלל ללמד כו' דהא איכא למימר דלא בא רק ללמד על עצמו שהוא בלאו דלא תבנה אבל גנות ופרדסים לא הוה רק בעשה דוהיתה תל עולם ואפשר שהן ב' פירושים וחסר מפירושו לשון אחר ודו"ק:

בד"ה אית כו' ולא תבנה עוד לא משמע ליה בכל בנינים דקסבר עוד כו' כצ"ל:

חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת – מַהַרְשָׁ״א

דף ה.

פרק דיני ממונות בשלושה

אלו ר"ג שבבל ומחוקק כו' הכא הקדים בקרא ר"ג להנשיא לפי מעלת מדרגה בשולטנות וממשלה כדאמרינן דהכא שבט והתם מחוקק אבל בפרק ג"ה שדרשו עם אלהים ועם אנשים וגו' רמז לו שעתידים לצאת ממנו ר"ג ונשיא שבא"י כו' ופרש"י דעם אלהים הוא נשיא ועם אנשים הוא ר"ג עכ"ל הקדים שם בקרא נשיא לר"ג דלפי חכמתם חשיב להו התם דנשיא קודם לר"ג בחכמה כמ"ש בתוס' דבני ארץ ישראל חכימי טפי ומזה הטעם שמסיים שם מכאן שרמז לו גלות דהיינו ע"י שיהיה גלות ויהיה ר"ג בבבל ונשיא בא"י הקדים הנשיא שבא"י בחכמה לר"ג שבבבל משום דאוירא דארץ ישראל מחכים ולזה שקרא לנשיא שבארץ ישראל שם אלהים על שם חכמתן דמומחין הם בחכמה אבל הכא שמקדים בקרא ר"ג לנשיא לענין ממשלה לא מסיים ביה דרמז להם גלות דאין זה תלוי בגלות אלא דר"ג הוא מזכרים ונשיא מנקבות כמ"ש בירושלמי ומיהו בפרק ג' דהוריות דמייתי נמי הך דהכא שבט והתם מחוקק וכו' לענין שעיר משמע דלאו היינו טעמא כמ"ש בתוס' משום דר"ג מזכרים ונשיא מנקבות דהא התם אפילו מלכי ישראל חשיבי כמלכות בית דוד אלא דביכולת ושולטנות תליא מלתא. ולפי זה היה נראה לומר דגם נשיא משאר שבטים שיש לו נטילת רשות ושולטנות מן המלכות מהני אבל מדברי הטור ח"מ סימן ג' נראה דלא מהני נטילת רשות כי אם משבט יהודה ומזרע בית דוד ועיין בבית יוסף שם. ויש ליישב דודאי לענין שעיר התם דילפי' ליה נמי מי שאין ע"ג אלא ה' אלהיו סברא הוא דאין לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד ולא מייתי התם הך דהכא לא יסור שבט וכו' אלא לאתויי דר"ג יש לו יותר שולטנות מנשיא שבא"י אבל לענין נטילת רשות דהכא דלא אתיא אלא מקרא דלא יסור שבט מיהודה כו' בזרע שבט יהודה תליא מלתא ויותר מזרע דוד ודו"ק:

דף ו:

יקוב הדין את ההר. עי' בערוך ע' קבה ב' פירושים ויש לפרשו לפי ענינו הכא שהדיין מבקש לעשות פשרה דלעשות דין קשה בעיניו שירא מבעל דין קשה שמא יתחייב ויהיה רודפו וע"כ דימה אותו להר קשה ואמר שאל יחשוב הדיין כן אלא יקוב הדין כו' וק"ל:

אוהב שלום ורודף שלום וכו'. זכר ג' מיני שלום שהם לשמים ולעצמו ולבריות לפי שהפורש עצמו מן הדין לעשות פשרה מביא שלום בינו לבין אביו שבשמים כי הדין והמשפט לאלהים הוא וכדלקמן כל הנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל וכו' שנאמר כי ה' יריב ריבם וז"ש שע"י הפשרה אוהב שלום לאביו שבשמים ואמר ורודף שלום כי ע"י הדין אפשר שבעל דין המתחייב בורח ממנו ויהיה שונא לדיין וע"י הפשרה הרי הוא רודף השלום שיהיה לו ממנו ולא יהיה אויבו ואמר ומשים שלום בין אדם לחבירו הוא בין בעלי דינין לפי שהפשרה היא בהסכמת ורצון שניהם משא"כ הדין שלעולם לפי דעת המתחייב אין מוחל טענתו נגד בעל דין חבירו אף שיצא חבירו זכאי בב"ד נגדו ואמר:

שנא' תורת אמת וגו'. לפי שיש דיין המונע עצמו מן הדין ומבקש לעשות פשרה לפי שאינו יודע דין תורה וגם יש שיודע דין תורה אבל מונע עצמו שאינו יודע לסדר דבריו היטב ואפשר שבדבריו ישתמע דבר לתרי אפי ולשון עולה שמתוך דבריו ילמדו שום שקר כמאמרם ז"ל הזהרו בדבריכם שמא וכו' ולזה אמר אהרן שהיה רודף שלום לעשות פשרה אל תחשוב שעשה אהרן כן במניעה מן הדין מפני סבה אחת מאלו דאינו כן שהרי תורת אמת שהיא תורת משה היה גם כן בפיהו והיה יודע לפסוק דין אמת גם עולה לא נמצא בשפתיו שהיה יודע להזהר בדבריו שלא ימצא בו שום עולה שמתוכו ילמדו לשקר אבל עשה כן כי בשלום ובמישור וגו' על דרך שאמרו בריש פרק אחד דיני ממונות צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה דאף בפשרה צריך הדיין לראות שיעשה בצדק ובמישור וז"ש כי בשלום שהיא הפשרה שעשה אהרן במישור ובצדק היה שלא רדף הא' יותר מחבירו וז"ש הלך אתי דאילו אף בפשרה אם לא היה בצדק והיה נותן לזה ונוטל מזה הייתי מחזיר לו כדלקמן ואין זה הולך במישור וסיים רבים השיב מעון שע"י הפשרה השיב הרבים מעון דאילו בדין אף שהדיין לא יטעה אפשר דבדין מרומה הוא מחייב את הזכאי ומזכה החייב ויש עון בבעל דין ולפעמים שלא יהיה מתון יטעה הדיין לחייב הזכאי ולזכות החייב דחטא תלוי בו דנוטל מזה ונותן לזה וכו' מה שאין כן בפשרה שהיא ברצון שניהם ואין כאן עון לא לבעל דין ולא לדיין דהפשרה היא כמחילה וק"ל:

כנגד יהודה וכו'. בי"מ כתוב בזה אבל ק"ק אמאי קרא ליה מנאץ למברכו ולא ליהודה גופיה ועוד מ"ט למנאץ ה' דמשמע ענין הכעסה או כפירה וי"ל שמפני שמהמעשה ההוא נמשך טובה שנתגדל יוסף במצרים והציל העולם מרעב לכאורה ישובח יהודה במעשהו שנגמרה כוונת אלהים על ידו כמ"ש יוסף כי למחיה שלחני וגו' לכ"א שהחושב זה מנאץ לה' שיראה שה' סבב הדבר ע"י שנתן בלב יהודה לעשות כן וחלילה לאל מרשע אלא שמה' יצא הדבר הטוב כו' ולעולם לא יהיה תפארת יהודה על מעשהו וכו' עכ"ל עש"ב וכתבו התוס' והא דכתיב מטרף בני עלית על מעשה דתמר שבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא וכו' עכ"ל. ומ"ש המתרגם באידך קרא מטרף בני עלית וגו' מדין קטלא ברי סלקתא וכו' פירוש נמי מדין הריגת תמר ובניה וכ"כ החזקוני אבל בע"י כתב ובחידושין אמרינן דהיינו שלא הניח להרוג את יוסף עכ"ל ודבריו אינם מובנים דודאי אין עולה על דעת האומר לברך את יהודה אינו אלא על שלא הניחו להרגו ואהא קאמר דאין זה אלא מנאץ ויש ליישב דהכי קאמר דודאי על שלא הניחו להרגו ראוי לברכו וכדכתיב מטרף בני עלית וגו' אבל הכא ה"ק מי שמברכו במה שתלה סבת מניעת הריגתו בממון ואמר מה בצע הרי זה מנאץ ה' כי היה לו לתלות סבת מניעת הריגתו ביראת חטא והוא פי' הקרא ובוצע ברך שהמברכו שהצילו יהודה ונתן סבת המניעה מהריגה לבצע ממון הרי זה מנאץ ה' כי היה ראוי לו ליתן סבת המניעה ביראתו מחטוא לה' ובזה יתיישב קצת קושית יפ"מ שאמר הכתוב מנאץ ה' ולולי פירושם היה נראה לפרש דה"נ לשבח יהודה קאמר ומברך במקום זה הוא במקום קללה וגידוף כמו ברך נבות אלהים ומלך וז"ש כל המברך את יהודה ומגדפו על זאת שאמר מה בצע כי נהרוג וגו' ומכרו בממון ולא החזירו לאביו אין זה אלא מנאץ ה' שיהודה כוונתו לש"ש היה שהיה חושש שלא יהיו אחיו שומעים לו בדבר זה להחזירו לאביו ז"ש מנאץ ה' כי שם יהודה נקרא כולו על שמו של הקב"ה כמ"ש בסוטה על שקידש ש"ש בפרהסיא ותו לא מידי וק"ל:

אין שלום כו'. הכא ניחא דמשמע ליה דמשפט ושלום איירי במקום אחד ולא איירי בשני מקומות דמדכתיב בסיפא דקרא שפטו בשעריכם משמע דשלום נמי במקום משפט איירי אבל לקמן גבי כל מקום שיש משפט אין צדקה כו' קשה דאימא דמשפט וצדקה בשני מקומות איירי דמי שצריך למשפט עשה לו משפט ומי שנצרך לצדקה נתן לו צדקה וכמה קראי כתיב בכה"ג בב' מצות הללו משפט וצדקה כמו כי ידעתיו וגו' לעשות משפט וצדקה וגו' וי"ל דמדכתיב משפט וצדקה לכל עמו משמע ליה דאיירי בצדקה שבמקום משפט דכל עמו צריכין למשפט אבל לצדקה ממש ודאי דלאו כל עמו הוו צריכין ליה דלאו עניים היו כולם וכדפריך לקמן אליבא דת"ק לכל עמו לעניים מבעי ליה ודו"ק:

ששילם לו מתוך ביתו כו'. נראה לכאורה דאיירי בעני שאין לו ממה לשלם ואין לבעל דינו עליו דין תשלומין עד שישיג ידו ויתעשר ומכל מקום קאמר דאותה צדקה שעשה לו חברו עד היום בהלואה זו שנאמר בהשבת העבוט ולך תהיה צדקה וגו' השתא ששלם לו דוד בעבורו נחשבת זו הצדקה לדוד ואמרו בזה שאמר דוד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי שהתפלל שלא יעשו העני ובעל דינו קנוניא עלי לתבוע את העני אף אם אין העני חייב לו ואני אשלם לו בעבורו ואחר כך יחלקו ביניהם מה שעשקו ממני וק"ל:

שהוציא גזילה וכו'. ומלת צדקה הנאמרת כאן אינו ממש צדקה אלא שעשה עמו צדקה וטובה והשיבו מעון הגזילה ובי"מ הקשה וא"ת אם כן מאי רבותא דדוד אתא לאשמועינן דאימא דקרא לא אתי למימר אלא דעל ידי שהיה דוד עושה משפט וצדקה הצליח יואב במלחמה כדאמרינן בפרק נגמר הדין ויהי דוד עושה משפט וצדקה וגו' ויואב בן צרויה על הצבא מ"ט יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה וגו' וק"ל:

שנאמר פוטר מים ראשית מדון וכו'. פירש רש"י אם באת לפטור ולהשליך כו' עכ"ל משמע ליה דדריש נמי רישא דקרא בהכי אף על גב דתלמודא לא הזכיר בדרשה רק סיפא דקרא ולפני התגלע הריב וגו' מדפריך לקמן והני תנאי ראשית מדון מאי דרשו ביה משמע דהאי תנא דריש ליה שפיר בהכי כפי' רש"י וק"ל:

שנאמר ועמדו שני אנשים אשר להם הריב וגו'. כולה יליף ליה מהאי קרא לפי שזכר את העדים כאילו הם הבעל דין הגוזל את חבירו כמ"ש אשר להם הריב וגו' לפי שעל ידי עדות שקר או על ידי שכובשים עדותם גוזל בעל דין את חבירו והרי כאלו הם גוזלים להקב"ה שמטריחים אותו להחזיר ממון שנתן לבעליו על ידי עדות שקר וכובש עדותן וכן לגבי דיינין קאמר הכי יודעים את מי הם דנים כו' שעל ידי שהם מטים משפט גוזל בעל דין אחד את חבירו והרי כאילו הם גוזלו להקב"ה שמטריחין להחזיר ממון לבעליו ועתיד ליפרע מהם אותו ממון שנתן לבעליו על ידי שהטו משפט ומייתי ליה מהאי קרא אלהים נצב בעדת אל שהוא נצב שם כאילו הוא היה בעל דין:

וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כו'. לפי שיחשוב הדיין כי במטהו משפט אין בו מעשה בידים וע"כ אמר ראו מה אתם עושין וגו' שעל ידי מטה משפט נעשה מעשה הגזילה וזה שכתב כי לא לאדם תשפוטו כי אם לה' דלגבי הקדוש ברוך הוא הדבור בו כמעשה כמו שכתוב בדבר ה' שמים נעשו ועל זה אמרו כל הדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית כי כמו שהקב"ה קיים עולמו במעשה בראשית במאמר ובדבור כן זה הדן דין אמת לאמתו קיים את העולם בדבורו ואמר:

שמא יאמר הדיין מה לי לצער הזה וכו' תלמוד לומר עמכם בדבר וגו'. עיין פירוש רש"י ועוד יש לומר שמא יאמר הדיין מה לי לצער הזה שלעולם הדיין הוא בצער שמא לא כוון אל האמת שמא טעה בשכלו תלמוד לומר עמכם וגו' כי ה' יהיה עמכם בדבר המשפט לכוין דעתכם אל האמת ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות לכוין דעתו אל האמת וה' יהיה עמו בזה לכוונו אמת לאמתו ובזה יתיישב גם כן מה שאמרו לקמן אמת לאמתו כי אפשר שיכוין הדיין דעתו אל האמת ויטעה בשכלו אבל הדן דין אמת לאמתו שלא יטעה בו שהקב"ה עמו לכוין דעתו אל האמת הוא משרה שכינתו וכו' כדלקמן:

דף ז.

מה ראה כו' ראה שזבוח חור לפניו כו'. ר"ל לפי פשוטו מה ראה בו דבר ממש שבנה מזבח כו' שהרי בסיפא דקרא גילה הכתוב דעת אהרן דלשמים היה נתכוין שנאמר כי חג לה' וגו' וע"כ דרשו דהאי קרא אינו אלא התנצלות אהרן דלכך עשה מעשה כזה שזכר ויעשהו עגל וגו' לפי שראה את חור זבוח לפניו והבין מזה לעשות מה שעשה דלא עבדי ליה כמו דעבדי לחור ואפשר שקבלה היה בידם כי חור היה הזבוח לפניו וקראי מוכיחין כן שהרי בכל מעשים המפורסמים נזכר הוא בפרט עם אהרן במלחמות עמלק אמר אהרן וחור תמכו בידיו ובמתן תורה והנה אהרן וחור עמכם וגו' שהעמיד משה את אהרן וחור תחתיו כל זמן מ' יום שהיה בהר ולא מצינו בשום מקום אח"כ מאותו מעשה ואילך שהוזכר חור עם אהרן וע"כ אמרו שהוא ואהרן היה במקום משה באותן מ' יום וכשנתעכב היה הוא מוכיחן ע"כ והרגו אותו. ודקאמר ומקיים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא כו'. אף שעדיין אז לא נתנה הכהונה לאהרן ולא היה מקדש ולא משכן אהרן בכור היה והעבודה היה בבכורות בכל מקום בבמה וה"ל ככהן במקדש ופרש"י דלא הויא להו תקנתא דהא סופן לעשות כן בזכריה כו' עכ"ל שהרי רוח הקדש משיבו שעל כך היה עיקר החורבן כמ"ש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ואף שזכריה נהרג כמה שנים קודם החורבן בימי המלך יואש אפשר שאז נגזר ע"כ והיה דמו תוסס עד זמן החורבן כדאי' פרק הניזקין שנהרגו כמה וכמה על דמו של זכריה ע"י נבוזראדן. ושאמר שעל עון זה דלא הויא להו תקנתא לעולם. לפי שהתורה נתנה לנו לשמוע לחכמי תורה והם כהן ונביא וענש הכתוב מיתה מי אשר לא ישמע אליהם כמ"ש בזקן ממרא ובאת אל הכהנים וגו' והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומת האיש וגו' ובנביא אמר נביא אקים להם וגו' והיה האיש אשר לא ישמע וגו' אנכי אדרוש מעמו וגו' והנה זכריהו שהיה כהן ונביא שמשני צדדים אלו היה להם לשמוע לו שלא לעבוד ע"ז והם לא די להם שלא שמעו לו אבל

הרגוהו במקום המקדש עון כזה א"א להתכפר בתשובה משא"כ מעשה העגל שנתכפר להם בתשובה כדקאמר מוטב דליעבדו עגל וק"ל:

אלא על ד"ת וכו'. כתבו התוס' והא דאמרי' בבמה מדליקין ששואלין אותו נשאת ונתת באמונה כו' ע"ש ב' תירוצים ומ"ש בסוף דבריהם והכי דריש ליה לקרא תחלת גילו דינו וכו' הכי משמע להו דסיפא דקרא נמי בהך ענינא דריש להו כמ"ש לעיל לפירוש רש"י דתנא דלעיל לא נקט בדרשות רק סיפא דקרא ודקאמר תלמודא הני תנאי פוטר מים וגו' מאי דרשי ביה מוכח מזה דכוליה קרא בחד ענינא דרשינן ליה ובעיקר קושייתם מההיא דפרק במה מדליקין נ"ל לומר דלא קשה מידי דהכא איירי במי שאפשר לו ללמוד ותלמודו מוצלח ואינו למד ה"ל תחלת דינו על דברי תורה שלא למד כדבעי ליה ללמוד אבל התם מיירי במי שאי אפשר ללמוד שאינו מוצלח כדאמרינן אדם אחד מאלף מצאתי אלף נכנסין למקרא וכו' אין מצליח רק אחד מהם להוראה ועל כן עיקר מעשיו במשא ומתן ובשעה אחת קבוע לו חייב ללמוד ועל כן תחלת דינו על משא ומתן שהם עיקר מעשיו ואח"כ שואלים לו אם קבעת עתים וכו' וק"ל:

אתרתי תלת גנבא לא מקטל וכו'. נראה דכל המשלים שזכר כאן בדין תורה קאמר ובגנב ודאי אין דין תורה דין מיתה אלא דבגנב בא במחתרת איירי דאין לו דמים ומטעמא דמפרש בפרק בן סורר ומורה דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו' ע"ש וקאמר דאי הכי עד תרי ותלת וכו' דעדיין לא הוחזק בעבירה ואפשר דלמלאות נפשו כי ירעב עושה כן ואין להמיתו אבל בב' פעמים לרבי דתרתי זמני הוה חזקה ובתלתא לרשב"ג דעבירות מחזיקות אותו שלא ישוב עוד מעבירה זו שוב שלישית לרבי וברביעית לרשב"ג קטלינן ליה במחתרת כדאמרינן בפרק הנשרפין לענין מכניסים לכיפה דלרבי עבירות מחזיקות בשתי פעמים ובשלישי מכניסין אותו לכיפה ולרשב"ג בג' פעמים עבירות מחזיקות אותו וברביעית מכניסין אותו לכיפה ו"ש על שלשה פשעי ישראל שהם המחזיקות אותו בעבירה שוב על ארבעה לא אשיבנו מלענשו דודאי לא ישוב מעבירה עוד:

לשלמא וכו'. נראה שהוא מלשון שלם ולא מלשון שלום בוי"ו וכצ"ל בפירש"י לאיש שלם דהיינו איש שלם ותמים במעשיו שנאמר בי שבע יפול צדיק וגו' ור"ל דמצד מערכת השמים שהם שבעה כוכבי לכת יפול שבעה פעמים שכלם מנגדים לו אבל הוא קם בכולם מצד זכותו שהקב"ה משנה מזלו בכלם לטובה וכמ"ש באברהם ויוצא אותו החוצה וגו' אבל הרשע באחת יפול שאף המזלות כלם הם לטובה לו הוא יפול באחת דהיינו ברשעו ואין מזלו יכול להצילו:

שקלו גלימא וכו'. ר"ל גלימא שהוא כסות העליון שאדם הולך בו לכבוד וכשיצא חייב מבית דין שקלו ממנו הגלימא בפרעון חוב בב"ד ואין מניחין אותו לילך לביתו בגלימא אבל כסות התחתון דאי אפשר זולתו לילך ערום ודאי דאין שוקלים מיניה דהא מסדרין לב"ח והיינו דאמרינן בעלמא אפילו מגלימא דעל כתפיה דהיינו בגד העליון שלבש לכבוד לפני ב"ד נוטלין ממנו הב"ד לפרעון מיד ואין מניחין אותו לשוב לביתו בגלימתו דעל כתפיה ואעפ"כ אמר דליזמר וליזל באורחא שהולך מב"ד לביתו מבלי מלבוש כבוד וז"ש וכל העם על מקומו יבא בשלום שאף המתחייב בביאתו מב"ד לביתו בלא גלימתו וכבודו שניטל ממנו וניתן לפרעון חבירו יהיה בשלום שלא יצטער ולא יתקוטט עם חבירו על כך:

אדייה לגזיזה וקם עפירש"י. ואין זה במשמעות מלת וקם וכ"ל לפי הקרא דאייתי דאיירי באדם השוכב וישן ובוטח באחר לשמרו והוא קם על השוכב להכותו וקרא כתיב דאיירי נמי בשוכב כמ"ש דבר בליעל יצוק בו לקללו לומר ואשר שכב לא יוסיף לקום ואמר ואתה ה' חנני והקימני וגו' וע"ז אמר כי בשכבי גם איש שלומי אשר בטחתי בו לשמרני מידי בליעל הגדיל עלי עקב הרים את עקבו מן הארץ לדרוס עלי וק"ל:

והבית אשר בנה המלך שלמה וגו' כו'. עיין פירוש רש"י שינה לשון הגמרא שאמרו ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגו' ולא קאמר ולבסוף גבי בהמ"ק שבנה שלמה וכו' ואם כוונתו שהתלמוד שהביא קרא דשלמה דאיצטריך לו לכאורה לפי המכוון דבבית של שלמה נמי היה וארון של משה ולא ה"ל לאתויי מארכו ורחבו של הבית כמו שלא הביא אורך ורוחב המשכן אלא מארון שהיתה שכינה מצומצמת עליו והנראה משום דקאמר ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגו' איזה בית אשר תבנו וגו' הביא קרא דשלמה דהיינו הבית שבנה שלמה שהיה ארכו ס' וגו' ואעפ"כ לא הוי סגי ליה בכל הבית כמ"ש איזה בית אשר תבנו לי וגו' והוא בעצמו המשל שיתין גרמידי של אורך הבית המקדש לא הוי סגי לן ועוד נראה לומר דמייתי קרא דשלמה לומר דבבנין בית המקדש נמי לא הוו רחימתין עזיזא כמו במשכן וזהו שהביא ראיה מקרא דמשכן ונועדתי לך שם ודברתי וגו' שהיתה השכינה מצומצמת לדבר עם משה פה אל פה מבין שני הכרובים שלא היה מחזיק רק אמה וחצי מעל הכפורת עשרה טפחים סמוך לקרקע אבל בשלמה אף שהיה שם ארונו של משה לא היתה השכינה מצומצמת לדבר עם שום נביא מעל הכפורת גם הכרובים מלאו את כל רוחב הבית בבנינו של שלמה והשכינה לא היתה מצומצמת כל כך אלא שמלא כבוד השכינה את כל הבית שנאמר כי מלא כבוד ה' את בית ה' והיינו דמייתי והבית ששים אמה ארכו ועשרים וגו' ששם היתה השכינה בכולו ולבסוף כשחטאו ביותר היתה השנאה ביותר ואף בששים גרמידי של אורך בית המחדש לא הוי סגי ליה כמ"ש איזה בית אשר תבנו וגו':

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל וכו'. מכאן השגה לפי' הב"י שמביא בח"מ אמת לאמתו. ועיין בב"ב במהרש"א גבי והמשכילים יזהירו וכו':

כל דיין שנוטל מזה ונותן וכו'. לאו דוקא נוטל ונותן ממש דהיינו בחייב את הזכאי אלא אפילו בזיכה את החייב אלא דקאמר ליה בהאי לישנא דאע"ג דהדיין מטה משפט ולא עביד מעשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מעשה ונטל ונתן ביד כמ"ש לעיל וכה"ג אמרינן פרק אחד ד"מ כיון דאמר פטור אתה כאילו נטל ונתן ביד דמי והיינו דמייתי מאל תגזול דל וגו' כי גזלה נאמר בגוזל ביד כמו ויגזול את החנית כדאמרי' פ' מרובה ובדיין מיירי קרא מדכתיב ואל תדכא עני בשער דהיינו בשער של ב"ד ובפי' הכתוב אל תגזול דל כי דל וגו' עיין בחידושינו פרק הגוזל בתרא:

דף ז:

מטתו שלשלמה פירש רש"י שלשלמה שכנו של מקום וכו' וששים לאו דוקא כו'. והוא דחוק דלא אמרו כן רק בלשון תלמוד דדרכו למנקט ששים כמ"ש התוס' פרק החובל ומה ענין הברור כבקר ולא כאור גופיה ומה ענין הברור לאיסור אחותו ולא לשאר עריות כו' והנראה דבא לומר שאל יסמוך הדיין על שכלו אך על פי חכמת התורה וע"פ שאלת רבו דהכי אמרינן בהדיא פרק ב"ש תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מלתא למלתא ואית ליה רבה למשאל דארשב"ג לעולם יראה וכו' ומלת ירך נאמר בכ"מ על גוף האדם כמו יוצאי ירכו ועובר ירך אמו וז"ש לעולם יראה האדם הדיין כו' שלא ידון ע"פ שכלו עליו אך יראה כאלו חרב מונחת בין ירכותיו לדון ע"פ יצירתו מחומרת גופו דבקל יכשל בחרב שבין ירכותיו ואמר בין ירכותיו במקום על ירכו מפני שאמר כלם אחוזי חרב דמשמע בידו בלא נרתק ושוב קאמר חרבו על ירכו וע"כ אמר שהחרב אחוז בידו בין ירכו ועל ירכיו קרי דהיינו בין ב' ירכיו דמונח מבפנים בחודו על שתיהן ובקל יכשל בו ואמר הנה מטתו וגו' דבסנהדרין איירי קרא כמ"ש במ"ר פ' נשא על פסוק זה הנה מטתו גו' שבטו גו' שלשלמה של הקב"ה ששים גבורים שנאמר וששים איש מעם הארץ מגבורי ישראל להביא י"א איש הרי ע"א כו' וסיים כולם וגו' מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה ולא לדון ע"פ שכלם בלי קבלת התורה וע"ז דרש ר' יאשיה אם ברור לך כו' כי כל הדן ע"פ שכלו אין הדבר ברור לו כבקר שהוא מאיר ובא כצאת השמש בגבורה אבל כל עוד ששופט אחר שכלו יראה שהוא טועה משא"כ בדן ע"פ התורה יתברר לו הדבר בראיה אחר ראיה שדן דין אמת כבקר שהוא מאיר לבא וכענין שאמרו חז"ל זקני ע"ה כל זמן שמזקינין מטפשין כו' והם חכמים בעיניהם לפי שכלם וזקני ת"ח כ"ז שמזקינין מחכימים והם חכמי בעלי תורה וע"ז אומרים מהכא אמור לחכמה אחותי את גו' דבכל עריות אין אדם דן בשכלו להתיר כמו לישא את אחותו שהשכל נותן להיות מותר כי הוא תחלת בנינו של עולם שקין והבל נשאו אחותם כמ"ש עולם חסד יבנה אבל הדבר ברור לך לאסור על פי התורה על כן אמר אם יהיו דבריך ברורים כאחותך שאסורה לך על פי התורה אמרהו כו' ואם לאו אל תאמרהו ולא תסמוך על פי שכלך:

שיבא מכשורא כו'. עיין פירוש רש"י לענין משא אמרו כי קורה גדולה שאי אפשר לאדם אחד לישא אותו ביחידי על כתיפו אם עוד אחרים עמו במשאו אפשר שיכול לישא אותה שיגיע לכל אחד במשא חתיכה א' מן הקורה והוא פירוש הכתוב עד"מ ונשאו אתך במשא העם הזה ולא תשא אתה לבדך וק"ל:

למלך כו'. רש"י פירשו לענין חכמה וכו' ויותר נראה לפרש כמשמעו כי המשפט מתייחס בכ"מ למלך שהוא היודע משפט ואמרו שמואל נקרא שבור מלכא ומלך אלסר ע"ש שהלכתא כוותיה בדינין ועש"ז אנו אומרים ביום הדין המלך הקדוש המלך המשפט והוא יעמיד ארץ במשפט כמ"ש על ג' דברים העולם עומד על הדין כו' ואמר אם דומה לכהן כו' אמר איש תרומות בלשון רבים כי הדיין אף שהוא צריך לקבל תורה לפעמים מרבו המכירו כמו הכהן המקבל תרומה ממכירו אין זה חסרון בחקו אבל הדיין הצריך לשאול מרבים הנה זה הוא כמו שמחזר ושואל מרבים על פתחי בית הגרנות הוא יהרסנה כי אי אפשר לשאול בכל דבר ודבר כפי הצורך ולפעמים הוא מתבייש לשאול מכל אדם ודן לפי שכלו וכבר אמרו אם ברור לך כו' ולענין ממון שדרשוהו בכתובות כמ"ש התוס' יש לפרשו ואיש תרומות וגו' בלשון רבים כי ודאי הדיין שאין לו כדי ספוקו ומקבל מתנה מאת מכירו בביתו והוא כאילו מקבל תרומה א' אין זה כמקבל שוחד להטות משפט אבל הדיין והרב המקבל מתנות ומרבה סעודתו בכ"מ ומחזר אחר ישיבת עם הארץ לקבל מהם מתנות והוא כמו הכהן שאין לו מכירים וצריך לחזר אחר התרומות ומתנות כהונה שלו מאנשים רבים בבית הגרנות הרי זה הדין יהרס המשפט ומטה משפט שאלו המתנות שיקבל מהם הם כשוחד לו ואהכי מייתי לה התם:

דבי נשיאה אוקמא כו' לעץ כו'. מפורש בירושלמי סוף מסכת בכורים הוי אומרים לעץ וגו' הוא יורה וכי יודע הוא להודות הנה הוא תפוס זהב וכסף לא בכספא איתמני בתמיה וכל רוח אין בקרבו לו חכים כלום כו' ע"ש וסיים הכא ועתיד והקב"ה ליפרע ממעמידין שנאמר וה' בהיכל קדשו הס וגו' שזה המעמידין גורם שה' בהיכל קדש שלא תבא השכינה משם למושב מקום הדיינין כמ"ש לעיל כל דיין שאינו דן דין אמת גורם לשכינה שתסתלק משער ב"ד ואמר בענשם שעתיד ליפרע מהמעמידין בהם מפניו כל הארץ מדה כנגד מדה להם שהם העמידו דיין שותק כעץ ואבן דומם:

כאילו נוטע אשרה כו'. הדמיון בזה כי הדיין מומחה נקרא בשיתוף שם אלהים כמ"ש בפ' ד' מיתות אלהים לא תקלל תרתי משמע קודש וחול והוא שכל הדן דין אמת נעשה שותף להקב"ה ולזה הנוטע אשרה אצל מזבח הוא נותן מקום ח"ו לאלהים אחרים אצל אלהים קדושים כך המעמיד דיין שאינו הגון במקום שיש דיין הגון הוא נותן מקום לאלהי כסף וזהב המתמנין בכספה אצל אלהים שהוא דיין המומחה:

בשביל כסף וזהב כו'. יש לפרשו בשתים רעות שעשו כי הם מתמנין בשביל הזהב וכסף שנותנין למלך או לנשיא גם מה שעושין כן הוא בשביל הכסף וזהב שרוצין לאסוף ע"י הרבנות והדיינות ולמלאות חסרון כסף וזהב שכבר יצא מידם שנתנו לאותן שמינו אותן והוא קודם לו לאכול ממנו ולהתעשר מרבנות והנה חטא ואשמה זו נשתרבב עתה בקרוב בימינו וכבר באו רבותינו כמה פעמים בהתחלת המום (זה) ואשמה זו בגזירה ובעונשין חמורות וחרמות וממון בדבר הזה שלא יתמנה שום רב ומורה בכסף וזהב הן ליתן ליחידים הן לרבים אבל אין איש שם על לב העונש הנזכר בשמעתין דעתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין גם דימה העון הזה לעע"ז ויצא הדבר לנו בדור הזה למכשול ולמזכרת עון דכמה תקלות וקלקולים אשר באו לנו בדור הזה עי"ז ואתה המעיין ראה איך ברחו חז"ל מן השררה כההיא דהוריות שהיה ר"ג רצה להושיב בראש ר"א חסמא ור"י בן גודגדא ואף שלא היה להם פת לאכול ובגד ללבוש ולא רצו להתמנות עד שא"ל ר"ג וכי שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם כו' גם מ"ש בסוטה פ' א"נ בענותנותיה דרבי אבהו דאימנו רבנן עליה לממניה ברישא כיון דחזייה לר' אבא דמן עכו דנפישי עליה ב"ח א"ל איכא רבה ויש לדקדק בזה מאי ענותיה שלא רצה להיות ראש הרי אמרו דאינו אלא עבדות ויש להשיב בזה דלא חשיב מינוי הראשית והרבנות לעבדות אלא למי שנתמנה לצרכו כמו ר' אבא דמן עכו בשביל חובותיו וכמו ר"א חסמא ור"י בן גודגדא משום פרנסתן דה"ל מינוי ראשית שלהן כעבד וכפועל דבמלאכתו הוא עוסק שיהיה לו זה לצורך פרנסה אבל ר' אבהו שהיה עשיר כבר לא היה נחשב לו מינוי הראשית לעבדות שהרי אינו צריך לו אלא לשררה היה נחשב לו אילו היה מתרצה בכך וכשלא נתרצה נחשב לו לענוה הרי שאלו החכמים המפורסמים בורחים היו מן השררה אם לא לצורך פרנסתם שהיה נחשב להן כעבדות ועתה בדור הזה החכמים בעיניהם ולהיטיב לא ידעו רק באים להשתרר על הצבור שלא לשם שמים ורודפים אחר השררה בממונן לענוש ולהכשיל המקבל ממנו בכל עונשים המוזכר ולפי שהם אינם עושין כן אלא להתגדל ולהתכבד בתורה שאין בידם אמרו בירושל' דבכורים דראוי לבזותן ולהקל בכבודן וז"ש ר' מנא מיקיל לאלין דמתמנין בכספא ר' אמי קרא עליהן אלהי כסף וגו' אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור ע"כ מ"ש אין עומדין מפניו ואין קורין כו' הוא מבואר דעמידה מפני הת"ח אינה אלא מפני התורה שיש בו כמ"ש בסוף מכות כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה גם שקורין לבעל תורה רבי ע"ש בי מלכים ימלוכו ושרים וגו' וזה שנתמנה בכסף ואין לו ריח תורה אין ראוי

לעמוד מפניו ולא לקראו רבי אבל מה שדימה הטלית שעליו למרדעת של חמור צריך ביאור ויש לפרש בו כי הטלית של ת"ח הוא משונה כדאמרי' פ' ח"ה טליח של ת"ח כיצד כו' כל שאין חלוקו נראית מתחתיו ובפ' המוכר פירות אמרו כל המתגאה בטלית של ת"ח אין מכניסין אותו כו' והנה זה המתמנה בכסף וזהב ועושה לו טלית של ת"ח להתנאות בו הוא לובש אותו תמיד כדי שיהא ניכר שהוא א' מכלל החכמים ובזולת הטלית שעליו לא יהיה ניכר לת"ח והרי טליתו דומה למרדעת של חמור שהוא תמיד עליו ולא ינטל ממנו כמ"ש חמור אפי' בתקופת תמוז קרירא ליה ובעי מרדעת:

לקטלא כו'. פי' רש"י לקטלא לישא עליו חטא כו' וכן פי' גבי ולואי שתהא ביאה כיציאה בלא חטא כו' עכ"ל וקשה שהענין כפול גם קשה למה היה חש כל כך לקטלא על חטא שהיה דן בטעות הרי אמרו לעיל תלמוד לומר עמכם בדבר המשפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ונראה לפרש ברעות נפשא לקטלא שהיה ירא שירדפנו חזק החייב ואמר וריקן לביתיה עייל דאסור לקבל שכר מן הדין כדתנן בבכורות הנוטל שכר ע"מ לדון דיניו בטלין וקרנא דשקיל היינו דוקא שכר בטילה דמוכחא כדאמרי' בריש פ' שני דייני גזילות:

ואמר ולואי שתהא ביאה כו'. ר"ל שיהיה ביאתי לביתי ריקן כיציאה ולא אפסיד גם מכיסי דדיין שטעה בשיקול הדעת חייב לשלם מביתו ואע"ג דרב נוטל רשות הוה ומומחה הוה ואינו משלם לא החזיק עצמו במומחה גם לפטור עצמו משום נטילת רשות כיון דמדינא חייב וק"ל:

לשמים שיאו כו'. כמו שהיה בבריאה שהיה אדם הראשון מן הארץ עד הרקיע כדאמרינן פרק אין דורשין הרי כגללו לנצח יאבד במיתתו ודימה הפסדו לגללו כי אין דבר מופסד ומוסרח בנבראים כגלל של אדם שמרחיקין מצואתו כך הפסדו ומיתתו שאין לך בנבראים שמרחיקין בטומאה כמו האדם שמטמא במותו אבי אבות הטומאה במגע ובמשא ובאהלו:

כי לא לעולם חוסן גו' ואם נזר וגו'. חוסן הוא מלשון קשה וחזק כמו וחסון הוא כאלונים ור"ל ואף שהנזר ומלוכה הוא מדור לדור דהיינו מאב לבן ובן הבן כמו שהיה במלכי בית דוד מ"מ לא לעולם החוסן שיהיה גוף אדם חוסן וקשה לעמוד קיים וחי לעולם כדאמרי' בפ"ק דב"ב בעשרה דברים קשים הגוף קשה כו' ומיתה קשה מכולם:

לא תעלה כו'. עפירש"י ועי"ל שלא יעלה האדם על מחשבתו כי מעלתו גדולה לעמק הדין מהר על מיצוי אבל יחשוב כי הוא במדרגה שלמטה מזה ושלא ידע לפסוק עד אחר מתון ועיון טוב וז"ש ולא תעלה במעלות וק"ל:

אפיקו לי מאני דדינא כו'. כ"ה בגירסת ילקוט ובפ' כיצד מעברין אמרו מנין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כו' ופירש"י שם דדרש ליה נמי מדלא כתיב אשר תלמדם ע"ש וצ"ל דשקולים הם הדרשות ולולא פירושו היה נראה לומר דהתם מלפניהם דריש שצריך להראות פנים ובמכילתא אמרו ערכם לפניהם כשלחן ערוך וק"ל:

ואצוה את שופטיכם בעת ההיא אר"י כנגד מקל כו'. דקדק לומר בעת ההיא שבאותו הדור היה צריך לזירוז הזה על המקל ורצועה שהיו סרבנים ובעלי מריבות כמ"ש לעיל בענין איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם שע"כ נתמנו השופטים אז וק"ל:

אזהרה לדיין שלא ישמע כו'. והכי משמע קרא שמע לקבל מה שממוצע בין טענות אחיכם שאם תשמע דברי זה בלא זה לא תקבל רק טענתו וצדיק הראשון בריבו:

לא תשא לא תשיא. מפורש פרק ואלו הן הלוקין:

צדק הדין ואח"כ כו'. דרשה זו אינה מפורשת בפירש"י מאין יצאת ומה היא ויש לפרש דקשיא ליה מאי ושפטתם צדק מלשון צדקה ואמרי' לעיל במקום משפט אין צדקה ובמקום צדקה כו' אלא משפט שיש בו צדקה כו' הוי אומר זה פשרה וקאמר נמי הכא דמתחלת הדין קאמר צדק את הדין לעשות פשרה ואח"כ בסוף הדין חתכהו כדאמר לעיל דמשתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו:

בין איש ובין אחיו כו'. כ"ה בגי' ילקוט וכ"נ דהא ובין גרו דריש בתר הכי א"ר יהודה אפי' בין תנור כו' ונראה דדרשו כן מדלא כתיב בין אנשים או בין אחים אלא בין איש שהוא גדול ובין אחיו שהוא קטן וא"ר יהודה אפי' בין בית לעלייה שאל תאמר מהראוי שהבית שהוא מעולה מעלייה יהיה לירושה לאיש והעלייה ירש הקטן אלא העלה אותן בדמים כו' כפירש"י וכן בין גרו דמשמע דיורין שאל תאמר זה האח שיש לו דיורין הרבה ראוי לירש התנור שהוא צריך לאפות ולבשל הרבה והאח שאין לו דיורין די לו לאפות ולבשל בכירים אלא העלה אותן בדמים כפירש"י וק"ל:

לא תנכרהו כו'. לפי שלשון הכרה והתנכרות שענינו העדר הכרה הוא שורש אחד ומלת לא תכירו חסר בו פועל היוצא לאחר את מי לא יכירו ובא רב יהודה לומר שחסר בו ה' והוא כמו לא תכירהו דהיינו האוהב לך ורא"א שחסר בו נ' והוא כמו לא תנכרהו דהיינו השנוא לך וק"ל:

דף ח.

כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה כו' ומסיק לאקדומיה כו'. וקשה דאכתי מהיכא תיסק אדעתין להקדים דין של ק' כיון שבא לפניו קודם דין של פרוטה דפרוטה של העני ודאי שהיא שקולה כמו ק' מנה של העשיר ויש להשיב בזה לפי שהותר לדיין ליטול שכר בטילתו דמוכח והשתא מדין של ק' מנה יוכל ליטול שפיר שכר בטילתו אבל מדין של פרוטה לא יוכל ליטול שכר בטלתו דא"כ לא יהיה הדין בפרוטה ואין נזקקין לפחות משוה פרוטה גם אפשר שהפרוטה כולה לא תספיק לשכר בטלתו ושמא יאמר הדיין אקדים הדין של ק' מנה שאוכל ליטול ממנו שכר בטלתי וע"כ הזהיר עליו הכתוב כקטן כגדול תשמעון שאם בא קודם לפניך הדין של פרוטה הקדימהו אף שלא תטול עליו שכר וק"ל:

אל תכניס דבריך וכו'. מייתי ליה הכא דמפרש הני קראי דבההיא ענינא ולעיל מייתינן לה לענין יודע זכות לעני כו' שלא ישתוק כמ"ש התוס' שם:

אלא שמטריחין אותי כו'. כתב בעל יפה מראה בטרחא זו שלפעמים צריך לשדד המערכה ולא ניחא ליה להקב"ה וכמ"ש קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף ע"ש וכמפורש בפ' יש נוחלין ע"ש:

אי גמירנא כו'. ורש"י בחומש פי' ותקרבון אלי עד"ז נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד כו' עכ"ל כדבעי למימר הכא מעיקרא והוא ע"פ הספרי אבל התימה ממנו שהניח תלמוד ערוך בשמעתין דדחי ליה מדכתיב ושמעתיו ויהיה פירוש וחיבור הכתובים לפי שהזהיר על הדיין כי המשפט לאלהים ושמא תאמרו א"כ מי ירצה להיות דיין שאפשר שיהיה לו דבר קשה וספק ויהיה נענש על זה אם לא יכוין לדון ע"פ האמת וע"כ אמר אין לכם לחוש ע"כ כי הדבר הקשה וספק לכם תקריבון אלי ואם תחושו שיהיה גם הדבר קשה עלי יהיה הקולר תלוי בי ובכם וע"כ אמר שדבר הספק לי ושמעתיו דאזלינא וגמירנא מאתו ית' ב"ה ומסיים ואצוה את וגו' כל הדברים אשר תעשון כי דייני דורות צריכין מתון בדין ולא יפסקו הלכה למעשה כדאמרינן בכמה דוכתין אבל אני ששמעתי מפי הגבורה אין ספק בהם וכל מה שאני מצוה אתכם בעת ההיא הם הדברים אשר תעשון שהם הלכה למעשה וק"ל:

ראויה היתה פ' נחלות וכו' ופ' מקושש שתכתב ע"י משה עי' בחידושינו פ' י"נ ע"ש:

וכתיב ואצוה אתכם וגו'. לפי פשוטו ואצוה אתכם על כלל ישראל קאמר על קיום המצות כדמסיים את כל אשר תעשון אבל משמע להו דכמו ואצוה את שופטיכם היינו ולא אתכם דומיא דהכי יש לנו לומר ואצוה אתכם ולא שופטיכם וע"כ דלאו היינו קיום התורה קאמר דאהא השופטים נמי בכלל הצווי אלא דבר שהוא צווי אתכם ולא לשופטיכם דהיינו שתהא אימת דיין עליכם והשתא בא ללמד ונמצא למד דואצוה את שופטיכם נמי דומיא דהכא קמיירי אזהרה לדיין שיסבול כו' ואמר עד כמה כאשר ישא האומן וגו' ומסתמא לא בא משה לגרוע בזה בצווי אל השופטים שבא למנות:

אתה והזקנים שבדור עמהם כו'. מדברי הרא"ם משמע דדברי משה ליהושע היו ע"ד עצה כו' ע"ש ולפי מה שהובא זה המאמר הכא יראה לפרש לפי שכבר אמר למשה שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וגו' דהיינו שיסבול את הצבור כי ניתן לו למשה כח הנהגה אלהית שינהג את כולם אבל מצד המקבלים שהיו טרחנים וסרבנים בדור ההוא היה הדבר קשה בעיניו לסבול מהם כ"כ וכמ"ש ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי והסכים הקב"ה על ידו שאמר ואצלתי מן הרוח וגו' ונשאו אתך וגו' ולכך אמר משה ג"כ ליהושע כי אתה תביא את העם הזקנים שבדור עמך שלא תוכל לישא אותם לבדך אבל הקב"ה א"ל כי אתה תביא שנתן לו כח והנהגה אלהית לפי הדור ההוא המקבלים ההנהגה שהיו בעלי תורה וזכו ליכנס לארץ טול מקל והך על קדקדן שתהא אימתך עליהן דבר אחד לדור לפי כח והנהגה אלהית ולא ב' דברים ומנהיגים וק"ל:

דף י:

הני ג' וה' וז' כנגד מי ח"א כנגד ברכת כהנים וח"א כנגד ג' שומרי הסף ה' כו'. בפירש"י ותוס' נתנו טעם לענין כנגד ג' שומרי הסף כו' אבל הטעם נגד ברכת כהנים לא פירשו בו כלום ובעל יפה מראה כתב בזה דברים דחוקים והנראה שהענין הזה דרשו במ"ר על ברכת כהנים הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים וכו' אלו ס' אותיות שבברכת כהנים רמז לסנהדרין שהם ס' מעמי הארץ ושלשת תיבות שבפסוק ראשון נגד ג' שומרי הסף וז' שבפסוק אחר הם ז' רואי פני המלך הרי ע' כנגד ע' סנהדרין וה' בפסוק ב' רמז דהני ג' עם ב' הסופרים של דיינים כמ"ש בירושלמי ולזה לענין עיבור החודש ודאי דנטלו המופלגין בהן בסנהדרין כדמוכח מעובדא דשמואל הקטן ומהך דרבי עקיבא שלא הניח כמותו בא"י ולזה ג' הראשונים הם נגד ג' תיבות דבד"מ וגזילות נמי בעינן ג' מומחין כנגד ג' אלהים הכתובים בפרשה וכלפי שאמר רב לעיל ברעות נפשיה לקטלא דהיינו שירדפנו החייב וריקן לביתיה כו' שלא יהיה לו כל צרכי ביתו על זה אמר יברכך ה' בממון שיהיה לך צרכי בית וישמרך מן החייב הרודפך גם רמז לג' ראשונים בעיבור בג' תיבות אלו כלפי מ"ש לקמן על ג' ארצות מעברין השנה יהודה ועבר הירדן והגליל על ב' מהן מעברין כו' ולזה נטלו ג' סנהדרין א' מכל ארץ להלוך בהן על פי הרוב לפי ארצות שלהם כפי צורך העיבור והיו בו ג' תיבות והשם הוא באמצע נגד יהודה על פי מ"ש בסוטה יהודה נקרא כולו ע"ש של הקב"ה וכן דרך החשוב באמצע דהיינו ע"ש הדיין שהיה מיהודה שהוא היה העיקר כמ"ש שבזמן שהיה יהודה א' מהן הכל היו שמחים גם לא היו מעברין אלא ביהודה בשכנו של מקום ולפי שהיו מצטערין בשני דברים האחד מפני שהיה נתארך להן איסור חדש כשלא היה להן תבואה הרבה בשני רעבון והשני מפני תקופת תשרי שיבא החג בימי הגשמים ומצטערים בגשמים כדאמרינן בשמעתין ולזה רמז בתיבת יברכך ה' בנכסים שיהיה לך מה לאכול כשתלך אחר הרוב לעבר ויארך לך איסור חדש וה' ישמרך מצער שני שיהיה תקופת תשרי אחר החג שלא תכשל בדרכים ומקולקלים בימי הגשמים ולפי שאלו ב' צרות היו יותר לחוש לעבר הירדן וגליל שצער הגשמים לא היה ליהודה כל כך שהיה קרוב לירושלים גם שני רעבון לא היה מצוי בארץ יהודה שהיתה טובה לזה נרמז יברכך וישמרך על אלו ב' הארצות כמ"ש שהשמירה והברכה מה' שבאמצע הוא יהודה כי ביהודה ששמו נקרא ע"ש ההויה שם מקום השכינה כמ"ש וכן ב' פסוקים אחרים על כונה זו דבה' נושאין ונותנין כו' שאל תאמר דדי לך בג' הנותנין ונושאין בדבר כי יותר טוב בה' המרובים מבג' וז"ש בה' תיבות יאר ה' פניו וגו' על דרך חכמת אדם תאיר פניו ויותר יצא הדבר לאמתו בה' מבג' ואמר בז' גומרין ולפי שאל תאמר שגם באלו ז' לא תסגי לך דשמא לא יהיו מרובין אלו על אלו ושמא אחד מהן יאמר איני יודע ותצטרך להוסיף עוד כמו בשאר דינין ועל זה אמר בז' תיבות ישא ה' פניו וגו' שאני מבטיחך על ידי ז' אלו ה' ישא פניו אליך וישם לך שלום שיהיה שלום ביניהם להסכים על דעת אחת:

דף יא.

השכימו לי ז' וכו'. יש לדקדק במעשה הזה שאמר השכימו לי ז' ולמה לא היה ר"ג עצמו מן המנין ז' גם קשה על שמצא שמנה ואיך עלה על דעת אחד מהם לעלות שלא ברשות וע"ק כיון ששמואל הקטן ידע בעצמו שהיה מן הנמנין היאך אמר אני עליתי שלא ברשות דשמא הוא ירד ויעברו השנה בלתו וא"כ יהיה אחד מהם אינו מן המזומנים וגם אם סמך עצמו שיאמר לו שב בני שב כמו שא"ל מ"מ אין כולן מן הנמנין משמע שאף אם ז' הן מהנמנין אם עוד הח' עמהם אינו מן המנין אין מעברין עמו כמ"ש במצא ח' מי שעלה שלא ברשות ירד וי"ל שהוא צוה להשכים ז' היינו עמו ודין ז' קאמר דגומרין בז' ושלוחו הבין להשכים ז' בזולת ר"ג וע"כ השכים ומצא שמנה דהיינו עמו ור"ג לא ידע ששלוחו טעה וזימן ז' בזולת ר"ג והיה סבור שאחד שלא ברשות עלה ואמר מי שעלה שלא ברשות ירד ואמר שמואל הקטן אני שעליתי שלא ברשות דהשתא אף אם הוא ירד ויתעבר השנה ע"י אחרים הרי כולן מזומנים וקאמר:

לא שמואל הקטן הוה אלא אינש אחרינא כו'. י"ל לפי זה שהיו הסנהדרין יושבים מעלות כדאמרינן פרק א' דיני ממונות והשביעי שהזמינו אותו בטעות כמ"ש היה למטה משמואל הקטן

ז"ש לא שמואל הקטן הוה שהיה ראוי להיות אינו מן המזומנים אלא אחר הוה שהיה למטה ממנו והיה ראוי להיות אינו מן המזומנים אלא מחמת אותו האיש שהיה דעתו למטה ממנו והיה מכסיף שעלה בטעות על ידי שלוחו של ר"ג הוא דעביד הכי וק"ל:

אתה שציערת לאבא כו'. פירש"י שאכלת השום כו' עכ"ל וקשה כיון שכולם יצאו אחר רבי חייא ע"כ שידעו שר' חייא לא יצא משום שהוא אכל השום אלא כדי שלא יתבייש האוכלו ולכך יצאו גם הם וא"כ אינו דומה שר"ש לא ידע ולא יבין את זה דלמה יצאו כולם ונראה לפרש דודאי ידעו כולם גם ר"ש שהוא לא היה האוכל ולכך יצאו כולם וה"ק אתה שציערת את אבא במה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחריך וציערת אבא על ביטול תורה לפי אותה שעה שלא היה לך לצאת רק האוכלו היה לו לצאת לבדו וא"ל לא תהא כזאת בישראל דודאי ביטול תורה הוא עון וחטא אבל לבייש אחד מישראל לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל וטוב לבטל תורה מלבייש בן ישראל וק"ל:

ורבי חייא מהיכן גמר לה מר"מ כו'. ור"מ מהיכא כו' עד גמר לה מיהושע כו'. כתב מהרש"ל ז"ל תימה הלא הכא לא שייך הטעם משום שלא לביישו כו' גם מקשים העולם אמאי לא קאמר מתחלה למדו מיהושע כו' ומה צריך לתלות זה בזה ונראה כו' עכ"ל ע"ש באורך ואני מוסיף בקושיא דמי הכריחם לומר כלל דכל חד גמיר לה מאידך עובדא דלקמיה הא איכא למימר דכל חד מסברא דנפשיה קעביד הכי כדי דלא ליכסף כי ההוא דאכל שום בעובדא דר' חייא וההוא דקידש בביאה בעובדא דר' מאיר וכן בכל אינך וע"כ נראה לומר משום דאיכא למימר מסברא דאדרבה ניזיל לאידך גיסא שלא יחזיק אדם עצמו כנגד אחרים כחוטא וכאילו הוא עשה שלא כהוגן משום כיסופא דחבריה וכ"ש שאדם א' לא יחזיק את חבירו כחוטא ויכלול אותו עם אחרים שלא עשו כהוגן משום כיסופא דהנהו דחטאו אבל מדברי הש"י ליהושע חטא ישראל א"נ ממשה למד שכניה בן יחיאל כיון דלא חס הש"י מלהחזיק את אחרים כחוטאים אף כשאינם חוטאים ומשום דילטורא גמר מיניה שכניה שיחזיק אדם עצמו כחוטא ומשום כיסופא דחבריה ומשום הכי תלה דכל אחד גמיר ממעשה דורו שלפניו ולא מעובדא שלפני פניו כגון שמואל הקטן גמר לה משכניה דאלו הוה אזיל שכניה לאידך גיסא שלא החזיק עצמו כחוטא משום כיסופיה דחבריה ולא הוה למד מדברי הש"י שהחזיק אחרים כחוטאים דהיינו משום דילטורא ה"נ ודאי שמואל הקטן הוה עביד כשכניה וכן ר"מ אילו לא הוה עביד שמואל הקטן כשכניה והוה אזיל לאידך גיסא מסברא הוה עביד נמי ר"מ כשמואל הקטן שהיה דור שלפניו ולא כשכניה שהיה לפני פניו וכן רבי חייא אלו הוה אזיל רבי מאיר לאידך גיסא מסברא ודאי דרבי חייא נמי הוה עביד כוותיה ולא כשמואל הקטן שהיה המעשה שלפני פניו ודו"ק:

חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל וכי דילטור כו'. יבואר פ' נ"ה ע"ש:

ואיבעית אימא ממשה דכתיב עד אנה מאנתם מבואר פ' החובל ע"ש:

ראוי שתשרה עליו שכינה כמרע"ה. כי מצינו בהלל הזקן שחיה ק"ך שנה ופרנס את ישראל ארבעים שנה כמו משה גם שהיה הלל עניו כדאמרינן בפרק במה מדליקין שהיא מדתו של משה שנאמר בו עניו מאד אבל בשמואל הקטן לא קאמר אלא שתשרה עליו שכינה ולא קאמר כמשה שלא מצינו שפרנס ישראל מ' שנה כמשה אף שהיה עניו כמוהו ונראה נמי מה שתלה תלמודו של הלל בעזרא לפי שהוא עלה מבבל בתלמודו שהיה בידו ונעשה נשיא כמו עזרא שעלה מבבל בתלמודו ומ"ש בהלל ובשמואל הקטן שאמרו עליהם הי חסיד הי עניו כו' על שם שריית שכינה שראוי להיות עליהם דאלו ב' מדות מביאין לידי רוח הקודש כדאמרינן בפרק קמא דמסכת ע"ז דאיכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רוה"ק ואיכא למ"ד דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רוח הקודש:

וחברוהי לקטלא וכו'. שינה הלשון בהם שהנשיא וכ"ג יהיה מיתתן בדרך כבוד אף לנגד נימוסי העובדי כוכבים שהיא מיתת הסייף והיא המיתה דאיכא למ"ד בדין ישראל נמי קלה מכולן אבל חברוהי בעשרה הרוגי מלכות לקטלא בשאר מיתות חמורות ומשונות כמו רבי חנינא בן תרדיון בשריפה ור' עקיבא במסרקות של ברזל ור"י בן בבא בג' מאות לונביאות של ברזל וק"ל:

דף יא:

זמן ביעורא מטא לאפרושי כו'. לכאורה קשה מה היה צריך (הגלילי גם) להודיען שהוא שנת ג' ושנת ו' מהשמיטה וכי לא ידעו זה בני הגליל גם מה ראה ששלח כן להודיען בשעה שהודיעו את בני הגולה על העיבור ומה שייך זה לזה ונראה דכולי עלמא ידעי שנת ג' ושנת ו' מהשמיטה אלא שהיה מודיע להם זמן שיש שהות לבער המעשרות קודם הפסח שזה תלוי ג"כ בעיבור שיש להם עוד שלשים יום שהות יותר לבער דבאותה שעה שנתודע להם אם נתעבר השנה הודיע להם כן שיהיה להם שהות לזמן הביעור עוד שלשים יום ולא יצטרכו למהר ביאתם ודו"ק:

דף יב.

זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו'. הקושיות מה ענין שכתבו ושלחו כל זה ברמז ומה ענין שזכרו שהיה בידם תכלת הבא מלוז ומה לשון בזכות הרחמים ומה ענין שלא הניחו מלכות וכו' ולמה זכרו שהיה באב ואם לומר שמעברין קודם ראש השנה לא הוה ליה לומר רק שקבעו לו נציב אחד קודם ראש השנה הוא מבואר כי נשיאי ישמעאל היו י"ב כמו שנזכר בסוף פרשת חיי שרה אבל למעלה עליהם נשיאי ישראל כי נשיאי ישמעאל אין להם יחוס אב מאברהם רק יחוס שפחה מאמם הגר וז"ש בהם שנים עשר נשיאים לאמותם דר"ל מצד אם אבל נשיאי ישראל יש להם יחוס אב למשפחותם לבית אבותם ועל כן על פי היחוס אב שממנו נמשך הבכורה נעשה מהם י"ג נשיאים על ידי הבכורה שיש ליוסף שנחלק לשני שבטים ונשיאים וזהו סוד עיבור שישראל מחשבים י"ב חדשי הלבנה נגד י"ב שבטים ועוד חדש עיבור נגד שבטו של יוסף שנחלק לב' שבטים והם ב' אדרים שמזלו דגים כברכתו של יוסף ידגו לרוב וגו':

ולזה אמרו שאין זרעו של עשו נמסר רק ביד זרעו של יוסף שנאמר והיה בית עשו וגו' והוא לפי שבקניית הבכורה ונטילת הברכה נתן ליעקב להיות מושל באחיו עשו וכל זה נתן יעקב ליוסף שנאמר ואני נתתי לך שכם אחד כמפורש בפ' י"נ ולזה אף שישמעאל שיש לו י"ב נשיאים לאמותם ובמלחמותם לפעמים מנצחים את עשו אבל לא יעשו לו כלה עד לעתיד שיגדל זרעו של יוסף ומשיחו וע"י ינצחו את עשו שישראל יהיו במעלה ביותר מישמעאל שיהיו י"ג נשיאים ע"י יוסף שנחלק לב' וזהו סוד העיבור כמ"ש שיהיה שנת ישראל י"ג חדשים והוא גדול יותר משנת עשו י"ב חדשים לחמה וע"פ דברים אלה אמר זוג הבא כו' כי ישראל נמשלו לזוג יונים שאין נזקקין רק לבת זוגן וע"ש השני מלכיות המולכות שהם אדום וישמעאל אמר ודימה מלכות ישמעאל לנשר ע"ש רוב תוקף מלכותו ולפי שהוא טמא מצד אמו דמוהו לנשר שהוא עוף הדורס וטמא וכן דימהו בפרק החובל לעוף טמא ואמר שבא מרקת שהיא טבריא שנקראת רקת ע"ש ריקנים שבך ושם היה סוד עיבור הזה ואמר שתפשו נשר דהיינו ישמעאל שתחת ידו רוב קיבוץ נפוצות ישראל ואמר ובידם דברים הנעשה בלוז כו' שאין שם מיתה כדאמרינן בסוטה ודימה לו סוד העיבור שהוא רמז על דבר עתידי ונצחי לכלות את זרעו של עשו וכחו סמאל וז"ש מאי ניהו תכלת שהוא הסוד תכלת דומה לים כו' עד דומה לכסא הכבוד דהיינו שאז יהיה הכסא שלם וז"ש בזכות הרחמים דהיינו שיהיה שם הרחמים שלם שאין השם והכסא שלם כו' ובזכות זה יצאו בשלום מתחת יד ישמעאל ועמוסי יריכי נחשון כו' הוא פי' סוד העיבור דעמוסי יריכי נחשון אשר ממנו הנשיאים והמלכים ומלך המשיח בקשו לקבוע נציב הוא חודש עיבור הרומז לזרעו של יוסף שנחלק לב' שבטים כמו ב' אדרים שמזלו דגים בלשון רבים ואשר בידו יפול עשו וכחו וע"כ לא הניחו אדומי הלז שהוא מלכות רומי וכחו סמאל אבל בעלי אסופות נאספו במלכות ישמעאל לקבוע נציב א' והוצרכו לעשות זה בסתר ובסוד שלא ירגישו אדומי וכחו סמאל בזה וע"כ עשו אותו בירח שמת אהרן ושלא יבין אדומי שעל חודש העיבור נאספו כי בחדש הזה אשר בו היה החורבן ביהמ"ק על ידי עשו וכחו ועל יסוד זה אמרו לעיל בסוד העיבור דגוזליא רכיכין ואמריא עדקין ואביב לא מטא כו' ר"ל דגוזליא שהוא כ"י דמתילין ליונה רכיכין ואין להם כח גם אמריא שהם ישראל שנמשלו לשה פזורה ישראל עדקין ואין להם כח בגלות וזימנא דאביב שהוא זמן אביו וצמיחת הגאולה עדיין לא מטא וע"כ שפירת כו' ואוסיפת על שתא דא יומין תלתין שהוא סוד העיבור נגד זרעו של יוסף שיכלה זרעו של עשו ע"י ואז יהיה הכסא והשם שלם בב"י א"ס:

דף יד.

ותחומין שסומכין בהן יעקרו כו' ובין ב' תחומי שבת כו'. נראה לפרש שהיה מדרכם לסמוך בשבת בקבוץ ישראל שכל העם שבשדות באים לעיר בשבת שידעו כל העם מי הם הנסמכים ולזה גזרו על העיר שסומכין בה שתחרב ואם יהיו חסים על העיר להצילם וילכו מהעיר בקבוץ תוך תחומה לסמוך אותו התחום יעקר ולזה נתכוין ר"י ב"ב בין ב' הרים גדולים שהעקירה קשה בהם ובין ב' עיירות גדולות ובאמצע ב' תחומין שביניהם במכוון דהשתא כ"א מהעיר תוכל להציל עצמם ותחומה לומר שלא נעשה בתחומה וק"ל:

כאבן שאין לו הופכים כו'. ר"ל שלא אהפוך עורף להם לרוץ מפניהם רק הנני מוטל לפניהם לקבל המיתה מאהבה בלי הרגש צער כאבן הזה שאינו מרגיש וק"ל:

אינו אלא טועה כו'. יש (בכלל) [חוץ] ה' זקנים שזכר לעיל עוד מתלמידי דרע"ק כדאמרינן פרק הנחנקין סתם משנה ר"מ סתם תוספתא ר"נ סתם ספרא ר"י סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דרע"ק אפשר דלא הוה מסתייעא ליה מלתא לר"ע למסמכינהו א"נ דבזמנו של רע"ק עדיין לא הגיעו למעלה זו ולזה דברי ר"מ שנסמך ע"י רע"ק הם עיקר שסתם רבי המשניות אליביה וק"ל:

לא נצטער מר דאנן מדבית עלי וכו'. יש לדקדק כיון שלא נסמכו למה קרו להו רבי דהא מסיק לעיל סמכין ליה בשמא וקרו ליה רבי וכו' דמשמע בלא סמיכות לא קרו ליה רבי וי"ל דהכי קאמר לעיל קרו ליה סתם רבי בשמיה בלא הזכרת שם עצם ועוד נראה להגיה הכא רב חנינא ורב אושעיא בלא יו"ד דרבי ביו"ד הוא נסמך ורב בלא יו"ד אינו נסמך דאין קורין רב אלא בבבל דאין שם סמיכות ובא"י דיש סמיכות קורין רבי וכ"ה לקמן בס"פ ד' מיתות רב חנינא ורב אושעיא מברי להו עיגלא תילתא וכ"ה בספר יוחסין ורב חנינא ורב אושעיא אחי רבה הוו דאתי מבית עלי:

לעולם הוי קבל וקיים כו'. יבואר פ' חלק ע"ש:

אא"כ מוחלין כו'. דאין פוסקין לאדם גדולה אלא מן השמים כדאמר פרק הספינה אפילו ריש גרגותני משמיא מוקמי ליה שנאמר והמתנשא לכל לראש ואי לאו דמוחלין לו עונותיו לא הוה מוקמי ליה משמיא וק"ל:

לא כחל ולא שרק כו'. כוונו בזה ע"פ מ"ש בפרק היה נוטל ז' פרושין הן פרוש שכמי פרוש קוזאי כו' ואמר אל תתיראי מן הפרושין אלא מן הצבועים שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי כו' הרי לך העושה עצמו כפרוש ואינו פרוש מקרי צבוע כמו שעושה עצמו יפה על ידי הצבע ואינו יפה ולז"א לא כחל כו' שאינו מן הצבועים שעושין עצמן כפרושין ככחול הזה שהוא צבע לעינים כן יש צבועין כפרושין עושין עצמן כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים וקרי ליה התם פרוש קוזאי וכן לא שרק שהוא צבע לפנים הם הם הצבועים עושין עצמן כפרושים לפנים כדאמרינן בפרק ב' דסוטה שאין אדם רואה אלא לפנים וכן לא פירכוס שהוא צבע שעושה בשערות כן העושים עצמם כפרושים וכנזירים לגדל שער שמכל אלו מדות הצבועין לא היו ברבי זירא אבל יעלת חן שנושא חן מצד עצמו בלי צבע כן היה ר' זירא שהיה מעלה חן שהיא התורה ועיין בחידושינו פ' האשה שנתארמלה:

לא תסמכו לנא לא מסרמיטין כו'. עי' בערוך ערך חמס על כל אלו לשונות ב' פירושים:

ומשריין ליה רבה דעמיה מדברנא דאומתיה כו'. לפי שההנהגה הצריכה לנו בגלות צריכה בשתים הא' ההנהגה על פי התורה והשנית הנהגה ע"פ המלכות ורבי אבהו תרוייהו הוה איתנהו ביה שהיה בעל תורה גם שהיה קרוב למלכות וקרוב לבי קיסר וז"ש לו רבה דעמיה דהיינו בתורה ומדברנא דאומתיה נגד הקיסר ודקאמר ליה בוצינא דנהורא ע"ש שופריה דהוה כעין שופריה דיעקב אבינו כדאמרינן פרק ח"ה וק"ל:

דף טז.

כנור היה תלוי למעלה כו'. הוקשה שאמר מיד היה דוד עומד כו' הל"ל שהיה מתנער או הקיץ ע"י הכנור ומה ענין שאמר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו כו' גם קשה בענינו וכי לא ידע דוד סוד סברתם דאין הקומץ כו' ועוד קשה דלכאורה הם ב' משלים אין הקומץ כו' ואין הבור כו' וא"כ הל"ל אי נמי אין הבור כו' וכהאי גוונא איתא פ' הרואה ועוד קשה בקרא דמסיים עורה כבודי וגו' לכאורה דלפי הדרש יש יתור לשון עורה דלא הוה ליה למכתב רק עורה כבודי נבל וכנור וגו' יראה על פי מה שאמרו פרק קמא דברכות ודוד בפלגא דלילא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף וגו' ומשני רבי זירא עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי וזה שלא אמר בכאן שהיה מתנער בחצי הלילה לפי שבחצי הראשונה נמי לא היה ישן שינה גמורה רק כמתנמנם ועוסק בתורה כפירוש רש"י שם ובחצי השניה אמר כאן שהיה עומד ומתגבר כארי ואמר כיון שעלה עמוד השחר כו' ע"פ מ"ש כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וע"כ כשראו בו

שהיה עוסק בתורה כל הלילה א"ל עמך ישראל צריכין לפרנסה השיב להם לכו והתפרנסו זה מזה בדרך צדקה כי המסתפק אפשר שיספיק לו מעט מעט מהצדקה שיקבל מחבירו וא"ל אין הקומץ משביע כו' ר"ל אין דעת כל העניים שוות ואין הקומץ כו' שיש מהם שלא יסתפק במעט הקומץ הזה שהוא לחם אבל הוא מבקש במותרות ובבשר תאוה כארי זה שאינו נוהם על קופה של תבן רק על קופה של בשר וא"ת שיתן העשיר לעני הרבה שיספיק לו גם לבשר לפי תאותו אין הבור מתמלא מחולייתו כפירש"י פ"ק דברכות שאם תחפור מצד זה ותניח לצד אחר לא מתמלא שמה שנותן כאן חסר כאן כן אם היו נותנין העשירים הרבה לעניים תחסר מן העשירים וע"ז השיב פשטו ידיכם כו' אם לא ירצו לפשוט יד לצדקה להסתפק במעט תפשטו ידיכם כו' ואמר מאי קרא כו' לפי שיש ג' התעוררות באדם יש שמתעורר לדבר מעצמו ב' שמתעורר עצמו ע"י ד"א ג' שהוא מעורר את האחר וז"ש עורה כבודי בחצי הראשונה מן הלילה אני כבודי מעיר את עצמי לעסוק בתורה אף במתנמנם כמ"ש בפ"ק דברכות ועורה על ידי אחר והיינו על ידי נבל וכנור בחצי השניה ובסוף הלילה אני מוסיף לעורר אחרים שאני מעורר השחר ודו"ק:

יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין כו'. לשון מלך כאן גם הוא מלשון עצה כמו וימלך לבי דנחמיה אבל אמר שנטלו עצה שהיא הנהגת המדינה במלחמה מאחיתופל ועוד נטלו עצה מסנהדרין איך יתנהגו במלחמה ע"פ התורה בכמה דברים במלחמה וק"ל:

שופטים לכל שבט ושבט כו'. עיין בתוס' והרמב"ן בחומש פירש בזה עוד פ"א ע"ש:

דף יז.

וישארו שני אנשים וגו' י"א בקלפי נשתיירו. פירש הרא"ם שלא נתקדשו בשם זקן אלא שיצאו בשם חלק וכו' ואלו השנים נשתיירו בקלפי חלק שלא היו מאותן שנבחרו וכו' ע"ש באורך אבל מפירש"י בשמעתין אינו נראה כן שכתב ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתיראו שלא יעלה בידם חלק עכ"ל והיינו כדאמרינן בירושלמי ודמסורגין עלו ואותן שהיו חלק עלו קודם שעלו (אלו) ב' הכתובים זקן של אלדד ומידד שנשארו ודו"ק:

וב' הניח חלק כו'. ובירושלמי רבי נחמיה מותיב אילו כתבתני זקן סלקית אלא כך עשה נטל ע"ב פתקין וכתב עליהן זקן וב' חלק וכו' מותיב חנייא לחבריא הגע עצמך שעלו כולם זקן אמר ליה מעשה נסים היה ומסורגין עלו אמר רבי שמואל קשיתיה קומיה רבי אבהו עלו דעתיה דתניא אוחרי מעשה נסים על דעתיה דתניא קדמיתא אינו מעשה נסים אמר ליה מעשה נסים ומסורגין היו וכה"ג קאמר התם גבי בן לוי והוא מפורש במדרש רבה גבי בן לוי דכל אחד [שלא] שעלה בידו פיתקא בן לוי יכול לומר כיון שלא היו פתקין של בן לוי רק כ"ב אלף מה היה יכול לעלות בידו אם לא ה' סלעים אלא לכך אמר רבי נחמיה דכן עשה שנטל רע"ג בן לוי נוסף על כ"ב אלף בן לוי ועוד רע"ג ה' סלעים דהשתא אילו היה זוכה למה לא עלה בידו מאותן רע"ג בן לוי שהיה נוסף על כ"ב אלף ופריך עלה בירושלמי דלרבי נחמיה נמי הגע עצמך אם עלו כולם בן לוי גם אותן רע"ג ומי היה נותן ה' סלעים ומשני לאו מעשה נסים היה שעלו כ"ב אלף ב"ל ורע"ג ה' סלעים מסורגין ונשארו אחר כך רע"ג בן לוי בקלפי וקאמר ר' שמעון וכי לרבי יהודה לאו מעשה נסים דאי לאו מעשה נסים דאם ישארו רע"ג ה' סלעים באחרונה ודאי דיאמרו רע"ג האחרונים שעל כרחנו אנו מעלים ה' סלעים כיון שאין שם ב"ל ומשני דאמת היא דלרבי יהודה נמי מעשה נסים הוה ומסורגין עלו היינו שעלו כל ה' סלעים קודם שעלו כולן של ב"ל ומיהו קשה דא"כ מאי פריך ליה רבי נחמיה לרבי יהודה כיון דאפילו אליביה ע"כ מעשה נסים היה ובי"מ תירץ בזה דאפ"ה מצו טעני כיון דבהכרח שיעלו פתקי ה' סלעים לרע"ג מה שעלה להם אין ראיה שהם חייבים מזולתם וכו' עכ"ל ע"ש וכן תפרש לה גבי זקנים וראיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק י"ב פתקין ולכתוב עלו י' מהם ששה ששה זקנים ועל ב' ה' ה' ונשיא של כל שבט ושבט יטול פתקא אחת מי שיעלה בידו פתקא של ה' לא יהיה לו רק ה' זקנים ונ"ל דלאו קושיא היא דאותן ב' שבטים שיעלה להן ה' ה' ע"כ יצטרכו לכל אחד מהם עוד גורל אחר מי מאותן ו' שלא יהיה בכלל הזקנים שהרי מתחלה נברר ו' לכל שבט וראיתי מי שהקשה עוד בזה שהאחרונים יאמרו אלו היינו נוטלים בתחלה היה עולה לנו כמותם ב"ל או זקן שהם היו רובם וכל דפריש מרובא קפריש ואין מקום לקושיא זו דכמו שהיו אז הפתקין רובן ב"ל וזקן גם עתה נאמר שעתה נשארו מרובין דהיו ב"ל וזקן שהרי מסורגין עלו כמ"ש ויש עוד לשאול בזה דמה נשתנה גבי ה' סלעים שכתבן על רע"ג פתקין היה לו להניחן חלק כי הכא גבי זקנים שהניח ב' מהם חלק ויש לומר שכיון שכבר היה הקדושה בבכורות אילו היו אותן רע"ג חלק היו אומרים אלו רע"ג שאין חייבין ה' סלעים אלא שאותם שנים ועשרים אלף בכורות נתחללו בקדושתן על ב"ל והם נשארו בקדושתן קדושת בכור ולכך נכתב עליהם ה' סלעים ודו"ק:

משה מת וכו' על עסקי שליו כו' על עסקי גוג ומגוג וכו'. דברי ת"י דכולהו נפקי מהאי קרא ממלת במחנה דכתיב ויתנבאו במחנה ר"ל יהושע משמש במחנה ישראל אחריו ובשליו כתיב ויטוש על פני המחנה ולעניין גוג ומגוג במחנה גדולה שיבא לעתיד ודו"ק:

נבואה אחת כו'. היינו למר כדאית ליה משה מת ולמר על עסקי שליו ולמר על עסקי גוג אבל בת"י מפרש דאלדד ניבא על משה מת ומידד ניבא על שליו ושניהם נבאו על עסקי גוג כו' ע"ש:

מנלן דפסקו כו'. מתוך שמעתין מוכח דפסיקא ליה לתלמודא דלא יספו היינו דפסקו ולא הוסיפו להתנבא עוד אבל אונקלוס תרגם ולא פסקין. ורש"י הביא בשם הספרי דלא נתנבאו אלא באותו היום עכ"ל. וה"מ לאתויי פירוש זה מתוך תלמוד ערוך שבידינו גם התלמוד הכא הכי פסיקא ליה דלא יסף לא פסק הוא אבל רש"י בחומש כתב דיש לפרשו גם כן מלשון לא אוסיף וע"ש גם בפי' הרמב"ן ודו"ק:

והם כלים כו'. פירשו בתוס' נבואתן כו' ואין זה סברא שהאמין יהושע דנבואתם אמת ויאמר לכלות נבואתם ולולי דבריהם נראה דיהושע חשב שמתוך גאוה עושין עצמן כנביאים ושיהיו במעלות משה כדלקמן מכלל שבעים זקנים וא"ל הטל עליהם צרכי צבור לעשות רצונם שיהיו מכלל הזקנים במשא את העם עמך והם כלים מאליהם שיראו העולם שאין בהם נבואה וק"ל:

מתנבאים וכו'. באלדד ומידד נמי מעיקרא כתיב ויתנבאו במחנה שאותה הנבואה היתה לפי שעה אבל שוב דכל הנביאים פסקו אמר שהם היו מתנבאים והולכין ועל זה אמר ויגד למשה וגו' דלאו אורח ארעא הוא שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה ובזה יש ליישב בשינוי המקראות דגבי כל הנביאים כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו שלא היה להם רק אצילות ממשה להיות אתו במשא העם ולא היה להם שום קנאה ליהושע בשביל משה שנבואתם לא היה רק מאצילות רוחו של משה ולכך לא נתנבאו רק לפי שעה אבל באלדד ומידד כתיב ותנח עליהם הרוח מאתו ית' ב"ה מדלא כתיב ותנח רוחו עליהם לפי שזכו שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה שהיה נבואתו מאתו יתברך ברוח הוא ועד"ז נתקנא יהושע בהם שעושין עצמן כמו משה והשיב משה המקנא אתה לי כמ"ש ה"ל (ר"ל) ע"פ מה שאמרו בפרק חלק דאין אדם מתקנא בתלמידו ויליף לה מיהושע וז"ש המקנא אתה לי ושיש לי קנאה בך שהרי אתה תלמידי כמ"ש בענין משרת משה מבחוריו ומי יתן כל עם ה' נביאים כמותי שיהיו מתנבאים והולכים כמו שעשו אלדד ומידד כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא רוחי שיהיו חשובים כמותי לא הייתי מתקנא בהם דמכל מקום כולם תלמידי ואין אדם מתקנא בתלמידיו וק"ל:

ויודעין בע' לשון שלא תהא כו'. וכן היה בנימוסי מלכות מצרים שאמרו פרק אלו נאמרין שאמר פרעה על יוסף גנוני מלכות אני רואה בו דהיינו שהיה בעל קומה ובעל חכמה כו' וא"ל א"כ יהיה יודע בע' לשון בא גבריאל ולמדו ע' לשון כו' והוא ענין הויכוח בשינוי מקראות יוסף עם אחיו שא"ל שלוחו של יוסף הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש שהוא מבואר כדאמרינן פרק ד"מ כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו וז"ש דאדוני שהוא מלך והוא מותר בניחוש שהוא מנחש בו כנגד המנחשים הבוטחים להנצל בו מידי דינו אבל אתם הרעותם וגו' ויש ברעה הזאת משמעות הגניבה שגנבתם הגביע הזה לעשות בו ניחוש ובן נח כמותכם שאינו מלך מוזהר עליו ואזהרתן זו היא מיתתן ועל כן אמרו אשר ימצא מעבדיך ומת כדין מנחש וגם אנחנו וגו' כדין חברי גנבים ואמר להם כדבריכם כן הוא וגו' כלומר כדברי תורה ודין שלכם כן הוא שאין המנחש חייב מיתה ואשר ימצא אתו יהיה לי היינו לעצמי עבד כדין גנב שאני שומר לביתו ואני חייב לשלם לאדוני הגביע וכדאמרינן פרק המפקיד דהשומר קונה הכפל כשמצא הגניבה ואף שאפשר לשלם גניבה אחרת הנה זה הגביע שהוא גדול הערך שהוא מנחש בו נגד מנחשים א"א לשלם לו הכפל ויהיה לי עבד ואתם שתתרצו להיות עבדים לאדוני לא ידעתי על מה ואתם תעשו עצמכם נקיים כענין שנאמר והייתם נקיים מה' וגו' ולזה כשבאו אל יוסף א"ל כי נחש ינחש איש אשר כמוני שהותר לי בו שאני מלך ישוב על כסא משפט ומה זה אשר אתם עשיתם לגנוב ולנחש ויאמר יהודה וגו' בא בתחלה וגם עתה להתרצות להיות גם הם לו לעבדים לפי מה שאמרו במדרשות שכבר הרגישו קצת והיו מסתפקים בו שהוא יוסף וחשבו כי כל עלילות עליהם הוא כדי למשול עליהם לקיים חלומותיו ולכך נתרצו בזה לראות באם יתרצה גם יוסף ועל כן אמרו הננו עבדים לאדוני גם אשר נמצא הגביע בידו יהיה לך עבד ולא לעבד על ביתך כמ"ש אשר על ביתו יהיה לי עבד אבל יוסף הבין הדבר ואמר חלילה לי וגו' הנה בזאת אמלא שאלתך אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד דשומר שעדיין לא שילם לא מקני ליה כפילא כדאמרינן בפרק המפקיד אבל אתם עלו לשלום ויאמר בי אדוני בי הדבר תלוי שאי אפשר לי לעלות לשלום כדמסיים בענין כי עבדך וגו' ואמר ידבר נא עבדך וגו' לפי שעד כאן דבר עמו על ידי מליץ כמ"ש כי המליץ בינותם ועל כן אמר יהודה עתה שבאת בדין עמנו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני שלא תשמע עוד מפי המליץ ומתורגמן ולא מלשון עתה וטעם הענין כי המתורגמן לעולם אי אפשר לדבר ולהמליץ כל דבר הצריך שאמר ליה הבעל דין וזה שדקדק לומר ידבר נא עבדך דבר וגו' כדאמרי' בפרק מרובה דבר ולא חצי דבר שעל ידי תורגמן לא תשמע רק חצי דבר ידבר נא עבדך דבר שלם באזני אדני ואל תאמר שצריך אתה לתורגמן לפי שלא תבין לשוני כי הנה כמוך כפרעה כמו שלא נתמנה פרעה למלך רק אחר שיודע שבעים לשון כמו שכתוב בנימוסי מצרים כן אתה לא מינו לך מושל עליהם רק אחר שידעת שבעים לשון כדי שלא תשמע בדין מפי המתורגמן כמו שאמרו בפרק אלו נאמרים וק"ל:

לטהר השרץ כו'. ענינו שאין מושיבין בסנהדרין אלא שיוכל ללמוד זכות לחייב וזה שרמז היודע בדבר שודאי טמא כגון שרץ למצוא לו זכות לטהרו ועיין בזה בחידושי הלכות:

דף יז:

כל עיר שאין בה שנים לדבר וכו'. יש לפרש למאי דאמרינן בר"פ דאיכא מ"ד תרתי אלהים כתיבי בפרשה ואיכא למ"ד תלתא אלהים כתיבי ואלהים משמע מומחה ע"ד והייתם כאלהים בחכמה דהיינו כמלאכים שנקראו אלהים שיודעים בשבעים לשון כמ"ש בפרק אלו נאמרים דבא גבריאל ולמדו שבעים לשון ולזה בענין לכל הפחות בסנהדרין של כ"ג שיהיו כאלהים למר כדאית ליה תרתי אלהים סגי מן התורה ושלישית אין למעלה הימנו דהיינו יותר ממה שנאמר בתורה ולמר כדאית ליה דבעי שלשה אלהים מדאורייתא ורביעית אין למעלה הימנה יתר על מה שנאמר בתורה ודו"ק:

וקופה נגבית בב' ומתחלקת בג' כו'. עיין בחידושי הלכות:

דף יח:

הנך ג' רועי בקר כו' ח"א אם בכיר כו'. מייתי מג' רועי בקר שכל ג' הנפשות שהם טבעית חיונית נפשית הם מרגישים בעת אדר שהצנה והחום שולטים בו ולזה הביא דחד רועה אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ כו' הוא כח טבעי הצומח וחד אמר אם תור בצפר תלג כו' הוא כח הבהמה וח"א אם קידום כו' יפח בלועך כו' כח האדם הנפשי אשר בו נשמת רוח חיים וק"ל:

דף יט.

יבוא בעל השור כו'. הא דלא שדריה להו ושחרריה אפשר שהיה חביב העבד בעיניו והיה קשה בעיניו להמיתו ובתחלה שדריה לקמייהו שסמך עצמו שלא ידונו אותו מאימת המלך כיון שהוא עבד המלך כדאמרינן בעלמא וכן נראה מדברי יוסיפון שזה העבד הרוצח היה הורדוס והמלך היה חפץ להצילו וק"ל:

אלא לפני מי שאמר והיה העולם כו'. כמ"ש אלהים נצב בעדת אל וא"ל בהאי לישנא לפני מי שאמר והיה העולם כו' ע"פ מ"ש שהעולם קיים על הדין כו' ואמר שהקב"ה אמר והיה העולם רוצה שיהיה הדיין הצדיק מקיימו וע"כ הדין זה לפניו הוא ועיין בכיוצא בזה פרק תולין וק"ל:

דף יט:

בעלי מחשבות כו'. ר"ל שאתם עושין עצמכם כאילו בעלי מחשבות אחרות אתם שדרך בעל מחשבה אחרת לשום פניו בקרקע יבא בעל מחשבות הקב"ה שהוא יודע מחשבות לבו של אדם שאין להם מחשבה אחרת רק מפני היראה אתם עושים כן ויפרע כו' וק"ל:

מלוה אית לך גבאי כו'. ולרבי יוסי שהיו קידושי מירב קידושין גמורים אינו דומה דס"ל דהמקדש במלוה מקודשת דמשמע בכולה סוגיין דפשיטא להו דקי"ל המקדש במלוה אינה מקודשת גם לא שייך למימר הכא בשכר שאעשה עמך דאיכא למ"ד בפרק הגוזל קמא דמקודשת היינו בעושה לה

שירים ונזמים דכיון דאין לשכירות אלא לבסוף כי מהדר לה מקודשת כפירש"י התם משא"כ הכא דלאו מידי קמהדר לה וי"ל דסבירא ליה דהיה מקדשה בהנאת מחילת מלוה כדאמרינן בפרק קמא דקידושין דאפילו בארווח לה זמן מקודשת כדאמרינן התם ובהכי יתיישב לי מה שהקשו המפרשים כיון דיעקב קיים כל התורה למה נשא ב' אחיות דהוא דבר שעתידה תורה לאסור דיש לומר כי א"א היה לו ליעקב לינצל מאיסור ב' אחיות שעתידה תורה ליאסר כי באמת רחל נתקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים כמ"ש הבה לי אשתי דהיינו שנתקדשה לו כבר והיא אשתי בשכר ז' שנים דאע"ג דהמקדש במלוה אינה מקודשת בשכר הנאת מחילת מלוה מקודשת כדאמרינן פרק קמא דקידושין אך כיון שעדיין אז באמת לבני נח לא נאסרו ב' אחיות הרי גם לאה נתקדשה לו בביאה ולא ה"ל קדושי לאה קדושי טעות דיעקב ודאי לא היה עושה בעילתו בעילת זנות והשתא אף אם היה מגרש אחת מהם לא היה יכול לקיים דבר שעתידה תורה לאסור ומן התורה איזה מהן שגירש הוה ליה השניה אחות גרושתו כיון דבאמת שניהם היו מקודשות לו ושניהם ודאי לא היה אפשר לו לגרש ודו"ק:

האי תנה את אשתי וגו' אף קידושי כו'. ודקאמר את אשתי את מיכל לאו לדיוקא ולא מירב אשתי אלא שתלה בכ"מ מירב במיכל כמו שמיכל אשתי כך מירב אשתי ואת ה' בני מיכל אשר ילדה וגו' הכי נמי מפורש דמירב שילדה אותן לעדריאל בעבירה ילדה אותן כאילו ילדה אותן מיכל דהוי ודאי בעבירה כדכתיב מיכל אשתי וקדושי עבירה דקאמר גבי מיכל נמי לאו דוקא דמה עבירה שייך בקידושין כיון שלא נשאה כדלקמן שפלטו אל אלא דקאמר קדושי עבירה אילו נשאה על ידי קידושין הללו ודו"ק:

ללמדך שכל המגדל יתום בתוך כו'. לאו דוקא יתום דכל הנהו דמייתי לאו יתומים היו א"נ יתומים היו דעובד הנולד לרות היה יתום מאב כדאיתא במדרש שמת בועז מיד ועל כן ותקח נעמי את הילד וגו' ותהי לו לאומנת ותקראנה לו השכנות שראו דבר זה שנעמי מגדלו ואמרו יולד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד וגו' אפשר שזה היה שם במשפחתה של נעמי וכן בבתיה שגידלה למשה שהיה משה כמו יתום מאב ואם שלא יכלו לגלות כי הוא בנם וכן ביוסף שהוא כלכל את אחיו גם לאחר מיתת יעקב אביהם וק"ל:

ואשתו היהודיה וגו' ואלה בני בתיה וגו'. עיין פירש"י וכולה מפורש פ"ק דמגילה ע"ש:

המלמד בן חבירו תורה כו' כאילו ילדו כו'. יבואר פרק חלק באגדות ע"ש:

אל בית יעקב וגו'. קשה מה ענין הפדיון ורש"י בפי' ישעיה פירשו לענין מטתו שלימה ואין ענינו לפדיון שלא הוזכר בו רק אברהם גם קשה לשון ולא עתה וגו' גם קשה כפל הענין בשינוי לשון לא יבוש מאביו ולא יחוור מאבי אביו ויש לפרש בזה מעיקר צרותיו של יעקב צרותיו מלבן ועשו והם בעצמם צער גידול בניו שהוצרך מצרותיו של עשו לברוח לבית לבן בעוני גדול ולעבוד שם כ' שנים בבנותיו של לבן כדי להעמיד תולדות ולגדלם בביתו וכמה הרפתקי דעדו לו מלבן עד שנולד לו בנו יוסף שהוא שטנו של עשו כדאמרינן פרק ח"ה שע"כ אז נתן דעתו לחזור לבית אביו ורדף אחריו לבן ובקש לעקור הכל ובאותו דרך חזרה לו צרתו של עשו כמ"ש שהיה ירא והכני אם וגו' וז"ש לא עתה יבוש יעקב מצרותיו של עשו אחיו שבא לו מאביו ע"י שהיה אוהב לעשו ורצה לתת לו הברכות עד שהוצרך יעקב להגיע אליו הברכות במרמה שמזה נשטם מאחיו עשו ואמר ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו כי צרות לבן באו לו על שהוטל עליו להעמיד תולדות ולרבות שבטים תחת אברהם וזה שפדאו כפירש"י הכא וזה ששינה לומר יבוש בעשו ולא יחוור בלבן ע"ד שאמרו בבושה דאזיל סומקא ואתי חיורא וז"ש בתחלה צרתו ובושה שהיה לו מעשו שהוא אזילת סומקא ע"ש שמו אדום וסוף הבושה שהוא אחוור אפי שהוא צרות ובושה שהיה לו מלבן מל' הלבנת פנים ודקדק לומר ולא עתה ע"ש לידתו של יוסף כמ"ש ברבה ואמר עד עתה וגו' שעדיין לא נולד שטנו של אותו איש וכו' וק"ל:

וילך אתה אישה וכו'. הא דלא פריך הכי בפשיטות לעיל לכ"ע בין לר"י בין לריב"ק דקידושי מיכל הוו קידושין והכתיב וילך אתה אישה די"ל דפלטי הוה ס"ל כשאול דמלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ומ"ה נשאה לאשה ממש אבל לר"י שפלטו אל מן העבירה ופלטי נמי הוה חש להא דדוד דמלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ולא נשאה פלטי מעולם פריך שפיר אמאי קרי ליה אישה ומשני שנעשה לה כאישה ר"ל לפי דעת שאול דדעתיה אמלוה ורש"י פירש בע"א:

ענותנותו של בועז כו'. יש לדקדק במאמר הזה דר' יוחנן עשה ג' חלוקות ומעלות זו מזו ביוסף ובועז ופלטי ובקרא רבות בנות עשו גו' דמייתי ר"י גופיה השוה יוסף ובועז גם למה דימה אותן במעלותן לנקבות ומה ענין שינוי לשון הג' חלוקות שקר החן וגו' וכן לפי דרש ד"א שקר החן זה דורו של משה כו' מה ענין זה לזה גם קשה אם היה מעשה בועז גדול משל יוסף מפני שהיתה רות פנויה ועמו במטה כפירש"י וא"כ מצד זה מעשה של בועז יותר גדול ממעשה פלטי הוא מבואר שאמר כאן מעלות ומדרגות במעשים איזו יותר גדולים ועד"ז אמרו בפ"ז דסוטה מיום שגברה החנופה כו' נתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך שודאי אין מי שיאמר כן אבל יש העושה שהוא חושב שיש בידו לפי מעשיו לומר לו כן ולזה התחיל במעשה יוסף שהיה גדול הערך שלא יהיה חושב דמעשיו גדולים אבל שאמר שיש למעלה ממנו מעשה בועז וכן בועז יש למעלה הימנו מעשה פלטי וכן אפשר יותר ממעשה פלטי ולא יהיה חושב דמעשיו גדולים שאין למעלה ממנו ואמר אידך דר"י מ"ד רבות בנות וגו' דודאי במעשים באנשים אלו שזכר יש דהאחד גדול יותר מחבירו אבל בנשים של אלו המעשים ברות ואשת פוטיפר אין בהם שום גדולה במעשים אלא רבות בנות עשו חיל במעשה יוסף ובועז כי רות זכתה לעשות חיל במעשה מלכות בית דוד כמ"ש ועשה חיל באפרתה וכן אשת פוטיפר זכתה להעמיד מבתה תולדות מיוסף מלכות אפרים כמ"ש בירבעם בן חיל אבל את עלית ר"ל את שהוא מעשה מיכל אשתו עלית על כלנה במעשה רב שכ"כ זמן רב שנים היתה אצלו ולא טעמה טעם חטא ולא הגידה הענין לאביה כמו שספר הכתוב בדרש של בחורים שכלל שניהם שלא טעמו טעם חטא וע"פ הדברים האלה אמר ד"א שקר החן זה מעשה יוסף שהיא לא עשתה שום מעשה טוב אבל יוסף נתהלל בזה המעשה שהיה לו שקר החן לפי שהמצרים אחיהם של כושיים ואינן יפין אבל היה לה חן מצד שקשטה לפניו תמיד כמפורש במדרשות ובבועז הוסיף לומר שמעשה בועז יותר גדול שהיה לו הבל היופי של רות ובפלטי הוסיף לומר יראת ה' היא וגו' רצה לומר מלות יראה נאמר על הפורש מן הספק עבירה כמו שהיה זה שלדעת שאול היתה מותרת לפלטי שלא נתקדשה מיכל לדוד כמו שכתבתי לעיל ואף על פי כן פירש עצמו מן הספק לפי דעת דוד ובזה גם היא מיכל יראת ה' תתהלל כמ"ש בחורים כו' שכ"כ שנים שהיה דר עמה כאיש עם אשתו ולא חטאו ד"א שקר החן דרש ליה במעלות הדורות לענין מצוה ותורה ואמר שקר החן זה משה כי טרם שנתנה תורה לא היו רק ז' מצות בני נח שע"ז נאמר ונח מצא חן בעיני ה' לתת לו ז' מצות אבל בדורו של משה שנתנה התורה כולה היה שקר אותו החן שהיה כבר ולפי שבדור המדבר היו יפין בתורה כמ"ש הנך יפה וגו' על דור המדבר אבל לא היה אפשר בידם לקיים כל מצות התורה על מכונן במצות התלוים בארץ ועל כן אמר הבל היה אותו היופי בימי יהושע שקיימו כל מצות התורה בבואם לארץ אבל בכל זה לא היו עוסקין בתורה כראוי שהיו עוסקים בכיבוש א"י ובחילוק שלה אבל יראת ה' היא וגו' זה דורו של חזקיה שהיו כולם עוסקים בתורה וה' לוחם מלחמתם אף כשהיו ישנים על מטתם במלחמות סנחריב ואמר ד"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע שהיו נחשבים לדור אחד בקבלתן תורת משה נוסף על ז' מצות בני נח והבל היופי זה דורו של חזקיהו שהיה מוסיף בלימוד התורה ולא היו עוסקים בכיבוש וחילוק א"י כמ"ש אבל יראת ה' היא וגו' זה דורו של ריב"א שהיו עוסקין בתורה מתוך הדחק נוסף על דורו של חזקיה והיו אז לומדים התורה לשם שמים ולא היו מתגאים וז"ש שהיו ו' תלמידים מתכסין כו' עפמש"כ פרק המוכר פירות כל המתגאה בטליתו של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה דהיינו טליתו של ת"ח שהוא גדול מטלית אחר כדאמרינן בפרק ח"ה כיצד טלית של ת"ח כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח וציצעות יתירה הוא וגוסות הרוח הוא למי שאינו ת"ח ואמר שבדורו של ר"י ב"ר אילעאי היו ו' תלמידים מתכסין בטלית אחד של ת"ח ולא היו מתגאין כלל בטליתות גדולים אך היו עושין ו' טליתות קטנים מטלית א' של ת"ח וק"ל:

דף כ.

מקום שנהגו נשים לצאת כו'. בירושלמי מפורש מ"ד נשים תחלה שהן גרמו מיתה לעולם ומ"ד האנשים תחלה מפני כבוד בנות ישראל שלא יהו מביטין בהן ע"כ:

כתיב להכרות וקרינן להברות כו'. בשום ספר לא מצינן כתוב להכרית בכ"ף ועיין ברד"ק:

שהיה לו למחות בשאול כו'. פירש"י בהריגת נוב עיר הכהנים עכ"ל אבל קשה לפירושו דאמרינן ס"פ נ"ה בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג ולפי פירושו אתיא הך דרשה דהתם דלא כמאן מהני אמוראי דהכא וע"כ נראה לפרש דהיינו הך דהכא דקאמר דלא מיחה היינו מבור ומסירה שהיה לו למחות בשאול ולומר לו כמה צדיק הוא שלא הרגך ולא מיחה כו' כפירוש רש"י שם וק"ל:

בפירש"י בד"ה מכדי מחוי כו'. לא נהגת בעצמך כאדם חשוב כו' עכ"ל יש לפרשו ג"כ בלשון בתמיה וכי לא ניהגת עצמך כאדם כו' אבל מ"ש שוב אלא בכל כחך גלית כו' לא יתפרש וע"כ נראה שיש בכאן היפוך דברים וכצ"ל לא ניהגת בעצמך אלא כאדם חשוב ובכל כחך כו' ודו"ק:

שם בד"ה שתי שנים כו' עיין בחדושי הלכות:

דף כ:

כל האמור בפ' המלך כו' מה שיש לדקדק בפרש"י בגרסות דשמעתין עיין בחדושי הלכות:

וכן היה ר"י אומר שלש מצות כו'. ר"ל וכן היה ר"י אומר כרבי יוסי דיפה כוונו לבקש להם מלך ולאפוקי מר' נהוראי שלא נצטוו ישראל כלל על כך מיהו קצת דחוק בפירש"י דלא נאמרה פרשה זו דקאמר רבי נהוראי היינו פרשת התורה שום תשים וגו' דלא הוי כעין לא נאמרה פרשה זו דקאמרי ר' יוסי ורבי יהודה דהיינו פרש' המלך בס' שמואל ולולא פירש"י היה נראה לומר דרבי נהוראי נמי דקאמר דלא נאמרה פרשה זו כו' אפרשת המלך קאמר דלא נאמרה אלא כנגד תרעומתן נגד שמואל שאמרו שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים דלא ה"ל לבקש מלך בשביל כך אלא כמ"ש בתורה ואמרת אשימה עלי מלך וגו' שלא הזכיר שם דמשום שיהיה שופט אותם ישימו עליהם מלך דבלאו מלך נמי יוכל למנות עליהם שופטים כמו שהיה שמואל שופט אותן בדין תורה ולא מלך הפורץ גדר לפעמים לדון בדת הנימוסית כמו שכתוב ככל הגוים ועלה קאמר רבי אליעזר דזקנים שבדור שאלו כהוגן שלא אמרו אלא מלך לשפטנו דיש לפרשו בדין תורה אבל ע"ה קלקלו שאמרו ככל הגוים ושפטנו מלכנו דהיינו בדת נימוסית וקרא דקאמר וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו וגו' יש לסרס המקרא וירע הדבר בעיני שמואל אקרא דלעיל מיניה שאמרו מלך לשפטנו ככל הגוים דהיינו ע"ה שקלקלו אך כאשר אמרו הזקנים תנה לנו מלך לשפטנו ולא הזכירו ככל הגוים ויתפלל שמואל עליהם אל ה'. ובתוס' שלפנינו הוסיף בדברי ר"י אומר ג' מצות נצטוו כו' אם כן למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו על ידן ויש לפרש נמי דהכי קאמר לפי שהקדימו על ידן ובשבילן לשפטנו ככל הגוים ולא היה להם לבקש רק משום מצות הש"י עליהן בכניסתן לארץ וכדי להכרית אחר כך זרעו של עמלק ואחר כך לבנות להשם יתברך בית הבחירה ויותר נראה להגיה לפי שהקדימו על ידו ור"ל לפי שהקדימו לבקש הדבר על ידי שמואל שהיה שופט אותם וכאלו בו מאסו וכמ"ש וירע הדבר בעיני שמואל וגו' ויאמר ה' אל שמואל וגו' כי לא אותך מאסו כי אותי וגו' ודו"ק:

ואין כסא אלא מלך שנא' וישב שלמה וגו' כמה קראי כתיב בהו כסא המורה על המלכות ולא היו צריכין ראיה לזה אלא דהכי קאמר ואין כסא הנזכר על מלכות שמים כי יד על כס יה אלא מלך ישראל כדכתיב וישב שלמה על כסא ה' למלך שאז היה הכסא והשם שלם אחר שהניח ה' לדוד מסביב כמו שהביא בענין דהיינו אחר שהכרית זרעו של עמלק שנעשה הכסא והשם שלם כמ"ש בו על כסא ה' וגו' והא דמשמע להו והיה בהניח ה' לכם מכל אויביכם וגו' וקרא דדוד וה' הניח לו מסביב וגו' דהיינו מלחמה בעמלק והכרתת זרעו משום דהאי לישנא גופיה כתיב ביה והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב וגו' תמחה את זכר עמלק ויש לדקדק דהיכן מצינו בדוד שהכרית זרעו של עמלק ואפשר דהיינו דכתיב ביואב עד הכרית כל זכר באדום דהיינו בעמלק כדמוכח הסוגיא דפרק לא יחפור דא"ל דוד מ"ט עבדת הכי אמר ליה דכתיב את זכר עמלק וגו' אמר ליה והאנן זכר קרינן כו'. ומה שיש לדקדק בזה תמצא בחדושינו שם וק"ל:

וחד אמר תפסח ועזה כו'. וע"כ דלאו כמשמעו קאמר דהא רודה בכל עבר הנהר כתיב דהוי טפי אלא דהכי קאמר דכשם שמלך על תפסח כו' והא דנקט לה קרא בכה"ג כשם שמלך כו' ולא הוזכר ב' מקומות שהיה אחד בסוף עולם מצד זה והב' מצד אחר בסוף עולם י"ל דנקט אלו ב' מקומות שהיו מפורסמים ממשלתו עליהם. ועי"ל דבשני מקומות בשני קצות העולם לא נכלל ביה רק האורך של עולם ולא הרוחב של עולם וכן יש לפרש גבי מהודו ועד כוש בפ"ק דמגילה ודו"ק:

לא מלך אלא על ישראל שנא' אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף כו' שנאמר דברי קהלת בן דוד וגו' ואין מוקדם ומאוחר במקראות דהאי קרא דברי קהלת וגו' לקמיה כתיב וק"ל:

ולבסוף על מטתו כו'. משמע שלא היה מושל אז רק על מטתו שנטרד ממלכותו וא"כ סיפא דקרא ששים גבורים סביב וגו' לא יתפרש שפיר אבל בפרק מי שאחזו מפורש דהאי קרא הנה מטתו

שלשלמה וגו' בתר דהדר למלכותו כתיב ומחמת ביעתותא דאשמדאי הוצרך לס' גבורים סביב לה וגו'. ואפשר דהתם היינו למ"ד דהדר למלכותו דמייתי ליה נמי התם אבל הכא הוצרך למימר הכי למ"ד דלא חזר למלכותו קודם שנטרד לגמרי נאמר האי קרא אף שנטרד מכסאו לא נטרד עדיין ממטתו וכל הצריך למטתו משום ביעתותא דהיינו ששים גבורים עד אח"כ שנטרד לגמרי שאמר וזה היה חלקי וגו':

ח"א מקלו דדרך הכתוב לומר כן על מי שיש לו דבר מועט כמ"ש יעקב במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה וגו' ומ"ד גונדו כו'. דוד אי יעקב לא היה לו טלית ובגד תפארת לפי שלקח ממנו אליפז כל אשר לו כמ"ש בענין שבקש יעקב על הדבר ונתן לי לחם לאכול ובגד וגו' אבל שלמה כשנטרד ממלכותו ע"י אשמדאי ודאי בבגדיו נטרד ושפיר קאמר אז על טליתו שנשאר עליו וזה היה חלקי וגו' וק"ל:

דף כא.

והא הואי מיכל כו'. אין לפרש דאהא דקאמר לא ירבה לו נשים פריך והא הואי מיכל דומיא דפריך בתר הכי והכתיב ויקח דוד עוד נשים וגו' דהא ודאי באשה אחת במיכל ידע המקשה נמי למימר דלמילויי י"ח הוא אלא דלקמן גבי ויקח דוד עוד פילגשים ונשים פריך ליה דמשמע פילגשים ונשים הרבה הוו ולא אסיק אדעתיה למימר דלא הוו רק למילויי אלא דנראה לפרש דאגופא דקרא פריך הכא דחשיב דשש נשים הוו ליה בחברון והא הואי נמי מיכל דבאתה אליו כבר בחברון קודם שבא לירושלים ובהכי ניחא דלא פריך ליה מבת שבע דודאי אסיק אדעתיה בה דלמלויי י"ח הוה ולא חשיב לוה בחברון דלא נשאה עד שבא לירושלים וק"ל:

שקלתה מיכל למטרפסה וכו'. בלאו הכי מגופה דקרא נמי מוכח דלאו ביום מותה נולד יתרעם לעגלה דיום מותה אחר שהיה דוד בירושלים הוה ויתרעם נולד כבר בחברון אלא להחזיק הקושיא פריך מהא דשקלה מיכל למטרפסה משמע דנענשה בהאי עלמא מאותו מעשה ולא נולד לה ולד בהאי עלמא מאותו מעשה אף ביום מותה ודו"ק:

ד' מאות ילדים היו לו לדוד כו'. יבואר פרק חלק:

תמר בת יפת תואר כו'. פירשו בתוספות למאן דאמר דאף ביאה ראשונה אסור במלחמה לא היתה תמר בת דוד שאמה היתה כבר מעוברת כו' ע"ש לא ניחא להו לפרש שכבר הולידה אמה את תמר קודם שבאתה למלחמה דא"כ לא מקרי לה בנות מלכים דכיון שנולדה כבר לא גידלה בחיקו של דוד וק"ל ע"ש ואי ס"ד בת נישואין הוה אחתי' מי כו' עיין בחדושי הלכות:

ויונדב איש חכם וגו' איש חכם לרשעה כו'. מלת חכם נאמר בכל מקום המחכים בדעתו בדבר שאין שאר כל העם יורדין לסוף דעתו אך על הרוב נאמר במחכים לטובה בשום חכמה מה שאין כן הכא לא מצינו ביונדב בזה שום חכמה להיטיב אך להרע ידע:

וישנאה אמנון כו' כרות שפכה וכו'. ועל זה אמרו בפרקי אבות כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה זו אהבת אמנון ותמר כו' לפי שהיתה תלויה האהבה בדבר דהיינו בזנות ובניאוף בטל הדבר ממש שנעשה כרות שפכה בטלה האהבה וזש"ה גדולה השנאה אשר שנאה שהיה לעולם על ידי שנעשה כרות שפכה מאהבה אשר אהבה שלא היתה רק לאותה שעה:

שאין להם לבנות ישראל לא שיער ביה השחי כו' מה שנדחק מהרש"ל בזה לפרש שהיה להן שערות מעט מזער שלא היו נמאסות לתשמיש כו' ולאחר שגבהו בנות ציון נתרבה כו' עכ"ל ע"ש אין זה מוכרח אלא שלא היה להן ע"י גלוח ומה שהקשה דא"כ מאי קושיא מתמר הלא מסתמא הבתולות לא גילחו וק"ל לא ידעתי מניין לו לומר שמשום תשמיש הוו מגלחות שלא יהיו נמאסות דאימא בפנויה נמי דליכא משום תשמיש משום יפוי הוי מגלחות תדע דשער בית השחי ע"כ לאו משום יפוי תשמיש הוה והשתא בתולות בית ישראל גילחו עצמן בין בבית השחי ובין בבית הערוה משום יפוי כמ"ש ויצא לך שם בגוים ביפיך:

דף כא:

מלמד שבקש להולמו כו' וכולן נטולי טחול כו'. מבואר בפרק כל הצלמים:

הא כיצד אם ארבעים אלף אצטבלאות. כל א' וא' היו בו ארבעת אלפים. ושמעי' מהנהו קראי דעבר שלמה אולא ירבה לו סוסים דרבוי סוסים כל כך א"א שהיו צריכים כלם לרכבו ופרשיו שלא היו בהם כמה סוסים בטלנים ועבר על כל סוס וסוס כדאמרי' לעיל וע"ה בירושלמי אהני קראי בטלנים היו וק"ל:

כאן קודם כו'. דכל זמן שלא נשא בת פרעה והיה עוסק בחכמת התורה לא היה הכסף נחשב למאומה כמ"ש שלמה וקנות בינה מכסף נבחר אבל משנשא בת פרעה מיעט בחכמה וריבה בסעודתו ותענוגי עוה"ז כדאיתא פרק בן סורר ומורה היה הכסף נחשב וק"ל:

בשעה שנשא כו'. כי זה היה תחלת עבירה לע"ז בירושלים כדאמרינן פרק במה בהמה שהכניסה לו אלף כלי זמרים ואמרה לו כך עובדים ע"ז פלוני וזה היה תחלת החורבן כמ"ש פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה ולכך בו ביום נעץ קנה כו' כי היה תחלת ישובו של רומי כמ"ש שלא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים והיה זה ע"י גבריאל כי בידו ניתן גחלי אש לשרוף ירושלים כדאמרינן בפרק י"ה ולזה ניתן בידו ג"כ ישוב של רומי שהיה מחורבנה של ירושלים וכמו שהיה שם גבריאל חס וצינן הגחלים י"ל ג"כ שהיה חס ולא נעץ רק קנה א' אבל מאליו העלה שרטון ויש לפרש שנעץ קנה לרמוז על מלכות רומי שנאמר עליו גער חית קנה ע"ש שנמשלו כחזיר יער הדר בין הקנים וע"ז התפלל דוד גער חית קנה גער אותה שחיותה במקום קנה שנעץ גבריאל בים וק"ל:

לא נתגלו טעמי כו'. נראה מה שנתגלו טעם ב' מצות אלו יותר מכל שאר מצות שבתורה לפי שטעם כל א' מהב' מצות אלו היא בעצמה ג"כ מצוה שטעם לא ירבה לו סוסים מפני שלא ישוב מצרימה שהטעם הוא בעצמה מצוה שלא ישוב שם אף בלי הרבות סוס וכן בולא ירבה לו נשים שטעמו ולא יסור לבבו שהוא בעצמו מצוה שאפי' אחת והיא מסירה לבו אסור שישאנה כדאמרי' לעיל ואמר שאמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת שלמה וגו' ע"פ מה ששנינו בסוף קינין זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת שנאמר ודעת זקנים יקח אבל זקני תורה כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת כו' שנאמר בישישים חכמה וגו' וז"ש שסמך שלמה על חכמתו בזה ומי חכם לב כמוהו בתורה אעפ"כ נשיו הטו לבבו מחכמת התורה בזקנתו ונעשה כזקני ע"ה שמטפשין וכן בלא ירבה לו סוסים שסמך על חכמתו שיכול להרבות סוסים ממקום אחר ולא ישיב מצרימה וכתיב ותצא המרכבה ממצרים דאף מרכבה שלו היתה באיסור ממצרים וק"ל:

וכתב לו את משנה וגו' כותב לשמו ב' תורות כו' שנאמר שויתי וגו'. עיין בזה באורך בחדושי הלכות על דברי מהרש"ל בשמעתין:

בתחלה ניתנה תורה לישראל כו'. קאי אמשנה תורה ומפרש לה כתב העשוי להשתנות כדלקמן לרבי יוסי וכן הוא בילקוט את משנה התורה אמר מר זוטרא כו' וכבר האריכו בזה הריטב"א ובעל העיקרים כמפורש באורך בע"י והנכון בזה ולא שייך לאקשויי הכא כדפריך ברישׁ פרק קמא דמגילה והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דאין זה חידוש כיון דכתיב משנה תורה דהיינו התורה עשויה להתחדש ולשנות בכתב אחר והא דקאמר ברישׁ פרק קמא דמגילה מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים היינו כמאן דאמר דלא נשתנה הכתב ממשה לעזרא כלל והכי מוכח בירושלמי מאן דאמר ברעץ ניתנה תורה עי"ן מעשה נסים מאן דאמר אשורית ניתנה תורה סמ"ך מעשה נסים ומלתא דמר זוטרא כולה כרבי יוסי דלקמן וז"ש בתחלה ניתנה תורה בכתב עברי ולשון הקודש דלא מצינו שראוי להשתנות רק הכתב כמ"ש וכתב את משנה וגו' וכן מוכחי הני קראי וכתב הנשתוון כתוב ארמית לא כהלין כתבא למקרי כו' דתלי השינוי בכתב שנשתנה על ידי המלאך בכתב אשורית אבל הלשון לא נשתנה להם מעולם ועדיין הוא בלשון הקדש שנתנה בו התורה ומ"ש שניתנה להם התורה בימי עזרא בלשון ארמית היינו נמי ממה שהמלאך כתב בלשון ארמית מנא מנא תקל ופרסין אבל ישראל לא רצו באותו לשון שבחר המלאך ובררו להם בלשון שידעו בו ושניתנה בו התורה מתחלה שהוא לשון הקודש ודו"ק:

כתב ליבונאה. עיין פי' רש"י ובתוס' דשם מקום הוא ואפשר דנקרא ליבונאה ע"ש לבן שע"ש זה ג"כ נקרא כתב עברי שהוא מעבר הנהר גם לשון ארמית הוא לשון לבן שהיה מדבר בו כמ"ש יגר שהדותא ונקרא הוא ארמי אובד אבי וגו' ולכך ניתנה התורה מתחלה בכתב עברי שהוא כתב שהורגלו בו ישראל מאבי אמם לבן שלא היה להם כתב אשורית עד שהביאו מאשור אבל לשון הקודש הורגלו מאביהם יעקב שאמר גל עד ולא הוצרכו ללשון ארמית:

הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה כו' אף עלייה האמור להלן תורה כו'. תלה תורתו בעלייתו מבבל לפי שאוירא דא"י מחכים כמו משה שעלה אל האלהים וק"ל:

דף כב.

בכתב זה ניתנה התורה כו' גם היום מגיד משנה וגו'. פירש רש"י מה ששכחת כו' ולדברי רבי משנה התורה נאמר ג"כ על שם הראוי להשתנות מדלא קאמר הכא אלא מה אני מקיים את משנה וגו' כדקאמר רשב"א לקמן והיינו דנשתנה הכתב בין ב' הנתינות כשחטאו בבית ראשון ואהכי נמי כתיב כתב הנשתוון ולא כהלין כתבא למקרי כפירוש רש"י ומ"ש נהפך להם לרועץ פירש רש"י לשון תרעץ אויב ששכחוהו עכ"ל והוא דחוק וי"ל שהכתב גופיה מתוך חטאם נשתנה ונהפך להם הכתב כעין כתב שבור ורעוץ באותיותיו היפך שאמר אשורית שהיא מאושרת ובערוך נהפך לרועץ פירש צער בהפך ודו"ק:

ממתו"ס ננקפי"ן כו' עיין בחדושי הלכות:

אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוניהו כו'. נראה שבא לתת טעם במה נתחייב אדוניהו מיתה במה שבקש את אבישג לו לאשה ואמר לפי שהיתה אסורה להדיוט משום שרביטו של מלך וא"כ כששאל אותה ע"כ שעדיין החזיק עצמו למלך וה"ל כמורד במלך שלמה וז"ש ולמה את שואלת את אבישג לאדוניהו ושאלי לו את המלוכה כי בזה ששואל אותה הוא שואל את המלוכה שהרי היא אסורה להדיוט וע"כ אמר כי בנפשו דיבר להחזיק עצמו במלך ומורד הוה וק"ל:

אבישג מאי היא וכו'. ר"ל מאי היא מהיכא מפורש דלא נשאה דוד כיון דיחוד פנויה אסור וקאמר מדכתיב ותהי לו למלך סוכנת ותשרתהו דלא היתה אצלו רק דרך שירות ולא כדרך נשואה ולכך לא הוה נאסרה לשלמה משום אשת אב ואמר:

שאמרה ננסבן כו'. וכתיב ותבא בת שבע אל המלך החדרה וגו'. דלכאורה סיפא דקרא והמלך דוד זקן ואבישג השונמית משרת וגו' אין לו מקום כאן לפי ענין המקרא ולכך דרשו שהוא נתינת טעם דלכך ותבא אליו בת שבע אל המלך החדרה לתשמיש משום דהמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת וגו' והיתה תולה שלא נשאה משום זקנה ותשות כח כדקא"ל חסריה לגנבא וק"ל:

התירו לו ליחד כו'. אע"פ שנאסר יחוד של פנויה כפירש"י ודקאמר בס"פ בן סורר דאיכא למ"ד אפילו בפנויה דימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר היינו משום גדר ערוה שלא יהו בנות ישראל פרוצות כיון דלזנות עביד הכי מה שאין כן בדוד דלא עביד הכי אלא שתהא לו סוכנת וק"ל:

כל המגרש כו' אפילו מזבח כו'. הוא משל כאלו המזבח בוכה עליו שהמגרש אשתו אשת נעורים ממעט אכילת זבחים דאשת הנעורים מצויה שמביאה קיני זיבה ולידה למזבח והיינו דקאמר קרא מאין פנות אל המנחה שהיתה מביאה בזיבה ולידה ואמר על כי העיד ה' ביניך וגו' לפי שודאי אם מצא בה דבר ערוה מצוה לגרשה כדאמרינן בסוף פרק המגרש לזה אמר כי העיד ה' ביניך ובין אשת נעוריך וגו' כדאמרינן זכו איש ואשה שם י"ה לא זכו אש אוכלתן וזה שמסיים והיא חברתך ואשת בריתך שלא בגדה בך להפריד את השם מביניכם ואסור לך לגרשה למעט אכילת המזבח בזיבתה ולידתה ועיין בזה עוד בחדושי הלכות סוף מסכת גיטין וק"ל:

אין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשים ממנו ממון כו'. כתבו התוספות בפ"ק דר"ה ז"ל בסוף פ"ב דזבחים פירש בקונטרס ממון של גזל אבל נראה דמיירי בנדר כדמוכח פרק ב"מ רבי נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו (וגו') כו' עכ"ל ע"ש:

כאלו חרב בהמ"ק כו'. הדמיון בזה לפי שאבילות שאר קרובים יש לו זמן וכמ"ש שהמת נשכח מן הלב גם אפשר בחזרה כענין איוב שנתן לו הש"י בנים כפלים אבל אשתו ראשונה אי אפשר בחזרה כדאמר לקמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים ואינו מוצא קורת רוח לעולם באשה אחרת כדאמרינן נמי לקמן וה"ל אבילות ישנה כמו חורבן בהמ"ק דנוהגין בו אבלות ישנה לעולם וק"ל:

כל שמתה אשתו ראשונה עולם חשך בעדו כו'. כלפי מ"ש בפרק הבע"י כתיב אעשה לו עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חטין חטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצא מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו ואהא קאמר כשמתה אור עיניו חשך שאין לו מי שעושה צרכי ביתו ולזה אמר נמי שפסיעותיו מתקצרות ואין לו העמדת רגל להליכה דהיינו שאין לו להרחיק מביתו כיון שאין לו שם מי שעוסק בצרכיו ואמר עצתו נופלת לפי כשזכו שאיש ואשה קיימין השם ביניהם ועצת ה' היא תקום אבל כשמתה אשתו נסתלק השם י"ה מביניהם ועצתו נופלת שאין כאן עצת ה' וק"ל:

קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר וכו'. ענין הקושיא כדמסיק דאיירי בזווג שני שהוא ביטול הגזרה והמזל לפי מעשה האדם כדאמרי' בריש סוטה דזווג שני הוא לפי מעשיו כן היה קי"ס ביטול הגזרה ומערכת השמים לפי מעשה ישראל ורשעת המצריים ומייתי מדכתיב מושיב יחידים ביתה וגו' מפורש בב"ר דאפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה מ"ט מושיב יחידים וגו' אלא בכי ושירות ובתנחומא איכא מ"ד דמפרש לה הכי המצריים בוכים שנאמר ומצרים מקברים וישראל משוררים שנאמר כו' ובריש סוטה ל"ג ליה להאי אל תקרי ופי' רש"י שם בכושרות חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים קשים זה ניסן ואיכא מ"ד נמי בתנחומא דמפרש לה הכי וק"ל:

בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני כו' מה שיש לדקדק בזה תמצא בחדושנו בריש סוטה:

לכל יש תמורה כו' שנאמר ואשת נעורים וגו'. הכי משמע ליה מהאי קרא שנאמר כי כאשה עזובה וגו' ואשת נעורים כי תמאס שדימה ישראל לאשת נעורים שאף אם מואס בה ובוחר לו באחרת אינו רק זמן מועט שאין לו באחרת קורת רוח ואינה מתקבלת לו תמורת הראשונה וק"ל (עיין ריש סוטה):

שנאמר יהי מקורך ברוך וגו'. נראה דרישא דקרא נמי דריש ליה יהי מקורך מלשון קורת רוח או ר"ל מקורך ויצירתך יהי ברוך דהיינו באשת נעורים לזווג ראשון שהוא לפי הגזרה קודם יצירת הולד וק"ל:

דף כב:

אלא למי שעשאה כלי כו'. שם כלי מונח אדבר שמקבל פעולה מה וקודם שנבעלה אינה מקבלת פעולת ההולדה כגולם הזה שאין מקבל פעולת דבר עד אחר שנבעלה נעשית כלי לקבל פעולת ההולדה וכיוצא בזה שאמרו לעיל דאין לזכר קורת רוח רק מאשתו ראשונה אמר כאן שגם הנקבה אינה כורתת ברית רק לאישה הראשון שעשאה כלי ואמר בדמיון בועליך עושיך ה' וגו' כמ"ש אלכה נא אל אישי הראשון שהוא עשה אותנו כלי לקבל פעולת התורה וקודם מ"ת לא היו ישראל רק כגולם שלא היה להם פעולת תורה ומצות וק"ל:

אלא לאשתו כו'. הוא כמ"ש לעיל דאין אשה כורתת ברית אלא לבעלה הראשון ואין לאיש קורת רוח אלא מאשתו ראשונה ז"ש אלימלך איש נעמי שהוא נראה כמיותר וכי לא ידענו שהוא איש נעמי אבל קרא אשמועי' דמיתתו היה רושם לה אף אם נשאת לאחר לפי שהוא איש נעמי אישה הראשון שכבר כרתה לו ברית וכן בבואי וגו' מתה עלי רחל דמלת עלי הוא כמיותר למדרש דמיתתה היא עושה רושם לו אף שהיו לו נשים אחרות לא מצא קורת רוח רק בה שהיא אשתו ראשונה ועקרת הבית עקרו של יעקב לא עבד רק ברחל וק"ל:

שלא על חנם פיזר בן אלעשא כו' מפורש במסכת נדרים:

סליק פרק כהן גדול

דף כג.

נקיי הדעת שבירושלים לא היו חותמים כו'. אף על גב דבכל מילי מדינא כל ישראל בחזקת כשרות הם באלו הדברים קאמר דנקיי הדעת נהגו סלסול בעצמן דשכיחי פסולים וע"ה וק"ל:

דף כד.

הרואה ר"ל בב"ה כאלו עוקר הרים כו' ור"מ בב"ה כאלו עוקר הרי הרים. מה שדימה המחודדים לעוקר הרים והרי הרים מבואר בחדושנו סוף הוריות ע"ש:

מ"ד ואקח לי שתי מקלות לאחד כו' עד במחשכים הושיבני כו'. מה שיש לדקדק בזה מה ענין המקלות לת"ח וע"ק למה קרא לת"ח שבא"י נועם בלשון יחיד ולת"ח שבבבל חובלים בלשון רבים וע"ק מאי ענין ב' מדות הללו שבהם שהם גסות הרוח וחנופה שנשאו האיפה בין השמים ובין הארץ וע"ק מה קאמר מאי בבל הרי מפורש בתורה כי שם בלל וגו' גם קשה לפירוש ר"ת בלולה במקרא כו' ואנו פוטרים עצמנו כו' מה ענינו לכאן דמשמע הכא דקחשיב חסרון ופחיתות תלמוד בבלי ועוד דתלמוד א"י נמי בלול כה"ג. מבואר דאמרינן פרק המדיר אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק התם קרי לן בבלאי טפשאי הקושיא דהיכא מוכח מהא דקרי לן בבלאי טפשאי דעדיף חד מינן כתרי מינייהו ומה טעם דכי סליק דהוה כב' מינייהו ונראה לומר אביי דקאמר התם וחד מינייהו כו' יליף ליה מקרא דמייתי לעיל מיניה ולציון יאמר איש ואיש יולד בה דדריש יתורא דאיש התם דאיש אחד שיולד שם עדיף כב' איש מינן ובא רבא לומר דלאו משום דהם עצמם מצד טבעם מוכנים יותר לחכמה מינן אלא משום דאוירא דארץ ישראל מחכים טפי דהא רבי ירמיה כי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן וחד מינן הוה אז עדיף כתרי דידיה וכי סליק להתם אמר בבלאי טפשאי דאוירא דא"י מחכים ליה דהוי כחד מבני א"י דהוו כתרי מינן כדכתיב איש ואיש וגו' וזה גרם לו אוירא דא"י נמצא אנן דהוינן כתרי דידיה כי הוה הכא כי סלקינן להתם יגרום לנו אוירא דא"י דהוינן כתרי מינייהו ולזה אמר ואקח לי ב' מקלות כי דימה שם בכתוב ישראל לצאן והקב"ה לרועה וכמו שהרועה מנהיג הצאן במקל והוא נקרא מלמד ודרבן כן ע"י הת"ח יתנהגו ישראל שהם מלמדים אותם דעה ובינה ואמר כי קרא הרועה שהוא הקב"ה המקל שהוא המנהיג לתלמידי חכמים של א"י נועם ע"ש שמנעימים כו' ושל בבל חובלים ע"ש שמחבלים כו' וקרא לת"ח שבא"י נועם בלשון יחיד ולת"ח שבבבל חובלים בלשון רבים כמ"ש כי חד מינייהו שבא"י עדיף כתרי מינן שבבבל והוא בעצמו כוונת הכתוב חבלים נפלו לי בנעימים וגו' לפי מ"ש בפרק כ"ג ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל אלמלא לא קדמו משה שנאמר ומשה עלה וגו' וכתיב עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה כו' ואע"פ שלא ניתנה על ידו כו' והיה לבעל דין לחלוק ולומר שהרי עזרא היה מת"ח שבבבל שנקראו מחבלים זה את זה ועל כן אמר הכתוב שאל תתמה על מעלתו כי חבלים שהוא עזרא וסייעתו שעלו מבבל שנקראו מחבלים נפלו לי בנעימים כיון שעלו לא"י נקראו נעימים שעל ידי כן נחלת ה' שפרה עלי ר"ל יותר מת"ח שבא"י כההיא דרבי ירמיה כד סליק לא"י דהוה עדיף כתרי מינן והיינו דדרש ג"ש מעלה עלה שמעלתו היה כשעלה לא"י ור"י דדרש יצהר וב' זיתים נמי ע"ש גאותן שמריבין זה לזה וסמיך לזה ענין החנופה וגסות הרוח שירדו לבבל על ידי שאין תורתם עולה יפה ולפי שאלו הב' מדות הם הפכיים למטה בארץ לפי הנראה כי החונף לחברו במעלות אינו מתגאה והוא חביב בעיני הבריות מתוך שחונף להם ומספר במעלותם אבל המתגאה לא יספר לעולם במעלות אחרים רק בפחיתות וע"כ הוא שנאוי בעיני הבריות כדאמרינן פרק המוכר פירות כל המתגאה אפילו על אינשי ביתא לא מתקבל שנאמר גבר יהיר לא ינוה וגו' והחיפך למעלה בשמים מדת הגאוה נאמר בו ית' ב"ה ה' מלך גאות וגו' כי גאה גאה וגו' והחנופה שנואה שם כמ"ש בד' כתות שאין מקבלין פני שכינה שנאמר כי לא לפניו חנף יבא ולזה אמר שראה אלו ב' נשים שהם הגסות והחנופה ותשאנה האיפה שהיא מדה גסה שיתחברו בה אלו ב' מדות הרעים ואמר שראה אותה בין השמים ובין הארץ כי מדת החנופה לא תבא בשמים שאין לה מקום שם ומדת הגאוה לא תבא בארץ שאין לה מקום בארץ ועל כן אמר אנה מוליכות את האיפה שאפשר שיתחברו במקום אחד ואמר למצוא להם בית ומקום אחד בארץ שנער שיתחברו אלו ב' מדות בת"ח שבבבל דבהלכה מחבלין זא"ז ובמילי דעלמא ובתוכחה לע"ה היו מחניפין היפך ת"ח שבא"י דבהלכה מנעימים זה לזה אבל במילי דעלמא אין מחניפין ואמר מאי בבל דלפי דקדוק הלשון ה"ל לקרותה בלל כמ"ש כי שם בלל וגו' ואף אם נאמר דבכפולים נופל למ"ד הפעל כדכתיב ונבלה שם שפתם מ"מ ב' שבתחלת התיבה בבל אין לה מקום ולזה דרש מיניה שהב' רמז על ב' תורות שהן תורה שבכתב ותורה שבעל פה כדדרשינן ב' של בראשית והוא שמתוך גאותן לומדין בלול ומעורבב לפי הזמן דבן ה' למקרא לומדין משנה ובן י' למשנה לומדין תלמוד שבקטנותן לומדין מעורבב משנה ותלמוד מתוך גאותן וקאמר רבי ירמיה על זה במחשכים הושיבני וגו' ירמיה הנביא אמר האי קרא על גלות בבל ואמרו רבי ירמיה גם כן לסימן על עצמו שהיה מבבל ולמד שם תלמודם מבולבל ומעורב ואמר כמתי עולם אל תיקרי עולם אלא עילם וכמתי לשון תרגום כמו כבואו דהיינו כאותן שאתו ובאו לעילם שלא זכו ללמוד כדלעיל:

דף כו.

וקשר רשעים אינו מן המנין אר"י דא עקא וכו'. מה שלא חשו הם על שקרא להן רשעים ולא חשו רק על שקרא להן רועי בקר אפשר שלא הגידו השומעים להן שקרא אותן רשעים ועוד יש לומר דודאי הקפידו על ר"ל גם בזה אלא שעל ר"י הקפידו ג"כ למה מתחלה שקרא אותן רועי בקר לא א"ל ולא מידי עד לבסוף שקרא אותן רשעים שא"ל ר"י דא עקא וע"ז השיב להן ר"י ואי קרי לכו רועי צאן כו' ר"ל דע"ז אין לכם להקפיד דמצינו דת"ח מקפחין ומהנדזין זה את זה בהאי לישנא כדאמרי' פ"ק דיבמות דא"ל יונתן בן הרכינס לר"ע אתה עקיבא ששמך הולך מסוף עולם עד סופו ועדיין לא הגעת לרועי בקר וא"ל אפילו לרועי צאן ודו"ק:

שבנא הוה דרש בי"ג כו'. ביאור המאמר כי סנחריב חרף מערכות אלהים חיים כמ"ש ביד מלאכיך חרפת וע"כ שבנא וסיעתו שבאו להשלים עמו היו מחשבותם לרעה על ה' וכאלו חשב לעבוד ע"ז דאמרי' מחשבה רעה בע"ז הקב"ה מצרפה למעשה וע"כ אף שהוא וסיעתו היו רובן של ישראל אין הולכין לרעה אחר הרוב אבל שבנא טעה בכל זה וכתב לסנחריב כי סיעתו שהוא הרוב השלימו ומייתי מהאי קרא כוננו חצם על יתר וגו' מלת יתר במקום הזה הוא מלי יותר כלומר שכתב לו כתב ופתקא בחץ שהוא וסיעתו יתר על חזקיה וסיעתו ואמר שע"כ היה ירא חזקיה כו' שהיה הוא וסיעתו יותר בא הנביא ואמר לו לא תאמרון קשר וגו' כי הקשר הזה שהיה להם עם סנחריב אין הקב"ה מן המנין הרוב שלהן וכיוני דאינו מן המנין כו' קאי על הקב"ה שהוא אינו מן המנין שלהם כי ביד מלאכיו חרף אלהים אבל הוא יתברך ב"ה במנין שלך ואין לך לחוש על קשר מניינם שהוא הרוב כיון שאין הקב"ה בקשר מניינם וא"ל הנביא מה לך פה כו' לפי שיש לפעמים לאדם שיתוף ויחוס מה לאדם אחד מצד השתוף שהוא ואחר הם במעלה אחת וגם מצד יחוס אבות וע"כ א"ל אם באת לחצוב לך קבר כאן מצד שיתוף המעלה מה לך פה שאין אתה במעלה זו שלא באת למעלת המלכות ואין כאן רק קברי מלכים ואם מצד יחוס אבות מי לך פה שקבור שם שגם אתה רוצה ליקבר אצלו שהרי אין אתה בן מלך. ועניין שאמרו טלטולא דגברא קשה כו' לכאורה נראה לפרש על טלטול דרך של איש שהוא קשה מדאתתא כדאמרי' בעלמא אשה כלי זיינה עליה ותמצא מרחמים יותר מן האיש אבל בפרק האשה שנתארמלה מוכח דאפילו בעיר אחד אמרו דקשה טלטולא דאיש יותר מן האשה וצריך טעם. ושאמר שפרחה בו צרעת כו' י"ל ע"פ מ"ש לב חורש מחשבות און זה עוזיה וגו' וכתיב וינגע ה' את המלך גו' גם זה שבנא היה חורש מחשבות און וגו' וכדאמרינן אלו מחשבות של אותו הרשע כו' ואמר צנוף יצנפך כדור וגו' כל זה לשון המקרא הוא ולכאורה לא דריש ביה מידי ויש לפרש דכל זה שאמר הוא בקש קלון כו' לפיכך נהפך כו' ותלאוהו בזנבי כו' נדרש כולה מהאי קרא והוא שהמלוכה נקראת צניף כמ"ש הסר המצנפת וגו' ונאמר וצניף מלוכה בכף וגו' ומצינו ג"כ לשון צניף בסוסים כמ"ש פרק כיצד הרגל סוס שצנף ובפ' ע"פ לא תדור אלא במקום דצניף סוסיא ז"ש הוא בקש קלון בית אדוניו להסירו ממלוכה ולתת עליו צניף המלוכה ונהפך לו אותו צניף מלוכה לקלון דהיינו צניפת הסוסים שמגררין אותו בהם ואמר כדור אל ארץ רחבת וגו' כלומר כמו שהכדור מטלטל עצמו על הארץ רחבת ידים ומקום שוה שאין בו דבר המעכב בו טלטול הכדור כן יהיה טלטולך על ארץ רחבת וגו' שיהיו מגררין אותך שם:

דף כו:

אר"א שבנא בעל הנאה לפי שהיה שבנא ת"ח ומלמד תורה ברבים כמסופר ממנו שהיה דריש בתליסר רבוותא וע"כ נקרא שבנא הסופר כמו עזרא הסופר ואמר שאל תתמה מה שהקדיח תבשילו כל כך ברבים שהרי כבר העיד עליו הכתוב לך בא אל הסוכן וגו' ע"ש שהיה בעל הנאה ואמר במי התורה מתקיימת במי שממית עצמו עליה ולא בבעלי הנאות:

אלו מחשבותיו של אותו רשע כו' כי עדיין לא חטא בפועל במה שכתב שבנא וסיעתו השלימו גם במה שחצב לו קבר בקברי מלכים אך לפי מחשבותיו להסיר את חזקיה ממלוכה ואמר שקרא למחשבה שתות ובכל הגמרות כתיב כי השתות יהרסון ממשמע שנאמר וישת דוד אל לבו וגו' ואין זה מקרא בשום מקום גם רש"י הביא קרא דכתיב באורייתא ולא שת לבו גם לזאת ע"כ נראה כי טעות נפל בספרים הישנים להביא מקרא וישת דוד גם בילקוט אינו והוא מבואר שקרא המחשבות שת במקום הזה שהוא מלשון עשייה בכ"מ לומר לך כמ"ש לעיל דכל מחשבותיו נחשבו ונצטרפו למעשה כמו בע"ז:

אלא למ"ד חזקיה כו'. רש"י פירש לפי דרש זה צדיק מה פעל הקב"ה מה שכר הוא משלם עכ"ל ויותר נ"ל לפרש כמ"ש שהם מצוקי ארץ ועליהם שת התבל עד"ז אמר אלו השתות של התבל שהם חזקיה וסיעתו יהרסון צדיק שהוא הקב"ה מה פעל במעשה בראשית שאלולי הם לא היה העולם מתקיים וכן יש לפרש גבי ב"ה אלו יהרס הקב"ה צדיק מה פעל במעשה בראשית שהרי עליו הושתת כל העולם שע"כ נקרא אבן שתיה ורש"י לא פירש כן וק"ל:

הפליא עצה הגדיל כו' מפני שהיא מתשת כחו כו'. ר"ל הפליא הקב"ה עצתו במה שהרבה והגדיל תורה כמ"ש למען צדקו יגדיל תורה כדי שע"י הרבה מצותיה יתיש כחם של ישראל וכמ"ש במסכת ביצה מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הן ואמר ד"א תושיה שנתנה בחשאי כו' וה"ק הפליא עצתו מלשון והוא פלאי שנתן התורה במכוסה והגדיל לתת אותה בתשות וחשאי מפני השטן כדאמרי' פ' רע"ק שאחר שירד משה עם התורה מלפני הקב"ה בא השטן ואמר תורה היכן היא כו' ואמרי' ד"א תושיה דברים של תוהו כו' וה"ק הפליא עצתם כי נפלאות עשה במה שהגדיל דברים של תוהו שאדם תוהה ומשתומם עליהם שיהיה העולם משותת עליהם וק"ל:

מחשבה מועלת וכו'. עי' פירש"י ותוס' ועי"ל דאפי' לד"ת שעיקרה במחשבת הלב מועלת ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד אלא צריך ג"כ למגרסה בפה כדאמרי' בעלמא דעקימת שפתיו הוה קצת מעשה וז"ש מפר מחשבות ערומים הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר ומשתכחת ממנו ולא תעשינה וגו' שלא תבא התורה לידי מעשה נ"א בדבור וק"ל:

דף כז:

אף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין כו'. בזה יתיישב בהאי קרא שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח והנשארים בכם וגו' בארץ אויביכם וגו' שהוא לשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפיה דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו' שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפרשה ויש לומר שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע"ז שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתר' פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים ולזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עצמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ושאר ה' דברים שנחסרו בבית שני וחסרון הנבואה היא הסתרת פנים כדאמרי' פרק קמא דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר אף על פי שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו ועל כן אמר בלשון נסתר ימקו בעונם שהיא שנאת חנם שהיה בבית שני ואף בעונות אבותם שהיה בבית ראשון שהוא עון ע"ז אתם ימקו ועל זה אמר בגלותם בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' כל הענין בלשון נסתר שיסתיר הקדוש ברוך הוא פניו מהם ולא יהיו נענים כפירוש רש"י פרק קמא דחגיגה והסתרתי פני מהם שצועק מצרות כו' ואינו נענה ואמרינן נמי בפרק הזהב ששערי תפלה ננעלו מיום החורבן וק"ל:

בעון אחיו מלמד כו' דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ עכ"ל פירש רש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל אחד מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כתב וכשלו בלשון רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק באותן שבידן למחות עמהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק וק"ל:

דף כט.

הכי אמרינן להו נשיאים וגו' פי' זה שמעיד עדות שקר לחברו אפשר שאין לו ממון לתת מכיסו לחברו או גם אם יש לו עינו צרה בשלו לתת לחברו אבל הוא נותן לו מתנה מממון חברו ע"י עדות שקר שמעיד לו להוציא ממון מחברו וזו היא מתת שקר וק"ל:

שב שני הוה כפנא ואבבא כו' אפשר דאמרי אינשי משל הדיוט זה מרעב של מצרים שנגזר שבע שני רעב ואמר פרעה לאחי יוסף מה מעשיכם אם אתם בעלי אומניות מאי איכפת לכו ברעב שבאתם כולכם הנה דכפנא אבבא דאומנא לא נחית וא"ל אנשי מקנה רועי צאן היו עבדיך לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן וגו' כי כבד הרעב וגו' וק"ל:

מפץ וחרב וגו' עיין בפירוש רש"י משמע ליה דמפץ וחרב הנהו כולהו כלי מלאך המות ולא חרב ומפץ כלי מלחמה כמשמעו מדמייתי עליה הך דשב שני הוה מותנא דהיינו דבר דמייתי נמי זה המשל הדיוט בפרק האשה שלום אדבר ולא אחרב וקל להבין:

הרבה טענות היה לו לנחש כו'. מאי הל"ל דברי הרב כו' יש לדקדק מאי הרבה טענות דקאמר דאין זה רק טענה אחת ויש לפרש הא דמייתי שכל המוסיף גורע והוא טענה אחרת שאלו לא הוסיפה על צווי הש"י בנגיעה לא היו נכשלים באכילה ומה שיש לדקדק בענין הוספה וטעות של אדם וחוה בפירש"י תמצא מבואר יפה בחדושינו פרק קמא דסוטה ע"ש:

אמתים וחצי ארכו כו' פירש רש"י דל אל"ף מהכא קרי ביה מאתים הוו ב' מאות כל כו' עכ"ל ויש לדקדק לפירושו אם יהיה חסר אל"ף נפרש מתים וחצי ארכו מלשון מאתים שההברה מביא אל"ף והיכן הוזכר אמה בכתוב שנפרש מאתים אמה ואימא מאתים טפחים או אצבעות ועוד אף שמצינו כן בפעלים שההברה מביא א' ובאותיות השמוש אבל בשמות לא מצינו שיהיה חסר ונחה אות א' מיסודי השם ונראה כי לא נאמר זה רק על הדבור שיש מי שמוסיף בדבור והוא גורע בזה והמשל בשנים שידברו ביחד בענין אמות והאחד שאל לשני כמה אמות אם השני משיב לו מתים נשמע ממנו ב' מאות אמות בהברת א' של מתים אבל אם השיב לו בתוספת א' אמתים לא נשמע ממנו כי אם ב' אמות ואם כן הוא גורע בדבורו תוספת א' ושהביא הפסוק אמתים וחצי וגו' אינו רק לסימן בעלמא שהוא אמתים הראשון הכתוב בתורה אבל לא שאלו נכתב בלא א' מתים וחצי ארכו שהיינו מפרשים מאתים אמות וחצי דהא לא הוזכר האמה כמו שכתבתי והוה שפיר דומיא דלגבי נחש שעל ידי תוספת דבור בעלמא שאמרה אל תגעי בו גרעה ממצות השם יתברך ובדיבורו ודו"ק:

דף לא:

ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. עיין פירש"י ועי"ל שהאחין אלו חלקו להם שדה שירשו מאביהם ולפום דינא אין להם דרך זה על זה כדאמרינן פ"ק דבבא בתרא וירמיה אחיו של עוקבן העביר הדרך מחלקו על חלקו של עוקבן וזה שקבל העביר עלי דהיינו על חלקי את הדרך ולמאן דאמר דדיני קנסות הוה ליכא לפרש הכי וק"ל:

סליק פרק זה בורר

פרק אחד דיני ממונות

דף לב:

בית דין יפה כו'. דלשון תרדוף משמע ליה דבבעלי דינין מיירי ובדיינין כבר נאמר בצדק תשפוט עמיתך מדכתיב לשון כפול צדק צדק בבעלים דריש לדקדק להם שילכו וירדפו אחר ב"ד היפה שבאותו הדור כדמסיק וק"ל:

דף לד.

מקרא אחד יוצא לכמה כו'. ונתן טעם בזה בקרא כי עוז וכח חכמה הוא לאלהים לשמוע שתים מדבורו האחת משא"כ עוז וכח חכמה כדבורו של אדם לשמוע שתים בדבורו האחד ומזה נמי מדייק שאין טעם אחד יוצא מכמה מקראות שאין זה חכמת אלהית לדבר כפול שאף באדם הדיבור המיותר וכפול אינו חכמה ועיין בפירוש רש"י וק"ל:

מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות כו' עיין בתוס' שפירש ר"ת שהפטיש מתחלק מן הסלע כו' בא' שלקח סנפירין כו' נבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין עמד במקומו כו' ע"ש עי' בתוספות ובפ' החליל הקשו על פירושו מההיא דתענית עיין שם ועוד קשה דהכא מדמה התורה לברזל של הפטיש מה ברזל הפטיש מתחלק לכמה ניצוצות כו' וכן בפרק רבי עקיבא ובפ' קמא דקידושין מדמה הפטיש ליצר הרע דאמרינן שם אם פגע בך מנוול זה כו' אם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע ויש לפרש זה דלפום הנהו דרשות סלע הוא מלשון חכמים סלע שהוא מטבע שהיא ג"כ ממתכת וברזל ודימה בפרק קמא דקידושין את האדם בצורתו אם טוב ואם רע לצורת סלע כי כמו שהסלע הישנה ממלך ראשון שנפסלה לא נפסל רק צורתה הישנה והאש מתיך אותה והפטיש מפוצץ אותה לתת לה צורה חדשה וטובה היוצאת כן צורת האדם שהיה לו צורה נפסלת רעה ממלך הראשון הזקן שהוא יצר הרע הנה על ידי האש התורה שהיא כתובה לפניו באש כו' מתיך ומבטל ממנו צורה הראשונה ועל דרך זה דימה אותו ג"כ לפטיש שהוא מפוצץ הסלע ונותן לו צורה חדשה כן ד"ת נותנין לאדם הנפסל בצורתו צורה טובה ורוח חדש שהוא היצר טוב ועל זה מביא שם כל האי קרא כי הנה כה דברי כאש וכפטיש וגו' שדימה התורה לאש ולפטיש להחזיר לאדם צורה ורוח חדשה כמו האש והפטיש לסלע וקושי הברזל שאמרו שם שהוא מתפוצץ הוא על הברזל ומתכת של הסלע שאף שהוא ברזל הוא מתפוצץ ע"י הברזל אחר שהוא הפטיש ובתענית על קושי הברזל שבפטיש קאמר כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל דהיינו על ידי התורה הוא קשה כברזל הפטיש שהוא מפוצץ מתכת אחר דהיינו הסלע ותו לא מידי ודו"ק:

דף לז.

שהיא יושבת בטיבורו של עולם. רצה לומר באמצע העולם שהאויר ממוזג ומקום מוכן לחכמה ואמר אגן שהיא מגינה על כל העולם כי שם עומדין שלשה עמודי עולם תורה דין ואמת שלא יצא התורה ודין לאמתו בכל בתי דינין כ"א שם כמ"ש בפ' זקן ממרא ואמר שהיא דומה לסהר שעל הרוב אין עיגולה של הלבנה שלם רק חצי עגול וכן יושבין סנהדרין מה שאין כן החמה שהיא לעולם עיגולה שלם ואמר אל יחסר המזג כו' אם יש כ"ג כנגד סנהדרי קטנה כו' דימה אותן ליין הממוזג כי כמו שהיין הוא עיקר וב' חלקים מים שמוסיפין בהם הם טפל לגבי היין כן הדבר הזה דב"ד של כ"ג הן הן העיקר שהיו דנין דיני נפשות בכ"מ אלא ששני חלקים דהיינו עד שבעים שהוסיפו הם טפלים לגבי הכ"ג ולא הוסיפו אותן שם אלא שלא יצטרכו להוסיף אם יחלקו הכ"ג ולהכי לא הקפיד קרא שלא יחסרו אלא על הכ"ג שהם עיקר הב"ד ואמר בטנך ערימת חטים כו' דימה אותן לחטין שהכל צריכין להם בכל ריב שבכל בית דין ע"ד הכל צריכין למרי חטייא ועיין בחדושינו פרק מי שמת בזה. ואמר שאפילו סוגה בשושנים לא יפרצו כו'. פי' רש"י גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה כו' ואין צריך גדר אבנים כו' עכ"ל ע"ש ויותר נראה לפרש דנקט גדר של שושנים שהאדם חומד לגדר גופה לעקרו ולפורצו ליהנות ממנו בריח השושנים והתוספות פירשוהו לקמן גבי נדה לענין דם כשושנה אדומה ראיתי כו' עכ"ל וכן מפורש בשיר השירים רבה אבל רש"י בפירוש שיר השירים פירשו לענין דם כמו שפירש ליה הכא לענין סנהדרין וכן נראה מהא דקאמר בשמעתין דאמר ליה ההוא מינא כו' דמשמע דבגוונא חדא דרשינן ליה לענין סנהדרין ולענין דם נדות ויש לדקדק בענין שהשיב למין הזה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים וכן כפלח הרמון רקתך שהמין לא יקבל דרשה זו אם לא נזכר בקרא זה דבענין דמי נדות קמיירי ונראה דכל הפסוק בענין זה מיירי והוא קרוב לפשוטו דעם האשה ידבר. ואמר שרך אגן הסהר וגו'. כינה בכאן מקור הדמים ועצבוני הריון ולידת אשה לטבור האשה ולבטנה ואמר שמקור הדמים לא יחסר מזגם וזמן וסת שלהם כאגן הסהר שהיא הלבנה דהיינו לימי החודש שעונה בינונית וסתם וסת שלה מל' יום לל' יום ואמר בטנך שהם צער ב' טיפות דמים שלה וצער הריון ולידה שבבטנה היא ערמת חטה שע"י חטה שאכלה חוה נגזר עליה כל עצבון זה כר"י דאית ליה פרק בן סורר דאילן שאכל ממנו אדם חטה היה ואמר שע"י זה סוגה היא בשושנים בימי נדתה ולידה ור"ל שאמר מהכא כפלח הרמון וגו' גם כל פסוק הזה נדרש בענין זה שאמר כחוט השני שפתותיך מצינו שכינה כתמי דמים וטומאה לשני זה שהוא אדום ואמר כי הפה והשפתים של מטה הם אדומים כחוט השני בכתמי דמים אבל מדברך נאוה אף שכל הקריבות אסור הדבור מותר הוא עם הנדה או שפירוש מדברך הנהגה דהיינו שתנהג נאוה בקישוטיה אף בימי נדותה לא כזקנים הראשונים שאמרו שלא תכחול ולא תתקשט כו' אלא כר"ע דא"כ אתה מגנה אותה על בעלה ואעפ"כ אמר שלא יבא האיש לדבר עבירה כי כפלח הרמון רקתך שאפילו הרקים כו' ואמר מבעד לצמתך ר"ל מלבד שיצמצמו עוד עצמן שלא יבואו לדבר עבירה שלא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה ועוד שאר הרחקות ורבי זירא שאמר מהכא וירח את וגו' מבואר דודאי יעקב צדיק גמור היה אלא שלבש עתה בגדי עשו הרשע שחמדן מנמרוד הרשע וכמה כתמי דמים מרציחות שהיו בו מרשעים הללו ואעפ"כ בבא יעקב לפני אביו גם אלו הבגדים נתנו ריח טוב שנא' וירח את ריח בגדיו וגו' שנכנס עמו ריח ג"ע והוא סימן לבניו שאף הבוגדים שבהם יתנו ריח במצות ככתמי דמים של נדה ודו"ק:

אמרו עד האידנא כו'. דהוה בעי רחמי עלן השתא מאן בעי רחמי הרהרו כו'. מזה יש להשיב במה שאמר משה כי ידעתי וגו' הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם אף כי אחרי מותי וזה אחד מעשרה ק"ו שבתורה הא איכא למפרך דיאמרו עד האידנא הוה משה בעי רחמי עלן השתא מאן בעי רחמי עלן ויהרהרו בתשובה כדאמרינן הכא גבי רבי זירא אבל אין לחוש בזה דפרכא כזאת מבליעין אותה בתוך הק"ו כיון שאינה כתובה בתורה כמ"ש הרא"ם בפ' וארא גבי הן בני ישראל לא שמעו וגו' ודו"ק:

היו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו כו' רצה לומר שנותן אותן דמים שגזל ואין צריך ליתן אותן דמים הראוים לבא ברבית וביטול דמיו מה שאין כן דיני נפשות דמו ודם זרעותיו הראוים לבא לעתיד כולם אי אפשר להחזיר שנאמר דמי אחיך צועקים וגו' אינו אומר דם אחיך כו' וכן מדקדק בבראשית רבה מדכתיב את דמי נבות וגו' וימת בדמי יהוידע וגו' ובגמרא שלנו בפרק נ"ה איכא פלוגתא אדמי נבות ואת דמי בניו איכא למ"ד אותו

ואת בניו הרג ואיכא למ"ד בניו הראויים לצאת ממנו וקרא דמייתי הכא במתני' יותר מדוקדק מלשון צועקים בלשון רבים ע"ש דמו ודם זרעותיו וק"ל:

שהיה דמו מושלך על העצים כו'. מפורש לקמן מלמד שעשה קין בהבל חבורות חבורות כו' שמתוך שעשה בו הרבה חבורות ופציעות היה הדם ניתז בהרבה מקומות על עצים ואבנים ולכך נאמר דמי בלשון רבים וכפירש"י בחומש ועוד י"ל לפי שמפורש בב"ר שהרגו בקנה עץ או באבן ועל אותו עץ ואבן הי' דמו מושלך וז"ש עשה בו חבורות חבורות פציעות פציעות דהיינו בקנה דבר שעושה בו חבורה ובאבן דבר שעושה בו פציעות כמפורש בב"ר ודו"ק:

לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך כו'. כתב בעל י"מ ואף על גב שכל המינים נבראו יחידים כו' אדם שאני שהוא מדיני בטבע והיו צריכים רבים מתחלה לעזור כו' ועוד שלא יצטרכו להיתר עריות שהרי קין נשא אחותו עכ"ל ודברים דחוקים הם ונראה לפרש דהכי קאמר שנברא יחידי שאדם נברא תחלה ואחר כך נבראת חוה מצלעותיו משא"כ בכל המינים שנבראו זכר ונקבה ואמרינן ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל כו' דקדק לומר נפש אחת מישראל שצורת אדם שנברא יחידי היא דיוקנו של מעלה כיחידו של עולם וצורת יעקב הוא דמות דיוקנו כדאמרינן פרק חזקת הבתים אבל כותים אינן צורת אדם רק כשאר הנבראים והמאבד נפש אחד מהם אינו מאבד עולם מלא וכן המקיים נפש אחד מהם כו' דכותים לא מעלין ולא מורידין ועל פי דרך זה יש לפרש דקאמר שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך והוא מפורש בגמרא מפני המשפחות שלא יהיו מתגרות זו בזו ואמרו עוד שלא יאמרו בני הצדיקים אנו בני צדיק אבינו צדיק נברא כו' ופי' רש"י ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה ואנו בני רשע ואין אנו נזקקים בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל כפירש"י לקמן והוא לפי שטבע ומזג הולד בדומה על הרוב למולידיו אם כאביו ואם כאמו ואלו היה האדם נברא זכר ונקבה כשאר כל הנבראים היו אומרים כן שאלו בני צדיק בטבע ומזג הזכר ואלו בני רשע בטבע הנקבה או בהיפך ובין הצדיק ובין הרשע מוכרח על מעשיו לפי טבע מולידיו ועל כן נברא יחידי שאף הנקבה ממזג וטבע הזכר נבראת בתחלת היצירה וא"כ על כרחך אין מעשה האדם שמשתנה לטוב ולרע תלוי בטבע היצירה רק בבחירתו של כלו אדם נעשה צדיק ורשע ועל דרך זה נמי אמר בגמרא שלא יהיו המשפחות מתגרות כו' דהיינו לומר שאבא גדול מאביך ולפי טבעו ומזגו הוא מוכן יותר במעלה מאחר דאינו כן שהרי מטבע אחד נבראו כולם מאדם יחידי שאפי' הנקבה ממזג וטבע הזכר בתחלת היצירה ועל דרך זה אמר שלא יהיו המינין אומרים הרבה רשויות כו' גם זה ע"ד שאמרנו דאלו נברא האדם זכר ונקבה ואמר הכתוב בצלם אלהים ברא את האדם היו אומרים שהם ב' רשויות שהאחד ברא הזכר והשני ברא הנקבה ועל כן נברא יחידי דמות דיוקנו צורה של מעלה כיחידו של עולם כמ"ש לעיל ואמר ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כו' יבואר לקמן בגמרא:

דף לז:

ושמא תאמר מה לנו לחוב בדמו כו' רצה לומר וקרא דאם לא יגיד ונשא עונו לא איירי כלל בדיני נפשות ת"ל באבוד רשעים וגו' ואם כן שפיר מיירי גם אם לא יגיד בדיני נפשות וק"ל:

היודע מחשבות וכו' לפי שלא היה שם התראה דצריך להתרות בו שישראל הוא ובן ברית הוא כדאמרי' בפ' בן סורר ושמא זה היה סבור שהוא עכו"ם או מומר או שמא נתכוון זה להכות על מתניו ולא היה בו כדי להמית על מתניו והלכה לו כו' וכל הני דחשיב להו בפרק הנשרפין דפטור אמר היודע מחשבות והוא יודע שישראל כשר הוא וכל הנהו דפרק הנשרפין דפטורין לא נתכוונת והוא יפרע כו' מיהו בדיני אדם בלאו הכי הוא פטור אי משום דמאומד הוא ואי משום דעד אחד הוא כדקאמרי' וק"ל:

שם מיום שחרב בית המקדש אף על גב שבטלה סנהדרין מפורש בפרק אלו נערות:

מיום שפתחה כו' פירשו התוס' כל דמים נבלעים כו' ויראה בזה על פי מה שאמרו בתנחומא ובבראשית רבה שאמר קין להבל נחלוק העולם א"ל הן נטל הבל צאנו וקין אדמה לעבוד כו' התחיל לרעות צאנו וקין רודף אחריו מהר לבקעה כו' עד ועמד והרגו שנאמר ויקם קין כו' ולזה האדמה שנפלה בחלקו של קין חסה עליו לבלוע דם של הבל עד שאין רשומו ניכר ועל כן אמר קול דמי אחיך צועקים מן האדמה ר"ל מתוך האדמה שבלעה את דמו ועתה ארור אתה מן האדמה שנפלה בגורלך שפצתה את פיה לחסות עליך לבלוע הדם כי תעבוד את האדמה כו' נע ונד תהיה בארץ שהיא חלקך לא יהיה לך בה מקום ישוב כמו שהבל אחיך היה נע ונד בה על ידי רדיפתך כדלעיל ואמר שגם בזה נענשה האדמה עד"ז שלא תפתח פיה לטובה ולזמר ולפי שכל הנבראים חייבים לומר שירה לפניו יתברך ב"ה כמפורש פרק שירה אמר שכנף ארץ אומר שירה תחת פה הארץ וק"ל:

גלות מכפרת מחצה עון כו'. נראה דלפי דרש זה אין פירוש נע ונד ענין גלות כדברי המתרגם מטלטל וגלי תהי כו' וכפי רש"י בחומש דלא יתכן דגלות דויצא קין וגו' מכפר על חצי גלות דנע ונד אלא דפירוש נע ונד כמדרש תנחומא דכל מקום שהיה הולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והיה כו' עיין שם דהשתא שפיר קאמר דגלות דהיינו שאמר הן גרשת אותי וגו' וכמו שכתוב ויצא קין וגו' מכפרת מחצה עונש דנע ונד שהיה מזדעזעת הארץ תחתיו דלא כתיב בעונש רק וישב בארץ נוד אבל בויקרא רבה פרשת צו אמרו בלשון זה תשובה מכפרת מחצה שכיון שעשה קין תשובה שאמר גדול עוני מנשוא נמנעת ממנו חצי הגזירה שנאמר וישב בארץ נוד נע ונד לא כתיב כאן אלא נוד ולפי זה יתפרש שפיר נע ונד מלשון גלות כדברי המתרגם ורש"י בחומש ותו לא מידי וק"ל:

גלות מכפרת ג' דברים כו' והיינו מדתלה העונש מיתה בשלשה דברים ביושב בעיר והצלתו ביוצא מעיר דהיינו גלות ולדעת ר' יהודה אין הגלות מכפר רק על גזירת המיתה משלשה דברים שזכר כמו שכתוב והיתה לו נפשו וגו' דהיינו חיות נפש לבד אבל לא שיחזרו שם לגדולה ורבי יוחנן הוסיף לומר דגלות מכפר על הכל דהיינו שיחזרו בניו לממשלה כמו שכתב כתבו האיש הזה עירידי וגו' כתבו דהיינו הגזירה ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר וגו' בדברי הימים ביחוס מלכות בית דוד כתיב האי קרא ואפשר דמשמע ליה דבתר דגלה כתיב משמותיהן דדריש אסיר על שם בית האסורין ושאלתיאל כו' אך יש לדקדק מה שייך הכא דרשה דזרובבל שנזרע בבבל ומה שמו כו' שהרי הוא היה בן שאלתיאל כדכתיב בספר נחמיה ועל כן נראה דמייתי האי קרא דזרובבל לראיה אהך דרשה דשאלתיאל שלא זכה יכניה להוליד זרע עד שגלה לבבל שעל כן קרא שאלתיאל את בנו זרובבל שאילולי שגלה יכניה אביו לבבל לא היה נזרע בגזירת כתבו את האיש וגו' ואמר ומה שמו נחמיה בן חכליה כדמוכחי קראי דזרובבל היינו נחמיה וא"כ ע"כ שם זרובבל ושאלתיאל להנך דרשות וק"ל:

דף לח.

אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל כו' נכנס יין יצא סוד הוא מבואר בסוד עיבור החודש וע"פ מ"ש בפ"ב דר"ה רבי חייא חזייה לסיהרא דהוה קאים בצפרא דכ"ט שקל קלא פתק בה אמר כו' זיל איכסי א"ל רבי לר' חייא זיל לעין טב וקדשיה ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים והכונה בסוד העבור שדומה לו מלכות בית דוד כמ"ש במדרשות שכמו שהלבנה אחר ט"ו יום שנתמלאה תתחיל לחסר כן היה מלכות בית דוד אחר שהיו מזרעו ט"ו מלכים נחסר המלכות בימי צדקיהו ולא נשאר לו רק ממשלה קצת ר"ג בבבל ונשיא בא"י וכמו שהלבנה הולכת ומתחסרת ט"ו יום עד שתתחסר לגמרי ואחר כך מתחדשת באורה כן אחר שתכלה ממשלת מלכות בית דוד לגמרי דאף ר"ג בבבל ונשיא בא"י יכלו שוב יתחדש מלכותו ולזה כוון שכיסוי הלבנה הוא סימן לרבי שהיה נשיא שיכלה נשיאותו לא רצה הוא לומר כן זיל איכסי רק על ידי רבי חייא גם לא רצה הוא לקדשה ביום ל' כאלו היא מכוסה אז שזה סימן רע לנשיא דאדרבה שכל עוד שאינו מתכסה הוא סימן טוב על הנשיאות שימשך ועל כן אמר לרבי חייא דלקדשיה אז ע"פ אותו הכיסוי שא"ל זיל איכסי ולזה אמר ליה רבי שלח לי סימנא דוד מלך ישראל כו' ר"ל דאף שהכיסוי של הלבנה הוא סימן רע לנשיאות שיכלה הנה מצד אחר הוא סימנא טבא דדוד מלך ישראל חי וקים שאחר שיכלה הנשיאות יתחדש מלכותו ויצמח קרן דוד וע"כ אמר זיל לעין טב וקדשיה ע"ש סימן טב וז"ש הכא אין בן דוד בא עד שיכלו ב' בתי אבות ר"ג ונשיא דאחר שיכלה ממשלתו לגמרי כמו הלבנה אחר ט"ו יום שתחסר לגמרי אז יתחדש מלכותו כמו שתתחדש הלבנה והיה רבי מיצר ע"ז שיכלה נשיאותו וא"ל רבי חייא אל ירע בעיניך שע"י שנכנס יין יצא מהם דבר סוד העיבור שיתחדש שוב מלכות בית דוד וגדולת משפחות הנשיאים בב"י:

כיון שפותחין כו'. דלפי פשוטו שהם בעלי אומניות כמו שתרגם יונתן אומניא ותרעיא לא יתכן מ"ש הכתוב הכל גבורים עושי מלחמה דאין דרך בעלי אומניות להיות עושי מלחמה אבל לפי הדרש היינו גבורים בתורה ועושי מלחמה של תורה ואמר וכמה היו אלף אשמועי' שהיו הרבה חכמים וגבורי תורה בגלות יכניה ולזה יתיישב מ"ש בסוף פרק חלק דבקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישב דעתו וביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו בשביל דורו של צדקיהו כיון שנסתכל כו' והיינו דבימי יהויקים עדיין היו בירושלים החרש והמסגר אלף ת"ח אבל בדורו של צדקיהו לא היו שם ת"ח שכבר גלו עם יכניה ועיין בחדושינו פרק המגרש וק"ל:

לונושנתם כו'. משמע ליה דמלת ונושנתם מיותר דקרא למדרש מיניה גימטריא ור"ל שהקדים ב' שנה קודם שנתמלאה סאתם שהיה מתקיים בהם אבד תאבדון וגו' ואמר ש"מ מהרה דמרי עלמא תתנ"ב כו' ר"ל על כל פנים דלא הוי פחות ממנין זה ואשמועינן בזה בהיפך בענין הגאולה שאם יתמהמה חכה לו ואל תתייאש ממנה באריכו' הגלות אף שכמה כתובים הם מורים בהפך על קירוב הישועה כמ"ש כי קרובה ישועתי לבא ונאמר וארוכתך מהרה תצמח ואל תתמה על כך כי מי יודע כמה מהרה דמרי עלמא שיומו אלף שנה ומצינו בו מהרה בתתנ"ב שנה וסמך רב אחא ב"י דבריו אלו אדרשה דונושנתם שהיו ישראל ראוים לאבד ח"ו לגמרי לזמן תתנ"ב אי לאו שהקדים הש"י שתי שנים בצדקתו ואבד תאבדון לפי הראוי ליאבד לגמרי נאמר אבל אי לאו הך דרשה הייתי יכול לומר דאבד תאבדון לאו לגמרי משמע אלא דבזמן השופטים נמי שהיו תחת יד עמון ופלשתים וכמה אומות נתקיים בהם אבד תאבדון דהשתא מהרה דמרי עלמא לא הוי כ"כ וע"כ הוצרך לדרוש דונושנתם ועיין בחדושינו פרק המגרש ודו"ק:

בחותמו של אדם הראשון וכו'. ר"ל לפי הדרך שאמרנו שאדם זכר יחיד נברא בזולת נקבה שאף היא בחותמו של אדם הראשון נבראה שלולי זאת שהיה שינוי בבריאה זכר ונקבה היה לבעל דין לחלוק שהצורות משתנין לפי שינוי הבריאה זכר ונקבה. ואמר דאין אחד דומה לחברו שנאמר תתהפך כחומר וגו' עיין פירש"י שהוא דחוק ונראה לפי הדרש אמר שמתהפך ומשתנה הצורה של אדם הראשון לתולדותיו כחומר חותם ר"ל כחותם העשוי מחומר הרך שהיוצר יכול לשנות צורת וחותם אותו החומר כפי רצונו וכמו שיסד הפייטן כי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר שנותן לו צורה כפי רצונו כן משתנה חותם וצורת אדם הראשון כפי רצונו ית' ב"ה ואמר ויתיצבו כו' שינוי הצורות כמו לבוש שמשתנה האדם בצורתו כפי הלבוש שהוא לבוש דמשום הך טעמא להגיד גדולתו וכו' לא הוי סגי ליה אילו היה טוב לעולם שיהיו דומין בצורות אבל כיון דאדרבה דיותר טוב לעולם בשינוי הצורות כדקאמר שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה וכו' בראו יחידי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא טובע כל שינוי הצורות בחותם אחד ועיין בי"מ וק"ל:

וימנע מרשעים וגו'. עי' פירש"י ועוד נראה לפי הדרש שזה המקרא נאמר בתר האי קרא דתתהפך כחומר וגו' דר"ל דלכך מתהפך ומשתנה חותם וצורת אדם כדי שימנע מרשעים אורם שנתן עיניו באשה אחרת וזרוע רמה וגו' ע"פ מ"ש בפ' ד' מיתות לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע ו"ש דלכך ג"כ נשתנה ונתהפך צורת האדם כדי שתשבר עי"ז זרוע רמה של בעלי זרוע להחזיק בזרוע דירה נאה של אחרים לומר שלי הוא וק"ל:

בקול ומראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנים כו'. וה"ה דה"מ למימר בקול ובמראה מפני הגזלנים אלא דעדיפא מיניה קאמר משום ערוה ובירושלמי קאמר מראה ודעת מפני הגזלנים:

ובדעת מפני הגזלנים. פירש"י אם יודע מה שבלב חבירו כו' ע"ש וכתב בעל י"מ ולא נהירא דמה שלא ידע אדם מה שבלב חבירו לא הוי שינוי בדעת האנשים כו' ונ"ל דשינוי דעת האנשים שאין חפצו של זה כזה כי זה יחפוץ בשדה פלוני וזה באחר כו' שאילו היו הכל חפצים בדבר א' יבקשו הכל לגזול וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש:

שלא יהו האפיקורסים אומרים שותף כו'. מייתי הך מלתא הכא דלפי מ"ש דאדם יחידי נברא מה שלא נבראו כן כל שאר הנבראים קאמר דלכך נברא בע"ש דאילו נברא האדם קודם ע"ש היו אפיקורסים אומרים שותף כו' דכמו שהקב"ה יחידו של עולם בשמים גם הוא יחיד בארץ ושותף היה לו בבריאת שמים וארץ. ואמר שאם תזוח כו' אומרים לו יתוש קדמך כו'. שאל יתגאה האדם כי בריה קלה כיתוש זו קדמו לפרוע ממנו כעין שאמרו בעובדא דטיטוס שהיה מתגאה לומר אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה כו' בא יתוש ונכנס בחוטמו כו' כמ"ש בפרק הנזקין. ואמר ד"א כדי שיכנס למצוה. דאיכא בב"ב מאן דסבירא ליה אדם מצווה על השבת מדכתיב ויניחהו. ואמר ד"א כדי שיכנס לסעודה כו' חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה כו'. כתב בעל י"מ לדעת חכמים חכמי אמת שבעת ימי בראשית כנגד ז' ספירות וא"ש טפי שהזכיר שהבריאה

בחכמה וא"ש לשון הברייתא חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה וק"ל עכ"ל עיין שם עוד בזה ומ"ש אלו ז' ימי בראשית כתבו התוספות דבז' נברא העולם שאף על פי שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה עולם חסר מנוחה כו' עכ"ל והקשה בי"מ ומ"מ קשה האדם ביום ו' נברא וי"ל דשלחה נערותיה לאו בתר ז' ימים קאמר כו' עיין שם ולולי דברי התוספות היה נראה לומר מלשון עמודיה דלאו על ז' ימי הבריאה קאמר רק שהעולם עומד ומתקיים על זמן של ז' ימי בראשית ומילי מילי קחשיב שעשתה החכמה ותו לא מידי. ומ"ש אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם כו'. פרט את הימים ונהרות טפי מכל שאר צרכי עולם לפי שהם צריכין ביותר כמ"ש שא"א לעולם בלי מים אבל אפשר בימים ובנהרות לאכול הדגים ולשתות המים שבהם וי"מ כתב בזה בדחוקים ואין להאריך עוד כתב שם ונראה לי דקמפרש טבחה טבחה מלשון בישול דלשון זביחה אי אפשר שהרי לא הותר לאדם הראשון להמית ב"ח אבל לשון בישול יצדק במתה מאליה כו' עכ"ל. ונראה לי דאין צורך לזה דתחלת הבריאה קאמר שהיתה ע"ש כך לאכול בשר שחוטה אילו זכה אדם ולא חטא שהרי נח זכה הותר לו לאכול בשר וק"ל:

שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה כו'. קראן נערים שנבראו כך כנערים הראוים להוליד שהרי בו ביום נולדו קין והבל ואיתא בב"ר כבן כ' נבראו מפרש י"מ שלחה נערותיה תקרא החכמה הנזכרת שלחה אל נערותיה וקראתם וזמנתם לסעודה וק"ל:

כתיב על גפי וכתיב על כסא כו'. מפורש בפ"ק דע"ז ע"ש:

מי פתי יסור הנה וכו'. מי פתאו לזה כו'. פירש רש"י מי פתהו לזה שיסור הנה לאכול מעץ הדעת ורצה לומר דאחר שזימנו לסעודה כזו שהיה בו כל צרכי עולם מי פתאו לאדם שיסור מאותה הסעודה הנה לאכול מעץ הדעת לעבור על צווי השם יתברך:

אשה אמרה לו. ופירש רש"י האשה שהיא חסר לב אמרה לו עכ"ל אבל קרא דמייתי נואף אשה חסר לב משמע דחסר לב קאי על אדם ולא על חוה ויש לפרש שאמר שבזה פתאו שאמרה לו שהוא חסר לב כל זמן שאינו אוכל מעץ הדעת וכמ"ש הנחש כי ביום אכלכם ממנו וגו' והייתם כאלהים יודעי טוב ורע וגו' ועוד יש לומר מי פתי יסור שנעשה סר ונגרש מג"ע הנה לקדמת עדן מי פתאו לזה אשה אמרה לו כלעיל וק"ל:

מכל העולם כולו כו'. מבואר שכל העולם נברא בשבילו כמ"ש לעיל ועל כן בראו מכל עולם והשליטו על הכל כמ"ש כל שתה תחת רגליו וקאמר מסתברא דראשו שבו המוח כח הנשמה והשכל הוא מא"י שהוא מקום מוכן לחכמה כמ"ש אוירא דא"י מחכים ושם בירושלים מקום שער השמים לנשמה אבל גופו שבו אברים הפנימים ורוח החיוני שבלב הוא מבבל שגם שם מקום מוכן למעלות החכמה שעל כן סבב הקב"ה הגלות לבבל ושאר איבריו שהם אינן רק כלים לראש ולגוף משאר ארצות שהם טפלים לגבי א"י וק"ל:

דף לח:

שעה ראשונה הוצבר עפרו כו'. גם בהמה ורמש וחיתו ארץ בו ביום נבראו קודם שנברא אדם ולא פרט בהם באיזו שעה ביום דאפשר דבלילה נבראו אבל האדם שהיה תכלית הבריאה סיפר בו שנברא ביום כמ"ש ביום ברוא אלהים אדם וגו' ויקרא את שמם אדם ביום הבראם וגו' ומ"ש שמינית עלו למטה ב' וירדו ד' כו'. לפי סדר הפרשה והאדם ידע את חוה וגו' כתיב בתר שנטרד מג"ע אבל דרשו כן מדכתיב והאדם ידע שהקדים השם לפועל ולא כתב וידע אדם כמ"ש רש"י בחומש ועיין בזה בראב"ם ועוד דרשו זה ספר תולדות אדם ביום ברוא וגו' שביום שנברא הוליד וכתבו התוס' וירדו ד' אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וב' תיומות נולדו עמו דדרש בב"ר מדכתיב את אחיו את הבל עכ"ל והרא"ם כתב על אגדה זו דעלו למטה שנים וירדו ד' דלא דריש אתיים לרבויא עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש וירדו ד' היינו אדם וחוה קין והבל ונעלם ממנו דברי התוס' דהכא דלפי סוגיא דשמעתין נמי ירדו ד' היינו אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם ובהדיא אמרינן בפרק הבע"י ותוסף ללדת את אחיו את הבל הבל ואחותו וקין ואחותו וקצת קשה לדברי התוס' דהכא שהביאו הב"ר דרש את אחיו את הבל דשתי תיומות נולדו עם הבל והניחו תלמוד ערוך בידינו בפרק הבע"י דלא דריש רק את הבל לתאומה אחת ולא דריש את אחיו לרבות עוד תאומה שנית להבל והא דדריש קין ואחותו היינו מאת קין כפירוש רש"י התם דאת אחיו ודאי לא משמע לרבות תאומה לקין ודו"ק:

נמשל כבהמות נדמו כו'. מכפל לשון נמשל ונדמו דרש נמשל מלשון ממשלה וגו"ן נמשל נו"ן הנפעל שהאדם נמשל ונשלט מחיה רעה ששולטת ומושלת עליו לפי שכבהמות נדמו בעיני החיה והוא מבואר שכ"ז שיש לו צורת אדם נאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' כפירוש רש"י בחומש ומשאבד לו צורה זו ונדמה לבהמה שולט בו החיה כמו בבהמה וק"ל:

בשעה שבקש כו'. ברא כת של מלאכים א"ל רצונכם נעשה כו' רבש"ע מה מעשיו כו'. הוא מבואר שאמרו בזה במדרש רבה בשעה שברא הקב"ה את האדם כו' נעשו המלאכים כתות כתות חסד אומר יברא שעושה ג"ח ואמת אומר אל יברא שכולו שקר צדק אומר יברא שעושה צדקות שלום אומר אל יברא שכולו קנאה וקטטה כו' והן הן הב' כתות מה"ש אחת של אמת ואחת של שלום וז"ש שא"ל הקב"ה כך וכך מעשיו דהיינו ג"ח וצדקה ואמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו שהוא כולו שקר כמו דור אנוש עובדי ע"ז ובן אדם כי תפקדנו שהוא כולו קטטה כמו קין שהיה מתקוטט עם אחיו הבל והרגו. ואמר שהושיט הקב"ה אצבעו ביניהם אצבעותיו הן שבהן ברא את העולם כמ"ש כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' והן מדותיו שבהן ברא את העולם וז"ש הושיט אצבעו ביניהם דהיינו מדת ג"ח שבו נברא העולם שנאמר עולם חסד יבנה ובו שרף את הכיתות דהיינו שנצחום במדתו החסד לברוא את העולם והיא ג"ח כת שלישית שהסכימה לברוא עולם:

מה שאתה רוצה לעשות כו' כיון שהגיע לאנשי דור המבול שהיה כולו קטטה ודור הפלגה שהיה כולו שקר אמרו לא יפה אמרו ראשונים שהן ב' כתות מה"ש אמת ושלום שנצחת אותן וא"ל עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' ר"ל עד יום מתן תורה שהיה הקב"ה כזקן מלא רחמים וכשיבה יושב בישיבה כמ"ש במדרשות עד זמן ההוא אסבול תרעומתכם על בריאת האדם ושם תמצאו תשובה כמ"ש בפרע"ק שהתרעמו מלאכים ג"כ בזה במתן תורה ואמרו מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם וגו' וא"ל הקב"ה למשה אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה כו' א"ל תורה שאתה נותן מה כתיב בה אנכי וגו' שבת לא תשא לא תרצח וגו' שהתורה היא סבה לבריאות עולם שקיימוה ישראל ודו"ק:

שנאמר אחור וקדם צרתני וגו'. פירש"י הכא שני צורות דו פרצופים עכ"ל אבל יותר נראה לפרש לפי הדרש דהכא כפירושו פרק אין דורשין אחור וקדם צרתני שני פעמים יצרתני תחלה גבוה ולבסוף שפל עכ"ל ועוד נראה לפרש דברי ב"ר אחור וקדם דהיינו ממזרח שנקרא קדם עד מערב שהוא אחור יצרתני מתחלה ואמר שהניח ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפיך ודקא' נמי פרק הספינה דקומתו של אדם היה מאה אמה היינו אחר שמיעטו דמתחלה היה מסוף העולם ועד סופו ויש בזה רמז ותשת עלי כפיך ששת עליו כ"ף גי' מאה ומ"ש חדא מדה היא כבר האריך בזה הרא"ם ושאר מפרשים אחרונים אחריו אבל התוס' בפרק אין דורשין הניחו הדבר כפשוטה דבתמיד פ"ד איכא פלוגתא בהך מלתא דזקני הנגב אומרים דממזרח למערב יותר רחוק מהשמים לארץ וח"א זה וזה שוים שנאמר כגבוה שמים על הארץ כרחוק מזרח ממערב ומה שהקשה הרא"ם אדם היכא קם קודם שחטא כבר תירצו בזה שם שסובר שהיה בגן עדן עד שנתמעט עד כאן לשונו ועיין במסכת תמיד בחדושינו בזה:

אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנא' וכו' מבואר יפה באורך בפ' הספינה גבי עתידין צדיקים שנקראין ע"ש של הקב"ה כו' ע"ש:

מין היה כו' פירש רש"י נוטה לע"ז עכ"ל דקדק לפרש שהיה נוטה לע"ז ולא שהיה מין וכופר בעיקר דא"כ היינו דרב נחמן דאמר כופר בעיקר היה וכן כתב הרמב"ם בהלכות ע"ז בדור של אנוש שהיו עובדי ע"ז אע"פ שלא היו כופרים בעיקר כו' ע"ש:

משוך בערלה כו'. לא מצינו שנצטוה אדם על המילה אלא שהיה נולד מהול כדאי' במדרשות והיה מושך ערלתו אח"כ וק"ל:

הוי שקוד כו'. עי' הפירושים בספר מדרש שמואל ועוד נראה לפרש לפי שהאפיקורסים מתוך דקדוקי המקראות לפי טעותן ילמדו לשקר במינות ועל כן אמר הוי שקוד ללמוד תורה שבכתב שתוכל להשיב להן מתוך המקרא כדלקמן התשובתן בצדן כי המינין לא יקבלו בתורה שבע"פ ומדרשות וז"ש ודע מה שתשיב להן לפי המקרא שהוא לא יאמין במדרש ובתורה שבע"פ וז"ש אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי שהוא ידע במדרש חכמים ואם נשיב לו כפי המקרא כ"ש דפקר טפי בתורה שבע"פ ובמדרש חכמים וק"ל:

אא"כ נמלך כו'. ורש"י בחומש פי' בזה וז"ל ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות מלאכים ויקנאו בו לפיכך נמלך בהם עכ"ל ע"ש. יראה מפירושו שהרכיב ב' טעמים הא' ענותנותו של הקב"ה והב' משום קנאת המלאכים באדם נמלך בפמליא של מעלה ואפשר שלקח טעם בקנאת המלאכים מתוך שמעתין שאמר הקב"ה למה"ש רצונכם נעשה אדם וכו' וא"ל מה אנוש כי תזכרנו ולקח טעם הענוה מדברי הב"ר שאם יבוא הגדול ליטול רשות מן הקטן כו' א"ל למוד מבוראך כו' שכיון שבא לברוא את האדם נמלך במה"ש ע"כ ורש"י הרכיב דברי התלמוד והב"ר לענין אחר שב' הטעמים קרובים הם בענין וזה דרכו של רש"י בפי' החומש ומ"ש התינח כולהו עד די כורסוון רמיו מאי איכא למימר כו' דלא יתכן לומר הכא בכסא אחד לו וא' לפמליא שלו שנמלך בהם דהא כתיב שא"ל מיכה לאחאב ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו וגו' כמה שכתב רש"י בחומש בענין זה וק"ל:

אחד לדין ואחד לצדקה כו'. כמפורש שם בענין אחד לדין לחיה הרביעית שמסיים בענין שם ודינא יתיב ושולטנא יהעדון להשמדא ולהובדא וגו' ואחד לצדקה לישראל שמסיים עוד שם ומלכותא ושולטנא וגו' יהיבת לעם קדישי עליונין וגו' ודכתיב נמי כורסיה שביבין דינור אש דרמי ליה בפ' אין דורשין אהך קרא היינו הך חד כסא לדין וק"ל:

א"ל זהו מטטרו"ן. פי' רש"י שהוא אמר עלה אל השם ששמו כשם רבו כו' עכ"ל והרמב"ן בחומש פירשו בהפוך וז"ל ואל משה אמר עלה אל השם הנזכר בתחלת הענין כו' עלה אל מטטרו"ן שנקרא בשמי ה' והטעם עלה כו' אשר שם כבוד ה' ולא אל השם המיוחד כי לא יראני וגו' עכ"ל ע"ש באורך ומ"ש ששמו כשם רבו פירש"י בחומש מטטרון גימטריא שדי עכ"ל ועיין ענין מטטרון בתוס' פרק קמא דיבמות ופ' א"ט ומדברי הערוך בערך ממטר שהוא מלשון שמירה:

נפלחו לו כו'. המין הזה נתכוין מעיקרא להאמין בשניות כמ"ש עלה אלי מבעי ליה ועל זה השיב לו רב אידית דאין כאן שניות חס ושלום אלא דזה הוא הרב וזה עבדו ושמו כשם רבו וחזר המין לומר דאי הכי איכא לאקשויי דבתר הכי דכתיב ועבדתם את ה' וגו' אימא מיהת לעובדו בשניות מצוה היא דגם עליו נתכוין הכתוב לומר לעובדו דהא שמו ג"כ ה' והשיב דעל זה הזהיר הכתוב בענין דאפילו בשניות שלא לעובדו כדכתיב אל תמר בו אל תעשהו תמורה לעובדו תחתי חזר המין לומר דאם כן לא ישא וגו' דלטעותו בשניות אמר שיהיה פירוש הכתוב כי לא ישא וגו' למעלתו של מלאך ופירוש אל תמר מלשון המראה שלא ימרה את פיו ונתן טעם כי לא ישא לפשעכם אם תמרו בו שלא תחשבו לו לאלהות אבל השתא דאדרבה דאל תמר בו כתיב לגריעותא ולשפלותא שאל תמירו אותי בו לחשבו לאלהים וא"כ ע"כ פירושו לא ישא לפשעכם וגו' היינו שלא יכול לישא פשעכם וא"כ מה יתרון בו ולמה לי הוא והשיב דקושטא הוא דאנן נמי מיאנו מטעם זה מלקבלו אפילו בפרוונקא כדכתיב בפ' כי תשא אם אין פניך הולכים וגו' ומזאת התשובה נראה כפירוש רש"י בחומש שזה המלאך הוא שנכתב בפרשת כי תשא כי לא אעלה בקרבך וגו' ושנתבשרו כאן שעתידין לחטוא וכן יש מי שאומר כן בש"ר ומה שיש לדקדק בזה תמצאנו באורך בפירוש הרמב"ן גם בספר עטרת זקנים האריך בדרוש זה ואין כאן מקום להאריך:

מאתי מבעי ליה כו'. כן הוא בגמרות שלנו מאתי ביו"ד ואינו נכון משום דאם כן הוה הקושיא בלשון מדבר בעדו וכמוהו נשיי מבעי ליה בלשון מדבר בעדו וזה לא שייך הכא דכל הכתוב מדבר בלשון נסתר על אחר אבל הגירסא מאתו בוי"ו מבעי ליה דהיינו דלא הוה ליה להזכיר ב' שמות וה' המטיר וגו' מאת ה' דמאתו הוה סגי דקאי על השם הנזכר בריש המקרא וכמוהו נשי למך דלא ה"ל להזכיר ב' פעמים למך אלא נשיי דהוה סי' דקאי אויאמר למך דרישא דקרא אלא דמשתעי קרא הכי בלשון כפול וכ"ה בהדיא בב"ר אר"י בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו ב' פעמים בתורה נשיי אין כתיב כאן אלא נשי למך בנביאים ויאמר המלך קחו לכם מעבדי אדוניכם וגו' בכתובים אשר נכתב בשם המלך ויש לדקדק גבי ואל משה אמר עלה אל ה' אמאי לא השיבו כי הכא דמשתעי קרא הכי בלשון כפול ויש לומר דהתם הקושיא לאו משום כפול הוא אלא דכל הפרשיות דלעיל מיניה מדברים בלשון מדבר בעדו הנה אנכי שולח וגו' את אימתי אשלח וגו' הוה ליה למכתב נמי עלה אלי במדבר בעדו ולא הו"ל להזכיר השם כמו שלא נזכר בכל הפרשיות דלעיל גם ברישא דהאי קרא ואל משה אמר וגו' ודו"ק:

דף לט.

אבות יאכלו וגו' מאזני צדק אבני צדק כו'. לכאורה לפי פירש"י אין כאן רק ב' משלים ועוד מאי אבני צדק במשל הזה ושמעתי שיש ליישב בזה דמייתי קרא אבני צדק דלכאורה לא שייך הכא בענינו והוא משל שלישי לפי שהשועל היה ירא לירד למטה בדלי להכניס עצמו בספק נפשות דשמא לא ירד הזאב בדלי השני וע"כ הניח אבן בדלי השני שהיה משקלו יותר ממנו וגם לקח עמו באותו דלי שירד הוא אבן אחר כזה ונמצא שהיה הוא ואותו אבן שעמו משקלו יותר מאבן שהיה בדלי השני וע"י ירד ושוב אם לא היה ירד הזאב בדלי שני היה הוא משליך אותו אבן שעמו מתוך הדלי והיה הוא עולה ע"י אותו אבן שבדלי שני שמשקלו יותר ממנו והיינו דקאמר אבני צדק והשתא ניחא כמו שהראה לו דמות גבינה בצורת לבנה ה"נ הראה לו דמות בשר ע"י צורת אבן ונראה דהמשלים האלה כפירש"י דברי הבאי הם לכאורה אבל הנמשל בהם הוא עיקר והוא שהרשע בכ"מ נקרא זאב כמ"ש זאב ערב וע"ש שהוא טורף וגוזל למלא תאותו והחכם בכ"מ המשילו אותו לשועל ע"ש שהוא החכם ביותר בחיות וע"פ מ"ש ששכר הצדיקים אינו בעוה"ז רק בעוה"ב ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת והרשע מקבל שכרו משלם בעוה"ז שדומה לע"ש וכשבא הזאב שהוא הרשע לטרוח בקצת בע"ש אין דעתו רק למלא תאותו בע"ש כמו אביו הרשע ולכך דוחין אותו במקלות מלטרוח ולקבל כל שכרו בעוה"ב שהוא שכר אמיתי כיון שקבל שכרו המדומה בעה"ז בא להרוג ואמר עש"ה צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וגו' ע"פ מ"ש בפרק אין דורשין וכה צדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק הצדיק בגיהנם שנאמר לכן בארצם משנה יירשו וגבי רשעים משנה שברון וש"ש צופה רשע לצדיק להמיתו ולטול חלק הצדיק בעה"ז אבל ה' לא יעזבנו בידו בעה"ז כדי שיקיים מצות התורה ויקבל שכר טוב וחלק הרשע בג"ע לעה"ב ולא ירשיענו בהשפטו ביום הדין לעה"ב לא ירשיע את הצדיק בגיהנם כי הרשע נוטל חלקו של צדיק בגיהנם ואמר לצדיק קוה אל ה' בעה"ז ושמור דרכו וירוממך בעה"ב לרשת ארץ החיים גם חלק הרשע כמ"ש בארצם משנה יירשו ובהכרת רשעים אז מחלקם תראה ויעבור היינו בעה"ז עולם העובר וכו' שמר תם וגו' בעה"ז ותזכה שתהיה באחריתך בעה"ב שלום מן הרשעים אבל אחרית רשעים בעה"ב נכרתה מחלקם ותשועת צדיקים וגו' בעה"ז בדורונות שלא יהרגוהו וא"ל השועל לא הלקוך כו' בא לפייסו בשביל אביך שנהנה כ"כ מעה"ז שגם אתה ראוי לכך במעשה אבותיך הרשעים ליהנות מעה"ז וע"ד שאה"כ אבות יאכלו בוסר שנהנה תענוגי עה"ב שאינן שלמים אבל בא עמי ואראך מקום לאכול כו' דהיינו ליהנות ולקבל שכרך משלם בעה"ז והראה לו בשר וגבינה והם הדורונות והמתנות שנותנין לרשעים בעה"ז בתוך הבאר בדמות הלבנה שעוה"ז בתענוגיו דומה ללילה ואינה רק שכר מדומה בעלמא והראה לו לירד על ידי המאזנים כי הזכיות והחובות נשקלים במאזנים בחדש תשרי שעל כן נקרא מזלו מאזנים והשועל שהוא דמיון הצדיק מקבל עונשו בעה"ז והיינו שיורד למטה בדלי עם האבן שהוא רמז על היצר הרע שהלך קצת אחריו בעה"ז דאין אדם צדיק וגו' ואבן הוא היצה"ר כמ"ש והסירותי לב האבן והוא משליך את האבן שהוא היצה"ר מתוך דליו דהיינו שהוא כובש יצה"ר בעה"ז וע"י זה דליו הולך למעלה בעה"ב ודלי השני שבו הזאב והרשע מכריעו ויורד למטה בגיהנם בעה"ב עם אבן שבתוך הדלי שהוא היצה"ר שלא השליך אותו בעולם הזה וא"ל צדיק מצרה וגו' דהיינו שנחלץ מצרה שבעה"ז ויבא רשע תחתיו לקבל חלק גיהנם שלו וק"ל:

אמר ליה קיסר לר"ג כו' א"ל הכי קאמינא לשקליה בהדיא כו'. מהנראה מה שאמר ליה הקיסר אנא הכי קאמינא דלישקליה בהדיא הוא מתרץ ומפרש דבריו הראשונים דלכך הוא גנב דאל"כ הוה לשקול הצלע בהדיא ולא בהיות ישן כדרך הגנבים. אמנם קשה דהא המשל שהביא סותר גם זה דהא גם לשם אף אם נוטל בלילה ובסתר הקיתון של כסף כיון שהוא נותן תחתיו של זהב לא מקרי גנב דהלואי שיבא בכל יום וא"כ הכי נמי הכא כמו שאמר לו במשל הזה שנתן לו שפחה אחת תחת צלע א' ויראה בזה כי רבים אומרים שטוב הוא להיות לאדם לבדו ולחובת האדם נבראת לו וזו היתה דעת אדה"ר במ"ש האשה אשר נתתה עמדי וגו' כמ"ש חז"ל בפ"ק דמסכת ע"ז וזו הדעת מדעות הנפסדות כמ"ש שם שאדם כפוי טובה היה בזה אמנם הקיסר היה נוטה לדעת זו הנפסדה שהאשה נבראת לחובת אדם וטוב לו היות האדם לבדו כי מוצא אני מר וגו' וא"כ אין המשל דקיתון של זהב ראיה לאשה זו שהיא חובת האדם לדעתו וזה הוכיח הקיסר דאנא הכי קאמינא דע"כ כן הוא שהוא חובת אדם דאם לא כן לשקליה בהדיא בהיותו נעור וכיון שנטל הצלע כשהוא ישן ע"כ דרך גניבה הוא משום דחובת אדם הוא ולא היה האדם נתרצה ליתן לו אשה תחת הצלע וא"כ גנב הוא והשיבה לו דודאי זכות הוא לאדם להיות לו שפחה לשמשו ואדם מכפויי טובה הוא אלא דלכך לא נטל הצלע ממנו בהדיא כשהיה נעור משום דמאיסא ליה ולזה אולי בכל השאלות של הקיסר לא השיבה לו בתו רק בזו השאלה:

והיכא יתיב וכו'. יראה בזה לפי שהעובדי כוכבים אומרים מיום שחרב ביהמ"ק ורבה הגלות עזב ה' את ישראל ולקח את העובדי כוכבים לעם תחת עמו ישראל והתשובה להם כיון שכן הוא הנבואה שנטלה מישראל מיום שחרב ביהמ"ק למה לא נתנה להם ולזה אמר הקיסר כמכחיש בדבר שאין בידינו להכחישו שהוא נביא וידע מאי קעביד הקב"ה והיכן יתיב והשיב לו ר"ג בענין בנו דאיכא בארעא דאפשר לידע בחוש הראות לא ידעת דאיכא בשמים דליכא למידע בחוש הראות רק מנביאות ידעת וק"ל:

מאי רבותיה כו' עד רקיע נמי הכי הדרא. יראה בזה דודאי מפני ריבוי הכוכבים א"א לאדם לעמוד על מספרם כמ"ש לאברהם וספור הכוכבים אם תוכל לספור וגו' כה יהיה זרעך והקיסר בא כמכחש כדלעיל ועשה עצמו כאלוה שהוא יכול למנות הכוכבים ומי יוכל להכחישו בזה ואמר ומאי רבותיה דמונה מספר לכוכבים ולזה הוצרך ר"ג לאוקמיה במלתא דעלמא כיון דהנהו חבושי בארבלא לא מצי לממני משום דהדרו ביה החבושי רקיע נמי הכי הדרא שהגלגל חוזר חלילה תמיד עם כוכבים שבתוכו ועל כן לא תוכל לממנינהו ולאידך לישנא דקאמר ליה מני לי כוכבי כו' ר"ל שאמר לר"ג מני לי כוכבי כלומר שר"ג ודאי לא יוכל למנותם כמ"ש באברהם אם תוכל לספור ולדייק מיניה על עצמו אמר הקיסר שהוא יודע מנינם ועשה עצמו כאלוה שהוא יודע מנינם אף שא"א לספור אותם ואמר ליה ר"ג אימא לי ככיך וכו' ודו"ק:

לא ברא רוח וכו'. לכאורה לפשט המאמר מעיקרא על שאלת ויברא וייצר מיד ה"מ להשיב כך ובשעת מיתה כולן נתפייסו כמו שהשיב לו תשובה על הנוטע והיוצר ויראה כי המין הזה חשב מעיקרא טעות ולצד השניות מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מי שברא הרים שהוא הגשמי לא ברא רוח שהוא הרוחני והביא ראיה ששינה הכתוב כי הנה יוצר הרים וגו' שכתב יצירה בדבר גופני ובריאה ברוחני והשיב לו ר"ג אלא מעתה גבי אדם נמי דכתיב ויברא גבי צלמו שהוא צלם אלהים שהוא רוחני וכתב יצירה גבי יצירת גופו דכתיב וייצר ה' אלהים אדם מן האדמה ה"נ תאמר כן ששנים בראו אותו אחד יצר הגוף והשני ברא הנפש וזה אין סברא כיון שהם מחוברים וא"ת דאפילו הכי שנים בראו הגוף והנפש כיון שהם שני דברים שזה רוחני וזה גשמי מיהו טפח על טפח יש באדם ויש בו אוזן ועין שהם ב' חושים היוצאים מכח הנפש הרוחני וקרי ליה להאי נוטע ולהאי יוצר ואין סברא שב' כחות היוצאים מכח נפש א' שיהיו להם ב' בוראים ואמר לו המין דאף על פי כן הן שנים שבראו כח השמיעה וכח הראות שב' דברים הם וא"ל וכי בשעת מיתה נתפייסו שניהם מי שיש בידו כח חוש השמע ומי שיש בידו כח הראות וא"ש השתא דעל ויברא וייצר אין להשיב וכי בשעת מיתה כולן נתפייסו משום שיש לבעל דין לחלוק דאיכא למימר אם הבורא רוח נוטל חלקו שהוא הנפש ממילא מת הגוף בע"כ של בורא הגוף אף אם לא נתפייס הוא עדיין שתצא הנפש מן הגוף ודו"ק:

מפלגך לעילאי כו'. נסמך זה המאמר להאי דלעיל דאיירי נמי בכהאי גוונא שהאמגושא היה נוטה למינות שמי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מפלגך ולעילא ששם כלי הנשימה הרוחנים חלק הקב"ה הוא ומפלגך לתתאי ששם כלים הגשמים חלק כח אחר הם וא"ל אם כן היכי שביק כו':

לעמא חד וכו'. לפי שכבר נבאו הנביאים דלעתיד יהיה אמונה אחת כמ"ש כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד לז"א הקיסר לר' תנחום ניהוי לעם אחד כמו שיהיה לעתיד והשיב רבי תנחום דע"כ לעם אחד דהיינו באמונה ישראלית דאנן דמהלינן לא מצינן כו' והוא הטעם הנכון במצות מילה אות ברית בבשרינו דלא מצינו ליהוי ככל הגוים וק"ל:

שכינתא שריא כמה כו'. מבואר כמ"ש באגדות סבי דבי אתונא שהקב"ה אין לו גדר במקום כמ"ש מלא כל הארץ כבודו ואמר ברוך כבוד ה' ממקומו כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו והמין לא יאמין בזה כי הוא יאמין בגשמיות ולדעת זו נטה הקיסר להאמין בגשמות ולזה אמר כמה שכינתא איכא במקומות הרבה דכל בי עשרה כו' והביא לו משל וראיה מן השמש שהוא גשם ויסוד פשוט אחד דאכ"ע נייחא שכינתא דאינו גשם עאכו"כ דאכ"ע נייחא ואין לו גדר במקום ודו"ק:

דקאמר ליה ליחזקאל שכב על צדך השמאלית כו' מ"ט דשביעתא א"ל השתא אמינא לכו מילתא דשויא כו'. יש לדקדק מאי קאמר להו דשויא לתרווייהו דמה שהשיב למין במנהגו של עולם במה תלה הדבר בשמיטה שהשיב לו לתלמיד גם בקרא מפורש אשר תשכב עליו תשא את עונם וגו' ונשאת עון בית ישראל וגו' ומה היא שאלת המין ומה הוסיף לו רבי אבהו במשל במנהג של עולם ונראה דעיקר שאלת אפיקורוס דאי כדכתיב לשאת את עון בית ישראל ובית יהודה מה היה ענין מספר הימים אשר תשכב עליו וגו' שלש מאות ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל וגו' ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום וגו' ולזה השיב לו אמינא לכו מלתא דשויא לתרווייכו השמיטו שבע והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו שבעים שנה לקיים אז תרצה את הארץ שבתותיה כמ"ש בסוף ירמיה רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות ע' שנה דהשתא ניחא אשר תשכב עליו מספר הימים ש"ץ יום יום לשנה לשאת עון בית ישראל שכך שנים חטאו ולא שבתה הארץ כמו שפי' רש"י ביחזקאל וארבעים יום יום לשנה לשאת עון בית יהודה שכך שנים חטאו הם אחר שגלו ישראל ולא שבתה הארץ הרי סך כלם ת"ל שנים ושש שנים אחר זאת הנבואה חרב הבית בזמן צדקיהו שיש בזמן תל"ו שנים האלו שחטאו שמיטין ויובלים ע' שנים כמו שפירש"י כל זה ביחזקאל ועד"ז אמר במשל אם אכזרי הוא הוא הורג את כולם והיה ראוי להיות כליה וגלות שלימה בכלם בין בבית ישראל ובין בבית יהודה אם רחמן הוא הורג חצים והיה ראוי להיות כליה וגלות שלימה בחוטאים הראשונים שחטאו ש"ץ שנה שהם בית ישראל ואם רחמן מלא רחמים הוא ברחמיו המרובים גם הראשונים בית ישראל לא נתנו לכליה והיה מיסר יחזקאל כמפורש בקרא למרק עונותיהן של ישראל שהם החוטאים הראשונים ודו"ק:

כי קברי למשה במאי טביל וכו'. המין הזה המאמין בגשמות כי דבר הרוחני לא יקבל טומאה ולפי טעותו השיב לו ר' אבהו בדרך דחייה כפי' רש"י שהטעהו לפרש לו הכתוב כך דלפי פשוטו ודאי דלטומאת מת לא מהני אש ובעי מים לטהרתו וקרא לענין בליעת איסור איירי דכל אשר לא יבא כבר בתשמישו ע"י אש סגי בהעברת מים וכתבו התוס' במאי טביל הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום עכ"ל וי"ל דהיה סבר דאיכא למימר דקבורת משה היה כעין מת מצוה כיון דלא ידע איש את קבורתו ומת מצוה מותר לכהן וק"ל:

כל הגוים כאין וגו'. לאו לענין כליון דלעתיד קאמר דהא מפורש בקרא כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה אלא דמאי רבותייכו וחשיבות יש בכם שאתם גוי אחד בארץ שהרי לענין חשיבות אתון ערביתו בהדן שכל הגוים כאין נגדו ואינם חשובים לפניו ולא הוציא אתכם מן הכלל והשיב שבסתם עובדי כוכבים נמי ישראל לא יתחשב דהיינו בחשבון שבעים אומות ודו"ק:

דף לט:

טוב ה' לכל וכתיב וכו'. כפי פירוש רש"י לא ידעתי לכוון מה שייכא הך דרשה להכא גם בגירסת ע"י איתא הגרסא כדרבי אלעזר דר"א רמי כתיב וכו' דמשמע דקאי אדלעיל ונראה דקרא ובגוים לא יתחשב מתפרש להו כלפי מ"ש בתנחומא הן עם לבדד ישכון כשהוא משמחן אין העובדי כוכבים משמח עמהן אלא הכל לוקין וכשהעובדי כוכבים שמחין בעוה"ז הן אוכלין עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להן מן החשבון שנא' ובגוים לא יתחשב והביא במדרש ילקוט משל לבנו של מלך וכו' כך בעה"ז כדי שלא יהא נפשם של ישראל עגומה לכן נתן להם הקב"ה שיהו אוכלים עם כל מלכות ומלכות וכשתבא גאולה לעתיד הן אוכלין לעצמן שנא' עם לבדד ישכון אמרו שמא מה שאכלנו מן העובד כוכבים לשעבר מתחשב לנו אמר ליה ובגוים לא יתחשב ואהא מייתי כדרבי אלעזר דר"א רמי כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקויו:

וקאמר משל לאדם כשהוא משקה וכו' דהיינו הטובות שנותן הקב"ה לעובדי כוכבים בעוה"ז הוא משקה כולו ומטיב לישראל עמהם ואינו מתחשב להם וכשהוא עודר דהיינו בגפן יחידי אינו עודר אלא הטובים היינו ישראל בעה"ב שהם היו קויו בעוה"ז וק"ל:

באבוד אחאב כו'. כפירש"י מדכתיב הרנה בה"א דריש ליה דברוח הקודש אמר שלמה באבוד רשעים רנה על אחאב ואמר רשעים בלשון רבים עליו ועל כל בני ביתו וכמ"ש בו ובערתי אחריך וגו':

ומי חדי קב"ה כו'. הוא מבואר שהשמחה לפניו הוא החפץ והרצון וכבר אמר הכתוב כי לא אחפוץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכו וחיה וז"ש שלא נאמר כי טוב במפלתן של רשעים דכי טוב נאמר

על הקיום והרצון לפניו כמו שפירשו המפרשים בהנהו כי טוב דכתיבי במעשה בראשית ואמר מ"ד ולא קרב זה אל זה וגו' בקשו מלאכי השרת לומר שירה כו' אפשר שדרש ולא קרב זה עש"ה וקרא זה אל זה ואמר דכתיב גבי שירת מלאכי השרת בכל יום ומלת וקרא מלשון פגישה ופגיעה זה לזה באומרם שירה קאמר הכא שלא קרבו אז זה לזה לומר שירה ושוב מצאתי קרוב לזה בתנחומא ע"ש וענין שירה זו לכאורה שהיא שירת אז ישיר אבל במ"ר אמרו שאמר הקב"ה למלאכים אז ישיר משה ובני ישראל תחילה ואחר כך המלאכים ויש לחלק דבלילה שדרך המלאכים לומר שירה בכל לילה באותה לילה לא אמרו אבל ביום ז' אמרו אחר שאמרו ישראל ואיתא נמי במדרש שביום ח' אמרו ישראל שירת אז ישיר כמו שכתב רש"י בחומש סוף פרשת בשלח ועוד יש לומר דשירה דקאמר הכא היינו הלל אבל לאז ישיר אין לחוש וכן מ"ש מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בר"ה היינו הלל כדמוכח פ"ק דערכין אמנם יש לדקדק לפי זה מה שכתבו התוספות פרק ב' דערכין מדקאמר מפני מה אין אנו אומרים שירה משמע שמלאכי השרת אומרים שירה ולכך אור"י דבר"ה וביו"כ אין לדלג והחיות ישוררו כו' עכ"ל ואם כן ביום ז' של פסח שאף מלאכי השרת אין אומרים שירה דהיינו הלל מכ"ש דאין ישראל אומרים הלל ולמה לי התם טעם דפסח אין חלוק בקרבנותיו ויש לומר דדווקא באותו יום ז' של פסח שנטבעו לא אמרו מה"ש שירה אבל אחר כך בכל שנה ביום ז' של פסח אומרים שירה כמו ישראל אי לאו טעמא משום דאינו חלוק בקרבנותיו ועוד יש לומר דודאי בראש השנה וביוה"כ דספרי חיים ומתים דכל ישראל פתוחים לפניו איך ישראל אומרים שירה אבל המלאכים אומרים אבל ביום ז' של פסח שנטבעו המצריים בים אין שירה לפניו מאת המלאכים משום מעשה ידיו טובעים כו' אבל ישראל יאמרו שירה כדמסיק דאחרים משיש אי לאו טעמא דאין חלוק בקרבנות ודו"ק:

אמר ר"א למרק ב' חזיונות כו'. סיפא דקרא קאמר בדבר ה' אשר דבר הן ב' חזיונות שזכר בריש דענינא שלא בא לביתו לשלום כחזיון דמכי הו כדכתיב וימת בערב וגו' וכתיב וילוקו הכלבים את דמו הוא חזיון דאליהו ודרש ח' במקום ה' שהה' והח' מתחלפים במבטא באחע"ה גם בצורתן וכיוצא בזה מצינו בתלמוד וק"ל:

לתומו ויכה רא"א לפי תומו. כפרש"י בספר מלכים לפי תומו שלא ידע שהוא מלך ישראל עכ"ל ע"ש:

ויקרא אחאב גו'. עיין בפירש"י ולישנא דתלמודא מאי א"ל לא משמע כפירושו וע"ק ומאי קושיא מה ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב הא איכא למימר כדאמרינן גבי אברהם מתוך שהזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה והנראה לפרש דה"ק תלמודא מאי אמר ליה אחאב לעובדיה דבכל קריאה מצינו אמירה אחריה וכאן לא הוזכרה אמירה אחר הקריאה אלא ועובדיה היה ירא וגו' והא דכתיב אחר כל הענין ויאמר אחאב אל עובדיה לך בארץ היא אמירה אחרת ולא קאי אויקרא אחאב אל עובדיה על כן דרשו דעובדיה היה ירא וגו' היא תשובה לאמירת אחאב החסירה מן הכתוב שאמר ליה אחאב ביעקב כתיב כי נחשתי ויברכני וגו' שמא לאו ירא אלהים אתה והיתה תשובת ב"ק ועובדיה היה ירא וגו':

אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה פי' מתוך שהוא רשע ואע"ג דלבן נמי רשע היה וכן פוטיפר שהיה קונה את יוסף למשכב זכור מ"מ בנותיו של לבן היה מזומנים לברכה וכן בת פוטיפר אבל באחאב כל ביתו אינו מזומן לברכה כדכתיב לא אשאיר לאחאב משתין בקיר וגו' וק"ל:

גדול שנאמר בעובדיה כו'. יראה לפרש דודאי שאין לנו עובד לאלהים שעבד מאהבה כאברהם שנאמר אברהם אוהבי כמו ששנינו במסכת סוטה שהיא המדה הגדולה שבמדות אלא דה"ק גדול הנאמר בקרא מפורש בעובדיה ירא מאד ובאברהם לא כתיב מאד מיהו טעמא אית ביה דלאברהם דלנוכח קאמר ליה הקב"ה ומקצת שבחו בפניו וכולו שלא בפניו וכה"ג כתבנו אמ"ש בפ"ק דב"ב גדול הנאמר באיוב כו' ע"ש:

מפני מה זכה עובדיה לנביאות כו'. פירש"י גר היה ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין כו' עכ"ל לכאורה קשה דהא לא פסיקא ליה לקמן לרבי מאיר דעובדיה גר היה אלא משום דמ"ש עובדיה לאדום כו' ור' יצחק גופיה קאמר ביה טעמא אחרינא יבא עובדיה הדר בין ב' רשעים כו' וא"כ מי הכריחו לומר הכא דגר היה ואולי קבלה היה בידם דגר אדומי היה וק"ל:

מיעקב למד כו'. יש לשאול ביה מי דחקו לומר מיעקב למד עובדיה לעשות כן ואימא מסברא דנפשיה עבד הכי כדי שיהיו הנשארים לפליטה כמו יעקב שעשה כן מסברא בלי לימוד מאחר שהיה לפניו ויש לומר דאלו עשה עובדיה כן מסברא דנפשיה לא הוה ליה לקרא לשתוק מלהזכיר גביה טעם הענין ויחביאם חמשים חמשים איש כי אמר כי תבא איזבל להכות החמשים יהיו הנשארים לפליטה כמו שכל זה מפורש גבי יעקב אבל השתא שעובדיה לא עשה כן מסברא דנפשיה אלא שלמד לעשות כן מיעקב לא חש הכתוב להזכיר טעם הענין שסמך הכתוב עצמו על מה שהוזכר גבי יעקב שהוא המלמד אשר ממנו למד עובדיה לעשות כן ודו"ק:

עובדיה גר אדומי היה כו'. רצה לומר יותר יתאמת זאת הנבואה שהיה עובדיה מדידהו להסהיד עליהם כמ"ש לעיל גבי בלעם וכן גבי וימדדם בחבל וגו' שלא מצינו בשום אומה שכבש דוד לעשות עמהם כזאת אלא משום שהיה ממואב ומדידהו עשה להם כך שיתאמת בזה יותר שהיו ראוים לכך וק"ל:

חד אמר לש"ש כו'. מפירוש הרד"ק שקצף הקב"ה עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו שחשב בו לעשות רצון האל וישראל היו מקציפין אותו וכמ"ש פרק קמא דתענית ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב ולמ"ד לשם ע"ג העלה ומפני זה חמה חסר וי"ו כי היה עובד לחמה והעלה בנו לחמה ומ"ש ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישראל שגם הם היו שורפים את בניהם לעבודת כוכבים כו' עכ"ל. ומ"ש וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם וגו' כמתוקנין שבהם לא עשיתם כו'. עיין פירוש רש"י כמתוקנין שבהם היינו כגון עגלון כו' וכמקולקלין שבהם כו' כגון מישע כו' עכ"ל אבל לפי הנראה דלענין הקרבת קרבן קאמר נמי כמתוקנין שבהם דהיינו בלק דלשם שמים נתכוין להקריב מ"ב קרבנות לא עשיתם וכמקולקלין שבהם דהיינו מישע שהקריב בנו לעבודת כוכבים ואשר סביבותיכם משמע ממואב שהיתה קרובה מסביבות של א"י:

לא הגיעה לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד כו'. אבל בשרה כתיב כי יפה היא מאד וענינו דמלת מאד מורה על ריבוי המנין ורוב מיעוט שנים דהיינו כפל וע"כ אמר באבישג עד מאד דהיינו עד הריבוי והכפל וק"ל:

סליק פרק אחד דיני ממונות

דף מב.

כאילו מקבל פני שכינה כו'. עיין בזה בפירוש ריב"ם בסוף פרק תפלת השחר וי"ל לפי שישראל בגלותן אינן זוכין לראות פני שכינה ורחוקה מקבלתה אבל חידוש הלבנה הוא סימן לישראל שהם עתידין להתחדש כמותה לפאר ליוצרם בקיבול פני שכינה כמו שיורה על זה נוסח ברכת הלבנה ולזה כשאנו מברכין על החדש בזמנו שהוא סימן שאנו עתידין להתחדש כמותה והרי אנו כאילו מקבלין פני השכינה וק"ל:

נשי דידן נמי מברכין כו'. ר"ל תפלה קצרה כזו נשי נמי תוכלו לברך בע"פ בלילה. אי נמי דהכי קאמר נשי נמי תוכלו לברך כדקאמרת ברוך מחדש ברכה זו בלא הזכרת השם בטומאת לידתן ונדתן אבל בודאי צריכה ברכה זו הזכרת השם כדמסיק ב"א ה' מחדש חדשים וק"ל. ופי' נוסח ברכה זו ברוך אשר במאמרו ברא שחקים כו'. דבי' מאמרות נברא העולם ובראשית נמי מאמר הוא כדאמרינן במסכת ר"ה פרק יו"ט וסמך לו וברוח פיו כל צבאם עש"ה בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ואשמועינן דברוח פיו במאמר בעלמא ברא אותם כדאמרינן בה"א נברא העולם דהוא אות קלילא. ואמר חק וזמן כו'. חק הוא דבר קבוע לשמש ביום ולירח בלילה וזמן נתן להם דהיינו זמן סיבוב גלגל הלבנה בכ"ט י"ב תשצ"ג וסיבוב גלגל החמה בשס"ה יום ורביע:

ושלא ישנו את תפקידם. פי' שלא ישנו מינוי שלהם מלשון ויפקדהו על ביתו ורש"י פירש מלשון צווי. ואמר ששים ושמחים לעשות כו'. אף על פי שמיעט הלבנה גם היא ששה ושמחה לעשות רצון קונה להתמעט עצמה ועל זה אמר פועל אמת לפי שבדין מעטה כדאמרינן במסכת חולין וכמו שכתבו התוספות. ואמר שאתה רואה שהוא פועל אמת. בראותך שפעולתן אמת בלי שינוי כמ"ש החוקרים דמהותו יתברך אי אפשר לאדם לידע אבל מציאותו על ידי פעולותיו ניכר. ואמר וללבנה אמר כו'. גם שנתן להם חוק וזמן שלא ישנו אל תתמה על שינוי הלבנה בכל יום ויום מימי החדש בחסרונה ומלואה כי אין זה שינוי דהיינו אורחיה כדקאמר לעיל אבל כן אמר הש"י ללבנה בתחלת יצירתה שתתחדש בכל חדש והוא סימן לעטרת תפארת כו'. רצה לומר עטרת היא עטרת מלוכה שתחזיר לבית דוד אחר שחסרה שעל כן אומרים בחידושה דוד מלך ישראל חי וקים כמפורש לעיל בחידושינו פאד"מ ותפארת הוא סימן לתפארת ישראל שתחזיר אחר שנחסרה. והיינו לעמוסי בטן. פ"ה בישעיה העמוסים מני בטן נאמר על ישראל שיתחדשו לעתיד כולד הנולד מני בטן ועל כן יתחדש מלכותן ותפארתן משום כבודו יתברך כדי לפאר ליוצרם ע"ש כבוד מלכותו כמ"ש והיה ה' למלך וגו' וק"ל:

כי בתחבולות תעשה לך מלחמה כו' במי אתה מוצא כו': שיש בידו חבילות כו'. לפי שכבר אמר שלמה בתחבולות עשה מלחמה וע"כ דרשו האי קרא דהכא דאינו מלשון תחבולה ממש אלא מלשון חבילה ומצינו תי"ו נוספת בכוזה כמו דור תהפוכות וגו' ודו"ק:

ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזו של עולם כו'. והיינו ד"נ כמ"ש התוס' דנפשו של אדם היא רזו של עולם כי הוא עולם קטן כמ"ש החוקרים וק"ל:

סליק פרק היו בודקין

דף מג.

כל הזובח את יצרו כו'. ר"ל הכובש את יצרו כמו שיסד ר' אפרים גבורות הזובחים אשר יצרם טובחים ומודים ומשבחים המה הגבורים ור"ל שכובש את יצרו להבא ומתודה לשעבר וע"פ דרך זה יתיישב מ"ש פרק מפנין מעלי יומא דעצרת נפיק ביה זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבילו ישראל התורה היה טבח להו לבשרייהו כו' דלכאורה קשה דלא ה"ל לקרותו טבוח אלא טובח שבא לטבוח אחרים אבל לפי מה שאמרו הכא שהכובש את יצרו ומנצחו הוא זובח יצרו במתן תורה נמי דודאי ההוא זיקא שהוא השטן הוא יצר הרע הוא רוח מ"ה שבא לטבוח את ישראל אילו לא קבלו התורה אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצר הרע ושפיר מקרי טבוח וקאמר כאלו כבדו להקב"ה כו'. דבי' הנוני"ן של יכבדנני דקאי על הקב"ה ב' פעמים דהיינו במה שכובש את יצרו להבא מכבדו בעוה"ז ובמה שמתודה על לשעבר מכבדו בעולם הבא כדלקמן שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא ומייתי לה מדכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה וכן אמרו בויקרא רבה זובח תודה יכבדנני זה עכן שזבח את יצרו כו' ודו"ק:

שכר עולה בידו כו'. ר"ל דאין לו אלא שכר עולה ואם עשה עבירה שחייב עליה חטאת ואשם אין מתכפר לו אבל רוח נשברה דהיינו ששב בכל לבו ורוחו מקרי זבחי אלהים דעולה לו גם בשביל חטאת ואשם ואמר ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת כו' ע"פ המדרש ב"ו מואס בכלים שבורים ומדת הקב"ה אינו כן שהוא אינו מואס בכלים שבורים שנאמר לב נשבר וגו' לא תבזה וק"ל:

א"ל התודה שכן דרך המומתין מתודין כו'. לשון מומתין משמע דאיירי בחייבי מיתה וקשה דא"כ מאי קאמר בסיפא ואם אינו יודע להתודות כו' וליכא למימר דאיירי נמי בחייבי מיתות אלא שאינו יודע להתודות דהיינו שהוא יודע שהוא מזומם דא"כ היינו רבי יהודה ודוחק לומר דבהא פליגי דת"ק ס"ל במזומם יאמר סתם תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי ולא יאמר חוץ מעון זה ור"י ס"ל שיכול לומר חוץ מעון זה ויש לומר דהכי קאמר שאינו יודע להתודות היינו בארוכה כדרך המתודים לפרט חטאם מ"מ א"ל אמור וידוי בקצרה תהא מיתתי כפרה כו' והשתא א"ש דכולה מלתא בחייבי מיתות אייריי מיהו בפרק ב"מ מוכח דכל הנוטה למות חייב להתודות עיין שם ודו"ק:

ואי אתה עכור לעולם הבא. ויש לדקדק מנין שכפר לו וידויו דאימא מיתתו של עכן היה כפרתו ולא הוידוי ולמ"ד לקמן בהרוגי ב"ד כיון דבדין מקטלי ליה לא הוה מיתתן כפרה ניחא דבוידויו קאמר הכא דיש לו כפרה ומשמע ליה הכי מהאי קרא דיעכרך היום הזה ולא בעולם הבא אוידוי קאי ולא אמיתה דעדיין לא הוזכרה ועיין בזה ביפה מראה וק"ל:

מי חטא א"ל כו'. יצא להם זה ממה שא"ל הקב"ה ליהושע חטא ישראל וגו' גם לקחו מן החרם וגו' וצוה לו על הגורלות קום קדש וגו' ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה השבט אשר ילכדנו וגו' ולא גילה לו להדיא מי הוא שלקח מן החרם ואמר דהיינו משום וכי דילטור אני וכו' ומ"ש אתה ואלעזר הכהן כו' אם אני מפיל עליכם גורל כו' אין זה דומה לכאורה שהרי לא נפל בהם הספק לבד משא"כ כאן שהפיל גורל על הספק כולו דהיינו על כל ישראל אלא שאמר עכן שכמו שזה הגורל באתה ואלעזר ע"כ אינו אמת כן זה הגורל ג"כ אפשר שאינו אמת דק מקרה בעלמא ואינו מצווה בזה מפי המקום עד שהביא לו יהושע ראיה מתורת משה דגורל כזה שהוא על ספק כולו כגון חלוקת א"י לכל השבטים הוא אמתי ואין להוציא לעז עליו. ומ"ש א"ל בבקשה כו' תן תודה כו' הכא משמע דאמר ליה תן תודה משום לעז הגורלות ובמתני' משמע דא"ל תן תודה משום כפרה

שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב ויש ליישב דחלק לעה"ב יליף ליה משום דכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה דכבוד לאלהי ישראל היינו לעה"ב כמ"ש לעיל ומדכתיב נא לשון בקשה יליף נמי דמשום לעז הגורל בקש ממנו שיודה וכן מצאתי ברד"ק ב' טעמים לתן תודה וק"ל:

אלא תן הודאה לו והפטר כו'. עיין פירש"י ויותר נ"ל לפרש שהיה יהושע ירא שלא יודה משום חמוד ממון הגנבה והחרם לכך לא אמר ליה התוודה סתם אלא תן תודה דר"ל לא נבקש ממך ליתן רק הודאה אבל מממון החרם הפטר ואל תתן וק"ל:

מלמד שמעל עכן בג' חרמים ב' בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר כזאת וכזאת ר"י אומר משום ראב"ש ה' ד' בימי משה כו'. יראה למ"ד ב' בימי משה כזאת היינו כזאת של יהושע דהיינו אחד וכזאת היינו עוד אחד כשל יהושע הרי שנים בימי משה וכה"ג דרשו בפ' כ"ג גבי כהנה וכהנה כהנה שית שהיו לו ו' נשים כבר וכהנה עוד שית הוה להו י"ח. אבל מ"ד הכא ד' בימי משה וא' בימי יהושע מאי משמע ויותר נכון גירסת הרד"ק בזה וכן הוא בירושלמי דגריס וי"א ד' ג' בימי משה ואחד בימי יהושע דהשתא ניחא דכזאת משמע א' כזאת של יהושע דהשתא הוו ב' וכזאת משמע עוד ב' דהיינו כאותן ב' שנזכרו כבר הא' בימי משה וא' בימי יהושע וכה"ג איכא למ"ד דדרש שם כהנה י"ב וכהנה כ"ד והתוס' שכתבו כזאת וכזאת הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדריש גבי כהנה כו' יתיישב לפ"ז דר"ל דלא מרבה מוי"ו דוכזאת עוד חרמים הרבה דכה"ג איכא התם למאן דדריש וי"ו ה"ל מ"ח נשים ודו"ק ופירש"י בשמעתין ב' בימי משה אותו של כנעני מלך ערד כו' וכיוצא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו עכ"ל אבל בירושלמי מפורש בד' חרמים מעל בחרם כנעני מלך ערד ובחרם סיחון ובחרם מדין ובחרם יריחו וכ"פ הרד"ק והיינו כמ"ד ג' בימי משה וא' בימי יהושע ולמ"ד ב' בימי משה לא חשיב הך דמדין דהא כתיב ויקחו את כל השלל וגו':

שלא ענש על הנסתרות כו'. עיין בתוספות באורך על פירוש רש"י והרא"ם קיים פירושו עיין שם ויש לעיין לדברי רבי יהודה דנענשים גם על הנסתרות אפילו מאשתו ובניו למה לו למימר בפ' במה אשה דצדיקים נענשו בשביל הרשעים משום דבידם למחות ולא מיחו הא על הנסתרות דאין בידם למחות נענשים בשביל ערבות לרבי יהודה ודוחק הוא לומר דההוא סוגיא אתיא כרבי נחמיה ולא כרבי יהודה ויש ליישב דודאי אין סברא שיענשו בעלמא על הנסתרות משום ערבות אלא בכהאי גוונא דהכא כיון שחרם זה היה בלא רשות הקב"ה כדלקמן שאמר ליה הקב"ה אתה גרמת כו' היה לך להעמיד שומרים שיפקחו בדברים שלא יעברו על החרם וזה שאמר הכתוב וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן גו' דבזה מעלו בני ישראל על שלקח עכן שהיה להם לעשות שמירה טובה שלא יבא עכן לידי כך וזה שכתוב ויחר אף ה' בבני ישראל ודו"ק:

דף מד.

חטא ישראל כו'. אע"פ שחטא ועבר על כל התורה כדלקמן לא הוי כעכו"ם וכמ"ש אף במומר לכל התורה דישראל הוא לכל דיניו וק"ל:

על חמשה חומשי תורה שנא' חמשה גם. מלת גם הוא ריבוי בכ"מ מורה על רוב מצות התורה כמו שכתוב אכתוב לך רובי תורתי גו' וה' גם משמע שעבר רובו של חמשה חומשי תורה ולא כולם דהשתא ניחא דאיצטריך קרא למושך ערלה ולנערה המאורסה כדלקמן ודו"ק:

אלא בדין סקילה כנערה מאורסה. ואיתא במדרש שמדין חרם היה לו דין שריפה שנא' והיה הנלכד בחרם ישרף אותו ואת כל אשר לו גו' אלא שעל כן היה נדון בסקילה לפי שהיה מחלל שבת שבשבת נלכדה יריחו והוא הוציא הגנבה מרשות לרשות אבל לא ידעתי למה תלה סקילתו בנערה מאורסה גם קשה (על) בהמותיו שהיו לסקילה כדלקמן הראוי לסקילה סקילה מה טעם מיתת סקילה בהם ודו"ק:

לרדותן כו'. בגירסת ילקוט אלא להראותן הכא נמי להראותן כו' והיא היא שהמכוון להראות להם ברידויו ויוסרו הם כפירש רש"י בספר יהושע ומה שפרט בניו ובנותיו בזה מכלל ישראל לפי שהם נכשלו כבר בזה בקצת כדאמרינן דהוו ידעי ביה אשתו ובניו וק"ל:

בא וחבטן. פירוש מדכתיב ברישא דקרא כל הסיפור בל' רבים בוי"ו ויקחום מתוך האהל ויביאום וגו' דקאי אמלאכים שזכר ששלח יהושע ובסיפא דקרא אחר שהביאום אל יהושע כתיב ויציקם חסר וי"ו דרשוהו לשון יחיד על יהושע שהוא הציקם וחבטן כו':

כנגד רובו של סנהדרין כו'. ר"ל בחכמה כמו שהולכין בודאי אחר דעת ל"ו בסנהדרין בין לזכות בין לחובה כך היה ראוי לילך אחר דעתו וק"ל:

תחנונים ידבר רש זה משה כו'. לכאורה נראה לפרש דרש זה משה ע"ש שהיו דבריו תחנונים ועשיר זה יהושע ע"ש שענה עזות והוא דחוק דמשמע בקרא דהרשות מביאו לדבר תחנונים והעשירות מביאו לענות עזות וי"ל דרש זה משה שלא ניתן לו לכבוש א"י רק ארץ סיחון ועוג ועשיר זה יהושע שניתן בידו לכבוש כל א"י וק"ל:

אטו פנחס כו'. יש לדקדק דודאי לעיל גבי עכן שלא חטא אלא הוא שלקח מן החרם שפיר קאמר על אלו יפלו רובן של סנהדרין אבל הכא בזמרי שחבטן פנחס לפני המקום ואמר על אלו יפלו כ"ד אלף למה תלה נפילת כ"ד אלף בזמרי כיון דכבר רבים מן העם חטאו כדכתיב ויחל העם לזנות וגו' וישתחוו לאלהיהן וגו' ויחר אף ה' בישראל דהיינו ששלח בהם מגפה וי"ל מדכתיב ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם וגו' ותעצר המגפה מזה משמע דעיקר עונש המגפה היה בשביל מעשה זמרי שהיה נשיא שבט ולכך נעצרה המגפה כשנהרג וק"ל:

משה נמי מימר כו'. לא שיפה דבר משה בזה שהרי בפ' חלק אמרו ועל דבר זה נענש משה רבינו שאמר ומאז באתי וגו' הרע לעם הזה וכפירש"י בחומש וידבר אלהים דבר אתו משפט על שהקשה לדבר לומר למה הרעות וגו' אלא דה"ק דלא הקשה יהושע לדבר בזה יותר ממשה שאמר כה"ג ולמה קרי לזה ידבר בתחנונים ולזה יענה עזות ולמאי דמסיק אלא מהכא ולא הואלנו וגו' היינו שהקשה לדבר יותר ממה שתלה הדבר בהם כפירש"י וק"ל:

ואתם רחקתם ס' מיל כו'. לפ"ז הקמת האבנים היה קודם מעשה העי ולפי סדר הכתובים אינו כן דלאחר כל מעשה העי שנכבשה כתיב מעשה דהקמת אבנים דבהר עיבל ובהר גרזים וצ"ל דאין מוקדם ומאוחר בזה וכן מוכחת הסוגיא בפרק א"נ ע"ש וק"ל:

אתה גרמת להם כו'. וכתב בעל י"מ ופירש"י שלא היה לך לאסור עליהם ביזת ירי‍חו משמע דיהושע חידש ענין זה והרי משה עשה כזאת ג' פעמים ויפה עשה ללמוד ממשה עכ"ל ואין מקום לקושייתו דמשה ודאי עשה יפה שלא יענשו כל ישראל ע"ז אם יעבור אחד מהם ליהנות מן החרם שעדיין לא נענשו ישראל על הנסתרות לר"י ולנגלות לר' נחמיה אבל ביהושע כיון שעברו ישראל את הירדן יענשו בו וק"ל:

והיכי עביד הכי והאר"י כו'. פירש"י היכי עביד דהשתחוה לאדם בלילה כו' מכלל דלילה הוה דאי ביממא כו' עכ"ל ועוד נראה לפי מה שפירש"י פרק הדר שהדבר מוכיח שעל עסקי ת"ת הוכיחו מדכתיב כו' במלחמתה של עי שהיתה אחריה וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואר"י מלמד שלן בעומקה של הלכה עכ"ל ומינה מדכתיב בההיא מלחמת עי שהיתה אחריה בלילה ההוא לדייק מיניה דבלילה של מלחמה שלפניה בירי‍חו לא היה לן בלילה בעומק של הלכה:

דף מד:

אמש בטלתם כו'. פירש"י מדכתיב עתה וכו' ע"ש והוא דחוק דמי יימר לן דביטול תמיד של בין הערבים הוה ולא עון אחר וי"ל מדכתיב אני שר צבא ה' וגו' והוא מיכאל שהוא שר של ישראל שהם צבא ה' כפירש"י ביהושע והיינו שבא על ביטול הקרבן כי מיכאל הוא השר המקריב בשמים כמפורש במדרשות וז"ש אף שאני שר צבא ה' והיה לו להוכיח אותך על ביטול תמיד של בין הערבים מ"מ עתה באתי להוכיחך על ת"ת שהיא גדול יותר ומה שהקשה הרד"ק בדברי המאמר הזה הכל יתיישב בפירש"י ותוס' הכא ופ"ק דמגילה ופ' הדר ע"ש:

מלמד שלן בעומקה כו'. נראה שדרשו כן לפי שנראה דהאי קרא כפול בשינוי לשון דכתיב לעיל מיניה וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם וע"כ דרשו בתוך העומק בתוך עומקה של הלכה וק"ל:

במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב מהר כו'. יש לפרש דמשמע ליה דכל הני קראי דלעיל מיניה בכבוד אלהים הסתר דבר וגו' דבריש עניינא קמשתעי וכן מפורש במדרשות ועיין בילקוט וז"ש במאי אוקימת להני קראי דאל תצא לריב מהר וגו' לענין כבוד אלהים הסתר דבר וגו' ועוד נראה דלפי פשוטו לענין מוסר בעלמא לא הל"ל לריב מהר וגו' וריבך ריב וגו' אלא דה"ל להזהיר במוסר שלא יריב אדם כלל עם חבירו וק"ל:

וסוד אחר אל תגל. ודאי דרך משל הוא זה ואינו דבר אמת אלא ע"ש כך נקרא סוד שאם הם יעמדו לפניך לא היית אומר להם דבר זה שלא בפניהם בסוד אמרת כן והוא כמו הולך רכיל מגלה סוד וק"ל:

שאלמלא לא הקדים כו'. למדו לומר מדכתיב לעיל מיניה בסמוך בבא אברהם לאלני ממרא שבנה שם מזבח על בשורת הזרע וא"י וכאן סתם הכתוב ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ובין שם מזבח וגו' ולא נזכר על מה למדו לומר דעל העתיד עשה כן ולכך מסיים ביה ויקרא בשם ה' דהיינו שהתפלל שם על עון עכן וק"ל:

ר"י אומר לעולם יבקש אדם רחמים כו'. ר"י הוסיף על דברי ר"א שאמר כל המאמץ בתפלתו בצרכיו אין לו צרים מלמעלה ולר"י על דבר זה גופיה צריך לאמץ בתפלתו שיהו הכל מאמצים כחו שלא יהיו לו צרים מלמעלה דולא בצר קאי אהיערוך שוער וק"ל:

כתיב זמרי וכתיב עכן כו'. יראה דמשמע ליה דזמרי היינו עכן דכיון דבא הכתוב כולם חמשה לכלול החוטא עם הצדיקים ולא בא הכתוב לסתום רק לפרש דהיינו שמצינו חוטא בבני בניו של זרח עכן ואית לן למידק בשמיה דהיינו זמרי ע"ש שעשה מעשה זמרי אבל שמות ארבע האחרים איתן הימן כלכל ודרדע מצינו בהם שהיו חכמים כמ"ש ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע ואע"ג דעכן לאו בן זרח היה אלא בן בן בנו כמ"ש עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח כלל את החוטא עם בני זרח שהיו מפורסמים בחכמה לזכות לעה"ב וכן מצינו שקראו הכתוב ע"ש זה בענין זה עכן בן זרח שנאמר ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ורש"י שפירש בשמעתין אלמא בריה הוא עכ"ל לכאורה אינו מדוקדק דודאי לאו בריה הוא אלא בן בן בנו אלא דהכי קאמר אלמא דקראו הכתוב כאן בריה של זרח וכללו עם שאר בניו המפורסמים שיש להם חלק לעה"ב ועיין בזה דרך חריף בי"מ ודו"ק:

אמר אם יש בי עון כו'. מעצמו אמר כן אבל אין אומרים לו להתודות כך כדקתני במתניתין לת"ק וכדי שלא להוציא [לעז] על בתי דינין כו' ובברייתא זו אשמעינן דאפילו באינו מוציא לעז רק על העדים והם גופייהו חוזרים ויהבי טעמא למלתייהו לא שמעינן להו וק"ל:

דף מו.

כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני שבירך השם ונמצא ש"ש כו'. האי טעמא לא שייך אלא בברכת ה' וכן בעבודת כוכבים והיינו כמ"ד דאינו נתלה אלא המגדף ועובד עבודת כוכבים ולמ"ד דכל הנסקלים נתלין איכא לפרושי קללת אלהים תלוי כר"מ דלקמן משלו משל לב' אחים כו' וק"ל:

קלני מזרועי כו'. ע' פירש"י ובפרק אין דורשין הוסיף לפרש כבד אני מזרועי שיצרתי זה שמת בעונו עכ"ל וק"ק לפ"ז מאי קאמר ק"ו על דמן של צדיקים שהרי זה אינו מת בעונו ועיין פי' הרמב"ם בפי' המשנה בזה ועיין גם בערוך בערך קל בזה ולפי מה שנסמכו דברי ר"מ הכא נראה דאיירי נמי בהאי קרא דקללת אלהים תלוי בשעה שאדם מצטער אף לאחר מיתתו במאי דקיימי' באם היו מלינין אותו על העץ כמ"ש אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל גם השכינה מצטערת ואומרת קלני כו' כדמפרש קלילא לי עלמא ומראשי ומזרועי דקאמר ע"ש כשאדם מצטער מניח זרועו על ראשו והם ב' מקומות של הנחת תפילין והיינו קללת אלהים תלוי ודו"ק:

דף מו:

לשני אחים תאומים כו'. ע' בפירש"י ובחומש בפירש"י זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו כו' עכ"ל מפירושו נראה דאין זה רק בישראל ולא בעובדי כוכבים ועל פי הכונה שישראל זרע יעקב הם דמות דיוקנו כדאמרינן בפ' ח"ה אדם הראשון הוא דיוקנו של מקום ויעקב אבינו הוא דמות דיוקנו אבל הרמב"ן כתב על דבריו שאיננו כאשר חשב הרב בישראל שנקראו בנים למקום כו' ולכן צוה יהושע ויורידם מעל העצים כו' עכ"ל והאריך ע"ש ולכאורה דכן הוא דהך דיהושע שהיו ה' מלכים גוים וצוה יהושע להורידם קשה לפירש"י ויש ליישב לפירש"י איכא ב' טעמים בלא תלין נבלתו האחד קללת אלהים תלוי והאי טעמא איכא בישראל ולא בעו"ג ועוד איכא טעמא אחרינא ולא תטמא את אדמתך וגו' כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ ההוא טעמא שייך נמי בעו"ג וכ"כ רד"ק בספר יהושע ע"ש:

הספידא יקרא דחיי כו'. כתבו התוספות תימה הא דאמר בפ' הערל כו' ועוד דאפי' הוה יקרא דחיי שאני מלך וכו' עכ"ל וכצ"ל אהא דפרק האורג גבי יהושע שרגש עליהן הר געש להרגן על שלא

נספד דאפילו הוי יקרא דחיי מלך שאני דיהושע נמי כמו מלך היה אך קשה לתירוץ זה מאי פריך מהוי אדון יספדו דכתיב גבי צדקיה שהיה מלך ולולי דבריהם נראה יקרא דחיי הוא לבני המת ולמשפחתו וניחא דיהושע ושאול ודו"ק:

בפירש"י בד"ה משהו לה לשרה עד שבא אברהם מעקידת יצחק כו' עכ"ל ובחומש פירש"י ויבא אברהם מב"ש עכ"ל ועיין בזה בדברי הרמב"ן ובדברי הרא"ם באורך:

בא"ד מדכתיב ויבא אברהם מכלל דההיא שעתא כו'. דאם לא היו משהין את שרה עד שבא אברהם אלא שבא מיד אחר מיתתה לא הוה ליה להזכיר כלל שבא אברהם ממקום אחר ועוד דלא הוה ליה למיכתב ויבא אברהם לספוד גו' דמשמע דביאתו היה ע"ד זה אלא דה"ל למכתב שבכה וספד אברהם על שרה וגו' אלא שהוצרך ביאתו להזכיר שהיו משהין אותה עד ביאתו כדי להספידה ואין לומר שהיו משהין את ביאתו משום דלא היה לה מקום לקוברה כמשמעות הכתובים שהוצרך אברהם להשתדל מקום קבר דא"כ לא ה"ל להזכיר ביאת אברהם גבי הספד ובכיה אלא גבי קבורה הל"ל ויבא אברהם לקבור את שרה ודו"ק:

דף מז.

נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה כו' מפורש בחדושינו (סוף פרק כ' דמכות וע"ש):

ויקם על רגליו. פירש"י אותו הנקבר נביא שקר היה כו' ולמאי דמסיק על רגליו עמד ולא הלך לביתו היינו שקברוהו אחר כך בניו אצל קבר עדו הנביא כמפורש בקרא מיהו גם אם ראה זה במדרש שזהו הנביא שקר שהשיב את עדו הנביא הוא תמוה דכיון דהיה רשע ולא הוכשר אצל המקום לקברו אצל אלישע הצדיק איך הוכשר אצל המקום לקברו אצל עדו הנביא אמת וצדיק כמ"ש וקברתם אותי בקבר אשר איש אלהים קבור בו אצל עצמותיו הניחו עצמותי וכן עשו לו כמ"ש גבי מעשה דיאשיהו וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון ויש ליישב דלא קאמר אלא אצל עצמותיו הניחו עצמותי דהיינו אחר שנתעכל הבשר דאז נתכפר הרשע כדתנן במתני' נתעכל הבשר מלקטין עצמותיו וקוברין אותן במקומן וכדמפרש בגמרא לקמן אבל לגבי אלישע נקבר ההוא נביא שקר מיד אחר מותו:

ויהי נא פי שנים ברוחך וכו'. ומתקיים ביה ברכתא דאליהו שהלך לביתו והוליד בן כדאיתא במדרש והביאו הרד"ק שלום בן תקות שהלך לביתו והוליד את חנמאל ע"ש:

חסידיך ממש ועבדיך הנך דחייבי דינא דמעיקרא כו'. ולכך שינה לומר גבי עבדיך מאכל לעוף השמים דאע"פ שבטלו סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו כדאמרינן פרק אלו נערות ויש מהן דחייבין דין סקילה ואמרי' דכל הנסקלין נתלין והיינו מאכל לעוף שמים לא לחיתו ארץ וק"ל:

דף מח:

והלא הרבה בנים היו לו א"ל כו' פירש"י לא ידענא מהיכא ילפינן עכ"ל אבל בבן אחי אביו דקאמר ל"ק מהיכא יליף ליה כיון דאוקמא בהכי משום קושיא דירד שם לרשתו אית לן למימר דמשמע טפי ירושה ממש בבן אחי אביו אבל מנליה להקשות והלא הרבה בנים כו' ומהיכא פסיקא ליה לומר כן דהיו לו בנים וק"ל:

הראוי לצאת ממנו כו'. לכאורה דר"ל דמי בניו היינו בניו הראוים לצאת מנבות גופיה אבל קשה מהא דדרשינן פרק אחד דיני ממונות דמי אחיך דמו ודם זרעותיו וא"כ ה"נ מדמי נבות נפקא שפיר בניו של נבות הראוים לצאת ממנו ודמי בניו ל"ל. ונראה דודאי בנים הראוים לצאת מנבות מדמי נבות נפקא שפיר לכ"ע אלא דה"ק ההוא דמי בניו לאו דמי בניו דהיינו בנים הראוים לצאת מבניו שכבר נולדו שהרג אחאב בני נבות שנולדו כדאמר ר' יהודה אלא דבניו שנולדו לא הרג וההוא דמי בניו היינו בנים הראוים לצאת מבניו הראוים לצאת ממנו עדיין דהיינו בני בנים דקרוין בנים והבנים גופייהו שעדיין ראוים לצאת ממנו נפקא שפיר מדמי נבות ודו"ק:

ה"נ לאפושי כו'. פירש"י לאפושי וכו' והוא דחוק שהרי אחאב לא ידע בהריגתו שהרי נהרג ע"י זקני עירו בעדות שקר גם קשה מאי קאמר ה"נ לאפושי ריתחא מאי שייכא הכא למ"ד נכסיהן ליורשים ול"ל ומלך ולולי פירש"י היה נראה כמ"ש הרד"ק בזה שהזקנים ידעו הדבר כי שקר היה ולמה הוצרכו לכל זה יהרגוהו כך במצות איזבל בלא עדות והתשובה כי זקני העיר היו מועטין כו' ואלו היו הזקנים מגלים הדבר לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כו' לפיכך בקשה איזבל עלילה שיהרג הוא ובטחה איזבל בזקנים שיכסו עליה ויעלימו הדבר כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש והשתא לאפושי ריתחא דקאמר הוא נגד העם דלכך אמרה שיעידו בו תרתי שבירך אלהים ומלך לאפושי ריתחא שלא יהיו העם חסים עליו ולא ידקדקו בדינו אם הוא אמת שיחשבו שאפשר שאחד מהם אמת ודו"ק:

לחיי שעה. עד השיבו דברים לשלמה ויבאו כפירש"י ונראה כי שלמה נתן ליואב רצונו להמיתו שם כמ"ש פה אמות וגו' ויאמר המלך עשה כאשר דבר ופגע בו והא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות היינו שאם כהן הוא ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות כפירש"י בחומש ולקמן דקאמר דשלמה קבל הקללות עליו והיינו מהאי קרא דעשה כאשר דבר וגו' כפירש"י בספר מלכים היינו דרשה דקרא אבל פשיטיה דעשה כאשר דבר וגו' היינו להורגו שם ומיהו לכתחלה אמר שלמה לבניהו להוציאו ממקדש להמיתו בחוץ ולא יהרג במקדש דכתיב כה אמר המלך צא וגו' אע"ג דע"כ אין איסור בדבר כמו שאמר לבסוף ובניהו נמי לא רצה להרגו שם בלי רשות המלך וק"ל:

קבל לטותא דלטייה כו'. ולא א"ל אי קטלת ליה בטל לטותא ממני דכיון דכבר גזר דוד עליו הנך תרתי שלא כדין לפי דעתו אי אפשר שיבטל אחד מהם אי לאו שיקבל אחד מהם המקללו בחנם וק"ל:

בזרעו של דוד כו'. אע"ג דרובן נענשו מפני החטא כגון עוזיהו שגבה לבו ליטול לו הכהונה ואסא אמרי' בפ"ק דסוטה מפני מה נענש שעשה אנגריא בת"ח וכן יאשיהו נענש מפני החטא שלא שמע לפרעה נכה שהיה מפי ירמיה מ"מ אי לאו קללתו של דוד אפשר שהיה מתכפר להם בעונש הקל ממנו:

שאחזו פדגוריא כו' מנא הוה ידע כו' מפורש (סוטה פרק קמא וע"ש):

דכתיב ויורו היורים כו'. כמה מלכים מיהודה שנהרגו ג"כ כגון יואש אמציה אמון אבל אינו מפורש בהם מכת חרב כמו ביאשיהו ומ"ה לא סגי ליה לאתויי מקרא דויורו היורים וגו' ומייתי מדאמר ר"י אמר רב שעשו כל גופו ככברה דהיינו מכת חרב ודו"ק:

ארוחת תמיד. פירש"י מאת נ"נ היתה לו עכ"ל ואינו כן אלא מאת אויל מרודך היתה לו ארוחתו תמיד אחר שמת נ"נ ויש ליישב דבריו דה"פ דמה שהיה לו ארוחתו תמיד מאויל מרודך לא היה חסר לחם אבל מיניה נשמע דבזמן נ"נ לא היה ארוחתו תמיד והיה חסר לחם וק"ל:

דף מט.

א"ל ניזיל לאבנר כו'. והכתוב שאמר והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים וגו' גם דוד אמר אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל וגו' ויהרגם וגו' היינו לפי דעתם שלא היה יכול אבנר להציל עצמו בא' מאבריו של עשהאל ועוד דאיכא למ"ד דפליג דאפילו ביכול להציל עצמו בא' מאבריו ולא הציל פטור הנרדף:

עמשא מורד במלכות כו' א"ל עמשא אכין ורקין כו'. י"ל דדריש זה מדכתיב וייחר ביו"ד וקרי' ויוחר בוי"ו דריש וייחר מעצמו כמו שחשב יואב שהיה מורד במלכות וקרינן ויוחר בוי"ו שנתאחר ע"י אחרים דאשכחינהו דפתיח להו במסכתא וכו' ודריש ליה ג"כ מדכתיב ויוחר מן המועד וגו' דהיינו שנתאחר מן המסכת אח' מסדר מועד שפתחו ועסוקין בה וק"ל:

אלא ההוא גברא מורד במלכות כו'. למ"ד לעיל הרוגי מלכות נכסיהן למלך ניחא דהוצרך לומר לו דבלאו שהוא חייב מיתה ממה ששפך דם עמשא אלא דמורד במלכות נמי הוה ונכסיו למלך ולמ"ד דמורד במלכות נמי נכסיהן ליורשין קא"ל דמורד במלכות הוה לפי דעתו שלא היה חייב מיתה בהריגת עמשא ונראה דדריש ליה דהרגו ליואב נמי מפני שהיה מורד במלכות מדברי דוד שאמר וגם אתה ידעת אשר עשה לי יואב וגו' דהיינו שהיה מורד במלכות ממה שנטה אחרי אדוניהו כמ"ש הרד"ק שהרי היה יואב יודע כי בלב דוד להמליך שלמה והוא מורד בהם ונטה אחרי אדוניהו כו' ע"ש:

מאי לא נטה א"ר יהודה שבקש לנטות ולא נטה ומ"ט לא נטה וכו'. מלתא באנפיה נפשיה וסיפא קדריש:

לא עסק דוד בתורה כו' לכאורה דהל"ל אלמלא יואב לא היה דוד עושה משפט וצדקה דכתיב ויהי דוד עושה וגו' ונראה שדקדק לומר כן ממה דכתיב לכל עמו דמי שלא למד הדינין על בוריין א"א לעשות משפט צדק לכולם שלא יכשל בהם אבל אמר דוד שהיה עוסק בתורה ולמד הדינין על בוריין ובזה היה עושה משפט צדק לכל עמו ולא היה נכשל ו"ש אלמלא יואב לא היה דוד פנוי לעסוק בתורה מפני הטירדא ולא היה יכול לעשות משפט צדק לכל עמו וק"ל:

בור וסירה גרמו לו כו'. עיין פירש"י והוא דחוק דמה תלה אבנר בבור ולא הוה דומיא דסירה שתלה הדבר בסירה ופי' הרד"ק יותר נכון בזה שא"ל אחד מן הנערים שכחה בבור ומצאה דוד בבור עכ"ל דהשתא הוה שפיר דומיא דסירה ודו"ק:

על עסקי שלו כו'. עיין פי' רש"י ובפ' מצות חליצה איבעיא להו הך מלתא בלשון אחר גדמת מהו שתחלוץ ואהך איבעיא לא הוה צריך לשחות ולהראות היאך תחלוץ בשיניה אלא דהמ"ל תחלוץ בשיניה כדאמרינן התם מי כתיב וחלצה ביד אבל הכא יואב הוה מיבעיא ליה לאבנר היאך חולצת בשיניה ולהכי היה צריך אבנר לשחות להראות לו וק"ל:

ויכהו שם אל החומש אמר ר"י כו' כצ"ל:

טובים שהיו דורשין כו'. ר"ל טובים שהיו דורשין אכין ורקין שבתורה הנקראת טוב לצדיקים נאמר על המעשה כמו והיה מעשה הצדקה וגו' שהן שמעו אפילו מפי המלך ולא עשו לבטל התורה והוא ע"פ האגרת מן המלך עשה לבטל התורה ודו"ק:

אמר רב שלא חשדו כו'. ר"ל אם לא ראה החרב בידו מאי קאמר דלא נשמר מן החרב אלא דקאמר אף שהיה לו לשמור עצמו מחרב שבידו לא היה נשמר בו וקאמר רב דהיינו משום שלא חשדו שיהרגנו וכמ"ש וישם דמי מלחמה בשלום שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו כפירש"י ודו"ק:

ויקבר בביתו במדבר כו'. נראה לפרש ע"פ הדרש שהביא הרד"ק הרוגי ב"ד אין נקברים בקברי אבותיהן כו' מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי כו' ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר פגע בו שם כדבריו וקברתו בקברי אבותיו עכ"ל וזש"ה ויקבר בביתו דהיינו בקברי אבותיו ואמר שזכה לזה יותר משאר הרוגי ב"ד מפני שהיה ביתו מופקר כמדבר כו' ואמרו אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות לפי שדרך בעלי מלחמות שמצוי בהם גזל ועריות אמר שלא כן ביתו ובעלי מלחמות שבחיל שר צבא יואב שהם היו מנוקים מגזל ועריות כמו שדרשו בפסוק שיניך כעדר הקצובות וגו' על י"ב אלפים שצבאו על מדין שהיו מתרחקין מן הגזל מן העריות שלא כדרך שאר בעלי מלחמות וק"ל:

אפי' מוניני כו'. עיין פירוש רש"י בערוך פירש מוניני ציר של דגים כו'. כלומר כל שהיה אוכל אפילו דבר מועט היה מחלק עכ"ל עיין שם ונראה דדריש ליה ממלת שאר דאפילו דבר טפל שעשוי שירים היה מחיה ופריס לעניי העיר וק"ל:

סליק פרק נגמר הדין

דף נב.

ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו וכו'. שלש לשונות על אמה ועל מניקתה ועל אביה:

דף נב:

על עסקי נפשות כדריש לקיש מ"ד בחנפי לעגי וגו' וכבר היה משה ואהרן מהלכים בדרך וכו' מה שיש לדקדק בכל זה תמצא בחידושי הלכות ע"ש:

למה ת"ח כו'. ר"ל בתחלה דומה לקיתון של זהב ע"ש התורה שבו שנאמר בההנחמדים מזהב סיפר הימנו דברים של חולין אזלא ליה התורה הדומה לזהב ודומה לו עדיין לקיתון של כסף ע"ש החכמה שבו שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף נחנה ממנו הרי הוא השוחד המעור עיני חכמים אזלא ליה החכמה ודומה לקיתון של חרס כיון שנשבר כו' שמתוך שנהנה ממנו מתקלקלים המשפטים כמה שכתוב ויסלף דברי צדיקים וק"ל:

דף נז:

בן נח נהרג וכו' אף על העוברין כו' בזה אמרתי ליישב בפ' שמות שדקדק הכתוב לאמר ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות דודאי פרעה לא שאל מהם להרוג הזכרים בידים דבן נח מוזהר על שפיכות דמים ולכך לא אמר כן למילדות המצריות שהוזהרו על שפיכות דמים אפילו בעוברים אבל למילדות העבריות אמר שהותר לכם להרוג עובר במעי אמו וראיתם על האבנים קודם שיצא לאויר העולם אם בן הוא וגו' וכיון שאי אפשר בהם לפטור משפיכות דמים רק בתחילת יציאת הולד קודם שיצא ראשו או רובו הוצרך לתת להם סימנין כמו שכתוב בפרק קמא דסוטה וראיתם על האבנים סימן גדול מסר להם כו' יריכותיה מצטננות כו' וכן פניו למעלה כו' עיין שם ודו"ק:

דף נח:

מצרי שהכה ישראל חייב מיתה כו'. שלא היה הכאת מצרי בישראל מכת מות וכפירש"י בחומש וכדאמרי' פרק הנחנקין כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה היא ולא תקשי לך מויך את המצרי אע"ג דלא כתיב בו מיתה הרי הוא מוכרע ממקומו דהוה הכאת מיתה דכתיב ביה ויטמנהו בחול ודע שכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות מלכים מצרי שהכה ישראל כו' אף על פי שהוא חייב מיתה אינו נהרג עכ"ל וכתב בעכ"מ דראייתו מדשקלינן וטרינן באלו הן הגולין אם גר תושב שהרג ישראל גולה או נהרג אם איתא לשקול וליטרי בחובל בישראל כו' עכ"ל ע"ש ואין ראייתו מכרעת דהתם בשוגג איירי ומסתייה שיהרג בשוגג על הריגתו ולא על חבלתו ועוד דמשום הריגת בר מיניה הוצרך למינקט הריגה דגר תושב אינו חייב על גר תושב בחבלה בעלמא ונראה דטעמו של הרמב"ם מדלא קחשיב ליה בהדי שבע מצות על כרחך היינו טעמא משום דאין נהרג עליו על פי בית דין כמו שנהרג על ז' מצות דאזהרתן מויצו ה' וגו' זו היא מיתתן אבל בהכאה לישראל שמעי' מיניה שהוא חייב מיתה בידי שמים דעובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין ומזה נראה מה שכתוב בש"ר וכתבו רש"י בחומש וירא כי אין איש וגו' ראה שאין תוחלת צדיקים עומדת ממנו ולא מזרעו כו' פי' היינו משום דבדיני אדם לא היה חייב מיתה כדעת הרמב"ם אלא שראה שהיה חייב מיתה בידי שמים ואין תוחלת צדיקים לעמוד כו' לכך הרגו ועוד האריך הרא"ם ורוב דבריו ע"פ שמות רבה ואין כאן מקום להאריך ודו"ק:

הסוטר לוען כו'. מבואר במ"ש בפרק חזקת הבתים דאדה"ר הוא דיוקנו של מקום ויעקב הוא דמות דיוקנו ולזה ישראל נקראו אדם ולא עובדי כוכבים וע"כ הסוטר לוען של ישראל שהוא דמות דיוקנו של שכינה כאלו סוטר לוען כו' ומייתי שנאמר מוקש אדם וגו' שע"כ קרא ישראל במקום הזה אדם לפי שהן דמות דיוקנו ודו"ק:

למה הכית כו'. פי' הכית הוא מלשון עבר כמו על מה הכית אתונך וגו' ותכה הוא לשון עתיד כמו ויאמר למה תכה וגו' דמלכים והקשו המפרשים דמהיכן למדו לומר שבהכאה זו נקרא רשע דאימא שהיה רשע מקודם זה המעשה כמו חברו שהיה רשע כבר מדכתיב רעך שפי' רשע כמותך ונראה לומר בזה לפום ריהטא ממשמעות הכתוב שמשה קראו רשע היה לו לכתוב רשע למה תכה וגו' אבל נכתב לרשע בלמ"ד שמשמעו שהוא סיפור הכתוב שמשה אמר לאותו שנעשה רשע למה תכה וגו' ולמה כתב לנו כאן שהיה רשע כיון שמשה לא אמר לו כן אי לאו לאשמועי' דבהכאה זו נעשה רשע אבל מלת רעך שהוא סיפורו של משה קראו כך על שם שהיה רשע כבר כדאמרי' בש"ר ודו"ק:

ואם לא לקחתי בחזקה גו'. מלת חזקה מורה על זה כי הרוצה לעשות דבר בכח ובחזקה הוא מרים ידו כענין שנאמר בידך החזקה ובזרועך הנטויה וגו' ומ"ש ותהי חטאת הנערים וגו' אע"ג דלפי משמעות נראה ותהי חטאת הנערים וגו' אהא דכתיב בטרם יקטירון את וגו' קאי שהיו לוקחין בשר הזבח קודם הקטרת אמורין מכל מקום מדסמיך ליה ותהי חטאת הנערים וגו' אם לא ולקחתי בחזקה וגו' דרשו שלקחו בחזקה שהיא הרמת יד היא היה חטאת הנערים וק"ל:

איש זרוע לו וגו'. גם זה מדה כנגד מדה לפי שהוא מגביה ידו ממקום הנמוך אשר נברא ממנו דהיינו מן האדמה ראוי הוא שלו יהיה הארץ לקבורה שישפיל ויבא לארץ ממקום שבא:

לא נתנה קרקע כו'. פירש"י לא ניתנה קרקע כו' אבל לא ידענא לפי זה מאי שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם וגו' לכאן ולולא פירש"י נראה לפרש לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות היינו שיש להם זרוע וכח לעבוד האדמה ולא לתשושי כח שלא יוכלו לעבוד אותה כראוי והשתא שפיר שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם דמיירי נמי בכה"ג שעושה עצמו כעבד לעבוד אותה כראוי לה ומדכתיב עבד אדמתו חסר וי"ו דרש לה כעבד ודו"ק:

עובד כוכבים ששבת חייב מיתה כו'. יש לעיין בזה מה טעם ענין זה דוקא באלו הב' מצות דבדבר שאנחנו חייבין לעשות שהוא אצל העובד כוכבים היפך זה לחייב מיתה בעשייתו והנראה שהכונה בזה שהתורה נקראת ארוסה לפי שרוב ההמון אין עוסקין בה והויא התורה לגביה כארוסה בבית אביה שהניחה להיות תורת ה' אבל העוסק בה ודאי דה"ל נשואה ונקראת תורתו כמו שכתוב בפרק קמא דמסכת ע"ז והוא שאמרו בפסחים כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאלו בועל ארוסתו לפניו שנאמר צוה לנו מורשה וגו' מאורסה לכל קהלות יעקב מבואר לפי שעם הארץ אינו עוסק בה והויא ליה ארוסתו וכן מצות שבת נקראת בהרבה מקומות כלה כמ"ש בואי כלה בואי כלה דכארוסה ודאי דלא הויא דכל ישראל קבלו עליהם שמירת שבת וכנשואה נמי לא הויא לפי שאינן שומרים אותה כראוי כמ"ש פרק כל כתבי אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כו' ומשום הכי הויא שבת לגבייהו ככלה שנכנסה לחופה ולא נבעלה ולזה כיון שהעובד כוכבים שאר עריות ובעולת בעל יש להן חוץ מארוסה וכלה שנכנסה לחופה דאין להן כדאמרי' לעיל משום הכי הויא ליה עסיקת התורה לגבייהו כאלו בועל ארוסת ישראל ואם הוא שומר שבת ה"ל כאילו בא על כלת ישראל שנכנסה לחופה ולא נבעלה ואמרינן לעיל דנידון בדיני ישראל ועל כונה זו אמרו בש"ר פ' בשלח מהו נתן לכם ולא לעובדי כוכבים מכאן אמרו אם יבאו בני נח לשמור שבת לא דיין שאין מקבלין שכר אלא שחייביין מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואזהרתן זו היא מיתתן וכה"א ביני ובין בני ישראל וגו' משל למלך יושב ומטרונא יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב מיתה ע"כ ודע שהרמב"ם בהלכות מלכים כתב הא דקאמר הכא דחייב מיתה היינו בידי שמים אבל אינו נהרג וכתב הכ"מ לפי דבריו דהא דקאמר תלמודא וליחשביה בהדי ז' מצות ה"ק ולימני בהדייהו למימר דאסורין בה קאמר אבל לא לענין קטלא כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש וא"א לומר כן דא"כ למה לא מנה בהדי ז' מצות לאיסור הא דמצרי שהכה ישראל דחייב נמי מיתה בידי שמים ואינו נהרג כמ"ש הרמב"ם שם אבל הנראה לדעת הרמב"ם דכל מה דלא חשיב בהדי ז' מצות אין נהרגין עליהן והא דפריך הכא וליחשביה בהדי ז' מצות ה"ק דאמאי לא חשבי' לשבת נמי בהדי ז' מצות ויהיה ב"נ נהרג עליה ומשני קום עשה לא קחשיב דבקום עשה אין ב"נ נהרג דלא מצינו אפי' בישראל בשום קום עשה שיהיה נהרג בידי אדם וכן ההיא דנכרי עוסק בתורה פריך נמי הכי ולחשבי' בהדי ז' מצות ויהיה ב"נ נהרג עליו ומשני למ"ד מאורשה כו' דאין חיובו מצד עצמו ולא הוי אלא כאסמכתא בעלמא ואין כאן אזהרתן זו היא מיתתן ונראה מה שהביא לדרוש לא ישבותו אבני נח ולא אששת עתים דכתיב לעיל מיניה נראה כמ"ש הרא"ם שהשבות בכ"מ הוא מנוחת הפועל ממלאכתו ולא מנוחת הפעולה והחום והקור כי הם הם פעולת המזלות כו' ולא תפול בהם שביתה עכ"ל ע"ש:

דף נט:

אדם הראשון לא הותר לו לאכול בשר כו' עיין בטעם הענין זה במפרשי התורה באורך:

חבל על שמש גדול כו'. מבואר כי באמת כל הנבראים נבראו לתכלית אדם ולתשמישו אמנם הנחש היה מצד בריאתו השמש הנבחר מכולם שהוא היה ממוצע בין האדם ושאר בעלי חיים שמצינו בו כח הדבור וערום מכל החיות וכן אמרו פ"ק דסוטה אני אמרתי יהא מלך על כל החיות כו' ולפי שדרך כבוד לאדם שיהיו לו ב' משמשין כמו שכתוב ושני נעריו עמו לזה אמר שהיו מזדמנין לו ב' נחשים טובים אחד משגרו לצפון כו' נקט צפון ודרום שלפי דעת התוכנים שייישוב בני אדם הוא מקצה מזרח לקצה מערב באורך אבל לדרום ולצפון אין שם יישוב בני אדם מפני הקור והחום ולזה אמר שהיה משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא היה אדם יכול לילך בעצמו. ואמר ולא עוד אלא שמפשילין כו'. הזכירו בו שני דברים אלו כי מתוך קללותיו של אותו הרשע שנתקלל נלמד כן כמ"ש רש"י כיוצא בו במסכת סוטה פרק קמא. ואמר כי תחת שהיה לאדם ברכה זו קודם הקלקול שהיה לו רגלים כאדם ושכל לדבר ולהבין כדי לשגרו בעצמו למרחוק לצפון ולדרום משא"כ בשאר בעלי חיים משנתקלקל אמר על גחונך תלך שלא יוכל לילך מהר כמו ההולך על רגליו ותחת שהיו מפשילין רצועה תחת זנבו כדי להוציא עפר לגינתו משקלקל נתקלל ועפר תאכל וגו' ודו"ק:

הכפירים שואגים לטרף וגו'. נראה מתוך ענין המעשה שזה הכתוב הכפירים שואגים לטרף גם סופו לבקש מאל אכלם אמרו ר"ש בן חלפתא בדרך תפלה ובקשה ונענו לו בכל זה מן השמים ור"ל שהכפירים שואגים לטרף כשאר ב"ח גם את האדם שלא מרצון ובחירה אך לבקש מאל אכלם מצד אחר וכשאין להם אוכל הוצרכו לטרוף שלא מרצון ונתקבלה תפלתו שנחיתו תרתי אטמאתא שא' יהיה אוכל לכפירים והשניה אוכל לטרף דהיינו לר"ש שהיה נטרוף מהם אלו לא נתקבלה תפלתו ויהיה לבקש מאל אכלם לשון רבים דהמ"ל לבקש מאל אוכל וכתב אכלם דהיינו אוכל לכפירים ואוכל לטרפו שהוא ר"ש שהיה נטרף מהם אי לאו דנחיתו אטמאתא ודו"ק:

דף סג.

כל המשתף ש"ש וכו'. יראה דודאי לכ"ע כופר בעיקר גרע טפי וחייב כליה אלא דר' שמעון קאמר דכל המשתף ש"ש וד"א דהיינו המאמין בשניות נמי חייב כליה ונעקר מן העולם אלא מה תלמוד לומר אשר העלוך דודאי האמינו בנמצא וגו' ולכך לא נעקרו אלא שאיוו לאלהות הרבה ואמרו שהאחד הנמצא נתן כח לאלהות וכחות רבים עזב ה' את הארץ ואלו הכחות והאלהות יהיו מנהיגים בארץ וכ"כ הרמב"ם שזה דעת רבים מעובדי ע"ז שעובדים אותם שאומרים שנתנה ההנהגה בידם ועד"ז יש לכוון מה שאמר משה ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו' דבא משה להתנצל בעדם שאמר משה להקב"ה שהרי אתה אומר אלי העל את העם וכונתך שאתה מעמיד אותי למנהיג להם וא"כ תלית העלייה בי כיוצא בזה כוונו ישראל שאמרו אשר העלוך וגו' שאתה נתת לו כח להעלות ולמנהיג בעלמא ולא כוונו כלל לע"ז ולשתף ש"ש וד"א ודו"ק וק"ל:

דף סג:

ועתה יוסיפו לחטוא כו'. מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו כו'. והיינו שהוסיפו לחטוא דבלאו עצבי ע"ז שהיה להם בבית ע"ז שלהם הוסיפו להם כל אחד ואחד לעשות לו דמות ע"ז שיהא מצויה לו בכיסו כשזוכרה לחבקה ולנשקה ויהיה כתבונ' עצבים כמו בחילוף בי"ת במ"ם בומ"ף כתמונת עצבים דהיינו שהיה להם עצבים בבית ע"ז ובתמונתם עשה לו נ"א ע"ז קטנה מצויה להם בכיסם גם לפי פשוטו כתבונם כמו כתבונתם כמו שפירש"י שם ודו"ק:

שהיו נותנין עיניהם בבעלי ממון כו' יבא ויזבח עצמו לו כו'. אפשר שהיה נימוס הע"ז כל מי שנזבח לה גם ממונו לע"ז או אפשר שנתן להם כופר נפש וק"ל:

עושין דמות עצבים ומעמידין כו' והוא פירש כתבונם עצבים דבהאי קרא דלעיל מיניה דר"ל שהיו עושין תמונת דיוקנם של אותן בעלי ממון כפרש"י ומלת עצב כאן מלשון צורה ודמות וק"ל:

סכות בנות. פירש"י ורד"ק בספר מלכים דמות התרנגולת עם אפרוחיה וכן הוא בירושלמי ובנות היינו אפרוחיה וסכות היא תרנגולת שהתרנגול נקרא סכוי מפי' הרד"ק. ואשימא הוא תיש לפי שאין לו צמר והוא כמו שומם ובירושלמי אשישא אימרא כמו באיל אשם. ואת נבחן הוא כלב מפי' הרד"ק י"ס שכתוב בנו"ן ואינו כי אם בזי"ן והיא מלה מורכבת נובח אז כשהכלב נובח מראה שיניו ובמסורה ראיתי נבחן זי"ן רבתי ע"כ ואפשר כי מז' רבתי טעו שהיא נו"ן פשוטה:

ואדר כו'. פי' רש"י שמהדר ומכבד אדוניו כו' ורד"ק פירש דאדר מלשון דרי טעינה שהוא לשון משא והענין מבואר בזה כי העושר וההצלחה היא בג' דברים הם חכמה וגבורה ועושר יש מהמינים שחשבו שתכלית האדם והצלחתו הוא הגבורה ויש שחשבו שהוא העושר כמה שכתב ר"ש אבן תבון בהקדמתו לפרקי אבות ואלו הן הב' כתות שעבדו לפרד שהוא אדרמלך שאף המלך צריך לו להצלחתו בעושר לטעינה ולכל מלאכה ושעבדו לסוס שהוא ענמלך שאף המלך צריך לו לגבורה במלחמה וע"כ עבדו לאלו שחשבו שזהו תכלית הצלחת אדם ודו"ק:

בתר דאביקו כו' והיא נמי בפ' חלק דאתחזי ליה מנשה בחלמא וא"ל אי הוות התם הוות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי איכא לאוקמא בתר דאביקו ביה וק"ל:

בפרש"י לעגלות בית און כו'. וכומריו שהיו נושאין אותו יגילו עליו כו' עכ"ל ע"ש ובספ"ג דמגילה דחה רש"י פירוש זה ופירש בענין אחר וכומריו אשר עליו יגילו שהיו רגילים לשמוח יתאבלו כו' ע"ש:

דף סד.

שלא למדו אביו כו'. דאלו למדו אביו לא היה אומר הס כדאמרינן ס"פ לולב הגזול תינוק היודע לדבר אביו מלמדו ק"ש והיינו שמע ישראל וגו' דהוא ק"ש של רבי יהודה הנשיא ודו"ק:

אל ה' מאי אמור כו'. יש לדקדק מאי קאמר מאי אמור הא מפורש בההיא קרא שנאמר קומו ברכו את ה' וגו' וכל הענין ומהיכן משמע להו הך דרשה דאמר בייא בייא כו' ושנפל פתקא דכתיב ביה אמת גם הוא זר בב' יצרין הן ממש שרצו להמיתן ולמה לא הזכיר בזה גם יצרא דממונא וע"ק אם הוא אמת דלא איהו ולא אגרא בעינן אם כן הותרה הרצועה לית דין ולית דיין ח"ו גם בשאר עבירות ועניַן גוריא דנורא הוא מבואר שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך שכל הפעולות נמשכים לפי ג' חלוקות אלו שהם לב וגוף וממון ויש בכ"א מהם יצר להרע או לטוב ונקדים לזה מ"ש פרק אין עומדין אר"א אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית ואר"ש רב בר יצחק והודה לו הקב"ה דכתיב ואשר הרעותי וגו' ואר"א אלמלא ג' מקראות נתמוטטו רגלי שונאיהן אשר הרעותי וגו' והנה כחומר וגו' והסירותי את לב האבן וגו' כפירש"י שם ביד הקב"ה לתקן יצרינו וכו' ויש להם פתחון פה במשפט כו' עכ"ל והוא כונת הפסוק ה' תשפות שלום לנו כי כל מעשינו פעלת לנו דהיינו שכל מעשים הרעים ופעולותינו ע"י שבראת היצר הרע והוא מבואר דודאי זה אין טענה במשפט שהרי ניתן לאדם הבחירה וכמה שאמר בראתי יצר הרע בראתי תבלין שהיא התורה דאל"כ הותרה הרצועה ח"ו אלא כדי לזכותו ניתן הבחירה לאדם וע"י התורה אבל ר"ל דיש טענה קצת לענין שלא נתמוטטו לגמרי ולזה דרשו ויזעקו בקול גדול וגו' דע"כ לא קאי אקומו וברכו את ה' וגו' דא"כ לא ה"ל להזכיר מי הם שקמו וברכו שכבר הזכירם ועוד שהזכיר גבי קומו וברכו וגו' עוד אנשים אחרים שלא הוזכרו כבר גבי ויזעקו בקול גדול וגו' וע"כ דרשו שהוא מלתא באנפי נפשיה שהטיחו דברים בקול גדול כלפי מעלה אל ה' אלהיהם וכענין אליהו ז"ש בייא בייא כו' לא איהו בעינן כו' שביד הקב"ה להסיר היצר הרע מעלינו כמה שכתוב ואשר הרעותי וגו' ואמר שנפל פתקא כו' דהוה כתיב ביה אמת דהיינו כמה שאמרו שהודה הקב"ה בדבר ויצא להם זה הדרש מדכתיב בסוף תפלתם דאנשי כנסת הגדולה ואתה צדיק על כל הבא וגו' כי אמת עשית דהיינו שקבלו וצדקו דין שמים עליהם ואמרו ואתה צדיק על כל עונש הבא עלינו בעבור שהלכנו אחר יצרנו ואף כי הוא אמת שאתה עשית את היצר הרע ובידך להסירו ויש לנו לומר לא איהו כו' מכל מקום אנחנו הרשענו שלא נצחנו אותו כיון שהבחירה ניתן לאדם כמה שאמרו לעיל ואמר שישבו בתענית עד שנמסר יצרא דע"ז בידם דהיינו שבטלו כחו שבלב בסיוע דשמים כמה שאמרו בדרך שאדם רוצה כו' והבא לטהר מסייעין לו ויצרא דע"ז הוא היצר הרע שבלב כמה שאמרו מחשבה רעה דע"ז הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר למען תפוש ישראל בלבם ודו"ק:

מעשה בכותית אחת כו'. מוטב שתחזור האשה לחולי' כו'. נראה שנסמך האי עובדא למאמר דלעיל ורב אמרן תרוייהו שאמר לעיל יודעין היו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם ערִיות אמר כמו כן בבעל פעור בכותית אחת וכו' והרי ישראל גם כן ידעו שאין בה ממש אבל היו נצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל שהוא נצמד יפה בשעוה כפירוש רש"י מפני היתר ערִיות של בנות מואב שזה הביאם לעבוד ע"ז בזויה כזו אבל הדבקים בה' אלהיכם אינו רק כב' תמרות כו' שאין אתם דבוקים בו כ"כ מפני איסור בנות עכו"ם כמ"ש ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו וגו' ובמתני' תנא בהיפך הנצמדים לבעל פעור כצמיד על ידי אשה דהיינו הצמידים שעל ידיה שאינן דבוקין יפה ממש ובקל יכולה להסירן מעל ידיה כן היו הנצמדים לבעל פעור שהיה אהבה התלויה בדבר בזנות של בנות מואב בטל דבר בטלה האהבה אבל אתם הדבקים וגו' דבוקים ממש לעולם שהיא אהבה שאינה תלויה בדבר וק"ל:

שם והיו הכומרים מקלסין לו פירש"י משבחין עכ"ל ואפשר דנקיט האי לישנא שהוא סובל ג"כ לשון לעג וקלס כמו שכתבו התוס' דהיינו שהכומרים עצמן ג"כ אפשר שנתכונו באמירתם לגנאי ליהודי וק"ל:

דף סה:

א"ל נהר סמבטיון כו'. יראה ששאל לו מי יימר דהאידנא שבתא בשלשה דברים. הא' מי יימר דזה היום הוא שבת בראשית שבו שבת אל מכל מלאכתו. הב' מי יימר דזה היום שצוה בו אתכם לשבות. הג' מי יימר דזה היום הוא שבת לעתיד ומנוחה לחיי עה"ב והשיב לו נהר סמבטיון יוכיח כו' שמעת היצירה הוא נח ביום שבת שהרי בו שבת אל בשעת יצירה ובעל אוב יוכיח הרי גם עתה אין לעשות בו מלאכה כמו שבעל אוב היום אינו עושה פעולתו ומלאכתו וקברו של אביו יוכיח הרי שבעולם הבא נוחין ביום זה ולזה אמר לו בג' לשונות ביזתו ביישתו וקללתו וק"ל:

כי עונותיכם וגו'. מבואר בפירוש חכמי אמת כי בכל מעשה אדם נברא דבר רוחני לפי המעשה הן טוב הן רע ומלאכי משחית הבאים מעונותיכם הם היו מבדילים ביניכם וגו' מהגיע רוח הקדש עליכם וק"ל:

ולא הוה קמהדר ליה כו'. לפי שכח הנשמה שהוא הדבור לא היה יכול לברוא ולפי שאין בו הנשמה שהוא הרוח העולה למעלה רק רוח החיוני שהיא ג"כ בבהמה היורדת למטה א"ל הדר לעפרך וי"מ מן חבריא היינו מן חוברי חבר ולא יתכן דאין זה מעשה חובר חבר לברוא גברא אבל מן חבריא היינו מן החכמים שעוסקין בספר יצירה שדרכן לקרות זה לזה כן כמו הונא חברין וק"ל:

דף סו.

אלו המנחשים בחולדה ובעופות כו'. מפירוש הרמב"ן המביט בעופות וכנפיהן או בצפצוף כענין שכתוב כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד וגו' ע"ש באורך:

דף סז:

כשפים שמכחישין פמליא כו' אין עוד מלבדו וגו'. עי' בחדושי אגדות פרק קמא דחולין:

בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים. כן הוא הגי' בספרים שלפנינו וכן פירש רש"י הכא וכן פי' הרמב"ן בחומש פ' וארא ע"ש ועי' גם ברא"ם באריכה בזה אבל בערוך בערך לט כתב הגירסא בהיפך לטיהם אלו מעשה כשפים להטיהם אלו מעשה שדים וכה"א ואת להט החרב המתהפכת פי' סימנא בעלמא הוא שהשד מתהפך לכמה גוונים וכו' עכ"ל ע"ש אבל הכתובים בפ' וארא מוכיחין כגירסת רש"י והרמב"ן דגבי בלהטיהם אה"כ ויקרא וגו' ולמכשפים וגבי בלטיהם לא הזכיר רק החרטומים ולא מכשפים ודו"ק:

שם הלכות כשפים כו' מותר לכתחלה כדרב חנינא כו'. הך דמעברא להו עגלא תלתא לאו ע"י מכשפות היא אלא מעשה הקב"ה כפירש"י ולא קרי ליה בכלל הלכות מכשפין אלא לפי הדמיון דחשבו ליה כמעשה כישוף וק"ל:

שם אצבע אלהים היא. גם מכאן ראיה לגירסת רש"י דגרס בלטיהם אלו מעשה שדים לא כגירסת הערוך דהא הכא בלטיהם כתיב גבי כנים וקאמר עלה שאין השד יכול כו' ויש לדקדק למאי דמסיק האי מכניף והאי לא מכניף משמע משום דהשד אינו עושה מעשה אבל ע"י כישוף שעושין מעשה גמור היו יכולין לברוא כינה וכן משמע מדברי המפרשים והפוסקים דעל ידי כישוף עושין מעשה גמור ואם כן מאי קאמר ולא יכלו להוציא הכינה הא יכלו להוציאם על ידי כישוף ואמאי קאמרי נמי חרטומי מצרים במכת כנים אצבע אלהים היא ולא חשבו שעשו כן משה ואהרן על ידי כישוף כמו שחשבו במכות הראשונות ויש לומר דאע"ג דעל ידי כישוף יכול לעשות מעשה גמור מכל מקום לאו בכל הדברים היו יכולין לעשות דא"כ היו יכולין לברוא עולם חדש ומשום הכי לא הוזכר בלהטיהם ומכשפים אלא בנס המטה ושוב אח"כ לא הוזכר כישוף רק בלטיהם דהיינו מעשה שדים לגירסת רש"י לפי שלא היו יכולין לעשות כישוף בשאר הדברים אבל על ידי שד יכלו בכל הדברים דמכנפי ואיכא למידק במכת דם שעשו כן החרטומים בלטיהם היינו מעשה שדים מאי מכניף שייך בו ויש לומר שעשו כן החרטומים על ידי אחיזת עינים דהוא ג"כ אינו עושה מעשה כמו מעשה שדים והא דלא הוציאו החרטומים אחר כך את הערוב על ידי מעשה שדים כמו שהוציאו הצפרדעים דהא ערוב נמי מכניף הוא י"ל כיון דכבר ראו במכת כנים דאצבע אלהים היא האמינו אח"כ בכל המכות דמאלהים היו ולא עשו כמו כן על ידי שדים ודו"ק:

שם ותעל הצפרדע כו' צפרדע אחת היתה והשריצה כו' מדכתיב צפרדע בלשון יחיד דריש ליה הכי ואף שמצינו כיוצא בו בלשון יחיד על שם המין כמו ותהי הכנם וכו' ויסר מעלינו את הנחש כו' היכא דאיכא למדרש כי הכי דרשינן ונראה הא דניחא ליה לראב"ע לומר הכי צפרדע אחת היתה שרקה כו' ולא כדברי ר' עקיבא דצפרדע אחת השריצה כו' למאי דאמרינן לעיל שעד מכת כנים היו מצריים חושבים שעל ידי מכשפות היו המכות הראשונות מה שאין כן בכנים דלא מכניף והשתא לדברי ראב"ע שהאחת שרקה וכולם באות היינו דמכניף שפיר חשבו המצריים דעל ידי מעשה שדים באו ועלו שהשד הכניפן אבל לדברי רע"ק שהאחת השריצה כולן דבר זה בריאה חדשה היא ומעשה גמור הוא ואמאי לא קאמר המצריים עלה אצבע אלהים היא דהא השד לא יוכל להכניף ובהכי ניחא דשייך מאמר זה בשמעתין ודו"ק (חולין פ"ק וע"ש):

דף סח.

דעתו ודעת אמו נטרפה כו'. לפי שלא הדליקה עדיין הנר שהמצוה באשה וק"ל:

שלך קשה משלהם כו'. פרש"י מפני שלבך פתוח כאולם כו' עכ"ל ועוד י"ל מפני שאתה ידעת ביותר שיש בידו ללמוד ממני מההיא דנטיעת קשואין כדלקמן וק"ל:

אוי לכם שתי זרועותי שהן כו'. תלה הדבר בזרועותיו שמלת זרוע נאמר בכ"מ על הכח כמו ושם בשר זרועו לך זרוע עם גבורה ואמר שב' זרועותיו הן כב' ס"ת שנגללין ר"ל שהיה בכחו ללמוד תורה לאחרים ולא יצא לפועל ללמדם כמו ספר תורה שנגלל שיש בכחה ללמוד תורה ממנה ולא למדו ממנה שהניחו אותה נגלל ודו"ק:

ככלב המלקק מן הים כו'. על עצמו אמר זה המשל אף שהוא קצת גנאי שדימה עצמו לכלב המלקק אבל על תלמידיו לא אמר זה המשל שהוא קצת גנאי ואמר עליהם משל אחר כמכחול בשפופרת גם מטעם זה בעצמו הפליג דאפילו ככלב המלקק כו' לא חיסר מהם אבל בתלמידיו לא הפליג כ"כ בדבר ואמר לא חסרוני אלא כמכחול כו' דמשמע כשיעור הזה חסרוני שאין לתלמידיו גנאי כ"כ כמותו ולפירש"י נראה הגירסא בהיפך דגרסי' אלא ככלב המלקק כו' אפי' כמכחול בשפופרת והדבר בשינוי לשון צריך טעם ודו"ק:

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו כו'. האי קרא אלישע אמרו על אליהו בענין תפלה כדברי המתרגם והמפרשים אבל הכא נראה לפרש רבי רבי הוא רכב ישראל ופרשיו במלחמתה של תורה ואמר מעות יש לי כו' ודימה את עצמו ליש לו מעות ומטבעות ואינו יודע ומכיר אותן שבודאי כשנותנן לאחרים שאינו שולחני הוא מפסיד בהן כן הדבר הזה דרבי עקיבא ודאי יש לו תורה אבל אמר שאינו יודע ומכיר בה ככל הצורך בשאלות ובספיקות שהיו לו ואין לי שולחני להרצותן ולהשיב על ספיקיו בכל הצורך ודו"ק:

סליק פ' ד' מיתות

דף סט:

וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים וכו'. ופירש"י וסמיך ליה כו' עכ"ל אינו סמוך ממש שהרי הפסיק במעשה אמנון ותמר אלא דמשמע ליה דמעשה אמנון ותמר מיד אחר לידתו של שלמה היה גם מה שהפסיק בענין אחר לידתו של שלמה וילחם ברבת בני עמון וגו' אין זה הפסק דבאותו זמן היה ודו"ק:

אברהם גדול מנחור שנה ונחור כו'. לעיל באחיתופל ואליעם ובת שבע דסגי ליה שמנה חדשים לכל עיבור היינו בעיבורין שאינן בזה אחר זה כגון הך דאחיתופל וכו' וכהך דחור ואורי ובצלאל אבל בעיבורים של אחים שהם בזה אחר זה כגון הך דאברהם ונחור והרן אנו נותנין לעיבור אחד שנה שלמה דא"א שתתעבר מיד אחר לידת הראשון ממנו וכן צ"ל בהך דלקמן דשם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה דבאחים שהם עיבורים בזה אחר זה אנו נותנין לכל עיבור שנה אך קשה דדל שמנה חדשים לעיבורה של שרה ואשתכח בשבע שנין וד' חדשים אוליד הרן לשרה. ונראה דלא בעי תלמודא לדקדק טפי ממאי דבעי דדורות הראשונים אולידו לח' ותדע דהא מוכח דמעיקרא הוליד הרן את מלכה כדכתיב אבי מלכה ואבי יסכה דמשמע דמלכה גדולה מיסכה היתה אלא ע"כ דהתלמוד לא בעי לדקדק טפי ממאי דבעי ובב"ר איתא הכי בהדיא דהרן לשש שנים אוליד דאברהם גדול מהרן שתי שנים ושנה לעיבורה של מלכה ושנה לעיבורה של יסכה ונ"ל דהב"ר ליתֹ ליה דחייה דהכא דילמא דרך חכמתן קחשיב להו ומ"ש יסכה זו שרה כו' עיין דברי הרא"ם ודבריו דחוקים הם וצ"ל דכיון דהיתה שרה בת אחי אברהם כדאמרינן פרק ד' מיתות ולא הוזכרה שם שרה כלל בבנות הרן ולא בין בני נחור בסוף פרשת וירא ע"כ לומר שהוזכרה שרה כאן והיא שרה היא יסכה:

בר מאה ותרתין שנין הוי אלא דרך חכמתן כו'. כתב הרא"ם וא"ת אכתי איך ידע מזה שיפת הוא הגדול משם דילמא מבן ת"ק שנה התחיל נח להוליד ולא נולד יפת אלא אחר שלש שנים משהתחיל להוליד שהיה נח אז בן תק"א שנים שנמצא בזה ששם היה בן ק' שנה ושם נולד אחר שתי שנים משהתחיל להוליד שהיה נח אז בן תק"ב שנה ושם נולד אחר שתי שנים משהתחיל להוליד שהיה נח אז בן ק' שנה שנתים אחר המבול ויפת בן ק' שנה שלש שנים אחר המבול ויש לומר כו' עכ"ל ורצה לומר על כרחך דבשנת ת"ק נולד חם דאז התחיל

להוליד דא"כ קושייתו לאו קושיא דמכל מקום שפיר מוכח דקא חשיב בקרא דרך חכמה שהרי חם גדול משם וקחשיב שם וחם וגו':

יפת גדול שבאחיו כו'. וכ"ה בב"ר ובחומש פירש"י איני יודע אם יפת הוא הגדול כו' אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה שנתים כו' עכ"ל. ואפשר לומר כיון דמסתמא דתלמודא לא בעי למילף ליה מיפת הגדול אלא רב זביד ע"כ דאית ליה לתלמודא דלאו ראיה גמורה היא מאחי יפת הגדול והיינו משום דאיני יודע כו' ובפרשת נח גבי בנו הקטן פירש"י הפסול והבזוי וכתב הרא"ם דאל"כ מאי הקטן והלא גדול הוא מיפת שהרי הכתוב מונה אותו קודם יפת ואי אפשר לומר דומיא דשם שמונה אותו ראשון כו' דבשלמא גבי שם איכא למימר משום חשיבותו אלא גבי חם מאי איכא למימר עכ"ל ודבריו תמוהים דבהדיא קאמר הכא רב זביד יפת גדול שבאחיו ותלמודא לא פליג עליה בהא וליכא בינייהו אלא משמעות דורשין ועוד דרש"י דמפרש הקטן הפסול הם דברי ב"ר והב"ר אית ליה בהדיא דרשה דהכא דאחי יפת הגדול ועוד דבהדיא פירש"י בחומש כדי שלא יהיה יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין כו' ומה שכתב הרא"ם שהרי הכתוב מונה אותו קודם יפת כו' כבר הרגישו בזה התוספות בשמעתין גם ברמב"ן בחומש עיין ישוב לזה ודו"ק:

ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת כו'. כצ"ל ובקרא בד"ה משמע שהיה לו אשה שמה עזובה גם הוליד ב' בנות קודם שנשא אפרת וכפירש"י שם מיהו לפי דרש התלמוד פרק קמא דסוטה לא קשה מידי דדריש התם עזובה זו מרים שהכל עזבוה בתחלתה הוליד כו' יריעות שהיו פניה דומין ליריעות כו' ע"ש אבל רש"י בד"ה פירש שהוליד ב' בנות עזובה ויריעות וצא וחשוב שכ"א מהם היה פחות מח' שנים כו' כלב היה בן שמנה כשהוליד עזובה אשה ובן ט' כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח אפרת והולידה לו את חור בשנה אחרת הרי בן י' שנים וחור בן ח' כשהוליד את אורי ואורי בן ח' כשהוליד בצלאל הרי כ"ו שנים כו' עכ"ל ע"ש וזה סותר סוגיא דפ"ק דסוטה דדריש עזובה וירעו' זו מרים גם מ"ש בפירש"י שם וכן מפורש פ' בן סורר לכאורה הוא תמוה דהא חשיב הכא תרתי שנין דתלתא עיבורי ואפשר שהוא מפרש דל תרתי שני דתלתא עיבורי היינו בעיבורין שהיו זה אחר זה באיש א' בכלב דהיינו עזובה ויריעות וחור אבל עיבורין שאינן זה אחר זה כגון חור אורי בצלאל לא חשיב אבל הוא דחוק דלא הוי דומיא דלעיל באחיתופל דקאמר דל תרתי שני דתלתא עיבורי דהיינו שאינן בזה אחר זה אליעם ובת שבע ושלמה וצ"ע:

ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה בספרים אחרים נמחק כל זה וקרא דלא צריכא הוא וק"ל:

דף ע.

אלא לנחם כו'. משום דאמרינן בכמה כתובים קלקולים הבאים מן היין כגון מעשה נח והשותים במזרקי יין ואומר הרואה סוטה בקלקולה יפריש עצמו מן היין וכמו שעשו בני יונדב בן רכב ועל כן היה ראוי שלא לבראו כלל אי לאו לנחם אבלים כו' וק"ל:

שמאדים פניהם של רשעים בעה"ז ומלבין פניהם לעה"ב כו'. דכתיב בתר הכי אחריתו כנחש ישוך וגו' דהיינו אחריתו של אדם שהוא עוה"ב ושאמר אל תרא יין שאחריתו דם כי מתוך מריבה וקטטה על היין עם חברו בא הוא או חברו לידי פצע וחבורות של דם כמ"ש למי שיח למי פצעים וסיפיה דקרא כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים כתיב בכיס וקרינן בכוס ר"ל שאם יתן האדם את עינו שלא לשתות יותר מדאי בין לפי ממון שבכיס ובין לפי היין שבכוס ולא ישתכר הרבה אז יתהלך במישרים עם חברו ולא יבא עמו לידי קטטה וק"ל:

וכתיב תירוש זכה כו'. והוא כמו תהא ראש ותהא רש ואמר לא זכה משמהו בשי"ן כפירש"י וח' במקום ה' שמתחלף באחע"ה:

מרישיה לסיפיה מדריש. רצה לומר הני לשונות מדרשי למי אוי למי אבוי למי שיח שצועק על ג' מיני צרות האחד אוי על כאב ראשו כששותה יותר מדאי והב' אבוי על אבוד ממונו בקנותו היין הג' שיח הוא צער שמצער על אבוד זמנו ואמר למי פצעים חנם דשאר כל אדם גם אם יבא לו פצע מאדם אחר המזיקו אינו חנם שמשלם לו המזיק אבל זה יש לו פצעים חנם שאינו יודע בשכרותו ממי בא לו הפצע שישתלם ממנו ואפשר הוא היה הגורם או שעל ידי נפילה באתה לו הפצע. ואמר לבאים לחקור ממסך רצה לומר אותו שבא לחקור על היין אם הוא מסוך שיותר חפץ ביין חזק וקשה שאינו מסוך שבו ישתכר יותר ולא עביד כדרבא דרמי ליה על חד תלתא דאז אין משתכר בו ולכך אמר רבא חמרא וריחני פקחין שלא היה שותהו חזק וקשה כ"כ ורש"י לא פירש כן גבי לחקור ממסך ע"ש ומאן דדריש מסיפיה לרישיה הכי קאמר למי שיש לו אוי בג' ימים ראשונים באבילות ולמי שיש לו אבוי בשבעה ימים של אבילות ושיש לו שיח בל' ימי אבילות ולמי שיש לו צער שיש לו פצעים חנם ולמי שיש לו בכייה וצער שעל ידי זה חכלילי עינים וכל אלה לפכוחי צערייהו ראוי להיות מאחרים על היין וק"ל:

י"ג ווי"ן נאמרו ביין ויחל וגו'. נראה הכונה בזה כי הי"ג ווי"ן שזכר הם בי"ג תיבות שהם כולם פעולות ולא שמות ומלות כמ"ש התוספות דויפת לא קחשיב לפי שהוא שם ולהורות לנו על כל פעולות הבאות מהיין ראוי לצווח עליהן וי שהרי אם נעיין בי"ג פעולות האלה שזכר הששה הראשונים ויחל ויטע וישת וישכר ויתגל וירא הם מהפעולות הרע והששה האחרונים ויקח וישימו וילכו ויכסו ויקץ וידע הם מצד פעולות הטוב ויגד לאחיו וגו' הוא הממוצע ביניהם והזכיר בכולן לשון וי להורות שאף פעולות הטובות היו נמשכים מפעולת הרע לצווח עליהן וי כי לולא פעולות וישכר ויתגל וגו' היה בטל פעולות ויקח וישימו ויכסו וגו' וק"ל:

מ"ש רביעי נלטייה בהדיא כו' עי' בחידושי הלכות:

מאיש האדמה דהיינו אדם הראשון כפירש"י. ורצה לומר אדם הראשון נקרא איש האדמה שנברא מן האדמה כדכתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה אבל שאר כל בני אדם ממנו נבראו ולא מן האדמה אבל אין לפרש דלכך נקרא אדם הראשון איש האדמה בעבור היות ממשלתו על כל האדמה וממנו נתיישבה דא"כ מה"ט גם נח ראוי לקרות ע"ש זה איש האדמה אחר המבול כמ"ש הרמב"ן ומנא לן למידרש לא היה לך ללמוד מאדם כו' ודו"ק:

דף ע:

אין לך כו' אלא יין כו'. במסכת ברכות גרסינן בזה שנאמר בנח וישת מן היין וישכר אבל בשמעתין לא גרסינן ליה וכן נראה לשם מפירש"י ונראה כן מלשון יין כדאמרי' פ' בתרא דיומא למה נקרא שמו יין שמביא יללה לעולם ויין מלשון תאניה בפירש"י שם ובגימטריא יל"ל:

שאין התינוק יודע כו'. וע"ד זה אמרו בסוף פרק לולב הגזול קטן שיכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו שנאמר יוסיף דעת יוסיף מכאוב ובב"ר נדרש גבי אדה"ר ע"י שהוסיף דעת הוסיף מכאוב וק"ל:

מה ברי ומה בר בטני כו'. יראה דדרשות האלו מלשון בר שכתוב לשון תרגום במקום בן בלשון הקודש שהרי כל הספר נאמר בלה"ק וע"כ דרשו בו שאמרה מה ברי דהיינו שאתה בירור שלי לחובה שהכל יודעין שאביך ירא שמים וירא חטא ואינו משתכר כדאמרי' לא תירוי ולא תחטא ויאמרו אמו גרמה לו שהיא שיכורה והוא בן מאחד מתשע מדות בני שיכורה וע"כ הוא שיכור ואמר מה בר בטני כל הנשים כו' כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן והיינו בן ברור וזך בשכלו לתורה כמ"ש ונשקו בר וגו' וכן מה בר נדרי שאני נדרתי ואמרתי יהא לי בן מזורז וממולא לתורה ולנביאות שיהא ברור וזך בשכלו גם הנביאות נקרא בר כמ"ש מה לתבן את הבר:

מה לך אצל מלכים כו'. מלת למואל דריש למה אל ששאר מלכים המשתכרין אומרין כן אבל למואל קמא דבריש דענינא דברי למואל על שלמה נאמר וכפירש"י ולמואל כמו לאל כמו למופי שהוא לפי ועוד נראה כי ע"ש שהיה שלמה מתנהג בתחלה להשתכר כל הלילה כשאר מלכי' בזמנו והיה ישן עד ד' שעות כדאמרי' במדרשות שעשה כן ע"י בת פרעה ולזה נקרא אז למואל כמו למה לנו אל שהיה ג"כ משתכר כשאר מלכים בזמנו ולא היה נכנס בבקר למקדש האל וק"ל:

מי שכל רזי עולם גלוי לו ישתה כו'. מי שכל רזים והסודות גלוים לו וראוי בדעתו להיותן סודות אצלו שלא לגלותן לאחרים ישתה יין וישתכר לגלות הסודות כמ"ש בפ' אד"מ נכנס יין יצא סוד וא"ד מי שכל רזוני עולם משכימין כו' דהיינו סנהדרין שנקראו כן ע"ש שעוסקין ברזו של עולם דהיינו בד"נ כדאמרי' פ' היו בודקין והם משכימין לפתחו ללמוד ממנו לדון בד"נ שאתה חכם יותר מהם כמ"ש ויחכם מכל האדם מאיתן והימן וכלכל ודרדע ומשכימים לפתחך לדון בד"נ בבקר כמו שאמר דינו לבקר משפט ואתה שותה יין ומשתכר ועדיין אתה ישן לבקר בהשכמה עד ד' שעות וק"ל:

כי בער אנכי מאיש וגו'. פירש"י בההוא משא כתיב עכ"ל ואינו כן אלא בפרשה הקודמת כתיב בתחלת דברי אגור בן יקה המשא וגו' ע"ש וצ"ל דאין מוקדם ומאוחר דההוא משא דבער אנכי מאיש וגו' בתר משא אשר יסרתו אמו אמר שלמה להודות לאמו:

זה אדם הראשון. פירש"י שנכשל ביין וכו'. ויהי' מ"ם מאיש מ"ם היותר כמ"ם ויחכם מכל האדם ועוד יש לפרש כי בער ששתיתי יין ולא למדתי מאיש ולא הבנתי מאדם שלא לשתות ולהשתכר ביין ויהי' מ"ם מאיש כמו מן כמ"ם מכל מלמדי השכלתי וגו' וק"ל:

ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון כו'. וכמ"ד לעיל אילן שאדם אכל ממנו גפן היה דהיינו היוצא מהגפן א"נ לאינך תנאי שהיה לו ללמוד מאדם הראשון שהיה מסתפק בלא יין כדמשמע מקרא ויחל נח ויטע כרם וגו' שאז היה תחלת נטיעת הכרם שיהיה ראוי לשתות וק"ל:

דף עא.

מדקול בעינן שוה כו'. יש לעיין בזה היכי משמע מאיננו שומע בקולנו ומהיכן בא לומר מדקול בעינן שוה מראה וקומה נמי וכו' ור"ש דקאמר וכי מפני כו' הוא תמוה לכאורה אם אינו ראוי ליסקל למה כתבה התורה שהוא ראוי ולא שייך בזה דרוש כו' ונראה כי הבן סורר אף כשהוכיחו אותו אביו ואמו כמה פעמים כמפורש בקרא ויסרו אותו אביו ואמו וגו' אמר כי מעולם לא הוכיחו אותו שניהם אלא אביו או אמו ואומר אלו הוכיחו שניהם היה מקבל תוכחתם וא"כ ע"כ בשקול שניהם שוה שיכול לומר שהיה סבור בכל התוכחות שלא היו רק מאחד מהם או מאביו או מאמו ואם כן ע"כ דמראה וקומה נמי שוין דאל"כ אף בשקולן שוה אכתי לא היה יכול לומר דאחד מהם היה כיון דמראיהן או קומתן אינן שוין וזה דבר שאי אפשר שיהיו שוין בכל דבר ולא היה ולא עתיד להיות ור' שמעון דקאמר וכי מפני שאכל כו' דודאי לדעת ר"ש התורה חייבה עליו מיתה שהגיעה תורה לסוף דעתו וכו' כדלקמן אלא דקאמר דאביו ואמו ודאי דלא יוציאו אותו בשביל זה לסקילה שהם ודאי לא יגיעו לסוף דעתו ויאמרו שסופו לחזור מדרכיו הרעים ויהיו חסים עליו וע"כ לא היה ולא עתיד להיות שאביו ואמו לא יגיעו לסוף דעתו (ויכסו) [ויחסו] עליו מלהוציאו לסקילה בשביל תרטימר אחד ולמה נכתב אלא דרוש שאביו ואמו ידרשו שהתורה הגיעה לסוף דעתו דבכזה הוא ראוי ליסקל וע"י זה יוכיחו ויסרו את בניהם ויקבלו על זה שכר וכדאמרינן הני נשי במאי זכיין שמגדלין ובניהן לת"ת אבל בזמן הזה אין נותנין לב לזה וכל אחד מחפה על בנו אף שהוא באמת חייב מלקות מיתת ב"ד ואין מוכיחין אותן והנערים הולכים רוב ימיהן בביטול ת"ת ואמרי' פרק כל כתבי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בו תינוקות של בית רבן כו' ודו"ק:

דף עב.

אלא הגיעה התורה לסוף דעתו וכו' ומלסטם כו'. גם זה אין ממש סוף דעתו דאם כן אכתי לא היה חייב סקילה החמורה אלא שיבא לידי עבירות החמורות בתורה ויהי' בהם דינם בסקילה וכדאמרי' החייב שתי מיתות נידון בחמורה וק"ל:

שמיתתן של רשעים הנאה כו'. משמע דכל זה בענין בן סורר והוא שמיתתן של רשעים הנאה להם שלא יוסיפו לחטוא כמ"ש ימות זכאי כו' והנאה לעולם כמ"ש לסוף יוצא ומלסטם את הבריות:

ואמר יין ושינה הנאה לרשעים כו'. שמתוך הנאת יין שמשתכר בו בא לידי הנאת השינה בבקר עד ד' שעות כמ"ש במלכי עכו"ם וכן הוא בבן סורר ומורה שהנאה לו היין והשינה והנאה לעולם שכל זמן שיש לו ממה לקנות בו יין והוא ישן אינו מלסטם עד אחר שמגמר נכסיו ואמר שקט לרשעים רע דלכך אמר בבן סורר ומורה שיסרו אותו אביו ואמו שלא יהיה שקט ושליו לעשות רע ורע לעולם. ואמר כנוס לרשעים רע כו' כמ"ש בבן סורר אכל בחבורה שכולה סריקין חייב אכל בחבורת מצוה פטור והיפך בזה הפיזור ובצדיקים בכל זה ההיפך וק"ל:

דף עה.

מיום שחרב בהמ"ק ניטלה טעם ביאה כו'. פירש"י בטל הכח מדאגות רבות כו' עכ"ל ואין צורך דגם שאר טעמים דלא שייך בהו דאגה נטלו כמ"ש בסוף סוטה מיום שחרב בהמ"ק כו' הטהרה נטלה הטעם ואת הריח כו' ושאמר וניתנה לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו האי קרא ודאי דלא אמרו שלמה אחר שחרב בית המקדש אלא דהכי קאמר דמתוך שהיצר הרע תוקף יותר בעוברי עבירה ומרבה תאותן כמה שנאמר מים גנובים ימתקו לא ניטל מהם הטעם:

סליק פרק בן סורר ומורה

דף עו.

זה המשהה בתו בוגרת וכו'. בתו בוגרת אינה ברשותו להשיאה אבל הוא משהה אותה בערמה לומר להפריז לה נדוניא להגון לה כשתשיג ידו ואינו עושה כן אלא להנאתו משהה אותה שתעשה לו מלאכתו וגורם להזנות:

דף עו:

המשיא בתו לזקן כו' למען ספות גו'. עיין פירש״י באורך ולי נראה לפרש ע״פ מ״ש אבר יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע דהיינו שהיא מוסיף ומעורר לו תאוה יתירה על ידי טעם ביאה וכן בתו הגדולה טרם שיודעת טעם ביאה אינה מתאוה כל כך וכשמשיאה לזקן או לקטן והיא טועמת טעם ביאה מוסיף ומעורר לה תאוה יתירה ולפי שאינה מקבלתו לזקן ולקטן מזנה עליו והרי זה ממש למען ספות הרוה שהיתה שבעה ורוה מתשמיש את הצמאה שמוסיף לה תאוה וצמאה לתשמיש ע״י שהשיאה לזקן ולקטן:

שם האוהב את אשתו כו' והאוהב את שכיניו כו' מבואר ביבמות פרק הבא על יבמתו וע״ש:

דף פא.

אל ההרים לא אכל כו'. עיין פרש״י סיפא דקרא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור כו' אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדריש אלא כו' ויש לדקדק דלפי הדרש נמי דגבי שלא אכל בזכות אבותיו ניחא שהרי חסיד הוא אבל באינך שלא הלך בקומה זקופה ושלא ירד לאומנות חבירו ושלא נהנה מקופה של צדקה תקשי לך נמי משום דלא עביד הכי ואפילו באחד מכל אלה כדמסיק צדיק גמור הוא אף אם עבר עבירות אחרות ויש לומר דסיפיה דקרא חיה יחיה מלשון כפול משמע חיה בעולם הזה ויחיה לעולם הבא ולפי שאלו עבירות שזכר לפי פשטיה דהיינו ע״ז ועריות הוזכר בהם עונש ושכר בעולם הזה דהיינו מיתת בית דין וכרת וע״כ אמר במה יזכו גם לעולם הבא שאמר חיה יחיה ואמר דבכלל אלו שזכר נתכוון הכתוב בדרשה זו שמהם יזכה לעה״ב דהיינו שלא אכל בזכות אבותיו בעה״ז הרי שהניח לו אותו זכות לעה״ב גם שלא היה רוצה להנות מעה״ז שהיה עניו ושלא ירד לאומנות חברו ושלא היה נהנה מקופה של צדקה כל אלו המדות הם על דעת זה שלא היה רוצה ליהנות מעה״ז והיה נדחק עצמו לקבל עליו עניות ויסורין בעולם הזה כדי שיהיה לו שכרו משלם בעה״ב ודרש ועיניו לא נשא וגו' שלא הלך בקומה זקופה דימה הגאוה לעובד ע״ז כדאמרינן בפרק קמא דסוטה כל שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא תועבת ה' גו' גם ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי שכינה ודרש אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו כי דימה בכל מקום מחייתו של אדם לאשה כמ״ש ראה חיים עם אשה כי בה תלה מחייתו כמ״ש פרק הבא על יבמתו עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חיטין חיטין כוסס כו' ודרש ואל אשה נדה וגו' שלא נהנה מקופה כו' דימה הצדקה לאשתו נדה שכבר היה לו בה שעת היתר אבל יתרחק ממנה בעבור דמי הנדה שבה עתה כן ממון הצדקה היה לו שעת היתר בידי בעלים אבל יתרחק עתה ממנו בעבור נפשות ודמי עניים התלוים בזה הממון הצריכים לצדקה יותר ממנו ויש לעיין בזה דהאי קרא חיה יחיה בסיפא דענינא כתיב דבתר ההוא קרא דאל ההרים לא אכל ואיש אל יונה חבלתו חוב ישיב גזילה לא יגזול כו' ואח״כ כתיב חיה יחיה ולמה לא דריש בהו כדדריש בקרא אל ההרים וי״ל משום דכתיב לעיל ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה והשתא האי קרא ואיש אל יונה כולה מלתא במשפט וצדקה איירי אם עשאן בשלימות וז״ש אל יונה דבתורה כתיב ולא תונו איש את עמיתו דהיינו עמיתו במצות שהוא ישראל וקאמר דיקדש עצמו במותר לו ואיש אל יונה בסתם אפילו עובד כוכבים כמו שמצינו בכמה חכמים בתלמוד שהזהירו בטעות עובד כוכבים משום ק״ה ואמר חבילתו חוב ישיב מלת חוב הוא מיותר לומר שאם חבל ועבר על השבת העבוט יקדש עצמו שישיב המשכון ויהיה לו המלוה לחוב בעלמא ואמר גזילה לא יגזול מלת גזילה הוא מיותר לומר לך בגדר הגזילה גם אם לפי דעתו חברו גזל אותו לא יורה לו היתר לגזול שוב את חבירו ואמר לחמו לרעב יתן דהיינו מלחמו שהוא אוכל ולא מלחם אחר הפחות ממנו וערום יכסה בגד לפי שישעיה אמר וכי תראה ערום וכסיתו במה שהוא הוסיף הוא לומר שיכסהו בבגד שהוא דבר חשוב בכ״מ שלש על שלש על כל פנים ואמר בענין רבית בנשך לא יתן ובתרבית לא יקח וגו' לא אמר בשניהן (אלא) לשון נתינה שהוסיף לומר ברבית כדאמרינן ריש פרק איזהו נשך דאוזפיה ק' בק״ך מעיקרא קיימא ק' בדנקא ולבסוף ק״ך בדנקא דלא עביד הכי ואפילו באחד מכל אלה כדמסיק צדיק גמור הוא אף אם עבר עבירות אחרות ויש לומר דסיפיה דקרא חיה יחיה מלשון כפול משמע חיה בעולם הזה ויחיה לעולם הבא ולפי שאלו עבירות שזכר לפי פשטיה דהיינו ע״ז ועריות הוזכר בהם עונש ושכר בעולם הזה דהיינו מיתת בית דין וכרת וע״כ אמר במה יזכו גם לעולם הבא שאמר חיה יחיה ואמר דבכלל אלו שזכר נתכוון הכתוב בדרשה זו שמהם יזכה לעה״ב דהיינו שלא אכל בזכות אבותיו בעה״ז הרי שהניח לו אותו זכות לעה״ב גם שלא היה רוצה להנות מעה״ז שהיה עניו ושלא ירד לאומנות חברו ושלא היה נהנה מקופה של צדקה כל אלו המדות הם על דעת זה שלא היה רוצה ליהנות מעה״ז והיה נדחק עצמו לקבל עליו עניות ויסורין בעולם הזה כדי שיהיה לו שכרו משלם בעה״ב ודרש ועיניו לא נשא וגו' שלא הלך בקומה זקופה דימה הגאוה לעובד ע״ז כדאמרינן בפרק קמא דסוטה כל שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא תועבת ה' גו' גם ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי שכינה ודרש אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו כי דימה בכל מקום מחייתו של אדם לאשה כמ״ש ראה חיים עם אשה כי בה תלה מחייתו כמ״ש פרק הבא על יבמתו עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חיטין חיטין כוסס כו' ודרש ואל אשה נדה וגו' שלא נהנה מקופה כו' דימה הצדקה לאשתו נדה שכבר היה לו בה שעת היתר אבל יתרחק ממנה בעבור דמי הנדה שבה עתה כן ממון הצדקה היה לו שעת היתר בידי בעלים אבל יתרחק עתה ממנו בעבור נפשות ודמי עניים התלוים בזה הממון הצריכים לצדקה יותר ממנו ויש לעיין בזה דהאי קרא חיה יחיה בסיפא דענינא כתיב דבתר ההוא קרא דאל ההרים לא אכל ואיש אל יונה חבלתו חוב ישיב גזילה לא יגזול כו' ואח״כ כתיב חיה יחיה ולמה לא דריש בהו כדדריש בקרא אל ההרים וי״ל משום דכתיב לעיל ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה והשתא האי קרא ואיש אל יונה כולה מלתא במשפט וצדקה איירי אם עשאן בשלימות וז״ש אל יונה דבתורה כתיב ולא תונו איש את עמיתו דהיינו עמיתו במצות שהוא ישראל וקאמר דיקדש עצמו במותר לו ואיש אל יונה בסתם אפילו עובד כוכבים כמו שמצינו בכמה חכמים בתלמוד שהזהירו בטעות עובד כוכבים משום ק״ה ואמר חבילתו חוב ישיב מלת חוב הוא מיותר לומר שאם חבל ועבר על השבת העבוט יקדש עצמו שישיב המשכון ויהיה לו המלוה לחוב בעלמא ואמר גזילה לא יגזול מלת גזילה הוא מיותר לומר לך בגדר הגזילה גם אם לפי דעתו חברו גזל אותו לא יורה לו היתר לגזול שוב את חבירו ואמר לחמו לרעב יתן דהיינו מלחמו שהוא אוכל ולא מלחם אחר הפחות ממנו וערום יכסה בגד לפי שישעיה אמר וכי תראה ערום וכסיתו במה שהוא הוסיף הוא לומר שיכסהו בבגד שהוא דבר חשוב בכ״מ שלש על שלש על כל פנים ואמר בענין רבית בנשך לא יתן ובתרבית לא יקח וגו' לא אמר בשניהן (אלא) לשון נתינה שהוסיף לומר ברבית כדאמרינן ריש פרק איזהו נשך דאוזפיה ק' בק״ך מעיקרא קיימא ק' בדנקא ולבסוף ק״ך בדנקא דלא הוה רק הנתינה בנשך ואם אוזפיה ק' בק' מעיקרא קיימי ק' בדנקא ולבסוף קיימי ק״ך בדנקא דלא הוה רק הלקיחה ברבית ששניהם יאסרו לו ואמר מעול ישיב ידו דהיינו שישיב ידו מליקח שחד לעשות עול במשפט או דאיירי במשקל שקר דכתיב ביה כל עושה עול שיש אנשים שיש להם משקל יפה אבל מותח חבל מאזנים לעשות עול ואמר משפט אמת יעשה בין איש לאיש דהיינו שיקיים הדיין שני עמודי עולם אמת ומשפט וסיים בכפל ומשפטי שמר לעשות אמת דהיינו הבעל דין ישפוט בדעתו את עצמו אם יש לו דין ודברים עם חברו שלא לבא בתחבולות ועקיפין עמו וסיים איש כזה שיש בו כל מדות הללו לקדש עצמו במותר לו צדיק גמור הוא חיה בעולם הזה ויחיה בעולם הבא ולא הוצרך אלו לפרש לפי שבכלל משפט וצדקה הן בודאי אבל אל ההרים כו' דהנהו לפי פשוטו לאו בכלל משפט וצדקה הן על כן הוצרך להוציא מפשטן כדקאמר תלמודא ודו״ק:

דף פא:

והיכא רמיזא אמר ר״ל תמותת רשע רעה. עיין פרש״י ולפי ענינו יותר נראה לפרש תמותת רשע רעה שעושין לו דהיינו לכונסו לכיפה ולהאכילו שעורים כו' שימות שם מאליו דהשתא הוה מילת רעה דומיא דאידך דר״ל מצודה רעה וק״ל:

מאי מצודה רעה אמר ר״ל חכה. ממלת רעה שהוא מיותר דריש דהיינו חכה שהיא רעה בגופו של דג ומכאיב לו בבשרו משא״כ שאר מיני מצודות שניצוד בו שהוא ניצוד מחוץ לגופו וק״ל:

דף פב.

בגדה יהודה זו עבודת כוכבים כו'. ר״ל בגדה יהודה בשם עצמו הנקרא כולו על שמו של הקב״ה כדאמרי' פ' א״נ יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו וכה״א בגדו בי דהיינו בשמי ע״ש יהודה בגדו בית ישראל ועבדו עבודת כוכבים נאם ה' ע״ש אותיות שם יהודה ואמר כי חלל יהודה קדש וגו' זה זונה ר״ל שחלל יהודה על שמו שהם קדושי כסף שטר וביאה שהם קדושי ה' ע״פ תורתו הקדושה ובא על זונה בלא קדושין וכה״א לא יהיה קדש מזומן לזנות בלא קדש ה' ואמר ובעל בת אל נכר זה הבא על הכותית כו' ר״ל שלא תפרש בת אל נכר על עובד עבודת כוכבים ישראל הבא על בת ישראל שהיה עובד עכו״ם אלא בת אל נכר ממש כדמפורש לקמן וכי בת יש לאל נכר אלא זה הבא על הכותית שהיא ממש בת עובד כוכבים אבל בת ישראל העובד עבודת כוכבים בתו אינה בת עובד כוכבים ממש אלא ישראלית היא לכל דיניה ובניה ישראלים הם משא״כ בבת כותי דבניה כותים דישראל הבא על הכותית בניה כותים ומוליד בן לעבודת כוכבים:

ואמר אם ת״ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים כו' פרש״י ער חריף להבין ולהורות כו' ועוד נ״ל ע״פ מ״ש פרק בן סורר כל הישן בבהמ״ד תורתו נעשית לו קרעים שנא' וקרעים תלביש נומה וז״ש שלא יהיה זוכה שיהיה לו ער בחכמים בבית המדרש אלא שיהיה ישן ותורתו נעשית לו קרעים ואמר ועונה בתלמידים ר״ל מי שיכול לענות ולהשיב לשואלו מתלמידים עוד יש לפרש דה״ק שלא יהיה לו בן ת״ח המקיים סתם עונה שהיא עונת ת״ח משבת לשבת אלא שיהיה לו בן וזרע מאומנות הספנים והחמרים וגמלים שיש להם עונה אחרת וק״ל:

סחוב פרש״י מושלך ברחובות עכ״ל וכן ת״י כמה דמשגרין ית נבלת חמראה כו' ע״ש אבל מלשון קבורת חמור יקבר משמע דמיהת קבורה קצת יש לו לחמור והיינו משום טומאת נבלות או משום סרחון אין משליכין אותו ברחובות אלא שאין מקפידין להעמיק קבורתן והכלבים מסחיבין אותן מקבורתן ודקאמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויה וכבר נתקיים בו קבורת חמור שבצבצה מקבורתו וק״ל:

אצל זמרי כו'. עיין ברא״ם מהיכן למדו לומר כן עי״ל שדקדקו לומר כן מדכתיב והנה איש מבני ישראל בא וגו' למה לא הזכירו בשמו ומהיכן בא אלא מכלל בני ישראל שהם בני שבטו הוא בא להקריב את המדינית לעיני משה וגו' ומדלא הוזכרה כאן בשמה אלא מדינית סתם דרשו מדינית יוצאת לשתים שהקריב דין מדינית לעיני משה אם זו מדינית אסורה גם אשתך בת יתרו מדינית היא ואסורה ואמר על שנתעלמה ממנו הלכה גנו כולם בבכיה מדכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד תלה הבכיה באהל מועד מקום שההלכה יוצאת משם ועתה על שנתעלמה מהם בכו:

הבועל ארמית קנאין פוגעין בו כו' כמ״ש בקנאו את קנאתי וגו' וענין הקנאה בזה כתבנו בח״א בפ' ר' ישמעאל במס' ע״ז ע״ש:

והניחה באונקלי כו' מדכתיב ויקח רומח בידו דרשו לומר כן דרומח נאמר על הברזל שלקחו בידו מתוך העץ שהיה קבוע בו והניחו באונקלי שלא ירגישו בני שבטו בדבר:

לעשות צרכיו כו' דכתיב ויבא אחר איש ישראל וגו' לפי מחשבתם שהניחו אותו ליכנס שהוא בא אחר איש וגו' לעשות צרכיו אחריו וק״ל:

דף פב:

ששה נסים נעשו לו כו' ובמדרשים מונה עוד ו' נסים אחרים ופרש״י בנס ששי שבא מלאך המשחית וטרד בני שבטו ולא הרגו לפינחס עכ״ל אבל בת״י לא חשיב זה הנס אלא שזהו הנס דבא המלאך והשחית וע״י שבא פינחס וחבטן בקרקע ואמר על אלו יפלו כו' מיד עצר המגפה ע״ש והיינו שעשה פלילות וריב עם קונו ועל שהקשה לדבר כן בקשו מלאכי השרת לדוחפו וק״ל:

קנאי בן קנאי כו' פירש״י בן קנאי משבט לוי כו' וזכר זה כאן שפנחס עשה כמעשה אבותיו לפרוש מן הזנות מה שלא עשה כן זמרי שהיה בן קנאי משבט שמעון שהיה ג״כ מקנא במעשה דינה כו' והוא לא הלך בדרכי אבותיו לפרוש מן הזנות וכן אמר משיב חמה בן משיב חמה שהוא אהרן אבל זמרי הביא החמה וחרון אף בזנותו ויצא להם זה הדרש מתוך הכתוב שאמר פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי שסתם הכתוב מי היה המשיב חמה שיש לפרשו אאהרן דסמיך ויש לפרשו כפשוטו אלישא דקרא אפינחס וע״כ אמרו שנתכוין הכתוב לשניהם משיב חמה בן משיב חמה כו' ואמר שהתחילו שבטים מבזים כו' בא הכתוב ויחסו כו' לפי שכבר יחסו כן בפרשה דלעיל קודם מעשה זמרי אלא שלא בא שוב כאן ליחסו אחר מעשה זמרי אלא מפני שהיו מבזין אותו כו' א״ל הקב״ה למשה הקדם לו שלום כו' לפי שהיו מריבים עמו ומבזין אותו הקדם לו שלום ושיהיה לו שלום מהם:

ואמר ראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת כו' עיין פרש״י ועוד נ״ל מדלא כתיב וכפר על בני ישראל וגו' בלשון עבר וכתיב ויכפר בלשון עתיד דרשו כן ואפשר שגם רש״י נתכוון לזה וק״ל:

זרזיר מתנים וגו' נ״ל בהך דרשה שלקחו זה המקרא לסי' לקבלתם במעשה זמרי שהיה שטוף בזמה וכן מצינו בזרזיר שהוא שטוף בזימה כדאמרינן פרק החובל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב כו' והעורב ידוע שהוא א' מאותן ששמשו בתיבה כדאמרינן פרק חלק וכן התייש הוא שטוף בזימה בבהמה דקה:

כזבי שכזבה באביה ד״א כו'. דודאי אביה ראש אומות במדין היה ולא הפקיר בתו אלא לגדול שבישראל והיא כזבה לאביה בזה ואמר ד״א שאמרה לאביה כו' שאביה ודאי לא הפקיר בתו אבל היא בקשה על הדבר:

והיינו דאמרי אינשי בין קני כו' גייפתה לאמה ר״ל דודאי האב אינו מפקיר בתו אבל על ידי שהיא יצאנית במקום הפקר באתה לידי זנות ובזה היא גייפתה לאמה שמוציאה שם רע על אמה שעשתה כך והיא בתה למדה ממנה לעשות כן כדאמרינן בעלמא רחילא בתר רחילא אזלא:

ה' שמות יש לו זמרי כו' דלא מסתברא לומר שנשא שמעון כנענית שהרחיקו אבותיו ודבר שעתידה תורה ליאסר ודרשו נמי שלומיאל וגו' שהוא היה נשיא שבט שמעון ובמעשה זמרי נמי כתיב נשיא בית אב לשמעוני ואע״ג דה' בתי אבות היו לשמעון וכל אחד מהם היה נשיא למדו לומר שהוא היה ג״כ נשיא השבט כדאמרינן לעיל שהלכו שבט שמעון אצל זמרי בן סלוא נשיאם משה דן דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה כו' ואף על גב שיש לבעל דין לחלוק בזה ולומר שאחר שמת שלומיאל בן צורי שדי נתמנה זמרי להיות נשיא השבט דהא בין מעשה דנשיאים ובין מעשה זמרי היה כמו ל״ח שנים שזה היה בשנה שניה ליציאת מצרים ומעשה זמרי היה בשנת מ' מ״מ כיון שלא נזכר בתורה שנתמנו נשיאים אחרים עד לסוף בפרשת מסעי בחלוקת ארץ לא נאמר כן בלי ראייה שנתמנו גם כן אחרים קודם זה אלא שכ״ז שהיו ישראל במדבר עד חלוקת הארץ לא נתמנו אחרים וא״כ ע״כ שלומיאל הוא זמרי ומ״ש ומה שמו שלומיאל בן צורי שדי לא ידעתי מה ידרשו בצורי שדי דהא בין בני שמעון חשיב ליה לשאול בכל המקרא וה״ל לכתוב שלומיאל בן שמעון ודע דלפי הדרש צ״ל דלכל הפחות היה זמרי במעשה הזה בן ר״נ שנה דהא חשיב ליה לשאול בן הכנענית מיורדי מצרים ורד״ו שנה היו במצרים ובשנת ארבעים ליציאתם נהרג זמרי הרי ר״ן שנה ואין זה תימה שהיה חיה כ״כ כמו שפרש״י במנחות גבי פתחיה על הקינין שהוא מרדכי ועיין בתוספות שם ודו״ק:

סליק פרק הנשרפין

פרק אלו הן הנחנקין

דף פח:

ונעשית התורה כב' תורות כו'. שימוש ת"ח הוא שורש ומקור ללימוד התורה על בוריה כדאמרינן פרק היה נוטל מי שלא שימש ת"ח כו' תני תנא ולא ידע מאי אמר כו' ונעשה תורה כב' תורות שזה מטהר וזה מטמא זה מתיר וזה אוסר וכל אחד מהם נותן טעם להחזיק דבריו כמש"כ הרמב"ם ודעת כל אחד מהם נראית כתורת אמת וק"ל:

ענוותן ושפל ברך כו'. לפי שהיא מדה העליונה שבמדות כמ"ש בה מאד מאד הוי שפל רוח וההיפך הגאוה היא הגרועה שבמדות וזכרה במלות כפולות וחלוקות בענין והוא לפי שיש מי שמתגאה בדעתו ובשכלו ויש בגופו וגבורתו ויש בעושרו כמ"ש פ"ק דסוטה ולזה אמר שהוא עניו בכלן ענוותן על שם דעתו ושפל ברך ע"ש גופו שמשפיל אותו כברכים הללו שהם שפלים בגוף:

ושייף ועייל כו'. היינו בעושרו שאינו מהדר להיות לו דירה נאה ובית גבוה כדרך העשירים ואמר שכל המדות הללו בענוותן יש לו אף שהוא לומד תורה תדיר:

ולא מחזיק טובה לו. לומר שכבר הייתי יוצא ידי חובתי בקביעות עת לתורה והרי אני מחזיק טובה לי שאני לומד תורה תדיר ביום ובלילה יותר ממה שאני חייב ללמוד וק"ל:

דף פט.

רוחו של נבות כו'. מדכתיב הרוח בה' הידיעה דריש ליה אותו שנעשה רוח על ידי אחאב שהרגו ונטל נשמתו ורוחו ולהאי טעמא דקאמר בפרק שואל דקא"ל צא ממחיצתי משום דכל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ניחא ויתיישב מה שאמר הקב"ה מי יפתה את אחאב ונתן רשות לפתותו היינו למלאכים משחיתים שהיו לפניו כמ"ש וכל צבא שמים עומדים על ימינו ושמאלו אבל לרוחות ונשמות לא נתן רשות עד שבקש רוחו של נבות על עצמו אני אפתנו אבל להאי טעמא דמסיק שם דא"ל צא ממחיצתי משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני קשה דהא הקב"ה קאמר מי יפתה את אחאב וי"ל דנתן רשות לפתותו בדברי פתוים של אמת אבל היות אומר שקר ולפתותו בו לא ניתן רשות עד שבקש רוח נבות על עצמו להיות רוח שקר בפי כל נביאיו ודכתיב נמי ועתה הנה נתן ה' רוח שקר וגו' היינו שנתן רשות אחר שבקש ע"ז דבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וק"ל:

ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיה אמר כו' שנתנבאו תרוייהו על אדום בסגנון אחד דעולה לב' נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד והענין כשמכווינין לסגנון א' בוודאי שכיונו לכך ביחד לומר שקר וכהאי גוונא איתא בירושלמי לענין עדות כד הוה חמי סהדי מכווינין הוה חקר וכד הוה חמי הכן הוה מכווין ועי' בטוח"מ סי' כ"ח ודו"ק:

ויאמר יהושפט כו'. אמרו כן לפי שהיו שם ד' מאות נביאים אין סברא שהכיר יהושפט את כולם שהיו נביאי הבעל ובקש ואמר האין פה נביא עוד לה' אלא משום דראה בשקרותם שהיו עולין בסגנון אחד ולזה א"ל כך מקובלני כו' וק"ל:

הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו כו' כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל. זה המקרא הנני שובר את קשת עילם וגו' הוא בסוף ירמיה וצ"ל דאין מוקדם ומאוחר בכתוב וכן מוכיחין הכתובים דבההוא דשובר את קשת עילם כתיב בראשית ממלכת צדקיהו ובהך דשברתי את עול מלך בבל כתיב בשנה הרביעית בחדש החמישי והא דכתיב ביה נמי בראשית ממלכת צדקיהו פירשו בסדר עולם שירד להקביל פני נ"נ והשליטו על המלכים כפירש"י וק"ל:

כיון דאתייהב ק"ו למדרש כמאן דאתמר ליה דמי כו'. משמע דק"ו אמת הוא אלא דמקרי נאמר לחברו וקשה דמתוך הכתובים משמע דשקר היה נבואתו של חנניה כמו שאמר כה אמר ה' מוטות עץ שברת ועשית תחתיהן מוטות ברזל ואתה הבטחת העם הזה על שקר וי"ל דודאי במה שאמר שברתי את עול מלך בבל אמת היה מק"ו דשובר קשת עילם אלא דלא נאמר לו מקרי אבל מה שהוסיף בנבואתו שיהיה זה בעוד שנתיים ימים אני משיב אל המקום וגו' אשבור את עול נ"נ מלך בבל בעוד שנתים ימי' מעל צואר וגו' והוא נבואת שקר היה ונבואת שקר ה"מ נמי לאתויי מחנניה אלא דמייתי מצדקיהו בן כנענה דלקמיה וזה שאמר ירמיה שמע נא חנניה לא שלחך ה' במה שאמרת שברתי את עול מלך בבל אלא אותי שלח ע"ז מק"ו דעילם ומה שאמרת שיהיה בעוד שנתיים ימים הבטחת העם הזה על שקר והענין נכון בדברי הכתובים ומה שלא דנו אותו למיתה בידי אדם כדין נביא שקר היינו לפי שכבר בטלו סנהדרין אז וה"נ צ"ל שלא דנו אותו למיתה על שאמר (על) מה שלא נאמר לו דחייב נמי מיתה בידי אדם ועי"ל לפי שרבים מרשעי ישראל עזרו לו וכן צ"ל בצדקיה בן כנענה וק"ל:

דף פט:

חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וגו' לכאורה דקאמר חבריה דמיכה מדכתיב ואמר אל רעהו דמשמע שחברו ג"כ נביא שידע שאמת אמר לו אבל איש אחר שאינו נביא אינו חייב להאמין אלא בנותן לו אות אבל מה שאמר המוותר על דברי נביא סתם משמע להו דאפי' אחר שאינו נביא חייב להאמין לו אף בשלא נתן לו אות והיינו במוחזק לנביא כדמפרש ומוכח לקמן:

כגון עדו הנביא כו'. פירש"י שנתנבא על המזבח בבית אל כו' ובדברי הימים גבי יאשיהו כו' עכ"ל אינו מפורש בד"ה רק במלכים גבי יאשיהו ומ"ש שהיה עדו וכפירש"י בפרק נ"ה אינו מפורש בהדיא בקרא בשום מקום ואפשר שזה היה קבלה בידם והרד"ק כתב רמז לזה בדה"י נאמר ובחזות עדו החוזה על ירבעם בן נבט וק"ל:

מעיקרא נינוה נהפכת א"ל כו'. פי' רש"י ואיהו דלא ידע טעה וסבר שהוא לרעה עכ"ל ולשון איהו דלא ידע אי לטובה אי לרעה לא משמע כן שהיה יונה טועה אלא דגם יונה שלא ידע היינו שהיה מסתפק אי לטובה נהפכת שיעשו תשובה אי לרעה שיהיה נהפכת כמשמעו כשלא יעשו תשובה ובהכי מתרצא שפיר הא דפריך והא יונה דהדרי בהו ולא אודעוהו והא ודאי מעיקרא אודעוהו במלת נהפכת כשיעשו תשובה לטובה ולא צריך לאודעי להם בתר הכי דהדרי מיהו איך שיהיה ק"ק מאי פריך והא יונה דהדרי בהו ולא אודעוה דאימא דאודעוה ואי דלא מפרש בקרא דאודעוה לכולהו נביאי ה"נ אינו מפורש דאודעוהו לכולהו נביאי את עונשה שיהיה נהפכת וי"ל דאי הוה מודעי להו ליונה נמי הוו מודיעי ליה ואין כאן התראה כלל אבל למסקנא דנהפכת לטובה נמי משמע מעיקרא שפיר הוו מתרו ליה שיקיים נבואתו שנאמר לו לקרוא כי נינוה נהפכת גם אם הוא לטובה וק"ל:

אחר דבריו של שטן כו'. מפרש הרא"ם שאין פירוש אחר הדברים מאבימלך דסליק מיניה מפני שבכ"מ שנאמר אחר סמוך וכאן עברו י"ב שנה ולפיכך אמרו אחר דבריו של שטן כו' עכ"ל וצ"ל לדבריו דאחר סמוך הוא ואף שהיה זה ג"כ יותר מופלג מעשיית המשתה שזכר מ"מ היה סמוך לקטרוגו של שטן על עשיית המשתה שזכר ועוד נראה דלמ"ד נמי דאחר מופלג הוא מכל מקום משמעו בכ"מ שבסיבת הדברים שזכר בא הענין שזכר כאן ז"ש אחר מאי אחר איזה סבה מן הדברים שזכר בא הענין שזכר כאן ואמר שהיה זה בסבה שזכר שעשה משתה והשטן ודאי קטרג מיד והאלהים נסה וגו' ומעשה דעקידה היה מופלג ולא תקשי לך למה לא ניסה אותו מיד סמוך לקטרוגו דמ"ד נמי סמוך היה מעשה דעקידה לקטרוגו תקשי לך למה לא קטרג השטן מיד לעשיית המשתה ודו"ק:

לא היה תור אחד וגוזל כו'. ר"ל דאפי' קרבן קטן שהוא קרבן דל לא הביא לפניך ובב"ר אמרו בלשון אחר דאפי' פר אחד ואיל א' כו':

אין נא אלא לשון בקשה כו'. ר"ל אין נא האמור פה אלא לשון בקשה כו' כמ"ש הר"ן:

משל למלך כו' שעמד עליו מלחמות. ענין המלחמה בנמשל הוא קטרוגו של שטן והוא השטן הוא היצה"ר והגבור הוא אברהם שכבש את יצרו ונצחו כמה שאמר איזה גבור הכובש כו' ומ"ש כ"כ למה פי' הרא"ם דלא הל"ל אלא קח נא את יצחק עכ"ל ואין זה נכון דכמה יצחק איכא בשוקא אלא דאמרו כ"כ למה על יחידך אשר אהבת כיון דתרוייהו יחידים ואהובים הוו כדמסיק ולא הוה ליה לכתוב רק בנך יצחק. עוד כתב הרא"ם דמה שפירש"י בחומש שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף אינו כתוב בב"ר ולא ידעתי היכן מצא אותו עכ"ל ולא זכר הרא"ם סוגיא דהכא דקאמר בהדיא וכ"כ למה כדי שלא תטרף דעתו ומ"ש רש"י עוד וכדי לחבב כו' הוא ע"פ ב"ר:

קדמו שטן לדרך א"ל הנסה דבר אליך וגו' כל הכתובים אלו אליפז אמר לאיוב בדרך מוסר שאל יחשוב שהרעות שבאו עליו שלא בצדק ח"ו כפירוש המפרשים וכ"ה בפרק הזהב אל יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב כו' זכור מי נקי אבד כו' אלא שבשמעתין יחסו הדברים אלו לשטן לפי כוונתו להסית לאברהם שהוא השטן הוא היצה"ר ותשובת אברהם אליו גם בזה והוא שמדרך החכמים במדרשות ליחס הדברים לראוי לו בדרך הקירוב והייחוס ולפי שאליפז היה מנביאי או"ה והן הנביאות מלאכיו והיה זרעו של עשו שהוא כח השטן וסמאל יחסו בדרשה זו דברי השטן לאליפז. וקצת מדבריו יחסו לאברהם כי אליפז היה מזרעו של אברהם ויצחק שע"י נעשה ענין העקידה אך קצת ערבוב דברים יש כאן דמה שהשיב אברהם ואני בתומי אלך אינו נזכר בענין אליפז והוא פסוק מספר תהלים ונראה שיצא להם שהיה זה תשובת אברהם ואני בתומי אלך מתשובת השטן שא"ל הלא יראתך וגו' ותום דרכיך שא"ל אברהם ואני בתומי אלך א"ל כי תום דרכיך שאמרת היא כסלתך ודו"ק. וכתבו התוס' בפרק הזהב הלא יראתך כסלתך לשון בטחון כו' וס"פ הנחנקין יש לפרש כמו כן לשון בטחון ולא סכלות דא"ל לאברהם כו' עכ"ל ע"ש ויותר נראה לפרש הכא שהוא מלשון סכלות וכסלות כפרש"י בספר איוב שא"ל השטן כי יראתך מהקב"ה הוא כסילות ושטות לשחוט את בנך וכן אמרו בב"ר בא לו סמאל אצל אברהם וא"ל סבא אבדת לבך בן שניתן לך למאה שנה אתה הולך לשוחטו ומ"ש שא"ל אברהם כך עונשו של בדאי כו' תשובה זו אין כאן מקומה אלא שאחר שא"ל המלאך אל תשלח ידך וגו' ונתאמתו דברי השטן שא"ל ששמע מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל דלכך לא האמין לו כמו שהאמין אח"כ אל המלאך משום דזה עונשו של בדאי משום דכבר בא אליו בדברים בדויים אבל קודם שאמר לו המלאך אל תשלח לא יתכן לומר אפילו אומר אמת דאברהם אכתי לא ידע אז אם אומר אמת אם לאו ונראה שהוציאו תשובת אברהם מסיפא דקרא דכתיב ותקח אזני שמץ מנהו פי' שא"ל אברהם כי דברים אלו ראויים להאמין אלא שתקח אזני שמץ ודופי אף לדברים אלו מנהו מן הדברים הראשונים שבדית אלי:

אחר דבריו של ישמעאל כו'. גם לפי זה ר"ל אחר סבת הדברים שזכר בפרשה הקודמת בענין עשיית המשתה ותרא שרה את בן הגר וגו' מצחק פירשו במדרשות שהענין הצחוק שא"ל ליצחק בדרך צחוק אני גדול ממך שאתה נימול כו' ולפי דרש זה צ"ל דאחר מופלג הוא שהרי מעשה דעקידה היה זמן רב אחר מעשה הצחוק הזה שהיה ביום עשיית המשתה ולא כדברי הרא"ם ז"ל. אם הקב"ה א"ל זבח עצמך לפני וגו' מיד והאלהים נסה את וגו'. אע"פ שלא א"ל הקב"ה ליצחק עצמו שיזבח מ"מ ע"י אברהם שהיה נביא א"ל כן ולולי שהאמין יצחק בנבואת אברהם לא הניח עצמו לעקוד שבן ל"ז שנה היה וכדאמרי' בשמעתין דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק:

סליק פרק הנחנקין

דף צ.

ועמך כולם כו'. לפי שבפרקים הקודמין זכה כל החוטאין בגדולות שהם החייבים בד' מיתות ואמר עלהם כל ישראל שאע"פ שחטא ישראל הוא ויש להם חלק לעוה"ב כדאמרינן פרק נ"ה גבי עכן ודקדק לומר חלק שאין החלקים שוין כדאמרי' כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חבירו ועיין בזה במפרשים. ומייתי ראיה לזה מקרא שנאמר ועמך כולם וגו'. ר"ל ועמך כולם אף החוטאים אחר שקבלו דינם בד' מיתות כולם צדיקים הן כדאמרינן נמי התם פרק נ"ה נתנו את גבלת עבדיך וגו' חסידיך ממש עבדיך הנך דחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך ולז"א שעל ידי שיקבלו דינם בעולם הזה יזכו לעולם יירשו ארץ דהיינו לעולם הבא דכתיב בהאי ענינא בארצם משנה ירשו ואמרי' פרק אין דורשין זכה צדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע והיינו דקאמר נצר מטעי שהג"ע הוא נצר מטעיו של הקדוש ב"ה יתברך ב"ה שלא היה שולט יד בן אדם במטעיו מה שאין כן העולם הזה שנאמר ויחל נח וגו' ויטע כרם שבו זוכה הרשע בטובתו של העולם הזה כדאמרינן פרק בן סורר ואמר דאם כן מאי רבותיה דצדיק שזוכה לעולם הבא והרי הרשע זוכה לעולם הזה אל תאמר כן שהצדיק זוכה שהוא יכול להתפאר בדבר שהוא מעשה ידי הקב"ה דהיינו עולם הבא ונצר מטעי עולם נצחי בב"ת כמו פועלו שהוא יתברך ב"ה משא"כ טובותיו של עולם הזה ומטעיו שהוא מעשה ידי אדם שהוא ב"ת ועי' זה המאמר בעקידה ובמדרש שמואל וש"מ ודוק:

תנא הוא כפר כו'. הא ודאי דכפירה גדולה היא אבל אמר וכ"כ למה שהקדים כפירת תחיית המתים קודם לכפירת תורה מן השמים ואפיקורסים ואמר לפי שזה הוא מדה כנגד מדה יותר

משאר כפירות וק"ל:

מנין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כו'. נראה דלא סגי ליה לאתויי הכא הא דתניא בפרק המקנא רבי אומר מנין שבמדה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה וגו' דהתם אפשר לפרש דאמרינן במעשה אדם אבל הכא הוסיף לומר מניין שכל מדותיו כו' שאף בכופר במחשבה בתחיית המתים דלעתיד הקב"ה משלם לו מדה כנגד מדה שנאמר ויאמר אלישע וגו' שזה השליש כפר במחשבה הפרטית כזו שלא היה אפשר כביכול לתת לחם לכלם וע"כ א"ל הנך רואה בעיניך בהשגחה פרטית זו ומשם לא תאכל שאין אתה ראוי ליהנות בהשגחה זו במדה כנגד מדה וכתיב ויהי לו כן וגו':

דף צ:

קללת חכם אפילו על חנם כו'. עיקר הך מילתא בפ' אלו הן הגולין גבי דוד ואחיתופל ע"ש:

מאי בשער על עסקי שער כו' ויהיה שער מלשון יצא השער ובשער הגבוה דפ' איזהו נשך שהיה מלעיג השליש כן על דברי אלישע שאמר כעת מחר סאה סולת וגו' בשקל בשער שומרון דהיינו במקח ושער היוצא בשומרון וק"ל:

שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן כו' והלא לא נכנס אהרן לארץ ישראל כו' מכאן לתח"ה מן התורה כו'. ונרמז דבר זה בתרומת מעשר שהלוי נותן מעשר לכהן ממעשר דגן שקיבל מישראל שהוא קדש מן הקדש ראוי שיקבלו אהרן שהוא קדש קדשים כדאמרי' בסוף הוריות בעולם הבא שהוא כולו קדש קדשים וק"ל:

כל המחזיק בתורת כו'. נ"ל לפרש דלמען יחזקו וגו' קאי על הנותן המנה כדרך שאחז"ל עץ חיים היא למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא מחזיקים בה דהיינו המסייעים ומחזיקים לתורה ונותנין ללומדי תורה כגון המעשרות ללוי ולכהן ולזה הזהיר על הנותן להחזיק בתורת ה' בנתינתו שיתן כדי שילמדו הכהנים ולוים על ידו וק"ל:

מה ארי ספק דורס. עפירש"י והנראה הדמיון בזה שהדריסה היא עיקר מסימני טומאה כמפורש פ' א"ט והאריות רובן דורסין כדאמרינן שם ולזה אמר מה ארי ספק דורס ואוכל כו' אבל יש לילך אחר הרוב שדורסין לאכול בטומאה אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה כו' ורובן ודאי דאין נזהרין ואוכלין בדרך דריסה שהוא סימן טומאה ואזלינן בתר רובן שלא ליתן להם:

והשיאו אותם עון וגו' דהשתא יתפרש המקרא כפשטיה שאחרים שהם הנותנים להם הם משיאים אותם עון גו' ולא כדרשה דר"י שזה אחד משלשה אתין שנדרשים על עצמם כפירש"י בפרשה וזאת הברכה בפסוק ויקבור אותו וגו' ע"ש. וכינה עון הזה לאשם הזה שהוא הקרבן הבא על הספק ברוב מקומות שזה הנותן לו תרומה בספק עבירה נותן לו כדקאמר לעיל ספק אוכלה בטהרה כו' וק"ל:

וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם וגו'. לכם לא נאמר אלא להם כו'. נראה אע"ג דהאי קרא עם משה ידבר ושפיר מצינן לפרושי כינוי דלהם אבני ישראל מ"מ משמע להו טפי לפרש כינוי דלהם אאבות כמו כינוי דאותם דשב על האבות אבל בני ישראל לא הוזכרו כאן שיהיה שב כינוי דלהם עליהם ועוד נראה דסמך בהך דרשה אקרא דמייתי לקמן בפרשת עקב דכתיב ביה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם דהתם כיון דעם ישראל ידבר בלשון נוכח לאבותיכם ע"כ דכינוי דלהם לשון נסתר אינו שב על בני ישראל רק על האבות ור' סימאי מייתי האי קרא שהוא מוקדם בתורה וסמך עצמו אההוא קרא דכינוי דלהם בין הכא ובין הכא אאבות ומהא דכתיב באברהם קום התהלך וגו' כי לך אתננה וביעקב כתיב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה וגו' משום דהתם באברהם נתנה לו במתנה בכח ולא בפועל דהיינו שיחזיק בה בהילוכו בה לרוחב ולאורך וכן ביעקב לא נתנה לו בפועל רק בכח שנתכפלה לו הארץ כדי שתהא נוחה לבניו ליכבש כדאמרי' בפרק ג"ה ומ"ה קאמרינן לקמן בפרקין שהיה להם לאבות מקום להרהר על שלא נתקיימה המתנה בהם בפועל אבל האי קרא והקמותי את בריתי וגו' נאמר על קיום הברית ועל המתנה שנתקיימה בהם בפועל ולכן יקשה וכי להם נתנה בפועל והלא לבניהם נתנה אלא מלמד שעתידים כו' ומיהו לקמן בפרקין מוקמי ליה להאי קרא והקמותי וגו' נמי אמתנה שלא נתקיימה וכבר כתבנו דהך דרשה דהכא עיקרה סמוכה אהאי קרא דפרשת עקב אשר נשבע לאבותיכם לתת להם שהוא נאמר על קיום השבועה ועל המתנה שתתקיים בהם בפועל ולא נתקיימה אלא שעתידין כו' ותו לא מידי וק"ל:

צר"ק ק"ם נש"ם ג"ם סימן כצ"ל מספר ישן והוא סימן לחמשה כופרים ששואלין בענין תחיית המתים וחמשה חכמים המשיבים להם והם ה' הכופרים צר"ק ק"ם צדוקים רומיים קלפטרא קעזאר מינא וה' חכמים משיבים גש"ם ג"ם גמליאל יהושע מאיר גמליאל אמי ודו"ק:

ודלמא וקם העם הזה גו'. ביומא פ"ה חשיב ליה וקם בהנהו ה' מקראות שאין להם הכרע והם שאת משוקדים מחר ארור וקם ואפשר דר"ג השיב להם כיון דאין לו הכרע הוא סובל שני הפירושים ומשמע נמי דקאי אדלעיל עם אבותיך וקם והכופרים השיבו לו דיש לו הכרע ודלמא וקם העם וגו' והוא מבואר לפי תשובת ר"ג שהמקרא הזה אין לו הכרע שבא הרמז בזה שמיתת צדיקים אינו העדר והפסד להם אלא שהם העדר והפסד לדורות וזהו שאמר שוכב עם אבותיך וקם שאין אתה העדר לך במיתתך לפי שאתה קם לזמן התחייה אבל אתה העדר גדול לדורך וקם העם הזה וזנה וגו' דלא יהיה להם מוכיח ועומד בפרץ כמו שעשית אתה להחזירן למוטב ולהדריכן בדרך ישרה כמה פעמים אחר שחטאו גם להתפלל עליהן וק"ל:

יחיו מתיך נבלתי יקומון וגו'. עי' פרש"י ואיכא למ"ד התם נבלתי יקומון מתים שבחו"ל ולפי ב' הדרשות יהיה כינוי דמתיך לא"י אבל כינוי דנבלתי לא יתפרש לפי הדרש וי"ל כינוי דמתיך להקב"ה דהיינו המתים שמתו בידי שמים יחיו ע"י ית' ב"ה אף אותן שלא מתו בידי שמים ונהרגו יחיו ויקומו ע"י ית' ב"ה וזה שכלל ישעיה את עצמו עמהן שגם הוא נהרג ע"י מנשה וכינוי דנבלתי על עצמו שאמר שיקום נבלתי שיהרג ע"י מנשה עם שאר הנהרגים ואמר הקיצו ורננו גו' כי טל אורות טלך כלפי שאמרו שם בכתובות שמתים שבח"ל יחיו בגלגול ע"י מחילות על זה אמר שהתחייה תהיה ע"י אורות של טל התחייה וילכו הצדיקים במחילות תחת הקרקע עד לא"י וז"ש וארץ רפאים שהיא ארץ עוג שנקרא מיתר רפאים ששם קבור משה שעמו יחיו מתים שבחוץ לארץ אותה ארץ תפיל במחילות שיבאו מתים שבח"ל עם משה לארץ ישראל כדאמרי' במדרשות וק"ל:

וחכך כיין הטוב הולך לדודי וגו'. דריש ליה על התחייה ואמר במעלת עולם הבא אחר התחייה וחכך יתענג כיין הטוב הוא היין המשומר לעתיד משמת ימי בראשית ואמר שזה היין אינו יין המשכר בעולם הזה אבל הוא הולך את המתים לדודי למישרים בעומק מחילות עד שעולים בארץ ישראל ומסיים עוד במעלתו שאינו כיין של העולם הזה המשכר ומביא השינה לאדם אלא אדרבה הוא דובב שפתי הישנים להקיצם משנתם ולדבר בשפתם דברי אלהים חיים:

אמרו לו דילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא כר"י כו'. ר"ל בעלמא בעוה"ז מלתא דר"י מפורש ביבמות פ' האשה רבה ע"ש:

אפילו ביום שכולם מתים אתם חיים וגו'. וה"ק קרא לפי שאתם הדבקים בה' אלהיכם חיים החיים נדבקים גם בכם להיותכם נצחים וקיימים לעתיד כהיום בעוה"ז:

מניין שהקב"ה מחיה מתים ויודע כו'. הפילוספים הם מן הכופרים בידיעה ובתחיית המתים והם שאלו על שניהם מנין מן התורה. ואמר להו נקוט מיהא פלגא בידייכו וכו'. יש לדקדק לכאורה בהאי לישנא דהוה ליה למימר נקוט מיהא חדא בידייכו דהיינו הידיעה ואפשר לפרש דהכי קאמר נקוט מיהא פלגא בשאלת תחיית המתים בידייכו שהרי הכתוב הזה וקם אין לו הכרע כדלעיל והוי הראיה כמחצה על מחצה. ונקיט נמי בידייכו הך כולה מלתא דיודע מה כו' וק"ל:

זייפתם תורתכם כו'. נראה לפרש זייפתם תורתכם דהיינו מקראות שמפורש בהם ת"ה שהביאו לעיל אשר נשבע לאבותיכם לתת להם וקרוב היה זה להזדייף לכתוב לכם תחת להם ועשו כן לפי שנתיישבו בארץ ישראל ואמרו שלא יצא הארץ מידם לעולם וזה הכתוב לאבותיכם לתת להם כבר נתקיימה לתת לכם אבל לא יתקיים לעולם לתת להם בעצמם לעתיד וע"ז א"ל זייפתם תורתכם להכחיש עולם הבא לכתוב לכם תחת להם שלא העליתם בידכם כלום שלא הועיל זה לכם שהרי כתיב תכרת תכרת עונה בה שאחר שאדם נכרת בעולם הזה בידי שמים קודם זמנו מאי עונה בה אלא על העתיד נאמר שיהיה עונה נשאר בה לדון עליו ולזה דקדק הכתוב לומר בלשון נקבה עונה בה ולא עונו בו שעל דין הנשמה לעתיד אמר כן ודו"ק:

ויציצו וגו' עומדין ערומין כו'. נראה דמהאי קרא קא מספקא ליה שדומה תחייתם לעתיד כעשב הזה העולה מן הארץ ערום בלא לבוש ודבר גנאי הוא שיהיו עומדין ערומין וא"ל ק"ו מחטה ומה חטה כו' ועשב הנאמר בהאי קרא הוא עשב החטה שנקברה ערומה כו' ודו"ק:

ועפרא מי קא חיי כו'. השר הזה מין היה ולא האמין גם מה שנאמר בתורה וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו' והאמין בקדמות העולם וע"כ השיבה לו מתוך היצירה שעינינו רואין מטיפה סרוחה שהיא כמים וכן בההוא מינא ששאל לר' אמי נמי הכי ועפרא מי קא חיי יש לפרש כן דע"כ לא האמין בתחלת יצירה של אדם הראשון וא"ל במקום שאין מים ועפר כו' היינו כפירוש ראשון שפרש"י שהקב"ה יוצר את האדם מטפה שאין בה ממש כו' אבל פירוש שני שפירש רש"י א"נ כל העולם יצר בתוהו עכ"ל לא יתכן להשיב למין הזה שלא האמין בתורה בבריאת אדם מן האדמה וק"ל:

דף צא.

ק"ו מכלי זכוכית כו'. עפירש"י דלא נראה לו לפרש דבי ר"י תנא ק"ו כו' הוא מלתא באנפי נפשיה משום דודאי אין לנו לדון ק"ו על תחיית המתים דכמה מקראות מפורשין בה כדאיתא בשמעתין ועוד מה צריך ראיה מק"ו שאפשר בתחייה מן העפר למאמין בתורת משה שכתוב בה אדם נברא מן האדמה אלא דהאי ק"ו הוא תשובה למנים שאינם מאמינים בתורה ובמקראותי' וק"ל:

מה כלי זכוכית כו' פירש"י והא דאמר בחגיגה ונוחין לאבדן ככלי זכוכית לא שאין כו' עכ"ל. לא ידענו מאי קשיא ליה דהא אהך דאמר התם ר' מאיר ונוחין לאבדם ככלי זכוכית קאמר התם ר' עקיבא רבך לא כך אמר אלא מה כלי זהב וכלי זכוכית אעפ"י שנשברה יש להם תקנה אף ת"ח כו' ע"ש ודו"ק:

א"ל ווי לכון חייביא כו'. נראה לפרש בזה כלפי מ"ש לקמן שיש רשעים שאין עומדין בתחיית המתים כגון דור המבול לא ידין רוחי לא דין ולא רוח ויש רשעים שיהיו עומדין בתחיית המתים ויהיו נדונין אז על רשעם כגון אנשי סדום שנאמר רעים וחטאים רעים לעולם הזה וחטאים לעה"ב וזה שאמר המין על ישראל וקראם חייביא ווי לכון לומר כן דאמריתו מיתי חיין והרי אתם נדונים אז על פשעיכם אבל נוח לכם לומר דחיי מתין דמיתי חיין שאין ת"ה ולא תהיו נדונים והשיב לו אדרבה ווי לכון חייביא שאתם מאותו כת של רשעים שאינן עומדין לעולם הבא שאתה כופר בתחיית המתים ששנינו שאין לו חלק לעולם הבא אבל נוח היה לכם לומר דלא הוי הוי דהוי לא כ"ש ואז הייתם זוכים לחלק עולם הבא אחר שתקבלו דין שלעתיד דגם הרשעים אחר שנדונים בעולם הבא יזכו לעולם הבא וק"ל:

בני אפריקא וכו'. הם הם הגרגשי שאמרו לקמן בפרקין פנה ונתן להם הקב"ה ארץ כא"י ולא כמ"ש בב"ר גומר ומגוג זו אפריקא דא"כ היה בני אפריקא מבני יפת והכא קאמר בני אפריקא וכנען אבוהן דהנהו אינשי הוה:

אמר ליה תורת משה כו'. הוא מדרך הענוה כשהם ינצחוני תאמרו הדיוט שבנו נצחתם וכשאני אנצחם אל תתלו הנצחון בי אלא תורת משה נצחתכם ואולי עוד שאמר זה לפי שמדרך המתווכחים שלא להשיא לדבר את חברו לדבר אחר אלא תמיד הוא רואה לנצח חברו ממקום שבא ובאותו דבר עצמו שהביא חברו לראייה הוא מביא ראיה לנצחו ולזה מבואר שא"ל מהיכן אתם מביאין ראיה מן התורה אף אני כו' וז"ש אם אני אנצח אותם א"ל תורת משה נצחתכם לפי שאתם באים בנצחונה של תורה שנאמר בה ארץ כנען לגבולותיה והיא התורה בעצמה נצחתכם שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים וגו' ואיכא למידק בטענתם דכיון דבני אפריקא היו באים בראיה מן התורה מדכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה ע"כ יאמינו במה שכתוב בתורה ואם כן אין להם פתחון פה כלל דכמה כתובים בתורה שהקב"ה נתן לישראל ארץ שבעה עממים וצוה שלא יחיו מהם כל נשמה וכמאמר ר"י מה טעם פתח בבראשית שאם יאמרו אומת העולם ליסטים אתם כו' אמרו להם הקב"ה בראה ונתנה להם וברצונו נטלה ונתנה לנו והיא תשובה נצחת למי שיאמין בתורה ועוד אף אם באמת תשובה זו דכתיב ארור כנען עבד וגו' היא תשובה נגד בני אפריקא שהם מזרע כנען הנה תשובה זו מוסיף שאלה נגד פני המלך אלכסנדרוס מוקדון שהיה מבני יפת דעבד עבדים יהיה לאחיו כתיב דהיינו שם ויפת ויהיה החצי לבני שם והחצי השני לבני יפת שמזה הטעם הוצרך ר"י שאמר להם הקב"ה בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו כי טענת מה שקנה עבד קנה רבו אינו מספיק כ"א נגד בני כנען ולא נגד בני יפת שהחצי אחר שלהם הוא כמ"ש

הרא"ם בתחלת פרשת בראשית והנראה לפי זמן המעשה הזה שהיה בתחלת בית שני כי אלכסנדרוס היה בזמן שמעון הצדיק כדאיתא ביומא ותמיד מיום חורבן בית הראשון היה ידם תקיפה עלינו בתחלה יד כשדים ואחר כך יד מלכי פרס ומדי ואח"כ יד מלכות יון ומוקדן והיה טענת בני אפריקא על פי דברי התורה כי באמת ברשעתנו נטל הקב"ה הארץ מאתנו ונתנה לכם כמ"ש כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך אבל הנה כבר אתם עשיתם כמונו כחטאת כל הגוים אשר סביבותיכם וקאה אתכם הארץ בחורבן בית ראשון והשליך אתכם לארץ אחרת בחטאתכם כאשר קאה אותנו בחטאתינו ועוד היום אתם בחטאתכם ובעונש הזה שיד אומות העולם תקיפה עליכם ולא טובים אתם מאתנו ואתם תשובו להאחז בארץ הזאת והנה אנחנו קודמים לזכות בה מצד ירושה דכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אנשי הוה והיה תשובת גביהה כי באמת הננו תחת יד אלכסנדרוס והננו לעבדים לו מכל מקום הקב"ה נתן אתכם להיות עבדים לעבדים דכתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו שפירש הכתוב שאף אם אחד מאחיו שהם שם ויפת מושל בחברו ויהיה חברו עבד ונכנע לו יהיה כנען עבד לאותו עבד והנה אנחנו היום מבני שם עבדים נכנעים לבני יפת מ"מ אתם בני כנען עבדים לנו ועבד שקנה נכסים נכסים למי כו' וכה"ג פרש"י בחומש ויהי כנען עבד למו אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען עכ"ל ותו לא מידי זהו הנראה לנו במאמר הזה:

ואותה שנה שביעית כו'. פירוש שדותיהן שבא"י שהיו מחזיקין בהן בזרוע ובחזקה בטענה זו עד שבא אלכסנדרוס ובאו לפניו לדון ע"ז אבל שדותיהן שבאפריקא אין שביעית נוהג בהן דחו"ל הוא ודו"ק:

שוב פעם אחת באו בני מצרים כו'. גם בכאן איכא למידק כיון דבני מצרים היו באים בראיה מן התורה וכמ"ש להם מהיכן אתם מביאים ראיה מן התורה כו'. א"כ מענינא דהכא גופיה יש להם תשובה שהרי הקב"ה צוה להם שישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וזהב וי"ל שבני מצרים אמרו שהקב"ה צוה להם שישאלו אבל תחזירו שוב השאלה כדין כל שואל ויתר הדברים במאמר הזה נתבארו לך לעיל:

של ת"ל שנה. לאו דוקא שהרי לא היו במצרים כ"א רד"ו שנה גם כל זמן שהיה יעקב ויוסף קיים לא היו משעבדים בהם אלא סירכיה דקרא נקט דכתיב ישבו במצרים ת"ל שנה:

בני ישמעאל ובני קטורה כו'. בדרך הזה שכתבנו לעיל גבי בני אפריקא יש לפרש גם כאן כי בני ישמעאל באו בראיה מן התורה וכמה פעמים כתיב בתורה שנתן הקב"ה ארץ שבעה עממין לישראל אלא שאמרו שכל זה על תנאי אם תזכו בזכות קיום התורה והמצות כמו שנזכר כמה פעמים בתורה אבל אחרי שחטאתם ועוד היום אתם בעונש הזה שיד מלכות האומות העולם תקיפה עליכם ואין אתם באים להאחז בארץ אלא מצד הירושה והבטחתו לאב הראשון אברהם גם אנו בני ישמעאל יש לנו זכות בה מצד הירושה כמותכם שאין אתם טובים מאתנו:

אלה תולדות ישמעאל וגו' ויש לדקדק דמעיקרא הזכיר שבאו גם בני קטורה עמהם ובדברי טענותם לא הזכיר רק ישמעאל שהיה מזרע אברהם ולא הזכיר גם בני קטורה שהיה מזרע אברהם וי"ל שבני ישמעאל היו עיקר בטענה זו שבאו ליטול פי שנים כי בכור היה והכי איתא בב"ר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וישמעאל כו' ע"ש:

ויתן את כל אשר לו ליצחק כו'. תלמודא דידן מפרשו כמשמעו שנתן ליצחק כל ממונו ועושרו ורש"י שפירש בחומש ברכת דייתיקי וכו' ע"ש הוא ע"פ בראשית רבה שהוציאו הכתוב ממשמעו לפי מה שדרשו שם שכבר נתן ליצחק כל ממונו מדכתיב וכל טוב אדוניו בידו דשטר מתנה כתב ליצחק וכו' כפירש"י בחומש ועי' ברא"ם אבל תלמודא יפרש נמי שם כמשמעו שהיה בידו מטוב אדוניו דהיינו נזם זהב ושני צמידים כדי שיתרצו לתת לו רבקה ולא שכתב לו שטר מתנה. וכתב הרא"ם ויש לתמוה איך עשה זה אברהם כו' ואיך העביר נחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק הא אמרינן לא תהוי בי עבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא ושמא י"ל כו' עכ"ל. ועוד יש לומר דישמעאל בן שפחה היה שנולד לו קודם שנשתחררה ואין בן שפחה יורש ובני קטורה אע"פ שנולדו אחר שנימול והיה אסור בשפחה ונשתחררה קטורה מ"מ בני פלגש היו כדכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' דמשמע דמשום דכל שאר בניו חוץ מיצחק היו בני פלגשים ואינם ראוים לירש עם בן אשתו שהוא יצחק:

שם טומאה מסר כו'. פרש"י כישוף כו' אע"ג דאברהם קיים כל התורה דשאי היה ללמוד מעשה כישוף כדאמרינן סוף פ"ד מיתות לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות וצריך לומר לפרש"י דסוגיא דהכא אתיא כמאן דאמר דבן נח לא נצטווה על הכישוף דלמ"ד דבן נח נצטווה על הכישוף ודאי דלא היה מוסר להן כישוף משום ולפני עור וגו' מיהו אי לאו פרש"י הייתי יכול לפרש שם טומאה דקאמר הכא מעשה שדים ולא כישוף וכדברי הרא"ש שמתיר במעשה שדים שאינו בכלל כשפים לכ"ע:

פורחת באויר כו'. הוא נשמת החוטאים שאין לה מנוחה בעה"ב ופורחת באויר כצפור לנוד אבל נשמת הצדיקים זוכים למקום מנוחה בישיבה של מעלה ונאמר ונפש אדוני צרורה בצרור החיים וק"ל:

דף צא:

ויקרא אל השמים וכו'. ופי' הכתוב יקרא אל השמים שהיא הנשמה לפקוד עליה מה דינה ולפי טענתה יקרא גם אל הארץ שהוא הגוף לדין עמו אל תקרי עמו אלא עמו שיהיה גם הגוף נידון ביחד עם הנשמה וק"ל:

שוקעת במערב כו'. פרש"י תסובב כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע כו' ע"ש קצת דחוק דמאי קשיא ליה דהיכן תלך בלילה באותה שקיעה ודוחק לומר שתעמוד שם במקומה במזרח כל הלילה וי"ל ע"פ מ"ש פרק לא יחפור גבי נחזיק טובה לאבותינו שהודיעו לנו מקום תפלה שנאמר וצבא השמים וגו' כי מהלך שבעה כוכבי לכת שאנו רואין ע"פ גלגל המזלות ממזרח למערב אבל עיקר מהלכם האמיתי ממערב למזרח כמ"ש התוכנים וז"ש אנטונינוס מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב היפך מהלך אמיתי שלה שהוא ממערב למזרח ולפי שלא פירש קושייתו למה לא יהיה כך משמע ליה לרבי כפשטיה וא"ל אי הוה איפכא נמי הות אמרת לי למה לא יהיה בהיפך וע"ז השיב לו דלא על ההיפך קשה לי לחוד אלא דחדא מינייהו נמי קשיא לי אמאי שוקעת במערב כיון דבעיקר מהלכה שוקעת במזרח וה"ה דהך חדא נמי הוה קשיא ליה אמאי יוצאה במזרח כיון דבעיקר מהלכה יוצאה במערב אלא דנקט התלמוד הך חדא דשוקעת במערב דאהא השיב לו רבי דלכך היה מהלכה ע"י גלגל המזלות ממזרח למערב היפך מהלכה אמיתי שהוא ממערב למזרח שנהיה אנו רואין בזה המהלך ממזרח למערב שהיא שוקעת ומשתחוה למקום השכינה הודיע לנו בזה מקום תפלה כדאמרינן בפרק לא יחפור ודו"ק:

א"ל משעת יצירה א"ל כו' ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת וכו'. ושעת יצירה הוא ארבעים יום אחר הפקידה והיאך תתקיים הטפה כ"כ שלא תסריח וכיון שהיא מסרחת שוב אינה מולדת כפרש"י הכי אמרינן בפרק ר"ע ודאמרינן בעלמא האדם נוצר מטפה סרוחה היינו דקרובה להיות סרוחה אי לאו הפקידה ממנו ית' ב"ה ע"י המלאך ופירש"י ופקודתך שמרה רוחי משעת פקידה נשמר רוחי עכ"ל. ולפי ענינו נראה לפרש שיהיה שמרה רוחי פועל יוצא שמשעת פקידה שומר רוחי את הטפה שלא תסרח וק"ל:

לפתח חטאת רובץ כו'. ויש להקשות מהא דאמרי' פ"ב דיומא ההוא עוברה דארחה ביוה"כ אתאי לקמיה דר"מ א"ל לחישו לה ולא אלחישא קרי עליה זורו רשעים מרחם מהא מוכח ששולט יצה"ר גם במעי אמו ובהא יש ליישב דע"י אמו כי התם אפשר דשולט בו יצה"ר קודם היציאה אבל בולד עצמו אינו שולט יצר הרע דא"כ היה בועט ויוצא אך קשה מהא דדרשינן גבי ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיתה עוברת על פתח עבודת כוכבים והיה עשו מפרכס לצאת וק"ל:

ר"ל רמי כתיב בם עור ופסח גו' וכתיב אז ידלג כאיל פסח גו' רמיות קראי פסח אפסח מייתי וה"מ לאתויי קרא דלקמיה דכתיב אז תפקחנה עיני עורים וגו' ולרמויי קראי דעור אעורים וי"ל לפי הטעם שעומדים במומן ומתרפאין אח"כ שהנס ניכר יותר שזהו הוא האיש שכבר היה בעל מום בעולם הזה גם במותו גם שחיה כך בתחיית המתים במומו ואח"כ נתרפא למעלת עולם הבא ולכך מייתי מפסח דהנס ניכר בו שהיה בעל מום כשעמד מה שאם כן בעורון דכמה עורין שאין ניכר שהם עורון ואינן רואים וק"ל:

כי הנער בן מאה וגו'. קרא לא כך כתוב אלא לא יהיה שם עוד עול ימים וזקן לא ימלא את ימיו כי הנער וגו' ואפשר שהם ב' ראיות אלא שהקדים המאוחר כי הנער בן מאה וגו' דביה מפורש יותר שיהיה מיתה לעתיד ועפירש"י למה קראו נער ואיתא במדרש דלכך קראו נער בן מאה לפי שאז ימות ונעשה בר עונשין כשהוא בן ק' כמו שהנער בן כ' הוא בר עונשין בעה"ז ולמאי דמוקי הכא האי קרא בכותים שיעבדו מלאכת ישראל יש לומר שקראם נער בן מאה שיהיה להם כח כנערים ובחורים לעבוד עבודת ישראל:

וחפרה הלבנה וגו'. לכאורה דטפי ה"ל לאתויי קרא לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם גו' דמפורש ביה טפי שלא ישתמשו כלל באור החמה ולבנה ואפשר משום דבההוא קרא כתיב שמש וירח אבל באידך קרא דמייתי כתיב נמי לבנה וחמה דהכי משמע וחפרה הלבנה אף אותו אור הלבנה שיהיה כאור החמה לימות המשיח יהיה חפור לעולם הבא ואף אותה אור חמה שיהיה שבעתים לימות המשיח יהיה בושה לעה"ב מזיו שכינה ופי' הכתוב ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת ימים עיין בפירש"י פרק אלו דברים. ועוד יש לומר לפי מה שאמרו בחגיגה שאור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף עולם וכו' וגנזו לצדיקים לעתיד לבא ו"ש שיהיה אז אור החמה כאותו אור הראשון שהיו משתמשין בו בשבעת ימי בראשית וגנזו אח"כ לעתיד וק"ל:

אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד כו' מפורש פרק במה אשה ע"ש:

רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה כו' והדר מה שמחצתי וכו'. בפ' אלו דברים ל"ג הכי בדברי רבא אלא דה"ג רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחוי מחיי אסוי לא כ"ש אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחצתי ואני ארפא ובברייתא גרסינן ד"א בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר ומה שמחצתי ואני ארפא וע"ש בפירש"י ולפי גירסא דהכא בדברי רבא רומיא דקראי אינו מפורש כל הצורך בפירש"י דמשמע ליה מחצתי ואני וגו' שכשהוא מחיה מרפא ועומד כך שלם והיאך חזר מסברתו וממשמעות זה ואמר והדר מה שמחצתי וכו'. ויש לפרש דרבא רמי בשינוי הלשון דכתיב אני אמית ואני אחיה בלשון הוה וכתיב מחצתי ואני וגו' בלשון עבר דה"ל למכתב אני אמחוץ ואהא קאמר דלכך שינה הלשון במחצתי לומר מה שמחצתי כבר קודם המיתה והתחייה אני הדר שאמית ואחיה אני ארפא דהיינו שעומדים במומם שהיה להם כבר ואח"כ מתרפאין ודו"ק:

שר לא נאמר אלא ישיר כו'. מפירש"י בחומש ואין לומר וליישב לשון זה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כמו ככה יעשה איוב ע"פ ה' יחנו וגו' לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו לשון עתיד וכו' עכ"ל ע"ש. והרמב"ן טען עליו ומה יאמר הרב בפסוק יעשו עגל בחורב כמה ימרוהו וגו' וכן ומשה יקח את האהל וגו' כי איננו לשון הוה וכו' ע"ש באורך. וכבר השיב הרא"ם ע"ש ואין כאן להאריך דאין טענת הרמב"ן טענה לדרוש רז"ל דהכא כיון דאיכא למדרש ולפרש כמשמעו דרשינן ולא נימא דנכתב עתיד במקום עבר כיון דלא נמצא כן אלא במקומות מעטים ואולי דגם שם איכא למדרש ביה ולפרש כמשמעו ואפילו ההוה במקום עתיד לא נימא דנכתב היכא דאיכא למדרש ולפרש כמשמעו כדאיתא בכמה דוכתין: ע"ש בפירש"י בחומש מכאן לתחיית המתים מן התורה כולן יתפרשו כך חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה עכ"ל. ולכאורה דבריו תמוהים דהא הכא לא מוקמינן ליה ההוא דשלמה שבקש לבנות ולא בנה אלא כיון דלא מיחה בנשיו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה וכן בפרק במה בהמה בעי לאוקמא מעיקרא שבקש כו' ודחי ליה ומוקים ליה כו' אלא מתוך שלא מיחה כו' ויש ליישב דלמסקנא נמי צ"ל דשמעינן מיניה נמי שבקש לבנות ולא בנה דאי משום דמעלה עליו הכתוב כאלו בנה הל"ל אז בנה דיבנה לא משמע הכי וכן יש להוכיח מדברי התוספות פרק במה בהמה שכתבו שם אהא דמשני שבקש לבנות כו' ופריך אלא מעתה אז יבנה יהושע כו' הקשה הרר"א דבחלק מפקינן מדכתיב אז יבנה יהושע מכאן לתחיית המתים מן התורה א"כ אתא לדרשה ה"נ אתא לדרשה ואור"י דמ"מ פריך מדלא כתיב שבקש לבנות אלא יבנה ש"מ שר"ל שיבנה כההוא דיהושע דודאי בנה עכ"ל ור"ל דמעלה עליו הכתוב כאלו בנה היינו ודאי בנה כמו ביהושע ויש לדקדק אתירוץ ר"י דאכתי לא דמיין דההוא דיהושע דודאי בנה איכא למדרש ביה דמש"ה כתיב יבנה ולא בנה למדרש מינה רמז לתחיית המתים מן התורה אבל ההיא דשלמה כיון דמעלה עליו הכתוב כאלו בנה לא יפול בו לשון יבנה אלא ע"כ דלמסקנא נמי אמרינן דנכתב לשון יבנה שבקש לבנות ולא בנה מיהו הוה דומיא דיהושע דמעלה עליו נמי כאלו בנה ודו"ק:

אשרי יושבי ביתך כו'. שירה שבעוה"ז לא הוזכר בקרא דאשרי יושבי ביתך דקאמר קרא דיהללוך היינו לעוה"ב כדקאמר ריב"ל גופיה מכאן לתחה"מ מן התורה אלא ממלת עוד דריש ליה דלשון

עוד נופל בדבר הנוסף על הראשון דהיינו בשירה שהללוך כבר בעוה"ז עוד יהללוך לעוה"ב וק"ל:

רננו לא נאמר כו'. בסיפא דהאי קרא מפורש דמשתעי קרא בלעתיד דכתיב כי עין בעין יראו בשוב ה' וגו' אלא משום דאיכא לפרושי שיהיו צופיך ונביאיך מתנבאים בקול יחדיו בעוה"ז על ישראל שיהיו בזמן הגאולה כי עין בעין יראו ישראל בשוב ה' ציון אז וע"ז אמר שלא תפרש כן אלא שהנביאים עצמם ישאו קול יחדיו לרנן בעוה"ב מדכתיב ירננו בלשון עתיד ומכאן לתחה"מ מן התורה שהנביאים שכבר מתו יעמדו בתחייה לעה"ב והוסיף לומר שעתידין לומר שירה בקול א' כו' לפי מ"ש בפרק ראוהו ב"ד דתרי קלי לא משתמעי אמר שלא יהיו להם לנביאים משמעות הרבה קולות אלא קול אחד המשתמע וכדאמרינן שם במגילה והלל דחביבא משתמעין תרי קלי הכי נמי שירה דלעתיד תהיה חביבה להו משתמע כקול אחד וק"ל:

כל המונע הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו כו'. ר"ל שאינו לומד עם התלמיד כר' פרידא שהיה למד עם תלמידו ד' מאות פעמים עד שהיתה שגורה לו בפה וז"ש המונע הלכה מפי תלמידו ללמוד עמו עד שתהא שגורה לו בפה לפי שאומר הרב שאין התלמיד הגון וראוי לכך וא"א לו ללמדו הרי גוזלו מנחלת אבותיו שהתורה היא מורשה לכל ישראל משמת ימי בראשית ר"ל לפי בריאותם וטבעם משמת ימי בראשית מוכנים כל ישראל ללמוד תורה:

והוסיף בזה ר' שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד. ר"ל שאומר שהתלמיד אין לו פה לסדר הדברים ומה אני מלמדו בחנם וז"ש מונע בר קרא התורה בכאן בר שהוא מונע מללמוד עם התלמיד על בוריו של ההלכה ה"ז יקבוהו לאום דאפילו עוברין מקללין כו' כלפי מ"ש בפ' המפלת תינוק במעי אמו פיו סתום ומלמדין אותו כל התורה ואין מונעין ממנו הלכה בשביל שאין לו פה ולדעת זה שמונע מפי התלמיד כ"ש דלפי דעתו שימנע מעוברים שפיהם סתום לגמרי:

דף צב.

מנקבין אותו ככברה. כענין שאמרו בפרק אין מעמידין שהת"ח דומה לצלוחית של פלייטין אם הוא מריק תורתו לאחרים ריחו נודף ומוסיף חכמה ואם הוא מחזיק תורתו לעצמו ואינו רוצה ללמדה לאחרים אינו מוסיף חכמה ומאבד תורתו ע"ש. וז"ש לפי שזה מונע הלכה מפי תלמיד ללמדו הרי מנקבין אותו ככברה שנתרוקנה תורתו דרך הנקבים ומשתכחה הימנו ואמר אביי בד"מ שהתורה נמשלה למים כמו שהמים יוצאין דרך נקבי כלי זה הנקרא אוכלא כך התורה יוצאת ונתרוקנה מאיש הזה ומשתכחת הימנו:

ואמר אם למדו מה שכרו זוכה לברכות כיוסף. לפי שהתורה היא מזון הנשמה כמו הלחם לגוף וכמו שזכה יוסף לברכות שכלכל את אחיו ועמי הארץ בלחם כן יזכה הת"ח המכלכל אחרים בלחם התורה ומלמדה להם. ומסיים כל המלמד תורה בעוה"ז כו' היא הברכה לראש יוסף שנאמר ברכת אביך גברו וגו' שהיא הנחלה בלי מצרים שבעוה"ב כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' ועל זה אמר ומרוה גם הוא יורה כמ"ש ביוסף שכלכלם בעוה"ז וזכה לברכת אביו בעוה"ב:

יחי ראובן כו'. עי' פירש"י בחומש שלא יזכר כו' ר"ל שלא הוזכר זה בכל ברכת השבטים שיזכו לעוה"ב אלא בראובן לומר לך שלא יזכר לו מעשה בלהה לעוה"ב דאפי' למ"ד פרק במה בהמה דראובן חטא הרי עשה תשובה ועוד דאפילו בא על א"א אמרי' פרק הזהב יש לו חלק לעוה"ב:

מהכא ורבים מישיני עפר יקיצו אלה לחיי וגו'. בפ"ק דר"ה מפורש אלו הם הב' כתות שיעמדו ליום הדין הא' של צדיקים אלה לחיי עולם והב' של רשעים ואלה לחרפת וגו' ע"ש:

לך לקץ וגו'. לפי שיש לאדם ב' קיצין האחת היא המיתה כמ"ש דוד הודיעני ה' קיצי וגו'. והב' היא הקץ של הגאולה לזמן התחייה וז"ש ואתה דניאל לך לקץ המיתה ותנוח שם ע"ד ינוחו על משכבותם ואח"כ ותעמוד בתחה"מ לגורלך כפי גורלך וחלקך לזכות אם לחיי עולם ואם לדראון ואמר שתעמוד לקץ הימין הוא קץ הגאולה לפי שקץ המיתה הוא קץ שמאלי מצד מדה"ד ואמר בקץ הגאולה קץ הימין מצד הרחמים גדולים שתהיה התחייה והגאולה ב"ב אמן:

ועל מבועי מים וגו'. אמר המרחם בעוה"ז להנהיגם בנחת זוכה להנהיגם בעוה"ב ובתנאי שעל מבועי מים ינהלם דהיינו ע"פ התורה שנקראת מבועי מים חיים ינהלם אבל אם לא יקבלו התורה ינהיגם בקושי להדריכם על פי התורה וק"ל:

גדולה דעה שנתנה כו'. מבואר שהדעת היא העליונה שבג' המעלות שהם חכמה בינה ודעת כפירש"י פ' כי תשא והוא רוח הקדש ואמר שהוא בין ב' אותיות ולא ב' תיבות השם כפירש"י ועוד נראה לפי שאותיות השם אינו כמו תיבה אחרת מחוברת כך אבל מי שיודע לצרף צירופן הוא מדעת ורוח הקדש בעצמו אשר ע"ז אמרו בפרק הרואה יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם ה' בחכמה יסד וגו' ולזה אמר בין ב' אותיות ה' אחד מימין ואחד משמאל והם מדותיו ואותיותיו מדת הרחמים ומדת הדין ובצלאל היה מצרפן כמו בשמים ובארץ שנאמר ביום עשות ה' אלהים שצרף אותן הקב"ה וע"ז הכוונה הוסיף ר' אלעזר ואמר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות שהוא נעשה ע"י בצלאל שהיה בו הדעת והיה יודע לצרף האותיות שנבראו בהם שמים וארץ לשתף הרחמים והדין וכתב הרמב"ן והענין כי המשכן ירמוז לאלו והוא היודע ומבין סודו עכ"ל ומזה יתבאר לך שאר"א עוד כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בהמ"ק כו' כי המקדש ניתן בין ב' אותיות שהוא נבנה ע"י בצלאל שהיה בו דעה שניתן ג"כ בין ב' אותיות על הכוונה שאמרנו מי שיש בו דעה הוא ג"כ ראוי שיבנה בית המקדש (ע"י) בימיו עוד עיין בזה בע"י בשם חידושי הרשב"א:

ואמר אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין ב' אותיות כו' ר"ל מה שייך בזה צירוף אותיות השם הרחמים והדין ואמר למלתיה ה"נ דב' הופעיות הללו למה א' למדת טובה לישראל ואחד לפורענות לעובדי כוכבי' הוא הצירוף הרחמים ומדת הדין ע"י נקמה שהופעה במדת רחמים לישראל והופעה במדת הדין לעובדי כוכבים ויש בזה חילוף נוסחאות דהכא מפרק אין עומדין דהכא גרסי' ב' הופעות כו' והתם גרסי' ב' נקמות הללו כו' גם ששם מייתי קרא דהופיע מהר פארן והכל עולה לענין כוונה אחת שהנקמה היא ההופעה של אותיות השם הא' לטובה מימין לישראל הופיע מהר פארן וא' לשמאל לרעה לעובדי כוכבים אל נקמות הופיע ומפורש עוד בפ' אין עומדין בחדושינו ע"ש:

כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר כו'. לכאורה קשה שהרי נאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר וגו' ויש ליישב ע"פ מ"ש בפרק ב' דנדה מה יעשה אדם ויתעשר א"ל ירבה בסחורה וכו' א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו וז"ש כל שיש בו דעה לסוף מתעשר דבתחלה מרבה בסחורה ולבסוף שרואה בשכלו ודעתו שלא הועיל לו גמר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו וז"ש בהפך זה מי שאין בו דעה סוף הוא גולה וכו' דמתוך שהוא מרבה בסחורה ולא הועיל לו ולפי שאין בי דעת אין מבקש רחמים ונעשה עני לבסוף והוא גולה אף ממקומו שצריך למכרו מחמת דחקו וק"ל:

כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו כו'. הא ודאי דיש לרחם על כל מעשיו שלא בטלו צורתן כפי הבריאה אבל האדם כיון שנברא בדעתו ובשכלו אם אין לו דעת הרי הוא מאבד צורתו ואין זה בכלל כל מעשיו לרחמו כי האלהים עשאו ישר בדעת ועד"ז אמר ג"כ כל הנותן פתו למי שאין בו דעה כו'. וע"פ מ"ש בפרק ע"פ בשעה שאמר לו הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות א"ל רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שא"ל בזעת אפיך תאכל לחם נתקררה דעתו והוא כי היה אדם הראשון חשב מעיקרא כיון שמאכלו שוה כחמור ישתווה בדעתו כחמור כי מזונות החמרי יולידו טבע החמרי ולא נתקררה דעתו עד שא"ל שיאכל לחם כי הלחם הוא טעם דגן וכבר בארנו בפרק בן סורר גבי חטה שאכל אדם הראשון שטעם דגן מביא הדעת לאדם וע"כ זה שנותן הלחם למי שאין בו דעת וראוי למזון החמור שהוא ישתווה לו ראוי שיתייסר על חטא זה:

כל בית שאין דברי תורה כו'. אייריי בבעל הבית שאינו ת"ח ואם אין דברי תורה נשמעים בביתו בלילה דאפשר ביום מתוך עסקיו של בעל הבית אי אפשר ללמוד בביתו אבל בלילה שבעל הבית פנוי מעסקיו ואין דברי תורה נשמעים בו א"נ דביום אפשר שלא נשמע דברי תורה מפני קול המולה של המון אבל אם בלילה שהקול נשמע ואין נשמע בו ד"ת ה"ז שרט בעיניו ללמוד תורה בביתו כדכתיב ירע שריד באהלו ועונשו שאש אוכלתו שהוא אש של גיהנם שאם היה נשמע בו דברי תורה שנקראת אש כמ"ש כה דברי כאש לא היה יכול אש של גיהנם לשלוט בו דאש של תורה הוא אשו של הקב"ה אש אוכלה אש ובענין זה אמר ג"כ כל שאינו מהנה ת"ח כו' מיירי במי שאינו ת"ח וגם אם הוא אינו עוסק בתורה היה לו לסייע לדברי תורה כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא למחזיקים וזה שאינו מחזיק לומדי תורה אינו ראוי להיות בו סימן ברכה כי התורה היא הנותנת חיים וברכה ללומדיה ולמחזיקים בה:

כל המחליף בדיבורו כו'. מדלא כתיב מתעתע וכתיב כמתעתע בכ"ף הדמיון דרש ליה הכי שהוא מרמה ומחליף בדיבורו ומתעה בו חברו כאלו עובד עבודת כוכבים שנקרא תעתע כדכתיב תעתועים והוא מבואר כי האמת הוא כלל גדול בקיום התורה וההיפך השקר. וכתב בעל עיקרים בזה שבעל עברה וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו רבוי מצות שבתורה א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר ליה להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו לסטים אלו ב' יהיו עלי עדים להרגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' ע"ש:

לעולם הוי קבל וקיים כו'. מלת קבל הוא תרגומו של חשך בכל מקום ור"ל שיעשה את עצמו כאלו הולך במקום חושך ואל יתראה עצמו בפני הבריות ולא יתקנאו בו ותהא קיים שלא ישלוט בו קנאת הבריות ועין הרע ומייתי הדמיון מבית אפל שאפילתו שלא יתראה בו היא קיומו:

כל המסתכל כו'. פירש"י מסתכל מחשב כו' מדנקט ערוה לשון יחיד ולא קאמר המסתכל בעריות משמע ליה דבחד ערוה קמיירי והיא אשת איש המצויה ושכיחא ודקאמר מחשב במקום מסתכל הא ודאי דמסתכל ממש נמי עבירה גדולה בידו אלא דעונש הזה דקשתו ננערת הוא בא על המחשב תמיד על אשת איש ומקשה עצמו לדעת אותו הקישוי ננער ממנו:

וכי מה ענין שאול אצל רחם כו'. כבר מפורש בקרא מה ענינם זה לזה שאמר שלש הנה לא תשבענה וגו' שאול ועוצר רחם וארץ לא וגו' וי"ל משום דבארץ מפורש בה ממה שלא תשבע ארץ לא שבעה מים אבל שאול ועוצר רחם אינו מפורש בקרא ממה אין שבעים דהיינו שאול ממתים ורחם מתשמיש ולהכי קאמר וכי מה ענין שאול אצל רחם דהני תרתי דכתיבי גבי הדדי לענין שאינן שבעים אינו מפורש בקרא כמו בארץ אלא לומר לך שיש להם גם דמיון אחר דמה רחם מכניס ומוציא כו' הוא בעצמו משל דבת קיסר דשני יצירות יש לאדם דיצירתו מן המים הוא ברחם בעולם הזה ויצירתו מן הטיט הוא יצירתו בשאול לעתיד ואמר דיש ביצירה זו של תחיית המתים מן השאול זו קל וחומר מיצירת הרחם שבעולם הזה:

קדוש יאמר לו כל הכתוב וגו'. גם רשעים יעמדו לזמן תחיית המתים אבל אמר קדוש יאמר לו לכל הכתוב לחיים דהיינו לצדיקים שנכתבים לאלתר לחיי עולם הבא ולא יאמר כן לרשעים שלא יעמדו רק לחרפת עולם כדאמרי' פ"ק דר"ה:

דף צב:

וא"ת אותן אלף שנה כו' שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא וגו' דהיינו אלף שנה שהוא יומו של הקב"ה שנא' כי אלף שנים בעינך כיום וגו':

יעלו אבר כנשרים ירוצו וגו'. כבר אמר שהקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין כו' אבל לפי שהנשר ימרט כנף שלו לעשר שנים ויתחדש אחר כך כמ"ש בשם רבינו סעדיה אמר שקוי ה' יחליפו כח שלא יפסוק מהם כחם אבל יעלו אבר תמיד כנשרים הללו אחר שיתחדש שירוצו ולא יגעו. ויש כאן גמגום קצת בפירש"י שפי' לאחר שיחיו אין חוזרין לעפרן כו' בין לעולם הבא אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא עכ"ל מאי לעולם הבא ומאי לעתיד לבא שיחיו שנית וק"ל:

ונילף ממתים שהחיה יחזקאל כו' עפירש"י. יקשה לפי זה דהא בצדיקים לעתיד אמר כן דלמעלתן שיחיו ולא יחזרו לעפרן גם לשון ונילף לא משמע כן ולולי פירושו היה נראה דהכי פירושו דאכל הני תנאי ואמוראי שהביאו מקראות לתחה"מ מן התורה נגד הכופרים בתחייה לומר שהוא דבר שאי אפשר כההוא מינא דחיין מיתין דמייתי חיין וכדברי השר ועפרא מי קחיי פריך הכא דנילף ליה ממתים שהחיה יחזקאל שהתחייה הוא דבר בחוק האפשר ויכולת ביד האל יתברך ב"ה יש להאמין בתחיית המתים וק"ל:

ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה כו'. יש לפרש למ"ד אלו בני אדם שכפרו בתחה"מ ולא היו ראוים לתחיית המתים לעתיד כדתנן במתני' וכפירש"י ולכך החיה אותם הקב"ה בעולם הזה להראות להם שהיכולת בידו יתברך ב"ה ולפי שהכופרים אומרים כיון שהאדם מת בחטאו במה יזכה שוב להיות חי כדברי המין דחיין מתין בחטאם דמיתין איך יהיו חיין על זה אמרו שירה ה' ממית בצדק במשפט צדק דלא עביד דינא בלא דינא אבל הוא מחיה ברחמים שלו ולא לפי הזכות של אדם ורבי יהושע אמר שאמרו שירה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל נראה לדעת רבי יהושע כאינך אמוראי שמתו קודם זמנם בשביל חטאם והחיה אותם הקדוש ב"ה בעולם הזה ונשאו נשים

ומתו שוב כדרך כל הארץ ושוב יחיו לעתיד כדעת ר"י בן בתירא שהיה מבני בניהם וזה שאמר שירה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל דלא נראה לו לפרש דכפל הכתוב הענין במלות שונות כפירוש הרלב"ג אלא מתים שהחיה יחזקאל אמרו כן ה' ממית אותם כבר בלא עתם ומחיה אותם עתה ושוב ירדו לשאול לזמן מיתתם ויעלו לעתיד לבא ומאן דאמר באמת משל היה כפירוש רש"י וכפירוש הרד"ק למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו כעצמות היבשות כו' ע"ש:

אלו בני אפרים שמנו לקץ כו'. עי' פירש"י הכא ובספר דברי הימים ועוד נראה לפרש דדקדק לומר והרגום אנשי גת הנולדים וגו' דמשום שטעו בקץ לא היו חייבים הריגה בידי שמים ע"י אנשי גת אבל כבר היתה השבועה בין אברהם ויצחק ובין הפלשתים ואלו בני אפרים עברו על השבועה שבאו לקחת מקנה אנשי גת הנולדים בארץ ר"ל מאותם שהיו אנשי השבועה עם בני אברהם ויצחק ולכך הרגום על שעברו השבועה שעמהם ומ"ד שכפרו בתחה"מ כו' הנה אומרים יבשו וגו' ולא חיו אלא משום סימן לאחרים לכל ישראל כפירש"י:

ומ"ד אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית כו'. אלו לא כפרו בתחיית המתים אלא שחשבו שהם אינם ראוים לכך כיון שאין בהם לחלוחית מצוה וע"כ חיו לסימן להם שאף הם יחיו לעתיד אחר שיהיו נדונין בגיהנם כדאמרי' פרק קמא דראש השנה ומ"ד אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים כו'. נקט שקצים ורמשים ובקרא דמייתי הזכיר נמי בהמה ויש לפרש לפי הבריאה שהשקצים ורמשים אין להם עצם כלל ולכך ההפסד בהם מצוי כמ"ש דאין מתקיימים יותר משנה והבהמה שיש לה עצם והוא דבר המתקיים לזמן מופסד לסוף זמנו אבל מותר אדם מן הבהמה שיש לו עצם אחד המתקיים לעולם כמ"ש שיש עצם אחד באדם נקרא נסכא שממנו נברא לעתיד וזה שנקט אלו שחיפו את ההיכל בשקצים ורמשים שהוא דבר היותר מופסד לפי שהאמינו שכל העולם הוא דבר מופסד ואין באדם דבר המתקיים יותר משקץ ורמש וזהו שאמר יבשו עצמותינו אבדה תקותנו וגו' לא טובים אנחנו מצד העצם שבנו כי כבר יבשו לגמרי ולכך חיו משום סימן להם שהאדם מצד עצמותיו הוא דבר המתקיים לעתיד ואינו מופסד לעולם:

ולמ"ד אלו מתים שבבקעת דורא כו' וצוה המלך והרגם כו'. כדלקמן שהן הן שטפחו לו לאותו רשע על פניו להראות לו גדולתו של הקב"ה שהן הן שהרגם על לא חמס בכפם ולא הועיל לו שהקב"ה החיה אותם על ידי יחזקאל חבריהם של אלו ופירש"י באו עצמות מן הבקעה וטפחו לו כו' והלכו להם עכ"ל לא הוצרך לו לומר שבאו מן הבקעה כו' והלכו להם שהרי באותה בקעה שהרגם העמיד הצלם שלא השתחוו לו ושם הוליכם לכבשן האש:

פתח ואמר אתוהי כמה רברבן וגו'. הוא האות והנס של חנניה מישאל ועזריה שניצולו מכבשן האש ותמהוהי כמה תקיפן וגו' הוא תמיהתם על שהוא מחיה מתים והיינו כמה תקיפין שהוא בלשון התרגום גבורה שהקב"ה מחיה מתים בגבורה כמ"ש אתה גבור לעולם ה' מחיה מתים כו' ומסיים מלכותיה מלכות עלם ושוטניה בכל דר וגו' הוא רמז לכל דור ודור מן העולם ועד עולם כמ"ש בפירוש רבינו סעדיה בדור המבול ודור הפלגה ומצרים וכל דור ודור עכ"ל ובודאי שאמר כן לדרך כלל בכל דור ודור והיה דעתו לפרש ולספר דרך פרט ממשלתו של הקב"ה שבכל דור ודור אלא שבא המלאך וסטרו כדי שלא יפרט תושבחתו וגדולתו של הקב"ה שלא יגנה בהם שירות ותשבחות שאמר דוד כו' שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות כדאמרי' בפ"ק דברכות ואין ראוי שהמחריב שהוא נבוכדנצר יוסיף שירות על הבונה בית המקדש שהוא דוד ומהכא משמע שהמלאך הבין שירה זו של נבוכדנצר שהיא בלשון ארמי ודאמרינן בעלמא שהמלאכים אינן מבינין בלשון ארמי שע"כ אומרים קדיש בלשון ארמי י"ל היינו המלאכים המקטרגין לישראל אבל המלמדים זכות לישראל כי הכא ודאי מבינים בכל לשון וק"ל:

ונשרפו ד' מלכיות כו' וכתיב כו' והנך דלא כתיבי נשרפו כפירוש רש"י ובספר דניאל הוסיף לפרש שהם אשר הרגם שביב אש בהשליכם וגו' כמו שמפורש שם בקרא גובריא אילך די הסקו וגו' קטל המון שביבא דנורא:

לא ישנה עצמו מן הרבנות כו'. עי' הטעם בפירוש רש"י ועוד נראה הטעם בזה שלא ירא האדם עצמו מצטער ומתאבל על דין שמים אבל יקבלו באהבה ובשמחה דרך כבוד:

דף צג.

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת כו'. עפירש"י לכאורה היכן הוזכרו תלתא צדיקי ברישא דלא כתיב רק חזי גוברין ארבעה שרין כו' שכלל גם המלאך עמהן ויש ליישב דבריו דה"פ מדכתיב וריויה די רביעאה דמה לבר אלהין דמשמע שהמלאך הוא הרביעי מהם כי גדולים הם ממנו ובהליכתן הלכו הם לפניו והוא הרביעי מאחריהם ועוד יש לומר דמצינו שהחכמים קרוים אלהים כמו עד אלהים יבא וגו' אבל המלאך נקרא בר אלהין שאינו חשוב כמו הצדיק שנקרא אלהים וק"ל:

לך ה' הצדקה וגו'. כיום הזה דריש ר"ל כיום הזה שיצאו מכבשן האש וא"ל העובדי כוכבים יש לכם אלהים כו' היינו אומרים לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים על שטפחו להם עובדי כוכבים על פניהם וק"ל:

אעלה בתמר כו'. בענינא דלעיל שאמרתי אתעלה ואתגדל בכלל ישראל כמו התמר שאין לו רק לב אחד שיהיה גם להם לב אחד לשמים שיקדשו שם שמים ולא ישתחוו לצלם ולא עלה שעל ידם נתעלה ונתגדל שמו יתברך ב"ה אבל האחרים חללו שמו והשתחוו לצלם וק"ל:

ראיתי הלילה וגו' שנאמר ה' איש וגו'. מייתי ראיה מהתם דאיש מורה אמדת הדין ולפי שבקריעת ים סוף בא הקב"ה ברחמים לישראל ובמדת הדין למצרים על כן היה נקרא ה' איש מלחמה וגו' ה' שהוא רחמים לישראל ואיש מלחמה למצרים ואמר שראוי להקדים הרחמים כי ה' שמו אבל איש מלחמה רק תוארו וזה שאמרו במדרש ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש דהיינו ה' הכתוב לפני איש מלחמה אבל הכא שהיה מדת דינו שולט על עולם כולו להפוך לדם אינו נקרא רק איש מלחמה ולא כתיב ה':

ואמר אין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אומן את הדסה וגו' וכמ"ד בפ"ק דמגילה דאסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים והתם מייתי מקרא דהכא וכה"א והוא עומד בין ההדסים וגו' וסמך הכא אדהתם והתם אדהכא וכן דרך התלמוד לסמוך בשני מקומות מזה על זה:

ואמר ואחריו סוסים אדומים שרוקים מיד מלאים רוגז שרוקים אדומים ואחר כך נעשו לבנים כן הוא הגירסא בילקוט ורצה לומר ואחריו אחר שבאו סוסים אדומים מתוך שמלאו רוגז על כל העולם שוב אחר שראה במעשה ההדסים והצדיקים נעשו לבנים ובגרסת רד"ק שחורים נעשו שרוקים ואדומים לבנים עכ"ל אבל בקרא לא הוזכרו שחורים:

ואמר סוסיא חיורא מעלי לחלמא וכו'. כיון שיפה הוא בנבואה יפה הוא גם כן לחלמא שהחלום הוא אחד מששים בנבואה ובפ' הרואה אמרו סוס לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו אדום בנחת יפה ברדוף קשה וצ"ל דהכא ברדוף אייריי ודו"ק:

ורבנן להיכן אזלו כו'. ר"ל כיון שהיו רבנים וחשובים כדקאמר לעולם אל ישנה מן הרבנות שלו להיכן אזלו דלא מדכר להו תו. והיה ראוי לו למלך נבוכדנצר אחר מעשה זה להשליטן ולמנותן במינוי יותר חשוב מאשר היה להם כבר כמו שמצינו בדניאל:

ואמר רב שמתו מיד בעין הרע. רב לטעמיה בפרק המקבל תשעים ותשעה מתים בעין הרע ואחד בדרך ארץ:

ושמואל אמר ברוק כו'. לכאורה הוא דבר זר גם הרקיקה של העובדי כוכבים היה בישראל ולא נזכר שנטבעו מהם ויש לפרש שהוא דרך משל דעל ידי הרקיקה שהיה לעובדי כוכבים בישראל והיו מביישין אותם כשראו לחנניה מישאל ועזריה כדקאמר לעיל על כן מתו שלא יהיו מביישין ישראל עוד על ידם ומ"ד עלו לא"י שלא רצו עוד במינוי של מלך ולכך לא הוזכרו עוד אלא עלו לא"י ונשאו וכו':

ואמר כי אנשי מופת המה וכו' שנעשה להם מופת וכו' ר"ל כי הם אנשי מופת שלא הושלכו שם אלא שיהיו לנס ולמופת אבל אתה שהושלכת ג"כ אינו מצד המופת אלא מעונש שנשאו בניו נשים שאינן הגונות לכהונה כדלקמן:

ודניאל להיכן אזל כו'. יש לדקדק למאי דקאמרינן בסמוך דהמלך נבוכדנצר חשבו לדניאל לאלוה והוה סגיד ליה אם כן נימא דאף אם היה שם לא היה המלך חש עליו שישתחוה לצלם שהקים בבקעת דורא וכך כתב אבן עזרא ולדעתי כי פחדו להזכירו אחר שהמלך הקריב לפניו ניחוחים כאשר יעשה לאלהיו וגו' עכ"ל והתלמוד ימאן זה דמשמע שזו הגזירה להשתחוות לצלם היה בסתם על הכל גם דניאל היה בכלל כנאמר מאן דלא יפול ויסגוד ביה שעתא יתרמי וגו' גם אם המלך הקריב לפניו ניחוחים שאר כל העם לא חשבוהו לאלוהות לא היה יכול להצילו מפני שאר העם וק"ל:

שלשה היו באותה עצה כו'. ודניאל אמר כו' דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפו וגו' דאין לומר דהקב"ה נמי מטעם זה אמר ניזיל מהכא שאלו ישליך אותו לא יהיה ניצול משום פסילי אלהיהם וגו' דאם היה חייב שריפה בדין שמים ודאי דלא היה א"ל הקב"ה שילך משם להנצל אלא דדניאל היה חושש לכך ובדין שמים ודאי דהיה ניצול אלא שא"ל הקב"ה יזיל שלא יאמרו שגם הם נצולו בזכותו וק"ל:

אשר קלם אמר ר"י משום רשב"י מלמד שעשאם כקליות כו'. ר"ל לא ששרפם כדין שרפה שבתורה שזורקים פתילה של אבר לתוך הפה דאלו היה נאמר שרפם היה משמע כך ולכך נאמר קלם שעשאם כקליות שמהבהבין אותם באש מבחוץ דהיינו שהשליכם לכבשן אש ואמר יען אשר עשו נבלה בישראל וגו' מאי עביד אזיל לגביה ברתיה דנבוכדנאצר כו' דמשמע דנ"נ קלם בשביל זה שעשו נבלה בישראל וינאפו וגו' והיינו כדמסיק דע"י ברתיה דנ"נ שמע מהם שהיה היתר בעיניהם אשת איש בישראל וע"י זה קלם באש:

שנאמר וירא את יהושע כהן גדול וגו'. והשטן עומד על ימינו וגו'. פירושא דהאי קרא לפי הדרש דהכא עומד לפני מלאך ה' וגו' הוא מלאך הרחמים. ואמר שהשטן עמד על ימינו דהיינו להפך הרחמים שהוא הימין למדת הדין ולשטנו על עון בניו שהיו נושאים נשים שאינן מהוגנות לכהונה שהוא מצד הימין. ויאמר ה' אל השטן יגער ה' שהוא מדת הרחמים בך השטן ועוד יגער ה' בך הבוחר בירושלים להפך מדת הדין לרחמים הלא זה אוד מוצל מאש שכבר לא שלט בו אש של מדת הדין ונצל כאוד זה מתוך האש כדלקמן ודקאמר מאי טעמא איענש פירש"י דאהני ליה נורא דהאי דאהדר ליה לנבוכדנאצר דחייה בעלמא דחייה עכ"ל ולא ידענא מנלן דדחייה בעלמא הוא דהא קרא דאוד מוצל מאש מתפרש נמי שפיר לפי המשל דאמרי אינשי חרי אודי וכו'. ונראה דהכי פירושו מאי טעמא איענש להיות מושלך עם חבריו רשעים האלו. ואמר שהיו בניו נשואין וכו' עי' בזה ברד"ק והא דכינה מה שחללו בניו הכהונה בבגדים צואים לפי שעיקרו של דבר שהיה הכהן גדול מובדל משאר כל אדם הוא ע"י ארבע בגדים שהיו לכהן הדיוט ושמנה לכהן גדול והיו קדושים ונמשחו בשמן המשחה וע"כ אמר שבגדיו נתלכלכו בצואה וחללו הקדושה על ידי נשים שאינן הגונות להם:

אילימא שש שעורים ממש. עי' פירוש רש"י ודוחק לומר דשש גרעינין ממש דקאמרו היינו שש שבלים ואפשר לרבותא קאמר בקושייתו דאפילו שש שבלים אין דרכו כו' אך קשה במה שפירש אין פותחין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים ושוב פי' דלא מייתי בגורן מדה פחות מסאה דהא על כרחך משום נתינת העני בעי נמי שם מדת חצי קב וכן קב בעי שם אליבא דתנא קמא דר' שמעון דבעי ליתן בשעורין קב ולכולי עלמא בכוסמין בעי קב בסוף מסכת פאה ולולי פירש"י אפשר לומר משום דנקט סתם שש שעורין אי לאו דהיינו ממש גרעינין אית לן לאוקמא אסתם מדה בכ"מ דהיינו סאה ונקט הך דרשה אהאי קרא ותאמר שש השעורים האלה וגו' ולא אקרא קמא דכתיב וימד שש שעורים וישת וגו' משום למאי דמסיק דהיינו שש שעורין שש גרעינין ומדידה לא שייך ביה רק מנין:

דף צג:

לא אמרו דואג כו'. לפי ששינה באומרו שאמרו עבדיו יבקשו איש יודע מנגן בכנור והוא אמר יודע נגן ולא אמר בכנור גם כל המעלות גבור חיל וגו' דחשב מי בקש ממנו מזה דרשו דיודע נגן לאו בכנור קאמר אלא יודע לשאול ובענין זה גם הוסיף לומר ולספר בו מה שלא בקשו שהוא גבור חיל דהיינו גבור בתורה להשיב וכן איש מלחמה כו' וכוונתו ללשון הרע כדאמר בפרק גט פשוט כל המספר בטובתו של חברו יותר מדאי בא לידי רעתו וקאמר התם בכהאי גוונא כלך לך מלשון הרע זה ומ"ש דבשאול כתיב כל אשר יפנה ירשיע דמלת ירשיע לא יתכן לפי פשוטו כדעת המפרשים שהצליח במלחמות שאינו נאמר כן לגבי דוד אבל מלת רשע נאמר בכל מקום בעובר על דברי תורה והאי קרא דמייתי בדוד וכל אשר יפנה יצליח לא נמצא במקרא:

משיח דכתיב ונחה עליו רוח וגו'. לפי פירוש רש"י נראה דרוח ה' הוא הכלל וחכמה ובינה עצה וגבורה דעת יראת ה' המה הפרטיים ששה דמייתי והריחו ביראת ה' לא למראה וגו' הוא מלתא באנפי נפשיה דרבי אלכסנדרי מפרש לה ורבא מפרש לה בענין אחר ודאמר רבי אליעזר שהטעינו מצות ויסורים רצה לומר שהטעינו מצות שבו זכה להיות הגואל גם הטעינו יסורין לסבול עונות

ישראל כדאמרינן לקמן בפירקין דיתיב ביני עניי סובלי חלאים דכתיב מחולל מפשעינו ודימה דבר זה לרחיים שע"י טעינת הרחיים וטורח טחינת הרחיים אחר כך זוכה ליהנות ממנו מטחינותו כך וזכין ישראל בגאולה ע"י הטענת מצות ויסורין במשיח. ורבא דאמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה וגו'. פירש"י ואפי' הכי שופט בצדק דלים עכ"ל ויותר נראה לפרש בהיפך זה דלא למראה עיניו ישפוט דאף שאמרו אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מ"מ אפשר שיטעה בו בשוגג וכן למשמע אזניו אפשר שאין שופט צדק לפי האמת שהבעל דין יטעה בטענתו על ידי משמע אוזן בעדות שקר הדיין אינו שופט צדק לפי האמת אבל משיח לא יטעה בכל זה שיהיה מורח ודאין דהיינו בחוש הריח ידין עם מי האמת דאין בו טעות כמו בחוש הראייה והשמיעה שזכר והוא כי חוש הריח הוא רוחני מחלק הנשמה כמ"ש כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו זו הריח אבל שאר החושים יותר גופניים והטעות מצוי בהם וק"ל:

בר כוזיבא מלך תרתין שנין כו'. בביתר היה מולך ואיתא במדרשות שגם ר"ע טעה בו מתחלה ודרש עליו דרך כוכב מיעקב ע"ש:

כריבדא דכוסילתא כו'. עי' פרש"י וכתב מהרש"ל נ"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל כו' עכ"ל וכן נראה מפי ר' סעדיה ועי' בפירושו של דניאל בפי' אלו הששה דברים שזכר כאן:

והיו סריסים כו'. כמה לשונות סריסים דכתיבי גם במלכי ישראל ואינו דומה שהיו מסרסים את עבדיהם כדי שיהיו פנוים לעבודתם וכן למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם לא שייך בכמה כתובים דכתיב בהו סריסים כמו בשמואל דכתיב ונתן לסריסיו ולעבדיו דלא שייך לפרושי ביה לא סריסים ממש ולא שנסתרסה ע"ז אלא סריס פירוש משרת והרבה כתובים כמוהו וי"ל דהכא לא ניחא להו לפרושי סריסים משרתים כיון דבא ישעיה להתנבא לחזקיה פורענויות על בניו ואין זה פורענויות דמשרתים בהיכל מלך הוא חשיבות שלא יהיו שפלים בעיני המלך ומלת סריס בכ"מ מורה על עבד חשוב בעיני המלך כמ"ש בתרגום לסריסיו ולעבדיו לרברבוהי ולעבדוהי וכן בכ"מ וע"כ באו לומר דהיינו פורענויות דסריסים ממש ומאן דאמר שנסתרסה ע"ז דהיינו שיבואו לידי נסיון שישליכו אותן לכבשן אש ולגוב אריות וכן לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' לא היה לו לקרות אותן סריסים לגבי הקב"ה אי לאו שנסתרסה ע"ז ומזה יתיישב למ"ד סריסים ממש הא והא איתא מי הכריחו לפרש הא והא כיון דע"כ ולסריסים אשר ישמרו שבתותי לא יתפרש ליה אלא שנסתרסה ע"ז נימא והיו סריסים בהיכל מלך נמי הכי יתפרש די"ל דלא משמע ליה פורענות שנסתרסה ע"ז בימיהם אלא דאיתא נמי סריסים ממש והיינו ודאי פורענות ואמר היינו דכתיב וחבל לא איתי בהון למאי דבעי למימר השתא דחבל לא איתי בהון היינו דקודם שהושלכו לא היה בהן כל מום י"ל שזכר זה כאן ששמח המלך בהצלתן שראוים היו בהיכל מלך שראה בהם דלא הוה בהו חבל ומום. ואמר מבנים שהיו להם כבר כו' וכן ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש מבנים שהיו להם כבר. ואמר זה ספר דניאל שנקרא על שמו לאפוקי מנחמיה בן חכליה כדלקמן והוא זרובבל שהיה ג"כ בכלל סריסי המלך ובדישא דקרא אמר ונתתי להם לסריסים בביתי ובחומותי יד ושם דהיינו שע"י תפלות דניאל וחביריו וזרובבל וחביריו תבנה חומות ירושלים וב"ה אבל בסיפיה דקרא כתב לשון יחיד שם עולם אתן לו דהיינו שם הספר שהוא שם עולם אתן לו לדניאל לבד ולא לשאר הסריסים שהוא זרובבל כדמסיק מכדי כל מילי דעזרא נחמיה הוא דנחמיה הוא זרובבל והוא עלה קודם שעלה עזרא והוא כתב כל הספר כנראה מענינו ולא נקרא על שמו אלא שנקרא ספר עזרא:

ואמר מפני כו' דוד נמי מימר אמר זכרני וגו' במסכת ראש השנה פרק י"ט נמי מדמה להו לענין זכרון של יחיד מיהו מחלק בהו הכא דדוד רחמי הוא דקבעי ר"ל שלא בקש לזכרהו לטובה משום מעשיו הטובים אלא שיזכרהו ברחמים שלו יתברך ב"ה משא"כ נחמיה שבקש לזכרהו לטובה משום מעשיו בזה לא עשה כהוגן שכל מעשי האדם לטובה אינן כדי לזכותו אם לא ברחמים שלו ית' ב"ה:

ואף על דניאל כו' שהרי דניאל גם כן היה פחת ושלטון קודם לנחמיה כדמוכחי קראי. ואמר ומנלן דגדול ממנו כו' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא כו' לכאורה דר"ל דדניאל לאו נביא הוה והמראות דראה הן ברוה"ק ע"כ לא נמנה ספר דניאל מכלל הנביאים אלא בכלל כתובים שהוא ברוה"ק אבל קשה דא"כ כיון דדניאל נמי גדול היה מהן דהוא חזי והן לא חזו אע"ג דאינהו נביאי הוו והוא לא הוה נביא אימא דנחמיה אע"ג דלא הוה נביא נמי היה גדול מהם והיה גדול נמי מדניאל וי"ל דאין לנו לומר כן דנחמיה היה גדול מהן כיון דלא מצינו ביה במה שהיה גדול מהן כמו שמצינו בדניאל דהוא חזי והן לא חזו ושוב ראיתי בפרש"י בפ"ק דמגילה שהרגיש קצת בזה דאינהו נביאי שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה עכ"ל דר"ל דודאי דניאל נמי נביא הוה שהרי ראה כמה נביאות אלא שלא נשתלח בשום נבואה אבל א"כ בפשיטות ה"ל להוכיח דדניאל גדול מנחמיה שהוא היה נביא ונחמיה לא היה נביא וק"ל:

ומ"ש ומאן נינהו אנשים כו' דהכי משמע קרא והאנשים אשר היו עמי והיו ראוים לראות מראות הנבואה ולא ראו וגו' והן הם הראוים לראות דלא מצינו נביאים באותו דור רק אלו חגי זכריה ומלאכי וק"ל:

דף צד.

מזלייהו חזי. פירוש רש"י פרק קמא דמגילה שר של כל אדם למעלה עכ"ל:

ליקרי קריאת שמע כו'. אף על גב דאסור להתרפאות בדברי תורה הכא אף על גב דאיירי בשכבר איבעית לא מקרי רק להגן דשרי כדאמרינן בפרק ידיעות הטומאה:

למרבה המשרה וגו'. רוב דברי המאמר י"ל דדרשו מתוך פסוקים האלו כי ילד יולד לנו וגו' למרבה המשרה וגו' שנבואה זו נאמר על חזקיה כמו שכתבו המפרשים ואמר שאותו הילד היה תחלת המחשבה שבקש הקב"ה לעשותו משיח ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא גו' אלו השמות ראוים להיות במשיח אבל אמר בקטרוגו של מדת הדין לא נתקיימו בו כל אלו המעלות שיהיו במשיח לעתיד רק נתקיים בו למרבה המשרה לשלום לו מסנחריב אבל אין זה קץ הגאולה שיהיה הוא משיח יושב על כסא דוד ועל ממלכתו וגו' ועד עולם וגו' וזה שהזכיר על כסא דוד שהוא קטרוגו של מה"ד דאיך ישב חזקיה על כסא דוד עד עולם ומה דוד גופיה שאמר כמה שירות כו' ומסיים קנאת ה' צבאות תעשה זאת להסכים בזה בקטרוגו של מה"ד ולכך נסתמה המ"ם בתחלת דברי הענין של מה"ד מ"ם של למרבה המשרה לומר לך שנסתם אז קץ הגאולה ואמר שפתחה הארץ כו' ר"ל הארץ הידועה היא ארץ ישראל דכל זמן שישראל בגלות גם הארץ היא תרצה את שבתותיה וכאלו היא באבלות בכמה ענינים ע"כ פתחה לומר שירה תחת הצדיק חזקיה שלא תחרב ויהיה חזקיה משיח שיחזרו גם י' השבטים שכבר גלו וישבו בארץ לזכות בה בכמה מצות וז"ש זמירות שמענו ע"ד זמירות היו לי חקיך וגו'. ואמר שאמר שר עולם עיין פרש"י ובתוס' פרק א"ט ופ"ק דיבמות כתבו שהוא מט"ט. ואמר עשה צביונו לצדיק ר"ל שהארץ א"י נקראת ארץ צבי ע"ש זה שהיא עושה צביונו של מקום לומר שירה תחת הצדיק וכיוצא בה אמרי' בסוף כתובות ונתתי צבי בארץ החיים ארץ שצביוני בה כו' ואמר רזי לי רזי לי וגו' הכפל בזה עיין במפרשים ולפי דרש דהכא נראה לומר דה"פ רזי לי אתחלת המחשבה לעשות חזקיה משיח ורזי לי סוד הגאולה שלא עשיתיו משיח או שאמר רזי לי רזי לי על שני החורבנות שיהיו אם לא יהיה חזקיה משיח. ואמר הנביא ישעיה אוי לי עד מתי לפי שאותו דור היה כולו זכאי כדאמרי' בפירקין שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו ע"ה ואם דור כזה לא יזכה למשיח עד מתי יבא שיהיה דור היותר ראוי לכך:

ואמר יצתה בת קול כו' עד דאתי בזוזי כו' עיין פרש"י ובערוך ערך בז פי' באים שודדים על ארץ ישראל ובאים שודדים אחרים ושודדים השודדים וישראל עמהם הבוגדים ריקם תרגום בזוזים וסריקין עכ"ל:

דומה אלי גו' מלאך הממונה על הרוחות כו'. לפי פשוטו הוא שם אומה כמו משמע ודומה וגו' אבל הוא מבני ישמעאל ולא יתכן בו קורא משעיר וע"כ דרשו כי כשלא נעשה חזקיה משיח ונגזרו הגליות והחורבן שני פעמים הנשמות ויורדי גיהנם הם המבקשים בתחייתם להיות עולים מגיהנם לזמן הגאולה באו אל המלאך דומה הממונה עליהם ורמז לו ולא כל יורדי דומה כמעט שכנה דומה נפשי וא"ל שומר מה מלילה שומר מה מליל כפול הענין ע"ש שני הגליות האחד מבבל והשני משעיר ונקט קורא משעיר טפי לפי שממנו יהיו נגאלים אחר אריכות הגלות בו ור"ל מה מלילה מה מליל עד מתי יהיו הלילות והגלות ולפי גירסת הספרים לא אתא בוקר ר"ל וכי לא יבא בקר וגאולה בין ב' הגליות הדומים ללילות ואמר שאמר שומר אתא בוקר שיהיה גאולה ביניהם דהיינו בית שני ת"ך שנה אבל הלילה שאחריה והגלות משעיר נסתם בו הקץ והדבר תלוי בתפלת רחמים ותשובה אם תבעיון גו' וק"ל:

שלא אמרו ברוך כו'. כבר מצינו בכמה כתובים הקודמים שנאמר ברוך ה' במאורעות נח אמר ברוך ה' אלהי שם גו' ואליעזר עבד אברהם אמר ברוך ה' אלהי אברהם אשר לא עזב גו' אלא דה"ק גנאי לו למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ה' גו' על נס עצמם עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על ניסם משום דהוה נס דרבים כדאמרינן פרק הרואה וק"ל:

ויחד יתרו גו' רב אמר שהעביר כו' ובגירסת הילקוט א"ר פפא היינו כו' וכצ"ל דלגירסתינו דרב מייתי ראיה לדברי שמואל בעל פלוגתיה ודרך התלמוד לומר בכה"ג תרגמא רב אליבא דשמואל ומדלא כתיב וישמח וכתיב ויחד דרשו כך ומ"ש שהעביר חרב חדה כו' ופירש"י שמל את עצמו כו' עכ"ל ואיכא למידק דהיאך לא היה יתרו נימול כבר שהרי ממדין היה ומדין מבני קטורה הוו שחייבין במילה כדמוכח בפ"ד מיתות כמ"ש שם לפי' הרמב"ם בפירוש ההלכות ע"ש וי"ל דלענין פריעת המילה קאמר הכא שהעביר חרב חדה על בשרו להעביר ציצין המעכבין הפריעה דאברהם לא היה נצטווה על הפריעה כדאיתא פרק הערל:

עד י' דרי כו' פרש"י משל בני אדם ויתרו לאו עשירי הוה עכ"ל. ובספר בחיי ובחזקוני נתנו טעם דעשירי בדוקא נקט ע"ש ואין להאריך:

מאי במשמניו רזון כו' ר"ל מאי במשמניו שהרי קפ"ה אלף נהרגו ע"י מלאך ולא היו כולן שמנים ולית ליה הך דרשה דלקמן בשמנים דאית בהו דהיינו ראשי גייסות ולכך דריש במשמניו מלשון שמונה דהיינו ח' שמות שהיו לו לסנחריב למעלתו נפחת מהם ונעשה רזון מהם שלא עמדו לו כמו שעמדו הח' שמות לחזקיה:

ומ"ש והאיכא חזקיהו שחזקו יה. ר"ל שחזקו יה כנגד סנחריב שהיה חזק ברוב עם מחזקיה א"נ שחזקו יה מחליו:

סנחריב דכתיב ביה תגלת פלאסר כו'. בימי אחז כתיב וישלח אחז אל תגלת פלאסר וכן שלמנאסר בימי הושע בן אלה וסנחריב בימי חזקיה היה ואפשר שקבלה היה בידם שכל זה אחד הוא:

שסיחתו ריב כו' יש לפרש שהיה מדבר להם בלשון יהודית כדי שיריבו ישראל עם חזקיה כמ"ש אל ישיא אתכם חזקיה וגו' ואל (יבקש) [יבטח] ואל תשמעון וגו':

כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כו'. קראו אותה שוש ע"ש שאמרו שהיא טובה כא"י שנאמר בה יפה נוף משוש כל הארץ:

ותחת כבודו וגו'. ובפרק אלו קשרים גרסינן ר"א אומר תחת כבודו ממש רשב"נ אומר כשריפת בני כו' וע"ש ברש"י פלוגתייהו ושם יבואר. וכתב הרד"ק ומ"ש הכתוב מנפש ועד בשר יכלה וגו' כו' מסייע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו והפסוק שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאמר נשמה נשרפה וגוף קיים כו' ונוכל לתרץ ב' הפסוקים כי נשרף מקצת גופם עכ"ל ע"ש והנה הוא לא תירץ רק הפסוקים שאינם סותרים אבל לא תירץ הפסוקים לפי פלוגתייהו דע"כ חד מינייהו סבר דנשרף מקצת הגוף ואידך סבר נשרף כולו או דלא נשרף לגמרי ונראה ליישב דלמ"ד דהגוף לא נשרף לא תקשי ליה קרא מנפש ועד בשר וגו' דעד ולא עד בכלל ומ"ד דגם הגוף נשרף מ"מ שלדן קיימת ושפיר קאמר כולם פגרים מתים גו' וק"ל:

פרעה שחירף בעצמו כו'. נראה מכאן לדחות פי' הרמב"ן בפרשת בא שמפרש אההיא דמכילתא ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך כו' שדרשו כן בעבור שהכא דבר משה עם ישראל והיה ראוי שיאמר ועבר ה' והכה ה' ולכך דרשו ועברתי אני בעצמי כו' עכ"ל דהכא א"א לפרש כן דהא לא כתיב הכא לשון מדבר בעדו אלא וינער ה' וגו' דרכת וגו' ואפ"ה אמרו שהקב"ה עשה בעצמו ולא ע"י שליח גם מה שפי' הרא"ם לפרש"י דודאי כל המעשים שבעולם אל השם הם מתייחסים אע"פ שנעשים על ידי שלוחיו מפני שהוא הסבה ראשונה והתם מיתורא דאני ה' דרשו כן כו' עכ"ל והאריך ע"ש הכא א"א לפרש כן דלא נכתב בהני קראי אני ה' והנראה דאף שמצינו בכמה כתובים שאף מעשים הנעשין ע"י שלוחי השם מתייחסים אל ה' מ"מ אינו מוכרח לומר כן בכ"מ ומ"ה היכא דאפשר לפרש כמשמעו ניחא להו טפי למימר דמעשים המתייחסים אל השם הוא בעצמו עשאם ולא ע"י שליח ולזה הכא בוינער ה' וגו' ודרכת בים וגו' וכן בההיא דמכילתא ועברתי וגו' טפי ניחא להו לפרש להניח הדברים כמשמען שהוא עשאן ולא על ידי שליח והכא מייתי קרא וינער ה' וגו' ולא מייתי קרא דלקמיה ועברתי וגו' דמייתי במכילתא היינו משום דהכא בפרעה גופיה קמשתעי שאמר מי ה' אשר אשמע וגו' ופרעה לא מת במכת בכורות עד קריעת ים סוף שהיה עמהם ולפי דרכנו יתיישב דרש"י ז"ל בחומש לא פי' כלום על ועברתי והכתי וגו' אלא גבי אני ה' פי' אני בעצמי אני ולא שליח עכ"ל היינו משום דדרכו לפרש פשט הכתוב וכיון דאפשר לפרשו דמעשה שלוחיו מתייחסים אליו הניח הדבר כפשט הכתוב בשאר מקומות דכמו כן לא פירש כלום

הכא גבי וינער וגו' כיון דאפשר לפרשו על מעשה שלוחיו שמתייחסים אליו שכן נמצא בכמה כתובים אלא גבי אני ה' שהוא יותר קרוב לפשוטו לפרש כן למעט מאני ה' ולא שלוחי. וענין המאמר מבואר בפרש"י וקצת דחוק הוא דמה שייך ביוש ובזוי בפורעניות ששלח הקב"ה עליהן אלא בגודל החמה והרוגז אמרו דאינו דומה עונש מי שחירף על ידי שליח למי שחירף על ידי עצמו דיש לנו לומר בכיוצא בזה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ואין שלוחו של אדם כמותו ולזה לא היה עונשו של סנחריב כ"כ שיהיה נפרע ממנו על ידי עצמו אבל בפרעה שחירף בעצמו היה רוגזו דהקב"ה כ"כ עד שנפרע ממנו על ידי עצמו וכה"ג מצינו בכמה מקומות להפליא הענין לעשות בעצמו וכן לענין הטובה כמ"ש באברהם. ויש לשאול בזה מהא דאמרי' לקמן ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' במה הכם ר"א אומר ביד הכם שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה היד שעתיד ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב כו' מהכא משמע בין למ"ד היד הגדולה ובין למ"ד אצבע אלהים שהקב"ה בעצמו נפרע מסנחריב כמו בפרעה ויש ליישב דהכא כמ"ד התם אצבע שעתידה ליפרע כו' דכל י' מכות היו על ידי מלאכיו חוץ ממכת בכורות וקריעת ים סוף שהיו על ידי עצמו יתברך ב"ה דכתיב ועברתי וגו' אני ולא מלאך ובקריעת ים סוף דכתיב וינער ה' כדאמרינן הכא ודאמרי' אצבע אלהים גבי מכות אחרות היינו שלוחיו ומלאכיו דקרוים אלהים כמ"ש בענין ראה נתתיך אלהים לפרעה אבל מכת בכורות וקריעת ים סוף היו על ידו יתברך ב"ה וז"ש בעונש שחירף ע"י עצמו וכו' והכתובים מורים על זה שאמר ראה נתתיך אלהים דהיינו להכות את פרעה בעשר מכות שהיו באצבע אלהים אבל אני אקשה לבו בכל זאת שלא ישמע אליכם עד שאני בעצמי נפרע ממנו ונתתי את ידי וגו' שהיא מכת בכורות שהיתה ע"י יתברך ב"ה ואז והוצאתי את עמי הם הצדיקים שבישראל שהלכו ברצון ממצרים שנאמר ויהי בשלח פרעה ואמר עוד וידעו מצרים וגו' בנטותי את ידי על וגו' היא היד הגדולה שנאמר בקריעת ים סוף ואז והוצאתי את בני ישראל הם רשעי בני ישראל שנשתיירו במצרים עם דתן ואבירם כמ"ש בת"י ולכך לא קרא אלו לא עמי ולא צבאותי כמו שקרא הראשונים גם דקדק לומר כאן מתוכם הם שנשארו בתוך המצרים ביציאת הראשונים ועל ב' כתות אלו אמר הכתוב בסוף פרשת שמות כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם כפל הענין בזה על שני יציאתם בב' מכות דהיינו מכת בכורות וקריעת ים סוף שקרוים ידו יתברך ב"ה שעל אותן שהלכו ממצרים ע"י מכת בכורות אמר ישלחם ביד חזקה של הקב"ה שהיא קריעת ים סוף יגרשם וק"ל:

דף צד:

כתיב מרום קיצו כו'. עיין פירש"י ולולי פירושו היה נראה יותר לפרש בהיפוך דמרום קיצו הוא דירה שלמעלה סופו של מרום שהוא רוכב בערבות ומלון קיצו הוא דירה של מטה סופו של מלון שהוא קדשי קדשים ששם מלון השכינה בין שני בדי ארון עש"ה בין שדי ילין וק"ל:

דשמעיה לנביא דקאמר יען וגו'. ורבשקה ישראל מומר הוה ושמע כל זאת מישעיה הנביא וטעה כדלקמן שאמר הנביא עד צואר יגיע דהיינו ירושלים ועד ולא עד בכלל ואיהו יהיב דעתיה על כוליה ירושלים ועד צואר עד ועד בכלל ופי' הפסוק ברש"י שישעיה כאן ניבא על שבנא וסייעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשלחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה כו' וראו את פקח כו' אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח ומליזין על חזקיהו וכו' וזהו ומשוש רצין וגו' אמר הקב"ה אוכלין אתם מתאוים אני מביא עליכם אוכלין הרבה כו' עכ"ל ע"ש באורך והיינו נמי דתרגומו לפי הדרש דנגדין בנייה ומסתפקין עצמן במועט ואין מבקשין ברב כמו רצין ובן רמליהו וע"ז הביא הדרש מארת ה' בבית רשע היינו הקללה והמארה שאין שבעין ברוב מאכל שיש להם בביתם אבל נוה צדיק יבורך שהמעט שלהם הברכה מצויה בו שמשביע אותם כמ"ש ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו וק"ל:

אין נמסר עם עיף כו'. שעיף וכחש כחו על ידי התורה ולא יוכלו להלחם כנגדו אין ראוי להמסר ביד המציק לו לבטלו מן התורה:

וראוין הללו לעשות להם נס כעוברי הים כו'. שזה הנס שהמלאך שרף קפ"ו אלף מחילו של סנחריב היה נס מפורסם כמו קריעת ים סוף וירדן ולכך היה ג"כ בליל פסח:

האי דישנא כו'. עי' פירש"י בפ"ק דמגילה ובפ' השוכר את הפועלים מוכח דפרדישנא מלשון דורון ומנחה הוא ומזה כתוב בערוך בערך פרדישנא אם היינו מוצאין ספר שכתוב בו האי פרדישנא להאי דישנא הוה ניחא לן פרדישנא מנחה דישנא אדם גדול כדכתיב כל איש שמן וכל איש חיל עכ"ל ונראה לי לפום גירסא דילן נמי יש לפרש כן וכי האי דישנא ואדם חשוב ראוי להאי פרדישנא ומנחה וק"ל:

מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ וכו'. פי' אחרי שיהיו הדברים אמת שיבא סנחריב נשבע על כך ואפשר שדרשו האלה מלשון אלה ושבועה אבל אלו הגיד הדברים לחזקיהו הוה אמר לא בעתותיה בעינא ולא יהיו הדברים אמת דרצון יראיו יעשה ועיין פירוש רש"י:

ואמר מיד קפץ הקב"ה וגו'. ר"ל דלא נמנע בשביל בעתותיה דחזקיהו והיינו משום שדורו היה זוכה להעשות להם נס כעוברי הים כו' כדאמרינן לעיל ז"ש נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי וגו' אמר כאשר דמיתי כן היתה בלשון עבר וכאשר יעצת היא תקום בלשון עתיד רצה לומר כאשר דמיתי למצרים כו' למען רבות מופתי וידעו מצרים וגו' וכן היתה במצרים כך נשבע ה' וכאשר יעצתי גם עתה רבות מופתי בסנחריב היא תקום:

ועל הרי אבוסנו אר"י כו'. עיין פירש"י ועוד נראה לפרש שהאבוס הוא משל כמו שהחמור מוצא מזונותיו באבוס כן חזקיה וסייעתו שבטלו ממלאכתם כדי לעסוק בתורה כדלקמן לשמיר ולשית יהיה וכו' ומצאו מזונותיהם בריוח משלל סנחריב כדלקמן ואוסף שללכם וגו' והרי סנחריב וסייעתו נעשה לחזקיהו אבוס:

ואמר חובל עול כו'. ע"פ מ"ש כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות כו' ונקט שמנו אף שלא חשו דורו של חזקיהו על גפנם שמביא תיפלה וביטול תורה כדלקמן על שמנם חשו כדי להדליק ממנו בבהכ"נ ובבהמ"ד:

שנעץ חרב כו'. לפי שעובד כוכבים העוסק בת"ת חייב מיתה כדאמרי' פ' ארבע מיתות וזה שאינו עוסק בתורה עושה עצמו כעובד כוכבים ודינו בחרב וסייף כדין עובד כוכבים שמיתתו בסייף:

ולא מצאו ע"ה כו'. דהיינו איש ואשה שהיו הכל בקיאים אף באיסור והיתר כן נראה מפירוש רש"י בספר ישעיה אבל בתינוק ותינוקות אמר שלא היו בקיאים באיסור והיתר אלא בטומאה וטהרה שהוא דבר ההוה תמיד שהיו אוכלין חוליהן בטהרה ואמר על אותו דור שבשביל שהיו עוסקין כ"כ בתורה לידע בדיני איסור והיתר וטומאה וטהרה היו מבטלין ממלאכתן בעסק הגפן דלשמיר ושית יהיה כפירש"י שהשכרות מביא לביטול ההוראה באיסור והיתר וטומאה וטהרה כדכתיב גבי איסור שתויי יין להבדיל ולהורות וסמך לזה הך דרשה:

ואוסף שללכם אוסף וגו'. ר"ל לפי שע"י שהיו עוסקין בתורה בטלו ממלאכתן ולא היה להם מזונותיהן בריוח א"ל הנביא שימציא להן הקב"ה מזונות ע"י שלל של סנחריב דלעיל מהאי קרא כתיב מקול המון נדדו וגו' ר"ל מקול המון רב של סנחריב נדדו כל העמים שהיה דרכו להעביר העובדי כוכבים מארץ לארץ כמ"ש ואסיר גבולות עמים ואמר מרוממתך ששלחת המלאך ממרום נפוצו כל העובדי כוכבים שהביא סנחריב עמו על ירושלים ואמר הנביא לחזקיהו וסייעתו שתזכו ואוסף שללכם וא"ל לבזוז כ"א לעצמו שאין באסיפת השלל ביטול תורה או גם לחלוק שיש בו בחלוקה ביטול תורה ואמר מה אוסף החסיל כ"א לעצמו כו' וא"ל והלא ממון עשרת שבטים מעורב בו ואנו צריכין לאותו המעורב להחזיר אבידה לבעליהן לידן של עשרת השבטים וזה מביא לנו ביטול תורה וא"ל כמשק גבים וגו' אף ממונו של ישראל כו' ואין אתם צריכין לטרוח ולהחזיר להם שכבר טיהר ביד עובדי כוכבים מדין יאוש בעלים כדין המציל מן הנהר ומן הגייס שא"צ להחזיר וק"ל:

עשר מסעות נסע אותו רשע כו'. ר"ל מה שהיה לו להלוך בי' ימים הלך ביום א' שכ"כ נתלבט בדרך כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שא"ל אצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנה וכשעמד בנוב וראה ירושלים עיר קטנה לא חש כו' כך פי' רש"י בישעיה וכדלקמן:

נביא הוא כו'. ר"ל צהלי קולך קול יעקב בב"ה בימי חזקיהו שראוים להנצל מעול סנחריב גם בעבור עסקם בתורה כדאמרינן לעיל וגם שהיא בת גלים בתו של אברהם כו' שעדיין לא תמה אז זכות אבות ודימה זכותן לגלי הים שהן גדולים ראוים שינצלו בהם ישראל אבל אמר הקשיבי לישה גו' שאז כשיבא לישה נ"נ תמה זכות אבות והדבר תלוי בך להקשיב לתורה ולעניה ונבואות של ענתות שהוא ירמיה הנביא:

דף צה.

ואמר ו' שמות יש לארי כו'. ונ"מ לפרושי קרא כדהכא א"נ למקח וממכר כמ"ש כה"ג גבי ז' מיני ארזים הן כו' במסכת ב"ב:

מעונה של נוב כו'. לפי שי' השבטים גלו בעון פקוד פקדתי בעון העגל ועגלי הזהב שעשו כמפורש במקרא אבל ב' השבטים יהודה ובנימין לא היו בכלל עון עגלי הזהב אבל היה להם עון ביטול העבודה בכמה מלכיות שהיא עונו של נוב שהרגו הכהנים ובטלו העבודה בנוב ואותו עון עמד להם בפרט לב' שבטים הללו שע"י ב' מלכיות שלהם נעשה הריגת הכהנים כי דוד מיהודה היה הגורם וכדאמרינן לקמן שהיה נענש דוד ע"ז וישבי בנוב גו' שבא על עסקי נוב ושאול מבנימין הוא צוה להרגם וע"כ נשתייר אותו עון על אלו ב' שבטים והיה נחרב הבית אז בעון זה לולי תורתו של חזקיה וסייעתו כדלעיל:

הלא דא היא קרתא דירושלים כו' כל זה כמו שהוא לשון ת"י בספר ישעיה ע"ש:

בת דינא כו'. ע"ד צדק ילין בה שאפשר שימצא אח"כ מלמד זכות וסניגור כן היה במעשה הזה שאותו היום היה עדיין מדת הדין ועון נוב מקטרג ואח"כ היה להם מלמדי זכות וסנגורין להנצל כמו שמפורש בענין בתפלתו של חזקיה ודברי ישעיה אליו:

מאי וישבי בנוב כו'. לפי שאחר זה גבי סף אשר בילדי הרפה וגבי גלית שנהרגו גם כן כתיב בגוב בגימ"ל והכא גבי ישבי כתיב בנוב בנו"ן ודרשו מאי וישבי בנוב בנו"ן ולמה שינה הכתוב מאי בעי בנוב אלא שזה בא להכות דוד כדכתיב ויאמר להכות דוד על עסקי נוב: ופרש"י הרפה היינו כמו ערפה עכ"ל ובפ' משוח מלחמה ח"א הרפה שמה ולמה נקרא שמה כו' ומתוך ד' דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאה ממנה ד' גבורים כו' ע"ש ומ"ש רצונך יכלה זרעך כו'. ר"ל שיכלה זרעך כמו שכלה זרע הכהנים כדלקמן ע"י שהצלת עצמך ולא נמסרת ביד שאול אויבך או שתמסר ביד אויב שע"י שלא נמסרת ביד אויב דהיינו ביד שאול כלה זרעם של אלו. ואמר דנפק לשכר ביזאי עיין ברש"י ובערוך בערך שכר פי' שכר מלשון רשת כמו שכר אגמי נפש וביזאי נץ בלשון ישמעאל כלומר לצוד חיות ועופות ע"ש. ואמר אתא יונה אטריף כו'. שנאמר כנפי יונה נחפה וגו' בכמה מקומות מפורש הדמיון ליונה שאינה מזדווגת רק לבת זוגה ואמר כנפי יונה גו' כן מעשה ידי ישראל נחפו במצות ובמעשים טובים וע"כ טרפה היונה זו בכנפיה:

א"ל א"ה סייע בהדאי מיד ויעזור לו גו' וימיתהו וחרב אין ביד דוד במה עזרו כו'. כך היא הגירסא בילקוט ואינו מובן דמאי קושיא וחרב אין ביד דוד במה עזרו ואימא ביד אבישי הוה חרב שבו עזרו להמית הפלשתי וי"ל דמלת עזר בכ"מ נופל שהנעזר ג"כ מציל עצמו אלא שלא יוכל להציל עצמו רק בעזר העוזר וז"ש וחרב אין ביד דוד וא"כ במה עזרו שהרי הנעזר לא היה לו חרב להציל עצמו שיפול בו לומר שעזרו העוזר ומסיק שעזרו בתפלה שהנעזר דוד ג"כ היה מציל עצמו בתפלה להפוך אותה אלא שלא היה יכול שאין חבוש כו' וע"ז עזרו אבישי בתפלה להפכה ועוד יש כמה לשונות אחרים בהאי עובדא בילקוט ע"ש ורובו של האי עובדא אינו מפורש בקרא אבל הוא מגמ' ואמר כי אדכרו ליה שמיה דאימיה כחש כו' היינו דאדכריה ליה שמתה אבל עיקר חסר מן הספר והל"ל כדאדכרו ליה דמתה וי"ל דר"ל כדאדכרו ליה שמה ערפה שהוא ע"ש גנאי כדאמרינן בסוטה שנקראת ערפה ע"ש שהכל ערפוה כו' בזה כחש חיליה כו' ואמר היינו דכתיב אז נשבעו גו' ולא תכבה את נר ישראל ר"ל שיותר יש לחוש שלא תמסר ביד אויב משיכלה זרעך שבמסירתך ביד אויב תכבה נר ישראל ע"ש המלכות או ע"ש תורה ומצות שהיו בו שנאמר כי נר מצוה גו' וק"ל:

אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל וגו'. כפי' רש"י בחומש דמלת היום מיותר לדרשה דהיום יצאתי והיום באתי וק"ל:

יעקב אבינו דכתיב ויצא יעקב וגו'. מבואר בפרק גיד הנשה בחדושנו:

דף צה:

וכן באו על אברהם כו'. ולא מצינו בקרא שבאו הד' מלכים על אברהם רק אמלכי סדום באו וכשהלכו להם רדף אברהם אחריהם ואולי שקבלה היה בידם שאחרי זאת באו שוב על אברהם

ברוב עם שזכר להנקם ממנו וכדלקמן בפרקין כי אייתי עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון כו' ונקט אלו הג' מלחמות בענין כי היה בדמיון אחד שאברהם היה במעט עם שי"ח אנשים ואמרו שלא היה רק אליעזר שמספרו שי"ח אבל הצליח במלחמתו נגד עם רב כזה בנס נפלא ובסייעתא דשמיא כדלקמן בפרקין כי אייתו עלייכו כו' אמר ליה אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוה שדינן עפרא כו' וכן במלחמות חזקיה שבא עליו סנחריב בעם רב כזה והיה ניצול בנס נפלא על ידי מלאך וכן יהיה במלחמות גוג שיהיו ישראל בתכלית השפלות ויבא עליהם גוג ומגוג בעם רב כמפורש בספר יחזקאל שיהיו ישראל נגאלים אז בנס נפלא וק"ל:

בעי אביי חסר חד אלפא כו'. לא ידענא אמאי לא קמבעיא ליה נמי חסר חד רבוא שזכר דהא בחד מאה קמיבעיא אף על גב דלא זכרו במלתיה ואפשר כיון דבא התנא להפליג ברוב גדודיו אית לן למימר דהפלגה קאמר דלא היה חסר מרוב עם שזכר רק אית לן למיתלי ההוא חד במועט מיהו באלפא מסתפק ליה כיון שזכרו ולא זכר מאה ואחד:

ראשונים עברו כו' אפשר דנקט ג' כתות שהן שזכר לעיל במ"ה אלף בני מלכים כו' ובשמונים אלף גבורים כו' ובס' אלף אחוזי כו' ומ"ש אחרונים העלו עפר כו' שנאמר אני קרתי ושתיתי גו' אסיפא דקרא סמיך שנאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וק"ל:

רמ"א ביד הכם כו' הוא היד שעתיד ליפרע מסנחריב ר"י אומר באצבע כו'. מפורש לעיל בפ' זה ע"ש:

נטושה ועומדת משמת ימי כו'. כבר כתבנו כי זה הנס היה נס נגלה כמו יציאת מצרים וקריעת ים סוף וז"ש נטושה ועומדת משמת ימי בראשית שהקב"ה התנה עם מעשה בראשית על הנסים נגלים שישתנו מעשה בראשית וטבע הבריאה ושאמר רשב"י אותו זמן בישול פירות היה כו' מבואר דאותו מלאך גבריאל היה כדלקמן דנ"ן חזא לגבריאל בכבשן האש והכירו וקאמר דאגב אורחיה כדמשמע מקרא מידי עברו יקח גו' דהיינו שליחותו תמיד לבשל פירות שהוא כח אש דמלאך גבריאל הוא מלאך אש כדאמרינן פרק י"ה ואגב הליכתו ושליחותו שעל פי הטבע לבשל הפירות אזל להזקק לסנחריב וגדודיו ומזה אשמועינן גדולתו של הקב"ה דאחד משלוחיו אגב אורחיה ולפי תומו עשה מעשים כאלה להכחיד עם רב גבורי חיל כאלו. ושאמר ויש אומרים בחוטמן נפח כו'. גם זה גדולתו של מקום כי ברוח ונפיחה בעלמא המיתם כמ"ש עושה מלאכיו רוחות גו'. ושאמר ירמיה בר אבא כפים ספק להם גו'. הוא מבואר כי ב' ידיו הם ב' מדותיו ימין ושמאל רחמים ודין שבהן ברא הקב"ה עולמו כדאמרינן ביום עשות ה' אלהים ארץ גו' ששיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין וברא בהן את העולם ואחר שגברה מדת הדין והוא כף השמאלי בחטאת מלכי יהודה ובחטא אחז אביו של חזקיהו וע"י צדקתו של חזקיהו וסייעתו שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין דהיינו ששיתף כף הימני שהוא מדת הרחמים לכף השמאלי שהוא מדת הדין ובהם הכה סנחריב וסייעתו והניחותי חמתי ממלכי יהודה בזכות חזקיה. ושאמר אזנים גלה להם ושמעו כו'. כי הוא חירף מערכה העליונה כמ"ש את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל וז"ש שמאותו התרוממות וקדושה על ידי שירות החיות נפל הוא וחילו:

כמה נער יכול לכתוב כו'. להגדיל הנס מהעם הרב שזכר לא נשאר כ"א מעט דהיינו י' שהוא מספר קטן שבעשיריות שגם הנער יכול לכתוב י' רמז שנשארו מעט מהרבה וכן שמואל הפליג עוד שלא נשארו אפילו במספר קטן שבעשירית רק ט' שהוא יחידי ומסיפא דקרא דד' וה' יליף לה שהם ט' אף על גב דב' וג' דרישא דקרא ב' או ג' קאמר כפירש"י בסיפא דקרא ד' וה' דקאי אשיורא דחילו של סנחריב ולא שייך למימר ביה או ד' או ה' ונקט בכה"ג ד' וה' ולא נקט ט' משום דומיא דרישא דקרא ב' וג' ומ"ד י"ד ב' וג' גו' נמי אאלו שנשתיירו קאי ונקט כה"ג ב' ג' ד' ה' ולא נקט בכלל י"ד אפשר לאשמועינן דאף אלו י"ד שנשתיירו מפוזרים היו ולא נשתיירו במקום אחד. ומ"ד ה' סנחריב ושני בניו נ"ן נבוזראדן כו'. יש לפרש הוא נשאר שכבר חירף כלפי מעלה ונשאר שיראה נפלאותיו שכל חילו נהרג ובניו נשארו לקלון לו שמיוצאי מעיו יכוהו ונבוכדנצר ונבוזראדן נשארו לפי שכבר נתחייבו ישראל ויהודה גלות וחורבן אך בזכות חזקיה נצולו לפי אותה שעה ונשתייר מאותו חיל שבט אפו שהם נבוכדנצר ונבוזראדן שהם החריבו ביתו והגלו ישראל מעל אדמתם וק"ל:

יגלח ה' בתער כו'. כוליה האי קרא מתפרש לפי דרש זה כפירש"י אבל מאי דכתיב ביה ושער הרגלים אינו מפורש בפירש"י לפי הדרש ויש לפרש דרגלים מלשון רגילות ור"ל אותו שער שעל ידיהן הורגלו בו להכירו גלחו ממנו כמ"ש זיל אישני נפשך שלא יכירך הרגיל בך להכירך עד עתה וק"ל:

דף צו.

דשיזביה לנח מטופנא וכו'. שאין לך דבר מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ועובדי כוכבים עובדים לדבר מלמטה ומתכוונים לאותו מזל של מעלה וגם זה הרשע חשב כן על הנסר הזה שבו ניצל נח מן המבול במזל אותו הנסר שמלמעלה וחשבו לאלוהות לעבדו כמו שעבדו נח כשיצא מן התיבה להקריב קרבנות חשב גם הוא לפי טעותו להקריב את בניו למעלה וק"ל:

אותו מלאך כו'. דלפי פשוטו הוא קרא מסורס ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים כו' כפירש"י בחומש ועוד דהיה ראוי לכתוב לפי פשוטו ויחלק עליהם בלילה בבי"ת ומש"ה דרשו מיניה שהפועל היה לילה והוא מלאך כדכתיב הלילה אמר הורה גבר גו' ודרשינן בפרק כל היד דאותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה ואמר רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש כו' ואולי לזה אמר הכתוב נמרוד היה גבור ציד לפני ה' ירצה כי כבר כשהיה המלאך מעמיד הטפה שנוצר ממנה נמרוד לפני ה' היה נגזר עליו להיות גבור ציד ולזה מבואר דלפי הגזירה היה ראוי להיות אברהם מנוצח בזאת המלחמה שהיה אמרפל שהוא נמרוד בזאת המלחמה אשר בעת יצירתו נגזר עליו להיות גבור ציד והקב"ה שלח מלאך הזה ששמו לילה בעצמו לשנות גזירת יציאת נמרוד שהיתה על ידו עד שאברהם היה מנצחו ולדעת ר"י נפחא כפי המערכת היה נולד נמרוד במזל וכוכב מאדים כדאמרינן בשבת מאן דאתייליד במזל מאדים יהא גברא דאשיד דמא ואברהם נולד במזל וכוכב צדק כדאמר שם דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו וגו' ירצה אף על גב דצדק יקראהו לרגלו שהוא מזלו מ"מ יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כדאמרי' לקמן בפרקין שמלחמה זו בנס היה שלא בטבע כי אם בעזרת אלהים והקב"ה שינה המערכת עד שכוכבים אלו בעצמם אשר מחלק מאדים וחילו היו נלחמים נגד נמרוד וחביריו כי המעשים של אברהם היו משנים הגזירה ומערכה כמו שדרשו בפ"ב דשבת ויוצא אותו החוצה מאי דעתך דקאי צדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב צדק וגו' וק"ל:

וירדוף עד דן. עיין ברא"ם ועי"ל דע"כ דעד חובה הוא פירושו דעד דן דאל"כ לכתוב ועד חובה בוי"ו ומדשינה הכתוב לקוראו פעם בשם דן ופעם בשם חובה למדרש מיניה דתשש כחו משום חובה של עבודת כוכבים כפירש"י בחומש ואין לפרש שדרשו כן מדקראו בשם דן שלא היה השם הזה בזמן משה הא אמרינן בפ"ב דכתובות דכתיבי קראי לעתיד ור"י השמיענו גודל עונש עבודת כוכבים וכ"ה בב"ר דן שם עבודת כוכבים מכה מלפניה ומלאחריה מלפניה וירדוף עד דן ומאחריה מדן נשמע גו' וק"ל:

הזהרו בזקן כו'. נקט זקן שדרך אונס לבא לזקנים ולתשושי כח ואף שאמרו שנתוסף בהם חכמה בזקנותם היינו כשהם עדיין בבריאותם אבל מחמת חולי ותשוש כח השכחה מצוי בהם ועי"ל דנקט זקן על פי מ"ש אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן וק"ל:

והזהרו בבני ע"ה כו'. ר"ל אף שאמרו בפרק אלו עוברין שלא ישא בת עם הארץ מפני שהן שקץ כו' ועוד אמרו שם ולא ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו ע"ה היינו בבנותיהן שאין להם ממי ללמוד כ"א מאביהן אבל בניהן אפשר שילמדו מאחרים ת"ח ומהם תצא התורה כמו ששנינו התורה אינה ירושה לך ועל כן הזהרו בהן ובכבודן ולא תזלזלו בהן מפני אביהן שהם ע"ה:

ואמר כי האי מלתא כו'. ר"ל הגם שאסור ללמוד תורה בפני עם הארץ כדאמרינן פרק אלו עוברין כי האי מלתא מד"ת מודעינן להו לע"ה שאפשר שיזכו לכבוד בניהם בזכות מעט כמו שזכה נ"ן לכל הכבוד הזה בזכות המועט. ואמר צדיק אתה ה' וגו'. ר"ל צדיק אתה ה' וגו' בכל הפורענות שבא על ישראל לפי שחטאו כענין שנאמר לך ה' הצדקה ולנו וגו' אבל זאת אני מתמיה מדוע דרך רשעים וגו'. שהם דרך ד' פסיעות של נ"ן צלחה כ"כ שזכות מועט כזה ודאי לא ימנע שיש ג"כ לישראל והם אינן מצליחין ואמר שיותר תמה על כי שלו בוגדי בגד ושלו ואמר נטעתם גם שורשו ר"ל שאין לתלות שלוותם של רשעים במזל שיש להם אבל ראיתי שאתה נטעתם וגו' רצה לומר שהוא מאתך שאתה נטעתם גם שורשו מאתך במה שילכו גם עשו וגו' ר"ל מצד הליכתו הד' פסיעות זכה לכך גם כי יש לו קצת זכות גם קרוב אתה בפיהם וגו' דהיינו שהקדים נבוכדנצר שלמא דשמיא מקמי שלמא דמלכותא דארעא כדלקמן אבל רחוק אתה מכליותיהם כמו שאמר נ"ן אעלה על במתי עב אדמה גו'. ואמר מה אהדרו ליה כי את רגלים גו' משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ כו'. נקט ג' דברים בזה המשל השתים מפורשים בקרא דהיינו לפני הסוסים כמ"ש כי את רגלים רצתה גו' ואיך תתחרה את הסוסים גו' ובין בצעי מים דהיינו סיפא דקרא ובארץ שלום אתה בוטח דהיינו ביבשה ואיך תעשה בגאון הירדן דהיינו מקום בצעי מים אבל מ"ש ג' פרסאות לא נזכר בקרא אבל הוסיף אותו במשל לפי הנמשל מנ"ן בשכר ד' פסיעות כו' שאמר. ואמר היינו דכתיב לנביאים. פירש"י לנביאים אברהם יצחק ויעקב כו' והוא דחוק ונראה לפרש כפשוטו לנביאי שקר שאמרו לישראל שלא תבא להם רעה על ידי נ"ן שהוא יותר חוטא מישראל נשבר לבי גו' כי חטאת ישראל גדלה כי מנאפים מלאה הארץ גו' ומפני זה אלה אבלה הארץ גו' וזכה לזה נ"ן בזכותו מועט ותהי מרוצתו של ד' הפסיעות רעה לישראל שעל ידי זכותו זה יחרב על ידו הבית וישראל יגלו מעל אדמתם וק"ל:

לדרוש את המופת כו'. פסוק הוא בדברי הימים גבי מליצי שלוחי בבל לחזקיהו מפרש ר"י להאי קרא דאותו היום שמת אחז כו' דלעיל מיניה דהאי קרא דשלח מרודך בלאדן גו' כתיב במלכים וישב את צל המעלות אשר ירדה גו' דהיינו שנתקצר היום ביום שמת אחז עשר שעות כדי שלא יהא נספד ולא יהיו מתאבלין עליו דאביל יום ראשון דאורייתא ובב' שעות הראשונות עמד היום אפשר שהיו מתעסקים בקבורתו ואחר שנקבר שחל דין אבילות יום ראשון דאורייתא מיהר הצל לירד י' מעלות ונעשה לילה ולא היו מתאבלין עליו כלל וכל זה שיהיה לו כפרה כדאמרינן פרק נגמר הדין כל מי שלא נספד כהלכה מכפרין לו ובשעת קבורתו נמי כשנשאוהו לקבורה היה בבזיון כדי שיהיה לו כפרה כדאמרינן פרק מקום שנהגו שחזקיה גירד עצמות של אביו על כו' כדי שיהיה לו כפרה ואותן עשר שעות חזרו ונתארך היום עשר שעות ביום שנתרפא חזקיהו מחליו והוא על שם שהשמש מרפא כדאמרינן אדלי יומא אדלי קצירא וחירגא דיומא מסי וזה שא"ל חזקיהו חלש ואתפח כו' דהיינו על ידי שנתארך היום והשמש עמד עשר שעות יותר נתרפא חזקיה מחליו. ואמר אמר ליה קריתו ליה אלהא רבא כו'. ר"ל לפי שעובדי עבודת כוכבים עובדים לאלוהות הרבה לרמש בהמה חיה ועוף היותר שפלים מבן אדם ואלו לא קריתו ליה אלהא רבא רק אלהא דיש לפרשו ע"ש שום עבודת כוכבים היה ראוי להקדים שלמא דמלכא חזקיה לפניו אבל כיון דקריתו לי' אלהא רבא שהוא אל הגדול מכל אלהים כמ"ש כי עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים והיינו שהוא עשה נס כזה לשנות הטבע להעמיד החמה עשר שעות שאין כח זה באלהים אחרים א"כ אין ראוי להקדים לפניו שלום מלך בשר ודם:

ואמר קריינא דאגרת כו'. ר"ל הסופר הגדול הקורא כל הכתבים מפי כל שאר סופרים אם נכתבו כהוגן ומגיה ומתקן אותם כראוי נקרא כן כמו שעשה נ"ן שהוא היה אז סופר הגדול של בלאדן מאחר שאתה נותן לבך לתת שבח למקום בקריינא להגיה בו ולהקדים שלום אלהא רבא ראוי גם לך להיות שליח להחזיר הכתב כדי להגיה בו. ואמר רהט בתריה ד' כו'. ובילקוט ג' פסיעות כו' וכ"ה במדרשות ג' פסיעות פסעת בשביל כבודי חייך שאני מעמיד ג' מלכים ממך כו' וכן אמרו הרמז אחר ג' פסיעות שאחר י"ח אומרים יהי רצון שיבנה בה"מ כו' לפי שע"י ג' פסיעות של נ"ן נחרב הבית. ואמר אתא גבריאל ואוקמיה כו'. שהוא מלאך החורבן והיה חס על ירושלים שלא תחרב כולה לעולם כמ"ש בפרק י"ה אלמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל לא נשתיירו כו':

מאי בלאדן כו' ואשתנו אפיה כו' שמיה ושמיה דאבוה כו'. לכאורה דבהיפך זה אמרו בכבוד אב דלא יקרא את אביו בשמו ואפילו אחרים שנקראו בשם אביו לא יקרא אותם בשמם לדעת הרמב"ם וי"ל דדבותא הוה אע"ג דנשתנו אפיה דאביו כי כלבא ואין לך מבוזה בעיני הבריות ככלב לא היה מבוזה בעיני בנו לקרות עצמו על שם אביו כאלו עדיין בגדולתו ז"ש בן יכבד אב כאלו אביו עדיין בכבודו:

דף צו:

חקוקה על מרכבתו. פירש"י ולכך כתיב בא נ"ן והיינו כיבוד עכ"ל י"ל דלפי דרשה זו יתיישב ג"כ הא דכתיב בספר ירמיה ברישא דענינא בא נ"ן וגו' מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלים גו' ובסיפא דענינא כתיב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה גו' דמשמע דלא סליק נ"ן ירושלים ולפי הדרש ניחא דבא צורת נ"ן ירושלים חקוקה על מרכבתו של נבוזראדן ושאמר היינו כיבוד דיכבד דקרא קאי נמי אעבד אדוניו והיינו כבוד כאלו בא נבוכדנצר לירושלים ושיקרא כיבוש ירושלים ע"ש נבוכדנאצר

ומ"ד אימה יתירה היתה לו כו' סמך אסיפא דקרא דאיירי ביראה שאמר ואם אדונים אני איה מוראי גו':

פש ליה חד נרגא כו' שנאמר יודע כו'. הקדים המאוחר במקראות גם קשה לפי עניני הכתובים שהביא היפך משמען דבלעתינהו חד דשא מייתי מקרא ועתה פתוחיה גו' דמשמע בהיפך פתחים הרבה וכשיל אחד במשמע ופש ליה חד נרגא כו' מייתי מקרא בסבך עץ קרדומות דאדרבה דמשמע קרדומות הרבה ואולי כי טעות נפל בספרים להפך המקראות ואהא דבלעתינהו חד דשא מייתי שנאמר יודע כמביא למעלה גו' וכפירש"י בספר תהלים יודע היה האויב כשהיה מכה בשערי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע ומנין היה יודע שהרי רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדומות ובולען כמ"ש רבותינו וכולן בלעתינהו כו' ע"ש ואהא דפש ליה חד נרגא מייתי מדכתיב בתר הכי ועתה פתוחיה גו' רצה לומר דכל השערים נפתחו יחד בכשיל אחד וכילפות ר"ל היינו קופא לחוד שלא בחודו כמו בקרדומות דנקט לעיל מיניה וקרוב לזה פירש"י בתהלים ועתה אף על פי שהיה רואה שלפני הקב"ה קשה לא היה נמנע מלהלום כל פתחיה כו' ע"ש ושאמר עד דמטא היכלא אדליק ביה כו'. היינו מדכתיב בתר הכי שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך היינו דקאמר דרכו ביה מן שמיא לחללו ולהפילו לארץ ומייתי נמי מקרא דקינות גת דרך ה' גו' לפי שירושלים של מטה היה מתדבק בירושלים של מעלה כמ"ש ירושלים הבנויה כעיר שחברה גו'. שע"ז אמרו:

שבלעתינהו חד דשא דירושלים שנאמר יודע כמביא למעלה גו'. דהיינו כאלו מביא הכאות אלו בירושלים של מעלה כמו שפירש"י שם ולזה דרכו ביה מן שמיא שלא להתדבק בשל מעלה והוא ענין סילוק השגחה ואמר דהוה קא זיחא דעתיה מפורש בהאי קרא אמרו בלבם נינם יחד שרפו כל מועדי גו' דהיינו דגבה לביה דבכחו ועוצם ידו עשה כל זאת ואינו כן אתותינו לא ראינו גו' עד מתי אלהים יחרף צר גו' לומר כן ולמה תשיב ידך גו' לסלק השגחתך מאתנו אם תשוב להשגיח עלינו לטוב אז יראה שלא עוצם ידם עשתה זאת עד היום והיינו קימחא טחינא טחינת כו' כמ"ש שם קצפתי על עמי גו' ואתנם בידך לא שמת עליהם רחמים גו' כאלו פועל ידך עשתה כל זאת:

ושאמר חזא דמיה דזכריה כו' ולא נח כו' ולא הוה נבלע בארץ ובפרק הנזקין מייתי לה מקרא ונתתי את דמם על צחיח סלע לבלתי הכסות וגו' ויתר הדברים בזה מפורש שם:

מבני בניו של סיסרא כו'. ר"ל דכמו שהרהר נבוזראדן תשובה בלבו וזכה ליכנס תחת כנפי השכינה הנה אלה רשעים סיסרא שנקרא כושן רשעתיים וכן סנחריב שחרף כלפי מעלה וכן המן הרשע שעמדו ברשעותם ונהרגו על זה בני בניהם הרהרו בתשובה וזכו ליכנס תחת כנפי השכינה ואמר דגם מבני בניו של אותו רשע נבוכדנצר הרהרו בתשובה ובקש הקב"ה להכניסן כו' לפי הראוי מצד עצמן:

ואמרו מלאכי כו' מי שהחריב כו'. שמצד אביהם לא יהיו ראוים לכך וז"ש רפאנו את בבל וגו' דהיינו שבקש הקב"ה לרפאותו ולא נרפאתה ע"פ טענת מלאכי שרת:

אלו נהרות בבל כו'. אפשר ע"ש הכתוב על נהרות בבל שם ישבנו גו' ר"ל כשגלינו ממימי א"י המתוקים לבבל שם ישבנו על נהרות בבל מים המרים בכינו על מה שאבדנו בזכרנו את ציון שהיו בה מים טובים ואמר חרגומא ציניית כו' ר"ל אף שמקום גידול תמרים דרך להיות מים מתוקים בבבל לא היה כן שאף מקום גידול תמרים היו מים מרים:

שיבבי בישי כו'. דודאי אחר כל הנסים שראה נבוכדנצר שהיה גדול בחיל סנחריב שנהרגו כולם ע"י מלאך אחד היה ירא ללחום בישראל כדקאמר מסתפינא דלא לעבדו כו' אבל אלו שכנים הרעים וקרובים להם שידעו בטיב מעשיהם של ישראל ותוכחת הנביאים פיתו אותו בדבריהם אלו בדמסיק:

אין האיש בביתו כו'. האי קרא בספר משלי מדבר באשה זונה ודרשוהו הכא ע"ש זה על ישראל שהם זוגתו יתברך ב"ה והוא אישה שנאמר ואלכה אל אישי הראשון וגו' ומעת שחטאו נקראו ישראל אשה זונה כמ"ש איכה היתה לזונה ולזה דרשו בהאי קרא אין האיש של אשה זונה זו בביתו שהוא ב"ה שהיה משכנו ביניהם וז"ש ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה שהוא איש של אומה ישראלית ללחום מלחמותיהם שאת מסתפי מהם כמו שעשה בסנחריב וחילו אינו שם לעת עתה:

בקריבא הוא ואתי כו'. כמ"ש קרוב ה' לכל קוראיו וגו' שלחו ליה הלך בדרך מרחוק כו'. כמ"ש ורחק ה' את האדם וגו' ונאמר רחוק ה' מרשעים וגו' שלח להו אית להו צדיקי כו' שלחו ליה צרור הכסף לקח וגו' והוא כענין מפני הרעה נאסף הצדיק כדי שלא יגין על דור הרשעים:

קבע להם זמן כו'. דכבר נגזירה גזירה עד זמן שבעים שנה ואין התשובה מועלת בו עד אותו זמן:

סיתוא הוא כו'. לפי שבחודש עשירי בעשרה לחודש בא נבוכדנאצר וכל חילו על ירושלים וגו' ויבנו עליה דיק ואין מדרך המלכים לצאת אז למלחמה ועל כן אמר כי זה היה עצת מואב שנאמר שלחו כר מושל גו' זה המקרא נאמר במשא מואב בישעיה שניבא על מפלתן ואמר שהיה עונשן כ"כ על ששלחו כר וגו' ושמחו במפלתה של הר ציון וכן מ"ש אי אתינא לית לי דוכתא כו' לפי שבאותה עת בטבת אי אפשר לאדם לדור באהל כדרך אנשי המלחמה מחוץ לעיר רק בבתים וע"כ שלחו ליה קברות שלהן מעולין כו' וראוים לבית מדור בימות הגשמים:

בר נפלי כו'. הא ודאי דקרי ליה בלשון נפילה ע"ש נפילת ישראל בגלות כדכתיב נפלה בתולת ישראל גו' וקאמר עד אימת יהיה אותה נפילה שיהיה להם תקומה וא"ל מאן בר נפלי ואמאי קרית ליה למשיח בר נפלי דהוה ליה לקרותו נפלי על שם נפילת ישראל וקאמר על שם מלכות בית דוד שנפלה בגלות קרי ליה בר נפלי כדכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת ועד אימת יהיה אותה נפילה עד שתשיב המלוכה לבן דוד. וקאמר ליה כו' דור שבן דוד בא על שם בר נפלי דקאמר באותו דור יהיו תלמידי חכמים מתמעטין כו' שיהיו ישראל בנפילה וירידה תחתונה עד שהראשונה פקודה כו' על שם ביום פקדי ופקדתי גו' ואפשר שהראשונה פקודה כו' דקאמר רמז על חטא הראשון והוא עון העגל:

דף צז.

שנה ראשונה מתקיים מקרא והמטרתי על עיר אחת וגו' פסוק הוא בתוכחות עמוס וקבלה היה בידם שהוא נאמר על שנה ראשונה משבוע שבן דוד בא בו:

בששה קולות כו'. לפי ב' הפירושים שפירש"י ק"ק ממה שאמרו ג' באין בהיסח הדעת משיח כו' ויש לפרש קולות רעש שיהיה משמים באותה שבוע כשיפקוד הש"י על אומה לפורענות מביא בקול רעש כמ"ש מעם ה' צבאות תפקד ברעם וברעש קול גו':

במוצאי שביעית בן דוד בא כו'. בכ"מ קרי לשמינית מוצאי שביעית ולפי שהיא השנה הסמוכה לשבוע העברה קרי ליה שבוע שבן דוד בא:

אשר חרפו גו'. עיין פירש"י כמו ששנינו בפ"ב דסוטה בעקבות משיחא כו' וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו חרפו עקבות משיחך עכ"ל אבל הכא דלא אתמר בעקבות משיחא כו' אין מקום להאי קרא ונראה לפרש משום דמייתי בהך שמעתין דלקמן עניני אריכות הגלות ואיחור ביאת משיח הקדים ביה בהאי קרא שעל זה חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך:

והגבלן ישתומם. עיין פירש"י וכמקרא בספר יהושע והארץ הגבלי ובתהלים גבל ועמון ועמלק גו' ובתרגום הר שעיר טורא דגבלא:

ואמר ואנשי הגבול יסובבו כו' פרש"י אנשי גבול א"י עכ"ל ור"ל כדאמרינן בכמה מקומות בתלמוד ובגבולין דהיינו כל א"י חוץ מירושלים ומשום חשיבותא דירושלים נקרא כל א"י גבולין שאינה אלא גבול וספר של ירושלים: וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא כו'. כלל בזה מעלות השכליות ומעלות המדות שכולם יהיו נמאסים בדור ההוא:

ופני הדור כפני הכלב כו'. עיין פירש"י ועוד נראה לפרש כי נקרא כלב כי כולו לב ונאמן לאדוניו ואמר שפני אותו הדור יהיה כפני כלב שמראה לפנים כאלו הוא אוהב אבל לבו בל עמו כי לפי האמת האהבה שהיא נראה לפניך היא נעדרת בלב ועל זה אמרו בפ"ב דסוטה ואין הדור רואה אלא לפנים:

מאי ותהי האמת נעדרת. לפי פשוטו שהוא מלשון חסר ועידור דמשמע דנעדר האמת לגמרי לא יתכן כדאמרינן בפרק כל כתבי דאפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה בדברי תורה ואמת נופל על דברי תורה וע"כ דרשוהו מלשון עדר. שנעשית עדרים והולכת כו'. ובילקוט אמר שנעשית עדרים עדרים במדבר ואיך שיהיה נראה דר"ל כי אנשי אמת יהיו הולכים ונחבאים במדברות מפני הדור הרע ההוא וכן פי' הרד"ק שם במ"ש הכתוב כי כשלה ברחוב אמת כי בסתר היו בהם אנשי אמת וכן אמר ירמיה בקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה גו' עכ"ל ע"ש וכן מה שאמר מאי וסר מרע משתולל דלפי פשוטו כמו שפירש הרד"ק שהוא מלשון שלל כאלו הוא שללו ובזזו אותו מן העולם עכ"ל לא יתכן דודאי יהיו גם צדיקים באותו דור אלא שיהיה הצדיק מוחזק כשוטה ומשתולל בעיני הבריות:

ליכא קושטא בעלמא כו' ר"ל ליכא קושטא בעוה"ז כמ"ש שהקב"ה נמלך בפמליא של מעלה לברוא את האדם אמת אמר אל יברא שכולו שקר:

ואמר ואי יהבי ליה כל חללי דעלמא כו'. ר"ל דמצינו ביעקב שמדתו אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב גו' ע"ש שלא היה רוצה לשקר באביו כמ"ש והייתי בעיניו כמתעתע ואמרו בזה כל המשקר כאלו עובד עבודת כוכבים ובזה זכה יעקב דיהבי ליה כל חללי דעלמא כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב גו' שהיא נחלה בלי מצרים שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה גו' ולזה אמר הגם אם לא אפסיד והייתי משנה בדבורי והיו נותנים לי נחלה בלי מצרים דהיינו כל חללי דעלמא לא הייתי עושה כן ולא הייתי משנה בדבורי משום מעשה שהיה:

בלא זימני כו'. כי חותמו של הקב"ה הוא אמת ובו קיים את העולם כמ"ש בתחלת מעשה הבריאה בראשית ברא אלהים סופי תיבות אמת ובסוף הבריאה ברא אלהים לעשות סופי תיבות אמת והרי המשנה בדבורו מהרס החותם וקיומו של עולם ואף אם מהרס ופוחת ממנו מספר המועט שהוא א' נשאר מת ובהיפך מי שלא משנה בדבורו הוא מקיים עצמו ועולמו בחותמו של הבריאה שהיא אמת והיינו דלא מת איניש בלא זמניה שהשקר מביא מיתה בלא זמן וכמ"ש מפץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר כדאמרינן בפרק זה בורר ע"ש:

דור שבן דוד כו' ילבינו כו' בסוף מס' סוטה יש בדברים אלו קצת לשונות אחרים זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנול אב כו' אויבי איש אנשי ביתו כו' ע"ש:

תהפך למינות עי' פירש"י והוא מבואר במדרש שאת זו בבל כו' ספחת זו מדי כו' בהרת זו כו' נגע צרעת זו כו' והלבן שבנגע צרעת הוא סימן טומאה לנגע ובעי הסגר רמז על המינות שבהן שהוא סימן טומאה למלכות ארם שישראל יהיו בהסגר ומאסר הגלות במלכות ארם וכשיתהפך כולו ללבן הוא סימן טהרה למוסגר כמ"ש כלו הפך לבן טהור כן כשיתהפך כולו למינות הוא סימן טהרה לישראל שיצאו מתוך ההסגר ומאסר הגלות וק"ל:

עד שירבו כו'. נראה לפרש דכל הני כמ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה ומתוך הני צרות ושעות דחוקות דנקט יחזרו בתשובה שלמה ויש לפרש דלמ"ד נמי דבלאו תשובה נמי נגאלין היינו מתוך שיהיו שפלים למאד וכן פירש רש"י לקמן גבי אמר ליה רבי יהושע והלא כבר נאמר ואשמע את האיש גו' כי למועד מועדים וחצי מועד וככלות נפץ יד גו' ע"ש והוא ענין שנתייאשו מן הגאולה שיהיו כ"כ בשפלות עד שיתייאשו לומר שאינו בחיק האפשר שיהיו נגאלין שוב:

שלשה באין בהיסח הדעת משיח מציאה ועקרב. כלל אלו השלשה בענין זה אם זכה בהיסח הדעת של משיח יבא לו משיח בהיסח דעת של מציאה ששמחה וטובה יהיה לו לא זכה יהיה לו ביאת המשיח כהיסח הדעת דנשיכת עקרב לרעה לו:

וחד חרוב וכו'. כדאמרינן לעיל בפרקין שבאותם אלף שנים עתיד הקב"ה לחדש בהן עולמו צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להן כנפים וכו' וביום ההוא הוא יומו של הקב"ה אלף שנים כדלקמן ואביי נמי דאמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים סמך עצמו אהא דלקמן דחד יומו של הקב"ה אלף שנים ור"ל יחיינו ויחזקנו מאותן ב' ימים של הקב"ה דהיינו ב' אלפים שנים שהעולם חרוב והקב"ה יחזק הצדיקים ועושה להם כנפים כנשרים ואמר אבל ביום השלישי שהוא אלף השלישי יקימנו בעולם חדש ונחיה לפניו:

כשם שהשביעית כו'. לפי הכתובים דמייתי מהם ראייה הל"ל טפי כשם שימי השבוע משמט יום אחד לשבוע כך העולם כו' ואפשר דה"ק דכשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים דומיא דמעשה בראשית דמשמט יום אחד לשבוע דלכך קאמר במצות שביעית שבת היא לה' כך העולם משמט אלף שנים כו' דומיא דמעשה בראשית שמשמט יום א' לשבוע וע"ז מייתי שפיר שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת כו' וק"ל:

ב' אלפים תורה וכו'. פירש"י מן הנפש אשר כו' וקע"ב קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב שלמו ב' אלפים תורה ואיידי דאמר ב' אלפים תוהו קאמר ב' אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר ב' אלפים עכ"ל והוא דחוק לומר איידי בכה"ג והנראה לפרש הדברים כפשטן

כי באמת אחר שגלו ישראל גלות גמורה אין בהם תורה כדכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה מ"מ קע"ב שנים אחר בית שני מקרי עדיין מיהת שנות תורה כי אז היו דור התנאים ועדיין לא נתדלדלו הישיבות עד אחר שמת רבי וגבר הגלות ורבו הצרות וכלו ימי תורה ומשם ואילך מתוך הגלות והצרות בכל אותו זמן ראוי לבא משיח וימי חבלי משיח מקרי כפירש"י שבבוא משיח תכלה הגלות ויבטל שעבוד מישראל עכ"ל ועיין בספר שבט יהודה במאמר הזה באורך:

דף צז:

כלה או אינו כלה כו'. עיין פירש"י כל הזמן קודם שיבוא משיח אז אינו כלה דבתוך היובל בסופו הוא בא עכ"ל. וקשה לפירושו דהיאך מספקא ליה למימר דכלה קודם שיבא הא קאמר ויובל האחרון בן דוד בא דמשמע בתוכו ונראה לפרש דהכי קמבעיא את"ל בסופו הוא בא נימא כשכלה דהיינו בסופו בא ולא יתעכב יותר או אינו בא דוקא כשכלה הזמן ההוא אלא דמאותו זמן ואילך זמנו לבא וחכה לו ואהא שפיר פליג רב אשי דלא תבעי לך דבהדיא קאמר ליה מכאן ואילך איסתכי דהיינו אינו כלה ודו"ק:

ובידו מגלה אחת כתובה כו'. דהיינו כתב ולשון שבררו להן ישראל כדאמרינן פרק כ"ג וקאמר הכא דזה הכתב בא ודאי מיד ישראל ויש לו עיקר דאלו היה כתב ולשון אשורית וכן כתב ולשון עברי אפשר שבא הכתב מאחד מעובדי כוכבים:

מלחמת תנינים כו'. פירש"י תנינים דגים עכ"ל. והוא דחוק דמאי קמ"ל שיהיו דגים לוחמים זה עם זה אבל לפי ענינו נראה לפרש על מלחמת עכו"ם שנקראו תנינים כמו התנין הרובץ בים וכן יתפרש הך אגדה דפרק הספינה דאתא תנינא ובלעה כו' ע"ש שיהיו מלחמות עובדי כוכבים קודם מלחמות גוג ומגוג וביאת המשיח וק"ל:

ויורד עד תהום כו'. עיין פירש"י ויותר נראה לפרש ע"פ מ"ש בב"ר על פני התהום זו מלכות ארם שאין לה חקר כמו התהום כו' ע"ש:

לא כרבותינו כו'. נ"ל דכל הני מפורשים בהאי קרא דעוד חזון למועד גו' שאמר לא כרבותינו שהיו דורשים עד עידן וגו' שמפורש לבסוף בלשון קודש עד מועד מועדים וחצי גו' וכמו שפירשו המפרשים וז"ש דאינו כן אלא דיש עוד חזון לאותו מועד גו' ואין להבינו כפשוטו ולא כרבי שמלאי שהיה דורש האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש דהיינו הקץ וז"ש דאינו כן אלא דיש עוד ויפח ודיבור בזה הקץ שאין להבין בו והקץ בדרש בדמעות שליש עיין פירש"י ועוד נראה לפרש לפי מ"ש בסמוך ב' אלפים תוהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח כו' וה"ל ימות המשיח ב' אלפים שהוא שליש משנות בריאות עולם ולא כרבי עקיבא כו' עיין פירש"י בזה ואין להאריך ויש בזה דחוקים ול"נ לפרש ולא כרע"ק שהיה דורש האי קרא על בן כוזיבא שהוא יהיה משיח כדאיתא במדרש איכה רבתי שדרש דרך כוכב מיעקב אל תקרי כוכב אלא כוזב שיהיה בן כוזיבא משיח וז"ש ולא יכזב שלא יהיה בן כוזיבא מלך המשיח כמו שהבין רע"ק ואמר שהיה רע"ק דורש עוד אחת מעט היא גו' כל הפרשה על הגאולה העתידה וז"ש עוד אחת מעט היא גו' שהיה חגי הנביא עומד בגלות בבל ובא עוד גלות אחת שתהיה אחר חורבן בית שני ומעט הוא שלא יהיה מאריך אותו הגלות אלא בפולמוס של אספסינוס וטיטוס עד מלכות בן כוזיבא שהוא יהיה משיח ואז והרעשתי כל הגוים גו' וגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן גו' היינו בגאולה העתידה ואמר שאינו כן דהקרא לא מתפרש כך אלא שהנביא עמד בגלות וחורבן בית ראשון ואמר עוד גדולה וכבוד יהיה לישראל ומעט כבוד יהיה לנו אלא מלכות ראשון ע' שנה ומלכות שניה נ"ב ומלכות בן כוזיבא רק ב' שנים ומחצה ולא יהיה הוא משיח עד שאח"כ והרעשתי כל הגוים גו' וק"ל:

כיון שהגיע הקץ כו'. ר"ל הקץ שחשבו ולא בא שוב אינו כו'. שנאמר אם יתמהמה יותר מהקץ שחשבת חכה לו:

שמא תאמר כו' והוא אינו מחכה כו'. דמאי איכפת ליה בטובתם של ישראל שחטאו לפניו יתברך ב"ה:

ת"ל לכן יחכה ה' לחננכם גו'. דכל הענין מדבר שם בחטא ישראל ואעפ"כ הוא מחכה לחננכם. ואמר וכי מאחר כו' מדת הדין מעכבת כו'. ר"ל מ"ה מעכב בשביל חטא ישראל שאין הקב"ה מדלג על הקץ עד בא זמנו כפירש"י שם ואמר אנו למה מחכים כו' דהקב"ה דיודע זמן הקץ מחכה לו שפיר אבל אנו שאין אנו יודעין זמנו למה אנו מחכים כי התוחלת ממושכה מחלת לב ואמר כדי לקבל שכר על צער ומחלת הלב בתוחלת ותקוה ממושכה ועי"ל דה"ק אנו למה מחכין דמשיח לא בא רק בהיסח הדעת וטפי הוי היסח הדעת באינו מחכה ואמר דלכך אנו מחכין לקבל שכר ודו"ק:

לו גימטריא תלתין ושית כו'. דלפי הענין מלת לו הוא מיותר דכתיב כי אלהי משפט ה' אשרי כל חוכי לו הל"ל אשרי כל חוכיו דקאי כינוי דחוכיו שפיר אה' דלקמיה לו ל"ל ולכך דרשו אשרי כל חוכי לו שהם במספר ל"ו:

דרא דקמיה קב"ה כו'. עיין פירש"י ובפרק לולב וערבה פירש"י אע"ג דבירושלים שלעתיד לבא כתיב קרא דרשינן ליה נמי להכי דמקום השכינה סובבים אותו י"ח אלף והם הצדיקים הנתונים לפנים ממ"ה שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. ואומר ליושבים לפני ה' גו' עכ"ל ע"ש ובתוספות כתבו שם דל"ג פרסי דאטו פרסי מי כתיב בקרא אלא גרסי' י"ח אלפי דרא דקמיה קודשא בריך הוא והוא היקף הדרא דנמצאת רביע ד' אלפים כו' עכ"ל ע"ש באורך. ודקאמר ל"ק הא דעיילי בבר כו'. לכאורה דהני דעיילי בבר הם מעלה עליונה מעלה השלישית דהוו פחות מל"ו וקשה דאכתי תקשי דהא רשב"י מספקא ליה נמי בהנהו דעיילו בבר אם אלף הם דהוו טפי מל"ו וי"ל דהנהו דעיילו בבר אפשר דאינן רואין כולן באספקלריא המאירה דהשתא מצד אחד שהן עיילי בבר הוו חשיבי מהנהו דרואין באספקלריא המאירה ומצד אחר הן פחותין מהן כיון שהן אינן רואין באספקלריא המאירה דהשתא שפיר מספקא ליה בהנהו דעיילו בבר אם אלף הן ואם שנים הן. ויש לדקדק דהיאך קאמר דל"ו צדיקים הם הרואים באספקלריא המאירה והא אמרינן ס"פ החולץ כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. ויש ליישב דבנביאים לענין נביאות קאמר דלא מסתכלין באספקלריא המאירה כמו משה אבל החכמים מצד חכמתן כגון הנהו ל"ו צדיקים אפשר דזוכין לראות באספקלריא המאירה כדאמרינן בעלמא דחכם עדיף מנביא ועיין בענין אספקלריא מאירה בערוך בערך ספקלריא:

אמר רב כלו כל הקיצין כו'. רש"י פירש כל הסוגיא לשמואל דס"ל כר"י שיהיו נגאלין בלא תשובה כלל אבל א"כ מאי קאמר ר"י אלא הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן ומחזירן למוטב דהא א"נ לא יחזרו למוטב נגאלין. וע"ק מאי קעביד רבי יהושע בהני קראי דמייתי ר"א ולמה שתק ר"א לבסוף וע"כ נראה לפרש דרב אמר כלו כל הקיצין דאין קץ לדבר כיון דהוא תלוי בתשובה ומע"ט דהיינו שישובו מצד עצמם ואין זה בידו יתברך ב"ה דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

ושמואל אמר דיו לאבל כו'. ר"ל דיו שישובו ישראל מצד אבלן וזולתן ויש קץ לדבר כשיבא זמן גאולה מעמיד להן הקב"ה כו' ומחזירן למוטב שיעשו תשובה וז"ש אר"א אם ישראל עושין תשובה דהיינו תשובה רצונית מצד עצמן שנאמר שובו בנים שובבים ואז ארפא משובותם והשיב לו רבי יהושע דההוא קרא בתשובה הכרחית קאמר כדאמר לעיל מעמיד להם מלך וכו' ומחזירן למוטב ומייתי חנם נמכרתם דהיינו דומיא דגזירת המן שאמר ליה המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו וגו' וז"ש בעבודת כוכבים שהשתחוו לצלם של המן כדאמרינן בפ"ק דמגילה. ואמר ולא בכסף תגאלו לא בתשובה כו'. לכאורה אדרבה הכי משמע לא בכסף ממש תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים וכן פירש"י ורד"ק בישעיה אלא דעל מעשה המן נמי קאמר ולא בכסף שכבר שקלתם למשכן דהיינו תשובה ומעשים טובים רצוניים שהיה להם במשכן על מעשה עגל אלא בתשובה ומעשים טובים הכרחיים על ידי צרת המן:

וא"ל ר"א כו' כבר נאמר שובו אלי וגו'. זה הכתוב משמע ליה יותר מפורש בתשובה רצונית ששאל מהם לשוב ולא הכריח אותם על התשובה. וא"ל והלא כבר נאמר כי אנכי וגו'. ר"ל דודאי שהש"י שאל מישראל על התשובה הרצונית שהיא יותר טובה אבל אם לא יעשו כן הרי נאמר שובו בנים שובבים כי אנכי בעלתי אתכם וגו' דהיינו תשובה הכרחיית שעל ידי הצרות אנכי בעלתי אחד מעיר ושנים ממשפחה דהיינו הנשארים שיעשו תשובה מתוך צרה:

אמר ליה רבי אליעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון בהשקט וגו'. ר"ל בהאי קרא מפורש תשובה רצונית כי בתשובה שתהיה מתוך השקט ונחת ולא מתוך צרה תושעון. והשיב לו ר"י לבזה נפש למתעב גוי וגו'. דהיינו על ידי ביזה ותעב שיהיה להם בצרת הגלות ישובו ויגאלו ובשובה ונחת תושעון וגו' דקאמר קרא לאו היינו נחת והשקט אשר לפני התשובה אלא אהשקט ונחת שיהיה להם אחר כך מתוך התשובה שיעשו מתוך צרה כמפורש בהאי קרא אחר שהיו בגלות לבזה ותעב ולעבד מושלים יזכו בתשובה מתוך צרה לנחת והשקט כי מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו וגו':

דף צח.

א"ל ר"א והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל וגו'. בהאי קרא מפורש ליה טפי תשובה רצונית מדקאמר לה בלשון אם וספק דהתשובה הכרחיית היא ודאית בידו יתברך ב"ה להביא הגאולה אבל אם ספק משמע אם תשובו ברצון שאין זו בידו יתברך ב"ה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

וא"ל ר"י כבר נאמר ואשמע את האיש וגו' וירם ימינו וגו' וישבע בחיי העולם כי למועד מועדים וגו'. ועל הספק כדבריך שאם לא ישובו אין נגאלין לא היה המלאך נשבע אבל אם תשוב ישראל וגו' נאמר על הודאי שישובו בודאי על ידי שמעמיד להם מלך קשה כהמן ומצינו לשון אם בכזה כמו אם כסף תלוה וגו':

אין לך קץ מגולה מזה וכו' שנאמר ואתם הרי גו'. לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה שקרב לבא זמן גאולה שיחזרו ישראל על אדמתן ועוד יש לפרש כמ"ש פרק במה מדליקין דלעתיד אילנות מוציאין פירות בכל יום שנאמר ונשא ענף ועשה פרי וגו' מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום וכו' וכן יש לדרוש בהאי קרא ענפכם תתנו ופריכם תשאו וגו' מה ענף כל יום אף פרי בכל יום תשאו לעמי ישראל וזה יהיה בזמן שקרוב לבא זמן הגאולה וזהו דבר ניסי ודאי קץ מגולה הוא:

ור"א אומר אף מזה שנאמר כי לפני הימים האלה שכר אדם לא נהיה וגו'. יש לפרש לפי שזה הענין הוא סוף כל התוכחות בפרשת כי תבא והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה וז"ש כי לפני הימים האלה אחרי כל הצרות יהיה לבסוף ששכר אדם לא נהיה וגו'. גם אם ירצה האדם להשכיר עצמו לעבד אין קונה ושוכר אותו וזהו קץ מגולה שאין עוד תוכחה אחריה שהיא סוף כל הצרות לפני ימים האלה של הגאולה. ואמר מאי ליוצא ולבא אין שלום וכו'. לפי שדבר זה הוא מקללות הנאמרים בתחלת תוכחות שבמשנה תורה שנאמר ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך וכיון שזכר כאן ענין סוף כל התוכחות ששכר אדם לא נהיה וגו' הקץ מגולה מאי ליוצא ולבא אין שלום שזכר בתר הכי דלפי פשוטו אינו מקץ הגאולה ואמר דגם זה מקץ מגולה דליוצא ולבא וכו' היינו תלמיד חכם שיוצא ובא במלחמתה של תורה ודרכם להיות שלום להם בסופה כדכתיב שלום רב וגו' כדדרשינן את והב בסופה שאינם זזין משם עד שנעשים אוהבים אמר שבקץ מגולה לא יהיה כן שלא יהיה ביניהם שלום כדאמרינן בסוף מסכת כתובות דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים ואמר מפני הצר שהוא היצה"ר כפירש"י בל"א שהוא היצה"ר המקטרג הגדול בין התלמידי חכמים באותו דור. ואמר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים וכו'. עיין פירש"י דלפי הפירושים שכתב אין לדברי שמואל מקום לפרש הקרא שהביא לעיל ומדקאמר ושמואל אמר עד וכו' משמע שבא לפרש המקרא דליוצא ולבא וגו' בענין ודרך אחר וע"כ נראה לפרש דברי שמואל ע"פ מה שנאמר ביחזקאל שיהיה שלום לישראל לזמן הגאולה שבאותו שער שיבואו לא יצאו בו כמ"ש הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב וגו' דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצאו וז"ש שבסוף כל הצרות לא יהיה כן אבל ליוצא בשער זה ולבא בשער אחר אין שלום ששער היציאה ושער הביאה כולן שקולין ושוין באין שלום מפני הצר הצורר והוא סימן לקץ מגולה שבזמן גאולה בהיפך זה יהיו שער היציאה ושער הביאה כולן שקולין לשלום:

אין בן דוד בא כו'. שנאמר אז אשקיע מימיהם וגו'. דרש זה הוא תמוה בעיני לפי סדר הכתובים דאינו כתיב בתריה ואינו סמוך לו כלל שזה המקרא ביום ההוא אצמיח וגו' כתיב לקמיה בסמוך יחזקאל סימן כ"ט וזה המקרא אז אשקיע מימיהם כתיב בתריה ואינו סמוך ליה בסימן ל"ב ויש ליישב בדוחק לפי ששני הכתובים מדברים בענין מפלת מצרים אמר כי בתר ענין מפלת מצרים כתיב ביום ההוא אצמיח וגו' ולפי שכבר גלו כל הדגים מא"י לח"ל כדאיתא במדרשות אמר בעת הגאולה שיהיה מפלה למצרים יבקשו שם דג לחולה ולא ימצא שם לפי שיחזרו הדגים לא"י:

עד שתכלה מלכות הזלה מישראל וכו'. עיין פירש"י ועוד יש לפרש מלכות הזלה היא מלכות ארם שקראה הכתוב מלכות מזולזל ובזוי כמ"ש קטן בגוים נתתיך בזוי אתה מאד וז"ש וכרת הזלזלים שהוא מלכות ארם המושלת בישראל במזמרות ר"ל בתפלה שעושין ישראל במזמורים של תהלים שנאמרו על הגלות:

עד שיכלו גסי הרוח כו'. כי בעלי הגאוה דוחקין רגלי שכינה ממקומה ואמרו פ"ק דסוטה כל המתגאה כאלו עובד עבודת כוכבים וזה שמסיים בהאי קרא לזמן הגאולה עם עני ודל וחסו בשם ה' ולא כמו שהיו מתגאים בתחלה בשם עבודת כוכבים וק"ל:

עד שיכלו שופטים מישראל וכו'. ובפרק תולין איתא בלשון אחר שאמר עד שיכלו שופטים רעים וכו' ומייתי ליה התם אהא דאמר עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו'. ורשב"י אמר וכו' שלא ימצאו הלכה ברורה וכו'. וע"ז קאמר שיכלו שופטים מישראל שלא ידעו לדון ע"פ דין תורה דאף לרשב"י לא יהיה להם הלכה ברורה לדון דין תורה ובהכי יתיישב מה שיש לדקדק בהך מימרא דלקמן דקאמר אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה דאדרבה משמע ירושלים שהיא ציון נפדית במשפט אבל שביה יהיו נפדין בצדקה אבל לפי מה שאמרנו דלעתיד לא יהיה מי שיודע משפט ודין תורה ע"כ הא דכתיב ציון במשפט תפדה וגו' אינו כמשמעות שהרי לא יהיה אז מי שיודע דינים ומשפטים שתפדה ירושלים וציון בזכותה אלא ע"כ דה"ק קרא ציון במשפט דהיינו ציון והמשפט שיחזור לשם לזמן הגאולה שיזכו בשובם לירושלים כדכתיב ואשיבה שופטיך וגו' בצדקה ר"ל בזכות הצדקה שיהיה באותו דור כי מי שנותן ומוותר משלו לאחרים ודאי דאינו גוזל מאחרים ובזכות זה תשוב המשפט לירושלים כמ"ש ואשיבה שופטיך וגו' וק"ל:

אי בטלי יהירי וכו'. עיין בפירש"י בפרק תולין ועוד נראה לפרש לפי פשוטו שדימה היהירים שעושין עצמן ככשרים לסוג הזה שאינו ניכר זיופו ויהיר נאמר במי שמזויף מתוכו ואינו כברו כמ"ש בפ"ב דסוטה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורנו רואה אלא לפנים ודימה את האמגושי שהם חנופי רשעי עכו"ם לבדיל הזה שמעורב בתוך הכסף וזו מדה כנגד מדה כשיכלו מכם היהירים שמראים עצמם ככשרים יכלו ג"כ חנופי עכו"ם מכם שלא ישלטו בכם וכך היא המדה כשיבטלו דייני רשעי ישראל המטין אחר השחד יבטלו גם כן מכם שוטרי ארם המושלים בישראל והסיר ה' משפטיך גו' כמו שופטיך וכן ת"י:

שמתמעט והולך וכו'. ר"ל בממון שהעניות מוסיף והולך ואינו פוסק כדכתיב ואת עם עני וגו' וכדאמרינן לעיל שתכלה פרוטה מן הכיס והוסיף ר"י לומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר כו' דהיינו נמי שהצרות מוסיף והולך כמו הנהר שהולך תמיד בלי הפסק. ואמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי וכו'. יש לפרש דבריו אליבא דרבי יהושע וכמ"ש לעיל דאם ישראל יעשו תשובה רצונית נגאלין ואם לאו הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן שיעשו תשובה הכרחית ונגאלין בה ז"ש או בדור שכולו זכאי דהיינו תשובה רצונית כמ"ש ועמך כלם צדיקים וגו' או בדור שכולו חייב שיעמיד להם הקב"ה מלך כהמן שע"י זה יעשו תשובה ויהיו נגאלין כדכתיב וירא כי אין איש וגו' וסיפיה דקרא ותושע לו זרועו וגו' וכן הא דאמר זכו אחישנה וגו' היינו זכו שיעשו תשובה רצונית אחישנה לא זכו שלא יעשו תשובה רצונית בעתה שיעמיד לעת הגאולה עליהם מלך כהמן שעי"ז יעשו תשובה וכן יתפרש זכו עם עננ יכו' דהיינו שזכו לעשות תשובה רצונית וק"ל:

סוסיא ברקא דאית לי כו'. עיין פירש"י ועוד יש לפרש דברקא מל' השוכר החמור והבריקה דפ' האומנים שפירשו בו שעיניה יפות ואינו רואה כו' עיין בערוך ואמר כן כדרך מלגלג למה לו חמור שהוא גנאי שטוב לו אף סוס כזה שהוא נראה יפה ואינו רואה כו' עיין בערוך. והשיב לו אית לך בר חיור גווני. ור"ל ע"פ מ"ש בפרקין ואחר כך נעשו לבנים דסוס חיורא מעלי לחלמא כו' וזה רמז לו דבסוס חיוור בחלום הוא סימן יפה לו אבל אדום סימן רע לו כדאמרינן פרק הרואה ואית לך סוס חיור ר"ל באם אתה בטוח לסימן יפה שמא אית לך היפך זה סוס אדום אבל חמור הוא רמז שהחמור בחלום ודאי סימן יפה כדאמרינן פרק הרואה ומייתי ליה מהאי קרא התם ע"ש והיינו דסוס רמז על מלחמה ומריבה אבל חמור רמז ישא עול מצות ותורה כמה שנאמר ישכר חמור גרם רובץ וגו' וק"ל:

לכשירצה אדונינו הזה וכו'. ר"ל כדלעיל כשיזכו ישראל ויעשו תשובה אז יתרצה אדונינו הזה. ושאמר שנים ראיתי וקול ג' שמעתי כו'. לכאורה שנים ראיתי על עצמו ועל אליהו שראה אותו וכן קול שלשה על עצמו שאמר אימת אתי משיח ועל אליהו שאמר לכשירצה אדונינו הזה ועל השכינה ולא הוזכר כאן מה שמע מקול השכינה ואפשר שלא חש להזכיר דהיינו שהשכינה מצטערת כביכול על אריכת הגלות כמ"ש בפרק קמא דברכות והוא דחוק לומר על עצמו כן שראה את עצמו ושמע קולו ויש לפרש על פי מה שאמרו שהנשמה רואה ואינה נראית וע"פ מה שאמרו במדרשות דאליהו מעמיד את האבות להתפלל עמו על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל וז"ש על אליהו שהיה בחיים בגוף ונפש שראה אותו שהיה מתפלל על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל וקול ג' שמעתי דהיינו ג' האבות שלא היו נשמותיהם נראים אבל קולם שמע שהתפללו על חורבן בהמ"ק וגלות ישראל וכן יש לפרש באידך עובדא דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י דקול שלשה שמע במערתא דרשב"י שהיו ג"כ מתפללים על גלות ישראל ואפשר שהם רשב"י ובנו ר"א ברבי שמעון ובן בנו ר' יוסי בן ר"א כדאמרינן בפרק הפועלים:

אפתחא דרומי וכו'. עיין פירש"י וע"פ מ"ש במ"ר כי משיח נולד כבר בעת חורבן הבית ונלקח מבני אדם לג"ע מיהו שאר ענין סובלי חלאים שהוא יתיב ביניהם לא ידענא למה הם באים לשם ומה שפירש"י דרומי אותו פתח שכנגד רומי הוא דחוק דכל העולם כולו אחד מס' בגן עדן וקשה לכוין פתחה כנגד רומי ויותר נ"ל דרומי מלשון דרום דהיינו שיש לגן עדן פתחים מארבע רוחות העולם וקאמר אפתחא של צד דרום הוא יתיב:

היום אם בקולו תשמעו וכו'. קרא הוא בספר תהלים ורישא דקרא הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם וגו' ור"ל כמ"ש בעתה אחישנה זכו אחישנה והיום דקאמר לאו דוקא דהא לא אתי מאתמול לבשר וכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום וגו' כדאמרינן בפרק מי שהוציאוהו א"נ דאמרינן לב"ד הגדול קאתי כדאמרינן שם ודו"ק:

לכשיפול השער הזה וכו'. עיין פירש"י נראה שדקדק לפרש כן על שער רומי דנפילת השער ב' פעמים הוא סימן על מפלת רומי האמור בכמה כתובים ומיהו מתוך הסוגיא לקמן נראה דבארץ ישראל היה דר רבי יוסי בן קסמא דקאמר העמיקו ארוני וכו' דאין לך כל ארון שבא"י וכו'. ובפרק שנו חכמים קאמר ר' יוסי בן קסמא מעיר גדולה של חכמים וכו' אני משמע דלאו ברומי היה וק"ל:

תן לנו אות וכו'. מלת אות נופל בדבר ניסי ולזה בנפילת שער ב"פ אין זה אות ונס דלפעמים יפול בנין בישן או בסבה אחרת אבל היפוך המים לדם הוא דבר נס ואות כמ"ש במצרים והיה אם לא יאמינו לשני האותות וגו' ולקחת ממימי היאור וגו' וק"ל:

דף צח:

ט' חדשים וכו'. בכמה מקומות מדמה חבלי משיח לחבלי לידה כדלקמן ראיתי כל גבר ידיו על חלציו וכיולדה וגו' ואמר דבט' חדשים כחבלי אשה יהיה הצרה ביותר שיהיו כל ישראל תחת יד מלכות רשעה דכל זמן שהם מפוזרים גם תחת שאר מלכיות אין הסכנה כ"כ כדאמרינן בפרק קמא דמסכת ע"ז גבי קטיעא בר שלום דאמר לקיסר לא יכלת להו לכולהו דכתיב כי כארבע רוחות וכו' וק"ל:

מה יעשה אדם וינצל מחבלי של משיח כו'. המ"ל דיקיים ג' סעודות בשבת כדאמרינן פ' כל כתבי ע"ש וק"ל:

שמא יגרום החטא כו' כתיב הנה אנכי עמך וגו' מפורש פ"ק דברכות ע"ש:

דכתיב כאשר ינוס איש וגו' משמע ליה דאיירי בחבלי של משיח מדכתיב לעיל מיניה הוי המתאוים יום ה' וגו' דהיינו יום ביאת משיח כדכתיב לפני בוא יום ה' וגו' ויש לפרש בקרא הזה שזכר הנביא כל הצרות שבאו על ישראל מארבע מלכיות עד חבלי משיח וזה שאמר כאשר ינוס איש מפני הארי הוא מלכות בבל שנמשל לאריה כמו שנאמר עלה אריה מסבכו ודניאל ראה קדמיתא כאריה וגו' ופגע בו הדוב זה מלכות מדי שראה דניאל תנינא דמיא לדוב וגו' וע"ש זה קראו לשר של פרס דוביאל בפי"ה וסמך ידו אל הקיר רמז למלכות יון חיה שלישית שראה דניאל שמלכו בזמן שבהמ"ק היה קיים דהיינו שסמכו ישראל בצרתם עצמם אל הקיר המזבח והמקדש בנס חנוכה ונשכו נחש היא מלכות אדום חיה הרביעית שראה דניאל שהוא כח נחש הקדמוני המושל מחורבן הבית עד חבלי משיח וביאתו במהרה בימינו ואמר דמשום צרה האחרונה המשכחת הראשונות שהיא נשיכת נחש אין ראוי לומר על חבלי משיח דלא אחמיניה דיש דוגמתו בעוה"ז שצרה אחרונה שבני ביתו מוטלין ברעב שדומה כנשכו נחש דמשכחת הראשונות:

כל גבר ידיו וגו'. משתעי בחבלי משיח דכתיב בתריה הוי כי גדול היום וגו' ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע ואמר מאי כל גבר מלת כל יתורא אי נמי דמלת גבר נמי יתורא הוא דה"מ למכתב אם יולד זכר מדוע ידיו על וגו' וע"כ דרשו כל גבר מי שכל הגבורה שלו ור"ל דמדמה ישראל בעת גאולתן לקטן שנולד דמי והקב"ה מולידן כמ"ש אם יולד גוי פעם אחת וגו' אם אני המוליד וגו' והרבה מקראות כמוהו וכמו שהיולדת מצטערת עצמה בחבלי לידתה כן הקב"ה מצטער כביכול בחבלי משיח שיהיו אז לישראל כמ"ש עמו אנכי בצרה ורש"י פירש גם הכא שמצטער על אבדן של אומות העולם ואין צורך לו כאן. ואמר ונהפכו כל פנים וגו'. מלת כל יתורא הוא לדרוש כל פנים בין פנים פמליא של מעלה ובין פנים פמליא של מטה דהיינו כשנופלת אומה מלמטה נופל שר שלה מלמעלה והיינו כל פנים לירקון ודרש עוד כל פנים וגו' דהיינו כשאומר הקב"ה היאך אאבד אלו כו' יהיו ישראל ועובדי כוכבים שניהם בספק ויצטערו על כך עד ביאת משיח בב"י וע"ז מייתי משל רהיט ונפל תורא כו' דהתורא והסוסיא שניהם בספק להצטער אם יחזור השור למקומו או לא ורש"י פי' בע"א:

חילק ובילק כו' פירש רש"י שני דייני סדום ע"ש וכ"ה בערוך בערך חילק ועל שם מעשיהם הרעים נקראו בשמות אלו דכהאי גוונא אמרינן לקמן בפרקין ד' דייני הוו בסדום שקראי וכו' ע"ש מעשיהם הרעים ואפשר דנקט הנהו דייני סדום ע"פ מ"ש לקמן רעים וחטאים רעים בעוה"ז וחטאים לעוה"ב ואם כן לא אכלי שני משיח וק"ל:

אלא לדוד כו'. ר"ל הבטחת ה' שיהיה לעולם כגון המלכות שניתן לו היא לעולם לו ולזרעו כמפורש בכמה מקראות וכן למשה גדולת התורה ופלפולה ניתן לו ולזרעו עד עולם כדאמרי' במסכת נדרים וכן למשיח הגדולה יהיה לו לעולם:

שילה שמו כו'. עיין פירש"י נראה דכולהו שמות תוארים וכולהו איתנהו ביה כמו במשה שהיה לו כמה שמות תוארים ושילה שמו ע"ש יובל שי לו כדאמרינן במדרש וינון שמו ע"ש שררה ומלכות כמ"ש המפרשים וע"ש שם בן ד' אותיות כי ב' נונין במקום ב' ההי"ן בא"ת ב"ש וכדאמרינן פ' הספינה משיח נקרא ע"ש של הקב"ה שנאמר זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו וחנינה שמו וגם בשם זה יש בו שם ד' בחילוף נ' אחד בה' באי"ק בכ"ר ויהיה באותיותיו חן ה' ומנחם בן חזקיה שמו שנאמר כי רחק ממני מנחם גו' ירמיה אמרו בשעת חורבן שאז נולד משיח ונתרחק מבני אדם לג"ע כדאיתא במדרשים ובן חזקיה לאו מקרא משתמע אלא קבלה בידם הוא ורבנן דאמרי חיורא דבי רבי כו'. עיין פירש"י ובערוך בערך חוורא ונראה דנקרא דבי רבי ע"ש רבינו הקדוש שנקרא רבי וכדלקמן שהיה סובל תחלואים ויסורין כמוהו:

כגון אנא שנאמר והיה אדירו וגו'. רש"י לא פירש כלום ונראה לפרש דמשמע ליה אדירו ממנו וגו' ר"ל דמשיח שהוא אדירו יהיה ממנו ומושלו וגו' מאותן הבאים מבני דוד ועדיין היה להם ממשלה גם בגלות וכמ"ש לא יסור שבט מיהודה ורב נחמן סתם הוא חתניה דר"ג שהיה מבני דוד ואפשר שהוא היה ג"כ מבני דוד ועל זה נמי אמר אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש. שהיה לו ממשלה בימי אנטונינס קיסר:

ואי מן מתיא הוא כגון דניאל כו'. שהיה לו ממשלה אצל נ"נ וגם אצל מלך פרס ועי"ל כולה מלתא לענין יראת חטא כדאמר בסוף מס' סוטה משמת רבי בטלה יראת חטא ואמר ר"נ לא תתני יראת חטא דאיכא אנא וק"ל:

אלא אקים כו'. מלת אקים הוא עתיד לנוכח והל"ל קמתי לא נאמר שהוא לשון עבר לנוכח אבל אמר הקים שהוא לשון עבר לנסתר והיינו משום דרישא דקרא ועבדו את ה' אלהיהם וגו' הוא עתיד לנסתר ודו"ק:

למה זה לכם יום כו'. יום בכ"מ נאמר על הגאולה ולילה על הגלות ולזה אמר לרשעים הוי המתאוים את יום ה' וגו' שהיא הגאולה דלמה זה כו' וק"ל:

דף צט.

א"ל מילט כו'. רבי אבהו א"ל כן למינא בלשון נסתר שהיה ירא ממנו לקללו להדיא כדאמרינן פרק כל כתבי שהיו יראים מהמינים וא"ל המין מ"מ קלייטת לי דכוונתך עלי הוא וא"ל ר"א דקרא כתיב כי הנה החושך וגו' ואני קרא השבתיך על שאלתך אימתי אתי משיח ולא כוונתי לקללך:

ארבעים שנה אקוט כו'. ופירש"י ומסתמא היינו משיח ששינוים גדולים כו' פשטיה דקרא במתי מדבר כו' עכ"ל ע"ש ול"נ דקרא אייירי במשיח דכתיב לעיל מיניה היום אם בקולו תשמעו וגו' דהיינו היום אתי משיח אם בקולו תשמעו כדאמרי' לעיל:

ואמר אל תקשו כו'. דהיינו לדורו של משיח אמר כן שלא יקשו לבבם כמריבה וגו' אשר נסוני אבותיכם וגו' דהיינו כמו שעשו אבותיכם דור המדבר ועל אותו דור של משיח אמר בלשון להבא אקוט בדור וגו' כפירש"י וק"ל:

איזהו מלך מיוחד כו'. עפירש"י ויותר נראה לפרש כפשטיה מיוחד שלא יהיה שום מלך בעוה"ז רק מלך המשיח כמ"ש בכמה מקומות וגם דוד המלך לא יהיה רק נשיא לגביה ותלה חורבנה של צור בביאת המשיח כדאמרינן לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים וכשזה קם זה נופל:

דור דורים. המזמור הזה מתחיל לשלמה אלהים וגו' אבל רוב דברי המזמור לא נתקיימו עד ביאת המשיח והאי קרא נמי יראוך עם וגו' על ימות המשיח נאמר שיהיה אז יראת ה' בעולם בתפלה כמ"ש על מקרא זה בברכות לתפלה כוותיקין ע"ש בחדושינו ואמר שזה יהיה דור דורים היינו ג' דורות והיינו משום דמלכות בית דוד לא היה ג' דורות בשלימות דבימי רחבעם נחלקה מלכותו אבל לימות המשיח קאמר שיהיה מלכותו שלמה ג' דורות:

בימי חזקיה כו'. כפירש"י שלא יהיה להם גואל אלא הקב"ה בעצמו דודאי כמה וכמה נבואות הן בנביאים שלא נתקיימו עד בוא זמן הגאולה ורבי הלל ודאי דמודה בזה והיינו דהקב"ה בעצמו יגאל אותן ולכך לא קאמר רב יוסף שרא ליה מרא כו' אלא מהאי קרא דזכריה דמפורש ביה ביאת המשיח הנה מלכך וגו' עני ורוכב כו' ודו"ק:

ימות המשיח ארבעים שנה כו'. משום דאילו לא חטאו במדבר במרגלים היו באים מיד לא"י לטובתן ואלו מ' שנים ששהו שם בעינוי ורעבון ימלא להם הקב"ה לימות המשיח דמדה טובה מפי הקב"ה אינה חוזרת והיינו שמחנו לימות המשיח כמו השנים שראינו רעה במדבר וכן י"ל לרבי דוסא דכתיב ועבדום וענו אותם ד' מאות וכו' לולי דבורו של אברהם במה אדע כי אירשנה וגו' לא היה נגזר עליהם עניו ד' מאות והיו זוכים מיד להבטחת הקב"ה לתת לו ולזרעו ארץ כנען ומדה טובה מפי הקב"ה אינה חוזרת וימלא להן אותן ד' מאות שנה לימות המשיח וק"ל:

שס"ה ימים. עפירש"י ולי נראה דהכי פירושו דבנקמת ה' מרומי משתעי כל הענין כדכתיב מי זה בא מאדום וגו':

ואמר כי יום נקם. דהיינו בכל יום מימי השנה שהרעו לישראל יש לי נקם בהם כנגד זה שנת גאולי יהיו שס"ה דהיינו שנה ליום שהם בעצמם שנים של הנקמה ברומי לעתיד וכהאי גוונא מצינו במרגלים שהיה פורענותם שנה ליום וק"ל:

ללבי גליתי לאברי לא גליתי כו'. כדי לשבר את האוזן נאמר כן ורצונו שההוא יום נקם סתום וחתום שלא הוציא אותו הקב"ה בפיו כפירש"י ור"ל שאמר למלאכי השרת לא כו' היינו נמי בכה"ג כמפורש בדניאל שא"ל המלאך סתום הדברים עד עת קץ וגו':

שבעה אלפים וכו'. יומו של הקב"ה הוא אלף שנה כפירש"י ושכר הצדיקים לעולם הבא אינו נותן כפי המקבל שהוא בעל תכלית רק לפי הנותן ית"ש שהוא בב"ת וע"ז נאמר בהאי ענינא הנה שכרו אתו ופעולתו וגו' וק"ל:

עד עכשיו כו'. ר"ל עכשיו אותו זמן שיבא משיח ומייתי ליה מדכתיב כימי שמים וגו' דהאי קרא בלעתיד קמשתעי מדכתיב ביה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם וגו' ודרשי' לעיל לכם אין כתיב אלא להם כו' וכן למ"ד כימי נח עד עכשיו היינו עד זמן שיבא משיח והענין בשניהם שלא יהיו ימי המשיח פחותים מימות עולם הזה וק"ל:

כל הנביאים לא כו' ואין בין עוה"ז לעולם הבא כו' וכל הסוגיא מפורש פ"ה דברכות:

האומר אין תורה כו'. היינו שבזה התורה לומר שאינה דבר ה' דהיינו שאינו מן השמים ואפי' שאומר כל כו' חוץ מפסוק זה כו' נפקא ליה נמי מדכתיב כי דבר ה' בלשון יחיד ולא כתיב דברי ועוד דריש מלשון דבר אפילו חוץ מקל וחומר או גזירה שוה שאינו נאמר אלא בדבור ואינו כתוב מפורש בתורה וק"ל:

מכאן אר"א המחלל כו'. אמפר ברית ואמגלה פנים קאי אבל המחלל הקדשים והמבזה כו' לאו מהאי קרא נפקא ליה ועי' ברמב"ם:

כי דבר ה' בזה זה הלומד כו'. דלומד אפשר בשמיעה. אבל מלמדה לאחרים א"א אלא בדבור דבר ה' וזה שאינה מלמדה ה"ז מבזה דבר ה' ושאמר שאינו משגיח על המשנה היינו נמי שאינו חוזר על משנתו בדבור וק"ל:

כל הלומד תורה כו'. דרך הלומד הוא השומע מפי אחרים ומלמדה מפיו בדברו לאחרים וז"ש דבר ה' בזה כי השמיעה לא בזה אבל דבורו בדבר ה' לאחרים בזה ומ"ד כל מי שאינו משגיח כו' כי המשנה היא פירושה של תורה שבכתב וזה שאינו משגיח בפירושה שהיא המשנה הרי הוא מבזה דבר ה' ומ"ד כל שאפשר כו' כיון שאפשר לו לעסוק ואינו עוסק בה אלא בדברים בטלים הרי הוא מבזה דבר ה' לגבי דברים בטלים וק"ל:

הלומד ואינו חוזר כו'. כי הלומד תורה ואינו חוזר עליה תחלת פעולתו הוא ללא יועיל לו ולאין תכלית וכן הוא פעולת הזורע ואינו קוצר דתחלת פעולתו שלמד לריק הוא ושאמר כל הלומד תורה ומשכחה כו' עד"ז שהרי תחלת פעולתו כלא היה מעולם הוא כיון ששכחה כן היא האשה שיולדת וקוברת דתחלת פעולתו של ולד כלא היה מעולם וע"פ מ"ש שהמת משתכח מן הלב:

דף צט:

ושאמר זמר בכל יום כו'. לפירש"י לא יתכן שפיר מאי דקאמר עלה מאי קרא שנאמר נפש עמל וגו' ויש לפרש דה"ק אם אתה מזמר בכל יום בלמוד תורה גם התורה מזמר לך בכל יום שמגלין לו רזי תורה ועלה שפיר קאמר מאי קרא כו' הוא עמל במקום כו' אי נמי י"ל דזמר מלשון זומר בגפנים ור"ל אם אתה נוטע ועומל גם וזומר שהלומד תורה וחוזר עליה הרי הוא כזורע וגם קוצר כדלעיל גם התורה עומל וזומר עליך במקום אחר. ושאמר לעמל פה נברא כו'. והיינו עמל פה שטורח ולומד וחוזר עליה בכל יום א"נ שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ללמוד ע"מ ללמד. ושאמר אם לעמל מלאכה כו'. ר"ל לעמל מלאכה דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ומסיק הוי אומר לעמל פה נברא ואין צריך לעמל מלאכה כדאמרינן בברכות בחסידים הראשונים שהיה תורתן אומנתן ומלאכתן נעשית מאליה וכן היה תחלת הבריאה לולי שעל חטא האדם נאמר לו בזעת אפיך תאכל וגו'. ואמר אם לעמל שיחה כו' אפילו שיחה בטלה. כי תכלית בריאת אדם שנקרא חי מדבר סתם ובזה נשתנה צורתו משאר ב"ח ואמר דאינו כן דבורו לא יהי' דבור ושיחה בטלה אלא דבור של תורה שנאמר לא ימוש וגו'. ואמר טוביה לדזכי כו' דהייני דזכי לתכלית מה שנברא וק"ל:

נואף אשה כו' זה הלומד תורה כו'. כי התורה דומה לאשתו של אדם בכ"מ והיא אילת אהבים כשעוסק בה תדיר ומצויה לו בביתו כאשתו אבל הלומד לפרקים אינה מצויה לו כאשה זו המנאפת וסיים ואמר שזה חסר לב לפי שיחשוב האדם כי איננו צריך לחזור בה תמיד כיון שיש לו לב טוב להבין וע"כ אמר שאינו כן אבל זה שאינו חוזר תמיד על למודו הוא חסר לב:

שהיה יושב ודורש כו'. פירוש שהיה מגלה פנים בתורה בפרהסיא והיינו אשר תעשה ביד רמה אבל בגרסת ילקוט איתא את ה' הוא מגדף זה מנשה בן חזקיה כו' ושאמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן וכו' ונראה דאקרא דלקמיה דכתיב ותמנע היתה פילגש לאליפז וגו' לא היה אומר שהוא דבר שאינו צריך דאם כן בכל ספורי נשי עשו ובניו ויחוס משפחותיהם אמאי לא היה אומר נמי שהוא דבר שא"צ אלא על שאמר הכתוב ואחות לוטן תמנע שבא להודיענו שתמנע שהיתה פילגש לאליפז היא היתה אחות לוטן ואשר מזה הוכרח ליזקק לכתוב כל משפחות החורי שלא היו מזרע אברהם ויצחק היה מלגלג דדבר שאין צריך היה בעיניו ליחס כל משפחות החורי בשביל תמנע שלא היתה רק פילגש לאליפז והכי פירושו וכי לא היה לו למשה אלא לכתוב כל ספר יחוס בני חורי אלא משום אחות לוטן תמנע להודיענו מאיזו משפחה היתה תמנע פילגש של אליפז מיהו בב"ר דריש לה אקרא קמא והכי איתא שם תני רשב"י למה לי לדרוש ולומר ותמנע היתה פילגש כו' אלא להודיעך שבחו כו'. והרא"ם כתב גם לפי הב"ר למה הוצרך הכתוב להודיענו שאחות לוטן כו' והוא דחוק לפרש דברי הב"ר כן עי' דברי הרמב"ן בזה לפי דברי הב"ר ובביאורי מהר"ן ע"ש ועוד נראה לפרש לדברי הב"ר שדרשו כן דלמה לו להזכיר שהיתה פילגש ולא אשתו אי לאו להודיעך שבחו וכו' דודאי מה שנשאת לאליפז לא היה חדוש דהא אהליבמה נמי בת אלופים ונשאת לעשו ולא קאמר שם להודיעך שבחו אבל מה שנישאת תמנע שהיתה בת אלופים לפילגש לאליפז הוי רבותא להודיעך שבחו כו' והכי מוכח לישנא מוטב תהא שפחה כו' וכל זה לדברי הב"ר אבל לדברי תלמודינו דנקט במלתיה ואחות לוטן תמנע אין לך אלא כמ"ש ודו"ק:

הוי מושכי עון וגו'. ועי' פירש"י הכא ובפ' מי שמתו ועוד נראה לפרש דה"פ שהיה מושך חטאו ועונו בשוא שאמר לשוא ולחנם כתב משה דבר זה. ומ"ש מאי כעבות העגלה וגו'. ר"ל כיון שמתחלה קאמר בחבלי שוא שאינו עב כל כך מאי קאמר שוב לשון הסותר כעבות העגלה שהוא עב הרבה ואמר להודיענו כי היצר הרע מתגבר על האדם בכל יום ומושכו ומרגילו בעון אחר שהוא אינו מתחלה אלא בחבלי שוא והוא דמיון חוט של בוכיא ולבסוף עבירה גוררת עבירה עד שיתרבו כ"כ עד שאפשר ליגדל מהם חבל עב כעבות העגלה:

דבעי לאגיורי ובאתה אצל אברהם כו'. נראה שיצא להם זה הדרש מדהקפיד הכתוב לומר שאמו של עמלק היתה תמנע שילדה אותו לאליפז כדכתיב ותמנע היתה פילגש וגו' ובכל שאר בני אליפז תימן אומר צפו וגו' לא הזכיר הכתוב מי היתה אמן דרשו בו דהכי קאמר דמשום דלא קבלוה אברהם כו' הוצרכה להיות פילגש לאליפז באמרה מוטב תהא שפחה כו' ועי"ז נענשו הם שנולד ממנו עמלק דצערינהו לישראל ודברים אלו נוטין לדברי הרמב"ן ע"ש ושאמר שהי' מלגלג על הא דכתיב וילך ראובן וגו' יראה שעל כל ספור הענין שמצא דודאים בשדה ויבא אותם אל אמו וגו' לא היה מלגלג דאם לא כן בכל ספורי ומעשה אבות שבתורה למה לא היה מלגלג אלא שהי' מלגלג שלא היה לו לכתוב שהיה נעשה כל הענין בימי קציר חטים אם לאו דמאי איכפת לן בזה וע"ז השיבו שבא להודיע שאין הצדיקים פושטים ידיהם בגזל ופירש רש"י בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס כו' עכ"ל ואין לשון קציר חטים סובל פירושו דבימי קציר חטים משמע שאז היה זמן קציר חטים ולא עבר עדיין קציר חטים והכי מפורש בהדיא בב"ר למ"ד שעורין היו דשעורין בזמן קציר חטים בשדה של הפקר הן שכבר כלה קציר של שעורים כו' ע"ש וה"נ יש לפרשו לפום שמעתין דאע"פ שהיה זמן קציר חטים והיו החטים מצויין בשדה לא לקח מהם אלא מן המופקר שמצא דודאים בשדה וגו' וכן נראה מפירוש רש"י בחומש:

יברוהין פירש"י לא אתפרש עכ"ל ועי' ברמב"ן בחומש בזה באורך:

סיגלי הכא ובפרק כיצד מברכין ובפרק במה טומנין פירש"י וייאולש ובחומש פירש"י סיגלי עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמין עכ"ל ועי' בזה טענת הרמב"ן ומתוך טענותיו כתב הרא"ם לשבש ספרי פירש"י שבחומש וטעות נפל בפירושו בין סימלק לסיגלי שסימלק הוא יסמין בלשון ישמעאל כמו שפירש"י בפרק כיצד מברכין זהו תוכן דבריו ואינן נוחין דלדבריו ישבש גם כל נוסחת תלמוד שבסוגיא זו שכתוב בהן לוי אומר סיגלי וכן הביאו הערוך בערך סיגלי ולפי פירש"י שבחומש הדודאים הוא סימלק הוו דלא כחד מהני אמוראי דפליגי הכא ודוחק הוא דשלשה שמות יש לו דסיבסוך דקאמר רבי יונתן הכא הוא סימלק דהיינו יסמין כפירוש רש"י בחומש לגירסת הרא"ם. גם אטענת הרמב"ן שכתב אבל אין זמנם בימי קציר חטים עכ"ל השיב הרא"ם לפי גרסתו בפירוש רש"י סימלק שהוא יסמין וזה ימצא בכל שנה עכ"ד אין זה מספיק לשמעתין דללוי שאמר הכא סיגלי תחול קושית הרמב"ן אבל לפי מה שפירש"י בשמעתין בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה לא קשיא מידי גם לפי הפי' שכתבנו דבימי קציר חטים היינו בזמן שעדיין היה קציר חטים י"ל שמצאן במקרה כמ"ש הרמב"ן. ואמר יצתה בת קול ואמרה לו תשב באחיך וגו'. הוא לשון תחלת המאמר שהיה יושב ודורש כו' באחיך תדבר ר"ל במשה רבינו דכל בני ישראל אחים הם בבן אמך תתן וגו' שהיו ג"כ אחים מן האם דד' אמהות היו משה מלוי ומנשה מיהודה מאם אחת נולדו מלאה והיינו שתתן בו דופי לומר עליו חס ושלום שהוא אמר בתורה דבר שאינו צריך אלה עשית אם החרשתי לך ולא אשיבך על לגלוגך דמית ח"ו והיית חושב שאהיה כמוך לדבר שוא ושקר אבל לא אחריש לך ואוכיחך ואערכה נא לעיניך שדברי אינם בדאים אבל הם צריכים וכדמסיק וק"ל:

כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא כו' שנאמר או יחזיק במעוזי וגו'. ר"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה הוא רפה וחלש בתורה וקרוב הוא לעזוב ממנה מפני המלעיגי' עליו אבל העוסק בה לשמה הוא מעיז פניו נגד המלעיגים ומחזיק בה שע"כ נקראת התורה עוז שנאמר ה' עוז לעמו יתן וגו' וז"ש או במקום אם יחזיק במעוזי לעסוק בה לשמה יעשה שלום לי וגו' כפל הענין השלום לו יתברך ב"ה כי שני העולמות שלו יתברך ב"ה הם והיפך הענין כי בראשונה הקדים העשיה לשלום יעשה שלום לי ובשניה הקדים השלום לעשיה שנאמר שלום יעשה לי לפי שבפמליא של מעלה השלום הוא בעצמות וע"כ סמך השלום לו יתברך ב"ה אלא שע"י חטא באת הקטגוריא בפמליא של מעלה שיש מלמדים על האדם זכות ויש מלמדים חובה וזה שלומד לשמה עושה השלום העצמי בפמליא של מעלה אבל בפמליא של מטה סמך העשיה לו יתברך

ב"ה לפי שהשלום אינו עצמי אלא מקרה כמ"ש בבריאת עולם שאמר שלום אל יברא שהוא כולו קטטה אלא שע"י מעשה האדם שלומד לשמה נעשה שלום בפמליא של מטה. ושאמר כאלו בנה פלטרין של מעלה כו'. ר"ל דרך בשר ודם שא"א לבנות העליה קודם שבונה הבית שהוא היסוד לו אבל מעשה אלהים שברא בנה השמים העליונים ואח"כ הארץ התחתונית כמ"ש בפרק אין דורשין לדעת ב"ש השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ והנה העוסק בתורה לשמה הפליא לעשות כמעשיו ית' ב"ה שהוא בונה בתחלה פלטרין של מעלה דהיינו שמקיים עולם של מעלה ואח"כ מקיים עולם שלמטה כמ"ש ושמתי דברי בפיך וגו' כמו שהיה דברי בבריאת עולם שמים ואח"כ ארץ כן שמתי בפיך לקיים פמליא של מעלה שהוא לנטוע שמים ואח"כ שלמטה ליסוד ארץ. ושאמר. אף מגין כו' שנאמר ובצל ידי כסיתיך וגו' כי צל ידו ורשותו הוא עולם ומלואו ואמר כי בכלל צל ידו ומגינו שמגין על כל העולם כסיתיך ר"ל בשבילך ושאמר לוי אף מקרב הגאולה שנאמר ולאמר לציון עמי וגו' כי לפי הענין ה"ל למכתב ולאמר לישראל או ליהודה עמי אתה אבל אמר לציון לפי שכבר אמר הנביא הושע ואמרתי ללא עמי ישראל בגלותם שתהיו עמי אתה בגאולה לעתיד אמר הנביא ישעיה ולציון כי ע"י שתהיו מצוינים בהלכה לעסוק בתורה לשמה תהיו נקראים עמי אתה בגאולה:

כל המלמד את בן חבירו תורה כו' כאלו עשאו שנאמר ואת הנפש וגו'. מפורש בב"ר אם מתכנשין כל אומות העולם אין יכולין לזרוק נשמה ביתוש ואת אמרת אשר עשו כו' ע"ש. והוא מבואר הנפש שזכר הוא נפש אדם אשר עשו כי טרם היותו יודע דרכי התורה מותר אדם מן הבהמה אין ובידיעתו דרכי התורה תבדל יצירתו מכל שאר ב"ח ונעשה אדם שזאת היתה תכלית בריאתו. ושאמר כאלו עשאו לד"ת כו' ע"פ מ"ש הרבה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ויותר מתלמידי שע"י משא ומתן בלימוד עם בן חברו נתחדשו לו דברי' והרי הם כאילו עשאם וחדשם בעולם וז"ש ושמרתם את דברי הברית שיהיה שמור בפיך ד"ת לבן חברך וע"י כך ועשיתם אותם. ושאמר כאלו עשה לעצמו כו'. הוא מוסיף בזה שאף הוא עצמו אפשר בתחלת למודו עם בן חבירו לא היה נקרא אדם ובלמודו עמו תוסיף לו החכמה עד אשר נפשו נעשית נפש אדם ודו"ק:

כל המעשה את חבירו לדבר מצוה כו'. שנאמר ומטך וגו' הורה דבר זה במקום הזה כלפי מ"ש לפי שהיו מרננים על המטה שהוא מוכן לפורענות בו לקו מצרים כמה מכות לכך אמר ומטך אשר הכית בו וגו' שהוא מוכן גם לטובה והוא מבואר שמעשה הש"י אינן בטבע אבל בדבר אשר הוא מוחץ הוא רופא ובמטה אשר הכית בו היאור לפורענות הכה בו הצור לטובה ולפי שיש בזה לבעל דין לחלוק כי מעשיו משתנים לפי השלוחים כי שם הכה אהרן לפורענות וכאן הכה משה לטובה וע"כ רמז לך הכתוב כאן כי הכאת אהרן ביאור היא עצמה כאלו היתה הכאת משה כי המעשה את חברו כו' שזה אינו אלא דבר מצוה מפי השי"ת וכן הם מעשיו בו שמוחץ בו הוא מרפא לפי עונש ושכר המקבל:

אפיקורוס מלשון אפיקורסות וחציפות וי"מ מין א' היה נקרא שמו כן ונראה לדעת ר' יוסף שאמר אפיקורוס כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן כו' היינו כמ"ד דאפיקורוס זה המבזה ת"ח גופיה וזה שאומר מאי אהנו לן רבנן כו' הרי מבזה אותן אבל המגלה פנים בתורה היינו כגון מנשה בן חזקיה שמבזה התורה גופה כדאמר לעיל וע"ז השיב לו אביי מכלל זה שאומר מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו להו כו' הוה מגלה פנים בתורה ומבזה דברים פשוטין שבתורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' שהוא מפרש לה בפנים אחר שלא כהלכה. ושאמר ואמר הכי אמרי' התם כו'. ר"ל אף שהדבר אמת הוא שיצא מתוך משא ומתן של הרב עם התלמיד מ"מ אפקירותא הוא לתלות הדבר גם בו אלא שיתלה הדבר ברב לחוד דהכי אמר מר:

דף ק.

ושאמר מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה כו' דבכמה דוכתין תלה הטומאה בעורב כמו לא לחנם הלך הזרזיר אצל עורב לפי שהוא טמא מפורסם ושטוף בזמה שהוא אחד מהמשמשים בתיבה ולהיפך ביונה שתלה בכ"מ הטהורים בו כמו יונתי בחגוי הסלע וגו' לפי שהוא אינו מזדווג רק לבת זוגו ומפורסם לטהור וז"ש מאי אהנו לן רבנן דמעולם לא שרו לן דבר הנראה טמא כעורב וכן לא אסרו לן דבר הנגלה ונראה לטהור כיונה וע"ז רבא כי הוו מייתי טרפה קמיה וחזא ביה איהו טעמא להתירא שאינו גלוי להתירא אלא לפי הנראה היה הדבר אסור א"ל חזי דקא שרינא לכו עורבא וכן להיפך בחזי ליה טעמא לאיסורא וק"ל:

אמרי הא מגלת אסתר לא בעי מטפחת כו'. אפשר דסברי כמ"ד בפ"ק דמגילה מגילת אסתר אינו מטמא ידים ולא ברוה"ק נאמרה ליכתב ולכך לא בעי בה מטפחת כדבעינן בשאר ספרי הקדש כדאמרינן ר"פ בני העיר והיינו אפקירותא כיון דאיכא כמה תנאי דפליגי התם לא ה"ל למיפסק הלכה כנגד רבן רב יהודה ועוד י"ל דהיינו אפקירותא שזלזלו במגלת אסתר דאע"ג דלא נאמרה ליכתב ברוח הקודש מ"מ לקרות אותה נאמרה ברוח הקודש כדאמרינן התם ואין לזלזל בה ודו"ק:

מפני מה נענש גחזי מפני שקרא לרבו כו'. נראה דלאו על הצרעת אמור שהרי הוא מפורש בקרא שנענש בצרעת על שלקח הכסף ובגדים מנעמן אלא על מה ששנינו לקמן שגיחזי אין לו חלק לעוה"ב לא היה ראוי לעונש זה אלא מפני שקרא לרבו בשמו וק"ל:

נחל מבית קדשי הקדשים כו'. כולה מילתא מפורש בקרא בכל הענין שם. אלא דקאמר שיש להאמין בזה שהדברים כפשטן שלא תאמר להוציאן ממשמען שנאמרו בדרך משל כמו והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וקא"ל ההוא סבא יישר לפרש הדברים כפשטן וקבעי ר' ירמיה למימר דמחזי כאפקירותא לעלות על דעתו לפרש הדברים דרך משל כי כן דרך האפיקורסים להוציא הדברים ממשמען וא"ל דאדרבה דסיועי מסייע לך במה שא"ל יישר נגד המינים אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כו' דלגלג עליו אותו תלמיד ולא האמין להעמיד הדברים כפשטן עד דחזינהו למה"ש דהוו מנסרי אבנים טובות כו' הא ודאי דרך המינים הוא שלא להאמין שהדברים כמשמען. ויתר דברי מאמר זה מפורש בפרק הספינה ע"ש:

ועלהו לתרופה חד אמר להתיר כו'. דלפי פשוטו מל' רפואה התי"ו נוספת. ושאמר לתואר פנים של בעלי הפה. ר"ל בעלי הפה שהיו הוגים התורה בפה כדאמרי' לעיל שהאדם לעמל פה נברא ולפי שהם משחירין פניהם על התורה בעוה"ז יהיה להם תואר פנים לעה"ב וע"ז סמך מאמר כל המשחיר פניו על דברי תורה כו' שנאמר מראהו כלבנון בחור וגו' פירש"י דכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וגו' כמה קראי דלעיל מיניה כתיב ונראה לפרש דבחור נמי משמעו שחרות כמו הילדות ושחרות הבל ובלשון המשנה ונח לתשחורת ובשחורות כעורב פירש"י ג"כ ע"ש שהוא נוי לבחור ולזה אמר שהאדם זוכה שמראהו בעוה"ב מבהיק כלבנון אם היה בחור כארזים שהיה משחיר פניו בעוה"ז בבחרותו שהוא עת השחרות שהאדם בכחו ללמוד תורה:

כל המרעיב כו' הקב"ה משביעו לעוה"ב שנאמר ירויון מדשן ביתך וגו'. פירש"י דלעיל מיניה מהאי קרא מיירי עניינא דמרעיב עצמו כו' עכ"ל מפורש לא ידענא ענינא דמרעיב עצמו לעיל מיניה בכולי האי מזמורא ויש לפרש דבקרא דלעיל מיניה כתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון וע"פ מ"ש בפרק כ"ג דבדורו של ר"י בר אלעאי היו ששה תלמידים מתכסין בטלית א' והיינו שהיו מרעיבין עצמן על ד"ת ואף טלית לא היה לכל אחד מהן כדרך טלית של ת"ח שהוא גדול כדאמרי' פ' המוכר פירות רק כנף אחד מהטלית היה די להם וז"ש מה יקר חסדך אלהים בעיני ת"ח שהרי בצל כנפיך יחסיון דדי להן כנף אחד מטלית שראוי לת"ח וק"ל:

עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק מלא עומסו כו'. כי השכר שהוא ית' ב"ה נותן הוא לפי יכלתו שהוא בב"ת ולא לפי המקבל שהוא בעל תכלית וז"ש ברוך ה' יום יום יעמס וגו' שברכת ה' יהיה לפי יכולתו יום יום יעמס יום של הקב"ה שהוא אלף שנים נגד יום אחד של אדם יעמס לנו וזה שתמה אבייי וכי אפשר כו' כי האדם שהוא בעל תכלית יקבל שכר כ"כ שהוא בב"ת לפי הנותן כמ"ש מי מדד וגו' שמדתו גדולה עד בב"ת. והשיב לו עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי י"ש וגו'. שלא נזכר בקרא מהו אותו הי"ש וע"כ דרשוהו בגי' י"ש עולמות דבאותן עולמות יכול האדם לקבל שכרו כ"כ ועי' בזה סוף מסכת עוקצין ולפי הקרי אוהבי בלשון רבים אבל לפי הכתיב אוהבי בלשון יחיד דרשוהו בו לכל אחד מאוהבי ועד"ז אר"מ במדה שאדם מודד מלמטה מודדין לו שכר מלמעלה בב"ת ותמה ר"י וכי אפשר לאדם לקבל שכר כ"כ והשיב במדה טובה כתיב ויצו שחקים קראן כאן שחקים ע"ש ששוחקים מן לצדיקים כדאמרי' בחגיגה ואמר ודלתי שמים פתח כאן בטובה כינה הפתיחה על שמו יתב' ב"ה ולכך היתה מרובה שני דלתות אבל בפורענות כתיב נפתחו כאילו נפתחו מאיליהן כי מדת הפורענות מעוטה רק שני ארובות ומביא ראיה מפורענות שהוא הנראה לעינים שא"א לאדם לסבול בעוה"ז הרבה שהרי אדם מושיט אצבעו באור מיד נכוה ואעפ"כ כתיב ויצאו וראו וגו' דהיינו שיראו דבר נפלא בעיניהם על הפושעים כי תולעתם לא תמות כי דבר שאין לו עצם כמו התולעת אינו מתקיים משנה לשנה ותולעתם לא תמות ויהיה קיים להוסיף להם פורענות כמ"ש קשה רמה למת כמחט בבשר החי אלא כשם שנותן כו' דודאי אין זה כח הרמה שתהיה קיים כ"כ אלא שהקב"ה נותן כח ברשעים לקבל פורענות כך נותן הקב"ה כח לצדיקים שיהיו מקבלים טובתן לפי הנותן שהוא בב"ת:

דף ק:

לא תנטוש גילדנא מאודניה כו' ובערוך פי' ולא תפשוט העור מן האוזן של הבהמה שאותו העור לחבלה יהיה ולא יצלח למלאכה אלא כו':

בת לאביה מטמונת שוא כו' לפי שיחשוב האדם בנולדה לו בת שיש לו בה שכר יותר משנולד לו בן כי הבת מיום שנולדה היא ברשותו למוכרה לאמה ולהשיאה והוא מקבל כסף קידושיה ומעשה ידיה שלו וכן שבח נעורים לאביה מה שאין כן בבן ואמר כי מטמון זה שיש לו בה הוא מטמון שוא כי יצא שכרו בהפסדו כי הוא מפחד תמיד עליה ואף בלילה לא יישן מדאגתו עליה וצריך לשומרה בקטנותה שמא תתפתה וכו' דבנערותיה אפשר שיהיה לו שכר הפתוי דהיינו הקנס שהוא לאביה אבל בקטנותה אין לה קנס כר"מ. ואמר בנערותה שמא תזנה אבל בגרה ודאי תזנה והוצרך להשיאה ושמא לא ימצא להשיאה להגון לה כדאמרינן בתך בגרה שחרר עבדך וכו' נשאת שמא לא יהיה לה בנים וזו הדאגה בבת ולא בבן כי אין האשה אלא לבנים ושאמר אי אפשר לעולם בלא זכרים וכו' מבואר בפ"ק דב"ב ע"ש:

וח"א ישיחנה לאחרים כו'. שמא הם ישיאוהו עצה טובה להשיבו מדאגתו וכן פירש"י בפי"ה ע"ש:

מנע רבים מתוך ביתך כו'. אצל רבים אמר שימנע אותם מתוך ומפנימית של ביתו וכו' אפשר ברבים שימצאו בהם רשעים שאין לאדם לגלות להם מסתוריו אבל אל הבית דהיינו מחוץ לבית יביא רבים הצריכים לו כי העניים רבים הם אך לא הכל תביא אף מחוצה לו ועל הראשונות מייתי דאמר רבי לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו דהיינו בפנימית של בית כי ברבים הרעים אפשר שיהיו בהם רשעים כמ"ש איש רעים להתרועע וק"ל:

אשה טובה מתנה כו'. ר"ל היא מתנה טובה לפי הגזרה כמ"ש מ' יום קודם יצירת הולד ב"ק יוצאת בת פלוני לפלוני אבל אמר שאפשר שתשנה הגזירה והיא בחיק ירא אלהים תנתן ע"י בקשת הרחמים. ואמר אשה רעה צרעת כו'. כמו הצרעת שהיא רעה הדבוקה באדם כמ"ש וצרעת נעמן תדבק בך וגו' כך האשה הרעה היא הרעה הדבוקה באדם עד שמרחיקה ומגרשה מתוך ביתו. ואמר אשה יפה לפי פשוטו גם היפה במעשיה אשרי בעלה שהיא מצילה אותו מאשת אחרים כמ"ש דיה שמצלת לן מעבירה וז"ש מספר ימיו כפלים לפי שנאמר בעבירה הכרת תכרת בעוה"ז ובעוה"ב ואמרי' בפרק הזהב בעבירת אשת איש שהוא מיורדי גיהנם ואינן עולין ולז"א באשה המצלת את האדם מעבירה שמספר ימיו כפלים בעוה"ז ובעוה"ב:

העלם עיניך מאשת חן וכו'. והיא אשת איש כי אפשר שלא תהיה יפה אבל היצה"ר נותן לה חן בעיני רואיה וז"ש פן תלכד במצודתה כי היא אינה רק מצודת היצה"ר:

אל תט אצל בעלה למסוך וכו'. כמ"ש זנות יין ותירוש וכו'. ואמר כי בתואר אשה יפה וכו' כי אשה יפה לבעלה הנזכרת לעיל הוא גם במעשיה זוכה לעוה"ב ולעוה"ז אבל הרואה רק בתואר של אשה היפה רבים הושחתו בעה"ז ועצומים כל הרוגיה לעה"ב ביורדי גיהנם. ואמר רבים פצעי רוכל כו'. כי הרוכל הוא הממציא להם דברים שהנשים מתקשטות בהם ומביאים לדבר ערוה כדאמר בבנות ציון בפרק במה אשה ומכניסות יצה"ר בבחורי ישראל כארס בכעוס וז"ש הכא כניצוץ המבעיר גחלת כן מבעירים אש של היצר הרע באדם. ואמר ככלוב מלא עוף וגו'. כמו שאלו העופות המלאים בכלוב נראים מבחוץ וא"א שלא יגיע גם מנוצתם מבחוץ כן בתיהם מלא מרמה ואי אפשר שלא יודע מערמתם מבחוץ בדבר ערוה שזכר. ואמר מנע רבים וכו'. מבואר לעיל. ואמר רבים יהיו דורשי שלומך כו'. ואעפ"כ לא תגלה סודך כו'. כי שמא לבם אינם שלמים עמך והוסיף לומר דאפי' נגד שוכבת חיקך שהיא אשתך שמור פתחי פיך. ואמר אל תצר כו'. התחיל בלשון נוכח וסיים שמא למחר איננו בלשון נסתר ואפשר שלא רצה להיות תולה קללתו לנוכח כדרך הכתובים ועי"ל כי שמא למחר איננו ר"ל שגם הצרה שדואג עליה איננו תהיה. ואמר כל ימי עני רעים וכו'. מבואר בפ' מי שמת ע"ש:

דף קא.

הקורא פסוק של שיר השירים וכו'. לפי שהספר נקרא שיר השירים ומדבר במשל ומליצה יחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא:

והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו וכו'. היינו במשתאות ושמחות הרשות שהם בכל השנה בלא זמן שאותן השמחות גופן של איסור הם ולאפוקי במשתאות ושמחות שהם של מצוה בזמנו כגון פסח בפסח וכו' כדלקמן. ואמר נמי שמביא רעה לעולם מפני שהתורה וכו'. כמ"ש דבשמחה של איסור הוא בכל השנה ולא הביא ראיה לזה אבל סמך אהיפך דאמר לקמן כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה וכו' ו"ש עשאוני בניך בשמחת רשות שלהם ככנור שמנגנים בהם העכו"ם בשמחתם. ואמר לה בתי בשעה שאוכלים ושותים כו'. גם בלא שמחה בכל השנה במה יתעסקו אמרה לו רבונו של עולם אם בעלי מקרא כו' ר"ל יהיה להם עסק בהם כעוסק בתורה ולא כעוסק בשיר וזמר כדאמרינן גמרא גמור זמורתא תהא ומייתי לה מקרא ודבר בעתו ר"ל דבר של תורה בעתו דהיינו פסח בפסח וכו' שהוא שמחה של מצוה מה טובה מביא לעולם:

והלוחש על המכה וכו'. והטעם שאסור להתרפאות בדברי תורה ממכה וחולי שכבר חלה לפי שסבר שעושה התורה כשאר דברים שבעולם המרפאים החולה והמכה ואינו כן כי התורה יש לה מעלה יתירה שבקיומה ולימודה היא מגינה על האדם שלא יבא כלל לידי חולי ומכה וכדקאמר בפרק ידיעות הטומאה דלהגן בתורה שרי והיינו דמייתי מקרא לא אשים עליך לפי שהיא מגינה וק"ל:

אם תשמע לא אשים כו'. מבואר כדלעיל אם תשמע לא אשים לפי שהתורה מגינה ולכך אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים וכו'. מבואר בת"י ואם תעברון על פתגמי משתלחין עליך ואם תתובון אעדינון ארום אנא ה' מסאב. ולכאורה מלת כי אינו מיושב לפי הדרש ולפי הדקדוק שהוסיף רש"י בפי' החומש יתיישב שכתב ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך עכ"ל דר"ל דואם אשים חסר מן המקרא אבל כיון דהשימה הוה כאלו לא הושמה יהיה ואם אשים בכח המאמר דולא אשים וזה שנתן טעם דלכך הוה גם השימה כאלו לא הושמה כיון שאני ה' רופאך ויכולת בידי לרפאות משא"כ בכח ב"ו שגם אחר רפואה המכה ניכרת ברושם מה ודו"ק:

חמה עזה יש בעולם כו'. עפירש"י אבל מלשון יש בעולם לא משמע כן אלא דיש לפרש שעליהן אמר כך כמ"ש בספ"ד מיתות שאמר להן תמה אני אם ימותו מיתת עצמן כו' ע"ש וכן מ"ש הכא ס"ת שרוי בצער ואנו לא נבכה ע"פ מש"ש נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהן כשני ס"ת כו' כמבואר שם וכן מ"ש כלום חסרתי מן התורה מבואר שם. ושא"ל רבי עקיבא למדתנו רבינו כי אדם וגו'. אע"ג דקרא הוא א"ל בלשון הזה כדרך שאלת ותשובת התלמיד לרב ויש לדקדק בזה דבפרק במה בהמה איכא למ"ד דאין מיתה בלא חטא כו' ומסיק עליה תיובתא מההיא דד' מתו בעטיו של נחש ואמאי לא תסייע מהכא דקא"ל רבי עקיבא לר"א כי אדם אין צדיק וגו' דמשמע מיניה דאין מיתה בלא חטא ולפי מה שכתבו התוספות שם אההיא דד' מתו בעטיו של נחש והא דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ברוב בני אדם קאמר עכ"ל יש ליישב דה"נ ר"ע קאמר לר"א שאפשר שגם אתה מרוב בני אדם ודוחק:

טוב אתה מטפה כו'. יראה שכל אחד מהם נקט בדבריו טובה והנהגה אחת שבעולם מן הג' עולמות כי הנהגה של גשמים הנראית פועלת להטיב לבריות היא מלמטה כמ"ש שאין לך טפה היורדת מלמעלה שאין עולין כפלים מלמטה והנהגה שנית מגלגל חמה נראית פועלת להטיב לבריות מעולם אמצעי והנהגה השלישית מאב ואם שהם בדיבורם וכח הנשמה שמעולם עליון מגדלים ומנהיגים להטיב לבניהם אחריהם אבל הנהגות שלהם אינן רק בעה"ז משא"כ הנהגת הרב לתלמידו שמטיב לו בעוה"ז ועוה"ב ולפי שראה ר"ע שהיו מצטערין על צערו כדלעיל לכך אמר שאל תצטערו בכך לפי שחביבין יסורין ולטובתו הן באין לכפר עליו:

דף קא:

ואמר וכי חזקיהו לכל עולם כולו לימד תורה כו'. לפי שספר משלי מדבר בהנהגת בן אדם ובדרך ארץ ע"פ התורה אשר גם דעת הנמוסית מודה בזה ע"כ אמר לכל עולם כלו לימד. ושאמר שדיוה בדודא דנחשא ושדי נורא תותיה כו'. אפשר דיצא להם זה הדרש מויאסרוהו בנחשתים דהיינו בדוד של נחשת ודריש ליה נמי נחשת מלשון שולים כמו נחשתה מחממתה וכמו נחשתו של תנור דמס' כלים כפירש"י פרק כירה והיינו שהיה מיסרו בנחשתו ושולים של הדוד ע"י שהסיק תחתיו האש וע"י זה היצר לו וחלה וגו'. ושאמר היכי ליעבד כו' קרא לגדולים כו'. כל זה בספרי הגמרות אינו ויצא להם זה הדרש מדכתיב בסיפיה דקרא ויתפלל וגו' וידע מנשה כי ה' הוא האלהים דמשמע שקרא קודם לאלהים אחרים:

ג' בעלילה באו וגו'. עפירש"י שבאו בעלילה שאמרו דברים של ניצוח שאין להם תשובה עכ"ל. אבל לשון עלילה לא נאמר כן בכ"מ אלא אדרבה נאמר על מי שבא בעקיפין ודבר שאינו אמת וזהו בנין אב לכולן ושם לה עלילות דברים וגו' ונראה לומר שכוונת רש"י דודאי שטענות אלו הג' היו עלילות ולא טענות אמיתיות דודאי שהיה להם תשובה אלא דלפי דעתם שהיו דבריהם טענות של נצוח שלא היה להם תשובה וכדי שלא יהרהרו אחרי מדותיו של הקב"ה עלתה להם טענתם אעפ"י שבעלילה היו וק"ל:

מס' רבוא כו'. יש לפרש דחטא הרבים שהם ס' רבוא היא יותר גדול מחטא של יחיד א"נ י"ל כלום גדול עוני שהוא בין אדם לחבירו רציחת הבל מעון ס' רבוא שעשו את העגל שהיא עבירה בין אדם למקום וזה שדקדק לומר שעתידין לחטוא לפניך דהיינו עון שהוא לפניך וק"ל:

הברכה אחת היא לך אבי כו'. שהיה לו מקום הרהור אילו לא ברכו שהיה מהרהר כי יש שתי רשויות וכביכול שאין ביד הקב"ה כל הברכות אלא ביד אלוה אחר ו"ש הברכה אחת היא לך מהקב"ה:

שריבע עם כו'. פירש"י שהשפיל את ישראל מלשון רביעה וכדאמרינן בס"פ במה בהמה בשעה שהעמיד ירבעם ב' עגלי זהב נבנה צריף א' והוא איטליא של יון ועי"ל שהוא נעשה בעל של עם כדאמרינן בתענית למה נקרא רביעה שרובע הקרקע שהוא נעשה בעל של הארץ:

שעשה מריבה בין ישראל כו'. עפירש"י ולולי פירושו היה נראה לפרש כפשוטו שעשה מריבה בין העם שנעשו לשני ממלכות ונחלקו זה עם זה. ושאמר שניבט ולא ראה. ר"ל שלא היה לו רק הבטה בעלמא ולא ראייה ממש שהרי טעה. ואמר הוא נבט הוא מיכה הוא שבע כו'. דנבט היה משבט אפרים ובמיכה ובשבע בן בכרי מפורש בהן ג"כ איש מהר אפרים גם במעשה דשבע בן בכרי כתיב ושם נקרא איש בליעל ע"ש מעשה מיכה שקודם לו דכתיב בעובדי ע"ז יצאו אנשים בני בליעל וגו' עם לבבך בליעל וגו' ובמעשה דירבעם כתיב ושם אמו צרועה אשה אלמנה וגו' ע"ש מעשה דשבע בן בכרי שקודם לו שנהרג אביו נבט שהוא שבע בן בכרי והיתה אשתו אלמנה במעשה דירבעם וקאמר דבמעשה מיכה קראו מיכה ע"ש מעשה דקודם לו במצרים שנתמכמך בבנין ובמעשה דירבעם שקראו נבט ע"ש שניבט ולא ראה שעל מעשה ירבעם ראה יוצא אש מאמתו אך קשה בקרא לומר דשבע בן בכרי הוא נבט דהא בשבע בן בכרי כתיב איש ימיני דמשמע שהיה מבנימין ונבט מאפרים היה וי"ל דקראו איש ימיני ע"ש שהיה חולק במלכות בית דוד ששבט בנימין היו חולקים במלכותו של דוד בשביל שאול:

שראה אש יוצא מאמתו כו'. אמתו הוא רמז על זרעו שממנו יצא אש המחלוקת לכלות מלכות בית דוד וכן לענין צרעת פרחה על אמתו רמז על זרעו שיפרח ממנו המלוכה על ידי צרעת כדאמר לקמן שנצטרע דוד ששה חדשים ע"י מעשה דבת שבע. ומה שאמר שראו אצטגניני פרעה כו'. מבואר בפ' קמא דסוטה ע"ש:

לחטאת בית ירבעם להכחיד כו'. נקט בית ירבעם לענין הכחדה שבעוה"ז כדכתיב שלא נשאר לו נין ושאר:

מפני שהוכיחו ברבים כו'. כיון דכל זה הוכחה היה לא היה לו לקרותו מרד כמ"ש וזה הדבר הרים יד וגו' אי לאו שהוכיחו ברבים שהוא הוא המרד שהיה לו להוכיחו בצנעה ויש לדקדק דהא עונשו של ירבעם מפורש בקרא שנענש על שהחטיא ישראל בעבודת כוכבים וי"ל כענין שאמרו עבירה גוררת עבירה דאי לאו גסות הרוח שהיה בו שמרד במלכות בית דוד לא היה בא להחטיא ישראל לעבוד ע"ז כדלקמן:

וזה אשר הרים וגו' שחלק תפילין כו'. שמעתי בזה ע"פ מ"ש בר"פ אלמנה נזונית כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת מנעל ולא אמרן דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה והשתא כשהוא חולץ תפילין לפניו מראה שאינו רוצה לעבוד לו עוד כל עבודות שהעבד עושה לרבו וק"ל:

כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב כו'. יצא להם זה הדרש כי לפי פשוטו הענין כפול בקרא דכתיב ושב לב העם אל אדוניהם וגו' ושבו אל רחבעם מלך וגו' וע"כ דרשו ושבו אל רחבעם וגו' מלשון ישיבה שיראו אותו בישיבה בעזרה ואני עומד והיינו גסות הרוח שהיה בו שלא היה הוא רוצה לעמוד במקום שרחבעם יושב. ואמר ואי יתיבנא כו'. אף שאסור לישב רק למלכי בית דוד לא היה חושש לעבירה זו מפני גסות הרוח שהיה בו אלא שהיה חושש שיהרגוהו שם על שהוא חושב עצמו למלך בירושלים עיר רחבעם ומורד במלכות בית דוד הוא והרד"ק הביא מאמר זה בדרך אחרת שאמר דחזו לירבעם דיתיב ואנא קאמינא סברי מורד במלכות הוא כו' ע"ש ואין נראה כן מסוגיא זו אלא שאם היה עומד ודאי דלא היה מורד במלכות אלא מפני גסות הרוח שהיה בו לא היה עומד וק"ל:

ויועץ כו' שהושיב כו'. משום דבפסוקים הקודמים כתיב ויועץ המלך רחבעם עם הזקנים וכתיב ויועץ את הילדים וגו' וכאן כתיב ויועץ ולא מפורש ביה עם מי היתה זו העצה ולה"ק מאי ויועץ ומפרש ליה שהושיב רשע כו':

ס"ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים כו' ר"ל שהרי הוכיח את שלמה במילי דשמיא ואמר דאף אחיה השילוני טעה בו בירבעם וחשבו לצדיק כמ"ש בענין כאשר בשרו על המלוכה וע"כ חתם ומייתי ראייה דהא יהוא צדיקא רבא כו' אשר הטיבות לעשות הישר וגו' וכתיב ויהוא לא שמר וגו' דמשמע דבכל התורה היה יהוא ישר רק לא סר מכל חטאת ירבעם וגו' והיינו כדמסיק משום חותם של אחיה שטעה בו להסכים על חטאת ירבעם:

דף קב.

ואמר דכתיב ושחטה שטים העמיקו גו'. יראה דהוא ראיה לדרשה דלעיל וסמך בעיקר אקרא דבתר הכי שמפורש בו כל הענין שזכר דכתיב אני ידעתי אפרים וישראל לא נכחד ממני כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל ר"ל שאמר על ירבעם שנקרא ע"ש אפרים ואמר שהעמיק עצת שטים להאמינו במה שאמר כי אני מוסר לכולם ע"ש שהיה מוכיח את שלמה במילי דשמיא ואמר אני ידעתי אפרים כלומר ידעתי שכוונתו לרע אבל ישראל דהיינו הצדיקים שנקראו ישראל לא נכחד ממני לכפור בי כמו שהיה כוונת ירבעם בחתימת הצדיקים ומפרש לה עתה הזנית אפרים לעבוד עבודת כוכבים עגלי הזהב ועל ידו נטמא ישראל כמ"ש ירבעם החטיא ישראל ואגב דנקט תלמודא האי קרא קמייתי נמי מאי דדריש ביה ר"י אמר הקב"ה הם העמיקו כו' ר"ל הם העמיקו יותר משלי כו' שהעמיקו עצתם לענוש בעובר על צוויים יותר משלי כי אלו לא היה עונשם מיתה לידקר בחרב רק בעונש קל ממנו לא היה עובר על מצות עשה של תורה לעלות לרגל לירושלים אבל מפני יראת עונש מיתה לידקר בחרב היה עובר על מצות עשה דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וק"ל:

עת מזומנת לפורענות וביום פקדי וגו'. עיין פירש"י לפי פירושו נראה שאמר כן על מעשה מרגלים אבל הקרא כתיב במעשה עגל וכדלקמן בשמעתין וע"כ נראה יותר לפרש על י"ז בתמוז במעשה עגל כדאמרינן בסוף תענית ה' דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף את התורה כו' ודו"ק:

עת מזומנת כו'. מבואר כי הש"י מביא הטוב והרע לעולם קרוב לטבע וע"כ כשמביא הטוב לאדם לפי שכרו מביאו בעת המזומן לטובה כפי המזל שבאותו זמן וכן להיפך ברעה כשמביא העונש לאדם מביא בעת המזומן לרעה כפי המזל שבאותו זמן וכן יתבאר מקום מוכן כו' כפי המזל השולט באותו מקום:

וירבעם יצא כו' כשיצא מפיתקה כו'. דלא הל"ל מהיכן יצא ושהיה עליו שלמה חדשה ושהיו לבדם בשדה אלא דה"ל למכתב ויהי בעת ההיא וימצא אחיה השילוני את ירבעם ויתפוש אחיה בשלמה אשר עליו גו' וע"כ דרשו בו הנך דרשות וענין יצא מפיתקה של ירושלים עיין בפירש"י ובערוך פי' יצא מן הכתב הכתוב לצדיקים לעתיד שיחיו וישמחו בירושלים כו' ע"ש:

מה שלמה חדשה אין כו' אף תורתו כו'. דימה תורת ת"ח לשמלתו וכמ"ש שמלה לכה קצין גו' לפי שהת"ח ניכר בשמלתו וטליתו שהיא משונה מטלית של אחר כמ"ש במסכת ב"ב ואמר שהיתה תורתו כשלמה חדשה המחוורת עדיין בלי רבב ואשמועינן בדרש הזה שכשר היה ירבעם באותו שעה כשנתמנה למלך על ידי אחיה:

ואמר שכל ת"ח דומין לפניהם כעשבי כו'. לפי שגדולי התורה נדמו לארזי הלבנון וקטנים שלפניהם דומין לעשבי השדה שהוא נמוך לפני הארזים:

לכן תתני שלוחים וגו' מי שהרג את הפלשתי והוריש כו' עי' פירש"י כאן ובספר מיכה מפורש יותר:

ואומר אין פשע וגו'. שהוא חושב דבר זה לעבירה קלה ואין פשע שהוא מרד כמו שגזל אביו ואמו שיחשוב שאין זה גזלה שאביו ואמו ימחלו לו גם שיהיה לאחר זמן שלו ואמר שאינו כן אלא עבירה גדולה היא בידו שחבר הוא לאיש משחית דכמו שירבעם השחית והפריד את ישראל מאביהם שבשמים שלא יעלו לרגל למקום שהשכינה שרויה שם לברך משם את ישראל כן זה שאינו מברך ברכת הנהנין מונע מלברך את ישראל כפירש"י ועיין בחידושינו פרק כיצד מברכין וע"ז מייתי וידח וגו' את ישראל מאחרי ה' גו' כב' מקלות המתיזות כו' דהיינו שע"י עבודת כוכבים שעשה הדיחן והפרידן מאחרי ה' שלא ללכת לירושלים אשר שם צוה ה' את הברכה ואמר כב' מקלות כו' יש לפרש שאמר כן ע"ש ב' עגלים שעשה האחד בדן והאחד בבית אל כב' מקלות שכ"א מתזת את חברתה ממקומה כן נפרדו ישראל ממקום ירושלים לדן ולבית אל לב' מקומות רחוקים זה מזה וק"ל:

בשביל כסף וזהב כו'. נקט נמי כסף ע"ש הכתוב וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל דר"ל דהוה סגי להם ברבוי כסף אבל ע"י הזהב שנוסף להם עשו העגל מתוך רבוי הטובה ועיין בזה בחדושינו במסכת ברכות וק"ל:

יונקים מעגל אחד וכו'. ענין יניקה זו כמו שאין ראוי להניק מעגל ואדרבה הוא רוצה לינק כך ישראל לא היו ראוים לאותו מעשה להניק מן המעשה העגל כדאמרינן פ"ק דמסכת ע"ג ואמר דגם מכאן ואילך היו יונקים מב' וג' עגלים כי דורו של ירבעם לא היו ראוים לאותו מעשה אבל ירבעם הכריח אותם לכך כדאמרינן לעיל ודו"ק:

אין לך כל פורענות כו'. אמר כן לפי שמיני הפורענות באין כפי העבירות כמ"ש בפ"י מאמרות ז' מיני פורענויות באין לעולם על ז' גופי עבירות כו' וכדאמרינן פרק במה מדליקין אמר ר"י כאן שעונש עון העגל יבא על כל מיני פורענויות. ואמר שאין בה אחד מכ"ד בהכרע כו'. לפי שדימה הכתוב הזכיות והחטאים כאלו הם בכף מאזנים כמ"ש נושא עון כדאמרינן פרק קמא דר"ה שאם הזכיות מרובין מכריעין לטובה ואם החטאים מרובים מכריעין לרעה אמר שזה עון עגל הראשון שהוא תחלת כל חטאים של ישראל שאמר עליה הכתוב חטא העם הזה חטאה גדולה היא מכרעת כף מאזנים שאף אם הזכיות והחובות שקולים אז בדור ההוא עון העגל הראשון הוא מכרעת שיהיו העונות מרובין כמ"ש וביום פקדי גו' ר"ל וביום פקדי על הזכיות והחובות שלהם אז ופקדתי עליהם על הכף מאזנים את חטאתם זאת שיהיו הם מכריעים את הזכיות. ואמר שלאחר כ"ד דורות נגבה פסוק כו' ר"ל שבאותו מעשה היו ישראל ראוים ח"ו לכליה כמ"ש ואכלם ואעשה גו' וע"י תפלת משה נתבטלה הגזרה אז אבל נתקיים ונגבה פסוק זה בחורבן הבית שנאמר קרבו פקודות העיר גו' הן ב' פקודות הא' עון שהיה כבר במעשה עגל נקרב עתה לעונות הדור ההוא. ואמר ואיש כלי משחתו בידו גם שכבר ביטל משה פקודת הגזרה הנה עתה איש כלי משחתו בידו מוכן הגזירה לבא ואין מעכב בשעת החורבן ודו"ק:

מאי אחר כו'. לפי שכל הענין שלפניו אינו מדבר בירבעם רק במעשה נביא שאכלו אריה ולכך קאמר מאי אחר מה ענין זה למעשה שלפניו דמלת אחר משמעו שבסבת הדבר שנזכר למעלה בא ענין שזכר כאן. ואמר שתפשו הקב"ה כו'. דמדכתיב לא שב גו' משמע שהמבוקש ממלת אחר שיחזור בו א"ל אני ואתה ובן ישי נטייל כו' בן ישי בראש כו' והיינו אחר ממה שאמר לו הקב"ה שבן ישי יהיה בראש והוא יהיה האחר לכך לא שב ירבעם כו' וק"ל:

דף קב:

מי אהדרו בהו דאנא כו'. כי גם הם היה להם מקום לחזור בתשובה במה שאירע להם כגון בירבעם ששלח ידו במזבח לאמר תפשוהו ותיבש ידו וגו' ויאמר אל איש האלהים חל גו' ויחל איש אלהים גו' ובמעשה דחלה אביה בן ירבעם וכגון באחאב וישמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק וגו' דאנא אהדר בי משום מעשה שאירע לי דחלשי וק"ל:

ניפתח בחברין כו'. הקושיות מה ענין שזכר מנשה ומה ענין שהוסיף לומר וחברי דאבוך ומה ענין דין זה מהיכא בעית למישרא המוציא ונראה ע"פ מ"ש ר"י במשנה בר"פ דמנשה יש לו חלק לעה"ב שעשה תשובה ואינו בכלל ג' מלכים שאין להם חלק לעה"ב ולהכי הא דקאמר ניפתח בחברין משום מנשה אמר כן דלגבי ירבעם ואחאב ודאי דלא הוה קאמר הכי דמקרי לעיל ירבעם חבר לאיש משחית ולפי שאמר חברין בלשון רבים וכלל מנשה עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעה"ב אתחזי ליה מנשה וא"ל חברך וחברי דאבוך דחברין משמע גם בלשון רבים מדבר בעדם דמשמע חבירך בעה"ז וחברי דאביך שמת בעוה"ב כאלו יש להם חלק לעוה"ב וזה שאמר קרית לן דהיית כולל אותי בדיבורך עמהן לקרות חברין בעוה"ז ובעוה"ב ואינו כן דלהם אין חלק לעה"ב ולי יש חלק לעה"ב ע"י התשובה שעשיתי וז"ש לו מהיכא בעית למישרי המוציא והוא מבואר שברכת לחם יצא מכלל כל ברכת הנהנין הנבראין דמברכין עליהם בלשון בריאה והוא לפי שבחטא אדם הראשון נתקללה האדמה מטבע הבריאה מתת כחה בעיקר מאכל האדם שהוא הלחם כמ"ש ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגו' בזעת אפך תאכל לחם וכמ"ש בענין זה שהלחם צריך י' מלאכות קודם שנעשה לחם והוא שהאדם נענש בחטאו שלא תוציא הארץ בטבעה את הלחם אך ע"י התשובה שעשה היה עליו חסד אלהים להוציא לחם מן הארץ בכח אלהי וזהו נוסח שינוי ברכת הלחם המוציא בכח נגד הטבע את הלחם מן הארץ בחסדו וזה שזכר לו מהיכא דבעית למישרא המוציא שזו הברכה הוראה על כח התשובה להשפיע מטוב חסד העליון יתברך אל האדם למטה ורמז לו שגם הוא מנשה מכלל בעלי תשובה לקבל חסד אלהים בעוה"ב ואין ראוי לכללו עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעוה"ב ולזה א"ל מהיכא בעית למישרא המוציא להורות על כוונה זו ומסיק מהיכא דקדים בישולא דנגמר מלאכת הלחם שנתקיים בו חסד האלהים בתחלה ע"פ התשובה וא"ל מאחר דחכימת כולי האי לעשות מעשיכם ע"פ כוונת התשובה ולהשפיע מטוב חסדו עליכם אמאי קא פלחיתו לע"ז כו'. וא"ל הות נקיטא בשיפולי כו'. ע"ד טומאתה בשוליה רמז שדם חימוד נדה תמיד בשולי בגדיה כן גם אתה היית חומד ומתאוה לטומאת ע"ז והיית נקיט בשולי בגדים שלי אשר טומאת ע"ז עליהם והיית רק אחרי לע"ז כי אז עדיין יצר הרע של ע"ז היה קיים עד זמן כנסת הגדולה שבטלוהו:

ולמחר אמר נפתח ברבוותא. משום מנשה אמר כן משום החלום שחלם וק"ל:

אחאב אח לשמים כו'. ר"ל כשהוא בצרה ואח תלה עינו לשמים כמ"ש הראית כי נכנע אחאב מלפני ואב כשהיה בטובה כרחם אב גו' תלה הדבר בעבודה זרה כמ"ש בעובדי ע"ז אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי גו':

חמורות כו'. הן עגלי זהב שעשה קלות לאחאב שהוסיף לעשות הבעלים והאשרות כדמסיק אין לך כל תלם כו':

ומנלן דלא אתי וגו' עצור בעה"ז ועזוב לעוה"ב כו'. מה שלא דרשו כן בירבעם דכתיב נמי הכי והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב וגו' משום דבירבעם יש לפרש כפשטיה משא"כ באחאב דכתיב ברישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' דהיינו כלל לא ה"ל לפרט שוב העצור ועזוב ממנו אי לאו להך דרשא עצור בעוה"ז ועזוב לעוה"ב ומזה דקדק נמי רש"י לדרוש בהאי קרא משתין ת"ח משית כו' עכ"ל משום דהוה בכלל רישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' אי לאו דאיצטריך להך דרשה וק"ל:

מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כו'. לפי המקראות נראה שזכה עמרי למלכות טרם שקנה ההר שומרון ויש לפרש שר"ל שזכה למלכות מה שלא זכו מלכי ישראל שהיו לפניו דהיינו שזכה שבנו ובן בנו ישבו על כסא המלוכה וכ"ה במדרש ילקוט מה נשתנה אחאב כו' עד שבא עמרי והושיבו לו ג' מלכים על כסאו כו' על שהוסיף עיר גדולה בישראל כו' ע"ש:

מפני מה זכה כו'. בא ליתן טעם באחאב יותר מכל שנות מלכי ישראל וגם מצינו בירבעם שמלך כ"ב שנה ולא נתנו בו טעם ואפשר דלפי גודל החטא שנאמר באחאב מכל מלכי ישראל וכמ"ש לעיל קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם לא היה לו לזכות במלכות כ"ב שנים אי לאו שכיבד את התורה כו' ומפרש לה וישלח גו' שבשליחות שא"ל כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך גו' ויאמר כדבריך גו' ובשליחות השני שהוסיף לו והיה כל מחמד עיניך גו' לקח עצת זקנים והשיב לו כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות גו' הרי שלא מנע ממנו זהבו כספו נשיו ובניו שבקש בתחלה רק על דבר החביב לו יותר שקרוי מחמד עיניו מנע ממנו ואמר לא אוכל לעשות דהיינו התורה שהיא מחמד עיני האדם יותר מכסף וזהב כמ"ש הנחמדים מזהב גו' ופריך ודילמא ע"ז שהיה מחמד עיניו שהיה חביב להם ע"ז שלהם יותר מכסף וזהב ונשיו ובניו כמ"ש שהיו מקריבין בניהם לע"ז ומסיק מדכתיב וכל העם דא"א דלא הוו בהון צדיקי דכתיב כו' והם ודאי דלא מנעו ע"ז רק הס"ת ותלה הדבר בו שהוא כיבד את התורה דאלו לא היתה חביבה בעיניו לא היה קורא להם ליקח מהם עצה על זאת גם לא היה חש לעצתם כמו שלא השגיח בהם מלעבוד עבודה זרה:

אחאב שקול היה כו'. פירש"י מדמהדרי כולי האי מי יפתה וגו' עכ"ל. ויותר נראה לפרש מדכתיב ויאמר זה בכה וזה אומר בכה גו' דנראה שהיו הדעות שקולות בפמליא של מעלה לזכות או לחיוב כמ"ש וכל צבא השמים עומדים לו מימינו ומשמאלו:

שקלי זהב לעבודה זרה כו'. מלשון התמכר לעשות הרע וגו' כאלו היה נמכר לע"ז בכל יום היתה קונה אותו בשקלי זהב מרשות ע"ז:

שהיה וותרן כו'. אולי קבלה היה זה בידם ואפשר שמה שאמר שמהנה ת"ח מנכסיו ע"פ מ"ש ברפ"ק דחולין שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב וסיעתו שהיה ליהושפט עמו כמ"ש ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב ולעם אשר אתו וגו' וענין שכיפרו לו מחצה במצוה זו כי המהנה ת"ח כאלו דבק בשכינה כמ"ש ואתם הדבקים בה' וגו' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא זה הוא המהנה ת"ח מנכסיו וז"ש שכיפרו לו מחצה הגם שהיה אדוק ודבק בע"ז הרי ממה שהיה מהנה תלמידי חכמים היה גם דבק בשכינה:

מאי רוח כו'. הנבואה של אמת נקראת רוח סתם בכמה פסוקים ותנח עליהם הרוח וגו' ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי הנבואה היא ברוב פעמים על ידי מלאך כמ"ש עושה מלאכיו רוחות וכאן כתיב הרוח בה' הידיעה הוא הרוח הידוע של נבות:

מאי צא כו'. דכיון דא"ל עשה כן הוה בכללו נמי מה שאמר אצא ומלת צא שאמר לו הוא מיותר לדרשא צא ממחיצתי כי רוחות ונשמות של ישראל צרורות בצרור החיים תחת כסא הכבוד דהיינו במחיצתו ודובר שקר לא יכון שם כי שם צורת יעקב חקוקה שמדתו אמת שנאמר תתן אמת ליעקב וגו' וק"ל:

אחאב כפר באלהי ישראל וכו'. דהיינו מדכתיב להכעיס ה' אלהי ישראל ומדכתיב לעשות דרשו שבעשייה היה זה דהיינו שכתב כן על דלתות שומרון וז"ש מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו שהמלכים שהיו לפניו עבדו עגלי הזהב בשתוף אבל הוא אחאב הוסיף לעבוד את הבעלים וכפר באלהי ישראל דוגמא שאמרו בפרק אין צדין ויוסיפו בני ישראל לעשות וגו' ויעבדו את הבעלים וגו' ויעזבו את ה' ולא עבדוהו ממשמע שנאמר ויעזבו את ה' איני יודע שלא עבדוהו כו' אפילו כתורמוס הזה כו' ואוכלין אותו בקינוח סעודה לא עשאוני בני דהיינו בעבודת הבעלים לא עבדו ה' בשתוף:

ויבקשו את אחזיהו וגו'. הוא היה ממלכי בית יהודה ונסמך ענין אחזיהו לכאן כמ"ש הוא הלך בדרכי בית אחאב כי אמו וגו' והוציאו הכתוב הזה מפשטיה שהיה מתחבא לקדור אזכרות משום דכתיב בתריה ויביאוהו אל יהוא וימיתהו ויקברוהו כי בן יהושפט הוא אשר דרש ה' וגו' שאין זה נתינת טעם על שהמיתהו דאדרבה משום שהיה בן יהושפט לא היה לו להורגו שלא אמר הנביא ליהוא רק והכית את בית אחאב וגו' ולזה דרשו שהוא נמשך אדלעיל דמשום שהיה מתחבא בשומרון והיה קודר האזכרות הביאוהו ליהוא ודנו דין מיתת בית דין כמודה בע"ז וכי בן יהושפט וגו' דקאמר אינו אלא טעם על שניתן לקבורה טפי מיורם בן אחאב שנהרג עמו שלא נזכר בו שניתן לקבורה לפי שהיה אחזיהו בן יהושפט מצד אב ולא היה מבית אחאב רק מצד אם וק"ל:

שהנשי את ישראל כו'. פרש"י מל' שכחה ויותר נראה לפרש מלשון הסרה והעתק כמו גיד הנשה נשתה גבורתם וק"ל:

בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא כו'. ר"ל שהיה להם ממי ללמוד ולא למדו ממנו לעשות תשובה כמ"ש ויכנע מאד מלפני אלהי גו':

דף קג.

דל מינייהו כ"ב פשו להו ל"ג כו'. אבל השנים שקודם שנמלך לא נחשבו דקטן היה אז די"ב שנים היו לו כשנמלך ועוד דקודם שנמלך היה אביו חזקיה קיים ולא היה בידו לחטוא ולהחטיא ישראל:

מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו כו' לא מצאתי זה הפסוק אבל בדברי הימים כתיב ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תפלתו וגו':

וכי עד האידנא לא הוו מלכי כו'. פירש"י ואי כו'. ואי עד האידנא לא הוו מלכי הוה ניחא ולא הוה קשיא ליה למכתב בראשונה מלך דבראשית הכי משמע אתחלת דבר שזכר כמו בראשית ברא דהיינו תחלת הבריאה שבעולם ה"נ הכא בראשית ממלכת משמע תחלת המלוכה שבעולם ומשום הכי קשיא ליה וכי עד האידנא כו':

נסתכל בצדקיהו ונתקררה כו'. כדאמרינן דבשביל צדיק אחד נברא עולם שנאמר וצדיק יסוד עולם:

שהיה בידו למחות כו'. נראה דמעשה הרע המפורש בו בספר ד"ה ויעש הרע בעיני ה' אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו וגו' וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים וגו' לא קשיא ליה דלא היה זה נחשב לעון גדול שהרי ראינו שהיה מאמין לדברי ירמיה והצילו מבני דורו הרשעים כמה פעמים והיה מאמין לו מה שא"ל אם יצא תצא וגו' וחיתה נפשך גו' ואם לא תצא וגו' ונתנה העיר וגו' ושרפוה באש ואתה לא תמלט מידם אלא שהיה דואג מפני דורו כמ"ש אני דואג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אותי בידם וגו' גם בענין השבועה לנבוכדנצר שמרד בו היה ע"פ דורו שהתירו לו השבועה אבל עיקר הקושיא הכא ממה שכתוב בספר מלכים בצדקיהו ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה יהויקים דנראה מזה שעשה כתועבות יהויקים ולא היה טוב ממנו ומשני משום שהיה בידו למחות בדורו שהיו רשעים כמו יהויקים ולא מיחה בהם נקרא הרע שעשו דורו כיהויקים על שמו אבל הוא בעצמו צדיק היה כנראה מתוך הכתובים בספר ירמיהו:

איש חכם גו' את איש אויל וגו'. לפי שהיו שניהם ממלכי יהודה קרא שניהם איש אויל כאלו הם איש אחד וענין סכלותם לפי שכבר ראה אחז בצרתו יותר מכל מלכי יהודה שהיו לפניו שלא היו בהן עובדי ע"ז כמותו והיה לו ללמוד שבשביל שהוא עע"ז באת לו הצרה וכתיב בו בעת הצר לו ויוסף למעול בה' וגו' וכן בהפך אמציה עשה הישר בעיני ה' והצליח במעשיו כמפורש בענין והיה לו ללמוד שבשביל שאינו עובד כוכבים הוא מצליח וכתיב ביה בהצלחתו מהכות את אדומים ויביא את אלהי בני שעיר וגו':

ויבואו בשער התוך כו' מקום שמחתכין בו הלכות כו'. לא נמצא בשום מקרא שער הנקרא כן בירושלים וע"כ דרשו שער ע"ש מקום המשפט כמו ועלתה יבמתו השערה והתוך במקום חתוך והוא מקום שב"ד הגדול יושבים בירושלים שמשם הלכה יוצא חתוכה ופסוקה כמ"ש וקמת ועלית אל המקום וגו' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין וגו' והענין אמרו ע"ש במקום המשפט שם הרשע:

על שדה איש עצל וגו'. כלל בזה המקרא מלכי יהודה אשר בימיהם נתרשלו ידי ישראל וחסרו מיום אל יום עד שבימי צדקיהו נחרב הבית וגלו ישראל וז"ש על שדה איש עצל זה אחז כי הוא היה המלך הראשון ממלכי יהודה שגרם לישראל לעבוד ע"ז ונתרשלו ידיהם של ישראל ועל כרם ישראל נקראו כרם ה' צבאות ואז היו כרם אדם חסר לב זה מנשה שבימיו חסרו ישראל מיום אל יום עד שבימי אמון שהרבו אשמה ועלה כרם ה' שהוא ישראל כלו קמשונים ובימי יהויקים שעשה התועבות כדלקמן כסו פניהם של ישראל חרולים בכל הצרות שעלה עליהם עד שבימי צדקיה גדר אבנים שהוא בהמ"ק נהרסה:

ארבע כיתות כו'. לפי הדרש נראה לפרש ידו מלשון מקום אבל רש"י פי' מלשון יד ממש ויש לפרש דנקט יד ע"ש שהלוצצים מראים ליצנותם בידם. ואמר כת שקרים דכתיב דובר שקרים וגו' לנגד עיני. לפי שהדובר שקר מאמת דבריו בפני השומע וע"כ אמר לנגד עיניו יתברך לא יכון שעיניו משוטטות בכל ויודע בשקרו. ואמר כת חנפים כי לא לפניו חנף יבא. כי כן דרך החונף בתחלת ביאתו לדבר מבוקשו יבא בחנופה לדבר עם המתבקש. ואמר כת לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה וגו'. הוסיף מלת צדיק בענין שהוא פירוש מלת אתה דה"ק לפי שאל לא חפץ רשע כי צדיק אתה שהוא הפך רשע שזכר וע"כ לא יהיה במגורך רע שהוא בעל לשון הרע ופירש"י מדכתיב בתריה תאבד דוברי כזב וגו' עכ"ל אבל במשמעות זה הוא דובר שקרים ויותר נראה לפרש כפירושו מדכתיב בתריה אין בפיהם נכונה קרבם הוות וגו' וכפירש"י פרק א"נ וק"ל:

לא תאונה אליך רעה וגו'. מלת אונה מורה על הסבה וגורם הדבר. וז"ש שלא ישלוט בך יצה"ר. שהוא הגורם לרע וכן חלומות רעים כו' שהשד גורם לחלום רע כמפורש פרק הרואה. ואמר ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך כו'. כי האשה נקראת בשם אהל ובית כדאמרינן פרק כל כתבי מעולם לא קריתי אשתי אשתי אלא ביתי והיינו משום שהיא עקרת הבית ומצויה תדירה שם כדאמרינן כל כבודה בת מלך פנימה. ואמר ונגע לא יקרב וגו'. כי כמו שטומאת הנגע בבית הוא מורה על חטא הדבוק בדרים בו כדאמרינן בערכין כן טומאת הנדה בבואו מן הדרך לביתו יורה על חטא האיש ואמר ספק נדה כי הודאי נדה הוא בזמן הוסת ואין זה מורה על חטא האיש אבל הספק נדה בא שלא בזמן וסת דרך מקרה שע"ז יורה מלת יקרב הוא ודאי יורה על החטא ולפי הדרש שלא יהיה בן או תלמיד כו' באהלך היינו אהל של תורה. ואמר שמקדיה תבשילו ברבים כו'. דימה התורה והמעשים למבשל כמ"ש מי שטרח בע"ש יאכל בשבת וזה שקלקל למודו ותורתו במעשיו ה"ז כמקלקל בשולו ע"י קדוח. ואמר עד כאן ברכו אביו כו'. עיין פירש"י ועוד נ"ל לפרש לפי שעד כאן היו הברכות כמתפלל ומבקש מלפניו יתברך בלשון נוכח על בנו כמ"ש אומר לה' מחסי גו' כי הוא יצילך מפח וגו' יפול מצדך וגו' כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאונה וגו' וע"כ אמר שע"כ ברכו אביו ברחמיו על בנו להתפלל מלפניו יתברך אבל מכאן ואילך מדבר כמתפלל בלשון נסתר לשומרו ע"י מלאכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והוא כדרך הנשים שאין שמו יתברך הקדוש שגור בפיהם כ"כ שהטומאה מצויה בהן וע"כ מבקשין על בניהם לשומרם על ידי המלאכים. ואמר מכאן ואילך ברכו שמים כו' שנאמר כי בי חשק וגו'. כפשטיה שהם דברי הש"י בעצמו וברכתו שאמר שלא בשביל בקשת אביו ואמו אברכהו אבל לפי שהוא חשק בי ואפלטהו ולא בשביל שאביו ידע שמי להתפלל בעדו אבל לפי שהבן גופיה ידע שמי ויקראני ואענהו ולא בתפלת אמו שאשמרהו ע"י מלאכים אבל עמו אנכי בצרה אחלצהו וגו':

דף קג:

כיון שנעשה אדם רש מלמטה כו'. וכפירש"י שיש לו שונאים ומלת רש נופל בזה כמ"ש כל אחי רש שנאוהו וכן היה בדוד שהיה נרדף מאחיו מישראל וכן נחמיה ובאיסור היו שונאים אותו כמ"ש לא תשנא את אחיך וגו' ונכתבה הע"ן מפני כבודן לומר שאין מדה זו נאמר אלא ברשעים ששונאין אותן אחיו מישראל מפני רשעתן דמותר לשנאן שהן נעשו שונאין גם למעלה ושייכא דרשא זו לכאן שהכתוב זה מיירי בעוה"ב דכתיב לעיל מיניה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש וע"ז אמר שימנע אז בעוה"ב מרשעים אורם שהיה להם בעוה"ז וזרוע רמה שהיה להם בעוה"ז תשבר לעוה"ב וק"ל:

נ"ה פנים בת"כ כו'. אשמועינן דאין לאלו ג' מלכים חלק לעוה"ב שהרי ידעו רבונם שפיר ומרדו בו ונקט ת"כ שהיא כלל עבודה שיתקרבו לשמו יתברך ע"י הקרבנות והם רחקו עצמן ממנו יתברך ב"ה לקרב לעבודה זרה:

ויכוהו בעוה"ז כו'. אע"ג דכמה הכאות כתיבי במקרא דלית בהו מיתה הכא לא איצטריך ליה לפרש דהוה הכאה של מיתה דכתיב בתר הכי שקברוהו בפחת גדול ויציבו עליו גל:

אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע וגו'. עיין פירש"י ועוד יש במלכי יהודה דכתיב בהו ויעש הרע בעיני ה' כגון ביהורם בן יהושפט ויהואחז בן יאשיהו ויהויכין וקים ליה דלא היו רשעים כ"כ:

תרגמו שהרג ישעיה. מפה לפה דרש ליה שהרג לישעיה בפה על שחטא בפיו כדאמרינן פרק החולץ איבלע ישעיה בארזא אתיוה לארזא ונסרוה כי מטא להדי פומיה נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים גו' ולמ"ד שעשה צלם כו' והרג כולם עשה שני עבירות בפעם אחד דהיינו ע"ז ושפיכות דמים שהיו זה כנגד זה בשני הלוחות כדאמרינן לא תרצח נגד אנכי והיינו מפה לפה ולבסוף עשה לו ד' פרצופין כדי שתראה שכינה ותכעוס כו' יש לפרש שעשה לו ד' פרצופין דוגמת כסא כבוד שהשכינה יש לו ד' פנים כדי שתראה השכינה ותכעוס:

כי קצר המצע גו'. בס' ישעיה כתיב האי קרא ומוקמינן ליה באמון שבו כתיב שהוא הרבה אשמה דהיינו שהוסיף על עון אבותיו שאחז לא העמידה אלא בעליה ומנשה העמידה בהיכל והוא הוסיף להעמידה בקדשי הקדשים שהוא המצע ששם היה מקום השכינה שורה על הכפורת וכמ"ש בין שדי ילין גו'. ושאמר מי שכתוב בו כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה כו'. ר"ל מי שיכול להרחיב העולם אפילו בים שכונס כנד מי הים להיות שם מקום יבשה תעשה לו המסכה צרה במקום הזה בשביל חטאם ועוד יש לומר מי שכונס כנד מי הים ולא הקפיד הקב"ה שם מלילך מסכה ופסל מיכה עמהם כדלקמן ועבר בים צרה תעשה לו במקדש צרה בשביל חטאם:

בטל את העבודה וחתם כו'. תעודה היינו עבודה שתעיד שהשכינה שורה בישראל והיינו צור שקשר העבודה וחתם התורה כו' כדאמרינן במדרש שאחז בתי כנסיות ומדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה ואמר אם אין גדיים אין תישים וכו' וזהו חתם תורה בלימודי דהיינו תינוקות של בית רבן שהם למודי ה' ומנשה הרס המזבח מדכתיב בד"ה שאחר ששב בתשובה ויבן את מזבח ה' גו' נשמע מינה שהוא הרסו ברשעו דבימי אביו חזקיהו היה בנוי ואמון שרף התורה כו' דהיינו שהוא הרבה אשמה כדלקמן ומשום שכבר אמר שאבותיו אחז ומנשה עברו על ב' עמודי עולם שהם התורה והעבודה אמר שהוא הרבה אשמה בשתיהם ששרף התורה והעלה שממי' על כו'. ושאמר אחז התיר הערוה ומנשה בא על אחותו שמצינו דכתיב בהו כתועבות הגוים גו' והיינו עריות דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי גו' ומדקאמר באמון שהוא הרבה אשמה אמרו שגם בעריות הרבה אשמה שבא על אמו דאינו אלא להכעיס ואולי דדייקי בשמיה אמון ע"ש אמו כמו מואב מאב וק"ל:

לאורה כו'. כפר בהשגחה שאמר עזב ה' את הארץ לזה אמר כלום צריכין אנו לאורו כמו שאמרו לבסוף השמים שמים לה' אשר שם המאורות אבל הארץ נתן לבני אדם ויש לנו בארץ זהב פרוים שהוא זהב האדום ביותר כמ"ש בפרק טרף בקלפי זהב פרוים הוא אדום ודומה לדם פרים ומתוך שהוא אדום אורו מבהיק ביותר:

שחקק כו'. עליו ממש על גופו מדכתיב לעיל מיניה ותועבותיו אשר עשה משמע דקאי על תועבותיו דמשמע ערוה בכל מקום ולמאן דאמר שם ע"ז הוה ממש תועבותיו ב' תועבות ע"ז וערוה בכל מקום ודכתיב והנמצא נראה לפרש כמ"ש שדורו היו צדיקים והיה מתיירא ומתבייש מפניהם לעשות כן בגלוי אך אחר מותו נמצא עליו כן. ושאמרו מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמר ועבר בים וגו'. לכאורה נראה דל"ג שנאמר אלא ועבר בים צרה וגו' והוא מלתא באנפי נפשיה ואפשר לקיים מלת שנאמר ור"ל כמו שחס עליו הקב"ה שעבר מיכה עם ישראל בים והיה פסלו עמו כך חס עליו מלמנותו בהדיוטות לפי שפתו מצויה כו' ומה שפירש"י שהיה לו אותו שם שהשליך משה אל הים להעלות ארונו של יוסף כו' כדאיתא במדרשות שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור והוא השליכו לאור ועשה ממנו העגל:

לדוחפו כו'. פירש"י למיכה ועוד נראה לפרש לדוחפו לעשן הפסל שעשן של מערכה מתמר ועולה כמו ששנינו לא נצחה הרוח את עמוד העשן אבל עשן הפסל היה מתעקם ג' מילין והיה מתערב בעשן מערכה ובקשו מה"ש לדחוף אותו עשן הפסל מעשן המערכה שלא יתערב בו:

ועד"ז נענשו כו'. ר"ל שזה הדבר שהיה פתו מצויה לעוברי דרכים הטעה את אנשי ישראל במעשה פלגש בגבעה שלא מיחו במיכה ובאו לעונש כזה שנפלו מהם מ' אלף שא"ל הקב"ה בכבודי כו':

גדולה לגימה שהרחיקה כו'. מכאן נראה לדחות פירוש הרמב"ן פרשת כי תצא דאשר לא קדמו לא קאי אלא אעמון ולא אמואב מדכתיב אוכל בכסף תשברני וגו' כאשר עשו לי בני עשו ומואבים וגו' ועוד האריך ע"ש דהכא אמרינן בהדיא דאשר לא קדמו וגו' הרחיקה גם משפחת מואב גם נראה מכאן לקיים דברי המפרש דאשר לא קדמו היינו בחנם דכן משמע לשון לגימה אכילה שמאכילין אורחים בחנם כפירש"י דהיינו בחנם ודומיא לגימה של יתרו דקאמר קראן לו ויאכל לחם דמשמע בחנם ומה שטענן הרמב"ן על זה כי די למחנה שימכרו להם כאשר ירצו לקנות כו' עכ"ל אין כאן טענה שכן דרך המלכות השכנים ושלום ביניהם אם יבוא חיל אחד בגבול חברו קרוב לו נותנין לו אפסניא והם לא עשו כן כשבאו ישראל בגבולם והיה להם שלום עמהם כמ"ש אל תצר את מואב וגו' ואעפ"כ לא קדמו אותם ליתן להם אפסניא בחנם והוצרכו לקנות מהם בכסף ומה שטענן עוד שהכתוב יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו ולמה ירחיק המואבים לעולם בעבור זה ולא יתעב אדומי כו' עכ"ל גם זה אינה טענה שאפשר ששנים שעשו עבירה אחת שיהיה תולה לאחד מהן זכותו ולא יענש כמו השני שלא היה לו זכות וה"נ זכות היה לבני עשו שלא נתרחקו כ"כ כמ"ש כי אחיך הוא. ושאמר מרחקת את הקרובים כו'. פירש"י קרובים ממש ליכא למימר דהא מדין מבני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מבני עמון ומואב אלא עמון ומואב שכנים היו וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו עכ"ל ופירושו דחוק דא"כ מאי רבותיה דמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ויש לפרש לפי מעשה בית פעור היה יותר להרחיק מדין ממואב שהמואבים עשו כן מירא לפי שישראל באו ממקום קרוב לגבולם כדכתיב והוא יושב

ממלי אבל מדין היו רחוקים ולא היה להם לירא אלא שנתעברו על ריב לא להם דמטעם זה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים אבל הלגימה שלא עשו מואב לישראל היא מרחקת את הקרובים שהם מואב שהיו קרובים במעשה בית פעור והיו רחוקין במעשה בית פעור והיו ראוין לעונש יותר ממואב:

דף קד.

בשכר קראן לו כו'. תימה דהכא קאמר דבשכר קראן לו וגו' זכה יתרו שבני בניו ישבו בלשכת הגזית ולקמן בפרקין ובפ"ק דסוטה אמרינן ג' היו באותה עצה כו' יתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית כו' ואינו דומה דפליגי דאם כן ה"ל תלמודא לאתויי הני תרי מימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי וי"ל דבשכר קראן לו וגו' לא זכה אלא שיהיו בניו ראוין לבא בקהל דומיא דמואב שבעונש זה נתרחקו מלבא בקהל והתם קאמר דבשכר שברח ולא הסכים בעצה הרעה זכו בני בניו לישב בעצת סנהדרין וה"ק הכא דבשכר קראן לו וגו' זכה לבא בקהל ועל ידי זה בזכות אחר דהיינו שלא הסכים לעצת פרעה זכה לישב בלשכת גזית ולולי זכות דהכא שהותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות לישב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דבמואב נמי זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמרינן ברות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים משא"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל:

יושבי יעבץ תרעתים כו'. הכל מפורש בפירש"י בפ"ק דסוטה יעבץ אדם גדול היה בתורה דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית גבולי בתלמידים וגו' תרעתים מפורש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א ע"ש שישבו בשערי ירושלים שמעתים ששמעו מצות אבותיהם דבבני יונדב בן רכב משתעי קרא כו' סוכתים ע"ש שהיו יושבים בסוכות כמ"ש ונשב באהלים וקרי להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין כו' עכ"ל ע"ש:

מחבירו כו'. כיון ששקר היה אומר לעדו מפי ה' וקרי ליה נביא היינו ע"ש נביא שקר מיהו לא מצינו אז במלכות ירבעם שהיו עובדים לבעל רק לעגלים רק אחאב הוסיף לעבוד לבעל ואפשר שקרא לו נביא בעל שמצינו בעובדי הבעל נביאי שקר:

ב' ככרות כו'. אפשר דהיינו ב' סעודות ליום כדאמרינן מי שיש לו מזון שני סעודות לא יטול כו' ועני העובר ממקום למקום נותנין לו ב' סעודות:

ולא נהרג שאול וג' בניו כו'. אע"ג דכששאל שאול ע"י אוב את שמואל והגיד לו שיהרג הוא ובניו לא הזכיר לו רק חטא שהשאיר את עמלק מ"מ משמע ליה דלא היה ראוי בשביל חטא זה אלא נטילת המלכות אבל הריגה לא היו ראוים אי לאו חטא נוב עיר הכהנים שהרגם וכן מוכח בפרק שני דיומא עיין שם:

מאי כובס א"ר כו'. דבשדה אינו מקום כביסה ולא ניחא להו לפרש שנגיבת בגדי הכובסים היה שם בשדה כפירש"י בספר ישעיה וק"ל:

אבא לא מזכי כו'. לפי שדרך קצת רשעים שאין רוצין שיהיו בניהם כמותן אלא שיהיו צדיקים וע"כ ברא מזכי אבא שאביו אע"פ שרשע הוא היה מוכיחו להדריכו בדרך טוב ואין אבא מזכי ברא שהיה לו ממי ללמוד ולא למד:

כתיב על גולגלתו של יהויקים כו'. הכתיבה עליו היה עונש חטאו שגם הוא כתב עליו שם ע"ז על אמתו כדלעיל ופירוש זאת ועוד אחרת היינו ב' עונשין שלו האחד שלא ניתן לקבורה והב' שניתן לשריפה והם עונשין על ב' עבירות דנקט לעיל תחת שזלזל בגופו לכתוב שם ע"ז על אמתו לא ניתן גופו לקבורה ותחת שאמר אין אנו צריכין לאורו הושלך גופו לאור אש:

בשביל הטוב בעיניך כו'. ר"ל דבשביל שאמר הטוב בעיניך עשיתי ותלה בזכות עצמו בא הכתוב ותלה לו בזכות אבותיו כמו שנאמר למעני ולמען דוד עבדי כדאמרינן פ"ק דברכות ע"ש ע"י זה היה חושש שאדרבה יזכר לו עון אבותיו חטא אביו אחז וע"כ בקש אות על הדבר וניתן לו שאותן מעלות שירדו בימי אחז בשביל חטאו שב אחורנית עשר מעלות ובשביל וע"י אות הזה שחזר הגלגל אחור שלח מרודך בלאדן שלוחיו אל חזקיהו כפירש"י בספר ישעיה והאכיל אותן שלוחי בבליים על שלחנו וגרם גלות כו' ומייתי מדכתיב ומבניך אשר יצאו ממך וגו' ר"ל ומבניך אשר יצאו מארצם בגלות ממך הוא שאתה גרמת להם:

מאי בית נכתה אשתו כו'. עיין פירש"י והוא דחוק ונראה כפשטיה מלשון אוצר ר"ל שדרך האשה להיות צנועה באהל ובבית כאוצר הזה כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה אבל חזקיה לא עשה כן רק אשתו שהיא נקראת ביתו כמ"ש ר"י שקרא לאשתו ביתו והיא היתה ראויה להיות בית נכאתו ואוצרתו שלא להראותה והוא הראה אותה בגלוי בבית המשתה שהשקתה עליהם ומ"ד זין אוכל זין יהיה נכתה מלשון הכאה ממש שברזל אחד מכה חבירו או שהוא מלשון נשיכה שהאחד נושך את חבירו וק"ל:

באיכה כו'. לפי שבשלשה א"ב שחיבר ירמיה בתחלה לבד מאני הגבר שהוסיף אחר ששרף אותן יהויקים התחיל אות האל"ף בלשון איכה ולא כן שאר האותיות ואמר רמז לו גי' שעברו על ל"ו כריתות שבתורה שהן העבירות היותר גדולות שבתורה ועד"ז אמר מפני מה לקו בא"ב כו' שכל ספר הקינות חברן ירמיה בדרך א"ב ולא מצינו כן באחד מספרי הקודש ואמר שעברו על התורה כו'. ואמר אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד וגו'. הוא הבדד למעלה מתוך שיהיה בטוח יהיה שכן בדד כמ"ש כלביא שכן שיתרחקו ממנו מתוך שיפחדו ויראו עצמם מפניו הנה עכשיו לפחיתותם בדד מושבם מתוך שנמאסו בהם יתרחקו ממנו כמ"ש בדד ישב מחוץ וגו':

רבתי עם כו' שהיו משיאין כו'. דרשו רבתי מלשון הרבה רבוים דהיינו שבכל העם היה אחד מהרבוי דהיינו או גדול או גדולה ולא היו משיאין קטן לקטנה שאין בו שום צד רבוי וק"ל:

אלא כאשה כו'. לפי שבעובדי כוכבים נאמר ועתה שמעי זאת עדינה וגו' לא אשב אלמנה וגו' ותבאנה לך שתי וגו' שכול ואלמון וגו' דהיינו במפלתם סר כחם ומזלם מן השמים שאין לך אומה שנפלה שלא תפול מתחלה מזלה ויהיו אלמנה ממש ממושיעם ואלהותם שמת כחם אבל ישראל אינם כן כי גם בצרתם לא סר כחם וצלם מעליהם כי הוא חי וקיים לעולם ואינו אלא בדמיון אלמנה שאין בעלה אצלה דהיינו שהלך למ"ה ע"י שסרחה אשתו ודעתו לחזור כשהיא תשוב אליו:

נעשים שרים כו'. פירוש הפסוק גם כשהם תחת העכו"ם ובמדינות אחרות בגלות נעשו שרים לאדוניהם שמשעבדים בהם והביא מהמעשה בשני בני אדם כו' אמר להן עם קשה עורף כו' לפי שהשיעבוד וגלות מביא לאדם שמשכח חכמתו ממנו כמ"ש ואבדה חכמת חכמיו וגו' ועל כן א"ל שאתם קשי עורף שלא תהיו נכנעים בגלותכם ומחזיקים עדיין עצמיכם לחכמים או לנביאים כי מאין אתם יודעין זה אם לא בנבואה או בחכמה נפלאה ולזה כשראה האמת אתם אמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו כו' שאין אומה זו כאומה אחרת אבל בחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו וע"כ חכמתן נצחית שלא תשתכח מהן אף בגלותן:

דף קד:

בכה תבכה בלילה ב' כו' ועל מקדש שני. ירמיה שהיה במקדש ראשון רמז כאן בשתי הבכיות גם על מקדש שני שהיה בו ביום שנחרב מקדש ראשון ולפי שלא היה עיקר החורבן בלילה דרש לכך נכתב לילה לרמוז על מעשה מרגלים שהיה העיקר בלילה ההיא שמאותו מעשה נגזרו ב' החורבנות דהיינו בכייה לדורות והוא מדה כנגד מדה שהם מאסו בארץ ולכך כשחטאו גלו ממנה. ואמר ד"א שכל הבוכה בלילה כו'. שאפשר שהאוהב לא ידע בצרתו ולכך בוכה בלילה שאז ודאי קול הבכייה נשמע להאוהב ואעפ"כ אמר אין לה מנחם מכל אוהביה וגו' ואמר ד"א שכל כו' כוכבים ומזלות כו' בכייה שלהם היינו שאספו נגהם כמ"ש שמש וירח קדרו וגו' ולפי שבלילה נראים הככבים של המזלות יותר מביום אמר שבלילה היה נראה יותר בכייתם מלהאיר לעולם על צער החורבן. ואמר שמע רבן גמליאל קולה ובכה כו' באיכה רבתי מפורש שהיה שומע קולה ונזכר בחורבן בהמ"ק כו' עיין שם:

באשה שבוכה על בעל נעוריה גו'. דהיינו על השכינה שנפרד ממנה כמ"ש בהפך וזכרתי לך חסד נעוריך וגו' והיינו דמעתה על לחיה תמיד מרוב צער ואבלה:

כל המיצר לישראל כו'. דהיינו בשביל חטאם כדמסיים בהאי קרא כי ה' הוגה על רוב פשעיה וגו' שהקב"ה מעמיד אותו להיות הוא שבט אפו הרי הוא נעשה ראש כי הקב"ה הוא המתנשא לכל לראש וזהו למעלת ישראל שלא יהיו נכנעים ביד בזוי ושפל ומייתי מדכתיב כי לא מונף לאשר מוצק לה שזהו הטעם כי המיצק לה הוא ע"פ הקב"ה ולכך לא נעשה עיף כי הקב"ה נותן לו כח בשביל חטא ישראל:

מכאן לקובלנא מן התורה כו'. כפירש"י כשיש לו צרה יודיענה לרבים כו' והטעם מבואר בזה כדי שיבקשו עליו רחמים כדאמרינן בס"פ במה אשה ולא אליכם אפשר שהוא מדרך ארץ אבל הקובלנא גופה שאמר ראו והביטו אם יש מכאוב כמכאובי וגו' הוא מן התורה כדילפינן נמי שם מטמא טמא יקרא וק"ל:

עוברי דרך וגו' עשאוני כעוברי כו'. דלפי פשוטו לכתוב הולכי דרך כמו הולכי על דרך שיחו ולכך דרשוהו לפי משמעו עובר על דרך ואינו הולך בה וכינה הדת האמיתית בלשון דרך כי הוא דרך סתם דרך הישר דרך ה':

עשאוני כעוברי על דת דאלו בסדום כו'. ר"ל כעוברי על דת הנמוסית דבר שהשכל נותן שהיו עוברים בסדום כדלקמן שלא היה להם משפט וצדקה שהשכל נותן לפי הנהגת המדינה וז"ש ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום כו' לפי שסדום לא נחשב להם רק כחטאת שלא נצטוו על כך אבל ישראל שנצטוו על כך נחשב להם לעון שהוא מזיד וז"ש וכי משוא פנים יש בדבר שלא נהפכו כסדום וא' דאף על פי שלזה נחשב כשוגג ולישראל כמזיד מ"מ מדה יתירה כו' ר"ל מדה טובה אחרת היה בישראל שהיו רחמנים וכל המרחם מרחמין עליו ולכך לא נהפכו ובמדרש נאמר בזה עון בית ישראל גדול במאד מאד ובסדום נאמר וחטאתם כי כבדה מאד ועי"ל לפי המדרש מאד מלשון ממון ומאד ומדת סדום שאמרו שלי שלי ושלך שלך לא חטאו רק בממונם אבל ישראל שנאמר בהם גזלת העני בבתיכם חטאו גם בממון האחרים וק"ל:

סלה כל אבירי וגו'. כאדם שאומר לחברו נפסלה. ר"ל אבירי מל' אברי ע"י שנרמסו האברים ולא ניכר צורתן וה"ל כמטבע שנפסלה צורתה ואמר כן שהן נהרגים ונשותיהן אסורין להנשא לשוק ודו"ק:

פצו עליך פיהם כו' בשביל מה הקדים פ"א כו'. כן הוא בכל א"ב שבספר קינות חוץ מא"ב ראשון ואפשר דאי הוה שינה גם בראשון היה אפשר לומר שכן היה סדר של ירמיה בא"ב אבל השתא בראשון הראה לנו שכן היה סדרו וכן סדרן דוד בתהלים אלא ששינה בא"ב אחרונים לדרשה זו וק"ל:

אוכלי עמי אכלו לחם כו' כל האוכל מלחמן כו'. כי כמו שאין האדם ניזון ואין דעתו נוחה בכל אכילות עד שיאכל עמהן לחם כך אין העובדי כוכבים נוחין באכילתן אלא מישראל כמ"ש והיה לאכול וגו' דהיינו סתם אכילה שהוא הלחם. ואמר ה' לא קראו אלו הדיינין כו'. מפרש לה שהדיינין ומלמדי תנוקות אם הם אוכלי עמי שפי' אוכלי לחם שאין להם קורדם אחר לאכול רק דבר זה אינן ראוין לקרות ה' דהיינו הדיין הזה כשקורא שבועה לבעל הדין והמלמד לתנוקות כשקורא עמו אינו ראוי להוציא השם מפיו:

מי מנאם כו' דמי יודע בזה אם לא בנבואה ואמר דאנשי כנסת הגדולה שהיו בהן נביאים חגי זכרי' ומלאכי מנאו אותן ע"פ הנבואה:

בקשו למנות עוד אחד כו'. דהיינו שלמה שמצינו בו נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים כו':

באתה דמות דיוקנו של אביו כו'. ר"ל שהיה במעשיו דמות דיוקנו של אביו שנאמר ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו וגו' ומיהו דמותו ממש לא הוה כמ"ש ס"פ במה בהמה כלבב דוד לא הוה הא מחטא לא חטא ואז יבנה שלמה לכמוש וגו' שבקש לבנות ולא בנה וע"כ לא השגיחו בדבר זה באתה אש מן השמים כו' היינו שעל ידו של שלמה ותפלתו ירדה אש מן השמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' וגו' כמ"ש בד"ה ואותו אש ליחכה בספסליהם ולא השגיחו גם בזה יצתה בת קול וא"ל חזית איש מהיר במלאכתו וגו' כינוי של מלאכתו קאי אהקב"ה ואמר לפני מלכים וגו' דהיינו לפני כל המלכים הזוכים לעולם הבא יתיצב ולא לפני המלכים החשוכים בגיהנם יתיצב ולפני בזמן נאמר שהוא היה קודם לכל המלכים בזמן חוץ מדוד. ואמר יצתה בת קול כו'. כי אתה תבחר ולא אני וגו'. פירוש רש"י בלשון תמיה ויותר נראה לפרש כפשטיה כלפי מה שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כו' דהיינו שהבחירה ניתן ביד האדם וז"ש כי ודאי אתה תבחר לטוב או לרע ולא אני שאיננו בידי אבל השכר ועונש תשלומי מעשה אדם לטוב ולרע המעמך היא דודאי בידו ית' ב"ה היא וק"ל:

לי גלעד לי מנשה זה אחאב שנפל כו'. ר"ל שנפילתו ומיתתו שנהרג שם היא כפרתו שיזכה לעה"ב ואמר מנשה כמשמעו שכל האחרים כינה אותם בשם אחר כי שמם ממש הוא שם הרשעות כל

ימי חייהם מה שאין כן מנשה שעשה תשובה בחייו ושמו ממש עדיין עליו בתשובה להביאו לעה"ב. ואמר מעוז ראשי זה ירבעם כו'. ר"ל שהוא היה מעוז ראשי של כל מלכי ישראל שהוא היה הראשון ונמלך ע"פ דברי הנביא ואינו ראוי להיות מיורדי גיהנם. ואמר יהודה מחוקקי זה אחיתופל כו'. דוד קאמר לה שהוא היה רבו של דוד והיינו מחוקקי ועל ידי דוד תלמידו זכה אחיתופל לעוה"ב כדאמרינן בפ' אין דורשין גבי אחר שר"מ תלמידו הביאו לעוה"ב. ואמר מואב סיר רחצי פירש"י דוד דקאתי ממואב עכ"ל. ולכאורה אין לו מקום כאן ויש ליישב דקאי מלת מואב אדלעיל שאמר יהודה מחוקקי זה אחיתופל מי אמר כן מואב דהיינו דוד דקאתי ממואב:

דף קה.

ואמר סיר רחצי זה גיחזי שלקה כו'. ר"ל שמה שלקה על עסקי רחיצה של נעמן וצרעתו דבקה בו היא כפרתו לזכותו לעוה"ב. ואמר על אדום אשליך נעלי זה דואג כו'. ע"פ מ"ש לקמן שא' ממלאכי חבלה פיזר את אפרו בבתי כנסיות כו' ודוד קאמר לה שעליו דהיינו על אפרו אשליך נעלי לדרוך בנעלי עליו והיא כפרתו להביאו לעוה"ב. ואמר אמרו מה"ש כו' שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת כו'. עיקר התרעומות לגבי דואג וע"כ נסמך לכאן על אדום וגו' זה דואג אף שהיה לפני אחיתופל וז"ש שהרג את הפלשתי ובא גאולה שלמה ע"י שהוריש ע"י זה גת לבניך ודואג קטרג עליו אז כמ"ש בן מי זה העלם שא"ל דואג לשאול עד שאתה שואל אם הוא הגון למלכות שאל אם הוא ראוי לבא בקהל גם שהלשין על דוד נגד שאול בחרב הפלשתי שלקח מכהני נוב והיאך יבא לעה"ב. ואמר שא"ל עלי לעשותן רעים כו'. ר"ל כיון דאין עליו רק עבירות שבין אדם לחבירו שאינו נמחל עד שירצה חבירו כמו ששנינו פרק י"ה הרי עלי לעשותן רעים שיתרצה דוד לו וימחול לו ויבא לעוה"ב וק"ל:

מדוע שובבה העם הזה וגו' תשובה נצחת כו'. אע"פ שהודו אחר כך מקרי תשובה נצחת לפי דעתם ויש לדקדק דלמה הודו כיון שהיה להם תשובה נצחת ויש לפרש לפי שינוי הלשון באבותיכם איה הם ובנביאים הלעולם יחיו שאין זה לשון כ"י אלא לשון תשובת זכריה הנביא אלא דמתוך תשובתו זאת נראה כשאמר להם איה אבותיכם שחטאו השיבו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם ואמר להן דאינו דומה דהנביאים שמתו כדרך כל הארץ ונתנו לקבורה יודעין אנו היכן הם וכי לעולם יחיו אבל אבותיכם שמתו במיתות משונות שלא על מטתן כנאמר בתוכחה ואף במותן לא ידעתן היכן הם וז"ש אח"כ אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם דהיינו כל פורענויות שנאמרו בתוכחה מפי משה ושאר נביאים מזה תראו שבחטאם מתו לא כמו הנביאים שמתו כדרך כל הארץ וע"ז הודו וישובו ואמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו וגו' כן עשה אתנו דהיינו כל הפורענות שנאמרו ע"י הנביאים. ואמר עשה אתנו במקום לנו שאמר בתחלה י"ל ע"ד עמו אנכי בצרה גלו לבבל שכינה עמהם והיינו שהוא לא עשה לנו לבד כאשר זמם אבל מרחמיו שהוא עשה אתנו והוא עמנו בצרה:

ושמואל אמר באו עשרה בני כו' איזה ספר כריתות כו' וכן בפסוק שאחרי זה דרשו בפ"ק דברכות כשהקב"ה בא לבהכ"נ ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו' דכל בי' שכינתא שריא וע"כ באו עשרה בני אדם לפרוק עול שכינה מעליהם וזה שא"ל עבד שמכרו כו' לפי שישראל נקראו בנים ועבדים לה' בכמה מקראות וע"כ אמרו אם כעבדים הרי מכרם לנבוכדנצר ואם כבנים הרי כבר גירש אמם ואלו הבנים שנולדו לה אחר הגירושין ואינן שלו יתברך ב"ה:

וא"ל איזה ספר כו'. ר"ל היא כאשה שמרדה בבעלה והלכה ממנו בלא גט דהיינו ובפשעיכם דהיינו מרדם ועדיין הוא בעלה והבנים שלו ואם כעבדים אמר או מי מנושי וגו' דודאי אין הקב"ה צריך למכור כלום כי עולם כולו שלו אבל אפשר שהוא חייב שכר לאומה אחת ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וע"כ הוא מוכר עבדו לו לשעבד בו בשכר ההוא שחייב לו וז"ש מי מנושי וגו' כי לנבוכדנצר אין אני חייב שכר כלום אבל בעונותיכם נמכרתם כי כן דרך העבד הפושע ברבו נותן אותו רבו ביד אחר גם ביד עבדו השני שהוא מיסרו בשעבודו כמ"ש נבוכדנצר עבדי כו':

חוצפא מלכותא בלא תאגא כו'. ר"ל שהמלך שיש לו תגא מנצחו בלא כח וקושי אבל המולך מעצמו אינו אלא בכח וחוצפא ומייתי מבני צרויה קשים ממני קשי פנים תרגום חציפי אפין וק"ל:

חיגר ברגלו אחת שנאמר וילך שפי כו'. מלשון גוממו עם השופי דפרק ג"ה והשוק והשופי דפרק אין מעמידין ע"ש ואשמועינן לבו הרעה על ישראל שהיה חיגר ברגל ואפשר שבא לו זה בעונש שהלך לקללן כמ"ש ותלחץ רגל בלעם וגו' ואעפ"כ לא נמנע מלומר ואלכה אולי יקרה ה' אף שהלך שפי וכן בסומא באחת מעיניו בעונש שרצה לקלל לישראל כדאיתא במדרש וכן בשמשון אשמועינן אע"פ שהיה נכה בב' רגלים עשה גבורתו בפלשתים:

כרע נפל וגו'. פירש"י מה כריעה דהתם דאית ביה נפילה כו' אף כריעה דהכא דכתיב נופל כו' עכ"ל ק"ק דבפשיטות מנפילה גופיה הוי מצי למילף הכי מה נפילה דהתם בעילה היא כדאמרי' דז' בעילות כו' אף נפילה דהכא כו' ודו"ק:

דף קה:

ויודע דעת עליון כו'. כל הסוגיא מבואר פ"ק דברכות ופ"ק דע"ז ע"ש:

תנא משום רשב"א אהבה מבטלת שורה של גדולה כו'. פירש"י שחבש אברהם בעצמו וכן בבלעם והכי מפורש בב"ר אבל לפי זה עיקר חסר מן הספר מלשון הברייתא דמייתי הכא ויותר נראה לפרש לפי לשון הברייתא דשמעתין דה"ק לפי שמדרך הגדולים והשרים שאין משכימין בזריזות לקום בבקר לילך מביתם לדרכם והאהבה של אברהם והשנאה של בלעם שהיו גדולים מבטלת שורה זו שעמד כל אחד בזריזות בבקר לילך מביתו לדרכו וק"ל:

שמתוך שלא לשמה כו' שבשכר מ"ב קרבנות כו'. מבואר בהוריות:

כתיב ייטב אלהים את שם שלמה כו' דאלת"ה תבורך מנשים כו'. הך אגדה לא שייכא הכא באגדה זו דבלעם ובלק ונ"ל שקצרו הכא באגדה דמייתי לעיל שבשכר מ"ב קרבנות כו' דבנזיר ובהוריות מייתי עלה הא דיעל דקאמר גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ומייתי מיעל דכתיב בה תבורך מנשים באהל ואהא שפיר מייתי הא דרבה בר מרי דמפרש לה תבורך מנשים מעין קאמר פליגא אהך דהתם ודו"ק:

בנו משלמה וכן הות ליה את שם שלמה משמך כמ"ש שמלך שלמה על כל העולם ויגדל כסאו וגו' כדאמרינן שישב שלמה על כסא ה' וק"ל:

תלמידו אב"א ויהי נא פי שנים וכו'. אף שא"ל אליהו כי הקשית לשאול לאו משום קנאה א"ל כן אלא שאמר ליה שדבר גדול שאלת מה' ותלה הדבר באם יזכה לראות כשלוקח ממנו ע"י המרכבה רכבי אש וסוסי אש יזכה גם לדבר הזה וק"ל. ושאמר ואי בעית אימא ויסמוך את ידיו וגו'. כמ"ש בפ' החובל מנא הא מלתא דאמרי' אינשי חמרי למריה וטיבותיה לשקיה דכתיב וסמכת את ידך עליו וגו' וכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו וגו' ועי' בתוספות שם והוא מבואר כי מצינו במשה לשון יד אחד למלחמה שנאמר במטה אשר בידי והיה כאשר ירים משה ידו וגו' ומצינו ב' ידיו לתורה ולחכמה דכתיב שני לוחות הברית על ב' ידי והנה בקש משה יפקוד אלהי הרוחות וגו' שהם ב' רוחות דכתיב רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה וגו' ונענה לו הקב"ה על אחד וא"ל קח וגו' וסמכת את ידך וגו' איש אשר רוח בו שהוא יד אחד למלחמה ורוח גבורה אבל לחכמה אמר שלא יצא ממשפחתו של משה כמ"ש והעמדת אותו לפני אלעזר וגו' ושאל לו במשפט וגו' ומשה הוסיף לו דבר התלויה בב' ידיו דהיינו גם רוח חכמה ולכך הביא בענין זה בפרק החובל קרא זה דזאת הברכה דביה מפורש רוח חכמה שאילו לא סמך ב' ידיו לא היה זוכה גם לחכמה רק לגבורה וק"ל:

ר"א אומר מלאך. דהיינו דבר שהמלאך נברא בדבורו של הקב"ה ואותו מלאך הפך דבריו של קללה בפיו לברכה. ושאמר ר"י חכה. ר"ל ששם הקב"ה בפיו דבר שדרכו לתת בפה דהיינו חכה וכמו שהחכה מצערת הדג להוליכו בע"כ הפך רצונו כך היה מצער בלעם שהוליכו בע"כ הפך רצונו מקללה לברכה. וזה שאמר מברכתו של אותו רשע אתה למד כו'. דודאי לא היו ראוים ברכות אלו לחול על ישראל מפי רשע זה אלא מפי צדיק שבידיהם נתן הקב"ה הברכות כמ"ש באברהם אבל אתה למד שבכל אלו הדברים היה בא לקללם אלא שהקב"ה הפכם לברכה. ואמר בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך כו'. דמלת אהל נאמר במי שמרחיק עצמו מן עסקי העולם ועוסק בצרכי שמים כמו ויעקב איש תם יושב אהלים. ואמר משכנותיך ישראל. שהם ממש משכנו שעליהם הוא שוכן שהאבות הם המרכבה וכינוי משכנותיך להקב"ה. ואמר מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. כמ"ש לא היו מושחין שום מלך רק על הנהר מטעם זה כמ"ש בשלמה ואמר זיתים וכרמים כגנות כו' נקט אלו שהם עיקר הברכה של הגנות שקובעין ברכה לעצמם. ואמר ריחן נודף כאהלים כו'. רש"י פי' ממצות ויותר נראה לפרש לענין שם שיהיה שמם ושמעם נודע למרחוק כמו שמצינו ביהושע ודוד ושלמה:

בארזים כו'. שכן נאמר על הקומה בחור כארזים וכגובה ארזים גבהו:

יזל מים מדליו כו'. ר"ל מאותו שדלה כבר המים. ואמר וירם מאגג כו'. לפי שיש מלכות שולטת בחברו במסים אבל אין שולטת בהן לכלותן ולהורגן ע"כ אמר וירם מאגג שהיה שולטת בם להורגן. ואמר אימת מלכותן ותנשא מלכותו. כענין שאמרו נהוג נשיאותך ברמה:

קללה ולא קללות כו'. והיינו הראשונה שבקש לקללן על בתי כנסיות ובתי מדרשות שאז היא היתה קללה אחת אבל כל השאר כשבקש לקללן היו קללות וק"ל:

דף קו.

כיון שנשבה בו רוח דרומית כו'. הוא מבואר הרוחות רעות הם ארבע רוחות עולם רמז לארבע מלכיות בבל מצפון ארץ ישראל מדי ממזרח יון ממערב אדום מדרום של א"י ז"ש אין מזיזות הקנה שהוא ישראל ממקומו לעקרו עקירה גמורה ח"ו אבל הוא הולך ובא עמהן כפי המלכות המושלת אז וכיון שדוממו אלו ד' רוחות לעתיד שיכלו עמד קנה במקומו דהיינו במקומו המיוחד לו דהיינו בא"י:

אבל בלעם כו' אפילו כל הרוחות כו'. דהיינו בג' מלכיות הראשונים יהיה להם תקומה אבל כיון שנשבה רוח דרומית כו' בא לקללן שהמלכות רביעית שהוא מלכות אדום שהיא בדרומה של א"י תבא ועוקרתו והופכתו על פניו:

שזכה קנה כו'. ר"ל אף אם לפעמים גם הקנה נעקר ממקומו הוא זוכה במקום אחר אף בתלוש ליטול ממנו קולמוס כו' כך ישראל אף בגלותן שנעקרו ממקומם זוכין ללמוד תורה בגלות משא"כ הארז שברכן בו בלעם כשנעקר אינו עומד לדבר המתקיים רק לשריפה ולכליון:

וירא את הקני וגו' לא היית כו'. משמע להו דבדרך תימה אמר כן ולא בדרך אמת בשביל שברח זכה לכך דאם כן ה"ל להזכיר זכותו שברח כמו שהזכיר זכותן של ישראל בענין כי לא נחש ביעקב וגו' וק"ל:

בשם אל כו'. עפירש"י ועי"ל ר"ל בשם אל ממש כשתבא עליהן רעה לכלותן בשביל עונם הם מחיין ומצילין עצמן בשם אל ממש ופועלים בשמות וכ"ה במדרשות שעשו כן בשעת החורבן ואמר אוי לאותן שעושין כן שאינן ראוין להנצל בפעולת השמות וק"ל:

פדיון לבניו כו'. ור"ל בשומו אל כשיחזור הקב"ה להשים שם אל המשותף בשמם ישראל דהיינו שנזקקין זה לזה בשם אל המשותף ומלת לביא ולביאה לרמז ב"י א"ל ב"י הא"ל וק"ל:

כאדם שתולה כו'. עיין פירש"י ועוד נ"ל בפשיטות טפי לפי שזה היה להן למואב לדבר מגונה וזילותא להפקיר בנותיהן לזנות ע"כ תלה קללתו וזלזלתו באחרים כאלו ישראל הפקירו בנותיהן ולשון קללה במקום הזה בלשון גנאי וזילותא וק"ל:

לכלי פשתן כו' לפי שכבר במצרים הפשתן מצוי כמ"ש עובדי פשתן וגו' והורגלו ישראל בהם ובתוך מ' שנה במדבר נחסר להן והן מתאוים לקנות מאשר ימצאו. ואמר הוציאה יראתה מתוך חיקה כו'. ממקום הבזוי ואמרו כלום מבקשים ממך אלא פיעור לא מבקשים ממך לעובדה בכך אלא לבזותה בכך:

בתורת משה רבך כו'. שאסר את מואב לבא בקהל:

בדברי שטות כו'. לרבי יהושע ודאי נמי דשם המקום היה כן כפשטה דקרא אלא דקאמר דלכך נקרא שם המקום ההוא כן על שנתעסקו בדברי שטות וקלקול וכת"י ע"ש וכן יש לפרש ברפידים ע"ש רפי ידים וק"ל:

ערומות פגעו כו'. כפירש"י ותקראן בגופן כו' עכ"ל ר"ל ותקראן מלשון פגיעה ובמי שהוא לבוש הוא פוגע בתחלה בבגדיו קודם שפוגע בגופו אבל אלו הלכו ערומות ופגעו בתחלה בגופן:

רפידים ר"י אמר שרפו עצמן כו'. והיינו שחללו שבת שהיא שקולה ככל התורה כדמוכח פרק כל כתבי ע"ש ומייתי מקרא דלא הפנו אבות אל בנים פירש"י דהתם נמי מרפיון ידים של תורה הוא ודחוק הוא דהא אמפלת פלשתים נאמר האי קרא ומאי תורה שייך בהו וק"ל:

כל מקום שנאמר וישב כו'. עפירש"י בחומש פרשת וישב באורך ע"ש:

ואת בלעם בן בעור הרגו וגו' מאי בעי התם. ר"ל דמארם נהרים היה וקאמר ר"י שהלך שם ליטול שכר כו' מה שהלך למדין ולא למואב שהבטיחו על השכר כבר האריכו המפרשים בזה ועי"ל לפי שבלק מלך מואב א"ל לבלעם אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד ולא הלך אחר עצתו אבל וקני מדין הלכו אחר עצתו שהרי צור שהוא המלך ונשיא על כולם הפקיר בתו לזנות שעי"ז נפלו כ"ד אלף מישראל כדאמרי' ויפלל פינחס שעשה פלילות עם קונו שבא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל וע"כ בא לקבל שכר ממדין ומזה הטעם י"ל נקום נקמת בני ישראל ממדין ולא ממואב:

קוסם נביא הוא כו'. שהרי השכינה דברה עמו כמה נבואות העתידות שנכתבו בתורה ע"י:

דף קו:

ד' מיתות סקילה כו'. פירש"י הוא דחוק שהסקילה והשריפה היו בו לאחר מיתתו שכבר נחתך ראשו גם אין זה דין שריפה שבתורה דהיינו פתילה של אבר לתוך פיו ונ"ל דבתחלה סקלוהו באבנים קצת ולא עד למיתה וכן בפתילה של אבר נתנו מעט לתוך פיו שלא מת עדיין וכן בחנק שחנקוהו מעט ולא למיתה ואח"כ חתכו ראשו בסייף דהיינו הרג ומקרי שפיר ד' מיתות כדאמרי' בעלמא מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא ויהיה לפי דרש זה כינוי חלליהם על בני ישראל ר"ל שהרגוהו על חלליהם ומיתות שלהם בדין תורה ואפשר דהוו ידעי דבכל הד' מיתות היה חייב דכולהו איתנהו ביה דמה"ט קאמר לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה:

או בר ל"ד שנין כו'. דהיינו קרוב לחצי שנותיו שיהא ניכר שע"כ הוא מת שלא יגיע לחצי שנותיו והטעם דכיון שאינו חוזר ממעשיו הרעים עד חצי שנותיו שוב אינו חוזר ואינו ראוי להיות עוד חי וכן בהפך במדת הצדיקים כדאמרינן ביומא כיון שהגיע לרוב שנותיו ואינו חוטא שוב אינו חוטא. ושאמר דואג שמא יצא כו' דואג לאחר שיצא אמר ווי כו'. שהשכינה מצטערת על אבדן של רשעים כדאמרינן פרק נ"ה שהשכינה אומרת קלני מראשי כו':

לא גבור כו' מה תתהלל כו'. ר"ל שאתה גבור בתורה ואין זה תהלתך שאתה עוסק בלשון הרע לא חסד אל שהיא מדתו הטובה נטויה עליך כל היום לקבל תשובתך. ושאמר מה לך לספר חוקי כו'. כדלקמן שהיה סופר שלש מאות הלכות כו' ומינה דכ"ש שהיה סופר מנין המצות שהם תרי"ג וע"ז אמר מה לך לספירתם ולמניינם שהרי בידך חסרו כמה וממניניהם דהיינו פרשת מרצחים כולה ופרשת מספרי לשה"ר שאתה עובר עליהם לפי פשוטיהם ומה אתה דורש בהם להוציאם מפשט הכתוב. ושאמר ותשא בריתי עלי פיך כו'. פירש"י בלא לב ועוד נראה לפרש למאי דמפרש לה מן השפה ולחוץ דר"ל אף שאר כלים הפנימים כוחי הדבור כגון החיך והגרון לא היה משתמש בהם בדברי תורה רק משפה ולחוץ ולא היה משמיע קולו בדבורו בד"ת כענין שנאמר בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע דכן הדין בתפלה מה שאין כן בדברי תורה דצריך האדם להשמיע קולו בגירסתו. ואמר. בתחלה יראו כו'. ר"ל בתחלה יראו ממנו בעבור לשה"ר שהיה עושה בצדיקים כמו שעשה בנוב עיר הכהנים ובדוד ולבסוף כשמת קודם זמנו ישחקו כמ"ש באבוד רשעים רנה דהיינו אבוד קודם זמנו. חיל בלע ויקיאנו כו'. האי קרא באיוב אמרו צופר הנעמתי על הרשעים החנפים ובעלי לשון הרע ודרשוהו על דואג שאמר ליה הקב"ה לדוד שחיל בלע ר"ל שהתורה שיש בו דרך בליעה בעלמא ולא דרך אכילה יקיאנו מאליו דהיינו שישכח אותה קודם מותו וקאמר ליה מבטנו יורישנו דהיינו שיורישנו מגופו ע"י אחר כדלקמן שנזדמן לו מלאך אחד ששיכח תלמודו וקאמר אמר לפניו גם אל יתצך וגו' שאמרו דוד על דואג וכתיב ביה כהאי לישנא אהבת כל דברי בלע וגו' ויש לפרש אהבת כל דברי בלע דהיינו דבריו של בלעם שנקרא בלע בן בעור שהוא היה ג"כ בעל לשון הרע ועין רעה ואמר דניתי דואג לעלמא דאתי וישקול למטרפסיה בהאי עלמא ואמר גם לעולם הבא לא יזכה דהיינו יתצך לנצח שהוא לעולם הנצחי וקאמר לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה כו' משום דנענה בתפלתו דדוד מלפניו שיאבד דואג משני עולמות רצה הקב"ה ברחמיו לזכותו במקצת משני עולמות דהיינו דלימרו שמעתא בי מדרשא משמיה דאמרינן פרק האשה רבה אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם י"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה כו' עי' שם ע"ז התפלל דוד שלא יזכה דואג גם לזה ואמר יחתך ויסתך וגו' בלשון כפל דהיינו שלא יהיה דר בשני עולמות:

בנין רבנן כו'. אפשר שהיה דואג אוהב בע"ת ואמרי' פרק ב"מ דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן גם על זה התפלל דוד שלא יזכה גם לכך ואמר ושרשך מארץ חיים שהתורה שהיא עץ חיים תשרש אחריו מן הארץ וק"ל:

כל אותיות כו'. כדאמרינן פרק קמא דקידושין למה נקראו ראשונים סופרים לפי שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וי"ו דגחון חציין כו' ואיה שוקל ק"ו פירש"י יודע לדרוש בק"ו עכ"ל ומלשון שוקל נראה דבר נוסף שהיו יודעין לשקול בק"ו שהם מתהפכים לאיזה צד נוטה לפי הסברות והפרכות. ואמר שהיה סופר ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר כו'. עיין פירושו בפירש"י ועוד נ"ל לפרש על פי מה שכתוב בפרק איזהו מקומן שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כו' לא ידעי דוכתא היכא אמרי נחתי ביה קליל דכתיב ובין כתפיו שכן כו' ועד"ז נתקנא דואג האדומי דכתיב כי קנאת ביתך אכלתני וגו' וכתיב זכור ה' לדוד את כל ענותו וגו' ע"ש שפירשו זה על דואג דכתיב לעיל מיניה מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי דהיינו שבעיני דואג היה דוד נחשב לנכרי כדאמרינן פרק הערל שאמר דואג על דוד שאל נא אם ראוי לבא בקהל ולפי שהמקדש קרוי מגדל כמ"ש כמגדל דויד צוארך וגו' ע"כ אמר שדואג היה סופר ולמד ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר שעל שם שלא ידעו מקומו של בית המקדש קראו כמגדל הפורח באויר והוא למד שלש מאות הלכות היכן הוא מקומו ולא ידע שפיר עד כי בא דוד כמ"ש שם ואמר מגדלים בלשון רבים ע"ש הלשכות רבים שהיו שם א"נ ע"ש מקומותיו רבים שהיו מסופקין בו דואג ואחיתופל וארבע מאה בעיי דבעו דואג ואחיתופל במגדל כו' היינו נמי שהיו מסופקים במקומו. וזה שאמר רבותא למבעי בעיי כו'. שהיו מסופקים בדבר ולא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא ומסיק אלא הקב"ה לבא בעי דכתיב וה' יראה ללבב דהיינו קרא דכתיב גבי דוד שהוא היה מתכוין בדבר ההוא דסלקא ליה אליבא דהלכתא כדמסיק. וענין כי מטא רב יהודה אשה כו' ואנן מתנינן בעוקצין כו' מבואר בסוף הוריות ע"ש:

הוא ימות באין וגו'. ברשע איירי דכתיב לעיל מיניה עונותיו ילכדנו הרשע וגו'. ואמר אף שבחייו היה לו מוסר ותורה הוא ימות באין מוסר שבשעת מיתתו לא יהיה לו מוסר ואמר וברוב אולתו בד"ת שאמר על דוד לפוסלו מן הקהל ישגה ולא נתכוון אל האמת כדאמרינן פרק הערל:

שנצטרע כו'. כדאמרי' פ' יש בערכין כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן כו' ומיהו ק"ק דהכי נמי טפי ה"ל לאתויי האי קרא דמלשני בסתר רעהו אותו אצמית וגו' דמפורש בו לשון הרע וק"ל:

ג' מלאכי חבלה נזדמנו לו כו'. יש לפרש דהיינו הג' כיתות של מלאכי חבלה שיוצאים לקראת הרשע כשנאבד מן העולם כדאמרינן פרק הנושא אחת אומרת אין שלום אמר ה' לרשעים והיינו האחד שע"י שכח דואג תלמודו שהתורה נותנת שלום והא' שאומרת לו למעצבה ישכבון היינו ששרף נשמתו שאף הנשמה נשכבה למעצבים והאחת שאומרת לו רדה ושכב את ערלים היינו שפיזר עפרו כו' שבערלים נאמר ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' וק"ל:

לא ראו זה את זה כו'. דכיון דדואג במלכות שאול היה ואחיתופל במלכות דוד ע"כ שלא ראו זה את זה שהרי דואג היה במלכות שאול בסנהד' ודוד היה אז עדיין נער וחיה דוד ע' שנים ואחיתופל היה במלכות דוד קצת בסוף מלכותו שנמשך מ' שנים והם לא חצו ימיהם כדלקמן ואשמעינן שאלו היה בזמן אחד אפשר לא היה יכול דוד לקום מפני עצתם הרעה עליו. ואמר שלא חצו ימיהם שנאמר אנשי דמים שהוא דואג שהרג אנשי נוב עיר הכהנים ומרמה הוא עצת אחיתופל וק"ל:

תלמידו גם איש שלומי כו'. הני קראי אינן כתובין בסדר הזה בספר תהלים דקרא דגם איש שלומי וגו' כתיב מקמיה דהני קראי אחרינא אלא דמסתמא אחיתופל שהוא רשע תורתו היתה משתכחת ממנו ודוד בזקנותו היה מוסיף בתורה כדמוכח בכמה דוכתין ולפי המדרש שאמרו כי דוד מלך ישראל למד מאחיתופל ב' דברים היינו מהאי קרא דאשר יחדיו גו' דכתיב בתר האי קרא דקראו אלופי ומיודעי לפי שמצא אחיתופל את דוד שהיה לומד תורה ביחידי א"ל אשר יחדיו נמתיק סוד ושוב ראה אותו שהלך בנחת לב"ה א"ל בבית אלהים נהלך ברגש וקשה היאך יליף הכא תלמודא מהאי קרא שקראו דוד חברו דאדרבה אחיתופל קאמר הכי לדוד וע"י כך קראו רבו ויש מדרשים חלוקות מה שלמד דוד ממנו ובפרק אלו הן הגולין אמרינן בהאי דכרה דוד שיתין קפא תהומא כו' ולמדו אחיתופל בק"ו לכתוב שם אחספא כו' ועד"ז יש לפרש האי קרא ואתה אנוש וגו' שאחר שראית בתהום שיהיה העולם כדור אנוש שהציף התהום את שליש העולם נעשית אלופי ומיודעי וגו' להודיעני דבר זה לכתוב שם אחספא כו' שיהיה העולם קיים ודרש איש שלומי וגו' על אחיתופל שהוא ודאי היה איש שלומי שהיה דוד נשוי לבת בנו של אחיתופל שהיא בת שבע בת אליעם בן אחיתופל ועליו היה בטח דוד שלא יהיה עוזר ליתן עצה לשונאו ואוכל לחמי שהיה ג"כ תלמידו ואעפ"כ הגדיל עלי עקב ר"ל שהגדיל אחיתופל בעצתו על דוד את בנו אבשלום שהוא עקבו וסופו של דוד וק"ל:

דף קז.

ואין אומרים אלהי דוד כו'. הא פשיטא דאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא שידע דוד שאף אחרי מותו לא יהיו אומרים אלהי דוד כמו שאומרים אלהי אברהם כו' אחרי מיתתן ז"ש אינהו מינסו לי כבר בחייהן ולכך אחרי מיתתן הייתי מייחד שמי עליהם מיהו בחייהן לא כמ"ש הן בקדושיו לא יאמין אבל אתה בחייך לא מינסת לי ולכך אף במיתתך לא אתייחד שמי עליך. ואמר בחנני ה' ונסני וגו'. כמ"ש ה' צדיק יבחן זה אברהם שנאמר והאלהים נסה את אברהם וגו' משל ליוצר שאינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקיש עליהם עד שישברם והוא בודק קנקנים יפים כו' וז"ש בחנני ה' וגו' צרפה כליותי ולבי. ואמר דמנסינא לך בדבר ערוה כו'. אין זה מפורש במקרא אבל ממה דכתיב ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו למדו לומר כן כי לא זו הדרך לקום לעת ערב ממשכב אלא בבקר אלא שאחרי שהודיע אותו ונסו בדבר ערוה:

הפך משכבו של לילה כו'. כדי להשביע עצמו בתשמיש ונתעלמה ממנו הלכה כו' שהמשביעו רעב. ואמר קא חייפה רישה כו'. אפשר שאמרו כן ממה שאמר וירא אשה רוחצת מעל הגג וגו' דהיינו שראייתו היה מעל הגג בשוה דהיינו רחיצת הראש אבל רחיצת הגוף לא ראה בשוה מעל הגג רק מן הצד. ואמר תותי חלתא דודאי בת שבע בצנעה היתה רוחצת תחת החלתא אלא ע"י שנדמה השטן לדוד כצפור ועמד על החלתא השליך גירא עליה ושבר החלתא ונתגלתה בת שבע. ואמר מיד וישלח דוד וגו'. ר"ל היצה"ר לא עזב ממנו. ואמר והיינו דכתיב בחנת לבי על שאמרתי בחנני פקדת לילה בנסיון של דבר עבירה על שאמרתי ונסני צרפתני וגו' על שאמרתי צרפה כליותי וגו' אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסניא לי כו' דוד ודאי על עצמו אמר זמותי וגו' אבל התלמוד תולה קללתו בחברו:

הצפור נדדתו כו'. עפירש"י ועי"ל ע"פ מ"ש במסכת סוכה שהיצה"ר נדמה לצדיקים להר ולרשעים לשער וז"ש שיאמרו דוד אינו צדיק כי הר שבכם שנדמה לצדיקים להר נדמה לדוד לדבר קטן כצפור ואעפ"כ לא כפה אותו אלא שהצפור כפה אותו ונדדתו ממקומו והיינו שעל ידי מעשה זה נגזר עליו מעשה אבשלום שהוצרך לנדד ממקומו וק"ל:

מ"ד לך לבדך וגו'. ר"ל ע"פ מ"ש כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות היה כותב לאשתו וא"כ נגד ישראל לא חטא באיסור א"א אבל לך לבדך חטאתי שאמרת לנסני בדבר ערוה לא בערוה גופה אלא בדבר הקרוב לערוה כגון זה ולא עמדתי בנסיון בדבר זה חטאתי לך לבדך וקמך הרי ג"כ גלוי דאי בעי למכפיה כו' אלא אמינא שתצדק בדבריך שלא אוכל לעמוד בנסיון ואל יאמרו העבד נצח למריה וק"ל:

כי אני לצלע וגו'. לפי שראוי ונכון היתה לי משׁשת ימי בראשית ע"כ קראה צלע שהאשה בימי בראשית נבראת מן הצלע ואמר אלא שבאת עלי במכאוב היינו ע"י נסיון כדאמרינן לעיל וכן שאכלה פגה שע"י שהביא עצמו לידי נסיון אכלה קודם זמנה שהיתה ראויה לו ופגה היא התאנה שלא נתבשלה כל צרכה כמ"ש התאנה חנטה פגיה ועיין בערוך ערך פג:

מ"ד ובצלעי שמחו וגו' עד אבל המלבין פני חבירו אין לו כו'. עיין בפ' הזהב:

לעבוד עבודת כוכבים כו'. ר"ל שבקש לעבוד עבודת כוכבים דהיינו לילך ולברוח מפני בנו מא"י לחו"ל דה"ל כעובד עבודת כוכבים כמ"ש דוד בהיותו בורח מפני שאול שאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' כדאיתא בסוף כתובות. וא"ל חושי מלך שכמותך כו'. אף שכבר היית בורח מפני שאול לחו"ל שלא היית עדיין מלך ומפני פקוח נפש שלא יהרגך שאול אבל אתה מלך שכמותך כו'. וא"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו. מוטב שאברח לח"ל דהוי כעובד עבודת כוכבים ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא וא"ל מ"ט נסבת יפת תואר ויצאת כבר בשבילה לחו"ל וזה הביאך לכך לצאת עוד לחו"ל ועבירה גוררת עבירה וא"ל יפת תואר רחמנא שריא לישא אותה ואמרינן

דמותר לצאת מא"י לח"ל כדי ללמוד תורה ולישא אשה וא"ל לא דרשת סמוכין כו' וא"כ משום לישא יפת תואר וודאי דלא הותר לצאת מא"י לחו"ל אלא משום מצוה להלחם על אויביך:

דומה לסוחר כותי כו'. כפירש"י ובמדרשות לעני כותי המבקש על הפתח כו' ע' במדרש ילקוט. ואמר שגיאות מי יבין שביקא לך אין זה מפורש אבל ממה שבקש שוב אח"כ על הגדולות ממנו דהיינו מזידים מוכח דשבק לו הראשונים דומיא דמשל הכותי ואמר מנסתרות נקני גם שאינן שוגג כיון שהם נסתרות מעיני בני אדם אין בהם חילול השם כ"כ כמו הזדים דנקט בתר הכי שהם המזידים לעיני בני אדם ולזה אמר אף שידעו בו רבנן חשוך עבדך כינוי עבדך קאי על הרבנן שיחשבו וימנעו מלשתעי בי ורש"י פי' וגרס דמאל ימשלו בי דריש ליה דלא לשתעו רבנן ביה אבל בכל נוסחאות שלפנינו אין הגירסא כן דמייתי אל ימשלו בתר הכי ודריש אל ימשלו בי אז איתם דהיינו שלא יכתב סורחני ואפשר דדריש איתם מלשון אות שאל ימשלו בי אז איתם דהיינו אותיות שבפרשה שתמחק כולה. וא"ל ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד כו' בא ענין זה בכאן לפי מה שמבואר במס' סוטה כי שם י"ה הוא מחבר איש ואשה אם זוכים אם לאו סר שם י"ה מהם ונשאר אש ואש וע"כ נטל הקב"ה היו"ד משרי שהוא אות השם שבאיש ונתן לה אות ה"א לרמז שזכתה לאות השם שבאשה וע"כ לא זכתה לבן כשהיה לה אות יו"ד שהוא השם שבאיש עד שניתן לה אות ה' שהוא אות השם שבאשה והיה היו"ד עומד וצווח עד שניתנה באיש שהוא יהושע ומ"מ כיון שאות יו"ד מנע אותה מלהיות לה בן וע"כ כשנתוסף ליהושע לא זכה לבן אף שזכה ע"י היו"ד ליכנס לא"י שהצילה אותו מעצת מרגלים וז"ש כל הפרשה כולה שמדברת באיסור א"א ומחברת שם אותיות י"ה אעכ"ו שא"א להיות חסר מן התורה:

ואמר ונקיתי מפשע רב מחול לי על אותו עון כולו. לפי שכבר נמחל לו בקצת כמ"ש לו הקב"ה ע"י נתן הנביא כשהודה על חטאו ואמר חטאתי לה' ויאמר נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות אבל יפרע מבניו כמ"ש ישלם ארבעתם ילד אמנון תמר אבשלום מ"מ כולו לא נמחל דלא נפרע מגופיה עד שנצטרע כדאמרינן ביומא וע"כ בקש כאן ונקיתי מפשע רב שיהיה נמחל כולו ויהיה נקי מן החטא. ואמר היחתה איש וגו'. לפי שיש אדם החוטא ויש לו זכיות ומע"ט המגינים עליו או זכות אבותיו מגינות עליו וע"כ אמר כי חטא זה הוא גדול כ"כ שאין מועיל לו זכותו וזכות אבותיו וז"ש שעון זה מפריד השם י"ה מהם ונשאר אש וזה כאלו אתה מחתה אש של אשה בחיקו ובגדיו שהן מעשים טובים כמ"ש בכל עת יהיה בגדיך וגו' לא תשרפנה דאותו אש שחיתה בחיקו שורפין את מעשיו שאינן מגינין עליו ואם יהלך איש על גחלים שהוא אש של איש ורגליו לא וגו' ר"ל זכות אבותיו שהם יסוד ורגל של אדם כמ"ש על אברהם יצחק ויעקב כסא של שלש רגלים דע"י אותו אש תכוינה הרגלים של כסא וע"כ אמר כולי האי נטרד כו' ר"ל שלא יועיל לו זכותו ולא זכות אבותיו וא"ל קבל עליך יסורין לפי שהיסורין לצדיקים בעוה"ז על מיעוט עבירות שלהם במקום דין ומשפט של רשעים בגיהנם לעוה"ב ובפרק הזהב אמרינן שהבא על א"א הוא מיורדי גיהנם י"ב חודש כמ"ש התוספות שם אבל אתה קבל עליך יסורין בעה"ז רק החצי מי"ב חודש דהיינו ששה חדשים והשאר נמחל לך לעוה"ב והוא כוונת הכתוב כי משנה שברון שברם דהיינו לעה"ב כדאמרינן בחגיגה ואמר ששה חדשים נצטרע דנגעים באין על גילוי עריות כדאמרינן בערכין ומייתי מדכתיב תחטאני באזוב וגו' כפירש"י ויש לפרש גם מסיפא דקרא ומשלג אלבין שאחת ממראות הנגעים דומה לשלג ואמר נסתלקה ממנו שכינה לפי שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה ודוד היה אז בדאגה ובצרה ע"כ התפלל השיבה לי ששון ישעך וע"י שתשמחני אשוב לרוח נבואה בנדיביה גם שאיני ראוי לכך אלא בנדבה ממך יתברך ב"ה ואמר ופירשו ממנו סנהדרין כדין מצורע וטמא יקרא והיה חסר בשתים דהיינו ממנין עשרה לכל דבר של קדושה ועוד היה חסר חבר שהיה שונה בד בבד ועי"ז התפלל ישובו לי יראיך שאוכל להתפלל דבר שבקדושה בי' והתפלה נקראת ירא כמ"ש ייראוך עם שמש וישובו לי יודעי עדותך ללמוד עמהם ולא ביחידי:

דף קז:

ואמר כתיב בחברון מלך ז' שנים וגו'. היינו קרא דד"ה וכתיב מלך על יהודה ז' שנים ושש חדשים וגו' היינו קרא דשמואל ונראה דמקראי דשמואל גופיה מצי להוכיח כן דכתיב לעיל מהאי קרא בן שלשים שנה דוד במלכו ומ' שנה מלך הרי דלא חשיב הנך ו' חדשים ופירש"י דלא חשיב להו משום דלא הוה מלכותו שלמה כו' עכ"ל ויותר נראה לפרש כדאמרינן דמצורע חשיב כמת שנאמר אל נא תהי כמת וגו' ולכך לא חשיב ליה הנך ו' חדשים שהיה מצורע וחשוב כמת:

ואמר מחול לי על אותו עון. היינו אחרי שקיבל כבר יסורין וא"ל מחול לך ע"י היסורין ואמר עשה עמי אות וגו' לפי שרבים משונאיו שהיו מביישין אותו ברבים במעשה דבת שבע ואוריה כדאמרינן פרק הזהב בפסוק ובצלעי שמחו ונאספו וגו' ע"ז בקש שיעשה לו אות לטובה וגו' לפי שמצינו אות מורה לטובה ומצינו בו מורה לרעה כמ"ש בפרק במה בהמה והתוית תיו רמז לטובה תחיה ולרעה תמות והם שונאיו בקשו עליו לרעה שימות על מעשה דבת שבע כמ"ש אויבי יאמרו רע לי מתי ימות וגו' כל שונאי עלי יחשבו רע לי וגו' וע"כ בקש על אות תי"ו שהיא לטובה כמ"ש ואתה ה' חנני והקימני וגו' יאמר כי בזה יראו שונאי ויבושו ואני לא אבוש עוד מפניהם כמו שהיו מלבינין פני עד עתה כי יראו שאתה ה' עזרתני במעשה דבת שבע ע"ד אעשה לו עזר וגו' כמ"ש ראויה היתה בת שבע לדוד משבת ימי בראשית ואמר נחמתני במיתת אוריה וא"ל ודאי דבפני אויביך אודיע שתחיה אבל בחייך איני מודיע לכל ישראל עד בימי שלמה בנך שאז לעיני כל ישראל ע"י בנין בהמ"ק אודיע דבר זה ועי' בס"פ הכונס ד"א בהאי קרא דעשה עמי אות לטובה וגו'. ואמר כ"ד רננות כו'. עפירש"י. ר"ל באותו פ' בד"ה דמסיים בה האי קרא אל תשב פני משיחך גו' כתיבי מקמיה בתפלת שלמה כ"ד רננות דהיינו לשון תפלה ותחינה ורנה וכולה מלתא רמיזא בההיא פרשתא דכתיב בה ואשים שם את הארון אשר שם ברית ה' וגו' ודרשו מיניה שע"ז היה מתפלל להשים שם הארון לפי שנדבקו השערים זה לזה ובתר האי קרא דאל תשב פני משיחך זכרה גו' כתיב וככלות שלמה להתפלל והאש וגו' כי מלא כבוד ה' את בית ה' דמשמע דלא נענה להיות הארון בא במקומו שהשכינה ירדה עליו עד שכילה להתפלל דהיינו ה' אלהים אל תשב וגו' וקודם שכילה תפלה זו בכל כ"ד רננות דכתיב מקמיה לא היה נענה ושאמר שאו שערים ראשיכם וגו' בתהלים כ"ד ומתחיל לדוד מזמור אלא שדרשו לפי ענינו ששלמה אמרו וכמה מזמורים שאמר בהם לדוד והמה מיוחסים לאחד מעשרה שנאמר תהלים על ידן וכפל הענין במלות שונות שאו שערים וגו' והנשאו פתחי גו' ע"פ מ"ש שיש מקדש למעלה נגד מקדש למטה ולזה שיתנשאו ויתכבדו ראשי שערים דמקדש דלמטה וע"י זה יתנשאו ויתעלו גם פתחי עולם עליון של המקדש שלמעלה והיינו שיתנשאו ויתעלו ע"י שיבא בהם מלך הכבוד על הארון שכבודו יתברך שם:

וילך אלישע כו'. אין זה מקרא גם קשה מאי קשיא להיכא אזל הא כתיב לדמשק אבל קרא כתיב במלכים ויבא אלישע דמשק וגו' והשתא כיון דכתיב ויבא אלישע דמשק וגו' ולא זכר הליכת כדרך הכתובים וילך יעקב משמע דלא הלך לשם בעבור בשורת חזאל המפורש באותה פרשה אלא שאמר הכתוב אחר שבא לשם בסבה אחרת בא חזאל אליו ובישר לו אלישע והשתא פריך שפיר להיכן אזל דלאיזו סבה הלך לשם שלא נזכר בקרא וקאר"י שהליכתו לשם להחזיר גיחזי כו' ולכך לא נזכר ההליכה לשם דסבת ההליכה ג"כ חסר מן המקרא:

החוטא ומחטיא את הרבים כו'. ר"ל כמ"ש כל חטא עושה ובורא מלאך ורוח רע לפי פעולתו וע"כ המחטיא הרבים כל הרוחות רעות שנבראו מחטאן תלוים בו והם בעצמם מונעין ממנו התשובה הפך המלאך טוב המסייע את האדם לדבר מצוה ורש"י בפי' המשנה כתב הטעם בזה שאין בדין שיהיו התלמידים בגיהנם והמחטיא אותן יהיה בג"ע כו' ואמר שבזה היה מחטיא כלל הרבים שאבן שואבת תלה כו':

וא"ד שם חקק כו'. שזה היה מטעה את ההמון להחזיק בטעותן ולומר שיש בה ממש ח"ו ושאומרת אנכי ולא יהיה כו' היה מטען שזה העגל כמו העגל שעשו במדבר שאמרו עליו ההמון אלה אלהיך וגו':

וא"ד רבנן דחה כו'. יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא כו' ר"ל דזה המקרא כתיב בתר ענינא דגיחזי לומר שעל ידו היה צר להם המקום וכינוי דממנו קאי על גיחזי שנזכר למעלה שממנו היה צר לנו במקום ההוא:

שמאל דוחה כו'. תלה הדחייה בשמאל והקירוב בימין שבכ"מ השמאל רמז למדת הדין והימין לרחמים וז"ש תהא שמאל שהוא מדת הדין דוחה והימין שהם הרחמים יקרב. ואמר לא כאלישע שדחפו לגיחזי בב' ידים דהיינו שהפך גם הרחמים לרוגז ומייתי דכתיב ויאמר נעמן הואל וגו' שלא האמינו רק בשבועה שאלישע שלחו ולכך קללו אלישע בצרעת של נעמן כדאמרינן בערכין שהצרעת בא על שבועת שקר:

ומי שקל כולי האי כו'. ר"ל דלא לקח גיחזי מנעמן רק שני דברים דהיינו כסף ככרים וב' חליפות בגדים כדכתיב מפורש בקרא אבל אלישע נקט עוד ו' דברים גם כפל בקרא מלת לקחת שאמר העת לקחת את הכסף ולקחת הבגדים וגו' המיותר לדרוש מיניה שלקח כ"כ כסף שראוי לקחת ולקנות בו כל אלו הדברים שנתכוין גיחזי לקנות לו בכסף זה והם ח' מינין בין הכל שרמז לו שהזמין לו הקב"ה כסף כ"כ שיהיו לו בקנייתו ח' מינין כדי ליטול בעולם הזה שכר התורה שלמד בח' מיני שרצים ואפשר לומר שרמז כמו שמרובה הטומאה בח' שרצים שמטמאין אפילו בכעדשה ומטמאין אף באויר כלי חרס כך יתרבה טומאת הצרעת בך ובזרעך לעולם ומה שלמדו לומר דכי אתא חזייה אלישע דפרחה ביה צרעת על רישיה כו' י"ל מדכתיב בקרא ויצא מלפניו מצורע כשלג דלא איצטריך ליה למכתב שיצא מלפניו מצורע אלא אחר הקללה נעשה מצורע אלא אתא לדייק מיניה שבצאתו ממנו נעשה מצורע כשלג ולא כן בבואו שלא היה עדיין מצורע כשלג אבל בקצת היה גם בבואו מצורע דהיינו דפרחה ביה כו'. ואמר ההיא רביתא דאישתבאי כו'. כל זה בסוגיא דפרק עגלה ערופה אינו גם לכאורה קשה כל זה מפורש בקרא ויש לפרש שכוונו בזה פירוש הפסוקים לפי שיש רפואה טבעית כמו שמרפאין עצמן בחמי טבריא ויש רפואה שעושין צדיקים בתפלתן כמ"ש משה אל נא רפא נא לה וזאת הריבה א"ל לנעמן אלישע מסי לך בנס ובתפלתו ולפי שהצדיקים אין מבקשים בנס רק כשהוא קרוב לטבע ע"כ כי בא נעמן א"ל אלישע טבול בירדן שיהיה הרפואה בנס קרוב לטבע שיש מים שמרפאים אבל נעמן חשב כי בטבע גמורה רוצה לרפאותו ברחיצה במים בירדן וז"ש אמרתי אלי יצא יצוא וקרא בשם ה' וגו' דהיינו בתפלה כמו שעשה משה אבל השתא דא"ל רחץ בירדן ברפואה טבעית בא לרפאותי והלא טוב אמנה ופרפר וגו' לרפאותי בטבע וא"ל הנהו דהוו בהדיה מנ"מ ז"ל נסי כו' כי ע"י מי ירדן נמי בנס הוא ע"י תפלתו שהרי אין דרכן לרפאות ודבר גדול דבר לך הנביא ע"י מי ירדן ולא מי אמנה וגו' שהם קרובים לטבע לרפואה יותר ממי ירדן. ואמר אייתי ליה כל הני דנקט. עשרה ככרי כסף ושבת אלפים זהב ועשר חליפות וגו' כדרך שנותנין שכר לרופאים ולא רצה לקבלן להורות שבתפלתו נתרפא בנס ואסור לו לקבל שכר ע"ז וז"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל כדאמרינן בברכות אבל גיחזי כפר בכל זה ואפטר מקמיה כאלו נוטל רשות ממנו לעשות מלאכתו והלך לקבל שכר על הרפואה כאלו היא טבעית וע"כ קללו בצרעת נעמן שיראה בזה שאינה טבעית במי ירדן שלא יהיה לו ולזרעו רפואה לעולם ודו"ק:

גיחזי ושלשת בניו כו'. בפירוש כלי יקר כתב שדקדק לומר כן דלפי פשוטו דמלת היו קאי אפתח השער הל"ל וארבעה אנשים מצורעים היו פתח השער אבל מלת היו קאי על המצורעים שהויה אחת היה לד' אנשים אלו שנתהוו מצורעים ע"י קללת אלישע שזכר כבר כמ"ש וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך וגו' ודו"ק:

ג' חלאים חלה אלישע כו'. עד אברהם לא היה זקנה כו'. הכל מבואר בפ' הפועלים ע"ש:

דור המבול אין להם חלק לעוה"ב שנאמר לא ידון רוחי כו' ולא רוח כו'. מפורש בב"ר כי הרוח הוא החיים לעוה"ב שנאמר ואת רוחי אתן בקרבכם וגו':

דור הפלגה כו' ומשם הפיצם ה' לעוה"ב כו'. וסיפיה דקרא דמשם הפיצם ה' על פני כל הארץ יתפרש ע"פ מ"ש פ"ק דר"ה ברשעים שהגוף כלה והנשמה נשרפת והרוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כו' וז"ש גם כאן בדור הפלגה שהרוח מפזר ומפיץ את אפרן על פני כל הארץ במקום שהצדיקים הולכין שם וק"ל:

וחטאים לעוה"ב כו'. יש לפרש חטאים מלשון חסרון כמו אני ובני שלמה חטאים או כמשמעו שלא יזכו גם לעוה"ב שגם אז ישארו חטאים ודקאמר עומדין בדין היינו לדונם גם בעוה"ב בעונש על חטאם וכדמסיק שעומדין בעדת רשעים לדונן עמהם:

דף קח.

על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו דור המבול כדלק' שלא היה להם גז"ד עד שפשטו ידיהן בגזל וכתיב החמס קם למטה רשע. ואמר וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום שהיו רחוקין מן הצדקה כדלקמן בעובדא דההיא ריבה וק"ל:

מרגלים כו'. דאין לפרש כאן דאשמועי' קרא באיזו מיתה מתו דהיינו במגפה דא"כ ה"ל למסמך במגפה למיתה וימותו במגפה האנשים מוציאי דבת גו' ומדכתיב במגפה בסוף המקרא אית לן לפרושי דמילתא אחריתי היא למיתת עוה"ב וק"ל:

במדבר הזה יתמו גו'. בגמרא בברייתא מפרש במדבר הזה יתמו בעוה"ז ושם ימותו בעוה"ב כו' וא"כ הוא קשה מניין לו לומר מהאי קרא דאין עומדין בדין דלעיל בדור המבול ובאנשי סדום בתר דיליף דאין להם חלק לעוה"ב איצטריך קרא אחרינא דאין עומדין בדין ועוד יש לדקדק לר"ע ל"ל קרא במרגלים דאין להם חלק לעוה"ב דהא ודאי לא עדיפי משאר דור המדבר וי"ל דמכאן למד רבי עקיבא דאין דור המדבר עומדין בדין דבהך מלתא גריעי מרגלים שעומדין בדין גם לדונם בעוה"ב ולהענישם ע"כ ודו"ק:

אספו לי חסידי גו'. כדכתיב בדור המדבר זכרתי לך חסד נעוריך גו' כורתי בריתי עלי זבח כדכתיב במתן תורה ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם גו' וק"ל:

שנאמר ותכס גו' בגמרא בברייתא קאמר לה בלישנא דהני דלעיל דאין להם חלק לעוה"ב ואפשר שדקדק כאן לומר אינה עתידה לעלות לכלול דאין עומדין בדין דהכי משמע קרא ויאבדו מתוך הקהל בדין דלעתיד לבא וק"ל:

ה' ממית ומחיה מוריד שאול גו'. התפללה חנה עליהם ע"פ מ"ש חז"ל שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצא ממנו וזה הביאו למחלוקת ולא ידע כי בניו יעשו תשובה ומהם יצא שמואל נמצא שמואל היה סיבת מחלוקת קרח עם משה ע"ה ולזה כשאמרה חנה על עצמה עד עקרה ילדה וגו' אז אמרה ה' ממית ומחיה וגו' כיון שברחמיך חננתני שעקרה כמוני ילדה ז' ואלו הבנים הטעו את קרח והיא גרמא בנזקיו לכך אני מתפללת עליהם שאתה ממית ומחיה ובאם לא המתה אותם אלא ירדו חיים שאולה לפחות העלה אותן וזה מוריד שאול ויעל מדברי פי' כלי יקר וק"ל:

דור המבול אין לו חלק לעוה"ב שנאמר וימח וגו' וימחו מן הארץ לעוה"ב וכו'. ויתפרש מן הארץ היינו מן ארץ החיים דלעולם הבא וק"ל:

לנדנה וכו'. נדנה הוא לשון נרתיק ור"ל הגוף הוא התיק ונרתיק לקבל בו הנשמה. ואמר ואת רוחי. שהיא הנשמה שראויה לחזור להיות חיה בתוך הגוף כמ"ש ואת רוחי אתן בקרבכם וגו' בקרב אלו לא ידון וחסר נו"ן הראשונה כאלו כתיב לא נדון ומצינו נ' נופל נגיפה נתינה וק"ל:

נשמות לפגרים כו'. ר"ל דהיינו לזמן התחייה שיחזרו שאר הנשמות תוך הגוף נשמתן של אלו קשה להן לבא תוך הגוף כי הנשמה בעצמה נעשית אש ושורפת הגוף וז"ש תהרו חשש תלדו קש שהגוף נעשה דבר המבעיר דהיינו חשש וקש והנשמה נעשית אש ותאכל הגוף וק"ל:

ובה אני דן אותם שנאמר ואני וגו'. דרשו כן מדכתיב ואני וכמו כן דרשו בב"ר ואני הנני מסכים לדברי המלאכים וכו'. ופירש הרא"ם ואני כמו גם אני כי הוי"ו כאשר יחובר בשם או עם הכינוי שהוא תמורת השם פי' במקום גם וכו' עכ"ל. וה"נ דרשו ליה הכא במקום גם כמו שאתם מכעיסים אותי במים גם אני דן אתכם בדבר הזה והנני מביא מבוא גו'. ואמר מה כתיב בהם בתיהם שלום מפחד וגו'. בדור המבול משתעי קרא דכתיב ברישא דעניינא מדוע רשעים יחיו גו' ובב"ר נדרש בתיהם שלום מפחד גו' ישלחו כצאן עוליהם וגו' לענין שלא היו מזיקים שולטים בהם ושאמר וכתיב וכרגע שאול יחתו וגו'. גם זה קאי על רוב הטובה שהיו מתין ברגע בלא יסורים כך פירש"י בספר איוב ולולי פירושו היה נראה לפרש דה"פ שע"י רוב טובה שהיה להן נענשו דכרגע שאול יחתו ר"ל בפעם אחת כלם נאבדו בשאול ע"י המבול ופירש לך שהטובה שהיה להם היא גרמה שאמרו לאל סור וגו' וזכר כאן שנח לבד היה צדיק תמים כי לדעת דרכיך וגו' הוא הפך מתמים בדרכיו ומה שדי כי נעבדנו הוא הפך מצדיק במעשיו ומה נועיל כי נפגע בו על טפת הגשמים מבואר כי הודו שיש אלוה נמצא אבל חשבו כי הארץ נתן לבני אדם כמאמר המינין עזב ה' את הארץ וגו' ולזה אמרו כלום אנו צריכים לטפת גשמים הבאה מן השמים הלא הארץ ניתן לנו ויש בה נהרות ומעיינות כו' אמר הקב"ה כו' וק"ל:

גלגל העין וכו'. יראה שדימה גבה עיניהם אחרי הניאוף לגלגל במקום הזה כי העוצם עיניו מראות ברע נראה עינו משוכה ולא נראה עגול אבל המגביה וזוקף עינו לפותחו נראה עגול כגלגל וכמו שהמים מקיפין את העולם כגלגל ואמצעו נגלה שהוא עין הארץ כן גלגל העין הוא הלבן שבו מקיף השחור שהוא העין הנגלה וע"כ הביא עליהם מים מדה כנגד מדה שע"י שזקפו עיניהם ונגלה אותו גלגל שהוא הלובן שהיה ראוי להיות מכוסה אם היו עוצמין עיניהם מראות ברע לפיכך דן אותן במים שהם גלגל העולם וכסה בו את עין הארץ ומייתי שנאמר נבקעו כל מעינות וגו' דריש מעינות מלשון עין וק"ל:

וברבה נדונו וכו'. מבואר כדלעיל שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה לפי שהם קלקלו בסאה גדושה ברבה נדונו במדה זו גדושה ורבה:

כי השחית כל בשר כו'. מפורש בב"ר כי השחית כל אדם אין כתיב כאן אלא כל בשר כו' ע"ש ולכאורה שזה המאמר סותר מ"ש לקמן אם אדם חטא בהמה מה חטאת כו' וכ"כ הרא"ם ע"פ הב"ר והוא דחוק שהביא התלמוד ב' המאמרים כאילו אינן חולקין ור"י ודאי דלא פליג אתנא דברייתא דלקמן והנראה דאע"פ שלא דבקו חיה ובהמה במינם מ"מ שפיר קאמר בהמה וחיה מה חטאת שהרי לא נצטוו על כך ועוד דהרביעו משמע ע"י אדם ולא מעצמם אבל האדם כבר נצטוה על העריות מדכתיב ויצו ה' גו' כדאמרינן פ"ד מיתות ושאמר כי השחית כל בשר גו' אלא להודיע גנות אותו הדור שאפילו בהמה וחיה קלקלו והאדם גרם להם וק"ל:

בא וראה כמה כחו של חמס כו'. וכתב הרא"ם שאין זה סותר מ"ש כ"מ שאתה מוצא זנות אנדרלמוסיא בא לעולם דאי לא החמס לא היה הגזרה בא עליהם לא כללית ולא פרטית וע"י החמס באה הגזירה והזנות חייב להיות כללי כו' עכ"ל אבל ק"ל מההיא דפ"ד מיתות בז' מצות בני נח עבודה זרה וג"ע וש"ד וגזל כו' עבודה זרה וג"ע דכתיב ותשחת הארץ וכ"מ שנאמר השחתה אינו אלא עבודה זרה וג"ע כו' ומדאענוש עלייהו איפקוד עלייהו גזל דכתיב כירק עשב וגו' והשתא לדברי הרא"ם כיון דעיקר הגזרה היה בשביל החמס ואי לאו החמס לא היה הגזרה כלל א"כ טפי ה"ל לאתויי גזל מדור המבול מדכתיב כי מלאה הארץ חמס גו' ומדאענוש עלייהו איפקוד עלייהו וע"כ נ"ל לפרש ע"פ מאי דמסיק פ"ק דר"ה יפה צעקה לאדם אפי' ליחיד בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד והא דאיכא לפלוגי בין יחיד לרבים היינו לאחר שנחתם גז"ד דאינו נקרע ליחיד ולזה ודאי דבשביל זנות היה עיקר הגזרה כללית כדמפורש בקרא כי השחית גו' וכדקאמר מדאענוש עלייהו איפקוד עלייהו אלא מדכתיב בסיפיה דקרא כי מלאה הארץ חמס גו' למדו לומר שאף שכבר נגזרה הגזרה בשביל עבודה זרה וג"ע מ"מ לא היה נחתם והיה אפשר ליחיד הצדיק להיות נענה בתפלתו וניצול אלא ע"י שפשטו ידיהן בגזל נחתם גזר דין והיחיד לא יהיה נענה בו ובזה יתיישב בסמוך שאמר גם על נח נחתם גז"ד כו' שהרי הגזירה היתה כללית ע"י הזנות ונחתם ע"י גזל שלא יהיה היחיד נענה אלא שנח מצא חן דהיינו במתנת חנם יותר על המדה וק"ל:

החמס קם כו'. קרא הוא ביחזקאל דרשוהו על דור המבול מדכתיב בסיפיה דקרא ולא נה בהם בה' ולפי שאין לו משמעות דרשו בו כאילו כתיב בח' ולא נח בהם וגו':

כמקל כו'. ע"פ מה שמפורש בב"ר גזל ש"פ חמס שאינו ש"פ וכך היו דור המבול עושים היה אחד מוציא קופתו תורמסים זה בא ונוטל פחות מש"פ כו' שאינו יכול להוציא בדין א"ל הקב"ה כו' ויש לדקדק שהרי בן נח נהרג על פחות מש"פ ואפשר דהיינו דמסיק התם הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה ר"ל ולא בחכמת התורה דהיינו דלפי התורה בן נח נהרג על פחות מש"פ וז"ש החמס שעשו בפחות מש"פ כדי שלא יהיו נידונים עליו נצטרפו כל פחות ופחות מש"פ ונעשו כמקל גדול ועמד לפני הקב"ה שיהיו נדונים עליו בדין תורה שעובד כוכבים נהרג עליו והענין החמס קם כי כל עבירה עושה רושם ומעמיד מלאך רע להעיד על אותו עון ואמר לא מהם שהם רעים לה' ולא מהמונם שהם רעים להמון הבריות ולא מהמהם שהם רעים להם דהיינו לעצמם וסיים ולא נח בהם שאף עליו נחתם גז"ד אלא שנח מצא חן גו' כמ"ש לעיל וזש"ה על זאת יתפלל כל חסיד גו' שאף נח שהיה חסיד הוצרך לתפלה רק לשטף מים רבים שלא יגיעו אליו ע"י גזירה כללית שנחתמה אך לעת מצא היינו שמצא חן גו' וע"ז התפלל אתה סתר לי מצר גו' דהיינו שהצילו בנס נסתר ולא בנס נגלה גם שריוח והצלה הרבה למקום כו' כפירש"י לא הצילו בנס נגלה שלא היה ראוי לכך מפני הגזירה כללית ומסיים רני פלט תסובבני כו' לפמ"ש שהרשעים באו להורגו והקב"ה סיבב והקיף התיבה באריות להצילו שם ודו"ק:

וא"ד לא יפה כו'. בלשון ראשון מלשון נחמה שהיה מתנחם על אבדן ובלשון ב' מלשון חרטה שהיה מתחרט על אבדן ומה שלא פירש כמשמעו שהיה מתחרט על שעשאם בארץ דלא איצטריך ליה דכבר כתיב כי נחמתי כי עשיתם ואע"ג דהאי קרא קודם אבדן כתיב יתכן לומר שהיה מתחרט על שנגזרה גזירה על אבדן ועי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה וק"ל:

וכ"ש בדורות אחרים וכו'. עיין בדברי הרא"ם ונראה שדרשו כן דה"ל למכתב איש צדיק תמים היה בדורו כמו אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה אבל כתב בדורותיו לשון רבים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה לרמז על דורות אחרים ולא ניחא להו למימר כי דורות רבים היו שעברו מעת שהשחיתו כמ"ש הרמב"ן דאין זה דורותיו דאין לנח דור אלא אחד ועוד דתקשי להו ממתושלח הצדיק כמ"ש הרמב"ן ע"ש וק"ל:

בהמה וחיה ל"ל כו'. ושנים שנים שנשארו מכל מין ומין היה בזכות נח לקיום המין לדורות וק"ל:

ולא דגים כו'. אע"ג שהמים רותחין היו דברותחין נדונו כדלקמן היינו במקום חברה מעיקרא אבל במקום ים מעיקרא לא נעשו רותחין כדמוכח במסכת זבחים ודו"ק:

קל הוא על פני מים גו'. כל אותה הפרשה נדרשת על רעת דור המבול ואמר שהוכיחן על רעתן שהיו כפויי טובה שאמרו כלום צריכים אנו אלא לטפה של גשמים כדאמרינן לעיל וז"ש להן שבמי הגשמים הבאים מלמעלה יהיו נדונין בהן שיהיו מי הגשמים הבאים על פני המים מקפה נבלתם כזיקים שיהיה רוח בהן וצפין כך ולא יטבעו מהר כדאמרינן משפט דור המבול שנה תמימה כמו משפט רשעים בגיהנם ולכך דור המבול אינו נידון לעתיד ולכך לא נטבעו ג"כ מהר כדי שיצטערו אז על הטובה שמנע מהם כדלקמן ולא עוד אלא שלוקחין מהן קללה לכל באי עולם כדאמרינן לעיל עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל. ואמר לא יפנה דרך כרמים מלמד וכו'. ר"ל דמעשה שהיה כך היה שאז בסוף ק"כ שנה שניתן להם בשעה שהוכיחן היו מפנין דרך הכרמים. וא"ל מי מעכב על ידו. שהרי עברו הק"ך שנים. והשיב פרידה אחת יש לי להוציא מכם. וראוי להספידו עוד ז' ימים ואולי תשובו עי"ז כדלקמן וא"ל א"כ הוא הלא כו' שהיו מבזין ומקנטרין דרך היתול את נח על קלקולו וא"ל כי אתה הוא תחלת הקלקול במה שנטעת כרם ובזה נשוב שאין אנו עוד מפנין דרך כרמים למנוע מלאכתנו מן הכרם שהוא תחלת קלקולך ולזה נסמך שהיו מבזין אותו דרך היתול על שהיה מוכיחן וז"ש מ"ד לפיד בוז וגו' יראה שהוכיחן דסמך אקרא דלקמיה דכתיב שחוק לרעהו אהיה וגו' שפירושו שחוק היה לרעהו של נח כשהיה קורא לו לשוב לאלוה ויענוהו בשחוק על שהיה צדיק תמים ופי' בקרא שאחריו לפיד שהיה אומר להוכיחן בדברים שהם קשים כלפידים כאלו נתנו מסיני והן בזו לו בדברי קנטור אם מבול של אש מה יועיל לך התיבה אבל לנו יש ד"א ועליתה שמה. ואפשר שהוא סלמנדריא ע"ש שעולה מן הכבשן אחר ז' שנים ואמרו אם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו כו' דריש לה מלשון עשתות שאנן דבקרא:

ואמר אם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו כו' פי' בערוך מלשון ספוג ששמו עקב ועי"ל ע"פ מ"ש והקמותי את בריתי אתך צריך ברית שהגבורים מהם אחד היה נותן את עקב רגלו על התהום כו' וז"ש יש לנו דבר והוא העקב לסתום התהום ובו במדה נפרעו שהביא המבול עליהם מבין רגליהם שנאמר נכון למועדי רגל דהיינו קשים כשכבת זרע כי ברותחין קלקלו וברותחין נדונו ואמרינן פ"ק דר"ה אותו יום י"ז חשון היה שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב"ה מעשה בראשית ונטל ב' כוכבים מכימה והביא המבול מאי שינה כדרב חסדא ברותחין קלקלו כו' יש לפרש ע"פ מ"ש פרק הרואה אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה כו' וז"ש ששינה מעשה בראשית לדונם ברותחין ע"י מזל כימה שטבעו קר וז"ש כי הנני מביא מבול מים על הארץ גו' לא כמו שחשבו להביא מבול של אש שיוכלו להציל עצמם בעליתה וסלמנדריא אבל אביא מבול של מים לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים דהיינו אף הסלמנדריא בכלל:

דף קח:

ויהי לשבעת הימים גו' אלו ימי כו'. מיתורא דה' הידיעה דרשו כן שהן ז' ימים הידועים שהן אבלו של מתושלח כו' אבל רש"י בחומש הביא דרשה דהכא אקרא דלעיל מיניה דכתיב כי לימים עוד שבעה וגו' והוא מבואר דבהספדו של צדיק אולי יחזרו בתשובה שאין עוד מי שיגן עליהם כי אפס הצדיק כמ"ש מי מעכב פרידה אחת יש לי כו'. ושאמר ששינה כו' שהיתה חמה יוצאה במערב כו'. לפי דברי התוכניים שגלגל חמה מהלכו ממערב למזרח בשס"ה יום אך גלגל המזלות שהוא גלגל היומי מוליך כל ז' כוכבי לכת ממזרח למערב ביום ולילה אחד ובמבול לא שימש גלגל המזלות כל השנה נמצא שהלכו במהלכם ממערב למזרח ולא היה ניכר בין יום ובין לילה ושאמר שאח"כ קבע להם זמן קטן מפני אותן שנולדו באותן ק"כ שנה שיהיה להם התראה באותן ז' ימים ושאמר שהטעימן מעין עוה"ב יראה בזה לפי ששאר עוברי עבירה כגון אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב

ועומדין בדין כדי שיראו במעלת עוה"ב ויצטערו עליו כמ"ש יראו ויבושו אבל אלו שאין עומדין בדין כדאמרינן לעיל לא דין ולא רוח ולא יראו אז מעלת עוה"ב שיצטערו עליו מש"ה הטעימן בעוה"ז בז' ימים מעין עוה"ב כדי שיצטערו באותה שנה שהיו צפין על פני המים כדאמרינן לעיל כדי שיצטערו על מה שאבדו עי"ז וק"ל:

שלא נעבדה בהן עבירה כו'. מה שפירש"י הכא לא נזקקו אלא לבן זוגם לאו דוקא אלא כיון דמינו הוא היינו בן זוגו דאין אישות לבהמה ואישות שלהן הוא שדבקו במינם וכן פירש"י בחומש וק"ל:

ורבי אבהו אומר מאותן כו'. לכאורה לרב חסדא לא באו מאליהן אלא נח העביר כולן לפני התיבה וכל שהתיבה קולטתו כו' ורבי אבהו אמר דלא היה שם קליטת התיבה אלא במה שבאו מאליהן לחוד ידע אבל רש"י בחומש הרכיב ב' המאמרים שכתב מאליהן באו וכל שהתיבה וכו' עכ"ל ועיין בביאורי מהר"ן ול"נ ליישב דלישנא דר' אבהו באותן הבאין מאליהן משמע ליה דהרבה באו מאליהן ומאותן התיבה קולטת שנים שלא נעבדה בהן עבירה אבל מפירושו בפ"ב דזבחים נראה דלרבי אבהו בביאתן מאליהן לחוד הכיר בהן ע"ש ועוד יבואר שאר דברים במאמר זה שם:

מאי גופר כו' ונקרא גופר ע"ש גפרית כן פירש"י בחומש:

ואל אמה וגו' דבהכי קיימא. כפירש"י בחומש כסויה משופע ואילך כו' כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן עכ"ל:

תחתיים לזבל אמצעיים כו' דאל"כ למה חלקו לג' חלקים ומן הסברא דלפי החשיבות נתחלקו:

צהר תעשה א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות כו'. עיין ברא"ם ועי"ל דע"כ לא חלון כמשמעו היה דהא לא שמשו המזלות בשנת המבול והא דכתיב ויפתח את החלון לא היה עשוי אלא לשלח היונה ולא לאורה ומלשון צוהר משמע שנעשה לאור כצהרים ובירושלמי דפ"ק דפסחים קצת ראיה לפירוש זה:

תשובה נצחת כו'. הרא"ם פי' שדרשו כן שפירש יצוא ושוב גו' שהיה יוצא ומשיב תשובה נצחת וכו' עכ"ל אבל הכא לא הזכירו שדרשו כן מושוב. ועוד דביונה נמי כתיב ותשב וגו' מיהו לפי משמעו נמי דמשמעו שיצא יצא ושוב ולא הלך כלל בשליחותו שמיד הלך סביבות התיבה ולשוב שם ובזה ראה נח תשובתו הנצחת. ועוד נראה בזה לפי עניינו למה שלח מתחלה העורב ושלח אחר כך היונה למה לא שלח שוב העורב כמו ששלח היונה לראות הקלו המים גם ששלח מתחלה הפרוץ יותר בעריות שהוא אחד מן המשמשים בתיבה כדאמרינן לקמן ועל כן כינו בכל מקום הטמאים על שמו כמ"ש לא לחנם הלך זרזיר אצל העורב והיונה הוא היותר גדור בעריות כמ"ש ועריות מיונה שאינה נזקקת אלא לבן זוגה ועש"ז כינו הטהורים בכל מקום על שמה יונתי תמתי ובענין הזה היו משתמשין בלשונם שאמרו מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה ומזה דרשו שראה נח תשובתו הנצחת שלא רצה ללכת לפי שהיה חושדו שמא לאשתי אתה צריך שלא היה לו לשלח אותו מטעם שלא יחסר מין אחד כשיפגע בו שר חמה או שר צנה לפי שהיה זה בתשרי לרבי אליעזר ובניסן לרבי יהושע דלפעמים יש בזמנים הללו חמה או צנה ואמר ליה נח רשע וכו' קראו רשע על שעבר על מצות קונו לשמש בתיבה וז"ש במותר לי נאסר בתיבה בנאסר לי עם אשתך לא כל שכן שלא אעבור על מצות קוני והיה לו זה קצת תשובתו דלכך שלחתיך לפי שאתה רשע ושמשת בתיבה ואין לחוש עליך כמו על שאר העופות גם כי אשתך הרה ממך ונמצא שאין עולם חסר בריה ובבריות אחרות שלא שמשו יש לחוש על כך שיהיה חסר במינם ולפי שראה בו שלא קבל תשובתו וכדי להוציא עצמו מן החשד שלח שוב היונה כי היונה ודאי לא תהיה חושדו דבמותר לה נאסר לה דלא תזקק רק לבן זוגה ודו"ק:

ומנלן דנאסרו כו'. מפורש בב"ר כתיב בחוסר ובכפן גלמוד אם ראית חסרון בא לעולם וכו' הוי דומה אשתך כאילו היא גלמודה ופירש הרא"ם מדשינה בצווי הביאה מהיציאה דרשו כן. וכתב הרא"ם שיבוש הוא מה שכתוב ברש"י גבי ויבא נח ובניו וגו' האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו כו' דהא גבי יציאה ליכא שינוי דכתיב נמי ויצא נח ובניו וגו' ואין זה אלא מעצמם ואורחא דמלתא נקט וכו' עכ"ל ע"ש. ועיין בחזקוני ובביאורי מהר"ן תירוצים לזה ויבא עוד בזה בסמוך וק"ל:

לקה בעורו וכו'. דהיינו הכושיים כי כוש היה הראשון מבניו וק"ל:

מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים וכו'. וכן הוא בב"ר שהטהורים היו אצל נח בתיבה ודקאמרינן לעיל העליונים לאדם היינו העיקר לאדם ואח"כ לכל הנלוים אליו וק"ל:

יהיו מזונותי מרורים וכו'. עיין פירש"י ורמב"ן ודברי הרא"ם בזה והענין מבואר כמ"ש המצפה לשלחן חבירו חייו אינם חיים ואנו מבקשים בברכת המזון ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם וכו' כי אם לידך המלאה וכו' וסיים שלא נבוש ולא נכלם וכו' שהוא המונע ממתנת בשר ודם והביאו ראיה דהאי טרף לישנא דמזוני הוא מספר משלי הטריפני וגו' ולא הביאו מקרא דספר תהלים דכתיב טרף נתן ליראיו וגו' וכתיב ויהי טרף בביתי נראה משום דהאי קרא בענין זה עצמו מדבר שאמר רש ועושר אל תתן לי ר"ל רש וענויות שאצטרך ח"ו למתנת בשר ודם ועושר שהם יצטרכו למתנתי אל תתן לי שלא אבוש מפניהם ושלא אבייש אותם אבל הטריפני לחם חקי מתחת ידך ורמז זה בעלה זית ע"פ מ"ש התוס' בפרק כל שעה שהעלה היא מר ולא הפרי כדכתיב עלה זית לרמוז שיסתפק האדם במועט משל הקב"ה ולא ילך אחר הפרי והמותר משל בשר ודם כמ"ש חז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

למשפחותיהם ולא הם וכו'. עיין פירוש רש"י הכא ויותר נראה לפרש לענין מ"ש לעיל דנאסרו כולם בתשמיש בתיבה וקאמר דכשיצאו מן התיבה הותרו מדלא כתיב הם יצאו וכתיב למשפחותיהם יצאו דהיינו כל אחד עם מינו ובת זוגו דהיינו משפחתו וכמו שנצטווה נח דכתיב צא אתה ואשתך וגו' שכל אחד יצא עם בת זוגו ומינו וקרוב לזה פירש"י בחומש ולזה נסמך זה המאמר אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו וגו' אתון היכן הויתון וכו' פירש"י דחוק בזה וע"פ דרכנו הכי פירושו למשפחותיהם יצאו אתון היכן הויתון שדקדקו כל אחד לצאת במינו ומשפחתו ולמה לא יצאתם ג"כ כדרך הזה שצוה לכם הש"י צא אתה ואשתך וגו' ואתם לא כן יצאתם דכתיב ויצא נח ובניו וגו' וע"פ המדרש שאליעזר הוא עוג שישב על צדי התיבה ונפלט מדור המבול וראה יציאתם או שראה כן מכתבי תורה שאליעזר למד תורה כמ"ש דמשך דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים והשיב לו שם צער גדול היה לנו בתיבה כו' ומתוך הטרדא והצער שהיה לנו יצאנו משם כמו שהיינו בתיבה שהיה אסור לנו התשמיש וסיפר הטרדא והדאגה שהיה להם שם שדרכה לאכול ביום וכו' ולא היה לנו מנוחה לא ביום ולא בלילה והדאגה מה הוא אוכל של כל מין ומין דההוא זיקתא כו' ומה ליתן לאריה לטרוף בכל יום שלא יחסר שום מין מבעלי חיים וע"פ המדרש וישאר אך נח וגו' שהכהו אריה פעם אחת על שהשהה ליתן לו מזונו ואמר שמחסד האל היה שאישתא זינתיה על כמה ימים ולא היה מבקש טרף ולולי זאת לא הוה מצי קאי למיקם קמי האריה:

אורשינא וכו' אמר יהא רעוא דלא תמות וכו'. מהכא משמע דמברכתו של נח זכה לכך אבל בב"ר אמרו ותקח מפריו ותאכל הכל שמעו לה ואכלו חוץ מעוף א' ושמו חול הה"ד וכחול ארבה ימים אלף שנה הוא חי ובסוף אלף שנים גופו כלה וכו' וחזר ומגדל אבריו וחי ע"כ וק"ל:

אתון היכי עבדיתו וכו'. ע"פ מ"ש וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר וג' מאות וגו' אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו ולזה אמר היכי עבדיתו אברהם ואתה לנצח את כל מלכי מזרח ומערב דהיינו אלו הד' מלכים גדולים שנצחו ה' מלכים אחרים והשיב דלאו במלחמה נצחם אלא אותביה הקב"ה לאברהם מימיניה ר"ל לזכותו במלאכים העומדים לפניו בימין והוה שדינן עפרא והוו חרבי וכו' ר"ל שלח מלאכים של חבלה בחרבם שלופה ובקשת דרוכה להכות ד' המלכים האלה ומייתי מקרא דכתיב מזמור לדוד נאם ה' לאדוני שב לימיני גו' כי אליעזר אמרו והשיב זה הפסוק לשם כי נאם ה' לאדני שהוא אברהם שב לימיני עד וגו' וכתיב מי העיר ממזרח צדק גו' שהקב"ה היה משנה לו מזלו ומערכת השמים כדאמרינן בסוף מסכת שבת גבי ויוצא אותו החוצה גו' מאי דעתיך דקאי צדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב צדק וגו' ע"ש:

גם זו לטובה וכו'. ר"ל גם על המאורע הנראה רע בעיני כל אמר שגם זו לטובה ע"ד שאמרו בפרק המפלת לעושה נפלאות גדולות לבדו דאין בעל הנס מכיר בניסו משל לשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ לא' מהם כו' ע"ש וז"ש הכא דמלומד בנסים היה ובערוך ערך גמזו פירש בשם י"מ דנקרא איש גם זו ע"ש המקום כו' ע"ש ולא ידענא מי הכריחו לסתור פי' התלמוד כאן ותענית פ"ג ודו"ק:

דף קט.

נבנה מגדל כו'. לפי שחטא דור הפלגה אינו מפורש בהדיא מה היא ולהכי אהא דקתני אין להם חלק לעוה"ב בעי מה עביד דאינעשי כ"כ ואמרי דבי רבי שילא נבנה מגדל כו' לפי שהם רצו למרוד בה' אלא שהם יראו לנפשם שלא יביא הקב"ה מבול עליהם כמו שעשה לדור אנוש ולדור המבול ולא האמינו בשבועתו ולזה אמרו כיון שאין כחו אלא במים שיש לו מלמעלה נבנה לנו מגדל ונעלה לרקיע ונכה הרקיע בקרדומות עד שיזובו כל מימיו אשר שם ולא יהיה לו עוד מים להביא מבול עלינו ולדעת רבי ירמיה נחלקו לג' כתות אחת אומרת נלך ונשב שם שאף אם יביא מבול לא יגיע אלינו מרוב גובהו של המגדל ואחת אומרת נלך ונעבוד ע"ז שם כי זה המגדל יהיה לנו כדי שנהיה בחבור וקבוץ אחד ואף אם נעבוד ע"ז לא יביא אלינו עונש מבול כמ"ש בב"ר דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל לא נשתייר מהם פליטה אבל אלו היו אוהבים זה כו' נשתייר מהם פליטה שאפי' ישראל כו' שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו וזו שאומרת נעשה מלחמה הוסיפה לחטוא לאו כל הימנו שיבור לו העליונים ולנו התחתונים אלא נשים ע"ז בראשו וניתן חרב בידו כו' עיין בבראשית רבה והיה העונש להם במדה שהאומרת נעלה ונשב שם הורידם והפיצם ה' בכל העולם ושאמרו נעשה מלחמה נעשו קופין כו' שגם מקום התחתונים לא ניתן להם כראוי לבני אדם ולזו הכת אין ראיה מהכתוב ואולי כי בקבלה היה להם כי המינים רבים מבני אדם משונים באיים רחוקים באו מדור הפלגה בחטאם ושאומרת נעבוד ע"ז בקבוץ א' ושפה אחת בלל ה' וגו' וזו גם כן דעת ר"ן שאמר שכולן לדעת א' נתכוונו לשם ע"ז ועיין פירש"י בחומש. ומאמר ר"י נמי מגדל שליש נשרף ושליש נבלע ושליש קיים כו' ע"ש הג' כתות שזכר לעיל שבנו אותו מגדל כפי רוע מחשבתם שאמרו נעשה מלחמה נשרף. שאמרו נעבוד ע"ז נבלע. שאמרו נשב שם מפני המבול ירד לארץ והוא קיים:

אויר מגדל משכח כו'. פירש"י הרואה אוירה ומראה גובה שלו עכ"ל והיינו תחת צלו והוא דחוק קצת ויש לפרש אויר מגדל דאף העומד בצל האויר של המגדל דהיינו גם בצל החלק הנשרף והנבלע דנעשה אויר עכשיו ומדברי הערוך בערך בורסיף נראה דל"ג אויר אלא אמר רב אויא מגדל משכח והוא שם אמורא וק"ל:

דכתיב איך אעשה הרעה וגו'. אע"ג דסיפא דקרא הכא ע"כ וחטאתי לאלהים נמי לגופו אתא מ"מ כיון דדייק ליה נמי וחטאים לממון שנאמר והיה בך חטא ע"כ רעים לגופן וכן להפך לתנא דמתניתין דדייק ליה רעים לממון מדכתיב ורעה עיניך גו' ע"כ חטאים הכא לגופן ומ"ש לה' זו ברכת השם מפורש פד"מ:

מאד שמתכונים וחוטאים. כפירש"י בחומש לה' מאד יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו. ולאו מלה' דרשו כך כמ"ש מהר"ן לפי' רש"י גבי גבור ציד לפני ה' דהכא בהדיא ממלת מאד שהוא מורה על גודל החטא שיודעים כו' אבל מלה' אין נראה להו לדרוש כן ורש"י בחומש הביא כאן דברי רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונן וכתב הרא"ם למה הניח דברי המתרגם בישין בממונהון וחטאים בגויתהון כו' וכל שכן שהבריית לעזרו עכ"ל ונראה ליישב לפי שדרכו לדדוף הפשוטו ופי' סוף הפסוק מאד אליבא דרב יהודה על רבוי החטא שמתכוונים למרוד בו שהוא יותר פשוטו משנפרש מאד זו ש"ד כבריית נקט רש"י סירכי' ופי' כל הפסוק אליבא דרב יהודה ומה"ט השמיט רש"י ז"ל בפי' החומש דרשה דלה' זו ברכת השם לפי שאינה קרובה לפשוטו וזהו דרכו של רש"י בכמה מקומות בחומש:

בשביל טובה כו'. לפי שיש ארץ שצומח בה הרבה זרעים ללחם אשר מוכרין ממנה להיות להם כסף וזהב לשאר צרכים וכן להפך יש ארץ אשר עפרות זהב לה ואינה מגדלת לחם וצריכין ליקח להם לחם משאר ארצות ולכך צריכין לעוברי דרכים אבל אנו שיש לנו שתיהן מה לנו לעוברי דרכים נשכח תורת רגל כו' ועוד אמר מרוב טובתן שלא שלטו בארצן מזיקין וחיה רעה כמ"ש נתיב לא ידעו וגו' ולא עדה עליו שחל שכ"ז הביאם למרוד בו כמ"ש בדור המבול:

ודוחין אותו עליו כו'. ר"ל שנוטלין ממונן בדין כאילו הפילו להן הקיר בידים ונוטלין ממונו ר"ל של הקיר שאומרים שהזיקו להפיל להן כותל בריא וחייב לשלם אותו הקיר וק"ל:

חתר בחושך וגו'. עיין פירש"י הכא ובאיוב ובילקוט נדרש על מעשה דור המבול והנהו קראי דכתיבי נמי בהאי ענינא קל הוא על פני המים וגו' נדרש לעיל על מעשה דור המבול גם יש לדקדק בהנהו קראי דמייתי הכא בסמוך ערום הלכו וגו' חמור יתומים וגו' גבולות ישיגו וגו' והוא לקברות וגו' דכתיבי ג"כ בהאי ענינא ונדרשו ג"כ בילקוט על מעשה דור המבול ולא ידענא למאי מייתי להו הכא באנשי סדום ולא דריש בהו כלום גם הובאו בגמ' שלא כסדר דכתיבי בקרא ואפשר ליישב

בקצת דכל הנהו עובדי דמעשה אנשי סדום דמייתי בסמוך נרמזו בהנך קראי מ"ש ערום הלכו וגו' רמז לעובדא דהתנו בהדייהו כל דמזמן אכסנאי לבי הלולא לשלחו לגלימיה כו' ומ"ש חמור יתומים כו' רמז דפסק ליה לאודנא דחמרא א"ל הבי ניהליה עד כו' היינו שאומרים שאינן גוזלין החמור אבל ינהגו אותו עד שיצמח שוב אזנו ומ"ש יחבלו שור אלמנה הוא רמז ליתמא בר ארמלתא שחובלים השור לאחד היתומים בחובם עד שאין לו שור ושוב אמרו דאית ליה חד תורא כו' ומ"ש גבולות ישיגו וגו' אמר שבאותו עדר שגזלו מאלמנה יוסיפו לחטוא וכו' שגבולות ישיגו וירעו אותו עדר בשדות אחרים ומ"ש והוא לקברות וגו' הרמז על מעשה דאליעזר כאלו הובא לקברות דא"ל גני אפוריא אמטה של מתים אי הוה מאריך גייזי ליה אי הוה גרע מתחי ליה ואמר תשובתו להם ועל גדיש ישקוד כי הוא שקוד לשכוב תמיד על הגדיש ולא על פוריא על שנדר כן ואיך שיהיה סדר הכתובים דמייתי אינן לפי סדרן בס' איוב ולא לפי סדר המעשים דמייתי לקמן ויראה דחשיב בהנך עובדי דאנשי סדום שלא היה בהם אלו הג' מדות גמ"ח ומשפט וצדקה גמ"ח כמ"ש נשכח תורת רגל מארצנו כו' דהיינו הכנסת אורחים משפט כמ"ש לקמן בד' דייני דסדום צדקה כמ"ש לקמן בהך רביתא ובאינך עובדי ועד"ז יש לפרש שאמר הכתוב במעשה סדום וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' ואברהם היו יהיה וגו' אמר שע"כ אין אני מכסה מאברהם אשר אני עושה בסדום מחמת איזו עבירות שבידם כי אין ראוי להעלים ממנו עונותיהם כי הנה הוא יהיה לגוי עצום ונברכו וגו' ואין ראוי שיהיו בזרעו אלו עונות שאני מעניש סדום עליהם וע"כ ידעתיו ר"ל ידעתיו אותו עונותיהם למען אשר יצוה את בניו שלא יעשו כמותן רק בהפך זה דהיינו ושמרו דרך וגו' דהיינו שישמרו על הדרכים על האורחים כמ"ש באברהם והוא יושב פתח האהל וגו' וכמ"ש ויטע אשל וגו' גם יצוה לעשות צדקה ומשפט כמשמעו למען הביא וגו' ולולי שיצוה כך בניו יעשו חס ושלום כסדום:

דף קט:

דאית ליה חד תורא כו'. הגם שאין לדון את הרשעים אלו לכף זכות מ"מ נראה מכל הנך עובדי שלא רצו לגזול להדיא אלא שבאו לרמות הבריות בשקר דינם ומשפטם וז"ש ההוא יתמא בר ארמלתא כי עיקר המרעה שלא יזיק במרעתו שדות אחרים וע"כ אמרו אחר שגזלו מאלמנה השור ואין לה שור אמרו כיון שאין לו שור ויש לו שדות הניזק צריך להרחיק עצמו יותר מן המזיק וצריך לרעות ב' ימים משום שדותיו אבל הם שיש להם שוורים הרבה אין להם לחוש כ"כ אם ירעו גם אחרים באותו יום בשדותיו ואין לו להיות רועה רק יום אחד אבל הכתוב מעיד על רשעותן גבולות ישיגו באותו יום אחד דהיינו גבול אלמנה ואותו עדר שגזלו ממנה ירעו בו. ואמר דעבר במברא כו'. שאמרו דלא עבר במברא הוא נותן כפל כדרך העובר המכס אבל הכתוב מעיד עליהן שכל עצמו של מכס דעבר במברא יתן חד זוזא כדי שלא יבא להן עובר ושב והולך דרך שהוא עני כדאמרינן לעיל:

ואמר דהוו ליה לבני כו'. דלא חסר מיניה רק דבר מועט ואע"ג דבן נח נהרג על פחות מש"פ מ"מ אמרו דדבר קל כזה ניתן למחול. ואמרו ד' דייני הוו כו'. חשיב ד' דייני מד' דיני דקאמר ולא ידענא מאי שקרוראי ואולי שיש לגרוס שקר ודאי דהראשון לענין דינא קאמר דאינו צריך לשלם לו דמי וולדות מטענתו שקר דאפשר דניעברה כו' אבל הב' שאמר גבי פסיקת אזן החמור הבה ניהליה עד כו' זהו שקר ודאי דלעולם אי אפשר שתצמח אזנו דהוא אחד מראשי אברים שאינן חוזרין והג' דאמר הב ליה אגרא דשקל לך דמא הוא דין מזויף שהרי לא היה צריך לכך ולא שקל ליה במקום הצריך והד' דעבר במיא ח' זוזי כההוא כובס כו' זהו מטה משפט לבני עירו ושלא יבואו להם עוברים ושבים וכן הך דהוה להו פורייתא כו' כי מאריך כו' וכי גוץ מתחי כו' אינו אלא למעט מהם עוברים ושבים וכן כי מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא כו' דהיינו הצדקה שנותנין אנשים אבל צדקה השייך לנשים שנותנין לחם ומזון דמקרבא הניית' כדאמרינן בכתובות לא רצו ליתן לעני ומיחו על כך כמו שדנו הך ריבה למיתה משונה על שהיתה נותנת לו מזונות. ומ"ש זעקת סדום וגו' כי רבה כו' על עסקי ריבה כו'. דרשו כן לפי שלשון זעקה היא בכ"מ ממי שנעשה עמו עול ולא ממי שעושה עול כמ"ש ויזעקו בני ישראל וגו' וע"כ פי' גם הכא זעקה על סדום מן הריבה שנעשו עמה עול וכן פירש הרמב"ן זעקת סדום וגו' זעקת עשוקים כו' ע"ש ובב"ר דרשו הכצעקתם לא נאמר אלא הכצעקתה זו דינה של נערה כו' עיין שם וק"ל:

הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמר תעיתי כשה וגו'. על גלות ישראל נאמר האי קרא וכמ"ש במס' מכות ע"ש בחידושינו ולא מייתי מיניה הכא אלא דמצינו מלת אבידה אדבר המתבקש אבל רש"י הוסיף לפרש הכא האי קרא גם על קרח וק"ל:

ויקח וגו' אר"ל שלקח מקח כו'. דלפי פשוטו נדחק רש"י בפי' החומש שלקח את עצמו לצד אחד וע"כ דרשו מיניה כי זה בעושרו לא עשה כדרך העשירים שקונים המקח היותר טוב אבל קרח לקח בעושרו מקח רע כמ"ש לקמן עושר שמור וגו' ומדהא לדרשה דרשו כל המקרא לדרשה וכן דרכם במדרשות לדרוש השמות כפי ענינו במקום ההוא. ואמר קרח שנעשה קרחה בישראל ר"ל שמו נעשה קרחה בישראל שלא יקרא עוד אחר בשם זה כמ"ש ביומא מדכתיב שם רשעים ירקב ודקדק לומר בישראל דבבני עשו נשאר שם קרח באלופי עשו. ואמר בן יצהר שהרתיח כו'. שאיש אחד הביא חמה וקצף על כל ישראל כמ"ש הבדלו מתוך העדה וגו'. ואמר שהקהה שיני מולידיו. לענין המעלה והיחוס שהיו בני קהת היותר קדושים בכל ישראל. ואמר שנעשה לויה בגיהנם דהיינו וירדו חיים שאולה וכן בן שעקב כו' לגיהנם. ואמר בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים כו' י"ל מה ענין מרגלים לשבט לוי שהרי לא היה עם המרגלים משבט לוי ואם על שבט שמעון אמר קשה למה נקטו יותר משאר י' שבטים אבל רש"י בחומש פי' בסודם אל תבא וגו' זו מעשה זמרי שנאמר בו נשיא בית אב לשמעוני ולא נאמר בן יעקב ואולי קבלה היה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם. ואמר דתן שעבר על דת כמ"ש רשע למה תכה רעך עליו נאמר והב' המוכה היה אבירם והיה לו לפרוש עצמו ממנו על שהכהו ואעפ"כ איבר לבו מלעשות תשובה והיה ידו עמו בכל רשעו כמ"ש הם שהותירו מן המן. ואמר ואון שנתחרט והיה מצטער כאונן ועי"ז נעשה בן פלאות שפי' מהם עכ"ל נראה מפירושו שהוא מלשון הפרשה והבדלה כמו והפליתי ביום וגו' ועוד נראה מל' פלא ממש שהיה פלא בעיני כל על שניצל הוא. ואמר בן שראה והבין ר"ל שראה במה שאמרה לו אשתו והבין דבריה כי נכונים הם:

ואמרה ליה ידענא דכולה כנישתא כו' דכתיב כי כל העדה כלם קדושים כו' פי' רש"י לענין צניעות שלא יכנסו כשאני פרועה עכ"ל אבל לא הוזכר זה כאן עד לקמן ועוד אם היא א"ל כך לא ה"ל לאשקוייה חמרא ויש לפרש לפי מה שא"ל מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת כו' השיב בעצה אישתבעי בהדייהו שאני הוא כאחד מהם ואפשר שאני אהיה רבה וע"ז השיבה לו דידענא דכולה כנישתא קדישתא כמותך דכתיב כי כל העדה כו' ומי יימר דבתוך העדה כולה יפול הגורל עליך שתהיה רבה וא"כ מאי נ"מ אי מר רבה כו':

ואמר דאשקיתיה חמרא וארויתיה כו' כדי שלא יעבור על שבועתו אם יקראו אותו גם מבחוץ וסתרתה למזיה כו' כדי שלא ילכו לתוך אהלו לנערו:

דף קי.

א"ל חזי מאי קעביד משה כו' ר"ל דמנפשיה קעביד ולא נצטווה על כך ואי אתיא תרומה אמר כו' שלא נצטווה על כך ולא נצטווה משה רק על י' דברות ששמעו בסיני כמ"ש כי כל העדה כלם קדושים וכ"ה במדרש ועוד דגיז למזייכו כו' לפי שדרך האדם לסלסל בשערו ונתגנה בהשחתתן כמ"ש לגבי נזיר מה ראית לשחת שער נאה שלך ע"כ אמרה כי אמר כן שתשחיתו שער שלכם לגנות שלא תהיו נראין נאים וכשער נזיר שהן נשחתין לשמים לתת במקדש על האש תחת זבח השלמים אין אתם חשובין אבל שעריכם נשלכים שלא במקדש בכ"מ כגלל הזה תחת רגלי בני אדם כי אין אתם חשובים בעיניו רק כגלל הזה:

כיון דכולהו רבותא דידיה כו'. ר"ל כיון דכל החשיבות שלו הוא אין לו גנאי כל כך כמו גנות שלכם ואמר תמות נפשי וגו' כמו ששמשון לא היה נחשב לו חיותו לגבי מיתת פלשתים כך משה לא היה חושש על גנותו לגבי גנותם ועוד דקא"ל עבדיתו תכלתא כו' מסמיכות פ' זו לפ' ציצית דרשו כן כדאיתא במדרש ואמר וה"ד חכמות נשים כו' ואולת בידה תהרסנה זו אשתו כו' כמ"ש ותבלע אותם ואת בתיהם וגו'. ואמר ואנשים מבני ישראל וגו' מיוחדים וכו'. דודאי שהיו בני ישראל אבל אשמועינן קרא שהיו מובחרים ומיוחדים מתוך בני ישראל בכמה מעלות בתורה ובחכמה הגם שמפורש בקרא שהיו נשיאי עדה לאו ממש נשיאי עדה של כל שבט ושבט שהם לא היו רק י"ב וכאן היו ר"ן אנשים אלא חשובי עדה היו ולזה אמר קריאי מועד שהיו יודעים כו' דקריאי עדה ממש כבר כתיב נשיאי עדה דהיינו חשיבותן לקרוא להן לכל דבר אבל דרשו בו קריאי מועד ממש דהיינו עיבור שנים כו' דבהן תלוי קביעות המועדים וע"כ כתיב מועד ולא עדה כדרך הכתוב בכל מקום ואמר אנשי שם הוא דבר נוסף על חשיבותן שהיה להן בבני ישראל גם בכל העולם היה להן שם בחשיבות ומעלה ואפשר דהיינו בעושר כמ"ש דקרח העשירן משלו. ואמר וישמע משה וגו' מה שמועה שמע כו'. דאמר על מה שאמרו רב לכם וגו' ומדוע תתנשאו וגו' אמר ששמע משה לא ה"ל להשמיט אהרן כדכתיב לעיל מיניה ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב וגו' והל"ל וישמעו משה ואהרן ויפלו על פניהם וע"כ דרשו שמיעה הזאת למשה לחוד שחשדוהו בא"א וכבר בארנו זה בפ"ק דב"ק בחידושינו שם לפי שפירש מן האשה ע"פ הדבור והיו ליצני הדור אומרים שאי אפשר ללוד אשה לפרוש מן האשה ע"ש ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה דמשמע כ"ז שהיה במחנה קנאו לנשותיהם עד שנטה אהלו מחוץ למחנה וזהו ויפול על פניו מחמת כיסופא כמו שת"י:

ויקם משה וילך גו' מכאן שאין מחזיקים כו'. דמשום דיבור סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וגו' לא הוה אצטריך לילך אצלם שהיה אפשר ע"י שלוחו אבל גם אחר שא"ל הקב"ה למשה העלו מסביב למשכן קרח דתן וגו' הלך משה בעצמו אליהם לדבר עמם דברי רצוי אולי ישובו עוד ומכאן שאין כו':

כל המחזיק כו'. שנאמר ולא יהיה כקרח וגו' דאחר שכתב למען אשר לא יקרב איש זר וגו' ע"כ ולא יהיה כקרח כו' הוא ענין אחר דהיינו שלא יחזיק במחלוקת כמו שעשו קרח ועדתו. ואמר שראוי להצטרע כתיב הכא ביד משה וגו' ומפורש בפירוש רש"י בחומש בחולקים על הכהונה כינוי דלו על קרח ומהו ביד משה ולא כתיב אל משה רמז לחולקים על הכהונה כו' ע"ש:

כל החולק על מלכות בית דוד שנאמר ויזבח אדוניהו צאן וגו'. ואע"ג דאדוניהו נמי מבית דוד הוה כיון דכבר נתן דוד המלוכה לשלמה כמ"ש אתה נשבעת בה' אלהים וגו' שלמה בנך ימלוך וגו' מקרי שפיר חולק על מלכות בית דוד וענין ראוי להכישו נחש כמ"ש שהנחש היה מלך בחיות ונתקנא באדם היותר חשוב ממנו וע"י כך נתקלל כן המתקנא במלכות בית דוד וחולק עליו וע"כ ראוי להכישו נחש הזה שעשה כמדתו:

ומ"ש דחולק על רבו כו'. פירש"י על ישיבתו כו' ומייתי מקרח שהיה חולק על שררה של משה ובכללו על תורתו של משה כדאמרי' לעיל:

ומריבה עם רבו כו'. פירש"י תגר וקטטה כו' דהא דכתיב בהך ענינא ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות כו' אין זה מקרי מריבה אלא תרעומת ועד"ז ודאי לא נענשו משה ואהרן אלא על שהיו מריבים עמהם כשאמר להם המן הסלע הזה נוציא וגו' שהיו ישראל מתקוטטים וא"ל מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך א"ל המורים כו' כפירש"י בחומש אשר ע"י קטטה זו נענשו משה ואהרן כדברי המפרשים:

המתרעם על רבו כו' כפירש"י שרבו נוהג עמו מדת אכזריות והיינו שהתרעמו ומתלוננים מי יתן מותנו ביד ה' וגו'. בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם וגו' אשר ע"ז השיב משה ונחנו מה לא עלינו וגו' ר"ל הגם שאתם מתלוננים עלינו כמ"ש וילונו כל עדת וגו' על משה וגו' ואין אתם חוששים אבל הוו יודעים כי לא עלינו וגו' כ"א על ה' כי המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה:

וכל המהרהר אחר רבו כו'. כפירש"י מהרהר מחפה עליו דברים דהיינו דבר נוסף דהתרעומת היינו דבר שנחסר לו עתה ממה שהיה לו מקודם כמ"ש לעיל אבל הרהור הוא המבקש יותר ממה שצריך לו כדכתיב ביה בההוא קרא אחר שהיה להם המן ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ולכך נענשו כאן יותר כי ההרהור הוא דבר נוסף על התרעומת והעונש היה נשיכת נחש כמ"ש לעיל דהמבקש ומתקנא ביותר ממה שראוי לו ראוי לנשכו נחש:

עושר שמור כו'. זה עושרו של קרח לפי שעושר זה של יוסף חלק ממנו הוא שמור וגנוז לטובת צדיקים בעה"ב כדמסיק קאמר דזה החלק ממנו לקרח היה שמור וטמון לו מאוצרו של יוסף לרעה לו בעה"ב כדאמרינן לעיל עדת קרח אין להם חלק לעה"ב שע"י עושרו נתקנא להיות ראוי למעלות משה ואהרן ובניו:

ואת כל היקום וגו' זה ממונו של אדם כו'. בפ' עקב כתיב גבי דתן ואבירם אחר שכתב ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם כתיב ואת כל היקום אשר ברגליהם דהיינו דבר נוסף שהוא עושר וממון שלהם שעל זה סמכו לחלוק עם משה ונסמך זה כאן שהעשירו ג"כ מעושרו של קרח כמ"ש ויקח

קרח וגו' שלקחן בממון ובפרק ע"פ גרסינן שנאמר ואת כל היקום וגו' והוא ראיה אדלעיל וכמ"ש ודו"ק:

ג' מאות פרדות לבנות כו'. מפרש רשב"ם בפ' ע"פ לאו דוקא נקט ג' מאות אלא דכן דרך התלמוד מיהו הא דנקט דלבנות היו משמע דדוקא נקט ואפשר משום דמכת פרדה לבנה קשה כמ"ש בפ"ק דחולין לכך היה משאו על פרידות לבנות שלא יבא אחר לנגוע באותן מרצופים של עור ולגנוב מהן שהיה ירא ממכתן:

שלשה מטמוניות הטמין יוסף כו'. כדאמרינן בפרק ע"פ דיוסף ליקט כל כסף וזהב שבעולם שנאמר ויילקט יוסף את כל הכסף הנמצא וגו' ע"ש ומסיים בההוא קרא ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה דמשמע ביתה מקום פנימי שהיה לו והיה קבלה בידם שעשה שלשה מטמוניות וההיא דאמרינן התם דישראל העלוהו ממצרים וכו' והיה מונח עד רחבעם בא שישק וכו' פליגא אדהכא וק"ל:

לא מן הבלועים כו'. דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח ולא כו' כצ"ל הוא מבואר הר"ן איש לא חלקו רק על כהונה של אהרן כדכתיב איש מחתתו ר"ן מחתות ואתה ואהרן אבל דתן ואבירם חלקו גם על מעלות משה כי לא היו בכלל מקריבי הקטורת ולכך הר"ן איש לא נענשו רק בשריפת נשמה וגוף קיים על ידי מקריבי קטרת שהריח הוא דבר שנשמה נהנה ממנו אבל דתן ואבירם חטאו בכל גופם ומאודם וע"כ נבלעו בכל מכל כל והשתא למ"ד קרח עצמו לא מן השרופין ולא מן הבלועים היה כי לא חטא כל כך שטעה כדאמרינן שראה שלשלת יוחסין הבאה ממנו ולכך לא נענש בכל זה אלא שמת במגפה בעבור שהוציא דבה על משה ואהרן כמו שמתו המרגלים במגפה על שהוציאו דבה על ארץ ישראל ומאן דאמר שהיה מן הבלועים ומן השרופים לפי שהוא היה בעל המעשה וחטא הרבים תלוי בו ובמדרש תנחומא ולמה נעשה בו ב' דינין שאלו נשרף ולא נבלע היו הבלועים מתרעמים כו' עיין שם באורך:

וקרח בהדייהו. פירש רש"י מדכתיב ותאכל וגו' וקרח ממקריבי הקטורת הוה דכתיב כו'. לכאורה קשה דאדרבה כיון דעל כרחך קרח מקריב קטרת היה בזולת הר"ן איש כדמייתי ר"ן מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו ולגבי שרופים לא הזכיר רק הר"ן איש משמע דקרח לא היה מן השרופים ויש ליישב דה"ק וילמד סתום מן המפורש כיון דר"ן איש נשרפו משום שהיו מקריבי קטורת קרח נמי נשרף שהיה ג"כ מקריב קטורת וק"ל:

מלמד שעלו שמש וירח לזבול כו'. הטעם בזה עיין בחידושינו נדרים פ"ד והאי קרא שמש וירח עמד זבולה איירי במעשה קרח דכתיב לעיל מינה תבקע ארץ כו' כפירש"י ועיין בר"ן פ"ד פ"א:

בריאה גיהנם כו' והא אין חדש תחת השמש כו' בפ"ד נדרים איתא הסוגיא בע"א דאהא דאם בריאה גיהנם כו' פריך מהא דתניא ז' דברים נבראו קודם שנברא עולם וחשיב גיהנם ומשני אם איברי פומא כו' ואהא פריך והא אין כל חדש כו' ומה שיש לדקדק בסוגיא עיין בחידושינו שם:

ובני קרח לא מתו כו'. מקום נתבצר להם בגיהנם כו' למדו לומר כן דמדכתיב ותבלע אותם וגו' ואת כל האדם אשר לקרח אפילו למ"ד ולא קרח בניו ודאי בכלל כל האדם הן שגם הם מן הבלועים היו אלא אחר שהרהרו תשובה בלבם נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם כפי' רש"י בחומש ושאמרו שירה הוא בתהלים פ"ח שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות וגו' וחיי לשאול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור וגו' שתני בבור וגו' שכל הענין מדבר שהתפללו לינצל מתוך הבליעה ואמרו בג' לשונות שיר מזמור למנצח נגד ג' בני קרח ועל מחלת שמחל להם הקב"ה ומזמור מ"ט אמרו על קרח אביהם הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו וגו':

אחוי לך בלועי דקרח כו' חזא תרי בזעי כו' כל דברי המאמר מפורש בחידושינו פ' הספינה:

דף קי:

דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב כו' אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי וכו'. לפי פשטיה מנוחתי היא ירושלים וב"ה כמו זאת מנוחתי עדי עד גו' אבל הדרש ימאן זה דלא שייך שבועה בזה דגם באי הארץ לא זכו לכך עד ימי דוד ושלמה ולכך דרשוהו מלשון מנוחה לעוה"ב שהיא המנוחה האמיתית. ואמר נשבעתי וחזרני כו'. ומתחרט אני דפותחין בחרטה וע"י הפרה ועיין בחידושינו ע"ד התוס' בזה פ' הספינה ודו"ק. ואמר אספו לי חסידי וגו'. היינו דור המדבר שנאמר בהו זכרתי לך חסד נעוריך וגו' כדלקמן והיינו אספו לי חסידי דמיתת צדיקים אינו אלא אסיפה בעלמא שיעמדו לעולם הבא וק"ל:

אלא נגד דורות הבאים אספו כו'. עלי זבח ר"ע כו' ויהיה מלת אספו קאי לג' אלו שזכר אספו לי חסידי הן צדיקים שבכל דור כו' כדאמרי' הקיבוץ והאסיפה טוב להם ולעולם ולרשעים רע להם ולעולם ואספו כורתי בריתי הן חנניה מישאל ועזריה מתוך שהיו ג' צדיקים בקיבוץ לא שלטה בהן האש כמו ששלטה ביהושע בן יהוצדק כ"ג שהיה יחיד כדאמרינן לעיל ואספו עלי זבח הן ר"ע וחביריו מתוך שהיו מאספים אסיפות ברבים לתורה נהרגו על קידוש השם כמו שמצינו בר"ע ובר"י בן בבא ור"ח בן תרדיון וק"ל:

באין הן לעוה"ב שנאמר ופדויי ה' ישובון וגו' דמשמע קודם שישובון לבא בציון קרוים פדויי ה' ע"ש שנפדו כבר במצרים וק"ל:

שבקיה כו' זכרתי לך חסד וגו'. ומסתמא על מתי מדבר בעון מרגלים קאמר הכי לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה דהיינו שלא באו מעולם לא"י אבל באי ארץ אע"ג שהיה בהם פחות מבני כ' בגזרת מרגלים והלכו ג"כ במדבר ל"ח שנים מ"מ זכו לבא לארץ זרועה בארץ ישראל וק"ל:

מה היום הולך ואינו חוזר כו'. כי היום והזמן העבר אינו חוזר לעולם א"נ יש לפרש על פי מ"ש בפרק מי שהיה דגלגל חוזר והמזלות קבועים ומלת כיום נאמר בכ"מ על אורו של יום דהיינו חמה כמו כי הנה היום בא בוער וגו' וז"ש שהיום דהיינו החמה אינו חוזר אלא הגלגל הוא חוזר ומ"ד מה היום מאפיל ומאיר כו' דהיינו היום בכלל דאפלה קודם לאור דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר וכן וחשך על פני תהום וגו' ויאמר אלהים יהי אור וגו' וק"ל:

ויתשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז וישליכם וגו'. במתני' דריש לה ר"ע מכיום הזה אבל הכא דריש לה מכפל הענין וכיום הזה יתפרש טפי כפשטיה ר"ל כיום הזה דהיינו בעולם הזה נתשם מעל אדמתם כך וישליכם לארץ אחרת בעה"ב ומ"ד אם מעשיהם כהיום הזה כו' ס"ל דע"י תשובה חוזרין כר"א דס"ל הכי בפרקין לעיל א"נ דוקא בי' שבטים ס"ל הכי דאין חוזרין אלא בתשובה ודו"ק:

באין הן לעוה"ב שנאמר ביום ההוא יתקע וגו' האובדים בארץ אשור היינו עשרה שבטים שהגלם מלך אשור אשורה כמפורש בספר מלכים אבל גלות יהודה ובנימין הגלם מלך בבל לארץ בבל:

משובה ישראל וגו'. הרבה נבואות עתידות נאמרו ע"ש ישראל אבל בהאי קרא מוכח בהדיא דעם י' שבטים מדבר דכתיב לעיל מיניה משובה ישראל וגו' בגדה יהודה אחותה וגו':

קטני בני רשעי ישראל כו'. שנאמר הנה היום בא בוער וגו'. עיין פירש"י ונראה עוד דמשמע ליה דקרא איירי גם בקטנים שהם עצמם רשעים ג"כ דלפי מאי דכתיב לעיל מיניה ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' הל"ל והיו כל זדים וכל (עושי רשעה) [רשעים] קש וגו' אבל קרא גם בקטנים איירי הגם דלא שייך בהו רשע כיון דאינן בר דעת מכל מקום עושי רשעה מקרי:

באים לעולם הבא שנאמר שומר פתאים ה' כו'. דהיינו ששומר אותם מלהט יום הבא דכל ההוא מזמור ביורדי ועולי גיהנם איירי כדאמרינן בפרק קמא דראש השנה ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' וגו' דלותי ולי יהושיע וגו' ע"ש ודו"ק:

אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעה"ב כו'. י"ל דמשמע דר"ע נמי מודה בקטני בני רשעי עכו"ם דאין באין לעוה"ב וקשה דהא האי קרא דאייתי ר"ע לעיל ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו דמיניה נשמע דבאין לעוה"ב ברשעי עכו"ם הוא דכתיב בספר דניאל גבי נ"נ ואפשר שהראו לו כן בחלום דאין לך חלום דאין בו דברים בטלים ומ"מ כיון דהראו לו כן בחלום יש לנו לומר דכך היא המדה בקטני רשעי בני ישראל דאין מראין לאדם בחלום דבר שאינו כלל ומייתי מקטני בני רשעי עכו"ם מותאבד כל זכר למו דהאי קרא איירי בעה"ב דרישא דקרא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו וגו' ותאבוד כל זכר למו:

משעה שנימל כו'. עיין פי' רש"י ופירושו דחוק דהא הכא גויעה לחוד כתיבה וזו מיתת רשעים כדאמרינן פרק קמא דב"ב מדכתיב גויעה בדור המבול וע"כ נראה דה"פ עני אני וגוע מנוער מעת שאני ננער ממעי אמי אני גוע כמיתת רשעים שאין להם חלק לעוה"ב עד שנשאתי אימיך שהיא המילה שאדם נושא בגופו אז אפונה כאופן בגלגול מחילות להיות חי בעוה"ב כמ"ש נבלתי יקומון לרבות נפלים:

משעה שאומר אמן כו'. עיין פירש"י ונראה לפרש הכא לפי ענינו כי מלת אמן בכ"מ על קיום הדבר ואמיתתו וכמ"ש בנזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך כו' וזה הקטן בדבורו על שום ברכה מלה זו לקיים ולאמת הדבר זוכה לפתוח לו שערי ג"ע ועוה"ב ולזה אמר שומר אמונים בלשון רבים כי מצינו בספר תהלים כפל מלה זו אמן ואמן דהיינו רמז לאמת הדבר בעה"ז ובעוה"ב ע"כ אמר מאי אמן שאומרים אמן א' על שום ברכה מאי משמע קיום הדבר בעולם הזה ובעולם הבא ואמרו אל מלך נאמן דהיינו אל בעולם הזה ומלך לדון בכל באי עולם ביום הדין בעולם הבא ונאמן הוא לשלם שכר ועונש לכל איש כדרכיו ועוד יפורש פרק כל כתבי עיין שם:

דף קיא.

אר"ל למי שמשייר כו' אלא למי שלא למד אפי' חק אחד כו'. כן הוא בילקוט ולכאורה לפי משמעו קשה לר"ל וכי משום עבירה אחת נופל בגיהנם ולר"י נמי וכי מצוה אחת מצלת האדם מן הגיהנם ונראה לפרש ע"פ הירושלי' דרש ר"ע לכן הרחיבה וגו' לבלי חק לבלי חקים אין כתיב כאן אלא לבלי חק למי שאין בידו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות ה"ה לעה"ב אבל בעה"ז אפילו תתקצ"ט מלאכים כו' הוא מבואר שכל מצוה שאדם עושה קונה לו פרקליט אחד וכן בעבירה קונה לו קטיגור אחד וקאמר דבעה"ב הדין הוא דין אמת ובחציו זכאי ובחציו חייב צריך מצוה אחת שיכריעו לכף זכות משא"כ בעה"ז שא"א לאדם שיהיה נידון בחציו זכאי וחציו חייב אלא אפילו אם יהיה מליץ אחד מיני אלף דהיינו אפי' מצוה אחת אם אין לו עבירות יזכה לעה"ב והשתא יש לפרש בשמעתין דר"ל קאמר למי שמשייר כו' דהיינו מי שחציו זכאי וחציו חייב ובמצוה אחת מכריעו ומשייר אח"כ מצוה אחת יפול בשאול הגיהנם והיינו כדדרש ר"ע וא"ל ר"י לא ניחא ליה למרייהו דלימא הכי אפי' בדין עה"ב אלא אפי' לא למד אלא חק א' אותה מצוה אחת היא לו לפרקליט להצילו מגיהנם:

שלישי של שם כו'. ופירש"י לדברי ר"ל נמצאו ישראל מתמעטין כו' ע"ש ולולי פירושו נראה דודאי גם הנשארים מן העובדי כוכבים הכשרים שבהם כמ"ש אח"כ והבאתי את השלישית באש ובחנתים וגו' ולא יותר מכלם בין מישראל בין מכשרי עובדי כוכבים אלא שלישית של שם וא"ל ר"י לא ניחא למרייהו דישראל ודכשרי עובדי כוכבים דלימא להו הכי שיתמעטו כ"כ וק"ל:

אחד מעיר ושנים ממשפחה אר"ל דברים ככתבן לשיטתו שיתמעטו ישראל ור"י לשיטתו שלא יתמעטו אבל אחד מעיר מזכה כו' כמ"ש באברהם שבזכותו נצלת עיר צוער ושנים מזכין וכו' כמ"ש במשה ואהרן שבזכותם נבחרו כל שבט לוי לעם קדוש:

לא תמצא בארץ וגו'. לעיל מיניה כתיב והחכמה מאין תמצא וגו' ואמר כי לא תמצא בארץ החיים והוא מקום שווקים למצוא בו תענוגי עולם כמ"ש ביומא בארצות החיים זה מקום שווקים והיינו דקאמר במי שמחיה עצמו עליה:

שנאמר וענתה כימי נעוריה וגו'. כלומר שיתמעטו בגלות כמו שנתמעטו בימי נעוריה דהיינו הליכותיה במדבר שלא נשארו רק שנים מהם כלב ויהושע וכן כימי עלותה וגו' ואולי שאלו הב' שנשארו שהם כלב מיהודה ויהושע מאפרים הוא רמז על הב' לעתיד משיח בן דוד מיהודה ומשיח בן יוסף מאפרים:

בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך וכו'. נראה דודאי שלא היה יכול להראות לו עתה מה שכבר טבעו מהם כו' בזמן שהיה קודם זה כמה שנים אבל אפשר שהראה לו זקן ספר זכרונות שלהם שיש לכל מלכות ספר זכרונות בכל שנעשו מקדם:

ועד"ז נענש משה שנאמר ומאז באתי כו'. נראה דלא קאי אמהם טבעו בים דגזירת השלכה ליאור כבר היה קודם שנולד משה אלא דמהם הרגו בחרב ומהם מעכו כו' אפשר שהיה אחרי שליחותו של משה וקאי שפיר עליהו ועד"ז נענש משה וגו' אמנם מתוך הכתובים נראה שלא הכביד פרעה בשום דבר על ישראל אחר שליחותו של משה אלא שלא נתן להם תבן ותוכן הלבנים יתנו ועלה קאי כל הענין וירא שוטרי וגו' ויאמרו ירא ה' וגו' ויאמר למה הרעות וגו' ומאז באתי וגו' ואולי מ"ש ע"ז נענש משה כו' לא קאי אלא אמהם מעכו בבנין ויצא להם לומר כן ממלת לבנים ומלבניכם שהוא מלשון בנים כדאמרינן בעלמא לבנים לבני בנים שא"ל פרעה תבן לא ינתן להם ואעפ"כ תוכן לבנים תתנו כי יתנו בניהם במקומן בתוכו ומספר גרעון הלבנים כדאמרינן באגדה שא"ל משה להקב"ה למה הרעות וגו' עכשיו שאין לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין א"ל הקב"ה קוצים כו' ונראה עוד דקאי נמי אמהם הרגו בחרב ממה שאמר בענין לתת חרב בידם להרגנו כי עד היום ההוא שהיה דן אותם במים לפי שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם אבל בחרב

לא היה דן אותם כמ"ש אם נידונם בחרב הרי חרבו שלופה בידו אבל ע"י שליחותו של משה הוכבד עליהם העבודה לכופם במכת חרב כמ"ש לתת חרב בידם וגו' ז"ש משה למה זה שלחתני וגו' שאפשר שע"י שאני הייתי השליח גרם הדבר לפי שכבר הרגתי מצרי בחרב הם נחשבים עצמם לנגדי כנרדפים ובזה אני נותן להם פתחון פה לתת חרב בידם להרגני:

הרבה פעמים כו'. באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא א"ל מה שמך כו' ואתה אמרת לי מה שמך ועכשיו אתה אומר והצל לא הצלת וגו' למדו לומר שהוכיחו על דברים הללו מתחלת פ' שלמטה הנסמך לכאן שא"ל הקב"ה וארא גו' באל שדי ושמי ה' וגו' וגם הקמותי את בריתי לתת וגו' כמפורש בש"ר ע"ש וכן פירש"י בחומש אלא שרש"י בחומש נקט קרא דלמה הרעות במקום שהזכיר כאן קרא ומאז באתי לדבר וגו' ואין לחוש אלא דנקט תחלת הענין של דברי משה וכן בסוגיא דילן נקט תלמודא בתחלה שנאמר ומאז באתי לדבר וגו' וסיים בסוף בקרא דהצל לא הצלת וגו' אבל הרא"ם לא כ"כ ע"ש ומתוך שמעתין מוכח כמ"ש דענייא אחד הוא ויש לדקדק לפי פירש"י בחומש דלמה הרעות וגו' היה ג"כ הרהור הא אמרינן פרק נגמר הדין ועשיר יענה עזות זה יהושע כו' אילימא מהכא למה העברת העביר משה נמי מימר אמר למה הרעות וגו' וי"ל דודאי שניהם ל' הרהור משמע אלא ה"ק דאם נקרא יהושע ועשיר יענה וגו' בשביל דבור זה א"כ משה נמי אמר הכי ואמאי נקרא תחנונים ידבר וגם מוכח לשון תנחומא דלמה הרעות וגו' הרהור משמע ועי' בש"ר ועיין בזה ברא"ם ובביאורי מהר"ן וכתב רש"י בפירוש החומש ואין מדרש זה מתיישב אחר המקרא כו' עכ"ל ע"ש באורך ועיין בפירוש דבריו בעקידה ובחזקוני וברא"ם ועיין בזה תשובת הרמב"ן והרא"ם טען עליו ע"ש ואין להאריך בדבריהם והנ"ל לקיים דברי המאמר ע"פ דברי הרמב"ן לפי שההבטחה שהיא בשם הגדול היא יותר גדולה מהבטחה שהיא בשמות אחרים ולאבות ג"כ נגלה לפעמים בשם הגדול באברהם בברית בין הבתרים וביעקב במראה החלום אלא שלפעמים לא נגלה להם רק באל שדי וענין ולא הרהרו אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך הוא אחר דכמה פעמים נגליתי להם רק באל שדי ולא שאלו ממני להבטיחם בשם הגדול ולא הרהרו אחרי מדותי כשלא נתקיימה ההבטחה להם בעצמם להבטיחם בשם הגדול אבל האמינו בי שיתקיים ההבטחה לדורותם ואתה שאלת להבטיחך בשם הגדול ואעפ"כ הרהרת אחר מדותי כשלא נתקיימה ההבטחה מיד ואמרת למה הרעות וגו' ויתישב לפ"ז שלא הוכיחו הש"י מיד כששאל ואמר מה שמך וגו' שלא הוכיחו רק על ההרהור שעכשיו אחר שהבטיחו כבר בשם הגדול היה לו להאמין ולא להרהר ולומר למה הרעות וגו' וכ"נ מדברי התנחומא שלא הוכיחו כלל על שא"ל מה שמך וגו' דאיתא שם שאסור לאדם לקרוא השם באותיותיו תדע לך שלא גילה אותו לאבות ולמה גילה אותו למשה על שהלך לגאול ישראל כו' ובתר הכי מייתי דרשה דהכא שהוכיחו על שהרהר אחר מדותיו והשתא שפיר נמשך וגם אני שמעתי וגו' שהיא תוספת הוכחה למשה מאחר שגם ראית שאני שמעתי נאקת וגו' כדי לקיים הבטחת אבותיהם שלא היה רק באל שדי והיה לך לישא ק"ו בהבטחתי לך בשם הגדול ולא היה לך להרהר ולומר למה הרעות וגו' כ"נ לקיים דברי הרמב"ן ויבואו דברי הדרש על נכון ע"ש:

אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה וגו'. יראה דכמה קראי בפרשת לך לך דלקמיה מהאי קרא דאית בהו בשורת הארץ משום דהנהו קראי קרובים לפרש כפשוטו שנתבשר אברהם שנתנה הארץ לזרעו והם יקנו אותה בחזקה מה שלא היה אברהם יכול לעשות כן אבל מהאי קרא התהלך בארץ לארכה וגו' דגמרינן מינה פרק המוכר פירות שנקנית הקרקע לאברהם בהילוך באורך ורוחב היה אפשר לאברהם להרהר כשבקש מקום לקבור כו' ואע"ג דאיש אחר אינו קונה כל הקרקע בהילוך אורך רק הדרך משום חשיבותו דאברהם קנה כל ארץ ישראל כדאמר שם וכן ביצחק גור בארץ הזאת וגו' אליו נאמרה הבטחה זו ואעפ"כ לא הרהר כשגירש אותו אבימלך וא"ל לך מעמנו וכן ביעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' שקיפל לו הקב"ה כל א"י תחתיו וקנה אותה כדאמרינן פרק ג"ה ואעפ"כ לא הרהר כשבקש מקום לנטוע אהלו בא"י:

במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמות ל"א כו'. כתב הרא"ם אין זה סותר מאמר יען לא האמנתם בי וגו' דמשמע דלולא אותו חטא היו מביאין את ישראל לארץ כי יתכן כו' י"ל שלא ידע בנבואתו רק שלא יכנס בה כמו מנהיג כו' ולפיכך שיתף עצמו עמהם ואמר נוסעים אנחנו וגו' וההיא דש"ר כו' עכ"ל והאריך ע"ש והדברים דחוקים שיהיה משה נכנס לארץ ישראל ויהושע תלמידו יהיה מנהיג בחיי משה ואין המלכות נוגעת בחברתה ואין אלו אלא דברי נביאות שלא ידע משה בנבואתו רק שלא יכניסם כמו מנהיג וההיא דש"ר לא משמע כדבריו וע"כ הנראה דודאי ידע משה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ אבל חשב משה שאפשר לבטל הגזירה בתפלה שלא היה באותה גזירה שבועה אבל בגזרת מי מריבה היה בו גזר דין שיש עמו שבועה כפירש"י בפרשת חקת לכן לא תביאו וגו' בשבועה כמו לכן נשבעתי כו' עכ"ל ע"ש וכדאי' פ"ק דר"ה והשתא דנוסעים אנחנו ששיתף עצמו עמהם א"ש דקודם מי מריבה חשב משה לבטל הגזירה וכתב הרא"ם עוד לשיטתו וההיא דתביאמו ותטעמו שנתנבא שלא יכנס לארץ ואפילו קודם גזירה ההיא כניבא ואינו יודע מה ניבא עכ"ל ודאי דהכי מוקמינן האי קרא בפרק יש נוחלין אבל אין הפי' כמו שחשב הרא"ם דהתם לאו אמשה קאמר דניבא ואינו יודע מה ניבא דמשה ודאי ידע בנבואה שלא יכנס לארץ אבל משום דכל בני ישראל אמרו השירה ואמרו תביאמו ותטעמו ולא אמרו תביאנו ותטענו שהיו מתנבאין ואינן יודעין מה קאמרי על גזירת מרגלים שלא יכנסו לארץ והכי משמע לישנא דתלמודא מתנבאין כו' וכ"ה בהדיא במכילת' וכפי' רשב"ם בהדיא התם ודו"ק:

וימהר ויקוד גו' מה ראה משה כו'. דמשמע להו שהתעורר משה להשתחוות ע"י קריאת המדות ששמע מלפניו ובודאי ידע כבר מדותיו יתברך אבל עתה נתעורר יותר באחד מהי"ג מדות ופליגי מר אמר ארך אפים כדמסיק ומר אמר אמת כפירש"י כי זו המדה מנגדת בריאת האדם כמ"ש אמת אומר אל יברא שכולו שקר:

וכותב ארך אפים א"ל רבש"ע ארך אפים לצדיקים כו'. בפ' עושין פסין ובפ' שור שנגח אמרינן ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים לפי זה ה"ל למשה למימר ארך אף לצדיקים וי"ל לפי דעת משה דאין ארך אף לרשעים משה נמי ה"ק לה בלשון קושיא מאי ארך אפים בלשון רבים לצדיקים והשיב לו הקב"ה לצדיקים ולרשעים וכתבו התוספות פרק עושין פסין אפים שוחקות מאריך לצדיקים עד לעתיד וזעומות לרשעים מאחר פורענות עד לעה"ב וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמשמע בחלק דהוי נמי לטובה עכ"ל ואמר כשחטאו ישראל במרגלים א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים א"ל ולא כך אמרת לי אף לרשעים כו' דבמעשה העגל לא היה צריך למדה זו שהיה להם חטא הראשון ונחשבו עדיין לצדיקים כמ"ש מעביר ראשון ראשון אבל במרגלים כבר חטאי כמה פעמים כמ"ש בענין וינסו אותי זה עשר פעמים ונחשבו כרשעים ולכך הוצרך למדה זו ארך אף גם לרשעים והיינו דכתיב כאשר דברת לאמר כמ"ש הרא"ם שאיני מבקש ממך בקשה חדשה רק לקיים מה שאמרת דאל"כ מאי כאשר דברת עכ"ל ולפי כונה זו יש לישב שהתחיל משה להתפלל גבי מרגלים במדת ארך אפים שהוצרך לה ביותר ולא הזכיר מדת אמת כי לפי מדת אמת היו חייבים כליה כמ"ש אכנו בדבר וגו' אבל במדת ארך אפים אף לרשעים בא להתפלל עליהם ויש לכוין גם שאר מדות מהי"ג שלא נזכרו שם רק אלו שהיה צריך להם אז ארך אפים כמ"ש אף לרשעים ורב חסד ליתן בחסדו לכל בריה די מחסורו והם היו מקטני אמנה כמ"ש בענין עד אנה לא יאמינו לי ואמר נושא עון אבל חטא לא הזכיר כי לא היה כאן שוגג כי העדה היה להם עון שהוא מזיד והמרגלים עשו פשע שהוא מרד ואמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים גו' ואם תהרגם כולם תהיה הפקידה יותר משלישים ורביעים:

דף קיא:

רבי חגי הוה וכו' לביתך נאוה קודש וסמך ליה תפלה למשה אמר ש"מ ארך וגו'. לפירש"י הוא דחוק היאך משמע מאורך ימים דארך אפים ראה ובמדרש ילקוט הביא זה העובדא דרבי חגי בענין אחר אמר רבי חגי כו' שמעית קליהון דטליא בכנישתא דמברכין ואמרין עדותיך וגו' ה' לאורך ימים יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו עם הצדיקים ת"ל אל נקמות ה' אל נקמות הופיע ונראה לפרש זה המדרש ע"פ האגדה דפ' עושין פסין דמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענות לעה"ב משא"כ בצדיקים דמיעוט עבירות שבידן משלם להם פורענות בעה"ז והשתא קאמר דארך אפים דכתיב בלשון רבים משמע לצדיקים ולרשעים יכול כשם שמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענותן בעה"ב כך מאריך אף לצדיקים לשלם פורענותן על מיעוט עבירות שלהן בעוה"ב ואמר שאינו כן דבמדת רשעים דוקא כן הוא לשלם פורענותן בעה"ב ודריש ליה מדכתיב ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' שמדבר ברשעים כדכתיב הנשא שופט וגו' עד מתי רשעים ה' וגו' דנקמות ופורענות של רשעים היא לאורך ימים משא"כ לצדיקים שמשלם מיעוט עבירות בעוה"ז אבל טובתן הוא מאריך נעה"ב על מצות שבידן ולפ"ז נראה להגיה בשמעתין ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' וכתיב תפלה למשה וגו' דלפי הגי' דשמעתין לא הל"ל וסמיך ליה אלא לעיל מינה כתיב תפלה למשה ואמר דש"מ ארך אפים ראה מדהתפלל משה על מדה זו ותו לא מידי ודו"ק:

עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כו'. שהשכינה שורה על כל ראש צדיק כו' לעושים רצונו כו' ועל זה אמרו ועטרותיהם בראשיהם כמפורש בחידושינו במס' ברכות דריש צבי מלשון רצון ולצפירת מלשון מצפים וקאמר לישועתו במקום תפארה כי ישועתו לעמו היא לו תפארה ובפרק קמא דמגילה גרסי' הכי לעושים צביונו ומצפים תפארתו כו' לעושה עצמו כשיריים ואינו מתגאה שעליהם שורה השכינה ביותר כמ"ש אני אשכון את דכא ושפל וגו'. ואמר לרוח משפט זה הרודה את יצרו מבואר ע"ד שאמר מי יודע רוח הבהמה וגו' ופירשו בו שהכל נאמר על האדם שיש לו אלו ב' רוחות דהיינו האחד הוא רוח החיוני שהוא ג"כ בבהמה ורוח הב' היא הנשמה כמ"ש נשמת רוח חיים וגו' והם היצ"ט והיצה"ר והוא ענין שנאמר בכלב עקב היתה רוח אחרת וגו' כי זה הרוח וכח הנשמה היה בו שהוא רוח אחרת כסדר הבריאה החיוני ואח"כ הנשמה ו"ש כאן לרודה באותו רוח הבהמי שהוא כח יצה"ר ואמר ליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו עיין פירושו בחדושי סנהדרין פ"ק דהיינו ליושב שהוא מיושב במשפט לדין דין אמת לאמיתו. ואמר ולגבורה זה המתגבר ביצרו דהיינו שיש עמו רוח האחרת שהוא כח הנשמה להתגבר על כח החיוני שהוא כחו של היצה"ר. ואמר משיבי מלחמה שנושא ונותן במלחמתה כו'. דרכה של תורה היא בב' דרכים דהיינו לפלפל בה גם לקבוע עתים לתורה כמ"ש ששואלין לאדם בעתיד פלפלת בחכמה קבעת עתים לתורה והם שני דברים שזכר כאן נושא ונותן במלחמתה כו' שערה שמשכימין ומעריבין בב"ה כו' וכפירש"י פרק קמא דמגילה שנעשין שוערין לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר זמן נעילתו:

אמרה מדה"ד כו'. פי' רש"י בספר ישעיה וגם אלה ביין שגו יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בהם עכ"ל ואמר כי עי"ז שבעה"ז ביין שגו לא די שלא יהיה להם העטרה שבראש צדיק לעתיד אבל יבואו לגיהנם ואמר אין פלילה אלא דיינים כי ע"י שתעו בשכר יכשלו בהוראה ודיני התורה וק"ל:

דף קיג.

ולא עיר אחרת ע"ש יריחו דכתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו כו'. עיין פירש"י ולא אתפרש כו' ול"נ דלא עיר אחרת ע"ש יריחו הוא בכלל השבועה דיליף מקרא וישבע יהושע וגו' ובנה את העיר הזאת את יריחו וגו' דלא ה"ל למכתב רק ובנה את יריחו וע"כ דרשו דתרתי קאמר קרא דעיר הזאת אסור אפילו ע"ש אחרת ואת יריחו אסור אפילו אינו עיר הזאת והשתא ניחא הא דכתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו מיירי נמי בהכי עיר אחרת ע"ש יריחו וק"ל:

מאי עביד ה"ק באבירם בכורו היה לו ללמוד כו'. עיין פירש"י וק"ק לפירושו דהא גבי שגוב לא קאמר רשע וע"ל דמשמע ליה באבירם בכורו שהיה רשע לא היה לו ללמוד שמת מקללת יהושע אלא שתלה מיתתו ברשעו אבל בשגוב צעירו שלא היה רשע היה לו ללמוד שמת מקללת יהושע ופריך אבירם ושגוב מאי עביד מהיכא פסיקא ליה במעשיהם דאבירם היה רשע ומעשיו רעים ושגוב לא היה רשע וקאמר דרשע לא קאי על אבירם אלא על אביהם חיאל שהיה רשע דאל"כ מאבירם בכורו שמת היה לו ללמוד שיתקיים קללות יהושע גם בבנו הצעיר ולא למד שלא לבנות עוד ולהביא לידי הצבת דלתות והשתא ניחא הא דקאמר איני יודע לאו מילתא באנפי נפשיה כפירש"י אלא שהפליג ברשעו שכמה בנים מתו לו שהיה מקבר והולך ולא השגיח בדבר ולא חזר עד שמת שגוב צעירו ודו"ק:

אחאב שושבינו הוה אתא איהו ואליהו כו'. כל דברי המאמר יצא להם מסמיכות הכתובים ושאמר ויעש אחאב את האשרה ויוסף וגו' בימיו בנה חיאל וגו' כדבר ה' ביד יהושע בן נון ויאמר אליהו וגו' אל אחאב חי ה' וגו' אם יהיה השנים האלה מטר וגו' שהפסיק בענין חיאל דודאי על גודל חטא של אחאב שהזכיר לעיל מיניה קאמר אליהו אל אחאב אם יהיה השנים האלה וגו' אבל הפסיק בענין חיאל דע"י שהלכו למשאל בשלמא לחיאל ולנחמו נתגלגל שנשבע אליהו וא"ל לאחאב אם יהיה השנים וגו' כדמסיק א"ל השתא לוטתא דמשה כו' ועצר את השמים וגו' והוא לא יאמין כי הכל נמשך לואבדתם מהרה מעל הארץ וגו' ומהרה דמריה עלמא כמנין ונושנתם כדאמרי' פ"ב דגיטין

ולא נעצר המטר בזמן אחאב רק ע"י תפלת אליהו כמ"ש חי ה' וגו' אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים וגו' כ"א לפי דברי וכמ"ש רצון יראיו יעשה וכדי לקיים שבועתו:

והעורבים מביאים לו וגו'. הפסיק בענין שאין לזה מקום כאן ועיקר מלתא בפ"ק דחולין גבי שחיטת מומר אלא הכא מייתי לקרא אגב דאייתי קראי אחריני דבהאי ענינא ואפשר לפרש שזכר זה כאן משום שא"ל לך ונסתרת בנחל כרית וגו' אשר משם יהיה לו לשתות לאליהו מימיו עד שיבש הנחל והיה רואה צער בעלמא ואמר דגם מאין היה לו מזונותיו והעורבים מביאים לו לחם וגו' דהיינו מבי טבחי דאחאב ואחר שיבש הנחל שהיה צער בעלמא גם הלחם ובשר היה חסר לו שלא מצאו לו העורבים לחם בבית אחאב כמפורש בקרא שהיה כבד הרעב שם כדי שיראה בצער העולם ולפ"ז י"ל כיון דחזי דאיכא צער בעלמא היינו אליהו שע"י שיבש הנחל ולא הביאו עוד לחם ובשר ראה דאיכא רעב בעלמא דאפי' משלחן מלכים כגון אחאב היה חסר ובכל זאת לא השגיח אליהו מלעבור על שבועתו עד ויהי דבר ה' וגו' לך צרפתה וגו' בעא רחמי ליתן ליה אקלידא דתחייה כו' ואמר ג' מפתחות לא נמסרו כו' ברפ"ק דתענית יליף להו מקרא והא ודאי דנמסרו לפעמים כי הכא באליהו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם כ"כ התוס' ברפ"ק דתענית ע"ש:

דטרקיה לגליה ואבד כו'. לכאורה אין המשל דומה לנמשל דהכא לא אבד אליהו מפתח של גשמים אלא שהחזיר אותו להקב"ה ושמא כיון שאמר מתחלה כי אם לפי דברי דמשמע שעל ידו יפתח שער המטר ושוב הוצרך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו כמ"ש ואתנה מטר ה"ל כאלו אבד המפתח ממנו:

דף קיג:

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שהרשעים כו'. לפי שנתן טעם שלא ידבק וגו' שכל זמן שהרשעים כו' דהיינו אותן רשעים שעוברין על החרם וקאמר מאן אינון רשעים שבכל דור שעוברין כל שעה החרם ואר"י גנבי הן הגנבים שנותנים בב"ה חרם על הגניבות והם עוברין גם על החרם ובזה מביאין חרון אף בעולם כדמסיים בהאי קרא ולא ידבק וגו' למען ישוב וגו' ומחרון אפו וגו'. ומייתי ת"ר רשע בא כו' צדיק בא לעולם כו'. יש לדקדק ששינה מיתת רשע ממיתת צדיק שאמר אבד רשע צדיק נפטר ובקרא דמייתי כתיב צדיק אבד ובסופיה דקרא נאסף צדיק ואנשי חסד נאספו לשון רבים והוא לפי שהרשע והוא הגנב מתוך שהולך אחר תאוות המותרות אם אין לו הוא גונב אמר בקרא דלעיל גבי רשע שהולך אחר תאוות המותרות שאמר אתיו ואקחה יין לשון יחיד ונסבאה שכר לשון רבים והוא כי דרך המתאוים לשתות בחבורה אם אין לו חבר אומר אני אקח לכם משלי בואו אלי ונסבאה יחד שכר הוא דרך שכרות ואמר והיה כזה יום מחר אמר שהוא מתאוה לשתות הרבה יותר מלאכול הרבה ע"פ מ"ש פ' מי שאחזו א"ל אשמדאי אמאי לא קבעי לי מלכא א"ל אנסיה משתיא שקל לבינתא אותבה אחברתה א"ל שלמה הכי אמר לכו אשקוהו ולמחר כו' א"ל אנסיה מיכליה א"ל שקל לבינתא אותבה אארעא א"ל הכי א"ל נגודו מיניה מיכלא וע"כ זה המבקש במותר התאות מבקש יותר בשתייה עם חבריו בשכרות כדי שיוכל לעשות כזה גם יום מחר משא"כ באכילה ז"ש גדול יותר מאד שהוא ודאי מגדיל בשתייה מאד יתר התאוה מה שלא יהיה לו כן באכילה ואמר שאלו המתאוים אין איש שם על לב מיתת הצדיק כי אומרים כי הצדיק אבד כמו הרשע שאבד ממש במיתתו ואמר שגם אנשי חסד שהם המתעסקים בקבורת הצדיק נאספו בביתו ואין מספידין אותו כראוי ואין מבין מיתת הצדיק כי מפני הרעה נאסף הצדיק דהיינו שנסתלק מן העולם ואינו אבד כמו הרשע. ואמר צדיק בא לעולם טובה כו'. כמ"ש זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו גו' מעצבון ידינו כמשמעו מקללת אדם בעצבון וגו' ממעשינו הוא מעונש מעשה דור המבול שע"י נשבע שלא יוסיף עוד ומסיים בזה לפי שכל פ' חלק מדבר בימות המשיח וגמול ועונש דלעתיד וזאת השבועה שהיא לנח היא לנו הוראה על ברית השבועה אשר עמנו שנאמר כי מי נח זאת לי אשר וגו' כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך ואז טובה באה לעולם כמ"ש צדיק ונושע וגו' ובכן בב"י א"ס:

סליק פרק חלק וסליקא לה מסכת סנהדרין

מַהֲרַ״ם

דף ב.

מתניתין והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרוגו כן צריך להיות:

ברש"י ד"ה גזלות וכו' דמלוה להוצאה ניתנה וכתב זה משום שקשה ליה מה לי כופר בפקדון או כופר במלוה ולמה לא מקרי גזלן ותירץ דשאני פקדון דאיהו בעין ומיד שכופר בו נעשה כאילו עתה גוזלו מיד בעלים אבל מלוה אינו בעין דלהוצאה ניתנה וכשכופר בה ולא רצה לשלם אינו נעשה כאלו גוזל עתה מיד הבעלים לכך לא מקרי גזלן:

ד"ה הערכין הממלטלין בגמרא מפרש ר"ל משום דבמטלטלין וקרקעות לא שייך ערכין אלא הקדש קדושת דמים במטלטלין שמין שוה ובקרקעות לפי חשבון בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל ולא שייך ערכין כי אם גבי אדם כשאומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי ולכך מפרש בגמרא דערכין המטלטלין דקתני דאיירי בענין שמקדש דמי שוויו של כלי עיין לקמן בגמרא (סנהדרין דף ט"ו) וכן הא דקתני ואדם כיוצא בהן לא איירי באומר ערכי עלי לכך פריך בגמרא אדם מי קדיש ומוקי באומר דמי עלי והא דלא קתני במתניתין ערכין גמורין משום דהתם לא צריך שומא דמיהם קצובים בפרשה דאם הוא מבן כ' עד ששים חמשים שקלים ומבן חמש עד עשרים עשרים שקלים:

ד"ה הרובע והנרבע שור שרבע אשה וכו' נידונית הבהמה ליסקל בכ"ג כאדם דאיתקש להדדי והוא סוף הדבור כן צ"ל ורצה לומר נידונית הבהמה בין שהבהמה היא הרובע ובין שהבהמה היא הנרבעת נידונית ליסקל בכ"ג באדם ד"ל בין שהאדם הרובע ובין שהאדם הוא הנרבע כגון אשה דבשניהם איתקש הבהמה והאדם להדדי כמו שמפרש אחר כך בהפסוקים שמביא שהרי בפסוק והרגת את האשה איתקש הבהמה שהוא הרובע להאדם שהיא האשה ובפסוק ואת הבהמה תהרוגו איתקש הבהמה שהיא הנרבעת להאדם שהוא האיש הרובע:

ד"ה כמיתת הבעלים וכו' דהאי בעליו יומת קרא יתירה להך דרשה וכו' עיין לקמן (סנהדרין דף ט"ו) ועיין שם בתוס' דף הנ"ל דיש ע"ב למה איצטריך יתורא להאי דרשה ולא יליף לה מהיקשא דאיתקש בהמה לאדם כמו גבי רובע ונרבע:

ד"ה שומע אני דלטובה לזכות הלך אחריהם שאפילו מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות דברי רש"י צריכין ביאור דהא אי אפשר לפרש כפשוטו דאזלינן בתר מיעוט המזכין אלא ר"ל דלא אזלינן בתר רוב המחייבין אלא מוסיפין עליהם כדלקמן פרק היו בודקין מכלל דאם היו רוב מזכין הולכין אחריהן אם כן אחרי רבים להטות למה לי דלזכות לא איצטריך דמדיוקא שמעינן ליה אבל צריך ליתן טעם לדברי רש"י דלמה האריך לכתוב לשון זה היה לו לומר בקצור שומע אני דלזכות הולכין אחריהן דמדכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות מכלל דלטובה תהיה אחרי רבים וצ"ל דרש"י סבירא ליה דהא דקאמר שומע אני דלטובה הולכין אחריהן לא מדיוקא דייק לה אלא מסברא כיון דחזינן שאפילו היכא דמיעוט מזכין ורבים מחייבין אין הולכים אחר המחייבין סברא הוא דהיכי דמזכין הן רבים פשיטא דהולכין אחרי רבים המזכין:

בתוס' ד"ה ד"מ וכו' אחר ששנה דיני וכו' בא לתרץ מפני מה שנה רבי משנה סנהדרין אחר הג' בבות ב"ק בבא מציעא בבא בתרא ותירץ דבהתלתא בבי שנה הדינים ואחר ששנה הדינים משמיענו בכמה דיינים דנין הדינים:

בא"ד והא דלא תנא כופר ול' של עבד וכו' כצ"ל וענין בפני עצמו הוא:

בא"ד ובזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר. ר"ל ולכך לא הוצרך למתני כופר ושלשים של עבד דממילא שמעינן דבענין כ"ג דהא אין כופר בלא מיתת השור. וכבר תנא דמיתת השור בכ"ג דלא כרבי אליעזר וכו' דלדידיה אשכחן דמחייבי כופר ושלשים אף במקום שאין כאן מיתת שור כגון בעד אחד ועל פי בעלים ואם כן אי אתיא מתניתין כוותיה הוי ליה למתני כופר ול' בפני עצמו:

בא"ד ואין נראה וכו' ד"ל דתירוצו של הי"מ אינו משום דהא איכא אמוראי דאפילו לר"ע דאשכחן דמשלם כופר אפילו היכא דליכא מיתת השור כגון שלא בכוונה דליכא מיתת שור ואם כן לא אתיא מתני' לא כרבי אליעזר ולא כר"ע דלר"ע נמי הוי ליה למתני לתנא דמתניתין כופר בפני עצמו כיון דאיתא בלא מיתת השור:

בא"ד וללישנא קמא וכו' ר"ל לפי הי"מ דלית להו תירוצו של ר"ת דתירץ דכופר ושלשים הוו בכלל חבלות אלא תירצו דלהכי לא קתני כופר ושלשים משום דלא משלמי כי אם בזמן שהשור בסקילה איך יתורץ לדידהו הא דשייר ולא קתני יציאת עבד בראשי אברים ותירץ דהי"מ סבירא ליה דיציאת עבד בראשי אברים הוי פשיטא בכלל חבלות אבל כופר ושלשים של עבד לא מסתבר להו למימר דהוו בכלל חבלות ולכך תירצו הא דלא קתני כופר ושלשים בתירוץ הראשון אי נמי התנא לא איירי וכו' ר"ל לא תני ראשי אברים דאין שם נתינת ממון כן מתרצין הי"מ דלעיל:

דף ב:

בתוס' ד"ה דברי הכל אין דיניהם דין וכו' ואם תאמר כי היכי דילפינן ממשפט אחד נילף נמי לענין ג' ומומחה אפילו מאן דלית ליה עירוב פרשיות נראה דקושית התוס' קאי דלפי סברת המקשה משמע דלמאן דלית ליה עירוב פרשיות לא דריש נמי משפט אחד להשוות הודאות והלואות לגזלות וחבלות כמו שכתבו התוס' לעיל מיניה ואף על גב דכתבו התוס' דרבי יוחנן דריש ג' ומומחין ממשפט אחד אע"ג דלית ליה עירוב פרשיות כתיב כאן מכל מקום אמוראי אחריני לא סבירא להו הכי אלא כל מאן דאמר דלית ליה עירוב פרשיות לא דריש משפט אחד להשוות הודאות והלואות לגזלות וחבלות לענין ג' ומומחין ולא דרשי משפט אחד כי אם לענין דרישה וחקירה ולכך מקשין התוס' דטעמא מאי דס"ל הכי נימא כי היכי דילפינן דרישה וחקירה ממשפט אחד נילף נמי לענין ג' ומומחין ר"ל להשוות כל דיני ממונות להדדי. מקשין העולם מאי קשה להו להתוס' כי היכי דילפינן דרישה וחקירה ממשפט אחד נילף נמי לענין נ' ומומחין אפילו למאן דלית ליה עירוב פרשיות הא נוכל לתרץ דלהכי לא ילפי ממשפט אחד שלשה ומומחין משום דילפי מפסוק דבצדק תשפוט עמיתך דמדאורייתא חד נמי כשר בדיני ממונות כדאמר רב אחא בריה דרב איקא לקמן בסמוך אבל בעיני אין זה קושיא כלל דקושיית התוס' קאי לפי סוגיא דשמעתין והמתרץ דהוא רבא דמסיק אלא אמר רבא תרתי קתני וכו' לית ליה דרב אחא בריה דרב איקא דיליף מבצדק תשפוט עמיתך דחד נמי כשר:

בא"ד ותדע דלקמן בעי גזרה שוה דהיטב היטב בריש פרק היו בודקין לקמן (סנהדרין דף מ') יליף ג"ש זו לענין ז' דרישות וחקירות דילפי בדיני נפשות עצמו ליתן מה שכתוב בזה לזה ולא ילפינן כל דיני נפשות מהדדי מהכתוב דמשפט אחד ולא גזרה שוה אלא ודאי משפט אחד לא אתי אלא להשוות דיני ממונות לדיני נפשות לא להשוות כל דיני נפשות אהדדי:

בא"ד אלא איצטריך היטב דלקמן דלכתבינהו רחמנא בחדא ר"ל דלקמן פריך אם איתא דבכל דיני נפשות בעי כל דרישות וחקירות דכתיב בכלהו אם כן ליכתבינהו רחמנא לכלהו בחדא ואי לאו גזרה שוה מחמת קושיא זו לא הוה ילפינן להשוותן למשפט אחד לכך בעי ג"ש:

בא"ד ואם תאמר אכתי לענין מומחין נילף דיני ממונות מדיני נפשות ר"ל דלענין ג' לא מצי למילף דהא בדיני נפשות בעינן כ"ג אבל לענין מומחין נילף דיני ממונות מדיני נפשות ממשפט אחד כמו שילפי' לענין דרישות וחקירות ותירץ מדכתיב מומחין גבי גזלות וכו' משום דאל"כ דילפינן דיני ממונות מדיני נפשות לענין מומחין לא ליכתביה גבי גזלות ונילף מדיני נפשות אלא מדאיצטריך למכתבינהו גבי גזלות ש"מ דלא ילפינן דיני ממונות מדיני נפשות לענין זה אבל קשה למאן דאמר עירוב פרשיות דלפי האמת בכל דיני ממונות בעינן נמי מומחין אפילו גבי הודאות והלואות לדידיה קשה לא ליכתביה גבי גזילות ונילף כל דיני ממונות מדיני נפשות ממשפט אחר ושמא לענין מומחין אין ללמוד מדאשכחן דאין שוין לענין מספד הדיינים דבממונות סגי בג' ובדיני נפשות בעינן כ"נ כן הוא הצעת דברי התוס' הנ"ל:

דף ג.

בתוס' ד"ה שלא תנעול דלת וכו' ומיהו כתובת אשה וירושות וכו' וכל הנהו דמסקינן בהחובל דעבדינן שליחותייהו וכו' מדברי התוס' בדבור זה וכן לקמן בד"ה נזק היינו חבלות וכו' משמע דסבירא ליה דטעמא דנעילת דלת וטעמא דשליחותייהו עבדינן תרווייהו חד טעמא הוא דבמידי דאית ביה נעילת דלת כגון דשכיחי ואית בהו חסרון כיס עבדינן שליחותייהו דמומחין ודנין אותן אפילו שאינן מומחין בין בא"י בין בבבל אבל לא משמע כן בדברי רש"י לקמן סוף ד' י"ג ד"ה למידן דיני קנסות וכו' דמשמע שם מפירוש רש"י דבדיני קנסות בענין מומחין ובשאר דיני ממונות במידי דשייך נעילת דלת לא בענין מומחין אפילו בא"י ובמידי דלא שייך נעילת דלת כגון בד' שומרים ובגזלות בא"י בענין מומחין ובבבל אע"ג דליכא סמוכין עבדינן שליחותייהו משום דשכיחי ואית בהו חסרון כיס וכן משמע מדבדי הרא"ש ז"ל בשמעתין דבתר שכתב סוגיא דשמעתין דבדיני ממונות לא בענין דרישה וחקירה ולא מומחין מפני שלא תנעול דלת בפני לוין כתב והוא הדין נמי כתובת אשה וירושות ומתנות וכו' כתב אבל גזלות וחבלות בענין מומחין ודרישה וחקירה וכו' ובפ' החובל מסיק דכל מידי דשכיחי עבדינן שליחותייהו וכו' וקאמר התם דחבלות לא שכיח משמע דבכל שאר מילי שכיחי אפילו גזלות הלכך כל מידי בר מחבלות עבדינן שליחותייהו ולא בעי מומחין וגם דרישה וחקירה לא בעי עכ"ל משמע מדבריו דהא דאיתא במתניתין דגזלות בעי מומחין וממילא בענין נמי דרישה וחקירה היינו בא"י אבל בבבל דליכא מומחין עבדינן שליחותייהו כיון דשכיחי ואיכא חסרון כיס ודו"ק וי"מ דוקא גזלות שעל ידי חבלות ובו' היינו דוקא לפי מסקנא דשמעתין אבל בתחלת הסוגיא לא הוה סבירא ליה הכי כדמשמע לעיל מהא דאמר משום דעיקר ג' דכתיבי בגזלות וחבלות כתיבי דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים וכו' ודו"ק:

ד"ה ומדאורייתא חד נמי כשר בקונטרס דקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דאם כן בצדק תשפוט למה לי לכך נראה דאפילו למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר מקשין העולם מנא להו להתוס' לומר כן דלמא לעולם אימא לך דרב אחא בריה דרב איקא לית ליה עירוב פרשיות והא דאיצטריך פסוק דבצדק תשפוט עמיתך משום דלא נילף ממשפט אחד דבכל דיני ממונות בעינן שלשה מומחין כדיליף רבי יוחנן אף על גב דלית ליה עירוב פרשיות כמו שכתבו התוס' לעיל ד"ה אין דיניהם דין לכך איצטריך למכתב בצדק תשפוט לומר דבדיני ממונות אפילו חד כשר ומשפט אחד לא אתי אלא להשוות דיני ממונות לדיני נפשות לענין דרישה וחקירה ונראה דסבירא להו להתוס' דרב אחא בריה דרב איקא אדברי המקשה דלעיל קא מהדר דפריך לעיל מאי קא סבר אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן ליבעי מומחין ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן ג' למה לי דסבירא ליה דלא דריש נמי משפט אחד להשוות כל דיני ממונות להדדי כדלעיל הלכך אם איתא דרב אחא לית ליה עירוב פרשיות למה ליה למנקט פסוק דבצדק תשפוט עמיתך הוה ליה לאהדורי על דברי המקשה דלעיל בקצרה לעולם לית ליה עירוב פרשיות והא דבעי ג' משום יושבי קרנות אלא ודאי הכי קא מהדר רב אחא לעולם קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן ואפילו הכי מדאורייתא לא מבעיא דלא בעינן ג' מומחין אלא אפילו חד ומי כשר מדכתיב בצדק תשפוט עמיתך אלא משום יושבי קרנות בעי ג' ולכך קתני מתניתין דדיני ממונות בשלשה אפילו הן הדיוטות וק"ל. ונוכל לומר גם כן דאין הכי נמי דיכול להיות דרב אחא לית ליה עירוב פרשיות ואיצטריך קרא דבצדק תשפוט כדי שלא נילף ממשפט א' דבענין ג' אלא שהתוס' רבותא קאמרי דאפילו למאן דאמר דאית ליה עירוב פרשיות קאמר רב אהא מדאורייתא חד כשר דקרא דבצדק תשפוט עמיתך אתי לאורויי דלענין זה לא אמרינן עירוב פרשיות ומהאי טעמא נמי ליכא למימר דלא תקשי לרש"י דסבירא ליה דלעולם רב אחא לית ליה עירוב פרשיות והא דאיצטריך קרא דבצדק וגו' משום דלא נילף ממשפט אחד דאם כן מאי דוחקיה לרש"י לפרש דרב אחא לית ליה עירוב פרשיות אדרבה יפרש דלעולם רב אחא אית ליה עירוב פרשיות ואפילו הכי סבירא ליה דמדאורייתא חד כשר מפסוק דבצדק תשפוט וגו' דאתא למילף דלענין זה לא אמרינן עירוב פרשיות אלא ודאי לא עלה בדעת רש"י לומר דאתי קרא דבצדק לסתור שום לימוד דקרא וק"ל אבל הראשון נראה לי עיקר:

ד"ה לרבא לית ליה דשמואל וכו' מודה דקיום שטרות בשלשה כדאמר פ' ח"ה הכי איתא התם דף מ' וקיום שטרות בג' ופירש רשב"ם שם וז"ל לכך צריך ג' וב' שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חצוף והכא אפילו דיעבד נמי לא דאם כן מה יש בין הנפק לשטר שלמעלה הימנו הכא ב' חתימי והכא ב' חתימי ודומה לעד מפי עד ע"ש:

דף ג:

ברש"י ד"ה והתניא וכו' והא קרא דרשינן כצ"ל וכתב זה משום דקשה לרש"י מאי פריך מהברייתא לרבי יאשיה שהוא תנא ופליג לכך כתב והא קרא דרשינן ובמאי מוקי רבי יאשיה לקרא:

ד"ה אפילו תימא רבי יאשיה מודה היכא דחלוקין אזלינן בתר רובא. ר"ל אע"ג דלרבי יאשיה לית ליה ב"ד נוטה היינו לענין שיכולין להיות זוגות אבל מ"מ אינו צריך שיהא דעת כולן שוה כדס"ד דמקשה אלא מודה הוא היכא דחלוקין אזלינן בתר רובא ק"ו מדיני נפשות:

בתוס' ד"ה מוקי לה בדיני נפשות וכו' מכל מקום אפשר דמפטרו כלהו בהכחשה ר"ל דאין מתחייבים אלא על ידי הזמה דהיינו שבאו שנים ואמרו להם עמנו הייתם באותו יום אבל אם שנים מכחישים אותם ואומרים שזה לא הרגו ושקר אתם מעידים העדות כלה בטלה והרוצח והעדים כולם פטורים:

ד"ה מסנהדרי גדולה פריך שפיר וכו' דבור זה קאי אמאי דפריך בגמרא אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכא קמ"א ותהא סנהדרי קטנה צריכא מ"ה וכו':

דף ד.

בגמרא ואימא כולהו למצוה וכו' ר"ל דהא פשיטא דלמצוה בעי לזרוק על הד' קרנות ואם כן כל הד' קרנות דכתיבי בקרא כולהו למצוה ואין כאן שום יתור ואם כן אחת לעיכוב מנלן ומשני כפרה בכרי לא אשכחן ולכך אם לא זרק כלל אפי' על קרן אחת פשיטא דמעכב הכפרה והשתא לפי האמת צ"ל הא דקאמר רב הונא וב"ה אומר שלש למצוה ואחת לעכב לאו דוקא דהא כל הד' קרנות דכתיבי אתי למצוה ואחת דלעכב אתי מסברא ואם לא שנפרש הא דקאמר שלש למצוה לאו אקרנות דקרא קאי אלא אקרנות דמזבח קאי ור"ל הזאת ונתינת ג' קרנות מהד' הוו למצוה דלעכב לא בעינן כ"א אחת והג' הנותרים מזין למצוה:

ברש"י ד"ה בחלב אמו יכול בחלב אמו אבל בחלב אחר מותר לבשל כצ"ל:

בתוס' ד"ה ורבנן ירשיען כתוב בפ' במה בהמה וכו' כצ"ל וקאי אשני בני עלי חפני ופנחס ואמר התם דפנחס לא חטא מדמייחסו הכתוב דכתב בן אחיה בן אחיטוב בן אי כבוד בן פנחס בן עלי הכהן ופריך והא כתיב אשר ישכבון וגו' ומשני ישכבן כתיב:

ד"ה כלהו סבירא להו יש אם למקרא וכו' חריות של דקל פירוש של תמרים היו מביאים ומניחים אצל המזבח ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחד ללולב ואחד למזבח ורבנן מפרשי כפת כתיב כצ"ל:

בא"ד משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחרינא ר"ל דרבי לוי מפרש התם דלא פליגי רבי יוחנן בן ברוקא ורבנן בקרי וכתיב וטעמו של רבי יוחנן בן ברוקא לאו מן המקרא נפק אלא סברא רמז לקילוסין של ישראל מה דקל זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל וכו' כדאיתא התם דף מ"ה:

בא"ד ובפרק לולב הגזול תני נמי ר"ע אומר כשם שלולב א' ומפרש בגמרא משום דכתיב כפת לא אתמר כן שם בגמרא בפירוש אלא דבברייתא איתא התם פרי עץ הדר אחד כפת תמרים אחד וכו' משמע דכפת כתיבי מקשין התלמידים והא גבי לולב נמי מכחשי הקרי והכתיב אהדדי דהקרי מצריך שני לולבין והכתיב אינו מצריך כי אם לולב אחד וכל היכא דמכחשי אהדדי סבירא ליה לר"ע יש אם למקרא וגבי לולב סבירא ליה לולב אחד ואם כן דריש המסורת ודוחק לומר דר"ע כרבי יוחנן בן ברוקא סבירא ליה דלמזבח נמי בעינן חריות של דקל ואם כן דרש התם המקרא והמסורת מן המקרא יליף דבעינן תרי כפות דהיינו אחת ללולב ואחת למזבח ומן המסורת יליף דלא בעינן ללולב כי אם אחת דאי לאו המסורת ה"א דלולב בעינן תרי לולבין דאם כן לר' לוי דמפרש דרבי יוחנן בן ברוקא בטעמא אחרינא כדלעיל מאי איכא למימר גם לא מצינו בשום מקום לר"ע דאית ליה דבעינן חריות דקל לגבי מזבח דלא שמעינן לה משום תנא כי אם מר' יוחנן בן ברוקא ונראה לי דגם התם דריש ר"ע שניהם המקרא והמסורת ומן המסורת יליף לולב אחד ומן המקרא יליף דלהוי לשון כפות לשון אגודה שיהא דבר שהוא נפרד וראוי לאגדו וזהו לולב דאל"כ הוה אמינא דהוא חרותא דהוא ענף כדאיתא התם בדף ל"ב אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דהאי לישנא כפות תמרים דלולבים היא אימא חרותא ומשני בעינן כפות וליכא כדאיתא התם ועוד פריך התם ואימא תרתי כפי דתמרים ומשני כפת כתיב וכתבו שם התוס' כפת כתיב בהאי כ"ע מודו דיש אם למסורת וצריך טעמא עכ"ל ולפי מה שכתבתי אתי שפיר ואפשר דהתוס' סבירא להו דכפת בלא וי"ו דקרי נמי משמע לישנא דאגד אבל כדי ליישב הקושיא דלעיל נראה לומר דמהקרי דכפות ילפינן דהוא לשון כפיתה ואגודה ואף על גב דשם משמע דרבי יהודה דסבירא ליה במתניתין דהתם שאם נפרד יאגידנו ומפרש בגמרא בברייתא דדריש לה מדכתיב כפות תמרים כפות אם היה פרוד יכפתנו משמע אבל תנא קמא דמתניתין דהתם לא סבירא ליה הכי מכל מקום כולי עלמא מודו דילפינן מספות דבעינן דבר הראוי לאגוד ולכפות אלא שהתנא קמא לא מצריך לאגדו אבל מכל מקום דבר הראוי לאגוד בעינן ועיין בר"ן ודוק נראה לי:

בא"ד ומיהו קשה מרבי עקיבא דלא דריש אלא מקרא לחוד ר"ל שם בקידושין גבי בגדו לא דריש רבי עקיבא כי אם המקרא לחוד:

ד"ה ורבנן נפשת כתיב תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן וכו' לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי וכו' יש לדקדק למה להו להתוס' להביא ראיה דרבי ישמעאל סבר יש אם למסורת כדי להקשות לרבי ישמעאל תרי קראי למה לי הא אי נימא נמי דרבי ישמעאל סבר יש אם למקרא כר"ע כל שכן דתקשה טפי למה לי לרבי ישמעאל קרא דהנוגע במת בנפש דרביעית דם ממת אחד מטמא הא אפילו מתרי מתים מטמא כמו לר"ע ונראה דהא דקאמרי התוס' והיינו כרבנן דדרשי נפשת ר"ל דהואיל ואשכחן דרבי ישמעאל סבר יש אם למסורת מסתמא ררבנן דר"ע דקאמרה הגמרא דס"ל נפשת כתיב היינו ר' ישמעאל דהוא בר פלוגתיה לקמן גם בפ' המקשה ודריש נפשת לרביעית דם ממת אחד וא"כ תרי קראי למה לי והוצרכו התוס' לדייק הכא דאי בלא זה הוה מצי לתרוצי דדלמא רבי ישמעאל דריש קרא דעל כל נפשות מת לא יבא לשום דרשה אחרינא אבל השתא דמוכח דרבנן דר"ע היינו ר' ישמעאל וקאמרה הגמרא ורבנן נפשת כתיב א"כ ש"מ דדריש רבי ישמעאל מקרא דנפשת מת דרביעית דם ממת אחד מטמא א"כ שפיר קשיא תרי קראי למה לי ואי לא מסתפינא הוה אמינא דראוי לגרוס והיינו רבנן דדרשי נפשת וכו' ודו"ק:

דף ד:

ברש"י ד"ה בפרשת קדש וכו'. נראה לי דצריך להיות בפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי"ו ובפרשת שמע אבל בוהיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא וכו' ור"ל חסר וי"ו בין פ"א לתי"ו ואף על גב דבפרשת כי יביאך כתיב וי"ו בין טי"ת לטי"ת אין נפקותא באות וי"ו כ"א באותה וי"ו שבין פ"א לתי"ו דהוא מורה על לשון רבים:

ד"ה יראה כל זכורך כתיב וקרינן יראה תרווייהו דרשינן יראו כל זכורך שיראו פני השכינה. יראה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותך הקיש ראייתך לראייתו כדרך שהקב"ה בא לראותך כך בא ליראות לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם וכו' אף אתה רואה אותו בשתי עיניך כך היא הגירסא בדש"י שלפנינו ויש ליישב דרש"י סבירא ליה דהמסורה שהוא יראה בחיר"ק הוא פירושו יראה כל זכורך ר"ל שיראו זכורך פני השכינה והמקרא שהוא יראה בציר"ה הוי פירושו כל זכורך יתראו לפניו שהוא ר"ל הקב"ה בא לראותן וקאי בין המקרא דהיינו יראה בציר"ה ובין המסורה דהיינו יראה בחיר"ק תרווייהו אזכורך ר"ל שזכורך יראו אותו וזכורך יתראו לפניו שהקדוש ברוך הוא רואה אותן והקיש ראיתך לראיותו כדרך שהקדוש ב"ה בא לראותך דהיינו המקרא שהוא יראה בציר"ה כך בא ליראות לו ר"ל כך בא הקדוש ברוך הוא להיות נראה לעם זכורך שהם יראו אותו והוא מתראה מהם וזהו ר"ל לראות והוא המסורת שהוא יראה בחיר"ק שזכורך יראו אותו והוא מתראה מהם מה הוא רואה אותך כשהוא שלם דהיינו ליראות והוא המקרא יראה בציר"ה שיתראו לפניו והוא רואה אותך אף אתה רואה אותו בשתי עיניך דהיינו ליראות שהוא בא להיות נראה והוא המסורת יראה בהיר"ק שזכורך רואה אותו והוא גראה וכן הוא ממש בפירש"י בריש מסכת חגיגה וז"ל שם יראה יראה כתיב וקרינן יראה יראה כל זכורך פני האדון דמשמע רואה את השכינה יראה כל זכורך את פני האדון משמע שהאדון בא לראותך הקיש הכתוב ראייתך לראייתו כדרך שבא לראותך כן הוא בא ליראות ממך מה לראותך בשתי עיניו אף ליראות מן האדם בשתי עיניו של אדם עכ"ל רש"י שם:

בתוס' ד"ה לטטפת וכו'. י"מ משום דכתיב ולטוטפות וגורעין וי"ו דבריש התיבה וכו'. ר"ל וי"ו דלפני הלמ"ד דברישא כתיבא מוסיפין אותה בסוף התיבה בין פ"א לתי"ו והוי לשון רבים אבל הוי"ו דבין טי"ת לטי"ת לא משמע לשון רבים ור"ת מפרש פירוש דגמרא אינו רוצה לומר דילפינן לה מדכתיב וי"ו בין פ"א לתי"ו דהא בכולהו לא כתיבא שום וי"ו בין פ"א לת"ו וגם אינו רוצה לומר במוסיפין הוי"ו דבריש התיבה דולטוטפות בין פ"א לתי"ו דהא כבר הוכיחו התוס' דבאמצע התיבה לא שדינן אלא ר"ל מדכתיב ולטוטפות וי"ו קודם הלמ"ד משמע לשון ריבוי רמרבה אות אחת ולא גריס בגמרא לטטפות הרי כאן ד' וי"ו בין פ"א לתי"ו אלא גריס ולטוטפת הרי כאן ד' ר"ל וי"ו קודם הלמ"ד מרבה עוד אחת הרי כאן ד' וכן גבי נותר הוי נמי הכי עיין שם ביבמות דריש הוי"ו ה"א דוהנותר לשון ריבוי הוא ה"נ הכא דרשינן הוי"ו והלמ"ד לשון ריבוי עיין שם ואע"ג דבפרשת והיה אם שמוע דהיא פרשה אחרונה לא כתיב ולטוטפת וי"ו למ"ד בריש התיבה כי אם בפרשת והיה כי יביאך אעפ"כ נקט לה הגמרא בסוף דאורחא הגמרא למנקט התיבה שממנה בא הריבוי לבסוף ובספר חכמת שלמה מפרש הא דקאמרי התוס' לעיל וגורעין וי"ו דבריש התיבה ומוסיפין בסוף התיבה דרוצה לומר הוי"ו שבין שני הטיתי"ן מוסיפין אותה בסוף התיבה בין פ"א לתי"ו ולא ירדתי לסוף כונתו דהא פשוטו מבואר כמו שפירשנו ובאמת שהרא"ש בהלכות ס"ת כתב ז"ל ואין לומר גורעין ומוסיפין ודורשין ושקלינן וי"ו דבין טי"ת לטי"ת ושדינן בין פ"א לתי"ו דלא אשכחן אלא בתחלת התיבה וסופה וכו' אבל לשון התוס' דהכא שכתבו וי"ו דבריש התיבה משמע כדברי ועוד דאם לא כך תקשה לן דהכל טעמא מאי דלמה לה להגמרא למנקט וי"ו שבין טי"ת לטי"ת ולא נקטא הוי"ו דבריש התיבה דהיא הוי"ו שקודם הלמ"ד כמו דנקט התם וי"ו דויסף ואפשר דהביאו לספר ה"ש לפרש כן משום דכתבו התוס' בסמוך ור"ת מפרש דוי"ו דולטוטפות דריש וכו' דמשמע מתוך הלשון דלעיל לא הוה מפרש דדריש הוי"ו דקודם הלמ"ד אלא הוי"ו דבין טי"ת לטי"ת אבל אין זה ראייה כלל דהכי קאמר דלעיל מפרש מהטעם דגורעין הוי"ו דבריש התיבה ומוסיפין אותה בין פ"א לתי"ו ורבינו מפרש דוי"ו דולטוטפת דריש לשון ריבוי בלא שום גרעון ותוספת וק"ל ובספר התרומה סימן ר"ה מפרש דלעיל ר"ל דגורעין הוי"ו שבין טי"ת לטי"ת ור"ת מפרש דגורעין הוי"ו שקודם הלמ"ד ומוסיפין אותה אחר הפ"א ודורשין לשון רבים אבל דברי התוס' דהכא אי אפשר לפרש כן שהרי כבר הוכיחו דאין מוסיפין ודורשין באמצע התיבה כמו שהביאו ראיה מפרק הערל וספר התרומה לא הביא שם הגמרא כצורתה על נכון ע"ש בדבריו:

ד"ה טט בכתפי שתים כו'. דלא מצינו בתורה כתובים אלא בד' פרשיות לשון זה דהתוס' אינו מדויק דאי ר"ל רלא מצינו בתורה שכתובים טטפת כי אם בד' פרשיות זה אינו דהא לא כתובים כי אם בשלשה פרשיות דבפרשיות קדש לא כתיב טטפת כלל ויש לישב דר"ל דלא מצינו בתורה כתובים מענין של תפילין כי אם בארבעה פרשיות דבפרשת קדש כתיב ג"כ והיה לך לאות על ידך וכן בכל הארבע הפרשיות כתיב וקשרתם לאות על ידך וגו' ואי גרסי' בתוס' דלא מצינו בתורה כתובים אלא ארבע פרשיות וכו' ולא בד' בבי"ת מתיישב טפי:

ד"ה כדרך שבא לראות וכו'. פירש הקונטרס כדרך שבא לראותך כן בא ליראות וכו'. ולפ"ז קאי יראה אהקב"ה וקאי יראה אזכורך וכו' כצ"ל דברי התוס' אלו צריכין ישוב אבל נראה שבספרי התוס' לא היה כתוב ברש"י התחלת הדבור כמו שכתב בספרים שלפנינו שכתוב בפירוש רש"י יראה כל זכורך וכו' יראה כל זכורך שיראה פני השכינה יראה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותן כל זה לא היה כתוב בספרי התוס' ולא היה כתוב בספרי התוס' בפירוש רש"י כ"א סוף הדבור שלפנינו כדרך שבא לראות וכו' כדרך שבא הקב"ה לראותך וכו' ומפרשים התוס' דברי רש"י שמפרש המסורת שהוא יראה בחיר"ק דרוצה לומר שהקב"ה יראה את זכורך המקרא שהוא יראה בציר"ה רוצה לומר שכל זכורך יהיו מתראים ר"ל שהקב"ה יתראה להם והם יראו אותו וזה פירוש הגמרא כדרך שבא לראות כך בא ליראות ר"ל כדרך שבא הקב"ה לראות זכורך שהוא יראה בחיר"ק כך בא ליראות ר"ל להיות נראה לזכורך שהוא יראה בציר"ה שזכורך יראו אותו והיינו ממש הפירוש שכתבו התוס' בריש חגיגה בשם רש"י וז"ל שם פי' רש"י כדרך שבא הקב"ה לראותך דהיינו בשתי עינים כך אתה בא לראות אותו בשתי עיניך עכ"ל שר"ל לפירוש רש"י לראות היינו שהקב"ה רואה אותך דהיינו יראה בחיר"ק וליראות היינו שאתה רואה את הקב"ה והקדוש ב"ה בא להיות נראה לך דהיינו יראה בציר"י והשתא יתיישב שפיר לשון התוס' דהכא דקאמרי על פירוש רש"י ולפ"ז קאי יראה אהקב"ה וקאי יראה אזכורך וכו' ובחגיגה מקשים התוס' על פי' רש"י דלפי פירושו קאי מלת בא דקאמר גמרא אהקב"ה ולא יתכן ביאה גבי שכינה

שהיא בכל מקום עוד דדריש המסורת קודם אדרבה היה לו לדרוש המקרא קודם ר"ל דלפירוש רש"י כדרך שבא לראות דפירושו שהקב"ה בא לראות והוא יראה בחיר"ק שהוא המסורת ולירא‍ות שהקב"ה בא להיות נראה לך ואתה תראה אותו שהוא יראה בציר"ה שהוא המקרא ואם כן מקדים גמרא המסורת למקרא והנה מתוך לשון קושית התוס' דבריש חגיגה מבואר בהדיא שהם מפרשים דברי דש"י ממש כאשר כתבנו ודו"ק:

בא"ד לכך פירש ר"ת איפכא כדרך שזכורך בא לראות את פני השכינה שהקב"ה רואהו בשתי עיניו וכו'. כצ"ל וכן הוא בהדיא שם בתוס' בריש חגיגה וז"ל על כן גריס ר"ת יראה יראה מה לראות בשתי עיניו שהאדם בא להתראות לפני המקום בשתי עיניו של מקום אף האדם בא לראות את המקום בשתי עיניו מבואר בהדיא שר"ת גריס כגמ' איפכא כדרך שבא ליראות כך בא לראות מה ליראות בב' עינים כך לראות בב' עינים ופי' ליראות שהאדם בא להתראות לפני השכינה שהשכינה רואה אותו בב' עיניו כך לראות שאדם בא לראות פני השכינה בב' עיניו של אדם ומפרש ג"כ יראה בציר"ה שהוא המקרא הוי פירושו שזכורך בא להתראות פני השכינה דהיינו שהקב"ה רואה אותם וזה ליראות ויראה בחיר"ק שהוא המסורת הוי פירושו שזכורך יראה את פני השכינה וזהו לראות והשתא יהיו מתורצים כל הקושיות של התוס' דהכא ודריש מסכת חגיגה דלפירוש ר"ת קאי מלת בא אאדם ולא אהקב"ה וגם נקט בגמ' ליראות קודם שהוא המקרא וגם קאי המקרא והמסורת אזכורך ולא אהקב"ה ולפי דברינו עלה הכל כהוגן ודברי רש"י דהכא ודריש מסכת חגיגה הם בסיגנון אחד וגם דברי התוס' דהכא ודריש מסכת חגיגה הכל עולים בקנה אחד ודו"ק נ"ל:

ד"ה דרך בישול אסרה תורה וכו' וקשה לפ"ז דחלב ומתה בחלב פירוש אם בישל חלב או נבלה בחלב אסרינן וכו' וכי תימא דשאני התם דמרבויא דקרא יליף לה הא קאמר התם דלא צריכא קרא וממשמעותיה דגופיה דקרא אתי כדאיתא התם ואי איתא סברא זו די"מ דדרך בישול אסרה תורה ר"ל דמשמעותא דקרא הוא דוקא דבר שאין בו כבר שום איסור כי אם השתא דבשיל ליה ביחד ואם כן היאך אתי דין מבשל חלב או מתה בחלב ממשמעותיה דקרא הא כבר הוא אסור בלא בישול החלב ודו"ק:

דף ה.

תוספות ד"ה אם היה מומחה לרבים וכו' ולהאי פירושא וכו' ר"ל למאי דפדישית דיחיד מומחה דן יחידי אליבא דכולי עלמא אפילו לרבי אבהו אם כן כי פריך לקמן מרבי אבהו מדן את הדין וכו' הוה מצי לשנויי דאיירי ביחיד מומחה מקשין העולם והיאך היה יכול לשנויי דאיירי ביחיד מומחה הא קתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור וכו' וכן פירש רש"י לקמן בדף ו' ויש ליישב דר"ל דהוה מצי לשנויי דרישא איירי במומחה דהיינו דגמיר וסביר אבל לא נקיט רשותא ולכך ישלם מביתו ובסיפא איירי במומחה דנקיט רשותא ונסמך להיות מומחה ב"ד לרבים ולכך פטור כך הוה מצי לשנויי אלא דלא רצתה הגמרא לשנויי הכי ולחלק הכי דנראה לגמרא דוחק לאוקמא מתניתין בהכי ולהכי אוקמא לקמן בדקבלו עלייהו ובזה יתיישבו גם כן דברי התוספות אלו שהיו נראין בתהלת הדעת כסתרי אהדדי דבדבור זה כתבו דהוה מצי לשנויי דאיירי ביחיד מומחה לקמן בדף זה ד"ה ואי לא זיל שלים וכו' כתבו בשאינו מומחה איירי דהא קתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור וכו' אבל לפי מה שכתבנו אתי שפיר דלעיל כתבו דהוה מצי לשנויי הכי אבל לפי האמת לא רצתה הגמרא לשנויי הכי דנראה לה דוחק לאוקמא מתניתין בהכי ולחלק הכי ואצטריך לשנויי בדקבלו עלייהו ואם כן הואיל ולא רצו לחלק ולשנויי הכי על כרחך הא דמוקי ליה הגמרא בדקבלו עליהו איירי בלא יחיד מומחה דאי ביחיד מומחה הא קתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור וכו' לא מצי למימר דהאי דמוקי רישא דמתניתין בדקבלו עלייהו איירי במומחה סתם והסיפא איירי במומחה גמור כדלעיל דהא הגמרא לא רצתה לחלק הכי מדאצטריך לאוקמא בדקבלו עלייהו כדלעיל וק"ל:

ד"ה דן אפילו יחידי וכו' ומכאן דסתם שלשה יכולין לדון את האדם בעל כרחו וכו'. יש להקשות מה היו צריכים התוספות לטעם זה דהא שלשה במקום יחיד מומחה קיימי וכו' תיפוק ליה מדין שלשה גופייהו דאי איירי בדקבלו אותם עלייהו למה לי שלשה אפילו אחד נמי ויש לתרץ דאצטריך שלשה היכא שהן:

ד"ה ואי לא זיל שלים וכו'. פירש הקונטרס ואי לא כנון דאמדי ליה דיינת לנו דין תורה וקשה דאם כן מאי דייק מהכא דהא אפילו לא גמיר וסביר נמי וכו'. רוצה לומר דמפירוש רש"י משמע דהא דקאמר רב יוסף ואי לא זיל שלים וכו' איירי נמי בדקבלו אותם עלייהו דהחילוק הוא אם קבלוהו לגמרי בין לדין בין לטעות לא משלם ואם קבלוהו לדין תורה משלם ומה שעשה עשוי ולא מהדר דינא. אם כן מאי דייק מהכא גמיר וסביר אפילו לא נקיט רשותא דינו דין הא שאני הכא ודאיירי בדקבלוהו עלייהו ובדקבלוהו עלייהו אפי' לא גמיר וסביר מה שעשה עשוי וישלם מביתו וכו' ולכך קאמר רב יוסף ואם לא זיל שלים לא מהדר דינא אבל בלא קבלוהו עלייהו אימא לך דדינו אינו דין אפי' גמיר וסביר עד דנקיט רשותא:

בא"ד ובשאינו מומחה איירי דהא קתני סיפא וכו'. כבר כתבתי למעלה שדברי התוספות הללו הם סתירה למה שכתבו בדבור שלמעלה. ובמה שכתבתי למעלה יתיישב הכל שפיר:

ד"ה רבה בר בר חנה גרסינן וכו' בן בנו של חנה וכו'. פירוש שהיה לחנה שני בנים האחד היה נקרא רבה והשני היה לו שם אחר ואותו השני היה לו בן שהיה נקרא נם כן רבה א"כ בן חנה היה נקרא רבה וכן בן בנו השני היה ג"כ נקרא רבה:

בא"ד ויש מפרשים דשם אביו בר חנא וכו' ולא יתכן וכו'. נ"ל דכוונת התוספות בזה הוא דבשלמא אי פירושו של בר בר חנה הוא בן בנו של חנה אתי שפיר הא דפרק המוכר את הספינה שאמרו לו לרבה בר בר חנה כל אבא חמרא שרבה הוא ר' אבא וכל בר בר חנה ר"ל שהוא בן בנו של חנה ונקרא על שם אבי אביו הוא סיכסא פירוש שוטה. שהיה להם זה ללעג לומר שהיה נקרא בר בר על שם אבי אביו גם אפשר שהיה בימיהם לשון זה של בר בר ללעג לומר שהוא שוטה. אבל אי הוה פירוש דשם אביו היה בר חנה ואם כן הוי כאילו אמר רבה בר שמעון או בר ראובן שהרי שם אביו היה בר חנה אם כן מה לעג היה בזה שאמרו כל בר בר חנה סיכסא דמה לי בר בר חנה או בר ראובן וק"ל. ומדברי ס' ח"ש פרק הספינה משמע שהוא מפרש התוס' דהכא דרצו לומר כל אבא חמרא הוא רבה בר חנה שהוא בן חנה וכל רבה בר בר חנה סיכסא קאי ארבה שהיה בן בנו של חנה ע"ש ופירושו נראה בעיני דחוק שהרי התוספות דהכא מפרשים דרבה דהכא הוא רבה בר חנה ורבה דפרק הספינה דהוי אזיל במדברא הוא בן בנו של חנה והוא לקח ציצית אחת של מתי מדבר והחזירה ולא מנה החוטין והחוליות של הציצית קודם שהחזירו כדאי' התם וע"ז אמרו שעשה שטות שלא מנה מתחלה החוטין והחוליות לדעת אם הלכה כבית שמאי או כבית הלל. ואמרו עליו כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא ואם כן וכי בשביל שאותו רבה שהיה בן בנו של חנה עשה שטות שעליו אמרו כל בר בר חנה סיכסא אמרו גם כן על אותו רבה שהיה (בן) בנו של חנה כל אבא חמרא וק"ל:

ד"ה נקיטנא רשותא מאבא מרי וכו'. דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות וכו' וכתבו זה כדי שלא תבין דהא דאמר נקיטנא רשותא מאבא מורי ואבא מורי מרב ורב מר' חייא ור' חייא מרבי היה הכל בזמן אחד וא"כ כל הנטילות רשות בא מרבי עצמו אבל ר' חייא לבדו או רב לבדו או רב הונא לבדו לא היה יכול ליתן רשות לכך כתבו התוס' דאינו כן דלא היה הכל בזמן אחר ומי שיש לו רשות יכול ליתן רשות משום דאין סברא לומר דרבה בר רב הונא היה בימי רבי כמו שכתבנו בסוף הדבור:

דף ה:

תוס' ד"ה אא"כ רחוק ממנו וכו' והא דאמר פרק הדר אפילו ביעתא בכותחא וכו' התם בפניו ממש איירי וכו' בסמוך בדבור זה משמע דסבירא להו להתוספות דהא דקאמר התם רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא בחוץ מג' פרסאות איירי והא דכתבו וליכא למימר דהכא בתלמיד חבר ולכך שרי נמי לחוץ מג' פרסאות כמו רב חסדא דהתם וכו' משמע דרב חסדא איירי בחוץ מג' פרסאות א"כ לא הוו צריכין התוס' לאוקמי הא דקאמר אפי' ביעתא בכותחא בעי מיניה מרב חסדא ולא אורי לפניו ממש אלא היה יכול לאוקמי בתוך ג' פרסאות והא דאורי בכפרא איירי בחוץ מג' פרסאות ונ"ל דהא דכתבו התוספות התם בפניו ממש איירי לאו דוקא אלא ר"ל תוך ג' פרסאות דכל תוך ג' פרסאות חשוב בפניו כמ"ש התוס' בסוף דבור זה וק"ל:

דף ו.

בגמרא דאמרו ליה דיינת לן דין תורה וכו'. פי' דאמרו ליה הבעלי דינים הא דקבלנו אותך עלינו היינו דוקא כדי שתדון לנו דין תורה ולשון דיינת לן דין תורה היא בלשון תמיה וכי דיינת לן דין תורה:

בתוס' ד"ה וכ"ת פליני רבנן עליה וכו' למאי דפי' לעיל דמאן דדריש בצדק תשפוט וכו'. כן הוא בספרים אבל בס"א ראיתי דגרסי למאי דפירש"י דמאן דדריש בצדק תשפוט וכו' ולפירושו הכל תלוי בעירוב פרשיות דמאן דס"ל עירוב פרשיות בעי ג' ומאן דלית ליה עירוב פרשיות מכשיר אפילו בחד וכן נמי ר' אבא דבעי ג' ס"ל כמ"ד עירוב פרשיות כתיב כאן ושמואל דס"ל דשנים שדנו וכו' וה"ה חד לית ליה עירוב פרשיות כתיב כאן ולכך הקשו התוס' תימה מאי קאמר וכ"ת וכו' וק"ל:

ד"ה צריכין קנין וכו' ועוד ראיה דפריך בפ"ק דקידושין וכו' ובלא קנין איירי דאי בקנין וכו' אכתי תקשה לן שטרא למה לי יפקירנו לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור אלא על כרחך וכו' כצ"ל כן נ"ל וז"ל הא דפריך למה ליה שטרא לימא ליה באפי תרי זיל על כרחך איירי בלא קנין משום דמתחילה אינה צריכה קנין דאי ר"ל לימא ליה באפי תרי זיל בקנין אם כן מאי פריך למה לי שטרא נימא דלהכי בעי שטרא דנימא דשטרא לא צריך קנין אלא ודאי על כרחך הכי פריך דמשמע דאין יוצא לחירות כי אם על ידי שטר הא איכא עוד תיקון אחר בלא שטר דהיינו דנימא ליה באפי תרי זיל ובקנין אם כן מאי משני עבד עברי גופו קנוי ולכך אין יוצא לחירות בדברים בלא שטר הא אכתי תקשה לך הא איכא עוד תיקון אחר שעי"ז יוצא לחירות בלא שטר דהיינו שיפקירנו אלא ודאי בלא קנין איירי ולא פריך המקשה דלחשיב עוד תיקון אחר דיודע שיש עוד תיקונים אחרים אלא דפריך בתיקון זה עצמו למה לי שטר יאמר אותו לשון עצמו הכתוב בשטר לימא ליה בעל פה אם כן שמע מינה דמחילה אין צריכה קנין:

בא"ד ומבכור שנטל חלק בפשוט וכו' אין לדקדק נמי כלל רוצה לומר דהתם היינו טעמא דויתר ונמחל אפילו בלא קנין משום דעדיין לא הגיעה החלק בכורה לידו ולא זכה בו עדיין ומקרא דכתיב לתת לו ילפינן שם בבא בתרא פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ד) דאם אמר הבכור איני נוטל ואיני נותן רשאי דמתנה קרייה רחמנא ואין להכריח לאדם שיקבל מתנה בעל כרחו וכיון שעדיין לא הגיע לידו יכול למחלה לאחיו אפילו בלא קנין אבל דבר שכבר נקנה והגיע ליד האדם אינו יכול לסלק עצמו ממנו ולמחול באמירה בעלמא אם לא בקנין כמו חלק פשיטות אין יכול למחול באמירה בעלמא כמבואר שם ועיין בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ד) ובתוס' שם ד"ה ואם אמר איני נוטל וכו' ובדף קכ"ו במימרא דבכור שנטל חלק כפשוט ויתר וכו':

בא"ד דהא מסקינן הכא דפשרה צריכה קנין ואפ"ה קאמרי רבנן פשרה ביחיד ר"ל אם כן ש"מ דקנין אינו צריך להיות בפני שנים אלא אפילו ביחיד והא דנקט התם בפרק ה"ה בפני שנים לאו למימרא דאם נעשה ביחיד לא הוי קנין דלענין קנין אין חילוק דאפילו נעשה לפני יחיד הוי קנין אלא דחילוק הוא לענין כתיבת השטר דאם נעשה לפני שנים א"צ לומר כתובו ומסתמא כותבין השטר אפילו לא אמר להו מידי משום דסתם קנין בפני שנים לכתיבה עומד אם נעשה ביחיד אין רשאי לכתוב שטר עד שיאמרו לו כתובו ואין ראיה מכאן וכו' ר"ל ולא היה ר"י ב"ר מרדכי צריך לחזור מדבריו מכח ההיא דהכא דמכאן ראיה דקנין מועיל ביחיד דהכא נוכל לפרש דלעולם צריך להקנות בפני שנים כדי שיקיים הפשרה שעשה ביחיד ר"ל הפשרה נעשית ביחיד אבל הקנין לעולם נימא לך להיות נעשה בפני שנים:

דף ו:

בתוס' ד"ה אלא כנגד יהודה והא דכתיב מטרף בני עלית על מעשה דתמר שבחו הכתוב וכו' וצ"ל לפ"ז דכתיב מטרף בני אינו ר"ל יוסף ובני לא קאי איוסף אלא ליהודה קורא בני וה"ק מטרף ר"ל מדין מיתה של תמר אתה בני יהודה עלית ר"ל סילקת את עצמך והורית שממך נתעברה וגם מפירש"י משמע שהוא מפרש הכתוב כן שכתב וכן מהריגת תמר הודה ואמר צדקה ממני אלא שרש"י פירשו ג"כ על יוסף אבל מ"מ לפי הדרך שפירשו שקאי אמעשה דתמר צריך לפרש הפסוק כאשר כתבתי והא דכתבו התוס' כדמתרגמינן את אודית ולא בהתיתא בתרגום אונקלוס שלפנינו אין כתוב בפסוק מטרף בני עלית אלא לעיל מזה בפסוק יהודה אתה יודוך אחיך כתוב בתרגום שלנו יהודה את אורית ולא בהתיתא וכו' ואפשר דס"ל להתוס' דמתרגם כן בפסוק הראשון דיהודה אתה יודוך וגו' מכלל שס"ל להתרגום דגם מטרף בני עלית הכתוב בפסוק השני איירי נמי ממעשה דתמר ולא ממעשה דיוסף כן נ"ל לפרש דעת התוס' שמפרשים כוונת התרגום

כן אבל בתרגום יונתן בן עוזיאל שבידינו תרגם ג"כ בפסוק הראשון דקאי על מעשה דתמר ואעפ"כ בפסוק מטרף בני עלית תרגם דקאי על מעשה דיוסף ודו"ק:

ד"ה ונמצא חזק רודפו פירוש. לדיין כדמוכח בתר הכי וכו' ר"ל דמייתי עלה לראיה קרא דלא תגורו מפני איש דקאי אדיין והא דנקט אחד רך וכו' ר"ל דבשלמא אם היה אפשר לפרש דקאי אבעל דין הוי אתי שפיר דנקיט אחד רך ואחד קשה לומר שאם יתחייב החזק ירדוף להרך אבל השתא דקאי חזק רודפו אדיין א"כ למה נקט אחד רך ואחד חזק הא בששניהם חזקים מכ"ש שיש להדיין לגור מפניהם דאיזה מהן שיתחייב ירדוף אותו:

ד"ה אל תכניס דבריך גבי רש ועשיר לא שייך לשון יראה ומו' הוקשה להתוס' למה התנה הכא לפירושו של רבי חנן שמפרש לא תגורו לשון הכנסה יותר מלעיל גבי אחד רך ואחד קשה ומתרץ דלשון זה לא אצטריך לשום פירוש דפשוט הוא דלא תגורו הוי לשון יראה אבל הכא גבי רש ועשיר לא שייך לשון יראה הוצרך לפרש לא תגורו הוא לשון הכנסה ופירוש לא תכניס דבריך לשון אוגר בקיץ לחמה כדלקמן בשמעתין:

דף ז.

בתוס' ד"ה כנגד מעשה העגל אקרא דתורת אמת קאי וכו' נראה דס"ל להתוס' דדוחק הוא לפרש כפירש"י דפי' דקאי אקרא דבוצע ברך נאץ ה' דלא שייך הכא לשון פשרה ובציעה גם לא שייך לומר נאץ ה' דהא באמת אהרן לא נתכוון אלא לטובה וק"ל:

דף ח.

גמ' לא תגורו מפני איש א"ד חנן אל תכניס דבריך וכו' ור"ל ואיירי קרא בתלמיד שיושב בפני רבו ורואה זכות לעני וכו' כדלעיל בדף ו' ע"ב:

בתוס' ד"ה מוציא שם רע וכו' ומפרש ד"ת דכולה שמעתתא איירי לענין ק' סלעים וכו' וכגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו פירוש בבדיקות או בחקירות שזה האחד אמר בזה היום נעשה וזה אומר ביום אחר דהשתא ליכא דין מיתה לא באשה ולא בעדים ותבע האב ק' סלעים דהוא תביעת ממון ואפ"ה ס"ל לרבנן דבעי כ"ג כדמפרש ואזיל וצ"ל דס"ל להתוס' דאין הבעל מתחייב ק' סלעים ע"י תביעת עצמו אא"כ תבעה בעדים שהביא עדים שזינתה והוכחשו או הוזמו לכך נקטי לה התוס' בכהאי גוונא וכ"כ רש"י לקמן בדף ט' על מימרא דרב יוסף עדי הבעל נהרגים ואין משלמין ממון:

בא"ד ואין לדמות יוסיפו דלקמן וכו' מתניתין היא לקמן בדף כ"ט ואיידי לענין היכא דאחד מן הדיינים אומר איני יודע יוסיפו הדיינים וקאי דברי התוס' אדלעיל מיניה מדברי רבנן דחיישי ללעז והא דלא חיישינן ללעז לקמן כשאומר א' איני יודע אין הענין דהכא דומה להתם דמאי אית לן למיעבד כיון שאומר הא' איני יודע ולא שייך לומר דיצטרך מתחלה יותר מג' משום דשמא יאמר איני יודע א"כ אין לדבר סוף כשיהיו מתחלה חמשה נמי יש לחוש שיאמר א' מהם איני יודע ויצטרכו להוסיף גם אין מצוי כ"כ שיהיו הדיינים מחולקים יאמר אחד אינו יודע וק"ל:

דף ח:

בתוס' ד"ה רבא אמר כ"ע וכו' כגון דאכניף כ"ג וכו' פי' שהאב הכניף כ"ג כדי להביא עדים להזים עדי הבעל ויתחייבו עדי הבעל מיתה ולא הספיקו לקבלם וכו' ונשארו שלשה ואמר האב תקבלו אותם העדים ודונו לי מיהת דין ממון שיתחייב הבעל בק' סלעים:

בא"ד דלא א"ש דונו לי מיהת נראה דר"ל דדונו לי מיהת דיני ממון משמע דלא דנו עדיין ד"נ כלל ואי איירי שקבלו ואח"כ איבדור א"כ כבר דנו קצת ג"כ דיני נפשות אלא שעדיין לא גמרו וק"ל וכל הדבורים האלו ד"ה המוציא שם רע וד"ה רבא והמתחיל מיתיבי והמתחיל והביא האב וכו' הכל הוא דבור אחד ויש לדקדק לפי' ר"ת דמפרש דעולא דאמר בחושש ללעז קמיפלגי דהיינו כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו ותובע האב ק' סלעים דרבנן סברי בעינן כ"ג משום דחושש ללעז הדיינים דאי בג' חיישינן שמא אח"כ יבאו עדים וכו' א"כ רבא דפליג אעולא ואמר כ"ע ללעז לא חיישי' והכא בחושש לכבודן של ראשונים קמיפלגי והב"ע כגון דאכניף ביה עשרים ותלתא וכו' משמע אבל בההוא ענין דאיירי ביה עולא דהיינו כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו ותובע האב ק' סלעים ס"ל לרבא דגם רבנן מודו דלא בעינן לתביעת האב כ"ג ואמאי הא התם נמי שייך למיחש לכבודן של ראשונים דהא כיון דכנפינהו הבעל להביא עדים שזינתה היינו דיני נפשות ובעי כ"ג ע"כ א"כ כניף הבעל כ"ג וא"כ כי הדר תבע האב ק' סלעים בג' שייך ג"כ למיחש משום כבוד ראשונים ולפירש"י דפירש לקמן בסמוך במביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון בשלשה דהזמנה אחריתי היא ואפי' כבוד הראשונים ליכא למימר הכא דדינא אחרינא הוא דמעיקרא בעל היה תובע והשתא אב קא תבע עכ"ל רש"י לפי סברא זו אתי שפיר נמי הכא אלא שדברי התוס' לקמן ד"ה חושש ללעז משמע מדברי התוס' דלא ס"ל סברא זו דהא כתבו על פירש"י דלקמן ונראה דוחק הדרא קושיין לדוכתא וצריך לומר דלפי' התוס' אייר עולא אפי' היכא דגם הבעל לא כניף להו מתחלה לדון דיני נפשות אלא לאוסרה עליו ולא כניף כ"נ כלל כי אם שלשה ואם תקשה לך למה ליה לרבא למנקט כגון דאכניף ביה כ"ג למידן ד"נ פי' כמו שפירשו התוס' לר"ת שהביא האב עדים להזים עדי הבעל לדון דיני נפשות ואיבדרו וכו' ה"ל למנקט בכגון דא ובהאי עניינא דנקט עולא בתירוצא דיליה אלא דהוי ליה להוסיף דאכנפינהו הבעל לדון דיני נפשות והוכחשו ותבע הבעל ק' סלעים וס"ל לרבנן דבעי כ"ג משום כבודם של ראשונים י"ל דעדיפא מדעולא נקט רבא דאיירי הכל בתביעת האב וק"ל:

בד"ה והביא וכו' וניחא לפי' ר"ת דהא דאיצטריך לאביי למימר דכ"ע חוששין ללעז וכו' ר"ל דלר"ת איירי בתבעו האב ק' סלעים ואותה תביעה לא שייכא אלא היכא דכבר הביא הבעל עדים והוכחשו כדלעיל א"כ הוא אי הוה אמר דלכ"ע לא חיישינן ללעז א"כ לרבנן אפי' אי ס"ל דהתראה סתם הוה התראה אפ"ה למה לי כ"ג הא כבר הוכחשו עדי הבעל וליכא כאן שום חיוב מיתה לכך הוצרך ע"כ לומר שכולי עלמא חוששין ללעז והואיל וסבירא ליה לרבנן דהתראה סתם הוי התראה אע"ג דהנך עדים הוכחשו בבדיקות או בחקירות חיישינן שמא יבואו עוד עדים אחרים ויצטרכו להוסיף בשביל דין נפשות ולכך גם עתה שתבעו הבעל בק' סלעים צריך כ"ג דאי בשלשה שיבואו אח"כ עדים אחרים ויצטרכו לכ"ג איכא לעז לראשונים ר"ל להג' שדנו על הק' סלעים ור"מ ס"ל דלא הוי התראה ולכך אפי' יבאו עדים אחרים אין כאן חיוב מיתה ולא יצטרכו להוסיף כלל ולכן דנין ק' סלעים בג' אבל לפירש"י דמפרש. דאיירי בתביעת הבעל כדי לפטור מהכתובה והביא עדים בתחילת הזמנתן לדין שזינתה רק שהתרו ואותה התראה סתם ס"ל לרבנן דהוי התראה ואיכא כאן חיוב מיתה ודין נפשות הוא א"כ ל"ל לאביי למימר כ"ע חיישינן ללעז וכו' הא אפי' לא חיישי ללעז אתי שפיר דלרבנן בעי כ"ג וק"ל:

בא"ד ומיהו יש ליישב דכדמוקי כגון דאתכחש בבדיקה איירי נמי שהכחישום אח"כ עידי האב הכחשה גמורה וכו' כצ"ל ור"ל שמתחלה הביא הבעל ב' כתות עדים והכחישו זו את זו בבדיקות ואח"כ הביא האב עדים. והכחישום הכחשה גמורה דהיינו בחקירות דהשתא אפי' לרבנן אין כאן חיוב מיתה והשתא קא תבעו האב ק' סלעים וקא סברי רבנן דאפי' לתביעת האב בעי כ"ג משום דשמא יבאו עוד עדים אחרים שלא יהיו מוכחשים כלל עם העדים האחרונים של הבעל ומתחייב מיתה ויצטרכו להוסיף עד כ"ג ואיכא למיחש ללעז של דיינים ראשונים ואע"ג דאותן העדים שיבאו באחרונה לחיוב מיתה ממ"נ יהיו מוכחשים בבדיקות באחת מהכתות הראשונים שהביא הבעל מתחלה מ"מ מיקטלא לרבנן דס"ל דהכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא והשתא כל הקושיות שהקשו התוס' מתורצים דרבנן נמי קאי אתבועת ק' סלעים כמו לר"מ וגם לר"מ לא קשה מידי משום דאפי' אם יבואו עדים אחרים יהיו מוכחשים בבדיקות וליכא חיוב מיתה כלל דליבעי כ"ג וק"ל ולא נצטרך להגיה שום דבר בדברי התוס' ולא כמו שראיתי קצת מגיהים:

דף לב.

במתני' מה בין דיני ממונות לדיני נפשות ר"ל כיון דאמר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה מלשון זה משמע הא לשאר דברים אין דיניהם שוה לכך קאמר מה בין דיני ממונות ובו' ר"ל מה הן הדברים שאין דינן שוה:

בגמ' ואי ס"ד בענין דרישה וחקירה מאוחרים אמאי כשרים ופירש"י והמאוחרים שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן והשתא לפירש"י שייך שפיר קושיית המקשה אבל לפי המפרשים שטרי חובות המוקדמים וכו' דאיירי שהעדים עצמם אומרים שהוא מוקדם ועיין בתוס' ובאשר"י פרק איזהו נשך ובטור ה"מ סי' מ"נ א"כ מנ"ל להמקשה הא להקשות ואי ס"ד בענין דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרים דלמא אידי שהעדים בעצמם אומרים שהוא מאוחר ולא שיש עדים אחרים שאומרים אנו יודעים במלוה זו שקדמה וכו' דלפי זה לא שייך קושית המקשה ונראה דס"ל להגמ' דעכ"פ מתני' דקתני שטרי חובות המוקדמים פסולים והמאוחרים כשרים איירי בכל ענין בין שנודע ע"פ עדים החתומים עצמן בין שנודע ע"י עדים אחרים דא"כ דאיירי דוקא שנודע ע"פ עדים החתומים בעצמן פשיטא דמאוחרים כשרים ומה שהוכרח להמפרשים דאיירי בנודע ע"פ עדים החתומים בעצמם הוא מטעם שהגמ' פריך שם בפ' איזהו נשך ואמאי פסולים נהי דלא גבו מזמן ראשון נגבו מזמן שני א"ר יוחנן גזירה שמא יגבו מזמן ראשון והוקשה להם להמפרשים דאי ס"ל להגמרא דאיירי דוקא שנודע ע"פ עדים אחרים ל"ל לטעמא דגזירה תיפוק ליה דמדינא פסולים הני שטרי דהא עדים החתומים עליו פסולים הם שהקדימו השטר במזיד לכך הוכרחו המפרשים לפרש דרבי יוחנן ס"ל דמתני' איירי נמי שנודע על פי עדים החתומים עליו בעצמם ואומרים שהיו אנוסים מחמת נפשות ואפ"ה פסולים לגבות בהן אפילו מזמן שני משום גזירה שמא יבא לגבות מזמן ראשון:

ברש"י ד"ה שנאמר משפט א' וכו' ובדיני נפשות כתיב ודרשת וחקרת כתב רש"י זה משום דלא שייך לומר עליו הקישא דמשפט א' אם לא שנכתב דרישה וחקירה בתורה גבי חד מינייהו:

ד"ה מן הצד וכו' ולא נצטרך להגיה שום דבר בדברי התוס' ולא כמו שראיתי קצת מגיהים:

ד"ה פותחין תחלה במשאו ומתנו של דין וכו' אין ר"ל במשא ומתן שנותנין הדיינים זה עם זה דהא מפרש בגמ' דאיירי לענין מה שאומרים הדיינים להעדים אחר הדרישה והחקירה ואביי ורבא מפרשי לה לענין מה שאומרים הדיינים להבעל דין א"כ צ"ל דכונת רש"י הוא במה שכתב כאן פותחין תחלה במשאו ומתנו של דין דר"ל דאחר חקירת העדים כשרוצה להתחיל לדבר מענין הדין מתחילין מתחלה בדברים שהן זכות לבעל הדין ומפרש בגמרא מה הן אותן הדברים שפותחין בהן איכא מ"ד שפותחין עם העדים ואיכא למ"ד שפותחין עם הבעל דבר ומה שלא פי' זה הגמרא לענין משא ומתן של הדיינים בעצמן נ"ל דהוכרחו משום דאי פותחין לזכות איירי במשא ומתן שמתחילין הדיינים לשאת וליתן זה עם זה דאין המתחיל רשאי לפתוח אלא בזכות א"כ תקשה לך למה מתחילין מן הצד ולא מן הגדול מחששא דשמא יחייבנו הגדול ולא יהיו רשאין לחלוק עליו הא אינו רשאי להתחיל לפתוח כ"א בזכות ולא בחובה ועוד דלא הל"ל מתחילין מן הצד דהא איכא למיחש דאותו יהיה דעתו לחובה דק הכי הל"ל אין מתחילין אלא מאותו שדעתו נוטה לזכות וק"ל:

ד"ה מטין ע"פ עד אחד לזכות וכו' אבל לחובה אין מטין וכו' כדאמרינן פרק קמא לא תהיה אחרי רבים לרעות פירוש ועל כרחך לא איירי אלא כאחד דהיינו דאין מטין על פי א' אבל בשנים מטין דאי אפילו בשנים אין מטין אם כן קרא דאחרי רבים להטות במאי מוקמת ליה דאי לטובה לא איצטריך דהא מקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות שמעינן הא לטובה תהיה אחרי רבים אלא על כרחך קרא דאחרי רבים להטות אתי לרעה והלא כבר כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות הא כיצד אלא ודאי קרא דלא תהיה אחרי רבים לרעות ר"ל ע"פ אחד וקרא דאחרי רבים להטות אפילו לרעה היינו כשרבו שנים מחייבים על המזכים אם כן ש"מ דקרא דלא תהיה אחרי רבים לרעות היינו דאין מטין לרעה ע"פ אחד הא לטובה מטין ע"פ אחד אבל ע"פ שנים מטין אפילו לרעה כדילפינן מקרא דאחרי רבים להטות ועיין במתניתין דריש מכילתין:

בא"ד ובדיני ממונות ליכא לאוקמי כדאמר לקמן לא תטה משפט אביונך וכו' לקמן (סנהדרין דף ל"ו) והא דקאמר וכ"ש שאר דיני ממונות ר"ל דהא שור הנסקל צריך עשרים ושלשה כמו בדיני נפשות כמו דכתיב השור יסקל ונם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור ואפילו הכי מטין בשור הנסקל ע"פ אחד וכ"ש שאר דיני ממונות ואם תקשה לך כיון דכתיב לא תטה משפט אביונך דר"ל משפט אביונך לא תטה ע"פ אחד אבל אתה מטה משפט שור הנסקל אם כן ממקרא זה שמעינן דאין מטין בדיני נפשות ע"פ אחד אם כן קרא דלא תהיה אחרי רבים לרעות למה לי דאין לומר דה"א דאפילו ע"פ שנים אין מטין הא כתיב אחרי רבים להטות דשמעינן מיניה דמטין ע"פ שנים אפילו לרעה אין זה קושיא דאי לא הוי כתיב אלא קרא דאחרי רבים להטות וקרא דלא תטה משפט אביונך לא הוי מחלקינן בין אחד לשנים אלא ה"א דקרא דלא תטה משפט אביונך איירי בדעה וקרא דאחרי רבים להטות איירי לטובה או איפכא דלא הוי מחלקינן בין דעה לטובה אלא ה"א דקרא דלא תטה איירי בע"פ אחד וקרא דאחרי רבים להטות איירי בשנים אבל השתא דכתיב ג"כ קרא דלא תהיה אחרי רבים לרעות אתי שפיר כדלעיל וק"ל:

ד"ה מן הצד וכו' ולא ירצו לחלוק עליו וכו' עיין בדברי הר"ן באלפסי דף רפ"ג:

בתוס' ד"ה מה בין דיני ממונות וכו' דלא שייך בדיני ממונות ר"ל דבדיני ממונות מה שמזכין לזה הוא חובה לזה שכנגדו הלכך לא שייך לחלק בין זכות וחובה:

ד"ה חיישי' וכו' וא"ת מאי אריא משום דאיחרוהו וכו' ושמא לא באחד בניסן נכתב אלא אחרי כן במקום הכתוב בו. פירוש שבתוך השטר כתוב שנכתב בהיני וזמנו אחד בניסן ובאו עדים ואמרו הלא באחד בניסן עמנו הייתם בשילי השטר כשר משום שאנו אומרים שהעדים ראו הקנין באחד בניסן בשילי כמו שאומרים המזימים ואח"כ הלכו להיני וכתבו שם השטר רק שכתבו זמן השטר באחד בניסן שהוא יום הקנין ואינו מאוחר והכל אמת שהזמן אמת שנעשה באחד בניסן והמקום אמת שנכתב בהיני שכתוב בשטר ויש מקשין ומנא להו להתוס' להקשות דלמא אין הכי נמי דהכי הוי פירוש הברייתא דקתני חיישי' שמא איחרוהו וכתבוהו אבל אין זה קושיא דאם כן מאי מסיק המקשה וקאמר הא לא קשיא דעדיפא מיניה קאמרי וכו' דלא מרע לשטרא וכו' ואי ס"ד דס"ל לגמרא דהא דקתני חיישי' שמא איחרוהו וכתבוהו הוי פירושו שכתבוהו אחר כך במקום הנכתב בשטר וכתבו זמן הקנין שהיה באמת באחד בניסן במקום שאומרים המזימים לא שייך לומר מרעי לשטריה וק"ל וכי תימא מנא ליה לגמרא גופיה דלא הוי פירוש דברייתא כן יש לומר משום דקתני בברייתא באחד בניסן בשמיטה לרבותא אי הוה פירושו הכי לא הוי שמיטה שום רבותא. ועדיין יש לדקדק מאי רבותא היא מאי אמרת ודאי שטר זייפנא הוא דאי שטר כשר הוא ואיחרוהו וכתבוהו לא הוי מרעי לשטרא לכתוב בו זמן של שמיטה הא השתא נמי איכא למימר אם איתא דהוה שטר זייפנא לא היו כותבין בו זמן זה של שמיטה שירגנו הכל עליהם יש לומר דאין הכוונה דהערים לא כותבין כן דיש לומר דקרה כן שכתבו הכי אלא דהכי קאמר דהוה אמינא דנימא אם איתא דשטר כשר הוא היה לו להמלוה להקפיד על כך ולא היה לו ליקח מהעדים שטר כזה שהכל ירננו אחריו אבל אם שטר זייפנא הוא מה היה לו להקפיד שלא לקחהו הא הכל יתור הוא:

בא"ד וי"ל דהכא בשטר הלואה איירי וכו' דהתוס' סבירא ליה דאין טורפין מזמן הקנין בשטר הלואה הלכך אין לכתוב יומא דאקנו ביה אלא בשטר מכר שיש לו קול מזמן הקנין ואילך אבל בשטר הלואה לא והיא סברת הרשב"ם פרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ב) אבל הרא"ש ס"ל שם דאפילו בשטר הלואה כותבין יום הקנין דיש לו קול וע"ש ולסברת הרא"ש צריך לתרץ קושיות התוס' דהכא דהברייתא איירי בשטר שאין בו קנין ולכך ליכא למימר שכתבו יום הקנין ולא יום הכתיבה וק"ל:

דף לב:

בגמ' רב פפא אמד אידי ואידי בהודאות והלואות כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה כדריש לקיש דריש לקיש רמי כתיב בצדק תשפוט עמיתך וכתיב צדק צדק וכו' יש להקשות לפי מה דסבירא ליה השתא דקרא דצדק צדק אתי לדרישה וחקירה בדין מרומה ומתניתין נמי הכי סבירא ליה א"כ למה ליה למתני קרא דמשפט אחד למילף מהיקשא דמשפט אחד דליבעי דרישה וחקירה בדיני ממונות הא מקראי דריש לקיש אתי וצריך לומר לפי מה דסבירא ליה השתא לא אתא גופא דקרא דצדק צדק לענין דרישות וחקירות העדים אלא לענין כשרואים הב"ד שיש להסתפק באיזה דין שהוא מרומה יש להם לדקדק בו יותר ולהחמיצו עד שידונו אותו לאמתו אלא שהגמרא מייתי ראיה מדריש לקיש דכמו שיש חילוק לענין דקדוק הדין בין דין מרומה לשאינו מרומה הכי נמי יש לחלק לענין דרישות וחקירות העדים ולעולם דרישות וחקירות העדים ילפינן מקרא דמשפט אחד ומדברי הר"ן משמע שמן התורה אפילו בדין שאינו מרומה בענין דרישה וחקירה דהא ממשפט אחד ילפינן ליה מדיני נפשות ובדיני נפשות לעולם בענין דרישה וחקירה אלא שבהודאות והלואות מפני שלא תנעול דלת בפני לוין לא הצריכו דרישה וחקירה בדין שאנו מרומה ולדידיה נמי צריכין אנו לומר דצדק צדק לא אתי לענין דרישת וחקירת עדים דהא איהו כתב דלגבי עדים אין חילוק מן התורה בין דין מרומה לשאינו מרומה וק"ל:

משתה שם משתה שם פירוש שמחת נשואין ובשעת הגזירה היה שהיה ההגמון בא ובועלה תחלה ולכך בנשואין היו עושין סימן כן משמע בירושלמי דכתובות שמביא בתוס' בעמוד זה:

ברש"י ד"ה אור הנר כמי שצועק משתה שם משתה שם כצ"ל והכל דבור אחד:

ד"ה אחר חכמים לישיבה וכו' כגון אחר ר"א ללוד וכן כל אחר למקומו לסיכנין לגולה. לגולה לפומבדיתא וכו' כצ"ל:

בתוס' ד"ה כאן בדין מרומה לא שיודעים בו שהוא מרומה וכו' ר"ל הא דאיתא בפרק שבועות העדות דאין לדונו כלל איירי שיודעים בודאי שהוא מרומה דהכא בשמעתין איירי שאין יודעים בודאי והאשר"י תירץ בשם מהר"ם דבשבועות איירי שהתובע הוא מרומה והכא איירי שהנתבע הוא מרומה ואם יסתלק הדיין ישתכר המרומה שלא יצטרך לשלם ולכך לא יסתלק רק יעשה דרישה וחקירה:

ד"ה קול ריחיים בבורני וכו' כן משמע בירושלמי כו' ר"ל שבירושלמי ג"כ מפרש שהיו עושין לסימן בשעת הגזרה אבל שם משמע שהוא בהיפוך מדהכא דהכא מפרש קול ריחיים הוא סימן לשבוע הבן ואור הנר למשתה ושם מפרש בהיפוך:

בא"ד איכא למימר שגם בראשונה היו עושין סימנים אלו לשם שמחה ר"ל ולאחר החורבן נתבטל ואח"כ חזרו ועשו אותם מחמת הגזירה:

ד"ה אור הנר בברור חיל מכאן נהגו להדליק נר במילה וכו' צריך לומר דזה נהגו ע"פ הירושלמי דלעיל דשם משמע דאור הנר הוא סימן למילה דהא לפי שמעתין דהכא אור הנר הוא סימן למשתה ר"ל לנשואין:

ד"ה היכי אמרינן להו וכו' וכ"ת דלא חשיב הפסק וכו' הא דאמרי' להו מי יימר כדאמריתו לא חשיב והוי כאילו עדיין הוא בתוך כדי דיבור ויכולין לחזור א"כ אמאי הדר עולא מפירושו דרב יהודה לישני ליה הכי דאחר שקבלו עדות העדים ממתינין זמן מה עד שיהיה אחר כדי דיבור ואז אמרינן להו מי יימר כדאמריתו דאז אין יכולין עוד לחזור מעדותן הראשון וליכא חסימה:

דף לג.

בתוס' ד"ה מה שעשה עשוי וישלם מביתו וא"ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי ר"ל כיון שאנו יודעים שהוא טמא איך שייך לומר שמניח לעשות איסור להחזיקה בטהור ועוד אי מה שעשה עשוי והוא נשאר טהור מה צריך לשלם הא מרויח הבעל בית בהודאתו ולשון זה של תוס' מיותר הוא דהא אפילו לא היה מה שעשה עשוי אלא היה טמא לא שייך לומר שישלם מביתו דמה ישלם כיון דהאמת הוא שהוא טמא:

בא"ד דאכתי לא מתוקמא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף לשון זה אינו מתיישב על לשון קושיית התוס' דלעיל מיניה דהקשו אי מה שעשה עשוי ר"ל שהוא טהור אמאי משלם א"כ אפילו ידע השתא דעירבן עם פירותיו עדיין תקשה מה משלם כיון דמה שעשה עשוי והוא טהור וצריך לומר דשיטת התוס' כך הוא כאילו אמר וכ"ת דמה שעשה עשוי איירי כשעירבן עם פירותיו ברוב טהורים וישלם מביתו איירי שעירבן בפירותיו מועטים זה אינו דהא אכתי לא מתוקמא דעירבן עם פירותיו וכו' ותירץ וי"ל דלעולם השתא נמי ידע דאיירי שעירבן עם פירותיו אלא דהשתא היה סבר דאיירי כשעירבן הבעל הבית ובסוף משני דאיירי שעירבן החכם בעצמו והשתא מתוקמא שפיר הא דקתני מה שעשה עשוי וישלם מביתו וכו':

ד"ה השתא נמי לאו כלום עבדת בלא נטל ונתן איירי וכו' ותימה בפרק עד כמה וכו' וי"ל דסוגיא דהכא אתיא כרבנן וכו' ויש לדקדק לפי זה הסוגיא דהמקשה דהכא דהוא רב המנונא אתי כרבנן דלא דייני דיני דגרמי ולא מתוקמא לדידהו דמשלם מביתו אלא כשנשא ונתן ביד אבל כשלא נשא ונתן ביד אפילו אינו מומחה פטור מלשלם והשתא תקשה לך ממה נפשך אי הוה ס"ל לרב המנונא דרבי טרפון נשא ונתן ביד והאכילה לכלבים א"כ מאי פריך השתא נמי לאו כלום עבדת דאי נשא ונתן ביד טובא עבד כמו שכתבו התוס' בריש דבור זה ואי הוה ס"ל דאיירי דרבי טרפון בלא נשא ונתן ביד ולא האכילה בידים לכלבים א"כ תקשה ליה הואיל וכרבנן ס"ל השתא מה היה צריך ר"ע לומר פטור אתה שכל המומחה לרבים פטור אפילו לא היה מומחה היה פטור כיון שלא נשא ונתן ביד וא"א ליישב דברי התוס' אלא שצריך לומר שהתוס' ס"ל כסברת הרא"ש שכתב דלא איצטריך לרבנן נשא ונתן ביד אלא בחייב את הזכאי דשם אפילו אם טעה בשיקול הדעת אם היה נודע שטעה קודם שהנתבע נתן המעות להתובע היה התובע מחזיק בשלו רק השתא שכבר נתן הנתבע המעות ליד התובע ואחר כך נודע שטעה הדיין בשיקול הדעת מה שעשה עשוי ואין עוד כח להוציא המעות מיד המוחזק לכך אין הדיין מתחייב בנתינת הנתבע המעות ליד התובע ופטור לרבנן דלא דייני דינא דגרמי וכן בטיהר את הטמא דאם נודע שטעה קודם שעירבן בעל הבית עם פירותיו הטהורים לא היה לו שום הפסד ולכך גם כן אין החכם מתחייב במה שעירבן בעל הבית עם הפירות ופטור לרבנן אלא אם כן נשא ונתן הדיין או החכם ביד אבל בזיכה את החייב וטעה בשיקול הדעת דלא הדר דינא ומיד על ידי דיבורו של הדיין מפסיד התובע אפי' לא נשא ונתן ביד חייב הדיין לשלם דהדבור חשיב מעשה ולא גרמא כמו בכהנים שפיגלו במקדש וכן בטימא את הטהור מתחייב החכם בדיבורו אע"ג דלא נשא ונתן ביד ולא מקרי גרמא כן הוא סברת הרא"ש הגם שאין זה לשונו ממש כן צריך לפרש דבריו ע"ש והשתא לפי סברא זו יתיישב סוגיא דשמעתין שפיר דלעולם רב המנונא סבירא ליה דמסתמא לא האכילה רבי טרפון לכלבים בידים ואף על פי כן אם לא היה מומחה היה חייב לשלם על ידי דבורו אפילו לרבנן דדבור חשיב מעשה ולא גרמא כיון דלא הדר דינא אפילו אי הוה פרה הכא אבל לרב ששת דסבירא ליה דטעה בדבר משנה חוזר אם כן למה ליה למימר שהוא פטור מטעם שהוא מומחה תיפוק ליה דהוי טועה בדבר משנה שחוזר ואי הוה פרה הכא דיניה לא הוה דין השתא נמי לאו כלום עבד וק"ל נ"ל:

דף לג:

בגמרא בעי מיניה רבי חייא וכו' מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו וכו' לפי שיטת רש"י אין הסוגיא מתיישבת דמאי הוה בעי רבי חייא הא משמע ממתניתין דאפילו בעדיות אין מחזירין כדפריך לקמן אלא ה"ד אין חוזרין ועוד אי הוה סבירא ליה לרבי חייא דנואף ונואפת הוי דבר שהצדוקין מודין בו מאי הוה בעי הא בהדיא אמר רבי יוחנן דדבר שהצדוקין מורים מחזירין ויתר הקושיות שיש להקשות למי שמעיין בסוגיא זו היטב ונראה שלפי פירש"י דבעא ד"ה לא הוה בלשון בעיא אלא הוי בלשון קושיא על מה שאמר דדבר שהצדוקים מודים בו מחזירין ובעי הוא על זה נואף ונואפת מהו כאלו אמר והא נואף ונואפת הוי דבר שהצדוקים מודים ואפילו הכי משמע ממתניתין דאין מחזירין דהא סתמא קתני דיני נפשות אין מחזירין לחובה ועריות נמי משמע והשיב אדמוקדך יקיד וכו' ר"ל תן לב להבין מעצמך וצריך לדעת ולמצא בנואף ונואפת גופיה אימתי מחזירין ואימתי אין מחזירין וע"ז נמשך אתמר נמי וכו' ומפרש אלא היכי דמי אין חוזרין ר"ל היכן מצינו בנואף ונואפת שאין חוזרין וחוזרין דקאמר רבי יוחנן והשיב בכדרכם חוזרין דדבר שהצדוקים מודים הוא בשלא כדרכה אין חוזרין דאין הצדוקים מודים בו וק"ל:

בתוס' ד"ה אתיא רשע רשע וכו' וי"ל דרבא אית ליה ג"ש דרשע רשע אלא דלהנך מילי קאמר דלא צריך גזירה שוה וכו' יש לדקדק מכל מקום תקשה לרבא מברייתא דהכא דלמה לה להברייתא למילף מגזרה שוה דרשע רשע דחייבי מלקות הוו כדיני נפשות נימא מלקות תחת מיתה עומדת דבשלמא גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות לא קשיא דהתם משום הכי איצטריך לרבא למימר בענין כאשר זמם וכו' דלא שייך לומר מלקות תחת מיתה עומדת דבמיתה לא שייך לשלש דאין מיתה לחצאים אבל במלקות ראוי לחלק אבל לענין דאין מחזירין לחובה קשיא הל"ל דמלקות הוי כדיני נפשות משום דמלקות תחת מיתה עומדת ונראה דרבא לא אמר סברא זו דמלקות תחת מיתה עומדת אלא אליבא דרבי ישמעאל לעיל בפ"ק דס"ל דמלקות הוה בכ"ג כדיני נפשות ואליביה קאמר רבא דלא צריך לזה ג"ש אלא דמסברא אית ליה לר' ישמעאל הכי אבל לרבנן לא ס"ל סברא זו ואם תקשה לך למה לא ילפי רבנן חייבי מלקות מדיני נפשות דבעי כ"ג מג"ש דרשע רשע קושיא זו קשיא אליבא דכ"ע דהא אליבא דאביי נמי ע"כ גם לרבנן אית להו גזירה שוה דרשע רשע דאם לא כן מנא להו לרבנן דאין משלשין במלקות וכן ההיא דאין העדים זוממין נידונים במלקות עד שנגמר הדין כמו בדיני נפשות ואפ"ה לית להו לרבנן דמלקות בעשרים ושלשה אלא ודאי צ"ל משום דמקרא ילפי דמלקות בשלשה סגי כדאיתא לעיל פרק קמא מנא הני מילי אמר רב הונא ושפטום שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד אחד הרי כאן שלשה:

דף לד.

בתוס' ד"ה מה פטיש זה וכו' וכן בפרק ר"ע וכו' וה"ל למימר נמי מה סלע מתחלקת כצ"ל:

בא"ד ומפרש ר"ת כפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלק וכו' צ"ל דפירוש המקרא כך הוא וכאלו הוא מסורס כלומר כפטיש שהסלע יפוצץ אותו דאל"כ היה לו לכתוב וכפטיש מתפוצץ מסלע וק"ל:

דף לד:

בתוס' ד"ה יום לתחילת הדין ואיפכא ליכא למימר וכו'. נראה דהוקשה להם להתוס' על פירש"י דמפרש לילה לגמר דין דכתיב ושפטו דעיקר משפט היינו גמר דין איפכא מסתברא דגמר דין ראוי להיות ביום כיון שהוא עיקר המשפט ותהלת הדין בלילה לכך פירשו התוס' דתחלת הדין עיקר וק"ל:

דף לה.

בתוס' ד"ה אשרו חמוץ ואף על גב דאטרוחי ב"ד תרי זימני לא מטרחינא וכו' והתם היינו טעמא כדמסיק מלתא דעבידא לגלויי וכו' שם בדף ק' פריך עלה והא קיימא לן כר"נ דאמר קרקע בחזקת בעליה עומדת גבי שוכר מרחץ בי"ב זהובים לשנה דינר זהב לחדש ומשני התם מילתא דלא עבידא לגלויי רצה לומר דהספק אינו עומד להתברר לעולם ולכך קרקע בחזקת בעליה עומדת אבל הכא מילתא דעבידא לגלויי בסוף שיבאו עדי השטר ויעידו ולכך כי אכלינהו מלוה לפירות לא מפקינן השתא מיניה דאטרוחי בי דינא לא מטרחינן תרי זימני דהשתא נוציא הפירות מיד המלוה ויתנוה להלוה ושמא כשיבאו עדי השטר ויעידו שהן של המלוה נצטרך לחזור ולהטריח ולהוציא מיד הלוה ליד המלוה זהו היוצא מפירש"י ואם כן לפי זה לא תירצו התוס' הכא כלום דהא הכא נמי עבידא לגלויי דכשיבואו עדים שאמר הלוה ויעידו אם היה לו בידו משכון ונפחת או לא וצ"ל דהתוס' מפרשי התם מילתא דעבידא לגלויי ר"ל דהכל רואים שיש לו טענה דהא שנין סתם כתוב בשטר וכשיבאו העדים יתגלה הענין אם הוי שנים או שלשה אבל הכא בשמעתין אין ידוע אם יש להלוה שום טענה כלל על המלוה דיכול להיות דלא היה לו בידו שום משכון מעולם דק אשתמוטי קא משתמט:

בא"ד דאמר פלוני ופלוני היה שם ויודע בזכותו ויודע דהכי הוא נ"ל דר"ל שידוע הוא שאין שום עדים יודעים מהעסק שהיה ביניהם כ"א אותן העדים שאומר הלוה אבל מ"מ יכול להיות שמעולם לא היה לו שום משכון בידו ואשתמוטי קא משתמט דאם לא כן הכי נמי ה"ל מילתא דעבידא לגלויי וק"ל:

בא"ד וריב"א פי' וכו' עיין במרדכי פרק הפרה שמפרש שם היכי יתיישב כלל לפי' הריב"א הא דקאמר בגמרא ואי זילו נכסי נזקקים להנתבע תחלה ולי נראה דגם לפי' הריב"א קאי נמי דהלוה טען שהמשכון היה לו בידו ונפחת ורוצה להביא עדים מיד אלא שהתובע רוצה שיקבלו עדיו תחלה (ואף) ונ"מ אם ימותו עדיו של הלוה ויצטרך אח"כ לשלם להמלוה ויפסיד תביעתי שהיה לי עליו עבוד המשכון ועל זה קאי בגמרא ואי זילו נכסי וכו' שע"י שלא יקבלו עדיו של הנתבע תחלה וימותו העדים ויפסיד הנתבע תביעתו ויצטרך לשלם להתובע יזלו נכסיו אז אין נזקקין להתובע תחלה לכך מקשה התוס' ותימה דזה גופיה מה שימותו העדים או ילכו למדינת הים ויפסיד הלוה תביעתו שיש לו עליו מהמשכון הוא גופא לא גרע מהיכי דזיל נכסי דאין לך זילי נכסי והפסד גדול מזה וק"ל ועיין בביאורי לטור ח"מ סי' כ"ד:

בא"ד וי"מ שזה תובע שחבל בו וכו' דאין נותנים זמן לחבלות ור"ל הוא תבעו על דבר המשכון ואיירי דרוצה להביא עדים תוך ל' יום ואפ"ה נזקקים לתובע תחלה שתבעו מתחלה על דבר החבלה ואין ממתינין לו עד שיביא העדים שהיה לו משכון בידו דהא כי הוה שואל זמן לפרעון ג"כ לא היו נותנים לו וק"ל:

ד"ה ליגמרי לדינא בשבתא וכו' גזירה שמא יכתוב אבל דיני נפשות וכו' ר"ל דבדיני ממונות על כרחך צויכין לכתוב לו פסק דין שיכפה בו בעל דינו עד שישלם לו ולכך שייך לומר גזירה שמא כתוב אבל בדיני נפשות אין צריכין לכתוב שם פסק דין מאי אמרת הא צריכין לכתוב מי המזכה ומי המחייב הא כבר כתבו מאתמול וכו':

ד"ה הרי שהיה הולך וכו' וקשה דפריך מיניה פ' טבול יום אעובדא דיוסף הכהן וכו' כצ"ל ר"ל דפריך שם והיאך טמאוהו בערב פסח הא לא יהא רשאי לעשות פסחו מפני הטומאה הכי משמע מהברייתא דקבורת קרובים אינו דוחה פסח כדיליף מולאחותו:

בא"ד ועוד יש ליישב פ"ה ר"ל דלעולם הכא איירי שהיה נזיר וכ"ג והיה הולך לשחוט פסחו ואפילו הכי פריך מיניה שם שפיר דע"כ אפילו כשהוא הולך לשחוט פסחו לחודיה לא היה נזיר וכ"ג ואפ"ה ס"ל להברייתא דיש לו למנוע מלטמאות לקרובים דאי ס"ל להברייתא דמשום שהולך לשחוט את פסחו לחודיה לא נמנע וכו' א"כ ל"ל לאחותו למילף מיניה דיטמא למת מצוה כשהוא נזיר וכ"ג והולך לשחוט את פסחו דכיון דכבר שמעינן מלאביו ולאמו דגם כשהוא נזיר וכ"ג מותר לטמאות למת מצוה א"כ כשנצטרך לזה שהוא הולך ג"כ לשחוט את פסחו למה תיסק אדעתין שלא יהא רשאי לטמאות כיון שבלא זה כשהוא הולך לשחוט את פסחו רשאי לטמא אפי' לקרובים אם כן לא ניתוסף שום קדושה על הנזיר ועל הכ"ג במה שהוא הולך לשחוט את פסחו דכיון שהוא הולך לשחוט את פסחו לחודיה אין בו שום מניעה מלטמאות בשביל שנצטרף לנזיר וכ"ג אין בכך כלום ולא דמי להא דאצטריך קרא דלאביו לנזיר וכהן הדיוט שיהא מותר לטמאות למת מצוה אע"ג דכהן הדיוט לחודיה כשאינו נזיר מטמא לקרובים התם שאני דהא מ"מ כשהנזיר ג"כ כהן הדיוט ניתוסף קדושה על הנזיר דהנזיר אין קדושתו לעולם וקדושת כהן הדיוט קדושתו לעולם ונקרא נזיר קדוש שניתוסף עליו קדושה לכך הוי ס"ד דאינו מטמא למת מצוה ואיצטריך קרא דלאביו אבל בהולך לעשות את פסחו נמי אינו אלא לשעה ולכך אי הוה דינא הכי דהולך לעשות פסחו מטמא לקרובים אם כן למה אצטריך קרא למת מצוה בהרי נזיר וכ"ג ודו"ק כך הוא שיטה התוס' רק שקצרו לשונם ועיין בברכות בפ' מי שמתו:

דף לה:

בגמרא ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר וכו' לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה להלן ב"ד אף מושבות האמור ב"ד ואמר רחמנא לא תבערו הקשו התלמידים מנ"ל לגמרא למילף הג"ש לאיסורא אימא הכי נאמר גבי לא תבערו בכל מושבותיכם ונאמר כאן גבי משפט בכל מושבותיכם מה מושבות האמור גבי לא תבערו בשבת אף מושבות האמור כאן גבי משפט בשבת לאתויי דאף בשבת דינו דיני מיתה אבל אין זה קושיא כלל דע"כ הג"ש לאיסורא אתי כדי שלא תילף ק"ו דרציחה דוחה שבת כדלעיל דאי להתירא לא יצטרך דהא ק"ו הוא דרציחה תדחה שבת ואף על גב דאמרינן בעלמא ובפרקין דלקמן מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא מ"מ כיון דאיכא למילף ג"ש דאצטריכא לא שבקינן לה ונילף גזירה שוה דלא אצטריכא:

בתוס' ד"ה רציחה תוכיח וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה ר"ל דהא בברייתא דלעיל קתני הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו שמע שמת לו מת וכו' דשמעינן מינה דמת מצוה דוחה את העבודה וגם דוחה את המילה וכמו שהעבודה דוחה את השבת כן המילה דוחה שבת וא"כ ליעבד ק"ו ממילה ונימא הכי ומה מילה שהיא דוחה שבת קבורת מת מצוה דוחה אותה שבת שנדחת מפני המילה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה:

דף לו.

ברש"י ד"ה שמעי גדול הוה כדאשכחן וכו' נ"ל דר"ל גדול בתורה:

ד"ה לא תענה על רב כתיב בלא יו"ד ומשמע לא תחלוק על מופלא של ב"ד הלכך לא מתחילין מיניה וכו' לא פלגינן עליו ומתחילין מן הצד שישמע א' דברי אחד מן המזכין ויסכימו עמו כן נראה לי לגרוס ויש גורסין שמא ישמע אחד וכו' ונראה דכונתו לומר דהואיל וכן הוא שלא נוכל להתחיל מן הגדול שבגדולים לא מתחילין גם כן מן הגדול שאחריו דשמא גם מפניו יתביישו הקטנים ממנו לחלוק עליו אם יחייב הוא ונמצא יסכימו כולן לחיוב על כן מתחילין מן הצד דהיינו מן הקטן שבקטנים שאף אם יחייב לא יתבייש אותו שידבר אחריו לזכות וכשיזכה הוא ישמע ג"כ האחר שידבר אחריו ויסכים גם הוא עמו וכן אחד מאחד עד שיגיע לגדול שבגדולים ויסכים גם הוא עמהם והוסיף רש"י זה כדי לתרץ שני קושיות חדא דלמה מתחילין מצד דהיינו הקטן שבקטנים הא אם א"א להתחיל מן הגדולים שבגדולים דהוא המופלא שבב"ד מ"מ יתחילו מן הגדול שאחריו ועוד לרבה בר בר חנה דלא יליף לה מלא תענה על רב אלא מדכתיב ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו וכו' לדידיה תקשה לך טעמא מאי אין מתחילין מן הגדול אלא מן הצד אבל לפי מה שהוסיף רש"י תוספת זה יתיישב הכל כהוגן וראיתי דברים רבים שנאמרו בזה ונכתבו על ספר וספרים ולא יישרו בעיני:

בתוס' ד"ה והא הוה חזקיה וכו' לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים מקשים העולם אם כן מאי קאמר מימות משה ועד רבי וכו' והא בימי רבי ג"כ כבר גלו עשרת השבטים ואף על גב דגם שבט יהודה ובנימין כבר גלו איכא למימר דרבי היה מושל על כל גלות שני דהיינו יהודה ובנימין אבל י' שבטים שגלו לחלח וחבור לא שייך למימר שהיה ר' מושל עליהם וכן הא דפריך בתר הכי והא הוה עזרא וכן הא דקאמר מימות רבי עד רב אשי הא בימי עזרא ורב אשי כבר גלו י' שבטים ונראה לי דלא קשה מידי משום דבימי עזרא ורבי ורב אשי לא היו העשרת השבטים בימיהם נמצאים כלל כי כבר נתבטלו וגלו קודם חורבן בית ראשון ומאז והלאה לא היו נמנים בכלל מלכות ישראל רק יהודה ובנימין שנשארו והם הם היו לבדם בימי עזרא ובמלכות בית שני ובימי רבי ורב אשי והן היו נקראין באותן הזמנים כלל ישראל ולכך שפיר הוה שייך לומר על עזרא ורבי ורב אשי תורה וגדולה במקום אחד אבל חזקיה דבתחלת מלכותו עדיין לא גלו הי' שבטים ובימיו גלו ונתבטלה מלכותם ולכך ס"ל למקצת דלא למנות את חזקיה לומד עליו שהיה בימיו תורה וגדולה במקום אחד וק"ל:

ד"ה דיני נפשות מתחילין מן הצד וכו' אבל בדיני ממונות לא חיישינן ר"ל אע"ג דגם בדיני ממונות איכא נמי למיחש שמא יחייב המופלא שבב"ד ולא ירצו האחרים לחלוק עליו לא חיישינן בזה דמה בכך אם יצא חייב דלא שייך שם זכות וחובה דכל דיני ממונות חובה לזה וזכות לזה אבל בדיני נפשות איכא הצלת נפש וקשה להו להתוס' אם כן כיון דבדיני ממונות מתחילין מן הגדול וגם אין חולקין עליו ותמיד פוסקין הדין כדבריו בין לזכות בין לחובה למה מושיבין שאר הסנהדרין אצלו כלל לכך קאמרו ומ"מ דרך שאילה יכולין לעשות ור"ל לכך מושיבין יתר הסנהדרין אצלו שידברו עמו דרך שאלה אם הדין כך באולי כשישמע דבריהם יסכים עמהם אבל אם לא יסכים לרעתם אז פוסקין הדין כדבריו כי אינם רשאים לחלוק עליו ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ר"ל דאפשר גם כן לתרץ דבדיני ממונות לכך מתחילין מן הגדול משום דאם לא יסכימו האחרים לדעתו רשאים שפיר לחלוק עליו דלא תענה על רב לא הוזהר כ"א בדיני נפשות ולא בדיני ממונות ולכך ליכא למיחש לשום דבר כשמתחילין מן הגדול לכבודו וק"ל:

בא"ד למאן דאמר דמוקי לה בריש מכילתין יש בית דין נוטה כצ"ל:

ד"ה רבה בר בר הנה וכו' וי"ל לא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות לענין הא דתנן דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה אלא אפילו בו ביום גומרים לחובה והיינו הא דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה היה לך להמתין לגמור עד למחרת והוא השיב מורד במלכות היה ואין צריך להמתין עד למחר כן הוא המשך דברי התוס' וכן הוא בפ"ק דמגילה ודברי התוס' דהכא מגומגמים ויש בהם דברי מותר:

דף לו:

בגמ' אתך בדומין לך. מהרש"ל בספר ה"ש שלו כתב שהקשו בני הישיבה סוגיא זו אסוגיא דפ"ק לעיל בדף י"ז ואמרו דסוגיא דשמעתין אתיא דלא כמאן דהתם דריש ר' יהודה מאתך דכתיב גבי משה בדומין לך ולא רצו למילף מאתך דכתיב ביתרו משום דלא יליף סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה ורבנן דהתם ילפי בדומין לך מאתך דכתיב גבי יתרו ומאתך דכתיב בשבעים איש שנכנסו עם משה ילפי דאת בהדייהו שעם משה היו שבעים ואחד ומעמך ילפי שכינה ולא מאתך וע"ש כי האריך ואני אומר כי אין כאן אפילו ריח קושיא כי סוגיא ומסקנא דהכא אתי שפיר כרבנן דהתם דילפי בדומין לך מאתך דכתיב בפ' יתרו וילפי סנהדרי גדולה מקטנה ומאתך דכתיב בשבעים איש שנכנסו עם משה לאהל יליף דבעינן משה בהדייהו דהיינו ע"א ושפיר פירש"י דהא דמסיק הכא אתך בדומין לך ע"כ היינו אתך דכתיב בפרשת יתרו דאי ר"ל אתך דכתיב בשבעים איש הדרא קושיא לדוכתא שהקשה המקשה דהכא אמאי דסלקא דעתין למילף מעמך ודלמא התם משום שכינה אם כן השתא נמי דילף מאתך נמי איכא להקשות הכי דדלמא הא דמצריך התם במשה בדומין לך לא היה אלא שהיה צריך שתשרה עליהם השכינה ופשיטא דהא דקאמר בפרק קמא אעמך משום שכינה לא הוי פירושו כדהכא דהתם הוי פירושו דהא דקאמר קרא עמך לא משום דבעינן ע"א אלא שהיה משה צריך ליכנס עמהן כדי שיאציל השכינה הרוח שעליו עליהם עיין שם אלא שיש לדקדק לרבי יהודה דהתם דלא יליף בדומין לך מאתך דכתיב בפרשת יתרו משום דלא יליף סנהדרי גדולה מקטנה ויליף בדומין לך מאתך דכתיב גבי שבעים איש שנכנסו עם משה לאהל הא איכא למפרך כדפריך המקשה דהכא ודלמא התם משום שכינה ר"ל דלמא דוקא התם היו צריכין להיות מיוחסין כדי שיהיו ראוים שתשרה עליהם השכינה אבל גבי סנהדרין דעלמא לא וצריך לומר דאף על גב דהתם סבירא ליה לרבי יהודה דלא ילפינן סנהדרי גדולה מקטנה היינו אי לא הוה כתיב אתך

בסנהדרי גדולה דמשה אבל השתא דגם בסנהדרי גדולה דמשה כתיב אתך בדומין לך לא אמרינן דדוקא התם היו צריכין בדומין לך משום שכינה אבל בעלמא לא אלא לענין זה ילפינן שפיר אפילו לרבי יהודה מסנהדרי קטנה דכמו בסנהדרי קטנה בעינן לעולם בדומין לך דהתם לא שייך למפרך משום שכינה הכא נמי הא דכתיב אתך בדומין לך גבי סנהדרי גדולה לעולם בעינן בדומין לך ולפי זה אתיא שפיר סוגיא דהכא אליבא דכול' עלמא אפילו אליבא דרבי יהודה וק"ל:

בתוס' ד"ה לאתויי ממזר וכו' וא"ת לימא לאתויי סומא דכשר לדון דיני ממונות לתנא דמתניתין וכו' ויש לדקדק מאי מקשי התוס' היא הנותנת כיון דמתניתין דלעיל דשמעינן דסומא כשר לדון דיני ממונות מדקתני דגומרין בלילה כדלעיל א"כ משום הכי ליכא למימר דמתניתין דהכא דקתני הכל כשרין לדון וכו' אתיא לאתויי סומא דא"כ הא תו למה לי ויש לתרץ דנימא דמתני' לא אתי לאתויי רישא דהכל כשרים לדון ד"מ אלא אסיפא דאין הכל כשרים לדון דיני נפשות ולמעוטי סומא דאע"ג דממאי דקתני במתניתין דלעיל דדיני ממונות גומרים בלילה שמעינן נמי דסומא כשר בדיני ממונות מ"מ מהא דקתני ד"נ אין גומרין בלילה אלא גומרין ביום לא שמעינן דסומא פסול בדיני נפשות דלילה גרע יותר מסומא ודו"ק:

בא"ד דמשמע ליה מתניתין בפסול יוחסין כדאמרינן בפרק זה בורר אמתניתין רבא סי' ר"ל דשם הכריח דמתני' דבא סי' דמייתי הכא דקתני כל הראוי לדון ד"נ וכו' איירי בפסול יוחסין ה"ה מתניתין דהכא משמע ליה ג"כ דאיירי דוקא בפסולי יוחסין תדע דקתני סיפא וכו' רוצה לומר תדע דמתני' דהכא איירי דוקא בפסולי יוחסין דהא קתני סיפא אלא כהנים לוים וכו' אלא שעדיין יש להקשות דלא הכריח לעיל אלא דמתני' דפ' בא סימן אי אפשר לאוקמי בפסולי מחמת חשד אבל עדיין יש לדקדק למה אוקמא בפסולי יוחסין הא אפשר לאוקמי מתניתין דהתם בפסולי מומין ודהכא בפסולי יוחסין ולא נצטרך לשום צריכותא וי"ל דמשמע לה להגמרא לישנא דכל הראוי וכן לישנא דהכל כשרים דאיירי טפי בפסולי יוחסין מבשאר פסולים אלא שמתחלה הוה סלקא אדעתיה שם בפ' זה בורר לאוקמי בכל מיני פסולין אפילו בפסול מחמת חשד והזמה אבל השתא דהוכיח שם דא"א לאוקמא בכל מיני פסולים אפילו בפסול מחמת חשד וע"כ אצטריך לאוקמי בפסול פרטי מסתבר ליה טפי לאוקמי בפסול יוחסין:

ד"ה חדא לאתויי גר וכו' וא"ת ברישׁ מצות חליצה דא"ל רב שמואל בר יהודה לרב יהודה תנינא בישראל בבית דין של ישראל וכו' פירוש דאותו רב שמואל היה בן גר וא"ל רב יהודה שיצטרף לחמשה דיינים שישבו שתחלוץ יבמה אחת לפניהם והשיב לו אותו רב שמואל שאסור לו להצטרף עמהם מפני שהוא בן גר ותנינא בישראל בב"ד של ישראל וכו':

בא"ד ורגיל ר"ת לומר וכו' ונתגייר הוא ובנו וא"כ בלא ישראל נמי מפסל וכו' וצ"ל דאצטריך בישראל ובו' ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה כן נ"ל לגרוס ור"ל וא"כ שיהיה כדברי ר"ת קשה ל"ל למילף מישראל דפסול לחליצה בלא ישראל נמי מפסל וכו' ואין לומר דאצטריך למפסל אפילו לחליצת בני גרים דבני גרים כיון שהורתן ולידתן בקדושה וכו' ר"ל דחליצה לא שייכא גבי בני גרים כ"א באותן דהוו הורתן ולידתן בקדושה ואותן ישראל מעליא נינהו ופשיטא דכל דפסולי לבני ישראל פסולי נמי לדידהו ולמה לי קרא דבישראל וצריך לומר אצטריך בישראל וכו' ורב שמואל אמו היתה מישראל ודלא כר"ת כן הם המשך דברי התוס':

דף לז.

בתוס' ד"ה התורה העידה עלינו וכו' וא"ת והא יחוד דאורייתא כררשינן מכי יסיתך אחיך בן אמך בפרק י' יוחסין (קידושין דף פ') איתא התם אר"י משום רבי ישמעאל רמז ליחוד מן התורה מנין דכתיב כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתיהר עם אמו ואסור להתיחד עם עריות שבתורה:

בא"ד ומיהו היכי דלא בעל אפילו נדה אסודה להתיהד ומו' נ"ל שכונת התוס' בזה הוא שזה כמו תירוץ אחר על הקושיא שהקשה והלא יחוד דאורייתא היא וכו' והיכי אתי קרא דברי קבלה למשרי וכו' והיינו דלא אסרה תורה יחוד אלא אשה שלא בא עליה מעולם דומיא דאמו אבל אשתו נדה לא והיינו דקאמר ומיהו היכא דלא בעל וכו' ר"ל ומיהו לא קשיא כלל דהכא אין ה"נ דאפילו עם אשתו נדה אסור להתיחד דומיא דאמו ולא אתא קרא דדברי קבלה למשרי מה דכתיב באורייתא דלא התיר אלא אשה נדה דכבר בא עליה ודו"ק נראה לי:

ד"ה וירח את ריח בגדיו לשון ריח שייך בדם נדות וכו' ולפי מה שמהדרים התוס' למצוא רמז מה בפסוקים שמביא הגמרא כגון בפסוק סוגה בשושנים כתבו התוס' שדם נדות אדומים כשושנים וכן בפסוק דריח כתבו דריח שייך בדם א"כ צריך למצוא ג"כ רמז מה בפסוק כפלח הרמון וכו' ואפשר שגרעיני רמונים ג"כ אדומים ועגולים ומשוכים ככתמים של דם נדות ומה שמהדרים התוספות למצוא רמז בפסוקים נ"ל משום דקשיא להו דאם על כלל המצות מדברים הפסוקים דאפילו הריקנין והבוגדים נזהרים בהם א"כ כל יחוד דכל עריות לישתרי ולא אשכחן דהתירו אלא יחוד דנדה לכך פירשו התוס' דכל הפסוקים אינם מדברים כ"א בנדה וק"ל:

דף לז:

בתוס' ד"ה שאין דמך מסור בידי וכו' דמשמע ע"פ שנים עדים שראו וכו' צריך ליתן טעם היאך משמע בקרא דוקא ראייה ולא אומדנא וצריך לומר דשם עדים לא מקרי אלא בראייה ויש עוד לדקדק מנא לה לגמרא דהא דקאמר ר"ש בן שטח אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה ע"פ שנים עדים וגו' דר"ל מפני שלא ראה העדות בעיניו כי אם ע"פ אומדנא והוה אחרינא בהדיה דילמא ה"ק שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים ואני עד אחד דלא הוה אחרינא בהדי ויש לומר דאם לא כן למאי קתני הברייתא שהמעשה היה שרץ אחריו לחורבה וראה סייף בידו ודמו מטפטף ומאי אתא לאשמועינן אי לאשמועינן אתא שדין ד' מיתות לא בטלו ושנענש אותו האיש על פי דבריו של ר"ש הוי ליה למתני שראה שאחד רץ והרג את הנפש ורץ אחריו וראה שהרגו והיה יחידי ואמר ליה רשע מי הרגו לזה וכו' אלא ודאי לאשמועינן דשני עדים הוו ואפ"ה לא היה דמן מסור בידם מפני שהיה ע"פ אומד:

ד"ה מיום שחרב בית המקדש וכו' ועובדא דריש הפועלים בעל נערה המאורסה ר"ל והא הבועל נערה המאורסה דינו בסקילה ולא בזקיפה התם נמי זכות תולה וכו' א"נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה וכו' ר"ל ולא זקפו אלא לאב שהיה דינו בחנק ולא להבן שהיה דינו בסקילה:

ד"ה כמאן כרב אחא וכו' בעדות המתקיימת בידיעה בלא ראייה פי' כגון בפנינו הודה שחייב לו מנה:

בא"ד וי"ל דלמסקנא דהכא וכו' ר"ל דהכא מתחלה דלא ידע לאוקמא מתניתין אלא כרב אחא ע"כ היה צ"ל דדוקא בד"מ אית ליה לרב אחא אומד אבל בד"נ לא דאל"כ מתניתין דלא כמאן אבל לפי המסקנא דנוכל לאוקמי מתניתין כרבנן אז אצ"ל עוד דרב אחא לית ליה אומד בד"נ אלא גם בד"נ אית ליה אומד וההיא דשבועות אתיא לפי מסקנא דהכא:

ד"ה מיום שפתחה וכו' כל דמים נבלעים בארץ וכו' נראה שכתבו זה מפני שהוקשה לחם והא דטבע הוא כך שכל מה ששופכים עליה הוא נבלע בתוכה וגם עדיין הוא טבעה כך א"כ לפי ס"ד דמקשה מה היה צריך למפרך מופתחה הארץ את פיה הל"ל על מה שאמר שוב לא פתחה והא עוד היום הוא טבע הארץ שהדמים נבלעים בתוכה לכך כתבו שכל הדמים רשומן ניכר וכו' וק"ל:

ד"ה לטובה לא פתחה וא"ת והא כתיב תבלעמו ארץ ר"ל והיא טובה שנתנה לקבורה:

דף לח:

בגמרא א"ר אליעזר מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים כצ"ל וצריך למחוק כאן ועד קצה השמים ופריך קשיא קראי אהדדי דהא נמי ועד קצה השמים דמשמע מסוף עולם עד סופו:

דף מ:

בגמרא אלא אמר רב יהודה והנה אמת נכון וכו' הא חד סרי וכו' דל תלתא לגזירה שוה וכו' מקשין התלמידים ממ"נ אי לא ס"ל לרב יהודה הנך שינויא דלעיל תקשי לך הנך תרי אמת ונכון בעבודת כוכבים ובעיר הנדחת כתובים ואומר דליכא כאן שום ג"ש אלא כל חד כדכתיב דגבי עבודת כוכבים כתיב ודרשת היטב הא תרתי ואמת נכון תרתי הא ד' ובענין ד' חקירות וגבי עיר הנדחת דכתיב ודרשת וחקרת ושאלת היטב הא תלתא וכתיב נמי אמת ונכון דהוו נמי תרתי הא ה' בענין ה' חקירות וגבי עדים זוממים דכתיב ודרשו השופטים היטב דהוו תרי בענין תרי חקירות ואין כאן שום ג"ש ולא ילפי להו מהדדי משום דהא לא דמיין להדדי כדלעיל אלא ע"כ צריך לומר דאית ליה נמי ג"ש דלעיל דהיטב היטב מדשני קרא מדיבוריה כדלעיל אם כן למה לי תלתא לג"ש אבל אין זה קושיא כלל דלעולם השתא נמי ס"ל ג"ש דהיטב דלעיל אלא דלעיל הוי אתי הני תלתא היטב למנין החקירות וגם לנ"ש מדשני קרא בדיבוריה והשתא אית לן מנין שבע חקירות בלא הנך תלתא היטב ואייתרו כל הני תלתי היטב לג"ש והא דקאמר רב יהודה דל תלתא וג"ש ר"ל נמי הנך תלתא היטב כדקאמר לעיל מדשני קרא בדיבוריה ע"כ לג"ש אתי וא"כ ליכא תו לאקשויי דלמא כל חד וחד כדכתיבא ובעבודת כוכבים בענין ד' חקירות ובעיר הנדחת ה' חקירות ובעדים זוממין ב' חקירות והיטב למניינא אתא דהא ע"כ כל הני היטב לנ"ש אתו מדשני קרא בדיבוריה וק"ל:

בתוס' ד"ה מדהוי ליה למכתב וכו' ואפילו הוה כתיב דרוש תדרוש וחקור הוה משמע ד' וכו' כצ"ל וה"פ דהא דקאמר גמרא מדהוי ליה למכתב דרוש תדרוש והקור תחקור ע"כ לאו דוקא הוא ממ"נ אי ר"ל דה"ל למכתב כל הני ד' א"כ פשוט דה"ל ד' ואפילו אי ר"ל או כך או כך ר"ל דה"ל למכתב דרוש תדרוש וחקור או חקור תחקור ודרוש הוי נמי משמע ד' וכו' אלא ע"כ לאו דוקא הוא אלא שר"ל מדהוי ליה למכתב דרוש דרוש וחקור או חקור חקור ודרוש והא דנקטא גמרא האי לישנא דרוש תדרוש משום דניחא לה למינקט כפל לשון השגור בכמה מקומות כמו הענק תעניק נתן תתן ועיין בפרק מרובה (בבא קמא דף ס"ה) שם בתוס' ד"ה לכתוב או המצא תמצא וכו' אלא שעדיין יש להקשות דמנא להו לתוס' דגמרא ר"ל דלכתוב דרוש תדרוש וחקור או חקור תחקור ודרוש וצ"ל דלאו דוקא קאמר דלמא הגמרא ר"ל דהוה ליה למכתב דרוש תדרוש לחודיה או חקור תחקור לחודיה ודרוש תדרוש לחודיה הוה להו תלתא מדה"ל למכתב דרוש דרוש וכתב דרוש תדרוש כמו דאמרינן גבי המצא תמצא וכה"ג ד"ל הגמרא בחקור תחקור ולא נצטרך לומר דלאו דוקא קאמר ונראה דס"ל דא"א לפרש כך משום דהאי לישנא דדרוש תדרוש לא משתמע ג' חקירות דאע"ג דהתי"ו יתירה היא לא משתמע מינה חקירה דהא אפילו מתיבת ושאלת לא משמע חקירה כמו שפירש"י לעיל כ"ש מיתורא דתי"ו והא דקאמרו התוס' ואפילו אי הוה כתוב דרוש תדרוש וחקור הוה משמע ד' וכו' אין ר"ל שהיה משמע ד' חקירות דמיתורא דתי"ו לא משתמע מינה חקירה אלא ר"ל ד' יתורים וכוונתם לומר דמלשון הגמרא משמע דאי הוה כתיב כן הוה אתי ליה שפיר והא אי הוה כתיב הכי הוה יתורא בקרא ולכך לא הוה מצי למכתב הכי לכך היה מוכרח קרא למכתב ודרשת וחקרת היטב כדכתיבי כן הוא פי' התוס' וכוונתם בזה אבל לעולם ביתורא דתי"ו לא משתמע חקירה ולכך א"א לפרש הגמרא דר"ל דרוש תדרוש לחודיה חקור תחקור לחודיה אלא ר"ל ה"ל למכתב דרוש דרוש חקור או חקור חקור ודרוש והא דקאמר דרוש תדרוש וכו' לאו דוקא קאמר כדפירשתי כן נ"ל ליישב דברי התוס' בדבור זה וספר ח"ש רצה ליישב קושיא זו באופן אחר אבל דרכו רחוקה אצלי וגם כבד על הלשון ודו"ק:

דף מא.

בתוס' ד"ה תנהו לענין מלקות ובגזירה שוה דרשע רשע ליכא למילף וכו' ר"ל למה לי קרא ברוצח לילף בג"ש דרשע רשע ממלקות דגבי אחותו דלעיל ומן הראוי היה להיות תחלת הדבור זה למטה גבי הא דקאמר וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו ה"א חייבו מלקות אין חייבי מיתות ב"ד לא וק"ל:

ד"ה באשה חברה וכו' קשה לתוס' והא תיפוק ליה דבעי התראה דמחמת דבענין שיתיר עצמו למיתה ותירצו דרבי יוסי לא בעי אפילו ככל מיתות דעלמא שיתיר עצמו למיתה א"נ בעלמא באינו חבר ס"ל לרבי יוסי לבעי התראה וגם שיתיר עצמו למיתה אבל בחבר לא בעי התראה ולא שיתיר עצמו למיתה משום דהוה כאילו הוא מותרה ועומד וכאלו כבר התיר עצמו למיתה:

ד"ה אי נמי שזינתה מקרוביה וכו' וי"ל דא"כ הל"ל פלוני בא וכו' ופי' ראיירי שהעיד העדים פלונית שהיא נערה מאורסה זינתה מכלל דכוונתן להעיד עליה להמיתה או לאסור אותה דאי כוונתן להעיד על הבועל לא ה"ל להעיד ולומר פלונית זינתה אלא פלוני בא על נערה מאורסה דאז בא העדות על הבועל וק"ל:

דף מא:

תוס' ד"ה כמאן כר"ע וכו' ועוד דבתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן פי' לשון קושיא הוא ור"ל דבתר הכי קאמר ומסיק דאתיא דלא כר"ע וא"כ קשה דאתיא דלא כמאן לא כר"ע ולא כר"ש ואלא כמאן אתיא וק"ל:

ד"ה אחד אומר בשתי שעות וכו' דהאי דקאמר שתי שעות בתחילת ב' דה"ל קודם הנץ החמה דעדותן בטלה ר"ל דהאי שתי שעות הוי כאלו דהיה קודם נץ החמה והאי דקאמר בשלשה הוי כאילו אמר אחר נץ החמה ולקמן אמרינן לא שנו אלא שעות אבל א' אמר קודם הנץ החמה וא' אמר אחר הנץ החמה עדותן בטלה:

בא"ד דמעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין והם שמינית היום פירוש משום דמהלך אדם בינוני י' פרסאות ביום שהוא מ' מילין והיום הוא י"ב שעות ושמינית של מ' מילין הוא ה' מילין ושמינית של י"ב שעות הוא שעה ומחצה וא"כ תחילת שעה שניה עדיין קודם הנץ החמה הוא וק"ל:

בא"ד וסבורים שהשעה מתחלת אחר הנץ החמה ר"ל ושניהם מעידים שנעשה אחר הנץ החמה וק"ל:

ד"ה אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה וכו' אמאי עדותן בטלה נשייליה דלמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וכו' נראה דהתוס' או קאמרי וה"פ דלמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר חמש סוף חמש או האי דקאמר ג' תחלת ג' והאי דקאמר חמש תחלת חמש דאז הוי המעות שתי שעות דאי רצונם לומר כפשוטו דהאי קאמר סוף ג' והאי קאמר תחלת ה' אין כאן טעות כ"א שעה אחת ודו"ק:

בא"ד וא"ת מ"מ נימא עובדא כי הוה ברביעית הוה פירוש אפילו את"ל דהאי דקאמר בשלש בתחלת שלש והאי דקאמר חמש סוף חמש דהחילוק ביניהם ג' שעות אפ"ה יהא עדותן קיימת אפילו לר"מ דנימא עובדא כי הוה בארבע הוי וטעו כל אחד בפחות משתי שעות ורבא ס"ל דלר"מ אדם טועה שתי שעות פחות משהו ולכך יהא עדותן קיימת אפילו לרבי מאיר וק"ל:

דף מב:

בגמרא והא דקתני הכי נפקא מינה וכו' כי היכי דלא מתחזי בית דין רוצחים וכו' הא דאצטריך השתא להמתרץ למיהב טעמא למילתא והא על כרחך המקשה נמי הוה צריך לי טעמא למאי הצריך קרא להוציא חוץ לג' מחנות היינו משום דבשלמא לסברת המקשה דבעינן חוץ לג' מחנות ובירושלים חוץ לירושלים הוי הטעם משום קדושת המקום דומיא דמצור דמשתלח חוץ לג' מחנות אבל השתא משום דמשני דנפקא מינה דאי נפק בי דינא ויתיב חוץ לג' מחנות א"כ קשה טעמא מאי לכך אצטריך לשנויי כי היכא דלא מתחזי וכו':

בתוס' ד"ה משה היכא יתיב וא"ת כל הני דפרים למה לי פי' למה אצטריך למכתב האי אל מחוץ למחנה דכתיב בפר העדה וגם האי אל מחוץ למחנה דכתיב גבי דשן ללמוד מהן ג' מחנות הא כיון דלר"פ כתיבי ג' מחנות במקל עצמו יליף פר כהן משוח בג"ש ממחנה מחנה ממקלל מה מקלל ג' מחנות אף פר כהן משוח ג' מחנות וממילא ידעינן דגם פר העדה צריך ג' מחנות מדכתיב ביה ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון דהיינו פר כהן משוח וגם בדשן ידעינן ממילא ג' מחנות מדכתיב על שפך הדשן ישרף ותירצו התוס' וי"ל דלא תימא נילף משחוטי חוץ וכו' דאי לאו הני קראי לא הוה ילפינן פר כהן משוח ממקלל דליבעי ג' מחנות אלא הוה ילפינן משחוטי חוץ דלא בעי כ"א מחנה אחת משום דשחוטי חוץ דמי טפי לפר כהן משוח משום דהוה ילפינן קדשים מקדשים וק"ל:

דף מג.

בתוס' ד"ה לא נייתי אחריני והא דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו' פי' מסיפא דקרא מקשים התוס' הא דכתיב בסיפא דקרא ויד כל העם באחרונה ועל כרחך פירושא דקרא הוא שאם לא מת מזריקת האבן שזרקו בו העדים אז יזרקו בו שאר העם אבן אחר. וא"כ היאך הוה סלקא אדעתיה לומר שלא נייתי אבן אחריתי ותירצו דה"א דה"מ היכי דאותו אבן קיימת ר"ל והכי הוה פירושו דקרא דאם לא מת מזריקת העדים אז יחזרו ויקחו העם אותו אבן שזרקו בו העדים ויחזרו ויזרקו אותו עליו אבל אם נאבד אותו אבן שזרקו בו העדים ה"א דלא נייתי העם אחרינא:

ד"ה פשיטא אחד אבן וכו' משום דאברייתא דלקמן וכו' קאי וכו' ר"ל דלקמן תנא בברייתא שהעץ שנתלה בו והסייף שנהרג בו והסורר שנחנק בו נקברים עמו ושם לא הוה שייך למתני הפתילה שהיא נזרקה לתוך פיו ולא שייך לומר נקברת עמו ולכך לא תני בברייתא פתילה ורב הונא דקאמר פשיטא קאי אברייתא כלומר פשיטא לי דהעץ והסייף והסורר דקתני בברייתא כולן היו משל צבור ולכך לא נקיט נמי רב הונא בדבריו פתילה משום דלא נקיט אלא מאי דקתני בברייתא וק"ל:

דף מג:

בתוס' ד"ה כזאת וכזאת הא רלא מרבי חרמים הרבה וכו' ר"ל דלמדרש הכי כזאת הוי שנים דמשמע כאשר עשיתי עתה עשיתי ג"כ כבר הרי שנים וכזאת הוי ד' וק"ל:

ד"ה מלמד שלא ענש על הנסתרות וכו' וקשה דבלאו נקודה דע' לא הייתי יכול לומר כן כן נ"ל להגיה הגם שיש ליישב התוס' מ"מ עדיף טפי להגיה כי לא כך הוא לשון הרגיל:

בא"ד דא"כ לא נכתוב אלא הנסתרות והנגלות וכו' ואני אומר שאין לחשוד את רש"י גדול המפרשים שיפול בזה ולא ירגיש בקושיא כזו ועוד הלא רש"י בעצמו כתב ומיהו אי הוה כתב הכי הוה משמע דאף קודם שעברו נמי להכי פלגינהו ונקוד וכו' הרי שמזה שלא נכתב לנו ולבנינו ולמעלה נלמד שקודם שעברו הירדן לא הוי הנסתרות לנו ולבנינו אלא לה' לבדו ואיך פירש רש"י אחר זה מיד דנקודה דע' לחלק באתה דלא תימא מעתה ועד עולם וכו' אלא האמת דרש"י ס"ל דגם עתה לאחר שעברו הירדן שנענשים גם על הנסתרות מ"מ יש חילוק בין נגלות לנסתרות דנגלות הן לנו ולבנינו לבד והנסתרות הם לה' אלהינו וגם לנו ולבנינו וכן דייק לישנא דרש"י שכתב שאף אנו נענשים עליהם ר"ל שאף הן לה' אלהינו מ"מ אף אנו נענשים עליהן וכן בסמוך כתב אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו (אינו כתוב) וס"ל לרש"י דהניקוד מרמז דלנו ולבנינו אינו כתיב במקומו ממש אלא שייך ג"כ למעלה והוה כאלו כתיב תרתי זימני וה"פ הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו והנגלות לנו ולבנינו לבד ואי הוה כתב ג"כ לנו ולבנינו למעלה בפירוש ה"א דכן היה המדה מעולם אף קודם שעברו הירדן להכי כתוב למטה ולא למעלה רק שנקוד להורות שבהנסתרות לא היה המדה כן לעולם ולכך לא כתיב לנו ולבנינו למעלה לפי שהיה זמן שלא היה הנסתרות גם לנו ולבנינו אלא לה' אלהינו לבד אבל הנגלות הן לנו ולבנינו לבד לעולם לכך נכתב לנו ולבנינו אחרי והנגלות אלא שנקוד להורות ששייך ג"כ למעלה והשתא אי לא ננקד הע' ה"א לעולם אימא דהמדה היתה נוהגת כך אף קודם שעברו הירדן הנסתרות לה' אלהינו וגם לנו ולבנינו והא דלא נכתב לנו ולבנינו למעלה גבי נסתרות דאי הוה כתיב הכי הנסתרות לה' אלהינו לנו ולבנינו והנגלות ותו לא משמע שנם הנגלות הן כמו הנסתרות שהן ג"כ לה' אלהינו עם לנו ולבנינו לכך נכתב לנו ולבנינו למטה אחר הנגלות להורות שזה מקומה המוחלט שהנגלות הן לנו ולבנינו לבד רק שהניקוד מודה ששייך ג"כ למעלה גבי הנסתרות לרמז שהן לה' אלהינו וגם לנו ולבנינו מאי אמרת א"כ נכתוב בפי' לנו ולבנינו למעלה אחר הנסתרות לה' אלהינו להורות הנסתרות הן לה' אלהינו ולנו ולבנינו והדר נכתב זימנא אחריתא לנו ולבנינו אחר והנגלות להורות שהנגלות הן לנו ולבנינו לבד ולא אצטריך שום נקוד זה אין קושיא כלל דהתורה לא רצה לכתוב שום יתור וכתבה לנו ולבנינו פעם אחת למטה ונקדה אותו להורות שלמטה הוא מקומו המוחלט ושייך ג"כ למעלה והוי כאלו נכתב ב' פעמים למעלה ולמטה אבל מעולם הוה אמינא דהמדה הזאת היתה נוהגת כך אף קודם שעברו הירדן שהיו הנסתרות לה' אלהינו וגם לנו ולבנינו לכך ננקדה גם כן הע' דעד עולם להורות שהנקוד שבלנו ולבנינו בא להורות שלא היתה המדה זו לעולם כ"א לאחר שעברו הירדן ולענין זה תהא הניקוד נדרש ולא ללמוד על הנגלות כי אם על הנסתרות שלא היו כך לעולם וזה ר"ל רש"י במ"ש ונקודת הע' שבעבד לחלק באתה דלא תימא מעולם ועד עולם וזה נראה לי ברור בפירוש דברי רש"י ועתה אין מקום כלל לקושיות התוס' ודברי רש"י נכונים:

דף מה.

בתוס' ד"ה אלא במה שעיניו רואות וכו' והא ראמר כו' ביורעה ומכירה ר"ל שעיניו ראו אותה והכיר אותה ולכך מגרה בו יצה"ר כשמזכירה שיתאווה לה לעצמה (לעולם אימא לך) אבל לא אמרינן שע"י שרואה אשה זו יתגרה באחרת שלא ראה וא"ל אם כן הכא גמי שכשיראה את האשה הנסקלת ערומה ויכיר כשיזכירנה אחר כך יהא נקרי כמו ברחב ז"א דאין זה אלא ברחב שהיתה מן הד' יפיפיות שהיו בעולם כדאיתא התם ולא באשה אחרת ומ"מ הקשו התוס' מרחב אף על גב דלא דמו לה שאר נשים משום דהא רבה סתמא קאמר אין יצר הרע שולט אלא במי שעיניו רואות ואין צריך לחלק וק"ל:

דף מה:

בתוס' ד"ה משום דהוה רוצה וגואל הדם שני כתובים וכו' ולמאן דאמר מלמדין איכא עיר הנדחת וכו' ר"ל דדרשינן הכה תכה אם אין אתה יכול להכותם במיתה הכתובה המיתם במיתה שאינה כתובה וכן מות יומת דגבי נסקלים דרשינן נמי הכי ואם כן איכא ג' כתובים או ד' הבאים כאחד ולכך לכ"ע אין מלמדין מהן:

בא"ד וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפילו הנך דלא דרשי הכי ר"ל כל חייבי מיתות משמע אפילו נתערבו חייבי מיתות דליכא בהו קרא למדרש בהו דמותר להמיתם בכל מיתות ואפילו כיון שחייב מיתתן חמורה מזו ממיתין אותן בקלה והיינו ע"כ מטעם שמותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר קל א"נ בורח שאני נראה דר"ל דהא דאמרינן שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו אתה ממיתו בכל מיתות שאתה יכול היינו דוקא בבורח מן הב"ד ואינו רוצה לקבל עליו הדין של הב"ד ואינו יכול להמיתו בדינו ולכך מותר להם להמיתו בכל מיתה שיוכלו אבל בעלמא לא וק"ל:

דף מו:

ברש"י ד"ה א"כ דקלני דמתני' לאו כינוי הוא אלא קל איני כבד אני מבעי ליה כצ"ל פי' דרש"י גריס בגמרא אמר ליה רבא אם כן כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי מבעי ליה ור"ל א"כ דרשת קללת קל לית כלומר איני קל ואין אתה מכנה משום כבודו של מקום א"כ הכא נמי הא דקאמר קלני מראשי קלני מזרועי גם כן לאו כינוי הוא אלא קלני הוי כאילו אמר קל איני כלומר איני קל א"כ כבד אני מראשי כבד אני מזרועי מבעי ליה:

בתוס' ד"ה קליל וכו' התוס' גורסים בגמרא קליל לי עלמא בב' למדי"ן וע"ז קאמר יש גורסין קל לי עלמא בלמ"ד אחת משום דאמר בסמוך נימא קרא קל בלמ"ד אחד ואין לחוש בכך דאשכחן נמי בפרק ד' מיתות גבי אלהים לא תקלל קאמר נמי בגמרא לכתוב לא תקל אע"ג דבלישנא דבני אדם אין קללה בלא שני למדי"ן ודו"ק:

דף מז.

בתוס' ד"ה אימא כישן וכו' אלא כלומר כישן דמי דאפילו דלא הוי חזי אין ראוי להיות דהוי ר"ל דבישן אפילו אם תמצא לומר דהוה דינא דלא מקרי חזי בשעה שהוא ישן מ"מ סברא הוא דאח"כ חוזר לכשרותו לא נקרא דחוי משום דממילא מיתער וק"ל:

ד"ה הואיל ונדחו ידחו רב יוסף ס"ל כר' יוחנן דמפרש טעמא בחלק משום דזבח רשעים תועבה וכו' ר"ל כר' יוחנן דמפרש הטעם דקדשי קדשים ימותו הוי משום דלא חזי להקרבה דנקראים זבח רשעים ולכך דייק רב יוסף שפיר אי אמרת בשלמא דאמרי' וכיון דאדחו אדחו לכך ימותו דכיון דבשעת עבירה היו נקראים זבח רשעים ונדחו מהקרבה אע"ג דהשתא בתר דאיקטול לא הוי זבח רשעים דנתכפרו אפ"ה כיון דאדחו אדחו אבל אי לא אמרינן כיון דאידחו אידחו א"כ אמאי ימותו הא השתא לאחר דאקטול לא הוה עוד זבח רשעים כיון דאתכפור אבל לר"ל דמוקי מתני' בקדשים קלים וכו' דהוו ממון בעלים ומן הדין היו להם לישרף כשאר ממון עיר הנדחת שהיא בשריפה לאחר דאקטולי אלא משום כבוד שמים אין נשרפין ולכך ימותו לא היה יכול רב יוסף למידק כלל דאין הטעם משום דהויא כלל וק"ל:

בא"ד וקצת תימה גבי המיר דתו וכו' לא יועיל רעיה וכו' ד"ל דגבי נשתטה או המיר דתו אמרינן הואיל ונדחה נדחה דמשמע דאינו נקרב אלא ירעה עד שיסתאב ויפול בו מום ומוכרים אותו והדמים יפלו לקרבנות וגבי עיר הנדחת קתני ימותו דאפילו הדמים נדחין ומאי שנא האי מהאי נימא נמי דגבי נשתטה או המיר דתו לא יועיל רעיה כמו בעיר הנדחת כיון דבתרווייהו חד טעמא משום דכיון דאדחו אדחו:

דף מז:

בתוס' ד"ה משיסתום הגולל ואומר ד"ת דמשבשתא היא ר"ל התוספתא היא משובשת דקתני דכל שאין הנזיר מגלח עליה אם נטמא לו אין הכהן מוזהר עליה בלאו שלא יטמא לו וזה אינו דהא מצינו רביעית דם שאין הנזיר מגלח עליה ואפ"ה הכהן מוזהר עליה אלא צ"ל התוספתא זו משובשת היא ואין בה ממש ואין זו קושיא וכו' ר"ל התוס' סותרים קושייתו של ר"ת וקאמרי דלעולם אימא לך דהתוספתא אמת היא ואינה משובשת והכי פירושא כל שם טומאה דאין הנזיר מגלח עליה בשום ענין ר"ל דלא מצינו באותה שם טומאה שום מקום שיהא הנזיר מגלח עליה כמו כלים הנוגעים במת אין הכהן מוזהר עליה אכל שם טומאה של דם המת אע"ג דעל רביעית אין

הנזיר מגלח מ"מ מצינו שעל חצי לוג דם הנזיר מגלח וא"כ על שם טומאת דם המת הנזיר מגלח ולכך ג"כ הכהן מוזהר אפילו על רביעית דם ולא בא התוס' למעט במה דקתני כל שאין הנזיר מגלח עליה אלא כלים הנוגעים במת שבאותה טומאה לא מצינו בשום ענין שיהא הנזיר מגלח עליה ולכך אין הכהן מוזהר עליה וה"ה גולל ודופק הוא ג"כ כמו כלים הנוגעים במת ואין הנזיר מגלח עליה בשום מקום ולכך ג"כ אין הכהן מוזהר עליה מלטמאות בהן ולכך רשאי לטמאות בגולל ודופק כדי לצאת לקראת מלכים וא"כ אין קושיא זו של ר"ת קושיא:

בא"ד ועוד קשה לר"ת פי' ועוד הקשה ר"ת על פירש"י קושיא אחרת:

בא"ד והשתא ניחא ההיא דמדלגין וכו' משום דסתם קברים הן טמונים בארץ ואז אין הגולל מטמא:

בא"ד ומפרש ר"ת וכו' דגולל היינו מצבה ודוקא מצבה מרבינן מקרא דעל פני השדה שיטמא שהוא בגלוי כמו שדה אבל כיסוי של ארון אינו מטמא דלא מקרי על פני השדה והיא דמדלגים לא היו שם מצבה לכך לא היו מטמאים והא דלא היו נטמאים מחמת המת עצמו המונח בארון וטומאה בוקעת ועולה משום דסתם ארונות יש בהן פותח טפח ולא הוה טומאה רצוצה ולכך אינו בוקעת ועולה ודו"ק:

ד"ה מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה וכו' ויש לפרש דה"ק לא גמר מעגלה ערופה לטעמיה וכו' ר"ל הכא דאית ליה הזמנה לאו מילתא למה איצטריך ליה למילף מעבודת כוכבים נילף ליה מעגלה ערופה דהא בעגלה נמי ס"ל לרבא כרבי יוחנן דאמר עריפתה אוסרתה וכן אביי דאית ליה הזמנה מילתא למה אצטריך למילף ליה מעגלה ערופה נילף מעבודת כוכבים עצמה דעבודת כוכבים אוסרת מיד אף על פי שעדיין לא נעבדה אלא דמשמשיה אינן נאסרין עד שיעבדו בהן:

בא"ד ומיהו פ"ה דעבדו שם לא איירי בעבודת כוכבים פי' בעבודת כוכבים עצמה אלא במשמשיה איירי וא"כ לא היה יכול למילף אביי בגזרה שוה דשם שם מעבודת כוכבים דשם לא כתיב בעבודה זרה עצמה אלא מקרא דעבדו שם הגוים וההוא קרא לא איירי בעבודה זרה כי אם במשמשיה ולכך א"א לפרש כך וק"ל:

דף מח.

בתוס' ד"ה משמשין ממשמשין גמרינן מ"מ מת גופיה ילפינן מעגלה ערופה כצ"ל:

ד"ה נתנו לספר וכו' והמ"ל הכא כדאיתא שינוי מעשה וכו' כלומר ואיכא לשנויי דהכא איירי בדעשה שום שינוי מעשה ולכך מהני ולא תקשה לאביי וצ"ל דייחודא דדבור לא מהני כלומר לכך נקיט אריגה ונתינה והוסיף בו דימוס דאפילו לאביי לא מהני ייחוד דדבור בעלמא והא דנקט האורג ולא נקט הנותן כו':

דף מח:

בתוס' ד"ה אף על פי שלא עיבדן לשמן וכו' ודייק מינה דבעי צביעה לשמה וכו' פי' ממאי שהשיב רב שמואל לאביי והגיד לו איך הן צובעים מאותה צביעה דייק שם גמרא דבעיא צביעה לשמה עיין שם:

ד"ה בשלמא וכו' ובירושלמי איכא פלוגתא וכו' היה סבר דקרנותיו של מזבח היו קולטים ואין לך קולט אלא גגו של בית עולמים אבל של שילה אינו קולט כצ"ל:

דף מט:

ברש"י ד"ה ואידך אמר לך ודאי דוקא קתני ומיהו חומרא בעלמא הוא שהחמיר הכתוב וכו' הא שמפרש רש"י הכי ולא מפרש חומר בעלמא כפשוטו משום דאי כפשוטו הוה דאם שנה לא מעכב וקתני בתר הכי אם הקדים מעשה לחברו לא עשה ולא כלום לכך מוכרח רש"י לפרש דחומרא בעלמא ר"ל חומר היום גורם ולא חשיבות דעבודות וק"ל:

ד"ה ולאפוקי אהא דרב סחורא קא מהדר כצ"ל:

דף נ.

ברש"י ד"ה קסברי רבנן וכו' והאי דקאמר דקסברי רבנן נשואה יוצאת לשריפה וכו' כצ"ל:

דף נ:

בתוס' ד"ה מה כשהוציא נשואה וכו' היינו מג"ש דלעיל וכו' *) וא"ל כיון דאביה האמור בסקילה סקילה חמורה מחנק לא נפקא ליה זה דלעיל דסקילה חמורה מחנק אלא מדהוציא הכתוב ארוסה מכלל חנק לסקילה אם כן ה"נ גבי בת כהן מאי צריך לג"ש דלעיל נימא מדהוציא בת כהן מכלל חנק לשריפה מכלל דשריפה חמורה וא"כ מנ"ל להתוס' דיליף לה מג"ש דלעיל דלמא אה"נ דיליף לה מדאפקה רחמנא בת כהן מכלל חנק לשריפה אין זה קושיא כלל דהתוס' דייקי לה דא"כ מה צריך התנא לומר מה כשהוציא הכתוב נשואה וכו' דאם האמת הוא שהתנא נפקא ליה שהוציא הכתוב נשואה להחמיר ששריפה חמורה מחנק מדאפקא קרא לבת כהן משריפה לחנק א"כ מהאי טעמא הוה ליה למיפק נמי דארוסה בת כהן כיון דמפקא לה מסקילה דארוסה בת ישראל לשריפה ש"מ דשריפה חמורה מסקילה ולמה ל"ל ולמילף לה מהיקש דנשואה דמאי אולמא נשואה מארוסה לכך צ"ל דע"כ דלאו מהאי טעמא פשיטא ליה לתנא דנשואה להחמיר אלא מג"ש דלעיל אבל מ"מ על התנא קשיא ל"ל לג"ש דלעיל וגם ל"ל להקישא דארוסה בת כהן לנשואה בת כהן ולומר מה כשהוציא וכו' היה לו להוכיח דשריפה חמורה מחנק ומסקילה מדהוציא הכתוב נשואה בת כהן לשריפה ש"מ דשריפה חמורה מחנק ומדהוציא ארוסה בת כהן מארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה ש"מ דשריפה חמורה מסקילה כמו שהוכיח לעיל דסקילה חמורה מדאפקא לארוסה מנשואה מחנק לסקילה וי"ל בדוחק רס"ל להאי תנא דגבי בת כהן ליכא הוכחה לומר מדאפקא רחמנא מחנק ומסקילה לשריפה שמע מיניה דשריפה חמורה מתרווייהו ויש לומר דלא משום דשריפה חמורה אפקא דיכול להיות דשריפה וסקילה וחנק שוין אלא משום דגבי כהן יש לו עילוי דריבה בהן הכתוב מצות יתירות ולכך רצה גם כן הכתוב לעשות בבת כהן שזינתה שינוי בדין מיתתה ולא משום דהמיתה היא חמורה ביותר כן יש ליישב סברת תנא דברייתא זו אף על גב דגמרא דלעיל לא ס"ל סברא זו דהא פריך לעיל אדרבה שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ודו"ק:

ד"ה נאמר כאן וכו' וי"ל מ"מ לא הוה ממעטינן חלול שבת דה"א דג"ש אצטריך למעוטי פנויה ומדכתיב כי תחל ה"א דאיירי נמי בחלול שבת כצ"ל ור"ל דאע"ג דילפי' מג"ש דאיירי בזנות עם זיקת בעל לא ה"א דאתא למעוטי חלול שבת אלא ה"א דאתי למעוטי זנות דפנויה דאינה בשריפה אבל כשהיא מחללת השבת הוה אמינא דהוה נמי בשריפה דמדכתיב כי תחל דמשמע סתם חלול ה"א דאיירי נמי בחלול שבת והוה אמרי' דבתרתי איירי בזנות דזיקת בעל וגם בחלול שבת דבתרווייהו הוי בשריפה וק"ל:

רש"י ד"ה כשהוא אומר היא מחללת וכו' הרי כשזנתה מכל אדם אמור ר"ל הרי שהאמת הוא שחייבת וא"כ לא נכתוב כלל את אביה היא מחללת כיון דלפי האמת מכל אדם חייבת לא ליכתב אביה כלל ואנן ידעינן ממילא דמכל אדם חייבת שריפה:

תוס' ד"ה א"נ אית ליה ולכתוב היא מחללת כצ"ל ר"ל אי להכי לחודיה אתי לכתוב היא מחללת ול"ל לכתוב אביה אלא ש"מ תרתי חדא שמחללת את אביה מקדושה וממלת אביה ילפינן ג"ש נאמר כאן אביה:

בא"ד ולא לכתוב את אביה ונהוי משמע אפילו ממשפחתה ואביה יותר מכולם כתב בספר ח"ש ויש מקשים דלמא אה"נ מש"ה כתב את אביה דלא תימא מחללת כל המשפחה אלא אביה לחוד הוא דמקלינן בכבודו ולא במשפחתו וי"ל דאי בא הכתוב לומר דוקא אביה ולא משפחתה ה"ל למכתב מחללת היא את אביה דהוה משמע מי היא מחללת את אביה ותו לא אלא ודאי קרא לא קפיד לדיוקי מיניה עכ"ל ותירוץ זה הוא בדוי מלבו ואין לו שום גילוי והוראה לא בדברי רש"י ולא בדברי הגמרא ול"נ דס"ל לרש"י דכמו אי הוה כתיב היא מחללת סתמא מ"מ היה הסברא נותנת שאביה מחללת יותר מכולם כמו שכתב רש"י ואביה יותר מכולם ה"ה נמי השתא דכתיב את אביה היא מחללת הוי ג"כ פירושו שאביה היא מחללת יותר מכולם אבל מ"מ ממילא משפחתה נמי מחוללים קצת דהסברא כן היא ולהכי הוצרך רש"י לסיים בדבריו ואביה יותר מכולם שלא תאמר אי הוה כתיב היא מחללת סתמא ח"א שמשפחתה ואביה שוין בחלול לכך כתיב אביה להשמיענו שאינו שוין לכך כתב דאפי' אי הוה כתוב סתמא היא מחללת הוה ידעינן נמי מסברא שכולם היא מחללת ואביה יותר מכולם כמו השתא דכתיב אביה דהוי גם כן פירושו שאביה היא מחללת יותר מכולם אבל משפחתה גם כן מחוללים קצת דהא בהא תליא כיון שאביה הוא מחולל ממילא כל המשפחה הם מחוללין וק"ל:

בא"ד כמאן כי האי תנא וכו' האי תנא הוא רבי ישמעאל דלא גמיר האי ג"ש למילף מינה דאיירי בזנות עם זיקת הבעל כדלקמן משמע דר"ע ור"ש דאית להו הך ג"ש לא דרשי מינה שהיא גורמת לחלל קדשי אביה לומר שאם הם נוהגין בו קודש ינהגו בו חול:

בא"ד לפי שהוא הזכירה ר"ל דהא דקאמר כי האי תנא אינו ר"ל רבי ישמעאל דוקא אלא האי תנא דאותה ברייתא דמייתי לקמן שמזכיר ותנא זה הדרוש בפי' וקאמר מה תלמוד לומר את אביה היא מחללת שאם היו נוהגים בו קודש וכו' וק"ל:

ד"ה תלמוד לומר ובת כהן וכו' ה"מ בחייבי לאוין דשאר וכו' ר"ל חייבי לאוין שהן מצד איסור קורבה באותן חייבי לאוין סבירא ליה לרבי עקיבא דאין קדושין תופסין אבל בחייבי לאוין גרידא ר"ל שאין בהן צד איסור קורבה כגון נתין וממזר לא:

בא"ד מ"מ נעשית זונה בכמה ביאות ר"ל דהא דאית ליה לר"ע דפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה היינו בפנויה שבא עליה פנוי אחד אבל פנויה שמפקרת את עצמה לכל אפילו ר"ע מודה דהויא זונה:

בא"ד ומיהו קשה לר"ע גופיה דאמר לקמן וכו' כצ"ל ועיין לקמן בדף נ"א ע"ב בגמרא:

דף נא:

בתוס' ד"ה הלכתא למשיחא וכו' ונראה דרב יוסף פריך דוקא הכי ר"ל אבל שאר אמוראי לא פרכי לה משום דאין זו קושיא ולפי תירוץ זה צריך לגרוס בפרק ב"ש אמר רב יוסף הלכתא למשיחא אבל בספרים שלנו גרסי התם אמר רבא הלכתא למשיחא:

בא"ד ונ"ל דלא פריך אלא היכא דלא נפקא מינה אלא ליישב לישנא דשמעתין וכו' וי"ל ודקארי לה מאי קארי לה ומה הקשו התוס' מתחלה וכי לא ראו תירוצא דגמ' שהשיב רב יוסף הכי קאמרי הלכתא למה לי סוגיא דשמעתין הלכתא קאמר ונראה דהתוס' לא גרסי בגמ' הא אלא ה"ג הכי קאמרי הלכתא למה לי וכן בפ' ב"ש גרסי הכי ופירש"י קביעות הלכה הוא דמתמהנא מיגרס דבעי מיתנא משניות ומחלוקת הלכות עבודה לפי שתורה היא ודרוש וקבל שכר אבל קביעות הלכה אינו אלא להורות הלכה למעשה וכן מפרשי התוס' הכא ולכך הקשו מה שהקשו ותירוצא בתרא דתוספות דקאמר ונ"ל דלא פריך אלא דלא נ"מ אלא ליישב לישנא דשמעתין וכו' מפרש לה הכי הא דקאמר הלכתא למה לי או גריס בהדיא סוגיא דשמעתין הלכה קאמר אלא שעדיין יש להקשות איפכא על תירוצא בתרא דהתוספות שכתבו ונ"ל דלא פריך דלא נ"מ אלא ליישב לישנא דשמעתין וכו' הא בפרק ב"ש נפקותא איסור והיתר דאיירי שם בדין פיגול ולא בישוב לישנא דשמעתין ואפ"ה פריך שם הלכתא למשיחא ודוחק לומר דתירוץ של התוספות לא אתי אלא לתרץ שמעתא דהכא ולא ההיא דבפרק ב"ש:

דף נב.

בגמרא אקפה רב חמא בר טוביה חבילות זמורות ושרפה וכו' טעה בדרב מתנה וכו' יש לתמוה מאי קאמר טעה בדרב מתנה הוה ליה למימר טעה במתני' דהא בפשטה דמתני' מבואר שאין מצות שריפה שישרפו הגוף בחבילי זמורות אלא שהבני מעיים נחמרים דהא קתני ופותח פיו ומדליק הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו וצריך לפרש דהכי קאמר דטעה בדרב מתנא שלא ידע לפרש מהו פירוש פתילה דמתני' ולא ידע לעשות באופן שירד האש לתוך הבני מעיים ומחמת ספק הלך והקיפה חבילי זמורות ושרפה דהיא השריפה לפי פשוטו:

ע" ב ברש"י ד"ה לפי חרב כתיב פיפיות של חרב שני צדדים וכו' דברי רש"י הללו צריך פירוש לפירושו ונראה דר"ל דהכי מוכיח גמרא דלא בריז ליה מיבריז דמדכתיב לפי חרב משמע שימיתנה בצד האחד של החרב שהחרב יש לו שני פיות משני צדדים כדכתיב חרב פיפיות אלמא תרי פיות נינהו והכי קאמר פי חרב ד"ל שימיתנו בפה אחד וזה אינו אלא התזת הראש שמתיזין בצד אחד וק"ל:

דף ס:

במתניתין העובד ע"ז וכו' האי מתניתין קאי אמתניתין דלעיל דקתני אלו הן הנסקלין הבא על האם וכו' וקחשיב ואזיל נמי הבא על הזכר והמגדף והעובד ע"ז והנותן מזרעו למולך והדר מפרש כל אחד ואחד במשנה בפני עצמו ובמשנה שלפני זו פירש דין מגדף ובמשנה זו בא לפרש דין העובד ע"ז:

שם בגמ' לפי שיצאת זביחה לדון בעבודת פנים מנין לרבות השתחואה שיטת תנא דברייתא זו כך היא דמתחלה מקשה אין לי אלא זובח מקטר ומנסך מניין וכל שכן השתחואה דקשה עלה מניין והשיב תלמוד לומר בלתי לה' לבדו ריקן וכו' וכדי שלא תאמר דמריקן העבודות כולן וכו' נלמד ג"כ השתחואה לכך הקשה לפי שיצאת זביחה וכו' רצה לומר דאפילו השתא דכתיב בלתי לה' לבדו וריקן העבודות כולן לשם המיוחד עדיין לא נלמד מזה השתחואה משום דכיון שיצאתה זביחה מן הכלל לא נוכל ללמוד מזה כי אם מה שדומה לזביחה דהיינו עבודת פנים והשתחואה לא מקרי עבודה ואם כן מניין לרבות השתחואה וכו' עונש שמענו אזהרה מניין וכו' ואזהרה לזובח פי' התוס' לקמן בדף שאחר זה דבור המתחיל מנין לזובח בהמה למרקוליס דילפינן לה מקרא רלא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים דאיתא לקמן ולקמן נפרש שם דברי התוס' אבל אין לומר דיליף אזהרה לזובח בשלא כדרכה מלא תעבדם יתירה דמיניה נפקי לא תעשה בגיפוף ונישוק בשלא כדרכה כדפירש רש"י במתניתין ומהתם נפקי נמי אזהרה לזוכה שלא כדרכה משום דאי להכי אתי לא הוה מוקמינן ליה ללא תעשה דגיפוף ונישוק דרלמא לאזהרת זובח לחוד אתי כמו שפירשו התוס' בדף זה ד"ה אזהרה מניין וכו' גבי אזהרת השתחואה תלמוד לומר כי לא תשתחוה לאל אחר והא דלא יליף אזהרה להשתחואה שלא כדרכה מלא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם דמייתי רש"י במתניתין דהא לא תשתחוה נמי קרא יתירה הוא דכבר כתיב בדברות ראשונות ואחרונות לא תשתחוה להם דכולהו קראי צריכי כדאמרינן לקמן בדף ס"ג אמר אביי שלש השתחואות למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה וכו' ע"ש:

ברש"י ד"ה אחד המזבח ואחד המקטר וכו' ובגמרא מוקי לה לכולה מתניתין כשאין דרכה וכו' רצה לומר האי בבא דאחדה מזבח ואחר המקטר כל הני פרטי מוקי לה בשאין כדרכה של אותה ע"ז לעבדה בכך ולכך לא מחייב מיתה אלא אהנך עבודות דפורט והולך המזבח והמקטר וכו' אבל הרישא דאחד העובד אייר בעובדה באותה עבודה שדרכה של אותה ע"ז לעובדה בכך ולכך חייב בכל עבודה שבעולם שדרך לעבדה בה:

ד"ה והמקבל עליו באלוה ואפי' באמירה בעלמא כגון האומר אלי אתה וכו' לישנא אחרינא והמקבלו לאלוה שלא בפניו האומר אלי אתה בפניו וכו' נראה דללשון ראשון גריס רש"י במתניתין המקבלו לאלוה האומר לו אלי אתה ולא גרסי' והאומר בוי"ו דחד מילתא היא וסיפא פירושא דרישא היא כאלו אמר המקבלו לאלוה כגון האומר אלי אתה וללשון שני גריס והאומר בוי"ו ותרי מילי נינהו ורישא במקבלו שלא בפניו שאומר אלי הוא וסיפא במקבלו בפניו שאומר אלי אתה ותנא סיפא לגלויי רישא דאי לא תנא סיפא הוה אמינא דרישא דהמקבלו לאלוה איירי בפניו ובספר חכמת שלמה ראיתי שכתב וזה לשונו ולי נראה בפניו לא בעי קבלה לאלוה אלא באלי אתה סגי אבל שלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא אלא צריך קבלות אלהות דהיינו אלך ואעבדנו ודו"ק עכ"ל ובתחלת הדעת דבריו אינם מובנים מה היה כוונתו בזה אבל לי נראה שבא לתרץ ליתני שלא בפניו ולא בעי בפניו שזה היה קשה גם כן לרש"י ומחמת זה כתב רש"י דתני סיפא לגלויי רישא ובא הוא לתרץ בענין אחר ולומר דתרוייהו צריכי למתני שלא בפניו וגם בפניו משום דדיניהם חלוקים דבפניו סגי באומר אלי אתה ושלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא אלא צריך לומר אלך ואעבדנו וגם לומר אלי הוא אבל אין לפרש דבריו דרצה לומר דשלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא אלא צריך לומר אלך ואעברנו לחוד דאם כן הוה מוכרח לומר שאלך ואעבדנו עדיף יותר להתחייב טפי מאומר אלי הוא ואין סוגיות הגמרא דלקמן משמע כן בהא דרמי לקמן מתניתין אהדדי דהכא תנן העובד ע"ז עובד אין אומר לא והאנן תנן האומר אעבוד וכו' כאשר אבאר לקמן אם ירצה השם כנ"ל לפרש דבריו שזאת היתה כוונתו אבל דבריו אלו אין להם רמז וראיה בסוגיא דשמעתין רק בדויה מן הלב:

ד"ה אבל המגפף והמנשק וכו' נראה לי דהכא גרסינן תרי לא תעבדם כתיב חד בדברות ראשונות ואחרונות וחד לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם וכו' דהך דכתיבי בדברות ראשונות ואחרונות חד חשיבי דדברות אחרונות לא חשיב דאהדורי קא מהדר ליה משה לישראל מה ששמעו ועיין לקמן בדף ס"ג ונוכל גם כן לגרוס דלא תעבדם יתירה כתיב חד בדברות ראשונות ואחרונות כו' אבל משמעות לשונו של רש"י דמסיים חד בדברות ראשונות ואחרונות וחד לא תשתחוה ולא תעבדם וכו' משמע דגריס לעיל מיניה תרי לא תעבדם כתיבי דאם לא כן לא נופל על זה לשון חד וחד וכו' וקל להבין ואכתוב עוד מזה בסמוך ברש"י בגמרא ד"ה אחד העובד כל עבודה וכו':

ד"ה הגורר בשמו בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם ע"ז פלונית אם ארחץ יש לתמוה למה צריך רש"י לסיים אם ארחץ דהא כשאומר קונם עלי כל פירות שבעולם לחוד נמי מקרי נדר וכשאומר קונם עלי כל פירות שבעולם אם ארחץ זהו נדר על תנאי והכא לא צריך רש"י לפרש אלא שעשה הקונם שהוא לשון קרבן בשם ע"ז כאלו אמר יהי כל פירות שבעולם עלי באיסור קרבן של ע"ז פלונית ומצאתי בפי' המשניות של ברטנורה שלא סיים בפירושו כך אלא זה לשונו הנודר בשמו קונם עלי כל פירות שבעולם בשם ע"ז פלוני עכ"ל ואפשר שזה שכתוב ברש"י שלפנינו אם ארחץ איזה תלמיד טועה כתבו:

ד"ה והמקיים בשמו נשבע דנשבע מתרגם מקיים כצ"ל:

ד"ה זהו עבודתו וחייב עליה מיתה כצ"ל ובגמרא מפרש לקמן דאפילו נתכוון לבזותה חייב:

ד"ה אחד העובד כל עבודה אף גיפוף ונישוק וכו' חייב מיתה וכו' ואזהרתיה מהכא ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו וגו' כן הוא גם כן לקמן בשמעתין דאזהרה דכדרכה נפקא לן מפן תדרוש וגו' איכה יעבדו הגוים דקאמר לקמן בשמעתין גבי מנין לזובח בהמה למרקוליס וכו' אם אינו ענין לכדרכה דכתיב איכה יעבדו וכו' וכן לקמן בדף ס"ג גבי שלשה השתחואות בע"ז למה לי אחת לכדרכה וכו' פריך מכדרכה מאיכה יעבדו הגוים האלה נפקא ואם כן צריך לומר הא דכתב רש"י לעיל בד"ה אבל המגפף והמנשק וכו' תרי לא תעבדם כתיבי וכו' אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה אינו רוצה לומר דכדרכה ילפינן מחד לא תעבדם ומאידך שלא כדרכה אלא רוצה לומר דתרוייהו הני לא תעבדם אם אינם ענין לכדרכה דכדרכה מאיכה יעבדו הגוים נפקא תנהו אחד מהן לשלא כדרכה ואידך לא תעבדם בענין ליה להנך מילי דלקמן בדף ס"ג עיין שם לקמן ולפי זה אתי שפיר הגירסא שלפנינו דרש"י דלעיל דתרי לא תעבדם יתירא כתיבי חד בדברות ראשונות ואחרונות וחד לא תשתחוה להם ולא תעבדם וכו' דהא דקאמר תרי לא תעבדם יתירי לא מחמת דחשבינן דברות ראשונות ואחרונות לתרי אלא מחמת קרא דאיכה יעבדו הגוים דבהדיא פירש"י לקמן דדברות אחרונות לא קא חשיב כדלעיל אלא שלפי האמת לא היה צריך רש"י לאריכות זה אלא הוי ליה לפרש בלשון זה דלא תעבדם יתירה כתיב ואחד לשלא כדרכה וכן בפי' הברטנורה בלשון זה הקצר ודו"ק:

ד"ה תלמוד לומר לאלהים יחרם ובא הכתוב לענשו מיתה וכו' שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן בהו מיתה מוילך ויעבוד וכו' מקשין העולם למה ליה לרש"י באריכות זה ונראה לי לפרש דהא על כרחך צריך אתה לומר דהוכרח רש"י לפרש דזובח לאלהים איירי בשלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה וכו' ולא פירש דעל כרחך לשלא כדרכה אתי דאי לכדרכה מוילך ויעבוד נפקא משום דהוקשה לרש"י דדלמא לעולם דלכדרכה אתי ובא ללמדך דיצא מן הכלל דוילך ויעבוד ללמד על הכלל כולו דאפילו בכדרכה לא מחייב אלא בעבודת פנים ולאורויי דהכלל דוילך לא איירי אלא בעבודת של פנים לכך הוכרח לפרש דע"כ זובח לאלהים איירי נמי אפילו בשלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה כמו שכתבו התוס' ואם כן עדיין הוקשה לו לרש"י אימא השתא נמי דמוכרח הוא דזובח לאלהים איירי נמי אפילו בשלא כדרכה מכל מקום מנא לן דשאר עבודות שאינן של פנים חייבים מיתה בכדרכה עדיין נאמר דזובח יצא ללמוד על הכלל דעבודת פנים חייב מיתה אפילו בשלא כדרכה ועל שאר עבודות שאינן של פנים אינן חייבות מיתה אפילו בכדרכה לכך מסיים רש"י וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן מיתה מוילך ויעבור וגו' דמשמע דבר שהיא עבודה לו רצה לומר דאי תימא דבשאר עבודות אינו חייב מיתה אפי' בכדרכה קרא דוילך ויעבור דמשמע דוקא בכדרכה אמה מוקמת ליה דאי בעבודת פנים הא אפילו שלא כדרכה חייב בהן מיתה ודקדק רש"י וכתב דמשמע שהיא עבודה לו משום דבשלמא אי האי כללא דוילך ויעבוד היה לשון כלל שכולל בין כדרכה ובין שלא כדרכה הייתי יכול לומר דזובח יצא ללמד על הכלל דבעבודת פנים חייבים מיתה בכל ענין אפילו בשלא כדרכה אבל אשאר עבודות שאינן של פנים אינו חייב אפילו בכדרכה ובא לאורויי לן דהכלל דוילך ויעבוד לא איירי אלא בעבודות של פנים אבל השתא דבלשון הכלל מדויק דלא איירי אלא בדבר שהוא עבודה שלו דהיינו בכדרכה אי אמרת דאשאר עבודות אינו חייב אפילו בכדרכה הכלל דוילך ויעבוד דמשמע דאינו חייב אלא בכדרכה ובכדרכה מיהא מיחייב אמה מוקמת ליה אלא ע"כ צריך אתה לומר דכיון דמקרא דזובח לאלהים יחרם שמעינן דבעבודות של פנים חייב מיתה אפילו בשלא כדרכה על כרחך הכלל דוילך ויעבוד דמשמע דוקא בכדרכה לא איירי אלא בשאר עבודות שאינן של פנים שחייב בהן מיתה לכל הפחות בכדרכה וזה נראה לי ברור בדברי רש"י ודו"ק:

דף סא.

תוס' ד"ה וליחשב נמי זורק וכו' והיינו כרבי יהודה דדריש בספרי וכו' ורצה לומר וזה נראה דוחק דמתניתין לא אתי אליבא דכולי עלמא בין לסברת המקשן ובין לפי האמת והא אפי' למסקנא דמתרץ זורק היינו מנסך מכל מקום איירי נמי בניסוך יין כפשוטו:

ד"ה זובח לאלהים יחרם וכו' דהוה אמינא לעולם לכדרכה ובא ללמד על הכלל דאפילו כדרכה אינו חייב אלא בעבודת פנים מקשין התלמידים אהא דתני בברייתא לפי שיצאת וכו' מניין לרבות השתחואה תלמוד לומר וילך ויעבוד וגו' וישתחוו להם ופירש רש"י דעל כרחך לשלא כדרכה קאמר דאי בכדרכה לעובדה בכך בכלל ויעבוד הוא והשתא לפי תירוץ של התוס' זה נימא לעולם בכדרכה איירי ויצאה השתחואה מן הכלל ללמד על הכלל כולו דאפילו בכדרכה אינו חייב אלא בעבודה שהוא דרך כבוד כמו השתחואה לאפוקי פוער לפעור שהוא דרך בזיון דאינו חייב אפילו בכדרכה ואצטריך נמי זובח לאלהים יחרם ללמד על הכלל דבשלא כדרכה אינו חייב אלא בעבודת פנים ונראה לי דלא קשה מידי דעל כרחך השתחואה אתא ללמד על עצמו לחייב אפילו בשלא כדרכה דאי ללמד לכדרכה אתי דלא לחייב בעבודה מבוזה לזה לא אצטריך דמהיכא תיתי לן לחייב דהא מזובח לאלהים דיצאה זביחה מן הכלל שמעינן דשלא כדרכה אינו מחייב כי אם בעבודת פנים והכלל דוילך ויעבוד דמשמע כדרך עבודתו דהיינו בכדרכה אתי לעבודה שאינה של פנים אבל היא דרך כבוד תדע לך שהרי כתבו התוס' לקמן בסמוך בד"ה איכה יעבדו וכו' דכי אמרינן זביחה יצאת ללמד על הכלל ע"כ איכה יעבדו הגוים לרבויי אתא פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס דלא נפקא לא מזביחה ולא מהשתחואה וכו' אם כן שמע מינה דלרבויי אצטריך אבל למעוטי לא אצטריך דהא לא נפקי מזביחה וכי תימא להכי אצטריך דיצאה השתחואה ללמד שלא לחייב פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס משום דהוי"א דנילף מאיכה יעבדו הגוים לרבויי פוער לפעור להכי אצטריך השתחואה למעוטי אם כן לא נכתוב לא ה"א ולא וי"ו לא לכתוב איכה יעבדו ולא השתחואה מאי אמרת איכה יעבדו אתי לרבויי פוער לפעור אם כן אי אפשר לן לומר דאתי השתחואה למעוטינהו אלא ע"כ השתחואה אתא ללמד על עצמו לחייב אפילו בשלא כדרכה ואם כן לא קשיא מידי אלא שעדיין יש להקשות לפי אותה סברא שכתבו התוס' דהוה אמינא דזובח אתא ללמד על הכלל דאפילו בכדרכה לא מחויב אלא בעבודת פנים אם כן לא אשכחן שום חיובא אלא בכדרכה בעבודת פנים ואיכה יעבדו למאי אתא דאינו צריך לא לשום מיעוט ולא לשום רבויי ויש לומר דאיכה יעבדו אתא למעוטי ולמילף דליכא חיובא בענין אחר כי אם בכדרכה דאי לאו איכה יעבדו לא הוה ידעינן כלל לחלק בין כדרכה ובין שלא כדרכה והא דכתיב וילך ויעבור הוה אמינא לא כתביה למשמעותיה לומר דוקא דבר שהוא עבודה לו כמו שכתב רש"י דלא הוי ידעינן למידק הכי אלא הוה אמינא קרא אורחא דמלתא נקט ולישנא דקרא הכי הוא ואם כן הוה אמינא אמת דזביחה אתא ללמד על הכלל דאינו חייב אלא דוקא בעבודת פנים אבל אין חילוק בין כדרכה לשלא כדרכה אבל השתא דכתיב איכה יעבדו דשמעינן מיניה דליכא חיובא אלא בכדרכה השתא הוא דאמרינן דזובח אתא ללמד על הכלל דאפילו בכדרכה לא מיחייב כי אם בעבודת פנים ובשלא כדרכה אפי' עבודת פנים אינו חייב והא דפריך בגמרא למאי דקאמר השתחואה ללמד על כולו איכה יעבדו למעוטי מאי משום דהואיל והשתחואה יצאת ללמד דכל עבודת כבוד חייב אפי' בשלא כדרכה דלכדרכה לא איצטריך לא לרבויי לעצמו ולא למעוטי עבודה מבוזה כגון פוער לפעור כאשר כתבנו למעלה וממילא שמעינן דבשלא דרך כבוד אינו חייב בשלא כדרכה ובכדרכה מיהא חייב כמו שכתבו התוס' שם ולכך פריך למעוטי מאי וכן כשהזביחה יצאה ללמד דבעבודת פנים חייב אפילו בשלא כדרכה דלא כתיב עובר אלהים בזביחה הקשו גם כן התוס' שם דלפי זה קשה איכה יעבדו הגוים למעוטי מאי דלמעוטי שלא כדרכה בשאר עבודות לא איצטריך דמזביחה נפקא אבל באותו ה"א דהוה אמרינן דזביחה אתי ללמד דלא יחייב בשום פנים כי אם בעבודת פנים אפילו כדרכה

ולא הוה דייקינן דזובח אייר בשלא כדרכה מדלא כתיב זובח לאלהים בזביחה אם כן אצטריך שפיר איכה יעבדו דאי לאו איכה יעבדו לא הוי ידעינן כלל לחלק בין עובר כדרכה לשלא כדרכה והוה אמינא דזביחה אתי ללמד על הכלל דדוקא עבודת פנים חייב בכל ענין בין כדרכה ובין שלא כדרכה ושאינה עבודת פנים אינו חייב בשום ענין והשתא דכתיב איכה יעברו דשמעינן מיניה דליכא חיובא אלא בכדרכה השתא הוא דאמרי' דזביחה אתא ללמד על הכלל דאפילו בכדרכה אינו חייב אלא בעבודת פנים וכשאינה כדרכה אפילו עבודת פנים אינו חייב ובלא איכה יעבדו לא הוה ידעינן חילוק זה כלל ודו״ק זה נראה לי ברור:

בגמרא מידי דהוה אמשתחוה להר וכו' מקשין העולם מה ראיה היא זו התם שאני דעובד ע״ז בשעה שמשתחוה מה שאין כן במחשב מעבודה לעבודה ונראה דרב אחא אית ליה בלא שום ראיה דהסברא נותנת דגברא חייב קטלא דשחיטה צורך זריקה והוה ליה כעובד ע״ז ולא מייתי ראיה אי הוה גברא חייב קטלא היאך יתיר ריש לקיש הבהמה דאין סברא שיהא גברא בר קטלא והבהמה תהא מותרת ומייתי ראיה דאשכחן כהאי גוונא בהר דהר לא מיתסר וגברא בסייף:

שם אלא הא דאמר רבי אלעזר מניין לזובח למרקוליס וכו' שלא כדרכה מהשתחואה נפקא וכו' ופירש רש״י מניין לזובח בהמה שהוא עבודת כבוד למרקוליס שעבודתו בזיון רצה לומר דאף על גב דמזובח לאלהים יחרם ילפינן דחייב זביחה וכל עבודות אפילו בשלא כדרכה אימא הני מילי לע״ז שעבודתה דרך כבוד אבל למרקוליס שעבודתה בזיון מנלן וא״כ יש להקשות מאי פריך מהשתחואה נפקא הא השתא נמי אף על גב דאמרינן דהשתחואה יצאה לחייב בשלא כדרכה בכל עבודות דרך כבוד אימא הני מילי לע״ז שעבודתה דרך כבוד אבל למרקוליס לא ואינה קושיא דלקמן אמרינן שלשה השתחואות למה ומפרש שם דאתא אחת לשלא כדרכה אפילו משתחוה למבוזין להכי פריך שפיר דאי אמרת השתחואה ללמד על הכלל כולו יצא מהשתחואה נפקא וכמו שהשתחואה חייב אפילו בשלא כדרכה אפילו למבוזין הכי נמי כל עבודות דרך כבוד זביחה בכלל:

שם רמי ליה מתני' אהדדי תנן העובד ע״ז עובד אין אומר לא והתנן האומר אעבוד וכו' מקשין העולם למה ליה להמקשה להקשות ממתניתין דלקמן מהא מתניתין גופה הוה מצי למרמי אהדדי רישא לסיפא דברישא תני העובד ע״ז עובד אין אומר לא ובסיפא קתני ואחד המקבלו לאלוה והאומר לו אלי אתה ואין זה קושיא כלל דכשמקבלו לאלוה ואומר אלי אתה היא גופא העבודה דבקבלה זו ובאמירה זו הוה עבודה וזה מקרי שפיר העובר ע״ז ולא קשיא מידי לרישא אבל מה שמקשה המקשה אומר לא היינו שאומר שרוצה לעבדה אח״כ אבל עכשיו באמירה זו אינה עובדה דמשמע למתני' זו דאינו חייב וממתני' דלק' משמע דחייב וקשיין אהדדי וק״ל:

שם בגמרא תנאי היא דתניא אומר בואו ועבדוני כצ״ל וכן ברש״י:

ברש״י ד״ה האומר משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה וכו' משמע הכא מפירוש רש״י דמפרש מתני' דלקמן האומר אעבוד וכו' הוי פירושו שהניסת אומר אלך ואעבור וכן משמע מסוגיא דשמעתין דמקשה מינה המתני' דהכא ומתני' דהכא לא איירי בחיוב המסית אלא בחיוב העובד וכן משמע מכל שיטת שמעתתא דהכא דמפרש מתניתין דלקמן בחיוב הניסת הוא העובד ולקמן בדף ס״ה על ההיא מתניתין פירש רש״י האומר אעבוד וכו' באחד מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב ואם כן מפרש רש״י דאמסית קאי וכן משמע שם ממתני' גופא דלא איירי אלא במסית ע״ש וגם יש לתמוה על המקשה דהכא מה מקשה ממתניתין דלקמן דאיירי במסית אמתניתין דהכא דבמסית ודאי חייב באמירה בעלמא ובדבורו שמסית ומפתה אותו וכן יש לתמוה בשמעתין דאמר תנאי היא דתניא האומר בואו ועבדוני וכו' דזה איירי במסית ומה ענין זה למתני' דהכא ונ״ל ליישב כל זה דאמת הוא דמתני' דלקמן איירי בחיוב המסית כדמשמע לקמן וכדפירש רש״י שם ואפילו הכי פריך מינה המקשה דהכא שפיר ומוכח מינה דכל עובד ע״ז נתחייב מיד כשנתרצה לעבדה וכשאומר אעבוד בדבור בעלמא משום דהסברא היא דלא נתחייב המסית בדבורו אלא כשמדבר להניסת לשון שאם היה מודה לדבריו ונתרצה לו היה חייב דנקרא שומע ואבה וכשמדבר עמו בלשון זה אפילו אינו מתרצה לו אפילו הכי מיד נתחייב המסית כדמשמע קרא אבל אם מדבר אליו בלשון שאפילו אם היה מודה לדבריו והשיב לו הן לא היה מתחייב הניסת דלא חשיב בזה עובד ע״ז אין סברא לחייב המסית דהא לאו מידי עביד ולכך פריך הכא שפיר דמדקתני לקמן במסית דהכי אומר להניסת אעבוד או אלך ואעבוד וכו' שבאחד מכל הלשונות הללו נתחייב המסית אם כן מוכרח הוא דמתני' סבירא ליה דמיד שמשיב לו הניסת הן אעבוד גם אני נתחייב הניסת באותו אמירה בעלמא שאומר אעבוד ונתרצה ולכך חייב המסית אפילו היכא שלא נתרצה לו דאי לא נתחייב הניסת כשאומר הן אעבוד גם המסית לא היה חייב וכ״ת אם כן היכי משכחת דמסית לא חייב אלא היכא שאומר אעבוד מיד וק״ל ואם כן שמע מינה שהאומר אעבוד חייב והכא במתניתין דהכא קתני דוקא העובד ע״ז אבל אומר לא והשתא מייתי נמי שפיר תנאי היא דתניא האומר בואו ועבדוני דרבי מאיר מחייב ור״י פוטר ופשיטא היא דהיכא דפלחי כולי עלמא לא פליגי וכו' כי פליגי בדיבורא בעלמא שאמר הניסת אין אעבדך דבזה מחייב רבי מאיר ור״י פוטר אם כן שמע מינה דמדחייב רבי מאיר להמסית שמע מינה דכשאמר הניסת אעבוד נתחייב גם הוא בדיבורא בעלמא שאם היה הדין לרבי מאיר שלא נתחייב הניסת בדיבור כשאמר הן גם המסית לא חייב ורבי יהודה סבירא ליה שאין הניסת מתחייב אם היה אומר אין אעבוד ולכך המסית אינו חייב והיינו תנאי ולפי דרך זה עולה כל שיטת ההלכה יפה כהוגן:

בתוס' ד״ה איכה יעבדו למעוטי מאי וכו' ויש לומר דאי השתחואה ללמד יצאתה לחייב בשאר עבודות אפילו שלא דרך כבוד וכו' נמי לא צריך קרא ור״ל דבשלמא אי זביחה יצאת ללמד על הכלל שלא לחייב שלא כדרכה אפילו עבודות שהן דרך כבוד כי אם עבודת פנים אבל שאינן של פנים לא לחייב כי אם כדרכה והשתחואה לגופה יצאתה הוה אמינא דעבודות שהן של בזיון אפילו בכדרכה לא לחייבו כגון פוער לפעור דלא נפקא לא מזביחה ולא מהשתחואה והכלל דוילך ויעבוד הוה אמינא דלא איירי אלא בעבודה שהיא דרך כבוד לכך אצטריך איכה יעבדו לרבויי פוער לפעור אבל אי אמרת דהשתחואה יצאת ללמד דכל עבודה שהיא דרך כבוד חייב אפי' שלא כדרכה מכלל דהכלל דוילך ויעבור דמשמע דבר שהיא עבודה לו כדפירש רש״י לעיל ע״כ לא איירי אלא במבוזין כגון פוער לפעור אם כן איכה יעבדו למה לי דלרבויי פוער לפעור לא אצטריך דהא מוילך ויעבוד נפקא ולמעוטי פוער למכובדי' נמי לא אצטריך דמהשתחואה נפקא ודו״ק:

ד״ה מניין לזובח וכו' אבל בזובח למבוזים לא ר״ל לכך איצטריך לא יזבחו אבל השתא דאמרת השתחואה יצאת ללמד מהשתחואה נפקא אפי' עובד למבוזים משום שהרי גבי השתחואה כתיב ג' השתחואות ואחת למבוזים ואם איתא דהשתחואה ללמד יצאת מיניה נפקי כל עבודה שהן דרך כבוד. בא״ד ויש לומר דזובח לאלהים לעונש ולא יזבחו לאזהרה וכו' האי י״ל אינו תירוץ לפי' דלעיל הוא אלא דלפירושא אחרינא הוא וה״ק ויש לפרשו בענין אחר דגמרא לא שני ליה בין מכובדים למבוזים אלא הכי קא פריך דבשלמא אי זביחה יצאת ללמד בעינן קרא דלא יזבחו דזובח אתי לעונש ולא יזבחו לאזהרה לחייב עבודת פנים אפילו בשלא כדרכה אבל אי אמרת דהשתחואה יצאתה ללמד על כל עבודות שהן דרך כבוד אם כן למה לי קרא דלא יזבחו מהשתחואה נפקא וגבי השתחואה כתיב כבר עונש ואזהרה עונש וילך ויעבוד וישתחוה אזהרה כי לא תשתחוה כדאמר לעיל ובשלמא זובח קא משני לעיל דבעינן ליה למחשב מעבודה לעבודה אבל לא יזבחו ל״ל ולכך מסיימי התוס' ואם תאמר נימא דהני קראי למכובדים כו' רצה לומר דלפי פירוש זה דלא אתי קרא דלא יזבחו למילף מינה אפילו מבוזים ואם כן מנא ליה בעובד למבוזים נימא דכל הני קראי למכובדים וק״ל:

ד״ה האומר אעבוד כו' וקשה דאכתי לא ס״ד כו' עד דמייתי ליה רב יוסף כצ״ל:

בא״ד אלא היינו טעמא דמקבלו עליו באלוה ר״ל דהשתא הוה ס״ד דהיינו טעמא דמתני' דמחייב באמירה בעלמא כשאומר אעבוד דהוו כאלו מקבלו עתה מיד באמירה זו לאלוה:

ד״ה ומר סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה כו' ועוד י״ל דבכולא שמעתתא פליגי בניסת והא דקאמרי לעיל כו' יש לחייב המסית בדבורא כמסית לע״ז רצה לומר כשאר מסית שאינו מסיתו לעבוד לו לעצמו אלא שמסית לעבוד ע״ז:

בא״ד ומסיק כו' כי פליגי במסית לעצמו אי מחייב או לא אבל במסית לע״ז פשיטא דמחייב בדיבורא ואם תקשה לך לפי הדרך שכתבתי דבכל מקום שאין הניסת מתחייב כשמשיב אין לא מתחייב גם כן המסית אם כן למ״ד דהניסת לא מתחייב באומרו אין כשמסיתו לעבוד לו לעצמו יהא גם המסית פטור יש לומר דשאני הכא דלא אמר המסית אעבוד או נלך ונעבוד אלא אמר בואו ועבדוני מיד במעשיכם ואם היה פלחו מיד היו מתחייבים ולכך אף היכא שהשיבו לו אין סתמא נמי חייב המסית אף על גב שהניסתים לא מחייבי למאן דאמר זה משום דאי הוו פלחו הוו מחייבים:

דף סא:

בגמרא אמר רב יוסף מנא אמינא לה דכתיב לא תאבה לו כו' יש לדקדק מה צריך רב יוסף לאתויי ראיה שהניסת חייב בדיבורא הא המקשה נמי הוה סבירא ליה ממתניתין דלקמן דהאומר אעבוד כו' דניסת חייב בדיבורא בעלמא משנתרצה ואפילו לפירוש התוס' דהמקשה דלעיל לא הוה ידע האי טעמא דלא תאבה לו וגו' אלא הוה ס״ד דטעמא הוי משום דהוי כאילו קבלו עליה באלוה יהא כך מה צריך ר״י לטעמא אחרינא ממה דהוה סבירא ליה להמקשה ונראה לי שרב יוסף אינו מביא ראיה אלא שיש לחלק בין יחיד הניסת לרבים הניסתים ודייק לה מדכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו בלשון יחיד דמיניה דייקינן הא אבה ושמע חייב משמע דוקא יחיד אבל רבים לא וכן אביי דאמר בסמוך לקמן מנא אמינא לה לא מייתי נמי ראיה אלא שיש לחלק בין ניסת מפי עצמו ובין ניסת מפי אחרים ודייק לה דכי כתיב חיובא דאבה ושמע בניסת מפי אחרים משתעי:

בתוס' ד״ה רבא אמר פטור כו' ואין לומר דרבא לטעמיה כו' דאם כן כל הני ברייתות דמייתי כו' דפלוגתא דתנאי כו' ורבא סבירא ליה כההוא תנא דהוא רבי ישמעאל דסבירא ליה בפרק בן סורר ומורה דבצנעה יעבור ואל יהרג ולכך סבירא ליה העובד מאהבה ומיראה פטור אלא ודאי רבא נמי סבירא ליה כההוא תנא דאמר אפילו בצנעה יהרג ואל יעבור דהכי פוסק שם רבי יוחנן וקי״ל כותיה והא דאמר רבא בפרק רבי ישמעאל דדוקא בפרהסיא יהרג ואל יעבור אבל בצנעה אפילו בע״ז נאמר בו וחי בהם כו' לא לטעמיה דנפשיה ולפסק הלכה אמר כן אלא לאוקמי ההיא מתניתין אפילו למ״ד דבצנעה יעבור ואל יהרג אבל רבא בעצמו סבירא ליה דאפי' בצנעה יהרג ואל יעבור ואפילו הכי פוטר בעובד מאהבה או מירא ולכך מייתי שפיר מכל הנהו ברייתות דמחייבי מיראה ולכך א״ל דרבא לטעמיה דאמר בפרק רבי ישמעאל דלאו טעמא הוא דלא אליביה דנפשיה קאמר לה ואם כן על כרחך צ״ל דסבירא ליה דלרבא דאף על גב דהדין הוא דאפילו בצנעה יהרג ואל יעבור וחייב למסור עצמו מכל מקום היכא דלא מסר את עצמו ועבד ע״ז מיראה לא מחייב מיתה:

בא״ד ויש מפרשים הא דאמר יהרג ואל יעבור כו' ומתניתין דאחד העובר כו' כלומר וכי תימא אם כן מאי מייתי אביי ראיה ממתניתין להוכיח מינה דעובד מאהבה ומיראה חייב דלמא מתני' איירי בסתם ע״ז דמודה בה רבא לכך קאמר מתניתין דאחד העובד משמע דאיירי בכה״ג ר״ל בע״ז שהכל עובדים לה מאהבה ומיראה דאי בסתם לא אצטריך דשמעינן ממתני' דהפוער לפעור אף על גב דאין כוונתו לעבדה אלא לבזותה והוא הדין היכא דעובד מאהבה ומיראה והיינו דוקא לאביי דסבירא ליה הכי גבי פוער לפעור דחייב אפילו אינו מכוין לעבוד אי נמי לפי הי״מ דרבא מודה בסתם ע״ז אבל לקמן פירשו התוס' דלרבא פוער לפעור אינו חייב כשאין מכוין לעבדה ועיין לקמן בדף ס״ד בתוס' ד״ה אע״ג דקמכוין לבזויה:

בא״ד ואם תאמר אמאי לא השתחוה מרדכי להמן כו' קושיא זו לפי הי״מ דרבא סבירא ליה דבע״ז שהכל עובדים לה מיראה יעבור ואל יהרג ובע״ז כזו קאמר רבא בעובד מאהבה ומיראה פטור אם כן אמאי לא השתחוה מרדכי להמן כו':

בא״ד ויש לומר כדאיתא במדרש שהיה דמות על לבו כו' ואין להקשות אם כן מה מייתי אביי מהברייתא דקתני יכול אפילו כהמן תלמוד לומר לא תעבדם והא המן מיראה הוה נעבד הא איכא למימר דשאני המן דהיה צלמים על לבו דאין זה קושיא דע״כ דהברייתא דקתני יכול אפילו כהמן תלמוד לומר לא תעבדם לא איירי כשיש צלמים על לבו דלזה לא צריך קרא דת״ל משום צלמים בלא אדם אלא ודאי הברייתא איירי במשתחוה לאדם עצמו מיראה בלא דמות כהמן דהיו משתחוים לו הכל משום יראה אף בלא צלמים אלא שבשעה שראה מרדכי היה לו צלמים על לבו:

דף סב.

בגמרא עד כאן לא קאמר ר״י התם דנפקא ליה חילוק ממאחת מהנה כו' כצ״ל ופירוש דשאר מלאכות נפקא ליה ממאחת מהנה דחייב חטאת על כל אחת ואחת ואם כן לא אצטריך הבערה למילף מיניה חילוק מלאכות ולכך ע״כ לא יצאת הבערה אלא שתהא היא עצמה בלאו ולא בשום כרת וקרבן ורבי נתן צריך לומר דאיהו לא משמע ליה למילף חילוק מלאכות ממאחת מהנה ולכך אצטריך ליה הבערה לחלק:

ברש״י ד״ה ועשה מאחת מהנה כו' מדסמכינהו אהדדי אחת שהיא הנה והד״א:

בא"ד מאחת מחייב הנה מהנה מחייב אחת והשתא מפרש לה כו' כצ"ל ומ"ש בספרים שלנו מדכתיב מ' יתירה ט"ס הוא דהא לאו מיתור המ' יליף לה אלא מדסמכי אהדדי ויתור מ"מ אתי לשם משמעון ולתולדות:

בתוס' ד"ה מאי טעמא דר"י בפרק כלל גדול פ"ה דאכתי מ"ם דמאחת ומ"ם דמהנה למאי אתא כו' והא דכתב רש"י הכא רבי יונתן מפרש טעמא דר"י היכי משמע ליה האי מהאי קרא צריך לומר דלא אתי רש"י לפרש בזה לישנא דמאי טעמא דהיכא דבא לפרש היכי משמע ליה מהאי קרא לא שייך על זה לישנא דמאי טעמא דלא שייך למימר מאי טעמא אלא היכא דלא מייתי שום קרא אבל היכא דמייתי קרא אלא דלא ידעינן היכי משמע ליה מהאי קרא אורחא דגמרא הוא לומר מאי משמע ולא לישנא דמאי טעמא הלכך הא דכתב רש"י הכא היכי משמע ליה מהאי קרא לאו פירושא דמאי טעמא דקאמר רבי יונתן הוא אלא שרש"י קושטא דמלתא קאמר ומילי בפני עצמן הן לומר דמדברי רבי יונתן יתפרש היכי משמע ליה מהאי קרא וק"ל ומה שכתב רש"י התם בפרק כלל גדול דאכתי מ"ם דמאחת ומ"ם דמהנה למאי אתא רצה לומר דלחלק ילפינן שפיר מדאסמיכן מאחת מהנה להדדי ויכול לדרוש אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת בלא שום מ"ם והא דכתב רש"י הכא בדברי רבי יונתן והכי משמע מאחת מחייב הנה מהנה מחייב אחת דמשמע גם לדרשה זו עצמה בעינן נמי מ"ם לא כתב זה אלא ליישב הלשון לפי מה דכתב מ"ם אבל לפי האמת אי לא הוה כתיב שום מ"ם הוה אתי דרוש זה שפיר טפי לכך פירש רש"י שם בפרק כלל גדול דאכתי מ"ם דמאחת וכו' למאי אתא ומפרש ר"י לפי דרך זה דאתא לשם משמעון ולאבות ותולדות:

דף סב:

בגמרא הכי תנא קמי' חומר בשבת מבשאר מצות וכו' פירוש ועל זה אמר ליה רבי יוחנן פוק תני לברא אבל אההוא דינא דזבח וקימור וניסך אינו חייב אלא אחת לא שייך לומר פוק תנא לברא דהא מתוקמא שפיר דיליף ליה מלא תעבדם כדרבי אמי בסמוך ולכך פריך מיניה בסמוך דפריך מאי קושיא וכו' מה שאין כן בשאר מצות אתאן לע"ז כרבי אמי וכו':

תוספות ד"ה העלם זה וזה בידו פירוש דלא ידע לשבת בשום דבר וכו' ר"ל אע"ג דפשוטו של העלם זה וזה היינו שנעלם ממנו שהיום הוא שבת שסבור שהיום חול וגם נעלם ממנו איסור מלאכות שסבור שאותן מלאכות שעשה הן מותרות לעשות בשבת מ"מ כשלא ידע לשבת בשום מלאכה וסבור שכל ארבעים אבות מלאכות מותרות בשבת מקרי נמי העלם זה וזה דהכי מוכח בפרק כלל גדול (שבת דף ע') דהתם בעי להוכיח דהעלם זה וזה חייב מדתנן ארבעים מלאכות חסר אחת וכו' והוינן בה מנינא למה לי ואמר ר"י שאם עשה כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת אי אמרת העלם זה וזה חייב על כל אחת ואחת שפיר וכו' עיין שם אם כן שמע מינה דבשלא ידע ליה לשבת בשום מלאכה מקרי נמי העלם זה וזה:

ד"ה רישא בע"ז וסיפא בשאר מצות וכו' ושגג בלא מתכוין וכו' כנגדו בשבת וכו' ונמצא שהוא מחובר אחר פטור וכו' כצ"ל:

בא"ד ויש לומר דלא מצי לאוקמי הכי וכו' דכהאי גוונא וכו' ונמצא מחובר אחד פטור וכו' וליכא למימר דנוקמי בהכי כגון שהיה מתכוין לשחוט בהמת קדשים זו בחוץ ונמצאת אחרת. דכנגדו בשבת נתכוין לחתוך מחובר זה ונמצא מחובר אחר פטור דזה לא מקרי שוגג בלא מתכוין דמתכוין ומתכוין הוא:

בא"ד ומיהו קשה לוקמה בשאר מצות כמו בנרבע לזכר ולבהמה וכו' וסיפא שגג בלא מתכוין נמי מיתוקמא שפיר בהכי כגון דלא נתכוין לשום רביעה וביאה כלל אלא לשום ד"א ועלה בידו רבוע בהמה ואעפ"כ חייב דהא אמרינן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ועיין שם במסכת שבת בתוספות:

ד"ה להגביה את התלוש וכו' ויש לומר דהכי קאמר בשבת פטור אף על פי שנהנה וכו' רצה לומר דהאי קרא דאשר חטא בה לאו אשבת לחוד קאי אלא אכל המצות ואף עלפי כן שגג בלא מתכוין חייב דהיינו בחלבים ובעריות מטעם דשכן נהנה ואי לאו טעמא דגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה הוה אמינא גם כן גבי שבת דהיכא דנהנה הוי חייב לכך איצטריך לטעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה:

בא"ד ועוד יש לומר מתעסק דפטר הכתוב מבה התם היינו טעמא כמפרש התם וכו' דכל כי האי גוונא מלאכת מחשבת היא ולא מפטר אלא מבה וכו' אבל מתעסק דשמואל דפטר וכו' מקשין העולם אם כן למה לי טעמא דמלאכת מחשבת דכיון דמבה ילפינן דפטור אפילו דנתקיימה מחשבתו כל שכן היכא דנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נתקיימה מחשבתו דפטור ואין זה קושיא כלל חדא דאי לאו טעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה ה"א דקרא דאשר חטא בה לא אתי אלא לפטור היכא דלא נתקיימה מחשבתו דוקא אבל היכא דנתקיימה מחשבתו הוה אמינא דחייב אבל השתא דאיכא נמי טעמא דמלאכת מחשבת וכו' על כרחך קרא דאשר חטא בה אתי לפטור אפילו להיכא דנתקיימה מחשבתו דהא להיכא דלא נתקיימה מחשבתו לא איצטריך דמטעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה שמעינן דפטור ועוד אפי' אם תמצא לומר דהוה מוקמינן קרא דאשר חטא בה להיכא דנתכוין לחתוך את התלוש ונמצא שהוא מחובר ולאביי כגון שנתכוין להגביה את התלוש וכו' דפטור לא הוה שמעינן מיניה היכא דנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דפטור ואף על גב דלא נתקיימה מחשבתו דהוה אמינא דלא תלו מידי בנתקיימה מחשבתו או לא נתקיימה ולכך לא הוה ילפינן ליה מכח כל שכן דפטור אלא הוה אמינא דדוקא התם דלא נתכוין לשום דבר איסור כ"א לתלוש דלכך פטרה אותו תורה אבל היכא דנתכוין למחובר זה וחתך מחובר אחר דמכל מקום נתכוין לדבר איסור הוה אמינא דחייב ולכך איצטריך למילף ליה דפטור מטעם דמלאכת מחשבת אסרה תורה וק"ל:

דף סג.

בגמרא ואפילו לרבנן והתניא וכו' ואמר ר"ל מאן תנא השתחואה ר' עקיבא וכו' הא דאצטריך לאתויי הברייתא ודאמר ריש לקיש עלה מאן תנא וכו' למילף מיניה דלרבנן בעי מעשה והא רבנן פליגי בהדיא עליה דרבי עקיבא במגדף ואמרי דלא מחייב קרבן משום דלא הוי מעשה דלא תימא דלרבנן במעשה זוטא דעקימת שפתיו סגי כגון האומר אלי אתה והא דפליגי במגדף ולא מחייבי קרבן היינו משום דשאני מגדף דהואיל וישנו בלב כדאית ליה לר"י לקמן (סנהדרין דף ס"ה) לכך אצטריך לאתויי הא דר"ל דאמר מאן תנא השתחואה רבי עקיבא דלא בעי מעשה רבה אלא במעשה זוטי סגי אבל לרבנן אפילו השתחואה לא הוי מעשה וכל שכן עקימת שפתיו ולא בא הגמרא אלא לאוקמי מילתא דרב אפי' אליבא דר"ל דאילו לר"י לא קשיא מידי דאפי' לרבנן חייב קרבן באומר אלי אתה דעקימת שפתיו הוי מעשה ועיין בתוס' ד"ה כי קאמר רב נמי לרבי עקיבא וכו':

ברש"י ד"ה מאי טעמא דרבי אמי דלית ליה השתחואה לחלק יצאת הא דאצטריך רש"י לאריכות זה משום דקשיא ליה מאי אצטריך אביי לתת טעם לדברי ר' אמי דאמר אינו חייב אלא אחת ומאי קאמר מאי טעמא מהיכי תיתי לחייב על כל אחת ואחת כיון שעשאן כולן בהעלם אחת לכך פירש"י דלהכי קאמר מאי טעמא משום דמסתבר טפי לחייב על כל אחת ואחת למילף מהשתחואה דלחלק יצאת ואיהו ודאי סבירא ליה דהשתחואה ללאו יצאת לכך קאמר מאי טעמא דרבי אמי דלא ס"ל דהשתחואה לחלק יצאת דמסתבר טפי מלומר ללאו יצאת כדאמרינן לעיל בדף ס"ב ע"כ לא קאמר ר' (נתן) [יוסי] הבערה ללאו יצאת וכו':

ד"ה אבל המגפף וכו' עובר בל"ת בלא תלכו אחרי אלהים אחרים אי נמי אל תפנו אל האלילים וכו' דבור זה של רש"י אי אפשר ליישבו דהא כבר פירש"י במתניתין דהא דקתני אבל המגפף והמנשק עובר בל"ת דנפקא ליה מלא תעבדם יתירא אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה כמבואר שם ברש"י וכן הוא בסמ"ג ל"ת י"ח דגיפוף ונישוק נפקא לן מלא תעבדם יתירא דכתיב בפרשת משפטים ולא תלכו אחרי אלהים אחרים ומאל תפנו אל האלילים דריש שם בסמ"ג ל"ת י"ד דרשות אחרות עיין שם ואפשר הוא שט"ס אבל לא ידעתי איך נפל בספרים ט"ס כזה:

בתוס' ד"ה אמר ר' אמי וכו' ולרב שמואל וכו' איתוקמא קמייתא וכו' כלומר השתא א"ש הא דקאמר רב שמואל בר יהודה דהכי תני קמי' וכו' דמשמע דר"ל דעל זה אמר ליה רבי יוחנן פוק תני לברא אבל אקמייתא לא הוה אמר ר' יוחנן פוק תני לברא משום דדין אמת הוא ואיך אפשר דדין אמת הוא אם כן אצטריך לומר דהשתחואה ללאו יצאת וכרבי יוסי בהבערה כדאמר ר' אבא לעיל והא כבר מתקיף ליה רב יוסף דעד כאן לא קאמר רבי יוסי התם וכו' אבל הכא כולי עלמא מודו דהשתחואה לחלק יצאת אבל השתא א"ש דרב שמואל בר יהודה דמשום הכי קמייתא הוה דין אמת דמדלא תעבדם נפקא לן דאינו חייב אלא אחת וממילא על כרחך צריך לומר דהשתחואה ללאו יצאת דמדלא תעבדם נשמע דהשתחואה ללאו יצאת דאם לא כן למאי אתי דלחלק א"א מדכתיב לא תעבדם דמיניה ילפינן דאינו חייב אלא אחת:

בא"ד ולר"ת נראה דגרסינן בדרבי זכאי והשתחואה וכו' עיקרא דמילתיה דלפירושו דר"ת לא מסתברא ליה לומר דמלא תעבדם נשמע דהשתחואה ללאו יצאת דהא כי נמי ניליף מלא תעבדם דבשאר עבודות חייב על כל אחת ואחת איכא למימר דהשתחואה לחלק על עצמה יצאת דהשתא המשך דברי ר"ת כך דרבי אמי ס"ל שפיר דהשתחואה לחלק יצאת היינו לחלק על עצמה ומלא תעבדם יליף לשאר עבודות דאם עשאן בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת ולכך ל"ג בדרבי אמי והשתחואה דאם כן לא הוה אמר אינו חייב אלא אחת אלא הוה ליה למימר שתים דמשום השתחואה קרבן בפני עצמו והא דפריך עליה מהא דאמר אביי ג' השתחואות וכו' לא מצי לתרץ דהא דקאמר אביי ואחת לחלק דלחלק על עצמה קאמר דמדקאמר סתמא לחלק משמע דבא ללמד על כל עבודות אם עשאן בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת אבל ר' זכאי דתנא השתחואה אי אפשר לומר דסבירא ליה דהשתחואה לחלק על עצמה יצאת דאם כן היה מחייב שתים ומדקאמר דאינו חייב אלא אחת גם על השתחואה מכלל דסבירא ליה דללאו יצאת והיכא דעבדה באנפי נפשה לא היה מחייב עליה קרבן כלל וכי תימא אם כן למה תנא לה השתחואה בהדי זבוח וקיטור וניסוך דאינו חייב עליהם אלא אחת הא לא שייכא השתחואה כלל לענין קרבן לאשמועינן היא גופה דללאו יצאת קתני לה דמהא שמעינן דס"ל ללאו יצאת מדלא מחייב שתים ואם כן ע"כ ר' זכאי לא דריש להאי דרשא לא תעבדם דבלא תעבדם ידעינן דאינו חייב אלא אחת דכיון דס"ל דהשתחואה ללאו יצאת מהיכא תיתי לן למימר דלחייב על כל אחת ואחת כיון שעשאן בהעלם אחד דעל כרחך בלא דרוש דלא תעבדם ס"ל דללאו יצאת דאם לא כן אלא דבלא דרוש דלא תעבדם הוה ס"ל לחלק גם אם נדרש דרשא דלא תעבדם נימא לחלק על עצמה יצאת וליחייב שתים לכך קאמר ליה ר"י פוק תני לברא דבלא דרוש דלא תעבדם חייב אפילו על כל אחת ואחת דמסתבר טפי לומר לחלק יצאת לכולי עלמא מלומר ללאו יצאת וה"ה דהוי מצי לפרש דבשביל השתחואה לחוד אמר ליה ר"י פוק תנא לברא דר"י סבירא ליה דאפילו דרשי' לא תעבדם אשאר עבודות אכתי חייב על השתחואה קרבן בפני עצמו דלחלק על עצמה יצאת ורבי זכאי סבירא ליה דעל השתחואה אפילו עביד לה באפי נפשה לא מחייב עלה קרבן דללאו יצאת אלא דעדיפא מיניה מפרש דבשביל כולהו אמר ליה פוק תני לברא דחייב על כל אחת ואחת כיון דלא דרשת דרוש דלא תעבדם והנה הארכתי בדבדים הפשוטים משום שראיתי תלמידים הרבה טועים בפירוש דבור זה:

ד"ה כי קאמר רב וכו' מיתוקמא דרב אפילו כרבנן דר' יוחנן סבירא ליה דעקימת שפתים הוי מעשה לרבנן ולא פטרי רבנן במגדף אלא מטעם דשאני מגדף דהואיל וישנו בלב כאשר נתבאר כבר בביאור הגמרא:

ד"ה משום דהוי לאו שבכללות ועוד תימה הא בן סורר ומורה לוקה וע"כ אזהרתו מלא תאכלו על הדם רצה לומר אף על גב דאתי נמי לאזהרת מיתה דבן סורר ומורה כדקאמר הכא ואפילו הכי לקי עליה גם כן ואם כן נילף נמי מיניה בכל דוכתא דללקי אפי' אלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואי תקשה לך למה לא הוקשה להם להתוס' בלא כל זאת מפני מה מלקין לבן סורה ומורה הא במקום מיתה אין מלקות דאין זה קושיא דבשעה שמלקין הבן סורר ומורה עדיין לא נתחייב מיתה שהרי מתרין אותו בפני שנים ואם עבר על התראתן מלקין אותו לפני ג' ואם חזר בו מוטב ואם לאו מביאין אותו אביו ואמו לבית דין כמו שמשמע לקמן במשנה בפרק בן סורר ומורה לכך לא הוקשה להם להתוס' אלא הא דעל כרחך הא דמלקין אותו אזהרתו הוא מלא תאכל על הדם דאין מלקות אלא על הלאו והא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין דהא לאו זה הוא אזהרה ג"כ למיתת הבן סורר ומורה וק"ל:

ד"ה על כולם אינו לוקה אפילו למאן דאמר סוף פרק כל שעה דלקי אנא ואמבושל משום צלי אש פירוש אם אכל הפסח נא לוקה שתים אחד משום אל תאכלו ממנו נא ואחד משום צלי אש דהוה נמי לאו דאל תאכלו קאי נמי אצלי אש והוה כאילו נכתב אל תאכלו ממנו נא ואל תאכלו כי אם צלי אש וכן אם אכלו מבושל לוקה שתים אחד משום אל תאכלו ממנו נא ומבושל במים ואחד משום צלי אש וכן הוי דכוותה גבי נזיר דכתיב מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל

דלא יאכל קאי נמי אמכל אשר יעשה הלכך אכל חרצנים לוקה שתים אחת משום מחרצנים לא יאכל ואחת משום מכל אשר יעשה וכן אכל זג לוקה שתים ולא אמרינן דהוי לאו שבכללות דהא הלאו אחד דאל תאכלו קאי אנא ואמבושל ואצלי אש וכן גבי נזיר הלאו דלא יאכל קאי אחרצן ואזג ומכל אשר יעשה מגפן:

דף סג:

בתוס' ד"ה שלא ידור בשמו וכו' אין זה לאו שבכללות וכו' רצה לומר דלעיל מזה אמרינן דעל כולן אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות חוץ מהנודר והמקיים וכו' משמע דנודר ומקיים לא הוה לאו שבכללות:

בא"ד הוה מוקמינן ליה לנודר ומקיים רצה לומר ושמור לי בצד ע"ז פלונית הוה אמרינן דמותר:

בא"ד וי"ל דמשום הכי קאמר ד"א וכו' ר"ל דהוי כאילו ד"א דלא נפקא לן נודר ומקיים מלא ישמע משום דבעינן ליה לאזהרת מיתת ב"ד ונודר ומקיים ושמור לי הכל ילפינן מלא תזכירו דכולה חדא מלתא היא ומעיקרא ר"ל הלשון ראשון של התנא דפלגינהו בב' קראי ויליף שמור לי מקרא דלא תזכירו ונודר ומקיים נפקא ליה מקרא דלא ישמע לא קאמר זה אלא לאסמכתא בעלמא דגם בלשון ראשון עיקר מלתא דנודר ומקיים מלא תזכירו נפקא ולא ישמע אתי לאזהורי מריח והדר קאמר ד"א וכו' דלא נפקא נודר ומקיים מלא ישמע כלל אפילו לאסמכתא בעלמא וק"ל:

ד"ה אסור לאדם שיעשה שותפות וכו' מכל מקום בזמן הזה וכו' האי מכל מקום לא הוי תירוצא אדלעיל מיניה אלא מלתא אחריתי הוא והיתר בפני עצמו והוי כאילו אמר ומ"מ בזמן הזה יוכל למצוא היתר אפילו לסברת רשב"ם משום דכולן אין נשבעים אלא בקדשים וכו' ואע"ג דכשנשבעים בהקדשים מזכירין ש"ש ובשם שמים שמזכירין כוונתן לאלוה שלהם מ"מ אין זה שם וכו' ואע"פ שמשתתפין ש"ש וד"א וכו' ר"ל שבשעה שנשבעים בהקדשים ומזכירין ש"ש ומזכירין גם שם אלוה שלהם בפירוש א"כ גורם לשתף ש"ש ור"א וישראל מוזהר גם על השיתוף ש"ש ור"א מכל מקום אף ע"ג דישראל עצמו מוזהר על השיתוף לא אשכחן שיהא לישראל אסור לגרום שהכותי ישתף ואפילו לפני עור ליכא דבן נח דהיינו כותי אינו מוזהר על השיתוף ולפי טעם זה היה מותר לשתף עם הכותי לכתחלה מקשין התלמידים ל"ל לאבוה דשמואל למילף מלא ישמע על פיך דאסור לשתף עם הכותי משום שמא יתחייב לו שבועה וישבע וכו' תיפוק ליה מלפני עור לא תתן מכשול ואין זה קושיא כלל דלפני עור לא שייך אלא בדבר ברור דהישראל נותן דבר ביד כותי שיעבוד בו לעבודת כוכבים כגון שמוכר לו בהמה שיקריבנה לעבודת כוכבים וכן כשיתחייב לו שבועה ויכריחנו הישראל שישבע והוא נשבע בעבודת כוכבים זה מקרי לפני עור וגו' אבל במידי שדבר זה יכול לגרום שיבא הכותי אח"כ לישבע בעבודת כוכבים כגון שמשתף עם הכותי או בשביל שהישראל עושה איזה טובה להכותי כגון שמלוה לו וכיוצא בו דהישראל גורם דאח"כ אזיל הכותי ומודה לעבודת כוכבים בזה לא שייך לפני עור אלא איסור דלא ישמע על פיך וכן במשמע במס' עבודת כוכבים ד' ו' בגמ' וברש"י שם בהא דאיבעיא להו אי טעמא דמתני' משום דרווח פירש"י ואזיל ומודה או דלמא משום דלפני עור לא תתן מכשול וכו' ע"ש ואין להקשות א"כ. ל"ל דכתב רחמנא לפני עור כיון דילפינן מלא ישמע דאפילו לגרום שיעבור הכותי אח"כ מעצמו לעבודת כוכבים אסור כ"ש במידי דנותן הישראל ביד הכותי דבר שיעבוד לעבודת כוכבים גם זה אין קושיא דבעינן לפני עור לשאר עבודות חוץ מעבודת כוכבים דלא שייך בהו איסור רלא ישמע על פיך וק"ל:

דף סד.

בתוספות ד"ה מרקוליס אר"ת קילוס שמה הא דאמר ר"ת כן משום שהוקשה לו דהיאך היה מותר לחז"ל לקרותה בשמה הא כתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו וכל עבודת כוכבים שאינה כתובה בתורה אסור להזכיר' ומרקוליס אינה כתובה בתורה לכך אמר ר"ת דאין שמה מרקוליס אלא קילוס שמה וכו' ועיין בסמ"ג מל"ת לב דכן משמע שם שזה היה קשה לר"ת לכך פירש שקילוס היה שמה וראיתי מי שמרבה בפלפול שלא לצורך לתרץ דלמה כינו אותה חכמים לקרותה מרקוליס היה להם לקרותה קוליס ולמה הוסיפו תיבת מר ונראה לתרץ דאם כינו אותה לקרותה קוליס הוה אמינא דלכך קראוהו כך בשביל שאסור להזכירה בשמה שזה היה ידוע בימי חכמי המשנה והגמ' שהכותים היו קורין אותה קילוס וחז"ל קראו אותה קוליס אבל לא הוה ידעינן דמצוה להחליף וכו' לכך הוסיפו תיבת מר שפירושו ל' חילוף לאשמועינן שמצוה להחליף שם ע"ז ולהפך משם לשון שבח ללשון גנאי ולפרש מרקוליס שהחליפו שמה לקוליס ולקלון שמצוה להחליף כמו שדרשו חז"ל וכו' ועוד מקשין שהיה להם לחז"ל לקרותו בשם מר קילוס שהיה משמע חילוף קילוס כלומר גנאי גם זה אינה קושיא כלל דהמצוה הוא להחליף שמה ובמה שהוסיפו תיבת מר לא היה בזה שום חילוף שם וגם נראה לי שהיה אסור לקרותו כך משום ושם אלהים אחרים לא תזכירו שהרי אף על גב שהיו מוסיפין תיבת מר מכל מקום היו מזכירים שמה וראיה מקל נבו דאמרינן לעיל דעיקר שם הע"ז היה נבו כדכתיב בקרא עולא היה קורא אותו קלנבו ואפשר שלכך קראה אותו כך כלומר קלון נבו ואפילו הכי אמר ליה רבא והא כתיב שם אלהים אחרים לא תזכירו וכל שכן אם היו קורין אותה מרקילוס:

ד"ה אף על גב דמתכוין לבזויה ולעובדה בבזוי וכו' צריך עיין מה רצו התוס' במה שכתבו לעבדה בבזוי הא אי מתכוין לעובדה מה שייך לומר דמכוין לבזויה ועוד אי מתניתין איירי במתכוין לעובדה בבזוי מה מייתי מינה לרב מנשה ואמר ליה זרק אבן למרקוליס תנן היא מתניתין איירי במתכוין לעובדה בהכי ורב מנשה פשיטא דלא היה מכוין לעובדה חלילה וצריך לומר דרצה לומר כגון דדרך עבודתה לפוער או לזרוק אבנים לפניה והוא עשה לאיזה קינטור ועבדה דרך בזוי וזרק האבנים בגופה ונתכוין לעבדה בבזוי ולכך אף על גב דנתכוין לעשות עבודתה דרך בזיון סוף הוא עובדה ואין זה שינוי דרך עבודתה למקרי שלא כדרכה דהא מכל מקום עבודתה חיא זריקת אבנים ולכך חייב וסוגיא דרב מנשה הכי אזלא דר"מ היה סבר דזורק אבן למרקוליס תנן אבל זורק אבן במרקוליס אף על גב דמכוין לעובדה בכך דרך בזיון אינו חייב מיתה ומכלל דהמתכוין בעצם לבזותה בכיון ולא לעובדה בכך אלא לבזות הוא מותר לגמרי ואמר ליה הזורק אבן במרקוליס תנן דהיינו אפילו מכוין לעובדה בבזוי חייב מיתה ואם כן מי שאינו מתכוין לעובדה בבזוי אלא לבזותה כמו רב מנשה הוא פטור מן המיתה אבל מכל מקום איסור עבד וק"ל כן נראה ליישב הסוגיא ע"ד התוס':

ד"ה קתני עבודת כוכבים וקתני מולך וכו' אבל הכא דייק מרישא וכו' רצה לומר דהמקשה לא ממתניתין דהכא דייק דמתניתין זו לפרושי דינא אתי אלא ממתניתין דלעיל קא דייק דקתני אלו הן הנסקלין וכו' וקא חשיב העובד ע"ז הנותן מזרעו למולך ובעל אוב וכו' ואילו פעור ומרקוליס לא קא חשיב ודאי משום דבכלל עבודה זרה הן וקא חשיב מולך ודאי היינו משום דאינו בכלל ע"ז שמע מיניה דמולך לאו ע"ז הוא:

דף סד:

בתוס' ד"ה שלש כריתות וכו' וקשה לרבי דאית ליה בריש מי שהיה טמא דמגדף היינו מברך השם ובספ"ק דשבועות מוקי כי דבר ה' בזה לפורק עול וכו' כצ"ל וי"ל דבריש מי שהיה טמא פליג התם רבי ורבי נתן ורבי אית ליה התם דמגדף היינו מברך השם ורבי מוקי נמי בסוף פ"ק דשבועות דף י"ג כי דבר ה' בזה וגו' דפורק עול וכו' וא"כ לרבי ליכא כרת שלישי דע"ז בפ' שלח לך דהנהו כריתות דפ' שלח לך דכתיב גבי מגדף וגבי את דבר ה' בזה לאו בע"ז איירי וליכא כאן כ"א שני כריתות דכתיבי גבי מולך בפ' קדושים ואתא חד למולך עצמו למ"ד מולך לאו ע"ז הוא או למעביר שלא כדרכה למ"ד מולך ע"ז וחד לע"ז כדרכה וא"כ כרת בע"ז שלא כדרכה מנלן:

בא"ד ואכולהו כתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות פי' גם על מולך דכתיב בהאי קרא כי כל אשר יעשה וגו' ונכרתה והוי כאילו נכתב כרת גבי מולך וא"כ כתיב תלתא כריתות גבי מולך שתים בפרשת קדושים ואחד בפרשת אחרי מות ומוקמינן שנים מהן לע"ז אחד לכדרכה ואחד לשלא כדרכה באם ענין למולך ואחד למולך עצמו דס"ל השתא דמולך לאו ע"ז הוא:

בא"ד ואף על גב דהוי ליה טפי לאוקמיה לגופיה וכו' קושיא זו לא תליא במאי דפירש השתא דכולהו ג' כריתות כתיב גבי מולך דכי נמי הוה ס"ל דחד כתיב גבי ע"ז בפ' שלח לך ותרי כתיבי גבי מולך בפרשת קדושים ומוקי הנהו תרי דכתיבי גבי מולך חד לע"ז שלא כדרכה וחד למולך איכא נמי לאקשויי דלמא תרוויהו אתי למולך גופיה ואתי כרת השני לעושה עבודת מולך לשאר ע"ז דהיינו מעביר בנו שלא כדרכה וקושיא זו ענין בפני עצמה ואלעיל קא מהדר:

ד"ה למעביר בנו ובתו שלא כדרכה תימה כיון דמולך ע"ז הוא תיפוק ליה מההוא כרת דאוקמינן לע"ז שלא כדרכה יש לתמוה על דברי התוס' הללו הא אע"ג דכבר מוקמינן חד כרת לע"ז שלא כדרכה היינו בזובח ומקטיר והשתחואה לע"ז שלא כדרכה וכדילפינן בגמרא לעיל מזביחה דיצאה מן הכלל ללמד מה זביחה שהיא מיוחדת עבודת פנים והשתחואה יצא ללמד על עצמה אבל שאר עבודות אע"ג שהן דרך כבוד כגון גיפוף ונישוק לא מחייבי בשלא כדרכה לכך אצטריך שפיר כרת בפני עצמו למעביר בנו ובתו לחייב ככל שאר ע"ז שלא כדרכה אע"ג שהעברת בנו אינו עבודת פנים וכן פירש"י בכאן ולמ"ד מולך ע"ז וכו' בא הכתוב לחייב עלה אף בשאר ע"ז שאין דרכן בכך שלא מצינו אלא זיבוח וקיטור והשתחואה וצ"ל דהתוס' לא ס"ל כפירש"י אלא ס"ל דאע"ג דלעיל אמרי' מה זביחה שהיא מיוחדת עבודת פנים היינו דוקא לענין חיוב מיתה דנפקא לן מפסוק דזובח לאלהים יחרם דזביחה שהיא עבודת פנים יצאה מן הכלל ללמד על הכלל כולו אבל לענין כרת כי מוקמינן ההוא כרת יתירה דכתיב גבי מולך לע"ז באם אינו ענין ולחייב בע"ז כרת אף בשלא כדרכה ככל עבודות שלא כדרכה הוה דינא הכי דמנ"ל לחלק ולומר דקאי האי כרת דוקא אעבודות פנים וכיון דהאי כרת קאי אכל עבודות שיחייב בהן בשלא כדרכה א"כ גם מעביר בנו ובתו בכלל ולכך הקשו התוס' שפיר דל"ל כרת בפני עצמו למעביר שלא כדרכה הא בכלל כרת דמוקמינן לכל שאר העבודות שלא כדרכה הוא ותירצו דאי לא הוי כתיב אלא חד כרת לא הוה מוקמינן לשאר עבודות שלא כדרכה אלא למעביר לחוד דהוי מסתבר לן טפי לאוקמי לגופיה כיון דס"ל השתא דהעברת בנו ובתו עבודה היא לע"ז ולא חוק בעצמה וק"ל:

ד"ה וכי שלשה עולמות יש וכו' דלעולם הזה נפקא לן מקראי דמולך באם אינו ענין כצ"ל ונ"ל דהתוס' לפי סברתם אזלי דפירשו בדבור שלפני זה מולך עצמו כתיבי ג' כריתות אתא חד לע"ז כדרכה וחד לע"ז שלא כדרכה וחד למולך ובקרא דכי דבר ה' בזה כתיב הכרת דס"ד להתוס' השתא דאתי נמי לע"ז לכך הקשו התוס' לר"ע נמי אע"ג דהוא ס"ל דמגדף הוא מברך השם אפ"ה איכא עדיין ג' כריתות בע"ז בקרא דמולך בלאו האי דהכרת תכרת דכתיב בקרא דכי דבר ה' בזה ולכך כי נמי דריש ר"ע הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב אותו כרת דאתי לעוה"ז ל"ל הא כבר כתיב כרת בע"ז לעה"ז בקראי דמולך מיהו ר"ע איכא למימר דלא דריש וכו' והא דדריש ר"ע הכרת בעה"ז תכרת בעה"ב לא לענין ע"ז דריש לה אלא לענין פורק עול ומגלה פנים:

בא"ד וי"ל דר' ישמעאל הוה דריש קראי דמולך וכו' ר"ל דר' ישמעאל לא יליף ע"ז כדרכה מקראי דמולך אלא מקרא דאת ה' מגדף ונכרתה ומכי את דבר ה' בזה הכרת תכרת ונכרתה אתי לעה"ז הכרת לעה"ב תכרת דברה תורה כלשון ב"א והגי' כריתות דכתיבי גבי מולך תרי מנייהו אתי לע"ז שלא כדרכה אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא וכרת הג' למולך עצמו או אפכא תרי למולך ואחר לע"ז שלא כדרכה זהו תמצית כוונת התוס' בדבור זה אבל מקשין התלמידים דלפי זה לא כתיב כרת לעה"ב או במולך עצמו או בע"ז שלא כדרכה וא"כ מאי דוחקיה דר' ישמעאל לומד דדברה תורה כלשון בני אדם הא יש כאן ו' כריתות ונוקי תרי עע"ז כדרכה אחד לעה"ז ואחד לעה"ב וכן ב' לע"ז שלא כדרכה וכן ב' למולך עצמו ול"נ דאין זה קושיא דלא מסתבר ליה למדרש הכי דהא תלתא כריתות כתיב בקראי דמולך ותלתא בקראי דשלח לך בפ' את ה' הוא מגדף וע"כ הוה צריך לאוקמי הנך דבפרשת שלח לך תרי מנייהו לע"ז כדרכה לעה"ז ולעה"ב וא' מהן לעה"ז לע"ז שלא כדרכה או למולך והגי' כריתות דכתיבי בקראי דמולך חד מנייהו לעה"ב לע"ז שלא כדרכה ותרי למולך לעה"ז ולעה"ב או בהפך וא"כ השני בריתות של ע"ז שלא כדרכה דאתי חד לעולם הזה וחד לעולם הבא לא יהיו כתובים גבי הדדי אלא חד בקרא דמולך וחד בפרשת שלח לך וזה נראה לו דוחק דכל שנכרת בעולם הזה ולעולם הבא ראוי הוא שיהיו הבריתות של עולם הזה ושל עולם הבא כתובים גבי אהדדי וק"ל:

דף סה.

במתני' והנשאל בהם באזהרה ופירש"י והנשאל בהם שבא ושואל בהם להגיד לו כו' כגון שאול וצ"ע למה תני התנא לשון והנשאל הל"ל והשואל שבא ושואל בהם ובקשתי ולא מצאתי בכל המפרשים טעם על זה ונראה דמשום הכי קתני נשאל משום דדרכם היה שהאיש או העושה מעשה האוב ומעלה את המת שואל אותו שבא לשאול בו את מי אעלה לך כמו שמצינו במעשה דשאול לכך נקרא אותו שבא לשאול נשאל:

ברש"י ד"ה באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפים גופיה מלא ימצא וכו' פירוש מכשפים היינו האיש העושה מעשה האוב ומעלה את המת ושואל אוב דכתיב בהאי קרא מפרש רש"י דהיינו

האיש העושה מעשה האוב ומעלה את המת ושואלו אבל התוס' מפרשים שואל דקרא בנשאל שהוא הבא לשאול ומכשף לעשות לו מעשה האוב ושואל להגיד לו כגון שאול:

בתוס' ד"ה מאן תנא השתחואה וכו' תימה וכו' א"כ בהשתחואה דלא כתיב כרת ממקום קרבן ליפטר וכו' מקשין העולם נימא דמשום הכי מחייב בהשתחואה משום דאתקש לזביחה כדאמר לעיל בפרקין (סנהדרין דף ס"ג) גבי האומר אלי אתה וכו' לר"ע פשיטא דהיינו מגדף מהו דתימא עד כאן לא מיחייב ר"ע קרבן אלא במגדף דכתיב ביה כרת אבל הכא דלא כתיב ביה כדת אימא לא קמ"ל דאיתקושי איתקוש וישתחוו לו ויזבחו לו א"כ מהאי טעמא ליחייב נמי קרבן בהשתחואה דהא השתחואה נמי איתקש לזביחה וכדהקשו התוס' לעיל (סנהדרין דף ס"א) ד"ה מניין לרבות השתחואה וכו' ואין זה קושיא כלל דהא דקאמר לעיל גבי האומר אלי אתה קמ"ל דאיתקושי אתקוש וכו' אין ר"ל שחייב קרבן מטעם ההיקש אלא ה"ק דכיון דאיתקיש הוי כאילו כתיב נמי כרת גבי אלי אתה ולכך לר"ע דלא בעי מעשה ומחייב גבי מגדף ה"נ חייב באומר אלי אתה אבל מ"מ למ"ד דלא מחייב קרבן בדבר שאין בו מעשה גם באומר אלי אתה ובמשתחוה לא מחייב אע"ג דאתקיש לזביחה תדע דהא לרבנן אליבא דר"ל לא מחייב קרבן לא באומר אלי אתה ולא בהשתחואה אע"ג דפשוט הוא דלענין קטלא נמי אית להו לרבנן הקישא דהא תנן לעיל במתניתין אחד המשתחוה ואחד המקבלו לאלוה וע"כ טעמו הוא משום דאיתקש לזביחה כדפירש"י לעיל ואין בזה שום חילוק ולכך הקשו התוס' שפיר דליפטר בהשתחואה מקרבן אפי' לר"ע דכיון דאיתקיש לזביחה הוי כאילו כתיב ביה כרת מ"מ לא כתיב ביה כרת במקום קרבן כמו במגדף דכרת וכרת במקום קרבן שני דברים הן ולכך אע"ג דמחייב ר"ע במגדף מ"מ בהשתחואה לא לחייב והא דלא הקשו התוס' קושיא זו נמי לעיל גבי האומר אלי אתה מנא ליה דמחייב קרבן לר"ע הא עד כאן לא מחייב ר"ע במגדף אלא משום דכתיב ביה כרת במקום קרבן כמו שמקשין התוס' הכא גבי השתחואה יש לחלק דלעיל באומר אלי אתה אתי ליה שפיר דהא פריך לר"ע פשיטא היינו מגדף ומשני מ"ד וכו' אבל הכא דלא כתיב כרת קמשמע לן כיון דאתקיש וכו' הוי כאילו כתיב ביה כרת וכיון דכתיב ביה כרת הוי בכלל מגדף דהיינו מגדף ממש ובמגדף חייב קרבן מטעם דכתיב ביה כרת במקום קרבן אבל בהשתחואה לא שייך לומר דהיינו מגדף ולכך הקשו התוס' קושיא זו בהשתחואה ולא הקשו גבי האומר אלי אתה אבל לפי האמת בתירוץ שמתרצים התוס' הכא בהשתחואה מתורץ ג"כ באומר אלי אתה ודו"ק:

בא"ד ויש לומר דרבי עקיבא אליבא דדבריהם דרבנן קאמר וכו' ר"ל דלעולם לר"ע מחייב קרבן בכל דבר שאין בו מעשה אפילו היכא דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן והא דקאמר ר"ע בכריתות במגדף טעמא דכתיב כרת במקום קרבן לא קאמר זה אלא לדבריהם דרבנן לדידי בלאו האי טעמא חייב קרבן וכו' אלא לדידכו אודו לי מיהת וכו':

ד"ה הואיל וישנו בלב וכו' ויש לומר מדכתיב גבי נינוה וכו' נראה דצריך לומר ויש לפרש וכוונת התוס' לפרש פירוש אחר ואינו תירוץ על פידש"י וק"ל:

דף סה:

תוס' ד"ה הואיל וישנו בקול וכו' ובספרים ישנים לא גרסינן עדים זוממין והכי גרסינן אלא אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בקול וכי פריך וקול לר' יוחנן לאו מעשה הוא לא פריך אלא אעדים זוממין וכו' פירוש אבל גבי מגדף ומקלל אביו ואמו ומסית וכו' קאי שינויא דהואיל וישנו בקול ולא הדר מיניה אלא לגבי עדים זוממין אלא שיש לדקדק דמשמע מדברי התוס' דתי' זה לא מתיישב אלא לפי הספרים ישנים דלא גרסי' שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול אלא גרסי' שאני מגדף והדר משינויא דשני לעיל שאני מגדף הואיל וישנו בלב ומאי דוחקיה להתוס' לכל זה הא אפילו לספרים שלנו דגרסינן שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול ופריך וקול לרבי יהודה לאו מעשה היא נימא נמי דלא פריך אלא אעדים זוממין אבל לענין מקלל אביו ומסית ומדיח ונביא שקר קאי שינויא דשאני הואיל וישנו בקול ולשון בקשו לתרץ לפרש דסבירא להו להתוס' דבשלמא לגרסת הספרים ישנים דגרסי שאני מגדף הואיל וישנו בקול והדר משינויא דשאני דישנו בלב ופריך וקול לרבי יהודה לאו מעשה וכו' ומשני אלא אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה איכא למימר דלא הדר משינויא דישנו בקול אלא לגבי עדים זוממין הואיל וישנן בקול מגדף קאי שינויא דישנו בקול ואם כן הוא הדין מקלל ומסית ומדיח ונביא שקר כולהו מתרצין בהאי שינויא דהואיל וישנו בקול אבל לספרים שלנו דגרסי אלא אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול וגבי מגדף קאי שינויא הואיל וישנו בלב ולא הדר מיניה אם כן כי הדר פריך וקול לרבי יהודה לאו מעשה הוא ומשני אלא אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראייה ולא שייך למימר דלא הדר משינויא דהואיל וישנו בקול אלא לגבי עדים זוממין לחוד דהא כי הדר מהאי שינויא לגבי עדים זוממין לגמרי הדר מיניה דכיון דמעיקרא לא אתמר האי שינויא אלא לגבי עדים זוממין אם כן כי השתא הדר מיניה לגבי מה דקאי וממילא בטל האי שינויא לגמרי ולכך לפי ספרים שלנו לא יתיישב תירוץ זה ודו"ק:

ד"ה מעלה בזכורו וכו' ולא יתכן בבעל אוב דשאול רצה לומר שהרי אשה היתה והא דלא הקשו התוס' מן הפסוק הכתוב בתורה בסוף פרשת קדושים ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני וגו' דהתם איכא למימר דאשה דקרא איירי במעשה אוב דנשאל בגלגולת דמקרי נמי בעל אוב כדקתני בברייתא דהכא אבל בבעל אוב דשאול ליכא למימר דנשאל בגלגולת הוה דהא כתיב בהדיא בקרא דהעלתה לו את שמואל וגם אמרה האשה ראיתי איש זקן עולה מן הארץ וליכא לפרש דנשאל בגלגולת הוי פירושו דעל ידי מכשפות ושאלת הגלגולת מעלה את המת דא"כ מאי פריך גמרא אברייתא דקתני דנשאל בגלגולת עולה כדרכו וכו' עולה להיכן קא סליק וכו' אלא ודאי נשאל בגלגולת לא מעלה שום דבר אלא להמכשף יש לו גלגולת אחת של איזה בריה דמונחת על הארץ נעשה במכשפות שעונה לכל מה ששואל וא"כ ליכא למימר דבעלת אוב דשאול נשאל גלגולת הוה ולכך הקשו התוס' שפיר וק"ל:

דף סו.

ברש"י ד"ה בנקבו יומת כו' ואפילו לא בירך שם בשם אלא יתברך יוסי כו' פירוש שלא אמר יכה יוסי את יוסי אלא יקולל יוסי ויוסי בגימטריא אלהים כמבואר למעלה בפרקין רבי מנחם סבירא ליה דחייב לאפוקי תנא דלעיל דסבירא ליה ראינו חייב עד שיברך שם בשם שיאמר יכה יוסי את יוסי ודריש מדכתיב בנקבו שם:

בתוס' ד"ה לרבות בת כו' אבל היכא דכתיב איש כו' פירוש כגון הכא אי הוה כתיב איש (או אשה) אשר יקלל אביו ואמו הוה ממעטינן אשה דהיינו בת לכך כתיב (באיש) איש איש אשר יקלל ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות בת ואם תקשה לך לא יכתוב שום איש וממילא הוה ידעינן דגם בת חייבת מדהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה אין זה קושיא דאיצטריך למכתב עכ"פ חד איש למעט את הקטן:

בא"ד גבי שור שהמית שור שבעה להביא שור האשה פירוש שבעה פעמים כתיב שור בקרא גבי שור שהמית אדם ודרש התם לכולהו וחד מינייהו מוקי ליה להביא שור האשה אע"ג דהתם לא כתיב שור איש וא"כ ל"ל קרא לשור אשה הא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה:

ד"ה עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו פירש הקונטרס כדרך שפרט בכלאים תימה לרבי יאשיה אמאי כתיב יחדיו פירוש דרש"י סבירא ליה דר' יונתן מכריח הענין דבכל מקום משמע שניהם כאחד ומשמע חד בפני עצמו מדהצריך הכתוב למכתב יחדיו בכלאים מכלל דבכל מקום שלא כתיב יחדיו משמע נמי כל אחר בפני עצמו וא"כ צריך לומר דיחדיו דכתיב גבי כלאים קרא יתירא הוא וליכא לאוקמי ליה אלא להכי א"כ תימה לרבי יאשיה דס"ל דבכל מקום אפילו היכא דלא כתיב יחדיו משמע דוקא שניהם כאחד א"כ לדידיה יחדיו גבי כלאים למה לי אלא ע"כ צ"ל דיחדיו דכתיב גבי כלאים אצטריך אפילו לרבי יאשיה למילף דאינו אסור כ"א בקשורים או במחוברים בשתי תכיפות זה לזה וא"כ מנא ליה לרבי יונתן להכריח מיניה דכל מקום דלא כתיב יחדיו לא משמע דוקא שניהם כאחד לכך לא נראה להו לתוס' פירושו של רש"י ורבי יונתן לא מכריח זה מדכתיב גבי כלאים יחדיו אלא מסברת עצמו בלא שום ראיה ס"ל דכל מקום דלא כתיב יחדיו משמע נמי כל אחד בפני עצמו עד שיפרט לך הכתוב יחדיו כך הם המשך דברי התוס' ואע"פ שפשוט הוא הארכתי לפרש דבריהם מפני שיש בהם מקום לטעות להתלמידים אלא שעדיין יש לדקדק דבשלמא לרבי יאשיה דבלא יחדיו נמי משמע דוקא שניהם כאחד אתי יחדיו למילף מיניה דאינו אסור כ"א בקשורים ותכופים בשתי תכיפות אלא לר' יונתן דבעי יחדיו שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו וכן גבי צמר ופשתים א"כ קשורים ותכופים בשתי תכיפות מנא ליה וצריך לומר דממשמעותא יליף ליה דלשון יחדיו הכי משמע דוקא בקשורים ומחוברים ואין חבור פחות משתי תכיפות:

ד"ה גמר קודש מחול מדאפקיה בלשון אלהים כו' ר"ל הא דפריך דמקשה בשלמא למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול אין ר"ל דמק"ו גמר קודש מחול דהא ע"כ אית ליה למפרך דאל"כ תקשה לך למ"ד נמי קודש לא אצטריך לגופיה דנילף מנשיא וחרש אלא ע"כ צ"ל דאיכא למפרך מה לב"ו כו' א"כ למ"ד חול נמי ליכא ק"ו דאיכא למפרך הכי אלא ע"כ הכי פריך בשלמא למ"ד חול גמר קדש מחול משום דאי לחול לחודיה אתי למה אפקיה הכתוב בלשון אלהים וכ"ת א"כ נימא כוליה לקודש אתי וחול מנא ליה י"ל דמסתבר ליה להאי תנא דקרא בחול איירי מדכתיב בתריה נשיא בעמך לא תאור אלא למ"ד קדש היכא גמר מיניה חול ומשני א"כ לכתוב קרא לא תקל כו' ש"מ תרתי ויש לדקדק כיון דבין להאי תנא ובין להאי תנא שמעינן מיניה חול וקודש א"כ מאי פליגי התנאים דמר אמר אלהים חול ומר אמר אלהים קדש ונראה דנפקא מיניה לענין מלקות דמ"ד עיקרא קראי אתי לחול דהיינו למקלל הדיין אלא דאתי נמי לקודש דהיינו לאזהרות מברך השם לדידיה איכא מלקות במקלל הדיין ולמ"ד דעיקר קראי אתי לקודש דהיינו מברך השם ליכא מלקות במקלל את הדיין וק"ל:

דף סו:

תוס' ד"ה עד שיהיו שניהם שוין כו' ומתניתין דמייתי לעיל וחייבין עליה משום א"א וכו' ברייתא היא ומייתי לה לעיל (סנהדרין דף נ"ה) בת ג' שנים ויום אחר מתקדשת בביאה וכו' וחייבים עליה משום אשת איש וכו' ואם בא עליה אחד מכל עריות וכו' מומתים על ידה והיא פטורה ודייק שם אחד מכל עריות ואפילו בהמה והיינו דקאמרי התוס' הכא בתר הכי ומיהו עכ"פ מדדייקינן לעיל אפילו בהמה פירוש היא בכלל כל העריות כל שכן נשואה ר"ל דכשהיא נשואה ובא עליה איש אחר ודאי בכלל הבא עליה מכל העריות האמורות בתורה הוא א"כ ש"מ דאפילו בנשואה הבא עליה חייב מיתה:

ד"ה והאי לבדו מאי דריש ביה לכדתניא וא"ת הא ר"מ אית ליה הך ברייתא דקתני מתניתין הראשון בסקילה וכו' פירוש ומתניתין ר"מ היא כדאוקימנא לעיל והא דבעי מיניה דרב וכו' ושתיק רב אזלא כולה אליבא דר"מ א"כ היכי קאמר שמואל מ"ט שתיק רב וכו':

דף סז.

במתניתין אמר לשנים הן עדיו וכו' אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם מכמינים לו עדים וכו' ובגמרא אימא סיפא המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ז ואמר רבי יהודה וכו' כצ"ל:

שם כי קתני מסית זה הדיוט להכמנה דתניא ושאר כל חייבי מיתות וכו' כיצד עושין לו וכו' יש לדקדק מה צריך להביא ברייתא זו הא במתני' גופא קתני בהדיא דמכמינים לו עדים ונראה משום דהא דקרי ליה מסית הדיוט היינו כלומר הדיוט ושוטה כמו שפירש רש"י והיינו שטותו שמדליקין לו נרות בבית הפנימי ומדברים עמו ואינו מרגיש שבשביל כך עושין זה כדי שיהיו העדים שמבחוץ רואים אותו והוא אינו רואה אותם וק"ל:

ברש"י ד"ה המדיח זה האומר וכו' פירוש זה שייך למתניתין דלקמן בסמוך:

ד"ה מדיח עיר הנדחת שנו וכו' ואשמועינן סיפא דמדיח דרישא וכו' ר"ל דרישא היא מתניתין דריש פרק דקתני אלו הן הנסקלין וקא חשיב נמי מדיח:

בתוס' ד"ה רבינא אמר וכו' ואין זה שיטת הגמרא ר"ל מה שפירש רש"י דרבינא ורב פפא לא פליגי אלא שזה מתרץ חדא וזה מתרץ חדא אין זה שיטת הגמרא שזה יתרץ חדא וזה יתרץ חדא:

דף סח.

בתוס' ד"ה היאך מניחין איסור סקילה כו' ופ"ה התם ומדליק ברביעית כו' יש לדקדק בזה מה מקשין התוס' דילמא דבהא פליגי רבי נתן ורבי יהודה נשיאה דרבי נתן ס"ל דהדלקת הנר קודם לחליצת תפילין וס"ל שלישית להדליק את הנר ורביעית לחלוץ תפילין ורבי יהודה נשיאה ס"ל איפכא ולכך קאמר שלישית לחלוץ תפילין ורביעית להדליק את הנר ור"א ס"ל כרבי נתן וצ"ל שס"ל להתוס' דמשמע מסוגיא דשמעתין מדקאמר שלישית להדליק את הנר כמאן כרבי נתן ולא קאמר דאתיא אפילו כר"י נשיאה ור"י נשיאה אף לחלוץ תפילין קאמר אבל להדליק את הנר לכ"ע בשלישית ולא פליגי אלא בלחלוץ תפילין מכלל דגמרא סבירא לה דאדרבה בלחלוץ תפילין לא פליגי דלכ"ע בשלישית ולא פליגי אלא בהדלקת הנר דלרבי נתן הוא בשלישית ולר"י נשיאה

ברביעית ודייק לה לגמרא דאי בהדלקה מודו דבשלישית ולא פליגי אלא בלחלוץ תפילין ה"ל למיתני בדברי רבי נתן שלישית להדליק את הנר רביעית לחלוץ תפילין ר"י נשיאה אומר שלישית לחלוץ תפילין דהוה משמע דפלוגתייהו בלחלוץ תפילין ומדלא קתני הכי ש"מ דלא פליגי אלא בהדליק את הנר אבל לחלוץ תפילין גם לר"נ בשלישית דמסתמא חולץ תפילין קודם שמדליקין את הנר ולכך לא הזכיר ר"ג לחלוץ תפילין כ"א שלישית להדליק את הנר שהוא אחר חליצת תפילין והאחרון נקט ולכ"ע חליצת תפילין הוא קודם הדלקת הנר וא"כ קשיא הכא דמשמע דהדלקת הנר קודם ותירצו ודאי חליצת תפילין ברישא כשעושין הכל בזמנו ואין מאחרין אבל היכא דאיחרו עד כניסת השבת מפני איזה טרדה יש להקדים הדלקת הנר שהוא איסור סקילה:

ד"ה וטהרתן כמו שהן וכו' ותני בתוספתא וכו' אף מטבילין כמות שהן כו' שמע מיניה דהוי חבור ר"ל והיינו פלוגתא דמזה אנו שמעינן דפליגי רבנן ור' אליעזר:

דף סח:

בגמרא ותו היכא אשכחן דענשו הכתוב דהא ליבעי קרא למיפטריה יש מקשין לפי סברת המקשה זה דלא ידע שום סברא דהכא לענין בן סורר ומורה הוה ס"ד לחייב הקטן טפי מבעלמא א"כ תקשי ליה מתני' למה היה צריך למתני הקטן פטור כו' אבל בעיני אין זה קושיא כלל דבשלמא מתני' ניחא ליה דה"ק מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא ב' שערות עד שיקיף הזקן כו' שנאמר כי יהיה לאיש בן כו' בן ולא איש וכ"ת נמעטיה ג"כ משהביא ב' שערות שאז נקרא איש ולא יהיה החיוב כי אם קודם שיביא ב' שערות זה א"א שהרי קודם שערות קטן הוא ופשוט שהקטן פטור שלא בא לכלל מצות ואם כן על כרחך המיעוט אינו בא אלא למעט משיקיף זקן התחתון הכי משמע ליה פשטא דמתניתין אבל אמאי דקאמר קטן מנא לן מקשה שפיר היכי אשכחן כו':

בתוס' ד"ה בן הסמוך לגבורתו כו' ויש לומר דהוה אמינא דמקודם הבאת שתי שערות מתחיל הזמן כו' ואפילו הוי יותר משלשה חדשים פירוש דלקמן בסמוך אמרינן דכל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים לאחר שהביא שתי שערות ואפי' לא הקיף זקן דהכי אמרי' מלו שלשה חדשים אף על גב דלא הקיף זקן הקיף זקן אע"ג דלא מלו שלשה חדשים וטעם שלשה חדשים הוי משום דראוי להוליד ולהיות אב והתורה אמרה בן ולא אב ואם כן היכי סלקא דעתך למימר דמקודם הבאת שתי שערות הזמן הסמוך לגבורתו של איש א"כ הוי יותר משלשה חדשים לכך קאמר במה שבימי קטנות רצה לומר לא הוי חיישינן באותן הימים שקודם הבאת שתי שערות ולא הוה חשבינן להו למנין ג' חדשים כיון דאינו ראוי להוליד בהן כו':

ד"ה קטן אי אתה צריך לחזור כו' כדמוכח בפרק קמא דמציעא דאמרי' חצר משום ידה איתרבאי ולא גרע משליחות פירוש התם איירי לענין שאין חצר קונה לאדם שלא מדעתו דבר שהוא חוב לאדם כמו גט לאשה משום דחצר אף על פי שהוא זוכה לאדם לא גרע משליחות ואין אדם נעשה שליח לאדם שלא מדעתו במה שחוב הוא לו ואם כן הוא הדין נמי הכא כיון שזכייה מטעם שליחות לכך אין זכייה לקטן מדאורייתא דהא כיון דאין הקטן עושה שליחות אין לו גם כן זכייה וק"ל:

בא"ד מיהו בפרק התקבל גבי צרור וזרקו כו' משמע דהיינו מדאורייתא כו' רצה לומר ואם כן משכחת שפיר דאית ליה ממונא לקטן דנתנו לו במתנה כשבא לכלל דעת צרור וזורקו וכו' והא דאמרי' בפ' מי שמת דאין זכייה לקטן היינו כשעדיין לא הגיע לכלל דעת כזה צרור וזורקו אגוז ונוטלו:

בא"ד מדפריך למאן דאמר אחד זה ואחד זה זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים כו' דמשמע דזוכה לאחרים דאורייתא ומשמע דלמאן דאמר זוכה לאחרים ניחא אם כן שמע מיניה דמאן דאמר דזוכה לאחרים היינו דאורייתא:

בא"ד דעל ידי דעת אחרת מקנה אותן זוכה מדאורייתא לאחרים לרב חסדא דגיטין כו' נראה לי דמעות סופר הוא וצ"ל לרב יהודה אמר רב אסי וכן בתר הכי:

בא"ד אי נמי שאין זוכה לאחרים קאמר כו' ודלא כרב חסדא צ"ל ג"כ ודלא כר"י:

בא"ד ואם תאמר היאך מדקדק בגיטין דזוכה לאחרים מדפודה מעשר שני לאחרים כו' ובחלול מעשר מי איכא דעת אחרת כו' ר"ל ואם כן גבי חלול מעשר ע"כ טעמא אחרינא אית ביה מלגבי ממון וא"כ מאי פריך מחלול לממון וי"ל דסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחלול מעשר מן התורה כו' דברי התוס' הללו אינו מובנין וכאן קצרו לשונם אבל שם בגיטין פרק האומר התקבל (גיטין דף ס"ה) ד"ה ופדו בהן מעשר שני כו' האריכו יותר ופירשו דבריהם וז"ל שם וי"ל דכיון דמופלא סמוך לאיש דאורייתא ותרומתו תרומה וחלולו חלול א"כ אם לגבי ממון זוכה לאחרים מן התורה כשדעת אחרת מקנה אותו א"כ לענין חלול מעשר יש לו להועיל אפילו בלא דעת אחרת אבל לרב חסדא דאינו זוכה לאחרים אף על פי שלעצמו זוכה גם בחלול מעשר לא יזכה לאחרים בחלול אע"פ שלעצמו מחלל עכ"ל וכלל הענין דהכי פריך דבשלמא למ"ד דבמקום דזוכה לעצמו מן התורה זוכה גם לאחרים א"ש דכיון דמצינו דבתרומה ומעשר שני לענין חלול מופלא סמוך לאיש תורם ומחלל לעצמו אפילו בלא דעת אחרת אע"ג דבממון אינו זוכה לעצמו כי אם בדעת אחרת מקנה כמו כן נמי מחלל לאחרים בלא דעת אחרת מקנה דבמקום שלענין ממון זוכה לעצמו ולאחרים בדעת אחרת מקנה אותן יש להועיל בתרומה ובחלול מעשר שני אף בלא דעת אחרת אבל לרב חסדא דאינו זוכה לאחרים כו' קשה:

דף סט.

בתוס' ד"ה בידוע שאין לו גואלים וכו' וי"ל דאע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת ב' שערות בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא ב' שערות היה זמן גדלות מקודם הרבה ר"ל דבדורות האחרונים דאין מולידין כ"א אחר י"ג שנים והבאת השערות אינם באים כ"א לי"ג שנים אין נקרא איש כ"א בי"ג שנים אבל בדורות הראשונים שהיו מולידין לח' שנים היו ג"כ ממהרים להביא ב' שערות לח' שנים היה זמן גדלותן והיו נקראים איש נ"כ לח' שנים וא"כ הא דקאמרת איש אתה צריך לחקור עליו אם יש לו גואלים וכו' קטן אי אתה צריך לחקור וכו' משום דקטן אינו מוליד היינו כל אהר לפי זמן הרור ובדורות הראשונים קודם ח' שנים אי אתה צריך לחקור משום דהיה קטן אבל לאחר ח' צריך לחקור דאינו נקרא קטן ובדורות האחרונים קודם י"ג שנה אי אתה צריך לחקור:

בא"ד והא דקאמר לקמן וכי עבר בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב איש איש ממלאכתו התם רוצה להוכיח על דורות הראשונים דאפי' כי אזלת בתר דורות דהשתא וכו' מקשין העולם מכל מקום קשה מנא ליה להוכיח לקמן מפסוק זה דדורות הראשונים היו מולידין לח' שנים דכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה ראשונה עשה משכן שנייה הקימו ושלח מרגלים וכתיב בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' כמה הוה ארבעים דל ארבע סרי דהוה בצלאל פשו לה כ"ו דל תרתי שני דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמניא אוליד פירוש דהיינו חור ואורי ובצלאל והשתא כיון דבדורות הראשונים היה זמן גדלות מקודם אימא לך דלעולם לא אולידו בתמניא וכי כתיב איש איש ממלאכתו לא היה בר י"ג אלא בר ט' שנים דבדורות הראשונים היה זמן גדלות לט' שנים ובשעת שילוח מרגלים היה בצלאל בן י' שנים וכלב בן מ' דל י' מארבעים פשו להו שלשים שנה דל תרתי שני לתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בט' ושליש שנה אוליד אבל בה' שנה אפילו בדורות הראשונים לא היה מוליד וא"כ מנא להו לב"ש למילף מדורות הראשונים דבן שמנה שנה ביאתו ביאה וראיתי מי שתירץ דהא דלקמן לא אתי כרבה דאית ליה קטן אינו מוליד אלא דאתי כרב חסדא דהא אליביה קיימא הך סוגיא לקמן דאיהו קאמר דבית שמאי ובית הלל פליגי בן שמנה אי גמרינן מדורות הראשונים או לא ולרב חסדא אתי שפיר דאיהו אית ליה קטן מוליד דלא סבירא ליה הך דרשה דואם אין לאיש גואל אי אתה צריך לחקור עליו וכו' ואם כן לדידיה לא תלי זמן גדלות בהולדה וכמו שבדורות האחרונים דמבן תשע שנים ויום אחד ביאתו ביאה ומוליד לרב חסדא ואפילו הכי לא נקרא איש עד שהוא בן י"ג שנה כמו כן בדורות הראשונים אף על פי שהיו מולידין לשמנה שנים אפי' הכי לא נקרא איש עד י"ג שנים ואם כן יליף שפיר לקמן מקרא דאיש איש ממלאכתו דבצלאל הוי בר י"ג שנים וממילא ידעינן דאולידו לה' שנים כדאיתא לקמן זהו תמצית דבריו אבל אין דבריו נכונים דהא מוכח בהדיא מדברי התוס' בדבור זה דהא דרשה דלקמן אתי אליבא דכולי עלמא אפילו אליביה דרבה דסבירא ליה קטן אינו מוליד דהא ארבה מקשו התוס' ואם תאמר דמשמע דקטן בידוע שאין לו גואלים משום דאינו מוליד וכו' הא אמרינן לקמן בשמעתין דדורות הראשונים היו מולידים בח' שנים ותירצו דבדורות הראשונים הוה זמן גדלות מקודם הרבה ועל זה הקשו והא דקאמר וכי עשה בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה וכו' מדברים אלו מבואר בהדיא דדרשה דלקמן אתי אליביה דאם לא כן מאי מקשו התוס' מיניה הוה להו לתרוצי בקיצור דהך דרשה דלקמן לא אתיא כרבה אלא כרב חסדא ע"כ אני אומר דהאמת הוא דהך דרשה דלקמן אתיא אפילו אליבא דרבה דאית ליה קטן אינו מוליד וסבירא ליה דבדורות הראשונים היה זמן גדלות מקורם י"ג שנה כנזכר למעלה ואפילו הכי אתי שפיר הך דרשה דלקמן משום דלא ידעינן זה דבדורות הראשונים היה שום שינוי קדימה אלא בתר דדרשינן הך דרשה לקמן דסבירא ליה לגמרא דלא נכתב האי קרא דאיש איש ממלאכתו וגו' אלא למילף מיניה זמן הלידה לדורות הראשונים דאיכא נפקותא בדין גם לדורות אחרונים לב"ש למגמר מיניה דגם בדורות האחרונים בן שמנה שנים ביאתו ביאה ולב"ה איכא שום נפקותא אחרת וא"כ ע"כ האי קרא דאיש איש וגו' איירי בזמן אישות גמור שהוא בכל הדורות דהיינו בן י"ג שנה דאז נוכל למילף מיניה שפיר דבדורות הראשונים היו מולידין לה' שנים כמו שדייק מיניה לקמן אבל אי אמרת דאיירי בזמן האישות של דורות הראשונים לא גלי לן קרא מידי איזה זמן הוא אם היה בצלאל באותו זמן בן ט' או בן י' או בן ח' או פחות דהא לא ידעינן זמן קדימות הגדלות דדורות הראשונים אלא בתר דידעינן זמן ההולדה וכיון דעדיין לא ידעינן זמן ההולדה לא ידעינן נמי לאיזה זמן קראו הכתוב איש איש דנוכל לומר דל מארבעים שנה כך וכך שנדע מיניה כמה נשתיירו מהשנים של כלב להולדת חור ואורי ובצלאל שנדע מהן זמן הולדת דורות הראשונים ולזה נתכוונו התוס' וזה פירוש דבריהם במה שכתבו בסוף דבור זה התם רוצה להוכיח וכו' אפילו כי אזלת בתר דורות כי השתא וכו' ר"ל דהך דרשה דלקמן דקאמר דהוה בר י"ג שנה היינו משום דבאותו סלקא דעתך עדיין לא הוכחנו שבדורות הראשונים היו נחשבים גדולים בפחות משלשה עשר אלא באותו ה"א סבירא ליה עדיין דאזלינן בתר דורות דהשתא וא"כ בעל כרחך בר תליסר שנה היה ואפילו מזה עצמו נוכיח ונדייק שבדורות הראשונים היו מולידים לח' שנים והיינו דקאמרי התוס' דאפי' כי אזלת בתר דהשתא ר"ל דאפילו מזה גופיה דאתה מוקי קרא דאיש איש דאזלת בתר דורות דהשתא דהיינו י"ג שנה אדרבה מזה נוכיח מוכיח בהפך דבדורות הראשונים לא היו מולידים כדורות דהשתא אלא הוי מולידין בן ח' שנים וק"ל וברור:

דף סט:

בגמרא אלא מהכא אלא תולדות תרח וכו' כמה קשיש אברם משרה עשר שנים וקשיש מאבוה תרתי שנים אשתכח כי אולדה הרן לשרה בתמני אולידה יש לתמוה הא כי מדלת שמנה חדשים לימי עיבורה אשתכח דלא הוה הרן כי אולדה כי אם ז' שנים וד' חדשים וק"ל:

דף ע.

בתוס' ד"ה קיללו ברביעי מה שלא קילל חם עצמו וכו' לפי טעם זה צריך לומר דגמרא דשמעתין לא אתי ליתן טעם למה לא קילל לחם עצמו דזה הוא מפני שכבר נתברך מפי ה' יתברך כדאיתא בב"ר אלא בא ליתן טעם למה לא קילל או כוש או מצרים אי פוט ולמה קילל את כנען שהוא בנו הקטן ולפי זה לא גרסינן בגמרא אלא למ"ד רביעי מ"ש רביעי נלטיה בהדיא דלשון נילטיה בהדיא משמע שהקושיא היא שקילל לחם עצמו אלא גרסי' מאי שנא רביעי ותו לא וק"ל:

דף ע:

ברש"י ד"ה אחריפו וכו' בלילה היו יושבים שם וכו' והאי דקתני אין עולין לה ביום אעיקר מלתא קאי שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר בלילה הוא ר"ל דהא דקתני אין עולין ביום לא אעליה עצמה קפיד אלא כלומר שלא יעשו עיקר הענין דהיינו הסעודה והמשא ומתן ביום כ"א בלילה במוצאי שלשים ויש להתיישב מה היה אותו המשא ומתן שהרי במוצאי שלשים היו יושבין שכבר נתעבר החודש ודוחק לומר שהיו נושאין ונותנין אם כדין עשו כי מה יועיל על מה שכבר עשאוהו:

תוס' ד"ה ואין עולין לה ביום וכו' וי"ל דס"ד לאו לאפוקי יום העיבור וכו'. ר"ל דהו"א דהא דקתני רישא אלא לאור עיבורו פירוש לילה שלאחר יום השלשים עושים הסעודה לאפוקי הלילה שלפי יום השלשים אבל אם רצו לעשות ביום השלשים עצמו ה"א דעושין לכך תני בהדיא אין עולים לה ביום וכ"ת א"כ ליתני ואין עולים לה ביום לחוד ולא ליתני הרישא ואין עולים לה אלא לאור עיבורו וי"ל אי תני הכי ה"א איפכא דלא אתי אלא לאפוקי שלא יעשו הסעודה ביום אבל בלילה אפילו אם יעשו בלילה שלפני יום השלשים הרשות בידם וק"ל:

דף עא.

בתוס' ד"ה על מנת שאין לבעלך כו' דהא ר' אליעזר הוא דאמר בחזקת הבתים אחד זה ואחד זה וכו' פי' בין שנתן לה בעלה במתנה בין שמכר לה בעלה קנתה וכו':

דף עא:

בד"ה קלה בחמורה מישך שייכא חנק שהיתה מיתה קלה היה ראוי לו מתחלה ויותר ר"ל ולכך לא מקרי זה אשתני קטלא ולקמן גבי סרחה ואחר כך בגרה דקאמר בסקילה מאי טעמא לא דכיון דאשתני אשתני רצה לומר דקרי ליה אשתני קטלא מחמת שמתחלה היה דינה בסקילה ועכשיו שנתבגרה דינה בחנק ולא אמרינן נמי קלה בחמורה מישך שייכא ולא מקרי אשתני קטלא אין הכי נמי דלא מקרי אשתני קטלא והא דקרי ליה אשתני לאו אמיתה קאי אלא אשתני גופה והא דקאמר רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה והכא לא דיינינן ליה במיתה קמייתא וכו' ור"ל לפי מה דמסיק דאמר ר"י לתנא בהדיא דסרחה ואחר כך בגרה תני תידון בסקילה תקשי לך הברייתות אהדדי דהתם גבי סרחה ואחר כך בגרה נידונית במיתה קמייתא החמורה והכא בברייתא זו בבן נח שהכה או בא על אשת איש קתני עשה כן בישראל ונתגייר חייב משמע דדיינינן במיתה דהשתא דהיינו חנק ולא במיתה קמייתא ותירצו התוס' דהתם גבי סרחה ואח"כ בגרה לא אשתני דינא ולכך נידונית במיתה קמייתא אבל הכא גבי בן נח שעשה כן בישראל ונתגייר שנשתנה דינו דבעינן עדים והתראה אלו עביד השתא ולכך נידון במיתה דהשתא:

בא"ד ומיהו קשה דגבי סרחה ואחר כך בגרה לא משמע דאיירי בשינוי הגוף פירוש אלא דקרי ליה אשתני קטלא אף על גב דמעיקרא הוה דינה בסקילה החמורה ועכשיו הוי דינה בחנק הקלה וקלה בחמורה מישך שייכא והא דקאמר כל שכן הכא דאשתני לגמרי ד"ל דגבי בן נח שבירך השם ונתגייר איכא תרתי דמשתני דינא ואשתני קטלא ונראה לפרש דהא דקאמר קלה בחמורה מישך שייכא וכו' דמכל מקום קטלא אשתני וכו' ר"ל ולכך אתי נמי שפיר גבי סרחה ואחר כך בגרה דקאמר (בסקילה) מאי טעמא לא הויא ואשתני דקרי ליה אשתני כפשוטו משום דאשתני קטלה והא דקאמר רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה דהיינו מיתה קמייתא וגבי בן נח שעשה כן בישראל ונתגייר לא דיינינן ליה במיתה קמייתא מתורץ גם כן כמו שתירצו התוס' לעיל לפי פירוש דראשון של מישך שייכא דהיינו משום דגבי סרחה ואחר כך בגרה לא אשתני דינא אבל גבי בן נח שנתגייר אשתני נמי דינא דההוא קושיא ותירוץ שפירשו התוס' לעיל אמר ר"י דקאמר לתנא תני תידון בסקילה שייך שפיר בין לפירוש הראשון שפירשו התוס' על קלה בחמורה מישך שייכא בין לפירוש זה שפירשו השתא והארכתי בפירוש דברי התוס' זה הגם שדברים פשוטים חן משום שראיתי מי שפירש דבור זה בדרך זר משובש ושקר וכדי שלא יטעו אחריו הוכרחתי לבאר דברי התוס' על נכון:

דף עב.

בתוס' ד"ה אפילו נטל וכו' אלמא קודם יאוש לא קני פירוש לא אמרינן בדמי קנינהו אף על גב דכל גנב שלא נמצא במחתרת אלא שנכנס הגנב דרך פתחים בר קטלא הוא כדלקמן בסמוך בדף זה ע"ב ותירצו ויש לומר דהתם בגנב מגנו וכו' דלאו בר קטלא הוא פירוש אף על גב דילפינן לקמן מדכתיב ימצא הגנב מכל מקום דאפילו בגנו חצרו וקרפיפו בר קטלא הוא היינו כשהתרו בו ובמרובה איירי דלא התרו ביה דאז לאו בר קטלא הוא ולא שייך לומר בדמים קנינהו ולכך קודם יאוש לא קני:

דף עב:

בתוס' ד"ה כאן באב על הבן כו' ובשמעתא קמייתא דפסחים דדרשינן לאור יקום רוצח וכו' ופירוש שם בקונטרס כגון בן על האב או כל אדם ולא יתכן כדאמרינן הכא וכו' יש לתמוה על דברי התוס' שכתבו על דברי רש"י כך דהא כי מעיינת שם בפירוש רש"י גם רש"י ידע שפיר סוגיא דשמעתין דהכא ואינה סותרת כלל פירושו דהתם הכי דריש קרא דכתיב לאור יקום רוצח וגו' ובלילה יהא כגנב ודריש הכי אם פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצה הוא וניתן להצילו בנפשו ואם מספקא לך כלילה יהא בעיניך כגנב ולא ניתן להצילו בנפשו ופי' רש"י דרישא דקרא דקאמר אם פשיטא לך וכו' והיינו כל אדם ואפילו בן שבא במחתרת על האב מסתמא רוצה הוא ופשיטא לך דאנפשות קאתי לכך ניתן להצילו בנפשו ולהרגו וסיפא דקרא דקאמר ואם מספקא לך בלילה היינו האב על הבן או אוהב כיוצא בו שידוע לך שהוא אוהבך כמו אב ויש לו רחמים עליך אז מסתמא אי אתה רשאי להרגו שמסתמא אינו בא אנפשות ואם כן אין שום סתירה לפירש"י משמעתין דהכא אלא שהתוס' לא מסתבר להו לפלוגי רישא וסיפא דקרא מהדדי אלא מוקמי רישא וסיפא דקרא הכל בחד דוכתא ומפרשי דכולא קרא איירי באב שבא במחתרת על הבן ולכך קאמר אם פשיטא לך מלתא כנהורא דהוא שונא לך ואנפשות קאתי רוצח הוא ומותר לך להרגו אבל אם מספקא לך כלילה אז אי אתה רשאי להרגו דמסתמא אב אינו בא אנפשות כדאמר הכא בשמעתין ודו"ק שם ברש"י ותוס' ותמצא כי כן הוא ואם כן לא היה ראוי לכתוב על פירש"י ולא יתכן וכו' וק"ל:

דף עג.

בגמרא אי מהתם ה"א הני מילי בנפשיה אבל למטרח ומיגר אגורי פועלים אימא לא קא משמע לן ויש לדקדק אם כן למה ליה למילף מוהשבתו לו תיפוק ליה מלא תעמוד על דם רעך לחוד ובלא פי' רש"י הייתי יכול לתרץ דמיתורא דתרי קראי ילפינן דחייב אפילו למטרח ולמיגר אגורי אבל אי לא הוה כתיב אלא חד קרא איזה שיהיה ה"א דוקא בנפשיה אבל למטרח ולמיגר אגורי לא אבל רש"י דפירש קא משמע לן לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדים שלא יאבד דם רעך משמע מדבריו דמלא תעמוד על דם רעך לחוד נפקי ליה דחייב למטרח ולמיגר אגורי אם כן והשבותו לו למה לי וצריך לומר דגם לרש"י ר"ל דדייק השתא דכתיב גם כן והשבותו לו דדרשינן הכי אבל אי לאו דכתיב כבר והשבותו לו לא הוה דרשינן מלא תעמוד על דם רעך הכי חזור על כל צדדים שלא יאבד דם רעך אלא הוה דרשינן לא תעמוד עצמך על דמו מלהצילו בנפשיה אבל לא למטרח למיגר אגורי וק"ל:

בתוס' ד"ה ומה נערה המאורסה וכו' ואם תאמר ומנא לן דאפגמא קפיד רחמנא וכו' מדאצטריך למעוטי עובד ע"ז וכו' כל זה מן הקושיא רצה לומר מדאצטריך למעוטי עובד ע"ז ומחלל שבת וכו' מכלל דאאיסורא קפיד קרא ובקונטרס פירש לקמן דאפגמא קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות וצ"ל לפי' האי דאצטריך למעוטי עובד ע"ז ומחלל שבת היינו דאי לא מעטינהו הוה אמינא דאאיסורא קפיד אבל השתא דאימעטינהו חזינן דלא אאיסורא קפיד אלא אפגמא דידה וק"ל:

ד"ה להצילו בנפשו וכו' אבל קשה מנערה המאורסה דקאמר שניתן להצילה בנפשו כך יש גורסין ומפרשין דקושיא היא מדקאמר לשון נקבה שניתן להצילה וקצת דוחק הוא דמאי מקשו התוס' דלמא אין הכי נמי דהגי בגמרא ניתן להציל בנפשו ויש לפרש דהכי מקשין התוס' דהא גבי נערה המאורסה לא קפיד קרא אאיסורא כ"א אפגמא דידה כדלעיל וא"כ לא שייך לפרש דמצילין הרודף מן העבירה בנפשו של עצמו וק"ל:

דף עג:

בתוס' ד"ה חד למעוטי ע"ז וכו' אי לאו כתיב אלא חד הוה מוקמינן ליה למעוטי בהמה ושבת כתבו התוס' זה כדי לתרץ מה שכתב רש"י דשבת כדי נסבא דכיון דאימעט ע"ז מהיכי תיתי שבת לכך כתבו התוס' דשפיר אצטריך עוד קרא שני למעט שבת דאי לא כתיב אלא חד לא הוה מוקמינן ליה לע"ז אלא לשבת ולבהמה אבל ע"ז הוה אמינא דמצילין בנפשו לכך איצטריך תרתי:

ד"ה ממונא לא משלם וכו' אלא הכא היינו טעמא וכו' י"מ דלא איתרבאי העראה וכו' אבל לענין קנס לא איתרבאי פירוש ולכך לא משלם עד גמר ביאה ובגמר ביאה מיהא מיחייב אפילו לא הוציא בתולים:

ד"ה במפותה ודברי הכל וכו' ומיהו בירושלמי פריך לה וכו' ר"ל בירושלמי מוקי מתניתי' דקתני אשת אחיו כר"ע דברייתא דסבירא ליה דנערה שנתארסה ושנתגרשה קנסה לאביה ולכך מיתוקמא שפיר במפותה דכיון דקנסה של אביה אינה יכולה למחול אבל יש להוכיח דע"כ לא מתוקמא כר"ע דברייתא ולכך ליכא לאוקמא באוקימתא דהירושלמי וע"כ צריך לתרץ דקנסה לעצמה כר"ע דמתני' ובאמרה בשעה שבא עליה שאינה מוחלת הקנס:

דף עד.

בתוס' ד"ה דקסבר עונשין מן הדין וכו' כדפרי' פ' ד' מיתות עיין שם בתוספות דף נ"ג ע"ב ד"ה השתא יש לומר אמו שאינה אשת אביו וכו':

דף עד:

בתוס' ד"ה והא אסתר פרהסיא הואי וכו' ה"מ קודם שיהרוג בידים כצ"ל:

בא"ד לא בעי למימר דמהאי טעמא היה לה למסור עצמה וכו' ר"ל אין הפירוש שהמקשה מקשה הכי דכיון דקא מתהני מהעבירה היה לה למסור עצמה אין הפירוש כן דאם כן בשמעתין נמי הוה ליה לאקשויי הכי אלא התם הכי פריך למה הכתוב משבחה וכו':

בא"ד כדתנן הכל מודים שאין מתנה עמה וכו' לשון זה של התוס' אינו מדוקדק וע"ש:

מַהַרְשַׁ״ל – חָכְמַת שְׁלֹמֹה

דף ב.

רש"י בד"ה דיני נפשות כו' שזינתה תחתיו היא בסקילה ודיני נפשות כו' כצ"ל:

בד"ה נטע רבעי כו' מעשר שני הס"ד:

בד"ה והקרקעות כו' ויליף להו מקראי הס"ד:

בד"ה ואין דנין לא את השבט רובו של שבט כו'. נ"ב בכאן לא דק דבין לפי המקשן ובין לפי המסקנא איירי בכל השבט (עיין במהרש"א):

דף ב:

רש"י בד"ה מאתים כו' שיהא כל חד מב"ד שר כו' כצ"ל:

בד"ה למאי הלכתא צ"ל ולמאי:

בד"ה דברי הכל כו' ובעינן שלשה הס"ד:

תוס' בד"ה דברי הכל כו' לא בעי ג' כו'. נ"ב פירוש לענין דיעבד ודו"ק:

בד"ה ליבעי נמי כו' משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשה משפטים שעלו עמו להר כו' כצ"ל:

דף ג.

רש"י בד"ה חבלות כו' לדמי חצי נזק כו' הד"א:

תוס' בד"ה שלא תנעול כו' לא שייך למיחש ביה כמו זה כו' דבכה"ג לא שכיח כלל ולא עבדינן כו' כצ"ל:

בד"ה נזק היינו כו' בסופו דאין מועד בבבל. נ"ב ופירוש אפילו אייעד בארץ ישראל ואתיוה לכאן בבבל מכל מקום לא גובין דמלתא דלא שכיחא הוא כן איתא התם להדיא ודו"ק:

דף ג:

גמ' משתלם בראש הוא ואיידי כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה דכתיבי קרא צ"ל קראי:

בד"ה ואין בית דין כו' מדרבי יהודה הס"ד:

בד"ה ולימא צ"ל לימא:

בד"ה אין דורשין כו' דלקמן בסכת בסכת דמפרש כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה דיני ממונות כו' ואמאי לא ניליף בקל וחומר כו' כצ"ל:

דף ד.

רש"י בד"ה טמא בזכר ז' ימים הס"ד:

בד"ה וטיהר כו' ושלשת ימים הס"ד:

בד"ה וטימא בנקבה לשבועיים. נ"ב צ"ל שבעים ודו"ק:

בד"ה קרנות כו' כתיב בשערית הנשיא כו' כתב קרנות מלא ובשעיר כו' אחת מהן מעכבת ובית שמאי כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה בחלב אמו בציר"ה כו' אבל בחלב מותר לבשל בקמ"ץ כצ"ל:

תוס' בד"ה כולהו סבירא להו כו' דהיינו ב' חתיכות כו'. נ"ב פירוש שאכל חתיכה אחת מן שתי החתיכות ולא ידע אי של חלב אי של שומן אכל:

בא"ד ואמאי לא דריש תרווייהו כרבי שמעון כמו גבי לחם כו' כן צריך להיות:

בד"ה אקרא כו' דכתיב בנדתה צ"ל כנדתה:

בד"ה מניין לרביעית דם כו' אבל דם נבלה וכו'. נ"ב זהו מדברי התוס' ועל זה מביא ראיה מירושלמי ודו"ק:

בא"ד דאמר דם נבלה אינו מכשיר הא לטמאות טמא וכן תנינן דם השרץ כצ"ל. ונ"ב פירוש לענין צרוף אבל לענין טומאה מטמא כבשר נראה לי וכן בירושלמי להדיא מדייק רק אטומאה ע"ש:

גמ' מהכא להכא ומהתם להתם ומהכא להתם מהני כו' כצ"ל:

איבו וחנה שילא צ"ל ושילא:

רש"י בד"ה ושבט ל"ל שבט:

בד"ה מחוקק שררה מועטת הס"ד:

בד"ה אתא לקמיה צ"ל אתא לארן ישראל לקמיה דרבי חייא:

בד"ה ש"מ כו' לא מהני דהא רבה הד"א:

תוס' בד"ה ואם היה מומחה כו' ביחיד מומחה לרבים כו'. נ"ב אע"פ שנאמר בסיפא אם היה מומחה לרבים כו' משמע דרישא לא איירי במומחה וכן פירשו התוס' גופייהו לקמן בעמוד זה מ"מ הוה מצי לאוקמי במומחה וסיפא איירי בסמוך דנקיט רשותא הלכך פטור והתוס' פירשו באחד דיני ממונות שאיירי בסמוך אלא דלא רצה לאוקמי בכה"ג לפי שסתמא משמע דאיירי בלא מומחה מדכתיב בסיפא ואם היה מומחה כו' ולכן כתבו התוס' לקמן דאיירי באינו מומחה וקל להבין (עיין במהרש"א):

בד"ה דהכא שבט כו' ואומר ר"ת צ"ל אומר ר"ת:

בסוד"ה רבה בר בר כו' כל בר בר חנה כצ"ל סיכתא. ונ"ב פירוש שוטה:

בסוד"ה נקיטנא רשותא כו' היה בימי ר'. נ"ב פירוש ויהיה הכל רשות אחד ודו"ק:

דף ד:

גמרא ורבנן סברי ירשיעון דהאיך והאי ורבי יהודה כו' שנאמר יראה קרינן יראה כדרך כו' הראשון הרי"ש בשו"א והשני הרי"ש בקמץ כצ"ל:

רש"י בד"ה ונאמרו כו' בחטאת בהמה הס"ד:

בד"ה שנתנו במתנה כתיב קרנות כו'. נ"ב ס"א קירות:

בד"ה ורבי שמעון ורבנן פירוש בשלישית ור' שמעון הד"א:

בד"ה בפ" קדש כו' צ"ל בפ' שמע כו' לטטפת חסר וי"ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כו' כצ"ל:

בד"ה כתפו כו' צ"ל כתפי כו' אומר טט הס"ד:

בד"ה יראה כל זכורך כתיב וקרינא יראה ותרווייהו דרשי יראה כל זכורך שיראו פני השכינה. נ"ב פירוש וקאי יראה אקב"ה שהוא יהא נראה לבני ישראל והיינו ר"ל שיראו פני השכינה:

בא"ד יראה משמע שיתראו לפניו. נ"ב וכמו שאומרים בלשון אשכנז ער זאלל זיך ווייזן:

בא"ד שהוא בא לראותך הקיש ראייתך לראייתו כדרך שהקדוש ברוך הוא בא לראותך כך בא ליראות. נ"ב פי' הקב"ה לאדם:

תוס' בד"ה לטטפת כו' תימה דבספרים מדויקים לא כתיב וי"ו כו' כך נ"ל וכן בתוס' דהקומץ ובית שמאי בלשון זה ולאפוקי מפירש"י ודו"ק:

עוד בדבור זה וגורעין וי"ו דבריש התיבה כו' פירוש דהיינו בין שני טיתי"ן ומוסיפין בין פ"א לתי"ו:

עוד בדבור זה ושדית ליה אחמשית סוף סוף ה"ל חמישיתו ולא נימא דלשדית בין יו"ד לתי"ו כו':

בא"ד בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין כצ"ל:

עוד בדבור זה לטטפת לטטפת לטוטפות כו'. נ"ב ומ"מ דייק שפיר דלא דריש אם למקרא דאי דריש א"כ כולן לשון רבים בלא וי"ו למ"ד ודו"ק:

בד"ה כדרך שבא ליראות צ"ל כדרך שבא לראות כו' כן אתה בא צ"ל כן הוא בא כו' ולפי זה קאי יראה אקדוש ברוך הוא כו'. נ"ב צ"ע היטב ועיין בפרש"י בריש חגיגה והוא ממש כמו שפירשתי (עיין במהרש"א):

בד"ה דרך בישול כו' בחלב אסרינן צ"ל אסרינן בחלב:

רש"י בד"ה איבעית אימא כו' אל יתיר הס"ד:

בד"ה קרמיון כו' אגמים הס"ד:

דף ו.

גמ' דאמרו ליה דיינת לן כו' פירוש יכולין לומר כן וכ"כ הרא"ש להדיא וכן מוכח להדיא מדעת טור ח"מ ע"ש:

רש"י בד"ה וסוגיא דעלמא הילוך דינא כו'. נ"ב עיין לקמן (סנהדרין דף ל"ג) ברש"י:

בד"ה ג' תנאי לעיל כו' בשנים ורבנן כו' הוא דבור אחד:

תוס' בד"ה צריכה קנין כו' דצריך קנין אף על המחילה כו' ועוד ראיה כו' אין לדקדק נמי כלל. נ"ב וטעמא כיון דמתנה קרייה רחמנא ואיהו לא בעי לה לא הוי מתנה ולא יזכה בה עוד כדמפרש רשב"ם פ' יש נוחלין ע"ש נ"ל:

דף ו:

גמ' אלא יקוב הדין את ההר וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלהים הוא וגו' אבל אהרן כו' ר' יהושע בן קרחה כו' משפט וצדקה לכל עמו והלא כל מקום כו' אלא איזהו משפט שיש כו' כצ"ל. שם וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו כל זה נמחק:

ור"ש בן לקיש דאמר ב' כו' וא"ר חנין לא תכניס דבריך כו' כצ"ל. רש"י בד"ה אתאן לתנא קמא כו' החייב וראה הד"א:

בד"ה פוטר מים כו' ביניהם ראשית הוא דבור אחד:

בד"ה ת"ל ביהושפט עמכם בדבר המשפט עמכם לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטענותיהם במשפט לפי כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אלא כנגד כו' בסופו ולא בהתיתא תרגם ירושל' ולא יתבוששו:

דף ז.

גמ' הרי כאן י' לבסוף כתיב והבית אשר כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מקרא זה בוצע ברך הס"ד. בד"ה לצינורא דבידקא כו' וצינורת קבוצים כו'. נ"ב ס"א קטנים:

בד"ה פוטר מים המתחיל ופותח בקטטה ראשית מדון כו' מאה דיני כו' תחלת מאה דיני כצ"ל והס"ד:

בד"ה וחד בירא כו' רשעה יפול הד"א:

בד"ה עתה אקום כו' משער ב"ד כצ"ל:

דף ז:

גמ' שיבא מכשורא צ"ל שיכא כו':

שם הוי אומר לעץ הקיצה כו' ברעות נפשיה לקטלא כו'. נ"ב לקטלא נ"ל דקאי על מה שלפעמים בעל דין קשה ואיכא סכנתא ולפי זה מיושב שפיר ולואי שתהא ביאה כו' ודו"ק:

שם כי הוה חזי אמבוה דספרא נמחק דספרא:

שם אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד כצ"ל ונמחק וגו' ונ"ב שיאו פירוש רומ:

שם נזר לדור דור וכו'. בין אחיו ובין גירו נמחק ובין גירו:

שם א"ל לאו אושפזיכני את א"ל אין. נ"ב ס"א א"ל מאי בעית א"ל דינא אית לי כו' כצ"ל. רש"י בתחילת העמוד מטתו שלשלמה שכינה של הקב"ה כצ"ל והס"ד:

בד"ה ששים גבורים כו' לאו דוקא הס"ד:

בד"ה אם ברור כו' שהוא מאיר הס"ד:

בד"ה אומרהו כו' לבקר משפט הוציאו כו' כצ"ל:

בד"ה דנמטיין כו' י"ל נ"ב מל' משלשין בממון במס' מכות:

בד"ה שיבא כו' יהיה עגל שומרון כו' כצ"ל:

בד"ה וה' בהיכל כו' וכתיב הם כו' יכלה על עון זה כל הארץ כצ"ל:

בד"ה אצל מזבח ותלמידי חכמים כצ"ל:

בד"ה מכתפי להו כו' ונפ' יום כפורים פירש רש"י להדיא ליה וקאי על מר זוטרא שהיה זקן כו':

בד"ה וסמיך כו' אני מזהיר הס"ד. בד"ה שמוע כו' שאין מכחישו כו' כצ"ל:

בד"ה אמר ליה ההוא גברא לרב הס"ד:

דף ח.

גמ' א"ר חנן אל תכניס דבריך מפני איש כל זה נמחק. שם כי אתה תבוא את העם הזה וכתיב כי אתה תביא את בני ישראל א"ר יוחנן כו' דיני קנסות בכמה מאי קמיבעי ליה אי בהדיוטות כשיביא שלשה בעינן אלא יחיד מומחה כו' כצ"ל:

שם רבא אמר כולי עלמא ללעז כו' צ"ל רבה:

בשלמא לרבה תבעו ממון כצ"ל:

רש"י בד"ה חזייה רב כהנא להההוא גברא הס"ד:

בד"ה נענש משה שלא זכה תאמר לו כו' כצ"ל. בד"ה כתיב ואצוה כו' את חכמיהם הזהיר כו' כמשפטי החקים כו' כצ"ל:

בד"ה כי אתה כו' כאחד מהן הס"ד. בד"ה כי אתה תביא משמע שררה נהוג עליהן כצ"ל והס"ד:

קודם ד"ה המוציא ש"ר מוגה מתני'. בד"ה וחכמים אומרים משום דאיכא מש"ר כו' כצ"ל:

קודם ד"ה ר"מ מוגה גמ'. שם שמא כשיבואו לב"ד כו' נפשות ורבנן כו' כצ"ל והכל דיבור אחד:

בד"ה וחכמים כו' ברייתא היא הס"ד. :

דף ח:

גמ' הכא במאי עסקינן כגון צ"ל והכא במאי עסקינן:

רש"י בד"ה והזימום כו' לא מהימן דהשתא בתר סהדי שקרי קמהדר ושקורי קמשקר ובעי למיתב כו' תובע קאי להכי קאמר כו' קא תבעו ובמקום כו' ישמעו עדים ויבואו ובעינן כ"ג ואית דמפרשי כו' כסף דאב תבע כו' כצ"ל והס"ד:

בד"ה עדה כ"ג הס"ד:

בד"ה רב ספא כו' להתרות בה ר"מ כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה רבא אמר צ"ל רבה כו' גם הדבור מיתיבי כו' גם הדיבור והביא האב כו' הם דבור אחד עד כדמפרש ר"ת:

בא"ד עדותן משום דחוששין כו' דאיכא חששא דלעז דשייכא כו' סתם שמא יצטרכו כו' דכ"ע חוששין ללעז משום כו' עדי האב לעדי הבעל הכחשה כו'. וא"ה הוי בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יביא עידי הזמה ויזימו לעידי האב שהכחישו לעידי הבעל. אי נמי דיש לבעל ב' כיתי עדים המכחישות זו את זו בבדיקה דאז שפיר איכא למיחש שמא יבואו עדים אחרים ואע"ג כו' כצ"ל ונ"ב עיין בהפוך הדף:

בד"ה חוששים ללעז וחוששין לכבודן של ראשונים כצ"ל בכל מקום בא"ד:

בד"ה בעדה כו' למסית אבל לענין כו' קרא דאין סברא כו' כצ"ל:

בד"ה באשה חבירה כו' על בעלה באנו כו'. נ"ב פי' מאחר שלא התרו בה למיתה:

דף ט.

גמ' דאתרו בה מלקות ולא אתרו בה קטלא כו' כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י בד"ה לא באו כו' עדים אלא הד"א. בד"ה במה דברים אמורים דעדותן בטלה הס"ד:

בד"ה ואימתי כו' בטלה הס"ד:

תוס' בד"ה דאתרו בה למלקות כו' בסופו למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן מוהיה אם בן כו' כצ"ל ונ"ב פי' מויסרו הנאמר בסורר ומורה ומה התם בן עמו פי' שנכתב לשם בן אף הכא כאילו נכתב בן עמו ואח"כ ילפינן בן מוהיה אם בן הכות כו':

בד"ה לא בא כו' בסופו זה אחר זה נמי יקישם הכי כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש מאחר שאמר לא בא הכתוב להקל גרידא אלא אף להחמיר אם כן משמע דלהקל אינו חולק על ר"ש ואינו דורש להקל אלא כשבאו בבת אחת ולא בזה אחר זה ולמה אינו דורש גבי קולא בזה אחר זה כמו שדורש גבי להחמיר מאחר ששניהם בהיקש וק"ל:

בזמן שהתרו כו' היכי צ"ל הכי:

דף ט:

גמ' נהרגין ומשלמים ממון ממון לזה כו' ואר"י כצ"ל:

רש"י בד"ה דא"כ כו' כשר עמהם הס"ד:

בד"ה פלוני רבעו לאנסו במשכב כן צריך להיות:

תוס' בד"ה ר' יוסי אומר כו' השונא נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש אפילו בלא התראה ולא יכול לומר שוגג הייתי:

בד"ה בפלוגתא לא היה שם עד אחד וטעמא דרבנן בכ"ג מפרש ר"ת כו' כצ"ל הד"א:

עוד בדבור זה כגון דלא הוכחשו כו'. נ"ב פירוש שהזמה יהיה על זה שבשקר הכחישו לעדי הבעל ודו"ק:

עוד בדבור זה המכחישים זו את זו בבדיקות כו'. נ"ב ותימה במאי איירי אי שהכחישו עדי האב אותם הכחשה גמורה א"כ כל העדים שיבאו כולם יהיו מוכחשים בהכחשה גמורה מן הראשונים דלא אזלינן בתר הרוב גבי הכחשה ותרי כמאה ואין לומר שמא יבואו עדים ויאמרו בזמן אחר כך שהוכחשו אותם עדים זינתה חדא דלא חיישינן להכי ועוד א"כ לא יהיו מוכחשים בבדיקות מן הראשון ודו"ק. ואי אפשר לפרש דלא הוכחשו ולא פסלם האב אם כן למה לי למיחש לסהדי אחריני הלא קטלו לה לרבנן דאמרי הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא. ואי אפשר לי ליישב אלא שאותן שני כיתי הראשונים לא התרו בה כלל ולא היו אלא עדי ראייה בעלמא ודו"ק (עיין במהרש"א):

בא"ד כל שכן לאחר גמר דין כו' כצ"ל:

בד"ה לרצונו רשע הוא כו' לא דנו ולא מעידו הא דפריך בפרק קמא צ"ל והא דפריך כו':

בא"ד אין לפרש שהוא פסול מחמת ששונא הרובע כו'. נ"ב ותימה דהא שונא כשר להעיד ולדון פסול גליון (עיין במהרש"א):

בסוף הדבור ערות אביך ממש. נ"ב ותימה הא לשם ליכא מיתה אלא כרת גליון (עיין במהרש"א):

בד"ה ואין אדם כו' מדקאמר בפ"ב דכתובות כצ"ל:

בא"ד ותדע דאם היה כהן כו'. נ"ב האי תדע דקאמרי התוספות אין זה הוכחה כלל אלא מסברא בעלמא הוא דקאמרי וי"מ אמאי לא קאמרי התוס' בלא אחותו אלא פלוני בא על אשתו כו' דאיירי אפילו בכהן ומש"ה האי תלמיד טועה בלובלין שהגיה הספרים מחק אחותו וטעות בידו דודאי גבי אשתו לא מהימן להורגה אבל לאומרה מהימן דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא ודו"ק:

עוד בדבור זה ועוד י"ל כו'. נ"ב חוזר לקושיא דלעיל:

בא"ד וכתב בו עצמך ונכסיי כו' כצ"ל:

דף י.

גמ' מי אמרינן אדם קרוב כו' כל זה נמחק עד ואין אדם קרוב אצל ממונו. ונ"ב ס"א מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו או דלמא לא אמרינן כו'. בתר דבעי הדר פשטה לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו:

שם בגמרא שוינהו להנך רשעים צ"ל ושוינהו:

שם בגמרא אמדוהו לקבל עשרים אין מכין אותו אלא מכות כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה פלוני בא על אשתי הס"ד:

בד"ה פלוני רבע שורו כצ"ל:

בד"ה משום דב"ד כו' ודאי עדים רמיזי כו' כצ"ל:

דף י:

גמרא כי מחית אגברא צ"ל אגבא:

קדשוהו שמים צ"ל בשמים. זמן נשיא צריך גדי סימן כצ"ל:

רש"י בד"ה חישוב לא קתני כו' ואתי סיהרא ג' יומי כצ"ל:

בא"ד ג' ימים או שנים. נ"ב עיין לקמן בד' י"ג בפירש"י:

בד"ה בזמנו ביום כו' דאין חדש לבנה יותר מכ"ט יום כו' כצ"ל:

בד"ה שכבר קדשוהו בשמים כו' כצ"ל:

בד"ה חישוב דעיבור כו' ולא חסר וכר' אליעזר כו' מקבע תנא נמי כו' הד"א:

בד"ה בטל יחיד כו' לעיין בדבר הס"ד:

בד"ה ב' אומרים כו' אם לאו למשא ומתן הד"א:

תוס' בד"ה שכבר קדשו בשמים כו' כדפי' בקונטרס בפ"ב דר"ה דביום ל' כו' שלא קידשו היום כו' כצ"ל (עיין במהרש"א):

דף יא.

גמ' מהיכן גמיר לה מיהושע כו' נ"ב תימה הלא הכא לא שייך הטעם משום שלא לביישו כהני עובדי קמאי שהרי אחר כך יתגלה קלונו ע"י גורל אלא למדה תורה דרך ארץ שלא יהא אדם דילטרון ועוד אפילו הוא משום ביוש אינו דומה לעובדי קמאי שיבייש האדם את עצמו כדי שלא יתבייש חבירו וזה לא מצינו הכי כי אם בשכניה בן יחיאל ואף הא דשכניה כו' אינו דומה כל כך דהתם כלל עצמו עמהם שלא לביישם אבל לא מצינו שיבייש עצמו כדי להציל חבירו מביוש גם מקשים העולם אמאי לא קאמר מתחילה למדו מיהושע או ממשה כו' ומה צריך לתלות זה בזה. ונראה בעיני כך סדר הצעה מעשה של ר' חייא היה קשה מאד כמו ששאל אותו ר"ש למה ציערת לאבא והוא השיב לא תהא כזאת בישראל ואינו דומה כלל למעשה דשמואל הקטן שהרי יש לו תשובה קצת הלכה למעשה הוצרכתי ומשום ה"ק דגמיר מר"מ שהוא קצת בייש דעדיין לא נתקנה דמלקין מאן דקדיש בביאה אבל ר"מ שפיר יליף משמואל ושמואל הקטן ממי גמיר שלא לגלות אותו דבר שראוי לגלותו שהחציף פניו ועלה בלא קריאה יליף משכניה שלא רצה לגלות אחרים אף שהיה ראוי לגלות ואחר כך מסיק ממי גמיר שלא לגלות אותו שראוי להעניש להפרישו מן האיסור שלא יעשה עוד או לבער הרע גמיר מיהושע שלא רצה הקב"ה כלל לגלותו ודו"ק:

שם שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו נמחק כמשה רבינו. ונ"ב בס"א אינו:

רש"י בד"ה מפני הדרכים כו'. בימות החורף הס"ד:

בד"ה ומפני גליות כו' לא יגיעו לבא בפסח כצ"ל:

בד"ה חודש צ"ל חדש:

דף יא:

גמ' שלמכון יסגא לעלם כו'. וכן אחר כך ושלמכון יסגא לעלם כו'. על שלש ארצות כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה דזמן ביעורא כו' ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני כו' כצ"ל:

בד"ה על האביב כו' על שתים מהן מעברין ואם כו':

בד"ה ועל התקופה כו' עיבור החג מעברי הד"א:

בד"ה דהרי על שתים כו'. ועוד אם ביכר כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה מן עומרי כו' עד שלא יגיע שעת ביעור כו' כצ"ל:

בד"ה אין מעברין כו' אלא אדר"ע כו' כצ"ל:

דף יב.

גמ' תניא ר"מ היה אומר וכו' לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו ואין כו' כצ"ל:

שם בזכות הרחמים כו' נ"ב ה"ג בערוך בערך זוג ובזכותם יצא שלום לעולם:

שם של בית רשב"ג היו מעברין כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אבל מפני כו' ומודיעין לגולה כו' מיד שעיברנוה כצ"ל:

בד"ה עמוסי כו' שמר עליהן הס"ד:

בד"ה ב"ד ישבו כו' ולא עיברו ג' רצופות כו' בזמנו משם ראיה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה אי חוששין כו' נמחק אי:

דף יב:

גמרא כי התפלל חזקיהו עליהם כו' א"ה רבי שמעון אומר כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ציץ מרצה כו' מצחו מרצה הס"ד:

בד"ה מחצה לאו כו' ופלוגתא בפרק האשה דאיכא כו' רשות וחזקיה כו' מצטרפי והוי כו' והד"א כ"ג:

בד"ה אין מקדשין כו' אלא שתקי וכי מטי כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה כ"ג כו' משאר קרבנות לא מצי למידק כו'. נ"ב פירוש משאר קרבנות שמקריב הכהן הדיוט ואירע בו טומאה מי מרצה על טומאה שנעשה בו אלא בודאי דציץ של כה"ג אפילו מונח בקופסא מרצה ומשני שהציץ היה לעולם על מצחו של כה"ג אפי' שלא בשעת עבודה שלו א"כ אין לחוש בשאר קרבנות כו':

דף יג.

רש"י בד"ה חג האסיף כו' משנה שעברה ר"י כו' ביומא דחזי אי מעברה לאלול כו' ניקלע באד"ו ואי ניצטריך לעבורי מיקלקלא כו' בין על ידי עבור אלול בין על ידי כו' כצ"ל והד"א עוד בדבור זה שנה שלפניה מעוברת כו'. נ"ב פירוש ועשאו חכמים לחודש העבור חסר ע"ש ופירש"י לשם ה"ה אם זאת השנה מעוברת שעבדינן ח' מלאים ע"ש:

בד"ה י"ו לפני כו'. בי"ז מעברין כו' הכל דבור אחד:

תוס' בד"ה ור"י כו' בסופו וכן למ"ד שלשים יום נ"ב פי' אם יהיה תשרי ביום ב':

דף יג:

רש"י בד"ה איכא בינייהו כו' עד סוף הדבור נ"ב שייך מעבר לדף:

בד"ה על בסמוך כו' וסמכו ולר"י כו' הכל דבור אחד:

תוס' בד"ה שמור את חודש כו' והא דאמר בשילהי פרק קמא דר"ה כו' נ"ב נראה בעיני שכך הצעה של דברי התוספות דלפי' רש"י פשיטא דאיירי שמושכת תקופת טבת עד י"ו ולא י"ו בכלל כי התקופה נופלת בי"ו ויום תקופה מתחיל ומשום הכי אפילו עברוהו לאדר תפול התקופה בט"ו ולא הוי בחידושה של לבנה שהרי בט"ו היא ישנה אבל לפי מה שפירש שבט"ו עדיין חדשה אם כן משמע לכאורה דעד י"ו וי"ו בכלל קאמר ונופלת בי"ז קאמר דהא בט"ו עדיין חדשה היא אם כן כי נופלת בי"ו ותעבר לאדר נופלת בט"ו הוי תקופה חדשה דיום תקופה מתחיל וכן פירשו התוספות בראש השנה לפי האמת משום הכי קסתמו התוספות לפי מה דאמרינן הכא דאחרים סבירא להו יום תקופה גומר איירי אפילו בנופלת בי"ו ומסיק והא דקאמר לא תיחוש כו' ה"פ בשלמא אי איירי שנופלת בי"ז משום הכי קאמר לא תיחוש לאפוקי אי נפלה בי"ו איכא למיחש שמשום דאיכא למימר נעבריה לאדר דהא יום תקופה מתחיל אבל השתא דאיירי בנופלת בי"ו לא בא לאפוקי שאם נופלת בט"ו דאיכא למיחש פשיטא בין למ"ד תקופה מתחיל או גומר איכא למימר דליעבר לאדר ומשני דה"ק כו' וכמו שפירש רש"י לשם כלומר שהוא נמי מפרש דאיירי בנופלת בי"ו ומוכרח הוא לפרש' בכה"ג דלא תאמר אחרים יחידאה היא ודו"ק:

עוד בדבור זה הלכה כמותן כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש אלא נעבד כמותן דמסייע להו קרא וק"ל:

בא"ד ותפול תקופת תשרי בכ' כצ"ל:

דף יד.

רש"י בד"ה פשיטא כו' לדין קנסות הס"ד:

ע"ב רש"י בד"העשרה עשרה נמחק עשרה פעם אחת:

בא"ד וארבעה בקרקעות הכל סוף דבור:

בד"ה תסגי בארבע אלמא כו' ולכהן תהיה אחוזתו ויוצא בזה כצ"ל והס"ד והד"א:

תוס' בד"ה אל יחסר המזג כו' דעל חד תרי כו' נ"ב פירוש זולתו ועמו הוה ב"ד שקול ומוסיפין עליו עוד א' ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה צינורא של הקדש כו' שבלע אב הצנור כו'. נ"ב פירוש שהברזל שבתוך העץ כגון הצינור בתוך הפלך. והברזל שנקרא דרבן בתוך עץ הנקרא מלמד וק"ל:

רש"י :

דף טו.

רש"י בד"ה ואדם כיוצא כו' לשומו הוא סוף דבור:

דף טז.

גמרא עד שעלה עמוד השחר כצ"ל:

תוס' בד"ה אין הבור כו' ולמלייה מדידיה כו'. נ"ב פירוש אותן ב' כוכבים שנטל:

דף טז:

תוס' בד"ה ואחרי אחיתופל דבדברי הימים דבתחילת צ"ל בתחילת:

בד"ה אחד ממונה כו' בתר שופטים ישראל קתני כו' כצ"ל:

בד"ה אחד או ב' כו' צ"ל אחת או ב' כו' אפילו טובא איירי מקום אחד כו' כצ"ל:

דף יז.

גמ' על שבעים כתב זקן ושנים הניח כו' כצ"ל:

שם אני מה אעשה לך כו'. נ"ב וכך מסיים בספרי ולכך נאמר והמה בכתובים שהיו בין הכתובים זקן בתוך הקלפי ועלה בידן נייר חלק כי לא אמר והמה כתובים אלא בכתובים ר"ש אומר במחנה נשתיירו כו' עד אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם כו' ולפי זה לת"ק לא מיעטו את עצמם וכן פירש רא"ם בפי' החומש ויותר נכון בעיני מפי' הפנים שפירש"י כאן נ"ל:

רש"י בד"ה אל תקרי שנים בקמץ אלא שנים כצ"ל:

תוס' בד"ה שיודע לטהר כו'. ומרבה טומאה וטהור כו' כצ"ל:

דף יז:

גמ' רופא ואומן ולבלר וטבח כו' ונמחק וטבח וכן מוכח ברש"י שלא גריס וכן בס"א אינו:

רש"י בד"ה והא שלחו כו' מוציא אני מכלל רבינו בפ' אחד דיני ממונות אלמא כו' כצ"ל:

בד"ה עשרה דברים ב"ד מכין [וכו'] והגבאין מחלקין להן כו' נמחק והגבאין מחלקין להן ומוגה במקומו ונגבת בשנים ומחלקין בשלשה כצ"ל נ"ל:

דף יח.

תוס' בד"ה נמצאו כו' וכי הדר מפקת הני כו' כצ"ל:

דף יח:

תוס' בד"ה כ"ג כו' ודן קתני אגב דנין. נ"ב נ"ל דה"פ כלומר ה"ק כשם שכ"ג דן לאחרים כך אחרים דנין נמי אותו ולאו משום איידי ודו"ק מש"ה הכא גבי מלך אין שייך לומר דתני לא דן אגב אין דנין דאינו מתיישב לפי מ"ש ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף יט.

רש"י בד"ה הרי שהיה כו' לא היה מחזירה הס"ד:

בד"ה אם קידום כו' דין אדר ואם לאו הד"א:

תוס' בד"ה מעיד כו' דמיירי אפילו בממונא כו' אי נמי דוקא בממונא איירי מתני' מדקתני דמלך לא מעיד כו' דאי באיסורא כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל (עיין במהרש"א):

גמ' ואמר רמי בר אבא כו' שאילת את ר' יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל כצ"ל. ונ"ב י"מ שהוא מקום וכן בפ' חלק גבי כי אתו לעלמין אמר בעלמין (דף צ"ד) ולפ"ז גרסי' מבי עלמין אבל לישנא דהוצל לא מתיישב. ואני שמעתי בית שמטהרי בו המתים סמיך לקברות שנקרא בית עולמים ושם שואלים ומדברים בענין ניחומים של אבל כו' וק"ל:

רש"י בד"ה וש"מ כו' ועובר מדקתני כו' הד"א:

תוס' בד"ה היינו סגן כו' ובברייתא קאמר כצ"ל:

בד"ה וש"מ כו' ובריית קתני כצ"ל:

דף יט:

גמ' אזל יהבה לעדריאל המחולתי דכתיב כו' בת שאול לדוד וגו' כו' מיכל בת שאול אמר לך ר' יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה אלא מירב ילדה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה תוקפו של יוסף כו' שבבועז תוקף הד"א. :

דף כ.

רש"י בד"ה ר' יהודה כו' אבנר ואי ס"ד הד"א:

בד"ה ערסא דצלא כו' וארוכותיו למעלה וא"ל ר"ש כו' כצ"ל והד"א:

תוס' בד"ה נשים לצאת כו' לאחר המטה והאנשים לפני המטה לפי שגנאי כו' בהן האנשים כצ"ל:

דף כ:

גמ' ואי מטה מסורגת היא נמחק היא:

רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו כו'. נ"ב גירסא אחרת ול"ג ר' נחמיה אומר לא נאמרה פ' זו אלא לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך:

שם תניא ר"א אומר זקנים שבדור כו' נמחק תניא וצ"ל ר"א בר' יוסי אומר זקנים כו' כצ"ל:

שם תניא ר' יוסי אומר נמחק ונ"ב ס"א תניא אידך ר' יודא אומר כו':

שם כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם וגו' כצ"ל בפרשת ראה:

שם וח"א לא הדר כו'. נ"ב תימה איך יתכן שלא שב למלכותו הא מוכחי קראי טובא שהיה מלך בסוף ימיו ומת במלכותו ונראה בעיני לפרש דהכי קמבעי הדר למלכותו כבראשונה שמלך על עליונים ותחתונים או לא הדר פליגי בה כו' ח"א מלך והדיוט פירוש אף במלכותו לא היה מלך וחשוב כבראשונה אלא מלך והדיוט ושוב לא היה מושל אפילו בכיפה וכ"ש בעליונים וח"א לא מצינו שהיה מלך והדיוט כאחת אלא היה מלך גמור בתחילתו והיה הדיוט באמצעיתו ומלך גמור בסופו כמו בראשונה כו':

שם תנו רבנן אוצרות מלכים למלך כו'. נ"ב לשון הרמב"ם כל הממלכות שכובש הרי אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין בוזזין ונותנין לפניו הוא נוטל מחצה בראש ומחצית הביזה חולקין אותן כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבים על הכלים כו' וכל הארץ שכובש הרי הוא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה ומניח לעצמו כפי מה שירצה כו':

רש"י בד"ה סירוגו קשירתו הס"ד:

בד"ה ופורץ גדרות כו' נ"ב והרמב"ם פי' שקאי על מה כשיוצא למלחמה פורן הדרך בשוה ואינו מעקם בעבור שדהו של זה או כרמו של זה וכן נראה עיקר:

בד"ה רבי נהוראי אומר כו' נמחק וצ"ל ר' נחמיה אומר כו':

דף כא.

גמ' ולמאן דדריש וי"ו מ"ח הוי תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר ממ"ח כצ"ל ונ"ב ס"א ולמאן דדריש וי"ו אפילו מ"ח ותנא דידן כו' כצ"ל:

שם לא שער בית השחי ולא בית הערוה כו' נ"ב צ"ע איך נפרש אם נאמר שלא היה להן שערות כלל א"כ להאי תנא דדריש בנזיר פ' ג' מינים לא ילבש גבר שמלת אשה אמגלח שער בית השחי ובית הערוה דלוקה משום דדרך נשים הוא לגלח משום ניוול כמו שפירש"י התם א"כ ש"מ דיש להן שערות ודוחק לומר דאיירי הקרא אחר חורבן דוקא. ועוד סימן גדלות שהעיקר תלוי בשערות וכי לא היה באותו הזמן וא"ל שהיה להן וגילחו א"כ מאי מקשה מתמר הלא מסתמא הבתולות לא גילחו וק"ל אלא נראה שהיה להן שערות אבל מעט מזער שלא נמאסים לתשמיש וממילא לא היה ראוי להסתכן וק"ל. ולאחר שגבהו נתרבה עד שהיו דומים לערלות שיש כאן מקום להסתכן וכן איתא בפ' במה אשה שדורש מקרא דגבהו בנות ציון מאי דכתיב פתהן יערה מלמד שנתמלאו שערות כיער כדי שיהו נמאסין לתשמיש משמע דנתרבה שערותן וק"ל שוב אחרי כתבי מצאתי בפ"ק דגיטין בגליון תו' גבי פלגש בגבעה ממש כדברי תהלה לאל:

רש"י גדרו כו' בעצמן מה בנות הד"א:

תוס' בד"ה דאי ס"ד כו' לבא עליה ביאה שניה כו' נ"ב אבל ביאה ראשונה שרי והבא על הכותית הולד כמוה ולא הוי אחותו וק"ל:

דף כא:

גמרא עושה אותן כמין קמיע ותולה בזרוע שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט כל זה נמחק ונ"ב ר"ל אין כאן מקומו:

שם כי הכין עזרא לבנו כצ"ל:

תוס' בד"ה כתב כו' ור"ח פי' כו' כצ"ל:

דף כב.

גמ' לא כהלין כתבא למקרי וכתיב וכתב כו':

שם בגמרא שויתי ה' לנגדי תמיד וגו' ואידך האי שויתי מאי דריש ביה כו' כצ"ל. ונ"ב אין לפרש ואידך דלא ס"ל וכתב את משנה תורה לשני תורות א"כ תורה אתת היתה למלך שויתי מאי קעביד ליה מאי פריך שמא לאותה ספר תורה יחידי הוא עושה כך ועוד מי איכא דלא ס"ל שיש למלך שני ספרי תורות דאל"כ והאי וכתב לו גבי מלך למה לי הרי אפילו כל הדיוט מחויב לכתוב לו ספר תורה שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה כזאת ועוד הלא סתמא דמתני' קאמרה דגבי מלך בעינן שתי תורות ולעיל לא יליף מוכתב את משנה התורה כו' אלא דאפי' האי תורה שניה בעי למיכתב הוא ולא יתנאה משל אבותיו אלא נראה בעיני לפ' דדריש מוכתב את משנה התורה להשתנות הכתב בס"ת שניה שהיא כתיבה דקה שתהא כ"כ קטנה לעשות בה קמיע כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד ופריך השתא שפיר ואידך דדריש לכתב הנשתוון וא"כ לא שמעינן שינוי כתיבה בשתי תורות וממילא אינה ראויה לקמיע וא"כ שויתי ה' וגו' למה לי וכו' (עיין במהרש"א):

שם מלכותך והשלמת תקל תקילתא במאזניא והשתכחת תסיר פרס פריסת מלכותך ויהבית למדי ופרס כו':

אמר לה קראו כו' אל תקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים נמתק. ונ"ב בס"א אינו וכן נראה דלא שייך אל תקרי על זה אלא סמוכיה קא דריש וק"ל:

רש"י בד"ה וכתב הנשתוון ופרסין בימי כו' למקרי לא היו כו' שכתב המלאך בימי כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה והעמודים כו' וה"ג בתוספתא כנ"ל:

בד"ה ממתום ננקפי א?לרן כו' עשאן חמש תיבות של שלש אותיות וצירף כו' כצ"ל. ונ"ב כנ"ל דאין לומר עשאן שלש תיבות ואמלאך קאי חדא דאין הלשון נופל עשאן אלא הל"ל כתב. ועוד מסתמא האי עשאן דומיא דעשאן שהזכיר רש"י את"כ בדבריו גבי צירף האותיות ועשאן תיבה אחת דקאי אדניאל ועוד למה הזכיר רש"י שניות ושלישיות הוה ליה להזכיר רביעיות וחמישיות שעשאן משניהם תיבה אחת ודו"ק. ועוד המלאך לא חילק בין תיבה לתיבה בנקודות כמו שאנו עושין אלא כתב כולן בצירוף אחת וק"ל (עיין במהרש"א):

דף כב:

גמ' אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן כו' וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי נמחק כל זה. ונ"ב נ"ל טעות וכן מוכח בתוס' וכן מצאתי:

רש"י בד"ה א"ל כו' בל' יום ואי הוה הד"א:

בד"ה דומיא דיין כו' בבואם וכו' מקיש וכו' והד"א:

בד"ה ר' אומר כו' יבנה בהמ"ק רבי אומר אומר אני כצ"ל והד"א:

בד"ה אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן חורבן הבית שקלקלן כו' ומתירן שלא כו' הוא תקנן עכשיו כו' כצ"ל:

בד"ה התם היינו כו' ובניחותא גרסינן כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ואימא לא כו' אימא לא לירבו שלשים. נ"ב והנראה בעיני דל"ג אליבייהו כלל:

בד"ה כסום כו' שכלין ראשו של כו' כצ"ל:

דף כג.

גמרא במתני' או מומחין מפי ב"ד אינו יכול לפוסלן כו' בזמן שמביא עליהן ראיה כו' עד שיקבל עליו בפני ב"ד כו' כצ"ל:

רש"י קודם דבור ה"ק נרשם גמ':

בד"ה ורבנן אית להו בסופו. נ"ב בס"א שאלו היה בעלי דינין בוררין שמא לא יהא הגון ולא יהיו השנים יכולין לומר אין אנו יושבין עם זה לפי שמביישין אותו אבל כשבורר לו זה אחד וזה אחד אם אחד מהן אמר איני יושב עם זה אין לחוש על כך דליכא כיסופא דאכתי לא איתקבעו דינא:

בד"ה ה"ק כו' נעשו כמומחין הס"ד:

תוס' בד"ה מאי זה כו' זה בורר ב"ד וחבירו ג"כ כו' כצ"ל:

דף כג:

גמ' כת אחת והאמרינן אבל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אר"א כו' ומהימני ודיינין כו' ב"ד מעליא הס"ד הד"א:

בד"ה נמצאת כת כו' כשירה או דלמא כו' דאם לא ימצא כת אחרת כשירה כו' כצ"ל והד"א:

בא"ד דאינו נוגע בעדות כו'. נ"ב ותו ליכא לאקשויי הא נוגע בעדות הוא דשמא ימצאו כת שנייה פסולה מאחר דלא תלוי הני סהדי בסהדי קמאי א"כ מילתא אחריתי הוא ואינו נוגע בעדות קמא וא"כ מאחר שעדיין לא פסלו אותם מוקמינן בחזקת כשרות ואם נפסלו אח"כ מזלא דידיה גרם ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה כבר העידו הראשונים כשנמצאת כת שניה פסולה כו' כצ"ל:

בד"ה אפילו תימא כו' אפילו תימא תרווייהו אליבא כו' נ"ב מה שפירש רש"י זה ללא צורך וכי לא ידעינן דלגירסתו מהפכין ר"מ לרבנן או הל"ל וללישנא בתרא גרסינן רבנן במקום ר"מ ונראה בעיני דלצורך גדול פירש כן דללישנא קמא שפיר גרסינן אפילו תימא רבנן כלומר דמתחילה בעי לומר דר"מ כר' וזהו דוחק דהלכה כרבנן לגבי ר"מ משום הכי קאמר שפיר אפילו תימא רבנן כר' אבל ללישנא דקאמר אפילו תימא ר"מ כרבי מאי רבותא אם כן צ"ל דהכי קאמר אפילו תרווייהו כרבי ודו"ק:

דף כד.

גמ' אסור להטמין את הצונן כו'. נ"ב פירוש בשבת וכן איתא להדיא בפרק במה טומנין:

שם ואמר רב פפא בא וראה כו' כצ"ל:

שם אחות לנו קטנה ושדים אין לה אמר רבי יוחנן כו'. נ"ב פירוש אדניאל קמתנבא דאתא ממלכות דוד והיינו דכתיב אחות לנו וק"ל:

רש"י בד"ה רבין סבר כו' ר"מ ולרב דימי הד"א:

תוס' בד"ה אמר רבא נ"ב שייך לעמוד שני:

דף כד:

רש"י בד"ה כל כי כו' במיטבא דפרק המקבל וכגון כו' ש"מ דמספיקא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ואלו הן כו' לעשות איסור לבא כו' לא חשיב ליה הא איסור דממציאין כו' כצ"ל:

בד"ה כל כי כו' חשיב אסמכתא שהיה כו' כצ"ל:

דף כה.

גמ' ר' אחא בר אושעיא אמר אדא כו'. נ"ב ז"ל נ"י אדא כלומר דאדי אדויי שמפריחים באומנות על ידי שמרגיז אותם שילכו מהרה ומלמדם להביא יונה מן השובך שעומדים בבית אחר על כרחם:

תוס' בד"ה כל כי ה"ג כו' בסוף הדבור אם לא הקנו בבית דין חשוב. נ"ב פי' ג' דידעי בדינא דאסמכתא כך פירש מהר"ם (עיין במהרש"א):

דף כה:

גמ' לא נצרכה אלא למציאת כו' כצ"ל:

שם כיון דחזי דקא שקלי יתירא ומשוי עניי כעתירא פסלינהו כו' נ"ב בס"א:

רש"י בד"ה מגדלין אתמר כו' פסולין מגדלי כו' של אחרים הס"ד והכל דיבור אחד:

דף כו.

תוס' בד"ה לעקל בית הבד כו' והא אתעבידא מחשבתו כו'. נ"ב פירוש אע"ג דקשי ליה שיתקלקל יותר מ"מ מעט צומח והוה כנוטע אבל גבי שביעית צריך שישביח הקרקע ויתקן בזה יותר ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף כו:

גמרא יהרסון כמשמעו שנאמר כו' אמר ר"נ החשוד על העריות כו' כצ"ל:

דף כז.

תוס' בד"ה דאסהידו ביה כו' וגרסינן נמי ופסליה בגזלנותא כצ"ל. ונ"ב נראה לי ופסליה בגזלנותא פירוש ול"ג א"נ כלל דע"כ חדא שנויא היא דאי לא הוזם אלא חד ותו לא הדרא קושיא לדוכתיה הא תרי כמאה דהא אפילו איתזם נמי השני הוה ליה תרי כמאה ק"ו היכא דלא איתזם דמסייע ליה חד כשר לכך צ"ל והשני נפסל בגזלנותא והיינו מה שכותבין התוס' אח"כ והשני הוזם ודו"ק וא"ל דמיירי שראה אחד מחלון זו ואחד מחלון זו דלא מסייע ליה השני מידי בע"כ ר"ת לא ס"ל האי שנויא דא"כ מאי קשה ליה אפילו אתזמי תרווייהו נמי לישני הכא דלא הוה תרי כמאה מאחר דלא מסייע ליה כמו שפירשו התוס' במרובה אלא ר"ת לא ס"ל הכי ודו"ק. ועוד תדע שכך הוא דאי לא תימא כן אלא איירי דאיתזם חד לבד והשני לא הוזם הא בהכי איירי פלוגתייהו כמו שפירשו התוספות עד זומם ומסתמא איירי דאסהידו ביה תרי בחד דחד לא יכול להזים ודו"ק היטב (עיין במהרש"א). :

דף כז:

גמ' שם במתניתין וכל הראוי ליורשו כו'. נ"ב הרמב"ם כתב שזהו מדברי ר"ע ואינה ממשנה ראשונה ונראין דבריו יותר מפירוש רש"י נ"ל:

שם מתה בתו אם יש לו בנים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אלא בפסול כו' וממזר דכשרין לדון כצ"ל:

בד"ה לבדו כו' ואי קשיא לך כיון כו' אחין ובנו כצ"ל והס"ד:

בד"ה בן אחי כו' בן אחי אביו הס"ד:

בד"ה אחי אמו כו' בן אחותו הס"ד:

בד"ה בן אחי אמו כו' בן אחות אביו הס"ד:

בד"ה בעל אחותו כו' וכן כולהו כי מעיינת להו כו'. נ"ב נ"ל דה"פ שכולן בהדיא נשנו במשנה חוץ מבן אחי אשתו כו' אבל אין הפשט שכולהו אתו מכללא ואעפ"כ תני ליה דהא לא אתי מכללא אלא אחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ומשום הכי דייק רש"י בן אחי אביו ובן אחי אמו אע"פ שלא נאמרו במשנה כלל אלא רצה לאשכחינהו בהדיא חוץ מבן אחי אשתו ודו"ק היטב:

בד"ה באותה שעה כו' שראה העדות הס"ד:

בד"ה היה קרוב כו' שראוי ליורשו הס"ד:

תוס' בד"ה ואלו הן כו' אינם פסולים להנך כו'. נ"ב פי' לאחי אביו ואחי אמו וכן בעל אחות אביו כו' ומה שאמר אי לאו הוה בכלל הנך קרובים פירוש כגון בעל אחותו דבנו נמי ה"ל בעל אחות אביו וה"ה על חמיו למאן דפסל בן הבן לאפוקי למר בר רב אשי דמכשר לא קאי עליו. ואין להקשות למאן דפסל מנא לן דהא בניהם וחתניהם לא קאי אלא אהנך דמפרש בהדיא י"ל משום דחשוב כחד דרא והא ראיה שרש"י פסק ביש נוחלין דאפילו בן בן הבן פסול עד לעולם ודו"ק:

עוד בזה הדבור דאכתי איכא שש קרובים כו' נמחק שש ומוגה שלש. ונ"ב נ"ל להגיה שלש כי שש לא יתכן ודילג הסופר הלמ"ד. וכתב שש ואלו הן השלש שמיותרים לגמרי אחי אביו אפילו לא נאמר הייתי לומדו מכלל אחיו ובנו ואחי אמו הייתי לומדו מבעל אחותו ובנו וא"כ בעל אחותו אף שהוא נמי מיותר מכלל חמיו ובנו מ"מ אי אפשר שלא לשנותו דא"כ ממה הוה ילפינן אחי אמו ודו"ק. ותו מיותר בעל אחות אמו מכלל גיסו ובנו ואע"פ שגיסו נמי מיותר מכלל חמיו וחתנו מ"מ אי לא הוה כתב לא הוה מיותר בעל אחות אמו כדפריך גבי בעל אחותו ועוד גיסו צריך לכתוב משום פלוגתא דרבי יוסי דס"ל גיסו לבדו כמו חורגו כדלקמן ודו"ק. (עיין במהרש"א):

בא"ד דשפיר הוי תני חתניה דכ"ש כו' כצ"ל. ונ"ב כל שכן דפסול לחמיו איני יודע למה. ונ"ל דהכי פריך מאחר שנאמר במשנה בניהן וחתניהן אכל הנך קרובים דמתניתין כ"ש חתנו גופא אע"פ שאפרש לקמן בגליון דלא אקשינן מידי אמאי דאתא אבל לא כו' כגון אחיו דהוא בכל שכן דאחי אביו וכן בעל אחותו בכל שכן דבעל אחות אביו מכל מקום שאני הכא דהוא אינו בא מכח כל שכן לחוד אלא שתנא ליה בהדיא כי תתנו נאמר ג"כ בחתניהם כמו שלא תנא נמי בנו שתנא ליה נמי ובניהם להדיא ואין זו דומיא לכ"ש דאחיו בכלל אחי אביו הוא שם אחר דהא לא תני במתניתין לאחיהם שנוכל לומר גם כן שהוא בכלל שם זה וצ"ע היטב:

בד"ה אלו הן הקרובים כו' דבנו כשר הא נמי פשיטא דמהיכא תיתי טפי דבניהם וחתניהם כו' מכללא דאחיו ובנו כו' בר מבן כו' אע"ג דבנו אתא מכללא דאחי אמו כו' כצ"ל:

בא"ד ואתא לאשמעי' דבעל כאשתו כו'. נ"ב פירוש ולא שמעינן מכלל דחמיו שהוא אבי אשתו דבודאי אשתו שאר לו וה"ה אביה אבל בעל אחותו לומר בעל כאשתו לא שמעינן ואין לומר סוף סוף שמעינן מכלל דבעל אחות אביו כו' דכ"ש הוא בעל אחותו גופא או מכ"ש דבעל אחות אשתו והיינו גיסו זה אינו דמ"מ לא נפיק מכלל אלא מכח כ"ש ואנו לא אקשינן כ"ש דהא תנא אחיו ואחי אביו ולא אקשינן ל"ל אחיו הא כ"ש הוא מאחי אביו אלא התנא שונה כל הקורבה וכן רש"י גופיה לא דייק גבי בעל אחותו דהוא בא מכ"ש דבעל אחות אביו אלא מכח חמיו כו' רצה לדייק כו' ועל זה כותבים התוספות שהיא גופא קמ"ל דבעל כאשתו ודו"ק היטב (עיין במהרש"א):

דף כח.

רש"י בד"ה שני בשני כו' אביו ובנו אחי אבא כי' בראשון בן אחי כו' הד"א:

בד"ה מאי חתנו כו' וחתנו האי כו' הד"א:

בד"ה ואמאי קרי כו' פסול ואיכא לאקשויי כו' כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' דרב דבתראה הוה כו' הוו שנים וי"ו לרבות כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה ותנא תונא כו' אחונה תתן כו' הד"א:

תוס' ד"ה ח' אבות דלקמן ראוי להיות פה בראש הדף קודם ד"ה תלתין ותרתין:

בד"ה כיון דמעלמא אתי כדור אחר דמי פירש הקונטרס והא דלא כו' כצ"ל:

דף כח:

גמ' מהו שיעיד באשת חורגו כו'. נ"ב וזה לשון הירושלמי אשת חורגו מהו. בעל חורגתו מהו. אשה כבעלה ובעל כאשתו. וקמת אשת חורגו כחורגו והבעל כאשה:

רש"י בד"ה אבי חתן. ראובן לשמעון הס"ד:

בד"ה גיסו לבדו כו' דהוה ליה בן גיסו ופסול הוא לו כצ"ל:

בא"ד אבל משום קורבא דבן גיסו לא מיפסל ונפקא מיניה דחתן גיסו כשר להעיד לו כצ"ל והס"ד וכל זה נמחק. ונ"ב כל זה נ"ל טעות גמור:

בד"ה זהו נוסח אחר בפירוש ונראה גיסו לבדו ורבי יוסי פליג אמתניתין בחדא דקתני מתניתין גיסו ובנו וחתנו כשרים לגיסו דאבעל אחות אמו כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה מאי גיסו צ"ל ומאי גיסו כו'. נ"ב זה שייך נמי על הא דלעיל ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו וקל להבין:

בד"ה ברייתא רבי יוסי כו' ועוד אי מאשה כו' אחי האם מיבעיא כצ"ל והם"ד:

בד"ה במזויף מתוכו כו' פסול דבמאי הד"א:

דף כט.

גמ' השונא כו' כצ"ל:

שם מנה לי בידך א"ל הן למחר אמר ליה תנהו לי אמר משטה יאני בך פטור כל זה נמחק וכצ"ל וצריך שיאמר אתם עדיי. ונ"ב כן גירסת הרי"ף והרא"ש:

רש"י בד"ה פטור כו' אתם עדיי אומר משטה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה אמתים כו' כמו אותה מלא כצ"ל:

דף כט:

גמ' ההוא דאכמין עדים לחבריה בקיברא כו' כצ"ל:

שם אמר ליה לא נ"ב ותימה פשיטא הא מסקינן לעיל אפילו הכמין כו' והודה ואמר מתיירא אני כו' דלא מהני כ"ש בשמיחה ואמר לא ודוחק לומר דאדיוקא בא לאשמעינן הא אם שתק מהני וכמו שפסק הטור משום דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים מאחר שאמר עירי ושכבי ליהוי סהדי סוף סוף גוף המעשה הוא פשיטא ואמאי בא דין זה לפני רב כהנא ונראה דלא תימא מאחר שהרגיש שיש שם עדים ולא א"ל לא היה דבר מעולם אלא שלא יהיו עליו עדים א"כ הוה כמודה ודו"ק:

שם פלניא ופלניא מסקי בי זוזי כו' נ"ב אי הוה לי לא פרעתי לפלניא ופלניא דמסקי בי זוזי ס"א כצ"ל וכן ברי"ף:

תוס' בד"ה כך אדם כו' לא אמרינן כדאמר הכי שלא כו' כצ"ל:

בד"ה הודה בפני ב' כו' חוזר בשטר אי שטר מתנה כו' כצ"ל:

דף ל.

גמ' שם ואמרנא ליה לרבנא אשי נמחק. נ"ב לפרש"י ל"ג וכן בס"א אינו וכן ברי"ף והרא"ש אינו וכן בפ"ב דכתובות:

שם הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו כו' כצ"ל:

שם פיסקא גמרו את הדבר מכניסין אותו וכו' נמחק:

שם אב"א סברא אב"א קרא כצ"ל:

רש"י בד"ה ואמר לן רבנא אשי כו' כדאמרי' התם. נ"ב בהשוכר את הפועלים:

בד"ה והוא עד כו' ולא העיד פטור כצ"ל והס"ד ואח"כ צריך להתחיל הדבור ותניא ממשמע שנאמר כו' עד אחד משמע כצ"ל והס"ד:

דף ל:

גמרא ראייה צ"ל ראיה ונמחק יו"ד שניה:

שם גברא רבה כיון דאסתמיך סמיך כצל. ונ"ב כאשר הגהתי כן מצאתי בספרים מדויקים וכן עיקר אבל גברא רבה שסומך בטעות או ע"י תנאי אינה סמיכה וכן פסק הרמב"ם בפרק ד' מהלכות סנהדרין וראיה מבעל מום לגבי מזבח אף שעלה ירד ק"ו היכא שאינו ראוי שאין בעל מום גדול מזה וק"ל:

שם בההוא עובדא דר"ש בן אליקים. נ"ב יש להקשות אמאי אר"ש בן אליקום דין ידע והיה בשקר גם מה הוה כוונתו ליסמכיה מר ברישא וכי בלא סמיכה לא יאמר ח"ו דברי הלכה ששמע מרבותיו או מה היה בדעתו של ר"י בר חנינא שאמר ומודה כו' דברים שלא שאל ממנו הלא לא בקש ר' יוחנן אלא להודיע אי הלכה כר' יהושע בן קרחה אי לא ונראה שר"ש בן אליקים שמע מר' יוסי בר חנינא שיודע בענין הלכה כר' יהושע בן קרחה וכן השיב ר' יוסי בן חנינא ומודה ר' יהושע בן קרחה לרבי נתן אבל ר' נתן אינו מודה לר' יהושע בן קרחה אם כן יחידאה הוא ואין הלכה כמותו וס"ל דמשום הכי אמרו רבותיו כן ומודה ר' יהושע בן קרחה כו' כדי לדיוקי מיניה שאין הלכה כמותו והשיב לו וכי לזה הוצרכתי כו' כלומר א"צ אני לראיה שאין הלכה מסתמא אין הלכה כיחידאה היכא דלא איתמר דליכא למימר דר' נתן ס"ל כותיה א"כ הוה ליה נמי לר"נ למיתני כדברי רבי יהושע בן קרחה וכל שכן דהוה שמעינן לדבריו ובוודאי יחידאה הוא אלא הייתי חוזר אם יש א' שיודע בקבלה אי אתמר הלכה כמותו ולזה הייתי משתוקק כי היה מסתברא דבריו בעיני לפסוק הלכה כמותו ומה שאמרתי מי איכא דידע כו' או לא אין הפירוש שידע שאין הלכה כמותו אלא מי איכא דידע כו' או לא ידע ומה שאמר ר"ש ליסמכיה ברישא ר"ל אם אינו סמוך לא תוכל לסמוך עליו ולקבוע הלכה שאין ראוי לסמוך על קבלתו ודו"ק:

שם שדא ביה נרגא כו'. נ"ב ויש לתמוה איך תלה קושיא זו בהאי שנויא דרב הונא וי"ל שבלא זאת לא היה קשה מידי כי היה לנו לפרש שכוונתו של רב לפרש כל ענייני צרופים הודאה אחר הודאה שהוא דבר שיכול להיות אמת ואין בו חילוק עדות והודאה אחר הלואה יש בו חילוק עדות אבל יכול להיות אמת והלואה אחר הלואה אין בו חילוק עדות אבל הוא שקר מוחלט והלואה אחר הודאה הוא שקר מוחלט וחילוק עדות אבל עכשיו לפי תירוצו שתירץ דא"ל להאי בתרא כו' והדר אזיל כו' דבעינן דידע סהדא בחבריה ע"כ הודאה אחר הלואה נמי מוקמת בכי ה"ג א"כ הכל הוא ענין אחד א"כ קשה תרתי ל"ל ודו"ק (עיין במהרש"א):

רש"י בד"ה בקרקעות כו' בחבריה אבל לא כו' הד"א:

בד"ה לטעמיה כו' בשני בשבת הס"ד:

בד"ה לאו היינו כו' מוקמת לה דא"ל כו' יזפי קמי פלניא והדר כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה מנה שחור כו' מתכחשי הס"ד:

דף לא.

גמ' הולך רכיל מגלה סודו נאמן רוח מכסה דבר כו':

שם סותר את הדין ואומר לו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה וצירף עדותן כו' דמיתכחשי בבדיקות כו'. נ"ב עיין בפי' הר"ן. בד"ה ממילא כו' דאי עבד כו' דבשלמא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה הוא דאמר כו' אלא שמחלק בין מנה למאתים כו'. נ"ב ושם מבואר יותר בדף מ"א ע"ש:

דף לא:

גמרא תיובתא דרב נחמן כי אתא כו' כצ"ל:

שם התוקף את חבירו בדין כו'. נ"ב פירוש הנתבע תוקף ומטריח לתובע שאינו רוצה לדון עמו כאן כפי האמת שקאי דווקא אלוה ודו"ק כנ"ל אבל לפירש"י יראה שהתוקף הוא התובע וה"ק התובע את חבירו בדין ומטריח והוא התובע בעל דין קשה ומשום הכי הנתבע אינו רוצה לדון עמו בכאן אלא למקום וועד כדי שיהא בוש מהם ולא יהא קשה נגדו כ"כ וק"ל:

שם אמר רב ספרא שנים שנתעצמו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ויוציא מנה על מנה כו' נמחק כל הדבור. ונ"ב הן דברי מהר"ם מרוטנבורג והפוסקים האחרונים הביאו ואינו דברי תוס':

בד"ה ואם אמר כו' דנתעצמו לדון וכו' וכפהו כו' כצ"ל:

דף לב.

רש"י בד"ה הכל כשרין אפי' ממזר הס"ד:

תוס' בד"ה חיישינן כו' אלא אחרי כן במקום הכתוב בו כו'. נ"ב פי' והקנין נעשה במקום המזימים וחזרו אח"כ למקום הכתוב בשטר ושם כתבוהו וק"ל:

דף לב:

רש"י בד"ה ופרכינן כו' וליהדרו בהו מי לא כו' קבלת עדות הס"ד והד"א:

בד"ה הכי קאמינא כו' דמיגמר דין הס"ד:

דף לג.

רש"י בד"ה יש גדול כו' גדול מחזיק דבריו כו' כצ"ל:

בד"ה והתירוה כו' הרופא הס"ד:

בד"ה אלא זיכה כו' לשלם ואמר הד"א:

בד"ה זכות גרידתא כו'. נ"ב שייך לעמוד השני:

דף לג:

רש"י בד"ה ואין מחזירין כו' שזה ניצול הס"ד:

דף לד.

רש"י בד"ה דנין אלו כו' ע"פ אחד דנין בראיותיהן אלו כו' כצ"ל הד"א:

תוס' בד"ה מה פטיש כו' והל"ל נמי מה סלע מתחלקת כו' כצ"ל:

דף לד:

רש"י בד"ה עולה בההוא קרא נמי כתיב הס"ד:

דף לה.

גמ' וכתיב ויאמר ה' צ"ל כתיב:

שם מנא הני מילי אמר ר' חמא בר חנינא כו' ורבא אמר מהכא כו'. נהי דפומא כתבין ליבא דאינשי אינשי כו' כצ"ל. ונ"ב לא ניחא ליה למימר לי שכחה דאם כן הוה ליה לומר אינשי אלא כפל לשון הוא כלומר לב האדם הוא אדם שדרכו לשכח מה שבלבו ודו"ק:

רש"י בד"ה ואקח רצפה כו' בגרים גרורים כצ"ל:

בד"ה אין צריך לומר שאין ב"ד אחד דנין שנים ביום אחד כצ"ל:

בד"ה ואידך כו' המשכון אשרו הכל דבור אחד:

תוס' בד"ה אשרו חמוץ כו' ואחר כך נזקקין לדין משכון כצ"ל:

בד"ה הרי שהיה כו' ועוד יש לפרש פ"ה דאי כו' כצ"ל. ונ"ב מה שהם מיישבין דברי פירוש הקונטרס הוא מבואר באריכות באר היטב בריש פרק מי שמתו בתוספות ע"ש:

דף לה:

גמ' אמר רבא אי הכי לא תהא רציחה כו' נמחק אי הכי:

רש"י בד"ה יכול יטמא כו' ואידך דברים צ"ל ואורך דברים:

בד"ה השתא דאמרת כו' מק"ו ואמר כו' הד"א:

תוס' בד"ה ולא תהא צ"ל לא תהא:

דף לו.

גמ' מיתיבי הטמאות והטהרות כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה הוה זקנים כו' ואבצן שהוא בועז כצ"ל ונ"ב נ"ל:

בד"ה לא תענה כו' ולא פלגינן עילויה ומתחילים מן הצד כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל דהכי קשיא ליה אמאי אנו מתחילין מן הצד נתחיל מן השני למופלא דהא דרך מעלות היו יושביו כדאיתא לקמן במשנה ושפיר יכולין לחלוק עליו דלא אזהיר קרא לא תענה על רב אלא על מופלא שבבית דין וא"כ אי אמר לחובה מסתמא לא יסכימו עמו ומשני דחיישינן שמא ישמעו לו לזכות אף שיש ביום ללמוד חובה מאחר שגדול הוא מאותם שאצלו וזה אינו ראוי דכתיב ובערת הרע מקרבך בשלמא גבי מופלא ממש אין לחוש שמא ישמעו לו לזכות ואם יחלקו עליו מה בכך אינם עוברים על ובערת הרע דהא כתיב לא תענה וגו' רק צריכין אנו לפרש שמא חזי ליה חובה כו' ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה שונה אדם כו' לחובה ומנין הד"א:

תוס' בד"ה דיני נפשות כו' אבל בדיני ממונות לא חיישינן כו'. נ"ב פי' אם לא יענו נגדו וכן לעיל בפ' כ"ג בד"ה אבל מלכי בית דוד:

דף לו:

רש"י בד"ה משום שכינה כו' שכינה עליהן הס"ד:

בד"ה ונשאו אתך כו' משום שכינה. נ"ב דכתיב והקר כו' כצ"ל:

שם ומשום שכינה. נ"ב הקשו בישיבה שרש"י פי' כאן לא כרבנן ולא כר' יהודה דסוף פ"ק דלרבנן מסקי להדיא דדרשינן מהאי ונשאו אתך דאת בהדייהו דבעינן ע' ואחד ור' יהודה קאמר דבעינן אתך בדומין לך ולא ילפינן מהאי ונשאו אתך דכתיב גבי יתרו משום דאיירי בסנהדרי קטנה וס"ל דלא ילפינן סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה ורבנן ס"ל ילפינן אבל לשכינה לא דרשינן לכ"ע אלא והתיצבו שם עמך הוא דדרשינן לשכינה. ונראה בעיני דל"ק מידי מה שפירש"י לשכינה אם לא נאמר קאמר ר"ל אם לא היה האי ונשאו אתך דיתרו הוה מפקינן האי קרא בדומין לך לכ"ע אפילו לרבנן ולא הוה ילפינן דבעינן בדומין לך דשמא התם משום שכינה אבל מה שמשמע לשם דלכ"ע לא בעינן משום שכינה כי אם והתיצבו עמך היינו משום דשכינה התם הוא ענין בפני עצמו כדפירש"י התם ולא איירי כלל בדומין לך משא"כ בשכינה דהכא דקאי דוקא אדומין לך והשתא מתיישב פירש"י שפיר לכ"ע וא"ל מנלן לרש"י דלא פריך ואימא לשכינה כעין דהתם ולא קאי אדומין לך. וי"ל משום דלישנא דתלמודא משמע הכי דקאמר ודילמא התם משום שכינה ולא קאמר והא משום שכינה הוא שהרי כך הוא האמת דפריך אפילו לפי דבריך דבעינן בדומין לך דלמא משום שכינה היא דבעינן מיוחסים שיהו ראוים שתשרה שכינה עליהן וגם לישנא ודלמא התם כו' משמע הכי ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה שלשה הוו כו' טורח הטעמים שירבה עליהן כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה חדח לאתויי כו' ונתגייר הוא ובנו ואינו נראה דא"כ בלא בישראל נמי כו' כצ"ל ונ"נ נ"ל:

בא"ד ישראלית מעליא היא וצ"ל דאיצטריך בישראל לפסול גר לחליצה אפילו אמו מישראל ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה כצ"ל. ונ"ב עיין בפרק מצות חליצה והוא דברי ר"י וחולק על ר"ת ע"ש:

דף לז.

גמ' שאדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אל יחסר כו' למזג עשרים ושלשה כו' הד"א:

בד"ה לפיכך כו' אומר להם לפיכך הד"א:

בד"ה ולהגיד גדולתו כו' חותם א' חותם הד"א:

דף לז:

גמ' נדון בחמורה מאומד בדיני נפשות הוא דלא אמרינן כו' הא בדיני ממונות אמרינן כו' כצ"ל. ונ"ב בס"א כן דומיא דליטעמך כו' דגרסינן להדיא אמרינן וכן יראה מפירש"י ודו"ק:

שם וישב בארץ נוד כו' אמר רב יהודה אמר רב גלות מכפרת כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה והלא כבר כו' מה שראיתם הס"ד:

בד"ה וליטעמיך כו' ממון ה"נ הד"א:

דף לח.

גמ' על אלתו של זרובבל כו' כצ"ל. נ"ב פירוש הוא בנו של שלתיאל כדכתיב בקרא זרובבל בן שלתיאל ושם העצם שלו הוא נחמיה ממילא שם העצם של שלתיאל הוא חכליה וק"ל:

רש"י בד"ה ולאבן נגף ממהר הגלות שמנגפת את הרגלים כצ"ל:

בד"ה פותחין בתורה הס"ד [ואח"כ] צ"ל הדבור כחרשים:

בד"ה עולא אמר כו' דונושנתם דהיינו הד"א:

דף לח:

גמ' ולמקצה השמים עד קצה השמים. נ"ב כאן הגיה המשובש בלובלין בדפוס חדש מקצה הארץ עד קצה הארץ ואין זה פסוק בתורה שקאי על בריאת אדם כי אם על ענין עבודת כוכבים בפרשת ראה וכן בירמיה קאי אחרב אכלה וגו' אלא הכא קדייק מקצה השמים עד קצה השמים ולקמן דייק מעל הארץ ולמקצה השמים וכמו שפירש"י ול"ג עד קצה השמים לקמן ודו"ק:

שם שנאמר למן היום אשר ברא כו' כצ"ל:

שם ואמר ולי מה יקרו כו' כצ"ל. ונ"ב תרגום של כבד יקיר. ערוך:

שם רעיך אל כו'. נ"ב ריש"א דקרא ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו וגו' ופירש"י שקאי אספר תולדות של אדם הראשון ע"ש וכתיב התם ואמרו על אשר עזבו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ואבריו וידיו ורגליו הס"ד:

בד"ה וזה מטטרון כו' אל ה' הס"ד:

דף לט.

גמ' אלהייכו מאי קא עביד היכן יתיב נמחק היכן יתיב. שם ניחא אכ"ע כו' כצ"ל. רש"י בד"ה אבות אכלו בוסר כו' א"ל הנה אבות יאכלו כו' לאכול ולשבוע והראה לו כו' כצ"ל:

בד"ה ה"נ כו' א"ל הן וכי בשעת כו' הד"א:

בד"ה דהורמיז כו' בב"ב הס"ד:

דף מ.

רש"י בד"ה באיזו יום כו' ואין מעלין על לבן כו'. נ"ב ואני אומר אפילו אם יעלו על לבן להזימן לא יוכלו להזימן אם יאמרו העדים בג' בחדש היה המעשה ויבואו המזימין הלא בג' בחודש עמנו הייתם יכולים לומר טעינו בעיבורא דירחא ביום א' או לפניו היה המעשה או לאחריו ובודאי הם פטורים באותה הטענה דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא כדלקמן ומשום הכי צריכין לומר באיזה יום וק"ל. והתוספות פרק קמא דפסחים דף י"ב ע"ש תירצו עוד תירוצים (עיין במהרש"א):

בד"ה המזכה כו' אני במקומי הס"ד:

דף מ:

גמ' טרח וכתב לה קרא כו'. נ"ב קצת יש לתמוה איך שייך לומר כאן טרח וכתב לה קרא כלומר שיהיו כאילו כתב בתורה להדיא ולא נצרך שיבא למדת ק"ו וא"כ מה תועלת במה שכתבו באם אינו ענין שהרי לא כתיב והנה אמת נכון בנשרפין אלא למדין מאם אינו ענין שהוא ג"כ מן המדות של תורה ולמה לא תניחנו התורה לבא במדת ק"ו ממה שיבא במדת אם אינו ענין ודו"ק וכה"ג יש להקשות לקמן בסוגיא:

רש"י בד"ה מדהוה ליה כו' וחקרו ושני כו' לדרשה דמנינא הס"ד והד"א:

תוס' בד"ה מדהוה ליה כו' אפי' הוה כתוב דרוש תדרוש כו'. נ"ב פירוש דרוש תדרוש וחקרת או חקור תחקור ודרשת ואין לומר דילמא ה"נ דתלמודא קאמר דרוש תדרוש דוקא בלחוד בלא וחקרת דהוי ג' ואם כן וחקרת והטיב למאי אתא אי לאו משום דהוי היטב מופנה ונראה דל"ק מידי דודאי ניחא ליה למכתב ודרשת וחקרת דמה שיכתוב דרישה ב' פעמים וראיה לזה מדמסיק תלמודא לעיל מדהוה ליה למכתב ודרשו וחקרו ולא קאמר מדהוה ליה למיכתב ודרשו תרי זימני ולא קאמר תלמודא לכתוב דרוש תדרוש אלא במקום היטב ולא במקום וחקרת ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף מא.

רש"י בד"ה בסודר שחנקו כו':

בד"ה שעקת דקץ וחתכה מעוקצה כצ"ל:

בד"ה שפודו צ"ל ששפדו:

בד"ה ארבעים שנה כו' בפרקמטיא אמצעיים הד"א:

דף מא:

גמ' אמרי ליה ומאי אמרי כו' כצ"ל:

שם ומאי קשיא א"ל מהא דקתני כצ"ל בס"א:

שם א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החודש כצ"ל:

רש"י בד"ה כי אמרי כו' אמר האחד אני יודע כו' כצ"ל:

בד"ה ומאי אמרינן כו' להתקשות בה ומאי קשיא לך הס"ד. והד"א ונמחק וי"ו ומאי:

בד"ה עד כמה כו' יברך למחר הס"ד:

בד"ה על החודש על הלבנה בהתחדשה כצ"ל והס"ד:

תוס' בד"ה שזה יודע כו' במאי דקאמרי אח"כ כצ"ל:

דף מב.

גמ' מרימר ומר זוטרא מכתפי אהדדי כו' נמחק אהדדי. ונ"ב ס"א אינו:

רש"י בד"ה ותרווייהו כר' יוחנן כו' יתירה דהואי כמו יתר כצ"ל:

בד"ה ולברך הטוב כו' אדרב יהודה פריך כו'. נ"ב כבודו במקומו מונח כי אין אנו צריכין לזה דלכ"ע מקשה יברך הטוב והמטיב ומה שיש לו ברכה אחרת דהיינו מחדש חדשים מה בכך הלא אותה ברכה קאי על בריאת השם ומעשהו וברכה דהטוב והמטיב קאי על הנאת האדם כמו על היין דמברכין ב"פ הגפן וגם הטוב והמטיב ומכ"ש כה"ג דברכת מחדש חדשים מברך אתחילת חדושה וברכת הטוב והמטיב יברך במילואה לכל הפחות אחר שבעה שאז הוא ואחרים נהנין בשלימותה ועוד דלא גרע ממת אביו דמברך דיין האמת על המיתה ועל בשורת הירושה הטוב והמטיב ודו"ק (עיין במהרש"א). בד"ה כדי שלא יצאו מב"ד כו' כצ"ל:

דף מב:

רש"י בד"ה ולילף מקלל כו' דשחוטי חוץ דהוי חוץ למחנה כצ"ל:

בד"ה שכן הוציא כו' לשחוטי חוץ הוצא כו' הכשירן אלא עבירה היא כו' ישחט מחוץ למחנה ומחוץ למחנה האמור כצ"ל והד"א:

תוס' בד"ה משה היכא כו' כל הני דפרים למה לי כו'. נ"ב יש מקשים מה הקשו התוס' הלא במסקנא אמרינן אי לא נאמר קאמר כו' השתא דאיכא קרא ג"ש לא צריך. ואם נאמר סוף סוף לא ליכתוב הני מחנות דגבי פרים וליתי מגזירה שוה א"כ האי קרא גופיה דכתיב במקלל לאתויי שלש מחנות ליתי בגזירה שוה אלא דבעי לכתוב להדיא ולא לאתויי בגזירה שוה הכא נמי איכא למימר גבי פרים ונראה דלא קשיא מידי כי מה דקאמר גזירה שוה לא צריך ר"ל דניחא ליה לכתוב הני מחנות במקומו ולא לאתויי מגזירה שוה אבל גבי פרים דבלאו הכי לא כתיבי שלש מחנות במקום אחד אלא בכמה מקומות ומכח אם אינו ענין א"כ ניתי ליה בגזירה שוה כך יש ליישב דעת התוס' אבל אי נחית לעומקא של דבר נראה דלא קשה מידי דתלמודא ה"ק אי לא נאמר קרא הייתי מוכרח לומר דילפי חכמים מגזירה שוה דהכי קים להו מרבייהו אבל השתא דנאמר קרא ג"ש תו לא צריך וממילא לא היה להם לחכמים שום ג"ש ולא קבלו מרבותיהם לדון דין גזירה שוה כלל בהאי ענינא ואם כן נסתלקה גם כן קושיא של התוס' ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף מג.

גמ' מיבעיא ליה לסמיכה ולדחייה כצ"ל:

רש"י בד"ה והא האי תנא דלעיל כצ"ל והס"ד. בד"ה נשתתק צ"ל ונשתתק נאלם והס"ד:

בד"ה זיכה צ"ל שזיכה:

דף מג:

גמ' תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן וגו' אלהי ישראל וגו' כזאת וכזאת עשיתי אמר רב אשי כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אמר לו עכן הס"ד:

בד"ה והרי כבר כו' ינהוג לעולם דלמה יפסוק כצ"ל והס"ד:

תוס' בד"ה מלמד שלא ענש כו' את השם אמר ליה רבי נחמיה הד"א:

דף מד.

רש"י בד"ה לרדותו צ"ל לרדותן:

בד"ה איצטלא כו' נקי בן יומו שמכבנין בו למילת כצ"ל. ונ"ב נקי בן יומו פי' ביום הולדו שמכבנים הרחלים והוא בת נפש שקורין נושקא שמחברין בה פתיחת פי החלוק כך כשנולד הכבש והאם לוחכתו ואין צמרו נקי והרוצה להצניע למלת עושה לכבש מעט עור ומכבנו עליו שלא יתפרד ונמצא הצמר מכוסה כל הימים רש"י בשבועות:

בד"ה סרבלא דצריפא כו' כצ"ל:

דף מד:

גמ' אתה אומר להם ומכלים אותם כו'. נ"ב תיקון סופרים הוא לשון זה ודו"ק:

שם היערוך שוערך לא בצר וכל מאמצי כח כצ"ל:

שם מאי כולם חמשה אמר רבי יוחנן כולם חמשה כו כצ"ל:

רש"י בד"ה א"ל אמש ביטלתם כו' עתה באתי כו' הכל דיבור אחד:

בד"ה היערוך שוערך כו' שוערך לא בצר הכל דבור אחד:

בד"ה רב ושמואל כו' זמרי חד אמר הכל דבור אחד:

בד"ה וינקו כו' כל אדם אומר כן כו' כצ"ל:

בד"ה דבעי מכסא כו' אמרו לו ומה כשפים בידך כו' כצ"ל:

דף מה.

גמ' מפשיטין אותו את בגדיו כו' הכא הא קא מיקטלא כו' הכא אין לך ייסור גדול כו' תלמוד לומר כי סקול יסקל כו' ומנין שאף לדורות כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מנין שבסקילה כו' צ"ל ומנין כו':

בד"ה מנין שבסקילה כו' תלמוד לומר כי סקול יסקל או ירה יירה רבויא כו' כי יסקל או יירה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה מנין שאף כו' הקומץ רבה מדורות שעה כצ"ל:

דף מה:

גמ' והתניא כו' מות יומת המכה מכל מקום כו' חסדא לרב אשי כו'. נ"ב א"ל דפריך מסתמא דגמרא דקא מקשה ליה לשמואל דלא בעי קרא כדכתיב וכי לא בעינן כו' שאין זו מן הסוגיא ועוד דמאי משני את"ש דלקמן תנאי היא כו' אם כן מכל שכן דלא הוי להו לאקשויי מידי משמואל דהא תנאי פליגי ואיכא גם כן סתמא דברייתא דמסייע ליה. גם א"ל דפריך אגידמין דקא מכשר שמואל ולא בעי קרא ממש כדכתיב דהא הכא נמי איירי בגידמין דמעיקרא דהא טעמא דשמואל דמכשר גידמין משום דכתיב יד העדים ולא כתיב יד עדים אלמא דלא קפיד קרא אלא איד עדים שהיתה כבר ולמעוטי נקטעה ולא גידמה אלא מר קשישא היה נושא ונותן עם רב אשי לפי שבאותו הזמן היו בני הישיבה מסופקים בזה הדין אי כשמואל או לא והוא בא להכריע להדיא כשמואל ודחי ליה ואחר כך פריך סתמא דתלמודא לסיועיה להדיא מהאי ברייתא ודחי דתניא פליגי בזה הדין ודו"ק:

שם דכ"ע כו' דתנן אין לו כו' כצ"ל:

שם אמר להן ר"א והלא שמעון בן שטח כו'. נ"ב פי' כמו שפריך ר"א לרבנן אהא דאין אשה נתלית כמו כן פריך נמי לרבנן אהא דאין נתלה אלא מגדף ועובד עבודת כוכבים:

רש"י בד"ה ומשום דהוי רוצח צ"ל משום:

בד"ה מה מקלל כו' ותלית אף כל הכל דבור אחד:

תוס' בד"ה אין לו בהן יד וכגון שנקטעה כו'. נ"ב לא אוכל להבין דעתם מה חילוק הכא בין נקטעה אחר כך כו' בשלמא גבי עדים כתיב יד העדים שהיתה כבר מה שאין כן הכא גבי בן סורר ומורה לא שייך לחלוקי בכה"ג גם לישנא דאין לו בהן לא משמע הכי מדלא אמר נקטעה בהן ידו על כן נראה דאין חילוק כלל בין נקטעה בהן ידו או לא היה לו בהן ומשום הכי פסק נמי הרמב"ם סתמא לא היה לו בהן יד אין לו תקנה אע"פ שפסק בהלכות סנהדרין גבי עדים שאם היו גידמין מעיקרא דכשרים ודו"ק:

דף מו.

גמ' בפיסקא האיש תולה צ"ל האיש נתלה כו':

שם ור"א אותו כו'. נ"ב ס"א אלא מעתה גבי סקילה נמי אותו ולא אותה אלא מאי אית לך למימר כו':

שם בבועלה או בבת כהן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה תרגמה רב חסדא להא דרב אחא כצ"ל והס"ד:

בד"ה בבת כהן ארוסה או נשואה הס"ד. ונ"ב פי' לר"ש דסבר שריפה חמורה אבל לרבנן דסקילה חמורה ארוסה בת כהן נמי בסקילה ובועלה וזוממיה נמי דומין לה בסקילה ואינם מחולקים ממנה אלא בנשואה ותימה שפירש אליבא דר"ש דלא כהלכתא א"ל ט"ס הוא נ"ל:

בד"ה ובועלה כו' אבל בועלה נידון כשאר בועל בת ישראל הבועל ארוסה בסקילה ובועל נשואה בחנק כו' ולא זוממיה כצ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה או בבת כהן וזוממיה כו' והד"א:

דף מו:

גמ' שמחוסר תלישה וקבורה כו' קבורה מן התורה מנא לכו אישתיק כו' קברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר דלא לישתני כו' האי דהואי צדיק תהוי ליה כפרה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה משהין אותו כו' שמא יתרשלו בקבורתו כו'. נ"ב גם נראה לפרש שלא ישהה ויתלה ודו"ק:

בד"ה ר"י כו' שמחוסר תלישה וקבורה כצ"ל:

תוס' בד"ה קלילי עלמא י"ג קלי כו' כצ"ל. ונ"ב התוס' גורס קלילי ולא קיל לי אלא עושים חד תיבה והוא קלילא שבתלמוד ועל זה כותבין התוס' יש גורסים קלי כלומר בחד למ"ד ודו"ק:

בד"ה לא תקברהו כו' בסוף ס"ט דכתובות כו' כצ"ל:

דף מז.

רש"י בד"ה על מטה כו' מעשה עמך נבזה כו' הכל דבור אחד:

בד"ה אבל התם דיש בידו לחזור הס"ד:

בד"ה היו בה כו' תועבה ואם קדשי כו' הכל דבור אחד:

בד"ה יכול פירשו אביו ואמו של כהן הס"ד:

בד"ה יטמא כו' וגו' בעושה מעשה עמיו כו' כצ"ל והד"א:

דף מז:

רש"י בד"ה א"ל לשמואל צ"ל אמרו ליה כו':

בתוס' בד"ה משיסתום כו' גולל ודופק ואפילו הוא כו' כצ"ל:

דף מח.

גמ' הא לא תני הכי דתנן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה טהוכ מן כו' ראוי לה ומדקתני כו' כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' הוא דהוה הס"ד:

בד"ה דימוס נדבך של אבנים הס"ד:

בד"ה הוא הדין כו' והאי דקאמר הטיל משום דבעי לאשמועינן כו'. נ"ב פי' ואיירי בהזמינו לכך דאי לא הזמינו הוי כצר ביה ולא הזמינו כמו שפירש"י לעיל דק שרישא דקבר חדש לא איירי בהזמינו ודו"ק:

בא"ד שפינהו לאפוקי כו' הד"א:

בד"ה זלף יין צ"ל זלוף יין:

בד"ה ומתרץ צ"ל מתרץ:

תוס' בד"ה נתנו לספר כו' ומההיא דהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים משמע דבזריקה כו' כצ"ל. ונ"ב פי' ומזה נמי קשה:

דף מח:

רש"י בד"ה טלה עליהם כו' ה' בפיך הס"ד:

בד"ה כה דבר כו' ותו לא אלא הכי כו' הד"א:

תוס' בד"ה בשלמא למ"ד של שילה הוא קולט אבל של בית עולמים כו' כצ"ל. ונ"ב כך הוא לדברי רב ור"י ס"ל לשם לא של שילה ולא של בית עולמים לא גגו ולא קרנותיו כולן אינן קולטין אלא שש ערי מקלט ע"ש בפ' אלו הן הגולין:

דף מט.

רש"י בד"ה אכין ורקין דרש אשכחן כו' מורד במלכות דכתיב כו' הד"א:

בד"ה ומגדלי בלורית כו' יפת תואר היו נשים כו' בשביה וגו' הס"ד:

בד"ה שהם דרשו כו' דברי תורה עמשא הד"א:

בד"ה פריס להו כו' עיר פריס הד"א:

דף מט:

גמרא דקתני עלה זהו סדר תמיד. נ"ב בסוף מסכת תמיד למצוה בעלמא ולאפוקי כו' נעלו מעל רגלו וירקה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה זו מצות כו' ומשום דבעי למיתני כו' כצ"ל:

בד"ה כ"מ כו' אחר דבר הס"ד:

בד"ה אין מוקדם כו' כסדר לבישתן ויש מקום כצ"ל והד"א:

בד"ה מעבירין על כו' טהורות אם עבר כו' הד"א וכצ"ל:

בד"ה ולאפוקי כו' ואזיל הוא הד"א:

בד"ה קוראה כו' ורוקקת וקוראה הד"א:

בד"ה ה"ג כו' ומהא דרב יהודה כו' לה הכא הס"ד:

דף נ.

רש"י בד"ה דסברי רבנן דמתני' הס"ד:

בד"ה ומדאפקיה כו' והכתוב החמיר עליה כו'. נ"ב יש מקשים מה ראיה היא זו שארוסה חמורה ממה שנשואה היא בחנק הלא אדרבה לקמן דייק דחנק קיל מסקילה מדארוסה בסקילה ונשואה בחנק ונראה דלא בא רש"י להביא ראיה דארוסה חמורה אלא שאומר וכן הוא האמת שהחמיר הכתוב במיתתה ודו"ק:

בד"ה על כרחיך כו' חנק דאף ארוסה כו' כי יהיה נערה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה נאמר לאביה כו' לשרפה ומה אביה כו' כצ"ל:

דף נ:

רש"י בד"ה אימא אף כו' במשמע ובא הכתוב כו' הד"א:

בד"ה כשהוא אומר כו' ואביה יותר מכולן. נ"ב ויש מקשין דלמא אין הכי נמי מ"ה כתב את אביה דלא תימא מחללת כל המשפחה אלא דוקא אביה לחוד הוא דמקלינן בכבודו ולא במשפחתו ויש לומר דאי בא הכתוב לומר דוקא אביה ולא משפחתה הוה ליה למכתב מחללת היא את אביה דהוי משמע מי היא מחללת את אביה ותו לא אלא בודאי קרא לא קפיד לדיוקא מיניה ודו"ק:

תוס' בד"ה מה כשהוציא נשואה. נ"ב יש מקשים איך עלה על הדעת להקל בבת כהן מבבת ישראל וצריך לומר דסד"א בת ישראל יותר מחללת אביה מבת כהן שהוא כהן ובקדושתו קיים שעובד עבודה וחילול אינ פוגם אותו כל כך שמעלתו מכרעת ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה ת"ל כו' מ"מ נעשית זונה בכמה ביאות ונ"ב פירוש שר"א סבר זונה היא המופקרת בפרק הבע"י:

דף נא.

גמרא לאו בת כהן היא ותו מידי כהנת לכהן כו' בס"א:

רש"י בד"ה בת איש כו' אשת כהן הס"ד:

בד"ה ר"א צ"ל כדר"א:

בד"ה אתיא הנה כו' ובתה וגו' אף כאן כו' כצ"ל:

בד"ה פסלה עולמית כו' אף על גב דלא פסיל לה הוא כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש דמותר לישא כהנת אבל מ"מ פסלה אח"כ:

עוד בדבור זה יליף לה בקידושין כו'. נ"ב וכן בס"א אבל לא דק ונאמר בפרק אלמנה לכ"ג:

בדבור זה מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל כצ"ל:

עוד בדבור זה שני חילולין במשמע כו'. נ"ב תימה גדולה הלא ברייתא בהדיא בפרק י' יוחסין וזה לשונה אין לי אלא זרעו היא מניין ת"ל לא יחלל מי שהיה כשר ונתחלל וכן פירש"י לשם לפי שבזרע אין שייך חילול לפי שמעיקרא נפסל וכן מביא רש"י בפרק אלמנה לכ"ג כה"ג וכן כל המחברים לא הזכירו אלא הך ברייתא ויותרהתימה שלשם גופא בדף ע"ה כתב רש"י על הברייתא שהחלל ונתין כו' בן ט' שנים ויום א' פוסל הכהנת כו' דמסיק יליף מכ"ג באלמנה ופירש"י וילפינן לקמן מלא יחלל שני חילולין במשמע א' לה וא' לזרעו מדלא כתיב לא יחל ע"כ וזה לא היה ולא נברא אלא אח"כ בדף ע"ז יליף מלשון חילול כעין שכתבתי לעיל (עיין במהרש"א):

בד"ה כך הצעה כו' אביה כו' כאלו הד"א:

בד"ה כל שהיא כו' אביה דנחיתא כו' מן הכלל ומיהו כו' הד"א:

דף נא:

רש"י בד"ה הכי קאמינא הלכה ל"ל סוגיא כו' ומר מפיך לה כו' לשון אמרה הס"ד:

בד"ה הוציא הכתוב כו' והוציאו כתוב אחר כו' כצ"ל:

בד"ה הוציא זו כו' המפורשת בה דהוי חנק דאם הוציא וכו' כצ"ל והס"ד:

בד"ה ור' ישמעאל כו' ג"ש האי את כו' הד"א:

תוס' בד"ה הלכתא למשיחא כו' מיהו בסוף פ' התכלת כו' כצ"ל:

שם ונראה דרב יוסף פריך כו'. נ"ב פי' רב יוסף הוא דפריך הכא וחש להאי קושיא הלכתא למשיחא אבל אינך אמוראי לא חיישי להכי ר"ל:

בד"ה לאחיו ולא לאחותו כו' בסופו ואי מהתם ה"א ה"מ היכא דמעידין נמי על הבועל. נ"ב פי' הוא דאמרינן לאחיו ולא לאחותו אבל היכא שאין מעידין עליו כגון שאינם מכירין אותו או שלא התרו בו אלא בה או שהוא קטן בן תשע שנים ויום אחד שכל העריות מומתין על ידו הוה אמינא דשפיר דנין אותם בשריפה כמיתת האשה וא"ל א"כ חוטא נשכר אם העידו שקר להרוג את שניהם מיתתן בחנק ואם באו להרוג את האשה לחוד מיתתן בשריפה ונראה ליישב דבוודאי התורה הקילה עליהם לעשות להן הקל בפרט בכה"ג גבי בת כהן דדוקא עליה לחוד החמיר הכתוב להיותה בשריפה רק שיכולין אנו לקיים במיתת העדים כאשר זמם א"כ היכא שאינם מעידים על הבעל אם אתה בא לדונן בחנק א"כ אין אתה מקיים כאשר זמם וצריכין אנו לקיים כאשר זמם ממש בשוה כדאיתא בריש מכות גבי מעידין בבן גרושה כו' וא"כ הוה אמינא בעל כרחנו צריכין אנו לדונן בשריפה משום כאשר זמם דהיינו שזממו בה קמ"ל היא למעוטי בכל ענין שהזוממים בחנק וק"ל:

בד"ה ורבי ישמעאל סבר כו' וי"ל דהא לא אתא בת ובת כו'. נ"ב יש מוחקים בכאן ויש לומר ומגיהין אותו אח"כ וי"ל דלא תימא כו' אם קבלה בידם נקבל ואם בודין מלבם אומר אני טעות בידם הוא דא"כ הוה ליה לר"ע לאתחולי ברישא בת ובת אני דורש לאפוקי דינא דר' ישמעאל ומי דחק אותו אח"כ לכך אלא נראה כמ"ש בפנים דלא אתא אלא לאפוקי מג"ש פי' אף דלא דרש ר"ע ג"ש והדר מינה מ"מ אי לאו ובת הוה אמינא דדרשינן להאי מילתא להוציא הנשואה מאחר דבלאו הכי איכא נמי דינא דר' ישמעאל דמסייע לן ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף נב.

גמ' ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו כו' כצ"ל. רש"י בד"ה רבי יהודה כו' כלומר הם יחניקוהו ואף הוא כו' כצ"ל:

בד"ה שריפה ממש כו' התחילה שריפתן כו' כצ"ל:

בד"ה והא כתיב כו' מיעוט אותם כו' ממעט ומשני כו' הד"א:

בד"ה שכן אדם כו' שאין בו פיגול הס"ד:

בד"ה לאו שריפה כו' שריפה ואי בעי כו' הד"א:

תוס' בד"ה הנך נפישי כו' וזה אדרבה נפסל בכך. נ"ב פי' חוץ למחנה דשחוטי חוץ דו"ק ותמצא:

דף נב:

גמ' טעה בדרב מתנא כו'. נ"ב ויש לי לישבו דלא טעה וצורך שעה היה ומשום הכי שריפה שלא כדיני ישראל בפתילות אבר שלא יאמרו דנין אפילו בזמן הזה אלא שריפה לפי שעה וצורך שעה לאותו הדור היה ודו"ק ואינני כחולק על התלמוד שהרי אין בו נפקותא לא לחיובא ולא לפטורא ואין זה אלא למשיחא וק"ל. מה להלן מן הצואר אף כאן מן הצואר כו' כצ"ל ונמחק בסייף:

רש"י בד"ה למה תלמיד כו' מממונו הוקלו כו' כצ"ל:

בד"ה נקום ינקם כו' ידו דהוי במיתת ב"ד כצ"ל:

דף נג.

תוס' בד"ה דאי במות יומתו כו' תימה א"כ ג"ש מאי מהני כו'. נ"ב אבל לעיל גבי מכה אביו דקאמר עד דגמרי מאוב וידעוני לגמר מאשת איש ליכא לאקשויי ג"ש מאי אהני הא סתם מיתה בחנק משום דאיכא למימר כל שאר הנסקלין יוכיחו שהן בסתם מיתה ואפ"ה הן בסקילה ודו"ק

אבל זה קשה לי אמאי לא אמר דאשת איש קשה ליה לילף ממכה (איש) [אביו] שהוא בסייף וארוסה תהא בסקילה לכולי עלמא (עיין במהרש"א):

דף נג:

רש"י בד"ה אלא אמו כו' לגמרי מיעטיה דקראי אהדדי לא נימא דסתרי ותמיהה לי אמאי לא אקשי ליה לרבי יהודה מגופיה דהא משום אם מודה דחייב ואי איכא כו' מוזהר עליה והשתא י"ל כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פי' לפי האמת ואל תתמה ודו"ק (עיין במהרש"א):

עוד בדבור זה ומתחייב באשת אב כו'. נ"ב פי' ונמעט לעולם אמו שהיא אשת אביו וקשה לרבי יהודה ודו"ק:

בד"ה ותו אי כו' אתא לכדרב שישא כו' והד"א:

תוס' בד"ה השתא י"ל כו' אמו שהיא אשת אביו הויא שפיר כו' כצ"ל ונמחק שפיר:

דף נד.

רש"י בד"ה תניא כותיה כו' כדמפרש בסופה הס"ד:

בד"ה מה להלן כו' שאינו אמו הס"ד:

בד"ה ורבנן עונש כו' ולמר בשלמא כו' הד"א:

בד"ה אשר ישכב כו' ולאו בר עונשין כו' כצ"ל:

דף נד:

רש"י בד"ה בין לר' אבהו כו' נפקי ולאביי בא כו' כצ"ל:

בד"ה זכה לא כו' והכי קאמר לחייב שוכבו דאמר כו' קטן שמעינן הכא כו' כצ"ל:

בד"ה תניא נמי כו' ולחייב את הנשכב גדול קאמר מאי שנא כו' כצ"ל והס"ד:

דף נה.

גמ' תניא דלא כתרווייהו כו' נמחק דלא כתרווייהו. ונ"ב נ"ל דל"ג להדיא בפנים התלמוד כתרווייהו אלא מפירש"י הוגה בפנים והתוס' יוכיחו נ"ל:

רש"י בד"ה באשה שני כו' משכבי הס"ד:

בד"ה משכבי אשה כתיב ביה כו' כצ"ל:

בד"ה אילנות של כו' תורה כו' אלמא הד"א:

בד"ה לישראל נמי כו' וכי איצטריך למיסר כו'. נ"ב יש מקשים מאי קשה לרש"י דילמא תלמודא פריך ליסתור הטעם דתקלה דאי משום תקלה לחוד אמאי לא נאסר בהמה של ישראל וכן בהמת עובד כוכבים וי"ל דרש"י דייק מלישנא דגמרא דקאמר בהמת עובד כוכבים תיתסר בהמת ישראל תיתסר ולא קאמר אמאי לא נאסור כו' אלא בודאי דקבעי לומר שלפי האמת יהא נאסר ודו"ק:

(עיין במהרש"א):

בד"ה ת"ש כו' וסיפא קלון למימרא כו' והד"א:

תוס' בד"ה זה קלונו כו' דמחייב בהמה הנרבעת כו' דרב ששת בא דמחייב כו' כצ"ל:

דף נה:

רש"י בד"ה ה"ג כו' קמ"ל וכו' סיפא ודאי תרווייהו איכא ואימא לך כו' כצ"ל:

בד"ה ואם בא כו' הרי בא אבל כו' הד"א:

בד"ה ומטמאה את כו' ובמדרס הוא דמטמאה כו' כצ"ל:

בד"ה מאי לאו כו' תקלה משנה כו' הד"א:

תוס' בד"ה וחייבין עליה כו' נשאת אקדושי כסף כו' כצ"ל:

דף נו.

רש"י בד"ה בכל יום כו' ומדבר כאדם זה כו' איכא בשם בן ארבע כו' כצ"ל:

דף נו:

גמ' לא למעוטי גיפוף ונישוק כו'. נ"ב והכא נודר בעבודת כוכבים או נשבע כו' דאף לישראל אינו אלא באזהרה כדלקמן (סנהדרין דף ס"ד:)

רש"י בד"ה בכדרכה כו' בכך חייב עליה כו' כצ"ל:

בד"ה כל פלך מדינה הס"ד:

דף נז.

גמ' ואידך קטלייהו בשני יודי"ן וכן ברש"י:

שם אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא נצרכה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה הא כל כו' חיוב מיתה הס"ד:

בד"ה ויכול הנרדף כו' לקטע רגלו הס"ד:

דף נז:

רש"י בד"ה שופך דם האדם באדם שבתוך כו' כצ"ל:

בד"ה מיגרע גרע כו' בעד אחד ובדיין אחד כצ"ל:

בד"ה הרבה עריות כו' איש לרבויי הס"ד:

בד"ה בא על עריות ישראל עבריות הס"ד:

בד"ה עריות בני נח עובדי כוכבים הס"ד:

תוס' בד"ה וחכ"א כו' איש איש ומשמע כו' לאמור ודרשי להו כצ"ל:

דף נח.

גמ' היינו באשתו ולא באשת חבירו כו'. נ"ב ס"א אשת אביו אבל רש"י גרס כאן כמו שכתוב בפנים. רש"י בד"ה ומותר באשת כו' שנולד דמי הס"ד ושאר כל כו' אישות מותרות לו כצ"ל והס"ד:

בד"ה לאתויי אשת כו ' ולאתויי אחות אשתו נמי לא דהא קתני בהדיא כו' כצ"ל:

בד"ה ואיכא דתני כו' באחותו ובאחות אביו כו' כצ"ל:

בד"ה מי שנעשה כו' אחד כו' הס"ד:

דף נח:

גמ' אמר רבינא אפי' כו'. נ"ב ס"א פשיטא אמר רבינא לא נצרכה אלא לשני בשבת על זה פירש"י דנא גרסינן פשיטא. רש"י בד"ה עבד כנעני של ישראל הס"ד. בד"ה מדרגיל כו' בנות העיד הס"ד:

בד"ה כותי ששבת כו'. לא ישבתו אהך כו' כצ"ל:

בד"ה אמר רבינא כו' חובה קאמר ר"ל כו' כצ"ל:

דף נט.

גמ' רק חזק לבלתי אכול הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש זה דם מן החי. נ"ב בס"א ליתא:

רש"י בד"ה מורשה ומאורסה כו' כצ"ל. בד"ה למה לי כו' עונשם עליהם. נ"ב ס"א נענשים:

בד"ה ואליבא דר"י כו' לבני נח דמיהא צ"ל דמהא:

דף נט:

גמ' אזהרה מיהדר ומיתני כו' מילתא בעלמא הא לא איתני כו' להביא לו סנדלפנים טובים כצ"ל וכן ברש"י:

שם הכפירים שואגים לטרף כו'. נ"ב נראה דסמיך אסיפא דקרא ולבקש מאל אכלם ודו"ק:

תוס' בד"ה והא פריה ורביה כו' תימה מנא לן כו'. נ"ב אבל אמילה לא קשה מידי מאחר שעונשה כרת ואין עונש בלא אזהרה כדאיתא במסכת מכות שאמר כל חייבי כריתות אין צריכין אזהרה שהרי פסח ומילה כו' א"כ נקרא לא תעשה ר"ל שלא להשהותם בערלתם ודו"ק א"נ שלא למולו אלא משמנה ואילך ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף ס.

גמ' דכתיב ויבא אליקים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שם בן כו' שם המפורש כו'. נ"ב נ"ל שס"ל כרב האי גאון ששם המפורש הוא שם של מ"ב עיין באשרו דיומא צה ע"ב. בד"ה השומע אזכרה כו' חייב לקרוע הס"ד:

בד"ה דאי ס"ד כו' כולם אטו הד"א:

בד"ה כרבי עקיבא כו' דאי מתזם או מתכחש מבטלין לסהדותייהו כצ"ל:

תוס' בד"ה חוקים שחקקתי כו' דמייתי הכא חקותי כו' כצ"ל:

בד"ה אתיא קריעה קריעה כו' תימה דבפרק בתרא דמועד קטן יליף כו'. נ"ב עיקר הקושיא אמאי לא נילף שכל הקריעות נמי לא מאחין מקריעה דהכא ואנן קיימא לן שכל הקריעות של אבילות מאחין חוץ מעל אביו ואמו אבל תימה הוא בעיני איך תולין קושיא זו בהא דקורעין מעומד ולשם בסוף פרק בתרא דמו"ק הקשו התוס' קושיא זו על הא דמסיק אתיא קריעה קריעה כו' אבל בהאי דקרעינא מעומד שהוא לעיל מיניה לא הקשו התוס' כלום ונראה בעיני שדעת התוס' לחזק הקושיא כלומר מאחר שמצינו שכל שאר הקריעות ילפינן שהן בעמידה מאחר דאשכחן הכי בקרא א"כ לענין מאחין נמי נילף שאר הקריעות מהא דהכא אשכחן הכי בקרא ודו"ק:

דף ס:

במשנה עבודתה הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתה כו':

רש"י בד"ה אחר המזבח כו' ובגמרא מוקים צ"ל בגמרא:

בד"ה והמקבלו עליו כו' אלי אתה בפניו כו'. נ"ב ונראה לי בפניו לא בעי קבלה לאלהות אלא באלי אתה סגי אבל שלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא אלא צריך קבלת אלהות דהיינו אלך ואעבדנו ודו"ק:

בד"ה אבל המגפף כו' עובר בלא תעשה דלא תעבדם יתירא כתיבי חד בדברות ראשונות ואחרונות כו' כצ"ל ונכתב בצידו כאשר הגהתי כן הוא עיקר ואל תשגיח בהמדפיס המשובש בלובלין שכתב תרי תעבדם יתירה כתיבי ועיין לקמן בדף ס"ג בפירוש רש"י (עיין במהרש"א):

בד"ה הפוער כו' עבודתן וחייב כו' כצ"ל:

בד"ה אלו נאמר כו' במקום אחר ולקמן פריך הרי כבר פירש להם:

בד"ה לפי שיצאה כו' מן הכלל ללמד לא ללמד כו' כצ"ל:

בד"ה אזהרה מניין כו' וספרים דכתיב בהו כי לא תשתחוה כצ"ל ונכתב בצידו פירוש גבי הא דלעיל מניין לרבות השתחואה ולאפוקי מגירסת ספרים ודו"ק:

בד"ה יכול שאני כו' לשלא כדרכה אף כל כו' אלו חייב הס"ד והד"א:

בד"ה ת"ל כו' שיחייבו עליה ואע"פ כו' כצ"ל והס"ד:

בד"ה סד"א כו' אתרו ביה לקטול וכרת כו' כצ"ל:

בד"ה לגופיה אתא כו' לא זרק דמחשבין מעבודה כו' כצ"ל:

דף סא.

גמ' [בואו] ועבדוני ר"מ כו' כצ"ל וכן ברש"י:

שם עד שיאמר אעבוד אלך אעבוד נלך נעבוד כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ועובדיהם בסייף כו' דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי כו' כצ"ל:

בד"ה הא מהשתחואה כו' דרך כבוד כהשתחואה כצ"ל:

בד"ה באומר איני מקבלו עלי באלוה כצ"ל והס"ד:

מסית לעצמו במסית אחרים לעצמו שיעבדוהו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ומר סבר כו' ויש לומר דוקא מסית כו' מחייב על כן יש לחייב כו' כצ"ל:

ע"ב רש"י בד"ה מ"ש כו' אחוכי עליה הס"ד:

בד"ה והוציא הכתוב כו' וסקלתם הס"ד:

בד"ה אידי ואידי כו' מילתא דשבחא מהדר כו' כצ"ל:

בד"ה במזיד חייב כו' במיתה ובשוגג כו' כצ"ל:

בד"ה הרי לבו כו' ולא מזיד ולא שוגג הוא אלא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה רבא אמר פטור כו' דפלוגתא דתנאי היא כו'. נ"ב אלא רבא אליבא דר"י קאמר וליה לא ס"ל ודו"ק:

דף סב.

גמ' ורבא אמר לך לא כו' ובנשיא שעיר וביחיד כשבה ושעירה ואילו בעבודת כוכבים תני ושוין כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה לחלק כו' מה זו מיוחדת כו' כצ"ל:

בד"ה ועשה מאתת מהנה כו' ועשה מהנה אי נמי כו' כצ"ל:

בד"ה שגגת שבת כו' כלה חדא שגגה היא כצ"ל:

תוס' בד"ה מ"ט דר"י הגלילי נמחק הגלילי:

דף סב:

רש"י בד"ה מאן דמתרגם כו' דברי ר' ישמעאל כצ"ל וכן כל ר"ש אשר בדבור זה צריך להיות ר' ישמעאל:

תוס' בד"ה העלם זה וזה בידו פירוש נ"ב נראה לי אפילו:

בא"ד בהעלם אחד כו' ולא דמי כו' כצ"ל:

בד"ה רישא בעבודת כוכבים כו' ונמצא מחובר אחר פטור במלאכת כו' כצ"ל:

בד"ה להגביה כו' אמר שמואל המתעסק וכו' משמע דשמואל כו' כצ"ל:

דף סג.

גמ' לא תאכלו על הדם ורבי יוסי בר חנינא אמר אזהרה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שאיוו לאלהות כו' וקבלו עליהם הס"ד:

בד"ה המקיים הנשבע דמתרגמינן מקיים כצ"ל:

בד"ה ועדיין הדם במזרק דקרבנות כצ"ל:

תוס' בד"ה על כולם כו' דמשמע כל מלאכה שהיא עבודה כצ"ל:

דף סג:

גמ' בת בקלנבו צ"ל בקל נבו ב' תיבות וכן אחריו בגמ' וברש"י:

רש"י בד"ה לעגלות כו' צ"ל דברו לעגלות כו' שבבית אל הס"ד:

וילך לו הוא גם כן ס"ד:

בד"ה זובחי אדם כו' לעגלים ישקון ישקון לזבוח אדם מיבעי ליה להם הם הכומרים אומרים עגלים הללו כו' כצ"ל:

בד"ה קרחא ברתא צ"ל ברחא קרחא:

בד"ה אלא להתיר להם עריות כו' כצ"ל:

דף סד.

גמ' שלא להזכיר בשם ה' כו'. ביעתא בת יומא בכל ארן ישראל ולא אשכחו כו' עמדה והלכה לכל עבודות כו' ומתריזים בפניה כו' בסבטא בן אלס כו':

רש"י בד"ה בייא בייא נמחק בעו רחמי וצריך לומר והיו מבקשים רחמי כו' והד"א:

בד"ה איבעו ביעתא בת יומא ולא אשתכח כו' נמחק ולא אשתכח:

בד"ה הנצמדים כו' אלא דבוקה כתמרות כו' ואינו דבוקות הס"ד:

בד"ה מן אלס צריך לומר בן אלס:

בד"ה מקלסין משבחין הס"ד:

בד"ה פיסא כו' היא זו וזהו עבודתה כצ"ל:

בד"ה כל שהמליכו עליהם שקרא כו' כצ"ל:

דף סד:

גמרא כל אדם התם מאפס כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה הכי גרסינן כו' מסירה משמע אלא הכי כו' מסירה תלמוד לומר לא תתן כצ"ל והד"א:

בד"ה פשוט מהא מתני' כצ"ל והס"ד:

בד"ה תלמוד לומר כו' אחריני הוא ולא זה כו' מבתתו מזרעו ודרשא קמייתא ואם העלם כו' כצ"ל:

בד"ה שרגא דליבני כו' ומכאן ומעבירו עליה ואינו שורפו כו' כצ"ל. ונ"ב לאפוקי מפירוש הערוך:

בד"ה דרך עברה עברתו של מולך כצ"ל:

בד"ה ג' כריתות כו' באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל העם הזונים אחריו וגו' והוא עבודת כוכבים והא דכתיב כו' בני אדם ואת כו' כצ"ל:

בד"ה אחת שלא כו' שהוא חייב עליהם כו' כצ"ל:

בד"ה ולמאן דאמר בכריתות כו' משורר לעבודת כוכבים כרת כו' שדרכו בכך ופלוגתא היא בכריתות דאיכא כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה והלא כבר כו' כתיבא וכי שלשה כו' לכשנגדו פריך דאיהו ס"ל במוקדשין כו' טעמא דנפשיה אמר כו' כצ"ל. תוס' בד"ה שלש כריתות כו' וקשה לר"י צ"ל לרבי:

בד"ה וכי שלשה כו' מקראי דמולך כעבודת גלולים כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פירוש מולך שכתוב גבי עריות ובא באינו ענין לעבודת גלולים ודו"ק:

דף סה.

גמ' אמר אביי הלכך האי מאן כו' כצ"ל ס"א:

רש"י בד"ה ריש לקיש כו' העצם ידעוני שהעצם אינו כו' כצ"ל:

בד"ה ומשני כו' הקטרה עושה המכשפות לחבר השדים לכאן כצ"ל:

בד"ה התורה אמרה חבר זה בסקילה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה הואיל ושניהם כו' כלל גדול דריש ריש לקיש כו' כצ"ל:

דף סה:

רש"י בד"ה מתיב כו' ודברים שאינן כעובד עבודת כוכבים אף אני ארבה חייבי כו' כצ"ל:

בד"ה חסמה בקול כו' לאכול היה חוסמה בקולו כצ"ל:

בד"ה והנהיגה בקולו צ"ל בקול:

בד"ה מבין הפרקיס כו' ויושב לו באחת מבין כו' או על פרקי ברכיו כצ"ל:

בד"ה המרעיב עצמו כו' נבואה שכינה הס"ד:

בד"ה ברא גברא כו' שמלמדין כו'. נ"ב פי' הספר:

דף סו.

גמ' המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים כצ"ל. ונ"ב וכן ברי"ף וכן פירש בנמוקי יוסף להדיא:

שם הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר אלהים קודש מאי איכא לממר כל זה נמחק:

רש"י בד"ה בנקבו יומת כו' אלא יתברך יוסי מחייב עליה כצ"ל:

בד"ה לא ראי כו' הראיה של צד חמורה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ממחלל שבת כו' ואינו חייב על אחת מהן כו'. נ"ב פירוש אחת יש בהן שאינו חייב:

דף סו:

תוס' בד"ה עד שהיו כו' ומיהו כיון דדייקינן כו' כרבי יונתן אתיא דלא כו' כצ"ל:

דף סז.

גמרא ואמר רב יהודה אמר רב כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ואם היה המסית ערום הס"ד:

בד"ה ואינו יכול כו' יראת בית דין הס"ד:

בד"ה המדיח זה כו'. נ"ב זה שייך למתני' דלקמן:

בד"ה הא נביא אם היה מסית זה נביא כו' כצ"ל:

בד"ה מדיח עיר כו' צ"ל מדיחי:

בד"ה רבינא אמר וכו' דהא בתרתי מילי כו' כצ"ל. בד"ה ולא זו כו' בהכמנה כצ"ל והס"ד:

בד"ה הן רואין כו' לא הואי אנא הס"ד:

בד"ה מה להלן בסיני הס"ד. :

דף סז:

גמרא ונאמר כל שוכב כו' חזייה דרכיב וקאים איתתא כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל חזיוהו:

רש"י בד"ה סמכו ענין כו' ענין פרשה כצ"ל והס"ד:

בד"ה אלא מכלל כו' סקילה הס"ד:

בד"ה כהלכות שבת כו' ינשכו אותו מותר לכתחילה כו' בסקילה האוחז כו' אבל אסור כצ"ל והס"ד והד"א:

בד"ה עסוקי צ"ל עסקי כו' דמעשה הקב"ה הן על ידי שם קדושה שלו כצ"ל ונמחק הוא:

בד"ה ושדי כריכי דשיראי מנחירין משליך כו' כצ"ל:

בד"ה א"ל ר' חייא לרבה ס"ד ואח"כ מ"ה לבתר הכי כצ"ל:

בד"ה קם גמלא כו' חמור גמלח גשר סקוניתא הד"א:

בד"ה רכבה ינאי וסליק בשוקא כצ"ל והס"ד והד"א:

בד"ה הצפרדע אחת משמע הס"ד:

תוס' בד"ה וכי מפני כו' דיליף מלא יחיה דבסקילה כו' כצ"ל:

דף סח.

גמרא אמר להן לחביריו של אביו כמדומה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה והאי צ"ל והא מילתא דלקיטת קשואין הס"ד:

בד"ה ולא חסרתי כו' מהם אלא כמו שמחסר כו' כצ"ל:

בד"ה לא חסרתי כו' מעט מהם שפופרת כו' הד"א:

בד"ה א"ל הכדור והאימוס וכו' כדור כו' הד"א:

בד"ה מהו לפי כו' טהרות חכמים אומרים כו' מבחוץ וטהרתן כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה הרבה מעות יש לי להחליף הס"ד:

דף סח:

רש"י בד"ה הכי גרסינן אם כן לימא קרא כי יהיה בן איש כו' כצ"ל:

דף סט.

גמרא איני והא תנא דבי רבי ישמעאל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ש"מ כו' ג' חדשים ש"מ כו' הד"א:

בד"ה והצילו העדה כו' רובא ולא מיפטר כו' הד"א:

בד"ה קנאה ליורשה וליטמא לה ולצאת בגט כו' כצ"ל:

בד"ה לטמא משכב כו' מטמא אפילו אוכלין ומשקין ואפילו נגע בו כו' כצ"ל:

בד"ה נשאת לכהן כו' לחופה וזו אם כו' הד"א:

דף סט:

גמרא ואמר ר"י יסכה כצ"ל:

רש"י בד"ה המסוללות לשון פריצות הס"ד:

בד"ה אי נימא כו' בנה ויקרא את כו' ויהי לשנתים ימים אחר כו' כדאמרי' בתמורה ויהי אבשלום כו' עצתו ויצו אל ביתו כו' כצ"ל:

בד"ה ותמת עזובה כו' שלישי לו וכי עבד כו' הד"א:

דף ע.

גמ' אימשוכי הוא ובכל שהוא כו' למי חכלילות עינים למאחרים כו' מ"ש ד' דלטייה בהדיא כו' כצ"ל ונ"ב ס"א בהדיה:

רש"י בד"ה בחבורת מצוה כו' עושין סעודות הס"ד. בד"ה יין בזול כו' ולא ממשיך הס"ד:

בד"ה ויין חי צ"ל יין חד:

בד"ה בשר כיבא כו' וניכבב וניכול כו' כצ"ל:

בד"ה למרי נפש לאבלים לפכוחי צערייהו כצ"ל:

בד"ה שיחי כו' בשיחי למי כו' הד"א:

בד"ה שלשה עשר ווי"ן לשון וי ויאמר ארור כו' כצ"ל והד"א:

דף ע:

רש"י בד"ה יום עבורו כו' היוצא מעובר אור עבורו כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה אבל בשר עוף טהור הס"ד:

בד"ה סתם שקצים כו' שקץ הם רמשים כו' הד"א:

בד"ה הא טהורים חייב הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור כי תנן:

בד"ה וטעמא מאי מפטר אדבר עבירה הס"ד ואחר כך מ"ה איננו שומע כו' כצ"ל:

דף עא.

רש"י בד"ה עד שיגנוב כו' ויאכל ברשות אחרים כו' כצ"ל:

בד"ה אי נימא כו' בת קדושין הס"ד:

בד"ה בשוה לאביו כו' מפרש לקמן הס"ד:

בד"ה בקולנו חד קול כו' כצ"ל. בד"ה אפי' מזוזה כו' שאזכרת השם כתובה שם ולא קרינא כו' כצ"ל והד"א:

דף עא:

גמ' ויסרו מבן ובן מבן כו' ונשתנה דינו ונשתנה מיתתו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה למדנו ויסרו כו' מבן דכתיב גבי בן ללמדנו כו' מבן והיה כו' כצ"ל. נ"ב פי' למדנו ויסרו דסורר ומורה מבן שעמו כי היכא דנגמר נמי אויסרו דמוציא שם רע דליהוי בן עמו ואח"כ יליף בן דאייתי הכא בג"ש מבן אם בן הכות כו':

בד"ה הואיל ונשתנה דינו ונשתנה מיתתו כו' ועדים ונשתנית כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה שאני הכא כו' אבל הכא אלו עביד כו' כצ"ל:

בד"ה שהכה את כו' בסייף וכן בא כו' הד"א:

בד"ה עשה כן כו' השתא מיתתו כו' הד"א:

בד"ה ובסקילה מאי טעמא כו' צ"ל בסקילה מאי טעמא כו' פטור לגמרי הס"ד:

בד"ה מגמר מכלה הס"ד:

דף עב.

גמ' אמר רבה מסתברא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה יש לו כו' להורגו חייב לשלם כו' הד"א:

בד"ה אבל נטל כו' מילתא דרב דפטר בה כו' כצ"ל:

בד"ה ולא היא מסקנא דמילתא דרבה הוא כו' כצ"ל:

בד"ה מתיב רב ביבי לרבה פריך כו' כצ"ל:

בד"ה פטור מן כו' בדמי קננהו כו' דאמר נטל לא כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' הרגהו וכו' אין לו כו' והד"א:

תוס' בד"ה לא קבלינהו כו' ודש בה ואתנן כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש שלוקה ומשלם ממון כדי לצאת ידי שמים דומיא דאתנן של אמו דמן התורה פטור מן אותה אתנן שהרי מתחייב בנפשו מכל מקום לצאת ידי שמים משלם לה ונקרא אתנן ואסרה תורה:

דף עב:

גמ' קא משמע לן כיון דרודף הוא ואפילו אחר נמי אלא כו' מ"מ שאני התם כו' בנפש דקסבר רודף כו' לבי דינא ובי דינא בעי התראה ואי בעית אימא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה יצא ראשו כו' את אמו כו' הד"א:

בד"ה בעי לאתויי צ"ל דבעי:

בד"ה כאן באב כו' יקום רוצח יקטול אי פשיטא כו' לך מילתא כליליא כו'. נ"ב סיפא דקרא ובלילה יהא כגנב (איוב כ״ד:י״ד):

דף עג.

גמ' נערה צ"ל נער בכל מקום וכן ברש"י ותוספות וכן מעבר לדף:

רש"י בד"ה וכי מה כו' מהדדי מה נערה כו' הד"א:

בד"ה חייבי כריתות כו' דעריות קאמר דאיכא כו' כצ"ל:

בד"ה נערה וחטא צריך להיות לנער חטא:

בד"ה נער כתיב כו' מסורת נער להביא את הזכור נער כמשמעו כצ"ל:

תוס' בד"ה ומה נערה כו' שזה בסקילה וזה בסייף לאו כו' כצ"ל:

בד"ה אף רוצח כו' דהתם רשות דאשמועינן קרא כו' כצ"ל:

דף עג:

רש"י בד"ה דאורחייהו כו' בארוסה שחביבה כצ"ל:

בד"ה ונכתב חטא כו' שהרי הן בכלל כצ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה חד למעוטי עובד כוכבים:

בד"ה איידי דכתב כו' דקרא דע"כ כו' כצ"ל:

בד"ה אפגמה רבה כו' בבעילתו אבל כ"ג הד"א:

בד"ה הבא על כו' ואע"ג דחייב כרת כו' כצ"ל:

בד"ה אלא למ"ד כו' בכל התורה כבעילה זו כו' כצ"ל:

דף עד.

גמ' דאמר רבה רודף שהיה רודף כו' כצ"ל. ונ"ב ה"ג רבה כו' כדמוכח בפרק בתרא דב"ק וכן פירשו התוספות בפרק אלו נערות בד"ה רב אשי אמר בזר שאכל תרומה כו' דף ל"א:

שם ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף כו' נמחק בין של רודף:

שם שלא יהא ממונו חמור מגופו כו' בנפשו סבר לה כו' דתניא ר"א אומר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אם נאמר כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה רודף שהיה רודף אחר רודף חבירו להורגו כו' כצ"ל:

דף עד:

גמ' פשיטא ישראלים בעינן כו' דתני רבינאי אחוה כו' כצ"ל:

שם הני קוואקי ודימונקי היכי יהבינן להו כו'. נ"ב פירוש לנורא וכן נמצא להדיא בס"א וכן פירש בערוך קווק דלא היו נוטלין האור רק מבית היהודים ומה שפירש רש"י שצריך לאותו כלי כו' על האור קאמר ודו"ק:

שם אמר ליה דהא אינהו וכל אבזרייהו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ערקתא דמסאני כו' ישראל והאי פרהסיא כו' כצ"ל:

בד"ה להלן במרגלים נ"ב כן מצאתי בספרים אחרים וכן בר"ן אבל מן התימה כי לא נאמר אלא גבי עדת קרח. ומסתפינא דלא דק (עיין במהרש"א):

תוס' בד"ה והא כו' המאורסה תהרג ואל תעבור כו' כצ"ל:

דף עה.

רש"י בד"ה העלה לבו טינא נימוק כו'. נ"ב בספרים אחרים כתיב לימ"ן פירוש והוא לשון לע"ז וכן נראה לי דנימוק הוא ההיפך מטמטם וכן בספרים אחרים לא נאמר כלל:

דף עה:

רש"י בד"ה יש בכלל כו' אותו ואתהן הס"ד:

בד"ה בת בנו כו' צ"ל בת בתו ובת בנו:

בד"ה הבא על האשה ולאו באשתו ובבת אשתו קאמר אלא בחמותו דשריפה כתיב בה כו'. נ"ב אין לפרש דעת רש"י דליכא למימר אשה ובתה קתני דהא גבי אשה ובתה לא כתיב שריפה ובכלל אשה ובתה משמע דכתיבה אם כן לא הל"ל מכלל דתרוייהו לאיסורא דמאי נפקא מיניה בזה ועוד מהו שפירש רש"י אחר כך דליכא למימר דאשה דקתני אשתו קאמר דאם כן הל"ל אשה ואמה מאי צריך לזה הלא כבר דייק רש"י דבתה דקתני אי אפשר לפרש על אשתו ובתה משום דלא כתיב שריפה לגבייהו אלא בחמותו ע"כ נראה לפרש דלא דקדק השתא מהא דלא כתיב שריפה לגבי אשתו ובתה דאפשר אשה ובתה הוא כאשה ואמה אלא דקשה ליה מתניתין דקתני הבא על אשה ובתה משמע דאלו הן הנשרפין וזה אינו דהא על אשה אינו בשריפה וליכא למימר דעל בתה לבד קאמר ונקט לישנא דקרא איש כי יקח אשה ואמה אם כן הכי הוה ליה למתני אשה ואמה ומדלא נקט הכי אלא אשה ובתה משמע דתרוייהו לאיסורא קאמר ומה שפירש רש"י כאן מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבא מיירי ולאו באשתו ובת אשתו כו' כך הוא לפי האמת אבל לא שדייק מיניה דמ"ה ליכא לאוקמא מתניתין בהכי ומשום האי טעמא דפרישית דאפשר לומר דאשה ובתה היא כאשה ואמה ועוד תדע שכן הוא דאי מהכא דייק תלמודא אם כן מהו שכתבו התוספות הוה מצי למימר בתה ובת בתה הא עיקר הקושיא מהכא הוא דליכא לאוקמי מתניתין כלל בבת אשתו מכל שכן בבת אשתו ובת בת אשתו אלא עיקר כדפרישית דלא דייק אלא שיהיו שתיהן לאיסורא. וכל מה שכתבתי הוא לפרש דעתו של רש"י אבל תוכן הגמרא נראה לי לפרש כפשוטו דהכי קדייק הא דקתני הבא על אשה ובתה לא משכחת כלל אם לא תרוייהו לאיסורא דהא לא מיחייב אפי' בביאת שתיהן דהא כי יקח אשה ואמה כתיב דהיינו הראשונה בנשואין ואחר

כך על השניה חייב אפי' על ביאה בעלמא אבל לא בענין אחר כלל ומש"ה קאמר שנשא בתה לא קאמר דהוי הראשונה בנשואין ואז חייב משום חמותו אפילו בביאה בעלמא אלא תרוייהו לאיסורא קאמר ומשום הכי חייב אפילו על ביאת שתיהן כו' ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה מה כאן צריך לומר ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה כו' כצ"ל:

דף עו.

רש"י בד"ה השתא אינהו כו' כאן זימה הס"ד:

בד"ה מה למטה כו' כלמעלה בחמותו כו' שריפה אף באזהרה כו' לעונש ולאזהרה כו' כצ"ל:

בד"ה רב אשי כו' לא קשיא ליה הא דקשיא לן כו'. נ"ב פירוש לא חש להאי קושיא ואביי הוא דחש לה ומשני ודו"ק:

בד"ה רבא אמר כו' בשריפה בין למאן דאמר כו' ואוקי באתרה דון כו' כדמפרש ואזיל הס"ד:

בד"ה איכא למיפרך כו' מינה לאיסורא והס"ד:

תוס' בד"ה אמך היא כו' ותרתי שמע מינה. נ"ב וה"ה לקמן גבי אשת בנך היא דרשינן לעיל לאחר מותו אלא תרתי שמע מינה נ"ל:

גמ' אבל הכא בשריפה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ועוד מאי היא כו' אוקמא באתרה כו' וכן בכ"מ באתרה בה"א כצ"ל:

בא"ד והא לא אפשר כו'. נ"ב לרווחא דמילתא כתב רש"י זאת דאי לא תימא כן אם כן מאי פריך לקמן למאן דאמר סקילה חמורה מהאי קושיא כו' אלא העיקר כדפירש רש"י לקמן גבי כלתו מאחר דאיכא למימר הכי ואיכא למימר איפכא לא תילף מינה מידי נראה לי (עיין במהרש"א):

בד"ה אף היא כלתה כו' ד' מיתות ב"ד הס"ד:

תוס' בד"ה תני אבוה כו' ותימה אם כן בת בתו כו' כצ"ל:

דף עו:

רש"י בד"ה רוה את כו' לדבר זקן כו' שבע וכן גדולה לקטן והמחזיר כו' עליהם רוה כו' הד"א:

בד"ה תקרא וה' כו' פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו כצ"ל והד"א והס"ד:

בד"ה לרבי ישמעאל כו' מדרשא דזמה אתיא כו' כצ"ל:

בד"ה השיך שאחז כו' של חבירו הס"ד:

תוס' בד"ה והמלוה סלע כו' צרות רעות זה הממציא כו' כצ"ל:

בד"ה רוצח כו' וכגון אפילה וקרן זוית כו' כצ"ל:

דף עז.

רש"י בד"ה רב אחא פוטר כו' דשמשא קטליה כצ"ל:

בד"ה כפתו לפני כו' להציל עצמו מן הארי בכולהו גרסינן אמר רבא כצ"ל:

בד"ה ביתא דשישא כו' ואין הבל לאור הנר יכול כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בניזקין כו' והכי פריך בדיני אדם כו' כצ"ל:

בד"ה סוף חמה כו' לפי מה שפרשתי כו' אלא ברוח שאינה מצויה פטור כו' כצ"ל (עיין במהרש"א):

דף עז:

גמ' כמה דעייני טפי מינח ניחא ליה כצ"ל. ונ"ב ס"א כמה דאזלה טפי מיניה ניחא ליה ורש"י לא פירש הכי:

רש"י בד"ה ואפילו הוא הדוחף עצמו הס"ד:

בד"ה סמנין הראוין לרפאותו הס"ד:

בד"ה נזדמנו כו' ריפא עצמו הס"ד:

בד"ה כגון אלו משחקין בכדור שהרגו רגילין כו' כצ"ל ולאחר שזרקו הוא רן כו' כצ"ל ומ"ה כגון אלו כו' שהרגו תוך ד' אמות כו' הד"א:

בד"ה אי דניחא ליה כו' שלא תחזור יותר הס"ד ונמחק שלא. ונ"ב בס"א מצאתי מתוק ואין נראה ודו"ק.(עיין במהרש"א):

בד"ה אפילו פורתא כו' בשוגג וטעמא כו' כצ"ל:

בד"ה ואי לא ניחא כו' כל כך הס"ד:

בד"ה אח"כ כו' כגון שנפל על ידו בכח כו'. נ"ב פירוש שנפל האפר וגזירת המקום שהנתינת אפר לתוך המים תהא בידו ממש עיין בפרק ו' דפרה ובמיימוני:

בד"ה ומיצה עליה כו' ונתזה עליה וקתני כו' כצ"ל:

בד"ה דכפתיה כו' שפת הים הס"ד:

בד"ה גירי דידיה כו. שהמים באים בכח כו' והשפה מדרון כצ"ל והס"ד:

בד"ה ובכח ראשון כו' דהוי כחו הס"ד:

דף עח.

גמ' בפני ב"ד חייב כצ"ל:

שם מאי טעמא חייב. נ"ב בס"א אינו ונראה שזה טעמו דלא צריכנא לטעמיה דחיובא מקמיה דידעינן טעמא לפטורא שלא בפני ב"ד אלא תלמודא הוא דמפרש בפני ב"ד חייב ובערת וגו' ודו"ק. אכן נ"ל שלא למחקו דה"פ מ"ט דחייב הא גברא קטילא קטיל ודו"ק:

רש"י בד"ה הכל מודים כו' קרום המוח הס"ד:

בד"ה שהוא פטור כו' כיון דניכר חתיכת כו' כצ"ל:

בד"ה עדי טריפה שהן עצמן טריפה הס"ד:

בד"ה לפי שאינן כו' להזימה מקטלי הס"ד:

תוס' בסוף ד"ה בפני ב"ד כו' בעינן עדות שאתה יכול להזימה כצ"ל:

דף עח:

גמ' הלך אחר אומד האמצעי כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מה יעשה כו' יודעין מהו והס"ד ואח"כ מ"ה לפרש כו':

בד"ה חד אמדוהו כו' אותו כשהיו הס"ד:

בד"ה ואומר אמצעי צ"ל אומד האמצעי:

בד"ה מאימתי משלם כלומר מאיזה שעה כו' כצ"ל:

בד"ה וסתמא כו' דאפטר ליה ממיתה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה מגדף כו' הוראת שעה היתה הס"ד ואחר כך מ"ה לא היה יודע כו' מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה כו' כצ"ל. ונ"ב בספרי מצאתי טעמא אחרינא לפי ששבת הוקש לעבודת כוכבים וכן בפרק י"נ בתוספות דף קיט:

בד"ה בשלמא לרבי נחמיה כו' אומדנא דידהו לאמדוהו כו' כצ"ל:

בד"ה וחד אמדוהו כו' משלמין ממון כו'. נ"ב יש מקשים מאי דייקו התוספות מפירש"י ולא הקשו אברייתא דקתני להדיא משלם נזק וצער ליורשים אע"ג דאמדוהו מתחילה למיתה אלא שהקל בינתים ויצא מבית דין זכאי אמאי לא נחשביה כחייבי מיתות ב"ד שוגגין. ונ"ל ליישב דלא דייק אלא מהא שאמדוהו מתחלה לחיים ומת שיש בו חיוב מיתה ומה שאמדוהו מתחלה לחיים אין זה חדוש שכן דרכו של החולי להכביד עליו מדי יום ביום אלא שמכל מקום פטרינן אותו משום שיצא מבית דין זכאי מש"ה חשיב כחייבי מיתות ב"ד שוגגין אבל מי שאמדוהו למיתה והוקל שאין זה מדרכי החולה א"כ בדין נפטר ומה שמת אחר כך הוא מסיבה אחרת כמה שאמר רבי נחמיה במשנה שהרי רגלים לדבר א"כ לא נקרא חייבי מיתות בית דין שוגגין ודו"ק:

דף עט.

רש"י בד"ה אמר לחד כו' להי מנייהו הס"ד:

תוס' בד"ה וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי כו' ואייתר ליה וארב לו כו'. נ"ב יש מקשין מה שמעינן מנפש תחת נפש מאחר שהוא מדבר בממון א"כ שפיר איירי קרא במצות דעלמא ולא במצות שבמיתה שהרי השתא אין לדקדק דאי לא נתכוין להרוג איך מקטיל כדדייק רש"י הרי לר' איירי קרא בממון ואף שר' מוקי באין מתכוין היינו לאחר דקי"ל מארב לו דממעטינן שאינו מתכוין ואם כן לא מיותר וארב לו כלל ונראה דהכי דייקינן מדאיצטריך גזירה שוה אם כן נפש תחת נפש הוה מוקמינן בנפשות ולא בממון וא"כ היאך מקטיל אי לאו דאיירי במצות שבמיתה ואפילו הכי בעי קרא דלשלם ממון ולא מיתה והיינו משום דאינו מתכוין ואם כן שפיר אייתר וארב לו ודו"ק. (עיין במהרש"א):

תוס' בד"ה ומפקא מדרבנן כו' דאשה אלא לענין דמי כו' והא דלא מותיב ממתני' גופיה כו' כצ"ל. ונ"ב עיין בכתובות דף ל"ה:

דף עט:

רש"י בד"ה מכה אדם כו' לא חלקת הס"ד:

בד"ה לפוטרו ממון כו' נזק הוא הס"ד:

בד"ה כונסין כו' מאכילין אותו שעורים עד שתבקע כריסן כו' כצ"ל:

בד"ה אלא בפניו וכיון דאין כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בשור שלא כו' בנגמר דינו היה מודה ר"ל דאמרי' נכבשינהו דנייידו כו' כצ"ל:

דף פ.

רש"י בד"ה אלא אמר כו' סוקלין אותן דהא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בשור שלא כו' כגון רכב על גבי השור כו'. נ"ב במסכת מעילה ומביאה בפרק שני דקידושין דף נ"ה שכולן מועלין זה אחר זה אפילו הן מאה:

בא"ד וחלב מוקדשין על גבי מכתו כו' כצ"ל ונ"ב בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ד:)

בא"ד ועוד אמר ר"ת דשור הנסקל כו'. נ"ב פירוש לפי דעת ר"ת בודאי לא גרם הא דקאמר שור שנתערב בשוורים מעלייא כו' שהרי מותרין כולהו על ידי דנכבשינהו ונייידו אלא ס"ל דמתניתין הכי מפרשי שנים שהרגו כו' בבני אדם לא אזלינן בתר אומדנא אבל בשני שוורים אזלינן בתר אומדנא וסוקלין לאחד ופוטרין לשני רבי יהודה אומר מכניסין אותו לכיפה ול"ג והתניא אלא תניא ומביא ברייתא זו להשמיע לנו דין הולד וכמו שדייק מיניה מהא דרבא דאמר היא וולדה נגחו כו' ונתערב באחרים דקאמר בברייתא אפשר דאיירי ברוצחין ולא במעליא ולא קאי אנגמר דינו וכמו שפירש ר"ת לעיל או נימא האי ברייתא ס"ל דנאסרו כולהו ולא אמרינן דנכבשינהו כו' ולא אתיא אליבא דהלכתא לדעת ר"ת:

עוד בדבור זה לא נגמר דינו מכרו מכר לשחיטה כו' כצ"ל:

שם לאחר שנגמר דינו אסור באכילה כו' נ"ב לאו דוקא דה"ה אף בהנאה אלא כלפי שחיטה דקודם גמר דין דשרי באכילה קאמר הכא דאסור באכילה ודו"ק:

שם כגון שנמצא ביד עובד כוכבים כו'. נ"ב פירוש כגון ט' חניות של ישראל המוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת טרפה ונמצאת בשר ביד עובד כוכבים ואינו יודע ממי לקחו דאזלינן בתר רובא דלא שייך לגזור שמא יקח מן הקבוע ודו"ק:

(עיין במהרש"א):

דף פ:

רש"י בד"ה אלא היכי כו' אלמדנו א"ל כו' רובא מתדני ור"ש כו' שהשריפה חמורה כצ"ל והס"ד והד"א:

בד"ה התם הא דקא כו' רובא ודקאמרת כו' חמורה ואין אנו כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אלא למ"ד כו' בסופו מה לחוש לזרעו כו'. נ"ב אעובר שהוציא ידו קאי דף ס"ט ודו"ק:

בד"ה עובר ירך אמו כו' דהיינו רביתיה כו'. נ"ב פירוש ואין זה חציצה:

בד"ה הנסקלין בנשרפין כו' לאותן שהרגו ודאי כו' כצ"ל:

דף פא.

גמ' מקרא כתוב בתורה כך כצ"ל ונמחק הוא:

רש"י בד"ה פשיטא כו' לידון בקלה וכי כו' הד"א:

בד"ה חמותו כו' ונעשית חמותו הואיל וכשנשא בתה כבר היתה אסורה כו' כצ"ל:

בד"ה מודה ר' יוסי כו' דבר חדש ולאסרה על כל כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה וכתיב כו' ומת ברעב עליו ישובו כו'. נ"ב זהו פי' על בו יהיה:

בד"ה דאמר רבי אבהו כו' משמע דלא קיימא לבסוף כו'. נ"ב פירוש דלא איצטריך להאי תירוצא דאמר רבי אבהו מודה ר"י באיסור מוסיף ודו"ק:

דף פא:

רש"י בד"ה בעדות מיוחדת כו' ועדותן אחת כו' כצ"ל:

בד"ה בעוקצי כו' מקטלא מיהו עדות כו' כצ"ל:

בד"ה גזירין פקעין כו' ' נ"ב נ"ל כי האי דבפרק ב' דיומא הממונה על הפקיע מאי פקיע נגדי ופירש"י רצועות העשויות להכות בו סוסים והיינו בייטשין בלשון אשכנז:

בד"ה יכה קוסם כו' יכה הקוסם זה את קוסמו היינו כלפי מעלה הנותן קסמים האלו בלבו וקחשיב ליה האי קוסם בעיניו שהוא ראוי כצ"ל. ונ"ב ס"א יראה:

בד"ה יכהו צ"ל יכה קוסם כו' הזה לו הס"ד:

דף פב.

גמ' ער ועונה מאלהי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות אם תלמיד חכם הוא כו' אמר מלכא דישראל הוא ולאו אורח כו' שבטי ישראל וגו' כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה זונה מופקרת ואפילו ישראלית קדש מפקיר כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה א"א כו' רגיל באשת איש הס"ד:

בד"ה שמעון שני לבטן לוי כו' הד"א:

תוס' בד"ה ואידך נשייהו כו' ומצא שנתגיירה זקינתה כו' נ"ב בתלמוד שלנו לא נאמר ולפי הירושלמי מוכרח לפרש שהזקנה נשאת לכהן. (עיין במהרש"א):

עוד בדבור זה רב אושעיא אמר כר"ש הכשירוה כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש שרב אושעיא פליג ואמר שלא רבי הכשירה אלא הכשירו החכמים אותה כר"ש דלעיל מיניה סבר כל שנזרעו בתוליה בישראל. (עיין במהרש"א):

עוד בסוף זה הדבור להיות ?זונה תתתיו כו'. נ"ב פי' בתמיה:

דף פב:

גמ' בתחלת העמוד נשען והולך על מקלו כו':

שם בין קני לאורבני שוילנאי כו'. נ"ב פירוש על שם שוילנאי הנזכרת שזינתה נקראו שאר זונות בשמה וה"ק בין קני דאורבני שוילנאי מאי בעי כלומר במקום ייחוד לא אתיא אלא משום זנות כך היא לא באה בין ישראל אלא משום זנות ערוך:

שם מאי בעיא גפתה כו'. נ"ב בס"א לא גרס וכן פירש הערוך בהדיא קלפי דקני גפתה לאמה ואין נחשב בעיניה אלא כקליפת הקנה הלכך אינה חוששת אלא מזנת אף בפני אמה אבל רש"י גרים כבפנים:

שם זמרי בן סלוא כו' ובן סלוא על כו' ושאול על שהשאיל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שכיון בזכרותו כו' ולא אמרו שנאה כו' כצ"ל:

בד"ה אבי אמו יתרו כו' דכתיב פוטיאל ולא פוטאל. נ"ב פי' ש"מ תרתי פטם ופטפט:

בד"ה או תיש לשון התשת כח שהמתין במספר זרזיר עד שתשש כחו כצ"ל:

בד"ה ופינחס לא היה כו' שהתיבה הזאת נמשכה ללשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהן אל:

ששים ואין לדבר רמז במקרא כצ"ל:

בד"ה והמניפה והמגישה נמחק וכצ"ל והמגיש מנחה בקרן כו' והמסדר השולחן לחם הפנים כצ"ל והס"ד:

דף פג.

רש"י בד"ה לא משום כו' ודרשינן עבודת מתנה ולא עבודת סילוק ועבדתם עבודה תמה כו' אחר כולן כצ"ל הס"ד:

בד"ה ושתויי יין נמחק ושתוי יין:

תוס' בד"ה ולא משום כו' תיפוק לי צ"ל ליה:

בד"ה חילול דרבים כו' דכתיב גבי טומאה בנותר כו' ולא יחללו את שם קדשי בשני חלולים כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פירוש מדלא כתיב ולא יחלו (עיין במהרש"א):

דף פג:

גמ' וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי ויליף כו' מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שכן קודש טמא ששימש ועסק בקדשי מזבח ובנותר כו' כצ"ל:

בד"ה וחגרת כו' הויא כהונה הס"ד:

תוס' בד"ה פרט לזו כו' אמרו לו אף טמא כו' ובפרק גיד הנשה גבי קודש כו' כצ"ל. ונ"ב פי' גבי טמא שאכל קדש טמא דכ"ע מודו אפי' ר"י היכא דנטמא הוא תחלה דחייב אלא בנטמא הקודש תחלה פליגי רבי יוסי הגלילי יליף מתרומה דאין איסור חל על איסור ורבנן סברי איסור חל על איסור גבי טמא כו' ובתרומה דוקא הוא דגלי קרא:

בד"ה וטבול יום כו' דבכרת דבטומאת מקדש כו' כצ"ל:

בד"ה ויליף חילול כו' בתרומה הוי במיתה כצ"ל והד"א:

דף פד.

גמ' שכן קודש פנים פיגול ונותר אלא בעל מום ששימש מטמא ששומש כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אמר קרא בו בתרומה דכולהו נמי מיניה גמרו ומתו בו למעוטי ולא בעל מום ומסתברא כו' פסול טומאה במיתה כצ"ל:

תוס' בד"ה וכל דבר כו' ובתורם מן הרעה על היפה כו' נ"ב בפרק קמא דתמורה דף ה':

בד"ה אלא מטמא כו' בעל מום כתיב ואל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מכלל כו' מוקמת לה הס"ד:

בד"ה אלא ע"כ כו' ומיתה הם"ד ואחר כך מ"ה ה"נ:

בד"ה דרב פינחס משמיה דרב כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה והאמר ר' שמעון ניישו כו' ביישו ישן ומת כו' ביישו ישן חייב כו' ביישו חייב כו' ושלוחי דידן מצי עבדי כו' כצ"ל:

דף פד:

רש"י בד"ה לכדתניא כו' התשלומין מה מכה כו' בו וכו' הס"ד והד"א:

בד"ה הניחא כו' ור"ש בן לקיש בכתובות כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ה"ג כו' דההורגו חייב ומפיק ליה התם מדכתיב כו' כצ"ל ונ"ב דבור זה תימה הא דרשינן לעיל בפרק הנשרפין גבי הכהו בעשר מקלות כו' אליבא דרבנן ואיש כי יכה כל נפש דבעינן נפש כולו ורבי יהודה דריש אפילו נפש כל דהוא והלכה כרבנן ועוד לר' יהודה דדריש נפש כל דהוא מנלן הא דאפילו אקטן בן יומו חייב ובהא ליכא מחלוקת ונ"ל כל זו והדומה לו היה ביד חכמים לדרוש פעמים בסיגנון זה ופעמים להיפך וכמ"ש התום' לקמן דלפעמים דרשינן דבר ואפילו חצי דבר ושה אפילו מקצת שה וזימני אחריני דרשינן גבי והנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי כולו דבר ולא חצי דבר וכן כפר ולא חצי כפר וכה"ג טובא וחלילה שהיה בלא כיון אלא שדעתינו קצרה מדעתם וכל אחד צריך להעמיק בלבו אולי ימצא תוכן דעתם הכי נמי הכא לענין הכאה דרשינן שהכאה יהיה בכל נפש ולא בנפש כל דהוא אבל בענין נפש הנהרג ומהותו כולי עלמא מודו דדרשינן אפילו נפש כל דהוא ודו"ק:

בד"ה מאן שמעת כו' אמאי נקיט חובל ומעביר כו'. נ"ב פירוש הא דמסיק התם ואם תמצא לומר משנה חובל בצריך לכלבו כו' ואם כן אמאי נקט חוץ מחובל ומבעיר הלא חובל ומבעיר אינם מקלקלים כלל כשצריכים לכלבם ולאפרם ודו"ק:

עוד בדבור זה ששחטן לשום פסח כו'. נ"ב פירוש בשבת:

עוד בדבור זה לעיל מיניה דאיירי בטועה כו' כצ"ל:

גמ' מניין תלמוד לומר אביו ואמו קלל אביו קלל כו' מאחיו אין לי כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שהמקלל כו' כדיליף בגמרא הס"ד:

בד"ה המקלל אביו דואלה המשפטים הס"ד:

בד"ה א"ה כו' עריות הן הס"ד:

בד"ה אוקמה צריך להיות דאוקמה:

תוס' בד"ה איש צריך להיות איש איש מה תלמוד לומר כו':

דף פו.

גמרא סתם ספרי ר"ש כו'. נ"ב ושאר ספרי מבואר בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה ע"א):

רש"י בד"ה במה הכתוב כו' מעלה מזו הס"ד:

בד"ה עדי גניבה כו' וכיון דאינהו לא מקטלי כו' כצ"ל. ונ"ב תימה אמאי לא נאמר דאיהו גופא מיפטר ולא מקטיל בהאי עדות משום דהוי חצי דבר וכל שכן שהעדים פטורים שהרי אין מזימין את העדים עד שנגמר דינו אלא שלפי האמת דמסיק דבעדים אחרונים לא פליגי דנהרגים ולא שייך לומר חצי דבר אלא גבי עדי גניבה כו' תו לא ק"מ וק"ל (עיין במהרש"א):

דף פו:

בא"ד ועל המכירה הס"ד:

תוס' בד"ה מונמצא בידו כו' מריבוייא דקרא. נ"ב פירוש מריבויא דקרא. ולא מבידו נפקא הכי נמי אפשר לומר לשם מרבוי דקרא גופא קא נפקי ודו"ק:

דף פז.

גמרא אלא אמר רב פפא בעדי מכירה כולי עלמא לא פליגי כו'. נ"ב ותימה לאוקימתא דרב פפא מנלן דחזקיה סבירא ליה כר' עקיבא דלמא אף הוא ס"ל כרבנן דאמרי דבר ואפילו חצי דבר והא דעדי גניבה אין נהרגין משום דיכולין לומר להלקותו באנו דס"ל עדי גניבה לוקין משא"כ לר"י דס"ל אינן לוקין ואין לומר בהא תליא דאי הוה ס"ל לחזקיה אפילו חצי דבר א"כ לפעמים הן נהרגין בענין שאין יכולין לומר להלקותו באנו כגון שהתרו בו עדים אף למיתה וכמו שפירשו התוס' ואם כן הוה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין שהרי לפעמים נהרגין אלא ודאי משום דלעולם אין נהרגין משום חצי דבר זה אינו דמאן לימא לן דלקי מלא תענה דלמא לקי משום כאשר זמם לחוד וקושיא זו ליכא לאקשויי על סתמא דתלמודא דקאמר לעיל תסתיים דחזקיה הוא דאמר לוקין דאי ר"י כיון דאמר דנהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין כו' ומאי פריך שמא לוקים מכאשר זמם והוא נמי לקי היכא דלא בעי עדי מכירה ואי לא הוזמו אז אפילו נהרגים זו אינו קושיא דאי סבירא ליה לר"י דלוקין לא היו נהרגים מתוך שיכולים לומר להלקותו באנו אלא סבירא ליה דאין לוקין משום דניתן לאזהרת מיתת בית דין וא"נ לא לקי מהאי טעמא ואף דריהטא דתלמודא לא משמע הכי שהרי דייק איפכא דאי סבירא ליה דנהרגין לא הוי לקי משום דהוי לאו הניתן כו' אין חשש בזה דלא קפיד כולי האי ומאחר דעיקר הטעם לפי המסקנא דאין לוקין משום דניתן לאזהרת מיתת בית דין מש"ה פריך נמי כיון דאמר נהרגין אמאי לוקין כו' אבל סוף סוף קשה מנלן אליבא דחזקיה דלא ס"ל אפילו חצי דבר ואפילו הכי לוקין ואין נהרגין משום שיכולין לומר

להלקותו באנו וי"ל משום דס"ל מאחר דאמר חזקיה סתמא אין נהרגין משמע בכל ענין בין התרו בו בין לא התרו בו והיכא דלא התרו בו כלל פשיטא שאין יכולין לומר להלקותו באנו ואפ"ה אין נהרגין ואמאי אי לאו משום דס"ל כר' עקיבא ומשום חצי דבר ולדעת התוס' שפירשו בחד שינויא דאף רבי יוחנן לא איירי אלא בהתרו בו למיתה א"כ צ"ל דטעמא דחזקיה משום חצי דבר ואז לא קשה כלל ואין לומר מאחר דחזקיה איירי בכל ענין אם כן עדי מכירה למה נהרגין לפי שעדי גניבה יכולים לומר להלקותו באנו הלא כשלא התרו בו אין יכולים לומר להלקותו באנו כדפריש לק"מ דחזקיה לא קאמר להדיא דעדי מכירה נהרגין אלא דתלמודא קאמר דמודה בעדי מכירה שנהרגים כו' דהיינו בכהאי גוונא כשיכולים לומר להלקותו באנו אבל דבריו שאמר להדיא מסתמא איירי בכל ענין ודו"ק היטיב (עיין במהרש"א):

רש"י בד"ה דברי ריבות ה"ל למיכתב דבר ריב כו' כצ"ל:

בד"ה זה צ"ל זו השקאת סוטה כצ"ל:

בד"ה זה צ"ל זו לקט כו':

בד"ה אשר העלה וגו' מכל כצ"ל:

בד"ה הילכתא כו' לנידה דקי"ל כו' האחרון ר' יוחנן כו' כצ"ל והד"א:

דף פז:

רש"י בד"ה אתחלתא כו' לאזהרת מיתת ב"ד כו' כצ"ל:

בד"ה ר' יוחנן כו' סורר ומורה שהוזמו דאין נהרגין כו' כצ"ל:

בד"ה שנים אומרים כו' אחר שלקה הס"ד:

רש"י בד"ה הירוק כו' צ"ל דם הירוק כו' דם הירוק בתחילת נדותה כו' כצ"ל:

בד"ה התורה טמאתו כל שבועיים כו' הס"ד:

בד"ה ולוי אמר כו' ויצא דם לאחר שבועיים כו' כצ"ל:

בד"ה לילה ויום כו' השופי לא הויא כו' כצ"ל:

בד"ה בעשרים ושלשה כו' חובל בחבירו ואם קדש בו את האשה מקודשת ולרבנן בדין כו' כצ"ל:

בד"ה עד שיראה כו' דרומית מזרחית הס"ד:

בד"ה מ"ט דבעי קרן זויות הס"ד:

תוס' בד"ה בפלוגתא כו' בפרק כהן משוח מביאין עולה ויורד על טומאת כו' כצ"ל:

בד"ה ר' יהושע כו' כלומר עמדו למניין כו' כצ"ל:

דף פח.

גמ' זו השקאת סוטה כו' זו לקט כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה לפריחה בבגדים אם פרוח כו' כצ"ל:

בד"ה אדם שפרחה כו' הצרעת וגו' והנה כסתה הצרעת את כל עור בשרו וטיהר את הנגע ופליגי רבנן כו' כצ"ל:

בד"ה ר"מ כו' לשם דמים ולרבנן פטור כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה ומשקה על פי כו' ואם מכרה לאחר כתובתה קנה כצ"ל והס"ד:

בד"ה ר"ע כו' בטיבוריה הס"ד:

בד"ה מרחו כבר נתחייב כו' כצ"ל:

דף פח:

רש"י בד"ה קשר עליון כו' אלא הלכה למשה מסיני כו'. נ"ב בס"א אינו וכן נראה דוק במנחות:

בד"ה האי לחודיה כו' למצוה יהא המצוה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה אי סבירא לן כו' ור"ח לא גריס התם הואיל כו'. נ"ב ולפ"ז אם אגד ד' מינים ומנח ליה מין אחר חוץ לאגוד אפילו לר' יהודה שרי מדרבנן ודו"ק:

עוד בדבור זה ג' מינין בפני עצמן כו'. נ"ב פי' עם הלולב להיותן ד' מינים:

דף פט.

גמ' איש פלוני בר פלוני מתחייב כו' כצ"ל במתני' וכן בגמ'. שם ונביא שעבר על דברי עצמו כו' דכתיב והאיש אשר לא ישמע אל דברי וקריביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע אל דברי כו':

אמר רב יהודה מאי צא צא ממחיצתי שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני מאי רוח כו' כלהו כהדדי ש"מ כו' כצ"ל:

דף פט:

גמ' אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב כו' יסרת רבים ידים רפות תחזק כושל כו' כצ"ל:

שם אמר לו ואני בתמי אלך כו' ' נ"ב זה הפסוק אינו סמוך לפסוקים דלעיל אלא פסוק הוא בתהלים סימן כ"ו. שם הלא יראתך כסלתך. נ"ב פירוש לשון בטחון כמו שמתי זהב כסלי וכמו אשר יקוט כסלו וגו' כלומר היה לך לירא מהקב"ה וזה היה בטחונך ותום דרכיך היא תקותך זכור נא מי הוא נקי ואבד אם היית נקי לא היית אובד סוף פרק הנחנקין יש לפרש כמו כן לשון בטחון לא לשון סכלות דאמר ליה לאברהם הלא יראתך כסלתך כלומר מה שאתה ירא מהקב"ה היה לך להיות בטחונך והרי אתה מפסיד בדבר שאתה שוחט בנך עכ"ל התוספות בפרק הזהב:

רש"י בד"ה חבריה דמיכה כו' דכתיב וימאן האיש להכותו כצ"ל:

בד"ה כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם לא תשתה מים כצ"ל. ונמחק במקום הזה. ונ"ב בי"ס אינו וכן נראה כי אינה מדברי ה' לנביא:

בד"ה מנא ידע כו' אמת שהקב"ה ענשו כו' שזה היה נביא שקר לפיכך כו' כצ"ל:

בד"ה היכא דהוחזק שהוא צדיק ונביא אמת הס"ד:

בד"ה הנסה כו' בדבר שהיא תלאה אותך כו' כצ"ל:

בד"ה הנה יסרת רבים רציתה. נ"ב ס"א רעיתה:

בד"ה נביא שהדיח כו' לעבוד עבודת כוכבים הס"ד:

תוס' בד"ה אליהו וכו' ומיהו בקראי משמע כו' כצ"ל:

דף צ.

גמ' אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה המתנבא כו' רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה המתנבא כו' ר"ש פוטר וה"ה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מחלוקת דרבנן כו' הדחה אך הנביא כו' הד"א. ונ"ב שייך לעמוד ראשון עד מאי עשה איכא:

בד"ה ללכת זו כו' אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה וגו' כו' כי אזהרת בה זו לא תעשה כו' כצ"ל והד"א:

בא"ד נ"ב ס"א נ"ל דבלא תעשה מיירי בה אני מצוה שתלך ולא בדרך אלהים אחרים והיינו לא תעשה אלמא שאר מצות נמי כו'. בד"ה בין בשאר כו' צ"ל ובין בשאר כו':

בד"ה ר"ש כו' ולרב חסדא הא סתמא חייב אפילו לרבנן בחנק דר"ש הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה כו' דנקט כו' כצ"ל:

בד"ה מר כדאית כו' בחנק הס"ד. בד"ה וה"ה כו' כלום אפילו מחנק דר"ש פוטר וכ"ש מסקילה דמחייבי ליה רבנן בעוקר את כל הגוף כנ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה בכל אם יאמר לך נביא המוחזק כצ"ל והוא ג"כ ס"ד. בד"ה תחילתו נביא כו' להרשיע יאמר לעבוד כו' כצ"ל:

גמרא ויאמר הנכה רואה כו' כצ"ל. רש"י בס"א כצ"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא הך בבא אינו מזו המשנה אלא אגדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישא דפירקין הכי ואילו שאין להם חלק לעוה"ב ומהדר אהך פירקא דלעיל ואלו הן הנשרפים ונראה למורי דאלו הן הנחנקין ראוי שיקדים לפרק זו דמעיקרא איירי בארבע מיתות כו' כצ"ל:

בא"ד והדר מפרש הני כו' כצ"ל:

בד"ה הכי גרסינן כו' מה לנו ולאמנתו כו' כצ"ל:

דף צ:

גמרא ונתתם ממנו את תרומת ה' כו' וכי אהרן הכהן לעולם כו' לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים מכאן שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ כצ"ל:

שם פשיטא דהיום כולכם היום אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים אתם חיים כל זה נמחק. ונ"ב בס"א אינו והאמת שאינו אלא לתאר הענין וק"ל:

שם מהכרת תכרת אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כו'. מאי עבדי ביה האי מיבעיא ליה לכדתניא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה וכי אהרן קיים כו' עד תרומת ה' לאהרן הכהן נמחק. ונ"ב בס"א אינו:

בד"ה לעולם קיים לאו דוקא כלומר הלא כו' כצ"ל:

בד"ה שעתיד כו' צ"ל אלא מלמד שעתיד להחיות כו'. בד"ה מה ארי כו' לדורסה לאוכלה מיד כו' אם יאכלנה בטהרה או בטומאה כצ"ל והס"ד:

בד"ה ויחיו כו' צ"ל יחיו מתוך מתים כו':

בד"ה חיים כולכם כו' מה היום וכו' כך שמעתי הס"ד ונמחק וקם והד"א:

בד"ה אינהו כו' פתחון פה הס"ד:

בד"ה והלא כבר כו' עובד ע"ז הס"ד:

דף צא.

גמרא כעס עליהן ואמר להן כו' פסיסא ווי לכון חייביא כו' דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש כו' כצ"ל:

שם אמרו להם תורת משה נצחתכם כו'. נ"ב פירוש אפילו אנצח לא תתלו הכבוד בי וק"ל:

שם תנה לנו זמן כו' שנתן אנטין לבניו כו' נשמה חטאה שמיום כו' כאבן דומם בקבר כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אמר ליה גם ד"ה אמר לו צ"ל אמרה:

בד"ה ואם אי כו' מן העפר הס"ד:

בד"ה מן עכבר כו' כדאמרינן בשחיטת חולין כו' כצ"ל:

בד"ה אמר ליה מינא הס"ד:

בד"ה ארץ כנען לגבולותיה דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם שלא כדין כו' כצ"ל:

בד"ה אגיטין צ"ל אנטון כתבים כו' כצ"ל:

בד"ה שם טומאה כישוף ומעשה שדים. נ"ב ותימא הא בני נח מוזהרין על הניחוש והכשפים גם בפירוש החומש לא הזכיר רש"י אלא שם טומאה ולא פירש מידי ודו"ק:

דף צא:

גמרא אלא משעת פקידה א"ל אין משעת פקידה אמר ר' כו' מה שמחצתי אני ארפא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה יקרא אל שמים מעל כלומר יקרא הקב"ה לנשמה כצ"ל:

בד"ה פקידה כו' נשמה וחיות הס"ד:

בד"ה א"ל אנטונינוס כו' ויוצא אלא כו' הד"א:

בד"ה וחפרה כו' בהה וכתיב כו' הד"א:

בד"ה כתיב אני כו' מחייהו ובשמת בעל כו' כצ"ל:

דף צב.

גמרא א"ל למילתא כו'. נ"ב פרק אין עומדין אין למילתה מיהא גדולה היא כדעולא כו' שם ואמר ר' אלעזר כו' כצ"ל בכל מקום:

רש"י בד"ה ששת ימי כו'. נ"ב שייך לעיל:

בד"ה משמת כו' ברא בשביל כו' כצ"ל:

בד"ה ומרוה כו' לעולם הבא לישנא אחרינא מרוה לשון מורה כצ"ל:

בד"ה גדול מקדש חשוב הוא הס"ד:

בד"ה כל שאינו משייר פתיתין כו' כצ"ל:

בד"ה קשתו ננערת כו' מוליד שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעור קשתך דבר אחר המסתכל כו' דאשת איש קשתו כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה שאול ועוצר כו' מים קבר כו' מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים כצ"ל והס"ד והד"א:

בד"ה שעתיד הקב"ה כו' אין חוזרין לאפרם בין ימות המשיח ולעולם הבא כו' כצ"ל. ונ"ב כך נראה לי להגיה:

דף צב:

גמרא פתח ואמר אתוהי כמה רברבן כו'. נ"ב פי' אותותיו ונוראותיו של הקב"ה כמה גדולים ותקיפין:

שם באותו היום ואלו הן כו' כצ"ל:

רש"י ד"ה באמת בבירור הס"ד:

בד"ה מהם שאותן תפילין היו שלהם כצ"ל:

בד"ה העצמות כו' עצמות הללו סימן כו' אלו אמרו אבדה כו' כצ"ל:

בד"ה חביריהם כו' מחיה אותן הס"ד:

בד"ה הומק סורו כו' כמו סורו רע כו' וכן לימדני דברי ר"י כו' כצ"ל:

בד"ה ד' מלכיות כו' ואנשיהם. נ"ב נ"ל כמו ומשרתיהם:

דף צג.

גמרא אמר ר' שמואל בר נחמני כו' אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי כו' ואדומים ונעשו לבנים כו ' לדידן אמר לן אמר לכו אנא בעינא כו' פורתא נורא וחנניא מישאל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה הוי אומר כו' ועזריה אלמא כו' הד"א:

בד"ה דלא לקיים כו' צווח עליו לשורפין כו' כצ"ל:

בד"ה קליות שבלים כו' כצ"ל:

דף צג:

גמרא ויראת ה' וגו' והריחו ביראת ה' כו' דכתיב בהו אשר אין כו' כצ"ל:

שם אפי' כריבדא דכוסילתא כו'. נ"ב נ"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל אפילו כריבדא דכוסילתא ולא צריכא אנא לדחוק כרש"י ועוד דלפירושו הוה ליה למימר ריבדא ור"ל:

שם אמר רב נחמן בר יצחק בנים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה לא אמרן כו' לקמן מפרש דאחד מן הנערים כו' כצ"ל:

בד"ה דבדידיה כו' כתי' ביה יראך יראוני כו' כצ"ל:

בד"ה רבא אמר כו' דמורח ודאין שמריח באדם כו' ויודע מי החייב כצ"ל והס"ד:

בד"ה אשר אין כו' וטובי מראה כו' כצ"ל:

בד"ה ר' חנניא כו' בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה חבל די כו' איכא ופריך לחבלא כו' כצ"ל. בד"ה בנים שהיו להן כבר מתו כו' כצ"ל:

בד"ה אמר רב יוסף לאו אהכי כו' כצ"ל:

דף צד.

גמ' אמר נביא אוי לי עד מתי כו' קורא משעיר כו' שומר מה מליל. נ"ב ס"א לא אתא בורר אמר שומר אתא כו' ספרו בגנותו כו' כצ"צ:

רש"י בד"ה אתא בוקר צ"ל לא אתא בוקר כו' ויחזרו ויגלו כו' כצ"ל:

בד"ה אבל ישראל כו' לארצנו וכשבאו למקום כו' כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' דדרשא בעלמא דריש לה כצ"ל והס"ד:

בד"ה בעצמו הוא כו' כמו כן נפרע כו' כצ"ל:

דף צד:

גמ' את מלך אשור ואת כל כנודו ועלה על כל אפיקיו וכתיב וחלף כו' נביא אעשרת כו' עגלת בקר ושתי צאן ואומר והיה כו' כצ"ל:

שם עוד היום כו' עד גבעת ירושלים נמחק הכל:

שם כגלי הים הקשיבי לישה מהאי לא כו' כצ"ל אריה מסבכו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כתוב מרום קצו בישעיה ובד"ה וכתוב מלון קצו במלכים כצ"ל:

בד"ה מאי היא כו' להשחית הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור את רצין ובן רמליהו ואותרעי להשחיתה כו' כצ"ל:

בד"ה ליטרא ירק במידה כצ"ל והס"ד:

בד"ה ועלה על כו' והשחית הס"ד. ואחר כך מתחיל הדבור מאי טעמא אינש מאחר כו' מאי טעמא אינש הס"ד:

בד"ה כעת הראשון כו' גללים מורי רבי הס"ד:

בד"ה אחרי הדברים כו' משמע שהיה מדבר בחזקיהו כו' כצ"ל:

בד"ה רבינא אמר צ"ל אמר רבינא כו' להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו של הקב"ה אמת כצ"ל:

בד"ה ויעשה אבוס כו' ויאכילו סוסיהם כו' כצ"ל. בד"ה לשלל כל אחד כו' ביחד אותו ממון כו' אסורים באותו שלל כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה בא על עית וגו' למכמש יפקיד כליו מתרגמינן כו' כצ"ל. בד"ה עברי צ"ל עברו מעברה:

בד"ה הוא קרא צ"ל נביא הוא קרא כו' לישה ענייה ענתות דחשיבנא כו' לישראל וכו' כצ"ל והס"ד:

דף צה.

גמרא ואבישי בן צרויה כו' כצ"ל:

שם אמר ליה עלם צ"ל אמרה ליה:

שם אמר בתרי גוריון כו' בקיברא כדאדכרו ליה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה עניה ענתות כלומר כו' כצ"ל:

בד"ה אותו היום כו' הקב"ה העונש עד כו' כצ"ל:

בד"ה שדו ליה לסנחריב הס"ד:

בד"ה בסתרקי כו' בלע"ז עד כו' הד"א:

בד"ה נשדי ביה כו' עתה האידנא נמחק האידנא:

בד"ה תמיהתי תמה כו' ודומה לו כו' נמחק בסנחרב:

בד"ה גולמי הרג כו' אבן רעוע מן כו' כצ"ל:

בד"ה איידי דאיירי צ"ל וישבי בנוב איידי דאיירי כו':

בד"ה משקל קינו כו' אעפקסא חדתא חרב חדש:

בד"ה נטרד דואג האדומי כו' שאול ולפי כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה שכר לשון צידה כצ"ל והס"ד:

בד"ה ביזאו לשון פרסי קניגיא ל"א כו' כצ"ל:

בד"ה מכא ליה כו' נתרככה הארץ כו' כצ"ל:

בד"ה בארבע גרבי כו' ל"א בארבע כורא דמיא בד' בורות של מים כצ"ל:

בד"ה כד כו' נגע בו הס"ד:

בד"ה אמרה ליה כו' לפניו הס"ד:

בד"ה פסקיה לדוד לעילאי כו' כצ"ל:

בד"ה אין חבוש כו' מכוונת לומר השם כו' והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם כצ"ל והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור א"ל אבישי לדוד והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור מאי בעית הכא למה באת כאן והוא ג"כ סוף דבור:

בד"ה בר ברך קורא כו' תצטער משל הוא כו' הד"א. ונ"ב פי' בנך שעוה ימכור ואתה לא תצטער:

בד"ה והוא קא כו' פלשתים הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור וכי מטו:

בד"ה כי מטו בי תרי שם מקום הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אמר בין כו':

דף צה:

גמ' בעי אביי חסר חד ריבוא או חסר חד אלפא או חסר מאה או חסר חד כו' כצ"ל:

שם והכתיב ויצא כו' נמחק והכתיב:

שם אמר ר' אבהו הללו כו' נמחק אבהו:

שם דיקא נמי דכתיב וישלח כו' והיה רק זועה הבין כו' ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה כו' דכתיב וריוא דרביעאה דמי כו':

שם דאייתינהו לבניהו וקטלתינהו מאי אמרת להו אמר להו ההוא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ויצא יעקב כו' בבית אל הס"ד:

בד"ה שהתפללו כו אברהם ויצחק הס"ד והשאר נמחק ואחר כך מתחיל הדבור הרהר בדעתיה למהדר לחרן והס"ד:

בד"ה קפצה ליה ארעא כו' הך מילתא הס"ד ואח"כ יתחיל הדבור כי בא השמש כו' והדה"מ ומנא לן כו' עד חוצה לארץ שייך לקמן קודם ד"ה שגלונות מלכות:

בד"ה ומנא לן כו' מכהני נוב הס"ד:

בד"ה ראשונה כו' סנחריב הס"ד:

בד"ה עברו בשחי כו' עד שעברו הס"ד:

בד"ה שחי כמו שחו כצ"ל. ונ"ב פי' גאו מי ים שחו והוא מלשון שיטה כי אדם השט במים שוחה קמח"י:

בד"ה אגב אורחך כו' אישתמע לשונאך כו' כצ"ל:

בד"ה ושמואל אמר כו' מועט וכמה כו' בסעיפיה פוריה הס"ד והד"א ואחר כך מתחיל הדבור י"ד שנים כו':

דף צו.

גמ' א"ל עול להההוא ביתא ואייתי כו' א"ל הבי כו' לרישיה ודיקניה והיינו דכתיב כו' כצ"ל:

שם דחמרי אינשי גרירתיה לארמאי כו' כצ"ל. ונ"ב פי' אם אתה חופף את ראשו בחמי חמין וק"ל:

שם שלם לקרתא דירושלים שלם כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה טחון אלו כו' מספרים והיינו כו' טחינת ריחים הס"ד והד"א:

בד"ה גריתיה כו' הבער לו אש בזקנו כו' כצ"ל:

בד"ה בית נסרך כו' לשם הכוהו הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור ויחלק עליהם איידי דאיירי נמי במלאכים איירי נמי בהאי קרא דכתיב ויהי בלילה ההוא כו' כצ"ל:

בד"ה על אחת כו' עליהם הס"ד:

בד"ה נשבר לבי כו' מתן שכרן כצ"ל והוא סוף דבור:

דף צו:

גמרא וא"ר אבהו זו אנטוכיא כו' ואמר מסתפינא כו'. כי אין האיש בביתו ואין איש כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שבר בר שוור דולג בר דולג שוור נבוזראדן קום וכבש ירושלים ל"א כו' כצ"ל:

בד"ה עמא קטילא כו' על כך הס"ד:

בד"ה צמתך כו' בצד הראש הס"ד:

בד"ה גלי שוק כו' ותחזרו לריחיים ותטחן עדיין ותגלי כו' כצ"ל. בד"ה פטרתא שטר צואה הס"ד:

בד"ה צנייתא דבבל מן דקלים מרים כו' עד דבבל נמחק. ונ"ב כל זה בס"א אינו:

בד"ה ואכרה לי כו' בט"ו בניסן הס"ד:

בד"ה קבריהם כו' לירושלים ובהן כו' הד"א:

בד"ה איידי דאמרי צ"ל אימתי אתי בר נפלי איידי דאמרי צרור כו' כצ"ל:

דף צז.

גמרא אשר חרפו אויבך ה' אשר חרפו עקבות משיחך כל זה נמחק:

שם וסר מרע משתולל נמחק:

שם אמר ליה ההוא כו' צ"ל אמר לי:

רש"י בד"ה ושני אלפים כו' תורה ואיידי דאמר כו' כצ"ל:

דף צז:

גמרא אלא מלכות ראשונה שבעים כו'. והבאתי אתכם ציון אמר לו ר' אלעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון וגו' א"ל ר' יהושע הלא כבר נאמר כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה עד הכא לא תיסתכי כו' כצ"ל:

בד"ה לא כרבותינו כו' דורשין הס"ד:

בד"ה עד עידן כו' ב' עידנין ח' מאות דהיינו י"ב מאות כו' כצ"ל:

בד"ה עוד אחת מעט היא כו' כשיצאו ישראל מגלות בבל כו' והיינו עוד אחת מעט כו' ואני מרעיש כו' והבאתי כל חמדת כו' אתן להם לישראל ואחר כך יבא משיח ודרשא זו אינה אלא קרא לפני הבית קאמר והכי קאמר חגי מעט גדולה ומלכות ושוב לא אתן כו' כצ"ל:

בד"ה בעלתי אתכם כו' כולם חוזרין הס"ד:

בד"ה כה אמר ה' וגו' כו' אע"פ כן יגאלו מלכים יראו וקמו כצ"ל והס"ד והד"א:

דף צח.

גמ' והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל אלי תשוב נאם ה' כו' ר' אליעזר אומר אף מזה שנאמר כו' תלמידי חכמים שיש בהם שלום כו' אמר ליה מי אית לך בר חיורי גווני:

שם ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפיתחא דגן עדן אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה לכשירצה אדונינו הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפיתחא דמערתא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מלכים יראו וקמו הס"ד:

בד"ה כי למועד כו' שהיתה נפוצה אילך ואילך כו' גבורתם שיהיו שפלים כו' כצ"ל:

בד"ה גדול מזה צ"ל מגולה מזה כו' מגולה יותר הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור רבי אליעזר אומר מזה הפסוק כשתראה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה וחסו בשם ה' כלומר כו' כצ"ל:

בד"ה יהירי גסי רוח מישראל הוא סוף דבור:

בד"ה ואצרוף כו' בדיליך הבדלים כו' כצ"ל:

בד"ה משפטיך כו' כמו שופטיך פנה אויביך גזירפטי הס"ד והד"א:

בד"ה נססה כמו כמסוס נוסס וכמו כו' אותן עם הצרות כו' כצ"ל:

בד"ה סוסיא ברקא סוס מסורק ומכוון. נ"ב נ"ל ומגוון:

בד"ה ואיהו משיח הס"ד:

דף צח:

גמ' ויש אומר מנחם כו' צריך להיות ויש אומרים:

רש"י בד"ה עד שתפשוט כו' ועמד ורעה בעוז ה' וגו' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מביני גלוותהון כצ"ל. ונ"ב ועמד ורעה כו' פי' יפרנס את ישראל:

בד"ה על כל ישראל צ"ל על בני ישראל:

בד"ה חבלי של משיח גורלו וחלקו ולקמן בעי כו' כצ"ל:

בד"ה סנטר כו' לרבות לאחד ולמעט לאחד כו' כצ"ל:

בד"ה מי שכל כו' מפני אלו הס"ד:

בד"ה פמליא של מעלה כו' וישראל הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אפילו הגרים לא גרסינן:

בד"ה ולא אתן כו' יבא משיח הס"ד:

בד"ה שאורה שלי כו' להם אור גדול אבל כו' כצ"ל:

דף צט.

גמ' שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ברישא כו'. ומאי קרוב דמעיקרא ודהשתא כו' ואמר ר' חייא בר אבא כו' ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כמו כי מי נח כו' כצ"ל כי ימי נח כמו ימי נח בחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן כו' כצ"ל:

בד"ה מקל וחומר ומגזירה שוה כו' שא"ל רבו לא גמר כו' כצ"ל:

דף צט:

גמ' עליו פיהו הוא עמל כו' תנו רבנן והנפש כו' כצ"ל:

שם אמר ריש לקיש אף מגין כו' נמחק אמר ריש לקיש וצ"ל ר' יוחנן אמר אף כו':

שם האי מגלה פנים בתורה נמי הוא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה נפש עמל כו' עומלת לו הס"ד:

בד"ה כי אכף כו' החמור לישנא אחרינא זמר כו' בפיו תורה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה אימתי תשמרם כו' צ"ל שנאמר כי נעים כי תשמרם אימתי תשמרם בבטנך כשיכונו כו' כצ"ל:

בד"ה מעוז תורה הס"ד:

בד"ה שלום שלום כו' ואחד למטה הס"ד:

דף ק.

גמ' האי לא בעי מטפחות כו' כצ"ל:

שם קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר. נ"ב פי' ר' זירא:

שם להוציא מעיין נחל מבית כו' וכן אמר ר' יוחנן א"ל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כגון דאמר כו' רבנן כשהוא מספר כו' אומר הני ולשון גנאי כו' כצ"ל:

בד"ה אמר ליה ההוא סבא יישר וכן אמר כו' הד"א. בד"ה כה"ג כו' כאפקרותא הס"ד:

בד"ה שמשותיך כו' כצ"ל שמשותיך כמו שמש ומגן מורי. ונראה לי שמשותיך חלונות כו' שמש ממש לאבני אקדח כו' כצ"ל:

בד"ה כנגד היכל וכותליו כו' וכותל מזרח שש מאות וכותל מערב שש מאות ואמה אחת כו' הרי מאה והיאך יכולין כו' כדאמרת כצ"ל והס"ד:

בד"ה אשר בנינו כו' מחוטב עציך לישנא אחרינא אהיכל דבית שני קאמר דקים לן כו' כצ"ל:

בד"ה אתמר כו' לתרופה הס"ד:

בד"ה ובאותן עולמות כו' כצ"ל ובאותן שלש מאות ועשר עולמות יתן הצדיק כו':

דף ק:

גמ' מאן דאית ליה מעברת בדיקניה כו' כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י בד"ה לא תפשוט כו' מפסיד העור הס"ד:

בד"ה דאזיל משכה לחבל להפסד הס"ד:

בד"ה אלא צלי כו' לפתן לשתי חלות כו' כצ"ל:

בד"ה קטנה כו' שתי שערות הס"ד:

בד"ה איש רעים שיש לו רעים הרבה הס"ד:

בד"ה אל תט אצלה כו'. נ"ב זהו גירסת רש"י:

בד"ה בשפל גגים גגו כו' כצ"ל:

דף קא.

גמ' לפני הקב"ה ואמרה כו' אפי' נגע כו' אשים ואעפ"כ כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שנוי וסת כו' רגיל לאכול הס"ד:

בד"ה ה"ג כו' ועושה אותן כמין זמר שקורא כו' כצ"ל:

בד"ה אפי' נגע צרעת כו' כצ"ל:

בד"ה סך צ"ל שף:

בד"ה אמרתי כו' כל שכרו ושכרו כו' הכד"א. :

דף קא:

גמ' וידע מנשה כי ה' הוא אלהים מאי עבוד ליה שדיוה בדודא דנחשא ושדו נורא תותיה והוה קא מצטער טובא אמר היכא ליעבד ניקרייה להקב"ה כעיס עילואי ניקרייה לע"ז לית בה משא מה עשה קרא לגדולים ולא עניוה קרא לקטנים ולא עניוה אמר רבונו של עולם אם ענית לי ענית לי ואי לא אמינא איהו נמי כו' כוותהון מיד ויעתר לו וישיבהו למלכותו הא למדת שחביבין יסורין כו':

שם גדרתא אתם צ"ל אותם כו':

שם למפלח ע"ז א"ל צדיק ח"ו א"ל רשע לצדיק כו'. בסוף עמוד איקבליתו למהריה ואף אחיה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ובלשון עגה כו' בלשון עגה חוץ למקד' כו'. נ"ב פי' דבר חול אפי' הוא בלשון קודש ודו"ק:

בד"ה שנבט כו' על דבר עיקר כצ"ל:

בד"ה איהו מלך כו' ובין כך ובין כך יתגלגל כו'. נ"ב פי' שהיה רוצה אחר כך להמית אותו בדין בית דין שבא על פילגשי אביו כדאיתא במדרש:

בד"ה ואתה גדרת כו' אנגריא ל"אשהיה כו' כצ"ל:

ד"ה שחלץ תפילין כו' צ"ל אחר הד"ה בית המלוא:

בד"ה חלץ תפילין כו' עד לפני המלך כל זה נמחק:

דף קב.

גמ' ושחטה שטים צריך להיות סטים. תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לפורענות ויהי בעת ההיא וירד יהודה וגו' תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לרעה בעת פקודתם יאבדו תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות בעת רצון עניתיך תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום ר' יוסי עת היא מזומן לפורענות וילך רחבעם כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ושחטה כו' לע"ז העמיקו כו' הד"א:

בד"ה ואני מוסר כו' דעבר בעשה ל"א שטים כו' כצ"ל. ונ"ב כך נראה לי. בד"ה ויהי בעת כו' מזומנת לרעה שתמר כו' שני בניו כצ"ל והס"ד ואחר כך מתחיל הדבור בשכם מכרו כו'. בד"ה שום דופי גמגום בתלמוד הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור שחדשו דרשו דברי כו':

בד"ה יצאת בת קול כו' את ירבעם הס"ד:

בד"ה אחד מכ"ד בהכרע כו' הד"א:

בד"ה לאחר כ"ד דורות למעשה העגל הס"ד:

בד"ה פסוק זה כו' צדקיה דור באפי' נפשיה כו' כצ"ל:

דף קב:

גמ' סבי דבהתא הוו מי לא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה א"ל וכו' עילווך וכו' הס"ד:

בד"ה מהיכא בעית למישרא המוציא אינך יודע כו' כצ"ל:

בד"ה אח לשמים כו' אח וראש דכתיב כו' כצ"ל:

בד"ה הכי רישיה כו' צ"ל גם מזבחותם הכי רישיה כו':

בד"ה דפרע קיניה כו' מחריב ביתיה כרוח כו' מאחאב ויצא כו' כצ"ל:

בד"ה קודר אזכרות לעשות כן קודר כו' הד"א:

דף קג.

גמ' ואמר ר"י משום ר' שמעון בן יוחי כו' ווי ליה למאן דלא ידע כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל:

רש"י בד"ה וישמע אליו כו' כך שמעתי הס"ד:

בד"ה מדת הדין כו' בלא ידיעת מ"ה כצ"ל:

בד"ה מאי דכתיב כו' מאחריני וכי עד כו' הד"א:

בד"ה כיון שנסתכל בדורו כו' כצ"ל:

בד"ה נשפט איש כו' ואינם נחים לחזור למוטב כצ"ל:

בד"ה מקום שהיו כו' מלך בבל בשער כו' אחד בלשכת הגזית כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה באתריה כו' מקום שהאדון כו' כצ"ל:

דף קג:

גמ' העבודה וחתם את התורה כו' שנא' כל העובר ושב אל הלוים ועבר בים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כי בי כו' כלומר אותו שחפץ כו' כצ"ל:

אחר ד"ה ע' שברשעים כו' יתחיל דבור ולא נכתביה לעין כלל והס"ד ואח"כ יתחיל משום כבודו של דוד שהיו לו שונאים הרבה כצ"ל:

בד"ה ונחמיה כו' בשלח וגו' וכתיב ורבים כו' להאי קרא ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרי' ולא בצדיקים כצ"ל והס"ד:

והשאר נמחק:

דף קד.

גמ' איכא דאמרי דאכבשינהו לאפיה וחלף ואיכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארשיה וחלף ומפני מה כו' אמר רבה אמר ר' יוחנן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה עמון ומואב כו' בקהל ל"א קרובין ממש כו' אברהם וקרובין היו כו' כצ"ל:

בד"ה לא נהרגה כו' מכהני נוב ולא היה כו' הד"א:

בד"ה ושאר מישראל כו' ודתבו חטיאי תלמידוהי כצ"ל:

בד"ה יאשיהו בן אמון כצ"ל והס"ד:

בד"ה מפני מה כו' להם חלק הס"ד:

בד"ה אבל צ"ל אכלו:

בד"ה גורם גלות דכתיב כו' כצ"ל. בד"ה זין אוכל כו' דשליט בפרזלא כצ"ל:

בד"ה רבתי עם כו' משאר עם הס"ד ואח"כ מה"ד קטנה לגדול שכבת זרע כו':

בד"ה אחד אחד מן הנשבין לחבירו הס"ד:

ואח"כ מה"ד גמל זה שמהלך כו':

דף קד:

גמרא אמר רבה אמר ר' יוחנן כו' אלי כבתולה חגורת שק כו'. ואמר ר' אילעי א"ר ברכיה אר"י כל המציק כו' אנשי כנסת הגדולה מנאון כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ודף השבאי כו' ומצא בדבריהם ואמרו יהודים כו' כצ"ל ונמחק אותם ונ"ב בס"א אינו:

עוד בדבור זה בן קלסתר מלך אשקנצק בלעז כו' כצ"ל:

אד"ה ריסי עיניו כו' צ"ל ד"ה אלי קוננו כו' ונמחק ל"א ואחריו צריך להיות ד"ה על בעל כו':

בד"ה לא אליכם כו' לא באה עדיין צרה כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל:

עוד בדבור זה כנגד בני משה כו' כצ"ל:

בד"ה יתיצב כו' צ"ל בל יתיצב כו' ונמחק בתמיהה:

דף קה.

גמרא אמרו לו ונביאים שלא חטאו היכן הם שנאמר אבותיכם כו' כצ"ל. ונ"ב פי' זה קאי על דברי שניהם ודו"ק:

שם הלעולם יחיו א"ל אבותיכם חזרו והודו כו'. שמואל אמר באו כו'. רבה בר בר חנה אמר כו' ואף אותו רשע כו' כצ"ל:

כמוהו ואם לאו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אמר ר' אבא צ"ל ר' אבא בר כהנא אמר היינו כו':

בד"ה כלום יש כו' דקאמר בלעם לינו פה כצ"ל והס"ד. :

דף קה:

גמרא כליבו צ"ל כלבו:

רש"י בד"ה אמר להו לטעינא כו' לרכוב אמרה ליה כו' הד"א:

בד"ה סריקי סומקי כרגילות אבל כו' הד"א:

בד"ה בנו מנין שאינו מקנא כו' הס"ד:

בד"ה מברכותיו כו' לברכה הוא היה כו' הד"א:

בד"ה וירם מאגג כו' מלכותו עז הס"ד:

דף קו.

גמרא ונאמר וישב ישראל כו' נמחק ונאמר:

רש"י בד"ה הוא אמר כו' קול ואמרה כו' כצ"ל:

בד"ה ומי השיבך כו' הזקיקך לכך הס"ד. ואחר כך מתחיל הדבור שמחייה עצמו בשם אל עושה כו' מעל צווארן ומשמנין את כו' לעתיד לבא כ"ש הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אוי לאומה שתמצא בשעה שמשים השם פדיון לבניו אוי לה לאומה שתהיה כו' כצ"ל:

בד"ה ציים כו' צ"ל צים כו' דכתיב היינו מקום ששמו כך כצ"ל:

בד"ה עד אשור כו' ומאשור ואילך משעבדי כו' דמשעבדי להו עד אשור כו' כצ"ל. ונ"ב פי' עד אשור ולא בכלל ודו"ק:

בא"ד ולעתיד קא מיירי כצ"ל:

בד"ה הן הנה כו' בדבר בלעם הס"ד:

בד"ה פיעור כך שמתריזין לפניו הס"ד:

בד"ה וינזרו כו' אחר הבושת הס"ד ואח"כ מה"ד כאהבם מתוך כו':

בד"ה ותקראן בגופן הס"ד ואח"כ מ"ה ותקראן משמע כו':

דף קו:

גמ' דבלעם דהוה כתיב ביה כו' אמר ווי שיצא זה כו'. יורישנו אל ואמר ר' יצחק מאי דכתיב גם אל יתצך לנצח אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח מאי דכתיב יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה אמר הקב"ה לימרו שמעתתא בי מדרשא משמיה אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל כו'. אמר ר' אמי ארבע מאה בעי כו':

מתנינן טובא בעוקצין וכי הוה כו' שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויה כו' ואליבא דהלכתא דכתיב סוד ה' ליראיו כו'. ואמר רבי יוחנן בתחלה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה בר תלתין כו' יותר מן מאתים ועשר שנים כו'. נ"ב זה אינו דהא לא היתה הגזרה כי אם משנולדה מרים ועוד בעל כרחך לא התחיל הגלות כ"א אחר מות יוסף והו' חיה בתוך רד"ו ע"א שנה אלא צ"ל שאותו עצה התחיל מתחלת ירידתם למצרים אבל לא נגמרה הגזירה והפורענות כי אם ממרים ודו"ק:

בד"ה חגירא תרגום של פסח הס"ד:

בד"ה שמא יצא זה לתרבות רעה הוא נמחק ומתחיל הדבור לאחר שיצא כו':

דף קז.

גמ' ואת לא מינסית לי אמר לפניו רבונו של עולם נסני שנ' בחנני ונסני וגו' כו' כצ"ל:

שם ומרעיבו שבע והיינו דכתיב נמחק והיינו דכתיב:

שם פיתקא לחלתא איגלייא וחזייה מיד וישלח כצ"ל:

שם אלא שאכלה פגה נ"ב ס"א שביעית:

שם פוסקין משנתן ואומרים לו דוד הבא על אשת איש כצ"ל:

שם אמר רב יהודה אמר רב אפי' בשעת חליו כו' ואמר רב יהודה אמר רב כו'. מאי טעמא קנסיבת יפת תואר כו' אז איתם שלא יכתוב כו' על אחת כמה וכמה ונקתי כו'. קבל עלך יסורין קבל עליה אמר רב יהודה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מתקדשת כו' טומאתה ולא בא עליה כו' כצ"ל:

בד"ה שאכלה פגה כו'. נ"ב ולפי פירושו הוה ליה למימר אלא שאכל פגי כי דוחק לומר שאכל אותן פגי שאין הלשון מובן כן ועוד הערוך כתב בפירוש פגי וזה לשונו שאכלה פגי כלומר באה אצלו קודם הזמן שנתבשלה באיסורא על כרחך משמע להדיא שתולה הענין בדידה ותימה הלא היא באונס נלקחה כמו שכתבו התוס' בסוף פרק במה בהמה וא"כ הוה ליה למימר שאכל פגי ר"ל שבא אליה קודם הזמן כו' ומרגלה בפומא דאינשי לפרש דאכלה פגי ר"ל שמיהרה לינשא לאוריה גם זו לא יתכן שהרי לכל היותר בת ח' שנה היתה בפ' סורר ומורה ואם כן בעל כרחך קטנה היא ונשואי' לא נשואין אלא שהשיא אותה אביה ואם כן הוה ליה למימר שהאכילוה פגי גם לכל הפירושים קשה לפי מה שמצאתי כתוב בס"א להדיא שאכלה פגי שביעית על כן נראה לפרש בדרך זה ראויה היתה כו' אלא שחטא קטן בא לידה וגרם הקלקול שתנשא מקודם לאוריה וכמו שמצינו במדרש משל לשתי נשים אחת קלקלה ואחת אכלה פגי וק"ל:

בד"ה נאספו כו' בעלי מומין כו' כצ"ל:

בד"ה באנחתי כו' בכל לילה מטתי כו' קרי ליה הס"ד והד"א:

בד"ה סוחר כותי כו' על דמים מועטים. נ"ב פירוש שיקנו ממנו:

בד"ה נסתרות של צנעה הס"ד:

בד"ה הכי גרסינן חכמי הדור הס"ד:

דף קז:

גמ' ושמה חדשים וגו' והני ששה חדשים לא קא חשיב שמע מינה נצטרע אמר לפניו רבש"ע כו' זיל כסי צ"ל זיל נסי כו' כל הארץ וכתיב משם הפיצם ה' ויפץ ה' אותם וגו' כנ"ל:

רש"י בד"ה אותה שעה כו' בהאי קרא ח' דברים כנגד אותם כו' כצ"ל:

דף קח.

גמ' שנ' תהרו חשש תלדו כו'. נ"ב פירוש קש:

שם רוחכם אש תאכלם כו' כצ"ל:

שם ישלחו כצאן עוליהם כו'. נ"ב לשון עול יונק כלומר נעריהם:

שם ולא מהמהם כו' נ"ב פי' מבניהם:

שם ולא נה בהם כו' כצ"ל ונ"ב פי' לשון נהי שאין אדם נוה ומייליל אחריהם כו' ואמר לפניו כו' ולא נה בהם ואף על גב נחתם גזר דין שנאמר ולא נה בהם כו' כצ"ל. ונ"ב פי' אל תקרי נוה אלא נח:

שם כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה כו' מאי משמע כתיב כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כמים שדומה כו' כמו עין בעין נמחק בעין:

בד"ה לא מהם כו' במשאם הס"ד:

בד"ה פליטין בושם כו' כצ"ל:

בד"ה א"כ לא נפנה דרך כרמים כו' כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים:

בד"ה בשכבת זרע שלכם כו' כצ"ל מבין עקבי רגליכם בשכבת זרע שלכם יכול למחות אתכם ל"א מבין עקבי רגליכם כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה חמת המלך שככה כו' מים נחו מרותחן כצ"ל:

בד"ה מאתו כו' שדרים אצלם כו' כצ"ל:

בד"ה ואית דגרסי כו' משיתא ירחי כו' כצ"ל:

דף קט.

גמ' דכתיב וחטאתי לאלהים כו' ונשכח תורת כו' אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבית אורחי לגנבי אמר להו הבו ליה תרי תורי כו' כצ"ל:

רש"י אחר ד"ה אם כן ליבנו כו' צ"ל ד"ה הפיצם כו' ואחריו ד"ה שדים כו' ואחריו ד"ה רוחין ואחריו ד"ה לילין כו':

בד"ה זה שאומרת צ"ל זו:

בד"ה שליש נבלע יסודותיה כו' עד שליש ושליש כו' כצ"ל:

בד"ה שאפי כו' לשם לכך היא משכחת כצ"ל:

בד"ה וכי מאחר כו' עוברי דרכים הס"ד:

בד"ה מעם גר כו' והשליכו עלי הנשכחים מני רגל ונתדלדלו מאדם ונעו כו' כצ"ל:

בד"ה יומם חתמו כו' וחותמיו הס"ד:

בד"ה אפרסמון כו' מנהגו של מפקיד צורה וחותם כצ"ל:

דף קט:

גמ' דלית ליה תורא לשקול תרי כו' דעברת במיא לא יהיב פדיוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא ותמניא זוזי דעברת במיא אליעזר עבד כו' פדיוהו כו' מגנו עלה אורחי כי מאריך גייזי ליה כי גוזץ כו' שקיל דידיה הכי איתנו בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לישלחו גלימא הוי ההוא הלולא איקלע אליעזר כו' איגר שורא אתאי זיבורי כו' ויקח קרח אמר ריש לקיש כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה דיתב גביה לסעודה נמחק כל זה והד"מ אזל אליעזר כו' כצ"ל:

אחר ד"ה א"ל מאן כו' צ"ל ד"ה דיתיב גבה לסעודה:

בד"ה כי אריך כו' גיידי ליה הס"ד:

בד"ה ורפתא לא כו' ברעב וכשמת כו' הד"א:

בד"ה מקח רע התחיל בקטטה הס"ד:

בד"ה נעשה לו בה פלאות כו' כצ"ל:

בד"ה אי מר רב כו' ואם קרח מנצח אתה תלמיד מה לך כו' כצ"ל. :

דף קי.

גמ' אמרה ליה חזי מאי כו' אמר איהו נמי כו' דתכילתא וכסינהו לכולהו כו' מן השרופים ומן הבלועין מן הבלועין דכתיב כו' ותורתו אמת והן בדאין אמר כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אמר לה קרח כו' כצ"ל:

בד"ה קנא לאשתו כו' התראה הס"ד:

בד"ה חולק על כו' ישיבתו הס"ד בד"ה מהרהר מחפה עליו דברים הס"ד:

בד"ה אקלידי מפתחות הס"ד:

בד"ה וקולפי מנעולם הס"ד:

בד"ה מן הבלועין כו' קיים ואח"כ כו' כצ"ל:

בד"ה בכבודי כו' משתחוין לחמה הס"ד:

בד"ה נתבצר מל' עיר בצורה כו' ולא מתו הס"ד והשאר נמחק. נ"ב בס"א. :

דף קי:

גמ' גיהנם להכא כבשר כו' ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום כו' כצ"ל:

וענף לעולם הבא ר' עקיבא כו' כצ"ל:

רש"י ד"ה וא"ל ההוא טייעא הם"ד:

בד"ה כל תלתין כו' גיהנם להכא ואמרי כו' כצ"ל:

בד"ה שבקיה כו' ולקמן מפרש כו' כצ"ל:

בד"ה עשרת השבטים כו' מקצתן החזירן הס"ד:

בד"ה כיום הזה כו' ומזכין מר הס"ד:

בד"ה הכי גרסינן כו' עתידין לחזור הס"ד וכאן נרשם גמרא וקודם הדבור נמחק גמרא:

בד"ה תנו רבנן כו' נענשו מרגלים הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור ר' שמעון כו':

בד"ה ואם יחזרו כו' לעולם הבא הס"ד:

בד"ה שורש וענף כו' שלהם הס"ד:

בד"ה הכי גרס כו' למר כדאית ליה ומר כדאית ליה כצ"ל:

דף קיא.

גמ' ניחא למרייהו כו' אמר לו אף לרשעים א"ל רשעים יאבדו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה לא ניחא כו' מ"ר לישנא אחרינא שלישי של שם כו' כצ"ל:

בד"ה חזייה רב לרב כהנא כו' כצ"ל:

בד"ה וענתה כו' ושפלים יהיו כמי כו' כצ"ל:

בד"ה א"ל חבל כו' ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם כצ"ל:

בד"ה אמת ראה כו' שנקרא אמת ונתיירא אם יתחייבו כלייה ודן אותן כצ"ל:

דף קיא:

גמ' נאוה קודש וגו' כו' את יצרו וליושב על כו' תנו רבנן יצאו הן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ה' לאורך ימים כו' כצ"ל עדותיך וגו' ה' לאורך כו':

בד"ה לרוח משפט כו' ביצרו שבועט ביצרו כו' כצ"ל:

בד"ה עד שיודח כו' מאותה העיר הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור הרי אלו כיחידי' שהן בסקילה וממונן פלט כו' כצ"ל:

בד"ה הכה תכה כו' ממקום למקום מצילין מדכתיב כו' כצ"ל:

בד"ה יצאו הם כו' והדיחן והרי הם כו' כצ"ל:

בד"ה חולקין עיר כו' נוחלין ומנחילין הס"ד:

בד"ה ה"ג לא ארבע מהאי וחמשה מהאי כצ"ל והס"ד:

דף קיב.

רש"י בד"ה גרידי בדלת כו' דמפרשינן גרידא יחיד כו' וגורד בסכין או בכל כו' כצ"ל:

בד"ה ור"ל משום דאין דנין שנים כו' כצ"ל:

בד"ה אלא מרבין כו' מרובין ואם הודחו הד"א:

בד"ה אמר רב חסדא כו' כאותה העיר שכונסין כו' לרחוב לשורפן אבל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודין ודוקא שכבר היו כו' כצ"ל:

בד"ה אלא דידיה דבני עיר כו' כצ"ל:

בד"ה דלא קבל צ"ל דקבל:

בד"ה לא שנא כו' לפי חרב והיינו שלא כדרך שחיטה והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור שחיטה מהניא כו':

בד"ה שער נשים כו' או לא הוא ס"ד:

בד"ה דתלי בסבטא כו' ואין קשורין כו' כצ"ל:

דף קיב:

גמ' היו בה קדשים קדשי מזבח כו' בעלים הוא והכא בקדשים כו' משללה אימעט וכל שקרב כו' בעל מום כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא כו' כצ"ל:

שם תנן התם עיסה כו'. נ"ב אין זה משנה אלא הברייתא בפרק כל שעה והכי פירש תנן התם כלומר שנינו לשם:

רש"י קודם ד"ה מכאן אמרו נרשם מתניתין:

בד"ה מעשר שני כו' יגנז וכתבי הקדש יגנזו הס"ד:

בד"ה ה"ג אלהיך אמר ר"ש כו' הד"א:

בד"ה רחובה כו' מתחלה ולא שעושין כו' כצ"ל:

בד"ה שנאמר כליל כו' ל"ג הס"ד:

בד"ה ואליבא דר' כו' דמיהם בהמתם מיקרו כו' כצ"ל:

בד"ה ליפלוג וליתני כו' לקדשי קדשים הס"ד:

בד"ה לא פסיקא כו' הנדחת ירעו כו' הד"א:

בד"ה דאתנהו צ"ל דאיתנהו:

רש"י בד"ה מאי קאמר הכי קאמר כו' קדשים קלים ממון בעלים הוא. נ"ב נראה דמשום הכי מפרש טעמא דפרק קמא משום בעלים ואליבא דר"ל ולא כר"י משום זבח רשעים תועבה דאם כן במאי פליגי דסוף סוף לכולי עלמא ימותו משום זבח רשעים תועבה אבל השתא שפיר פליגי דת"ק סבירא ליה ממון בעלים ובכלל שללה הוא ור' שמעון קא ממעט מכח שללה שאר קדשים ובכור מבהמתך ולא סבירא ליה ממון בעלים הוא אבל רבינא דמוקי ליה פלוגתא בבעלי מומין אבל בתמימים לכולי עלמא ימותו משום זבח רשעים תועבה כר"י. בא"ד כשהוא תם ואינו נפדה כו' איצטריך בהמתן למעוטי כו' כצ"ל:

עוד בדבור זה דאיהו מוקי ליה כצ"ל. ונ"ב אפילו בתמימים וקסבר כו' והאי אפי' קצת דחוק ודו"ק:

בד"ה תרומה ביד כו' אמר תשרף הס"ד. בד"ה אלא בעיר הנדחת כו' דהיינו חומה הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אלא לאו בגבולין ולא מטו ליה וקתני יגנוזו ואינו יוצא לישרף בתמיהה ואם איתא כו' אלא ממון הדיוט כו' משום זילותא כצ"ל והס"ד. בד"ה הכא במאי עסתינן כו' ולקמן פריך כו' כצ"ל:

דף קיג.

גמ' בטהור וכגון דנפיל כו' מאי עביד מאי קאמר ה"ק כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה וליפרקיה כו' ומשני כר"י כו' כצ"ל:

בד"ה ואבדתם כו' שמים הס"ד:

בד"ה כלל בעשה כו' ופרדסים לא ור' יוסי כו' דאיכא כ"ש כצ"ל והס"ד:

בד"ה דכולי עלמא כו' דבעלמא לית ליה כו' בכל בנייני כדקס"ד אלא עוד לכמו כו' כצ"ל:

בד"ה מחוברין ושריפה יצא זה כו' כצ"ל:

בד"ה לא יריחו כו' אחאב ועל שעבר כו' כצ"ל:

בד"ה אבירם ושגוב כו' דקרי להו כו'. נ"ב נראה לי לפי סלקא דעתא דמקשה ודו"ק:

בד"ה בי טמיא כו' לשון אבל. נ"ב באטב"ח ובאלב"ם:

דף קיג:

רש"י בד"ה איכסו כו' בתלתא יומי הס"ד:

בד"ה אמר ליה ר' יוסי הוא סוף דבור:

מַהֲרַ״ם שִׁיף

דף ב.

במשנה. החליצה והמיאונין בשלשה. לא תני גיטין ודוחק לומר דסמיך אכ"ש דמיאונין. ונראה דגיטין בפני עדים וא"צ ב"ד דעדי חתימה כרתי או עדי מסירה. רק מ"ש רש"י במיאונין ובשלשה בעינן דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון [אף דגיטין נמי דאורייתא וסגי בשנים] צ"ל דמדמה מיאון שהוא באמירה אי אפשי בפלוני לחליצה שהיא באמירה לא חפצתי לקחתה:

לא תני סוטה וזקן ממרא שהן בשבעים ואחד כבר התעוררו בזה תוספות פ"ק דסוטה דף ז' ע"ב:

ברש"י בד"ה שאין במיהן ידועין כו'. שלא בדקדוק דמשנתנו בדיוק נקיט דמיו דנטע רבעי לעולם צריך שומא לפי שצריך לחשוב היציאות כדאיתא פרק ה' דמעשר שני משנה ד' מה שאין כן מעשר שני כדאיתא פרק ד' דמעשר שני משנה ב'. וכן מצאתי אח"כ בתוס' לקמן (סנהדרין דף י"ד ע"ב) בד"ה נטע רבעי. ותמהני שדחקו עצמן לטעם מלבן. והטעם מובן מבואר למעיינין שם במשניות הנזכרין דמעשר שני נישום כשער שבשוק כמות שהחנוני לוקח כו':

ברש"י בד"ה שומע אני כו' שאפילו מיעוט המזכין כו' ר"ל בה"א זאת דלא תהיה אחרי רבים לרעות כלל לא ואפילו מאה ואלף יתרים במחייבים על המזכין אם כן ודאי אי אפשר לומר יוסיפו הדיינים דמה תועלת בהוספה אף שיסכימו עם המחייבין מ"מ זכאי דלא תהיה אחרי רבים לרעות כלל. ובזה מיושב נמי שלא תקשי דלמא אחרי רבים להטות לטובה אתי שלא תימא לילך אפילו אחרי מיעוט המזכין קמ"ל דדוקא אחרי רבים המזכין להטות ואי ליכא רוב יוסיפו. דאי אפשר לומר כן דהא בה"א זה תאמר שאחרי רעות כלל לא דאחרי רבים להטות אטובה דוקא קאי וא"כ קושטא הוא דאזלינן בתר מיעוט המזכין דאי אפשר לומר מוסיפין רק אם נלך אחר הרוב גם לרעות אבל עתה דאחרי רבים להטות קאי ארעות מעתה אמרי' לא כהטייתך כו' הטייתך לטובה ע"פ אחד כו' ואמרינן שפיר יוסיפו כו' דלא תהיה אחרי רבים לרעות אבל לטובה תהיה אחרי רבים [דהיינו אף ע"פ אחד] ואחרי רבים להטות לרעה בשנים. וראיתי רבים משתבשים בהבנת רש"י [עיין במהרש"א ומהר"ם]:

בתוס' בד"ה דיני ממונות בשלשה כו' הא דלא תני כופר כו' דאשלשה בבות קאי שעיקרן בדיני ממונות איירי. דבל"ז עיקר המכוון אדיני נפשות כי כן עיקר מסכת סנהדרין ושמות הפרקים יוכיחו ודיני ממונות נקיט אגב שיטפא לכן מקצר בהן ולכך מתחיל בהן אגב דזוטרי נינהו פסיק ושרי להו [אבל למה שהקדימו אחר ששנה דינים בתלתא בבי כו' הקשו שפיר]:

בסה"ד מיד ליד משא"כ יציאת העבד דזכה בעצמו לצאת לחירות:

דף ב:

גמרא אטו גזילות כו' דא"ל דה"א דיני ממונות ר"ל גזילות וחבלות כאחד דיני ממונות בדרישה [דלקמן] כמ"ש התוס' בסמוך דף ג' ע"א בד"ה שלא תנעול לחד שינויא [לרבא דמשני לקמן בר"פ אחד דיני ממונות] כאן בדיני קנסות כו'. קמ"ל גזילות וחבלות ממילא דיני ממונות בהודאות מיירי דז"א דדיני ממונות סתמא כל דליכא מכריחנו ודאי כל דבר משמע:

ברש"י בד"ה ואין ב"ד שקול כו' ולא משכחת הטייתך לטובה ע"פ אחד כו'. (עיין מ"ש בסמוך דף ג' ע"ב) אע"ג דהשתא נמי לא משכחת הטייתך לרעה ע"פ שנים רק במוסיפין כדמשני בגמרא וא"כ בעשרים ושנים משכחת הטייתך לרעה ע"פ שנים ולטובה ע"פ אחד במוסיפין דיש לנו להדר אזכות טפי ולעשות ב"ד באופן שיקוים זכות ע"פ אחד משא"כ לרעה מיהת מצינו הטייה ע"פ ג' וב' משכחת במוסיפין ועוד דבשקול אם הוא פלגא ופלגא אינו זכות ולא חובה משא"כ במספר נפרד מיהו מצינו לזכות אכן לקמן בסמוך מוכרח דמלנטות נלמד שאין עושין לכתחלה ב"ד שקול מה ת"ל לנטות אמרה תורה עשה ב"ד נוטה:

בתוס' בד"ה דברי הכל כו' וא"ת כי היכי כו' והיאך קאמר ואי אין עירוב פרשיות כתוב כאן שלשה למה לי מאי שנא מדרישה וחקירה דמשנתינו לקמן א' דיני ממונות וא' דיני נפשות כו' שנאמר משפט אחד יהיה כו' והכי הוה ליה להקשות בקצרה למעוטי מאי אי שלשה או מומחין הא כתיב משפט אחד ודרשינן מיניה אפילו להשוות דיני ממונות לדיני נפשות כ"ש להשוות דיני ממונות גופיה מניה וביה וכן לרב אחא לפירש"י דלא ס"ל עירוב פרשיות דמשמע ליה דבצדק תשפוט אינו סותר שום לימוד ואולי משמע ליה דאורחא דקרא לכתוב לשון יחיד כמו ודרשת וחקרת היטב וכה"ג [להכי הוצרך לפרש דלא ס"ל עירוב פרשיות] א"כ תקשי ממשפט אחד וכן וא"ת אכתי לענין מומחין כו' קאי לסברת המקשה (והמתרץ) ואפשר אף לרב אחא ולשמואל ואפשר לרב אחא מעמיתך ממעט מומחה וכן צ"ל למה שכתבו התוס' דרב אחא אפילו למאן דס"ל עירוב פרשיות כו' [ע"כ הא דלא בעי מומחין יליף מעמיתך] או אפשר שר"ל דרב אחא נקיט משו"ה בצדק משום שר"ל לכ"ע אפילו למ"ד עירוב פרשיות ואפ"ה באחד סגי מדאורייתא אבל קושטא דמשנתנו ס"ל אין עירוב פרשיות מדמעטי להודאות ממומחין [א] אי אפשר שר"ל דמומחה ממועט מדכתבה תורה מומחין בגזילות ש"מ דלגבי הני לא כו' כמ"ש התוס' לעיל [בתירוצם על וא"ת אכתי כו'. ואף דעירוב פרשיות כתוב כאן מ"מ גלי רחמנא דלענין ג' ומומחין לא קאי רק אגזילות דג' אימעט מבצדק ומומחין אימעט מדבעי כלל קרא למומחין ולא יליף מדיני נפשות לאורויי אתא דלא נילף דיני ממונות מדיני נפשות ודוקא גזילות בעי מומחין]:

קשה מנ"ל להמקשן להקשות או למה לא מתרץ כן בין לפירוש דמה הן קתני בין למסקנא תרתי קתני לעולם אין עירוב פרשיות כתיב כאן ובעי שלשה משום משפט אחד כמו לרבי יוחנן ומעטינהו ממומחין מדכתב רחמנא מומחין גבי גזילות [הא למה לי. והלא איכא למילף מומחין מדיני נפשות כדיליף דרישה וחקירה] ע"כ להורות דוקא גזילות ולא הודאות והלואות ואין לומר דזהו שכתבו התוס' הומ"ל דאפילו אין עירוב פרשיות כתיב כאן ובדין הוא כו' דז"א דהתוס' כתבו כך למאי דלא מרויחין מידי בתירוצא דמ"מ צריך לתרץ מדרבנן ומדרבי חנינא משום נעילת דלת אבל קושיתי דאדרבה יניח כסברת המקשה דאיירי הכל מדאורייתא [ב] וכ"ת [כמ"ש התוס'] ושמא לענין מומחין אין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות כו' אף שהתוס' לא כתבו כן רק לי"ל לחודא לתרץ א"ע למ"ד עירוב פרשיות מ"מ דילמא הגמרא סבירא לה אף לסברא חלוטה ופשוטה עד שמקשה המקשה לרבי אבהו [אי אין עירוב פרשיות למה לי ג' דאי משום דדרשי משפט מומחה נמי ליבעי דא"ל מדאצטריך למכתב בגזילות ולא ילפינן מדיני נפשות ע"כ להורות דדיני ממונות לא בעי מומחין דז"א דאי אפשר למילף מדיני נפשות כיון דאין שוין במספר הדיינים] ואף התוס' כתבו כך לסברא חלוטה משום דקושייתם הוא אף על המקשה [דפריך] אי ס"ל עירוב פרשיות מומחה נמי תבעי מנ"ל להקשות דלמא אין צריך מומחין משום דא"כ מומחין דכתב רחמנא למה לי וע"ז כתבו ושמא לענין מומחין אין ללמוד כו' והתוס' מקשין אחלוקה הראשונה שהיא מוקדמת [וה"ה אחלוקה דאין עירוב פרשיות איכא נמי לאקשויי דלמא שלשה בעי ממשפט ואין צריך מומחין משום דא"כ מומחין דכתב רחמנא למה לי וכקושיית הגאון וע"ז שייך נמי תירוצם ושמא כו'] אולם נכריח מרש"י ברב אחא שפי' [בד"ה מדאורייתא חד נמי כשר כו'] ואין עירוב פרשיות כתיב כאן מאי כוונתו בזה ומאי דוחקי' אלא משום דאל"כ אכתי [נימא] דצריך אותו יחיד להיות מומחה וא"כ מאי קאמר אלא משום יושבי קרנות [הא כיון דנימא דבעי מומחה לא שייך גזירה דיושבי קרנות כמו שביאר הגאון לקמן (סנהדרין דף ו') בתוס' בד"ה וכ"ת] וכ"ת דס"ל נמי סברת רבא דמשום נעילת דלת תקנו בהדיוטות [וכדרבי חנינא] ולא תקנו בחד כעין דאורייתא משום יושבי קרנות וכי תימא [אי ס"ל גם לרב אחא סברת נעילת דלת] א"כ לישני [אהא דפריך] אלא מעתה טעו כו' אתה נועל דלת כו' כדלעיל [בדרבי אבהו] י"ל דהכא ישנו ב' סברות דלא ישלמו משום נעילת דלת [כמ"ש התוס' לעיל בד"ה אלא מעתה טעו לא ישלמו] ומשום יושבי קרנות [כמ"ש התוס' בד"ה כ"ש] ומשני בהיפך נמי ישנו ב' סברות [כ"ש דאתה נועל דלת כו' כדלעיל וכ"ש דנפישי יושבי קרנות כדמסיק בשינויא הכא] דאין זה דעת רש"י שהרי פירש בהדיא טעו לא ישלמו כיון דברשות נחתו אפילו מדאורייתא כו' וטעמו מוכרח מדמסיק לרב אחא אית ליה דשמואל כו' [דשנים שדנו דיניהם דין דבדיעבד אוקמוה אדאורייתא] והיינו דמדאורייתא דין היחיד דין אפילו שאינו מומחה ש"מ דאי הוי ס"ל עירוב פרשיות הוי ילפינן מיניה מומחין אף דאינן שוין במנין הב"ד א"כ הדרא קושיא לדוכתא שהרי זאת הסברא שמענין לפי האמת מרש"י [דאיכא למילף מומחין אף דאין שוין במספר ודלא כסברת ושמא שכתבו התוס' לעיל] ואם יש פתחון פה לבעל דין לחלוק בין עירוב פרשיות למשפט אחד דעירוב פרשיות אמרינן אע"ג דסגי באחד [מ"מ צריך מומחין] דהוי כאלו כתוב לגביה ממש [אבל מדיני נפשות בהיקישא דמשפט ליכא למילף כיון דאין שוין במספר הדיינים וא"כ לא קשה קושיא דלעיל דאי בעי שלשה משום משפט אחד מומחין נמי ליבעי דא"ל מדאיצטריך למיכתב כלל מומחין בגזילות ולא ילפינן מדיני נפשות דז"א דכיון דאין שוין במספר הדיינים ליכא למילף בהיקישא דמשפט] א"כ לא מקשו התוס' [בד"ה ומדאורייתא] מידי לפירש"י דדלמא צריך בצדק לאפוקי משפט אחד [דהוקשו כל דיני ממונות להדדי דבעינן שלשה] בל"ז אי אפשר לומר כן [דבצדק לאפוקי משפט אחד] דא"כ למה כתב רש"י ואין עירוב פרשיות כו' דמה לי משפט אחד מה לי עירוב פרשיות מ"נ אי ילפינן מומחין אף דסגי באחד ולכך פירש אין עירוב פרשיות א"כ גם ממשפט אחד נילף מומחין אף דלא שוין במנין הדיינים ואי אין סברא ללמוד מומחין [כיון דאין שוין במנין א"כ למה כתב רש"י ואין עירוב פרשיות ולכך מקשו תוס' שפיר בצדק למה לי דע"כ לית ליה דרשה דמשפט כמו דלית ליה עירוב פרשיות לרש"י] וק"ל. ש"מ בהכרח [מקושיית התוס'] (דאין) [דשוין] משפט אחד ועירוב פרשיות לענין זה וש"מ [מרש"י] דשפיר אמרינן עירוב פרשיות לענין מומחין אף דבצדק תשפוט מורה לן דבאחד סגי [וה"ה בהיקישא דמשפט וקשה קושיא דלעיל] י"ל דרש"י הוא דפי' בדרב אחא כן ולרש"י ל"ק מידי דרש"י לשיטתיה אזיל בפירוש עירוב פרשיות כמו שכתב בשמעתין ובב"ק דלמ"ד עירוב פרשיות קאי אמלוה גרידא ולא אגזילות ולמ"ד אין עירוב פרשיות קאי אתרוייהו ועכ"פ אף לרמי בר חמא דס"ל אין עירוב פרשיות וארבעה שומרין צריכין כפירה במקצת כו' מ"מ אמלוה נמי קאי ובשמעתין קאמר ואי אין עירוב פרשיות כתיב כאן לגמרי דס"ל דלא קאי כלל אמלוה דאל"כ תיבעי נמי מומחין ומשפט אחד לא קאי רק דיני ממונות לדיני נפשות לכ"ע [ג] ולכך פירש"י בדר' חנינא [בד"ה שנא' משפט אחד] ממונות כנפשות ולא פי' ממונות כעדים זוממין דכתיב בממון גופיה [כמ"ש התוס' בד"ה שנאמר דעיקר דרישה וחקירה בעדים זוממין כתיב בדיני ממונות כו' אלא משום דממשפט אחד אין להשוות דיני ממונות אהדדי ולא הוי ידעי' שאר דיני ממונות] [ד] אך עתה קשה [דקאמר] איכא בינייהו דשמואל איכא בינייהו דר' אבהו הול"ל מה לו להביא שמואל בר פלוגתיה דרבי אבהו ולהניח ר' אבהו דעסיק בגרה וכ"ת הא בלא"ה נמי יכול לעשות איכא בינייהו עירוב פרשיות לפירש"י [שפי' בדר' אחא ולית ליה עירוב פרשיות] דז"א דיכול להיות דרבא נמי מצי למיסבר אין עירוב פרשיות ומכח משפט אחד צריך שלשה ומומחין מדאורייתא וכמ"ש התוס' לעיל [בד"ה דברי הכל] דהוי מצי למימר דאפילו אין עירוב פרשיות כתיב כאן בדין הוא דליבעי ג' מומחין כו' וגם רב אחא היה יכול לפרש כאוקימתא דרבא משום דר' חנינא נעילת דלת ואין עירוב פרשיות רק משום משפט אחד [ה] ומאי בינייהו מצד האוקימתא. ועוד דליפלגי בעלמא לענין עירוב פרשיות לענין מודה במקצת בלא זה י"ל דרבא בהכרח לית ליה דשמואל ורב אחא מצי סבר [דשמואל] דלמה לנו לומר דפליג ולעשות פלוגתא [ושפיר ניחא איכא בינייהו דשמואל] אבל דרבי אבהו לא מצי למימר דרב אחא לית ליה דר' אבהו בהכרח דאפשר דאף דג' מתקנות רבנן מ"מ אין דיניהם דין דכל דתיקון רבנן כעין כו' ואדרבה חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ובכ"מ מצינו דאלמוה רבנן לתקנתייהו כ"ש כאן דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתן כל הדיוט יקפוץ וידין ויהיה דינו דין (בזה מיושב וא"ת דבראש דבור המתחיל ד"ה כו' לרמי בר חמא [דאף דס"ל אין עירוב פרשיות מ"מ מדרבנן אין דיניהם דין] ומתורץ בזה קושייתנו הראשונה [ו] וצריך להולמו בסגנון אחר. כ"ז הגה"ה מדברי המחבר מלבד תוספת דברים שהגהנו בו) ולכך לא מצי לומר איכא בינייהו דרבי אבהו דלמה לנו לומר לית ליה דרבי אבהו ולעשות פלוגתא עליו שאין מכריחנו אך עתה קשה מאי פריך אילימא דלא בעינן שלשה והא אמר רבי אבהו כו' דלמא ר' אבהו מדרבנן קאמר ושפיר קאמר דברי הכל אבל מדאורייתא אין צריך שלשה דאין עירוב פרשיות כו' ומשנתינו איירי מדאורייתא כסברת המקשה וקתני מה הן כו' אבל הודאות והלואית אין צריכין שלשה מדאורייתא וא"ל דדחיקא ליה לפ"ז שישמט התנא תקנתא דרבנן דבין לרבא בין לרב אחא תני התנא תקנתא דרבנן דהא אחד דיני ממונות בדרישה כו' איירי מדברי תורה וע"כ הך תקנתא קדים ואדרבה בשינויא דרבא ורב אחא דוחק קצת דאיירי משנתינו

בתר תקנתא ואחד דיני ממונות קודם וע"כ תקנתא דנעילת דלת לענין דרישה תיקנו קודם שהרי תיקנו אף בחבלות כמ"ש התוס' בד"ה שלא תנעול ש"מ דאותו נעילת דלת יש לחוש יותר בלא זה אין ה"א לומר אתקנתא דרבנן אפילו בדיעבד אין דינו דין: בלא זה י"ל דתלמודא לעיל לא ידע אם ר' אבהו מדרבנן קאמר למה יתקנו רבנן שלשה כיון דמדאורייתא בחד סגי דלא אסיק אדעתא הא דיושבי קרנות ורב אחא שחידש לא רצה לישב המשנה כן [דמה הן קתני ומדאורייתא] משום קושיא דשלשה שלשה למה לי אבל לבתר דפתח לנו רב אחא סברת יושבי קרנות יכול האמת להיות דר' אבהו מדרבנן קאמר ולכך לא מצי לומר דרב אחא לית ליה דר' אבהו: אמאי לא מקשי לעיל בקיצור בר' אבהו גופא מיניה וביה דקאמר דברי הכל אין דיניהם דין כו' דדברי הכל היינו אפילו למ"ד אין עירוב פרשיות תקשי שלשה למה לי כמו דפריך השתא ואי קסבר אין עירוב פרשיות שלשה למה לי א"כ צ"ל דבר' אבהו י"ל משום משפט אחד וקושטא דבעי נמי מומחין אבל לפי מ"ש לעיל דלרש"י אין משפט אחד לימוד כלל א"כ לפרוך בר' אבהו גופא דזה אינו מלבד די"ל כל ברייתא דלא מיתנייא בי ר' חייא כו' כמ"ש התוס' בד"ה דברי הכל וס"ל לר' אבהו דאין מ"ד בעולם דלא ס"ל עירוב פרשיות ולשון דברי הכל קאי אפלוגתא דפשרה לקמן [סנהדרין דף ו'] בלא"ה נמי לא קשיא לפי מ"ש לעיל שיטת רש"י [בפירוש דעירוב פרשיות] וק"ל:

אבל זה אין להקשות שיקשה לעיל בקצרה ולמה ליה לעשות (ג') [סנהדרין ב'] חלוקות להקשות כן [דהיינו אי למעט שלשה והא אמר ר' אבהו כו' ואי למעט מומחין כו'] ימעט מתניתין הודאות מגזילות מה שיהיה הא לר' אבהו שוין לענין ג' [וה"נ הו"ל להשוותן לענין כל מילי] ואמאי מחלק מתני' להודאות מגזילות דז"א דהמקשה מבקש לדעת קושטא (דתנא) לפירושא דמתני' מאי ממעט התנא ואף אם לא היה קשה לו מידי מ"מ היה מקשה ולמאי. מלבד שיש לומר דרך חילוק שמקשה בזה האופן ועושה ב' חלוקות להורות נתן שבחלוקה למעט מומחין קשה עוד קושיא נוספת דהיינו אי הכי תרתי קתני כו' ולמה ליה לר' אבהו לפרש מה הן: [בדפוסים ישנים היה כתוב כאן ישוב קושית תוס' על רש"י שבדף ה' ושבדף ו' ואנחנו הצגנוהו לקמן בדף ו']:

דף ג.

גמרא אי אפשר דלית בהו חד דגמיר כו' עיין בטור ריש סי' ג' שכתב פלוגתא בין הרמ"ה להרא"ש [דלהרמ"ה בעי שלשתן גמירי אע"פ דלא סבירי (נ"א דלא סמיכי) ולהרא"ש סגי בחד דגמיר] ולכאורה הרמ"ה כתב כך דפסק כר' אבהו דתיקנו רבנן שלשה הדיוטות דגמירי במקום שלשה מומחין וכי היכי דמדאורייתא צריך שלשתן להיות מומחין כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון וצריך שלשה להיות גמירי דאלו לרב אחא מפורש דא"צ רק אחד להיות גמור כדקאמר שלשה אי אפשר דלית בהו חד דגמיר. והרא"ש כתב כן ברב אחא כי מביא אוקימתות שניהם משום דבה"ג פסק כרב אחא והרי"ף ואיהו הסכימו כרבי אבהו. ויכול להיות דלא פליגי כלל [דלדינא למאי דפסק כרבי אבהו גם הרא"ש סובר דבעי שלשתן גמירי] ואי משום דלא הו"ל להביא הא דרב אחא הנה הביאו משום דה"ג והתוס' פסקו כן. וצ"ל בדוחק כיון דהרי"ף לא הביא בספרו אוקימתא דרב אחא. והרא"ש הביאו ומאריך בהסברתו משמע ליה [להטור] דלענין דליסגי בחד דגמיר נקטינן מיניה דבהא לא פליג רבי אבהו דאל"כ הול"ל א"ב למר צריך שלשה דגמירי רק בענין שנים שדנו פסק כר' אבהו יש גורסין בהרמ"ה אע"פ דלא סבירי וישרה בעיני:

הכלל גמיר נקרא הדיוט סתם בני אדם לא גמיר אפילו מיקרי יושבי קרנות ופסול לדינא ושלשה יושבי קרנות פסולין אם לא בערכאות דסורא שנתמנו דכשירין לחכמים דפליגי אר"מ. גמיר וסביר מיקרי מומחה ודן יחידי רק חייב לשלם בטעה. גמיר וסביר ונקיט רשותא פטור מלשלם:

ברש"י בד"ה אלא מעתה טעו לא ישלמו כו' כיון דברשות רבנן קנחתו כו'. ובסמוך [בתירוצא דרב אחא פי'] טעו לא ישלמו כיון דברשות נחתו אפילו מדאורייתא. משמע דבשלמא אי לא נחתו ברשות ניחא דחייבין. הא שם דינו לאו דינא כלל והדר דינא כמו השתא שנים שדנו לרבי אבהו אין דיניהם דין והדר דינא. ודיוקא דמתני' דאם היה מומחה פטור הא שאינו מומחה חייב דהיינו רישא דן את הדין כו' מה שעשה עשוי וישלם כו'. מוקמי לקמן לר' אבהו בדקבלו עלייהו ואמרו ליה דיינית לן דין תורה. וא"כ היאך הבין בל"ז. [בלאו מתני' דידן ושקלא וטריא דלעיל תקשי ליה הך מתני'] למאי דלא ידע בתקנתא דרבנן משום נעילת דלת למה דינו דין כלל. [י] עוד קשה מאי דייק הא שאינו מומחה כו' אין הכי נמי כיון דיחיד הוא דן שלא ברשות דהא לרבי אבהו קיימינן דס"ל שנים שדנו אין דיניהם דין ודוקא ג' ברשות רבנן נחתו ודלמא אה"נ דטעו לא ישלמו אבל אחד שאינו מומחה חייב. ואי ידע דאיירי בדקיבלו עלייהו א"כ צ"ל לרבי אבהו ע"כ בדאמרי ליה דיינית לן דין תורה ודלמא משום הכי חייב ודו"ק:

בתוס' בד"ה שלא תנעול כו' ויש מפרשים דוקא גזילות על ידי חבלות כו'. רבים המשתבשים ודבריהם פשוטים דודאי מן התורה אין חילוק וגזילות לחודא בעי מומחין דגזילות דבשומרים ודאי גזילות לחוד הוא ואפילו הודאות והלואות בעי מומחין מדאורייתא למאי דמסיק השתא. ובתחלת הסוגיא קודם בואינו לנעילת דלת דסלקא דעתין דאיירי הכל מדאורייתא ודאי איירי בגזילות לחודא דמדאורייתא אין חילוק לזה הוצרך לומר גזילות דעיקר שלשה דכתיבא כו' וחבלות מה לי חבל כו' ושם לא קשיא כלל קושית התוס' היאך דנין בבבל כו' שהיא מדרבנן. אבל למאי דמסיק דמשנתינו איירי מדרבנן ומשום תקנתא ואפ"ה גזילות וחבלות נשאר על דין תורה וצריך שלשה מומחין א"כ היאך דנין בכמה דוכתא כו'. לזה פי' היש מפרשים דגזילות וחבלות שבמשנתינו איירי בגזילות שע"י חבלות כיון דלא שכיחי הניחוהו על דין תורה אבל גזילות לחודא או חבלות לחודא תיקנו בהו רבנן כדי שתנעול דלת בפני עושי עולה וא"צ מומחין והוי כמו הודאות והלואות [עיין במהרש"א] וק"ל:

בא"ד וא"ת והיאך כו' שהחזירו כו'. לכאורה אין קושיא דבעומדין במרדן על הב"ד להוציא טרף משיניהם:

בתוס' בד"ה נזק כו'. תפסו בהמקשה. וכן מ"ש והא דקאמר משום דקבעי למיתני חצי נזק דלא כר"ע כו'. [ולא הקשו ממתני' גופיה דקתני נזק וחצי נזק דבעי מומחין ע"כ דאיירי בשור דאזיק אדם וע"כ דלא כר"ע]. דהכא משמע טפי דבעי מומחין:

לכאורה מה שאמרו פ"ק דב"ק והשתא דאמרינן חצי נזקא קנסא וכו' האי כלבא דאכל שונרא כו' ולא מגבינן בבבל משמע דלמ"ד ממונא מגבינן וכאן משמע דבעינן מומחין [למאי דמסקו תוס' דאיירי אפילו בשור דאזיק שור בנזקי קרן דאין מועד בבבל] וצ"ל כמ"ש התוס' שם דהאי והשתא דאמרת כו' אינו מוסב על ולא מגבינן בבבל רק על האי כלבא דאכל כו' [משונה הוא וחייב עכ"פ לשלם אבל למ"ד פ"נ ממונא פטור מכלום ע"ש בתוס'] ואולי גם מה"ט פי' כן שם תוס':

בספר ב"ח ראיתי בדרך עראי מ"ש בסימן ד' על גמיר ששינה רש"י פירושו כו' ואינו יודע לו מקום והדבר ברש"י כמשמעו. גמיר ששמע מאחרים ואינו יודע להוסיף סברות ולדמות. וסביר. מדעתו:

דף ג:

גמרא רבי יהודה אומר בחמשה כו'. וטעמא דרבי יהודה באמת נראה דבסנהדרין כתיב ביה מספר שבעים אין לנו להוסיף מכח אין ב"ד שקול דא"כ הול"ל אספו לי שבעים ואחד איש משא"כ בעגלה ערופה דכתיב זקני אף דמיעוט רבים שנים מ"מ מכח סברת אין ב"ד שקול מסתבר לומר זקני שלשה. וזה שכתב רש"י בעגלה ערופה וסתם זקני ב"ד משמע:

יש משבשים לעיל במקשה אי אין עירוב פרשיות שלשה למה לי דלמא משום ב"ד נוטה וזה הבל דאם נלמד דצריך ב"ד אמרה תורה עשה ב"ד נוטה ולעיל פריך דלמא אין צריך ב"ד דבאחד סגי. תדע דלא פריך לר' יונתן למה לי ב' אלהים תיפוק ליה דבעינן ב"ד נוטה:

גמ' אלא הא דתנן שנים אומרים זכאי כו'. דאף אם תאמר דאיירי בהודאות והלוואות מ"מ הוא כעין דאורייתא וצריך דעת שלשה הדיוטות שוין:

גמ' מייתי לה בק"ו מדיני נפשות. וכי תימא דיו וליבעי ב' יתרים לחייב. דחייב בדיני ממונות טובה לזה ורעה לזה ואינו דומה לרעות שבדיני נפשות שהוא רעה לכל. רק דומה לזכות בדיני נפשות שנקרא טובה לזה ורעה לגואל הדם וכה"ג:

בתוס' בד"ה אין דורשין תחלות כו' וקשה כו'. ראוי לדקדק ביישובו של רש"י. עכ"פ אין כוונתו דצריך למיבעי מומחין דלא היינו יודעין בלא"ה שצריך שלשה מומחין (דהוי אמינא) [דהא] משני אלהים ע"כ ידעינן מומחין. רק כיון דסוף סוף נשמע מיניה מומחין כיון שהוא הראשון מצריכינן לגופיה אף שהיינו יודעין בלא"ה. וכן הוא לר' יונתן כדמסיק אצל דיין הרגיל. וקרנות וט?פות ועשרה כהנים מסייע ליה [דדרשי' כולהו למנינא משום דלא נשמע מיניה שום חידושא כלל]. צריך עיון:

בתוס' בד"ה מוקי לה כו' ועוד מצי למימר כו'. לא נתחוורתי מ"ש מתירוץ ראשון. ולולי סיומם דרע לזה וטוב לזה היה אפשר לומר בדוחק בכוונתם דאין שייך בדיני ממונות הטייתך לרעה על פי שנים שהרי סך הכל של הב"ד רק (שנים) [שלשה] ולא תמצא לרעה רק בהסכמת כולן ואין זה אחרי רבים להטות דאיירי לרעה ע"י שנים. אף דגם בעשרים ושלשה לא משכחת [לרעה ע"י שנים] רק ע"י מוסיפין וה"נ בדיני ממונות בשלשה אם שנים מחייבין ואחד מזכה יוסיפו מ"מ לא דמיא דבב"ד של דיני נפשות דהיינו עשרים ושלשה משכחת שפיר אחרי רבים להטות אפילו לרעות בכמה גוונא כגון עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין וכה"ג רק שנים במכוון לא תמצא רק במוסיפין והתורה לא כתבה בפירוש שנים רק על לשון של תנא דמתני' פריך בגמ' לקמן דתנן הטייתך לרעה ע"פ שנים היכי משכחת לה ומשני במוסיפין משא"כ בב"ד שלשה של דיני ממונות לא תמצא בו שיתקיים באותו ב"ד הטייתך לרעה שיתקיים אחרי רבים להטות. ומהאי טעמא אין מקום למ"ש לעיל במתניתין [סנהדרין ג ע"ב ברש"י בד"ה אין ב"ד שקול]. דהדברים כפשטן דעושין ב"ד נפרד דהשתא יכול להתקיים ביה שינוי הטייתך לטובה מלרעה ע"פ אחד ולרעה ע"פ שלשה וארבעה וכו' דמידי שנים כתיב רק תנא נקיט שנים משום דקושטא הוא שאם ישנו שנים כגון במוסיפין אזלינן בתרי'. משא"כ במספר זוגות דרך משל כ"ב לא מתקיים באותו ב"ד לעולם שינוי הטייתך לטובה מלרעה דלעולם אם הוא בהיפך נמי אזלי' בתר אותו רוב בין לטובה ובין לרעה כגון ב"ד של עשרים ושנים. עשרה מחייבין ושנים עשר מזכין זכאי ה"נ עשרה מזכין ושנים עשר מחייבין חייב והתורה רצתה בב"ד שיתקיים בו לא כהטייתך לטובה כו' וק"ל. ולפי"ז לנטות למה לי:

בתוס' בד"ה דיני ממונות לא כ"ש תימה כו'. לא הקשו בקצרה אשמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב אלא הא דתנן שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי. דשמואל מפיק לה מאחרי רבים להטות דקאי אדיני ממונות ודוקא ברוב דאיתא קמן אבל לא ברוב דליתא קמן אבל עתה דפתח לנו תלמודא ברבי יאשיה דאפילו רובא דאיתא קמן לא כתיבא בדיני ממונות רק ילפינן בק"ו מדיני נפשות ובדיני נפשות דאיתא קמן וליתא קמן שוין א"כ נילף הכל בק"ו:

בתוס' בד"ה מסנהדרי גדולה פריך שפיר כו'. לשון פריך שפיר משמע כאלו מסנהדרי קטנה לא פריך שפיר ואח"כ סיימו הלשון של מ"ה [לא יתכן] דבל"ט סגי אבל מ"מ קשה [דלא ליסגי בכ"ג] עוד קשה דמאי מקשה כלל כו' בגמר דין כתיב הא כתיב עדה שופטת לרעה ועדה מצלת ואין זה עשרים בהסכמה אחת ומאי פריך כלל כדי שיגמר הדין בעשרים ושלשה הא אי אפשר לומר כן ואולי י"ל בדוחק דתרתי מקשו התוס' אבל סנהדרי קטנה דעשרים כתיב בין הכל ותו לא כדדרשי' עדה שופטת כו' א"כ לא פריך מידי ועוד אף באת"ל כו' סוף סוף בל"ט סגי ודוחק:

דף ד.

גמרא שנאמר ודם זבחיך ישפך לא גרסינן בגמרא וכן במשנה שם ליתא וכן משמע מרש"י ותוס':

בתוס' בד"ה כולהו ס"ל כו' ונראה דדוקא הכא וכו'. ולכך לא חשיב דר"י בן ברוקא דהתם לא מכחשו אהדדי ודריש כפות ללולב ולמזבח וכפת ללולב אחד וכן לר"ע [אף דם"ל יש אם למקרא מכל מקום דריש נמי כפת ללולב אחד] כמ"ש בסמוך [וכפות דריש ללולב ולמזבח]. ואין צ"ל לר"ע דכפת מורה דאחד סגי וכפות דבב' נמי יוצא ולא עבר על בל תוסיף (דבערבה היינו טעמא דלא עבר על בל תוסיף דכתיב ערבי בציר"ה תחת הב' ומאה נמי מקרי ערבי רק בשנים נמי יוצא אבל אלו כפת ה"א דוקא אחד כמו ה' פרשיות בתפילין וחמש ציציות וכה"ג) כמו במצות (בפתח תחת הוי"ו) מצות (בחולם) משא"כ בקרנות וסוכות ונפשות ליכא למימר הכי ודו"ק:

בא"ד ומיהו קשה מרע"ק כו'. דפליג אר"ש בקידושין:

בתוס' בד"ה ושתים לעכב וא"ת כו' הול"ל שלש. דא"ל חד לגופיה (ונצטרך) [והוצרך] לדקדק שכתבו לעיל [סנהדרין ד ע"ב בד"ה אין דורשין תחלות] וקושיא אחת מתרצת חברתה. דאי אמרי' חד לגופיה שקלינן כל התיבה לגופיה כמו בסוכות [אליבא דר"ש בסמוך]:

בתוס' בד"ה מנין כו'. בסוף הדיבור. אין להקשות. לבתר דכתיב ריבוי בחדא בנבילה או בשרץ נלמד אידך מיניה כיון דאורי דהוי כבשר דהיינו או דכתיב בשרץ וליכא (ריעותא) [ריבויא] בנבילה או לבתר דכתיב ריבויא בנבילה לא אצטריך בשרץ רק לאורויי [ח] שאין צריך שיקרוש כו'. דא"כ בפרק כל שעה הול"ל כשהותרה נבילה היא ודמה הותרה [כיון דאמרי' דאורי לן ריבויא דהוי כבשר] וק"ל:

בתוס' בד"ה ורבנן כו' תימה כו' וא"כ כו'. מקשין מאי וא"כ כ"ש אי סבר ר' ישמעאל יש אם למקרא כ"ש דקשה תרתי למה לי ותירצתי דבשלמא אי ס"ל יש אם למקרא אי כתב נפשת לחודא ה"א רביעית דם משני מתים טמא איצטריך בנפש ללמוד דוקא ממת אחד דהיכא שיש לימוד הסותר המקרא אזלינן בתר המסורה כדבשמעתין [גבי קרנות דכתיב וכיפר וכיפר וגבי חלב דרך בישול] (בכל התורה המדה היכא דמקרא ומסורת מכחשי אהדדי וליכא דבר המורה לן לדרוש המסורה. [אז למר דרשי' המקרא ולמר המסורה. אבל לא היכא דאיכא לימוד הסותר]). ואי כתיב בנפש לחודא ה"א ה"ה משני מתים דמה לי מאחד או משנים דמ"ש מבשר דשני חצאי זיתים משני מתים מטמאין כמ"ש התוס' מקודם [בד"ה מנין] שהם ב' קושיות למה לי קרא לדם [דמצטרף] מ"ש מבשר [דשני חצאי זיתים משני מתים מצטרפין] וגם לר' ישמעאל דבעי קרא [לרביעית דם] שמטמא למה לי [הא דם הוי כבשר] ותירצו כיון דגזעו מחליף לא אתיא [רביעית דם שמטמא] מבשר. ולשני מתים [באמת] אין צריך קרא. והא דנקיט מנין כו' לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד כו' דאי כו' וק"ל. לזה כתב נפשת וכתב בנפש דהשתא ע"כ ממועט שני מתים. אבל עתה דם"ל לר' ישמעאל יש אם למסורת א"כ תרתי למה לי ולמה לי בנפש:

בא"ד למה לי תרי קראי כו'. אין להקשות דמכל אחד לחודיה ה"א ה"ה בשני מתים. דכיון דשינה המסורת מהמקרא והלכה למשה מסיני לילך בתר המסורת ע"כ למעט שני מתים אתי וא"כ קושיתם על בנפש למה לי:

דף ד:

גמ' מפני הדין כו'. אין להקשות למאי דקיימינן השתא יש אם למקרא א"כ ישנו ששה קרנות וה"א לפחות שנים לעכב איצטריך וכיפר [ולמה הוצרך לומר מפני הדין]. דא"כ בחד וכיפר סגי. וכ"ת כסברא דלעיל בבית הלל כפרה בכדי לא אשכחן ועוד ב' קרנות [היתירין על ארבע עד שש] דהיינו שלשה לעכב. דא"כ בב' וכיפר סגי. דהא קושטא דמתנה אחת צריך ועיכב אם לא נתן. וזהו שדקדק רש"י מפני הדין הוצרכו לכתוב כולן כו'. ולכך מסיים הגמרא וכיפר אע"פ כו' כיפר כו' כיפר כו' וק"ל:

אין להקשות [גבי חלב דאמרי' יש אם למקרא] הכא מקרא ומסורת לא מכחשו דנדרוש תרוייהו [כמ"ש התוס' לעיל ע"א בד"ה כולהו ס"ל דהיכא דלא מכחשי דרשי' תרוייהו] חלב (בקמץ) וחלב (בצירה) ובשניהם אסורים לבשל. ולמסקנא ניחא דהאי טיגון מיקרי. או שמא בחלב וחלב יחד דוקא אסור לבשל. עיין. [וזה אפשר דקשה גם למסקנא דלא מיקרי טיגון רק כשמטגנו בחלב לבד. אבל אם מבשל הבשר והחלב בחלב מיקרי בישול]:

ברש"י בד"ה בפרשת שמע ובפ' כי יביאך כו'. כצ"ל דבקדש לא כתיב לטטפת:

בתוס' בד"ה דנין כו' תימה כו' כיון דאשכחן כו'. וכן אין להקשות להיפך למה לי קרא דפנימיים זה מזה אי משום דה"א אין למדין זה מזה ואין מעכבין א"כ בה"א זו למה לי וכיפר השתא פנימיים לא מעכבי חיצוניים מיבעיא. דה"א לבתר דאשכחן דפליג קרא חיצוניים מפנימיים דמעכב דאורי וכיפר שלא יעכב תו מחלקינן אפילו הפנימיים מהדדי. וסברא החיצונה אינו מוחלט די"ל כך וכך:

בתוס' בד"ה לטוטפות כו' ויש מפרשים כו' וגורעין כו'. לכאורה ליש מפרשים גורעין ו' קמא של ולטוטפת כמ"ש גורעין ו' דבריש התיבה ולר"ת נשאר ו' קמא במקומה ודרשינן לה כמו והנותר ולזה כתבו וה"ג כו' [ולטוטפת] לר"ת משא"כ ליש מפרשים א"צ לגרוס כן כיון דגורעין ו' קמא ושדינן בין פ' לת' הוי כאלו כתיב לטוטפות אבל מתוס' זבחים משמע ליש מפרשים גורעין הו' שבין ב' טיתי"ן ע"ש. ואולי אין חילוק וקפידא ו' קמא ו' תנינא:

בתוס' בד"ה טט כו' א"נ כו'. ומ"מ מקשה לר' ישמעאל דדריש המסורת. דאם בכל מקום יש אם למקרא הו"ל למיכתב ג' פעמים לטוטפות הרי עכ"כ. לא פחות מד' ויותר לא דלא מצינו כתובים בענינא דתפילין. או דל חד לטוטפות לגופיה פשו ד':

בתוס' בד"ה כדרך כו'. לפירש"י הגירסא כדרך שבא לראות הקב"ה אותך וקאי המסורה יראה אהקב"ה כן אתה בא (בחולם לשון ציווי כמו בא אל פרעה) ליראות דהיינו יראה שהוא המקרא וקאי אזכורך. וכתבו ואין הלשון משמע כן. הן לשון כדרך שבא כו' כך בא כו' משמע שבא תרוייהו קאי אחדא דהיינו זכורך. הן לשון יראה יראה משמע הכל אזכורך. ובחגיגה הקשו עוד דדריש המסורה קודם דהיינו יראה בחירק והו"ל למידרש המקרא קודם שהוא העיקר שהרי אותן דפליגי ס"ל יש אם למקרא לבד כמו חלב או חלב. לזה פי' ר"ת בהיפך כדרך שזכורך בא לירא מן השכינה בשני עינים בראיה שלימה מהקב"ה דהיינו יראה המקרא כך זכורך בא לראות דהיינו יראה וזה שכתבו איפכא כו'. ולפי זה צריכין לדחוק בפירש"י שלפנינו במ"ש ותרוייהו דרשי יראה כל זכורך כו' צריכין לדחוק שכוונתו שיראו פני השכינה את זכורך יראה משמע שיתראו לפניו ומ"ש שהוא בא לראותו וכן מ"ש אף אתה רואה אותו צריכין לדחוק שר"ל שהמכוון מן יראה בב' עינים כדי שיראו זכורך את השכינה בשני עינים. ומ"ש שה"וא ר"ל זכורך בא לראותו [ר"ל] השכינה. וזה שכתב כדרך שזכורך כו' כך בא לירא לו כו'. [כ"ז צריכין נדחוק]. ולמה נהפוך דברי אלהים חיים ונעשה מן יראה יראה ומן יראה יראה דטפי נפרש יראה אזכורך כפשטיה וכן יראה וכמו שכתבו התוספות ולכאורה הוא משמעות דבריו פה ובחגיגה וערכין שוין (והתוספות היה לפניהם נוסחא אחרת) יראה שיראו זכורך פני השכינה כו' ותרוייהו אזכורך קאי ויראה המכוון אראיית הקב"ה לישראל הקיש ראייתך דהיינו יראה לראייתו דהיינו יראה כדרך שהקב"ה בא לראותך דהיינו יראה כך בא הקב"ה ליראות לו כמו ממנו. ובחגיגה [כתב] ליראות ממך דהיינו יראה מה הוא כו' וגם זה דוחק ודו"ק:

בתוס' בד"ה דרך כו' דחלב או נבילה בחלב אסרינן כו'. הרבה משתבשין בוקשה כו':

דף ה.

גמרא לאו מנייכו נקיטנא רשותא כו'. מכאן הסמיכו שהנסמך כפוף להסומכו ועי' בשו"ת מהרי"ק שורש קי"ז באורך הרבה מה שמדקדק בזה:

ברש"י בד"ה שרודין כו' שבימיהם היה להם כח ורשות מאת מלכי פרס. מיהו רשות ממלך פרס למי שהוא [אינו מזרע שבט יהודה] כתב הטור שאינו מועיל אע"ג דלכאורה כ"ש הוא ומה נטילת רשות מריש גלותא או נשיא מועיל ואינהו גופייהו בא להם רשות מאת המלך כ"ש נטילת רשות ממלך גופיה והיינו טעמא דבזרע (ישראל) [שבט יהודה] תליא קרא ע"ש בטור ובב"י באורך: ומה שכתב הב"י ושניהם המלך היה נותן להם רשות כו' מרש"י לא משמע רק ריש גלותא:

אי מועיל רשות לגמיר לחוד או אפילו ללא גמיר עיין בטור:

בתוס' בד"ה ואם היה כו' משמע דסבר כר' אבהו ואפ"ה בחלוקה זו גופה יחיד מומחה דן כדקתני ואם היה מומחה כו'. ועלה קבעי דגמיר וסביר ונקיט רשותא אבל כו' [עי' מהרש"א] ויש משבשים:

בא"ד תקנתא דרבנן כו'. ולעיל [סנהדרין דף ב'ע"ב דפריך ולמאי אילימא דלא בעי שלשה והא אמר ר' אבהו כו' אמאי] לא משני מה הן קתני ולמעוטי שלשה מומחין דבחד מומחה סגי כו':

בא"ד אלא אכגון אנא דרבי חייא קאי כו'. ופשיט מרב יוסף דס"ל נמי עירוב פרשיות כמו שכתבו התוס' כבר מפרק המגרש:

שם אכגון אנא דרבי חייא קאי. ולא פשיט מרבי חייא גופיה עובדא דרבב"ח [דבסמוך]. דהתם דלמא מועיל לו קצת רשותא דנשיא לענין דינו דין דהא בארץ ישראל חכימי טפי:

בא"ד הוי מצי לשנויי כו'. וסיפא ואם היה מומחה כו' ר"ל ונטל רשות פטור רק דחיקא לגמרא לשנויי כן מדקאמר בסיפא ואם היה מומחה כו' דא"כ הו"ל למיתני ואם נטל רשות ולא בסתם אם היה מומחה כיון דגמיר וסביר נמי מומחה לרבים קרי כדהכא וזה שכתבו התוס' בסמוך [בד"ה ואי לא] ובשאינו מומחה איירי דהא קתני סיפא כו' דע"כ מיאן תלמודא מלשנויי ריישא במומחה וסיפא במומחה שיש בו עוד חד לטיבותא מדלא משני בקצרה כן כמ"ש כאן [אע"כ דדחיקא ליה לשנויי הכי מדקתני סתמא מומחה]:

בסה"ד דהתם פריך ומשני למ"ד כו'. ולמ"ד עירוב פרשיות לא קשה קושית הגמרא [ואימא אין ה"נ כו'] כלל דהכא תקינו משום נעילת דלת דלא שייך בקידוש החודש:

בתוס' בד"ה דן אפילו יחידי כו' דאי בדקיבלו עליה אפילו שאינו מומחה נמי כו'. לסתם קבלו אין צריך ראיה ובסמוך [בד"ה ואי לא זיל שלים] הוצרכו לראיה אקבלת דדיינית לן דין תורה. רק מ"מ הו"ל להביא ג"כ ראיה שלא תימא דאיירי בקבלת דדיינית לן דין תורה:

בא"ד ומכאן כו' דהא שלשה במקום יחיד מומחה כו'. ולא הכריחו בקצרה משלשה גופא אפשר לומר למ"ש התוס' לקמן ר"פ זה בורר וכן הוא מסקנת הפוסקים דבחדא לריעותא מועיל קבלה אבל בתרתי לריעותא צריך קנין ודיני ממונות בשלשה היינו הדיוטות דאי אפשר דלית בהו חד דגמיר אהני קבלה חד במקום שלשה אבל באחד או בשנים סתם בני אדם דאפשר דלא גמיר דפסול מדינא כמ"ש התוס' לעיל אין מועיל קבלת לא גמיר כגמיר ואחד במקום שלשה דשלשה לא גמירי פסילי או אחד גמיר פסול לזה הוכיחו מואס היה מומחה דאיירי בגמיר וסביר ואי בדקיבלו אפילו שאינו מומחה רק גמיר לחודיה נמי והול"ל ואם גמיר דן כו' ודו"ק. מיהו ממ"ש התוס' בסמוך ע"ב בד"ה יפה כח פשרה לא משמע כן רק מועיל קבלה באחד או בשנים סתם בני אדם. ואפשר לומר שרצונם שם דומיא דפשרה דהלכתא צריכה קנין [בדומיא דהכי מהני אף בדין בשנים]: ואפשר לומר עוד דדיני ממונות בשלשה י"ל בדקיבלו ועצה קמ"ל דלא תהא דן יחידי כמ"ש התוס' בסמוך [בדיבור שאח"ז] ואין ב"ד שקול נמצא הדין יהיה בשלשה לכתחלה לזה הכריחו ממומחה דאי בדקיבלו ובתורת עצה אפילו מומחה נמי לא כמ"ש התוס' כגון אנא כלומר יכול כו' גם י"ל דדיני ממונות בג' זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כו' דהיכא דרוצה לציית דין אז הדין בשלשה ע"י זה בורר לו אחד כו':

בתוס' בד"ה דהכא שבט כו'. עיין בהוריות דף י"א ע"ב בעי מיניה רבי מרבי חייא מה אני בשעיר [א"ל הרי צרתך בבבל איתיביה] כו' ע"ש [א"ל התם לא כייפי אהדדי הכא אנן כייפינן להו לדידהו]וגמרא דהוריות ודפסחים קשה לכאורה טפי אהדדי [דבהוריות נמי מאיסורא מיירי] ואפשר דרבי חייא דהוי מארץ ישראל לענותנותן תלה הגדולה בריש גלותא דבבבל ואמר אנן כייפינן להו וכן רבי כדתניא משמת רבי בטלה ענוה ולענין הלכה אין נ"מ דהלכתא למשיחא [ולכך לא חש להשיב שלא כהלכה משום ענותנותו] ואביי דבבבל תלה הגדולה בנשיא שבארץ ישראל ואמר אנן כייפינן להו:

בסה"ד ונשיא שבא"י מנקיבות. אפשר זהו דקדוק ומחוקק מבין רגליו לשון ובשליתה היוצאת מבין רגליה דבאיש לא שייך לשון זה. שבטך ומשענתך המה ינחמוני בגלות דמ"מ לא יסור שבט ומחוקק במשענותם מזרע יהודה ודוד:

בפרק גיד הנשה (חולין דף צ"ב ע"א) כי שרית עם אלהים ועם אנשים אלו ראשי גליות ונשיא שבא"י פירש"י נשיא שבא"י קרי אלהים לשון מומחה כו':

בתוס' בד"ה רבה בר חנה כו' כל בר חנה כו'. ולמה יכנה שם אביו לסיכסא. אבל אי חנה שמו ליכא קפידא על שקורין בן בנו בנו כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין אדם נמנע מלקרות כו' ויש מפרשים שהיתה לפני התוספות שם בעובדות רבה בר חנה [והשתא לתוס' ניחא שפיר טפי דקרי לרבה עצמו דהוא בר חנה סיכסא] ולא הבינותי דא"כ הו"ל לסתור [היש מפרשים] מכל רבה בר חנה שמוזכר שם כיון ששם העצם של האב היה בר חנה א"כ מה לשון רבה בר חנה אלא ודאי גורסין רבה בר בר חנה:

בתוס' בד"ה נקיטנא כו' פי' כו'. שלא נפרש נטילת רשות היה מרבי שהיה נשיא רק באמצעות אלו המסרסרות דהיינו ר' נתן רשות לרבי חייא לסמוך (לרב הונא) [לרבה בר רב הונא] ורבי חייא נתן הרשות לרב כו' [ר"ל אותו הרשות שהיה לרבי חייא מרבי להסמיך רבה בר רב הונא נתן אותו הרשות לרב וכן רב לרב הונא ונמצא שכל נטילת הרשות היה הכל מרבי להסמיך לרבה בר רב הונא. ולפי"ז היה צריך לומר דרבה בר רב הונא היה בימי רבי וזה שכתבו התוס' בסוף הדיבור אבל אין סברא לומר דרבה בר ר"ה היה בימי רבי]:

עיין עובדא דירושלמי דרבי אבהו יתיב ודאין בקסרין הובא בספר ב"ח סימן ד': ויש לכוין ע"ז מדוע אתה יושב לבדך כו' כי יבא אלי העם כו' וק"ל. ואמר יבא לשון הווה כמו ככה יעשה איוב כו' רגיל לעשות. ע"פ התוס' דעצה טובה אפילו למומחה [שלא ידון יחידי] ור"נ רגיל היה בדינין כו' [לזה אמר כי יבא כו' לשון הווה שרגיל הוא בדינין] וק"ל:

דף ה:

גמ' איבעית אימא משום הא גופיה כו'. ויוסיף דעת יוסיף מכאוב:

בתוס' בד"ה אא"כ כו' התם בפניו ממש איירי [עיין מהר"ם]. עיין באורך בשו"ת מהרי"ק שהאריך מאד בהתוספות ושמעתתא הלזה:

בתוס' בד"ה רבי חזיי' כו' ולעיל נמי גריס ואינהו כו' שלק ביצים. ולפי"ז וטעו נמי בהאי [דשם מי בצעים הוא] מלתא באפי נפשיה היא:

בתוס' בד"ה שנים שדנו כו'. לא רצו לומר דנקיט שנים כי היכי דליהוי סהדי [כדקאמר תלמודא לקמן ע"א לענין פשרה] דהא בדיעבד קאיירינן והול"ל אחד שדן משא"כ לקמן דנקיט לכתחלה פשרה בשנים [שפיר קאמר תלמודא לקמן דה"ה חד נמי רק משום עצה טובה כי היכי דליהוי סהדי]. וא"ל לשיבוש משום ה"א דלא ידע אכתי סברת כי היכי דליהוי סהדי כו' [עיין במהרש"א]:

בתוס' בד"ה יפה כח פשרה כמו שרגילין לעשות הדין כו'. קשה קצת מאי פריך מרשב"ג הא שמואל איירי ע"כ בלא קיבלוהו ולכוף כשאינו רוצה לציית דין כלל וכמ"ש התוס' לעיל [סנהדרין ה ע"א בד"ה דן אפילו יחידי] דבציית אינו יכול לכופו ודרשב"ג ע"כ ברוצה להיות ציית דין דאז אפילו בפני אחרים רשאי לבא כ"ש באומרו לבא לפני שלשה דהיינו כמו שרגילין דהיינו עוד נוסף לאלו השנים דומיא דפשרה. וכ"ת דשמואל נמי איירי בהאי גוונא וכמ"ש האשר"י [דשמואל נמי בציית דין איירי אלא דאוקי לה בגוונא אחרינא ע"ש] א"כ קשה מאי מקשה מיוסיפו הדיינים דלמא התם איירי מלכוף דומיא דמשנה [דידן דקתני דיני ממונות בשלשה דאיירי מלכוף] ואי משמע ליה דאיירי [הך דיוסיפו הדיינים] בכל גוונא הא ודאי בקיבלוהו לא איירי. וכי תימא חלוקה ג' כמ"ש הרא"ש כמו שנקראים דיינים מן התורה [ט] דמקשה שפיר אשמואל דלדידיה סגי מדאורייתא באחד ואף דאיירי [רשב"ג] בציית דין מ"מ פריך שפיר דסוף סוף ש"מ דדיינים מן התורה מיקרי שלשה. דא"כ גם לר' אבהו תקשי דליבעי מומחין וכ"ת ה"נ קאמר שלשה מומחין. א"כ ליחשב נמי יפה כח הדין דדין במומחין ופשרה בהדיוטות מיהו י"ל דז"א כיון שרוצה דוקא כמו שנקראים דיינים מן התורה דהיינו מומחין הוי כאלו רוצה להיות ציית דין וכרוצה לדון בעיר אחרת דהא רבנן תקנו דג' הדיוטות יכולין לכופו. (עה"ג) וי"ל דאמר כמו שרגילין [כתירוץ התוס'. ומ"מ פריך אשמואל אף דאיירי בלכוף] דאם יכולין לכוף א"כ ב' מיקרי דיינים וכוונתו לדון כמו שרגילין בעלמא מה שיקראו דיינים ודו"ק:

דף ו.

גמרא לימא כתנאי כו'. למ"ש התוספות [בד"ה וכ"ת] דדברי הכל דר' אבהו למאן דס"ל עירוב פרשיות דלמא הני מ"ד לא ס"ל עירוב פרשיות:

ברש"י בד"ה דן את הדין יחידי כו' בפירקין דלקמן מוקי לה כו'. יש לראות כוונת רש"י במ"ש לקמן מוקי לה בשנשא ונתן ביד כו':

ברש"י בד"ה מאן דאמר תרי כו' דכיון דלא מקשינן ליה לדין כו'. קושטא נקיט וה"ה אם מקשינן מה לי שנים מה לי אחד:

בתוס' בד"ה וכ"ת כו' התוס' תפסו על רש"י בכמה מקומות בשיטתינו בפרט בדף ה' ע"א בתוס' בד"ה ואם היה מומחה לרבים ובדיבור זה ובר מן קושיתם קשה מה שכתב רש"י בד"ה דן את הדין במומחה ליכא למימר כו' וכבר משמע מפירושו כמו שהבינו התוס' דלר' אבהו אף מומחה אינו דן. ע"ק [הא דמבעי ליה לעיל (סנהדרין דף ה')] איבעיא להו כגון אנא כו' אין לו מקום לפירש"י לא לר' אבהו דאליביה מומחה אינו דן ולא לשמואל דאליביה אפילו הדיוט דינו דין והיאך יאמר אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דין ופירש"י והדר דינא אתמהה ודוחק לישב דמומחה דנקיט רשות מועיל אף לר' אבהו וזהו שכתב ובמומחה ליכא למימר כו' [ולא קשה קושית ובר מן קושיתם כו'] אבל מומחה דגמיר וסביר אינו מועיל דזה מנין לו להנבאות ונראה לפי ענ"ד דלרש"י משמע ליה דלמ"ד עירוב פרשיות דצריך מן התורה ג' מומחין דלא מיקרי ב"ד בציר משלשה רק מן התורה צריך שלשה מומחין ותקינו רבנן משום נעילת דלת שמא לא ימצא מומחין שיהיה סגי בשלשה הדיוטות אבל יחיד מומחה מהיכא תיתי שיועיל לא מדאורייתא ולא מדרבנן כי איפוא מצינו תקנה זו שתיקנו שיחיד יקרא ב"ד או מאיזה טעם יתקנו כך ויעקרו בזה דין תורה שלא לצורך [כיון דאפשר בקל להשיג ג' הדיוטות] אבל למ"ד אין עירוב פרשיות א"כ מדאורייתא אף אחד קרי ב"ד בהודאות והלואות או אין צריך ב"ד בהודאות והלואות ואפילו יחיד הדיוט מועיל ותקינו רבנן שיחיד הדיוט לא ידין אף שהוא גמיר משום גזירה דישבי קרנות דלא גמירי ופסולין לדינא ותיקנו שלשה הדיוטות דאז אי אפשר דלית בהו חד דגמיר אבל במומחה דלית ביה למיגזר [דכיון דמצריכינן שיהיה מומחה דוקא לא שייך למיטעי לקחת אחד מיושבי קרנות] הניח על דין תורה כי למה יעקרו דין תורה במקום שאינו צריך ור' אבהו לדברי הכל קאמר שנים שדנו אין דיניהם כו' הדיוטות אף למ"ד אין עירוב פרשיות (ולעיל דפריך אילימא דלא בעי שלשה והא אמר ר' אבהו כו' [הא כיון דאפשר לפרש דברי ר' אבהו דאיירי בהדיוטות דוקא א"כ דלמא מתניתין ממעט שלשה דוקא אבל מומחה בעי וביחיד מומחה סגי] ר"ל בה"א זו [דלמעוטי שלשה ע"כ] וגם מומחין אינו צריך דאל"כ תקשי ממ"נ אי עירוב פרשיות כו' בלא ר' אבהו [אלא ודאי אי לא בעי שלשה גם מומחין א"צ וסגי ביחיד הדיוט] ולזה מקשה והא אמר ר' אבהו כו' ב' סתם בני אדם אין דיניהם דין. (כ"ז במוסגר מלבד תוספת דברים שהגהנו) והיינו טעמא דרבנן תיקנו שלשה הדיוטות יתד שלא תמוט אף בדיעבד אין כח לשנים לדון וכמו שכתבתי לעיל [סנהדרין דף ב' בהחילוק דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה] וזה בעצמו טעמו של ר' יוחנן ואין צריך למשפט אחד [שכתבו התוס' לעיל (סנהדרין דף ב' ע"ב) ד"ה דברי הכל] ובזה אתי שפיר דלא קאמר איכא בינייהו דר' אבהו וכמ"ש לעיל [בהחילוק] ובזה אתי שפיר נמי דלא קאמר אליבא דר'אבהו דמה הן קתני ולמעוטי שלשה דאין צריך שלשה מומחין (כמשמעות כל הדיינים שהוזכר במשנתנו שר"ל מומחין ושלשה דומיא דעשרים ושלשה ושלשה דדיני ממונות דומיא דשלשה דגזילות ודאחרינא) כ"ז במוסגר. [ולזה אתי למעוטי במה דקתני מה הן דבהודאות והלואות לא בעינן שלשה מומחין] רק ביחיד מומחה סגי [י] ולזה אם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי מפרש דס"ל אין עירוב פרשיות כו' לא לשלול דרבי אבהו רק אתי שפיר כר' אבהו ואליבא דליה עירוב פרשיות ושפיר יחיד מומחה דן ואיבעיא להו כגון אנא כו' אתי שפיר כפשוטו הכל אליבא דר' אבהו דיחיד מומחה הניחו על דברי תורה ואילו שאינו מומחה אין דינו דין משום גזירה דישבי קרנות ומבעיא מאי קרי מומחה אי דנקיט רשותא ואילו שאינו נקיט רשותא אף דגמיר וסביר שוה לגמיר לחוד דגזרו ביה משום ישבי קרנות או אף דגמיר וסביר לא גזרו ביה רק בגמיר לחודא ולזה בשמעתין דמקשה לר' אבהו דס"ל לכ"ע שנים שדנו אין דיניהם דין מדן את הדין כו' כתב במומחה ליכא למימר וכמ"ד אין עירוב פרשיות וכברייתא דלעיל ואם היה מומחה לרבים כו' מדקתני סיפא כו' ומשני בדקיבלו כו' ואתיא ככ"ע ופשיט מרב יוסף אי קיבלוך כו' ופירש"י ואי לא דאמר ליה דיינית לי כו' מי דוחקו לזה ולא כפשוטו [וכפירוש התוס' לעיל בד"ה ואי לא] דהא ואם היה מומחה לרבים כו' משמע לכאורה בלא קבלה. ודוחק לומר דמשמע ליה סתם קבלה הוא בין לדין בין לטעות [ולזה כוונת רש"י לשלול קבלה סתם דהוי כמקבלו בפירוש אף לטעות] דהא פירש אי קיבלוך לגמרי כו' אם לדין אם לטעות כו'. אולי הרגיש דהא רב יוסף ס"ל עירוב פרשיות כמ"ש התוס' [בד"ה ואם היה מומחה] ולמאן דאית ליה עירוב פרשיות יחיד אין דינו דין אע"פ שהוא מומחה דמהאי טעמא פירש על ואם היה מומחה כו' קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן לזה הוכרח לפרש ואי לא קיבלו טעותך כו' אבל מ"מ קיבלוהו קצת דאמרי ליה דיינית לן כו'. רק היאך פושט מקבלה למאן דאמר עירוב פרשיות [דהיינו רב יוסף] אזולת קבלה למאן דלית ליה עירוב פרשיות וכמו שהקשו תוס' [בד"ה ואי לא זיל שלים]. זה צ"ע. ומ"מ התוס' שהקשו [שם] בחוזק מלקמן דמשני בקיבלוהו כו' י"ל דלקמן משני למאן דלית ליה עירוב פרשיות [שפיר אף דמיירי בקבלה כל דהוא כדפירש"י מ"מ צריך שיהיה נמי גמיר וסביר] רק בלי ראיה והכרח צריך לראות מנ"ל לדמות [היכא] דאמר ליה דיינית דין תורה לדס"ל עירוב פרשיות ללא קיבלו כלל למאן דלית ליה עירוב פרשיות [דלמא היכא דהיה קבלה כל דהוא סגי בגמיר וסביר לחודא אף למ"ד עירוב פרשיות אבל בלא קבלה כלל דלמא אף למ"ד אין עירוב פרשיות לא סגי בגמיר וסביר גרידא בלא נטילת רשות]. ומ"מ הצלנו רש"י מכל קושיות התוס' שבד"ה ואם היה מומחה ושבד"ה וכי תימא ודו"ק:

בתוס' בד"ה מקשינן כו'. אפשר לומר מצדק צדק אחד לדין ואחד לפשרה לקמן ריש פרק אחד דיני ממונות ממקרא זה שניהם שקולין דשניהם קרי צדק:

בתוס' בד"ה צריכה קנין כו' כדמוכח מעובדא דחמתי' דר' חייא כו'. צ"ע שם דתיפוק ליה מגופא דבקנין לאלתר נמי ולמה ליה כ"ה שנים:

דף ו:

גמ' ואפאה אולי [נקט ואפאה] לכלול נמי ברכת הנהנין כדעת קצת הפוסקים שאין מברך עליו ברכת הנהנין. עיין בב"י אורח חיים סימן קצ"ו וברא"ש ריש פרק שלשה שאכלו:

אפשר לכוין בברכת יעקב. פשוטו דבוצע בירך. המברך לגזלן. שמעון ולוי כלי חמס מכרותיהם. והנני מברכם. שולל פירוש פשוט דקרא. יהודה אתה כו' מטרף בני כו' שולל פירוש מ"ד בוצע ברך נגד יהודה מטרף בני טלית וכפירש"י בפשוטו ועיין בתרגום אונקלוס ותרגום יונתן. ישכשר כו' זבולון כו' זה עוסק בפרקמטיא ומספיק כו'. שלא תימא מצוה הבאה בעבירה כו'. דן ידין כו'. האי דהוי אמר דונו דינא כו' [אמר ש"מ מדן קאתי שנאמר דן ידין]. להורות שהפירוש אמתי של בוצע ברך על פשרה:

ברש"י בד"ה ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא רודפו רודף את הדיין כן נ"ל לגרוס. שאין לשון רודף את הדין להפוך כו' וכן העתיקו הר"מ. ולפירש"י אינו רק טרחא וזילותא כמשמעות לשון קש"ה בעל מריבה כו' וגריס ונמצא רודפו לא חז"ק וצ"ל לפי"ז [דלא שייך תי' התוס' בד"ה ונמצא חזק] דנקט אחד דך לרבותא אע"ג דספק הוא שמא יתחייב הרך אפ"ה משמע דבריהם לא תגורו. והתוס' פי' רדיפה כמשמעות לשון חז"ק שיכנו וכהאי גוונא. ונקיט בדוקא [אחד רך] כו' [כמ"ש התוס']. [ומ"ש התוס'] כדמוכח בתר הכי כו' רצונם לומר מדלא מייתי רב אנן עד אחרי דברי רבי יהושע בן קרחה משמע דלר"ל לא תגורו כפשוטו לשון יראה לא [מלשון] כנושו. וכמ"ש התוס' אח"כ [בד"ה לא תכניס]:

בתוס' בד"ה נגמר כו' ומיהו כשמחייבין שבועה כו'. עיין בזה בהג"א דמשמע דקאי דוקא לפירוש התוספות ועיין:

דף ז.

גמ' איכא בינייהו מצוה כו'. פשרה אחד מן הפלוגתות דלמר מצוה ולמר אסור. [וכן] עבירות שהתודה עליהן ביוה"כ זה [אסור להתודות כו'] ככלב שב על קיאו [ר"א בן יעקב אומר כ"ש שהוא משובח כו']:

גמ' ולבסוף השמים כסאי כו'. וברש"י משנה ולבסוף בבית המקדש כו' דומיא דמשל ששים גרמידי ועיין:

גמ' כאילו חרב כו' וגיהנם פתוחה לו מתחתיו כו'. חר"ב וגיהנ"ם גליות וגיהנם אברהם בירר לו גליות חירות ממלאך המות חירות משעבוד גליות עכשיו שותין יין שרף במקום גיהנם פתוח כו':

דף ז:

גמ' הוי האומרים לעץ הקיצה עורה לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף כו'. לפי שעל ב' גווני נדרש מביא על אינו בן תורה ועל עני [כדלעיל אם דיין דומה למלך כו'] שלא יטעה שקרא עליו האומרים לעץ וכו' שאינו הגון מצד עושר לזה אמר הנה הוא תפוס כו':

נוטע אשירה עי' בח"מ ובשו"ת מהרי"ק באורך מאד עי' עליהם. לאבן דומם הוא כאלו [מקים] אף מצבה לעץ הקיצה נוטע אשירה [דתרווייהו כתיב במקרא לא תטע לך אשירה כו' ולא תקים לך מצבה כו']:

דף ח.

גמ' דיני קנסות בכמה עיין בנ"י מה שהקשה כו':

דף ט:

בתוס' בד"ה בפלוגתא דבן זכאי כו' תימה כו'. דהא חיישינן שיבאו עדים אחרים שזינתה בין לפירוש הקונטרס בין לפירוש ר"ת [לעיל (סנהדרין דף ח' ע"א) בתוס' בד"ה מוציא ש"ר כו'] יש לראות איה מצינו לרש"י דחיישינן לסהדי אחרינא ואדרבה מפירש"י משמע בהיפך דכתב באביי [לעיל (סנהדרין דף ח' ע"ב) בד"ה אביי אמר] והכא בפלוגתא דמתני' כגון שהביא עדים כו' דתו ליכא למיחש לסהדי אחרינא והני אמרי כו' משמע מלשונו להדיא דהיכא שבאו פעם אחד כת עדים לא חיישינן תו ומהאי טעמא נראה שפירש לעיל בדעולא [בתירוצא דרבא אליבא דעולא בד"ה והזימום] ואפילו כבוד הראשונים ליכא כו' דדינא אחרינא הוא כו' דמי הזקיקו לזה דלמא עולא לית ליה כבוד הראשונים וכמו לשיטת התוס' [בד"ה חוששין ללעז דצ"ל ע"כ] דלא ס"ל לעולא כבוד הראשונים ואף דקושטא דמ"מ צריך [רש"י] לפרש כן [לשיטתו] דכבוד הראשונים איך כאן דמלתא אחריתא הוא כו' משום דאביי ושאר אמוראים דס"ל לכ"ע חוששין [לכבוד הראשונים] ומפרשים בא לגבות ממון כמו לעולא כמו שכתב רש"י [לעיל בד"ה אביי] מ"מ אין כאן מקומו בעולא לפרש כן רק דאזיל לשיטתו דלא חיישינן לסהדי אחרינא אחר שהביא עדים

פעם אחד ולא כמ"ש התוס' לשיטתם ולזה הרגיש דהו"ל לפרש לעולא בא לגבות ממון בפשיטות טפי בלא הזמה רק שהוכחשו עדי הבעל דתו ליכא למיחש לסהדי אחרינא ותבעו ממון אכתובה כמו בכולה שמעתין לפירש"י ובמקום דאיכא נפשות כגון שלא הביא עדים בתחלה או לא הוכחשו אלא משום דכי האי גוונא אכתי צריך עשרים ושלשה משום כבוד הראשונים דבתחלת תביעת הבעל כשתבע הבעל הכתובה היה צריך עשרים ושלשה אף עתה נמי בתביעתו [רק] ממון כתובה היה צריך עשרים ושלשה לזה מוקמי בבא האב לגבות ממון דהשתא הזמנה אחריתא היא וליכא כבוד הראשונים וזה שכתב [רש"י] נמי בדאביי ומדבעינן עשרים ושלשה ברישא אפילו ממון בעשרים ושלשה דחוששין לכבודן של ראשונים ר"ל כגון שהוכחשו דליכא למיחש תו ללעז [דמכיון שהביא עדים פעם א' תו לא חיישינן לסהדי אחרינא] מ"מ משום כבוד הראשונים [בעינן עשרים ושלשה אף] לתביעת כתובה דלשיטת רש"י אף שהוכחשו מ"מ העדות יכול להיות אמת כמ"ש התוס' [לעיל בד"ה מוציא שם רע] וליכא סהדי שיקרא [דנימא דהשתא בתר סהדי שיקרא קמהדר] וממילא נאמן הוא עדיין להפסיד כתובה כאלו לא היה עדות מעולם דנאמן על פיו אף שי"ל נמי שר"ל כגון ציור אביי גופא דאתרו בה סתם לר"מ אלו היו תחלת התביעה בפני עשרים ושלשה אף דאין כאן לעז ואין כאן תו דיני נפשות אפ"ה היה צריך עשרים ושלשה לר"מ משום חוששין לכבוד הראשונים רק פלוגתתם איירי דתחלת הדין היה בפני שלשה כמו שמסיים רש"י:

סוף דבר דמשמע מפירש"י דלא חיישינן תו לסהדי אחרינא ומ"ש לעולא בבא לגבות ממון והוזמו דתו ליכא למיחש ללעז דאיגלי כו' והני סהדי שיקרא נינהו אין הכי נמי דאף בהכחשה דלאו שיקרא נינהו נמי ליכא למיחש רק קושטא נקיט ומשום דאפילו להפסידה כתובה אינו נאמן והבעל צריך ליתן מאה סלעים כמו שמסיים ודו"ק:

בא"ד וי"ל כו' וטעמא דרבנן בעשרים ושלשה לפירוש ר"ת כו' דלרש"י מיושב בפשיטות במאי דאמרי סהדי לא היה שם עוד עד דלר"מ בשלשה שתביעת הבעל רק ממון כיון דאיתכחשו בבדיקות ולרבנן תביעת הבעל הוא גם על נפשות וצריך עשרים ושלשה אבל לפירוש ר"ת [לעיל בד"ה מוציא ש"ר דמכיון דאיתכחשו העדים מתחייב הבעל ליתן מאה סלע להאב] ידבר מוציא שם רע דר"מ מתביעת האב ולרבנן מתביעת הבעל כמו שהקשו התוס' לעיל [בדיבור הנ"ל] וצ"ל ע"כ שהוכחשו הכחשה גמורה [שהביא האב עדים והכחישום הכחשה גמורה] דהשתא איירי הכל [אף לרבנן] מתביעת האב ואפ"ה צריכין עשרים ושלשה אף דליכא למיחש לסהדי אחרינא שהרי הראשונים העידו שלא היה שם עד אחר על הזנות (אבל אל תטעה שר"ל אחר הכחשה גמורה ליכא למיחש לסהדי אחרינא דז"א כלל דדוקא אחר הזמה לא חיישינן דסרה גופה של עדות דסהדי שיקרא נינהו. על הגליון. ומהאי טעמא לא שני התוס' (בקמא כא"נ) [בקמא בא"נ] בתרא וטעמא דרבנן משום שמא יוזמו עדי האב דכיון דהוזמו עדי הבעל חשבינן להו לסהדי שיקרא ולית לן למיחש שמא יוזמו עדי האב כמו דלא חיישינן שמא יבאו עוד עדים על הזנות כיון דעדי הבעל שיקרא נינהו משא"כ כאן [דאיירי התוס' בהכחשה שפיר חיישינן שמא יוזמו העדים המכחישים גם הוי חיישינן לעדים אחרים רק דכאן ליכא למיחש לסהדי אחרינא שהרי הראשונים העידו שלא היה שם עד אחר]) מ"מ יש לחוש שתיהרג ע"פ עדים הראשונים גופא דיוזמו עידי האב באופן שלא יהיה עדות עידי האב הכחשה לעידי הבעל הראשונים ויתבטל הכחשתן ויצטרך עשרים ושלשה להורגה ע"פ עדות הראשונים:

בא"ד א"נ איירי כו'. ואין צריך לומר דאמרי הנך סהדי דלא היה שם עד ומ"מ אין לחוש לר"מ לעדים אחרים דאיירי שיש לבעל שני כיתי עדים כו' ונמצא [אף אם יבאו עוד עדים אחרים על הזנות] ממ"נ לעולם [יהיו] מוכחשים בבדיקות מאחד מב' כיתות (ואף אם יאמרו אין אנו יודעין מ"מ עדותן בטילה לר"מ כיון דהכחשה דבדיקות לדידיה הוי הכחשה דהא בהא תליא. וצריך לראות אח"ז בפרק היו בודקין. [דשם מפורש במשנה להדיא דבאומרים אין אנו יודעין בבדיקות עדותן קיימת ובהוכחשו בבדיקות עדותן בטילה ע"ש]). לזה לר"מ בשלשה דתו ליכא דיני נפשות הן מפי שני כיתי עדים הראשונים הן מפי עדים שיבאו. ולרבנן בעשרים ושלשה אף דמיירי שהוכחשו עדים הראשונים הכחשה גמורה [ע"י עדים שהביא האב להכחישם ותובע האב ממון ק' סלע אף לרבנן כמו לר"מ] דאל"כ מוציא ש"ר דרבנן איירי בתביעת הבעל [ולר"מ איירי בתביעת האב] וכמו שהקשו התוס' לעיל [אע"כ שהוכחשו הכחשה גמורה] ואיירי הכל בתביעת האב ועל פי העדים הראשונים ליכא דיני נפשות [אף דלא מיחשב הכחשה דבדיקות] כיון דהוכחשו הכחשה גמורה. מ"מ איכא למיחש כו' [לעדים אחרים כו'] ועיין בח"ש שהקשה ותימה כו' [אי הכחישו עדי האב אותן הכחשה גמורה א"כ כל העדים שיבואו כולם יהיו מוכחשים בהכחשה גמורה מן הראשונים כו' דתרי כמאה כו'] ע"ש באורך שכתב ואי אפשר לישב כו'. והנה לכאורה יש לומר בפשיטות דאף לאי נמי כמו שסמכו עצמן אמ"ש מקודם דאיירי בהכחשה גמורה [ע"י עדי האב שהכחישום] ה"נ סמכו עצמן אשינויא קמא דאיכא למיחש שמא יוזמו עדי האב ונמצא הראשונים בתוקפן לרבנן [ומ"ש איכא למיחש לעדים אחרים היינו עדי הזמה. וסתמו דבריהם שסמכו עצמן אמ"ש בשינויא קמא]. והרויחו באי נמי שא"צ לומר דאמרי הני סהדי שלא היה שם עד. רק אף שודאי יש לתרץ כן מ"מ לשונם לא משמע שכוונו לכך במ"ש לעדים אחרים סתמא דמשמע על הזנות [לא עדי הזמה] אך רצונם לומר שיבאו עדים שזינתה באופן שלא יוכחשו הכחשה גמורה מפי עידי האב והראשונים הוכחשו באופן שלא יוכחשו האחרונים. דרך משל. הבעל הביא בראשונה עדים שהיו ברומי ביום פלוני וראו שזינתה באותו יום בכפר פלוני סמוך לרומי רק הכחישו את עצמן זה את זה בבדיקת כליו של בועל שחורים או לבנים והביא האב עדים והכחישום הכחשה גמורה באמרם שאי אפשר לראות מרומי למקום פלוני (עה"ג ולמעקש שיאמר נחזי עדיין י"ל שאומרים כמ"ש בסמוך). (ואין זה הזמה רק דוקא באמרם עמנו הייתם במקום פלוני אבל כאן אף הם [ר"ל עדי הבעל] העידו שהיו במקום פלוני [כמו שאמרו עידי האב שהיו ברומי] ואפ"ה נהורא בריא וצפו למקום פלוני. (ועיין פ"ק דמכות בזה). ואיכא למיחש שיבאו עדים ויאמרו [שהיו בכפר הסמוך לרומי וראו] שזינתה בכפר פלוני וביום פלוני שאמרו העדים הראשונים (עה"ג ושייך לעל הגליון דלעיל. והנה הוא קצת מחוק אבל הנ"ל מתוך המחק כתבתי [והוא שייך למ"ש לעיל דאמרו העדים שאי אפשר לראות משם ולא תקשי נחזי אנן דאיירי שאומרים] באותו יום ושעה היה בועל קצת [יותר צודק שצ"ל מעונן קצת] עד כפי אותו הזמן והמקום לא היה אפשר לראות אותו פעם [ולא קשיא נחזי אנן דשפיר עתה אפשר לראות משם רק שכפי אותו הזמן היה בלתי אפשר לראות משם]. עוד י"ל שאומרים אמת שהיו בכפר פלוני וראו בעד החלון מקצת ואלו מכחישים שלא היה פלוני באותה דירה [כ] או דרך משל שעדי הבעל הראשונים העידו שהיו בחדר פלוני ביום פלוני ובשעה פלונית והשקיפו בעד החלון שזנתה פלונית עם פלוני במקום פלוני והביא האב עדים שבאותו יום ושעה לא היה אדם באותו חדר [שאומרים העדים שהיו שמה. ומשם ראו] ואח"כ יבאו עדים שזינתה פלונית עם פלוני באותו יום ושעה ובאותו מקום נמצא שאין אלו מוכחשים מפי שום עדים. רק בענין בדיקות כליו שחורים או לבנים מוכחשים ממ"נ [ושפיר תירצו התוס' אליבא דר"מ דליכא למיחש לשמא יבאו עדים אחרים שיהיו מוכחשים ממ"נ בבדיקה דהוי הכחשה לר"מ] וק"ל. ויש לראות אחרי זה אם זה לא הוי כהזמה דמאי שנא אם אומרים עמנו הייתם במקום פלוני או לא הייתם במקום שאתם אומרים. גם י"ל שהוכחשו באמרם עמנו היתה האשה ואח"כ באו אחרים ואמרו שהראשונים טעו בעיבורא דירחא ודו"ק. וראיתי מי שהאריך והנראה לפענ"ד אמת כתבתי:

בא"ד א"נ כו'. וטעמא דרבנן בכ"ג משום כבוד הראשונים. א"ל דנרכיב התירוצים י"ל ראשון דאמרי הנך סהדי שלא היה שם עד אחר וטעמא דרבנן דחושין לכבוד הראשונים דתחלת התביעה של בעל היה בעשרים ושלשה משום דחושין ללעז והיה צריך עשרים ושלשה ולכך כשהוכחשו הכחשה גמורה ותובע האב מאה סלעים צריך עשרים ושלשה [משום כבוד הראשונים] ולר"מ לא שייך כבוד הראשונים דלא היה כאן חיוב מיתה דהוכחשו בבדיקות. וכ"ת דסוף סוף היה צריך עשרים ושלשה לתביעת הבעל משום דלמא לא יוכחשו בבדיקות דא"כ תקשי לאי נמי בתרא לר"מ יצטרך עשרים ושלשה משום כבוד הראשונים וצריכין לומר ע"כ או דאין בזה משום כבוד הראשונים אף שהיה אז עשרים ושלשה כיון דלא היה כאן חיוב מיתה או דקבלת עדות לעולם סגי בשלשה ואח"כ דנין עליו עשרים ושלשה וכיון דהכחשת בדיקות הוי הכחשה לר"מ לא היה צריך לדון עליו עשרים ושלשה. י"ל דלא מרויחין בהרכבה זו מאומה וניחא להו טפי לפרש אף בשיטת רש"י דלא שייך כבוד הראשונים מתביעת הבעל לתביעת האב ודו"ק:

בתוס' בד"ה עדי האב תימה כו' אלא לחייב הבעל ממון כו'. וכ"ת דא"כ הו"ל להכחישם ולא להזימם ואי משום שלא ידעו במה להכחישם דהא גם הזמה היה בשקר שהרי הוזמו עדי האב וא"כ ג"כ היו יכולין להכחישם בשקר. דמ"מ קשה לפירש"י דאין חיוב ממון אצל הבעל רק אחר הזמה. ואף לפי' ר"ת מ"מ יכולין לומר לא היינו יודעין שיש חיוב ממון אחרי הכחשה דמאי חזית דסמכת אהני סהדי כו':

עוד שם תימה דאמאי נהרגין כו'. ואפשר דבכל זה נמי עדי הבעל לא יהרגו מתוך שאינן נהרגין עידי מזימים כדלקמן בהיו בודקין שהביאו התוס' לעיל [סנהדרין דף ח' ע"ב בד"ה באשה חבירה] בענין שהיא אינה נהרגת מתוך שאין נהרגין עדיה. וצריך לעיין אחרי זה. מכאן ועד דף פ"ג לא בא עדיין לידינו ולא ידענו מה היה להם וחבל על דאבדין:

דף פג.

בתוס' בד"ה חילול דרבים כו' דכתיב גבי טבל בנותר נמי איירי. משמע להו הכתוב דלא יחללו את קדשי כו' אשר ירימו כו' (מוקמינן להכי) וכן איתא בגמרא שם ולא יחללו את קדשי בני ישראל כמו שהעתיקו התום' (נ"ל שהיתה לו גירסא אחרת ממה שכתובה לפנינו והיינו כגי' הגמ' דזבחים ס"פ בית שמאי) וכאילו אמר בשני חילולין הכתוב מדבר [כלומר בשני הדברים הכתוב בהן חילול] חילול דגבי וינזרו בפסול טומאה. ודסוף הפרשה בפסול נותר וילפי מהדדי. או משמע להו דפשוטו [דקרא דולא יחללו את קדשי בני ישראל] קאי על טומאה ומדלא כתיב ולא יחלו דרשינן נמי לנותר. אכן רש"י שם במקומו ובתוס' ר"פ שני דזבחים כתבו בהדיא דלא יחללו דגבי וינזרו הוא שכתבו אבל לא יחללו דקרא דוינזרו אע"ג דאיירי בטמא שאכל וגם בנותר כו'. ובכל אותו דיבור ובד"ה ועוד י"ל [נמי משמע כן] שלהבנתם כאן שהוא פסוק דסוף הפרשה אין מקום לקושיתם שם וע"ש. ובספר ח"ש הגיה טמא במקום טבל ולא אוכל להבין היאך נפרש המשך הפשט של התוס' [במ"ש דלגבי טבל הוי נותר היקישא ולגבי טומאה הוי גזירה שוה דאדרבה אם נותר יליף מקרא דטומאה הוי נותר וטומאה היקש ונותר וטבל הוי גז"ש. וכן השיגו מהרש"א ז"ל]:

דף פג:

בתוס' בד"ה פרט לזו כו' דר"י הגלילי לא איירי בתחב לו חבירו. משום דדוחק לאוקמו סתמא דקרא בכה"ג. והא דתרומה ס"ד דמשכחת לה כו' משא"כ בקודש דלא שייך דחיבת הקודש מכשרתו. ועיין בתוס' דזבחים. ומהר"ש הגיה אי נמי ס"ד כו' עפ"י תוס' דגוד הנשה:

בא"ד א"נ כגון שנטמא הגוף כו'. ר"ל בתרומה א"ש דאף דנטמא ע"י נגיעתו כיון דחייל טומאת הגוף קודם תו לא פקע. וקרא דפטר במחוללת מקודם. וכ"ת תיפוק ליה בלא"ה משום דאין איסור חל על איסור. דמהכא גופא ילפינן לה בעלמא [דאין איסור חל על איסור]. ולמ"ד בעלמא איסור חל על איסור. יאמר דשאני התם כו' אבל בקודש למאי דסלקא דעתין דרבנן דר' יוסי הגלילי פוטר אף כשחל טומאת הגוף קודם מטעם דמחולל ועומד הוא וכמ"ש התוס'. פרק ג"ה לזה אמרו לו אף טמא כו' כיון שנגע בו טימאוהו:

דף פד:

בתוס' בד"ה מאן שמעת ליה כו' דחק רש"י כו'. והשתא צ"ל לפירש"י דמבעיר לצורך אפרו וחובל לצורך כלבו לא מיקרי צורך לגופו רק הוי כחופר גומא ואין צריך אלא לאפרו דאילו מיקרי זה צריך לגופה של הבערה ושל החבלה א"כ מצינו חובל והבערה שאינו מקלקל אצל עצמו [ולא הוי משתמע מידי לחייב חובל ומבעיר אף במקלקל] אלא זה לא מיקרי רק תיקון אצל אחרים ולא אצל גוף המלאכה. ואצל גוף הבערת העצים מקלקל. ומקלקל ומבעיר העצים לצורך ד"א וחובל באדם לצורך ד"א. לא לצורך ההבערה והחבלה בעצם. נמצא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכיון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור לר"ש והשאינו גופה הוא התיקון וגופה לעולם הוא קלקול נמצא דס"ל לר"ש מקלקל בחבורה חייב אפילו מקלקל ואינו מתקן אצל אחרים. דהא מה שמתקן אצל אחרים לא נוסף חיוב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור לר"ש. אבל לרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה א"כ חיוב במתקן אצל אחרים בחובל לצורך כלבו ומבעיר לצורך אפרו ואף דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה לר"י חייב. אבל מקלקל גמור מהיכא תיתי לחייב. ולזה הקשו דר"ש אפילו בחובל ומבעיר בעי לצורך גופו בשמעתין וא"כ לצורך אפרו וכלבו או לצורך תבשילו או איזה אופן שיהיה ע"כ צריך שתמצא לצורך גופו וא"כ שייך תיקון לצורך גופו בחובל ומבעיר וא"כ לא תוכל לתלות פלוגתא דמקלקל במלאכה שאינה צריכה לגופה. ולזה כתבו דלצורך כלבו ואפרו מיקרי שפיר מלאכה שצריכה לגופה ובכי האי גוונא דוקא מחייב ר"ש לר' יוחנן דהוי תיקון קצת. והוצרכו לזה [דבעי לר"ש תיקון קצת והא דר' יוחנן דמוקי בצריך לכלבו אליבא דר"ש הוא] דאי דוקא אליבא דר' יהודה א"כ קשה קושייתם הראשונה אמאי אמר ליה פוק אטו

כו' אלא אפילו לר"ש נמי פטור מקלקל גמור [אליבא דר' יוחנן] וכתבו תיקון קצ"ת דאילו הוי תיקון מעליא א"כ מאי בין ר"ש ור"י וע"כ קבלה בידם דפליגי במקלקל בחבורה ועוד משום קושיא שניה אמאי נקיט חוץ מחובל ומבעיר הא דומיא דכי האי גוונא בשאר מלאכות נמי חייב והיאך קאמר כל המקלקלין פטורין כו' אלא צ"ל תיקון כה"ג בשאר מלאכות לר"ש או אף בחובל ומבעיר לרבי יהודה לא מיחייב דקרוב לקלקול יותר מלתקן. וא"כ ע"כ צ"ל דקבלה או ברייתא כו' דאין זה תלוי כלל בפלוגתא דמלאכה שאין צריכה לגופה. ולר' אבהו דחייב לר"ש אפילו בלא תיקון כלל א"כ לא הוי צריך לגופה דאילו צריך לגופה הוי תיקון כאשר הקדמנו לזה כתבו דמצינו צריך לגופה ולא הוי תיקון דהיינו במבעיר באיסורי הנאה לצורך אפר או לצורך תבשילו דהיינו לצורך גופה שזה מיקרי צורך גופה להתוס' דלא כרש"י. ובאמת אינו יכול (להיות) [להנות] שטעה נמצא דלא מתקן מידי בהבערתו. ואף דלא מקלקל דהא איסורי הנאה הוא מ"מ כל דלא מתקן מידי קלקול מיקרי ובכה"ג חייב לר"ש. אבל לפרש"י א"ל דצריך לגופיה בעינן. רק תיקון א"צ דאם מיקרי צריך לאפרו ולכלבו או כה"ג צריך לגופה א"כ מצינו ממילא תיקון בגופו א"כ מנ"ל דמחייב ר"ש במקלקל לגמרי. כן הוא תמצית דבריהם דרך כלל. עה"ג. ועיין שפי' [רש"י] בהדיא דלר"י צריך לכלבו אבל לר"ש אפילו א"צ כלל ע"כ על הגליון: ונשוב לפרש דרך פרט מ"ש בשם רש"י ואפילו מבעיר עצים לתבשילו דהוי מתקן גמור ועדיף מלצורך אפרו דהוי תיקון גרוע כמ"ש אח"כ. מיהו לענין צריך לגופיה נראה בצריך לאפרו מיקרי טפי צריך לגופיה. אבל בהאורג דף ק"ו בד"ה בחובל משמע ליתן לכלבו ולבשל בו קדירה מיקרי טפי לצורך גופיה. והא דקרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה משום דרש"י לשיטתיה במלאכה שאינה צריכה לגופה (כאן נמחק קצת בגוף כתב המחבר ולפי הנראה היה כתוב שם [תיבות הללו] כמ"ש רש"י במסכת שבת דף צ"ג ע"ב) וצ"ל כיון דהפעולה בעצם הוא קלקול שמקלקל העצים וחובל האדם וברצונו לא היה צריך לה רק כדי לתקן דבר אחר מיקרי מלאכה שאינה צריכה לגופה:

שם א"כ כי חייב הכתוב כו' וצ"ל דמילה והבערת בת כהן נמי לא מיקרי תיקון גמור אף דהוי מצוה או הוי תיקון לצורך דבר אחר והפעולה בעצם הוא קלקול ובגמרא בהאורג איתא בהדיא ור' יהודה התם מתקן הוא מה לי לתקן כלי מה לי לתקן מילה כו' משמע דלר"ש לא מיקרי מתקן ונראה דלא.ו דוקא הבערת בת כהן רק סתם לא תבערו מדאסר הבערה וכל הבערה כן הוא רק קושטא נקיט דלא תבערו מוקמינן להבערת בת כהן והא דכתב רש"י דכל חובל ומבעיר כו' הא אף אם נניח שיש למצוא שאינו מקלקל מ"מ חובל ומבעיר דאיירי ביה קרא הוא מקלקל י"ל דלא פסיקא דלא מיקרי מתקן בעצם מילה לתקוני גברא וכמו שאמרו לר"י מה לי לתקן כלי כו' וא"כ מנ"ל דלא ס"ל לר"ש נמי כמו לר' יהודה הך סברא רק ממה שהבערה וחבלה דעלמא הוי מקלקל לר"ש דפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה וכולן הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה א"כ צ"ל לר"ש דטעמיה ממילה והבערת בת כהן דלא מיחשב זה למתקן ובזה ניחא דמנ"ל דמחייב ר"ש במקלקל גמור מכח הסברת רש"י אף דבעלמא מקלקל פטור דהשתא יש תרתי מקלקל ואין צריך לגופה דילמא במלאכה שאינה צריכה לגופה חייב רחמנא במבעיר וחובל אף דבעלמא בעינן דוקא צריכה לגופה אבל לעולם צריך שיהא מתקן לצורך דבר אחר והשתא אתי שפיר דמילה אי (כאן חסר תיבה או שתים בגוף הכתב של הגאון המחבר זצ"ל והואיל דמשתמעין ממילא מהבנת הענין לא רציתי לכותבו מדעתי ללא צורך) [משום מצוה חשיב מתקן כצ"ל] הוי תיקון בעצם לתקוני גברא בחבלה זו ועל כורחין צ"ל לר"ש דלא מיחשב צורך מצוה לתיקון דאל"כ לא מצינו חובל ומבעיר (לחיובא) דמנ"ל לחיובא [ל] כיון דהוי מקלקל בגוף המלאכה כמ"ש לעיל ומה שמתקן אצל אחרים הוי מלאכה שאין צריכה לגופה דפטור לר"ש ואינו דומה למילה [אע"כ דהבערת בת כהן ומילה לא חשיב תיקון משום צורך מצוה] וכיון דלא מחשיב ליה לתיקון א"כ מחייב במקלקל גמור: על הגליון. ומקרי ממש כמתקן כלי או לא מיקרי תיקון כלל וק"ל:

שם משמע מתוך פירוש הקונטרס כו' ור' יוחנן כו' כרבי יהודה כו' דא"ל רבי יוחנן אליבא דר"ש מצריך לכלבו ואפרו דא"כ לא תלי בפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה ועוד דפי' בהדיא בדרבי יהודה דחייב בצריך לכלבו כו' דהוי תיקון אצל אחרים וא"כ במאי פליגי ר' יהודה ור"ש וא"ל כלל לרש"י דס"ל לר"ש צריך לכלבו ואפרו לא מיחשב תיקון כמו לרבי יהודה אליבא דהתוספות רק צורך לגופו מיקרי ופליגי ר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש אי בעי צורך לגופו וסוגיין לר' יוחנן דרש"י פי' בהדיא דצריך לכלבו כו' משום תיקון הוא וע"ש בפרש"י:

שם ועוד אי חשיב תיקון גמור כו' עד דמחייב לר"י לפרש"י אמאי נקיט כו' דשוין הן לכל אבות מלאכות דמהי תיתי לחלק:

שם כדאיתא בפרק האורג דקאמר ברייתא כר"ש והיינו אליבא דר' אבהו דאליביה מקשה והתנן כל המקלקלין פטורין כדפירש"י שם דלר' יוחנן לא קשיא דמתני' באין צריך לכלבו:

אם נפרש דלא כרש"י ותוס' ונימא דר' אבהו ור"י אליבא דר"ש פליגי ולתרוויהו לא מיקרי צריך לאפרו וכלבו תיקון דאין דרך לחבול כו' רק צריך לגופו מיקרי ופליגי אי צריך לר"ש בחובל ומבעיר צריך לגופו וסוגיא דידן [דמצריך אליבא דר"ש צריך לגופו] כר' יוחנן וקושית הגמרא שם והתנן כל המקלקלין פטורין כו' והתירוץ אזיל לתרוויהו [דלישנא דמתני' משמע דמשום מקלקל פטור וא"כ אף דאיירי ברייתא בצריך לכלבו והוי צריך לגופו מ"מ הא מקלקל הוא] ולצורך אפרו מיקרי יותר לצורך גופו מלצורך קדירתו דהוי ככיבוי לעשות פחמין דהוי לצורך גופו משא"כ לצורך קדירתו שלא יקדיח ולעולם תלוי פלוגתא דמקלקל בחבורה בפלוגתא דמשאצל"ג דלר"ש דפטור א"כ אין לך חובל ומבעיר שאינו מקלקל כו' [מ] ודו"ק היטב והנה זה פירוש אמצעי קצת כרש"י וקצת כהתוס' ומתורצים כל קושיות התוס' ולא נהיה צריכים לדוחק דקבלה היתה בידם ולדוחק דאיסורי הנאה מלבד שהוא דחוק בעצמו דלא יהיה מלאכה שאינה צריכה לגופה אינו ברור למה לא מיקרי זה תיקון כיון דלטעותו היה תיקון ואי משום לפי האמת לא הוי תיקון לפי האמת אינו צריך לגופה של הבערה זו דמה צורך לו בו כיון דאסור בהנאה הנה לר' יוחנן הסנדלר דס"ל המבשל בשבת אסור לו ולאחרים מדאורייתא דמעשה שבת אסורין מכתוב קודש היא כו' מיהו מותר בהנאה א"כ אם מבשל בשבת לר"י הסנדלר או מבשל בשר בחלב [בשבת] בסברו שהוא מותר ורשאי לאכול יהיה פטור לפי"ז דהוי מקלקל כיון דלא מתקן מידי ועד כאן לא מחייב ר"ש רק בחובל ומבעיר אבל במבשל ושאר אבות מלאכות פטור [ואם נאמר דזה חשיב מקלקל בסברת התוס' יהיה כל מבשל בשבת וסבור שמותר באכילה לר"י הסנדלר פטור] וזה דבר שאין נראה לכאורה ואולי כן הוא דמלאכת מחשבת אסרה תורה ובמבשל לר"י הסנדלר מותר מיהא בהנאה מן הבישול והוי מתקן לענין הנאה ועיין (על הגליון מיהו סוף סוף מצינו כגון מבעיר קוצים כסוחים לצורך אפרו וכי האי גוונא דהו"ל תיקון ולצורך גופו דדוקא להבעיר גדיש לאפרו ולחבול בחבירו לכלבו אין דרך והיינו משניות דב"ק [דאיירי בהחובל בחבירו ומדליק הגדיש] אבל ודאי. ע"כ ועוד איזה תיבות חסרים שאכלם עש ורקב) [אבל ודאי משכחת גוונא דמבעיר לאפרו דהוי דרכו בכך כגון קוצים כסוחים וא"כ אם נאמר דצריך לאפרו מקרי צריך לגופו היאך שייכא פלוגתא דמקלקל בפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה דהא אף לר"ש משכחת מתקן לצורך גופו במבעיר קוצים כסוחים לצורך אפרו]:

שם ועוד יש לדקדק פלוגתא דמקלקל בחבורה מדתנן בפסחים כו' וא"כ טעמא דר"ש ע"כ ממילה וא"כ לא מיחשב צורך מצוה תיקון ומינה נשמע נמי ממילא פלוגתא דמקלקל בהבערה מבת כהן וק"ל ובזה אתי נמי שפיר דנקיט הבערת בת כהן ולא סתם הבערה דמסתם הבערה לא שמעינן חיוב במקלקל גמור רק במלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל בדבר לתיקון דבר אחר דוקא כמבעיר לבשל קדירה אבל מהבערת בת כהן נשמע שפיר [ג] וק"ל:

נ"ל דרש"י הרגיש בשמעתין בקושית התוס' משמעתין [דקאמר בהדיא דבעי' צריך לגופיה אף לר"ש] וזה כוונתו במ"ש בד"ה מקלקל הוא ור"ש נמי לא מחייב אלא במתכוין כו' ואין לו מובן לכאורה מאי רצונו רק לפרש דעיקר דלא חיישי' כאן לדלמא חבל משום דהוי כגורר מטה כו' לכתחלה לר"ש ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ דאף דבמתכוין חייב בחובל אף שאין צריך לגופה מ"מ בלא מתכוין [מותר אף בחובל] ע"כ מצאנו דאתי לידינו ממסכת זו וה' ימלא חסרוננו ויאיר עינינו ויחיש לגאלנו:

רַשַּׁ״שׁ

דף ב.

גמרא הדוב והנמר והברדלס כו'. כצ"ל:

שם אין מוסיפין על העיר כו'. ופרש"י ירושלים. וכתב הרע"ב (והוא מהרמב"ם) דאין מוסיפין קדושה כו'. וק"ל מדוע לא תני כל העיירות המוקפות חומה דקדושות ג"כ לענין שילוח מצורעים (פ"א דכלים מ"ז). ולפמ"ש הרע"ב שם (והוא מהר"ש) דדוקא מוקפות חומה מימות יהב"נ. [ועי' רש"י מגילה (י' ב') ד"ה כל המצות ובשבועות ט"ז סע"א] אולי אף סנהדרי של ע"א לא מהני להרחיב החומה. אבל ק"ק גם משאר עיירות שאמק"ח דקדושות ג"כ לענין הוצאת אבנים המנוגעות מהן כמ"ש שם התוי"ט. וכמו כן קשה מהר הבית דהוא נגד מחנה לויה ומשתלחין ממנו זבים כו' ועי' תוס' שבועות (טו) ד"ה ויוצא. ואולי גם עליו אין יכולים להוסיף כי משכו שהוא ה' מאות אמה על המ"א הוא מרומז בקרא דרוחב חמשים בחמשים. שיהיה שטחו נ' פעמים כחצר המשכן כמש"כ המפרש המכונה בשם רש"י בד"ה (א' כח יט) אלא שלשונו מגומגם שם. וכש"כ שלא היו רשאין להוסיף על ההיכל כי הכל בכתב כו'. רק על המזבח שהוסיפו לדעת ר' יוסי בבית שני מקרא דרשו כדאיתא בזבחים (סב) ומה שהוסיפו על רוחב האולם לעשותו י"א אמה ובבית שלמה לא היה אלא עשרה אפרש אי"ה במדות:

שם ומנין להביא עוד שלשה כו' הטייתך לרעה ע"פ שנים. מוכח דאף בסנהדרי קטנה נגמר הדין לחובה ע"פ שנים מכריעין וכ"מ לקמן בפ' היו בודקין ובכ"מ. וק"ל מדוע לא ילכו לב"ד הגדול וישאלו וכדכתיב כי יפלא וגו' וקמת ועלית וגו' ועוד והצילו העדה כתיב. וביותר קשה להפוסקים דאין סומכין על הרוב היכא דאיכא לברורי:

רש"י ד"ה מיאונין. דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. הנו"ב במ"ת חא"ע סי' קי"ד וכן בתור"ע הבינו דר"ל כעין גט של תורה. וקהו בזה דהיכן מצינו בגט שיהא צריך ג'. ולי אפשר לומר דכוונתו על חליצה שהיא כעין מיאון שהיבם ממאן ליבמה כדכתיב מאן יבמי וגו':

רש"י ד"ה הזאב. דאמרינן בב"ק אחד שור כו'. עי' תוי"ט:

רש"י ד"ה וא"ד לא את השבטו. רובו כו'. מה שהקשו הרש"ל והרש"א מהמקשה לקמן בגמרא דאמר אבל כולו לא. לק"מ דרש"י לא בא לשלול כולו אלא דפי' דה"ה רובו דהוא ככולו ברוב המקומות. ולכן מקשה שפיר מעיקר הכוונה. דזה ודאי לא ניתן להאמר שיכוין התנא לרובו דוקא ולא לכולו. אולם מפי' הרמב"ם ומחבורו ברפ"ה מהל' סנהדרין משמע דדוקא כולו. ונ"ל ראיה לפירש"י דהא אמרי' נמי ואי אתה מוציא כל העיר כולה והתם רובה ככולה כדאי' לקמן (קי"א ב) במשנה ועד שיודח רובה. ומש"כ הרש"א וה"ק ריו"נ בהדיא עד רובו משמע דמרובו כו'. לכאורה תמוה דהא רש"י פי' בדר' יאשיה וטפי ממאה נפקא כו' אלמא שפי' דעו"ע בכלל וא"כ נוכל לומר גם בדריו"נ דעד רובו ורובו בכלל וכל שאינו כולו ממש הוא נכלל ברובו. וכן הלשון ואפילו ריו"נ ל"ק אלא רובו כו' מוכח להדיא דלא כדבריו ועי' בלח"מ:

דף ב:

רש"י ד"ה ואין ב"ד שקול. ולמ"ל הטייתך לטובה עפ"א כו'. לכאורה הא משכ"ל במוסיפין כמו דמשני ר' אבהו על הטייתך לרעה עפ"ש ונל"פ דהא דאין ב"ד שקול הוא מקרא דלנטות עשה לך ב"ד נוטה כדלקמן (ג ב). ולישנא דסוף סוף כו' דלקמן בדברי המקשה קאי על רישא דמילתא דקאמר ומנין להביא עוד כו' הטייתך לרעה עפ"ש. וראיתי להתוי"ט שגם הוא העתיק ע"ז דרשה דלנטות. ולא הרגיש על הרע"ב שפי' טעמא דלמ"ל הטייתך כו' כפירש"י. שוב התבוננתי דרש"י לשיטתו בסוגיא דלקמן דמפרש לנטות אחרי רבים עשה לך ב"ד שיהיה בו נטייה אחרי רבים. וקיצר בכאן וסמיך אדלקמיה:

רש"י ד"ה הודאות. הלואה אחר הלואה כו' גבי עדים זוממים. תיבת זוממים נראה למחוק:

דף ג.

גמרא נזק היינו חבלות. הן לשטת רש"י לקמן (סוף דף יג) דהא דאמרינן לעיל דבהודאה והלואה לא בעינן מומחין משום נע"ד היינו אפילו בא"י ונזק דקתני בהני דבעי מומחין הוא אפילו בשן ורגל דשכיחין (ובבבל עבדינן שליחותייהו) מ"מ בא"י דאיכא מומחין לא מכשרי הדיוטות וכמש"כ מהר"ם. לא א"ש כ"כ הקושיא דהא אי לא תני נזק ה"א דבנזקי שן ורגל ל"ב מומחין כמו בבבל. אך י"ל דהקושיא קאי לתירוצא דרב אחא דסמיך ליה:

רש"י ד"ה דגמירי. צ"ל דגמיר:

תד"ה נזק. לאו כו' אלא כו' ומיהו כו' אבל כו' דאין מועד בבבל. והקשה התוי"ט דאמאי שייר לאינך נזקים ותמיהני דהא כ' התוס' לעיל בד"ה שלא דנזקי שור בשור וכל הני דעבדינן שליחותייהו הויין בכלל הודאות והלואות דהיינו בכלל דיני ממונות דתני ברישא:

דף ג:

גמרא נימא בדורשין תחילות קמפלגי כו' לא דכ"ע אד"ת כו'. לכאורה מפני מה סני ליה לומר דפליגי בד"ת דהא בסוכה (ו ב) איכא לישנא דפליגי בזה ר"ש ורבנן ועי' בתוס' שם וכאן. ונ"ל משום דאיתא במכילתא פרשת משפטים בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו דר' יאשיה אמר דראשון תחלה נאמר ואין דורשין תחלות. וא"כ אם נאמר כאן דפליגי בד"ת יקשה דר' יאשיה אדר' יאשיה ונכון בעז"ה:

שם אימר דשמעת ליה לר"י בס"ג דכתיבי קראי. התוי"ט רוצה להגיה דכתיבי בקרא ע"ש (וברש"ל משמע דכן היה לפניו הגי' ברש"י) הן לפי פירושו לא היה צריך להגהה דהכתוב שם שנה ושלש שבעים וכן בפ' משפטים כתיב ושבעים מזקני ישראל. ויתפרש ע"ד שאמרו בחולין (כב ב) לא לישתמיט קרא כו' וה"נ לא לישתמיט קרא ולכתוב שבעים ואחד חד זימנא. ולי ה"נ דכוונת הש"ס על הקרא דוישארו שני אנשים בדרשינן (לקמן יז) בקלפי נשתיירו ע"ש ואם היה ע"א לא ה"ל להשאר אלא אחד:

תד"ה ר"י. היינו משום דמשה ע"ג. הרש"א הניח בדריהם בצ"ע. ול"נ דסברת התוס' דבהא כ"ע מודו דבעינן אחד ע"ג (ועי' לקמן (טז) בתד"ה אחד וי"מ כו' ובמש"כ שם) כדאשכחן במשה רק דבזה פליגי דלרבנן גם הוא מן המנין ולכ"ד שצריך סנ"ג גם הוא היה מוכרח לישב עמהם כדאמר לקמן ואת בהדייהו ולר"י לא היה מן המנין וגם בלעדו היו דנין אפי' דבר שצריך סנ"ג. דהוא היה טרוד בשא"ד שהיה מלך ונביא עי' לקמן (טז ב) בתד"ה את תבנית. זולת לעת הצורך בעת שנתקשו באחד מן הדינים וכגון לענין פהע"ד ש"צ וכמש"כ התוס' שם וכן לעבר השנה דתניא לקמן (יא) אין מעברין אה"ש אא"כ ירצה נשיא. וכן להא דתנן בפ"ב דר"ה ראש ב"ד אומר מקודש ויליף לה בגמרא מן וידבר משה. רק דק"ק לפ"ז מאי דקאמר שם לר"י עמך משום שכינה כו' וי"ל:

דף ד.

גמרא מנין לר"ד שיצאה מב' מתים כו'. הן באהלות פ"ב מ"ו איתא ור"ד מב' מתים (וכן שם לעיל מ"ב) בלא תיבת שיצאה. ונ"ל דכלפי דאיתא בתוספתא רפ"ג הביאה הר"ש בפ"ב מ"ב דאר"י ל"נ ר"ע וחכמים על ר"ד שפירש מב' מתים שהיא טהורה עמ"נ על ר"ד שפירשה מב' רביעיות מב' מתים כו' להכי קאמר הכא שיצאה מב"מ לאשמועינן דאפי' לא יצאה רק חצי רביעית מזה וח"ר מזה ג"כ מטמאה וכרשב"י בתוס' שם דדוקא בכה"ג נחלקו ובבאה מב' רביעיות מב"מ אף חכמים מודו. וזהו שאמר ב' נפשות ושיעור אחד ר"ל דלא יצא מב' הנפשות רק שיעור א':

שם יכול בחלב אמרת י"א למקרא. פי' דחלב משתנה בסמיכות אבל חלב לא כדכתיב חלב צאן עם חלב כרים. שמעתי מפי המדקדק בעל ספר הל"מ ז"ל:

רש"י ד"ה קרנת. בחטאות כו' ובכבשה כו' ובשעירה דיחיד כו'. כצ"ל. ותימה שהקדים כבשה לשעירה שלא כסדרן בפרשה וכבר הרגיש בזה הא"ת הביאו המ"ש. וע"ש:

תד"ה ורבנן ירשינן. הגה"ה שעה"ג בשם מהר"ם משובשת:

תד"ה ורבנן נפשת. תימה כו' ל"ל תרי קראי כו'. לכאורה חד למגע וחד לאהל. והא דקאמר שם ור"ע לטעמיה הוא כפי' רש"י שם:

דף ד:

רש"י ד"ה ואל יוכיח. וכולם שמעתים ודחטאת העוף כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה דשני קרא. אותיות הקריה כו'. כצ"ל:

תד"ה לטטפת. ובירושלמי כו' וריו"ח בשם ר' ירמיה כו'. התוי"ט בפ' הנחנקין מ"ג הגיה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן:

תד"ה כדרך. לכך מפרש ר"ת איפכא כדרך שזכורך בא לירא‍ות כו'. כצ"ל:

תד"ה דרך בישול. והאי דקרי לצלי קדר בישול כו' ש"ה דכתיב ובשל כו'. אבל מה יענו להא דכתיב בפ' ראה גבי פסח ובשלת ובד"ה (ב לה) ויבשלו הפסח ומזה ילפינן בר"פ הנודר מה"מ דצלי בכלל בישול. ומן המקראות הללו יקשה ג"כ לפי' הפר"ח בריש הל' בב"ח בגמרא זו:

דף ה.

תד"ה כגון. והא דאמר כגון אנא כו'. כצ"ל:

דף ה:

תד"ה אלא. ולכך שרי חוץ לש"פ כו'. כצ"ל:

בא"ד ומשמע התם כו'. כצ"ל:

תד"ה יפה. ונראה כו' כמו שרגילין לעשות הדין. הן אף לשמואל אין רגילין לעשות הדין בפחות מג' כדתנן ד"מ בשלשה אלא דלדידיה דאף בע"כ דיניהם דין כמש"כ התוס' לעיל ע"א ד"ה דן א"כ דל קבלתם מהכא והוה כבע"כ דגם כן דיניהם דין:

דף ו.

רש"י ד"ה סברוה. דבעו למימר כו'. כצ"ל:

תד"ה דכ"ע. אבל רבי שמעון ב"ג כו'. כצ"ל:

תד"ה מקשינן. דכתיב (זכריה ח׳:ט״ז) אמת ומשפט שלום כו'. כצ"ל:

דף ו:

גמרא וכן ביהושפט ה"א ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כו'. כצ"ל:

שם והא ר"ה תלמידיה דרב הוה. ב"ק (קטו) וש"נ:

תד"ה טחנה. להכי נקוט ואפאה כו'. עי' מש"כ בזה בב"ק בס"ד:

דף ז.

גמרא כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה כו'. כצ"ל. וכ"ה ברי"ף ורא"ש ולקמן (ח) במימרא דר"ח בר"ח ובזה א"ש הסימן:

דף ז:

גמרא שיבא מכשורא. בגליון ד"ח איתא דצ"ל שיכא והוא מהרש"ל. ותמוה ועפירש"י וכן הערוך הביאו בערך שב:

שם הוי אומרים לעץ הקיצה. במקרא כתוב אומר:

שם קרי ביה נמי שמע כו'. משום דשמוע כתיב ח"ו ועמש"כ בברכות (טו):

שם צדק את הדין ואח"כ חתכהו. הרש"א בח"א נדחק בביאורו. ול"נ דבא לומר אם בא דין לפניך אשר תמצאהו מפורש אולם יש לך קושיא או סתירה עליו ממק"א אל תאמר אפסקהו כמו שהוא

ואח"כ אראה ליישב הקושיא או הסתירה ע"ד שאמרו בעירובין (סז ב) בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא. אלא צדקהו ר"ל תרצהו תחלה מהקושיות והסתירות ואח"כ תפסקהו:

דף ח.

גמרא כדתניא ראויה היתה פרשת נחלות וכו'. כצ"ל כדלקמן גבי מקושש וכ"ה בב"ב:

שם אתה והזקנים שבדור עמך. כצ"ל וכ"ה ברי"ף ורא"ש וכן העתיק רש"י בפיה"ת:

רש"י ד"ה משה א"ל. ובמקרא דכי אתה תביא כו' נשבעתי להם וגו'. כצ"ל:

תד"ה מוציא ש"ר. ואתי להוציא לעז כו' לפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן. והרמב"ם בפי' הוסיף לומר או שהן פסולים. וכ"ע התוי"ט ל"י מ"ק דהא עדיין הם יושבים ודנין עם אלו. אולי דעת התוי"ט שגם בדיינין נמצא אחד מהם קרוב או פסול דינם בטל. אולם ד"ז תלוי באשלי רברבי ועי' תומים סי' מו ס"ק כח שהוכיח דעת הרי"ף ששאר הדיינים לא נפסלו. וא"כ י"ל שגם הרמב"ם הולך בזה בשיטת רבו הרי"ף:

בסד"ה ואין לדמות ליוסיפו הדיינין לקמן כו'. וכתב התוי"ט דשם אמת הוא שא' אמר א"י. אבל מה יענה להא דתנן לקמן (מ א) י"ב מחייבין וי"א מזכין דיוסיפו הדיינין. וי"ל דהתם ג"כ אמת הוא שלא היו יכולין להכריע גם אחד מהם לדעתם כדאי' שם בגמרא בסוה"פ כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין:

דף ח:

גמרא והאי תנא הוא כו'. עי' פירש"י וק"ל דהכי הל"ל וקמיפלגי בפלוגתא דר"י ורבנן כלישני דאינך דלקמן:

רש"י ד"ה והזימום. ואפי' להפסידה כתובתה לא מהימן כו'. כצ"ל:

תד"ה בעדה. אבל לענין כ"ג דדרשינן מהאי קרא אין סברא כו'. כצ"ל:

דף ט:

גמרא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. עפרש"י. ועמש"כ במ"ר נשא פ"ו אות ח' בהערה:

רש"י ד"ה ומשלמין ממון. מאה כסף כו'. לכאורה גם טוה"נ כתובה צריכין לשלם לו. והתוס' בכתובות ר"ד ל"א פי' רק לענין הכתובה וצ"ע:

תד"ה ואין. דאם היה כהן נשוי אחותו. ר"ל של העד:

דף י.

גמרא א"ק ונקלה אחיך לעיניך כי מחית אגבא דחיי מחית. ופירש"י בשעה שלוקה יהא אחיך שיכה את החי. משמע דלאחר מיתה לא נקרא תו אח. וכן במכות (ה ב) במשנה כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים עי' פירש"י שם. ותימה דביבמות (נ"ה ב) אמרי' דלאחר מיתה נמי איקרי שארו ופירש"י מדכתיב כי אם לשארו גבי טומאה (וכ"ה לפי האמת כמש"כ התוס' בב"ב (קי"ד ב) ד"ה מה ודלא כמש"כ ביבמות שם כמו שתמהתי עליהם בחדושי שם) והרי שם כתיב ג"כ אח. ולולי פירש"י הייתי מפרש כאן דילוף מן ונקלה דלאחר מיתה לאו בר קלון הוא כדאיתא בב"ק (פ"ו ב) והא מית ליה ול"ל כיסופא. ונ"ל ליישב דאח מחמת קורבה שהוא בן אביו או בן אמו ודאי נקרא אח אף לאחר מיתה. אבל אחיך דהכא הוא מפני שאחיו הוא במצות כדאיתא שם (פ"ח) וכיון דמת דנעשה חפשי מה"מ שוב איננו אח:

רש"י ד"ה משום. דב"ד הצדיקו כו' והיה אם בן הכות הרשע. כצ"ל:

רש"י ד"ה ונקלה. כי מחי אידך פלגא כו'. כצ"ל:

דף י:

גמרא רנ"א קידוש אחר עיבור כו'. נ"ל להגיה רנב"י מדמזכירו אחר אביי ורבא:

שם תניא כיצד ארשב"ג בג' מתחילין כו'. עד סיומא. בפשוטא נראה דהב' שמוסיפין בסוף לתשלום ז' אינם לסיועת המו"מ אם צריכה לעבר (דזה כבר נגמר בהחמשה כיון דג' אמרו דצריכה הולכין אחר הרוב) רק בכדי שיוגמר העבור במושב ז' לטעמים דלקמן וכ"מ מפירש"י. אולם דעת הרמב"ם בפי' ובחבורו פ"ד מהל' קה"ח ה"י נראה דאחר הוספת הב' האחרונים נו"נ עוד הפעם וכ"נ מפירש"י בשבת (יא) ד"ה עיבור שנה. וכבר כתבתי זאת בהגהותי למ"ר ויקרא פכ"ט. ונראה דאף לדעת הרמב"ם ה"ה אם בתחלה הסכימו כל הג' שנצרך לישב מוסיפין עוד ב' שיהיה המו"מ בה' וכן אף אם הסכימו כל הה' שצריכה להתעבר מוסיפין עוד ב' שיהיה הגמר בז'. ותמה אנכי על המפרש להל' קה"ח ואחריו נמשך התוי"ט שנראה דעתו שאם הסכימו כולם אין מהצורך להוסיף. ומה שמדמה שם עיבור השנה לד"נ. נ"ל ראיה מה דפסק הרמב"ם שם דמתחילין בה מן הצד כד"נ. ומפרשיו לא חשפו מקורו. והוא מהירושלמי בפ"ב דר"ה ה"ה ובפרקין ה"ב. וטעמא נ"ל דנ"מ בה לד"נ להעשות בני עונשין בני יג"ש ובנות יב"ש. וגם להעשות בן תשע ובת ג' שתהא ביאתן ביאה להענש אחרים ע"י. ומש"כ התוי"ט בסה"ד להשלים המכוון כו' להיות כו' והאסיף בזמנן. משמע דמעברין ג"כ בשביל האסיף שיהא בזמן החג כדכתיב וחג האסיף. אך ל"מ זה בגמרתינו רק אם תקופת תמוז נמשכת כו' וכמש"כ בדבור הקודם [אח"ז מצאתי בת"כ פרשת אמור באספכם את תבואת הארץ עבר אה"ש שתעשה החג באסיפת הפירות. הביאו רש"י בנימוקיו בשינוי לשון קצת ומפירוש הרמב"ן שם משמע דזהו על פירות האילן דלקמן (י"א ב') ודלא כפירש"י ותוס' שם והרמב"ם בפ"ד מהל' קה"ח ס"ג מפרש שלא צמחו פירות האילן שדרכן לצמח בזמן הפסח ובאמת יש לתמוה על הת"כ איך יכולין ב"ד לידע קודם ניסן מה יהיה בשלהי קייטא באסיפת הפירות וביותר כשרואין שהאביב הוא בזמנו ועי' תוס' שם בד"ה או דלמא] :

שם תני רב יוסף הני כו'. כצ"ל:

דף יא.

גמרא מעשה בר"ג כו' עמד שמואל הקטן כו'. ובברכות (כ"ח ב) הסדיר כו' לפני ר"ג כו' א"ל ר"ג כו' עמד שמואל הקטן כו' וע"כ הוא ר"ג הזקן דהרי לקמן איתא דאמר שמואל הקטן בשעת מיתתו שמעון כו' לחרבא והוא רשב"ג הנהרג אביו של ר"ג דיבנה. וע"כ לא נתמנה בנו בחייו. ובפ"ב דפאה מ"ו מעשה כו' לפני ר"ג ועלו ללשכת הגזית וע"כ ג"כ המכוון על ר"ג הזקן דבימי ר"ג דיבנה מי הוו ב"ד בלה"ג. והתוס' בנדה (ו ב) כתבו דאין רגילות להזכיר ר"ג סתם אלא ר"ג הזקן:

שם א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל. כצ"ל:

שם מיתיבי כמה עה"ש כו' רשבג"א חדש. ק"ל מאי קושיא דילמא משום דלא עביד כשמעתיה מפני שרבים חלקו עליו כדאיתא בירושלמי ברכות הבאתיו בחדושי לשו"ע או"ח סי' תע"ב

רש"י ד"ה ח"ו. שאוכל השום בבואי כו'. כצ"ל:

תד"ה מפני. משום כו' אפי' אשנים מהם אין מעברין אלא שעושים אותן כו'. כצ"ל:

תד"ה ומפני. כדתנן פ"ק דתענית כו'. כצ"ל:

דף יא:

רש"י ד"ה דזמן ביעורא. שנה שלישית או ששית כו' ראשונה ושניה חייב כו'. וכ"כ ביבמות (עג). ואינו מדויק דבפ"ה דמע"ש מ"ו תנן דזמן הביעור בעה"פ של רביעית ושל שביעית ע"ש ובתוס' יבמות שם. וכן לשונו בפיה"ת אינו מכוון בזה:

רש"י ד"ה ועל פירות האילן. ואם לא יביאם כו' צריך לטרוח כו'. ובתד"ה או מבואר דזה הוי מדאורייתא:

רש"י ד"ה ובזמן שאביב אחד. אבל כשאביב ראוי ליקצר כו'. פי' דלבד שמאריכין עליהם איסור אכילה מן החדש. אלא דגם לקצור אסור כדכתיב ראשית קצירכם וכדאיתא במנחות:

רש"י ד"ה איבעיא להו. לפיכך כשהיא צריכה לעבר עפה"א כו'. הא דלא פי' על האביב הוא משום דבזה גם לת"ק היו שמחין. אבל נוכל לפרש דהכוונה כאן אם יש סעד מן הגדיים כו' דגם על א' מהשלשה מעברין כדלעיל. אלא דלא נזכר זה בברייתא זו:

דף יב.

רש"י ד"ה ששנת בצורת. בקראי מ"ל. נ"ל דבא ליישב בזה קושיית הרש"א בתד"ה ומפני מה ע"ש:

רש"י ד"ה ולא במ"ש. ומאריכין כו'. כצ"ל:

תד"ה לא משנה. ואע"ג דלא מגלין מ"מ אין מחשבין כו'. והא דמסקינן לעיל חשובי מיחשבי וכו' היינו דוקא מפני הדחק כדפירש"י לקמן בסמוך:

תד"ה ולא. ולפ"ז לא יתכן כו'. מה שהקשה המהרש"א לפמש"כ בדבור הקודם לק"מ. אך ק"ק דבלאו הא דר"ש לא יתכן פירושם דיהיה ג"ש זא"ז זו ואצ"ל זו וי"ל בדוחק:

תד"ה חושש. דתנן במסכת אהלות פ"ב מ"ג. כצ"ל:

תד"ה שעיבר. דע"ז מטמא בפר"ע כמת. ע"ש (פג ב) דלא איתקש למת אלא לקולא דלא מטמא בפחות מכזית:

בא"ד ותימה שהרי בט"ו יום היו כו'. כ"נ דצ"ל ור"ל בט"ו יום שמכ"ט באדר שזהו הזמן המאוחר אשר בו יכולין לעבר כדשמואל לקמן עד י"ד בניסן:

דף יב:

גמרא שהשיא א"י לעשות פסח שני. ק"ק לפ"ז מאי דכתיב שם וישחטו הפסח בי"ד לחדש השני וגו' ויעשו בני ישראל כו' את חג המצות שבעת ימים. הלא פסח שני אינו אלא לילה אחת:

שם אלא חסורי מיחסרא כו'. עיין בש"א תשובה ל"ח פירוש נכון בסוגיא זו:

שם עיברוה מאי אמר עולא א"מ אה"ח. עפירש"י. ולכאורה סותר למה שפי' לעיל (י ב) בד"ה חישוב דעיבור. וגם ומקודש שבדברי ר"נ הוא אך למותר. ולעד"נ דקידוש נקרא אם מקדשין ביום ל' כמבואר בר"ה (כ) א"ר כו' כאן לקדשו ע"ש פירש"י ובכל הסוגיא (ונ"ל משום דקי"ל כראב"צ דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שם כ"ד ונכון בעז"ה) ולפ"ז יהיה המכוון כאן דאם עברו אה"ח ביום ל' אין מקדשין אותו לעשותו ר"ח אדר הב' דא"כ היה ראוי לעשותו ג"כ ר"ח ניסן אם לא עברוה וקרינן ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אבל אם יעברו אה"ח ולא יקבעו ר"ח אדר הב' עד מחרתו לא נראה כ"כ יום אתמול לעשותו ר"ח ניסן וכ"נ שפירש הרמב"ם בחבורו. רק מה שפסק שם דאף לכתחלה מקדשין צריך עיון דהא גם ר"נ לא פי' אלא בדיעבד. ודע שנראה להגיה אמר רבה בטל העבור תחת רבא:

דף יג.

רש"י ד"ה חג האסיף. ולמיעברי לאלול כו' לא אפשר כו'. ל"ד אלול דה"ה חדש אחר וכדכ' לקמן בדבור זה הלכך כו' אי דחית ליה כו' בין ע"י עיבור חדש אחר. דהא אמ"ע אחר אדר ואיכא חדשים טובא עד אלול:

בא"ד דהא מעיקרא מסדרינן לירחי כי היכי כו'. כ"נ דצ"ל וכדלקמן בדבריו:

בא"ד ובמס' סוכה נמי כו' לא מיקלע בשבת כו'. כצ"ל ותיבת אלול נ"ל למחוק ע"ש ובפירש"י ותוס':

תד"ה ור"י. ודוקא לאחרים דקיימי בתקופת ניסן כו'. כצ"ל:

בא"ד דאשכחנא כ"ת דלא חיישי' לאד"ו. כצ"ל:

דף יג:

גמרא א"ב יום תקופה מתחיל כו'. עפירש"י. ולעד"נ דהא איתא בעירובין (נו) דתקופת תשרי אינה נופלת לעולם בתחלת הלילה. וא"כ ע"כ הא דקאמרי הני תנאי ט"ז לאו דוקא אלא גם עוד שעות. ולכן נוכל לומר ג"כ דל"ד שלמים אלא אפילו לא נחסר רק שעות מיום ט"ז. ובזה פליגי דחד כוותו שעות יותר על ט"ז ואידך כוותו על שעות בתוך ט"ז (וכן בפ"ב דערלה מ"ב וג' מפרשי הרע"ב והתוי"ט דלמאה ולמאתים דאיתא שם לאו מצומצמין אלא פחות ע"ש) ולעיל דפריך אי קסברי יום תקופה גומר כו' אכתי לא נחית לזה וכצ"ל גם לפירש"י:

רש"י ד"ה איכא בינייהו. דבור זה שייך לע"א

רש"י ד"ה תנא. ויום תקופה מתחיל. וצ"ל דאם היה חסר י"ד יום ועוד שעות הוה בכלל י"ד ואין מעברין. וק"ל דא"כ איכא לאוקמי בתקופת תשרי ואם היה חסר י"ד ועוד שעות אין מעברין אבל אם היה חסר ט"ו יום שלמים. (והוא ע"כ עם עוד שעות דא"נ לעולם בתחילת הלילה כמש"כ לעיל) מעברין דיום תקופה גומר. ע"כ נלע"ד דלפי מאי דמוקי לה דמלמעלה למטה קחשיב ועד

י"ד מעברין ע"כ משמע דאם היה חסר י"ד ועוד שעות מעברין דיום תקופה גומר. אבל זה ודאי אם נופלת התקופה בתחילת ליל ט"ו מעברין לאדר דכיון דהיא בתחילת הלילה לכ"ע יום תקופה מתחיל. ובזה קושיא הא' של התוס' לק"מ:

גמרא אריו"ח מיסמך סבי. עי' בתוי"ט שכתב ואפשר לדחות ראיית הרמב"ם דאליהו הנביא יכול לסמוך ע"ש. אך מה יענה להא דאיתא בעירובין (מג ב) לב"ד הגדול אתא ע"ש הרי דאיתא לב"ד הגדול טרם ביאתו:

רש"י ד"ה במקום ע"א קאי. עי' לקמן (טז ב) בפי' ד"ה דאוקי:

דף יד.

גמרא ר' חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד כו'. הרש"א בח"א הגיה דצ"ל רב בתרוייהו:

רש"י ד"ה וקיים. שמקברת את בעלה. פסחים (פז ב) ושם:

תד"ה ועריפת. זקני אותה העיר מביאין כו'. כצ"ל:

תד"ה ור"ש. מן הצאן להוציא את הנוגח כו' אמר ר"ע בת כו'. כצ"ל:

דף יד:

תד"ה מתניתין. דבעינן מלך ונביא או"ת כו'. כצ"ל:

גמ' ת"ר איזהו מע"ש שא"ד ידועים כו'. לכאורה יפלא מדוע לא הביא הש"ס מהמשנה דפ"ד דמע"ש מ"ב דשמה איתא ג"כ ככל האמור בברייתא זו. ולפי מש"כ התד"ה נ"ר י"ל דלהכי מביא הברייתא דמינה מוכח ג"כ דדוקא במע"ש יש חילוק בין דמיו ידועין לא"י וכמשמעות מתניתין. ובפ"ה שם מ"ד מוכח ג"כ דבנ"ר לעולם בעינן ג' ע"ש בר"ש וכ' ג"כ טעם אחר נאות:

שם אפילו אחד מהם בעלים. נ"ל דדוקא היכא דאיכא ג' אבל בדמיו ידועין דסגי בחד אין בעליו כשרים לו ובזה אתא לי שפיר לישנא דמתניתין שם בפ"ד יפדה ע"פ עד אחד:

דף טו.

גמרא ר' אבהו אמר באומר ערכי עלי בא כהן לגבות ממנו מטלטלין כו'. ק"ל מאי אירא ערכין אפילו דמי נמי. בשלמא לאוקימתא קמייתא י"ל דאתי לאשמועינן אגב אורחיה כר"מ דאין אדם מ"ד לבטלה. ולהשניה נמי י"ל דאשמעינן דאע"ג דערך הוא דבר קצוב לפי השנים מ"מ כשאמר הרי אלו לערכי דעתו לאתפוסי כל דמי שויין אף אם המה הרבה יותר מדמי ערכו הקצוב. דל"ד להא דמ"ג פ"ב דשקלים ע"ש דהתם כתיב העשיר לא ירבה אבל הכא כמה דבעי מנדב לבהד"ב וכש"כ בדמי עלי דאינו קצוב. אבל לאוקימתא זו קשה. ואולי בדמי עלי כיון דצריך עשרה למשיימיה לא פסיקא ליה למתני בשלשה. אולם קשה דמ"ל נמי באומר הרי עלי מנה לבדה"ב וכדאמרי' בב"ק (ס"ד ו) וכן מ"ל בנהנה מן ההקדש דמשלם קרן וחומש ועמש"ש בב"ק שם. ולזה יש לומר דמועל אינו משלם בקרקע דהתשלומין הוא כמו פדיית ההקדש שנהנה ממנו (עמש"כ בס"ד ברפ"ו דתרומות) ואין הקדש נפדה בקרקע. או מדכתיב גבה ונתן אותו לכהן וכמו שפי' הרע"ב בפי"ח דשבת על הא דהקדש א"נ בקרקע משום דכתיב ונתן אה"ע כו' דבר הניתן מיד ליד והוא מפי' הרמב"ם אך התוי"ט קיהה בדרשה זו ועי' ג"כ מש"כ שמה בס"ד. והעיקר נ"ל דמתניתין תרתי תני הערכין ר"ל עני שהעריך שנידון בהשג יד בג' דצריך ג' לאמוד ערך השגת ידו דבו כתיבי הג' כהנים. והמטלטלין זהו דין שני אף בעשיר דאם בא לגבות ממנו מטלטלין ג"כ בג'. וה"ה בדמי ובהרי עלי מנה כו' אלא משום דאיירי בערכין נקטיה. וזה ילפינן מג' כהנים דכתיבי גבי פדיון בהמה דמה לי עיולי כו'. וכן הא דאמר קרקעות בעשרה דמשמע דזהו פי' והקרקעות תשעה וכהן דמתניתין ה"ה אם בא לפדותן מן ההקדש דעיקר כהנים כתיבי בזה. ודברי התוי"ט בכאן מגומגמין:

שם בשלמא לר"י היינו דכתיב כהן. לשון הרע"ב דבערכין כהן כתיב כערכך הכהן. ל"ד בתרתי חדא דזה כתיב בפדיון בהמה. שנית דה"ל למינקט כהן קמא הכתוב שם וגם התוי"ט ל"ד בזה ע"ש. גם מש"כ דל"ד בערכין אלא ה"ה בהקדשות כו' אינו מוכרח די"ל דדוקא בערכין (וכמש"כ לעיל פי' הערכין דמתניתין) משום דכהן קמא דאתא לגופא בהו כתיב אבל אינך אדרבה אתו לרבות אפי' ישראל כדלקמן:

שם אלא לרבנן כהן ל"ל. ר"ל דילמה כהן קמא דאתא לגופיה כתבי' בערכין ומאי חזית דעקרית ליה מגופיה ושדיתיה אקרקעות:

רש"י ד"ה ואדם כי"ב. מה שנדפס בגליון בשם רש"ל להגיה לשומן הוא שבוש וברש"ל ט"ס:

תד"ה אם. וי"ל כו' קרא דאיש אשר יתן כו'. כצ"ל:

דף טו:

תד"ה אימא. באפי נפשיה ואיש אשר יתן כו'. כצ"ל:

בא"ד וי"ל כו' אבל הכא כו' ולא שור לבעלים. ק"ל מב"ק (מג) דדריש ר"ל כסף כו' והשור יסקל כ"ז שהשור בסקילה הבעלים משלמין כו'. וגם ריו"ח ל"פ עליו אלא מפני ריבוי דאם עבד ע"ש. ועמש"כ בפסחים (מג ב) בתד"ה סד"א:

בא"ד וי"ל כו' אבל יומת משמע בב"ד. ק"ל מלקמן ס"פ הנשרפין דדן רי"ש יומת מן ימות דהוה בידי שמים ע"ש:

גמרא א"ב נחש. הרמב"ם פסק כר"ע והראב"ד השיגו. וישוב הכ"מ לכאורה תמוה דהא בכ"מ פסקינן כת"ק אפי' אם שנים חולקין עליו. ומהם ביבמות (נו ב) במשנה דפליגי ר"א ור"ש את"ק ופסק הרמב"ם כת"ק. אבל בב"ב (פג) פריך וכר"י מי לא תנן ר"מ ורש"א כו' אע"ג דת"ק פליג עלייהו. ואולי משום דר"י אמר שם מעשה לסייע לת"ק איכא למימר דכולה ר"י היא. וגם ראב"צ דמייתא הגמרא שם לקמן ס"ל כר"מ ור"ש וא"כ ה"ל תלתא. וביבמות (פ ב) אלא הא דעבד רבא תוספאה כו' כמאן כרבי כו' כיון דאיכא רשב"ג כו' כרבים עביד ואע"ג דת"ק פליג וע"ש בק"נ אות י'. והלח"מ מסייעו להרמב"ם מהא דב"ק שהביא רש"י. ואף דע"כ צריך לחלק בין נידון דהכא לדהתם כמש"כ התוס' מ"מ חזינן מהתם דהוא חלוק מהשאר. ולפ"ז יש לסייעו ג"כ מהא דשבת (קכא ב) חמשה נהרגין בשבת כו' ונחש שבא"י ופסקה הרמב"ם אפילו לר"י דמשאצ"ל חייבין עליה ועי' מ"א סי' שי"ו ס"ק כ"ג ואם דהכא מיירי בתרבות מ"מ סעד יש כנ"ל:

דף טז:

גמרא שופטים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שופטים בכל שעריך. כצ"ל וכן בשוטרים:

שם דא"ק והוצאת גו' האשה ההיא וגו' איש ואשה וגו'. כצ"ל:

תד"ה ואחרי. וק"ק דבד"ה בתחלת מלכותו כו'. כצ"ל:

בא"ד ואיך יתכן שהיה אביו כו'. כצ"ל:

תד"ה את תבנית. הא גבי סנהדרין לשבטים אמרינן כו'. כצ"ל:

תד"ה אחד. וי"מ דאחד כו' הוא הנשיא כו'. עמש"כ לעיל (ג ב) בדבריהם. ונ"ל לומר לפ"ז דלרבנן ג"כ היה הנשיא לבד הע"א ותחת משה עשו לדורות שנים נשיא ואב"ד. השני היה יושב עמהם יחד לכ"ד הנצרך להעשות ע"פ סנה"ג כי הוא היה למנין הע"א. והראשון היה רק לענינים מיוחדים אשר בארתים שם (ואולי הוחלה זאת בימי יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן שהם הראשונים מהזוגות והקודמים להם אנטיגנוס ושמעון הצדיק לא נמצא להם זוגות) ואתיא הא דהוריות לכ"ע. ובזה א"ש מעשה דתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים (מגילה ט) דפשוט דהם הסנה"ג כי מהם תצא תורה ואתא כרבנן. וכן הא דבפ"א דזבחים מ"ג ובפ"ג דידים מ"ה מפי שבעים ושנים זקן. אך שם י"ל לפי שהיה ביום שהושיבו את ראב"ע לנשיא. ור"ג היה ג"כ שם בהועד כדאיתא בברכות (כח) אולם גם מהרמב"ם בריש ה"ס מוכח להדיא דלא היה רק ע"א עם הנשיא והב"ד:

בא"ד כדאמרינן גבי זקן ממרא הוא ומופלא שבב"ד. למיעוט בקיאותי לא מצאתיו בש"ס זולת בתוספתא דמכילתין רפ"ז איתא הוא והמופלא שבהם כו' אבל לא לענין ז"מ ע"ש:

תד"ה אחת ולא ג'. אין להקשות דלישתוק מאחת כו'. עי' רש"א. ולענ"ד נ' דע"כ ל"א תפסת מרובה ל"ת אלא אם תרצה לתפוס דוקא המרובה ולא המיעוט אבל הכא הא לא באת למעט שנים אלא לעשות שנים וגם יותר וכמו דדרשינן זקני שנים הכי יותר פסול. או ערבי נחל שתים והסכמת הפוסקים דאפילו טובא נמי וכדומה הרבה:

דף יז.

גמרא עמך ואת בהדייהו. והא דאמרי' לעיל דמשה במקום ע"א קאי (וא"כ ליבעי ע' וע"א) דז"א אלא כשהוא לבדו (תוי"ט) ונ"ל להטעים ע"פ הא דאיתא באבות פ"ד מ"ח ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה וכדפי' הרע"ב ע"ש:

רש"י ד"ה מי שעלה. עלה בידם חלק. כצ"ל:

רש"י ד"ה ואי אמר טעמא. נ"ל דהוה ק"ל שינוי לשון הש"ס דמעיקרא קאמר ואי אמר מילתא והשתא קאמר טעמא. לכן פי' דר"ל דאע"ג דאמר עתה טעמא על מה שאמר תחילה א"י ועכשיו אומר דעה החלטית לזכות או לחובה דוקא לפי' התוס' לקמן (לג ב) וכן הרמב"ם בפ"ט מה"ס אפ"ה לא מקבלינן מיניה. והרש"א נראה שלא הבין כן:

תד"ה שיודע. הוו בכלל או בנבלת חיה. עמש"כ בס"ד בעירובין (יג ב) בדבריהם:

בא"ד () דבהדיא כו' בתו"כ כו' מק"ו דבהמה שא"מ במגע בכעדשה כו' ת"ק אותם כו'. חפשתי שם ולא מצאתי לא הק"ו ולא המיעוט רק בפרשת שמיני בסופה בפסוק וכי ימות מה"ב אשר היא כו' דריש היא מטמא במשא ואין השרץ מטמא במשא הלא דין הוא מה בהמה שלא עשה דמה כבשרה כו' כאשר הביאו בעצמם בעירובין מתו"כ. והרש"א שכתב שם וה"ה דהמ"ל ק"ו מבהמה שא"מ במגע כעדשה לא זכר מדברי התוס' שלפנינו. ודע דמש"כ הרש"א כאן דנחש מטמא במגע בכזית הוא לפלא בעיני. ומש"כ התוס' על פיר"ת דלא אשכחן אותה דרשה בתו"כ נ"ל דכוונת ר"ת על הא דבתר האי קרא דכל הולך על גחון דפי' התו"כ דזה נחש כתיב ולא תטמאו בהם דדרשו בתו"כ שם דזה הויא הודעה דאין מקבלין טומאה מהם ומזה נמי משמע קצת דאף במגע בכזית א"מ ודלא כרש"א הנ"ל:

דף יז:

גמרא כל עיר שאין בה שנים לדבר כו'. גי' הרמב"ם בפ"א מה"ס ה"ה שאין בה שנים א' לדבר וא' לשמוע כו' וכן היה גי' התוס' במנחות (סה) בד"ה ויודעים ודלא כהגהת הצ"ק שם:

שם מחכו עלה במערבא ר' אלעזר. כצ"ל בל"י וכן באיפוך:

שם ושני עדים וב' זוממין וב' זוממי זוממין כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה רב נחמן. שמעון התימני. ובתוי"ט פ"ב דמע"ש מ"ט כ' שמעון בן ננס ומשמע שכן היה לפניו הגי' ברש"י והסה"ד פוסח בזה על שתי הסעפים:

רש"י ד"ה והא שלחו. מוציא מכלל רבינו. כצ"ל:

דף יח.

רש"י ד"ה מאתים. עי' כה"ד. הן לפמש"כ בס"ד לקמן (מ') הלא יצטרך להוסיף לר"י מ"ח ולרבנן מ"ט. ונראה דהא הנוספים הם מהג' שורות דק דכאשר יתוספו על הסנהדרין אז לא ישארו בהמון קריה כנגד שרי עשרות ע"כ צריך שיהיה בעיר עוד אנשים למלאות חסרונם. אך כנגד א' מהנוספים יהיה אותו שאמר א"י דכיון דתו לא שמעינן ליה והוה כמאן דליתיה הרי הוא כאחד העם או כאחד מן השורות אשר גם המה נכנסין במספר העם שכנגד שרי עשרות. ובמש"כ תבין שאין מקום למה שנתפלא התוי"ט בסד"ה מוסיפין. ועי' ברמב"ם בפרק ח ובפ"ט מה"ס ובנו"כ:

דף יח:

גמרא אר"י מעיד למלך והתנן לא דן כו'. הן רש"י פי' דהקושיא היא מולא דנין אותו וכ"נ שפי' התוס'. והתוי"ט ל"ד שהבין דהקושיא היא מולא מעידין אותו. די"ל דהיינו לחובתו וכדמשמע לישנא דאותו ורי"א למלך דר"ל לזכותו:

רש"י ד"ה אם בכיר. חטין שנזרעו בראש החדש. עי' ב"מ (קו ב) וברש"י שם ד"ה בחרפי דמוכח שם דזריעת החטים אינה נמשכת כלל בר"ח אדר. וכן בר"ה (טז) בד"ה כי חזי כ' שהחטה נזרעת במרחשוון. לכן נ"ל להגיה פה בראש החורף:

דף יט.

גמרא אלא ה"ק כו' מקדושתו לא יצא כו' ור"י אגב מרדי כו'. משמע דר"י נמי דריש מקדושתו וקרא דומן המקדש ל"י דנסיב במתניתין קאי לתרווייהו ונ"ל משום דמשמע דולא יחלל דכתיב

בתריה הוא טעם וביאור להקודם. ולא כן פירש״י במשנה (ועליו נוכל לומר דפי' לפי הס"ד כדרכו) והרע"ב אחריו:

שם וש"מ אבלים עומדים וכה"ע עוברין. וכן המשנה אומרת דרך כה"ע עוברין והרע"ב ל"ד במש"כ ועומדין בשורה לנחם. וסיום דבריו הוא כהוגן. אך במשנה דברכות פ"ג איתא ג"כ העומדים בשורה כו':

שם אין שורה פחותה מעשרה בנ"א. פירוש לנידן זה כי בעלמא מצינו שורה בשלשה כמו בביצה (יד ב') ביומא (פז א):

רש"י ד"ה משום מעשה. בואי ואראנו ליך. כצ"ל:

גמרא אבל מלכי ב"ד דן ודנין אותו. וכה"ע. ומשמע משום דהם יצייתו לעמוד כשיעידו בם. ובתוי"ט יש כאן ט"ס ולכן רבים מתקשים בו. ונראה לסרס התיבות וכצ"ל וא"ת כו' ואף במלכי ב"ד וא"כ ה"נ לא יהיו נדונין מה"ט (ר"ל משום דיהיה נצרך לעמוד כנ"ל) וקשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (ומה"ט יפסלו ג"כ לדון) וי"ל כו' דשאני ד"נ דחמירי דלכן אין בזיון להם כשיעמדו:

תד"ה ינאי. וי"ל משום דעשה דכבוד תורה עדיף כו'. ונ"ל ראיה מהוריות (יג) חכם כו':

דף יט:

גמרא כתיב ויקח המלך כו' את ארמוני כו'. כצ"ל ברי"ש:

שם ואשתו היהודיה כו'. כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י ד"ה ולא חולצין. מפני שאסורה לינשא. לכאורה ה"נ דמצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להנשא. אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאתנו אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. ובתשובת חכ"צ סי' א' משמע דדעתו ג"כ דאם אינה רוצה אין כאן מצוה וצ"ע בד"ז [ועמש"כ ביבמות (לט ב) בס"ד] . ואולי י"ל דכוונת רש"י דקרא לא מיירי אלא באותן שהן מותרות להנשא משום דכתיב ל"ת אה"מ החוצה כו' דמשמע דזולת זה שזקוקה ליבום היתה מותרת לחוץ עי' פסחים (ר"ד לו) מי שאיסורו משום ב"ת חמץ בלבד כו' ובר"ש פ"א דטהרות מ"ג. וכמו דאמרי' בקדושין (ר"ד יב) היכא דלא מצי מיעד לא הוה זביני' זבינא כו'. אך מקרא זה יש לדחות בהא דאיתא שם (יג ב) בסוגיא דמיתת בעל מתרת ע"ש. אבל י"ל מהא דכתיב בסה"פ ונקרא שמו בישראל דדרשינן שם (יד) כיון שחלץ כו' הותרה לכ"י. אלמא דאיירי קרא באותן שמותרות להנשא אחר החליצה. וממזרת ונתינה דחולצות. מותרות הן לפסולים: והרמב"ם בחבורו פ"ב מהל' מלכים ה"ג כ' כיון שא"א ליבם את אשתו כך אין חולצין לה כו'. ונ"פ דר"ל מטעם דכל העולה ליבום עולה לחליצה כו' (ולא עמדתי ע"ד מרן הכ"מ שחתר למצוא טעם על הא דאין חולצין ויש בו חסרון מלת או קודם משום דגנאי כו' כי ב' טעמים חלוקים הם) אלא דק"ל דהא חייבי עשה דעלמא גם כן מדאורייתא ל"ח ליבום דאין עשה דוחה עשה מ"מ מרבינן מיבמתו דעולין לחליצה כמ"ש התוס' בפ' כיצד (כ ב) ד"ה גזירה וכ"כ הה"מ בפ"ו מהל' יבום הל"י בשם בה"ג דריבויא דיבמתו דרשינן לאלמנה מן הנשואים ע"ש. ומאי אולמא האי עשה דשום תשים עליך שתהא אימתו עליך משארי עשה. ואין לומר כיון דרשות בידו להרוג המבזהו כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהל' מלכים. לכן יבמתו דומה לעריות דח"כ. דהא ודאי דתפסי בה קדושין והגמרא שם תלי טעמא בהכי. ודע דנ"ב דאף דאינו חולץ וא"מ מ"מ אסורה להנשא לשוק ונשארה זקוקה אף אם אין שם אח אלא הוא וכלשון הרמב"ם באם מת הוא אלא תשב לעולם בזיקתה:

רש"י ד"ה שפדאו. שעל אברהם כו' דכתיב והרביתי את זרעך. תמוה דהאי קרא ביצחק כתיב וה"ל להביא מקראי דגבי אברהם שמצינו בו הרבה כיוצא בזה:

דף כ.

במשנה שנאמר כו' הולך אחרי המטה. כצ"ל וכן בגמרא:

שם וכשמברין אותו כה"ע מסובין עה"א כו'. במשניות הגי' כאן סמוכין ולעיל גבי כה"ג מסובין. ונ"ל דגבי כה"ג גם המה אוכלין אתו כדרך כל המברין דפי' הרע"ב בפ"ג דמו"ק מ"ז. אבל במלך לא היה אוכלין אתו דנראה כעין גסות ולהכי נקיט סמוכין:

תד"ה נשים. דכיון דשעת צער הוא כו'. צע"ק מסוכה ר"ד נ"ב:

דף כ:

גמרא תנא נמי ומוציא למלחמת הרשות. כצ"ל:

שם ואיני יודע איזה מהן תחלה. כצ"ל:

רש"י ד"ה באבקתא. בנקבי ארוכותיו. כצ"ל:

דף כא.

רש"י ד"ה וימשחו. בשלמה כתיב. כצ"ל ומלת אותו למחוק:

גמרא והרביעי אדוניה ב"ח. כצ"ל:

שם ולמאן דדריש וי"ו מ"ח הוו. ונ"ל דהוא לשון קושיא ואולי גם זה הוא מאתקפתא דרבינא:

שם והא הואי מיכל. דברי הרש"א בח"א כאן תמוהים. א) במש"כ דהא ודאי באשה אחת במיכל ידע המקשה דלמלויי י"ח כו'. הלא מיכל באה אליו קודם מעשה דבת שבע וא"כ כבר היו לו שבע נשים כשא"ל נתן אם מעט כו' ויקשה דיהא מוכח דמותר לו עד כ"א. ובזה נדחה נמי מש"כ ובהכי ניחא דל"פ ליה מב"ש דמאי יפרוך כיון דעל מעשה דידה א"ל זה. ב) מאי דמפרש דהפירכא היא על הקרא דלא חשיב רק שש נשים והא הואי נמי מיכל. הלא הקרא ל"ח הנשים רק הבנים. ולמיכל לדעת המקשה לא הי' בנים:

שם מכאן ואילך לא היה לה. נ"ל דר"ל דאפי' אותן שהיו לה קודם מתו:

שם ויצא לך שם כו' שאין להן כו'. בפירש"י הגי' שלא היה להן כו' והיא יותר נכונה. אולם התוס' בגיטין (ו ב) ד"ה נימא העתיקו כגי' שלפנינו:

רש"י ד"ה וא"ר שקלה. אלמא כו'. בע"י הגי' אלא ובדבור חדש וכצ"ל כאן:

תד"ה דאי. וזה לשון הירושלמי תרתי כו'. הרמב"ן בפיה"ת הביא משמא דירושלמי דמכילתין בסיגנון אחר והכ"מ בפ"ח מהל' מלכים הביא בשם סמ"ג משמא דירושלמי שבת ול"מ בשני המקומות רק במכות פ"ב הל"ו וע"ש:

דף כא:

גמרא רב יהודה רמי כתיב ויהי כו'. כאן צ"ל הגהת הגרי"פ דלקמן רב ולא שם:

שם וכתיב כו' ארבעת אלפים אריות סוסים. כצ"ל:

שם איתיביה אביי כו' שלא יתנאה בשל אבותיו. כצ"ל כדלעיל וכ"ה בע"י:

שם עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו. ק"ל הא אסור לתלות ס"ת אפי' בכיס כדמוכח להדיא בברכות (כד סע"א) ואף שיש לדקדק קצת מלשון רש"י שם דדוקא ביתד אסור. מסתימת לשון הפוסקים משמע דאפי' ביד אסור וכ"מ להדיא מהט"ז והמ"א בר"ס מ'. ועוד דס"ת משמע ודאי דאסור בכ"ע דהאמר שם הנחה כס"ת משמע הנחה דוקא ולולי דמסתפינא הייתי אומר דס"ת שניה לא היתה תורה שלמה אלא מספר המצות בקוצר וכמו שפי' קצת קרא דוכתבת על האבנים את כ"ד התורה הזאת דמזבח הר עיבל ומהא דקרי לה המשנה ס"ת אין ראיה דגדולה מזו מצינו בב"ב (י"ד) דקרו לפסוק תורה צוה לנו כו' ס"ת ואשר העירני לזה הוא שת"א משנה התורה פתשגן אורייתא ופתשגן הוא תורף הענין כמו פתשגן הכתב דמג"א לדעת רוב המפרשים. ועוד שקשה הדבר לשמוע שס"ת שלמה דשיעור ארכו והקפו ו' טפחים בגויל (ב"ב שם) ישא המלך בזרועו תמיד. ורש"ל שכ' שהיה בכתיבה דקה כבר כ"ע הרש"א שאינן אלא דברי נביאות:

תד"ה סוסים. על סוס אחד כו' כדמוכח קרא דהרבות סוס. נראה דמל"י לו סוס לחודא לא משמע להו לאכוחי דמצינו בר"פ וישלח ויהי לי שור וחמור על שורים וחמורים הרבה וכה"ג טובא:

תד"ה כתב. ור"ת פי' דשם מקום דשמיה ליבנן. כצ"ל דאותיות א' ה' משמשות בארמית ליחס:

דף כב.

גמרא וכתיב וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות. בתוספתא הגי' העתיד להשתנות ובירושלמי פ"א דמגילה ה"ט שהוא עשוי להשתנות וגירסאות אלו יותר נכונות:

שם א"ל קראו לי לבת שבע כו'. הן קרא דקראו לי כו' כתיב מאוחר לקרא דותבא ב"ש אלא דהש"ס לישנא דקרא בעלמא נקט:

רש"י ד"ה התירו ליחד. ואע"פ שנאסר יחוד של פנויה. מזה הביא בעל עצי ארזים לסתור דעת הפרישה דח"ל אסורין ביחוד מה"ת דהרי אבישג היתה אסורה על דוד בלאו דלא ירבה כו' ע"ש ר"ס כ"ב. ובמחכ"ת ל"ד דנ"פ דהלאו דל"י אינו אלא בנושאה בחופה וקדושין אבל לא בזנות והרי להראב"ד בפ"ג מהל' מלכים אף בפילגשים מותר. ועי' בסוטה (ז') דמשמע דאפילו איסור סוטה שהיא בלאו אסורה ביחוד לרבנן וכדעת הפרישה ושם מבואר ג"כ דכל דיש לה היתר מותרת ביחוד. ואבישג נמי ה"ל היתר שאם רצה היה מגרש אחת מנשיו:

דף כב:

גמרא ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה כו' קשיא. מש"כ הגרי"פ מסתירת פירש"י דהכא לדתענית. כתבתי שם בס"ד דלא סתר א"ע כלל:

רש"י ד"ה משמרות. שתראנו ביופי. כצ"ל:

דף כג.

גמרא אלא ה"ק כשזה כו' שניהן כו'. לפי גי' הרש"א זה כו' נראה לגרוס ושניהן כו' וכדגרסי' במשנה:

שם תנ"ה לעולם כו' עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה. כ"ה גי' רש"י ונראה דיקבל הוא מלשון קובלנא כמו בס"פ עוקבן הבבלי קבל קדמנא:

דף כג:

תד"ה ואמר (בסופו). וקא מקשה שפיר תנינא. כצ"ל:

תד"ה ורבנן (בסופו). וא"כ לא יפסיד בפסול הראשונים כו'. כצ"ל:

דף כד.

גמרא במחשכים כו' ארי"ר זה תלמודה של בבל. כה"ג ארי"ר בפסחים (לד ב וש"נ) בבלאי כו' משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתו שמעתתא דמחשכן. והא דאריו"ח בלולה במקרא כו' הוא ג"כ לגנאי וכפי' הרש"א בח"א וכמו כל הדרשות דלעיל ומשמע דבלולה כו' קאי על אנשיה ודלא כדמשמע לכאורה מפיר"ת דקאי על תלמודא דבבל דהרי גם תלמודא דירו' בלולה מכול:

רש"י ד"ה סיפא. ומש"ה מהימנינן ליה אעדים כו'. כצ"ל:

רש"י (במשנה) ד"ה נאמן. להיות דיין. וכ"ע התוספות יו"ט דלרבותא נקיט כו'. הן לעיל (כג סע"א) גלה לן כוונתו דז"ל שם נאמן כו' בדיינין מיירי מדקתני שלשה רועי בקר:

תד"ה אר"ד. ע"כ נראה דאמילתייהו דרבנן קאי דדוקא כו'. נ"ל ראיה לזה מהא דלעיל דאר"ל תני עידו ובדקבלי' עלי' בבי תרי. ואפ"ה מודו רבנן שם בזמן שמביא ראיה שהוא קרוב או פסול:

דף כד:

רש"י ד"ה אבל תולה בד"ע. דודאי נדר ליה כדי להפטר ר"ל משבועה גמורה. וכן ומחיל ר"ל השבועה המוטלת עליו:

גמרא מאי בינייהו. ר"ל בדינא דמתניתין לענין פסול עדות כי טובא א"ב לענין אם צריך להחזיר לחבירו מה שזכה:

רש"י ד"ה כל כה"ג. דסומך על לא דבר. ר"ל אע"ג דהסמיכה איננה בטוחה כי פן יאדע לו סבה שלא יוכל לעבוד ולפרוע מ"מ הוא סבור שבידו טובו וסומך בזה אבל הכא ליכא סמיכה כלל. ויותר נראה למחוק מלת לא וכן ברא"ש בפ' א"נ סי' ע' ליתא וכן הגיה מהר"ם בתוס' שם:

בא"ד אדעתא דלא יהיב ליה ולאסמכתא קא מתני. כ"ה שם ושם:

בא"ד ש"מ מספיקא גמר ומקני. ומלת אתני ליתא שם וכן בתוס' כאן ושם:

תד"ה ואלו. אפילו למ"ד אסמכתא היא ואסמכתא ל"ק כו'. כצ"ל:

תד"ה כל. אבל ר"ת כו' דטפי חשיב אסמכתא מה שהיה בידו כו'. מה שנדפס בגליון בשם רש"ל למחוק מלת מה הוא שבוש וברש"ל יש ט"ס:

בא"ד (בדף כה) כמו אם ישלם במיטבא בההוא ודאי כו'. כצ"ל:

דף כה.

גמרא א"ר לוה ברבית פסול לעדות. הא דלא מייתא הגמרא תנ"ה מברייתא דלקמן ע"ב. עמש"כ בס"ד בברכות ספ"ג:

שם הכא תרגומא אי תקדמיה יונך ליוני. ק"ל דלפ"ז הוא ענין קוביא ומדוע אפסקינהו תנא במלוה ברבית והנלע"ד דאף להכא תרגומא לא קאי אימתי דר"י אלא על משחק בקוביא ומטעם דס"ל דלאו אסמכתא היא כדאר"ש ואף רמב"ח ל"פ אלא אליבא דת"ק. אבל על מפריחי יונים לא קאי דמודה דאסמכתא היא משום דאמר בנקשא תליא ואנא ידענא לנקושי טפי כדלקמן ומש"ה פלגינהו תנא מהדדי. והא דפסקו הרמב"ם והשו"ע גם באם תקדמיה יונך לא פסול אלא בשאין לו אומנות כו' הוא מפני שפסקו כמ"ד ארא עי' בכ"מ וסמ"ע:

רש"י ד"ה אין אחד. ושניהם מכוונים לנזירות. ר"ל כיון דתלו במידי דלאו בידייהו ולא ידעי לה כדמסיק. ע"כ מספיקא גמרו ונזרו וכדכ' לעיל בסה"ע:

רש"י ד"ה בר ביניתוס. אוזיף. הלוה. כצ"ל:

דף כה:

גמרא משיקרעו את שטריהן כו' דאפילו לנכרי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אפי' במדבר. כדפרשי' גבי קוביא. כצ"ל:

דף כו.

גמרא אלא הא אמר להו ברישא. כצ"ל:

שם אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ול"מ. כצ"ל:

תד"ה לעקל. עי' רש"א. וק"ל על גירסתו ופירושו כיון דעצים אין בהן קדושת שביעית (סוכה מ) מהיכא תיתי לאסור בהם קצירה כלל. וי"ל:

דף כו:

גמרא שבנא בעל הנאה היה. הרש"א בח"א כתב לפי שהיה ת"ח כדלעיל לכן נקרא שבנא הסופר. והר"י בתוס' שבת (יב ב) הוכיח מהפסוקים דשבנא הסופר היה אחר ע"ש. אבל ביומא ספ"ג ובכתובות רפי"ג מסקי דזהו בעצמו הסוכן:

רש"י ד"ה מפני השטן. שהיה מקטרג כו'. כצ"ל:

דף כז.

גמרא נימא כתנאי. וכל הסוגיא. לכאורה קשה דהא בלתיאבון הוה ג"כ מקולא לחומרא דבאכילת נבלה אינו רע לבריות וא"כ אמאי מודה רבא בי'. וכן לוה ברבית א"ר לעיל דפסול ואמאי הא אינו רע לבריות. וי"ל דטעמא דרבא דמכשיר בלהכעיס הוא דכיון דאינו נהנה ממנה ע"כ הא דעובר עליה אינו רק משום דלא מחשיב לה לעבירה לכן להעיד שקר דחמירא מינה (וגם היא מצות שכלית) אמרי' דמחשיב ליה לעבירה ולא עביר עליה. אבל היכא דאינו אוכל אלא לתיאבון א"כ חזינן דמחשיב לה לעבירה רק דתאותו מעבירתו לכן חשדינן ליה דגם חמדת ממון תעבירנו ואף להרע לבריות וכמש"כ הרי"ף והרא"ש כפין ואכיל נבלה כפין נמי ושקיל ד' זוזי ומסהיד:

רש"י ד"ה ה"ג מומר כו'. כיון דמשום ממון קעביד כו'. משמע דאם אינו אוכל רק היכא דאינו מוצא כלל דהתירא כשר. ותמוה דבכ"מ בש"ס פי' אם אינו מוצא דהתירא עי' ריש חולין ועוד ליפלגו בלתיאבון גופיה. ודוחק לומר דבאינו מוצא כלל גם לאביי כשר ומלשון הרי"ף והרא"ש שהעתקתי לעיל משמע ג"כ דאפילו אינו מוצא כלל פסול דכמו שתאוות הבשר מעבירתו על הדת כן תעבירנו חמדת הממון. ונפשו ש"א מחמדתן ביותר כדאיתא בשלהי מכות. וכ"מ לעיל בתד"ה החשוד (וע"ש בנ"י) ולעיל (ט ב) בד"ה לרצונו:

רש"י ד"ה שבועת שוא. עה"ע כו' שבועת שקר על העמוד ש"א שהוא של זהב. תימה דמבואר להדיא בשבועות (כט) במשנה דזוהי שבועת שוא. וע"ע שם (כ ב כא) לכן נ"ל למחוק ב"ת אלו שבועת שקר:

תד"ה מאי. וקא בעי למימר דאפי' שבועת שוא. הלשון אינו מכוון דאיתא להדיא במתניתין שם שאפילו שבועת שוא. ועיין רש"א:

דף כז:

גמרא א"ל מאי דעתך כו' ור"י האמר הוזם בד"מ כשר לד"נ. ק"ק לפי' הב' ברש"י דליכלינהו לעיניו היינו שיטלו ממונו אין זה ד"נ:

במשנה אלו הן הקרובין אחיו כו'. במשניות איתא ג"כ אביו וכן במ"ר ר"פ שופטים. אבל מהרמב"ם בפי' מוכח להדיא דל"ג ליה ונתן טעם לדבר. ואין לה"ר דל"ג ליה מדתני ר"ח לקמן שמונה אבות כו' משום דל"ח אלא הני דאיתנייהו בבניהם וחתניהם (וכמו דל"ח גיסו וחורגו מה"ט) ואביו אינו בבן וחתן שיעלו במנין דהיינו אחיו ובעל אחותו דתני בהדיא. אף שכ' התוס' שם דגם בהני איכא טובא דחדא נינהו היינו עם הנך דאתו מכללא. אבל כל הכ"ד המה אישים נפרדים ודו"ק:

שם וכל הראוי ליורשו. בפשטיה משמע דזהו ג"כ ממשנה ראשונה וכ"נ שהבין רש"ל מפירש"י אבל נתחוור יותר בפי' הרמב"ם דזוהי תשלום משנת ר"ע. ולכאורה אדרבה פי' זה תמוה דהאר"י וז משנת ר"ע דמשמע דקאי על כל מה דחשיב הת"ק והוא קחשיב אחי אמו ובעל אחות אמו וכן בנו של בעל אמו דהוא אחיו מן האם כדלקמן בגמרא. והתוי"ט שמלא א"ד דהא בכלל דודו הוא אף מן האם. בעיני אז"נ דהא דודו וב"ד דקרא (ויקרא כה) דוקא מן האב כדאיתא ביבמות (נד ב) וע"ש. גם מש"כ וגיסו נמי כו' ראויות לירש זא"ז כו'. הן לקמן בגמרא גבי מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי משמע דלר' יוסי דמתניתין כשר בגיסו ואולי יפרש דהיינו למשנה ראשונה ועי' בסוגיא זו במאור ובמלחמות:

שם שונא כל שלא דבר עמו ג"י באיבה. נ"פ דשיעור דג"י הוא מהכתוב והוא לא שונא לו מתמול שלשם (דברים י״ט:ד׳). ועי' ב"ק (ס"ד כג) בדרשת אביי במתמול שלשום דשור המועד ובתוס' שם:

רש"י ד"ה לא יומתו. דחד אב וחד בן סגי. בנ"י ליתא מלת סגי ונכון יותר:

דף כח.

גמרא מ"ט דרב כו' ובנים לרבות דור אחר. לכאורה ה"נ דר"ל דה"ק קרא ל"י אבות ע"י בנים ובנים פי' וגם ע"י הבנים של הבנים ורש"י לא פי' כן אולי משום דכבר דרשו לעיל מן ובנים דפסולי לעלמא אבל אין זה הכרע:

שם בן אחי חמיו מהו בן אחות חמיו מהו. כ"ה הגי' ברי"ף ורא"ש וכ"מ מפירש"י:

רש"י ד"ה ה"ג אלא רב. ומיהו לה"כ דאמר רבא בי"נ כו' והלכתא כוותיה דרבא כו'. כ"נ דצ"ל וע"ש ברשב"ם ודלא כהגהת הגרי"פ:

תד"ה מאי. וי"ל דכיון דחתנו הוי כו'. כצ"ל:

דף כח:

גמרא בעדי מסירה כר' אלעזר. כצ"ל בל"י וכן לקמן ובתוס':

שם א"ל זיל לא שבקו לי כו'. כה"ג בב"מ (כט ב) ובגיטין (מז):

רש"י ד"ה באשת חורגו. בהשפטה (כצ"ל) כו' לפי שהבנים ראוים לירש כו'. לכאורה הרי חורגו ג"כ ראוי לירש את אשתו וצ"ל דמיירי בשכתב לה דו"ד אין לי בנכסייך כו' כדאיתא ר"פ הכותב. ובלא"ה צ"ל כן משום פירות דאכיל חורגו ועי' ברמ"א סי' ל"ג ס"ג:

רש"י ד"ה בעל כאשתו. והרי הוא כו'. כצ"ל והב"ת ואשה כבעלה נ"ל למחוק:

רש"י ד"ה אבי חתן. ול"א בשביל בנו שנתקרב (שמעון כו'. כצ"ל) ולמחוק תיבת ראובן שבינתים וכן בנ"י ליתא:

דף כט.

גמרא מפיץ וחרב כו'. כצ"ל:

שם דכתיב והושיבו כו' ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך. כ"ה במקרא. ועמש"כ במ"ר נשא פ"ו אות ח' במ"ק בהערה:

שם רמ"א מהכא אמתים וחצי ארכו. עפירש"י והרש"א בח"א גמגם עליו. ואני שמעתי פי' נכון בזה והוא כשתגרע הו' של וחצי הוה משתמע דחצי ארכו הוה אמתים וכולו ד' אמות אח"ז מצאתי כן להמגיה בע"י. ואנכי הוספתי בזה שהיה מתפרש ע"ד הכתוב בסמני שמן המשחה וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וכדפירש"י שם משמא דגמרא. אפס שם הטעם מפני הכרעות ולא מצאנום אלא במשקל (בפ' הספינה) וכן במדידה גודש. אבל במדידת אמה לא מצינו ואולי מפני שא"א לצמצם וכדפי' הרשב"ם שם בסוגיא:

רש"י (במשנה) ד"ה אפילו. ואע"ג כו'. וכ"כ אחריו הרע"ב. והתוי"ט דייק מזה דלא ס"ל מש"כ הכ"מ לחלק דדוקא בד"נ אמרינן דהוא כמאן דליתא ע"ש ול"ד במחכ"ת דהם ל"א אלא עכשיו כשאומר א"י הוה כמאן דליתיה. אבל אח"כ כאשר התבונן ואומר דעת ברור אף דבד"נ גם בזה אין שומעין לו וכמש"כ לעיל (יז) מ"מ בד"מ יכול להיות דשומעין לו כדעת הכ"מ:

רש"י ד"ה והושיבו. שיועצי המלך היו יועצים כו'. בקרא מבואר שאיזבל עצמה עשתה כן בלתי יועצי המלך ועתוי"ט:

רש"י ד"ה ואין טוענין. אין טוענין ב"ד בשבילו כו'. כצ"ל:

דף כט:

גמרא הכי אמרי' משמיה דרבא כל מילי דכדי לא דכירי אינשי. יתכן שכוון להא דאמר רבא לר"נ בשבועות (לד ב) כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש עביד לה ולאו אדעתיה:

שם פלוני ופלוני אתי תבעיה לדינא כו'. עי' גירסת הרי"ף והרא"ש:

שם אמרו ליה ניזיל ונהדר. פירש"י נשלם החצי שקבלנו. אבל גי' הרי"ף בפ' דלקמן א"ה נהדר לן ההוא פלגא דיהבינן משמע דזה אמרו היורשין:

רש"י ד"ה עירי ושכבי. רוצה אתה כו'. הא דלא פי' דאמר בניחותא עי' ש"ך סי' פ"א ס"ק כ"ח:

רש"י ד"ה ושלחו. למיתי קמייהו לדינא ואודי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה במקרקעי. מוחזק בה והודה לשמעון כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מאי. א"ד כיון דמלוה להוצאה ניתנה כו'. והנ"י כתב דאפי' בפקדון נמי וכ"פ בש"ע וע"ש באחרונים:

דף ל.

גמרא בשדה דבריו קיימין. והא דל"א דשלא להשביע א"ע אמר כן. עי' בנ"י. ולשטת הרשב"ם בב"ב (קמט) ד"ה ת"ש דהיכא דהמעות בעין ואמר של פלוני הם ל"א דשלא להשביע א"ע אמר כן א"ש בפשיטות. אך התוס' שם נראה שחולקין עליו. והנ"י שם נראה דאית ליה דהרשב"ם וכאן נדחק ליישב. ועי' ש"ך סי' פ"א סקל"ה:

שם אילימא לבע"ד התם קיימי. עפירש"י. דהא דקתני ומוציאין אכה"א לחוץ ע"כ חוץ מבע"ד כמש"כ התוי"ט. אבל אי קאי על העדים א"ש דהא כיון שחקרו את הראשון ע"כ הוציאוהו שלא יהא בעת שיחקרו את הב' ומסתמא הוציאו גם אותו אחרי חקירתו:

שם דתניא רנ"א כו' גמרו אה"ד כו'. זהו סיומא דברייתא בדר"נ ועי' ברי"ף ורא"ש ובחנם מחק הרש"ל:

רש"י ד"ה היינו דר"ל. דאמר חזקה אין ב"ד כו'. אולי צ"ל דאמרינן חזקה כו':

רש"י ד"ה כמערים. שלא יטלום בחייו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה והוא עד. דאילו השביע ע"א ולא העידו כו'. כן הוא קריאתו כאשר נקדתיו ודלא כהגהת רש"ל:

דף ל:

רש"י ד"ה דרמיתו דיקלי וזקפיתו להו. כצ"ל:

דף לא.

גמרא אלא הוא דאמר כה"ת כו'. הא דקאמר בל"י משום דלעיל ספ"ק איתא דאמוראי דנהרדעי רב חמא:

רש"י ד"ה וצירף עדותן. כריב"ק כו'. לכאורה ה"נ דאף כרבנן דידיה אתא דהא הכא כ"א אומר דתרוייהו חזו כאחד ואחדא מנה קמסהדי רק דז"א דבדיוטא העליונה הוה וז"א בתחתונה ולא תליא רק בהא דרשב"א וע' בתוס' דחה"ב:

תד"ה הוא (בסופו). בין מנה ומאתים למנה שחור כו'. כצ"ל:

במשנה אמר לו כל ראיות כו'. ברי"ף ורא"ש הגי' אמרו. וכן לקמן אמר הבא ראיה כו' הגי' ברא"ש אמרו לו וברי"ף ל"ג ליה כלל. אמנם מצינו רבות בש"ס דקרו לב"ד בלשון יחיד וכן הכא סותר את הדין פירש"י בית דינו:

שם הבא עדים ואמר אין לי כו' ה"ז אינו כלום. שינה מלשון הרישא דתני אינו סותר. לומר דאף קודם גמר דין אין בהם כלום:

דף לא:

גמרא שלחו כו' העביר עלי אה"ד אמרו לו כו'. כצ"ל והא' חרוקה:

רש"י ד"ה עד שיסתתם. ומתחלה סותר כו'. נראה דצ"ל סתם טענותיו ועי' גי' הרא"ש:

רש"י ד"ה אפי' מטבריא. הולכת אחריו לציפורי. כצ"ל:

דף לב.

במשנה מה בין ד"מ לד"נ כו'. ק"ל מדוע לא חשיב הא דעדות מיוחדת כשרה בד"מ ולא בד"נ כדאיתא במכות (ו ב):

שם ד"נ כו' ואין מחזירין לחובה. נ"ל דאם בתחלה חייבוהו ואח"כ החזירוהו לזכות מחזירין לחובה ואין אני קורא בזה צדיק אל תהרוג כיון דבפעם הראשון יצא חייב. וראיה מלקמן (עח) בפלוגתת ר"נ ורבנן דאמרי שם לר"נ דאמדוהו לחיים ומת ל"צ קרא שהרי יצא מב"ד זכאי ופירש"י ונ"ל מצדיק א"ת. ואפ"ה מצריך קרא להיכא דאמדוהו למיתה והקל ואמדוהו לחיים ומת. וגם זה מטעם שרגלים לדבר ועי' פירש"י שם ד"ה אין אומד אחר אומד:

רש"י ד"ה שזמנו כתוב. ע"י משכון כו'. עי' מהרש"א וכן במש"כ בתד"ה חיישינן. ולכאורה יקשה למה שפי' או שהגיע זמנו קודם ר"ה מאי רבותא דשמיטה. וי"ל דקודם השמיטה היה יכול לכתוב פרוזבול או למכור שטרותיו לב"ד משא"כ עתה דס"ד דכה"ש משמטת ל"ל תקנה כלל:

דף לב:

גמרא כדתניא צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה כיצד כו'. עפירש"י דתרוייהו נפקי מכפל צדק צדק. והנראה דהכיצד מפרש תרוייהון דטעונה ושא"ט דתדחה שא"ט כו' הוא פי' לדין והיו שתיהן כו' הטל פשרה כו' הוא פי' לפשרה ועי' גי' הרי"ף והרא"ש. וכן הרמב"ם בחבורו מביא על הני דיני דכיצד כו' קרא דבצדק תשפוט עמיתך:

שם בזה אח"ז שתיהן עוברות. נל"פ כגון שעתה עומדות במקום מרחב שאם אחת תעמוד במקומה תוכל השניה לעבור בצדה. וכ"כ יתפרש בב' גמלים ורש"י לא פירש כן. גם ל"י מדוע בספינה פי' שתלך אחת אל היבשה ולא פי' שתשב אחור כמו בגמלים:

שם היו שתיהן כו' רחוקות שתיהן טעונות. כ"ה ברי"ף ורא"ש וכצ"ל:

רש"י ד"ה לגולה. לפומבדיתא כו'. וכ"פ בקדושין (עא ב) ועמש"כ שם ולעיל ספ"ק איתא דייני גולה כו' דייני דפומבדיתא כו':

תד"ה היכי (בסופו). פותחין בזכות. כצ"ל:

דף לג.

גמרא לפני חכמים ביבנה והתירוה. כצ"ל:

רש"י ד"ה הלכה חמורך. למכור את חמורי כו'. בנדרים (ס ב) איתא דעשיר גדול היה:

רש"י ד"ה רב חסדא. לשנויי מתני' דדן אה"ד. כצ"ל:

דף לג:

רש"י ד"ה זכות גרידתא. לבעל דינו. כצ"ל:

תד"ה שעירבן (בסופו). חשיב כמו מזיד שה"ל לחכם לדקדק כו'. עי' בס"פ אלו מציאות ששגגת תלמוד עולה זדון ובפירש"י שם:

גמרא דכתיב ל"ת ול"ת עליו. דלשון חמלה נופל בנמצא לו זכות דראוי לחמול עליו וכסוי נופל בנמצא לו חובה שלא יכסוהו:

רש"י ד"ה כתיב. בח"מ יומת הרוצח. כצ"ל:

רש"י ד"ה טעה בנואף. וזיכה מהו. כצ"ל:

בא"ד הוא היה רודפני כו'. כצ"ל:

תד"ה שטעה. וי"ל דהכא מיירי בהעראה כו'. ק"ל א"כ ל"ל שלא כדרכה אפילו כדרכה נמי דהא העראה בא"א ל"י אלא מהיקישא דר' יונה בר"פ הבע"י. ואולי משום שארי עריות דילפינן שם במה"צ מנדה ואשת אח נקט של"כ. דבמה"צ אפשר שהצדוקין מודין:

דף לד.

גמרא ת"ש דאריב"ח אחד מה"ת כו'. עי' תוס' נזיר (כט) ד"ה ה"ג בשם ר"ת שיש ריב"ח שהוא תנא:

תד"ה מה. וקשה דהל"ל כו'. מה שהגיהו עה"ג בשם רש"ל להוסיף תיבת נמי הוא שבוש. כי כוונת הרש"ל על לקמן והל"ל נמי כו' וכמו שהגי' לפנינו:

דף לד:

תד"ה סתמא. תימה כו' משום כו' בכל עת. י"ל דמשום זה הרי נוכל לקיימו על יום המעונן כדדריש ליה ר"מ:

גמרא מנה"מ כו' א"ק והוקע אותם לה' נגד השמש. הן לקמן יליף מזה דהמיתה עצמה לא תהא בלילה דקאמר וליקטליה לאורתא נגד השמש בעינן. ונ"ל דהכא יליף מרישא דקרא מקח את כל ראשי העם דמפרש לקמן חלק להם ב"ד ונגד השמש קאי גם ע"ז:

דף לה.

רש"י ד"ה חלק להם. ועו"ג בסקילה וכה"נ נתלין כו'. תלי תניא בדלא תניא כי בכל הנסקלין פלוגתא ולרבנן אינן נתלין ועו"ג לכ"ע נתלה כדאי' שם:

תד"ה אשרו. וצ"ל כו' דלא מהימן לוה במיגו כו'. כצ"ל:

תד"ה ליגמריה. שכבר כתבו מאתמול כו'. ק"ל דהא מ"מ גם היום יכולין לחזור בהן ואף המלמד זכות בשעת גמ"ד כדלעיל (לד) וא"כ יצטרך שוב לכתוב דבריהן מטעמים המבוארים שמה:

דף לה:

רש"י ד"ה יכול יטמא. וכתיב על נפש מת וגו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מה ת"ל. קא ס"ד כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אמר רבא. שנדחה מפני ק"י כו'. הוא דבור בפ"ע ושייך לר"ד הסמוך:

תד"ה רציחה. אע"פ שדוחה את המילה כו'. כצ"ל:

תד"ה מושבות. והא דדרשינן כו' אבל כו' במדורת בה"מ. ע"ש דלא קאי הכי אלא דאתא למישרי אברים ופדרים:

תד"ה אין. וא"ת ונימא דיו כו'. מש"כ הרש"א די"ל דכיון דגוף הרציחה נדחית מפני שבת כו'. נ"ל דל"ד דמזה אין ראיה דשבת חמורה ממנה. די"ל דמש"ה נדחית דהוה בשוא"ת ואם תדחה אה"ש יהא בקום ועשה. אלא די"ל בדרך אחר דכיון דעבודה דוחה אה"ש בקום ועשה ורציחה א"ד. אין לנו לומר דגוף עבודה תהא נדחית מפני הרציחה. וי"ל עוד דא"ת דגוף העבודה נדחית מפני הרציחה איך יתכן שתהא חמורה ממנה לדחות אה"ש והרציחה אינה דוחתו. ודומה ממש למש"כ התוספות לעיל והדברים ברורים לע"ד:

דף לו.

רש"י ד"ה אין רציחה. דהא בי"ט נמי כ"מ לא יעשה כתיב. כצ"ל:

תד"ה ומה. ול"נ דלק"מ כיון כו' לחומרא אמרינן. תמוה דכיון דכתיב מעם מזבחי לומר שרציחה דוחה עבודת ק"י א"כ ע"כ צ"ל הק"ו דתדחה הרציחה גם יו"ט ולא לומר הק"ו איפכא דא"כ מעם מזבחי מאי עביד ליה וי"ל בדוחק:

גמרא והא הוה שלמה הוה שמעי ב"ג. נראה דר"ל דהוה רביה ושלמה הוה ציית ליה כדאיתא בברכות (ח) ופירש"י אינו מובן לי:

תד"ה והא הוה חזקיה. דחזקיה לא הוה מושל עכ"י שבימיו גלו כו'. כ"נ דצ"ל. ור"ל א"כ בתחלת מלכותו היה עדיין מולך הושע ב"א על יתר השבטים עד שנת שש למלכותו כמבואר במלכים. ובזה לא נצטרך למה שנדחקו המפרשים בדבריהם:

דף לו:

רש"י ד"ה כי קאמר רב. ואין אלו טעמים הבנת רבו כו'. כ"נ דצ"ל:

רש"י ד"ה לא תטה. ומה לנו לחוס על שור המועד כו'. ל"ד נקיט מועד דאפי' תם ורובע ונרבע נמי דהא בשור הנסקל סתמא קאמר ר"א:

רש"י ד"ה הא תשעה. והדר פרכינן אאתקפתין כו'. כצ"ל:

בא"ד ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך. כוונתו על הא דפ' יתרו וכדמסיק לקמן בד"ה ונשאו אתך והמציין לבמדבר השתבש:

רש"י (במשנה) ד"ה כחצי גורן. אין פני הראשונים רואים זא"ז. ר"ל ראשון שבקצה מזה עם הראשון שבקצה אחר:

דף לז.

גמרא אמרי עד האידנא הוה קטינא חריך שקיא כו'. כצ"ל וכ"ה בב"מ ובברכות (ר"ד מו). והנה המהרש"א בח"א הקשה מזה על הא דאמר משה הן בעודני חי עמכם גו' ואף כי אחרי מותי. ולי לק"מ דהבריוני לא כחשו בעקרי האמונה בהשגחה ובשכר ועונש כנראה מדבריהם עד האידנא כו' רק שחטאו לתיאבון. אולם מרי ישראל היה ביסודי האמונה כמו בעגל ובמרגלים ובשארי נסיונות יפה שפט משה הן בעודני כו' שראו אותות השגחה והיכולת כי גדלו כפרו בו יתעלה ואף כו' וכבר כתבתי זה בחדושי לס' נת"ע:

תד"ה התורה. וא"ת כו' בן אמך והיכי אתא כו'. כצ"ל ומלת והא מיותרת:

בא"ד ומיהו היכא דלא בעיל כו'. עי' מהר"ם בביאור דבריהם. וק"ל א"כ אשת איש תהיה מותרת להתייחד עם בעלה הראשון ועי' כתובות (ס"ד כז) ובסוטה (ז):

דף לז:

גמרא אראה בנחמה אם לא כו'. עפירש"י במכות (ה ב) ובתוס' חגיגה (טז ב):

שם גלות מכפרת מחצה עון. כצ"ל וכ"ה בע"י:

שם הישב בעיר כו' וברעב כו' ונפל על הכשדים כו' וחיה כו'. כצ"ל:

שם ובני יכניה אסיר שאלתיאל. כצ"ל:

רש"י ד"ה שזה הרגו. שדרך סוסים מיוזנים כו'. כצ"ל והוא לשון המקרא (ירמיה ה):

תד"ה שאין. והאי דקאמר או אני או אתה כו'. כצ"ל:

תד"ה מיום שחרב. ר"ל מ"מ כו' כי ההיא עובדא. הן ההיא עובדא היה בימי ר' יהושע ב"פ ושמעון בן שטח לקמן (קז ב) ואחר שמעון ב"ש היה שמעיה ואבטליון ואחריהם היה הלל והוא היה

מאה שנה קודם חורבן (שבת טו):

בא"ד וי"ל דזכות תולה כו'. כצ"ל ומלת מילה למחוק וכן בע"י ליתא:

בא"ד התם נמי זכות תלה לו כו'. כצ"ל:

דף לח.

גמרא שנאמר חכמות בנתה ביתה כו'. כצ"ל:

שם שברא את כה"ע כולו בחכמה. כצ"ל וכ"ה בע"י:

רש"י ד"ה והיא נתעברה. ושילשלו שם אשה ובאגדה כו'. שם איתא דשילשלו לו אשתו:

רש"י ד"ה ולאבן נגף. שמנקפת אהר"ג. כצ"ל ותיבות ממהר הגלות ט"ס וכן בע"י ליתא:

רש"י ד"ה כיון דסוגרין. דב"ה הנעלמת מהן כו'. ולעד"נ כיון דתחלת המו"מ של הלכה נקראת פתיחה וכמו שפירש"י בר"פ ד"ה פותחין. הגמר שלה נקרא סגירה וכן בלשון לעז קורין להחלט וגמר של דבר בלשון סגירה (בשלאסי"ן) בל"א. (זאקליוצעני"ע בל"ר). ועי' לקמן (מד ב) כיון שסוגר שוב אינו פותח ופירש"י שם:

רש"י ד"ה עולא. והם גלו לסוף תת"נ משנכנסו כו'. כצ"ל:

דף לח:

גמרא וכתיב התם ואמרו על אשר עזבו את ברית כו'. כצ"ל הוא בדברים כ"ט והמרשים טעה:

שם כי מי גוי כו' אלהים קרובים כו'. המ"ש הביא מכאן ראיה דאלהים הוא קדש ועי' במ"ר שם. ולא עמדתי ע"ד אונקלוס דכאן תרגם אלהא ולהלן בפסוק ל"ד או הנסה אלהים תרגם י"י בב' יודי"ן:

שם א"ל ההוא צדוקי כו' עלה אלי מבעי ליה. כצ"ל:

שם אל תמר בו אל תמירני בו. כצ"ל:

רש"י ד"ה גופו. ע"ש שהיא עמוקה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ולי מה יקרו. בתר כו' באותו מזמור. כצ"ל:

דף לט.

גמרא אבות יאכלו בוסר כו'. בע"י הגי' אכלו כו' והוא בירמיה (ל"א):

שם אמר לה הכי קאמינא כו'. אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא כו'. כצ"ל:

שם כתיב מי כעמך ישראל כו'. בשמואל (ב ז) איתא כישראל. אולם בד"ה (א יז) איתא ישראל:

דף לט:

גמרא הכתוב בצאת לפני החלוץ ואומרים כו'. כצ"ל:

שם ויקרא אחאב כו' ועובדיהו היה ירא את ה' מאד. כצ"ל:

שם מיעקב למד כו'. כצ"ל וכן לקמן צ"ל ולא למד:

דף מ.

במשנה בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה. וכ' הרמב"ם בחבורו בפ"ב מהל' עדות ה"ג דאפילו אחד הכחיש את שנים. ולכאורה יפלא דהא אפי' אם היה מכחישן לגמרי אין דבריו ש"א במקום שנים. ואולי דהכא גרע דכיון דגם הוא מודה בגוף הענין א"כ הוה עד כמוהם והואיל דהוא מוכחש משנים הוה כנמצא א' מהם פסול דעדות כולן בטלה ועי' לשון רש"י לקמן (ס' סע"א) ול"ד למש"כ התוס' לעיל (ל"א) בסד"ה שב"ש. דהתם מכחשי אהדדי בגוף הענין ועי' לקמן בגמ' (מ"א):

שם אמר א' מן התלמידים כו' מעלין אותו ומושיבין כו' ואפי' הוא אומר כו' שומעין לו. משינוי הלשון נראה דתלמיד מתחשב ג"כ למנין כאשר יצטרך לילך אחר הרוב. וכדמוכח נמי מהא דריב"ח לעיל (לד) אחד מה"ת שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי כו' ופירש"י לענין המנין. אבל הנידון פשוט דאינו מן המנין רק דשומעין דבריו אולי יישרו בעיני הדיינים או מקצתם וכן מתבאר בירושלמי הל' ה' וכ"כ בשם הרמב"ן. ובדברי הרמב"ם בחבורו פ"י ה"ח נראה דיש ט"ס ועולה למנין הכתוב אצל הנידון צריך להציגו לעיל בא' מן התלמידים. והא דפריך לעיל (יז) לרעה ע"פ שנים ל"מ לה הוה מצי לשנויי בכה"ג בא' מה"ת. או דזה נכלל ג"כ במוסיפין דמשני התם:

שם וכמה מוסיפין ב' ב' כו'. הן למאי דאמרי' לעיל (יז) דהאי דקאמר א"י כמאן דליתיה דמי (עמש"כ שם) ע"כ באחרונה אין מוסיפין אלא אחד דאל"כ המ"ל ע"א ועמש"כ בספ"ק:

רש"י ד"ה מכירים. וזו כו' אלא כל שאר בדיקות אינו כו'. ולשון הרע"ב אלא כשאר בדיקות שאינן כו'. זה פשוט דמ"מ אינו בכלל בהא דתנן בדיקות אמר א"י כו' עדותן קיימת. דודאי אם א"י אם ישראל או נכרי עדותן בטלה ובשבועות (לד) אמרינן מי לא בעי מידע אם נכרי הרג כו' וכן אם לא התרו בו אינו כלום. ולשון הרמב"ם בפי' אין זה מכלל החקירות כו' אבל הוא דבר שאין שם עדות כו' אלא שידע אמיתתו. ובר"פ דלעיל כ' כי החקירה והדרישה כו' כגון כמה הלוה כו' ועל איזה דרך הלוהו. וע"ע בחבורו פ"א מהל' עדות ה"ד וברפ"ב שם ובמל"מ. ודע דמדבריו ברפי"ב מה"ס נראה שמפרש דאותו קאי על העובר עבירה וזה נ"ל יותר דכיון דלא נזכר מקודם דמיירי בעדות רציחה משמע דזה איירי בכל העבירות. ומה שאמר בברייתא ע"ז נכרי הרג כו' איננו ביאור להקודם רק הוא שאלה בפ"ע. אולם גם לדידי יקשה מה דלא הזכיר בברייתא קודם שאלת נכרי הרג. ההורג אה"נ כמו דהקדים העובד ע"ז לשאלת את מי עבד. אך מצאתי כה"ג בספ"ק דמכות היכי הוו עבדי כו' טרפה הרג כו' ולא הקדים לומר בהורג אה"נ כדמקדים שם בבועל את הערוה. אך שם י"ל משום דבמתניתין שם ארשב"ג אף הן מרבים שופכי דמים הרי דאיירי ברוצח:

רש"י ד"ה חקירות אמר א' א'. בטלה כה"ע ואפי' הן מאה כו'. הן לא פי' כמסקנא דרבא לקמן (מא ב) ויותר קשה על הרע"ב שנמשך אחריו (כי רש"י אורחיה לפעמים לפרש במשנה כהס"ד) ובפרט לדעת הרמב"ם שפסק כמסקנתו דרבא בפ"ב מהל' עדות הל"ג וע"ש בלח"מ ובמש"כ בס"ד במכות. והפלא על התוי"ט שהעתיק בסמוך אוקימתא דרבא ולא העיר מדברי הרע"ב מאומה:

דף מ:

גמרא כיון דכולהו (ר"ל כל הז') בהדי הדדי (בכללות הג' חייבי מיתה) כתיבן (כהעתקת רש"י) מהדדי ילפא (ר"ל דהרי גם אתה מודה דילפינן כל אחד מחבירו כדקאמרת ליכתבינהו בחדא וכדפירש"י) וכיון דילפי כו'. כנ"ל ופירש"י אינו מכוון כ"כ בלשון הש"ס:

שם ע"ג להנך תרתי ל"ד שכן בסייף. רש"י ותוס' נדחקו. ולעד"נ לפירש"י בריש מכות בהא דקאמר שם ומה הסוקל אינו נסקל כו' נוכל לומר דהאמת כן הוא דאף אם באו לחייבו סקילה או שריפה אינן נידונין רק בסייף מק"ו שפי' התוס' שם. וע"ש במהרש"א דמשמע מדבריו דלא נמצא סתירה לזה וא"כ אתיא הכא כעין חומר. אלא דלכאורה יש סתירה לזה ממשנה דס"פ הנחנקין "כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי ב"כ ובועלה" משמע דמקדימין אפי' לשריפה דומיא דב"כ וי"ל בדוחק. אבל סתירה מפורשת מכתובות (מה מו) היא וזוממיה מקדימין לבית הסקילה. וכן לקמן (נ ב) אר"ש זוממי נשואה ב"כ כו' וזוממי ארוסה ב"כ כו' ואם איתא להא דאמרן א"כ לדידיה דסייף קיל מכולהו אין לזוממין מיתה אחרת זולתה ומאי קמ"ל ועוד שם בברייתא הסמוכה דמוקמיה לה כר"ש אמר היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה. ול"ל מיעוטא ממ"נ אין להם מיתה אחרת זולת סייף. וע"ש (נא ב) זוממיה בכלל מיתת בועלה כו'. ואם איתא מאי נפקא מניה הלא הן אינן נידונין לא במיתתה שהיא שריפה ולא במיתתו שהיא סקילה אלא בסייף. ואולי לר"ש דסייף קיל מכולן ע"כ אתא קרא דלאחיו ולא לאחותו ואפקיה מק"ו אבל לרבנן א"ל דאיתא להאי ק"ו וכ"ז נעלמו מהמהרש"א הנ"ל. ופי' ראשון דרש"י הכא נ"ל שכוונתו מדכתיב גביה עין בעין וגו' וזהו ע"כ שהעידו עליו שסימא עין חבירו וכן כולם. כן נפש בנפש ר"ל שהעידו עליו שהרג אה"נ ודלא כמו שהבינוהו התוס' והשמיטו מלות עין בעין וגו' שבדבריו:

שם א"ל ר' יוסי כו' אמש הרגו א"ל באיזו שבוע כו'. לכאורה אמש פירושו לילה שעברה עתה וא"כ גם שאלת איזה יום לא תפול בה. אבל עי' לקמן (מד רע"ב) בפירש"י שכתב בה"ע קרי ליה נמי אמש כו' ואע"ג דלפ"ז יהיה שייך נמי שאלת כמה בחדש ואם בא בר"ח עצמו יפול נמי שאלת איזה חדש. ר' יוסי ס"ל דתשובת איזה יום יספיק לכולהו:

רש"י ד"ה שכן צריך התראה. דכתיב כאשר זמם וזה חשב כו'. כ"ה בכתובות (לג):

תד"ה מנין. בחבר כו'. ולפ"ז לא א"ש מה דאמר אא"ע לכרת ופירש"י דקמי שמיא גליא כו' דהא בחבר גם לדידן גליא דמזיד הוא. וצל"פ לדידהו דלמאי נצרך הכתוב לפרש לן באיזה אופן יענש ביד"ש. והתוי"ט ל"ד בהרכבתו פירש"י ותוס' יחד:

דף מא.

רש"י ד"ה בחנות. מקום היה בירושלים. ובעלמא פי' דהיה בהר הבית:

רש"י ד"ה אלא ד"נ. שנאמר וקמת ועלית וגו'. עי' תוי"ט ספ"א דמכות בד"ה ובח"ל:

תד"ה באשה. ולא בעי ר"י כו'. עי' לקמן (עב ב) ההיא ריב"י היא כו' ובפירש"י שם וצ"ע:

דף מא:

גמרא בתרי שיפורא ל"א דטעי. עפ"ז העיר הגרי"פ על התוי"ט בד"ה א' אומר בג' שכתב דבתרי עבורי כו' ועל פיו הגיהו כן בתוי"ט בד"ח. ול"ד דזה אומר הש"ס לדחויי הסיעתא אבל אליבא דאמת דפסקינן כריו"ח נשאר הטעם דתרי עבורי (ומשום דברובא ידע) וכ"ה בתד"ה שזה בסופו. וכן בפסחים שם:

רש"י ד"ה ר"ע. וזה א"א להזימו. כצ"ל וכן בתוס':

תד"ה אחד אומר בב'. עמש"כ ע"ד בפסחים בס"ד:

דף מב.

רש"י ד"ה אבל. ואין לטעות. הס"ד ואח"כ מה"ד בהנץ החמה. או דצ"ל ב' תיבות בה נץ ומלת בה נמשכת למעלה:

דף מג.

גמרא לכדתניא וירגמו אותו אבן אותו כו'. כצ"ל:

שם ת"ש כו' א' מה"ת שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי כו'. לכאורה התם הוא לענין שיצטרפוהו למנין כדפירש"י לעיל וז"א אלא אם כבר זיכה אבל הכא לא מיבעי ליה אלא לענין להביא דיינים אחרים וא"ל אפי' אמר כו' נמי. וי"ל דהכי דייק דדוקא זיכה ושמע כבר דברי הסותרין את דבריו והוא נשאר בדעתו הוא דאמרי' דתו לא הוה הדר ביה וחשבינן ליה למנין. אבל אמר כו' כיון דלא שמע עדיין סתירת דבריו אמרינן דאלו שמע היה מודה לדבריהם. הואיל דאלו שלפנינו כבר הפכו בזכותו למדי ולא מצאו ודאי סברא דחויה היא מה שאמר ללמד. כיון דרבותיו לא הגיעו לה:

דף מג:

במשנה אומרים לו התודה (ר"ל על כל עבירות שעבר מימיו) כו' שכן מצינו בעכן כו' וכזאת כו' (ר"ל שכן גם עכן התודה גם על מעילתו בחרמים אחרים וזהו אולי כוונת רש"י במ"ש בגמרא כו') ואם א"י להתודות (ר"ל שאינו זוכר כל העבירות) א"ל אמור (בסתם) תהא כו':

גמרא א"ל יהושע בגורל אתה בא עלי כו'. משמע דע"י הגורל לבד (אפי' אם לא היה מודה) רצה להרגו וכמו שא"ל ה' והיה הנלכד כו' ישרף רק שבקשהו שיתודה בכדי שידעו הכל שמשפט הגורל הוא מה' ושמו יהיה מכובד וגם כדי שיהיה לו כפרה. ודלא כמש"כ הרע"ב שנהרג על ידי הודאתו. והוא לקחו מפי הרמב"ם אבל לא השלים דבריו ע"ש:

דף מד.

גמרא אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה כו'. חילפא היא ערבה כדאיתא בסוכה (לד). ואולי הכוונה בכאן על הא דנאגדים יחד בלולב דמצוה. ומדקאמר ביני חילפי יהיה ראיה למה שכתב המגן אברהם בסי' תרנ"א סק"ד בשם האר"י ודלא כהשל"ה שם:

שם גם לקחו מן החרם כו'. בכולהו צ"ל וגם בוא"ו:

שם עכן כו' וכתיב התם את בריתי הפר. ר"ל דביבמות (עב) דרשינן מיניה לרבות את המשוך:

שם מ"ד במצוה דגופיה לא פקר קמ"ל. כצ"ל:

שם אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין. מש"כ הרש"א בח"א שהולכין אחר ל"ו לחובה ע"ש. ל"ד שאין הולכין לחובה ע"פ אחד:

רש"י ד"ה היכי עביד. דמשתחוה לאדם כו'. ולשונו במגילה שהשתחוה לו והוא יותר מכוון:

תד"ה חיישינן. והיאך אשה מתגרשת בלילה. מבואר דלא כדעת הא"ז מובא בנו"ב מ"ת חאה"ע סי' קי"ד שפוסל נתינת גט בלילה ע"ש:

בא"ד והא דלא משני הכא דחזא ליה בבואה כו'. כצ"ל:

דף מד:

גמרא לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין א"כ כו'. ועי' פירש"י. ומזה יש ללמד זכות על פזמון דמלאכי רחמים וכו' חלו נא פני אל וכו' ונוסח מכניסי רחמים הכניסו כו' וכיוצא באלו אשר רבים גמגמו עליהם. אך י"ל דהכא דוקא ביחיד וכמו דמחלק הש"ס בסוטה (לג) ועי' באחרונים באו"ח ס"ס ק"א:

שם יעכרך ה' ביום הזה כו'. כצ"ל:

שם וכלכל ודרדע כו'. כצ"ל:

שם פשיטא כל כמיניה. מפירש"י משמע דל"ג פשיטא וכן בע"י ליתא:

רש"י ד"ה עתה באתי. על של עכשיו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אביך. תרח ואבותיו מכנען באו. הן המה היו מבני שם ולא מזרע כנען וגם לא מצינו שגרו בארץ כנען ועי' רש"י בפיה"ת בר"פ לך בפסוק והכנעני אז בארץ:

רש"י ד"ה וכי כל כמיניה. דחשדינן להו לסהדי כו'. כצ"ל:

דף מה.

גמרא א"ר כו' דרבנן אדרבנן ל"ק. ק"ל דגימא רבנן חיישי להרהורא והתם גזה"כ הוא ע"ש בתד"ה אם היה לבה נאה ול"ל קרא דונוסרו. ואולי כיון דאמר רבה גמירי כו' תו ל"ל דטעמייהו כאן משום הרהורא והתם משום הכתוב אין הכרח שיגלה את לבה דוקא ודלא כתוס' הנ"ל. אבל קשה מאי דאמר לקמן לימא דר"נ תנאי היא נימא דטעמא דר"י משום גזה"כ דהשוה הכתוב כו' כדפירש"י לעיל:

שם ומנין שבסקילה ובדחיה ת"ל סקל יסקל או ירה יירה כו'. נ"ל דדרשה זו נ"ל מרבוי דיירה דאתא לומר דאף דאמרתי לך סקל יסקל לא תטעה לומר דסגי בזה בלבד אלא יירה פי' יריה צ"ל מקודם ואם לא מת בה אז אמרתי לך דיסקל. או דדריש לה במדת אם אינו ענין לו תנהו ענין לחבירו. ויש לקרב דרשה זו לפשוטו ולומר דהאי או במקום אם וכמו שפירש"י בויקרא (ד כג) ולא נצטרך לדחוק ולומר כדמשמע מדברי התוס' בפסחים (ו ב) ד"ה אבל בחד דזהו בכלל מה שאמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה. ומרבוי דיסקל (לבד) דריש בסמוך לדורות ולהכי לא מסיק שם כוליה קרא (ר"ל גם או ירה יירה) משום דכבר אפיקתיה דבסקילה ובדחיה ודלא כגי' הילקוט שהובאה בגליון (ומשמעות קצת בפירש"י): ודע מה שפירש"י ולא כתב כי סקל סקל כו'. נראה כוונתו דה"ל ליכתבינהו תרוייהו במקור וכדאיתא במרובה (סה) לימא קרא המצא המצא כו' או דר"ל דליכתוב סקול סקל בלשון צווי:

דף מה:

גמרא דתניא גואל הדם הוא ימית כו'. כצ"ל (וכן העתיק הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח ה"ב). בפגעו בו מ"מ. נ"ל דדרוש זה מהוא ימיתנו דסופיה דמיותר. ומש"כ רש"י דברוצח שוגג כו' מיירי קרא תמוה. וכבר עמד עליו המל"מ שם:

רש"י (במשנה) ד"ה אין דנין. דל"מ להפוכי בזכותייהו כו'. כצ"ל:

דף מו.

גמרא (פיסקא) האיש תולין. הגהת רש"ל בכאן אינה מוכרחת כלל:

שם לרבות בן סו"מ. התוי"ט הקשה דל"ל לרבוי הלא גם הוא מהנסקלין דיליף להו לעיל. ול"נ דה"א דלא מרבינן אלא כעין מקלל שעל חטאו נהרג ובכל ימי צבאו משא"כ בסו"מ שע"ש סופו נהרג ואינו אלא עד שיקיף זקן או עד שראוי לקרותו אב:

תד"ה שתי. ויש חובר חבר. תמוה דזה אינו במיתה אלא באזהרה בלבד עי' לקמן (סה) ואולי מפני צורך השעה דן גם עליה מיתה ולכוונה זו מביא הש"ס בסמוך הא דב"ד עונשין שלא מה"ת כמו רוכב הסוס בשבת:

רש"י (במשנה) ד"ה ותולה אותו. בידיו. כצ"ל וכ"ה בהרע"ב:

דף מו:

גמרא מניין למלין א"מ שע"ע בל"ת ת"ל כו'. נ"ל דהלנה היא בעמוד השחר כבקדשים ובשכיר וא"ע בל"ת דל"ת עד שיעבור עליו כל הלילה אבל מ"מ בעשה דכי קבור תקברנו ביום ההוא (דהוא עשה בפ"ע כמו שחשבה הרמב"ם בסה"מ ע רל"א ובריש הל' סנהדרין) עובר בשקיעת החמה ולא ראיתי כעת למי שידבר בזה:

דף מז.

רש"י ד"ה הואיל ונדחה. כדתניא מע"ה כו'. ולקמן כ' משום זבח רשעים תועבה ונראה דזבח רשעים אינו אלא בקרבנות נדבה אבל חטאת חובה לא מימעיט אלא מדרשה דע"ה. וכן מתבאר בדבריו חולין (ה ב) ד"ה דלאו חיובא:

רש"י ד"ה יטמא. ת"ל לנפש ל"י בעמיו. אבל בתו"כ ראיתי שדורש זה מבעמיו דלא יטמא בעל ומבעמיו דלנפש דריש למעוטי מת מצוה ורש"י בפיה"ת שפי' תרוייהו למעוטי מ"מ תמוה ועמש"כ בערכין (דף ד) בס"ד:

דף מז:

תד"ה מ"ט. הא אריו"ח כו' ורבא פסק כר"י כו'. הן זאת דריו"ח סובר דעריפתה אוסרתה אינו מבואר ומוכרח שם עמש"כ שם גם מה שהכריחו דרבא ס"ל כוותיה י"ל דל"א אלא נגד ר"ל לבד והכא גם ר' ינאי רבו וחבריא ס"ל כר"ל אבל בכריתות (ר"ד כ"ד) איתא דרבא בעצמו אמר דעריפתה אוסרתה:

דף מח.

תד"ה נתנו. דמשמע אבל ייחד לא. לכאורה יקשה לפ"ז מאי דקאמר ולאביי כו' אזמני' אע"ג דלא צר דילמא ר"ח איירי בהזמנה לחוד דהיינו יחוד דגם אביי מודה דלאו כלום הוא. וי"ל דגם לר"ח דבעינן תרתי הזמנה וצר ההזמנה איננה ביחוד לבד אלא במעשה כדמוכח ההיא דהוסיף בו דימוס דמוקי לה אליבא דר"ח ורבא דרמא ביה מת וכן ההוא דכיס שעשאו להניח בו תפילין דמוקי לה דהניח ג"כ:

דף מט.

גמרא א"ל ה"ל להצילו בא' מאבריו. מבואר דאף הנרדף עצמו אינו רשאי להרגו אם יכול להציל א"ע בא' מאבריו וכן פירש"י לקמן (נז סע"א ובר"ד עד) ותימה על המגיה במל"מ סוף הל' חובל שמביא בשם כ"י של המל"מ דהנרדף עצמו א"צ לדקדק בזה:

שם היה לך להצילו בא' מאבריו. מבואר דכינוי להצילו שב על הרודף וכפי' התוס' לקמן (עג) ד"ה להצילו ודלא כפירש"י לעיל ברה"ע:

רש"י ד"ה ומגדלי בלורית. והתירן הכתוב כו'. כצ"ל:

דף מט:

גמרא ואידך ההוא למצוה בעלמא. נראה דלר"ה ברדר"י הוה לעיכובא דאל"כ יאמר גם מצות חליצה ולפמש"כ המהרש"א בכוונת רש"י י"ל דגם ר"ס ורפ"ס ס"ל דתמיד ה"ל לעיכובא וצ"ע להלכה. ומה שתמהו התוס' מסדר ברכות התם הוה ג"כ לעיכובא וכדאיתא ר"פ הקורא למפרע וכן סדר התקיעות וכמש"כ התוס' בר"ה (לד ב) ד"ה מתשעה והר"ן שם על הא דתקיעות וברכות של ר"ה ויוה"כ מעכבות ולא עמדתי ע"ד התוס' שהציגו תמיהתם על הא דר"ה ברדר"י דאמר אף סדר תמיד:

רש"י (במשנה) ונ"מ למתחייב שתי מיתות כו'. התוי"ט תמה מדוע לא נקיט הנ"מ דב' חייבי מיתות שנתערבו כו' דקדים ע"ש ופשוט דרש"י נקיט לישנא דגמרא לקמן (נ ב) נ"מ למי שנתחייב ב' מב"ד נידן בחמורה וע"ש במהרש"א:

רש"י ד"ה ולאפוקי וד"ה היא אומרת צ"ל בד"א:

דף נ:

תד"ה כשהוא (בסופו). והא דקאמר כהאי תנא כו'. עי' בר"ן בס"פ אלו עוברין דהביא דוגמאות לזה דאמר האי לישנא אע"ג דלית ביה פלוגתא:

תד"ה ת"ל. והא דקאמר בסמוך כר' אלעזר כו'. כצ"ל בל"י וכן כולם:

דף נא.

גמרא ניסת כו' לעו"ג כו'. עפירש"י ותמוה לקרותה בעבור נשואי עו"ג זיקת בעל הלא אין כו' עי' יבמות (מה ב עו א) ואולי ר"ל א' מז' עממין אחר שנתגייר:

שם ותו מידי כהנת לכהן כתיב. לכאורה היינו פירכא קמייתא ונ"ל דקושיא זאת שבה על הא דסיים בברייתא אע"פ שאינה כהנת דר"ל שאינה נשאת לכהן דמשמע דבקרא כתיב הכי להכי פריך מידי כו':

דף נא:

תד"ה סירכא. ומיהו קשה כו'. אבל בכלתו כו'. נראה דצ"ל אבל באת חמיה לא כו':

גמ' ת"ל איש כו' אשת רעהו כו' הכל היה בכלל כו'. מזה אנכי תמה על מש"כ בתוס' הרא"ש ביבמות (לד) דנערה המאורסה אין בה קרבן בשוגג משום דל"כ בה כרת ע"ש. והרי גם היא בכלל ואל אשת עמיתך כו' כמו (באשת רעהו דאמר כאן) וכתיב בסה"פ ונכרתו הנפשות וכ"מ מלשון הרמב"ם בסה"מ בל"ת שמ"ז ולשון רש"י בכתובות (ג) לדחות פי' רבותיו דקדושי כסף דרבנן (האיך סוקלין ע"י ומביאין חולין לעזרה על שגגתן) הרי דפסיקא ליה דמביאין קרבן וכ"כ לקמן (נג) במתני' כיון דקדשה אשתו היא כו' ובפיה"ת (דברים כג א) כ' שאין בעריות מיתת ב"ד שאין בה כרת ולקמן (פ"א) בגמרא אשת רעהו טמא זו נערה המאורסה ומקרא מלא בה בפרשת תצא על דבר אשר ענה את אשת רעהו והא דמעטינן בריש ארוסה מתחת אשה פרט לארוסה היינו ממלת תחת תדע דלא ממעטה מאשתו דכתיבה כ"פ בפרשה והתוס' ביבמות (נט) כתבו דלילף הערמה מנערה המאורסה בכל העריות דאיתקיש כולן להדדי כו' והיינו בקרא דכי כל אשר כו' ונכרתו כו' עלמא דפשיטא להו דכרת עלה נמי קאי וצע"ג. [וכ"פ בשו"ע א"ע סי' קכ"ו ס"ק מ"ד דאם כתב לארוסה דהות אנתתיה כשר וע"ש בב"י בשם הרי"ו והרשב"א] :

שם ור"ע מהם מקריבים והיו קדש נפקא. כצ"ל:

רש"י ד"ה הוציא הכתוב. והוציא כתוב אחר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה זוממיה. וזוממיה בכלל מיתת בועלה הן. כצ"ל:

רש"י ד"ה נוציא זו. דאם משמע להביא את הנשואה כו' ואם משמע גו"ש להוציא פנויה כו'. כצ"ל:

דף נב.

במשנה רי"א אף הוא כו'. נל"פ דלקמן במתני' תני ג"כ בהנחנקין כריכת סודר כו' לכן קאמר אף הוא ר"ל שהוא מהנשרפין אם מת כו' ורש"י נדחק בזה:

גמ' ומאן דיליף מב"א מנ"ל דכתיב וימותו כו' כעין מיתה כו' אותם ולא בגדיהם. ועי' בתוס' והתימה על הרע"ב שפי' דילפינן דלא נשרפו גופותיהם מדכתיב וישאום בכתנותם:

דף נב:

תד"ה טעה. ואף כו' נמי חזר בו. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא להקל. ולקמן כו' דד"מ כסדרן כו'. ושם לא פי' כן אלא משום שלא פי' כו' ע"כ קלה היא כו':

דף נג.

גמרא במאי גמרי במות יומתו גמרי. כצ"ל:

שם א"ל בדמיהם כו' גמרו. כ"ה להדיא לקמן (נד) בשתי ברייתות ובדף סו ובכריתות (ה) והא דלא מייתא להו לסייעתא עמש"כ בברכות (כו):

רש"י (במשנה) ד"ה הבא על האם. לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו. כצ"ל וע"ש:

בא"ד וה"נ כתיב בהו חלוק לרבנן כדמפרש בגמרא. בגמרא ליתא רק דלר"י איכא מיעוט אמך היא ורבנן דרשי לה לדרשה אחריתא וכיון דליכא מיעוט ממילא חייב שתים דילפינן מאחותו דהוי דבר שהיה בכלל כו' כדפירש"י במכות שם ועי' לקמן (נד) בפי' ד"ה בשוגג ולקרבן ובמש"כ שם:

רש"י ד"ה אלא בח"ל. וטעמא דר"ע התם מפרש מלא יקח כו'. שם לא מפרש מידי רק ביבמות (מט) אמרי' טעמי דיש ממזר מח"ל דכתיב לא יגלה כנף אביו וכר"י דבאנוסת אביו הכתוב מדבר וסמיך ליה ל"י ממזר. והא דאין קדושין תופסין לדידי' משום דהא בהא תליא כמ"ש התוס' בקדושין (סז ב):

דף נג:

רש"י ד"ה תני כדתנן. דר"י אף בראוי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא אמו. אמאי לא אקשי ליה מר"י גופי' כו' מודה להו דחייב. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא אמר רבא. ולא שם איסור אם. כצ"ל והס"ד ואח"כ מה"ד ומייתי לה בג"ש. וקוטב פירושו כפי הגי' שלפנינו נ"ל דכ"ה דבשלמא אמך היא שפיר למידרש למעוטי דא"ח משום אשת אב משום דרישא דקרא הוה משמע דחייב אבל ערות אביך היא דאידך קרא ליכא למידרשי' למעוטי דא"ח משום אמו דהא אין שום משמעות ברישי' דלחייב אבל למעוטי דא"ח משום אשת איש א"ש דיש משמעות מרישי' דלחייב כמו שמבאר והולך וגי' המהרש"א ופירושו לא מחוור:

תד"ה לדבריו. דסבר כדתנן בסוף כו'. כצ"ל:

דף נד.

רש"י ד"ה ת"ל. דהאי לאו ערות אביו היא. כצ"ל:

רש"י ד"ה בשוגג. דנ"ל כו' לחלק כרת למפטם וסך כו'. לכאורה לא היה צריך לזה דהם בכלל כל העריות ע"ש (יד) בפי' ד"ה לחלק (ובע"ב שם) ד"ה למפטם וסך ואולי דמשמע ליה דלא ילפינן מדבר שהיה בכלל כו' אלא דומיא דאחותו דהיינו עריות דנקבות דנפישי הנאתייהו (ועי' לקמן ע"ב בתד"ה הבא וברש"א שם ובמש"כ במכות יד ב) ותדע דאר"א לקמן הבא עה"ז והביא זכר עליו לר"ע א"ח אלא אחת משום דחד לאו הוא אטו מי גרע מבא על ב' זכרים דנילף מואל אשה לחייב על כל אשה ואשה ועי' לקמן ע"ב בתד"ה הנרבע ובמש"כ שם:

משנה הבא עה"ז. התוי"ט תמה למאי נקיט ליה הכא ולנ"פ דהתנא לא רצה לדלג ותנא להו כסדרן ברישא וכה"ג כתב בעצמו בפ"ד דטהרות מי"א ומיושב בזה קושית התוס' רפ"ב דב"ק בד"ה הבהמה וכמו שהעירותי שמה:

תד"ה הבא על הזכור (כצ"ל). והא דלא קתני והביא זכר עליו כו'. ולעדנ"פ דכיון דתני הבא עה"ז ממילא מישתמע גם הנשכב וכמו דבכל העריות לא תני להנשכבות באפי נפשייהו ובזה א"ש מה שאמר אם כו' בהמה מה חטאה דגמגם התוי"ט דהלא לא נשנית מקודם דהבהמה נהרגת ע"ש שנדחק וכן נ"ל דהא דל"ת והביא בהמה עליו הוא דמיסרך סריך בלישנא דריש כריתות דלא מיתניא ליה התם משום דליכא חילוק חטאות בהם כדאיתא (שם ג). ולפ"ז אתיא כמין חומר הא דהשמיט התם הביא זכר עליו דהוא למינא לשינויי דריו"ח שם דמיסרך סריך בלישנא דהכא אולם מלקמן (סה א) קצת סתירה לזה ודעת התוס' בקושייתם מהביא זכר עליו. י"ל ע"פ מש"כ רש"י שם בכריתות ד"ה דאר"א ואי קשיא כו' אבל מ"ז דלא מיתהני כו' ע"ש. וע"ע בתוס' יבמות (נד ב) בד"ה בזכור:

רש"י ד"ה אשר ישכב א"ז (בסופו). מחייב נשכב. כצ"ל בל"ו:

דף נד:

גמרא אזהרה לנשכב (ר"ל לזכר) מנין. עי' פירש"י בכריתות (ג) ד"ה דא"ר אבהו:

שם קרי ביה לא תשכב. לכאורה נראה דר"ל בנקודות נפעל תשכב ושי"ן דגושה וכ"ה בהגה' הב"ח אבל מהמהרש"א לקמן בד"ה אם א"ע נראה שהיתה גירסתו תושכב מבנין הפעל. ובכריתות הגי' תשכיב מהפעיל:

שם אזהרה לנשכב (לבהמה) מנין ת"ל לא יהיה קדש כו'. עפירש"י ותוס' וק"ל דמ"מ מנלן דנשכב לבהמה מיקרי תועבה דהא בפ' ערויות (דעלה כתיב כי את כל התועבות האל או לפי' התוס') לא הוזכר נשכב לבהמה ואולי זהו כוונת אביי במה שאמר דכי כתיב כו' בגברי כתיב ודלא כפירש"י:

שם ת"כ דרב זכר בן ט' כו'. צ"ל זכור וכדמשמע מפירוש רש"י:

רש"י ד"ה וגם קדש. האמור מה תועבה האמור שם קאי אף אנשכב אף תועבה האמור אצל לא יהיה קדש אף נשכב במשמע. כצ"ל:

רש"י ד"ה ונאמר להלן. במסית. הס"ד ואח"כ צ"ל ד"ח מה להלן בסקילה. דכתיב וסקלתו באבנים. ויש לקיים בדוחק קצת גם הגי' שלפנינו:

רש"י ד"ה כתועבת הגוים. כי את כל התועבות האל עשו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בהמה. עשה בה קטנה כגדולה. כצ"ל כבגמרא:

תד"ה עשו. דבתר זכור כתיב ובכל בהמה כו'. כצ"ל:

תד"ה הבא עה"ז והביא זכר (כצ"ל). כיון שהם ב' ביאות. והמערה בעצמו דאר"א לקמן דמחייב תרתי צ"ל דהוי ג"כ כב' ביאות שוכב ונשכב ועמש"א בסמוך: מש"כ הרש"א דאחותו שהיא אחות אביו כו' לא מיקרי שמות מחולקין בכריתות שם ובמכות (יד) אמרי' להדיא (דאין) [דהן] שמות מחולקין:

תד"ה הנרבע. עכה"ד. לפ"ד נראה דה"ה הבא על זכור והביא עליו זכר דלר"ע א"ח אלא אחת הוא אפי' בשני זכרים. וכן הבא עה"ב והביא בהמה עליו דא"ח אלא אחת לר' אבהו אליבא דר"ע ולאביי לכ"ע הוי אפי' בב' בהמות וזה דלא כהרמב"ם בפ"ה מהל' שגגות ה"ג ולכאורה דעת התוס' מוכרחת ולפלא שלא העירו בזה מנו"כ. שוב בא לידי ס' שעה"מ וראיתי שהאריך בזה בפי"ז מהל' איסורי ביאה הי"א ודע דק"ל על מה שפסק שם הרמב"ם וברפ"ד כר"ע בבא עה"ז והביא זכר עליו דא"ח אלא אחת דלכאורה ה"ל לפסוק כר"י דהרי ר"א אמר לקמן גבי המערה בעצמו דמחייב תרתי ואולי דלאו תרתי חטאות קאמר אלא שני איסורים:

דף נה.

גמרא תניא זכור בן תשע כו'. כצ"ל כמש"כ לעיל:

שם הואיל כו' כתיבא נמי הא מילתא דדרשה. כצ"ל ועי' הגי' ביבמות:

רש"י ד"ה המערה. בהקישא דר"י כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה איידי. דערות אחות כו'. כצ"ל:

דף נה:

גמרא דבעי רה"מ ישראל הבא עה"ב בשוגג מהו כו' והכא כו' תקלה ליכא. עמש"כ בזה לקמן (נז ב) בס"ד:

שם כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא כו'. וכן לקמן גבי קטן. מזה נ"ל דאף דפסק בשו"ע ח"מ סי' צ"ו ס"ג ותכ"ד ס"ח דקטן שהזיק וחבל פטור מלשלם אפי' לאחר שהגדיל ודלא כהגי"א מ"מ לצאת יד"ש חייב:

שם בן ט' כו' ומטמא כנדה. בנדה הגי' בנדה בב':

רש"י ד"ה ואם בא עליה יבם. ומקבלו אביה. עי' קדושין (י) תד"ה ומקבל ובגיטין (סד ב) בתד"ה וכל שאינה:

תד"ה וחייבין. כמו בן ט' כו' אלא כמאמר כו'. כצ"ל:

בסה"ד וניחא לפי' דלא קתני גבי קטנה ופוסלת כו'. לכאורה אכתי קשה מדוע לא תני ופוסלת אה"ב דזה לא מוכח מהא דואם בא כו' מומתין ע"י ולדעת הראב"ד בפ"ד מהל' אסורי מזבח ה"ג דבהמה נפסלת אף אם בא על פחותה מבת ג' ש"ש אבל נ"ל דראיה לדעת הרמב"ם מהא דתני גבי ב"ט שנים ופוסל אה"ב כו' דאטו לא נכלל בזה ג"כ אם בא בהמה עליו. ונראה דאף לשמואל דס"ל בזכור לעיל דבבן ג' נמי חייב בבהמה מודה דבעינן ב"ט כדמשמע מלישנא דמתני' וכדכתיבנא וטעמא דמשכבי אשה דמיני' יליף שמואל לא כתיב אלא בביאת זכור:

דף נו.

גמרא תנא עד שיברך שם בשם מנה"מ כו' בנקבו שם יומת. הנה רש"י כתב לקמן (סו) דר"מ בר' יוסי דהוא חכמים דמתני' דשם ל"ל הך ברייתא ע"ש והתוי"ט שם כתב מדפי' הרע"ב כאן הך דרשה דהכא (ומש"כ ג"כ בשם הרמב"ם לא נמצא בפי' שלפנינו) ש"מ דהכי ס"ל להלכה דלפי המשנה אינו מוכרח ע"ש ואני אומר דמוכרח מדתני יכה יוסי את יוסי כדפירש"י וכן דברי הכ"מ (שהביא שם) דלכן פסק הרמב"ם כן משום סתמא דברייתא דהכא תמוהים דיותר הל"ל מן המשנה עצמה מן יכה יוסי כנ"ל והכ"מ כ' שם בהל' ח' בעצמו ולהכי נקט יכה דא"ח עד שיברך שם בשם כמו שקדם. ול"נ ראיה דבד"ז ליכא פלוגתא מהא דמשני לקמן בעינא שם בשם ולא מקשה הניחא למ"ד בבעינא כו' אלא למ"ד דלא בעי מא"ל:

שם והא כו' מהתם נפקא ה' זו ברכת השם. ול"ל דאתיא הך דהכא כתנא דב"מ לקמן דלא דריש ויצו דהוא ל"ל גם דרשה דאיש איש דהא לא חשיב ברכת השם במצות ב"נ:

דף נו:

תד"ה לאמר. אע"ג כו' במחזיר גרושתו כתיב כו'. הן לפי מה שבארתי ביומא ובחדושי לס' נת"ע אות ח' בסופו דכוונת הנביא על הא דכתוב באותה פרשה אחרי אשר הוטמאה דדרשי לה רבנן על סוטה ודאית א"כ זנות דא"א איתא בהאי קרא ונכון בס"ד:

דף נז.

רש"י ד"ה בע"ג דברים. וזיבוח וקיטור. השמיט עוד ניסוך והשתחויה:

רש"י ד"ה נהרג עליו. משום גזל כו'. דהיינו שפחה חרופה כו'. הוא לר' ישמעאל דאמר בכריתות (יא) בשפחה כנענית הכ"מ ומאורסת לע"ע ואמרינן בגיטין (מג) דמאי מאורסת מיוחדת ולהמהרש"א אישתמיט ד"ז:

רש"י ד"ה כיוצא בו. דש"ד דאילו ש"ד בשוגג כו' אלא רחמנא חס עליה. ק"ל דלפ"ז מאי קמ"ל לרה"מ לעיל (נה ב) הא מה"ט אמרי' שם בקטן וקטנה דהבהמה נסקלת על ידיהם. וי"ל משום דחזינן דמזיק אפי' בשוגג חייב לשלם כדאיתא ספ"ב דב"ק אלמא דבמה שבין אדם לחבירו אין חילוק בין שוגג למזיד אלא דברוצח חס רחמנא עליה דלא למקטליה. אבל במה שבין אדם למקום בשוגג לא עניש עליה רק דקשה הלא מ"מ חייב בקרבן אלמא דחוטא הוא ועי' בנזיר (כג) דאפילו בספק איסור בשוגג א"ק ונשא עונו. ואולי מפני קושיא זה השכיל רש"י לפרש שם כסבור מותר דקרוב לאנוס הוא לר"ח ולאביי במכות (ט). אך עכ"ז קשה דהא בכה"ת אומר מותר ג"כ חייב בקרבן כמש"כ התוס' שם (ז ב) ד"ה אלא. וצ"ל בשוגג וכיון דמייתי קרבן מתכפר לו לגמרי ותו ליכא תקלה. ואע"ג דגם במזיד מתכפר לו כדאיתא לעיל (מז) מ"מ מה שנסקל ע"י אין לך תקלה גדולה מזו:

דף נז:

גמרא אלא אריו"ח ל"נ אלא לנעה"מ דלדידהו ל"ל כו'. לכאורה ה"נ דקאי נמי אעדה כו' דלהכי מקלינן עלייהו דליבעו עדה כו' משום דלדידהו ל"ל. וכמו בנכנסה לחופה ול"נ דמקלינן עלייהו לדונן בחנק מה"ט. אבל פירש"י מוכרח מהא דמשני לקמן תנא דב"מ הוא כו' ואם איתא מ"מ נ"מ לעדה כו' וכ"נ מלשון אלא דקאמר. ודע דמשמע דבא"א גמורה דידן נידון בסייף אפילו לר"ש דחנק חמור כיון דלדידהו אית להו בדינייהו דיינינן להו וכן מבואר להדיא לקמן (עא ב) ול"י מנ"ל לריו"ח הא הלא הברייתא היתה מתפרשת יפה לדידיה ואפי' בא"א גמורה וכן הברייתא השניה

דעל א"א נידון בחנק וכן לא היינו נצטרך לקמן שם לומר דס"ל כתנא דב"מ דמיתה שלהם היא חנק. ועוד ק"ו הוא מה נעה"מ דלדידהו ליתא כלל דילן בדינא דידן. א"א דא"ל לדידהו לא כש"כ דדילן בדינא דידן:

שם ארנב"י כו' שנכנסה לחופה ול"נ כו'. לרבא לקמן (נח ב) דבשל"כ פטור באשת חברו המ"ל אפי' בא"א גמורה ובשלא כדרכה:

תד"ה וחכמים. דמתוך כך מסיק לעיל על ד' מצות כו'. כ"נ דצ"ל ור"ל מחמת קושיית אי משום דאיתרבאי מאיש איש אפי' (נכרי) [עבודת כוכבים] נמי כו'. אח"ז ראיתי הגי' כן בד"י:

תד"ה הורתו. דלא פסיקא כו' שאין לו שאר האב כו'. כצ"ל:

דף נח.

רש"י ד"ה וחכ"א יקיים. אלא למעוטי הו"ל בקדושה כיון כו'. כצ"ל בל"ו וכמו שהעתיקו התוס':

רש"י ד"ה נשא אשה. ומשום דהנך גיורות קאמר כו'. כצ"ל:

דף נח:

גמרא שנאמר מוקש אדם כו'. עי' פירש"י בע"י:

רש"י ד"ה נכרי מותר. בין לר' אליעזר כו'. כצ"ל ביו"ד:

רש"י ד"ה ולכלל ישראל. דליגזור ליה כו'. נראה דר"ל דעל עבדים בפרט ל"ג חכמים גזרות רק לישראל ולגרים גמורים ולמשוחררים שהמה כישראלים. וא"כ כש"כ שלא גזרו גזירות על ב"נ במצות דידהו וראיה ברורה להמל"מ בפ"י מהלכות מלכים ריש ה"ז לענין משוך בבני קטורה לדעת הרמב"ם ע"ש:

רש"י ד"ה מדרגילי. למיקרי לה כו'. כצ"ל:

דף נט.

רש"י ד"ה ומשני. שב והבטל מלעשות עול. כצ"ל:

רש"י ד"ה מורשה מאורסה. אמוראי איכא כו'. ע"ש דר"ח תנא לה:

רש"י ד"ה מגזל. וכן נעה"מ דהא בכלל ג"ע הוא. לפירושו למאי מסיק הגמ' דינו כו' דבסקילה. ועוד דלעיל (נז ב) משני על הא דמקשה מלאמר זו ג"ע התם בעריות דידהו. ולכן הנל"פ דר"ל דלא חשיב אלא הנך דמחייבי עלייהו מיתה דידהו אבל הא דבסקילה לא חשיב:

רש"י ד"ה לאו בני כבוש. לא נתנה ארץ לכבוש כי אם כו'. כ"נ דצ"ל. אבל ק"ל מהא דחולין (ס"ד ס) עמון ומואב טהרו בסיחון וכן שם לעיל מיניה בדרשה דקרא והעוים. ובתוס' גיטין (ר"ד נח) כ' דקונים בחזקה דכיבוש מלחמה ע"ש:

תד"ה אף. וקשה כו' דרישא נ"ל כו'. כצ"ל בלא ד':

דף ס.

גמרא סתמא כר"ע דמקיש כו'. עמ"ש בס"ד במכות (ה ב):

רש"י ד"ה אלא לאו בכינוי. אבל בזמן ב"ד קורעין כו'. כצ"ל:

תד"ה המלך. תימה כו'. ול"נ ליישב ע"פ הירושלמי דמקשה אמאי דתנן דא"ל אמור מה ששמעת בפירוש וא"ל גדף אלא אותו השם שאמרתי לפניכם אותו קלל כו' הביאו הכ"מ בפ"ב מהל' ע"ג הל"ח. ואף דהש"ס שלנו אינו סובר כן דה"ל לפרש כמ"ש התוי"ט. מ"מ שמעינן מיניה דזה לא נקרא גידוף ועכ"ז חייבין עלה לקרוע כדתני במתניתין. ואיכא למימר דבכה"ג א"ל לחזקיה:

דף ס:

גמרא יכול שאני מרבה המגפף כו'. קשה דא"כ לא תעבדם יתירה דפירש"י במתני' למאי אתא. ואולי הוה מוקמינן ליה לדרשה דאביי אליבא דר' אמי לקמן (סג) וע"ש בסוגיא ובפירש"י ועי' לקמן במהרש"א בד"ה של"כ מהשתחוואה נפקא:

שם וכ"ת זובח ל"ל לגופי' דמחשבין מעבודה לעבודה. וכל הסוגיא. הן לפמש"כ התוס' בב"מ (מג ב) דמחשבה דפיגול היינו באמירה דוקא וא"כ ה"ה במחשבת ע"ג. ועי' חולין (לט) תד"ה אלא ולקמן (סה) בד"ה הואיל (ואע"ג דבע"ג אמרי' שם בחולין בשלהי מסכת דאפי' אמחשבה מעניש מ"מ קטלא ודאי לא מחייב עלה דמנא ידעינן) ולמאי דמסיק רבינא לקמן (סא ב) דלזא"ז קתני א"כ תיפוק ליה דחייב משום דאמר אעבוד כו'. ואולי דהכא איירי להכעיס:

רש"י ד"ה אילו נאמר. בא הכתוב לענוש מיתה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ת"ל. וכל עבודות שבעולם בכדרכה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לפי שיצאה זביחה. שנכללו בכלל וילך ויעבוד. לכאורה הכלל הזה הוא בכדרכה וה"נ יותר לפרש מכלל דבלתי לה' לבדו דנכללו בו כל מעשה מכובד וכדמשמע גם מדברי המהרש"א. ויתורץ בזה גם תמיהת התוס' בד"ה המקטר דאי לאו בלתי כו' ה"א דא"ח אלא בזביחה לבדה בשל"כ. אך לא א"ש לפ"ז מאי דמקשה רבא בר"ח אימא יצאת השתחואה ללמד עה"כ כולו. דמה זה בא למעט יותר מן הכלל דבלתי. אולם י"ל דאדרבה בא לרבות דלא נימא דבלתי לא איירי אלא בעבודת פנים:

רש"י ד"ה אימא יצאה. וכ"ש דרך כבוד כהשתחואה ודקא קשיא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לגופיה. דאפילו לא שחט שחיטה עצמה כו'. כצ"ל:

דף סא.

גמרא התם בזובח להכעיס. לכאורה להכעיס דומה למאהבה ומיראה דפליגי בהו אביי ורבא לקמן וע"ש בתוס' ולקמן (סד) ד"ה אע"ג:

שם היכא דפלחו כו' דכתיב ל"ת לך פסל. (ר"ל ל"ת את עצמך פסל וכמו דדרשינן לקמן (עג) אבידת גופו מן והשבותו לו ע"ש בתוס') ולכן חייב הנעבד אם קבל העבודה דהרי עשה א"ע לפסל. כי פליגי בדבורא כו'. ור"ל וכמו דפליגי בחיובא דנעבד בדבורא כמו כן פליגי בחיובא דעובד:

רש"י (בסה"ע) אין נסתין לעבוד אדם. משמע דאפי' הסית לעבוד איש אחר. אבל הרמב"ם בפ"ה הל' ה' השווה איש אחר לשאר עו"ג וכ"מ לשון הגמרא וטעם החילוק פשוט:

תד"ה ומר. כשמכמינין לו עדים ואומר היאך כו'. כצ"ל:

בא"ד ע"כ יש לחייב כו' כמסית לע"ג כו'. כצ"ל:

דף סא:

גמרא יחיד לא ממלך וטעי בתריה. כצ"ל:

שם רבא אמר כו' הא דא"ל כך אוכלת כו'. וכן מיתניא בהדיא במתניתין ברישא דהאומר אעבוד כו' ע"ש וקצת תימה דלא הביאה רבא לסיוע:

שם רבינא אמר לזא"ז קתני. כה"ג משני ג"כ לקמן (סז):

שם אמר אביי מנא אמינא דתנן כו'. כצ"ל בל"ו והב' צ"ל בו':

שם האי שגגת מעשה דעו"ג ה"ד אי קסבר בה"כ הוא כו'. לכאורה המ"ל כגון שהתריז לפעור וקסבר ע"ג אחרת היא וכה"ג איתא בתוס' לקמן (סב ב) בסד"ה העלם ועמש"כ שם:

רש"י ד"ה ודלא כהמן. הא דקתני יכול כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ושוין שאינו כו'. מי שמביא חטאת על הודע דשגגת מעשה כו'. כצ"ל:

בא"ד מדכתיב בא"ת שגגתו שגג תרי זימני כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הרי לבו. ולא שוגג אלא לשמים. כצ"ל ומלת הוא למחוק:

דף סב.

גמרא ואילו בע"ג תנן ושוין שבשעירה כיחיד. רש"ל הגיה תני. ובאמת משנה מפורשת בהוריות פ"ב מ"ו ובע"ג היחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה ועדיפא מהברייתא דלא איירי בנשיא. אלא משום דלישנא דברייתא קצר יותר ועוד דכבר אייתי לה אביי לעיל וכמש"כ בס"ד ברפ"ב דשבת:

רש"י ד"ה א"ח אלא אחת. דכל עבודתה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לחלק. וחייב עליה הכתוב בפני עצמה שפרט כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה השתחואה נמי. דהא גבי סקילה כתיב וישתחו כו'. כצ"ל בחד ו':

דף סב:

תד"ה העלם. וה"נ המ"ל במגפף כו'. ע"כ ר"ל ומנשק ומחבק כו' כדי שיהיה הנה אך כל אלו הן עכ"פ בלאו אף שאין דרכה בכך ולר"ל בשבת (סט) א"ח קרבן עד שישגג בלאו. ואין לומר ששגג בזה א"כ ה"ל כהעלם זה וזה יש לחלק. אולם יותר הל"ל בעבודות בזויות וכמש"כ לעיל (סא ב):

דף סג.

גמרא אלמלא ו' שבהעלוך כו'. ק"ל לפ"ז איך אמר נחמיה (במזמור ט') ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים:

רש"י ד"ה ר"ע היא. לאפוקי הרהורא כו'. עיין לקמן (ס"ה סע"א) ובתד"ה הואיל ובמש"כ לעיל (ס ב):

רש"י ד"ה איתקושי. אלי אתה לזביחה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אבל המגפף. לא תלכון אחרי אלהים אחרים. כצ"ל והוא בדברים (ו יד) והמציין טעה ועי' מהרש"א. ומה שפירש"י לעיל דאביי מוקי לה ללאוי יתירי ר"ל דכיון דיתירי נינהו דרשינן להו למגפף כו' ולנעבד כהמן:

רש"י ד"ה לבן סו"מ. ל"ת אכילה שתהרגו עליה. כצ"ל:

תד"ה אמר ר"א. ולרשב"י כו' איתוקמא קמייתא כו'. כצ"ל:

תד"ה משום. דהוי לאו שניתן לאזהרת מב"ד. כצ"ל:

דף סג:

גמרא וכתיב וגו' דברו לעגלות כו'. כצ"ל. ותיבת דברו הוא תחלת פסוק שלפני פסוק דלעגלות:

שם ומאי ניהו תרנגולת. עי' רש"א בח"א. ובערוך ערך סך פי' ע"ש שסוככת על בניה: ואנשי כות. כצ"ל: את אשימא. כצ"ל בא': את נבחז. כצ"ל בז' וכן ברש"י עי' ח"א:

רש"י ד"ה וכומריו. צ"ל וכמריו:

דף סד.

גמרא הס כי לא להזכיר בש"ד. כצ"ל וכ"ה בע"י והוא פסוק (עמוס ו׳:י׳):

רש"י ד"ה ויצעקו בני ישראל. ט"ס וכצ"ל ויזעקו בקול גדול באכה"ג כתיב:

דף סד:

רש"י ד"ה כי מזרעו. דלעיל מיניה כתיב אשר יתן כו'. כצ"ל:

תד"ה העביר. וא"ת מקמא מיחייב ליה. ולע"ד יותר מזה מצינו בעיר הנדחת (לקמן קי"ב) לרי"ה דדנין וחובשין דאע"ג דנגמר דינו לסקילה אם אח"כ ימצא רובא חוזרין ודנין אותו לסייף מכש"כ הכא אם באו עדים אפי' לאחר שנגמר דינו שהעביר גם יתר בניו אפי' בזא"ז סותרין דינו:

תד"ה וכי. דלעה"ז נפ"ל מקראי דמולך בע"ג. כצ"ל בב':

דף סה.

רש"י ד"ה רל"א. וחטאת א"ב אלא עה"מ דכתיב ועשה כו'. ולקמן בד"ה [אי הכי] כתב מקרא דלעושה בשגגה ועי' לעיל ס"ג בתד"ה אלא:

רש"י ד"ה עקימת שפתיו. שעוקמן ומנענען כו'. כצ"ל בל"י:

רש"י ד"ה והתורה אמרה. וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן. אינו מדויק דלא תלי במיתה אלא בכרת דוקא ולכן מכה אביו ואמו וגונב נפש אף דיש בהן מיתה אינן בני קרבן הואיל ולית בהו כרת כדאיתא בתו"כ שהביא בעצמו לקמן ע"ב בראשו ובאמת כתיב ג"כ כרת בבעל אוב והנפש אשר תפנה אל האובות גו' והכרתי אותה ועי' דבריו בריש כריתות:

תד"ה והנשאל. וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל כו' מל"י כו' ושואל כו'. נ"פ דרש"י מאן לפרש כן דהמשנה קוראתו נשאל ובקרא כתיב שואל. מ"מ קושייתם חזקה וגם רש"י חזר בו בפי' הגמ' כמו

שהעיר המהרש"א וכן בריש כריתות במשנה. אכן שם בגמ' (ג ב) פי' ג"כ מלא ימצא כו' וע"ש בגליון וע' מש"כ בספ"ק דעירובין:

תד"ה מאן. כדתניא בספ"ק דכריתות דף ז'. כצ"ל:

דף סה:

גמרא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה. פירש"י בזה דחוק ועי' ברי"ף גי' אחרת. ולעדנל"פ גי' שלפנינו דר"ל הואיל דמצינו דעדות מתקיימת ע"פ ראיה לחודא כר"ט בהחובל (צ ב) בסנהדרין שראו ביום לאחד שהרג אה"נ. ואף ר"ע ל"פ אלא בד"נ משום והצילו העדה. וא"כ אין החיוב מחמת הגדתן דהא גם בלתי הגדה היה יכול הדין להתקיים:

שם לא דיתיב בה"פ ומשתעי. כאן ל"א דסליק כמו בשנויא דלעיל דשם הוה ס"ד דמשתעי מקברו כפירש"י לכן השיבהו לא דסליק אבל הכא גם המקשה ידע דסליק דהרי כתיב עולים מה"א. ונראה דהכא ה"מ לשנויי דמשום כבוד שאול אישתעי כי אורחיה כמו שעלה ראשו למעלה מפני כבודו ע"ש בפירש"י ורד"ק:

שם אמרו לו בזיתו כו'. בע"י הגי' אמר ור"ל טורנוסא אמר לר"ע דביזה את אביו כו':

רש"י ד"ה מתיב ר"ז. אחר שריבינו דברים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה עולה כדרכו. נראה דצ"ל עונה:

רש"י ד"ה ברא גברא. ע"י ס"י שמלמד צירוף כו'. כ"ה בע"י:

רש"י ד"ה עיגלא. ל"א כו' שלישי לבטן. כצ"ל:

רש"י ד"ה המחשב. לשון עונה מעונן כו'. כצ"ל:

תד"ה הואיל. דתני בתו"כ בהדי עדים זוממין. כצ"ל:

דף סו.

רש"י (במשנה א') ד"ה שחייבין. כגון כו' ולא המתעסק. הן מהגמרא משמע דלא אתי לאפוקי אלא מין מלאכה שא"ח על זדונו כו' אבל לא למעט באיכות עשייתה כמו מתעסק. ואולי כוונתו רק על הא דהתנה התנא נמי ועל שגגתו חטאת דפי' הגמרא אינו מספיק לזה. ומשכחת לה כרת במזיד במתעסק כגון שנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר. עי' לעיל (סב ב) בתד"ה להגביה. ומש"כ דבר שיש בו מעשה ל"מ בשבת מלאכה דאין בה מעשה זולת מחמר עי' ר"פ מי שהחשיך:

גמרא מאן חכמים ר"מ בר"י הוא כו'. בתור"ע הקשה מדוע ל"א דחכמים דר"מ בשבועות ספ"ד הוא. דסברי דאף מקלל אה"ש א"ח בכינוי כ"ש או"א ע"ש שהאריך. ולכאורה קושייתו תמוה דהתם בשם המתברך כמש"כ התוי"ט שם. אבל דבריו יתכנו לשטת הרמב"ם שבארתי בחדושי בפ"ב מהל' עדים ה"ז:

דף סו:

רש"י ד"ה ת"ר נערה. עד שירבה שחור כו'. וכ"כ לקמן (ק ב) ואנכי ל"מ סימן זה לא' מן התנאים דפליגי בסימני בוגרות בנדה (מז) לבד ר"י אמרו שם (נב) לענין מיאון:

רש"י ד"ה כי התם. דכתיב לבדו כו'. כצ"ל:

דף סז.

במשנה אמר יש יראה כו' כך אוכלת כו'. עי' לעיל (סא ב) שנויא דרבא ובמש"כ שם:

שם אמר לשנים הן עדיו כו'. מדברי התוי"ט ד"ה מכמינים נראה דלשנים א"צ לומר לו היאך נניח כו'. אבל ל"נ כן מהתוס' לעיל (ס"ד ח) ע"ש:

שם מכמינים לו עדים כו'. משמע דעד א' והניסת לא סגי ונדחה התוי"ט בטעמו. ול"נ משום דה"ל עדות מיוחדת שפסולה בע"נ במכות (ו ב) ואף דאמרי' לקמן בברייתא מדליקין כו' כדי שיהו רואין אותו ומסתמא יראו גם את הניסת מ"מ לא מהני דבעינן שיהא כ"א רואה את חברו כגי' הרמב"ם שם במכות רואין את המתרה והמתרה רואה אותן ולא כגי' שלפנינו או:

שם והוא א"ל אמור מה שאמרת ביחוד. לפירש"י הוא נותן אצבע לתוך פיו. ול"נ דיחוד פי' בבירור כמו בפ"ו דשקלים מ"ב ור"ל ברר יפה דבריך הראשונים:

גמרא רבינא אמר כו' ולזא"ז קתני. כה"ג משני לעיל (סא ב):

שם רפ"א כי קתני מסית כו'. והנה הר"ב פי' למתני' דלמעוטי קאתי וכר"ש וסיפא כרבנן כמ"ש התוי"ט בד"ה המדיח והוא כדקס"ד דמקשה ותמוה ונראה דהוא מפרש רישא ר"ש וסיפא רבנן הוא תירוץ כסתמא דהש"ס [וכה"ג פירש"י בב"מ מ"א בד"ה אתאן לר"ע] וכה"ג משני ר"ח במגילה (ט ב) ובהוריות (יב ב) ומהרמב"ם בפי' נראה דמפרש דנביא המסית את היחיד לכ"ע בחנק (ובחבורו רפ"ד מהל' ע"ז חזר בו) ודקאמר הש"ס טעמא דהדיוט הא נביא בחנק הוא בניחותא והקושיא איננה רק מוהמסית את ההדיוט טעמא כו' ובשנויא דר"פ גריס כי קתני מסית את ההדיוט להכמנה ור"ל דלמדיח אין מכמינים וב"ס היה ג"כ מסית:

רש"י ד"ה הן רואין. ואע"ג דשמעי קלי' כו'. ק"ל דהא משמע בחולין (צו) דבטב"ע דקלא סגי וצ"ל דדוקא לענין איסורא אבל לא לקטלא וגדולה מזו ראיתי בנתיבות סי' פ"א בשם קצה"ח דאף בממון לא מהני טב"ע דקלא אך מה דמשמע מדבריו דלהכי לא מהני בד"נ משום דבעינן ראיה וידיעה צ"ע דהרי מוכח להדיא בשבועות (לד) ובתוס' שם דידיעה לחוד סגי וכן נ"ל מהרמב"ם ספ"ט מהל' עדות דטב"ע דקלא מהני מדלא פסל סומין בטב"ע דקלא אלא מטעם שאינן ראוין לראות משמע דבראוין מהני:

דף סז:

גמרא כדר"ח ור"א כו' עסקי בהלכות יצירה. לעיל הגי' בספר:

שם ויאמרו החרטומים כו' א"ר אלעזר כו'. כצ"ל בל"י:

רש"י ד"ה שוכב עם בהמה. מאוב וידעוני דכתיב בהו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בלטיהם. כמו ותבא בלט. כוונתו לרות (ג) והמרשים לשופטים שגה:

דף סח.

גמרא ולא חסרתי מרבותי אפילו כו' ולא חסרוני תלמידי אלא כו'. מפרש"י נראה הגי' בהיפך בו אלא ובתלמידיו אפי' וכ"כ בח"א:

רש"י ד"ה לחלוץ תפיליו. לכאורה ה"נ להגיה א"נ אסור להניח שמא יצא כו'. עי' שבת (ס"א) אר"ס כו' אלא אפי' למ"ד שבת ז"ת כו'. ועי' בתוס' כאן אמנם דבריו מיושבים כפי הגירסא לפי שיטת התוס' במנחות (לו ב) ד"ה אי קסבר ע"ש:

רש"י ד"ה שפופרת. קנה כו' כחול מכחול קיסם כו' שתוחבין בתוכו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בין קסרי. שהיה נושאין א"מ מקסרי ללוד. הן מקומו של ר"א היה בלוד כדלעיל (לב ב) וא"כ ה"נ לכאורה לפרש בהפך מלוד לקסרי (לפי גירסתו בין כו') אולם (לבד דא"כ הל"ל בין לוד לקסרי) קסרי היא חו"ל כדמשמע במגילה (ו) ואיך יתכן שיוציאוהו מארץ לחו"ל ואולי בחליו אמטוהו לקסרי כדאשכחן ברבי בפרק הנושא:

דף סח:

גמרא אר"ח קטן שהוליד כו' ולא לבן בן. מה שציינו הע"מ להרמב"ם הוא טעות דהוא ז"ל לא הביאו דנקטינן כרבה דקטן אינו מוליד דההיא דאם אין לאיש גואל מסייע ליה דברייתא היא כמובא בב"ק (קט ב) ופסקה הרמב"ם בפ"ח מהל' גזלה הל' ז'. ונראה דטעותו הוא שהיה מפרש דאם הבן הוליד שוב הוא עצמו אינו נעשה בסו"מ וכעין דרשה דלקמן בן ולא הראוי לקרותו אב אשר זה הביא הרמב"ם במקום שציין:

רש"י ד"ה תני ר"ח. משיביא ש"ש עד שיקיף עטרה. כצ"ל. ומה שבינתיים למחוק:

דף סט.

גמרא א"ל לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה כו'. ביבמות (מב) הוכחתי מהסוגיא דשם דרבינא לא דחה אלא ראייתו אבל בעיקר דבריו מודה ע"ש:

רש"י ד"ה קנאה. ובלבד שיקבל אביה את גיטה. עי' מה שציינתי לעיל (נה ב) ע"ד:

דף סט:

גמרא וכתיב אליעם בן אחיתופל כו'. כצ"ל בל"ו:

שם וילך גשור. כצ"ל בל"ה:

שם אלכה נא ואשלם א"נ. כצ"ל:

שם וילך אל ביתו אל עירו. כצ"ל:

שם אברהם גדול מנחור שנה כו'. כצ"ל עי' מהר"ם וח"א. ול"נ דל"ד נקט שנה שנה ושתי שנים אלא דכ"א לא היה גדול מחברו רק ח' חדשים כדי עבור (וימי נדות וטהרה) נמצא דאברהם גדול מהרן ט"ז חדשים וא"כ היה הרן גדול משרה ח' שנים וח' חדשים וכשעברה היה ח' שנים (ול"ד בשביל חדש דאצלו אין לחשוב ימי נדות וטהרה עי' תד"ה דל) אך צ"ע דהא משמע לעיל (נח ב) דאברהם והרן לא היו מאם אחת וא"כ ח' חדשים ללא צורך. וא"ת דגם נחור היה מאשה אחרת יפול עוד ח' חדשים ולהבנת הח"א יפול בס"ה שנתיים:

רש"י ד"ה והא א' מכל העריות. דאתו לה משום קדושין כו'. כצ"ל ולמחוק לחייבה או להגיה לחייבם:

רש"י ד"ה אלא. אי בעית כו'. כצ"ל בב' תיבות:

רש"י ד"ה פסלה. ומיהו מיתה לא (מחייבו) כגון שלא התרו (בהן). נראה להגיה מחייבה בה'. דדוחק לומר דכיון דילפי מדורות הראשונים יהיו ג"כ בני עונשין מקודם כמוהם וכמ"ש התוס' לעיל בע"א

רש"י ד"ה אי נימא.

בלדת שלמה בנה ויקרא כו'. כצ"ל:

בא"ד כדאמרי' בתמורה כו'. עי' הגהת רש"ל:

רש"י ד"ה חצי ימיו. שבעים שנה. הס"ד ומתחיל ד"ח פשו:

רש"י ד"ה ותדע. דהא הוה לה לב"ש. כצ"ל:

דף ע.

במשנה אכל טבל כו' עד שלא נפדו. התוי"ט הכריח דל"ג לה דהא א"ח עד שיאכל בשר וישתה יין. ומשום הא לא אירא די"ל דהכוונה דהיין ששתה היה טבל ושתיה בכלל אכילה ושיגרא דלישני דהקודמים נקיט. ומע"ש של"נ דקתני אף שצריך שיקח במעות כמש"כ רש"י לקמן (ע"ב בד"ה אכל מע"ש) וא"כ ממילא נפדה מ"ל דלקחו דרך מקח ולא נתכוין שיהיו המעות נתפסים בקדושת מעשר (עי' בהרע"ב פ"ד דמע"ש מ"ו) או שלקחו באסימון והקדש מ"ל בנסכים שקדשו בכלי דשוב אין להם פדיון:

גמרא ותניא יין תוסס א"ב משום גילוי כו'. כצ"ל:

שם התם משום שמחה כו' הכא כו' ובכ"ש לא מימשך ויין עד מ' יום. נל"פ דכ"ז בניחותא ופשיטות הבעיא. ודברי רמב"ם בזה תמוהים דלא פטר אלא ביום הג' למליחתו וביין מגתו סתם הדברים. (ובזה י"ל דסמיך אמש"כ בפ"ו מהל' איסורי מזבח ה"ט דיין מגתו הוא דלא שהה מ' יום) דהא אפי' לא איפשטא ה"ל למיפסק דספק נפשות להקל. אח"ז מצאתי להב"ח באו"ח סי' תקנ"ב שהעיר קצת מזה:

שם למי מדינים. כצ"ל:

שם רמ"א אותו אילן שאכל א"ה ממנו כו'. כצ"ל:

רש"י (במשנה) ד"ה ואע"פ. דדילמא ממאכל אחרינא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה כפל. שני תרטימרים. כצ"ל:

רש"י ד"ה שיחי. צער כמו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מתוך. קללו בבן רביעי שלו. כצ"ל:

דף ע:

גמרא שאביך ירא שמים היה. כצ"ל:

שם ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמצוה קא עסיק ל"מ. בתו"ח כתב דבעבור חדש ודאי היה חבורה של חכמים ע"ש. ותמוה דא"כ בלא טעמא דבמצוה קעסיק תיפוק ליה דכולה סריקין בעינן:

רש"י ד"ה למואל. להקב"ה למואל כמו למו שכינה הוא כו'. כ"א בע"י:

רש"י ד"ה אי שכר. כלומר אל לרוזנים כו' לא נאה להם לומר כן. כצ"ל:

רש"י ד"ה בפת דגן. ול"י משום מאי נקט פת דגן. ולעד"נ דכלפי דבר"פ הפועלים דתנן פת וקטנית איבעי ליה שם לר"א פת קטנית תנן או פת וקטנית ע"ש להכי תני הכא פת דגן דלא ליתי למטעי:

רש"י ד"ה אחריפו. בלילה היו יושבים כו' להשמיע קול. נל"פ ע"פ הא דאיתא ביומא (ס"ד כ) דבלילה נשמע הקול יותר מביום:

רש"י ד"ה סתם שקצים. שאף בקולו ש"מ אינו שומע.

הא טהורים חייב. הס"ד ואח"כ מ"ד כי תנן וכהגהת הגרי"פ:

דף עא.

גמרא אבוה אבוה ואמיה אמיה נינהו. כצ"ל ועי' הלשון ברש"י:

שם וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר. כצ"ל:

רש"י ד"ה מצייניך. דאבן מנוגעת מטמאה באהל. ל"ד כמש"כ בס"ד ע"ד בב"ב (ט ב):

רש"י ד"ה מתרין בו. דהא התראת עדים בעי. עי' לעיל (ט ב) וצע"ק:

תד"ה ע"מ. בכה"ד צ"ל אלעזר בל"י:

דף עא:

רש"י ד"ה למדנו ויסרו. דכתיב עם בן. כצ"ל:

רש"י ד"ה שהכה א"ח. אשת חברו. הס"ד ואח"כ מ"ד פטור:

רש"י ד"ה לישראל. אי הוה עביד השתא. הס"ד ואח"כ מ"ד מיתתו לא אישתני:

רש"י ד"ה בסקילה מ"ט לא. דכיון דאישתני גופה ואישתני קטלה. ובסמוך בד"ה תדון. אע"ג דאישתני גופה ואישתני קטלה. כנ"ל דצ"ל:

דף עב.

גמרא אמר רבא מ"ט דמחתרת כו'. כצ"ל בל"ו:

רש"י ד"ה אבל לענין מקנה. לשלומי אם נאנס וכל כמה כו'. כצ"ל:

תד"ה אפילו. וי"ל דהתם בגנב מגנו כו'. לכאורה קשה דהא אמרי' אליביה דאפי' ביש לו דמים ברשותיה קיימי. אבל לק"מ דהא בזה ל"פ רב דבקיימת מחזירה בעינה כדכתיב והשיב אה"ג כדפירש"י וכדמוכח מכמה משניות רק שסובר דזה גזה"כ הוא דיחזירנה בעינה אע"פ שקנאה כמו שפסקה התורה בנזקין לשלם מן העדית דוקא אם יש לו ולכן אין הגונב ממנו משלם תשלומי כפל הואיל דהוא מחויב להחזירה בעינה א"כ אינה שלו לגמרי אבל לאחר יאוש קנהו לגמרי אף לענין שא"ח להחזיר אלא דמיה. ודע דמש"כ דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה. פשוט דל"ד להא דתני דבי חזקיה לקמן (עט ב) ועי' כתובות (לה) דהכא בלא התראה אמרי' דלא עביד כלל דבר שחייבין עליו מיתה דלא אתא אדעתא דנפשות:

תד"ה לא. ואתנן אסרה כו'. מה שהגיה הגרי"פ דצ"ל אתנן הוא לל"צ כמש"כ שם בס"ד:

דף עב:

גמרא כאן בבן על האב. ועי' פירש"י ותוס'. מכאן ק"ל על הגי' בברכות (ז' ב') גבי דוד ואבשלום "אמר סתם ברא דרחים על אבא" וכ"ה גי' ע"י שם:

שם אין לי אלא במיתה האמורה כו'. לעיל הגי' הכתובה כבסמוך:

שם מחתרתו זו היא התראתו. עי' פירש"י. ולעד"נ טעם החילוק הוא דמחתרת היינו בבית שהבעה"ב שוכב שמה שקרוב מאד שירגיש בו וע"כ אדעתא דהכי אתי שאם יעמוד כנגדו יהרגנו אבל גגו כו' נוכל לומר שסובר שהבעה"ב לא ירגיש בו. ולכן אפי' תנא דלעיל דלא מפליג נראה דדוקא בגגו כו' שסמוכים לשכיבתו של בעה"ב אבל בשדה וכיוצא מודה ג"כ שצריך התראה. וכן מתבאר ברמב"ם סוף הל' גניבה. ומעתה מש"כ התוס' לעיל ד"ה אפי' "וי"ל דהתם בגנב מגנו כו'" ל"ד דה"ה אפי' לתנא דלא מפליג נמי מ"ל בגנב משדה וכי"ב ודלא כמהרש"א שם:

רש"י ד"ה לפקח. אם כשהוא חותר נפל עליו גל. כצ"ל:

דף עג.

בא"ד ומיהו רוצח כו'. לשון ומיהו אינו מדוקדק דאין לך פגם גדול מזה כדלקמן בגמ' ותוס':

רש"י ד"ה יש מושיע לה. שהרי כשישיגה כו'. כצ"ל:

תד"ה ומה (בסופו). דאבושתה קפיד קרא. כצ"ל בה':

תד"ה אף. וי"ל כו' דחובה להציל. ק"ל דחובה נמי תיפוק ליה משופך דם האדם כו' דלעיל דמשמע שם דאינה אסמכתא:

תד"ה ח"כ. ומיהו קשה הא בהמה כו'. עי' יבמות (נד ב) תד"ה בזכור:

דף עג:

גמרא חד למעוטי עו"ג כו'. ולשאר ח"כ ומיתות ב"ד לא איצטריך למעוטי דכיון דבענינא דנעהמ"א כתיב משמע דוקא דומיא דידה:

דף עד.

גמרא דכתיב וכי ינצו אנשים. המציין לדברים טעה כי הכוונה על קרא דמשפטים:

שם אינהו דאמור כר"א דתניא כו'. מכאן סתירה מפורשת לפי' הגר"א ז"ל בס' שנ"א בפ' הרואה דכוונת הש"ס בכ"מ על סיפא דברייתא המובאה שם בגמרא (סא ב) רע"א בכל נפשך אפי' נוטל א"נ. אבל ר"א ע"כ ס"ל דבכ"נ אין הכוונה על מסירת נפש ממש דא"כ אין לך אדם שממונו יהיה חביב עליו יותר מנפשו ע"ש. והכא אמר הש"ס בהדיא דאינהו כר"א וע"כ צ"ל דיגיה כר"ע ובהגהותיו כאן לא תקן:

רש"י ד"ה מה רוצח יהרג ואל יעבור. אם אמר כו'. כצ"ל:

דף עד:

רש"י ד"ה היכי יהבינן. הלא חוק כו'. ר"ל ועובר ישראל על לפני עור עי' נ"י:

[תד"ה והא (בסופו). עי' מהרש"א ועמש"כ עליו במגילה (טו)] :

דף עה.

רש"י ד"ה ואם איתא. מיהו אודויי כו'. נראה דהוא מטעם דלפני עור כו':

שם גמרא לאביי איידי כו' תני נמי חמותו ואם חמותו. כצ"ל. ואף דזה דוחק קצת לומר דתני תרתי איידי דחדא. וה"ל יותר דאתא כרי"ש. י"ל משום דלישנא דמתני' משמע טפי דתרוייהו לאיסורא:

שם ומה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה. כן הגיה המהרש"א לקמן:

דף עה:

רש"י ד"ה אתיא הנה. מה להלן שרפה כו'. לא דקדק לפרש אחר לשון הברייתא דלהלן היינו בבת בתו. וכאן הוא בשרפה דחמותו:

רש"י ד"ה השתא אינהי ל"כ. כצ"ל:

רש"י ד"ה רב אשי. דלא תצטרך לאפוכה כו' אף כאן למעלה כלמטה. ל"י מדוע לא הזכיר דגם רישא לא נצטרך לאפוכה ולמיתני מנין לעשות למעלה כלמטה:

בא"ד שהן רחוקות ואיסורן למטה כו'. כצ"ל:

בא"ד הא דקשיא לן לעיל השתא אינהי כו'. כצ"ל:

בא"ד אף באזהרה האמורה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לא אתיא. כצ"ל:

תד"ה אמר. בפד"מ דרשינן משום אמו כו'. ל"י מדוע נקטי דרשה דאליבא דר"י ולא דרשה דאליבא דחכמים שם לעונש דאמו שאינה אשת אביו:

דף עו.

גמרא מהאי קושיא לא נידונה. כצ"ל וכן לקמן:

שם אפיקתיה מדינא דב"כ ואוקימתיה כו'. כצ"ל:

שם אר"מ זה המשיא את בתו לזקן כדתניא כו'. ל"י מדוע בחר יותר דרשה דר"א מדר"ע:

רש"י ד"ה ועוד מה הוא חלקת. דכלתו כאמו אוקמה באתרה כו' שאר דידה מיניה וביה. כצ"ל וכן לקמן בא"ד:

רש"י ד"ה זה המשהא בתו בוגרת. שמתאוה להפקידה ומזנה. כצ"ל:

דף עו:

תד"ה והמלוה. ואם כו' היו מניחין אותו. כצ"ל:

במשנה רוצח שהכה א"ר באבן כו'. נראה דחשיב כאן כולהו ד"מ ב"ד. אבן הוא סקילה ברזל סייף מים חנק אור שרפה. ואשמעינן דלא נהרג באותו מיתה שהרג דס"ד דנילף ק"ו מעדים זוממין עיין מכות (ב ב) בתוס':

דף עז.

דף עז [ע"א

גמרא א"ק מות יומת המכה רוצח הוא ברוצח הוא דמחייב מצמצם כו'. עפירש"י וקשה דהא אפיקתיה לעיל (טו ב) למעוטי דאי אתה הורגו על רציחת שורו. ובראב"ש הגי' כאן קרא דמות יומת הרוצח א"כ א"ש אבל מפירש"י משמע להדיא כגי' שלפנינו] :

דף עז:

גמרא מצא איתמר. פירש"י דחוק. ומדברי הרמב"ם בחבורו פי"ב מהל' פרה הל' ב' וג' נראה דגרס נמצה איתמר ונכון מאד כי מיצה שהוא מבנין פעל הדגוש משמעו דע"י כח המזה נתמצה אבל נמצה שהוא מנפעל יל"פ דמאליו נתמצה עי' זבחים (סד ב) מי כתיב ימצה כתיב ובפירש"י ובתוי"ט. ותמיהני על מפרשי המשנה שלא פי' כפי' הגמרא דכאן. ומדלא פריך מרישא דמתני' דשם הזה "על ב' כלים כו' ספק מחבירו מיצה עליו הזייתו פסולה". ע"כ צ"ל משום דשם א"ל דהפסול הוא מטעם דכבר נעשית מצותו כמש"כ שם בס"ד. ומאן לימא לן דלא כן הוא באמת ונ"מ דפסול אף במיצה ממש. ונתחזקה קושייתי דשם על הרע"ב ע"ש:

רש"י ד"ה ואח"כ נפלה לשוקת. דרך נקב שפופרת. נראה כוונתו נקב שרחבו כשפופרת הנוד. ותמיהני דשיעור זה לא נאמר אלא לענין עירוב מקואות (פ"ו דמקואות מ"ז) אבל לענין קדוש כשהיא שלמה עדיפא ע"ש ספ"ד בתוי"ט:

דף עח.

גמרא ואי לאו כחו הוא תיזל לתחת כו'. נראה דכ"ז הוא תשובת ר"פ למר בר"א [וזה דלא כמשמעות דברי מהר"ם שבתוי"ט פי"ב דפרה מ"ב ע"ש] :

שם וטרפה שהרג בפני ב"ד חייב כו'. נראה דאתא אפי' כר"ע דאמר במכות (יב) דסנהדרין שראו בא' שהרג אה"נ אין ממיתין אותו כו'. דהתם טעמא דבעינן והצילו העדה כדאיתא בר"ה ר"ד כ"ו וכיון דטרפה הוא ל"ח להצלה דידיה וכמו לקמן (פא ב) במלקיות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא כו' ע"ש:

רש"י ד"ה כל דהוא (בסופו). ולא שנים שהכוהו. כצ"ל:

תד"ה בגוסס. ותדע כו'. לכאורה אינו מובן דהא כ"א למיתה עומד וחיובא דההורגו ע"כ אינו אלא מפני שקרב מיתתו ולכן על הגוסס נמי חייב משום קירוב המיתה והעושהו גוסס נמי ליחייב מה"ט

וי"ל דהתדע אינו אלא לראיה דהגוסס הוא כחי ולכן אין לחייב העושהו גוסס על אותה שעה כיון דעדיין חי הוא רק אם באת לחייבו הוא לאחר שימות וכיון דמת ע"י אחר פטור:

דף עח:

תד"ה לא. מתוך הסברא כו'. ואולי י"ל דספיקו היה אם נגמור חילול חילול מע"ג לענין זה כמו דיליף ראב"ש לעיל (עד):

רש"י (במשנה) משום דכי אתרו ביה ה"ס הוא כו'. ועי' לקמן בתד"ה א"נ דה"ס כה"ג לכ"ע לא הוה התראה אבל ל"י מה הכריחם לטע"ז הלא בפשוט י"ל מטעם דבעינן שיתכוין למה שחייבין עליו מיתה וכמו לר"ש דפטור אפילו בנתכוין לזה והרג לזה דהוי התראת ודאי וכ"מ במכות (ז ב) דעל הא דתניא שם בבלי דעת פרט למתכוין מפרש רבה למתכוין להרוג אה"ב וכו' ואם איתא דפטור דידהו מקטלא הוא מטעם התראה גרוע א"כ לוקי בלא התרו בו ואפי' נתכוין לאדם ולפמש"כ התוס' שם יש לדחות:

דף עט:

גמרא אלא פשיטא שאינו מתכוין לזה אלא לזה כו'. לכאורה דילמא יכוין למתכוין להרוג את הבהמה כו' דאין זה שוגג כדמוכח במכות שם דממעטינן ליה מגלות אבל במתכוין להרוג א"ז והרג א"ז ס"ל אי כרבי אי כרבנן בדרשה דונתת נפש תחת נפש ואולי משום דזה הוה בכלל דרך עליה דג"כ אינו גולה אבל במתכוין לזה והרג את זה אתא לאפוקי מדרשה דרבי:

דף פ.

תד"ה ואחרים. מדפריך בפ' התערובות. כצ"ל בל"ו:

דף פ:

רש"י בד"ה ואם עד של"נ דינה הוכר עוברה. משמע דאם עדיין לא הוכר בשעת גמ"ד אינו נאסר בגמ"ד ול"י מנ"ל הא דאדרבה בלא הוכר מסתבר טפי לומר דירך אמו הוא מבהוכר (ועי' בקדושין ס"ב ב) ונ"ל דט"ס הוא וצ"ל עיברה כלשון הגמרא שלפנינו:

תד"ה עובר. דרבא דאמר ולד הנוגחת אסור כו' משום דעובר ירך אמו הוא וכדמוכח בתמורה דף ז. נראה דמצוין בטעות וצ"ל דף ל ב ע"ש ובב"ק (מז) בד"ה מ"ט גופה שכ' דמהא דתמורה אין להוכיח כו' הוא כפי שיטת ר"ת שהביאו לקמן:

בא"ד דרבא גופיה כו' השוחט אה"ט ומצא בה בן ט' חי מותר וכו'. מזה ק"ל על מש"כ הש"ך ביו"ד סי' נ"ז ס"ק מ"ה בשם מהרש"ל דטרפה מתעברת רק שלא תבא לידי לידה אלא תמות בו א"כ י"ל דרבא מיירי בנטרפה ולבסוף עיברה:

בא"ד ור"ת כו' והא דא"ר כו' וה"ט כיון כו' הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה כו'. טעם זה עולה יפה להא דאמרינן הכא ואם עד של"נ דינה עיברה ומשנ"ד ילדה אסור אבל להא דא"ר ולד הנוגחת כו' מסתבר יותר טעם שכ' התוס' בב"ק שם ע"ש:

בא"ד ומיהו ההיא דפ' הפרה קשה כו'. אטו כו'. עמש"כ בב"ק שם בישוב קושיא זו בס"ד:

דף פא.

גמרא אבוה דר"י בר חמא. עי' הגהת הגרי"פ. ועמש"כ עליו ביומא (ו ב) מרש"י דחולין (לח) ד"ה אבוה דרב אבוברם:

שם שופך דם זה בן סורר ומורה. עפירש"י ולע"ד נל"פ דשופך דמו של עצמו על חנם כדלעיל (ר"ד עב) וע"ד שדרשו לעיל (סג) עליו ל"ת על הדם:

שם כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה כו' מאן דעביד לכולהו כו'. אולי יכוון לפסוק י"ט שם את כל חקותי שמר כו' חיה יחיה:

תד"ה נידון בזיקה. אי אית ליה אחין. זהו כמש"כ התוי"ט בפ"ג דכריתות מ"ה בשם הרמב"ם "שכל אלו שתאסר הערוה כו' צריך כו'" מצוין בעולם. ועמש"כ במהדורות לס' נת"ע בדף קיד אבל ק"ל דהא כ' התוס' ביבמות (לב ב) סד"ה איסור דבמוסיף א"צ להיות שם אחד והביאו ראיה מכריתות וכ"כ התוי"ט שם בשם הרמב"ם וא"כ אפילו ל"ל אחים נמי מיגו דאיתוסף עליה איסור אשת איש לכ"ע איתוסף נמי לגבי דידיה משום אשת אב. ועוד ק"ל דהנו"ב במ"ת חאו"ח סי' קיז הביא בשם תוס' חולין (קג) סד"ה דאיסור חלב. דהיכא דבאו ב' איסורים כאחד ע"ד שכבר נאסר ואחד מצי חייל גריר נמי השני עמו לחול אע"פ שהשני לבדו לא היה חייל א"כ ה"נ באו כאחד ב' איסורים אשת איש ואשת אב נאמר מיגו דחל איסור אשת איש משום מוסיף חייל נמי ע"י גרירה איסור אשת אב אולם ע"ש בתוס' גופיה ותראה דלאו כ"ע ס"ל סברא זו ובכריתות (יד ב) נמי אמרינן דאיכא ברא לסבא וע"ש בתוי"ט ומש"כ בשם הרמב"ם: ודע דבפרה"מ להרמב"ם מוכח שהיה הגי' לפניו כאן חמותו ונעשית אשת אב נידון בחמותו ע"ש. ונ"ל דלגי' זו ר"י ס"ל כר"ש דשרפה חמורה והתו"ח הניח דבריו בצ"ע:

תד"ה לידון. ורבא מהדר ליה כו'. כצ"ל:

תד"ה אפי'. וקצת תימה אמאי אין מתרין בו כו'. כצ"ל:

דף פא:

גמרא ומאי כיפה אר"י מלא קומתו. פירש"י גובה ומהרמב"ם בפי' ובחבורו נראה שגם משכה באורך וברוחב אינה אלא כדי עוביו ונ"ל ראיה לפי' ז"ל מערכין (יט) קומתי עלי נותן שרביט שאינו נכפף כו' ע"ש אלמא דקומתו כוללת גם עוביו ומה שאמר שם מלא קומתי עלי נותן שרביט הנכפף התם משום לישנא יתירא דמלא אבל הכא דקאי על המקו' שמכילו שייך לישנא דמלא ובב"ב (עה ב) דאמר שמואל בספינה עד שימשוך את כולה רצה לאוקמי כר"א דאמר בבהמה עד שתהלך מלא קומתה א"כ ע"כ במלא קומתה נכלל גם משך ארכה וע"ש בתד"ה אע"ג וכן נ"ל דמה שאר"י לעיל (ע"א) אם לא היתה אמו שוה כו' ובקומה וכן הא דר"פ שני שעירי שיהיו שוין בקומה כוללת ג"כ העובי דמנ"ל לומר דדוקא על שיווי קומתם קפיד קרא ולא על שיווי עובים:

שם ואר"ל מ"ד כי גם כו'. עפירש"י ול"נ דגם הדרשות דומות כי רעה דתמותת פירשה ג"כ רשעה קטנה וקלה שאיננה כדאי למות ע"י:

רש"י ד"ה עבירות מחזיקות. בחזקת רשע ובהתראה כו'. כצ"ל ומלת הוא למחוק:

דף פב.

גמרא וכה"א לא יהיה קדש. הגרי"פ הגיה ל"ת קדשה וכן העתיק רש"י בשבת (נה ב):

רש"י ד"ה זקינו דר"פ. הוא ר"ח בר"א והכי אמרינן בחלק. לפנינו לא נמצא שם ואולי אין כוונתו רק דהאי עובדא הובא גם שם. ומשום קצת שנוים דנמצאו ביניהם ציין לשם:

דף פב:

גמרא והא המקלל את הקוסם. לעיל הגי' בקוסם:

רש"י ד"ה אבי אמו. ואמרו בסוטה פוטיאל זה יוסף כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הסליא. ולדקדק אחר עונם כו'. כצ"ל:

תד"ה המולח. כדתניא הניף והגיש כו'. כצ"ל וע' סוטה רפ"ג ובהגהת הגרי"פ שם:

דף פג.

גמרא והתניא אזהרה ליוצק כו' וקרא אסמכתא בעלמא. וקרא אתא לטבו"י כדלקמן:

שם ולא יחללו את קבנ"י את אשר ירימו כו'. כצ"ל:

שם דאמר שמואל אר"א מנין כו' תרומה טמאה כו'. בחולין הגי' משום ר"א וע"ש ברש"י ד"ה הא דרבי:

רש"י ד"ה ולא משום טומאה (בסופו). מאי דמחייב אזרות כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אבל ערל. כולהו קים לן בהו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה טהורה אין. וקאי אדשמואל כו'. הן גם בהבריי' איתא טהורה ויל"פ דקאי גם עלה:

דף פג:

רש"י ד"ה לימא מר. דכתיב בתר ומתו בו כו'. כצ"ל:

תד"ה פרט. כיון שנגע בו טמאהו. כצ"ל:

תד"ה וטבול יום. ואף על גב דבפרק הערל דרשינן טהרה לטבו"י כו'. כצ"ל בל"ו עי' ביבמות שם ובתד"ה מכלל:

בא"ד מיהו קשה דאיכא קרא אחרינא בקדשים ל"י כו'. כצ"ל בל"ו:

דף פד.

גמרא ורי"ש סבר דנין הדיוט מהדיוט כו' ור"ע כיון שהדיח כו'. תימה דהא מצינו טובא לישנא דיומת גם בהדיוט כל העושה בו מלאכה יומת. בנקבו שם יומת ומכה אדם יומת. ונ"ל דפי' הדיוט דהכא היינו שעושה דבר שהוא הדיוט אליו כמו זר ששמש דהוא הדיוט לו שנתנו לגדולים ממנו דהיינו לכהנים. וכן נביא שהדיח אר"ע כיון כו' אין לך הדיוט גדול מזה דודאי הוא הדיוט לנבואה שאינו ראוי לה ועושה א"ע נביא לדבר בשם ה'. ודע שאנכי מסתפק לר"ע בזר שקרב לעבודת לוים או אפי' משורר ששיער לאביי בערכין (יא ב) דכתיב בהו ג"כ והזר הקרב יומת ע"ש אם הם בסקילה או בחנק. ולכאורה אם לא היה מיתתן רק ביד"ש ה"ל ללמוד מהן גם זר בעבודת כהן:

רש"י ד"ה א"ק בו (בסופו). שהן פסול טומאה כמותה. כצ"ל:

דף פד:

רש"י ד"ה אפי' נפלים. אטום או שיש לו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לכדתנא דב"ח. בב"ק כו'. וכן הובא לעיל (עט ב):

תד"ה ה"א. תימה א"כ כו'. ולי תימה על התימה דהא בעובר פטור ממיתה אפי' ק"ל בגוויה שכלו לו חדשיו כדמוכח ספ"ז דאהלות ועי' בנדה (מד) תד"ה איהו:

דף פה.

רש"י ד"ה מצוה שלא להכותו. דכתיב לא יוסיף כו'. כצ"ל:

דף פה:

גמרא ות"ל דליכא עימור כלל כו' דאוקמא באפי זיקא כו'. ק"ל דבאשה מ"ל עימור ממש וכדא"ר לעיל היא וולדה נגחו. ואולי י"ל כיון דהעימור משמע דבעינן שיהא בו שיווי קצת אפילו לת"ק. ועימור דעובר אין בו שיווי כלל דגם בלעדו היתה האשה עושה מה שעשתה ואולי עוד ביותר:

רש"י ד"ה הגנב. מ"מ וההוא כו' למעוטי גונב עבד. צ"ע דהא לקמן בשמעתין ממעטינן ליה לר"י מן מאחיו ולרבנן מן בני ישראל:

רש"י ד"ה ועדיין ברשות הנגנב כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה פטור. שהרי לא גנבו. צ"ע דבמשנה פי' דמימעיט מן ונמצא בידו ועי' בתוס':

דף פו.

רש"י ד"ה של בית פלוני. לא רצה כו' שחשובים היו כו'. הן בסוף עדיות איתא ועוד אחרת היתה שם כו' ופי' הרע"ב ולא הזכיר שם כו' ללמדך כו' שלא לספר בגנות חברו כו' והוא מפי' הרמב"ם:

רש"י ד"ה וכי ינצו אנשים יחדו איש וגו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מבני. מ"ם יתירא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה בעדים האחרונים. מתרין בו או"א בפני הדיינין. ע"ש בגמ' וצע"ק:

תד"ה דבר. ובפ' יש בכור חמש ולא חצי חמש. כצ"ל:

דף פו:

רש"י ד"ה ושנים אומרים בפנינו אכל. לחזקיה דס"ל כר"ע אין נהרגין ולריו"ח דאמר כרבנן נהרגין. כ"נ דצ"ל ועי' מהרש"א:

במשנה נמצא חומרו קולו. עי' פירש"י. ולכאורה הנל"פ דחומרו ר"ל חומר העבירה דעדיין לא הגיע להוראה והעיז נגד הסנה"ג גורם לו להקל שאינו נהרג וכמו שפירש הרע"ב והוא מהרמב"ם. אולם לשון כזה יש בפ"ד דחלה מ"ה ושם אינו מתפרש רק ע"ד פירש"י דהכא. אך מצינו רבות

שהלשון שוה והפירוש משתנה. [ובפרה פ"ד מ"ד איתא ג"כ כלשון זה ושם יש לכוין ב' הפירושים] :

דף פז.

גמרא דבר זו הלכה. נראה דדריש דבר לשון דבור והיינו הל"מ שלא ניתנה בכתב אלא בדבור:

שם בשעריך זו לקט שו"פ. נראה דעוקרין לקרא מפשטיה לגמרי ולכן נוהג דין ז"מ אף בח"ל עי' בגמרא ספ"ק דמכות:

שם וקמת מב"ד. עי' פירש"י. ואולי יליף זה מן ויקם מתוך העדה עי' לעיל (פב סע"א

שם דכתיב לכן כו' לא יאמר כו'. עי' הגהת הגרי"פ אכן בירמיה (יו יד) כתיב ולא יאמר כו' אך בשינוי לשון קצת מהאמור כאן. ועי' בספ"ק דברכות דהביאו ג"כ קרא דולא יאמרו המאוחר והרי"ף בע"י שם הרגיש בזה:

רש"י ד"ה כדתנן הם העידו. אי בפלוגתא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה שמעברין (בסופו). יעברוה. כצ"ל:

רש"י ד"ה הלכתא אחד עשר. ואם ראתה ג"י כו' ולטבילת מים חיים. עי' שבת (סה ב) בפירושו שדחה זה מתוספתא חומר בזב מבזבה כו' וזבה אינה טעונה מים חיים. ונראה להגיה כאן ולספירת ז' נקיים:

דף פז:

רש"י ד"ה ונתת נפש תחת נפש. ואי תפסו כו' ממונו דהורג וקידשו בו אה"א כו'. כצ"ל ושבינתיים נראה מיותר:

דף פח.

גמרא עריפת עגלה בפלוגתא דר"א ור"ע כו'. כאן שלא הזכיר גם ראב"י י"ל משום דדי בפלוגתת ב' ראשונים. אבל בסמוך גבי טהרת מצורע דדלג את ר"א הקודם ונקט את ר"ש המאוחר צריך טעם:

רש"י ד"ה י כהנים. ט"ס וצ"ל בני אדם:

רש"י ד"ה ממקום שנעשה חלל. לתת אותך על צוארי חללי רשעים. כצ"ל:

רש"י ד"ה שלש אינן לקט. שאין דרך להפקירן. טעמו לא מחוור דהפקירא דמלכא היא. וע"ש במפרשים טעם בשם הירושלמי מקרא:

תד"ה מרחו. וא"ת תרומה נמי לתני כו'. עי' מה שציינתי ע"ד בב"ק בס"ד:

תד"ה קינויו. היינו דוקא קודם שנמחקה כו'. הן בסוטה מסקינן דאף לאחר סתירה אינו יכול למחול. ולשון רש"י כאן מזוקק:

דף פח:

גמרא זקן ממרא שרצו בית דינו למחול כו'. בסוטה הגי' בית דין והוא יותר נכון דקאי על ב"ד שבלשכת הגזית:

תד"ה אי. ומיהו תימה כו' שאגד ג' מינין בפ"ע כו'. מדברי מהרש"ל נראה דאישתמיטתיה במחכ"ת דאתרוג אינו עמהן באגודה (סוכה לד ב):

בא"ד אבל תפילין אם הניחן כו' והניח גבייהו כו' ה"ז מוסיף גורע. והא דלא מ"ל בציצית כה"ג שקשר אח"כ עליהן חוט חמישי. עי' תוס' ר"פ התכלת שהקשו כה"ג דלוקי בהטיל למוטלת ובתירוצם יתיישב גם זאת:

דף פט.

גמרא א"ה תפילין נמי כו'. הסוגיא הזאת תובן ע"פ המבואר במנחות (לד ב) דהד' בתים צריכין להיות מעור אחד דוקא ועי' בשו"ע א"ח סי' לב סעיף לח ומכאן יהיה ראיה דלא מהני תפירה:

במשנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים כו'. משמע דבעינן שב"ד הגדול יהיה שם ג"כ דוקא ואם כבר גלו ליבנה יחזרו לירושלים ברגל. וקושיית התוס' דא"כ מ"ל לריב"ז דהוה בסנהדרין לא תקשה די"ל דאין חוזרין אלא לחניות דהא לא קאמר רק שבירושלים ודו"ק היטב בתוס'. רק דל"י מנ"ל הא דבעת מיתתו בעינן שיהא ב"ד הגדול בירושלים:

שם איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד. נראה דשמוש הב' מן בב"ד הוא לסבה הגורמת כמו איש בחטאו יומתו. ור"ל על שהמרה דבריהם:

שם בגמ' ד' צריכין הכרזה כו'. ומשמע דאפי' ר"ע דמצריך רגל דוקא אינו אלא בזקן ממרא אבל באינך מודה דסגי בכתיבה בכה"מ וכ"כ הכ"מ בפי"ח מהל' עדות הל"ז ובספ"ג מהל' ממרים. ובעי טעמא דהרי בכולהו כתיב ישמעו ויראו. ונ"ל משום דבז"מ כתיב וכל העם ולא ישראל כדכתיב במסית ובסו"מ וברש"י במשנה ט"ס וכל ישראל וצ"ל וכל העם. וכן נפל ט"ס זה ברמב"ם (ספ"ג מהל' ממרים) ועם היינו המוניים והמה אינם מתפעלים בשמיעה כי אם בראיה חושיית:

שם בעדים כתיב והנשארים דלא כ"ע חזו. לכאורה תמוה דהא לבן סו"מ טפי ל"ח כ"ע דהרי כ"י אינן אלא ג"ח. וכן ז"מ אינו אלא במופלא שבב"ד. אבל בא ואחוך. דבע"ג ובמסית כתיב ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה דמשמע הדבר הזה ממש כמו כדבר הזה דשמואל (א ט כא) ודעזרא (י ה) והכ' הוא שקראו הרד"ק כ' ההתאמתות. משא"כ בבסו"מ לא כתיב אלא סתמא ישמעו ויראו ויכון דכאשר ישמעו דעל דבר קל כזה שאכל תרטימר כו' נסקל ייראו לנפשם ולא יזידון לעבור על אחת מדתי התורה. וכן בז"מ לא כתיב אלא ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. הכוונה דכאשר ישמעו דמופלא שבב"ד נסקל על שהמרה נגד הסנה"ג ייראו עוד להזהר בכל אשר יצא מפיהם ולא יסורו ממנו:

רש"י ד"ה ובעדים זוממין. שיש כו' ומועלי בשבועות. כ"נ דצ"ל עי' לעיל (כז):

במשנה אפילו כוון את ההלכה לטמא אה"ט כו'. קשה דבדבר הלכה אפי' ניבא בשם ה' הוא בחנק שהוא נביא שקר דלא בשמים היא וכמש"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' יסו"ת הד"א או שאמר בדין מד"ת שה' צוה לו שהדין כך הוא ה"ז נביא השקר ויחנק כו' ע"ש. ולולי דברי הרמב"ם הייתי אומר כיון דל"א אלא בפרט א' מן המצוה אינו בכלל נביא השקר דדבר כתיב דמשמע דבר שלם כדפטרינן לקמן בגמרא בעוקר קצת דשאר מצות. ונלע"ד דזה תלי בפלוגתת אם משגיחין בב"ק עי' תוס' יבמות (יד) ד"ה ר"י היא:

שם גמרא וקרי ביה אשר לא ישמע אל דברי. נראה דר"ל כמו שלא נכתב אחריו אשר דבר והיינו הנביא עצמו אשר דבר פי ה' אליו ממש. אך ק"ל דכובש נבואתו ת"ל דעבר על ד"ע שהרי נצטוה שילך וינבא וכמו יונה שא"ל ה' קום לך אל נינוה גו' והגמ' לקמן לא לקחה ממנו דמיון רק לכובש נבואתו. וזה ודאי דעובר עד"ע הוא אפי' באינו עושה מעשה דומיא דאחר כגון חבריה דמיכה. ודוחק לומר דא"ח בעובר עד"ע רק אם גלה נבואתו כמו עדו הנביא לקמן:

רש"י ד"ה ואין שני נביאים. דכתיב כו'. לשון המקרא אינו כן:

דף פט:

גמרא א"ל מאן דאכיל כו' לקי. כה"ג במכות (כ ב) והדמיון אינו מובן. ועי' בערוך ערך תמר ופי' מגומגם. ואולי י"פ שהיה איש בבית ר"ח שהיה דרכו לאכול תמרי בארבלא. וכששמע מאי דתנא קמיה דר"ח א"ל לקי בתמיה מאן מתרי ביה. וכן שם במכות אמר ליה מני כו':

שם עמוד לי במלחמה זו של"י הראשונות אין בהם ממש. כצ"ל:

רש"י ד"ה עדו הנביא. שנתנבא על המזבח בב"א. כצ"ל:

רש"י ד"ה תמרי בארבילא. בכברה. כ"מ בבבא מציעא (כו ב):

תד"ה אליהו. דכתיב באליהו ובדברך כו'. כצ"ל בב' וכן לקמן:

דף צ.

רש"י ד"ה מחלוקת. דכתיב ובא האות כו' נלכה וגו' ונעבדם. כצ"ל:

רש"י ד"ה בה ל"ת. אלמא שאר מצות כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ובין בשאר מצות. למ"ל לרה"מ אונתצתם. הס"ד ואח"כ מתחיל דבור דרחמנא כו':

רש"י ד"ה מר כדא"ל. בחנק. הס"ד ומה"ד וה"ה לרבנן:

רש"י ד"ה לאחיו. היכא דבעדותו מחייבין איש כו'. התוי"ט דקדק מדבריו דדוקא היכא דמחייבין גם את הבועל ע"ש. ול"נ מדבריו לעיל בסמוך ד"ה ובועלה דס"ל דאף דאינן מחייבין אותו מ"מ נידונין בחנק. ודקדוקו מכאן אין הכרח כ"כ:

התוי"ט כ' שמדברי הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהעתיקו בריש מכות מוכח דפרק הנחנקין הוא האחרון. וכוונתו למש"כ שם ואמרו שבשביל שאמר ואלו הן הנחנקין כו'. ואינה ראיה דהא כ' שם ג"כ הדביק אליו ואלו הן הלוקין אף שהוא פרק האחרון. ואגב אומר דמש"כ שם דאין רשות לב"א לענות ולהלקות (וכן העתיקו התוי"ט שם) ט"ס הוא וצ"ל לענוש ולהלקות:

במשנה שנאמר ועמך כו' יירשו ארץ. בתוי"ט בשם הרמב"ם בחבורו ארץ זו משל כו'. הוא ז"ל כ"כ לשיטתו שם בפ"ח (ע"ש בכ"מ) שעוה"ב הוא עולם הנשמות. אבל לפי' הרע"ב שהוא אחר התחיה יהיה ארץ כמשמעו:

רש"י [ד"ה כל ישראל] . מעיקרא איירי בד"מ ומפרש ואזיל בהו כו'. כצ"ל:

דף צ:

גמרא ונתתם ממנו את תרומת ה' כו'. כצ"ל:

שם צד"ק כו' סימן. עי' הגהתו וביאורו בח"א:

רש"י ד"ה מה ארי. אין אנו יודעים כו'. כצ"ל:

בא"ד אלא לטרוף ולמלא חורו כו'. כ"ה הנ"י וישרה היא עיין ב"ק (טז ב):

דף צא.

גמרא ת"ר בכ"ד בניסן איתנטילו כו'. במג"ת פ"ג איתא זה המעשה בכ"ה בסיון וע"ש בת"ח:

שם א"ל אנטונינוס כו' לפטור עצמן מה"ד. כצ"ל:

רש"י ד"ה א"כ לגבולותיה. דלהך ארעא כו'. כצ"ל:

דף צא:

גמרא אר"י א"ר כל המונע הלכה כו'. סמך מאמר זה לכאן מפני סיום מאמר ר"ש כל המלמד תורה בעה"ז כו' דלקמן הדומה למאמר ריב"ל הקודם כה"א שירה בעה"ז כו' והפסיק ביניהם במאמר רחב"א אריו"ח מפני שלמודו בתה"מ דומה ללימוד דריב"ל:

שם אפי' עוברין שבמעי אמן כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מה מחץ. דאין רפואה כו'. כצ"ל:

דף צב.

גמרא כל המשייר כו' כאילו עובד ע"ג שנאמר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ואתה לך. לקץ הימין. כצ"ל:

רש"י ד"ה שעתיד הקב"ה כו'. עי' רי"ף בע"י:

דף צב:

גמרא בקש לגנות כל שירות כו'. עי' פירש"י ולעד"נ דח"ו לדמות שיריו לשל דוד שאמר ברוה"ק ומכילות כוונות רבות קדושות לבד פשוטיהן. אלא דדייק לומר שבקש לגנות כו' ור"ל בפני המון אשר אינם מבינים זולת הפשטיות לומר גם אנכי אוכל עשות כמוהו וע"ד הכתוב כדוד חשבו להם כלי שיר (עמוס ו׳:ה׳):

רש"י ד"ה וטעו. נמצאת אומר משדבר עמו בה"ב עד כו' היה ד' מאות ושלשים ואותן כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה חבריהם. שהיה חבר של חמ"ו כו'. כצ"ל:

דף צג.

גמרא אר"פ ש"מ סוסיא חיורא כו'. עי' פירש"י. ובפשוטו משמע דאדסליק מיניה קאי מדנעשו לבנים שהוא סימן להנחת רוגז:

שם זוטרי אייתי בלא דעתייהו. עי' פירש"י. ובפשוטו נל"פ דכיון דזוטרי הוו היה יכול להסתירם שלא יראום:

שם הנבאים לכם בשמי שקר. כצ"ל:

דף צג:

גמרא יודע נגן שיודע לשאול. כצ"ל:

שם ובדוד כתיב ובכל אשר יפנה יצליח. עי' בגליון ועמש"כ בס"ד במ"ר נשא פ"ו אות ח' במ"ק בההערה:

שם ורשבנ"א דניאל מבני"ה דניאל כו'. לכאורה דניאל הב' מיותר וכן ליתיה בע"י. וי"ל הגי' דכלפי שאר"א כולן מבי"ה. אמר איהו דניאל ר"ל הוא לבד. ואח"כ מפרש הקרא מבני"ה דניאל. חמ"ו משאר שבטים:

שם והפחות הראשונים כו' בלחם ויין אחד כו'. במקרא כתיב אחר ברי"ש וע"ש בפירש"י:

שם ומאי ניהו אנשים. במגילה הגי' ומאן וכן בע"י כאן מאן נינהו:

רש"י ד"ה אביר הרועים. היינו דואג כו' דקרי ליה אביר הרועים. כצ"ל:

רש"י ד"ה מבניך אשר יצאו ממך. כצ"ל:

רש"י ד"ה רח"א. להכי קרי להו סריסים כו'. כצ"ל:

דף צד.

גמרא והאיכא חזקיה שחזקו יה כו'. ק"ל דהא כולהו שמותיו ג"כ אינם אלא תוארים ע"ש מאורעותיו. וכמו כן קשה גבי סנחריב דהלא רבא ויקירא ודאי שמות תוארים הם:

שם תגלת פלאסר. מלכים (ב טו כט). תגלת פלנאסר. (כצ"ל ת' פלמנאסר) ד"ה ב' (כח כ). שלמנאסר. מלכים ב' (יז ג). פול. שם (טו יט). סרגון. ישעיה (כ א):

רש"י ד"ה שומר מה מליל. מה דבר כו'. משמע דמפרשו מלשון מי מלל לאברהם ואם שהוא מ"י:

רש"י ד"ה אתא בקר. צ"ל לא אתא בקר עי' בע"י:

רש"י ד"ה פלא כו'. שלם. הס"ד ומה"ד שחיזק:

רש"י ד"ה ה"ג. ול"ג תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע כו' דהאי כו' לא תחת ממש כו'. כ"ה בע"י:

דף צד:

גמרא ה' אמר אלי עלה על הארץ כו'. כצ"ל וכן ברש"י:

שם ונוה צדיקים יברך. כצ"ל:

שם העצומים והרבים את מלך אשור וגו' ועלה על כל אפיקיו וגו' וכתיב כו'. כצ"ל כנראה מפירש"י:

שם נביא אעשרת השבטים איתנבי כו'. והא דכתיב וחלף ביהודה ר"ל שיוסיף מדעתו הרעה לחלוף גם ביהודה וכמו שאמר הנביא עליו (שם י) והוא לא כן דמה כו' כן אעשה לירושלים כו':

רש"י ד"ה יען כי מאס. ואתרעו ברצין כו'. כצ"ל ומלת להשחיתם למחוק וכן בע"י ליתא:

רש"י ד"ה אחרי הדברים. השתא משמע האמת שהיה בחזקיה. כ"ה בע"י וכצ"ל:

רש"י ד"ה אע"פ שאלף. שמניחין אותו מלעבוד. כצ"ל ובע"י הגי' לאבוד:

רש"י ד"ה בא על עית. ימני רבני משרייתיה. כצ"ל והוא תרגום דיפקיד כליו:

דף צה.

גמרא עתיד ירמיה ב"ח מענתות ומתנבי עלך. כצ"ל:

שם עד דסליק ויתיב מעילוי שורה. פי' למעלה מחומת ירושלים:

שם עלה קם ומניד ברישיה. כ"ה בע"י וכ"מ מפירש"י:

שם א"ל אפיך צלותך בר ברך כו'. וממנו למד חזקיה שאמר טוב כו' אם שלום ואמת יהיה בימי (מלכים ב' כ יט):

רש"י ד"ה נטרד דואג. ואתה נכשל. בע"י הגי' ניצול:

רש"י ד"ה אמרי קים ביה. אינהו הוא בקיאו כו'. שם הגי' בדקי:

דף צה:

גמרא בעי אביי חסר חד רבוא. נראה דר"ל חד רבוא אלף ולפני הרש"א בח"א לא היה כתוב זה הצד וכן בע"י ליתא:

שם אמר ליה ההוא גברא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה עברו בשחי וד"ה אמצעיי'. צ"ל דבור א':

רש"י ד"ה ה"ג. ול"ג והא כתיב כו'. עי' רי"ף בע"י מש"כ בכוונתו והא דכתיב והנה כולם פגרים י"ל דקאי על הקפ"ה אלף שהוזכרו לעיל:

רש"י ד"ה נבוכדנצר. דחזי גבריאל והכירו בכבשן. דהוא שהציל את חמ"ו כדאיתא בפסחים (קיח):

דף צו.

גמרא אזל אשכחינהו מלאכי שרת כו'. כצ"ל:

שם אמרו ה"ד וגם את הזקן תספה. בע"י הגי' אמר:

שם והזהרו בווריזין כר"י והזהרו כו'. כצ"ל:

שם אלא הכי כתובו כו'. כצ"ל ומלת אמר למחוק וכן בע"י ליתא:

שם הוה כתיב שמי' ושמי' דאבוה היינו כו'. כ"ה הגי' בע"י:

רש"י ד"ה טחון. על שכר שטרח כו' ואיזהו שכר נתן בעברי כו'. כ"ה שם:

רש"י ד"ה ויחלק. אייבי כו' ואיידי כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הזהרו בווריזין. ואינו חותכו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה כי הא מילתא. אע"ג כו' שמהם תצא תורה. כצ"ל:

רש"י ד"ה עאכו"כ. שישתלם להם. כ"ה בע"י:

דף צו:

גמרא כסי ולא אידמו. לולי פירש"י ה"נ דט"ס הוא וצ"ל נסי בנו"ן ובגיטין הגי' אייתי:

רש"י ד"ה חקוקה לו. לכך כתיב בא נ"נ. הוא במלכים (ב כה א) ובירמיה (נב ד):

רש"י ד"ה כסף וחומר. פעמים ששלשים כאן כו'. לפנינו שם איתא דלעולם שלשים בא"י וט"ו כאן:

בא"ד ובמס' חולין כו' אמרי' כו' וכה"א צרור כו'. ור"ל דקשיין אהדדי אבל דרך הגמרא כן כמ"ש התוס' בברכות (כו ב) בד"ה ואין שיחה:

רש"י ד"ה מתלגא. ומטרים. נראה דצ"ל ומטרות כבכתוב (איוב לז):

רש"י ד"ה אימת אתי. קא מיירי נמי כו'. כצ"ל:

דף צז.

גמרא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. עפירש"י והנה הודות לאל בדורותינו נמצאים עשירים מופלגים בעמינו וגם יתר העם הפרוטה מצויה בידם. הכי ניתן נואש ח"ו להגאולה ויל"פ הכוונה להפך דחזינן דבימיהם היתה הפרוטה נחשבה לממון כדתנן ה' פרוטות הן (ב"מ פ"ד מ"ז) ובש"מ ואמר כאן דאז לא תהיה נחשבת למאומה ולא תראה עוד עד דאפילו בכיס ר"ל של צדקה (דנקרא כיס סתם בכתובות פ"ו מ"ה) דשם מצויים המטבעות הקטנות ביותר מנדבת דלת העם גם שם לא תמצא כי תהיה הרוחה ואף הפחותה שבנדבות לא תהיה בפרוטה:

דף צז:

גמרא ר"א בריה דרבא אמר לאחר ה"א שנה איתמר. אדלעיל קאי דלאחר ה"א ורצ"א שנה העולם יתום:

שם תיפח כו' שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ כו'. ומלת את ליתא בע"י:

שם לא פחות עלמא כו' דמקבלי כו' בכל דרא. בסוכה הגי' בכל יומא:

שם והא"ר דרא כו' י"ח אלפי פרסה. התוס' שם מחקו מלת פרסה:

שם הא דעיילי בבר כו'. בפירש"י כאן ובסוכה מבואר דהנך דעיילי בלא בר עדיפי ותימה שהרש"א בח"א הבין בהפך אולם פירושו יתכן לפי' הערוך ערך בר בפי' הב' וקושייתו על רשב"י דנסתפק עליהן אם אלף הן ע"ש לק"מ דהא אביי ל"א אלא לא פחות כו' אבל לפעמים יתכן שהן יותר:

רש"י ד"ה ותשקמו. כבר עברו כו'. עד סופו ליתא בע"י:

רש"י ד"ה עוד אחת. עקר כבודם ופארם כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לא בכסף. משום כו'. קרי תשובה בלשון כסף. כצ"ל:

רש"י ד"ה בעלתי בכם. כצ"ל:

דף צח.

גמרא וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז. כצ"ל כנראה מפירש"י:

שם לאליהו דהוה קאי אפיתחא כו'. כצ"ל וכ"ה בע"י:

רש"י ד"ה ואצרוף וד"ה אמגושי. צ"ל בד"א:

רש"י ד"ה שרי חד. דסבר דאיבעי ליה לצאת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה השער הזה. שבעיר היה אותה שעה. כצ"ל:

דף צח:

רש"י ד"ה כגון קיסר. כדכתיב נשיא להם ול"כ מלך. הן לעיל מיני' כתיב ועבדי דוד מלך עליהם אך גם ר"פ לא הקשה מקרא זה וצ"ע:

דף צט.

גמרא רבי אומר שס"ה שנה כמנין ימה"ח. רבי לשיטתו בערכין (לא) דשנה האמורה בבתי ע"ח היא שס"ה ימים ויליף שאר שנים מיניה כדמוכח ביומא ס"ה ב' ע"ש בת"י:

רש"י ד"ה אקוט בדור. ואמלוך עליהם. כצ"ל:

רש"י ד"ה ר"א שס"ה. מה כו' של מרגלים שנה א' לכל יום. כצ"ל:

רש"י ד"ה ועד עכשיו. עד ימה"מ. כצ"ל וכ"ה בע"י. ודע כי דבורי רש"י בכאן מסורסים:

רש"י ד"ה כי מי נח. לאותו זמן משנשבע כו'. כצ"ל:

גמרא כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר. כצ"ל:

שם זה המבזה דבור שנאמר להם לישראל מסיני. כצ"ל:

דף צט:

גמרא רא"א כאילו עשאו לד"ת כו' רבא אמר כו'. דבריהם צ"ל קודם דברי ר"ל וכ"כ הגר"א ז"ל:

רש"י ד"ה כי אכף. כאוכף שעל החמור. כ"ה בע"י:

רש"י ד"ה תורה עומדת לו. למסור לו טעמי תורה וסתריה. כ"ה שם:

רש"י ד"ה כאילו עשאו. לאותו דב"מ. זה קאי ע"ד ר' אבהו:

דף ק.

גמרא [רב פפא אשתלי ואמר כגון הני רבנן כו'. עמש"כ בס"ד בב"מ ע"ג ב] :

שם א"ל האי סיוע קא מסייע ליה. כ"ה גי' סה"י ובד"ח הגיהו לך. ול"נ דאף דבכ"ד לשנן יתיב פלוני קמי' פלוני ויתיב וקאמר כו' ר"ל פלוני ראשון אמר כמו לקמן (קיא) ובסוכה (יא) אבל מצינו בע"ז (ס"ד ו) ויתיב ר"א קמיה דר"ה ויתיב וקאמר כו' פירושו דר"ה קאמר כדמוכח שם לקמיה ולכן גם כאן נוכל לפרש דר"ז הוא דקאמר עתיד כו':

שם א"ל ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג כו'. משמע דההקפדה היתה על מה שאמר כשם שאמרת כך ראיתי (וכ"מ מלישנא דלעיל אלא אי שמיע לך הא כו') ומה שלא הקפיד על מה שלגלג עליו בתחלה ממש אולי לא שמע ריו"ח ורש"י לא פי' כן:

שם ריו"ח אמר לתרופה ממש רשבנ"א כו'. כצ"ל והשאר נראה למחוק:

שם אמר ליה מ"ט לא שכיחת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה א"ל ההוא סבא. וריו"ח נמי ה"ק כדאמרת. כצ"ל:

רש"י ד"ה כנגד היכל. ומאחורי האולם תא א' כו'. נראה דצ"ל ומאחורי ההיכל או ק"ק עי' ספ"ד דמדות:

רש"י ד"ה לכוי דב"ז. שהשמש והאויר נכנסין כו'. כצ"ל:

דף ק:

גמרא תנא בספרי צדוקים. התוי"ט כתב שבאבות התיר הרע"ב בביה"כ ובמרחץ ול"ד דשם איירי בספרי חכמתם וכאן כ' שאין בהם חכמה:

שם הא שלמה נמי אמרה דאגה כו'. כצ"ל:

שם ועצומים כל הרוגיה. לישנא דקרא הוא במשלי (ז):

שם משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. הוא קרא (במיכה ז׳:ה׳):

רש"י ד"ה לא תיפשוט. לחבלא להפסד. כצ"ל:

רש"י ד"ה נערה. עד שירבה שחור כו'. עמש"כ ע"ד לעיל (סו ב):

רש"י ד"ה מאן דא"ל מעברתא. בין שני שבילות. נראה דצ"ל שבולות עי' מכות (כ' ב):

רש"י ד"ה מה ילד יום. מה יארע היום. כצ"ל:

רש"י ד"ה גנים. צ"ל בשפל גגים:

רש"י ד"ה רבא אמר. נהנין מיגיען כו'. כצ"ל:

דף קא.

גמרא דאיבלע בארזא ואיתעביד ליה ניסא כו'. פשוטו משמע דהבלעת הארז היתה ע"י השד והנס הוא שפלטי'. ורש"י אולי רצה להשוות בליעת ארז זו להא דישעיה דבס"פ החולץ דהוה לאצולא ע"ש:

שם שרי שמן כו'. אולי צ"ל שדי בד' מלשון שדים בסמיכות:

שם ויאמר אם שמוע תשמע לקול כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה כי הא דרי"צ. ובלעו הארז. כצ"ל:

דף קא:

גמרא וכתיב וכהצר לו כו' וישיבהו ירושלים כו'. כצ"ל:

שם וידע מנשה כו'. עיין בע"י כאן הוספת דברים:

שם בת שבע בתו כו'. ל"ד אלא בת בנו עי' לעיל (סט ב) ובע"י ל"ג בתו:

דף קב.

גמרא אחאב עבד את הבעל מעט כו'. כצ"ל:

שם כי שכם בא כ"י כו'. כצ"ל:

שם וידח ירבעם את ישראל כו'. כצ"ל. ובן נבט ליתא במקרא:

שם קול גדול לאמר קרבו פקדות כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וביום פקדי. בט"ב שבכל שנה מאותן כו'. כ"נ דצ"ל וכוונתו למה שמבואר בסוף תענית בפירושו שבכל ט"ב מתו מהם:

רש"י ד"ה מפתקה. הכתוב וחתום בה. כצ"ל:

רש"י ד"ה שום דופי. גימגום בתלמודו. כצ"ל:

רש"י ד"ה אין אביו. והוא גוזל להקב"ה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אחד מכ"ד. בב"ב מפרש כמה הוי הכרע ליטרא. כצ"ל:

דף קב:

גמרא ויאמרו כו'. אל תשמע ולוא תאבה. כצ"ל:

שם ויאמר אצא והייתי רוח שקר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אח לשמים. באחשורוש אח לראשו:

רש"י ד"ה דפרע קיני'. הפורע קנאה נוקם חמתו וקנאתו כו'. כצ"ל:

דף קג.

גמרא ויהי אחרי בא אמציהו כו'. כצ"ל והוא שם כ"ה:

רש"י ד"ה מה"ד. שלא לקבל פני מנשה. כצ"ל:

רש"י ד"ה עד כאן. כי מלאכיו משמע ליה דסליק כו'. כצ"ל:

דף קג:

גמרא והארץ נתן לבני אדם. כצ"ל:

רש"י ד"ה שם ע"ג על גופו. ובגמרא שלפנינו איתא על אמתו ובמ"ר ס"פ מצורע שנמצאת כתובת קעקע על בשרו. ונ"ל דמקובל היה בידם לישנא דכתובת קעקע כדאיתא במדרש וס"ל כר"ש במכות (כא) במשנה דא"ח עד שיכתוב את השם ומ"ס כדקס"ד דר"א בריה דרבא שם ומ"ס כדהשיבו רב אשי ע"ש:

דף קד.

גמרא ומשפחות סופרים כו' שוכתים המה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה המה הקנים. אמר ירמיה כה אמר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ומשרה שכינה. והנה איש אלהים בא כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה קטנה לגדול. כדי שתהא זרעו כו'. כצ"ל:

בא"ד ולא קטן וקטנה ממש כו'. וכן במדרש שם איתא שהיו משיאין לבן י"ב שנה:

בסה"ד מבושל כל כך. כצ"ל:

דף קד:

גמרא בא ונשקן כו' והביאן לביתו. כצ"ל:

שם אמר רבא אריו"ח כל המציק כו'. בע"י הגי' א"ר אלעאי בר ברכיה אריו"ח:

רש"י ד"ה אלי. קונני כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ה"ג ויגדל דהתם כו'. הוא בעצמו והכא כו' ע"י שליח. יובן ע"פ מה שהביא בפר"ד דרוש כ"ג בשם הראב"ד דכשהמכה ע"י הקב"ה בעצמו אז היא כלה ונחרצה כו' ע"ש:

דף קה.

גמרא אם יבא דוד כו' והוריש את בניך גת. נ"ל דשגרת לישנא דלעיל (ק"ב) בדרשת קרא דלכן תתני שלוחים על מורשת גת נקיט הכא:

שם והנביאים הלעולם יחיו וחזרו והודו כו'. כצ"ל ומה שבינתיים מסובבים בע"י:

שם ויסרו למשפט כו'. ארבב"ח כו'. גי' רש"י א"ר אבא בר כהנא:

שם ר' אליעזר אומר ישובו כו'. כצ"ל בי':

שם והיו צהובין זל"ז. עפירש"י ומזה תמהתי על לשון רש"י בפיה"ת בנשא בפסוק יאר ה' פניו אליך יראה לך כו' פנים צהובות אכן גם בגמרא מצינו לשון זה לשמוש שמחה בחולין (ז' ב) ובנדרים (מט ב) ובש"מ ועי' בערוך:

שם ומ"ד בא על אתונו היה כתיב הכא כרע שכב כו'. הגרי"פ גמגם בראיית פסוק זה והגר"א ז"ל משבש ליה ולע"ד הכוונה מפני שתפס לשון שכיבה אשר מצאנוהו גבי בעילה כדמסיק ולא רבץ כלישנא דיעקב (ויחי) והוא ע"ד שאמרו במ"ר (בלק) על אמרו כי התעללת לשונו סרוח ופי' המ"כ שתפס לשון טומאה כד"א ויתעללו בה. וכן בב"ר פ' פ"ז בפסוק ותאמר שכבה עמי להלן ופרשת כנפיך כו' אבל זו כו' ע"ש:

רש"י ד"ה מואב סיר. דוד כו'. עיין ח"א:

רש"י ד"ה מאן נינהו. דמשום הכי בורר הקב"ה כו'. נראה דהיה כתוב בר"ת דמ"ה ור"ל דמכל הכותים עי' בע"י:

דף קה:

גמרא ייטב כו' ויגדל את כסאו כו' מעין קאמרי ליה. כצ"ל:

שם לא יהא ריחן נודף כאהלים כו'. עי' ברכות (טז) תד"ה אהלים:

רש"י ד"ה מ"ב קרבנות. בין פרים ואילים ז' כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ריחן נודף. כצ"ל:

דף קו.

גמרא מה ארז כו' ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף. כאן מוחלף הסדר מסדרן בקנה ובתענית הגי' מכוונת:

שם שמעתים שוכתים. כצ"ל:

שם ויהיו שקוצים כאהבם. כצ"ל בכ"ף וכן ברש"י:

שם ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. כצ"ל:

רש"י ד"ה אינו עומד במקום מים. שכינה הוא דאמרה. כצ"ל:

בא"ד מפרש באגדה בכה"ג. כצ"ל:

רש"י ד"ה משומו אל. כשמשים הקב"ה פדיון לעמו. כצ"ל:

רש"י ד"ה אוי לה. אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שתעלה ע"ד לעכב ישראל. כצ"ל:

רש"י ד"ה ציים. וצי אדיר לא יעברנו. כצ"ל:

רש"י ד"ה וצים. דכתיב היינו מקום כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מהר שלג. שניר. כי שניר ת"א טור תלגא:

רש"י ד"ה וינזרו לבשת. והלכו אחרי הבשת. כי עבודתם היה דרך בזיון ובשת ע"י פיעור:

דף קו:

גמרא בלעם בר כמה כו' בר ל"ג שנין או בר ל"ד. נראה דמספקא ליה בהנך שני מפני דאמרינן לקמן שנותיו של דואג ל"ד ודאחיתופל ל"ג:

שם סימן גבור כו'. הם סימני דרשות דרי"צ ונשמט סימן דרשה דקרא דגם אל כו':

שם וכי הוה מטי ר"י בעוקצין אשה כו'. כצ"ל:

שם ולבסוף קראו תלמידו. כצ"ל:

רש"י ד"ה הרגו אל חלליהם. והציתו אש כו' ונפל לתוך האש. מה שגמגם עליו הרש"א ששריפת ב"ד איננה אלא ע"י פתילה של אבר עמש"כ בישובו בב"ר ס"פ ס"ה במ"ת בס"ד:

רש"י ד"ה בר ל"ג. דלר"ס בלעם חי' יותר מן ר"י שנה כו'. עמש"כ במ"ר פרשת בלק אות כ"ג במ"ק בס"ד:

רש"י ד"ה במגדל. ומשנה א' באהלות כו' מגדל העומד באויר טומאה בתוכו כלים שבעוביו טהורים. כצ"ל:

רש"י ד"ה שכובשת ירק. דא"מ טומאה ע"י עוקצין כו'. בטהרות רפ"ב לא משתעי בהכי ע"ש:

דף קז.

גמרא אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן שביקיה לך אז איתם שלא יכתב סורחני כו'. כ"ה בע"י:

שם נצטרע דכתיב תחטאני באזוב כו'. עפירש"י ונ"ל דגם מסיפא דקרא דריש ומשלג היינו צרעת כדתנינן בהרת עזה כשלג ובקרא והנה ידו מצורעת כשלג וכן במרים ובגיחזי והמ' הוא לשמוש מן:

רש"י ד"ה צרפתני. חשבת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה איכו זממא. רסן ואפסר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה סוחר. דרכו לפנות. נראה דצ"ל לגנות או לפגום:

דף קז:

גמרא אמר לו חזור בך. כצ"ל:

שם הנה נא המקום כו' מכלל דעד השתא לא הוה צר. כצ"ל:

שם העת כו' ולקחת בגדים וזיתים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ויפרץ בו. גיחזי. נראה דצ"ל בגיחזי:

במשנה אבל עומדין בדין. נראה דקאי אתרוייהו ר"ל על דור הפלגה ועל אנשי סדום ור"נ לא פליג אלא על אנשי סדום ולא על דור הפלגה וזהו כוונת רש"י במש"כ ובחדא פליג והתוי"ט ל"ד בזה:

דף קח.

במשנה הגר"א ז"ל גורס עדת קרח קודם דור המדבר ונראה ראיה מפסקי דגמרא דמפרש תחלה עדת קרח ואח"כ דור המדבר:

[שם אמר ליה אינם עומדים בעדת צדיקים אבל עומדים בעדת רשעים. לכאורה שפיר קאמרי רבנן ונ"ל דר"נ מפרש לקרא ע"פ מדה י"ט מל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג מדבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו ע"ש:

שם עדת קרח אינם עתידין לעלות כו'. לכאורה עדת קרח הם הר"ן איש השרופים והראיה מהמקרא אינה על הבלועים אולם מצאתי בפירש"י בפסחים (נד) שקורא ג"כ להבלועים עדת קרח וכן הרע"ב בפ"ה דאבות במ"ו] :

גמרא וכתיב יכלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו. כצ"ל וזהו כוונת הגר"א ז"ל:

שם וברבה נידונו שנאמר כל מעינות תהום רבה וכתיב ויסכרו מעינות תהום (ר"ל ולא כתיב כל עי' ב"ר פל"ג ס"ד) אריו"ח כו'. כצ"ל. וכ"ה בע"י:

שם בליעה דגדר כו'. אולי צ"ל דגרר בב' רישין עמש"כ בשבת (קט) ובב"ר שם חשיב שנים אחרים:

שם ולא נח בהם כו'. במקרא כתוב נה בה':

דף קח:

גמרא מן הטהורין שבעה מן הטמאים שנים כו'. משמע לכאורה דשבעה דומיא דשנים מה שנים אינם שני זוגות אף שבעה כן אבל במ"ר פל"ב איתא דהיו ז' זוגות ע"ש ואולי כאן לישנא דקרא נקיט:

שם ואריו"ח מיכן שנאסרו בתה"מ. כצ"ל וכ"ה בע"י:

דף קט.

גמרא [ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שנאמר כו'. גי' זאת תמוהה [וכה"ג דקדק התוי"ט לעיל פ"ג מ"ז] שהרי אינה מחדשת על המשנה כלום ונ"ל דט"ס הוא וצ"ל הגי' כמו דאיתא בתוספתא שנאמר כו' רעים וחטאים בעוה"ז לה' מאד לעוה"ב ובזה א"ש ג"כ מימרא דרב יהודה בתרה לפרש אליביה הכפל דרעים וחטאים אולם מצאתי גם כן בבכורות (מ"ח ב) דמביא הש"ס ת"ר הוא לפדות ובנו לפדות כו' ואין בה תוספת מאומה על לשון המשנה. וכן בע"ז דף ל"א ת"ר החרצנים והזגין של נכרים לחים אסורין יבשים מותרין כו'] :

שם ערום ילינו מבלי לבוש. כ"נ דצ"ל: הפסוקים אינם מובאים כאן כסדרן במקרא והח"א התעורר בזה ע"ש:

שם כי נח נפשיה דר"י כו' דמא. כצ"ל ובציון הגרי"פ ט"ס וצ"ל מו"ק כ"ה ב':

רש"י ד"ה מעם גר. ונתדלדלו מאדם כו'. בד"ח הוגה מארצם ולכאורה הג"י א"ש טפי דהוא פי' על מאנוש דקרא:

רש"י ד"ה יומם וד"ה אפרסמון. בע"י הד"א וכצ"ל:

רש"י ד"ה א"ל. יתמא למרי דתורא. כצ"ל:

דף קט:

גמרא דעבר במברא יהיב ד' זוזי כו'. ולעיל אמר דניתב חד זוזי כו' ואולי דלעיל הוא לבני עירם ודכאן הוא לאורחים וכעובדא דכובס דמייתא עלה וכדי למונעם מבוא כדלעיל ועוד י"ל דהדיינים הגביהו השער:

שם בקהלם אל תחד כבודי. כצ"ל בל"ו:

שם אבירם שאיבר כו'. כצ"ל בר':

שם בן ראובן בן כו'. בקרא כתוב בני:

[שם קרח שנעשה קרחה כו'. עמש"כ במגילה (טו)] :

דף קי.

גמרא ואולת בידיה תהרסנו. כצ"ל:

שם ויקומו כו' ומאתים נשיאי עדה מיוחדים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה לקרובי פיתחא. ותפתח הארץ במקום שהן. ויל"פ בריאה דכאן מלשון וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ״ג:מ״ז):

דף קי:

גמרא שורש בעה"ז וענף לעה"ב. ע"ז ד' א':

רש"י (במשנה) ד"ה מה היום. אף עשרת השבטים אין עתידים כו'. בד"ח סבבו מלת אין ול"נ דזהו דבור חדש ציון על רישא דמתניתין או להגיה במקומו כן:

רש"י ד"ה וישליכם. כדאמרי' שהוליכם למדינת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ת"ר עשרת השבטים. ואית דמפרשי כו' עד לעה"ב. ליתא בע"י:

רש"י ד"ה האובדים. ולא שמעתי עוד. הרי"ף בע"י כ' דמלת ולא הוא ר"ת ולשונות אחרים ע"ש:

רש"י ד"ה וענף לעוה"ב. נראה דהס"ד ומה"ד באים הם לעוה"ב שאע"פ כו':

דף קיא.

גמרא ל"נ למרייהו דאמרת עלייהו הכי. כ"ה בע"י וכן לקמן:

שם אלא למי שלא למד אפי' חוק אחד. כ"ה גי' הילקוט הביאה הח"א:

שם עתה תראה אשר אעשה כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אר"ל שלישי כו'. ובני לוט ובני נחור. כ"נ דצ"ל:

רש"י ד"ה לא ניחא. ל"א שלישית שלישי של שם. כצ"ל:

בא"ד והשלישית משמע שני שליש כו'. נראה משום דנוכל לקרות והשלישיות כאשר בכ"מ קרינן בחולם אף שח"ו:

רש"י ד"ה אף יציאתן ממצרים. שיצאו אחד משלשים רבוא כו'. כצ"ל:

דף קיא:

גמרא זה הרודה את יצרו. הוא לענותו נגד מה שנהנה מעבירה והיא תשובת המשקל שהזכירו חכמי המוסר. עי' ברש"י בפיה"ת (ויקרא כ"ה מ"ג) וכן תפרש הגי' דמגילה זה הדן את יצרו:

במשנה הכה כו' העיר ההוא לפי חרב. כצ"ל:

שם שנאמר החרם כו'. מלת שנאמר ל"ג רש"י וכן הב' והגי' עי' רש"א:

שם ושרפת כו' ואת כל שללה שללה ולא שלל שמים. כצ"ל:

שם כאילו אתם מעלים עולה כו'. כצ"ל:

שם ולא ידבק כו' מן החרם וגו' שכ"ז כו'. כצ"ל:

גמ' יצאו הן ולא שלוחן. בשעה"מ הביא בשם ש"מ כ"י שהקשה כיון דקיי"ל אין שליח לד"ע א"כ ליהוי כמו שהדיחו השלוחין מעצמן ותירץ דמיירי שהם מעיר אחרת או כגון שאמרו פלוני ופלוני אמרו לנו לומר לכם לפיכך לא חשיבא להו מילתא ולא גרירי בתרייהו ול"נ דמשמעות שלוחן הוא שליח אחד מדל"ק שלוחיהן כמו בסוטה (מה) ויצאו הן ולא שלוחיהן ואין מדיחים פחות משנים כדמסיק:

שם איתיבי ערים תשע כו'. כצ"ל:

רש"י (במשנה) ד"ה יחידים. מתוך שהחמרת כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה הכה. מכלל דשיירא כו' שנשתהו בעיר כו'. כצ"ל:

בסה"ד להיות נדחין עמה. כצ"ל וכ"ה בהרע"ב

רש"י ד"ה יצאו. אם המדיחין עצמן יצאו והדיחום כו' דנין בסייף כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מקרבך. משמע כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה יושבי עירם. כצ"ל:

רש"י ד"ה חולקין. שבט אחר כו' באותו קצת העיר. כצ"ל:

דף קיב.

גמרא והוצאת את האיש כו' ההיא וגו' איש ואשה כו'. כצ"ל:

שם מ"ט בהמה כמאן דל"פ דמיא כו'. פירש"י אינו מכוון בלשון הש"ס. ועוד דלפי' לא תיאסר חלק האחר אלא באכילה ולשון אסורה משמע אפי' בהנאה כדין בהמת עה"נ לכן הנלע"ד דר"ח ודאי סובר יש ברירה ולזאת עיסה מותרת וכן הבין הש"א בתשו' פ"ט בבהמה דאסירה ה"ט משום דינקי מהדדי וכסברת רב בביצה (לז ב) ע"ש ויהא סיעתא לפסק הרי"ף והרמב"ם שם כרב ע"ש בראש כיון דר"ח כאן ס"ל גם כן כוותיה:

שם בהמת עה"נ מהו כו' לטהרה מידי נבלה. נראה דשור הנסקל שנשחט לאחר שנגמר דינו אע"ג דאסור בהנאה מ"מ מהניא ביה שחיטה לטהרו מידי נבלה וראיה לזה מהא דס"ל לר"מ בב"ק (עא) דמתחייב בד' וה' וא"כ ע"כ שחיטה היא שוב מצאתי כן להדיא בפירש"י מנחות (קא רע"ב) ע"ש. ואע"פ שאין פירש"י שם מוכרח וכן דברי התוס' שם בד"ה ועגלה ערופה די"ל ע"ד שתירץ ר"ח לרב בכריתות (כא) כגון דאיכא פחות מכזית כו' ע"ש:

רש"י ד"ה קשיא. למ"ד אין חולקין כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה מענה את דינם. כצ"ל:

רש"י ד"ה למיהוי כבני מתא. כיון ששהה ל"י נקרא מיושבי העיר כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה ה"ג אמר מר את כל שללה לרבות כו'. כצ"ל ותיבות אשר בה נ"ל למחוק עי' רש"א:

בא"ד ודוקא שכבר היו כו'. הוא לשון אחר עי' רש"א:

רש"י ד"ה שיער נשים. אי הוה בכלל ואת כל שללה כו'. לכאורה הל"ל בכלל ואת כל אשר בה:

דף קיב:

גמרא ומי שנאכל בתורת בהמתה כו' שא"נ בתורת בהמתה. כצ"ל:

רש"י ד"ה היה בה קד"מ. כונסין אותן לכיפה ומאכילין כו'. לכאורה תמוה דזה לא נאמר אלא באדם לעיל (פא ב') אבל בבהמה תניא בע"ז (יג) אין מקדישין כו' בזה"ז ואם הקדיש כו' תיעקר כו' ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה וע"ש פירש"י וכ"כ הרמב"ם ברפ"ד מהל' פהמ"ק בהל' חטאות המתות וכן לעיל (פ' א') גבי שור שנגמר דינו שנתערב באחרים דאר"י כונסן לכיפה פירש"י בעצמו ומתים ברעב:

רש"י ד"ה ור"ש היא. ודינייהו לפי חרב כו' ול"א שיחרימו אותם עמהם כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וכל שקרב. והלכך אצטריך בהמתה. כצ"ל וכן בסה"ד:

רש"י ד"ה תרומה ביד ישראל. ונהי דבאכילה לא שרינן לה (כצ"ל) דשמא היה נותנה לכהן רשע שבתוכה. ק"ק מאי אירא רשע אפי' צדיק נמי דהא גם נכסי צדיקים שבתוכה נשרפין ולמעלה כתב דשמא ה"נ לכהן צדיק שחוצה לה:

רש"י ד"ה אלא בעיר אחרת. והעלו אותו לירושלים כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה אלא לאו. ואם איתא כו' ממון גבוה הוא לישתרו. וכן אר"ש לעיל שללה פרט כו' וכסף מעשר ולמסקנא דמוקי לה דאסקוה לגוה ונפיל מחיצות היינו דוקא לרבנן דמעשר ממון הדיוט הוא (עיין בבעל המאור) אבל לר"מ דממון גבוה הוא יאכלו כשיבנה החומה דשלל שמים הוא ועמש"כ בפסחים (ז). כ"ז כתבתי לאפוקי מהתוי"ט דמשמע מדבריו דמתניתין אתי ככ"ע אפי' כר"מ. ויש ג"כ עיין בפסקי הרמב"ם דבספ"ד מהל' ע"ז פסק למתניתין דמע"ש יגנזו ובספ"ג מהל' מע"ש פסק דממון גבוה הוא ועי' בכ"מ בפ"ו מהל' בכורים הל"ד:

רש"י ד"ה ואין שאת. וה"ק קרא כי ירבה ממך הדרך או כי כו'. כצ"ל:

דף קיג.

גמרא והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה'. כצ"ל:

שם ויהי דבר ה' אליו כו'. כצ"ל וכן לקמן:

שם אמר ליה שלש מפתחות כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה וליפרקי' וכו'. ומשני כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה דכתיב ואבדתם (בסופו). דהאי לאו שלל שמים הוא. כ"נ דצ"ל:

רש"י ד"ה דכ"ע. והא דקאמר כו' דודאי מילתא קא מפרשי כו' דל"ת עוד לא משמע ליה כו'. כצ"ל ור"ל לכן לא אפשר לדונו בדבר שיצא מה"כ כו' ונלמד דאף כל בנין כגון גנות ופרדסים:

רש"י ד"ה לא יריחו. דכתיב בימיו כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה שלש מפתחות. על אוצרות כו' ולא רצה למנות שליח כו'. כצ"ל:

רש"י ד"ה דטרקי' וד"ה דכתיב. (כצ"ל) הד"א וכ"ה בע"י:

דף קיג:

גמרא שנאמר בבוא רשע כו' ועם קלון חרפה. נראה דדריש קלון מלשון קלוי באש ונרדף עם לשון חרון שהוא ג"כ מלשון חרה מני חורב עי' רש"י בפיה"ת פ' בשלח בפסוק וברוח אפיך. ועמש"כ בב"ר פס"ה במ"ק:

סליק בעזר צורי